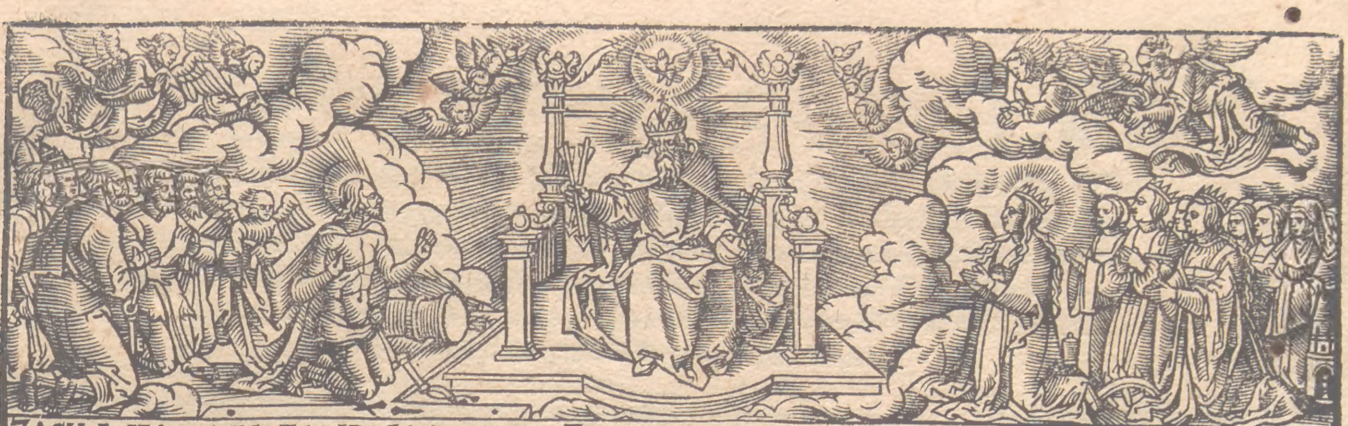
ecclesiae

ZACH. I. IRA MAGNA EGO IRASCOR SVPER GĒTES, ET SAGITAS MEAS COMPLEBO IN EIS DEV 32.

D. DIONYSII CARTHVSIANI INSIGNE COMMENTARIORVM OPVS, IN PSALMOS

omnes Dauidicos. Quos ipse multiplici sensu, quantum fieri potuit, nempe Literali, Allegorico, Tropologico, & Anagogico (id quod nemo hactenus præstitit) non nisi solidissimis sacræ scripturæ locis, doctissime explanat.

¶ Accedit ad hæc, eiusdem in matutinalia VII. Cantica in Magnificat quoq;, Nunc dimittis, Benedictus, in symbolum etiam fidei: Quicunq; vult saluus esse, & in hymnum diuinum: Te deū laudamus, exactissima elucidatio.

¶ Aeditio altera ad archetypon summa cura, ita vt accuratius fieri vix potuerit, denuo collata correctaq;.

¶ Paulus Apostolus ad Coloss. 3.

¶ Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, docentes, & commonentes vosmetipsos, psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus in gratia, cantantes in cordibus vestris domino.

¶ Inuidiæ morbo præsens male iudicat ætas,
Iudicium melius posteritatis erit.

¶ Coloniæ impensis Petri Quentel.
Anno. 1534. Mense Augusti.

¶ Cum gratia & priuilegio.

CONVERTE NOS DEVS SALVTARIS NR: ET AVERTE IRĀ TVAM A NOBIS PSAL 84

REVERENDISSIMO

IN CHRISTO PATRI ILLVSTRISSIMOQVE PRINCIPI ac domino, Domino Erardo de Marka, Sanctæ Romanę ecclesiæ, Tituli sancti Chrysogoni Presbytero, Cardinali, Archiepiscopo Valentiæ, Episcopo Leodiensi, Duci Buillonensi, Comiti Lossen. &c. Domino ac patrono suo colendissimo Theodoricus Loer à Stratis, domus Carthusiensis in Colonia humilis Monachus, & Vicarius, Salutem & omne bonum exoptat.

MVLTA sunt quæ me solicitant pater amplissime, cur illustrẽ tuam celsitudinẽ ad patrocinium D. Dionysij nostri Carthusiani, viri & pietate & eruditione singulari, commendabilis suscipiẽdum, euocare minime dubitem. Nam pręter quotidianę humanitatis tuę eximię exempla, quæ in vulgares & quoslibet edere non cessas, qui modo auxiliatricis tuæ voluntatis præsidiũ implorant, tantã pręterea erga cũctos comitatem & benignitatem ostendis, vt mirari satis nequeam, quibus animi corporisqꝫ dotibus supra alios mortales, prouidẽtia illa diuina tuam Celsitudinem honoratam esse voluerit. Sed hæc est vera pietas, & religionis nr̃æ fructus vnicus, nõ tetricã austeritatẽ & toruitatẽ ostendere, sed ad summissoꝝ indigorũqꝫ ꝑces, benignas aures aduertere, neqꝫ eiuscemodi vultus truculẽtia & despectu fastuoso per cõtemptum submouere. A quibus vitijs quantum T. Celsitudo absit, ex alioꝝ præconijs discas malim, q̃ ex me tuo clientulo, qui iam recens tibi scriptoris luculenti sane, & eruditi vigilias offero, audiatur. Quandoquidem autem pater amplissime has virtutes, comitatem scilicet, & humanitatem non in te esse modo, sed & redundare cognoscimus, patere vt aliquantulum de D. Dionysio cum Magnificentia tua familiarius agam. Primum, quoniam is author, non grandem aliquem orationis apparatum, aut fucatam eloquẽtiam, sine solidæ eruditionis cõmoditate polliceatur: sed qui tale aliquid de se promittat, quibus animum nostrum terrenis & spinosis curarum difficultatibus inuolutum, ad diuinarum rerum contemplationem & amorem sursum perducat. Damnantur à prudentissimis viris studia, quæ friuola quadam ꝑsuasionis delectatione, nec longo tempore adblandiuntur: damnantur item qui iniecta obscuritate difficili, ingenia discentium remorantur, atqꝫ adeo tunc præcipue, cum ne micam quidem vtilitatis, aut gustum aliquem solidæ eruditionis exhibent. At hisce D. Dionysij scriptis quid poterit inueniri quod magis ex vsu Christiani hominis sit illius pręsertim, qui philosophiæ diuinę studijs immori semel animo destinauit. Nam præter pietatem & castam religionem, præter promissiones, & expectationes, atqꝫ adeo misericordias spirant, clamantqꝫ nihil: vt taceã interim explicandi facilitatem, quam adeo peculiariter videt affectasse Dionysius, vt rudissimis quibusqꝫ & simplicissimis officium suum commendare voluisse videatur potius, quàm nimia

diligẽtia & ſubtilitate ambitioſam eruditorum gratiam ingenij ſui vigore & amplitudine ca
ptaſſe. Interea tamen ille prudentiſſimi & abſolutiſſimi viri officio functus eſt, & profeſſion
ſuæ oppido q̃ conueniente induſtria. Nam cum omnis vitę noſtræ actio ſic inſtitui debeat, v
noſtris laboribus alterius commodum & ſalutem promoueamus, non video ſane quomodo
Chriſtianorum illam legem rectius explere potuiſſet, q̃ hoc ſtudiorum genere, quo ſuis ſudori
bus & vigilijs planam multis & facilem apertamq; viam rectius intelligendi ſcripturas reddi
derit. In qua aliqui ad ſcrupulorum difficultatem frequenter & perfacile impegiſſent. Habent
aũt id arcanæ literæ, qđ in diuerſos ſenſus & varias interp̃tationes perfacile trahi poſſunt. Qđ
ſane & aliquando D. Auguſtinus vir in ſacris literis, vt ſi quis alius, exercitatiſſimus conqueri
tur. Atq; ex ea re opiniones ſubinde naſci ſolent, quas multoties cum ingenio nimium tribuit
vitiatis interpretationibus & ambiguis ſenſibus corrumpi & peruerti contingit. Hic autem qđ
quæſo vtilius offerri poteſt quàm commodus doctor, qui per ſpinas eas & ſentes ſic nos de-
ducat, vt illæſis membris tuto effugiamus. Porro eiuſcemodi tibi D. Dionyſium prædico, qui
tutiſſimam ingreſſus viam, dum q̃ ſimpliciſſime, ſed tamen accurate docet, non quantum illi
virium in literis fuit, indicare nobis voluit, ſed potius q̊d pro ratione temporis & hominũ con
ditione vtile exiſtimabatur. Profecto maxima hominis eruditio & ingenium pręclariſſimum
facile agnouit quid in quaq; re vtile, quid cõueniens, quidq; commodum fuerit, atq; ob id tra-
ctandi rationem, quam peculiariter ſibi delegit, nullus ſanioris iudicij reprobauerit. Nam vt
exacte & aperte ſcribendi facultatem in omnibus operibus ſuis adhibuit, ita in hoc ſplendido
Pſalmorum commentario (quem ſub auſpicio numinis tui feliciſſimi in lucẽ pater ampliſſ. iã
iterum damus, q̊d prior æditio nec ſatis caſtigata, propter typographorum incuriã, nec T. Magni-
ficentiæ propter profectionem cum Cæſare oblata fuerat) conſulto diligentius obſeruauit.
Quando ſacratiſſima iſta cantica, & myſterijs ſcatentia mirificis, non maximis ſolum inge-
nijs edita ſunt, verum & minutiſſimis & rudiſſimis, neceſſarium fuit vt ita rem tractaret, & ſty
lum ſubmitteret, quo ab omnibus iuxta intelligi ac legi poſſet. Non eſt autem quod verear pa
ter illuſtriſſime, ne non gratum tibi ſit hoc animi mei obſequium, quod tuæ dignitati, dũ illã
ad hunc authorem voco, libenter comprobarem. Non enim hic Centaurorum cum Lapithis
pugnæ, non Aeneæ nauigatio, non de coquendis obſonijs, aut agricultura diſceptatur ad quę
alioqui argumẽta vel maximos olim reges & orbis terrarum principes inuitare neutiquã pu
dor fuit: ſed de vno veritatis fonte & lumine Chriſto. Docetur hic quo pacto vnuſquiſq; mo-
tum ſtatumq; animæ ſuæ deprehendere, quibuſq; verbis deo placere poſſit, & qua ratione ſe-
ſe quiſq; corrigere valeat, & deo agere gratias. Ne ſi præterquam fas eſt dicat, incidat in im-
pietatem. Non ſolum de operibus, ſed de omni ocioſo verbo reddendam apud iudicem ratio-
nem. Hæc inquam ſolida noſtræ perſuaſiõis præcepta copioſius vbiq; noſter hic author expo
nit. Sed quid hæc tecum longius pater præſtantiſſime: id potius nunc à me rogandus es, ne ca-
lumnijs malorum hominum lucubrationes iſtas ſubuerti, & ex theatro piorum & eruditorũ
virorum explodi ſinas. Non enim dubium eſt, quin inſurrecturi ſint aduerſus pietatem multi
ex hoc hominum genere, qui totum Chriſtianorum orbem diſſidijs & turbatiõibus propemo
dum inuoluerunt. Quando fieri non poteſt vt ab iſtis hominibus quicquam quod rectum
eſt probari poſſit, verum qui blaſphemijs in quoſlibet, qui taxando & ſubſannando ſcurrili-
buſq; argumentis rem ſuam peragunt, ij palmam gloriæ apud eos vel maximam demerẽtur.
Cum ea non ſit Chriſtiana ſanctitas cõuicio linguæ quoſuis verberare, ſed amice cum omni
humanitate prius admonere, deinde repugnantibus colaphum per ſcripturam intendere. Sed
bene habet quod tua prudentia hoc impoſtorum genus pręcognitum habet, quod turbatori-
bus religionis, & ſanctiſſimæ fidelium ſocietatis corruptoribus nullas apud ſe ſedes occupare
permittit. Etenim hoc eſt vere pacem diligere & defendere, cuius aſſertionem ſi quis tuæ ſaga
citati non adſcribat, iuſtitiam hic mihi colere neutiquam exiſtimabitur. Siquidem induſtria
& prudentia (quam tibi deus Opt. Max. in commodum ſubditorum ex liberaliſſimo beneficẽ
tiæ ſuæ theſauro conceſſit) factum eſt vt Diocœſis iſta, in medijs bellorum tempeſtatibus per
multos annos tanquam profligatæ pacis domicilium fuerit vnicum. Quaſſata bellorum ma-
lis iam diu eſt Italia, ſenſit horribiles motus Hiſpania, multis præliorum rumoribus agitata
Gallia eſt, non caruit motibus Germania, ſola Belgicę pars, cui T. Magnificentia præſidet, ſua
ui hactenus tranquillitate fruitur. Nec ſolum per te patriæ (quam vnice amas) pax procurata
eſt, verum & propinquos principes omnes inter ſe mutuis odijs flagrantes, & aduerſos inuicẽ
compoſuiſti vt iam pater patriæ cognomentũ, quod olim ambitioſius Ro. aliqui optauerunt,
tibi verius quadret. Hinc eſt quod te patrem parentemq; ſuum Corolus Auguſtus ter maxi-

mus

mus appellat, & te omnibus suis negotijs, quæ paulo magis ardua sunt, q̃ à vulgo consiliariorum explicari possint, præfecit. Videmus quotidie quicquid seriam operam aut raram aliquã industriam consilij requirat, id mox ad te tanq̃ ad Nestorem aliquem aut Catonem deferri, vt à tua prudentia authoritatem & sententiam accipiat. Siquidem in causis omnibus eo iudicio, eaq; dexteritate in rebus administrandis præditus es, vt à Deo bonorꝫ omnium authore ad hoc nobis missus videaris, vti multorꝫ principũ tanq̃ exemplar in q̃d cõtemplentur, & ad q̃d se forment creatus existimandus sis. Non dicam hic q̃ submisse interim modestia tua se gerat. Quanq̃ enim virtutibus eis, quibus ornatior te vix vllus esse potest, posses vel merito aliquantulum superbire, & vltra communes mores spiritum tollere, tamen hanc moderationem semper adhibes, vt hominis Christianæ philosophiæ gnari, & præceptorum Christi nõ immemoris de te iudicium facias. Hæc autem à me dicuntur pater amplissime, non quod encomiũ aliquod virtutum tuarum parare intendam, nam & vires si maxime studerem desunt, & tantus est earum cumulus, vt à qua potissimum auspicium sumã, non satis intelligam. Tantũ earum meminisse volui, quas maximo nostro malo, multis huius tempestatis principibus, aut plane abesse, aut q̃ frigide adesse cognouimus. Quicquid em̃ patrimonij, quod amplissimũ est, quoscunq; census ecclesiæ possides, eos non in priuatos tuos vsus, vt pleriq; omnes faciunt, sed vel in ecclesiæ tuæ ornamentum, vel in pauperes visceraq; Christi, vel in viros & vitæ honestate, & bonis disciplinis conspicuos (quos tu ex omnibus Academijs præcipuos aliquot, qui recte Christum profiteantur, in ecclesiæ tuæ contubernium coaptasti,) vel in Reipub. commoditatem dispensasti. Hinc arciũ tuarꝫ per totum Leodiensem tractum ruinas, & castrorꝫ præsidia longa vetustate & negligentia prope labefactata erigis & instauras, quo aliquãdo hostiũ iniuriam patria à se prohibeat, & tyrannicas impressiones ab humeris suis arceat. Non enim immerito pericula tempestatesq; bellorum passim timentur ab õmnibus. Huc enim Euangelicorum vocatorum sanctitas & religio prorumpit, vt tumultuosissima doctrina, totum propemodum septentrionem peruerterint. Agunt rem suam clanculum strennue Lutherani, verum tua prouidentia tam callide consilia eorum dissipat, vt semen pestiferum expetitam illis segetẽ apud vos ꝓducere neq̃at. Decẽ Nestores optabat sibi Agamemnon, Græcorꝫ qui Troiã expugnabat princeps, & rex maximus: at Clemens summus pontifex pater noster Clementissim⁹, multo ardẽtiorib⁹ votis decẽ Erardos à Marka suæ ecclesiæ merito optaret, facile sane agnoscens Christi regnum sic firmiter stabiliterq; permanere posse, si eiuscemodi columnis aliquot inniteretur. Sed hæc hactenus pater amplissime, & ne epistolæ modum excedam, ad Dionysium nostrum, quem optimorum doctissimorumq; virorum consensus honestissimo vocis calculo celebrauit reuertor. Cuius patrociniũ, tametsi ꝑ optimarũ artium perfectam cognitiõem & vitæ honestissime actæ sanctitatem suscipere debeas: hoc tamen nomine, quia patria illi tecum communis fuit & in Leodieñ Diocœsi hæc insignia monumenta potissimũ conscripsit, vbi & ex maiorum tuorum obtemperantibus filijs aliquando fuerit, tibi gratius illud erit. Nam tales naturali q̃dam affectione arctius soles prosequi. Quod vt nunc diligentius facias orant te q bono erga viros optimos affectu sunt. Inter quos Arnoldus Tungarus, Theodoricus Hezius cognatus meus int̃ theologos honestissimos viri doctissimi, in præsentia tantum nominandi veniunt, quod hos ob bonarum artium studia, & vitæ purioris integritatem singularibus beneficijs ornatos esse tua liberalitas voluit. Interim tuæ Reuerendissimę Dominationi, & illustrissimę gratiæ nos omnes, nostrumq; ordinem commendamus, exorantes, vt deus Opt. Max. ad gloriam suam & Christianæ religionis bonum diu te nobis seruare dignetur incolumẽ. Ex Carthusia D. Barbaræ Colonieñ. Anno. 1534. Ipsis ferijs beatissimæ matris Annæ genetricis gloriosissimæ semper virginis Mariæ.

Index serie literaria complectens res & voces in hoc opere præ cæteris obseruandas.

¶ INDEX PSALMORVM OMNIVM AC canticorum hoc opere enarratorum.

¶ FINIS INDICIS.

A D. DIONYSII CARTHVSIANI IN PSALMOS OMNES DAVIDICOS ELUCIDATIO CLARISSIMA.

PROOEMIVM AVTHORIS.

DIXIT Dauid filius Isai, dixit vir cui constitutum est de Christo dei Iacob, egregius Psaltes Israel: Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguã meam. Quemadmodum vnigenitus dei patris, domin⁹ noster Iesus Christus, ex semine Dauid specialiter incarnari ac nasci elegit (Vnde & germẽ seu filius Dauid singulariter appellatur) Sic spiritus sanctus animam beatissimi Dauid prophetico lumine excellenter impleuit, eumq; de Christi mysteriis præcipue illustrauit: quatenus Dauid promissa dei beneficia recognoscens, deo largitori gratissimus esset, atq; hęc ipsa toti mundo clarissime propalaret. Hanc igitur gratiam prophetalem sibi tam eminẽter diuinitus datam considerans, grata & hilari cecinit mẽte ver 2. Reg. 23 Roma. 1 Ier. 23. 33.

B ba nunc introducta: in quibus de seipso tanquam de alio loquitur: Dixit (inquiens) Dauid filius Isai, dixit vir cui cõstitutum est de Christo dei Iacob, id est, cui specialiter facta est repromissio de Christo dei. Videlicet quod ex semine eius saluator mundi prodiret. Sic enim ad eum alibi ait: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Hic quippe fructus seu filius Dauid est is, de quo archangelus Gabriel ad virginem matrem dixit: Dabit illi dominus deus sedem Dauid patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternum. De quo Isaias quoq; prædixit. Super solium Dauid & super regnum eius sedebit. Quod qualiter impleatur in Christo, inqri potest, præsertim cum ipse Pilato responderit: Regnum meum non est de hoc mundo. Vnde & alibi protestatur: Vulpes terræ foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Nam & requisitus à populo vt constitueretur in regem, fugit seq; abscondit. Non ergo de temporali dominio, mundanoue regno exponenda sunt testimonia præinducta: sed de spirituali regimine & æterno principatu, quibus nunc in domo Iacob & solio Dauid, id est, in militanti ecclesia & cordibus electorum regnat per gratiam: in futuroq; seculo regnabit sine fine per gloriam. Merito igitur Dauid qui tam præclare vaticinatᵉ de Christo, vocatur egregius Psaltes Israel, id est, Psalmista præcipuus populi deum fideliter contemplantis: Quod autem adiungit: Spiritus domini locutus est per me, ei concordat quod Christus discipulis dixit: Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Deniq; præter alia multa quæ in verbis præhabitis innuuntur, hoc præcipue aduertẽdum est, quàm pulchre & clare trinitas personarum in ipsis exprimitur. Tangitur namque persona Luc. 1. Psal. 131 Lucæ. 1 Isaiæ. 9. Ioha. 18. Matth 8 Iohan. 6. Lucæ. 1 Matth. 10

C filii nomine Christi: persona vero spiritus sancti designatur nomine spiritus: patris vero persona exprimitur tam nomine dei, quàm nomine domini. Christus enim dicitur Christus, & filius dei, sicut natus ex deo patre æterno: quemadmodum scriptum est: Ex vtero ante luciferum genui te. Sed spiritus sanctus dicitur spiritus dei & domini, tanquam spiratiue procedẽs ex deo, id est, patre ac filio, qui sunt vnus deus: ex quo tanquam ex vno principio æternaliter manat spiritus sanctus. Psal. 109 Iohan. 10.

¶ Quid sit prophetia. Et de gradibus eius. Et qualis prophetia sit dignior.

PRophetia autem ad intellectum potissimum pertinet. Est enim prophetia supernaturalis futurorum cognitio, ex diuina inspiratione adepta. Prophetę namque dicuntur, qui deo reuelante cognoscunt ea quæ cæteris abscondita sunt: & procul ab ipsis posita. Propter quod in libro Regum dicitur: Qui nunc dicitur propheta: olim vocabatur vidẽs. Et Samuel ad Saul dixit: Ego sum videns. Porro ꝓphetia ad gratias gratis datas ꝑtinere cognoscitur: sicut operatio miraculorum, interpretatio sermonum, discretio spirituum. Tales enim ac similes gratiæ, communes sunt bonis & malis. Gratiæ vero gratis datæ ad aliorũ vtilitatem dantur & ordinantur: quemadmodum ad Corinthios ait apostolus: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. In quantum igitur prophetalis notitia ordinatur ad hoc vt aliis innotescat: sic prophetia secundario pertinet ad locutionem: sicque propheta à prę fando nomen accepit. Sed quoniam prophetia est de his quæ naturalem rationem excedunt, neq; naturali ratione probari possunt: idcirco tertio ad prophetiam pertinet operatio miraculorum 1. Reg. 9 Ibidem 1. Cor. 12. Ibidem

lorum, tanquam confirmatio horum quæ prophetice annunciantur. Et ita intelligendum B
Eccl.48. est quod in Ecclesiastico scriptum est: Helizeus non timuit principem, & mortuum propheta
uit corpus eius: Videlicet quia post mortem mortuum suscitauit. In quo ostendebatur eum ve
Gen.50 Iosue.24 rum fuisse prophetam. Et simile de ossibus Ioseph ait scriptura. Porro quemadmodum natu-
rale lumen intellectus agẽtis est omnium naturalium cognitionum intellectus possibilis prin-
3. de ania cap.17. cipium: sic lumen supernaturale atque diuinum est prophetalium cognitionum principium.
Ideo sicut naturalis cognitio intellectus possibilis ad omnia se extẽdit seu omnium capax est,
quæ per naturale lumen intellectus agentis inueniri agnoscique possunt: sic prophetalis cogni
tio circa omnia illa versatur, quæ per lumen supernaturale ac diuinum ostendi valent ac sciri.
Per lumen autem diuinum omnia vtique manifestari queunt, videlicet diuina & humana,
creata & increata, spiritualia & corporalia, naturalia atque moralia. Vnde ad omnia ista extẽ
dit se prophetia. Facta est enim aliquando prophetica reuelatio de his quæ ad dei maiestatem
Isaiæ.6. seu excellentiam pertinent, sicut Isaias de se loquens: Vidi (inquit) dominum sedentem super
Dan.7. solium excelsum & eleuatum, & quod audiuit Seraphim ter clamantia: Sanctus. Quod ad su-
perbenedictæ trinitatis pertinet reuelationem. Danieli quoque prophetæ ostensum est quali-
ter milia milium ministrabant deo, & decies millies centena milia assistebant ei. Quod ad su-
Isaiæ.58 Mich.6 pernorum spirituum prophetalem reuelationem spectare non dubium est. Continet etiam p
phetia illa quæ ad mores hominum instruendos respiciunt, vt est illud: Frange esurienti pa-
nem tuum. Et Michæas propheta: Indicabo (ait) tibi o homo quid sit bonum, aut quid domi-
nus requirat à te. Vtique facere iudicium & iustitiam, & solicitum ambulare cum deo tuo. E
Quanto autem aliqua naturalem rationem magis excedũt, remotiusque à nostra cognitione
distant, tanto amplius magisque proprie rationem prophetiæ concernunt, sicut sunt futura
pure contingentia, vt actus humani. Propterea prophetia propriissime pertinet ad futurorum
euentuum cognitionem. Sic nanque Cassiodorus prophetiam diffinit cum ait: Prophetia est
inspiratio seu reuelatio diuina, rerum euentus immobili denuntians veritate. Et ideo Grego-
rius super Ezechielem testatur, quia prophetia ita vocatur, quoniam futura prænuntiat. Dum
vero præterita aut præsentia manifestat, nominis sui rationem amittit. Præterea multi sunt
Iudicũ.11 Iudicũ.14 Iudicũ.15 gradus prophetiæ, quorum infimus dicitur dum aliquis ex interiori spiritus sancti instinctu
mouetur ad exteriora opera, sicut frequenter in libro Iudicum scribitur, quod spiritus dominĩ
irruit in Iepte vel Sampson, ex quo inducebantur ad aliqua opera exterius exercenda. Secun-
dus & altior prophetiæ gradus est, dum aliquis ex illustratione spiritus sancti, quædam su-
pernaturali modo cognoscit & percipit, quæ tamen naturaliter cognosci possunt, quemadmo
3.Reg.4. dum de Salomone habetur, quod dominus dedit ei sapientiam & prudentiam multam nimis,
ita quod disputauit super lignis à Cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egredi-
tur de pariete, disseruitque de iumentis & volucribus & reptilibus ac piscibus. De talibus enim
gentiles quoque philosophi plura disseruisse subtiliter inueniuntur. Vnde hi duo gradus ad p-
fectam prophetiæ rationem non attingunt, quia ad supernaturalem veritatem non pertinẽt.
Nihilominus aliqua Salomoni reuelata sunt, quæ naturalis rationis limites omnino excedũt,
præsertim in Canticis: propter quorum cognitionem Salomon vere & proprie propheta vo- F
catur. Est ergo tertius gradus propheticæ cognitionis, quando per imaginariam visionem ali
Dan.7 cui supernaturalis veritas reuelatur. Quemadmodum Daniel vidit antiquum dierum, id est,
deum æternum, sub similitudine imaginabilium rerum, quemadmodum apud Danielem legi
tur: Aspiciebam (inquit) donec throni positi sunt: & antiquus dierum sedit, & vestimentum
2.2.q 174. art.3 eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana alba. Istiusmodi vero prophetiæ
multi sunt gradus, prout doctor sanctus in secunda secundę pulchre deducit. Prima distinctio
est penes differentiam somnij & visionis siue vigiliæ. Interdũ nanque prophetica reuelatio in
Iob.33. somno infunditur, sicut scriptum est. Per somnum in visione nocturna aperit aures virorum.
Danie 10. Interdum autem infunditur prophetia in visione vigiliæ, quemadmodum Danieli factum le-
gimus. Et hic gradus est dignior primo, quoniam maior est vigor prophetici luminis quando
animam vigilantis & circa sensibilia occupati ad supernaturalia erigit, quàm dum animam
dormientis atque sensibilibus iam vacantis ad diuina ac supernaturalia eleuat. Secundo au-
tem attenditur gradus prophetiæ penes differentiam imaginabilium sensibiliumque signo-
rum, quibus mens prophetæ ad intellectualem supernaturalis veritatis notitiam eleuatur.
Quanto enim signa huiusmodi fuerint expressiora, tanto prophetia erit sublimior. Cum
ergo secundum Augustinum inter signa primum ac summum locum teneant verba, constat
quod prophetia eius, qui vel in vigilando, vel dormiendo audit verba secum loquentis, sit alti
or prophetia eius cui duntaxat ostenduntur res quædam seu similitudines aliarum rerum sig-
natiuæ

A natiuæ, quemadmodum septem spicæ Pharaoni ostensæ, septem fertilitatis annos præfigura bant: & olla succensa Ieremiæ ostensa, ciuitatis Ierusalem incendium designauit. Tertio insu per gradus prophetiæ attenditur penes accessum ad causam ipsam propheticæ cognitionis. Altior enim est gradus prophetiæ dum non solum verba loquentis percipiuntur, sed ipse quoque loquens aspicitur, sicut Zachariæ prophetæ, ac Danieli, multisque alijs, angeli, per quos (teste Dion.) propheticæ reuelationes administrantur ac infunduntur, apparuerunt. Quarto aūt gradus prophetiæ pensatur ex conditione apparētis atq; docentis. Si enim qui videtur, apparet in persona hominis, inferior erit prophetia quam si appareret in persona angeli. Altissima vero censetur, si apparet in persona dei, quemadmodum Michæas ait: Vidi dominum sedētem super solium excelsum, & omnem exercitum cœli assistentem ei, à dextris & à sinistris. Postremo summus atque excellentissimus prophetiæ gradus est, quando intelligibilis supernaturalisque veritas absque imaginaria visione ostenditur, vtpote per solam anagogicam ac intellectualem illuminationem. Et hic modus excedit rationem prophetiæ proprie dictæ, vt Thomas affirmat. Vnde huiusmodi modus potius dicitur tertium genus prophetandi, quam gradus prophetiæ. In ratione enim prophetiæ quædam obscuritas includi videtur, sicut in ratiōe fidei. Propterea nec prophetia, nec fides, comprehensoribus seu beatis in patria conuenit. Sed ad rationem prophetiæ proprie sumptæ requiritur, vt per imaginariam visionem tanquam per medium, mens prophetæ ad intellectualem notitiam perducatur. Hoc aliqui afferunt. Ideoque secundum hos gradus prophetiæ secundum imaginariam visionem distinguuntur.

Gen.41. Ier.1 Zach.1. Dani.7 Tho.2.q. 174.art.3.

B ¶ De speciebus prophetiæ, & quomodo prophetia infallibiliter impleatur.

SIcut deniq; gloriosissimus apostolorum princeps in secunda sua canonica ait: Non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Obiectum enim prophetiæ est veritas supernaturalis, prout in diuina cognitione consistit, ac naturalem rationem transcendit. Intellectus vero diuinus, futura ac prophetabilia dupliciter cognoscit, videlicet secundum seipsa seu in ipsis, prout scilicet sunt fiēda à deo. Secundo cognoscit ea in suis immediatis ac proprijs causis, id est, secundum ordinem quem habent ad eas. Prophetalis autem cognitio est quædam expressio seu diriuatio à diuina scientia fluens, ac prophetis infusa. In quantum igitur deus benedictus & sanctus cognoscit res primo modo, accipitur prophetia prædestinationis, quæ de necessitate semper impletur. In quantum vero agnoscit res secundo modo, accipitur prophetia comminationis, quæ non semper impletur, nisi forte secundum secretam intelligentiam, vt de subuersione Niniue, & morte Ezechiæ. In hac quippe prophetia, annuntiatur aliquid secundum ordinem causæ ad suum effectum. Qui quidem ordo alijs ac fortioribus causis superuenientibus impediri potest, præsertim dum diuinæ voluntati, quæ est omnium rerum prima causa, placuerit. Et ideo talis prophetia non semper impletur, sicut nec prophetia promissionis, quemadmodum apud Ieremiam apertissime declaratur. Ibi enim dominus ait: Repente loquar aduersus gentem & regnum, vt eradicem & destruam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam. Et hoc ad prophetiam comminationis clarum est pertinere. De prophetia autem promissionis mox subditur: Subito loquar de gente & regno vt ædificem & plantem illud: si fecerit gēs illa malum in oculis meis, agam & ego pœnitentiam super bono quod loquutus sum, vt facerem eis. Vnde huiuscemodi propheticæ annunciationes semper intelligendæ sunt, nisi aliunde proueniat impedimentum, videlicet ex meritis siue demeritis hominum, aut simili causa. Hinc enim dicit Gregorius, quod deus non mutat consilium, quamuis mutet sententiam. Est autem & alia species prophetię, quæ dicitur prophetia pręscientiæ, quæ est de rebus, secundum quod deus prænoscit futura, prout per nostrum arbitrium adimplentur, & ista est bonorum atque malorum. Quatuor ergo sunt species prophetiæ, veruntamen glossa in principio libri psalmorum ponit duas duntaxat species prophetiæ, videlicet præscientiæ & comminationis. Prophetia nanque promissionis sub prophetia comminationis comprehenditur, vel ad eam reducitur. Prophetia quoque prædestinationis continetur sub prophetia præscientiæ, quia prædestinatio est pars præscientiæ. Dicitur enim præscientia prænotio tam electorum, quam reproborum. Vnde Apostolus interdum vtitur nomine præscientiæ, quantum ad bonos: quemadmodum ad Romanos loquens de deo: Quos (inqui) præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Sed quoniam electorum pręnotio proprium nomen habet quod est prædestinatio: ideo præscientia communiter sumitur, quantum ad malos: ita quod præsciti dicuntur mali & reprobi. Dicitur etiam glossa prætacta: quod prophetia prescientiæ semper impletur.

2.Petr.1 Ionæ.3 Isa.38 Iere.18 C Rom.8

¶ An Dauid fuit excellentissimus prophetarum.

Dionysius primo cœlestis Hierachiæ capitulo duplicem tangit modum reuelationis propheticæ, quæ sanctorum theologorum prophetarumque mentibus est infusa. Interdum enim per sensibilia signa, demonstrata est veritas supernaturalis ac prophetalis: quandoque vero per solam mentis eleuationem in diuina pure contemplata, sine sensibilium tegumento formarum: & sine imaginariarũ similitudine specierum. Prima autem harum reuelationum symbolica dicitur: quoniam symbolum est collatio sensibilium formarum, ad inuisibilium demonstrationem. Secunda vero anagogica nuncupatur. Anagoge nanque est pura mentis ascensio ad diuina. Denique secundum Augustinum tribus modis causatur, seu fit prophetalium formarum ostensio. Aliquando enim fit sola imaginaria visio, sine intellectuali reuelatione: sicut in Nabuchodonosor, qui vidit statuam grandem & in Balthasar filio eius, qui vidit articulos. Atque in Pharaone, qui vidit septem boues, & septem spicas, & horum nullus erat propheta. Ad prophetiam enim exigitur primo alicuius reuelandi ostensio. Secundo propositæ veritatis perceptio. Porpter quod in Daniele scriptum est: Intelligentia opus est in visione. Et ideo Ioseph & Daniel, qui prædictas visiones imaginarias intelligebant & exponebãt prophetæ fuerunt. Interdum autem in prophetali reuelatione simul infunduntur imaginaria visio & intellectualis perceptio, & hoc modo omnes prophetæ duodecim quorum libros habemus, prophetauerunt. Interdum vero infunditur prophetia secundum solam intellectualem illustrationem, & hic modus prophetandi est purior atque præstantior. Sicque Dauid prophetasse ab omnibus dicitur. Vnde glossa in exordio psalterij asserit, quod alij prophetæ per quasdam rerum imagines, & integumenta verborum prophetauerunt: videlicet per somnia, & dicta ac facta. Dauid autem solus spiritus sancti instinctu, sine omni exteriori adminiculo, suam edidit prophetiam. Fit autem prophetia quatuor modis. Primo per facta: Vt arca Noe significauit ecclesiam, & per sartaginem ferream inter Ezechielem & Ierusalem positam designabatur, deuastatio vrbis Ierusalem. Secundo, prophetia fit per verba seu dicta, sicut ad Abraham dictum est: In semine tuo benedicetur omnes tribus terræ. Tertio, per visiones sicut Moses vidit rubum ardere, nec tamen consumi. Quarto, per somnium. Præterea quædam est prophetia de præterito, sicut Mosi prophetica reuelatione innotuit creatio mundi. Vnde quod ait: In principio creauit deus cœlum & terram, prophetia est. Alia est prophetia de præsenti, sicut dum aliquis spiritu sancto reuelante cognoscit, quid alius cogitat. Et sic Elizabeth de incarnatione Christi & eius præsentia prophetauit: Vnde (inquiens) hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me. Tamen vt dictum est: Prophetia proprie dicta, non est nisi de futuro. Et quia donum prophetiæ pertinet ad gratiam gratis datam, non ad gratiam gratum faciẽtem: idcirco per malos etiam spiritus prophetiæ aliquando loquitur, sicut per Balaam: qui quamuis ariolus, & magus ac pessimus fuerit, pulcherrime tamen prophetauit: quemadmodum in libro Numerorum habetur. Est igitur quæstio, an Dauid sit maximus prophetarum, & quod sit cæteris prophetis qui imaginarias aut corporales visiones habebant, sublimior: palam est ex præinductis. Sed de hoc maxime est quæstio, an sit maior Propheta quam Moses. Hanc vero quæstionem sanctus Thomas inducit eamque soluendo testatur, quod omnibus consideratis simpliciterque loquendo, Moses excellit in dono prophetiæ sanctum Dauid, quamuis vel Dauid, vel alij, quantum ad aliquid possint excedere Mosen, quia videlicet de Christi mysterijs plenius sunt locuti vt Dauid, vel quia maiora fecerunt miracula vt Iosue: ad cuius præceptum sol & luna steterunt immobiles in cœlo vnius diei spacio. Quod vero Moses absolute loquendo, sit Propheta altissimus, probatur: Quia ad Prophetiam præcipue spectat visio tam imaginaria quam intellectualis. Item denuntiatio veritatis ostensæ, atque miraculorum ostensio. Moses autem in omnibus his excellebat. Primo, quo ad intellectualem visionem, quoniam secundum Augustinum in hac vita vidit deum per essentiam, sicut & Paulus in raptu. Vt Augustinus duodecimo super Genesim ad literam, & in libro de videndo deum fatetur. Vnde in libro Numerorum de Mose dicitur: Clare & non per ænigmata deum vidit. Secundo. Moses reliquos omnes præcellit quantum ad imaginariam visionem quam quasi ad libitum habuit non solum audiendo & in somno, sed & videndo angelum colloquentem sibi & vigilando. Et ideo in Numeris dicitur, quod loquebatur ei dominus, facie ad faciẽ, id est, angelus domini, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Tertio, Moses excellit quo ad denunciationem, quoniam toti populo loquebatur, proponens ei legem. Quarto, excellit Moses, quoad miraculorum ostensionem, quia multa & magna fecit mirabilia coram iniquis & populo vniuerso. Sed huic responsioni contradicit Nicolaus de Lyra, præsertim in hoc quod THOMAS idcirco præfert Mosen Dauid in dono prophetiæ: quia vidit in præsenti vita deum per essentiam, quoniam talis visio ad prophetiam nil pertinet. Veruntamen determinatio Thomæ conueniens est.

Marginal notes: D (beside line 1); Daniel. 2. Daniel. 5. Genesi. 41 (beside "uelatione: sicut in Nabuchodonosor…"); Danie. 10 (beside "positæ veritatis perceptio"); E (beside "& integumenta verborum"); Genesi. 6. Ezechie. 4 (beside "significauit ecclesiam"); Genesi. 26 (beside "ham dictum est"); Exodi. 3 (beside "ses vidit rubum"); Genesi. 1 (beside "In principio"); Lucæ. 1 (beside "natione Christi"); Nume. 24 (beside "uis ariolus"); 2. 2. q. 174. ar. 3. (beside "præinductis"); F (beside "quæstionem sanctus Thomas"); Iosue. 10 (beside "plenius sunt locuti"); 1. Cor. 14. 2. Cor. 12. Nume. 12 (beside "cundum Augustinum… bro Numerorum"); Nume. 12 Exodi. 33 (beside "Et ideo in Numeris").

A est. Quamuis enim visio ista directe ad prophetiam non pertinet, tamen eo modo quo miraculorum operatio ad eam pertinere asseritur, ipsa quoque ad eam pertinere censetur. Vnde in Deuteronomio scriptum est: Non surrexit vltra Propheta in Israel sicut Moses, qui nosceret dominum facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis quæ per eum fecit dominus in terra Aegypti. Quod ergo Dauid dicitur eximius prophetarum, intelligendum est quantum ad hoc, quod de Christi mysterijs excellentius & euidentius prophetauit. Deut.r.4?

¶ De quadruplici expositione sacræ scripturæ, & septem regulis ad intelligentiam scripturarum sanctarum valde vtilibus.

TOta fere sacra scriptura seu theologicalis doctrina sub quibusdam figuris ac similitudinibus mirabiliter est velata, quatenus veritas indignis & prauis hominibus occultetur: studiosis vero ac pijs occasio bonæ exercitationis præstetur. Et item quoniam secundum Dionysium, impossibile est aliter nobis innotescere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumuelatum. Vnde Damascenus: Scire (inquit) oportet nos homines in hac grossa carne existentes, res diuinas & immateriales non posse agnoscere, nisi quibusdam notis imaginibus, & connaturalibus formis vsi fuerimus. Et ideo Augustinus ait: Notitia proprietatum naturalium rerum, reserat nobis sanctarum abdita scripturarum. Hinc ergo contingit, quod sacra scriptura multis modis exponitur: eo quod non solum nomina significent Psal.148
B res, sed etiam res vna significet aliam. Nam res ipsæ comparantur ad intellectum diuinum, sicut verba ad proferentem: quoniam ipse dixit, & facta sunt. Sacratissima igitur theologia non solum attendit vocum significationes, sed etiam rerum proprietates. Quatuor itaque modis exponitur sacra scriptura: videlicet literaliter seu historice, & spiritualiter seu mystice. Sed mysticus intellectus est triplex, scilicet allegoricus, tropologicus seu moralis, & anagogicus. Historia enim docet quid sit factum, allegoria quid credendum, tropologia quid faciendum, anagogia quid sperandum. Historia autem est rei gestæ narratio. Sensus vero historicus seu literalis, est fundamentum, seu basis intellectuum aliorum, & ex eo solo valet argumentum ad fidei probationem: sicut in epistola contra Vincentium donatistã asserit Augustinus. Denique sensus allegoricus est, quando ex dicto vel facto alicuius personæ, aliud aliquid intelligitur, pertinens ad Christum & corpus eius mysticum, quod est ecclesia, sicut dum ea quæ in veteri testamento ad literam sanctis patribus contigerunt, de Christo intelliguntur. Vel ea quæ ad synagogam spectabant, ad Ecclesiam referuntur. Omnia nanque in figura contingebãt illis, & scripta sunt ad nostram eruditionem. Sensus vero tropologicus est, quando ea quæ de Christo vel sanctis scribuntur & recitantur, ad nostram moralem informationem aptãtur & exponuntur. Sensus autem anagogicus est, quando ex his quæ temporaliter facta sunt, ad contemplationem æternorum perducuntur, & ea quæ ad militantem ecclesiam pertinent, ad statum triumphantis ecclesiæ referuntur. Horum autem solet poni exemplum in hac dictione 1.Cor.10. Roma.15
C Ierusalem, quod quia commune est, & pene omnibus notum omitto: ponamque exemplum in integra oratione. Id enim quod de manna scriptum est secundum literalem sensum exponitur de cibo illo quem deus pluit filijs Israel in deserto. Allegorice vero exponitur de superdignissimo corporis & sanguinis Christi sacramento. Manna enim figura fuit sacramenti altaris. Tropologice quoque exponitur de spirituali nutritione, qua deus quotidie seruos suos fideles in præsenti exilio interius alit, consolatur, ac roborat, per charitatem & gratiam. Anagogice autem exponitur de felicissima illa refectione beatorum in patria, vbi ipsa superessentialis diuinitas est beatorum edulium, per beatissimam fruitionem. Vnde & scriptum est: Beatus qui manducabit panem in regno dei. Et iterum: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. ¶ Porro septem sunt regulæ quas Augustinus, Beda & Haymo referunt à Cyconio positas, per quas omnes ambiguitates contrarietatis literalis explanantur & dissoluuntur. His enim regulis, sanctarum scripturarum series variatur, atque expositio immutatur. Prima regula est, quod interdum de Christo & corpore eius mystico fit sermo sub vna inuariataque voce, & ita fit transitus de vno in aliud, ac si de eodem fieret sermo. Tunc ergo considerandum est, quid vni, & quid alteri congruere possit: CHRISRVS nanque vicissim in persona membrorum suorum aliquid loquitur, quasi de seipso, vt ibi: Quare me dereliquisti longe à salute mea? Et iterum: Esuriui, & non dedistis mihi mãducare. Et rursus: Saule, Saule, quid me persequeris. Secunda regula est, quod sancta scriptura aliquando simul loquitur, de corpore Christi mystico, quod vere ad Christum Exod.16. Luc.14 Psal.35 Psalm.21 Matth.25 Actuu.9.

pertinet & corpore myſtico quod ſolo nomine ad ipſum ſpectat: vt ſunt reprobi. Sicut dum D
Pſalm. 77. dicitur: Cum occideret eos, quærebant eum & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. In tali enim locutione, videtur ſcriptura de eiſdem loqui, cum tamen de diuerſis loquatur. Nam alij occidebantur, & alij quærentes deum reuertebantur. Tertia regula eſt, quod ſacra ſcriptura interdum ſub eadem voce, aliquid pro ſuo tempore faciendum literaliter indicat, & ſpiritus nobis ex hoc alia ſuo tempore facienda inſinuat. Sicut in præceptis ceremonialibus veteris legis, quæ modo ad literam mortifera eſſent: ſed tempore legis vtiliter obſeruari volebant. Vnde Apoſtolus:
2. Cor. 3. Litera (inquit) occidit, ſpiritus autem viuificat. Quarta regula eſt, quod diuina ſcriptura nonnunquam quaſi ſub eadem voce ac pari ſententia, tranſit de genere ad ſpeciem, de toto ad partem, & econuerſo: taliſque modus loquendi in prophetis, eſt maxime generalis, vt quando ſub comminatione vnius gentis ſeu regni, intendunt prophetæ prædicere ea quæ omnibus generaliter ſunt futura. Sicut dum Iſaias de Babylone & Tiro vaticinatur, intendit ſimilia eſſe ventura omnibus eadem mala agentibus in communi. Vnde &
Marc. 13 Chriſtus in euangelio ait: Quod vni dico, omnibus dico. Quinta regula eſt, cum totum per partem, vel partem per totum ſcriptura deſignat, ſicut de triduo dominicæ ſepulturæ: tales modi loquendi, per ſynecdochen excuſantur. Ad hunc autem modum referuntur omnes numerorum ac temporum defectus, atque exceſſus. Sicut dum ponitur præteritum pro futuro, vel aliquid minus de integro numero: tunc nanque quod modicum eſt, pro nihilo reputatur. Sexta regula eſt de recapitulatione & anticipatione. Vt cum ſcriptura redit ad ea, quæ præterierat, quatenus aliquid addat, vel conuenientius recitet. Quemadmodum in Geneſi poſt- E
Geneſ. 11 quam commemorauit ſcriptura filios Noe diuiſos per linguas & gentes, poſtmodum ſubdit: Et erat populus vnus & labium vnum quod vtique ante diuiſionem prædictum fuit. Simili modo quod poſtea factum eſt: per anticipationem, aliquando antea narratur: talia ergo per hanc regulam verificantur & excuſantur. Septima regula eſt, de diabolo & corpore eius, ſicut dum ea quæ dæmonis ſunt, reprobis aſcribuntur, vel viceuerſa, vt in Iſaia oſtendimus, quod ſub perſona regis Babylonis, fit ſermo de Lucifero, qui caput eſt omnium malorum.
Iſaiæ. 14. Vnde ſic legitur: Quomodo cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris? Similiter in Ezechiele, ſub
Ezech. 28 perſona regis Tyri, fit ſermo de caſu diaboli. Et Chriſtus in euangelio de Iuda proditore dixit:
Iohan. 6. Vnus ex vobis diabolus eſt. Hæc autem memoriter retinenda ſunt, propter intelligentiam futurornm.

De titulo & authore ac varia tranſlatione libri pſalmorum.

NVnc de titulo libri pſalmorum, vidẽdum eſt. Eſt igitur titulus talis: Incipit liber hymnorum ſeu ſoliloquiorum ꝓphetæ de Chriſto. Hic titulus à catholicis doctoribus diuerſo modo valde exponitur. Id tamen in quo omnes concordant, primo tangendum eſt. Dicitur igitur liber iſte, liber hymnorum, quoniam hymnus eſt laus dei cum cantico. Canticum vero eſt exultatio mentis de bonis æternis concepta in vocem prorumpens: Quoniam itaque liber iſte docet nos deum laudare cum exultatione habita de æternis non ſolum corde, ſed etiam voce, idcirco congrue dicitur liber hymnorum. Sunt vero hi hymni in Hebræo metrice F ſcripti, quod in tranſlatione ſeruari difficile fuiſſet. Additur autem in titulo ſeu ſoliloquiorum & hoc ideo, quoniam Dauid ex ſola ſpiritus ſancti inſpiratione, ac intellectuali reuelatione, ſine omni exteriori adminiculo, pſalmos edidit, ſicque inter ipſum & ſpiritum ſanctum, quaſi quoddam ſoliloquium fuiſſe videtur. Vel ideo, quoniam liber iſte de ſolo Chriſto principaliter tractat & loquitur. Vel ideo, quia deuota mens pſalmos decantando, cum deo quoddam ſoliloquium habet, quod vtique tanto ſuauius, affectuoſius, ardentius, atque ſyncerius eſt, quanto anima virtutem, ac ſenſum pſalmorum, profundius, clariuſque cognoſcit & ſapit. Sequitur autem in titulo prophetæ. Omnes nanque concordant in hoc, quod vniuerſi pſalmi ex diuina inſpiratione conſcripta ſunt ab aliquo prophetarum. Sed an ab vno duntaxat, vel certe à pluribus, de hoc varia extat opinio, ſicut infra patebit. Sequitur quoque in titulo, de Chriſto Ecce materia ſeu ſubiectum libri pſalmorum. Eſt enim de Chriſto, non vtique de ſola Chriſti perſona, ſed de toto Chriſto, hoc eſt, de ipſo & ad eum pertinentibus, nempe de ſponſo & ſponſa, ſeu capite & myſtico corpore. Interdum enim agit de capite, id eſt, de ipſo Chriſto ſecundum ſe. Interdum de corpore eius, id eſt, eccleſia. Interdum vero agit de Chriſto ſecundum vtrumque. Denique de Chriſto ſecundum ſe agit tripliciter. Primo ſecundum eius diui-
Pſalm. 2. Pſalm. 21 nitatem, vt ibi: Ego hodie genui te. Secundo, quo ad eius humanitatem, vt ibi: Ego ſum vermis. Tertio tranſumptiue, Sicut dum Chriſtus vtitur voce membrorum, vt ibi: Deus tu ſcis
Pſalm. 68 inſipientiam meam. Nunc conſiderandum eſt, in quo doctores diſſentiant, exponendo titulũ iſtum.

A istum. Primo ergo discordant in hoc quod dicitur: Incipit liber. Quidam enim dicunt quinque esse libros Psalmorum, propter quinque distinctiones, quæ fiunt in libro isto, per fiat fiat. Alij autem asserunt vnum tantummodo esse librum, quoniam postea dicitur: In capite libri scriptum est de me. Et in actibus Apostolorum dicitur. Sicut scriptum est in libro Psalmorum. Non dicitur, in libris: sed in libro. Veruntamen videtur, saluo meliori iudicio, quod vtraq; positio posset verificari, vt videlicet dicatur vnus liber totalis, & plures libri partiales, quemadmodum & liber Regum vnus vocatur, qui tamen in quatuor libros partitur. Liber quoque duodecim prophetarum dicitur vnus, quem constat diuidi posse in duodecim libros partiales præsertim cum Naum propheta, cuius vaticinium pene breuissimum est, in prophetiæ suæ exordio dicat. Liber visionis Naum. Secundo discordant circa hoc, quod dicitur, prophetæ, videlicet in authore Psalmorum. Quidam enim affirmant omnes psalmos à Dauid compositos, nempe Augustinus, Cassiodorus, glossator, & alij multi. Alij vero contra tenent oppositum, puta Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, quos sequitur Nicolaus de Lyra, asserentes Hebræorum doctores affirmare multos esse authores Psalmorum. Quid autem horum sit verius certitudinaliter discernere nequeo. Veruntamen sicut Gregorius primo libro moralium super Iob, superuacuum esse testatur, multum inquirere quis fuerit author libri Iob, quando certissimum est, librum ipsum à spiritu sancto, sicut à principali authore editum. Sic etiam modo videtur superuacuum curiose scrutari, aut multum contendere, an solus Dauid ediderit psalmos, cum vtique planum sit omnes psalmos reuelatione spiritus sancti esse conscriptos. Nihilominus probabilius, veriusq; opinor à solo Dauid librum psalmorum esse compositum. Alias nanque verum non appareret, omnes psalmos ex anagogica spiritus sancti reuelatione, id est, sine omni exteriori adminiculo imaginariarum formarum, & corporalium specierum, sensibiliumque signorum, fuisse reuelatos ac editos, Vel certe Dauid dici non poterit eximius prophetarum, tanquam qui solus anagogica, & non symbolica reuelatione prophetauit. Præterea cum omnia quæ à deo sunt, ordinata sint, & vt pene omnes concorditer astruunt, Esdras spiritu sancto reuelante ac disponente, psalmos reparauerit, ac in vnum collegerit, nō videtur, quod tam diuersorum authorum seu prophetarum psalmos, tam confuse misceret ac inordinate disponeret, nunc vnius, nuncque alterius psalmum describens, quasi liber iste esset rapiarius quidam siue quoddam ex dictis diuersorum collectum. Et mirum videtur cur psalmos Dauid non redegerit in librum specialem, cum certum sit maiorem partem psalmorum ab ipso compositam, præsertim cum in reparatione aliorum prophetarum talem formam seruauerit. Quamuis enim duodecim prophetarum vaticinia in vnum collegerit librum, singulorum tamen scripta seorsum posuit, cuilibetque prophetæ specialem ac partialem deputans librum, non obstante, quod nonnulli eorum in materia multum concordent & aliqui valde breues sint. Attamen si non solus Dauid edidit psalmos, tunc vtique ista commixtio psalmorum non est inordinata dicenda, neque confusa, sed ex certa ratione facta, quam quia inuenire non valeo, id quod modo dixi probabilius puto, quamuis nihil determinatiue affirmo. Aduertendum autem est, quod sanctus HIERONYMVS ter transtulit librum psalmorum. Primo, secundum septuaginta interpretes, quod appellatur psalterium Romanum, quoniam ecclesia sancti Petri vtitur eo. Secundo, ad instantiam Paulæ & Eustochij fecit aliam translationem non multum à prima differentem, licet Hebraico magis vicinam, & dicitur psalterium Gallicanum, quia Damasus papa ad preces HIERONYMI fecit illud in ecclesijs gallicanis cantari, & ista translatio apud Latinos communior est. Tertio, transtulit librum hunc pure iuxta Hebraicum ad instantiam cuiusdam sancti episcopi nomine Sophronij, qui cum Iudæis frequenter disputabat. Vnde indiguit textu per omnia simili psalterio quod in Hebræo habetur. Nam illud solum à Iudæis recipitur. Intentio vero libri Psalmorum est CHRISTI mysteria pandere, sicque genus humanum in veteri Adam lapsum ac deformatum, in nouo homine Christo erigere, reformare ac beatificare.

Psalm. 39
Actuu. 1.
B
Roma. 13
C

¶ De virtute Psalmorum, & de modo orandi atq; psallendi.

QVONIAM igitur psalmodia est quoddam soliloquium spiritus sancti, cum pia deuotaque anima, constat neminem posse virtutem psalmorum vere & experimentaliter cognoscere, nisi eum qui puro & stabilito ac libero animo, sacratissima psalmorum verba decantat, munda ac fixa mente deo intendens, sensumque verborum cum ingenti attentione aduertens, & velut ex proprio affectu ea formans atque pronuntians.

Hoc

Hoc enim (vt ait Basilius) est psallere sapienter, quatenus cum intellectuali dulcedine, & interno D
sapore verba spiritus sancti promamus, cum omni reuerentia & cordis custodia nosmetipsos
ante dei conspectum, qui vere vbilibet præsens est, statuendo, ac recolendo quod scriptum est:
Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et iterum: Viuit dominus in cuius conspectu
Psalm. 18. sto hodie, illud quoque Ieremiæ: Maledictus homo qui facit opus dei negligenter. Nam spiri-
4. Reg u. 3. tus sanctus qui est ignis innocue ardens, ac ardentissima charitas, affectuosissima verba in psal
Ieremi. 48. mis deprompsit, omnique generi hominum conuenientes sermones descripsit: Nunc ea propo
nens quæ perfectos respiciunt, & ex magno charitatis feruore canenda sunt. Nunc vero pro-
ponens quæ pœnitentes & imperfectos concernunt, imo omni virtuoso affectui apta cantica
exhibet. Interdum enim proponit quæ in persona Christi dicenda sunt. Interdum quæ in per
sona ecclesiæ, interdum quę in persona peccatoris ac pœnitentis interdum quæ in persona effi-
caciter proficientis, interdum quæ in persona perfecti & feruide diligentis, interdum quæ in
persona iusti, & cum deo æquitatem zelantis, interdum quæ in persona gratias agentis. Vnde
qui psalmos cum perfecta deuotione cantare seu legere cupit, necessario indiget vt suum affe-
ctum sensui psalmorum conformet, omniumque prædictarum personarum similitudinem si-
bi assumat, prout psalmorum sententia exigit. Ait namq; Dionysius tertio cœlestis hierarchiæ
capitulo, quod psalmi per modum diuinæ laudis, includunt & continent quicquid sacra pagi-
na comprehendit. Idcirco verissime dictum est: quod nullus mortalium potest vel mente con
cipere vel verbis exprimere virtutem psalmorum. Omnium enim vitiorum eradicationem,
omnium virtutum adeptionem, omnisq; perfectionis plenitudinem docent, fidem illuminãt E
spem roborant, charitatem inflammant, humilitatem instruunt, mansuetudinem specialissi-
me commendant, patientiam cæterasque virtutes erudiunt, mentem deuote psallentis vehe-
menter oblectant, omnem vitiosam seculique tristitiam auferunt. Et qui in continua psalmo-
rum decantatione lætatur, cœliformem atque angelicam vitam in hoc seculo nequam ducit
carnales delectationes fastidit, vanos & infructuosos sermones, seculares rumores, ac tempo-
ris amissionem, vehementer abhorret, ab humano colloquio separari satagit, cum deo sermo-
cinari conatur, omniumq; gratiarum splendore incessabiliter adornatur. Insuper in psalmis
ignitissimę & affectuosissimę orationes continentur, & iucundissima gratiarum actio, humilli-
ma peccatorum confessio, excellentissima dei laudatio, omnis boni commendatio, omnis ma-
li detestatio, & præclara ac sublimissima ad deum mentis erectio. In psalmis quoque descrip-
ta sunt impiorum tormenta, electorum merces, & gaudia, incipientium rudimenta, profici-
ẽtium progressio, perfectorꝝ plenitudo, vita actiuorum, speculatio contemplatiuorum. De mo
do autem psallendi quid aptius potest doceri, quàm quod deuotissimus atque dulcissimus ille
Sup Cantica ser. 47 Bernardus inducit: Moneo (inquiens) vos dilectissimi fratres strennue laudibus interesse diui-
nis, vt sicut reuerenter, ita & alacriter domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non osci-
tantes, non parcentes vocibus, non verba dimidia præscindentes, non integra transilientes,
non fractis & remissis vocibus muliebre quiddam balba de naribus resonantes: sed virili vt
dignum est sono atq; affectu, voces sancti spiritus depromentes, nec aliud quàm quod canitur F
cogitantes. Spiritus enim sanctus gratum non habet, quicquid ei obtuleris, neglecto eo ad q̊d
teneris. Nempe vt ait Basilius: Deus orandus est atque laudandus, non vaga & huc illucq; dis-
currente anima, sed in spiritu solicito ac timorato adorare oportet, & ante orationem animã
præparare, varias & impertinentes occupationes abijciendo ac aliquid salutare interioribus
imprimendo, & cum magno serio inchoando, ne modicus error in principio augeatur in pro
sequutione: magnusque fiat in fine. Sed sic orare & psallere multa requirit, & sanctam conuer
sationem efflagitat, quatenus homo ante orationem ita se habeat, vt possit per gratiam dei in
ipsa oratione ac laudis tempore, stabilimentis, intuitu, atque ardenti affectu, deo intendere ac
sensum perpendere, diuinorum eloquiorum virtutem gustare. Omnino enim oportet aggra
uantem vitare tristitiam, resoluentem odio habere lætitiam, inordinatum timorem, immode-
ratam solicitudinem, omnemq; irrefrenatam concupiscentiam, & irrationabilem animæ pas
sionem expellere & quanto poterimus animam nostram ab omnium inferiorum virium ope
rationibus magis suspendere, & à sensibilium memoria & amore magis abstrahere: tanto po-
terimus diuinis præconijs, sanctisque precibus, affectuosius, dulcius, atque salubrius, intẽdere
Iohan. 4. ac vacare. Spiritus enĩ est deus, & eos q̃ adorant eum, in spiritu oportet adorare. Deniq; in can-
tu omnis curiositas, omnis dissolutio, omnis discordia, summe vitandę sunt, & summopere sa
tagendum, ne alicui placere intendamus, nisi altissimo, in eo duntaxat spiritualiter gloriantes
ab eo solo, videri, audiri, ac præmiari optantes, sensui verborum semper, & DEO magis
quam cantui & modo cantandi intẽdentes, illud dictum beati Augustini pensando: Dum mihi
contin-

A contingit, vt me cantus magis quã res quæ canitur moueat, pœna committere digna me pro-
fiteor: & tunc mallem non audire cantantem. Conemur ergo vt id in mente nostra versetur,
quod ore profertur. Et si quispiam tantæ scientiæ nõ est vt scripturas sanctas intelligat, & pro-
inde psalmodiæ sensum mente considerare nequeat, Vel certe si id quod canitur, quantum ad
superficiem atque historicum sensum, tale sit, vt nullam vel modicam videatur deuotionem
includere, cuiusmodi est illud: Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi vbi po- Psalm.83
nat pullos suos: tunc studere debemus vt mentem nostram cum cordiali affectu ad deum leue-
mus: pensantes nos ante dei conspectum astare, & summo vniuersorum dominatori ac iudi-
ci ministrare. Sicque diuinam maiestatem aut aliud aliquid diuinum considerãtes, poterimus
semper cum magna deuotione deo assistere.

¶De intentione & forma procedendi præsentis editionis.

QVamuis autẽ sacra scriptura iam à sanctis & magnis ac orthodoxis doctoribus plenissi-
me videatur exposita, præsertim liber Psalmorum, nullusque possit Dauid perfecte
exponere, nisi spiritus sanctus, qui per Dauid locutus est, animam eius copiose illustrauerit,
docuerit, atque perfecerit. Nihilominus in dei bonitate vehementer confidens conabor quod
proprias vires prorsus excedit, nempe ipsum psalterium vtcunque elucidare spe præmij, quod
sapientia pollicetur, dicens: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. Et iterum: Qui mul- Eccl.24
tos erudiunt ad iustitiam, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates: Quod de ijs intellige- Danie.12.
re congruit, quorum vita seu conuersatio doctrinæ concordat. Peccatori autem dixit deus:
B Quare tu enarras iustitias meas? imo sicut beatus Thomas super quartum sententiarum ostẽ- Psalm.48.
dit, qui non implet quod alios docet, eo ipso quo sibi docendi onus assumit, mortaliter peccat, Dist.19.q.
quoniam quantum in se est, intentionem sacræ scripturæ euacuat. Porro cuius vita ad docen- 2.ar.2.
dum idonea est, profecto aureolam promeretur, etiam si nunquam ore populo prædicet, sed sa-
cram scripturam exponendo, seu de theologia codices componẽdo, vniuersis qui eos legerint,
ad eruditionem loquatur. Sed ne quis opus istud omnino superfluum putet, intendo speciali
quodam modo librum psalmorum exponere. Sic tamen speciali, vt dictis sanctorum concor-
det, nec ꝓprio sensui credam. Intendo ergo psalteriũ secundũ multiplicem intellectũ, prout do
minus dederit explanare. Videlicet literaliter, allegorice, tropologice, & anagogice, quantũ tex-
tus ipse permittit, & mihi possibile fuerit, eiusdem literæ nunc plures, nunc pauciores expositi-
ones tangendo, prout materia exigit. Postremo, quemadmodum à superioribus meis mihi in-
iunctum est, propono stili colorem, loquendi difficultatem, & impertinentes subtilitates vita-
re, & plano ac simplici modo procedere. Quod vt digne ac fructuose exequi possim, ad super-
benedictæ & supergloriosissimæ TRINITATIS honorem, omniumque legenti-
um ac audientium vtilitatem, totis præcordijs oro & inuoco benignitatem spiritus sancti co-
piosam & incessantem, quia sicut in libro Iob habetur: Spiritus est in homine, sed inspiratio Iob.32
omnipotentis dat intelligentiam. Nam de spiritu sancto loquens Christus discipulis: Paracle-
tus (ait) spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & sugge- Iohan.14.
C ret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. ¶Finis Proœmij.

¶Expositio tituli.

ESdras scriba velox, qui & prophetico spiritu fulsit, libros canonicos veteris testamenti à 1.Esdr.7
Babylonijs combustos, spiritu sancto reuelante, dicitur reparasse, præter pentateuchum,
id est, quinque libros Mosi, quos apud Samaritanos inuenit. Ipse ergo Psalterium reparauit,
& hunc primum Psalmum per modum præfationis seu prologi libro Psalmorum præmisit,
sicut vulgariter dicitur. Vnde nec psalmo huic titulum præsignauit, cum psalmus iste sit quasi
titulus libri sequentis, quoniam continet summam atque materiam totius libri, tractatque de
his in generali, de quibus in toto hoc libro tractatur in speciali. Denique psalmus iste ad literã
de quolibet homine virtuoso intelligi potest. Et quæ sequuntur de impijs & de vanitate atque
tormentis ipsorum, de omnibus malis possunt exponi. Ait ergo author præsentis Psalmi.

a ¶Explanatio psalmi primi iuxta sensum literalem.

BEatus vir qui non abijt in consilio impiorum.] Consilium est actus prudentiæ. Sed
sicut prudentia duplex est, scilicet vera & falsa: ita consilium aliud verum aliud fal-
sum. Verum consilium ad eos pertinet, qui diligenter inquirunt, quibus vijs ac me-
dijs, ad veram felicitatem pertingant. Falsum vero consilium horum est, qui vias
excogitant, qbus desideratam malitiã ad effectũ perducant. Itaq; ait: Beatus vir qui non abijt
in consilio impioꝝ. Dupliciter aliquis abit in consilio impioꝝ. Primo, alijs malũ cõsiliũ dãdo.

Secũ-

Secundo, peruerso consilio consentiendo seu acquiescendo. Igitur, beatus vir qui nõ abijt .i. à D
deo non recessit, in cõsilio impiorꝫ, ꝑ hoc q̊d alijs male ac falſe cõsuluit, vel aliorꝫ fallaci consilio
acqeuit. Qui em̃ alijs male consulit, causa & particeps est omniũ malorꝫ, quę ex suo peruerso cõ
silio fiunt. Abit aũt homo seu recedit à deo in cõsilio impiorꝫ: nõ loco, qm̃ deus vbiqꝫ est, & om-
Iere. 25. nia penetrat, omnibusqꝫ æqꝫ immediatus est, scd̃m diuinũ Diony. sed dissimilitudine, qm̃ per
consiliũ impiorꝫ, facit se homo dissimilẽ deo, q iustus est, & iniqua consilia odit, gratiamqꝫ abe
unti in consilio impiorꝫ aufert, & pietatis suæ præsentiã subtrahit: ꝑ nihil em̃ abimus à deo, ni
si ꝑ id, q̃ separamur & elongamur ab ipso. Nil vero separat nos à domino deo nostro, nisi vitia
Isaię. 59. nostra, quẽadmodũ Isai. testatur: Peccata (inquiẽs) vestra diuiserunt inter deum vestrũ & vos.
Nihil quoqꝫ vnit ac retinet nos in deo, nisi virtutes, quarꝫ est peccata auferre. Et ideo Isai. iterꝫ
ait: Hic est omnis fructus, vt deleatur iniqtas. Deniqꝫ quid est dicere: Beatus vir q non abijt in
Isaiæ. 27 consilio impiorꝫ, nisi beatus vir q permansit in consilio piorꝫ, tam alijs recte cõsulẽdo, q̃ aliorꝫ
Proue. 11. recto consilio consentiendo? Ideo em̃ in prouerbijs Salomon ait: Salus vbi multa consilia. Et
Tobiæ. 4 Tobias filiũ instruens, Consiliũ, inqt, semꝑ à sapiente require. Præterea quid aliud est: Beatus
vir, qui non abijt in consilio impiorꝫ, nisi infelix *seu miser*, q abijt in consilio impiorꝫ, vel male
consulendo, vel male consulenti se conformando? Hinc namqꝫ sacratissimus Isaias ex dei ꝑso-
na fatetur: Væ filij desertores, *vt faceretis* consiliũ & nõ ex me, & ordiremini telã, & nõ ꝑ spiritũ
Isaiæ, 30. meũ. Est aũt homo beatus dupliciter, sc3, in spe & in re. In spe vero est aliqs beatus dupliciter.
Primo, scd̃m dispositionẽ remotã, seu potẽtialẽ, quẽadmodũ pueros bonę indolis appellamus
beatos. Secũdo, quantũ ad dispositionẽ propinq̃ ac habitualẽ, sicut ait Saluator: Beati mundo E
Matthæ, 5 corde, qm̃ ipsi deũ videbũt. Porro in re beatus est, q deo ꝑfecte iam fruitur. Beatitudo ergo in
spe viatoribus competit, & de ea nunc loqmur. Per id quoqꝫ q̊d ait: Beatus vir, nõ æstimemus
mulierẽ exclusam. Vir namqꝫ hoc loco vocatur, non à ꝓprietate sexus, sed ratiõe virtutis: q nec
ꝓsperis eleuatur, nec aduersis deprimit, q non est sicut arũdo vẽto agitata, sed fixus in domino
regia via incedit, q̃lis extitit nobilis ille Iosue, q non declinauit à dextris vel sinistris à lege Mosi
Iosue. 11 Sed hoc modo existere virũ fœminis etiã cõpetit, illis vtiqꝫ quæ tales sunt, qualis est illa de qua
Proue. 31 Salomõ ait: Mulierẽ fortẽ quis inueniet? Et iterum: Accinxit fortitudine lumbos suos. An nõ
hoc modo vir dici valet virgo mater? De q̃ dominus ad diabolũ, sub appellatiõe serpẽtis dixit:
Genesi. 3 Inimicitias ponam inter te & mulierem, ipsa conteret caput tuũ. Et hanc vtiqꝫ virilẽ mulierem
Hester 5. quædã viriles fœminæ præcesserũt figuratiue. Sicut sanctissima illa Hester, quę in omni regali
Iudit. 14. suo decore atqꝫ incõparabili excellentia tẽporali, nunq̃ lætata est. Fortissima quoqꝫ illa Iudith
quæ crudelissimũ Holofernẽ, tam viriliter interfecit. Sequitur. [Et in via peccatorꝫ non stetit] »
Matthæ. 7 Ex malo consilio oritur operatio praua. Operatio aũt via vocatur, qa ꝑ eam ad terminũ ꝑue-
nitur. Nam operatio bona ducit ad iucũditatẽ æternam, & operatio mala ad sempiternã mise-
Prouer. 2. riã. Beatus ergo q in via peccatorꝫ non stetit, q in operatione iniqua non ꝑmansit, nec male agẽ
Proue. 14. tibus acqeuit: q non gloriatur cũ malefecerit, neqꝫ exultat in rebus pessimis. De hac via ait Sa-
Prouer. 4. lomon: Est via, quæ videtur homini bona, & nouissima eius deducit ad mortẽ. Et rursus: Via
Prouer. 3. impiorꝫ tenebrosa, nesciũt vbi corruant. Quo cõtra de vijs domini scriptũ est: Viæ eius, viæ pul
chræ, & omnes semitæ eius pacificæ [& in cathedra pestilentiæ non sedit.] Pestilentia est mor- F
bus infectiuus. Cathedra vero est sedes doctoris vel iudicis. Vnde in cathedra pestilentiæ sede-
re, est alios falsa doctrina, aut malo exemplo corrũpere, vel scandalizare, & fratribus offendicu
Matth. 18 lũ ponere. Quod quàm damnabile sit, saluator manifestat: Qui scandalizauerit (inquiẽs) vnũ
ex his pusillis, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundũ
Roma. 14 maris. Et iterꝫ: Væ homini ꝑ quẽ scandalũ venit. Vnde & Apostolus: Non ergo iudicemus am-
plius, sed hoc iudicate potius, ne ponatis offendiculũ fratribus vel scandalũ. Ille vtiqꝫ q nec di-
cto nec facto alijs occasionẽ peccandi præbet, in cathedra pestilentiæ non sedet, & talis merito
vocatur beatus. Triplex autẽ peccatũ in hoc primo versu tangitur, & vitandũ docetur. Videli-
cet peccatũ iniquæ cogitationis, peccatũ iniustæ actionis, & peccatũ ꝑuersæ instructionis. Pri-
mo quoqꝫ peccato adiungitur hoc verbũ, abijt, q̊d motũ designat. Secũdo vero adiungitur, ste
tit, & tertio sedit, quæ ambo qetẽ designãt, sed maior est qes seu fixio in sedente quã stante, qm̃
q sola cogitatiõe peccat, faciliter reuocatur, q vero ad opus ꝓcedit, difficilius redit, sed q iã habi
Matthæ. 3 tuatur in malo, & alios inficit, difficillime emẽdatur. Deniqꝫ qa non sufficit mala nõ facere, sed
oportet etiam bona ꝑagere, sicut saluator testatur, dicens: Omnis arbor, quæ non facit fructũ
bonũ excidetur, & in ignẽ mittetur. Propterea in versu sequẽti ostendit, qd boni ꝑtineat ad vi-
rũ beatũ prædicta mala vitantẽ. Ait ergo: ¶ [Sed in lege domini voluntas eius] desideriũ cordis
eius, & tota mentis suæ affectio tendit ad hoc, vt legẽ dei adimpleat, & scd̃m altissimã dei volũ-
tatẽ omnẽ suã conuersationẽ gubernet. Debemus em̃ diuinis mandatis sponte & ꝓpter nõ co

acte

A acte aut pigre obtēperare,& ex filiali amore potius,q̄ ex ſeruili timore cuncta implere,vt dice
re deo poſſimus:Domine āte te omne deſideriū meū. Hoc nanq; hortatur Pau.dicēs:Probetis Pſalm.37. Roma.12
quę ſit voluntas dei bona,bene placens,&perfecta. Et iterum:Non accepiſtis ſpiritum ſeruitu Roma.8
tis iterū in timore,ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorū,in q̊ clamamus, abba pater. Hinc 1.Para.28
quoq; Dauid dixit:Tu autem fili mi,ſcito deum patris tui, & ſerui ei corde perfecto & animo
voluntario. Sed quia voluntas de ſe cæca eſt,&amoris impetum, affectioniſq; impulſum ſeq
ſolet,idcirco rationis directione indiget, quatenus rationabile obſequium deo exhibeat: Talē Roma.12
ergo rationis directionem ac diſcuſſionem ad virum beatum pertinere,conſequenter declara
tur,dum ſubditur[Et in lege eius meditabitur die ac nocte]examinando quid deo complaceat
quid ei diſpliceat,quid præcepit,quid prohibuit:qualiter homo compēdioſius proficere poſſit,
quanta beneficia deus hominibus præſtitit, quanta bona in futuro promiſit, quanta eſt cæci-
tas ingratorum, quanta tormenta reproborum. Iſta atque ſimilia fideliter contemplari,eſt in
lege domini meditari. Sed quomodo hoc modo poteſt homo meditari in lege domini die ac
nocte? Nonne viciſſim dormire ac alijs neceſſitatibus huius miſerabilis vitæ vacare oportet?
Et reſpondendum,quod homo iuſtus in lege domini meditari debet die ac nocte,non q̊d quo
libet horæ ſpatio,ſinguliſque momentis, poſſit actualem habere diuinæ legis memoriam,vel
inceſſabiliter ſpeculari diuina:ſed q̄a quolibet tempore debito ac opportuno facit hoc:ſic quip
pe ſemper dicitur aliquis aliquid facere, quoniam nunquam negligit id facere quando debet,
quemadmodum dicimus,iſte ſemper ſcribit, iſte ſemper frequētat eccleſiam. Secundum hunc
B ſenſum dicit Apoſtolus: Sine intermiſſione orate. Et Moſes:Erunt v̄ba domini in corde tuo 1.Theſſ.5.
& narrabis ea filijs tuis,& meditaberis ſedens in domo tua,& ambulans in itinere,& dormiens Deuteto.6
atq; conſurgens. Aliter etiam dici poteſt, q̊d aliquis dicitur orare, & meditari dupliciter: Pri-
mo,quoniam actus tales exercet. Secundo,quia ſecundum actus tales operatur & viuit,ſicque
inceſſanter die ac nocte in lege domini meditatur & orat,qui totam vitam ſuam ſecundum te
norē præceptorū diuinæ legis gubernat. Quemadmodum docet Apoſtolus:Omne(inquiens)
quodcunque facitis in verbo aut opere,omnia in nomine domini Ieſu Chriſti facite. Porro q̄a Coloſſ.3
connaturale eſt nobis vt ex ſimilitudine ſenſibilium rerum,ad ſpiritualium rerum notitiā per Roma.1
ducamur: idcirco in verſu ſequenti comparat ſcriptura ſacra iuſtitiam viri beati, ligno iuxta
aquas plantato. Vel comparat virum beatum ac iuſtum ligno huiuſmodi,ratione iuſtitiæ,ita
quod virtus iuſtitiæ quæ eſt ſpirituale bonum, eſt cauſa formalis iſtius comparationis. Ideo
ſubditur: ¶Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fru-
ctum ſuum dabit in tempore ſuo]Lignum iuxta decurſus aquarum ſeu aquas fluentes planta
tum,conuenienti tempore floret & fructum producit,quoniam radix eius ex fluentibus aquis
attrahit alimentū,videlicet humorē. Vnde in Euangelio Chriſtus dicit, quod ſemen natum
aruit:quia non habebat humorem. Sic eſt homo virtuoſus quia enim in deo confidit, & ei ad- Lucæ.8
hæret,manens in Chriſto,ſicut palmes in vite, ideo rorem gratiæ dei, & humorem conſerua-
tionis in bono à ſpiritu ſancto ſortitur, proficiens de virtute in virtutem,& creſcens in charita Pſalm.83.
te de die in diem. ¶[Et]propterea[folium eius non defluet]id eſt,ſermo eius à rectitudine le- Coloſſe.1.
C gis diuinæ non cadit, quoniam implet illud Apoſtoli: Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit
conditus,id eſt,diſcretione ornatus. Non enim eſt procax ad loquendum,ſed moderatur labia Coloſſe.4
ſua. Sequitur[Et omnia quæcunq; faciet proſperabuntur]Scimus enim(teſte Apoſtolo)quo Prouer.1.
niam diligentibus deum,omnia cooperantur in bonum:omnia itaque quæ faciet homo,præ- Roma.8
dicto modo beatus ac iuſtus, proſperabuntur,id eſt, omnes operationes ſuæ proficient ſibi ad
veram beatitudinem,ſeu vitam ęternam. Nam & mala quæ fortaſſe committit occaſionaliter
cooperantur ſibi in bonum, eo quod cautior ſurgat, cuſtoditior fiat, humilius pœniteat, imo
& ardentius diligat: quoniam teſte ſaluatore:Cui plus dimittitur,plus diligit:propter quod &
Apoſtolus ait: Vbi abundauit delictum, ſuperabundat & gratia. Ideo etiam de viro electo in- Lucæ.7
ferius dicitur:Cum ceciderit,non collidetur: quia dominus ſupponit manum ſuam. Confide Roma.5
randū vero,q̊d ſermo comparatus ęſt folio,& operatio fructui. Sicut enim floritio arboris inu Pſalm.36.
tilis eſt & inanis, quando fructus nullus ſubſequitur: ſic pulcher ſermo atque magna ſeu de-
cora verborum prolatio vana eſt, dum vita verbis non conſonat. Ideo enim dominus male-
dixit ficulneæ folia habenti,non fructus. Conſequenter in iſto Pſalmo agitur de vanitate im- Marci.11
piorum, & differentia eorum à iuſtis, dum ſubditur: ¶Non ſic impij non ſic],id eſt, ita non
erit de impijs, ſicut de iuſtis prædictum eſt. Nam non poſſunt comparari ligno iuxta decur-
ſus aquarum plantato, ſed arido ligno & ſterili palmiti, membroque à capite ſeparato. Non
enim habent radicem cordis fixam in deo,nec CHRISTO per gratiam vniuntur, nec ſta-
bili fundamento innituntur,propterea pulueri comparantur,ſicut ſubiungitur[ſed tanquam
puluis

puluis, quē proijcit vētus à facie terræ]. i. tales sunt impij, sicut pulius à vēto iactatus. Sicut enī pulius ōni vēto circūfertur: sic impij varijs passiōibus cōmouētur, & à recta rōne discedunt, nec deo stabili mēte adhærēt, sed ꝓpter amorē reꝝ tpaliū à diuīa dilectiōe recedūt, creaturas creatori ꝓponētes. Quid vero ex hoc cōseqtur seqns ꝟsus explanat. ¶ Ideo nō resurgūt impij in iudicio] hoc dupliciť intelligi pt, primo de iudicio discretiōis, q̄ q̄tidie hoīes iusti & vere pœnitētes se ipsos examināt & cōscientias suas discernūt, atq; oē vitiosum, q̄d in se inueniūt, dijudicāt, reprobāt, dānāt, deflēt, & vindicāt: sicut scriptū est: Scrutemur vias nr̄as, & q̄ramus & reuertamur ad dn̄m: leuem⁹ corda nr̄a cū manib⁹ ad deū in cœlos. De hoc salubri iudicio, ait Apost. Q̄d si nos metipsos dijudicaremus, nō vtiq; iudicaremur: hoc modo iudicātes seipsos, aduersa æquanimiter ferunt. Illud dicentes: Et nos ergo non vlciscamur nos ꝑ his quæ patimur, sed reputātes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella dn̄i q̄si serui q corripimur, ad emēdationē nostrā euenisse credam⁹. Secūdo, intelligitur de futuro extremo iudicio, in q̄ impij nō resurgūt, quantū ad beatā immortalitatē atq; felicē immutationē, sed quantū ad damnationē maiorē: Omnes enim (vt ait Apostolus) resurgemus, sed non omnes immutabimur. Sed prima expositio magis concordat verbis sequentibus. Additur enim [neque peccatores in cōsilio iustorum] Consilium iustorum est, vt præterita mala corrigant & deplangant, atque de cætero ad cauendum futura, soliciti ac timorati existant. Huic consilio non se conformant peccatores, & ideo à vitijs suis non resurgunt in consilio iustorum, consilio iustorum acquiescendo, & dignos pœnitentiæ fructus agendo. Postremo ostenditur causa prædictæ distinctionis inter iustos & impios. ¶ Quoniam nouit dominus viam iustorum], id est, quoniam deus notitia approbationis nouit atque acceptat viam, id est, operationem seu vitam iustorum. Idcirco impij separabuntur à bonis secundum modum prædictum: & opera impiorum non prosperabūtur, id est, ad veram beatitudinem non perducentur, nec felicem exitum sortientur, & ideo subditur. [& iter impiorum peribit], id est, vita, actio, & delectatio eorum destruetur: quia post temporales delitias, habebunt æternam tristitiam. Vnde in die nouissimo, dum viderint se errasse, sero pœnitebunt, & dicent: Errauimus à via veritatis, & lassati sumus in via iniquitatis & perditionis.

Margin notes: Threno. 3 · 1. Cor. 11. · Iudith. 8. · 1. Cor. 15. · Math. 3. · Sapien. 5.
Right-margin letters: D · E

¶ Commentarius Psalmi eiusdem iuxta sensum allegoricum, de Christo.

Sicut ostensum est, allegorice sacra scriptura exponitur, dum ea quæ in lege & Prophetis & Psalmis scripta sunt, de Christo exponuntur: quod intelligendū est de illis scripturis, quæ de Christo ad literam non exponuntur. Hic ergo Psalmus qui literaliter de quolibet viro iusto & impijs in communi intelligi potest, de Christo allegorice multum conuenienter exponitur: Ait enim: Beatus vir, videlicet Christus, qui à primo instanti suæ conceptionis in virgine matre fuit vir perfectus atq; beatus: Perfectus quidem non ratione ætatis, sed propter plenitudinem gratiæ, eminentiamq; virtutum, ac sapientiæ perfectionem, in quibus omnibus perfecta creata est anima Christi: Nec profecit in istis quantum ad habitum, sed quantum ad exercitiū Vnde scriptum est: Nouum creabit dominus super terram: Mulier circundabit virum. i. virgo præelecta, in vtero habebit puerum ætate, sed virum perfectione. Fuit etiam Christus ab exordio maternæ conceptionis beatus propter perfectissimam diuinitatis fruitionem, & clarissimā eius beatificamq; visionem: qa tam clare, tamq; beate vidit anima Christi deum à primo creationis suæ momento, sicut & modo, nec vnquam profecit in essentiali præmio beatorū. Quoniam enim humanæ naturæ Christi à primo suæ creationis exordio, datum est esse vnitū verbo personali, seu hypostatica vnione, hoc est, subsistere in eodem esse personali, in quo vnigenitus dei æternaliter subsistit, cum sit assumpta ad esse increatum filij dei: multo clarius patet, q̄d animę Christi à sui principio cōcessa est beatifica dei visio, prout Damascenus testatur & Thomas. Minus est enim deum beatifice cōtemplari, quam ei personaliter vniri. Sic ergo est Christus beatus vir. Dicitur quoq; vir, quoniam à vera fortitudine nūquam defecit, sed in omibus virtuosissime egit. Beatus itaq; vir, scilicet Christus, qui non abijt in consilio impiorum, qa tentatori præcipitium & sui adorationem consulenti non acquieuit, neq; scribarum ac pharisæorum malignis consilijs fauit, sed consilio, quod est vnum septem donorum spiritus sancti, plenissimus fuit: Et in via peccatorum non stetit, quia ab omni peccato immunissimus fuit. Detrahibiles enim defectus non assumpsit, sed naturales atq; pœnales, vt sunt fames, sitis, timor, dolor & mors. Et in cathedra pestilentiæ non sedit. Nulli enim malum exemplum præbuit, neq; peruersa dogmata protulit: quamuis Iudæi frequenter scandalizabantur ex verbis & actibus eius, tale enim scandalum non erat, nisi ex malignitate, vel infirmitate ipsoꝝ. Porro vita Christi totius sanctitatis ac perfectionis exemplar fuit, & omnis eius actio, nostra instructio est: Sicut & ipsemet ait: Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris. Christus q̄q; saluberrimam mundo doctrinam aduexit: legalibusq; præceptis euangelica consilia, vniuersæ

Margin notes: Ieremi. 31 · Dam. li. 3. · S. Tho. 3. p. q. 10 &c. · Matthe. 4. · Isaiæ. 11. · Matth. 15 · Iohan. 8. · Matth. 5.
Right-margin letter: F

perso-

A perfectionis plenitudinẽ continẽtia addidit. Non em̃ venit soluere legem, sed adimplere. Tanguntur hic tria, p quę Chrs à ꝓtoplasto parente distinguit. Adã nanq; in consiliũ impioꝝ abijt qñ serpentis & Euæ instigationi cõsensit. Et in via peccatoꝝ stetit, dũ de prohibiti ligni fructu comedit. Et in cathedra pestilentiæ sedit, cum propriũ crimen excusauit, illudq; in mulierem, imo in creatorem quodãmodo retorquere sategit: Mulier (inquiens) quã dedisti mihi sociã, dedit mihi de ligno, & comedi. Hoꝝ aũt nullum in Christo fuisse iam patuit. Sed in lege dñi voluntas eius. Hoc Christo singulariter & pfectissime conuenit. Nam ipse solus præceptũ charitatis diuinæ pfecte impleuit in hac vita, & multo pfectius q̃ aliqs beatoꝝ in patria ipsum potuerit adimplere. Nam toto corde, tota mente, ex omni fortitudine, & tota anima semper actualiter ferebatur in deũ, ipsum contẽplando, diligendo, honorando, atq; in oĩbus sibi obediendo, quẽadmodũ in euãgelio ipsemet de pr̃e loquens testat: Quia quę placita sunt ei, facio semper. Et denuo: Ego (ait) non quæro gloriã meam, sed honorifico patrem meũ. Et ergo passioni iam proximus dixit ad patrem: Non q̃d ego volo, sed quod tu. Id q̃q;q̃d sequit, solus Christus vt homo in hac vita pfecte actualiterq; impleuit. Et in lege eius meditabitur die ac nocte .i. omni tpe, & omni momento. Intellectualis em̃ operatio Christi impediri non potuit, nec interrumpi p somnum vel actum exteriorem, aut p sensitiuum appetitũ, neq; per aliquid aliud. Sed omnia quę in ipso fuerunt, ordinatissima erant, semperq; inferius deseruiuit superiori, & secundum illius mouebatur imperiũ. Sic itaq; aĩa Christi meditabatur diuina sine interruptione. Nam & oĩa q̃ sunt, fuerunt, & erunt, & præsertim ea quæ ad mysterium humanæ redemptionis pertinent, co
B gnouit, & semper actualiter vidit in verbo, sicut & modo. Et erit tanq̃ lignũ quod plantatũ est secus decursus aquaꝝ, quod fructũ suũ dabit in tempore suo. Hic designatur Christi fœcunditas atq; vtilitas per comparationem ad lignum iuxta aquaꝝ fluenta plantatum. Tale em̃ lignum tpe suo floret & fructus producit, sicq; delectabile est intuenti, vtile manducanti, honestum possidenti. Ita Christus qui est speciosus forma p̃ filijs hoĩm, in quẽ desiderant angeli pspicere, delectabilis est ipsum synceriter contemplanti, vtilis spiritualiter manducanti, honestissimum quoq; bonum, ipsum p charitatẽ & gratiã possidenti. Quemadmodũ etiã arbor fertilis copiosum fructum producit, & plurimos reficit: sic Christus multum fructũ attulit, dũ pretiosissimo suo sanguine genus humanũ redemit, totq; poma produxit, quot aĩas electoꝝ sua morte saluauit. Vñ ad passionẽ iam transiens, & crucem sibi baiulans, semetipsum viridi ligno comparauit, dum mulieribus ipsum plangentibus dixit: Nolite flere sup me, sed super vosipsas flete & sup filios vr̃os: qa si in viridi ligno hæc faciunt, in arido qd fiet? Potest quoq; istud exponi de ligno vitæ in paradiso plantato, cui idcirco Christus comparatur, qm̃ sicut homo semper vixisset, si de ligno illo edere potuisset: ita qui Christum digne manducat, non morief in æternum. Potest etiam per lignum intelligi ipsa sapientia, de qua Salomon ait: Quod sit lignum vitæ omnibus apprehendentibus eam. Christus vero est sapientia dei patris. Sapientia aũt iuxta decursus aquaꝝ plantata, est vnigenitus dei filius veraciter incarnatus, & inter hoĩes pctõres, q comparant fluentibus aquis, sine macula cõuersatus. Scd̃m hunc igit sensum innuit incarnatio verbi dei, & hæc vox, tanq̃, non solum dicit similitudinẽ, sed etiã exprimit veritatẽ: qm̃ hoc
C mõ ipsemet Christus est ipsum lignũ iuxta aquaꝝ decursus plantatum. Et folium eius non defluet, qa Chr̃i sermo, p̃dicatio atq; oratio nõ erunt inanes, neq; peribũt, nec cassabunt: sed fructificabunt in cordibus electoꝝ, & verificabunt in finẽ, quemadmodũ ipsemet ait: Cœlum & terra transibunt, v̄ba aũt mea nõ transibũt. Et oĩa q̃cunq; faciet prosperabunt. Oĩs opatio Chr̃i meritoria fuit, imo qcquid cogitauit, dixit & fecit, in quantũ viator, meritoriũ extitit. Vñ semp actualiter meruit, sed qa ipse etiã vt homo, hñs humanitatem v̄bo vnitã, pfectissimus comprehensor fuit, quantũ ad superiorẽ animæ partẽ, iccirco sibijpsi de p̃mio essentiali nil meruit, nec in illo vnq̃ profecit: nihilominus tota vita eius essentialis prę̃mij meritoria fuit, qm̃ qcqd cogitauit, dixit, & fecit, ex excellentissimo diuinæ charitatis fauore processit. Cui ergo essentiale prę̃mium meruit, nisi membris suis seu corpori mystico, quod est ecclesia? Nobis igitur tota vita Christi meritoria fuit. Sicq; omnia quæcunq; Christus fecit prosperabunt. i. ad æternam vitã proficient p̃destinatis, qbus p sacramenta ecclesiæ, & fidẽ ac charitatẽ meritũ Chr̃i applicat, & cooperatur ad felicitatẽ æternã. Hoc est q̃d p Isaiã dñs ait: Egrediet de ore meo iustitiæ verbũ, & non reuertet ad me vacuum, sed faciet quæcunq; volui, & prosperabit in his ad quæ misi illud. Consequẽter agit scriptura de his qui Chr̃o nõ vniunt, nec eius vestigia imitant. Ait nãq;: Non sic impij, non sic, nullus sanctoꝝ potest Christo esse æqualis, sed similis. Nã Chr̃s in quantum deus oẽs in infinitũ excedit in omni perfectiõe. Sed vt homo etiã maior ac dignior deoq; charior est, q̃ tota vniuersitas electoꝝ angeloꝝ simul ac hoĩm. Non em̃ ad mensuram dat deus spiritum homini Christo. Boni ergo fideles, qui Christum regem fideliter assequuntur, quemadmodum

Marginalia: Gen. 3. — Iohan. 8. — Matt. 26 — Psalm. 44. — 1. Petri. 1 — Lucæ. 23 — Gene. 2 — Iohan. 6 — Prou. 3 — 1. Cor. 3 — Abacuc. 3. — Matth. 24 — Isaiæ. 55.

admodum scriptũ est: Qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Hi tales Christo in prædictis bonis aliquo modo assimilantur, non abeundo in consilio impiorum, nec stando in via peccatorum, nec sedendo in cathedra pestiferorum, sed in lege domini voluntas eorum: sed impij non sic, ipsi enim nullo modo sunt similes Christo, similitudine virtutis & gratiæ: nec amantur ab ipso secũdum præsentem iustitiam amore charitatis gratifico, cum similitudo sit causa amoris, imo perfecto odio odit eos, propterea quales sint statim ostenditur. Sed tanquam puluis quẽ proijcit ventus à facie terræ. Quemadmodum enim ventus proijcit puluerem de loco suo, sic sermo Christi proijciet impios de superficie terræ, de congregatione iustorum, de societate sanctorum, quando separabit agnos ab hœdis, quando purgabit aream suam, mittens triticum in horreum suum, & paleas inextinguibili igne comburens, quando dicturus est his qui à sinistris erunt verbum illud asperrimum: Ite maledicti in ignem æternũ. Ideo non resurgunt impij in iudicio, quia à Christo diuisi sunt, & omni gratia destituti, iccirco non resurgunt in iudicio, quod intelligi potest tam de iudicio discretionis, quo boni seipsos diiudicant, de quo propheta: Indicabo tibi o homo quid sit bonum, vtique facere iudicium. & Iob ait: Iudicium eligamus, & inter nos videamus quid sit melius. Et iterum: Nunquid qui non amat iudiciũ sanari potest? quam de iudicio beatæ remuneratiõis, sicut supra proximo articulo explanatũ est: Neque peccatores in consilio iustorum resurgent. Consilium proprie appellatur inquisitio rationis de agendis vel omittendis. Iustorum ergo consilium est, vt deũ præ omnibus diligãt, vt ei reuerenter deseruiant, vt in charitate & gratia eius quotidie crescant, atque de perpetratis malis digne pœniteant. In tali autem consilio impij non resurgunt, sed manent in fecibus vitiorum & sordibus passionum. Non audiunt Paulum clamantem: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Et iterum: Quæ sursum sunt sapite. Quoniam nouit dominus viam iustorum, i. ea quæ nunc de differentia impiorum atque iustorum prædicta sunt, veritatem habẽt. Quoniam dominus Iesus Christus, qui est rex regũ & dominus dominantium, iudex quoque viuorum & mortuorum, nouit viã iustorum, i. acceptam habet operationem bonorum, quorum vtique & capilli capitis numerati sunt. Et iter impiorum peribit. Non enim ad vltimum finem, qui est deus benedictus, peruenient.

[Marginal references: 1. Iohan. 2; Psal. 138; Matt. 25; Lucæ. 3; Mich. 6; Iob. 34; Ephe. 5; Col. 3; Apoca. 19; Hebr. 12.; Lucæ. 12]

¶ Commentarius eiusdẽ psalmi iuxta sensum tropologicum.

Recordandum est autem, quoniam sicut ostensum est, tropologicus seu sensus moralis scripturæ est, quando ea quæ de Christo vel de sanctis scribuntur aut recitantur, ad singulorũ moralem eruditionẽ trahuntur. Quæcunque enim de Christo capite nostro scripta sunt, ad nostram eruditionem scripta sunt. Nec solum quæ de Christo scribuntur, sed etiam quæ de sanctis eius leguntur, ad imitationem trahenda sunt secundũ Augustinum. Denique vtilissimũ est sacrã scripturã tropologice intelligere, quatenus sic Christũ & sanctos sacrã scripturã cõmemorando seu proferẽdo, laudemus, vt ea quæ scripta sunt ad propriã informationẽ trahamus, & sic imperfectũ nostrũ cognoscendo, salubriter doleamus, eorumque perfectionẽ quos laudamus, imitari studeamus. Tropologica autem expositio huius psalmi nõ differt à prima ac literali expositione, nisi quod sicut illa expositio docet quid factum sit, sic ista instruit quid sit faciendum. Et est sensus omnino idem, sed ad diuersa refertur. Vnde secundum istum sensum, scilicet tropologicum dicit scriptura: Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, vt scilicet hortetur ac doceat vnumquenque fidelem ne malignis consilijs acquiescat, & ne stet in via peccatorũ male agendo, & ne in cathedra pestilentiæ sedeat, malum exemplũ præbendo, seu falsam doctrinã introducendo. Sicque omnia quæ sequuntur legẽda sunt quatenus omnia cõuertat & trahat deuotus quilibet ad animæ suæ spiritualem doctrinã. Nã si ea quæ dicit, legit vel audit, ad impiorum tormẽta vel derelictionẽ pertinent, potest ex his secundum timorẽ cõcipere, ne & ipse similia patiatur, aut gratiarum actionẽ & amoris inflãmationẽ, quia miserãte deo à talibus malis præseruatũ se videt, seu bonã tristitiã, si se talia mala pro quibus torqueri ac deseri meruit, incidisse cõsiderat. Si vero quæ dicit vel audit, ad perfectionẽ beatitudinemque iustorum pertinent, potest ad imitandũ succẽdi, & ad sperandũ roborari. Igitur secundum hunc sensum dicat deuotus vel pœnitẽs seu alius quilibet: Beatus vir qui nõ abijt in consilio impiorum, hocque dicendo, proponat nunquam malo consilio assentire, pœniteat quoque se vnquam peruersis consilijs acquieuisse, & oret deum vt in omnibus se dirigat ad inueniendũ & consentiendũ sanis consilijs, sicut Tobias docet: Omni tempore benedic deũ, & pete ab eo vt viã tuã dirigat, & omnia cõsilia tua in ipso permaneant. Indigemus nanque ad hoc, quod nõ abeamus in consilio impiorum, illuminari ac dirigi à spiritu sancto dono consilij, quemadmodũ Sapiẽs dicit: Quis hominum potest scire consiliũ dei, aut quis poterit cogitare quid velit deus, nisi tu domine dederis sapientiã, & miseris spiritum tuũ de cœlis? Per hũc modũ formare debet homo suũ affectũ in singulis quæ sequuntur secundum exigentiã singulorum verborum. Sicut cũ dicit: Et in via peccatorum nõ stetit, cogitet de cætero nõ peccare, & de operatione mala præterita doleat. Dũ vero dicit: Et in cathedra pestilentiæ nõ sedit, proponat nullũ inficere, nullũ scandalizare, ne perdat animam

[Marginal references: Roma. 15; Tobiæ. 4; Sapien. 9]

A animam eius pro quo Christus mori dignatus est. Simili modo cũ dicit: Sed in lege dñi volun- Roma.14
tas eius, studeat oẽs euagationes abijcere, affectũ suũ à caducis rebus abstrahere, & ad diuinæ
legis obseruantiã omne desideriũ suũ erigere: & vt ista adimpleat, bñ aduertat, & pro viribus
agere studeat q̃d sequr: Et in lege eius meditabit̃ die ac nocte, hocq; dicẽdo oẽs infructuosas &
malas mentis suæ occupatiões repellat, atq; diuinis meditationibus cor suũ implere semp labo- Isaiæ. 1
ret, queadmodũ dñs ait: Auferte malum cogitationũ vrãꝝ ab oculis meis. Porro dũ psallit, &
erit tanq̃ lignũ q̃d plantatũ est secus decursus aquaꝝ, oret, cordia literq; desideret, vt sit sicut ar
bor bona, q̃ bonos fructus facit, q̃tenus bñ viuẽdo alios v̑bo & exẽplo ædificet, & nõ tã loquen
do q̃ operãdo informet, vt illud saluatoris adimpleat: Sic luceat lux vrã corã hoĩbus, vt videãt Matthæ.5
bona facta vrã, & glorificent patrẽ vrm̃ q in cœlis est. Dum vero ait: Et foliũ eius non defluet,
proponat se semper in loquendo modestũ & cautũ habere. Cumq; adiungit: Et oĩa quæcunq;
faciet prosperabuntur, cupiat in eoꝝ consortio numerari, de quibus ait Apost. Scimus qm̃ di- Roma.8
ligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Ex his vero q̃ sequuntur: Non sic impij, non
sic, solicitus fiat ne ea quæ de impijs scripta sunt, sibi conueniant: sed in iudicio discretionis à
peccatis resurgat, & in consilio iustorum permanere conetur.

¶ Commentarius eiusdem psalmi iuxta sensum anagogicum.

Anagogice insuper hic psalmus exponi potest, vc3 de comprehensoribus seu beatis in pa-
tria, vt sciamus ex huius psalmi expositione qd de nobisipsis sperare debeamus. Ait er-
go scriptura: Beatus vir q non abijt in consilio impioꝝ. Vir hoc loco non à sexu, sed à cordis vi
B gore vocatur, & ita angeli sancti viri dici possunt: qm̃ ad oĩa diuina opera exercenda viriles at
que fortissimi sunt. Vnde de angelis dr̃: Ecce duo viri astiterunt iuxta illos. Et Gregorius: An Actorũ. 1
gelus inquam rationale est animal, non q̄ sit materialis aut sensitiuæ naturæ, sed propter intel
lectualem perfectionem. Angeli aũt sancti non abierunt in consilio impioꝝ, quia nõ consen-
serunt consilio Luciferi atq; cadentium angeloꝝ. Nullus quoq; beatoꝝ hominum abijt in cõ-
silio impiorũ, in ipso finaliter permanendo, sed ab hac vita in bona dispositione decessit. Itaq;
beatus vir, omnis electus in virtutibus fortis, hõ vel angelus deo iã feliciter fruens, q nõ abijt in
consilio impioꝝ, ruentiũ sc3 angeloꝝ, aut hoĩm peruersoꝝ. Et in via peccatoꝝ nõ stetit, cũ Lu
cifero alijsq; deo rebellibus nõ peccauit, contra creatorẽ supbiendo, seu eius similitudinẽ teme
rarie & p̃sumptuose ambiendo. Et in cathedra pestilentiæ nõ sedit, alios ad peccãdũ nõ indux-
it, queadmodũ Lucifer & infectores proximoꝝ suoꝝ. Sed in lege dñi volũtas eius, hoc vniuer-
sis beatis in patria plenissime cõuenit, qa p̃ceptũ de dilectione dei p̃fectissime implẽt, & toto af-
fectu ad deũ conuersi sunt, eiq; inauertibiliter semper adhærent. Et in lege eius. i. in p̃cepto q̃d
ipsis à deo præfixũ est in diligendo & operãdo. In hac lege meditant̃ die ac nocte. i. in æuo, q̃d
omne tps includit, cõsiderantes incessabiliter q̃liter deo reuerenter assistant, prompte obediãt
atq; in oĩbus ordinẽ suũ custodiant. Et erit tanq̃ lignũ, &c. Oĩs beatus deo iam fruens ligno iu
xta aquaꝝ decursus plantato optime cõparat̃, qm̃ inebriat̃ torrente diuinæ voluptatis, sicque
copiosissimũ fructũ affert, qa indesinent̃ sanctissimis actionibus occupatur, & nũq̃ otiosus aut
C infœcundus est, sed in continua diuinitatis contemplatione ac dilectione ęternaliter pmanet.
Et foliũ eius nõ defluet. i. laudatio q̃ deũ honorat nunq̃ cessabit. Et oĩa quæcunq; faciet prospe
rabuntur. i. ad diuinũ honorẽ infallibiliter ordinantur, nec põt aliqd aduersitatis eis accidere,
sed ppetua securitate deo coniuncti sunt. Non sic impij, nõ sic. i. apostatę angeli hoĩesq; iniusti
non sic. i. non sunt beati, sicut iam de angelis & sanctis hoĩbus dictum est. Sed sunt tanquam
puluis quẽ proijcit ventus à facie terræ. Nam angeli mali statim cũ peccauerunt, de cœlo proie
cti sunt, sicut in euang. ait saluator: Videbã satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Et Isaias: Lucæ.10
Qũo (inqt) cecidisti Lucifer q mane oriebaris. Ideo non resurgunt impij in iudicio. Dæmones Isaiæ.14.
eñ non pœnitent, sed sunt obstinati in malo, sicut & oẽs damnati. Ideo non resurgunt à sua
pessima voluntare in iudicio discretionis, seipsos discutiendo & corrigendo. Qm̃ nouit dñs viã
iustoꝝ. Nã oĩs operatio beatoꝝ in patria deo semper gratissima est & summe accepta. Et iter
impiorum peribit. Iter cadentium angeloꝝ fuit desiderium ascendẽdi ad similitudinẽ dei im-
moderate. Sed hoc iter, seu talis superbia peribit, quia nunq̃ adipiscentur quod adipisci opta-
bant. Porro ad hanc beatitudinem electorum in patria nos quoq; peruenturos speramus, si ea
pro posse nostro quæ ipsi fecerunt agamus, vc3 non abeundo in consilio impiorum, nec stan-
do in via peccatorum, nec sedendo in cathedra pestilentiæ.

COMMENTARIVS IN SECVNDVM PSALMVM.

¶ Expositio tituli.

Titulus psalmi nunc exponendi talis est: Psalmus Dauid. Considerandum est autem (vt
ait Hieronymus) q̄ liber psalmorum est quasi magna domus, plures hñs cellas siue cu-

 bicula,

bicula,& quælibet cella propriã habet clauẽ ac ianuam. Ostium vero totius domus istius,est D
primus psalmus,cuius clauis est spũs sctũs. Cæteri aũt psalmi tanq̃ speciales cellulæ proprias hñt claues.i.titulos appropriatos. Nam sicut se habet clauis ad domũ,& signũ ad hospitiũ, ita se hñt tituli psalmoꝝ ad psalmos,qa per eos datur introitus ad intellectũ psalmoꝝ. Porro titulus psalmi pñtis varie explanat,prout psalmus hic diuersis modis exponitur.Quidã eñ ipm exponunt ad lrãm de populo Iudæoꝝ à captiuitate Babylo.redeuntiũ.Alij vero de ipso David, asserentes Dauid fecisse hunc psalmum ad laudẽ dei propter victoriã Philistinoꝝ quos ipse deuicit,qñ ascenderunt contra eum, eo q̃ audissent eũ vnctũ in regẽ totius Israeliticæ plebis. Et q̃uis hic psalmus ad hunc sensum aliquo mõ exponi posset ac trahi,hoc tñ improprie fit.Nam quod sequitur:Dñs dixit ad me,filius meus es tu,ego hodie genui te,nec populo Iudæoꝝ, nec Dauid proprie competit,maxime si profunde atq; subtiliter exponatur,sicut patebit. Deniq; si verum est quod Nicolaus de Lira refert, tunc nec omnes Iudæoꝝ magistri psalmũ istum ita exponunt.Narrat eñ Rabbi Salomonẽ maximũ Iudæoꝝ doctorẽ modernum circa hunc psalmum testari ac dicere:Maiores nostri hunc psalmum exposuerunt de rege Messia seu Christo, sed propter hæreticos exponatur de Dauid. Vocat aũt hæreticos Iudæos ad fidem Chri cõuersos. Vñ patet q̃ ipse hunc psalmũ exponit de Dauid,ad euadendũ argumenta,q̃ Iudæi conuersi sumpserunt ex psalmo isto pro Christianæ fidei approbatiõe. Verũtñ q̃cquid sit de istis,nullum Christianũ expositorẽ decet vel licet hunc psalmum ad literam exponere nisi de Christo. Nam Act 4.& ad Hebræ.1.inducitur psalmus iste ad fidem probandam. Probatio aũt fidei per sacram scripturam,non valet ex sensu mystico,sed literali duntaxat,quemadmodũ in episstola contra Vincentium Donatistam astruit Augustinus.Itaq; psalmum hunc de Christo literaliter exponendo,titulus eius prædictus sic intelligendus est. Psalmus.i.tractatus iste, q dicit psalmus,qm̃ ad bene operandũ hortatur,attribuitur Dauid.i.Christo.Dauid eñ manu fortis vel desiderabilis aspectu interpretatur, & hoc Christo potissimum conuenit,cum ipse sit domi- E
Psalm.23. nus virtutum,qui principem huius mundi deuicit,& speciosus forma præ filijs hominum con
Iohan.12. sistit.Sanctus ergo Dauid spiritu sancto reuelante prænoscens impietatem malignorum Chri
Psalm.44 stum persequentium & occidentium,quasi admirans eorum malitiam dicit.

¶ Expositio literalis.

Psalm.12. QVare fremuerunt gentes].i.cur Gentiles,cur Romani milites, cur Herodis ac Pilati ministri,tanq̃ feræ seu bestiæ irrationabiliter malignati ac moti sunt, & hoc contra filium dei [& populi].i.filij Israel,ad quos specialiter missus est Christus, [meditati sunt inania.]vtpote cogitantes consilia quæ non potuerunt stabilire. Volebãt nãq; extinguere nomen dñi Iesu,interficiendo eum sicut seductorẽ & impium,quemadmodum de 1
Ierem.11. eis scriptum est: Mittamus(inquiũt)lignũ in panem eius,& eradamus eum de terra viuentiũ. Sed huius oppositum accidit,quia post mortem Christi nomem eius vbique innotuit,& fides
Iohan.22. eius per totum mundum diffusa est. Vnde & ipse ante passionem dixit:Ego si exaltatus fuero à
Matthæ.2 terra,oĩa trahã ad meipsum. [Astiterũt reges terrę,& principes conuenerũt in vnũ, aduersus 2
Lucæ.23 dñm & aduersus Christum eius.] Qui sunt isti reges, nisi Herodes qui Iesum adhuc infantulum perimere voluit,atq;Herodes q eundem cũ exercitu suo spreuit,ac veste alba illusum ad
Iohan.11. Pilatum remisit?Et qui sunt principes isti,nisi Annas & Caiphas ac Pilatus. Qui conuenerũt aduersus dñm.i.deum patrẽ & aduersus Christũ eius.i.filiũ eius vnigenitũ ac dilectũ. Dicitur aũt vterq; Herodes astitisse contra Christũ,non quia eodem tpe astiterunt,cũ tpe passionis primus Herodes obierit: sed quoniam pari malitia & infidelitate contra Christũ commoti sunt. Consequenter ponuntur verba regũ ac principũ hoꝝ,dum subditur. [Disrumpamus vincula eoꝝ].i.destruamus legem ac religionem pris & filij,occidendo Christũ, & eius doctrinã reprobando. Hoc dixerunt,non q̃ cognouerunt Iesum esse filium dei agnitione certa & stabili. 3
1.Cor.2. Vel quia putauerint eum,qui Iesum occideret deo resistere,si eñ cognouissent,nunq̃ dñm gliæ
Matthæ.9 crucifixissent,sed & Iesum tanq̃ blasphemum & seductorem interfecerunt,arbitrantes obseqũ
Marci,2. præstare se deo. Veruntamen ista ignorantia eos nequaq̃ excusat,qm̃ excæcauit eos malitia eo
Mat.65 Marci,14 rum,nec voluerunt credere diuinis miraculis.Qũo ergo impij isti dixerunt: Disrũpamus vin
Iohan.7. cula eoꝝ,nisi qm̃ ille quem ipsi occiderunt tanq̃ impiũ,vere filius dei erat, cui qui resistit, patri
Mat.27 Iohan.17. quoq; resistit?Qui enim non honorificat filium,non honorificat patrem q misit illum. Bene
Sapien,2 aũt per vincula intelligunt lex dei atq; religio, qa per legem refrenantur & cõstringunt iniqui,
Marci.15. ne peccatis habenas relaxent. Religio etiam à religando vel ligãdo vocatur,quoniã religat ho
Iohan.5. minem à mundo,& ligat eũ sub diuino obsequio.[& proijciamus à nobis iugum ipsoꝝ].i.nõ obediamus dei patris & Christi præceptis. Noluerũt enim prædicti reges & principes Christi saluberrimis consentire doctrinis. [Qui habitat in cœlis irridebit eos.] Hic ponitur merces 4
seu premiũ

ſeu pręmiũ malitię hoĩm prędictoꝝ[Qui habitat in cœlis irridebit eos].i.deus iuſt⁹ iudex,q ha
A bitat in puris ſanctisq; cordibus,reſuſcitando filiũ ſuũ à mortuis tertia die,oſtẽdit illos irriſio- Actuum.2
ne dignos.Item irridebit eos in die finalis iudicij.[& dñs ſubſannabit eos.] Mos eſt ſacræ ſcri-
pturæ(ſecũdum Auguſt.)vt idẽ ſub alijs verbis reſumat, quatenus veritas clarius innoteſcat,
& audiẽtes ſiue legẽtes magis attendãt:ita nũc fit.Qđ eñ pdixit: Qui habitat in cœlis irridebit
eos,nunc repetit dicens:Et dñs ſubſannabit eos,demonſtrando eos oĩ contemptu digniſſimos,
cũ conuerterit malignitatẽ eoꝝ in caput ipſoꝝ, feceritq; euenire omnino contrariũ machina-
tioni ipſorũ.Vñ Sapiẽtia ait de impijs:Ego q̊q; in interitu vr̃o ridebo,& ſubſannabo cum vo- Pſalmo.
bis quod timebatis euenerit.Dicit aũt deus irridere & ſubſannare nõ corporali motu vel mõ Prouer.1
carnali,ſed propter ſimilitudinẽ operis,ſeu rõne effectus:vz qa talem pœnã infligit,ſicut irri-
ſor & ſubſannator.[Tunc]vz qñ irridebit eos[loquet ad eos in ira ſua]hoc in die extremi iu
dicij maxime fiet,qñ tota trinitas iudicabit autoritatiue, & Chriſtus vt homo miniſterialir &
executiue. Tunc tota trinitas dicet reprobis per Chr̃m,q ſententiam proferet:Ite maledicti in
ignem æternũ, Poteſt quoq; exponi de locutione qua locutus eſt malis & reprobis per apoſt. Matt.25
ſanctosq; pdicatores,p q̃s dñs loqt in ira ſua,qñ foris facit reprobis pdicari verbũ dei,ſed intus
non aperit corda ipſoꝝ,nec tangit affectũ:ſed exigentibus culpis ipſoꝝ indurat eos,& obſtina
tos relinquit.Sic loq̃bat Iudæis incredulis p ſctõs apoſt.[& in furore ſuo conturbabit eos.]hoc
in Iudæis Chriſtũ occidentibus videmus impletũ, qa à tpe deſtructionis eoꝝ à Tito & Veſpa-
ſiano de terra promiſſionis eiecti ſunt & multis erumnis oppreſſi. In die q̊q; vniuerſalis iuditij
B conturbabit eos,qñ in ignẽ proijcientur,vbi(vt ait Iob)vmbra mortis,& nullus ordo, & ſem- Iob.3.
6 piternus horror inhabitat.Conſequenter inducit propheta verba Chr̃i de ſe ita dicẽtis. [Ego
autẽ,].tanq̃ dicat,illi hoc mõ peribunt.[ego aũt conſtitutus ſum rex ab eo.] Chr̃s inquantum
deus,plenã habet authoritatẽ oĩm creaturaꝝ,nec ſic cõſtituit rex ſup aliqd, ſed ipſe cum patre
& ſpũ ſctõ eſt vnus & idẽ oĩm reꝝ creator,ac dñs,iudex & rex:ſed prout hõ eſt,ſic data eſt ei oĩs
poteſtas in cœlo & in terra,ſicut Matth.ſcribit,ſic etiam cõſtitutus eſt rex ab eo,ſ.deo pr̃e,imo
tota ſupbeatiſſ.trinitate,cuius opa ſunt indiuiſa.[ſuper Sion montẽ ſctm̃ eius]i.ſup populum Mat.28
Iſrael,illũ pſertim,q credidit,q dr̃ mons propter legis ſublimitatẽ,& gr̃am electionis.Oẽs quip
pe prophetæ Meſſiã appellant regẽ Iſrael.Vel p Sion,q̊d interpretat ſpeculatio, intelligẽda eſt
eccleſia militãs.i.ppl's Chriſtianus Chr̃m contẽplans, & eius lege,fide ac gr̃a ſublimatus p cęte
ris gentibus,ſicut mons eleuat ſup circũiacentes terræ partes[prædicans pceptũ eius.].i.legem
euangelicam docens,primo p meipſum,deiñ per apl'os ſpũ ſancto repletos.In iſto verſu tactũ
eſt de humana Chr̃i natura,in ſequenti agitur de eius diuina natura ac gñatione ęterna,dũ dr̃:
7 [Dñs]ſ.deus pr̃[dixit ad me]ſ.Ieſum Chr̃m[filius meus es tu] hoc in baptizatione & transfi-
guratione Chriſti dictũ eſſe à pr̃e ad filiũ ex euãg.conſtat.Et dr̃ Chr̃s filius dei,nõ vt cæteri ſan
cti p gr̃am adoptionis,ſed filius p identitatẽ naturæ,ſeu vnitatẽ eſſentiæ,qm̃ ex ſubſtantia pa- Mat.3.17
tris eſt genitus ab æterno,& ideo addit:[ego hodie genui te].i.In die æternitatis,in q̃ nõ eſt pri Iacobi.1
us & poſterius,nouũ vl' vetus , mutatio vl' viciſſitudinis obumbratio :ſed dies iſta eſt ipſamet
æternitas,q̃ eſt interminabilis vitæ tota ſimul pfecta poſſeſſio. Iſta æternitas omne tps cõpre-
hendit,atq; per oẽm tpis differentiã ſignificat,qa dicimus deus fuit,deus eſt,deus erit,cõuenien
C tius tñ deſignatur p pñs tps, q̊d habet ſe per modũ qeti & fixi, Volens ergo Propheta æternã
Chr̃i gñationẽ ſubtiliter inſinuare,vſus eſt tpe pñti, dicẽs:ego hodie genui te, quæ ſunt verba
pr̃is ad filium,quemadmodũ pater agit & ſcit,hoc filio dicit,& generando dicit,quoniam ge-
nerando dat filio diuinam eſſentiã,quam dando dat omnis veritatis notitiã, cum diuina eſſen
8 tia ſit ipſa ſapientia,cuius non eſt numerus . [Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem
tuam.]Verba ſunt patris ad Chriſtum hominẽ,cui non competit poſtulare à patre ſecundũ q̃ Pſal.146
deus.Dicit ergo ad filium incarnatum deus pater.O fili poſtula à me,& dabo tibi gentes.Hoc
Chriſtus frequenter fecit,quando pro mundi ſalute rogauit,& paſſio eius erat poſtulatio effica
ciſſima,quia per eam meruit ſibi regnum militantis eccleſiæ.Et dabo tibi gentes hæreditatem
tuam .Hanc promiſſionem pater impleuit, quando per prædicationem Chriſti & apoſtolorũ,
ac ſucceſſoꝝ ipſorum gentiles conuertit ad Chriſtum,ſicq; gentiles qui ante poſſidebãtur à dæ-
mone,poſſidentur à Chriſto,& facti ſunt eius hæreditas, qui olim ad mundi principem perti-
nebant.[& poſſeſſionem tuam terminos terræ.]id eſt,dabo tibi non vnã prouinciã,vnam lin Iohan.12.
guam,vnumve regnum,ſed terminos terræ.i.fines mundi tuæ legi ſubijciam.In omnẽ nanq; Pſalm.18.
terram exiuit apoſtoloꝝ doctrina.Vnde inferius dicitur : Et dominabitur a mari vſq; ad ma- Roma.10
re,& a flumine vſq; ad terminos orbis terraꝝ.De hac regia Chriſti dignitate & mũdi ſubiectio Pſalm.71
ne Daniel dicit:Antiquus dierum,id eſt,deus æternus dedit ei poteſtatem , & honorem , & re-
9 gnum,& omnes populi,tribus,& linguæ ſeruient ei. [Reges eos in virga ferrea.] Chriſtus re Danielis7

 git eccleſiã

git ecclesiã in virga ferrea.i.in constanti & immobili æquitate. Nam lex Christiana & Christi D
doctrina,qbus regũt Chrĩfideles à Chr̃o ꝑ eius vicarios seu p̄latos, cõparãt ferreæ virgæ ꝓpter
rigorẽ iustitiæ, q̃m om̃e malũ quantũcunq; sit paruũ,prohibent & condẽnant aliquo mõ.[&
tanq̃ vas figuli confringes eos.]Non vtiq; conterendo naturã, vel corrũpendo existentiã na-
turalem, sed vitia extirpando,mores corrigendo,propriã voluntatẽ eoꝝ frangendo. [Et nũc 10
reges intelligite]Hic ponitur salubris doctrina præsentiũ,imo & oĩm.Et nũc.i.qa sic est, sicut
prædictũ est de regimine Christi,reges.i.oẽs vicarij Christi,q eius populo p̄sidetis, imo & sin-
guli q reges esse debetis,regendo vosipsos scd̃m rationis imperiũ, intelligite dicta atq; dicẽda.
[erudimini q iudicatis terrã].i.acquiescite meæ informationi, q iudicatis habitantes in terra.
[Seruite dño in timore.]vt sitis timorati atq; soliciti,qũo digne regatis subiectos,& reuerẽter 11
ambuletis coram deo,ne elatione aut vana securitate seducti negligenter agatis,quæ vobis p̄-
Ecclesi.17 cepta sunt.Ideo nãq; scriptũ est:Si non in timore dñi tenueris te instãter, cito subuertet domus
tua. Nam timor dei expellit peccatum. [& exultate ei cum tremore.] .i.o reges terræ & hoĩes
vniuersi exultate ei.i.gaudete ad laudem dei:gaudete,inquam,in exercitijs cultus diuini,in lau
dibus dei,in oĩ eius obsequio,& præsertim in contẽplatione ac dilectione ipsius,& hoc cum tre
more.i.cũ magno ac reuerentiali timore,ne exultationẽ vestrã dissolutio aliqua consequat,vel
incustodia cordis,sicq; spũalis iucunditas in carnalem lætitiã conuertat, quemadmodum acci
Gala.5 dit his,qui spiritu inchoant, sed carne consumant. Hæc aũt nõ de seruili timore,sed initiali aut
filiali intelligere congruit. [Apprehendite disciplinã].i.libenter amplectamini informatio- 12
nem fraternam,increpationẽ charitatiuã,flagellaq; dei, & æq̃nimiter ferte aduersa[ne q̃n ira- E
scatur dñs]propter negligentiã vr̃am & impatientiã.[& pereatis de via iusta] Nã dũ deus ira-
scitur peccatori,tũc eũ relinqt:cũ ꝟo à deo hõ relinquit & gr̃a eius priuat,tũc statim perit,cadit
& errat de via iusta.i.de obseruatiõe p̄ceptoꝝ, & de omni meritoria actione.[Cũ exarserit in 13
breui ira eius].i.cũ ira dei vehement fuerit inflãmata,sicut præcipue erit in die iudicij,tũc [bea
ti oẽs q confidũt in eo].i.oẽs q mõ sperãt in dño,tũc inuenient beati. Dicit aũt in breui,qa fina
Matt.25 le iudiciũ nõ diu durabit:vel in breui, qa nescimus diẽ neq; horã,qua de p̃nti vita migraturi su
Roman.2 2.Cor.5 mus,q̃n vtiq; iuste iudicabimur, q̃m scd̃m opa sua vnusq̃sq; recipit,mox cũ de corpore exit.

¶Expositio eiusdẽ psalmi iuxta sensum tropologicum.

DEniq; tropologice explanando hunc psalmũ,tunc hoc quod dr̃: Quare fremuerunt gen
tes,sunt verba cuiuslibet Christiani,Christi vestigia cruciformiter imitãtis, qui cupit pa
2.Timo.2 ti cum Christo,quatenus postea regnet cum eo. Quilibet ergo vere fidelis malignitatem per-
sequentium hoĩes iustos admirans,dicat:Quare fremuerũt gentes.i.hoĩes infideles, Turcę, Pa
gani,Iudæi,hæretici,& populi.i.mali Christiani,mundi amatores,ac carnaliter sapientes,me-
ditati sunt inania. Astiterunt reges terræ,id est,imperatores ac alij reges increduli,persecuto-
res atq; tyranni,& principes,id est,reliqui omnes iudices & etiam principes solo nomine Chri
stiani,conuenerunt in vnum,id est similem malitiam conceperunt,& in idem consiliũ concor
dauerunt,aduersus dñm.i.aduersus deũ oĩpotentẽ,& aduersus Chr̃m eius.i.contra quemlibet
hoĩem Christianũ sacro charismate vnctum,vel gr̃a spũs sc̃ti spiritalr̃ vnctum ac plenũ. Qui
em̃ contra dei seruos insurgit,contra deum insurgit,quẽadmodũ Chr̃s testatur: Quod vni mi
Mat.25 nimo ex meis fecistis,mihi fecistis. Et Paulo adhuc ꝑseq̃nti:Quid me (inqt) ꝑseq̃ris? Disrũpam⁹
Actuum.9 vincula eoꝝ.i. destruam⁹ legẽ ac religionẽ Chr̃ianoꝝ,sicut ĩ p̄cedẽti articulo expositũ est. Hoc
em̃ p̄dicti increduli ꝑsecutores intẽdebãt,vt Nero,Domitian⁹,Diotiesian⁹.Et ꝓijciamus à nob̃
iugũ ipsoꝝ.Hæc sunt ꝟba Chr̃ianoꝝ male viuẽtiũ,q se fidẽ habere fatẽt, sed opa fidei aspnant
Isaiæ.14. atq; deuotos ꝑsequũt.Hi dicũt,ꝓijciamus à nob̃ iugũ ipsoꝝ,i. repellamus à nob̃ p̄dicationẽ ac
cõmunicationẽ &reprobationẽ eoꝝ,q nr̃æ volũtati cõtraria p̄dicãt,q nob̃ dei flagella pœnas-
que æternas minãt,& vitã nr̃am tãq̃ iniustã & pessimã arbitrãt,docẽtes ꝟbo,vl̃ ope ostẽdentes
mundũ & oẽm eius honorẽ,voluptatẽ,ac gloriã esse spernandã,parẽtes,ꝓpinquos,vxorẽ,& a-
gros propt Chr̃m fore derelinq̃nda. Qui habitat ĩ cœlis.i.Chr̃s q sedet ad dextrã pr̃is,irridebit
eos.i.oẽs p̄dictos malignos,& dñs.i.tota supfeliciss.trinitas q̃ est vnus deus vnusq; dñs,subsan-
Matt.25 nabit eos, & hoc propt Chr̃m,q scd̃m ꝙ hõ ꝓferet sententiã cõtra iniustos ex totius trinitatis
Iohan.5. cõmissione,quẽadmodũ ĩ euang. S.Iohã. habet: Pr̃ om̃e iudiciũ dedit filio. Tũc.i.in die iudicij
q̃n p̄dicta irrisio fiet:tũc inq̃ Chr̃s loq̃tur ad eos.i.iniustos &bonoꝝ ꝑsecutores,in ira sua dicẽs
Mat.25 Ite maledicti ĩ ignẽ æternũ. Et ĩ furore suo cõturbabit eos,faciẽs eos absorberi à terra,& cũ dæ
monibus infernali carcere recludi. Ego aũt cõstitutus sum rex ab eo sup Sion. Hoc bonis p̄latis
ac sc̃tis ep̃is,fidelibusq; p̄dicatorib⁹ maxĩe cõuenit. Hoꝝ em̃ qlibet dicere põt: Ego aũt,q̃si dice
ret: Illi ita peribũt,sed ego cõstitutus sum rex.i.prę̃latus,rector,seu doctor,ab eo.i.à Chr̃o, tãq̃
eius vicarius,sup Sion montẽ sanctũ eius.i.sup populum Christianũ diuina speculantem,præ
dicans

A dicãs p̄ceptũ eius.i.docẽs Christi mãdata seruari. Potest quoq; hic versus de vnoq̄q; fideli exponi,qm̃ vnusq̄sq; constitutus est rex.i.dñs operatiõum suarum', super Sion montẽ sanctum eius.s.super seipm̃. Tẽplũ em̃ dei sanctum est, q̄d estis vos,ait Ap̄ls:Quilibet enim terrena despiciẽs,cœlestia speculans,dici p̄t Sion & mons sanctus dñi,qa in sublime defigit mẽtis suæ affectũ,estq; erectus in deũ.Dr̃ aũt hõ rex super seipsum,qm̃ libere agit,& scd̃m rationis imperiũ viuere debet,& iuste gubernare seip̃m. Vñ in Eccl'.dr̃:Deus creauit hominẽ,& reliq̃t eũ in manu consilij sui.Prædicat q̄q; quibet p̄ceptum dei,qñ informat & excitat semetipsum,corde reuoluens testimonia sacræ scripturæ.Dñs dixit ad me, filius meus es tu, hoc est quod ait Ap̄ls: Ipse sp̃us reddit testimoniũ sp̃ui nr̃o,q̄p filij dei sumus. Cuilibet ergo deuoto dicit dñs p inspirationẽ internã.Filius me⁹ es tu,ego hodie genui te.i.in die qua in fonte baptismatis regenerauí te,imo qñcunq; infunditur nobis charitas & gratia sp̃us sancti,tunc deus spiritualr̃ generat nos,dans nobis esse spiritale,diuinum atq; cœleste.Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.Hæreditas appellatur,q̄ aliq̄s ad libitum vtitur,conuertens ipsam ad propriam vtilitatẽ,sic hoies iusti ac sancti hæreditate possidẽt gentes.s.pc̃tõres gentiliter conuersantes, quoniã ad libitũ suũ ipsis vtũtur.Nam q̄cquid gentes hm̃oi agãt,hoc totum iusti ad vtilitatẽ suam conuertũt,sicq; oĩa cooperant̃ eis in bonũ.Si nanq; honorentur & laudent̃ ab impijs,non extolluntur,sed p hũilitatẽ merentur ex hoc.Si vero vilipendantur ac molestentur ab ipsis, non opprimuntur,sed p patiam manẽt ĩmobiles.Et possessionẽ tuã terminos terrę.i.ego dñs dabo tibi terminos terræ ad possidendũ.Vnde ap̄ls:Tanq̄ nihil,inq̄t,habentes,& oĩa possidẽtes.Iu- 1.Cor.3 Psalm.93. Eccl.15 Roman.8 Ibidem 2.Corin.6

B sti enim tm̃ hñt de terra,q̄tũ desiderant,si fidelr̃ petant,queẽadmodũ saluator ait:Primũ quærite regnũ dei,& hæc oĩa adijciẽtur vobis.Bonis q̄q; p̄latis dat dñs in hęreditatem,q̄tenus sp eas bñ regendo possideant.Deniq; oĩs p̄latus & Christifidelis,dignus Chr̃i vicarius,regit sibi commissos in virga ferrea.i.incõstãti iustitia,& iusta disciplina,&tanq̄ vas figuli confringit eos,qa facit eos cõcupiscentias refrenare,mores corrigere,seipsosq; frangere.Et nũc reges intelligite. Ista,atq; sequẽtia,exponenda sunt,sicut superius factũ est. Ponit̃ em̃ hic admonitio optima,rectoribus p̄cipue opportũa.Prælati nãq; maxie indigẽt cõtinuo dei timore,imo & magno tremore,ne negligẽtius agãt,ne eos principatus delectet,& ne per exteriorẽ occupationẽ,interius vacui fiant.Moralr̃ itaq; docemur ex psalmo isto,ne deficiamus in aduersis,ne frãgamur iniquoꝝ p̄secutiõibus,sed cõsiderãtes diuini iudicij vltionem ac impioꝝ dãnationẽ æternam,viriliter assequamur caput nr̃m seu Chr̃i vestigia,q p̄posito sibi gaudio,sustinuit crucẽ,confusione contẽpta,q etiam suis fidelibus clamat:Qui vult venire post me, abneget semetip̃m & tollat crucẽ suã q̄tidie,& sequatur me.Item ex eo q̄d dictũ est:Dñs dixit ad me, filius me⁹ es tu,docemur & admonemur cõsiderare eminentiã gratiæ dei & magnitudinẽ bñficioꝝ,q̄ nobis collata sunt,vt simus deo grati & eius amore ardẽtes,sicq; amplioribus donis impleamur à dño. Habenti em̃ dabitur.i.ei q gratus est deo,& gloriatur,non in seipso,q̄si nõ acceperit,sed in domino solum.Ei vero qui non habet.i.ingrato,& quod videtur habere auferetur ab eo. Matt.6 Hebr.12. Lucæ.9 Matth.25. 1.Cor.4.

¶Expositio anagogica eiusdem psalmi.

C EX quo aũt oñsum est,psalmũ hũc ad literã,loq de Chr̃o,certũ est, q̄d nõ sit allegorice exponendus. Tũc nãq; allegorice scriptura exponitur,qñ id q̄d ad lr̃am de alijs scriptum est,de Chr̃o intelligitur. Si vero de Dauid vel de alijs psalmus hic loq̄retur, vt putãt Iudæi:tũc posset de Chr̃o allegorice explanari. Veruntñ anagogice exponi põt,vt.s.id q̄d dr̃: Quare fremuerũt gentes,vsq; ibi:Qui habitat in cœlis,sint verba cuiuslibet beati in patria,qui ista dicit ad infinuandũ enormitatẽ pc̃ti eoꝝ,q aduersus deũ & Chr̃m eius.i.contra eos,q nũc deo fruũtur, cõuenerũt,qñ in vita hac fuerunt,& cõuenit vox ista p̄sertim sc̃is martyribus,q se cõfortãdo diuinę iustitiæ, optant vidictã de ip̄ijs,atq; ob hãc adipiscẽdã sic dicũt:Quare fremuerũt,&c. Vñ scriptum ẽ:Sub ara dei sc̃i clamabãt:Dñe vindica sanguinẽ nr̃m,& ifra dr̃:Lętabit̃ iustus cũ viderit vidictã.Interĩ aũt btĩ in pr̃a,q̄si cõsolãdo seipsos de dilatiõe diuini iudicij,dicũt ad inuicem Qui habitat in cœlis irridebit eos. Deniq; q̄libet deo iã fruẽs dicere p̄t: Ego aũt cõstitutus sum rex ab eo sup Siõ montẽ sc̃m̃ eius.i.in cœlo empyreo,coronã victoriæ,& regiũ diadema recepi,pro tribulationibus atq; laboribus in mundo perpessis,prædicans.i.extollens seu baiulans, præceptũ eius,vic; dñi,qm̃ iustum est,& qa illud implẽdo felicitatem adeptus sum. Dñs dixit ad me,filius meus es tu. Viatores dicũt̃ filij dei,propter grãm adoptiõis & similitudinẽ imperfectam,sed bñ in patria nũcupant̃ filij dei propter beatificæ fruitiõis gloriã,sĩltudineq; p̄fectã qm̃ vidẽt deũ sicuti ẽ.Idcirco vnicuiq; beatoꝝ optie cõuenit dicere:Dñs dixit ad me,filius me⁹ es tu,qa perfecte cõiũctus ac assimilatus es mihi.Ego hodie.i. in die qua te mea visione beatificaui,genui te,tunc em̃ de viatore seu impfecto ac misero,facit deus comp̄hẽsorem & p̄fectũ atq; felicẽ.Postula à me & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ,&c.Istud dñs dixit ad beatos,qñ viuebant in secu- Apoc.6 Psalm.57.

in seculo,scd̃m intellectũ in præcedẽti expositiõe tactũ,vl' nũc q̃q; dicit istd ad ipsos,qm̃ sc̃ti in D
p̃ria hñt sibi subiectos pp̃los mũdi huius,quẽadmodũ apud Sap.legitur:Iudicabũt iusti natio
Sapie.3 nes,& dñabũtur pp̃lis.Reges eos in virga ferrea. Certũ est viatores regi ab angelis sc̃tis in vir
ga ferrea,i.iusta ac forti directiõe.Aĩę q̃q; beatorꝝ regũt nos orando ꝑ nobis. Et tanquã vas si
guli cõfringes eos,sc̃tis q iudicabũt cũ Chr̃o hoc verbũ cõpetit,qa simul cũ Chr̃o cõfringent &
cõterẽt impios,ab oĩ esse spiritali,btõ,& glorioso.Porro q̃ sequũtur:Et nũc reges intelligite,vl'
Hebr.1. q; ad finẽ sunt verba triũphantis ecclesiæ,ad ecclesiã militantẽ.Angeli eñ q sunt administra-
torĳ sp̃us ex parte dei ac oĩm btõꝝ,hortant̃ hoĩes,& eos p̃cipue q aliĳs p̃sidẽt,dicẽtes p inspira-
tionẽ mentalẽ,q̃ est occulta interiorq; locutio:Et nũc reges intelligite,& sunt verba hæc expo
nẽda sicut exposita sunt.Itaq; ex anagogica expositione psalmi istius docemur contẽplari glo
riam beatorũ in patria,q̃tam videlicet felicitatẽ sortiti sunt,& quantũ præmiũ receperũt ꝑ tpa
li & modica tribulatione vitæ p̃ntis,atq; ex hac cõtemplatione inflammari debemus,ad obti
nendũ hanc felicitatẽ,& ꝑpter eius amorem fortiter sequi exempla,vitam,mores, ac tribulati
ones beatorum,quatenus eorum consortio post præsens exilium feliciter copulemur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM III.

¶Expositio Tituli.

HVius Psalmi talis ẽ titul⁹:Psalm⁹ Dauid cũ fugeret à facie Absolõ filĳ sui.Quidã aũt hũc
Psalmũ ad lr̃am exponũt de Dauid,& ita titulus difficultatẽ nõ habet.Cõstat eñ scienti
2.Reg.15. scripturas quẽadmodũ narrat̃,Absolon cupidũ regni,voluisse patrẽ suũ sc̃tm̃ Dauid occidere
vt eo occiso ipse regnaret,& cõgregato exercitu volebat obsidere Irl'm,q̃ audito,Dauid cũ su- E
is fugit,& tãdẽ eius exercitus vicit atq; fugauit exercitũ Absolõ,Ioab q̃q; princeps militiæ inf-
1.Reg.18. fecit Absolõ de q̃rcu pẽdentẽ.In hac ergo ꝑsecutiõe,fecit Dauid hũc Psalmũ,q ad lr̃am de ipso
intelligi p̃ot,q̃uis verius & efficacius exponatur de Chr̃o.Loq̃ns ergo Dauid de seipso ad deũ.

¶Expositio Psalmi literalis.

DOmine(inq̃t)qd multiplicati sunt q tribulant me] i.ob q̃ cãm,q̃si dicat,nõ ẽ rõnabi- 1
2.Reg.15. lis causa,sed cõiuratio valida,quãuis eñ Dauid peccauit,adulteriũ & homicidiũ cõ-
1.Reg.11. mittẽdo,qa Bethsabee cognouit, & virum eius Vriã interfici ordinauit,tñ vehemẽt
pœnituit,& tñ in pœnã tãti pc̃ti,permisit dñs sibi hanc fieri ꝑsecutionẽ:sed ꝑsequen
tes mouebantur iniuste,putãtes eũ oĩno reꝓbatũ à deo[multi]s.oẽs Absolõi fauẽtes[insurgũt
aduersum me]volentes me de regno expellere atq; occidere[Multi dicũt aĩæ meæ],i.multi lo 2
quũtur de aĩa mea[nõ ẽ salus ipsi in deo eius].i. oĩno maledicta & reꝓba ẽ pp scelerꝝ eius enor
mitatẽ,s.homicidĳ & adulterĳ. Vñ Achitophel & aliĳ multi ꝑsuaserũt pp̃lo,q̃d deus abiecisset
2.Reg.17. Dauid,& ergo fine pc̃tõ ꝑsequerentur eum & Absolõi adhærerent[Tu aũt dñe susceptor me⁹ 3
es]hæc sunt verba Dauid cõsolantis seipsum,& amorose atq; gratanter ad deũ loq̃ntis,q̃si di-
cat:Illi ita desperãt de me,tu aũt dñe susceptor es aĩæ meę,i.miserator me⁹ recipiẽs pñiam meã
2.Cor.10. & precẽ meam exaudiens,[& gloria mea],i.obiectum & causa gloriæ meæ,qa in te solo glori
or,grãm huius sanctæ gloriationis tu mihi infundis[&]iõ seq̃tur[exaltãs caput meũ],i.erigẽs
mentem meam ad te,dãsq; fidutiã eleuandi oculos meos ad te.Idcirco.[Voce mea ad dñm cla
maui]petẽs liberari ab eo à malo pœnæ & culpæ,& ei⁹ volũtati me totũ cõmittẽs,nec frustra, 4 F
nam seq̃tur[& exaudiuit me de monte sc̃tõ suo].i.de sublimi throno solĳ sui,vel de excelsa ac
summa clemẽtia sua.[Ego dormiui & soporatus sum]ad literam,somnus valet ad mitigatio- 5
nẽ tristitiæ,sicut & balnea.Dauid ergo dormiendo releuamen suæ tristitię sumpsit,tã ex causa
naturali vic; somni,q̃ ex infusiõe consolatiõis diuinæ,ꝑpterea ait[& exurrexi, quia dñs susce-
pit me],i.per grãm & miam suã adiunxit me sibi,& roborauit cor meũ in se,vñ subiũgit.[Nõ 6
timebo milia pp̃li circundantis me].i.nullã multitudinẽ cõtra me insurgentem verebor, & vt
in hac fortitudine aĩ stabilis ꝑseuerem,[exurge dñe]nõ de loco surgendo,sed succurrendo & ꝑ
modũ exurgentis te habendo[saluum me fac deus meus. Quoniam tu percussisti oẽs aduer 7
santes mihi sine causa]Hic reddit̃ causa,non eius q̃d dictũ est,sed eius q̃d sequitur:non eñ ideo
1.Reg.18. orauit Dauid saluari à deo,qm̃ deus ꝑcussit oẽs aduersantes sibi,nã illa ꝑcussio orõnẽ eius secu-
ta est,sed ideo qa dñs percussit aduersarios Dauid,vel terrendo,vel lædendo,vel interficiendo
eos,qa Absoloni fauebant.Ideo dẽtes pc̃tõꝝ cõtriuit.i. ora obloquentium ipsi Dauid clausit,
& verba eoꝝ maligna repressit.Ideo subdit[dentes pc̃tõꝝ cõtriuisti]Verũ qm̃ oĩs ista victoria
à deo collata est Dauid,ideo addit:[Dñi est salus].i.liberatio ab aduersarĳs à deo cõfert̃,&ipsi 8
recte ascribitur.Consequenter Dauid mutat personam per figuram,q̃ dr̃ metaplasmus,& lo
quens ad dñm,ait:[& sup populũ tuũ].i.super eos q mihi adhærerunt[bñdictio tua]i.collatio
munerum tuorum,protectio atq; redemptio,quia exercitus Dauid,quamuis modicus esset in
comparatione exercitus Absolonis,tamen deo auxiliante præualuit.

¶Expo-

¶ Expositio psalmi eiusdem iuxta sensum allegoricum.

A DOctores aũt catholici Augustinus, Cassiodor⁹, pluresq; alĳ exponũt hũc psalmũ ad literam de Christo, q vero eũ literaliter de Dauid exponũt, ipm allegorice de Christo intelligũt: sed quicqd dicatur, de Christo conueniẽter exponitur. Titulus tñ mystice exponendus ẽ. Dauid em̃ (sicut oñsum est) ratione interp̃tationis figura est Chr̃i. Absolon vero q interp̃tatur pax patris, typus est Iudæ traditoris de quo postea dr̃: Etem̃ homo pacis meæ in quo speraui, Psalm. 40
q etiam in Euangelio filius Christi seu sponsi inter cæteros discipulos nuncupatur, vbi videlicet Chr̃s ait: Non pñt filĳ sponsi q̃diu cum illis est sponsus, ieiunare. Sensus ergo tituli est. Psalmus Dauid cum fugeret à facie Absolon filĳ sui. i. psalmus loquens de Christo cũ fugeret à mẽte Iudæ quondam discipuli sui. Tunc enim Christus recessit à corde Iudæ, qñ post buccellã introiuit in eum satanas. Sic igitur Christ⁹ ad deum patrem, vel etiam ad totam supsanctissimã trinitatem loquendo, vel certe Christus vt homo loquẽs ad seipsum vt est deus: Dñe (inqt). i. o deus pater, vel o deus trine ac simplex, q es oĩm dominus, vel o verbum ac fili dei, q meã hũanitatem ad tuam personalitatem assumpsisti, qd. i. q̊ meo demerito multiplicati sunt, q tribulant me. i. q quærunt occidere me, & obloquuntur, conuiciantürq; mihi, q̃si dicat, nullo, nõ em̃ Christus fecit peccatum pro quo pati meruit. Multi insurgunt aduersum me, illi vic; q tribulant me. s. pharisæi & scribæ, cum principibus sacerdotũ ac populo. Multi dicunt aĩæ meæ, nõ est salus ipsi in deo eius, tales erant p̃dicti infideles Iudæi, qui Christum reputabant blasphemum, voratorem, dæmoniacũ, & insanũ, quemadmodũ in Euangelio sæpe habetur. Tu autẽ

Matth. 9. Marc. 2 Lucæ. 5 Iohan. 13. Ioha 8. 11 Matth. 26 Marc. 2 Matth. 11 Iohan. 7

B dñe susceptor meus es. i. tu verbum atq; vnigenite dei scd̃m diuinã naturam susceptor me⁹ es q̃tum ad naturam humanam. Christus nanq; vt deus suscepit atque assumpsit in vnitate personæ naturam humanam: gloria mea, id est, obiectum beatitudinis meæ, quia gloria humanitatis Christi consistit in vnione ac speculatione propriæ deitatis. Vnde subiungitur, & exaltans caput meum, id est, eleuans intellectum meum creatum siue humanum, ad claram ac beatificam diuinæ essentiæ visionem, quam vtiq; Chr̃s vt homo vidit à primo instanti suæ cõceptionis in virgine matre, vt dictum est. Vel sic: Tu aũt domine susceptor meus es. i. tu deus pr̃, vel tota trinitas, susceptor meus es. i. exauditor & conseruator meus à cuius amore & beneplacito separari, nec volo nec valeo, gloria mea. i. causa & ratio oĩs lætitiæ meę. & exaltans caput meum. i. honorans atq; glorificans me in signis & virtutibus, qbus hoĩb⁹ innotescere põt, me esse verum Christum ac filium tuum, imo & verũ deũ, sicq; p caput intelligi potest Christi diuinitas. Caput enim Christi deus, secundum Apostolum, & hanc deus pater, seu deus trinitas 1. Cor. 11.
exaltauit, quando spiritum sanctum hominibus reuelauit Christum esse deum ac hominem, Matt. 3
non in vna natura, sed in vna persona. Vnde Christus ait: Clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui antequam mundus fieret, non quod Christus claritatem, quã ante mundi constitutionem habuit, vnquam amisit, sed orauit, vt vera sui cognitio hominib⁹ innotesceret. Vnde & iterum ait: Pr̃ venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tu⁹ clarificet te, vbi nisi in cordibus hominum? Voce mea ad dominum clamaui, sicut euangelistæ testantur: Christus erat pernoctans in oratione dei, & passione instante ter patrem orauit, nec frustra, quoni

Iohan. 17. Iohan. 17. Lucæ. 6 Matth. 26.

C am subditur: & exaudiuit me de monte sancto suo. i. de excelso habitaculo suo, vel de sublimi iustitia sua. Infra enim habetur: Iustitia tua sicut montes dei. De hac ergo iustitia exaudiuit deus Christum, quoniam diuina dictante iustitia, decuit Christum in omni oratione à deo exaudiri, sicut & ipse deo in omnibus obedientissimus fuit. Nam orationem illam quam ante passionem effudit dicens: Transeat à me calix iste, deus impleuit. Non enim absolute orauit à passione liberari, sed hoc finaliter desiderauit atque orauit, vt patris impleretur voluntas, dicens: Non mea voluntas fiat sed tua, propter quod ad Hebræos de Christo loquens Apostolus: Ex auditus est (inquit) pro sua reuerentia. Christus quoq; dicit ad patrem: Pater gratias ago tibi, quoniam exaudisti me, ego autem sciebam, quoniam semper me audis. Conseq̃nter Christus loquitur de sua passione, sepultura ac resurrectiõe dicens: Ego dormiui, somno mortis in cruce, & soporatus sum, tribus diebus ac noctibus iacens in tumulo. Mors quippe sanctorum somnus vocatur, quoniam ad vitã immortalem à deo suscitabunt, & sepelitio Christi bñ soporatio appellatur quia tam cito (vtpote tertia die) suscitabatur. Vñ subiungit, & exurrexi, de clauso sepulchro, sicut egressus sum de clauso virginis vtero, quia dñs suscepit me. i. de nũero mortuorum reduxit me. Non timebo milia populi circundantis me. Hæc possunt esse verba Christi post resurrectionem, qm̃ surgens à mortuis iã non moritur, qa immortalis surrexit, & ideo de cætero, non timebo milia populi. i. quamcunq; multitudinem mihi resistere cupientem, vel me circundantem, non φ post resurrectiõem valuerint aduersarĳ Chr̃i ipm circũdare, qm̃ inter impios post mortem conuersatus non est, neq; iniustis apparuit, sed testibus p̃ordinatis à deo, sed ideo dicit. Non timebo milia populi circundantis me. i. qui tempore passionis circum-

Marci. 14. Lucæ. 22 Psalm 32. Psalm. 33. Matth. 26 Hebr. 5. Iohan. 11. Roman. 6

Act.10. dedit me, illos ei post passionẽ nõ timuit, qa impassibil resurrexit. Pñt q̃q; hæc verba de Chr̃o D
intelligi añ passionẽ, q̃uis em̃ naturalẽ timorẽ spõte admisit, qñ passiõe instãte cœpit cõtristari
Matth.26 ac mœst⁹ eẽ, pauere atq; tædere, qñ etiã fact⁹ ẽ sudor ei⁹ sicut guttæ sanguinis decurrẽtis in ter
Marc.4 rã, tñ ab orõne surgẽs turbis impioꝝ intrepidus obuiauit & dixit: Quẽ q̃ritis? sic itaq; ait: Non
Lucæ.22 timebo milia populi circũdãtis me, & vt nõ formidem oro o dñe, exurge, subueniendo, saluum
Iohan.18. me fac deus meus à morte, nõ deserẽdo me in sepulchro, nec derelinquendo aĩam meã in infer
Psalm.25. no: sed ad cœlos recipiẽdo me. Qm̃ tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, sæpe in ꝓ
phetis ponitur tps præteritũ seu pñs ꝓ futuro, ꝓpter certitudinẽ ꝓphetiæ. Ita hic ponit et prętę
ritũ ꝓ futuro, quod tñ modo impletum videmus, qm̃ tu ꝑcussisti .i. qa percuties oẽs aduersan-
tes mihi sine causa .i. persecutores ac crucifixores meos, incredulosq; Iudęos, qui ęterna pœna
percussi sunt, & posteri eorum vsq; ĩ pñs capti sunt, expulsi, & multis miseriis inuoluti, illis ex-
ceptis, qui pœnituerunt: dentes peccatorũ contriuisti .i. blasphemias, irrisiones & oblocutiões
eoꝝ q mihi in vita & in morte atq; post mortẽ illudebãt, & detrahebãt cõteres, oñdẽdo falsita
tem eoꝝ & digna eos pœna torquendo. Dñi est salus .i. à deo est ista mea saluatio de manibus
iniquorum, & super populum tuũ .i. super eos q in me credũt, & mea vestigia assequuntur, be
nedictio tua .i. collatio gratiarum tuarum, o dñe pater. Hęc enim sunt verba Christi ad deum.

¶ Expositio eiusdem Psalmi tropologica.

INsuper exponendus est psalmus iste de q̃libet iusto seu tota militãte ecclesia, q̃tenus ex his q̃
de priorib⁹ iustis, ac sc̃tõ sc̃tõꝝ dño nr̃o Iesu Chr̃o scripta sunt, accipiam⁹ moralẽ doctrinã,
& instruamur qd nobis agendũ sit, dũ talia noƀ eueniũt, q̃lia antiq̃s sanctis, deiq; filio cõtigerũt E
Dauid nẽpe non solũ Chr̃i, sed etiam cuiuslibet iusti atq; ecclesiæ tenet figuram, qa ecclesia per
virtutem sponsi sui Christi Iesu: qlibet q̃q; fidelis, est Dauid .i. manufortis & desiderabilis aspe
ctu. Absolon vero typus est mundi, & hoꝝ q iustos ꝑsequuntur ac tentant. Vnde secundũ tro-
pologiã sensus tituli huius psalmi est: Psalmus Dauid cum fugeret à facie Absolon filii sui .i. cã
ticũ ecclesiæ oĩmq; iustoꝝ, cũ se ꝑ bonã cõuersationẽ abstrahunt à consortio mundi ac impio
rũ, q sunt filii ecclesiæ potẽtia nõ actu, noĩe nõ re. Dicat ergo ecclesia dicat & q̃libet rõnalis cre
atura variis tentatiõibus, multis tribulatiõibus atq; miseriis pulsata, pressa ac fatigata: Dñe .i.
o deus æterne, oĩpotens, adorande. Vel dñe .i. o Iesu Chr̃e, qd multiplicati sunt, q tribulant me,
.s. mundus, caro & diabolus, qa tres sunt inimici iustoꝝ, multi insurgunt aduersum me, vtpo-
te hoĩes seculares, concupiscentiæ q̃q; carnales, atq; aereæ ꝑtãtes, hi em̃ infestant & tribulãt iu-
stos. Multi dicunt .i. verbo vel oꝑe asserũt, aĩæ meæ, nõ est salus ipsi in deo eius, mundani nãq;
Sapien.3 ac impii, vitã iustorũ putant insaniam, & finẽ illoꝝ sine honore, & ideo habent eos in derisum
& in similitudinem improperii. Deinde sequitur verbũ dulcissimũ atq; consolatio optima, q̃d
verbũ vnicuiq; in tribulatione ac tentatiõe cõstituto, cũ magna & amorosa fiducia ad deũ di-
cendũ est .s. Tu aũt dñe susceptor meus es, ad quẽ in aduersis confugio, gloria mea, ad q̃ in om̃i
2.Para.20 mœrore ꝓpero & respiro, & exaltans caput meũ .i. ab oĩ deiectiõe eripiẽs animã meam. Vñ in
Paral. scriptũ est: Cũ ignoremus qd facere debeamus, hoc solũ habemus residui, vt oculos no-
stros dirigamus ad te. Voce mea ad dñm clamaui, hoc versu docetur oĩs fidelis, quid tempore F
tribulationis sibi agendũ sit, debet em̃ voce sua clamare .i. vehementi & alto cordis affectu cla
1.Thes.5 mare ad dñm, & tunc vtiq; dñs exaudiet eũ ita vt se releuatum sentiens, dicat, & exaudiuit me
Iob.10. de mõte sancto suo: sed perseueranter orare oportet, imo sine intermissiõe sc̃dm apl̃m. Ego .s.
ecclesia, seu qlibet iustus dormiui .i. tribulatiõibus opprimebar ĩ tm̃, vt tæderet aĩam meã vitæ
meæ, & p̃ tædio dormitarẽ, & soporatus sum ꝑ tps ꝑseuerando in tali angustia, & exurrexi .i.
consolationẽ recepi, atq; p̃ualui non viribus aut meritis meis, sed qa dñs suscepit me .i. mĩa ei⁹
amplexata est me, & p̃cem meã admisit. Vel sic, Ego dormiui .i. in peccatis ꝓstratus fui & iacui
Ephe.5 & soporatus sum .i. in peccatoꝝ delectatione ꝑmansi, & ꝓpter pigritiam à bonis oꝑibus cessa-
Proue.6 ui. Peccatori aũt clamat apl̃s: Surge q dormis. Et Salomon: Vsq; q̃ piger dormies? Dormit em̃
q nec cõtẽplat cœlestia, nec verba dei audit, nec alicuius sp̃ualis sensus operationem exercet, &
exurrexi, qa dñs suscepit me .i. à vitiis desii, & iuste viuere cœpi, qa dñs misertus ẽ mei, indulgẽ
Proue.28. tiã gratiãq; p̃stando, ꝓpterea subdit. Nõ timebo milia ppl̃i circũdantis me .i. nullã aduersario-
Proue.19. rum cateruã verebor, cor em̃ in deo firmatũ nihil timet, p̃ter deũ, qa si timet hoiem, hoc ẽ ꝓpter
deũ. Vnde scriptũ est: Iustus q̃si leo cõfidẽs, absq; terrore erit. Et alibi: Qui timet hoẽm, cito cor
ruet, sed quia fortitudinem non habet aliqs à seipso, ideo additur, exurge domine saluum me
fac deus meus, oportet enim vt deus in nobis bona inchoet, continuet, & consumet, & ergo in
cessabiliter ad ipsum clamare debemus. Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine
causa. Christus in Euangelio discipulis dixit: Confidite ego vici mundum, ipse quoq; supera-
uit principem huius mundi. Sic ergo ecclesia, & vnusquisq; deuotus ad Christũ dicere potest:
Quo-

A Qm̃ tu pcussisti.i.supasti ac reprobasti oẽs aduersantes mihi sine causa.i.mũdũ seu hoĩes secu- Iohan.16.
lares ac dæmones,q mihi aduersant conãdo me à te, summo bono auertere & vitijs implica-
re.Dentes pctõꝝ cõtriuisti.i.sermones seu ora eorũ,q vitã bonoꝝ diffamãt & famã ipsoꝝ ho-
nestã dilacerãt cõtriuisti,saltẽ p phibitionẽ.Põt aũt exponi hic versus accipiẽdo pteritũ p futu
ro,scd'm modũ locutionis pphetícæ,& est sensus.Qm̃ tu pcussisti.i.tu dñe Iesu Christe oĩm iu
dex,pcuties in die iudicij oẽs aduersantes mihi sine causa.i. eos qui mõ me iniuste vexãt,ac tri-
bulant,& tunc dentes pctõꝝ.i.verba detractoꝝ ac inuidoꝝ cõtriuisti.i.conteres,retundes,dã
nabis.Hunc igitur psalmum decantet,qui tentationibus tribulationibusque pulsatur, & si eũ Nota.
attente cantauerit,magnum vtiq; releuamẽ experietur,sentietq; quàm vere atq; salubriter Ia Iaco.5.
cobus in Canonica sua consulat: Tristatur aliquis in vobis oret æquo animo & psallat.

COMMENTARIVS IN PSALMVM IIII.

¶Expositio Tituli.

POrro,psalm⁹ iste talẽ habet titulũ:In finẽ,psalm⁹ cãtici Dauid.i.tractat⁹ iste,q ad bñ ope-
rãdũ hortat,est psalm⁹ cãtici.i.spũalẽ iucũditatẽ includẽs, & de ęternis bonis gaudere nos
faciẽs,Dauid.i.factus ab ipso,in finẽ.i.dirigẽs nos ad Chrm̃, q est oĩm reꝝ Alpha & o,princi- Apocal.1.
piũ & finis. Est em̃ duplex finis. Vc; cõsumẽs, sicut de cãdela iã igne cõsumpta dicimus,finita Apocal.22
est candela,& est finis cõsumãs seu pficiẽs,vt de domo iã cõpleta asserimus,finita est dom⁹, &
hoc scd'o modo Chr̃s est oĩm reꝝ finis,qm̃ ipse est consumata pfectio atq; felicitas nostra.Cõ
tinet igitur psalmus iste spiritualem doctrinam seu informationem moralem,spei inflamma-
B tionem & internam lætitiam.Loquens itaq; propheta in persona ecclesiæ seu cuiuslibet iusti.

¶Expositio literalis.

1 CVM inuocarẽ(inqt)exaudiuit me deus iustitiæ meæ].i.cũ intus deũ rogarẽ,cũ ex in
terno affectu ad ipsum clamarẽ, dũ tota mẽtis occupatione in deũ versante ac fixa,
orarẽ,exaudiuit me deus iustitiæ meæ.i.à q̃ oẽ est bonũ q̃d habeo,oĩs iustitia q̃ exer-
ceo,& in hoc ppheta instruit nos, vt deũ intime inuocem⁹ in oĩ nr̃a angustia. Per id
vero q̃d addit:exaudiuit me deus iustitiæ meę,inflãmat atq; cõfortat spẽ nr̃am,vt fiducialr in-
uocemus,q̃si diceret:queãdmodũ deus me inuocantẽ exaudiuit sic vos quoq; exaudiet,si pure
perseueranter,& sine oĩ hæsitatione deprecati fueritis,nõ in vr̃is iustitijs, sed in dei miseratiõi-
bus cõfidentes[in tribulatione dilatasti mihi].i.in ipsa spũs mei afflictione,seu corpis infirmi
tate interius consolatus es me,dando patiam verã,p q̃ cũcta aduersa lætanter sustineo,& æq̃-
nimit fero,ita vt cor meũ ex mẽtali & sancta lętitia dilatet in semetipso.Per tristitiã nanq; cor
cõstrigitur & coartatur,sed p lętitiã dilatatur seu ãplificatur. Vñ apl's ex discipl'oꝝ suorũ mẽo
ria exhilaratus:Cor,inqt,nr̃m dilatatũ est. Verũ qm̃ hõ sp debet esse timoratus atq; solicitus,q̃ 2.Corin.5
diu in pñti versatur exilio, nec sic ppter adeptã à deo grãm & consolationẽ secur⁹ sit, qn sp sit
2 de periculis futuris anxius,queãdmodũ scriptũ est.Beatus hõ q sp est pauidus,ideo subdit.[Mi Proue.28.
serere mei] cõpatiendo mihi ne futura pericula incidã,ne susceptã gratiã pdã:ne tibi ingratus
inueniar[& exaudi oronẽ meã]p hoc inflãmat,& q̃si recalescit affectus, desiderando vt de⁹ mi
C sereat ipsius. Præterea qm̃ charitas fraterna exigit,vt hõ grãm sibi diuinit⁹ impitã pximis su-
is cõmunicare desideret,orãdo docẽdo,aut exẽplarit cõuersando,sicut in pria sua canonica glo
riosissimus aplici ordinis princeps hortatur:Vnusq̃sq;,inqens,sicut accepit gratiã in alterutrꝝ il- 1.Petri.4
lam administrantes,sicut boni dispensatores multiformis grẽ dei. Idcirco ecclesia seu qlibet iu
3 stus,postquã coram dño cor suũ orando effudit,ad alioꝝ se informationẽ cõuertit & ait:[Filij
hoĩm] in Hebræo habet filij Adã. Adã em̃ apud Hebr.non solũ est nomẽ ppriũ,sed etiã appel- 1.Cor.15.
latiuum,designans idem quod hõ. Itaq; filij hoĩm,filij Adam,filij primorũ parentũ,q portatis
imaginem terreni non cœlestis.i.q imitamini præuaricationẽ Adæ,nõ obedientiam Chr̃i[vs-
queq̃ graui corde].i.quamdiu habebitis cor vr̃m deorsum,q̃usq; in rebus transitorijs,affectũ
demergitis,non quærentes quæ sursum sunt,[vt quid diligitis vanitatem] .i. temporalia ista
vanissima quæ dum plus amantur quã deus vanissima sunt,quia mẽtem à summo bono auer
tunt,& vilissimis consolationibus implicant[& quæritis mendacium]decipiendo mutuo vos
metipsos,vel,vt quid quæritis mendacium,i.sensibilia bona,atq; carnalia oblectamenta,quę
satietatem & felicitatem quandam promittunt amantis:sed fallunt,quoniam desiderium non Sap.3
quiescit in ipsis,imo amori & delectationi carnali multæ admiscentur miseriæ,angustiæ,tristi
tiæ atq; malitiæ. Consequenter ponit scriptura consideratiõem quæ peccatores merito debet
à terrenis auertere & ad dei obsequium inflammare.[Et scitote]id est,sapienter pensate[quo-
4 niam mirificauit dominus sanctum suum,]id est, mirabiliter adornauit & exaltauit sanctum
suum,id est,quemlibet sibi perfecte & pure ministrantem,vel per gratiam excellentem in pñ-
ti vel p gloriam iã in cœlo, vel p diuina miracula per quæ deus oñdit hoĩbus quàm accepta sit
sibi

Alia expoſitio. ſibi vita ſanctoꝝ. Vel ſic, ſcitote q̄m dn̄s. i. deus pr̄ mirificauit ſanctū ſuū. i. Ieſum Chr̄m qui in D
Euangelio Marci dr̄ ſanctus dei, quē mirificauit an̄ natiuitatē p̄dicēdo p pphetas eū naſcituꝝ,
in natiuitate educēdo eū ex clauſo virginis aluo, poſt natiuitatē q̄m angeli ei⁹ natiuitatē paſto
Matth. 4 ribus nuntiabant, atq; in deſerto, dū erat cū beſtijs, & angeli ſibi miniſtrabant, in morte q̄q; p
ſolis ſupnaturalē eclipſim, atq; poſt mortē, p reſuſcitationē, aſcenſionem, ac ſpūs ſancti miſſio
nē[dn̄s exaudiet me cū clamauero ad eū]hoc eſt verbū bonæ ſpei, q̄ ex amore ad deū naſcitur.
Nā q diligit deū, firmiter ſperat, nihil eoꝝ q̄ ad verā ſalutem ſpectant, ſibi à deo fore negandū.
In hoc q̄q; verbo, p̄ſtat̄ nobis ſpes adipiſcēdi grām dn̄i, p quā efficiamur ſancti, & mirificemur
ab ipſo. [Iraſcimini & nolite peccare] Quædā eſt ira p̄cedēs ex zelo iuſtitię, & rationē ſeq̄ns ac 5
ſponte aſſumpta, q̄tenus hō p eā opus virtuoſum fortius exeq̄tur. Hæc aūt ira eſt bona, niſi for
taſſe exceſſiue ferueſcat ſeu accēdatur, vel grauiorē pœnā expoſcat, q̄ culpa meretur. De hac igi
tur ira exhortādo dr̄: Iraſcimini. ſ. cōtra vitia, cōtra diabolū, cōtra negligētias veſtras, & nolite
peccare. i. nolite pmittere, vt iræ cōmotio ita creſcat, vt ratio pturbet̄ vel immoderata vltio ap
petatur. Deniq; alia eſt ira p vitiū, q̄ rationē p̄cedit, & ei freq̄nter reſiſtit, cuius tn̄ primi motus
ſunt veniales, & de iſta ira intelligi poteſt q̄d dr̄: Iraſcimini: ſed tunc dr̄ hoc, nō exhortando, vt
iraſcamur, ſed remediū atq; conſiliū exhibendo, q̄d nobis agendū ſit, q̄n motus irę inſurgit. Vn̄
ſubiūgitur, & nolite peccare. i. reprimite irā, ne p̄ verba aut geſtus alijs innoteſcat, aut certe in
opus p̄cedat, & hoc verba ſeq̄ntia planius pandūt[q̄ dicitis in cordibus vr̄is] i. in aīo cogitatis
[in cubilibus veſtris cōpungimini]. i. in ſecreto mentis vr̄æ pn̄iam agite de peccato cogitatio
Pſalm. 50. nū veſtraꝝ, ne ſuggeſtioni illicitę cōſentiatis. Corda eīn ſunt q̄ſi cogitationū cubilia. Quia ve E
ro nō ſufficit à vitijs abſtinere, ideo additur. [Sacrificate ſacrificiū iuſtitiæ] ſacrificiū appellat̄, 6
q̄d deo offert̄. Externū aūt ſacrificiū ſignū eſt ſacrificij interioris, q̄ ſpūs ſeipm̄ deo offert, p ſan
ctam deuotionē, verā charitatem, ac intimā hūilitatē ſeipſum & oīa ſua deo aſcribēs, eiuſq; ve
nerationi impendēs qcq̄d eſt, pōt, & agit. Itaq; ſacrificate ſacrificiū iuſtitiæ. i. oīa opa veſtra in
teriora & exteriora, ad dei honorē exercete, & vt deo grata ſint, ſatagite laudabil̄r cōuerſari, iu
ſteq; viuere. Sed quia ex tali conuerſatiōe poſſet aliquis ſeipm̄ extollere, & quaſi de pprijs me
ritis gloriari atq; confidere, ideo addit[& ſperate in dn̄o]non in veſtris iuſtitijs, ſed in mīa ei⁹
2. Cor. 3 à q̄ eſt oīs ſufficientia veſtra. Ignorantes eīn dei iuſtitiā & ſuā volentes conſtituere, iuſtitiæ dei
Roma. 10 non ſunt ſubiecti[multi dicunt qs oſtendit nobis bona]Hæc eſt quæſtio malignoꝝ, q vel p̄ui
Mala. 3 dentiam dei negant, vel eſſe aliā vitā poſt iſtam non putant. De quibus Mala. dicit: Præualue
runt ſup me verba veſtra dicit dn̄s, & dixiſtis: Vanus eſt q ſeruit dn̄o, & q̄d emolumentū, quia
cuſtodimus p̄cepta eius, & ambulauimus triſtes corā dn̄o. Hi itaq; dicūt, qs oñdit nobis bona,
Eccls. 3 . i. qs nouit, ſi ſpiritus filioꝝ Adam aſcēdit, & an ſit vita, in q̄ vnicuiq; iuſta retributio fiat. Po
teſt quoq; verbum iſtud aliter introduci. Multi nanq; videlicet Academici aſſerebant nō poſ
ſe hominem aliq̄d certo ſcire, vnde de oībus dubitabāt, & ſolū opinatiue loq̄bantur. De his er
go ait propheta, Multi dicunt quis oſtendit nobis bona. i. quis facit veritatem certo cognoſce
re. Ad hāc vero q̄ſtionē reſpōdet p̄pheta. [Signatū eſt ſuper nos lumen vultus tui dn̄e]. i. aniæ 7
noſtræ impreſſa eſt quædam participatio lūinis vultus tui, hoc eſt, diuini intellectus, & in cla F
ritate huius lucis oſtendūtur nobis bona, et intellectual̄r videmus animę immortalitatem, di
uinā p̄uidentiam, iuſtā oīm prēmiationē, & certitudinaliter reꝝ veritates agnoſcimus. Hoc au
tem lumen ſignatū eſt ſuper nos, q̄uis dici poſſet, naturale lumen intellectus hūani, per q̄d phi
loſophi multa de p̄dictis veraciter cognouerunt, melius tamen intelligit̄ ſupernaturale lumē
videlicet fides & ſplēdor gratiæ dei reformās in nobis imaginē btiſſimæ trinitatis, ſeu donū ſa
piæ atq; ſciæ[dediſti lætitiam in corde meo]. i. o dn̄e ex hoc q̄d ſcio eſſe ſignatū ſuper me lumē
vultus tui, ſpūaliter gaudeo, & vehemēter exulto, q̄d vtiq; gaudiū ne ingratus exiſtā, tibi aſcri
bo. [A fructu frumenti, vini & olei ſui]. i. ex abundantia tpaliū reꝝ[multiplicati ſunt]. i. ab il 8
lo ſummo vno quod ſolū neceſſarium eſt, multipliciter auerſi ſunt, miſerabiliter vagantes at
Luc. 8. q; diſtracti. Qui niſi de quibus iam dixit: Multi dicunt qs oñdit nobis bona. i. hoīes ſeculares,
mundi diuitijs, & carnis delitijs, obtenebrati, q cor ſuū in deo nequaq̄ ſimplex eſſe ſinūt ſed in
Oſe. 10 caducis bonis ipm̄ diſpergunt. De quibus Oſeas ait: Diuiſum eſt cor eoꝝ, nunc interibunt. Et
Apl's Iudas in ſua canonica: Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos aiales, ſpm̄ non habentes. Verūt
tn̄ eſt quoddā frumentū & quoddā vinū, à quoꝝ fructu bonū eſt multiplicari, hoc eſt, fœcūdi
Zach. 4. tate ac numero augeri. De q̄bus Zach. Quid bonū dn̄i, & quid pulchrum eius, niſi frumentum
electorum, & vinū germinans virgines? Quod melius exponi nō pōt, niſi de ſacramēto corpo
Pſalm. 22. ris ac ſanguinis Chr̄i. Simil̄r de q̄dā oleo poſtea dr̄: Impinguaſti in oleo caput meū. Sed iſta nō
ſunt frumentū, vinum, & oleū, eoꝝ de q̄bus nunc ait ſcriptura: ſed electoꝝ, & ideo addidit ſui
Hi ergo iā dicti ſic multiplicati ſunt inſtabiles, vagi, diſtracti, ſed ego (dicit eccleſia vl̄ q̄libet iu
ſtus)

8 stus.) ¶ In pace in idipsum dormiam & requiescam] Pax est tranquillitas bonæ ordinationis
A seu quies à perturbatione: sicut dum caro obedit spiritui, sensualitas rationi, & ratio deo. Idip-
sum vero est deus sublimis & benedictus: apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis Iaco.1
obumbratio: quia semper & inuariabiliter æque perfectus, æque beatus, & æque gloriosus ex
istit. Itaq; in pace, id est, in vera mentis tranquillitate ac stabili ordinatione. In idipsum, in de-
um æternum qui semper idem ipse est: dormiam, id est, ab exteriori occupatione, à sensibilium
attrectatiõe cessabo, & requiescam, id est, in diuinæ dulcedinis degustatione, in diuinæ bonita-
tis contemplatione, in diuini amoris ardore suauiter repausabo nunc quidem inchoatiue per
gratiam, in futuro autem consumatiue per gloriam, & hęc ob id o domine deus dicere audeo.
9 ¶ Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me] Quamuis siquidem de nullo despe
randum sit in vita præsenti, sed omnibus dederit deus spem posse adipisci ea, quę nec oculus vi
dit, nec auris audiuit: tamẽ homines iustos constituit deus singulariter in spe, quia ex receptiõe
præsentium munerum certa fit eis expectatio futurorum. Ipsa etiam diuina consolatio in prę 1.Cor.2.
senti experta, quid aliud est, nisi pignus & arra felicitatis futuræ, gaudijq; cœlestis prælibatio
quædam? Iustus igitur beneficia dei sibi collata considerans, atq; ex diuinæ pietatis contempla
tione, specialem & magnam ad deum fiduciam mente concipiens: secure ac amorose dicat al-
tissimo: Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me.

B ¶ Expositio eiusdem Psalmi de Christo.

QVoniamquidem Psalmus iste, iam ad literam expositus est de ipsa Ecclesia, & quolibet
homine iusto, certum est ipsum literaliter posse exponi de Dauid, qui author est Psalmi i-
stius, eo quod ipse in numero contineatur sanctorum: & ipse veraciter à deo sæpe exauditus ẽ
cum inuocaret, & in tribulationibus suis dominus contulit ei patientiam magnam, ita vt dila-
taretur cor eius, quia agnouit in spiritu quod postea euidenter Apostolus docuit: ꝙ non sunt
condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam. Hoc quoq; quod sequitur: Et scitote Roman.8
qm̃ mirificauit dominus sanctum suum, de Dauid literaliter verum est. Nã de manu Saulis, ac 1.Reg.18.
multis periculis, & varijs persecutionibus, mirabiliter valde à deo p̃seruatus saluatusq; fuit, & & 23. & ali bi.
ipse leonem ac vrsum occidit, quemadmodũ in libris Regũ scribit: & spiritu prophetiæ imple- 1.Reg.17.
tus est, viditq; angelum dñi pcutientẽ populũ Israel. Porro scd̃m hanc expositionem literalem 2.Reg.24.
de Dauid vel synagoga, exponeret hic psalmus de quolibet homine iusto vel ecclesia secundũ
tropologiam, sed quia nunc psalmus iste de ecclesia, ac quolibet iusto expositus est talia exposi
tione non eget. Sed diligenter pensandum est omni deuoto hunc psalmũ legenti, vt intente ad
uertat propria verba: sicq; conuersari conetur, vt in propria persona hunc psalmũ vere possit
proferre: q̃d vtiq; fiet si semp assuescat orare, si in omni causa & necessitate fiducialiť recurrat
ad deum: sicut ad vnicũ saluatorẽ, fidelissimũ adiutorem, spemq; singularem: tunc enim nõ so-
lũ credet, sed experimẽtaliter sentiet, se frequenter exaudiri à dño, sicq; cũ magna gratiaꝝ acti
one concinet: Cum inuocarem exaudiuit me deus iustitię meæ. Insuper tanta gratia implebit
C eũ dñs, vt non solũ dura & aspera quæ sibi contingunt, lætanter sustineat: sed paratus erit pro
dei amore & peccatoꝝ suoꝝ emundatione semper grauiora pferre: Et hoc est, vere in tribula-
tionibus dilatari, habere animũ ad duriora paratum exemplo sancti Dauid, qui cũ fugeret à fa
cie Absalon dixit: Si inueni grãm in oculis dñi, reducet me: si autem dixerit non places, præsto
sum: faciat quod bonum est coram se, id est, de regno expellat me, vel si ei placet occidat me.
¶ Potest etiam psalmus hic specialiter satis de Christo exponi, eritq; expositio talis allegori-
ca, si de Dauid literaliter exponatur. Verũtamen de nullo tam proprie p̃t exponi sicut de Chri
sto, solam literam assequẽdo. Christus igitur ratione naturæ assumptæ vel Propheta in psona
Christi loquẽs, ait: Cum inuocarem exaudiuit me deus iustitiæ meæ. i. deus vnus ac trinus, vel
ipsummet verbũ ac filius dei qui meam humanitatem assumpsit. Iam em̃ superius dictũ est, ꝙ Hebræ.3
Chrũs semp exaudiebať à deo pro sua reuerentia. In tribulatione dilatasti mihi. Hoc Chro po
tissime competit: qm̃ in omni psecutione & passione quam ab hora natiuitatis vsq; ad mortẽ
crucis sustinuit, nunq̃ inordinate tristatus est, sed omnia pro mũdi salute libentissime atq; affe
ctuosissime ptulit: paratus semp ad duriora si patri placuisset. Iteꝝ illud cõuenit Christo, quia
in omni sua aduersitate & pœna habuit gaudiũ beatificæ fruitionis: & ita deus spũaliter dilata
uit & lætificauit mentem ipsius. Orauit quoq; Christus sibi à deo misereri non propter pro-
priæ culpæ remissionem, sed vel propter ecclesiæ culpã, vel propter corporis sui à morte resus-
citationem, & glorificationem. Et scitote qm̃ mirificauit dñs sanctum suũ, quõ hoc competat
Christo in p̃cedẽti expositione tactũ est, & nũc adijciendũ, ꝙ deus bñdictus & sanctus filium
suũ mirificauit p totũ mũdũ, dando apl̃is alijsq; sanctissimis Chri ministris grãm miraculorũ,
spm̃, pphetiæ, genera linguaꝝ, excellentiã vitæ, idololatriæ extirpationẽ, & hactenus nõ cessat

Marc.16 mirificare filium ſuum dilectũ,&glorificare fidẽ ipſius,ꝑ magna prodigia appẽdẽs ſigillũ teſti D
Marc.14 monij ſui euangelio Chri.Iraſcimini & nolite peccare. Hoc eſt verbum Chriſti ad Iudæos in-
Lucæ.24 credulos,tanq̃ dicat,ſi oritur in vobis aliq̃s motus iracundiæ cotra me,dũ auditis me dicere ꝙ
Iohan.5.6 Chrs ſim,iudex mundi, & filius dei, eo ꝙ videatis me carnis infirmitati ac mortalitati ſubie-
Iohan.15. ctum.Nolite peccare. i.nolite conſentire,nolite blaſphemare,nolite eſſe increduli, quia videtis
Ioh.10.14 me talia facere qualia alius nullus facere valet.Opera em̃ q̃ dedit mihi pater,teſtimonium phi
bent de me.Sacrificate ſacrificiũ iuſtitiæ.Hoc eſt verbum dñi ſaluatoris ad orthodoxã eccleſi-
am,imo ad oẽs qui poſt euangelij promulgationem ſaluari deſiderãt:quaſi dicat,Ceſſate à ſa-
crificijs veteris legis,quæ nõ poſſunt auferre peccatũ,nec accedẽtẽ ꝑficere,qa nõ cõtinẽt grãm
Iſaiæ.6 ſed figurant. Vnde Iſaias:Qui immolat bouem,quaſi q interficiat viꝝ,qui mactat pecus,qua-
ſi qui excerebret canem. Ab his ergo ſacrificijs tpe nouę legis ceſſate,&ſacrificate ſacrificiũ iu-
ſtitiæ. i.ſacramentũ altaris,q̊d eſt finis & cõſummatio,ac veritas oĩm ſacrificioꝝ legaliũ. Hoc
inquam ſacrificate.i.deo efferte,vel celebrando,vel celebrãti aſtando. A fructu frumenti vini
& olei ſui multiplicati ſunt. Quamuis iſtud ſupius de malis expoſitũ ſit , poteſt tamen de bo-
nis exponi,ſicut & ſanctus Thomas in cantu de feſto corporis Chriſti intelligit , vbi ex verbis
iſtis talem antiphonam ſumpſit:A fructu frumẽti vini &olei multiplicati,fideles,in pace Chri
ſti requieſcunt. Eſt igitur ſenſus,Fideles multiplicati ſunt fide & merito. A fructu frumenti vi
ni.i.ab effectu & gratia corporis & ſanguinis Chriſti. Et olei ſui. i.à fructu ſpiritualis conſola
tionis, quam in Euchariſtiæ communione percipiunt. In pace in idipſum dormiã & requieſ- E
cam.Hoc Chrs de ſua morte,ac ſepultura affirmat. Dormiuit em̃ in cruce,& requieuit in mo-
numẽto:nec in aliquo hoꝝ interior mentis ſuæ tranquillitas cõcuſſa eſt,turbata, vel diminuta
Alia expõ ſed in omni ſua pœnali anguſtia conſtans,ſolidus,atq; in deo immobilis mãſit. ☞Deniq; ali
ter exponi pt. Anima em̃ Chri ſemper videbat faciẽ dei patris,qa viatrix non erat , ſicq; à pri-
mo ſuæ creationis momento in ſumma ac tranquilliſſima pace fuit , & in deo ab omni diſtra-
ctione atq; auerſione dormiuit,& in ipſo ab omni inquietudine immobilr requieuit. Qm̃ tu
dñe ſingulariter in ſpe conſtituiſti me. Verba ſunt Chri vt hõ eſt ad deũ. Chrs autẽ quia purus
viator non extitit, ideo nec fidẽ habebat nec ſpem, prout ſpes eſt virtus theologica habẽs deũ
pro immediato obiecto:ſicut cũ dicimus ꝙ ſpes eſt expectatio futuræ beatitudinis. Nũquam
em̃ beatitudo futura vel abſens fuit aĩæ Chri,ſed prout ſpes eſt q̃cũq; expectatio boni futuri,
ſic Chriſtus habuit ſpem. Expectabat em̃ reſuſcitari à morte,& glorificari in corpore,ob hanc
expectationẽ ait ad patrẽ:In pace dormiã,& c. Qm̃ tu dñe ſingulariter in ſpe, videlicet reſurre
ctionis & glorificatiõis:cõſtituiſti me. Quamuis em̃ oẽs fideles habeãt ſpẽ reſurgendi & glori-
Matth.16 ficandi in die nouiſſimo:Chrs tñ vt hõ,cõſtitutus fuit in ſpe reſurgendi ac glorificandi ſingula
20. ri modo,qm̃ die tertia ſperauit in corpore impaſſibili & glorioſo reſurgere. Cætera autẽ q̃ nũc
Marc.9
Lucæ.18 expoſita non ſunt ex dictis in præcedenti expoſitione plana ſunt.

COMMENTARIVS IN PSALMVM QVINTVM.

¶Expoſitio Tituli.

Gen.21 EST autẽ titulus pſalmi huius,in finẽ pro ea q̃ hæreditatẽ conſequit. In Geneſi legit. Quem F
Gala,4. admodũ Abrahã duas habebat vxores,quaꝝ vna,videlicet Sara,cũ Iſaac filio ſuo mãſit i
domo,& hæreditatẽ obtinuit. Altera,videlicet Agar,cũ filio ſuo Iſmaele expulſa eſt. Poſſet er
go hic pſalmus ad literam explanari ſecũdũ iſtã hiſtoriã, ita ꝙ pſalmus iſte cõſcriptus ſit pro
Sara & filio eius,ſed multo conuenientius exponit de re ſignificata,videlicet de eccleſia q̃ ſigni
ficatur per Sarã,ſynagoga q̃ ſignificat per Agar dimiſſa ac reprobata. Eſt igit ſenſus, Pſalmus
iſte dirigens nos in finem.i.in Chriſtum,vel in hæreditatem cœleſtẽ,ſeu vitã æternã eſt pro ea
ſcilicet eccleſia,quæ conſequitur hæreditatẽ. i.deũ,ver dei fruitionem. Deus nanq; appellatur
noſtra hæreditas,quoniã ipſe alit & continet nos,nos quoq; dicimur hæreditas dei , quia colit
& regit nos,& ſanguine ſuo redemit nos.

¶Expoſitio Pſalmi iuxta ſenſum literalem.

LOquens propheta in perſona eccleſiæ pro ſe ſuiſq; membris orantis,primo propo-
nit orationem,& ait:☞Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorẽ me 1
um. Intende voci orationis meæ]Eundem cordis ſui affectum ter explicauit,q̃ 2
tenus deſiderium cordis tanto interius arderet calidius, quoties verbis exprimeret
frequentius. Quanto nanq; verba cordis affectũ ſignificantia ſæpius iterantur,tanto affectio
cordis amplius inflammatur,& ita oratio citius effectum ſortitur. Vnde modus ſcripturæ eſt
in his quæ affectum reſpiciunt,idem ſæpe repetere vt accendatur affectus. Poſſet tamen inter
hæc aſſignari diſtinctio,vt dicatur: Verba mea.i. orationem vocalem auribus percipe dñe,&
clamorem meum intellige.i.cordis affectũ. Per clamorẽ em̃ intelligit ſacra ſcriptura ſpũalem
clamore.

clamorẽ. Aures dñi sunt sapiẽtia eius & bonitas. Per sapientiã quippe cũcta cognoscit ac per- Iacob.1
A cipit. Per bonitatem vero dona naturæ & munera grãæ pstat, dans oibus affluenter & non im
properãs. Dicit quoq; ad deũ: Intellige clamorẽ meũ, nõ φ deus possit aliquid non intelligere
Oĩa eñ aperta & nuda sunt oculis eius, sed intellige, inquit. i. p approbationẽ agnosce, per ef- Hebræ.4
fectũ aduerte, per sapientiã tuã succurre[rex meus]ratione gubernationis[& deus meus] rati
one creationis. Sed cum deus sit oĩm rex & deus, cur dicit, rex meus & deus meus, nisi propter
specialem prouidentiã, qua prouidet suis electis. & dirigit eos in vitã æternã, à malis pseruans
à periculis eruẽs, sic dicit, deus meus, qa te specialiter colo, tibi soli adhęreo, me totum tibi com
mitto. Hoc dicere nequeunt, quoꝝ deus venter est, aurũ vel aliquid tale. ¶ Quoniam ad te ora Philip. 3
3 bo, dñe mane exaudies vocẽ meã]. i. quia orabo o dñe ad te, dirigendo affectum ad te, vel ad te
adipiscẽdũ atq; fruendum, vt possideam te in patria in æternũ: vel, ad te . i. ordinãs precẽ meã
ad honorẽ & gloriã noĩs tui. Qm̃ ergo ita orabo ad te, ideo mane exaudies vocẽ meam . i. cito
& festinãter: vel, mane. i. cũ lucẽ miserationum tuaꝝ effuderis super me: vel, mane. i. initio ope
rationum bonaꝝ, & anteq̃ finiat oratio mea, exaudies me, nam sicut p Isa. testatus es: Adhuc Isaiæ.65.
(ingens) illis loquentibus, ego dicam, assum. Et dicit, mane exaudies, nõ psumẽdo, sed sperans
4 do & misericordiam prouocando: ☞ Mane]. i. cũ Chrs q est sol iustitię & splẽdor lucis æternę Hebre.1
illuminauerit animam meam sedẽtẽ in tenebris, atq; eiecerit à me ignorantiæ cæcitatẽ & viti-
oꝝ caliginẽ[astabo tibi] offerẽdo tibi cor meũ, ad ministrandũ ac obediendũ affectuose para-
tũ[& videbo]. i. splẽdide cõtẽplabor & certo cognoscam[qm̃ nõ deus volẽs iniquitatẽ tu es]
B Imo oĩs iniquitas & oĩs impuritas culpæ displicet tibi, nec vis eam affectiue, sed permissiue.
5 ☞ Neq; habitabit iuxta te malignus]. i. nõ erit tibi cõiunctus, nec moram faciet prope te ma-
lignus qui aliĳs cupit nocere, non φ spacio locoꝝ distabit à te qui vbiq; es, & oĩa penetras, sed
quia propter dissimilitudinẽ peccati recedit à te, sancto iustoq; deo. Nec vnit tibi per gratiam
in præsenti, neq; per gloriam in futuro, quẽadmodũ scriptũ est: Tollat impius ne videat glo-
riam dei[neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos] . i. ante præsentiam maiestatis tuæ, ante
cõspectũ miseratiõis tuæ. Vel sic, Nõ pmanebũt iniusti ante oculos tuos . i. nõ agnoscent à te p Psal.68
approbationis notitiã. Vnde inferius dicitur: Deleant de libro viuentiũ. Et alibi: Nescio vos. Matth.25
6 Oculus aũt dei est intellectus ipsius. ☞ Odisti oẽs q operant iniqtatẽ] Odiũ put est passio aĩæ, Lucę.13
nõ cõpetit deo, nisi transumptiue, quẽadmodũ ira, sed put est detestatio voluntatis malũ volẽ
tis, sic pt cõpetere deo, & ita deus odit male agẽtes, quia detestat & abĳcit eos à se. Odit aũt eos
non ratione naturæ, sed culpæ. Vnde Sapiens dicit: Diligis oĩa q̃ sunt, & nihil odisti eorum quę Sap.11.
fecisti. Nihilominus in eodem libro habet. Odio sunt deo impius & impietas eius[perdes oẽs Sap.14
qui loquuntur mendacium] . i. æternaliter condemnabis mentientes, nisi pœniteant, propter
quod in libro sapientiæ scriptum est: Os quod mentitur occidit animam, quæ de mẽdacio pni Sap.1.
cioso intelligẽda sunt, q̃d fit intentione fallẽdi atq; nocẽdi, & ex malignitate procedit, estq; deo
contrariũ & mortale peccatũ, cũ deus sit ipsa veritas. Est aũt mendacium officiosum, quod pro
alicuius salute aũt cõmodo dicitur. Et est mendaciũ iocosum quod ex leuitate procedit & cau-
7 sa solatĳ dr. Ista vero duo mẽdacĳ genera nõ sunt peccata mortalia, sed venialia. ☞ Viꝝ san-
C guinũ]. i. homicidam, re vel affectu, nam qui odit fratrẽ suũ, homicida est secũdũ Iohann. Ita- 1.Iohan.3
q; viꝝ sanguinũ[& dolosum]. i. bilinguẽ simulatorẽ, falsum doctorẽ atq; hypocritam [abomi
nabit dñs] despiciẽs eũ & expellens à cõsortio electoꝝ. Deinde ecclesia seu quilibet iustus ad de
um cõuertẽs sermonẽ, ait[Ego aũt in multitudine misericordiæ tuæ] supple, à prædictis pecca
tis & pœnis eripiar, in tua grã perseuerabo, & beato fine concludar. Et hoc est verbũ bonę spei,
8 vel potest intelligi per modum orationis. ☞ Introibo in domũ tuam]. i. in Ierusalẽ cœlestẽ seu
triumphantẽ ecclesiam post psentis vitæ exilium, vt ædificentur ex me muri Ierusalẽ, interim
vero introibo quotidie p affectũ: cupiẽs dissolui & esse cũ Chro [adorabo ad tẽplũ sanctũ tuũ]
. i. in omni oratione & adoratione dirigam intentionẽ meam, & figam desideriũ meũ, ad ciui-
tatẽ cœlestẽ vt ad eam peruenire promerear. Adorabo aũt, nõ intimorate, vagaq; mẽte, sed ad
orabo[in timore tuo] qa cũ magna reuerentia, & ingenti cordis custodia decet te dñm maiesta
9 tis altissimũ adorare. Deniq; quatenus ad pdictam beatitudinẽ tandẽ pducar oro nũc o dñe.
☞ Deduc me in iustitia tua]. i. da grãm ambulandi in via recta pueniendi ad te, vt. s. tuis pce-
ptis obediã, & in omni sancta opatione tuæ legi obtẽperẽ. Deduc me ne errẽ, ne passiones & vi
tia intellectũ obnubilẽt, & corruã in cõspectu aduersarioꝝ meoꝝ, sed esto tu dux meus, ostẽdẽ
do mihi p illuminationẽ spũs sancti quõ caute ambulẽ, de virtute ĩ virtutem proficiã, atq; felici
ter cursum meum consummẽ[propter inimicos meos dirige in conspectu meo viã tuã]. i. qa vi
des o dñe deus me in medio laqueoꝝ iam positum, & inimicis meis q sunt caro, mũdus, atq; ac
reæ potestates vndiq; circũuallatũ. Idcirco dirige. i. pone, & clare memoriterq; propone in cõ

spectu meo.i.in cõsideratione intellectus mei,viã tuã.i.legẽ mandatorꝝ tuorꝝ,ne vnq̃ obliuiscar D
eorum,q̃ mihi mandasti,& q̃ tibi accepta sunt.☞Qm̃ nõ est in ore eorꝝ].s.inimicorum meo: 10
rum[veritas]sed dolus[cor eorum vanũ est] i.à summo bono,ab incommutabili deo,ab æter
na veritate auersum,& ad caduca inaniaq; cõuersum.☞Sepulchrꝝ patens est gutť eorꝝ] .i.si: 11
mile apto sepulchro,in q̊ hõ facile labitur,&ex quo cito inficiť,sic guttur impiorꝝ se habet,quia
mortua atq; pestifera verba ex ipso ꝓcedunt,& sermo ipsorꝝ cadere facit,ac inficit innocentes
ac simplices,nisi deus prouideat[linguis suis dolose agebant] proponendo mala sub specie bo
ni,vt magis decipiant[iudica illos deus] hoc dicit propheta seu q̃libet iustus nõ optãdo vindi
ctã,sed ꝑnuntiando veritatẽ vel cõformando se diuinæ iustitiæ,itaq; iudica illos deus .i. iusto
tuo iudicio eos condemna☞Decidant à cogitationibus suis].i.nõ obtineãt q̊d adipisci nitun 12
tur,sed apphẽde astutos in astutia ipsorꝝ,simulatores em̃ & callidi ꝓuocãt irã dei,quẽadmodũ
Iob,36.habeť[secundũ multitudinẽ impietatum eorꝝ expelle eos]i.scd̃m grauitatem scelerum
suorꝝ proijce eos à te in iusta tormenta,q̃tenus q̃tũ glorificauerũt se in malis, tantũ recipiãt in
tormentis [qm̃ irritauerũt te dñe].i.ad iracundiã & indignationẽ ꝓuocauerũt,non ꝙ inuaria
Ierem.16. bilis ac trãquillissimus deus veraciter irritetur,amaricetur,aũt ꝓuoceť,sicut Ieremias ait:Nun
q̃d me ad iracundiã prouocãt,dicit dñs?Nõne seipsos in confusione vultus sui?Diciť ergo deus
ad iracũdiã prouocari & irritari ꝓpter similitudinẽ opis , q̃a tanquã irritatus se habet dũ ĩpios
Hebræ. 10 terribiliter torquet.Et in hoc verbo irritauerunt notať,quã enorme sit deum offendere,quãq;
horrendũ sit in manus dei viuẽtis incidere.☞Et lętentur oẽs q̃ sperant in te].i.in interiori & 13
sctã hilaritate exultent,q̃ totã spem suã fixerũt in tua clementia[in æternũ exultabunt]q̃a nũc E
tpaliter consolanť à te & tãdẽ regnabũt in æternũ apud te[& habitabis in eis] ꝑ charitatem &
2.Cor.13. grãm.Tẽplũ enim dei sanctũ est,q̊d estis vos,ait apl's.Vñ saluator dicit: Si q̃s diligit me,sermo
Iohan.14. nem meũ seruabit,& pr̃ meus diligit eũ &ad eum veniemus,& mansionẽ apud eum faciemus.
☞Et gloriabuntur in te oẽs q̃ diligũt nomẽ tuũ]Charitas dei otiosa eẽ nõ valet,sed semper vt 14
potest,procedit in actũ tã interiorem q̃ exteriorẽ.Actus aũt charitatis,sunt dilecto bonũ velle,
de eius perfectiõe lætari,eius beatitudini congratulari.Propterea q̃ vere diligit deũ,de ĩmensa
eius perfectõe summe lætať, & eius felicitati cordialiť cõiucũdať, & talis gloriatio est diuinissi
ma,ac deo gratissima,summeq; meritoria.Ideo aũt diligentes te dñe,gloriabũtur in te [qm̃ tu
bñdices].i.grãm tribues,& copiosa munera dabis [iusto.]imo faciem tuam ei oñdes,in cuius
Psal.15 cõtẽplatiõe totius lætitiæ plenitudo cõsistit,sicut & postea dr̃:Adimplebis me lætitia cum vul
Iohan.15. tu tuo.Vnde in euangelio:Qui diligit me,diligetur à pr̃e meo, & ego diligã eũ, & manifestabo
ei meipsum.❡Dñe vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos]i.o dñe coronasti nos.i.genus 15
1 Petri.2 regium & sacerdotale fecisti nos dando nobis potestatem filios dei fieri & de aduersarijs triũ
Iohan.1 phandi,ornando nos varijs donis spiritus sancti, atq; omnia subijciẽdo sub pedibus nostris.
Q̃uo autem coronauit nos,pandit,cũ addit,vt scuto bonæ voluntatis tuæ.i.tegumento beni
gnissimæ pietatis tuæ,quasi dicat,sic coronasti nos.i.vndiq; grã tua ornasti ac sublimasti nos,
ac si essemus scuto quodam operti atq; protecti,imo scuto bonæ voluntatis tuæ.i.ipsamet bo
na seu pia voluntate tua,q̃ est nobis vt scutum,coronasti nos,præueniendo per gratiã, conser
uando per misericordiam,& beatitudinem promittendo per consummationem. F

❡Expositio Psalmi de Christo.

PORro cum titulus libri istius sit talis.Incipit liber hymnorum prophetæ de Christo.Debemus in hoc sacratissimo libro oĩa pro posse ad Chr̃m referre. Potest ergo non solum hic psalmus,sed etiam titulus eius conuẽienter de Christo exponi vt sit tituli sensus.In finẽ pro ea quæ consequitur hæreditatem.i.psalmus iste dirigens nos in finem.i.felicitatem æternam,est pro ea q̃ conseq̃tur hæreditatẽ.i.tractat de Chr̃i hũana natura,q̃ vnita est hypostatica vnione verbo dei sicq; tã specialiť,tãq; eminenter consecuta est hęreditatẽ.i.oĩm diuinorꝝ charismatũ
Iohan.1 plenitudinẽ atq; felicissimã dei fruitionẽ, vt ꝑ eã totũ genus hũanũ ꝑducať ad vitã beatã:q̃a de plenitudine eius accepimus oẽs grãm pro gratia,sicut Iohannes ait. Chr̃s ego rõne hũanæ naturæ orãs,ait ad patrẽ seu totã trinitatẽ,vel ad seipsum,secũdũ ꝙ deus est.Verba mea auribus percipe dñe:q̃ sunt verba,q̃ Chr̃s à deo exaudiri ꝑcať,nisi oratiões illę quas ꝓ mẽbris suis.i.ꝓ no
Iohan.17. bis effundit,de q̃bus in euang.Ioha.legiť:Non pro mundo rogo,sed pro his quos dedisti mihi
Lucæ.22 de mundo.Non rogo vt tollas eos de mundo,sed vt serues eos à malo.Et denuo:Pr̃ sctẽ serua eos in noĩe tuo q̊s dedisti mihi,vt sint vnũ,sicut & nos. Alibi q̊q; ad Petrũ:Ego,inquit, rogaui pro te Petre,vt non deficiat fides tua.Rogaui, inq̃t, pro te .i. pro tota ecclesia.Vñ rursus ad
Iohan.17. patrẽ dicit.Nõ pro ijs.s.apl'is rogo tm̃,sed pro eis q̃ credituri sunt ꝑ verbum eorꝝ in me,vt oẽs vnum sint,sicut tu pr̃ in me,& ego in te,vt oẽs sint consumati in vnum.Insuper addit,intellige clamorẽ meũ,q̃s est iste clamor filij dei quẽ cupit à patre intelligi,nisi orõ quã pendens in cruce emisit,

A emisit,dũ dixit:Pr̃ ignosce illis qa nesciũt qd faciũt.Et iter̃,q̃ñ clamãs voce magna,dixit:Pr̃ in Luc.23
manus tuas cõmẽdo spm̃ meũ. Et rursus:Sitio.i.hoim salutẽ desidero. Intende voci orationis Ibidem
meæ rex meus & deus meus.Omniũ quidem rex,sed specialiter rex meus,qm̃ ita rexisti me fi- Iohan.19.
liũ tuũ incarnatũ,ꝙ nunq̃ peccaui,nunq̃ à via recta erraui,nũq̃ ipfecte me habui,& deus me
us,oĩm qdem deus, sed singulariter deus meus, qm̃ ego solus in q̃tũ sum hõ, magis te diligo,
magisq; colo ac veneror,q̃ omnes simul intellectuales creaturæ.Qm̃ ad te orabo dñe.Hoc cõ- Matth.4
petit Chr̃o,qm̃ diabolo dicenti, Hæc oĩa tibi dabo, si ꝓcidens adoraueris me, ipse r̃ndit: Vade Deuter.6
retro satana.Dñm deũ tuũ adorabis,& illi soli seruies. Mane exaudies vocem meã.i.cito quõ Mat.3.17.
eñ filio suo charissimo,in q̃ sibi bñ cõplacuit,aliqd denegaret pr̃ cœlestis. Mane astabo tibi &
videbo,qm̃ nõ deus volens iniqtatem tu es. Mane.i.primo oim & añ omnem aliã occupatio-
nem astabo tibi, quemadmodũ scriptũ est: Primũ q̃rite regnũ dei & iustitiã eius. Istud Chr̃o Matth.6
specialissime cõpetit,qm̃ ipse à deo cõstitutus est iustoꝝ impioꝝq; iudex.Et ideo astat deo tan Actuu.10.
q̃ ex eius cõmissiõe iudicans,& eius iustitiæ summe cõcordans, volũtatiq; eius sp̃ plene cõsen-
tiens,& ita videt.i.clare cognoscit,qm̃ deus q est iudex ꝑ authoritatem,nõ vult iniqtatem.Ne
q; habitabit iuxta te malignus,&c.Cũq; sit ita,ideo ego o deus pr̃ iudicabo,sicut te sentire co- Matt.25.
gnosco,separando bonos à malis, & bonos in palatio gloriæ tuæ recolligam, malos aũt in ig-
nẽ æternũ proijciã.Ego aũt in multitudine mĩæ tuæ.i.ego filius tuus magna & multa mĩa tua Psal.20
ꝓuētus sum in q̃tũ hõ,qm̃ sola diuina dignatiõe & mĩa vnita est hũanitas mea verbo tuo om̃i
gr̃a adimpleta sine ꝓuijs meritis ab oĩ culpa præseruata, & in om̃i bono cõpleta,merito ergo
B dico me eẽ in multitudine mĩæ tuæ.Introibo in domũ tuã,viꝫ in die ascensionis, q̃ñ reuersus
sum in domũ cœlestẽ:vel in domũ tuã,i.in tẽplũ tibi in Ierusalẽ cõsecratũ,in q̃ Chr̃s prædicauit Matth.21.
atq; miracula fecit,& de q̃ vendẽtes & ementes eiecit,dicens: Domus mea domus oratiõis vo
cabit.In hoc eñ tẽplũ dñm Chr̃m fuisse introituꝝ,Aggæus propheta ita prædixit:Veniet desi Aggæi.2
deratus cũctis gẽtibus,& implebo domũ istã gloria dicit dñs.In hoc q̃q; tẽplo Chr̃us adorauit
in timore dñi.Quia repleuit eũ sp̃us timoris dñi, iuxta Isaiæ oraculũ: De Chr̃o etiã ad dexterã Isaiæ.11
patris iã residẽte,ait ap̃lus,qa interpellat ꝑ nobis. Dñe deduc me in iustitia tua. Hanc oratio- Roma.8
nẽ facit Christus pro corpore suo mystico,q̃d est ecclesia. Ipse eñ nõ orauit duci in via dei, qa
confirmatus erat in bono,neq; mereri potuit sibi,neq; proficere,qm̃ comprehẽsor fuit ꝑfect⁹.
Orauit tñ interdũ ꝑ se.s.ꝑ corporis sui glorificatione,vel aliq̃ simili. Cætera huius psalmi pa-
tẽt ex dictis in præcedenti explanatione.Quo autẽ hic psalmus moraliter possit exponi,iã satis
ostẽsum est,nec est difficultas in hoc.Docemur vero ex psalmo isto,q̃tenus cum magna intẽti-
one oremus.Qualit̃ eñ deo dicere possumus:Verba mea auribus ꝑcipe dñe, si nosipsi non per
cipiamus auribus cordis qd loq̃mur?Et quomodo dicimus ei:Intellige clamorẽ meum,si non
mẽtalit̃,sed vocalit̃ solum clamamus. Deniq; qd apparentiæ habet,vt deus voci orationis nr̃æ
intendat,si nosipsi inattenti ac vagi corde fuerimus?Et ideo scriptum est: Ante oratiõem præ Eccl.18.
para aĩam tuã,& noli esse q̃si hõ tentans deũ.Docet eñ nos hic psalmus diligent̃ pẽsare,q̃ enor Sapien.14
me atq; dãnabile sit,deo non obedire,nec iuste cõuersari,eo ꝙ deus impios odio habeat,& æt- Matth.25.
C nalit̃ separet eos à se,tradens eos æternis supplicijs.Postremo docemur in deo sperare,sperãdo
lætari,lætando diligere,diligendo quiescere.

COMMENTARIVS IN PSALMVM. VI.

Expositio Tituli.

PRæscribit̃ autem psalmo huic titulus iste.In finem pro octaua,psalmus Dauid,cuius sen-
sus est. Psalmus iste à S.Dauid compositus est,& dirigit nos in finem seu Chr̃m q est ter-
minus pegrinatiõis nr̃æ, ꝑ octaua.i.scriptus ac editus est timore extremi iudicij,q̃d fiet in die
nouissimo,q vocat̃ octaua, qm̃ sequit̃ tempus seculi huius,q̃d septem diebus euoluit̃. Deniq;
verba sunt signa eoꝝ q̃ versant̃ in mente. Vñ secũdũ diuersas aĩæ affectiões,& diuersa forman Primo ꝑi
tur verba oratiõis ac laudis.Interdum enim afficitur anima vehemẽti timore, interdum ardẽ herme.
ti amore,interdum delectatione insolita,interdum vero ingenti tristitia,& secundum hoc va- Lucæ.6
riantur sermones forinsecus.Clarum est quoq; ex vehementiori affectu verba affectuosiora ꝓ
cedere. Igitur anima fidelis ac timorata deliquisse se pensans,atq; futuri iudicij districtionem
considerans, quasi vehementer perterrita, & iudicem suum interim mitigare affectans talem
precem effundit.

Expositio Psalmi.

DOmine(inq̃t)ne in furore tuo arguas me]i.o dñe,ne ita in præsenti vita relinq̃s
me impœnitentem,inemẽdatum,incastigatum,vt in die iudicij arguasme in fu-
rore tuo.i.secundũ districtissimũ zelũ iustitiæ tuæ,qm̃ iam pœnitentiæ locus non
erit,nec misericordia miseris fiet,sed summa iustitia omnibus impendit̃.Et ideo

tunc quasi furiosus,quantum ad reprobos apparebis per examinis districtionem,siue asperi- D
tatem,& supplicij acerbitatem,& iste effectus tuæ iustitiæ furor vocatur,sed modo da gratiam
deplangendi pctã,vitandi pericula , faciendi opera virtuosa, ne tunc in furore tuo arguas me.
Naum.1 Non eñ bis vĩdicabis in idipm[neq; in ira tua corripias me].i. nec ita mõ pmittas me indultũ
pœnitentiæ tps negligere,vt in hora particularis iudicij mei,qñ vic3 anima mea egredietur à
corpore,& tuo tribunali psentanda est,corripias me in ira tua.i. in seueritate æqtatis diuinæ,
condẽnando aĩam meã in infernũ,donec in die nouissimo corpi reunita simul cũ illo sortiatur
duplicẽ pœnã. Duplex cõstat esse iudiciũ.s.vniuersale,qd fiet in fine seculi,qñ oẽs hoies siml'iu
dicabuntur. Aliud est iudicium particulare,q̃ singuli iudicantur,cũ moriuntur. Vniuersale au
tem iudiciũ terribilius est particulari iudicio,qa in illo aĩa & corpus simul dãnabunt,& iudex
tunc terribilior apparebit,multaq; alia erunt q̃ illud iudiciũ horribilissimũ faciet, vt ardẽs mũ
dus,hians infernus,dæmões accusantes,angeli astantes,corã oĩbus angelis,hoĩb⁹,atq; dæmo
nibus accusari,repbari,cõfundi,dãnari. Qm̃ singulorũ pctã singulis innotescẽt, vt oẽs cognos
scãt iudicẽ esse iustissimũ. Vñ furor q sonat aliqd maius q̃ ira ad vniuersale iudiciũ pertinet,ira
vero ad particulare iudiciũ. Potest etiã aliter explanari qd dr̃,vt sit sensus: Dñe ne in furore tuo
arguas me.i.ne in æternũ condẽnes me,neq; in ira tua corripias me.i.neq; in purgatorio torq̃
as me,sed nunc q̃tidie purga me pr̃naliter corrigendo,dulciter inflãmãdo me tuo sancto amo
1.Pet.4 re,qm̃ charitas opit multitudinẽ peccatorũ,& scd'm mansuetudinẽ tuam fac mecũ. Ideo eñ S.
Iob.10. Iob orat: Dimitte me dñe vt plangã paululũ dolorẽ meũ,anteq̃ vadam & non reuertar ad ter-
ram tñbrosam & opertam mortis caligine. Ieremias insuper futuri iudicij furorem se ferre nõ E
Iere. 10 posse perpendens,sic orat: Corripe me dñe, veruntñ in iudicio & non in furore tuo,ne forte ad
nihilum redigas me. Peccator ergo vere pœnitens,& se deo respondere ac satisfacere non pos
se aspiciens,oret & dicat quod sequitur. ❡ Miserere mei dñe]Compatiendo miseriæ meæ.i.p 2
modũ compatientis te habendo,videlicet succurrendo mihi in oĩ angustia & indigentia [qm̃
infirmus sum]quia ex meipso nil possum,sed tota sufficientia mea ex te est,ex gratia tua depẽ
2.Corin.3 det,ex misericordia tua emanat. Infirmus sum, non possum tibi respondere vnum pro mille:
Iob.9. non possum imo nec opto resistere vultui tuo,& ideo[sana me dñe].i.à pctĩs quæ sunt vulne-
ra aĩæ meæ,purga & eripe me. Nõ solum culpã,sed etiã pœnã relaxando[qm̃ conturbata sunt
Isaiæ.64. ossa mea].i.virtutes animæ meæ concussæ & motæ sunt. Aduersitates nanq;, passiones & vi-
tia,actum virtutum frequenter impediunt atq; commaculant,atq; per hoc ipsi habitus virtu-
osi debilitantur. Et ideo propter admixtionem imperfectionũ nostrarũ cum actu virtutũ,om
nes nostræ iustitiæ sunt tanq̃ pannus menstruatæ. Vnde ad remouendum impedimenta vir-
tutum indigemus donis spũs sancti,q̃ à virtutibus distinguuntur,& in adiutoriũ earum pstãt
❡ Et aĩa mea turbata est valde]vic3 recordatione pteritorum malorũ, consideratiõe futurarũ 3
pœnarũ,contemplatione diuinæ iustitiæ,& ppter difficultatem perueniendi ad veram perfe-
ctionem quã vehementer desiderat[& tu dñe vsqueq̃].i.quã diu in tanta tribulatiõe relinquis
me,quousq; non subuenis exaudiendo & desideratam gratiæ plenitudinẽ infundendo. ❡ Cõ 4
uertere dñe].i.conuerte me ad te,vel conuertere,vt q gratiã subtrahendo propter pctã mea re-
cessisti à me,p gratiæ infusionem reuertaris ad me,conuertere ab vltione ad indulgẽtiam,à ri- F
gore iustitiæ ad suauitatem clementiæ[& eripe animam meam]ab oĩ periculo, à sterilitate &
tædio proficiendi in bonis,& à turbatione pmissa[saluũ me fac] nũc per gratiam & in futuro
per gloriam,& hoc non propter meam iustitiã,sed[propter miam tuam] Scio eñ o dñe te per
Ezech.39. sanctum Ezec. dixisse: Non propter vos ego faciam,dicit dñs,notũ sit vobis,sed ppter nomen
sanctũ meũ. ❡ Qm̃ non est in morte q memor sit tui].i.nullus in pctõ mortali existens memor 5
est tui memoria meritoria,& ideo peto grãm mihi infundi,vt opera mea meritoria fiant. Vel
Non est in morte.i.post mortẽ,q memor sit tui,memoria salutari: & hoc verũ est de his q sine
charitate & gratia mortui sunt. Nam q in purgatorio sunt,dei sunt memores,alias non spera-
rent liberari à pœnis[in inferno aũt quis confitebitur tibi]q̃si dicat,nullus,qm̃ nec cõfessio lau
Eccls.9 dis diuinæ,neq; confessio propriæ culpæ,in inferno inuenitur. His cõsonat aũt qd Salom. ait:
Quodcunq; põt facere manus tua,instanter opare,qa nec opes,nec ratio,nec sapĩa,nec scia est
apud inferos,quo tu properas. Hucusq; beatissimus Dauid in persona veraciter pœnitentis lo
quens ostendit,quomodo à peccatore pœnitentiam agente orandus sit iudex cœlestis. Nũc in
super proprio exemplo docet qd pœnitens agere debeat, vt non solũ verbo, sed etiam opere
deũ conciliet,ait eñ: ❡ Laboraui in gemitu meo].i.sic interius de peccatis meis contritus sum 6
q̃d exteriores pœnitentiæ actus ac satisfactionis labores non omisi,sed flendo,abstinendo,sa-
cris vigilijs insistendo,meipsum afflixi. Pctm̃ nanq;,qm̃ delectationẽ habet annexam,p labo-
rem cui adiuncta est q̃dam afflictio,indulget. Hoc quoq; qd dr̃,laboraui in gemitu meo,de in
teriori

A teriori labore accipi potest, imo interior labor exteriorem laborem excedit, sicut & dolor inte-
rior exteriorem, sic igitur laboraui in gemitu meo. i. in interiori cordis tristitia laboraui, interi
us meditãdo, meipsum spernendo, deum mentaliter exorando. Nam vt ait Agathon Anacho-
rita: Non est labor tam grandis, vt deum intente orare. Laboriosum est eñi cor diu seruare in
summo propter fragilitatem & instabilitatẽ mentis humanæ. [lauabo p singulas noctes lectũ
meum.] Qui hoc ad literam posset implere, vere pœnitens probaretur, nec videtur impossibile
hocipm lraliter adimplere, si sane intelligat, vt sit sensus, lauabo per singulas noctes. i. aliq tpe
singularũ noctium lectum meum. i. aliquam partem lecti, sic ꝙ præ abundantia lachrymarum
non tm̃ facies mea, sed etiã pars lecti vultui proxima humectetur. Debet eñi se homo in lecto
quasi in tumulo ponere, & peccatorum suorum ac mortis atq; diuini iudicij recordari: sicq; aspi-
rare ad deũ, & vultũ & lectũ sctis lachrymis lauare, & ideo addit: [lachrymis meis stratũ meũ ri
gabo.] & hoc est explanatio eius quod dictũ est. Possumus tñ per noctes intelligere peccata, &
per lectum cõscientiã seu delectationẽ malam, & per stratũ, cõsuetudinẽ prauam, vt sit sensus
lauabo seu mundabo p singulas noctes. i. p singula vitia gemendo pro singulis memoriæ occur
rentibus & magis ponderandis lectũ meũ. i. conscientiã meam ea abijciendo, de qbus remor-
sum conscientiæ habeo, vl' lectũ meũ. i. delectationẽ malã, in q̃ tanq̃ in lecto prostratus iacui &
quieui. Hanc lauabo pro ea meipsum castigando, atq; ab ea me de cætero subtrahendo, stratũ
B meũ. i. consuetudinẽ pessimã lachrymis meis rigabo. i. copiose deplangam, nec cessabo donec
ipsam funditus extirpauero, habitũq; virtutis ei oppositũ adeptus extitero, q̃d vtiq; magno &
7 longo eget labore. ¶ [Turbatus est à furore oculus meus]. i. consideratio mentis meæ turba-
ta est, concussa seu perterrita, à furore. i. à districtione iudicij dei, seu propter grauẽ vindictã di-
uinæ iustitiæ. Vel sic: Turbatus est oculus meus. i. intellectus meus inquietatus est & intrãquil
lus effectus à furore. i. ex vehementi ira seu indignatione, quã concepi contra meipsum, propt
enormitatẽ peccatorum meorum. Passiones quippe q̃uis sint bonæ & sponte assumptæ, solent tamẽ
rationem aliqualiter perturbare secundũ Thomam in prima secundæ, huius vero turbationis vide ibidẽ q. 22. & deinceps.
causa subiungitur. [inueteraui]. i. aio vetus factus sum, & prope interitũ factus, in vitijs iacẽs
sordidus, & à spũali iuuentute, quæ est reformatio mentis per grãm elongatus, & hoc [inter oẽs Hebreo. 5
inimicos meos]. i. inter oẽs q me à summo bono conantur auertere, qui sunt mundus, diabo-
lus, vitia, & concupiscentiæ carnis, inter hos inueteraui ipsorum suggestionibus cõsentiẽdo, atq;
ipsorum operibus me conformando. Non acquieui diuino Apost. exhortanti: Expoliate veterem Colo. 3.
hominem cum actibus suis, & induite nouum q secundum deũ creatus est, q renouatur de die
in diem in cognitione eius qui creauit eum: Nunc aũt obedire cupio ei q ait: Abijciamus opa Roma. 13
8 tenebrarum, & ergo. ¶ [Discedite à me]. i. nolite me ad peccandũ inducere, discedire cõsilio, simi
litudine, vita, affectu [oẽs q operamini iniqtatem] q mecũ pœnitere non vultis. Nolo eñi vro
consentire cõsilio, nolo vobis similis esse, nolo imitari vrãm vitã neq; affectũ. Et hoc ideo, [qm̃
exaudiuit dñs vocẽ fletus mei]. i. interiorẽ affectũ, ex q̃ vox & fletus oriunt, & propter quẽ ex-
audiri dicunt. Non eñi clamor, sed amor, nõ fletus oculi, sed cordis cõtritio penetrãt cœlos, &
C in aures dei introeunt. Deniq; hanc suã exauditionẽ bis repetit ad ostendendũ q̃ gratus sit deo
9 q̃q; iucundus in dño p bñficijs eius, ait eñi. ¶ [Exaudiuit dñs deprecationẽ meã,] indulgentiã
donans [dñs orõnem meã suscepit] gratiã præstans. Nunq̃ eñi pctm̃ mortale dimittitur, nisi si-
10 mul gratia gratũ faciens infundat. Sed qm̃ piæ amorosæq; mentis est, vt eandẽ grãm alijs optet
ac oret, quam sibi diuinitus datam cognoscit, iccirco pro alijs orans veracit pœnitens: ¶ [Eru
bescãt] inquit. i. de malis culpæ verecundent [& conturbentur vehementer,] ea conturbatiõe
qua ego turbatus sum, s. cõmotione ad bonũ [oẽs inimici mei]. i. q me odiunt, qa me à deo auer
tere cupiunt, sed ego diligo eos propter bonũ naturæ, q̃ beatitudinis sunt capaces: nisi enim di
ligerem eos & essent amici mei, nequaq̃ orarem pro eis. [conuertãtur] à vanis atq; caducis ad
verũ & incommutabile bonũ [& erubescant] repetitio verbi est affectionis indiciũ, erubescant
igitur [valde velociter] qa periculum est in mora. Vnde scriptum est: Non tardes conuerti ad Ecclesia. 5
dñm, & ne differas de die in diem, & dicas: miseratio dei magna est, subito eñi veniet ira eius. &
in die qua non speras disperdet te. Postremo certũ est psalmum hunc ad literam posse exponi Expositio literalis aa
de Dauid, qm̃ ipse nõ solum peccator ac pœnitẽs fuit, sed magna quoq; peccata cõmisit, & cum lia de Da
pœnitentiũ spes atq; exemplar effectus est, efficacissime pœnitendo plenissimã indulgentiam uid.
consequendo, & excellentissimã grãm acquirendo, credit etiam frequenter ad lrãm impleuisse
q̃d dictũ est: Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectũ meũ. Si igitur sic intel
ligeretur de Dauid, tunc allegorice exponeretur de quolibet efficaciter pœnitente, sicut & mõ
expositus est. Sed qm̃ expositiões istæ nõ differũt, nisi ꝙ vna docet qd sit fcm̃, alia qd sit faciẽ-
dum, iccirco vnica ista expositio sufficit. Est aũt hic psalmus primus inter pœnitentiales psal-
mos;

mos,qui oẽs cum summa diligentia perscrutandi,& intelligendi,atq; legendi sunt,quia in eis D
tanq̃ in libro ac speculo docetur pctõr seipm̃ respicere,pctõꝝ suoꝝ enormitatẽ pẽsare, diuinũ
iudiciũ formidare, deuotissimas q̊q; & affectuosissimas imo & efficacissimas orões ad dñm
fundere,quæ cito exaudiri merentur,si tñ cum gustu cordis ac p̃cordiali cõtritione fundantur,
Considera ergo o peccator ac pœnitens sanctũ Dauid,labora cum eo in gemitu cordis tui,nõ
des requiem tibi,donec recõcilies tibi iudicem tuũ:laua p singulas noctes lectum tuũ, quẽadmo
Ierem.13. dum Ieremias desiderat: Deducant(ingens)oculi mei lachrymas p diem & noctẽ,& nõ tace
Ierem.9. ant. Vnde & S. Iob ait: Anteq̃ comedã suspiro & q̃si inundantis aquæ sic rugitus meus,non tm̃
Iob.3. emundat & ornat candidissimum pannum ex incuria maculatum lotio aquæ, quantum pur
gat & ornat rationalem animam pœnitentialis profusio lachrymarum.

¶ COMMENTARIVS IN PSALMVM SEPTIMVM.

¶ Expositio Tituli.

2.Reg.15. & 16.& 17 PRoponit̃ demũ psalmo huic hic titulus,In finẽ psalmus Dauid quem cantauit dño pro ver
2.Para.27 bis Chusi filij Gemini. Titulus iste varijs modis exponit̃ scd̃m ꝙ psalmus iste diuersimode
2.Reg.16. explanat̃.Scd̃m l̃ralem ergo intelligentiã psalmi istius sensus tituli facilis est. Legit̃ em̃ in libro
Regũ,quẽadmodũ Dauid psecutionẽ Absalon fugiẽs remisit amicũ suũ Chusi ad Absalon, q̃s
tenus eius consilia exploraret,& regi Dauid cõtinuo nuntiaret,q̊d & factũ est. Itaq; verboꝝ oc
casione q̃ Chusi intimauerat Dauid,edidit sanctus Dauid hunc psalmũ: Qui licet cõuenientius
exponatur de re significata q̃ de significante figura,potest tñ exponi de ipsa re gesta ac signifi
2.Reg.15. cante. Vnde sic primo exponendus est,sed breuiter valde atq; cursorie. Eo quod talis expositio E
&.47.& sit minus fructuosa seu dulcis, & deuotioribus fratribus paꝝ suauis ac placens. Dauid igit̃ ab
1.Para,22 insidijs quæ sibi Absalon ex consilio Achitophel præparauit cupiens liberari,sic orat.

Expositio Psalmi literalis.

Iudith. 14 DOmine deus meus in te speraui] & ita quodã modo merui exaudiri,qm̃ scio ꝙ non
deseris sperantes in te, propter quod fiducialiter ad te confugio & exoro [saluũ me 1
fac ex om̃ibus persequentibus me & libera me. ¶ [Neqñ].i.ne vnquã seu aliquo tpe 2
[inimicus] meus [rapiat aĩam meã].i. extinguat vitã meam [vt leo] q aĩalia man
sueta occidit,ne(inquam) sic rapiat [dum non est q redimat neq; q saluũ faciat].i.qa non est q
Sup. ps. 3. versu.1 redimat & saluet,nisi tu redimas,saluũq; facias. Cõsequenter excusat se Dauid à peccato quod
aduersarij sui ei impingebant asserentes se iuste psequi eum,quemadmodũ in expositione ter
tij psalmi plenius dictũ est,ait igit̃: ¶ [Dñe deus meus si feci istud] q̊d mihi imponitur [& si est 3
iniqtas in manibus meis] de q̃ iam non sum contritus. ¶ [Si reddidi retribuẽtibus mihi mala] 4
.i. si reddidi malũ pro malo,si (inquam)aliq̊d hoꝝ in me est[decidam merito].i. iuste cadam &
3.Reg.18. vincar [ab inimicis meis inanis].i. vanus,& à gr̃a vacuus. Dauid em̃ pueꝝ Absalon seruari p̃
1.Reg.16. cepit,ne occideretur,& Sauli alijsq; suis æmulis benefecit. Deniq; clarius istud prosequitur.
& alibi. ¶ [Persequatur inimicus] meus,s. Absalon & oĩs ei adhærens[aĩam meam & compræhendat] 5
.i. meipsum vel vitam meam corp̃alem extinguat,& me captiuet seu perimat [& conculcet in
terra vitam meam] eam penitus extinguendo [& gloriam meam in puluerẽ deducat].i. regia F
potestate me priuet. Sed qa ita non est: propterea ¶ [Exurge dñe] auxiliando [in ira tua] pu 6
gnando pro me,& impios iuste corripiendo in pñti,ne æternaliter pereant [& exaltare in fini
bus inimicoꝝ meoꝝ].i. triumpha & præuale in loco & terra aduersantium mihi,dando mihi
victoriam contra eos,vt desinant dominari in terra,in qua violenter dominiũ obtinent. ¶ [Et 7
exurge].i. ad actum iustitiamq; procede[domine deus meus in præcepto quod mandasti.].i.
per ipsum tuæ legis præceptum ostende impietatem aduersarioꝝ meorum, lex enim præce
pit,vt filij honorarent parentes & subditi regem, contra quod faciebant Absalon,& eius fau
Exod. 20. tores,Dauid de regno expellentes[& synagoga populorum]id est,congregatio bonorum atq;
1.Reg.15. fideliũ[circundabit te]id est,ex omni parte cõuolabit ad te,adhærendo tibi & tuam iustitiam
& alibi. approbando. ☞ Et propter hanc],id est. propter salutem & informationem synagogæ seu po
puli tui[in altum regredere]id est,maiestatem iustitiæ tuæ declara impios & superbos deijci 8
endo, humiles vero ac pios sublimando,vel regredere,id est, redi in altum, id est,in summum
iustitiæ tuæ vt qui malos permisisti ad tempus regnare,nunc iuste reprimas eos ne diutius prę
sidendo grauius condemnentur[dominus iudicat],id est,discernit, ac iuste remunerat[popu
Roman.2 los]dando vnicuiq; secundum opera sua. ☞ Iudica me domine secundum iustitiam tuam] id
1.Cor.3. est,secundum exigentiam meritorum meorum [& secundum innocentiam meam super me.] 9
id est, secundum abstinentiammeam à malo restitue mihi, faciendo mihi sicut ego feci proxi
mis meis, q̃tenus sicut ego illis non nocui,ita nec tu noceas mihi. Istud est verbũ hominum p
fectorum,& beatus qui tuta conscientia de se ita loqui potest ad deum omnia cognoscentem.

☞ Consu

20 ¶Consumetur].i.finem accipiat [nequitia peccatorũ] ne addant peccata peccatis, & thesauri- Roman.2
A zent sibi irã diuinæ vindictæ [& diriges iustũ].i.in rectam viam deduces,atq; pficere facies iu
stum [scrutans corda & renes deus].i.discutiens & intime videns cogitationes, & cõcupiscen
21 tias seu delectationes examinans. ¶Iustum adiutoriũ meũ à dño,q saluos facit rectos corde] Eodem ȳ su 3. Eodẽ
Quia em̃ superius dixit,si est iniqtas in manibus meis,& c. & iudica me secundũ iustitiã meã, uersu.9
22 ideo seqtur,vt iuste mereatur adiuuari à dño,cuius est rectos corde seu iustos saluare. Deus Rom.2
iudex] oĩm infallibilis [iustus] apud quem non est personarũ acceptio [fortis] cuius sentẽtiæ
nemo resistere põt [& patiens].i.longanimiter sustinens [nunquid irascitur].i.vlciscitur,& iu
ste remunerat [p singulos dies].i.tam cito vt mali merentur,quasi dicat non:sed diu,& æqua-
nimiter tolerat impios vt conuertantur. Veruntamen o impij ne dilatio iræ dei vos pigros &
23 intimoratos,securosq; reddat,ideo dico vobis: ¶Nisi conuersi fueritis] ad pñiam salutarem Iob.14.
[gladium suum vibrabit] i.manifestam vindictam exercebit,pſertim in futuro.i.vniuersali iu Matt.20
dicio,qñ videbit oĩs caro Christum iudicem [arcum suũ tetendit].i.occultam vltionem mina Marc.14.
tus est impijs,qm̃ subtrahit eis grãm suam ac paternam correctionem,quæ est occulta,atq; di
rissima pœna diuinæ iustitiæ [& parauit illũ] s.arcum ad sagittandũ.i.letaliter & æternaliter
24 condẽnandum ingratos & duros. Et in eo] videlicet in arcu suo [parauit vasa mortis].i.in
effusione vltionis suæ mortiferas pœnas,imo & æterna tormenta [sagittas suas].i.inflictiões
25 pœnarũ [ardentibus effecit].i.in illicitę concupiscentiæ ardorẽ resolutis parauit. Ecce partu
riuit iniustitiam].i.impius suggerente diabolo operatus est contra diuinũ pceptum [concepit
dolorem].i.animũ inordinatũ ac malũ ppositum.Animus em̃ inordinat⁹ sibijpsi est pœna[&
B peperit iniqtatem].i.ad effectũ produxit quod animo cogitauit. Lacum aperuit].i.non so-
26 lum in seipm peccauit, sed alijs quoq; occasionẽ peccandi exhibuit,lacũ aperuit.i.malũ exem-
plum seu falsum consiliũ ministrauit proximis [& effodit eum].i.lacum hunc quantũ in se fuit
foris ad operationem malã eduxit vel effodit.i.pfunde in cordibus alioꝝ eum infixit,vel effo-
dit.i.industriose & penetratiue cogitauit,qũo lacum hũc alijs aperiret, eosq; in ipm induceret.
[Et incidit in foueam quam fecit].i.fraudem,& malũ seu laqueum quem alijs præparauit,ipse
met incidit.Vniuscuiusq; iniquitas in proprium redundat authorem, & ipsi primo atq; præci
pue nocet,imo dum alium decipere cupit,ipe à dæmone fallitur.Et dum alij parat malũ pœnę
seu temporalia damna ipse incidit malũ culpæ, ac pœnas æternas. Istud in Absalone impletũ
est,q alios ad patris sui psecutionem ac mortem induxit,sed incidit in foueam quã fecit,qm̃ in
fugam conuersus est, & laqueo arboris irretitus tandem à Ioab tribus lanceis est transfixus. 2.Reg.19. 2.Reg.18.
27 Conuertetur dolor eius in caput eius].i.malitia impij in seipm,& in rõnem eius reuertatur,&
noceat ei,habeatq; consciæ vermem de vitijs suis [& in verticem ipsius].i. in intellectũ ipsius
q est summa potentia animæ [iniquitas eius descendet] seu redundabit, hoc ait nõ desideran-
do,sed prophetando,vel certe desiderando,vt temporaliter puniatur à dño,ne æternaliter cru
28 cietur. Confitebor dño] confessione laudis.i.laudabo dñm,& laudem eius cantabo [secun-
dum iustitiam eius].i. prout iustitia eius declarat eum omni laude dignissimũ, eo ꝙ vnicuiq; Rom.2
reddat quemadmodum meruit. [Et psallam nomini dñi altissimi].i.ipsimet dño cuius nomen 1.Cor.3
C est super omne nomen:sumit em̃ nomen pro nomine nominato:non pro voce nominante. Phil.2.

Expositio allegorica Psalmi istius

PRæterea secundũ allegoricam explanatiõem psalmi istius, qua s.de Christo exponitr
oportet titulũ psalmi mystice declarari. Per Dauid em̃ intelligit Christus,Per Absa-
lon populus Iudaicus Chr̃m psequens,Per Achitophel q interptatur ruina fratris, in-
telligitur Iudas,q pdidit Chr̃m,q seipm fratrem hominũ appellare dignatus est. Per Mat.26.27
Chusi(q interptatur silentiũ)intelligitur mysteriũ humanæ redemptionis Iudæis iuste occulta Marc.14
tum, gentibus autẽ misericorditer reuelatũ,videlicet incarnatio filij dei,passio & resurrectio e- Luc.6.22.
ius. Per Gemini q̃d interptat̃ dext̃,intelligit̃ deus pr̃,q gẽtibus dexter seu fauẽs fuit, illuminan Iohan.8
do corda eoꝝ ad cognoscendũ mysteria Chr̃i.Est igitur tituli sensus.In finem psalm⁹ Dauid, Mat.12
&c.i.psalmus iste dirigens nos in finẽ.i.in deũ ac vitã æternam,attribuitur Dauid.i.tractat de Marc.3
Christo,in cuius psona Dauid hic loqtur,quẽ cantauit dño.i.ad gloriam patris,p verbis Chu-
si.i.p reuelatione secreti,videlicet pro manifestatione incarnationis, Chusi dico filij Gemini,
.i.pro reuelatione secreti à deo pr̃e reuelati,q hoc reuelando fuit nobis geminus, id est, fauens
atq; propitius.

¶Igitur de Christo exponendo hunc psalmum,Christus ait ad deum patrem seu totã super
beatam trinitatem.Dñe deus meus in te speraui,Christ⁹ inquantum homo est seruus dei,quẽ-
admodum habetur: Ecce intelliget seruus meus,& exaltabitur & eleuabit & sublimis erit val- Esaiæ.52.
de.Itaq; dñe cuius pceptis semp obedio scdm ꝙ homo: deus q creasti me quantũ ad formã ser-
ui quam

Isa.45 ui quam accepi, sicut per Isa. dñs ait: Ego dñs creaui illũ, meus quẽ singulariter colo, ardentissi- D
me diligo, incessanter contemplor, & cui immobiliter semper adhæreo, in te speraui, non sicut
S.Tho.2.2 q.17. articulo.5. cæteri viatores, videlicet per spẽ quæ est theologica virtus, sed per quandã fiduciã qua opto li-
berari à te, à malo pœnæ, & glorificari in corpore, saluũ me fac, per gloriã resurrectionis, & per
præseruationẽ à pœnis quas mihi inferre optabant Iudæi, antequã venit pordinata hora passi
onis. Sic igitur saluũ me fac ex omnibus psequentibus me, scilicet principibus sacerdotũ, phari
sæis & scribis non vt non occidar ab eis, sed vt resurrectionẽ meã acceleres, & in triduo suscites
me, & libera me ab omni angustia vitæ præsentis: hoc enim Christus optauit, queadmodũ in
Marc.9 Euangelio protestat: O generatio incredula, quã diu apud vos ero, quãdiu patiar vos. Quãuis
vero Christus certissime præcognouit se taliter liberandũ, nihilominus orauit pro saluatione
huiusmodi, quia sciebat sic præordinatũ à deo, vt per orationẽ acquireret eã. Nequando rapi-
at vt leo animã meã. i. ne inimicus meus omnino extinguat vitã meã corporalẽ, seruando cor
pus in tumulo clausum, atq; ab anima diutius separatũ quã triduo, sicq; fides credentiũ pere-
at. Desiderauit aũt Christus aĩam corpori cito reuniri, quoniã vita sua corporalis desiderabi-
lissima ac nobilissima fuit propter personalẽ vnionem cũ verbo. Vel sic: Nequando vt leo. i.
diabolus qui est vt leo, rapiat animã meã in inferno eã tenendo, sicut alioꝝ sanctoꝝ, vnde pas
sione instante Christus discipulis dixit: Venit ad me princeps mundi huius, & in me nõ habet
quicquã: ne (inquã) rapiat animã meã, dum non est qui redimat, neq; qui saluũ faciat, quoniã
nullus alius me redimere potest, ac saluũ facere resuscitando à mortuis nisi tu. Consequenter
Christus ostendit immunitatẽ suã ab omni peccato dicens: Dñe deus meus si feci istud. i. si illa E
Matth.11 cõmisi, quæ Iudæi mihi imponunt, dicentes: Hõ vorax, potator vini, insanit, in Beelzebub pri-
Iohan.10 cipe dæmonioꝝ ejcit dæmõia. Si est iniqtas in manib. meis, queadmodũ corã Pilato dicebãt,
Matth.12 Marc.3 hũc inuenimus subuertentẽ gentẽ nrãm & prohibentẽ tributa dari Cæsari, & dicẽtẽ se regẽ eẽ.
Lucæ.11 Si reddidi retribuentibus mihi mala. Christus non solũ nõ reddidit malũ pro malo, sed reddi-
Lucæ.23 dit bonũ pro malo, docendo, orando, miracula pp̃etrando, quatenus incredulos ad fidẽ cõuer-
teret, imo tandẽ in cruce pendens pro impijssimis deicidis deprecatus est, dicens: Pater ignos-
ce illis, quia nesciunt quid faciunt. Propter q̃d iuxta Prophetã Christus ad patrẽ ait: Nunquid
Lucæ.23 Ieremi.18 redditi pro bono malũ, quia foderunt foueã animæ meæ, recordare quod steterim in conspe-
ctu tuo, vt loquerer pro eis bonũ & auerterẽ indignationẽ tuã ab eis. Decidã merito ab inimi
cis meis inanis. i. si ista vel aliqua hoꝝ cõmisi, tũc iuste occidar ab aduersarijs meis tanq̃ à gra
tia vacuus. Qui em̃ culpam cõmisit, pœnam merito sustinet. Et debet hõ magis velle mortem
corpalẽ subire, q̃ minimũ veniale pctm̃ cõmittere. Deniq; ait: Persequat inimicus animam me
am & cõphẽdat. i. si pdictis malis pollutus sum, tũc inimicus. i. Iudæus seu qlibet infidelis pse-
quat me, q̃rendo me occidere, & comphendat. i. volũtatem suam in me exerceat, & cõculcet in
trã vitam meam. i. opatiões meas cõtemnat, vilipẽdat, & opprimat, tanq̃ iniustas atq; terre
nas, & glãm meam in puluerem deducat. i. nois mei honorem, famæ excellentiam, repbet, ause
rat, penitusq; extiguat, oñdendo me nõ esse Chrm̃, sed pseudo pphetã. Post hæc Chrs orat pi
fideliũ cõuersiõe, p fidei diuulgatiõe, & aduersarioꝝ deiectiõe. Exurge dñe in ira tua. i. qa dñe si F
ne oĩ pctõ psecutiõem & mortẽ ppessꝰ sum, p tuo honore, & mũdi salute, idcirco exurge. i. à qete
ad actũ pcede, in ira tua. i. ĩ iusto iudicio, vel in tranqlla tua iustitia districte oĩa iudicãte, & exal
tare. i. pricipare ac regna p fidẽ & latriam, ĩ finibus inimicoꝝ meoꝝ. i. in terris gentiliũ, seu cor
dibus incredulοꝝ cõuertendo eos ad Chrianæ fidei puritatem, quemadmodũ mihi supius p-
Psalm.2 misisti: Dabo (inquiens) tibi gentes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuã terminos terræ. Vel exal-
tare in finibꝰ inimicoꝝ meoꝝ. i. in oĩ possessiõe diaboloꝝ q male viuẽtes tanq̃ pprios possidẽt.
Fines ergo inimicoꝝ meoꝝ. i. corda à dæmonibus excæcata & miserabili seruitute ab eis pos-
sessa, subijce mihi, & tuo obseqo subde, quatenus q te spernebant & tibi inobedientes fuerũt, p
me credẽdo, te venerent atq; honorẽt. Et exurge dñe deus meus in pcepto q̃d mãdasti. i. sicut in
lege iussisti alijs facere, ita tu age. Iussisti em̃ vt iustis & innocentibus honor & gloria impẽda-
tur, impijs ṽo & psecutoribus pœna atq; cõfusio. In hoc ergo pcepto exurge, faciẽdo iuxta ipsi
us tenorẽ me Chrm̃ vnicũ filiũ tuũ innocẽter occisum suscitando, hoĩbus p apłoꝝ pdicationẽ
reuelãdo, & in corde credẽtiũ sublimando, obstinatos vero Iudæos dãnando, dispgẽdo, dereli
q̃ndo. Et ẽ hoc potius pdictio q̃ imprecatio, & synagoga pploꝝ circũdabit te. i. si prædicto mõ
exaltatꝰ fueris & nomẽ meũ hoĩb. cognitũ feceris, tũc vtiq; synagoga populoꝝ. i. congregatio
veroꝝ Israelitaꝝ oĩmq; electoꝝ circũdabit te, adhærendo tibi p charitatẽ & cultũ syncerũ. Sed
qm̃ deꝰ imẽsus ẽ, q̃ri pt quõ ppls ipm̃ circũdare pt. Et rñdẽdũ, q̃d hoĩes deũ circũdãt, nõ q̃d deũ
ĩtra se claudãt aut ambiãt, sed qm̃ mẽte amorosa, & corde purissimo, ipm̃ cordialr amplectunt
Cant.8 brachijs scti amoris, queadmodũ in Cãticis spõsa vnigenito dei incarnato ait: Quis det mihi
te fra-

te frēm meū, vt inueniā te foris,& deosculer,& apphendā te. Vel dr̄,pplus deū circundare,qa p̄
A modum circūdantis se habet, dum ex oĩ parte ad ip̄m recurrit,& quasi circulariter ei se appli
cat. Et propter hanc.i.propter electoꝝ salutē,in altum regredere .i.teip̄m magnifica,& te solū
adorādū oñde,q teip̄m quodā mō purificasti, qñ idololatriā atq; pctā sic inualescere permisisti,
dñs iudicat pplos,examinando,separando,& remunerando. Iudica me dñe secundū iustitiā me-
am,& scdm innocentiā meā sup me,hoc soli Christo summe & optime dicere cōpetit, sicut ipse
ab oĩ labe peccati purissimus extitit. Ipse ergo tutissime ait: Iudica me dñe.i.discerne causam
meā,& eripe me ab impijs:atq; restitue mihi scdm iustitiā meam.i.scdm dignitatē & merita vi
tæ meæ,qtūs sicut ego te sp honoraui,sic tu honores atq; glorifices me. Sicut p Samuelē dixisti: 1.Regu.2.
Quicunq; honorificauerit me , glorificabo eū:q aūt cōtemnunt me, erunt ignobiles, & scdm
innocentiā meā super me.i.sicut ego in nullū deliq , sed toti gñi humano æternæ beatitudinis
remedia pstiti,sic nō inualescat in me impioꝝ malignitas. Consumetur neqtia peccatoꝝ.i.Iu-
dæoꝝ & persecutorum meoꝝ malitia terminetur,& iusta pœna plectatur,& diriges iustum.i.
me scdm sctōꝝ ad teipsum in ascēsione perduces,& ad dexterā tuā locabis,quēadmodū mō im
pletū est: Iustū adiutoriū meū à dño,qa eñ in oĩbus patris honorē qsiui,iustū est me adiuua-
ri ab eo. Deus iudex,per authoritatē ac interiorē examinationē,iustus fortis, imo omnipotens
& patiens,non illa patiētia q̄ est virtus moralis passionē tristitiæ refrenans ac ordinans,quem
admodū mititas iram:sed patiēs propter longanimē expectationē ac pœnæ dilationē. Nunqd
irascitur per singulos dies.i.nunqd repente & statim vlciscetur se de crucifixoribus atq; homi-
B cidis ac aduersarijs Christi filij sui dilecti,quasi dicat nō , sed diu satis post Christi passionē ex-
pectauit Iudæoꝝ conuersionem. Et istud dicit spūs sanctus per pphetam ad confutandū erro
rem vel potius cæcitatem Iudęorum. Sic enim dicebant apud semetipsos: Si hic est Christus ele
ctus dei, vtiq; deus eripiet eum de manibus nostris, & non desinet eum occidi, propterea per Sapien. 2.
tormenta tentemus,an ipse sit filius dei. Et istud in Sap.lib. pulchre innuitur,contra hos igitur
dicitur: Nunquid deus irascitur per singulos dies,id est,nunquid statim eripiet iustum,& vin-
dicabit iniuriam eius , sed o Iudæi ne longanimitas dei fiat vobis occasio damnationis maio-
ris,quia,Nisi conuersi fueritis ad Christum,quem negastis,& suspendistis in ligno,deus iudex
gladium suum vibrabit,arcum suum tetendit,& parauit eum. Hoc de occisione ac vastatione
eorum,quæ per Vespasianum ac Titum impleta est, conuenienter accipitur. Gladius enim &
arcus Vespasiani & Titi, dicitur gladius & arcus dei,quoniam ex diuina ordinatione venerūt Ezech.5
ad persequendum Iudæos. Vnde in Ezechiele dominus gladium regis Babylonis nominat gla 6.7.11.12
dium suum. Et in eo,scilicet in arcu suo dominus parauit vasa mortis,& quæ sint vasa mortis, 32.33.38.
mox insinuat:sagittas suas ardentibus effecit. Sagittæ enim dicuntur vasa mortis, quia causa
liter continent mortem,& subito inferunt eam. Has sagittas deus effecit,seu præparauit arden
tibus,id est,Iudæis contra Christum furentibus. Ecce parturiuit populus Iudæorum iniustitiā, Lucæ.11
calumniando opera Christi,& dæmoni ea attribuendo:concepit dolorem,quia tristabantur
propter gloriam miraculorum Christi,& de hoc quod multi credebant in eum. Vnde etiam co Iohan.12
gitabant occidere Lazarum à Christo resuscitatum,quoniam propter illum multi credebant
C in eum. Et peperit iniquitatem,id est,plebs Hebræorum ex dolore quem contra Christum cō-
cepit ad grauissimam illam iniqtatem prorupit, qua vnigenitum filium dei,sceleratissimis at-
q; sacrilegis manibus occidit. Lacum aperuit,id est,Christo occasionem ruinæ proposuit, seu
laqueum mortis pparauit,& effodit eū,profundando consilium quomodo nomen atq; memo
riam Iesu prorsus extingueret,& incidit in foueam quam fecit,quoniam Christum occidendo
meruerunt occidi,dispergi,& minorari,sicut & factum esse cernimus. Conuertetur dolor eius
in caput eius,quia quod populus Iudæoꝝ Christo facere cogitauit,ipsemet passus est:& in ver
ticem ipsius iniquitas eius descendet,id est,peccatum Iudæorum qui Christum negabant,occi
debant,atq; clamabant: Sanguis eius super nos,& super filios nostros,descendet,prophetia ē, Matth.27
quæ modo impleta est,descēdet(inquit)id est,redundabit & reuertetur in verticem ipsius .i.in
intellectum populi huius,ita vt penitus obtenebrentur corda ipsoꝝ,& obstinent in malo,neq;
recedat ab eis ista malitia,nisi in fine seculi,qñ fiet vn⁹ pastor & vnū ouile. Cōfitebor dño scdm Iohan. 10
iustitiā eius,verba sunt Christi regratiātis deo sublimi,de oĩbus nūc pdictis,confitebor (inqt)
dño.i.deo patri vel summę trinitati,scdm iustitiā eius,qua me exaudiuit,liberauit,& suscitauit,
atq; incredulos perdidit, & psallam nomini dñi altissimi.i. laudē dicam deo trino ac simplici.

¶ Explanatio tropologica Psalmi ipsius.

INsuper iuxta tropologicam expositionem,talis est sensus tituli psalmi istius: Psalmus iste di
rigens nos in finem.i.in Christū,attribuit Dauid.i.fideli, cui facta est reuelatio mysterioꝝ
Chri,quē psalmū ille fidelis cantauit dño.i.ad laudem dei,pro verbis Chusi.i. pro manifesta-
tione

tione alti ſilentij.quo Chriſtus dimicauit contra Iudæos, occultans eis myſteriũ ſuæ paſſionis. D
Fidelis igĩ deum cupiens exorare primo p̃tendit meritũ, dicens:Dñe deus meus in te ſperaui,
quatenus aures diuinæ pietatis tali p̃ludio attrahat, & in ſeip̃o maiorem fiduciã exauditionis
concipiat. Sperans eñ in dño meretur exaudiri ab ipſo. Itaq; dñe vniuerſorũ deus meus ꝓpter
Ieremi.17 ſingularem affectum,& cordis feruorem in te,in te ſperaui. Nam maledictus q confidit in ho
mine, & ponit carnem brachiũ ſuum. Idcirco ſperaui in te,qa tu ſolus potes ſaluare me. Sed vi
de o ſerue dei,vt iſta tibi vere cõueniant,vide vt is q eſt oĩm dñs,ſit ſpecialiter deus tuus, ita vt
tota & pura ac integra mente ei adhæreas, oẽm affectionem à ſummi boni amore elongantẽ
abijcias,qm̃ vnum eſt neceſſariũ,beatus hõ qui hoc mõ dño dicere põt,deus meus:non eſt hoc
oĩm ſed pfectorũ dũtaxat: ſacratiſſimus eñ ille atq; diuiniſſimus Dionyſius in libris ſuis ſcri-
bit,deus:& ſi fas eſt dicere meus,nõ audebat abſolute dicere,deus meus,q̃d tamen veriſſime di
cere potuit,qa inſtar ferri candentis atq; carbonis igniti in dei amore mirabiliter æſtuabat, ſal
uum me fac ex oĩbus pſequẽtibus me, ne tentationibus dæmonũ vincar,vel carnis illecebris
maculer,aut à mũdo ſeducar,& libera me à vinculis pctõrũ,& à malis futuris. Ne qñ rapiat pſe
cutor ac hoſtis vt leo aĩam meã,alliciendo eam ad cõſenſum pcti,aut alio modo eam fallendo.
1.Petri.5 Vnde prima Petri docemur. Sobrij eſtote & vigilate, qa aduerſarius veſter diabolus tanq̃ leo
rugiens circuit q̃rens quẽ deuoret,cui reſiſtite fortes in fide. Dñe deus meus ſi feci iſtud, quod
1 Iohan.1 ſeqtur,nempe ſi eſt iniqtas in manibus meis.i.in opationibus & cõuerſatione mea,nõ ꝙ nun-
Iohan.15. q̃ peccauerim,vel ab omni pctõ immunis ſim (Si eñ dixerimus qa pctm̃ nõ habemus,noſmet
ipſos ſeducimus. Et nemo mundus à ſorde etiãſi vnius diei ſit vita eius ſup terrã)ſed ideo dico, E
nõ eſt iniqtas in manibus meis, qm̃ non intendo alicui nocere:& tibi o dñe propono fideliter
obedire,& de malis p̃teritis doleo,ſicq; me ab omni pctõ mortali purũ cõfido, p̃ſertim propter
id quod ſeqtur: Si reddidi retribuentibus mihi mala.i.ſi vindicaui meip̃m, ſi nõ indulſi proxi-
Roma.12 mis meis,ſi non impleui illud apoſtoli:Noli vinci à malo,ſed vince in bono malũ:decidã meri-
to ab inimicis meis inanis.i.tunc merito p̃ualebit aduerſarius meus in me. Si nanq; inuenitur
iniqtas in manibus meis.i.cõſenſus peccandi,propoſitumq; nocendi,& ſi meip̃m vlciſcor, tũc
merear non exaudiri à te,& ita deſtitutus ope & grã tua ꝓtinus cadam atq; deficiã. Hoc ãt q̃d
dicitur,decidam merito ab inimicis meis inanis,& pſequatur, &c. nõ dr̃ imp̃cando vel deſide-
rando,ſed veritatem pandendo,ſi inquam reddidi retribuentibus mihi mala. Perſequatur ini-
micus aĩam meã & comp̃hendat.i.qa tum vtiq; merui vt hanc pſecutionem patiar. Perſequa
tur inimicus.i.tentator.ſ.dæmon vel mũdus,ſeu fomes pcti, aĩam meam conando eam ad cul
pam inducere,& comp̃hendat.i.eam in lege pcti captiuam obtineat,& cõculcet in terrã vitam
meã.i. affectũ aĩæ meę tpalibus terreniſq; rebus ſubijciat,& opationes meas infimis ac vilibus
rebus agglutinet,quemadmodum Ieremias ad dñm ait:Recedentes à te in terra ſcribentur, &
Ierem.17. gloriã meã in puluerem deducat.i. intellectualem aĩæ meæ portionẽ,per quã à beſtijs ſeparor,
ac ſummæ trinitatis imagine ornor,ita obtenebret, vt tãq̃ irrõnabilis exiſtimer, & iumẽtis in
ſipiẽtibus cõparer. Ex his aũt docetur & cõmendatur nobis patiẽtiæ virtus, ne alicui vel nocea
mus vel nocere optemus,nullam exigendo vindictam, nec zelũ amarũ gerendo ad aliquẽ, ſed
cordialr̃ remittendo,qa nec aliter à dño exaudiri poſſumus, ſed oĩbus inſidijs inimicorũ no- F
ſtrorũ noſipſos exponimus atq; patemus,quemadmodũ ſapiens inquit: Qui vindicari vult à
Eccl.28. deo inueniet vindictam,hõ homini ſeruat iram,& à deo q̃rit medelam. In hoĩem ſibi ſimilem
non habet mĩam,qs exorabit pro pctis illius? Sunt quoq; patiẽtiæ tres gradus. Primus eſt pro
Nota. culpa cõmiſſa illatã pœnã æquanimiter ferre. Secũdus eſt pœnã iniuſte illatã ſine triſtitia ſuſti-
nere. Tertius eſt non ſolũ illata gaudẽter tolerare,ſed etiã pro malis reddere bona. Horũ patien
tiæ graduũ primus eſt infimus,& de neceſſitate ſalutis,de q̃ ait Saluator: In patiẽtia vr̃a poſſi-
Luc.21 debitis aĩas veſtras. Secundus eſt altior, de quo Petrus in prima ſua canonica aſſerit. Hæc eſt
1.Pet.2 gratia ſi ꝓpter conſcientiam dei ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte. Tertius vero gradus eſt
ſummus,quem imitari Chriſtianæ perfectionis eſt. Poſt hæc orat fidelis pro reſurrectione
Chriſti,quę ſibi diuinitus occulte eſt reuelata, & poterat iſta eſſe or̃o antiquorum ſanctorum
dicentium:Exurge domine o Chriſte,& rex Meſſias à mortuis in ira tua iuſte derelinquendo
obſtinatos incredulos, miſericorditerq; vocando ad fidem electos, & exaltare in finibus ini-
micorum meorum. Hoc in præcedenti expoſitiõe ſatis tractatum eſt, Poteſt quoq; aliter iſte
locus exponi. Exurge domine,id eſt:mihi ſuccurre,& fac me exurgere à torpore pigritię,ab o-
mniq; vicio, & exaltare in finibus inimicorum meorum.i. per charitatem ac fidem regna &
Rom.7 habita in corpore meo,& omnibus membris meis,in quibus viget lex peccati, atq; in viribus
animæ meæ in quibus amplius dominatur originalis culpæ infectio ſeu fomes. Hæ autem vi-
res ſunt appetitus concupiſcibilis,& iraſcibilis,ratio atq; voluntas, in q̃bus ſunt quatuor vul-
nera

A nera animæ,nam in concupiſcibili eſt concupiſcentia,in iraſcibili infirmitas, in ratione igno
rantia & in voluntate malitia.In his ergo o domine exaltare &regna,vitia expellendo,corp⁹
ſpiritui ſubijciendo,vires naturales virtutibus adornando,ne vltra ſint fines inimicorum me
orum.i.ne de cætero regnet in eis dæmon & vitium.Et exurge domine deus meus, me exau-
diendo & adiuuando in præcepto q̊d mandaſti.i.dãdo virtutem exequendi, ac implendi p̄ce-
ptum,quo mandaſti nos à carnalibus deſiderijs abſtinere, & ſobrie,iuſte ac ſancte ac pie ince i.Pet.2
dere,& ſynagoga populorum circundabit te.i.ſi dederis mihi hanc gratiam tam ſancte viuẽ-
di,profecto multi exemplo mei ædificabuntur,& conuertentur ad te,ſicq̨ congregatio popu
li conuolabit ad te gratiam deprecando,vt dones eis vitam talem qualem mihi dediſti, & ideo
ſubditur:Et propter hanc.i.ſynagogæ ſeu populi fidelis ſalutem in altum regredere.i. in ſup-
mo animæ meæ principare ac præſide,omnia opera mea dirigendo ſecundum diuinę legis ac
rectę rationis imperiũ. Iudica me domine ſecundum iuſtitiam meam. Hæc eſt oratio viri per-
fecti,de ſua perfectione non elati ſed domino grati,ſciens ſua merita eſſe dei dona:atque bona
ſua commemorãtis non ad propriam laudem,ſed ad creatoris honorem.Itaq̨ ait: Iudica me
domine.i.diſcerne ac ſegrega me à ſocietate malorum, ne eis actu aut voto communicem:quã
uis eñ modo cũ eis localiter habitẽ,in vita tñ futura ſeparabis me ab eis loco &gloria,ſcd'm iu
ſtitiã meã q̄ bona cõmiſi:& ſcd'm innocẽtiam meã q̄ à malo declinaui. Cõſumetur neq̄tia pec-
catorũ.i.non diu duret,ſed finẽ accipiat oĩs perſecutio,atq̨ tẽtatio malignorũ q opprimũt iu- Roman.8
ſtos.Breue eñ eſt oẽ quod nos affligit:ſed ęterna ſunt gaudia q̄ iuſtis repoſita ſunt, ęterna q̊q̨
B tormenta impijs reſtãt:& diriges iuſtũ.i.cogitationes eius,affectus,verba & opa ordinabis:&
recte pduces ad te,q es oĩm rerũ vltimus finis. Cætera aũt q̄ reſtant,exponẽda ſunt ſicut añ ex
poſita ſunt.Sed attẽde tibi o frater cũ pſalmũ hũc cantas vel legis,ne os tuũ condẽnet te,vic̨ ſi
ſit iniq̄tas.i.mala volũtas,& cor impœnitẽs in manib⁹ tuis.i.in virib⁹ opatiuis, & ne velis ma i.Theſſ.5.
lefaciẽtib⁹ maleſacere,ſed redde bonũ p malo. Et dimitte ſi q̄d habes aduerſus aliquẽ vt & pr̃ Roma.12 i.Pet.3.
cœleſtis tibi ignoſcat. Patiã nẽpe nob̃ ſumme neccãria ẽ, & q eã nõ habet,nũq̄ vl raro q̄et⁹ erit. Marc.11

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM VIII.

¶Expoſitio Tituli.

EST autem titulus pſalmi huius.In finem pro torcularibus,Pſalmus Dauid.i.pſalmus iſte
à Dauid cõpoſitus eſt,& in finem.i. in Chriſtum nos dirigens ſcriptus & editus pro tor-
cularibus.i.p congregatiõe fideliũ,qui in p̃ſenti multis tribulationibus tanq̃ q̄buſdam torcu-
laribus moleſtantur, quatenus expurgati à vitijs deo acceptabiles fiant.Loquẽs ergo prophe
ta ad deum in perſona militantis eccleſiæ vel cuiuſlibet fidelis, Chriſti veſtigia imitantis,ait:

¶Expoſitio Pſalmi literalis.

1 DOmine]oĩm per vniuerſalem præſidentiã[dñs noſter]per ſpecialem prouidentiam
qua dirigis nos ad vitam æternam, impedimẽta ſalutis tollendo: atq̨ per fidem &
cultum q̄bus tibi ſoli ſicut vero deo ſingulariter adhęremus [q̃ admirabile eſt nomẽ
tuum in vniuerſa terra].i. quã imperſcrutabilis,incomp̄henſibilis,& excellens,atq̨
C magnificus es in vniuerſis hoĩbus toto orbe terrarum diffuſis:Deus glorioſus & ſanctus in ſe i.Timo.6
ipſo oĩno inuiſibilis,ſupereſſentialis,& pr̄ſus ignotus eſt oĩ menti hũanæ ac viatori,propter
quod inacceſſibilem lucem inhabitare cenſetur,& ad Moſen dixit: Nõ videbit me homo & vi Exod.33
uet.Porro intm̃ cognoſcimus eum,inquantũ p ſuos effectus nobis innoteſcere põt.Duplex ve
ro eſt dei effectus,videlicet naturalis & ſupernaturalis:& quanto effectus dei ſunt ſublimiores
& incomp̄henſibiliores,tanto ex contemplatione ipſo℞ deus mirabilior comprobatur,magni
ficentiorq̨ apparet. Supernaturales autem effectus q ad myſteria gratiæ pertinẽt ſublimiores
& multo incõprehenſibiliores ſunt naturalibus effectibus qui ſpectant ad legem ordinẽq̨ na-
turæ,& tñ in vtriſq̨ apparet deus admirabilis,ſed in ſupernaturalibus admirabilior eſſe oſtẽ-
ditur. Sp igitur & vbiq̨ fuit deus ſublimis & bñdictus admirabilis: quãtum ad naturales ſuos
effectus:ex quo℞ ſpeculatione oĩbus ſemp innoteſcere potuit,quã incõprehenſibilis opifex eẽt
deus.Sed quo ad ſupernaturales effectus erat deus præcipue admirabilis tempore Moſaicæ le
gis in terra Hebræo℞,ſicut & poſtea dr̃:Notus in Iudæa deus,in Iſrael magnũ nomẽ eius.Sed Pſalm.75.
tp̄e gratiæ atq̨ euangelicæ legis factus eſt deus admirabilis,non ſolũ in vna terra.ſ.in Iudæa,
imo in vniuerſa terra,vbicunq̨ p̄dicatum eſt euangelium regni dei.Qm̃ deus p ſeruos ſuos in Matt.4
oĩbus finibus mundi mirabilia magna fecit,atq̨ hoĩbus occulta et ſecreta ſuæ ſapiẽtiæ demõ-
ſtrauit,per prædicationem apoſtolorũ reuelando myſteriũ incarnationis,paſſionis,reſurrecti
onis aſcenſioniſq̨ Chriſti,& alia mirabilia teſtimonia legis & fidei Chr̃ianæ,ex q̄bus oĩbus
valde admirabile,& penitus imp̄ſcrutabile factum eſt nomen dñi in omnibus finibus mundi
quemadmodũ Apoſtolus ait:O altitudo diuitia℞ ſapientiæ & ſciæ dei,quã incõprehenſibilia Roma.11

sunt iudicia eius,& inuestigabiles viæ eius. Preuidens ergo in spū beatissimus Dauid superna D
turalia opa dei in Chri aduentu futura,& toti mundo manifestanda,admirādo sic ait:Dñe do
minus noster q̄ admirabile est nomē tuū in vniuersa terra. Et q̄uis hoc dici posset ad deū patrē
seu q̄libet diuinā personā,,specialiter tñ refertur ad filiū. Vnde statim causam huius admirabi
litatis insinuat. ¶ Qm̄ eleuata est magnificentia tua].i.tuipse q es magnus atq; magnificus ex 2
Ephe.4 altatus es[sup cœlos]quēadmodū ait apl's:Qui descēdit ipse est & q ascendit,sup oēs cœlos,vt
adimpleret oia. Ex hoc eñi q̊d Chrs vsq; ad dei patris cōsessum ascēdit,factū est nomē eius ad-
mirabile in vniuersa terra,qa ex tūc misit spm̄ sanctū,& apl'os p̄dicare p̄cepit,qa ipse est q con-
Actu.10. stitutus est à deo iudex viuorū & mortuorū. Deniq; Chrs secūdum vtramq; suā naturā admi
rabilis est,maxime tñ scd'm naturā diuinā,eleuatio aūt cōpetit ei ratione hūanæ naturæ. ¶[Ex 3
ore infantiū & lactentiū p̄fecisti laudē pp inimicos tuos]Istud melius exponi non potest,q̄ ad
literam de illa laudatione, q̄ in die palmaꝶ pueri Hebræorum Chro occurrentes clamabant:
Matth.21 Osanna filio Dauid,Bñdictus qui venit in noīe dñi,rex Israel. Nam Chrs principib⁹ sacerdo-
Psalmo.8. tū indignantibus,q̊d pateref se ita laudari,r̄ndit:Nunquā legistis,qa ex ore infantiū & lacten-
tiū p̄fecisti laudē,tanquā diceret:Vos q estis magistri in Israel,merito cognosceretis hoc esse p̄-
phetatū de me,&nūc illud impleri in me,ait ergo ecclesia ad Chrm̄:Ex ore infantiū & lacten-
tium.i.ex ore puerorū atq; simplicium hoīm,q dicuntur infantes,qa illiterati: & lactentes,qa
1.Cor.14. innocentes,quēadmodū ait apl's:Nolite pueri effici sensibus,sed malitia paruuli estote,p̄fecisti
o Christe laudē,quia per inspirationē spiritus sancti,q procedit à te,instruxisti corda p̄dicto
rū pueroꝶ,vt te ita laudarent,propter inimicos tuos.i.propter incredulos confutandos,pro-
1.Corin.1 ut apl's dicit:Quæ infirma sunt mundi,elegit deus,vt cōfundat fortia[vt destruas]i.in præsen E
ti relinq̄s à gr̄a,& in futuro repellas à gloria[inimicū].i.aduersantem tibi populū Iudæoꝶ [&
vltorē].i.eundē ppl'm te persequentem,qui te velut blasphemū ac legis p̄uaricatorem occidit,
sicq; videbatur sibi,q̊d iniuriam dei vīdicaret in te. Vñ alia trāslatio habet,defensorem. Iudæi
nanq; excusabant se à pc̄tō in Christi occisione,defendentes se per legem quā dicebant nō ser-
Ioh.9. uari à Iesu. Dicebant eñi:Non est hic hō à deo,q sabbatū non custodit. Pōt q̄q; hic locus aliter
explanari,vt sit sensus:Ex ore infantiū & lactentiū.i.ex p̄dicatiōe & doctrina apostoloꝶ q no
minantur infantes & lactentes,non ratione ætatis,sed propter cōparationē ad pueroꝶ p̄prie
Matth.18 tatē,prout ait saluator:Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut puuli,non intrabitis in regnū
1.Petr.2. cœloꝶ. Et apl's:Sicut mō geniti infantes,rationabiles,sine dolo,lac cōcupiscite. Perfecisti o do
mine laudē.i.promulgasti euangelicā legem,in qua continetur laus tua. Vt destruas.i.confun
das ac reprobes,inimicū.i.omnē mundi huius philosophū extollentē seip̄m, & simplicitatē fi-
dei irridentē.& vltorē.i.oēm tyrannū ac p̄secutorem fidelium. Ex hoc enim quod totus mun-
dus ad tā incōprehensibilem ac supermirabilē Christi fidē conuersus est per hoīes illos illitera-
tos,ineloquentes,paucos & simplices,euidenter probat fides ista esse à deo, quia nisi deus sup-
naturaliter per homines illos operatus fuisset,nequaq̄ mundū conuertere potuissent. Sicq; cō
1.Corin.1 funditur philosophoꝶ inanis loquacitas,atq; tyrannoꝶ sæuissima rabies,dum ipsis relictis ac
spretis,illiterati & simplices,à deo electi sunt,& ad tantum gratię culmen p̄moti,quēadmodū
Psalm.46. infra de apostolis dr̄:Qm̄ dij fortes terræ vehementer eleuati sunt. ¶[Qm̄ videbo cœlos tuos] 4
Istud dupliciter exponi potest,vic; spiritual'r seu mystice,sicq; refertur ad ea q̄ dicta sunt,nam F
causa illorū nunc assignatur,vt sit sensus:Dñe dñs noster,quā admirabile est nomē tuū in vni-
uersa terra,&:Ex ore infantiū & lactentiū perfecisti laudē. Et hoc ideo dico,& scio qm̄ videbo
.i.spiritualiter contemplabor,& considerabo cœlos tuos.i.sanctos apostolos, in quibus quasi
in cœlestibus habitas[opera digitoꝶ tuoꝶ].i.creaturas sapientiæ tuæ, quas ordinatissime di-
stinxisti,dando diuersa munera gratiaꝶ. Et non solum videbo hos cœlos,sed etiam conside-
rabo[lunā].i.militantē ecclesiam,oē lumē suū à sole iustitiæ Christo recipiētem[& stellas quæ
tu fundasti].i.hoīes orthodoxos admodū fideles,seu sanctos doctores,qui verbo,vita & sapiē
Dan.12 tia alios instruunt,De q̄bus Daniel ait:Qui ad iustitiam erudiunt plurimos,quasi stellæ fulge-
bunt in perpetuas æternitates,has stellas tū deus fundasti.i.per spiritum sanctum instruxisti,
& in fide fixisti fortissime,sicut stellæ figuntur in orbe. Præterea exponi potest hic locus ad li-
teram,sicq; refertur ad ea q̄ subsequunt,vt sit sensus:Quoniā videbo cœlos tuos.i.ex quo con
Gene.1 siderabo & sciam cœlos esse tuos.i.à te creatos:Et videbo lunā & stellas,q̄ tu fundasti.i.de nihi
Prou.3. lo ad stabile,ac incorruptibile esse eduxisti,quemadmodū scriptū ē:Dn̄s sapīa fundauit terrā,
stabiliuit cœlos prudentia. Ex quo(inq̄)ista videbo,propterea aduerto & dico,o dñe. ¶[Quid 5
est homo quod memor es eius]i.ex hoc quod scio cœlos,lunam,& stellas esse opera tua,cōstat
quod homo est res tam vilis & modica,præsertim per comparationem ad te,vt mirum sit,q̊d
memor sis hominis,subueniendo ei per pietatem & gratiam,[aut (quid est) filius hominis].i.

Christus,

A Chriſtus,ſecundum quod homo & creatura aliquo modo [quoniam viſitas eum]aſſumendo
humanam eius naturam ad diuinæ tuæ naturæ perſonalem vnionem?Hoc em̃ o dñe per ſolã
gratiam tuam increatam factum eſt,non per merita præuia hoĩs Chriſti. Porro quod iſtud at
q; ſequentia de Chriſto ad literam intelligenda ſint,hinc conſtat,quod apoſtolus per iſtã ſcri-
pturam oſtendit excellentiam Chriſti prę angelis. Ait nanq;:Non em̃ angelis ſubiecit deus or Hebr.2.
bem terræ. Eum vero qui modico q̃ angeli minoratus eſt,vidimus Ieſum, propter paſſionem
mortis gloria & honore coronatum. Argumentum autem ex autoritate ſcripturæ non valet,
6 niſi ſecundum intellectum literalem,vt dictum eſt. ¶[Minuiſti(o domine deus)eum].ſ.Chr̃m
hominem[paulo minus ab angelis]id eſt,quo ad aliquid feciſti eum angelis inferiorem, nẽpe
quod fuit paſſibilis & mortal'[gloria & honore coronaſti eum,]gloria eſt clara cũ laude noti-
tia,Honor vero,eſt exhibitio reuerentiæ in ſignum virtutis. Deus ergo coronauit.i. vndiq; &
multipliciter adornauit Chriſtum gloria,quatenus reuelauit hominibus maieſtatẽ ipſius,dan
do eis claram de Chriſto notitiam,coronauit eum etiam honore,inquantum om̃es electos in-
ducit ad venerationem ipſius. Deus itaq; coronauit Chriſtum honore &gloria,quoniam pro
pter meritum ſuæ obedientiæ paſſionis ac mortis,ſuſcitauit eum à mortuis,glorificauit in cor
pore,exaltauit eum ſuper omnes cœlos,& collocauit à dextris ſuis. Et hoc eſt quod ait apoſto
lus:Chriſtus factus eſt pro nobis obediens vſq; ad mortem:propter quod & deus exaltauit il Philip.2.
lum,& dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur
cœleſtium,terreſtrium,& infernorum[& conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum]De
B nique deus conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum ,quia prætulit atq; prępoſuit eum o-
mni creaturæ. Nam Chriſtus vt homo etiam ſummos angelorũ purgat,illuminat,& perficit
ſecundum Dion. Et de plenitudine eius omnes accipiunt, & iſtud euidentius manifeſtat dicẽs
7 ¶[Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius].i.non ſolum Chriſtum ſecundum quod homo eſt, viſi-
taſti modo prędicto,ſed etiam omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.i.totum vniuerſum,viſibilia
& inuiſibilia,rationabilia & irrationabilia, intellectualia ac reliqua omnia ſubdidiſti potẽtiæ
Chriſti,quatenus homo eſt. Omnia enim quæ Chriſtus vt deus creauit,ſibi vt hoĩ à deo patre Iohan.1.
ſeu tota trinitate ſubiecta ſunt,ſicut poſt reſurrectionem:Data eſt(inquit)mihi om̃is poteſtas Matth.28.
in cœlo & in terra,imo à primo incarnationis ſuæ momento, omnia ſibi erant ſubiecta ꝓpter
vnionem cum verbo,ſed poſt reſurrectionem,ſubiectio iſta magis innoteſcere cœpit, quãdo
in nomine Chriſti cœperunt miracula magna ac plurima fieri. Conſequenter quod in cõmu
ni dixit,magis ſpecificat[oues & boues vniuerſas,inſuper & pecora campi]¶[Volucres cœli&
8 piſces maris qui perambulant ſemitas maris] Quod quibuſdam videtur nõ debere literaliter
accipi. Sed q̃uis congruentius myſtice exponatur,poteſt tamen ad literam exponi de beſtijs,q̃
Chriſto dicuntur ſubiectæ,non ſolum vt cæteris hoĩbus,ſed quia obediunt ei in his quæ natu
ralem legem & ordinem rerum tranſcendunt,nempe in miraculoſis effectibus. Vnde Chriſt⁹
apoſtolis dixit:Signa eos qui crediderint,hæc ſequentur:In nomine meo dæmonia eijciẽt,ſer Marc.16
pentes tollẽt,& ſi mortiferum quid biberint,non eis nocebit. Multiſq; ſanctorũ animalia hu-
iuſmodi in virtute Chriſti ſupernatural'r paruerunt. Verũ myſtice exponendo,per oues intel- Expoſitio myſtica.
C liguntur boni fideles,de quibus ad Petrũ dominus:Paſce(inquit)oues meas. Per boues intel- Iohan.20.
liguntur doctores,q verbis diuinis corda credentiũ colũt atq; fœcũdãt. Per pecora cãpi intel-
liguntur delitioſi atq; carnales,qui velut pecora paſcunt ſeipſos , Per volucres cœli accipiũtur Philip.3.
ſuperbi &iactantes ſeipſos,vel etiam contemplatiui,quorum conuerſatio eſt in cœlis. Nam ꝑ Roman.8
pecora accipi poſſunt optimi Chriſtiani,qui ſequendo Chriſtum dicere poſſunt: Qm̃ propt̃ te
mortificamur tota die,æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Per piſces autem maris intelligũ-
tur qui in rebus mundanis vagantur & fluctuantur, iſti enim perambulãt ſemitas maris.i.ſe- Pſal.103
culi huius,de quo poſtea dicitur:Hoc mare magnum & ſpacioſum manib⁹. Omnia iſta homi
num genera ſubiecta ſunt Chriſto. Quia quos vult,ſaluare poteſt,& vniuerſos & ſingulos po
tenter ac iuſte iudicabit. Et quoniam etiam reprobi modo in eccleſia cum electis coniũcti ſunt
& Chriſto per fidem ſubduntur,aliqui quoque malorum conuertuntur ad ipſum per charita 1.Timo.1
tem,& vitæ mundiciam,ſicut teſtatur apoſtolus,quoniam Chriſtus venit in hunc mundum,
9 peccatores ſaluos facere. Poſtremo ex conſideratiõe horum mirabiliũ inflammat⁹,& ſpiritua-
liter exhilaratus ſanctus propheta,repetit pſalmi huius exordium,dicens: ¶[Domine domi-
nus noſter,quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra]. In hoc igitur pſalmo de du-
plici natura Chriſti,videlicet diuina & humana,& de vnitate perſonæ in ipſo euidẽtiſſime lo-
cutus eſt ſanctus Dauid,ſicut etiam in pſalmo ſecundo fecit,& infra ſæpius faciet. Quoniã au-
tem pſalmus iſte ad diuinam pertinet laudem,& ad commemorationem beneficiorum ipſius
debemus eum ſemper cum ingenti cordis lætitia & magno charitatis feruore depromere,qua

tenus congratulemur domino deo nostro,& grati inueniamur beneficijs eius. D

¶Expositio eiusdem psalmi iuxta sensum tropologicum.

MOraliter autem exponi potest psalmus iste, ab eo loco, vbi dictum est: Quid est homo, de quolibet homine, vt sit sensus: Quid est homo quod memor es eius, assumēdo naturam humanam pro eo, aut filius hominis, id est, quilibet de genere Adæ, quoniam visitas eũ, non solum spiritualiter per gratiæ infusionem, sed etiam corporaliter post incarnationem inter homines conuersando, quemadmodum Baruch dicit: Qui fecit stellas, hic est deus noster, & post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. (Baruch. 3.) Vel, visitas eum, per apparitionem angelorum, per oracula prophetarum, per prædicationem apostolorum, per operationem signorum. Minuisti eum paulominus ab angelis, id est, tam vehementer hominem sublimasti per beneficia ista prædicta, vt videatur quasi angelis parificatus, & parum distans à dignitate ipsorum, & hoc clarius probat, gloria (inquiens) & honore coronasti eum, id est, fecisti eum spectabilem & honorabilem in mentibus angelorum, ex hoc enim quod deus ita visitauit & benefecit hominibus, angeli sancti reputant eos dignos gloria & honore, & diligentius eos custodiunt, reuerentialiusq; ipsis ministrant. Vel, gloria & honore coronasti eũ, id est, imagine sanctæ trinitatis ornasti animã ei⁹, propter q̃d sublimior atque præstãtior est omni creatura irrationali, & ideo additur: Et constituisti eum super omnia opera manuum tuarum. Omnia enim elementa & mixta condidit deus propter nos, ordinauitque ea ad nostram vtilitatem, necessitatem, & vsum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, non simpliciter omnia, sed omnia, de quibus subiungitur: Oues & boues vniuersas, & cæte. non quod omnia ista cunctis hominibus ad nutum obediant, nullique noceant, sed quoniam homo naturaliter dignior eis est, quia ad imaginem & similitudinem dei creatus est. E Veruntamen dicere possumus, quod etiam angeli atque cœlestia corpora aliquo modo sunt subiecta homini, inquantũ ei ministrant quia de angelis ait apostolus, quod omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter electos. (Hebr. 1.) De orbibus quoque cœlorum & planetis ac astris Moses dicit: Ne oculis eleuatis ad cœlum, videas solem & lunam & omnia astra cœli, atque errore deceptus adores ea & colas, quæ creauit dominus deus tuus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt (Deut. 4.) Siue autem de Christo, siue de quolibet homine exponatur hic locus, semper ostenditur ex eo error Manichæorum dicentium hæc corruptibilia ac corporalia nõ esse creata à deo lucis. Error etiam quorundam philosophorum ponentium ista variabilia atque irrationalia diuinæ prouidentiæ non esse subiecta, ex quorum persona in Iob dicitur: An cogitas quod deus excelsior cœlo sit, nec nostra cõsiderat, & circa cardines cœli perambulat. (Iob. 12.) Destruitur insuper ex his Pythagoricorum opinio, qui dicebant esse sacrilegum, bruta occidere & manducare.

¶Expositio eiusdem psalmi iuxta sensum anagogicum,

DEnique iuxta anagogicum intellectum exponendus est psalmus iste de triumphante ecclesia seu quolibet beatorum in patria. Ecclesia ergo triumphans (quæ ex angelorum & hominum societate constat) faciem sanctæ trinitatis semper contemplans, nec tamen eam perfecte comprehendere valens, ait: F Domine omnium per tuam omnipotentiam, dominus noster per beatam fruitionem & gloriam consummatam, quàm admirabile est nomen tuum id est, incomprehensibile, in vniuersa terra, id est, in omni regione viuorum, in tota terra viuentium, in mentibus vniuersorum cœlestium ciuium. Solus nanque deus seipsum perfecte comprehendit, & ideo addunt: Quoniam eleuata est magnificentia tua, id est, maiestatis tuæ sublimitas exaltata est, super cœlos, id est, super omnem capacitatem atq; notitiã cœlestium intellectuum. Cum enim sit deus benedictus & sanctus vere immensus, omnis creati & finiti intellectus capacitatem in infinitum transcendit. Et ideo sancti in patria, quamuis videant deum, sicuti est, scilicet, per speciem, (1. Iohan. 3) non tamen cognoscunt deum tam clare & plene, sicut ex seipso cognoscibilis est, propterea dicunt, eleuata est magnficentia tua, non per motum aut locum cum sit immobilis & illocalis, sed per dignitatem & incomprehensibilitatem. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hoc beati in patria ad literam dicere possunt ad gloriam dei de animabus sanctorum innocentium ab Herode interfectorum, imo de spiritibus omnium paruulorum electorum ante tempus discretionis defunctorum qui tempore legis naturæ saluabantur fide parentum, tempore legis scriptæ per circumcisionem, sed tempore legis gratię per baptismum. Ex horum enim ore. i. mente: deus in patria perficit laudem suam, (Matth. 2.) quoniam facit eos incessabiliter laudare seipm propter inimicos tuos confundēdos, vic3, vt cõfundas luciferum, & angelos eius, dum vident aĩas puerorũ sublimari ad gloriam illã, de q̃ ipsi prolapsi sunt, vt destruas inimicum .i. primum illum

A apostatã hũani gñis aduersariũ,& vltorẽ.i.eũdẽ q vltor vocatur,qa seduxit primos parẽtes,& per satellites suos tentare non cessat genus hũanũ. Pót q̃q; istud exponi de oĩbus sanctis in patria,qm̃ quantumcũq; sint sapientes ac magni,tñ p cõparationẽ ad immẽsam sapiam,atq; infinitã potẽtiã creatoris,sunt q̃si infantes atq; lactẽtes. Vñ ex hũilitate sui, & ex reuerẽtia dei dicunt de seipsis ad deũ:Ex ore infantiũ & lactentiũ.i.ex intellectu humiliũ angelorꝫ & hoim,pfecisti laudẽ tuã,ostendo eis essentiã tuã,quã intuendo,te sp laudant.pp inimicos tuos.i.vt reprobes supbos angelos & oẽs supbiæ filios,vt destruas.i.desiderato fine priues,æternaliterq; cõdemnes inimicũ & vltorẽ.i.aereas ptãtes,contra quas est nobis colluctatio iugis. Deiñ triumphans ecclesia seu qlibet beatorũ,ait ad deũ: Qm̃ videbo cœlos tuos opa digitorũ tuorꝫ.i.oẽs angelicos ordines,aĩasq; beatas,in qbus p charitatẽ fruitiuã & gloriam habitas, & videbo lunam.i.Chri hũanitatẽ,q̃ ẽ vnita soli iustitiæ,verbo seu filio dei,& stellas.i.summos q̃sq; btõrꝫ q instar stellarꝫ p̃ cæteris ex diuini lũinis infusa plenitudine radiant,aliosq; illustrant,q̃ tu fundasti.i.btifica tui visiõe æternalr cõfirmasti,Et qm̃ sic ẽ o dñe deus. Quid ẽ hõ,q memor es ei⁹ cõuertẽdo eũ ad te,atq; ad æternam btitudinẽ pducẽdo,aut filius hois,qm̃ visitas eũ nõ solũ p grãm in via,sed etiam p gloriam in patria. Minuisti eũ paulo minus ab angelis,qa licet in naturalibus sit inferior angelis,tñ in supnaturalibus similis ẽ. Promittit eñ & dat hoibus similis btitudo cũ angelis,sicut ait saluator,q̃d erũt sicut angeli dei. Gloria & honore.i.iucũditate & excellẽtia sublimasti eũ,dando ei felicitatẽ angelicam,& cõstituisti eũ sup opa manuũ tuarꝫ. Nõ: Oĩa subiecisti sub pedibus eius. Istud potissime referẽdũ est ad Chrm hoĩm,qm̃ ipẽ est sup om Eph.6 Matth.22. Marci.12.

B nes angelicas hierarchias exaltatus,omnesque angeli ipsi ad nutum ministrant. Cætera vero quæ restant,in præcedenti expositione satis videntur exposita.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM IX.

EXpositio Tituli.

TItulus psalmi istius est:In finem pro occultis filij:Psalmus Dauid,id est, psalmus iste dirigens nos in Christum, factus & scriptus est à Dauid pro occultis filij, id est, de duplici Christi iudicio,nobis occulto,quia incomprehensibilia sunt iudicia eius. Primũ est iudiciũ discretionis,quomodo quidã vocantur per miam,alij vero relinquuntur per iustitiã. Secũdum autem est iudicium discussionis & retributiõis,quod fiet in fine seculi,quod licet aperte ac visibiliter fiet,tñ dies & hora eius occultæ sunt. Loquitur ergo propheta in isto psalmo in persona ecclesiæ,seu cuiuslibet fidelis de duplici Christi iudicio, & de iudiciaria potestate ipsius,de multis quoq; beneficijs sibi collatis,& de malitia ac damnatione Antichristi. Ait igitur. Roma.11. Matth 25.

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

1 COnfitebor tibi dñe in toto corde meo].i.laudabo te integro ac syncero affectu,tanq̃ totaliter tibi adhærens,& à rebus vanis oĩno me abstrahẽs,vel in toto corde meo.i. ratione & voluntate,ita quod laudis meæ confessio ex sapiẽtia & charitate procedet Ille qppe in toto corde cõfitetur & laudat dñm,cuius cor non est ex aliqua parte rebus caducis inhærens,neq; ad inutilia inclinatũ,sed in deo totaliter recollectum [narrabo].i. alijs ad laudem tuam intimabo[omnia mirabilia tua] Videtur hoc esse cõtrarium ei,quod in

C Ecclo dr:Multa sunt abscondita maiora his. Pauca eñ(inqt)vidimus operum eius. Et in Iob Ecce hæc ex parte dicta sunt viarꝫ eius, & cũ vix paruam scintillam sermonũ eius audierimus quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? Sed & in euangelio Iohãnis ait scriptura: Multa alia fecit Iesus q̃ non sunt scripta,q̃ si scribant per singula,nec ipm arbitror mũdũ posse capere eos q scribendi sunt libros. Deniq; quis hominũ nouit vniuersa mirabilia,q̃ deus omnipotens & immensus indesinenter facit in cœlo & in terra atq; in abyssis? Est igitur sensus,narrabo omnia mirabilia tua.i.omnia magnalia tua in lege tua conscripta,vel mihi à te reuelata & hoc in Ecclo habetur: Nonne dñs fecit sanctos suos enarrare omnia mirabilia sua q̃ confir Eccle.43. Iob.26. Iohan.21.

2 mauit dominus oĩpotens stabilis in gloria sua? ¶[Lætabor]mentali lætitia[& exultabo]exteriori gaudio ex interiori lætitia procedente[in te]o domine non in carnalibus & vilibus reb⁹ [psallam].i.bene operando laudem dicã[nomini tuo].i.tibi ipsi o[altissime]cui null⁹ est similis,vel altissime aduerbialiter.i.excellentissimo modo videlicet exhibendo tibi latriæ cultũ seu adorationem tibi soli cõpetentẽ. Attende ergo qui verba hæc legis,vt scdm hunc modũ ad deum te habeas confitendo ei non vago & sordido aĩo alibi q̃ in deo delectante. ¶[In conuerten Eccl.42

3 do inimicum meum retrorsum].i.qñ o domine cõuerteris inimicũ meum.s. quemlibet aduersantem saluti meæ retrorsum,expugnando eum & dando mihi virtutẽ vt ei resistam,tũ. [infirmabuntur].i.debilitabuntur[& peribunt].i.deficient[à facie tua].i.à præsentia gratiæ tuæ,p q̃ eis resistam & p̃ualebo. Primo ait inimicum indeterminate ponens singulare pro plurali,deinde adiungit,infirmabũtur,vbi pluraliter exprimit quod ante singulariter nominauit. Mo

rāliter potest quilibet tentatus à dæmone carne vel mundo hunc versum ad deum clamare, tā D
quam dicat: Ego quidem propria virtute resistere nequeo aduersarijs istis, sed o dñe in conuer
Roman.8 tendo te inimicos meos retrorsum deficient. Nā si deus pro nobis quis contra nos? Potest q̄q;
hic versus specialiter esse verbum ecclesię ad Chrm̄, vt sit sensus: In conuertendo inimicū meū
retrorsum, i. dum per meritum tuæ passionis superaueris dæmonē, tunc infirmabūtur, i. infir
mati sunt omnes aduersarij mei. Vel quando in finali iudicio condemnaueris eum, tūc pibūt
omnino à facie tua, quia ibunt in ignem æternum. ¶[Quoniam fecisti iudiciū meum], i. discre 4
uisti per tuam iustitiam inter me & inter aduersarios meos, me approbando, & illos reprobando,
hoc nanq; iudicium deus quotidie facit [& causam meam] fecisti iudicando pro me, & rationē
pro qua iudicor commendando, hoc deus semper facit occulte, quia semper boni sibi placent
& mali displicent. Fecit etiam hoc per prophetas atque apostolos, & quotidie facit hoc per mi
nistros ecclesiæ seu prælatos, quorum est bonos laudare & impios reprobare. Vel sic: Quoni-
Matth. 27 am fecisti iudicium meum, i. sustinuisti iudicium mortis quod ego promerui, quando à Pilato
Marci 15. iussus es crucifigi, & hoc pro peccatis meis perpessꝰ es, propter quod additur, & causam meam
Luc. 23
Ioh. 19. fecisti, i. pœnam pertulisti pro culpis meis, propter quas ego mortem promerui. Et tunc hoc
verbum (fecisti) sumitur quasi passiue. Potest quoque intelligi de iudicio extremæ discussionis
ac remunerationis, vt sit sensus: Quoniam fecisti, i. facies, iudicium meum in die nouissimo,
quando separabis ecclesiam electorum à corpore impiorum loco & præmio. Et tunc etiam fa
cies causam meam approbādo iustitiam meam [sedisti super thronum qui iudicas iustitiam]
Deus incircumscriptibilis & incorporeus specialiter fertur sedere super thronum, id est, super E
angelos de ordīe thronorum, qui sunt infimi in prima hierarchia cœlesti, quia per eos iudicia
sua discernit & ipsi familiariter apti sunt ad recipiendum deum in se. Vnde in ipsis habitare,
eisque præsidere, & super eos sedere dicitur. Sic igitur ait, sedisti, imo & semper sedes sup thro-
num, id est, super quemlibet angelum de ordine illo. Potest quoque per thronum iudiciaria
Christi potestas intelligi, vt sit sensus: Sedisti o Christe super thronū, id est, quiescis & demora
Actu. 10. ris in potestate iudicandi, quia omnium constitutus es iudex, & cum trāquillitate iudicas. Sic
enim dicere solemus de aliquo: Ille sedit ibi tribus annis, id est, fuit, atque moratus est ibi tan-
to tempore: qui iudicas iustitiam, id est, districte eam examinas, an sit vera & pura iustitia, &
si quid iniustitiæ ei inhæserit, hoc punies. Vnde propter districtum istū iudicium Petrus in sua
1. Petr. 4. Canonica dicit: Si iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi apparebunt? Vel iudicas iusti-
tiam ab iniustitia eam discernendo, ac iuste remunerando. ¶[Increpasti gentes] per prophe
tas, per teipsum, & per sanctos apostolos, arguendo peccata eorum [& perijt impius] id est, pec 5
cator ad emendationem conuersus est, & ita perijt, non per corruptionem naturæ, sed per ex-
Pro. 12 pulsionem culpæ, quemadmodum in Prouerbijs scriptum est: Verte impios, & non erunt.
Iohan. 12. Vel, perijt impius, id est, diabolus, ex cordibus pœnitentium est eiectus, vt saluator ait: Nunc
iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras, [nomen eorum,] id est, gen-
tium increpatarum, & ad Christum finaliter conuersarum, [delesti inæternum & in secu-
lum seculi,] quia qui olim dicebantur, & erant idololatræ infideles filij dæmonum, post F
conuersionem ad Christum facti & dicti sunt Christiani, id est, filij dei. Vel sic: Increpa-
sti gentes, id est, obstinatos & rebelles iuste damnasti. Increpatio enim quandoque in malum
Zach. 2 accipitur, iuxta illud Zachariæ: Increpet dominus in te satan, & perijt impius, id est, ab esse spi
rituali & ab existentia gratiæ prorsus defecit, & cecidit, & ideo domine nomen eorum delesti
inæternum, vnde, nisi à libro vitæ & à numero eorum qui misericordiam consequuntur?
¶[Inimici defecerunt frameæ in finem.] Per frameam, quæ est gladius ex vtraque par- 6
te acutus, intelligitur multiformis versutia dæmonum, quibus homines tentant & superant.
frameæ ergo, id est, deceptiones & laquei inimici, id est, dæmonis, defecerunt in finem, id
est, æternaliter perierunt, quantum ad electos, per precium sanguinis & meritum mortis
Christi, [& ciuitates,] id est, corda & corpora impiorum, in quibus olim regnabat & ha-
bitauit diabolus, quasi in ciuitatibus à se possessis, destruxisti, obstinatos perdendo, & pœ-
nitentes saluando, sicque obstinatos, [destruxisti,] ab esse gratiæ, pœnitentes vero ab
esse culpæ. ¶[Perijt memoria eorum cum sonitu] id est, maligni, & à gratia dei destituti, traditi 7
Luc. 13 sunt obliuioni apud deum, secundum quod dicit: Nescio vos vnde sitis, non enim cognoscunt
per approbationem, nec vnquam acquirunt diuinę pietatis respectum, cum sonitu, i. velociter
& quasi repente obliuioni traduntur. Quia quacunq; hora peccat homo mortaliter, meretur
Eze. 18 à deo relinqui, & si in peccato mortali decedit, subito sempiternæ obliuioni donatur, omni-
umque iustitiarum quas fecit, obliuiscitur dominus [& dñs inæternum permanet] Ipse eīm est
inuarias

8 A inuariabilis & æternus. ¶[Parauit in iudicio thronũ suum]. i. Christus omnium iudex ac do
minus ordinauit iudiciariam suam potestatem ad iudicandum, vt nihil omnino indiscussum
vel impræmiatum relinquat. [& ipse iudicabit orbem terræ]. i. habitantes in terra [in æquita
te] i. dando singulis secundum opera sua [& populos in iustitia] exponit quid dixit orbem ter
ræ. Iudicabit ergo dñs populos in iustitia. Non em̃ est personarꝫ acceptor deus, sed in omni gẽ Act. 10.
9 te qui timet deum & operatur iustitiã, acceptus est illi. ¶[Et factus est dñs refugium pauperi] i.
Christus q in morte singulorꝫ & in extremo iudicio est iustusatq; terribilis iudex, nũc interim
factus est refugium nr̃m. i. aduocatus noster, quemadmodũ Iohannes in sua Canonica testat:
Aduocatum inquit habemus ad patrem IesumChristum iustum, & ipse est propitiatio pro 1. Ioh. 2
peccatis nostris. Ipse quippe ostendit patri latus & vulnera, imo naturam nostram quã pro no
bis assumpsit, sicq; interpellat pro nobis tanquam pro fratribus suis. vt dicit Haymo. Vel dñs
. i. deus trinus & simplex, factus est refugium pauperi, quia semper paratus est exaudire oran
tes, & auxiliari recurrentibus ad ipsum cum plena fiducia, factus est refugium pauperi. i. con
trito & humili, sicut Isaias ait: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, Isaiæ. vlti.
& trementem sermões meos? Pauper est, qui non confidit in proprijs viribus, nec gloriatur in
semetipso de proprijs meritis, neq; in terrenis diuitijs inordinate afficitur, sed hñs victum & q 1. Timo. 6
bus tegatur, his contentatur. Quõ aũt dñs factus est refugium pauperi, subdit: [adiutor in op
portunitatibus, in tribulatione] Dñs em̃ factus est adiutor in opportunitatibus conferẽdo gra
B tiam, & ea quæ ad salutem necessaria sunt, conseruando videlicet hominem ne extollat in pro
speris, sed gratias referat, & factus est dominus adiutor in tribulatione, dando patientiam
in aduersis, & liberãdo à malis. Indigemus em̃ adiutorio dei in prosperis et aduersis, quatenus
vbiq; regia via tendamus, secundum q̃d scriptũ est: In die bonorꝫ ne immemor sis malorum, Eccle. 11
10 & in die malorꝫ ne immemor sis bonorꝫ. ¶[Et] qm̃ sic est, iccirco o dñe [sperent in te qui nouerũt
nomen tuũ]. i. qui ex interna inspiratione, aut scripturarꝫ eruditione, aut propria cõsideratio
ne cognoscunt, q̃ bonus, dulcis, fidelis ac pius sit dñs, prout Ieremias in Threnis testatur: Bo Threno. 3
nus est dñs sperantibus in se, animæ quærenti illũ. [qm̃ non dereliquisti quęrentes te dñe.] si tñ
perseueranter ac fideliter pulsent, nec fatigentur quærendo, dicentes cũ sancto Iob: Etiam si oc Iob. 13.
ciderit me, in ipso sperabo. Longanimiter ergo & cum certissima fide expectandus est dñs, se
cundum q Isaias hortatur: Deus iudicij dñs, beati omnes q expectant eũ. Quoniam ergo tã bo Isaiæ. 30
11 nus est dñs, propterea ¶[Psallite] bene viuendo, et gratias semper agendo [dño qui habitat in
Sion]. i. in sanctis et contemplatiuis spiritibus, tam triumphantis quàm militantis ecclesię. Et
o Sion. i. spirituales viri, qui nunc per fidem non per spem ambulatis [annunciate inter gẽtes]
. i. alijs prædicate [studia eius]. i. virtuosa opera atq; beneficia dei humano gñi præstita. Potest
quoq; istud specialiter referri ad apost. & primos euangelij prædicatores, vt sit sensus: annun
ciate inter gẽtiles studia eius. i. prædicate euangelicã legem gentibus, & ne timeatis hoc facere,
qa non frustra facietis hoc, sed erit merces operi vestro, & ideo additur: ¶[Qm̃ requirens san
12 guinem eorꝫ recordatus est]. i. ipse dñs requirens sanguinem annunciantium gentibus studia
C sua, recordatus est quantũ vz annunciatores studiorꝫ suorꝫ laborauerint & fecerint p eo, quã
ta etiam sustinuerint à persecutoribus & tyrannis propter iustitiam, propter q̃d ista recordan
do, reqret sanguinem eorꝫ. i. persecutionẽ ac mortẽ quã iniuste ꝑpessi sunt vindicabit, impios
affligendo [non est oblitus] dñs [clamorem pauperꝫ]. i. prædicationẽ, laudationẽ, orationẽ hu
milium, qa tpe suo reddet eis copiosam mercedem, quamuis interdũ videatur quasi oblitus, qa
diu differt, & sanctos suos tribulari permittit. Post hæc ostendit quis sit iste clamor pauperũ,
q etiam esse potest oratio singulorum mundi vanitatem spernentium. ¶[Miserere mei dñe.]
13 opem ferendo [vide humilitatem meam]. i. considera oppressionem & pœnam quam patior,
[de inimicis meis]. i. a persecutoribus & tyrannis, & hoc oro, non vt illos in æternum conde
mnes, sed vt in me gratiam augeas, fortitudinem patientiamq; corrobores. [Qui exaltas me
14 de portis mortis.] id est, qui per passionem & sanguinem Christi filij tui liberas me a morte
æterna, vel a peccatis mortalibus, quę sunt via spaciosa ac lata, per quam multi gradiuntur ad Matthæ. 7
pœnam inferni, quæ est mors æterna. Et ideo o domine exaltas me de portis mortis, [vt an
nunciem,] id est, regratiando commemorem, aliosque docendo ac inflammando decantem
[omnes laudationes tuas] id est, sermones ad laudem tuam pertinentes, [in portis filiæ Sion.]
id est, in fide, spe, & charitate, per quas itur ad regnum cœlorum tanquam per portas filiæ
Sion, id est, militantis ecclesiæ, cuius mater est triumphãs ecclesia. Omnia enim quæ agimus,
in fide, spe, & charitate agere nos oportet, si meritoria esse debeant. Vel, in portis filiæ Sion, id
est, in ipsa militanti ecclesia, seu in conspectu fidelium. Debemus namq; alios ad laudem dei
inducere prædicando, docendo, seu exemplariter conuersando, secundũ q vniuscuiusq; voca
tio exigit.

tio exigit.prout ait saluator:Sic luceat lux vestra coram hominibus,vt videāt opera vestra bo D
Matthæ.5 na,& glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. ❡[Exultabo in salutari tuo].i.in beatitudi 15
ne mihi promissa à te,in qua nunc gaudeo per spem,postmodum aūt gaudebo in ea per rē, vel
exultabo in salutari tuo.i.in saluatione mihi impensa à te:vel, in salutari tuo.i.in Christo filio
tuo,qui(teste Symeoue)est salutare tuum, qđ parasti ante faciem oīm populoꝝ, In hoc inquā
salutari exultabo,contemplando bñficia eius mihi collata, & expectando eius promissa mihi
reposita atq; parata. [infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.] Hoc est quod in septi-
mo psalmo prædictum est:Incidit in foueam quam fecit. Gentes itaq; & impie cōuersantes in
fixæ.i. demersæ & captæ sunt in interitu quē fecerunt.i.in morte quam sanctis hoībus intule-
runt.Quia pro morte corporali ac temporali sanctis illata, ipsi spiritalem atq; ꝑpetuā mortē
incurrerunt. Multi quoq; tyranni propter mortem sanctis inflictam,etiā in præsenti vita mi-
serabiliter perierunt,sicut in Chronicis inuenitur.[❡In laqueo isto quē absconderūt].i.in ma 16
lo quod aliȷs occulte parauerūt[comprehensus est pes eorum].i.iuste punitus est affectus ipso-
Hester.7. rum,qa malum quod aliȷs parauerunt ipsi etiā in pñti passi sunt.Vt Aman qui in patibulo, qđ
Mardochæo præparauit suspēsus est.Et si in pñti nō fiat retributio talis,tñ procul dubio in fu-
turo terribilior fiet,&tunc in laqueo quem absconderunt,cōprehendet pes eoꝝ,qm̄ dolus atq;
malitia ipsoꝝ redundabit in caput eoꝝ.præsertim in die iudiciȷ,propter qđ subdit: ❡Cogno 17
Lucæ.3 scetur dñs iudicia faciens.]In futuro em̄ iudicio videbit oīs caro salutare dei nostri,& tūcChrs
manifeste apparebit,omnibusq; patebit,ꝙ ipse sit iudicia faciens,seu oīa iuste iudicans[in opi
Apocal.3 bus manuū suaꝝ cōprehensus est peccator]opa em̄ illoꝝ sequūtur eos.Et ergo quē dñs in pec E
catis decessisse inuenerit,hunc in iniquitate sua cōprehendit ac damnat. ❡Conuertant pctō- 18
res in infernū].i.in die iudiciȷ in infernū retrudentur oēs obstinati in malo,illi vз de qb⁹ sub-
iungit:[oēs gentes quæ obliuiscunt deū,].i.quæ deū à sua memoria expellunt,nō contēplādo,
Psal.111 nec diligendo ipsum,sed contēnendo aut nō curādo mandata ipsius. ❡Qm̄ nō in finē obliuio 19
erit pauperis].i.fidelis & humilis homo,ǭuis ad tps videat derelictus à deo, tñ finaliter in me-
moria æterna erit iustus.qa in die iudiciȷ saluabit in æternum.[patientia pauperꝝ non peribit
in finem].i.nō carebit debito præmio,sed æterna felicitate ditabit. In sequentibus ecclesia loq
tur Christo de Antichristi deiectiōe.[Exurge dñe.] o Christe iudex tempore Antichristi [exur 20
Marci,13. ge]fidelibus auxiliando atq; ad iudicium properando qa tanta erit persecutio eius, vt nisi bre
uiati fuerint dies illi,non fieret salua omnis caro.[non confortetur homo]i.nō ꝑualeat contra
ecclesiam Antichristus, q erit pessimus homo,& adeo quidem,vt eius malitiam ferre non pote
rit humana conditio.[iudicentur gentes in conspectu tuo.].i.oēs Antichristi satellites ac fau-
tores ei finaliter adhærentes iudicentur iudicio reprobationis à te in extremo iudicio. Interim
quoq; seu añ finale iudiciū quod statim sequetur post Antichristi persecutionem, prout in euā
gelio patet.[Cōstitue legislatorem,].i. Antichristūq legem blasphemiȷs Christi plenā adducet 21
[super eos].i.super gentes iniustas ab eo fallendas.Aduertendum est autem ꝙ malum pœnæ
Amos 3 est effectiue à deo,sicut per Amos prophetam dicitur: Si erit malum in ciuitate, quod dñs non
fecit. Malum vero culpæ est à deo permissiue & indirecte,quia non impedit ipsum,quemad- F
Exodi.10 modum dñs dicitur indurasse cor Pharaonis,& obfirmasse cor Seon regis Amorræorum, &
11.& 14. Og regis Basan. Sic quoq; dicitur dñs constituere Antichristum super gentes, quia permittit
Deuter.4. hoc fieri propť pctā eoꝝ.Vnde de Antichr̄o loqns Apost. Tunc(inqt)reuelabiť ille iniquus,cu
Nume.21. ius aduentus erit scđm operationē Satanæ in omni virtute, & signis & prodigiȷs mendacib⁹,
2 Thessa.2 & in omni seductione iniqtatis his qui pereunt, eo ꝙ charitatē veritatis non receperunt, vt
salui fierent,& ideo mittet illis deus operationem erroris vt credant mendacio. [sciant].i. per
experientiam pœnæ cognoscant[gentes] Antichristo credentes[qm̄ hoīes sunt] vanitate sedu
cti,non filiȷ dei sicut putabant:nam æstimabant Antichristum esse verum Christum,& se per
fidē eius fieri filios dei. Sed o domine iuste iudica eos vt se errasse vel in pœnis inferni cogno-
scant,qui in pñti vita vero Christo adhærere noluerunt. [Vt quid domine recessisti longe.]
Hoc dicit ad Christum ecclesia ad designandum sæuissimam rabiem persecutionis Antichri- 22
sti. Tanta equidem erit persecutionis illius seueritas, vt videatur deus quodammodo relinque
re suos.Quanta enim erit persecutio illa dum pius martyr corpus suū pœnis exponet, & im-
pius persecutor añ oculos patientis miracula faciet,imo ecclesia tunc creditur non esse factu-
ra miracula,nisi forte Helias & Enoch,vel aliȷ pauci. Mirando ergo dicit ecclesia: Vt quid dñe
recessisti longe.i.ita te habebis ac si longe abesses. [despicis].i. ꝑ modū despitientis te habebis
[in opportunitatibus].i.in necessitatibus Christianorum[in tribulatione].i.quā ipsi in perse
cutione illa amarissima sustinebunt: quia em̄ permittes eos tradi manibus impioꝝ, atq; tam
grauiter tribulari, vt nunǭ fuerit, nec sit, neq; futura sit tribulatio tanta, & ob id apparebit, ac
si omnino

23 si omnino despiceres oro̅nes fidelium. ¶[Dum superbit impius].i.Antichristus,qui se filium
A dei vocabit & teste Apo.Extollitur super omne q̊d dr̃ deus,aut q̊d colitur,ita vt in templo dei
sedeat,ostendens se tanq̄ sit deus,dū(inqam)ita superbiet homo pc̄ti,filius perditionis[incen=
ditur pauper] .i tunc varijs pœnis occidetur populus Christianus,q tunc multum pauper con
temptusq; erit. Solet aūt scriptura per ignem omne gn̄s pœnaꝝ significare.Ad literam etiam
accipi potest,qm̄ Antichristus multos Christianoꝝ igne cōburet, [cōprehenduntur in cōsilijs
qbus cogitant].i.Antichristus & eius ministri cōprehendent & capient seu cruciabunt à Chri
sto in consilijs qbus cogitant,qa q̊d ipsi cogitabūt facere Christianis,hoc Chr̄s faciet eis.qm̄ at
testante diuo Apost.Iesus interficiet Antichristū spiritu oris sui,q̊d Isaias q̊q; p̄dixit: Spū inqt 2.The.2 Isaiæ.11
labioꝝ suoꝝ interficiet impium.i.Antichristū.Deiñ ponitur causa confirmans Antichristum
24 in suo errore: ¶[Qm̄ laudat peccator in desiderijs aīæ suæ].i,Antichristus q est caput malorū,
à suis laudabitur in oī suo affectu & ope.Desideriū em̄ ipsius est vt fidem Christi Iesu oīno euel
lat,q̄tenus ipse Christus esse credatur,in hoc aūt desiderio à suis laudabitur[& iniquus].i.An=
25 tichristus impietatis magister[bn̄dicitur]i.à suis cultoribus tanq̄ deus bn̄dicetur. ¶[Exacerba
uit].i.vehementer offendet[dn̄m]Iesum[pc̄tōr].i.Antichristus[secundū multitudinē irę suę]
.i.secundū exigentiam multoꝝ pc̄tōꝝ suoꝝ,quibus iram dei merebitur[non quæret] pœnitē
26 tiam,s.qm̄ obstinatus erit in malo. ¶[Non est deus in conspectu eius].i. Antichristus nō cōsi=
B derabit vindictam sibi a deo paratam & imminentē,neq; timebit deum,sed quemadmodum
Daniel prophetauit:Aduersus oēm deum,& aduersus deum deoꝝ loq̄tur. [inqnatæ sunt viæ Dan.7.
illius].i.vitiosæ sunt operationes Antichr̄i[in oī tpe].i.a primo instanti q̊ cœperit vti ratione
imo tota vita eius erit pc̄m̄. Diabolus em̄ Lucifer descendet in eum in vtero matris,& diriget
27 eum in oībus.¶[Auferūtur iudicia tua a facie eius]qa intm̄ excęcabit eum sup̄bia sua,vt nō pu
tet se iudicandū a deo,& forte ex admirabili cęcitate putabit se esse veꝝ Christum,eo ꝙ videat
sibi omnia ad nutum succedere,nec deū se de ipso in aliquo vindicare.Non tn̄ excusab it de pec=
cato, qa nō erit possessus à dæmone,quēadmodū arreptícij & amentes:sed erit cōpos rōnis, &
si voluerit aduertere,sciet se errare.Auferent ergo iudicia diuina à facie eius.i.a consideratione
sui intellectus[oīm inimicoꝝ suoꝝ dn̄abit].i.oīm sibi nolentiū obedire dn̄abitur ,quia occidet
eos,vel fugient & abscondent se ab eo.Vn̄ apud Danielem legimus :Aspiciebā & ecce cornu il= Dan.7
28 lud faciebat bellum aduersus sc̄tōs & p̄ualebat eis. ¶[Dixit em̄ in corde suo] .i.cogitauit illud
q̊d seqtur:[nō mouebor a gn̄atione in gn̄ationē].i.nō deijciar a potestate ista, & regno & glo
ria a gn̄atione in gn̄ationē.i. vllo tpe, vel aliqua duratione qua gn̄ationes sibijnuicē succedere
possunt,quia putabit regni sui non esse finem venturꝝ q̄diu ipse fuerit . Qm̄ em̄ iudicia dei aufe
rentur ab oculis eius,consequens est vt non æstimet se ab aliquo superandū, sed quasi p̄petuo
duratuꝝ.[sine malo]hoc profertur ad pronomen ,ego,subintellectum,vt sit sensus . Ego sine
29 malo.i.ego viuens & regnans sine oī impedimento & pœna,nō mouebor,&c. ¶[Cuius male
dictione os plenū est].i.blasphemijs contra Christū[& amaritudine] .i.cōminatione austera;
qm̄ sibi nō obedientibus cōminabitur mortē[& dolo]nā multos blandimentis decipiet:vel do
C lo.i.subdola ac fallaci allegatione & expositione sacrę scripturæ.Allegabit enim scripturam ve
teris testamenti pro se,sicq; eam exponet,vt videatur quasi impleri in eo , ac per hoc Christus
esse putetur, imo per hoc a multis Christus esse putabitur. [sub lingua eius labor & dolor.]qa
mente tractabit & ore loquetur quomodo sanctis hominibus inferat laborem seruilem & do=
30 lorem mortiferꝝ,non solum per se,sed & per suos fautores.Vnde subiungitur: ¶[Sedet in insi=
dijs].i.sedet insidians,modos nocendi occulte excogitans more latronū[cum diuitibus,].i.cū
suis ministris,quos diuites faciet,quatenus plures sibi alliciat[in occultis] .i.secretis modis fal=
lendi.Nam magnam apparentiam habebunt ea per quæ mundum decipiet , eritq; tunc valde
difficile inter verum & falsum,& inter bonum & malū discernere . Decipiet enim mundū va=
rijs modis, videlicet per miraculoꝝ operationem,per scripturaꝝ allegationem , per sanctita=
tis simulationem,per suoꝝ falsam felicitatem,& per innumerabilem multitudinem adhæren=
tium sibi. Sedet aūt prædicto modo in insidijs[vt interficiat innocentem].i.populum Christi
31 anum pium & charitatiuum. [¶[Oculi eius]tam cordis q̄ corporis[in pauperem.].i.in fidelē
Christianum[respiciunt]quatenus vel attrahēdo seducat:vel resistentem sibi occidat[insidia=
tur in abscondito].i.occulte machinatur insidias[quasi leo in spelunca sua.] Leo quippe in spe
lunca sua animalibus mansuetis insidians est sæuus, & fortis,sic Antichristus pijs hominibus
32 erit sæuerus & præualens. ¶[Insidiatur vt rapiat pauperem,] scilicet vt comprehendat Chri=
stianum,non in se,sed in domino confidentem,& insidiatur [rapere pauperem dum attrahit
eum] Hoc dupliciter exponi potest,primo sic:Insidiatur rapere pauperem .i. vt interficiat eū
spiritualiter,auferēdo ei fidē & gratiā Chr̄i, dū attrahit eū.i.dū inducit & allicit eum ad legem
suam,

ſuam,ſecundo ſic:Inſidiatur rapere pauperē, q̄tenus interficiat eū corporaliter dū attrahit eū D
ad tormenta. ¶In laq̄o ſuo].i. in deceptionibus,& fraudulentijs ſuis[humiliabit eū].i. oppri- 33
met & affliget pauperē & fidelem.Nam ꝑſecutio Antichri non ſolum erit violēta ſicut eſt ꝑſe-
cutio tyrannoꝝ,nec ſolum fraudulenta vt hæreticoꝝ,ſed erit ſimul violenta propter ſecularē
potentiam,& fraudulenta propter vitæ apparentē ſanctitatē,& ſignoꝝ operationē. Vnde de
Apo.13 Antichriſto ſcriptum eſt:Habebat cornua duo ſimilia agni.i.mendacia ſigna &vitā ſimulatā.
[inclinabit ſe & cadet cū dn̄atus fuerit paupeꝝ].i.Antichrs poſtq̄ hæc oīa fecerit, tunc neceſſi-
tate compulſus inclinabit ſe.i. humiliabit ſe nō p veram humilitatem ,ſed coacte deponet ani-
2 Mach.9 mi ſui tumorē, quemadmodū figura eius Antiochus,q cū grauiſſimo laboraret dolore, nō ex
vera pœnitētia,ſed ex pœnaꝝ experientia dixit:Iuſtū eſt ſubditū eſſe deo,& mortalē nō paria deo
ſentire:& cadet.i.occidet a Chr̄o cū dn̄atus fuerit paupeꝝ,ſ. Chriſtianoꝝ.Dn̄abitur aūt paupe
rum ſeu militanti eccleſię ꝑſequendo opprimēdoq; eam tribus annis cū medio, ꝓut in Daniele
Dan.12 ꝓphetatū agnoſcimus: Tradent inq̄t ſcti in manus eius vſq; ad tp̄s,& tp̄a,& dimidiū tp̄is.He-
bræi enim p tp̄s intelligunt annū,p tp̄a duos annos,et mediū tp̄is mediū annū,et hoc eſt q̄d deAn
Apo.11. tichriſto et ſuis fautoribus dr̄:Ciuitatē ſanctam calcabunt menſibus 42 .i. militantē eccleſiam
opprimēt tribus annis cum medio.Nam menſes 42. tres annos cum medio faciunt. Vn̄ rur-
Apo.13. ſus in Apocal.dr̄: Datum eſt illi os loquens magna & blaſphemias ,et data eſt illi poteſtas face
re menſes 42.Hoc igitur tp̄e euoluto ceſſabit perſecutio Antichriſti:q̄a ſicut grauiſſima erit,ita
Mat.24 breuiſſima fiet. Nam ſaluatore teſtante,propter electos breuiabuntur dies illi.Deinde ſabiun- E
gitur cauſa caſus & mortis Antichriſti. ¶Dixit enim in corde ſuo oblitus eſt deus].i.non atten 34
dit opera mea vt iudicet ea[auertit faciem ſuam].i.conſiderationē[ne videat in finē].i.ne vnq̄
condemnet me. Iſtud Antichriſtus in corde ſuo dicet,vel quia propter excæcationem ſuæ mē-
tis ita putabit,vel quia ita viuet ac ſi deum æſtimaret non eſſe iudicem hominū:ſed non eſt pu
tandum q̄ aperte dicet hæc verba,imo dicet deum omnia iudicatuꝝ, etiam ſe eſſe filium dei,
ac iudicē vniuerſoꝝ:ſed an hoc dicet ex animi ſententia,ita eſſe putans, vel vt alios ſub ſpecie
boni defraudet,nō eſt adeo certum. ¶Exurge dn̄e deus]Hæc eſt or̄o eccleſiæ quæ orat ꝓ An 35
tichriſti finali deiectione,fideliumq; plena liberatione.Exurge dn̄e deus,qui diu differendo &
non exaudiendo quaſi dormiens videbaris,ſed nunc exurge auxiliando & per modum ſtantis
te habendo[& exaltet manus tua].i.manifeſtetur potētia tua,occidendo atq; damnando An-
tichriſtum[ne obliuiſcaris paupeꝝ] .i.ne diutius ſubtrahas protectionem & opem miſericor-
diæ tuæ à pp̄lo tuo. ¶Propter q̄d].i. q̄ fructu ſeu vtilitate [irritauit].i. offendit[impius]ſ. An 36
tichriſtus[deū,dixit enim in corde ſuo:Non requiret].i.deus nō exiget rationem de actibus meis,
nec vlciſcetur ſanguinē Chriſtianoꝝ q̄s occido.Inſuper conuertit ſe eccleſia ad deū. ¶Vides] 37
.i. falſum eſt q̄ Antichriſtus dicit te auertiſſe faciem tuam ne videas in finem,imo tu vides:nā
Heb.4 oculis tuis oīa nuda ſunt & aperta. & hoc patet ex eo[qm̄ tu laborem & dolorē conſideras].i.
tu diligenter attendis laborē & dolorem q̄s ſancti tui ab Antichriſto & ſuis ꝑpeſſi ſunt[vt tra-
das eos in manus tuas].i. vt acceptes & gratos habeas laborem & dolorē ſanctoꝝ,retribuēdo
eis æternam quietē perpetuamq; lætitiam. Vel,vt tradas eos,ſ. Antichriſtū & ſuos in manus F
tuas.i. in poteſtatem iuſtitiæ tuæ,quatenus æternaliter eos condēnes. ¶Tibi] o dn̄e [dereli- 38
ctus eſt pauper].i.populus Chriſtianus.quia non eſt alius qui pugnet pro eo,niſi tu dn̄e deus,
præſertim tp̄e Antichriſti[orphano].i.populo deſolato,q præter te nullum habet conſolatorē
& eſt quaſi non hn̄s patrem auxiliantē,aut matrem conſolantem,quēadmodū erit plebs Chri
ſtiana tp̄e Antichriſti[tu eris adiutor]q̄a redimes eos , nec derelinques electos tuos finaliter.
¶Contere] .i.ad nihilum redige[brachium peccatoris & maligni] .i.poteſtatem Antichriſti, 39
Dan.7. q ſecundum Danielis vaticinium,tam diu conteret ſanctos altiſſimi,donec conteratur,[quæ-
retur peccatum illius, & non inuenietur.] .i. oīs voluptas & gloria atq; malitia Antichriſti ſic
deſtruetur quaſi nunq̄ fuiſſet:vel ſic,quæretur pc̄m̄ illius & non inuenietur , quia poſt mortē
Antichriſti,quidam de ſuis obſtinatis miniſtris ꝑſiſtent in ſua malitia, & quærent pc̄m̄ prin-
cipis ſui occiſi, deſiderātes delitiari & p̄uaricari quemadmodū ille fecit,ſed pc̄m̄ illius nō inue-
Lucæ.21 nietur ab illis.Nā cū dixerint pax & ſecuritas,tūc Chr̄o teſtante ſuꝑueniet eis repentinus inte-
1.Theſſ.5. ritus. ¶Dn̄s].i.Ieſus Nazarenus qui eſt verusChriſtus & oīm creator ac dn̄s[regnabit in ęter 40
Lucæ.1 num & in ſeculum ſeculi] qm̄ regni eius non erit finis,nec etiam fides catholica.per quam re-
gnat in ſeculo iſto,vnq̄ mundo durante in toto deficiet,q̄uis tempore Antichriſti magis q̄ an-
te decreſcet.[peribitis gentes].i,impij qui Antichriſto adhæſiſtis,nec pœnituiſtis[de terra illi-
us.]id eſt,de regione viuorum.quia expellemini à regno cœlorum , imo de terra iſta inferiori
& elemētari peribitis,quia retrudemini in infernum,& hoc ideo. ¶Quoniā deſideriū paupe 41
rum].i. orationem fidelium[exaudiuit dominus,præparationem cordis eorum.].i. prompti-
dinem

A dinem, qua tibi in aduersis fideliter adhæserunt [audiuit] o domine [auris tua]. i. acceptauit
& remunerauit sapientia tua. ¶ Iudicare pupillo & humili] .i. tale atq; tam iustum iudicium
42 profer, vt ab omnibus iudiceris, id est, iustus cognoscaris & approberis: pupillo & humili, id ē
ad salutem & gloriam pupilli ac humilis, sicut inferius dicitur: Vt iustificeris in sermonibus tu-
is & vincas cum iudicaris, videlicet vt iudicando salues pupillum & humilem. i. vnumquenq; Psalm. 50.
terrena ista spernentem, & seipsum pro nihilo reputantem [vt non apponat vltra magnifica-
re se homo super terram] .i. vt finem accipiat Antichristi superbia, neq; præsumat de cætero
velle alijs dominari.

¶ Expositio tropologica eiusdem psalmi.

DEniq; passus iste qui ad literam de Antichristo expositus est, moraliter posset exponi de membris ipsius, videlicet de persecutoribus ecclesiæ, alijsq; iniustis, qbus vel omnia, vel multa iam prædicta conueniunt, vt illud: Dum superbit impius succenditur pauper. Et: Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & alia pene omnia. Ea quoq; quæ exposita sunt de ecclesia pro tempore Antichristi, exponi possent de ecclesia, & quolibet iusto pro quolibet tempore magnæ persecutionis, sed propter prolixitatem vitandam, & quia expositio moralis faciliter patet, & elici potest ex expositione inducta, iccirco eam omitto. Veruntamen videat sibi quilibet qui se ad Christum pertinere confidit, ne sibi aliquo modo conueniāt quæ nunc de Antichristo recensita sunt. Videat sibi ne inueniatur superbus, pauperumq; oppressor, aut irrisor simplicium, vel contemptor infirmorum. Non cupiat laudari in desiderijs vitiosis, neq; applaudentibus ac blandientibus sibi in malo delectetur: sed
B cogitet semper dei præsentiam, & iudicem Christum penset vbique considerantem omnia opera sua, ne ei conueniat quod de Antichristo expositum est: Non est deus in conspectu eius, & auferuntur iudicia tua à facie eius. Non sit maledicus, comminator, amarus, dolosus, sed taliter satagat domini Iesu Christi vestigia imitari, quatenus in die nouissimo mereatur ab Antichristo ac eius infelici collegio separari, atque cum Christo altissimo æternaliter in cœlestibus triumphare.

¶ Finis Psalmi Noni.

COMMENTARIVS IN PSALMVM DECIMVM.

¶ Expositio Tituli.

DEnique titulus psalmi istius est: In finem Psalmus Dauid, id est psalmus iste dirigens nos in Christum seu deum, est ipsius Dauid, qui loquitur hic in persona confidentis in domino. Aduertendum autem, quod sicut doctores catholici scripturas veteris testamenti, quæ cōuenient applicantur cuilibet fideli, & etiam toti congregationi fidelium, exponunt ad literam de ecclesia & quolibet vero Christiano. Ita Hebræorum doctores scripturas has exponūt ad literam de synagoga, & quolibet vere Iudæo seu Israelita. Vnde quemadmodum nostri doctores exponunt Cantica Canticorum de Christo, & de ecclesia, sic Iudæorum doctores expo-
C nunt ea de rege Messia & synagoga.

¶ Iste itaque Psalmus sicut præcedens ad literam exponi posset de Dauid & synagoga, & de hæreticis veteris legis, cuiusmodi erant Sadducæi, & alij quidam, & ita exponeretur de ecclesia & quolibet eius membro tropologice. & de Christo allegorice. Breuiter ergo tangendo primam expositionem Dauid in persona sui, ac cuiuslibet Iudæi seu synagogæ spiritualiter intelligentis, ait.

¶ Expositio Psalmi literalis.

1 IN domino confido] id est, spem salutis meæ in filio dei incarnando, in rege Messia futuro
constituo, quia per fidem eius saluari expecto, & quia sic est [quomodo] o Iudæi (legem
carnaliter intelligentes) [dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer] id est, ascen-
de & conuola ad legem diuinitus datam, & in monte Sinai primo receptam, constituen-
do spem tuam in ea, quasi sine fide & gratia Christi saluari possem, videlicet per solam obser- Exodi. 20.
uantiam legis, quemadmodum multi Iudæi putabant, de quibus scribit Apostolus: Ignoran-
tes dei iustitiam (scilicet quod iustus ex fide viuit) & suam volentes constituere, confidentes in Roma. 10
2 proprijs viribus, & exteriori obseruatione legis, iustitiæ dei non sunt subiecti. ¶ Quoniam ec
ce peccatores] id est, carnales hæreticique Iudæi [intenderunt arcum.] id est, assumpserunt
pro suo errore legē secundū literalem ipsius intellectū, de q̊ ait Apost. Lr̄a occidit. [parauerunt
sagittas suas]. i. quasdā allegationes in lege cōscriptas. q̄ videnī eorꝫ errori apparentiā facere, 2. Cor. 3
[in pharetra]. i. in ore suo, ex q̊ proferunt iacula mortis [vt sagittēt] i. puerse instruāt [in obscu
ro]. i. in his quæ difficultatē hn̄t, qualiter intelligi debeant [rectos corde.] .i. iustos ac simplices,
quib⁹

quibus exponunt obscura talia pro suo errore corroborando. [Quoniam quæ perfecisti].i. D
sacras legis ac prophetarum scripturas a te perfecte & pure inspiratas [destruxerunt]per exposi-
tiones suas extortas[iustus aũt].i. verus Iudæus eorum assertioni non credẽs [quid fecit]& respõ
det. [Dominus in templo sancto suo] .i. deus per fidem & gratiam habitat in homine iusto,q 3
2. Cor. 6 templum dei vocatur. Et ergo si quæratur qd fecit iustus, respondetur ꝙ sperauit in dño, qm̃
dñs est in eo, sicut in templo per fidem & spem[dñs in cœlo sedes eius]i. sedes dñi est in cœlo.i.
Sapien. 7. in aĩa iusti, quæ est sedes sapientiæ, vel in cœlo empyreo, in quo deus specialiter sedere perhibe
tur, qm̃ ibi excellẽtius operatur, clariusq; videtur. Incorporeus aũt deus materialem sedem nõ
habet, sed sedes eius sunt sanctæ mentes, in quibus quiescit per fidem & gratiam in præsenti, ꝑ
speciem vero & gloriam in patria. Et quoniã quies atq; inhabitatio dei per speciem & gloriã
est eminentior quiete & inhabitatione per fidem & gratiam, ideo deus magis proprie excellen
tiusq; esse, habitare, & sedere dicitur in cœlo & comprehensoribus, q̃ in terra ac viatoribus. Por
ro sequentia verba huius psalmi secundum quamlibet expositionem satis conformiter, & qua
si eodem modo exponuntur, iccirco ipsorum expositionem nunc differo vsq; ad principalem
psalmi istius explanationem.

¶ Expositio tropologica psalmi eiusdem in persona ecclesiæ & vniuscuiusq; fidelis,
qui est vnum membrum ecclesiæ.

PRæuidens igitur sanctus propheta Dauid in spiritu sancto fraudulentos doctores siue hæ
reticos tempore Christianæ legis futuros, ait in persona ecclesiæ. [[In dño confido.] .i. in 1
deo pono spem meam, veritatibus sacræ paginæ credo, sanctorum patrum catholicorumq; docto E
rum expositiones recipio, propterea o hæretici[qũo].i. qua ratione[dicitis animæ meæ trans-
Ecclesia. 3 migra in montem] .i. ascende propriam rationem, crede proprio sensui, ingenio tuo confide,
& scripturam sacram intellige, secundum nostram expositionem, q propter subtilitatẽ nostri
ingenii montes vocamur: qũo inquam dicitis animæ meæ transmigra de secura & humili sim
plicitate ad periculosam sublimitatem, & maiestatis prohibitam perscrutationẽ [sicut passer]
id est, velociter alte volando, in mirabilibus super te ambulando, & terminos à patribus consti
tutos transferendo. Vana est ista vestra persuasio, qm̃ Salomon ait: Qui ambulat simpliciter,
Proue. 10 ambulat confidenter. Et iterum: Deus protegit gradiẽtes simpliciter. Qui vero scrutator est ma-
Prouer. 2. iestatis, opprimetur à gloria. Consequenter Propheta ostendit ꝙ hæretici istud irrationabilit
Proue. 25. dicunt. [Qm̃ ecce pctõres] puta hæretici[intenderunt arcum].i. disposuerunt ingeniũ suum 2
ad male docendũ armando se authoritate diuinæ scripturæ quã ꝑuerse intelligunt [parauerũt
sagittas suas in pharetra]i. in promptu habent verba simulata atq; fallacia in corde & lingua,
quæ videntur simplicioribus rationabilia esse ac iusta, sicq; sub specie boni decipiunt, ꝑsertim
dũ authoritate scripturę se muniũt[vt sagittẽt]i. sua doctrina corrũpant[rectos corde.].i. fide
& opere Christianos[in obscuro] .i. latenter & insidiose. Et in isto grauiter peccãt o domine. 3
[Quoniam quæ perfecisti] .i. diuinas scripturas, patrum sanctorum decreta ac ordinationes F
subuertunt, introducendo nouas ac vanas doctrinas. [iustus aũt quid fecit] .i. quomodo istis
hæreticis resistit? & respondet: [Dñs in templo sancto suo].i. dñs manet in corde iusti, vt pro- 4
tegat eum à fraudibus ꝑuersorum, & in vera fide ipsum conseruet, quasi dicat: Iustus quidem
non acquiescit hæreticis, sed resistit: non tñ propria virtute, sed dñs in eo per gratiam habitans
2. Thess. 3. dat efficaciam resistendi, quẽadmodum ait Apost. Orate dñm vt liberemur ab importunis &
malis hominibus. Vel dñs in templo sancto suo.i. in congregatione electorum suorum habitat,
vt eos ab omni hæreticorum prauitate defendat. [dñs in cœlo sedes eius]Hoc in præcedenti ex
positione satis expositum est. Insuper locus iste de quolibet fideli a spiritu elatiõis & vanæ glo
riæ tentato exponitur. Dicat ergo verus humilis, q non in se, sed in dño gloriatur, nec cupit pręe
esse aut apparere. In dño confido, a quo est omne bonum q̊d habeo, qũo ergo o tentator dia-
bole, vel homo inanis, vel cogitatio propria, qũo inquam dicitis animæ meæ, interius suggerẽ
do, aut foris loquendo, aut occasionem superbiẽdi subministrando, transmigra in montem.i.
extolle teipsum, reputando te aliquid esse cum nihil sis, & hoc sicut passer: non ꝙ isti manifeste
dicant animæ, vt erigat se ad alta sicut passer, nam si hoc dicerẽt, ꝑsuasio ipsorum apparentiam
non haberet, neq; deciperet animam: quoniam passer est animal petulans, inquietum & leue.
Imo ipsi dicunt: Euge, euge, q̃ bene fecisti, q̃ laudabiliter vixisti, merito te magnum & sanctum
reputant homines, sed quoniam ista suggestio tendit ad hoc, vt homo inaniter glorietur & ex-
tollatur, atq; ꝑ hoc passeri inquieto conformetur, iccirco homo iustus & humilis ponit non ṽ-
ba seductorum istorum, sed rem in quo designat se aduertere calliditatẽ ipsorum, nec velle con-
sensum præbere, & ideo addit: Quoniam ecce pctõres, vz prædicti ꝑsuasores fallaces intẽde-
runt arcum.i. excogitauerunt nociua consilia, ex quibus velut ex arcu procedũt ṽba & actus
qbus

quibus decipiunt alios,parauerunt sagittas suas in pharetra,id est,disposuerunt sermones ad
A ulatorios in ore suo,seu deceptoria opera in vita sua,scandalizando,tentando, inficiendoque
alios. Vita nanq; peccatoris in cathedra pestilentiæ residentis pharetra appellatur,quia per eã
vulnerat animam proximi sui,vt sagittent, inducendo ad peccatum,in obscuro proponendo
mala ac falsa sub specie boni & veri. Nam teste Apostolo satanas transfigurat se in angelum 2.Cor.11
lucis,similiter & ministri ipsius transfigurant se in ministros iustitiæ,rectos corde, id est,inno
centes ac simplices , tales enim faciliter inficiuntur à simulatoribus & versutis quoniam æsti- Proue.14.
mant alios tales esse quales ipsi sunt, propter quod scriptum est:Innocens credit omni verbo, Ecclesi.19
hoc tamen valde cauendum est,quoniam sapiens dicit:Qui cito credit,leuis est corde,& mino
rabitur . Vnde innocentes ac simplices discretione cautelaq; indigent, & bona informatio ex-
perti viri eis necessaria estimo nisi deus qui protegit gradientes simpliciter,protegeret eos,ra- Prouc.2
ro vel nunquam euaderent laqueos seductorũ.Quoniam quæ perfecisti destruxerunt,id est,ve
ram & immaculatam iustitiam diuinorum præceptorum,atq; consiliorum,quam tu domine
præcepisti,consuluisti,& opere impleuisti.Qui cœpisti facere & docere , & qui non venisti sol- Actu.1 Matth.5
uere legem,q̃tum ad præcepta moralia,sed implere,destruxerunt peccatores prædicti qui con
5 tra charitatem dei ac proximi alios moliuntur subuertere. ¶[Oculi eius]id est,misericordia
& prouidentia dei[in pauperem]id est, humilem seu terrena despicientem ac sponte egenum,
[respiciunt]exaudiendo preces ipsius, & præseruando eum à malis[palpebræ eius]id est,pati
entia &longanimitas dei,qua dissimulat peccata hominum differendo vindictam,qua etiam Sap.11
B differt reddere iustis mercedem [interrogant]id est,examinãt [filios hominum] inquirẽdo &
quasi probando,an peccatores omnino obstinati existant , & an iusti veraciter iusti consistãt.
Nempe ex hoc quod deus sic differt iudicium,innotescit an mali penitus mali esse velint, perse
uerando in vitijs,an etiam iusti constanter sint iusti,æquanimiter omnia tolerantes. Propter
quod in Ecclesiaste habetur: Quia non cito profertur contra malos iudicium absq; vllo timo Eccls.8
re filij hominum perpetrant mala,&rursus sapientissimus Salomon ait: Hoc est pessimum in Eccls.9
ter omnia quæ sub sole fiunt,quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda filiorum hominũ
implentur malitia & contemptu.Conuenienter autem per palpebras dei intelligitur longani
mitas &patientia eius,nam palpebræ sunt tegumentum atq; operculum oculorum seu visus.
Deus vero ex hoc quod tam longanimis patiensq; existit, videtur quasi non considerare atq;
nescire opera hominum, secundum quod Abacuc, quasi impatiens & admirans ad dñm ait: Abacuc.1
Mũdi sunt oculi tui ne videas malum,& respicere ad iniquitatem non potes:quare non respi-
cis super iniq; agentes,& taces deuorãte impio iustiorem se?Dicitur enim deus iniquos nõ res
picere,quia non vindicat statim. Ex hoc quoq; quod deus ꝑmittit iustos varijs modis affligi,
neq; in præsenti remunerat eos,solent interdum corda infirmorũ turbari,& quasi de prouidẽ
tia dei dubitare,atq; à virtuosa conuersatione deficere.Ex quorum persona scriptum est:In-
ualuerunt super me verba vestra,dicit dominus,& dixistis:Vanus est qui seruit domino,& q̃d Malach.3
emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram domi-
6 no?Sed horum errorem Dauid redarguens addit:¶[Dominus interrogat iustum & impium]
C id est,prædictis modis probat, tentat, & discutit homines.s.per tribulationes & hæreses, atq;
aduersa,vt appareat qui vere ad eum pertineant.Propter quod Moses dixit:Recordaberis cũ- Deut.8
cti iteneris,per quod adduxit te dominus deus tuus vt affligeret te, atq; probaret, & nota fie-
rent,quæ versabantur in corde tuo,vtrum custodires mãdata illius,an non [qui autem diligit
iniquitatem].i.qui delectatur in malo & appetit quæ non licet, odit animam suam.i.seipm.
Nam sicut amare,aliud nihil est q̃ alicui bonum velle:ita odire aliud nõ est,quam alicui malũ
velle.Qui ergo illud desiderat quod saluti animæ suæ repugnat,ille veraciter odit seipsum.
¶ Pluit].s.dñs[super pctõres laqueos]Hic ponit̃ pœna,s.diligentiũ iniquitatem . Dñs enim
pluit.i.effundit,sup eos laqueos in vita ꝓsenti,in morte,in futuro iudicio,&in inferno.In præ
senti enim constringuntur vinculis vitiorum,ita vt nil meritoriũ agere possint,neq; ad deum
mentẽ per charitatẽ erigere,sed seruiunt diabolo, à quo scd̃m Apl̃m captiui tenentur ad ipsius
voluntatem.Propterea Salomon asserit iniqtates suæ capient impiũ,& funibus pctõrum suo Proue.10.
rum constringet.In morte etiam dñs pluit laqueos sup pctõres:quia post mortẽ nunq̃ cõuerti
pñt ad dominũ,sicut nec angeli mali post casum,qm̃ Damascenꝰ ait:Quod in angelis est casus
hoc in hoĩbus est mors . Quemadmodũ nanq; angeli mali incõuertibiliter à deo auersi sunt &
æternaliter in illo affectu manent,in quo erant qñ peccando ceciderunt, sic animæ in morta-
li pctõ decedentes incõuertibilit̃ auertunt̃ à deo,in æternũq; ꝑmanent in illa mentis dispositi
one,&affectione in qua erant,dum à corpore exierunt.In futuro autẽ iudicio pluit deus laque
os super peccatores,qm̃ tradet eos damnationi æternæ quam euadere non valebunt,sed &in

inferno ligabunt, projicient eñ ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores. Et in infer D
Mat.22 no erunt [ignis] inextinguibilis [sulphur]. i. fœtor horribilis [& spūs procellarum]. i. intolera bilis strepitus clamoris ac vlulatus miseroꝝ, aeris intempestas, & varioꝝ tormentorum gravissimus strepitus [pars calicis]. i. pœnæ [eorum] tanta eñ est pœna ipsorum quod tota explicari non potest, nec plene ac integre cogitari, nam alia multa genera tormentorum quæ hic enumerata non sunt, imo quæ nulli hoim innotescunt in inferno erunt & sunt. Deinde ponit causa tantæ damnationis malorum. ¶Qm̃ iustus dñs & iustitias dilexit] Deus quippe natu- 8
raliter & substantialiter iustus est. Et sicut diuinus intellectus est mẽsura, & fons oĩs veritatis,
Sap.12 ita diuĩa voluntas est mẽsura, causa, & fons oĩs iustitię. Vnde scriptũ est: Cũ ergo sis iustus dñe, oĩa iuste disponis, virtus eñ tua iustitiæ initiũ ẽ. Quicqd ergo deo iustũ videtur & qcqd ab eo pcedit, eo ipso q̃ ei iustũ videt, vel ab ipo causat iustũ est. Et ideo q̃dã legunt à deo præcepta hominibus quæ alias iusta non fuissent, nisi videlicet à deo fuissent præcepta. Sicut quod Abrahę
Baruc.22. Osee.1. præcepit filiũ innocentẽ occidere, & ꝙ in Osee habet: Principiũ loquendi dño ad Osee: Et dixit dñs ad Osee: Vade sume tibi vxorẽ fornicationũ, & fac tibi filios fornicationũ: similitudo autẽ est causa dilectionis, & ideo dñs qui iustus est, dilexit iustitias. i. opa iusta propter se, operatores vero iustitiæ propter iustitiam [æquitatem vidit vultus eius]. i. æqualitatem retributionis qua singulis redditur, prout digni sunt, approbauit intellectus diuinus. Liquet igitur ex præinductis quam sententiosus & medicinalis atq; moralis sit psalmus iste. Et debes o frater quãdo psalmum hunc legis, omnia verba eius ad tuam informationem conuertere, quatenus assuescas quotienscunq; inani gloria aut spiritu elationis tentaris, dicere intra te: In domino cõfido E
& cæt. Dum autem peccata impiorum commemoras, attendas tibi, ne inueniantur in te, quæ condemnas in aliis, Ita quum dicis: Oculi eius in pauperem respiciunt & cæt. aduerte prouidẽtiam dei, & pensa quomodo ante oculos iudicis cuncta cernentis solicite ambules. Postremo dum dicis: Pluit super peccatores laqueos & cæt. concipere debes magnum & sanctum timorem districtæ vltionis dei, & pœnarum inferni. Et qui ita assueuerit legere psalmos, mirabilem fructum atq; saporem in psalmodia reperiet.

¶Expositio allegorica eiusdem psalmi de Christo.

SAnctus ergo Propheta loquens in Chri psona: In dño (inqt) cõfido, quemadmodũ postea dicitur: Dñe spes mea à iuuẽtute mea, quõ ergo o scribę & pharisęi, dicitis animæ meæ trãs
Psalm.70. migra in montem. i. laude ac adulatione emollitus inaniter gloriare, & quære placere hominibus atq; à vera humilitate recede & dic quæ placent hominibus q̃uis sint falsa. Qm̃ ecce pc̃õres videlicet Iudæi prędicti intenderunt arcũ. i. insidias, parauerunt sagittas suas. i. verba dolosa, in pharetra. i. in corde & lingua, vt sagittent in obscuro rectos corde. i. Chrm̃ & eius discipu
Luc.5. los, qbus dicebant: Quare cum pc̃õribus & publicanis mãducat & bibit magister vester?
Mat.22 Marc.12. Christo quoq; blandientes dicebant: Magister scimus, qa verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Ecce quõ conabantur eum transferre in mõtem vt passerem, quatenus laude hac inaniter delectatus, respõderet pro voluntate eorum. Qm̃ quæ perfecisti o Christe. i. vitam tuam perfectissimam optimamq; doctrinã, detrahendo ac blasphemando F
corruperũt. iustus aũt. i. Iesus Chrũs, qest forma iustoꝝ, & sanctus sanctoꝝ, qd fecit ad hæc, & respondet: Dñs. i. verbũ dei humanam naturam assumens in templo sancto suo. i. in humana Chri natura tanq̃ in tẽplo sanctissimo fuit ac mansit conseruans ac protegẽs eã vbiq; & semp.
Iohan.2. vnio facta est in persona Vnde Chrus corpus suũ tẽplum vocauit: Soluite (inqt) templũ hoc, & in tribus diebus suscitabo illud. Dicebat aũt de tẽplo corpis sui, hoc tñ intelligendũ non est, quasi vnio verbi cum humana natura in Chro fuerit solũ accidentalis & p gratiæ inhabitationem, & nõ potius psonalis atq; p duaꝝ naturarum immediatam vnionẽ, sicut putabat inimicus dei Nestorius, q erat Constantinopolitanus epus, Chrus ergo scd̃m assumptam humanitatem dicitur templũ ꝩbi atq; totius beatissimę trinitatis excellentissimo modo, qm̃ plenus erat oĩi charitate & gratia nec vnq̃ separatus à deo fuit, dñs in cœlo. i. in anima Chri, sedes eius, quia in ea inseparabiliter requieuit à primo creatiõis suæ momento, multo excellẽtius q̃ in thronis cœlestibus, q specialr
2.Cor.8. sedes dei dicunt. Oculi eius, s. dñi in pauperẽ respiciunt. i. in Christum, qui cum diues esset propter nos egenus factus est. Cætera verba psalmi istius satis exposita sunt.

¶COMMENTARIVS IN VNDECIMVM PSALMVM.

¶Expositio tituli.

PRæsentis psalmi titulus est, In finẽ psalmus Dauid pro octaua. i. psalmus iste dirigens nos in finẽ, scilicet Christum, est Dauid, q loquit hic in persona viri pfecti pro octaua. i. aduẽtu futuri iudicij, cuius diẽ desiderat propter multiplicationẽ malitię hominũ, quam destrui cupit. Dies autẽ iudicij appellat octaua, quia post septem mundi ætates adueniet. Loquens ergo propheta

A propheta in persona iusti pro deo zelantis & mundo compatientis ait:

¶Expositio literalis, psalmi vndecimi.

1 SAluum me fac dñe] à collegio peccatorum, à periculo vitiorum, ab omni malo præterito, præsenti atq; futuro [qm̃ defecit sanctus] .i. quia non est qui legem tuã custodiat, & ergo multa mihi pericula instant cum sit periculosum inter impios conuersari, nec habeo adiutorium proficiendi in mundo, quia omnes me ad peccandum suo exemplo alliciunt: idcirco peto saluari à te, ne malitia immutet cor meũ, aut fictio decipiat aĩam meã [qm̃ diminutę sunt veritates à filijs hoĩm] Diminuta est em̃ veritas vitę qa inualuit puersitas morum: diminuta ẽ verias doctrinæ, qm̃ multiplicata sunt documẽta errorum: diminuta est veritas iustitiæ, qa oẽs q̃runt q̃ sua, & nemo q̃ Iesu Chr̃i, dicit aũt vir iustus. Saluum me fac dñe, qm̃ defecit sanctus, nonq; æstimet nullum esse sanctũ in mũdo pręter seipsum, sed quia tam pauci sunt sancti cõparatione malorum, vt videanť quasi penitus defecisse. Nam quod modicũ est pro nihilo reputatur, sicq; ait Helias ad dñm: Prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum ego solus. Propter q̃d etiam dixit: Tolle animã meam, quasi diceret. Saluũ me fac dñe, qm̃ defecit sanctus: scd̃m hunc quoq; intellectum dicit apostolus, qa oẽs quæ sua sunt quærunt: & nemo quæ Iesu Christi. Consequenter ostendit, quõ diminutæ sunt veritates à filijs hominum. ¶Vana] inquit [locuti sunt vnusquisq; cum proximo suo], quasi omnes locuti sunt sibi inuicem falsa & friuola, decipiendo, inficiendo, & contaminando se mutuo, sicq; vnus trahit alium ad mortem, cum merito vnus traheret aliũ suo exẽplo & verbo ad vitam. Ideo autẽ locuti sunt vana, qm̃ [labia] eorum sunt [dolosa in corde] qa aliud sonant in ore, & aliud in corde prętendũt, & ita bilingues sunt simulatores & callidi. Vnde subiungit: [& corde locuti sunt] .i. ex intentione locuti sunt vana & falsa, quod quam vitiosum sit, in Ecclesiastico scriptum est. Qui sophistice loquitur, odibilis est: in omni re defrudabitur, non est illi data à dño gratia, omni enim sapiẽtia defraudatus est. Et iterum ait scriptura, Deuotatio pessima super bilinguem. Et sanctus Iob: simulatores (inquit) & callidi prouocant iram dei. Fugiamus ergo hoc vitium pessimum, qm̃ sequitur. ¶Disperdat dñs vniuersa labia dolosa] .i. tollat seu auferat omnes dolosos de congregatione fidelium [& linguam magniloquam] .i. hominem presumptuosum. Hos itaq; deus disperdat. ¶Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus] .i. magna & præsumptuosa ac mirabilia de nobisipsis loq̃mur, quatenus ab hominibus honoremur [labia nostra] .i. eloquentia nostra atq; sermonis subtilitas [à nobis sunt] .i. nobis ascribenda sunt, & nos inde laudandi sumus [qs noster dñs est] Hoc vel aperte dicunt, vel si ore nõ dicãt, tamen corde ita superbiunt, ac si dñm non haberent, quemadmodũ ad Pharaonẽ Ezechiel. Audi (inquit) Pharao rex Aegypti: Draco magne qui dicis meus est fluuius & ego feci meipsum, hoc vero quod dictum est. Disperdat dñs vniuersa labia dolosa, & cæ. Dupliciter intelligi potest. Primo, per modum orationis, videlicet vt dñs donet dolosis gratiam pœnitendi ac emendandi, sicq; disperdantur quantum ad culpam, nõ quantum ad salutem, videlicet vt nõ sint, quales erant, sed conuertantur & spiritaliter viuant. Secundo intelligi potest, per modum propheticæ denuntiationis, ad ostendendum, quod nisi pœnituerint æternaliter disperdentur à dño & peribunt. Deinde dñs manifestat se exaudisse orationem viri perfecti dicentis: Saluũ me fac dñe, & cæ. ait enim. ¶Propter miseriam inopum] i. quatenus liberem inopes à sua miseria .i. ab imperfectionibus vitæ præsentis à cunctis periculis atq; à pœnalitatibus q̃tidianis [&] propter [gemitum pauperum] .i. propter crebra suspiria affectuosasq; preces pauperum spiritu puta humilium, [nunc exurgam.] .i. statim auxiliabor & faciam pro quo rogatus sum. [dicit dñs] ¶Ponam in salutari] .i. inopes & pauperes collocabo in subsidio gratiæ meæ, vel in statu salutis stabiliam eos, [fiducialiter agam in eo] .i. fideliter protegã eos in tali subsidio, nec permittam eos à peruersis peruerti. Et ne o inopes dubitetis de veritate promissionis dñi, qm̃. ¶Eloquia dñi eloquia casta.] .i. pura & omni falsitate impermixta, videlicet sacra scriptura [argentum igne examinatum] .i. eloquia dñi assimilantur argento per ignem probato, qm̃ sicut tale argentum est splendidum atq; dulcisonum, sic sacra sciptura est lucida, deuotęq; menti suauis & sapida, & eloquia dñi sunt argentum [probatum terræ] hoc est, probatum ab omni feci terrena [purgatum septuplum] .i. omni modo mundatum. Septenario enim vniuersitas designatur, eloquia ergo dñi comparantur argento ita probato atq; purgato, qm̃ faciũt homines, non terrenam & carnalem, sed cœlestem atq; angelicam vitam in hoc seculo ducere, & eos qui ipsis obediunt, faciunt septem donis spiritus sanni impleri. Potest autem hic locus aliter & conuenientius explanari, vt sit sensus. Propter miseriam inopum. i. ad succurrendum miserijs paganorum, qui omni miseria pleni erant, quia nec fidẽ, nec gratiã dei habebãt, & gemitum pauperum, hoc est, ad cõsolãdum tristitiã fideliũ aduentũ regis Messiæ optantiũ in veteri

Margin notes: Phil. 2. — 3. Reg. 19. — Philip. 2 — Eccl. 37 — Eccle. 5 — Iob. 36. — Ezech. 29.

testamento, nūc exurgā, mittendo filiū meū in mundū, vt liberet eū, dicit dn̄s deus paī. Ponā D
auxiliū ac mundi salutē, in salutari. i. in filio meo incarnando, per quē omnes electi saluantur
Lucæ. 2. de quo Symeon ait: Quia viderūt oculi mei salutare tuū, fiducialiter agam in eo, hoc est, efficaciter & infallibiliter operabor per ipsum mundi redemptionē. Eloquia dn̄i. i. Christiana doctri
Lucæ. 21 na, eloquia casta. i. syncera atq; verissima, qm̄ possibilius est cœlum & terram transire, quam minimū verbū euangelicæ legis perire. [Tu dn̄e] creator omnipotens [seruabis nos] à malo 8
[& custodies nos] in bono [à generatione hac] de qua iam dictum est: Disperdat dn̄s vniuersa labia dolosa, ne communicemus malis operibus eius [in æternum] hoc est, in p̄senti custodies nos ab eorum culpa, & in futuro ab eorum pœna. Et est istud verbum bonæ spei, estq; impliciter quædam oratio, nam sensus est, tu dn̄e seruabis nos. i. ex charitate & magna fiducia, quā gero ad te dn̄e, spero quod seruabis nos, imo hoc oro intente. [In circuitu impij ambulant]. i. 9
Matt. 7 non tendunt, per arctam & rectam viam, quæ ducit ad vitam, sed in caducis rebus circūquaq; vagantur [secundū altitudinē tuā]. i. secundū maiestatē seu magnitudinē potentiæ tuæ [multiplicasti filios hoīm] hoc est, posteros primoꝝ parentū multiplicādo indiuidua speciei humanæ, in qua sunt tam innumerabilia supposita vt ex eorum multitudine clareat, q̄ alta sit potentia creatoris. Vel secundū altitudinem tuam. i. secundū q̄ decet te sublimē ac summum dn̄m, multiplicasti filios hoīm, non solum numero, sed merito, nō exterioribus bonis, sed gratia, fide, donis spiritus sancti, atq; vniuersis virtutibus, quod tempore nouæ legis præsertim impletum est, ex quo gratia spiritus sancti copiosissime est effusa. [Denique psalmus iste moraliter docet nos vitia linguæ totaliter execrari, quemadmodum scriptum est: Qui moderatur E
Prouer. 10 labia sua prudentissimus est.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XII.

Expositio Tituli.

Habet interea psalmus iste hunc titulum. In finem psalmus Dauid, id est, psalmus iste in Christum nos ducens, ascribitur sancto Dauid loquenti hic in persona fidelium, Christi præsentiam vehementer optantium. Et est psalmus iste carmen ardentissimi amatoris, verba ignea atq; omni affectu plenissima continens, quemadmodum vere deuoto, hunc psalmū cordialiter decantanti constat. Potest autem hic psalmus ad literā exponi de synagoga ac singulis sanctis veteris testamenti, primum Christi aduentum, videlicet incarnationē filij dei toto corde desiderantibus. In horum ergo persona ait propheta.

Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

VSquequo dn̄e obliuisceris me in finem]. i. q̄ diu o fili dei, o verbū patris æterni, coæternū deo patri, ita te habes circa me, ac si omnino oblitus esses mei, videlicet tādiu differendo tuum aduentum [vsq; quo auertis faciē tuam à me?]. i. q̄usq; elongas ac subtrahis à me præsentiam tuam, non solum diuinam, per quam semper & vbiq; es, sed etiam corporalem quam in fine seculorum induisti. Hanc nempe Christi corporalem præsentiam antiqui sancti ardentissime affectabant, quemadmodum in exordio cantici amoris Salomon in persona synagogæ seu antiquorum patrum loquens demonstrat: Osculetur me, F 1
Cant. 1 inquiens, osculo oris sui. i. vnigenitus dei coniungat se meæ naturæ imediata ac personali vnione. Et Isaias: Vtinā (inqt) disrumperes cœlos & descēderes. Abacuc quoq; ait: Vsquequo dn̄e
Isaiæ. 64 Abacuc. 1 clamabo & non audies, vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? [Quàmdiu ponam 2
consilia]. i. dubiosas inquisitiones [in anima mea] Nam homo qui aliquid adipisci vehement desiderat, multa consilia, & varias vias cogitat, quibus possit sortiri quod cupit, Sic veteres sancti multipliciter cogitabāt & inquirebāt, quibus obsequijs possent efficacius impetrare miam dei, videlicet missionē Christi in mundū, & quā diu ponā [dolorē]. i. tristitiā propter dilationē & morā aduētus Christi [in corde meo per diē] hoc est, incessanter & quolibet die. Nā spes quæ differtur affligit animā. [Vsq; quo exaltabitur inimicus meus super me] hoc est, quā diu præ 3
Prou. 13 ualebit diabolus, & fomes peccati atq; reatus originalis peccati, aduersum me. Nā sine Christi aduentu nemo sanctoꝝ intrare potuit regnū cœloꝝ, sed descenderant omnes in limbū inferni. Potestas quoq; diaboli & fomitis multo maior ac fortior erat añ Christi incarnationē ac mortē, q̄ postmodū. Et ideo inimicus tūc q̄si exaltabatur sup sanctos. Chr̄s vero alligauit for-
Luc. 11 tē armatū. i. diabolū, debilitando eius virtutē, & vasa eius diripuit, faciendo sibi de hominibus tēplū dei qui ante extiterant habitaculū diaboli. Itaq; ne amplius exaltetur inimicus meus sup me [respice & exaudi me dn̄s deus meus] assumendo naturā humanā & redimendo me de manu omniū qui oderūt me. [Illumina oculos] hoc est, fide gratia & illuminatiōe spiritus sancti doce intellectū meū, tā speculatiuū, vt recte cognoscā, quàm practicū, vt iuste viuam. Vel illumina intellectum meum apparendo & conuersando per incarnationem inter hoīes, atq; do- 4
cendo

cendo euãgelicæ legis perfectionẽ. Quia tu es lux vera, q̃ illuminas oẽm hoĩem veniẽtẽ in hunc
A mundũ. Et hoc o fili dei ideo fac[ne vnq̃].i.vt nunq̃[obdormiã in mortẽ].i.ne aliquo tpe cadã
in mortale peccatum, in quod cadendo obdormio & spiritualiter morior, quia à charitate &
gratia dei deficio[neqñ] hoc est, vt nullo tpe[dicat inimicus meus] qui aduersat saluti animæ
meæ[præualui aduersus eũ]inducẽdo eũ ad peccati cõsensum, vel in damnationẽ perpetuã.
5 [Qui tribulant me]tentando atq; conando vt auertãt me à te[exultabũt si motus fuero]hoc
est, gaudebunt si eoꝝ peruersitati consensero, & à te summo & incõmutabilĩ bono p instabili-
tatẽ cecidero[ego aũt in misericordia tua speraui]i. spem victoriæ sumpsi, non de proprijs viri
bus, sed per gratiam Christi saluari & præualere confisus, & ab omni pctõ purgari, à quo p le-
gem mundari nõ potui. Vñ in actibus aplõꝝ Paulus ad Iudæos loquẽs. Per Iesum(inquit) re- Actu.13
missio pctõrũ annuntiat vobis ab omnibus, à quibus non potuistis in lege Mosi iustificari.
6 [Exultabit cor meũ]spirituali lætitia[in salutari tuo] hoc est in incarnato filio tuo, o pater
æterne, q est saluator & salus oĩm hominum. In hac qdem vita exultabo in eo, per fidem ipsum
contemplando, & spẽ ipsum expectando. In futuro aũt seculo exultabo in eo p speciẽ ipsum vi 1.Cor.13.
dendo, videlicet facie ad faciẽ, qa videbo eũ sicuti est: & cognoscã eũ, sicut & cognitus sum. 1.Iohan.3
7 [Cantabo dño qui bona tribuit mihi]hoc est, laudẽ dicã & gratias agã semperq; gratus ero
filio dei saluatori meo, q tanta bñficia contulit mihi[& psallam nomini dñi altissimi].i.nõ so-
lũ verbo, sed verbo simul & opere laudabo altissimum deum vnum ac trinum.

[Expositio trophologica eiusdem psalmi.

Moraliter vero exponendo hunc psalmum, propheta in persona cuiuslibet hoĩs sancti,
B siue ecclesiæ aduentum Christi in p̃senti p gratiã, atq; in futuro p gloriam desiderantis
ait: Vsquequo dñe deus omnipotẽs, cui propriũ est, misereri semp & parcere, obliuisceris me,
seruũ & pauperẽ tuũ in finẽ. i. tam diu, nõ dando desideratam vitæ & gratiæ pfectionẽ in con
uersatione p̃senti, desidero enim tibi in sanctitate & iustitia deseruire. Et oro te quotidie vt des
mihi oẽs passiones refrenare, ac vitia extirpare, quatinus tibi trãquilla pura ac stabili mẽte mi
nistrẽ, sed nõ obtineo grãm istam à te scdm desideriũ meũ. Et hoc vtiq; o dñe nõ est ex defectu
tuæ bonitatis, sed propter indignitatem meæ conuersationis, quoniam obicem pono & mei-
psum gratiæ tuæ incapacem efficio. Sed o dñe à te est omne bonũ, & ergo in quocunq; vides
me ex me deficere in illo digneris mihi ex tua benignitate succurrere. Vsquequo ergo obliuisce
ris me in finem, non exaudiendo cordis mei affectum, vsquequo auertis faciem tuam à me. i.
q̃ diu suspendis gratiosam pietatis tuæ p̃sentiam atq; dulcissimam gratiæ tuæ consolationẽ
à me desolato & sterili, afflicto & arido, qui nõ gusto quam dulcis est dñs, neq; proficio sicut o-
pto & teneor. Interdum enim deus ad tempus suspendit à bonis hominibus gratiæ suæ conso
lationem, non quidem auferendo gratiæ habitum, sed operationem & experimentalem deuo
tionem, atq; optatam alacritatem, & hoc vbertim contingit ex dispensatione diuina propter
negligentiam nostram. Quandoq; autem contingit ex dispensatione diuina, videlicet ne ina-
niter gloriemur & extollamur dum gratia nobis arridet, & adest, & vt deum ardentius, fre-
quẽtius ac fiducialius inuocare assuescamus. Deinde exponi potest hic versus de homine amo
C roso, qui cum Paulo cupit dissolui & esse cum Christo, ait itaq; homo talis. Vsquequo domine Philip.1
obliuisceris me in finem, non liberando me de corpore mortis huius & ab incolatu præsentis Rom.13
miserandi exilij, vsquequo auertis faciem tuam à me, hoc est, quam diu denegas mihi beatifi-
cam tuæ essentiæ visionem, non transferendo me à fide ad speciem, & de via ad patriam. Quã
diu ponam consilia in anima mea inquirendo, & anxie cogitando, qualiter tibi perfecte adhę
ream, atq; proficiendo semper complaceam, quõ etiam tandem ad beatissimæ tuæ bonitatis
fruitionem perueniam, dolorem in corde meo per diem, id est, quam diu affligam meipm in
animo meo quotidie, propter multitudinem imperfectionum mearum, & propter absentiam
gratiæ tuæ aut gloriæ. Vsq; quo exaltabitur inimicus meus super me. i. quamdiu ero subiect⁹
tentationibus diaboli, carnis ac seculi, propter quorum instantiam sæpius cado, & seruus pec
cati efficior. Etsi nõ mortaliter pecco, tamen prohdolor venialiter sæpius pecco, quia iustus se Prou.24
pties in die cadit, & quantum ad hoc exaltatur & præualet inimicus meus super me, habeo eñ
domesticum inimicum, de quo ait Apostolus. Video aliam legem in membris meis repugnã- Rom.7
tem legi mentis meæ. Hæc lex membrorum est fomes peccati & concupiscentia carnis. Vnde
Petrus in sua prima canonica ait: Obsecro vos tanquã aduenas & peregrinos abstinere à car-
nalibus desiderijs quæ militant aduersus animam. Et Paulus: Qui inqt in carne sunt deo pla- 1.Pet.2
cere non possunt. Vt ergo inimicis istis efficaciter repugnem, respice & exaudi me domine de- Roman.8
us meus, respice me per misericordiam, qui omnia respicis per scientiam. Illumina oculos me-
os, hoc est, doce & dirige intellectum meum atque memoriam quatenus quæ tibi placent, ag-

noscam & impleam, ne vnquam obdormiam in mortem, hoc est, ne vnquam in anima mori- D
ar, recedendo à te fonte felicitatis ac vitæ, ne mortaliter peccem, & si mortaliter peccauero, ne
saltem in peccato tali permaneam aut finiar moriendo in eo, nequando dicat inimicus meus
præualui aduersus eum, separando eum à deo. Qui tribulant me, scilicet dæmones & eius mi-
nistri, exultabunt, si motus fuero. Hoc atque sequentia iam in præcedentibus satis exposi-
ta videntur.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM XIII.

¶Expositio tituli

Titulus psalmi istius est, in finem psalmus Dauid, id est, psalmus iste in Christum nos diri-
gens est psalmus sancti Dauid. Exponitur autem hic psalmus ad literam de induratis, re-
probisque Iudæis, illis præsertim qui Christo corporaliter in mundo conuersanti atque miracu-
la facienti credere contempserunt, ait ergo.

¶Expositio iuxta sensum literalem.

Dixit insipiens in corde suo] .i. infidelis Iudæus Christi (qui est sapientia dei æterna) 1
Mat.13 doctrinam despiciens, cogitauit, & intra se affirmauit, ac sensit [non est deus] hoc est
Marc.2 Iesus iste Nazarenus, cuius mater & fratres apud nos sunt. Qui cum peccatoribus
Luc.5. Iohan.9. manducat, & sabbatum non custodit, non est deus, nec filius dei, deo patri cōsubstā-
tialis ac coæternus, sed potius peccator atque blasphemus. Hoc nempe Iudæos fuisse dicturos
Ierem.5. de Christo à Ieremia prophetatum agnoscimus. Vbi sic legitur. Præuaricatione præuaricata
est in me domus Israel, & domus Iuda dicit dominus, negauerunt dominum & dixerunt non E
est ipse. ¶[Corrupti sunt] putredine vitiorum, & consuetudine criminosa, & mentis integri- 2
tatem perdiderunt, propter auersionem à summo vno & vero deo Iesu Christo Iudæi incredu-
li [& abominabiles facti sunt in studijs suis] hoc est, contemptibiles facti sunt deo & homini pꝰ
dicti Iudæi, in operibus, verbis & cogitationibus suis, quia cœlestis magistri doctrinam ac fi-
Abacuc.2 dem spreuerunt, & rebus temporalibus inhæserunt. Nam superbi auarique erant & cordibus in
circumcisi [non est qui faciat bonum] Non dicit simpliciter nullum esse operatorem boni, sed
non est inquit, qui faciat bonum ex his ita abominabilibus, & corruptis, quia nullus eorum fe-
cit bonum seu opus meritorium, quoniam iustus ex fide viuit, & ideo addit [non est vsque ad v-
num] id est, tam vere nullus est qui faciat bonum ex illis, vt nec vnus reperiatur in eis qui fa-
ciat bonum, & ita (vnum) ponitur inclusiue. Vnde incredulis Iudæis Christus dixit. Quomo-
Luc.11 Ierem.5. do potestis bona loqui cum sitis mali. De quibus Ieremias. Indurauerunt (ait) facies suas su-
per petram & noluerunt reuerti, sed renuerunt capere disciplinam. ¶[Dominus] id est, Chri- 3
stus verbū dei ac deus [de cœlo] id est, de humanitate assumpta, in q̄ velut in cœlo habitauit di-
uinitas eius [prospexit super filios hominum] hoc est, attendit & considerauit Iudæos, ad quos
Matth.15 specialiter missus fuit iuxta illud. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel
[vt videat si est intelligens aut requirens deum] id est, an sit aliquis per fidem cognoscens de-
Iohan.17. um patrem & quem misit Iesum Christum. ¶[Omnes declinauerunt] hoc est, nullum talem
inuenit ex illis corruptis, sed omnes declinauerunt, id est, per incredulitatem à Christo recesse- 4 F
runt, [simul inutiles facti sunt.] quia nec seipsos possunt saluare, nec digni sunt deum laudare
[non est qui faciat bonum.] ex illis incredulis [non est vsque ad vnum.] hoc est, omnino nullus
est ex eis benefaciens. Si autem quod dictum est de Iudæis. Non est qui faciat bonum & om-
nes declinauerunt, & cæt. accipiatur simpliciter absoluteque dictum de omnibus, tunc intelli-
gendum est per Synecdochen, & per comparationem, quia videlicet maior pars Iudæorum in
credula mansit, imo tam multi infideles permanserunt, vt comparatione eorum cæteri qui cre
diderunt, quasi nulli videantur. ¶[Sepulchrum patens est guttur eorum] id est, simile sepul 5
chro patenti, quia quemadmodum ex tali sepulchro fœtor atque infectio quædam mortifera
profluunt, sic ex cordibus Iudæorum per guttur linguā & ora ipsorum verba blasphema, fœtida
ac animā occidentia processerunt [linguis suis dolose agebant.] Nam sæpe tentauerunt Chri-
Matt.22 stum vt caperent eum in sermone, & haberent causam contra eum. Principes quoque & scri-
Matth.27 bæ eorum seduxerunt alios auertendo eos à Christo, quia in passiōe quoque persuaserunt po-
Marc.15 Lucæ.24 pulo, vt peterent sibi dare Barraban, Iesum vero occiderent [venenum aspidum], id est, verba
Iohan.18 infectiua & animæ interfectiua [sub labijs eorum] hoc est, in ore infidelium Iudæorum, qui au-
torem vitæ, & mundi saluatorem negauerunt, diffamauerunt & occiderunt. ¶[Quorum os 6
Mat.26 maledictione] id est blasphemia contra Christum [& amaritudine] id est, condēnatione Chri
sti ad mortem [plenum est.] dixerunt enim, reus est mortis [veloces pedes eorum ad effunden
dum sanguinem.] Nam mente & corpore parati fuerunt & prompti, vt occiderent Christum
sicque ex inuidia cordis etiam pedes corporis festinabant currendo ad Christi occisionem.

¶Contritio]

7 A ¶[Contritio].i.spūalis esse comminutio,charitatis destructio, gratiæ extinctio [& infelici-
tas] hoc est,omnis beatitudinis priuatio,& à summo bono auersio [in vijs eorum]id est,in cō
uersatione,& studijs peruersorum Iudæorum.Quoniam nanq; principem vitæ, fontem gra-
tiæ,& deum salutis suæ persequebantur,idcirco omne spirituale esse gratię gratificantis in eis
contritum seu comminutū atq; confractum est, propter quod opa eoꝝ infelicia exstiterunt, &
ad infernalem miseriam eos duxerūt [& viam pacis].i.Christi doctrinam ꝑ quam peruenitur
ad pacem æternam [non cognouerunt] per approbationem & imitationem,sed eam spreue-
runt.Vel,viam pacis.i.pœnitentiam non cognouerunt,sed indurati in malo sunt,quemadmo
dum Isaias ꝓdixit:Incrassatum est (inquiens) cor populi huius [non est timor dei ante oculos Isaiæ.6
eoꝝ] quoniam Christum non timuerunt,nec eis cōminationibus intenderunt,neq; miracula
de ipso testimonium perhibentia curauerunt, sed odio excæcati impleuerunt mensuram pa-
trum suoꝝ,qa vt illi occiderunt prophetas, sic ipsi Christum regem ac dñm prophetarum. Matt.23
8 ¶[Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem] .i. prædicti maligni [qui deuorant
plebem meam].i.Christum & eius discipulos in principio nascentis ecclesiæ occiderunt [sicut
escam panis.] Nonne inquam cognoscent veritatem,scilicet se errare, quasi dicat non,quia in
præsenti seculo non cognouerunt,sed obstinati manserunt, quemadmodum postea dicitur:
Obscurentur oculi eorum ne videant. Et Isaias prędixit: Quis cæcus,nisi ad quem misi seruos Psalm.68
meos?id est,populus Iudæoꝝ,vel sic.Nonne cognoscent omnes, &c.quasi dicat imo,qa in die Isaiæ.42.
iudicij quando videbunt in quem transfixerunt,tunc per experientiam pœnæ veritatem cog- Iohan.19
B noscent. ¶[Dñm].i.deum patrem & filium eius vnigenitum [non inuocauerunt] .i. mente
9 ꝑ charitatem & fidem atq; internum affectū non orauerunt [illic trepidauerunt timore, vbi
non erat timor].i.vbi merito non debuissent timere.Nam plus timebant homines q̄ deum, &
magis timebant temporalia damna q̄ spūalia detrimenta,& perdere regna cœlestia , vnde di-
cebant.Quid facimus,qa hic homo(s.Iesus) multa signa facit,si dimittimus eum sic, oēs credēt Iohan.11.
in eum,& veniēt Romani,& tollent locum nostꝛ & gentem,sed de hoc ꝙ Christo hoīes adhę
rebant,non debebant dolere,nec propter iustitiam ꝑsecutionem timere, cuius rationem pro-
pheta assignat. ¶[Qm̄ dñs in generatione iusta est].i.deus omnipotens in cōuentu fidelium
10 & congregatione Christo adhærentium cōmoratur,estq; in eis per charitatem & gratiam.Et
ita erat in multitudine eoꝝ,q ex Iudæis primitus Christum sequebantur, sicut erant apostoli,
alijq; discipuli & quædam fœminæ religiosæ.Sed o vos Iudæi increduli [consilium inopis con Luc.8.23.
fudistis].i. euangelica Christi consilia contēpsistis,nolētes terrena relinquere,atq; cœlestia to-
to corde appetere.Ideo nanq; vt Euāgelista testat:Cum Christus cōtra auaritiam disputaret,
dixistis astātibus.Insanit:Quid eū auditis? Christus vero inops vocatur,qa apostolus ait:Qm̄ Iohan.10.
cū diues esset propter nos egenus factus est. Et cur hoc nisi vt eius temporalis ac corporalis ino- 2.Cor.8.
pia fieret nobis spūalis abundantia,locupletatioq; æterna? De hoc inope Christo Zacharias Zach.9
ait:Iubila filia Ierusalem , ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascendens
sup asinā.Ideo aūt confudistis consiliū inopis[qm̄ dominus spes eius est].i.quoniam docuit in
C solo deo esse sperandum,non in incerto diuitiarum,nec in copia temporalium rerum. Deinde
11 sanctus Dauid de finali Iudæorum conuersione vaticinans. ¶[Quis]inquit[dabit ex Syon]
.i.quis procedens ac nascens ex populo synagogæ,seu stirpe Iudæorum dabit[salutare]id est,
redemptionem[Israel]hoc est,Israeliticæ plebi,quasi dicat:qs saluabit eos?Et respondet[cum
auerterit dominus captiuitatem plebis suæ] id est,cum Christus expulerit ex cordibus Iudæo-
rum malitiam eos excæcātem,atq; diabolum in eis regnantem,ipsosq; in captiuitate perfidiæ
& peccati ligatos tenentem,tunc, [exultabit Iacob.],id est,gaudebit populus ex Iacob exortus
vitiorum supplantator[& lætabitur Israel.] scilicet idem populus deum contemplans,tunc e-
nim gaudebunt quia cognoscent verum Messiam,& credent in eum,ministrabunt ei corde iu
cundo & mente gratissima . Hæc autem eorum conuersio fiet in fine seculi ad prædicationem
Heliæ.De quo Malachias dicit.Ecce ego mittam vobis Heliam prophetam, antequam veniat
dies domini magnus & horribilis:& conuertet cor patrum ad filios & cor filiorum ad patres.
Per hoc nanque quod faciet Iudæos verum Christum recipere,& eum deuotissime colere,san-
cti patres defuncti,qui erant à Iudęis propter ipsorum incredulitatem auersi conuertentur ad
eos & diligent ipsos, similiter filij qui tempore infidelitatis erant à patribus sanctis auersi, per
fidem Christi conuertentur ad ipsos. Propter quod in Euangelio ait saluator.Helias cum ve- Matth.17
nerit restituet omnia.Quod autem ista scriptura, scilicet vltimus versus psalmi istius congrue
exponatur de conuersione Iudæorum futura,hinc patet,quod apostolus ad Romanos istā scri Roma.3
pturam inducit ad probandum conuersionem Iudæorum futuram.

¶Expositio tropologaca eiusdem psalmi.

Dixit

DIXIT insipiens,id est, diuinorum cognitionem non habens,nec Christum(qui est sapi-
entia dei) vita& moribus sequens, in corde suo.non est deus, hoc est, non est aliquis D
qui sit omnium iudex ac dominus & prouidentiam de actibus hoim habens. Quamuis enim
pauci vel nulli sint, qui putent D E V M absolute non esse,multi tamen fuerunt,qui puta
bant deum non esse,eo modo,quo fides catholica astruit eum esse,videlicet omnium puisorem
iudicem ac remuneratorem.Possit hic introduci quædam difficultas, s. qũo aliquis possit dice-
re in corde suo non est deus.Quum deũ esse sit per se notum,vt ait Ancelmus, cui cõsonat Da-
mascenus,q primo libro ait:Omibus naturaliter inserta est cognitio deum existẽdi. Thomas
vero & Scotus tenent oppositum.Hanc aũt difficultatem omitto,qa in libro de diuina natura
eam diligenter tractaui,tenuiq; probabiliter cũ Ancelmo,ꝙ deum esse sit maxime p se notum,
etiam magis q̃ prima principia.Nec obstat,ꝙ insipiens dixit in corde suo deum non esse,quia
nonnulli Philosophi negauerunt prima principia,quæ nihilominus sunt per se nota. Nunc au
tem breuiter dico,quod omnis,qui deum inhonorat,contemnit,& in vitijs perseuerat,dicit in
corde suo non est deus,Quamuis em̃ nec in corde suo affirmet, nec ore pronuntiet, deum non
esse,tamen sic viuit,quasi deum non esse putaret. Propterea em̃ apostolus dicit.Dicunt se nosse
deum,factis aũt negant.De quibus propheta subiungit. Corrupti sunt & abominabiles facti
Titum.1 sunt in studijs suis.Corruptum & integrum opponuntur, & non nisi in rebus corporeis pro-
prie inueniuntur,in spiritualibus autem transsumptiue,seu similitudinarie accipiũtur. Quem
admodum ergo integritas mentis,est eius ad deum perfecta conuersio , sic mẽtis corruptio est
eius à deo auersio.Itaq; peccatores corrupti sunt,id est,mente à deo auersi & vitijs vulnerati,& E
abominabiles facti sunt in studijs suis,hoc est, in occupatiõibus, interioribus & exterioribus,
quoniam creatore relicto ac spreto in rebus caducis,vanis & turpibus occupantur,quærentes
ditari,delitiari,aut dominari,non est qui faciat bonum ex illis,sed à minimo vsq; ad maximũ
omnes circa illicita student,non est vsq; ad vnum,hoc est,nullus est ex eis bene viuens. Vel po
test(vsq; ad vnum)exclusiue exponi, & illud quod dicitur,non est qui faciat bonum, absolute
intelligi,vt sit sensus,non est qui faciat bonum,id est,nullus homo ex proprijs viribus bene vi-
Roma.8 uit,quia non est volentis neq; currentis secundum apostolum,sed dei miserentis,& in Osee le-
Osee.13. gimus.Perditio tua Israel ex te,in me tantũmodo auxilium tuum.Sic igitur,non est qui faciat
bonum,non est vsq; ad vnum.i.præter vnum.Quoniam vnus est qui propria virtute bñ agit,
Rom.11 ac naturali proprietate sanctus ac iustus est,s. Christus. Et ideo ait apostolus:Conclusit deus
omnia sub peccato,vt omnium misereretur. Dominus de cœlo,id est,qui habitat in cœlo,se-
cundum modum prædictum,respexit sup filios hominum.i.considerauit cogitationes, verba
ac opera singuloꝝ,vt videat,si est intelligens aut reqrens deum,hoc est,si sit aliquis intelligens
deum,non vtiq; informi & nudo intellectu,sed intellectu formato , & ad operatiões sanctas se
extendente, aut requirens eum per pœnitentiam, per orationes feruentes, per cõuersationem
solicitam. Hoc est quod in Ieremia habetur:Fortissime,magne,potens,dominus exercituum
Hiere.32 nomen tibi:magnus consilio & incõprehensibilis cogitatu , cuius oculi aperti sunt sup omnes
filios Adam,vt reddas vnicuiq; scd̃m viam suam. Dicitur autem deus de cœlo respicere vt vi- F
deat,non ꝙ sua cognitio ex aliqua causa dependeat, sed humano modo loquitur scriptura de
deo. Vel quod dicitur(vt videat) intelligẽdum est,vt alios videre faciat,qa in die iudicij vniuer
Exodi.33 sis ostendet quis bene vel male operatus est. Secundum hunc intellectum scriptum est : Dixit
dominus ad filios Israel(quando videlicet adorauerunt vitulum) Iam nunc depone ornatum
tuum vt sciam quid faciam tibi.i.vt sciri faciam,debitam pœnam pro culpa infligendo. Om-
nes videlicet illi corrupti declinauerunt,à lege dei,& ideo simul inutiles facti sunt, hoc est,ina-
nes ac perditi,non est ex eis qui faciat bonum, non est vsque ad vnum:cum enim charitatem,
quæ est animæ vita,non habeant,nihil deo viuo ac vero acceptum agere possunt.Sepulchrum
patens est guttur eorum,quoniam pestifera proferendo per guttur seipsos occidunt, deuorãt,
& quasi sepeliunt,aliosq; vitiosorum verborum fœtore commaculant,linguis suis dolose age
bant,decipiendo alios,imo fallendo seipsos. Nam qui alium decipit, primo seipsum seducit,
quia vniuscuiusq; peruersitas, primo redundat in seipsum, & prius nocet agenti quam alteri.
Venenum aspidum.i. rancor nequissimus seu sermo dolosus, sub labijs ipsorum, vt cum pote-
rũt euomant illũ,& tanq̃ aspis inficiãt proximũ.Quoꝝ maledictione os plenũ est,qa maledicẽ-
tibus remaledicunt,&cõtra,bñdicentibus aut nihil nocentibus ediuerso maledicũt,& amaritu
dine,hoc est,indignatiõe & zelo amaro contra deũ & proximũ:& dolo.i.occultis insidijs,velo-
ces pedes eoꝝ,hoc est, cordis affectꝰ, &etiã corpis pedes ad effundẽdũ sanguinẽ ppter cãs iniu-
Eccle.31 stas. Cõtritio.i.gratuiti eẽ destructio,& infelicitas in vijs.i.in opibꝰ eoꝝ,& viã pacis.i.cõuersa-
tionẽ amorosam p quã venit ad pacẽ æternã,nõ cognouerũt,p imitationẽ,nõ ẽ timor dei añ ocu

los

A los eoꝝ.i.deum nõ timent. Nam si deum timerent tot mala nõ facerent, quoniam scriptũ est Eccle.7
Timor dñi expellit pctm̃. Et Salomon ait: Qui timet deum, nihil negligit. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, imo cognoscent quàm male faciant, quia mox vt de corpore exierint, & ante Christi tribunal peruenerint, scient quid meruerunt, & per pœnas cognoscent, quod iam scire contemnunt: qui deuorant plebem meam, hoc est, contristant, opprimũt vel occidunt pauperes spiritu, innocentes ac simplices: sicut escam panis, hoc est, tanquam panem qui est esca. Hanc vero sententiam in Osee inuenimus pulchre expressam. Iudicium, inqt, Osee.4.
domino cum habitatoribus terræ, non est veritas, & non est misericordia, & non est sciẽtia dei in terra, maledictum, & homicidium, & mendacium, furtum & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Deum non inuocauerunt. Versus iste iam prius satis expositus est. Quoniam dominus in generatione iusta est, id est, inter iustos per gratiam habitat. De quibus æterna sapientia per Salomonem dicit. Deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Et in Apocalypsi. Ecce tabernaculum dei cum hominibus & habitabit cum eis, consilium inopis confudistis Proue.8 Apo.21.
id est, increpationem: admonitionem, & informationem humilium, piorum, ac religiosorum virorum, o impij contempsistis, quemadmodum scriptum est. Impius cum in profundum peccatorum venerit, cõtemnit. Et ideo illud spreuistis, quoniam dominus spes eius est, hoc est, quo Proue.18
niam prædicat in solo deo spem esse ponendam & omnia carnalia oblectamenta, temporales honores, ac seculares vanitates esse spernendas. Quis dabit ex Syon, id est, quis contemplatiuorum ac sanctorum virorum, ex Syon, hoc est ex congregatione speculantium deum procedens
B tanquàm vnus illoꝝ, pertinensq; ad sortẽ seu numerum ipsoꝝ, dabit salutare, id est, verã felicitatem Israel, hoc est, collectioni fidelium, deum nunc per fidem videntium. Et respondet: Cũ auerterit dominus captiuitatem plebis suæ, id est, cum Christus liberauerit Christianos ab omni seruitute peccati, ac iugo diaboli, quod non erit vniuersaliter, nisi in die iudicij, tunc exultabit Iacob.i. fidelis, mala supplantãs, & vitijs efficaciter iam resistẽs: & lætabitur Israel, idem est exultare Iacob & lætari Israel, quia idem est Iacob & Israel, sed fidelis quisq; in præsenti vita dicitur Iacob, quam diu luctatur cum vitijs, in futuro autem veraciter dicetur Israel, quando videbit deum facie ad faciem. Iacob equidem interpretatur supplantator, Israel vero interpretatur vir, videns deum. Fidelis ergo qui peccata supplantat est Iacob, & idem est Israel, in q̃tum est deum contemplans. In die autem iudicij Iacob & Israel, hoc est quilibet vere fidelis, lætabitur mente, & exultabit corpore, quando audiet iudicem dicentem: Venite benedicti patris Matt.25 Apoc.21
mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi, tũc enim absterget deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum. Et tunc mortale hoc induet immortalitatem, impleturq;, quod ab Isa. ex persona dei prædictum est. Ecce serui mei laudabunt præ exultatione 1.Cor.15. Isaiæ.65. Malac. ul
cordis & vos o impij prę dolore cordis clamabitis, q̃m obliuioni traditę sunt angustiæ priores. Vnde Malachias de futura gloria beatorum sic dicit. Egrediemini & salietis quasi vituli de armento, & calcabitis impios in die quo facio, dicit dominus. Sed attende tibi o frater, qui psalmum hunc cantas, audis, vel legis, ne ea quæ in ipso de reprobis scripta sunt, tibi conueniant.
C Examina & diligẽter scrutare conscientiam tuam, & si horum vitiorum quippiam in te repperis pœnitentiam age, & de cætero caue. Non viuas quasi non sit deus, sed reuerenter ac cũ timore coram domino ambula, in choro quasi deo præsente teq; aspiciente, in omnibus decenter, deuote, ac tremebunde te habe, cordialiter semper aduertens, quod dictum est. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens deum. Deniq;. Maledictus homo qui facit opus dei negligenter. Ierem.48.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XIIII.

Expositio tituli.

Titulus psalmi est, psalmus Dauid.i. psalmus iste est sancti Dauid hic loquentis. Volens nãq; propheta nos moraliter informare, quemadmodum vere pertinere possimus ad numerum electorum in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam, deum interrogat.

¶Expositio psalmi, iuxta sensum tropologicum.

1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo] id est, quis vere perseuerat in militanti ecclesia, scilicet re & nomine tanquam viuum Christi membrum à capite Christo motum ac vitam, id est, operationem ac gratiam recipiens, sicut membra corporalia à proprio capite, multi enim habitant in ecclesia solo nomine, vt mali Christiani atque hæretici. De quibus ait Iohannes in sua canonica: In nobis 1.Iohan.2
erant, sed non erant ex nobis. Nam si ex nobis fuissent, permansissent vtique nobiscum. [aut quis,], o domine, [requiescet in monte sancto tuo.], id est, post præsens exilium laboriosum, æterna requie perfruetur in cœlo empyreo, in quo post vitam hanc suauiter requiescent

qui nunc

Lucæ.11 qui nunc pro dei amore pijs laboribus fatigantur. Insuper propheta quasi eruditus à dño, qui D
pulsantibus aperit, ad hanc quæstionem respondet. Videtur autem hæc quæstio bipartita, q.a.
Primo inquirit, quis habitet in ecclesia militante. Secũdo, qs moraturus sit, seu quieturus in ec-
clesia triumphante. Sed quæstio ista, est quasi vna aut simplex. Nam qcunq; nunc vere & per-
seueranter pertinet ad militantem ecclesiam, in futuro veraciter pertinebit ad triumphantem
ecclesiam. Idcirco ad vtranq; quæstionem datur vna responsio quæ est. ❡ Qui ingreditur si- 2
ne macula]. i. qui declinat à malo, q nemini nocet, q sine mortali crimine conuersatur. Cur po
tius dixit propheta: Qui ingreditur, q̃ qui egredietur: cum tamen vtrunq; dici possit saluatore
Iohan.10. contestante, qui ait: Per me si quis intrauerit, saluabitur & ingredietur & egredietur. Accipit
ergo propheta hoc loco ingressum pro operatiõe, quæ sine errore ducit ad finem, qui deus est.
Sap.5. Multi autem errant à via, & hi non ingrediuntur sine macula, sed seducuntur in via, ambulan
tes vias difficiles, & viam domini ignorantes. Quoniam vero non sufficit declinare à malo, p-
pterea addit [& operatur iustitiam] hoc est, actum iustitiæ, prout iustitia dicitur virtus cõmu-
nis & virtualiter est omnis virtus. Vel etiam, prout iustitia est virtus specialis. ❡ Qui loqui- 3
tur veritatem in corde suo] hoc est, in seipso syncerus & verus est, & vera intra se cogitans, vt
non sit simulator atq; hypocrita [qui non egit dolũ in lingua sua] hoc est, verbis fraudulẽtis
atque mendacibus alios non decepit. ❡ Nec fecit proximo suo malum] hoc est, nulli Chri- 4
stiano exterius nocuit, sed proximum diligit tanquam seipsum [& obprobrium non accepit
aduersus proximos suos] hoc est, verba detrahentium, maledicentium, & inuidorum non ad-
uertit, nec libenter audiuit, sed reprobauit ac repulit detractorem, quemadmodum in Prouer
Prouer.4. bijs Salomon monet: Labia detrahentium procul sint à te. Et iterum scriptum est: Quasi à fa- E
Eccle.21 cie colubri fuge à detractore. Eiusdem enim impietatis est detrahere & detrahẽti applaudere,
quia vtrunq; ex suo genere est mortale peccatum magis quàm furtum. Et si non esset qui au-
diret: nec esset qui detraheret. ❡ Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus] hoc 5
est, peccator in quantum peccator nulli⁹ est reputationis in anima iusti, nec est honore dignus
vt peccator, cum honor sit exhibitio reuerentiæ in signum virtutis. Potest tamen malignus ho
norari, in quantum est superior, seu ad dei imaginem factus, quemadmodum Petrus præcipit
seruis, vt obediant dominis suis, non solum modestis, sed etiam discolis. Et secundum hunc in
tellectum Aristoteles dicit, quod Magnanimus est contemptiuus aliorum. Non φ simpliciter
alios spernat, sed vitiosos paruipendit, & neminem honorandum existimat, nisi quem virtus
1.Pet.2 nobilem facit. Quamuis autem iustus peccatores contemnere debeat in communi, nec tamen
iudicare debet de alijs in singulari, nisi in manifestis & certis peccatis, nec sic debet contemne-
re, vt naturam contemnat, sed vitium. Pro natura vero offerat charitatiuam precem [timen
tes autem dominum]. i. virtuosos [glorificat] id est, reputat & honorat. ❡ Qui iurat proxi 6
mo suo & non decipit] id est, qui iurat vbi, quando, & in quibus, & propter quod iurandũ est,
& iuramentum adimplet atq; verificat. Vel, qui iurat, id est, firmiter aliquid asserit & propo-
nit, & non decipit [qui pecuniam suam] materialem [non dedit ad vsuram] quemadmodũ
vsurarij faciunt [& munera super innocentem non accepit]. i. dona nulla accepit, quatenus
deu.15.24 opprimat inferiorem in iudicio, aut in alia qualibet causa. Ex hoc igitur versu constat, φ vsu- F
Matth.19 ra non erat Iudæis concessa, vel præcepta vt licita, sed solum permissa, quatenus erat maioris
Marc.10 Ethic.4 mali prohibitiua, sicut libellus repudij. Vnde Aristoteles naturali ratione instructus affirmat,
Matth.25. φ vsura est maxime contra naturam. Veruntamen in Euãgelio dñs ait seruo nequam. Opor
Luc.19 tebat te pecuniam meam dare nummularijs, & ego veniẽs recepissem illam cum vsura, sed ibi
pecunia sumitur pro commisso talento. i. pro gratia data, & specialiter p cognitione sacræ scri
pturæ, quam qui acceperit, alios instruere debet. Et ita vsura est fructus scientiæ datæ, vel gra-
tiæ aut beneficij. Ab eo nãq; q plus accepit plus exigetur. Hic ergo propheta descripsit viꝝ iu-
stum attribuendo ei decem actus virtutum. Et subdit: ❡ Qui facit hæc non mouebit in æter 7
num.] Porro in præsenti adhærebit dño, & stabilis erit in deo p̃ grãm, in futuro autem seculo
confirmabitur in eo p beatitudinem sempiternã. De tali nempe viro seu homine dñs in Euan
Matt.7 gelio dicit: Similabo eum viro sapienti, q ædificauit domum suam supra petram. Non sunt au
tem hæc intelligenda, quasi necesse sit hominem iustum nunquam vitia incidisse, semperq; his
virtuosis actibus fuisse intentum, sed quia non permanet in peccatis mortalibus, imo redit ad
se & studet in his opibus sanctis exercitari, in quibus si vitam finierit æternaliter saluus erit.
Ex horum itaq; virtuosoꝝ opeꝝ, & bonaꝝ proprietatum cõtemplatione attende tibi o frat,
an vere sis membrum Christi, & inhabitator ecclesiæ, atq; in statu salutis. Vide an sine morta
li viuas peccato, an quæ tibi præcepta sunt, impleas, an talis sis foris in verbo & opere, qualis
intus in corde, an nulli facias quod tibi fieri non vis, an diuites, potentes, in carne florentes, &
in na-

A in naturalibus eminentes & seculares magis reputes & honores q̃ pauperes, debiles, corpe ca-
stigatos, gratuitis adornatos, claustrales, ac religiosos. Attende quos amplius diligis, cum qui
bus libentius conuersaris ac loq̃ris, & quoꝝ vitam ac mores studiosius imitaris.

¶Expositio allegorica eiusdem psalmi.

POstremo psalmus iste specialiter exponi posset de Christo. Vidẽs eñ propheta in spũ
multos esse vẽturos, q se Christum assererẽt, & maxime propter discretionẽ veri Chri
sti, s. Iesu Nazareni ab Antichristo, interrogat: Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo
.i. quis oĩm hoꝝ, quoꝝ vnusquisq; dicit se esse Christum, morabit & pmanebit in mi-
litanti ecclesia, tanq̃ princeps & caput atq; saluator fideliũ, aut qs requiescet in monte sancto
tuo. i. quis oĩm hoꝝ ascẽdet sup oẽs cœlos, vsq; ad dexteram tuam, vt regnet tecum sine fine. ¶
Qui ingreditur sine macula. i. nec Antichristus, nec pseudoprophetæ, nec aliqs seipm exaltans
& Christum se simulans, sed Iesus est q est agnus sine macula, q peccatum non fecit, nec est in-
ue ntus dolus in ore eius. Quõ aũt sequentes actus virtutum Christo vere ac summe cõueniant 1.Pet.2
facile est intueri. Christus eñ impleuit oẽm iustitiam, & ideo qm̃ ista fecit nõ mouebit in æter-
num. Nam regni eius non erit finis, quemadmodũ Zacharias p̃dixit: Ecce vir oriens nomẽ e- Lucæ.1
ius (translatio aũt Chaldaica habet Messias nomen eius) & ædificabit templum dño (scilicet Zach.6
militantem ecclesiam) & ip̃e portabit gloriam & sedebit & dominabitur in solio suo.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM XV.

¶Expositio tituli.

B AScribitur aũt huic psalmo hic titulus, tituli inscriptio Dauid. Hic vero titulus nõ de vete- Iohan.19.
ri testamento creditur sumptus, sed ex Euangelio vbi narratur, ꝙ crucifixo Iesu Chr̃o,
Pilatus posuit causam ipsius scriptam, s. titulum istum in ṽtice crucis: Iesus Nazarenus rex Iu-
dæoꝝ. Hoc eñ esse futuꝝ, Esdras spũ dei reuelante cognouit. Et est sensus tituli. Triumphus ac
regnum, quæ per tituli prædicti inscriptionem signantur, attribuitur ipsi Dauid. i. Chr̃o, nam
titulus quem affixit cruci Pilatus, est titulus triumphalis, significans quod Christus p mortem
mundum fidei suæ subijceret, dæmonemq; foras eijceret. Christus ergo, secundum ꝙ homo
& aliquo modo viator, ait ad patrem.

¶Expositio iuxta sensum literalem.

1 COnserua me] id est, fiat voluntas tua in me, eripe me à periculis, & clarifica me clari- Iohan.17.
tate quam habui, antequam mundus fieret [domine] pater æterne. Christus vero,
quia comprehensor erat & confirmatus in bono, non orauit conseruari à culpa, nisi
intelligatur hoc dicere pro corpe suo mystico, quod est ecclesia, vt sit sensus: Conser-
ua me dñe. i. custodi credẽtes in me, & omnes prædestinatos auerte à malo, eosq; conserua in
bono. Et decet o pater vt audias me [quoniam speraui in te] hoc est, omne bonum tibi ascri-
bo, & effectum precum mearum à te expecto [dixi] ego Christus inquantum homo [domio]
deo vni ac trino [deus meus es tu] singularissimo modo propter summam reuerentiam atq;
dilectionem mei ad te, sicut frequenter expositum est, & ideo deus meus es tu [quoniã bonoꝝ
meoꝝ non eges] quia licet humanitas mea vnita sit verbo, quatenus mundus per eam saluet,
tamen hoc factum non est propter tuam indigentiam, sed propter hominum vtilitatem. Nil
C enim tibi o dñe perfectionis accrescit ex honore & gloria tibi à creaturis tuis impensis. Deinde
2 Christus mutans personas, & quasi ecclesiæ loquens de beneficijs dei patris. ¶Sanctis (in-
quit) qui sunt in terra eius]. i. sanctis apostolis, alijsq; prælectis hominibus, qui ad literam e-
rant in terra promissionis, quæ specialiter dicitur terra dei, vel qui in terra sunt eius. i. quoꝝ cõ
uersatio est in cœlo, quod est in terra viuentiũ vita beata, his inquam sanctis [mirificauit]. i. Philip.3.
mirabiliter & copiosissime adimpleuit deus pater [oẽs voluntates meas in eis]. i. omnia desi-
deria, omnesq; p̃ces meas, videlicet Christi filij sui, sæpe eñ accipitur voluntas pro actu siue ef
fectu voluntatis, Christus vero vt homo multa desiderauit à patre pro membris suis, puta fi-
delibus,, vt est illud: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua, & rursus: Ego rogabo Luc.22.
patrem & alium paracletum dabit vobis. Et volo pater, vt vbi ego sum, illic sit & minister me- Ioh.14.12
us. In omnibus vero his & similibus, exauditus est Christus à patre pro sua reuerentia. Misitq; Hebræ.5
pater spiritum sanctum, qui dedit apostolis omnia quę Christus orauit pro eis, propterea Chri
stus precem suam, qua dixit pro membris suis: Conserua me domine, exauditam declarans,
ait: Sanctis qui sunt in terra eius, hoc est, qui sunt in regione viuorum, siue per rem, siue per
3 spem, mirificauit omnes voluntates meas in eis. ¶Multiplicatæ sunt infirmitates eo-
rum] hoc est, peccata & defectuositates eorum, qui per fidem & gratiam sancti effecti sunt,
multa erant antequam conuerterentur ad CHRISTVM [postea accelerauerunt]
hoc est, postquam cognouerant per inspirationem diuinam, & sanctam prædicationem, præ

dictas ſuas infirmitates,tunc feſtinauerunt conuerti ad dñm,& ad baptiſmatis grãm,in q̊ vni D
uerſa peccata donantur.Et iſtud de gentibus conuerſis,præſertim verum ac planum eſt,q an-
tequam conuerterentur,ſedebant in tenebris & vmbra mortis,idolis ſeruiendo, ſuꝑ quo pec-
Roma.8 cato omnis ingemiſcit natura. ¶[Non congregabo] ego Chriſtus ꝑ me & per apoſtolos[con 4
uenticula eoꝝ de ſanguinibus] .i. conuentus ſeu collectiones eoꝝ qui ſunt de ſanguinibus .i.
viros ſanguinũ & iniquos non congregabo intra eccleſiam electoꝝ, non ꝙ omnino non con
Luc.19. gregabo eos cum venerim ſaluum facere quod perierat,ſed non congregabo eos ſecundũ illo
rum malitiam & quatenus ſunt iniqui, videlicet vt maneant quales fuerunt,ſed cõuertam im-
pios & erunt boni,qui fuerant mali,erunt diuini & ſancti,q erant carnales & diabolici.Propt
quod ſubditur [nec memor ero nominũ eoꝝ ꝑ labia mea] hoc eſt,non vocabo eos tali nomie
quo antea vocabant pagani,cæci,increduli,illiterati,abiecti,poſt conuerſionẽ ſuam ad me no
Ezec.18 minabunt Chriſtiani illuminati,fideles,doctores gentiũ,& principes populoꝝ.Hoc eſt qđ per
Pſal.76 Oſee.2. Ezechielem dñs ait:Quacunq; hora peccator gemuerit pro peccatis ſuis,oĩm iniqtatum ſuaꝝ
Iſaiæ.33 non recordabo amplius.Et hæc eſt mutatio dexteræ excelſi,de qua per Oſee dñs, ait:Vocabo
Iſaiæ.65. non plebem meã,plebem meã. Et Iſaias,Ecce(inquit)gẽtem quã neſciebas,vocabis. Et iteꝝ:
ſeruos ſuos vocabit dñs noĩe alio. ¶[Dñs pars hæreditatis meæ & calicis mei] .i. deus eſt por 5
tio credentiũ in me,q cœleſtia p̄ponunt terrenis & creatorem p̄eligunt creaturis,& ipſe dñs eſt
pars calicis mei.i.deus eſt finis & merces paſſionis meæ, qm̃ ideo paſſus ſum, q̃tenus homines
vltimo fini,ſ.deo beatifice vniant, & eius viſionẽ ꝑ mercede ſui laboris ac meæ paſſionis reci- E
piant.Vel ſic,dñs pars hæreditatis meæ.i.deus eſt illud bonũ,q̊d ego Chriſtus vt hõ p̄ oĩbus
bonis creatis elegi,dilexi,tenui,& poſſedi,quaſi hæreditariã ꝑtem,q̃uis ipſe me prior elegit atq;
dilexit.Hoc mõ deus ꝑ Moſen de Leuitis dixit:Non dabis eis poſſeſſionem & hæreditatẽ inter
Nume.18 filios Iſrael,quia ego poſſeſſio & hæreditas eoꝝ.Per Leuitas vero figurantur clerici noui teſta
Deute.10. Ioſue.1, menti.Et ideo cũ primo tonſurantur,dicunt verſiculum iſtũ,tanq̃ q ſpecialr deputant ad cul-
tum diuinoꝝ,& quoꝝ hæreditas deus efficit.Dicitur em̃ deus hęreditas noſtra, qm̃ colimus eũ
venerando,& poſſidemus eum amando ſiue fruendo. Noſq; appellamur hæreditas dei,quo-
niam & ipſe colit & alit nos perficiendo,&poſſidet nos in nobis regnando.& ideo Chrũs ſub-
iungit[tu es] o deus pater[qui reſtitues hæreditatem meam mihi] .i. qui per gratiam tuã tra-
hes ad me omnes quos prędeſtinaſti in me,omneſque electos qui ſunt hæreditas mea reduces
ad me,per meritum paſſionis & mortis meæ,qui antequã redimerentur à me,erãt in captiuita
te diaboli,atq; ſub reatu originalis peccati,propter quod nulius eoꝝ regnũ æternæ beatitudi-
Iohan.6. nis ingredi potuit,Hos ergo reſtitues mihi,quẽadmodũ in euangelio dixit:Nemo venit ad me
niſi pater meus traxerit eũ,& rurſus:Omne quod dat mihi pater ad me veniet.Ideo nãq; apo-
Ephe.1 ſtolus ait:Elegit nos in ipſo(ſcilicet pater in filio)añ mũdi cõſtitutionẽ, & rurſus:Gratificauit
nos in dilecto filio ſuo, q̊d non eſt intelligendũ quaſi aliquid ſit cauſa p̄deſtinationis, prout in
Actuu.15. deo eſt,ſed qa effectum p̄deſtinationis ſtatuit deus nobis impendere ꝑ meritũ filij ſui.Hãc vti-
q; hæreditatẽ reſtituit deus Chriſto,qñ impletũ eſt qđ in actis ap̄loꝝ Lucas teſtat:Crediderũt F
(inqens)quotquot p̄ordinati erant ad vitã æternã,imo quotidie reſtituit eam ſibi vel qñ pecca 6
tores reuertuntur ad grãm,vel qñ iuſti ingrediunt ad gloriã. ¶[Funes ceciderunt mihi in p̄cla
ris].i.diuiſiones,qbus deus quoſdã miſericorditer vocauit,& aliquos iuſte reliquit,contigerũt
Mat.20 mihi in p̄electis & p̄cioſis,deoq; charis homĩbus.Cum em̃ ſint multi vocati & pauci electi,ſors
Matt.22 mea cecidit ſuꝑ electos,ita quod ipſi ſunt portio mea,in qua æternaliter tanq̃ in hæreditate re-
Matt.25 gnabo,nunc qdem ꝑ grãm,in futuro vero ꝑ gloriã.Ipſi em̃ ſunt bñdicti patris mei, qbus para-
tum eſt regnũ cœleſte à mundi cõſtitutione,loqtur aũt de funibus metaphorice. Funes nanq;
dicuntur menſuræ ſeu termini,qbus hæreditas terrena diuidit [etenim hęreditas mea]hoc eſt,
Lucæ.10 multitudo prędeſtinatoꝝ ab æterno de qua in Luca ſcriptum eſt:Nolite timere puſillus grex,
qa complacuit patri vobis dare regnum,hæc (inquã)hæreditas[præclara].i.multum dilecta,
Iohan.10 nobilis,ac pretioſa[eſt mihi] Chriſto,quia animam meam pono pro ea,tamq; præclara eſt mi
hi vt ſit ſponſa mea,quam redemi ſanguine proprio.Inſuper Chriſtus vt homo gratias agens
deo pro omni ſapientia animæ ſuæ collata à primo creationis ſuæ inſtanti in quo etiam vnita
eſt dei verbo,& facta contemplatrix diuinitatis ꝑ ſpeciẽ ait. ¶[Benedicã dominũ qui tribuit 7
mihi intellectũ].i.intellectualem notitiam omniũ prædictoꝝ,& nõ obſtante, ꝙ hoc facturus
ſum tamen[inſuper].i.vltra hoc[increpuerunt me]hoc eſt,repræhenderunt,blaſphemauerũt
& pſecuti ſunt me[renes mei].i.Iudæi & etiam tribus Iudæ de quorum carne & ſanguine in-
carnatus & natus ſum[vſq; ad noctem] hoc eſt, vſq; ad terminum vitæ meæ ſeu mortis occa
ſum,ſed fruſtra conati ſunt me ſubuertere quoniam ego Chriſtus. ¶[Prouidebam dñm in 8
conſpectu meo ſemper].i.in proſperis & aduerſis in omni cauſa,loco,& tempore propoſui de
um coram

um coram oculis cordis mei,& semper actualiter eum aspexi[qm̄ à dextris est mihi]hoc est,im
A mediate coniunctus est mihi,& semper de proximo mihi assistit. Nam vbo vnita est mea hu-
manitas vnione personali:toti vero trinitati,quæ est vnus verus simplex deus, vnita est beati
fica fruitione,iccirco aũt à dextris est mihi dñs[ne cõmouear.] .i.ne aliquo mõ à medio virtu-
tis,à recta ratione,à dei voluntate recedam,ne prosperis eleuer, aut aduersis deijciar,sed regia
via semper incedam. ¶[Propter hoc lætatum est cor meum]hoc est, intellectus atq; affectus
9 animæ meæ de tantis bñficijs gratias deo agentes spiritualiter in deo gauisa sunt. Vñ in euãg. Lucæ.10
dr:Exultauit Iesus spiritu sancto,& ait:Confiteor tibi pater,dñe cœli & terræ[& exultauit lin
gua mea]hoc est,ex magna exuberantia interioris iucũditatis etiam lingua corporis mei mo
ta est ad iucundã dei laudem,& bñficiorum suorum delectabilem commemorationẽ[insup &caro
mea].i.corpus meum in triduo mortis ab aïa ,non tñ à verbi diuinitate separatum [requiescet
in spe]hoc est,in sepulchro iacebit in spe tali,ꝙ tertia die resurget, sed spes illa fuit subiectiue
10 in aïa Christi,&ideo subdit: ¶[Qm̄ non derelinques aïam meã in inferno]tanq̃ dicat,iccirco
caro requiescet in spe resurrectionis prædictæ tam proximæ,qm̄ non derelinques .i. nõ diu p-
manere permittes animã meam in inferno.i.in limbo patrum.Nam aïa Chri ibi non fuit nisi
vsq; ad horam resurrectionis tertio die factæ:statim quippe qñ Chrs in cruce spm̄ tradidit,aïa
Christi ad limbũ prm descendit,aïasq; sctorum ibidem beatifica dei visione glorificauit,qa tunc
pro reatu originalis peccati,pro quo solo dilationem diuinæ visionis patieban tur,satisfactum
fuit, sed non mansit ibi nisi vsq; ad tertiũ diem[nec dabis scm̄ tuum videre corruptionem].i.
B non desines corpus sanctissimum filij tui,q est sanctus sanctorum,corrumpi,incinerari,putrefie
11 ri, sed cito suscitabis illud à tumulo. ¶[Notas mihi fecisti vias vitæ].i.dedisti mihi scientiã sa-
lutarem,per quam actus virtutum,quæ sunt viæ vitæ impleui,& alios docui. Vel, notas mihi
fecisti vias vitæ,hoc est,experimentaliter notificasti,& sensibiliter ostendisti mihi resurrectio-
nem tertia die peractam,& ascensionem quadragesima die completam. Per resurrectionẽ nã-
que & ascensionem ad immortalem vitam pertingitur. [adimplebis me lętitia cum vultu tuo]
.i.cum per ascensionem vsq; ad consedendum tecũ in dextera tua peruenero,tunc dabis mihi
plenam beatitudinem,vt non solum in anima felix sim (quæ nunq̃ in essentiali præmio profe-
cit)nec solum in corpore gloriosus sim,in quo glorificatus surrexi, sed etiam super oẽs cœlos, Ephe.4 Phil.2
super oẽs creturas,super omnes angelicos spiritus exalter,vt omnia impleam, & in noïe meo
omne genu flectatur,sicq; in accidentali præmio[cum vultu tuo]hoc est,in præsentia maiesta
tis tuæ,quæ in cœlo præcipue esse censetur,perfecte implear[delectationes] .i. variæ & ineffa-
biles iucunditates[in dextera tua]hoc est,in fauorabili tua præsentia,tanq̃ dicat:hi quibus pro
spere ades,quibus p gloriam pñs es,qbus p charitatis fauorem assistis,hñt delectationes multi-
plices, tam essentialis quàm accidentalis præmij,qa oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in Isaiæ.64 1.Cor.2.
cor hoïs ascenderunt,quę præparasti deus diligentibus te vsq; in finem. Vel sic,delectationes,
supple sunt mihi Christo, in dextera tua.i.ꝙ p hoc collocatus sum ad dexteram tuam. Porro
C ꝙ psalmus iste ad literam de Christo intelligi debeat, hinc constat ꝙ gloriosissimus Apostoli
ci agminis princeps beatiss. Petrus in Actis scripturam psalmi istius inducit ab eo loco q̃ dictũ Act.2.
est(prouidebam dñm in conspectu meo semper) ad probandũ ꝙ Chrs resurrexit à mortuis.

¶Expositio tropologica seu moralis eiusdem psalmi,

POtest aũt vnusquisq; fidelis hunc psalmum ad suiipsius informationem in propria decã-
tare persona ad gloriam dei,ita vt dicat. ¶[Conserua me dñe] ne in vitijs iaceam,ne gra
tiam perdam,sed in omni euentu in te stabilis perseuerem:quoniam speraui in te,non in per-
fectione aut viribus meis,dixi domino,omnium per generalem causalitatem & prouidentiã,
deus meus es tu.i.propter specialem benignitatem mihi à te collatam,& cultum ,quo te sum-
me ac vnice colo,tu es specialiter deus meus,in quo omne & totum bonum meum constituo,
extra quem nihil requiro, & cuius voluntati me totum offero atq; subijcio,qm̄ bonorum meorũ
non eges,in te eñ est omnium bonorum omniumq; pulchrorum ac desiderabilium perfecta
& immensa perfectio,& ideo merito in te spero,& te solum in deum mihi constituo,quia suffi
cis tibi in te,& per te,& solus saluare potes me,q in nullo indiges me.Deniq; homo in dei amo
re succensus vehementer desiderat, quatenus honor & gloria dei augeatur in omnibus, ideo
addit:Sanctis qui sunt in terra eius.i.electis, qui vel in ecclesia militante adhuc peregrinantur
à dño,vel in ecclesia triumphante iam perfruuntur vultu diuino, mirificauit omnes volunta- 2.Cor.5.
tes meas in eis.i.miro modo impleuit in eis quicquid desideraui pro ipsis, qm̄ viatoribus scis
cõtulit multa copiosaq; munera gratiarum, sanctis vero comprehensoribus præstitit tantũ,
vt amplius desiderare non possint de præmio essentiali. Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ,
postea accelerauerunt. Hic versus ex præcedenti expositione satis patet. Non congregabo

F conuenti-

conuenticula eorum de ſanguinibus.i. non colligam eos ad numerum beatorũ,neq; apponã D
eos ad patres priores,quatenus ſunt conuentus maligni,& de ſanguinibus vitioſi,videlicet ſe=
cundum ꝙ multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, nec ſic memor ero nominũ eoꝝ per labia
mea,vt reputem eos ſcd̃m ꝙ tales ſunt pertinere ad ſortem ſanctoꝝ, ſed ſecundum ꝙ poſtea
accelerauerunt.i.ſcd̃m ꝙ feruenter ad dñm conuerſi ſunt, æſtimabo eos ad conſortiũ beatoꝝ
Zachar. 1. ſpectare,quemadmodũ per Zachariam dictum eſt:Conuertimini ad me,& conuertar ad vos
dicit dñs.Dominus eſt pars hæreditatis meæ,nõ ꝙ aliqd plus velim poſſidere q̃ deũ,ideoq; ipſe
ſit non totum bonum meum,ſed pars boni ac hæreditatis meæ,ſed dominus eſt pars hæredi=
tatis meæ.i. ipſe eſt mea hæreditas,quam ex omnibus,& præ omnibus rebus dilexi, quemad=
Pſalm. 72. modum poſtea dicitur: Deus cordis mei & pars mea deus in æternum, & calicis mei.i.dñs eſt
illud bonum,propter quod oẽs aduerſitates,perſecutiones, & pœnitentiales labores libenter
Roman. 8 ſuſtineo(propter quod tota die mortificor)atq; p ignẽ & aquã incedo,tu es q reſtitues hæredi
Pſalm. 65. tatem meam mihi, añ dixit dñm eſſe hæreditatem,nunc aũt dicit dñm eſſe reſtitutuꝝ ſibi hęre
ditatem ſuam.Quid ergo eſt:tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi,niſi tu reddes mihi te
ipſum?Nam peccando deum amittimus, nec poſſumus eum readipiſci de condigno, niſi ipſe
ꝑueniat nos per ſuam miſericordiam, gratiam infundendo, quã recipiendo deum acqrimus.
Vel ſic,tu o Chriſte es qui reſtitues hæreditatem meam mihi.i. qui per meritum paſſionis tuæ
recuperabis mihi vitam æternam,quæ etiam dici poteſt hæreditas nr̃a. Funes.i.partitiones,ſe
parationes, vel ſortes bonoꝝ dñi,q aliquibus dat bona terrena duntaxat, quibuſdam ỹo dat
bona cœleſtia ac diuina,ceciderunt mihi in præclaris.i.contigerunt mihi in bonis æternis & E
inuiſibilibus,quæ parata ſunt mihi in cœlis, ita ꝙ dñs mihi daturus eſt bona illa præclara pro
parte mea hæreditaria. Et hoc ideo ſpero,etenim.i.qm̃ hæreditas mea.i. vita æterna præclara
eſt mihi.i.præ oĩbus bonis chara & precioſa. Nam propter eius amorẽ omnia temporalia bo=
na corporalemq; vitam contemno. Nemo vero ſine ſpeciali dei reuelatiõe ſcire poteſt,an ade
pturus ſit hanc hæreditatem cœleſtem,ſed dum ſentit ſe hanc prę oĩbus rebus deſiderare,atq;
pro ea deo fideliter deſeruire, tunc confidere poteſt, ꝙ dominus ipſum ad hanc hæreditatem
elegit,poteſtq; fiducialiter hunc verſum decantare: Funes ceciderunt mihi,& cætera. quem=
admodum ait Hieronymus: Nihil felicius Chriſtiano,cui promittuntur regna cœlorum. Ve=
Pſal. 147 rum ei qui magis laborat pro temporalibus, quàm pro æternis bonis acquirendis, non eſt
præclara hæreditas iſta, nec eam acquirere poteſt. Benedicam dñm qui tribuit mihi intellectũ
ad cognoſcendũ hæc oĩa ac cætera bñficia ſua,& vt ad eũ conuerterer, & gratus ſibi efficerer,
Roman. 7 non em̃ fecit taliter omni nationi,inſuper & vſq; ad noctem.i.vſq; ad peccati cõſenſum, quo
Iacobi. 4 anima obtenebratur, increpuerunt me renes mei.i.reſtiterunt ac repugnaueũrt rationis iudi
cio concupiſcẽtiæ,& cæteræ paſſiones partis ſenſitiuæ.Propter quod ait Apoſtolus:Video aliã
legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.Et Iacobus ait: Vnde bella & conten=
tiones in vobis,nõne ex concupiſcentijs veſtris? Prouidebam dominũ in conſpectu meo ſem
per.i.conſideraui deum iudicẽ meum,& ideo non acquieui motibus appetitus ſenſitiui,ſed in
iudicio rationis permanſi,ideo aũt prouidebam dñm,qm̃ ipſe à dextris eſt mihi.i.per gratiam F
ſuam fauorabiliter & proſpere mihi aſſiſtit,ne cõmouear,i.ne à ratione abducar,ne à deo rece=
dens inſtabilis fiam,& vitijs ſubdar.Propter hoc.i.propter tantam miſericordiam & gratiam
dei ſuper me,lætatum eſt cor meũ non in ſe,ſed in dño,& exultauit lingua mea gratias ei agen
do.Inſuper & caro mea.i.corpus iſtud corruptibile requieſcet.i.rationis iudicio ſtabiliter ſubij
cietur,& animæ miniſtrabit cum tranquilla quiete mitigatis motibus eius carnalibus,ſic vero
requieſcet in ſpe.i.in expectatione felicitatis futuræ, quia ſi modo ſubijcitur animæ in dei ob=
ſequio,poſtea glorificabitur cum anima in regno cœlorum.Vel ſic,Inſuper & caro mea requi
eſcet in ſpe poſt ſeparationem eius ab anima in ſepulchro,in ſpe reſurrectionis beatæ,quemad
Sapien. 3. modum Sapiens dicit:Corpora ſanctorum in pace ſepulta ſunt. Quoniã non derelinques ani
mam meam in inferno.i.non permittes me mori in peccato mortali, neq; æternaliter conde=
mnabis me, ſed ſi propter inſufficientem ſatisfactionem in hac vita factam deſcendero in in=
fernum.i. in purgatorium,non derelinques me in eo, nam debita pœna ſoluta, ſtatim ad re=
gnum cœlorum perduces animam meam. In ſcripturis enim aliquando infernus accipitur ꝓ
purgatorio. Vnde etiam eccleſia cantat:Dñe Ieſu Chriſte libera aĩas fideliũ defunctoꝝ de pœ=
nis inferni,id eſt,purgatorij. Nec dabis ſanctum tuum.i.ſeruum tuum fidelem videre corru=
ptionem,id eſt,experiri mortem æternam,quæ eſt irreparabilis atq; perfecta corruptio ab oĩ
eſſe ſpirituali atque beato. Hæc omnia ſunt verba bonæ ſpei, & implicite ſunt verba orantis
ſic fieri,ideoq; o domine ſpero hæc omnia adimpleri in me,quoniam notas mihi feciſti vias vi
tæ,id eſt,vitam & mores Chriſti, cuius doctrinam & veſtigia imitando, recte ambulo ad

vitã

vitam æternam,quod si fecero perseueranter,adimplebis me lætitia cum vultu tuo,dando mi
A hi felicissimam tui vultus visionem,qua adepta, nil amplius desiderare valebo, delectationes
puræ & intellectuales in dextera tua,id est,in potioribus bonis tuis vsq; in finem consumman Psalm.64.
tem,& sine fine consumente,videlicet æternaliter,tanq̃ dicat,delectationes erunt his qui tecũ
morabuntur in dextera tua,id est,in cœlestibus ac inuisibilibus bonis tuis, quæ sunt dotes ani
mæ,sc; tentio,visio,& fruitio,de quibus infra dicetur,ibi sc; replebimur in bonis domus tuæ.
Non est autem in incircũscriptibili deo intelligenda dextera corporalis. Porro beatus homo
qui taliter conuersatur,vt psalmum istum in propria persona canere possit,qui ita à rebus ter-
renis ac vilibus affectum suum expurgat,vt veraciter dicat: Dominus pars hæreditatis meæ,q
tam feruenter cupit dissolui, & regnum possidere cœleste,vt dicere queat: Etenim hæreditas
mea præclara est mihi, quod ei competit qui cum Apostolo dicere potest: Omnia arbitror vt Philip.3.
stercora,vt Christum lucrifaciam.Beatus qui in hac vita dominum semper prouidet, ita vt cũ
beatissimis illis Helia ac Helisæo veraciter fateatur:Viuit dominus, in cuius conspectu sto ho- 3.Reg.17
die. Huic enim dominus à dextris est,ne commoueatur, q̃m non permittit eum tentari supra 4.Reg.3
id quod potest,sed facit etiam cum tentatione prouentum. 1.Cor.10

COMMENTARIVS IN PSALMVM XVI.

¶Expositio Tituli.

PRæterea titulus istius psalmi est:Oratio Dauid.Et quamuis hic psalmus ad literam possit exponi de ipso Dauid,sicut & in sequenti explanatione exponetur de ecclesia,cuius Dauid membrum prænobile est,ac vnoquoq; perfectorum,quorum Dauid non minimus est,tamen
B propter prolixitatem ac tædium euitanda, expositionem istam omitto, præsertim cum ex se-
quentibus facillime innotescat.Igitur exponẽdo ipsum de Christo sensus tituli est: Oratio Da
uid.i.oratio conueniens Christo significato per Dauid.Christus ergo ratione humanitatis as-
sumptæ,ait ad patrem,vel ad totam trinitatem.

¶Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

1 EXaudi dñe iustitiam meã].i.fac illud propter quod iuste vixi, & nunq̃ à vera iustitia Philip.2.
recessi,sed vsq; ad mortẽ obediens fui.Christus autem omnes iustitias vitæ suæ fecit
non propter propriam beatitudinem acquirendam, nec propter essentiale præmiũ
augmentandum,q̃m semper comprehensor fuit,sed propter felicitatem nobis adipi
scendã oĩa fecit,&quolibet vitæ suæ actu vitã nobis æternam excellentissimo modo
promeruit:q̃m quicquid egit, ex ardentissima dei & proximi charitate processit. Quid ergo
orat Christus dum ait:Exaudi dñe iustitiam meam, nisi da mundo salutem, concede hoĩbus
gratiam,salua oẽs electos,quia ob hanc causam iustitiam feci?Christus quoq; iustitias suas fe-
cit propter accidentale proprium præmiũ,in quo profecit,vc; propter gloriam resurrectionis
ascensionis,iudiciariæ potestatis:iccirco orat iustitiam suam exaudiri,pro hac etiam causa,sc;
vt accelerareturresurrectio & ascensio eius [intende deprecationem meam] .i.intus ac diligẽ-
2 ter aduerte quod deprecor. ¶[Auribus] pietatis tuæ [percipe orationem meam] non ꝙ deus
C aliquid de nouo percipiat,sed percipe.i.intelligendo adimple.Sæpe reiterat eandem sententiã
ad designandum affectus sui ardorem pro mundi salute,percipe inquam orationem meã [nõ
in labijs dolosis]effusam,quemadmodũ de quibusdã Isaias scribit: Populus hic labijs me ho- Isaiæ.29
norat,cor aũt eorum longe est à me.Dolosis eñ labijs orat,cuius vocalis oratio non procedit
ex mentali affectu,vel qui id orat quod suæ saluti non expedit. Talis nanq; in primis fallit se-
3 ipsum. ¶[De vultu tuo iudicium meum prodeat].i.à te oĩbus manifestetur qualis sim ego.Nõ
eñ sic vixi,vt erubescam agnosci:quia oĩs q facit veritatem venit ad lucem, vt manifestentur
opa eius,qa in deo facta sunt.Christus ergo ait ad p̃rem:De vultu tuo.i.de manifestatione sapi
entiæ tuæ, iudicium meũ .i.cognitio oĩm quæ assumpsi, feci, ac pertuli pro humani gñis redẽ-
ptione prodeat.i.p apl'os aliosq; doctores vniuersis hoĩbus publicetur,vt oẽs sciãt q̃ iniuste iu-
dicatus & passus sum [oculi tui]o dñe pater[videant æqtatẽ].i.intellectus tuus cõsideret meã
4 iustitiã, & scd̃m illam restituat mihi gloriã corporis,atq; pro alijs audiat precẽ meã. ¶[Proba
sti cor meum]scd̃m ꝙ tentatio tribulationis probat hoĩes iustos, probasti inquã cor meũ .i.p
multaꝝ aduersitatũ patientiss.tolerantiã inuenisti illud probatũ ac rectũ coram te[& visitasti]
me[nocte].i. p aduersa visitasti me,pmittendo me mala pati à puersis Iudæis [igne me exami
nasti].i.pœna mortis inqsisti me, sicut Iob ait:Probauit me dñs q̃si auꝝ q̃d p ignẽ transit. Di- Iob.23.
cit autem se Christus probatũ & examinatum à p̃re,nõ ꝙ pater ignorauerit filiũ suũ esse sine
oĩ pc̃ō,sed qa p modũ pbantis & examinãtis se habuit,dũ filiũ suũ vnigenitũ tot &tanta pati
pmisit,q̃tenus cunctis cõstaret q̃nta esset pfectio & obedientia Chr̃i. Et ideo subdit: [& nõ est
inuenta in me iniqtas]Chr̃s eñ(vt Isaias testat̃)iniqtatẽ nõ fecit, & istud q̃d de mea pfectione Isaiæ.53

dixi & dicam o dñe, dico sine iactantia & gloria vana. ¶[Vt nõ loquatur os meũ opa hoĩm].i. 5
sic dixi & dico, vt os meũ nõ loquatur opa hoĩm, i. superbiam, psumptionẽ, & ingratitudinem D
aliqd sc mihi ascribendo, quẽadmodum moris est filijs hoĩm [propter verba labiorum tuorum]i.
propter legem & prophetias diuinitus inspiratas, vt eas implerem. [ego custodiui vias duras]
recipiendo circũcisionem, patiendo famem, sitim ac lassitudinẽ, & tandem moriendo in cruce.
¶[Perfice gressus meos], i. ea quæ p mundi salute cœpi facere & sufferre, ad felicẽ finẽ perduc, 6
vt p passionẽ meam gñs humanũ saluetur. [in semitis tuis,] .i. sic perfice gressus operationum
meorum, vt in semitis tuis permaneant [vt nõ moueantur vestigia mea]. i. vt opa mea non frau-
dentur merito festinatæ resurrectionis, & gloriosæ ascensionis. ¶[Ego (Christus) clamaui] ad 7
te feruenter orando [qm̃ exaudisti me deus.].i. fiduciam clamandi hinc sumpsi, q semper me
à te exauditum experior, iccirco q̊q nunc fac sicut huc vsq fecisti, sc [inclina aurem tuam mi-
hi]. i. misericordiam tuam conuerte ad me [& exaudi verba mea] quæ sequuntur. ¶[Mirifica] 8
id est, mirabilis esse declara [misericordias tuas] copiose dando mihi q̊d opto, & reconciliando
tibi mundum per me, atq gratias tuas affluenter & mirabiliter tempore euangelicæ legis præ
stando [qui saluos facis sperantes in te. ¶[A resistentibus dexteræ tuæ]. i. ab induratis rebelli 9
Mat. 12 busq Iudæis, qui opera gratiosa & miraculosa per me a te facta, dæmonibus asscripserunt, &
omnem doctrinam meam spreuerunt [custodi me] ne vel añ præordinatum tempus possint
occidere me, vel ne ab eis detinear in sepulchro vltra tertiam diem, & tam diligenter custodi
me [vt pupillam oculi] quæ solicite custoditur. Dicit aũt Christus ad p̃rem: A resistẽtibus dex-
Iohan. 5. terę tuæ, quia qui filio resistit, resistit & patri: & qui non honorificat filium, nõ honorificat pa E
trem qui misit illum. ¶[Sub vmbra alarum tuarum] .i. sub defensione omnipotentiæ atq cle- 10
mentiæ tuæ [protege me] secũdum modum prædictum [à facie] .i. à dura præsentia & inuidio
so aspectu [impiorum q me afflixerunt]. s. Iudæorum ac aliorum q me persecuti sunt. ¶[Inimici mei 11
aĩam meã]. i. meipsum [circundederunt] tentando, explorando, capiendo, ligando, & occidẽdo
Mat. 6. 20 [adipem suum concluserũt] .i. viscera internæ pietatis à me subtraxerunt, non condoiẽdo mi
Marc. 2 hi, neq parcendo. [os eorum locutum est superbiam] contra me dicendo: blasphemauit. & re-
Mat. 26 / Marc. 14. us est mortis, & : nos scimus quia hic hõ peccator est. ¶[Proijcientes me, nunc circundederũt 12
Iohan. 9. me] quemadmodũ in euangelio legitur, q eiecerunt eum extra synagogam, & duxerunt eum
Lucæ. 4 ad supercilium montis, vt præcipitarent eum, [oculos suos statuerunt declinare in terrã]. i. in
tellectum suum auerterunt à veritate diuina, & passiones suas secuti sunt respiciẽtes deorsum,
non sursum, neq volentes credere signis quibus pater testimoniũ phibuit filio suo. ¶[Susce- 13
Mat. 27 perunt sicut leo paratus ad prædã, & sicut catulus leonis habitans in abditis] qñ vc cohors &
Marci. 15. tribunus & ministri Iudæorum accesserunt & iniecerunt manus in Iesum, & ligauerunt atq du
Iohan. 18. xerunt ad Caiphã. Quod Ieremias prophetauit de Christo: Dedi (inquit) dilectam animã meã
Ieremi. 12 in manu inimicorum meorum, facta est mihi hæreditas mea .i. populus Iudæorum quasi leo in
sylua dedit contra me vocẽ suã, ideo odiui eam.. ¶[Exurge dñe] ad succurrendũ [pręueni eũ] 14
ita vt prius mihi in adiutorium venias, & illos cæcitate cordis percutias, q̃ ipsi mihi nocere pre- F
Lucæ. 22 ualeant. Vnde in euang. legitur, q apparuit Christo angelus de cœlo confortans eum passiõe
iam imminente [& supplanta eũ]. i. deijce populum istũ Iudæorum me psequentẽ, ita vt perdãt
regnũ & sacerdotiũ [eripe aĩam meã ab impio] populo isto nõ derelinquẽdo eam diu cũ gña-
tione hac pessima, sed tertia die eam corpori impassibili reuniẽdo [frameã tuã] .i. potestatẽ seu
gladiũ quẽ cõtulisti eis contra me, eripe [ab inimicis manus tuæ]. i. à psecutoribus & crucifixo-
ribus meis, ne mihi de cætero nocere possint. Chr̃s em̃ Pilato dixit: Non haberes contra me po
Iohan. 19. testatem vllam, nisi tibi datũ esset desup. Et ad Iudæos: Hæc est (inqt) hora vr̃a & potestas tene
Lucæ. 22 brarum. Hanc Christus orat Iudæis auferri, ne diutius ipsum psequi possint q̃ à deo præfixũ erat.
Lucæ. 22 Propter quod passione instante apostolis dixit: Etenim quę scripta sunt de me finem hñt. Vel
sic, frameam tuam. i. animam meam, quæ dicitur framea. i. potestas tua & gladius tuus, qa per
eam principem huius mundi vicisti, & mortem occidisti, ruinã angelorum reparasti, vniuersum
seculum reparasti. & tuo imperio subdidisti, hanc frameam eripe de inimicis manus tuæ .i. de
potestate Iudæorum reassociando eam corpori immortali. Consequenter orat Christus pro ge-
nerali Iudæorum deiectione quam desiderat, in quantum se diuinæ voluntati ac æquitati con-
format. ¶[Dñe à paucis de terra diuide eos in vita eorum,] tanq̃ dicat, o dñe pater diuide eos de 15
terra, i. expelle eos de terra sancta. & per diuersa loca disperge eos, & per gladium, famem, ac ca
ptiuitatem destrue eos, ac diuide à paucis. i. ab electis fidelibus, q comparatiõe reproborum pau-
ci sunt, & hos paucos non diuidas, sed in vnitatem ecclesiæ congrega eos per fidẽ, spem, & cha
ritatem, illos vero diuide modo prædicto in vita eorum, quemadmodum per Vespasianũ ac Titũ
impletum est. [de absconditis tuis.] id est, de præcipuis & maximis bonis tuis corporalibus &
terres-

A terrenis,& adimpletus est venter eorꝫ].i.saturati & diuites facti sunt. Nam terrã oĩm terraꝝ præcipuã melle & lacte manantẽ dedisti eis,ipsi vero tibi ingrati fuerũt,&me vnicũ filiũ tuũ occiderunt. Vel sic,de absconditis tuis.i.de pctis & concupiscentijs prauis,q̃ ignorantur à te ꝑ approbationem,saturatus est venter eorꝫ.i.carnalis ipsorꝫ affectus,cui satisfecerunt, qa auari,lu
16 xuriosi,& ambitiosi fuerunt. ¶[Saturati sunt filijs,] quia fœcunditatem carnalis propaginis eis dedisti,multiplicãdo eos vt stellas cœli.[& dimiserunt reliqas suas].i.ea quæ ipsis supfluxerunt[paruulis suis].i.successoribus. Commemorat nanq; Christus beneficia dei ipsis collata, vt peccatum ipsorꝫ amplius aggrauetur. Vel sic,saturati sunt filijs.i.malis operibus.Opa quippe vocantur filij operantis,qm̃ omne agens quale est,tale operatur.Et ita operatio secundum rationem similitudinis ab agente procedit, filiatio aũt in similitudine consistit. Et dimiserunt Iudæi increduli reliqas.s.infidelitatis, maledictionis,ac vitiorꝫ paruulis suis.i.posteris.Peruenit enĩ ira dei sup eos vsq; in finem,secundũ Apost. Et impletũ est in ipsis quod coram Pilato de Christo clamabant:Sanguis eius super nos,& super filios nostros. Illi ergo ita peribũt à te. 1.Thes.2 Mat.27
17 ¶Ego aũt in iustitia apparebo conspectui tuo] .i.semper iuste & sancte ambulabo corã te,& consummato humanæ redemptionis mysterio,post ascensionem apparebo tecũ in gloria, sedens a dextris tuis,& interpellans pro electis[satiabor]omni iucunditate accidentalis pręmij [cum apparuerit gloria tua.].i.cum manifestata fuerit oĩbus sanctis in cœlo & in terra gloria tua,quã mihi dedisti,& quam ego mea passione mundo promerui. Tunc enim satiabor salute gñis humani,propter cuius desideriũ in cruce clamauit:Sitio. Tunc quoq; satiabor,videns honorem tuum recuperatum per me, murosq; cœlestis Ierusalem reædificatos per me. Iohan.19.
B

¶Expositio eiusdem psalmi iuxta sensum tropologicum.

SEcundum sensum aũt moralem hoc q̃d dr̃:Exaudi dñe iustitiam meã, põt esse oro cuiuslibet hominis perfecti,q nõ solum de misericordia dei,sed de proprijs meritis confidit, q̃uis hæc sua merita sciat esse dei dona,à diuina misericordia sibi concessa, vt sit sensus:Exaudi dñe non solum orationem vocalem, sed iustitiam meã,ita vt omne opus bonũ & meritorium q̃d facio tibi sit placitũ,præstesq; mihi quod cupio propter vitæ meæ iustitiam. Nam opus bonũ & meritorium coram deo est oro,nec cessat orare qui nõ cessat laudabiliter viuere. Beatus v̄o est qui cum secura & humili conscientia allegare põt coram dño vitæ suæ perfectionẽ ac propria merita. Talis plane extitit Ezechias, de q̃ Isaias ait: Fleuit Ezechias fletu magno,& dixit: Obsecro dñe memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Deniq; q̃ efficax sit oratio illa,constat ex eo, q᷑ non solum orationem Ezechiæ deus impleuit,adijciendo vitæ suæ priori, quæ naturaliter finienda erat, quindecim annos,sed insuper ad eius instantiam reuersus est sol decẽ lineis per gradus quos descenderat in horologio Achas. Potest etiam hoc quod dicitur:Exaudi dñe iustitiam meam,esse oratio hominis imperfecti,propriam imperfectionem humiliter cognoscentis,tanq̃ dicat:Exaudi.i.acceptam habe domine iustitiam meã,nõ despiciendo eam propter imperfectiones annexas, scio nanq; verꝫ esse quod in Isaia habetur: Quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nostrę,sed suppleat domine pietas tua id in quo deficit fragilitas mea,& exaudi iustitiam meã,quæ nõ est digna absolute appellari iustitia,sed potius iniustitia,intende deprecationem meam,qua peto mihi mala omnia indulgeri. Auribus percipe orationem meam,qua postulo virtutes & grãm mihi semper donari: orationem inquam,non in labijs dolosis factam.i.non mente vaga & intimorata,atq; in peccandi proposito existente effusam.De vultu tuo iudicium meum prodeat id est,omne quod iudico de meipso vel alijs procedat de vultu tuo.i.dirigatur secundũ veritatem tuam diuinam,vt nil temerarie aut fallaciter iudicẽ,nec aliquẽ ex suspitione condemnem, nec contra euangelicã sapientiam de aliquo iudicare præsumam. Vel sic,de vultu tuo.i. de pio aspectu tuo iudiciũ meũ,q̃ à te iudicandus sum prodeat,ne iuste condemner, sed misericordit saluer,oculi tui videant.i.benigne respiciant, ac respiciendo perficiant æquitatẽ.i.cõuersationis meæ iustitiam.Probasti cor meũ per prospera & aduersa tentando & experiẽdo an tibi in oĩbus fidelis permaneã,& visitasti nocte.i.per flagella venisti ad me,adhibendo castigationes paternas,quemadmodũ in Apocal.testatus es:Ego q̃s amo arguo & castigo, igne me examinasti.i.per impetuosas & durissimas tribulationes scrutatus es me,probando an vsq; ad mortem constans persistam, & non est inuenta in me iniqtas.Hoc dicit ecclesia seu homo iustus,vł quia mortaliter non peccauit (quod de multis sanctis creditur) vel quia de peccatis pœnituit, vel quia si peccauit,tamen per probationem,visitationem,& examinationẽ præmissas,de peccatis suis purgatus est,sicut in Iob habetur: Beatus homo qui corripitur à domino. Vt non loquatur os meum opera hominũ.i.nõ propter inanem gloriam dico ista,prout est moris vanis hominibus, qui opera hominũ,non dei laudem loquunt, propter verba labiorum tuorum.i. 4.Reg.20 Isaiæ.38 Isaiæ.38 Isaiæ.64 Apocal.3
C

propter sermones sacræ scripturæ adimplendos. Ego custodiui vias duras, hoc est, custodiui D
cor meum, quo nihil laboriosius est, & feci actus virtutũ, qui sunt viæ duræ, quia scđm philoso-
2.eth.lc.3. phum: Ars & virtus sunt circa difficilia, & hoc q̃tũ ad incipiẽtes maxime verũ est, quibus pœna-
le est veteri vitæ renunciare, ab omni illicita concupiscentia abstinere. & per angustam portã
Matt 7 intrare: quantũ vero ad proficientes aliq̃liter verũ esse videtur, sed quantum ad perfectos verũ
Mat.11 est quod ait saluator: Iugum em̃ meum suaue est, & onus meũ leue. Et in Ecclesiastico: Nihil in-
Eccle.23 quit dulcius q̃ respicere in mandatis eius. Nulla siquidem forma operat̃ tam prompte atq; suas-
Can. 8. uiter sicut amor. Iccirco quanto in diuino amore proficimus, tanto oĩa dura fiũt nobis facilio-
ra ac dulciora, qm̃ fortis est vt mors dilectio. Ecclesia ergo perfectorũ, q̃ nõ solũ custodiuit dei
Mat.19 mandata, sed etiã adimpleuit Christi consilia, verissime dicit dño: Propter verba labiorũ tuorũ,
qbus o Christe dixisti de his, q implent consilia, qa centuplum accipient, & vitã æternã posside-
bunt: Ego custodiui vias duras. i. p̃cepta atq; consilia, q̃ saltem in principio mihi dura fuerunt,
& naturæ dura essent, nisi gratia tua adesset. Sed qm̃ nemo est in hac vita tam pfectus, aut mũ-
Philip.3 dus, vt non sit magis magisq; perficiendus, præsertim cũ dicat Apost. Ego nõ arbitror me ap-
prehendisse, sed quæ priora sunt oblitus, in anteriora extendo meipsum. Iccirco adiungit: Per-
fice gressus meos, hoc est, oẽs affectiones & opera mea, quibus tendo ad finem in semitis tuis. i.
mandatorũ atq; consiliorũ tuorũ obseruationibus, vt non moueantur, hoc est, vt non recedant
à lege tua vestigia mea. i. opera quibus ad te incedo. Ego clamaui voce, qm̃ exaudisti me deus.
id est, qa or̃onem meã mentalem, q̃ petiui à te, vt inspirares mihi salubrẽ, tibiq; placentẽ or̃onẽ
exaudisti, dando mihi interius quod orarem oretenus. Nam illam orationem exaudis, quam E
tuipse inspiras. Vel sic: Ego clamaui, nunc te orando, qm̃ exaudisti me deus ante seu alias dum
orarem, sicq; ex illa exauditione audaciam sumpsi nunc te orandi, inclina aurem tuam mihi. i.
benigno fauore mihi approxima, & exaudi verba mea, quæ sunt interni affectus indicia. Miri-
fica misericordias tuas. i. quanto vides me miserabiliorem, indigniorem, & indigentiorẽ, tãto
amplius subueni mihi in oĩbus, in quibus ope tuæ pietatis indigeo, quatenus misericordia tua
mirificetur, hoc est mirabilis esse noscatur in me, quæ tanto amplius mirificatur in me, quanto
Act.9. ego peior & vilior sum. Itaq; domine mirifica misericordias tuas. i. multas pietatis tuæ grati-
as ostende in me, vt sim cum sancto Apostolo vas electionis, vas misericordiæ in honorem,
non vas iræ in contumeliam. A resistentibus dexteræ tuæ, hoc est, à tentationibus dęmonum,
à vanitate secularium hominum, & ab omni vitio superborum resistẽtium quantum in se est,
dexteræ tuæ. i. iustitiæ tuæ & voluntati tuæ rectissimæ. Vel dexteræ tuæ. i. legi Christi ac gra-
tiæ per quam peruenitur ad dexteram tuam in cœlis, custodi me ne illis consentiam, ne tibi p̃
inobedientiam resistere velim: & non qualitercunq;, sed diligenter in omni causa, loco, & tp̃e
custodi me vt pupillam oculi, quæ diligentissime custoditur. Sub vmbra alarũ tuarũ p̃tege me,
loq̃tur transsumptiue de deo, sicut ex huius versiculi præcedenti expositiõe satis clarescit. Sub
vmbra inq̃t alarũ tuarũ. i. sub latitudine bonitatis & multitudine misericordiæ tuæ protege me
à facie impiorũ, hoc est, ab inuasione mundi, carnis, & diaboli, q me afflixerunt, tentando, p̃se- F
quendo, deordinando. Nã aĩus inordinatus sibip̃si afflictio est. Inimici mei, q me moliuntur à
deo abstrahere, aĩam meã, quæ in medio laqueorũ posita est, circundederunt. Nam dæmones
eam circundant vitia suggerendo, carnales concupiscentiæ stimulando, mundus ad illicita at-
trahendo. Adipẽ suũ concluserunt. i. carnalia blandimẽta inter se absconderunt, vt sub specie
boni ad mala me p̃trahant delectabilia proponẽdo, os eorũ locutũ est superbiã, qa conati sunt
me facere deo rebellem, & ea ausi sunt mihi proponere atq; laudare quę diuina lege prohibita
sunt. Proĳcientes me nunc, inimici mei isti prædicti à cõtẽplatione diuina ad curiositates ina-
nes, à stabilitate in deo ad euagationẽ cordis in mundo, à dei amore ad creaturarũ inordinatũ
affectum, circundederunt me malis consiliĳs ac variĳs dolis, oculos suos statuerũt declinare in
terram, qa considerationes suas à cœlestibus ac diuinis bonis auerterũt, & temporalia atq; ca-
duca amando aspexerunt, aliosq; & me ad talia inclinare laborauerunt. Susceperunt me, qñ
peccaui, & seruitute ac vinculis vitiorũ ligauerunt me, ne statim redirem ad te creatorem ac iu-
dicem meum. Susceperunt inquã me sicut leo paratus ad prædam, quia statim sub suo domi-
nio redegerunt me, & spiritualiter deuorauerunt ac interfecerunt me, & sicut catulus leonis ha-
1.Petri.5 bitans in abditis, hoc est, in locis occultis. Vñ Petrus: Aduersarius inquit vr̃ diabolus, tanq̃ leo
rugiens circuit quærens quem deuoret. Exurge domine ad adiuuandũ me, præueni eum. i. añ-
quàm aduersarius meæ salutis noceat animæ meæ, tu adesto, gratiam tribue, victoriam præ-
sta, & supplanta eum, vt tua ope ei, scilicet diabolo, mundo, & omni peccato præualeam. eripe
animam meam ab impio. i. ab omni inimico prædicto frameam tuam, id est, potestatem pse-
Roma.13 quendi, nocendi, fallendi, inimicis à te collatam. Nam omnis potestas à deo est, etiã illa qua im-
piĳ abutun

A pij abutuntur, hanc frameam eripe ab inimicis manus tuæ.i.à dæmone, mundo, & carne, q ad uersari nituntur potentiæ tuæ, ne mihi præualeant publice, neq; fallant occulte. Dæmões quoq; potestate sibi concessa, vti non possunt pro libitu suo, sed q̃tum permittũtur à deo q eos per angelos sanctos coercet, ne quantũ volunt & possent hominibus noceant. Orat ergo fidelis p coertione potestatis diaboli, dũ ait: Frameã tuam, &c. Dñe à paucis de terra, i. ab electis q sunt de terra formati, quantũ ad corp⁹, diuide eos, vic3 inimicos prædictos separando eos à iustis, in vita ipsorum. i. nunc p iudicium discretionis, & postea per iudiciũ retributiõis. Vel sic: Dñe à paucis diuide eos de terra. i. separa eos de militanti ecclesia, q̃ modo peregrinatur in terra, se para, inquit, inimicos & reprobos à paucis. i. electis, in vita ipsorum. s. inimicorum. i. nũc. Nũc enim separat deus malos à bonis voto ac merito. Postea autem separabit eos loco & p̃mio, qñ ibunt hi quidem in vitam æternam, hi autem in ignem æternum, de absconditis tuis. i. de peccatis tibi per approbationem ignotis, adimpletus est venter eoꝝ. i. immundus appetitus eoꝝ, in quo velut in stomacho ventris congregantur spurcitiæ vitiorum, fœtores concupiscentiarum, ac superfluitates vniuersorum malorum, propter quod etiam tibi odibiles sunt & fœtidi vani, atq; miserrimi reputantur à te. Saturati sunt filijs, qa multos & innumerabiles filios genuerunt per imitationem peccati. Quot em̃ filios habet dæmon ille nequissimus, qui est pater super oẽs filios superbiæ? Deniq; stultoꝝ q æternæ sapientiæ. s. Christo, non acquiescunt, infinitus est numerus, & hi oẽs sunt filij. s. diaboli, carnis, & mundi, propter quod saturati dicũtur filijs. Vel sicut expositum est, saturati sunt filijs. i. malis operibus quæ gignuntur ex vitiosis ha Matth. 25 Iob. 41. Eccls. 1

B bitibus intus latentibus, de quibus prædixit, de absconditis tuis adimpletus est venter eoꝝ, & diuiserunt reliquias suas paruulis suis. i. quos diaboli & homines seculares per seipsos decipere nequeunt, hos relinquunt posteris suis decipiendos: vel dimiserunt reliquias suas. i. malas suarum peruersitatum memorias & mala exempla & cætera q̃ ex vitijs consequũtur, paruulis suis. i. filijs paterna peccata sectantibus. Ego autem qui per gratiam tuam o dñe ad istorum sortem non pertineo, sed tibi feruenter ministro, in iustitia, quam feci, apparebo cõspectui tuo, cũ fuero tribunali tuo præsentatus, opera nanq; singulorum sequuntur illos. Et vt ait apl's: Oẽs nos manifestari oportet ante tribunal Christi, satiabor. i. oĩ bono replebor, & tanta felicitate ditabor, vt nil amplius cupere possim, cũ apparuerit gloria tua. i. cum manifestaueris teipsum mihi sicuti es, vt videam te per speciem, q te iam cerno p fidem. Nil em̃ satiare potest rationalem appetitum, nisi bonum infinitum, nec aliquid implere potest intellectum, nisi veritas ęterna. Tunc ergo satiabitur desiderium iusti, cum diuinæ veritatis clarã visionẽ, atq; diuinæ immensæ bonitatis beatificam fruitionem adeptus fuerit. Nihilominus aĩæ beatorum in patria expectant & optant gloriam corporis & resurrectionem futuram, quõ ergo nunc satiãtur? Satiantur vtiq; nunc, quantum ad præmium essentiale, quod est visio dei, qa tam clare deum vident, tamq; suauiter eo fruuntur vt desiderant. Post diem aũt iudicij satiabuntur etiam, q̃tum ad præmium accidentale, quod tñ tam modicum est comparatione p̃mij essentialis, vt quasi p nihilo reputari possit. Et ideo nũc quoq; dici potest, quod omnes beati in patria satiati sunt oĩ 2. Corin. 5 1. Iohan. 3

C bono. Nam teste philosopho: Quod modicum est pro nihilo reputatur. O quãta est virtus huius psalmi. O quantæ ac feruidę orationes continẽtur in ipso, quarum ardor dulciter sapit ei q psalmum hunc pura mente decantat. Specialiter vero tres illi versus, videlicet: Mirifica misericordias tuas cum duobus sequentibus, igne spiritus sancti, & omni sancto affectu plenissimi sunt, quorum primus maxime competit incipientibus, secundus proficientibus, tertius autem perfectis. Quotiens ergo o frater miserijs tuis opprimeris, quotiens tentationibus fatigaris, quotiens vitiorum stimulis agitaris, clama ad dominũ: Mirifica misericordias tuas in me, qui saluos facis sperantes in te. Studeamus igitur semper, & præsertim tempore orationis animam nostram taliter ab inutilibus phantasmatibus denudare, vt possimus hunc psalmum intente ac saporose cantare, orationumq; ipsius effectum copiose sortiri. 2. Physic.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM XVII

¶Expositio Tituli.

Psalmi huius iste est titulus: In finem puero Dauid dñi, qui locutus est domino verba cantici huius in die qua eripuit eum dominus de manu inimcorum suorum, & de manu Saul In libris Regum & Paralipomenon scriptum est, quemadmodum Dauid post diuersas victorias sibi diuinitus concessas, atq; post mortem Saul cantauerit dño psalmum istũ pro gratiaꝝ actione beneficioꝝ dei. Vnde qui psalmũ hunc ad literam de Dauid exponere vellet, expositione tituli paꝝ indigeret, qa sic titulus planus esset. Sed quia hic psalmus de Christo toto .i. de ipso Chrõ & corpore mystico, quod est ecclesia, q̃ comprehendit omnes electos ab Adam vsq; ad finem mundi potius exponendus est, ideo titulus declarandus est. Est igitur sensus tituli:

Verba cantici huius dirigentis nos in finem,videlicet Christum,conueniunt Dauid puero do D
mini.i. Christo filio dei,quæ verba Christus locutus est domino.i.ad gloriam patris pro se ac
suis fidelibus,in die qua eripuit eum dn̄s de manu inimicorum suorum,hoc est, in die resurre-
ctionis,quando surrexit à mortuis,liber à potestate Iudæorum,& quando ecclesiam liberauit
à captiuitate diaboli,& de manu Saul,id est,de potestate mortis. Nam Chr̄s resurgẽs ex mor
tuis,iam non moritur. Pro hac itaque spirituali liberatione,Christus deo gratias agens,dicit.

¶Expositio Psalmi iuxta sensum literalem.

DIligam te dn̄e]& conuenit principiũ huius psalmi Christo hoĩ,atq; ecclesiæ,imo cui
libet vere fideli,ait ergo:Diligã te dn̄e.i.semper amabo te,tũ propter immensam tu 1
am bonitatem,propter quam sine mensura amabilis es, tũ propter bn̄ficia tua mi-
hi collata,tũ propter promissa tua mihi parata. Amor quippe est primum & maxi-
mum donũ,& in ipso omnia dona gratuita dantur. Idcirco non possumus deo pro beneficijs
suis,imo nec alicui benefactori aliquid maius aut dignius rependere,nisi amorem. Christ⁹ au
tem vt deus diligit patrem amore simpliciter infinito,sed vt homo diligit deum maiori dilecti
one,quam omnes simul electi. Vnusquisq; vero nostrum tanto ardẽtius tenetur deum dilige-
re,quanto plura beneficia ab ipso receperit. Potest quoq; verbum istud per modum orationis
intelligi,vt sit sensus:Diligam te dn̄e.i.da vt amem te dn̄e[fortitudo mea],i.causa totius forti-
tudinis meæ,sine quo nihil possum[dn̄s(est)firmamentum meum].i.stabilimẽtum meum,&
causa stabilitatis meæ. Nam Christus in oĩ passione constans,& solidus mansit, nec in aliquo
actus rationis vel operationes virtutum impediebantur aut turbabantur in ipso, quod valde E
Matth. 26 supernaturale fuit [& refugium meum]Nam Christus passione instante ad patrem confugit,
Iohan.2. dicens:Mi pater si fieri potest,transeat à me calix iste[& liberator meus]de tentatore diabolo,
& de persecutione Iudæorum,qui me frequenter occidere conabant,qñ nõdũ venit hora mea.
Vel,liberator meus,quia resuscitauit me ad impassibilem vitam ¶[Deus meus(est)adiutor me 2
us]in quantum homo sum. Christus enim miracula fecit,non humana aut naturali,sed diui-
na virtute[& sperabo in eo].i.expectabo omne bonum ab eo quod nondum habeo. Quomodo
autem Christo conuenit sperare in deo.frequenter dictũ est. ¶[Protector meus].i.deus est de-
fensor hũanitatis meæ defendens eam ab omni malo culpæ[& cornu].i.excelsa & eminẽs cau 3
sa[salutis meæ],i.felicitatis tam corporis,q̃ aĩę meæ,beatificando me in anima,statim qñ crea
uit eam,& in corpore,quando à mortuis suscitauit me[& susceptor meus,].i. deus dei filius ad
suam psonalem subsistentiam assumpsit humanitatem meam. ¶[Laudãs inuocabo dominũ] 4
Frequenter in euang. legitur Christus patrem cum laude & gratiarũ actiõe inuocasse,[vt apud
Iohan.11. Ioh. Gratias(inqt)ago tibi pater,qm̃ audisti me[& ab inimicis meis]puta Iudæis [saluus ero]
per resurrectionem à mortuis. Nam & Christus orando meruit,vt tam cito resurgeret,quam-
uis ex alijs causis debebatur ei resurrectio festinata,præsertim propter vnionem suæ hũanita-
tis cum verbo. ¶[Circũdederunt me dolores mortis].i.pœnæ atq; tristitiæ mortis,quia in Eu 5
angelio dr̄:Cœpit Iesus pauere,tædere & contristari. In cruce aũt circũdederunt eum dolores
Lucæ.22 mortem inferentes,qñ vndiq; pœnis repletus,dixit:Consummatũ est, & inclinato capite tra-
Iohan.19. didit spiritum[torrentes iniquitatis].i.abundanter multæ iniquitates,vc3,persecutiones iniu F
stæ mihi à Iudæis illatæ tempore passionis[cõturbauerunt me].i.inferiorẽ aĩæ partẽ ac corpo-
ralem naturã à naturali sua dispositiõe immutauerũt ꝑpter acerbitatẽ pœnæ inflictæ,nõ tamẽ
turbauerunt vel deordinauerunt actũ rationis in Chr̄o. Est autem quædam conturbatio bo-
Iohan.11. na & sponte assumpta,de q̃ Ioh. ait:Quod Iesus cõturbauit seipsum & infremuit spũ & fleuit.
¶[Dolores inferi].i.dolores venientes ex consideratione damnationis hoĩm in inferno[circũ 6
Iohan.19. dederunt me]Nam dũ Christus pendens in cruce,dixit:Sitio, significauit se hoĩm liberationẽ
sitire,& eadem hora vehementissimo cordis torquebatur dolore, quoniam considerauit passi
onem suam tam multis non debere prodesse,sed eos in infernum propter ingratitudinem su-
am debere descendere. Ideo ait:Dolores inferi circũdederunt me.i.animam meam inuaserũt,
[præoccupauerunt].i.ꝑuenerunt[me laquei mortis].i.deceptiones ad mortẽ ducentes,nõ q̃d
Christo aliquid ex improuiso contigit,aut aliquis eum decipere quiuerit,sed quia infideles Iu
dæi putabant eum nescire consilia,quibus tractabant,quomodo eum dolo tenerent & occide
rent,ac nescientem,ne fugeret,anticiparent. Est enim mos scripturarum aliquid enarrare,put
est in opinione multorũ. ¶[In tribulatione mea].s.passione instante inuocaui dominum,quia 7
Lucæ.22. vt scriptum est:Procidens Iesus in faciem suã prolixi⁹ orauit,[& factus est sudor eius sicut gut-
Hebr.5. tæ sanguinis decurrentis in terram[& ad deum meum clamaui]quoniã teste apostolo: Chri-
stus cum clamore valido & lachrymis exorauit ¶[Et exaudiuit dominus de tẽplo sancto suo] 8
hoc est,de summo cœlo,vel de corde meo,in quo sicut in electissimo templo habitauit non so-
lum per

A lum per gratiam,ſed etiam per ſuppoſitalem vnionẽ intelligẽdo per cor ipſam animam[vocẽ
meam]id eſt,orationem quam fudi[& clamor meus]id eſt,feruens cordis mei affectus[in cõ-
ſpectu eius]id eſt,coram eo[introiuit in aures eius]hoc eſt, placuit auribus miſericordiæ ſuæ,
9 vt exaudiret eum. ¶[Commota eſt & contremuit terra.]Hoc ad literam in Chriſto in cruce ſu Matth. 27
ſpenſo impletum eſt,quia tunc terra mota eſt. Similiter in die reſurrectionis angelo ad ſepul- Matth. 28
chrum Chriſti deſcendente terræmotus factus eſt magnus[fundamenta montium conturba-
ta ſunt,& commota ſunt,] quoniam tempore paſſionis terra ſancta quæ fertur eſſe montoſa
tam valde mota eſt,vt etiam petræ ſcinderentur,prout Euangeliſta teſtatur [quoniam iratus Ibidem
eſt eis].ſ.dominus.i.dñs iram ſuam qua hominibus filium ſuum dilectum occidentibus iraſce
batur,oſtendit in elementis turbando atq; mouendo inanimata,vt vel ſic rationales creaturę
errorem ſuum aduerterent,dum inanimata ſuſpenſo in cruce ſic condolere conſpicerent. Vel
ſic & melius,commota eſt,per admirationem , & contremuit per timorem,terra.i.habitantes
in terra,vic; Iudæi,& Gentiles præſertim in terra ſancta qñ videbant Chriſto moriẽte ſolem
ſupernaturaliter eclipſari,terram moueri,& Ieſum alta voce clamantem expirare. Vnde in Eu
angelio ſcriptum eſt:Centurio aũt & qui cum ipſo erant videntes q̃ fiebant,& qa ſic clamans Matth. 27.
expiraſſet,timuerunt valde,& glorificauit deũ Centurio & ait:Vere filius dei erat iſte. Hic ho Lucæ.23
mo iuſtus erat. Et omnis multitudo eorum qui aderant ad ſpectaculum iſtud,& videntes q̃ fie
bant percutientes pectora ſua reuertebantur,fundamẽta montiũ.i.capitanei ſuperborum,vi-
delicet principes ſacerdotum Pilatus & Herodes,conturbata ſunt,& commota ſunt,quia viſis
B p̃dictis mirabilibus vtiq; ad tempus perterriti erant,maxime principes ſacerdotum quãdo vi
debant velum templi ſciſſum ,& cuſtodes ſepulchri referre quæ facta erant ad monumentum Matth. 27
per angelum. Potiſſimum quoq; q̃do mortui illi qui ſimul cum Chriſto ſurrexerunt, eis vt cre Matth. 28
ditur,apparuerunt. Ideo autem turbati & commoti ſunt,qm̃ iratus eſt eis.ſ.dñs. Ira dei eſt vin
dicta diuinæ iuſtitiæ. Hæc vero vindicta quantũ ad impœnitentes hic incipit,& in futuro æter
naliter perſeuerat. Prædicta autem fiebant à deo in vltionem peccati eorum qui Chriſtum in
terfecerunt,quantum ad eos qui non pœnituerunt,quia ex hoc quod his viſis non ſunt cõuer-
ſi grauius ſunt damnati. Idcirco quoniam iratus eſt eis dominus derelinquendo eos iuſtiſſime
ob id conturbati ſunt & commoti ſunt , non ad pœnitentiam & fidem,ſed ad admirationem
& obſtinationẽ. Vel,fundamenta montium,id eſt, magiſtri philoſophorum conturbata ſunt
& commota ſunt, hoc eſt , admirati & obſtupefacti ſunt Chriſto patiente propter mirabiliſſi
mam ſolis eclipſim,dicentes vel deus naturæ patitur,aut aſtra mentiuntur,aut machina mun
di peribit. De qua re in epiſtola ad Polycarpum ſcribit Dionyſius. Conſequenter deſcribitur
pœna perſequentium Chriſtum, videlicet , obſtinatorum Iudæorum,qui propter iſta & alia
mirabilia per Apoſtolos & Stephanum alioſque primitiuæ eccleſiæ ſanctos facta non ſunt cõ
uerſi dum ſubditur: ¶[Aſcendit fumus,] hoc eſt ,vapor incendij quo Titus combuſſit Ieru-
10 ſalem ac reliquas vrbes vicinas,[in ira eius,]id eſt, in vltione qua deus pater vindicauit iniu-
riam à Iudæis Chriſto illatam,[& ignis,]prædictæ combuſtionis,[à facie eius,] hoc eſt, à con-
ſpectu diuinæ iuſtitiæ omnia iuſtiſſime iudicantis,[exarſit,]cuncta velociter deuorando[car
C bones,]id eſt , peruerſi Iudæi tenebris infidelitatis obſcuri & vitijs nigri,[ſuccenſi ſunt ab eo]
ſcilicet,deo in combuſtione eorum. Vel carbones,id eſt, materia cõbuſtibilis ſuccenſi ſunt ab
eo, quia deo ordinante & inſtigante principes Romani ſuccenderunt habitacula Iudæorum.
¶[Inclinauit cœlos]ipſe Chriſtus,id eſt,habitantem in cœlo, videlicet ſemetipſum, deſcẽdens
11 à regalibus ſedibus in vterum dulciſſimæ virginis, exinaniuit namque ſeipſum formam ſerui
accipiens[& deſcendit]in inferiores partes terræ,ſecundum apoſtolum [& caligo] hoc eſt,oĩs Philip. 2.
obſcuritas tenebrarum ac vitiorum[ſub pedibus eius].i.longe ab eo,qm̃ ipſe eſt lux vera & te Ephe.4
nebræ non ſunt in eo vllæ ſecundum Iohãnem. Vel caligo.i. diabolus corda hominum obſcu
rans,ſub pedibus eius,quia Chriſtus diabolum conculcauit & penitus vicit. Vnde Iohãnes in
12 prima ſua Canonica:In hoc(inquit)apparuit filius dei,vt deſtrueret opera diaboli. ¶[Et aſcẽ-
dit]ſ. Chriſtus[ſuper Cherubim]hoc eſt ſupra ordinẽ illum angelicũ in die aſcenſionis[& vo 1.Iohan.1
lauit]vſq; ad dexteram patris. Vel ſup Cherubim.i. ſupra oẽm plenitudinem creatæ ſcientiæ 1.Iohan.3
quoniam Chriſtus tranſcẽdit omnem capacitatem intellectuum creatorum[volauit ſup pen-
nas ventorum]hoc eſt,ſuper omnem ſpeculationem rationalium animarum. Contemplatio
nempe eſt penna animæ, & anima ventus vocatur iuxta Iſaiam : Flatus ego feci,hoc eſt , ani-
13 mas. Anima nanque inſtar venti,velociter mobilis eſt. ¶[Et poſuit tenebras,]hoc eſt,incom- Iſaiæ.57.
prehenſibilem propriæ lucis plenitudinem[latibulum ſuum]hoc eſt,occultam habitationem
ſuam , Nam deus propter immenſitatem ſuæ perfectionis ac lucis latet nos. Vnde ſecundum
Apoſtolum lucem habitat inacceſſibilẽ, & ſecundum ſacratiſſimum principem theologorum 1.Timo.6
Dionyſium

Dion.in ep̄l'a ad Gaiũ monachũ.Inuisibilis plenitudo diuini lũinis appellat̃ diuĩa caligo seu tñ D
bræ dei.Hãc ergo caliginẽ seu tñbras istas ponit deus latibulũ suũ, qa pp̄ eas incõphẽsibilis est.
Propterea Dion.Diuinæ(ait)tñbræ cooperiũt oĩ lũini & abscõdunt oĩ visiõi pp̄ incircũscripti
bilẽ & supplenissimã ppriꝫ splẽdoris claritatẽ. Vel posuit tñbras.i.formas sacramentales latibu
lũ suũ,qa sub illis in sacro altaris Chr̄s ineffabil'r occultat̃. Vel tñbras,hoc ẽ, carnẽ mortalẽ quã
assũpsit,qm̃ diuinitas in ea mirabil'r latuit[in circuitu eius]hoc ẽ,in his q vndiq; ad eũ accedũt
vic;,in oĩbus sanctis in cœlo & in terra[tabernaculũ eius] qa in illis habitat deus qui ad eum
accedunt, & in sanctis terrenis est tabernaculum eius quod vocatur ecclesia militans : in san-
ctis vero cœlestibus est tabernaculum eius, quod dicitur triumphans ecclesia,[tñbrosa aqua]
hoc est obscura scĩa est[in nubibus aeris]hoc est, in sc̄tis pphetis atq; ap̄l'is, de qbus Isaias dicit:
Isaiæ.60. Qui sunt isti q vt nubes volant. Oĩs em̃ cognitio viatorũ obscura est,prout testatur Ap̄l's:Co
1.Cor.13. gnoscimus(inquiens)nunc p speculum in ænigmate. Et nunc cognosco ex parte. Dicũtur aũt
Apostoli atq; prophetæ nubes aeris, qa p̄ cæteris hoĩbus diuinæ lucis illustrationes prius copi
osiusq; receperuut,& per contemplationem altius volauerunt. Dicuntur aũt nubes aeris ad
differentiam angelorꝫ q nuncupãtur nubes cœli secundũ Dion. vltimo cœlestis hierarchiæ ca-
pitulo. Non aũt tam alte volauerunt,q̃diu in terris peregrini & hospites erãt, sicut angeli san
cti,qui recipiunt illuminationes diuinas receptione prima,clara ac immediata,homines vero
recipiunt eas receptione secunda symbolica ac mediata, quia per angelos deferuntur ad eos se
cundum theologũ. Potest aũt verbum istud Psalmistę specialiter referri ad apostolos añ Chr̄i E
Matth.15. passionẽ,q̃n propter suam ruditatem à Christo meruerũt audire. Adhuc & vos sine intellectu
Iohan.20. estis,& etiam ante Christi ascensionem,qm̃ Iohannes de seipso dicit,pro t̄pe illo quod nõdum
Matth.20 sciebat scripturas.s.q̊d oporteret Christum à morte resurgere,cum tamen Chr̄s ante passionẽ
suam hoc frequenter & clare p̄dixerit,ex quo oñditur q̊d Ap̄l'i mirabiliter simplices erant vsq;
ad missionẽ spũs sancti,in quo vtiq; fides Chr̄iana immobiliter confortatur,vc; q̊d per hoĩes
paucos tam rudes ac simplices idololatria extirpata est,& fides tam supernaturalis per totum
mundum diffusa. Hoc em̃ esse non potuit,nisi quod post Chr̄i passionem supernaturaliter illũi
nati ac docti fuerunt,quemadmodũ Chr̄s ante passionem eis promisit. ¶[Præ fulgore]hoc est, 14
præ claritate doctrinæ,& propter illuminationem Christi,quã ipse apostolis tradidit[in con-
spectu eius].i. in beneplacito & in præsentia p̄ꝫ respectus domini saluatoris[nubes] hoc ẽ,san
cti apostoli[transierunt]in vniuersum mundũ prædicare euangelium oĩ creaturæ,tanq̃ dicat
p̄ claritate sapientiæ,& propter illuminationẽ p̄fulgidam q̃ Christus ap̄l'is in die Pẽtecostes in
Actu.2. fudit,ipsi ap̄l'i transierunt in conspectu dñi cuncta cernentis,& exierunt audaces atq; securi,q
ante propter metum Iudæorũ clausi consederant in conclaui. Est consuetudo scripturæ vt ali
quid dicatur fieri coram dño vel in conspectu dñi q̃n placet dño,sicut dr̄,quod Iesse genuit Da-
Ruth. ult. uid qui ambulauit coram domino. Sic ergo Apostoli transierunt in conspectu domini,qa pla
cuit domino transitus ille. Vel sic:Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt, quoniam
Christus adhuc inter discipulos in mundo conuersans,misit illos binos & binos añ se in oẽm
Marc.16 locum quo ipse erat venturus. Vel sic & bene:Præ fulgore.i.propter excellentiam perfectiõis,
Lucæ.10 claritatis ac sapientię Christi in conspectu eius.i,in comparatione ipsius,nubes.i.om̃es sancti F
transierunt.i.defecerunt,& quodammodo euanuerunt,qm̃ q̃tumcunq; sancti ac docti fuerũt
tñ comparatione Christi quasi nihil fuerunt in tantum vt de maximo illo gigante Ioh. Bapt.
Ioha.1. Euangelista affirmet:Non erat ille lux. Vnde Origenes ait, quod Petrus & Paulus per compa
rationẽ ad Chr̄m sunt tenebræ. Põt quoq; q̃d dr̄:Præ fulgore,esse vna dictio,vt sit sensus:Prę
fulgore.i.p̄fulgidæ nubes in conspectu eius,&c,sed conuenientius puto vt duæ dictiones dicã
tur. Itaq; p̄ fulgore in conspectu eius nubes transierunt.i. apostoli qui non solũ sunt nubes sed
etiam[grando]dura tormẽta impꝭs cõminando,falsitati fortiter resistẽdo atq; audientiũ cor-
da per increpationẽ feriendo[&]ipsi sunt[carbones ignis]mundũ illuminando,& mentes cre
dentiũ diuino amore accendẽdo. Vel carbones ignis.i.igne tribulationũ exusti, tanq̃ carbões
Actu.2. igniti. ¶[Et intonuit de cœlo dñs]s.Chr̄s in die Pentecostes,q̃n factus est repẽte de cœlo sonus 15
tanq̃ aduenientis spũs vehemẽtis,seditq; spũs sc̄tũs sup singulos eorꝫ,[& altissimus].i. Chr̄s[de
Lucæ. 21 dit vocẽ suã]qa illo die impleuit q̊d pauloañ apostolis spopondit:Ego dabo vobis os & sapien
tiam,cui non poterunt resistere omnes aduersarꝭ vestri,tunc ergo dedit vocem suam q̃n loq̄ba
Matth,10. tur per eos sicut prædixit:Non vos estis q loquimini,sed spũs patris vestri qui loqtur in vobis
Vox em̃ dei est sacra scriptura , & qm̃ scripturarum notitiã dedit discipulis,ideo dedit vocem
suam. Vel altissimus dedit vocem suam. Nam Christus post resurrectionem præsentialiter lo
quebatur apostolis,cuius vox est grãdo & carbones ignis,propter causas prædictas. ¶Et mi- 16
Hebr.4. sit]s.Christus[sagittas suas].i. verba sua acutissima per os apostolorum loq̃ndo. Viuus est em̃
sermo

A sermo dei & acutior oĩ gladio ancipiti,ptingẽs vsq; ad diuisionẽ aĩæ & spũ:[& dissipauit eos]
separando electos à reprobis,fideles ab infidelibus,bonos à malis, sicut in die pentecostes Pe Act. 10.
tro loq̃nte verba acuta ac ignea,tria milia Iudæoꝝ conuersa sunt,alijs irridentibus[fulgura]
hoc est,signa præclara,ac magna miracula[multiplicauit]p fideles & sanctos suos,queadmo
dum eis prædixit:Qui credit in me,opera q̃ ego facio,& ipse faciet.& maiora his faciet[& con Iohan. 14.
turbauit].s.auditores & inspectores q̃sdam ad pniam.q̃sdam ad admirationẽ,quosdam vero
37 ad timorẽ. ¶[Et apparuerũt]p Christi illuminationẽ & Apl'oꝝ prædicationẽ[fontes aquaꝝ]
.i.riui sapientiæ salientes in vitam æternã.Hi fontes.i.sacræ doctrinæ apparuerunt.i. manife
statę sunt cordibus hoĩm,put saluator disseruit:Qui credit in me,flumina de ventre eius fluẽt Iohan.4.
aquæ viuæ[& reuelata sunt fundamenta orbis terrarum]hoc est,sc̃ti prophetæ q sunt funda= Iohan.7.
menta orbis terrarum.i.militantis ecclesiæ per totum orbẽ diffusæ,intellecti & veraces inuẽti
sunt p Chrm & eius discipulos.Nã añ Chri aduentũ verba prophetarũ obscura erant, sed p il=
lũinationẽ spũs sc̃ti apl's missi clarissime intellecta sunt & gentibus explanata.Christus quoq;
in seipso manifestauit veritatẽ prophetaꝝ implendo in se quod illi de ipso vaticinati fuerunt.
Propter q̃d Iohan.ait:Lex per Mosen data est,gr̃a & veritas p Iesum Chrm facta est. Hæc au Ioha.1.
38 tẽ pacta sunt. ¶[Ab increpatiõe tua dñe] qua per teipm & per sanctos prædicatores increpasti
homines q̃tenus pœniterent,sicq; ad recipiendũ p̃dictas apparitiones, ac reuelationes idonei
fierent sacræ scripturæ,& facta sunt[hæc ab inspiratione spũs iræ tuæ].i.ab instinctu spũs san=
cti corda peccatoꝝ interius pterrentis. Spũs em̃ sanctus prio salubriter irascitur electis in pñti
B puniẽdo eos pœna tpali p pniam. Ne irascat eis ĩ futuro puniẽdo eos pœna æterna p cõdẽnati
onẽ.Deiñ spũs sc̃tũs mentibus pœnitentiũ cõsolationẽ infundit,veritatẽ oñdit & lũine implet
ita vt eis appareant fontes aquaꝝ. Primo siquidẽ purgat,sc̃do illuminat,tertio pficit. Deinde
39 Chrs voce naturæ assumptæ,loq̃ns ad pcem ait: ¶[Misit].s.deus pr̃[de summo,].i.de sinu suo
verbũ suum æternum[&]verbum eius[accepit me]vniendo suæ personalitati diuinæ & increa
atæ meã humanitatẽ,& deus pr̃[assumpsit me de aquis multis]hoc est,de varijs tribulationib⁹
subleuauit me in die resurrectionis,& ascensionis: qñ ab omni passibilitate & iniquorũ coha=
20 obitatiõe assumpsit me ad se. ¶[Eripuit me de inimicis meis fortissimis] hoc est, à pĩcipib⁹ sacer
dotum[& ab his qui oderunt me].i.à cæteris persecutoribus meis, [q̃m confortati sunt super
me]hoc est,qa pmissi sunt ad tps p̃ualere contra naturam meam passibilem, q̃ afflixerũt & oc
21 ciderunt. ¶[Præuenerunt me]multis accusationibus & fallacibus interrogationibus, vt habẽ
rent causam mortis contra me[in die afflictionis meæ]vic 3 in die passionis, [& factus est dñs
22 ptector meus]ne aĩæ meæ nocerent. ¶[Et eduxit me]de angusto sepulchro[in latitudinẽ]pa=
radisi,vel eduxit me de angustijs mortis in latitudinem gaudiorum [saluũ me fecit]à morte p
resurrectionẽ[q̃m voluit].i. quia dilexit me,hic est (inq̃t) filius meus charissimus in quo mihi Mat.3.17.
23 complacuit. ¶[Et retribuet mihi dñs]accidentale p̃mium,in quo proficere potui,vtpote resur
rectionẽ festinatam,corporis glorificationẽ,ascensionẽ beatam[secundũ iustitiam meam].i.se
cundum exigentiam meritorum meorum.Deus cuilibet tribuit sc̃dm quod meruit[& secũdũ
puritatẽ manuũ meaꝝ]hoc est,secundũ perfectionẽ operationũ mearũ[retribuet mihi]in die
24 resurrectionis meæ,sicut modo impletum est. ¶[Quia custodiui vias dñi] i.omnes actus virtu
C tum præsertim dilectionem dei & proximi adimpleui[nec impie gessi,] cõtra legem diuinam
25 agendo aut recedendo[à deo meo]Et ideo non recessi ab eo. ¶[Quoniam omnia iudicia eius]
hoc est,oẽ quod ipse dictat esse vel bonum vl' malum[in conspectu meo]id est,in consideratĩ=
one animæ meæ sunt vt ea obseruem, [& iustitias eius,] hoc est, obseruantias mandatorum
suorum,[non repuli à me,]per inobedientiam,negligentiam,vel contemptum. Vnde Chri=
stus in Euangelio ait: Sicut præceptum dedit mihi pater,sic facio.Et rursus: Quæ placita sunt
26 ei facio semp.Q̃m ergo tam iuste vixi,idcirco. ¶[Et ero immaculatus]ab oĩ peccato[cum eo]
.i.ipsi firmiter adhærendo,vel cum eo.i.sicut ipse immaculatus est,iuxta quod scriptũ est:San Exod. 22.
cti eritis sicut & ego sanctus sum dñs deus vester,[& obseruabo me ab iniquitate mea.]Chri=
stus iniquitatem nõ fecit nec habuit,quomodo ergo(ait)& obseruabo me ab iniquitate mea?
Nisi sic exponatur,obseruabo me ab iniquitate,quam habere potuissem,nisi me dominus præ
seruasset. Si enim à Christo homine gratiam tollas,non est in quo ab alijs differat secundum
27 Augustinum. ¶[Et retribuet mihi dominus secundũ iustitiam meam,]in die extremi iudicij,
quando merito passionis meæ beatificabit omnes electos, de quorum beatificatione aliqd mi
hi accidentalis præmij adiungetur,quia congratulabor sponsæ meæ quæ est ecclesia electorũ,
[& secũdum puritatem manuum mearum]videlicet quã habui[in conspectu oculorum eius]
28 id est,coram eo omnia conspiciente,supple restituet mihi. ¶[Cum sancto sanctus eris,& cum
viro innocente innocẽs eris.] Cum sancto(inquit)id est,cum Christo,qui est sanctus sancto=
rum,&

rum & naturaliter atq; totaliter ſanctus,ſanctus eris,o qlibet homo fidelis,ſi ei conſtanter ad D
hæſeris,neq; à veſtigijs eius receſſeris. Et cum viro innocēte,hoc eſt,cum Chriſto,qui quantū
in ſe eſt,nulli vnquam nocuit,ſed omnibus ſumme& maxime profuit,innocens eris,ſi ipſum
fueris imitatus. ¶[Et cum electo]i.cum Chriſto qui ratione naturæ aſſumptæ vocatur electus 29
quia ſecundum apoſtolum:Ipſe prædeſtinatus eſt filius dei in virtute ſecundum ſpiritum ſan
Roman.1 ctificationis.Et in Eſaia:Ecce,ait,puer meꝰ quem elegi,complacuit ſibi in illo anima mea,q̊d
Eſaiæ.42. de Chriſto ad literam di ci ſequentia verba oſtendunt.Cum hoc ergo electo, ſi ipſi perſeueran
ter ſeruieris,electus eris.Non quod aliquis de nouo eligatur,qm̃ omnes electi ab æterno electi
fuerunt,ſed[electus eris].i.beatitudinem electorum conſequeris,ſecundum quem ſenſum ait
Auguſtinus:Si non es prædeſtinatus,fac vt prædeſtineris.i.ſi ſuſpicaris te non eſſe ꝑdeſtinatū
noli propterea ab opere bono ceſſare,ſed ſic viue,vt gloria ꝑdeſtinatorum dignꝰ habearis[&
cum peruerſo].i.cum eo qui Chriſtum non ſeqtur[peruerteris] ſi mores eius ſequaris.Et hæc
ideo vera eſſe conſtat. ¶[Qm̃ tu]o dñe,[populum humilem ſaluum facies,] in præſenti ſecum 30
Matt.5. habitando per gratiam,& in futuro per gloriam,ſicut in euangelio dicis:Beati pauperes ſpiri
Lu.14.18. tu.i.humiles,quoniam ipſorum eſt regnum cœloꝝ.Et denuo:Qui ſe humiliat exaltabitur:&
qui ſe exaltat,humiliabitur[& oculos ſuperborum].i.præſumptiones & ęſtimationes eorum
qui magni ſunt in oculis ſuis,reprobabis & ipſos ſuperbos [hũiliabis]vſq; ad profundum in
ferni.Omnibus quoq; ſanctis oſtendes,præſertim in die iudicij q̃ abominabiles atq; damnan
di ſint omnes ſuperbi.Vnde & ſcriptum eſt:Odibilis coram deo & hoĩbus eſt ſuperbia. ¶[Qm̃ 31
Ecclesi.10 tu illuminas lucernam meam].i.rationem meam quæ eſt directrix ac domina operationum E
mearum.Nam ratio dirigit voluntatem,& cęteras vires:domine Ieſu Chriſte,qui es lux vera
illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, & non ſolum illuminans me lũi
Ioha.1. ne naturali,ſed etiam lumine gratiæ. Et qm̃ ſic eſt o[deus meus illumina tenebras meas]i.me
tenebroſum vel interiora mea quæ propter magnam imperfectionem ſuam ac vitiorum cali
ginem tenebræ nuncupantur,quemadmodum homines multum virtuoſi ac eruditi lũina ap
pellantur.Itaq; domine Chriſte[illumina tenebras meas].i.expelle ab anima mea ignorantię
cæcitatem,paſſionum obtenebratiõem,peccatorumq; omnium maculam, quatenus illud mi
hi conueniat:Cum ſedero in tenebris,dominus lux mea eſt,& deducet me dominus in lucem
Mich.8 & videbo iuſtitiam eius. ¶[Qm̃]o domine[in te].i.tua virtute & gratia[eripiar à tentatione] 32
.i.ab omni impugnatione diaboli,ac Iudæoꝝ me perſequẽtium[& in deo meo,].i. in virtute
& adiutorio dei mei[tranſgrediar murum].i.vincam omne obſtaculum quod me à deo retra
here nititur:Vel ad literam:Tranſgrediar murum,quoniã Chriſtus reſurrexit de clauſo ſepul
Matth.27 chro,& introiuit ad diſcipulos ianuis clauſis,ſicq; pertranſiuit lapidem monumento ſuperpo
Iohan.20 ſitum oſtiumq; conclauis quæ nomine muri intelligi poſſunt. ¶[Deus meus] q eſt trinitas ſan 33
cta,ac ſimplex diuinitas[impolluta via eius].i.immaculata lex per quam itur ad eum.Quem
admodum Salomon ait:Viæ domini,viæ pulchræ,& omnes ſemitæ eius pacificæ[Eloqa dñi]
Prou.3 .ſ.præcepta,conſilia,teſtimonia,ac tota ſacra ſcriptura[igne examinata]i.claritate ſpiritꝰ ſan
cti purificata atq; tam pulchra,ac eſſent igne decocta[protector eſt]dñs[omnium ſperantium
in ſe].Quod ideo verum eſt. ¶[Qm̃ quis deus ꝑter dñm,].i.quis eſt verus deus potens in ſe ſpe
rantes ſaluare,& ab omni periculo defenſare,præter dominum, qui eſt vniuerſorum creator,
prouiſor ac princeps,quaſi dicat nullus[aut quis]eſt verus[deus præter deum noſtrum].i.deũ
Chriſtianorum,qui eſt vnus in eſſentia,& trinꝰ in perſonis.Qui in Deut.ait:Videte quod ego
Deute.32. ſim ſolus,& non ſit alius deus præter me.Et rurſus Moſes dicit:Non eſt deus alius, vt deus re
Deute.33. ctiſſimus,magnificentia eius diſcurrũt nubes,habitaculum eius ſurſum,& ſubter brachia ſem
piterna. ¶[Deus qui præcinxit me]Chriſtum ſecundum quod homo ſum[virtute].i.omni for 34
titudine ſpiritus ſancti ad currendam viam , & ad exequendum ac patiendum inuictiſſime at
q; promptiſſime quicquid ad humanæ redemptionis myſterium pertinet,& ad debellandum
Eſaiæ.11. aereas poteſtates.Anima enim Chriſti omnibus donis ſpiritus ſancti, ac omni virtute perfe
cta pleniſſima fuit[& poſuit immaculatam viam meam,].i.totam conuerſationem meam,&
operationem quam in mundo deduxi.Nam Chriſtus nullo vnq̃ peccato maculatꝰ eſt. ¶[Qui 35
perfecit pedes meos].i.greſſus & actus meos[tanq̃ ceruorum]videlicet vt velociſſime & effica
ciſſime operarer,ac paterer in mundo quicquid patris volũtati complacuit:ſicq; ſitirem homi
num ſalutem in omni vita mea,quemadmodum ceruus curſu laſſatus cupit aquarum fluenta
[& ſuper excelſa] i.in cordibus hominum contemplatiuorum per ſpem in cœlis erectorũ[ſta
tuens me].i.faciens me per gratiam talium corda inhabitare,ſicut ait apoſtolus:Flecto genua
mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti,ex quo omnis paternitas in cœlo,& in terra nomi
natur,vt det vobis ſecũdum diuitias gloriæ ſuæ virtutem,corroborari per ſpiritum eius in in
teriore

A teriore hoīe, Chr̄m habitare per fidē in cordibus nr̄is. Vel sup excelsa .i. sup altitudinē oīm cœ Ephe.3
loꝝ ad dexterā suā statuens me in die ascensionis. Vel sup excelsa .i. in vertice vniuersaꝝ virtu
37 tū statuens me, concreando aīæ meæ oēs virtutes pfectas. ¶[Qui docet manus meas] .i. intel
lectū practicū & voluntatē q̄ sunt duæ principales potentiæ opatiuæ [ad præliū] contra diabo
lum, & Iudæos, oēsq; aduersarios hūanæ salutis. Deinde Chr̄s mutat psonā & ait ad p̄rem [&
posuisti vt arcū æreū brachia mea] .i. virtutes meas q̄bus mundū atq; diabolū vici. Queadmo
dū enī arcus ęreus fortiter vulnerat, sagittásq; festinanter valde emittit, ita virtutes Chr̄i mor
tē celerrime occiderunt, quēadmodū ait: Ero mors tua o mors, diabolū vulnerauerunt ac mi Osee.13.
nuerunt, sicut per eundē testat: Ero morsus tuus inferne. Atq; operatiōes optimas tanq̄ sagit
38 tas incessabiliter produxerunt. ¶[Et dedisti mihi] o pater [protectionē salutis tuæ] .i. prote
xisti me protectione salubri, p quā ego saluatus sum quantū ad resurrectionē & gloriā corpis.
Mundus vero p eā saluatus est à morte æterna, & beatificatus beatitudine mētis & corpis sem
piterna, quā in die iudicij plene conseq̄nt electi [& dextera tua] .i. gratiosa tua p̄ntia ac felix [su
scepit me] exaudiendo p̄ces meas, & de omni malo seculi huius nequā ac generationis pessimę
39 eripiendo naturā quam assumpsi. ¶[Et disciplina tua] .i. p̄rna ac pia castigatio tua [corre
xit] .i. puniuit [me in finē] .i. vsq; ad cōseq̄ndā vitā æternā electis. Correxit autē atq; puniuit
me nō ppter ppriā culpā, sed ppter mūdi tollenda pc̄tā, quēadmodū scriptū est: Disciplina pa Isaiæ.53
cis nr̄ę sup eū, cuius liuore sanati sumus, ipse autē vulneratus est ppter pc̄tā nr̄a. Vnde Apl̄s: Fa Gala.3.
ctus est (inquit) ppter nos maledictū vt nos de maledicto liberaret [& disciplina tua] .i. passio
B quā tu dñe pater voluisti me subire [ipsa me docebit] p experiētiā cōpati, sicut testatur Apl̄us: Hebre.2
Debuit, inquit, per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret. Et iteꝝ: Nō habemus, ait, pō Hebræ.4
40 tificē qui non possit cōpati infirmitatibus nostris. ¶[Dilatasti] .i. p charitatē latos, copiosos
ac multos fecisti [gressus meos] i. actus aīæ meæ, quibus te honoraui, & mundū saluaui, quia à
primo conceptionis maternæ instanti vsq; ad vltimū vitæ meę momentū, nunq̄ cessaui ab a
ctuali exercitio opis virtuosi [& nō sunt infirmata vestigia mea] .i. opa mea q̄ sunt signa atq;
indicia internę dilectiōis atq; dispositiōis meæ, qa non egi segniter, nec desii ab ope cœpto, do
41 nec pendens in cruce, dixi, consummatū est. ¶[Persequar inimicos meos] i. diabolos, expellē Iohan.19
do eos de cordibus peccatoꝝ, & tēplis idoloꝝ. Vnde in Euangelio leguntur clamasse ad Chri
stū: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti ante tp̄s torquere nos? Hæc autē psecutio est dia Marc.1
bolo tanto pœnalior q̄nto inuidia eis contra hoīes est maior [& copræhendam eos] vincendo
eos atq; ligando [& non conuertar] i. non redibo neq; cessabo à persecutione dæmonū [donec
deficiant] .i. vsq; in diē iudicij q̄n penitus separabuntur ac dānabuntur. Nā quotidie Christus
42 per angelos sanctos & hoīes virtuosos, psequitur, cruciat, & vincit diabolos. ¶[Confringā
illos] hoc est, voluntatē eoꝝ qua nituntur electos seducere [nec poterunt stare] resistendo potē
tiæ meæ, sed [cadent] victi [subtus pedes meos] .i. oīno opprimētur ac supplantabuntur à me.
Nā dæmones potestati saluatoris prorsus subiecti sunt. Vel sic: Persequar inimicos meos, hoc
est, Iudæos incredulos per aduentū principū Romanoꝝ propter quoꝝ metū omnes confuge
C runt in Ierusalē. Et cōpræhendā eos .i. intra Ierusalē faciā eos capi, sicut & factū est. Et non cō
uertar ab ira mea donec deficiant, hoc est, donec interficiantur, vendantur, vel dispergantur,
& omni priori potestate, gloria & habitatione priuentur. Sed confringam illos, propter obsti
natā suā perfidiā [nec poterunt stare] sicut expositū est. Et hoc est, q̄d dñs ait: Dies multos sede Osee.3
bunt filij Isrel, sine rege, & sine principe & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephot, & sine the
raphim. Et in Daniele idē clare p̄dictū est. Post hebdomadas, inq̄t, sexaginta duas occidet Chr̄s Dani.9
& nō erit eius ppl̄us q eū negaturus est, & ciuitatē & sanctuariū dissipabit ppl̄s cū duce vēturo,
& finis eius vastitas & vsq; in finē perseuerabit desolatio. Et q̄uis omnia ista mō impleta sint
nohilominus excæcatissimi Iudei in sua incredulitate p̄durāt q̄tenus pphetæ q hanc p̄dixerūt,
43 in hoc q̄q; inueniant veraces. ¶[Et p̄cinxisti me virtute ad p̄liū] Hoc iā p̄dictū atq; exposi
tū est [& supplantasti] .i. deiecisti [insurgentes in me.] hoc est psecutores meos [subtus me.] .i.
44 sub potestate mea qa eoꝝ Christus constitutus est iudex q eū dijudicauerunt. ¶[Et inimicos
meos dedisti mihi dorsum] .i. fecisti eos tanq̄ victos fugere à me, nā q fugit ab aliq̄ faciē suā ab
eo auertit, & dorsum suū ad ip̄m conuertit, & ideo per prophetam de pc̄tōribus dñs ait: Verte
runt ad me dorsum & nō faciē. Tunc ergo inimici Chr̄i .i. in creduli facti sunt Chr̄o dorsum q̄n
à facie Chr̄ianoꝝ fugerūt, q̄d sępe ipletū est. Potestq; in bono exponi vt sit sensus, inimicos me Ier.2.32.
os, hoc est Iudæos, q me aliq̄n pseq̄bant, dedisti mihi dorsum .i. subiecisti mihi ita vt tollerent
iugū meū sup se & discerent à me qa mitis sum & humilis corde, ferrentq; pondus diei & æstus
sup dorsum cordis & corpis sui, sicut de illis octo milibus à Petro conuersis, & de Paulo qui su Matth.11
pra modū vt ipsemet dolēs fatet pseq̄bat ecclesiā, p 3. De talibus enī Chr̄s añ passionē Iudæis di Matt.21 Gala.2

Iohan.12. xit:Cũ exaltaueritis filiũ hoĩs,tunc cognoſcetis,qa ego ſum. Verunt͞n primæ expoſitiõi magis D
Iohan.15. cõcordat,q̊d ſeq̃tur[& odiẽtes me]hoc eſt,Iudæos,de q̄bus in Euangelio ait ſaluator: Nũc aũt
oderunt me,& patrẽ meũ gratis,hos ergo,dñe pat[diſperdidiſti] in perſecutiõe Titi, & poſtea
per totũ mundũ dando eos in captiuitatẽ iſtã vſq; in finẽ ſeculi duraturã. Vel, diſperdidiſti.i.
diuerſis modis eos perdidiſti priuando eos in p̃ſenti gratia,&poſt hanc vitã gloria,ac alijs ca-
lamitatibus eos opprimendo,ſicut nuncuſq; opprimuntur, qa nec principẽ,nec terrã,nec hæ- 45
reditatẽ aliquã habent,ſed inimicorum ſuorum dñio ſubijciunt. ¶[Clamauerunt]p̃dicti Iudęi q̃
do vaſtabant à Tito, qa vt Iaſephus refert multas p̃ces & hoſtias pro ſua liberatione dño ob-
tulerunt[nec erat qui ſaluos faceret]eos ab illis periculis, q̃m dñs ſpreuit eos, ipſi t͞n clamaue-
Annus q̃ runt,non ad falſos deos,quẽadmodũ patres eorum ſæpe fecerunt,ſed[ad dñm] qui eſt verus d.
autor hæc [nec exaudiuit eos]eo q̄ filiũ ſuũ occidiſſent,imo vſq; in præſentẽ diẽ non audit eos cũ iã cur-
commẽta-ria ſcripſit rat annus dñi milleſimus quadringenteſimus.34. Hoc autẽ eſſe non poſſet,niſi aliquo grauiſſi
mo peccato obnoxij eſſent,& tanto grauiori peccatis patrum eorum,quanto iſta eorum cap-
tiuitas maior & grauior atq; prolixior eſt omni captiuitate patrum ſuorum. Tale vero pecca
tum eſſe non poteſt niſi occiſio Chriſti. Vnde conuincuntur Chriſtum interemiſſe:nam p̱ illo
duntaxat peccato ſancti prophetæ prædixerunt eos perpetuo deſolandos vt modo oſtenſum
eſt,& plenius ſi dñs dederit oſtendetur. ¶[Et cõminuam eos].ſ.inimicos meos p̃dictos[vt pul 46
uerem ante faciem venti]priuando eos omni eſſe ſpirituali,ſicq; ſpiritualiter moriẽtur. In gla-
dio quoq; & fame eos corporaliter occidendo atq; in omnes mundi fines ipſos diſpergendo,
quẽadmodum puluis ante faciem venti.i.à præſentia venti diſpergitur[& lutum platearum] E
q̊d ad alium locum defertur[delebo eos]à terra patrum ſuorum. Deinceps Chr̃s dicit ad patrẽ,
¶[Eripies me de contradictionibus populi]Iudæorum q Pilato dicenti regem veſtrum cruci- 47
figam,dixerunt:Non habemus regem niſi Cęſarem. Ab hoc populo contradicente Chr̃s p̱ re
ſurrectionem ereptus eſt[conſtitues me]o pater [in caput gentium].i.in ducem & principem
gentilium ad fidem catholicam conuerſorum,ſicut per Iſaiam dixiſti:Ecce teſtem populis de-
di eum ducem ac præceptorem gentibus. Nam militantis eccleſiæ ex gentibus præſertim colle
Iohan.19. Iſai.55. ctæ Chriſtus eſt caput ac legiſlator. ¶[Populus quẽ non cognoui].i.gentiles quos tp̃e infideli 48
Ephe.1.& 5.&.alibi. tatis & vitiorum ſuorum p̱ approbationẽ non ſciui[ſeruiuit mihi]fideliter,poſtq̃ ad fidẽ con
uerſus eſt[in auditu auris]prõpte & ſtatim cum verba mea audiſſet[obediuit mihi]implendo
Iſaiæ.55 diuina mandata. Hoc eſt quod Iſaias ad dñm clamat: Ecce gẽtem quam neſciebas vocabis,&
populi qui non cognouerunt te,ad te current. Vel ſic:Populus quem non cognoui.i. peccato-
Matth.9 Matth.19 res reputati inter Iudæos,quemadmodum publicani & Samaritani,ſeruiuit mihi. Q̃m de illis
Matth.9 dixit Chriſtus. Non veni vocare iuſtos ſed peccatores. Et denuo:Venit filius hoĩs q̃rere & ſal-
Matth.19 Luc.8. uũ facere quod perierat. Ex quibus erãt Matthæus,Zachæus,& Magdalena, q etiam in audi
Matth.8 tu obedierunt Chriſto,prout Euangeliſtæ teſtantur. ¶[Filij alieni].i.ſolo noĩe filij,ſicut phari 49
Matth,21 ſæi & ſcribę increduliq; Iudæi de quibus Chriſtus aſſeruit. Filij regni eijcientur in tenebras ex
teriores. Quibus etiam aperte dixit, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno cœ-
lorum. Hi ergo filij[mentiti ſunt mihi]dicentes ſe regem Meſſiam expectare,& velle in cũ cre- F
dere,me vero regem Meſſiam, & verum Chriſtum in præſentia eorum poſitum abnegantes:
hi mentiti quoq; ſunt mihi,ſimulatoria ac adulatoria verba miſcendo q̃tenus fallerent me, &
Ierem.4. filij alieni[inueterati ſunt]in vitijs,&obdurati in malis,non enim audierunt illud:Nouate vo
bis nouale,& nolite ſerere ſuper ſpinas[& claudicauerunt à ſemitis ſuis].i.non fecerunt quod
alios docuerunt. Vel claudicauerunt à ſemitis ſuis.i.non recte ambulauerunt in p̃ceptis dei eis
commiſſis. Inſuper de conuerſione gentilium ac cæteris beneficijs iam prædictis Chr̃s hõ gr̃as
agens deo,ait: ¶[Viuit dñs]trinus ac ſimplex,q eſt fons vitæ, & naturaliter ipſa pura ac bea- 50
tiſſima vita totaliter &ſupeſſentialiter viuens. Itaq; de immenſa beatitudine vitæ dei congra
Philip.2 tulãs Chriſtus,dicit:Viuit dñs q hæc oĩa operatur[& benedictus deus meus]i.in ſeipſo eſt ſan
ctus,& omni laude dignus,omniſq; benedictiõis largitor,q eſt deus meus ſcd̃m formã ſerui q̃
accepi[& exaltetur deus ſalutis meæ].i.ab omnibus cognoſcat, diligatur,ac honoretur cũ omni
reuerentia & obedientia. Hoc em̃ ad verã p̱tinet charitatẽ dei ac proximi,vt toto affectu opte-
mus deũ ab om̃ibus exaltari, cũ hoc ſit honor dei & noſtra felicitas, quorum primũ exigit chari-
tas dei,ſcd̃m vero charitas proximi. ¶[Deus q das vindictas].i. prædictas iuſtas vltiones atq; 51
victorias[mihi & ſub dis pp̃los ſub me]dando eis fidẽ &gr̃am,q̄bus cõuertunt ad me,& mihi
miniſtrant[liberator meus de inimicis iracundis].i.de Iudæis furentibus contra me quos de-
iecisti. ¶[Et ab inſurgẽtibus in me].i.ab infidelibus & tyrannis,& maxime ab Antichriſto de 52
quo ſubditur[à viro iniquo eripies me] q̃m ipſe eſt homo peccati filius perditionis, ab his inq̃
exaltabis me deſtruẽdo prauitatẽ eorum &oſtendẽdo iuſtitiã meã. Præcipue aũt in die iudicij ex
altabis

53 altabis me ab his, qa tunc facies me iustũ exercere iudiciũ de oĩbus illis. Tuncq; illud implebit Isaiæ. 55
A q̊d ait: Ad eũ. s. Chr̃m veniẽt, & cõfundent oẽs q repugnãt ei. Et qa sic est: ¶[Propterea cõfite
bor tibi in pp̃lis dñe]. i. p meipm̃ & p apl̃os aliosq; discipulos laudabo te corã gẽtibus & Iudæ-
is, queadmodũ mõ impletũ est [& nomini tuo]. i. tibiipsi [psalmũ dicã]. i. ore & ope te laudabi
54 lẽ pfitebor. Et hoc merito faciã qm̃ ip̃e est. ¶[Magnificãs salutes]. i. magnã faciẽs felicitatẽ aiæ
& corpis [regis eius]. i. Chr̃i filij sui [& faciẽs miam Chr̃o suo Dauid]. i. Iesu Nazareno cui⁹ hu
manã naturã sola pietate assumi fecit à verbo, om̃iq; gr̃a adipleuit ac tertia die resuscitauit. So Ezech. 34
lẽt aũt sancti pphetę noĩe Dauid intelligere Chr̃m, quẽadmodũ in Ezech. dñs ait: Saluabo gre
gẽ meũ, & suscitabo sup eũ pastorẽ vnũ qui pascat eũ Dauid seruũ meũ. i. Chr̃m: & seru⁹ meus
Dauid princeps eorum. Et Ierem. Seruiẽt (inqt) Dauid regi suo. i. Messię scd̃m oẽs expositores
& non solũ est dñs faciẽs miam Chr̃o suo Dauid, sed [& semini eius]. i. ppl̃o Chr̃iano in Chr̃o
spũaliter regenerato [vsq; in seculũ]. i. in æternũ. Vnde propter magnitudinẽ miæ dei sup po- Zach. 12
pulũ Chr̃ianũ tp̃s euangelicæ legis vocatũ est tp̃s nouæ legis. i. tp̃s gratiæ q̊d in Zacharia pul-
chre inuenit vbi habet: Erit ex eis q offenderit in die illa quasi Dauid, & domus Dauid q̃si dei
sicut angelus dñi in conspectu eoꝝ. i. sicut Dauid post culpã suã magnã miam consecutus est,
sic q offenderit ex eis. i. ex populo Christiano in die illa. i. tpe gr̃æ, miam consequet. Propter q̊d
dr̃, maiestas dei innotuisse philosophis, æqtas Iudæis, mia vero Chr̃ianis. De hoc semine scri- Isaiæ. 53
ptum est: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.

¶Expositio eiusdem psalmi iuxta sensum allegoricum.

B Porro secundum allegoricam explanationem psalmi istius, per Dauid intelligitur ecclesia,
& quilibet fidelis, & ita sensus tituli præinducti est talis. Verba cantici. i. psalmi huius diri
gentis nos, in finem. i. in Christum, conueniunt Dauid puero dñi. i. ecclesiæ vel fideli, qui est fi
lius dei per gratiæ adoptionem, quæ verba fidelis quisque locutus est dño. i. ad laudem ipsius,
in die qua eripuit eum de manu inimicorum suorum, hoc est, ab omni molestia tentatorum,
& de manu Saul. i. de imperio mortis. Vnusquisq; ergo fidelis beneficia dei sibi exhibita pen-
sans, seq; à Christo redemptum considerans, atq; ad bona futuræ felicitatis se inuitatum atten
dens, gratissima, iucundissima, ac ardentissima mente dño dicat. Diligam te dñe, tibi præ om- Psalm. 72
nibus adhærendo, nec propter aliquod bonum creatum à te recedẽdo, q es fortitudo mea, dñs
firmamentum meum, istud satis expositum est, & refugium meum, ad q̊d in omni necessitate
confidẽter recurro, sicut ad fidelissimum amatorem, inuictissimum adiutorẽ, & benignissimũ
saluatorem, qui vbiq; & semper apertas habet miæ vlnas ad amplexandum confugientem ad Iohan. 1. Rom. 8
se, & liberator meus, qm̃ pater misit filium suum ad liberandum me, & filius proprio sanguine
me redemit. Deus meus, quem affectuosissime colo, est adiutor meus, cooperãdo mihi per gra-
tiam suam, & ideo sperabo in eum, non in aliqua pura creatura, nec solum sperabo in eum, nõ
desperando, sed sperabo in eũ fideliter operando quod possum, nec tamen in meis meritis pri-
cipaliter, sed in eum sperabo, quia sine eius adiutorio perseuerare non possum in bono. Et ipse Iohan. 15
dñs est, protector meus, ab insidijs dæmonum, à fraudibus hominum, & ab euentu aĩm picu-
lorum, & cornu. i. reuelator seu insinuator salutis meæ. Nam ipso reuelante cognoscimus in q̊
vera salus nostra consistit. Sicq; deus dicitur cornu propter similitudinem. Cornu enim est in
C strumentum, cuius sono aliquid insinuari alijs solet. Qm̃ ergo per naturalem rationem agnos
cere homo non potuit, in quo vera beatitudo seu salus cõsisteret, sed per diuinam reuelationẽ
hoc sibi innotuit, iam deus dicitur cornu salutis nostræ. Alia autem expositio huius verbi præ
habita est. Et susceptor meus. i. exauditor precum mearum & per miam me amplectẽs. Ponũ
tur hic multa noĩa, idem realiter significantia, vel se inuicem includentia, quatenus hõ deũ tã
varijs nominibus affectuosis exprimẽdo, totaliter inflammetur amore, semperq; intellectus
noĩs posterioris sic suum affectũ in mente producat, vt prioris nominis affectũ roboret, reno-
uet, atq; accendat. Vnde hic est deuotissimus & efficacissimus modus deum orandi & laudan-
di, multa nomina amorosa se mutuo includentia proferre, ac deo ascribere, sicut nunc factum
est. Idcirco subiungitur. Laudans inuocabo dñm, hoc est, multa prædicata cõmendatoria deo
attribuã, & illis verba deprecatoria admiscebo, dicendo: O deus æterne oĩpotens ĩmense super
gloriose, naturalĩ bone, suscipe me, posside, perfice, semper & salua me. Cũ em̃ laudare & ora
re sint duo nobiles actus latrię, sitq; laudare deum nobilius q̃ orare, cõstat ꝙ actus ex vtroq; cõ
mixtus sit nobilissimus, & hic est laudando deũ orare, seu orãdo laudare, & est hic actus forte re
mediũ contra oẽs tentationes, aduersitates atq; tristitias. Propter q̊d subdit, & ab inimicis me
is saluus ero. i. à tentationibus liberabor. Nec aliquid animã meã lædet, q̃uis carnem affligat.
Hinc scriptũ est: Tristat aliquis vestrũ, oret æquo aĩo & psallat. Cũ ergo te frater aliquid gra- Iacob. 5
uat, laudans inuoca. i. intus & cordialĩ voca dñm in tuũ subsidiũ, ꝙ si pseuerãter feceris, ab ini

G a micis

micis tuis saluus eris. Et merito dico, ab inimicis meis saluus ero, qm̃, Circundederũt me, hoc D
est, vndiq; vallauerũt & infixi sunt mihi, dolores mortis. i. inordinatæ affectiones, ac passiões
pœnales, vt ira, inuidia, tristitia, quæ sunt animũ affligentes & ad ꝑpetuã mortẽ trahẽtes. Vel
dolores mortis. i. pœnę ex originali peccato secutæ, vic; molestiæ corporis, & viriũ aĩæ infecti
ones, torrentes iniquitatis. i. capitalia vitia ex quibus tanquã ex fontibus cætera deriuant̃ con
turbauerunt. i. inquietauerunt me impugnando, vel ad consensum trahendo. Vel, torrẽtes ini
quitatis. i. iniquitas tentationũ & persequentiũ me instar aquarũ magna ac multa conturba-
uerunt me, terrendo ac blandiendo aut simili modo. Dolores inferi. i. diabolica mala seu affli-
ctiones tã graues, vt videantur posse cõparari doloribus inferorum. i. pœnis inferni, circumde
derunt me miserum tantis malis expositũ in hac valle lachrymarũ, præoccupauerunt, hoc est,
possederunt & ante alia mala inuaserunt me laquei mortis. i. originale peccatum, quod licet sit
Anselmus vnũ formalit̃. s. priuatio originalis iustitiæ debitæ inesse scd̃m Anselmũ, est tñ multa materiali
ter ꝑꝑ suos effectus, seu quatuor vulnera aĩæ, quibus infectę sunt eius potentiæ, sicut prædictũ
Ephes. 2 est. Ideo hoc peccatũ appellatur pluraliter, laquei mortis. Capit eñ aĩam suo reatu, & facit nos
Psalm. 50 nasci filios iræ, fuimusq; ꝑꝑ ipsum prius dãnati quã nati. Vnde de ipso plurariter inferius scri-
ptũ est: Ecce eñ in iniqtatibus conceptus sum. In tribulatione mea. i. tp̃e tentationis & angu-
stiæ, inuocaui. i. interno affectu vocaui dñm ad meũ succursum, & ad deũ meũ in quo totã me
am fiduciã fixi, clamaui clamore vocali ex interioris feruoris excessu nascente. Et tu ergo o fra
2. Para. 20 ter in omni tribulatione & necessitate assuesce dñm inuocare, qm̃ sicut in libro Paralipomenõ
habetur: Cũ ignoremus quid agere debeamus, hoc solũ habemus residui, vt oculos nostros di E
rigamus ad dñm. Nec potest inanis esse inuocatio talis, quia subiungitur: Et exaudiuit (s. dñs)
de tẽplo sancto suo. i. de loco habitationis suæ, vocẽ meã. Quẽadmodũ dicitur, deus esse in tem
plo seu loco, vel in aliqua creatura, sic dicitur agere & exaudire de tẽplo illo & loco seu creatu-
Eccle. 35 ra illa, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius, quia vt in Ecclesiastico dr̃: Ora
Deut. 4 tio iusti penetrat cœlos: Aliàs, Oratio humiliantis se, nubes penetrat. Vnde Moses ait: Cũ quę
fieris dñm deũ tuũ inuenies eũ, si tñ toto corde quæsieris eũ & tota tribulatione animæ tuę. Cõ
mota est & cõtremuit terra, hoc est, incolæ terræ, hoĩesq; terreni audita ꝑ̃dicatione Chr̃i & a-
postolorũ, atq; fideliũ aliorũ mente cõmoti sunt ad pœnitentiã, & corpore expauerunt ad satis
factionẽ, fundamenta montiũ. i. tyranni & principes superborũ, conturbata sunt, propter ma-
gna ꝑdigia, quæ viderunt à sanctis ac matyribus fieri, & cõmota sunt, non ad emẽdationẽ, sed
ad indurationẽ, dicentes, miracula illa magica fieri arte, & hoc ideo, qm̃ iratus est eis. i. q̃a dñs
Roma. 1 iuste subtraxit eis gratiam, tradens eos in reprobũ sensum. Ascendit fumus, hoc est, lachrymo-
Matth. 25 sa oratio, in ira eius. i. ex timore iræ dei seu vltionis peccati, qm̃ peccatores audita prædicatio
ne euangelij, quod impij ibunt in ignẽ æternum compuncti sunt corde, & cum lachrymis veni-
am postulauerunt. Et ignis à facie eius exarsit, hoc est, amor diuinus in cordibus prędictorum
pœnitentium accensus est post veniæ impetrationem. A facie eius, id est, ab aspectu & misera
tione pietatis diuinæ. Nam post lachrymosam pœnitentiam de peccatis, infundere solet pius
dominus dulce ac feruidum desiderium pro gaudijs sempiternis adipiscendis, sicut de eo scri- F
Iob. 3 ptura testatur: Post tempestatem tranquillum facis, carbones, id est, Aethiopes, mente & cor-
pore olim nigri ac alij peccatores vitijs denigrati, succensi sunt ab eo, hoc est, à deo diuino amo
Rom. 5 re impleti sunt. Nam vbi superabundauit iniquitas, superabundat & gratia. Inclinauit cœlos,
hoc est deus misit angelos sanctos, qui omnes sunt administratorij spiritus ad homines custo
Hebræ. 1 diendos, vt suo aduentui in cordibus humanis viam pararent qua parata, & ipse descendit. i.
benignitatem gratiæ suæ infudit, atque per fidem & charitatem in mentibus electorum habi-
Zach. 2 tationem sibi constituit, prout in Zcharia propheta habetur: Ecce ego veniõ & habitabo in me
dio tui, dicit dominus. Non autem descendit deus motu locali, sed dignatione clemẽti. Porro
quæ sequuntur in psalmo isto, vsq; ibi. Et intonuit de cœlo dominus, exponenda sunt sicut in
priore expositione declarata sunt. Et intonuit de cœlo dominus, hoc est, deus pater per filium
suum incarnatum locutus est mundo, forti & inconsueto ac mirabili modo. Quemadmodum
Iohan. 7. Iudæi à principibus suis missi ad Christum redeuntes, dixerunt: Nunquam sic locutus est ho
mo sicut hic loquitur. Vel sic, Et intonuit de cœlo dominus, id est, de ore apostolorum, qui
cœli dicuntur, locutus est fortia verba, tanquam tonitrua. Nam & Christus Iohannem & Iaco
Marc. 3 bum appellauit filios tonitrui, prout Marcus Euangelista inducit. Deinde ecclesia ait: Misit de
summo, id est, deus pater de throno gloriæ misit vnigenitum suum, & accepit me in sponsam
gloriosam, non habentem rugam aut maculam, & dando membris meis, id est, fidelibus po-
Ephe. 5 testatem filos dei fieri. Vel accepit me, hoc est, naturam meæ speciei assumpsit filius dei missus
Iohan. 1. ad me. Et assumpsit me de aquis multis, id est, de morte æterna, plena doloribus, me redemit.

A Eripuit me de inimicis meis fortissimis,& ab his qui oderunt me,hoc est, de potestate & serui-
tute dæmonũ,quibus humana fragilitas nõ posset resistere, nisi gratia dei succurreret. Idcirco
subiungitur: quoniam confortati sunt super me,hoc est,fortiores sunt naturali potentia mea,cũ sint
inuisibiles,astutissimi, & infatigabiles. Præuenerunt me.i. primo inuaserunt me, vendicando
sibi ius quoddã in me in die afflictionis meæ,hoc est,in die qua in vtero conceptus sum,vel de
ventre egressus sum.Qm̃ enĩ in originali peccato concipimur & nascimur,statim in principio Genesi. 3.
nostri esse dæmones nocent nobis quia dæmonis suggestione factum est, vt primi nostri pa-
rentes tali peccato naturam inficerent. Bene autem per diem afflictionis intelligitur dies nati
uitatis,quia in illo ad dolorem & laborem,atq; ad multas miserias nascimur,sed ab huius pec
cati reatu, & ab alijs malis liberauit nos Christus. Ideo additur, & factus est dominus pro Tobiæ.13
tector meus.Et eduxit me de vinculis peccatorum,in latitudinem charitatis. Nam & in baptis
mo,vbi originale peccatum dimittitur,fides,spes, charitas, virtutesq; cæteræ infunduntur sic
q; anima dilatatur, vt deum recipiat intra se:Saluum me fecit, non propter merita mea, sed quo-
niam voluit me.i.quia complacuit sibi,& quia elegit me,vt apud Ezechielem legimus:Non p Ezec.37.
pter vos ego faciam ait dominus notum sit vobis,sed propter nomen sanctum meum. Deinde
ppheta in persona hominis virtuosi dicit. Et retribuet mihi dominus, Christus iustus iudex, 2.Timo.4
secundum iustitiam meam.i. secundum exigentiam bonæ conuersationis meæ. Et secundum
puritatem manum mearum hoc est, secundum munditiam cordis & actuum meorum, retri-
buet mihi,in præsenti gratiam,in futuro gloriam,vt in Apo.etiam scriptum est:Ecce venio ci Apoc.12
B to,& merces mea mecum est,dare vnicuiq; secundum opera sua. Quia custodiui vias dñi.&c. Matth.7
hoc est,mandata siue consilia,ambulando per viam angustam.Cum sancto sanctus eris quia
bona eius exempla ad imitationem te prouocabunt, & cum viro innocente.i.nulli malum fa
ciente,innocens eris,sequendo innocentiam eius.Et cum electo electus eris,hoc est gloriam e-
lectorum acquires,mores eorum & vitam sectando, & cum peruerso peruerteris. Hinc patet quan
tum noceat societas mala,quantumq; prosit societas bona. Vitandum est ergo homini volen
ti in deo proficere,ne sit socialis,& maxime,ne sit familiaris ei qui non est syncerus,timoratus,
atq; solicitus in dei obsequio,quia vt ait scriptura Qui tetigerit picem,inquinabitur ex ea. Et Eccl.13.
apostolus:Exite(ait)de medio eorum,& immundum ne tegeritis. Deniq; esse socialem ac fa- 2.Cor.6.
miliarem homini virtuoso,maxime confert volenti spiritualiter crescere. Propter quod scri-
ptum est: Cum viro sancto assiduus esto, & quemcunq; cognoueris obseruantem timorẽ dei,
cuius anima est secundum animam tuam. Deus qui præcinxit me virtute.i.animam meam ar Eccl.17
mauit fortitudine spirituali,quoniam quicquid virtutis in me est,ab ipso mihi donatum est,&
posuit immaculatam viam meam, hoc est, conuersationem meam a peccatis mortalibus im-
munem seruauit. Vel si talia incidi,per pœnitentiam me purgauit. Qui perfecit pedes meos.i.
gressus animæ meæ.s. affectus meos,quibus ad deum accedo,tanquam ceruorum .i. quasi pe-
des ceruorum,ita quod sicut ceruus velociter currit.& alta conscendit, sic anima mea feruenti
affectu & corde promptissimo custodiret & adimpleret quicquid deo placere cognouit,seruan
C do mandata,vel potius viam mandatorum currendo.i. consilia obseruando,quia consilia fa-
ciunt hominem expeditum ad seruandum mandata.Omnia quoq; hæc faceret propter gloriã Psal.118
dei & felicitatem æternam, non propter temporalia cõmoda,aut laudes humanas,ac per hoc,
tanquam ceruus ad alta montium .i. ad mansionem cœlestem aspiraret. Propterea subdit:&
super excelsa statuens me.i.per contemplationem & spem in cœlestibus collocans me, dando
mihi vitam angelicam in carne ducere,sicut ait apostolus:Nostra cõuersatio in cœlis est. Hoc Philip.3.
conuenit ei,qui illud implet:Seruite domino corde perfecto atq; verissimo.Qui docet manus Iosue.24
meas ad prælium,hoc est,qui dat mihi discretionem spirituum, & instruit rationem meam,quã 1.Cori.12
liter singulis vitijs resistendum sit,quomodo dæmoni,quomodo mundo,quomodo carni ob
uiare oporteat,quomodo proprias passiones extirpare,& omnẽ pigritiam vincere debeam.
Qui docet manus meas.i.operatiões meas,ad prælium, ita vt propter nullam aduersariorum
impugnatiõem à bono opere,cessem,nec amore, nec fauore emolliar, nec terrore frangar nec
tristitia aut pusillanimitate deijciar,sed sic ad spirituale pręlium instructus sim,quemadmodũ
Iudas Machabæus,cuius verba totius spiritualis prælij formam ostendunt,scientiamq; pug-
nandi præscribunt.De quo legitur:Machabæus aũt confidebat semper cũ omni spe,auxiliũ si 1 Mac.15
bi à dño affuturũ,& hortabat suos,ne formidarent,sed sperarẽt ab oĩpotente sibi futurã victo-
riã,& allocutus eos de lege & prophetis, singulos armauit, non hasta aut clypeo,sed sermonibus
optimis. Et iterũ:Iudas aũt,& qui cũ eo erant,manibus quidem pugnabãt, cordibus vero do
minum exorabant,sic & nos agere contra tentatores oportet. Manibus.i.bonis operibus pu-
gnando contra malignos,Cordibus autem dominum exorare pro triumpho,quemadmodũ Isaiæ.50

 dicitur:

p Isa. dr̃: Quis ambulat in tenebris, & non est lumẽ ei? Speret in nõie dñi, & innitat̃ sup deũ suũ. D
Nihilominus debemus facere semper quod in nobis est. Deinceps in persona viri perfecti ait p
pheta: & posuisti o dñe, vt arcũ æreũ brachia mea. i. virtutes & opa mea, stabiliendo me in om-
ni virtute & sancta vita quibus vici diabolũ, carnẽ, ac mundũ, sicut per arcũ æreũ inimicus fa
cile lædit̃ atq; occidit̃. Et dedisti mihi ptectionẽ salutis tuæ. i. protexisti me in aduersitatibus
& tentationibus ad salutẽ animæ meæ, quæ est tua salus, quia præstatur à te, & dextera tua. i.
benignitas gratiæ tuæ & pia præsentia tua suscepit me, confugientẽ ad te. Et disciplina tua. i.
pia vltio qua in præsenti electos tuos castigas, ne postea grauius punias, correxit me. i. propec
catis emendauit atq; afflixit me in finẽ. i. ad hoc vt adipiscar felicitatẽ æternam, quæ est finis
poc.3 noster, quẽadmodũ dicis: Ego quos amo, arguo & castigo. Cũ enim peccata perseuerare non
possint inulta, magna pietas dei est, atq; præcipuũ diuinæ dilectionis indiciũ, dũ deus in præ-
Hebræ.12 senti seculo peccatorẽ flagellat. Propter quod ait apostolus: Quod si extra disciplinã estis, cuius
participes facti sunt omnes ergo adulteri & non filij estis. Patienter ergo ferre debemus, quic
quid nobis aduersitatis contingit, rogareq; dñm vt tales momentaneas pœnas reputet nobis
2.Cor.4 pro peccatis nostris, quatenus taliter expurgati, gratiæ eius capaciores reddamur in via, & glo
riã eius exuberantius sortiamur in patria. Nã sicut dicit apostolus, Id quod in præsenti est mo
mentaneũ & leue tribulationis nostræ, supra modũ in sublimitate æternũ gloriæ pondus opa
tur in nobis. Vel sic, Disciplina tua. i. disciplinaris instructio tua & illuminatio salutaris cor-
rexit me. i. pro peccatis meis fecit me pœnitere, & pœnã satisfactoriã sponte assumere, atq; p
pter vitã çternã omnia agere, Ideo subdit, In finẽ: & disciplina tua. i. pœna pie ĩflicta, ipsa me E
docebit, de cætero à peccatis cauere, meipsum humiliare, & alijs posse consulere. Vel, disciplina
tua. i. instructio tua, ipsa me docebit, vt cognoscã meipsum & solicite ambulẽ corã te. Discipli-
Mich.6 na nẽpe dei, expertos nos facit, probatos & exercitatos. Scriptũ est eñi: Qui non est tentatus, qd
Eccle.34 scit? Et iterũ: Vir in multis eruditus, cogitabit multa. Dilatasti gressus meos subtus me. i. p cha-
Idem ritatis feruorẽ & gratiæ multiplicationẽ fecisti actus meos amplos & copiosos seu multos sub
1.Cor.6 rationis meæ imperio, quatenus abundarẽ in operibus bonis, essentq; subiecti ratiõis dñio pas
siones & motus, seu affectiones sensualitatis. Idcirco addit: & nõ sunt infirmata vestigia mea
. i. non defecerunt, opera mea virtuosa, qbus te sequor, & ad tuam beatitudinem proficiscor.
Qm̃ ergo o dñe tantã mihi gratiã contulisti, ideo confidenter dico: Persequar inimicos meos,
qui conantur me à diuinæ legis obseruantia impedire, hos persequar oratione deuota, lachry-
mis pœnitentiæ, moribus bonis, & sancto affectu. Per hæc eñi dæmones maxime affliguntur
& eorũ ministri, videlicet homines praui deijciuntur: & comprehendã eos. i. vincã tentationes
eorũ, & non conuertar ab isto proposito, donec deficiant, victi à me. Confringam illos. i. malã
voluntatem eorum suo effectu cassabo in me, nec poterunt stare. i. resistere mihi: Cadent sub-
tus pedes meos. i. victi ab operibus meis deficient. Et præcinxisti me virtute. i. spiritualibus ar
mis, ad bellum contra omnes tentationes, & supplantasti insurgentes in me subtus me, quoni
am totam victoriam meam tibi attribuo. Clamauerunt inimici mei. s. homines mali tempore
suæ angustiæ pro adiutorio, nec erat qui saluos faceret eos, ab vltione diuinæ iustitiæ, quæ sæ F
pe in præsenti incipit vindicare peccata reproborũ, q̃ in futuro æternaliter vindicat. Et qm̃ ne
mo adiuuare poterat, ideo clamauerunt tandẽ ad dñm, nec exaudiuit eos, qm̃ clamor oratiõis
eorũ non venit ex pœnitentia cordiali, nec ex diuino amore, sed ex pœnali angustia, atq; ex ser
2.Mach.9 uili timore, qui nihil meretur, quemadmodũ de Antiocho scriptũ est: Orabat autem scelestus
dñm, à quo non esset miam consecuturus. Et comminuam eos vt puluerem ante façiem venti
hoc est, quod ante iam dixit: Confringam illos, nec poterunt stare. Comminuã, inquit, eos, nõ
naturam eorum, sed peruersitati eorum resistam. Propterea, vt lutum platearum delebo eos. i.
repellam atq; proijciam eos à meo consensu. Insuper ait ad Christũ ecclesia: Eripies me de con
tradictionib. populi. i. de perfidia & impugnatione hæreticorũ, schismaticorũ omniũq; detra
Treno.4 hentiũ mihi. Nam deus in perpetuũ non derelinqt suos electos, sed tandẽ liberat eos. Constitu
es me in caput gẽtiũ. i. facies me in dominã omniũ populorũ. Populus eñi Christianus est oim
populorũ dignissimus atq; excelsior gentibus vniuersis, ad quẽ princeps apostolorũ sic ait: Vos
1.Petri.2 aũt genus electum, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitiõis. Vel sic: Cõstitues me. i.
prælatos & sacerdotes ecclesiæ, in caput gentium. i. in rectores & dominos cæterorum. Popu-
lus quẽ non cognoui. i. pctõres indurati atq; increduli, seruiuit mihi, postq̃ ad pœnitentiam vel
fidẽ conuersi sunt, & tunc in auditu auris obediuit mihi. i. præceptis ecclesiæ. Filij alieni, id est,
solo nõie Chr̃iani simulatores, cõtumaces, hypocritæ, falsi religiosi, mẽtiti sunt mihi, qm̃ aliud
Matth.7 dicũt, aliud agũt, aliud ostẽdũt in habitu, aliud agũt in victu. Veniũt in vestimẽtis ouiũ, intus
Coloss.3 vero sunt lupi rapaces. Filij alieni inueterati sunt. i. obdurati in vitijs. Non eñi aduertunt apo-

stolum

A stolū Colossenses exhortantē: Expoliate vos veterem hoīem cum actibus suis, & induite no= uum qui renouatur in agnitiōem dei. Et alibi: Renouamini spiritu mētis vestræ, & estote inui cem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit nobis. & clau= dicauerunt à semitis suis. i. errauerūt à doctrina & lege dei sibi propositis. Deniq; ecclesia deo regratiando de bñficijs iam cōmemoratis, ait: Viuit dñs, q versus in pcedenti explanatione sa= tis expositus est. Deus q das vindictas mihi, puniendo psecutores iustoꝝ atq; ecclesiæ, quemad= modū scriptū est: Mihi vindictam & ego retribuam, dicit dñs, & subdis populos sub me, cōuer tendo peccatores ad gremium matris ecclesiæ, & ad obediam sanctā. Vel, subijciendo incredu los potestati fideliū, liberator meus de inimicis meis iracundis, vtpote dæmonibus, in qbus (se cundum Dionysium) est furor irrationalis, amens concupiscentia, & phantasma proteruum. Quod tñ sagaciter intelligendū est, cum dæmones incorporei existentes, materiales passiones non habeant. Et non solū liberator meus es dñe de dæmonibus, sed & ab homībus iracundis, p uersis & reprobis. Et ab insurgentibus in me, s. ab aduersarijs q contra me insurgent, q̄diu in p senti exilio viuo, sicut ait August. Persēuera vsq; in finem, qa tentatio pseuerat vsq; in finem. Ab his ergo exaltabis me, dando mihi victoriam in pñti atq; coronam gloriæ in futuro, a viro iniquo. i. à quolibet homīe pestifero eripies me, ne ab eo inficiar. Propterea. i. propter tanta be neficia tua, confitebor tibi in nationibus dñe, pdicando & gloriose laudando nomen tuum cō ram populo, eisq; beneficia tua ac pietatem tuam gratanter & affectuosissime insinuādo, hoc quotidie agit ecclesia p prædicatores verbi diuini, & nomini tuo, o dñe, psalmum dicam, ore & opere te laudando. Hoc vnusquisq; p se agere potest & debet, qm̄ dñs est. Magnificans salutes

B .i. magnipendens, & multū appretians redemptionē ac felicitatem seu duplicem stolam regis eius. i. cuiuslibet Christiani atq; electi, qui dr̄ rex, qm̄ diabolo dominatur, ac proprio aīo, sicq; fortior est rege, vrbes & castra expugnante. In tm̄ quippe magnificauit ac magnipendit deus salutē nostram. i. glorificationem corpis & aīæ nostræ, vt propter eas recuperandas vnigeni tum suū mitteret in mundū. Talem nanq; ac tm̄ legatū nō misit propter modicam cām. Et tu ergo magnifica & magnipende salutē hanc tuā, noli propter carnalia oblectamenta, propter sensibilia cōmoda, propter tpales honores eā negligere, sed indue virilem ac nobilem aīm & p pter æterna atq; inuisibilia bona mercanda puipende & sperne oīa transitoria, vana ac vilia. Et dñs est, faciens mīam Christo suo Dauid. i. cuilibet hoī perfecto spūs sancti vnctione excel= lenter vncto, & semini. i. his q̄s ipse in Christo spūaliter generat verbo & ope eos docēdo, quē= admodū de qbusdā ait apost. Filioli mei q̄s iteꝝ pturio donec formet Chrs in vobis: vsq; in se culū. Quæ aūt in præcedentibus duabus expōnibus declarata sunt, hic omittuntur. Postremo quā beatus est q ista magnifica dona dei ac sublimes perfectiōes, de seipso psallere, & domino canere potest ad gloriam eius, q vero tantā psectionem nondū adeptus est, vt ista in propria p sona dicere queat, discat ex his quantū à vera psectione distet, quo tendere habeat, quid sibi à dño postulandū sit, studeatq; vitam suam taliter ordinare ac talem psectionem acqrere, vt pdi cta omnia de seipso ad dei honorem possit cantare prompto atq; gratissimo corde.

C

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XVIII.

¶Expositio tituli.

PRæscribitur deniq; psalmo huic titulus iste. In finem psalmus Dauid. i. iste psalmus ascri= bitur Dauid, respicienti in finem. i. in Chrm̄. Nam loqtur hic de primo Christi aduentu, q factus est in fine seculoꝝ, & in plenitudine tempoꝝ. Loquiturq; de pdicatoribus euangelicæ legis, & de legis Christianæ synceritate, & ait:

¶Expositio psalmi.

COeli enarrant gloriam dei] Quod tripliciter intelligi potest. Primo sic, Cœli. i. sancti Euangelistæ atq; apostoli, enarrant gloriam dei. i. pdicant regnum & excellentiam Christi [& opa manuū eius]. i. magnalia Christi, s. opa eius miraculosa, q̄ sunt opa manuū suaꝝ. i. virtutes diuinæ ac humanæ. Miracula eñ Christi diuina virtute fa= cta sunt principaliter, humana vero virtute instrumentaliter. Vnde humanitas Christi cōpara tur ad naturā eius diuinam sicut instrumentū coniunctū ac animatū ad ipm artificem [annū= tiat firmamentū]. i. ecclesia in qua hoīes psecti firmantur, sicut stellæ in cœlo figuntur, & ipsa ecclesia in firma petra, q̄ Christus est, firmiter stabilitur. Dicunt aūt Apostoli & Euangelistæ cœli, propter conuersationem cœlestem, & propter diuinam inhabitationem & propter emi= nentiā graꝝ, sicq; oēs viri psecti ac spūales cœli vocant, queādmodū Moses ait: Audite cœli q̄ loqr & audiat tra verba oris mei. Et Isaias: Audite cœli & auribꝰ pcipe tra. Merito qppe cœli dicuntur

Ephesi.4
Rom.12
Iohan.3
Gala.4
1.Cor.15
Deut.32
Isaiæ.1

dicuntur hoīes spirituales,qbus apost. loquitur:Vos in carne nō estis,sed in spiritu. ¶ Dies diei D
eructat verbū].i.diuinitus illuminati,sapiētesq; hoīes eructāt, seu pleno corde pnuntiāt diei.i.
1.Cor.2 spiritualibus ac eruditis hoībus,verbū.i. Christū,scdm φ deus est,put ait apost. Sapiētiā loqui
mur inter pfectos. Et rursus:Et si cognouimus Christū,scdm carnē,tamen iā non nouimus[&
nox nocti indicat sciētiam] .i.hoīes paruæ sciæ, vel pdicti viri pfecti assumētes imperfectoꝝ p-
1.Cor. 9 sonam,quēadmodū apost. asserit:Oībus oīa factus sum:Factus sum infirmis infirmus,docent
hoīes adhuc carnales ac rudes,sciam.i.notitiā ptinentem ad Christi naturam creatam,vcz ad
hūanitatis suæ mysteria qūo illam sectentur,prout rursus dicit apost. Ego fratres nō potui vo
1.Cor.3 bis loqui.qsi spūalibus,sed quasi carnalibus:qsi paruulis in Christo lac potū dedi,nō escam.Se-
cūdo exponit hic locus sic:Cœli.i.orbes cœlestes,enarrāt gloriā dei.i. maiestatē & ptātem eius
oñdūt.Dicunt eñi cœli enarrare gloriam dei,sicut dicunt bñdicere deo,eūq; laudare , videlicet
qm pbent intuentibus occasionē atq; materiā cōtemplandi creatoris potentiam,sapiam,& pfe
ctionē.Propter qđ scriptū est:Leuate in excelsum oculos vestros,& videte, qs creauit hæc? Et
Isaiæ.40 simili mō,opa manuū eius.i.creaturas diuinæ potentiæ,annūtiat firmamentū.i. sphęra octa-
ua,in q̄ fixæ sunt stellæ,annūtiat qdem opa dei materialiter,qm est obiectū cōtemplandi q̄ po-
tenter & gloriose cætera oīa à deo sint condita.Dies diei eructat verbū . Dr̄ nanq; tps facere id
qđ fit in tpe, sicq; dies & nox dicunt eructare verbū & indicare sciam , qm opa talia facta sunt
p tpm interualla.& de die in diē,atq; de nocte in noctē creuit cognitio dei seu pdicatio Christi. E
1.Mac,12 Scdm hunc modū legit lib. 1. Machab. Videns Ionathas qa tps eum iuuat. Tertio exponit pas
sus iste anagogice,vt sit sensus,Cœli.i.angelici spūs oēsq; beati,enarrant gloriā dei,qm inces-
sabiliter laudant deū & opera manuū eius.i.effectus diuinæ virtutis,annuntiat firmamentū.i.
Chr̄s q est caput & robur oīm sanctoꝝ, & ipe oēs comphensores in patria illuminat de rōnib⁹
diuinoꝝ effectuū. Dies diei eructat v̄bum.i.angeli superiores de plenitudine suæ cognitiōis in
fundunt inferioribus angelis,purgando,illuminando perficiendoq; eos secundū Dionysiū.Et
nox nocti indicat sciam,qm dæmones sæpe peruersis hoībus q̄dam secreta reuelant.Quamuis
aūt magis lr̄alis secūda expō videat. Prima tñ secundū veritatē lr̄alis est ad intentionē prophe-
Acto. 12 tæ & magis conueniēs,eiq; seq̄ntia cōsonant. ¶ Non sunt loq̄læ neq; sermones].i.nullū est 3
1.Cor.14. genus idiomatis & sermonis [quoꝝ non audiant voces eoꝝ] .i. ab eis,puta à cœlis prædictis
& apostolis,Nam apostoli omnium lingua loquebantur. Et Paulus inquit : Gratias ago deo
meo.φ omnium vestrum linguis loquor. ¶ In oēm terram exiuit sonus eoꝝ] .i. apostoloꝝ 4
[& in fines orbis terræ verba eoꝝ] qa apostoli facta diuisione ipsoꝝ per seipsos atq; per suos
discipulos pdicauerunt euangeliū Christi in quatuor plagis terræ,& in principalibus partibus
Isa 24. 66 mundi. Et hoc est q̄d ab Isaia pdictum est:A finibus terræ audiuimus laudes gloriam iusti. Et
rursus per Isaiā dñs apertiss. dicit:Mittam ex eis q saluati fuerint,ad gētes in mare in Africam,i
Lidiam tenentes sagittam in Italiam & Græciam,ad insulas longe,& annuntiabūt gloriā me-
Rom.10. am gētibus Porro quod dictū est:In oēm terrā,&c.allegat apost.ad oñdendum, φ fides est ex
auditu, & ex prædicatiōe aploꝝ. Vñ consequtur,φ psalmus iste loquatur de Chr̄o atq; aplis ac
prædicatione euangelicæ legis.Deinde de Chr̄i incarnatione subiūgit. ¶ In sole].i.in mūdo 5
Baruc.3 inferiori,sub sole vicz in oculis hoīm [posuit] filius dei [tabernaculū suum] .i. corpus assum
ptum,quod dicitur templū inuisibilis deitatis,qa vt à propheta dr̄: Ipse in terris visus est, & cū
hominibus cōuersatus est.q̄tenus q añ latebat in sinu dei patris,appareret in forma assumptæ
carnis,& q ante habitabat lucē inaccessibilem,iam per incarnationē exhiberet seipsum visibi-
1.Iohan.1 lem oculis,atq; palpabilē manib⁹. Sicut Iohan. cōtestatur: Quod vidimus oculis nr̄is quod au
diuimus,& manus nr̄æ tractauerunt de verbo vitæ.Deniq; hanc dei incarnationem à Zacha-
Zacha. 2 ria prædictam cognoscimus,vbi sic dr̄:Lauda & lætare filia Sion,qa ecce ego venio & habita-
bo in medio tui dicit dñs. Per Isaiam q̄q; dñs ait:Ecce egoipse q loq̄bar,assum. Et iteꝝ:Primus
.i.deus æternus ad Sion dicet:Ecce assum. Vel sic,In sole.i.in beata virgine Maria,posuit Chri
stus tabernaculum suū.i.corpus suū habitans in vtero eius nouē mensibus,quemadmodū Iere
mias ait:Nouū creauit dñs super terrā,fœmina circūdabit viꝝ. Felicissima namq; v̄go Maria
sol dr̄,propter excellentiss. diuinaꝝ grāꝝ in ea splendorem.De qua in Canticis spōsus ait: To-
Cant.4 ta pulchra es amica mea. Et iteꝝ:Pulchra vt luna,electa vt sol [& ipse]Christus[tanquā spon
sus pcedens de thalamo suo].i.de vtero virginali , in quo carnem induendo despōsauit sibi ec
clesiam,sicut añ per prophetas diu & frequenter spopondit. ¶ Exultauit vt gigas ad curren 6
dam viā].i.Chr̄us lætanter aduenit , & libenter descendit in vteꝝ suæ charissimæ filiæ amabi
lissimæ virginis [ad currendam viam] .i. ad festinanter prosequendum humanæ redemptio
nis mysteriū. Vel,ad currendam viā.i.ad conuersandum in hoc seculo, cuius vita est via ad vi-
tam

tam beatã.[A summo cœlo egressio eius] Nam Christus descendit de sinu patris in vteꝝ ṽgi- Iohan. 3
A nis,descendit à cœlo intellectuali,in terrã sensibilem.Ipse em̃ ait:Nemo a[illegible]ndit in cœlũ,nisi q
descendit de cœlo,filius hoĩs qui est in cœlo.Descendit aũt,nõ locũ mutando,sed nouiter appa Iere.23
rendo: descendit,non rõne essentiæ,sed effectus. Ipse est nanq; q per Ieremiã testatur:Cœlum
7 & terram ego impleo. ❡[Et occursus eius].i.Christi regressus siue ascensio [vsq; ad summũ Iohan. 16
eius].i.vsq; ad eundẽ locũ vnde exiuit,videlicet ad dexterã pr̃is,sicut ait: Exiui à patre & veni
in mundũ,iteꝝ relinquo mundũ & vado ad patrẽ: [nec est q se abscondat à calore eius].i.ne-
mo se excusare põt à Christi amore,qm̃ ista bñficia tanta,tamq; patentia sunt,vt ignorantia
nullũ excuset. Idcirco Chr̃m oẽs sup oĩa amare tenent. Vel sic. Nec est q se abscondat à calore
eius.i.ab opatione seu examinatione spũs sancti,q est ardentissimus amor patris & filij.Chri- Idem
stus em̃ de spũ sancto pdixit:Cum venerit ille spũs veritatis,arguet mundũ de peccato,& de iu
stitia,& de iudicio.Arguet em̃ hoĩes de pctõ commisso,de iustitia omissa,& de iudicio quod p-
considerare atq; timere cõtemnunt.Vel q̃d dr̃.Nec est q se abscondat à calore eius,ideo dicitur,
qa tanta est liberalitas gr̃æ spũs sancti tpe nouæ legis, vt merito nullus se abscondere debeat à
8 receptione ipsius. ❡[Lex dñi].i.Christiana religio & Christi traditio [immaculata]nil habẽs
vitij vel impuritatis admixtũ [conuertens aĩas].i.hoĩes.Ponit em̃ ptem pro toto,quia retrahit
eum,q sibi obedit,à rebus illicitis & caducis ad opa sancta,atq; ad summũ & incõmutabile bo
num [testimoniũ dñi fidele].i.articuli fidei Christianæ sunt veri, non fallaces [sapiam pstans
paruulis].i.cognitionẽ diuinoꝝ pbens humilibus,q suũ intellectum fidei subdunt,& quod cre
B dunt,ope attestantur.Vnde Isaias ait:Nisi credideritis,non intelligetis.Et saluator:Confiteor Isaiæ.7
(inquit)tibi pater,qa abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis .i. Luc.10
fide & conuersatione humilibus. Testimoniũ autẽ proprie ptinet ad credenda,sicut pceptum
9 ad agenda. ❡[Iustitiæ dñi].i.diuina pcepta [rectæ] & iustæ ad beatitudinem sine errore du
centes [lætificantes corda] eoꝝ,q p charitatẽ eas obseruant.Naturaliter em̃ delectabile est vir
tuose viuere,& deo in oĩbus obedire.Propter q̃d(scd̃m philosophũ)signum virtutis est delecta
tio opationi adiuncta [pceptum dñi lucidũ].i.claꝝ ac splendidũ, tanq̃ radius diuinæ iustitię ac
lucis æternæ [illuminans oculos] cordis videlicet intellectũ, & memoriam,ne in tenebris vi-
10 tioꝝ mergantur,sed in deo pmaneant. ❡[Timor dñi sanctus].i.timor filialis,amicabilis &
castus,nõ seruilis aut humanus, est [pmanens in seculũ seculi] qa hic incipit & in patria pseue
rat,q̃tum ad habitũ,& etiã q̃tum ad aliquẽ suũ actũ manet in patria,s.quo ad reuerentialẽ sub-
iectionẽ.Nõ aũt manet in patria, q̃tum ad fugam,q̃ pertinet ad timorẽ,qa beati sciunt se à deo
nõ posse auerti,ideo nõ metuunt malũ futuꝝ,sed deo cum reuerẽtiali timore subiecti sunt: [iu
dicia dñi].i.oẽ dictamen,& oĩs sententia diuinæ sapiæ [vera] sunt [iustificata in semetipa]
qm̃ eo ipo quo sunt dei iudicia,necesse est ea fore iusta & sancta,nec est alia rõ reqrenda,vel au
11 thoritas maior inuocanda,qm̃ deus est mensura,& rõ omnis veritatis & æquitatis. ❡[Deside-
rabilia sup auꝝ & lapidem pciosum multũ.] Nihil em̃ corpalium sensibiliumq; bonoꝝ tam
amabile tamq; optabile esse põt,sicut diuina iudicia.i.pcepta & testimonia legis diuinæ quæ à
C deo data sunt & approbata,& ad æternã felicitatem pducunt. Vnde inferius dr̃: Bonum mihi Psalm.18
lex oris tui sup milia auri & argenti [& dulciora sup mel & fauum].i.in obseruando diuina iu
dicia seu pcepta cõsistit maior dulcedo q̃ in aliqua re carnali siue sensibili. Spũales em̃ delecta-
tiones ex sua natura maiores sunt delectatiõibus corpalibus:quis interdũ ex parte nr̃i opposi- Psalm.33
tũ accidat,ppter impfectionẽ nr̃am,& pnitatẽ ad mala,sed viris pfectis, quã suauis est dñs exp- 1.Pet.2
tis dulciora sunt diuina quã q̃cunq; carnalia,imo quo diuina amplius gustãt eo sensibilia ipsis
12 magis desipiunt. ❡[Etem̃ seruus tuus custodit ea] non solũ p memoriã, sed p charitatẽ & obe
dientiã,quatenus impleat ac faciat ea. Nec frustra, qa [in custodiendis illis retributio multa]
hoc est,vita æterna reddetur p præmio,ei qui diuina iudicia seu præcepta custodit.Hoc est,q̃d Matth.19
Christus in Euangelio suis imitatoribus spondet:Qui reliquerit patrem aut matrem,&c.cen-
tuplũ accipiet,& vitam æternam possidebit.Centuplũ nanq; accipit in pñti,quia hic incipit p-
mium eius.Nam gr̃am recipit,Deus eũ diligit,mundũ & carnẽ suppeditat, virtutibus splẽdet,
13 spũalem delectatiõem acquirit. ❡[Delicta qs intelligit] Hoc est,singula quæq; peccata,quis Prou.24
aduertere põt?quasi dicat,nullus.Iustus em̃ septies cadit in die, & tanta est nostra fragilitas vt
quotidianos defectus sigillatim cognoscere,deplorare, atq; vitare nequaquã possimus. Propt
quod in libro Iob habet:Non iustificabitur homo compatus deo, & si voluerit cum eo conten Iob.9
dere,nõ poterit rñdere vnũ pro mille.Qm̃ igitur ita est,oro o dñe [ab occultis meis] .i. ab istis
peccatis latentibus mihi ignotis [munda me] dando mihi eoꝝ memoriam quantum oportet
aut expedit,vel infundendo pniam in communi sufficientẽ, vel dando ea de cætero quantum
possibile est præcauere: [& ab alienis] id est, à diabolo & ab aduersarijs meæ salutis [parce
seruo

ſeruo tuo] non pmittendo eos ꝑualere in me ꝑ tentationes nepharias, ſicut quotidie in orõne D
Matth. 6 dñica dicimus: Et n. nos inducas in tentationẽ.i.in cõſenſum illicitum, vel in tentatiõem tam
1.Cor. 10. fortem vt repugnare non poſſimus, ſed fac cum tentatione prouentũ. ❡ Si mei non fuerint 14
dñati] ſ. hoſtes ꝑdicti non ꝑualuerint aduerſum me rõnem vincendo [tũc immaculatus ero]
hoc eſt, immunis à labe pc̃tí ad quod me inducere optãt. Tentatio eñi cui nõ cõſentitur, nõ eſt
pc̃tm̃, ſed virtutis & meriti exercitiũ, ac triũphandi occaſio [& emundabor à delicto maximo]
hoc eſt, à conſuetudine mala ſeu habitu vitioſo. Ex hoc nãq; ꝙ ſæpe tentatori ſuccũbimus, ge
neratur in nobis cõſuetudo mala ſeu habitus prauus, à quo emundamur dum tentatori reſiſti
mus pſeueranter quo facto implet quod ſeqtur. ❡ Et erunt vt complaceant eloqa oris mei] 15
.i. ſi talis fuerit cõuerſatio mea, vt ſic ab occultis munder, & inimicis ꝑualeam : tunc eloqa oris
mei erunt vt cõplaceant tibi.i.tunc tibi placebunt verba mea. Nam cuius vita virtuoſa eſt, eius
Pſalm. 94 ſermo gratus eſt tibi. Pc̃tõri vero dixit deus, quare tu enarras iuſtitias meas? [& meditatio cor
dis mei in conſpectu tuo ſemp] hoc eſt, ſi ꝑdictam vitam habuero, tũc cogitatio mea erit ſp in
Pſal. 7. conſpectu tuo.i.in approbatione ſeu cõplacentia ſapiæ tuæ cuncta cernentis, & om̃e bonũ ap
3.Reg. 8. Iob. 14. probantis. Vel ſic, meditatio, &c. hoc eſt, oĩs cogitatio mea ſiue ſit bona ſiue mala, eſt cognita ti
Hebr. 10. bi, q omnia conſpicis teneſq; & corda ſcrutaris, quemadmodũ Elias ait : Viuit dñs ante cuius
conſpectum ſto. Et Iob loquens ad dñm dicit: Tu qdem greſſus meos dinumeraſti. Quàm cæ
cus eſt ergo, & q̃ infelix q ſine ſolicitudine viuit, & coram deo timorate non ambulat. Certe in
cidet poſt hanc vitam horribiliter in manus dei viuentis, q in pñti negligit honorare vultũ di
uinæ ꝑſentiæ vniuerſa ſpectantis. ❡ [Domine] tu es vel eſto deprecor [adiutor meus] coope E
rando mihi ꝑ gr̃am [& redemptor meus] à cunctis periculis q proprio ſanguine liberaſti me. 16
O q̃ gratulabundo ac deuotiſſimo anĩo cantandus eſt pſalmus iſte om̃i Chriſtiano, in q̃ Chri
ſtianæ fidei fundamenta narrant, apoſtoloꝝ ꝑdicatio, verbi incarnatio, euãgelicę legis cõmen
datio, pprię quoq; fragilitatis recognitio, atq; diuinæ miæ imploratio, mirabilit̃ cõtinent. Tan
to (ni fallor) vnuſqſq; fidelis hunc pſalmũ dulcius decantabit, præcordialius puriuſq; cõcinet,
quanto bonum cõe.i. fidem catholicam Chriſtiq; incarnationem ardentius diligit.

❡ COMMENTARIVS IN PSAL. XIX.

❡ Expoſitio tituli.

TItulus Pſalmi præſentis, videlicet: In finem Pſalmus Dauid, ex prædictis ſatis eſt euidens.
In multis eñi iam pſalmis, titulus talis expoſitus eſt: Primo aũt exponi poteſt de Chriſto,
cui orat Propheta dari à deo patre, quæ ſpũ ſancto reuelante nouerat ei eſſe donãda. Ait itaq;.

❡ Expoſitio Pſalmi literalis.

EXaudiat te] o Chriſte [dominus] deus om̃ipotens [in die tribulationis]. i. in tempe 1
peregrinationis tuæ in hoc mundo, in quo tota conuerſatio tua tribulationibus ple
Luc. 23. na fuit, & ſæpe pro mundi oraſti ſalute. Vel, in die tribulationis, hoc eſt, in die paſſio
nis, quando pro tranſgreſſoribus exoraſti, dicens: Pater, ignoſce illis, qa neſciunt qd
faciunt: [protegat te nomen dei Iacob] hoc eſt, deus verus, non à malo culpæ, qa nun
quam potuiſti peccare, ſed à malo pœnæ, quod tibi Iudæi ſæpe parabant añ tempus. ❡ [Mit 2
tat tibi auxilium] nõ propter tuam indigentiam aut neceſſitatem, ſed propter diſpenſationẽ,
Luc. 22 quemadmodum apparuit tibi angelus de cœlo, confortans te [de ſancto] .i. de ſeipſo. Vel ſic, F
Mittat tibi auxiliũ, hoc eſt, naturæ tuæ aſſumptæ conferat opem & gratiam, ad liberandũ ge
nus humanũ: de ſancto.i. de teipſo, ſecundũ quod deus es. Quicquid enim virtutis in humana
Chriſti natura fuit, à diuinitate verbi profluxit [& de Syon] hoc eſt, de cœleſtibus [tueatur te]
ab aduerſis, ſicut prædictum eſt. ❡ [Memor ſit omnis ſacrificij tui] .i. oĩm opeꝝ, quæ ei pro
ſalute hoĩm obtuliſti, prædicando, orando, laborando, ieiunando [& holocauſtũ tuũ] hoc eſt, 3
natura tua humana, quam in cruce patri totaliter immolaſti, igne paſſionis conſumptam [pin
gue fiat]. i. efficax atq; exuberans, ad ſuccurrendum. Hoc orat Propheta, non ꝙ ſacrificium &
Exod. 12 holocauſtum Chriſti, poſſint eſſe inaccepta patri æterno, cum ipſe ſit agnus ſine macula, filiuſ
q; dilectus, in quo patri complacuit: ſed vt deus merito ſacrificij & holocauſti Chriſti, mundo
Mat. 3. 17 ſubueniat, parcat, & eum ſaluificet. ❡ [Tribuat tibi] o Chriſte deus [ſecundũ cor tuum]. i. qc 4
quid deſideras [& omne conſilium tuum] quo decreuiſti mundum redimere [confirmet] hoc
Iohan. 17 eſt, ad ſalutarem effectũ ꝑducat, videlicet vt mundus felicitatem acquirat, quemadmodum in
euangelio deprecatus es. Volo pater, vt vbi ſum ego, illic ſit & miniſter meus, qbus peractis.
❡ [Lætabimur] o pater cœleſtis [in ſalutari tuo]. i. in Chriſto filio tuo ſaluatore noſtro, q dici 5
tur ſalutare tuũ, quia per ipſum ſaluaſti nos. Vel, lætabimur, o Chriſte in ſalutari tuo.i. in ſalua
Rom. 8 tione, qua ſaluaſti nos [& in nomine dei noſtri] .i. in virtute & fide ſanctæ trinitatis [magnifi
cabimur] magnitudine ſpũali, ita vt ſimus filij dei, cohæredeſq; Chriſti. ❡ [Impleat dñs oẽs 6
petitio

A petitiones tuas] o Chriſte tam illas quas pro proprij corporis glorificatiõe fudiſti, quam illas, Rom. 8.
quas pro alijs obtuliſti, q̃ etiam quibus iam ad dexteram patris ſedẽs pro hominibus interpel= Iohan. 17.
las, oñdendo patri latus & vulnera [nunc] ego Dauid per ſpm̃ [cognoui,' qm̃ ſaluum fecit dñs
Chriſtum ſuũ] reſuſcitando eum à mortuis. Et loqtur de futuro per verbũ de præterito, ꝓpter
certitudinem prophetiæ. ❡[Exaudiet illum] ſ. Chriſtum deus pater [de cœlo ſancto ſuo] hoc
eſt, de throno gloriæ, ſeu de cœlo empyreo, de quo dicitur deus exaudire, quia in eo ſpecialiter
eſſe & habitare cenſetur [in potentatibus]. i. in magnis virtutibus, ſeu fortibus dei auxilijs con
ſiſtit, & eſt [ſalus dexteræ eius] hoc eſt beatitudo ſeu redemptio hoĩm, procedẽs à dextera eius,
.i. à benigno dei fauore ſeu miſericordi eius aſſiſtentia. Salus em̃ noſtra à dei pietate donat̃ no
bis, & in actibus præcipuaꝝ virtutum cõſiſtit, qui mentem corroborant atq; in deo ſtabiliũt.
8 ❡[Hi in curribus] hoc eſt, qdam ſecularium in tranſitorijs, ac volubilibus mundi bonis con
fidunt [& hi in equis]. i. qdam eoꝝ in vanitatibus, pompis, honoribus, atq; potentia propria
ſperant [nos autem] qui veraciter Chriſto connectimur per charitatem & fidem [in noĩe dñi Iohan. 14.
9 dei noſtri]. i. per Chriſtum dei filium [inuocabimus] patrem, quemadmodum ipſe in Euãge=
lio docet: Quicquid petieritis patrem in noĩe meo, dabit vobis. ❡[Ipſi] in curribus & equis cõ
fidentes [obligati ſunt] vitijs, atq; obnoxij facti varioꝝ pctõꝝ reatibus [& ceciderunt] à grã
& bono ſtatu mentis [nos autem ſurreximus] per pniam à peccatis [& erecti ſumus] per con
templationem ad deum. ❡[Dñe] pater [ſaluum fac regem]. i. Chriſtum, imponendo breuẽ
B finem anguſtijs eius, & ad immortalem ſtatum eum reſuſcitando [& exaudi nos] per Chr̃m,
ſ. merito eius exaudiri optantes [in die qua inuocauerimus te]. i. in quacunq; hora te dep̃cati
fuerimus, nam ſemꝑ dum te inuocamus ſpũaliter nobis dies eſt, qm̃ Chriſtus q eſt intellectua=
lis dies & ſol iuſtitiæ lucet per fidem, & grãe claritatem in cordibus noſtris, præſertim cum orõ
non ſit niſi aſcenſus mentis in deum.

❡Expoſitio tropologica eiuſdem pſalmi de eccleſia ac vnoquoq; fideli.

Quoniam vniuerſos electos charitas dei congregat, & vnum in dño facit, vt legitur in Actu. 4
Actis Apoſtoloꝝ, ꝙ multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Idcir=
co ſanctus Propheta charitate vrgẽte, pro tota eccleſia atq; pro quolibet eius mem=
bro orat & ait: Exaudiat te o eccleſia dei, & vnuſquiſq; fidelis in die tribulationis. i.
in hora tentationis, neceſſitatis, ſeu aduerſitatis, protegat te nomen dei Iacob, ſancti videlicet
patriarchæ ne ſuccumbas, nec pericliteris. Mittat tibi auxilium, per quod cõſolationem victo
riamq; obtineas de ſancto. i. de ſanctiſſima liberalitate ſuæ bonitatis immenſæ, per quã (teſte
Iacobo) dat omnibus affluenter & non improperat: & de Syon. i. de eccleſia triumphãte, quæ
eum per ſpẽm contemplat̃, tueatur te contra aduerſa, mittendo videlicet angelos ſanctos ad
tuam cuſtodiã, protectionem ac liberationem, Memor ſit oĩs ſacrificij tui, hoc eſt, totius obſe=
quij quod ei impendis recipiẽdo illud benigne, & beatitudinem tibi pro eo reſtituendo: & ho=
locauſtum tuũ. i. interna illa ac charitatiua oblatio, qua teipm̃ dño offers & mactas, ſicut infe=
rius dicitur: Qm̃ propter te mortificamur tota die. pingue fiat, hoc eſt, bonis opibus adornetur
& copioſa mercede impleatur atq; ditet̃. Holocauſtum quippe in veteri lege appellabat̃ q̊d ad
C dei honorem totaliter cremabatur, ſicut q ſeipſos totaliter abnegãt, & Chriſti crucẽ ſuꝑ ſe baiu
lant, ſeip̃os holocauſtũ dño offerunt, ſicq; per holocauſtũ intelligi põt ip̃a voluntas ſeu aĩa, quæ
tunc pinguis fit, dum Chriſti amore ſaginat̃, diuiniſq; cõſolationibus dilatat̃. Vel ſic: Memor
ſit dñs, o eccleſia, ſacrificij tui, hoc eſt, ſacramenti altaris, quod eſt ſacrificiũ nouæ legis, cui⁹ pe=
tit propheta dñm reminiſci, non ꝙ ip̃m ſacrificiũ diſplicere poſſit, ſed ne deus per pctã offerẽtis
offenſus effectũ ſacrificij huius nõ donet fidelibus. Nam vt ait Apoſt. Quicũq; manducauerit 1. Cor. 11.
panem hunc, vel biberit calicem dñi indigne, reus erit corpis & ſanguinis dñi. Vnde ſacerdos
quoq; in miſſa orat, vt ſacramentũ corpis & ſanguinis Chriſti acceptũ ſit deo, dicens: Supra q̃
propitio ac ſereno vultu, &c. Et holocauſtũ tuũ, o eccleſia. i. ꝓdictum ſacrificium quod holocau
ſtũ vocat̃, qm̃ Chriſtus ſeip̃m ꝑfecte ac integre obtulit patri in odorem ſuauitatis ſcd̃m Apo=
ſtolum: Hoc (inquam) holocauſtũ pingue fiat, hoc eſt, recipientes & offerentes ſpũaliter pĩgues
efficiat, dando eis effectus ſacramentales. Tribuat tibi deus, ſcd̃m cor tuũ. i. ſcd̃m rõnabile deſi
deriũ cordis tui, & oĩe conſiliũ tuũ confirmet, quatenus conſilia tua in ipſo ꝑmaneant atq; ab
ipſo inſpirent̃, dirigantur, & ꝑficiantur, quod fit per hoc quod deus dat animæ donum cõſilij
per quod ſit bene mobilis à ſpũ ſancto in omni inquiſitione conſiliatiua. Debemus quoq; ſem
ꝑ dñm inuocare ꝓ dono cõſilij, quẽadmodũ dñs ait apud Iſaiã: Væ filij deſertores, vt faceretis Iſaiæ. 30
cõſiliũ & non ꝑ me, & ordiremini telã, & non per ſpm̃ meũ. Indigemus nanq; hoc dono ne de=
cipiamur in cõſulendo, propter variabilitatem reꝝ humanaꝝ, & varias circumſtantias atque Sap. 9.
euentus, quæ omnia conſiderare non poſſumus, niſi per ſpm̃ ſanctum moueamur in conſulen

do, qa

do,qa scriptum est:Cogitationes mortaliũ sunt timidæ & incertæ prouidẽtiæ nostræ.Merito C
ergo orat Propheta,& oĩe consiliũ tuũ confirmet,&c.Nunc cognoui qm̃ saluũ fecit dñs Iesus
Christus Christum suũ,hoc est,quemlibet fidelem vnctione spũs sancti interius vnctum,sicut
1.Ioh.2 ait Iohannes:Vos vnctionem habetis à sancto,& nostis omnia.Exaudiet Chr̃s illũ sic vnctum
de cœlo sancto suo,in quo ipse cum patre & spũ sancto viuit,regnat,ac residet,&c. Dñe saluũ
fac regem,hoc est,quemlibet Christianoꝝ rectorem,principem,seu prælatum. Vel regem.i.vn
numquẽq; seipm̃ rationabiliter gubernantem ac animo proprio dominantem.Cætera ex pce
denti expositione satis clarescunt. Deniq; vnusquisq; dicere potest hunc psalmum pro seipso
orans, videlicet dirigendo sermonem ad propriam animam, sicq; à sacerdote celebraturo se
ipsum alloquente conuenienter diceret. Specialiter quoq; tres versus in ip̃o contenti videlicet.
Mittat tibi auxilium de sancto,cum duobus seq̃ntibus valde congruẽter dici possunt ab astan
tibus,qñ se vertit sacerdos in missa ad populum petens orari pro se.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM XX.

Expositio tituli.

PRæterea psalmi nunc exponendi talis est titulus:In finem psalmus Dauid,hoc est,psalmus iste attribuitur Dauid dirigenti mentis suæ intuitum in Christum, de quo & cuius regno, psalmus hic ad literam exponendus est. Primo aũt ostendit gloriosus Propheta bñficia huma nitati Christi collata à sua diuinitate,& ait:

¶Expositio psalmi literalis.

Ephe.3 DOmine] pater ex quo (secundum Apostolum) omnis paternitas in cœlo & in terra 1
Apo.19.8 nominatur [in virtute tua] .i.in omni potentia tuæ maiestatis tanq̃ in obiecto [læ
tabitur rex].i.dñs Iesus q est rex regum & princeps regum terræ.Christus eñ vt ho D
mo gloriatus est de perfectione & potestate diuina,p quam faciebat miracula,&nõ
lætabatur de se scd̃m q homo nisi in deo [& super salutare tuum] hoc est, de saluatiõe sui cor
poris p resurrectionem, & de omni beatitudine ei à te collata, p̃sertim de p̃sonali vnione suæ
humanitatis cum verbo [exultabit vehementer] qm̃ Christus vt hõ tanto vehementius gau
det in deo,quanto se videt magis electum ab eo,pluraq; salutaria dona sortitũ ab ipso. ¶De 3
siderium cordis eius tribuisti ei] exaudiendo eum in omnibus,& beatificando animam eius à
suæ creationis principio [& voluntate labioꝝ eius] hoc est,effectu orõnum, instructionum,ac
alioꝝ sermonũ suoꝝ [non fraudasti eum] sed exaudisti eum,eiusq; doctrinam fecisti in cordi
bus electoꝝ fructificare in vitam æternam:imperioq; oris sui subiecisti spũs immũdos. Nam
Matt.4.8. ad imperiũ Christi eĳciebantur dæmonia,quemadmodum euangelistæ testant. Ideo aũt hæc
13.15.17 Marc.1 Christo homini cõpetunt. ¶Qm̃ p̃uenisti eum in bñdictionibus dulcedinis] oĩ eñ gratia
excellentissime adornasti aniãm Christi ab instanti suæ creationis, conseruando eam ab oĩ
pc̃tõ originali & actuali immunẽ,vniuersisq; donis spũs sancti dulcissimis eam replendo,& q
sup oĩa est beatifica tua visione ip̃am felicitãdo, & hoc sine p̃cedentibus meritis eius. Bñdictio
Ephe.1 eadem dei vocat collatio gr̃æ eius. Anima ergo Christi p̃ueta est bñdictionibus dulcedinis.i.
gratuitis donis diuinæ collationis sine p̃uĳs meritis. [Posuisti] o dñe pr̃ [in capite eius].i.in su
periori pte aniẽ Christi,in qua trinitatis imago consistit,videlicet in intellectu ipsius[coronã]
triumphalem,salutem,seu victoriosam felicitatem [de lapide p̃cioso] hoc est,de p̃fecta atq; fir E
missima charitate cõpactam,qm̃ beatitudo intellectus p actum charitatis p̃ficitur,stabilitur & 4
immobilitatur. ¶Vitam].i.resurrectionem festinatã à morte, s. vt tertia die suscitaret [pe
tĳt] Christus [à te] dñe pater [& tribuisti ei] resuscitans eum tertia die,nec solum dedisti ei vi
Roma.6 tam,sed & vitam impassibilem & æternã,quemadmodũ ait Apl's:Christus resurgens ex mor
tuis,iam non morit.Ideo subdit:[longitudinem dieꝝ in seculũ & in seculũ seculi].i.dedisti ei vi
tam æternã,cuius duratio oĩe tps includit. Et ergo est. ¶Magna gloria].i.delectatio[eius 5
in salutari tuo] hoc est,in salutifera coniunctione ad te.Gloria eñ Christi hoĩs est in vniõe sua
beata ad deũ,& tanto est hæc gloria eius maior,quanto ppinquius deo vnitus est[gloriam]i.
aiæ iucunditatẽ de electoꝝ saluatiõe ac cœlestis Ierusalẽ rædificatiõe[& magnũ decorẽ.]hoc
est,corpis splendidissimã glorificationẽ[impones sup eũ].s. Chr̃m sicut in die resurrectionis,&
ascensionis iã factũ est. Vel sic,gloriã.i.clarã notitiã,& magnũ decorẽ.i.p̃claꝝ ornatũ impones
super eũ, videlicet copulando sibi ecclesiam immaculatam sui sp̃osi claram cum laude notitiã
habentem eumq; decorantem,& lætificantem sicut sp̃osa ornat & lætificat sponsum suũ.Ideo
aũt hæc facies o deus pater. ¶Qm̃ dabis eum] s.Christum [in bñdictionem in seculũ seculi] 6
ita vt nõ solũ sit in seip̃o æternaliter benedictus,sed etiam alĳ bñdicantur per ip̃m:prout infe
Psalm.71. rius dr̃:Et bñdicentur in ip̃o tribus terræ [lætificabis eũ in gaudio] hoc est, oĩ gaudio Chr̃m
implebis [cũ vultu tuo].i.ex aspectu vultus tui, in cuius visione beatitudo cõsistit, ita vt Chr̃s
iam

A iam tibi præsens gaudeat non solum de propria felicitate, sed de omnium quoq; saluandorum p
7 ipsum salute. Talis vero accidentalis merces & gloria Christo debetur. ¶[Quoniã rex] i. Chrs
[sperat in domino] hoc est, omne bonum nondum adeptum ab eo expectat, & ei attribuit, ne
q; creatam potentiam sibi sufficere ad felicitatem existimat, sed totam fiduciam in deo ponit,
[& in mĩa altissimi non commouebitur]. i. sperando in misericordia dei non derelinquet, nec
a domino separabitur. Nam Christus nunq̃ motus est vel separatus à dño. Consequenter agit
8 Propheta de rephẽsiõe hostiũ Christi, & ait: ¶[Inueniatur,] o Chrẽ iuste iudex [manus tua]. i.
potestas tua vlciscens peccata [oĩbus inimicis tuis] vic; , hæreticis, schismaticis & impœniten-
tibus, ita vt experiantur in pœnis tuam iustitiam, q noluerunt in via acquirere tuam clemen-
tiam [dextera tua]. i. rectissima atq; districta tua iustitia [inueniat] per examinationem ac pœ Iohan. 19.
næ inflictionem [oĩes qui te oderunt] hoc est, peruersos incredulosq; Iudæos, qui te per inui-
9 diam occiderunt. Hos grauior pœna possideat, q̃m grauius peccauerunt. Et ita erit. Nã, ¶[Po-
nes eos vt clibanũ ignis] inflãmando eos corpore igne sensibili, & aĩa vi doloris ac verme con-
scientiæ [in tempore vultus tui]. i. in die iusti iudicij q̃n per retributionẽ aspicies, quæ modo p
longanimitatem dissimulas [dñs] Chrs [in ira sua]. i. in vltione suæ iustitiæ [conturbabit eos,] Mar. 25
projiciendo in tenebras exteriores, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror Iob. 10.
inhabitat [& deuorabit eos ignis] infernalis, non vt consumpti moriãtur, sed vt miseri ijs inuo
lusi æternaliter crucientur, sicut in libro Iudith legitur: Dñs omnipotens iudicabit in eis, in die Iudith. 16
B iudicij visitabit illos: Dabit enim ignem & vermem in carnem ipsorum vt vrantur & sentiant
10 vsq; in sempiternum. ¶[Fructum eorum]. i. delectationem ipsorum carnalem ac turpem [de ter-
ra pdes] hoc est, à regione viuorum separabis, ne gaudeant in cœlis cum deo, qui nũc illicite de
lectantur in seculo [& semen eorum]. i. opera eorum perdes [à filijs hoĩm] hoc est, à beata socie-
tate eorum qui in mundo rationabiliter & humane & pie vixerunt, quemadmodum scriptũ
est: Tollatur impius ne videat gloriam dei. Tota ista sententia q̃ inter bonos & malos discer- Isaiæ. 26
nit, etiam per Mala. pulchre innuitur: Conuertimini, inquit, & videbitis quid sit inter iustũ & Malach. 3
impium, & inter seruientẽ deo & non seruientem ei. Ecce enĩ dies veniet succensa q̃si caminus
& erunt oĩes superbi, & oẽs facientes impietatem stipula. Et inflammabit eos dies veniẽs, di- Mala. 4
cit dñs, quæ non derelinquet eis radicem. Insuper ista specialiter & conuenienter, imo & litera
liter exponi possunt de oppressione, occisiõe, & combustione Iudæorum per Romanos principes
facta, vt sit sensus: inueniat, o Chiste, manus tua omnibus inimicis tuis, hoc est, experiantur in
fideles Iudæi potentiam tuam, ac iustam vindictam. Pones eos vt clibanũ ignis, replendo ma
gnis ac varijs calamitatibus, in tempore vultus tui. i. in die vltionis qua per Titum & suos re-
spexisti vindicare mortem tibi illatam: dominus in ira sua conturbabit eos timore atq; dolo-
re, & deuorabit eos ignis. i. magna & vehemens pœna cõsumet eos sicut & factum est. Fructũ
eorum de terra perdes, &c. Nam in prædicta persecutione de terra sua expulsi sunt, & ipsi & fi-
C lij eorum vsq; in diem præsentem. Quæ autem sequũtur de prædictis Iudæis optime exponũ
tur. Subiungit enĩ causam tantæ oppressionis, & dicit. ¶[Q̃m declinauerũt] o Christe [in te ma
11 la] imponendo tibi grandia crimina. Nam corã Pilato clamabant: Si non esset hic malefactor
non tibi tradidissemus eum. Et iterum: Tolle tolle crucifige eum [cogitauerunt consilia q̃ non Iohan. 18.
potuerunt stabilire] Frequenter nanq; excogitauerunt Iudæi qualiter aliquam occasionẽ con Iohan. 19.
tra Christum inuenirent: sed non potuerunt sua consilia stabilire, quia non poterant rationa- Luc. 22
bilem causam reperire, nec suas accusatiões probare aut verificare. ¶[Q̃m pones eos dorsum]
12 hoc est, permittes eos excæcari, indurari, & omnino auerti à te, ita vt fugiant à lege, & fide tua Iere. 32
vertentes ad te dorsum, non faciem mentis [in reliquijs tuis]. i. in paucis quos tibi elegisti ex il-
lis, de quibus ad Rom. ait apls: Reliquiæ saluæ fient [pparabis]. i. recte dispones, & ordinabis, Roman. 9
[vultum eorum] hoc est, scientiam legis ac prophetarum, quam ipsi male atq; carnaliter intel
lexerunt, seq; in ea sapientes esse iactabant: sed ita non erat. Verum Christus per spiritum san
ctum contulit reliquijs suis verum & sanum intellectum legis ac prophetarum, sicq; in electis
suis reliquijs præparauit, seu perfecte parauit vultum vel cognitionem carnalium Iudæorum
13 ¶[Exaltare dñe] Christe [in virtute tua] hoc est, propria potestate resurge, ascende, teipm mun
do declara, per doctrinam atq; miracula apostolorum, principem huius mundi ejce foras, in Iohan. 12.
cordibus fidelium regna, & totum mundum tuo imperio subde: Quo facto [cantabimus] vo-
ce [& psallemus] vita ac moribus [virtutes tuas]. i. sanctitatem, ac perfectionem conuersatio-
nis tuæ. Miracula quoque & cætera quæ ad nominis tui honorem & gloriã pertinent. Statim
enim post Christi ascensionem, & spiritus sancti missionem cœpit ecclesia publice securaq; mẽ
te cantare, & psallere, prædicare, & scribere virtutes sui saluatoris. Act. 2. 3. 4.

¶Expositio anagogica eiusdem Psalmi.

DEnique secundũ anagogicũ intellectũ exponitur psalmus iste de quolibet beatorũ in pa-
tria. Nam ecclesia in natalitijs martyrum, magnam partẽ cantus assumpsit ex psalmo præ-
senti. Ait ergo: Dñe simplex ac trine, qui es fons vniuersæ sanctæ lætitiæ, in virtute tua, hoc ẽ,
1.Corin.1 in teipso, qui es virtus tua, vel in virtute tua. i. in Christo filio tuo, qui teste apostolo est virtus
& sapientia tua, lætabitur rex . i. quilibet comprehensor in patria, qm̄ in visione tua, ac filij tui
Iohan.17. consistit beatitudo æterna, quemadmodũ vnigenitus tuus testatur: Hæc est, ingens, vita æter-
na vt cognoscant te verum deũ, & quẽ misisti Iesum Christum. Oẽs em̄ beati in patria merito re-
Apoca.22 ges vocantur, cũ sint p̃electi, perfectique filij æterni regis, quemadmodũ in Apoc. scriptũ est: Vi-
debunt faciẽ eius & regnabũt in secula seculorum, & sup salutare tuũ. i. de salutari tui notitia, seu
clara visione tuæ essentiæ, exultabit vehementer, imo ineffabiliter, & omni viatori incomp̄hẽ-
sibiliter, put p pph. dñs ait: Orietur vobis timentibus nomẽ meũ sol iustitiæ, & sanitas in pennis
Mala.4 vestris. Salietis q̃si vituli de armento & calcabitis impios. Et sacratissimus aplorum priceps in ca-
1.Pet.1 nonica sua: Videntes (inqt) Iesum, exultabitis lętitia inenarrabili & glorificata reportãtes finẽ
Rom.8 fidei vestræ salutẽ aĩarum vestrarum. Et Paulus: Non sunt (ait) cõdignæ passiões huius tpis ad futu-
ram gloriam quæ reuelabitur in nobis: ideo autem o domine exultabit sine fine, vehementer
quoniam, desiderium cordis eius, hoc est, bonum desideratum à corde suo, tribuisti ei, dãdo ei
teipsum in p̃mium. Vel desideriũ cordis eius tribuisti. i. affectũ quo te desiderauit videre p̃sentẽ
Matth.25 pduxisti ad actum ostendendo ei teipsum, ac illud euangelicæ veritatis, ei dicendo: Euge serue
bone, quia in modico fidelis fuisti, supra multa te constituã. Intra in gaudium dñi tui. Proprie
autem sumendo desiderium pro affectu boni futuri, sic sancti in patria non habẽt desiderium r
respectu præmij essentialis sed amorem, qm̄ amor est de bono p̃senti, sed respectu accidentalis
1.Pet.1 p̃mij desideriũ habent. Nihilominus Petrus loquens de Christo, dicit, quod angeli desiderant
in ip̃m prospicere, in q̊ vtique prospectu præmiũ essentiale cõsistit, sed ibi desiderium sumitur p
amore fastidium excludente, & voluntate labiorum eius, hoc est, desiderio orationũ oris sui q̃bus
in via sp orauit peruenire ad patriam, non fraudasti eum, & hoc ideo: Qm̄ pręuenisti eũ in bñ-
dictiõibus dulcedinis. i. qm̄ ab æterno elegisti eũ ad hanc gloriã bñdictã atque dulcissimã, sicut
Iohan.15. apostolis ait: Non vos me elegistis sed ego elegi vos. Vel præuenisti eum in benedictionib. dul-
cedinis. i. virtutes theologicas. s. fidem, spem, & charitatem, p quas benedicimur, & deo coniũ-
gimur, infudisti ei in via sine præuio merito. Has enim virtutes nullus de condigno meretur, sed
nec habitum gratiæ nouum, sed deus misericorditer præuenit nos secundum ordinem præde-
stinationis æternæ, prouidens nobis de omnibus necessarijs ad adipiscendum vitam ęternam.
Posuisti in capite eius, hoc est, in intellectu eius, qui est suprema vis animæ secundum Thomã
coronam. i. essentiale præmium quod theologi auream nominant. s. visionem diuinæ essentiæ
& hanc coronam posuisti in capite eius, de lapide precioso, hoc est, de obiecto æterno seu sum-
mo bono causatam, quia ex vnione intellectus ad deum causatur in ipso ista felicitas, sicque co-
rona sanctorum est de lapide precioso, non sicut de causa materiali, sed sicut de finali, ac efficiẽ-
ti. Nam deus sublimis ac benedictus est effector, & finis oĩs creatæ felicitatis. Hac corona non
2.Timo.2 coronatur, nisi qui legitime certauerit, & mundo corde deo seruierit. hæc em̄ corona facit nos
1 Iohan.3 deo perfecte similes, seu deiformes, quemadmodũ apud Ioh. legitur: Charissimi nũc filij dei su-
mus, & nondũ apparuit q̊d erimus. Scimus qm̄ cũ apparuerit similes ei erimus, qa videbimus
eum sicuti est. Vitam, æternam & cœlestẽ petijt à te, dũ adhuc peregrinabatur in seculo isto cu-
ius vita est potius mors dicenda q̃ vita scd̄m Grego. & tribuisti ei, q̊d petijt. s. longitudinẽ die-
rum in seculum, & in seculum seculi. i. diem æternũ q non causatur à sole sensibili, sed à clarita-
te diuina, sicut Ioh. testatur: Ciuitas non eget sole, neque luna: nam claritas dei illuminabit eam
Apoca.21. & lucerna eius est agnus. Magna gloria eius. s. comp̄hensoris cuiuslibet in salutari tuo, hoc est,
in contemplatione verbi æterni: in Christi enim visione beatitudo reposita est, gloriam & ma-
gnũ decorẽ. i. duplicẽ stolã, vic; aĩæ felicitatẽ, & corpis claritatẽ, impones sup eũ, in resurrectio-
1.Cor.15. ne mortuorum, qñ mortale hoc induet immortalitatẽ, & qñ iusti fulgebunt sicut sol in regno pa-
Matth.13 tris eorum. Vel sic, gloriã. i. tres dotes animæ. s. visionem quæ succedit fidei, tentionem q̃ succe-
dit spei, & fruitionem quæ succedit charitati: & magnum decorem. i. quatuor dotes corpis, vt-
pote claritatem, impassibilitatem, agilitatem, & subtilitatem, impones super eum. Qm̄ dabis
eum in benedictionem, hoc est, facies eum adhærere benedictiõi tuæ, quatenus sit benedictus
in seculum seculi. i. sine fine: nam qlibet comprehensor est confirmatus in bono: lætificabis eũ
in gaudio cum vultu tuo, hoc est, ex claro ac immediato aspectu vultus tui, sicut superius dictũ
Psalm.15. est: Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Omnia autem p̃dicta bona habet comp̄hẽsor vnus-
quisque in patria, qa in hac vita sperauit in bonitate diuina, ideo subdit: Qm̄ rex sperat in dño,
non in patria, sed in via. In patria em̄ nõ manent fides & spes, qm̄ fides includit obscuritatem
notitiæ

A notitiæ: spes autem absentiam boni optati, quorum neutrum in patriã manet, & in misericor-dia altissimi non commouebitur. i. confidendo in deo & innitendo gratiæ & misericordię ei⁹ non cadet, neq; damnabitur. Ideo Salomon ait: Turris fortissima nomen domini, ad ipm cur rit iustus, & exaltabitur. Et Isaias: Qui autem sperant in dño, mutabunt fortitudinẽ, assument pennas vt aquilæ, volabunt & non deficient. Postremo ecclesia triũphans dicit dño, non orã do, sed regratiando. Exaltare dñe in virtute tua, secundum magnitudinem tuæ potentiæ, ostẽ de nobis altitudinem tuam immensam, manifestando nobis teipsum sicuti es, sicq; æternalif, cantabimus & psallemus virtutes, hoc est, laudabimus perfectiones tuas, vic3, sapiẽtiam, iusti tiam, oĩpotentiam, felicitatem, liberalitatem, &c. Vel sic: Exaltare dñe in virtute tua, damnãdo ac deĳciẽdo aduersarios tuos, oẽs vic3 reprobos, sicut in Apoc. habetur: Sub ara dei sancti cla-mabant: Vsquequo dñe non vindicas sanguinem nostrum? quo facto, cãtabimus nos & psal-lemus virtutes tuas laudãdo tuã iustitiã atq; potentiam. Vñ scriptum est: Exultate cœli & san cti apostoli & prophetæ qm̃ iudicauit deus iudicium vestrum. Cætera in præcedenti expositi-one declarata sunt. Ecce audiuimus ex elucidatione præsentis psalmi inæstimabilem beatitu-dinem electorum, atq; horribiles pœnas malignorum. Eligat ergo sibi vnusquisq; cũ quibus post hanc breuem ac labilem vitam locari ac p̃miari desiderat, studeatq; illorum nunc opera imitari, cum quibus vult in futuro demorari. Si cum beatis regnare desideramus in cœlo, sata gamus cum eis compati Christo, mundum despicere, passiones immoderatas & vitia abhorre re: atq; ordinata, munda ac stabili mente oĩpotenti domino deseruire.

Marginal references: Proue. 18; Isaiæ. 40; Apocal. 6; Apoca. 18

B ¶ COMMENTARIVS IN PSALMVM XXI.

¶ Expositio Tituli.

HVius insuper psalmi iste est titulus: In finem. Psalmus Dauid pro susceptione vel assum-ptione seu cerua matutina. i. Psalmus iste in finem nos dirigens, est Dauid. i. Christi per Dauid figurati pro assumptione vel susceptione matutina. i. pro sua resurrectione q̃ mane fa-cta est in psalmo isto orantis. Vel pro cerua matutina. i. pro Christi humana natura q̃ compa ratur ceruæ, qm̃ ad similitudinem ceruæ sp per contemplationẽ alta conscendit, & terrena trã silĳt. Quod autem hic psalmus ad literam de Christo sit exponendus, constat ex eo quod bea tissimi euangelistæ allegant verba Psalmi huius in Christi passione esse impleta sicut patebit, Dicuntq; Hieronymus & alĳ multi, q̃d Christus in cruce cecinit totum hunc psalmum cũ psal mis sequentibus vsq; ad illum verficulum: In manus tuas commẽdo spiritum meum, q̃d satis probabile est. Matthæus enim & Marcus testantur Christum in cruce dixisse, principium hu-ius psalmi. s. Deus deus meus, vt quid dereliquisti me? Lucas vero commemorat, eũ dixisse ver sum illum. In manus tuas commendo spiritum meum. Vñ videtur intermedios quoq; versus dixisse. In hebræo nãq; psalmus iste sic incipit: Eli, eli, lammahazabathani. Quod aũt adiũgit in nostra translatione, Respice in me, non est in Hebræo, nec in translatione Hieron. iuxta He bræum, sed à 70. interpretibus additum creditur. Porro Psalmus iste pulcherrimus valde ẽ, & omni deuotione plenissimus: estq; cum fideli ac pia compassione Christi cantãdus, & qui eum C sine affectu promit, nescio si Christo gratus est, eum ve diligat. Non est enim aliquis psalmus q tam euidenter, determinate, ac p̱prie Christi passionem describat, sicut hic psalmus, ita vt poti us historia videatur, q̃ prophetia. Nec recolo in toto veteri testamento tam diffuse & clare de-scriptam Christi passionem, sicut in hoc loco & Isa. 53. Quamuis etenim Daniel apertissime di xerit Chr̃m occidendũ, non tñ ita prolixe ac determinate describit modum & acerbitatem hu ius occisionis, sicut & Dauid & Isaias in locis præallegatis. Diligenter ergo & affectuose q̃tum dñs dare dignabitur, exponendus est psalmus iste dulcissimus, & mira virtute repletus, cui⁹ sin gula verba sunt faculæ q̃dam ignis diuini amoris, q est spiritus sanctus. O quã clare & condo lenter vidit sanctissimus Dauid in spũ acerbitatem, horrorem, ac totum processum dñicæ pas-sionis, & quod Chr̃o patienti cõpatiendum sit, qñ hunc psalmum conscripsit, & quõ virtus cau sæ principalis huius psalmi, vic3 virtus spiritus sancti resultat & continetur in hoc suo effectu . s. in psalmo præsenti. Ait ergo propheta in persona Christi, vel potius ipsemet Christus ratio ne humanitatis assumptæ,

Marginal references: Psalm. 30; Matth. 27; Marci. 15.; Luc. 23; Psalm. 21.; Daniel.

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

1 DEus deus meus] repetitio dei indicium est feruẽtis desiderĳ. Itaq; deus vniuersorum deus meus, specialissimo modo, sicut frequenter expositum est. Vnde post resurrecti onem Christus Mariæ Magdalenæ, ait: Ascendo ad patrem meum & patrem vr̃m, deum meum & deum vestrum. In quo designat, quod sicut deus est specialiter suus pater ratione diuinæ naturæ, quam per generationem à patre recepit, sic specialiter est suus de us, ratiõe humanitatis assumptæ, quam pater plus diligit, quàm totum vniuersum, & ipsa q̃q;

Marginal reference: Iohan. 20.

deũ plus diligit q̃ totum vniuerſum, ſicut oſtenſum eſt. Ait itaq; vnicus atq; amantiſſimus dei D
filius in crucis patibulo pendens, & inexcogitabilibus pœnis circundatus. Deus deus meus re-
Pſalm.68. ſpice in me. i. attende & vide quid pro tuo honore ac mundi ſalute ſuſtineo, quomodo ſic auer-
Mat.3.17. tis vel potius auertere videris faciem tuam à puero tuo, de quo toties aſſeruiſti: Hic ẽ filius me⁹
Marc.1 dilectus. Reſpice in me. i. condole mihi, qui ſemper reſpexi in te cum omni reuerentia, faciendo
Lucæ.3.9. quæ tibi ſunt placita [quare me dereliquiſti?]. i. cur ita te habes circa me, quaſi omnino non p-
tinerem ad te, ſed diſplicerem tibi & eſſem traditus obliuioni, ſicut & illi, de quibus ait ſcriptu-
Matth 25. ra: Neſcio vos. Quare me dereliquiſti, in manus impiorum, quare me dereliquiſti, ſubtrahẽdo
Luc.13. patiẽti naturæ ac inferioribus viribus ſolitam diuinæ conſolationis dulcedinẽ, ſeu conſuetam
redundantiam gaudij à ſuperioribus aĩæ viribus inferiores eius potentias? In hora eñ paſſio-
nis non fiebat aliqua redundantia felicitatis quã habuit Chriſtus in ſupmis animæ ſuæ potẽ-
tijs, p comparationẽ earũ ad verbũ, ad inferiores ſuas potẽtias, ſed tam graues patiebatur pœ-
nas in corpore, & tantis in aĩa afficiebaᵗ doloribus, quaſi derelictus videretur à deo, nõ tñ ſim-
pliciter derelictus erat, qa nec pſonalẽ vnionẽ cũ verbo, nec beatificam mẽtis fruitionẽ in deo
amiſit, imo intellectus & volũtas aĩæ Chri ipe paſſionis erant ſimul & ſemel in maxĩo gaudio
beatæ fruitionis, atq; in ſummo dolore p comparationẽ ad humanam eius naturã, q̃ tota in af-
flictionibus fuit, quatenus totã humanã naturã redimeret. Hinc q̊q; probatur, q̊d nunq̃ aliqs
martyꝝ amariorẽ ptulit mortẽ Chriſto. Martyres nãq; in ſuis paſſionibus mirabiles habebãt
conſolationes, adeo vt multi eorum q̊dammodo non ſentirẽt tormẽta foris illata. Ad inſinuã-
dum igitur acerbiſſimum paſſionis ſuæ dolorẽ, & vt te quoq; ad piam ac Chriſtianam prouo- E
Iſaiæ.53. cet compaſſionẽ Chrs ait: Quare me dereliquiſti, ita vt videar oĩno contẽptus à te? Hoc ẽ quod
apud Iſa. legimus: Nos putauimus eum quaſi leproſum, & pcuſſum à deo, & humiliatum. De-
niq; quod ſeqtur [longe à ſalute mea] referri poteſt ad ea q̃ dicta ſunt. ſ. Quare me dereliqſti?
Vt ſit ſenſus: q̃re à corporis ſanitate ſeu corporali ſalute dereliquiſti me, exponendo me tãtis
miſerijs? Deinde ſubiungit cauſam huiuſmodi derelictionis, & ait [verba delictorum meoꝝ]. i.
ſtrepitus vitioꝝ in auribus dei male ſonantium, q̃ vitia ſunt meoꝝ. i. hoĩm p me liberandoꝝ.
Hæc verba ſunt cauſa paſſionis meę, quẽadmodũ Iſaias teſtatur: Ipſe autẽ vulneratus ẽ ppter
Ibidem iniquitates noſtras, attritus ẽ propter ſcelera noſtra, ſicq; delictoꝝ & meorum diuiſim cõſtruẽ-
da ſunt. Poſſunt tñ coniunctim conſtrui, ita vt pp vnitatẽ Chriſti & eccleſiæ ſeu capitis & mẽ-
brorum, Chrs peccata noſtra dicat ſua delicta. Poteſt etiam, quod dr: longe à ſalute mea, refer-
ri ad id quod ſequitur. ſ. verba delictorum, vt ſit ſenſus. Verba delictorum meoꝝ q̃ ſunt longe
à ſalute mea, qm̃ diuidunt inter deum & homĩes ſunt cauſa, quod ita relinquor ac patior, ſicut
Iſaiæ.59. Iere. fatetur: Spũs oris nři, Chrs dñs, captus eſt in peccatis nřis. Chrs eñ paſſus eſt, vt mũdi pec-
Threno.4 cata auferret. Iuxta illud aplí: Chriſto confixus ſum cruci, qui dilexit me & tradidit ſemetipm
Gala.2. pro me. Vñ in Dan. aptiſſime ſcriptum ẽ, dixit Gabriel ad Dani. Septuaginta hebdomadæ ab-
Dani.9. breuiatæ ſunt ſuper populum tuum, vt deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, &
impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctoꝝ. ¶ [Deus meus clamabo per diẽ.] Nã
Marc.15 Chrs in die paraſceues circa horã nonam clamauit: Eli, eli, lamaha zabetthani? ſicut iã paruit.
[& nõ exaudies] minuẽdo corpis mei dolorẽ, atq; triſtitiam, ſʒ morte amariſſima atq; turpiſſi-
me occidi permittes [& nocte] clamabo vicʒ, ante diẽ paſſionis, qñ ter oraui eundẽ ſermonẽ, &
dixi: Mi pr̃, ſi fieri poteſt, transfer calicẽ iſtum a me, ſed nec tunc exaudies, non tñ oratio mea in-
Mar.14. decens aut rep̃henſibilis fuit. Vnde ſubiungitur [& non ad inſipiẽtiam mihi]. i. nec à te, nec ab
Lucæ.22 aliquo poterit mihi ad ſtultitiam ſeu indiſcretionẽ imputari, quod ea rogaui, in quib⁹ exaudi-
tus nõ ſum. Habẽt aũt iſta difficultatem non paruam, apud Ioh. nanq; habetur Chrm̃ dixiſſe:
Iohan.11. Gratias ago tibi pater, qm̃ audiſti me: ego autem ſciebam, qm̃ ſemper audis me. Quomodo er-
go nunc ait: Deus meus clamabo per diem, & non exaudies? Ad Hebræos inſuper euidenṫ ait
Hebr.5. apoſtolus, quod Chriſtus in diebus carnis ſuę p̃ces, ſupplicationeſq; ad deum qui poſſit illum
ſaluum facere à morte cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerẽ-
tia. Dicendum ergo, quod ſicut Damaſc. affirmat: Oratio eſt petitio decentiũ à deo. Et ſecũdũ
Augu. Ea licet orare, quę licet deſiderare. Chriſtus vero nunq̃ petiuit à deo aliquid indecẽs aut
illicitum. Propterea quicquid vnq̃ abſolute orauit. i. quicquid ex deliberata voluntate petiuit
ſemper obtinuit. Prædictæ vero poſtulationes in quibus ſe Chriſtus aſſerit non exauditũ, nõ
erant orationes ſimpliciter fuſæ, ſed cũ quadam conditione, procedebãtq; magis ex affectu do-
loris, & motu ſenſitiuæ partis, q̃ ex rationis pleno iudicio, non tñ contra ordinem ratiõis. Vo-
luit aũt Chrs has orationes effundere, quas ſciebat non eſſe exaudiendas. Primo, vt oſtẽderet
ſe veraciter incarnatũ, atq; paſſibilem ad confundendum hæreticos, oppoſitum opinantes. Se-
cundo propter noſtram inſtructionem, videlicet ne fatigemur, nec deſperemus, dũ non exau-
dimur

dimur statim,vel pro voto à dño,sed exemplo Christi subijciamus &cõmittamus nos bñplaci
A to creatoris:certi qm̃ ipsi cura est de nobis. Quod aũt prædictæ orões non erant simplr̃ &ab 1.Petr.5.
solute orationes dictæ,cõstat ex hoc,quod dum Chrs dixisset:Pr̃ transfer calicẽ istũ à me,pro Marci.14. Luc.22
tinus subdidit:Veruntñ non mea voluntas,sed tua fiat,non q̃d Chri hũana voluntas fuerit di
uinæ voluntati cõtraria,sed in hoc Chrs oẽm suũ appetitũ,etiã sensitiuũ subiecit volũtati diui
næ. Sicq; absolute loquendo,exauditus est pro sua reuerentia,q̃uis nõ sit exauditus,q̃tũ ad na
turalẽ suæ hũanitatis appetitũ scd̃m se cõsideratũ,qm̃ naturalr̃ abhorruit mortẽ,sed tñ q̃tũ ad
istũ appetitũ ad sapiorẽ rationẽ ac diuinã voluntatẽ relatũ,exauditus est,qa finalr̃ & absolute
optauit mori p mũdi salute:pp q̃d post trinã suã orationẽ pcessit festinãt & intrepide obuiã Iu
dæis,dicẽs:Quẽ q̃ritis?alias nõ videret ipse psonalr̃ impleuisse,q̃d alios docuit:Nolite(inqens) Iohan.18. Matth.10.
eos timere q corpus occidũt,aĩam aũt nõ pñt occidere. Sed eũ timete q habet ptãtẽ & corpus&
aĩam pdere in gehennã ignis. ¶[Tu aũt in scõ habitas]tanq̃ dicat Chrs:Merito dixi. Et nõ ad
3 insipientiã mihi reputabitur,q̃d nõ sum exauditus,qa ex hoc non seqtur,me aliq̃ mõ esse auer
sum à te,sed tu dñe pr̃,in sancto.i.in me filio tuo scõ ac pdilecto habitas,&sp in me es ac pma
nes. Vñ ait saluator:Tu pr̃ in me,& ego in te,qa dilexisti me añ mundi constitutionẽ. Et alibi: Iohan.17. Iohan.14.
Verba(inqt)q̃ ego loquor,à meipso non loquor,pr̃ vero in me manens,ipse facit opera. Tu er
go in sancto habitas[laus Israel].i.obiectũ laudis meæ q sum verus Israelita, in quo dolus nõ Ioha.1,
est,& q faciẽ tuã semper per speciem vidi,nec vnquã à tua contemplatione cessaui. ¶[In te].i.
4 tua benignissima bonitate[sperauerũt pr̃es nr̃i]vic3,patriarchæ,pphetæ,& cæteri iusti[spera
B uerũt]nec frustra,qm̃[& liberasti eos]Propter q̃d alia scriptura dicit:Mẽores esse debetis,quõ Iudith.8
pr̃ noster Abrahã tẽtatus est,& per multas tribulationes probatus dei amicus effectus est. Sic
Isaac,sic Iacob,sic Moses,& oẽs qui placuerunt deo per tribulationes transierunt fideles: illi au
5 tem q tentationes non receperunt in timore dei & patientia,exterminati sunt. ¶[Ad te clama
uerunt]tempore necessitatis atq; angustiæ[& salui facti sunt]q̃tum ad aĩam,quãuis interdũ p
missi sint in corpore grauiter flagellari,lædi,siue occidi[in te sperauerũt & non sunt cõfusi,]qa
quod desiderabant obtinere à te,vic3 vitã beatã,& requiem sempiternã,post hãc tpalẽ afflicti
onem sortiti sunt,& non sunt fraudati spe sua. Hoc est quod venerabilis ille Matathias cõme 1.Mach 2
morat:Abraham nõne in tentatione inuẽtus est fidelis,& reputatũ est ei ad iustitiã? Ioseph in Genesi.22 Iudith.8
tpe angustiæ custodiuit mandatum dei,& factus est dñs Aegypti. Daniel in sua simplicitate li Hebræ.11
beratus est de ore leonis,&oẽs qui sperant in dño,non infirmantur. ¶[Ego aũt sum vermis,& Genesi.39 Dan.14
6 non homo].i.in passione mea tam lamentabiliter,tãq; horribilr̃ dilaceratus sum,conculcatus
& excruciatus,vt similior viderer vermi,quã hoĩ,imo in tm̃ spreuerunt me psecutores mei, ac
si irrationabile brutũ fuissem,sicut apud Isa. prophetatum est:Non est ei species neq; decor,vn Isaiæ.53.
de nec reputauimus eum. Et Lucas ait:Viri qui tenebant Iesum, illudebant ei,cædentes eum, Lucæ.22
& velauerunt eum,& percusserunt faciem eius,& cœperunt conspuere in eum, & expuerũt in
faciem eius. Ecce quantus contemptus,ecce quid pertulit dominus maiestatis, vt sua confusio
tam pœnalis fieret nobis honor æternus ac btitudo cœlestis[oppbriũ hoĩm].i. factus sum Iudę
oꝝ oppbriũ corã Pilato dicentiũ:Hunc inuenimus subuertentẽ gentẽ nostram. Et iterũ:Noli Luc.23
C scribere,rex Iudæoꝝ,sed qa ipse dixit,Rex sum Iudæoꝝ[& abiectio plebis]ita vt oĩbus vilior Iohan.19.
apparerẽ,quemadmodũ in Euang. narratur,vbi sic legitur:Tunc apphendit Pilatus Iesum,&
flagellauit:& milites psidis plectentes coronã de spinis,imposuerunt capiti ei9, & veste purpu
rea circũdederunt eũ,& dicebant:Aue rex Iudæorum , & dabant ei alapas. Tunc eduxit eum Ibidem
Pilatus,Exijt ergo Iesus,portãs spineã coronã,& purpureũ vestimentũ,& dicit eis:Ecce hõ. Illi
vero clamabant:Crucifige,crucifige eũ. Ecce o Chriane, & corde fideli ppende,qd p te pati di
gnatus est Christus rex gloriæ. Hoc spectaculũ imprime indesinenter aĩæ tuæ,queẽadmodũ in Psalm.23.
Cant. Chrs hortatur:Pone me vt signaculum super cor tuũ. ¶[Oẽs vidẽtes me deriserunt me] Cant.8
non simpliciter oẽs,qa Nicodemus,Ioseph ab Arimathia,alijq; multi non deriserũt eum , sed Matth.27 Marci.15.
omnes,de quibus prædixit:Factus sum opprobrium hominum & abiectio plebis,vic3, oẽs p Luc.23
uersi. Vel oẽs simpliciter,vt sit distributio p gñibus singuloꝝ,non p singulis generꝝ. Vel oẽs.i.tã Iohan.19.
multi,quod comparatione eoꝝ alij q non deriserunt me & affuerunt,q̃si nulli videtur. Oẽs
itaq; videntes me deriserunt me. Tunc itaq; oẽs isti deriserunt filium dei,& sapiam patris æ
ni,qñ Chrm̃ spreuit Herodes cum exercitu suo & illusit(vt ait Lucas)indutũ veste alba, & qñ 1.Cor.1. Luc.23
Pilatus adiudicauit fieri petitiões eorum,tradens Iesum flagellatũ voluntati eoꝝ vt crucifige
retur,& qñ baiulans sibi crucẽ,exiuit:& qñ crucifixerũt eũ,& latrones hinc & hinc,mediũ aũt Iohan.19. Luc.23
Iesum. Propter quod prædictum est:Inglorius erit inter viros aspectus eius . Et Iere. ait:Fact9 Isa.53
sum in derisum oĩ populo,canticum eoꝝ tota die. Vnde quemadmodũ S. propheta Ezech. in Thren.3
figura Christi toties vocatus est filius hominis,sic in figura Christi dictũ est ei à dño: Ego de

Ezech.12. di te in portentũ domui Iſrael. Hæc dices filijs Iſrael. Ego portentũ veſtrꝝ. Et iterꝝ: Ezech. erit D
Ezech.24. portentum veſtrũ [locuti ſunt labijs] multas blaſphemias contra me [& mouerunt caput] cõ
gratulando miſerijs meis, & deteſtando atq; vt pſeudoprophetam me ſubſannãdo. Quid aũt
locuti ſint, ſubdit. ¶ [Sperauit in dño] hoc deriſorie aſſerebant, quaſi dicerẽt: Dixit ſe ſperare in 8
domino, & ergo [eripiat eum] de iſtis tormentis [ſaluum faciat eum] ab iſta turpiſſima morte,
[quoniam vult eum]. i. qm̃ ipſe dixit ſe electum à deo, & filium dei. Sicut enim ſacratiſſimi Eu
Matth.27 angeliſtæ affirmant ſuſpenſo in cruce dño Ieſu, illuſerunt ei principes & phariſæi cũ alijs, & di
Marci.15. cebant: Si rex Iſrael eſt. Vel: Si hic eſt Chriſtus dei electus, deſcendat nunc de cruce. Cõfidit in
Luc.23 deo, liberet eum nunc ſi vult. Dixit eñi: Filius dei ſum. O admiranda concordia euangelicæ hi
Phil.2 ſtoriæ cũ denunciatione prophetica. Sed qm̃ iſta Chr̃o conueniunt ꝑꝑ formam ſerui, quã pro
nobis accepit, ideo addit ¶ [Qm̃ tu] dñe pr̃ [es q extraxiſti me] ſupernaturali & ineffabili modo 9
Iſaiæ.53. iuxta illud: Gñationẽ eius qs enarrabit [de ventre]. i. de incorrupto & clauſo atq; virgineo vte
ro Mariæ, non obſiſtentibus exitui meo de virginis vẽtre dimẽſiõibus corporum [ſpes mea,]
ſcd̃m q̊d homo ſum [ab vberibus matris meæ] qa Chriſtus vt hõ, ſp à principio incarnationis
ſperauit in dño, nõ ꝑ ſpẽ, q̃ eſt virtus theologica, ſed ꝑ expectationẽ ſeu quandã fiduciã q̃ bonũ
futurꝝ à deo expectauit, & qcquid boni habuit, ei attribuit, ſicut iã ſępe oñſum eſt [in te] o pr̃ [p
iectus ſum] iactu amoroſæ adhæſionis ac filialis fiduciæ [ex vtero] qa ab inſtanti, quo Chriſt⁹
de virgine natus eſt, patri æterno adhæſit, atq; in ipſo cõfirmatus fuit, quemadmodũ infra ha
Pſalm.70. betur: Dñs ſpes mea à iuuentute mea in te confirmatus ſum ex vtero. ¶ [De ventre matris meæ 10
deus meus es tu] quẽ inceſſabiliter colo, ſumme honoro, ardentiſſime diligo, indeſinenter aſpi E
cio, & ideo [ne diſceſſeris à me] derelinquendo me penitus. Quod idcirco oro. ¶ [Quoniam tri 11
bulatio proxima eſt] i. qm̃ paſſio mea iam inſtat [& nõ eſt q adiuuet] liberando me de crude
Iſai.63. litate volentium crucifigere me. Hoc eſt q̊d apud Iſa. Chr̃s inducit: Circũſpexi & non erat au
Zacha.13. xiliator, q̃ſiui & non fuit q adiuuaret. Et alibi. Framea ſuſcitare ſuꝑ paſtorẽ meũ, & ſuꝑ virꝝ co
hærentẽ mihi, dicit dñs: Percute paſtorẽ & diſꝑgent oues gregis: q̃ dicta eſſe de Chriſto, Euan
Matth.26. geliſta Mat. inſinuat. ¶ [Circumdederũt me vituli multi]. i. perſecutores Iudæi, hoĩes inſtar vi 12
Marci.14. tulorum indomiti & laſciui [tauri pingues]. i. magiſtratus & principes eorꝝ, & etiã gentiles ac
Eccl.6 ſerui Pilati, homines inſtar taurorum ſuperbi & duri. Vnde in Eccl'o dr̃: Non te extollas in co
gitatione tua velut taurus: hi ergo [obſederunt me] Nam Euangeliſta teſtante, cum Chriſtus
Matth.26 dixiſſet Iudæis: Tanquam ad latronem exiſtis cum gladijs & fuſtibus comprehẽdere me. Tũc
Marci.14. Iohan.18. cohors & tribunus, ac miniſtri Iudæorũ acceſſerunt & iniecerunt manus in Ieſum, & ligauerũt
Lucæ.22 eum. Mane quoq; facto, in die paraſceues, duxerunt eũ in concilium ſuũ, dicẽtes: Si tu es Chr̃s
dic nobis palam ¶ [Aperuerunt ſuper me os ſuum ſicut leo rapiens & rugiens] qñ, niſi dum an 13
Iohan.19. te Pilatum clamabant: Crucifige eum: Et quanto ille magis laborabat eum eripere, tanto am
Matth.27. Iohan.19. plius illi clamabant: Tolle tolle. Et: Si hunc dimittis, non es amicus Cęſaris. Et: Inualeſcebant
Luc.23. voces eorum. Cum vero miſiſſet ad Herodem Pilatus Ieſum, ſtabant (vt Lucas teſtatur) prici
pes ſacerdotum conſtanter accuſantes eum. Ipſe vero non reſpondit vllum verbum, quatenus
Iſa.53 impleretur quod dictum eſt per prophetam: Tanquam ouis ad occiſionem ducetur, & ſicut a F
Iere.11. gnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuũ. Et alibi: Ego quaſi agnus manſue
tus, qui portatur ad victimam. ¶ [Sicut aqua effuſus ſum]. i. toto corꝑe exhauſtus ſum ſangui 14
Iohan.19. ne, propter frequentem ſanguinis mei effuſionem in die paraſceues. ſ. in corporis diriſſima fla
Matth.17. Marci.15. gellatione, in capitis mei ſpinea coronatione, pręſertim qñ percuſſerunt caput meum arundi
Iohan.19. ne, in pedum ac manuũ mearꝝ perforatione [& diſperſa ſunt oĩa oſſa mea]. i. à ſe inuicẽ diſiun
cta ſunt, & a iuncturis naturalibus diſſoluta ꝑꝑ violentiſſimam corporis extenſiõem in cruce.
¶ [Factũ eſt cor meum tanq̃ cera liqueſcens] Interdũ in ſcripturis ꝑ cor intelligitur mẽs ipſa vl' 15
Matth.5. voluntas, quemadmodũ Chr̃s ait: Beati mundo corde. Interdum vero accipitur cor ꝓ organo
corporali partis ſenſitiuæ, ſicut ait Philoſophus, q̊d in animali cor eſt primũ viuens & vltimũ
moriens. Primo igitur modo ſumendo cor, tunc ſenſus eſt: Factum eſt cor meũ tanquam cera
liq̃ſcens. i. mens mea p̃ nimia affectiõe diuini honoris, atq; hũanæ ſalutis, & etiam p̃ vehemen
ti dolore patientis naturæ, & præ triſtitia propter ingratitudinem reproborũ, ſpiritualiter re
Cant.5 ſoluta eſt, mollificata, & defluens quodãmodo à ſeipſa, quemadmodũ in Can. ſponſa ait: Ani
ma mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt. Et ad deſignandum horꝝ affectuũ impetũ & ar
Luc.22 dorẽ Chr̃s in cœna nouiſſima diſcipulis dixit: Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vo
biſcũ antequã patiar. Si vero ſumat cor ſcd'o mõ, tunc ſenſus eſt, q̊d ſicut cera reſoluit ſeu lique
fit calore ignis, ſic cor Chr̃i corporal'r immutatũ eſt, & liquefactũ præ magna triſtitia & affli
ctione patientis naturæ, oĩmq; aĩæ viriũ. Paſſiões eñ ſeu affectiões ſenſitiuæ partis fiũt cũ cor
porali tranſmutatione. Deniq; ex magna affectione ſuperioris appetitus. ſ. voluntatis, ſeq̃tur
ſemper

A ſemper immutatio aliqua in inferiori appetitu ſeu corde, & ita cor Chriſti inſtar ceræ liquefa-
ctum eſt tpe paſſionis, tũ propter redũdantiam affectionũ volũtatis in ipſum, tũ ꝑpter ſenſibi
les dolores appetitus inferioris. Videtur tñ hoc loco accipi cor ſcđo mõ, qa ſubiungit [in medio
16 ventris mei]. i. in medio interioꝝ meoꝝ. ¶ [Aruit tanq̃ teſta virtus mea]. i. quemadmodum
fragmen ollæ igne ſiccatur, atq; areſcit: ſic fortitudo mea defecit, & aruit propter naturalis har-
moniæ corruptionem, ſanguinis effuſionẽ, atq; vitaliũ humoꝝ defectum [& lingua mea adhę
ſit faucibus meis] præ ſiccitate & ſiti corporali [& in puluerem mortis]. i. in corruptionem cor
poreæ vitæ [deduxiſti me] o dñe pater. i. permiſiſti me in eam induci. Tunc em̃ corporalis vita
Chriſti quaſi in nihilum redacta eſt, quando anima eius ſeparabatur à corpore. ¶ [Qm̃ circun
17 dederunt me] in cruce pendentem [canes multi]. i. hoïes inſanientes & furentes aduerſum me Iohan. 19.
& ſanguinem meũ ſitientes, ac vndiq; me mordẽtes verbis blaſphemis, irriſionibus inuidioſis,
& ictibus doloroſis [conciliũ malignantium obſedit me]. i. conſiliatores maligni, vz ſcribæ,
phariſæi, ac alij, cogitantes quõ exquiſitis tormentis ac morte turpiſſima occiderent me, vt ſa
18 tiarentur anguſtijs meis. Hi tales vndiq; vallauerunt me. ¶ [Foderunt manus meas & pedes Sapien. 2
meos]. i. clauis magnis, ſpiſſis & obtuſis perforauerunt, ac cruci affixerunt manus meas & pe- Iob. 16
des. O bone Ieſu, o innocens agne, o ſancte fili dei, quanta ſuſtinuiſti pro me. Vere, vt ait Apo-
ſtol. Pater cœleſtis proprio filio nõ pepcit, qui te tam horrendæ, tãq; pœnaliſſimeæ morti ex- Rom. 8
poſuit. Hæc autẽ perfoſſio pedum ac manuũ Chriſti, erat vna de grauiſſimis ſuis pœnis. Mors
em̃ confixorum grauiſſima eſt, quoniam loca in quibus configuntur, loca neruorum ſunt, &
maxime ſenſibilia ac paſſiua [dinumerauerunt oïa oſſa mea]. i. dinumerare poterant, quia ob
B violentam extenſionem membroꝝ apparebant oſſium iuncturæ, pręſertim cum Chriſtus nu
dus credatur ſuſpenſus, ſicut & Adam nudus peccauit. Hæc quoq; extenſio ſacratiſſimi corpo Gen. 3
19 ris Chriſti ſuper omnem æſtimationẽ pœnaliſſima fuit. ¶ [Ipſi vero] ꝑſecutores & hoſtes mei
[conſiderauerunt & inſpexerunt me] blaſphemando, deridendo, & tanto cordialius exultãdo,
quanto me grauius viderant pati [diuiſerunt ſibi veſtimenta mea] quatuor milites crucifixo-
res [& ſuper veſtem meam]. i. ſuper tunicam inconſutilem [miſerunt ſortem] cuius eſſet tota,
quia nolebant eam diuidere. Hanc vero ſcripturam allegat euangeliſta Iohannes in Chr̃o im-
pletam. Porro his quæ nunc de Chriſti paſſione inducta ſunt, conſonant quæ de ſancto Iob le Iohan. 19
guntur: Nunc oppreſſit me dolor meus, & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei. Rugę meę Iob 16.
teſtimonium dicunt contra me, & ſuſcitauit falſiloquus aduerſus faciem meam contradictio-
nem. Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi infremuit contra me dentibus ſuis, ho
ſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt. Aperuerunt ſuper me ora ſua exprobrãtes, percuſ-
ſerunt maxillam meam, ſaturati ſunt pœnis meis, Concluſit me deus apud iniquum, & mani-
bus impioꝝ me tradidit. Tenuit ceruicẽ meam, confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum
Concidit me vulnere ſuper vulnus, irruit in me quaſi gigas. Facies mea intumuit à fletu, & pal
pebræ meæ caligauerunt. Hæc paſſus ſum abſq; iniquitate manus meæ. Sapiens etiã quidam
de Chriſti paſſione, ac Iudæoꝝ conſilio pulchre ac notabiliter ſcribens: Dixerũt, inquit, impij
C apud ſe: Circũueniamus iuſtũ, qm̃ contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis pctã Sapien. 2
legis. Promittit ſe ſcientiã dei habere, & filiũ dei ſe noïat. Grauis eſt nobis etiam ad videndũ,
quoniã diſſimilis eſt alijs vita illius. Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab eo, & gloriatur pa-
trem ſe deum habere. Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſint. Si em̃ eſt verus filius dei, ſuſci
piet eum & liberabit eũ de manu contrarioꝝ. Contumelijs & tormento interrogemus eũ, vt
ſciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius. Morte turpiſſima condemnemus eũ.
Erit em̃ reſpectus ex ſermonib' eius. Hæc cogitauerunt & errauerunt: Excæcauit em̃ illos ma-
litia eoꝝ. Deniq; ex his & alijs multis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs euident' oſtenditur cæcitas
Iudæorum, q putant Chriſtũ in primo ſuo aduentu in tanta maieſtate & gloria eſſe ventuꝝ,
vt totũ mundũ ſibi ſubijciat, etiã gladio corporali, vniuerſaq; regna plebi Iudæoꝝ ſubdat, de-
ſeruireq; cogat. Hæc aũt à vero intellectu prophetaꝝ diſcordant. Sancti nãq; prophetæ loquũ
tur de duplici aduentu, quoꝝ primus eſt in humilitate ac paupertate, vt iudicet & moriat. Se-
cundus in maieſtate & gloria, & q̃tenus iudicet & regnet. De primo aduẽtu apđ Zachariã legi
tur: Exulta ſatis filia Sion, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe paup, & aſcendẽs ſup
aſinã & ſuper pullũ filiũ aſinæ. Et Ieremias ait: Quare quaſi colonus venturus es in terra, & q̃- Zach. 9
ſi viator declinans ad manendũ? Quare venturus es velut vir vagus, & fortis qui non poteſt Iere. 14.
ſaluare? O q̃ notabilia atq; pulcherrima ſunt verba hæc beatiſſimi Ieremiæ. Ex his nanq; cla-
riſſime demonſtratur Chriſtum eſſe veꝝ deũ & hominem. Nam q' iſta de deo dixerit, q per in
carnationem pauper in mundũ venit velut colonus, cõſtat ex eo q̃d paulo añ ꝑmiſit: Tibi pec- Matth. 8
cauimus expectatio Iſrael ſaluator in tpe tribulationis. Moxq; ſubiungit: Quare q̃ſi colonus Luc. 9.
venturus es, cui prophetiæ concordat q̃d in euangel. Chr̃s de ſeipſo teſtat: Volucres cœli nidos

Matt. 8 hn̄t, & vulpes terræ foueas, filius aūt hoīs nō habet vbi caput reclinet. Et beatus Apost. loquēs D
Lu. 9 de Christo: Propter nos, inquit, factus est pauper cū diues esset, vt eius inopia diuites essemus.
2. Cor. 8. Nos ergo fratres imaginem crucifixi Iesu cordibus nostris firmiter imprimamus, singula eius tormenta mentibus nostris indelebiliter infigamus, quatenus cū Apost. singuli dicere valeamus:
Galat. 2 Christo confixus sum cruci: viuo aūt iam non ego, viuit vero in me Christus. Et iterū: De
Galat. 6. cætero, inquit, nemo mihi molestus sit, ego em̄ stigmata dn̄i Iesu porto in corpore meo. Non est em̄ efficacius remedium vincendi omnes tentationes, nec compendiosior via discendi oēs virtutes, q̄ Christū in cruce suspensum iugiter contemplari, affectuose pensare, ac diligenter attendere. Quō em̄ aliquid carnale eum poterit delectari, q non cessat Christi pro se passi amarissimas pœnas recolere? Et quō poterit deum non amare, vel Christo ingratus esse, qui considerat deum propter se proprio filio non pepercisse, filium q̊q; propter se vsq; ad mortem patri obedisse? Postq̄ Christus quæ pertulit commemorauit, pro gloria resurrectionis orans, nobis
Roman. 8
Philip. 2.
orandi formam præscribens subiungit. ¶ [Tu autem domine] pater æterne [ne elongaueris] 19
.i. ne diu differas auxilium tuum, sed statim, sc; tertio die, resuscita me [ad defensionem meam conspice]. i. aspice vt defendas me, nō vt nō moriar, sed ne in morte detinear, & ne post mortē
Mat. 27 diu derideant me hostes mei, dicendo: Ecce quomodo seductor ille surrexit à mortuis. ¶ [Erue 21
à framea]. i. à morte seu gladio, hoc est, ab omni læsiuo [animam meam] non q̄ essentia animę secundum se posset lædi aut mori, quippe quæ immaterialis atq; perpetua scitur & creditur, sed ne à corpore suo diu permaneat separata. [& de manu canis]. i. de potestate furibundi ac rabidi populi Iudæorum contra me more canum latrantium erue [vnicam meam] i. animam meā E
tibi summe dilectam, quæ sola redemptore non eget, nec similem habet. ¶ [Salua me ex ore leonis]. i. à deuoratione superbæ plebis, quæ me penitus conterere voluit, & tanq̄ falsum prophe- 22
zachari. 9 tam in æternum confundere [& à cornibus vnicornum,] .i. à præsumptionibus atq; superbijs malignorum [humilitatem meam]. i. me inter homines pauperem, humilem, & abiectum. Ab his inquam salua me, me humilem exaltando, & illos superbos humiliando. Et bene nomine vnicornis designantur præsumptuosi, q̄m vnicornis est animal superbissimū, q̊d (vt fertur) ex indignatione moritur, si contra desideriū suum teneat. ¶ [Narrabo nomen tuū] dn̄e pr̄ oīpotēs
[fratribus meis] vc; sanctis apl̄is alijsq; discipulis. Nam post resurrectionē Christus frequēter 23
Mat. 28 istis apparuit, eosq; de pr̄is ac filij diuinitate, totiusq; trinitatis gloria informauit, quemadmo-
Mar. 16. dum euangelica docet historia [in medio ecclesiæ]. i. inter fideles [laudabo te] per me atq; alios
Lu. 24
Ioh. 20. 21 Christus em̄ per seipsum laudauit patrem an̄ ascensionem suam, stando in medio discipulorū suorū, & post missionem paracleti laudauit eum per totum mundū p prædicationē aplorū ac cęterorum fidelium. Hunc autem versum prædictū esse allegat Apost. de Christo, dū ait: Non cō-
Hebr. 2 funditur eos vocare fratres, dicens: Narrabo nomen tuū fratribus meis. Vñ Christus ad Ma-
Ioh. 20 riam magdal. dixisse narrat: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrē meū. Itaq; Chr̄s ad patrē ait: In medio ecclesiæ laudabo te. Sic aūt laudabo, sicq; laudans te pronūtiabo. ¶ [Qui 24
timetis dn̄m] timore casto & sancto [laudate eū] omne bonū ipsi fontaliter ascribendo, ac oīa ad laudē & gloriā eius agendo [vniuersum semen Iacob] .i. oēs q veri filij estis patriarchæ Ia-
1. Cor. 10
Gen. 35 cob, non solum carnis propagine, sed fidei q̊q; ac vitę imitatione, vitia supplantando cū Iacob qui supplantator interpretat [glorificate eū]. i. gloriam date nomini eius, non vobismetipsis,
1. Timo. 1 q̄m & Apost. ait: Soli deo honor & gloria. Et apud Isaiam dn̄s dicit: Ego dn̄s, hoc est nomen
Isaiæ. 42 meum, gloriā meam alteri non dabo. ¶ [Timeat eū omne semen Israel] .i. oēs filij Iacob, q di- 25
ctus est Israel, q̄m vidit deū. Oēs ergo hoīes contemplatiui, vc; mundi corde & simplices, atq; quietem amantes sunt semen Israel. i. vita & contēplatione sanctum Iacob secundum q̊d Isra-
Gen. 27 el dictus est, imitantes. In Genesi em̄ legitur: Factus est Esau vir gnarus venandi & hō agricola, Iacob aūt vir simplex habitabat in tabernaculis. Ideo aūt omne semen Israel timeat deū timore reuerentiali ac filiali, ne sit deo ingratū de beneficijs, Christo & per consequens toti gn̄i humano collatis. Nam subditur: [q̄m nō spreuit,] displicentia interiori [neq; despexit] exteriori repulsa [dep̄cationem pauperis] i. mei filij ipsius, q paup vixi in mundo. ¶ [Nec auertit faciem 25
suā]. i. pietatis suæ respectū [à me, & cū clamarē ad eū exaudiuit me.] Videtur hoc contrarium his quæ supius dixit: Deus meus clamabo p diem, & nō exaudies. Sed q̄m ibi ostensum est, q̄ licet Christus nō sit exauditus à patre, quantū ad aliqd, simplicit̄ tn̄ exauditus est. Iccirco q̊d nūc dr̄ prædictis consonat, & ea corroborat Deīn̄ Christus ait ad patrē. ¶ [Apud te laus mea in ec- 26
clesia magna]. i. laus qua ego laudor, teq; laudari exhortor, est apud te. i. tibi placet, & refertur
Malach. 1 ad te in ecclesia magna. i. in ecclesia Christiana, quæ per orbem terrarū longe ac late diffundit,
Isaiæ. 42 qa per totam plebē catholicā deus pater & filius eius laudantur. Propter quod dn̄s ait: Ab ortu solis magnū est nomen meū in gentibus. Et rursus: Cantate dn̄o canticum nouū, laus eius ab extremis

A extremis terræ[vota mea].i sacrificium nouæ legis, vcʒ sacrificiũ corporis & sanguinis mei,
[reddam].i per sacerdotes meos offerri faciam dño [in conspectu timentium eum].i.præsen-
tibus atq; cernentibus populis Christianis. Reddidit quoq; Christus vota .i. desideria sua deo
patri in conspectu timentium eum, dum post cœnam instante iam passione orauit, & orãdo Lucæ.22
desideria sua expressit, quæ habuit pro patris clarificatione, suiipsius glorificatione, & discipu-
lorum omniumq; electorum saluatione. Vnde apud Iohannẽ loquitur: Pater venit hora, clarifi- Iohan.17
ca filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Et rursus: Pater serua eos in nomine tuo quos dedisti
27 mihi. ¶[Edent pauperes].i. humiles manducabunt sacramentum altaris, non solũ sacramen-
taliter, sed etiã spiritualiter, ideo[& saturabunt].i. mentalit̃ impinguabuntur charitate, gr̃a, cõ
solatione ac donis sp̃us sancti [& laudabunt dñm] Iesum Christũ, q est in hoc sacramento da-
tor ac donũ[q requirunt eum] affectu, fide, & opere sequendo vestigia eius [viuent corda eorũ]
spiritali vita[in seculum seculi]. i. sine fine. Nunc eñi viuunt p fidem & charitatem, cõsumma-
toq; cursu p̃ntis exilij, viuent per contemplationẽ & gloriam. Viuent eñ, q̃m fontẽ vitę. s. Chri Iohan.6
stum digne recipiunt, sicut & ipse testat̃: Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Si qs man-
ducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Insup S. Dauid totius mundi conuersionẽ ad Christũ
28 prænucians ait. ¶[Reminiscentur].i. delictorum suorum diuinorumq; bñficiorum quæ non pensabãt, re
cordabuntur[& cõuertent̃ ad dñm] saluatorẽ[vniuersi fines terræ] audita euangelicę veritatis
prædicatione, Ecce hic cõuersio gentium apertissime denunciatur, quã & Daniel prædixit sub
his verbis: Ecce in nubibus cœli quasi filius hominis venit, & ad antiquum dierum peruenit, Dani.7
& dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ seruiẽt ei. Et
B Isaias ait: Parauit dñs brachiũ sc̃m̃ suũ in oculis oĩm gentiũ, & videbunt oẽs fines terrę saluta- Isaiæ.52
29 re dei nostri. ¶[Et adorabunt in conspectu eius].i. ipsum dñm tanq̃ præsentem adorabũt[vni
30 uersæ familiæ gentium. ¶[Q̃m dñi] saluatoris[est regnũ] cuius non erit finis. Ipsius eñi est re-
gnum militantis ac triumphantis ecclesiæ, quemadmodũ Ieremias prædixit: Regnabit & sapi Lucæ.1 Ierem.23
ens erit[& ipse] dñs[dñabitur gentium] sibi per fidem obedientiũ. Vnde in Zacharia de Chr̃o Zach.9
habetur: Et loq̃tur pacẽ gentibus. Potestas eius à mari vsq; ad mare, & à fluminibus vsq; ad fi
31 nes terræ. ¶[Manducauerunt] corpus & sanguinẽ Chr̃i sacramental̃r vel spiritualiter [& ado
rauerunt] ipsum sacr̃m. s. Christũ in sacr̃o contentũ[oẽs pingues terræ]. i. oẽs in gratia dei atq;
virtutibus diuites, de qbus dñs per Isaiam ait: Delectabitur in crassitudine aĩa ṽra. Et in Canti Isaiæ.55
cis: Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi. [in conspectu eius cadent] .i. Christũ Cant.5
deuote colent atq; humiliter adorabunt[oẽs q descendunt in terrã]. i. oẽs nascentes ac habitã-
tes in mundo, secundũ q̊d ad Abraham dr̃: In semine tuo, vcʒ Christo, bñdicẽtur oẽs cognatio
nes terræ. Istæ vero distributiones intelliguntur de gñibus singulorum, non de singulis generũ. Gen.12
32 ¶[Et aĩa mea illi viuet]. i. ad honorẽ & gloriã eius totã suam vitam dei obseqo mancipabit[&
semen meum,].i. q meo exemplo conuertuntur ad dñm[seruiet ipsi] Hoc ad literam de Dauid
accipi potest, q̃m aĩa eius deo fidelis fuit, & multi filiorum suorum deo deuotissimi erant. ¶[Annun
ciabitur dño gñatio ventura] .i. populus Christianus dicetur ad Christũ pertinere, & p annũ-
ciationem prædicatorum conuertetur ad Christũ. [& annunciabunt cœli iustitiã eius]. i. aposto-
C li alijq; cœliformiter conuersantes in terra, prædicabunt euangelicã legem[populo q nascet̃,]
.i. populo in Christũ credenti[quẽ fecit dñs]. i. quem ex aqua & spiritu sancto regenerauit. Mi
rabilis videtur ista connexio, qa verbo futuri tp̃is, puta nascetur, adiungit verbũ præteriti tp̃is Iohan.3
scʒ fecit. Nam q̊d S. Propheta vidit futurum, quo ad temporalem successionẽ, vidit iam factũ
scd̃m prædestinationẽ æternam, tamq; certissime cognouit futurum, ac si iam factum fuisset.

¶Expositio eiusdem psalmi iuxta sensum tropologicum.

DEniq; sc̃tã ecclesia seu vnusquisq; fideliũ capiti suo se conformãs ac Christi vestigia cru-
ciformiter sequens, atq; varijs tribulationibus grauiter molestatus, cũ Christo clamare
potest ad dñm: Deus deus meus. i. o creator meus quem vnice diligo, cui me totum committo,
in quo plenissime spero, respice in me miserum & afflictum, non oculis vlciscentis iustitię, sed ocu
lis tuæ paternæ dilectionis, tuæ infinitæ pietatis, tuæ liberalissimæ bonitatis: quare me dereli-
quisti taliter cadere, tã dure tentari, tam dire affligi, in tanta mentis ariditate ac desolatiõe ve-
xari, ita vt videar esse longe à salute mea. i. ab interiori vnione cũ te deo ac dño meo? Veruntñ
id dico non quasi existimans aliqd sine rationabili causa fieri vel permitti à te. Vnde perpendo Isaiæ.59
causam huius derelictionis meę esse peccata mea, quemadmodũ in Isaia legitur: Ecce nõ est ab
breuiata manus dñi vt saluare nequeat, neq; aggrauata est auris eius vt nõ exaudiat, sed iniq-
tates vestræ diuiserunt inter deũ ṽrm & vos. Vnde Ieremias ait: Nos inique egimus & te ad ira
cundiam prouocauimus, iccirco tu inexorabilis es. Iccirco derelictionis suæ causam designans Thren.3
ait fidelis: Verba delictorum meorum. i. insolentia seu clamor vitiorum meorum id exigit, sicut &
alibi

alibi scriptum est: Nunqd grande est deo vt consoletur te: sed peccata tua hoc prohibent. De- D
us meus clamabo corde & ore p diē.i.q̃tidie,imo indesinenter sicut ait Apost. Sine intermissio
1.Thes.5 ne orate,& nō exaudies ad votū vel scdm desideriū meū,scdm q̧ Iacobus ait:Petitis & non ac
Iacobi.4 cipitis,eo q̧ male petatis.Male enim petit,q̃d nō in noīe saluatoris rogat.i.q̃d ad verā beatitu
dinem non suffragat.Ego itaq; clamabo ad te more ægri, q ,ppter doloris molestiā sæpe petit
Lucæ.11 q̃d sanitati,quā optat,repugnat,sed tu dn̄e more pi̇̄ssimi ac exptissimi medici nō exaudies,qm̄
diligis me.Ideo em̄ nō exaudies,qa aīæ meæ quod peto,non expedit,exaudies tn̄ ad salutem,si
pseueranter pulsauero:dabis em̄ mihi q̃d nosti prodesse ad beatitudinem aīæ.Sic indulgentis-
simus pr̄ filio insipienti negat q̃d postulat,& præstat ei q̃d non postulat, vel etiam q̃d nō vult.
Et nocte & non ad insipientiam mihi.i. per noctes clamabo ad te,q non exaudies,sed clamor
meus non imputabitur mihi ad insipientiam,dummodo intentio bona sit, nō tn̄ possumus sp
2.Cor.3. in speciali agnoscere qd nobis expediat.Instruimur ergo hoc loco vt non deficiamus, nec pu-
sillanimitate frangamur orando,dum non exaudimur secūdum desiderium nr̄m,sed dilatio-
nem & inauditionem iniqtati nr̄æ ascribamus,vel etiam interdum nostrę vtilitati,seu disposi
tioni diuinæ,credamusq; firmissime verbis Christi,prophetar̄,ac apostolor̄, qm̄ qcqd à deo
petimus, si petimus sicut petendum est.s.pseuerāter,salubriter,& pro nobismetipsis, tūc absq;
oī ambiguitate sortiemur à deo quod petimus.Non em̄ mentiri potest Christus q ait:Oīs q pe
tit,accipit:& qui quærit,inuenit,& pulsanti aperietur.Itaq; dn̄e non exaudies, sed nō ad insipi
entiam mihi,propter id quod subiungitur:Tu aūt in sancto habitas.i. in his q tuis p̄ceptis obe
diunt,qui cum Propheta dicere possunt:Custodi aīam meā qm̄ sanctus sum. Propter q̃d alibi
Isaiæ.57 scriptum est:Hæc dicit dn̄s excelsus & sublimis habitans æternitatē & scm̄ nomen eius,in ex-
celso & in sctō habitans,& cū contrito & humili spū,vt viuificet spm̄ humiliū & cor cōtritor̄.
Tu ergo in sancto.i. in mundo corde habitas p charitatē,fidem,& grām , laus Israel.i.quē lau-
dat oīs Israelita seu homo contēplatiuus, q vitia supplantauit , cuius cū Aplo cōuersatio est in
Phil.3. cœlis, & reuelata facie gloriā dn̄i speculat.In te sperauert p̄res nr̄i,scti apl̄i,martyres, Anacho-
ritæ,eremitæ,oēsq; viri Christiani adulti sperauerūt,& liberasti eos à pn̄ti miseria & ab æter-
na damnatione,atq; ab vniuersis aīar̄ saluti contrariis. Ad te clamauerūt cū certa,pseueranti
ac inconcussa fiducia, q̃si dicētes cū Iob:Etiā si occiderit me,in ipso sperabo , & ideo salui facti
Iob.13. sunt, tanq̃ æternā felicitatē adepti,in te sperauert,& nō sunt confusi,quēadmodū in Ecclesiast.
Eccle.2 legit: Respicite filii nationes hoim,& scitote qm̄ nullus sperauit in dn̄o & cōfusus est:aut qs in
uocauit eū,& despexit illū?Ego aūt sum v̄mis & non hō.Hoc qlibet dicere pōt vel propter ma
la pœnæ, vel ,ppter mala culpæ. Vn̄ q variis pœnis mente & corpore cruciat ad ,puocandū mi
sericordiā dn̄i, clamare pōt ad eū:Ego aūt sum v̄mis,qa pœnis atq; doloribꝰ cōculcatus, & nō
hō.i. nō fil'is hoībus aliis,sed miserabilior ipsis.Iccirco sum opprobriū hoīm & abiectio plebis.
Nam oēs aspnantur,vilipendūt & deserūt me.Ideo subiungit:Oēs videntes me , deriserūt me.
locuti sunt labiis contra me.,& mouert caput,subsannando illudēdoq; mihi,sicq; deridēdo di
xerūt:Sperauit in dn̄o,eripiat eū,hoc hoīes carnales dicūt dū vidēt iustos affligi,nō intelligen-
tes q̧ deus electos suos in pn̄ti vita expurgat, q̃tenus emendatos post mortē statim recipiat.
Hinc nempe legit:Stabūt iusti in magna cōstātia aduersus eos q se angustiauert . Et de impiis
Sapient. 5 subdit: Vidētes turbabunt timore horribili,dicētes : Hi sunt q̃s aliqn̄ habuimus in derisum,&
in similitudinē improperii. Nos insensati vitā illor̄ æstimabamus insaniā,& finē sine honore.
Vn̄ & Chr̄s discipulis dixit: Eritis odio oībꝰ hoībus ,pter me.Deniq; q̃d dictū est:Ego aūt sum
Matt. 10 v̄mis,exponi p̄t de hoīe ,ppter mala culpæ,vt sit sensus:Ego aūt sum v̄mis & nō hō.i.tā irrōna
biliter vixi, tantis pctis subiectus sum,ac tantis culpis oppressus sum, vt dignus nō sim hō vo-
cari,sed v̄mis. Oēs videntes me.i.diaboli derisert me. Tunc em̄ nos irridēt diaboli, dū seducti
ab eis à via dei recedimus, atq; eor̄ suggestionibus consentimus. Ideo aūt mundanæ mentes
deridēt me, sicut & Iob ait:Deridet iusti simplicitas. Qm̄ tu dn̄e es q extraxisti me de vētre.i.de
Iob.12. sacro baptismo renatū in Chr̄o,eduxisti me p tuos ministros. Mater em̄ nr̄a est ecclesia, cuius
venter dici pōt sacr̄ baptisma, in q̃ spūal'r regn̄amur,de hoc deus extrahit baptizatos,qm̄ grā
atq; virtutibꝰ adornatos educit.Et tu dn̄e es spes mea.i.obiectū,cā,& finis spei meę ab vberibꝰ
mr̄is meæ.i.ab vberibus sanctæ mr̄is ecclīæ. Vbera aūt ecclesię sunt sapīa & charitas.Ait ergo
hō fidelis ad deū : Spes mea ab vberibus mr̄is meæ .i. in te confisus sum ex eo tpe q̃ ob ecclesia
informatus sum instructione sapīæ salutaris, atq; exptus viscera charitatis tuæ circa me , hoc
competit eis q vestē innocētiæ in baptismo receptam custodierunt immaculatam. De his vbe-
Can.1. ribus in Canticis scriptum est:Meliora sunt vbera tua vino flagrantia vnguentis optimis.Et
Isaiæ. 66 alibi: Gaudete gaudio magno omnes qui lugebatis , vt potemini à lacte,& satiemini ab vberi
bus consolationis eius . Demū hæc vbera hortatur nos sugere excellentissimus archiapostolus
in prima

in prima sua Canonica ait, dicens: Quasi modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo, lac con 1.Petri.2
A cupiscite, vt in eo crescatis in salutem. Hic igitur iustus, cuius deus sic spes est ab vberibus matris suæ, dicere potest quod sequitur: In te proiectus sum ex vtero, hoc est, ex fonte baptismatis coniunctus sum tibi per fidem, spem, & charitatem. Nam in baptismo non solum peccata donantur, sed etiam gratia, virtutes, & dona diuinitus infunduntur. De ventre matris meæ, iam dicto, scilicet ab ipso baptismo ecclesiæ, deus meus es tu, per cultum, quoniam interim fide & opere colui te solum vt deum. Dum ista o peccator dicis vel audis, ingemisce ex cõpunctione cordis tui, quod vestem innocentiæ perdidisti, quod rursus ad vomitum reuersus, ista de teipso dicere nequis, & satage gratiam recuperare amissam, & cura ne recuperatã perdas, sed in ea incessanter proficias, ne discesseris à me, gratiã subtrahendo, aut non exaudiendo. Quoniam tribulatio. i. tentatio multiplex, mundi, carnis, ac dæmonũ proxima est mihi, qui in medio periculorum versor ac fluctuo. Ideoq; ne discesseris à me, quoniam non est qui adiuuet. i. adiuuare me possit præter te. Nam si alius me iuuat, hoc facit tua virtute, sicut testatus es: Ego dominus, & non est alius, deus iustus & saluans non est præter me. Circundederunt me vituli multi. i. homines luxuriosi, petulantes, instabiles, qui nitũtur me ad vitia inclinare, quibus ipsi sordescunt, tauri pingues, hoc est, superbi vitijs pleni obsederunt me, quatenus vel minis, vel blanditijs auertant me à tuo obsequio. Aperuerunt super me os suum, calumniando & persequendo me, sicut leo rapiens & rugiens, quoniam animã meam conantur spirituali vita priuare. Sicut aqua effusus sum. i. ex molestia tentationũ lassatus sum animo, exhaustusq; virib⁹ & 2.Petri.2 Isaiæ.45
B victus, virtutes & gratiam pdidi, atq; per hoc effusus sum, hoc est, mente euacuatus, & dispersa sunt oĩa ossa mea. i. virtutes aĩæ meæ infirmatæ sunt propter aduersitates insurgẽtes continuo. Istud vero de sanctis martyribus plane intelligi potest, q pro Christo sanguinem effuderũt, & corpore lacerati sunt. Factum est cor meũ tanq̃ cera liquescens. i. præ desiderio futurorũ bonorum resolutum est cor meũ in te, & præ timore atq; dolore variorũ malorũ mollificatũ est tãq̃ cera in medio ventris mei, hoc est, corporis mei. Aruit tãq̃ testa virtus mea. i. fortitudo animæ meæ confracta est, & quasi pre tædio atq; accidia defecit, qñ vc; gratiam tuam atq; consolationem internam subtrahis vel suspendis à me, & lingua mea adhæsit faucibus meis, qm̃ propter animæ sterilitatem atq; inopiam gratiæ non habui in ore verbum consolationis aut informationis, vt alijs possem prodesse. Dum enim spũs sanctus intus non agit, lingua oris mox deficit. Propter quod ad Ezechielem dñs ait: Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & non eris quasi vir obiurgans. Quo contra p Isaiam dictum est: Dñs dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. O q̃ magnum donum est hoc, atq; prælatis maxime necessarium. & in puluerem mortis deduxisti me, hoc est, charitatem, quæ est vita animæ permisisti extingui aut minorari in me, exigentibus culpis meis. Hęc etiam de martyribus corporaliter intelligi possunt, in quibus tempore passionis eorundẽ propter sanguinis exalationẽ virtus corporalis exaruit, sicut de Christo ostensum est. Quoniam circundederunt me canes multi. i. detractores, iracundi, furiosi, qui vel blandiendo vel deterrendo conantur animã meã mordere, hoc est, à mansuetudine, humilitate, ac tranquillitate auertere, & suis caninis operib⁹ conformare. De quibus ad Philippenses ait Apostolus: Videte canes, videte malos operarios, Ezech.3. Isaiæ.50
C videte concisionem, consilium malignantiũ obsedit me. i. homines in cathedra pestilentiæ sedẽtes, vc; verbo aut opere alios inficientes vallauerunt me, quatenus decipiant me. Foderunt manus meas & pedes meos, hoc est, lęserunt, corruperunt, seu imperfectos fecerunt, vel penitus impedierunt operationes meas ac aĩæ meæ gressus. Frequenter enĩ peruersi impediunt bonos ab aliquibus operibus bonis, & tunc manus eorũ ac pedes quasi confodiunt, ligant, & immobiles reddunt, dinumerauerunt oĩa ossa mea, hoc est, opa mea virtuosiora seu firmiora considerauerunt, non vt imitent, sed vt male interpretent, aut occasionem calumniandi scrutent. Ipsi vero, prædicti hoĩes mali considerauerunt mente, & inspexerũt oculis corporis me ex inuidia, q̃tenus noceant mihi, diuiserũt sibi vestimenta mea. i. exteriora bona mihi abstulerũt., vel aĩæ virtutes, qbus ipsa spiritualiter adornatur, quantũ potuerunt corruperunt in me, & sup vestẽ meã. i. sup charitatẽ q̃ est vestis nuptialis electorũ ad cœnã æterni conuiuij, miserũt sortẽ, cõfundendo inter se, qs eorũ tam cautus esset, quod charitatẽ in me occidere posset, ac per hoc me penitus perdere. Sæpenumero enĩ hoĩes seculares dũ vidẽt aliquẽ deo fortiter adhærentẽ, seu oĩa relinquentẽ, atq; monasteriũ introeuntẽ, diligent ingrũt seductorẽ subtilẽ ac lupũ veste ouina obtectum, vt vestẽ cõuersi diripiat. i. charitatis feruorẽ in eo occidat, sicq; infrigidatũ ad pristinã cõuersationẽ reducat. Tu aũt dñe ne elõgaueris auxiliũ tuũ à me, in tãtis tribulationib⁹ cõstituto ad defensionẽ meã cõspice. i. vide qb⁹ auxilijs egeo, & sicut idigeo sic sp succurre. Erue à framea. i. à pctõ mortali qd ẽ ensis & mors cõnaliũ creaturarũ, aĩa; meã, ĩdulgẽdo mihi pœnã & culpã Phil.3. Psalmo.1 Mat.7

& de manu

de manu canis. i. de potestate & nocumento eo℞, de quibus prædixi: Erue vnicam meam, id
est, animam meam, quæ non est nisi vna in me, quod est contra eos, qui ponunt plures formas
substantiales in vno indiuiduo. Vel vnicam meam. i. animam meam, quam solam præ omni-
bus rebus creatis custodire, saluare, ac diligere teneor, sicut tu domine in euangelio contestaris
Mat. 16 Quid proficit homo si lucretur vniuersum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum
1. Petri. 5 sui faciat? Salua me ex ore leonis, hoc est, à deuoratione diaboli, qui circuit tanq̃ leo rugiẽs quæ-
Iob. 40. rens quem deuoret. De quo scriptum est: Ecce absorbebit fluuium. i. animas seculares, & non
mirabitur, & habet fiduciam ꝙ influat Iordanis. i. animæ religiosæ in os eius, & salua à corni-
bus vnicornium, hoc est à perditione & pompa animosorum, humilitatem meam. i. pauperta-
tem & vilitatem meam, vel me vilem & pauperem. Humilis quippe non humilis, sed vilis ap-
pellari desiderat. Vnde dum homo pius se humilem nominat, non intendit sibi humilitatis vir-
1 Regũ. 18 tutem asscribere, sed vilitatem & abiectionem suam cupit ab alijs sciri. Quemadmodum Da-
2 Regũ. 6. uid ait: Ego sum vir pauper & tenuis. Et alibi: Ludam inquit & vilior fiam plus q̃ factus sum,
& ero humilis. i. vilis in oculis meis. Narrabo o dñe nomen tuum fratribus meis. i. laudem tuã
alijs nunciabo in medio ecclesiæ, hoc est, inter fideles laudabo te, nec erubescam nomẽ tuum
Lucæ. 14 coram hominibus, sed in conspectu eorum confitebor tibi mente, ore, & opere. Quidam nar-
rant, laudant, seu prædicant deum ore, non opere, quia non agunt quod docent, & eo ipso quo
sic docent mortaliter peccant, quoniam veritatem scripturæ ac spiritus sancti, qui est princi-
palis autor scripturæ intentionem, quantum in se est euacuant. Alij docent vita & fama dun-
taxat, quemadmodũ monachi, & hi bene sufficienterq; agunt, dummodo nõ teneantur ad in-
Isaiæ. 16 formationem vocalem, alias intelligeretur de illis illud Isaiæ: Canes muti non valentes latra-
Daniel. 12 re. Alij docent ore & opere, de quibus dicitur ad Danielem: Qui multos erudiunt ad iustitiã,
fulgebunt quasi stellæ in perpetuas ęternitates. Apud te dñe deus laus mea in ecclesia magna,
id est, laus quam ego tibi attribuo in ecclesia Christiana est apud te. i. in conspectu tuo, qui oĩa
vides, & complacet tibi, vota mea. i. desideria acq; orationes, ac hostias reddam. i. diuinæ ma-
iestati offeram in conspectu timentum eum, publice bene agendo, & domino immolãdo, quẽ-
Mat. 5 admodum in euangelio monet saluator: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opa
vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Quod intelligendum est de his bo-
nis, ad quæ ex debito obligamur, & quæ notam singularitatis aut simulationis non continẽt.
Edent pauperes. i. spiritualiter à dño cibabuntur, quemadmodum scriptum est: Cibabit illum
Eccle. 15 pane vitæ & intellectus, & saturabuntur pietate diuina atq; consolatione æterna in præsenti
inchoatiue, & in futuro complete. Cætera ex præcedentibus satis elucescunt.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXII.

¶ Expositio Tituli.

ASscribitur demum præsenti psalmo titulus talis: Psalmus Dauid. i. psalmus iste conue-
nit Dauid & significatis per ipsum, videlicet Christo & ecclesiæ, ac singulis vere fideli-
bus. Exponendo ergo primo hunc psalmum de ecclesia & vnoquoq; fideli, sic ait:

¶ Expositio psalmi literalis.

Sapi. 2. 12 DOminus] cui cura est de omnibus in huius peregrinationis exilio [regit me] hoc
1. Petri. 5. est, ad æternam beatitudinem dirigit me de necessarijs tam menti q̃ corpori pro-
uidet mihi, & impedimenta perueniendi tollit à me, regit me, quoniam suę legi ac
fidei facit me subditum, & à dominio dæmonũ ac seruitute peccati defendit me.
Quoniam ergo sic regit me [iccirco nihil mihi deerit] eo modo quo inferius dici-
Psalm. 33. tur: Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum, non ꝙ simpli-
citer nihil desit eis, alias essent perfecte beati, nec aliam vitam optarent, sed nihil deest eis, eorũ
quæ necessaria sunt saluti, vel eo℞ quæ petunt à dño. Vnde dñs in euangelio ait: Primum quæ-
Mat. 6 rite regnum dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Nihil quoq; deest ei, quem deus regit per spe-
cialem prouidentiam, quoniam bona futura quæ nondum habet in re, habet in spe, & in pro-
pinqua dispositione, imo iam vnum pedem habet in cœlo, itaq; nihil mihi deerit, sed vbi? sub-
iungit: [in loco pascuæ ibi me collocauit, faciens me fidele atq; obediens membrum ecclesiæ,
ita vt stando & perseuerando in ecclesiastica vnitate, possim frui prædictis ecclesiæ pascuis, q-
bus spiritualiter impinguantur fideles animæ. Istud ergo est primum beneficium gratiæ dei,
ꝙ deus ponit hominem iam in vnitate ecclesiæ, quæ in sacra scriptura frequẽter dicitur regnũ
dei. Propter quod ait Apost. Gratias agimus deo & patri qui nos transtulit in regnum filij di-
lectionis suæ. Et Petrus: Virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile
Colo. 1. lumen suum. Deinde commemoratur secundum beneficium dei: ¶ [Super aquam refectionis
1. Petri. 2. educauit me] hoc est, salutari eruditione enutriuit me, ita vt possim inter bonum ac malum di-

sceinere

scernere in virtutibus, & ad spiritualis incrementi perfectionem venire. Aqua refectionis est
A diuina doctrina mentem consolans, confortans, & alens, iuxta illud Eccl. Aqua sapientiæ salu Eccle. 15
taris potabit illum. Et ad Romanos: Quęcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt Rom. 15
vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Super hanc igitur aquam
educatur homo à deo, quando illuminatur à spiritu sancto, vel proprio studio, vel alterius ma
gisterio intelligit quæ ad interiorem profectum respiciunt, sicut monet Apostolus: Docētes & Coloss. 3
commonentes vosmetipsos in hymnis & psalmis & canticis spiritalibus, cantantes & psallētes
dño in cordibus vestris semper: & Isaias ait: Haurietis aquas. i. spirituales doctrinas in gaudio Isaiæ. 12
de fontibus saluatoris. i. de Euangelijs seu instructionibus Christi. Deinde ponit tertium bene
ficium dei [animam meam conuertit]. i. per salutarem eruditionem accendit animam meam
diuino amore qui vnit mentem creatam proprio creatori quæ vnio amorosa vocatur conuer
sio mentis ad deum. Itaq; animam meam conuertit à multis ad vnum, à turbatione ad quietē,
à creatis caducisq; rebus ad increatum incommutabileq; bonum. Post hæc subdit de quarto
3 beneficio. ¶ [Deduxit me super semitas iustitiæ] Semitæ iustitiæ sunt opa præceptorum diui
noꝝ. Itaq; deduxit me super semitas iustitiæ. i. gratia sua auxiliante ac duce fecit me diuina pͤ
cepta seruare, mandata charitatis dei & proximi adimplere: & hoc contulit mihi non propter
mea merita, sed [propter nomen suū] hoc est, propter propriā suā bonitatē & charitatē ad glori
am nominis sui. Quēadmodū Salomon ait: Vniuersa propter seipsum operatus est dñs. Vnde Proue. 16
per Osee dñs dicit: Perditio tua Israel ex te, in me tantūmō auxiliū tuū. Nullus ergo lætet in se, Osee. 13.
B nullus de sua iustitia glorietur in seipso, sed vt ait Apostolus: Qui gloriat, in dño glorietur. At 2. Cor. 10
tende autē pulcherrimū ordinē hoꝝ. Primo, educatur anima super aquas refectionis. Scdo cō
uertitur. Tertio super iustitiæ semitas ducitur. Primo eñ oportet animā illuminari ad cogno
scendū. Deinde ex veritatis cognitione inflāmari ad amorē boni, tertio ex amore ad exterioris
conuersationis rectitudinē tendere. Possunt autē hæc de populo nouę legis specialiter explana
ri vt sit sensus: super aquam refectionis. i. in fonte baptismatis hominē spiritualiter regeneran
tis, & gratia refouentis educauit me. i. de imperfecto puerilisq; statu ad statū perfectū transtulit
animā meā. Deduxit me super semitas iustitiæ. i. euangelica consilia dedit mihi adimplere, &
in hoc deduxit me, qm̄ ipse prior impleuit ea, quatenus ego sequar vestigia eius. Insuper poni
4 tur quintū beneficiū quod est quasi signū prædictoꝝ beneficioꝝ. ¶ [Nā & si ambulauero in
medio vmbræ mortis] hoc est, si fuero inter magna pericula quæ tā propinqua sunt mortis vt
vmbra caligini [nō timebo mala] i. non timebo incidere malū culpæ, neq; timebo perpeti ma
la pœnæ propter fidutiā mentis, & animi fortitudinē quā mihi dedisti. Vnde subiungit [qm̄ tu Roma. 8
mecū es]. s. per gratiā. Talis erat Apostolus: Certus sum (inquiens) qa neq; mors neq; vita ne
q; angeli neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei. Hoc est quod apud Ieremiā di Ierem. 20.
citur: Dñs mecū est quasi bellator fortis. Idcirco qui persequuntur me cadent & infirmi erūt.
5 ¶ [Virga tua]. i. paterna tua correctio [& baculus tuus] hoc est, pia subuentio tua [ipsa me con
solata sunt] quia ex tali vicissitudine visitationū tuaꝝ concepi fidutiā in te, credens me perti
C nere ad numeꝝ filioꝝ tuoꝝ, quos in pñti vita per virgā pͤsentis tribulationis emēdas, atq; p ba
culū piæ consolationis sustētas. Talis quoq; vicissitudo facit me cognoscere propriā infirmita
tē, & experiri tuā clementiā. Gaudeamus ergo dū aduersis concutimur, quia vt Iob ait, Beatus Iob. 5.
homo qui corripitur à dño. Et in Apocalypsi dñs, Ego (inqt) quos amo, arguo & castigo, & hoc Apoca. 3
6 est sextū beneficiū dei. ¶ [Parasti in conspectu meo mensam]. i. cōmunionē corporis & san
guinis Christi [aduersus eos qui tribulant me] hoc est, contra omnes tentationes hostiū animę
7 meæ. Vel mensam. i. diuinam scripturā, in qua tot sunt fercula quot salutares sensus cōtinētur
in ea. Istud quoq; est septimū beneficiū dei. ¶ [Impinguasti in oleo caput meū] hoc est animā
meā spirituali iucunditate implesti: quod est octauū beneficiū [& calix meus inebrians]. i. san
guis Christi contentus in calice benedictionis mentē diuino amore inflāmans, & velut ebriā
faciens, qm̄ facit eā inferioꝝ immemorē ac diuinoꝝ sitibundā [quā præclarus est] hoc est, mul
8 tū clarus, sanctus & nobilis est, imo plus quā dici possit, vel credi. Postremo ponitur nonū be
neficiū. ¶ [Et mia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ]. i. gratia tua quæ me præue
nit permanebit in me, neq; relinquar à te donec ad te summū bonū beatificandus peruenero:
9 & est hoc verbū bonæ spei. Oīa autē prædicta mihi o dñe præstitisti propter id, quod seqtur.
¶ [Et vt inhabitē in domo dñi] hoc est, vt post præsentē miseriā demorari merear in regno cœ
lorum quod est domus tua, de qua in Euangelio scriptum est: in domo patris mei mansiones Iohan. 14.
multæ sunt. Ad hunc etenim finē referenda sunt omnia dona, & opera vitæ pñtis, vt inq̄ habi
tem in domo tua non modico aut tempore finito sed [in longitudinem dierum]. i. in æternū.

¶ Expositio anagogica eiusdē psalmi de Chro, & de beatis, seu cōprehensoribus.

ALiter reguntur viatores à deo,&aliter cõprehẽsores. Viatores enim reguntur per hoc q̃d ad beatitudinẽ nondum adeptam seu finẽ à se distantem diriguntur. Cõprehensores vero per hoc reguntur à deo, quod immobiliter in ipso fine adepto seu beatitudine conseruãtur. Christus ergo vt hõ seu comprehensor, singuliq; beati dicere pñt in patria commemorãdo beneficia dei ad gloriã creatoris: Dñs regit me, quia in nullo sinit me errare: & nihil mihi deerit, quia æternaliter contentãt in deo, in loco pascuę. i. in supcœlesti paradiso beatissimæ voluptatis, ibi me collocauit, int angelicos choros. Vel, in loco pascuæ. i. in affluẽtia cœlestiũ delitiarũ. Sup aq̃ refectionis educauit me, hoc est, visione clara per spẽ seu beatifica cognitiõe diuinæ es-
Psal.35 sentiæ aluit me, de qua visione infra habet. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ipsa nãq; visio dei est oĩm beatorũ refectio vniuersæ iucunditatis plenitudinẽ continẽs, & hac visione anima Chri ab initio suæ incarnatiõis excellentissime plena fuit, animã meã conuertit. i. inauertibiliter sibi coniũxit, cõfirmãdo eã in sui amore, ita vt nil inordinate possit appetere. Deduxit me sup semitas iustitiæ propter nomẽ suũ. Beati in patria deo attribuũt q saluati sunt, eiq; de sua saluatiõe regratiant, dicentes int se: Deduxit me sup semitas iustitiæ, qñ adhuc peregrinabar i mundo, & nõ dereliqt me falli, sed propt nomẽ suũ pduxit me recto tramite de via ad patriã. Nã & si ãbulauero in medio vmbrę mortis, nõ timebo mala, qm̃ tu mecũ es. Hũc versum beatis cõpetere certũ est, qm̃ nec malũ culpæ, nec malũ pœnę pñt timere. Quãuis eñ in ipsis pmaneat donũ timoris nõ tñ q̃tũ ad hoc q actus eius est fugere malũ, sed put actus eius est deũ reuereri. Virga tua & baculus tuus, quibus in via visitasti me, ipsa me consolata sunt, hoc est, ad istã consolationẽ cœlestẽ prouexerũt me. Nã flagella p peccatis inflicta quæ nomine virgæ significantur purgãt animã vt luci diuinæ fiat vnibilis. Cõsolatiões vero diuinæ in hac vita à deo clementer infusæ animã accẽdũt ad concupiscendã pfectã dulcedinẽ patriæ. Beati ergo in pria regratiantes deo, q eos in hac vita tã prñe correxit, atq; tã dulciter sustentauit, dicunt: Virga tua & baculus tuus ipsa me cõsolata sunt. Sed videt, q istud btis cõuenire nõ possit, vic; vt re-
Isaiæ.65 cordent in pria eorũ quæ passi sunt in via, qm̃ in Isaia habet: Obliuioni traditæ sunt angustiæ priores, & nõ erũt in memoria. Et rñdẽdũ, q sancti in patria recordant malorũ quæ passi sunt in via, q̃tenus talis memoria est ipsis materia gaudiorũ, non aũt inq̃tũ memoria mali, seu pœnæ est occasio alicuius tristitię. Nã & Christus in corpe suo gloriosissimo sibi retinuit signa q̃q; vulnerũ, nõ solũ vt in die iudicij ingratis ostendat q̃d pro eis passus sit, sed vt in æternũ hoĩes sancti in pria videant, q̃d p ipsorũ salute ptulerit, atq; ex hoc inæstimabili inflãment amore ac grãrũ actione. Parasti in cõspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Istud beatis nõ cõpetit, qm̃ nullus tribulat eos, sed de Chro scdm̃ q cõuersabat in mundo, & passibilis erat tan quã aliquo mõ viator, exponi potest. Ait ergo Chrs ad deũ: Parasti in cõspectu meo mẽsam. i. pane illo pauisti me semp, de q̃ in Euangelio scriptũ est: Beatus q mãducabit panẽ in regno dei.
Lucæ.14
Lucæ.22 Illa eñ mẽsa q̃ mõ parat beatis in patria, de q̃ dicit saluator: Ego dispono vobis regnũ vt edatis & bibatis sup mẽsam meã in regno meo. Illa (inquã) mẽsa aiæ Christi sp parata fuit, qm̃ semp deũ p speciem vidit, sicut beati. Hæc vero mẽsa intelligi potest ipsa felicitas, in qua velut in mẽsa cõstitutæ sunt oẽs delitiæ, qm̃ teste Boethio: Felicitas est status oĩm bonorũ aggregatiõe pfe-
Boethius. ctus. De hac itaq; mẽsa ait Chrs ad patrẽ: Parasti in cõspectu meo mẽsam, hoc est, aiæ meæ ostẽdisti ac pstitisti felicitatẽ pfectã, aduersus eos, q tribulãt me, puta Iudæos. Hæc siqdẽ mẽsa in tãtũ confortauit, & immobilitauit aĩam Chri, q aduersarios nõ expauit. Impinguasti in oleo caput meũ. i. pfecta dulcedine atq; dulcissima beatitudine, lætificasti mentẽ meã. Hoc oĩbus cõprehensoribus conuenit, & calix meus inebrians, hoc est, fons vitæ ad sacietatẽ me potans, vel ipse sapor æterni fontis me plene reficiẽs, q̃ præclarus est. i. q̃ incõprehensibiliter oẽm sensibilẽ delectationẽ excedit: q̃d nemo nouit nisi expertus. Et mĩa tua subseq̃tur me oĩbus diebus vitę meæ. i. lumẽ gloriæ q̃d est grã consummata, & beatitudo cœlestis quæ est vita æterna mihi misericordit. i. vltra condignũ collata in me perseuerabunt sine fine, q̃tenus sim securus de ęternitate beatitudinis meæ. Et vt inhabitẽ in domo dñi, hoc est, cœlo empyreo, quod est locus beatificæ contẽplationis, in longitudinẽ dierũ. i. p secula infinita seu in æuo q̃d est mẽsura durationis beatorũ infinitos dies, si essent, cõplectens. Ecce in psalmo isto breui verbis, sed non breui virtutibus, cõmemorauit deiformis Propheta multa & magna atq; præcipua dei beneficia. Idcirco decet nos hunc psalmum tanto cordialius, iucundius, atq; deuotius decantare, quo tm̃ benefactorẽ ardentius obligamur diligere, eiusq; pijssima ac liberalissima dona diligentius considerare, magnipendere, ac amare: & vtiq; q psalmũ istũ attente pronuntiat, ipsum promendo vehementer in dei amore incalescere potest.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM XXIII

¶Expositio tituli

Denique

A Deniq; huius Pſalmi iſte eſt titulus, Pſalm⁹ Dauid prima ſabbati. Prima ſabbati eſt dies
dñica qua dñs à morte ſurrexit. Iudęi eñ propter reuerentiã ſabbati, oẽs dies ſeptimanę
appellant à ſabbato. Nã diẽ immediate ſequentẽ diẽ ſabbati nominãt primam ſabbati: ſcdo ſe
quentẽ ſcdam ſabbati ſicq; de alĳs. Gentiles vero vocant dies noĩbus planetarũ dicentes dies ſo
lis, dies lunæ & c. Chriſtiani aũt dies nuncupant ferias, qm ſp feriandũ eſt à peccatis. Eſt igitur
huius tituli ſenſus: Pſalmus Dauid. i. pſalmus iſte cõſcriptus eſt à Dauid, ꝑ gloria reſurrectiõis
Chri, quæ facta eſt prima ſabbati valde mane. Ait itaq;.

¶ Expoſitio Pſalmi literalis.

1 Domini] cuius nutui oĩa parent [eſt terra & plenitudo eius]. i. ipſum elementũ & oĩa
in ipſo contenta, vicʒ hoĩes terrẽnaſcentia, & iumenta, q̃d conſequenter clarius expo
nit [orbis terrarũ] hoc eſt, oĩs circũfere ntia partiũ terræ [& vniuerſi q habitãt in eo]
Oĩa iſta ſunt dñi, ſicut creatoris, gubernatoris & cõſeruatoris, queadmodũ in libro Iob.34.
Iob de deo habet. Quẽ cõſtituit aliũ ſuper terrã, aut quẽ poſuit ſuper orbẽ quẽ fabricatus eſt? In
quo hæreſis Manichæi ac Valentini dicentiũ iſta inferiora non eſſe creata à deo lucis, confun
2 ditur. Signũ autẽ huius. ſ. ꝙ dñi eſt terra & plenitudo eius, eſt id quod ſubditur: ¶ [Quia ipſe]
dñs [ſuper maria] hoc eſt, ſuper aliqua brachia maris oceani quod terrã cingit & ambit [funda
uit]. i. firmiter collocauit [eũ]. ſ. orbẽ terrarũ non ꝙ terra ſimpliciter ſit ſuperior aqua, quoniã
terra eſt centrũ vniuerſi. Vnde neceſſe eſt ipſam eſſe in medio mundi, & per conſequens ab aq̃
cingi & in medio eius locari pro maiori ſua parte. Dicitur ergo terra ſuper maria fundata, qa
B diuina virtute factũ eſt vt non ſit tota aquis operta, nec mare erumpẽs ipſam operiat, ſed pars
eius eſt ſuperior mari quantũ ad partes maris terræ vicinas, quatenus animalia cõmorari poſ
ſint in ea. Idcirco ſubiungit [& ſup flumina præparauit eũ] i. fecit orbẽ terræ quantũ ad aliqua
loca eminentiorẽ ripis fluuiorũ præparans habitationi viuentiũ. Et in iſto apparet ineffabilis
ſapientia, atq; omnipotens virtus creatoris, queadmodũ per Ieremiã ait: Audi popule ſtulte q Ierem.5.
non habes cor. Me non timebitis qui poſui harenã terminũ mari, ꝑceptũ ſempiternũ quod nõ
præteribit? intumeſcent fluctus eius, & non tranſibũt illud: ad beatũ Iob: Quis, inquit, concluſit Iob.38.
oſtĳs mare qñ erũpebat quaſi de vulua procedẽs? Circundedi illud terminis meis, & poſui ve
ctes & oſtia, & dixi. Hucuſq; venies, & non procedes amplius. Poteſt autẽ hic locus magis ſpi
ritualiter explanari. Vt ſit ſenſus: Dñi eſt terra hoc eſt militans eccleſia in terra peregrinãs atq;
inſtar bonæ terræ vberes fructus ſanctæ conuerſationis producens: & plenitudo eius. i. tota
virtus, gratia, atq; perfectio fidelium, dño aſcribenda eſt, ſicut datori qui dedit, & fini propter
quẽ omnia fieri debent. Orbis terrarũ. i. hæc ipſa eccleſia per totũ mundũ diffuſa, ſeu ex popu
lis omniũ finiũ mundi collecta, & vniuerſi qui habitant in eo. i. omnes Chriſtifideles in eccle
ſiaſtica vnitate, fide & opere ſtabiles ſunt dñi Ieſu Chriſti, qui ꝓprio ſanguine ſibi acquiſiuit eã
dẽ, ſcdm Apoſtolũ, cuius rationẽ ſubiungit: Quia ipſe ſuper maria, hoc eſt, ſup hoĩes ſeculares, Ephe.5
tanq̃ mare fluctuãtes de vanitate in vanitatẽ & nunq̃ in dño ſtabilitos. Vel, ſup maria. i. ſuper
tribulationes & amaritudines fluctuſq; ſeculi: fundauit eũ. i. corroborauit eccleſiã, nõ ꝙ prædi
C cta ſint fundamenta eccleſiæ, ſed qa Chriſtus ſtabiliuit eccleſiã aduerſus prædicta, ne obruat,
vel penitus ſuperetur ab eis, fecitq; eccleſiã firmiorẽ ac ſublimiorẽ prædictis, ſuper quæ funda
ta aſſeritur. Propter quod ſubditur: & ſup flumina. i. ſuper vitia, tanq̃ flumen fluentia, ſicut lu
xuria atq; cupiditas, q̃ in bonis delectabilibus & vtilibus, inordinate & ſine qete diſcurrũt, nec
ſatiant, ſed magis accendunt. Sup hæc itaq; flumina ꝑparauit eũ. i. eccleſiã, ſeu fideliũ congre
gationẽ, diſponendo eã ad bellũ contra vitia iſta, queadmodũ ait Apoſtolus: In carne ambulã 2.Cor.10.
tes, non ſcdm carnẽ militamus. Nã arma militiæ noſtræ non carnalia, ſed potentia deo. Poſtq̃
Propheta teſtatus eſt, omnia dñi eſſe, nunc ſciſcitatur atq; declarat qui ad dñm tantæ maieſta
3 tis pertingere poſſit, & ait: ¶ [Quis aſcendet in montẽ dñi?] i. qs de naturalibus perueniet ad
apicẽ gratiæ? quis de ſeculo neq̃ intrabit ſanctã religionẽ? quis de ſeruitute peccati, aſcendet ad
obedientiã matris eccleſiæ? quis de imperfectione aſcendet ad perfectionẽ? quis de hac valle la
chrymarũ, aſcendet ad regnũ cœlorũ? [aut quis ſtabit in loco ſancto eius?] i. quis vſq; in finẽ ꝑ
ſeuerabit, in mõte dñi iam prædicto atq; expoſito? Aſcendũt eñ interdũ etiam reprobi, ſed nõ
ſtant niſi electi. Omnes interrogationes iſtæ, in idẽ redire vident, & omnes per reſponſionẽ ſe
4 quentẽ ſoluuntur. Reſpondet eñ Propheta: ¶ [Innocens manibus] qui alteri operando nõ no
cuit [& mundo corde]. i. à ſorde peccatorũ purgatus [qui non accepit in vanũ animam ſuam]
hoc eſt, qui non neglexit implere id, ꝓpter quod anima ſua creata eſt corporiq; infuſa. Creata
eñ & corpori coniuncta eſt anima, vt virtutibus adornetur, ſcientiam ſalutarẽ adipiſci conet,
dño cũ omni obedientia famuletur. Qui igitur iſta acquirit & implet, non accepit in vanũ ani
mam ſuam [nec iurauit in dolo proximo ſuo]. i. nil promiſit, quod non ſoluit, nil firmiter affir

mauit,quod verificare non potuit,nil cũ iuramento asseruit,vt aliũ falleret. ¶[Hic]qui ista ob 5
seruat[accipiet benedictionẽ].i.gratiarꝫ dona,& multiplicationẽ eorũ[à dño & miam].i.indul D
gentiã,& omne quod petit[à deo salutari suo].i.à deo in quo salus sua consistit, vel à Christo
saluatore.Deinde quod singulariter dixit,omnibus applicat iustis. ¶[Hæc].i.qui taliter viuũt 6
[est generatio quærentiũ eũ] quia isti sunt renati in dño, pertinentes ad numerꝫ regeneratorꝫ
in Christo,& quærunt dñm per fidẽ & sancta desideria bonaq; opera.Nec solũ quærunt dñm
per fidẽ, sed hæc est(inquit) generatio[quærentiũ faciẽ dei Iacob]hoc est,desiderantiũ videre
deũ in patria clare per speciẽ,in præsenti quærunt eũ contẽplari volẽtes eũ sicut nunc possunt,
1.Cor.13 sed in futuro cupiunt eum cognoscere,sicut & cogniti sunt.Si ergo tu deum quæris,si eum vi
Tobiæ.4 dere,si ei coniungi desideras, fac proximo, quod tibi vis fieri:talẽ te exhibe fratri, qualẽ optas,
vt se deus exhibeat tibi. Ab omni vanitate, & vili occupatione atq; malitia, purga aciẽ mẽtis,
quoniã deus non nisi à purgatissimis mentibus cernitur,nilq; vel minimę maculę esse potest in
anima,quæ diuinæ luci immediate iungetur,quoniã tantũ à deo distamus, quantũ vitijs sub
iacemus. ¶[Attollite portas principes vestras.]Hæc est vox angelorꝫ sanctorꝫ,cũ Christo ad 7
inferos descẽdentiũ,eũq; p̃euntiũ vt famuli dñm,& ad dæmones ita loquentiũ,Attollite.i.a
perite,o principes tenebrarꝫ,portas vestras.i.claustra inferni,seu potestatẽ & ius,quod hucus
q; habuistis in animas electorꝫ,propter originalis peccati reatũ,ob quẽ impediebantur ab in
gressu regni cœlorꝫ[& eleuamini portæ æternales].i.aperiamini prædictæ portæ,quæ ab ori
gine mundi clausæ fuistis vniuersis & sine fine clausæ manebitis reprobis, quantũ ad liberati
onẽ. Vel,eleuamini portæ æternales.i.ad Christi contẽplationẽ erigite vos o animæ electorũ,
quas Christus mõ ingreditur per beatificã visionẽ, & in æternũ in vobis manebit. Propterea
subditur[&introibit rex gloriæ] q̊d ad vtrãq; expositionẽ refert.Nã infernũ.i.limbũ patrum. E
Christus intrauit,mentes quoq; animarꝫ illic captiuarꝫ ingressus est. Nã statim,vt aĩa Christi
à corpore suo gloriosissimo separata fuit,infernũ intrauit,& oẽs animas sanctorꝫ,clara diuini
tatis visione beatificauit,quoniã pro originali plenissime satisfecit,propter cuius reatũ,animę
sanctæ retardabantur à visione beata.Ad hanc vocẽ,admirati dæmones, aiunt. ¶[Quis est
Lucæ.11 iste rex gloriæ]qui tã inconsuete,tã gloriose,tanq; secure descendit ad nos?Quibus angeli san 8
cti rñdent[dñs fortis]ratione diuinitatis[& potens]rõne humanitatis,per cuius passionẽ,mor
tẽ,ac dæmones superauit[dñs potens in prælio].i.in passione qua principẽ huius mundi alliga
uit,foras eiecit,& vasa eius diripuit.Hic ergo est rex gloriæ. Porro per hoc, quod isto in versu
vocatur Chr̃s rex gloriæ,atq; in versu sequenti dñs virtutũ,manifeste probatur,ꝙ ipse sit ver⁹
deus.Nulla enim pura creatura dici potest rex gloriæ,aut dñs virtutũ,quia authoritatẽ regni,
atq; dñij ex seipsa non habet. ¶[Attollite portas principes vestras]Hęc est vox sanctorꝫ ange 9
lorꝫ,Christũ in ascensione præcedentiũ,& cœlestibus ciuibus atq; principibus clamantiũ.At
tollite o principes.i.angelicę potestates,portas vestras.i.reserate ingressum regni cœlorꝫ,parã
tes introitũ filio dei,ac venientibus secũ,q̃tenus cũ reuerentia debita suscipiatis eundẽ[& eleua
mini portæ æternales].i.patefacite vos ianuæ vitæ æternæ.Portæ istæ non sunt corporalit̃ in
telligendæ, sed facultas, virtus, seu ius ingrediendi vitam æternam,est porta cœlorum,[in
Hebræ.9 troibit rex gloriæ],sicut ait apostolus. Non in manufacta sancta Iesus introijt exemplaria ve
rorꝫ,sed in ipsum cœlũ,vt appareat nũc vultui dei pro nobis. Interea angeli audientes hãc vo F
cẽ,aspicientesq; Christũ tã gloriose ascendere,inquirunt ab angelis superioribus. ¶[Quis est 10
iste rex gloriæ?]tanq̃ à doctoribus cupientes plenius edoceri: q̃bus angeli cũ Christo veniẽtes
rñdent[dñs virtutũ]i.ipsemet deus vnigenitus dei patris,qui est dñs Sabaoth.i.exercituũ atq;
vniuersarꝫ virtutũ cœlestiũ,[ipse est rex gloriæ].i.princeps lætitiæ,fons felicitatis ęternæ,rex
Matth.28 tantæ excellẽtiæ,cui scd̃m ꝙ hõ est,data est omnis potestas in cœlo & in terra. Aduertendũ est
hic,ꝙ iuxta doctrinã diuini ac magni Dionysii,septimo cœlestis Hierachiæ capitulo, Christo
ascendente,Angeli tres quæstiones fecerunt.Prima fuit inferiorꝫ,q̃rẽtiũ à supioribus cũ Chr̃o
venientibus.Quis est iste rex gloriæ? Non enim tã perfecte nouerunt mysteria Christi,vt supi
ores,quãuis secundũ Augustinũ omnes angeli sancti agnouerunt à principio mundi mysteri
um Christi,vicꝫ incarnationẽ filij dei,& hoc saltẽ in generali. Secunda erat quæstio angelorꝫ
primæ ac summæ Hierachiæ,q̃rentiũ inter se.Quis est iste,q venit de Edõ,tinctus vestibus de
Isaiæ.63 Bosra?Edõ interpretat̃ sanguinea,Bosra vero munita.Est igit̃ sensus. Quis est iste, tã præcla
rus & candidus,q venit de mundo sanguineo per peccata, ac munito contra deũ per malitiã?
Hanc autẽ quæstionẽ, faciũt angeli summi inter se, non quasi volentes à seinuicẽ edoceri quo
niã oẽs immediate illuminantur à deo,sed q̃runt sic conferendo inter se,quatenus ostendant se
scientiã sanctam appetere, neq; audere diuinã in eos processiuã instructionem anticipare aut
præfixos sibi terminos transilire,quasi deliberent,Primo inter se, vt fiant idonei ad illumina
tionem

A tionē diuinam. Vnde & Chrs per seipsum eis respondet. Ego q loquor iustitiam, & ꝓpugna- Isai.63.
tor sum ad saluandū. Tertia q̃stio est, q̃ angeli summi faciūt Chro, dicentes: Quare ergo rubꝝ
est indumentū tuū & vestimenta tua sicut calcantiū in torculari? Indumētū Chri est corpus e- Ibidem
ius, q̃d fuit suę diuinitatis tēplū atq; latibulū. Est itaq; sensus: Quare sanguie rubricatū fuit cor
pus tuū, sicut cicatrices testantur, si tam iustus es, & idē saluator? Quibus Chrs rñdet. Torcular
calcaui solus, & de gentibus non est vir mecū. i. diabolū, peccata, & mundū solus deuici, & pas- Ibidem
sionē pro omnibus pertuli, nec est aliq̃s patiēs mecū, ꝑ mundi sceleribus. Has q̃stiōes faciunt
angeli summi, q̃a nec ipsi penetrare possunt ꝓfunditatē incarnationis, ac alioꝝ mysterioꝝ dñi
saluatoris. Ecce psalmus iste lucifluus, breuiť docuit nos maiestatē cōtēplari diuinā, cuius im-
perio vniuersa subduntur, quatenus excitet nos ad reuerentiā, ac sanctū timorē altissimi crea-
toris. Docuit quoq; qualē esse oporteat eū, qui ad dñm pertinere desiderat, quatenus exhorteť
nos ad cordis munditiā. Postremo, docuit nos de Christi felicissima ascensione, quatenus eri
gat corda nostra ad superna, queādmodū ait aplus: Quæ sursum sunt q̃rite, vbi Christus est in Col.3
dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terrā.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM XXIIII

¶Expositio tituli

TItulus psalmi est. In finem psalmus Dauid. i. psalmus iste in finem, perficientem seu cōsū-
mantem. i. in Christum nos dirigens, est Dauid loquentis hic in persona pœnitentis ꝑ fla
B gella correcti. Est enim hic Psalmus oratio ecclesiæ, atq; cuiuslibet vere contriti, consolationē
ac opem quærentis, contra mala culpæ & pœnæ. Ait itaq;.

Expositio psalmi.

1 AD te dñe] Deū totius salutis meæ summūq; bonū cordis mei [leuaui aīam meā] ꝑ fi-
dē certissimā te contēplando, carnalia, ac sensibilia deserendo, atq; in te oīm reꝝ al-
tissimo vertice, mētis meæ intuitū affectuosissime figendo. Queādmodū Isa. monet. Isaiæ.52
Excutere de puluere, consurge [deus meus] quē summe ac vnice colo & diligo [in te
confido] non in rebus caducis: Idcirco [non erubescā]. i. da mihi vt nil dignū erubescentia agā,
vicꝫ, vt non peccē. Est eñ erubescentia, timor de aliq̃ turpi. Nil aūt peccato turpius esse potest.
Vel sic, non erubescā. i. non timeā propria peccata confiteri, sed impleā illud: Fili mi, da gloriā Iosue.7
deo Israel, & confitere atq; indica q̃d feceris. Vel, non erubescā de opere bono, de quo imperfe-
cti sæpius erubescunt, propter aliq̃d cōseq̃ns. s. propť pœnam, vel irrisionē alioꝝ. Itaq; nō e-
rubescā, ne mihi contingat, q̃d tu dñe Iesu in euangelio dicis. Qui me erubuerit & meos sermo-
nes, hunc filius hoīs erubescet, cū venerit in regno suo. Veruntñ est quædā erubescentia bona, Luc.9
de qua ait philosophus, quod sit optima passio. Est eñ timor de aliquo inhonesto. De hac ergo
non loquitur hic propheta, imo rogare debemus dñm, vt oīno erubescamus, dū aliquid vitio-
2 sum cōmittimus. Ne illud nobis dicať. Fons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubesce- Ierem.3.
re. Nā qui in malo habituati sunt, non erubescūt. Vel, nō erubescā. i. nō cōfundar à te, in die iu
dicij mei particularis, q̃n aīa mea à corpe exiens, statim iudicabiť à te, neq; in die vniuersalis iu
2 dicij. Vñ subiūgiť. ¶[Neq; irrideāt me inimici mei] vicꝫ dæmones, q suos ministros mō occul
C te deridēt, sed in die vtriusq; iudicij, maxime tñ in die extremi iudcij, eos manifeste irridebunt
[etenim vniuersi q sustinent te]. i. q nūc oīa, quæ sibi contingunt, æquanimiter ferunt, & tibi
vltionē iudiciūq; cōmittūt, queādmodū scriptū est: Mihi vindictā, & ego retribuā, dicit dñs, isti Deut.32
[non confundenť] in tpe iudicioꝝ istoꝝ, sed audiēt verbū illud honorificū atq; dulcissimū. Ve- Roma.8
3 nite bñdicti patris mei, ꝑcipite regnū, &c. ¶[Confundanť oēs iniq̃ agētes superuacue]. i. pec- Matth.25
catores, q inutiliter & vane malitias ꝑpetrant, confundanť in pñti vita, ad pœnitētiā salutarē,
ne æternaliter confundantur, queādmodū scriptū est. Cōfundimini & erubescite sup vijs vr̃is
dicit dñs. Et hoc mō q̃d dr̃, cōfundanť, optādo exponiť. Vel sic, Cōfundanť oēs iniqua agentes Ezec.36.
supuacue. i. vituperentur à te, in æternūq; pereant, sicut cōminaris. Dabo, inq̃ens, vos in oppro Ierem.23
briū sempiternū, & ignominiā æternā, q̃ nunq̃ obliuione delebiť, & ita q̃d dr̃, Cōfundantur, in
telligendū est ꝓphetatiue, nō optatiue, nisi ꝓpheta dicat hoc de his, q obstinati permanent, vel
4 conformando affectū suū diuinę iustitiæ. ¶[Vias tuas]. i. mandata tua dñe [demonstra mihi]
. i. lumē grã tuæ mihi infunde, q̃tenus tua ꝑcepta actualiter pēsem, ac diligenter obseruē [& se-
mitas tuas doce me] Aliud nihil dicit, nisi q̃d dictū est, sed dictū alijs verbis resumit, propter af
fectus sui feruorē, atq; vt corda nr̃a inflammet. Vel, semitas tuas. i. vias perfectas, quæ sunt euā
gelica consilia doce me non solū vt ea informiter sciam, quod & reprobis cōpetit, sed vt opere
5 & veritate ea perficiā. ¶[Dirige me] ad teipsum, & ad beatitudinē sempiternā, vt ad tuū hono
rē oīa agā [in veritate tua]. i. in lege diuina, q̃tenus scd̃m eius rectitudinē & doctrinam, omnia
opa mea disponā, ac ordinem ad vltimū finem [& doce me] vt sciā q̃d acceptū sit corā te omni Sap.9

Rom.12 tpe,ſciāq;(prout hortať Apľs)q̃ ſit voluntas dei bona,bñplacens,& pfecta. Idcirco aũt oro do: D
Iohan.10. ceri à te[qa tu es deus ſaluator meus] qa aĩam tuã poſuiſti p me, & à pctis, & à iugo diaboli,à
dãnatione ęterna redemiſti me[& te ſuſtinui tota die]i.om̃i tpe,q̃ viuo ſub ſole p̃ſtolatus ſum
tuã clementiã,& meipſum,ac oĩa q̃ mihi eueniunt,tuæ pietati cõmiſi,idcirco. ¶[Reminiſcere 6
miſerationũ tuaꝝ dñe,& mĩaꝝ tuaꝝ,q̃ à ſeculo ſunt. Reminiſcentia & obliuio,in incõmutabi
li deo pprie nõ cadũt, ſed p trãſſumptionẽ,dr̃ deus reminiſci,dũ exaudit,parcit,ſuccurrit:Obli
uiſcivero,dũ oppoſito modo ſe habet. Deniq; mĩa prout in deo eſſe cenſeť,non eſt niſi bonitas
eius pĳſſima. Miſeratio aũt dei,eſt effectus mĩæ eius. Multæ ergo pñt eſſe miſerationes dei,qm̃
multa ſunt opa pietatis diuĩæ, ſed mĩa dei nõ eſt niſi vna q̃ eſt diuina eſſentia. Cur ergo modo
pluraliter ait & mĩaꝝ tuaꝝ,niſi ꝙ diuina mĩa,q̃ in ſe vna & ſimplex eſt,pluraliter noĩať,ppter
diuerſitatẽ ſuoꝝ effectuũ:Igiť dñe,reminiſcere miſerationũ tuaꝝ.i.attende q̃tã pietatẽ & gr̃am
prioribus ſanctis dediſti,& mihi fac,queẽadmodũ illis feciſtis,indulgendo mihi ſp in om̃ibus.
Et reminiſcere mĩaꝝ tuaꝝ,q̃ à ſeculo ſunt.i. recorderis pietatis tuæ æternæ, q̃ ab origine mũ
di fuit in te,& effunde benignitatis tuæ effectus in me,clementiæ tuæ abyſſum, atq; totius mię
tuæ pelagus,in æternũ oñde in me. ¶[Delicta iuuentutis meæ].i.pctã cõmiſſiõis,fctã in iuuẽ 7
tute[& ignorantias meas].i.pctã omiſſionis[ne memineris] reſeruando mihi pœnã æternã p
eis,ſed in pñti da mihi ea delere. Vel delicta.i.pctã ex malitia,ſeu electione mali ppetrata & ig
norantias.i.pctã ex infirmitate admiſſa,ne memineris. Oĩs em̃ q peccat,vel peccat ex paſſione
& iſte faciliter emẽdať,qa paſſione ceſſante,ceſſat pctm̃:Vel ex habitu malo, vic; ex certa mali
tia,& iſte difficulter corrigiť,qa difficile eſt habitũ extirpare. Theologi vero dicunt,peccatũ pce E
dere,vel ex infirmitate, q̊d eſt peccatũ contra patrẽ, cui appropriať potentia, vel ex ignorãtia
q̊d eſt peccatũ cõtra filiũ,cui appropriať ſapĩa,vel ex certa malitia,q̊d eſt peccatũ cõtra ſpm̃ ſan
ctũ,cui appropriata eſt bonitas,ſed hæc tria reduci pñt ad duo p̃dicta. ¶[Scd̃m mĩam tuã me 8
mento mei tu].i.nõ ſcd̃m mea pctã,nõ ſecũdũ iuſtitiæ tuæ rigorẽ,ſed ſcd̃m mĩam tuã fac mihi,
pctã ignoſcẽdo,gr̃am infundendo, meq; in om̃i bono conſeruando,& hoc fac [propter boni
tatẽ tuã dñe].i.propť teipſum,& nominis tui honorẽ. Hoc eſt quod Nehemias ait. Memento
Nehe.13 mei deus meus in bonũ,& ne deleas miſerationes tuas à me. ¶[Dulcis & rectus dñs]i.ſuauis in 9
ſe, & alĳs pius, rectus q̊q;.i.iuſtus,imo,ipſe eſt vniuerſæ dulcedinis cauſa fontalis,cuius dulce
do in ſeipſo vere, ſimpliciterq; immenſa exiſtit[propter hoc legẽ dabit delinquentibus in via]
.i.hominibus q ſæpe deliquũt in vita pñti,q̃ eſt pegrinatio & via ad vitã æťnã. Triplicẽ legẽ cõ
tulit de⁹ hoĩb⁹.ſ.legẽ naturalẽ,legẽ ſcriptã,& legẽ euangelicã,& oẽs hæ leges,ſunt datæ hoĩbus
Eccle.17 quatenus iuſte viuant:& deus ppter ſuam dulcedinẽ & æquitatẽ,p̃ſtitit eas hominibus,qm̃ pi
um ac iuſtũ fuit,vt creator rõnali creaturæ legẽ viuendi p̃figeret,propť q̊d in Eccl.dr̃. Oñdit de
Matth.5, us hominibus bona & mala,& lege vitæ hæreditauit illos. Iuſtitiam & iudicia ſua oñdit illis,&
dixit eis:Attẽdite vobis ab omni iniq̊. Quod aũt hic dr̃ dulcis & rectus dñs,cõuenienť de Chro 10
Luc.6 accipiť,q legẽ euangelicam dedit in monte vbi octo beatitudines diſcipulis declarauit. ¶[Di
riget]ipſe dñs p inſpirationẽ,& gr̃am ſpũs ſancti[manſuetos].i.patiẽtes [in iudicio]diſcretio
nis,vt ſeipſos vere diſcutiant,iudicẽt,& emendent. Diriget eqdẽ eos,qm̃ impatiẽtia,q̃ rõnis iu
diciũ plurimũ impedit,carẽt,ac p hoc capaces ac digni ſunt à dño dirigi p dona ſpũs ſcti. Nam F
p donũ ſapientiæ iudicamus de diuinis,p donũ ſcientiæ de creatis,p donũ cõſilĳ, de actib⁹ hu
manis[docebit mites vias ſuas]i.dñs informabit homines,q iracũdię motus vicerũt,opatiões
ſalubres ac ſanctas, qa ad om̃e bonũ dirigit eos. Cõiter accipi ſolẽt manſuetudo & mititas,p
eodẽ,ſed qa ppheta loqtur de eis diſtincte,idcirco manſuetudo iam ſum pta eſt p patiẽtia,q̃ eſt
virtus moralis,refrenans paſſionẽ triſtitiæ ſicut & mititas iram reſtringit. ¶[Vniuerſæ viæ 11
dñi].i.omnia opa dei ſunt[mĩa & veritas].i.in omnibus effectibus dei apparent atq; relucent
miſericordia dei & iuſtitia eius. In aliqbus tñ miſericordia dei euidẽter apparet,vt in electis:&
in qbuſdam manifeſtius apparet iuſtitia,ſicut in reprobis. Tñ qm̃ reprobi citra cõdignũ à deo
in hac vita relinquunť,& in inferno torq̃nť,idcirco in eis miſericordia dei apparet. Electi vero
vltra condignũ p̃miant,ſicq; in eis miſericordia locũ habet,& q̊d iſtud ẽ veꝝ,cõſtat[reqrẽtib.
teſtamẽtũ ei⁹,& teſtimõia eius].i.hominib.q in hac vita reqrũt legẽ diuĩam,& veritates,quę in
ea credẽdæ traduntť. Poſſent hic multa dici quõ in om̃i ope creatoris cõmiſcenť,miſericordia &
veritas, De qbus Anſel.in ſuo pſologiõ pulcherrime tractat, oñdẽs quędam eẽ iuſta ex pte dei,
vt ꝙ malis miſereť, qa tam bon⁹ ẽ deus, vt iuſtũ ſit eũ etiam malis bñfacere. Quędam ꝟo ſunt
iuſta ex pte dei & nr̃i,ſicut dũ bonis bñfacit. Cur ꝟo potius deus iuſte eligat miſereri vni malo
q̃ alteri,à nobis inueniri nõ p̃t,imo,vt ait Aug. Hoc noli inueſtigare,ſi nõ vis errare. Sed de iſta
materia tranſeo,& ad Anſelmũ ſtudioſos remitto. ¶[Propť nomẽ tuũ].i.propť teip̃m, & vt 11
oñdas diuitias miſericordiæ tuę in me[ppitiaberis pctõ meo]vt ſpo[multũ ẽ em̃]Non ꝙ mul
titudo

A titudo pc̃ti sit cã meritoria indulgentiæ dei, sed qa est cã propter quã peccati remissio dici pt̃ p
pitiatio. Ponit aũt hic singulare p plurali, dum ait, propitiaberis pc̃tõ meo qm̃ sensus est, propi
tiaberis oĩbus pc̃tis meis. Vnũ nanq; mortale pc̃m̃ sine alio, nũq̃ dimittit in eo q plura mor
talia habet, sed vnum veniale sine alio põt dimitti. Interea propheta mutat personã & subdit.
13 ¶[Quis est hõ, q timet dñm] casto ac filiali timore: hic talis magnus & felix est, qm̃ dñs [legẽ sta
tuit ei]. i. legem diuinã proposuit ei [in via quã elegit]. i. in sancta conuersatione quã sponte as
14 sumpsit, malam cõuersationem cõtemnens. ¶[Anima eius] q sic timet dñm [in bonis demo
rabitur]. i. in pñti vita pseuerabit in gr̃a atq; virtutibus, & in futuro æternalr̃ pmanebit in glo
ria cum electis: eritq; vtrobiq; diues in Christo [& semen eius]. i. fructuosa vita sua [hæredita
bit terram]. i. in hoc seculo habebit corpus sibi ac rõni subiectũ, in futuroq; seculo possidebit re
gnum cœlorum, qđ est regio viuorum seu terra viuentiũ. Et de vtraq; hac terra exponi põt, secun
15 dum modũ pdictum, qđ Christus in Euang. dicit: Beati mites, qm̃ ipsi possidebunt terrã. ¶[Fir Matth.5 Hebr.13
mamentũ]. i. cã oĩs stabilitatis ac pfectionis [est dñs timentibus eũ] quemadmodũ apl̃s: Opti
mum (inquit) est gr̃a stabilire cor [& testamentũ ipsius]. i. lex dei ad hoc data est [vt manifestet
illis]. i. q̃tenus agnoscatur ac impleatur ab ipsis. Seqtur versus dulcissimus ac saluberrimus.
16 ¶[Oculi mei sp ad dñm]. i. intentio & cõtemplatio cordis mei ad deũ erecta est sp. i. in oĩ tpe 2.Cor.3.
debito, vel sp actu aut habitu. Hoc cõuenit his, q cum aplo dicere possunt. Nos aũt reuelata fa Thren.3
cie gloriam dñi speculantes, in eandem imaginem transformamur de claritate in claritatẽ. Vñ
ait Iere. Leuemus corda nr̃a cum manibus ad deũ in cœlos. Ideo autem. Oculi mei semper ad
B dñm [qm̃ ipse euellet de laqo] liberabit de insidijs inimici, de omni tentatione & vitio, quibus
nĩa captiuat [pedes meos]. i. peregrinationem meã, seu actus vitæ meæ in isto exilio, laqis ple
17 no. ¶[Respice in me] implendo cordis mei affectũ in bonis [& miserere mei, qm̃ vnicus]. i. so
lus & pter te adiutorẽ ac miseratorem non hñs [& pauper] indigens gr̃a tua, & nil boni potẽs
p me [sum ego.] Hoc mõ vnica & paup fuit illa sanctissima Ester, q̃ dixit ad dñm. Adiuua me
18 solitariam, & cuius pter te nullus alius auxiliator est. ¶[Tribulationes cordis mei multiplica Hester. 14
tæ sunt] qa affligor pro pc̃tis commissis, affligor propter defectũ pfectiõis, affligor timore pœ
narum, desiderio gaudiorum. Spes em̃ q̃ differtur, affligit aĩam. Affligor molestia tentationum, com Prouer. 13
passione proximorum. Qm̃ ergo tantis malis nũc tribulor. Ideo oro [de necessitatibus meis erue
me]. i. ab indigentijs istis corpalibus cibi, potus, somni, vestitus, atq; similiũ libera me, vt nõ tã
freqnter impediant aĩam à cõtemplatione diuina, sed vtar eis solum q̃tum oportet, non q̃tum
delectat, nec sim solicitus de crastino, sed primo quærã regnũ dei, ac per hoc, oĩa illa mihi adijci
antur. ¶[Vide humilitatẽ meã]. i. benigne cõsidera vilitatẽ & contritionẽ meã, qũo meipsum Matth.6
cõtemno [& laborem meũ]. i. satisfactionẽ pro culpis meis atq; conatũ, quo facio qđ in me est
20 pro gr̃a acqrenda [& dimitte vniuersa delicta mea] quo ad pœnam & culpã. ¶[Respice inimi
cos meos]. i. dæmones reprime, & hoĩes malos conuerte, meq; ab eis cõserua [qm̃ multiplicati
sunt]. i. qa proprijs viribus eis resistere neqo, propterea ad tuã pietatẽ cõfugio [& odio iniquo
21 oderunt me] qa spũalia bona mihi auferre conantur, & à te deo meo elongare me cupiunt qđ
C est pessimũ odiũ, & pc̃m̃ in spm̃ scm̃, qđ dr̃ inuidentia fraternæ gr̃æ. ¶[Custodi aĩam meã] in
profectu virtutũ & oĩi bono. Scio em̃ q vtilr̃ scriptura admoneat. Omni custodia serua cor Prouer. 14
tuũ, qm̃ ex ipso vita pcedit. Sed qm̃ non sufficio p meam virtutem hoc ipm̃ implere, qa (vt Iere Iere. 10
mias ait) nõ est in hoĩe via eius. Idcirco o dñe, custodi tu p continuã gr̃am atq; angelicã opem,
aĩam meã ne recedat à te [& erue me] à malis pteritis, pñtib. & futuris [nõ erubescam, qm̃ spe
raui in te] Hoc in primo huius psalmi versu satis expositũ est. Deinceps cõmemorat bñficium
22 sibi collatũ à dño, seu fructum sperandi in deo, & ait ad gloriã creatoris. ¶[Innocẽtes & recti]
. i. simplices, nulli nocentes sed recedentes à malo, & iuste facientes bonũ [adhæserũt mihi] cor
dis cõsensu approbando opa mea, & opitulando studijs meis [qa sustinui te]. i. longanimit̃ at
q; fiducialiter expectaui in oĩi euentu. Vnũquodq; em̃ applaudit suo simili, qm̃ similitudo est
cã amoris. Ideo boni bonis adhærent: & hæc sola est vera & sancta dilectio, q̃ in silitudine v̄tu
23 tis ac bono honesto fundat̃. ¶[Libera de⁹ Israel]. i. ppl̃m te fidelr̃ cõtẽplantẽ [ex oĩb⁹ tribulatio
nibus suis] dãdo ei vitã ac reqem sempiternã, post huius seculi pegrinationẽ pœnalẽ. Ecce q̃ af
fectuosissimẽ & efficacissimẽ orones cõtinent̃ in psalmo isto: & q̃ suauiter atq; pclare laudatur
deus in eo, tã q̃ ad seipm̃ q̃ in ordĩe ad suos effectus. Studeam⁹ ergo hũc psalmũ pnobilẽ, cũ cor
diali cõtritiõe, cũ gustu mẽtali, cũ charitate diuina, cũ delectatiõe diuini pconij, cũ ardenti affe
ctu proficiẽdi cãtare, vt deuotẽ orõnis effectũ, diuinæq; laudis fructũ mereamur sortiri.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXV.

¶Expositio tituli.

BReuis demũ est titulus psalmi istius, s. Psalmus Dauid. Et dicunt aliqui expositores, q hoc
loco

loco per Dauid nõ intelligitur Christus,sed q̃libet hõ perfectus. Veruntñ quicq̃d sit de hoc, vi- D
detur omnino psalmus iste posse exponi de Christo, etiã aptius quã de aliq̃ alio. Christus ergo
vt homo,ait ad deum. ¶Expõ literalis.

IVdica me dñe].i.à malis discerne & separa me, atq; scd̃m iustitiam meam restitue mihi ac-
cidentale p̃miũ.Christ⁹ em̃ optauit à malis secerni,ad patrem redire,& beatificari in corpe.
Matth.17 Vnde in Euang. ait:O gñatio mala & incredula,q̃diu apud vos ero,q̃diu patiar vos?Et iterũ:
Iohan.17. Pater clarifica me claritate quã habui,anteq̃ mundus esset corã te.Deus quoq; iudicauit Chr̃m
hoĩem,iudicio discretionis & remunerationis.Ideo aũt iudicari peto o dñe [qm̃ ego in innocẽ
tia mea ingressus].i.innocenter in om̃ibus cõuersatus [sum,& in dño sperans nõ infirmabor]
mente,licet in corpe patiar,nam aĩo stabilis ero ac fixus in dño. Chr̃s nãq; à perfecta fortitudi-
ne mentis nunq̃ defecit,q̃uis spontanea dispensatiõe quasdã passiões aniæ assumpsit. Illę q̃ppe
passiões nõ impediuerunt actũ rõnis in ipo. Nulla em̃ passio appetitus sensitiui,p̃uenit rõnem
in Chr̃o,sed ipse q̃s voluit,sponte admisit. ¶[Proba me dñe].i.p̃mitte me pati aduersa ac du-
ra,p mũdi salute,vt oẽs agnoscant me,p̃batũ & tibi acceptũ.Itaq; proba me.i.p pœnas expire
obediam meã,nõ vt tu aliq̃d de nouo agnoscas, sed vt aliis p̃batione ac approbatione meã oñ
das [& tenta me].i.tentari me sine à Satana,& à pharisæis ac scribis, qtũs mea tẽtatio fiat aliis
cã vincendi tentationes & mea resistentia atq; victoria,fiat aliis forma resistendi tentatiõibus,
supandiq; eas [vre] igne passionis [renes meos & cor meũ].i.naturã sensitiuã & appetitũ ipsi⁹.
Nam tota natura corporea Chr̃i vehementi dolore passa fuit,dolor q̃q; interior, & timor atq;
tristitia,prout sunt passiões aĩæ afflixerunt cor.i.appetitũ sensitiuũ,aniæ Chr̃i. Vel sic,vre,igne E
sancti spũs renes meos & cor meũ, s.vt feruor charitatis in voluntate exñs,redũdet in inferiorẽ
p̃tem aniæ,faciatq; appetitũ sensitiuũ ardenter paratũ, ad sustinendũ ignominiã mortis p mũ-
do.Istud aũt in Chr̃o impletũ est.Nam postq̃ ab orone surrexit, Iudæis intrepidus obuiã iuit,
Iohan.18. & dixit.Quẽ q̃ritis?ita q tũc natura inferior prõptissime,& sine pauore seq̃batur appetitũ in-
Heb.4. tellectualem ac rõnem. Porro q ista Chr̃o conueniant,patet ex eo q̃d apost.ait: Nõ habemus
pontificẽ q nõ possit cõpati infirmitatibus nr̃is,tentatũ aũt p oĩa pro similitudine, absq; pc̃tõ.
Heb,2. Et iterũ de Chr̃o loq̃ns.Debuit(inq̃t)per omnia fratribus similari.In q̃ em̃ passus est ipse & ten
Lucæ.24 tatus,potens est eis q tentantur auxiliari.Ideo etiã Christus orat probari,tentari & vri,q̃a alit
nõ potuit gloriã suã intrare ac mundum saluare, eo mõ q̃ ipse asserit:Nonne hæc oportuit pati
Chr̃m,& ita intrare in gloriã suã?Conseq̃nter rõnem assignat, cur tam secure ista desiderat,&
ait ad deũ. ¶[Qm̃ mĩa tua añ oculos meos est].i. q̃a incessant confido in te & in gr̃a tua, quã
mihi misericorditer p̃stitisti,confirmatus sum,ex q̃ certus sum nõ me posse deficere [& compla
cui in veritate tua].i.in tua iustitia,& scd̃m exigentiã seu dictamen diuinæ tuæ iustitiæ, placui
tibi,eo q nil vnq̃ pc̃ti contraxi aut feci.Vñ nil erat in me,vñ displicere tuę iustitiæ possem.Hoc
est q euangelistæ patrẽ dixisse testant ad Chr̃m.Hic est filius meus dilectus,in q̃ mihi bñ com-
placuit. ¶[Non sedi cũ concilio vanitatis].i.cũ vanis cõsiliatoribus vana & mala q̃rentib.non
feci morã,adiuuando eorũ cõsilia,vel eis consensum p̃bendo [& cum iniq̃ gerentibus nõ intro-
ibo] viã iniustã,faciendo q̃ ipsi faciunt,vel cõicando opibus eorũ infructuosis,& hoc ideo, q̃a
¶[Odiui ecclesiã malignantiũ].i.congregationẽ eorũ,q ex proposito pc̃tis insistunt,hos odio,in
Lucæ.19 quantũ sunt malignantes,non in quantũ sunt homines.Odio igit in eis non naturã sed culpã
imo Christus pc̃tõres dilexit,instruxit,conuertit,redemit,qm̃ filius hominis venit q̃rere & sal-
M at,9. uum facere q̃d perierat [& cum impiis] q peccant in deũ [non sedebo] mente approbando q̃
Luc.7 agunt.Christus tñ(sicut in Euang.scribit)cũ publicanis & pc̃tõribus interdũ comedit,bibit &
sedit,nõ vtiq; nisi vt eos ab errore reduceret,sciẽsq infirmi medico indigerent. ¶[Lauabo in-
ter innocẽtes manus meas].i.opa mea pura exhibebo, vel me ab om̃i peccato, q̃d Iudæi impu-
tant mihi,veraciter me corã te dñe excusabo,sicut & oẽs innocentes q false accusant facere p̃nt
[& circundabo altare tuũ dñe].i.charitatẽ q̃ diligo te & proximũ, vndiq; adornabo opib.san-
ctis,agẽdo & patiẽdo q̃cq̃d charitas exigit.Bñ aũt charitas appellat dei altare,q̃a necesse est om-
Leuit.6 nia in charitate offerri & facere.Vñ in Leuit. habet:Ignis est iste p̃petuus, q nunquã deficiet in
altari.Per hũc etem̃ ignẽ charitas designat,q̃ sp in ara cordis ardere exigitur. ¶[Vt audiã vocẽ
laudis].i.propterea circũdabo altare tuũ,vt audiam vocẽ laudis, vcz vt mẽte aduertam, quod
Psalm.84 mihi deus de sua maiestate p modũ laudis,reuelat. Quemadmodũ infra habet. Audiã q̃d loq̃t
Isaiæ.50 in me dñs deus. Et de Christo apud Isa. legit:Dñs deus aperuit mihi aurem,ego aũt non con-
tradico,retrorsum non abii.Propter q̃d subdit hic [& enarrem vniuersa mirabilia tua]Chr̃us
em̃ p̃dicando narrauit mirabilia dei hoĩbus scd̃m q ipse ap̃lis dixit: Om̃ia q̃cunq; audiui à pa-
Iohan.15 tre meo,nota feci vobis.Oĩa em̃ q̃ deus inspirauit animæ Christi, vt ea hominibus manifesta-
ret,illa Chr̃us enarrauit,non tñ simplr vniuersa mirabilia dei narrauit,q̃a nec mũdus ea cape-
re pos

A re possent. ¶[Dñe dilexi decorẽ domus tuæ].i. interiorẽ ornatũ aïæ, seu cordis mundititã, qa hæc docui verbo & ope. Dr aũt aïa dom⁹ dei, qm̃ aïa iusti sedes est sapïæ, & deus p fidem habitat in cordibus nr̃is, teste apost. Vel sic: Dñe, dilexi decorẽ domus tuæ, i. domũ tuã decorã, vcz ecclesiã militantẽ, quã mihi elegi in spõsam, nõ hñtem maculã neq; rugam, hãc, dilexi quia pro eius salute sanguinẽ fudi dilexi, quoq; [& locũ habitatiõis gloriæ tuæ] i. ecclesiã triumphantẽ, quia vt reædificaretur eius ruina descendi in mundũ & pertuli mortẽ, sed & ego cũ magno affectu ascendi in locũ illũ cœlestem. Hoc est quod ait Apost. Decebat enim eũ propter quẽ oïa, & p quẽ oïa, qui multos filios in gloriã adduxerat, authorẽ salutis eoꝝ, per passiones consumari. ¶[Ne pdas cũ impijs deus animã meã] dimittendo eã diuti⁹ in inferno, q̃ vsq; ad tertiũ diẽ, sicut sępe prædictũ est, & ne perdas [cũ viris sanguinũ]. i. cũ peccatoribus [vitã meã] corporalẽ, differendo resurrectionẽ meã vltra tertiũ diẽ, ¶[In quoꝝ] impioꝝ [manibus]. i. operibus [iniquitates sunt] quia opera eoꝝ sunt vitiosa [dextera eoꝝ] i. actio eoꝝ, quæ iusta videtur [repleta est muneribus] propter quæ à recta via recedunt. Est eñi munus à lingua. s. adulatio, aut fauor humanus, munus à manu, vt pecunia seu res terrena, munus ab obseqo, sicut seruitiũ impensum. Propter hæc munera multoꝝ dextera. i. apparens iustitia, obliquatur atq; inficitur. Qm̃ teste scriptura: Munera obcæcant oculos, etiã sapientiũ. ¶[Ego autẽ] Christus filius tuus [in innocẽtia mea ingressus sum] quia sine dolo & iniustitia vixi [redime me] à malis præsentis seculi [& miserere mei] accelerando resuscitationẽ corpis mei. ¶[Pes meus]. i. gressus totius conuersatiõis B meę [stetit in directo]. i. mansit & stabil' fuit in via arcta & recta, q̃ ducit ad vitã. Queãdmodũ scriptũ est. Quia diligo patrẽ, & sicut mandatũ dedit mihi pater sic facio. Postremo, locus iste de Christo literalius exponi põt, qđ breuiter tangere congruit. Ait itaq; Chr̃s: Non sedi cũ consilio vanitatis. s. Iudæoꝝ, quoꝝ consilio nunquam interfui, vel consensi, & cũ iniqua gerẽtibus .i. cũ scribis & pharisæis, legẽ Mosi carnaliter intelligẽtibus & male seruantibus nõ introibo vt sim perticeps prauitatis eoꝝ. Odiui ecclesiam malignantiũ, vtpote p̃dictoꝝ Iudæoꝝ q̃ potius fuit synagora satanæ q̃ dei, & cũ impijs istis non sedebo in cathedra pestilentiæ, docendo q̃ nõ ago, queãdmodũ ipsi. In his autẽ verbis tangit Christus causam, ob q̃ Iudęi inflammati sunt in inuidia cõtra eũ, & ipsum occiderunt. Nam qa vitupauit vitam eoꝝ, seq; ab ipsis subtraxit, idcirco oderũt eũ. Queãdmodũ alio loco scriptũ est. Dissimilis est alijs vita illius, & tanq̃ nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se à vijs nr̃is, tanq̃ ab immunditijs, & gloriat̃ se deũ p̃rem hr̃e. Idcirco ꝓbemus patientiam eius, & morte turpissima damnemus eũ. Lauabo inter innocentes manus meas. i. int̃ apostolos, aliosq; meos discipulos, immaculatam vitã agam, & irrep̃hẽsibiliter conuersabor, & circũdabo altare tuũ dñe. i. altare tẽpli, qđ fuit in Ierusalẽ, in q̃ Chr̃s sępe intrauit & docuit. Vel altare. i. mensam illam, in q̃ Chr̃s primam missam celebrauit in die cœnæ. Hoc altare Chr̃s circũdedit, qñ singulis apostolis corpus suũ sanguinẽq; porrexit. Vt audiã vocẽ laudis, nam in vtroq; hoꝝ altariũ, erant aliq boni deũ laudantes, q̃ꝝ voces Chr̃s libẽter audiuit, & enarrẽ vniuersa mirabilia tua. Ideo enim Chr̃s altare tẽpli atq; altare cœnaculi circundedit, q̃tenus mirabilia dei doceret ac p̃dicaret, sicut scriptũ est: Venit ad templũ suũ dñator quẽ C vos q̃ritis, & sedebis cõflant & emundans, & purgabit filios Leui. Dñe dilexi decorẽ domus tuæ. s. tẽpli in Ierusalẽ, ꝑpter qđ eieci de illo oẽs vidẽtes & ementes, & dixi: Nolite facere domũ p̃ris mei, domum negotiationis, & dilexi locum habitationis gloriæ tuæ, quia in tẽplo illo deus se velle habitare perhibuit. Ne pdas cũ impijs Iudæis, deus aïam meã, dimittendo me in manibus eoꝝ, & cũ viris sanguinũ, q ꝓphetas occiderunt, meq; occidere volũt, ne pdas vitam meã corporalẽ. Dextera eoꝝ repleta est muneribus, qm̃ pro pecunia procurauerũt à discipulo meo, vt traderet me, sicut scriptũ est. Dixi, si bonũ est in oculis vr̃is, afferte mercedẽ meam, & si nõ, quiescite, & appẽderunt mercedẽ meam triginta argẽteos. Et dixit dñs ad me, proijce eos ad statuariũ decoꝝ p̃tiũ quo appriciatus sum ab eis. Cætera satis exposita sunt.

Sap. 7
Ephe. 3
Ephe. 5
Heb. 2.
Exodi. 23
Eccle 20
Matth. 7
Iohan. 14.
Apoca. 2
Psalm. 1
Sap. 2
Matth. 21
Mat. 11.
Iohan. 13
Matth. 26
Mala. 3.
Matth. 21
Marc. 11
Matth. 23
Zach. 11

¶Expositio psalmi eiusdem tropologica, de vnoquoq; viro perfecto.

Heb. 10.

DEniq; in persona hoïs virtuosi loquens propheta ait: Iudica me dñe. Cũ dicat Apostolus Horrẽdũ est incidere in manus dei viuentis. Et Salomon: Nescit homo, an amore dign⁹ sit, an odio, sed oïa in futuꝝ seruant̃ incerta. Videt̃ incautũ ac præsumptuosum, dicere domino: Iudica me dñe. Veꝝ q̃uis hæc secundum communẽ legem ita se habeant, nemoq; nouerit sine speciali inspiratiõe, aut reuelatione, an placeat deo, tñ si qs veram pfectiõnẽ sortitus est, vt cũ ap̃lo dicere possit: Cupio dissolui. Et iteꝝ: Quis nos sepabit à charitate dei, q̃ est in Chr̃o Iesu dño nr̃o? Et rursus: Ipse sp̃us testimoniũ reddit sp̃ui nr̃o q̃ filij dei sumus, hic talis secure dicit. Iudica me dñe. i. scdm iustitiam meam fac mihi, & à malis diuide me, nunc merito, atq; in futuro diuide me ab eis mercede seu p̃mio. Ait ergo vir sanctus: Iudica me, nõ ex p̃sumptione meritoꝝ suoꝝ, sed ex consciæ testimonio & ex charitate diuina, qm̃ cupit soli dño adhærere, nilq;

Eccls. 9
Philip. 1.
Rom. 8.
Ibidem

cum

cum malis cōe habere. Itaq; iudica me dñe. Iam nunc iudicio discretiōis, ne facias mihi sicut &
impijs, qbus grām non das sed eos relinqs, mihi aūt da grāꝝ augmenta, & libera me ab his q
maiū merētur. Hoc iudicio, se priuatū fuisse conqritur Iob, q̄tum ad hoc q̊d sustinuit mala pœ-
Iob. 19 nalia. Viuit (inqens) dñs, q abstulit iudiciū meū. Ipsumq; desiderauit pijssi. ille Ezechias, q dixit:
4 Reg. 20 Obsecro dñe, Memento qūo ambulauerim corā te in veritate & corde pfecto. Vñ cām subiun-
git propheta, cur audeat iudiciū implorare, qm̄ ego in innocentia mea ingressus sum, p viam
Matth. 7 mandatoꝝ tuoꝝ, & cōuersatus sine offensa & nocumento alterius. Qm̄ igitur scio, qa qua mē-
sura mensus fuero, remetietur mihi, & nō sum mihi conscius de iniustitia aliqua, contra deum
vel proximū, ideo iudicari nō timeo. Hanc igit̃ pfectionē suam fatetur vir bonus, non seipm in-
aniter iactando aut alijs p̄ferendo, sed deo hūiliter grās agendo. Hoc eñ sancti hoīes sæpe legū-
Iob. 27 tur fecisse, sicut Iob ait: Donec deficiam, nō recedam ab innocentia mea. Et Ieremias: Diē hois
Iere. 17. nō concupiui tu scis. Quid ergo peccauit pharisæus q dixit: Grās ago tibi, qa non sum sicut cæ-
Luc. 8 teri hoīm? Vtiq; statim constat ex verbis suis ꝙ alios spreuit, nec bona sua syncere deo attribu-
it, propterea seipm exaltauit ac alijs p̄tulit, quo contra scriptū est: Quanto magnus es, humilia
Eccle. 3. te in oīmibus. Deniq; ꝙ ista nō dixit hō pfectus ex aliq̄ vanitate aut elatione, aut in sua virtute
cōfidens, patet ex eo qđ subdit, & in dño sperans non infirmabor. i. ideo iudicari desidero, qa
in deo cōfido, & in ip̄o sperando nō infirmabor in aīa. i. nulla tentatione vincar, nulla aduer-
sitate dejciar, sed de die in diē in oīni grā demorabor atq; pficiam. Propterea adhuc dicere au-
deo. Proba me dñe, p aduersa & prospera, & p correptiones tuas paternas examina me, nō vt
tu me agnoscas, sed vt me probatū oñdas atq; corones, quēadmodum probasti sctm̄ Iob dicen-
Iob. 23 tem: Probauit me dñs q̄si auꝝ q̊d p ignem transit. Sic probari opto, qm̄ scio ꝙ oēs q volūt pie
2. Tim. 2 viuere in Chr̄o, psecutionē patientur. Et vt ait apost. Per multas tribulatiōes optet nos intrare
Actu. 14 in regnū cœloꝝ. Igitur dñe, proba me, q̄tenus ad illoꝝ societatem ptineam, de qbus dr̄: Tanq̄
Sap. 13 auꝝ in fornace probauit electos dñs, & quasi holocausti hostiam accepit eos. Ideo nunc addit,
& tenta me. Tentare est experimentū de alio sumere. Deus aūt oīa nouit, & ideo proprie non
Iaco. 1. conuenit deo tentare. Propter qđ Iac. ait: Nemo cum tentatur dicat, qa à deo tentatur. Ipse eñi
neminem tentat. Sed aduertendū ꝙ diuersi sunt fines tentatiōis. Interdū eñ aliquis tentat ali-
um vt noceat ac fallat. Interdū vero vt sciat, interdū aūt vt instruat & succurrat. Primo modo
Matth. 6, tentat dæmon & mundus, & de hac tentatione intelligit̃ q̊d in orōne dñica dicimus: Et ne nos
inducas in tentationē. Scđo tētat ignorans de alio certificari desiderans q̄lis sit. Tertio tentat
Gen. 22. deus, quēadmodū in Geñ. hr̄: Tentauit deus Abrahā. An vero debeat aliqs desiderare tētatio-
nes diaboli & mundi, de hoc diuersi diuersimode sentiūt, sed videtur ꝙ perfecti eas desiderare
pñt sine piculo, eo ꝙ gaudeāt in aduersis. Desiderant tñ eas cū moderamīe & p̄sumptiōe diuini
auxilij. Vre renes meos. i. labore abstinentiæ, & afflictiōe pniæ reprime & extingue in me dele-
ctatiōes & culpas carnales: sic vre & cor meū. i. affectiones & cogitationes inordinatas, ac spūa-
lia vitia. Vel sic, vre, igne diuini amoris, & flamma charitatis accende renes meos. i. appetitum
sensitiuū, q in cōcupiscibilem irascibilēq; partitur: & cor meū. i. appetitū intellectualem seu vo-
luntatē, ita ꝙ ignis spūāl. volūtatem tam vehement̃ accendat, vt amor seu ignis iste in inferio-
rem appetitū redūdet, eūq; per oīa rōni ac sanctæ volūtati subjciat. Vel sic, vre igne tribulatio-
nis in pñti renes meos & cor meū. i. corpus & aīam. qtūs sic in vtroq; expurger à vitijs in hoc
seculo, ꝙ aliā pœnam sustinere nō cogar in purgatorio, & vt Christo mente & corpe cōpatiar
atq; conformer, sicut decet seruū condolere & cōformari dño suo. Idcirco aūt, o dñe, oīa ista tā
fiducialr̃ peto, Qm̄ mīa tua añ oculos meos est. i. qa pietatem tuā agnosco, eam sp considero,
nec ab eius fiducia discedere volo, & cōplacui in veritate tua, i. in ꝟo iudicio iustitiæ tuæ. Inno-
centes eñi & iusti cōplacent tibi. Ideo aūt cōplacui tibi, qa, Nō sedi cū consilio vanitatis. i. cōsen-
sum nō p̄bui, nec opē contuli consiliarijs vanis, idcirco beatus sum, qa supius dictū est: Beatus
Psalm. 1 vir q non abijt in consilio impioꝝ, & circūdabo altare tuū dñe, scđm Ambr. Altare dei ē Chris-
tus hō, qa in ip̄o & p ip̄m, oīa opa atq; sacrificia nr̄a offerri & fieri dñt. Quid ē ergo circundabo
altare tuū dñe, nisi filio tuo Iesu Chr̄o adhærebo, ad eū accedam, eum seq̄r, & p cōtemplatione
ambiam eū? Altare q̊q; dei, ē mens deuota, in q̄ deo offert̃ spūs cōtribulat⁹. Itaq; circūdabo al-
tare tuū dñe. i. ad meip̄m redibo, mentē meā discutiā eamq; sctis affectibus adornabo. Vt audi-
Luc. 8 am auribus cordis, de qbus in Euang. dr̄: Qui habet aures audiēdi, audiat vocē laudis. i. doctri-
Iohan. 8 nā Chr̄i ac sacram scripturā sicut scriptū est: Qui ex deo est, ꝟba dei audit. Et iteꝝ: Beati q audi-
Luc. 11 unt verbū dei, & custodiunt illud, & enarrē vniuersa mirabilia tua. i. vt ea q̄ audiui & didici de
laude diuina ac sacra script. annuntiē alijs, vel saltē in ore proprio ea reuoluem laudādo, bñdicē-
doq; dñm, q tanta mirabilia hominib⁹ fecit, sicut script. diuina testat̃. Dñe dilexi decorē domus
tuæ, i. prosperitatem, profectū, ac pfectionē fidelium, quoꝝ cōgregatio est domus dei, q̄ vocat̃
eccle-

A ecclesia. Debemus em̃ bonũ cõe, & spũalem profectũ totius ecclesiæ vehementissime desiderare, orare, atq; diligere, vt nobis cõueniat q̃d de Ieremia dr̃: Hic est fratrũ amator, q multum orat p populo, & vniuersa sancta ciuitate. Vel, Dilexi decorẽ domus tuæ. i. interiorem splendorẽ & sanctitatẽ aīæ meæ, desiderans tibi cordis mei hospitiũ immaculatũ ac placitũ exhibere, sicut consulit mihi. Præparare in occursum dei tui Israel. Dilexi & locũ habitatiõis glĩæ tuæ. i. mansionem cœlestẽ & regnũ cœloꝝ. De q̃ ait apost. Scimus, q̃m si terrestris domus nr̃a huius habitatiõis dissoluat, q̃d ædificatiõem habemus ex deo, domũ non manufactã æternam in cœlis. Et ipse saluator. Vado (inqt) parare vobis locũ, & iteꝝ veniã ad vos & assumam vos ad meipm̃, vt vbi sum ego, & vos sitis. Hũc locũ dñe diligo, nõ ppter ipm̃ locũ, sed ppter te habitatorẽ ac dñm loci illius, vt videãt oculi mei te regẽ gloriæ in decore tuo. Præterea totus hic psal. ad sacerdotes specialiter applicari posset. p̃sertim ab eo loco q̃ dr̃: Lauabo int̃ innocẽtes manus meas. Dicat ergo deuotus ac dignus Chr̃i sacerdos: Lauabo, q̃n ad celebrationẽ accessurus sum, int̃ innocentes. i. cũ sanctis ac veris sacerdotib⁹ nouæ legis, quoꝝ est nulli nocere, sed ṽbis & exemplis cunctis pdesse, manus meas nõ solũ corpales, qbus Chr̃i sacramẽta tractabo, sed etiã affectus cogitatiões & opa, istas lauabo in cõfessione, q̃m teste scriptu. Oia in cõfessione lauant. Sed & sacerdos añq̃ ad celebrandũ accedit, digitos, vel potius digitoꝝ extrema, lauat. Primo ppter reuerẽtiam sacramẽti. Scd̃o ad designandũ spũalem lotionem, q̃ mentẽ purgari optet à maculis peccatoꝝ. Lotio em̃ extremaꝝ ptiũ digitoꝝ, scd̃m Diony. signat abstersionẽ mimaꝝ culpaꝝ. Debet nãq; sacerdos nõ solũ mortalia ac grauiora venialia abhorrere, cõfiteri ac fugere, sed & mi

B nima qq; vitare, vt omino mũdus & mente collectus, affectuq; feruens ac stabilis deo assistat, hñs Chr̃m & passionẽ eius ac cætera bñficia dei, firmiter cordi suo imp̃ssa, & circũdabo altare tuũ dñe, vcz materiale altare ecclesiæ: In cuius vtroq; cornu ac medio stabo dũ celebro. Vt audiã vocem laudis. i. cantũ ecclesiæ, r̃nsioneq; chori. Vel saltẽ ministri mei, quoꝝ voces deũ collaudant, vt tanti sacramenti mysteriũ digne agat, & enarrem in missa vniuersa mirabilia tua, . i. oĩa Christi admiranda mysteria, s. incarnationẽ, passionẽ, resurrectionẽ, & ascensionem. De qbus fit memoria in officio missæ. Dñe dilexi decorem domus tuæ. i. deuotiõem ministroꝝ altaris ac populi, ne indigne celebrando & cõicando rei efficiamur corpis & sanguinis Christi, & locũ habitationis gloriæ tuæ, q̃m cupio iam in militante ecclesia Chr̃m sub sacramentoꝝ velamine tam reuerẽter atq; fideliter cõtrectare, vt postmodũ in triumphãte ecclesia merear ego & oẽs, p qbus oro ac celebro, ipm̃ clare cõspicere, sicut ipse digno ministro promisit: Manifestabo ei meipm̃. Ne pdas cum impijs. i. malis sacerdotibus & ingratis hoĩbus, deus aĩam meã, deserendo eam in p̃nti à gratia, repellendoq; eam in futuro à gloria, & cum viris sanguinum, qui corpus Christi manducant, & sanguinem eius bibunt indigne, vel à cõione sacra penitus abstinent propter odiũ Christi, seu negligẽtiã sui, ne pdas vitã meam, derelinq̃ndo me vitiose & turpiter viuere, & postea in infernũ damnando me. Ego autem in innocentia mea ingressus sum ambulando in hoc mundo p fidem, spem & charitatẽ. Ideo dñe, redime me, ne incidã culpã, & pdam innocentiã hucusq; seruatã. Non em̃ debeo esse securus durante huius exilij via, sed soli-

C cite ambulare cum dño, & miserere mei, ignoscendo impfectioni iustitiæ meæ, q̃ est sicut pãnus menstruatæ, si comparet ad pfectionẽ diuinæ iustitiæ, & ad sanctitatẽ mẽtis æternæ substãtialiter, totalr̃ ac incircũscriptibilr̃ sanctę. Pes meus. i. conuersatio mea q̃ tendo ad te, stetit in directo. i. in obseruãtia p̃ceptoꝝ tuoꝝ, in ecclesiis. i. inter fideles bñdicam te dñe, laudando bñficia tua mihi cõcessa, & glorificãdo nomẽ tuũ æternalr̃ bñdictũ. Cætera nũc omissa, in p̃cedenti expõne satis elucidata vident̃. Ecce ex psalmo isto sentẽtioso & splendido, audiuimus q̃d ad Christianũ pfectũ ptineat. Si igit̃ aliq̃d hoꝝ in nobis inuenimus, deo grãs referamus & ad perfectionem feramur. Si aũt p̃dictæ pfectiones viri pfecti lõge à nobis sunt, ingemiscamus, emẽdemus atq; iuxta ṽbum gloriosi Apostoli, cum timore & tremore, nostram opemur salutem.

¶Argumentum in Psal. XXVI. ¶Expõ tituli.

PRæponit̃ aũt huic psal. hic tit. In finẽ psal. Dauid priusq̃ liniret̃. Pro cuius intellectu sciendũ, q̃ Dauid in libris Regũ describit̃ ter vnctus fuisse. Primo in domo p̃ris sui in signũ futuri regni. Scd̃o in Hebron sup tribũ Iuda. Tertio sup totũ ppl̃m Israel. Sil̃iter Chr̃ianus ter vngit̃. Prĩo in baptismo, in q̃ accipit pignus spũs s. Scd̃o in cõfirmatõe. Tertio i extrema vnctiõe Hic ṽo psal. intitulat̃ de Dauid, anteq̃ vngeret̃ scd̃o, Nã scd̃a eius vnctio ad p̃ntẽ ptinet psal. Est igit̃ sensus tituli. Psalmus iste dirigẽs nos in finẽ. i. in beatã cõsumationẽ & Chr̃m, ẽ Dauid. i. cõuenit cuilibet fideli, anteq̃ liniret̃ scd̃o. i. anteq̃ puenit ad btitudinis patriã, in q̃ oẽs bti pfecte vngunt̃ à spũ s. Queadmodũ em̃ Dauid post primã suã vnctionẽ maximas habuit psecutiões à Saule & aliq̃s post secũdã suã vnctionẽ ab Isboseth filio Saul, q̃sdã etiam p⁹ tertiam suam vnctionẽ à proprio filio. s. Absolone, sic Chr̃ianus post vnctionẽ baptismi multas patitur tribulationes

Marginalia: 2. Mac. 15. | Amos. 4. | 1. Cor. 5 | Iohan. 14. | Isaiæ. 33. | 1. Cor. 11 | Iohan. 14. | 1. Cor. 11 | Mich. 6 | Isaiæ. 64 | Philip. 2 | 1. Reg. 16 | 2. Re. 2. 5. | 4. Reg. 18. 19 & 20. | 2 Re. 2. 3. | 3. r. 15. 16

tiones à dæmone mũdo & carne,donec cõfirmationis vnctionem recipiat,qua adepta, adhuc
varijs tribulationibus fatigatur à satellitibus dæmonũ,filijs superbiæ,vsq; ad extremum vitæ
suæ,quo vltimo vngitur & nec tũc qdẽ tribulationibus caret, donec ad vnctionem cœlestem p
tingat.In hoc itaq; psalmo demonstratur,q̃ta oporteat pati hominem dei in pñti exilio, cõtra
quæ in exordio psal.inducuntur arma fortissima,vtpote eleuatio mentis in deum, cõfidentia
de bonitate ipsius,atq; memoria beneficioꝝ dei.Ait ergo.

¶Expositio literalis.

DOminus illuminatio mea].i.illuminator animæ meæ,illuminans me lumine natu
rali atq; gratuito,seu donis naturæ & grãæ,illuminans rõnem ne erret,ne fallatur,ne
peccet.Ideo Michæas ait:Cum sedero in tenebris,dñs lux mea est [& salus mea] .i.
ipse dñs est obiectum & causa salutis meæ, dator & conseruator totius pfectionis &
grãæ meæ.Propterea [quem timebo?] q.d.nullum,nisi dñm deum meum,qa vt ait apost.Si de
Rom.8. us pro nobis,qs contra nos?Si ipẽ illuminet,qs obtenebret?Si ipẽ me saluet,qs cõdemnare me
Prou.28 poterit?Ideo Salomon dicit:Iustus quasi leo confidens,absq; terrore erit. ¶Dñs protector
vitæ meæ].i.defensor ab his q contrariantur spũali vitæ animæ meæ,q etiam p angeloꝝ custo
diam ptegit nos,ab aduersitatibus mentis & corpis,& si non ab oĩbus ppter nostra demeri
ta,tñ à multis ppter suam clementiã,Cum ergo sit ita [à quo trepidabo?] tanq̃ dicat. Nec dæ
mones,nec mundũ,nec carnis impugnationem verebor. Hæc aũt intelligenda sunt de timore
inordinato,s.carnali,humano & pure seruili.Nam cuius mens in deo fixa est, ac dono fortitu
dinis in ipso firmata,is nil metuit,sciens certissime,deũ sibi vbiq; pñtem,ac paratus omnia su
stinere, quæ deus sibi euenire aut infligi iubet vel sinit,imo in aduersitatibus gaudet,sicut apo
stoli,qui ibant gaudentes à conspectu consilij, qm̃ digni habiti sunt pro nomine Iesu contume
Actu.5. liam pati. Nec miꝝ,cum magnũ sit donũ altissimi propter iustitiam pati,prout testatur Apost.
Vobis datũ est à Christo,non solũ vt credatis in eum, sed etiã vt patiamini pro illo. Non ergo
in aduersis & improperijs atq; iniurijs contristemur. ¶Dum appropiant sup me nocẽtes]
Philip.1. .i.dum contra me insurgunt maligni [vt edant carnes meas] .i.tam inuidiose & valide me in
uadentes,ac si carnem meam deuorare deberent. Vñ ait & Apost. Si inuicem mordetis & co
Gala 5. meditis,videte ne ab inuicem cõsumamini. Itaq; nec tunc trepidabo, dum sic appropiant sup
me nocentes,& hoc ideo,qa ¶Qui tribulant me] s.inimici mei,vtpote dæmones,hoiesq;
iniusti [ipsi infirmati sunt] virtute passionis Christi & angeloꝝ p̃sidio,q dæmones prohibent
ne quantum volunt impugnent. Hoĩes etiã mali, q̃to amplius roborant contra iustitiam, tãto
corda eoꝝ magis debilitantur à grã,suntq; magis subiecti vitijs atq; dæmonibus, & ad omne
bonũ infirmi [& ceciderunt].i.prædicti inimici mei,p grãm victi sunt à me, qm̃ tentatiõibus
restiti,nec propter aduersa à deo recessi. Hunc versum ad gloriam dei dicere potest & debet,q
se tentationes ac laq̃os aduersarioꝝ suæ salutis,p grãm dei vicisse cognoscit, sicq; ex priori tri
umpho fortius sperans in dño,non expauescat de cætero aggredi viam iustitiæ, sed dño auxi
liante,p̃ualere contra tentantes ac persequentes confidens,dicat quod seqtur. ¶Si cõsistant
aduersum me castra].i.dæmonũ acies me tentantes ac pseqũtes [non timebit cor meũ] vinci
ab eis,vel separari à Chro, pp firmitatẽ spei & charitatis q̃ habeo in Chro. Hoc ẽ qđ dicit Apo.
Certus sum,qa neq; angeli neq; principatus,neq; ṽtutes poterũt nos separe à charitate dei,q̃ ẽ
Rom. 8 in Chro Iesu.Per angelos aũt & reliq̃s q̃s inducit, certũ est eũ intelligere dæmones. Hoc itaq;
loco p castra,intelligit sancta scriptura dęmones,interdum vero per castra,intelligit angelos
Gen.32. sanctos. Vnde alio loco scriptum est:Fuerũt Iacob obuiam angeli dei,quos cum vidisset,dixit
Iohel.2 Castra dei sunt hæc. Et Ioel propheta ait:Multa sunt nimis castra dñi fortia, & faciẽtia ṽbum
eius.De qbus castris inferius dr:Benedicite dño angeli eius potentes virtute,facientes verbum
eius. ¶Si exurgat aduersum me p̃lium].i.psecutio hoim [in hoc ego sperabo].i.in tali casu
non deficiam,sed in deo confidam.Ideo etiam Iob ait ad dñm: Pone me iuxta te,& cuiusvis
manus pugnet contra me. Atq; in Euangelio Christus:Cum audieritis (inquit) p̃lia & seditio
nes nolite terreri. ¶Vnam petij à dño] Iuxta pprietatem idiomatis Hebræoꝝ,adiectiua atq;
pnomina substantiuantur in fœminĩo gñe,quemadmodum apud latinos in neutro. Cum er
go ait:Vnam,sensus est,vnũ aliqd,seu vnam rem. Itaq; vnam petij à dño,à q̊ bona cuncta pro
cedunt [hanc reqram].i.non cessabo petere,donec pulsanti aperiat:& quæ sit hæc vna res tam
poptata,oñdit subiungens [vt inhabitem in domo dñi oĩbus diebus vitæ meæ].i.vt re & no
Philip. 3 mine sim membrum militantis ecclesiæ,& inter fideles bñ viuendo pmaneã, pseuerando vsq;
in finem. ¶Vt videam voluntatem dñi].i.vt eius præcepta intelligam & obseruem [& visi
tem templum eius].i.ipsam matrem ecclesiam,audiendo diuinum officiũ. Vel,visitem templũ
eius.i.mente in cœlestibus sim per spem & desiderium,prout ait Apost. Nostra conuersatio in

cœlis eſt. Vel ſic, Vt inhabitem in domo dñi. i. regno cœloꝝ poſt præſens exilium. Vt videam
A voluntatem dñi. i. pfecte cognoſcã, & ſine periculo videam qd dño placeat, ita vt in oĩbus eius
voluntati pfecte obediã, ſicut & angeli ſancti nunc faciunt, & viſitẽ templum eius. i. ad ipſum
deum inceſſanter accedam, eumq; ſicut amicũ chariſſ. videã, alloq̃r, & ſine fine poſſideam. De-
us em̃ eſt templum Ieruſalem ciuitatis ſupnæ, quemadmodũ ait Iohan. Templum nõ vidi in Apo. 21
ea, dñs em̃ oĩpotens templum illius eſt & agnus. Hæc aũt confidenť oro. ❡[Qm̃ abſcondit me
9 in tabernaculo ſuo in die maloꝝ]. i. tpe tribulationis & tentationis iã currentis, occultauit me
in fide & vnitate eccleſiæ ab aduerſarĳs meis, q̃tenus nõ inuenirent me conſentientẽ opibus
ſuis, vel pertinentẽ ad numeꝝ reproboꝝ, q̃uis me corporaliť inuenirent ad perſequendũ. Ideo
ſubdit: [protexit me] ab inſidĳs æmuloꝝ iſtoꝝ, ſ. dæmonũ hoĩmq; maloꝝ [in abſcõdito taber
naculi ſui]. i. in cõione eccleſiæ, ſ. in mutua orõne fidelium p ſeinuicẽ, put Iacob. dicit: Orate p Iacobi, 5
inuicem vt ſaluemini. Deuota quippe orõ fidelium pro ſeinuicẽ ex interna charitate procedẽs,
merito appellať abſconditũ tabernaculum dei, qm̃ ex affectu ſoli deo agnito profluit, & in ab-
ſcondito fieri debet, qa Chriſtus docuit: Tu (inqens) cum oraueris, intra in cubiculum tuũ, & Matth. 6
clauſo oſtio, ora patrem in abſcondito. Hæc aũt orõ fideles multũ defendit ac adiuuat. Propte
rea abhorrendũ eſt valde excõicari, imo & in mortali peccato eſſe, qm̃ ſola charitas facit cõio- 1. Cor. 10.
10 nem ſctõꝝ. ❡[In petra]. i. in fide Chrĩ, de q̃ ait Apoſt. Petra erat Chrs [exaltauit me] dando mi
hi p fidẽ & gratiam Chriſti iſta terrena deſpicere, & cœleſtia deſiderare, & diuinis fideliter inhę
rere [& nunc] in pñti vita [exaltauit caput meũ]. i. rationẽ meã, q̃ eſt principalis vis aĩæ [ſuper
B inimicos meos] dãdo mihi victoriã tentationũ, & vincere hoſtes inuiſibiles atq; viſibiles. Hoc
conuenit bonis fidelibus, illis pſertim q propter Chriſtũ oĩa reliqrunt, & in clauſtro regi glorię
militant, ſicut & dñs ait: Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam q̃- Luc. 9.
tidie, & ſeq̃tur me. Talibus quippe denuo Chriſtus ait: Nolite timere puſillus grex, qm̃ placuit Lucæ. 12
11 pr̃i vr̃o dare vobis regnum. ❡[Circũiui, & immolaui in tabernaculo eius hoſtiã vociferatiõis] Pſalm. 11.
Superius dixit: In circũitu impĳ ambulant, nunc ꝟo in pſona hoĩs iuſti ait: Circũiui. Eſt ergo
qdam circũitus malus, & qdã bonus. Circũitus em̃ eſt q̃dam gyratio reꝝ creataꝝ. Sed mali in
rebus creatis gyrando ꝟſanť, ita q̃ in eis qeſcunt, amorẽ, delectationẽ, & finẽ ſibi conſtituẽdo
in ipſis. Boni vero eas cõtẽplando circũeunt, referendo amorẽ, ſciamq; eaꝝ ad gloriã creato
ris, quẽ ſolum finaliter intendunt ac diligunt. Hoc igitur modo nunc aſſerit: Circũiui. i. oĩa iſta
viſibilia circũſpexi, q̃tenus inuiſibilia dei ex eis cognoſcerẽ, imo vniuerſa creata p viribus cõſi
deraui, vt ex eis ad cognitionẽ creatoris ptingerem [& immolaui in tabernaculo eius]. i. in cu
biculo aĩæ meæ, vel in ipſa eccleſia [hoſtiã vociferationis] i. ſacrificiũ affectuoſæ ſeu altę orõnis
ſicut infra habetur: Immola deo ſacrificiũ laudis. Et in Oſee: Dicite dño, oẽm aufer iniqtatẽ, & Pſalm. 49
reddemus vitulos labioꝝ nr̃oꝝ. i. pces atq; præconia oris nr̃i immolabimus tibi [cãtabo] ore Oſee. 14.
& laudabo [& pſalmũ dicam dño]. i. ope ipſum glorificabo & confitebor. Cantare nãq; eſt ſo
la voce laudare: pſallere vero, eſt bonis actibus deũ venerari ac prædicare. Deniq; poſt cõme-
C morationem bñficioꝝ dei & boni propoſiti ſui, denuo redit ad implorationẽ pietatis diuinæ,
qm̃ ſine ceſſatione oportet orare: & q̃to hõ plus proficit, tanto amplius proficere cupit, atq; fre Luc. 18
quentius & dulcius orat, imo orando indeſinenter accendiť ad orõnem. Ait ergo. ❡[Exaudi do
12 mine vocẽ meam q̃ clamaui ad te]. i. orõnẽ quã ardenti affectu tranſmiſi ad te [miſerere mei,]
13 dimittendo peccata [& exaudi me] deſideratã perfectionẽ præſtando. ❡[Tibi dixit cor meũ] i.
tecũ locutus eſt intellectus meus, deſideriũ aĩæ meę tibi offerendo, quẽadmodũ de ſanctiſſ. An
na recolitur: Porro Anna loq̃batur in corde ſuo, tm̃q; labia illius mouebantur, & vox penitus 1. Reg. 1
non audiebatur. Vñ & Chriſtus ait: Veri adoratores adorabunt pr̃em in ſpũ & veritate [exqſi Iohan. 4.
uit te facies mea]. i. te ſolum quæſiuit, & ex alĳs te inuenire ac poſſidere optauit mens mea, vel
fides mea, q̃ eſt vultus & oculus aĩæ meæ, qm̃ oẽm ſcientiam reꝝ creataꝝ & oĩa opa mea ad te
ſicut ad vltimũ finẽ diſpono ac refero, ideo addiť [faciẽ tuã]. i. clarã tui notitiã, imo teipſum p
ſpeciẽ intuendũ [dñe reqram]. i. inceſſanť adipiſci conabor. Hanc faciẽ Moſes exqſiuit q ait ad
dñm: Si inueni gratiã in conſpectu tuo, oñde mihi faciem tuã vt ſciam te. Hãc ſupbeatiſſ. faciẽ, Exodi. 33
in q̃ eſt oĩm delitiaꝝ plenitudo immenſa, in pñti videre nõ poſſumus, ſicut & Moſi deus reſpõ
dẽs: Faciem (inqt) meã videre nõ poteris. Non em̃ videbit me hõ & viuet. Propterea reqrere & Exodi. 3
ſp deſiderare debemus hanc faciẽ, & pura mente dño miniſtrare, vt via iſta decurſa mereamur
deũ videre ſicuti eſt, q̃ ſic viſo, nil erit q̃d amplius deſiderari poſſit. Sed vt iſta obtineam, dñe ro
go ❡[Ne auertas] iam [faciẽ tuã]. i. pietatis tuæ aſpectũ, ſeu gr̃æ tuæ pñtiam [à me ne declines i.
14 ira à ſeruo tuo]. i. propter peccata mea nõ recedas à me, gr̃am denegando, cuius denegatio ira
15 vocať hoc loco. ❡[Adiutor meus eſto dñe] coopando mihi vt btĩtudinẽ tandẽ acqram [ne dere
linquas me] in tribulatione & anguſtia [neq; deſpicias me deus ſalutaris meus]. i. deus ſaluans
K me

me. Ecce q̃ ignita & feruida sunt oĩa ꝟba ista, q̊ꝝ tñ vnũ includit aliud, imo feruor vnius mentem inflammat ad affectuosam prolationem alterius. ❡[Qm̃ pater meus & mr̃ mea].i. carnales pgenitores mei [dereliq̃runt me] indignando mihi, eo ꝙ seq̃rer te, & eos relinquerẽ. Vel, pr̃ meus & mr̃ mea.i. primi parentes, vcꝫ Adã & Eua, dereliq̃runt me, inducẽdo sup me originale 1
Gen.3 pctm̃, & pœnalitates varias ex illo pctõ seq̃ntes [dñs aũt assumpsit me] p suam misericordiam exaudiendo me, & conseruãdo in se. Vel, dñs assumpsit me, induendo naturã meam, factus hõ. ❡[Legẽ pone mihi dñe in via tua] Cur petit hoc? Nõne iã nobis lex posita est quã obseruemus tam naturalis q̃ diuina? Quid ergo petit dũ ait: Legẽ pone mihi dñe, nisi vt lex diuina, q̃ oĩbus posita est, sibi ponat añ oculos cordis sui, ita ꝙ p gratiã dei eam actualit̃ penset ac impleat? Ait ergo: Legẽ pone mihi dñe.i. legẽ tuã pone in memoria mea, vt ambulẽ [in via tua, & dirige me in semita recta].i. in obseruatione prçceptoꝝ tuoꝝ q̃ iusta & recta sunt, & hoc fac [propter inimicos meos].i. occasione inimicoꝝ meoꝝ, vcꝫ vt euadã insidias mihi ab eis paratas. ❡[Ne tradideris me ĩ aĩas tribulantiũ me] i. in potestatẽ & malã voluntatẽ diaboloꝝ ac hoĩꝫ malignoꝝ vt eis conformer atqꝫ consentiã, & hoc oro [qm̃ insurrexerunt in me testes iniqui] vcꝫ tribulatores p̃dicti, q insurgunt in me conando vt fallant me, q sunt testes iniqui, qm̃ falsa affirmãt, & consulunt, meqꝫ sub specie boni decipere student, & si nõ consentio eis, nihilominus me false accusare tentabunt. Veruntñ ista eoꝝ iniqtas fallit eos nõ me, nã nocet eis: sed mihi coopat̃ ad gloriã dummõ nõ consensero eis. Hoc est q̊d subdit: [& mentita est iniqtas sibi] i. prauitas eoꝝ eos fefellit. ❡[Credo] fide formata & incõcussa [videre bona dñi,] q̃ oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec cor concepit [in terra viuentiũ].i. in regno cœloꝝ, q̊d dr̃ terra, qm̃ est locus qet⁹ & pmanens, sicut & terra inferior q̃ non mouet̃, sed (teste scrip.) in æternũ stat. Propter hãc spẽ &
Eccle.1 propter hanc fidẽ oĩa æq̃nimiter fero, sciens ꝙ nõ sunt condignæ passiones huius tpis ad glo-
Roman.8 riam illã. Sed neminẽ frangat difficultas pueniendi ad btĩtudinẽ istã, ideo consolatorie subdit: ❡[Expecta dñm] lõganimit̃ sperando in ipso [viricilit̃ age] quçcũqꝫ noueris placere deo, qm̃ erit
Iere.31 merces opi tuo [& confortet̃ cor tuũ] p virtutes ac dona spũs sc̃ti contra oĩa mũdi huius aduersa ac dæmonũ tentamenta [& sustine dñm] inter prospera & aduersa, nec fatigeris aĩo tuo. Versus iste dulcissimus oẽm militẽ Chr̃i, oẽm vtiqꝫ laboratorẽ, q deo cũ metu & reuerẽtia deseruire contendit, ineffabiliter consolatur ac roborat. Itaqꝫ o famule Christi expecta dñm. Appare-
Abacuc.2. bit dñs in finẽ, & non mentiet̃: si morã fecerit, expecta eũ, qa veniens veniet, & nõ tardabit. Vñ Iacobus admonet: Exemplũ accipite longanimitatis, laboris, & patientiæ prophetas. Ecce btĩ-
Iacobi.5 ficamus eos, q sustinuerũt, sufferẽtiã Iob audistis & finẽ dñi vidistis. Deniqꝫ viriliter age, qa hortatur Apost. Fratres mei dilecti, stabiles estote & immobiles, abundantes in ope dñi sp, sciẽtes
1. Cor. 15 ꝙ labor vr̃ nõ est inanis in dño. Confortet̃ q̊qꝫ cor tuũ, qa dñs ait ad quendã: Ecce p̃cipio tibi
Iosue.1 cõfortare, & esto robustus valde, noli metuere & noli timere, qm̃ tecũ est dñs deus tuus in oĩb⁹ ad q̃cũqꝫ prexeris. Postremo sustine dñm, q̃tenus dicere queas cum S. Iob: Etiã si occiderit me
Iob.13. in ipso sperabo. Versus iste accidiam fugat, charitatẽ inflammat, longanimitatẽ instruit, stabilitatẽ inducit, oẽmqꝫ torporẽ, diffidentiã, pusillanimitatẽ, negligentiã, ac desperationẽ expellit.

❡Expositio allegorica eiusdem psalmi de Christo.

EXponendo insup psalmũ istũ de Christo, sensus tituli erit: In finem psalmus Dauid, hoc ẽ, psalmus iste Chr̃o conueniens, prius q̃ ipse Christus liniretur secundo.i. añq̃ glorificaret̃ in corpore. Prima em̃ linitio est glorificatio aię eius, quã ab initio cõceptionis in virgine habuit. Scd̃a aũt eius linitio, est glorificatio corporis eius, quã in resurrectiõe accepit. De q̃ glorificatione ait Iohan. Spũs nondũ erat datus, qa Iesus nondũ erat glorificatus. Chr̃s ergo vt hõ sic ait:
Iohan.7. Dñs.i. deus trinitas, est illuminatio mea.i. cã totius sapĩæ meæ creatæ, & ab instanti creationis aĩæ meæ illuminauit eã lumine gl̃ię atqꝫ btĩfica visione. Vbi pensandũ, ꝙ in Christo erat sapĩa increata, q̃ est idẽ q̊d diuina essentia ac ꝟbi psona, & p hanc Christus actualiter æternaliterqꝫ cognoscit qcq̃d pr̃ & spũs sc̃tũs, imo hæc sapĩa est vna in tribus psonis. Erat q̊qꝫ in Chr̃o sapĩa creata, & hæc multiplex fuit. Habuit einm sapientiã patriæ seu btõꝝ, cognoscẽdo cuncta in ꝟbo p vnionẽ diuinæ essentiæ cũ intellectu ipsius, p modũ formæ intelligibilis copulatæ. Habuit etiã sapientiã inditã seu infusam, q̃ ab exordio suæ cõceptionis in mr̃e, cognouit res oẽs in ppriis eaꝝ naturis, p species intelligibiles sibi concreatas. Præter hanc qdã attribuũt Chr̃o hoĩ sapientiã acq̃sitam seu experimentalem, in q̃ profecerit, nõ tñ ab aliis quippiã discẽdo, sed p ppriam inuentionẽ, ita ꝙ p naturale lumẽ intellectus agentis, abstraxit à phantasmatib⁹ intelligibiles species, easqꝫ in intellectu possibili reposuit, atqꝫ p hũc modũ scientiã acq̃siuit. Nulla em̃ naturalis pfectio aut opatio defuisse videt̃ aię Chr̃i. Nã vt astruit Damascenus, nihil eoꝝ Chr̃o defuit q̃ deus in natura plantauit. Ob has scĩas aĩæ Chr̃i collatas ait saluator: Dñs illuminatio mea. & ipse est salus mea.i. obiectũ felicitatis meç creatæ, quẽ timebo? Nullũ vtiqꝫ, nisi sponte voluero,

A veluero passionē timoris assumere, sicut & passione instante peregi, qñ cœpi cōtristari & mœ- Mar. 14
stus esse, q̄s vtiq; passiones, sicut sponte assumpsit, sic imperialr̄ eas deposuit. Dñs protector vi-
tæ meæ, singularissimo ac excellentiss. mō intus custodiens me à malis culpæ ac periculis aīę, ita
ꝙ talia in me esse nō poterant, & foris à læsionibus corporis, nisi in q̄tum humani gñis redem- Lu. 4
ptio exigebat me pati. Nam qñ Iudæi q̄rebant eū ꝓcipitare & lapidare, Iesus abscōdit seipsum. Iohan. 6
dño ipsum ꝓtegente. Qñ etiam dæmon reliqt eū in monte altissimo, statim angeli accesser̄t, & Mat. 4
ei ministrabant, à q̄ trepidabo? q. d. nec Iudęos neq; gentiles neq; tentatorē diabolum formida
bo, scdm̄ modū ꝑdictum. Dū. i. pro eo tpe, q̄ appropiant sup me nocentes. i. Iudæi cū paganis, Mat. 26
me capientes atq; ligantes in nocte añ passionē, vt edant carnes meas. i. vt occidant me. Qui tri
bulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderūt. Hoc iā in Iudęis hostibus Chrī videmus
impletū. Infirmati sunt, fidē & gratiam amittentes, & ceciderūt, sceptꝛ & principatū oēmq; le-
gis honorē perdentes. Si consistant aduersum me castra. i. acies Iudæoꝝ, q añ Herodē & Pilatū Mat. 26
stabant fortiter proclamātes: Crucifige eū, nō timebit cor meū eos q corpus occidere pñt, sed Mat. 10
aīæ detrimētū inferre nō ꝓualent. Si exurgat aduersum me præliū. i. impugnatio persecutoꝝ,
me crucifigere affectantiū, in hoc ego sperabo. i. in tali articulo, confidā in dño, ꝙ victur⁹ sim
sc; mortē destructurus, pc̄m̄ ablaturus, mundū redempturus, dæmones deiecturus, tertio die
resurrecturus, atq; incredulos iudicaturus. Vnā. i. vnū q̄ddam præcipuū petij à dño, hanc req-
ram ꝑseueranter orando, & hæc vna est, vt inhabitē in domo dñi oībus diebus vitæ meæ. i. vt
per grām habitē in cordibus hoīm, & in militanti ecclesia regnē ꝑ fidē. Christus em̄ vt hō, fre-
B quenter orauit pro mundi salute, vc; vt deus aperiret corda hoīm ad recipiēdū inhabitationē
Christi per fidē: imo propter hoc passus est vt habitaret in nobis. Propterea dixit etiā Chrs ad
Petrum: Ego pro te rogaui vt nō deficiat fides tua. Nos em̄ sumus domus dei, & Christi filij Luc. 22
eius, in q̄ Christus habitare desiderat. Propter q̄d ait & Apost. Christus tanq̄ filius fidelis erat Hebræ. 3
in domo sua, q̄ domus sumus nos, si fiduciā vsq; in finē firmā retineamus. Vt videā volunta-
tem dñi. i. ideo habitare petij in domo dñi, vt videā fideles diuinæ voluntati obedientes. Sæpe
em̄ accipit̄ diuina voluntas pro effectu & signo voluntatis diuinæ, sicut ait Apost. Hæc est vo- Thes. 4.
luntas dei sanctificatio vr̄a. Et in orōne dñica dicimus: Fiat voluntas tua. i. impleat̄ præceptū Mat. 6.
tuum, & visitē templē eius. i. mentes humanas ꝑ gratiā & consolationē spūs scī ingrediar, & ꝑ
sacramenta mea cū hoībus maneā. Vñ Christus loq̄ns ecclesiæ: Ecce ait, ego vobiscū sum oib⁹ Mat. 28
diebus vsq; ad consummationē seculi. Vel sic: Vt inhabitem in domo dñi. i. vt ascendam ad cœ
los, sedeāq; ad dexteram pr̄is. Sicut em̄ ostensum est, Christus interdū orauit pro sui corporis
glorificatione & exaltatione. Vt videam voluntatē dñi impleri ab omnibus ciuibus cœli, qui
oēs deo ad nutū obtemperant, & visitem templum eius. i. vt mittam angelos sanctos de cœlo,
ad visitandum & custodiendū ecclesiam militantem. Vel, vt mittam paracletū spiritum sanctū
apostolis alijsq; discipulis, quem non mitterē nisi primo ascēderē, quemadmodū apud Iohan
nem scriptū est: Nisi ego abiero, paracletus non veniet ad vos. Deniq; ista rationabiliter orot Iohan. 14
Qm̄ ipse dñs abscondit me in tabernaculo suo. i. in vmbraculo atq; custodia suę diuinitatis, in
C qua sicut in tabernaculo non manufacto oēs beati morant̄, in die maloꝝ. i. tempore q̄ me persc
quebantur Iudæi, quemadmodū & in euang. habetur: Iesus aūt abscondit se, & exiuit de tēplo. Iohan. 8.
Et Lucas: Ipse, inqt, transiens, per mediū illoꝝ ibat. Nam ipsa eius diuinitas fecit corpus ipsius Luc. 4.
inuisibile his, q eum lædere conabantur, protexit me in abscondito tabernaculi sui. i. in seipso,
& in intima contemplatione ipsius. Ipsa em̄ persona verbi protexit in omnibus hoīem quem
assumpsit. Deus aūt merito dr̄ absconditū tabernaculi, qm̄ de eo apud Isaiam. legit̄: Vere tu es Isaiæ. 45.
deus absconditus, deus Israel. In petra. i. in immobili charitate dei & proximi, & in certa fidu-
cia noīs sui exaltauit me ab omni defectu & vitio, stabiliēs me in seipso, in quo stabiliri, est ma-
xime exaltari, & nūc. i. in die resurrectionis, exaltauit caput meum, hoc est, meipsum: ponit em̄
partem pro toto, super inimicos meos. i. super aereas potestates, quas vici, & super Iudæos, qui
me in sepulcho custodiri fecerunt. Circumiui, qñ inter homines conuersabar, Iudęam & alias
multas terras, prædicando euangelium regni dei, & sanando infirmos, quemadmodū de Chri
sto Petrus testatur: Pertransiit, inquiens, benefaciendo & sanādo omnes oppressos à diabolo, Act. 9.
& immolaui in tabernaculo eius. i. in synagogis, & in templo in Ierusalem, hostiam vocifera-
tionis. i. duræ & altæ increpationis malorum, deuotæ orationis pro eorum cōuersione, ac lau
dis diuinæ. Hanc Christus frequentissime obtulit deo: cantabo, & psalmum dicam domino, ꝑ
meipsum, & per meos ministros deum laudando ac venerando. Pproptera & apud Iohā. ait
saluator: Ego non quæro gloriā meam, sed honorifico patrē meū. Exaudi dñe pater vocē meā Iohan. 8.
qua clamaui ad te, offerendo tibi prędictam hostiam vociferationis & subueni mundo, ꝑ grām
incessantē, miserere mei, liberando me à molestijs vitæ pñtis, & exaudi me pro mundi salute.

K 2 Tibi

Tibi dixit cor meum. i.mens mea te ſemper interius allocuta eſt,contemplando atq; laudan- D
do te indeſinenter,exquiſiuit te facies mea,hoc eſt, tota intentio mea ſemper quęſiuit nominis
tui honorem & gloriam,faciem tuam .i. claram atq; beatam tuæ eſſentiæ viſionē dn̄e reqram,
non vt eam mihi oſtendas,qm̄ ab initio vidi eam per ſpeciem tanq̄ comprehēſor pfectus, ſed
vt eam oſtendas electis,pro quorum ſalute miſiſti me.Hoc eſt q̊d Chriſtus ait:Pater q̊s dediſti
Iohan. 17 mihi,volo vt videant claritatem quā dediſti mihi, quia dilexi te ante mundi conſtitutionem.
Ne auertas faciem tuam à me,repellēdo preces iſtas quas fundo, ne declines in ira à ſeruo tuo,
hoc eſt,ne propter peccata hominū differas adimplere quæ peto pro eis:ego, qui ſecūdum for
mam ſerui quam accepi,ſum ſeruus tuus,de quo per Iſaiam prophetā dixiſti : Ecce ſeruus me
Iſaiæ.42. us,ſuſcipiam eum.Et iterꝝ per aliū:Ecce ego adducā ſeruū meū orientem, & auferam iniquita
Zachar.3. tem terrę illius .i. populi ſui,in vna die,vcʒ in die paſſionis ſuæ. Adiutor meus adeſto domine
pr̄,cooperando mihi in oibus,ne derelinquas me in manu impioꝝ,vel in ſepulchro,neq; deſpi
cias me.i. corpus meū myſticum,puta eccleſiam,pro qua paſſus ſum,deus ſalutaris meus, hoc
eſt,ſalus mea inquantū homo ſum.Quoniam pater meus & mater mea.i. populus Hebræoꝝ
ex quoꝝ ſemine natus ſum,dereliquerunt me, qm̄ noluerunt recipere me,prout in euang. ha-
Iohan.1. betur:In propria venit,&ſui eū non receperunt,dn̄s autē aſſumpſit me,reſuſcitando me ad im
mortalem ſtatum,&conuertēdo gentiles ad me.Legem pone mihi dn̄e,&c.Hunc verſum orat
Chriſtus pro corpore myſtico,quod ita dilexit ſicut ſeipſum. Ne tradideris me in animas tri-
bulantium me,hoc eſt,in poteſtate Iudęoꝝ,non vt penitus non moriar,ſed ne in morte detine
ar.qm̄ inſurrexerunt in me teſtes iniqui.Hoc in Chriſto tp̄e paſſionis eſſe impletum euangelis
Mat.26 ſtæ cōmemorāt,quēadmodū apud vnū eoꝝ ſcriptū eſt : Cum multi falſi teſtes acceſſiſſent, no-
uiſſime ſurgunt duo falſi teſtes,dicentes:Nos audiuimus eum dicētem: Poſſum deſtruere tem-
plum dei,& in triduo reædificare illud: & mentita eſt iniquitas ſibi .i. falſitas eoꝝ decepit atq;
damnauit eos,& mihi nil nocuit,ſed cauſa magni meriti fuit.Credo videre bona dn̄i.i.gr̄am&
dona ſpiritus ſancti,in terra viuentium,hoc eſt,in eccleſia militante. Nam propterea pati di-
gnatus ſum,vt homines cœleſtia bona participarent, cœliformemq; vitam in mundo deduce
rēt.Vel ſic:Credo videre bona dn̄i,hoc eſt , accidentale præmiū recipere in terra viuentiū.i. in
patria,& etiam corporali oculo cernere gloriā dei in ſuis effectibus. In hoc ergo verſu tangit
Chriſtus fructum & pręmium paſſionis ſuæ.Non aūt cōuenit Chriſto credere per fidem,q̄ eſt
virtus theologica,qm̄ fidem talem non habuit,ſed ſumitur credere hoc loco pro quacūq; agni
tione, vt ſit ſenſus: Credo videre.i. viſuꝝ me ſcio. Poſtremo Chriſtus conſolatur & animat fi-
delem ſuum imitatorē,& ait:Expecta dn̄m ,viriliter age,qui verſus cum cęteris nunc tranſcur
ſis in præcedenti expoſitione ſatis declaratus eſt. Ecce pſalmus iſte pulcherrimus,qūo in prin
cipio ſui mentem pſallentis ad dn̄m eleuat, fiduciam excitat,timorē inordinatū excludit. Nos
ergo ad conſequendum hæc bona deuotiſſime cantemus hunc pſalmum,videturq; multū ido
neus & fructuoſus atq; conueniens ad hoc, ꝙ à quolibet deuote & intente cantetur contra te-
nebras,formidines,& inſidias noctis .

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXVII.

¶Expoſitio Tituli.

EST aūt titulus pſalmi iam exponendi : Pſalmus ipſi Dauid .Dum dr̄ in titulo,ipſi, intelli-
gendus eſt Chriſtus ad literā. Eſt ergo ſenſus tituli:Pſalmus iſte attribuitur & conuenit
ipſi Dauid.i.Chr̄o,quē ſancti prophetæ frequenter Dauid appellant,ſicut oſtenſum eſt. Quib⁹
Amos.9 iam adiici pōt quod Amos ſcripſit:In die illa ſuſcitabo tabernaculū Dauid quod cecidit. Quā
Act.15 ſcripturam Iacobus apoſt. ſpiritu ſancto repletus introducit in Act. apoſt. de Chriſto ſub aliis
verbis,vcʒ ſecundum tranſlationē Septuaginta interpretum,ſic dicens: Reædificabo taberna
culum Dauid quod cecidit.i. reparabo militantem eccleſiam Chriſti. Hic itaq; pſalmus conue
nit Chriſto in paſſione conſtituto. Ait igitur Chriſtus homo.

¶Expoſitio pſalmi iuxta ſenſum literalem.

AD te dn̄e]pater æterne[clamabo]. i.affectuoſe orabo,pēdens in crucis patibulo, in
Luc. 23 quo Chriſtus affectuoſiſſime dixit: Pater ignoſce illis , & alia multa in cruce orauit
intra ſe quæ ſcripta non ſunt:imo credendum eſt ꝙ nunq̄ amoroſius orauerit pro
mundi ſalute,q̄ tp̄e quo pendebat in cruce.[deus meus ne ſileas à me] .i. ne per mo-
dum ſilentis & non exaudientis te habeas,ſed reſponde mihi per inſpirationem internam ver
ba bona, verba conſalatoria.[ne quando]. i. ne aliquo tempore[taceas à me] differendo q̊d pe
to [& aſſimilabor deſcendentibus in lacū.]. i. ſimilis ero deſcendentibus in ſepulchrum & in in
fernum, quorum corpora detinentur in terra,& animæ in gehenna . Chriſtus enim(vt Iſaias
Iſaiæ.35. ait)cum ſceleratis reputatus eſt,& ipſe(ſecundū Apoſtolum)factus eſt propter nos maledictū,
Galat. 3. vt nos

A vt nos de maledicto eriperet. Scriptũ est enim: Maledictus oĩs q pendet in ligno. Ob id igitur Deu. 21
Christus asserit assimilari se peccatoribus descendentibus in lacũ, nõ scdm veritatẽ, sed scdm
iniquorũ æstimationẽ, sicut inferius dicit: Aestimatus sum cũ descendentibus in lacũ. Vel sic, as- Psalm. 87.
similabor descendentibus in lacũ. i. sanctis patribus, q añ passionẽ meam descendebant in lim
bum inferni. His assimilatus est Chrs secundũ veritatẽ, qm̃ aĩa eius in hũc limbũ descendit sta-
tim qñ à corpore emigrauit. Propter q̃d Apl's ait: Debuit per omnia fratribus assimilari. ¶ Ex Habræ. 2
2 audi dñe vocem deprecationis meæ]. i. cordialem p̃cis meæ clamorem & feruentem affectum
[dũ oro ad te]. i. dum oro vt adipiscar teipsum quantũ ad accidentalis p̃mij susceptionẽ: q̃tũ
vero ad beatificã visionẽ Christus hõ ab incarnationis principio deũ possedit, nec sic eum adi-
pisci orauit, & intẽtionẽ ad te finaliter dirigo [dũ extendo manus meas] corporales in ara cru-
cis [ad templum scm̃ tuũ] reædificandũ. i. ad redimendũ gñs humanũ, q̃d est templũ dei viui.
Hoc est q̃d ait saluator: Ego si exaltatus fuero à terra, oĩa traham ad meipsum. Vel sic, dum ex- Iohan. 12.
tendo manus meas. i. desideria cordis mei erigo ad templum scm̃ tuum. i. ad cœlestem patriã,
quatenus ego in breui post passionem illuc ascẽdam atq; electi mei, pro quibus hæc patior, me
rito mortis meæ ad eam perueniant. ¶ [Ne simul tradas me] potestati malorũ [cum peccatori-
3 bus.]. i. quemadmodum illos tradis, quos permittis non solum corporaliter occidi, sed etiam
in sepulchris putrefieri, & in inferno teneri. [& cum operantibus iniquitatem ne perdas me.]
Christus qui comprehensor fuit, & confirmatus in bono, nequaq̃ orauit ne damnaret aut pec
B caret. Quid ergo est, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me, nisi corpus meum nõ per-
mittas in terra corrũpi, vel diu ab aĩa separari, sed statim resuscita me? Itaq;: Ne simul tradas
me cum peccatoribus. i. cũ pharisæis & scribis, cæterisq; peruersis Iudæis [qui loquuntur pacẽ,]
. i. verba pacifica fraudulenter [cum proximo suo]. i. mecum q sum frater & proximus eorũ,
quia de eorũ genere natus sum: [mala aũt]. i. inuidia, dolus, affectus me occidendi [in cordibus
eorum] Frequenter em̃, vt aiunt euangelistæ, conuenerunt Iudæi vt caperent Iesum in sermo- Mat. 22
4 ne, adulatoria verba promentes, sed corde fallaciam intendentes. ¶ [Da illis] dñe omnium iu- Iohan. 6
ste iudex [secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinuentionũ ipsorũ]. i. secundũ q
5 maligna eorũ consilia promerentur. ¶ [Secundum opera manuum eorum tribue eis] i. secundũ
actus eorum interiores & exteriores restitue eis [redde retributionem eorũ ipsis] tradendo eos
in manus principum Romanorũ, & in reprobum sensum, & in iram finalem. Eandẽ sententiã Roman. 1
sæpius repetit, ad insinuandũ cordis sui affectum pro obseruanda iustitia. Hęc aũt Christus di
cit, non optando vindictam simpliciter, sed prænunciando quid eis futurũ esset. Vel dicit hæc
etiam optatiue, conformando cordis affectum diuinæ iustitię, quemadmodũ sancti in patria.
Secundũ hunc intellectum apud Ieremiã Christus ait: Confundantur q me persequunt, & nõ Iere. 17
confundar ego, induc super eos diem afflictionis, & duplici cõtritione contere eos dñe deus nr̃.
6 Dies vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Ideo aũt sic pereant. ¶ Qm̃ nõ in Isaiæ. 63
tellexerũt opa dñi,]. i. diuina miracula Christi q̃ Chrs fecit in noĩe dñi [& in opa manuũ eius,]
. i. opa Chri, humanæ vc; conuersationis suæ sanctitatem atq; doctrinæ veritatẽ. Nam mira- Mat. 12
C cula eius ascripserunt Beelzebub principi dęmoniorum. Vitam vero arguebant dicentes: Ho Mat. 11
mo vorax, potator vini, amator publicanorũ, transgressor legis, nõ custodiens sabbatũ. Doctri Iohan. 10
nam q̃q; irridentes, dicebant: Insanit, q̃d eũ auditis? Et: Hunc inuenimus subuertentẽ gentem Lucæ. 23
nostram. Propterea domine pater [destrue eos] gladio, fame, siti, ac venditione atq; expulsio-
ne de terra natali: quæ oĩa inducta sunt eis per Titum. [& nõ ædificabis eos]. i. nec intus repa-
rabis eos, ædificando corda eorũ in habitaculum tibi, p fidẽ ac grãm, nec foris recuperabis eos
reducendo eos ad terrã patrũ suorũ, sed vsq; ad finẽ seculi deseres eos. Deiñ Christus de sua ex-
7 auditione grãs agit, & ait: ¶ [Bñdictus dñs] pr̃, seu trinitas deus [qm̃ exaudiuit vocẽ deprecatio
8 nis meæ] iam præmissæ, qua oraui pro corpore meo vero ac mystico. ¶ [Dñs adiutor meus] co-
operando mihi in oĩbus per gratiã suam, dandoq; mihi idoneitatẽ ac efficaciam satisfaciendi
pro seculo vniuerso. Christus em̃ vt hõ meruit, sed eius humanitas à v̄bo sibi vnito efficatiam
p̃merendi præmiũ tã immensum recepit. [&] dñs est [p̃tector meus] in aduersitatib⁹ sicut iam
sæpe dictũ est [& in ipso sperauit cor meũ]. i. in eius bonitate ac ope sp̃ confisa est aĩa mea, sciẽs
omne bonũ ab ipso p̃cedere. Nec frustra sperauit, nam seqtur [& adiutus sum]. i. efficaciter p- Iacobi. 1
9 secutus qcqd ad humanã redemptionem necessariũ fuit. ¶ [Et refloruit caro mea] quæ tertia
die resuscitata est & glorificata, atq; impassibilis & inalterabilis facta, [& ex voluntate mea cõ
fitebor ei]. i. ex totis præcordijs laudabo patrem meum cœlestem, & deo trino ac simplici gra-
tias agam, quatenus homo sum, de oĩbus bonis mihi secundũ formam serui ab ipso collatis.
10 ¶ [Dñs fortitudo plebis suæ]. i. conseruator eorũ in bono, & causans in eis quicquid virtutis &
perfectionis ac fortitudinis habent [& protector saluationũ Christi sui est,] Saluationes Chri

ſunt ſalutares effectus ſuæ beatiſſimæ paſſionis, vcʒ liberatio à peccato,infuſio gratiæ,apertio
ianuæ regni cœleſtis. Harũ Chriſti filij ſui ſaluationũ eſt deus pater protector,qa defendit ele
ctos,ne iſtis effectibus ſpolientur à tentatore,& protegit eos finaliter vt ſaluẽtur. Inſup Chri
1.Thim.2 homo mediator dei ac hoĩm,pro eccleſia quam redemit precatur,& ait: ¶Saluum fac populũ
tuum dñe].i.populum fidelem,vel omnẽ populum,etiã infidelem,conuertendo eos ad fidem,
oẽs nãqꝫ ſunt tui ꝑ creationẽ.[& bñdic].i.munera grãæ multipliciter tribue[hęreditati tuæ].i.
plebi Chriſtianæ, quã tu ſpecialiter colis,poſſides,& fœcũdas[& rege eos]dirigendo eos in vi
tam æternam [& extolle illos] .i.ſublimẽ conuerſationẽ & alta merita præſta eis in pñti [vſqꝫ
in æternũ].i.tam diu rege eos atqꝫ extolle donec ad æternam felicitatẽ pertingẽt. Ecce cur me
tuis,cur puſillanimus es,cur non pleniſſime ſperas o Chriſtiane? Attende qd Chriſtus oret ꝑ
te. Vide qm̃ creator tuus factus eſt ſaluator tuus,deus tuus factus eſt frater tuus,iudex tuus fa
Habræ.4 ctus eſt aduocatus tuus. Qui cum patre & ſpiritu ſancto exaudit, ipſe pro te patrem ac ſpiritũ
ſanctum exorat. Accedamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius,vt miſericordiam con
ſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

¶Expoſitio eiuſdem pſalmi iuxta ſenſum tropologicum.

MOraliter deniqꝫ conuenit pſalmus iſte cuicunqꝫ fideli mente vel corpore,aut in vtroqꝫ
afflicto,qui pro releuamine clamat ad dñm. Ad te dñe clamabo in omni tribulatione
& anguſtia,non ad aliquem alium,quoniam tu ſolus es deus totius ſalutis meæ, in quo ſolo fi
naliter immobiliterqꝫ confido, ita ꝙ licet occideris me,nihilominus cõfiderẽ in te,ſciens poſſi
Iob.13. bilius eſſe cœlum & terram annihilari, q̃ in tua bonitate ſperantem fraudari. Iccirco deus me
us ne ſileas à me,ſed intus inſtrue me,ne quando taceas à me,diſſimilando aut repellendo deſi
1 Regũ.3. deria mea,ſed loquere dñe,quia audit ſeruus tuus. Loquere mihi per inſpirationem internam
per ſacræ ſcripturæ exhortationem,per deuotorum famulorum tuorum informationem. Cõ
ſolare o domine animam meam, abſtrahe eam à mundanarum rerum tumultu,& quieſcentẽ
Oſee.2. alloquere atqꝫ illumina,quemadmodum de anima pia teſtatus es:Ecce(inquiens)ego lactabo
eam & ducam eam in ſolitudinem,& loquar ad cor eius: & aſſimilabor deſcendẽtibus in lacũ,
hoc eſt,tot tribulationibns cruicor,tot malis afficior,vt ſimilis videar deſcendentibus in infer
num,in quibus eſt plena miſeria. Vel ſic: & aſſimilabor deſcendentibus in lacum,hoc eſt,niſi
tu preces meas pie exaudias,deſcendam & ego cum alijs in lacum, id eſt,in profundum vitio
rum,in voraginem periculorum,& in foueam carceris infernalis. Exaudi domine vocem de
precationis meæ dum oro ad te, hoc eſt,dum adoro te, dum extollo manus meas corporales
& ſpirituales ad templum ſanctum tuum,id eſt,ad patriam beatorum,eleuando manus meas
corporeas cum ardentibus deſiderijs mentis ad triumphantem eccleſiam,ſalutans eam,& pe
Thren.3 tens ad eam perduci,quemadmodum Ieremias monet: Leuemus corda noſtra cum manibus
1.Timo.2 ad dominum ad cœlos. Vnde Apoſtolus dicit:Volo viros orare in omni loco, leuantes puras
manus ſine ira & diſceptatione. Ecce q̃ frequenter vir ſanctus eandem ſententiam orando
repetijt. Ardens nempe affectus menſuram ignorat,nec ſatiatur orando, ſed indeſinenter ac
cenditur, & flamma flammam producit,ignisqꝫ amoris ignem affectuoſæ orationis nutrit &
auget. Etenim diuinarum rerum nulla ſaturitas eſt, ſed quo magis guſtantur,eo amplius ap
petuntur, quemadmodum ſcriptum eſt:Qui edunt me,adhuc eſurient: & qui bibunt me,ad
Eccle.24 huc ſitient. Ne ſimul tradas me cum peccatoribus,id eſt,ne permittas me iugo peccati & ſer
uituti diaboli ſubijci,quibus peccatores ſubduntur,ſicut in euangelio habetur: Omnis qui fa
Johan.8 cit peccatum ſeruus eſt peccati. Et quià diabolo in tentationibus vincitur, eius ditioni infelix
2.Petri.2 ſubijcitur:& cum operãtibus iniquitatem,hoc eſt, in malo perſeuerantibus ne perdas me,ſub
Pſalm.61. trahendo mihi gratiam in pręſenti,& gloriam in futuro. Qui loquuntur pacem cum proximo
ſuo,mala aũt in cordibus eorum, id eſt,qui ore benedicunt,& corde maledicunt,vt ſunt adula
tores,mẽdaces,fallaces. Tales(pro dolor)multi ſunt,imo pauci inueniũt fideles ac integri ami
ci. Propterea optime dictũ eſt,q̃d vtinam efficaciter penſaretur. Ait etiam Micheas propheta:
Mich.7. Perijt ſanctus de terrra, & rectum in hominibus non eſt. Vir fratrem ſuum venatur ad mor
tem. Ab ea quę dormit in ſinu tuo cuſtodi clauſtra oris tui: quia filius contumeliam facit patri
Philip.2. & inimici hominis domeſtici eius. Nam vt ait Apoſtolus:Omnes quæ ſua ſunt quærunt. Da
illis ſecundum opera eorum. Hic verſus cum ſequenti ex præcedenti expoſitione pateſcit.
Ideo autem redde illis debitas pœnas o domime. Quoniam non intellexerunt opera domini,
hoc eſt,exempla Ieſu CHRISTI, cuius tota vita eſt informatio noſtra, & in opera manuũ
eius, id eſt, Chriſti, non intellexerunt, hoc eſt,iudicia CHRITI, quibus bonis dat vitam
æternam, & malis pœnas perpetuas non conſiderauerunt. Hæc opera domini non intelli
gunt mali,quia & ſi ſe intelligere aſſerant,factis tamen negant, & ſe neſcire oſtendunt, que
admodum

A admodum scriptum est: Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt, destru- I ere.4.
es illos o domine auferendo eis esse spiritale, & voluntatem eorum priuando bonis cupitis, quando in pœnas æternas deijcies ipsos, & non ædificabis eos, interius per illuminationem & gratiam spiritus sancti, nec ordinabis, neque stabilies interiora eorum, sed erunt miseri & caduci. Benedictus dominus, id est, benedictus sit ipse dominus & benedicatur ab omnibus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ, sicut ex interna inspiratione iam sentio vel ex perior per effectum. Interdum enim deuoti famuli dei antequam orationem suam finiant, se Isaiæ.65.
exauditos mox sentiunt. Propter quod dominus ait: Antequam clament, ego exaudiam. Adhuc illis loquentibus, ego audiam. Dominus adiutor meus, in faciendo quæ bona sunt, & protector meus in declinando ab his quæ mala sunt, & in ipso sperauit cor meum, sine quo nil boni cogitare, loqui aut facere possum, & adiutus sum, per gratiã eius, nec succubui hostibus animæ meæ. Et refloruit caro mea, id est, corpus meum quod ante peccatis subiacuit, quod pollutiõibus varijs commaculatum erat, & iniquitatibus deseruiuit. Hoc modo per adiutorium dei subiectum est rationis imperio, charitatis obsequio, continentiæ flore iam nitet, & castitatis odore nũc fragrat, quemadmodum iubet diuinus Apostolus: Non regnet peccatum in ve Roma.6
stro mortali corpore, neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ deo, & ex voluntate mea. i. sponte ac prompte, confitebor ei, videlicet domino. Cõfitebor inquam, ei mea mala ac vitia, meipsum dijudicando, contemnendo & castigando. Confiteborque ei sua bona ac beneficia, ipsum laudando, venerando, atque amando. Dominus for-
B titudo plebis suæ, hoc est, causa fortitudinis seruorum suorum, quemadmodum Moses dicit: Deute.1.
Noli timere, dominus deus tuus, qui ductor est tui, ipse pugnabit pro te: & protector salutationum, id est, conseruator virtutum saluantium, Christi sui est, hoc est, ipse dominus est defensor & conseruator virtutum & gratiarum cuiuslibet Christiani chrismate sacro ac spiritu sancto vncti. Virtutes enim & gratiæ dei sunt saluationes nostræ, quas necesse est defendi à deo, ne vitijs ingredientibus expellantur ac pereãt. Postremo homo fidelis sui oblitus, communisque boni accensus amore, pro omnibus orat ex charitate fraterna. Saluum fac populum tuum domine, cuius expositio in præcedenti articulo patet. Vere pulcher, suauisq; psalmus qui à singulari charitate orditur, & in communi amore finitur, in quo homo deuotus primo orat pro se, & tandem se exauditum glorians, ac deum collaudans, tanquam idoneus factus orat pro omni populo Christiano. Et est oratio huius versus admodũ sententiosa ac feruida, quam debemus quotidie intentissima mente effundere, sicut & totum psalmum debito tempore, quoniam totus fructuosus, consolatorisq; consistit.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXVIII.

¶Expositio Tituli.

Titulus psalmi est: Psalmus Dauid in consumatione tabernaculi. Primo libro Paralipomenon legitur, quod arca domini de terra Philistinorum reducta manserit ad tem- 1.Para.13
pus in Sylo. Postmodum vero Dauid ædificauit ei tabernaculum, in quod cum introduxisset 1.Para.16
C eam hortatus est populum ad hostias immolandas. Ab hac ergo historia sumptus est titulus psalmi præsentis, possetq; litera eius applicari ad illam historiam, sed multo congruentius exponitur de re figurata, quàm de figura. Dauid enim est euidens figura Christi, & arca est typus ecclesiæ: Consumatio q̃q; tabernaculi, ecclesiæ perfectionem designat. Sicut enim Dauid reduxit arcam in tabernaculum suum, sic Christus reduxit ecclesiam in regnum cœlorum. Est igitur tituli sensus: Psalmus Dauid, id est, psalmus iste ascribitur Dauid hic loquenti. In cõsumationem tabernaculi, hoc est, conscriptus est ex perfectionis ecclesiæ præconsideratione. Dauid nanque in spiritu sancto prænoscens totum mundum ad Christi fidem per apostolos conuertendum, alloquitur hic vniuersalem ecclesiam, quatenus digna deo sacrificia offerat. Ait enim.

¶Expositio psalmi.

1 Afferte] id est, ad gloriam creatoris aliquid apportate [domino] cuius sunt omnia, o [filij dei,] adoptiui, quib⁹ Christus dedit potestatem filios dei fieri. De qbus scriptũ est: Charissimi nunc filij dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus. Et iterum: Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij dei nominemur, & simus. Itaq; o omnes fideles in testimonium, quod oĩa quæ habetis à deo recepistis: Afferte ei, hoc est, aliqd ipsi offerte. Quemadmodum enim oĩa quę habemus à deo recepimus, sic totum q̃d sumus, possumus, agimus, & habemus, deo offerre. i. eius obsequio mancipare debemus, qa non sumus nostri, sed eius qui condidit nos. Propterea ait Apl's: Nemo nostrum sibi viuit. Et rursus: Omne quodcunq; facitis in verbo, aut opere, omnia in nomine dñi nostri Iesu Christi facite, gratias agentes

tias agentes deo patri per ipſum. Vnde quod hic ait Pſalmiſt. Afferte domino filij dei. Moſes B
Deu 6. ita inducit: Non apparebis vacuus ante dominum, ſed offeret vnuſquiſq; ſecundum quod ha
buerit. Exterior nanq; oblatio ſignum eſt interioris oblationis, quo ſpiritus ſemetipſum imo
Ecclesi. 34 lat deo per obedientiam ac reuerentiam. De qua interiori oblatione in Eccl'o legitur: Salutare
ſacrificium eſt attendere mandatis. Deinde declarat quid filij debeant deo afferre[afferte dño
filios arietum]hoc eſt, voſmetipſos qui eſtis filij apoſtolorum, qui arietes appellantur, quoni
am duces ſunt ouium Chriſti, atq; fortiſſimi protectores earũ, inducentes eaſdẽ in ouile Chr̃i.
Nemo enĩ aliquid maius afferre poteſt deo de ſuis q̃ ſeipſum. Ergo afferte voſipſos, hoc eſt, cor
de & opere appropinquate, adhærete & miniſtrate ei. Sed ne quis male intelligat quõ debeat
ſeipſum deo offerre, velitq; ſeipſum occidere &, more pecudum afferre, ideo conſequenter oñ
dit, quid ſit afferre ſeipſum. ¶[Afferte domino gloriam & honorem]. i. ita afferte vos dño, vt
glorificetis & honoretis dominum, quantum poteſtis, tam in vobis quam in alijs, ſicut in Eu
Matth. 5. angelio ait ſaluator: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &
Matth. 6 glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Hoc eſt quod quotidie in oratione dominica dep̃
camur: Sanctificetur in nobis nomen tuum, hoc eſt da nobis gratiã taliter tibi ſeruiendi, vt ex
puritate & ſanctitate noſtræ conuerſationis omnibus innoteſcat, quàm vere ſanctus ſis tu do
mine deus, cui tale obſequium placet. Ergo afferte dño gloriam & honorem, quẽadmodum fe
1. Timo. 1 cit ap̃ls, dicens: Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſe
1. Para. 29 culorũ. Et Dauid: Tua eſt domine magnificentia, & poteſtas, & gloria, atq; victoria, tibi laus,
tuæ diuitiæ, tua eſt gloria, tua enim ſunt omnia, & q̃ de manu tua accepimus, dedimus tibi[af E
ferte domino gloriam nomini eius]Gloria eſt clara cum laude notitia. Quid ẽ ergo, afferte do
mino gloriam nomini eius, niſi ore & opere manifeſtate alijs notitiam dei? vt ſciant quã ſan
ctus & iuſtus eſt dominus, & quomodo omnia noſtra bona ac merita ſint eius dona, ac p̃ hoc
Luc. 1 ſtudeant deo in ſanctitate & iuſtitia deſeruire, atq; omne bonum ei cum inceſſabili aſcribere
Mich. 6 laude? Hoc eſt ſacrificium placitum deo, quod ipſe à nobis ſumme requirit, quemadmodũ Mi
cheas pulcherrime ſcribit: Quid dignum offeram domino? Curuabo genu deo excelſo. Nũqd
placari poteſt dominus in milibus arietum? Indicabo tibi o homo, quid ſit bonum, aut qd à te
dominus requirat. Vtiq; facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cũ
deo tuo[adorate dominum in atrio ſancto eius]hoc eſt, in eccleſiaſtica vnitate, vel in cubiculo
Matth. 6 Ioha. 4. cordis veſtri, orando patrem in abſcondito, & in ſpiritu ac veritate. Spiritus enim eſt deus, &
eos qui adorant, in ſpiritu adorare oportet. Et ſpiritus noſter eſt atrium dei, quia in ipſo mora
Apoc. 3. tur & epulatur altiſſimus, quemadmodum in Apoc. ip̃e teſtatur: Ego ſto ad oſtium & pulſo: Si
quis aperuerit mihi ianuam & audierit vocem meam, introibo ad illum & cœnabo cum eo, et
ipſe mecum. Inſuper S. Dauid deſcribit conſtitutionem eccleſiæ, dicens: ¶[Vox domini]. i. præ
Matth. 15. dicatio Chriſti[ſuper aquas]. i. ſuper populum Iudæorum. De quo in Euangelio Chriſtus ait:
Pſalm. 23. Non ſum miſſus, niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Nam illis Chriſtus ſpecialiter p̃miſ
ſus fuit, ac miſſus, & eis primũ p̃dicauit per ſeip̃m & ſuos diſcipulos, [deus maieſtatis]. i. Chr̃s
rex gloriæ[intonuit]. i. altiſſima documenta propoſuit, docens ea quæ omnem rationem tran F
ſcendunt, videlicet deum eſſe vnum ac trinum, ſe eſſe deum ac hominem, carnem ſuam vere
Iohan. 6. eſſe cibum. Intonuit quoq;, hoc eſt, terribilia edocuit de futuro iudicio & pœnis inferni, & i oĩ
Iohan. 17. bus excellentiſſime loquebatur, ſicut Iudæi ad deum miſſi, redeuntes dixerunt: Nunquam ſic lo
quutus eſt homo ſicut hic loquitur[dominus ſuper aquas multas]. i. prædicatio Chriſti etiam
Matth. 15 ſuper gentiles effuſa eſt. Quod (vt Euangeliſtæ teſtãtur) Chriſtus interdum per Tyrum & Sy
donem, aliaſq; terras gentilium ambulauit & prædicauit. Deſignantur aũt per aquas ppl̃i, q̃m
Apoc. 17 in Apocalypſi dicitur: Aquæ multæ populi multi ſunt. Et Salomon: Mitte, inquit, panem tuũ
Eccls. 11 ſuper tranſeuntem aquam, id eſt, populum mẽdicãtem. Vel ſic: Vox domini, ſcilicet, patris æ
Matth. 3 terni, ſuper aquas. Nam Chriſto in Iordane baptizato, vox patris facta eſt, deus maieſtatis, id
Marci. 1. eſt, pater cœleſtis, intonuit, dicens: Hic eſt filius meus dilectus: dominus ſuper aquas multas,
Lucæ. 3. 9. hoc eſt, virtus Chriſti purgatiua peccati extunc collata eſt omnibus aquis. Chriſtus enim ta
ctu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regeneratiuam tribuit omnibus aquis. [Vox domini in vir
tute]id eſt, prædicatio Euangelij facta eſt à Chriſto ac eius diſcipulis in magna miraculorum
potentia, quemadmodum in Euangelio ſcriptum eſt: Illi autem profecti, prædicauerunt vbi
Marci. 16. que, domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis, [vox domini in ma
gnificentia]id eſt, prædicta prędicatio in magna excellentia facta eſt, tam propter ſanctitatem
vitæ prædicantium, quàm propter magnalia quæ deus per eos effecit, dando eis os & ſapien
Luc. 21 tiam, cui non poterant reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij eorum. Hinc ait diuinus ac
Hebr. 2 ſanctus Apoſtolus: Abundantius oportet nos obſeruare ea quæ audiuimus ne pereffluamus.

Quomo

Quomodo enim effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ in nos confirmata est, con
A testante deo, signis & portentis, & virtutibus, & varijs spiritus sancti distributionibus? Nam
(vt alibi docet Apostolus) alij per spiritum datus est sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij 1.Cor.12.
gratia sanitatum, alij operatio virtutum, alij genera linguarum, alij prophetia. Propter hæc er
go facta est vox domini in magnificentia. ¶ Vox domini confringentis cedros] hoc est, sermo
4 Christi, vel ipse Christus, qui est vox, sermo, & verbum patris æterni, confringit superbos, qui Iohan.1.
instar cedrorum in proprijs oculis magni atq; sublimes sunt. Hos Christus confringit triplici
ter. Primo, corrumpendo in eis passiones immoderatas, ac vitia, & extinguendo in eis super
biam. Et ista confractio pia est & salubris: Istæ sunt cedri, quæ discunt à Christo, quia mitis Matth.11.
est & humilis corde. Secundo, Christus confringit has cedros, subtrahendo vel non dando
eis esse spirituale, sed spiritualiter eas occidendo. Tertio, eas confringet in die iudicij, quan
do æternaliter damnabuntur. Et hoc modo confregit cedrum altissimam, puta luciferum.
De quo legitur: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei. Sed hoc loco accipitur cedrus Ezech.31.
in bono, quia per cedros intelliguntur angeli, quorum lucifer summus fuit. Sæpe enim su
mit scriptura cedrum in bono, quemadmodum Sapiētia dicit: Ego quasi cedrus exaltata sum Ecclesi.24
in Libano. Cedrus nanque est arbor altissima. Sed altitudo quædam est bona, & aliqua mala
[& confringet dominus cedros Libani] hoc est, superbos prælatos, ac principes de carnis cla
ritate ac famæ splendore vel ingenij aut scientiæ eminentia, seu seculari potentia inaniter glo
riantes. Libanus enim candidatio interpretatur. Has cedros Libani deus confringit secundū
B triplicem modum prædictum. Vnde sacratissima atq; Christifera virgo Maria: Deposuit, in Lucæ.1
quit, potentes de sede, & exaltauit humiles. Cui concordat illud Ecclesiastici: Sedes ducum Eccl.10
5 superborum destruxit deus & sedere fecit pro eis mites. ¶ Et comminuet eas tanquam vitu
lum Libani,] hoc est, cedros prædictas conteret dominus, sicut conteritur vitulus nutritus in
Libano, auferendo eis vel culpam, vel gratiam, vel salutem æternam. Sicut enim tripliciter in
telligi potest cedrorum confractio, ita quoque earum comminutio tripliciter accipi potest,
[& dilectus,] hoc est, humilis, deoque placens erit, [quemadmodum filius vnicornium] id est,
non comminuetur vt cedri, sed fortis atq; securus erit in domino deo suo, & tanquam pullus
vnicornis seu rhinocerontis, qui est fortissimum, grande, atque imperterritum animal. In hoc
ergo quod ait, & dilectus quemadmodum filius vnicornium, ponit distinctionem inter super
6 bos in suis viribus confidentes, & humiles in deo sperantes. ¶ Vox domini intercidentis flam
mam ignis] hoc est, dominus ipse per rorem gratiæ suæ interrumpit & extinguit in seruis suis
ignem seu inflammationem iræ, atque luxuriæ, perducendo eos ad refrigerium mansuetudi
nis & castitatis. Ad literam quoque Christus sæpe extinxit, & scidit ignem materialem, cui
sancti martyres aut fideles ad martyrium præparati iniecti fuerunt, Sicut de sancta Agnete
narrat Ambrosius, imo multi sanctorum in igne omnino illæsi manserunt. Christus etiam
scidit flammam ignis, quando quosdam Iudæorum contra se furentium misericorditer illu
7 minauit, & quosdam in sua incredulitate iuste reliquit. ¶ Vox domini concutientis desertum]
id est, sermo Christi excitat corda infructuosa, pigra, ac arida, concutiendo ea sancto timore
C ac diuino amore, vt fiant agilia, fructuosa, & feruida. Cor enim peccatoris desertum voca
tur, tanquam a deo relictum, & ab humore ac fructu salutis & gratiæ alienum [& commoue
bit dominus,] ad pœnitentiam & vitam laudabilem, [desertum Cades,] id est, cor electorum
& fidem dei habentium. Cades enim immutata vel sancta interpretatur. Electi igitur, quo
niam ad tempus errare possunt, sed finaliter perire non valent, commouebuntur à domino
ad salutem, antequam morientur. Posset autem per desertum Cades Iudæa intelligi, quæ le
gem à deo recepit, & in fine seculi immutanda ad fidem est. Hanc dominus commouebit
in fine mundi, vt conuertatur ad Christum, quemadmodum Oseas testatur: Post hæc reuer
tentur filij Israel & quærent dominum deum suum, & Dauid regem suum, id est, Messiam, vt Ose.3.
8 omnes exponunt. ¶ Vox domini præparantis ceruos], i. Chrs per suum sermonē disponit ad
currendū velociter viam pceptorū suorū seruos suos feruentes, & ipē pparauit apl̄os dando eis Psal.128 Roman.8
primitias spūs sancti, vt per totū mundū disseminarēt verbum dei, prosequendo velociter onus
sibi iniunctū, quemadmodū cerui veloces sunt in actibꝰ suis, [& reuelabit condensa] i. illūina
bit corda ceruorū istorum, vt intelligant abdita scripturarum. Hoc enim Christus in apostol'
ac alijs multis effecit [& in templo eius omnes dicent gloriam,] i. in ecclesia dei omnes fideles
9 deo gloriam ac laudem attribuent. ¶ Dominus diluuium] i. plenitudinem seu exuberantiam
gratiarum, [inhabitare facit,] in cordibus electorum, præsertim tempore Euangelicæ legis,
quod propter supereffluentem misericordiam dei Christianis exhibitam, nūcupatur tempus
gratiæ, [& sedebit dominus rex inæternum,] id est, æternaliter præsidebit fidelibus suis,
& habi-

& habitat in eis, modo per gratiam, in futuro autem per gloriam, quemadmodum Zacha. de
Zacha. 6. Christo prædixit: Ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur ĩ solio suo, & erit sacerdos D
¶[Dominus virtutem populo suo dabit] vt declinent à malis, & faciãt bona [dñs benedicet po
pulo suo]. i. gratiam multam tribuet eis [in pace]. i. dum tranquilli fuerint & mẽte quieti. Cor
da enim turbata & inquieta non sunt diuinæ benedictionis capacia. Vel, in pace, hoc est ad fi
Ephe. 2 nem illum, vt veram ac stabilem pacem consequantur. Vel, in pace. i. in seipso. Christus enim
(vt ait apostolus) est pax nostra, quæ facit vtraq; vnum.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXIX.

¶Expositio Tituli.

HVius deniq; psalmi titulus est: Psalmus cantici in dedicatiõe domus Dauid. Psalmus bo
nam opationem vel laudem cũ opatione significat, Cãticũ vero spirituale̅ lætitiam. De
decatio vero domus Dauid, est resurrectio corpis Chr̃i. Sapĩa nanq; dei ædificauit sibi domũ,
Prou 9 qñ corpus assumpsit humanum. In resurrectione vero dedicauit hanc domum, resuscitans cor
pus suum ad impassibilem, inuiolabilem ac solẽnissimũ statũ. Est igitur tituli sensus: Psalmus
cantici. i. laus operosa, & ad bene operandũ nos instruens. Laus, inq̃, cantici. i. spiritualem læ
titiam continens, in dedicatione domus Dauid. i. pro resuscitatione corporis domini saluato
ris. Igitur Christus pro sua resurrectione deo patri gratias agens, ait.

¶Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

EXaltabo te dñe] pater. i. laudabo te, & alios illustrabo vt te exaltent, & venerentur, te
q; immensum agnoscant, & oĩbus creaturis incõparabiliter digniorem [qm̃ suscepi
sti me] in resurrectione ad impassibilem statum, & in ascensione ad dexteram tuam
[nec delectasti inimicos meos super me,] hoc est, non permisisti eos finaliter aut diu
gaudere de afflictionibus meis. Nam quamuis Iudæi ad tempus gauisi sunt de Chri
occisione, non tamen tamdiu sicut putabant. Putabant em̃ om̃ino extinguere nomẽ atq; me
moriam eius, & corpus eius corrumpendum æstimabant in tumulo, sed dũ à custodibus mo
numenti audierunt, quæ facta erant, contristari cœperunt, præsertim propter testimoniũ illd,
quod mortui cum Christo resuscitati perhibuerunt de Christi resurrectione. Venerunt em̃ (si
Matth. 27 cut testatur Matt.) in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis, quod principes sacerdotum
non latuit, imo & eis apparuisse leguntur. Maxime autem contristati sunt in die Pentecostes,
Actu. 2. & postmodum quãdo videbant in Christi discipulis tam manifesta miracula dei, & tot milia
conuerti ad Christum. Porro diaboli ad tempus gauisi sunt de tribulatiõibus Christi. Nisi em̃
Iohan. 13. dæmon optasset Iesum occidi, nequaquam misisset in cor, vt eum Iudas Simõis Ischariotis tra
Matth. 27. deret. Veruntamen in ipsa nocte videns admirabilem patientiam Iesu, & alia quædam, ex qui
bus conijci potuit, Iesum esse verum Christum, cœpit timere, & de eius traditione dolere. Vn
de vxorem Pilati solicitauit de nocte per visum, vt marito consuleret, ne iustum illum occide
ret. Cum ergo agnouerant dæmones Iesum, cuius mortem procurauerunt, esse Christum, tũc
omnis delectatio, quam de eius persecutione habebant, cessauit. Hinc ergo ait saluator ad pa
trem: Nec delectasti inimicos meos super me. Et secundum hanc intelligentiam per inimicos
designantur tam infideles Iudæi quàm dæmones. ¶[Dñe deus meus clamaui ad te] passione in
Matth. 26 stante dum dixi: Non mea volũtas fiat, sed tua. Atq; in cruce dum dixi: Pater, in manus tuas
Luc. 23 commendo spm̃ meum [& sanasti me] à læsione mortis reuniendo aĩam corpori immortali &
Psalm. 30 glorificato. ¶[Dñe eduxisti ab inferno]. i. à limbo patrum [aĩam meam] in die resurrectionis,
[saluasti me à descendentibus in lacum]. i. præseruasti me, ne essem de eorum consortio qui in
infernum inferiorem descendũt. Idcirco hortor vos ego Christus. ¶[Psallite dño] deo p̃ri q̃ tã
ta bona contulit mihi o oẽs [sancti eius, & confitemini memoriæ sc̃titatis eius,]. i. confessione
laudis enunciate atq; recolite mĩam diuinæ sc̃titatis, seu sancti dei, per q̃ recordatus est vestri,
mittendo me filium suum in mundũ vt redimerem vos. Hortatur itaq; Chr̃s vt psallamus dño
pp bona q̃ p̃stitit sibi, et vt confiteamur ei, q tã benigne recordatus est nr̃i, q obliti eramus illi
propter bñficia q̃ dedit nob̃ per Chrm̃. ¶[Qm̃ ira]. i. hũani gñis pditio seu originalis criminis
vltio est [in indignatione eius]. i. ex iusta detestatione diuina, q̃ illud peccatũ intm̃ detestata est
vt non remitteretur, nisi ego pro eo mortem subirem: imo & ipse pater quodammodo vlt⁹ est
Isai. 53. illud pctm̃ in me, sicut p Isa. testat: Propt̃ scelus ppl̃i mei pcussi eũ [& vita]. i. hũanæ naturæ re
demptio ac mea resuscitatio est [in voluntate eius] i. ex pio bñplacito dei patris procedit. Deus
Eph. 1. em̃ oĩa libere facit, queãdmodũ apl̃s ait: Oĩa opat̃ scd̃m consiliũ volũtatis suæ. Et ita ex miseri
cordissima voluntate pfluxit, quod p Christi passionẽ liberatus est mũdus a morte peccati, &
gratiæ vitam sortitus. ¶[Ad vesperum demorabitur fletus] hoc est, Christo in cruce iam mor
tuo magnus planctus, ac vehemens dolor fuit in suis discipulis & amicis, imo vt ait Euangeli
sta: Cen

A stat: Centurio & oĩs turba eoꝝ qui aderant percutientes pectora sua reuertebantur [& ad ma Luc.23
tutinum lętitia].i. Chr̃o surgente valde diluculo incepit consolatio p̃dictoꝝ lugentium. Nam
in die resurrectionis Christus qnquies apparebat, & corda suoꝝ lætificabat. Vel sic: Ad vespe
rum, hoc est, tp̃e huius exilij quo sedemus in tenebris, & vmbra mortis. Demorabitur fletus. i.
Chr̃o condolere oportet, & compati, & propter nostram ingratitudinẽ lachrymari, & ad ma
tutinum lætitia, hoc est, in die beatæ remunerationis ac lucis cœlestis, erit exultatio his qui in
prædicto vespere lugent, quemadmodum ait apl̃s: Si compatimur & conregnabimus. ❡[Ego Rom.8
8 aũt dixi in abundantia mea].i. ego Chr̃s existens in plenitudine gratiæ & exuberantia conso
lationis diuinæ, dixi [non mouebor inæternũ] hoc est, non ſp agitabor persecutiõe hominum
impiorum. Vnde & in nouissima cœna Christus discipulis dixit: Etenim q̃ sunt de me finẽ hñt Luc.22
Vel, non mouebor inæternum. i. ab obedientia patris mei nunq̃ recedam, nec à rectitudie san
ctæ conuersationis vnq̃ deflectar, sed immobilis ero in deo. Christus em̃ propter abundantiã
gratiæ suæ compⁿhensor fuit & confirmatus in bono. Propterea dicere potuit: non mouebor
inæternum. ❡[Dñe] pr̃ [in voluntate tua].i. in beneplacito tui amoris ac pij fauoris [pręstitisti
9 decori meo] hoc est, sanctæ & immaculatæ ac splendidæ conuersatiõi meæ [virtutẽ].i. stabili
tatem prædictam in te. Veruntñ, ❡[Auertisti faciem tuã à me].i. tp̃e passionis subtraxisti inter
10 nã ac solitam consolationem ab inferioribus viribus aĩæ meæ, & ita me tractari permisisti, ac
inter latrones suspendi, ac si non fuissem filius tuus dilectus, vnde clamare cõpulsus sum: Deꝰ Matth.27.
meus deus meus, vt quid dereliquisti me? [& factus sum conturbatus] non conturbatiõe cul Psalm.21.
B pæ, qa superius dixi: non mouebor inæternũ, sed conturbatione pœnæ seu naturalis vehemen
tisq; afflictionis, quemadmodũ à Ioh. scriptum est: Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu Iohan.13.
& ꝑtestatus est, & dixit: Vnus ex vobis me tradet. Et Luc. ait: Factus in agonia, ꝓlixius orabat: Luc.22
& factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrẽtis in terrã. Nihilominus post hãc turba
tionem. ❡[Ad te dñe clamabo] orando in cruce pro crucifixoribus meis totiusq; mundi salute Luc.23
11 Deiñ Christus mutans p̃sonã, hoc idẽ q̃d dixit ad p̃rem, dicit ecclesiæ, vt eã ad similia facienda
informet, & ait [& ad deũ meũ dep̃cabor] non cessando ab inuocatione ipsius ꝑꝑ angustiã tri
bulationis acerbitatemq; passiõis. Et hoc rõnabiliter agotnã. ❡[Quæ vtilitas in sanguĩe meo]
12 hoc est, qs fructus esset incarnationis & vitæ meæ atq; effusionis sanguinis mei [dũ descẽdo in
corruptionem?].i. si in sepulchro relinquor, & in cinerem redigor. Christus em̃ incarnatus, &
passus est vt mundum conuerteret. Si aũt ipse non resurrexisset mundus in eũ nullatenꝰ credi
disset, sicq; nullã videret vtilitas passiõis suæ ac mortis. Propter q̃d ait apostolus: Si Chr̃s non 1.Cor.15.
resurrexit, ergo inanis est fides vr̃a, inanis est p̃dicatio nostra. Vñ Chr̃s consequenter ꝓbat, q̃d Iohan.20
13 dixit, subiungens: ❡[Nunqd confitebitur tibi puluis?] hoc ẽ, nunqd caro mea incinerata atq;
corrupta erit occasio atq; materia credendi & confitendi noĩ tuo? [aut,] ipsa sic puluis effecta,
[annunciabit veritatem tuam] apparẽdo apl̃is, & oñdendo eis cicatrices, atq; dicendo: Palpa
te & videte, & verificando prophetarum scripturas, qui omnes concorditer vaticinantur car Luc.24
nem meam, protinꝰ resurrecturam. Ideo em̃ post resurrectiõem Chr̃s discipulis dixit: Necesse ẽ Ibidem
14 impleri oĩa q̃ scripta sunt in lege Mosi, & prophetis, & psalmis de me. ❡[Audiuit dñs] oratiões
C præmissas [& misertus est mei] eripiendo me de vniuersis pœnalitatibus vitæ præsentis, [dñs
15 factus est adiutor meus,] dando mihi omnem potestatem in cœlo & in terra. ❡[Conuertisti] o Matth.28
dñe [planctum meum].i. tristitiam qua dixi: Tristis est aĩa mea vsq; ad mortem [in gaudiũ mi Matth.26
hi] qm̃ tribuisti pro illa temporali tristitia sempiternam lætitiam præmij essentialis cũctis ele Marci.14.
ctis, & gaudiũ accidentalis p̃mij mihimetipsi, transferendo me ab ignominia passionis ad glo
riam resurrectionis. Sicut em̃ testatur apl̃s: Christus cum clamore valido & lachrymis suppli
cationes fudit ad deũ, [conscidisti saccum meum] hoc est, corpus meum animæ atq; diuinita Hebr.5.
tis meæ contemptum latibulum, permisisti in passione multis vulneribus lacerari, ita vt à plã
ta pedis vsq; ad verticem capitis non esset in eo sanitas [& circundedisti me lætitia].i. corpus Isaiæ.1
gloriosum reddidisti aniæ meę in resurrectiõe. ❡[Vt cantet tibi gloria mea] hoc est, vt ego ani
16 ma & corpore glorificatus laudem te [& non compungar].i. non amplius patiar. Nam Chr̃s
resurgens ex mortuis, iam non moritur [domine deus meus inæternũ confitebor tibi] laudan Roman.6
do te secundum quod homo sum sine fine in regno cœloꝝ, vbi tecum sedeo ad dexteram tuã. Hebr.1

❡Expositio tropologica eiusdem Psalmi.

Moraliter autem exponendo hunc psalmum: Per domum Dauid intelligitur ecclesia, vel quicunque fidelis, in quo deus per fidem & gratiam habitat, Et per dedicatiõem huius domus intelligitur deputatio seu exhibitio qua exhibemus nosipsos seruire deo vero ac viuo, sicque tituli sensus est: Psalmus cantici in dedicatione domus Dauid, hoc est, ꝑ exhibitione gratiarumactionis atq; obsequij, quibus corde, ore, & moribus regratiamur altissimo pro benefi

cijs suis

tijs suis eiusq; famulatui nosipsos volũtarie exhibemus. Ecclesia igiť vel qlibet Christianus se D
à multis periculis præseruatum, vel liberatum à deo perpendens, gratias agat & dicat: Exalta
bo te dñe, meipsum humiliando, & tibi reuerenter obsequendo, tuam altitudinem confitendo
omnem perfectionem, bonitatem, & gratiam tibi attribuendo. Quãto enim nosipsos profun-
dius humiliamus, tanto deum gloriosius exaltam⁹. Idcirco autem exaltabo te domine, quoni-
am suscepisti me. i. orationem meam & pœnitẽtiam ac seruitutem meam grata ac placita ha-
buisti, & non contempsisti, nec repulisti me vilem & pauperem peccatorem, nec delectasti ini
micos meos super me, hoc est, non permisisti homines malos ac dæmones, qui delectantur de
aduersitatib⁹ meis, finaliter gloriari super me, sed à pœnis vel vitijs eripuisti animam meam,
& ita delectasti angelos sanctos, piosq; hoïes super me, quoniam gaudium est angelis dei sup
Luc.15 vno peccatore pœnitentiam agente. Dñe deus meus clamaui ad te, pro indulgentia peccatorꝝ
infusione virtutum, ac releuamine pœnarum seu persecutionum, & sanasti me, ab interiori læ
sione pcti, vel etiã ab exteriori tribulatione, seu morbo corporali. Dñe eduxisti ab inferno ani
mam meam, hoc est, à reatu & macula mortalium peccatorum per q̃ homines merentur infer
num, liberasti me, saluasti me à descendentibus in lacum. i. nõ permisisti me perseuerare ĩ ma-
lis, quemadmodũ illos q in infernalem foueam, seu vitiorum profunditatẽ descendunt. Ecce q̃
tum beneficium dei est hoc, quod illis potissimum datur, qui deo inspirante, mũdum, & oĩa
quæ in mundo sunt derelinquunt, & Christo in religione fideliter seruiunt. Hi à pristina con-
uersatione & societate malorũ conuersi, hunc versum verissime dicere possunt, imo cũ magna
ac deuotissima iucunditate dicere debent. Considerare enim debemus nos qui mundum reli-
quimus, vel ad veram ac perseuerantem pœnitentiam conuersi sumus, quot propinquorum
coætaneorum consortium nostrorum iam infernus absorbuit, qui pauloante nobiscum con-
uersati sunt, & forte multo meliores nobis fuerunt. Quantum ergo regratiari tenemur deo al-
tissimo qui illos iam iuste damnauit & nobis tam pie pepercit, & ad vitam meliorem transue-
xit. Vnde vir sanctus pro tam ineffabili beneficio digne regratiari deo nequaq̃ per se solũ suf-
ficiens, omnes sanctos qui vel in cœlo sunt, siue in terra ad laudem dei & gratiarꝝ actionẽ inui
tans subiungit: Psallite domino sancti eius & confitemini, confessione laudis, memorię sancti
tatis eius. i. sanctæ memorię dei, seu sancto deo nostri misericorditer recordanti, q à se auersos
ac sui oblitos non est oblitus, sed reduxit ad se. Hinc enim dñs ait per Isaiam: Nunquid obliui
Isaiæ.44. sci potest mulier infantem suum vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tñ
non obliuiscar tui. Nos ergo non obliuiscamur misericordiarꝝ dñi, qui nos ita pũenit in oĩ pie
Isaiæ.63. tate & gratia. Sed illud Isaiæ intente dicamus: Miserationum domini recordabor, Laudẽ dñi
super omnibus bonis quæ reddidit nobis dominus, q̃ largitus est secundum indulgentiam su
Thre.3 am. Illud quoq; Iere. Misericordiæ dñi quia non sumus consumpti, quia non defecerunt mise-
rationes eius. Qm̃ ira. i. effectus diuinæ iustitiæ. s. priuatio gratiæ, vltio culpæ, inductio pœnæ
est in indignatione eius, hoc est, ex iusto iudicio dei, quo ingratis & impijs indignatur, & vita,
. i. viuificatio mentis per gratiam, omnisq; effectus misericordiæ dei est, in voluntate eius, hoc
est, ex diuinæ pietatis beneplacito oritur & causatur. Ad vesperum. i. in aduersis, & in conside
ratione propriæ tenebrositatis ac imperfectionis demorabitur fletus pro peccatis, & incolatu
vitæ præsentis, & ad matutinum. i. in prosperis, & ex contemplatione diuinæ perfectionis bñ
ficiorumq; dei demorabitur, lætitia. i. lætabuntur homines boni qui fleuerunt ad vesperum.
Ego autem post peccata conuersus ad te, dixi in abundantia mea. i. in excessiua confidẽtia fer
uoris mei, non mouebor inæternũ, hoc est, nunquam reuertar ad priora peccata, nunq̃ desola
bor, aut tristis ero, nunq̃ à semita dei recedam. Solet enim istud contingere nouiter cõuersis, vt
dum insolitam consolationem & gratiam spiritus sancti percipiũt, statim incaute præsumãt
& quasi nunquam perdituri sint dulcedinem talem, magna lætanter proponunt, non satis p-
priam fragilitatem pensantes, sed istud incaute fit. Idcirco subiungit: Domine in volũtate tua
. i. secundum quod tibi complacuit, ꝓstitisti decori meo, hoc est, interiori renouatiõi aĩæ meæ,
quæ renouatur quotidie de claritate in claritatem, virtutem. i. grãe stabilitatem, tanquã dicat:
Non sicut ego præsumo & æstimo, sed sicut tibi decẽs, & bonum videtur, tribuisti mihi gratiæ
dona. Propterea non debui tã inconsulte in abundantia mea præsumere. Propter quod sub-
ditur: Auertisti faciem tuam, hoc est, pium consolationis tuæ subsidijq; respectũ à me: & factus
sum conturbatus. i. tristis & piger tanquam fraudatus spe illa qua dixi, non mouebor inæter-
num. Veruntñ pro conuersione vultus tui ad me. Ad te dñe clamabo, ardenti affectu, & ad deũ
meum deprecabor pro omni re qua indiget anima mea. Et merito, nã: Quæ vtilitas in sangui-
ne meo? hoc est, vita mea. Sanguis nanq; sedes est aĩæ à qua vita causatur, dum descẽdo in cor
ruptionem. i. dum spiritualiter morior, atq; in anima pereo? q̃si dicat: Nulla, imo melius esset
mihi

A mihi non esse, q̃ sine gratia esse, qm̃ sine gratia tibi placere non valeo. Ideo sequitur: Nunqd cõfitebitur tibi puluis, hoc est, homo inconstans, supbus atq; impœnitens, de quo in primo psalmo præhabitum est, quod erit tanquam puluis quem proijcit ventus à facie terræ, aut annunciabit veritatem tuam, hõ talis te digne laudando, aut alius efficaciter admonendo? non vtiq; qm̃ non est speciosa laus in ore peccatoris. Audiuit dñs, ista quæ dixi ad prouocandum & cõcutiendũ viscera mĩæ suæ, & misertus est mei, liberãdo me à miserijs multis, dñs factus est adiutor meus, cooperando mihi per gratiam. Conuertisti (o dñe) plãctum meum in gaudium mihi. i. post dolorem de peccatis infudisti mihi de spe veniæ gratiam consolationis, quẽadmodũ pph. dicit: Cũ iratus fueris misericordiæ recordaberis. Et alius: Filij, patienter sustinete irã q̃ supuenit vobis. Qui em̃ induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis lætitiã sempiternã cũ vestra salute: conscidisti saccum meũ. i. laboribus pñiæ. s. abstinentia, vigilijs. disciplinis, macerasti & afflixisti corpus mũ, & circũdedisti me lętitia, hoc est, spirituali exultatione replesti animã meam post prædictos labores. Qui em̃ seipsos in labore pñiali digne affligunt, oĩ consolatiõe diuina refrigerari, idonei fiunt, quemadmodũ apl's ait: Oĩs disciplina in præsenti quidẽ videt esse non gaudij sed mœroris. Postea aũt fructũ pacatissimũ exercitatis reddet. Idcirco autem circũdedisti me lætitia, non vt glorier in meipso, sed: Vt cantet tibi gloria mea. i. vt oĩs gratia, oĩsq; gloria, & quicquid boni in me est, sit mihi occasio atq; materia laudandi te, & grãs referẽdi noĩ tuo, excelso, & non cõpungar, hoc est, nõ stimuler conscientia mala, sed nihil mihi conscius sim, nilq; in anima mea remaneat, de quo merito remorsum pati possit mens Christiana

Psal. 1 | Eccl. 15 | Abac. 3 | Baru. 4. | Hebræ. 12.

B Postremo vir sanctus, & domino gratus se offert paratum ad hoc, quod gloria sua cantet deo & ait: Dñe deus meus inæternum confitebor tibi. i. q̃diu fuero, & hoc est verbum bonæ spei ac sancti propositi, non præsumptionis ex abundantia erumpentis, sicut superius dixit, non mouebor inæternum. Confitebitur aũt inæternum, quoniam vita contemplatiua ad quam spectat confessio laudis diuinę hic incipit & in futuro æternalit᷑ perseuerat, prout in Apoc. habetᷣ Requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, dñs deus om̃ipotens. Apoc. 4

¶ Expositio anagogica eiusdem Psalmi.

ANagogice demũ per domum Dauid intelligitur quilibet beatorũ, in quo deus habitat p gratiam consumatã in genere, charitatem perfectam, ac vnionẽ immediatam. Per dedicationem q̃q; huius domus intelligi potest assumptio electoꝶ ad beatificam fruitionem. Secũdum anagogicum intellectum sensus tituli est: Psalmus cãtici, hoc est, ineffabilis atq; cœlestis lætitiæ, in ædificatione domus Dauid. i. pro assumptiõe electoꝶ ad gloriam. Quilibet ergo cõphensor in patria ait: Exaltabo te dñe, q es obiectũ & causa ac fons totius cœlestis lætitię, quoniam suscepisti me in hæredem ac filium felicitatis æternæ, nec delectasti inimicos meos, vicz dæmones, super me, qui tunc gaudebant de me, qñ in mundo iniuste vixi, & in purgatorio affligebar, nunc vero tristãtur, qm̃ à culpa & pœna ereptus sum, & in cœlo locatus. Porro angeli sancti & aĩæ innocentum, & qui nunquam peccauerunt vt Christus & virgo beata, dicunt: nec delectasti inimicos meos super me, quia nunquam permisisti me vitio maculari. Nã & dæ
C mones cũ sint inuidissimi contristantur, de permanentia & felicitate angelorum sanctoꝶ. Ipsi vero angeli sancti de sua fixione in bono regratiantur deo, & dicunt: Exaltabo te dñe, qm̃ suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Dñe deus clamaui ad te, dũ eram in mundo vel in purgatorio, & sanasti me ab omni tormento. Aĩæ nanq; in purgatorio existentes sciũt se liberandas, & vehementissime liberari desiderant, imo dilatio gloriæ est eis ita pœnalis, vt nulla pœna sensibilis huius mundi æquari possit pœnæ quam habent propter gloriæ dilationem, Iam enim via in eis finita est, & ergo non retardãtur à patria sine amarissima pœna. Istd itaq; desiderium earum clamor dicitur. Nil tamen clamando proficiunt, & mereri non pñt, nec seipsos iuuare. Veruntñ dũ ad patriam veniunt, gaudent de euasione pœnaꝶ, & dicunt: Dñe deus meus clamaui ad te, per meipsam & per eos qui orauerunt pro me. Deinde hoĩes iã saluati dicunt: Dñe, eduxisti ab inferno animam meam, quia non permisisti me mori in peccato mortali, de quo beati ineffabiliter domino grati sunt, saluasti me à descendẽtibus in lacum. i. illis relictis atq; damnatis me assumpsisti ac beatificasti. Propterea comprehensores cohortantur se mutuo ad gratiarum actionem ac laudem diuinam dicentes: Psallite dño sancti ei⁹ & confitemini memoriæ sanctitatis eius, qm̃ ira. i. vindicta seu pœna quam passi sumus p culpis nostris, fuit in indignatione eius, hoc est, ex zelo diuinæ iustitiæ, quæ nil mali impunitũ relinquit. Vel vt verbum istud omnibus beatis conueniat sic exponitur. Qm̃ ira. i. reproboꝶ damnatio est in indignatione eius. i. ex offensa dei & cõtemptu q̃ despiciuntur à deo: vnde nec corrigi possunt, nec pœnitent, quẽadmodũ Salo. ait: Considera opera dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit, & vita. i. nostra felicitas q̃ est vita æterna, est in voluntate eius. i. ex Eccls. 7

L diuinæ

diuinæ volũtatis bñplacito & amore nob collata ẽ. Ad vesperæ.i. in exteriorib⁹ tñbris ergastu
Matth. 13 li infernalis, demorabitur, hoc ẽ, semp manebit, fletus, sicut in euang, asserit Chrs: Ibi erit flet⁹
& stridor dentiũ, & ad matutinũ.i.in regno cœlorũ, vbi lux diuĩa incessabil'r orit, demorabit, le
titia, qm̃ ibi ẽ iucũditas plena atq; ppetua. Ego aũt, q sum cõphẽsor, dixi in abũdantia mea.i.in
plena letitia de q̃ securitate, nõ mouebor inæternũ, hoc ẽ, nũq̃ à deo auertar. Oẽs em̃ beati sciũt
se cõfirmatos in bono, ideo secure affirmant, non mouebor inæternũ. Dñe in voluntate tua p
stitisti decori meo.i.btitudini meæ q̃ ẽ summus ornat⁹ mẽtis, virtutẽ.i.securã stabilitatẽ, seu cõ
firmationẽ in te. Auertisti faciẽ tuã à me, qñ adhuc pegrinabar in mũdo, & factus sum cõturba
tus pro tpe illo, nũc vero oñdisti mihi faciẽ tuã, ideo saluus sum. Ad te dñe clamabo, orando p
amicis & familiaribus meis & his q implorant suffragiũ meũ, & ad deũ meũ depcabor p resu
scitatiõe corpis mei. Scti em̃ in pria resurrectionẽ futuram desiderãt. Quæ vtilitas in sanguine
meo, hoc ẽ, qd mihi, qd prodesset corpori meo q̃d ita cooperatũ est aĩæ in diuino obseqo, dũ de
scendo in corrruptionẽ.i.si ipm corpus maneret corruptum neq; resurgeret: Interdũ em̃ aliqd
attribuitur toti ratione partis, quemadmodũ Chrs dr̃ iacuisse in sepulchro & Maria Magdale
Iohan. 20 ne corpus Christi sublatum credens, dixit: Tulerunt dñm meũ, & nescimus vbi posuerunt eũ.
Simili mõ comprehensor ratione corporis quod reliquit in terris ait, dum descẽdo in corrupti
onem. Audiuit dñs, pces has, & misertus est mei, non pro meipso qui miser non sum, sed p mi
seris pro quorum salute precatus sum, & p resuscitatione ac glorificatione corporis mei, domi
nus factus est adiutor meus, dando mihi virtutem supernaturalẽ per q̃ sibi inauertibiliter adhe
rebo. Conuertisti planctũ meũ in gaudiũ mihi, hoc est, fletum quẽ pro pctis & pro adeptione
felicitatis effudi in terra, cõmutasti in iucunditatem cœlestem ac sempiternã, queadmodũ scri
Mat. 5 ptum est: Beati qui lugent, qm̃ ipsi consolabuntur. Vnde in Isa. Chrs ait: Spũs dñi sup me, vt da
Isaiæ. 61. rẽ lugẽtibus coronã p cinere, oleũ gaudij p luctu, palliũ laudis pro spũ mœroris, conscidisti sac
cum meũ, i. corpus meũ redegisti in puluerem, quemadmodũ scriptũ est: Cinis es & in cinerem
Gen. 3 reuerteris, & circũdedisti me lætitia, hoc est, æterna felicitate oĩfariam adornasti me. Vt cantet
tibi gloria mea.i.vt btĩtudo & oĩs excellẽtia mihi a te impartita sit mihi causa, & ratio laudan
di te laude perfecta, ac indesinenti, & non cõpungar.i.nullo dolore de cætero vnq̃ afficiar, put
Apoc. 7 in Apoc. dr̃: Absterget deus oẽm lachrymã ab oculis sctõrũ, & mors non erit vltra, neq; luctus
sed nec vllus dolor. Domine deus meus inæternum confitebor tibi.i. incessanter, sine interru
ptione, fatigatione, ac tædio, laudabo te deũ sublimem & benedictum. Ecce quàm cõpendio
sus, speciosus ac dulcis est psalmus iste ex diuinæ sapientiæ thesauro emanans, qui tã multipli
citer exponi potest. Hunc ergo ad gloriam creatoris in commemoratione beneficiorum suo
rum & resurrectionis glorificationisq; Christi deuotissime concinamus.

¶ COMMENTARIVS IN PSAL. XXX

¶ Expositio Tituli.

PRæscribit deniq; huic Psalmo titulus talis: In finẽ Psalmus Dauid p extasi.i. psalmus iste
scti Dauid q loqt hic in psona Chri atq; fideliũ. Psalmus (inq̃) dirigens nos in finẽ vltimũ
.s. deũ, est scriptus, tractãs ac habitus p extasi.i. excessu mẽtis Chri membrorũq; eius q excessus
contingit vel ex pauore tribulationis magnæ imminẽtis, vel ex contẽplatione sublimiũ veri
tatũ in rebus diuinis. Hic itaq; Psalmus de Chri passiõe, ac fideliũ psecutione conscriptus est,
Vñ primo de Chrõ exponẽdus est: Chrs ergo vt hõ pp passionem sibi instãtem, ait ad patrem.

¶ Expositio psalmi literalis

IN te domine speraui] inquantum hõ & aliq modo viator, vic; quantum ad naturam passi
bilem nõdum glorificatam. Iam em̃ toties dictum est, quõ Christo cõuenit sperare, seu spes
vt fastidium pariat, si denuo repetatur. Itaq; dñe pater non in mea natura creata sed in te spe
raui, expectans atq; confidens tua virtute & gratia cooperante, redimere genus humanum, à
morte resurgere, omnemq; mundi ac dæmonum malitiam superare. Idcirco o pater [non con
fundar inæternum].i. nunquam confundar confusione illa quæ oritur ex aliquo accidenti q̃d
inest ei q confunditur, scilicet, ex defectu aut inordinatione naturæ, culpæ vel pœnæ. Vel, non
confundar inæternum.i. quamuis ad tempus in hoc mundo à Iudæis irrideor & cõfundor an
passionẽ, in passione, & post passionẽ: non tñ duret ista confusio inæternum, sed statim resusci
Iere. 17 ta me, per miracula quoq; glorifica me, vt confundantur q me persequuntur, & nõ cõfundar
ego de cætero [in iustitia tua] hoc est, secundum censuram siue dictamẽ tuæ diuinæ iustitiæ [li
bera me] à passibilitate corporis & imperio mortis. Vel, in iustitia.i. propter iustitiam meã mi
hi à te collatã, libera me. ¶ [Inclina ad me aurem tuam] impendendo mihi misericordiæ tuæ ef
fectum [accelera vt eruas me] hoc est, cito age q̃d rogo & tertia die resuscita me. ¶ [Esto mihi in
deum protectorem].i. non solũ sis mihi deus meus, eo modo quo es oĩm deus, sed per specialẽ
curam

A curam ac gratiam eſto deus meus,videlicet vt in oĩ aduerſitate defendas me,protegendo cor-
pus meũ in ſepulchro à corruptione,& nomen ab infamatione. Hoc eſt quod apud Iere. ait ſal Iere. 15.
uator: Tu ſcis dñe,recordare mei, & viſita me,& tuere me ab his q perſequuntur me. Eſto mi-
hi quoq; o dñe[& in domum refugĳ,]hoc eſt ꝓ domo refugĳ,quatenus in omni neceſſitate ad
te confugiam,atq; in te ſecurus ſim,quemadmodũ hõ ab hoſtibus inſecutus ad domũ munitã
fugit,& in ea tute qeſcit,ſic oro,& ego in te quieſcere,ſtabiliri, & imperterrit⁹ ꝑmanere [vt ſal
uum me facias]à corporis paſſibilitate,ac morte corporea. Et hoc ideo oro. ❡[Qm̃ firmamẽtũ
4 meum & refugium meũ es tu].i.ꝑter te aliud firmamentum non habeo,neq; refugium,ſed tu
es firmamentũ meũ.i.cauſa totius ſtabilitatis meæ,& refugium in quo ſicut in vltio fine quie
ſco[& propter nomen tuũ]hoc eſt,ꝑꝑ teipſum,ſeu nõis tui clarificationẽ ac venerationem[de Actu. 1
duces me]à cruce in ſepulchrũ,à ſepulchro ad diſcipulos in conclaue,& alibi:& ab eis,vtpote à
monte olіueti in regnũ cœlorum[& enutries me]trãſferendo me à nutrimento ſtatus mortal'
ad alimentũ impaſſibilis ſtatus,& à cibo terreno ad cibum cœleſtem. Vel,enutries me.i. corp⁹
meum myſticum,vic; ,congregationẽ fidelium,dando eis gratiam paulatim ꝓficiendi,ac ſpi
ritualis virtutẽ augmẽti. Primitiuã q̊q; eccleſiã deus enutriuit,qm̃ de die ĩ diẽ auxit fideles me-
rito & nũero ſicut in actibus apl'oꝶ Lucas teſtatur: Verbũ(inqens)dñi creſcebat & cõfortaba- Actu.6.
5 tur valde,& dñs auxit q̊tidie q ſalui fierent. ❡[Educes me de laqueo hoc].i. à mortis periculo,
[quẽ]laqueũ[abſconderunt mihi]hoc eſt,quẽ putabant Iudæi ſe mihi occulte parare,& me eo
rũ nequitiam ignorare. Putabant nanq; Iudæi Chrm̃ neſcire ſtudia eorum contra ſe. Ideo au
B tem educes me de laqueo iſto[qm̃ tu es protector meus]ſicut pauloante precatus ſum, dicens:
Eſto mihi in deũ protectorẽ. Et q̃a om̃ino ſic eſt,idcirco ego Chriſtus pendens in cruce,dico ti
6 bi,pr̃: ❡[In manus tuas]hoc ẽ,in ꝑtãtem & charitatẽ tuã[cõmẽdo ſpiritum meum]hoc eſt,ani-
mam meã cõmendatione gratiaꝶ actionis,& vt eã corpori ſtatĩ reunias,[redemiſti me] ab oĩ
pœna in ipſa ſeparatione aĩæ meæ à corpore[dñe deus veritatis].i.cauſa,menſura,& cõſerua-
tor oĩs veritatis creatæ. Nã mors Chr̃i fuit finis ſuæ miſerię,& principiũ ſuæ felicitatis ſeu glo
rificatiõis in corpore. In proferendo huius verſus principiũ.ſ. In manus tuas cõmendo ſpm̃,lĩ
bẽter ſeq ſolẽt hoĩes boni q vere ſunt membra Chriſti caput ſuum,vtpote Chrm̃,ita vt ipſi di
cãt morti iã proximi: In manus tuas cõmẽdo ſpm̃ meũ. Et vtinã dñe Ieſu talẽ vitã mihi confer
re digneris vt in hora mortis meę, hęc verba dulciſſima,digne,fiducialiter atq; affectuoſiſſime
ꝓmã. ❡[Odiſti]o dñe[obſeruantes vanitates].i.pctõres vana ſectantes, [ſuꝑuacue].i.inutil'r.
7 Quõ aũt deus dicat pctõres odio habere,cũ tñ nihil eoꝶ q̃ fecit odio habeat, dictũ ẽ in expoſiti Sapie.1
8 one qnti pſalmi,in q̊ dr̃: Odiſti oẽs q operantur iniquitatẽ. ❡[Ego aũt in dño ſperaui,]& nõ in Pſalm.5
me ſicut illi q vanitates obſeruãt,de qbus Mich. ait: Væ q cogitatis inutile & opamini malũ in Mich.2
cubilibus veſtris. Idcirco dñe pr̃[exultabo]forinſecus[& lætabor]intrinſecus[in mĩa tua]hoc
eſt,contẽplando tuã mĩam vel recipiendo eius effectũ. Hoc mõ exultauit atq; lętatus eſt Chr̃s
9 in die reſurrectionis. ❡[Qm̃ reſpexiſti]oculo pr̃nę dilectiõis ac pię ſubuentionis[hũilitatẽ me-
am].i.me filium tuũ mitem & hũilẽ[ſaluaſti de neceſſitatibus animã meã].i. de pœnis q̃s ne-
10 ceſſe fuit me pati ꝑꝑ verificãdas ꝓphetaꝶ ſcripturas,eripuiſti me ꝑ reſurrectionẽ btãm. ❡[Nec
C concluſiſti me in manibus inimici].i.nõ ꝑmiſiſti me cõphẽdi ac detineri final'r ĩ pœnis atq; cõ
uitĳs,quæ inferebantur mihi ab aduerſarĳs meis. Vel ſic: Nec cõcluſiſti me in manibus inimi-
corum.i. non permiſiſti me ſuperari & opprimi ab hoſtibus meis,ſed ego potius ſuꝑaui opp̃ſ-
ſiq; eos. Ideo ſubdit[ſtatuiſti]in die aſcẽſionis[in loco ſpacioſo].i.in regno cœloꝶ[pedes me-
os].i.meipſum collocando ad dexteram tuam in ſolio maieſtatis tuæ. Hoc eſt q̊d in Apoc. ait Apoc.3
ſaluator: Qui vicerit,dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici & ſedi cum patre
meo in throno eius. Vel ſic,ſtatuiſti in loco ſpacioſo.i.in toto vniuerſo pedes meos.i. virtutem
meam operatiuam,quemadmodũ apud Matt. dr̃: Data eſt mihi oĩs poteſtas in cœlo & in ter- Matth.28
ra. Vel ſic,ſtatuiſti in loco ſpacioſo.i.in latitudine charitatis quæ anguſtiari & coartari nõ no Rom.8
uit pedes meos.i. opera mea & deſideria. Nam Chriſtus indeſinenter charitatem habet ad nos
& charitatiue interpellat pro nobis. Vel ſtatuiſti in loco ſpacioſo.i, per totum mundum miſi-
ſti,diſpſiſti ac collocaſti pedes meos.i. ſanctos apl'os alioſq; p̃dicatores deuotos, q ſunt colũna
11 baſis,ac pedes eccleſiæ. ❡[Miſerere mei dñe]liberando me in reſurrectione ab iſtis miſerĳs qui
bus pro hoĩbus crucior & occidor[qm̃ tribulor]in paſſiõe varĳs pœnis[conturbatus eſt in ira
oculus meus]Quomodo hoc conuenit Chriſto penſandũ eſt. Nã in eo inordinata ira nõ fuit,
nec aliq̃ paſſio eius intellectũ(q noĩe oculi deſignat̃) impediuit ĩ actu ſuo aut obnubilauit. Eſt
igit̃ ſenſus: Cõturbatus eſt,conturbatiõe pœnali nõ cõturbatiõe culpabili, in ira.i.ꝑꝑ irã,& irę
effectũ,vic; ,perſecutionẽ inimicorũ meoꝶ Iudęoꝶ,oculus meus.i.ratio mea ſeu conſideratio
virtutis cogitatiuæ. Iam em̃ oſtenſum eſt,quod tꝑe paſſionis etiam intellectus atq; voluntas

aīa Chri patiebantur scd'm q̊d erāt naturales potētiæ hūanitatis Chri, q̄ tota extitit in dolore. D
Potest quoq; p oculū intelligi corpalis oculus Chri, qm̄ in passione pp vehemētissimā Chri pœ
nā oculi eius corpei obtn̄brati, lachrymati, & itē euersi sunt. ¶[Qm̄ defecit ī dolore vita mea].i. 11
propter acerbitatem pœnarꝝ extincta est in cruce vita mea corporalis, [& anni mei in gemiti-
bus]hoc est, tota conuersatio mea in mundo à natiuitate vsq; ad passionē aduersitatibus & cō
passionibus proximorum tam plena fuit, quod quasi defecisse.i.ab exultatione & prosperis mi
norata videtur: Chrs em̄ sp elegit q̊d carni molestius est, q̄tenus imitemur vestigia eius. ¶[Infir 13
mata est in paupertate virtus mea].i.oīpotentia mea seu diuina ptās est infirmata.i. infirmæ
ac debili ptāti similis reputata, & apparēter assimilata, qm̄ actionē suā suspendit, & naturā quā
assumpsit q̊dammodo dereliquit in pauptate, i. tpe abiectissimæ mortis meæ. Vel Chrs ex par-
te naturæ assumptæ sic ait: Infirmata est.i. varijs infirmitatibus naturalibus, atq; defectibus in
detrahibilibus subdita, virtus mea.i. persona verbi quod est virtus & sapia patris, & etiam vir
tus mea assumptā naturā fulciēs & conseruans. Hæc virtus infirmata est, in paupertate.i. in hu
manitate assumpta, ita q̊d p̄dicationes prædictæ conueniunt ei ratione naturę assumptæ, q̄uis
ipsa scd̄m se propriāq; naturā impassibilis sit. Nam de persona verbi seu filio dei, imo de vero
& incōmutabili deo vere cōceditur, q̊d sit incarnata, passa, ac mortua, & per conseq̄ns infirma
ta. In Chrō em̄ diuina cōueniunt hoī, hūanaq; deo, sed qd pp qd dicatur intueri oportet [& ossa
mea cōturbata sunt].i. caro mea & tota corporalis natura infirmata est, in gemitib⁹ propter
Psalm.21. afflictionū mearꝝ molestiā, sicut superius dictum est: Sicut aqua effusus sum & dispsa sunt oīa
ossa mea. Deniq; q̊d dictū est: Infirmata est in paupertate virtus mea, exponi potest de virtute E
seu fortitudine Chri corporali, humana & naturali scd'm illū intellectum quo antea dixit: A-
Ibidem ruit tanq̄ testa virtus mea. ¶[Sup omnes inimicos meos]i. plus q̄ aduersarij mei [factus sum op- 14
probrium]hoc est, contēptus & vilipensus [vicinis meis,].i. his q aliqn̄ me sequebātur, & opa
mea laudabant, iamq; videbantur pertinere ad me. His factus sum opprobrium, præsertim in
passione, qn̄ quidā eorꝝ ex instructione principū sacerdotū, clamabāt corā Pilato: Nō hūc, sed
Luc.24 Barrabā dimitte nobis. Factus sum q̊q; [& timor notis meis].i. causa timoris his q familiariter
Iohan.18. Matth.26 mihi adhærebant, vic; aplis alijsq; discipulis, q ex timore fugerunt à me, & post passionē clausi
Iohan.20. sedebant in conclaui propter metū Iudæorꝝ. ¶[Qui videbant me, foras fugerunt à me]hoc est, 15
tam horribiliter & miserabiliter patiebar, tractabar & apparebam, quod hoīes ex solo aspectu
abominati sunt me atq; auersi à me [obliuioni datus sum, tanq̄ mortuus à corde,].i. statim dū
Matth.27 eram sepultus obliti sunt mei infideles Iudæi non simpliciter, quia fecerunt custodiri sepul-
chrum: sed quantum ad hoc, obliuioni datus sum, quod nihil curabant de me, nec reputauerūt
me pro aliquo quasi resurrecturus essem à morte, sed inter damnatos & reprobos æstimauerūt
computandum. Hoc modo vsq; in hodiernū diem datus est obliuioni in cordibus Iudæorꝝ, nō
tn̄ simpliciter obliti sunt eius, qa quotidie blasphemant nomen eius, & orant pro destructione
Romani Imperij atq; extinctione nominis Christiani. ¶[Factus sum tanq̄ vas perditū].i. ita à 16
Iudæis contemptus sum quasi nulli vtilitati proficuus essem, nec aliquid boni continerem in
me, sed essem fraudibus atq; blasphemijs plenus. Reprobi em̄ dicuntur vasa perdita, qm̄ à grā F
vacui sunt, nilq; meritorium continent: electi vero appellant vasa felicia, sicut de Paulo Christus
Actu.9. Vas, inqt, electionis est mihi iste. Ideo aūt ego Chrs assero me factum tanq̄ vas perditum, [qm̄
audiui vituperationē multorum cōmorantiū in circuitu]Nam in diebus azymorꝝ ppli vniuer
sæ Iudææ in circuitu Irl'm habitantes cōfluxerant ad ipsam vrbem Irl'm, & hi pene oēs consen
serunt in mortem Christi vituperantes eum. ¶[In eo]tpe [dum cōuenirēt simul aduersum me] 17
.s. in die Parasceues [accipere animam meā consiliati sunt].i. occidere vitam meam corporalē
Iohan 19. consuluerunt. Nā coram Pilato clamabant: Tolle, crucifige eum. ¶[Ego aūt in te speraui dñe] 18
sicut in exordio Psalmi dictū est atq; expositū, [dixi, deus meus es tu,].i. corā hoībus confessus
sum, teq; veraciter colui, idcirco false accusor & iniuste condēnor [in manibus tuis].i. in virtu
te ac dispositiōe tua sunt [sortes meę]i. euētus mei vel tpa mea, q̄si dicat: Quicqd mihi cōtingit,
in ptāte tua repositū ē, & potes me liberare ab illo: nec aliqd euenit mihi, nisi scd̄m moderamē
sapiæ tuæ, pp terea patiēter cūcta sustineo sciens te nō sine magna rōe pmittere. ¶[Eripe me,] 19
p resurrectionē beatā & acceleratam [de manu inimicorꝝ meorꝝ].i. de ptāte Iudæorꝝ crucifigē
tiū me [& à psequētibus me].i. corpus meū mysticū tuere a psecutoribus suis. Vn̄ Paulo adhuc
Actu.9. sæuiēti, Chrs dixit: Saule quid me persequeris? Hoc ergo Christus pro ecclesia orat, quia quod fi 20
Matth.25. delibus suis infertur, ipse sibijpsi inferri testat. ¶[Illustra faciem tuā super seruum tuum]Chrs à
principio sapia plenus fuit, & comphensor perfectus: nō ergo pro illuminatione sui intellectus
Iohan.17. nunc orat. Quid itaq; est, q̊d ait: Illustra faciem tuam super seruum tuū, nisi q̊d alibi ait: Clari-
fica me tu pr̄ apud temetipm claritate, quā habui priusquā mūdus esset. Orat igit Christus, vt
lux di-

A lux diuina,corpus suũ claritate gloriosa adornet,atq; hoĩbus gloriã suã reuelet,[saluũ me fac]
à morte & pœnalitatibus corporis[in mĩa tua,].i.ꝑꝑ teipm̃,&noĩs tui bonitatẽ.Quãuis Chrs
iustissime meruit tertio die resurgere,tñ potiꝰ q̃rit exaudiri à patre,ꝑꝑ diuinã bonitatẽ,quã hu-
manã iustitiã.In q̃ ꝓstat nobis exemplũ,q̃tenus quãtumcũq; ꝓfecerimus, aut iusti fuerimus,ꝗ
in mĩa dei principal'r confidamus[dñe non cõfundar].i.non inueniar falsum dixisse, asserẽdo
me tertio die resurrectuꝶ[qm̃ inuocaui te]hoc ẽ.interna,affectuosaq; prece,pro hac re,dep̃ca-
21 tus sum te.Itaq; non cõfundar ego,sed potius.¶[Erubescant impij].i.blasphemi Iudæi[& de-
ducantur in infernũ]in æternũ dãnati,Hoc Christus dicit,vel prædicendo quod futurum erat
vel se diuinæ iustitiæ conformando,vel explicando quid reprobi mereantur[muta fiant labia
dolosa].i ora Iudæorũ,qui me dolose occidere tentauerunt,retundantur atq; claudantur,&
22 comprehendantur astuti in sua astutia.¶[Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem,].i.q̃
mihi sancto sanctorum,& iusto filio dei,peccata imposuerunt[in superbia] q̃ me aspernaban
tur & vilipendebant[& abusione]qua beneficijs meis abusi sunt,oĩa opera mea atq; miracula
dæmoni ascribendo,& meã doctrinam,tanq̃ seductionẽ reputãdo,ac per hoc abusi sunt bonis
meis,quia vnde meliorari debebant,inde peiores effecti sunt.Hic Stephanus dixit Iudæis: Du Actu.7.
ra ceruice,& incircumcisi corde & auribus,vos semper restitistis spiritui sancto,sicut & patres
vestri.Quem prophetaꝶ non sunt persecuti patres vestri?Et occiderunt eos, qui annunciaue-
23 runt de aduentu iusti,cuius vos nunc proditores & homicidę fuistis.¶[Quã magna multitudo
dulcedinis tuæ dñe]Hoc nouerunt,qui eam experti sunt,& qm̃ nemo eam tam plene experie-
B batur in hac vita vt Chrs,idcirco nemo tam congruenter dicere põt verbum istud,q̃ Christus.
Deniq; multitudo dulcedinis dei,in suo fonte,vicȝ in ipso deo,est vere immensa,imo intensiue
atq; simpliciter infinita,sed & multitudo dulcedinis dei, quam ipse charissimis suis ministris,
in præsenti vita sæpe infundit,magna est nimis, & omnem carnalem dulcedinem prorsus ex
cedens:& ista dulcedo est quoddam præambulũ futuræ dulcedinis btõꝶ[quã abscõdisti timẽ-
tibus te]Duplex est timor,vicȝ filialis atq; seruilis, secundum hoc dupliciter potest exponi hic
locus.Primo sic,quam,dulcedinis tuæ multitudinẽ,abscõdisti.i.occultasti,ignotã fecisti,& in-
expertam,timentibus te,timore seruili.Tales enim neq; digni sunt,neq; capaces, degustatiõis
diuinæ dulcedinis, qm̃ operantur bona, non amore boni, sed horrore supplicij. Secundo sic,
quam abscõdisti.i.occulte oñdisti,& per gustum internũ in cordis abscondito declarasti,timẽ
tibus te,timore filiali.Hi em̃,qm̃ oẽm inordinatã lætitiam,oẽm corporalẽ delectationẽ,oẽmq;
superfluam consolationẽ contẽnunt,& sp solíciti sunt.ne deum quem filialiter sup oĩa diligũt
aliquo modo offendant.Propterea experiri merentur,q̃ta sit multitudo dulcedinis dei.Verum
tñ interdũ timentes deum timore initiali,sicut nouiter conuersi ad horam admittunt ad men-
sam filioꝶ,ita vt paululũ gustent dulcedinẽ dei,& clament ad dñm,Quam magna est multitu
do dulcedinis tuæ dñe,sed hoc eis ꝓstat sapia dei Iesus Chrs,quatenus eos sibi alliciat,ab exteri
oribus reuocet,ad interiora inuitet,in aduersis constãtes efficiat,faciatq; eos in die maloꝶ.me
mores esse bonorum.Vnde huiusmodi magna egent cautela,& discretione præcipua,ne dum Eccl.11
C ꝑdicta consolatione diutius carẽt,pusillanimes fiant,vel eam importune desiderent, imo dño
cõmittendũ est,qñ eã donare dignet.Hãc diuię dulcedinis multitudinẽ expiri,ẽ edere de micis,
q̃.cadũt de mẽsa dñoꝶ suoꝶ.s.btõꝶ cõp̃hensorũ,estq; ad mẽsam Chri sedere, ad quã sapia dei
patris inuitat suos electos,dũ ait:Comedite amici & bibite & inebriamĩ charissimi.Et:Tran- Matth.15. Cant.5
site ad me omnes, q cõcupiscitis me,& à generatiõibus meis implemini, spũs em̃ meus sup mel Eccl.24
dulcis,& hæreditas mea super mel & fauum.Ad hanc quoq; mensam sedit beatiss.Iere.q diem Iere.17
hoĩs.i.delectationem temporalem & corporalem,aut hũanam,non cõcupiuit, quemadmodũ Iere.15
ipse de se in libro visionũ suarũ profitetur:Factum est mihi verbum tuum dñe ĩ gaudiũ,& læti
tiã cordis mei.Et alio loco:Factus est sermo dñi in corde meo,quasi ignis exæstuans,clausuſq;
in ossibus meis:& defeci,ferre non sustinens.Hinc ait Apl's:Sicut abũdant passiones Christi in Iere.20
24 nobis,ita per Chrm̃ abundat consolatio nostra.¶[Perfecisti eis,qui sperant in te.in conspectu 2.Corin.1
filioꝶ hoĩm]hoc est,prædictam dulcedinis tuæ multitudinem perfecte oñdisti, & gustare feci-
sti eos,qui non erubescunt nomen tuum coram hoĩbus,q propter spem,quam habẽt in te,pati
enter ferunt aduersa,& in omni persecutione atq; contemptu,sperant in te,non erubescentes Luc.9
25 viam iustitiæ.¶[Abscondes eos in abscondito faciei tuæ,à cõturbatione hoĩm]hoc ẽ,corda eo 1.Pet.4
rũ,qui dulcedinẽ tuã degustant,cõuertes ad te,& ab exterioribus reduces ad interiora, vt pos-
nant se in p̃ntia vultus tui,per contemplationem synceram,ne ab hostibus cõturbati,amittãt
gustũ internum,& tranquillitatẽ mẽtis.Absconditũ em̃ faciei diuinæ,est ipsa contẽplatio eius,
per quã occulte ad deũ cõuertimur,vel ipsamet facies dei,quæ mũdanis hoĩbus abscondita est,
qm̃ in maliuolã animam non introibit sapientia.Hoc modo abscondit deus contemplatiuos,

Ose.2. ac solitariam vitam ducẽtes,q̊rum aĩabus cõpetit quod per Osee dñs dicit:Ecce ego lactabo eã D
& ducam eã in solitudinem,& loq̃r ad cor eius. ¶[Proteges eos in tabernaculo tuo].i.in militã 26
ti ecclesia,vel potius in ipso eorum cordis cubiculo,in quo intra se conuersi, stant in deo securi
[à contradictione linguarũ].i.à strepitu aduersantium veritati,& ab oĩ tumultu eorum q inte
riorẽ suauitatẽ auferre conantur. Ex quibus oñditur,q̃ sit necesse,eũ q vult diuinã experiri dul
cedinem,fugere hoĩes,fugere lites & contradictiones,oẽsq; seculares tumultus, vt sit corde trã
quillus ac stabilis. ¶[Bñdictus dñs].i.laudatus sit deus,& benedicatur,ac glorificetur ab omni 27
bus[quoniam mirificauit misericordiam suam mihi]hoc est,mirabiliter magnam gratiã,mi
sericorditer mihi impendit[in ciuitate munita]i.in ecclesia militanti ac triumphanti, quarum
vtraq; firma est,& deo protegente munita. Hoc maxime cõuenit Christo:Nam eius hũanitas
sola mia dei assumpta est ad personalem vnionem cum verbo ab omni culpa pręseruata,& oĩ
gratia adimpleta,q̃tum creata potest capere natura. Hanc autem mĩam contulit deus Christo
homini,primo in terrris,& deinde in cœlis conseruauit,& adimpleuit eandem. Vel: Benedict'
dñs,qm̃ mirificauit misericordiam suam mihi,i.ad laudem &gloriam meã,in ciuitate munita
.i.in populo Christiano,dãdo eis diuersa charismata spiritus sancti, atq; ineffabilem gratiam
eius,præsertim in primitiua ecclesia , & in die Pentecostes,dũ misit ad instantiã meã spm̃ sctm̃
Actu.2. Iohan.14, in igneis linguis. Vnde Christus discipulis dixit:Ecce ego rogabo patrem, & aliũ paracletũ da
bit vobis,vt maneat vobiscum inæternũ,spm̃ veritatis,quẽ mũdus nõ potest accipere. ¶[Ego 28
aũt dixi in excessu mentis meæ].i,in magna passione,& cordis mei extasi quadam,[proiectus
sum à facie oculorũ tuorũ]hoc est,derelictus ab aspectu tuæ pietatis paternæ. Chr̃s em̃ in cruce E
Matth.27 clamauit:Deus meus,deus meus,vt quid dereliquisti me?Quod qualiter intelligendũ sit,in ex
Marci.15. positione psal.21.p̃habitum est. ¶[Ideo].i.quia in tanta angustia inuocaui te[exaudisti vocem 29
Luc.23 orationis meæ,dum clamarem ad te]dicẽdo in cruce:Pater ignosce illis. Et:In manus tuas cõ
Ibidem mendo spm̃ meum. Idcirco. ¶[Diligite dñm omnes sancti eius].i.qui immaculatam vitam du 30
citis,& sine reprehensione atq; querela dño seruitis[qm̃ veritatem requiret dñs].i.iustitiã exi
get,& pro me,q tanta patior sine propria culpa iudicabit,nilq; indiscussum relinquet [& retri
buet abundanter facientibus superbiam]quia pro culpa temporali infliget eis pœnam ęternã
Iob.20. quemadmodum scriptum est:Si ascenderit vsque ad cœlũ superbia eius, & caput eius nubes te
tigerit,quasi sterquilinium in fine perdetur,luet,quę fecit omnia,nec tñ consumetur,iuxta mul
titudinem adinuentionũ suarũ sustinebit, Idcirco in Apoc.habetur: Quantum glorificauit se,
Apoc.18 Soph.1 & in delitijs fuit,tm̃ date illi tormentum & luctum. Et apud Soph.dñs ait : Visitabo super oẽm
qui arroganter ingreditur. ¶[Viriliter agite]præcepta siue consilia Christi [& confortetur cor
Hebr.13. vestrum]in gratia dei,sicut ait apostolus:Optimum est gratia stabilire cor[omnes qui speratis 31
in domino]Qui enim in seipsis confidunt,deficient.

¶Expositio eiusdem psalmi iuxta sensum tropologicum.

PORRO ecclesia,quilibetq; fidelis,persequutionibus, tentationibus,& varijs pœnis lassatus,
in seipso quoq; deficiens,ad deũ cõfugiat,& corde deuotissimo dicat: In te dñe speraui,nõ
in viribus meis,ideo,non confundar inæternũ,i.non cadam à spe mea,nec priuer effectu ipsi', F
nec à tentatoribus vincar,atq; æternam confusionem incidam post vitam præsentem,in iusti
tia tua,quæ est ipsa essentia tua,in hac iustitia qua sperantes in te saluas,& præsumentes de se
atq; malignos relinquis,libera me,à tentationibus,& omni periculo interioris salutis. Vel,i.iu
stitia tua,hoc est,propter meritum iustę conuersationis,quam mihi dedisti,ita vt sperarem in
ta,libera me,non permittendo me tentari,affligi,& concuti super id quod possum sufferre,sed
1.Cori.10 faciendo cum tentatione prouentum,sic vt omnia cooperentur mihi in bonum, Inclina ad me
Roman.8 aurem tuam.i.mĩam tuam effunde super me,& preces meas pio fauore prosequere. Satis autẽ
dictum opinor quomodo in deo non sunt corporeæ aures,sed mĩa per quam exaudit,& sapiẽ
tia per quam vniuersa cognoscit deus,sunt aures eius,accelera vt eruas me.i.cito & immedia
te succurre,qm̃ vehementer indigeo. Esto mihi in deum protectorẽ.i.sis tu deus protector me'
& in domum refugij,hoc est,saluator,ad quem sp̃ fiducialiter fugiam,vt saluũ me facias.i.eru
as me ab omni peccato cordis,oris,& operis. Propter nomen tuum deduces me,in isto exilio,
ostendendo mihi viam bonam,p illuminationẽ internã,deducesq; me,de via ad patriã,& enu
Matt.6. tries me, dando mihi panẽ quotidianũ,panem sacramentalem,panẽ gratiarũ,panẽ lachryma
rũ,& ab oĩ imperfecto aĩaliq; statu,ad statũ spũalem atq; perfectũ me transferẽdo. Educes me
de laq̃o hoc quẽ absconderunt mihi.i.ab insidijs oĩm aduersariorũ meorũ, pręcipue dęmonũ,q̊
rũ laquei tãto sunt periculosiores,q̃ inuisibiliores,saluabis me. Ab his laq̃is educit nos deus per
angelorũ custodiam,per sanctorũ suffragia,per orationum merita,gratiam conferens, p q̃ illu
minamur,roboramur,& vitijs reluctamur. In manus tuas cõmendo spm̃ meum,tam in corpe
existentem

A exiſtentem q̃ de corpore egredientem, vt in omni loco, tpe, atq; negotio eum paterne cuſto-
dias. Tu es em̃ creator meus fidelis, amator præcipuus, ſaluator pijſſimus. Ideo ſequitur: Rede-
miſti me dñe deus veritatis. Dñe Ieſu Chriſte qui pretioſo ſanguine tuo liberaſti animã meam
Ego aũt in dño ſperaui. i. in bonitate & miſericordia Chriſti, & in virtute ac merito paſſionis
ipſius, ſperans ab eius miſericordia adipiſci qcqd mihi ſalubre eſt, per ſanguinis ſui pretiũ mor
tiſq; meritum, atq; per dignitatẽ & ſanctitatẽ totius conuerſationis ſuæ in ſeculo iſto: exulta-
bo & lætabor in mĩa tua. i. in contemplatione tantæ pietatis ac beneficentię tuę. Qm̃ reſpexiſti
humilitatẽ meam. i. pie conſideraſti pauptatem, vilitatẽ, paruitatemq; meã, & ſubueniſti mihi
egeno & fragili. Nam ſaluaſti de neceſſitatibus aĩam meam. i. de malis quæ euadere nequeo, vt
ſunt mala venialiũ peccatorꝝ, de quibus ſaluat nos Chriſtus p pœnitentiã, mala naturaliũ paſ-
ſionum atq; hoſtiliũ perſecutionũ, de quibus ſaluat nos Chriſtus per patientiam: mala q̊q; cor
poralium indigentiarꝝ, de quibus ſaluat nos Chriſtus per temperantiam. Ab his neceſſitatibus
iam ſaluati ſumus in ſpe, & in futuro ſaluabimur de eis in re, qñ mortale hoc induet immorta 1.Cor.15.
litatem, & corruptibile incorruptionẽ. Vnde Apoſt. Spe (inquit) ſaluati eſtis. Et Iſaias: In ſilen Roman 8
tio, ait, & ſpe erit fortitudo veſtra. Nec concluſiſti me in manibus inimici. i. non permiſiſti me Iſaiæ. 30
ſuperari & rapi ab hoſtibus meis, nec damnaſti me dum dignus eram damnatione in mortali
peccato viuendo: ſed ſtatuiſti in loco ſpacioſo, hoc eſt in ipſa eccleſia quæ per orbem terrarum
longe ac late diffunditur, pedes meos. i. meipſum & opera ac deſideria mea, ſubijciendo me prę
ceptis ac monitis ſanctæ matris eccleſiæ. Miſerere mei dñe miſericorditer indulgẽdo, celeriter
B ſuccurrendo, & fortiter triumphando, quoniã tribulor concupiſcentijs malis, tentationibus
varijs, pœnis diuerſis: conturbatus eſt in ira oculus meus. i. paſſio irę interdũ immoderata fuit
in me pturbans rationis iudiciũ. Vel ſic, conturbatus eſt in ira oculus meus. i. propter pctã mea
tam iratus fui mihiipſi, ſicq; vltus ſum ea in me, vt oculus meus tam interior q̃ exterior aliqua
liter turbaretur, non tñ vitioſe: nã & ira per zelum rationẽ aliquo modo pturbat, ira vero per
vitiũ eam excæcat. Vel, conturbatus eſt in ira. i. propter iram aduerſariorꝝ meorꝝ cõtra me ocu
lus meus: aĩa mea. i. vita mea ſenſitiua ac aĩalis, & venter meus. i. corpus ipſum. Paſſio em̃ iræ
fit cum corporali tranſmutatione, & ita conturbat & afficit totã naturã iraſcentis. Per ventrẽ
tñ intelligi põt memoria, quæ eſt velut vẽter & locus ſpecierꝝ & cogitationũ. Qm̃ defecit in do
lore vita mea. i. tantis miſerijs, anguſtijs, pœnis atq; triſtitijs plena fuit, ꝙ ad defectũ ſiue interi
tum multum appropinquauit. Paſſiones quippe, præſertim paſſiones pœnales, vt odiũ, ira, tri
ſtitia, timor & dolor corporalem vitam vehementer abbreuiant, & nonnũq̃ oĩno extinguunt
propter innaturalem tranſmutationẽ, quã corpori inferunt: & anni mei. i. conuerſatio mea, p
annos exacta defecit in gemitibus & ſingultibꝰ, qbus affligor & gemo propter mala qbus mũ
dum repletum conſpicio, qbus & ego afficior ac diuerſimode crucior. Infirmata eſt in paupta-
te virtus mea, hoc eſt pfectio cordis mei & exercitatio bona frequenter interrũpitur, ac debili-
tatur propter carnis fragilitatem & neceſſitudines corporales, & oſſa mea. i. fortiores virtutes
aĩæ meæ conturbata ſunt. i. ab actione ſua ſuſpenſæ, impeditæ ac motæ: qm̃ paſſiones interio
C res & exteriores frequenẗ impediũt actũ virtutũ, eo ꝙ aĩa circa vnius potẽtiæ opationẽ intẽtã
minus queat vacare opationi alteriꝰ potẽtiæ: ſup oẽs inimicos meos. i. magis q̃ oẽs hoſtes mei,
non ꝙ ego odio habeã eos, ſed qa odiunt me, factus ſum opprobriũ vicinis meis. i. conchriſtiã
nis & proximis ſeu carne propinquis valde, ita vt multũ abhorrent ac ſpernũt me propter ad-
uerſa & mala, quæ mihi contingunt, & timor notis meis. i. tantis miſerijs & afflictionibus ſum
repletus, vt familiares mei me viſo timerẽt, meq; relinq̃rent, ne ſimilia mala inciderẽt. Iſte ver
ſus cum tribus ſequentibus maxime cõuenit eccleſiæ vehemẽter oppreſſæ à tyrãnis, hæreticis,
ſchiſmaticis & perſecutoribus, ſicut erat primitiua eccleſia, & ſicut erit eccleſia tpe Antichriſti;
vnicuiq; q̊q; fidelium cui multũ ſucceſſus aduerſi eueniunt, & q infortunatus videtur, atq; prę
cæteris ſibi propinquis ac notis contẽptus, qualis erat beatiſſimus Dauid author pſalmi pñtis,
qñ Saul eũ pſequebatur. Nam & occaſione illius pſecutionis credit feciſſe hunc pſalmũ. Vñ & 1. Regum
pſalmus iſte facile de eo exponi poſſet, ſi deuotionẽ importaret. Præcipue ergo competunt ver 18.19.20
ba iſta ſctis martyribus & iuſtis hoĩbus à toto mundo contemptis. Talibus nãq; Chriſtus in 1. Regum
euang. ait: Trademini aũt à parentibus & propinquis & amicis, & eritis odio oĩbus hoĩbus p- 21.24.26.
pter nomẽ meum. Et: Amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autẽ gaudebit, Lucæ.21
vos autẽ contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Prædictis deniq; conuenit Iohan.16.
quod ſequit: Qui videbant me ita afflictum & miſerum, foras fugerunt à me ne fierent partici
pes pœnarum mearum, vel ne viderentur conſentientes mihi, atq; ob hoc aſſotiarentur mihi
in pœnis. Hoc eſt quod ſanctus Iob ait: Fratres mei elongauerunt à me, & noti mei quaſi Iob 6
alieni receſſerũt à me, obliuioni datus ſum tanq̃ mortuus à corde, id eſt, prædicti vicini ac noti

mei

mei obliti sunt mei, nil curando de me, nec compatiendo, neq; succurrendo miserijs meis. Factus sum tanquam vas perditum, hoc est, omnino vilis & inutilis reputatus sum, quasi ad aliud nihil valens nisi ad conculcationem, quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu, id est, vicini & noti mei inter quos habito, vituperant me, detrahendo, calumniando, & persequendo. In eo, casu, conuentu, negotio, vel tempore, dum conuenirent simul aduersum me, facti concordes ad infestandum virum innoxium, accipere animam meã consiliati sunt id est, consilium habuerunt intra se vt vitam meam extinguerent, læderent, aut suæ voluntati peruersæ subijcerent, conantes me à via recta subuertere, & suis iniustitijs cõformare. Ego aũt in te speraui domine, confidens tua pietate præseruari ac triumphare, dixi ex corde & animo, deus meus es tu, quem singulariter colo & diligo, & cui æternaliter adhærebo. Eripe me de manu inimicorum meorum. i. de potestate aduersariorum meorum, ne eis in malo consentiam, & à persequentibus me, ne vitam meam corrumpant malo exemplo, fraude, aut simili modo. Illustra faciem tuam, hoc est, radium tuæ notitiæ ac lucem sapientiæ tuę effunde super me seruum tuum, illuminando fidem, dirigendo in omnibus rationem & cœlestiũ contemplationem intellectui infundendo, saluum me fac in pręsenti ab omni pctõ per gratiam in misericordia tua, hoc est, propter bonitatis tuæ clementiam. dñe non confundar propria pctã confiteri, tuam legem seruare, nec confundar, repellar, seu reprober à te, præsertim cum fuero tuo tribunali oblatus, quoniam inuocaui te. Erubescant impij. i. confusione digni appareant, & deducãtur in infernum post vitam præsentem. Hoc dicit Christianus fidelis de impijs eo modo, quo Christus vc; prædicendo quod restat, vel insinuando qd mali merentur, vel conformando se diuinæ iustitiæ, muta fiant labia dolosa. i. fraudulenta verba proferre prohibeantur à te, & cessent detrahere, vel iam per pœnitentiam, vel in futuro per pœnam. Quæ loquuntur aduersus iustum, quicunq; sit ille, iniquitatem, eum mendaciter criminãdo, in superbia. i. ex proprij cordis tumore & abusione, hoc est, ex peruersa interpretatione, qua vitam iusti ex simulatione seu vana intentione pcedere asserunt, & sic abutũtur bono exemplo iustorum: nam inde inuidia inflammantur vnde ædificari debebant. Bñdictus dominus. i. grati as ago deo, & laudo eum, quoniã mirificauit, hoc est magnam fecit misericordiam suam mihi, dando mihi gratiam magnam, indulgentiam integram, profectum in bono, & alia dona mihi indignissimo contulit, in quo constat q̃ mirabiliter magna sit misericordia eius. Hanc autem misericordiam suã mirificauit mihi in ciuitate munita. i. in anima mea quæ est ciuitas regis cœlestis, quando virtutum consonãtia venustat. Vel, in ciuitate munita. i. in congregatione deuota, seu claustro, vel certe in ipsa ecclesia, faciens me viuum fideleq; membrũ ipsius. Ego aũt dixi in excessu mentis meæ, hoc est, ex abundantia tribulationum, & ex quadam alienatiõe cordis mei à seipso, quæ accidit ex dolore, timore, seu acerbissima aliqua afflictiõe, piectus sum. i. derelictus sum à facie oculorum tuorum. i. ab effectu tui pijssimi respectus, vc; à gratia & misericordia tua. Superius dixit, ex abũdantia diuinæ consolationis & gratiæ: Non mouebor in æternum, nunc dicit, ex abundantia tribulationis & miseriæ proiectus sum à facie oculorum tuorum, & videtur vtrũq; esse incautum, quoniam inter prospera & aduersa semper regia debemus incedere via, ne in prosperis extollamur, aut nimium gloriemur, nec in aduersis dejciamur, quemadmodum scriptum est: In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. Et sapientissimus Paulus: In omnibus exhibeamus nos sicut dei ministros in multa patientia, per arma iustitiæ à dextris & à sinistris. Quæ autem iam exposita non sunt, ex præcedenti expositione satis innotescunt. Ecce q̃ præclarus, mysterialis, affectuosusq; psalmus, in quo tam ardentissimæ preces continentur, in quo verba bonæ spei abundant, in quo Christi passio explicatur, in quo diuinæ dulcedinis copia commemoratur, in quo dei beneficia describuntur, in quo humanæ infirmitatis fragilitas reseratur, & quid nos pati oporteat, si Christi vestigia sequi optamus, ostenditur. Cum quanta ergo ardentissimæ dilectionis deuotione, cum quanta spei fiducia, & orationis feruore cantare nos decet psalmum tam splendidum, pręsertim in completorio, vsq; ad illum versum: In manus tuas commendo spiritum meum, quẽ versum dicendo, recommẽdare debemus nosipsos totaliter fideli creatori nostro cum ingenti affectu ac plena fiducia, cõtra omnes noctis molestias.

Psalm. 29

Eccle. 11
2. Cor. 6.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXXI.

¶Expositio Tituli.

Præterea psalmus nunc exponendus hoc titulo prænotatur: Intellectus Dauid, id est, cognitio veraciter pœnitentis. Docet enim hic psalmus quid necesse sit intelligere peccatorem vere pœnitere volentem, scilicet vt expurgatos à vitijs beatos existimet, seq; ad eorum statum perduci desideret: quod quoniam fieri nequit, nisi propria confiteatur atq; deplangat peccata & diuinæ

A & diuinæ pietati ac gratiæ totaliter innitatur. Iccirco docet hic psalmus propriorum humilem confessionem, ac fiduciale ad misericordiam dei refugium. Dauid ergo in persona pœnitentis loquens, ait.

¶Expositio psalmi.

1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates,] .i. quibus deus omne peccatum dimisit, per pœnitentiam salutarem, gratiam baptismalem, aut simili modo [&] beati sunt [quorum tecta sunt peccata] hoc est, per emendationem & gratiam ita deleta quasi nunquam fuissent, sic quod deus ea ignorat, quoniam non commemorat nec vindicat ea de reliquo,
2 quis eius agnitionem nil lateat. Realiter vero idem sunt iniquitatis remissio, peccatique tectio. ¶Beatus vir] .i. felix homo, felix inquam in spe & gratia, futurus felix in re & gloria. [cui non imputauit dominus peccatum] .i. qui diuino iudicio reputatur à peccato immunis & absolutus. Deus enim non fallitur, sed homo decipi potest. Iccirco non propterea beatus cui homo non imputauit peccatum, sed multum beatus est, cui deus peccatum non imputauit, præsertim egredienti de corpore [nec est in spiritu] .i. in intentione & voluntate [eius dolus] hoc est, simulatio, falsa confessio, palliata excusatio, sed ex intimo corde peccata sua deplangit, confitetur, emendat. Hi ergo
3 beati sunt, sed ego infelix & miser sum. ¶Quoniam tacui] abscondi vitia mea, iccirco [inueterauerunt omnia ossa mea] .i. vetustate prauæ consuetudinis & diuturnitate peccati consumptę sunt virtutes animæ meæ, mihi in baptismo aut postmodum infusæ seu acquisitę. Peccata enim non confessa neque contrita charitatem & gratiam omnesque virtutes mortificant & expellunt. Inueterauerunt itaque omnia ossa mea [dum clamarem tota die,] .i. dum incessanter loquerer vana,
B & magna de meipso præsumerem, aliosque aspernarer. Non ergo celemus vitia nostra, nec veterascat peccatum in mentibus nostris, sed attendamus illud Ieremiæ: Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Illud quoque Iob: Si abscondi quasi homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam. Ieremiæ 4 Iob. 31
4 iniquitatem meam. ¶Quoniam die ac nocte] .i. indesinenter. [grauata est super me manus tua] hoc est, aduersitates & pœnæ, quæ infliguntur à tua iustitia pro peccatis, multiplicatæ & aggrauatę sunt in me, ita vt castigans castigasti me flagellis diuersis, quatenus redirem ad te, quod etiam feci. Nam sequitur: [conuersus sum in ęrumna mea] .i. propter afflictiones, aduersitates, atque miserias, quæ mihi tuo moderamine euenerunt, attendi peccata mea, & discussi conscientiam meam, intellexique mihi tanta aduersa contingere propter peccata mea quibus offendi te, iccirco in hac ærumna conuersus sum ad te [dum configitur spina] hoc est, dum ærumna seu miseria mea varijs doloribus atque pœnarum puncturis afficitur. Hoc conuenit his qui compelluntur intrare, qui quamdiu prosperantur deum contemnunt: sed cum aduersitatibus fatigantur incipiunt seipsos attendere. Hæc autem aggrauatio manus dei super peccatores in vita præsenti, ad magnam misericordiam pertinet. Electos namque solet deus in hoc seculo castigare & tribulare, ne æternaliter pereant. Vnde hanc castigationem Ieremias desiderans: Corripe (inquit) me domine, verum in iudicio, & non in furore, neforte ad nihilum redigas me. Hinc & apud Micheam habetur: Iram domini portabo, quia peccaui ei. Et per Osee dominus ait: Ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria. Et apud Ieremiam: Castigo te in iudicio, vt non tibi videaris innoxius. Lucæ 14 Ierem. 10. Mich. 8 Ose. 2 Ierem. 30.
C ¶Delictum meum] .i. peccatum omissionis [cognitum tibi feci] humiliter confitendo, non quod deus aliquid
5 nesciat, sed loquitur ad deum humano more, secundum quem dicitur aliquid alteri notificari dum publice reuelatur. [& iniustitiam meam non abscondi] .i. peccata commissionis confessus sum. Debemus enim non solum nosipsos discutere, iudicare, damnare, corrigere propter mala quæ fecimus, sed etiam propter bona quæ omisimus: quia non solum arbor faciens fructum malum in ignem mittetur, sed & illa quæ non facit fructum bonum, excidetur & comburetur. Superius dixit beatos, quorum tecta sunt peccata, nunc asserit se peccatum suum publicasse domino, & non abscondisse, in quo innuit quod illorum peccata deus tegit, & dæmon accusare non valet, qui sua peccata integre confitentur, nec abscondunt, ideo subditur: Mat. 3
6 ¶Dixi] .i. mente proposui [confitebor aduersum me] .i. meipsum non alios accusando, & inculpando [iniustitiam meam domino] .i. ad gloriam dei quem offendi. Sic tu confiteri debes peccata tua, omne malum tuæ ignauiæ, malitiæ, seu fragilitati attribuendo, non teipsum excusando, & alios criminando, alias timendum est tibi quod dominus ait: Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris: Non peccaui. Et iterum: Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Itaque: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, nec frustra, quoniam sequitur: [& tu] domine [remisisti impietatem peccati mei] .i. impium peccatum meum. Ecce quanta benignitas dei, qui naturaliter bonus est, essentialiter clemens, cui proprium est misereri semper & parcere. Mox quippe vt dixit se confessurum domino, dominus ei indulsit. Quocunque enim momento peccator gemuerit pro peccato, iudicium & iustitiam fecerit, deus protinus ei ignoscit. Nihilominus debet Christianus cum opportunum fuerit confiteri vicario dei, alias propter inobedientiam damnaretur. Nec confessio coram deo meretur nunc remissionem peccati, nisi aliquo modo includat propositum confitendi Ierem. 2 Ezech. 18.

presbytero

presbytero, si possibile fuerit, ideo propositum hoc excutioni mandatum est. Debet autē con-
fessio non ex solo seruili timore procedere, sed etiam ex charitate, alias meritoria non esset de
condigno: tamen si facit peccator quod in se est, dñs gratiam statim infundit, sicq; confessio &
pœnitentia ex charitate emanare incipiunt. ¶ [Pro hac] re, id est, pro remissione pcti [orabit ad
te oīs sanctus]. i. oīs viator quantumcunq; perfectus [in tempore opportuno]. i. determinato
Proue. 18. & congruo tempore, non sp. Quāuis eñi iustus in principio accusator sit sui, & veniæ implora-
tor, tñ vir iustus, perfectus, sanctus diuturnius atq; feruentius occupare se debet in altioribus
3 Reg. 18. actibus, s. in cōtemplatione diuinoꝶ, in actuali diuinitatis amore, in meditatiōe passionis dñi-
Eccle. 9 cæ, in studio pfectionis maioris acquirendę. Veruntñ qm̃ (Salamone attestante) non est hō sup
terram q faciat bonū, & nō peccet, iccirco oīs sanctus in tpe opportuno orare indiget p remis-
sione pcti. Qui vero adhuc passionibus languet, & ad vitia pronus est, neq; de transactis crimi-
nibus condignā pœnitentiā egit, q̃si continuo orare debet pro remissione peccati, & tali tēpus
opportunū orandi pro remissione peccati, est totū tps vitę suę, donec ad pfectionē deductus in
diuinioribus exercitijs occupare se queat. ¶ [Veruntamen in diluuio aquaꝶ multaꝶ]. i. hoīes
in fluxu luxuriæ, & superfluitate gulæ, ac cæteris vitijs carnalibus seu spiritualibus pseuerātes
Isaiæ. 59 [ad eum] s. deū [non approximabunt] qm̃ pctā eoꝶ diuidunt inter eos & deum, & q̃diu in pec-
cati proposito atq; in actibus vitiosis pdurant, in regione dissimilitudinis sunt, & longe à deo
non loco, sed voto: non conditione, sed dilectione: non natura, sed grā: non conseruatione, sed
Iohan. 9 cultu. Ideo scriptum est: Scimus qm̃ pctōres deus non audit, sed si qs dei cultor est, & voluntatē
eius facit, hūc exaudit. Itaq; si vis deo appropinquare, propositū peccandi relinque, si vis ei pxi-
mior fieri, serua mandata, si vis ei proximus esse, imple consilia. Deniq; pœnitens post confes-
sionem pactam, ampliorē ad deū sumens fiduciam ex pcti remissione & grǣ infusione, confide-
ter & amorose ad deum confugit, & ait: ¶ [Tu es refugiū meum]. i. is in q̊ solo spero saluari, [à
tribulatione] i. psecutione, tentatione, & pœna [q̃ circundedit me]. i. multipliciter & vndiq; in-
surgit & oritur in me à suggestione dæmonis, à psuasione seu molestatione mūdi, & à lege pec-
cati, q̃ viget in membris meis, & tu dñe [exultatio mea]. i. obiectum interioris lętitiæ meę, cau-
sa gaudij mei spiritualis, & finis totius gloriationis meæ, ideo [erue me à circundantibus]. i. li-
bera me ab his, q p̄dictas tribulationes inferunt mihi, vc3 ab hostib⁹ visibilibus & inuisibilib⁹.
Insuper misericors deus ostendens se recepisse p̄ces pœnitentis, consolatorie ait ad eū: ¶ [Intel-
lectum tibi dabo]. i. intellectualem notitiam. [& instruā te] vt cognoscas & penses tuā miseri-
defectibilitatem, malitiā, & oīa quæ expedit tibi scire de rebus creatis. Et item vt cognoscas &
contēpleris meā bonitatem, pfectionem, miserordiā & grām, & bñficia cuncta quæ tibi dona-
ui [in via hac q̃ gradieris]. i. in peregrinatione huius exilij, [firmabo sup te oculos meos]. i. per
sapientiā meā prouidebo tibi de necessarijs ad salutē, & p misericordiā meam erigam te laben-
Psalm. 39. tem, ac sp custodiā te, ita vt dicere possis quod infra habetur: Dñs solicitus est mei. Ecce charissi-
mi q̃ fructuosa atq; salubris est vera & humilis pctōꝶ confessio, quæ tantā grǣ plenitudinem
promeretur, vc3 vt pœnitenti dicatur à dño, q̊d versus iste proposuit, q̃ vere beatus ac tutus est
quem deus ita illuminat & custodit. Sed qm̃ charitas fraterna deposcit, vt qlibet nr̃m grām sibi
diuinitus datam alijs communicare conetur, secundum ꝙ status suus permittit, iuxta illud:
Vnusquisq; sicut accepit gratiam in alterutrū illam administrantes, sicut boni dispensatores
1, Petri. 4. multiformis gratiæ dei. Iccirco pœnitens misericordiā consecutus, tantāq̃ à deo illuminationē
sortitus, conuertit se ad alioꝶ exhortationē, & ait: ¶ [Nolite] o pctōres [fieri sicut equus] hoc est,
ne sitis superbi & rebelles lumini [& mulus]. i. ne sitis ad diuina pigri, [quibus] sc3 equo & mu-
lo [non est intellectus.]. i. ratio potens passiones appetitus sensitiui refrenare: imo vos cū sitis
rationales creaturæ, nolite irrationabiliter viuere, sed per rationē passiones refrenate, & humi-
liter atq; feruenter confessionem peragite. Nam homo peccator decies millies peior est bestijs.
Veꝶ qa oratio interdum plus proficit q̃ exhortatio, ideo pœnitens iste ex abundantia charita-
tis orat p alijs, vt suam admonitionē adimpleant, & ait ad deū: ¶ [In chamo & freno]. i. per va-
rias aduersitates, & per magnas ac paruas afflictiones [maxillas eorum constringe] hoc est, lin-
guam & ora retunde, claude, compesce, eorum inquam [qui non approximant ad te]. i. super-
borum, præsumptuosorum, & confiteri nolentium, quatenus eruditi verberibus & doloribus
castigati, conuertantur ad te. ¶ [Multa flagella peccatoris] hoc est, variæ sunt peccatoris pœnę:
eius præsertim, qui perseuerat in vitijs. Nam in præsenti à deo relinquitur, & in futuro æter-
nis pœnis torquebitur. [sperantem autem in domino] id est, effectus pietatis diuinæ [miseri-
cordia circundabit.] quoniam anima eius implebitur gratia, virtutibus, & consolatione spi-
ritus sancti, & angeli dei custodient eum, eritq; incessanter sub vmbra alarum sui creatoris se-
curus. Postremo de tantis beneficijs misericordissimi dei cupit pœnitēs iā perfectus & iustifi-
catus

A catus,omnes lætificare & sui gaudij participes facere, atq; ad gratias deo referendas inducere
14 dicens: ¶[Lætamini in domino]nõ in rebus carnalibus,vanis & transitorijs[& exultate]hoc
est,signa interioris lætitiæ foris ostendite deum vocaliter collaudando,ceremonijs honorãdo,
atq; exteriori latriæ cultu hilariter ministr ando,o[iusti]qui redditis vnicuiq; quod suum est,
sicut hortatur Apostolus:Nemini quicq̃ debeatis, nisi vt inuicem diligatis [& gloriamini oẽs
recti corde].i.in deo,non in vobis: in cruce Christi,non in vanitate seculi læti estote omnes,q̃ Roma.13
rum corda sunt recta.i.ad nullum vitium obliquata,ad nihil illicitum inclinata, sed diuinæ le
gi in omnibus subdita,ita vt deus dicere possit vnicuiq; vestrum , quod dixit ad huius psalmi
authorem:Inueni hominem secundum cor meum,qui faciet omnes volũtates meas . Ecce iste Psalm.88.
est pœnitentialium psalmorum secundus,paruus quãtitate , sed magnus virtute,instructiuus Act.13.
valde & accensiuus pij pœnitentisq; cordis,quem decet nos cum profundissima cordis contri-
tione,humilitate & affectione depromere,quatenus in primis indulgentiam consequi,deinde
spem magnam in domino adipisci,tertio ab eo in omnibus dirigi & custodiri,sicq; ad cœlestẽ
beatitudinem promoueri mereamur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXXII.

¶Expositio Tituli.

SEcundum beatũ Hieronymum in prologo libri psalmoꝝ,multi sunt psalmi,vç decem&
septem,qui apud Hebręos titulis carent,vç psalmus primus,psalmus quoq; secundus,&
iste nunc exponendus, alij q̊q; nonnulli sequentes. Verũtamen communiť intitulať in Biblijs
B &expositionibus Latinoꝝ,q̃bus conformari me decet. Est igitur titulus eius:In finẽ psalmus
Dauid.i.psalmus iste in deũ nos dirigẽs ascribiť Dauid,q hic in ꝑsona deuoti ac feruidi amato
ris,laudat deũ sup excellentia suæ potẽtiæ,& misericordiæ,& de operib⁹ creatiõis ac recreatio
nis.Ait ergo:

¶Expositio psalmi literalis.

1 EXultate iusti in dño]hoc est,toto & exuberanti affectu gaudete in primo vniuersoꝝ
principio. Gaudiũ aũt est diffusio animi in conceptu boni,& oritur ex vnione poten
tiæ cum obiecto conuenienti . Conseqtur eñ aliquã operationem connaturalẽ seu
virtuosam,iccirco impijs non cõuenit,qm̃ opatiões eoꝝ sunt innaturales &vitiosæ.
Peccatum eñ est recessus ab eo qđ est scđm naturam & ordinẽ secundũ Dionysium
& Damascenum. Vñ scriptum est: Non est gaudere impijs dicit dñs. Et Philophus ait,ꝙ signũ Isaiæ.57
virtutis est delectatio opis. Operationes vero q̃bus rationalis creatura immediate cõiungitur
deo tanq̃ obiecto,sunt opationes intellectus & voluntatis, vç contemplatio veritatis,& dile-
ctio bonitatis. Exultatio itaq; mentis in deo ꝓcedit vł ex contẽplatione,vel ex sancta &ordina
ta dilectione,vel ex alijs actibus virtuosis,q à ratione &voluntate imperanť,causanť & dirigũ
tur. Quid ergo est:exultate iusti in dño,nisi cõsiderate deũ eiusq; opa , & diligite eũ,ac facite ea
quæ deo sunt placita,& in his cordialiter exultate,nõ in vobis tanq̃ proprijs viribus bona aga
tis,aut aliqd à vobismetipsis habeatis, sed in dño à q̃ est omne donũ optimũ,& omne datũ per Iacobi.1
fectum: Interdũ aũt accipiť exultare,gaudere, lætari magis cõmuniť atq; improprie ꝓ gestire,
& ita scriptura diuina tribuere solet iniustis ꝑdicta,scđm ꝙ Salom. ait:Lętanť cũ malefecerint Prou.2
C & exultant in rebus pessimis. Et Iob:Gaudent ad sonũ tympani. [rectos decet collaudatio.] Iob.21.
hoc est,iustũ & condecens est vt recti deũ collaudent. Primo qm̃ ipsi digni sunt laudare deum.
Scđo qm̃ dona maiora à deo receperunt. ¶[Cõfitemini dño in cythara , in psalterio decẽ chor-
2 daꝝ psallite ei.]Ad lřam S.Dauid hortabatur ministros templi in his musicis instrumẽtis dño
laudes offerre, sed scđm spũalem intelligentiã ꝑ cytharam intelliguntur miæ opa,& ꝑ psalterium 1.Para.15
custodia pręceptoꝝ. Cythara eñ aperturam habet inferius, & ab inferiori reddit sonum , ha-
betq; sex chordas vel septẽ scđm q̊sdã,ꝑ q̃s sex opa miæ intelligũť,q̃ circa corporalẽ necessitatẽ
ꝟsantur. Psalteriũ vero 10.habet chordas,& à superiori sonũ causat, ꝑ q̃ intelligũť diuina ꝑce-
pta quæ de cœlestibus profluxerunt,atq; sublimẽ ac cœliformem melodiã in auribus dei effici
unt. Itaq; confitemini dño in cythara,hoc est,laudate eũ per opa miẹ,in psalterio decẽ chorda
rum psallite ei.i.ꝑ diuinoꝝ obseruantiam ꝑceptoꝝ glorificate dñm, nõ tam ore q̃ ope. ¶[Can
tate ei]corde deuoto & ordinato[canticũ nouũ].i.laudẽ ex recenti feruore & nouo affectu ma
nantem. Feruida nãq; dilectio fatigari nõ põt in laude dilecti, sed noua sp pręconia suggerit,&
mille modis in laudem dilecti accendiť & prorũpit. [bñ psallite ei in vociferatione].i.sic lauda
te deum ore seu vocibus,vt vita consonet ꝟbis , idq; obseruetis in moribus quod vocibus præ
dicatis,ne vobis cõueniat q̊d ꝑ Isaiam dñs ait:Populus hic labijs me honorat,cor aũt eoꝝ lon-
ge est à me. Ideo aũt debetis bene psallere: ¶[Quia rectũ est verbum dñi].i.sacra scriptura,& Isaiæ.29
3 oĩs sermo diuinus iusti sunt,veri &sancti[& oĩa opa eius in fide]i.fidelia & irreprehensibilia
sunt

sunt,nihil habentia de admixtione fallaciæ. Vel,omnia opera eius in fide. i. qcquid deo placet
Roma.14 & meritorium esse debet,necesse est in fide fundari,& ex ea procedere,qm̄ teste Apost. Quicqd
Abacuc.2 non est ex fide pctm̄ est. Et Abacuc: Ecce qui incredulus est,non erit anima eius recta in semet
ipso. Iustus autem in sua fide viuet. ¶[Diligit dn̄s misericordiam,].i.mutuam atq; fraternam
compassionem,subuentionem,& celerem offensæ remissionem. Hoc est quod in euang. ait sal
Mat.5 uator: Beati misericordes,qm̄ ipsi misericordiam consequentur. Et intantum dn̄s misericordiā
Mat.12 diligit, vt in die iudicij de operibus misericordiæ præsertim perhibeat se inquisitionem factu
Colos.3 rum. Propterea monet nos diuinus Apost. Induite vos sicut electi dei viscera misericordię,be
nignitatem,humilitatem,modestiam,patientiam,supportantes inuicē,& donantes vobismet
ipsis si quis aduersus aliquē habet querelam, sicut & Christus donauit nobis. Hinc de immiseri
cordi hoīe alibi scriptum est: Homo homini seruat iram,& à deo quærit medelam. In hominē
Eccle.28 sibi similem non habet misericordiam,& de peccatis suis deprecatur altissimum. Quis exora
bit pro delictis illius? Itaq; dn̄s diligit misericordiam [& iudicium,] hoc est, actum iustitiæ,sc;
vt iudicet homo seipsum & alios sibi commissos cum diligenti examinatiōe & iusta correctio
1.Cor.11 ne. Propter quod Apost. ait: Quod si nosmetipsos dijudicaremus,non vtiq; iudicaremur. De
Zachar.7. niq; hanc sententiam per Zachariam dn̄s præcipit: Iudicium (inquiens) verū iudicate,& mise
Mich.6 ricordiam & miserationes facite,vnusquisq; cum proximo suo. Et Micheas: Indicabo tibi o ho
mo quid sit bonum,& quid dominus requirat à te: Facere iudicium & diligere misericordiam.
Veruntamen est quoddam iudiciū temerarium,quo homo incerta iudicare præsumit, vel suū
Luc.6 superiorem,vel sibi non commissos,de quo Christus: Nolite,inquit, iudicare & non iudicabi
Roma.14 mini. Et Apost. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Suo dn̄o stat aut cadit. Et: Tu quid iu
dicas fratrem tuum? Omnes enī stabimus an̄ tribunal Christi. Diligit quoq; dn̄s iudicium re
munerationis,q̄d duplex est, sc; particulare in morte singulorū, & generale in die nouissimo,
hoc vtrunq; iudicium dn̄s diligit,facit,aut faciet: [misericordia domini plena est terra] hoc est,
bn̄ficijs dei,gratia Christi,& varijs donis spiritus sancti repleti sunt homines Christiani in ter
ra peregrinantes: imo oēs homines aliquo modo pleni sunt misericordia dei, quoniā deus oēs
longanimiter expectat,& omnibus,quantum in se est,gratiam suā offert,atq; vbiq; terrarum
Iohan.1. euangeliū regni prædicari disposuit. ¶[Verbo dn̄i] hoc est, per sapientiam pr̄is æterni, quæ est
Christus dn̄s [cœli] i. orbes cœlestes [firmati sunt] hoc est,fundati & stabiliti. Omnia enim per
Colo.1. ipsum facta sunt, quemadmodum ait Apostol. Gratias agimus deo & patri, qui nos transtu
lit in regnum filij dilectionis suæ,qui est imago dei inuisibilis,primogenitus omnis creaturæ,
quia in ipso condita sunt vniuersa in cœlo & in terra,visibilia & inuisibilia. Et ad Hebræos lo
Hebræ.1 quens de filio dicit: Qui cum sit splendor gloriæ & figura substantię eius,portansq; oīa verbo
virtutis suæ,sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. [& spiritu oris eius] hoc est,à spiritu sc̄to,
qui est spiritus patris ab ore.i.à voluntate patris procedens,ab hoc spiritu est [omnis virtus eo
rum] hoc est,oīs potestas & decor cœlorū. Virtus aūt cœlorū in stellis atq; planetis præsertim
Iob.26. consistit. Vnde alibi scriptum est: Spiritus eius ornauit cœlos. Vel sic: Verbo dn̄i cœli.i.sancti
Iohan.15 apostoli firmati sunt. Nam illis Christus dixit: Sine me nihil potestis facere,& spiritu oris eius
.i. spiritu sancto,qui à filio quoq; procedit,omnis virtus eorum.i. tota potestas faciendi mira
Act.2 cula,efficaciterq; loquendi. Vnde scriptum est: Cœperunt Apostoli loqui varijs linguis prout
spiritus sanctus dabat eloqui illis. Deniq; ipse dn̄s est ¶[Congregans sicut in vtre aquas ma
ris] hoc est ipsum elementum aquæ seu mare oceanum,quod ambit & cingit terram,dominus
claudit & seruat in vno loco, sicut homo claudit aliquam partem aquæ in vtre.i.in vase de co
Iob.26 rio facto. Hoc est quod Iob inducit: In fortitudine illius repente maria congregata sunt. Et Sa
Prou.28 lomon: Certa lege & gyro vallauit abyssos. [ponens in thesauris abyssos].i.locans ac retinens
ipsum mare,quod appellatur abyssus.i. sine termino propter inęstimabilem suam profundita
Eccle.24 tem. Propter quod sapientia dei.s. Christus vnigenitus filius patris æterni ait: Gyrum cœli cir
cuiui sola,& profundum abyssi penetraui. Itaq; dn̄s locat ac retinet abyssos in thesauris.i.in
ter ripas secretas receptaculorū suorum, quemadmodum ad Iob loquens asserit: Quis conclu
Iob.33. sit hostijs mare,qn̄ erumpebat quasi de vulua procedens,cum ponerem nubem vestimentum
eius,& caligine illud quasi pannis infantiæ inuoluerem? Circundedi illud terminis meis & po
sui vectes & ostia,& dixi: Hucusq; venies,& non procedes amplius, & hic confringes tumētes
fluctus tuos. Quoniam ergo tanta est maiestas dei,& tanta excellentia atq; omnipotētia crea
toris in operibus suis,iccirco ¶[Timeat dn̄m] hoc est timore filiali & casto [oīs terra,].i. vni
Ieremiæ.5 uersi incolæ eius. Vnde his qui creatorem ex consideratione effectuum suorum prædictorum
non timent, ipsemet per Ieremiā ait: [Audi popule stulte qui nō habes cor,me non timebitis q
posui arenam terminum mari,præceptum sempiternum q̄d non præteribit? [ab eo aūt] id est,
ex co

A ex consideratione diuinæ potentiæ[cõmoueantur] ad pœnitentiã ac salutarẽ cõuersionẽ [oẽs
inhabitantes orbẽ].i.sphærã seu circulũ terræ. Hoc est,quod alio loco scriptũ est. Non est simi
lis tui dñe.Magnus es tu,& magnũ nomen tuũ in fortitudine.Quis non timebit te,o rex genti Ierem.10.
9 um? ❡Qm̃ ipse]deus oĩpotens[dixit] .i.intra se practico intellectu, intellectualiter, protulit
producenda[&]statim[facta sunt,ipse mandauit].i.p voluntatẽ imperialiter voluit, vt q̃ non
erant,essent[&]mox[creata sunt]Ex quo innotescit,quod deus est causa rerũ per intellectũ &
10 voluntatẽ.Nã dicere ptinet ad intellectũ,mandare ad volũtatẽ.Ad intellectũ pertinet ordina-
re,distinguere,specificare. Ad volũtatẽ exequi,quæ ad intellectũ disposita sunt. ❡Dñs dissipat
consilia gentiũ]hoc est,cõfundit,destruit,disperdit,&effectu optato impedit,inqsitiones & stu
dia idololatrarũ,& etiã Chrĩanorũ gentiliter conuersantiũ. Horũ cõsiliã dñs dissipat finaliter,q̃-
uis interdũ ad tẽpus permittat eos regnare & prosperari[reprobat aũt cogitatiões populorũ]
non omniũ,sed infideliũ & malorũ. De quibus apud Isaiã testatur. Sicut exaltantur cœli à ter Isaiæ.55
ra,sic exaltatæ sunt cogitationes meæ à cogitationibus vestris,& viæ meæ à vijs vestris[& dñs
reprobat consilia principũ]qui tales sunt,quales gentes & populi nunc descripti viʒ iniquorũ,
11 non autẽ principes boni,de qbus habetur. Princeps ea q̃ digna sunt principe cogitabit. Vñ ait Isai.32.
& alia scriptura:Deus potentes non abijcit,cũ & ipse sit potens. ❡Consiliũ autẽ dñi in æter Iob.36.
nũ manet]Consiliũ proprie sumptũ non cõpetit deo,nã consiliũ est inquisitio de agendis, inq
sitio autẽ ignorantiã præsupponit,& ideo Damascenus dicit,quod consiliũ est ignorantis na-
turæ. Veruntamen sacra scriptura,frequenter attribuit deo consiliũ, sed tunc sumitur consiliũ
B secundũ id perfectionis,quod in eius ratione includitur. Ascribitur nanq; deo consilium,non
inquantũ includit inquisitionẽ dubiosam,sed inquantũ excludit improuidã determinationem
Deus eñi nil agit fortuitu,sed secundũ æternas atq; incõmutabiles rationes omnia agit. Itaq;
Cõsiliũ dñi in æternũ manet qm̃ nullus ei resistere potest,sed subest ei qñ voluerit posse,quẽad- Sap.12.
modũ ipse ait:Consiliũ meũ stabit,& omnis voluntas mea fiet[cogitationes cordis eius in ge Isa.46.
neratione,& generatione]Nihil eñi volubile,nihil instabile,nihil mutabile eẽ potest in deo æ- Malach.3
terno,qui etiã alibi dicit:Ego dñs,& non mutor. Ideo non est in deo vicissitudo, aut variatio
consilij,aut cogitationũ,præsertim cũ quicquid in deo sit, sit ipsemet deus sublimis & benedi-
ctus,Sed videtur obuiare,quod Zachar. ait: Sicut cogitaui vt affligerẽ vos,cũ me ad iracundi Zach.8.
am prouocassent patres vestri,sic cõuersus in diebus istis,cogitaui vt bene faciã Ierusalẽ, & do
mui Iuda.Et alio loco:Repente loquar aduersus gentẽ & regnũ, vt eradicẽ & destruã illud. Si Ierem.18.
pœnitẽtiã egerit gens illa super malo quod fecit,agã & ego pœnitentiã super malo,quod cogi
taui vt facerẽ ei.Sed hæc atq; similia,non sunt intelligenda quasi aliquid in deo varietur,sed p
pter diuersitatẽ effectuũ dr̃ deus conuerti & pœnitere, seu aliter aliterq; se habere,per quæ desi
gnatur mutatio in creatura non in ceatore.Quicqd eñi deus opatur circa creata,hoc ipse ab æ
terno se acturũ præsciuit atq; decreuit, sicq; ab inuariabili & æterna voluntate summi opifi-
cis,procedere possunt tẽporales ac recentes effectus, sine omni mutatione ipsius, qm̃ quicquid
deus operatur in mundo,hoc prouidit se acturũ in illo momento,in quo fit,secũdũ oẽm modũ
C & circũstantiã sui effectus,& circa hoc quidã philosophi grauiter errauerunt. Vnde Gregorius
asserit,ꝙ deus nõ mutat consiliũ,q̃uis mutat scientiã, non illã quæ exprimit æternã diuinæ sa-
pientiæ dispositionẽ,sed illã quæ explicat naturaliũ seu proximarũ causarũ ordinẽ, sicur p̃dixit
Ezechiã moriturũ,& Niniuẽ subuertendã,quia vtrũq; futurũ erat secundũ proprias causas .s.
12 secundũ infirmitatẽ Ezechiæ,& crimina Niniuæ,sed diuina ordinatio,quæ omnes causas secũ 4.Reg.20.
das cõplectitur & excedit,aliter præagnouit,& illius consiliũ non est mutatũ. ❡Beata gens] Ioni.3
nunc per gratiã & spẽ[cuius est dñs]omniũ[deus eius]speciali modo,viʒ p fidẽ & cultũ.Et me
rito dicitur,gens talis beata,qm̃ ipsa est[populus quẽ elegit dñs in hæreditatẽ sibi] ita quod ip-
se vult eũ possidere p puidentiã singularẽ,& gratiã consummatã,ne pereat in ęternũ,sed ad cœ
lestẽ beatitudinẽ perducat. Propterea scriptũ habet:Beati sumus nos,quoniã quæ deo placita Baruc.4
13 sunt,manifesta sunt nobis. ❡De cœlo respexit dñs].i.dñs, qui specialiter dicitur in cœlo esse
& habitare,simili modo dr̃ de cœlo respicere,respexit ergo dñs de cœlo,quoniã ipse est omniũ
prouisor,rector,iudex,considerator,ac testis,quẽadmodũ per Ieremiã ait:Ego sum testis & iu-
dex[vidit].i.intellexit,& ab æterno cognouit[oẽs filios hoĩm].i.totã posteritatẽ Adæ ac Euę
14 Non enim nomine filij,exclusæ sunt filiæ. ❡De præparato habitaculo suo].i.de summo cœ- Ierem.29.
lo,quod ipse suꝑpius & beatorum habitationi aptauit[respexit superr omnes]homines[q ha
bitant terram] vt reddat vnicuiq; q̃d meretur,imo & indignis misereatur. Propter quod in Ec
clesiastico dicitur:Oculi domini multo plus lucidiores super solem, circumspiciẽtes omnes vi- Eccle.23.
as hominũ.Domino eñi deo anteq̃ crearentur,omnia sunt cognita. Et per Ieremiã ipse ait ite
rũ:Putasne deus e vicino ego sum dicit dñs, & non deus de longe?Si occultabitur vir in absco Ierem.23.

ditis suis, & ego non videbo eũ, dicit dñs. ¶[Qui] dñs [finxit]. i. creauit [sigillatim]. i. singula- 15
riter & seorsum [corda eorum] i. animas hoim. Anima em̃ creando infunditur & infundẽdo crea- D
tur. Per hoc ergo quod Propheta asserit animas sigillatim produci, destruit error ponentiũ o-
mnes animas rõnales simul creatas à principio mundi cũ angelis [qui intelligit omnia opa eo-
rũ] Dñs em̃ agnoscit omnia opera hoim interiora & exteriora. ¶[Non saluatur rex per mul- 16
tã virtutẽ]. i. nec corporalẽ salutẽ, puta victoriã, neq; interiorẽ salutẽ, vtpote beatitudinẽ cõse-
quetur proprijs viribus aut per fortitudinẽ sui exercitus, sed secundũ diuinæ prouidentiæ ordi-
nationẽ datur victoria per virtutẽ diuinã, secundũ quod Salomon ait: Equus paratur ad diẽ bel-
Prou.21 li, dñs autẽ salutẽ tribuet. Et sine gratia non potest adipisci felicitas. Vnde Ionathas ait: Nõ est
1.Reg.14. dño difficile saluare in multis vel in paucis. Et sæpe diuina virtute, pauci multos vicerunt, [&
gygas non saluabitur in multitudine virtutis suæ] hoc est, nec corpore præualebit, nec corde be-
atus erit sua naturali virtute, nisi inquantũ deus ei pstiterit, qui vtiq; potest per hoiem medio-
1 Reg.17. crẽ gygantẽ deijcere, sicut deiecit Goliã per Dauid. ¶[Fallax equus ad salutẽ]. i. insufficiens est 17
suo sessori ad saluationẽ, imo decipiet eũ, si in ipso sperauerit [in abundantia autẽ virtutis suę]
. i. in magna potentia equi [non saluabitur] sedens in equo. Propterea domin⁹ ait: Non glorietur
Ieram.9 sapiens in sapia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitijs 18
suis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me. ¶[Ecce oculi dñi]. i. sapia puidens, &
mia parcens [super iustos, & aures eius] hoc est, pietas ac liberalitas, per q̃ exaudit & donat [in
pces eorum] ¶[Vt eruat à morte] i. à peccato quod mentẽ occidit [animas eorum] Vel à morte etiã 19
corporali, interdũ qñ expedit bono communi, vel animæ iusti [& alat eos in fame] hoc est, mẽ-
tes eorum sitientes iustitiã, impleat gratia, & corpora si necesse fuerit, nutriat pane. Vnde saluator 20
Matth.6 in Euangelio asserit: Primũ quærite regnũ dei, & hæc omnia adijcientur vobis. ¶[Anima no-
stra sustinet dñm]. i. æquanimiter ac longanimiter expectat eũ, sperãs sibi sp à dño gratiam &
miam affuturã, nec in aduersis recedit ab eo, desperando vel diffidendo de bonitate ipsius [qm̃
adiutor] in bonis [& protector noster est] à malis est ipse dñs. Nã ipse per gratiã cooperatur atq;
defendit. Et signũ huius q ipse est adiutor, protectorq; noster est, quod sequitur. ¶[Quia i eo 21
lętabitur cor nostrũ]. i. contẽplatione atq; dilectione ipsius, atq; de omni opere bono ac bene-
ficijs eius non in nobis, sed in dño lætabimur [& in noie sancto eius sperabimus] Hoc aũt neq;
q̃ possemus, nisi ipse dñs nos adiuuaret. Et istud est vbũ bonæ spei ac sancti ppositi, nõ prę sum-
ptionis aut cõfidẽtiæ propriæ perfectionis. Qm̃ ergo, o dñe, in te sperabimus, ideo. ¶[Fiat mia 22
tua dñe super nos]. i. effectũ miæ tuæ. s. opẽ & gratiã, & dona spiritus sancti nobis infunde [quẽ-
admodũ sperauimus in te]. i. tã copiose & cito, sicut de tua bonitate confidimus. Et tu ergo cũ
hunc versum dicis, attende quõ aut quantũ speres in dño, & ante orationẽ hanc, prępara aĩam
tuã, ne sis sicut hõ tentans deũ. Si em̃ mente vaganti hæc dicis, non actualiter speras in dño. Ec-
Eccle.3 ce q̃ gratę atq; pulcherrimæ laudes altissimi continentur in psalmo isto, & primo omniũ hor-
tatur omnes generaliter ad laudẽ diuinã: deinde pconia dei prosequitur, & tandẽ saluberrimã
ponit doctrinã, ostendens in solo deo esse salutẽ. Et tu igitur dũ ais: Rectos decet collaudatio,
vide vt recta sit aĩa tua cũ deo, ne inueniaris indignus dei laudator. Deniq; ex cõtẽplatione ma-
gnificentiæ dei atq; mirabiliũ operum eius, cõcipe reuerentialẽ timorẽ ad ipsum, & age quod psal-
lis, dũ ais: Anima nostra sustinet dñm. &: In eo lætetur cor nostrũ, Nã q̃ fructuosum sit dñm su-
stinere, ostenditur vbi scriptũ est: Eruis sustinẽtes te, & liberas eos de oĩ angustia, dñe de⁹ noster.
Eccle.51. Postremo contẽplandũ est, q̃ euidenter tangatur Trinitas supbñdicta in versu illo: Verbo dñi cœli
Eccl.1. firmati sunt. Nã noie verbi exprimitur filius, de q̃ alio loco habetur: Fõs sapiæ verbũ dei in excelsis:
Iohan.1. Et iterum: In principio erat verbũ. Noie aũt dñi, itelligitur pr̃. Et p spũm oris eius, accipitur spũs san-
ctis, q pcedit à pr̃e & filio, sicut ab vno prĩcipio, vno spiratore, ac vno supsplẽdidissimo fonte.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXXIII.

¶Expositio tituli.

Assignatur demũ psalmo iam exponẽdo titulus talis: Psalmus Dauid cũ mutauit vultũ su-
um corã Abimelec, & dimisit eũ, & abijt: Primo regũ narratur, quẽadmodũ sanctus Da-
uid persecutionẽ Saulis perpessus, venit ad Achis regẽ Geth, q alio nomine appellatur Abime-
1.Reg. 22 lec, vt saluaretur in terra ipsius. Philistæi vero famuli Achis agnoscentes ipsum Dauid, dixerũt
ad regẽ: Nonne iste est Dauid rex terræ: hoc est, futurus rex. Quasi dicerent: Expedit nobis inter-
ficere eũ, ne promotus ad regnũ, impugnet, & opprimat terrã nostrã. Quo audito, voluit eum
rex occidere: quod sentiens Dauid & resistere nequiens simulauit amentiam, & ferebatur ma-
nibus suis, & impingebant in portam, decurrebantq; saliuæ ex ore ipsius. Quo viso, ait Abime-
lec seruis suis, vidistis hominem insanum? Ad quid adduxistis eum, vt fureret me præsente?
Fecit ergo eum expelli, & ita saluatus est Dauid. Vnde ad literam fecit hunc psalmum pro
liberatione

A liberatione ista gratias referens deo. Sed secundũ spiritualẽ ac mysticũ intellectũ,per Dauid in
telligitur Christus & per Amilech,qui interpretatur regnũ patris mei,intelliguntur Iudæi, de
quibus in Euangelio ait saluator: Filij regni eijcient in tenebras exteriores. Venit ergo Dauid Matth. 8.
ad Abimelec,hoc est,Christus ad Iudęos secundũ,quod ipse ait:Non sum missus nisi ad oues, Matth. 15 Luc. 20
quę perierunt domus Israel. Quẽ cũ vidissent Iudæi,dixerunt:Hic est hęres, venite occidamus Iohan. 11 Matth. 26
eũ,& nostra erit hæreditas.i.ne veniant Romani,& tollant nostrũ locũ. Dauid autẽ simulauit Lucæ.22
amentiã cũ voluissent eũ occidere, sic & Christus nihil respondit Herodi. Propter quod repu-
tauit eũ insanũ,fecitq; eũ tanq̃ fatuũ, alba veste indui atq; illudi. Abimelec quoq; dixit de Da-
uid ad seruos suos. Vidistis hominẽ insanũ,& Iudæi dixerunt de Christo. Insanit. Et Caiphas Iohan. 10.
Audistis(inquit) blasphemiã, quæ est insania maxima. Dauid autẽ liberatus à rege iniquo,& Marc. 14
populo eius,gratias egit deo, & cecinit psalmũ præsentẽ,sic & Chrs in resurrectione liberatus
de principibus sacerdotũ & malitia Iudæorum gratias retulit patri,secundum quod ante dix-
it: Narrabo nomẽ tuũ fratribus meis in medio Ecclesiæ laudabo te. Hic itaq; psalmus conue- Psalm. 21
nit Christo,imo cuilibet Christiano à varijs tribulationibus liberato,& inde gratias domino
referenti. In horum ergo persona loquens Propheta,volensque vniuersos accendere ad deum
laudandum,ait.

¶Expositio Psalmi literalis.

1 BEnedicã dominũ]hoc est,bona de domino dicã eũq; laudabo, & omne bonũ ipsi at
tribuã[in omni tẽpore]opportuno & ad actualẽ laudẽ mihi conuenienti seu depu-
B tato. Vel,simpliciter,omni tẽpore benedicã dominũ non ore,sed opere,vel cessatiõe
ab opere,scilicet somno,quoniam omnia ordinabo ad gloriã dei,[semper laus eius
in ore meo]Repetit quod prædixit,ad designandũ amoris sui feruorẽ,quẽ habet ad hoc,vt sit
domino gratus. Nil enim aliud est dominũ benedicere,quã esse laudẽ eius sp in ore. Nã sicut ẽ
benedictio mentalis,& benedictio vocalis, ita est & os interius seu mentale q̃ angeli colloquũ
tur,& quo verbũ cordis profertur. Est quoq; & os exterius seu corporale,quo verbũ sonãs ac
transiens dicit,& de vtroq; intelligi potest quod ait:semp laus eius in ore meo. Vnde scriptũ ẽt Eccle.51
Laudabit vsq; ad mortẽ anima mea dominum. Et Tobias ait: Omni tẽpore benedic deũ, & Tobiæ.4
pete ab eo,vt viam tuam dirigat,& omnia consilia tua in ipso permaneant. Et Apostolus: Cã Coloss.3
tantes,inquit,in cordibus vestris domino semper. Semper ergo,o frater,sit laus dei in ore tuo,
fac tibi consuetudinem bonam,& nullam des requiẽ labijs tuis,assuesce indefinenter psalmos
in ore reuoluere,domino psallere,in laudibus dei geudere,& quàmuis ad tempus sit tibi labo-
riosum hoc continuare,tamen si constanter laboraueris in hoc ipso,fiet tibi in breui leue ac dul
ce,quod ante fuerat graue atq; pœnale. Consuetudo nanq; seu habitus,est altera natura, & i-
deo delectabiliter agit. Cogita quam miserabile sit,tempus infructuose expẽdere, & quod nul
la sit occupatio vitæ pręsentis diuinior atq; p̃stantior,tamq; angelica ac cœlestis,vt deum lau
dare,& ex hac consideratione,noli fatigari in laudibus dei,quoniam ipse ait:Ego glorificantes 1.Reg.2
me glorifico. Porro domino saluatori, sicut & comprehensoribus, versus iste primus perfecte
C semper conuenit, ita quod Christus vt homo à primo suæ maternæ conceptionis instanti, a-
ctualiter omni tempore dominum benedixit,& laudem eius suo ore,saltem interiori reuoluit.
Non enim somnus,cibus, collocutio & similia,vnquàm animam Christi ab actuali diuinita-
2 tis contemplatione, amore, aut laude suspenderunt aut impedierunt. ¶In domino lau-
dabitur anima mea.]hoc est, si quis velit me laudare propter virtutes quas videt in me,non in
me ipso, sed in domino laudet me, quoniam ab ipso est omnis perfectio mea, nec aliquid ha- 1.Cor.4
beo,quod non aliunde acceperim,idcirco nec volo,nec debeo in meipso laudari. Nemo itaq;
adulerur mihi, nemo mihi applaudat, sed domino gratias referat de oĩ virtute & bonitate in
rebus creatis repertis,quemadmodum ait Apostolus:Soli deo honor & gloria. Volentibus ve 1.Tim.1
ro in seipsis laudari,Dominus per Ieremiam dicit:Popule meus,qui te beatum dicũt,ipsi te de- Isaiæ.3
cipiunt,& viam gressuum tuorum dissipant. Quotiescunq; ergo palpari te sentis tentatione
inanis lætitiæ seu motu elationis propter bona quæ habes,responde:In domino laudabit ani-
ma mea[audiant mansueti]hoc quod dixi:nam ipsis sapit quod dictum est. Iracundi enim in
dignabundi,atq; superbi,in seipsis,non in domino volunt laudari. Mansueti vero qui iram &
per consequens indignationem,superbiamque vicerunt,quia ex superbia oritur indignatio,
& ex indignatione impatientia:ex impatientia vero ira. Mansueti itaque in domino solum
laudari desiderant,& dum laus eorum alijs cedit ad ædificationem,& deo ad gloriam,tunc li-
benter audiunt sua præconia,imo ob hanc causam aliquando pandunt propia bona,quemad
modum Paulus in epistolis suis frequentissime facit:Nihil(inquiens) arbitror me minus fecis-
se ab his,qui sunt supra modum Apostoli. Et:Abundantius illis omnibus laboraui. Et Scio ho

2.Cor.12 minem in Christo raptum vsq; ad tertium cœlum. Et: In faciem restiti Cœphæ, hoc est, Petro D
Gala.2 archiapostolo, quia reprehensibilis erat, multaque alia. Itaq; audiãt mansueti, quod dixi, in do
mino animam meam deberi laudari [& lætentur]. i. gratiæ mihi collatę congratulentur, me:
Sopho.2 umq; desiderium imitentur, quærentes in domino solum laudari, sicut Sophonias ait: Quæri,
te dominum omnes mansueti terræ, qui iudicium eius estis operati. Deinde vir sanctus nõ suf
ficiens per se dominum sufficienter laudare alios incitat ad dei præconia, dicens: ¶[Magnifi 4
cate dominum mecum] hoc est, magnitudinem dei, videlicet immensam eius perfectionem a:
gnoscite, confiteamini, honorate sicut & ego [& exaltemus]. i. reuerenter veneremur [nomen
eius in idipsum]. i. concordi affectu & simili fide prout monet Apostolus: Idipsum dicatis om:
Col.3 nes docentes & commonentes vosmetipsos in hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus.
Isaiæ.55 ¶[Exquisiui dominum] quemadmodum Isaias hortatur. Quærite dominũ dum inueniri po:
test, inuocate eum dum prope est. Et si interrogas quando est hoc, respondet Apostolus: Ecce
2.Cor.6 nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nunc enim prope est dominus. Nam omnis q
Matth.7 quærit, inuenit. Et ipse in Apocalypsi testatur. Ecce ego sto ad ostium & pulso. Sic ergo exqui
Apoc.3 siui dominum fideliter contemplando, ardenter amando, bene viuendo, & affectuose orãdo:
[& exaudiuit me] ita quod repperi eum & vnitus sum ei per charitatem & gratiam [& ex omni
bus tribulationibus meis eripuit me] vel omnino auferendo eas à me, vel dando mihi gratiam
patienter sustinendi. Christo quoq; istud conuenit: nam & ipse deum orando exq̃siuit, & in die
resurrectiõis deus eũ ab oĩbus tribulatiõib. eripuit. Vt ergo & vos o fratres & p̃ximi mei eandē
gratiam obtineatis. ¶[Accedite ad eum] non corporis motu, sed cordis affectu, non pede sed
fide, non solo verbo, sed ope & veritate [& illuminamini]. i. si sic accesseritis, tũc vtiq; illumina
bimini intus in anima lumine gratiæ, & sapientiæ claritate atq; decore iustitiæ. Vnde beatus
Iaco.1. Iacobus inquit: Si quis indiget sapientia postulet à deo, qui dat omnibus affluenter & dabit ei.
Malach.4 Postulet autem in fide nihil hæsitans. Et apud Malachiam dominus ait: Orietur vobis timen
tibus nomen meum sol iustitiæ [& facies vestrę non confundentur]. i. intellectus vestri, seu cor
da non fraudabũtur spe sua, nec patebunt contemptui, sed certissime adipiscentur quod quæ:
runt, & hoc constat ex eo, nam. ¶[Iste pauper]. s. Christus qui cum diues esset, propter nos e 6
genus effectus est: vel iste pauper. s. Dauid qui. 1. Regum de se asserit, ego sum vir pauper & te
2.Cor.8. nuis. Vel, iste paup. i. quicunq; humilis & paruus in oculis proprijs, qui imperfectum suũ attē
dit. Itaq; iste pauper [clamauit] ardenti affectu, & prece deuota, pro misericordia dei impetran
da [& dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus] mẽtis & corporis [saluauit eũ]
in præsenti vita per releuamen & spem, & post vitam præsentem per omnimodam amotionē
malorum, secundum quod scriptum est: Absterget deus omnem lachrymam ab oculis sancto
rum suorum. ¶[Immittet angelus domini] adiutorium suum [in circuitu timentiũ eum]. s. do 7
minum. i. ex omni parte proteget eos, arcendo ab eis dęmonum impugnationem, mundi peri
cula, atq; interius eos ad bonum persuadendo ac illustrando. Quidam namq; angelici spiritus
Dani.12 præsunt cõitati, sicut archangeli, & hoꝝ vnus defendit, & adiuuat multos, vt Michael, qui nunc
tuetur ecclesiã sicut in veteri testamento tuebatur synagogam. Alij vero angelici spiritus singu
lis præsunt hoĩbus, vt angeli infimi ordinis, & hoꝝ singuli singulos protegunt. Vñ si de his in E
telligatur quod ait. Immittet angelus dñi & c. tunc ponitur singulare pro plurali, quẽdmodũ
Exodi.8 in Exo. scriptũ est: Venit musca grauissima in domũ Pharaonis [& eripiet eos]. s. angelus hoĩes
à multis malis. Nullus enim tã impius est quin angelus sanctus custos ipsius à multis peccatis
eum præseruet. ¶[Gustate & videte]. i. taliter viuite tã sancte pure atq; interne dño adhærete,
vt gratia tanta vobis præstetur per quam certo & experimentaliter agnoscatis quod sequitur
[qm̃ suauis est dñs] Deũ namq; esse suauẽ omnes sciunt per intellectũ, sed non omnes sapiunt
per affectũ. Per naturalẽ rationẽ dei dulcedo cognoscitur, sed per gratiã degustatur. Nil ãt dul
citer sapit, nisi ametur: idcirco amor est causa saporis. Ad hoc ergo q̧ hõ diuinã dulcedinẽ expi
atur, oportet vt deũ feruide diligat, quod esse non potest nisi excludat à se quæ charitatẽ dimi
nuunt. Charitatis autẽ venenũ & diminutio est cupiditas, seu amor priuatus, & ad se inordina
te reflexus. Incrementũ vero seu p̃fectus charitatis est priuati amoris minoratio. Perfectio aũt
charitatis est priuati amoris mera expulsio, qñ vic; hõ diligit se pure in deo, vtpote nihil deside
rans nihilq; amãs, nisi deũ pp se, & se in ordine ad deũ & alia inquantũ p ipsa ad deũ perducit.
Qui ergo ita diligit deũ, om̃es corporales delicias, oẽs delectatiões carnales, oẽs tpales honores
& vniuersa caduca & vana cõtẽnit & fugit, qm̃ p talia elongatur à deo. Porro carnis macerati
onẽ, mundi contẽptũ, irrisionẽ, aduersa, & dura, sacras vigilias, continuas orationes, atq; simi
lia, amat quia per talia deo coniungitur. Qui itaq; talis est gustare potest, qm̃ suauis est dñs. Ve
re em̃ suauis est dñs, & fons vniuersæ dulcedinis, à q̃ oĩa dulcia dulcedinẽ sortiunt, est ipse deus
excelsus

A excelſus & benedictus eſſentialiter dulcis eſt, & dulcedo ſeparata, immenſa, ſuperſubſtantialis,
atq; fontana omni creaturę, quantū ad ſuā plenitudinē inexperta. Et vere omnino digniſſimū
eſt, vt qui hanc diuinæ bonitatis dulcedinē guſtare deſiderat, oēm indignā & vilē ac tranſitori
am delectationē abhorreat, & cū omni mentis cuſtodia, charitate, ac reuerētia, deo miniſtret.
Hæc enī deguſtatio eſt futuræ beatitudinis certa ac ſupernaturalis prælibatio, quā nemo phi
loſophorū, aut ſuperborū theologorū, vnquā guſtauit: ſed mites & humiles corde, qui totū ſuum
affectū in illo vno quod ſolū neceſſariū eſt figunt, eā ſapere promerentur. Hanc autē dulcedinē Luc.10
guſtauit ſacratiſſimus Iſaias dū verba illa ſuper mel & fauū ſuauia dixit. Nomen tuū & memo Iſai.26.
riale tuū dñe in deſiderio animę. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpiritus meus in prę
cordijs meis, de mane vigilabo ad te. Ieremias quoq; dū ait: Factus eſt ſermo dñi in corde meo Ierem.22.
quaſi ignis exæſtuans, clauſuſq; in oſſibus meis: & defeci ferre non ſuſtinens. Vñ alio loco ſcri
ptū eſt: O q̄ bonus & ſuauis eſt dñe ſpiritus tuus nobis in omnibus [beatus vir qui ſperat ī eo] Sap.12
9 Hoc iā frequenter expoſitū eſt. Deniq; vt guſtare mereamini dulcedinē dei. ¶[Timete] timo
re filiali, amoroſo, & ſancto [dñm omnes ſancti eius] qui adhuc peregrinamini in terra, & aſ
piratis ad patriā [qm̄ non eſt inopia timentibus eū.] Nā in ſpiritualibus & corporalibus bonis
prouidet eis dñs ſufficienter, imo & in bonis interioribus dat eis quotidianū augmentū, & co
piā magnā, quēadmodū in Euangelio ait ſaluator: Habenti. i. grato & corā dño ſolicite ambu
10 lanti, dabitur & abundabit. ¶[Diuites eguerunt]. i. in diuitijs huius mundi gloriantes, vel eas Matth.25
ſuperflue deſiderantes, eguerūt gratia & virtutibus animæ. Nā vt ait Chriſtifera virgo: deus Lucæ.19
B diuites dimiſit inanes. i. à ſpiritualibus gratijs vacuos [& eſurierunt] non vtiq; iuſtitiā & regnū Luc.1
dei, ſed opes mundanas, qm̄ ſicut in Eccleſiaſtico dicit: Auarus non impletur pecunia, q̄nto enī Eccle.10.
plura acquirunt diuites iſti, tanto plura deſiderant [inquirentes aūt dñm]. i. eſurientes ac ſitiē Matth.5
11 tes iuſtitiā [non minuentur omni bono] imo inceſſanter proficient, donec æternā beatitudinē
euolantes inueniant. ¶[Venite filij audite me]. i. in domū diſciplinæ congregate vos & infor Eccl.51.
mationē meā percipite auribus cordis [timorem domini docebo vos]. i. oſtendam vobis quid
pertineat ad dei timorē, & quō acquiratur, conſeruetur, ac perficiatur. Et debetis libenter audi
re me, qm̄ inſtructio mea valet ad obtinendū vitā æternā, q̄ qa diligitis, expedit vobis acqeſce
12 re mihi, ideo ſequitur. ¶[Quis eſt hō qui vult vitā] religioſam, ſpiritualē, & ſanctam [diligit di
13 es videre bonos?]. i. quis eſt qui cupit acquirere vitā æternā? ille aduertat q̄d dicā. ¶[Prohibe
linguā tuā à malo] hoc eſt, cohibe teipſum ab omni ſermone illicito [& labia tua ne loquantur
14 dolū]. i. teipſum cōpeſce ne aliquē fallas. ¶[Declina à malo]. i. recede à peccato, quēadmodū ali
bi ſcriptū eſt: Quaſi à facie colubri fuge peccatū [& fac bonū]. i. ſerua mandata, & quæ deo ſunt Eccle.21
placita [inquire pacem]. i. ſtude & ſatage in mente tranquillitatem habere, atq; cū proximis tu
is concordiā, maxime vero omnia age ac ordina, quatenus ad cœleſtis patriæ pacē merearis p
duci [& perſequere eā] hoc eſt, perfecte & infatigabiliter ſequere eā, amplectendo & operando
quæ proficua ſunt ad pacē acquirendā ac conſeruandā, ea quoq; vitando quæ pacē corrūpunt
videlicet lites, propriæ ſententiæ defenſionē pertinacē, verba pungitiua, & deriſionē. Hinc enim
dicit Apoſtolus: Si enim fieri poteſt, quod in vobis eſt, cū oībus hoībus pacē habere. Et iterū ait Rom.12
C Quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt, in inuicē cuſtodiamus. Et ad Coloſſ. Pax Roma.14
Chriſti exultet ſemp in cordibus veſtris. Præterea in eo q̄d ait Pſalmiſta: Declina à malo & fac Coloſſ.3
bonū, tangit duas partes iuſtitiæ, in quarū obſeruatione totius perfectionis ſumma conſiſtit, &
has duas iuſtitiæ partes Chriſtus in euangelio tangit, dū ait: Sint lūbi veſtri præcincti. i. abſti
nete à malo, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. i. facite bonū. Patet quoq; ex his quā ma Luc.12
gna ſit virtus, linguā refrenare ab omni ſermone nociuo. Idcirco Salomon ait: Qui cuſtodit os Proue.13
ſuū, cuſtodit animā ſuā: qui autē inconſideratus eſt ad loquendū, ſentiet mala. Et alibi: Vidiſti
hominē velocē ad loquēdū, ſtultitia magis ſeparanda eſt quam illius correctio. Et rurſus ſcri Proue.29
ptū eſt. Qui multis vtitur verbis, lædit animam ſuam: qui vero moderatur labia ſua, ſapientiſ Eccle.20
ſimus eſt. Et Iacobus ait: Si quis ſe putat religioſum eſſe, nō refrenans linguam ſuam, huius va
25 na eſt religio. ¶[Oculi domini ſuper iuſtos] id eſt, aſpectus diuinæ pietatis expanſus eſt ſuper Iacobi.1
eos, qui deo obediunt, vt eos conſeruet & dirigat [& aures eius.], id eſt, miſeratio & liberalitas
26 dei [in preces eorum] vt eas exaudiat. Nam oratio humiliantis ſe, nubes penetrabit. ¶[Vultus Eccle.35
autem domini] hoc eſt, aſpectus diuinæ iuſtitiæ [ſuper facientes mala, vt perdat de terra me
moriam eorum]. i. excludat eos à regno cœlorum, quod eſt terra viuentium vita beata, ita vt
nullus ſanctorum in cœlo ſit memor eorum in bonum, videlicet condolendo eis, aut interce
27 cendo pro ipſis. ¶[Clamauerunt iuſti] orando feruenter pro diuino auxilio [& dominus ex
audiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos] vel in præſenti vita, vel certe
poſt vitam præſentem, dando eis requiem ſempiternam, ſicut patet in ſanctis martyribus.

¶[Iuxta eſt dominus]per gratiam & mĩam ſuam [his qui tribulato ſunt corde] .i.qui propter 18
iuſtitiam tribulantur,aut bono dolore,ſcilicet pro peccatis afficiuntur,aut aduerſitates propt D
deũ æquanimiter ferunt,imo & omnibus tribulatis prope eſt,quantum ad hoc quod citius in
clinatur ad miſerendum,indulgendum,ſuccurrendumq; eis quàm alijs ,loquendo in genere,
& cæteris paribus,qm̃(teſte apoſtolo) abiecta & infirma mundi elegit deus vt confundat for
1.Cor. 1 tia. Vnde Baruch ait : Anima quæ triſtis eſt ſuper magnitudine mali, & incedit curua & infir
Baruc.2 ma,& oculi deficiẽtes dat gloriam & iuſtitiam tibi domino. Nam in eis relucet diuina iuſtitia,
& ideo,qm̃ in hac vita torquentur,deus pronus eſt vt miſereatur eorum[&humiles ſpiritu ſal
Matth.5 uabit]quemadmodum in euãgelio dicitur:Beati pauperes ſpiritu,qm̃ ipſorum eſt regnum cœ
lorum. ¶[Multæ tribulationes iuſtorum]Nam corde & corpore affliguntur varijs modis,& 19
propter cauſas diuerſas,ſcilicet propter propria crimina,propter perfectionis carentiam, pro
pter proximorum errorem,& propter dei inhonorationem, ac ſimiles cauſas,[& de omnibus
his liberabit eos dominus] partim in hoc ſeculo per conſolationem ſpiritus ſancti, & perfecte
in ſeculo futuro quando beatitudinem plenam poſſidebunt.Propter quod ait ſcriptura: Bonꝰ
Numer. 1. dominus &confortans in die tribulationis,&ſciens ſperantes in ſe. ¶[Cuſtodit dominus o 20
mnia oſſa eorum],id eſt, dominus cõſeruat virtutes iuſtorum,quæ ſunt robur & fixio ac ful
cimentum cordis in deo[vnum ex his non conteretur],hoc eſt,nulla virtus iuſtoꝝ peribit, ſed
dño cõſeruante,in tentatione ſeruabit,ne vitio obruat. Hoc verum eſt de electis et perſeueran
tibus vſq; in finem. Vel ſenſus eſt,quod eorum quorum virtutes ſeruantur non ab ipſis, ſed à
domino cuſtodiuntur. Poteſt quoq; exponi de oſſibus corporis, quæ licet in paſſione,vel poſt
mortem conterantur et corrumpantur,cuſtodiuntur tamen à domino, neq; finalit̃ manebũt
contrita,ſed reſuſcitabuntur,& animæ copulabuntur,ſicut & caro in die nouiſſimo . Secundũ
Luc.21 hunc modum Chriſtus in euangelio ait:Capillus de capite veſtro non peribit ¶[Mors pecca 21
torum peſſima]quoniam ipſa eſt via ad mortem æternam,& non poteſt eſſe reparatio gratię
poſt eam[& qui oderunt iuſtum,delinquent.] Nam odium iuſti eſt magnum peccatum , &
maius quã odium peccatoris,cum tamen vtrumq; ſit mortale peccatum,ſicut & odium inimi
ci. ¶[Redimet dominus animas ſeruorum ſuorum.]indulgendo eorum peccata, & de 22
via huius exilij transferendo eos ad patriam, [& non delinquent omnes qui ſperant in eo.]
non quod nunquam peccabunt,ſed quoniam pœnitentiam agẽt,nec in peccato finaliter per
1.Iohan.3 ſeuerabunt. Secundum hunc intellectum alio etiam loco ſcriptum eſt:Qui natus eſt ex deo, nõ
peccat,quoniam ſemen eius manet in eo.& non poteſt peccare, ſed generatio dei conſeruat il
lum. Ecce quam admirabilis eſt virtus huius pſalmi, & quam conſolatorium eſt atque iucun
dum attente depromere pſalmum hunc ipſum . Primo omnium continet laudes altiſſimi.
Deinde excitat omnes ad laudem ipſius , narrat quoque varia beneficia dei, & ad diuinæ
dulcedinis guſtum nos inuitat . Exhortationem etiam ſaluberrimam , & præcepta perfecta
proponit . Poſtremo inter iuſtos & impios præclare diſtinguit, & ſecularium hominum va
nitatem oſtendit , ipſumque omnium creatorem aſſerit ſingulos intueri vt vel ſic ſtudeant ho
mines viuere timorate coram deo omnia conſiderante . Studeamus ergo cum omni ſta
bilitate , attentione , atque feruore, cantare hunc pſalmum : quod ſi fecerimus mirabilem
ſuauitatem , in ipſo experiemur, ad proficiendum accendemur , & ad mundi contem
ptum erudiemur.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXXIIII.

¶Expoſitio tituli.

Habet autẽ pſalmus iã exponendus hunc titulũ. Pſalmus ipſi Dauid. i. Pſalmus iſte à Da uid cõpoſitus cõuenit Chriſto per Dauid præfigurato & mẽbris ipſius. Primo igitur ex ponendus videtur de Chriſto, Deinde de mẽbris ipſius. Chrs ergo vt hõ,paſſione iã ingruente, ait ad patrẽ æternũ,ſeu totã ſuperfeliciſſimã trinitatẽ.

¶Expoſitio pſalmi iuxta ſenſum literalem.

IVdica domine nocentes me]hoc eſt,profer ſententiam tuæ iuſtitiæ contra Iudęos me 1 perſequentes, [expugna impugnantes me.],id eſt, vince,deijce,& poteſtate, regno ac patria priua IVDAEOS me verbis atque verberibus inuadentes. Hoc impletum eſt in Iudæis per principes Romanorum, qui eos grauiſſime vaſtauerunt, expugna uerunt , expulerunt , aut occiderunt. ¶[Apprehende arma & ſcutum.], id eſt, 2 armis & ſcutis muni , ac robora principes Romanorum , videlicet Veſpaſianum ac Titum cum populo ſuo aduerſus Iudæos , [& exurge in adiutorium mihi.], hoc eſt , per ma num illorum debella aduerſarios meos . ¶[Effunde frameam.], id eſt , extrahe 3 gladium,multiplica vltionem , emitte vindictam , [& conclude aduerſus eos qui perſe quuntur

A quuntur me].i.omnia mala ista pœnalia induc sup Iudæos, & trade eos in manum inimicoꝝ
suoꝝ,propter peccata quæ cõmiserunt in me. Vel sic, & spiritualius: Apprehende arma & scu-
tum.i.accipe virtutem tuã diuinam ac omnipotentem,p quam in teipso fortis es & quasi arma-
tus,aliosq; potens defendere. Hæc virtus dei est ipsemet deus omipotens,sed dum deus hac po-
testate non vtitur,vtpote definens hoies iustos tribulari à malis,tunc videt quasi deponere ar-
ma sua & scutum.i.virtutem suã secundũ quod propheta alius inquit:Quare nõ respicis contẽ Abacuc.1
ptores dñe,& taces conculcante impio iustiorem se? Dum aũt deus potestatem suã exercet,bo-
nos eripiens,impiosq; affligens,tunc accipere dicitur virtutem suã,hoc est,arma & scutũ.Iuxta Apoca.11
hunc sensum scriptũ est:Gratias agimus tibi dñe deus omnipotens,qui es, & qui eras,qui acce
pisti virtutem tuã magnam & regnasti. Quamdiu eñ permisit idololatriam ita inualescere,&
dæmones hoibus pualere,quasi deposuit suam virtutem, sed cũ incarnatus venit in mundum Psalm.18
exultans vt gigas ad currendã viã, aereasq; potestates expugnans ac homines redimens , tunc Ephe.2
accepit suam virtutem & regnauit in his,in quibus ante regnauit diabolus. Sic ergo ait Chrũs
homo ad deum patrẽ. Apprehende arma & scutũ & exurge in adiutorium mihi .i.à mortalita-
te redime me p resurrectionem beatam [dic animæ meæ] hoc est , vitæ meæ corpali [salus tua
ego sum] hoc est,tertio die reparabo te & immortalem te faciam , vniendo animam corpi im-
mortali,In his itaq; pcibus Christus orat pro resurrectione corpis sui. ¶ Confundantur].i.
4 confusione digni appareant,& pœnã suæ peruersitatis incurrant [& reuereantur] .i. pœnam
sibi infligendam formident [quærentes animã meam] .i. extinguere cupientes vitam meam.
B Hoc modo confusi atq; reueriti sunt Iudæi in præsenti vita,& post eam. Nam modo ab omni
5 bus contemnuntur & opprimuntur,& post hanc vitam cadunt in pœnam æternã. ¶ Auer
tantur retrorsum] hoc est,mentis cæcitate obtenebrentur & non conuertantur ad te, sed p ob
stinationem recedant à te [& confundantur].i.per experientiam tormentorum erubescant de
suis malitiis,in hoc seculo,vel in inferno [cogitantes mihi mala] .i. qui mala concipiunt cõtra
6 me cogitantes,qũo possint me capere in sermone & accusare atq; occidere. ¶ Fiant tanquã Iohan. 11
puluis ante faciem venti] .i. Iudæi prædicti tam facile superentur ab hostibus suis , & p totum
mundum dispergantur,priuati proprio solo,quam facile puluis à vento impellitur, & per aera Dan. 12
dispertitur [& angelus domini coartans eos].i. Michael qui erat aliquando princeps atq; pro
tector synagogæ,iam deserat eos vastari et coartari per populum Romanum in obsidione Ie-
rusalem à Tito. Potest quoq; per angelum intelligi angelus malus, cuius cooperatione tam a-
7 trociter coartabantur,et interficiebantur Iudæi in vltionem sanguinis Christi. ¶ Fiat via]
hoc est,vita seu operatio illorum,scilicet Iudæorum [tenebræ] .i. excæcata ac priuata lumine
fidei,agnitionisq; Christi [et lubricum] .i.vaga atq; inconstans , ita vt in propriæ habitatiõis
terra stare non possint, nec alicui stabili fundamento innitantur , eo q; Christum negauerint
qui est solum et verum fundamentum omnium electoꝝ,quemadmodum ait Apostolus: Fun 1.Cor.3
damentum aliud nemo ponere põt pter id quod positum est,quod est Christus Iesus [et ange-
lus domini persequens eos].i.angelus sanctus desinat eos persecutionibus fatigari. Vel, ange-
lus malus persequatur eos detinendo corda eoꝝ in obstinatione pfidiæ , suisq; tentationibus
8 eos fallendo. Et ista eis contingant. ¶ Quoniam gratis abscõderunt mihi interitum laquei
C sui].i.sine culpa mea tetenderunt insidias,et fecerunt consilia contra me quomodo mortẽ mi-
hi inferrẽt. Morsn anq; hoc loco vocatur interitus laquei,hoc est,laqueus interimens. Iudęi eñ Iohan. 12
dolosissime et quidem occulte tractabant inter se,quomodo Christum occiderẽt [superuacue
exprobrauerunt animam meam] .i. superflue et inutiliter imposuerunt mihi crimina multa, Matth.11
atq; contumeliis affecerunt me,dicentes: Homo vorax,seducit populum, insanit atq; similia. Luc.23 Iohan. 10
9 ¶ Veniat illi] hoc est,populo me persequenti [laqueus quem ignorat] .i. tribulatio improui
sa morsq; incerta [et captio quam abscondit] .i.cõphensio, tentio seu ligatio,quam inter se
proponebant mihi inferre,ac intulerunt in nocte passionis meę,dum cohors et tribunus ac mi
nistri Iudæorum iniecerunt manus in me [apprehendat eum] hoc est, fiat eis causa, meritum,
et occasio qua ab aduersariis suis capiantur , ligentur ac detineantur [et in laqueum cadat in
ipsum] hoc est,captio ista quam absconderunt, fiat eis nociua et laqueus mortis,mihi vero
non noceat,sed causa honoris et gloriæ fiat mihi . Hoc totum in Iudæis et Christo impletum
videmus. Porro hæc omnia dicit Christus non imprecando seu optando aduersariis suis ma-
la,imo (vt infra habetur) ipse orauit pro eis,sed conformando se diuinæ iustitiæ, et futura præ
dicendo ac insinuando,quid culpa illorum promeruit. Veruntamen quod dictum est : Con-
fundantur et reuereantur quærentes animam meam,& cæt.exponi posset in bono , et per mo
dum orationis,ita vt CHRISTVS intelligatur desiderasse conuersionem Iudæorum,
et castigationem eorum in præsenti ne æternaliter punirentur, quemadmodum patebit in se-
quen

quenti expoſitione, ¶[Anima autem mea exultabit in domino.] Anima em̄ Chriſti ſemper
erat in actuali gaudio beatificæ fruitionis [& delectabitur] interiori lætitia [ſup ſalutari ſuo]
hoc eſt, de omni beatitudine quam dominus præſtitit ei. ¶[Omnia oſſa mea] id eſt, tota for- 11
titudo mea, & omnes virtutes animæ meæ [dicent: domine quis ſimilis tui?] quaſi dicat: Nul-
lus, quoniam tu omnia in infinitum excedis in om̄i nobilitate & gloria. Vel ſic: Om̄ia oſſa mea
dicent, hoc eſt, oſſa corporis mei ſignis & geſtibus deuotis declarabunt interiorem lætitiam,
quam habeo in te ex conſideratione tui ac beneficiorum tuorum. Magna nanq; hilaritas cor
dis redundat in corpus & facit in eo geſtus iucundos, internam lætitiam demonſtrantes, domi
ne quis ſimilis tui? ¶[Eripiēs inopem]. i. me Chriſtum adeo pauperem, vt non haberem vbi
Lucæ. 9 caput reclinarem [de manu fortiorum eius]. i. de poteſtate & rabie Iudæorum, qui quantum 11
ad hoc viſi ſunt fortiores me fuiſſe, q̄ permiſſi ſunt p̄ualere in me mortem corpori inferendo,
& eripiens in die reſurrectionis me [egenum] in temporalibus bonis, qui de alioꝝ facultati-
bus vixi [& pauperem] hoc eſt, abiectum & humilem [à diripientibus]. i. crucifigentibus [eū.
¶[Surgentes teſtes iniqui] in nocte paſſionis meæ in domo Caiphæ [quæ ignorabam] per
approbationem, hoc eſt, quæ non commiſi [interrogabant me]. i. per modum inquirentium
Matth. 26 obijciebant mihi, exigentes reſponſionem à me. Vnde Matthæus dicit: Princeps autem ſacer-
dotum & ſeniores, & omne conſilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt eum
morti traderent, & non inuenerunt cum multi falſi teſtes acceſſiſſent. ¶[Retribuebant mihi
mala pro bonis] quia pro prædicatione, oratione atq; miraculis, quibus eos ad fidem conuer-
Iohan. 10 tere volui, p̄ſecuti ſunt me vſq; ad mortē. Vnde Chriſtus dixit Iudæis: Multa bona oſtendi vo-
bis ex patre meo, propter quod horum vultis me lapidare? Et apud Ieremiam prophetam, ait:
Ierem. 18 Attende domine & audi voces aduerſariorum meorum: nunquid redditur pro bono malum,
quia foderunt foueam animæ meæ? Itaq; retribuebant mihi mala pro bonis, ſcilicet [ſterilita-
tem animæ meæ]. i. bonorum infœcunditatem, ſeu vitia, quæ ſunt ſterilitates animæ, impoſu-
erunt mihi. ¶[Ego autem cum mihi moleſti eſſent]. i. dum me perſequerentur Iudæi, præſer-
tim tempore paſſionis [induebar cilicio. ¶[Humiliabam in ieiunio animam meam] Ad li-
teram non legimus, Chriſtum vſum fuiſſe cilicio, ſed ieiunaſſe. Quid ergo per cilicium, niſi car-
nis infirmitas, & ſimilitudo carnis peccati ſignificatur? Itaq; Chriſtus in perſecutione & paſſio-
ne ſua cilicio induit ſe, hoc eſt, ſub mortalis carnis tegumento diuinitatem abſcondit, ita vt po-
tius videbatur vermis quam deus. Propter quod ipſe in Euangelio ait: Beatus eſt qui nō fue-
Matth. 11 rit ſcandalizatus in me. i. qui propter humilia & abiecta quæ corporaliter ago, aut patior, non
Iſa. 53. abnegat in me confiteri diuinitatis naturam. Et Iſaias de Chriſto inquit: Quaſi abſconditus
vultus eius & deſpectus. Humiliabam in ieiunio animam meam, hoc eſt, corporali ieiunio me
afflixi maxime in deſerto, vbi quadraginta diebus ac noctibus ſine omni cibo vixi [& oratio
Matth. 4. mea] quam fudi pro his qui noluerunt conuerti, dicendo in cruce: Pater ignoſce illis, & alias
Luc. 23 ſæpe pro Iudæis orando [in ſinu meo] hoc eſt, ad meipſum [conuertetur]. i. effectus & meri-
tum orationis redundabit in me. Sed videtur huic ſententiæ repugnare, quod iam ſæpe indu-
Iohan. 11 ctum eſt, puta Chriſtum ſemper exauditum à patre, quemadmodum ipſe teſtatur: Pater gra-
tias ago tibi, quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam, quoniam ſemper me audis. Sed huius
dilutionem ſatis arbitror poſſe patere ex his quæ dicta ſunt in expoſitione pſalmi. xxi. vbi di-
ctum eſt atq; expoſitum ex perſona Chriſti, Deus meus clamabo per diem, & non exaudies.
¶[Quaſi proximum, quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam.] Hoc dupliciter exponi po-
teſt. Primo ſic: Quaſi proximum, quaſi fratrem noſtrum, ſubaudi arbitrans populum Iudæoꝝ
& vnumquemq; eorum ſic complacebam. i. ſic de eorum profectu & proſperitate gaudebam.
Vel ſic: Quaſi proximum, &c. hoc eſt, tanquam de proximo & fratre ſic complacebam. i. ſic mi-
hi in eis complacui & de eorum affinitate gaudebam, atq; pro eis tanquam pro chariſſimis pro-
Iohan. 10 priam animam poſui, qui mihi (ſicut prædictum eſt) retribuebant mala pro bonis, & me tandē
crucifixerunt [quaſi lugens] oculis corporis [& contriſtatus] compaſſione pij affectus [ſic hu-
Luc. 19 miliabar] id eſt, ſic meipſum pro eoꝝ ſalute humiliaui atq; afflixi. Vnde ſcriptum eſt: Videns
Ieſus ciuitatem, fleuit ſuper eam. i. ſuper populum eius. Et rurſus: Contriſtatus eſt (inquit) Ie-
ſus ſuper cęcitate cordis eorum. Et vtique quanto populus ille ſibi propinquior fuit, tanto de
eorum ingratitudīe atq; duritia amplius doluit. Deniq; ingratitudinem Iudæorum Chriſtus
Luc. 22 conſequenter inſinuat, dicens: ¶[Et aduerſum me lætati ſunt] id eſt, de aduerſitatibus 13
meis ex odio gauiſi ſunt, quemadmodum in Luca habetur: Abijt Iudas & loquutus eſt cum
principibus ſacerdotum, quomodo illum traderet eis, & gauiſi ſunt, & pacti ſunt pecuni-
am illi dare, [& conuenerunt,] hoc eſt, conſilium contra me adinuicem habue-
runt

A runt,ſicut Iohannes teſtatur:Collegerunt pontifices & phariſæi cōſilium,& dicebant, quid fa- Iohan. 11
cimus,quia hic homo multa ſigna fecit?Et Matthæus:Congregati ſunt principes ſacerdotum Matth. 26
& ſeniores populi,& conſilium fecerunt,vt Ieſum dolo tenerent & occiderent [& congregata
ſunt ſuper me flagella] hoc eſt,perſecutiones & pœnæ,præſertim in die paraſceues,quando ſa Iob.16.
tiati ſunt pœnis meis [& ignoraui] hoc eſt,per modum ignorantis me habui,qui nō fugi. Vel,
ignoraui,id eſt,de cauſa tantarum pœnarum,videlicet de culpa,mihi conſcius non fui:Vel,ig- Ierem.11.
noraui ſecundum æſtimationem eorum & etiam Iudæ . Secundum hunc ſenſum apud Iere-
miam ſcriptum eſt : Ego quaſi agnus manſuetus , qui portatur ad victimam & non cognoui,
19 quia ſuper me cōgitauerunt conſilia. ¶[Diſſipati ſunt] hoc eſt,cordibus diſſoluti ex pauore Matth.27
mirabilium,quæ tempe paſſionis fiebant,quando videlicet aſpiciebant terram moueri,ſolem Marc.15
obſcurari,& velum templi eſſe conſciſſum[nec compuncti] .i.de peccato ſuo nequaquam pœ-
nituerunt ſed in incredulitate manſerunt. Vel ſic: Diſſipati ſunt, hoc eſt,ab inuicem diſpertiti,
& per totum mundum diſperſi nec compuncti.i.ex tanta ſua pœna non aduertunt ſe propter Matth. 22
peccatum in me commiſſum à deo relinqui [tentauerunt me] dicendo : Magiſter ſcimus quia
verax es ac aliȷs modis,vt aliqd reprehenſionis inuenirent in me[ſubſannauerunt me ſubſan-
natione] quando me in cruce pendente illudendo dixerunt:Si rex Iſrael eſt:Vel:Si hic eſt Chri
ſtus dei electus,deſcendat nunc de cruce [frenduerunt ſuper me dentibus ſuis].i. furibūdo ran Iohan.19.
core ſtridebant in me,ſicut dum caput meum ſpinis punxerunt,arundine percuſſerunt, & co- Iob.16.
B ram p̄ſide clamabant Iudæi:Si hunc dimittis,non es amicus Cæſaris. Vnde ſanctus Iob:Ape-
20 ruerunt(inquit)ſuper me ora ſua,exprobrātes pcuſſerunt maxillam meam,& ſatiati ſunt pœ-
nis meis. ¶[Domine] pater cœleſtis [quando reſpicies?] hoc eſt, quando oculo paternæ ſub
uentionis te iſta videre oſtendes?[reſtitue animam meam] ſuo corpori per reſurrectionem [à
malignitate eorum] hoc eſt,de perſecutione Iudæorum eam ſaluando [à leonibus] .i. à Iudæis
ſuperbis ac feris reſtitue ſeu libera [vnicam meam].i.animam meam tibi ſumme ac vnice præ
21 dilectam. Vel,vnicam,hōc eſt,vnam ſolam in corpore meo exiſtentem . Nam in vno corpore
animato non eſt niſi vna anima. ¶[Confitebor tibi]deo patri[in eccleſia magna] .i.in plebe
catholica per meipſum & meos miniſtros,quādo reſtitueris animam meam à malignitate eo-
rum,tunc quoq; [in populo graui] .i. in populo Chriſtiano , probitate morum honeſto atque
maturo [laudabo te] Hoc eſt quod ſuperius dictum elucidatumq; eſt. Narrabo nomen tuum Pſalm.21
fratribus meis,in medio eccleſiæ laudabo te. Eſt autem & aliud genus populi grauis,in q̊ Chri
ſtus patrem non laudat. De quo dicitur:Væ populo graui iniquitate,dereliquerunt dominum, Iſaiæ.1
blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. De quo in Apocalypſi ait Iohannes : Dicunt ſe Iudæos eſſe, Apoca.2
& non ſunt,ſed ſunt ſynagoga Satanæ. Verūtamen in hoc quoq; populo Chriſtus aliquo mo-
22 do laudat patrem in quantum per ſeipſum,ſuoſq; diſcipulos verbū ſalutis prædicauit,atq; mi
ſericordiam dei ac beneficia eius ipſis patefecit. ¶[Non ſupergaudeant mihi].i.o domine pa
ter & ſi permittis Iudæos gaudere de pœnis meis vſq; ad crucis patibulum, tamen non ſuper-
C gaudeant mihi,hoc eſt,poſt paſſionem non diu, neq; ſupflue gaudeant de meo interitu, quaſi
omino extinctus ſim nec reſurrecturus [qui aduerſantur mihi inique] .i. Iudæi qui ſine culpa
mea quærunt opprimere,& prorſus delere nomen ac memoriam meam, quemadmodum ſcri
ptum eſt ex perſona eorum:Mittamus lignum in panem eius, hoc eſt , morte crucis cibemus Ierem.11
eum,& eradamus eum de terra viuentium [qui]Iudæi [oderunt me gratis] hoc eſt,ſine deme
rito meo,quia nil nocui eis [& annuunt oculis] id eſt,inter ſe geſtus iriſionis fingunt,quibus
ſe mutuo cohortantur ad deridendum me. Hanc autem ſcripturam allegat Chriſtus , dicens: Iohan.15.
Si opera non feciſſem in eis,quæ nemo alius fecit , peccatum non haberent : nunc autem vide-
runt & oderunt & me & patrem meum,ſed vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt,
quia odio habuerunt me gratis. Ex quo apparet , ꝙ pſalmus iſte ad literam ſit de Chriſto ex-
ponendus,quoniam allegatio ſeu probatio non valet niſi ex ſenſu literali, ſecundum Auguſti
num. Propterea expoſitio huius Pſalmi de Dauid ad literam non placet, quamuis litera poſſit Auguſt.
applicari ad Dauid,ſicut ad cæteros iuſtos , quemadmodum in ſequenti expoſitione introdu-
cam. Quidam vero nimis inhæret literæ in pſalmoꝝ expoſitiōe. Porro non ſolum pſalmū præ
ſentē,ſed & alios plurimos pſalmos, qui manifeſte loquunt̄ de Chriſto & eius paſſiōe atq; my
ſteriȷs,exponit ad literā de Dauid,nullā de Chriſto mētionem inducēs, quos tñ pſalmos ſancti
atq; catholici doctores, videlicet Hieronymus, Auguſtinus, Caſſiodorus, & Hugo, de Chriſto
exponūt. Præterea pſalmū p̄habitū,ſ.triceſimū,cuius exordiū eſt . In te dñe ſperaui, q euidēter Hierony.
de Chriſto pertractat,nō exponit niſi de Dauid,cuius defectus ex ſuo argumento oñdit. Pſal- Auguſt.
mū em.21,cuius principiū eſt , Deus deus meus reſpice in me,probat ad literā exponendū eſſe Pſa.30.21
de

de Chro,per hoc q Chrs pendens in cruce protulit principiū huius psalmi,tanq̄ dictū ex sua p
sona. Si ergo ob hanc ratione psalmus ille explanatur de Christo,pari ratione & psal. 30.ad li
terā exponendus erit deChristo,qm̄ Christus pendens in cruce,protulit psecutione illius psal
Luc. 23 Iohan. 15 mi, vtpote versum illū,In manus tuas cōmendo spiritū meū,tanquā dictū ex sua persona.Pa
riformiter & de psalmo præsenti argui potest,in quo ait propheta, Oderunt me gratis , quod
Christus apud Iohannē clare fatetur de se prophetatū, alias non dixisset, vt impleatur sermo,
&c.quia si de ipso Dauid hoc ad literā dictū fuisset,tunc vtiq; sermo ille diu fuisset impletus an
te Christi aduentū.Deinde Christus ait: ¶[Qm̄ mihi quidē pacifice loquebantur.]Iudæi in
Matth.22 creduli,hoc est,verba quæ videbantur esse amorosa atq; pacifica,sicut ex euangelior patet de
Iohan.8 Matth.21 cursu,vt est illud:Magister quod est mandatū magnū in lege?Et de muliere in adulterio depre
hensa. Magister(inquiunt)quid tibi videtur?Et:Magister volumus à te signū videre [& in ira
cundia terræ]hoc est,ex ira,orta ex vitioso amore rei terrenæ [loquentes]inter se,&etiā mecū
[dolos cogitabant]videlicet vt possent me reprehendere,tanquā transgressorē legis. Iudęi eni
terrena inordinate amabant,videlicet diuitias,honorē,& gloriā temporalē,& qm̄ Christus re
phendit eos,de hoc inuidiā conceperunt contra eū, atq; ex ira cordis loquuti sunt secū v̄ba do
Iohan. 7 losa.Et ideo ait saluator in euangelio: Me odit mundus,quia ego testimoniū perhibeo de illo,
quia opera eius mala sunt. ¶[Et dilatauerunt super me os suū] .i.lato ore deriserunt, vitupe
rauerunt,& blasphemauerunt me,maxime tempore passionis, tuncq; [dixerunt: Euge,euge]
Lucæ.23 hoc est,valde bene iā accidit,qm̄ captus es[viderunt oculi nostri]hoc est, nosipsi vidimus ma
Iohan.10. Iohan. 19 la quæ tibi imponimus,scilicet quod seduxisti populū,& legē transgressus es:dicendo te Chri
stū esse.hoc est quod Iudæi corā Pilato dicebant:Nos legē habemus,&secundū legē debet mo
ri,quia filiū dei se fecit.Sæpe autē in scripturis accipitur visus pro quolibet sensu cōmuniter.
¶[Vidisti dn̄e]pater omnia mala mihi iniuste illata[ne sileas] .i.profer sententiā approbando
meā iustitiā,& reprobando illor maliti[dn̄e ne discedas à me]i.à natura humana quā assum
psi,sed da mihi tertio die resurgere,& quadragesimo die ascendere. ¶[Exurge]hoc est,per mo
dū surgentis te habe,mihi assistendo,& succurrendo,quantū ad corporis glorificationē[& in
Iohan.5. tende iudicio meo]hoc est,considera iudiciū, quo tam iniuste & ignominiose adiudicatus sum
Actu 10. morti, & pro illo iudicio da mihi iudiciariam potestatem, quo ad manifestationem,vt sim iu
dex viuor & mortuorum per executionem.Hanc enim potestatem,hocq; actiuum iudicium
meruit Christus,eo quod iudicium iniquum passus sit.Itaq; intende iudicio meo,& iudica me
iudicio prædictæ remunerationis[deus meus &]tu qui es[dn̄s meus] secūdum quod formam
serui acccepi intende[in causam meā]hoc est,respice ob quā rationem ista sustineo,videlicet p
Mat,17. pter tuum honorem ac mundi salutem,& non propt aliquā culpā meā, quēadmodū latrones,
Iob.26 inter quos ad mortē ducor,atq; in cruce suspendor.Hoc est quod in libro Iob scriptū est:Cau
sa tua quasi impij iudicata est,causam,iudiciumq; recipies. ¶[Iudica me]iudicio remunera
tionis,quantum ad præmium accidentale[secundum iustitiam tuam] id est,secundum dictā
men tuæ diuinæ iustitiæ . Vel,secundum iustitiā meam,mihi à te collatam, [domine deus me
us]Hoc Christus secure rogauit,quoniam sine omni malitia fuit,&se esse filium dei,in quo pa
Sap2 tri summe complacuit,nouit[& non supergaudeant mihi]Hoc iam semel in psalmo præsenti
expositum est. ¶[Non dicant in cordibus suis] .i. non cogitent amplius [Euge euge animæ
nostræ]hoc est,quam delectabiliter contigit nobis, quod ita potuimus turpissima morte occi
Acto. 3 dere istum,qui erat nobis grauis ad videndum[nec dicant,deuorabimus eum].i.nomen atq;
memoriam eius,& omnes eius sectatores extinguemus,sed per miracula demonstra me resu
citatum à mortuis.Vnde Petrus,cum sanasset claudū ex vtero,dixit Iudæis: Viri Israelitæ, de
us patrum nostrorum glorificauit filium suum,hoc est, viuum & gloriosum ostēdit, per istud
Actuu.5 miraculum, propter cuius miraculi euidentiā non audebant Iudæi in Apostolos mittere ma
num , cessabantq; aliquo modo Iesum reputare inter iniquos,nam & volebāt quasi immunes
videri à morte ipsius,dicentes apostolis: Ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, & vultis su
per nos inducere sanguinem hominis huius.Hinc quoq; Christus subiungit. ¶[Erubescāt]
Iudæi increduli de peccatis commissis in me,& morte mihi ab ipsis inflicta [& reuereantur si
mul]hoc est,pariter timeant diuinæ iustitiæ vltionem[qui gratulantur malis meis],hoc est q
de pœnis meis lætati sunt ex mera inuidia. Eādem autem sententiam sequens versus sub aliis
verbis includit. ¶[Induantur confusione & reuerentia]hoc est,mente & corpore confundan
tur,& expauescant,atq; totaliter operiantur erubescentia, & timore, quemadmodum homo
tegitur vestimento[qui maligna loquuntur super me]hoc est,qui crimina grauia mihi impo
nunt. ¶[Exultent]exteriori lætitia[& lætentur]mentali delectatione, [qui volunt iustitiam
meam]id est,qui amant, approbant,& sequuntur,doctrinam,vitam,& passionem meam [&
dicant

A dicant,ſemp magnificetur dñs] hoc eſt,inceſſabiliter laudent deum [q volũt pacem ſerui eius]
.i.qui adipiſci deſiderant, vel adeptam affectuoſe cuſtodiunt pacem Chriſti qui eſt ſeruus dei,
quemadmodũ per Zachariam dñs ait:Ecce ego adducam ſeruum meum orientem.Orat itaq; Zach.3.
Chriſtus vt filij pacis,q pacem veram affectant,deum collaudent, qm̃ digni ſunt deum lauda-
re tanquam filij eius,vt Chriſtus ipſe teſtatur,dicens:Beati pacifici,quoniam filij dei vocabun Matth.5
tur.Pax Chriſti alia eſt à pace mundi,vt idem ipſe affirmat : Pacem,inquiens,relinquo vobis, Iohan.14
pacem meam do vobis,non quomodo mundus dat ego do vobis. De pace aũt mundi iterum
ait:Non veni pacem mittere ſed gladium.Itaq; pax Chriſti in interiori homine ſita eſt.Eſt eñ Matth.10
tranquillitas mentis ſeu quies à perturbatione peccati, cõſiſtens in hoc, ꝙ caro perfecte obedit
ſpũi,ſenſualitas rationi,& ratio legi diuinæ,vt ſit homo fixus in deo & mente trãquillus, nil ha
bens amaritudinis contra aliquem.Porro pax mundi eſt quieta fruitio temporalium bonoꝶ,
excluſis his quæ carnalem delectationem,tranſitoriaſq; delitias auferunt ſiue diminuũt. Hæc Iſa.59.
pax non eſt vera pax,ſed peſſima quies,quia non eſt pax impijs dicit dñs.Hãc ergo Chriſti pa-
32 cem quæramus,diligamus & conſeruemus,ſi volumus eſſe idonei laudatores altiſſimi. ¶ Et
lingua mea meditabitur] hoc eſt,ex interiori meditatione loquetur [iuſtitiam tuam] o pater
cœleſtis,docendo euangelicam legem quæ eſt lex perfectæ iuſtitiæ [tota die laudem tuam] .i.
indeſinenter atq; quotidie laudabit te.

¶Expoſitio tropologica ſeu moralis eiuſdem pſalmi,De quocunq;
iuſto atq; eccleſia.

B MOdo videndum eſt,qũo quilibet noſtꝶ poſſit ac debeat pſalmum iſtum in propria per
ſona cantare,ipſumq; intelligere de Chriſti eccleſia,quæ capiti ſuo ac ſponſo ſemp con
formari deſiderat.Fidelis ergo Chriſtiformiter viuens,& varijs tribulationibus circunſeptus,
atq; conſiderans ſe proprijs viribus præualere non poſſe,clamet ad deum, Iudica dñe nocẽtes
me. Totus hic locus quo petitur auxilium contra hoſtes vno modo exponi poteſt de inuiſibi-
libus hoſtibus,vt ſit ſenſus,Iudica dñe,hoc eſt,iuſte condemna,nocẽtes me.i.dæmones me ten
tantes,meq; à profectu frequenter impedientes, immittẽdo mihi phantaſmata inutilia tpe di-
uinorum.Sed cum dæmones iam iudicati ſint,& irreparabiliter cõdemnati,qd neceſſe eſt ora-
re vt iudicentur? Sciendum ergo, ꝙ dæmones nondum habent oẽm pœnam quam habituri
ſunt,imo frequenter de nouo augetur pœna eorum. Quamuis enim ſint in termino,tamen ſi-
cut angeli ſancti merentur præmium accidentale,homines cuſtodiendo,ſic dæmones prome-
rentur augmentum miſeriæ accidentalis,videlicet pœnam ſenſus,homines pios tentando,ſed
quantum ad eſſentialem miſeriam (quæ eſt auerſio à ſummo bono,ſeu diuinæ viſionis caren
tia)ſunt omnino in termino,& quantum ad eam,nec merentur,nec demerentur,ſicut nec ani-
mæ in inferno iam exiſtentes.Dum ergo ait:Iudica domine nocẽtes me, ſcilicet dæmones,ſen
ſus eſt,Argue & afflige eos,Et iuxta hunc ſenſum in Zacharia ſcriptum eſt: Increpet dominus Zacha.3
in te ſatan,& increpet dominus in te.Expugna impugnantes me, hoc eſt,aereas poteſtates me
tentationibus varijs moleſtantes, alioſq; ad me perſequendum incitantes debella, præſtando
C gratiam mihi,per quam eorum ſuggeſtioni efficaciter reſiſtam,&aduerſa quæ mihi ex eorum
machinatione contingunt,patienter ſuſtineam:Vnde Apoſtolus ait:Deus pacis conteret Sata Rom.16
nam ſub pedibus veſtris velociter.Apprehende arma & ſcutum,id eſt,poteſtatem tuam exer-
cendo aſſume,meque per eam conforta,& protege,& exurge in adiutorium mihi,ne tentatio-
ni ſuccumbam,ne concupiſcentiam ſequar,ne infirmitate dejciar.Effunde frameam,hoc eſt,
increpationem,& pœnam ſuper tentatores prædictos,& conclude aduerſus eos qui perſequũ
tur me,id eſt,fac bonam ac triumphalem concluſionem pro me,& contra illos,ita vt eorũ ma-
litia reuertatur in caput ipſorum,& mihi nõ noceat:Dic animæ meæ, per ſpiritus ſancti inſtin
ctum,ſeu reuelationem internam, atq; per experientiam miſericordiarum tuarum: Salus tua
ego ſum,hoc eſt,cauſa ſalutis tuæ,& ſaluabo te de periculis iſtis.Hoc eſt quod ait Apoſtolus:
ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod filij dei ſumus. Itaque oro o domine, Rom.8.
dic animæ meæ,Salus tua ego ſum,id eſt, dic mihi per inſpirationem ſecretam, verba illa bo-
na,verba conſolatoria,quæ apud Michæam ſcripta ſunt:Nunc quare mœrore contraheris? Mich.4.
Nunquid rex non eſt tibi,aut conſiliarius tuus perijt,quia comprehendit te dolor,ſicut parturi
entem?Saluabo te,& liberaberis,noli timere.Confundantur,hoc eſt,confuſibiliter à me repel-
lantur,ac ſuperentur,& ſe victos erubeſcant, atq; à te æternaliter confundantur in die nouiſſi-
mo,& reuereantur.i.me timeant impugnare de cætero. Dũ enim dæmones à ſanctis vincun-
tur,tunc metuunt eos,nec ſine formidine eos inuadunt.Itaq; reuereantur,hoc eſt tantam vir-
tutem ac gratiam mihi concede o domine,quatenus dęmones à conſpectu meo, quaſi perterri
ti fugiant,dicentes:Caſtra dei ſunt hæc:Fugiamus Iſraelem,quoniam dominus pugnat ꝑ eos Gen.32.
quærentes

quærentes animã meã.i.diaboli,q quærunt eam à deo auertere,& suo infelici collegio sociare. D
Auertantur retrorsum,hoc est,victi cadant ac fugiant & confundantur, sicut iam dictum est, cogitantes mihi mala,hoc est,dæmones intra se consiliantes, quõ animã meã decipiant,& pœnam æternam ei procurent. Fiant tanq̃ puluis ante faciem venti.i.tam cito,tamq; facile cõmoueantur ac repellantur à me,sicut mouetur atq; impellitur puluis à vento, ita vt nequaquã eis
Ephe.4 aperiam ianuam cordis mei seu portam consensus,quemadmodum docet Apost. Nolite locũ dare diabolo,& angelus dñi coartans eos,hoc est,sanctus angelus dei,q custos est animæ meę, reprimat malignitatem eorꝫ,& à me reĳciat eos. Fiat via illorꝫ.i.machinatio tentatoria,tenebræ & lubricum,hoc est,obscura & vacillans,sic,vt non ptingat ad consensum meum sub specie boni,sed agnoscatur falsitas dæmonũ à me:ad quod necessarium est donũ discretionis spi-
2.Cor.11 rituũ.Nam Satanas trãsfigurat se in angelum lucis,apparetq; via eius luminosa, sed dum per illuminationem diuinam aduertimus eius fallacias,tũc via eius fit tenebræ & lubricum: & angelus dñi persequens eos.i.angelus bonus prælietur pro nobis,& eos affligat. Vehementer eñi diaboli affliguntur dum per adiutorium angelorꝫ sanctorꝫ vincuntur à nobis. Qm̃ gratis,hoc est,sine iusta & rationabili causa absconderunt mihi,diaboli.i.in occulto præparauerunt interitum laquei sui.i.mortem tentationũ suarꝫ,seu tentationes mortiferas animã occidentes: supuacue exprobrauerunt animam meam.i.infructuose insultauerunt mihi. Interdum eñi tẽtat nos dæmon,improperando nobis peccata ꝑterita,quatenus in desperatiõem nos ptrahat, vel rursus ad secularem vitam reducat. Vnde quibusdam peccatoribus magnis, efficacissime pœnitentibus dæmones visibiliter apparuerunt,dicentes: Ecce postq̃ tanto tpe in omni spurcitia & iniqtate vixisti,& nobis in oñibus paruisti,nostrisq; voluptatibus satiatus es,iam ad Chri-
Hierony. stum conuerti vis,nosq; relinq̃re,prout S.Hieronymus refert. Veniat illi, hoc est,dæmoni seu dæmonũ congregationi,laqueus quẽ ignorat.i.improuise ac subito coartetur ab angelo sctõ, & captio quã abscondit.i.captiuitas seu nocumentum quod mihi occulte parauit, apphendat eum.i.noceat ei, eumq; in inferno liget captiuum: & in laqueum cadat in ipm,hoc est,captio ista quam mihi abscondit,fiat ei laqueus damnationis,& causa tormenti. Præterea totus hic locus de visibilibus quoq; hostibus,s.hominibus impĳs exponi põt,vt sit sensus. Iudica dñe nocentes me.i.hoïes me iniuste ꝑsequentes,& à tuo obsequio impedire conantes,discerne,distingue,& separa à me,nunc qdem affectu & merito(quod pertinet ad iudicium discretionis)& in futuro loco & p̃mio,quod pertinet ad iudicium remunerationis. Hęc aũt atq; similia orat ecclesia seu fidelis qcunq; non appetitu vindictæ,sed zelo iustitiæ,præsertim nisi pœniteant,& est
Cassiodo. potius prænuntiatio futuri,quàm imp̃catio mali. Propter quod Cassiodorus affirmat hunc lo-
Matth.5 cum & similes passus scripturæ, in qbus videtur oratio fieri pro damnatione seu pœna inimi-
Rom.12 corꝫ,non debere exponi de visibilibus hostibus,sed de dęmonibus,maxime cum iubeamur inimicos diligere atq; aduersarĳs benefacere. Sed quicqd sit,oñino videtur,ꝙ loca hmõi possint exponi etiam de hostibus visibilibus,q̃tum ad pœnas temporales,videlicet vt in p̃nti emẽdentur ne æternaliter pereant. Sic quod dictũ est: Iudica dñe nocentes me, intelligi potest de iudicio remunerationis quo deus plerꝫq; in p̃nti vindicat & castigat ꝑuersos,vt vel sic cessent à malis. Possumus quoq; eorꝫ deiectionẽ & afflictionem,q̃tum ad mala temporalia,s.damna & pœnas vitæ p̃ntis appetere,q aduersantur bono cõi & fidei Christianę,ac vnitati ecclesiæ,inquantum ꝑ hæc coercentur à malis. Propť q̃d subditur: expugna impugnantes me.i.pugna ꝓ me & vince aduersarios meos. Hoc maxime orat ecclesia cõtra infideles,& tyrannos,hęreticos,schismaticos,quorꝫ interdum corpalem mortem licite optat, quia eorꝫ saluti aliter prouidere non valet. Apprehende arma & scutũ. Hoc iam satis expositum est, & exurge in adiutorium mihi, hoc est,paratus & facilis esto vt mihi succurras, ne hominum im piorꝫ mala exempla, fallacia blandimenta,minæ hostiles,infectiuæ doctrinæ seu persecutiones tyrannicæ, me à tua voluntate ac lege abducant,scandalizent aut superent. Effunde frameam, hoc est,emitte castigationes & adhibe flagella paternæ correctionis, & conclude aduersus eos qui ꝑsequuntur me, hoc est,induc ea sup homines malos me tribulantes,ac ꝑ hoc restringe & cohibe malignitatem eorum,ne sint de cætero potentes vt faciant mala,sed infirmitatibus corpis atq; doloribus aïæ castigati discant bñ agere. Confundantur,de irrationabili studio suo & vita iniusta,& reuereantur.i.pœnas sibi imminentes expauescant, quærentes animam meam subuertere vel vitã meã perimere. Auertantur retrorsum,hoc est,à proposito malo cessent, & ab ope inchoato recedant & confundantur quod tam inhoneste egerunt, cogitãtes mihi mala. Fiant tanq̃ puluis ante faciem venti,hoc est,faciliter moueantur ad pœnitentiam,nec obdurentur vt lapis,sed sicut puluis sequitur impetum venti, sic isti sequãtur internam directionem angeli sancti. Ideo seqtur: & angelus dñi sit coartans eos,hoc est,à malo retrahat eos,& si opus est ꝑ tribulatiõem com-

A compellat. Fiat via eorum tenebræ & lubricũ.i.operatio eorꝫ similis fiat tenebrosæ ac lubricæ semitæ, vt sicut homo in tali semita sæpe offendit, cadit, lassat, nec ad finem faciliter ptingere põt, sed redit: sic in operatione sua iniusta impediantur, fatigentur, nec ad effectũ peruenire sinantur, sed conuertantur & viuant, & angelus domini persequẽs eos, hoc est, angelus sanctus puniat vel puniri permittat pctã eorum in seculo isto, nec desinat eos exequi desideria sua mala. Hoc enim multum desiderabile est, quemadmodum in secundo libro Machabæorum habetur. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Hæc autem mala eueniant eis in vita præsenti. Quoniã gratis, hoc est sine causa, absconderunt mihi interitum laquei sui, id est, deceptiones atqꝫ insidias præparauerunt aduersum me, superuacue exprobrauerunt animam meam, hoc est, inutiliter contumelijs, maledictis & insultationibus affecerunt me. Hunc versum sicut & præcedentes præsertim dicit ecclesia de hæreticis, schismaticis, infidelibus & tyrannis. Veniat illi, hoc est, vnicuiqꝫ eorum laqueus quem ignorat, id est tribulatio improuisa qua corrigatur, & captio quam abscondit, hoc est malum quod mihi inferre occulte tentauit, apprehendat eum, hoc est reuertatur in ipsum, sic quod ipse seipsum pro pctõ suo castiget, & in laqueum cadat in ipsum, hoc est, in iugum Christi portandum super se conuertatur eidem, videlicet vt ex consideratione peccati sui ardentior fiat, & iugum Christi perfectius tollat, quatenus vbi abundauit delictũ superabundet & gratia. Porro si ea quæ dicta sunt ab illo versu: Effunde frameam, exponãt quantum ad damnationem perpetuam, seu quantum ad iustam vltionem diuinę æquitatis in

2.Mach. 6

Roman. 5

B peccatores (quæ expositio literæ magis concordat, sicut & in præcedenti expositione declarata sunt) tunc intelligenda sunt hæc non optando, sed prænunciando quemadmodũ sępe ostensum est. Anima autem mea exultabit in domino, hoc est in misericordia eius respirabit, & ex consideratione passionis Christi consolationem recipiet, imo & libenter omnia sustinebit, quatenus conformetur domino suo, & delectabitur delectatione mentali ac intellectuali super salutari suo.i. de saluatione qua me redemit, & de beatitudine quam promisit, sicut ait Apostolus: Gloriamur in spe adoptionis filiorum dei. Et Isaias: Ecce deus noster, exultabimus & lætabimur in salutari eius. Et tu domine es eripiens inopem.i. me pauperem & afflictum de manu fortiorum eius, hoc est de potestate & persecutione inimicorum visibilium ac inuisibilium, qbus propria potestate resistere non valerem. Quis enim sua industria subtilitati dæmonum resistere posset? Et tu es eripiens egenum & pauperem.i. quemlibet temporalia contemnentẽ, & spiritu pauperem à diripientibus, hoc est infestantibus, deprædantibus, seu occidentibus eũ, quemadmodum in Isaia habetur: Domine deus meus exaltabo te, qa factus es fortitudo pauperi & egeno in tribulatione sua. Surgentes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me, hoc est quæ non feci obiecerunt mihi. Hoc quilibet Christianus falsorum testium accusatione seu contestatione grauatus dicere potest, qualis erat Naboth Iesraelita, quem Ambrosius in libro de officijs sanctum ac martyrem vocat. Retribuebant mihi mala pro bonis. Hoc conuenit ecclesiæ atqꝫ vniuersis fidelibus & bonis corde qui pro aduersarijs orant, & ab ingratis odium pro dilectione ac maleficia pro beneficijs recipiunt: sterilitatem animæ meæ, subaudi retribuebant pro fœcunditate, tanq̃ dicat. Ego quantum ad eos eram in benefaciendo fœcundus. Ipsi aũt quantũ ad me steriles erant nil boni reddentes, nec in spiritualibus nec in tpalibus me ditare optantes. Ego autem cum mihi molesti essent homines impij & ingrati induebar cilicio, hoc est veste pœnitentiali. Humiliabam in ieiunio animam meam.i. abstinẽtia me afflixi, quatenus impetrarem illis veniam & mihi subsidium. Istud frequenter agit ecclesia, dum hæreses aut schismata oriuntur, aut bella grauissima imminent, sicut Iosaphat rex Iuda & omnis populus eius fecisse leguntur. Similiter sanctissima illa Ester & venerabilis Iudith fecisse scribuntur. Et nos ergo horum exemplo ita agamus, dum nobis peruersi fiunt molesti atqꝫ ingrati: patientiam seruemus gloriantes in hoc, quod domino saluatori conformari meremur. Talia eñ pati est donum dei, quemadmodum ait Apostolus: Vobis datum est à Christo non solum vt credatis in eum, sed etiam vt patiamini pro illo: & oratio mea in sinu meo cõuertetur, hoc est oratio quam pro aduersarijs & reprobis aut damnatis seu indignis fundo, mihi ipsi meritoria erit & satisfactoria pro proprijs culpis. Quamuis enim illis non prosit propter indignitatem vel incapacitatem eorum, non tamẽ ob hoc infructuosa manebit: imo ois actus ex charitate pcedens est meritorius vitæ æternæ. Quasi proximum, quasi fratrem nostrum reputamus vnũ quemqꝫ fidelem, etiam inimicum, sic complacebam.i. sic de eius profectu ac prosperitate gaudebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar, hoc est sic de eius aduersitate afflictus sum. Hoc est quod ait Apostolus: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Hoc modo sanctus euangelista Iohannes sibi in filijs suis complacuit, qui ait: Maiorem horum gratiam non

Roman. 5
Isaiæ. 25.
Isaiæ. 25
3. Reg 21.

C

2. Para. 20
Ester 4
Iudith. 8. 9
Phil. 1
Roma. 12
3. Iohan. b

 habeo

habeo,q̃ vt audiam filios meos in veritate ambulantes. Non ergo de aduersitate inimici læ-
Iob. 31 temur,sed eius profectui congratulemur,quatenus cum sancto Iob dicere mereamur:Si gauis
sus sum ad ruinam eius qui me oderat,& exultaui quod inuenisset eum malum. Et iterum:Fle
Iob. 30. bam(inquit)quondam super eo qui afflictus erat,& compatiebatur anima mea pauperi. Ista
perfectio ad prælatos maxime pertinet. Ego igitur tanta bona feci illis,sed quid illi? Sequitur:
Et aduersum me lætati sunt,hoc est de meis infortunijs & pœnis ac malis gauisi sunt,& cõuene
runt,quatenus me multitudine vincerent,quem per rationem superare non possunt: congre
gata sunt super me flagella & ignoraui.i.improuise acciderunt mihi persecutiones hominum,
tentationesq; dæmonum. Dissipati sunt,hoc est aduersarij mei prædicti à vera constantia fra
cti sunt,& à charitate diuisi,nec compuncti.i.de malo suo non pœnituerunt, tentauerunt me
terrendo,blandiẽdo,torquendo,cogendo,subsannauerunt me subsannatione. Hebraici idio
Zach. 1 matis consuetudo est,talem facere replicationem seu repetitionẽ eiusdem, quẽadmodum Za
charias dicit:Iratus est dominus patribus vestris iracundia. Ait ergo ecclesia seu vnusquisque
vir iustus:Subsannauerunt me subsannatione.i. inimici mei qbus non nocui,sed bñfeci,insul
1. Cor. 4. tauerunt illuseruntq; mihi. Hoc est quod dicit Apostol. Maledicimur & bñdicimus, blasphe
mamur & obsecramus:frenduerunt sup me dentibus suis, quasi ex feruore rancoris & impetu
passionis deuorare me vellent. Dñe quando respicies? id ẽ,quasi diu dissimulasti & dereliquisti
me tribulari,sed nunc respice,restitue animã meã in pristina pace & gratia tua, à malignitate
1. Petri. 5 eorum ereptam, à leonibus vnicã meã.i.à dęmonibus,q tanq̃ leones rugiẽtes circueunt,atq; su
Mat. 16 per bis hominibus,q opprimunt innocẽtes quẽadmodum ouẽ leones,restitue vnicã meã.i.ani
Mar. 8. mam meã,quã tã vnice custodire indigeo,vt nõ prosit mihi si vniuersum mundũ lucratus fue
Lu. 9 ro,& eam pdidero. Consequẽter ait fidelis:Confitebor tibi.i.ad gloriã tuam confessione tuæ
laudis,& item confessione meæ iniquitatis,in ecclesia magna, Christiana,apostolica,atq; ca
tholica. Non supgaudeant mihi.i.de ruina aïæ meæ & seductione ipsius non supflue gaudeãt,
q aduersantur mihi inique,hoc est,dæmones & homines pfidi ac pestilentes,qui mihi spiritua
Psalm. 12. le damnum inferre nituntur,de qbus superius dictũ est: Qui tribulant me exultabũt si motus
fuero, q oderunt me gratis,hoc est,sine demerito meo,& annuunt oculis.i.sibi mutuo me osté
dunt ad persequendũ ac illudendum. Qm̃ mihi quidẽ pacifice loquebantur.i. dęmones sub spe
cie boni suggesserunt mala mihi,& homines fraudulenti verba concordiæ locuti sunt mecũ in
2. Regũ. 2 dolo,sicut Ioab cum Abner & Amasa,& in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant. Dæ
2. Reg. 20 mones loquuntur nobis interius in iracundia terræ, hoc est, ex ira quam hñt contra nos,eo q
possessuri sumus terram viuentiũ,quam ipsi per superbiam perdiderunt,& cogitant dolos,vi
delicet vt inducant nos ad amorem sensibilium atq; carnalium rerũ, sicq; amittamus regnum
cœlorum. Homines vero mali loquuntur iusto in iracundia terræ,hoc est ex ira concepta con
tra eum propter amorem terrenorũ bonorũ: sicut dum homines seculares inuident & irascun
religiosis,eo q temporalia bona possideant. Et dilatauerunt super me os suũ, hoc est lato ore
locuti sunt contra me id quod sequitur. Dixerunt:Euge,euge.i.bene,bene,viderunt oculi no
stri malum quod accidit tibi,& ergo gaudemus. Vidisti domine ista,qui omnia nosti, ne sileas
a prolatione sententiæ,sed iudica pro me,& loquere mihi per inspirationem occultam. Domi
ne ne discedas à me consolationem & gratiam subtrahendo. Exurge & intende iudicio meo
deus meus.hoc est diligenter considera quale iudicium merear qui tanta mala sustineo pp
Mat. 5 iustitiam. Hoc secure oro,qm̃ scriptũ scio:Beati q psecutionem patiuntur propter iustitiam,q
niam ipsorũ est regnũ cœlorũ. Et tu qui es dñs meus intende in causam meam,hoc est vide iusti
tiam meam pro qua ab impijs iudicor velut iniustus:nam propter bona quę facio odiunt me.
Iudica me secundum iustitiam tuam dñe deus meus.i. secũdũ iustitiam quam per gratiam tuã
operatus sum redde mihi. Semper tamen admisce misericordiã tuam iudicio meo.& non sup
gaudeant mihi sicut nunc dictum est. Non dicant de cætero in cordibus suis:Euge,euge animæ
nostræ.i.q̃ iucunde accidit nobis q seduximus istum,& pœnis eum afflximus,nec dicant:De
uorabimus eum,occidendo in eo charitatem dei ac proximi & cętera dona spiritus sancti. Eru
bescant & reuereantur simul,&c. Hoc est quod in principio psalmi dictũ est:Confundantur &
reuereantur quærentes aïam meam. Exultent & lætentur in te dñe deus, & tibi gratias agant,
q volunt iustitiam meam, hoc est qbus placet profectus meus in spũalibus rebus,q cooperant
mihi in bono,& dicant:Semper magnificetur dñs,q volũt pacem serui eius.i.q desiderant me
famulum Christi veram ac stabilem pacem habere. Et lingua mea meditabit iustitiam tuam,
hoc est legẽ tuam loquet, & alios informabit tota die in laudem tuam.i. omne bonũ tibi spali
scribet. Cætera ex pcedenti expositione patent. Ecce q̃ sententiosus q̃q; diuersimode exponibi
lis est psalmus iste,q̃ late describit mysteria Christi,q̃ euidẽter instruit charitatẽ, docet patiẽtiã
atq;

A atq; ad omnē perfectionem informat fideles. Cū omni itaq; attentione eū legamus, taliterq;
viuamus, vt quæ in eo ſcripta ſunt nobis vere conueniant.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XXXV.

¶Expoſitio Tituli.

ASſcriptus eſt deniq; pſalmo huic talis titulus: In finem ſeruo dn̄i pſalmus Dauid, hoc eſt,
pſalmus iſte in finem.i. in deum nos dirigens, ad quē per humilitatem aſcendit, eſt pſal-
mus ſancti Dauid ſeruo dn̄i.i. ad inſtructionē cuiuſlibet famuli dei. Vel eſt pſalmus Dauid ſer-
uo dn̄i.i. conueniens ipſi Dauid ſeruo dn̄i, intelligendo per Dauid quēcunq; vere fidelē. Docet
em̄ hic pſalmus ſuperbiam abhorrere, humilitatem amplecti, totamq; ſpem in dn̄o figere, ac
omne bonum ei aſſcribere. Ait itaq;.

¶Expoſitio pſalmi literalis.

1 DIxit iniuſtus].i. apud ſe ſtatuit, & fixe propoſuit [vt delinquat in ſemetipſo,] hoc Philoſop.
eſt, ꝙ ex deliberata ratione & ex pleno conſenſu faciat malum. Vt enim Philoſo-
phus dicit, dupliciter peccat homo, vz ex paſſione, & ex habitu malo, quod theo
logi ita dicūt, qa vno modo peccat homo ex infirmitate, alio modo ex certa ma
litia. Idem autē eſt dicere ex habitu malo, ex certa malitia, ex deliberata ratione,
& ex pleno conſenſu peccare. Qui vero ex paſſione ſeu infirmitate peccat, cito pœnitet & emē-
dat: nam paſſione ceſſante, quæ non eſt niſi actualis motio appetitus ſenſitiui, ex apprehenſio-
B ne boni vel mali ſenſibilis, ceſſat peccatū, vt patet de incontinente: ſed qui ex habitu malo pec-
cat difficulter corrigitur, nec ceſſat faciliter: imo ſecundū Philoſophū, quaſi incorrigibilis eſt, Idem
eo ꝙ ratio peccandi, vz habitus vitioſus, ſit radicata in ipſo, vt patet de intemperato. Verun-
tamen per gratiam dei ſubito tales frequenter conuertuntur, & virtuoſiſſimi fiunt: gratia em̄
dominatur naturæ. Hoc itaq; modo proponit peccare iniuſtus.i. qui habituatus eſt in malis,
& ex cōſuetudine legem tranſgreditur diuinā. Boni vere ita non peccant, ſed ex infirmitate &
paſſione. Virtuoſi q̊q; nō cito deueniunt ad tantū lapſum, vt ex electione & habitu peccēt. Vn̄
Origenes in Periarchon dicit: Nemo eoꝝ q in pfecto ſummoq; gradu extiterit ſubito euacuat,
ſed paulatim atq; per partes neceſſe eſt eum deficere. Conſequenter tangit cauſa, cur iniuſtus
ita delinquit: qm̄ [non eſt timor dei an̄ oculos eius.] hoc eſt timorē dn̄i nō habet, nec oculis cor
dis conſiderat ea quæ ad timorē dei inducunt, vtpote deum iudicē oīa cernere, nil mali inultū
relinquere, & pœnas æternas non timenti infligere. Timor autē dn̄i (vt ait ſcriptura) expellit Eccle.1
pct̄m̄. Et iteꝝ ſcriptū eſt: Qui timet deū nihil negligit. Quod vero timor dei non ſit in conſpe- Eccls.7
2 ctu iniuſti hinc conſtat. ¶[Qm̄ doloſe egit in conſpectu eius] hoc ē, deo pn̄te, vidente ac prohi-
bente auſus eſt fallaciter agere, ac dolum in proximū ſuū cōmittere [vt inueniat iniquitas eius
ad odiū] hoc dr̄ nō cauſaliter ſed conſecutiue. Non em̄ ideo agit doloſe vt inueniat iniqtas eius
ad odiū.i. vt malitia ſua ſit deo ac oībus ſct̄is odibilis, ſed hoc conſeqtur ad id q̊d eſt nō habere
3 timorē dei, ſed doloſe agere corā eo. ¶[Verba oris eius iniqtas & dolus].i. iniqua & fraudulēta
C [noluit intelligere vt bene ageret].i. nō acquieuit ſanctæ doctrinæ, nec voluit ſcire teſtimo-
nia ſcripturaꝝ, quæ docēt quanta tormenta immineant malis. Multi em̄ ſunt, qui vt ſecurius
& delectabilius peccent, nolunt aduertere, ſcire aut diſcere veritatem ſcripturæ. De quibus S.
Iob ait: Dixerunt deo: Recede à nobis, ſcientiam viarum tuaꝝ nolumus. Iſti ex habitu vitioſo
peccant, & vt dictum eſt difficillime emendantur, ſicut de talibus in Ieremia legitur: Si muta- Iob.21.
re pōt Aethiops pellem ſuā, & pardus varietates ſuas, & vos poteritis bn̄facere cum didiceri- Ierem. 13.
tis malum. Si ergo vis declinare à malo & facere bonum, diſce ſcripturas, audi verbū ſalutis, ve
ritatem ama atq; intellige. Hinc em̄ hortat nos ſermo diuinus: Erudire ait dn̄s, neforte recedat Ieremiæ 6
aīa mea à te. Et rurſus: Interrogate quæ ſit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis requiem
aīabus veſtris. Et Apoſtolus: Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Omnis nanq; ſcriptu-
ra diuinitus inſpirata (teſte eodem diuino Apoſtolo) vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, 1.Timo.4
ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo ad omne opus bonum. Ve- 2.Timo.3
runtamen multi ſunt qui volunt intelligere, non vt bene agant, ſed vt ſapientes appareant: vo-
lunt ſcire non propter virtutē, ſed propter vanitatem. De quibus Iſaias ait: Sapientia tua & Iſaiæ.47
ſcientia tua deceperunt te. Et denuo: Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſ- Iſaiæ.5.
metipſis prudentes. Hi infelices ſunt & omni damnatione digniſſimi, quia vt Petrus ait: Meli-
us erat non cognoſcere viā iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum reuerti. ¶[Iniquitatē me 2.Petri.2
4 ditatus eſt] iniuſtus [in cubili ſuo] hoc eſt in corde ſuo, & hanc meditationem ad effectum per-
duxit, quoniam [aſtitit omni viæ non bonæ] id eſt, omni operationi iniquæ adhæſit. [malitiā
autem] hoc eſt pct̄m̄ [non odiuit.] ſed dilexit. Non tamen diligitur malitia ſub ratione malitię,
ſed ſub ratione boni apparentis, inquantum eſt delectabilis peccatori. Vnde ſecundum Dio-

nysium, nullus respiciens ad malum, malum operatur. ¶[Domine in cœlo mĩa tua.] hoc ẽ, in
electis, vc3 in angelis sanctis ac bonis hominibus, qui sunt ciues cœli, maxime apparet ac splen D
Roman.9 det misericordia tua, sicut in reprobis iustitia. Electi eñ sunt vasa misericordię in honorem, &
reprobi sunt vasa iræ in interitum. [& veritas tua vsq3 ad nubes.] .i. illuminatio tuæ veritatis
ad prædicatores sanctos pertingit, & eos illustrat. De quibus Isaias admirando dicit: Qui sunt
Isaiæ. 60 isti qui vt nubes volant? Dionysius aũt ait, per nubes in sacra scriptura intelligi angelos sctõs,
Diony.ca. 15. angeli. Hierarch. quoniam sicut nubes materiales prius & copiosius illuminantur à sole q̃ terra, sic angeli prius
ac plenius illustrantur à deo q̃ homines. Potest ergo de eis exponi quod dicitur: Et vsq3 ad nu
1.Cor.1. bes veritas tua, vt sit sensus: Veritas tua, hoc est Christus, qui est sapiẽtia, verbum, ac filius tuus,
Vsq3 ad nubes. i. vsq3 ad angelicas mentes radios suę illuminationis expandit ac influit. Nam
Christus (etiam vt homo talis) omnes angelos illustrat multo excellentius, q̃ aliquis angelus su
perior inferiorem. ¶[Iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua abyssus multa.] Quemadmodũ
iudicia dei comparantur abysso multę. i. pelago quantum ad nos infinito, ita diuina iustitia cõ
paratur montibus dei. Sicut enim montes altissimi quantum ad nostrum intuitum infinitę al
titudinis sunt, ita vt visus noster aspicere nequeat cacumen eorum, nec mẽsurare q̃ alti sint: sic
diuina iustitia nostri interioris oculi aspectum excedit, nec comprehendi potest à nobis. Simi
li modo sicut abyssus, hoc est, mare magnum, propter suam latitudinem ac profunditatem à
nobis taliter videri non põt, nec mensurari: sic diuina iudicia propter suã profunditatẽ incom
Roma. 11 prehensibilia sunt, put clamat Apost. O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientię dei, q̃ incõpre
hensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Iudicium aũt est actus iustitiæ. Vnde per
iudicia intelligi possunt electio bonorum, & reprobatio maloꝝ, actiue vc3, prout in deo sunt, E
Malach 1 iuxta illud quod dominus dicit: Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Vel per iudicia intelligunt
occulti effectus diuinæ iustitiæ, sc3 prædestinatio, vocatio, obstinatio passiue acceptæ. Cum er
go iudicia dei sunt abyssus multa, non præsumamus discutere ea, quia vt Salomon dicit: Sicut
Prou. 25 qui multum comedit mel, non est ei bonum: sic qui perscrutator est maiestatis opprimetur à
Roman.9 gloria. Propter quod ait & Apost. O homo, tu quis es qui respondeas deo? ¶[Homines & iu
menta] hoc est, Iudæos & gentiles, vel spirituales & animales. [saluabis domine] Nam pro oĩ
2.Cor.5. bus mortuus est Christus, & omnes sua morte saluauit, & per gratiam suam pctõres conuer
tit, ac de animalibus spirituales facit. [quemadmodũ multiplicasti misericordiam tuã deus]. i.
Lucæ.14 sicut copiose ac mirabiliter effudisti super genus humanũ benignitatẽ ac gratiam tuam, oẽs ti
Psal.145 bi reconcilians, & quasi intrare compellens. Potest quoq3 q̃d dr̃: & iumenta, exponi de brutis,
quę deus saluat quantum ad vitam corporalem, dans eis necessaria vitæ, sicut inferius dicitur:
Iob.25. Qui dat (inquit) iumentis escas ipsorum. Et in libro Iob: Quis præparat coruo escam, quan
do pulli eius clamant ad deum, vagientes eo q̃ non habeant cibos. Et in euangelio ait Salua
Mat. 6. tor: Respicite volatilia cœli, non laborant, nec congregãt in horrea, & pater vester cœlestis pa
scit ea. ¶[Filij aũt hominũ]. i. posteritas primorum parentum, seu ecclesia militans, & maxime
hoĩes non bestialiter, sed humane & pie rationabiliterq3 viuentes [in tegmine alaꝝ tuaꝝ]. i. in
defensione misericordiæ tuæ atq3 potentiæ [sperabunt] non in proprijs meritis aut virib⁹. Pro
pterea ¶[Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ] domus dei intelligi potest ecclesia militãs vel F
triumphans. Vbertas militantis ecclesiæ, est affluentia gratiaꝝ spũs sancti, quibus deus implet
Gal. 4 electos in vita præsenti, quemadmodũ ait Apostolus: Misit deus spiritũ filij sui in corda nr̃a.
Vbertas autem triũphantis ecclesiæ, est beatitudo sanctoꝝ. Itaq3 filij hoĩm in tegmine alarũ
dei sperantes inebriabuntur, i. tam copiose implebuntur affluentia grãꝝ spũs sancti, vt à seipsis
abstrahant ac alienent & in deũ absorbeantur per charitatis feruorem in via. In patria vero
1.Iohan.3 beatitudine implebunt tanta, vt sine interruptione & sine pfectissime transforment in deum p
assimilationem deiformem, iuxta illud: Similes ei erimus, q̃a videbimus eum sicuti est. [& tor
rente voluptatis tuæ] hoc est teipso, qui es fontalis torrens & prima origo totius puræ & inter
næ voluptatis [potabis eos] hoc est, irrigabis ac fœcundabis corda hominum prædictoꝝ, ostẽ
Ioh.17. dendo eis teipsum, in qua ostensione consistit felicitas mentis creatæ, quæ vtique felicitas est
riuus tuæ increatæ voluptatis, & potus quo potas & inebrias omnes beatos. Hoc est q̃d dñs p
Isaiæ.66. Isaiam ait: Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriæ. Vñ & Apo
1.Cor 2. stolus ait: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præpara
uit deus diligentibus se. Quid enim liberalissimus ac superdulcissimus deus præparauit ama
toribus suis nisi seipsum? Ipse namq3 est immediatum obiectum, & proxima causa vniuersæ
Deut. 30 gloriæ electorum, quemadmodum Moses asserit: Ipse dominus est vita tua & longitudo die
rum tuorum. Ipse quoq3 est cibus & potus, ad q̃rum spiritualem gustum ac sobriam ebrietatẽ
ipsemet electos inuitat dicens: Comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi. Ecce quãta

est electoꝝ

A est electorum felicitas. Sed quàm immaculatam ac sanctam esse oportet intellectualem crea-
turam, quę immensæ pulchritudinis fonti atq; infinitæ sanctitatis ac syncerissimæ volupta-
tis torrenti, deo excelso & benedicto tam vnice & intime copulatur? Certe oportet eam tam
immunem & puram existere ab omni reatu & vitio, vt audire mereatur à domino: Tota pul Can.5
chra es amica mea, & macula non est in te. Si ergo cupis deum videre, stude cor mundum ha- Can.4
bere, quoniã tanto clarius eum conspicies, quãto affectũ tuũ magis purgaueris. Proter q̃d ipse
met p Prophetã ait: Laua à malitia cor tuũ vt salua fias. Sic aũt o dñe potabis inebriabisq; ho- Ierem. 3.
10 mines in via inchoatiue, & in patria consummatiue. ¶[Quoniam apud te est fons vitæ] hoc ẽ
in teipso est fontana indeficiẽsq; origo oĩs vitę, vc3 vitę naturę, vitę gratiæ, & vitę gloriæ: imo
tu ipse es prima superessentialis atq; incommutabilis vita & beatitudo creata, quæ est quædã
participatio tuæ beatissimæ vitæ. Quoniam ergo tu dñe es vita per essentiam, & fons vitæ p cõ
munionem, iccirco potes inebriare electos, sicut ostensum est. [& in lumine tuo videbimus lu-
men] Hoc tripliciter potest exponi. Primo sic: O deus pater in lumine tuo. i. in v̄bo incarnato
q̃d est lux vera, illuminans oẽm hominem, videbimus in patria lumen. i. totã supgloriosissimã Iohan. 1.
Trinitatẽ, quæ est vnum infinitũ ac simplicissimũ lumen, in cuius visione consistit felicitas. Di
cuntur eñ beati oĩa videre in v̄bo, qm̃ verbo appropriatur sapientia. Scdo sic: In lumine tuo. i.
per diuinam essentiã, p modũ intelligibilis formæ vnitã, videbimus o deus trine & simplex lu-
men. i. teipsum q es pur̃ perfectũq; lumen. Non eñ põt intellectus creatus deũ videre p speciẽ,
& sicuti est, seu vt ait Apost. facie ad faciẽ per aliquã formam creatam, qm̃ omnis forma crea- 1.Cor.13.
B ta in infinitum distat à pfectione diuina. Propterea eam repræsentare non potest sicut est, ne-
cesse est ergo vt ipsa diuina essentia vniatur mentibus beatoꝝ per modum intelligibilis speciei
seu formæ: non φ sit forma inhærens, sed illustrans. Cum autẽ hoc modo viderimus deum, eri
mus ei veraciter similes, & cognoscemus sicut & cogniti sumus, vt ait Apost. Nam sicut in deo 1.Iohan.3
sunt idem, quod videt, & quo videt (deus eñ videt se per se) sic in nobis tunc idem erunt, quod 1.Cor.13
videmus & quo videmus, quia videbimus deum per seipsum. Sed quoniam vnio ista mentis
creatæ cum diuina essentia est omnino supernaturalis, ideo indiget mens creata aliqua dispo-
sitione supnaturali, p quam eleueẽ & apta fiat ad hanc vnionẽ deificã: & ista dispositio appella
tur lumen gloriæ, cuius luminis est gratia viæ inchoatio quædam. Vñ de lumine gloriæ tertio
mõ exponitur: In lumine tuo, hoc est, mediante lumine gloriæ menti infuso, videbimus lumen
11 diuinum, quod est totius felicitatis obiectum. ¶[Prætende] o dñe [mĩam tuam scientibus te]
.i. his q te iam p fidem toto corde perquirunt, in te solo sperantes, de qbus superius dictũ est:
Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum. [& iustitiam tuam his q recto sunt corde] hoc est, Psalm.9.
iustis auge iustitiam, dando eis pro bonis operibus gratiarum augmenta in via, & vitam ęter
12 nam in patria. ¶[Non veniat mihi pes superbiæ] hoc est affectus elationis non oriatur in cor
de meo, qui affectus vocatur pes, quia per eum incedit homo ad infernum. Vel sic: Non veniat
mihi pes superbiæ, hoc est, homo superbus & persecutor tyrannicus non superueniat mihi, nec
opprimat me. [& manus peccatoris]. i. potestas dæmonis seu operatio hominis mali [non mo
13 ueat me] ab obseruatione legis diuinæ, sed maneam fixus & rectus in te dñe deus meus. ¶[Ibi]
C hoc est in affectu superbiæ [ceciderunt] à statu salutis ac gratiæ in statum damnationis ac mor
tis æternæ [omnes qui operantur iniquitatem.]. i. qui de peccato suo non pœnitent. In omni
eñ peccato includitur superbia, qa in omni peccato contemnitur deus dum violantur & par-
uipenduntur eius præcepta. [expulsi sunt] prædicti iniqui à deo, à charitate, à societate humi-
lium. Nam per superbiam à deo auersi sunt, & charitate amissa ad societatẽ bonoꝝ non perti-
nent. [nec potuerunt stare] in via salutis: non φ penitus non potuerunt, sed qm̃ voluntatem
suam subiecerunt peccato, & facti sunt serui pc̃ti. Ecce psalmus iste breuis in verbis q̃ mirabili
ter virtuosus est, sententiosus, & inflammatiuus. Primo enim describit virum iniquũ, vt eius Iohan.8.
malitia euitetur. Secundo commendat deum ratione suæ misericordiæ apparentis in cœlo, ra
tione suæ veritatis pertingentis ad nubes, ratione suæ iustitiæ assimilatæ montibꝰ, ratione suo
rum inscrutabilium iudiciorum abysso similium. Tertio commemorat beneficia dei, & bona
promissa fidelibus, quatenus corda nostra accendat diuino amore. Postremo deuotissime ac
compendiosissime orat, ne à tantoꝝ bonorum adeptione impediatur. Semper ergo cum reue
rentia, affectu, ac stabili mente decantemus hunc psalmum.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXXVI.

¶Expositio Tituli.

BReuis aũt & planus est titulus psalmi istius, vc3: Psalmus ipsi Dauid. i. psalmus iste conue
nit sancto Dauid, tanq̃ authori, qui hic loquens in persona Christi siue ecclesiæ, pulcherri
me disputat contra temporalem prosperitatem maloꝝ, ostendẽs felicitatem secularium hoim

vanam esse ac falsam, nec appetendam, neq; debere aliquem scandalizari aut infirmari ex cõ
sideratione prosperitatis impioꝝ, vel ex consideratione aduersitatis bonoꝝ. Solent nãq; pusil
li ac debiles, qui zelum dei habent, sed non secundum scientiam, mirari, affligi, tristari, & scan
dalizari dum vident impios prosperari, atq; innocentes opprimi, Ex quoꝝ persona in Ieremia
Ierem. 12. scriptum est: Iustus qdem tu es dñe, si disputem tecum. Verũtamen iusta loquar ad te: Quare
via impiorum prosperatur, & bene est omnibus q præuaricant? Perfectos aũt istud nõ mouet
2. Timo. 3 qm̃ intelligunt quod ait Apost. Omnes q volunt pie viuere in Christo, persecutionem patient.
Apoca. 3 Et ipse deus: Ego inquit quos amo, arguo & castigo. Instruens ergo Propheta pusillos ne scan
dalizentur in tali euentu ait.

¶Expositio psalmi literalis.

NOli æmulari in malignantibus] Aemulari interdum significat amare, sicut dũ ait
2. Cor. 11 Apost. Aemulor vos dei ęmulatione. Interdum significat imitari, vt cum idem ait
1. Cor. 12. Apostolus: Aemulamini charismata meliora. Quandoq; vero significat inuidere,
& sæpe inflari. Hic vero accipi põt p inuidere & imitari, vt sit sensus: Noli torqueri
inuidia propter malignantium prosperitatem, nec imiteris eos. [neq; zelaueris facientes iniqui
tatem.] hoc est, non afficiaris amorose iniqua agentibus. Zelus ex amore causatur, & sicut
3. Reg. 19 Psalm. 68. amor est duplex, sc; diuinus & priuatus: sic zelus est duplex, scilicet bonus & spũalis. De quo ait
Elias: Zelo zelatus sum pro domino exercituum. Et inferius Christus dicit: Zelus domus tuę
comedit me. Alius est zelus inordinatus, priuatus, carnalis, secundum quem viri zelãtur suas
vxores, & superbi superbos, ne vnus impediat excellentiam quam alius amat, & de isto zelo
nunc loquitur psalmus, deinde subiungit causam suæ doctrinæ. ¶Quoniam tanquam fœ
num velociter arescent] hoc est maligni qui prosperantur ad tempus, subito à prosperitate sua
deficient, quemadmodum fœnum quod hodie est, & cras in clibanum mittitur. Vnde Isaias
Mat. 6. Isaiæ. 40 ait: Vere fœnum est populus, [& tanq̃ olera herbarum cito decident] id est sicut herbæ virẽtes
quæ nunc florent in terra, & statim eradicantur atq; marcescunt: sic impij dum florere & pro
sperari videntur, cito labuntur ac pereunt. Sed apparet oppositum, quoniam impij sæpe lon
2. Reg. 18. & 20 go tempore regnant, & præualent bonis, sicut & Saul diu persequebatur Dauid. Et respondẽ
1. Regum dum ꝙ licet temporalis prosperitas impiorum interdum apparet diuturna, tamen in compa
21. 24. 26. ratione miseriæ quæ eam consequetur, est velut momentanea, & hoc modo Apostolus dicit
tribulationem iustorum in hoc seculo momentaneam fore, quæ tamen frequenter durat vsq;
ad mortem. Vnde dicit: Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ,
1. Cor. 4 æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Secundo dicendum est, ꝙ impiorum prosperitas
cito decidit, quoniam incessabiliter breuiatur donec penitus terminetur. Hinc em̃ Mathathias
1. Mach. 2 ait: A verbis peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis. Hodie extollit, & cras
non inuenietur, quoniam conuersus est in terram suam, & cogitatio eius perijt. ¶Spera in do
Prouer. 3. mino] secundum quod alibi legitur: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo. [& fac boni
tatem] .i. laudabiliter viue, quasi dicat: Non sic speres in deo vt negligas facere quod in te est,
quemadmodum homines vani qui sic de misericordia dei præsumunt, ac si iustitia in eo non
esset. Spera ergo in domino non spe informi, sed formata, hoc est sperando fac opera bona, se
Eccls. 9 cundum ꝙ Salomon dicit: Quicquid potest manus tua instanter operare. Non enim ignauis,
sed feruidis: non dormientibus, sed vigilantibus prouenit regnum cœloꝝ. Propter ꝙ Iosue in
Iosue 24 quit: Timete dñm & seruite ei corde perfecto atq; verissimo. [& inhabita terram.] hoc est, per
obedientiam & fidei puritatem permane in vnitate ecclesiæ. Vel, inhabita terram, hoc est pos
side & subiectũ habe proprium corpus, ne caro dominetur animæ & sensualitas rationi. Vel,
inhabita terram, hoc est, per desiderium & spem demorare in regno cœlorum, quod est terra
Mat. 5 viuentium. Et hoc vtroq; modo intelligi potest quod ait Saluator: Beati mites, quoniam ipsi
possidebunt terram. [& pasceris in diuitijs eius.] id est, anima tua aletur & impinguabitur gra
tijs Christi, consolationibus spiritus sancti, sacramẽtis ecclesiæ, & præsertim pretiosissimo cor
pore & sacratissimo sanguine filij dei. Hæ sunt diuitiæ sanctæ matris ecclesiæ, de quibus scri
Zach. 9 ptum est: Quid bonum domini & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum & vinum
germinans virgines? ¶Delectare in domino.] hoc est, prompto & hilari animo famulare ei,
atq; in consideratione ac delectatione bonitatis diuinæ, beneficiorumq; eius exulta, quemad
Tobiæ. 13 modum apud Tobiam legitur: Ego autem & anima mea in deo lætabimur. Nõ ergo lætemur
in rebus sensibilibus & rebus caducis neq; in aliqua creatura, nisi in quantum per ea manudu
cimur & adiuuamur in via perueniendi ad deum. Si hoc egeris, experieris quod sequitur: [&
dabit tibi petitiones cordis tui.] hoc est orationes tuas exaudiet. Oratio autem est petitio, non
quarumlibet rerum, sed decentium secũdum Damascenum, vt spiritualia bona propter seipsa
petantur,

A petantur, corporalia in ordine ad spiritualia, nec magis quàm ad spiritualia sunt necessaria, si-
cut ait apostolus: Habentes victum & quibus tegamur his contenti simus. Nam qui volunt di
uites fieri, incidunt in tentatiões & laqueũ diaboli. ¶[Reuela domino] qui omnia nouit, [viam 1. Timo. 6
5 tuam] hoc est, cor tuum fiducialiter coram eo effunde, peccata tua accusa, indigentias tuas ex-
pone, de imperfectionibus tuis conquerere, & totam vitam tuam coram deo, sicut coram fide
lissimo amico, recole & pertracta, [& spera in eo,] hoc est, sic faciendo, confide certissime, quod
quicquid desideras impetrabis, dummodo constanter quæsieris. Ideo subdit [& ipse faciet] q̊d
6 tu cupis, videlicet vitia indulgendo, gratiam conferendo, consolationem præstando. ¶[Et edu
cet quasi lumen iustitiam tuam] hoc est, vitam tuam aliis manifestabit ad ædificationem ipso-
rum, ita vt impleatur in te, quod scriptum est: Luceat lux vestra coram hominibus. Et iterum: Matt. 5
Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, [& iudicium tuum tanquam meridiem,] Ibidem
hoc est, dominus prædicto modo educet iudicium tuæ discretionis, q̊ teipsum iudicas & Chri-
sto obsequi eligis, tanquam meridiem: hoc est, sicut clarum lumen. Dum enim diuina ordina-
tione contingit, vt homo iustus & humilis, qui semper latere ac sperni desiderat ab omnibus,
iustus esse cognoscitur, honoratur & aliorum rector efficitur, tunc vtique dominus educit iu-
dicium eius tanquam meridiem. Educit enim illud de occulto ad publicum, secundum quod
Christus in euang. mystice loquitur: Neq; accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed Ibidem
super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Lucerna est homo iustus, quemad-
modum de Iohanne Christus testatur: Ille erat lucerna ardens & lucens. Hanc lucernam Chri Iohan. 5.
B stus diuino amore accendit & lumine gratiæ suæ illuminat, non vt sub modio occultetur, sed
vt aliis luceat, vita, fama, seu documento, & dũ homo talis in veritate & iudicio constans per-
manserit, tunc dominus educit iudicium eius tanq̃ meridiem, ponens eum super candelabrũ,
.i. in sede prælatiõis, vel in alta opiniõe aliorum, sic vt impleatur in eo quod p Isai. dictum est:
Omnes qui viderint eos cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit dominus [subdit⁹ Isaiæ. 61.
esto domino]. i. serua mandata [& ora eũ] qm̃ illorũ oratio placet deo, quorũ vita consonat p̃-
7 ci, quemadmodũ in Eccle. asseritur: Oratio hũiliantis se, penetrat nubes. ¶[Noli æmulari] hoc
est, inuidia torqueri, vel imitari quod vides [in eo qui prosperatur in via sua] non in via dei, vi Eccl. 35
delicet cui temporaliter bene succedit, vtpote [in homine faciente iniustitiã] qui sequitur & im
8 plet propriam voluntatem, non legẽ diuinam. ¶[Define ab ira] per vitium, nõ ab ira p zelum,
quæ cooperatur iustitiæ, de qua superius dictum est: Irascimini & nolite peccare. Itaq; define Psalm. 4
ab ira. i. cessa ab appetitu vindictæ, & ignosce proximo tuo, & errantibus fraterne cõdole, [&
derelinq̃ furorẽ] hoc est, inflammatam iracundiam, rationis iudiciũ penitus perturbantẽ [noli
æmulari] hoc est, imitari seu affici [vt maligneris] i. vt malus efficiaris & nequiter agas, in te &
9 in proximũ tuum. ¶[Quoniam qui malignantur] hoc est, qui maligna operantur & aliis nocẽt
[exterminabuntur,] à grege ouium Christi, & à regno cœlorum, quemadmodũ scriptum est:
Tollatur impius ne videat gloriam dei [sustinentes autem dominum]. i. qui in aduersis eũ lõ- Isa. 26
ganimiter fiducialiterq; expectant [ipsi hæreditabunt terram] hoc ẽ, hæreditate possidebũt re-
gnum cœlorum, & etiam corpus propriũ in resurrectione sanctorũ, qñ implebitur illud Aplĩ:
C Christus reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suę. Tunc nã Philipp. 3.
q; anima habebit corpus sibi vnitum, vnione perpetua gloriosa atq; beata, ideo tũc veraciter
hæreditabit terram. i. proprium corpus. ¶[Et adhuc pusillum]. i. modicum p̃stolare & parum
10 patienter expecta [& non erit peccator]. i. non subsistet in vita præsenti. Iam enim dictum est,
quod malignantes tanquam fœnum velociter arescent [& quæres locum eius, & non inueni-
es] Locus enim proprius (de q̊ hic loquitur) & locatum sunt simul secũdum philosophum, quo
niam locus est vltĩa superficies corporis continentis, subtracto ergo locato, locus eius non ma
net. Itaq; quæres locum eius & non inuenies, hoc est, si quęreres non reperires. Vel, quęres locũ
eius, hoc est, vsum quem habet in rerum natura, qui vsus est, vt innocentem exercitet. Sic ergo
peccator & locus eius ac opus cito deficiunt. Propter quod scriptum est: Laus impiorum bre-
uis ẽ, & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Velut somnium auolans non inuenietur: trãsiet Iob. 20.
quasi visio nocturna. Vñ & impii dep̃hẽsi in pœnis libro Sapiẽtiæ dicunt: Quid nobis profuit
sup̃bia, aut quid diuitiarũ iactantia contulit nobis? Transierunt oĩa illa tanq̃ vmbra & tanq̃ Sapien. 5
nuncius pręcurrẽs, sic & nos nati continuo desiuimus esse, & in malignitate nostra consumpti
11 sumus. ¶[Mansueti aũt] hoc est, homines qui iræ impetũ vincere didicerunt [hęreditabunt ter
ram] sicut iam dictum atq; expositum ẽ de sustinẽtibus dominum [& delectabuntur in multi
tudine pacis] hoc est, in pace Christi, quæ omnem sensum exuperat, copiose fruentur, nunc q̄-
dẽ interdum p gratiam, in futuro aũt indesinenter p gloriam. Maxime eñ mansueti cordis pa Philipp. 4.
cem iam hñt, & in seipsis suaues sunt, qm̃ dictũ est, q̊d pax est tranquillitas ordinis. Hanc vero
tranquilli

tranquillitatem nil impedit,nifi turbatio.Ira autem & vitia,quæ ex ea nafcuntur,maxime ge- D
Eccls.3 nerāt turbationē in aīo,&faciunt hoēm irrationalibus fimilem,ficut Eccl's dicit:Ira in finu ftul
ti requiefcit.Propterea manfueti feu mites,qm̄ irā fuperauerunt,ampliorem,dulciorem,ac fta
biliorē pacem fortiuntur.Et eft manfuetudo magna atq; amabilis virtus, redditq; hoīem non
Eccle.3 folum deo,fed cunctis quoq; hoībus diligibilem,quemadmodū ait fcriptura:Fili,in mãfuetu
dine opera tua fac,& fuper hominum gloriam diligeris.Dionyfius quoq; manfuetudinē vehe
menter commendat,affirmans:Mofen & Iofeph ac Dauid,aliofq; nonnullos idcirco maximā
gratiam apud dn̄m inueniffe,qm̄ manfueti erant.Si ergo defideramus perfrui pace Chri,audi
Matth.11 amus & impleamus exhortatiōem,imo præceptū eius quo ait:Difcite à me, quia mitis fum &
humilis corde.Vnde in vitafpatrum fcriptum eft,quod iracūdus q̄uis mortuos fufcitet,deo tn̄
nō placet.Et iterū:Sicut fumus expellit hofpitem,fic ira expellit à corde fpiritum fanctū.¶[Ob 11
feruabit peccator iuftum]hoc eft,opera eius explorabit intentione nocendi[& ftridebit fuper
eum dentibus fuis]ex crudelitate animi & furore.¶[Dn̄s autem irridebit eum].i.confufiōe di 13
gnum oftendet,ficut in pfalmo fecundo habetur:Qui habitat in cœlis irridebit eos, quod illic
plenius pertractatum eft[qm̄ profpicit quod veniet dies eius]hoc eft,ipfe dn̄s nouit diem futu
rę vltionis atq; iudicij,in quo peccatori reddet quod meruit,in quo die implebitur q̄d ipfe apd
Ifa.teftatur:Heu ego confolabor fuper hoftibus meis,& vindicabor de inimicis meis.¶[Gla 14
Pfalm.56. dium euaginauerunt peccatores]Eft quidam gladius linguæ,de quo inferius dr̄:Lingua eorū
gladius acutus.Hunc gladium euaginare eft,verba comminatoria,pungitiua,fallacia,contūe
liofa proferre.Alius quoq; eft gladius,de quo Chriftus Petro dixit:Cōuerte gladium tuum in
Matth.26. vaginam.Hunc gladium euaginare,eft armis alium impetere, & vtrūq; gladium euaginaue
runt peccatores[intenderunt arcum fuum]id eft,infidias,vel arcum materialem[vt decipiant
pauperem]hoc eft,humilem & in temporalibus indigentem,[& inopem,]hoc eft, aliorum au
xilium non habentem,[vt trucident rectos corde] hoc eft,vt iuftos corporaliter vel fpirituali
ter occidant.Gladio oris atque infidijs volunt decipere,gladio manus & arcu corporali volūt
occidere. ¶[Gladius eorum intret]id eft,intrabit,[in corda ipforum] Omnis enim qui acce
Matth.26 perit gladium,gladio peribit.Non quod gladius materialis ingredi poffit mentem feu animā.
Luc.23 Vel,quod omnes qui gladium accipiunt,gladio pereant,ficut nec latro cum Chrifto fufpenfus
nec Petrus.Sed ideo dicitur in corda euaginantium intrare, eofq; interimere, quoniam mali
tia eorum,primo nocet eis & animas eorum fpiritualit̄ occidit,quàm noceat alijs,Vnde quod
Matth.26 ait faluator:Qui aceperit gladium,gladio pibit,aliud nihil eft,nifi quod vniufcuiufq; maligni
tas in proprium caput redundat,& amplius nocet agenti quā patienti. Hoc modo gladius in
troiuit in corda tyrannorum,& æternaliter eos occidit.Intrauit autem in corpora martyrum,
& eos in cœleftibus coronauit[& arcus eorum confringatur,]hoc eft,infidiæ eorum fruftrentur
effectu optato.¶[Melius]hoc eft,vtilius,iucundius,& magis fufficiens[eft modicum].i.tantū,
quātum neceffarium eft victui[iufto]qui temporalia ad fpiritualia ordinat[fuper diuitas pec
catorum multas]hoc eft,quā multa bona temporalia,mobilia,immobilia,auaris & impijs.Iu
ftus eīn dum neceffaria habet dn̄o gratias agit,quiefcit,contentus eft, & fpiritualiter proficit,
peccatores vero auari non fatiantur diuitijs,nec oīm largitori deo grati funt, atq; ab ipfis fuis
diuitijs demergūtur in profundum inferni,Propterea fcriptum eft:Auaro nihil fceleleftius.Et
Eccl.10 rurfus:Nihil eft iniquius,quā amare pecuniam.Hic enim animā fuam habet venalem. Et ite
Ibidem rum:Væ q coniungitis domum ad domū,& agrū agro copulatis. Nunqd habitabitis vos foli
Ifaiæ.5 in medio terræ?¶[Quoniam brachia peccatorū conterentur].i.fortitudo & robur atq; diuitiæ
impiorū ad nihilum deducentur,ita vt ad falutem nihil eis proficient, nec à morte ęterna eruēt
eos[cō firmat autem iuftos dn̄s]per gratiam fpūs fancti,ficut ait apoftolus:Optimum eft gra
Hebr.8 tia ftabiliri cor.¶[Nouit dn̄s dies immaculatorū]hoc eft,conuerfationē eorum, qui fine morta
2.Timo.2 li peccato fibi deferuiunt,approbat ficut ait apl's:Firmum fundamētum dei ftat habens figna
culum hoc:Nouit dominus qui funt eius[& hæreditas eorum inæternum erit].i. merces fctō
rum feu beatitudo quā à deo percipient,tanq̄ hæreditarium bonum,nunq̄ finietur.Cum enim
Roman.8 iufti fint filij dei,feqtur,quod fint & hæredes,hæredes quidem dei,cohæredes autē Chri. ¶[Nō 19
confundentur in tempore malo].i.in feculo ifto,de quo ait apoftolus:Redimētes tempus,quo
Eph.5 niam dies mali funt.Vel in tempore malo.i.in diebus aduerfitatis & tribulationis, fed tūc fpe
rabunt in dn̄o,& ipfe proteget eos,ita vt in aduerfis lætentur, quemadmodum monet Iac.in
fua canonica:Omne gaudium exiftimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis[&
Iaco.1. in diebus famis faturabuntur]Duplex eft fames.Vna eft corporis,quo cibus & potus appetū
tur,& in hac fame,feu tempore cariftiæ faturabūtur iufti,quoniam dominus eis de neceffarijs
Matt.6 prouidebit,quemadmodum Chriftus in euangelio repromittit.Alia eft fames mentis,de qua
dominus

A dominus dicit per Amos prophetam: Ecce ego mittam famem in terra, non famem panis ne- Amos.8.
q; sitim aquæ, sed audiendi verbum dei, & in huius famis diebus saturantur iusti a deo spiritu
ali pinguedine, atq; multiplici gratia spiritus sancti sicut prædictum est: Inqrentes autem dñm Psalm.33.
non minuentur oi bono. Et in euang. Christus: Beati, inquit, q esuriunt & sitiunt iustitiam, q̊- Matt.5.
niam ipsi saturabuntur[quia peccatores peribūt]hoc est, signum eius quod dictum est, s. quod
iusti non confundentur in tempore malo, &c. est, quod peccatores peribūt. i. propter suam in-
20 gratitudinem confundētur, præsertim dum audient: Ite maledicti in ignem ęternum. ¶[Inimi Matth.25.
ci vero domini mox vt honorificati fuerint & exaltati]. i. dū rebelles & impij, in p̄senti vita ho
norem, famam, & dignitatem, aut dñationem adepti fuerint, [deficientes quemadmodum fu-
mus deficient]hoc est, tam repente marcescere incipient & incessanter deficiēt, quemadmodū
deficit fumus, qui est euaporatio velociter transiens. Hoc est quod ait alia scriptura: Quæ ē vi- Iaco.4.
21 ta vestra? Vapor est ad modicum parens, & deinceps extermiabitur. ¶[Mutuabitur peccator]
hoc est, multa talenta à domino recipiet, s. dona naturalia atq; gratuita, & quicqd est & habet,
à deo per modum talenti recepit, vt tpe debito ratiōem de oïbus reddat, & interim illis bñ vta
tur ad gloriam dei propriamq; salutem, quemadmodum Christus in Euan. iubet: Negotiamī Luc.19
dum venio[& non soluet]hoc est, deo gratus non erit, nec rationem dare valebit, qm̄ donis dei
abutitur[iustus autem miseretur & tribuet]. i. animo indigentibus cōdolet, eisq; pro posse suc
currit, prout saluator noster hortatur: Omni pœtenti te tribue. Viscera vero impiorum crude Lucæ.6
lia. Et tu ergo o frater deiformem proprietatem assume, quatenus sicut deo proprium est mise Proue.12.
B reri, & sicut ipse dat omnibus affluenter, ita & tu omni indigenti compatiaris, & pro possibili- Iacob.1
tate tua adiutorium prębeas. Hinc nanq; scriptum est: Quomodo potueris, ita esto misericors Tobiæ.4
. Si multum habueris, abundanter tribue, si vero paucum, modicum libenter impartire. Hæc au
22 tem omnia agit iustus ad laudem & gloriam dei. ¶[Quia benedicētes ei]hoc est, qui ore & ope
domino gratias agunt & laudes offerunt, [hæreditabunt terram,] sicut nunc sæpe expositum
est, [maledicentes autem ei,] videlicet, infideles, obstinati, blasphemi, [disperibunt,] quoniam
æternaliter damnabuntur, quemadmodum in Apocalypsi inducitur: Timidis & incredulis, Apoca.21
& execratis & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardēti igne & sulphure, quod
23 est mors secunda. ¶[Apud dominum]id est, coram domino, & in conspectu ac beneplacito
eius, [gressus hominis,]rationabiliter conuersantis, id est, vita seu actio iusti, [dirigetur,] quo-
niam ratio hominis illuminata fide, & gratia spiritus sancti, dirigit opera sua secundum diui-
næ legis tenorem, seu iuxta præcepta atque consilia Christi. Hoc modo gressus suos direxe 3.Reg.17.
runt Elias & Eliseus, qui loquuntur: Viuit dominus, in cuius conspectu sto hodie. Vnde & 4.Reg.3
Abrahæ dominus dixit: Ambula coram me, & esto perfectus, [& viam eius,]hoc est, operatio Gen.17
nem iusti, [volet,] hoc est, approbabit, præmiabitque dominus, quemadmodum ait Abrahæ Gen.15
24 deus: Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. ¶[Cum ceciderit non collide-
tur,]hoc est, cum iustus ex humana fragilitate peccauerit & gratiam dei amiserit, non collide-
tur, id est, non penitus peribit in anima, nec perseuerabit in malo. [quia dominus supponit
C manum suam]hoc est, per misericordiam suam sustentat & erigit eum, præbēs ei aliquam oc
casionem per quam se aptat ad gratiam, quo facto dominus gratiam ei infundit. Quemadmo
dum patet in Petro, & Dauid. ¶[Iunior fui] quàm nunc sum, [etenim senui] sicut iam patet in
25 me[& non vidi iustum derelictum]à deo finaliter, quod de iusto prædestinato intelligendum
est, [nec semen eius quærens panem.] Hoc literaliter de filijs carnis, & pane ventris exponi nō
potest, quoniam sicut in Genesi legitur: Filij Iacob bis descenderunt in Aegyptum, vt emerent Gen.42
escas ne morerentur. Et Apostolus inter alia sua incommoda annumerat famem & sitim. 2.Cor.11.
Quid ergo per semen, nisi imitatores iusti intelliguntur, qui spiritualiter generantur ab ipso,
sequendo doctrinam, vitam, & mores ipsius, prout dicit Apostolus: Filioli mei, quos iterum Gala.4
parturio, donec formetur Christus in vobis? Hoc ergo semen non quærit panem, id est, grati-
am atque iustitiam dei, tanquam aliud extra se & tanquam careāt pane isto, cum dictum sit:
Nihil deest timentibus eum, quærunt tamen vt magis abundent. Vel sic, nec semen eius q̄rens Psalm.33.
26 panem, hoc est, non vidi opera iusti priuari mercede. ¶[Tota die]hoc est, omni hora conueniē
ti ac debita, iustus[miseretur & commodat,]hoc est, compatitur & succurrit proximis suis, [&
semen illius in benedictione erit]hoc est, opera eius benedicta erunt à deo. Imitatores quoque
ipsius benedicentur à deo, in præsenti per gratiam & profectum, in futuro autem per gloriam
& quietem, secundum quod scriptū est: Bñdictio domini super caput iusti, ideo dedit illi hære-
27 ditatem. ¶[Declina à malo]. i. à peccatis recede per pniām[& fac bonū]. i. operare virtutes. Nō Proue.10.
enim sufficit à malo recedere, sed oportet etiam facere bona, quoniam omnis arbor, q̄ non fa- Matt.3
cit fructum bonum excidetur, & in ignē mittetur, [& inhabita in seculū seculi]. i. vsq; in finem
perseuera-

perseuera in fide & vnitate ac obediētia sanctæ mr̃is ecclesiæ. ¶[Quia dominus amat iudiciū] D
discretionis, quo quilibet discernit & iudicat semetipsum[& non derelinquet sanctos suos] i.
electos[in æternum conseruabuntur]]in amore & gratia dei. Nam hic temporaliter conseruā
tur, donec vitam in bono finiant, ac per hoc confirmētur in bono, quoniam qui in gratia mo
ritur, statim in bono confirmatur, & in tali statu anima æternaliter manet, in quali à corpore
Eccls. 11 suo discessit, quemadmodum Salomon ait: Vbicunq; ceciderit lignum, ibi erit. ¶[Iniusti punien
tur]in præsenti remorsu conscientiæ & priuatione charitatis ac gratiæ, in futuro autem igne
æterno[& semen impiorum peribit,]hoc est, opera eorum ac sectatores vitæ ipsorum æterna
liter damnabuntur. ¶[Iusti autem]qui perseuerant in bono,[hæreditabunt terrā] viuentium,
Apoc. 2 sicut in Apoc. dñs ait: Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ[& inhabitabūt
in seculum seculi super eam]hoc est, sine fine manebunt in regno cœlorũ, secūdum quod salua
Apoc. 3 tor iterũ promittit: Qui vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo sicut & ego vici, & sedi cū
patre meo in throno eius. ¶[Os iusti]. i. intellectus eius, quo interius verbum profertur[medi
tabitur sapientiam]. i. diuinorũ contemplationē cum saporosa affectus dulcedine rūinabit, spe
2 Corin. 3 culando cœlestia, sicut ait apostolus: Nos aūt reuelata facie gloriam dñi speculantes. Vel sic: Os
corporale, iusti, meditabitur, hoc est, ex interiori meditatiōe loquetur. Vel, meditabitur, nō co
Titum. 1 gitando sed agendo, sicut de quibusdam ab ap̃lo scriptum est: Dicunt se nosse deum, factis autē
negant[& lingua eius loquetur iudicium]hoc est, discretionem seu distinctionem inter verũ &
falsum, bonum & malum, docens & affirmans bona esse, quæ deo placēt, mala aūt, quæ displi
Prou. 8. cent ei. Hoc est quod Salomō ait: Veritatem meditabitur guttur meū, & labia mea detestabūt
iniquum. ¶[Lex dei eius in corde ipsius]hoc est, lex diuia est in memoria iusti vt impleat eam,
Psalm. 1 sicut prædictum est. Et in lege ipsius meditabitur die ac nocte[& non supplantabunt gressus
eius]hoc est, operationes iusti non subuertentur nec p̃mio priuabuntur, imo si forte ad tps er
rauerit iustus electus, & opera eius bona mortificata fuerit per peccatum, dominus cito cōuer
tet eum ad se. & gratiam reddet, sicq; opera dudum mortificata viua fient, & nō supplantabū
tur nec conculcabuntur, neq; finaliter extinguentur per aliquē. ¶[Considerat peccator iustū]
non vt imitetur, sed aduersetur. Ideo subdit: [& quærit mortificare eum]vel corpus occidēdo,
vel animam ad peccandum alliciendo, vel varijs tribulationibus ipsum iustum afficiendo, ita
2. Corin. 1 vt nonnunquam tædeat eum vitæ suæ, quemadmodum ait apostolus: Supra modum grauati sumus, ita vt tæderet nos viuere. ¶[Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius]
hoc est, non permittet iustum finaliter opprimi violenta potestate iniqui, quamuis ad tempus
desinat eum affligi. Nam post hanc vitam temporalem, æternaliter eum eripiet ab om̄i angu
stia, nec in præsenti vita derelinquit eum penitus in manus impij, quoniam licet impius possit
corpus eius violenter vexare, non tamen potest animā eius ad vitia cogere, vel à via iustitię fle
ctere, sicut ait de sanctis Gregorius: Occidi possunt & flecti nequeunt, idcirco sunt iudicāte ro
bustiores, & occidente fortiores[nec damnabit eum cum iudicabitur illi] . i. in die quo domin⁹
proferet iudicium remunerationis, illi. s. iusto ad gloriam eius, vel illi, id est, peccatori ad pœnā
tunc non damnabit iustum, sed saluabit eum. Iustis em̃ in die iudicij dicturus est Christus: Ve
Matth. 25. nite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mūdi. Vnde &
Gen. 18 Abraham ait ad dominum: Nunquid perdes iustum cum impio? Nō est hoc tuum, qui iudicas
omnem terram. Qm̃ ergo ita est. ¶[Expecta dominum & custodi viam eius.] Hoc est q̃d circa
principium psalmi istius dictum atq; expositum est: Spera ĩ domino & fac bonitatem, Nil em̃
aliud est deum expectare quàm in ipso sperare, quoniam spes est expectatio futuræ felicitatis,
Luc. 18 [& exaltabit te]deus qui humiles exaltat[vt hæreditate capias terram,]. i. in æternum possideas regnum cœlorum[cum perierint peccatores videbis] quoniam in præsenti vita videbis eos
arescere, & in extremo iudicio aspicies eos in infernum humo opertos descendere. ¶[Vidi im
pium superexaltatum]. i. vltra mensuram sublimatum, dignitate, honore, potestate, gloria, at
q; diuitijs[& eleuatum]in istis[sicut cedros Libani]hoc est, tam eminenter alios excellere in tē
poralibus, p̃speritatis candore & sublimitate, q̃tū cedri Libani. i. arbores crescētes in monte q
Libanus appellatur, alias arbores excellunt in decore ac situ. Libanus enim candidatio inter
pretatur. Propterea impij qui temporaliter prosperantur ac florent, cedris Libani comparan
tur, qm̃ sicut cedri tales à vento impelluntur ac dejciūtur, sic impij omni flatu vanitatis & im
petu passionum circumferuntur atq; labuntur. ¶[Et transiui,]hoc est, vitam protraxi, animo
omnia perlustraui, à terrenis ad cœlestia mētem erexi[& ecce non erat]hoc est, impius iam de
Sapien. 2 fecit, quia non diu durat gloria eius, quemadmodum Sapiens in persona impiorum dicit: Vm
bræ transitus est tempus nostrum[& quæsiui eum]hoc est, inquisiui vbinam esset. Vel quæsiui
eum. i. conditionem & proprietatem eius scrutatus sum, apud me considerando q̃ta esset vani
tas eius

A tas eius[& non eſt inuentus locus eius]Hoc eſt quod pauloante aſſeruit:Quæres locum eius & Sapien.5
non inuenies,quod illic expoſitum eſt. Et hoc eſt quod Sapiens quidam commemorat: Spes
impij eſt tanquam lanugo,quæ à vento tollitur,& tanquam ſpuma gracilis, & tanquam mẽo
ria hoſpitis vnius diei. ¶[Cuſtodi innocentiam].i.ab omni malo declina[& vide æquitatem]
38 hoc eſt,conſidera & conſiderãdo oper are iuſtitiam. Hoc eſt quod in Actibus apoſtolorũ ſcri Actu.18.
ptum eſt, quia docebat eos Paulus de continentia & iuſtitia, [quoniam ſunt reliquiæ homi
ni pacifico].i.magna bona reſtant & in cœlis parata ſunt amantibus ſeu facientibus pacẽ vel
in proprio corde,vel inter alios,quemadmodũ Chriſtus teſtatur:Beati pacifici,qm̃ filij dei vo Matt.5
cabuntur. Vel ſic:quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.i. innocentia & æquitas appropriã
tur,debentur,ac conſeruantur pacificis,qui omnia tranſitoria ſpernũt, quatenus in vera pace
deo adhæreant.Dum enim omnia exteriora atq; caduca amittunt,tunc innocentia & æquitas
remanent eis.Cũ enim pacem integro corde deſiderent,nulli nocumentum inferunt,nec alicu
ius bona apud ſe retinent,ſed paci ſeruandæ totaliter vacant.Innocentia ꝗppe diſponit ad pa
cem,iuſtitia vero eam cuſtodit,qm̃ tollit obſtacula pacis.Propterea in Iſaia ſcriptum eſt: Erit Iſaiæ.32.
opus iuſtitiæ pax,& cultus iuſtitiæ ſilentium & ſecuritas,vſq; in ſempiternum:& ſedebit ppl's
meus in pulchritudine pacis,& in tabernaculis fiduciæ,& in requie opulenta. Veruntamen q̃
niam directe ac proprie pax eſt charitatis effectus,quoniam charitas parit concordiam,ꝓpter
quod infra habetur:Pax multa diligentibus nomen tuum. Dicitur tamẽ pax opus iuſtitiæ,in Pſal.118
39 quantum iuſtitia aufert impedimenta pacis. ¶[Iniuſti autem diſperibunt]quoniam æternalit
B miſeri erunt. Hinc enim in libro Iob ſcribitur: Recordare obſecro te, quis vnquam innocens Iob.4.
perijt:quin potius vidi iniquos domino flãte periſſe[ſimul reliquiæ impiorum interibunt].i.
ſemẽ eorum,opera eorum,imitatores eorum,gloria atq; memoria ipſorum, à domino repro
babuntur,à ſanctis derelinquentur,& ab omni beato eſſe deficient,ſicut ſcriptum eſt: Sicut cõ Iob.7.
ſumitur nubes & pertranſit,ſic qui deſcendit ad inferos non aſcendet.Et hoc eſt quod in ſequẽ
40 tibus dicitur:Quoniam cum tranſierit non ſumet omnia. ¶ Salus autem iuſtorũ à domino,] Pſalm.48
hoc eſt,quicquid perfectionis & gratiæ habent in mente & corpore,à deo profluxit & datũ eſt.
Quid enim habes quod non accepiſti?[& protector eorum,]hoc eſt,iuſtorum eſt dominus[in 1.Corin.4
41 tempore tribulationis]tentationis,infirmitatis ac mortis. ¶[Et adiuuabit eos dominus]con
fortando naturalem virtutem auxilio gratiæ[& liberabit eos]à vinculis vitiorũ [& eruet eos
a peccatoribus]hoc eſt,à tentationibus atq; moleſtijs hominum impiorum,ac dæmonum[&
ſaluabit eos]in regno cœlorum,poſt huius ſeculi curſum atq; exilium:ſed quibus meritis?ſub
dit[quia ſperauerunt in eo]hoc eſt,omne bonum ab eius miſericordia expectauerunt,nil pro
prijs viribus aſcripſerunt,ſed tota mente in deo confiſi ſunt, facientes nihilominus quod in ſe
fuit,quia ſpes vera,ſalubris,& perfecta,eſt certa expectatio futuræ beatitudiis ex miſericordia
dei & proprijs meritis naſcens,idcirco actus ſpei formatæ ex charitate procedit. Hęc quoq; dif
finitio potius datur de actu quàm de habitu ſpei, quoniam ſpes ſecundum ſe, eſt habitus infu
ſus non adeptus,neq; cauſatus proprijs meritis. Sed quoniam nullus ſcit ſine ſpeciali reuelati Eccle.9
one,an ſit dignus amore,quomodo poteſt homo habere certam expectationem felicitatis futu
C ræ?Sciendum ergo,quod ſpes principalius innititur miſericordiæ dei quàm proprijs meritis.
Certitudo igitur conuenit ſpei,quantum ad hoc quod diuinæ miſericordiæ innititur. Certum
eſt enim,quod defectus ſalutis non erit ex parte miſericordiæ dei:non autem conuenit certitu
do ſpei ex parte propriorum meritorum,niſi forte quis ſciret ſe confirmatum in gr̃a,ſicut erãt
apoſtoli poſt aduentum paracleti.Itaq; dominus ſaluabit iuſtos,quia ſperauerũt in eo,quem
admodum ipſemet apud Ieremiam teſtatur:Eruens liberabo te,& erit tibi anima tua in ſalu Iere.39
tem,quia in me habuiſti fiduciam,ait dominus:Ecce quàm moralis & conſolatorius eſt pſal
mus iſte,quem decet nos diligenter aduertere, vt diſcamus cuncta tranſitoria paruipẽdere,&
ſola cœleſtia ſemper manſura,feruenter optare.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XXXVII.

¶Expoſitio Tituli.

PORro titulus Pſalmi iſtius eſt:Pſalmus Dauid in rememoratione ſabbati.Sabbatũ requiẽ æternitatis ſignificat,quam peccando amittimus, atq; peccata commiſſa pœnitentialiter recolendo recuperamus. Eſt igitur tituli ſenſus:Pſalmus Dauid,hoc eſt,pſalmus iſte aſcribitur Dauid tanquam autori,& hic in perſona pœnitentis loquenti in rememoratione ſabbati,hoc eſt,pro commemoratione & indulgentia peccatorum,quæ commemoratio aſſumitur deſiderio veniendi ad requiem beatorum,& ad eam finaliter ordinatur. Loquẽs ergo propheta Dauid in perſona cuiuſlibet magni peccatoris,cordialiter pœnitentis,ait.

¶Expoſitio pſalmi literalis.

Domine

DOmine ne in furore tuo arguas me] Versus iste in exordio sexti psalmi diligenter expositus est, ideo lectorē illuc remitto. ¶[Qm̄ sagittæ tuæ infixæ sunt mihi] hoc est, idcirco precor non argui in furore tuo, quoniam sagittæ tuæ, hoc est, vindictæ seu pœnæ q̄s pro peccatis infers, infixæ sunt mihi. i. profunde penetrant me. Quē admodum enim originalis iustitia, erat quoddam retinaculum animæ, quo caro spiritui, sensitiua pars rationi, & ratio deo in omnibus subdita fuit: sic pœnæ pro huius iustitię amissione inflictæ, totum occupant hominem, q̄niam corpus infirmitatibus necessitatiq; mortis subiacet, sensitiua pars animæ inordinatissimis passionibus & cōcupiscentijs vitiosis impletur. Intellectiua quoq; portio animæ ignorantia, instabilitate, & malitia vulneratur. Nā ignorantia est in ratione, instabilitas in memoria, malitia vero in voluntate. Omnia autē hæc mala, sunt sagittæ humano generi inflictæ, propter originale peccatum, & istud est graue iugum
Eccl.4. quod teste scriptura inductum est super omnes filios Adæ, à die natiuitatis eorum, vsq; in diē mortis ipsorum. Sunt autem & aliæ sagittæ, quæ pro actualibus peccatis singulis infliguntur, sicut comminatio dei, timor iudicij, remorsus conscientiæ, dolor de culpis præteritis, aduersitates, diffortunia, suspensio consolationis & gratiæ dei, ac alia multa præsentis vitę flagella, de q
Iob.6. bus S. Iob ait: Sagittæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spm̄ meū, & terrores dn̄i
Eccls 2 militant cōtra me. Et Eccl's: Cuncti dies hominis doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per no
Ibidem ctem mente quiescit. Et denuo: Peccatori, inquit, dedit deus afflictionem & curam superfluam [& confirmasti] o domine [super me manum tuam] hoc est, prædictas sagittas ac pœnas fortiter imprimis mihi, & continuas eas in me vsque ad mortem, vt patet de pœnalitatibus corporis, sicut sunt fames, sitis & cætera ineuitabilia mala. ¶[Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ] hoc est, nō est in corpore meo sanitas, stabilis, integra, & perfecta, propter animaduersionem seu aspectum tuæ iustitiæ, quæ peccata mea cōsiderat atq; prædictis sagittis ea vlciscitur, implens carnem morbis ac alijs pœnis diuersis. Hæc autem tormenta debemus patienter sufferre, quatenus vitia nostra purgentur, quemadmodum in Michea habetur: Iram dn̄i por
Mich.8 tabo, quia peccaui ei, donec iudicet causam meam. Et Iere. ait: Dixi plane hæc infirmitas mea ē
Iere.10 & portabo illam [non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum] hoc est, prædictæ vindictæ diuinæ iustitiæ vsq; ad interiora carnis meæ pertingunt, & eius ossa perturbant atq; affligunt. Nam carnes & ossa morbis & pœnis torquentur, sicq; totum corpus pœnis afficitur, à facie peccatorum meorum. i. propter peccata quæ me concernūt & de q̄bus mihi cōscius sum. Vel sic: Non est sanitas in carne mea. i. ego carnem meam in pœnitentiali labore ita afflixi, à facie iræ tuæ. i. propter considerationem tuæ iustitiæ, quam pensaui mihi terribiliter imminere, quia non est in ea sanitas derelicta, sed abstinentijs, orationibus, disciplinis, seu ictibus atq; vigilijs attenuata, exhaustaq; est: non est pax ossibus meis. i. ossa quoq; corporis mei pelle & carne quasi nudata sunt, propter laborem quē assumpsi, à facie peccatorum meorum. i. ex consideratione offensionum mearum in te. Et merito tam dure afflixi me. ¶[Quoniam iniqtates meę supergressæ sunt caput meum]. i. vitia & concupiscentiæ meæ excæcauerunt, vicerunt & oppresserunt lumen rationis meæ, & captiuus ductus sum in legem peccati, sicut Daniel dicit: Speci
Dan.13 es decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. Quo contra Paulus ait: Noli vinci a malo.
Roma.12 Et iterum: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscētijs eis. Ne
Roman.6 q; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato [& sicut onus graue grauatę sunt super me] hoc ē, per cōsuetudinem malam & negligentiam seu obstinationem, multæ & magnæ factæ sunt iniquitates meæ, & tam grauiter trahunt affectum meum ad inferiora ac vilia appetēda, sicut pondus trahit corpus leue ne ascendat. Peccata ergo nostra à cœlestium nos contemplatione impediunt, rationis iudicium opprimunt, ad alia quoq; vitia suo pōdere nos inclināt
Iere.5 & tandem in inferis animam non pœnitentem demergunt. Propter q̄d Ierem. ait. Peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis. ¶[Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ]. i. reliquię seu sanationes culparum mearum redactæ sunt ad pristinum languorem peccati, quoniam vitia per pœnitentiam mihi indulta reiteraui, & priorem aīę morbū incurri. Putrefactio aūt ad corruptionem disponit, & cogitatio seu consensus ad opus. Dum ergo in peccata præterita iterum consentimus, cicatrices animæ nostræ putrefiunt. Dum vero ad opus procedimus, tūc penitus corrrumpuntur [à facie insipientiæ meæ,]. i. recidiuatio ista peccati contigit mihi ex insipientia mea, videlicet quoniam non pensaui q̄ periculosum, mortiferum, atq; ingratum est ad
Eccl.3 dere malum malo, & iterum vinculis pristinis irretiri, quemadmodum scriptum est in Eccl'o:
Eccl.5 Peccator adijciet ad peccatum. Quo contra in eodem libro scriptum est: Fili, ne adijcias peccatum super peccatum & dicas: Miseratio domini magna est. Nam secundum multitudinē misericordiæ eius, sic & multitudo iræ illius. ¶[Miser factus sum]. i. peccando gratiam perdidi, & oībus spi

bus spūalibus bonis priuatus sum, atq; euangelicas octo beatitudines amisi[& curuatus sum]
A .i. à rectitudine iustitiæ obliquatus sum, & viā veritatis reliqui[vsq; in finē]hoc est, vsq; ad cō-
sensum mortalis peccati, quod est mors animæ & finis spiritualis vitæ præhabitæ. Vel sic: Mi-
ser factus sum, id est, meipsum miserū esse cognoui & humiliaui spiritum meum, qui se in ma-
lis putauit beatum, & curuatus sum vsq; in finem, hoc est, iugo dei supposui humerum meum,
& cœpi portare onus Christi & crucem ipsius vsq; in finem. i. perseueranter. Vel ad hoc quod
deum, qui est omnium vltimus finis, acquiram. Ista curuitas bona est. Nam de ea scriptum est.
Anima quæ incedit curua, dat gloriam tibi domino[tota die contristatus ingrediebar] hoc ē, Baruch.2.
propter peccata mea indesinenter tristabar bona tristitia: de qua ait Apostolus. Quæ secundū 2.Cor.7.
deum est tristitia, pœnitentiam stabilem operatur in salutem. Et Ecclesiastes. Cor sapientum Eccls.7
vbi tristitia, & cor stultorum vbi lętitia. Dolor autem de peccatis in principio debet esse magis
frequens & quasi continuus, sed in processu dum pœnitens ad altiora profecerit, non oportet
vt sit tam frequens atq; continuus, imo tunc debet se talis in actibus diuinæ charitatis & subli
mioribus exercitijs occupare, contemplando bonitatem diuinam & beneficia ac promissa ipsi
us. Vicissim vero & maxime in principio sui actus debet seipsum humiliare, & peccata sua reco
lere, ac per hoc humilime ad deum accedere, ideo ait scriptura. Iustus in principio accusator est Prou.18
7 sui. ¶[Qm̄ lumbi mei impleti sunt illusionibus] hoc est, ego, in cuius lumbis viget motus lu-
xuriæ, carnali voluptate pollutus sum, & delectatiōibus luxuriosis seductus. Dicuntur autem
delectationes & actus luxuriæ illusiones, quoniam intellectum maxime obruūt hominemq;
B omnino decipiunt. Istud autem de gratia dei non conuenit omnibus: non enim competit eis
qui corde & corpore virgines sunt. Sed Dauid qui cum vxore Vriæ tantum peccauit. Salomo 2.Reg.10. 3.Reg.11
ni quoq; de quo legitur. Inclinasti fœmora tua mulieribus, & dedisti maculam in gloriam tuā. Eccle 27
Cui ergo istud non conuenit, non vane glorietur nec intumescat, sed gratias domino agat, &
tanto ardētius quanto donum hoc maius est[& non est sanitas in carne mea]nam vt ait apo-
stolus, qui fornicatur, peccat in corpus suum. ¶[Afflictus sum] pro peccatis meis castiga- 1.Cor.6
8 tione diuina, & pœnitentia salutari[& humiliatus sum nimis]hoc est afflictiones has pro pec-
catis meis illatas humilime toleraui, imo irrationalibus creaturis viliorem me reputaui[rugie
bam à gemitu cordis mei]hoc est, ex magnitudine interioris tristitiæ de peccatis, ī exteriorem
singultum & gemitum magnum prorupi, quemadmodum Iob dicit: Antequàm comedā sus- Iob.3.
piro: & quasi inundantis aquæ, sic rugitus meus. Ex his autem docemur, qualis esse debeat pœ
nitentia vera, videlicet vt cordialissime compungamur atq; totaliter ingemiscamus, flagelle-
9 mur, & humiliemur. ¶[Dñe ante te omne desiderium meum].i. o dñe tu vides cor famuli tui,
& omnem eius affectum cognoscis, & cernis quia nil aliud quæro, nisi te[& gemitus meus à te
non est absconditus].i. tu cōspicis, quod non seculariter tristor, nec propter temporalia gemo,
10 sed quia offendi te. ¶[Cor meū conturbatum est].i. ratio mea vitijs deordinata est, & ve-
ram tranqullitatem amisit. Vel cor meum conturbatum est, conturbatione salubri & bona, vi
delicet ad pœnitentiam, ad fletum, ad timorem futuri iudicij, & ad quandam admirationem
C ingratitudinis meæ, ita vt considerando meipsum displicui mihi, & propter magnitudinem
peruersitatis meæ obstupui[dereliquit me virtus mea] hoc est, naturalis potestas mea fuit mi-
hi insufficiens ad salutem. Vel dereliquit me virtus mea, hoc est, spiritualem profectum, quem
fui adeptus, peccando amisi. Dereliquit me etiam[& lumen oculorum meorum], id est, gratia
habitualis & actualis illuminatio spiritus sancti, recessit à me quando peccaui[& ipsum nō est
mecum]id est, lumem gratię non est in me, quamdiu in peccatis permaneo. Vel sic: Dereliquit
me virtus mea, id est, pro peccatis meis condignam pœnitentiam facere non potui, & lumen
oculorum meorum, id est, grauitatem peccatorum meorum plene comprehendere non valui
propter enormitatem eorum. Quanto enim homo copiosius illuminatur à spiritu sancto, tan
to amplius pōderat, aggrauat, & abhorret scelera propria, ita vt quæ alijs parua & pene nulla
apparent, ipse grauissima reputet, & tali hominini sapit hic psalmus nec alicui alteri, & ipsum
non est mecum .i. adhuc deficio in consideratione malitiæ meæ nec capere possum quàm mi-
ser ac miserabilis factus sum, eo præsertim quod præterita mala reiteraui. Hinc enim scriptū ē
Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas. Præterea, quæ sequuntur, ad perfectionem perti- Ierem.2.
11 nent pœnitentis, & post conuersionem atq; inchoatam pœnitentiam sibi conueniunt. ¶[A-
mici mei & pximi mei]hoc est, qui aliqñ erant fautores mei, qñ videlicet consensi voluntati eo
rum, seculariter conuer sando, & mundi delitias, atq; honores amando[aduersum me appro-
pinquauerunt & steterunt].i. post conuersionem meā aduersati sunt mihi & in malitia perse-
uerauerunt contra me, eo quod vita mea dissimilis sit vitæ eorum, & ea relinquam ac reprobē,
quæ ipsi quærunt & approbant. Et hoc est quod Christus talibus in Euangelio ait: Trademi- Luc 21

Luc 21 ni à parentibus & propinquis & amicis,& morte afficient ex vobis. ¶[Et qui iuxta me erāt] 12
tempore prosperitatis meæ[de longe steterunt]hoc est,mente auersi sunt à me,quando flagel D
lis pœnitentiæ conteror,varijsq; aduersitatibus patienter affligor. Istud in sancto Iob euiden-
Eccle. 6 tissime patet. Vnde & in Ecclesiastico habetur. Si possides amicum, in tentatione posside eum,
& ne facile credas ei teipsum. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanet in
die tribulationis[& vim faciebant]hoc est,violentiam mihi intulerunt [qui quærebant ani-
mam meam] id est, qui conabantur me à deo auertere, & rursus ad mundanam conuersatio-
nem allicere. Vel quia conati sunt vitam meam extinguere,eo quod noluerim eis acquiescere.
¶[Et qui iniquirebant mala]hoc est,qui mundum & ea quæ in mundo sunt,diligunt. Vel, q 13
consilia deceptoria excogitauerunt[mihi locuti sunt vanitates] id est,rationes inanes & per-
suasiones inutiles mihi proposuerunt, quatenus ab arrepta pœnitentiæ semita me reuocarent
& pristinis me vanitatibus implicarent[& dolos tota die meditabantur]id est,adulationibus
comminationibus,& varijs fraudibus nisi sunt fallere animam meam, videlicet vt temporalē
prosperitatem atq; mundanam felicitatem appeteret. Istud autem potest pœnitens & conuer-
sus contra dæmones dicere ab illo loco.& vim faciebant,&c. Nam & ipsi frequenter cum vio
lento quodam impetu tentant nos,& gaudia mundi sub magna apparentia nobis ostendunt
vt ad eorum amorem inclinent nos. Sed iam audiamus quid in tanta persecutione atq; molestia
pœnitens fecit. ¶[Ego autem tanquam surdus non audiebam]id est, consensum nō prębui, 14
vel me audire dissimulaui, vel omnino non audiui,quia auerti aurē meam & abij[& sicut mu-
tus non aperiens os suum]hoc est,nihil respondi, verbis contendere nolui, contumelias patiē-
ter & cum silentio toleraui, vana cōsilia & tentationes diaboli in tantum cōtempsi atq; abhor
rui, vt nec responsione digna ea putarem. Hanc antem sententiam sequens versus clarius pan
dit. ¶[Et factus sum sicut homo non audiens.] id est,tam æquanimiter verba malignātium 15
Proue. 26 passus sum, ac si mihi dicta non essent, quemadmodum surdus verbis irritari non potest quæ
Eccle. 28 non audit[& non habens in ore suo redargutionus] id est,factus sum sicut homo qui arguen-
tem redarguere nescit,qui malidicentem non remaledicit,& stulto secundum suam stultitiam
non respondet. Vnde scriptura hortatur. Sepi aures tuas spinis,& noli audire linguam nequā
& ori tuo facito ostia,& seras auribus tuis. Porro in his duobus versibus tangitur optimum re
medium ad vincendum tentationes spiritus blasphemiæ. Dæmon enī blasphemiæ melius vin
ci non potest,nisi per hoc quod omnino auertit se à consideratione suggestionis quam patitur
non disputans neq; confabulans cum tentatione pestifera, neq; contristans seipsum propter
impugnationem huiusmodi,sed ad alia fructuosa exercitium suum conuertens,& spiritualib.
viris tentationem suam manifeste aperiēs. Hoc enim præsertim debilitat potestatem diaboli.
Quidam vero propter verecundiam malam & inexperientiam talis tentationis, reuelare non
audent quod sustinent,quod valde periculosum consistit. Veruntamen non expedit cuicunq;
indifferenter tentationem talem reuelare,sed erudito atq; experto,qui nouit consolationem p
tinus adhibere. Si ergo tentationem hanc sentis,dic ex corde pdictos versus, & releuamē mox
senties. Dæmon nanq; cum sit superbus,ferre non potest,quod ita contemnitur, & ergo rece-
dit. Nihilominus (vt Cassianus docet) est quædam taciturnitas mala, qua aliqui interdū plus
turbant & concitant fratrem & proximum suum,quam si ei aperte resisterent:talis enim taci-
turnitas, non ex humilitate, sed ex elatione & alterius paruipensione oritur, & per duritiam
cordis nutritur. Dum ergo potes proximum tuum dulci verbo sanare aut pie instruere,noli ta
cere,si vero respondendo magis eum inflammes quam mitiges,tace. Hinc enim scriptum est:
Eccle. 20. Est tacens non habens sensum loquendi,& est tacens,sciens tempus aptum. ¶[Quoniam.] 16
Iohan. 16 inter tot mala[in te]solo domino, qui mutas tristia in læta[speraui]propť te prædicta sustinē
nendo & remedium à te expectando. Salutaris medicina est in malis sperare & non deficere.
Ideo merito spei[tu exaudies me dominus deus meus] Si ergo exaudiri desideras,spera in deo
& quantum speras tātum impetrabis, si tamen instanter & digne petieris, & in nomine Iesu,
id est,ea quæ ad veram beatitudinem pertinent. Beatitudo quippe est finis noster, & ergo per
se appetenda,speranda,implorandaq; est,cætera vero in ordine ad eam, & nec magis nec mi-
nus quam ad beatitudinem adipiscendam proficiunt. Ecce quam fiduciale verbum est hoc,tu
exaudies me domine deus meus. Quid autem exaudiri desiderat,subdit. ¶[Quia dixi]in ora- 17
tione qua allocutus sum te[nequando supergaudeant mihi inimici mei]hoc est, nunquam sup
flue gaudeant de ruina animæ meæ aut de victoria contra me,homines mali seu dæmones,q
meo spirituali profectui inuident. Et hoc est quod scriptura dicit. Domine pater, & dominator
Eccle. 23 vitæ meæ,ne dereliquas me ī cogitatu & cōsilio eorum, & īcidam in cōspectu aduersariorum
meorum & gaudeat inimicus meus,[& dum commouētur pedes mei.],hoc est,dum desideria
mea

A mea & opera, quibus vel ad īfernum vel ad cœlum īcedo, à rectitudine deflectūtur & deuiāt [su
per me magna locuti sunt] hoc est, magnifice iactauerūt se, quia vicerūt me, & ex præsumptio
ne gauisi sunt. Hoc est quod superius dixit. Qui tribulāt me exultabunt si motus fuero. Ideo o Psalm.12.
18 dñe exaudies me. ¶ [Qm̄ ego in flagella paratus sum.] hoc est virgā correptionis tuæ & pœ
nam pro culpa libēter sustineo, imo quicquid aduersitatis mihi contigerit pro culpis meis, vel
pro gratia impetrāda mihi accidere puto propterea omnia libentissime fero [& dolor meus in
conspectu meo semper] hoc est, tristitia quam merito pro peccatis assumere debeo, omni tem
pore conuenienti est in consideratione animæ meę, ita vt penso quantum mihi tristandum est
19 quod deum meum tam dire offendi. Et quod ita sit patet ex eo. ¶ [Quoniā iniquitatem meam
annuntiabo] accusando me coram te, & confessionem faciendo vicario tuo presbytero [& cogi
tabo pro peccato meo] id est, diligenter considerabo vt omnia peccata mea recorder, confitear
veniamq; de eis obtineam. Vnde in libro Iob legitur. Vias meas in conspectu eius arguam, & Iob.13.
ipse erit saluator meus. Et alibi. Qui abscondit scelera sua non dirigetur: qui autem confessus Proue.27.
20 fuerit & reliquerit ea, miam consequetur. ¶ [Inimici autem mei viuunt] non vita gratiæ, sed
naturæ & temporaliter florent [& confirmati sunt sup me] hoc est, fortiores facti sunt me, nec
possum eis naturali potentia præualere, omnes eorum molestias, tentationes & suggestiones
vincendo, sed gratiæ tuæ ope indigeo, sicut Iob inducit. Ecce non est auxilium mihi in me [& Iob.6.
multiplicati sunt qui oderunt me inique] id est, hostes mei visibiles atq; inuisibiles multi sunt,
21 qui ex odio pessimo quærunt peruertere animam meam. ¶ [Qui retribuunt mala pro bonis]
B hoc est, ingrati [detrahebant mihi] male interpretando opera mea & crimina quæ non cōmisi
mihi imponendo, ne alij ædificarentur per pœnitentiam meam & seq̄rentur vestigia mea. Vñ
subiungitur [quoniam sequebar bonitatem] hoc est, ex eo quod recessi à malo & secutus sum
22 opera virtuosa, moti sunt inuidia & detrahebant mihi. ¶ [Ne derelinquas me dñe deus meus]
.i. ne omnino deseras me gratiam subtrahendo [ne discesseris à me] id est, elonges te à me qua
23 si incipiendo me derelinquere gratiam minorando, sed. ¶ [Intende in adiutorium meum],
hoc est, considera, quibus indigeo & illa pie infunde, conserua, & perfice [dñe deus salutis meę]
id est, deus in cuius potestate tota est felicitas mea, & qui es obiectum causaq; totius beatitu
dinis meæ. Deniq; locus iste, qui ad laudem pœnitentis pertinet, de Chisto conuenienter expo
nitur, vt sit sensus: Amici mei & proximi mei, id est, Iudæi, qui videbantur esse amici mei, dicen
tes se diligere deum & expectare filiū eius Christū, q erant proximi mei, quoniā ex semine A
brahæ nati erāt, sicut & ego, aduersum me appropinquauerunt & steterunt, quando videlicet Iohann.8 Iohan.11.
collegerunt cōsilium quomodo occiderent me, & quādo coram Pilato clamabāt: Tolle crucifi
ge eum. Et qui iuxta me erāt, hoc est, qui aliquādo erāt discipuli mei, sed abierūt retrorsum di Matth.26
cētes. Durus est hic sermo, de longe steterūt. i. omnino alienauerūt se à me, imo apostoli quoq; Iohan.19.
qui ante passiōem iuxta me erāt, quasi parati mori mecum, fugerūt à me, & vim faciebant qui Ioha.6.
quærebant animam meam, id est, Iudæi atque ministri Pilati, qui desiderabant occidere me,
manus violētas iniecerunt in me comprehēdēdo, ligando, colaphizando, perforando, & cruci Iohan.18
C figēdo. Et qui inquirebāt mala, hoc est, Iudæi quærentes cōtra me aliquam occasionem, mihi
locuti sunt vanitates, id est, verba adulatoria, dicēdo: Magister scimus, quia verax es, & viam
dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: & dolos tota die meditabantur, cogitando Matth.22
& inquirendo quomodo possent me capere in sermone, & blandiendo ad hoc inducere, vt ma
gis dicerem ipsis placentia quam iustitiæ consona. Ego autem tanquam surdus nō audiebam
Christus vt hō aure corporis non omnia audiuit, quæ dicebantur aduersus eum, multa tamen
præsens audiuit, sed non audisse se asserit vana & mala, quæ sibi dicebant Iudæi, quoniam om
nia patientissime pertulit, & tanquam surdus ad omnia dissimulauit, & sicut mutus non aperi
ens os suum. Christus enim in passiōe, nec Pilato, nec Herodi respondit, ita vt miraretur Pila
tus vehementer & diceret: Mihi non loqueris? Et factus sum sicut homo non audiens. Nam vt Matth.27
Lucas ait. Herodes interrogauit Iesum multis sermonibus. Iesus vero non respondit ei ad vllū Luc.23
verbum: & non habens in ore suo redargutiones, hoc est, in passione ita me habui, sicut qui se
non excusant, nec alios accusant, sed penitus tacent. Propter quod Pilatus dixit. Non audis q̄
ta aduersus te dicant testimonia, nec respondes quicq̄? Hoc est quod de Christo per Isaiā dictū Matth.27 Isaiæ.53
est. Tanquā ouis ad occisionē ducetur, & sicut agnus coram tondente se, sic obmutescet. Et Pet.
de Christo loquens, Cum pateretur (inquit) non comminabatur, cum malediceretur nō male 1.Petri.2
dicebat. Quoniam in te domine, pater, speraui, secundū q hō & aliq̄ modo viator, tu exaudies
quicquid ex deliberata ratione absolute petiero. Quia dixi, in oratiōe, nequando supergaude
ant mihi inimici mei. i. ne Iudæi, qui vsq; ad diem Pentecostes gaudent de occisione mea, qua
si omnino extinctus sim & in inferuo detentus, vltra hoc tempus gaudeant ita de me, sed tunc

 permissionem

per missionẽ paracleti, per prædicationẽ apostolorum, per signa & prodigia magna clarifica nomen meum in conspectu eorum, & demonstra me resuscitatũ, glorificatum, & super cœlorum altitudinem eleuatum, quatenus confundantur & contristentur qui supergaudebant mihi, & dum commouentur pedes mei, hoc est, dum clauis perforantur & cruci affiguntur, sup me magna locuti sunt, improperando, deridendo, ac blasphemãdo, atq; dicendo: Euge euge, quomõ rex Israel coronatur. Qm̃ ego in flagella paratus sum. Christus enim paratissimus fuit ad patiendum omnia quæ de ipso prophetata fuerunt. Propter quod patri dixit: Fiat voluntas tua.
Matth. 26 Isai. 50. Et ipse per Isaiam prophetam testatur. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me: & dolor meus in conspectu meo semper, hoc est, passio quam pro mundo sustinui, incessanter inest memoriæ
Heb. 2. meæ, vt eam patri offeram atq; merito eius hominibus semper succurram. Vnde Apostolus, Debuit, inquit, per omnia fratribus similari, vt misericors fieret. Versum autem seq̃ntẽ Christus non dicit in propria persona, sed in persona membrorum suorum seu corporis mystici, scilicet. Qm̃ iniquitatem meam annunciabo, & c. Inimici autem mei viuunt, hoc est, Iudæi tunc temporaliter viguerunt, & confirmati sunt super me, quantum ad hoc quod me occidere potuerunt: & multiplicati sunt, numero atq; malitia, non virtute & gratia, qui oderunt me iniq;
Johan. 15 Matth. 21 Luc. 23 Iohan. 10 Matth 11 Miche, 6. videlicet Iudæi, qui oderunt & me & patrem meum gratis, dicentes: Hic est hæres, venite occidamus eum. Qui retribuebant mala pro bonis, hoc est, ingrati Iudæi, quibus multa beneficia præstiti docendo, miracula faciendo, detrahebant mihi, dicendo inter se: Seducit turbam. Insanit. Homo vorax, qm̃ sequebar bonitatem, hoc est, qm̃ iuste in omnibus vixi, & vitia eorum nõ ... cui. Vnde Christus dixit ingratis Iudæis per prophetam Micheam: Popule meus quid feci tibi aut quid molestus fui tibi? responde mihi. Ne derelĩquas me dñe deus meus, hoc est, corpus meum non deseras ĩ sepulchro, sed tertio die viuifica illud: ne discesseris à me, hoc est, animam meam in inferno non derelĩquas vltra tertium diem. Intende in adiutorium meum. i. assiste & cooperare mihi vt sanctos omnes de limbo inferni educam, atq; cum eis in cœlos conscendam dñe deus salutis meæ, hoc est, o deus trine & simplex, qui es causa totius salutis meæ creatæ. Ecce quàm affectuosus est psalmus iste, & quàm præclare instruit, qualem esse oporteat veraciter pœnitentem, videlicet vt peccata sua vehementer exaggeret, humiliter referet, omnemq; pœnam pati paratus sit. Qm̃ vero psalmus iste est vnus psalmorum pœnitentialiũ, debemus specialiter laborare, vt eum clare intelligamus (aliqualiter enim obscurus est) & deuote legamus. Quidam enim exponunt eum ad literam de Dauid, quæ expositio minus fructuosa videt, quo
Cassiodo. niam non declarat, qualiter vnusquisque in propria persona eum legere possit. Cassiodorus vero exponit eum in persona Iob.

¶ COMMENTARIVS IN PSAL. XXXVIII.

¶ Expositio tituli.

PRænotatur interea Psalmus iste hoc titulo. In finẽ canticũ Dauid pro Idithũ. Queadmodũ
1. Para. 25 in. 1. libro Para. scribitur, sanctus Dauid instituit cãtores ducentos octoginta octo, vt canerẽt in domo dñi laudes diuinas in vicibus suis. Præfecitq; eis tres principales cãtores, vicꝫ A-
1. Para. 16 saph, Heman & Idithũ. Fecit quoq; Dauid psalmos, q ab his cãtoribus canerent. Hic ergo psalmus erat ab Idithũ, & sibi subiectis cantandus. Idithũ vero interpretat transiliens eos, p quẽ designantur fideles & vere Israelitæ, non litera sed spũ, non carnis propagine, sed fidei firmitate qui derelictis terrenis, ad cœlestia per contẽplationẽ volant. Sensus igitur tituli est: In finẽ canticũ Dauid. i. psalmus iste qui dr̃ canticũ, qm̃ spiritualẽ lætitiã continet, & de æterna beatitudine agit, asscribitur Dauid tanq̃ authori, canticũ inquã dirigens nos in Christũ, q est Alpha & ω,
Apoc. 22 Rom. 7 principiũ & finis, & factũ pro Idithũ. i. conueniens viro perfecto tẽporalia transilienti, qui cũ Apostolo dicere potest. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et iterũ Nostra conuersatio in cœlis est. In persona ergo ecclesiæ, seu hominis virtuosi ardẽti desiderio
Philip. 3. proficere cupientis, loquens propheta ait.

¶ Expositio psalmi literalis.

DIxi.] hoc est constanter proposui & cordi ac ore asserui [custodiã vias meas] hoc est, ab inordinatione & culpa præseruabo cogitationes meas, affectiones, & opera mea, quæ dicuntur viæ, quia per eas tendo ad terminũ quendam, videlicet ad felicitatem cœlestem, vel ad miseriam infernalem [vt non delinquam in lingua mea]. i. ad hunc finem statui custodire vias meas, vt non offendam in verbo, sed in omnibus temperem labia mea. Ecce quàm notabilis sensen tiosus, & instructiuus est versus iste. Tria enim vtilissima tanguntur in eo: Primo tangit propositum bene agendi, dum ait: Dixi. Secundo tangit ad quid bonum propositum tendere debeat, dum subiungit, custodiam vias meas. Tertio

A Tertio tangit in quo perfectionẽ suã quantũ ad exteriora constituat,cũ subdit, vt non delinq̃ in lingua mea. Tu ergo si ad linguæ moderationẽ& ad verã perfectionẽ pertingere cupis,prio firmũ fac tibi propositum in corde tuo feruenter proficiendi, & nunquã à lege diuina receden di,quale erat propositũ sancti Iob,dicentis. Donec deficiã,nõ recedã ab innocentia mea. Et Pe Iob.27 tri,q dixit ad Christũ. Etiã si oportuerit me mori tecũ,nõ te negabo. Sed vide ne in proponen Matth.26 do innitaris proprijs viribus,sed gratiæ misericordissimi creatoris humiliter innitaris, conside rans illud Ieremiæ: Scio domine,qa non est hoĩs via eius,nec viri est vt ambulet & dirigat gres Ieremi.10 sus suos. Illud quoq; Apostoli. Non volentis,neq; currentis,sed miserentis est dei. Secundo sa Roman.9 tage custodire in omnibus vias tuas,sagaciter considerando testimonio scripturarum & exem plo sanctorum quid placeat deo,quid bonum, quid melius, quid optimum. Hinc enim Apo Ephe.5 stolus monet. Videre quõ caute ambuletis. Et iterũ. Cũ timore inquit & tremore vestrã salutẽ Philip.2 operamini. Vnde Salomon asserit. Beatus homo qui sp est pauidus. Hoc modo custodiuit vias Proue.28 suas Iob qui testatur. Verebar omnia opera mea,sciens quod non parceres delinquẽti. Tertio Iob.9. deniq; imple quod perfectum est scilicet,vt non delinquas in lingua tua. In hoc beatitudo mõ q̃dã consistit,iuxta illud Eccl. Beatus hõ qui non est lapsus in verbo ex ore suo. Et Iacobus ait: Eccle.14 Si quis in verbo nõ offendit,hic pfectus est vir. Ad hoc autẽ φ non delinquat hõ in lingua sua Iaco.3. multa sunt obseruãda. Primo ne loquatur illicita, qm̃ teste Apost. Corrũpũt mores bonos col 1.Cor.15 loquia mala. Et ad Timot. Sermo(inquit)vaniloquorũ vt cancer serpit. Secundo obseruare o 1.Timo.2 portet,vt loquamur de bonis ac licitis,sicut ait apost. Tu loquere quę decẽt sanã doctrinã. Pri 1.Tim.5

B mo enim in regimine linguæ oportet à malo recedere,deinde ad bonũ accedere:sed quia bonũ opus bene fieri debet,videlicet cũ circũstantijs debitis,quæ ad actũ virtutis requiruntur,idcir co in loquendo de bonis,primo videndũ cui loquamur, quatenus aptemus & proportionem9 sermonem nostrum,secundũ exigentiam,conditionẽ &qualitatẽ eius cũ quo loquimur,ne for te præsumamus sapientiorẽ docere,seniorẽ increpare,vanũ laudare,inexpertũ consulere,obsti natũ corripere,contẽptorẽ instruere,simplicioribus alta proponere, vel inter insipientes verba Eccle.28 effundere. Hinc enim Eccle. dicit: Adolescens loquere in causa tua vix cũ necesse fuerit. Si bis in Ibidem terrogatus fueris,habeat caput responsum tuũ. Et iterũ. Loqui in medio magnatorũ non præ sumas,& vbi sunt senes non multũ loquaris,& vbi non est auditus,non effundas sermonẽ. Sa lomon quoq;. In auribus insipientũ ne loquaris,ne forte despiciant doctrinã eloquij tui. Secun Proue.23 do pensandum est quando,seu debitum tempus loquendi , quoninam tẽpus est tacendi, & tẽ Eccls.3 pus loquendi. Dũ eñ nulla ex sermone nascitur aut speratur vtilitas,tẽpus est tacendi. Dũ autẽ fructus salubris verisimiliter sperari potest,tẽpus loquẽdi est. Vñ alibi scriptũ est: Hõ sapiens ta Eccle.20 cebit vsq; ad tẽpus. Lasciuus autẽ & imprudẽs non seruabit tẽpus. Tertio pensare debemus v bi loquentũ sit,scilicet nõ in ecclesia , nec in locis prohibitis. Quarto,quantũ videlicet nõ plus q̃ oportet aut expedit. Propter quod Salomon dicit. In multiloquio non deerit peccatũ, qui aũt moderatur labia sua prudentissimus est. Et iterum. Totum spiritum suum profert stultus, sa Proue.10 piens vero differt &reseruat in posterũ. Vnde alibi habetur. Verba prudentium,statera ponde Proue.29 rabuntur. Sit ergo sermo noster sale discretionis ornatus,quemadmodum ait Apostolus. Ser Eccl.21. Coloss.4

C mo vester in gratia semper sale sit conditus,vt sciatis quõ oporteat vos vnicuiq; respondere. Quinto pensare debemus,qualiter sit loquendum,videlicet modeste,mãsuete,suaniter. Vnde Salomon ait. Responsio mollis frangit irã,sermo durus suscitat furorẽ. Et Eccl. Verbũ dulce Prou.15 multiplicat amicos,& mitigat inimicos,&lingua eucharis in bono homine abũdabit. Et ideo Ecclesi.6 apost. monet: Noli verbis contendere,ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionẽ audiẽtiũ. Se 1.Timo.2 xto autẽ & vltimo,atq; præcipue considerare debemus,cur.i.qua intentione loquamur,& ge neralis quidẽ finalis ac summa intentio esse debet honor dei. Aliæ autẽ intentiones secundarię & proximæ multæ & variæ esse possunt, videlicet vt aliũ instruamus, vel ab alio instruamur, vel propter recreationẽ vel similẽ causam,& secundũ modũ finis intenti cõsiderare debemus, an is cũ quo loqui volumus sit talis, quod ex collocutione secũ habenda adipisci possumus fi nẽ intentũ. Si itaq; ista pensemus & obseruemus, tunc non delinquemus in lingua nostra, q̃d nemo naturali virtute valet implere secundũ q̃d à Iacobo dictũ est: Linguã nullus hõ domare Iacobi.3 potest. Sed per gratiã fieri potest,queadmodũ in Prou. legit: Hoĩs est animũ pparare,& dñi gu Proue.16 bernare linguã. Inuocemus igit gratiã. Chri,& dicamus q̃d infra habet. Pone dñe custodiã ori Psal.140 meo & ostiũ circũstantiæ labijs meis. Porro q̃d nũc dixi, Dixi custodiã vias meas,postea clari

2 us dicet,vbi ait Psalmista: Iuraui,& statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. ¶Posui ori meo cu Psal.118 stodiã]ne incaute aut malitiose aliquid loquerer[dũ cõsisteret peccator aduersum me] inten dens me verbis prouocare aut fallere. Non ergo reddamus verbũ malũ pro verbo malo, quẽ Prou.20 admodũ Salomon iubet: Ne dicas,reddam malum pro bono: expecta dñm,& liberabit te.

¶[Obmutui]non ex indignatiōe,sed ex patientia atq; prudentia,vidēs me loq̄ndo nihil ꝓficere[& humiliatus sum] .i.in corde meo cogitaui me dignū esse cōtumeliis, & verbis malis mihi illatis[& silui à bonis]sermonibus,qm̄ qui mihi male loquebantur,excusationē,satisfactionē, seu rationabilē responsionē recipere noluerunt.Propterea melius reputaui oīo tacere, q̄ contēptoribus veritatis sermonē bonū proferre[& dolor meus renouatus est] qm̄ dum pœnas atq; iniurias ab aliis patior,de nouo recolo peccata mea,quibus irā merui, & ita quasi recenter doleo,quod peccaui.Pœnæ enī & aduersitates peccatori inflictæ, reducunt ei ad memoriā mala D

Ierem.30. q̄ fecit.Iuxta illud:Castigo te in iudicio,vt non tibi videaris innoxius.Vel, dolor meus renouatus est .i. sicut ante tristabar de propriis culpis , sic modo contristor de proximoꝝ peccatis ac variis mundi erroribus.Talis autē tristitia ex charitate procedit,&est multū meritoria ac placita deo,quā Ieremias se habuisse insinuat, quū ait:Quis dabit capiti meo aquā, & oculis meis

Ierem.9 fontē lachrymaꝝ,& plorabo die ac nocte interfectos populi mei ? Et si piū est plorare,interfectos corpore,q̄to benignius est plorare interfectos in anima? Deniq; hūc etiā se habuisse dolorē fatetur Apl'us,dū ait:Tristitia mihi magna est,& continuus dolor cordi meo.Optabā enī ego ipse anathema esse à Chro ꝓ fratribus meis Iudæis. Vn̄ & sanctus dei propheta Michæas in

Rom.9

Miche.2 tantū Israeli, cui futuras pœnas p̄dixit cōdoluit,vt diceret:Vtinā nō essem vir habēs spiritū,& mendaciū potius loquerer.Vides ergo q̄ ineffabilit̄ vigeat fraterna sanctoꝝ dilectio,etiam pro

Exodi.32 ingratis & impiis?Hinc nanq; Moses ait ad dn̄m:Aut dimitte populo hanc noxā,aut si non facis,dele me de lib,quē scripsisti.Veruntn̄ ad prælatos p̄cipue pertinet ista cōpassio. ¶[Concaluit cor meū intra me] hoc est,dū ita obmutui,atq; recēti dolore afflictus sum,anīa mea ardenti affectu accensa est , quatenus sibiipsi perfectionē gratiæ acquireret in præsenti,& ad lumen gloriæ citius perduceretur ac proximoꝝ errori succurreret,atq; indigentibus subueniret.Ecce

Philip.4. quam sancta calefactio cordis.Nonne hoc modo concaluit cor Pauli intra se, qui ait: Fratres mei dilectissimi,gaudiū meū & corona mea sic state in dn̄o[& in meditatione mea exardescet ignis]hoc est,ex consideratione bonitatis,beneficioꝝq; dei, & ex consideratione periculoꝝ & vitioꝝ,quibus homines implicantur,inflāmabitur in me amor dei & proximi,quatenus iniurias dei impediā, fratrūq; saluti succurrā, increpando,instruendo,exhortando.Necesse est enī p̄dicatorē &doctorē verbi dei ex charitatis feruore impleri omni constantia & fortitudine mē

Mich.3 tis,quēadmodū Michæas de seipso testatur:Ego,inquiens,repletus sum fortitudine spirit⁹ dn̄i, iudicio & virtute,vt annuntiē Israel peccatū suū.Propter quod dicit & Apost.Prædica verbū, insta oportune,importūe.Argue,obsecra, increpa,in omni patientia.Quod vtiq; ad omnem

2.Tim.4. animaꝝ curā habentē,certū est pertinere. ¶[Loquutus sum in lingua mea].i.in ore meo,vic3

1.Reg.1 secrete orando,quēadmodū.1.lib.Reg.de matre Samuelis inducitur:PorroAnna loquebatur in corde suo,tantūq; labia illius mouebantur,& vox penitus non audiebatur.Quid autē in oratione locutus sit,subiungit[Notū fac mihi dn̄e finē meū]Finis noster consumens,est mors,finis vero consummans,est deus seu vita æterna. Nā deus est finis obiectalis extrinsecus, beatitudo autē seu vita ęterna,ē finis nr̄ itrinsecus.De vnoquoq; igit̄ finiū hoꝝ expōi p̄t,q̄d ait. Notū fac mihi dn̄e finē meū,vt sit sensus,q̄tū ad finē consumentē.Notū fac mihi dn̄e finē meū,id ē, da mihi cōsiderare mortē mihi quotidie appropinquantē, vt meditatio mortis assidua fiat mi

Eccle.7. hi à peccatis abstractio fortis & vigilatio diligens,quēadmodū Ecclesiasticus dicit:In omnibus

Matth.25 operibus tuis memorare nouissima tua,& in æternū non peccabis. Et in Euangelio Christus: Vigilate(inquit)quia nescitis diē neq; horā.Secundo sic.Notū fac mihi dn̄e finē meū,hoc est,te ipsum,vt considerē me creatū propter te & ita inquietū sit cor meū,donec perueniat ad te,ne alteri q̄ tibi inhæreat. Tertio sic.Notū fac mihi dn̄e finē meū,id est, da mihi attendere cœlestē illā beatitudinē,ad quā creasti aninā meā,ne in aliquo bono caduco creato,sed in te solo semper finē sibi constituat anima mea.Ideo nanq; ait Apostolus Pater gloriæ det vobis spiritū sapientiæ,vt sciatis quæ sit spes vocationis eius.i. vt sciatis quæ sit res speranda,ad quā vocauit vos. Res autē speranda est beatitudo æterna,quæ est finis noster. Hanc ergo petimus nobis reuelari,dū dicimus . Notū fac mihi dn̄e finē meū:Notū quoq; fac mihi,[& numeꝝ dieꝝ meoꝝ quis est]Hoc dupliciter intelligi potest.Primo de diebus vitæ præsentis,vt sit sensus:Da mihi actualiter aduertere & diligenter pensare,quā breues & mali ac miseri sunt dies,quibus in hoc mundo victurus sum,quatenus sic præsenti vita contēpta,ad futurā toto corde aspirem,sicut ait A-

1.Cor.7 p'lus:Qui vtuntur hoc mundo, sint tanquā non vtentes.Et iteꝝ:Non habemus hic manentē ci

Heb.4. uitatē,sed futurā inquirimus. Secundo intelligit̄ de diebus futuri seculi,q appellanē dies æternitatis,& est sensus:Da mihi per fidē contēplari durationē illā innumerabiliū dieꝝ longitudinē cōplectentē,vic3 æuū illud quo beati in patria sine fine regnabunt,vt hanc sp desiderē.Hæc duratio beatoꝝ vocatur numerus dierum nostroꝝ,qui est,i.qui non habet successionē corruptionem

A onẽ & terminũ, sed vere est qa stabilr̃ manet. Numerus vero dierꝫ huius vitæ q̃si non est, qm̃ di
es isti non stant, & nihil hẽmus de tpe nisi nũc, q̃d tñ non est tps nec pars tpis, sed suo fluxu cau
sat tps. Vñ ista æui duratio dici p̃t dies multi seu nũerus dierꝫ, qm̃ om̃e tps includit & vna dies
qa realiter non multiplicatur. Idcirco de ea scriptũ est: Erit dies vna, q̃ nota est dño, nõ dies ne
q; nox: & in die illa erit dñs rex super oẽm terrã. Et ad designandũ interminabilem pmanenti Zach. 14.
am huius durationis atq; diei, Isaias ait de ea: Erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato.
Itaq; dñe, notũ fac mihi numerꝫ dierꝫ meorꝫ [vt sciam qd desit mihi] hoc est, quatenus diligen Isaiæ. 66
ter agnoscã q̃tũ mihi desit pfectionis & grãe ad ingrediendũ dies illos æternos. Vel vt ex cõside
ratione breuitatis dierꝫ, qbus in hoc seculo viuã, solicite pensem qd mihi desit de spũali pcessu
ac interiori profectu, ac p hoc tanq̃ modico tpe hic mansurus, festinanter tendam ad patriam
om̃i tpe excluso feruenter tibi deseruiã. Ideo etiam dicit Apostolus: Festinemus ingredi in illam Hebræ. 4
6 requiem. ❡[Ecce mensurabiles] hoc est breues ac facile numerabiles [posuisti dies meos] q
bus secundũ tuã ordinationẽ in hoc mũdo victurus sum. Vnde inferius scriptum est clarius: Di Psal. 89
es annorꝫ nostrorꝫ in ipsis septuaginta anni. Et Iob: Breues dies hominis sunt, numerus mensi Iob. 14
um eius apud te est. Constituisti terminos eius qui p̃teriri non poterũt [& substantia mea tan
quam nihilum ante te], i. ego ipse subsistens, qui aliquid esse videor, compatione tuæ immensę
maiestatis magis sum nihil quã aliquid, qm̃ finiti ad infinitum nulla existit proportio. Propt
q̃d apud Isaiam legit: Ecce gentes quasi stilla situlæ, & quasi momentũ stateræ reputatæ sunt Isaiæ, 40
ei. Oẽs gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilũ & inane reputatæ sunt ei. Hinc
B q̃q; Nabuchodonosor maiestatẽ dei expertus humilr̃ dixit: Ego Nabuchodonosor oculos me Dani. 4
os ad cœlũ leuaui & altissimo bñdixi, & viuentẽ in secula seculorꝫ glorificaui, quia potestas eiꝰ
7 potestas sempiterna, & oẽs habitatores terræ apud ip̃m in nihilum reputantur. ❡[Veruntñ
vniuersa vanitas], i. nõ solum substantia mea est tanquam nihilum apud deũ, sed & oĩa, maxi Eccls. 1
me inferiora & corruptibilia vanitas sunt, i. modica, instabilia, infelicia, & caduca, quemad Roman. 8
modũ Ecclesiastes dicit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Et Apl's: Vanitati (inquit) crea
tura subiecta est [oĩs homo viuens], i. nõ solũ irrationalia, sed etiam oĩs homo viator & pctõr
est vanitas, i. mutabilitati subiectus multisq; miserijs. Vel sic: Verũtamen vniuersa vanitas oĩs
hõ viuẽs, hoc est, tãta est miseria & defectibilitas hoĩm propter mala culpæ, mala pœnæ, & ma
la naturæ quæ in ipsis sunt, q̃ oĩs hõ scd̃m cõem legem dici põt vniuersa vanitas, i. totaliter va
nus ac vanitatibus plenus. Propter q̃d Paulus de apl'is loquens: Nos (inquit) intra nos gemi
mus, q primitias spũs accepimus, reuelationẽ gloriæ filiorꝫ dei expectãtes. ❡[Veruntñ in ima
8 gine ptransit hõ], i. q̃uis hõ sit adeo vanus, vt dici possit vniuersa vanitas, tñ in imagine pertrã
sit, i. in imagine sanctæ trinitatis in aĩa insignitus temporaliter viuit & ad finẽ currit. Vel sic:
In imagine pertransit hõ, hoc est, tã cito vita eius fluit & deficit, sicut imago apparens in specu
lo & vmbra quæ apparet in terra, queẽadmodũ dicit et Iob: Sicut vmbra dies nostri sup terrã. Iob. 8.
Et alibi: Oẽs morimur, & q̃si aqua dilabimur in terrã [sed & frustra cõturbatur], i. vltra hoc q̃ 2. Reg. 14
tã breuis est vita pñs, ip̃e hõ turbat & anxiat vbi nõ deberet anxiari aut turbari, vcz pro tẽpo
ralibus cõgregandis seu pditis, & ita solicitudinibus seculi implicatur, q̃si nunq̃ relicturus esset
9
C hoc seculũ. Ideo seqtur. ❡[Thesaurizat], i. tpales diuitias congregat [& ignorat cui congrega
bit ea] Nam cũ mors incerta sit, nõ p̃t scire an ip̃e diu vtetur diuitijs suis. Et simili mõ ignorat,
an filij sui seu alij, qbus proponit bona sua relinquere, diu eas possidebunt. Hæc ergo thesauri
zatio vana est: Vñ hoc mõ thesaurizanti, & in diuitijs suis delitiari proponenti atq; dicenti il Luc. 12
lud: Anima habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare.
Dixit deus: Stulte, hac nocte repetũt animã tuã à te, quę aũt parasti, cuius erũt? Hinc q̃q; ait alia Baruc. 3
scriptura: Vbi sunt principes gentiũ & q dñant sup bestias t̃ræ, q in auibus cœli ludũt, q argen
tũ thesaurizant & aurꝫ in q̃ cõfidunt hoĩes, & nõ est finis acqsitionis eorꝫ? Exterminati sunt, &
ad inferos descenderũt, & alij in loco eorꝫ surrexerunt. Est tñ alia thesaurizatio bona, de q̃ ait
saluator: Facite vobis sacculos q non veterascũt, thesaurꝫ nõ deficientem in cœlo. De cuius the Luc. 12
saurizationis possessione ac fructu apud Isa. scriptũ est: Diuitiæ salutis sapientia & scĩa, timor Isaiæ. 33
10 dñi ip̃e thesaurus eius. ❡[Et nũc quæ est expectatio mea, nõne dñs?] Ecce hic ostendit exaudi
tam esse p̃cem quã superius fudit ad dñm, dicẽs: Notũ fac mihi dñe finẽ meum, i. finale bonum Matth. 6
q̃d vltimate ac summe appetere debeo. Ait ergo: Et nunc, hoc est, dum alij sibi thesaurizant in
terra, vbi erugo et tinea demolitur, & fures effodiunt & furant, quæ est expectatio mea, i. quæ
est res à me finaliter expectata & summe optata? Et rñdet: Nonne dñs? quasi dicat: Vtiq; ipse
met deus gloriosus et sanctus est quem finaliter expecto, atque ad quem omnia ordino. Deus Luc. 10
enim est omne bonum nostrꝫ, et ipse est oĩa nostra, et vnũ (q̃d est ipse) est necessariũ. Propterea Isaiæ. 33
ab Isaia dr̃: Dñs iudex noster, dñs legifer noster, dñs rex noster ipse saluabit nos [et substantia
mea

mea apud te est.] Substantia interdũ pro diuitijs seu possessiõe accipitur, quẽadmodũ de patr
Luc 15 filij prodigi scribitur:Diuisit illis substantiã. Sanctorũ aũt diuitiæ sunt opa virtuosa.charitas q D
q; & gratia & alia spũs sancti dona. Hæ vero diuitiæ sunt apud deũ, qm̃ placent ei,& remune
rationẽ ab eo recipiunt,iuxta illud Ieremiæ:Quiescat vox tua à ploratu,qa est merces opi tuo.
Ierem. 31 De his ergo diuitijs ait,substantia mea.i.interiores meæ diuitiæ,s.merita & p̃mia apud te est.i.
in bñplacito tuæ memorię. Superius vero dũ dixit,substantia mea,tanq̃ nihilũ ante te,sumpsit
substantiã pro essentia vel pro exterioribus bonis. Posset aũt & nunc pro essentia accipi. Dicun
Iohan.1 tur nanq; esse apud deũ q̃ in deo sunt,sicut de filio dr̃:Verbũ erat apud deũ.i.in deo, scd̃m q̃ fi
Iohan.17. lius loq̃ns ad patrẽ testat:Tu pr̃ in me,& ego in te. Et hoc mõ substantia nostra,imo cũcta crea
ta sunt apud deũ,qm̃ oĩa in ipso sunt. Quod factũ est.i.omne qđ non est deus,videlicet omnis
Ioha.1 creatura in ipso vita erat:Omnia nãq; viuunt deo,& oĩa sunt in eo vitaliter. Propter qđ dicit
Roma.11 Apost. Ex ipso,& p ipsum,&in ipso sunt oĩa. ¶[Ab om̃ibus iniq̃tatibus meis erue me]indul 11
gentiã dando,& gratiã infundendo[opprobriũ insipienti dedisti me].i.ab indoctis, diuina&
æterna non contẽplantibus,me derideri permisisti propter iustitiam,qua tibi soli adhæsi. Deri
detur em̃ iusti simplicitas. Et Salomon dicit:Ambulans recto itinere,& timens deũ,despicitur
Iob.12 ab eo,qui infami graditur via. Vñ alio loco scriptũ est:Ezechiel erit portentũ vestrũ. ¶[Obmu 12
Prou.14
Ezech. 24 tui,&]pro id est[nõ aperui os meũ]cũ sustinerẽ aduersa[qm̃ tu fecisti]hoc est,aduersa mihi in
ferri permisisti, vel præcepisti,vlciscendo culpã meã,per pœnas tẽporales. Sic & nos facere de
bemus dũ improperia toleramus,ascribentes hæc nostris excessibus,& submittentes nos diui
Eccle. 22. no iudicio. Quã enim salubre sit hoc,ostendit in Eccle. vbi sic legit:Quis dabit ori meo custodi
am,& sup labia mea signaculũ certũ,vt nõ cadã ab ipsis,& lingua mea me perdat[amoue à me
plagas tuas]hoc est,rigorẽ vindictæ tuæ,qua me castigas,mitiga,aufer, ignosce, & non secun
dũ exigentiã vitiorũ meorũ facias mihi,nec potestati inimicorum meorum me tradas. Vnde&
2.Cor.2. Paulus ter rogauit dñm vt auferet à se stimulũ carnis, qui vtiq; habuit in eo rationẽ plagæ seu
Dan. 9 pœnæ,non culpæ. Et Daniel orauit:Exaudi dñe,placare dñe,auertatur obsecro ira tua. Et san
Iob.13. ctus Iob ait:Manũ tuã longe fac à me,& formido tua nõ me terreat. Itaq;,dñe amoue à me pla
gas tuas. Quod ideo oro,Nam ¶[A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpatiõibus]hoc
est,à potentia vltionis tuæ,qua me flagellasti,succubui,non potens sufferre increpationes tam
duras,quoniam tentor &crucior supra vires. Non tamen o domine arguo te,qm̃ iuste hæc pa
tior propter peccata mea,ideo subditur[propt iniquitatẽ corripuisti hominẽ]peccatorem. Sed
2.Cor. 10 videt hoc obuiare,q̊d ait Apostolus:Fidelis deus,q non patiet vos tentari supra id q̊d potestis.
Et rñdendũ, q̃ deus non sinit nos tentari supra id quod possumus pati per gratiã,&ergo q ad
Matth.6 gratiã eius non confugiunt,diuinũ inuocando auxiliũ,superantur: qui vero ad ipsum confu
giunt,dicentes. Et ne nos inducas in tentationẽ,non vincuntur. Dũ ergo afflicto atq; tentato
apparet,q̃ vltra vires tentetur,ac succumbere debeat,si tunc clamat ad dñm,dicens: Amoue
à me plagas tuas,tunc dñs adiuuat eum,nec sinit eum vltra vires affligi,quia inspirat ei affectũ
Rom.8 orandi. Quid enim oremus sicut oportet, nescimus:sed ipse spiritus postulat pro nobis .i. po
stulantes nos facit. Hæc vero inspirato spiritus sancti est primum adiutorium dei,ad quod seq
tur aliud adiutorium,quod est effectus seu meritum orationis. Deniq; constat ex his, q̃ inter
dũ orare potest hõ deuotus pro mitigatione vel ablatione aduersitatũ & afflictionũ,quas pati
tur,siue sint naturales,siue ex dispositione diuina, & in hoc quilibet agat secundũ q̃ se posse fer
2.Cor. 12 re cognoscit. Imperfecti enim tantũ ferre non valent,quantum perfecti,quibus cum Paulo di
citur:Virtus in infirmitate perficitur[Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius] Aranea
est animal rapax & nocens,de facile tamen lædi occidiq; potest. Est igitur sensus,sicut aranea
facile infirmat & læditur,sic per flagella tuæ iustitiæ tabescere fecisti,hoc est, humiliasti & affli
Iob.16 xisti ac deiecisti animã hominis seu hominẽ ipsum. Vnde & sanctus Iob flagella expertus,atq;
eorũ rigore oppressus ait:Ego quondã ille opulentus repente contritus sum. Et Ieremias taliter
Ierem.46 tabefactus clamat. Vę mihi misero,quia dominus addidit dolorẽ dolori meo, laboraui in ge
mitu meo,& requiẽ non inueni. Ideoq; iterũ clamauit:O mucro dñi,vsq;quo nõ q̃escis?[Verũ
Iere.47 tamen vane conturbat omnis hõ].i.q̃uis tanta sit instabilitas ac miseria vitæ præsentis (vt di
ctũ est)adhuc oĩs hõ.i.pene oẽs:vel,oẽs.i.aliqui de omni conditione seu genere hoĩm, cõturbat
Isaiæ,1 solicitudine tẽporaliũ&curis seculi,vane.i.supflue. Secũdũ hũc sensum apud Isa.habet:Oẽs di
ligũt munera,sequunt retributiões. Et alibi:A minori vsq; ad maiorẽ,oẽs auaritiæ studẽt. Sed
Ierem.6 ne ego tã vane cõturber. ¶[Exaudi orationẽ meã dñe]qua veniã q̃ro[& deprecationẽ meã,]
qua gratiã peto[auribus pcipe lachrymas meas].i.clementer ac diligenter aduerte affectum a
nimæ meæ,ex quo lachrymæ profluunt:sed & ipsas lachrymas respice propter fontẽ, ex q̊ ma
nant,qm̃ lachrymæ sunt signa affectus,& vim oratiõis participant, etiã si nec desideriũ cordis

nec

A nec oratio oris directe & immediate ad dñm dirigantur, sed loquatur homo cum seipso,& in
tra se lugeat ex remorsu conscientiæ vel ex desiderio patriæ,sicut scriptum est:Loquar in tribu
latione spũs mei,confabulabor cum amaritudine aĩæ meæ. ¶[Ne sileas].i,ne ab affectu ora Iob.7. Psalm.34
tionis quiescas,ne à pia inspiratione ab interna rñsione taceas,sed dic aĩæ meæ,Salus tua ego
sum [qm̃ aduena ego sum apud te] hoc est,viator & de exilio ad patriã veniens.Alia litera ha-
bet,qm̃ incola ego sum .i. de potestate inimici translatus in regnũ Christi,& de statu damna-
tionis positus in statu salutis:sicq; factus sum ecclesiæ incola, qui aliqñ eram diaboli verna & Col. 1
seruus pc̃ti.Vnde & apost.ait:Gratias agimus deo & patri,q nos transtulit in regnum filij dile
ctionis suæ [& peregrinus sicut oẽs patres mei] hoc est, sicut oẽs sancti defuncti erant in hoc
mundo peregrini non habentes hic locũ manentẽ,aut patriã finaliter concupitã: sic & ego pe-
grinus sum coram te,qm̃ aliam vitã & patriã credo,spero,imo & quæro.Propterea ait Apost. Heb, 10.11
Expectabat Abrahã fundamenta hñtem ciuitatem,cuius artifex & conditor deus.Et de oibus
antiqs sanctis loquẽs idẽ apost.Iuxta fidem (inquit)defuncti sunt hi oẽs,nõ acceptis repromis Ibidem
sionibus,sed à longe eas aspicientes,& salutantes & cõfitentes,qa peregrini & hospites sunt su
per terrã.Qui eñ hæc dicunt,significant se patriã inquirere.Hinc quoq; sanctiss. patriarcha Ia
cob interrogatus à Pharaone.Quot sunt dies vitæ tuæ?Respondit:Dies peregrinationis vitæ Gene. 47.
meæ sup terrã. 130. annoꝝ sunt parui & mali:& non puenerunt vsq; ad dies patꝝ meoꝝ,qui-
bus peregrinati sunt sup terram.Ecce qũo oẽs sancti antiqui se peregrinos agnouerunt,& nos
ergo hunc mũdum,& oĩa quæ ad eum pertinent cõtemnamus,& ad patriã illam cœlestẽ,sicut
B prudentes peregrini properemus,omni ornatu mundi & gaudio abiecto.Veruntamen obuia
re videt p̃dictis,q̃d ait apost.Iam non estis hospites & aduenæ,sed estis ciues sanctoꝝ.Et rñden Ephe. 2
dum,q̃d apost.dicit hoc ad distinguendum fideles ab infidelibus,qui omnino extranei sunt à
deo.Dicitur ergo aliquis aduena & peregrinus seu hospes dupl'r.Primo quia inhabitat p spem
& fidem,nondũ p rem & spẽm,& hoc modo omnes viatores sunt peregrini & aduenæ,secun-
dum illud Apostoli:Dum sumus in hoc corpe,pegrinamur à dño. Per fidem eñ ambulamus, 2.Cor.5
non per speciem.Secundo dr̃ aliquis peregrinus & aduena,quasi non pertinens ad locũ in quo
est,& ad quem merito tenderet.Sicq; infideles & mali,quoꝝ conuersatio non est in cœlis,sunt
7 peregrini. ¶[Remitte mihi] o dñe om̃e peccatum & debitam pœnam [vt refrigerer] .i.qua
tenus in misericordia tua respirem,& anxietatem consciæ temperem,ac dolorẽ in me renoua-
tum,p consolationem spũs. depellam [priusquam abeã] .i. anteq̃ moriar, [& amplius nõ ero]
.i.post mortẽ in statu pmerendi non remanebo,nec ad statũ huius mũdi redibo. Si habes ergo
o hõ aliquem singularẽ amicũ periculose conuersantẽ,ante mortẽ ora pro eo,imo om̃ibus qui
bus speciali iure astringeris,subueni q̃tum vales,priusquam abeat.Potes eñ ante mortem gra
tiam ei impetrare,non aũt post mortẽ.Idcirco quanto maius est animã eripere de pœnis infer
ni,q̃ de pœnis purgatorij,tanto quodãmodo maius est peccatori in hac vita gratiam cõuersio
nis acqrere,q̃ defuncto in purgatorio existenti veniã remissionis procurare. Ecce q̃ admiran-
da atq; præclara est virtus psalmi istius. Studeamus igitur documẽta eius implere, transitoria
C transilire,cœlestia ardenter appetere,& psalmum ip̃m cum om̃i deuotione decantare.

COMMENTARIVS IN PSAL. XXXIX

¶Expositio tituli

HVius deniq; psalmi iste est titulus. In finem psalmus Dauid.i.Psalmus iste q est psalmus
Dauid sicut authoris,dirigit nos in finem.i. in Chr̃m, de quo psalmus iste ad lr̃am loqui
tur,qa apost.ad Heb.magnam ptem huius psalmi allegat de Christo p̃dictam,& in Chr̃o im- Hebræ.10
pletã,sicut patebit.Doctores ergo catholici exponunt hũc psal.de toto Chr̃o,s.de capite & mẽ-
bris,ita vt q̃dam cõueniant Chr̃o,q̃dã ecclesiæ. Veruntñ satagendũ est, vt q̃tũ fieri p̃t,totus hic
psal.exponatur de Chr̃o,& totus de ecclesia.Chr̃s ergo vt homo ad ædificationẽ ecclesiæ ait:

¶Expositio Psalmi iuxta sensum literalem

1 EXpectans expectaui dñm].i.sperans speraui in dño deo vero & viuo. Cum eñ spes
diffiniatur, ꝙ sit certa expectatio futuræ beatitudinis,constat ꝙ idẽ sit dñm expecta
re & in ipso sperare.Qũo vero cõueniat Chr̃o spes,sæpe oñsum est. Chr̃s itaq; expe-
ctauit dñm dum pateret,dum pẽdebat in ligno,dum orauit,q̃tenus à mortuis suscita
ret & in corpe glorificaret.Propter q̃d ait: Nunc aĩa mea turbata est.Et qd dicam? Iohan. 12.
Pater saluifica me ex hac hora [& intendit mihi] .i. respexit & diligenter aduertit desiderium
2 spei meæ & expectationẽ meã longanimem. ¶[Et exaudiuit p̃ces meas] Nã qcqd Chr̃s abso
lute & deliberata rõne orauit,obtinuit [& eduxit me de lacu miseriæ] .i. de limbo inferni edu-
xit animam meam.Vel,de lacu miseriæ .i. de valle lachrymarum seu mundo hoc miserijs ple
no, eduxit me in die resurrectionis & ascensionis [& de luto fecis] hoc est, de sepulchro eduxit

corpus

corpus meũ,& à putrefactione illud eripuit,ne corruptionem videret. ❡[Et statuit supra pe
tram pedes meos].i.supra omĩpotentem ac diuinã suam virtutẽ collocauit me ab omni aduer D
sitate me defendendo,& impassibilitatem corpi meo in resurrectione pstando,meq; immobili
ter in seipo firmando [& direxit gressus meos].i.oẽs opationes meas ordinauit,& aniam meã
de corpe exeuntẽ, de limbo redeuntẽ,ad cœlos ascendentẽ direxit recto itinere. ❡[Et immisit 4
Iohan. 20 in os meũ canticũ nouũ] Chrs eñ euangelicã legem edocuit, nouũ testamentũ fundauit, post
Ibidem resurrectionẽ suã inaudita atq; recentia gaudia intra se habuit & aliįs intimauit, sicut cum di
Luc.24 xit: Ascendo ad patrẽ meũ & patrẽ vrm. Et: Quorũ remiseritis pctã,remittunt eis. Et: Ego mit
tam pmissum patris mei in vos [carmen deo nro].i.canticum nouũ q̃d dñs misit in os meũ,est
carmen.i.laus deo nro.i.ad honorẽ ac gloriã dei. Vnde Chrs dixit: Si ego glorifico meipm,glo
Iohan. 8 ria mea nihil est. Chrs eñ vt hõ,oĩa sua ad dei honorẽ finalr retulit. ❡[Videbũt multi].i.oẽs ad
fidem cõuersi,oculo fidei cernẽt mysteriũ meæ incarnationis, passiõis & resurrectiõis [& time
Proue. 29 bunt] me ne mihi ingrati sint & cõdemnent à me,timebũt nõ hoĩem,qm̃ scriptũ est: Qui timet
Matth 10 hoĩem,cito corruet,sed eũ q potestatem habet & corpus & aĩam pdere in gehennã ignis [& spe
Rom.8 rabunt in dño] deo pre æterno,q proprio filio nõ pepercit,sed pro oĩbus tradidit illũ. Hoc cre
dendo fideles sperant in dño. Si eñ cõsideremus q̃, q̃lia & q̃ta deus pr filiũ suũ dilectũ p nobis
assumere,opari ac pati voluit,desperare nõ possumus sed certissime cõfidemus,qm̃ ipsi cura est
1. Petr.5 de nobis,nec vult perire peccatorẽ, sed magis vt cõuertatur & viuat, quemadmodũ scriptura
Ezech. 18 testatur: Non vult deus perire animam sed retractat, cogitãs ne penitus pereat q abiectus est.
2.Reg. 14 Sperabunt ergo in dño,& hoc valde salubre est, Qm̃ ❡[Beatus vir,cuius est nomẽ dñi spes e
ius] hoc est,felix est hõ cui ipse dñs est obiectũ & causa spei,ita vt in dño,nõ in rebus vanis con
fidit,nec aliud finaliter sperat nisi dñm [& nõ respexit in vanitates].i. rebus caducis,transito
riįs atq; carnalibus nõ intendit neq; inhæsit [& insanias falsas].i.fallaces doctrinas, irrationa
biles motus,falsos deos non est secutus neq; intuitus,sed totũ suũ affectũ in deo finaliter fixit,
& in ipso oĩa bona inuenit,habet ac possidet,sciens verũ esse q̃d veritas asserit,vnũ est necessari
Luc. 10 um,ppendens quoq; q̃d per Ieremiã dñs ait puersis Iudæis: Quid iniq̃tatis inuenerunt in me pa
Ierem.2. tres vestri,quia dereliquerunt me,& abierunt post vanitates & vani facti sunt? Deinde Chrs
vt homo ait: ❡[Multa fecisti tu dñe deus meus mirabilia tua] in me & per me. Deus eñ p Chri
stum hoĩem oĩa miracula fecit,& in ipso mirabilia maxima egit, coniungẽdo naturam huma
nam psonæ verbi, ipamq; animã Christi beatifica fruitione felicitans à primo suæ creationis
instanti,& alia multa supnaturalia in ipso egit. Natura autẽ Christi humana erat diuinitatis
sibi vnitæ instrumentũ coniunctũ,animatũ, ac proprium. Actio vero instrumenti magis est
ascribenda principali agenti q̃ instrumento,idcirco Christus vt hõ deo attribuit mirabilia,quę
ipse diuina virtute effecit. Vnde Dionysius operationem Christi appellat theandricham.i. dei
Iohan. 14 virilem. Propter q̃d Chrs ait: Pater in me manens,ipse facit opa. Et item: Non põt filius à se q̃c
Iohan. 5 q̃ facere,nisi q̃d viderit patrẽ facientẽ. Pater eñ diligit filiũ,& oĩa demonstrat ei quæ ipse facit,
[& cogitationibus tuis nõ est q similis sit tibi] hoc est,nulla mens creata compari potest in pro
funditate cogitationũ,in præscientia futurorũ,in immensitate sapientię,aut in plenitudine mi
sericordiæ mẽti diuinæ. Quæ aũt sunt cogitationes dei, q̃bus assimilari nullus põt,nisi imper
scrutabilis altitudo diuini consiliį, quo deus in seipso inuenit modũ saluandi genus humanũ,
Zach.8 ita vt nec derogaretur iustitiæ,satisq; fieret misericordiæ? De his eñ cogitationibus p Zachari
Isai.55. am dñs dicit: Ego cogito cogitationes pacis,& nõ afflictiõis. Et alio in loco: Non eñ cogitatio
Sap.9 nes meæ,cogitationes vestræ dicit dñs: Quia sicut exaltant cœli à terra,sic exaltatæ sunt cogita
tiones meæ à cogitationibus vestris. Et Sapiens: Quis hominũ poterit scire dei cõsilium,aut q̃s
poterit cogitare q̃d velit deus? Porro quæ sequunt,de Christo ab omĩbus exponuntur.

❡[Annuntiaui & locutus sum] Christus eñ primo per patriarchas & prophetas,deinde per
Isaiæ.2 seipsum docuit homines mirabilia dei, & per seipsum atq; aplos vniuerso mundo proposuit
Acto.1 euangelicã legẽ. Vnde post resurrectionem Christus dixit apost. Eritis mihi testes in omni Iu
dæa & Samaria,& vsq; ad fines terræ. Quod ergo nunc Christus ait: Annuntiaui & loquutus
sum,hoc de ipso Isaias prædixit: Docebit (inquiens) nos de viįs suis,& ambulabimus in semi
tis eius [multiplicati sunt super numerũ] qui per annuntiationem seu prædicationem mei ac
2.Tim.3. ministrorũ meorũ ad fidem cõuersi sunt. Quamuis enim non sit omnium fides, & pauci dican
Matth.21 tur electi compatione vocatorũ,absolute tamen loquendo valde multi sunt electi, sicut inferi
Psal.138 us legit: Dinumerabo eos,& sup arenam multiplicabuntur. Et legitur in Apocalypsi de electis:
Apoc.7 Vidi turbam magnam,quam dinumerare nemo poterat. ❡[Sacrificium et oblationem no
luisti.] Hic Christus ostendit veteris legis & sacrificiorum eius cessationem,et nouæ legis ac sa
crificiį eius institutionem,promulgationem, ac perpetuationem. Sacrificia enim veteris legis
ad tem

A ad tempus bona & licita erant, sed qm̃ figuratiua erant Christi,& immolatiõis eius in cruce quemadmodum de agno paschali præcipue patet,idcirco veritate exhibita.i.Christo per apostolos hoĩbus nuntiato cessare debebant. Volens itaq; Christus significare insufficientiã sacrificiorũ legalium et necessitatem immolationis suæ,ait: Sacrificium et oblationem veteris testamenti noluisti,quia in se gratiã non cõtinebant,nec peccata auferre valebãt, neq; p se accepta & meritoria erant,sed ex offerentiũ deuotione dũtaxat. Quamuis ergo deus sacrificia legalia ad tempus placita habuit,finaliter tamen & perpetuo sibi non placuerunt,qm̃ Christo veniente & agnito cessare cœperunt. Hanc aũt scripturam allegat Apost. de Christo ad Hebræos,dicens: Impossibile est sanguine hircorũ & vitulorũ auferri peccata. Ideo ingrediens mundũ vnigenitus scilicet dei per carnem assumptam,dicit: Hostiam & oblatiõem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Et magnam verborũ sequentiũ partem inducit Apostolus in Christo impletam, quamuis in verbis sit quædam diuersitas: quoniam Christus atq; apostoli interdũ magis allegant sensum prophetarũ, q̃ verba. Porro secundum hunc sensum intelligenda sunt verba prophetarũ quæ videntur passim reprobare sacrificia veteris legis,sicut est illud: Holocausta arietum & adipem pinguium nolui. Et rursus: Qui immolat bouem quasi qui interficiat virum. Qui mactat pecus quasi qui excerebret canem. Et alibi: Nũquid offeram domino holocaustomata? nunquid placari potest deus in millibus arietum,aut in multis millibus hircorum pinguium? Propter quod apud Ieremiam legimus: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? Ait itaq; Christus vt homo ad deum patrem,vel ad totam superbeatissimam trinitatem. Sacrificium quod fiebat de brutis & auibus,& oblationem quæ fiebat de rebus inanimatis, noluisti,hoc est per se accepta non habuisti,nec auferre peccata poterant mundi [aures autem perfecisti mihi] hoc est, aures obedientes dedisti mihi,qm̃ factus sum obediens vsq; ad mortem. Et in idem redit quod ait Apostolus. Corpus aũt aptasti mihi.i.corpus aptũ passioni,& his quæ necessaria erant redemptioni generis humani,mihi donasti. ¶[Holocaustum] hoc est, sacrificium quod totũ cõburebatur quasi omnino incensum,qa offerebatur deo ad reuerentiam suæ maiestatis ac bonitatis [& pro peccato].i.hostiam pro delicti culpa oblatam, quæ media comburebatur & media à sacerdotibus comedebatur [non postulasti] tanq̃ sufficientia ac perpetuo duratura: ad tempus tamen deus p̃cepit sibi talia immolari. Quocirca sciendũ, q̃ vna ratio sacrificiorũ legalium fuit,quatenus Iudæi per sacrificia talia deo exhibita,retraherẽtur à sacrificijs idolorum: & ideo deus non dedit præcepta sacrificiorũ,nisi postq̃ ad idololatriam declinauerunt. Vnde apd̃ Ieremiam dñs ait: Non sum locutus patribus vestris,nec p̃cepi eis de verbo holocaustomatum in die qua eieci eos de terra Aegypti. Et alibi: Nũquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto annis quadraginta domus Israel? [tunc dixi,Ecce venio].i. postquam cognoui sacrificia legis non esse accepta,nec posse delere mundi peccata, tũc ego filius dei incarnatus dixi deo patri: Ecce venio ad passiõem & immolationẽ meipsius in cruce,quemadmodũ ait apost. Ambulate in dilectione,sicut & Christus dilexit nos,& tradidit semetipsum pro nobis,oblatiõem & hostiam deo in odorem suauitatis. ¶[In capite libri scriptum est de me] Hoc tripliciter exponitur. Primo sic: In capite libri.i. in primo psalmo, qui est caput huius libri, scriptum est de me [vt facerem voluntatem tuam] hoc est,vt tibi obediam. Illic enim scriptum est: In lege dñi voluntas eius: & secundũ hoc primus psalmus ad literam exponendus esset de Chrõ. Cum aũt Dauid hunc psal. cõscripsit,primus psal. nõdũ editus fuit,qm̃ Esdras credit eũ fecisse,oportet ergo scd̃m hanc expõnem asserere, q̃ Dauid in spũ p̃uidit hũc psal. ab alio cõponendũ, & huic libro p modũ plogi p̃ponendũ. Secũdo exponitur sic: In capite libri.i.in exordio Geñ. scriptũ est de me. Ibi em̃ habet: In principio.i.in verbo,creauit deus cœlũ & terrã, oĩa nanq; p ip̃m creata sunt. Et vt apost. ait: In ip̃o cõdita sunt vniuersa in cœlo & in terra. Tertio sic. In capite libri.i. in supremo libri diuinæ p̃destinationis,scriptũ est de me. In diuina em̃ p̃destinatione continet quicqd ad salutẽ ptinet electorũ,& q̃to aliqd magis ptinet ad hanc salutem, tanto principalius scriptũ dr̃ in p̃destinatione diuina. Qm̃ ergo mysteriũ incarnationis,passionisq; Christi p̃cipue ptinet ad liberationem humanam,idcirco scriptum dr̃ in capite libri.i.in principali apice eius, vt facerẽ voluntatẽ tuã,hoc est,p̃ceptum tuum,quod est signum tuæ increatę voluntatis quam nemo facere põt. Hinc em̃ Christus ait: Sicut mandatũ dedit mihi pr̃,sic facio. Et alibi: Descendi(inquit) de cœlo,non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me [deus meus volui] sicut tu vis [& legem tuã in medio cordis mei] hoc est, euangelicam legem in intimo cordis mei secreto retinui,sicut superius dictum est: In lege eius meditabitur die ac nocte. ¶[Annuntiaui iustitiam tuam] hoc est,præcepta atq; consilia nouæ legis, in quibus consistit plenitudo iustitiæ [in ecclesia magna] id est, in templo quod erat in Ierusalem, in quo frequenter

Marginal notes: Heb,10. — Isaiæ. — Isai.66. — Ierem.11 — B — Philip.2. — Hebr.10 — 10 — Leuit.4.7 — Ierem.7 — Ephe.5 — 11 — C — Coloss.1 — Ioha.14.6 — 12

Mala,3. quenter p̄dicauit,quemadmodū Malachias testat: Statim veniet ad templum suum dominator,quē vos quæritis. Vel,in ecclesia magna.i.in populo Christiano,quem per meipsum & meos discipulos erudiui [ecce labia mea non prohibebo] nec prohiberi permittam,quin veritatē
Iohan.18. annuntiem.Hoc est,quod Chrs asseruit:Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati [dn̄e] pr̄[tu scisti] hoc est,ab æterno me sic factur̄ præcognouisti. ¶Iustitiā tuā non abscondi in corde meo] Sed sicut p̄dictum est annuntiaui eā in ecclesia magna [veritatem tuā] hoc est,adimpletionem seu verificatiōem scripturar̄ veteris testa
Iohan.1. menti in me [& salutare tuū].i.salutem & grām quā confers per me credentibus in me dixi cum
Zacha.9 ctis audire volentibus. Vn̄ in Euang.legitur:Grā & veritas p Iesum Chrm̄ facta est. Et Zacharias ait:Loq̄tur pacem gentibus. ¶Non abscondi mīam tuam] quā per me conferre dignatus es toti mundo [& veritatē tuā] hoc est, iudicior̄ tuor̄ æquitatem qua noluisti pc̄tā mundi inulta manere [à consilio multo] .i.ab ecclesia magna, sed om̄ibus publice annuntiaui mīam pr̄is qua per me mundum voluit redimere:& iustitiam eius, qua in tm̄ abhorret pc̄m̄ vt mihi
Rom.8 filio suo dilecto non parceret,sed pro om̄ibus morti me traderet. Vel sic: Non abscondi miam tuā & veritatē tuam à consilio multo,hoc est,ab Anna, Caipha,cæterisq; scribis ac pharisæis, magistratibus ac sacerdotibus,qui summo mane in die Parasceues interrogauerunt me,dicen
Matth.26 tes:Si tu es Christus,dic nobis. Illis em̄ confessus sum me esse Christum & iudicem seculi, eisq;
Luc.22 cernētibus ventur̄ in nubibus cœli, vt iudicem mundū. Vnde apud Iohannē legitur Christum r̄ndisse Annæ:Ego sp̄ docui in tēplo & synagogis,vbi oēs Iudæi cōueniunt, & in occulto locu
Iohan. 18 tus sum nihil. Veruntn̄ his q̄ nūc de Chrō dicta sunt repugnare videtur, quod apud Isaiam de
Isaiæ.42 ipso inducitur.Non clamabit nec audiet foris vox eius. Q̄o ergo publice annuntiauit iustitiā dei?Et r̄ndendum,q̄ Propheta non intendit manifestam p̄dicationem à Christo auferre:nam
Ibidem paulo an̄ p̄misit:Iudiciū gētibus proferet,sed inordinatū clamorē, & ideo subdit: Non erit tristis nec turbulētus. ¶Tu aūt dn̄e ne longe facias miseratiōes tuas] hoc est, mīæ tuæ effectus [à me] sed statim tertia die resuscita atq; glorifica me [misericordia tua & veritas tua].i.tu ipse q̄ es misericors & verus,imo mīa sempiterna & veritas increata [semp susceperūt me] hoc est, p̄ces meas semp exaudierunt. In om̄i em̄ opere dei conueniunt & miscentur mīa & veritas, sicut superius dictū est: Vniuersæ viæ dn̄i mīa & veritas. Ideo autē oro, ne longe facias miserationes tuas à me. ¶Qm̄ circūdederunt me mala, quor̄ non est numerus] hoc est, innumerabi
Psalm.24 les pœnæ animæ & corporis, maxime tempore passionis, qn̄ à planta pedis vsq; ad verticē capitis non remansit in me sanitas,& singulę vires animæ proprijs cruciabantur doloribus[com
Isaiæ,1 prehenderunt me iniquitates meæ]i.peccata corporis mei mystici puta ecclesiæ quæ ego accepi super me,me cōprehendi fecerunt, & vinculis tormentor̄ ligari, quēadmodū per Isa.dn̄s ait
Isaiæ.53 de me:Propter scelus populi mei percussi eū[& non potui vt viderē]pœnas mihi instantes.i.p modū non præuidentis seu nescientis me habui, quia non fugi sicut in expositione psalmi.39. patuit, vbi scriptū est:Congregata sunt super me flagella, & ignoraui, plenius explanatū est. ¶Multiplicati sunt super capillos capitis mei.] Iudæi & Gentiles in die Parasceues contra me insurgentes. Modus loquendi est hyperbolicus ad designandū multitudinē aduersarior̄ Chri [& cor meū dereliquit me.] .i. cor ipsum corporale quod est primū viuens & vltimū moriens in passione amisit naturalē vigorē, & ab anima mea est separatū. ¶Cōplaceat tibi dn̄e vt eruas me] de manibus Iudæor̄, & de limbo inferni educas animā meā, ac de sepulchro corpus meum, sicq; anima corpori reunita ab omni passibilitate eripias me[dn̄e ad adiuuandū me respice] hoc est, humanitati meæ assumptæ per diuinā tuā virtutē & gratiā in omnibus cooperare quatenus opera diaboli destruam sanctosq; de limbo educam, & cum illis in cœlos ascendam.

¶Confundant & reuereant simul,] Hic versus cum duobus seq̄ntibus in psalmo tricesimo quarto, quasi sub eadē forma verbor̄ habet, & ibi prolixe ac diligenter ostensum est, quomo tales locutiones tripliciter exponi p̄nt, idcirco propter tædium vitandū ad expōnem psalmi illius lectorem remitto. ¶Exultent & lætent sup te oēs quærentes te,] hoc est, corde & corpe gaudeant in te, nō in rebus illicitis oēs q̄ te p̄ fidem reqrunt, & tibi p̄ charitatē adhærent, & in te syncere confidūt [et dicant semp magnificet dn̄s].i.semp magnificent, & ab alijs magnificari desiderent dn̄m [q̄ diligunt salutare tuū] hoc est, vitā æternā quæ est beatitudo et salus mentis creatæ. Vel me Chrm̄ filiū tuū: q̄ sum salutare tuū.i.saluator, p̄ quē et in quo saluare digna
Luc.8 tus es genus humanū. ¶Ego aūt mendicus sum] Nam Euāgelista testante: Susanna et aliæ quædā mulieres à Christo sanatæ et ip̄m sequentes de facultatibus suis ministrabant ei[et pauper] Christus em̄ adeo paup fuit, vt diceret:Filius hoīs non habet, vbi caput suum reclinet. Vn̄
Lucæ.9. Ieremias vehemēter admirans Chrm̄ in tanta pauptate ventur̄, sic eum alloq̄tur:Quare quasi
Ierem.14 colonus vēturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendū? Quare venturus es velut vir

A vir vagus[dñs solicitus est mei] deus singularissimam prouidẽtiam habuit de Christo secũdũ
24 quod homo est. Vnde ipse in Euan. ait: Et nõ sum solus, sed ego & q misit me pater. ¶[Adiutor Ioha. 8.16
me⁹]. i. cooperator humanitatis meæ[& protector meus], i. defensor eiusdẽ à malis[tu es] dñe
deus. In bonis enim semper cooperabatur virtus diuina Christo homini, pp quod ipsemet te-
statt Non possum ego à meipso facere quicq̃. Sed et ab omni malo culpæ deus pseruauit animã Iohan.5
Christi, sicq; protexit eum, imo interdũ à malis pœnæ defendit eum, sicut dum Iudæi voluerũt Lucæ.4
eũ præcipitare & lapidare [deus meus ne tardaueris] exaudire has preces. ¶[Diligentissime au Iohan.10.
tem considerari opto ab omnibus quod dicam: Ecce psalmus iste in quo aliqua continentur, q̃
secundum se non conueniunt. s. Comprehenderunt me iniquitates meæ, Apostolica autorita-
te probat, de Christo ad literam exponendus: saltẽ pro magna parte, ergo multo amplius psal
mi illi in quibus nil cõtinetur quod Christo proprie non conueniat, de ipso exponendi sunt, q̃
uis nullus apostolorum & euangelistarum eos de Christo alleget, ideoq; nonnulli satis superfi
ciales sunt in expositione psalmorum, multos psalmos de Dauid vel alijs quibusdam ad lrãm
exponẽtes, qui tamen proprijssime atq; verissime Christo conueniunt.

¶Expositio tropologica eiusdem psalmi de Ecclesia seu vnoquoq; fideli.

QVilibet ergo fidelis Christi aduentum spiritualẽ desiderans quo quotidie venit p grati
am in mentes fideliũ, dicere põt: Expectans expectaui dñm. i. cũ interiori & cordiali af-
fectu dei præsentiã præstolatus sum, q̃tenus mansionẽ in corde meo construeret: & intẽdit mi
hi. i. oculũ suæ pietatis cõuertit ad me talit̃ expectantẽ. Et exaudiuit pces meas, veniẽdo ad me
queadmodũ amorose expectanti promisit in Euang, dicẽs: Pr̃ meus diliget eũ, & ad eũ venie- Iohan.14.
B mus, & mansionẽ apd̃ eũ faciem⁹: & eduxit me de lacu miseriæ. i. de corpore isto in q̊ habito q̊d
est plenũ miserijs, eduxit me per contemplationẽ, & spem futurorum bonoꝝ, ita vt conuersa-
tio mea incipiat esse in cœlis, & in carne viuẽs, nõ scd̃m carnẽ ambulẽ, sed scd̃m spm̃, merearq; Philipp.3.
audire illd̃ apostoli: Vos autem in carne nõ estis, sed in spiritu. Qui em̃ in carne sunt (inqt) deo Roman.8
placere nõ possunt. Vel, de lacu miseriæ, hoc ẽ, de consuetudine mala, quæ ẽ fouea profunda &
misera, de q̃ Salo. dicit: Impius cum in profundum pctõꝝ venerit contẽnit, eduxit me p gratiã Prouc.18.
conuersiõis, & pœnitẽtiam salutarẽ. Vel de lacu miseriæ. hoc ẽ, de inferno, in quẽ incidissem. &
adhuc tãdẽ inciderẽ nisi misericordia dei succurreret. Vel, de lacu miseriæ. i. de mũdo isto, de q̊
eduxit me auertẽs affectum meum ab amore seculi, queadmodum Iohan. in sua canonica mo
net: Nolite diligere mundũ neq; ea quæ in mundo sunt. Vñ & alibi scriptum est: Nescitis quia 1.Iohan.2
amicitia huius mundi inimica est deo? Quicũq; voluerit amicus huius seculi fieri, inimicus dei Iacob.4
constituetur: & de luto fecis, hoc est, de carnali cõcupiscẽtia seu fœtore luxuriæ animam turpis
sime deformantis, eduxit me, & gratiam contulit adimplendi illud Apl̃i: Sobrie & caste & pie Titum.2
viuamus in hoc seculo. Specialiter aũt exponi potest hic locus de synagoga antiquoꝝ patrum
à Chr̃o de limbo inferni liberatorum. Hoꝝ igitur vnusquisq; deo gratias agens de aduẽtu re
gis Messiæ & propria liberatione ait: Expectans expectaui dñm. Affectuosissime enim anti-
qui sancti pręstolabantur Christi aduentum. Vnde ait Iacob: Salutare tuũ expectabo domine Gen.49
Et Mich. Ego, inqt, ad dñm aspiciam, & expectabo deum & saluatorem meũ. Audiet me deus Mich.7
C meus. Hinc quoq; apud Isa. scriptum est: Vtinam disrumperes cœlos & descenderes. Propter Isa.64
quod Moses dixit: Obsecro domine, mitte quem missurus est: & intendit mihi, hoc est Christus Exod.4.
filius dei descendit per incarnationem in mundũ, sicut optaui. Et exaudiuit preces meas, oĩa
faciendo & patiendo quæ de ipso scripta erant & humanæ redemptioni necessaria, & eduxit
me de lacu miseriæ, & de luto fecis. i. de limbo inferni, queadmodum Zach. alloquens Chr̃m p
phetauit: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aq̃. Zach.9.
Et statuit supra petram pedes meos. i. in Christi amore stabiliuit & confirmauit dñs desideria
mea, ita vt dicere possim illud Apostoli: Quis nos separabit a charitate Christi, & direxit gres- Roman.8
sus meos, hoc est, opera mea in sua lege disposuit secundum quod Salomõ attestatur: Cor ho- Prouc.16.
minis disponit viam suam, sed dei est dirigere gressus eius. Et immisit in os meum canticũ no-
uum. i. nouam laudem & gratiarum actionem de prędictis beneficijs suis mihi collatis, queãd
modum dicit apl̃s: Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione. Et 2.Corin.7
alibi: Vetera transierunt. Quod enim antiq in vetero testamento cum anxio desiderio & affli- 2.Corin.5
ctione animi propter dilationem cantabant futurũ, hoc in euangelica lege seu nouo testamen
to cantant Christiani cum hilari grataq; mẽte iam factum. Et ideo in Apoc. de Christo ait Io- Apoca.21
hannes: Dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia, carmen deo nostro, hoc est, canti-
cum istud est carmen ad honorem & gloriam dei cantandum. Videbunt multi. i. fide & gratia
Christi illuminabuntur, & mirabilia eius considerabunt, sicut ab Isaia prędictum est: Populus Isaiæ.9
qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: & timebunt, deum ex consideratiõe eorum

quæ per fidem agnoſcunt, timebunt quoque pœnas inferni, & ſperabunt in domino, quod D
per gratiam eius euadent tormenta inferni,& adepturi ſint gaudia cœli. Deinde eccleſia ſeu q̃
libet Chriſtiann s ait ad Chriſtum,ſeu totam Trinitatem: Multa feciſti tu domine deus meus
mirabilia tua. Multa enim & magna fuerunt Chriſti miracula. Vnde in euangelio ſcriptũ eſt:
Lucæ.6 Virtus exibat de illo,& ſanabat omnes. Et iterum: Quotquot tangebant fimbriam veſtimen
Marc 6 Matth. 11 ti eius ſanabantur. Et Chriſtus dixit diſcipulis Iohannis: Euntes renunciate Iohanni quę vidi
ſtis: Cæci vident,ſurdi audiunt,leproſi mundantur, claudi ambulant, mortui reſurgunt. Et
hæc mirabilia in aduentu Chriſti fuiſſe perpetranda Iſaias de Chriſti aduentu loquens ita p̃di
xit. Tunc aperientur oculi cæcorum,& aures ſurdorum patebũt: tunc ſaliet quaſi ceruus clau
Iſaiæ.29 dus,& lingua balborum velociter loquetur. Hæc mirabilia Chriſti narrat eccleſia,quemadmo
dũ in Eccl'o habetur: Nonne dñs fecit enarrare omnia mirabilia,quæ confirmauit dñs oĩpotẽs
Eccl.42 ſtabilis in gloria ſua? Quã deſiderabilia ſunt opera eius & quis ſatiabitur vidẽs gloriam eius?
Præterea eccleſia ex perſona Apoſtolorum & prædicatorum atq; doctorum ait: Annunciaui
primo Iudæis,deinde Gentilibus & quotidie p̃dico cunctis fidelibus o dñe Ieſu Chriſte vitam
& mirabilia tua,& locutus ſum,proponendo eis doctrinam Euãgelicam: multiplicati ſunt ſu
per numerum,q p prædicationem meam ad fidem conuerſi ſunt,qm̃ numerari à nobis nõ pñt
Mala,1 q̃uis non ſint ſimpliciter infiniti. Vñ p Mala. dñs ait: Ab ortu ſolis magnũ eſt nomen meũ, qa
rex magnus ego ſum,dicit dñs,& nomen meũ horribile in gentibus. Hanc aũt apl'orum annũcia
tionem & fideliũ multiplicationem deus pater loquens ad Chrm̃ filiũ ſuũ p Iſa. euidenter p̃di
Iſaiæ.49. xit: Parũ eſt (inq̃es) vt ſis mihi ad ſuſcitãdas tribus Iacob. Dedi te in lucẽ gentiũ vt ſis ſalus mea
vſq; ad extremum terræ. Sacrificium & oblationẽ,hoc eſt,legalia ſacrificia noluiſti, tpe nouæ
Lucæ.8 legis,aures autem,cordis,de q̃bus in euang. dr: Qui habet aures audiendi audiat, perfeciſti mi
hi,i. perfectas dediſti mihi,ita vt prompte obedirem tibi in oĩbus,ſicut ſuperius de me teſtatus
Pſalm.17. es: Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi,in auditu auris obediuit mihi. Has aures popu
Iſaiæ.42. lus Iudæorum non habuit,de quibus per phophetam dominus ait: Quis cæcus niſi ſeruus meus?
Et quis ſurdus niſi ad quẽ nũcios meos miſi? hoc eſt,prophetas. Holocauſtũ,legale,& pro pc̃o
,i. hoſtiam pro pc̃o immolatã,non poſtulaſti, tpe euangelicæ legis. Conſiderandũ eſt nãq; q̃d
triplicia erant præcepta veteris teſtamẽti. ſ. moralia,iudicialia,& ceremonialia. Præcepta aũt
moralia manent temporæ nouæ legis,cũ ſint de lege naturali,& pficiuntur à Chriſto p cõſilia
in euangelio tradita,& ad iſta præcepta ptinent mandata decalogi. Præcepta vero iudicialia,
ſine periculo obſeruari poſſunt in noua lege,ſi ab aliq̃ cuius eſt legẽ cõdere,inſtituantur. Præce
pta autem ceremonialia ad quæ pertinẽt p̃cepta ſacrificiorum, tpe nouæ legis,mortifera ſunt,cũ
ſint ſolum figuralia,& ideo ea ſeruare,eſſet realiter dicere,q̃d Chriſtus nondũ veniſſet. De his
Ezech.20. præceptis intelligendum eſt,quod p Ezec. dñs aſſerit: Dedi eis præcepta non bona, & iudicia
Hebræ. 10 in quibus non viuent. Et quod apoſtolus ad Hebr. introducit: Vmbram habens lex futurorũ
bonorum,non ipſam imaginem rerum,nũquam poteſt accedentes perfectos facere. Et alibi
Hebr.7. Nihil,inquit,ad perfectum adduxit lex. Hanc autem legalium ſacrificiorum ceſſationem atq;
vnius veri ſacrificij inſtitutionem ac perpetuam durationem,per Malac. ſpũs ſanctus p̃dixit,
Mala,1 ad Iudæos ſic loquẽs: Non eſt mihi voluntas in vobis,& munus non ſuſcipiã de manu veſtra.
In oĩ em̃ loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, videlicet corpus & ſanguis
Chriſti,quod eſt ſacrificium finale per ſe intentum,om̃ibuſq; ſacrificijs legis ſuccedens. De his
autem triplicibus præceptis veteris legis in prima ſecundæ elegantiſſime atq; pulcherrime lo
quitur glorioſus & ſanctus doctor beatus Thomas,tunc,i. tã tempore gratiæ qñ ceſſant ſacri
ficia legis,dixi,ego Chriſti veſtigia ſequens,ſeu ego eccleſia Chriſti ſpõſa: Ecce,dñe Ieſu,venio
ad fidem & grãm tuam,& in te ſperando ſpero ſaluari,nec in lege ſalutem conſtituo. Venio q
q; vt offeram tibi meipſum diuinis obſequijs me totaliter mancipando,& propter te me quo
tidie mortificãdo. Quod ideo facio,qm̃: In capite libri,hoc ẽ,in ſecũdo verſu primi pſalmi ſcri
ptum eſt de me,vt facerem voluntatem tuam deus. Ibi em̃ dictum eſt: In lege dñi volũtas eius,
Pſalm.1. Deus meus volui,tibi in omnibus obedire,& legem tuam,ſcilicet,Euangelicam legem in me
dio cordis mei,infixi,abſcondi,ac memoriter tenui. Et iſtud eſt ſacrificiũ tibi placens teq; ſum
Iſaiæ.58. me honorans, quemadmodũ ab Iſa. pulchre inducit: Requiẽ dabit tibi dñs ſp, & implebit ſple
doribns aĩam tuam,ſi glorificaueris dñm,dũ nõ facis vias tuas,& nõ inuenit volũtas tua,vt lo
quaris ſermonẽ,tunc delectaberis ſuper dño,& ſuſtollã te ſup altitudinẽ terrę,dicit dñs. Et hoc
eſt,q̃d in Euang. Chriſtus ait volentibus ſe cruciformiter imitari atq; ſeipſos quotidie immo
Lucæ.9 lare: Qui vult (inq̃ens) venire poſt me,abneget ſemetipm̃,& tollat crucẽ ſuã,& ſeq̃tur me. An
nunciaui iuſtitiã tuã in eccleſia magna .i. in toto pp'lo Chr̃iano,qa in oẽm terram exiuit ſonus
Pſalm.18. Apoſtolorum,& in fines orbis terræ verba eorum. Iuſtitiam tuã non abſcondi in corde meo,ſed
publice

A publice eam prædicaui,qm̃ audiui te dñe,in Euang. terribiliter comminantẽ: Qui me erubue- Lucæ.9
rit & meos ſermones,hunc filius hoĩs erubeſcet,cũ venerit in regno ſuo. Et ideo Petrus princi Actuum.3
pibus ſacerdotũ dixit:Si iuſtũ eſt in conſpectu dei vos potius audire q̃ deum,iudicate. Non em̃
poſſumus q̃ vidimus non loqui,Non ergo abſcondenda eſt iuſtitia dei,i. doctrina Chriſti,ſed
inſtruẽdus eſt ꝓximus. Nã ſapientia abſcõdita,&theſaurus occultus q̃ vtilitas in vtroq;? Vnde Eccl.20
de ignauis & abſcondẽtibus iuſtitiã dei apđ Iſa. ſcriptũ eſt:Speculatores eius cæci om̃es, canes Iſaiæ.50.
muti non valentes latrare,vidẽtes vana & dormientes:quod cõtra negligentes & indoctos p̃-
latos præcipue dicit:veritatem tuam,in ſacra ſcripturam contentam,& ſalutare tuum,hoc eſt
felicitatem fidelibus in cœlo paratam,dixi,proximis. Sed quõ nunc ait: Iuſtitiã tuam non ab-
ſcondi in corde meo,cum inferius dicat:In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem ti- Pſal.118
bi? Et reſpondendũ eſt,quod ſacra doctrina eſt in corde abſcondenda,& nõ abſcondenda. Eſt
enim abſcondẽda,ne obliuioni tradatur,aut per præſumptiõem,ſeu iactãtiam aperiatur & a-
mittatur:ſed nõ eſt abſcondẽda ne proximis communicetur & infructuoſa permaneat:ſic em̃
ſeruus piger & neq̃ increpat à dño,qa abſcõdit talẽtũ ſibi cõmiſſum in terra,Nõ abſcõdi m̃iam Mat.25
tuã,hoc ẽ,bñficia tua nobis clemẽter exhibita ſeu pietatẽ ac liberalitatem tuæ bonitatis,& ve-
ritatẽ tuã à cõſilio multo,i. à pp̃lo Chriſtano conſiliũ reqrenti,qualiter poſſit veram beatitudi
nem adipiſci. Tu aũt dñe ne lõge facias miſeratiões tuas à me,ſed tolle pctã,grãm tribue,virtu
tes cõſerua,& conſumationẽ felicẽ concede, miſericordia & veritas tua ſemp ſuſceperũt me,qñ
pſeueranter oraui. Sicut em̃ veritas tua in Euãg. promittit,dicens: Petite & dabitur vobis, ſic Matt.7
B mĩa tua exaudit,&præſtat quicqd ſalubriter atq; conſtãter rogatur. Maxime tñ exaudit deus
p̃ces totius communitatis ſeu multitudinis. Et ideo fiducialiter confidendum eſt,gñalia cõſilia
dirigi à ſpiritu ſancto pp id quod ait ſaluator: Si duo ex vobis conſenſerint de omni re q̃cunq; Matth.17.
petierint fiet illis à patre meo. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomĩe meo,ibi ſum in
medio eorum:quantomagis ſi omnes conſentiunt atq; conueniunt exaudientur & Chriſtum
in medio ſui habebunt? Propterea q̊q; rationabile eſt maiorẽ eſſe autoritatem conſilij genera-
lis q̃ alicuius quatuor doctorum. Quoniam circũdederunt me mala,pœnæ & culpæ,quorꝫ nõ
eſt nũerus mihi certus: Multæ em̃ ſunt tribulatiões iuſtorũ. Et in medio laqueorꝫ poſiti ſumus Pſalm.33. Proue.24.
Et iuſtus ſepties in die cadit:& venialia noſtra peccata q̃ cogitãdo,loquẽdo & opando cõmit
timus vel per omiſſionẽ incurrimus,adeo multa ſunt,vt numerꝫ excedere videantur: compre
henderunt me iniquitates meæ. i. in legẽ peccati me captiuum duxerunt,& iugo peccati ac ſer-
uituti diaboli ſubiecerunt vĩculiſq; malitiæ ligauerunt. Vnde ait ſaluator:Oĩs q facit pctm̃ ſer Iohan.8.
uus eſt pcti:& non potui vt viderẽ,i,oĩa mala p̃dicta qbus circũdatus ſum,determĩare,& ſigil-
latim cognoſcere non potui. Ecce q̃ta eſt miſeria noſtra & q̃tum nos timere oportet diuinũ iu-
dicium. Quot em̃ in die iudicij nr̃i conſurgent cõtra nos vitia iam ignorata q̃ quaſi de inſidijs
erigent ſe contra nos? Hũiliemur igitur ſub potenti manu dei,dicentes ſicut p̃dictũ eſt: Ab oc- 1.Pet.5
cultis meis mũda me dñe,& defleamus & emendemus ſaltẽ in gñali q̃ in ſpeciali deflere nequi Pſalm.18.
mus,ſtudeamuſq; vltra debita nr̃a aliqua, imo & multa bona agere cõtra pctã iſta ignota, ne
dæmon ea contra nos inducat in die iudicij nr̃i. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei,ini
C quitatum mearum exceſſus,præſertim q̃tum ad venialia mala:& cor meũ dereliqt me. i. intel-
lectus meus defecit in conſideratione multitudinis pctõrꝫ meorꝫ. Qm̃ enim numerꝫ & capillos
capitis mei tranſcendunt,certũ eſt q̊d ſingula à corde meo penſari nõ pñt. Dicamus ergo ex to
tis p̃cordijs cũ magna hũilitate q̊d Manaſſes ille rex Iuda ait:Peccaui ſup numerũ arenæ maris
multiplicatæ ſunt iniquitates meæ,& incuruatus ſum multo vinculo ferri, & nõ eſt reſpiratio 2.Para.36
mihi:qa excitaui irã tuã ſtatuẽs abominatiões,& multiplicãs offenſiones. Et nũc flecto genua
cordis mei,rogans te dñe,remitte ne ſimul pdas me cũ iniqtatibus meis,neq; in æternũ reſerues
mihi mala. Hinc quoq; Eſdras ait:Deus meus cõfundor & erubeſco leuare faciẽ meã ad te,qm̃ 1.Eſdræ.9
iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt ſup caput noſtrum,& pctã noſtra creuerunt vſq; ad cœ-
lum. Deniq; tunc cor noſtrum derelinquit nos cum aufertur à nobis. Tũc vero aufertur à no-
bis cum vſus ratiõis vitiorum caligine impeditur obtñbratur aut fallitur. Propter quod Oſee
dicit:Fornicatio & ebrietas & vinũ auferunt cor. Quotieſcunq; ergo per impetum paſſionis à Oſee.4.
medio rationis abducimur,quoties pctõ conſenſum præbemus,quoties à ſummo bono auerſi
ad infructuoſa & vana conuertimur,& relicto vno illo quod ſolum neceſſarium eſt,per diuer-
ſa vagamur,toties cor noſtrum relinquit nos:& iſtæ ſunt fornicationes cordis humani, quib⁹
fornicatur à deo,& propter quas à deo contemnitur,ſicut dñs p Ezec. ait:Contriui cor eorꝫ for Luc.10 Ezech.5.
nicans & recedens à me. Homini q̊q; cor tale habenti,ait alibi ſermo diuinus:Noli lætari Iſrael Oſee.9.
quia fornicatus es a deo tuo. Omni ergo cuſtodia cuſtodiamus cor noſtrũ,maxime in diuinis, Prou.4
quia ex ipſo vita procedit,ſi bene cuſtodiatur:ſin autem,tũc vtiq; mors ex eo procedit, ſicut in

Mat.15 Euang. Chrs ait: De corde exeũt cogitatiões malæ, furta, ac cætera mala. Complaceat tibi dñe
vt eruas me, a malis omnibus. Ecce q̃ blanda, dulcis, affectuosa, ac reuerentialis oratio: Cõplaceat, inquit, tibi dñe, q̃si dicat: Non quod ego volo, sed quod tu. Et hoc est quod in oratiõe dñica
Matt.6 ca quotidie dicimus: Fiat voluntas tua, dñe ad adiuuandum me respice, i. ad hoc intende in me
vt pie succurras mihi propter tuam clementiam, non vt me iuste abijcias propter meam mali
Ibidem tiam. Ego aũt mendicus sum: tuam quotidie & indesinenter in oratione dñica clamo: Panem
nostrum quotidianum da nobis hodie. Quãuis corporalẽ panẽ hostiatim nõ q̃ro, spũalẽ tñ panẽ, vic3 panẽ lachrymarum, panẽ salutis & gratiæ, de quo Chrs affirmat: Meus cibus est vt faciã
Iohan.4. voluntatẽ patris mei: Panem quoq; Eucharistiæ incessanter mendico, idcirco sum & paup. i.
1.Reg.18. in spũalibus imperfectus & in oibus defectuosus. Propter quod Dauid ait: Ego sum vir paup
1.Pet.5 & tenuis: dñs solicitus est mei. Ipsi enim cura est de oĩbus, q̃to magis de rationalibus creaturis?
Isaiæ.33. Propterea scriptum est: Tu dñe, pr̃ noster, redemptor noster, nos vero lutũ, & fictor noster tu,
& opera manuum tuarum oẽs nos. Contemplandũ autẽ quã industriosa sit ista oratio. Vocat
eñi se mendicum & pauperem, quatenus misericordiam prouocet, nõ iustũ, sicut pharisæus q
Luc.18 dixit: Non sum sicut cæteri hoim. Et tu igitur si misericordiã dei prouocare desideras, si copiosam à deo eleemosynam, & pinguẽ panem recipere cupis, si spũaliter ditari ac satiari peroptas,
fac coram deo sicut agunt mendici huius seculi coram diuitibus à quibus eleemosynam petũt
Si corpore læsi sunt, vlcerosi, hydropici, paralytici, aut simili ægritudine languidi, vestem à loco
infirmitatis deponunt, indigentiam suã proclamant, se pauperes profitentur. Nos ergo vulnera animæ nostræ deo oñdamus, paupertatẽ nostram humiliter referemus, & opẽ miæ dei affectuosissime inuocemus: & q̃to miseriam nostram cũ præcordialiori ac profundiori humilitate professi fuerimus, tanto pleniorem à deo gratiam acquiremus. ¶ Postremo pensandũ, q̃tæ
excellentiæ & speciositatis sit Psalmus iste præclarus ac nobilis, in quo primũ exhibet deo grãrum actio pro beneficijs suis, præsertim pro incarnatione filij sui. Scdo Chrs alloqtur patrem
& declaratur legaliũ sacrificiorum euacuatio, & veri sacrificij, quod est Christi passio, necessitas, docetq; Chrs hoc deo summe placere, vt obediatur voluntati ipsius, quẽadmodũ Samuel p
1.Reg.15. testatur: Nũquid vult dñs holocausta ac victimas, & non potius vt obediatur voci eius? Melior est enim obedientia q̃ victimæ, & auscultare magis q̃ offerre adipẽ arietũ: qm̃ quasi pctm̃ ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acqescere. Declaratur q̃q; in psalmo isto
institutio Ecclesiæ per p̃dicatiõem Christi. Deiñ ponitur efficacissima ad deum oro atq; humillima pcti confessio. Studeamus itaq; sp cum condecenti ac debita deuotione hunc psalmũ depromere. Quæ autem iam exposita non sunt ex dictis in præcedenti expositione liquent.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XL.

¶ Expositio Tituli.

PRæponit deniq; psalmo iã declarando titulus talis: In finẽ intellectus filijs Chore. Chore
Nume.16. q pp suã ambitionẽ in lib. Num. perisse legit, interp̃tatur Caluaria q̃d est nomẽ loci, i quo
Matth.27. crucifixus est Chrs. Filij vero Chore spũal'r dicunt filij crucis, seu imitatores Chri crucifixi. Et
pp hãc interp̃tationẽ fit sæpe in psalmorum titul' mẽtio de filijs Chore. Ipsi em̃ patris sui pctm̃ secuti non sunt, propter q̃d à Dauid in ministeriũ tẽpli assumi meruerũt. Est igit sensus tituli: In
1.Para.15 tellectus huius psalmi tendens in finẽ. i. in Chr̃m nos dirigens, attribuit filijs Chore. i. imitatoribus passionis Chri cõpetit, quatenus ex prophetia & sensu huius psalmi p̃fectius conuertant
ad Christum, & eius passiõibus cõformentur. Porro q̃d psalmus iste ad lr̃am de Chr̃o loq̃t, patet ex hoc q̃d Chrs allegat scripturã huius psalmi de se p̃dictã in cœna nouissima dicẽs: Sed vt
Iohan.13. impleatur scriptura: Qui manducat panem meum, leuabit calcaneũ suum contra me: q̃d secũdum omnes expositores catholicos in hoc psalmo scriptum est his verbis: Etenim homo pacis
meæ in q̃ speraui, q edebat panes meos. Chrs em̃ interdũ magis allegat sensum quã verba prophetarum. Doctores ergo cõmuniter exponũt hũc psalmũ partim de Christo, & partim de ecclesia, sicut patebit, sed satagendum est, vt quãtum fieri potest totus de Christo exponatur. Decet
em̃ Chrianũ libẽter audire & loq de Chr̃o, nec vnquã fatigari in hoc ipso. Ait ergo Propheta:

¶ Expositio psalmi literalis.

BEatus q intelligit sup egenũ & pauperẽ] hoc ẽ, ipse Chrs q pio intellectu respexit, & 1
misericorditer considerauit genus hũanũ dãnationi obnoxium pp originale pctm̃,
est beatus. Nã inquantũ est deus, est essential'r beatus, sed inquantũ homo, fuit beat'
in aĩa à primo instanti conceptiõis suæ in virgine matre. Pie em̃ intellexit Chrs sup
Iere.29. egenũ & pauperẽ hominẽ, qñ p Iere. p̃dixit: Ego cogito cogitationes pacis & non afflictionis
Zach.2. Et per Zachar. Ecce ego venio & habitabo in medio tui. Et per Mich. Prope est salus tua saluabo te, noli timere. Et per Isa. Ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quæ oĩa in Christo iam in
Isaiæ.52.

carnato

A carnato ſcimus ĩpleta,ſicut & ab alio ſcriptũ eſt:Qui fecit ſtellas,hic eſt deus noſter,& poſt hæc Baruch. 3.
ſuper terram viſus eſt,& cum hominibus cõuerſatus eſt. Deniq; pie intellexit Chr̃s ſup̃ genus
humanũ egenũ & pauper,qñ ipſemet in Euan.ait:Non venit filius hominis vt iudicet mundũ Iohan.3.
ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.Et rurſus:Venit filius hoĩs quærere & ſaluum facere q̃d pe- Luc.16.
rierat.Et iterum:Animam meam pono ꝑ ouibus meis.Pijſſime vero intellexit dominus Ieſus Iohan. 10.
ſuper egenum & paupem,qñ paſſione inſtãte dixit: Pr̃,ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibã Matth. 26 Marc 14 Luc. 22
illum,fiat voluntas tua.Et qñ in cruce ſuſpenſus,clamauit:Sitio.Quid vtiq; niſi mundi ſalutẽ? Iohan. 19.
Superpijſſime autem intellexit ſuper egenũ & paupem,qñ ꝑ tranſgreſſoribus, ſuiſq; crucifixo
ribus rogans:Pater,inqt,ignoſce illis.Et vt oratio ſua exaudibilior fieret,adiũxit excuſationẽ Luc.23
ꝑ impijs,dicens:Quia neſciunt quid faciunt[in die mala]hoc eſt,in omni tempe quo pſecutio
nem paſſus eſt Chriſtus,& maxime crucifixionis ſuæ[liberabit]& iam liberauit,[eum domi-
nus]deus omnipotens.Liberauit eñ eum qñ Iudæi volebãt eum p̃cipitare & lapidare, & q̃uis Lucæ.4
interdum permiſit eum contumelias pati,& tandẽ occidi,ſemper tñ liberauit eum qm̃ Chr̃s ſu Iohan.10.
per patientiam vicit,& ſibi coronam accidentalis præmij totiq; mundo coronam eſſentialis p̃
mij meruit.In paſſione quoq; liberauit eum quantũ ad hoc quod paſſio illa fuit finis totius paſ
ſibiltiatis perſecutioniſq; ſuæ,Quæ aũt ſequuntur magis ꝓphetando & congaudendo quã o-
2 rando dicunt.¶[Dñs conſeruet eum]Deus eñ pater præſeruauit Chr̃m hoĩem ab omni malo
culpæ,quia præuenit eum in benedictionibus dulcedinis, & cõfirmauit animam eius in bono Pſalm.20.
à principio ſuæ creationis,ſed & à malis pœnæ præſeruauit eum,q̃ ad hoc quod pœnæ illæ nõ
B ei nocuerunt ſpiritaliter,ſed profuerunt,[& viuificet eum,].i.à mortuis tertia die eum reſuſci-
tet[& beatum faciat eum in terra]hoc eſt,beatitudinẽ eius manifeſtet hoĩbus ꝑ p̃dicationẽ at-
q; miracula Apoſtolorum & aliorum ſanctorum,quemadmodũ deus per Iſaiã de Chriſto lo- Iſaiæ.52.
quens,teſtatus eſt:Ecce intelliget ſeruus meus,& exaltabitur & eleuabitur,& ſublimis erit val-
de.Super ipſum continebũt reges os ſuum.Vnde & alibi de Chriſto inducitur:Poteſtas eius à Zach.9
mari vſq; ad mare,& à fluminibus vſq; ad fines terræ.Et Daniel ait: Aſpiciebam,& ecce fili- Daniel.7
us hoĩs veniebat,& vſq; ad ãtiquum dierum peruenit,& dedit ei poteſtatem, & honorẽ, & re-
gnũ,& omnis ppl̃i,tribus & linguæ ſeruient ei.Hoc modo ſciens beatiſſima virgo & mr̃ beati-
ficandum in terra Chriſtum ſeq; à credituris in filium ſuum beatificandam,ꝓphetice cecinit:
Beatam,inqens,me dicent oẽs generationes.Vel ſic,beatũ faciat eũ in terra.i.glorioſum faciat Lucæ.1
Chriſtum in corpore & ſuper cœlos eleuet ipſum, ſicq; in terra viuentiũ beatificet eũ beatitu-
dine accidẽtali, q̃ conſiſtit in rebus creatis ad deũ relatis,vz in bono vſu earũ ſcd̃m ꝙ vna cre
atura alteri dñatur,vel in ea lætatur aut ea patitur[& non tradat eum in aĩam inimicoꝝ eius]
hoc eſt,deus pater non derelinquat Chr̃m finaliter in poteſtate Iudæoꝝ,nec eoꝝ volũtati ſub
ijciat eũ.Hoc Chr̃s in ſe impletũ oñdit,dũ ait:Poteſtatem habeo ponẽdi aĩam meã,& ptãtẽ ha Iohan.10.
beo iteꝝ ſumẽdi eam.Et denuo:Nemo,inqt,tollit aĩam meã à me,ſed ego pono eã, & iteꝝ ſu- Ibidem
mo eã.Propter q̃d Iſa.do eo inqt:Oblatus eſt qa ipſe voluit.Et hoc clariſſime patet ex eo quod Iſaiæ.53.
apud Ioh.dr̃:Interrogauit Ieſus Iudæos,dicẽs:Quẽ q̃ritis?Reſponderunt:Ieſum Nazarenum. Iohan.18.
C Dixit eis Ieſus:Ego ſum.Vt ergo dixit,ego ſum,abierunt retrorſum,& ceciderũt in terrã. Quõ
ergo ait apl̃s:Proprio filio ſuo non pepcit deus,ſed ꝑ nobis oĩbus tradidit illum? Et rñdendũ, Roman.8
quod deus pater tradidit illum ita vt permiſit eum à malignis occidi, non autem quod ipſi ma
ligni aliquid poſſint inferre tormenti Chrõ inuito,ſed Chriſtus ſponte tradidit ſe in mortem,
quemadmodũ Iſaias ait:Tradidit in mortem animam ſuam.Et ad Galatas Apl̃s aſſerit:In fi- Iſaiæ.53.
de viuo filij dei,qui dilexit me,& tradidit ſemetip̃m pro me.Aliter ergo tradidit Chriſtum Iu- Galat.2.
3 das,& aliter pater.¶[Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris eius]Lectus doloris Chri-
ſti fuit patibulum crucis,in quo tamen non habuit puluinar ſuper quod caput laſſum & ſpinis Lucæ.9
confixum paululum repauſaret.Super hunc lectulum contulit deus opem Chrõ hoĩ,qm̃ con-
ſeruauit eum in bono,& cooperabatur ei in redemptione generis humani, & in debellatione
mortis atq; diaboli.Tota nanq; efficacia meriti Chriſti erat ex diuinitate vnita.Quãuis enim
Chriſtus dixerit:Deus meus deus meus vt quid dereliquiſti me?vicz,ſubtrahendo inferiorib⁹ Marc.15
viribus ac patienti naturæ ſolitã redundantiam beatitudinis,q̃ in anima habuit non tñ penit⁹
erat relictus,ſed deus erat in eo mundũ reconcilians ſibi ſecundum Apl̃m[vniuerſum ſtratum
eius]hoc eſt,totum patibulum crucis Chriſti vel potius totum Chriſtũ in cruce ſuſpenſum, vt 2.Corin.5
ponatur continens pro contento[verſaſti].i.frequenter ſeu multipliciter conuertiſti[in infir-
mitate eius]hoc eſt,in paſſione ipſius Chriſti. Verſatus eſt eñ Chriſtus in cruce non loco, ſed
voto,videlicet diuerſis affectibus,nunc propter amaritudinem paſſionis,clamando:Vt q̃d de-
reliquiſti me?quaſi inuitus pateretur,Non tamen patiebatur inuitus, ſed libentiſſime tanq̃ ar- Marc.15
dentiſſimus hominum amator,atq; paterni honoris zelator: nunc propter deſiderũ humanæ

Iohan. 19. ſalutis dicendo: Sitio, q̃ſi libenter pateretur: nunc quaſi oblitus proprij doloris de mr̃e ſollicit
Eodem fuit dicẽdo Ioh. Ecce mr̃ tua. ¶ [Ego dixi dñe miſerere mei] Hæc oratio non competit Chriſto,
niſi pro corpore ſuo myſtico, & in ſequenti expoſitione verſus iſte tractabitur. ¶ [Inimici mei]
videlicet Iudæi, perſeq̃ntes me [dixerũt mala mihi] hoc eſt, ad ignominiam & contumeliã meã,
quid autem dixerũt, continuo pandit [qñ morietur]. i. qñ occidetur iſte à nobis [& peribit no
men eius?] hoc eſt, qñ fama atq; memoria eius penitus extinguetur? Hoc eſt quod Ioh. inducit
Iohan. 12 dixiſſe ſacerdotes & phariſęos dicens: Videtis quia nihil proficimus? Ecce totus mundus abijt
Matth. 26 poſt eum. Et rurſus apud Matthæum ait ſcriptura: Congregati ſunt principes ſacerdotum &
ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum & conſilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent
& occiderent. ¶ [Et ſi ingrediebatur] Frequenter in pſalmo iſto ſicut & alibi mutat prophe
ta perſonam & numerum, nunc ſingulariter, nunc pluraliter, nunc in tertia perſona, nũc in ſe
cunda loquens. Nunc ergo ſingulariter loquens ait: Et ſi ingrediebatur inimicus meus, ſcilicet
Iudas proditor cũ alijs apoſtolis mecum in domum cœnaculi, & in domum Marthæ [vt vide
ret]. i. vt obſeruaret & exploraret quid eſſem acturus [vana loquebatur cor eius], qm̃ dixit in
tra ſe quod ego neſcirẽ propoſitum ſuũ. Vana quoq; & falſa ac ſimulata verba dixit corde &
ore, qñ indignabatur Mariæ Magdal. eo quod fudit ſuper caput meum alabaſtrũ vnguenti p
Matth. 26 cioſi, & dixit: Ad qd pditio hæc? Poterat em̃ hoc vnguentũ venundari plus q̃ trecentis denarijs
Marc. 14 Iohan. 13. & dari pauperibus. Hoc aũt dicebat, non qa de egenis pertinebat ad eũ, ſed quia fur erat, & ea
q̃ mittebantur furabatur, ſicut Ioh. enarrat [congregauit iniquitatem ſibi] hoc eſt. Iudas accu
mulauit ſibi peccata diuerſa. Nã ex auaritia inuidebat, & indignabatur Mariæ Magd. propo
ſuitq; Chrm̃ vendere, & in mortem hoſtibus ſuis exhibere. ¶ [Egrediebatur foras] ipſe Iudas à
me quarta feria ante paſſiõem meã, intrans domũ, in qua ſciuit congregatũ eſſe concilium Iu
dæorũ aduerſum me [& loq̃batur inidipm̃]. i. in toto illo concilio dixit: Quid vultis mihi dare
Matth. 26 & ego eum vobis tradam? Hoc ipſum Euangeliſtæ clare teſtantur. Vel, egrediebatur foras in
Iohan. 13. hora cœnæ, quẽadmodũ Ioh. teſtatur, dicẽs: Dixit Ieſus Iudæ: Quod facis fac citius. Cum ergo
ille acccepiſſet buccellã, exiuit cõtinuo. ¶ [Aduerſum me ſuſurrabant oẽs inimici mei] videlicet,
principes ſacerdotum & magiſtratus templi cum vniuerſo concilio qui latenter & detractorie
conſulebant inter ſe, quõ crucifigerent me [aduerſum me cogitabãt mala mihi] hoc eſt, tormẽ
Sap. 2. ta multa & magna propoſuerũt mihi inferre, ſicut in libro Sap. habetur: Morte turpiſſima cõ
demnemus eum. Hæc autem Ieremias qui vaticinijs & paſſionibus apertiſſime præfigurauit
Iere. 11 Chriſti paſſionem frequenter prænunciauit. Ait enim in Chriſti perſona. Tu domine demon
ſtraſti mihi ſtudia eorum, & cognoui, & cogitauerunt ſuper me conſilia dicentes: Venite, mit
Iere. 18 tamus lignũ in panem eius. Et alibi: Foderunt, inq̃t, foueam aĩæ meæ. ¶ [Verbũ iniquũ conſti
tuerunt aduerſum me]. i. Iudæi ſermonẽ malignũ firmiter conceperũt contra me. Quis aũt ſit
ſermo iſte ſubiungit [Nunquid qui dormit nõ adijciet vt reſurgat?] hoc eſt, nunqd iſte q ſe di
cit reſurrecturũ à mortuis veracit̃ reſurgere poterit, cũ in morte dormierit, & in ſepulchro clau
Matth. 27 ſus iacuerit? quaſi dicant: Nõ. Et hoc eſt quod à Matth. dicitur: Dixerũt principes ſacerdotũ ad
Pilatum: Dñe recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit, adhuc viuens: Poſt tres dies reſurgã. Iu
be ergo cuſtodiri ſepulchrum. &c. Putabãt nẽpe Iudæi Chrm̃ ita occidere, q̃d nec ipſe reſurge
Iere. 11 ret, neq; memoria eius permaneret, quemadmodũ Ierem. pnunciauit, dicens: Eradamus eũ de
terra viuentiũ, & nomen eius non memoret̃ vltra. Et quid mirũ eſt, ſi Iudæi hæc agant? ¶ [Et e
nim homo pacis meæ, in quo ſperaui]. i. Iudas diſcipulus meus, cui ego pacific⁹ fui, & cui ſigna
pacis oſtẽdi, & ad quẽ tam charitatiue me habui, ac ſi de eius adiutorio multum ſperaſſem. Nã
& procuratorem meũ ipſum conſtitui & loculos tulit [qui edebat panes meos] qm̃ ſæpe mecũ
comedit, & de eleemoſynis mihi datis pariter vixit, atq; in cœna duplicẽ panem de manu mea
ſuſcepit, videlicet, panẽ intinctũ, per quẽ oſtendi Ioh. quod ipſe traditor eſſet, & buccellam ſub
Iohan. 13. Ibidem qua erat corpus meum, de qua à Ioh. dicitur: Et poſt buccellam introiuit in eum ſatan as [ma
gnificauit ſuper me ſupplantationem] hoc eſt, magnifice induxit ſuper me aduerſarios meos,
Iob. 19. qui me ſupplantauerunt & occiderunt. Vnde & S. Iob in figura Chriſti ait: Quem maxime di
ligebam aduerſatus eſt mihi. ¶ [Tu autẽ domine miſerere mei] liberando me à pœnalitatibus
corporis [& reſuſcita me] tertio die [& retribuam eis] hoc eſt, iuſtam vltionẽ ſuper Iudæos in
ducam, excæcando corda eoꝝ, & in manus Romanorũ eos tradendo, atq; incredulos æterna
Iſaiæ. 63. liter condemnando. Vñ p Iſa. Chrs ait: Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea
Dies enim vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Et ſimile quiddam Iere. ſcri
bit, dicens: Tu dñe Sabaoth, qui iudicas iuſte & probas renes & corda, videam vltionem tuam
Iere. 11 ex eis. Tibi enim reuelaui cauſam meam. ¶ [In hoc cognoui] o domine pater, i. experimẽtaliter
didici, [quoniam voluiſti me,] id eſt, quod dilexiſti me & tibi complacui, [quoniam non gau
debit

A debit inimicus meus super me.] hoc est, quia populus Iudæorum aduersans mihi & membris
meis, non diu neq; finaliter exultabit de me, vtpote quasi omnino extinxerit nomen meũ, &
quasi non resurrexerim de se sepulchro, sed confundentur atq; dolebunt cum viderint miracu
la fieri in noĩe meo, & ꝑ apostolorum prędicationem multa milia ad fidem conuerti, sicut iam
13 videmus impletum. ¶[Me aũt] Christum filium tuũ dilectum [propter innocentiã suscepisti]
id est, propter immaculatam ac iustã vitã meam exaudisti in precibus quas tibi iam obtuli, &
in die resurrectionis suscepisti me ad impassibilem statũ, in die q̊q; ascensionis suscepisti me ad
dexteram tuam. [& confirmasti me in conspectu tuo in æternum] id est, in throno gloriæ & in
cœlo empyreo firmiter & sine fine collocasti me, sicut ad Hebræos dicit Apost. Christus eo ꝙ Heb. 7.
maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, vnde & saluare potest in perpetuum,
accedens per semetipsum ad deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. Postremo de
14 omnibus his laudat Christus homo deũ trinum ac vnum, & ait: ¶[Bñdictus dñs deus Israel] i.
ab oĩbus bñdicat̃, laudetur, & honoretur, deus trinitas, q̃ est deus Israel, id est, Iacob q̃ dictus est
Israel. Vel Israel. i. populi per fidem cœlestia contemplantis [à seculo & in seculum]. i. ꝑ omne
seculum, & à primo seculo. s. à mundi principio vsq; in seculum illud futuꝝ, quod nunq̃ finem
habebit. [fiat, fiat.]. i. ita sit, ita sit. Replicatio verbi est magni affectus indicium. Ecce q̃ euiden
tissime atq; plenissime loquitur psalmus iste de passione Christi, & quanta mysteria Chr̃i Da-
uid cognouit, & q̃ speciosa ac fulgida est consonantia huius propheticæ prænunciationis cum
euangelica historia. Porro secundum eos qui diuidunt librum psalmorũ in quinq; libros par-
B tiales, hoc loco primus liber finitus est.

¶Expositio tropologica eiusdem psalmi.

TRopologice aũt exponendus est psalmus iste de membris Christi, seu vnoquoq; fideliũ.
Ait ergo: Beatus q̃ intelligit sup̃ egenũ & pauperem, quod dupliciter exponi potest. Primo
sic: Beatus q̃ intelligit. i. per spem felix est homo, qui Christum in carne mortali quondam pas-
sibilem ac indigentem sapienter cognoscit, ita vt in ipso duplicem contemplatur naturam, vi-
delicet diuinam & humanam, nec propter diuitatis insignia negat in eo veram humanitatem,
nec propter humanitatis humilia & abiecta negat in eo veram diuinitatem. Et hoc est q̃d ait
Saluator. Postq̃ enim diuina sua miracula enarrasset, adiecit. Et beatus est homo qui non fue-
rit scandalizatus in me, tanquam diceret: Beatus est qui propter humanam infirmitatem &
passionem quam videt in me non denegat mihi diuinitatem inesse. Multi quippe hæretici com
siderantes humilia & indigna quæ de Christo leguntur, abhorruerunt veram diuinitatem in
ipso fateri. Alij vero considerantes sublimia quæ de ipso scribuntur, renuerunt asserere veram
in eo humanitatem consistere. Nos aũt vtrũq; in ipso intelligimus, & diuina & humana Chri
sto asscribimus: sed quid propter quid ei conueniat prudenter pensandum est. Secundo expo-
nit sic: Beatus qui intelligit super egenum & pauperẽ. i. qui membris Christi, vꝫ indigentibus
misericordem oculum exhibet, opem impendit, eleemosynam spiritualem aut corporalem cõ
municat. Nam vt Christus testat̃ quod vni ex suis fit, sibi fit. In die q̊q; iudicij dicturus est eis q̃
C hoc modo super egenum intelligunt: Esuriui & dedistis mihi manducare, sitiui & dedistis mi- Mat. 25.
hi potum, nudus fui & vestistis me. Vñ alibi scriptum est: Frange esurienti panem tuum, & ege
nos vagosq; induc in donum tuam, Tunc erumpet quasi lumen iustitia tua. Et alibi: Mitte pa Isaiæ. 58.
nem tuũ sup̃ transeuntes aquas, & post multa tp̃a inuenies eũ. Atq; in euangelio Christus: Q̃d Eccle. 11.
super est (inquit) date eleemosynã, & oĩa munda sunt vobis. Hinc q̊q; Iob de seipso testatur di- Lucæ. 11
cens: Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater erã pauperꝝ, & causam quam ignorabã diligentissi Iob. 29.
me inuestigabã. Et rursus ait: Si comedi buccellam meã solus, & non comedit pupillus ex ea, q̃a
ab infantia mea creuit mecũ miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecũ. Foris nõ man Iob. 31.
sit peregrinus, ostium meũ viatori patuit. Si autem tam salubre est corporalẽ eleemosynã atq;
exteriora misericordię op̃a exercere, quãto salubrius atq; sublimius est sp̃ualẽ eleemosynã age-
re, docendo ignorantẽ, increpando errantem, consulendo ambiguo, orando pro impio, disci-
plinãdo peccãtẽ, consolando mœrentẽ? Faciat ergo vnusquisq; eas eleemosynas, in quibus ma-
gis abundat, sicut Tobias consuluit filio suo dicens: Noli auertere faciem tuã ab vllo paupere.
Ita eñ fiet vt nec à te auertatur facies dñi. Q̃uo poteris ita esto misericors. Itaq;: Beatus qui in- Tob. 4
telligit super egenum & pauperem, & hoc ideo, q̃m in die mala, id est, in die tentationis & per-
secutionis ac aduersitatis liberabit eum dominus ne tentatione vincatur, ne in persecutione ꝑ
impatientiam superetur, ne in aduersis frangatur. Liberabit etiam eum à p̃ctis præteritis, & à
reatu p̃cti, quoniã sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit p̃ctm̃. Propter quod
Daniel regi Nabuchodonosor dixit: P̃ctã tua eleemosynis redime, & iniq̃tates tuas misericor-
dijs pauperꝝ. Si ergo vis præseruari à mals, esto misericors, condole proximis, succurre egenti. Dan. 4.

Ideo

Mat. 5. Ideo enim Christus ait: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et Sa D
Prou. 3 lomon exhortatur: Misericordia & veritas non te deserant, & inuenies gratiam coram deo &
hominibus. Sed quatenus super spiritualiter egenos & pauperes spiritualiter intelligamus, cu
Thes. 5. remus implere illud Apostoli: Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite in
firmos, patientes estote ad omnes. Dominus conseruet eum in bono, & stabiliat eum in semet
ipso, & viuificet eum in præsenti per gratiam, & in futuro per gloriam, & beatum faciat eum
in terra, hoc est in peregrinatione huius seculi, in carne mortali, in ecclesia militanti faciat eum
beatum in spe & in sufficiētia temporalium rerum, atq; in cordibus proximorum suorum, ita
vt omnes beatificēt eum tanq̃ hominē pium deo placentē. Omnino enim hæc concomitantur
Pro. 11 misericordē in vita præsenti, quēadmodum scriptum est: Benefacit animæ suę vir misericors.
Pro. 22 Et rursus: Qui pronus est ad misericordiam benedicetur. In terra autē viuētium & in trium
phanti ecclesia faciat eum dominus beatum, in re, & in omnium bonorum plenissima possessio
ne, & non tradat eum in animam inimicorum eius. i. ab aduersarijs suis non permittat eū spi
ritualiter lædi, vinci, aut opprimi, ita vt animæ eius nil noceant insidiæ inimici. Dominus opē
ferat illi sup lectum doloris eius. i. in loco & tpe infirmitatis ac indigētiæ suæ, & maxime in ho
ra mortis, quatenus tunc misericordiam consequatur, quando amplius misericordia indiget,
vniuersum statum versasti in infirmitate eius. i. corpus eius, in quo anima quasi in strato iacet
multipliciter conuertisti à grauamine ad releuamen, à dolore ad respirationem, atq; interdum
ab egritudine ad sanitatem. Vel, versasti stratū eius. i. eum in strato iacentem consolationibus
tuis internis refocillasti. Solet enim deus homines misericordes tempore infirmitatis frequen
ter & pie fouere ac roborare. Ego dixi, corde & ore considerando meipsum, dñe miserere mei,
hoc est, misericordiæ tuæ effectum mihi infunde, & quasi condolēdo succurrens sana aīam meā
à læsione pcti & à carentia gratiæ. Quod ideo rogo qa peccaui tibi. i. ad iniuriā tuā. O q̃ affe
ctuosa & sententiosa ac efficax est oratio huius ỽsiculi, quā vtinam dicamus non ore tm̃, sed in
timo corde & pœnitentia humili. Inimici mei dixerunt mala mihi, illa vz quæ sequuntur: qñ
morietur, & peribit nomen eius? Hoc primitiua ecclesia maxime dicere potuit, quando omnis
Iohan. 16 qui interficiebat Christianū, arbitrabatur obsequium se præstare deo. Nam & Diocletianus ac
alij quidam tyranni intendebant Christianū nomē omnino auferre de terra, & fidem Christi
penitus eradicare. Quilibet quoq; Christianus persecutionē vsq; ad mortē propter iustitiam
passus, dicere potest versiculum istū, sed & de inuisibilibus hostibus pōt qlibet nostrum hic di
cere. Dæmones enim quotidie inter se dicunt de nobis: quando morief? id ē, qñ inducemus eū
ad mortale pctm̃, quod est mors aīæ, & peribit nomē eius, de libro vitæ & de memoria beatorum
ac misericordiæ dei, vz vt nobiscum æternaliter condemnet? Et si ingrediebatur ad me Chri
sti ecclesiam, seu hominem iustum aliquis insidiator, hæreticus, schismaticus aut peruersus, vt
videret, quid crederē, sperarem, amarem, & agerē, vana loquebaf cor eius. i. dolos cogitauit, p
ponens aduersari fidei orthodoxæ, aut vitæ virtuosæ ac iustæ, congregauit iniquitatem sibi. i.
ad propriā suam damnationē multiplicauit sibi pctā, varias vias nocendi excogitando. Egre
diebatur foras ad malitiæ suæ fautores ac socios, & loquebatur in idipsum. i. eis exposuit quid
contra me concepit. Istud dicere potest ecclesia & quilibet iustus de falsis fratribus & explora
toribus atq; hypocritis alijsq; peruersis, de quibus Iohannes in sua Canonica scribit: Ex nobis
prodierunt, & non erant ex nobis. Nam si ex nobis fuissent, pmansissent vtiq; nobiscū. Deinde
1 Iohan. 2 ecclesia ait de his. Aduersum me susurrabant, hoc est occulte & malitiose loquebanf, oēs inimi
ci mei aduersum me cogitabant mala mihi, videlicet quomodo possent affligere me. Vnde Io
1 Iohan. 3 hannes ait: Nolite mirari si odit vos mundus. Nos scimus qm̃ translati sumus de morte ad vitā
quia diligimus fratres. Verbum iniquū constituerunt. i. posuerunt aduersum me dicentes: Nū
quid qui dormit non adijciet vt resurgat? hoc est, nunquid est alia vita & beatitudo sicut Chri
stiani dicunt, in qua post hanc vitam viuent & regnabunt ipsi, quos nos modo occidimus? aut
nunqd futura est resurrectio mortuorum? Hæc dicebant infideles contra Christianos, præser
tim in primitiua ecclesia. Etenim homo pacis meę, in quo speraui, qui edebat panes meos, hoc
est, qui videbantur esse domestici fidei & filij ecclesiæ atq; propinqui & proximi mei, qui sacra
mentum corporis Christi quandoq; cū alijs acceperunt, magnificauit sup me supplantationē,
hoc est, tales excitauerunt persecutionem & aduersitatem magnam aduersus me. Hoc dicit ec
clesia maxime contra hæreticos, qui ad tempus erant in ecclesia, sed exeuntes sectas perditio
nis introduxerunt. Quilibet etiam qui specialem habuit ac familiarem amicum, si amicus ille
recedit à se, & opponit se ei verbis & factis, reuelando quoque quæ tempore familiaritatis &
amicitiæ in fide recepit, talis dicere potest versiculum istum. Talis vero qui ita ab amico re
cedit, & ei resistit ac detrahit, grauissime & plus q̃ mortaliter peccat, quoniā non solum contra
charitatem

charitatem, sed etiam cōtra magnam charitatem atq; iustitiam directe agit, & adhuc grauius
A erit peccatum, si fuerit inter eos pactum seu fœdus amicitiæ, quod sine mortali peccato solui
non potest secundum Thomam quarto Sententiarum. Vnde scriptum est: Qui dissoluit pactū
nunquid effugiet? Grauissime igitur peccant, qui amicis pristinis tam molesti infidelesq; fiunt Ezech. 17
& in secreto dicta propalant. Propter quod in Ecclesiast. dicitur: Qui denudat arcana amici, fi Eccls. 27
dem perdit. Denudare enim amici mysteria, desperatio est animæ infelicis. Salomon quoque Prou. 11
ait: Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum.
Deinde ecclesia orat: Tu autem domine miserere mei ita afflictæ, & resuscita me. i. ruinam oc
cisorum fidelium repara per multiplicationem credentium. Vel resuscita me, à somno peccati,
sicut hortatur Apostolus: Surge qui dormis. Et iterum: Tempus est iam nos de somno surgere Ephe. 5
Vel resuscita me, resuscitatiōe beata in die nouissimo, quando omnes resurgemus, sed non oēs Roma 13
immutabimur, & retribuam eis, hoc est hostibus meis iustam vindictam retribuam, vel in prę 1. Cor. 15
senti eos excommunicādo, vel in die iudicij tecum eos dijudicando, quemadmodum alio loco
scriptum est: Iudicabūt sancti nationes. Et sicut affirmat Apost. Nescitis quia sancti de hoc mū Sapi. 3
do iudicabunt? In hoc cognoui o domine quoniam voluisti me, hoc est, quod à te electa sum, 1. Cor. 6
& tibi complacui, quoniam non gaudebit inimicus meus super me, id est, nec visibiles nec inui
sibiles hostes mei ęternaliter exultabunt de aduersitatibus meis, q̄uis ad tempus permittas me
ab eis affligi. Nam ad minus post hanc vitam cessabit eorum lætitia, & conuertetur in æter-
nam tristitiam, sicut & mea temporalis tristitia conuertetur hac vita finita in æternam læti-
B tiam. In die quoque iudicij, quando stabo in magnā constantia aduersus eos qui me iam an-
gustijs premunt, ipsi videntes me turbabuntur timore horribili, gementes præ angustia spiri
tus. Hinc enim per Isaiam dominus ait ecclesiæ electorum: Ad punctum in modico dereliqui Isaiæ. 54
te, & in miserationibus magnis cōgregabo te. In momēto indignationis meæ abscondi parū-
per faciem meam à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Me autem propter in-
nocentiam suscepisti, hoc est, exaudisti & approbasti. Elegit enim Christus sibi ecclesiam glo Ephe. 5
riosam, non habentem maculam neq; rugam secundum Apostolum. Hanc tamen innocentiā
ecclesia à Christo sortita est, nec ideo electa, quoniam innocens & immaculata: sed ideo inno-
cens & immaculata, quia electa, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum, hoc est, in fi-
de roborasti me vsq; in finem seculi, sicut repromittis: Ecce ego vobiscum sum omnibus die-
bus vsq; ad consummationem seculi. Et alibi: Sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo Mat. 18
te mihi in fide. Non enim deficiet ecclesia dei in toto quàmdiu durauerit generatio hominū. Osee. 2
Postremo ecclesia gratias agit deo, & ait: Benedictus dominus deus Israel, qui versus in præce-
denti expositione expositus est. Ecce psalmus iste pulcherrimus misericordiæ opera vehemē-
ter commendat, & quantę sint persecutiones iustorum euidenter demonstrat, asserens impios
susurrare contra innoxios. Quocirca considerare vtile est, quid sit susurratio, & de grauitate
huius peccati. Sciendum ergo quod susurrator & detractor conueniunt in materia & forma lo
quendi, vterq; enim malum de alio loquitur, & hoc occulte, sed differunt in fine, qa detractor
intendit famam alterius denigrare: susurrator vero intendit inter amicos discordiam semina
C re, mutuamq; dilectionem extinguere. Vnde in scriptura habetur: Susurrone subtracto iurgia Pro. 26
conquiescunt. Iccirco susurro non semper intendit malum de alio dicere, sed quicquid putat
posse concordiam amicorum destruere. Loquitur enim vtriq; seorsum quod æstimat vnicui-
que eorum in alio displicere, & ideo susurro & bilinguis idem sunt. Contumeliosus autem
intendit honori alterius derogare. Ex quibus patere potest quod horum vitiorum sit
grauius. Pctm̄ enim, præsertim quod committit in proximum, dicitur quoniam nocet: quā-
to ergo peccatum maius nocumentum infert, tanto est grauius. Amicitia vero est maius bo-
num, quàm honor aut fama, iuxta illud: Amico fideli nulla est comparatio. Honor quoq; ma
ius bonum videtur quàm fama, propterea susurratio est maius pctm̄, quàm contumelia vel Eccle. 6
detractio. Contumelia quoq; peior est detractione, & detractio est grauior furto, quoniā ma-
ius bonum aufert quàm furtum, videlicet bonam famam, quæ maior est & appetibilior exte-
rioribus rebus, iuxta illud: Curam habe de bono nomine. Hoc enim plus proderit tibi, quàm
mille thesauri magni & pretiosi. Furtum tamen ex genere suo est mortale pctm̄, quoniam con Eccle. 41
trariatur iustitiæ. Si ergo furtum est mortale pctm̄, & si detractio est grauior furto, & detra-
ctione contumelia, atque susurratio peior quàm contumelia, constat quod mortalis atque pe-
stifera sit susurratio. Propter quod in Ecclesiastico habetur: Susurro & bilinguis maledictus.
Multos em̄ turbauit pacē habentes. Et itez: Susurro coinquinabit animā suā, & in oībus odiet. Eccle. 21
& deuotatio pessima super bilinguem. Frequenter autem susurratio & detractio pro eodē su- Eccle. 28
muntur, sicut & in psalmo pn̄ti. Fugiamus ergo charissimi quasi basiliscū & colubrū vitia ista
tam

tam venenosa atq; mortifera, discamusq; ex psalmo isto misericordiam veram ac patien- D
tiam stabilem.

COMMENTARIVS IN PSAL. XLI.

Expositio Tituli.

ASSIGnatur insuper psalmo nunc explanãdo titulus talis: In finem intellectus filijs Cho
re, hoc est, intellectus iste in finem seu vitam æternam nos dirigens, competit filijs Cho
Philip. 1. re, hoc est, imitatoribus Christi crucifixi, q terrena despiciunt, cupientes dissolui & esse cũ Chri
sto. Hieronymus aũt affirmat hunc psalmum à filijs Chore, vel potius ab vno eorũ cæteris ex
cellentiore compositum. Vnde ipse in translatione sua, iuxta Hebræum, talem ponit titulum,
In finem intellectus doctissimi filiorũ Chore. Augustinus vero q omnes psalmos à Dauid edi
tos asserit, dicit hunc psalmũ asscribi filijs Chore propter spũalem interpretationẽ, sicut in præ
cedentis psalmi tituli expositione ostensum est, vel quia cantabatur ab eis in templo. Loquens
ergo author psalmi huius in persona ardentis amatoris, qui dicere potest illud: Fulcite me flo
Cant. 2 ribus, stipate me malis, quia amore langueo, ait.

Expositio psalmi literalis.

QVEMadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad
te deus.] O verbum dulcissimum, o sermo ignitus, o scintilla ex diuino igne emissa,
Deut. 4 etenim deus noster ignis est. Et quid dicam ego infelix & tepidus, ac per hoc euomi
Apoca. 3 dignus? Verbum enim iam recitatum exhortatione eget, non expositione. O vere
beatus homo qui verbum istud veraciter de seipso dicere potest, cuius anima charitate vulnera- E
ta est, qui vniuersum affectum suum in diuinitatis amore pure & immobiliter fixit, ita q cum
Gala. 2 Apost. dicere queat: Viuo autẽ iam non ego, viuit vero in me Christus. Talis autẽ nemo esse,
aut fieri valet, nisi suipsius priuatum amorẽ prorsus euulserit, omnesq; animæ affectiones se
datas ac ordinatas habuerit, totumq; vniuersum velut nihilum spreuerit, quatenus soli dulcis-
simo deo syncere & affectuosissime inhęrere, immergi, inuiscerariq; possit, omnia arbitrans vt
Philip. 3. stercora, vt Christum lucrifaciat, ac deum possideat. Tanto enim perfectius inhæret affectus
vni alicui bono, quanto minus per diuersa dispergitur. Ait ergo: Quemadmodum desiderat
hoc est, sicut ceruus ab insequentibus atq; venantibus fatigatus, aquarum fluẽta ardentissime
cupit, & ad ea velocissime currrit: ita o creator & deus ac dominus meus, anima mea huius vi-
tæ miserijs lassa, tentationibus molestata, varijsq; impedimẽtis humanæ fragilitatis à tua con-
templatione ac dilectione sæpius impedita desiderat ad te, hoc est, desiderium suum extendit
ad te summum atq; incommutabile bonum, summe ac vnice finaliterq; desiderans ad te veni
re, desiderans te amplecti, tua dulcedine frui, tuam pulchritudinem intueri, tibi inauertibiliter
ac beatifice, intime ac proxime vniri desiderans. Tu enim o domine sancte, o deus benedicte,
o gloriose cr●tor es thesaurus meus, iccirco vbi tu es, ibi est cor meum. Tu es totum bonum
meum, & tu solus es omnia mea, cupio dissolui, cupio ingredi gaudium domini mei, cupio co-
gnoscere sicut & cognitus sum. Et quia in hac vita mortali non queo te perfecte diligere, inces-
santer laudare, clare agnoscere, atq; totaliter honorare: propterea sicut desiderat ceruus ad fon
tes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Non vtiq; principaliter intuitu proprij præ
mij ac felicitatis, sed amore diuini honoris ac bonitatis, quatenus perfecte te diligam, incessabi
1. Cor. 13. liter laudem, facie ad faciem videam, & integraliter venerer. Tu es enim bonum æternum &
infinitum, in quo est omnium bonorum & pulchrorum & desiderabilium perfecta possessio.
Deniq; tria sunt quæ nos ad dei amorem inducere debent. Primum est ipsamet bonitas & cha
ritas dei, quæ sicut omnem bonitatem & charitatem creatam in infinitum excedit: ita præ
omnibus bonis creatis in infinitum extat desiderabilis atq; amabilis: ideoque debemus deum
in infinitum plus amare quàm nosipsos, aut aliquid bonum creatum, seu omnia simul. Secun-
dum est consideratio beneficiorum dei, videlicet naturalium gratuitorumq; donorum, & ad
1. Ioh. 4 hanc vtranque causam referri potest quod Iohannes ait: Charissimi, diligamus deum, quoniã
ipse prior dilexit nos. Tertium, est consideratio promissorum dei, videlicet beatitudinis quam
nobis in cœlis promisit ac præparauit, quemadmodum ipse Saluator ait: Vado parare vobis
Iohan. 14 locum, & assumam vos ad meipsum, vt vbi sum ego & vos sitis. Porro desiderium ex amore
procedit. Nullus enim desiderat nisi quod amat, amor vero est tam absentium quàm præsen
tium. Nam tam viatores quàm comprehensores deum amare dicuntur. Desiderium autẽ pro
prie sumptum, est tantum absentium, ideo versus iste proprie Christo nunquam cõuenit, quo
niam anima eius à sui principio semper deo præsentialiter fruebatur: nec comprehensoribus
conuenit, nisi sumatur desiderium pro amore fastidium excludente, secundum quem modum
1. Petri. 1. Petrus in sua Canonica ait, q in Christum desiderant angeli prospicere. In quantum tamen
Christus

A Christus aliquo modo viator erat, & corporis sui glorificationem atq; in cœlos ascensionem optauit, sic ei versus iste cū sequentibus competere potest. Vnde & ipse in euangelio dicit: O generatio peruersa & incredula, q̄diu apud vos ero, q̄diu patiar vos? In quo palam declarat se desiderasse reuerti ad patrem per corporis glorificationem, quod etiam ostendit loquens discipulis: Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quia vado ad patrem. Et iterū loquens ad patrē: Clarifica (inquit) me tu pater apud temetipsum claritate, quā habui priusq̄ mundus fieret. Vehementer deniq; desiderauit ad patrem, quando in cruce pendēs & moriens dixit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Amor autē est omnium virtutum finis & vertex ac domina. Propter quod Moses scribit: Et nunc Israel quid dominus deus tuus petit à te, nisi vt diligas eū & seruias ei in toto corde tuo & in tota anima tua? Propterea amori correspondet præmium essentiale in patria, sc; visio dei. Tanto enim clarius atq; iucundius deum videbimus, quanto nunc eius visionem ardentius desideramus, quoniam amor viæ desiderium causat. Desideriū vero patefacit & aperit affectum amantis ad recipiendum amatum: imo qd est desiderium, nisi apertio appetitus ad receptionem dilecti disponēs? Quàm gloriose ergo, clare ac intime deū videbit in patria, qui nunc ad eum ita desiderat sicut ceruus ad aquarū irrigua. Amemus igitur & affectuosissme desideremus deum sublimem & sanctum patrem luminum, fontem dulcedinis, principium omnis decoris, in quo est pulchritudo immensa, felicitas infinita, pax supdulcissima, voluptuosissima vita, interminabilis sapientia, oīmq; desiderabiliū copia sine mensura: & oīa ista non sunt in eo nisi simplicissimū esse & vnitas pura, atq; supsubstantialis & supignota subsistentia. Deinde Propheta cōuertit sermonē ad nos, quatenus sui exemplo ad deū [Marci. 9] [Iohan. 14] [Iohan. 17] [Lucæ. 23] [Deut. 10]

B

2 amandum nos prouocet, subdēs: ¶ [Sitiuit]. i. ardenter & calida affectione cōcupiuit [aīa mea ad deum fortē] & oīpotentē [viuū] & oīs vitæ fontale principiū, à q̄ est vita naturæ, vita gratiæ & vita gloriæ. Cuius fortitudinē exptus Darius rex ait: A me constitutū est vt oēs timeāt deū Danielis, qa ipse est deus viuens: Appellaturq; deus viuus ad differentiā eorū q putant dī & immortales, sed corpora eorū sunt putrefacta, & aīæ damnatæ, vc; Iouis, Saturni, Martis, Mercurij. Melius q̄q; est vt scribat deū fortem viuū, q̄ fontē viuum. Nam in Hebræo habet fortē viuum. [qñ veniā] de corpore mortis huius ad impassibilem statum, de exilio isto ad regnū, & de peregrinatione viæ huius ad patriam. [& apparebo ante faciem dei] ita vt ipse mihi appareat & seipsum mihi p speciē manifestet? Tunc em̄ satiabor cum hoc modo apparuerit gloria eius Per faciem em̄ dei intelligendus est ipsemet deus, vt præsens & agnitus. Hoc modo sitiuit aīa Pauli ad deum, qui clamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Moses quoq; qui ait ad dñm: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam vt sciam te. ¶ [Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.] hoc est, non solum fuit mihi con- [Dan. 14] [Psalm. 16] [Roman. 7] [Exodi. 33]

3 solatio, recreatio, atq; refectio mentis ad deum sitientis, q̄ præ desiderio dei interim lachrymari & ingemiscere potui die ac nocte, hoc est, certis temporibus diei ac noctis. Spes enim quę differtur affligit animam, similiter desiderium cruciat ardenter amantem donec vniatur dilecto. Vnde qui deum & patriam vere ac feruide diligit, non parum affligitur ex mora dilatiōis: [Prou. 13]

C propter quod pallor & macies sunt signa amoris. Dolor autem interior per exteriores lachrymas mitigatur, quia per fletum afflictio mentis, quæ ante in se clausa fuit erumpit, sicq; minuit, præsertim quoniam cordis intentio ad plura diffunditur, & ita interior tristitia minoratur, & ergo lachrymæ panes sunt animæ gemebundæ & amorosæ, eamq; dulciter consolantur, abundanter reficiunt, & in gratia dei pinguem efficiunt. Vnde inferius scriptum est: Cibabis nos pane lachrymarum. Tunc autem fuerunt mihi lachrymæ meæ panes [dum dicitur mihi quotidie] ab infidelibus & peruersis: [Vbi est deus tuus?] in quo speras, & quem ita desideras? Qua si dicant: Inanis est fides tua, & vana facta est spes tua. Hoc primitiua ecclesia dicere potuit, quādo persecutores occiderunt & irriserunt fideles, Christiq; nomen blasphemauerunt dicentes: [Psalm. 79]

4 Vbi est Christus vester? Iuuet & liberet vos modo si potest. ¶ [Hæc] videlicet dilationem præsentiæ dei atque irrisiones malorum. [recordatus sum, & effudi in me animam meam.] i. ab exterioribus & sensibilibus meipsum abstraxi, considerationem meam ad interiora mea conuertens, & de rebus salutaribus cogitans, sicut Ieremias dicit: Bonum est præstolari cum silentio salutare dei. & iterum: Sedebit solitarius & tacebit, qa leuabit se super se. Itaq; effudi in me animā meam, quatenus ab exterioribus & inutilibus absolutus, diuinis rebus libera mente vacarem: q̄d facere nequit, qui rerū tumultibus implicat. Et hoc est q̄d dñs ait per Prophetā aliū: Si reuertamini & quiescatis, salui eritis. In silentio em̄ & spe erit fortitudo vestra. Ideo aūt effudi animā meā in me [qm̄ transibo in locū tabernaculi admirabilis vsq; ad domū dei] .i. qa spē habeo q̄ hac peregrinatione cōpleta ingrediar domū non manufactam æternā in cœlis, videlicet regnū cœleste, cœlum empyreū, quod est tabernaculū beatorū, ac triumphantē ecclesiam, [Thre. 3] [Isaiæ. 30]

quæ est

2.Cor.5 quæ est domus dei. Vnde ait Apostolus: Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex deo, domũ non manufactam æternam in cœlis. Hebræ.10 Et ad Hebræos: Habentes inquit fiduciam in introitu sanctorum per sanguinem Christi, accedamus cum corde vero in plenitudinem fidei, aspersi corda à conscientia mala. Quod vero nũc dixit in psalmo: tabernaculi admirabilis, construi potest diuisim & coniunctim. Nam & cœlum est locus tabernaculi, quod in se mirabile est, & hoc ipsum tabernaculum est admirabilis, hoc est, dei, qui summe mirabilis est, de quo infra habetur: Psalm.67. Mirabilis deus in sanctis suis. Interim vero, dũ sc3 in hoc corpore manere compellor, transibo quotidie in locũ tabernaculi huius per contemplationem & spem, sicut ait Apost. 2.Cor.3. Nos aũt reuelata facie gloriam domini speculantes, & promissiones cœlestes, seu bona tabernaculi huius admirabilis à longe aspiciam & salutabo confitebor que, quoniam peregrinus & hospes sum super terram, atque per hoc adimplebo quod hortatur diuinus & sctũs Apost. Hebræ.4 Festinemus (inquiens) ingredi in illam requiem, vt non existimetur aliquis ex nobis deesse. Hoc modo ingrediebatur quotidie tabernaculũ illud cœleste sponsa, quæ ait sponso virgineo: Cantico.1 Trahe me post te, curremus simul in odorem vnguentorum tuorum. [In voce exultationis & confessionis sonus epulantis.] Hoc explanatur dupliciter. Primo de viatoribus vt sit sensus, sonus epulantis. i. verbum seu sermo eius, qui in præsenti gustat & experitur quoniam dulcis est dñs, & panem filiorum in mensa Christi manducat, fit in voce exultationis. i. in cõmemoratione iucunda bonitatis, beneficiorum dei: & confessionis, hoc est in cõmemoratione lugubri propriæ ingratitudinis & iniquitatis. 1.Petri.1 Lucæ.11 Dum enim secundum exhortationẽ Apostoli epulamur non in fermento veteri. i. in obseruantijs ceremonialibus legis, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, gloriando in malis, & exultando in rebus pessimis, sed in azymis synceritatis & veritatis, Col.3. tunc simul recordari debemus diuinæ bonitatis & largitatis, nostræ quoque prauitatis & peruersitatis, sicque contemplando dei misericordiam, prorumpet sonus noster in vocẽ exultationis, dicendo illud Ieremiæ: Ierem.10. Non est similis tui dñe. Magnus es tu. Quis non timebit te, o rex gentium. Contemplando autẽ nostram miseriã, prorumpet sonus noster in vocem cõfessionis, dicendo illud Iob: Iob.13. Vias meas in cõspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus. Secundo exponitur sic: Sonus epulantis. i. diuinã dulcedinẽ in suo fonte gustãtis, & deo feliciter in patria perfruentis, est in voce exultationis, hoc est exuberantissimæ hilaritatis ex contemplatione diuinitatis & confessionis. i. diuinæ laudatiõis, quẽadmodũ apud Isaiã dicit: Isaiæ.51. Gratiarum actio inuenietur in ea & vox laudis. Cum ergo tanta sint tibi bona promissa atque parata [Quare tristis es anima mea] seculari & mala ac inordinata tristitia propter temporales aduersitates atque malitias [& quare conturbas me.] conturbatione actum rationis impediente, & ex superfluarum cogitationum tumultu nascente? Est enim quædam inordinata tristitia, quæ in viro iusto locũ nõ habet, secundum quod Salomon asserit: Prou.12 Non contristabit iustũ quicquid ei acciderit. Et in Ecclesiast. Eccle.31 Iucunditas cordis hæc est vita hoĩs. Tristitiam vero longe expelle à te, quoniam multos occidit tristitia, & non est vtilitas in ea. Et de ista tristitia intelligendũ est quod de Christo ab Isaia inducitur: Isaiæ.42. Non erit tristis neque turbulentus. Contra hanc tristitiam ordinatur patientia, sicut contra iram mansuetudo, de qua ait Apost. Hebræ.10 Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes reportetis repromissionẽ. Hæc ergo tristitia contemplatione & spe futurorum bonorum penitus extirpanda consistit, & de ea potissime psalmus nunc loquitur. Est autem alia quædam tristitia bona, quæ est actus virtutis procedens ex consideratione propriæ imperfectionis & culpæ, vel dilatione gloriæ, seu ex contemplatione errorum ac vitiorum quibus hoĩes implicantur, de qua tristitia scriptum est: Eccle.7 Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultorum vbi lætitia. Itemque: Per tristitiã vultus corrigitur animus delinquẽtis. Et ista tristitia fuit in Christo, quemadmodum dictum est ab euangelista: Mar.3. Contristatus est Iesus super cæcitate cordis eorum. Et ipse: Mat.26 Tristis est (inquit) aĩa mea vsque ad mortem. Hæc aũt tristitia moderanda est, ne (vt ait Apost.) 2.Cor.2. absorbeatur quis abundantiori tristitia. Talis enim tristitia quamuis in se bona sit, tamen per accidens nocere potest propter corporalis læsionem naturæ, secundum quod Salomon profitetur: Prou.17 Animus gaudẽs ætatem floridam facit, spũs tristis exiccat ossa. Vnde quod iam ait: Quare tristis es anima mea? de hac quoque tristitia aliqualiter accipi potest. Deinde datur consilium optimum contra tristitiam. [Spera in deo quoniam adhuc confitebor illi] hoc est, confide quod per gratiam dei euades tandem omnes causas tristitiæ, & confiteberis dño cõfessione laudis perfecta atque perpetua. Quod enim spes expellit tristitiam liquet ex eo quod ait scriptura: Eccle.2 Qui timetis dñm, sperate in illo, & in oblectationem vobis veniet misericordia. Confitebor itaque dño qui est [salutare vultus mei] i. obiectum & causa beatitudinis animæ meæ, tam in præsenti quam in futuro, quemadmodum scriptum est: Salus populi ego sum dicit dñs. Et per Osee: Osee.13 Extra me nõ est saluator. Qui etiã est & deus meus, à cuius causalitate dependeo, & cuius prouidentiæ subdor. [Ad meipsum aĩa mea turbata

A turbata est].i.ex inordinata conuersione mei ad meipm,& ad inferiora ac sensibilia bona,per turbationem incurrit anima mea.Nam peccata veram tranquillitatem & pacem impediunt, confusionemq; & perturbationem inducunt.Dum vero ad deum conuertimur, pacem sortimur.Propter quod ab Osee dicit:Conuertere ad dñm deum tuum, qm̃ corruisti in iniquitate tua,propterea memor ero tui de terra Iordanis. In Iosue historia scribitur, quemadmodum aquæ Iordanis conuersæ sunt retrosum,ambulaueruntq; filij Israel per arentem alueum.Hęc autem ambulatio per Iordanem, figurauit intinctionem fidelium in baptismo, præsertim cũ Christus legaĩ in Iordane baptizatus.Est itaq; sensus.Memor ero tui de terra Iordanis &Hermonijm,hoc est,de mirabilibus, seu propter mirabilia quæ fecisti in terra seu fundo Iordanis, & in terra Hermonijm,quæ sita est iuxta Iordanem,& nomen accepit ab Hermon monte paruo iuxta Iordanem locato. Memor inquam,ero tui, recordando videlicet miraculorum quæ tempore filiorum Israel in hac terra fecisti. Et maxime decet nos memores esse dñi Iesu de terra Iordanis.i.propter opera eius in Iordane,quatenus recordemur illius ineffabilis dignatiõis atq; incomprehensibilis humilitatis,qua ipse rex gloriæ,sanctus sanctoꝶ,& deus, incarnatus inter cæteros peccatores venit ad Iohãnẽ in Iordanem,vt baptizaretur ab eo,& quõ illic tactu suæ mundissimæ carnis omnibus aquis vim regeneratiuam donauit,qualiter insuper mysteriũ supsanctę trinitatis illic ostensum est,qñ filius apparuit in carne,spũs sctũs in colũba,& pr̃ in voce,&queẽadmodũ Iesu baptizato aptũ est cœlũ,in signũ ꝙ in baptismo oĩa pctã donãtur Vel sic.Memor ero tui de terra Iordanis.i.de fonte baptismatis,& Hermonijm.i.de abrenun-

Osee.14
Iosue.3
Lucæ.3.

Matth.3
Luc.3

B tiatione diaboli seu anathematizatione peccati.Iordanis quippe interpretatur descensio eoꝶ, Hermonijm aũt anathema,à monte modico.i. à cognitione mei ipsius quã per gratiã mhi dedisti,in qua propriam paruitatem,humilitatẽ,recognosco.Est igitur sensus,memor ero o dñe gtã miam in baptismo sortitus sum, quõ ibi Christũ indui,virtutes accepi,operibns dæmonis abrenuntiaui,atq; altum superbiæ montem deponens,montẽ modicũ me cognoui.Deniq; de terra Iordanis ita exposita.i.de baptismo,cuius sp reminisci debemus,quatenus innocentię veste illic receptã custodiamus,aut pditã reparemus, sicut scriptũ est. In diebus illis erit fons patens domui Dauid & habitantibus Ierusalẽ,in ablutionẽ peccatoris & menstruatæ. ❡Abyssus abyssum inuocat]Abyssus dicit quasi sine fine. Vnde & mare ꝑpter suã profunditatẽ appellaĩ abyssus.Quid aũt in rebus creatis tã sine fine,sicut ignorantia nostra,sicut miseria nostra,sicut malitia nr̃a? Quid aũt in deo tã sine fine, sicut sapientia eius cuius nõ est nũerus, sicut mĩa eius cuius nullꝰ est terminus, sicut bonitas eius cuius nullus est finis? Est igitur sensus. Abyssus nr̃ę cæcitatis &ignorantiæ,inuocat dñe deus abyssum tuæ sapiæ,dicens:Illustra faciẽ tuã super seruũ tuum. Abyssus quoque nostræ miseriæ & indigentiæ,inuocat abyssum tuæ mię & sufficientiæ.Postremo,abyssus nostræ prauitatis,inuocat seu exorat abyssum tuæ miæ & sufficientiæ bonitatis,& hoc[in voce cataractarum tuarum] .i. in sermone & documẽtis sacræ scripturæ,quæ est vox cataractarum tuarum.i.doctrix ac nuntius tuæ bonitatis,miæ,& charitatis. In sacra enim scripura discimus quam pius sit dñs,quam pronus ad indulgendum,quam libe-

Zacha.13
Psal.146
Psal.30

C ralis & bonus ad dandum,& quam amorosus ad opera manuum suarum,præsertim ad rationalem creaturam. Ex hac autem notitia incitamur ad imploratiõem miæ dei, sicq; abyssus orat abyssum,dicens illud Danielis:Propter temetipsum deus meus inclina aurem tuam & audi.Neq; enim in iustificatiõibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam,sed in miserationibus tuis multis, Porro cataractæ propriæ nominantur aquæductus aquarum, seu ostia fluuiorum,& fenestræ seu nubes,ex quibus pluuia oritur. Vnde in Genesi legitur. Quando inundauit diluuium, aperti sunt omnes fontes abyssi magnæ,&cataractæ cœli apertę sunt.Et apud Malachiam dñs ait.Inferte omnem decimam in horreum meũ,& sit cibus in domo mea & probate me super hoc, si non aperuero vobis cataractas cœli & dedero vobis pluuiam. Cũ ergo sapientia & misericordia, seu bonitas atq; potentia dei, sint maxime principia omnium emanationum dei à dextra(Nam in scire,posse,& velle est vnumquodq; perfectum ad operandum,secundum Platonem) idcirco, sapientia bonitas,& potentia dei dici possunt cataractæ ipsius,quia ex eis causantur &fluunt dona diuina, sicut ex aquæductu oritur aqua. ❡Omnia

Dan. 9
Gene.7
Malach.3

10 excelsa tua]hoc est,alta & inscrutabilia iudicia tua[& fluctus tui]hoc est,pœnæ ac tribulationes reprobis præparatæ, vel iustos in hoc seculo expurgantes[super me transierunt]hoc est,in consideratione animæ meæ fuerunt,eiusq; aciẽ reuerberauerunt & supuerauerunt,quia in contemplatione iudiciorum tuorum deficio,& pœnas inferni satis formidare non valeo. De pœnis quoq; præsentibus,nescio an sint futurarum pœnarum exordia,an potius vitiorum meorum remedia,eo quod scriptum sit. Omnia in futurum reseruantur incerta, quoniam vniuersa æque eueniunt iusto & impio, mundo & immundo. ❡In die mandauit dominus mĩam

Eccle.9

Q suam]

suam]id est,in tempore prosperitatis,gratiæ,atq; lætitiæ præcipit deus omnia bona suæ pieta D
ti asscribi,quatenus qui gloriatur,in domino glorietur: & qui proficit, deo profectum suũ at
2.Cor. 10 tribuat,quoniam omnis sufficientia nostra ex deo est,& qui peccatorum indulgẽtiam recipit,
1.Cor. 3 non suo labori,sed deo gratias referat secundum quod dominus per Isaiam dicit. Ego sum,q
Isa.43 deleo iniquitates tuas propter me[& nocte canticum eius].i. tempore aduersitatis & afflictio
nis,suspensionisq; gratiæ ac consolationis diuinę,mandat deus canticum suum,i.humilẽ grati
arum actionẽ & patientiã ac diuini nominis benedictionem, quatenus nec in prosperis,nec in
aduersis à deo recedat cor nostrũ,sed impleat illud. Misericordiam & iudicium custodi,& spe
Osee.12 ra in deo tuo semper. Hoc cãticum cantauit Iob domino,in tenebrosissima illa nocte suæ incõ
Iob.1. parabilis tribulationis,dum dixit. Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit ita
Iob.13. factum est:sit nomen domini benedictum. Et alibi. Etiã si occiderit me,in ipso sperabo. Tobi
Tob. 2 as quoq; de quo scriptum est. Non est Tobias contristatus contra deum,quod plaga cęcitatis
euenerit ei,sed immobilis in dei timore pmansit, agens gratias deo omnibus diebus vitæ suę.
Tob.11. Propter quod ipsemet ait:Benedico te domine deus Israel,quoniam tu castigasti me. Nos ergo
2.Cor. 1 studeamus sanctorum sequi vestigia, & in afflictionibus gloriari,pensantes illud Apostoli. Si
cut abundant passiones Christi in nobis,ita per Christum abundat consolatio nostra. Scitote
enim quoniam sicut socij passionum estis,sic eritis & consolationis. ¶[Apud me oratio deo
vitæ meæ]hoc est,in corde meo non vago,sed in seipso collecto,est oratio quam offero deo,q
est principium totius vitæ meæ tam naturalis qua meritoriæ. Non enim corde à seipso diuiso
& vago, sed interna & stabili mente,exorandus est deus[dicam deo]cum magna fiducia[Sus
ceptor meus es]qui me deficientem sustentas,cadentem erigis, orantẽ exaudis, stantẽ conser
uas,atq; ad viscera miæ tuæ confugientẽ paterna ac dulcissima pietate amplecteris,sicut in eu
Ioha.6. ange. testaris. Eũ qui venit ad me non eijciam foras. Et apud Ierem. Conuertimini ad me,&
Ierem.3 sanabo auersiones vestras. Cum ergo sit ita. ¶[Quare]o domine[oblitus es mei] hoc est,cur
differs succurrere, et ita te habes circa me quasi oblitus esses inopiæ meæ? [et quare tristis
incedo]hoc est,dolens & sine consolatione[dum affligit me inimicus?] id est,dum me persequi
tur mundus,stimulat caro,& tentat diabolus? ¶[Dum confringuntur ossa mea]id est,dũ
corporaliter conteror,premor, vel occidor aut spiritualiter vincor,& gratiam atque virtutes,
quæ sunt ossa animæ,perdo[exprobauerunt mihi]& insultauerunt ac irriserunt[qui tribulat
me inimici mei] videlicet tyranni,seu dæmones,hæretici,& peruersi. Hi enim ex odio gaudent
de aduersitate iustorum. Hos versus dicamus ad dominum, qñ graues tentationes & magnæ
Iona.2 tristitiæ irruunt super nos,queãdmodũ Ionas ait. Cũ angustiaretur in me spũs meus,dñi recor
datus sum. Subleuabis de corruptione vitã meã dñe deus meus. ¶[Dũ dicunt mihi per singu
los dies, vbi est deus tuus?]Hoc est quod superius dictũ est atq; expositũ. Fuerunt mihi lachry
mæ meæ panes die ac nocte,dum dicitur mihi quotidie,vbi est deus tuus? [quare tristis es ani
mea,& quare conturbas me?]quasi dicat. Propter illorũ exprobrationẽ & persecutionem ac ir
risionem non debes tristari ac conturbari, sed patienter & æquanimiter ferre atq; in aduersis
gaudere, Perpendẽdo illud Isaiæ:Nolite timere opprobriũ hominũ & blasphemias eorũ. Quis
Isai.51. tu vt timeas ab homine mortali & à filio hominis,qui quasi fœnum arescit? Illud quoq; Apo
2.Cor.4. stoli. In omnibus tribulationem patimur,sed non angustiamur:semper mortificationem Ie
su in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali.
¶[Spera in deo] Versus iste iam satis elucidatus videtur. Ecce quã gloriosum & sacratissimum
psalmum audiuimus,& nonne vtiq; ferro & lapide durior est, qui psalmum istum dulcissime
sine affectu pronuntiat? Obsecro te domine deus amator æternus & ignis innocue ardens, vt
quoties primum versum psalmi istius profero, toties tuæ dilectionis flamma animam meam
vehementer accendat, ita vt totum hunc psalmum affectuosissime cantem . Deniq; psalmus
iste singulariter applicari potest sacerdotibus celebraturis,imo & omnibus communicaturis.
Debet enim Christi sacerdos cum magno cordis feruore, ad superdignissimum sacramentum
altaris consecrandum,tractandum,offerendum,& manducandũ anhelare , sitire,ac festinare.
Dicat ergo deuotissimus Christi sacerdos mox celebraturus. Queãdmodũ desiderat ceruus ad
Iohan.6. fontes aquarũ:ita desiderat anima mea ad te deus. Ad te domine IesuChriste,qui es verus deus
& vita æterna,cuius caro vere est cibus,& sanguis vere est potus,qui in hostia sacra vere & es
sentialiter contineris,adoraris,ac sumeris deus & homo. Siuit anima mea ad deum fortem vi
uum,hoc est,ad Christum,qui est virtus & sapientia patris:quando veniam,ad altare & appa
rebo ibi ante conspectum dei .i. coram patre æterno , vt in officio missæ offeram ei filium su
um dilectũ,et stem ibi tanquã mediator dei ac populi? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die
ac nocte. Debet enĩ sacerdos, si dominus dederit, lachrymas exuberantes et calidas ante cele
brationem

A brationem effundere, ex desiderio Christi & ex dolore sui peccati. Hæc, scilicet ꝙ Christũ in altari sumpturus sum, recordatus sum, & effudi in me aĩam meã, cõsiderãdo tam inæstimabilia beneficia dei, & indignitatem ac ingratitudinem atq; pctã animæ meæ, considerando etiã qd offeram, cui offerã, & propter quid offerã. Omnia eñ hæc consideranda sunt sacerdoti, nõ cursorie, sed cum diligentia magna summoq; studio: qm̃ transibo in locum tabernaculi admirabilis. i. in ecclesiã Christi, quæ est domus dei. In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis hoc est, sermo & omnis locutio sacerdotis in missa, Christi corpus & sanguinem dulciter atq; fideliter manducantis, debet esse in voce exultationis, hoc est, in cõmemoratione lætissima beneficiorum, mysteriorumq; Christi ac laudis diuinæ, & in voce confessionis, vt oret pro sui ac populi ignorantia. Hæc nanq; duo præcipue in missæ officio frequentantur. Quoniã ergo tanta bona in celebratione sumpturus sum, quorum dignitati totus mundus comparari non põt, Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Merito enim in tantum gaudere debes de tantis beneficijs Christi, quod nulla afflictio temporalis posset te contristare. Spera in deo, & nõ in meritis tuis, nec te putes dignam ad ministeria tam diuina, sed spera in bonitate diuina in merito Christi, & ita procede. Cætera ex his facile patent. Nouissime quoq; pensandum, ꝙ ceruus senectute grauatus, renouari desiderãs, serpentem narium flatu haurit, & extrahit de caverna, quo occiso ac deuorato veneno accensus, ad aquam ardẽtissime currit, qua hausta pilos cornuaq; deponit. Sic peccator, & præsertim sacerdos, vitiorum veneno infectus, ad Christum fontem æternum feruido appetitu accedere debet, quatenus hauriat aquas gratiæ, fluenta mi-
B sericordiæ, pluuiam sapientiæ de fontibus saluatoris, ac per hoc interius renouetur, quemadmodum dicit Apostolus: Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus ẽ renouatur de die in diem. Isaiæ. 12 2.Cor. 4

❡COMMENTARIVS IN PSAL. XLII.

❡Expositio tituli.

HAbet autem hic psalmus titulum breuẽ ac planum, videlicet: In finem psalmus Dauid. i. psalmus iste in Christum nos dirigens, conuenit viro fideli, à malis hominibus separari & inter iustos annumerari optanti. Ait ergo.

❡Expositio psalmi literalis.

1 IVdica me deus] in præsenti seculo iudicio discretionis, vt gratiam mihi infundas, & in futuro iudica me iudicio beatæ remunerationis, vt gloriam præstes. Itaque iudica me, id est, secundum iustitiam tuam fac mihi, dando desiderio meo salubrem effectum, ita vt aspicias affectum & studium cordis mei, quomodo quæro te, & tibi soli placere desidero, agens quod in me est: Tu ergo iudica me, hoc est, fac quod ego non possum, & sicut promisisti quærentibus te, ꝙ statim subuenies eis, dummodo fecerint quod in se est, vtpote applicando mẽtes suas, quemadmodum Samuel monet. Præparate corda vestra domino, & liberabit vos: sic peto o domine vt facias mihi. Non enim sic peto iudicari vt putem me esse sine peccato, aut cupiam examinari à te vitia mea, eo ꝗd dicat scriptura: Quid est homo vt immaculatus sit, & iustus appareat natus de muliere? Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cœli non sunt mundi in con- 1.Reg. 7 Iob. 15
C spectu eius. Et Salomon ait: Quis potest dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato? Vnde quod dictum est, Iudica me deus, consequenter exponitur [& discerne causam meam de gente non sancta], id est, vitam meam distingue & separa à vita malorum, ne simul cum illis tibi displiceam & condemner [ab homine iniquo] manifeste nocente [& doloso] occulte nocente [erue me] imo erue me à meipso, qui iniquus, dolosusq; fui, ne sim de cætero qualis eram, sed muter in alium virum, & vocer à te nomine alio, ita vt dicas mihi illud: Meus es tu, & ego dilexi te. Ideo autem peto erui à te. Proue. 20 Isaiæ. 43
2 ❡Quia tu es deus fortitudo mea] hoc est, causa totius fortitudinis meæ [quare me reppulisti] differendo auxilium gratiæ tuæ, & permittendo me repelli ac separari à te per tentationes diaboli aut alio mõ? Hoc est quod in Isaia habetur: Ecce domine tu iratus es, & peccauimus & facti sumus vt immundi omnes nos [& quare tristis incedo dum affligit me inimicus?] hoc est, cur consolatione tua me priuas, dum dæmon aut mundus me tẽtat & grauat? Hoc autem dicit vir sanctus, non quod sine rationbili causa aliqd à deo fieri aũt permitti existimet, sed quatenus per amorosam ac fiducialem querelam, diuinæ bonitatis misericordiam prouocet. Isaiæ. 64
3 ❡Emitte lucem tuam,] hoc est, radium tuæ æternæ increatæque lucis, influe animæ meæ. Hic autem radius est gratia dei, quæ est supernaturalis partcipatio diuinæ essentiæ. Emitte quoq; [& veritatem tuam] hoc est, testimonia scripturarum misericordiam tuam petentibus promittentium imple, & vera ostende in me quatenus apostoli & prophetæ, qui dicunt inuocantem te non posse perire, fideles inueniantur. Itaque emitte lucem tuam, hoc est, gratiam ac sapientiæ claritatem mihi infunde, & veritatem tuam, hoc est, fac me

misericordiam tuam experiri, sicq; cognoscere veram esse scripturã, quæ te misericordem esse pronuntiat[ipsa]videlicet lux gratiæ tuæ & veritas scripturarum[me deduxerunt] per vias rectas[& adduxerunt in montem sanctum tuum] hoc est, in militantem Ecclesiam, quia per fidem & gratiam factus sum verus ecclesiæ filius[& in tabernacula tua]hoc est, in mansiones cœ-
Iohan. 14 lestes, de quibus dicit: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et iterum. Facite vobis amicos de mamona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Hæc autẽ
Luc. 16 tabernacula, sunt distinctæ congregationes sanctorum, quemadmodum Apostolus profitet.
2. Cor. 6.
Leui. 26. Vos estis templum dei viui, sicut dicit dominus, Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorum deus. Per gratiam autem & veritatem ac fidem, iam introducti sumus actualiter seu per rem in eccclesiam militantem, hoc est, in societatem fidelium, sed in futura atque æterna tabernacula introducti non sumus per ea, nisi per contemplationem & spem nondum per
Sapie. 9 rem. Deniq; huius versiculi sensum ponit author libri Sapientiæ sub aliis verbis: Mitte(inqt) illam de cœlis sanctis tuis, vt mecum sit & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit coram te, scit enim illa omnia, & deducet me sobrie. ¶[Et introibo ad altare dei]hoc est, ad Christum dei ac hominum mediatorem, per quem, & in quo omnia nostra sacrificia offerre debemus, quatenus per meritum eius fiant accepta. Super ipsum etiam omne quod agimus fundare & col-
Heb. 4 locare debemus. Vnde Apostolus ad Hebræos hortatur. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno. Vel introibo ad altare dei, quod est in ecclesia materiali, & manufacta, quatenus sacramenta Christi recipiam oblationemue faciam, nec subsistam in ipso altari, sed introibo mentis affectu & debito cultu[ad deum qui lætificat iuuentutem meam]non corporalem & exteriorem, sed spiritualem ac interiorem, quæ non veterascit cum corpore, sed indesinenter virescit per gratiam
Col. 3 donec ad patriam anima sancta transferatur. Propter quod iubet Apostolus. Expoliate vos veterem hominem cum actibus suis, & induite nouum qui renouatur in agnitionem dei, secundum imaginem eius qui creauit illum. Hæc ergo iuuentus est spiritualis profectus in gratia dei, hanc deus lætificat, dum anima corde iucundo & feruido domino seruit, dicens, quod
Psal. 118 infra habetur. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. ¶[Confitebor tibi]hoc est, laudabo te[in cithara]id est, in obseruatione & obedientia mandatorum cœlestium, quæ obseruatio dum tribulationibus admiscetur, per citharam designatur, quemadmodum in expositione psalmi tricesimi secundi plenius dictum est, vbi sic legitur: Confitemini domino in cithara. Sic ergo in aduersis laudabo te [deus deus meus, quare tristis es anima mea & quare conturbas me ?] Istud cum versu sequenti, in præcedenti satis expositum arbitror. Porro hic psalmus sicut præcedens ad sacerdotes præcipue pertinet, quorum vita tanto debet esse excellentior vita populi, quanto ipse ad deum vicinus accidunt, altiorisque gradus consistunt. Sacerdos ergo celebraturus, singularem à Christo gratiam postulans
Isai. 24. dicat. Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta, secundum sensum
Osee. 4. præinductum, ne impleatur in me, quod per Isaiam & Osee prædictum. Et erit sicut populus sicut sacerdos.

¶Expositio allegorica eiusdem psalmi de Christo.

Solus denique Christus, omni macula carens & omni gratia plenus tutissime dicere potuit passioni iam proximus & in ea consistens. Iudica me deus, trinitas, id est, secũdum tuam iustitiam & merita vitæ meę retribue mihi, non derelinquendo animam meam in inferno nec corpus in sepulchro, nec sanctos patres, pro quibus mortem patior, diutius esse permittas in limbo & discerne causam meam, hoc est, conuersationis meæ iustitiam, propter quam Iudæorum inuidia me occidit, diuide & distingue loco & præmio, de gente non sancta, me crucifigente, dando mihi secundum iustitiam meam, & ostendendo quod falsa mihi imponunt, ab homine iniquo & doloso, hoc est, à Iudæis qui me interdum occulte, & nunc publice persecuti sunt, erue me, per resurrectionem beatam. Quia tu es deus fortitudo mea, secundum quod ho-
Iohan. 5. mo sum: sic enim non possum à meipso facere quicquam. Nam in quantum sum homo, ab aliis hominibus sola gratia differo: quare me repulisti, hoc est, cur me in cruce ita dereliquisti
Matth. 27 vt clamarem, Deus meus deus meus, vt quid dereliquisti me? Quod quomodo intelligendum sit, in expositione psalmi vicesimi primi patuit: & quare tristis incedo dum affligit me inimi-
Mat. 26. cus? Christus enim in nocte cœnæ, cum discipulis exiens à Ierusalem trans torrentem Cedrõ, dixit eisdem. Tristis est anima mea vsque ad mortem. Tunc nanque inimicus, hoc est, Iudas eum afflixit, quia ministros Iudæorum secum adduxit. Emitte lucem tuam, id est, clarifica me
Iohan. 17. sicut & ego clarificaui te, manifestando nomen tuum hominibus, & veritatem tuam, hoc est, sicut per prophetas dixisti te resuscitaturum me tertio die, sic age & omnia de me prophetata adimple,

A adimple,mittendo apostolis spiritum sanctum,sicut Iohel prædixit, conuertendo quoq; mun Iohel.2
dum ad fidem,Ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum,hoc est,ad thronum gloriç,vt sedeam tecum ad dexteram tuam,& in tabernacula tua,id est,in congregatões Psal.109
cœlestium ciuium,vt sicut in terra visus sum,& cum hominibus conuersatus sum: ita à beatis Baruc.3
comprehensoribus in cœlis videar,& inter eos lætus recumbam.Per gratiam enim dei assumpta estChristi humanitas,seu Christus vt homo,ad thronum gloriæ super omnes cœlos,vt veritas scripturç impleretur.Et introibo ad altare dei,hoc est,aram crucis,in qua meipsum offeram patri ascendam , deinde introibo, ad deum qui lætificat iuuentutem meam, ascendendo
ad cœlos.Oportuit enim Christum pati,& ita intrare in gloriam suam. Vel sic.Et introibo ad Luc.24
altare dei,&c.hoc est,in ipsum cœlum ingrediar,q̃d est altare dei,in quo angeli sancti offerunt deo preces & vota viatorum,& in quo ego pro mundo rogaturus sum patrem,quemadmodũ
ait Apostolus: Non in manufacta sancta Iesus introijt,sed in ipsum cœlum,vt appareat nunc Heb.9.
vultui dei pro nobis.Confitebor tibi in cithara .i. in obedientia & patientia,faciendo semper & patiendo quæ tibi sunt placita,deus deus meus.Hoc modo Christus confessus est patri con-
fessione laudis non culpæ,dum dixit:Fiat voluntas tua. Et iterum. In manus tuas commendo Mat. 26.
spiritum meum:quare tristis es anima mea,tristitia naturali non inordinata,propter natura Lucæ.23.
lem horrorem pœnarum ac mortis,&quare conturbas me,ita vt in agoniam fierem?Quomodo autem turbatio erat in Christo sæpe dictum est Spera in deo, in quantum viatrix es atque passibilis,quoniam adhuc.s.tertia diç post passionem,confitebor illi,laudando eum coram il-
B lis,quibus post resurrectionem apparui.Vnde superius dictum est.Narrabo nomen tuum fra Psal.21.
tribus meis,in medio ecclesiæ laudabo te. Itaq; confitebor ei,qui est,salutare vultus mei.i.bea
titudo intellectus mei creati,& causa salutis ipsius,& deus meus. Deus enim qui omnium de9 Actuu.10
est,singularissimo modo est deus Christi hominis,secundum quod eum incomparabiliter prç elegit,prædilexit,assumpsit, & glorificauit. De hac expositione velociter transeo, quoniam ex præinductis vbertim facile innotescit.

COMMENTARIVS IN PSAL. XLIII.

¶Expositio psalmi.

TItulus deniq; psalmi istius est. In finẽ filijs Chore ad intellectũ. Hic autẽ titulus in verbis & sensu idẽ ac similis est titulo psal.41.idcirco ad locũ illũ lector recurrat.Cõmuniter vero exponunt cõmentatores hunc psalmũ,partim de populo synagogæ,&partim de populo ecclesiæ.s.de vtroq; comixtim.Sed satagendũ est, vt de vtroq; populo seorsum atq; totaliter exponatur. Literaliter enim conscriptus est de populo veteris legis. Moraliter autẽ intelligi potest de populo Christiano.Loquens ergo propheta in persona synagogæ seu cuiuslibet fidelis sub veteri testamento,ait.

¶Expositio psalmi literalis.

1 DEus]patrum nostrorum,qui per Mosen dicis.Hæc dices filijs Israel, Deus patrum
vestrorum,deus Abraham,deus Isaac,& deus Iacob misit me ad vos. Hoc nomen Exod.3.
mihi est in æternum , & hoc est memoriale meum in generationem & generationẽ.
C Itaque,Deus[auribus nostris audiuimus] Vti tali replicatione eiusdem nomine vel
re, modus est linguæ Hebræç,sicut per Isaiam dicitur.Auditu audietis & non intelligetis. Et Isaiæ.6
iterum. Dissipatione dissipabitur terra,commotione commouebitur terra. Nec talis modus lo
quendi superfluus æstimetur, quoniã p ipsum aliquid seriosius ac diligensius insinuatur.Est i- Isai.24.
gitur sensus.Deus auribus nostris non solum corporis sed etiam cordis diligenter audiuimus atq; aduertimus.Et merito,quoniam[patres nostri annunciauerunt nobis]videlicet Moses, Iosue alijq; prophetæ.Quæ enim à patribus referuntur,diligenter auertere decet.Proptẽ quod in Eccle.habetur. Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiẽs, & in prophetis vocabit. Eccle.39
2 Et in Ecclesiaste.Quç per magistrorum consilium data sunt,à pastore vno,his amplius fili mi Eccls. 12.
ne requiras.Quid autem auditum atq; narratum sit subdit. ¶Opus quod operatus es in die-
bus eorum]hoc est,mirabilia quæ fecisti in terra Aegypti,in mari rubro,in deserto, atq; in ter Exod.7.8
ra promissionis [& in diebus antiquis] .i.mirabilia quæ fecisti à principio mũdi vsq; ad tem- 9.10
pora Abrahæ seu Mosi, quomodo scilicet mundo impiorum diluuium induxisti , vniuersæq; Ex.14.16
carnis labium confudisti,atq; pentapolim vtpote Sodomam,Gomorram, Adama,Soboim, Iosu.6.8
& Segor,igne & sulphure subuertisti. ¶Manus tua gentes disperdidit] .i.virtus tua omni- Gene.7
3 potens habitatores terræ promissionis,videlicet Chananæos, Iebusæos,& c.diuersimode per Genesi.11
didit & occidit,scilicet per lapides grandinum & manum filiorum Israel[& plantasti eos]i.pa Gene.19
tres nostros in terra promissionis firmiter radicasti & habitare fecisti[afflixisti populos] Cha Iosue.9
nanæorum timore & desperatione, quoniam sicut in libro Iosue scriptum est. Non remãsit in Iosue.10

eis ſpiritus prę timore,cũ audiſſent filios Iſrael tranſiſſe Iordanem[& expuliſti eos]de terra ſua
ꝑ mortẽ & fugam. ¶[Nec eñ in gladio ſuo poſſederũt terrã] hoc eſt,patres noſtri virtute ar
morum non ſunt terram prædictam adepti[& brachium eoꝝ non ſaluauit eos]i.naturalis eo
rum potentia nõ eripuit eos de manibus inimicorum ſuorum, quoniam multo debiliores eis
fuerunt,penſando duntaxat vires humanas.Vnde Moſes dixit populo Hebræorum:Ne dicas
Deut. 8 in corde tuo,fortitudo mea & robur manus meæ hæc omnia mihi præſtiterunt:ſed recordare
dñi dei tui,quod ipſe tibi vires præbuerit.Vnde ſubiungitur. ¶[Sed dextera tua]o dñe.i.pro
ſpera & iucunda ſubuentio tua[& brachium tuum]hoc eſt,poteſtas tua[& illuminatio vultus
tui]i.directio qua per gratiã infundiſti eis bona ac recta conſilia,hęc,inquam,ſaluauerunt eos
[quoniam complacuiſti in eis] hoc eſt, propter propriam bonitatem tuam, qua eos elegiſti &
eos tibi placentes feciſti,præſtitiſti eis hæc bona non propter eorum iuſtitiam.Et hoc eſt quod
Daut.9 Moſes dicit.Ne dicas in corde tuo,propter iuſtitiã meã introduxit me dñs in terram hanc,cum
populus duriſſimæ ceruicis ſis. ¶[Tu] deus patrum noſtrorum [es ipſe rex meus]qui ſingula
ri prouidentia gubernaſti filios Iſrael,tanquam populum tibi ſpeculiarem[& deus meus],qui
me ſpecialiter colis, vitia extirpando & gratias infundendo, quem & ego ſpecialiter colo cre
dendo,ſperando,amando,ac miniſtrando[qui mandas ſalutes Iacob]hoc eſt,qui per prophe
Deute.7. tas bona annuntias victoriamque pomittis ſemini Iacob. Vnde Moſes profitetur Te elegit dñs
deus tuus,vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram: non quia cun
ctas gentes numero vincebatis,cũ ſitis omnibus populis pauciores,ſed quia dilexit vos dñs.
¶[In te]ſperando,& in tua potentia confidendo[inimicos nr̃os ventilabimus].i.in omnẽ ven
tũ & terrã diſpgemus[cornu].i.clamore deuotæ oratiõis, ac humilis cõfeſſiõis [& in noĩe tuo]
ſperando[ſpernemus].i.non reputabimus,neq; timebimus [inſurgentes in nobis] qm̃ credi
Leuit. 26. mus verum eſſe,quod Moſes ait:Perſequetur vnus ex vobis centum,& decẽ ex vobis mille,&
2.Para.14 nullus vobis reſiſtere poterit.Propt̃ q̃d in.2.libro.Paralip.dr̃:Dñe nõ eſt apud te vlla diſtãtia,
vtrũ in paucis auxilieris aut in pluribus. ¶[Nõ eñ in arcu meo ſperabo,& gladius meus nõ
2.Para.14 ſaluabit me]hoc eſt,in nullo genere armoꝝ aut humani auxilij ponã ſpẽ meã,nec aliqd horum
de hoſtibus meis defendet me. hinc eñ ſcriptũ eſt: Adiuua nos dñe deus noſter,in te eñ & in
noĩe tuo habentes fiduciã,venimus contra hanc multitudinẽ. ¶[Saluaſti eñ nos de affligen
tibus nos]ſicut in libro Iudicũ frequentiſſime ſcribit̃[& odientes nos confudiſti].i.eos q pſum
pſerunt,ꝙ vincerent atq; occiderent nos,vinci & occidi feciſti à nobis, aut in fugã eos vertiſti,
Iudicũ.2 aut alio mõ cõfuſiõe dignos oſtẽdiſti.Propterq̃d in lib.Iudicũ ſcriptũ eſt: Flectebat̃ dñs mia,&
audiebat afflictorum gemitus,& liberauit eos de cæde vaſtantium. ¶[In deo laudabimur
tota die]hoc eſt,victoria,ſalus,& excellẽtia noſtra deo aſſidue aſcribetur, & laudabimur de bo
nis à deo nobis collatis non in nobis quaſi nõ acceperimus,ſed in deo,ne vani,ſuperbi, atq; in
grati inueniamur[& in nomine tuo]dñe[confitebimur in ſeculum] id eſt, ad honorem & glo
riam nominis tui confitebimur indeſinenter, tua bona, tamq; laudem & noſtra mala, ac no
Ierem.13 ſtram miſeriam,quemadmodum apud Ieremiam,dicitur:Nolite eleuari,ſed date dño deo ve
ſtro gloriam antequam contenebreſcat, & antequam offendant pedes veſtri ad montes cali
ginoſos. ¶[Nunc autẽ]o dñe, ſcilicet tempore captiuitatis Babylonicæ & Machabæorum,
& ſæpe poſt mortem iudicum[repuliſti nos].i.tuo auxilio priuaſti nos[& confudiſti nos]tra
Baruch.1. dẽdo nos in manus inimicoꝝ noſtroꝝ.Propt̃ quod Baruch dicit: Dño deo noſtro iuſtitia,no
bis confuſio faciei,ſicut eſt hodie [& non egredieris in virtutibus noſtris].i. non eris dux no
ſtri exercitus,nec pugnans pro nobis,neq; oſtendens poteſtatem tuam in nobis,deijciendo ad
uerſarios noſtros,ſicut fuiſti dux & egreſſor ac propugnator patrũ noſtroꝝ,quemadmodum
2.Para.13 in.2.lib.Paralip.ſcribitur:In exercitu noſtro deus dux eſt. Et Moſes ait ad dñm: Si nõ tu ipſe
Exod.33. p̃cedes nos,ne educas nos de loco iſto.In quo ſcire poterimꝰ inueniſſe nos gratiã ĩ cõſpectu tuo,
niſi ambulaueris nobiſcũ? ¶[Auertiſti nos retrorſum].i.in fugã nos cõuerti permiſiſti[poſt
Ioſu.8. inimicos noſtros]ita quod cõuertimus dorſa noſtra hoſtibus noſtris, quemadmodum Ioſue
Baruc.2 ait:Mi dñe qd dicã,videns Iſraelẽ hoſtibus ſuis terga vertẽtẽ:Baruch q̊q;:Facti(inqt)ſumus ſub
tus & nõ ſupra,quia peccauimus dño deo noſtro[& q oderunt nos,diripiebant ſibi].i.noſ ipſi
& poſſeſſiones nr̃æ factæ ſunt p̃dæ inimicoꝝ noſtroꝝ. ¶[Dediſti nos tanquã oues eſcaꝝ].i.
permiſiſti nos deuorari ac opprimi ab hoſtibus noſtris,quemadmodũ oues,quæ ſunt eſcæ,de
Iſaiæ.9 uorant̃ à lupis,& ab hoĩbus comedantur,ſicut & Iſaias p̃dixit:Deuorabũt (inquiens)Iſrael to
to ore.Hoc ſæpe in Iudæis impletũ eſt,maxime tñ tempore obſidionis Ieruſalẽ à rege Babylo
Thren.4 nis,qñ in tm̃ anguſtiati ſunt,vt Iere.teſtetur:Manus mulieꝝ miſericordiũ coxerũt filios ſuos,
facti ſunt cibi eaꝝ[& in gentibus diſperſiſti nos].ſ.permittens nos expelli à propria terra.
¶[Vendidiſti populũ tuũ ſine pretio]i.tã bono foro eos vendi permiſiſti,quod p̃tiũ illud quaſi
pro

A pro nihilo reputari possit [& non fuit multitudo] pecuniæ seu emptorꝝ [in cõmutationibus]
.i.venditionibus eorꝝ,sed pauci erant ementes , & modicũ p̃tium respectu eorꝝ q vendebãtur. 2.Mach.5
15 Propter qđ 2.lib.Machab.legitur : Erant aũt in Ierusalem toto triduo octoginta milia inter-
fecti.xl.milia vincti, non minus aũt venundati. ¶[Posuisti nos opprobriũ vicinis nr̃is].i.cõ-
tẽptibiles & abiectos corã circũiacentibus & circũmorantibus populis.Posuisti q̊q; nos [sub-
sannationẽ & derisum]i.subsannari naso rugato ac irrideri ore lato nos pmisisti ab his[q sunt
in circũitu nr̃o] videlicet à Samaritanis & Moabitis ac Amonitis.Vñ Nehemias:audi deus nr̃ Nehem.2.
16 qa facti sumus despectui. ¶[Posuisti nos in similitudinẽ gentibus] .i.in exemplũ maledictio-
nis,nam tantã induxisti sup nos afflictionẽ,vt dũ qs voluerit maledicere alteri,dicat:Sic fiat ti
bi,quẽadmodũ contigit pp̃lo illi [cõmotionẽ capitis in populis] .i. ita nos vastari passus es,vt
oĩs q audierit,moueat caput suũ,vel ex admiratione,vel ex congratulatione seu cõpassione, si-
cut p Ieremiam p̃dixisti:Derelinquam vos & ciuitatẽ quã dedi pr̃ibus vr̃is , & dabo vos in op- Ierem.23.
17 probriũ & ignominiã ¶[Tota die verecundia mea cõtra me est].i.rubor seu erubescẽtia qua
erubesco propter pctã q̃ feci & pœnas q̃s patior, incessanter affligit me [& cõfusio faciei meæ]
q̃ in meipso confundor [cooperuit me].i.tam magna, lataq; fuit , ꝙ p modũ vestimenti obte-
18 xit me,& ex omni parte impleuit me.Sicut pctõribus per Ezech. dr̃ : Cõfundimĩ & erubescite
sup vĳs vr̃is. Vñ scriptũ ẽ:Vniuersa dom⁹ Iacob induit confusionẽ,vcz tpe Antiochi regis,pop. Ezech.36 1.Mach.1
Israel affligẽtis. ¶[A voce exprobrantis & obloquentis,à facie inimici & psequẽtis].i. verecun
B dia atq; confusio mea inducta est mihi ab his q exprobrabant, detrahebantq; mihi,& ab his q
19 me psequebantur,vcz à gentilibus,legẽ Mosi atq; obseruantias Iudaismi spernẽtibus ac repro
bantibus. ¶[Hæc oĩa] mala iam dicta [venerunt super nos,nec obliti sumus te] recedendo à
20 fide [& inique non egimus in testamento tuo,] hoc est , mandata legis diuinæ transgressi non
sumus. ¶[Et non recessit retro cor nr̃m,] derelinquendo te summũ & incommutabile bonũ,
& bona caduca ac vana sectando.Sed cum deus non inferat pœnã nisi pro culpa, & pręsertim
per Mosen atq; prophetas promiserit se ab omni hostili incursu defensurꝝ filios Israel,mirum
apparet cur tantas super eos pœnas induxerit,si ipsi tam innocentes ac iusti fuerunt.Et respon
dendũ,ꝙ psalmus iste loqtur in persona diuersorꝝ. Nunc em̃ ponit ea quæ bonis conueniunt,
nunc vero quæ malis.Quãuis ergo quidam filiorꝝ Israel peccauerunt , pœnasq; illatas merue-
runt,aliqui tñ in fide & cultu creatoris stabiles pmanserunt, & in horꝝ psona locutus est iam p 3.Reg.19
pheta.Vnde ait deus ad Heliam : Derelinquam mihi septẽ millia virorꝝ,quorꝝ genua non sunt Roma.11
curuata ante Baal [& declinasti semitas nostras à via tua] Hoc duplr̃ exponitur.Primo,vt di-
catur in persona bonorꝝ,eritq; sensus:& declinasti .i.per gratiam tuam fecisti vt nos declinare
mus & auerteremus cogitationes nostras carnales & malas ac vitia,à via tua.i.à præceptis tuis
per quæ itur ad te,ita ꝙ nos abiecimus atq; reliquimus proprias vias,latas, & spaciosas,& in
gressi sumus viam tuam quæ est arcta & angusta salutisq; ianua,& ita impleuimus illud cuius Matt.7
dam Sapiẽtis:Post cõcupiscentias tuas non eas & à voluptate tua auertere.Illud q̊q; ppheticũ: Eccle.18
Reuertatᷣ vir à via sua mala,& ab iniquitate q̃ est in manibus eorꝝ.Vnde de his vĳs seu semitis Ionæ.3
C humanæ adinuentionis apud Isaiam scriptũ est: Omnes nos quasi oues errãtes vnusquisq; in Isaiæ,53
viã suã declinauit.Scđo,& vt videtᷣ magis ad lr̃am exponitᷣ,vt sit dictũ in psona malorꝝ,& ẽ sen
sus:declinasti semitas nr̃as.i.opa nostra pmisisti esse erronea ac recedẽtia à via tua.i.à lege diui
na,grãm non apponendo,sicq; corda nr̃a in suis erroribus dimittẽdo . Secũdum hunc sensum Isa.63.
21 scriptũ est:Quare nos errare fecisti de vĳs tuis,indurasti cor nostrum ne timeremus te?
¶[Qm̃ humiliasti nos in loco afflictionis] hoc est, in terra captiuitatis seu psecutiõis nostræ
subiecisti nos potestati inimicorꝝ nr̃orꝝ q nos cõtempserunt[& cooperuit nos vmbra mortis] 1.Reg.20
.i.tanta tribulatio q̃ propter suã vehementiã dici p̃t imago mortis,morti propinqua ac similis 1.Iohan.2
22 vndiq; venit sup nos.Vñ Dauid vehementᷣ tribulat⁹, ait: Vno tantũmodo gradu ego & mors
diuidimur.Tales aũt fuisse interdũ tribulatiões Iudæorꝝ,ex libro Iudicum & Regũ,ac Macha- Titum.1
bæorꝝ clarissime constãt. ¶[Si obliti sumus nomẽ dei nostri].i.si neglexerimus obseruare di- Sapie.1
uina p̃cepta & cõtemplationẽ legis diuinæ abiecimus.Negligit em̃,imo & ignorat nomẽ dei,q
eius p̃ceptis nõ paret,quẽadmodũ in ep̃la Iohan.hr̃:In hoc scimus qm̃ cognouimus deũ,si man
data eius obseruamus.Qui dicit se nosse deũ,& mandata eius nõ custodit, mẽdax est.Et de in-
obediẽtibus deo Paul⁹ testatᷣ:Dicũt se nosse deũ,factis aũt negant.Iõq; alia ait scriptura:In ma-
liuolam aĩam nõ introibit sapĩa [& si expandimus manus nr̃as ad deũ alienum] hoc est,si ado Philip.2
rauimus siue coluimus aliũ q̃ verꝝ deũ, si potius seruiuimus creaturæ q̃ creatori: si vẽter noster Iob.31
deus nr̃ est:si in auro sperauimus,aut obryso diximus fiducia nr̃a,q̃si dicat:Non: Oĩs em̃ q ma
gis colit ac diligit craturas q̃ creatorẽ,creaturã sibi in deum cõstituit,& manus suas.i.desideria
23 sua ad deũ alienũ extendit. ¶[Nonne deus requiret ista?]imo vtiq;:nam ipse est iudex iustus,
cuncta discutiens,vniuersa iuste disponens,secundum ꝙ S.Iob asserit:Nonne deus considerat

Iob. 9 viam meã,& oẽs greſſus meos dinumerat? Et denuo: Verebar(inqt)oĩa opa mea, ſciẽs ꝙ non D
Hebr. 4. pceres delinquẽti [ipſe eñ nouit abſcondita cordis.] Nam oĩa nuda & aperta ſunt oculis eius
Ierem. 23 ſecundũ apoſt. Propt̃ q̃d alibi ſcriptũ eſt: Si occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo
eũ dicit dñs? ¶[Qm̃ propter te mortificamur tota die,] hoc eſt, propter iuſtitiam perſecutiões
cõtinuas patimur multisq; flagellis atterimur, eo ꝙ fidem ac legẽ tuã relinq̃re nolumus [æſti- 14
mati ſumus ſicut oues occiſionis]. i. ſicut oues q̃ occiduntur, ad nihil vtiles æſtimant̃, niſi vt oc
cidantur & manducent̃, ſic nos ab infidelibus & malignis reputati ſumus vita indigni. Iſtud
1. Mach. 1 aũt tpe Machabæorũ pſertim impletũ videtur, qñ Antiochus [illegible] vt oẽs q legem Moſi obſer
uabant trucidarent̃. Vñ ſcriptũ eſt: Parati ſumus magis mori q̃ patrias dei leges puaricari. Et
2. Mach. 7 iterũ: Rex mundi deus defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit.
Ibidem Poſtremo orat propheta pro liberatione à malis p̃dictis. ¶[Exurge]. i. p modum à ſeſſiõe ſur- 14
gentis te habe & ſuccurre [q̃re obdormis dñe?]. i. cur ab adiutorio ceſſas, & p̃ces ſeruorũ tuorũ
audire diſſimulas? [exurge] protinus ſuffragando [& ne repellas in finem]. i. noli nos diu ſeu
om̃ino relinquere, q̃uis ad tempus ſuccurrere differs. ¶[Quare faciem tuã]. i. pietatis tuę aſpe- 15
ctum atq; auxilij gr̃am [auertis] non ſtatim ſubueniendo nobis ita afflictis? [obliuiſceris ino-
piæ nr̃æ & tribulationis nr̃æ] hoc eſt, ita te habes, ac ſi nõ attenderes paupertatẽ, quã propter
Pſal. 33. te incurrimus, & tribulationem quã propter te patimur. Hoc dr̃, non ſimplr̃ aſſerẽdo, qa ſupe-
Iob. 30. rius dictũ eſt: Iuxta eſt dñs his q tribulato ſunt corde, ſed dolentis animi affectũ explicãdo, pie-
tatisq; aures prouocando, iuxta quẽ modũ S. Iob ait ad dñm: Clamo ad te, & nõ exaudis me,
ſto, & non reſpicis me, mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuę aduerſaris mihi. E
Abacuc. 1 Vnde & Abacuc, quaſi impatiens factus propter dilationem exauditionis diuinæ, ita exorſus
Iſaiæ. 63 eſt. Vſquequo dñe clamabo & non exaudies, vociferabor ad te vim patiẽs, & non ſaluabis? Iſa-
ias quoq; propheta: Multitudo(inquit) viſcerũ tuorũ, & miſerationum tuarũ ſup me continue-
runt ſe. In tali ergo caſu non debemus deficere, nec ab oratione deſiſtere, ſed immobilr̃ crede-
re, poſſibilius eſt cœlum & terram perire, q̃ in dño confidentem ac pſeueranter pulſantẽ relin-
Matt. 24 qui. Ideo nanq; ait ſaluator: Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Et: Oportet ſem-
Luc 18 per orare & non deficere. Solet eñ nõnunq̃ deus tamdiu differre vt probet conſtantiã noſtrã,
atq; vt noſtra deſideria dilatione creſcant, ac per hoc gr̃am exuberantiorẽ obtineant. Propter
quod Moſes ait: Recordaberis cuncti itineris per quod adduxit te dñs deus tuus, vt affligeret
Deut. 8 te atq; tentaret, & nota fierent quæ verſabantur in corde tuo, vtrũ cuſtodires mandata eius an
non. ¶[Qm̃ humiliata eſt in puluere ãia noſtra] hoc eſt, noſipſi humiliauimus nos coram
te, projciendo pulueres ac cineres ſup capita noſtra [conglutinatus eſt in terra venter noſter]
. i. proni in terram cecidimus, & totũ corpus nr̃m ad honorem tuæ maieſtatis proſtrauimus,
quatenus mĩam conſeq̃mur. Sic eñ facere tpe neceſſitatis erat conſuetudo Iudæorũ. Vnde dici-
Ioſue. 7 tur: Ioſue cecidit pronus in terram coram dño vſq; ad veſperam. Seqtur or̃o vere deuota & effi-
cax atq; ignita. ¶[Exurge dñe adiuua nos] quorũ p̃ter te nullus eſt auxiliator [& redime nos] 16
Ezech. 36 à malis pœnæ & culpæ, cunctisq; periculis [propter nomen tuum]. i. propter teipſum ac ppri-
am bonitatem atq; ad noĩs tui honorem, quemadmodũ p Ezechielẽ dixiſti: Non propter vos
ego faciam notum ſit vobis, ſed propter nomen ſanctum meum.

¶Elucidatio Tropologica ſiue moralis eiuſdem pſalmi

POrro moraliter conuenit pſalmus iſte eccleſiæ Chriſti multipliciter tribulatæ, ſeu vni
cuiq; Chriſtiano afflictionibus mẽtis ſeu corpis pleno, & maxime ſanctis martyribus
Horũ ergo vnuſquiſq; priſtina bñficia dei cõmemorans, propriamq; perſecutionem
corã deo pponens atq; ab ea liberari deſiderans, ait: Deus, dei vnigenite, auribus nr̃is
Luc. 8. audiuimus. Auribus vtiq; cordis, de qbus in Euang. dr̃: Qui habet aures audiẽdi, audiat, quas
Deut. 29 non hñt Iudæi, qbus Moſes dixit: Vos vidiſtis vniuerſa magnalia quæ corã vobis dñs fecit, &
Iſaiæ. 13 non dedit dñs vobis cor intelligens, & oculos videntes, & aures q̃ poſſent audire vſq; in pñtem
diẽ. De qbus & Iſaias teſtat̃: Incraſſatũ eſt cor populi huius, & auribus grauiter audierũt: patres
noſtri, vicz ſancti Apl̃i & Euangeliſtæ, annũtiauerunt nobis ſermonibus & ſcripturis. Opus
q̊d opatus es in diebus eorũ. i. miracula q̃ corã eis feciſti añ paſſionẽ & poſt paſſionem, & in die-
Iudæ. 1 bus antiquis. i. mirabilia quæ feciſti tpe Moſi. Vnde Iudas apoſt. ait: Ieſus populũ ſaluãs de ter-
ra Aegypti, ſcd̃o eos q non crediderunt, pdidit. Manus tua. i. poteſtas tua, o dñe Ieſu om̃ipotẽs
gẽtes. i. tyrannos & pſecutores eccleſiæ, populũq; Iudæorũ, q primitiuam eccleſiam penitus ex-
Actuu. 4 tinguere pponebãt, queẽadmodũ narrat̃ in Actis, ꝙ principes ſacerdotũ p̃ceperunt apoſt. ne oĩ-
no loquerent̃ in noĩe Ieſu. Has itaq; gentes manus tua diſpdidit, qm̃ multi eorũ in pñti vita peſ-
Miche. 5 ſima morte cõſumpti, & oẽs æternaliter perierunt. Sæpe etiã gladio Chriſtianorũ principũ gẽ-
tiles diſperdidiſti, videlicet Theodotij, Caroli magni, & Godefridi de Bolonia. Vñ p Mich. de
Chriſto

A Christo pdictū est: Egressus eius ab initio à diebus æternitatis,& magnificabitur in medio vni
uersæ terræ. Et apd Isaiā pater æternus ait de Chro: Dispertiā ei plurimos,& fortiū diuidet spo Isaiæ.53
lia. Et Zacha. loquēs de Chro: Egredie(inqt) dñs & pliabit cōtra gētes, & stabūt pedes ei⁹ sup Zacha.14
mōtē oliuaꝝ:& plātasti eos.s.p̄res nr̄os apo. constituēdo eos principes super oēm terrā, sicut in Psal.44.
psal. sequēti dicetur, afflixisti populos, infideles scd̄m modū prædictū,& expulisti eos. Nā Iudę
os de terra promissiōis eiecisti,& in ea Christiāos habitare fecisti: multas etiā regiōes olim gen
tilibus subditas, Christiāis dedisti. Nec em̄ in gladio suo possederūt, p̄res nr̄i Christi fideles, ter-
rā.i. orbē terraꝝ, quē fidei subiecerunt & Christianis impleuerūt. Apostoli em̄ pauci & idiotæ
fuerūt, nec hūana eloquētia p̄diti. Vñ ait Apo. Prædicatio mea nō in psuasibilibus hūanæ sapi 1.Cor.2
ētiæ ỽbis fuit, sed in sapiētia spūs & ỽtutis:& brachiū eoꝝ.i. naturalis eoꝝ potētia, nō saluauit
eos de periculis, à qbus frequēter saluati sunt. Nā cū apost. in custodia positi essent, āgelus eos Actuu.5
eduxit. Paulū q̄q; tertio naufragātē, Chr̄s de pelago liberauit, Iohānē ex feruētis olei dolio sa-
num eripuit. Sed dextera tua.i. pia custodia tua & brachium tuū.i. operatio miraculoꝝ & illu
minatio vultus tui.i. sapientia quā eis dedisti, p̄sertim in die Pentecostes, mittēdo eis spm̄ scm̄ Actuu.2
qui docuit eos oēm veritatē ac futuroꝝ præsciam contulit eis. Per hæc em̄ instituta aucta & sta
bilita est Christi ecclesia, ita vt Christiani qui sunt semen & filij aplo̅ꝝ possident terram, & ab
hostibus inuisibilibus visibilibusq; saluant̄. Hinc ait apost. Signa apostolatus mei facta sunt su 2.Cor.12
per vos in signis & prodigijs & virtutibus. Et ad Heb. apertius ait: Quō effugiemus, si tantam Hebr.2.
neglexerimus salutē q̄ in nos confirmata est, contestante deo, signis & portentis & virtutibus
B & spūs s. distributionibus. De illuminatiōe quoq; vultus sui sup aplos Christus p̄dixit: Ego da- Luc 21
bo vobis os & sapiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. De- Matth.28
niq; de dextera sua.i. gratiosa sua p̄sentia ac pia custodia ait: Ecce ego vobiscum sum oībus die
bus vsq; ad consummationem seculi. Per hæc itaq; salutem mentis & corpis Christiani sortiti
sunt, qm̄ o Christe, cōplacuisti in eis sicut in euangelio protestaris: Nō vos me elegistis, sed ego Ioha.15
elegi vos. Vñ Petrus credentibus scribit: Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta 1.Petr.2.
populus acqsitionis, vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lu-
men suum. Ideo christiani ad fidem Christi ac interiorem salutem perducti sunt ab exordio p̄-
dicationis apostoloꝝ, q a christo electi fuerunt. Hinc nanq; Paulus Atheniensibus dixit: Tpa Acto.17
prioris ignorantiæ despiciens deus, nunc annunciat hominibus vt omnes vbiq; pniām agāt,
eo q statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æqtate in viro quem statuit. Ad Ephesios Ephe.3
quoq;: Secundum reuelationem (inquit) notum mihi factum est sacramentum, quod alijs ge-
nerationibus non est agnitū, sicut nunc reuelatum est sanctis apostolis eius in spū, esse gentes
cohæredes & concorporales,& comparticipes promissionis dei in Iesu christo, imo in chro oēs
fideles & prædestinati ab æterno electi sunt, quemadmodū Apost. rursus fassus est: Deus ele- Ephe.1
git nos in Christo ante mundi constitutionem vt essemus sancti & immaculati in conspectu
eius. Vnde secundū Augustinū in libro de p̄destinatione sanctoꝝ, Christus est pręclarissimum Augus.
exēplar & causa prædestinationis omniū electoꝝ. Quocirca pensandū, q in p̄destinatiōe duo
cōsiderant̄, videlicet ipse actus prædestinantis: sic aūt nec Christus, nec aliqd est causa prędesti
C nationis, qm̄ prædestinatio sic accepta est deus prędestinans, sicut creatio actiua ē deus creans.
Secundo considerat̄ in prædestinatione, gratia prædestinantis, q̄ est prædestinationis effectus.
Prædestinatio em̄ est præparatio grē in p̄nti & gloriæ in futuro, sic vero Chri prædestinatio
est exemplar & causa prædestinationis sanctoꝝ. Deus em̄ præordinauit mundum saluare per
Christum,& merito eius conferre hominibus gratiam. Ideoq; Apost. ait: Deus prædestinauit Ephe.1
nos in adoptionē filioꝝ per Iesum Chr̄m secundū propositū voluntatis suæ in laudem gloriæ
gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. Et alibi: Quos præsciuit (inquit)& præ- Roman.8
destinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Deni-
q; Christus causam illuminationis humiliū assignans, complacentiam voluntatis diuinæ pro
causa inducit, dicens: Confiteor tibi p̄r dñe cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus,&
prudentibus,& reuelasti ea paruulis. Etiā pat̄, quia sic placuit ante te. Vñ & deus ad Mosen ap-
tissime ait: Miserebor cui voluero, & clemens ero in quē mihi placuerit. Ex quo concludit sa- Luc.10
cratissimus noster philosophus, ergo cuius vult miseret, & quē vult indurat. Hæc aūt introdu-
cta sunt contra inimicos gratiæ dei, videlicet contra Pelagianos,& ne aliquis vnq̄ in semetipso Exodi.33
gloriari præsumat, sed sciat totum bonū nostrū.i. merita & p̄mia esse dei dona, solaq; gratia Rom.9
nos esse saluatos. Ideo em̄ Apostolus loquitur: Deus qui diues est in misericordia propter ni-
miam charitatē suā, qua dilexit nos, cū essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo
cuius gratia estis saluati: gratia em̄ saluati estis per fidē,& hoc non ex operibus: dei em̄ donum Ephe.2.
est, non ex opibus ne quis glorietur. Deinde ecclesia qlibetq; fidelis ait. Tu, dñe Iesu, es ipe rex Roma.3
meus

Isai.33. meus,de quo scriptum est:Dñs iudex noster,dñs legifer noster,dñs rex noster,ipse veniet & sal D
Jerem.23. uabit nos. Et:Suscitabo Dauid germen iustum:& regnabit rex,& sapiẽs erit. Et:Ecce rex tuus
Zacha.9 veniet tibi iustus,& saluator,ipse pauper & ascendens super asinam. Christus enĩ ecclesiam re
git,colit,purgat,perficit,atq; ad vitam æternã perducit. Vnde de Christo alio loco scriptũ est:
Mich.c.5 Stabit & pascet in fortitudine dñi & conuertentur ad eum. Et dñs per Ezechielem ait: Salua
Ezech.34 bo gregem meum,& suscitabo super eum pastorẽ vnũ, qui pascat eum seruum meum Dauid.
Ego dñs ero eis in deum,& seruus meus Dauid princeps eoꝝ. Per Dauid autem,ſcdm omnes
doctores etiã Hebræorum intelligitur rex Messias seu Christus. Tu quoq; dñe Iesu Christe es,
& deus meus. Tu enĩ es vnigenitus dei deo patri consubstantialis,coæqualis,& coæternus. Vñ
1.Iohan.5 Iohannes ait:Simus in filio dei Iesu Christo. Hic est verus deus & vita æterna:qui mandas sa
lutes Iacob,hoc est,q gratiam & mĩam tuam gratis impendis ac offers ecclesiæ,& supplantato
Matth.11 ribus vitioꝝ qui in euangelio dicis:Venite ad me omnes q laboratis & onerati estis,& ego refi
Matth.7 ciam vos. Et iteꝝ:Petite & accipietis,quærite & inuenietis,pulsate & aperietur vobis. In te ini
Luc.11 micos nostros,ſ. dæmones,ventilabimus cornu, superando tentationes eoꝝ per grãm tuam.
Philip.4. Apostolus enĩ:Omnia(ait)possum in eo qui me confortat. Christus quoq; discipulis ait: Ecce
Luc.10 dedi vobis potestatẽ super omnia dæmonia. Principes etiã Christianoꝝ frequenter Chr̃i virtu
Matth.10 te visibiles hostes superauerunt: & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis,non formi
dando eos q corpus occidunt,sed implendo quod tuipse dicis:Dico aũt vobis amicis meis:Ne
Luc.12 terreamini ab his q corpus occidunt,sed eum timete qui habet potestatem,& corpus & aĩam E
Ibidem perdere in gehennam ignis. Et rursus: Nolite timere pusillus grex,qm̃ cõplacuit patri vestro,
Iohan.14 dare vobis regnũ. Et alibi:Non turbetur cor vestꝝ neq; formidet. Hoc beatissimi martyres ex
cellentissime impleuerunt,qui tyrannos deriserunt atq; spreuerunt. Et de primis nostris prin
cipibus,ſ. de sanctis apostolis scriptum est:Ibant gaudentes à conspectu consilĳ, qm̃ digni ha
Actuu.5 biti sunt pro noĩe Iesu contumeliam pati. Et Paulus testatur:Ego non solum ligari, sed & mo
Acto.21 ri paratus sum ꝓ noĩe dñi Iesu Christi. Non enĩ in arcu meo, hoc est,in naturali industria aut
subtili consilio,aut adinuentionibus fraudulentis,sperabo. Saluasti enim nos de affligentibus
nos.i.de persecutoribus & tyrannis,qa per mortem corporalem quam nobis intulerunt æter
nam vitã adepti sumus:& odientes nos confudisti,qa prædictos aduersarios fidei atq; ecclesiæ
æternaliter condemnasti. Potest quoq; exponi hic versus de dæmonibus nos tentantibus,&
concupiscentĳs malis nos impugnantibus, contra quos viri sancti continuum bellum habẽt,
sed in nomine Christi hostibus omnibus præualent. In deo laudabimur tota die,& in nomie
tuo confitebimur in seculũ. Versus iste in p̃cedenti expõne satis expositus est. Quod autẽ eccle
Actuu.2 siæ Christi p̃sertim conueniat,patet ex eo q̃d ait scriptura: Oẽs qui credebant erant pariter,&
erant illis omnia communia,& sumebant cibũ cũ exultatione & simplicitate cordis: & collau
dabãt deũ hñtes grãm ad oẽm plebẽ. Nunc aũt,videlicet qñ hæretici,schismatici,pagani,tyran
ni & impĳ deuastant ecclesiam orthodoxam martyresq; occidunt, repulisti o dñe Iesu.i.popu
lum tuũ affligi permisisti & confudisti nos,permittẽs nos ab impĳs subsannari ac despici, sicut
1.Cor.4. ait apost. Spectaculum facti sumus deo,& angelis & hominibus:& non egredieris in virtutib.
nostris,hoc est,de tribulationibus,pœnaq; mortis in pręsenti seculo non eripies nos. Auertisti
nos retrorsum post inimicos nostros. Frequenter enim fideles nondum parati ad martyrium
fugerunt, & propria loca reliquerunt timore persecutoꝝ,& captiui ducti sunt atq; post terga
hostium vincti venerunt,ac trahebantur,& qui oderunt nos,diripiebant sibi,terras,ciuitates,
& omnia nostra,quæ reliquimus fugientes seu capti. Temporibus quippe martyrum,diripie
bant sibi tyranni quæcunque martyꝝ erant. Dedisti nos tanquam oues escarum,hoc est, tam
Ioha.16 copiose,tamq; pro nihilo nos occidi permisisti,sicut oues mactantur, vt manducentur. Imple
sti enim in nobis dñe Iesu,quod in Euangelio prædixisti: Venit hora,vt omnis q̃ interficit vos
Lucæ.21. arbitretur obsequium se præstare deo. Et iterum:Trademini à parentibus & propinquis & a
micis,& morte afficient ex vobis,& in gentibus dispersisti nos. Vsq; in hodiernum diem multi
fidelium inter infideles morantur sub graui tributo atq; pressura, quemadmodum inter nos
commorantur Iudæi. Vendidisti populum tuum sine pretio. Eodem modo & multo amplius
contigerunt frequenter Christianis mala,seu pœnæ quæ in isto versu, ac duobus sequentibus
recitantur,quã acciderunt populo veteris testamenti,idcirco expositio patet ex pręcedenti ex
positione. Tota die verecundia mea contra me est. Erubuit enim ecclesia Christi,vel propť mẽ
bra sua infirma, quæ interdum ex horrore pœnaꝝ in martyrio defecerunt, vel fugerũt aut se
absconderunt. Vel quia videbant legẽ dei sui contemni & conculcari. Vel quia Chr̃ani ab om
nibus aspernabantur velut insensati & magi,atq; phantastici,sicut de eis dicturi sunt infideles
Sapie.5 in die iudicĳ:Hi sunt quos aliqñ habuimus in derisum,& in similitudinẽ improperĳ, nos insen
sati

A sati vitam illorum æstimabamus insaniã.& finẽ fine h onore. Quõ ergo cõputati sunt inter filios
dei,& inter sanctos sors illorum est? Vñ & S. Iob ait: Deridetur iusti simplicitas. Hæc omnia, tor- Iohan. 12
menta & dura, venerunt super nos, martyres tuos & seruos o domine Iesu Christe, nec obliti su
mus te, fidẽ tuam negando, & iniq; nõ egimus in testamẽto tuo. i. ppter psecutiões nequaq̃ re-
liquimus viam iustitiæ. & non recessit retro cor n ostrum, te derelinquẽdo, & rebus transitorijs
inhærendo. Quoniam propter te. i. amore tuo, & propter spem vitæ æternæ, mortificamur to Luc. 9.
ta die, in labore pœnitentiæ, in ieiunio & fletu & planctu, in vigilijs & castigationibus mẽtis &
corporis, atq; omnimoda abnegatione propriæ voluntatis, baiulando quotidie crucẽ Christi
& sequendo vestigia eius, quemadmodum monet Apostolus: Deponẽtes omne pondus & cir-
cũstans nos peccatũ p patiẽtiam curramus ppositũ nobis certamẽ, aspicientes in authorẽ fidei, Hebr. 12
& consummatorẽ Iesum, vt nõ fatigemur animis nostris: æstimati sumus sicut oues occisionis.
Hoc & cętera nũc omissa in pcedẽti expositiõe satis elucidata vidẽtur. Hũc aũt versiculũ allegat
Apost. tanq̃ de se ac sibi similibus dictũ, quos nulla aduersitas à dei amore auertere põt, sic nẽ-
pe inducit: Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio, ã angustia, an psecutio, an Roma. 8.
fames, an gl adius? Sicut scrip. est. Qm̃ ppter te mortificamur tota die. æstimati sumus vt oues 1. Cori. 15
occisiõis. Et alibi ait: Quotidie morior pp vestrã gloriã fratres, q̃ habeo in Chr̃o Iesu dño nr̃o.

COMMENTARIVS IN PSAL. XLIIII

¶Expositio tituli

B PSalmus iam elucidandus tali titulo prænotatur: In finem pro his qui commutabuntur fi-
lijs Chore, ad intellectum canticum pro dilecto. Psalmus iste gloriosus ac nobilis de du-
plici Christi natura ac diuina generatione ipsius & de vnitate personæ ipsius, de coniunctione
quoq; Christi sponsi & sponsæ suæ ecclesiæ, seu virginis gloriosæ, aut fidelis animæ excellẽter
euidenterq; tractat, & ideo appellatur epithalamium. i. carmen thalami, nuptias sponsi ac spõ
sæ collaudans. Sensus ergo tituli talis est. Canticum in finem. i. psalmus iste. qui dicitur canti-
cum, tendens in Christum, qui est principium nostræ creationis, & finis nostræ recreationis:
Canticum, inquam, scriptum pro his qui commutabuntur, hoc est, pro electis, qui non solum
resurgent, sed etiam immutabuntur. i. beatam immortalitatem adipiscentur, videlicet pro fi- Matth. 27
lijs Chore. i. imitatoribus Christi in loco Caluarie crucifixi. Chore enim interpretatur Calua Lucæ. 3
ria. Pro dilecto, hoc est, canticum istud etiam scriptum est pro Christo, ad quẽ pater dixit: Tu
es filius meus charissimus. Sic ergo canticum istud est pro Christo & fidelibus eius. i. de spõso
ecclesiæ, & ipsa ecclesia loquitur. Ad intellectum. i. quatenus Christi fideles sapienter intelligãt
Christum & eius mysteria. s. incarnationẽ & coniunctionẽ cum ecclesia fideliter cõtemplẽtur.
Hierony. aũt in translatione sua, iuxta Hebræũ, ponit hunc titulum. Victori, pro lilijs filiorum
Chore, eruditionis canticũ amãtissimũ, & redit in idem cũ titulo pinducto. Per lilia eñ intelli-
guntur fidelia Christi mẽbra q̃ sunt filij sponsæ. Porro exordiũ psalmi huius, vc; primi duo
versus dupliciter exponũtur. Primo, vt sint vba dei patris, in cuius psona loquẽs propheta ait

¶Expositio psalmi.

1
C ERuctauit cor meũ verbũ bonũ] hoc est, mens mea paterna, seu ego ipse qui aliud ni-
hil sum, nisi mens paterna simplicissima atque purissima, vel intellectus meus æter-
nus, siue memoria mea fœcunda, de plenitudine suæ infinitæ fœcunditatis ac boni
tatis, & de ipso fonte meæ essentiæ infinitis diuitijs pleno, intellectualiter ptuli æter
naliter dixi, vereq; genui, vnicum filium mihi cõsubstantialem, qui est verbum bo- Eccle. 1
num. De quo scriptum est: Fons sapientię verbum dei in excelsis. Et: In principio erat verbum Iohan. 1.
& verbum erat apud deum, & deus erat verbum. De quo superius dictum est: Verbo domi- Psal. 32
ni cœli firmati sunt. Sapiens quoque: Dum quietum silentium tenerent omnia, & nox in suo Sapien. 18
cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine de cœlo exiliens à regalibus sedi-
bus venit [dico ego] pater æternus [opera mea] hoc est, quæcunque ago [regi] hoc est, Christo Apoc. 19
filio meo amantissimo, qui est rex regum & dominus dominantium. Hoc est quod Christus Iohan. 5.
ait: Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit. Quicquid enim pater in seipso
cognoscit, hoc in verbo suo exprimit, ita vt quicqd in patris essentia continetur, hoc plane re-
splendet in filio. Ipse namque vnigenitus est mentis paternæ verbum æternum, intelligentiæ
dictio, & sapientiæ eius plena expressio. Denique quicquid pater in ordine rerum à principio
condidit, hoc æternaliter in verbo suo dixit, atque per ipsum congruo tempore fecit. Propter
quod Iohannes testatur: Omnia per ipsum facta sunt. Et iterum: Quod factum est in ipso vita
2 erat. Deinde ait pater æternus. ¶Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis] id est, in- Iohan. 1. Ibidem
tellectus meus similis est stilo hominis cito scribentis. Et hoc propter duo. Primo quoniam vẽ-
bũ q̃d stilo scribitur, nõ est sonãs ac transiẽs, sed silẽs, firmũ ac pmanẽs, sic vbũ dei patris nõ est
transiẽs, sonãs, atq; instabile, sed secretũ, firmũ, immobile, & æternũ. Secũdo, quoniam sicut sti

lus velociter ſcribentis ſine labore ac mora notabili verbũ exarat, ſic intellectus diuinus ad in
tra loquens, vel deus pr̃ ſine motu, labore, & mora verbũ ſuũ produxit in ipſo æternitatis mo
Prouer. 8 mento, quẽadmodũ ſapientia æterna, q̃ eſt verbũ ac filius dei, ait: Dñs poſſedit me initio viarũ
ſuarũ anteq̃ quicq̃ faceret à principio, ab ęterno ordinata ſum. Nondũ erant abyſſi, & ego iam
concepta erã. Secũdo exponi p̃t hic locus, vt ſint verba prophetæ, eritq; ſenſus. Eructauit cor
meũ verbum bonũ. i. ex plenitudine diuinæ illuminationis, & ex abundantia ꝓphetalis noti
tiæ intellectus meus ꝓtulit, intra ſe dixit & ore exp̃ſſit pſalmum p̃ntem q eſt verbũ bonũ & ſa
lubre, ac optimus ſermo: dico ego opa mea regi. i. ſcripturã iſtam & alia cuncta q̃ ago, dico, can
to, & ſcribo ad gloriã regis Meſſiæ, de cuius nuptijs in hoc pſalmo tractabo. Lingua mea cala
mus ſcribæ, velociter ſcribentis. i. lingua oris mei in ſcribendo hunc pſalmum fuit calamus, ſti
lus, penna, ſeu graphiũ ſcriptoris cito ſcribentis. i. meipſius q pſalmũ iſtum ſine ꝓprio ſtudio
ſcripſi & ſine labore ſcd̃m q̄ ſpũſſ. me docuit. Lingua eñ prophetæ fuit inſtrumentũ aïæ ſuæ,
quemadmodũ penna inſtrumentũ eſt manus ſcribentis. Scripſitq; propheta hunc pſalmũ ve
Iere. 36 lociter, ſicut apud Ieremiã habet: Dixit Baruch ad principes Iudæ, Ex ore ſuo loquebatur Iere
mias, q̃ſi legens oẽs ſermones iſtos ad me, & ego ſcribebam in volumine atramẽto. Vel ſic: Lin
gua mea calamus fuit ſcribæ velociter ſcribentis. i. ſpũſſ. qui quos ad ſcribendũ inſpirat, veloci
2. Reg. 23 ter ſcribere facit. Neſcit eñ tarda molimina ſpũſſ. gratia, teſte Ambroſio. Et huic ſenſui conſo
nat quod Dauid alio loco fatetur. Spũs dñi locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meã.
Iſai. 45. Prima aũt expõ horũ verſuum melior eſt atq; profundior, & ei cõcordat, q̊d per Iſaiam ait de
Eccl. 24. us pater. Egredietur de ore meo iuſtitiæ verbũ & non reuertetur. Illud quoq; cuiuſdã Sapien
tis: Ego ex ore altiſſimi prodiui primogenita ante oẽm creaturam. Non ſolũ aũt dixit: Eructa
Marc. 10 uit cor meũ verbũ: ſed, verbũ bonũ ad inſinuandũ, q̄ verbũ iſtud ſit verus deus. Nam Chriſto
teſtante nemo bonus, niſi deus. Ipſe eñ deus eſt naturaliter atq; quomodolibet bonus: & ſcd̃m
Dionyſium: Natura eius eſt bonitas, primumq; dei nomen eſt bonũ. Conſeq̃nter prorumpit
propheta in laudẽ regis iſtius, & primo cõmendat eum propter pulchritudinẽ, dicens: ¶ Spe
cioſus forma p̄ filijs hominũ] Triplex ſpecioſitas in Chriſto fuit. Vna æterna, diuina, & infini
ta quæ cõuenit ei rõne diuinæ naturæ, eſtq; eſſentialiter idem cũ diuina eſſentia atq; in tribus
pſonis vna ac indiuiſa. Et de hac pulchritudine Chriſti, q eſt ſapia patris, ſcriptũ eſt: Sapientia
Sap. 7 emanatio quædã eſt om̃ipotentis dei ſyncera. Candor eſt eñ lucis æternæ, & ſpeculũ ſine ma
Hebræ. 1 cula dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Et Apoſto. Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura
ſubſtantiæ eius, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis. Vnde S. Hilarius appropriata diuino
Iohan. 14 rum perſonarũ deſignans, Aeternitas (inq̃t) eſt in patre, ſpẽs in imagine, vſus in munere. Quid
aũt eſt ſpẽs in imagine, niſi pulchritudo conuenit filio tanq̃ per omnia ſimili deo patri? Propi
quod filius conteſtatur: Qui videt me, videt & patrem. Hoc eñ ait, non propter identitatẽ per
ſonæ, vt aſſerebat inimicus ſanctæ Trinitatis Sabellius, ſed propter om̃imodam ſimilitudinẽ
Coloſſ. 1 vtriuſq;, ſcd̃m quod ait Apoſt. Qui eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ. De
hac increata pulchritudine dei Dionyſius pulcherrime loq̃tur: Propter hanc quoq; ſpecioſita
1. Petri. 1. tem ait de Chriſto Petrus apoſt. In quẽ deſiderant angeli proſpicere. Alia eſt ſpecioſitas Chri
ſti creata, & ſpũalis quæ conſiſtit in pfectione ſuæ ſapiæ, in excellentia gr̃æ, & in eminẽtia ſuæ
charitatis atq; virtutum, & iſta ſpecioſitas Chriſti ſumma & incompabilis fuit, imo & maior
Iohan. 3. q̃ oĩm ſimul electorũ, qa ſcriptum eſt: Non ad menſurã dat deus ſpm̃, ſubintelligendũ eſt, Chri
ſto homini. Tertia aũt ſpecioſitas Chriſti fuit creata, & corporalis quæ conſiſtit in debita p
portione, ſitu & quantitate membrorũ, & in congrua ſupfuſione viuacis coloris, & iſta pulchri
tudo Chriſti magna ac vehemens fuit. Primo qm̃ nulla naturalis pfectio defuit ei. Scd̃o, qa de
cebat vt aĩa illa ſanctiſſima atq; pulcherrima proportionatum ſibi corpus, vtpote pulchrũ ac
nitidum ſortiretur. Tertio, qm̃ corpus Chriſti ſumptum erat ex puriſſima materia, ſ. ex mun
diſſimis ſanguinibus digniſſimæ virginis. Quarto, qa formatũ compactumq; fuit ab agẽte in
fallibili non errante, puta à ſpũ ſancto. Verum, an iſta corporalis ſpecioſitas Chriſti fuerit ſim
pliciter maior q̃ aliqua vnq̃ alterius hoĩs ſpecioſitas fuerit, de hoc diuerſimode dr̃. Ego aũt pie
credo, q̄ dñs meus Ieſus Chriſtus etiam q̃tum ad corpalem pulchritudinem cæteros oẽs, imo
2. Reg. 14 & Abſolonem exceſſerit propter rõnes p̃dictas. Non tamen ſemper (vt arbitror) æque pulchr
in vultu apparuit, qm̃ ea quæ pulchritudinem corporalem ornant atq; conſeruant, non cura
uit ſed ſpreuit. Pulchritudo autem eius ſpũalis ſemper æqualis fuit, quia in gratia non profe
Iſaiæ. 53 cit: pulchritudo vero corpis ſui, tempore paſſionis in tantum euanuit, vt de ipſo ab Iſaia dictũ
Cant. 5 ſit: Non eſt ei ſpecies, neq; decor: & vidimus eum, & non erat ei aſpectus. De hac aũt multiplici
Cant. 1 pulchritudine ſponſi cœleſtis, ac regis Meſſiæ, ait ſponſa: Dilectus meus candidus & rubicun
dus electus ex milibus. Et: Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Sic ergo (o Chriſte) tu ſpe
cioſus

A ciosus es forma præ filijs hominum. Quod em̃ idipsum ad literã de Christo dicatur, patet ex translatione Chaldaica, apud Hebræos autentica, q̃ sic habet: Pulchritudo tua rex Messia maior q̃ filio℞ hoĩm. Porro in libris Annalibus Romano℞ legitur, ꝙ Christus fuit staturæ ꝓceræ mediocris & spectabilis, vultũ habens venerabilem, quẽ possent intuentes diligere & formidare, capillos hñs coloris nucis auellanæ præmaturæ, planos fere vsq; ad aures, ab aurib⁹ cincinnos crispos aliquantulum ceruliores & fulgentiores ab humeris ventilantes, discrimen habẽs in medio capitis iuxta morem Nazareo℞, frontẽ planã ac serenissimam sine macula ac ruga, quam rubor moderatus venustauit, nasi & oris nulla prorsus reprehensio, barbam habens copiosam capillis concolorem, non longam, sed in mento parum bifurcatam, aspectum simplicẽ & maturum, oculis glaucis, varijs & claris existentibus. In increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris seruata grauitate aliquãdo fleuit, sed nunq̃ risit, statura corporis propagatus & rectus, brachia vero & manus visui delectabiles, alloquio grauis, rarus & modestus, talis vtiq; ꝑ opera vt merito diceretur: Speciosus forma præ filijs hominum.

¶Hæc ex epistola Publij Lentuli, quã temporibus Octauiani Cæsaris Senatui scripsit Romano desumpta videntur. Cuius quidem epistolę infra omnem seriem & integritatem, cum alia quadam quæ Pontij Pilati ad Claudium dicitur, ex antiquissimo quodam eoq; manu scripto libro adijcimus.

¶Publius Lentulus Se. Ro. Salutem

APparuit temporibus nostris, atq; adhuc nobiscum est homo magnæ virtutis, quem eius discipuli filium dei vocant, suscitans mortuos & languidos sanans. Homo quidem statura procerus mediocris & spectabilis: vultũ habens venerabilem, quem intuentes possunt & diligere & formidare: capillos in modum coloris nucis auellanę præmaturę, planos fere vsq; ad aures, ab auribus vero vsq; ad humeros cincinnos & crispos, aliquãtulũ ceruliores & fulgentiores, ab humeris ventilantes. Discrimen habet in medio capitis, iuxta morem Nazareorum, frontem planam & serenissimam, cum facie sine ruga aut macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla prorsus est reprehensio. Barba copiosa & capillis concolor, non longa sed in medio bifurcata. Aspectus simplex & maturus, oculis glaucis varijs & claris existentibus. In increpatione est terribilis, in admonitione blandus, amabilis & hilaris, seruata vbiq; maturitate. Hic nunquam visus est ridere, flere autem persæpe. Statura corporis propagatus & rectus, brachia vero & man⁹ visui delectabiles. In colloquio grauis rarus & modestus ac speciosus inter filios hominũ, Iesus Christus Mariæ filius &c.

B

¶Pontius Pilatus Claudio Tiberio Cæsari Salutem.

NVper accidit, quod & ipse probaui, Iudæos per inuidiam in se suosq; posteros crudeli damnatiõe arsisse: Nã cum promissum haberent patres eorum quod deus ipsorum illis in terras vnicum suũ per virginem nascitu℞ mitteret filium, qui eorum Rex merito diceretur & Messias. Iste me præside Hebræorum deus cum venisset, & vidissent eum cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones ex hominibus fugasse, mortuos suscitasse, ventisq; imperasse, ac siccis pedibus super vndas maris ambulasse multaq; alia miracula fecisse, vnde cum omnis populus hunc filium dei diceret, inuidiam contra eum passi sunt sacerdotes sacerdotumq; principes, & mihi eum occidendum tradiderunt. Aliaq; alijs mentientes dixerunt eum magũ esse, & oĩa cõtra ipsorum agere legem. Ego ita esse credens eundem flagellatum & coronatum tradidi arbitrio eorum. At illi crucifixerunt eum, & sepulchro eius custodiam fortissimã adhibuerunt. Ille vero, militibus meis sepulchrum custodientibus, cum tertia die à mortuis resurrexisset in tantum nequitia exarsit Iudæorum contra Christum, vt copiosam custodibus darent pecuniam quatenus populo dicerent, qa discipuli eius nocte venientes corpus ipsius rapuerunt. Verum milites mei cum accepissent pecuniam, quod factum fuerat tacere non potuerunt: Nam & illum resurrexisse publice coram omni populo testati sunt, & se à Iudæis accepisse pecuniã vt silerent quod factum fuit. Hæc ideo tibi scripsi, ne quis aliter mentiatur aut mendacijs credat Iudæorum, qui de Christo omne malum mentiuntur Vale.

Deinde Christus laudatur ab eloquentia. [diffusa est gratia in labijs tuis] hoc ẽ, fructuosa & efficax eloquentia data est tibi. Vñ ꝑ Isaiam Christus ait: Posuit dñs os meũ q̃si gladium acutũ. Isaiæ.49.
Et ipsi q̊q; aduersarij Christi compulsi sunt dicere: Nunq̃ sic locutus est homo sicut hic loq̃tur. Iohan.7.
Sed & de ipso apud Lucam legitur: Mirabantur oẽs in ỽbis grãe quæ ꝓcedebant de ore eius. Lu.4
C Efficaciam aũt Christi in loquendo pandit Euangelista dũ ait: Erat docens sicut virtutem habens, non sicut pharisæi & scribæ. Sciendũ q̊q; ꝙ Christus habuit donũ lingua℞, sicut & cæteras gratias gratis datas, non tñ legit̃ vsus hoc dono, qa non ꝑdicauit nisi in Hebræo. Vñ & ipse ait: Non sum missus nisi ad oues q̃ perierunt domus Israel. Deniq; sicut manus est organũ intellectus practici, sic lingua est organũ seu instrumentũ intellectus speculatiui. Quemadmodũ ergo Christus habuit summã sapientiam, sic decuit eum habere summam eloquentiam. Ideo de gratia labio℞ Christi sponsi sui ait sponsa: Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est [propterea benedixit te deus in æternum] bñdictio dei est collatio seu infusio gratiæ dei ac diuinorum dono℞, & multiplicatio eorundem. Christus aũt in gratia non profecit, nec sibi ipsi aliquid de essentiali præmio meruit, sicut vbertim præhabitum est. Quomodo ergo propter gratiam labio℞ suo℞ benedictus à deo asseritur? Et respondendum ꝙ benedictio ista intelligenda est quantum ad accidentale pręmiũ Christi. Nam per prædicationẽ suã sanctissimã meruit sibi corporis sui glorificationem & ascensionem. Potest q̊q; benedictio ista referri ad fructum eloquentiæ Christi, atq; ad mysticũ corpus ipsius. Dicimus em̃ terram seu arborẽ bñdici dũ fert copiosum fructũ. Similiter qm̃ per Christi doctrinã multi salutẽ sortiti sunt, ipse Christus ratione suæ eloquentiæ bñdici asseritur. ¶[Accingere gladio tuo sup fœmur tuum potentissime] hoc est, o rex Christe q̃ es saluator oĩpotens & debellator aerea℞ potestatũ fortissimus accingere, i. teipsum accinge, vel à tota Trinitate accingaris gladio tuo. i. ꝑdicatione diuina, verbo dei, sermone iustitiæ, ita vt gratiã in labijs tuis diffusam effundas, eaq; ad mundi infor-

Mat.7 Mat.15 Cant.5

4

mationē vtaris, accingere inquā sup fœmur tuū.i. sup intellectum tuū,ita vt sapienter loq̃ris,
& efficaciter doceas. Bene eq̃dem p gladium intelligit ṽbum dei seu p̄dicatio euangelij ,iuxta
Ephe.6 illud diuini Apost.In oībus sumentes scutū fidei & gladiū spūs q̄d est ṽbum dei. Et iteꝝ:Viuus
Heb.4. est(inqt)sermo dei & efficax & penetrabilior oī gladio ancipiti. Dicit eñ ṽbum dei gladius ra
tione sui effectus,qm̄ intima mentis penetrat,pc̄tā occidit,dæmonēq; exupat. Vñ ad Ieremiā do
minus ait:Nunqd non ṽba mea sunt ignis,& q̃si malleus conterens petram? Et Ecclesiast.ait:
Ierem.23 Verba sapientum q̃si stimuli , & q̃si claui in altum defixi.Conuenient q̄q; p fœmur accipit in
Ecclesi.12 tellectus.Quemadmodū eñ fœmur corporis est seminarium gñationis scd̄m illud: Non aufe
Gen.49. retur sceptrū de Iuda, & dux de fœmore eius,donec veniat q mittendus est:sic intellectus est se
Luc.8 minarium spūalis pcreationis.Nam vt Chr̄s in euang.asserit,semen est verbū dei. Verbū aūt
ab intellectu pcedit,sicut ait Philosophus.Sunt ergo earū quę sunt in voce ea q̃ sunt in animo
passionum notæ.Intellectus itaq; p verbum oris spūaliter generat,prout ad Gal.dicit Aposto.
Gal.4 Filioli mei q̄s iteꝝ parturio donec formetur Christus in vobis.De hoc fœmore intellectuali cui
Iere.31 supercingitur gladius verbi,ait Ieremias: Conuerte me dñe & conuertar,postq̃ eñ cōuertisti
me egi pœnitentiam,& postq̃ ostendisti mihi percussi fœmur meum , De potentia aūt Christi
in p̄cedentis psalmi elucidatione multa inducta sunt,quibus hoc adijci pōt q̄d apud Micheā de
Mich.5 ea commemorat:Exaltabit manus tua super hostes tuos,& oēs inimici tui interibunt.Et Apo
Heb,1 stolus de Christo loqns:Cū sit inqt splendor gloriæ,portansq; oīa ṽbo virtutis suæ. Vñ Chri
Eccls.24 stus dei sapientia inqt:Oīm excellentiū & sublimiū colla calcaui. ¶[Specie tua] creata[& pul
chritudine tua]increata[intende,p̄spere]hoc est,feliciter respice & ad nr̄am æternā prosperita
tem pie considera gñs humanum,vt illud saluifices.[pcede] de sinu pr̄is in vteꝝ virginis de cœ
lo summo in inferiores partes terræ,de vtero mr̄is in p̄sepe,de pręsepi in publicum,deinde in cru
cē,& tandem in cœlū. Sic ergo procede quemadmodū sponsa ait:Ecce iste venit saliens in mō
Can.2. tibus transiliens colles.[&regna]in militanti ecclesia p fidem & gratiam,atq; in triūphanti ec
Zach.14 clesia p visionem btām.Itaq; o Christe regna q̃tenus impleat illud:In die die illa erit dn̄s rex su
Naum.3 p oēm terrā. Et illud:Erit dño regnū.De hoc Christi regno etiam ait Apost. Deus exaltauit
Philip.2. illum,& dedit illi nomen q̄d est super omne nomen,vt in noīe Iesu omne genu flectat,cœlestiū
Ephe.1 & terrestrium & infernoꝝ. Et iteꝝ:Deus inqt constituit illum ad dexteram suā in cœlestibus
super omnem principatum & potestatē & virtutē & dn̄ationē. Propter q̄d in euang. etiā Chri
Matth.28 affirmat:Data est mihi oīs potestas in cœlo & in terra. Considerandū autē ꝙ Christus hoc di
xit post resurrectionem suam: sed non est hoc ita intelligendum,q̃si tunc primū data sit Chri
sto hoī p̄dicta potestas, imo à primo suæ humanæ cōceptionis instanti,data est ei oīs potestas
in cœlo & in terra. Nam eo ipso q̃ Christi humana natura vnita est deo vnione p̄sonali,subie
cta est ei oīs creatura.Ideoq; Christus añ passionē dixit:Pater diligit filium, & oīa dedit in ma
Iohan.3. nu eius. Et iteꝝ ait: Quæcūq; facit pr̄,hæc & filius similiter facit. Et in hoc Christus insinuat
Iohann.5 vnam atq; eandem esse essentiā & potentiā sui ac pr̄is,qa à diuersis seu distinctis suppositis ema
nare non potest opratio eadem numero , nisi in natura & potestate conueniant : imo in ver
bis his fatetur se Christus veꝝ deum. Nisi eñ esset verus deus,ipse non faceret q̃ facit pater,si
militer pr̄i,vel simili sicut pr̄. Nam si pura creatura esset,vt Arriani mētiti sunt,pr̄ faceret prin
cipaliter,& filius instrumētalit. ¶[Propter veritatē & mansuetudinē & iustitiā].i.qa in verita
te & mansuetudine atq; iustitia confirmatus fuisti o Christe ex vtero matris,[iccirco & dedu
cet te mirabiliter]hoc ē, in oī cōuersatione tua sine culpa,& oīno irrep̄hēsibiliter diriget te[dex
tera tua].i. diuina tua natura ,q̃ tua humanitate dignior atq; robustior est,sicut dextera nobi
lior potentiorq; consistit q̃ sinistra.Christus eñ sine oī pc̄tō inter hoīes conuersatus est, quod
vtiq; sup hoīem est,& mirabile nimis,præsertim cum iustus septies cadat in die. Vel sic:Propt
veritatē & mansuetudinem & iustitiam,hoc ē, propter actus haꝝ virtutū, & merito eaꝝ, vel
qa vita & doctrina verus fuisti, & in aduersis mitis ac patiens , atq; in oībus iustus,non pro
priam,sed patris gloriam hoīmq; salutem q̃rens,propterea deducet te mirabiliter dextera tua
vc; eleuans te de terra ad cœlos,& statuens te iudicē vniuersoꝝ. Ascensionem eñ & iudiciari
potestatem Christus sua exinanitione & sancta conuersatione pmeruit. Chr̄s eñ in oībus ve
Iohan.18. ritatem dixit,& obseruauit,secundum ꝙ ipse coram Pilato testatus est:Ego in hoc natus sum
& ad hoc veni in mundū,vt testimoniū phibeam veritati. Erat etiā mansuetus quēadmodum
Matth.11 ait:Discite à me qa mitis sum & humilis. Erat & iustus sicut ad Iudęos Stephanus ait:Quē pro
Act.6. phetarum non sunt psecuti pr̄es vr̄i? Et occiderunt eos q; prænunciauerunt de aduentu iusti,cu
ius vos nunc proditores & homicidæ fuistis. ¶[Sagittæ tuæ acutæ.].i. verba prædicatiōis tuæ
o Christe sunt penetratiuæ cordis & interiora aīæ expurgantia,atq; timorē salubrē incutien
tia[populi sub te cadent]hoc est,infideles qui ante tibi inobedientes rebellesq; fuerant,audita

præ

A prędicatione tua ac discipulorum tuorum conuertentur ad fidem,& tibi obedient. Cadent aũt
sub te[in corde tuo].i.in medio[inimicorum regis]hoc ẽ,gentiliũ q erant hostes tui, q es rex sum
mus,& verus.In toto em̃ mundo ceciderunt spiritualiter.i.Christo p fidem subiecti sunt q tpe
incredulitatis inimici extiterant.Vñ Apost.ait:Commendat aũt charitatem suam deus in nob Rom 5
qm̃ cũ adhuc inimici essemus,ille pro nobis mortuus est. Et Christus est pax nr̃a q fecit vtraq; Ephe.2
vnum p crucem dissoluens inimicitias in semetipso.Cui consonat q̊d de Christo à Propheta p̃
dictum est: Et erit iste pax Assyrijs cum venerit & cum calcauerit in domibus nr̃is. Huic autẽ
expositioni concordat q̊d infra de Christo habet:Dñare in medio inimicorum tuorum.Id q̊q; quod Psal.109
ait Micheas: Conuertent ad ipsum qa nunc magnificabit in medio vniuersæ terræ. De hoc ãt Mich 5
casu populorum sub Christo &regno eius sup inimicos suos pulcherrime vaticinatus est Daniel:
Suscitabit ingens deus cœli regnum q̊d in æternũ non dissipabitur,scd̃m q vidisti, q de mon Dan.2.
te abscisus est lapis sine manibus,& comminuit testam,& ferrum,& æs,& argentũ,& aurum.La
pis em̃ abscisus de monte sine manibus est Christus,natus de virgine sine viri seminibus,&hic
lapis cõminuit p̃dicta metalla,p q̃ designantur mundi regna, dum apl̃i virtute Christi ad fidẽ
atq; obsequm eius vniuersum mundũ conuertert,idololatriam extirpantes.Et hoc est q̊d à So
phonia inducit:Horribilis dñs sup impios,&attenuabit oẽs deos terræ,& adorabunt eum viri Sophon.2
de loco suo oẽs insulæ Gentiũ. Propter q̊d Isaias ait propheta:Idola penitus contèrent. Vel sic Isaæ.2
8 Ppl̃i sub te cadẽt in corde.i.casus iste erit spũalis p obediẽtiã mẽtis,nõ corporalis. ¶ Sedes tua
deus in seculum seculi] hoc ẽ,thronus gloriæ tuæ atq; iudiciaria tua potestas o Chr̃e, q es deus
verus æternalit stabit,nec vnq̃ deficiet,quemadmodũ ab alio dictum ẽ: Ptãs eius,ptãs ęterna, Dan.7
q̃ non auferetur,& regnum eius quod non corrumpetur.Et p alium:Ipse portabit gloriam,& Zach.6
sedebit,& dñabitur in solio suo.[virga directionis ,virga regni tui] .i.lex seu doctrina tua quę
est virga regni tui.i. ecclesiæ,p quã ipsa fideles regit & iudicat,est virga directionis, hoc ẽ, iusta
directio & rectum iudicium,qa neminem palpat,& psonam non accipit. Chr̃s em̃ p̃fixit eccle
siæ suæ iustitiæ regulas,per q̃s dirigit Christianos.De hac virga Christi Isaias ait:Percutiet ter Isaiæ.11.
ram virga oris sui, & spũ labiorum suorum interficiet impium. Vel sic:Virga regni tui,hoc ẽ, ipsum
regimen tuum q̊ regis & iudicas ecclesiam,q̃ est regnum tuum,est virga directionis.i.iusta cor
rectio,æqua retributio, & gubernatio oĩm directiua.Chr̃s nãq; in seipso iustus est iudex,& sin
gula rectissime atq;iustissime dirigit.Vñ de hac virga Chr̃i iudiciaria apud Isaiã legit:Non secũ
dum visionem oculorum iudicabit,neq; scd̃m auditum auriũ arguet,sed iudicabit in iustitia pau
peres,& arguet in æqtate p mãsuetis terræ. Vñ & Chr̃s in euang.ait: Nolite scd̃m faciem iudi
care.Sed & de virga hac regiminis Chr̃i apud Ieremiã dr̃:Regnabit rex & sapiens erit,& faciet Mat.7 Iere.23
iudicium & iustitiam in terra.Hunc aũt v̄siculum cum sequenti allegat Aposto.ad Hebræ.de Heb.1
Chr̃o prædictum.Vñ liquet psalmũ istum ad lr̃am esse de Christo conscriptũ.Postremo diligẽ
tissime aduertendum, q sctũs Propheta in versu hoc apte insinuat Chr̃m esse deum. Nam de
eodem de q̊ p̃dixit:Speciosus forma prę filijs hoĩm.&c.vsq; ad hũc versum,de eo nũc addit:Se
des tua deus in seculum seculi,& q hoc de Chr̃o dicatur euidentissime patet ex eo q̊d protinus
9 de eodem,de q̊ p̃locutus est,subdit: ¶ Dilexisti iustitiã & odisti iniqtatem, propterea vnxit te
C deus]Hoc em̃ de deo secundũ naturam diuinam non dr̃,qa secundũ eam vnctus nõ est de deo:
igitur incarnato ista dicuntur. Quamuis em̃ Chr̃o secundum vtrãq; naturam conueniat dili
gere iustitiam,odioq; habere iniqtatem,tñ p̄nti loco ista dicuntur de Chr̃o scd̃m humanitatẽ
assumptam,qa subiungit:propterea vnxit te deus. In p̃cedenti versu vocauit Chr̃m deũ,nunc
dicit eum vnctũ à deo.Innuit ergo psonalem esse distinctionẽ in deo,&est sensus:qa o Chr̃e di
lexisti iustitiã,& odisti iniqtatem,propterea vnxit te deus oĩm[deus tuus,]singularissimo mõ,
[oleo lætitiæ] .i. gloria resurrectionis & ascensionis accidentaliq; p̄mio[præ consortib⁹ tuis]
.i.prius & plenius q̃ alios hoĩes,qm̃ tu es primogenitus ex mortuis.Alij aliter exponũt dicẽtes:
Propterea vnxit te de⁹ deus tu⁹ oleo⁹ lętitię.i.dulcedĩe seu plenitudine gr̃æ & cõseruatiõe ab oĩ
pctõ.Sed his obuiare videtur,q Chr̃s à primo suæ conceptionis humanæ instanti plenus erat
oĩ virtute & gratia,nec aliq̊ mõ meruit per actum præcedentẽ gratiæ infusionem.Possit tñ,ni
fallor,dici ad hoc,q ista vox,propterea,nõ dicit causam sed signũ.Nam q Chr̃s dilexit iustitiã
signum est q deus vnxit eum oleo gr̃æ,scd̃m q̊d añ inductũ est:Pręuenisti eũ in bñdictionib⁹
10 dulcedinis.Et p Isaiam ipse Chr̃s:Spũs inqt dñi super me eo q vnxerit me. ¶ Myrrha & gut Pſalm.20
ta &casia à vestimentis tuis à domibus eburneis]per myrrham q̃ amara ẽ,&à putrefactione p̃ Isaiæ.61
seruat cadauera,vermesq; arcet,mortificatio carnis accipitur, q̃ concupiscentiarum fœtores ac Lu.4
vitiorum squalores expellit,scd̃m q̊d ait Apl̃us:Nihil damnationis est his q sunt in Chr̃o Iesu, q
non secundum carnem ambulant. Et iterum:Si secundum carnem vixeritis,moriemini:si autẽ
spiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis. Per guttã vero quæ aromatica est,& inflaturas ac Roman.8

duritias tollit, humilitas designatur. Vnde Salomon ait: Qui mentis est duræ, corruet in ma-
Prou. 28 la, sed humilem spiritu suscipiet gloria. Per casiam vero quæ in locis humidis nascitur, & altissi- D
me crescit, intelligitur baptismus seu fides. Est igitur sensus: Myrrha & gutta & casia, hoc est,
virtutes per has species aromaticas significatę, à vestimētis tuis, id est, à natura tua humana o
Christe, quæ fuit quasi vestimentum diuinæ tuæ naturæ, procedunt & dantur ecclesiæ tuæ.
Omnis enim sufficientia eius ex te est, & hæ virtutes quantum ad actum suum sunt non
solum à vestimentis tuis, sed etiam à domibus eburneis, hoc est, à castis atq; constantibus fide-
lium mentibus. Oportet enim nos cooperari gratiæ dei, & ideo actus virtutum sunt simul à te,
2. Cor. 6 & ab hominibus virtuosis, quibus ait Apostolus: Hortamur vos ne inuacuum gratiam dei re-
1. Timo. 4 cipiatis. Et ad Timotheum: Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi. [ex quib']
virtutibus [delectauerunt te] hoc est, tibi complacuerunt [filiæ regum]. i. animæ religiosæ mũ-
do & carni atq; dæmonibus dominantes. [in honore tuo.] hoc est, ad honorem nominis tui
opera bona agētes. Solę enim virtutes faciunt intellectualem creaturam deo acceptam & gra-
tam. Ad literam quoq; multæ filiæ regum, videlicet Catharina, Barbara, atq; sacratissima Vr-
sula cum suis felicissimis ac præamandis sodalibus Christo propter prædictas virtutes delecta-
biliter placuerunt, ita vt eius delitiæ sunt esse cum talibus regum filiabus. ¶ [Astitit] o Chri- 11
ste [regina] hoc est, sponsa tua sancta ecclesia [à dextris tuis]. i. in potioribus gratiæ tuæ mune-
ribus, & in prospero beneplacito tuo [in vestitu deaurato]. i. in charitate diuina sanctis operi-
bus adornata [circundata varietate]. i. vndiq; perornata diuersis charismatibus gratiæ spiri-
tus sancti, atq; diuersis generibus populorum, statuum, officiorum, ac graduum. Astat quippe E
Christo sancta ecclesia tanq̃ parata obedire eius imperio, & cooperans gratiæ sui sponsi, filios
suos docendo, corrigendo, perficiendo. Stat quoq; à dextris eius, & non à sinistris, tanq̃ sponso
Ephe. 5 suo charissima, quemadmodũ dicit & Apostolus: Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semet-
ipsum pro ea, vt illam sanctificaret, mundans illam lauacro aquę in verbo, vt exhiberet sibi glo-
riosam ecclesiam, non habentem maculam neq; rugam. De hac Christi sponsa matre ecclesia
Apoca. 12 & regina in Apocalypsi scriptum est: Signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta so-
le, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim: & clamauit parturiens
vt pareret. Hæc enim mulier amicta est sole. i. Christo, sicut ait Apostolus: Induimini dominũ
Rom 13 Iesum Christum, & luna. i. defectus & inconstantia sub pedibus eius. Ait Iohannes: Venerunt
Apo. 19 nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se. Hæc autem regina induta est vestitu deaurato. Nam
per aurum intelligitur charitas, iuxta illud: Suadeo tibi emere aurum ignitum, probatũ. Hoc
enim tepido dicitur. Deinde huic reginæ Christiq; sponsæ dicitur: ¶ [Audi] verbum dei. Bea- 12
ti enim qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. o [filia] in Chr̃o ex aqua & spiritu sancto
regenerata [& vide]. i. per fidē considera omnia quæ Chr̃o sponso tuo sunt placita. [& inclina
aurem tuam] vt ei obedias. [& obliuiscere populum tuum]. i. inordinatum affectum hominũ
tibi notorum depone [& domum patris tui.]. i. societatem prauorum fuge, & propinquos car-
naliter diligere cessa, quatenus deo tota adhæreas. Quod si feceris, tunc ¶ [Et concupiscet rex 13
decorem tuum.] id est, Chr̃s pulchritudinem mentis tuæ amabit. [quoniam ipse est dominus F
deus tuus.] cui soli debes velle placere, nec alium sponsum ei præferre. [& adorabunt eum.]
Dani. 7 omnes in ipsum credentes, quemadmodum in Daniele scriptum est: Omnes populi, tribus,
& linguæ seruient ei. Ecce hic rursus testatur Psalmographus, regem de quo nunc loquitur, sci-
licet Chr̃m esse deum, imo & verum deum in eo quod ait: & adorabunt eum. Adoratio nanq;
proprie sumpta conuenit soli vero deo. Propter hanc autem amorosam concupiscentiã, qua
Cant. 4 Chr̃s amat decorem sponsæ suæ, in Canticis ipse ait: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa,
Cant. 5 vulnerasti cor meũ. Et: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea. Et: Pone me vt signa-
Cant. 8 culum sup cor tuũ, vt signaculum super brachia tua, q̃a fortis est vt mors dilectio. ¶ [Et filię Ty- 14
ri in muneribus.] Tyrus ciuitas erat famosa ac nobilis vicina Iudęæ atq; pagana, iccirco p Ty-
rum designant Gentiles. Et est sensus: Non solum ex Iudæis conuersi Chr̃m adorabũt, sed & fi-
liæ Tyri in muneribus. i. Gentiles ad fidem conuersi Chr̃m adorabũt munera offerendo. i. se
ipsos & sacrificiũ nouæ legis, ac alias oblationes tpe nouæ legis consuetas ac licitas. Et hoc est
Isaiæ. 19. q̃d Isaias ait: Cognoscet dñs ab Aegypto, & cognoscēt Aegyptij dñm, & colent eũ in hostijs &
muneribus. Per hæc em̃ atq; similia insinuat tota Gentilitas conuertēda ad Chr̃m, scdm q̃d le-
Isaiæ. 11 gitur: In die illa radix Iesse q̃ stat in signũ populoꝝ, ipsum Gentes dēpcabunt, & erit sepulchrũ
eius gloriosum. Hæc in Iesu Nazareno verissime sunt impleta. Nã & Tyrus illa multo tpe Chri-
stiano cultui dedita fuit. [vultum tuum deprecabunt oẽs diuites plebis]. i. teipsam seu tuã par-
ticipationē atq; pręsentiã o ecclesia Chr̃i orabũt oẽs Gentes ad fidē conuersæ, quæ sp̃ũaliter di-
uites sunt in charitate & gratia. Iam em̃ videmus q magni & parui omnesq; fideles deprecan-
tur pasto-

A tur pastores ac sacerdotes ecclesiæ,quatenus orent pro se,& verbum dei sacramentaq; Christi
sibi communicent,sicut apud Malachiam habetur:Labia sacerdotis custodiunt scientiam ,&
legem ex ore eius requirent. Vel sic:Vultum tuum o ecclesia deprecabuntur omnes diuites ple Malach.2
bis,ita vt vultus tuus erit id quod petent,non id à q̃ petent. Vt sit sensus: Deprecabũtur à deo
vultum tuum,quatenus pertineant ad gregem credentium , qm̃ extra ecclesiam non est alicui
15 salus,sicut nec extra arcam Noe quisq̃ à diluuio saluatus est. [Oĩs gloria eius] vtpote[filiæ re Gen..7.
gis]quæ nunc regina vocata est, & sponsa Christi,atq; ecclesia[ab intus]hoc est,tota perfectio
fidelium in interiori mentis decore consistit,non in exterioribus rebus caducis ac vanis. Deus
eñ intuetur cor,& mentem scrutatur,homo aũt ea quæ foris sunt aspicit. Sed quia virtus inte
rior procedere debet in exteriores sanctas operationes,quemadmodũ Christus ait: Quid vo Matthæ.7
catis me dñe dñe,& non facitis quæ dico?Ideo addit: [In fimbrijs aureis circumamicta varie
tatibus] .i.gloria seu vitæ excellentia etiam consistit in operibus charitatis, & gloria seu perfe
ctio ista circumamicta varietatibus.i.actibus diuersaꝝ virtutum ornata,qa vt ait Apost. Cha
ritas patiens est,benigna est,non æmulat,non agit pperam,non inflatur,nõ q̃rit quę sua sunt. 1,Cor.13
Perfectio ergo Christianoꝝ animoꝝ in interiorib⁹ maxĩe sita est.Propter q̃d monet Apo. Re Ephe.4
nouamini spũ mentis vestræ & induite nouum hoĩem,q secundum deum creatus est. Et iterũ 2.Cor.7.
exhortatur:Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spũs perficientes sanctificatio
16 nem in timore dei. [Adducentur regi virgines post eam]hoc ẽ,post primitiuam Christi eccle
siam adducentur ad Chr̃m per prædicatores sanctos hoĩes mente & corpore continentes & in
tegri.[proximæ eius].i.coniugati ac cæteri q virginibus appropinquant,q̃ ad hoc quod volu
B ptatibus carnis non adhærent finaliter[afferentur tibi]o Christe p fidem &cultum deuotum.
In ipsa ecclesia congregantur virgines & coniugati, & oẽs Christo vniuntur per fidem & gra
tiam. De his nãq; virginibus Chr̃s in euang.dicit: Sunt eunuchi q se castrauerunt propter re
gnum dei.De quibus scriptũ est:Non dicat eunuchus,ego lignũ aridum,qa hæc dicit dñs eunu Isaiæ.59
chis q custodierunt fœdus meum,& elegerunt quæ volui,dabo eis in domo mea nomẽ melius
17 à filijs ac filiabus. [Afferentur in lætitia & exultatione]hoc est,cum gaudio mentis & corpo
ris ad Christum accedent & ei deseruient [adducentur in templum regis].i.in triumphantem
18 ecclesiam seu regnum cœloꝝ post huius exilij incolatum. [Pro patribus tuis nati sunt tibi fi
lij]hoc est,loco patriarchaꝝ & prophetarum orti sunt tibi o ecclesia dei apostoli atq; discipuli
Christi,qui patribus successerunt,& ex eoꝝ semine nati sunt [constitues eos]o Christe,[prin
cipes super omnẽ terram]nam in illis terris quas sancti apostoli ad fidem conuerterunt,princi
patum sortiti sunt,sicut Iohannes in Asia,Andræas in Achaia,Petrus & Paulus in Italia,Tho
mas & Bartholomæus in India. De hac eñ missione & principatu apostoloꝝ ait Chr̃s p Isaiã:
Mittam ex eis qui saluati fuerint ad Gentes in mare,in Aphricam,in Lydiam , tenentes sagit Isaiæ.66
tam,in Italiam & Græciam ad insulas longe:ad eos qui non audierunt de me,& annunciabũt
19 gloriam meam gentibus. [Memor ero]ego propheta author psalmi istius , vel ego ecclesia,
[noĩs tui dñe]rex Christe[in omni generatione & generatione,]q̃diu eñ psalmus iste à fideli
20 bus legitur,tamdiu Propheta dñi recordatur,quia alios ad dei recordationẽ inducit. Ecclesia
quoq; indesinenter nomen Christi prædicando annunciat. [Propterea populi] Christiani
confitebuntur tibi]hoc est,laudabunt te,atq; ad honorem nominis tui peccata sua aperiẽt [in
C æternum].i.vsq; ad finem mũdi,q̃ diu fides Christiana durauerit.[& in seculum seculi]i.laus
ista in præsenti vita incipitur, & in futuro seculo fine fine continuabitur.

Expositio tropologica eiusdem psalmi.

POstremo pensandum q triplex est Cristi sponsa,vc; vniuersalis quæ est ecclesia, particu
laris.s.aĩa fidelis,& singularis,vtpote virgo diuina. Quemadmodum Cantica canticorũ
de hac triplici Christi sponsa exponi potest,ita quæ nunc dicta sunt de sponsa Christi vniuer
sali,exponi possunt de sponsa eius particulari ac singulari. Quælibet namq; anima pia atq; fi
delis Christo per fidem vnita,per charitatem desponsata,atq; à Christo bonis operibus fœcũ
data,dici potest regina,tanq̃ summi regis filia,Christi cohæres ac sponsa à spiritu sctõ lumine
gratiæ impręgnata.Et ista regina astat à dexteris Christi in vestitu deaurato secũdum intelle
ctum expositum.Cætera quoq; faciliter applicari possunt ad quamlibet aĩam sanctam.

Expositio allegorica eiusdem psalmi.

PRoprijssime autem conueniunt ista virgini benedictæ. Ipsa est enim vnica illa ac summa Cant.6
regina astans semper à dexteris filij sui,quæ ineffabiliter delectat patrem æternum, & pla Ibidem
cet incomparabiliter sponso ac filio suo,quemadmodũ ait ad eam sponsus cœlestis : Pulchra
es amica mea,suauis & decora. Et iteꝝ:Vna est columba mea,perfecta mea. Astat vero regi
na hæc regi gloriæ in vestitu deauratissimo,splendidissimo , ac rubicundissimo, quoniam ipsa

Charitate dei & pximi ineffabiliter atq; excellentissime æstuabat, & æstuat ardentissimo optās
affectu Christi filij sui mortem & sanguinem fructificare in nobis, orat atq; sanctis operibus pe
Cant. 2 nitus superplena. Propter q̄d ipsa in Canticis proclamat: Fulcite me floribus, stipate me malis
Prou. 13 q̄a amore langueo. Vnde de ea in Prou. habet: Fortitudo & decor indumentum eius. Erat etiā
Can 5 circundata varietate vniuersarū virtutum, sicut de ea Salomon est locutus: Inæstimabilis odor
in vestimentis eius, hoc est, mira fragrantia spūalis dulcedinis in virtutibus atq; operib⁹ suis.
2. Cor. 2. Nam & de tali odore Paulus testat: Christi bonus odor sumus in oī loco. Et Moses dicit: Odo
Gen. 8. ratus est dn̄s odorē suauitatis. i. piæ deuotionis. Deniq; huic filiæ dr̄: Audi filia quæcunq; in le
Lu. 1 ge & prophetis conscripta sunt, & quæ loquitur in te dn̄s deus. Audi etiam salutationē angeli
cam, & vide, quę, quanta, & qualia deus p̄misit hoībus p prophetas, & inclina aurem tuā, vt di
uinæ inspirationi in oībus acqescas, atq; angelicæ annunciationi credas assensumq; præbeas:
& obliuiscere populum tuū. i. Israelem scd̄m carnem & lrām, non scd̄m sp̄m & spūalem interpre
tationem, & domū p̄ris tui, à q̄ carnaliter genita es, quatenus p̄ri spirituū in cunctis adhæreas.
Tūc em̄ cōcupiscet rex Messias vnigenitus dei decorē tuū interiorē, s. humilitatē, castitatē, cha
Psalm. 18. ritatē. Concupiuit em̄ tam vehement filius dei decorē Mariæ, vt exultaret quasi gigas ad cur
rendam viam, descenderetq; in vterū eius purissimū atq; dulcissimū, assumens sibi ex ea corpus
humanum, ac partē virginalis substantiæ suæ diuinitati vniret. Hinc nāq; in Cant. ait ad eam:
Cant. 2 Oñde mihi faciē tuā, sonet vox tua ī aurib⁹ meis. Vox em̄ tua dulcis, & facies tua decora. O q̄m
dilexit te deus virgo digniss. q̄ beatiss. es dn̄a mea, quæ deū verū cōcipere, nutrire, parere, cōtre
ctare, lactare, osculari, amplecti, & ad incrementa vsq; pducere meruisti. Bene dicere poteras il
Cant. 7. lud Salomonis: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Illud q̄q;: Fasciculus myrrhę dilectus
Lu. 1 meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Nam vtiq; frequenter adolescentulus ille candi
dissimus puer Iesus tecum in lectulo florido conquieuit, dormiuit, & vbera tua virginea suxit,
te blande aspiciens, dulciter osculans, reuerendissimeq; complectens. Vultū tuum o dn̄a depre
Cant. 1 cabuntur oēs diuites plebis. Beatam em̄ te dicunt oēs gn̄ationes, mīam tuam implorant, & ad
te sicut ad benignissimam aduocatā in oī necessitate confugiunt. Adducent regi virgines post
eam. Oēs em̄ virgines ad Chr̄m accedentes in via p fidem, & in patria p spem, Mariā tanq̄ pri
mam & summā sequunt, & eius exemplo Christo obsequuntur. Ecce q̄ præclarissimus & glo
riosissimus est psalmus iste. Et quæ lingua eius præconium digne euoluat? Sed q̄m satis difficil
lis est, studeamus eū clare, itemq; cum deuotione decenti cantare.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XLV.

¶Expositio Tituli.

Habet deniq; psalmus modo tractandus hunc titulum: In finē filijs Chore pro arcanis, hoc est. psalmus iste in Chr̄m finē nr̄m nos dirigens, cōuenit filijs Chore. i. Christi fidelib⁹ crucifixi vestigia digne sectantibus, pro arcanis, hoc est, psalmus iste tractat de secretis Christi mysterijs, sc; de eius aduentu & incarnatione. In horum psona loquens Propheta ait.

¶Expositio psalmi literalis.

Deut. 6 Deus noster] de q̄ Moses dicit: Dn̄m deū tuum adorabis, & illi soli seruies. Qui &
Deut. 32. alibi testatur: Videte q ego sim solus, & non sit alius deus præter me. Itaq; iste de
us noster est [refugiū] ad q̄d in omni necessitate atq; periculo fiducialiter accedere
debemus vt protegamur ab ipso. Ipse em̄ solus & alius nullus saluare nos potest
ab omni discrimine, ideo sequit: [& virtus] hoc est, deus noster est fortitudo nr̄a
Isaiæ. 59 seu forte atq; oīpotens refugium ad se confugientiū, quemadmodū inducitur: Ecce non est ab
Prou. 8 breuiata manus dn̄i vt saluare non possit. Turris em̄ fortissima nomen dn̄i, ad ipsum currit iu
stus & saluabit. Quidam aūt ad eos confugiunt, q nec seipsos, neq; ad se confugientes valēt sal
Iob. 11. uare. De q̄bus scriptum est: Oculi impiorū deficient, & effugiū peribit ab eis, & spes illorū abomi
natio erit. Tu ergo, ppriam pensans insufficientiā, totā spem tuā in dn̄o fige, recolēs q dn̄s ait:
Osee. 13. Iob 6 Perditio tua Israel ex te, in me tantūmō auxiliū tuū. Ideo aūt Iob: Ecce (inqt) non est auxilium
Naum. 3 mihi in me. Insuper deus noster est adiutor in tribulationibus sicut asseritur: Bonus dn̄s & cō
Psalm. 49 fortans in die tribulationis. Vn̄ & infra habet: Inuoca me in die tribulationis, eruā te. Deus igit
est adiutor noster in tribulationibus, [quæ inuenerūt nos nimis]. i. quæ abundanter venerūt sup
2. Timo. 3 nos. Oēs em̄ q volunt pie viuere in Chr̄o, psecutionē patient. Et: Homo natus de muliere bre
Iob. 14 ui viuens tpe, replet multis miserijs. In tribulationibus nāq; pronissimus est deus ad succurren
dum. Porro quæ sequūtur, multipliciter exponuntur, possunt aūt lrāliter ita exponi. ¶Pro
pterea non timebimus dū turbabit terra, & transferent montes in cor maris] hoc est, q̄m deus
noster est nostrum refugiū, nostra virtus, & noster adiutor, iccirco non timebimus q̄uis terra
moueat vehementer, & montes transferāt in pfundum abyssi, seu mediū pelagi violenter, quia
vt ait

(vt ait apostolus)Si deus pro nobis,qs cõtra nos?Et scriptum est: Qui timet deũ nihil trepida Roman.8 Eccls.7
A bit.Ecce quanta est securitas mentis in deo sperantis, quanta stabilitas cordis in deũ credẽtis.
In nullo eñ euẽtu pauebit,cuius aĩus in deo veraciter fixus est. Scd'o sic:Nõ timebimus nos in
deo cõfisi,dũ turbabit terra,hoc ẽ,hoĩes terreni q tpalia dãna atq; tormẽta corpalia timẽt,q &
in die iudicij,turbabunt timore horribili,qñ iusti in magna constãtia stabunt, secundũ q̃d scri Sapient.5.
ptũ est:In diem perditionis seruat malus,& ad diem furoris ducetur,& de furore oĩpotẽtis bi Iob.21.
bet:& transferentur montes in cor maris.i.nec tũc timebimus,qñ supbi pijciẽtur in lacũ infer
ni,cũ dicet eis iudex:Ite maledicti in ignẽ æternũ. Tũc eñ iusti cũ securitate & gaudio audiẽt: Matth 25.
Venite bñdicti patris mei. Tertio sic,vt ea q̃ dicta sunt,sint verba primitiuæ ecclesię,q̃ totam fi
duciã suam in dño collocauit,& ait:Propterea non timebimus,tiore carnali,hũano,& inordi
nato,dũ turbabitur terra,hoc est,Iudæa seu populus Iudæorum,q Christi discipulos ex irratio
nabili perturbatione passionũ conabãt oĩno delere & extirpare. Vnde de primitiua ecclesia le
gitur,quod ita orabant,cũ principes sacerdotũ prohibuisset p̃dicari nomen dñi Iesu:Da seruis Actuum.4
tuis dñe cum oĩ fiducia loqui verbũ tuũ. Et cũ orassent,motus est locus,in quo erant,& reple
ti sunt oẽs spũ sancto,& loq̃bantur verbũ dei cũ fiducia. Et transferent montes in cor maris.i.
nec tunc metuemus dũ apostoli,q pp altitudinẽ vitæ & sapiæ montes dicuntur,Iudæã reliq̃nt
& ad gentiles conuertẽdos transibũt. Gentiles enim in corde maris.i.in medio mundi habita
bant,de quo infra habetur:Hoc mare magnum & spaciosum manibus. Et itez: Veni in altitu Psal.103
dinẽ maris. Patet itaq;,quod tempore diuisionis apostolorum Christiani in Ierusalem cũ Iaco Psalm.68.
B bo permanentes securi atq; imperterriti permanserunt,certi,quod Christus protector eoz es
set. Vnde & beatus frater dñi Iacobus,seculares hoĩes paruipendens,& Christi famulos oĩa cõ
temnentes beatificans,ait:Agite nũc diuites,plorate vlulantes in miserijs, quæ aduenient vo Iacobi.5.
bis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimus diebus. Deinde fidelibus loquens:Patiẽtes(inqt)
estote vsq; ad aduentũ domini,& confirmate corda vestra,quoniam aduentus domini appro
3 pinquabit. ¶[Sonauerunt]montes prædicti,hoc est,sancti apostoli,euangelium Christi prædi
cauerunt[& turbatæ sunt aquæ eorum].i.gentes,ad quas missi erant apostoli,audita prædica
tione eorum,turbatæ sunt:quædam ad impatientiam & persequutionẽ,quędam ad pœniten
tiam & imitationem,sicut in Actibus apostolorum frequenter narratur[conturbati sunt mõ
tes]hoc est,principales inter homines[in fortitudine eius].s.Christi.i.ex potenti prędicatione
& miraculosis operibus apostolorum,ac aliorum Christi discipulorum. Hæc aũt conturbatio
accipi potest in bono & in malo, Nam quidã potentes & magni ad fidem cõuersi sunt,tã ex Iu
dæis q̃ ex paganis,quẽadmodum scriptum est:Multa etiam turba sacerdotum obediebat Euã Actuum.6
gelio. Quidam quoq; timore ingẽti turbati sunt,teste Luca:Multa (inquit) prodigia & signa Actuum.2
fiebant per apostolos in Ierusalem,& metus magnus erat in vniuersis. Quidam & plures pri
oribus conturbati sunt conturbatione maligna,videlicet peruersi principes Iudęorum atq; ty
ranni gentilium. Pro maiori equidem parte montes seculi, hoc est, potentes ac nobiles in sua
malitia permanserunt. Propter quod apostolus ait: Videte vocationem vestram fratres,quia 1.Corin.1
non multi sapientes secundum carnem,non multi potentes,nõ multi nobiles sunt inter vos.
C Et Iacobus:Nonne(inquit)deus elegit pauperes in hoc mundo , diuites in fide ? Omnes autẽ Iacob.2
montes,hoc est,superbi,deo rebelles,turbati sunt,vel in præsenti,vel in futuro,imo & vtrobi
que,quoniam nusquam veram pacem habent,qui deo resistunt. Iuxta illud: Sapiens corde est Iob.9.
deus & fortis robore. Quis restitit ei & pacem habuit? Et per Isaiam dominus dicit:Vltionem Isai.47.
capiam,& non resistet mihi homo. Et alibi: Quis similis mei,& quis sustinebit me,ait domi Ierem.49.
nus?Et quis est iste pastor qui resistat vultui meo ? Si autem quis velit ista ad literam in sensu
grammaticali accipere,tunc palam est,quod etiam diuina virtute mõtes terræ suo modo tur
bantur,& de locis suis transferuntur ac comminuuntur,vt in libro Iob legitur:Qui transtulit Iob.9.
montes & commouet terram de loco suo,&columnæ eius concutientur. Et saluator ait:Habe Marci.11.
te fidem dei. Amen dico vobis,qcunq; dixerit huic monti,tollere,& mittere in mare,& nõ hæ
sitauerit in corde suo,sed crediderit,quia quodcunq; dixerit,fiat,fiet ei. Omnia enim(sicut scri
bit Marcus)possibilia sunt credenti. ¶[Fluminis impetus,].i.fons sacri baptismatis[lætificat] Marci.9.
4 spirituali lætitia[ciuitatem dei].i.militantem ecclesiam Christi. Gaudẽt enim fideles de sacra
mento ac beneficio tanto,in quo omnia peccata donantur,gratiæ infunduntur, & homo spi
ritualiter regeneratur. De hoc fluminis impetu scriptum est: Ecce aquæ egrediebantur subter Ezech.47.
limen domus ad orientem,& oĩs aĩa viuens q̃ serpit quocunq; venerit torrens,viuet[sanctifi
cauit tabernaculum suum]hoc est,ecclesiam electorum,seu ipsos electos [altissimus]deus qui
solus potest facere mundum de immundo. De hoc tabernaculo ait Apostolus : Vos estis tem Iob.14.
plum dei viui,sicut dicit dominus:Quoniam inhabitabo in illis , Et iterum ait: Templum dei 2.Corin.6 Leuiti.26.
sanctum

ſanctum eſt,quod eſtis vos.❡[Deus in medio eius non commouebitur]Hoc dupliciter legitur.
Prio ſic:Deus in medio eius,ſubaudi eſt.i. in ipſa ciuitate ſeu militante eccleſia. Iuxta illd:Vbi
Matth.18. ſunt duo vel tres congregati in nomine meo,ibi ſum in medio eorum:non cõmouebitur, hoc
eſt,eccleſia non cadet à fide,eo quod Chriſtus in medio eius ſit,nec tentationibus deijcietur,ſe
Luc.22 cundum q̊d Chr̃s Petro in perſona eccleſiæ dixit:Ecce Satã expetiuit vos,vt cribraret ſicut tri
ticum.Ego autem oraui pro te,vt non deficiat fides tua[adiuuabit eam]ſcilicet eccleſiam[de
mane]hoc eſt,ſtatim cũ ad eum clamauerit[diluculo]i. in ſpirituali aurora vtpote in infuſione
gratiæ,ſeu ſpiritus ſancti illuminatione. ❡Deniq; locus iſte poteſt anagogice explanari,vt ſit
ſenſus:Fluminis impetus,hoc eſt,fons ſapientię,ſeu inundatio ſpiritus ſancti, vel ipſemet deus
Amos.8. qui(vt ſcriptum eſt)eſt fluuius glorioſus,exiliens in terram ſitientem,lætificat,lætitia beatificę
fruitionis,ciuitatem dei.i.triumphantem eccleſiam:ſanctificauit tabernaculum ſuum,hoc eſt,
corda beatorum altiſſimus,nil enim impuritatis eſſe poteſt in patria,deus in medio eius eſt,qa
Iſai.6. in triumphãte eccleſia deus facie ad faciem cernitur,quemadmodum Iſaias ait:Erit tibi domi
nus in lucem perpetuam,idcirco non commouebitur eccleſia triũphans à ſuæ beatitudinis ſta
tu,ſed æternaliter deo fruetur.Adiuuabit eam,hoc eſt,ciuitatem cœleſtẽ,deus mane diluculo,
hoc eſt,mox cum aliquem ſanctorum ad cœlos ſuſceperit,confirmabit eum in bono,vt ampli
us peccare non queat.Præterea exponi poteſt hic paſſus de virgine glorioſa,hoc modo: Flumi
nis impetus lætificat ciuitatem dei,hoc eſt,verbum dei,in quo eſt omnium ſanctarum delitia
rum fontalis atq; immenſa affluentia,ſanctam Mariam exultare fecit, præſertim qñ in vteru
eius cum omni ſua plenitudine deſcẽdit, eamq; ſuperimpleuit,atq; humanam naturam ex ea
vere aſſumpſit.Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus. Nam Chriſtus matrem quam ſi
bi elegit & condidit ab omni immundicia culpæ puriſſimam præſeruauit,& eam in vtero ſuę
Ierem. 1. matris ſanctificauit, ac ſpiritu ſancto impleuit multo ſublimius quam Ieremiam aut Iohan
Lucæ. 1 nem baptiſtam,deus in medio eius. Nam Chriſtus deus & homo in ſacratiſſimo virginis vte
ro nouem menſibus requieuit. Ideo virgo Chriſtifera non commouebitur à bono in malum,
ſed ſtabilis erit in deo atq; immobilis. Adiuuabit eam deus mane diluculo,hoc ẽ, ex vtero ma
tris ſuæ ſtabiliuit eam in omni perfectione ac gratia ſecundum actum vel habitum, ſeu diſpo
ſitionem propinquam.Quod vero dictum eſt:Deus in medio eius non commouebitur.Secun
do ſic legitur,vt nihil ſubaudiatur,vt ſit ſenſus: Deus non commouebitur in medio eccleſię mi
litantis,triumphantis,ſeu Mariæ virginis.Quamuis enim deus in ſeipſo omnino impaſſibilis
immobiliſq; conſiſtat,ſolent tamen ei aſcribi quędam ad paſſionem ac motum ſpectantia,qa
circa rationalem creaturam ita ſe habet,quaſi talia ſibi vere competerent. Hinc enim apd Ma
Mala.2 lachiam legitur:Laborare feciſtis dominum in ſermonibus veſtris.Et dñs:Me,inquit,cõfigi
Malach.3 tis gens tota.Sequenti quoq; capitulo:Inualuerunt ſuper me verba veſtra. Apoſtolus vero ap
Epheſio.4 tius ait:Nolite contriſtare ſpm̃ ſanctum dei.Simili modo dicitur deus cõmoueri, qñ à peccato
re contẽnitur,& recedit,dũ vero inceſſanter in aliquo per gratiã manet,dicitur non cõmoueri.
❡[Conturbatæ ſunt gentes]ex prædicatione atq; miraculis diſcipulorum ſaluatoris ad pœni
tentiam ſalutarem & ad admirationem,quædam vero ad obſtinationem & reſiſtẽtiam [& in
clinata ſunt regna].i.incolæ regnorum humiliati ſunt ad fidem & ſanctã conuerſationem di
Matth.11 ſcentes a Chriſto,quia mitis eſt & humilis corde.Hoc eſt quod beatiſſimus Iſaias de Chriſto p̃di
Iſaiæ.26. xit:Quia incuruabit habitantes in excelſo,ciuitatem ſublimem humiliabit. Per ciuitatem aũt
ſublimem intelligit Romam,quę tunc erat domina mundi.De qua propheta idem ſubiungit:
Eodem Conculcabit eam pes pauperis greſſus egenorum.Per pedem pauperis Petrum piſcatorem in
tellige,per greſſum egenorum,prædicationem Petri & Pauli nihil in hoc mundo poſſidere vo
lentiũ.Hoꝝ eñ prædicatio infidelẽ gloriã Romanoꝝ atq; põpoſam eoꝝ ſublimitatẽ ad Chri
anæ humilitatis profunditatem perduxit[dedit vocem ſuam] Chriſtus per ſeipſum & prædi
cationem ſeruorum ſuorum [mota eſt terra]ad fidem & admirationẽ, vel etiam ad perturba
tionem & indurationem, maxime quo ad Iudæos,de quibus per Iſaiam Chriſtus teſtat:Iſra
Iſaiæ.1. el me non cognouit,populus meus non intellexit. Hoc q̊q; quod ait,mota eſt terra,conuenien
ter refertur ad verſum ſequentem,quo dicitur. ❡[Dominus virtutum nobiſcum]hoc eſt,Chri
1.Cor.1. ſtus rex gloriæ,virtus & ſapientia patris venit ad nos,& habitauit nobiſcum per aſſumptionẽ
carnis & animæ rationalis,& ideo ſubdit[ſuſceptor noſter].i.qui noſtram naturã aſſumpſit,
noſq; redemit,eſt[deus Iacob]patriarchæ.i.verus deus,non pura creatura, vt hæretici aſſerue
Aggæi.2. runt.Huic autem expoſitioni cõcordat quod dominus aſſerit:Adhuc vnum modicum & ego
mouebo cœlum & terram,& mare,& aridã:& veniet deſideratus cunctis gentibus. Circa ad
uentum enim & in aduentu Chriſti motum eſt cœlum,qñ angelo paſtoribus Chriſti natiuita
Lucæ.2 Matth.2. tem annunciante,facta eſt cum eo multitudo cœleſtis exercitus laudantiũ deum,& dicentiũ:
Gloria

A Gloria in excelsis deo, quando etiam stella cæteris radiantior Magis apparuit,eosq; ad crea-
torem cœlorum hominem factum perduxit. Terra vero mota est,quando omnes mirabãtur Lucæ.2
propter ea quæ à pastoribus dicebantur.Mare vero & arida mota sunt ante christi aduentum
quando per dispensatiõem diuinam potestati Romanorum subiecta sunt regna mundi & in-
sulæ maris,tunc igitur venit desideratus cunctis gentibus.i.chrs,de quo Iacob pdixit: Ipse erit Gen.49
expectatio gentiũ.De quo nunc quoq; dicitur:Dominus virtutũ nobiscũ.De quo alibi scriptũ Isaiæ.7
est:Vocabitur nomẽ eius Emmanuel,quod interpretatur nobiscũ deus.Moraliter deniq;,dñs Matt.1
virtutũ.i.deus trinitas,est nobiscũ,quãdo per charitatẽ & gratiã in nostris cordibus manet,&
susceptor noster,hoc est orationum nostrarum auditor est deus Iacob.i. supplantatoris vitio-
rum.Qui enim vitijs reluctantur,exaudiri merentur,non quorum propositũ in vitio manet.
Propter quod cæcus apud Ioh.aiebat: Scimus qm̃ peccatores deus non audit,sed si quis cultor Iohann.9.
dei est & voluntatem eius facit,hunc deus audit.Cui cõsonat,quod alibi ait scriptura:Deus nõ Iob.8.
8 proijciet simplicem,nec porriget manum malignis. ¶[Venite] nõ tam gressibus pedum,q̃ fide
affectuq; cordium[& videte]oculo mentis,o omnes qui vultis saluari[opera domini,quæ po-
suit prodigia super terrã].i.mirabilia opera creatoris facta in terris,de quibus subiungitur[au
ferens bella vsq; ad finẽ terræ] In Christi enim aduentu inaudita pax erat in mundo oĩbꝰ po-
pulis Romano imperio subditis,quod vtiq; non hũana,sed diuina ordinatiõe atq; potẽtia fa-
9 ctũ.est,non pp meritũ Romanoꝝ tunc existentiũ,sed propter futuros electos. ¶[Arcum conte
ret & confringet arma & scuta comburet igni].i. pax ista insolita tam diu durabit,q̃d vsus ar-
B morum,vltra solitum tempus cessabit,sicq; deo disponente homines bellica instrumẽta in ali
os vsus conuertent,sicut quotidie fit in terris,in quibus bella longo tempore conquiescunt.Et
hoc est quod alibi dicit:De Sion exibit lex & verbum domini de Ierusalem. Et confiabũt gla- Isaiæ.1
dios suos in vomeres,& lanceas suas in falces.Non leuabit gens contra gentem gladiũ,nec ex Michæ.3
ercebuntur vltra ad prælium.Hoc enim dicitur eo modo,quo de aliqua re vltra solitum pdu-
rante dicimus,Istud nunquam habebit finem,cũ tamen quandoq; infra diem vel mensem seu
horam habiturum sit finem. ¶Potest autem hic locus spiritualiter interpretari. Vt sit sensus:
Venite & videte opera domini,quæ posuit prodigia super terram,hoc est,incarnationem filij
partum virginis,passionem,& resurrectionem saluatoris, qui est auferens bella vsq; in finem
terræ,hoc est,qui tentationes à nobis excludit,& homines deo reconciliauit.Ipse enim est pax Ephesio.2
nostra,qui fecit vtraq; vnum,hoc est,gentiles atq; Iudæos in vnitate fidei congregauit,quem
admodum legitur:Pax erit inter duos illos.Et scdm̃ Aplm̃:Deus erat in Christo mundum re Zachar.6.
concilians sibi.Arcum conteret,hoc est, Christus occultas malorum insidias condemnabit ac 2 Corin 5
destruet,& confringet arma,hoc est,persecutiões apertas ac inuasiões diabolicas, & scuta,hoc
est,defensiones fallaces,quibus peruersi suos conantur errores defendere,cõburet igni inferna
10 li dãnando peruersos,vel igne spũs sancti illũinando fideles ad resistendũ errantibus. ¶[Vaca-
te & videte,qm̃ ego sum deus]Ecce q̃ pie ac dulciter exhortatur nos dominus deus noster.Va-
cate(inquit)à rebus vanis & malis ac inutilibus abstrahite corda vestra & mihi tota mente ad
hærete,mihi intendite,in me vestra desideria figite, in me vestras occupatiões simplificate ac
C colligite,& videte per affectuosam contẽplationẽ,experimentalẽq; gustũ, qm̃ ego sum deꝰ cre
ator,prouisor,saluator,& rector vester,qui incessabilem curã de vob habeo,vobisq; sp succur-
rere,& consolationem infundere paratus existo,ita vt experimentaliter agnoscatis me esse de
um vestrum.Qui enim ista gustare & deo syncere intendere cupit, indiget omni custodia cor Prouer.4.
suum seruare,concupiscentias fugere,voluptates contemnere,dissolutiones vitare,occupatio Lucæ.10
nes superfluas propulsare,loquacitates abijcere, & illud vnum, quod solum necessariũ est,in-
desinenter appetere.Ideo Ieremias præcipit:Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas
Circumcidite & auferte præputia cordium vestrorum[exaltabor in gentibus].i.ego vnigeni Ieremiæ.4
tus dei ac mundi saluator à gentilibus agnoscar,& honorabor per prædicationem apostoloꝝ
secundũ quod per Isa.inquit:Quibus non est annunciatum de eo videbunt,& qui non audie- Isaiæ.52.
runt,contẽplati sunt.Et iterũ:Videbunt oẽs fines terræ salutare dei nostri. Et denuo:In doctri Eodem
nis glorificate dominum à finibus terræ audiuimus laudes gloriam iusti. Et per alium prophe Isaiæ.24.
tam Christus ait:Ab ortu solis magnum est nomen meum in gentibus. De quo & Michæas p Mala.1
dixit:Magnificabitur in medio vniuersæ terræ[& exaltabor in terra]hoc est,in populo Iudæ Michæ.5
orum in fine seculi. Cum enim plenitudo gentium intrauerit,tunc omnis Israel saluus fiet. Roman.8
Nam vsq; ad finem mundi durabit Iudæorum cæcitas atque captiuitas,iuxta illud:Finis eius Daniel.9
vastitas,& vsq; ad finem perseuerabit desolatio. Circa finem autem seculi conuertentur adue
niẽte Elia,quemadmodum dominus ait: Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequã
veniat dies domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum Mala.4

ad pa

ad patres,ne forte veniam & percutiam terram anathemate. ¶[Dominus virtutum nobiscū.] Versus iste propter significationis suæ dulcedinem ad dignitatem repetitur, q iam satis declaratus videtur. Ecce quā plenus est hic psalmus sacramentis,in quo fides roboratur,spes in deo stabilitur,fortitudo excitatur,nascentis ecclesiæ primordia explicantur,baptismi gratia commendatur,beneficia dei recoluntur,Christi incarnatio designatur, fideles ad considerationem diuinorum operum inuitantur,diuina potentia prædicatur , dulcissima atque paterna dei admonitio continetur,saluatoris magnificentia prædicatur,atq; ad primum ac summum & suauissimum dei beneficium,scilicet ad incarnatiōem ipsius reditur,&in hoc beneficio psalmus finitur,ne aliquo modo obliuioni tradatur. Enitamur ergo psalmum tam fœcundū ac pulchrū deuotissime decantare.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XLVI.

¶Expositio Tituli.

Titulus psalmi est:In finem pro filijs Chore,psalmus Dauid,cuius intellectus ex expositione titulorum præcedentium clarus est. Propheta autem in hoc psalmo fideles ad congratulandum Christo ascendenti inuitat,& ad laudandum dominum pro beneficijs eius,& ait.

¶Expositio psalmi

Omnes gentes]ad fidem conuersæ,[plaudite manibus,]hoc est,tam cordialiter exultate,vt ex copia interioris lætitiæ exteriora membra ad dei honorem ac laudem extendantur,interioremq; hilaritatem ostendant,sicut apostolus docens ait:Leuantes puras manus sine ira & disceptatiōe,Et Ieremias: Leua,inquit,ad deum manus
1.Timo.2 Thren.2. tuas,& miserebitur tui. Vel sic:plaudite manibus,hoc est,bonis operibus deū laudate & honorate,Hoc enim est optimum genus laudandi altissimum,actibus virtuosis venerari maiestatē
Iacob.3 ipsius. Propter quod scriptum est: Quis sapiens & disciplinatus inter vos?ōndat ex bona conuersatione operationem suam in māsuetudine sapientiæ[iubilate deo]hoc est, ad gloriam dei ineffabiliter eum laudate[in voce exultationis,]hoc est,cum iucundo pconio oris. Iubilus enim est inexpressibile gaudium cordis,quod nec occultari potest in toto,nec exprimi valet ex integro. Vult ergo propheta,vt tantam dei laudem concipiat anima nostra,quod eam ore explicare non possit. ¶[Quoniam dominus excelsus] ,i.incomprehensibilis, sublimis, atq; immensus terribilis cum sit iudex infallibilis,districtus,& iustus[rex magnus super om̄em terram]in di-
Hest.13. tione enim eius cuncta sunt posita,& omnia elemēta ei subiecta sunt. De hac excellētia ad san-
Iob.11. ctum Iob dicitur:Excelsior cœlo est,& quid facies?profundior inferno,& vnde cognosces?longior terra mensura eius,& latior mari:si subuerterit omnia vel in vnum coartauerit,quis con-
Iob.26. tradicet ei. Et rursus:Columnæ,inquit,cœli contremiscunt & pauent ad nutum ipsius. Et ali-
Eccl.16 bi ait sermo diuinus:Ecce cœlum & cœli cœlorum,abyssus,& vniuersa terra,& omnia quæ in eis sunt,in conspectu dei commouebuntur,montes simul & colles, & cum conspexerit illa deus,tremore concutientur, Quàm magnus vero & liber,ac potens rex sit deus super omnem terram,ostenditur,vbi dominus ait ad Iob:Vbi eras quando ponebam fundamēta terræ?Indi-
Iob.38. ca mihi si habes intelligentiam,quis posuit mensuras eius,& quis tetendit super eam lineā,aut
Apoc.1 super quo bases eius consolidatę sunt? Potest tamen hic locus conuenientius exponi,hoc modo. Quoniam dominus Iesus,qui est princeps regum terræ,excelsus,quia secundum diuinitatem est patri æqualis,secundum humanitatem vero dedit ei deus nomē quod est super om-
Philipp.2. ne nomen creatum,videlicet esse mediatorem dei ac hominum,dicente apostolo:Deus exaltauit illum,& dedit illi nomen,quod est super omne nomen:terribilis propter futurū iudicium,si-
Luc.21 cut ipse testatur:Erunt signa in sole & luna & stellis,& in terris pssura gentiū, p confusione sonitus maris & fluctuū,arescentibus hominibus p timore &expectatione q̄ supueniet vniuerso orbi:& tunc videbunt filiū hoīs venientē in nube cū ptāte magna & maiestate. Ecce q̄ vere &
Mat.5.10 inæstimabiliter terribilis Chrs qui ptātem habet , & corpus & animā pdere in gehennā ignis. Rex magnus super omnem terram.i.Iesus Chrs in toto mundo ad ipsum conuerso,est rex ma-
Numr.24. gnus & ppotēs,queādmodū Balaā pphetauit:Orieē stella ex Iacob,& exurget homo de Israel, & erit Idumæa possessio eius. Per Idumæam autem gentilitas designatur. Vnde alia translatio
Mala 1 habet,Et erit omnis terra possessio eis. Propter q̄d Chrs per Mala.prophetam ait: Nomen meum horribile in gentibus. ¶[Subiecit populos nobis,& gentes sub pedibus nostris]Hæc ē vox apostolorum seu primitiuæ ecclesiæ,quibus Christus subiecit populos.i. Iudæos ad fidem cōuersos,& gentiles credentes,imo deus vult totum mundum esse subiectum ecclesiæ militāti,&
Isaiæ.60 non subiectos æternaliter cruciabit,queādmodū in Isa.legitur: Gens & regnū q̄d nō seruierit tibi,peribit. Deinde ecclesia electorū summum dei beneficium commemorans, dicit. ¶[Elegit nobis

nobis hæreditatem ſuam].i.Chriſtus decreuit nobis dare bona cœleſtia, non terrena,felicitā Roman.8
A tē vitæ æternæ,nō proſperitatē vitæ mūdanæ:magiſq; voluit nos facere hæredes dei, cohære-
deſq; ſui,q̄ dare nobis tpalia bona,q̄ eſſe poſſunt malis ac bonis cōmunia. Sic ergo elegit nob,
i.ad noſtrā ſalutē,hæreditatē ſuā,hoc ē,felicitatē æternā vic3 [ſpeciē Iacob]i.pulchritudinē ele
ctorum,vitia ſupplantantiū[quē]Iacob ſeu deſignatos p Iacob deus[dilexit]Nā & ſctm̄ Iacob
deus dilexit,ſicut Mala.fatetur:Nōne frater erat Eſau Iacob?Et Iacob dilexi,Eſau aūt odio ha Mala.1
bui.Electos quoq; per Iacob ſignificatos,dilexit Chrs,queadmodū legit in Apoca.Qui dilexit Apoc.1.
nos &lauit nos à pctis noſtris in ſanguine ſuo.Hæreditas itaq; dei q̄ deus elegit dare electis,eſt
ſpecies Iacob,hoc eſt,ſummus ornatus ac decor pulcherrimus electorum cum ſit ſumma eorū
perfectio.Propter quod ſuperius dictum eſt:Dñe,dilexi decorem domus tuæ.i. beatitudinem Pſalm.14.
patriæ.¶[Aſcendit deus]dei vnigenitus,Ieſus Chriſtus ſuper oēs cœlos[in iubilo]i.in ineffabi
li laude,& gaudio tam ſuꝑpſius,quàm ſanctæ multitudinis quæ ipſum aſcendere vidit,q̄ ange
lorum ſanctorum,qui,ipſo aſcendente,dicebant:Dominus fortis & potens,dominus potēs in Pſalm.23
prælio.Et dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ,ſicut in expoſitione pſalmi octaui plenius di-
ctum recordor.Chriſtus quippe cum iubilo proprij cordis aſcendit,dicēs ad angelos ſanctos: Iſai.63.
Ego qui loquor iuſtitiam & propugnator ſum ad ſaluandum.De Apoſtolis quoq; & alijs qui Luc.24
Chriſtum aſcendentem videbant,ſcriptum eſt:Eduxit eos Ieſus foras in Bethaniam, & benedi
xit eis,& ferebatur in cœlum,& ipſi adorantes regreſſi ſunt in Ieruſalem cum gaudio magno,
laudantes & benedicentes deum[dominus in voce tubæ]hoc eſt,Chriſtus aſcendit cum voce
B tubali angelorum diſcipulos conſolantium,ſecundum quod in Actis ſcriptum eſt:Cumq; in Actuum.1
tuerentur in cœlum euntem illum,ecce duo viri,i.duo angeli in forma virili aſtiterunt iuxta il
los,qui & dicebant:Viri Galilæi,quid ſtatis aſpicientes in cœlū?Vel,dominus aſcendit in voce
tubæ,hoc eſt,cum ſonora,altaque voce ſuꝑpſius,quia(vt dicit Lucas)eleuatis manibus bene-
dixit eis,& receſſit ab ipſis..Et alia multa atq; ſublimia dixit diſcip.aſcenſurus,vt in Act. Luc.24 Actuum.1
dr.Cum ergo ſit ita,o omnes fideles.¶[Pſallite deo noſtro]videlicet Ieſu Chriſto creatori, ſal-
6 uatori,ac iudici noſtro[pſallite].i.bonis operibus ipſum laudate[pſallite regi noſtro].ſ.Chro,
qui cœlum terramq; regit,& eccleſiam ſuā non deſerit[pſallite.¶[Quoniam rex omnis terræ
7 deus].i.Chriſtus eſt dominus totius mundi in ipſum credentis.Vnde dixit apſtolis:Eritis mi- Eodem
hi teſtes in Ieruſalem,& in omni Iudæa & Samaria,& vſq; ad vltimum terræ.Et Apoſto.ait: Hebr.1.
Nouiſſime diebus iſtis loquutus eſt nobis deus in filio, quē conſtituit hæredem vniuerſorum,
[pſallite ſapienter].i.cum interiori mentis ſapore,cordialiq; guſtu verba pſalmodiæ proferte
deum laudate ac honorate,nō cū vago & arido corde, quatenus ſicut guſtus corporis ſingulas
alimēti particulas diſcernit,ſapit, ac digerit,ita interior aīæ guſtus ſingula verba ſpūs ſcti attē
dat,guſtet,atq; reuoluat.Hoc mō pſallere,ē ꝟe ſapiēt pſallere,qm̄ ſapia dr̄ q̄ſi ſapora ſcia.Qui-
dā vero inſipiēter pſallūt & orāt.De qb⁹ dñs p pph.ait:Populus hic labijs me honorat,cor aūt Iſaiæ.29.
eoꝝ longe eſt a me.Et talis laudatio ſiue oratio infructuoſa eſt, iuxta illud Aplī:Si orē lingua,
mens mea ſine fructu eſt.Ideo ſubdit:Orabo ſpū,orabo & mente,pſallam ſpū,pſallam & men 1.Cor.14.
C te.Quod q̄ ſalubre,fructuoſumq; ſit,pandit ſubiungens:In eccleſia volo quinq; verba loq ſen
ſu meo,quàm decem milia lingua.Studeamus ergo pſallere ſapienter,q̄d ad nos ſolitarios tan
to amplius pertinet,quanto præ cæteris ad maiorem mentis puritatem tenemur. Vel ſic:pſal-
lite ſapienter,id eſt,Chriſtum laudate & colite, nō ſolum vt hominem,ſed etiam vt verum de
um,ſecundum quod ait Apoſtolus:Et ſi Chriſtum ſecundum carnem cognouimus,tamē iam 2.Corin.5
8 nunc non nouimus.¶[Regnauit deus ſuper gentes]ad ſe per fidem & cultum conuerſas[deus
ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam]id eſt,Chriſtus ſedet ad dexteram patris in throno maieſta-
tis.Vel,ſuper ſedem ſanctam ſuam,id eſt,in mente omnium beatorum,ſecundum quod infra
habetur:Qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare.Vnde propheta ait: Aſpiciebam donec thro Pſalm.79.
ni poſiti ſunt,& antiquus dierum ſedit.Thronus eius flammæ ignis.i.angeli ſancti,de qbus in Dan.7.
ſequentibus ſcriptum eſt:Qui facit angelos ſuos ſpiritus,& miniſtros ſuos ignem vrentē.Apo Pſal 103
ſtolus vero ita allegat hunc verſum:Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammā Hebr.1.
9 ignis.¶[Principes populorum congregati ſunt cum deo Abraham,] hoc communiter ita ex-
ponitur,principes populorum,id ē,quidam ex principalibus plebis,ſicut Centurio & alij prin
cipes conuerſi,congregati ſunt cum deo Abrahā.i.Chriſto,qui eſt deus Abrahæ p fidē coniun
cti ſunt.Sed conuenientius,magiſq; proprie ad literam de apoſtolis exponendū videtur,qbus
Chrs in Euang.ait:Beati oculi q vident q̄ vos videtis.Et iterum:Vobis datū eſt noſſe myſteri-
um regni dei.Rurſuſq;:Non poſſunt filij ſponſi lugere,q̄diu cū illis eſt ſponſus. Ipſi enim cor-
poraliter cū deo Abrahæ.i.cum filio dei incarnato in mūdo conuerſati ſunt, inuenerūtq; pre-
cioſiſſimā illam margaritam,per quam Chrs in Euang.ſeipſum ſignificat. Et quod iſta expo-
ſitio ſit

Matth. 13 ſitio ſit magis ad literam, conſtat ex eo quod in natalitijs apoſtolorum cantantur verba prędi
cta de apoſtolis loco antiphonæ [quoniam dij fortes terræ]. i. ſancti apoſtoli per excellentiam gratię
deificati, & terræ, i, hominum dij effecti, eos regendo & inſtruẽdo, & quaſi ſaluando [vehemē
Roman. 8 ter eleuati ſunt] quia primitias ſpiritus ſancti receperunt, tam in donis gratumfaciẽtibus, quā
Pſalm. 44. gratuitis, & ipſi conſtituti ſunt principes ſuper omnem terram, ſicut in alio pſalmo tractatum
eſt. Si autem ſcire optamus, q̃ vehementer eleuati ſunt dij terræ, hoc eſt, ſancti apoſtoli, penſe
Iohan. 20. mus quid eis in Euang. Chriſtus dicat: Quorum, inquit, remiſeritis peccata, remittuntur eis, &
Matth. 19 quorum retinueritis, retenta ſunt. Et denuo: Vos qui ſecuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes duo
Matt. 5. decim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Itemq;: Vos eſtis lux mundi. Et: Vos eſtis ſal terrę. Et
Luc 10 iterum: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnē vir
Matth. 10. tutem inimici: & nihil vobis nocebit. Et rurſus: Mortuos ſuſcitate, infirmos curate, leproſos mū
date, dæmones eijcite. Vnde tales ac tantos futuros eſſe apoſtolos, præuidens Iſaias, vehemen
Iſaiæ. 60. ter admiratus eſt, dicens: Qui ſunt iſti qui vt nubes volāt, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?
Volabāt enim vt nubes, ſublimiter contēplando, velociter per mūdū currendo, atq; altiſſime prę
Threno. 4. dicando. De quibus accipi poteſt illud in Thren. Candidiores niue, nitidiores lacte, rubicundi
ores ebore antiquo. Erant nempe apoſtoli candidiores niue, propter ſplendorem ſapientiæ ſi
bi infuſæ, nitidiores lacte, propter innocentiam atq; munditiam vitæ, rubicundiores quoq; ebo
re antiquo, propter ardorem charitatis diuinæ, atq; fraternæ. Merito ergo dij terræ dicuntur,
quia doctores & iudices hominum facti ſunt, alijſq; excellenter prælati. Vnde dominus ait ad
Exod. 6 Moſen: Ecce conſtitui te deum Pharaonis. Ecce pſalmus iſte eloquio breuis, quàm vere amœ
nus eſt, pulcher, & dulcis ac ſententioſus, in quo tam repetitis vicibus ad dei laudem excitamur
nam quinquies in eo pſallere deo admonemur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XLVII.

¶ Expoſitio Tituli.

PRæponitur demū pſalmo nūnc exponendo hic titulus. Pſalmus cantici filijs Chore ſecūda
ſabbati. i. pſalmus iſte qui canticum appellatur, quoniam agit de rebus diuinis, in quibus
ſolis vera ac ſctā exultatio eſt habenda, cōuenit filijs Chore, hoc eſt, imitatoribus crucifixi, ſe
Gen. 1 cunda ſabbati. i. tractans de his, q̃ facta ſunt in ſecūda ſabbati. Prima enim ſabbati fecit deus cœ
lum & terram, diuiſitq; lucem à tenebris, & per hanc myſtice intelligitur dies dominicæ reſur
rectionis, in quo Chrs omnia creauit. Secunda vero ſabbati ſeu hebdomadę fecit firmamentū
per quam ſpiritualiter deſignatur conſtitutio eccleſiæ, q̃ poſt Chriſti reſurrectionem, aduenie
Actuum. 2 te ſpiritu ſancto, in Chriſto fundata atq; firmata eſt, & de hac fundatiōe eccleſiæ pſalmus iſte
ad literam loqui videt. Ait ergo ſanctus pphe. cui Chriſti myſteria excellentiſſime claruerunt.

¶ Expoſitio pſalmi

MAgnus dominus & laudabil' nimis] Quod licet de tota trinitate, qualibetq; perſona
diuina accipi poſſit, propter ſequentia tamen de Chriſto ſpecialiter dictū eſt. Ipſe enim
eſt magnus dominus, imo immenſus & laudabilis nimis, vtpote in infinitum. Quā
tum enim res habet de bonitate, in tātum laudabilis eſt. Cum ergo dei natura ſit bo
nitas incircumſcripta ac pura, patet, quod ipſe in infinitū laudabilis ſit, nec digne, nec ſatis a cre
Eccl. 43 atura laudari queat. Propterea alibi ſcriptum eſt: Terribilis dominus, & magnus vehementer
& oīpotens ſuper omnia opera ſua. Glorificate dominum quantumcunq; poteritis, ſuperuale
bit adhuc: maior eſt enim omni laude [in ciuitate dei noſtri]. i. in Ieruſalem diuino cultui de
Matth. 27 putata, quam Euangeliſta Matthæus appellat ſanctam ciuitatem, ſpiritualiter tn in [monte ſan
cto eius]. i. in templo ædificato in monte Moria, ſeu altiori loco vrbis iſtius, Vel in monte ſan
Iohan. 13. cto eius. i. in cœnaculo, in quo Chriſtus nouiſſimam cœnam cum apoſtolis fecit. Hoc enim cœ
naculum ſitum fuit in monte prædicto non longe à templo. Itaq; Chriſtus dicitur magnus &
laudabilis nimis in ciuitate & monte prędictis quoniam maieſtas atq; laudabilitas eius in hac
Matth. 21. ciuitate præcipue monſtrata ſit, ſicut patebit. Propter quod apud Matt. legitur: Cum intraſſet
Ieſus Ieroſolymam, commota eſt vniuerſa ciuitas, dicens: Quis eſt hic? Populi autem dicebāt:
Hic eſt Ieſus propheta à Nazareth Galilæę. Maxime vero apparuit Chriſti maieſtas & laus in
monte ſancto huius ciuitatis. i. in templo atq; cœnaculo, quia in templo multa miracula fecit,
Eodem quemadmodum Euangeliſta Matthæus ibi ſubiungit: Acceſſerunt ad eum cæci & claudi in tē
plo, & ſanauit omnes. ¶ [Fundatur exultatione vniuerſæ terræ]. i. ciuitas ſancta Ieruſalem ædi
ficata eſt ad magnam lætitiam omnium in toto mundo credentium, quia in ea fuit primitiua
eccleſia Chriſti, cœpitq; fides catholica prīo in ea per apoſtolos prædicari, & exinde diffuſa eſt
Iſaiæ. 2. fides Chriſti per omnes gentes. Propter quod per Iſaiam ſcriptū eſt: De Sion exibit lex (haud
dubium quin euangelica) & verbum domini de Ieruſalem. Ex hoc autem gaudium magnum

A ortũ est omnibus gentibus ad Christũ conuersis, secundũ quod legitur Paulus ad Iudæos dixisse: Vobis oportebat primũ loqui verbũ dei, sed quia repulistis illud, ecce conuertimur ad gẽtes. Audientes autẽ gentes, gauisæ sunt & glorificabant verbũ dñi. Hinc quoq; angelus ad pastores dixit: Annuntio vobis gaudiũ quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie saluator. hæc eñ natiuitas primo prædicata est publice in Ierusalẽ [mons Sion] qui est ex vno latere Ierusalẽ [latera aquilonis] hoc est, pars huic monti opposita, sunt [ciuitas regis magni] i. dei altissimi. Ex extremitatibus enim partiũ suarum constituitur ciuitas, & patres simul acceptæ sunt idem quod totum. Potest quoq; spiritualius hic locus explanari, & redit quasi in idem. Magnus dñs & laudabilis nimis, in ciuitate dei nostri. i. in ecclesia militanti, quæ per fidem & gratiã fundata est in monte sancto eius. i. in Christo, qui est mons magnus, propter omniũ diuinorũ charismatũ eminentiã. De quo in Daniele scriptũ est: Lapis qui abscisus est sine manib. creuit in montẽ magnũ, & impleuit vniuersam faciẽ terræ. Vel q̃d dr̃, in monte sancto eius, est idẽ quod prædixit in ciuitate dei nostri. Quia ecclesia Christi est mons magnus propter altitudinẽ gratiæ. Propter quod apud Isai. de ea scriptũ est: Erit in nouissimis diebus p̃paratus mõs domus dñi in vertice montiũ, & eleuabitur super colles, & fluent ad eũ omnes gentes. Per dies autẽ nouissimos intelligunt tẽpus gratiæ, atq; euangelicæ legis quæ est lex finalis ac vltima. Hoc itaq; tẽpore fuit mõs dñi. i. ecclesia Christi in vertice mõtium. i. sublimior in donis ac gratiis spiritus sancti synagoga & omnium electorũ Ecclesia quæ à principio mundi fuit vsq; ad Christi aduentum. Vel mons domus dñi appellatur mons Sion qui tempore Christi fuit in vertice montium. i. altior mõte Sinai & Thabor. Non propter situm localem sed propter præsentiam & prædicationem atq; miracula Christi qui in monte Sion. i. in templo & in domo cœnaculi præsentialiter apparuit, prædicauit, & miracula maxima fecit, præsertim in cœnaculo seu conclaui, in quod ingressus est ianuis clausis, in quo consecrauit corpus & sanguinem suum, in quo etiam misit Apostolis spiritum sanctum in signo visibili, dans eis omnium linguarum ac diuinarum scripturarum præclaram notitiam: Fundatur exultatione vniuersæ terræ: Hoc est, primitiua Ecclesia in Christo fundata, stabilitaq; est ad omnium exultationem fidelium. Ex hoc enim q primitiua Eccclesia tantã à Christo gratiam, & virtutẽ recepit, totus mundus ad Christum conuersus est, ex qua conuersione electi summe gauisi sunt, mons Sion. i. populus ex Iudæis conuersus, latera Aquilonis, hoc est, Gentiles, vitiis torpidi, affectu insipidi, & in bonis operibus frigidi. Aq̃lo enim est plaga frigida iuxta illud Eccl. Frigidus ventus aquilo flauit & gelauit crystallus ab aqua. Hi ergo sunt, ciuitas regis magni. i. Ecclesia Christi quia in Christo sicut in lapide angulari coniuncti sunt Iudæi atq; Gentiles ad constituendã vnã ciuitatẽ seu templum in quo deus per gratiam habitat. De quo templo in Zacharia scriptum est: Ecce vir oriens. i. Messias nomen eius & ædificabit templũ dño. i. militantẽ Ecclesiam, & consilium pacis erit inter duos illos, hoc est, inter montem & latera aquilonis secundum expositionem iam habitam. Et hoc est quod ait Apostolus: Qui eratis sine Christo & sine deo ĩ hoc mũdo, nũc in Iesu Christo: qui aliquando eratis longe facti estis prope in sanguine ipsius. Ipse eñ est pax nostra qui fecit vtraq; vnum, & medium parietem maceriẹ soluens inimicitias in carne sua, vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem faciẽs pacem per crucem interficiens inimicitias in semetipso.

Margin: Actuu. 13. / Lu. 2 / Dan. 2. / Isaiæ. 2. / Iohan. 20. / Matth. 29 / Actuu. 2. / Eccle. 34. / Ephe. 2 / Zach. 6. / Ephe. 2

C
3 ¶[Deus in domibus eius] hoc est, à ciuibus seu habitatoribus Ierusalem [cognoscetur, cum suscipiet eam]. i. cum per gratiam suam vocauerit eam ad fidem & gloriam tantam. Cognitus est nanq; Christus à Simeone & Anna & aliis multis in ciuitate Ierusalem. Vel in domibus eius. i. in Ecclesiis particularibus seu singulis Christifidelibus cognoscetur cum suscipiet eam. i. cum Ecclesiam ita illuminauerit vt cognoscatur ab omnibus, quẽadmodum per Isaiam prædictum est: Repleta est terra scientia dñi, sicut aquæ mare operientes. Sed quia habitatores Ierusalem inducti sunt ad cognoscẽdum Christum esse natum ex aduentu trium magorum in Ierusalem venientium atq; dicentium. Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Idcirco subiungitur: Lucæ. 2 / Isa. 11 / Mat. 2

4 ¶[Quoniam ecce reges] videlicet tres magi [congregati sunt] corporaliter [conuenerunt vnum] spiritualiter. s. in vna fide & intentione adorandi Christũ natum.

5 ¶[Ipsi]. i. habitatores Ierusalem. s. Herodes & principes sacerdotũ, ac alii multi [videntes] sic magos venire cũ tanto comitatu & gloria [admirati sunt cõturbati sunt]. i. inq̃etati pp̃ solicitudinẽ [cõmoti sunt] ad ĩuidiã [tremor app̃ẽhdit eos] q̃a Herodes timuit regno priuari & ex hoc cæteri Iudæi timebant magnas sibi persecutiones instare. Vnde apud Mat. legitur: Audiens autẽ Herodes rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cũ eo. Vel, ipsi. i. tres magi videntes, sic stellã sibi apparere, & postea disparere, ac itẽ apparere admirati sunt, conturbati sunt, p̃ tristitiã, q̃n stella disparuit. cõmoti sunt ad interrogãdũ vbi Christus nasceretur, tremor apprehẽdit eos, hoc est, timor reuerentialis intrauit mentẽ eorũ, ex eo q spiritu sancto reuelante cogno Ibidem

uerunt puerꝫ quē viderunt,& adorauerunt,esse verꝫ deū. Vnde cū metu & reuerentia maxima
Isaiæ.49. offerebant ei munera,secundū quod Isaias prædixit:Reges videbunt,& consurgent principes
& adorabunt propter dñm deū tuū. Hoc tñ intelligi potest,de omnibus terræ principibus ad fi
dē conuersis. ❡[Ibi]s.in terra Iudæę[dolores vt parturientis]quia genetrices infantū,qui ab
Herode occidebantur tm̃ affligebantur de filiorum suorum interitu sicut partu [in spiritu ve
hementi].i.in ira ĩpetuosa[conteres]dñe deus.i.ab Herode cōburi permittes [naues Tharsis.]
Videns eñ Herodes se à Magis illusum, iratus est valde, fecitq; destrui naues Tharsis,eo qꝺ au
dierat ꝑ eas redisse Magos ad ꝓpria. Deinde ꝓpheta ait in ꝑsona primitiuæ ecclesiæ q̃ Christi
mysteria vidit impleri,seu omniū Chrĩanoꝝ q facta Chrĩ fideliter cōtēplant,&ait: ❡[Sicut au
diuimus]in scripturis diuinis[sic vidimus]oculo mētis aut corporis[in ciuitate dñi virtutum,]
vtpote[in ciuitate dei nostri].i.in Ierusalem, qa in ea Christus apparuit sicut ꝓphetæ vaticina
ti erāt. Vel in ciuitate dñi virtutū.i.in ecclesia q̃ est ciuitas dei,q est dñs virtutū.i.angeloꝝ [de⁹
Mat.28 fundauit eā].i.ecclesiā[in æternū] qa fides ecclĩæ vsq; in finē mūdi durabit, queadmodū Chri
apost.in ꝑsona ecclesiæ dixit:Ecce vobiscū sum oĩbus diebus vsq; ad consummationē seculi.
Isaiæ,56 ❡[Suscepimus]o[deus]pater in die purificationis[m̃iam tuā] hoc est, Christum filium tuum
Isa.46 nobis misericordissime missum ac natum, de quo per Isaiam dixisti : Prope est vt veniat salus
mea. Et denuo:Dabo in Sion salutē & in Ierusalē gloriā meā[in medio templi tui] quia tūc vir
go beata obtulit Christū in tēplo,suscepitq; eū Simeon in vlnas suas, & Anna sancta confi
Lucæ.2 tebatur eidē loquens de eo omnibus qui expectabant consolationē Ierusalē,queadmodū apud
Lucam legitur. Hanc autē repræsentationē Christi in templo etiā Malachias propheta clarissi
Mala.3 me prædixit: Loquens enim in Christi persona:Ecce(inquit)ego mitto angelum meum,&ꝑ
parabit viam ante faciem meam:quod certum est de Christi pręcursore esse prædictum. Dein
de subiungit de Christi aduentu. Et statim veniet ad templum suū dñator quem vos quęritis,
Agge.2 & angelus testamenti quem vos vultis. Porro & Aggeus propheta de eodem pulchre locutus
est:Cum enim dixisset,Veniet desideratus cunctis gentibus,statim subiecit: Et implebo domū
istam gloria dicit dñs : Scientibus autem scripturas certum est quod loquitur de templo in Ie
1.Esd.2.3 rusalem ædificato post reditum à captiuitate Babylonica,ad cuius reædificationem ipse&Za
charias hortabantur Iudæos. De huius autem templi gloria subdit:Magna erit gloria domus
istius nouissimæ,plus quam primæ dicit dñs. Hæc vero excellentia domus nouissimæ vltra tē
plum à Salomone ædificatum in nullo fuit,nisi quod Christus in propria persona in ea appa
ruit,docuit,atq; miracula fecit. Alias enim templum illud nouissimum nullius erat reputatio
1.Esdr.3 nis ad templum primum à Salomone cōstructum. Propter quod scriptum est,quod ædificato
templo secundo,illi qui viderāt templū primū vehementer lugebant. Qui vero illud non vide
rant,multum gaudebant, ex quibus accipi potest euidens argumentū, quod rex Messias iam
venit,& in templo illo apparuit quod iam diu à Romanis destructum est. ❡[Secundum no
men tuum deus sic & laus tua in fines terrę] Hoc est:Secūdum magnitudinem tuam,seu nomi
nis tui maiestatem diffusa est fama sublimitatis tuæ,&publicata dignitas tua,exhibeturq; reue
rentia tibi in oĩbus partibus mundi. Deo eñ impendit latriæ cultus qui ei soli debetur,&ita se
cundum nomē suum,ita & ipse vbiq; honoratur,ꝗuis nemo possit ipm laudare,amare,aut ho
Isa.42. norare,quantū ipse dignus existit. Et hoc est,quod ipse dñs apud Isa,ꝓfestat:Ego dñs, hoc est,
nomen meū. Gloriā meā alteri non dabo,&laudē meā sculptilibus. Quod autē secundū hoc no
Ibidem men suū laudetur deus in finibus terræ, ostendit Propheta protinus subdens:Cantate dño ca
1.Thess.1. ticū nouū,laus eius ab extremis terræ. Et iterꝫ:Ponent dño gloriā,& laudē eius in insulis nunti
abunt. Hoc Paulus apostolus impletum esse denuntians, ait Gentibus scribens:Conuersi estis
à simulachris mutis seruire Deo viuenti[iustitia plena est dextera tua]hoc est,gratiosa præsen
Psal.144 tia tua,pia protectio tua,seu propitiatio tua o dñe plena est ęquitate. Inferius enim scriptum est:
Iustus dñs in omnibus vĳs suis,quia dum impĳs miseretur, iuste facit ex parte suæ bonitatis,q
niam ipse tam bonus est,vt iustum sit ipsum indignis benefacere, ingratisq; misereri, dum aūt
Psal.144 bonis gratiam dat,iustum est tam ex parte sui quam iustorum. Vel sic:Iustitia plena est dexte
ra tua,hoc est:Tuipse omnino iustus es quo ad illos qui in die iudicĳ erunt ad dexteram tuam
Matth.25 quibus dicturus es:Percipite regnum quod vobis paratū est,ĩ quibus oĩa bona etiā minima
remunerabis. ❡[Lætetur mons Sion]hoc est,primitiua ecclesia in monte Sion instituta &
illuminata sicut iam patuit[& exultent filiæ Iudæ].i.oĩes successores primoꝝ fideliū seu oĩs
Ecclesiæ filĳ qui sunt filiæ Iudæ,hoc est, filĳ confessionis laudis diuinæ, ac propriæ culpæ. So
lent enim sancti Prophetæ nomine filiæ,vel in singulari,vel in plurali totum populū designa
re. Vñ Isaias ait:Descende,sede in puluere filia Babylon. Et Zacharias:Exulta satis filia Sion.
Et Sophonias:Exulta in omni corde tuo filia Ierusalē,ita hoc loco noĩe filiarum Sion intelligi
totus

totus fideliũ populus. Hi ergo exultent[pp iudicia tua dñe]qb. cui vis miſereris,& quẽ vis indu Sopho.3
A ras,qbus iuſtos ſaluas,& impios dãnas,qbus nihil inordinatũ relinqs,qbus i pſenti vita bonos Roman.9
à malis diſcernis,ac ſeparas gratia, voto, & merito, ĩ futuro ſeparaturus coſdẽ loco ac præmio,
12 Hæc autem iudicia dei ſunt, ipſemet deus omnia iudicans, vel effectus diuinæ iuſtitiæ. ❡[Cir
cundate Siõ]hoc eſt, Eccleſiã Chriſti verbo & ope defenſate, nullũ ſcandalizãtes, puertẽtes, aut
opprimentes, ſed fidẽ atq; fideles totis viribus protegentes, cõfirmantes, ac venerantes, vt vo
bis conueniat quod Abacuc ait: Super cuſtodiam meam ſtabo, & figam gradum meum ſuper Abacuc.2
munitionẽ & contemplabor, Hoc modo circundedit Sion ſacratiſſimus Iſaias qui ait: Sup ſpe- Iſa.21.
culã dñi ego ſum ſtans iugiter per diẽ, & ſuper cuſtodiã meã ego ſum ſtans totis noctibus. Hoc Rom.13
ad prælatos Eccleſiæ potiſſimũ pertinet[& cõplectimini eã] hoc eſt, cordiali affectu amate Ec- Iohan.13
cleſiã, & omnia mẽbra ipſius, Qui enim diligit proximũ legẽ impleuit, quoniã plenitudo legis,
dilectio. Propter quod Chriſtus ait: Mãdatũ nouũ do vobis, vt diligatis inuicẽ, ſicut dilexi vos. Iohan.13.
Et iterũ. In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionẽ habueritis adinuicẽ[nar
rate in turribus eius]hoc eſt, in Eccleſijs prædicate Euangeliũ Chriſti. Vel narrate in turribus
eius. i. principibus atq; prælatis fideliũ annuntiate Chriſti doctrinã, o prædicatores verbi dei
quatenus ſecundũ Chriſti præcepta viuant, alioſq; gubernent ſecundũ quod Paulus Eccleſiæ Actuu.20
turribus, hoc eſt, aliorũ paſtoribus dicit: Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo poſuit vos
ſpiritus ſanctus epoſcopos regere Eccleſiã dei quã acquiſiuit ſanguine ſuo. Et Petrus: Seniores 1.Petr.5
13 (inquit) obſecro, paſcite qui in vobis eſt gregem, forma gregis effecti, & ex animo. ❡[Ponite
B corda veſtra in virtute eius] hoc eſt: Applicate mentẽ veſtrã ad cognoſcẽdũ ac imitandũ per- Matth.25
fectionẽ, ſeu charitatẽ Eccleſiæ vt ſitis viua ac digna Chriſti mẽbra, & non ſerui inutiles ne pro
ijciamini in tenebras exteriores[& diſtribuite domos eius]. i. ipſos Eccleſiæ filios ordinate, &
vnicuiq; propriũ officiũ deputate, quatenus ſicut ait Apoſtolus omnia decenter & ſecundũ or 1.Cor.14
dinẽ fiant in vobis. Sicq; vnuſquiſq; digne ambulet ea vocatione qua vocatus eſt. Vnde Mo- Ephe.4
ſes ait: Non transferes terminos, quos fixerunt priores in poſſeſſiõe ſua. Quod planius allega- Leut.19
ri ſolet hoc modo: Non tranſgrediaris terminos antiquos quos poſuerunt patres tui. Et Dio- Proue.22
nyſius ſæpe affirmat, ꝙ angeli ſancti nequaquã præſumunt aliquid agere, niſi ſecundũ ꝙ eis
à lege diuina pfixũ eſt. Et nos ergo cuſtodiamus ordinẽ noſtrũ, faciatq; vnuſquiſq; quod ſibi ĩ
cũbit, nec occupet ſe cũ his quæ ad ipſum non pertinet, quia nec aliter veram ac ſtabilẽ pacem
habere poterimus. Hæc itaq; agite o doctores, & aliorũ rectores [vt enarretis in progenie alte-
ra]. i. quatenus ſucceſſores veſtros inſtruatis cum audierint vitã veſtrã laudabilẽ ſalutaremq;
14 doctrinam. Quid autem enarrare poſteris debeant, ſubdit. ❡[Quoniam hic]. i. Chriſtus qui
propter nos incarnatus ac paſſus eſt[eſt deus]omnium tanquàm creator[deus noſter]tanquã
noſter ſaluator[in æternum & in ſeculum ſeculi] .i. in pſenti ſeculo & in futuro ſine fine [ipſe
reget nos in ſecula]hoc eſt, quàmdiu fuerimus. Regit enim Chriſtus nos per ſacram ſcripturã
in qua docemur quid agere debeamus. Item per angelorum cuſtodiam, per vicarios quoq; ſu
os Eccleſiarum paſtores, & etiam per ſemetipſum gratiam, & dona ſancti ſpiritus infundendo
C per quę in omnibus ſcimus quid deo ſit placitum. Propter quod in libro Sap. dr. Iuſtũ deduxit Sapie.10.
dñs per vias rectas, & oſtẽdit illi regnum dei. Quod autem in hoc verſu iam dictum eſt hoc idẽ Soph.3
Eccleſiæ Chriſti promittitur alibi: Lauda filia Sion, abſtulit dñs iudicium tuum, auertit inimi
cos tuos, dñs deus tuus in medio tui fortis ipſe ſaluabit te, gaudebit ſuper te dñs in lętitia, ſilebit
in dilectione tua. Ecce pſalmus iſte profunditate ſenſuum plenus quàm copioſe ac ſplẽdide de-
ſcribit myſteria Chriſti exordiumq; Eccleſiæ.

❡COMMENTARIVS IN PSAL. XLVIII.

❡Expoſitio tituli.

ELucidandi nunc pſalmi titulus talis eſt: In finẽ filijs Chore pſalmus, hoc eſt, pſalmus pſens in finẽ. i. in Chriſtũ & verã felicitatẽ nos dirigens cõuenit filijs Chore. i. imitatoribus Chriſti occiſi qui Chriſtũ ſequentes temporalẽ proſperitatẽ contemnunt, & verã beatitudinẽ patrię quærunt. Loquitur nanq; hic Pſalmus contra eos qui tunc ſcandalizantur, & cadunt, dũ aliqd aduerſitatis eis occurrit, dũ vero omnia proſpera ſibi ſuccedunt, deũ glorificant. De quibus ait ſaluator: Cum audierint verbũ dei cum gaudio ſuſcipiunt illud: & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. (Lu.8) Cuius receſſionis cauſam Chriſtus aſſignans, alibi ait: Aerumnæ ſeculi et deceptio diuitiarũ, et circa reliqua concupiſcentiæ, introeuntes in cor, ſuffocant verbũ dei, et ſine fructu efficitur. (Marc.4) De pdictis quoq; per Mala. ſcriptũ eſt: Dixiſtis, Vanus eſt qui ſeruit dño. (Malach 3) Et quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, et quia ambulauimus triſtes coram domino? Ergo beatos nunc dicimus arrogãtes Siquidem ædificati ſunt facientes impietatẽ. Contra hos igitur locuturus Propheta, præmittit prooemi-

um,quatenus attentos nos reddat & dicit.

¶Expositio psalmi literalis.

AVdite hęc]quę sequuntur[omnes gentes]Quia ad omniū vestrū salutē respiciūt,nec
ignorantia hoꝶ vos excusat[auribus]cordis & corporis [percipite omnes qui habi
tatis orbē]hoc est,homines vniuersi. ¶[Quiq; terrigenæ & filij hominū.]idē fre
quenter resumit,vt omnino nos solicitos efficiat[simul in vnū diues & pauper]quia
cōmune bonū vobis proponā. ¶[Os meū loquetur]in psalmo isto[sapientiā]i.notitiā de re
bus diuinis. Tractat eñi in psalmo isto quædā de Deo & beatitudine vera,quæ est vita æterna
[& meditatio cordis mei]loquetur per os corporis[prudentiā]hoc est,moralē scientiā. Aliqua
nanq; in psalmo præsenti tractantur ad formationē moꝶ spectantia, sicut patebit. ¶[Incli
nabo in parabolam aurem meam.], hoc est, ad intelligendum occultas seu mysticas inspira
tiones atq; aliorum sanctorum scripturas parabolice traditas applicabo ingeniū meum. Vn
Eccle. 39 de in Ecclesiastico habetur:Sapientiam omnium antiquoꝶ exquirit sapiens,& in prophetis va
cabit[aperiam in psalterio]hoc est,in præsenti Psalmo huius libri,qui psalterium nuncupatur
[propositionem meam] i.cordis mei conceptum. Vel,in psalterio.i.in bona operatione,ita q̄d
non solum dicam,quæ dicturus sum ore & lingua,sed opere & veritate. Hoc enim necesse est,
vt vita concordet doctrinæ. Nam cuius vita despicitur eius quoq; instructio vilipēditur. Huc
usq; procemium, & vtiq; nisi quæ sequuntur,valde notabilia essent,nequaquā Propheta tam
præclarum prologum induxisset. Narrationem ergo incipiens quæstionem proponit. ¶[Cur
timebo in die mala?]Hoc est,Quid poterit mihi in die iudicij esse causa timoris,vel cur tunc ti
mebo,si pœnitentiam modo non egero? Et hanc quęstionem proponit in persona vniuersoꝶ,
maxime peccatorum,& respondet[iniquitas calcanei mei]i.operationis meæ. Per calcaneum
enim seu pedem,gressus,& conuersatio,seu operatio designatur,[circundabit me.] hoc est,vn
diq; obijcietur mihi,& redundabit in me. In die nanq; iudicij accusabitur homo à dæmonib⁹,
ab angelis,à conscientia propria,imo & à iudice ipso,quemadmodū dominus ait per Malachiā
Malach. 3 Accedam ad vos in iudicio,& ero testis velox maleficis & adulteris,& qui calumniantur,& op
primunt pauperem,& non timuerunt me. Et Isaias ait: Ecce nomen domini venit ardens fu
Isa. 30. ror eius,& grauis ad portandum. Labia eius repleta sunt indignatione, spiritus eius velut tor
rens inundans ad perdendas Gentes. Hæc ergo est causa timendi futurum iudicium,quia opa
Apoc. 14 tionum nostrarum iniquitas tunc circūdabit nos. Propter quod in Apocalypsi dicitur:Opera
Luc. 13 illorum sequuntur illos. Et saluator ait:Amen dico vobis,nisi pœnitentiam egeritis,omnes si
mul peribitis. Dicitur autem dies iudicij mala non à malitia culpæ cum sit dies iustissimę remu
nerationis,prudentissimæ discretionis,& districtissimæ examinationis: sed à malitia pœnæ,
Soph. 1 quia multa mala pœnalia erunt in eo,quemadmodum Sophonias testatur. Dies iræ dies illa,
dies tribulationis,& angustiæ,& dies calamitatis & miseriæ,dies tenebrarum & caliginis,dies
nebulæ & turbinis,dies tubæ & clangoris. Ecce quā horrenda ac horribilissima dies, cuius ho
rorem tot nominibus Propheta explicare curauit. ¶[Qui confidunt in virtute sua]Hoc est
Qui ꝓprijs viribus se posse saluari præsumunt, & in seculari naturali seu corporali potētia spe
rant,non in misericordia & gratia creatoris[& in multitudine diuitiarum suarum gloriātur]
hoc est,in possessionibus seu proprijs meritis atque iustitijs inordinate lætantur,non omnium
largitori gratias referendo, sed in seipsis quasi non acceperint, iucundando aut alios contem
nendo. Hi tales timeant,q̄a in die mala euadere non valebunt. Quod consequent̄ ostendit.
Ezech. 14 ¶[Frater non redimit] Hoc est, Nullus consanguineus seu propinquus alium liberare poterit
Ezech. 18 in die iudicij,secundum quod apud Ezechielem dominus protestatur: Terra cum peccauerit,
interficiam de ea hominē & iumentum. Et si fuerint tres viri isti in medio eius,Noe, DANI
E L, & Iob ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas. Filium autem & filiam non libera
bunt. Et rursus ait idem Propheta: Iustitia iusti erit super eum, & impietas impij erit su
per eum. Cum ergo sit ita, [redimet homo?] quod interrogatiue legendum est, vt sit sen
sus: Si propinquus & frater non redimet peccatorem, multo minus homo, hoc est, alius
Ierem. 15 quicunque extraneus, seu remotus, & minus propinquus redimere poterit alium. Vnde &
alibi dominus ait: Si steterint Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad popu
lum istum, [non dabit deo placationem suam.], id est, peccator in die iudicij deum placare
non poterit, quia post mortem non patet precum meritorumue locus, nec est tunc pœniten
Matth. 25 tia fructuosa, secundum quod CHRISTVS innuit de virginibus fatuis sero venientibus at
que dicentibus: Domine, domine, aperi nobis: quibus ipse respondet. Amen dico vobis,
Nescio vos. Hæc quippe vita est via ad vitam futuram,idcirco hac vita finita cessat modus me
rendi ac demerendi,sicque ad aliam vitam pertingendi, sed per mortem ponitur homo in ter
mino

termino motus. Vnde Damascenus. Quod angelo(inquit) est casus hoc hominibus est mors.
A ¶ Et pretiũ redẽptionis animæ suæ] hoc est, peccator post mortẽ nullo genere satis faciendi po
8 terit animã suã à debita pœna eruere. Ecce quã terribilis deus post mortẽ, q ante mortẽ tã mi
sericordissime præstolatur, sicut & Isaias ait: Propterea expectat dñs, vt misereatur vestri. Ne Isaiæ.30
mo igit̃ nostrũ in sua virtute confidat, nemo in sua sapiã, nemo in suis meritis glorietur, ne si
bi conueniat, q̃ ait Iere. ppheta. Arrogantia tua & superbia cordis tui decepit te. Illud q̃q; Isaiæ Ierem.49.
Væ qui sapientes estis in oculis vestris. Qui iterum ait. Sapientia tua & scientia tua deceperũt Isai.5
te. Sed & in spiritualibus diuitiis glorianti, Iohannes ait in Apocalypsi: Dicis quia diues sum, Isai.47
& nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Diuitib⁹ Apoc.3
vero in corporalibus diuitiis gloriantibus apud Lucã dr̃. Væ vobis diuitibus qui habetis con Lucæ.6
solationem vestram. Deinceps ponitur pœna malorum qui in finali iudicio damnabuntur,
[& laborabit in æternũ] hoc est, impius æternalit̃ affliget̃, & laboriosissima pœna torquebitur,
queãdmodũ scriptũ est: Cruciabit iniquus igne & sulphure in cõspectu angelorũ sanctorũ: & fu
mus tormentorũ eius ascendet in secula seculorũ, & requiẽ nõ habebit die ac nocte [& viuet ad Apo.14
huc in finẽ]. i. naturalẽ vitã nunquã amittet, quãuis eã amitte re cupiet, sed æternaliter viuet in
natura, vt incessabiliter perseueret in pœna. Propter quod Iohannes ait: In diebus illis quærẽt Apoca.9
homines mortẽ, & non inuenient eã, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Nec dissonat
quod alibi legitur: Eligent magis mortẽ quã vitã omnes de generatione hac pessima. Quãuis Ioha.8.
eñ secundũ philosophos omne ens naturaliter appetat esse omneq; viuẽs naturaliter appetat
B viuere, tñ reprobi in inferno appetent non esse, & non viuere, qm̃ propter miseriæ vehementiã
superabitur appetitus naturalis ab appetitu sensitiuo seu intellectiuo. Quod vero de peccatore
iam dictũ est: laborabit in æternũ, & viuet adhuc in finẽ, consonat ei quod de reprobis in Da Dan.9
niele scriptũ est: Euigilabunt de puluere in opprobriũ vt videant semper. O quanta miseria,
& quàm odibile esse, semper esse, & nunquam bene esse, æternaliter permanere, & nõ ob aliud,
nisi vt æternaliter cõpellatur tormenta sentire. Vnde ob tam infelicẽ ac pœnalissimũ statũ ma
ledicti in inferno deũ verũ & sanctũ incessanter blasphemant, sicut in Apoc. legit. Cõmanduca Apo.18
uerunt linguas suas præ dolore & blasphemauerunt deũ cœli præ doloribus & vulneribus su
9 is. ¶ Nõ videbit interitũ] hoc est, peccator non considerabit post mortẽ tẽporalẽ instare &
esse mortẽ æternam malignis [cũ viderit sapientes]. i. homines doctos & virtuosos [morientes]
corporaliter sicut & cæteri moriuntur. Multi eñ ex hoc quod vident bonos & malos sapiẽtes
& insipientes quo ad præsentẽ statum corporalemq; vitam æqualiter pertransire ac mori, pu
tant non esse vitam aliam quam præsentem: ex quorũ persona in lib. Sap. scriptũ est: Non est q Sapie.2
agnitus sit reuersus ab inferis, quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus quasi non fuerim⁹.
Venite ergo fruamur bonis quæ sunt: Et alibi: Manducemus & bibamus, cras eñ moriemur, Isai.22
[simul insipiens] hoc est, diuina non cognoscens, sed diabolice viuens [& stultus]. i. nec sciens,
nec operans bona [peribunt] morte perpetua, sicut Apostolus ait: Qui ignorat ignorabitur. 1.Cor.14
¶ Et relinquent alienis diuitias suas] hoc est, Insipiens & stultus dimittent possessiones suas ex
C traneis. Vnde de peccatore superius dictũ est: Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea [& se Psalm.38
pulchra eorũ domus illorũ in æternũ] i. impii secundũ suam perfidiam æstimabunt se nũquàm
de terra surrecturos, sed in terra penitus relinquendos quia nõ credunt quod apud Danielẽ le Dani.11
gitur. Qui in puluere dormiunt, euigilabunt. Et quod sanctus Iob profitetur: Scio quod redem Iob.19
10 ptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. ¶ Tabernacula eorũ in proge
nie & progenie] Hoc est: Domus ab impiis ædificatæ manent per generatiões successorũ suorũ.
Construunt eñ sibi nonnunq̃ magna palatia, quatenus tam diu maneant in memoriis homi
nũ q̃diu durant eorũ structuræ. Qm̃ enim non ponunt vitam futuram post istam, desiderant
saltẽ in memoria hominũ permanere, ideo subditur [vocauerunt nomina sua in terris suis]. i.
memorialia aliqua studuerunt relinquere posteris, ne obliuioni tradantur. Vnde in Gen. filii
hominũ dixisse leguntur: Venite construamus turrẽ, cuius altitudo vsq; ad cœlos pertingat, & Gene.6
11 celebremus nomen nostrũ super terram. ¶ Et homo cũ in honore esset non intellexit.] Hoc
est: Peccator cũ ad creatoris sui imaginẽ factus esset, propriam dignitatẽ non aduertit, nec ra
tionaliter vixit, nec cœlestẽ atq; angelicam beatitudinẽ concupiuit, sed in rebus tẽporalibus at
q; carnalibus se immersit, nec per rationẽ passionibus suis præualuit, idcirco [cõparatus est iu
mentis insipientibus] factus sicut equus & mulus, inquibus non est intellectus [& similis fact⁹ Psalm.31
est illis] sequendo concupiscentiæ impetũ, & viciorũ impulsum, non rectæ rationis imperiũ, ne
q; diuinæ legis censuram. De tali homine in Genesi ait dñs: Non permanebit spiritus meus in Gene.6
homine in æternũ, quia caro est. Nõ eñ adimplet q̃d dñs ait: Sub te erit appetitus illius, hoc est Gene.4
concupiscentia mala, et tu dñaberis illius. O q̃ multi sunt hodierna die prælati et doctores, ac

alij multi qui propriũ honorẽ non intelligunt, sed inhonestissime corã deo & turpiter, atq; car D
naliter viuunt, & deo ingrati rebellesq; sunt. ¶Hæc via illoꝝ]hoc est, prædicta opinio & ma
la conuersatio est via seu opatio impioꝝ[scandalũ ipsis].i. ad casum & mortẽ æternã eos pdu
Proue. 4 cens. Est em̃ eis talis via ruinæ ac dãnatiõis occasio. Vnde Salomon dicit: Via impioꝝ tenebro
sa, nesciunt vbi corruunt[& postea in ore suo cõplacebunt].i. peccatores postq̃ diuitias cõgre
gauerint, & tẽporalia fuerint bona sortiti sibi inuicẽ cõplacebunt, se mutuo beatificantes, col
Psalm. 9 laudantes, & blandientes, sicut superius dictũ est: Qm̃ laudat peccator in desiderijs aiæ suæ. Et
Psal. 143. Proue. 2 infra: Btm̃ dixerũt populũ cui hæc sunt. Hi em̃ gloriantur, cũ malefecerint, & exultant in rebus
Isaiæ. 3 pessimis. Veruntñ ipsi miserrimi sunt, & se mutuo fallunt, sicut dñs per Isaiã contestat: Popule
meus q te btm̃ dicunt, ipsi te decipiunt, & viã gressuũ tuoꝝ dissipant. ¶Sicut oues in inferno
positi sunt]Hoc est, quẽadmodũ oues repente & improuise ad mortẽ ducuntur, & occiduntur,
1. Thess. 5. Marc. 13 ita maligni subito & inopinate condẽnabuntur. Cũ em̃ (vt Paulus ait) dixerint: Pax & securi
tas, tunc repentinus superueniet eis interitus. Propter quod Christus hortatur: Vigilate, nescit
tis em̃ qñ dñs veniat, sero an media nocte, an gallicãtu, an mane, ne cũ venerit repente, inueni
Lu. 21 at vos dormientes. Et: Vigilate (inquit) omni tpe orantes, vt digni habeamini fugere omnia q
ventura sunt, & stare ante filiũ hoïs[mors depascet eos]hoc est, ipsa pœna inferni, quæ morte
amarior est erit cibus impiorum ac damnatoꝝ, ita vt sicut esuriens cibo impletur, sic ipsi pœ
nis ppetuis implebuntur, & sicut per cibũ conseruatur aïa in esse, sic pœna infernalis seruabit
Ierem. 23. iniustos in esse, semper eos torquendo, & nunq̃ consumendo. Vnde apud Ieremiã dñs ait: Ec
ce ego cibabo eos absynthio, & potabo eos felle. ¶Et dñabuntur eoꝝ iusti in matutino]hoc
Sapie. 5 est, electi in resurrectione beata præualebunt iniustis. Stabunt em̃ in magna constantia aduer
Sapien. 3 sus eos. Et iudicabunt sancti nationes, & dñabunt populis. Tũc nanq; maligni in nullo resiste
re sanctis, aut eoꝝ felicitatẽ minuere poterunt, nec ad eos ascendere, aut eoꝝ gloriã intueri. Iu
sti vero si eis placuerit ad dãnatos descẽdere poterũt, & eoꝝ miseriã cernere, eisq; iustissime in
sultare[& auxiliũ eoꝝ veterascet in inferno à gloria eoꝝ].i. fortitudo & spes ac omne subsidiũ
quæ impij habẽt in vita pñti in rebus caducis ac transitorijs, omnino pibunt, cessabunt, & ad
instar veteris pãni deficiẽt in inferno, à psumptione & vana exultatione, q̃s habuerunt in hoc
Sapi. 5 mundo, qa tunc nihil pderunt eis, quẽadmodũ in lib. Sap. ipsi ptestãt: Quid nobis pfuit super
bia, aut qd diuitiaꝝ iactantia cõtulit nobis? Transierũt oïa illa tanq̃ vmbra. Et hoc est, q̃d dñs
Ezech. 22 ad pctõres p Ezech. terribilit ait: Ecce cõplosi manus meas sup malitias tuas. Nunqd sustine
bit cor tuũ, an pualebunt manus tuæ in diebus q̃s ego faciã tibi? Et conflabo & succẽdã vos in
igne furoris mei. ¶Veruntñ deus redimet aïam meã de manu inferi]hoc est, de causa ac me
rito cadẽdi in pœnas inferni.i. de pctõ mortali ac seruitute diaboli[cũ acceperit me]hoc est, cũ
gratiose ac misericorditer egerit mecũ, vitia ignoscendo, & gratiã infundendo. Vel, redimet de
manu inferi. hoc est, de omni potestate diaboli ac pœnis inferni, cũ acceperit me ad immorta
Matth. 25 lẽ ac impassibilẽ statũ, vicz in die iudicij, qñ dicturus est iustis: Venite bñdicti pr̃is mei. ¶Ne
timueris]timore humano & turbulento[cũ diues factus fuerit hõ]in tẽporalibus ac sensibilib.
bonis[& cũ multiplicata fuerit gloria domus eius]hoc est, fama, honor, voluptas, fortitudo, p
speritas, atq; similia, quæ sæpe in hoc mundo reprobis concedũtur. ¶Qm̃ cũ interierit, non
sumet oïa]hoc est, nihil hoꝝ secũ portabit[neq; descendet]ad pœnas inferni[cũ eo]iã mortuo
1. Tim. 6 Iob. 27 & iudicato[gloria eius]tẽporalis atq; mundana prosperitas. Vnde ait Apostolus: Nihil intuli
mus in hunc mũdũ, haud dubiũ, qa nec auferre qd possumus. Et sanct9 Iob dicit: Diues cũ dor
mierit, nihil secũ auferet, aperiet oculos suos, & nihil inueniet: apprehendet eũ quasi aqua ino
Eccls. 9 pia. Nihil ergo sequit morientẽ, nisi merita aut demerita eius. Propterea Salomõ iubet: Quod
cunq; potest facere manus tua instanter operare, qa nec opes, nec ratio, nec sapia, nec scientia
Proue. 11 erũt apud inferos q̃ tu properas. Et rursum: Mortuo hoïe impio nulla erit vltra spes. ¶Quia
aïa eius in vita ipsius bñdicet]Hoc est: Ideo nõ debes timere cũ diues factus fuerit hõ, qa aïa nõ
bñdicet à deo pp diuitias, sed pp iustitiã suã quã si non habuerit, non benedicet diuinitus. Vel
sic: Anima eius in vita ipsius bñdicet.i. peccator in pñti vita ab adulatoribus & vanis hoïbus
Psalm. 9 beatificabitur atq; laudabitur, sicut pdictũ est: Qm̃ laudatur peccator in desiderijs animę suę,
& iniquus benedicitur. Ponit enim partẽ pro toto, videlicet animã pro homine[confitebitur ti
bi]hoc est, gratias tibi domine aget, teq; laudabit[cũ benefeceris ei].i. cũ omnia ei ad nutũ suc
cedunt, cũ aduersa non sustinet, cum temporaliter psperatur. Sed nunquid peccatũ est in pro
Roma. 15 speris dño confiteri? Nõne Apostolus ait, Gratias ago deo sup inenarrabili dono eius. Et iterũ
2. Cor. 1 Benedictus deus, qui consolatur nos. Et Isaias, Miserationũ (inquit) dñi recordabor. laudem
Isa. 63 dñi super oïbus quæ reddidit nobis? Cur ergo opus iusti gratiq; hoïs appropriatur nũc impio
nisi quod iustus in prosperis & aduersis domino cõfitetur, malus autem in prosperis tantum

Et

A Et ideo confessio seu gratiaꝝ actio hoīs mali nō orit̃ ex charitate diuina, sed ex amore priuato
aut naturali, videlicet q̃a naturalit̃ amat hō seipsum. Naturale est eñ bñfactorē laudare atque
diligere. Si autē amaret se hō in deo ordinato amore, tūc in omni euentu gratias ageret dispen
sationi diuinæ, gloriaretq; in aduersis inq̃tū p talia à peccatis purgat̃, ad gratiā coaptat̃, Chr̃o
cōformat̃ atq; ad æternā felicitatē pducit̃. Quicq̃d ergo nobis acciderit, maneamus fixi in dño,
Si spūalis consolatio subtrahitur, si gr̃a secundū desideriū nostrū nō augmētat̃, si tētatiōes gra
uantur & multiplicātur, pseueret spes nr̃a in dño stabilita, & faciamus q̃d in nobis est, sine int̃
10 missione ad deū gemētes, clamātes, & obsecrātes. ¶ Introibit vsq; in progenies patrū suoꝝ]
hoc est, peccator dū morietur, colligetur ad reprobos in inferno, q̃ sunt patres eius, qm̃ opa eo
rum ipse secutus est. Duę eñ sunt gñatiōes: Vna bonoꝝ, Alia maloꝝ. Quēadmodū itaq; freq̃n
ter ĩ sacra scriptura iusti dicunt̃ collecti ad pr̃es, seu ad populū suū. i. additi societati electoꝝ: sic
mali dū moriuntur generationē seu societatē damnatoꝝ ingrediuntur. Sic quippe scriptū est:
Venerunt filij Israel in montē Hor, & dixit dñs ad Mosen: Pergat (inquit) Aaron ad populos Nume. 21
suos [vsq; in æternū non videbit lumen]. i. nunq̃ visurus est gloriā beatoꝝ, iuxta illud. Tollat̃ Isai. 26
impius ne videat gloriā dei. Et sanctus Iob de tali hoīe ait. Obliuiscatur eius mĩa, & dulcedo il Iob. 24
lius vermis. Dedit eñ illi deus locū pœnitentiæ, & ipse abutit̃ eo in superbiā. In inferno eñ nul Matth. 13
21 la redemptio est, sed fletus & stridor dentiū atq; palpabiles tenebræ, nec vnq̃ assurgere poterūt
condēnati ad lumen gratiæ, claritatēq; gloriæ. ¶ Hō cū in honore esset, non intellexit.] Ver
sus iste pp scientiæ suæ decorē ac vtilitatē repetitur, qui iā satis elucidatus videtur. Ecce psalm9
B iste quā pulchre tēporalē prosperitatē & gloriā reprobat, atq; futura impioꝝ tormenta demon
strat, quā pulchre peccatricis aīæ ignobilitatē & cæcitatē ostendit, iustorūq; futuꝝ dñiū pādit.
Conemur ergo tēporalia cūcta despicere, florentē mundū cū oñi sua voluptate ac vanitate res 1. Iohan. 2
puere, qm̃ mundus transit & concupiscentia eius. Et sicut Isaias asserit, Omnis caro fœnū, & o Isaiæ. 40
mnis gloria eius quasi flos fœni: exiccatū est fœnū, & cecidit flos. Paremusq; nos indesinenter
ad lætam mortis susceptionē, quā secure expectat, atq; lætanter recipere potest qui nil carnale
seculare, aut transitoriū diligit, sed toto affectu cœlestia q̃rit, & deū sanctū ac benedictū, omnis
sanctæ lætitiæ fontē dulcissimū summe desiderat, illud sapientissimi Salomonis efficaciter pen
sans. Nescit hō finē suū, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo, sic capiuntur hoīes tēpo Eccls. 9.
re malo, cū eis extēplo superuenerit.

COMMENTARIVS IN PSAL. XLIX.

¶ Expositio tituli.

BReuis autē est titulus psalmi præsentis, vicz psalmus Asaph. Secundū Hierony. vero & He
bræoꝝ doctores, Asaph erat ppheta, & author psalmi istius. Secundū Aug. aūt Dauid est
author psalmi huius, & ascribitur Asaph sicut cantori, qm̃ erat vnus de principalibus cantori 1. Para. 16
bus à Dauid in tēplo dispositis. Secundū Cassiodoꝝ q̃q; Asaph ponitur hic pro titulo propter
nois seu interp̃tationē, interpratatur eñ cōgregatio. De cōgregatione autē fideliū tractat hic
psalmus. Deniq; psalmus iste mysterijs Chr̃i plenus est, de nouæ legis institutione ac veteris te
C stamenti cessatione, & duplici Chr̃i aduentu, multisq; alijs loquens. Ait ergo ppheta.

¶ Expositio psalmi.

1 DEus deoꝝ dñs]. i. Chr̃s vnigenitus dei, deus verus angeloꝝ, hominūq; sanctoꝝ dñs
[locutus est] nobis in carne assumpta p seipsum, sicut ait Apost. Nouissime dieb. istis Hebr. 1
loquutus est nobis in filio, quēadmodū filius dei per Isaiā promisit: Propter hoc sci
et populus meus nomē meū in die illa, quia egoipse qui loquebar ecce assum. Dicun Isai. 52
tur autē angeli sancti & hoīes virtuosi dij, qm̃ excellentius diuinæ naturæ perfectionē partici
pant, & de talibus dijs Moses ait: Dijs non detrahes. Et saluator: Illos (inquit) dixit deos, ad q̊s
sermo dei factus est [& vocauit terrā] i. Chr̃s per seipsum, atq; discipulos hoīes vocauit ad fidē Exod. 22.
2 & cultū suū. Et hoc, ¶ A solis ortu vsq; ad occasum]. i. ex oībus partibus mundi, sicut prædi Iohan. 10
ctū est, q̃a in omnē terrā exiuit sonus eoꝝ. Et Christus alibi ait: Conuertimini ad me, & salui
eritis omnes fines terræ. Et: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine pr̃is, & fi Psalm. 18
lij, & spiritus sancti: q̊d alibi clarius dr̃: Euntes in mūdū vniuersum, p̄dicate euāgeliū oñi crea Isaiæ. 45
turæ [ex Sion species decoris eius] hoc est, ex monte Sion & ciuitate sancta Ierusalē p̄dicata ac Matth. 28
publicata est primo pulchritudo seu claritas euangelicæ legis, seu humanæ naturæ Chr̃i, diuini Marc. 16
tatisq; eius. Iā eñ in præcedentiū psalmoꝝ explanatione ostensum est, quō euangelica lex in
stituta est à Chr̃o in die cœnæ & penticostes, seu alijs certis tēporibus in monte Sion, & quomo
do in Ierusalē primo prædicata est resurrectio atq; euangeliū Christi, quēadmodū ab Isa. præ Isa. 2.
dictū est: De Sion exibit lex, & verbū dñi de Ierusalē. De hac autem datione ac institutione no
uæ legis Ieremias apertissime prophetauit: Ecce (inquiens) dies veniunt, dicit dñs, & feriam do Ierem. 31

mui

mui Israel,& domui Iuda pactū nouū,& scribam leges meas in corde eorꝝ. ¶[Deus manifeste veniet.] Hic tractat propheta de secundo Chri aduentu, q erit in maiestate & gloria, sicut primus erat in humilitate & pœna. Quia em̄ primo Christ⁹ venit vt iudicaret ac pateret, oportuit
1.Cor. 2 primū suū aduentū quodāmodo esse occultū, qm̄ si cognouissent, nunq̄ dn̄m gloriæ crucifixissent: qa vero secundo Chrs venturus est vt iudicet mundū, idcirco secūdus eius aduentus erit
Matth.26 om̄ibus manifestus. Propter q̄d Chrs Iudæis dixit: Ammodo videbitis filiū hoīs sedentē à dextris ꝟtutis dei,& venientē in nubibus cœli cū potestate magna & maiestate. Et: Sicut fulgur coruscans de cœlo in ea q̄ sub cœlo sunt fulget, ita erit aduentus filij hoīs: [deus nr̄] videlicet Iesus
Lu.17 Christus q est verus deus, æternus, immensus,& supsubstantialis [& non silebit] in scd̄o aduentu sicut in primo. In secūdo em̄ aduentu cuncta discutiet, sn̄iam proferet,& pœnas infliget. Sic
Iohan. 3 aūt in primo aduentu nō habuit se, scd̄m ꝙ ipse in Euang. asserit: Non venit filius hoīs vt iudicet mundū, sed vt saluet mundus p ip̄m. Et hoc est q̄d ip̄e per Isaiā testat: Tacui, sp silui, patiens fui, sicut parturiens loquar. Dissipabo & absorbebo simul. Et p Amos: Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustꝝ onustū fœno. Et peribit fuga à veloce,& fortis nō saluabit aīam suā.
Isaiæ.42
Amos. 2
¶[Ignis in cōspectu eius exardescet] Sicut mūdus primo p diluuiū perijt, sic vltimo peribit per ignem cōflagrationis, q terrā & mare exuret, aerē q; purgabit ac pc̄tores durante iudicio inflammabit,& eos plata sn̄ia simul inuoluet, atq; cū eis in infernū descēdet, q̄tum ad id q̄d caliditatis fumositatisq; habebit, q̄d vero claritatis ac lucis in ipso extiterit, ad supiora ascendet. Secundū
Basil. Basiliū tā alte quoq; ascēdet ignis cōflagrationis, vt aqua diluuij, s. quindecim cubitis sup oēs
Gen.7. mōtes, vt credit. De isto itaq; igne nūc ait: Ignis in cōspectu eius exardescet. Præcedet em̄ Christi descensum & durabit vsq; ad finē iudicij [& in circūitu eius] s. Chri iudicis erit [tempestas valida] i. strepitus ingens, gemitus vehemens, vlulatus atq; ploratus. Videntes em̄ impij iudicem
Osee.10 venientem ac discutientem, turbabunt timore horribili, dicentes: Montes operite nos & colles
Apoca. 6 cadite sup uos. Et: Abscondite nos à facie sedentis sup thronum,& ab ira agni. De huius diei tē-
Iohelis.2. pestate horrēda apud Iohelē scriptū est: Conturbentur oēs habitatores terræ, quia veniet dies dn̄i, dies tenebrarꝝ & caliginis. Similis ei non fuit à principio,& post eū non erit. Ante faciē eius ignis vorans,& post eū exurens flamma, oēs vultus redigentur in ollā, à facie eius contremuit terra, moti sunt cœli, sol & luna obtenebrati sunt,& stellæ retraxerunt splendorem suum.

¶[Aduocabit cœlū desursum] hoc est, Chrs ad iudiciū veniens, cōuocabit & secū adducet oēs cœlestis patriæ ciues, s. angelos sanctos oēsq; beatos, q etiam visibilr̄ tunc om̄ibus apparebunt scd̄m Grego. Vn̄ in Zacha. legitur: Veniet dn̄s deus meus, oēsq; sancti eius cū eo,& erit in
Zach.14. die illa nō erit lux, sed frigus & gelu. i. tēpestas (vt dictū est) valida. Nam & Chrs in nocte venturus est. Hinc p Isa. dr̄: Dn̄s ad iudiciū veniet cū senibus populi sui & principibus eius. Vnde &
Isaiæ.3 Iudas ait: Prophetauit aūt de his septimus ab Adā, Enoch, dicēs: Ecce veniet dn̄s in sanctis millibus suis facere iudiciū,& arguere oēs impios de oībus operibus impietatis eorꝝ,& de om̄ibus duris quæ locuti sunt contra dn̄m [& terram]. i. Christus ad iudicium vocabit habitatores terræ, vicz oēs hoīes eos potissimū, q per ignem cōflagrationis cōsumpti erant,& oēs quorꝝ corpa
Iudæ.2
Iohan. 5 suscitabit. Propter q̄d in Euang. testatus est. Veniet hora, in q̄ oēs q in monumentis sunt, audient vocē eius: [discernere populum suū] hoc est, Chrs ideo cœlum & terrā aduocabit, quatenus ip̄e eis pn̄tibus populū suū discernat. i. electos à reprobis diuidat,& agnos ab hœdis loco ac p̄mio separet, cōgregans triticū in horreū suū, paleas vero cōburens igne inextinguibili. Vn̄ dn̄s
Matth.25 ait: Congregabo oēs gentes,& deducā eas in vallē Iosaphat,& disceptabo ibi cum eis, quia ibi
Iohel.3. sedebo vt iudicem oēs gentes in circūitu. Sed qa adductio ista fiet ministerio angelorꝝ (ipsi em̄ cineres corporꝝ resuscitandorꝝ colligent, resuscitatosq; ad iudiciū deferent) idcirco consequenter ad angelos dr̄: ¶[Congregate illi]. i. Christo iudici [sanctos eius] q ei in hac vita sancte seruierunt, q̄tenus mercedē dignā ac plenā recipiant, suoq; capiti in æternum adhæreant. Vn̄
Matth.13 Christus de seip̄o professus est: Mittet filius hoīs angelos suos & colligent de regno eius omnia scādala,& eos q faciunt iniqtatem,& mittent eos in caminū ignis. Et iterꝝ: In cōsummatiōe seculi exibūt angeli & separabūt malos de medio iustorꝝ. Itaq;: Congregate illi sc̄tōs eius [q ordinant testamentū eius sup sacrificia]. i. q in militanti ecclesia disponūt, quemadmodū exequēda sint mādata diuinæ legis circa oblatiōes & sacrificia. Quāuis em̄ Chrus p̄cepit sibi offerri sacrificia aliqua tā in nouo q̄ in veteri testamento, non tamen determinauit omnem modū ac ritum, quibus hoc fieri debeat, sed hoc ordinationi sanctorꝝ, quos spū sancto implere decreuit reliquit, sicut circa missæ officiū multa à sanctis sunt patribus ordinata. ¶[Et annuntiabunt cœli iustitiā eius]. i. angeli sancti, hoīesq; perfecti, q in die iudicij cum Christo iudicabunt tanq̄ assessores ipsius approbabunt atq; laudabunt sn̄iam iudicis & remuneratiōnē quam vnicuiq; faciet,& hoc agent [quoniā deus iudex est] hoc est, quoniam scient ꝙ ille qui iudicat, nec falli, nec
Ibidem

A nec fallere p̃t nec p̱sonas accipere,nec aliq̄d dissimulare,cũ ipse sit deus in quem error & iniusti
tia cadere neq̄unt. Si vero iudex iste esset pura creatura, nõ videretur adeo tutũ approbare iu-
diciũ eius,qm̃ creatura errare potest ac falli. Vel sic: Et annuntiabunt cœli,hoc est,apostoli ac
alij p̃dicatores sancti cœlestẽ vitã in terra ducentes,iustitiã eius.i. p̃cepta atq; consilia Christi p̱
vniuersum orbem terraꝝ. Ad vtrãq; aũt expõnem referri põt,q̊d in Apoca. sc̃ti dixisse prophe Apoca.15
tice describunt:Magna & mirabilia sunt opa tua dñe deus: iustæ & veræ sunt viæ tuæ rex san
ctoꝝ. Quis nõ timebit te,& magnificabit nomen tuũ? Et iteꝝ: Etiam dñe deus omp̃s iusta ac Apoca. 19
vera iudicia tua.Deinde agitur de institutione euãgelicæ legis,aitq; saluator,q̱ in vnitate perso
næ est deus ac hõ. ¶[Audi popule meus].i. aure cordis & corpis auscultate o Iudæi,q̱ eratis Deut.7
8 ppl̃s dei peculiaris,queãdmodũ Moses scribit:Te elegit dñs deus tuus,vt sis ei ppl̃us peculiaris
de cũctis populis q̱ sunt sup terrã [& loq̄r] doctrinam p̱fectã [Israel & testificabor tibi] ppl̃m
suũ iam repetit vocãs eũ Israel,q̱a de semine Iacob quẽ angelus Israel appellauit,nati sunt. Sæ- Gen.32. Exodi.4
pe nãq; noie Israel designat̃ totus pop. Iudęoꝝ,scd̃m q̄d ad Pharaonẽ dñs dicit:Filius meus pri
mogenit⁹ Israel,dixi tibi: Dimitte filiũ meũ vt sacrificet mihi. Moralit̃ q̊q; p̱ Israel intelligitur
etiã militãs ecclesia,seu q̱libet hõ deũ contẽplãs. Ait ergo Chr̃s,Israel & testificabor tibi.i. o filij
Israel ad q̊s specialr̃ missus sum,audite & testificabor.i. verbis, virtutibus atq; miraculis affir-
mabo q̊d seq̄t [deus deus tuus ego sum.] Chr̃s em̃ in p̱pria p̱sona p̃dicauit Iudæis,seq; deũ esse
sæpe asseruit. Vñ scriptũ est:Quærebãt Iudæi eũ interficere,q̱a nõ solũ soluebat sabbatũ,sed pa Ioha.5.8.
trẽ suũ dicebat deũ,æq̄lem se deo faciens. Cũq; dixissent ei Iudæi: Tu q̱s es? Rñdit: Principiũ q̱ Iohan.10
B & loq̊r vobis. Et hoc idẽ Chr̃s miraculis cõfirmauit. Propter q̄d ip̃e ait:Si nõ facio opa dei,no-
9 lite credere mihi:si aũt facio,& si mihi non creditis,opibus credite. ¶[Non in sacrificijs tuis ar
guã te].i. propter omissionẽ sacrificioꝝ legaliũ non rep̃hendã te tp̱e nouæ legis & gr̃æ, q̱a tũc
cessant [holocausta aũt tua in cõspectu meo sunt sp̱] Negatio q̄ in pricipio ỽsus ponitur,hic re
petenda est sicut in versu p̃cedentis psalmi,vbi dictũ est: Non dabit deo placationẽ suã,& p̃tiũ
redẽptionis aĩæ suæ.i. nec p̃tium redemptionis suæ. Est igitur sensus,sicut in sacrificijs omissis
nõ arguã te,sic holocausta tua legalia mihi amplius accepta nõ sunt. Qũo aũt differant sacrifici
um & holocaustũ, & de mõ ac tp̱e cessationis eoꝝ,dictum est satis prolixe in expõne psalmi,39
cuius exordiũ est. Expectans expectaui dñm. ¶[Non accipiã] tp̱e nouæ legis [de domo tua
vitulos,neq; de gregibus tuis hircos] vt offerantur eo modo, sicut in veteri testamento offere-
10 bant,q̃uis alio mõ offerri possint ministris ecclesiæ seu pauperibus propter deũ ad sustentaculũ
vitæ. ¶[Qm̃ meæ sunt oẽs feræ syluaꝝ].i. aĩalia syluestria [iumenta in montibus & boues]
.i. anĩalia domestica. Oĩa nanq; creaui ¶[Cognoui oĩa volatilia cœli] aerei, idcirco necesse nõ
11 est,vt in templo meo conspectui rep̃sentetur [& pulchritudo agri mecum est].i. oĩs fœcũditas
atq; ornatus terræ mihi innotescit, & in mea potestate consistit. Vnde nec sacrificijs,quæ de
12 fructibus terræ fiebant,indigeo. ¶[Si esuriero,nõ dicam tibi] nõ ꝙ deus in sua natura vn Gen.2.
13 q̄ esuriat,sed sensus est,si sic mecũ dispositũ esset,ꝙ cibo aut potu egerẽ,non necesse haberẽ hoc
tibi insinuare,aut à te aliq̄d postulare: [meus est em̃ orbis terræ,& plenitudo eius] sicut supius
dictũ est:Dñi est terra & plenitudo eius. Ex his aũt confundit̃ error, dicentiũ deũ hæc inferiora
C vel non creasse vel nõ cognoscere particulariter & distincte,nec prouidentiã eoꝝ habere. Psalm.23
¶[Nunq̄d manducabo] ego æternus & incõmutabilis deus [carnes tauroꝝ] q̱ offeruntur [aut
14 sanguinẽ hircoꝝ] immolatoꝝ [potabo] ego incorporeus deus in meip̃o omnino perfectus ac
plenus? non vtiq;. Cũ ergo sit ita o ecclesia catholica ¶[Immola deo] patri,totiq; trinitati [sa
15 crificiũ laudis].i. sacr̃m corpis & sanguinis Chr̃i, quod est sacrificiũ p̱ se intentũ, acceptum, ac
vltimũ in q̊ bñficia dei recoluntur,nr̃a pc̃tã purgantur,& deus summe honoratur [& redde al-
tissimo vota tua].i. p̱missiones tuas,q̃s vel in baptismo,vel in susceptione ordinis,vel alibi pro
misisti,adimple,q̱a (vt ait scriptura) displicet deo infidelis & stulta p̱missio. Ideoq; Ionas:Quæ
cũq; (inq̄t) voui,reddã dño pro salute. Deniq; locus iste,qm̃ iuxta literalem intelligentiã planus Eccls.2. Ionæ.2
est. Moralr̃ exponi p̃t ad informationẽ cuiuslibet nr̃m,vt sit sensus: Audi populus meus q̱ à me
Iesu Christo appellatus es Chr̃ianus, pro cuius redemptione meip̃m occidi permisi, & loquar
tibi per inspirationẽ internã,p̱ prædicatores ecclesiæ,p̱ studiũ sacræ scripturæ: Israel,cuius con
uersatio est in cœlis,& reuelata facie gloriã dñi cõtemplaris,& testificabor tibi,ꝙ deus deus tu Philip.3
us ego sum,q̱ te ab æterno elegi,teq; ad fidem vocaui,ac tuæ saluti incessanter prouideo. Non 2.Cor.3
in sacrificijs tuis arguã te.i. sacrificia tua interiora & exteriora mihi sunt placita,p̱ se accepta nõ
figuratiua. Holocausta aũt tua.i. oblatiões tuæ,q̄ igne diuini amoris totalit̃ inflammãtur, vt
abnegatio propriæ volũtatis,patiẽtia in aduersis, interior mortificatio spũs, & baiulatio cru-
cis quotidiana,or̃o feruida,atq; silia in conspectu meo sunt sp̱.i. mihi indesinenter placent,nec
obliuioni tradentur,sed æterna beatitudine p̃miabũtur. Vñ & beatiss. Cornelio Cẽturioni an
gelus Actuu.10.

gelus dixit:Orones tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriã in conſpectu dei. Et Iohã D
Apoca.8 nes ait:Aſcendit fumus incenſorꝶ de orõnibus ſctõꝶ de manu angeli corã deo. Non accipiã de
domo tua.i.de corde tuo qđ eſt domus cogitationũ tuarꝶ,vitulos.i.inſolẽtes motus,ſeu inobe
diẽtes atq; inſtabiles affectiões & cõcupiſcentias, q̃ inſtar vitulorꝶ petulantes & inquietæ exi
ſtunt. Hinc eñ alio loco ſcriptũ eſt:Væ q dormitis in lectis eburneis,& laſciuitis in ſtratis vr̃is,
Amos.6 Michę.2 Et:Væ q cogitatis inutile,& opamini malũ in cubilibus vr̃is:neq; de gregibus tuis hircos.i.de
nũero opationum tuarꝶ nõ recipiam,nec gratã habebo vilẽ illã ſimulationẽ ſeu hypocriſim, q̃
ad modũ hirci foris ſeueritatẽ ſeu duritiã quandã p̃tendit,ſed intus vanitati ſuccũbit. Propter
Iob.36. q̃d ſcriptũ eſt:Simulatores & callidi ꝓuocant irã dei. Qm̃ meæ ſunt oẽs feræ ſyluarꝶ.i.oẽs aniæ
mundanã atq; carnalẽ mollicię fugiẽtes,& duros pniæ labores viril̃r ſuſtinentes, iumẽta.i.qui
iugũ diuini p̃cepti ſup ſe portant,in mõtibus.i.in pfectione virtutũ:& boues.i.p̃dicatores,alio
rumq; cordiũ ſpũales cultores. Cognoui,p approbationẽ & ſpũalem inhabitationẽ,oĩa volati
Iſaiæ.40 lia cœli.i.eos q terrena ſpernendo cœleſtibus vacant, q aſſumunt pẽnas cõtemplationis vt aq
læ,volant vt angeli,& pulchritudo agri.i.perfectio cordis ſeu exterioris conuerſationis,exẽpla
ris honeſtas,aut probitas vitæ vulgariũ,q ſunt agri p̃latorꝶ eccleſiæ, mecũ eſt.i.per diſſimilitu
dinem culpæ nõ diſtat à me,ſed cõplacet mihi. Si eſuriero,nõ dicam tibi. Eſuries & deſiderium
ſi proprie accipiant deo nequaq̃ conueniunt,qa defectum abſentiãq; alicuius boni includunt.
Dr̃ tñ deus eſurire nr̃am iuſtitiam,& deſiderare nr̃am ſalutẽ ac perfectionẽ,qm̃ in quantũ in ſe
eſt,paratiſſimus eſt vnicuiq; gr̃am impartiri,nec vult mortẽ pctõris,neq; lætatur in pditiõe vi
Ezech.18 Pſal.44 uentiũ. Vnde ſupi⁹ dictũ eſt:Et cõcupiſcet rex decorẽ tuũ. Et in Deut. ſic legit:Dixit dñs ad Mo E
Deute.5. ſen:Quis det talẽ eos,ſ.filios Iſrael habere mẽtem,vt timeant me,& cuſtodiant vniuerſa man
data mea,vt bene ſit eis in æternũ? Erit ergo ſenſus:Si eſuriero .i. ſi deſiderauero ſpũalem pfe
ctũ ac perfectionẽ creaturarꝶ mearꝶ intellectualiũ , non dicã tibi.i.non indigebo à te poſtulare
auxiliũ,q̊ deſideriũ meum ad effectũ pducam:meus eſt eñ orbis terræ.i.quia tota eccleſia per or
bem diffuſa in mea ptãte conſiſtit & plenitudo eius.i.vniuerſa pfectio gr̃æ & virtutũ cunctorꝶ
fidelium mea eſt,quia à me datur,conſeruatur & conſummatur:& ita in me,per me,& ex me,
potens ſum perficere & ſaluare quemcunq; voluero, neque indigeo hoc alteri indicare. Et ſi
cut pctã hoĩm mihi non nocent,ſic eorꝶ ſaluatio mihi non prodeſt, propterea rõne indigentiæ
meæ nullius ſalutẽ deſidero,& ſi electorꝶ ſalutẽ eſuriero,hoc tibi referare non egeo. Hoc eſt qđ
Iob.35. teſtatur ſermo diuinus. Si peccaueris,quid deo nocebis? Porro ſi iuſte egeris,quid donabis ei?
Homini q ſimilis eſt tui nocebit impietas tua,& filiũ hoĩs adiuuabit iuſtitia tua. Nunqđ mãdu
Iſa.58 cabo carnes taurorꝶ?.i.nunqđ ego deus qui humiles amo in abſtinentia ſuperborꝶ delectatio
nẽ,quæ eſt refectio mẽtis,habebo? Nequaq̃. Talibus eñ per Iſaiã dico:Ecce in die ieiunij veſtri
inuenitur volũtas vr̃a:aut ſanguinẽ hircorꝶ potabo?i.nunquid in apparenti mortificatiõe hy
Mat.6. pocritarꝶ cõplacentiã poſſidebo? Non vtiq;,qa in euãgelio dixi: Cum ieiunatis,nolite fieri ſi
cut hypocritæ triſtes. Tu aũt cũ ieiunas vnge caput tuũ , & faciẽ tuã laua,ne videaris hominibus
ieiunãs. Immola deo ſacrificiũ laudis.i. gr̃arũ actionẽ in aduerſis & proſperis omneq; bonũ ei
Pſal.33 aſcribas,ita vt impleas q̃d ſupra inductũ eſt, ſ. Bñdicã dñm in oĩ tpe,ſp laus eius in ore meo.
Eccle.39 Et redde altiſſimo vota tua.i.deſideria tua corã deo effunde, eũq; dũtaxat in oĩ anguſtia dep
care,quẽadmodũ de viro ſapiente ac iuſto in Eccl̃iaſtico hr̃: Cor ſuũ tradet ad vigilandũ dilu
culo ad dñm q fecit illũ,& in cõſpectu altiſſimi dep̃cabit. ¶[Peccatori aũt] in pctis pſeueranti
nec voluntatẽ peccandi p pniam relinquẽti [dixit deus] dei filius incarnatus p ſeipſum & ſuos
prophetas [q̃re tu enarras iuſtitias meas?].i.qũo prædicare audes verbum dei, alioſq; docere
q̃d tuipſe nõ facis?[& aſſumis teſtamẽtũ meũ p os tuũ?].i.legẽ dei ſanctã & immaculatã pferre
Iſaiæ,29 p̃ſumis p os tuũ pollutũ? Hoc eñ Chriſtus p Iſaiã dixit: Appropinquat populus iſte ore ſuo, &
labijs ſuis glorificat me,cor aũt eius longe eſt à me,inuanũ colunt me. Hanc ipſam q̊q; ſcriptu
Matth.15 rã allegat Chriſtus verus deus,phariſæos increpans,& dicens:Bñ prophetauit de vobis Iſaias
Eccleſi.15 Populus hic labijs me honorat &c. Vñ in Eccl.dr̃:Non eſt ſpecioſa laus in ore pctõris. Quid er
go agẽdũ eſt pctõri ad celebrãdum ſeu p̃dicãdũ obligato? Si facit q̃d ſibi incũbit, peccat, & ſi nõ
facit,peccat,qm̃ debitũ negligit,ſicq; videt eſſe pplexus. Et rñdẽdũ,ꝙ nemo pplexus eſt, ſic eñ
impoſſibile eſſet pctm̃ vitare. Sacerdos ergo & p̃dicator indignus pplexus non eſt,qm̃ pœnite
re poteſt,& mutato propoſito ſine pctõ officiũ diuinũ exequi. Melius tñ facit vt cõiter,q̃diu in
pctõ manet,non exequendo,quia exequendo mortalit̃ peccat. Alia tñ diuina,vicz horas cano
nicas,melius eſt perſoluere,quã omittere à quocũq; peccatore ad horas obligato. Nã non per
ſoluendo,mortaliter peccat,tanquã contra præceptũ eccleſiæ agens, non autẽ mortaliter pec
cat ſi eas extra gratiã exiſtens pſoluat,quia non eſt ſpeciale p̃ceptũ de pſolutione horarꝶ in ſta
tu ſalutis ſeu gratiæ, ſicut eſt ſpeciale p̃ceptũ de celebratione & adminiſtratione ſacramentorꝶ
Chriſti

A Chriſti ac verbi diuini in ſtatu ſalutis,ita vt quotieſcunq; ſacerdos aliquod ſacr̃m Chriſti indi
17 gne diſpenſat,mortal'r peccat. ¶[Tu vero] o pctõr [odiſti diſciplinã].i.inſtructionẽ & corre
ptionẽ ac debitã pœnã pro tuis exceſſibus, ſicq; de nũero eoꝝ es,de qbus ſcriptũ eſt: Odio ha- Amos.5.
buerunt corripientẽ.Quo cõtra Salomon monet:Diſciplinã dñi fili mi ne abijcias, & ne defici
as cum ab eo corriperis.Qui iteꝝ ait:Aegeſtas & ignominia ei q deſerit diſciplinã:q aũt acqe- Proue.3
ſcit arguenti,glorificabitur.Et alibi:Qui abijcit diſciplinã,deſpicit aĩam ſuã,qui aũt acquieſcit Prou.13 Proue.15
increpationibus,poſſeſſor eſt cordis.Idẽ aũt periculũ eſt deſpicere diſciplinã ꝑlati & dei, qm̃ ꝑ-
lati ſunt dei vicarij.Propt̃ q̊d de talibus ait ſaluator: Qui vos audit,me audit: & q vos ſpernit Lu.10
me ſpernit.Et magnus ille ꝑlatus S. Moſes dixit ad filios Iſrael. Non contra nos eſt murmur Nume.15
veſtꝝ,ſed contra dñm.Si ergo ſaluari optamus, diſciplinam dei ac ſuperioꝝ noſtroꝝ amem⁹,
quia ſcriptũ eſt:Viro q corripientem dura ceruice cõtemnit,repentinus ſupueniet interitus[&
proiecisti ſermones meos retrorſum].i.ꝑceptis meis non paruiſti,ſed tuã voluntatẽ voluntati Proue.29
18 meæ ꝑpoſuiſti. ¶[Si videbas furem,currebas cũ eo] ſimul furando vel furanti fauẽdo aut co-
operando [& cũ adulteris portiõem tuã ponebas] faciens te conſociũ atq; participem vitioꝝ
eius.Eſt aũt quoddã ſpũale furtũ,quo hõ honorẽ & gloriã ſoli deo debitam ſibi vſurpat, & tali
19 furto ſe maculat,qui ſupbo cõicat,iuxta illud:Qui cõicauerit ſuperbo,induetur ſupbia. ¶[Os
tuũ abũdauit malitia].i.verbis illicitis[& lingua tua cõcinnabat dolos].i.verba fraudulẽta cõ Eccle.13
20 poſuit ad alios defraudãdos.Quod patet ex eo,Nã. ¶[Sedẽs]in cathedra peſtilentiæ[aduer
B ſus fratrẽ].i.proximũ[tuũ loquebaris]ſermones fallaces,pũgitiuos,detractorios &rãcoroſos
[&aduerſus filiũ matris tuę]puta eccleſię ſeu matris carnalis[põebas ſcãdalũ]ꝑbẽdo ei occaſio
nẽ ruinæ,ſeu offendiculũ verbo vel facto inordinato,qđ eſt cõtra admonitionẽ Apl'i,vbi ait.
Nõ ergo amplius inuicẽ iudicemus:ſed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculũ fatri vel ſcã Rom.14
dalũ.Noli illũ perdere,pro quo Chr̃s mortuus eſt.Saluator q̊q;:Væ(inqt)homini illi,ꝑ quẽ ſcã
dalũ venit. Eſt nihilominus ſcãdalũ q̊ddã phariſæoꝝ, quod venit ex malitia & cæcitate ſcan- Matth.18
dalizati, nõ ex defectu ſcãdalizãtis,&tale nõ eſt ſp vitãdũ.Nã,vt Euangeliſta teſtat̃,cũ diſcipu
li Chr̃o dixiſſent,Scis qa phariſæi audito hoc verbo,ſcandalizati ſunt?Ipſe rñdit:Sinite illos,cę Matth.15
ci ſunt duces cæcoꝝ.Scandalũ autẽ puſilloꝝ vitandũ eſt,imo interdũ quædã non mala vel eti
am bona non iuſſa omittenda ſunt,differenda,aut abſcondenda, ne ſcandalizent̃ puſilli,ſicut
dicit Apoſtolus:Si eſca ſcandalizat fratrẽ meũ,nõ manducabo carnes in æternũ.Qui aũt ſcan
dalizatur,puſillus eſt,ꝑfecti em̃ non ſcandalizant̃ ſecundũ Hieronymũ,nec ſcandalizãt ſecun
dũ Thomã.Vehementer ergo ſtudendũ eſt nobis,vt ſimus adinuicẽ exemplares [hęc] mala[fe 1.Cor.8
21 ciſti] o pctõr [& tacui] Chriſtus em̃ frequenter diu expectat,nec ſtatim ſe vindicat. ¶[Exiſti
maſti inique,ꝙ ero tui ſimilis].i.an propter meã longanimẽ expectationem arbitraris ꝙ pctã
tua diſſimulabo aut eis fauebo,nec tibi pœnas iuſtas infligam, quẽadmodũ iuſtis gl'am tribuã
[arguam te] vel ante mortẽ vel in morte,& maxime in die gñalis iudicij[& ſtatuam contra fa
ciẽ tuam].i.pctã tua tibi manifeſte obijciam,& de oĩbus opibus tuis rationẽ reqram,tam in
22 hora mortis q̃ in die nouiſſ. ¶[Intelligite hæc].i.intime ea penſate [qui obliuiſcimini deum]
C non curantes eius præcepta, nec penſantes eius horrenda iudicia, nec attendentes eius glorio
ſa promiſſa [ne qñ rapiat].i.ne deus aliquo tp̃e vos imparatos ab hac vita abſtrahat,& ſuo tri
bunali ꝑſentari præcipiat[& non ſit q eripiat]vos de iuſto eius iudicio, qa in mortali pctõ mo
23 riẽtẽ nemo redimere p̃t,,niſi ex ſpeciali gr̃a reducat̃ ad priſtinũ ſtatũ. ¶[Sacrificiũ laudis]de q̃
iam dictũ eſt,Immola deo ſacrificiũ laudis[honorificabit me]qa per ſe acceptũ eſt[& illic iter]
.i,in tali ſacrificio.ſ.in laude deuota deo reuerenter oblata eſt via [quo oſtendã illi]tale ſacrifi
cium immolanti[ſalutare dei]i.Chriſtũ humani generis ſaluatorem.Nã per ſacrificiũ laudis
ad Chriſti viſionẽ in præſenti per fidẽ, & in futuro per ſpeciẽ peruenitur, imo laudatio dei eſt
eſt optima via beatitudinẽ acquirendi,ſecundũ quod dñs alio loco aſſerit. Quicunq; glorifica
uerit me,glorificabo eũ.Ecce q̃ admiranda eſt virtus huius pſal. q̃ fructuoſa eſt eius ſciẽtia. Et 1.Reg.2
quis laudẽ eius exprimere q̃at,in q̊ benignitas primi aduentus dñi ſaluatoris tã pulchre deſcri-
bit̃.eo quod deus deoꝝ per ſeipſum locutus ſit mundo,vniuerſos ad ſuã fidẽ inuitans? In quo
inſuper terror futuri iudicij ſeu ſecundi aduentus eiuſdẽ tã terribilit̃ explicat̃,multaq; alia ꝑcla
riſſime dicãtan̄t?Conemur ergo humilitatẽ,pauptatẽ, ac pietatẽ primi aduẽtus Chr̃i ita ſecta
ri,vt ſcđo eius aduẽtu maieſtatẽ & gloriã, atq; iuſtitiam eius ſine formidine mereamur cõſpice
re. Proponamus oculo mentis nr̃æ, & in corde nr̃o fortiter depingamus qualitatẽ futuri iudi-
cij,quam horrẽdũ erit videre elementa ardentia,acies angeloꝝ,facies dæmonũ,mõſtroſiſſima
corpa reproboꝝ, ſciſſa alta cœloꝝ,terrã hiantẽ, iudicẽ iraſcẽtẽ, & expectare ineuitabilẽ æternę
dãnationis ſentẽtiã,videreq; ante ſe parata ſempiterna ſupplicia.Si iſta atq; ſimilia mõ ſolicite
cõſideramus,tũc ꝓculdubio in die tanti horroris ſecuri gaudẽteſq; ſtabimus.

Commentarius

COMMENTARIVS IN PSAL. L. D

Expoſitio tituli.

Declarandi iam pſalmi iſte eſt titulus: Pſalmus Dauid, cum venit ad eum Nathan ꝓpheta
quando intrauit ad Bethſabee. Hic autẽ titulus planus eſt ſcientibus hiſtoriã ſecũdi libri
2.Reg. 11 Regũ, in quo narratur, quẽadmodũ Dauid cũ vxore Vriæ adulteriũ fecit, & poſtea. ſ. poſt mors
tẽ Vriæ, qñ Dauid duxit eam in coniugẽ, tunc Nathã venit ad Dauid, & eũ de tãto piaculo ar
guit. aduertensq; Dauid crimen cõmiſſum, vehemẽtiſſime doluit, atq; ex cordiali pœnitentia
hunc pſalmũ conſcripſit, in quo in perſona propria, ſeu cuiuslibet intime pœnitẽtis, affectuo
ſiſſime loquitur, humilime orat, ardẽtiſſima verba effundit. Tãta eñ eſt virtus & dignitas pſa
iſtius, vt ab eius præconio lingua deficiat. Ait ergo.

Expoſitio pſalmi.

Miſerere mei deus ſecundum magnam miſericordiam tuam] O verbum ſalubre, o cõ
ſiliũ vnicum, o ſingulare refugium. Cum ignoret peccator quid agere, quid incipere,
quo ſe vertere debeat, hoc vnicum ei manet ſolatium, tutũ refugium, prudẽtiſſimũq;
conſilium, vt dicat: Miſerere mei deus, ſecundum magnam miſericordiã tuã. Cum
propriorꝫ ſcelerꝫ mole opprimitur, cũ ingratitudinis ſuæ exceſſu terretur, dũ pctõrꝫ ſuorꝫ mul
titudine ac magnitudine contabeſcit, hoc ſolum reſtat, vt dicat: Miſerere mei deus ſecundũ ma
1.Para.20 gnam miſericordiam tuã. Ideo eñ ſcriptum eſt: Cum ignoremus qd agere debeamus, hoc ſo
lum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Deniq; duo p̃cipue pẽſanda ſunt pœ
nitenti, imo cuilibet viatori oranti, videlicet propria miſeria & diuina mĩa, quatenus ex conſi E
deratione ſuæ miſeriæ ad orationẽ feſtinet, ſeipſum humiliet & accuſet. Ex cõſideratione autẽ
miſericordiæ dei reſpiret, ſpem veniæ ſumat, deũq; cũ inceſſabili fiducia inuocet. Si eñ pctõr
vitiorꝫ ſuorꝫ enormitatẽ ꝑpendens, diuinam iuſtitiam ſolummodo penſet, deſperare poterit
poti⁹ q̃ orare, quemadmodũ accidit Cain, q dixit: Maior eſt iniquitas mea, q̃ vt veniã merear.
Gene.4 Matth. 27 Ac Iudæ proditori, qui cum dixiſſet: Peccaui, tradens ſanguinem innocentẽ, abiẽs, laqueo ſe ſu
Actu. 1. ſpendit & crepuit medius. Nihilominus cõſiderare debet peccator diuinam iuſtitiam, vt ſciat
ſe puniendum, ac timeat diuinam potentiam, vt ſciat ſe nõ poſſe euadere aut reſiſtere, atq; di
uinam ſapiam vt ſciat ſe non poſſe latere. Sed qm̃ horum conſideratio aliud nihil incutit reæ
conſcientiæ niſi horrorem ac mœrorem, reſtat vt ad ſolam dei miſericordiam ſe conuertat,
Iob.9. & ex eius contemplatione conſolationem fiduciamq; concipiat. Vnde beatus Iob conſiderãs
omnipotentiam, ſapientiam atque iuſtitiam iudicis ſui, ad ſolam miſericordiã ſe transferens,
ait: Non iuſtificabitur homo compoſitus deo: & ſi voluerit cum eo contendere, non poterit rñ
dere vnum pro mille. Etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non rñdebo ei, ſed vt meum iudicẽ
dep̃cabor. Et ſi iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me, etiam ſi ſimplex fuero, hoc
ipſum ignorabit anima mea. Peccator itaq; in conſpectu ſummi iudicis omnia inſpicientis ſe
ipſum conſtituens, & pctõrꝫ ſuorꝫ enormitatem exhorrens, ꝑpendens quoq; ſe diuinæ iuſtitiæ
Roma.9 rigorem tolerare non poſſe, nec diuinæ ſapiæ oculũ aliquid poſſe latere, neq; diuinæ potentiæ
Pſal.142 ſe poſſe reſiſtere, ad ſolam miſericordiſſimi creatoris pietatem confugiens, dicat: Miſerere mei
Pſal.78 deus. i. qm̃ ego miſer, tuq; miſericors, ideo miſerere mei, cõpatiendo nõ indignando: ignoſcen
do non vleiſcendo: ſuccurrendo, non relinquendo. Noli in me oñdere virtutem tuæ iuſtitiæ,
ne ſim vas contumeliæ ſeu iræ in interitum, ſed abyſſum tuæ clementiæ, vt ſim vas mĩæ in ſa
lutem. Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, neq; ſecundum peccata mea reſtituas mihi, ſed
qm̃ ego multũ miſer ſum (peccata enim miſerꝫ faciunt peccatorem) & tu multum miſericors,
ideo: Miſerere mei deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, quæ cum ſit immenſa, oẽm
miſeriam meam in infinitum excedit. Sicut igitur magnitudo maris guttam aquę quaſi nihil
Apoca.13 abſorbet, ſic mĩæ tuę immenſitas, o dñe, oẽm miſeriam meam conſumat & æternaliter deleat.

Et ſcd̃m multitudiuem miſerationũ tuarꝫ, dele iniqtatem meam] Deus naturaliter miſe
ricors eſt, & proprium eſt ſibi miſereri ac parcere. Propter quod ſcriptum eſt, qa ſolus pius eſt.
Miſeratio autem dei actiue ſignificata, eſt ipſa mĩa dei, ſecundum ꝙ actualiter miſeretur. Et q̃
uis mĩa dei & miſeratio eius in ipõ deo ſit vna ac ſimplex, dicuntur tamen mĩæ dei multę & mi
ſerationes eius q̃plurimæ, propter diuerſitatem ſeu multitudinem ſuorꝫ effectuum. Miſeratio
vero dei paſſiue accepta, eſt mĩæ ſuæ effectus. Eſt igitur ſenſus, Secundum multitudinem miſe
rationum tuarꝫ, id eſt, ſecundum ꝙ tu multis modis varijsq; auxilijs miſereri potes, ſecũdum
hoc dele iniquitatem meam, qm̃ infinitis modis, & indeficientibus auxilijs ſuccurrere vales: &
hanc p̃cor multitudinem miſerationum tuarꝫ oſtende in me. Vel ſic: Secundum multitudinẽ
miſerationum tuarꝫ. i. ſcd̃m ꝙ prioribus ſanctis & peccatoribus conuerſis multipl̃r miſertus
es, ſecundum hoc poſtulo vt mihi mĩam multiformem impendas, & iniqtatem omiſſionis &
com

A commissionis ab anima mea deleas:non oro o dñe vt secundum multitudinem meritoꝝ meo
rum mecum agas,sed secundum multitudinem miserationũ tuaꝝ iniqtatem meam amoueas.
Et hoc est q̊d Dan.postulat:Per temetipm̃ inclina deus meus aurẽ tuã.Neq; eñ in iustificatiõi Daniel.9
bus nostris ,psternimus p̃ces añ faciẽ tuã,sed in miseratiõibus tuis multis.Exaudi dñe, placare
dñe,ne moreris.Porro nunq̃ mortale pctm̃ delet,nisi gr̃a infundat.Per hoc ergo ꝙ orat iniqta
tẽ suã deleri,implicite postulat grãm sibi infundi.¶[Amplius laua me ab iniqtate mea].i. p in-
3 fusionẽ gr̃æ tuæ purga aĩam meã à macula q̃ peccãdo incurrit,& p̃sta mihi cõpunctionẽ inter-
nã ac fontẽ lachrymaꝝ,qbus ab immũdicijs vitioꝝ lauer,vt à Iere.p̃cipit mihi: Laua à malitia Ieremiæ.4
cor tuũ[& à pctõ meo mũda me]dimittẽdo pœnã & culpã, ornãdoq; mentẽ claritate grãꝝ,&
virtutũ.Pctã nanq; aĩam meã deturpant ac maculant,atq; diabolo similẽ faciunt & sanctę tri
nitati deformẽ,oẽq; bonũ gr̃æ tuæ ab ea impediũt,sicut Iere.,pph.ait: Pctã vr̃a ,phibuer̃t bonũ Ieremiæ.5
à vob̃.Et Isa.Iniqtates vr̃æ diuiser̃t inter deũ vrm̃ & vos.Et pctã vr̃a abscõder̃t faciẽ eius à vob̃ Isaiæ.59.
Vñ in li.Iob legit:Nũqd grãde ẽ vt cõsolet te de⁹?Sed verba tua praua hoc ,phibẽt. Qm̃ ergo o Iob.15.
dñe(Isa.teste)hic est oĩs fructus,vt auferat pctm̃,oro, laua me ab iniqtate mea,q̃tenus impleat Isaiæ.27.
in me,q̊d scriptũ est de te:Nõ im mittet dñs vltra furorẽ suũ,qm̃ volẽs mĩam ẽ,reuertet & mise Michæ.7
rebitur nostri:Deponet oẽs iniqtates nr̃as,&,pijciet in ,pfundũ maris oĩa pctã nr̃a,Imple quoq;
in me,q̊d q̃rentibus te p Isa.,pmisisti:Si fuerint pctã vr̃a vt coccinũ,q̃si nix dealbabũt,& si fue- Isaiæ.1
4 rint rubra quasi vermiculus,velut lana alba erũt.Ideo aũt peto à pctõ mũdari.¶[Qm̃ iniqtatẽ
meã ego cognosco]Nõ illã abscõdo,nec meipm̃ excuso,nec dæmoni, nec alteri illã imputo,sed
B pctm̃ meũ cõfiteor.Qm̃ ergo initiũ bonoꝝ ẽ cõfessio malorũ seu recognitio pctõꝝ,ignosce mi
hi & spũalẽ vitã in me ordire ac renoua. Tu ergo si mĩam cõseq cupis,pctm̃ tuũ agnosce,nec in
oculo fratris tui festucã inspicias,sed trabẽ q̃ in oculo tuo est aspice, dicq; q̊d scriptũ ẽ:Peccaui, Matt.7
& vere deliq,& vt erã dignus,nõ recepi.Hinc apđ Iere.dñs ait excusanti seipm̃:Ego iudicio cõ- Iob.33.
tendã tecũ,eo q̊d dixeris:Nõ peccaui.Si aũt vis scire qd sit vere iniqtatẽ ,ppriã recognoscere,au Ieremiæ.2
di Manassen orantẽ,& dicentẽ:Peccaui dñe peccaui,& iniqtatẽ meã agnosco. Peto rogãs te,ne 2.Para.36
simul pdas me cũ iniqtatibus meis[& pctm̃ meũ cõtra me ẽ sp] .i.sp displicet mihi & detestor
illud. Alia lr̃a habet,corã me est sp,& redit in idẽ,Nã sensus ẽ,sp obijcio illud cõsideratiõi meæ
5 & inspicio illud,quatenus ipm̃ deplangã.¶[Tibi soli peccaui]qa oẽ pctm̃ est cõtra legẽ tuã aliq̊
mõ,nec pctm̃ in ,pximũ vel seipsum habet rationẽ pcti,nisi inq̃tũ originalr̃ cõtrariat aut disso
nat ordini tuæ sapĩæ atq; iustitiæ,qm̃ tu es mensura,causa,& fons vniuersæ sctitatis [& malũ
corã te feci].i.te p̃nte & oĩa inspiciente,nõ sum veritus facere malũ, & in hoc aggrauat iniqtas
mea,qm̃ tuã p̃ntiã tã paꝝ curaui[vt iustificeris in sermõibus tuis & vincas cũ iudicaris,]Scd̃m
expositores cõmuniter subĩtelligit aliqd hoc loco,vc; remitte mihi seu miserere mihi,vt sit sen
sus:Tibi soli peccaui & malũ corã te feci,& peto vt mihi remittas ac miseraris,vt iustificeris.i.
iustus ac verax inueniaris in sermõibus tuis quibus p os sctõꝝ ,pphetaꝝ pœnitẽtibus veniã ,p-
misisti,sicut est illud:Sanabo cõtritiones eoꝝ, diligã eos spontanee, qa auersus est furor meus Ose.14.
ab eis:& vincas.i.in iustitia cæteros excedas ac supes,cũ iudicaris.i.dũ alijs iudiciũ tuũ innote
C scit,ac per hoc iudicant te bñ & recte fecisse,sicq; iudiciũ tuũ iustificãt.Sed meli⁹ arbitror vt ni
hil subintelligatur,imo si bene pẽsemus nihil subintelligendũ videbitur,debemus eñ seq expo
sitionẽ apl̃i.Apl̃s vero introducit atq; allegat ad Rom.hæc verba hoc mõ.Est aũt deus verax, Roman.3
oĩs aũt hõ mendax,sicut scriptum est:Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris
Patet ergo q̊ scd̃m intentionẽ apl̃i S.Dauid ad hũc sensum p̃dicta ꝟba induxit,q̊d deus ex no-
stra iniqtate iustificatur,& vincit cũ iudicatur,& hoc ex sequentibus verbis apostoli clarius li-
quet,subdit eñ:Si aũt iniqtas nr̃a iustitiã dei cõmendat,qd dicemus?Sciendũ tñ q̊d deũ ex nr̃o
pctõ iustificari,& glorificari,& vincere cũ iudicatur,intelligi põt dupl̃r. Primo causaliter,& di
recte,& ita veꝝ nõ est,quẽadmodũ probat apl̃s:Scd̃o occasionaliter & indirecte seu consecuti
ue,& ita veꝝ est,sicut inducit apost.& iste est sensus literalior,q̃uis prima expositio stare possit
Est itaq; sensus:Tibi soli peccaui & malũ corã te feci,vt ex hoc occasionaliter & cõsecutiue,iu- Ezech.33.
stificeris in sermonibus tuis,qbus dixisti p ,pphetas nullũ hominẽ esse sine pctõ,sed oẽm homi Psal.115
nẽ esse mendacẽ verbo aut opere,seu aliq̊ vitio,qa vt in lib. Iob scriptũ est:Nẽo mundus à sor- Iob.15.
de.Vel in sermõibus tuis,qbus pctõrẽ dãnas & punis,iustũ ꝟo saluas atq; glorificas.Malũ nã-
q; meũ à te bñ ordinatũ .i. iuste punitũ,seu pie indultũ, cedit ad gloriã tuã,quẽadmodũ in En-
chiridio Augu.fatet,imo in oĩbus rep̃bis relucet,& cõmẽdat iustitia tua atq; potẽtia.Deniq; vt
pleni⁹ loq̃r verba p̃dicta q̃druplicit expõi p̃nt.Iã eñ duob⁹ modis exposita sunt. Tertio aũt ex
ponũt. Tibi soli peccaui & malũ corã te feci,vt iustificeris in sermõibus tuis.i.q̃tenus cõsecuti-
ue seu cõcomitãt iustus appeas in verbis,qbus ,pmisisti te incarnandũ ex semine meo . Dũ eñ
ego tã dire peccaui,& tu nihilominus imples q̊d ,pmisisti,patet q̊d nõ pp merita mea,sed ,ppter

tuã iuſtitiã q̃ ꝓmiſſa adimples, hũanã naturã ex ſtirpe mea aſſumas, & vĩcas alios in æq̃tate, cũ D
iudicaris, à populo non te debere promiſſa implere propter enormitatem peccatorꝝ meorum.
Quarto exponitur ſic: Tibi ſoli peccaui, & malum corã te feci, vt iuſtificeris. i. quatenus tu ſolꝰ
verus comproberis in ſermonibus tuis: & vincas cũ iudicaris, ſic vel ſic debuiſſe feciſſe, vel cũ à
Matth. 27 Pilato, atq; Iudęis iudicaris ad mortẽ, q ſine dolo & culpa exiſtis, & ꝑꝑ mea delicta oĩa pateris
Iſai. 58. ſicq; ꝑ modũ ſeq̃læ ex meo pc̃tõ iuſtificaris. Deĩn ꝓph. fragilitatẽ ac pronitatẽ mortalis natu
ræ ad culpã cõmẽorat, q̃tenus ꝑ hoc deũ ad pietatẽ ac veniã ꝓuocet & inclinet, ſcd̃m q̊d Noe in
Gene. 8 Geñ. ipſe deus ſpopõdit: Neq̃q̃ (inq̃es) vltra maledicã terrę ꝑꝑ hoĩes: ſenſus eñ̃ & cogitatio cor
dis hũani ꝓni ſunt ad malũ ab adoleſcẽtia ſua. Ait ergo D. Dauid. ❡[Ecce eñ̃ in iniq̃tatibus cõ
ceptus ſum] tãq̃ dicat: Bñ̃ miſereri te decet mihi fragili pc̃tõri, q̃a ecce in vitijs cõceptꝰ ſum [& in
pc̃tis cõcepit me mr̃ mea] q̃m̃ ergo fomes pc̃ĩ mihi innatus ẽ, mirꝝ non eſt q̊d in pc̃tm̃ ꝓlapſus
ſum. Sed quõ põt hõ in iniq̃tabus cõcipi, cũ ſubiectum pc̃ĩ & virtutis nõ ſit niſi in aĩa ſeu intel
lectuali eſſentia q̃ corpori hũano non ſtatim in conceptiõe infundit? Iterum q̃ritur, quõ in ini
q̃tatibus concipiatur, cũ non cõcipiatur niſi in originali peccato, quod non eſt niſi vnum pec
catum, ſicut originalis iuſtitia non erat niſi vna virtus? Et reſpondendũ quod originale pc̃m̃
cum ſemine transfunditur, non eſt tñ̃ in ſemine vt in ſubiecto, ſed vt in radice: & ergo aĩa mox
cum ſemini ſic infecto infunditur, maculatur & originali peccato coinq̃natur, cuius exemplũ
eſt de ſemine leproſi. Leproſus eñ̃ non niſi leproſum generat, & lepra cum ſemine transfundit
non eſt tñ̃ in ſemine, vt in ſubiecto, ſed quaſi in radice: aĩa vero infuſa, ſtatim proles contrahit
leprã ex ſeminis infectione. Ad ſcd̃m dicendũ, q̊d originale pc̃m̃ formaliter vnũ eſt, vtpote ca
rentia originalis iuſtitiæ debitę ineſſe: materialiter vero eſt multa ꝑꝑ quatuor aĩæ vulnera ex
originali peccato ſecuta, q̃ ſunt, ignorantia, malitia, infirmitas & cõcupiſcentia, ſicut ſuperius
dictum eſt. Tertio q̃ri põt, q̃uo parentes originale pc̃m̃ transfundant, cũ tamen in baptiſmo
dimiſſum ſit pc̃m̃ originale merito paſſionis dominicę. Et rñ̃dendũ, q̊d licet dimiſſum ſit, q̃tũ
ad reatũ pœnæ ſeu maculã, non tñ̃ fomes ſeu inclinatio oĩo extinguitur, q̃uis debilitetur. Sed
tunc fortius inueſtigat, q̃uo pc̃m̃ iſtud transfundi in oĩbus poſſit, cum tñ̃ ipſe concubitus ma
ritalis oĩ poſſit pc̃tõ carere, iõ & virtuoſus ac meritorius eſſe, inq̃tũ eſt actus iuſtitiæ, q ab ap̃lo
1. Cor. 7. præcipitur dicente: Vxori vir debitũ reddat & vxor viro, nullũ aũt pc̃m̃ ſeu pc̃tõ inſeparabili
ter annexum præcipitur. Item inquantũ eſt actus religionis. Tertio inquãtũ eſt actus ſacramẽ
ti. Et rñ̃dendũ q̊d parentes pc̃m̃ originale non transfundũt ſcd̃m q̊d particulares & proximę
cauſæ generationis exiſtunt, vel q̃a in ipſo concubitu ſꝑ ſeu ineuitabiliter peccent, ſed inq̃tũ ex
corrupta radice prodierunt, per hoc q̃ppe ꝓles originale pc̃m̃ incurrit, vnde ad originalẽ iuſti
tiã aliquo mõ tenetur, non aũt ad eã tenetur, inquantũ à primis parentibus naſcitur, ſed ſcd̃m
q̊d à primis parentibus ꝓpagat̃, tã ſcd̃m rõnẽ ſeminalẽ, quã ſecundũ corruptã ſubſtantiã. ❡[Ec
ce eñ̃ veritatẽ dilexiſti] q. d. q̃a tu veritatẽ diligis, ego ꝓpriã culpã ſine excuſatiõe cõfiteor, & q̃a
Iohan. 8. ago quod complacet tibi, decet te mihi ꝓpitiũ fieri. Vñ̃ ait ſaluator: Cognoſcetis veritatẽ & ve
ritas liberabit vos. Deꝰ aũt veritatem potiſſimũ diligit: nam ſimilitudo eſt cauſa amoris. Q̃m̃
ergo deus naturaliter verus eſt & eſſentialiteer veritas increata, conſtat, quod veritatem natu
raliter diligit [incerta]. i. futura contingentia, de quibus proprie eſt prophetia & quæ ꝓuidere
Iſaiæ. 41 deo ꝓprium eſt. Iuxta illud Iſa. Quæ ventura ſunt, annũciate nobis, & ſciemus q̃a dij eſtis vos
[& occulta ſapiẽtiæ tuæ] hoc ẽ, ꝓfunda & alta myſteria de diuinitate, ac ſumma trinitate, Chri
ſtiq; incarnatione, paſſione, reſurrectione, & aſcenſione [manifeſtaſti mihi] ꝑ illuminationem
ſpũs ſancti clarius, purius & copioſius q̃ cæteris vatibus, q̃a nõ ꝑ ſymbolicam illuſtrationẽ ſeu
ꝑ ſenſibiles formas, ſed ꝑ anagogicã irradiatiõem. i. ꝑ intelligibilem atq; internã illũinationẽ
ſine ſenſibilium rep̃ſentatione formarꝝ, accepi à ſpiritu ſancto quęcunq; in hoc libro cõſcripſi.
❡[Aſꝑges me dñe hyſſopo] In Le. legitur, quẽadmodũ dñs iuſſerit mũdatũ à lepra aſꝑgi hyſſo
Leui. 14. po, vt mũdaretur, dũ ergo ait: Aſꝑges me hyſſopo, deſignat ſe ſpiritualem incurriſſe leprã, à q̃
petit purgari hyſſopi aſꝑſione. i. humilis pœnitentiæ contritiõe. Hyſſopus nanq; eſt herba bre
uis loco ſaxoſo radicitus hærens, pulmoniſq; inflationem repellens ac ſanans, idcirco ꝑ eã pœ
1. Cor. 10 nitentia deſignatur, q̃ in Chrõ (q petra vocat̃) fundatur, cordiſq; ſuꝑbiam ſanat & hoĩem in ꝓ
prijs oculis ꝑuum & modicũ efficit [& mundabor] à macula interiori [lauabis me] lotione ſpũ
ali ꝑ gratiæ infuſionẽ [& ſuꝑ niuem dealbabor]. i. ampliori ſpiritualis mũditiæ ornatu atq; cã
dore ſplendebo quã ſit niuis albedo. Spiritualis enim puritas, corporalem puritatem oĩo exce
dit. Et hoc eſt q̊d ꝑ Ezec. dñs ait: Effundã ſuꝑ vos aquam mundam, & mundabimini ab oñ̃i
Ezech. 36 bus inquinamentis veſtris. De hac aſperſione, mundatione, ac lotiõe ſaluator etiam ait: Tu au
Matth. 6 tem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuã laua, ne videaris ab hoĩbus ieiunãs. Et alibi
Apoca. 3 Collyrio (inquit) inunge oculos tuos vt videas. Vel ſic: Aſperges me hyſſopo. i. fide & fructu
ſeu me

ſeu merito ſanguinis Chriſti,cuius vtiq; fide ac fideli aſperſiõe ſaluati ſunt oẽs veteres ſc̃ti,&
A mundabor,q̃a per meritum ſanguinis Chriſti ab oĩ culpa purgamur,lauabis me in fonte ba-
ptiſmatis q̃d ad catecuminos p̃ſertim refertur,& ſuper niuem dealbabor, q̃m in baptiſmo vni
uerſa pc̃tã donantur,iuxta illud:Saluos nos fecit baptiſma,non carnis depoſitio ſordiũ,ſed cõ 1.Pet 3
ſciæ bonę interrogatio in deũ. ¶[Auditui meo]exteriori & interiori[dabis gaudiũ]de indulgẽ
9 tia pc̃tõꝝ[& lætitiã]de reſtitutiõe gratiaꝝ. Ad literam deus dedit ſancto Dauid hoc gaudium
hancq; lætitiã,dũ ei per Nathan p̃phetã,atq; per inſpirationẽ internã veniã repromiſit gratiã 2.Reg.12.
q; rependit.Nos quoq; gaudium & lætitiam à deo recipimus,dũ nos per ſacram ſcripturã con
ſolatur,dicendo illud:Si impius egerit pœnitentiam oĩm iniquitatũ eius non recordabor am Ezech.18.
plius.Et iterum:Reuertimini & viuite,quia nolo mortem peccatoris,ſed vt conuertatur & vi
uat.Nec his diſſonat quod Saluator affirmat:Non eſt(inquiens) voluntas ante patrem veſtꝝ Matth.18.
vt pereat vnus ex puſillis iſtis. Propter quod alibi habetur:Deus mortem nõ fecit, nec delecta Sapient.1.
tur in perditione viuorum.Deniq; magnam nobis ingerit lætitiã,dũ ſe tã paratũ, imo paratiſ
ſimum offert ad gratiam infundendam,ſecũdum quod ipſe proteſtatur:Oĩs qui petit accipit, Luc.11.
& qui quęrit inuenit,& pulſanti aperietur. Et iteꝝ:Pr̃ vr̃ cœleſtis dabit ſpiritum bonum peten Marci.11.
tibus ſe.Per inſtinctum quoq; occultum ſpiritus ſancti dat nobis gaudium & lętitiã,q̃a(vt ait Roman.8
apoſtolus)ipſe ſpiritus reddit teſtimonium ſpũi noſtro q̃d filij dei ſumus.Et iteꝝ:Dedit nobis 1.Corin.5
pignus ſpiritus[& exultabunt oſſa humiliata]Nomine partis deſignatum eſt totum,vt ſit ſen
ſus:De infuſione gaudij & lætitiæ exultabo ego peccator & pœnitens,qui vſq; ad oſſium hu-
B miliationem,ſeu corporis inclinationem,genuflectionem ſeu proſtratiõem humiliaui meip̃m
Vel,exultabunt oſſa humiliata.i.interior lætitia ex ſua plenitudine in corpus redũdabit,& oſſa
corporis certis indicijs interiorẽ iucunditatem oſtendent. Sicut eñ ſpiritus triſtis exiccat oſſa: P.oue.17.
ſic ſpũs hilaris impinguat atq; lætificat oſſa. Vel,exultabunt,hoc eſt,hilariter & fortiter agent,
oſſa humiliata.i.virtutes aĩæ q̃ ante pœnitentiam opp̃ſſæ, ſopitæ ocioſæq; erant:ſed poſt pœ-
nitentiam hilariter & feruenter operari cœperunt,q̃m vbi abũdauit iniq̃tas,abũdat & gratia Roman.5
10 ¶[Auerte]o dñe[faciem tuã].i.conſiderationẽ tuam[à peccatis meis]& obliuiſcere ea.i.p̃ mo-
dum obliuiſcentis te habe in non vlciſcendo & ignoſcendo.Et hoc vtiq; deus p̃ijſſimus libẽter
faciet,ſi tuipſe peccata tua aſpicias,põderes,defleas,corrigas,atq; deuites:alioq̃n faciet tibi q̃d
de perſeuerantibus in peccato p̃ Amos prophetam ait:Iurauit dñs ſi oblitus fuero vſq; ad finẽ Amos.8.
omnia opera eorum,Vnde negligenti & propria mala non deploranti,ait apoſtolus:An diui Roman.2
tias bonitatis dei & patientiæ,& longanimitatis contemnis?Ignoras,q̃m patientia dei ad pœ
nitentiam te adducit?Secundum duritiam autem tuam & impœnitens cor tuũ theſaurizas ti
bi iram in die iræ,& reuelationis iuſti iudicij dei.Itaq; o domine,Auerte faciẽ tuam, hoc eſt,iu
ſtitiæ tuæ animaduerſionem,à peccatis meis,vt nec gratiam in p̃nti,nec gloriam in futuro mi
hi propter eorum demerita abſtrahas[& omnes iniquitates meas dele,]dimittẽdo pœnam &
11 culpam,recipiendoq; me ad amicitiam tuã,ac ſi nunq̃ peccaſſem. ¶[Cor mundum crea in me
deus]Hoc eſt eſſe ſpirituale & meritorium age & inchoa in me per gratię creationem.Beati eñ Matth.5
mundo corde,q̃m ipſi deum videbunt.Cordis eñ munditia oĩm exercitiorum noſtrorum fi-
C nis vltimus eſſe debet,ſecundum quod Salo.admonet:Oĩ cuſtodia cuſtodi cor tuum. Et ſi ve- Prouer.4.
ram cordis puritatẽ adipiſci deſideras,hunc verſum mẽte & ore ſic iteres,tractes,cogites,ores,
& depromas quõ naribus tuis anhelitum attrahis.Magna nãq; eſt & ineffabilis virtus verſus
huius atq; ſequentiũ[ſp̃m rectum innoua].i.ſp̃m ſanctũ de nouo infunde [in viſcerib. meis]
.i.in intimis animæ meæ dando gratiam,ſapiam,charitatem,cæteraſq; virtutes,ac dona ſpũs
12 ſancti. ¶[Ne proijcias me]propter peccata mea[à facie tua].i.à pietatis tuæ aſpectu & conſer-
uatione[& ſpiritum ſanctum tuum].i.inhabitationem gratioſam & piam p̃ſentiam ſpũs ſc̃ti
13 [ne auferas à me]ſed in bono conſerua me. ¶[Redde mihi lætitiam ſalutaris tui] hoc eſt,contẽ
plationem iucundam de Chriſto,in quo oĩm ſalus conſiſtit. Hãc eñ videtur Dauid per culpã
ad tempus perdidiſſe,& ſpiritum propheticum amiſiſſe. Vnde nec proprij peccati enormitatẽ
aduertit.Nos quoq; eam peccando amittimus,q̃m in maliuolam animam non introibit ſapiã Sapient.1.
Idcirco pro eius reſtitutione augmento & conſeruatione indeſinenter orare debemus [& ſpũ
principali].i.ſpiritu ſancto[confirma me] ſtabiliendo cor meum in gratia eius,q̃a vt ait apo
ſtolus:Optimum eſt gratia ſtabiliri cor.Nemo enim coronatur,niſi legitime certet,nec ſalua- Heb.13
bitur,niſi qui vſq; in finem perſeuerauerit,quod nulli poſſibile eſt,niſi quem deus ſp̃ũ ſc̃tõ con 2.Timo.2
firmat.Ecce in verſibus iſtis beatiſſ.Dauid ſupergloriosiſſimæ Trinitatis fidem atq; myſteriũ Matth.24.
euidenter demonſtrat.Nam nomine dei deſignat patrem.Nomine ſpiritus recti,prĩcipalis &
ſancti,exprimit ſpiritum ſanctum.Nomĩe autem ſalutaris,explicat filium,de quo Petrus ait: Actuum.4
Non eſt in alio aliquo ſalus.Similiter Iſaias propheta trinitatem diuinarum perſonarum cla- Iſaiæ.48.

 re fatetur:

re fatetur,dum per eum dominus ait:Ego primus & ego nouissimus.& post pauca iste prim⁹ D
& nouissimus,subdit:Et nunc dominus misit me,& spiritus eius,ibi per primum & nouissimũ
Apocal.1. intelligitur Christus,qui in Apocal.ait: Ego sum Alpha & o,principiũ & finis. Et rursus:Ego
Eodem sum primus & nouissimus & viuus,& fui mortuus,& ecce sum viuens in secula seculorum,&
habeo claues mortis & inferni. Dum ergo Christus se missum à domino,& spiritu ei⁹ testatur,
Trinitatis mysterium clarissime demonstratur. ¶[Docebo iniquos vias tuas]hoc est,gratiam
mihi à te concessam aliis communicabo,eosq; ad pœnitentiam salutarem inducere meo exem 14
plo studebo,atq; præcepta diuina obseruare eos,exhortabor. Hoc ad sanctum Dauid tanq̃ ad
populi principem ptinebat,imo ad quoslibet aliquo modo pertinere videtur,secundum illud:
1.Pet 4 Vnusquisq; sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes,sicut boni dispẽsatores
Gala.6 multiformis gratiæ dei.Propt̃ quod Paulus ait:Fratres,& si homo præoccupatus fuerit in ali
quo delicto,vosq spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis,considerans teipsum
ne & tu tenteris. Vnde Dion. dicit,quod omnium diuinarum perfectionũ altissima est,dei coo
peratorem existere in reductione animarum ad primum principium[& impii ad te conuertẽ
Iacobi.5 tur]ex mea doctrina,quod valde meritorium est,quemadmodum scriptum est:Qui conuerti
fecerit peccatorem ab errore viæ suæ,saluabit animam eius à morte & operit multitudinẽ pec
Dan.12 catorum. Et Daniel dicit:Qui docti fuerint,fulgebunt quasi splendor firmamẽti,& qui ad iu
stitiam erudiunt plurimos,quasi stellæ in perpetuas æternitates,Sed quis dignus est,ita illumi
nari diuinitus,vt sit ipse ad aliorum informationem idoneus?Respondeat nobis illustrissimus
Isaiæ.28. Isaias qui ait:Quem docebit dominus scientiam,& quem intelligere faciet auditum?Ablacta E
Hebr.5. tos à lacte,auulsos ab vbere.i.eos qui carnales delitias atq; sensuales voluptates deuitãt & so
2.Cori.10 lidum cibum capere possunt,qui in carne viuentes,non secundum carnem ambulant,nec mũ
di vanitates admittunt. Hinc enim videmus multos ad alios instruẽdos multum paratos,sed
parum aut nihil proficiunt,quoniam non ex spiritu sancto,sed proprio sensu loquuntur,hñt
Roman.2 q; verba frigida,arida,non acuta,penetratiua & calida,quibus singulis ait apostolus:Cõfidis
te magistrum infantium,doctorem paruulorum?qui ergo alium doces,teipsum non doces?q
gloriaris in lege,p p̃uaricationem legis deum inhonoras?¶[Libera me de sanguinibus]hoc ẽ,
peccatis p̃teritis,p̃sentibus,& futuris[deus]omnium [deus salutis meæ]in cuius potestate sa
lus mea consistit,à quo tota perfectio mea procedit,& omne bonum animæ meæ depẽdet [&
exultabit].i.cum exultatione cantabit,& dicet[lingna mea iustitiam tuam]i.iusta iudicia tua
quibus obstinatos condemnas,pœnitentibus misereris,orantes exaudis,toto corde conuersis 15
abundantiam gratiæ tribuis,& peccatorem propria peccata confitentem iustificas. ¶[Domi
ne labia mea aperies] hoc est,ex interiori deuotione & gratia facies labia mea in actum bonæ
locutionis prorumpere,sic quod ex monitione spiritus sancti ad loquendum procedam,non
Iohann.7. quasi ex meipso inductus.Qui enim à seipso loquitur,gloriam propriam quærit[& os meum
annunciabit laudem tuã]quia tunc vere dignus ero laudator,si labia mea à te aperiant, quem
Psal. 80. admodum alibi dicis:Aperi os tuum,& ego implebo illud. Deinde Dauid causam allegat,cur
decuit deum sibi ignoscere. ¶[Quoniam si voluisses sacrificium]legale[dedissem vtiq;]tale sa F
crificium,pro satisfactione mei excessus,sed[holocaustis]legalibus & figuratiuis[non delecta
beris.]Sacrificia enim veteris legis , nec continebant gratiam , neque per se accepta erant,sed
ex deuotione offerentis dũtaxat.Idcirco per ea nullus deum placare potuit,nisi qui ante oblati
Genesi.4 onem,vel saltem ĩ ea gratiam habuit. Vnde ait scriptura Geneseos:Respexit dominus ad Abel
& ad munera eius. Primo enim respexit ad offerentem,deinde ad hostiam. Indiguit itaq; Da
uid ante sacrificiorum oblationem vel in ea gratiam adipisci . Quilibet quoq; fidelis de seipso
hæc verba dicere potest,quia si deo placeret etiam in nouo testamẽto sacrificia legalia perma
nerent,& pro satisfactione à Christianis immolarentur. ¶[Sacrificium deo spiritus contribu
latus].i.anima pro peccatis gemẽs ac tristis est sacrificium deo acceptum,quia seipsum deo of
fert propriam voluntatem ei subiiciens ad agenda & patienda quæ sunt deo placita. Vnde Ec
Eccle.35 clesiasticus inducit:Salutare sacrificium est,attendere mandatis,& discedere ab omni iniquita
Baru.2. te. Et Baruch:Anima tristis super magnitudine mali,quæ incedit curua & infirma,& oculi de
ficientes,& anima esuriens dat gloriam & iustitiam tibi domino [cor contritum & humiliatũ
Isaiæ.66. deus non despicies]sicut per Isaiam testatus es. Ad quem respiciam,nisi ad pauperculum & cõ
Iob.22. tritum spiritu,& trementem sermones meos?Et Iob ait:Qui humiliatus fuerit,erit in gloria &
Eccl.35 saluabitur innocens. Et Ecclesiasticus:Oratio humiliantis se cœlos penetrabit. ¶[Benigne fac 19
domine in bona voluntate tua Sion,& ædificentur muri Ierusalem.]Versus iste cum sequenti
primo exponendus est literaliter,& est sensus:O domine,in tua bona voluntate qua promisi
2.Reg.7. sti mihi,quod filius meus Salo. ędificaret tibi templũ, fac benigne Sion,hoc est,pie adimple in
monte

A monte Sion quod promisisti, vt. s. in eo ædificetur templum nomini tuo, & ædificentur muri
Ierusalem. i. parietes templi vel muri ciuitatis, quos Dauid vidit in spiritu sępius destruendos.
¶ [Tunc] hoc est, templo ædificato [acceptabis sacrificium iustitiæ] quod tibi iuste offertur [ob
20 lationes] quæ non totaliter incendebantur [& holocausta] quæ omnino comburebantur [tūc
imponent] ministri templi [super altare tuum] in templo [vitulos] quia secundum legem vitu
lus erat animal aptum ad offerendum. Moraliter vero sic exponūtur: Benigne fac domine in
bona voluntate tua, qua hominibus semper gratiam repromittis, dūmodo conuertantur ad
te: Sion, hoc est, ecclesiæ militanti te per fidem speculanti, conseruando eam in fide & grā Chri
sti, & ædificētur muri Ierusalem. i. prælati ecclesiæ, qui sunt aliorum defensores ac muri seu fir
mamentum. Hi ergo spiritualiter ædificentur, hoc est, in profectu virtutū & gratia confirmen
tur, quemadmodum dicit Apostolus: Quæ ædificationis sunt in inuicē custodiamus. Et: Vnus Roma. 14
quisq; proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Vel ædificentur muri Ierusalē, i. duo Roma. 15
populi Iudæi & Græci in vnam ecclesiæ fidem concurrant, & vnus in Christo populus fiant,
sicut apostolus dicit: Non est distinctio Iudæi & Græci. Tunc acceptabis in Ecclesia Catholica Roman. 8
sacrificium iustitiæ, hoc est, sacrificium laudis & Eucharistiæ, oblatiōes orationum & eleemo-
synarum, exteriorumq; rerum, & holocausta. i. propriarum voluntatum meram atq; sponta
neam abnegationem, eorum videlicet, qui se totos diuino cultui offerunt, cuncta contemnūt,
nec aliquid sibi proprium retinent: tunc imponent super altare tuum, quod est hūanitas Chri
sti, per quam omnia nostra officia fiunt accepta, vitulos. i. seipsos sequendo vestigia eius, & eius
B exemplo, seipsos quotidie mortificantes, sicut testatur apostolus: In omī fiducia magnificabi- Phil. 1
tur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus ē, &
mori lucrum. Vel imponent super altare tuum vitulos, hoc est, in fide ecclesiæ offerent tibi lau-
des diuinas, sicut apud Osee scriptum est: Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Porro ana Osee. 14.
gogice exponuntur hæc sic: Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion. i. triumphāti Ec-
clesiæ te per speciem contemplāti, & ędificentur muri Ierusalem, hoc est, ruina angelorū malo-
rum reparetur per saluationem hominum electorum. Tunc, quando videlicet venerit quod p 1. Cor. 13
fectum est, maxime post diem generalis iudicij, quando omnino reædificati erunt muri cœle- Amos. 9.
stis Ierusalem, quæ est mater nostra, de qua nobis quotidie gloriosa dicuntur, vtinam & digne Galat. 4
desiderentur: tūc, inquam, o domine, acceptabis sacrificium iustitiæ. i. laudes perpetuas, puris Psalm. 86.
simas, atq; perfectas oblationes, quibus omnes beati in patria se totos offerunt tibi, stantes sp
inauertibiliter conuersi & fixi in te, & holocausta. i. actus charitatis perfectos. Sancti enim in
patria pręceptum de amando deum perfecte adimplent, q̄d in via fieri nequit: & hi actus cha-
ritatis holocausta dicuntur, quia per eos intellectuales creaturę in diuinum amorem totaliter
resoluuntur. Tunc imponent super altare tuum. i. in cœlo empyreo, vitulos labiorum, sicut ex
positum est: vel vitulos, hoc est, seipsos, quoniam igne diuini amoris incenduntur, liquefiūt, &
in deum penitus transformantur. Ecce excellentissimum psalmum audiuimus, qui non solum
verborum suorum sensu nos instruit sed etiam autoris sui exemplo nos plurimū erudit. Quis
C enim de seipso præsumere potest, cum videat autorem psalmi huius sanctum Dauid post tan-
tam diuinorum adeptionem charismatum, tam grauiter cecidisse, non solum in adulteriū, sed
& in homicidiū? Qui cum in iuuenili ætate tam perfectus & humilis extitisset, vt nec inimicū 1. Reg. 24.
suum letalem lædere vellet, aut lædi permitteret, sed bonum pro malo reddēs, eum à morte eri- 1. Reg. 26.
peret, qui totis viribus se interficere laborabat, qui leonem & vrsum deuicit, qui gygantem de 1. Reg. 17.
iecit, qui tantas tamq; sacratissimas reuelationes suscepit, iam senectute potitus in tam imma
nia se peccata prostrauit. Deniq; quis desperare possit, dum audit, virum adulterum, & homici
dam ad tantam perfectionem reductum? Studeamus ergo charissimi, cum sancto Dauid ve-
raciter pœnitere, atq; in omnibus non simulatam humilitatem amplecti, quia (vt ait Leo pa-
pa) tota Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputādi, ne
q; in appetitu laudis & gloriæ, sed in vera & volūtaria humilitate consistit: quam dn̄s Iesus ab
vtero matris vsq; ad supplicium crucis pro omī fortitudine, & elegit, & docuit. Et iterum: To
ta (inquit) victoria saluatoris quæ & diabolum superauit & mundum, hūilitate est concepta,
humilitate confecta. Vnde Christus testatur: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli Matth. 18
non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunq; ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic ma
ior est in regno cœlorum. Ad q̄d nos post huius incolatum exilij statim perducat creator omī
potens trinus & simplex, qui est super omnia deus sublimis & benedictus.

A M E N.

Finis Commentariorum D. Dionysij Carth. in primam quinquagenam Psalterij.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN SECVNDAM QVINQVAGENAM PSALTERII DAuid regis Israel.

PROOEMIVM.

Actu.13. 1.Reg.10. TESTIMONIVM perhibẽs deus Dauid, dixit: Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. O quanta perfectio, quamq; sublime prçconium attributa sunt sancto viro prophetarum eximio, in ỷbis inductis. Quid enim tam altũ, sicut diuinæ menti esse vnanimem, diuino cordi seu voluntati esse cõcordem? Porro quorum vna affectio corq; conforme, horum summa est amicitia: & quorum summa est amicitia, horum maxima est communio, intima vnio familiaritasq; præcipua. Amicis nanq; sunt cuncta communia: & quanto quis amplius diligit, tanto bona sua quæ habet, ei copiosius impartit, si eget, aut expedit. Propterea sicut beatissimus Dauid diuinæ voluntati conformior fuit, sic deo amabilior extitit, & ideo secreta sua ei plenius atq; lucidius reuelauit, ea præsertim, quæ ad Christum & sponsam eius, Ecclesiam, pertinent. Propter quod humiliter gloriatur, & veraciter confitetur: Incerta (inquiens) & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Vnde & liber psalmorum sententiosior creditur, & Christi mysterijs plenior, quàm cæteri prophetarum libri. Cũ ergo in superiori libro exposita sit (prout dominus dedit) prima quinquagena Psalterij, inchoanda iam est secunda quinquagena eiusdem, & sicut illic professus sum hanc esse intentionem meã in elucidatione libri Psalmorum, vt tam stili quã sententiæ difficultatem deuitem, ipsosq; Psalmos quadrifariam (dum materia patitur, & expedire videtur) explanem, sic nunc quoq; profiteor, & omnino in promptu scire oportet, quæ sit distinctio inter sensum scripturæ, literalem, allegoricum, tropologicum, & anagogicum, quod quia in superiori libro positum est, iam reiterandum non arbitror. Ego vero totis præcordijs inuoco spiritum sanctum, quatenus me in elucidatione diuinæ scripturæ dignetur dirigere. Et vt hoc plenius fiat, ꝑcor bonitatem ipsius, vt tali ac tanta grã impleat animam meam, qua tam amorose deo coniungar, vt ab ipõ in oĩbus instrui merear. Vere enim deus sanctus & bñdictus, electos suos amicos singulariter & mirabiliter illustrare cõsueuit & erudire. Propter quod scriptum est: Non faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Et Christus discipulis ait: Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos, quia omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota feci vobis.

2.Reg.7. Psalm.50. Lucæ.1 Amos.3. Iohan.15.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LI.

¶ Expositio Tituli.

PSalmus iam declarãdus, hoc titulo prçnotatur: In finem intellectus Dauid cũ venit Doeg Idumæus & annunciauit Saul & dixit ei: Venit Dauid in domum Abimelech. Iuxta intellectum literalem, sensus tituli huius clarus est ex historia libri Regum. Legitur enim ibidẽ, quemadmodum Saul dolens de euasione Dauid dixit ad seruos suos: Audite me filij Iemini, qa non est in vobis qui doleat vicem meam & annunciet mihi de Dauid filio Isai. Respondens autem Doeg Idumæus, qui erat primus inter seruos Saul & potẽtissimus pastorum eius: Vidi (inquit) filium Isai in Nobe apud Achimelech sacerdotem, qui cibaria & gladium Goleiath dedit ei, ob hanc causam præcepit Saul occidi ipsum Achimelech (seu Abimelech, qui vtrumque dicitur) & omnem domum patris eius, cuius facinoris Doeg executor fuit, sicut ibidem legitur. Conuersus Doeg, irruit in sacerdotes, & trucidauit in illa die. 85. viros vestitos Ephoth lineo. Nobe quoq; ciuitatem sacerdotum percussit in ore gladij, tam homines quam iumenta. Abiathar vero filius Achimelech euasit, & venit ad Dauid, eique retulit cuncta q̃ facta sunt. De hoc igitur edidit Dauid hunc psalmum, qui ad literam exponi potest de ipsa re gesta, quãuis fructuosius conuenientiusq; exponatur de re significata, seu figurata. Dum enim psalmi de Christo vel ecclesia literaliter intelligunt, literalis sensus dulcis & plenus est, & diligenter scrutandus. Dum vero de Dauid, seu simili aliquo intelliguntur, literalis sensus parum deuotionis atq; dulcedinis confert. Vnde deuoti parum afficiuntur in expositione huiusmodi. Ideo de tali expositione pauca dicam. Secundum hanc itaq; expositionem sensus tituli est: Intellectus Dauid. i. in psalmo isto ponitur eruditio sancti Dauid, dirigens nos in finẽ. i. in veram felicitatem & Christum, ad quam perueniemus, si eruditioni huius psalmi paruerimus. Intellectus (inq̃) à Dauid conscriptus, cum venit. i. postquam venit Doeg Idumæus, cætera enim iam patuerũt. Increpatorie ergo alloquens Dauid ipsum Doeg, ait.

1.Reg.22. 1.Reg.21. 1.Reg.22.

Quid

¶Expositio psalmi literalis.

A QVID Gloriaris in malitia?] hoc est, quo fructu & vtilitate lætaris de opere malo, &
1 perpetratione peccati, quo me virum innocentem & Abimelech sacerdotem prodi= 1.Reg. 22
disti, eumq; cum suis consanguineis occidisti? Gloriabatur enim Doeg de his, quia
per hæc maximam sibi amicitiam acquisiuit regis iniqui. Sed hæc gloriatio mala,
animæq; nociua fuit, ideo Dauid Doeg redarguit: Quid (inquiēs) gloriaris in malitia, quod ti
2 bi non expedit? [qui potens es in iniquitate] id est, qui potens fuisti ad occidendum viros inno
xios, & potestate tibi collata abusus es, opprimendo te meliores? ¶[Tota die] id est, incessan=
ter [iniustitiam cogitauit lingua tua.] hoc est, opus iniustum, dolos, atq; insidias contra me, &
meos amicos concepit lingua cordis tui, videlicet intellectus, quo interiora verba seu cogitatio
nes formantur. Vel, lingua oris cogitauit, id est, ex interiori cogitatione dixit. Doeg enim assi= 1.Reg.22.
due insidiabatur sancto Dauid & suis consocijs. Vnde Dauid ad Abiathar: Sciebam in die il=
la, quod cum ibi esset Doeg Idumeus, procul dubio annunciaret Sauli. [sicut nouacula acuta fe
cisti dolum.] Nouacula acuta cum pilos tollere habeat, aliquando dire & subito vulnerat: sic
detractores & impij cum regem & dominū suum bene & recte informare deberēt, falsa ei vel
nō reuelanda annunciāt, alijs detrahunt, damna infligunt, & mortem procurāt, & hoc modo
3 Doeg dolum quæsiuit in Dauid & Achimelech, atq; in cæteros, quos primo diffamauit, dein=
de occidit. ¶[Dixisti] o Doeg [malitiam]. i. opus crudele [super benignitatem]. i. magis q̄ opus
misericordiæ, quoniam sacerdotes crudeliter trucidasti, neq; innocentibus es misertus. [iniq=
B tatem magis q̄ loqui æquitatem] id est, magis amasti loqui verba iniqua, dolosa & inuidiosa, q̄
vera ac iusta. Doeg enim vt Sauli amplius complaceret, multa crimina Dauid imposuit, & ꝙ
dixit Achimelech consuluisse dominum pro Dauid, aliqui dicunt fuisse falsum, & à Doeg confi
ctum, sicut moris est detractatoribus, dum aliquid verum annunciant, falsa miscere. Non em̄ 1.Reg.21.
4 in textu libri Regum habetur, ꝙ Achimelech consuluerit dn̄m pro Dauid, sed ꝙ panes & gla=
dium dederit ei. ¶[Dilexisti oīa verba præcipitationis.] hoc est, sermones ad præcipitandū &
occidendū ordinatos, tam proprij oris q̄ dn̄i tui Saulis, quē libent̄ audisti loqui dura aduersum
me, o [lingua dolosa]. i. o tu Doeg, q linguā dolosam habebas. Solet nāq; noīe partis totū signi
5 ficari, præsertim dum qs maxime vacat actui partis alicuius, quemadmodum ait Apost. Cre= Tit. 1
tenses ventres pingues. ¶[Propterea] o Doeg [deus] iustus iudex [destruet te in finē] omne spi
rituale & meritoriū esse tibi auferendo, seu nō præstando, teq; æternaliter condemnando, nisi
pœnitētiā egeris [euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo]. i. te ab hostibus tuis occidi per
mittet, sicut & factū est. In monte em̄ Gelboe cū Saule occisus es, qa scd̄m Hebręos ipse tūc erat 1.Para.10
armiger Saul, q cum vidisset Saul irruisse in gladiū suum, irruit etiā ipse in gladiū propriū: tūc 1 Reg 31.
ergo euulsus est Doeg de tabernaculo suo. i. aīa eius à corpore separata fuit, & domū suā nō ma
gis inhabitauit, sed alijs eam reliqt. [& radicē tuā de terra viuentiū]. i. semen seu filiū tuū euel=
let dn̄s de terra Iudææ. Nam & filium eius Dauid occidit, vt dicūt Hebræi, q ei nunciauit dicēs 2.Regū. 1.
Saul & filios eius cecidisse in prælio, adijciens se irruisse in Saul, filius Doeg fuisse putat̄. Cū em̄
C dixisset ei Dauid: Vn̄ es tu? Respondit: Filius hoīs aduenæ Amalechites ego sum, tuncq; occidit
6 eum Dauid, eo ꝙ dixisset se misisse manum suam in Chr̄m dn̄i. Ecce ex isto apparet, ꝙ Dauid
in spū pręcognouit deiectionē & pœnam Doeg. ¶[Videbūt iusti] hoc est, diligent̄ cōsiderabūt
iustam dei vltionē in Doeg [& timebūt] diuinam iudiciū ne ipsis sil'r mō contingat. Pestilente Prou. 19
em̄ flagellato sapiens sapientor erit. [& sup eū ridebunt]. i. de iusta pœna Doeg gaudebunt cō
7 formando se diuinæ iustitiæ [& dicēt: Ecce hō q non posuit deum adiutorē suum]. i. qualiter ac 1.Reg.21.
cidit ei q non est in deo confisus. ¶[Sed sperauit in multitudine diuitiaꝝ suaꝝ] Doeg em̄ ditis=
simus fuit, qm̄ potentissimus pastoꝝ Saul erat, hasq; diuitias adulādo & iustitiā puertendo col
legit, atq; in ipsis potius q̄ in deo sperauit. [& ꝓualuit in vanitate sua.] Doeg nāq; ad tps cōtra
8 iustum Dauid & alios bonos confortatus est, & in vanitate sua. i. supbia & vanis diuitijs floru
it, viguit, aliosq; oppressit. ¶[Ego aūt] Dauid [sicut oliua fructifera] existens [in domo dei]. i.
in synagoga seu populo Iudæoꝝ, q̄s verbis atq; exemplis instruxi, & in bonis opibus fœcunda
ui, sicq; ad instar oliuæ fructificaui in populo, cuius dux fui, multos conuertendo ad deū, con=
uersos q̄q; & bonos prouocando ad meliora. [speraui in mīa dei in æternum]. i. toto tpe vitæ
meæ [& in seculum seculi]. i. sine fine, nō ꝙ in futura vita. s. in patria manet spes, sed speraui in
9 quit in mīa dei in æternū, & in seculum seculi. i. ad hoc seu propter hunc finē, vt ęterna nō tpa
lia bona ab ipso adipiscar, & æternal'r felix efficiar. ¶[Confitebor tibi] hoc est, ad gloriam tuā
tua bona, & mea mala confessione laudis & pœnitentiæ enarrabo [in seculum.] id est, diu &
indesinenter. [qa fecisti] mihi tantā pietatē & grām [& expectabo nomē tuū]. i. patiēter pręsto
labor aduentū tuū, resurrectionē futuram, & gloriā beatoꝝ, nec in aduersis relinquam te: sed

qcqd

quicqd mihi acciderit spem habebo immobilē in te, seu in noie tuo [qm̄ bonū in cōspectu sanctoꝝ tuoꝝ]i. qa nomē tuū dulce,& bonū est iudicio electoꝝ,& in consideratione & experiētia D
Psalm.30. deuotoꝝ,q gustauerīt q̄ magna sit multitudo dulcedinis tuæ dn̄e: iccirco & optime sentiunt de
Threno.3 te,quemadmodū Ieremias testatur:Bonus est dn̄s sperantibus in se aïæ quærenti illum.

¶Expositio allegorica eiusdem psalmi, vc3 de Christo.

ALlegoricus deniq3 sensus sacræ scripturę est,dum ea quæ de veteribus sanctis leguntur,de Chr̄o intelliguntur. Oia em̄ in figuris contingebant illis. Scd̄m hunc itaq3 inellectum p
1.Cor.10. Dauid,q interpretaт manu fortis seu desiderabilis aspectu,intelligitur Chr̄s,virtus dei,qui est
Psal.44. speciosus forma præ filijs hoīm. Per Doeg vero q interpretatur motus,intelligitur Iudas proditor,auaritia inflammatus ad Chr̄m vendendum. Per Saul vero qui interpretatur appetitio, seu mors,intelligitur princeps sacerdotū ,seu populus Iudæoꝝ Christi sanguinem sitiens. Est igitur sensus:In finem intellectus Dauid.i. intellectus huius psalmi in deum nos dirigens con
Iohan.12. uenit Chr̄o per Dauid figurato. Cum venit Doeg Idumæus.i.Iudas traditor auarus atq3 terrenus.Idumæus nanq3 interpretaт terrenus,& annunciauit Saul.i. principi sacerdotum ac eius consilio, & dixit ei: Venit Dauid.i.Christus,in domum Abimelech.i.in societatem discipulorum suoꝝ. Abimelech siqdem interpretatur regnum p̄ris mei,p q̄d designatur ecclesia, in qua deus per gr̄am regnat. Hæc vero annunciatio Iudę fuit feria quarta,dum Chr̄m vendidit dicē Iudæis eum venisse in Bathaniam cum discipulis suis in domum Marthæ. Et item feria quin
Matth.26 ta,qn̄ post buccellam exiuit continuo, dicens Iudęis Iesum venisse cū discipulis suis in cœnacu
Mar.14. lum,in q̄ cœnam nouissimam celebrauit,& esse exituꝝ in locum in quē Iesus frequenter egredi E
Iohan.13. consueuit. Vn̄ scriptum est: Sciebat aūt & Iudas locū,qa frequenter Iesus ibi conuenit. Diligen
Iohan.18. ter nāq3 indicauit Iudas Iudæis locū in quem Chr̄s aduenit,& inter q̄s fuit,qm̄ sicut scriptū est
Luc.22 Quærebat oportunitatem vt traderet eum sine turba. Propheta igitur in persona Christi,seu ipse Christus Iudam proditorem redarguens ait:Quid gloriaris in malitia?.i.in venditione & proditione sanguinis innocentis magistri ac dn̄i tui,q tibi tot bona contulit, tantaq3 dilectionis signa oñdit,q potens es in iniqtate.i. q tardus & impotens fuisti ad bn̄ operandum, velox aūt & cautus ad vendendū atq3 prodendū? Tota die,præcipue feria 4. & 5. an̄ parasceuen, in
Mat.26 iustitiam.i.iniustam venditionem & fallacē proditionem cogitauit lingua tua,qn̄ cū Iudæis tractabas q̄uo me traderes eis. sicut nouacula acuta fecisti dolum,qa in facie me laudasti,& oc
Mat.26 culte detraxisti. Maxime aūt dolum fecit Iudas sicut acuta nouacula, qn̄ an̄cedebat cohortē &
Mar.14 ministros Iudæoꝝ dicens eisdem:Quēcunq3 osculatus fuero,ipse est,tenete eū, & ducite caute.
Ioh.12.13 Ideo nāq3 Christus ei dixit:Iuda,osculo filium hoīs tradis? Dilexisti o Iuda malitiā sup benignitatem,quia fur eras, & loculos habens, ea quæ mittebantur furabaris,& ita benignitatem, id est,miæ opera omisisti,quia egenis danda tibi cupide reseruasti, iniqtatem magis q̄ loqui ęquitatem.i.magis voluisti cū Iudeis tractare de iniusta Chr̄i venditione & morte q̄ magistrū tuū quem innocentem cognoueras, excusare. Dilexisti oïa ꝟba præcipitationis.i. sermones princi
Mat.26 pum sacerdotum de Chr̄i præcipitatione,oppressione,& occisione loquentiū, o lingua dolosa
Iob.30. quæ magistro tuo dolose dixisti:Aue Rabbi. Propterea deus destruet te in finem,quia æter F
Mat.27 naliter disperibis atq3 damnaberis. Reuelabūt em̄ cœli iniqtatē Iudę, & terra aduersus eū con
Actuu.1.3 surget. Euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo. Hoc in Iuda impletū est dum abiens laqo se suspendit,& crepuit medius,& diffusa sunt oïa viscera eius. Tunc em̄ deus euulsit aïam eius à corpore,ipsumq3 Iudā separauit à tabernaculo suo.i.à domo Chr̄i seu apostoloꝝ collegio, au
Iohan.6. ferendo sibi gr̄am in p̄nti,& gloriā in futuro. Vn̄ & Chr̄s an̄ passionem ap̄lis dixit:Nonne ego vos duodecim elegi,& vnus ex vobis diabolus est. Hoc aūt(sicut Euangelista subiungit)de Iuda asseruit,& radicē tuam de terra viuentiū.i.deus in tantū destruet atq3 euellet te o Iuda de terra viuentium.i.de ecclesia electoꝝ & regione viuoꝝ,vt reparari non possis,neq3 ad vitā resurgere. Per radicē ergo intelligit potentiam reparandi gr̄am,seu resurgendi ad vitam. Videbūt
Mat.27 iusti.i.sc̄ti ap̄li aliq3 fideles suspensionē & damnationē p̄ditoris nequissimi. Propter q̄d in Act.
Act.1 Lucas ait:Notū factū est ꝟbū hoc.s.suspēsio Iudæ oïb⁹ habitātibus Ierl'm, ita vt ager ille appellaretur Acheldemach.i.ager sanguinis,ecce hō q non posuit deum adiutorē suū.i.q in Christo magistro ac dn̄o suo non fundauit nec stabiliuit seipsum, sed sperauit in multitudine diuitiaꝝ suaꝝ.i.spem suā in rebus terrenis locauit,quas furando, & Chr̄m vendendo collegit,& præualuit in vanitate sua.i.contra Chr̄m roborauit cor suū, & in cupiditate vanissima ita permissus est præualere contra Chr̄m,ꝙ vendidit & tradidit eum:nō ꝙ simpl'r aliqs cōtra Chr̄m pręualuit. Ipse em̄ oblatus est qa voluit:sed p̄ualuisse dicūt iniqui cōtra eū,qa p̄missi sunt eū occide
Isaiæ 53. re. Vn̄ superius Chr̄s dixit:Inimici aūt mei viuunt,& confirmati sunt super me. Et Pilato dicē
Psalm.37. ti:Nescis quia potestatem habeo crucifigendi te? Christus respondit:Non haberes potestatem
Iohan.19.

A aduersum me vllam, nisi tibi datũ esset desuper. Deniq; sicut psalmus iste hucusq; de Iuda ex-
positus est, sic posset de populo Iudæorũ contra Christũ furientium explanari. Hic nãq; popu-
lus gloriabatur in malitia, irridendo, blasphemando, psequendo, occidendoq; dñm saluatorẽ.
Tota q̃q; die, præsertim in die parasceues, iniustitiã. i. falsas accusatiões & mortis sñiam cõtra Lucæ. 23.
Chr̃m cogitauit lingua ipsius clamans ad p̃sidem: Hunc inuenimus subuertentẽ gentẽ nr̃am. Iohan. 19.
Et: Tolle, tolle, crucifige eum: sed & sicut nouacula acuta fecit dolum, mittendo discipulos pha
risæorũ cũ Herodianis vt caperent Iesum in sermone. Dilexit etiã oĩa ṽba præcipitationis, cla- Matth. 22
mando ad iudicem: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Et: Sanguis eius sup nos & sup fi Iohan. 19
lios nr̃os, qbus verbis seipsos & posteros suos vehementius p̃cipitauerũt q̃ Chr̃m. Peruenit eñi Mat. 27
vt ait Apost. super eos ira dei vsq; in finẽ. Propter q̃d subdit: Propterea, s. propter iniq̃tatẽ in 1. Thes. 2
Chr̃m commissam, deus destruet te in finem. i. vsq; in finem mundi relinquet te, quemadmo-
dum p Danielem prædictũ est. Finis eius. s. populi Iudæorũ vastitas, & vsq; in finem p̃seuerabit
desolatio. Et Amos: Dom⁹ Israel cecidit, nõ adijciet vt resurgat, euellet te & emigrabit te de ta Dan. 9.
bernaculo tuo. i. de terra promissionis eijciet te, sicut p Titum & vespasianũ impletum cogno- Amos. 5.
scimus. Iuxta illud Daniel. Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & Dan. 9
radicẽ tuam de terra viuentium. i. vim generatiuam auferet tibi in terra pr̃m tuorũ, qa post eie
ctionem prædictam non generauerunt, nec multiplicati sunt in propria terra vt añ, nec eã re-
parare potuerũt vt añ. Vel radicẽ tuam de terra viuentiũ, hoc est, à regno cœlorũ omnino era-
dicabit te, sicut & Chr̃s in euang. ait: Filij regni eijcientur in tñbras exteriores. Videbũt iusti. i. Matth. 8
B ex Iudæis ad Chr̃m conuersi p̃dictã infideliũ pœnam, & timebunt dñm Iesum Chr̃m iudicẽ, tã
districtum, & sup eum sc; populum infidelem ridebunt, applaudendo diuinæ iustitiæ, & dicẽt:
Ecce homo q non posuit deum adiutorẽ suũ. i. vide Israel secundũ carnem, q ignorans dei iusti
tiam, & suã volens statuere, iustitiæ dei non fuit subiectus, nec gr̃æ Chr̃i est innixus, sed in lege Roma. 10
totam spem posuit. Ideo additur: Sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarũ, hoc est, de p̃prijs Lucæ. 16
meritis gloriatus est, & de lege ac gñe supbiuit, nec ad gratiam dei & fidem Christi humilit᷑ ac
cedere voluit. Vel, sperauit in multitudine diuitiarũ suarũ corporaliũ, qa Iudæi auarissimi erant.
Nam Christo contra auaritiam disputante dixerunt: Dæmoniũ habet, insanit. Quid eum au-
ditis? & præualuit in vanitate sua. i. in superbia cordis sui ad tps p̃ualuit contra primitiuã ec- Iohan. 10.
clesiam Christi, quã populus Iudæorũ frequenter p̃sequebatur, sicut in Act. apostolorũ narrat. Act. 4
Ego aũt sicut oliua fructifera in domo dei, hoc Christo maxime competit, q secundũ Apost. Act. 8
multos filios adduxit in gloriam. Ipse nãq; fructũ copiosissimũ attulit deo, qa per passionis suæ Heb. 2.
meritum oẽs electos redemit, & non est in alio aliquo salus. Vnde de fœcũditate Christi apud Act. 4
Isaiam scriptum est: Hæc dicit dñs formans me ex vtero seruum sibi, vt reducã Iacob ad eũ, & Isaiæ. 49.
glorificatus sum in oculis dñi. Et dixit: Parum est vt sis mihi ad suscitandas tribus Iacob. De-
di te in lucem gentiũ, vt sis salus mea vsq; ad extremũ terræ. Et hoc est q̃d Daniel dicit: Omnes Dan. 7
populi, tribus, & linguæ seruient ei. Chr̃s itaq; sicut oliua fructifera fuit in domo dei, q̃ domus Heb. 3.
sumus nos secundum Apostolum: Quia per ipsum reconciliati sumus deo. Vnde ad Phi- Philip. 1.
lippenses dicit Apostolus: Deus instaurauit oĩa in Christo, siue quæ in cœlo sunt, siue q̃ in ter-
C ra: speraui in misericordia dei in æternũ, & in seculum seculi. Chr̃s scd̃m q̄ homo & aliquo mõ
viator, perfectissime semper sperauit in dño, non per spem, quæ est virtus theologica, qa illã nõ
habuit, sicut nec fidem, quemadmodum infra plenius elucebit, sed per fiduciam quandam seu
expectationem ex charitate & gratia procedentem. Confitebor tibi dñe. i. laudabo te in secu-
lum, quia fecisti iustam discretionem inter bonos & impios. Hinc nempe scriptum est: Exulta- Luc 10
uit Iesus spiritu sancto & ait: Confiteor tibi pater dñe cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sa-
pientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: & expectabo nomen tuum, quoniam bonũ.
Sicut spes est expectatio, sic idem sunt sperare & expectare, conuenitq; vtrũq; Christo eodem Rom. 1
mõ, scilicet vt viatori. Sperauit enim & expectauit à deo resuscitari à morte, & glorificari in Act. 23.
corpore, atq; super oẽs cœlos ascendere. Quæ autem iam omissa sunt in præcedẽte expositiõe 1. Petri. 1.
satis elucidata videntur Ephe. 4

¶Expositio eiusdem psalmi tropologica seu moralis.

MOraliter insuper per Dauid intelligit᷑ vnusquisq; fidelis. Per Doeg vero qlibet inuidus
& terrenus. Per Saul vero iniqua potestas seu regnum reproborum. Per Abimelech ve
ro ecclesia dei. Igitur iuxta moralem intelligentiam iste est tituli sensus: In finẽ intellectus Da-
uid. i. doctrina psalmi præsentis, in finem, hoc est, in considerationem finalis retributionis &
iustæ remunerationis nos dirigens, cõpetit Dauid, id est, fideli, cum venit Doeg ad Saul. i. aliqs
terrenus & obtrectator ad principem malum seu quempiam pestiferum & potentem bonos
tyrannice opprimentem, & annunciauit ei. Venit Dauid in domum Abimech, id est, fidelis 1. Reg. 22.
quisq;

quisq;,venit in obedientiam sanctæ mr̃is ecclesiæ.Ideo em̃ iniqui persequi solent iustos,qm̃ vi D
tam atq; præcepta eoꝝ abominantur,& qm̃ iusti præceptis ecclesiæ obsequuntur. Itaq; dicit.
Quid gloriaris in malitia.i.cur ex electione & habitu malo atq; proposito peccas? Quidam em̃
ex infirmate peccant,& hoꝝ pct̃m̃ est veniale,vel minus graue. Quidam vero ex habitu ma
Eccle.1 lo,& hi gloriantur in malo,& difficillime corriguntur,estq; gloriatio eoꝝ mortalis & pessima,
qa secundum Philosophũ gloriatio seu delectatio operationi annexa,est signũ habitus interio
Prou.2 ris.De sic q̊q; gloriantibus in Prouer.scriptum est:Lætantur cum male fecerint,& exultant in
Lu.6 rebus pessimis.Et in euang.Væ vobis qui ridetis nunc,qa lugebitis & flebitis. Hæc autem est
Iohan.16. gloriatio mundi in æternã tristitiã conuertanda,cui contrariã tristitiam hñt electi in æternam
lætitiã ꝑmutandã,quemadmodũ Chr̃s discipulis ꝓtestatur:Amen amen dico vobis,qa plora
bitis & flebitis vos,mundus aũt gaudebit:sed tristitia vr̃a ꝯtetur in gaudiũ,& gaudiũ vr̃m ne
mo tollet à vobis.Veruntamen nemo gloriat̃ in malo sub ratione mali, sed sub ratione alicui⁹
apparentis boni,qa scd̃m Diony.nemo respiciens ad malum operat̃ bonũ, cũ bonũ sit obiectũ
appetitus,in q̊ est prima radix peccati.Itaq; qd gloriaris in malitia q potens es in iniqtate? Se
cundũ Anselmũ q pōt q̊d sibi non expedit,q̃to id amplius pōt,tanto impotentior est.Posse em̃
peccare impotentia magis dicenda est q̃ potentia,sicut pct̃m̃ potius dr̃ nihil,q̃ aliqd.Qũo ergo
aliquis potens est in iniqtate? Et respondendũ ꝙ hõ dr̃ potens in iniqtate,nõ ꝙ potentia male
agendi,scd̃m ꝙ est origo & causa peccati sit vera potentia:sed quia potentia sibi diuinitus ad
bene agendum collata abutitur,atque per eam mala violenter & prompter exequitur. Iuxta
hunc sensum in Ieremia scriptũ est:Sapientes sunt vt faciant mala.Non ꝙ sapientia malefaci E
Ierem.4 endi sit vera sapientia,sed quædã ꝑuersa industria.Vñ sapiens qdam dicit:In maliuolam aiam
Sapien.1. non introibit sapientia:sed qa nonnulli dato ingenio atq; sciẽtia abutunt̃,& vias peccãdi sub
tiliter indagantur,iccirco sapientes dicuntur vt faciant mala. Tota die.i.indesinẽter & aio ob
Ier.m.4. stinato iniustitiam.i.dolum & detractionẽ cogitauit lingua tua.Si linguam sumamus pro or
gano corporis, & cogitationem pro interiori actu meditantis, tunc linguæ non conuenit co
gitare,sed cordi.Per hoc ergo ꝙ hæc duo consociat,lingua & cogitauit,insinuat ꝙ q̃ cito cogi
Ecclesi.21 tauit iniustitiam, elocutus est eam, quemadmodum in Ecclesiastico habetur: Cor fatui quasi
Psalm.34. vas confractum. Et iteꝝ:In ore fatuorum cor illoꝝ,& in corde sapientum os eoꝝ. Hæc est ex
positio venerandi theologi Hugonis,veruntamen qa superius de viro sapienti & iusto dictum
est:Et lingua mea meditabitur iustitiã tuam,vbi meditari seu cogitare asscribitur linguæ sapi
entis, cuius vt dictum est,os est in corde ipsius, qm̃ aptum tps loquendi expectat, iuxta illud:
Prou.29 Totum spm̃ suum profert stultus,sapiens differt & reseruat in posteꝝ.Ideo superiores duæ ex
positiones acceptiores videntur,sicut nouacula acuta fecisti dolum, decipiendo proximũ tuũ,
Malach.1 iccirco maledictus es, iuxta illud Malachiæ:Maledictus dolosus,quia rex magnus ego sum,di
Isaiæ.32 cit dñs.Et alius Propheta:Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse em̃ cogitationes suas concinna
Iohan.1 bit ad perdendos mites in sermone mendacij.Quocontra de Nathanaele Christus ait:Ecce ve
re Israelita,in q̊ dolus nõ est.Omnino ergo caueamus tam pessimũ vitiũ,si Christo conforma
Isaiæ.53. ri optamus,de q̊ scriptũ est:Nec inuentus est dolus in ore eius. Dilexisti malitiam sup benigni F
tatem.Oĩs qui ꝑeccat scienter,diligit malum magis q̃ bonũ.Dilexisti etiam iniquitatẽ.i.verba
illicita magis q̃ eloqui æquitatem,hoc est,ꝟba iusta,vera,& instructiua.Quocontra Ecclesiast.
Eccls.21 dicit:Quasi à facie colubri fuge pct̃m̃.Et Apost. Omnis inquit sermo malus ex ore vestro non
Ephe.4 procedat.Et:Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor tollatur à vobis. Estote aũt in
uicem benigni,misericordes,donantes inuicem,sicut & deus in Christo donauit nobis.Dilexi
sti omnia verba præcipitationis,quod est charitati fraternæ contrarium,& per conseq̃ns mor
tale peccatum,cui debetur æternum tormentum. Vnde subiungitur: Propterea deus destruet
te in finem. Expositio huius versus ex præcedentibus elucescit.Videbunt iusti pœnam malo
rum in præsenti seculo,& in finali iudicio,& timebunt.i.diuinam iustitiam reuerebuntur,& fi
lialem timorem concipient circa deum.Hoc etenim modo etiam angeli sancti timebunt ex cõ
Iob.40. demnatione reproboꝝ, prout in Iob de diabolo sub appellatione Beymoth dicitur: Cum sub
Matth.24 latus fuerit timebunt angeli, & territi purgabuntur.Et Christus in euangelio: Virtutes(inqt)
Psalm 57 cœlorum mouebuntur,& super eũ.s. iniquum & reprobum ridebunt,sicut inferius dicitur:Læ
Malach 3 tabitur iustus cum viderit vindictam.Propter quod per Malachiam dñs ait de iustis: Egredie
mini & salietis quasi vituli de armento,& calcabitis impios in die qua ego facio,dicit dñs. Et
Isaiæ.66 in Isaia:Egredientur & videbunt cadauera viroꝝ q ꝑuaricati sunt in me.Et dicent iusti de im
Isaiæ.50. pio.Ecce homo qui non posuit deum adiutorẽ suum,q̊d est contra exhortationem Isaiæ: Quis
ambulat in tenebris & nõ est lumen ei: speret in noĩe dñi,& innitatur super deũ suum. Sed spe
rauit in multitudine diuitiaꝝ suaꝝ,vel corporaliũ,vel spũalium.s.meritoꝝ, reputans se aliqd
esse,

eſſe cum nihil ſit,&de bonis operibusglorians in ſe,quaſi nō acceperit aliunde.Non ergo in p 1.Cor.4
A pria iuſtitia cōfidamus,nec in incerto diuitiaꝝ ſperemus vt dicere valeamus cum ſancto Iob:
Si iuſtificare me voluero,os meum condemnabit me.Etiam ſi ſimplex fuero,hocipſum igno- Iob 9
rabit aīa mea. Et rurſum ait:Si putaui aurum robur meum,& obryzo dixi,fiducia mea. Si læ Iob.31
tatus ſum ſuper diuitijs meis multis.Hinc em̄ Apoſtolus dicit: Diuitibus huius ſeculi præcipe 1.Timo.6
nō ſublime ſapere,nec ſperare in incerto diuitiaꝝ,ſed in deo viuo.Et alibi:Nemo(inqt)glorie
tur in hoībus.ſ. in ſeipſo,ſed q gloriatur,in dn̄o glorietur.Omnem quippe vanam gloriam de 2.Cor.10
proprijs meritis excludit prorſus à nobis q̊dChriſtus ait:Cum feceritis oīa quæ præcepta ſunt Luc. 17
vobis,dicite,ſerui inutiles ſumus , quod debuimus facere fecimus: & præualuit in vanita-
te ſua.i.in tēporali proſperitate ad tempus floruit,& in deſiderijs proprijs ambulauit,aliosq;
oppreſſit.Ego aūt ſicut oliua fructifera in domo dei. Hoc cuilibet homini competit,qui opera
bona producit,alios vero & moribus inſtruit,atq; in vitam æternam fructificat,qualem fuiſ-
ſe Leui patriarcham Malachias teſtatur dicens:Pactum meū fuit cum Leui,& à facie nominis Malach.2
mei pauebat,in pace & æquitate ambulauit mecum,& multos auertit ab iniquitate.Iſtud aūt
ad prælatos & alioꝝ rectores maxime pertinet,de quoꝝ manu deus ſanguinem pereuntium Ezech. 3
requiret:ſperaui in miſericordia dei in æternum,& in ſeculum ſeculi.Scio em̄ qa non ſum ſuffi
ciens cogitare aliquid ex me,quaſi ex me,ſed ſufficientia mea ex deo eſt. Cætera ex præhabitis 2.Cor. 3
lucent. Ecce pſalmum breuē & doctrinalem audiuimus,in quo inter bonos & malos pulchre
diſtinguitur,iudiciumq; diuinum euidenter commemoratur.Studeamus ergo ab opibus tene
B brarum diffugere,&oliuæ fructiferæ comparari,omneq; tp̄s fructuoſe expendendo,& nemi-
nem ſcandalizando,ne ſimus alijs lapis offenſionis & petra ſcandali: ſed ſic luceat vita noſtra Matth.5
proximis noſtris,vt ædificentur ex nobis.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. LII.

¶Expoſitio Tituli.

EST aūt titulus pſalmi iam explanandi:In finē pro Amalech intellectus Dauid.De titulo
iſto plura dici poſſent,qa diuerſi de ipſo diuerſimode ſentiunt.Sed breuiter tranſiēs dico,
ſicut & Hugo affirmat,ꝙ pſalmus iſte q̄uis videatur conſcriptus occaſione Amalechitaꝝ,qui
vxores Dauid atq; viroꝝ ſuoꝝ rapuerunt cum pueris & iumentis,ſuccenſa ciuitate Sicelag,
quā Achis rex Geth dedit Dauid fugienti Saulem,quēadmodū 1. Regū ſcribit: nō tn̄ agit pſal- 1.Reg. 30 2.Reg.25
mus iſte de ipſa hiſtoria,ſed de re ſignificata per Amalech,qui interpretatur dolens ſiue partu
riens,& deſignat corpus Chriſti myſticū,puta eccleſiam pro pc̄tis gementē,&filios ſpiritualit̄
ꝑ verbū prædicationis parturientem,quēadmodum ait Apoſt.Filioli mei q̊s iteꝝ parturio do
nec formetur Chriſtus in vobis.Et alibi:Per euāgeliū ego vos genui.In hoc aūt pſalmo incre- Gal.4. 1.Co.4
pantur hoīes contra eccleſiam inſurgentes,& eſt tituli ſenſus:Intellectus Dauid.i.pſalmus iſte
in q̊ ponitur eruditio Dauid,in finē,hoc eſt in Chriſtū nos dirigens,eſt conſcriptus pro Ama-
lech.i.pro ſignificato per ipſum,vz pro eccleſia,cuius aduerſarij hic increpantur. Præterea
pſalmus iſte in verbis & ſenſu multū conformis eſt pſalmo 13.qm̄ tn̄ in titulo differt,qa illius
C pſalmi titulus eſt:Pſalmus Dauid,credendū eſt ꝙ etiam intentione ſenſuq; differat ſaltem in Pſal. 13
parte.Ait ergo ſanctus Propheta.

¶Expoſitio pſalmi literalis.

1 DIxit inſipiens in corde ſuo].i.diuinoꝝ notitia carens apud ſe cogitauit[non eſt de
us.]Quod dupliciter accipi poteſt,Primo,ꝙ aliqs propter nimiam mentis cæci-
tatem putet deū non eſſe,ſicut qdam philoſophi negabant prima principia,cū tn̄
nec deum nō eſſe,nec prima principia eſſe falſa ab aliquo intelligi poſſit,cū vtrū-
que ſit ꝑ ſe notum ſecundum opinionem ꝓbabilem.Secundo ſic accipi poteſt: Di
xit inſipiens in corde ſuo,non eſt deus.i. omnis inſipienter agens,& criminaliter viuens ita ſe
habuit,ac ſi putaret deum non eſſe,imo quem verbo confitetur,opere negat,ſicut de qbuſdā
ait Apoſtolus:Dicunt ſe noſſe deum,factis aūt negant. Vnde & in 1.Iohannis habetur:Qui ſe
dicit noſſe deum,& mandata eius non cuſtodit,mendax eſt. Quod de notitia formata intelli- Titum.1 1 Iohan.2
gendum eſt.Notitiam em̄ informem de deo reprobi habent,ſicut de eis ait Apoſtolus:Cum co Roman 1
gnouiſſent deum,non ſicut deum glorificauerunt. Hoc ſecundo modo multi dicunt in corde
ſuo:Non eſt deus,omnes videlicet qui iudicium dei non timent,ſic enim agunt ac ſi deum pu
tarent non eſſe iuſtum. Sed primo modo pauci dicunt deum non eſſe,quia Auguſtino
atteſtante,ſicut magna perfectio paucorum eſt,ſic magna quoq; inſania paucorum eſt. Dein̄
2 de inſipientibus loquitur Propheta pluraliter dicens: ¶Corrupti ſunt & abominabiles facti
ſunt in iniquitatibus]Integritas mentis eſt conuerſio eius ad deum , Corruptio vero ipſius
eſt auerſio à deo,& ad caduca conuerſio. Propter quod de quibuſdam à ſummo vno auerſis,

atq; ad

Osee. 10. atq; ad ista terrena & vana conuersis in Osee scriptum est: Diuisum est cor eorum, nunc inte-
2.Timo. 3 ribunt. De talibus quoq; Apost. ait: Homines mẽte corrupti, reprobi circa fidem. Sic ergo cor- D
rupti sunt mente, & abominabiles facti sunt, hoc est, irrationabiles atq; odibiles, in iniquitati-
bus, seu propter iniquitates [non est qui faciat bonum] æternæ vitæ meritorium ex illis insipi-
entibus, qm̃ gratiam & charitatem nõ hñt, sine qbus nemo valet mereri, aut deo acceptus esse.
¶ [Deus de cœlo prospexit super filios hoĩm] Quemadmodũ deus speciali modo dicitur esse &
habitare in cœlo, sic dr̃ specialiter de cœlo respicere, cum tamen ipse cœlum & terram imple- 3
Ierem.23. at, oĩa penetret, & vniuersa in seipso conspiciat. Itaq; deus de cœlo & sancto habitaculo suo
respexit super filios hoĩm. i. omnes priorum parentum filios considerauit [vt videat] i. aliquos
scire faciat, vel se scire ostendat [si est intelligens aut requirens deum] .i. an sit aliquis de deo re-
cte sentiens, & intellectu formato atq; fideli ipsum cognoscens, seu bene operando, & quod in
Ierem. 32 se est faciendo, ipsum reqrens. Hoc est quod ait scriptura: Fortissime, magne, potens, dñs exerci-
tuum nomen tibi, cuius oculi aperti sunt super omnes filios Adam, vt reddas vnicuiq; secun-
dum vias suas. ¶ [Omnes] prædicti insipientes [declinauerunt] à recta ratione, à via iustitiæ, 4
à vero deo: à quo declinatur seu recedit̃ non locali distantia, sed mentis inobediẽtia, iuxta illud
Osee. 4 Osee: Dominum dereliquerunt in non custodiendo. [Simul inutiles facti sunt]. i. ad veram fe-
licitatem inepti, & ad vltimum finem, ob quem creati sunt, inidonei. Peccata namq; impediũt
homines ab adeptione vitæ æternæ, & separant inter deum & eos. [non est qui faciat bonũ.]
id est, opus deo acceptum ex illis insipientibus [non est vsq; ad vnum,]. i. omnino nullus est in-
ter eos operans bonum, qm̃ omnes gratia carent. ¶ [Nonne scient omnes qui operantur iniq-
tatem]. i. nonne peccatores deum cognoscent? quasi dicat: Imo, quia ad minus post hãc vitam
experientur in pœnis diuinam iustitiam, quemadmodum in libro Sapientiæ de eis inducitur: E
Sap. 5. Videntes turbabuntur timore horribili, gementes, & præ angustia spiritus dicẽtes: Errauimus
à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Et sequitur: Talia dixerunt hi, qui in inferno
positi sunt [qui deuorant plebem meam.] . i. qui opprimunt, lædunt, aut perimunt innocentes
& bonos [vt cibum panis]. i. sicut panis qui cibus est à manducante conteritur atq; consumit.
¶ [Deum non inuocauerunt]. i. interno affectu eius misericordiam non implorauerunt, qa
non intellexerunt nec exquisierunt eum, nec in ipso sperabant, nec gratiam dei sibi necessariã
attendebant. [illic trepidauerunt timore vbi non fuit timor.] . i. non timenda timuerunt, & ti-
menda non timuerunt. Deum non timuerunt, sed homines: pœnas temporales timuerunt, nõ
infernales. Temporalem prosperitatem, honorem, famam & gloriã timuerunt amittere, non
felicitatem cœlestem. Morbos atq; incommoda corporis timuerunt incurrere, & labores pœ-
nitentiales subire, viamque perfectionis arripere: sed gratiam dei perdere, in mortalibus vi-
tijs viuere, deo iudici displicere, non timuerunt. Sic ergo habuerunt timorem humanum, car-
nalem & inordinatum, nõ filialem, diuinum & castum. Cuius contrarium Christus discipulis
Luc. 12 iussit: Nolite timere pusillus grex, qa complacuit patri vr̃o dare vobis regnum. Et rursus: Noli-
Matth. 10 te (inquit) timere eos qui corpus occidunt, aĩam aũt nõ possunt occidere: sed potius timete eum
qui habet potestatem & corpus & animam pdere in gehennam ignis. Vñ & in Isaia habetur:
Isaiæ. 52 Nolite timere opprobrium hoĩm & blasphemias eorum. Vis scire viꝝ q timẽda timuit, & nõ
Iob. 31 timenda nõ timuit? Audi Iob de seipso testantem: Si expaui ad multitudinem nimiam, & de-
spectio propinquoꝝ terruit me. Ecce non timuit milia populi circũdantis se, nec ab hoĩbus de-
Iob. 23. spici horruit. Sed quem timuit? Semper (inqt) quasi tumẽtes super me fluctus timui deum. Et
rursum ait: Deus solus est, & cogitationem eius nemo auertere potest, iccirco à facie eius turba-
tus sum, & considerãs eum timore solicitor. Ad quem vtiq; sanctum timorẽ hortatur nos Isai-
Isaiæ. 8. as dicẽs: Dñm exercituum sanctificate, ipse pauor vester, & ipse terror vr̃. ¶ [Qm̃ deus dissipa-
uit ossa eoꝝ q hoĩbus placẽt]. i. in pñti vita spũalem fortitudinẽ oẽsq; pfectiones gratũ faciẽtes
abstulit eis, q hoĩbus secũdum ꝙ hoĩes sunt atq; seculariter viuũt, placẽt, aut placere desiderãt.
In futuro quoq; iudicio dissipabit ossa eoꝝ, nõ comminuendo ea in frusta, sed corpus & animã
projciẽdo in æterna tormenta. Huiusmodi etenĩ homines multipliciter à via æquitatis rece-
dunt propter humanum fauorẽ, amorem, timorem, aut aliam similem affectionem. Vñ & scri-
Proue. 29 ptũ est: Qui timet hominem cito corruet. Et ad Gal. Apost. asserit: Si adhuc hominibus place-
Gal. 1
Iohan. 15 rem, Christi seruus nõ essem. Et Christus ait suis electis: Si de hoc mundo essetis, mundus qd
suum erat diligeret. Quia vero de mundo nõ estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit
1.Cor. 10. vos mundus. Sed repugnare videt̃ qd̃ ait Apost, Sine offensione estote ecclesiæ dei, sicut & ego
Rom 12 per omnia oĩbus placeo, nõ quærens quod mihi vtile est, sed quod multis. Et alibi: Si fieri põt,
quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete. De Samuele quoq; & alijs nõnul-
1.Regũ. 2. lis 1. libro Regum & in Ecclesiastico scriptura pro magno præconio introducit, ꝙ placebant
Eccle. 46
plus

A plus deo q̃ hominibus. Et respondendum, ꝙ de hominibus loqui possumus dupliciter. Primo secundum id, ꝙ sunt sine charitate, fide, & gratia, & sic velle hominibus placere pctm̃ est, maxime q̃ ad naturã corruptã, seu ratione cõcupiscentiis consentientẽ, & ita de hoïbus loqi Aposto. Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis & secundum hoïem ambulatis? Et rursus: Cum alius dicit, ego eqdem sum Pauli, ego aũt Apollo, nonne hoïes estis? Hoc em̃ mõ loquendo de homine, semper inclinat ad errores & vitia opinionesq; varias. Propter q̃d dicit iter Apost. Obsecro vos fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Sitis aũt perfecti in eodem sensu. Secundo autem loqui possumus de hoïbus, secundum ꝙ ratio informata est lege & gratia dei, sicq; laudabile est placere hominibus in deo & propter deum. Vñ admonet Apost. Vnusquisq; vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. Sic quoq; venerari atq; timere hoïes maxime præsidentes debemus, eo ꝙ Christus dicat: Qui vos audit me audit, & q vos spernit, me spernit. [confusi sunt] qui hoïbus inordinate placere concupiscunt. [quoniam deus spreuit eos,] propter eoꝝ pctã, quemadmodum p Osee testatur: Exosos habui eos propter malitiam adinuentionum ipsoꝝ. Maxime aũt confundentur in die extremi iudicii, qñ in æternũ peribũt. ¶[Quis dabit ex Sion]. i. qs de numero electoꝝ deũ spũaliter speculantium tribuet [salutare Israel?]. i. salutem seu liberationem ecclesiæ militanti? Nemo vtiq; nisi Christus, qui in quantum homo, satisfecit pro nobis, & fratrẽ ac socium hoïm p incarnationem se fecit, sicq; ad numeꝝ electoꝝ pertinere cognoscitur. Vel sic: Quis dabit ex Sion. i. quis ex ciuitate cœlesti atq; triumphante ecclesia dabit salutare Israel. i. populo fideli?

1.Cor.3.
1.Cor.3.
1.Cor.1
Roma.15
Lucæ.10
Osee.9.

8 (verse marker)

B Nemo plane, nisi ipsemet deus sublimis & benedictus, qui p Osee ait: Ego dñs deus tuus, & saluator non est præter me. De q̃ Isaias dicit: Hæc dicit dñs redemptor tuus: Ego deus tuus docẽs te vtilia, gubernans te in via qua ambulas [cũ conuerterit deus captiuitatem plebis suæ] hoc ẽ dum Christus per passionẽ suã electos redemerit de potestate diaboli vinculisq; pcti. [exultabit Iacob]. i. tunc populi vitia supplantantes, & fidem ac opa sancti Iacob sequentes, spũaliter exultauerũt de tantis beneficiis Christi, sicut in Actibus apost. frequẽter impletũ narratur [& lætabitur Israel]. i. tunc viri contemplatiui hoïesq; perfecti, vc; vere Israelitæ lætati sunt, non solum q peregrinabantur in mundo, sed etiam q detinebant in purgatorio & in limbo. Vel sic: cum conuerterit deus captiuitatẽ plebis suæ. i. dũ militantem ecclesiam de corruptione atq; miseriis huius vitæ redemerit, & ad triumphantis ecclesię societatem transtulerit, q̃d in die nouissimo fiet: tunc exultabit Iacob, & lętabit Israel gaudio interiori & exteriori consummato atq; perpetuo, iuxta illud propheticũ: Qui redempti fuerint à dño reuertentur, & venient in Sion, laudantes, & lætitia sempiterna super capita eoꝝ, & fugiet dolor & gemitus.

Osee.12.
Isaiæ.48.
Act 2
Act.6
Isaiæ.35.

¶Explanatio allegorica eiusdẽ psalmi per relationem ad Chrm̃.

EX declaratione deniq; psalmi 13. facillime patet, qũo psalmus iste applicari possit ad Christum. Breuiter ergo tangendo, sicut per filios Chore scd̃m præhabita intelliguntur imitatores & filii Iesu Christi crucifixi, eo ꝙ Chore interpretetur Caluaria, q̃d est nomen loci, in q̃ cruci appensus est mundi saluator: sic per Amelech, q interpretatur dolens siue parturiens, in-
C telligi potest Christus, de quo scriptum est: Vere languores nostros ipse tulit, & propter nos dolens factus est. Et iterum: Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est ppter scelera nostra. Sic ergo sensus tituli erit: In finem pro Amelech intellectus Dauid. i. intellectus psalmi præsentis in finẽ vitæ æternæ nos dirigẽtis, à Dauid conscriptus est pro Amelech, hoc est, pro significato interpretationis huius nominis Amelech, puta pro Christo. Ait itaq;: ¶Dixit insipiens. i. populus Iudæoꝝ Christũ dei sapientiam incarnatam, ac inter se conuersantem irridens, spernens ac persequens in corde: non est deus. i. iste Iesus Nazarenus similis nobis passibilis, non est deus, nec dei vnigenitus, sed seductor atq; blasphemus. Vnde Christus ostendit cæcitatem & insipientiam Iudæoꝝ in ipsum credere contemnentiũ: In parabolis (inquit) loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt neq; intelligunt, vt impleatur in eis prophetia Isaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi huius, quæ verba quantum ad sensum, in libro visionum Isaiæ habentur. Insuper cum dixissent pharisæi ad Iesum: Magister, volumus à te signum videre, increpat eos ꝙ tempus sui aduentus non aduerterunt ex prophetaꝝ scripturis, præsertim ex vaticinio Danielis, qui in libro visionum suaꝝ tempus aduentus passionisq; Christi euidentissime declarauit dum ait: Post hebdomadas sexaginta duas occidet Christus, & loquit de hebdomadibus annorũ, nõ dieꝝ, ita ꝙ vna hebdomada continet septẽ annos. Sic igitur Chr̃s pharisæis respondit: Faciẽ cœli iudicare nostis. Nam facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundũ est em̃ cœlum, signa aũt tempoꝝ non potestis. Deinde Propheta hũc populum insipientẽ pluraliter exprimit, dicens: Corrupti sunt. i. ab omni gratia destituti, & etiã à

Isaiæ.53
Matth. 13
Isaiæ. 6
Mat.13
Isaiæ.6.
Mat 16
Dan.9
Mat.16

Romanis corporaliter interfecti &abominabiles facti sunt.i.deo atq; hoibus edibiles,sicut de
1.Thes.2 cis ait Apost. Deo non placent,& oibus hoibus aduersant, & hoc in iniqtatibus suis.i.propter D
peccata qbus Chrm persecuti sunt,eumq; corã Pilato negauerunt,& occiderũt,sicut de eis apd
Ierem.12. Ieremiã Christus testat: Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylua. Dedit contra me vocẽ
Ieremiæ.5 suam,ideo odiui eam. Et rursus de incredulis Iudæis Ieremias pdixit: Negauerunt dñm & di
Osee.7. xerunt:non est ipse. Vñ in Osee Chrs aptissime ait: Recesserũt à me,& ego erudiui eos,& robo
raui brachia eo,& in me cogitauerũt malitiam. Reuersi sunt,vt essent absq; iugo,& ego re
demi eos,& ipsi locuti sunt contra me mendacia:non est q faciat bonũ meritoriũ ex illis insipi
Iohan.8. entibus & peruersis Iudæis. Propter quod Christus in euang. ait ad eos: In pctõ vestro morie
mini. Et ite: Vos ex patre diabolo estis. Rursumq;: Qũo potestis bona loqui,cum sitis mali?
Deus de cœlo,hoc est,verbum dei,veritas, atq; sapientia patris de humanitate assumpta, in q
tanq̃ in cœlo purissimo habitauit,prospexit super filios hoim.i.specialiter sup Iudæos, primo
Matth. 15 prædicans eis regnum cœleste,sicut & Christus in euang. fatetur: Non sum missus nisi ad oues
quę perierunt domus Israel,vt videat si est intelligẽs aut reqrens deũ patrẽ,& filium eius vnicũ
Iesum Christum. Ideo eñ Chrs venit in mundũ,vt deum reqrentes saluaret, & approbando
cognosceret. Oẽs prædicti increduli declinauerunt à Chri doctrina & fide catholica,sicut de
Ieremiæ.2 eis dñs p Ieremiam ait: Verterunt ad me dorsum & nõ faciẽ. Nonne scient oẽs q operãtur iniqi
tatem,hoc est nonne prædicti infideles Iudæi tandem cognoscẽt me esse ve Messiam? quasi
dicat: Imo cognoscent,qa in die iudicij videbunt me in quem transfixerunt, quemadmodũ p
Zach.2 Zachariam dictum est. Et in Apoc. ait Iohannes: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum ois
Apoc.1 oculus,& qui eum pupugerunt: qui deuorant plebem meam,hoc est q oppresserunt,tribulaue
runt, & partim interfecerunt,partimq; de suis finibus eiecerunt primitiuam ecclesiam in Ieru
Act.8 salem primo collectam,quẽadmodũ in Act. Lucas inducit: Facta est inqt in die illa,qñ ve; Ste
phanũ occiderũt,persecutio magna in ecclesia quæ erat in Ierusalẽ, & dispersi sunt oẽs præter
apostolos. Deum non inuocauerunt isti increduli,qa nec eum veraciter agnouerũt,sicut Chrs
Iohan.8. ait ad eos: Neq; me scitis,neq; patrem meum,& si deũ labijs conclamabant,cor tñ eo longe
erat ab eo,& ideo non inuocauerunt illum,illic trepidauerunt timore vbi nõ fuit timor. Time
Iohan.11. bant eñ aduentum Romano,nisi Christũ occiderent,sicut dicebant: Neforte veniant Roma
ni, & tollant locum nrm & gentem: sicq; magis formidabant hoies & tpalia damna,q̃ deum &
spiritualia detrimenta. Qm deus dissipauit ossa eo qui hoibus placent.i.prædicto infideliũ
Iudæo,vel q Romanis displicere timentes,vel principibus sacerdotum placere optãtes,mor
tem Christi procurauerunt,ho ossa Christus dissipauit,& dissipabit scdm sensum in pcedent
Iohan.5. ti expositione inductũ. Nam Chrs ait ad eos: Qũo potestis vos credere q gloriam ab inuicẽ ac
cipitis,& gloriam quæ à solo deo est non quæritis? Confusi sunt tpe Titi & Vespasiani,& quo
tidie à fidelibus confundunt,tandẽq; à Chro æternaliter confundent,qñ implebit q̃d Chrs eis
Mat.26 prædixit: Amodo videbitis filium hois sedentẽ à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus
cœli. Sic ergo confusi sunt,qm deus spreuit eos,propterea informari,cõuertiq; nequeunt, sed
Eccls.7 incorrigibiles sunt,vt verificetur in eis q̃d Salomon asserit: Considera opa dei, q nemo possit
corrigere quem ille despexerit. Cętera ex præcedenti expositione clara sunt. Eccce q̃ multa sa
lubria documenta ex psalmo pñti elici valent,ve; ne deum quem ore confitemur, factis nege
mus, deumq; oĩa considerantem cogitemus, veneremur,& diligamus,futu iudiciũ formide
mus,impio tormenta vereamur,& super oĩa versum illum diligẽtissime recolamus, q̃ dictũ
est. Qm deus dissipauit ossa eo qui hoibus placent,quatenus soli deo placere quæramus,eiq;
soli displicere vitemus,ne simus de numero eo,de qbus scriptum est: Dilexerunt gloriam ho
Iohan. 12 minum magis,q̃ gloriam dei.

COMMENTARIVS IN PSAL. LIII.

¶ Expositio Tituli.

ARdens amator satiari non valet audiendo,loquẽdo,& cogitando de eo quem diligit,lo
circo deuoti Christicolæ,qui omnia arbitrantur cum Apostolo,vt stercora, propter emi
Philip.3. nentem scientiam Christi, atq; vt Christum lucrifaciant, in expositione illa præcipue epulan
tur,qua dicta prophetarum & legis ac psalmi de Christo elucidantur. Ipse enim est finis legis,
& omnium salus: & sicut Iudæorum quoq; magistri fatentur, omnes prophetæ non sunt lo
cuti,nisi super dies Messiæ. Vnde secundum Augustinum libri prophetarum, nisi in eis Chri
stus intelligatur,aqua sunt,& sine sapore ac fructu. Si vero in eis Chrs intelligatur, vinũ sunt
& reficiunt atq; inebriant. Deniq; licet tituli psalmorum frequenter ex historia quæ contigit
Dauid,videantur accepti,ex hoc non sequitur, q psalmi tales de Dauid sint exponendi ad lite
ram,quanquam interdum litera ad hoc valeat applicari. Per huiusmodi etenim titulos datur
intelligi,q̃d

A intelligi,quid fuit occaſio ſancto Dauid pſalmos ſic intitulatos ſcribẽdi.Sed qm̃ Dauid prophe
tico ſpũ plenus fuit,& Chr̃i myſteria excellẽter agnouit,ſeq; Chr̃i figurã gerere ſciuit:imo qm̃
totũ ſtatũ veteris teſtamẽti cognouit eſſe figurã ſtatus noui teſtamẽti ſeu legis Chr̃i & gr̃æ,ſci= 2.Cor.10.
ens ꝓculdubio q̊d oĩa in figura cõtingebãt eis,alioqn qũo ꝓphetaꝝ fuiſſet eximius? Propterea
certiſſime credendum eſt, ꝙ S. Dauid oculum cordis ſui ſemper ad Chriſtum & ſtatum eccle=
ſiæ,ſecundũ illuminationem ſibi à ſpiritu ſancto factam, conuertit:& quanq̃ in pſalmis de ſe=
ipſo aliquid recitare videretur,principalis tamen ſua intentio erat de Chriſto & eius myſterijs
atq; eccleſia loqui.Iuxta quod ipſemet innuit: Dixit(inquiens) Dauid filius Iſai, dixit vir cui 1.Reg. 23
conſtitutum eſt de Chriſto dei Iacob:Spũs dñi locutus eſt per me. Inſuper ſi Dauid in pſalmis
tam ſæpe de ſeipſo,& non potius de Chriſto & eccleſia loqueret̃,vt aliqui ſomniant,q hunc li=
brum pſalmoꝝ nimis ſuperficialiter exponunt, pro magna parte exponẽtes ipſos pſalmos ad
literam de Dauid,tunc pſalmi tales non pertinerẽt ad dicta prophetica, ſed ad ſermones hiſto
ricos.Videretur em̃ Dauid non de futuro vaticinari,ſed de præterito hiſtoriam texere,ſicq; ſa=
tis parum prophetaret Dauid de Chriſto.Imo ſi ſubtiliter conſideretur,inueniretur Iſaias mul
to copioſius deſcribere myſteria Chriſti & eccleſiæ q̃ Dauid propheta,quod tñ nemo concedit.
Amplius gratia prophetalis ſpectat ad gratias gratis datas. Nam bonis & malis cõmunis eſt.
Gratiæ aũt gratis datæ ordinantur ad alioꝝ vtilitatem,iuxta illud Apoſt. Vnicuiq; datur ma 1.Cor.12.
niſeſtatio ſpũs ad vtilitatem.Itaq; ſpũs ſanctus,q Dauid tantam prophetalis notitiæ gratiam
cõtulit,ad hoc eam ipſi donauit,vt tota eccleſia informationem de Chriſto hauriret.Hæc pro=
B pterea dico, vt ſciatur q̃ inepta ſint eoꝝ commenta,q in dictis prophetaꝝ & pſalmis adeo ſup=
ficiales ac lr̃ales exiſtunt,& vt ſemper conemur, quantũ fieri poteſt,ipſos pſalmos de Chr̃o &
corpore eius myſtico,q̊d eſt eccleſia,explanare. Quãuis itaq; ex tenore tituli hui⁹ pſalmi videa
tur pſalmus de Dauid intelligendus, nõ tñ agit pſalmus de hiſtoria tituli, ſed de myſtico ſigni=
ficato per illud q̊d contigit.Nihilominus pſalmus iſte exponi poſſet de Dauid,ſicut & de vno=
quoq; fideli moraliter intelligi poteſt,quæ expoſitio in ſequenti explanatione elucebit. Nunc
vero de Chriſto exponendus eſt pſalmus qui talem titulum habet:In finem in carminibus in
tellectus Dauid, cum veniſſent Ziphæi, & nunciaſſent Saul: Nonne Dauid abſconditus eſt
apud nos? Titulus iſte ex hiſtoria 1. libr.Regum acceptus eſt. Legitur em̃ ibidem quemadmo
dum Dauid cũ ſuis à facie Saul fugiens,apud Ziphæos ſe abſcondit.Ziphęi vero q̃uis eſſent de 1.Reg.23. & 26
tribu Iuda ſicut & Dauid,tñ regi ſuo placere volentes,ꝓdiderunt ipſum Dauid.Dicunt̃ em̃ Zi
phæi à Ziph, viculo ad ſortem tribus Iudæ pertinente.Audiens aũt Dauid ſe proditũ à Ziphę=
is pſalmum hunc edidit, liberari deſiderans à tanto periculo. Ziphæi q interpretantur floren=
tes,deſignant Iudæos temporali proſperitate gaudentes.Dauid aũt ſignificat Chr̃m,Saul Pila
tum. Zephæi ergo .i. Iudæi nunciauerunt Sauli.i. Pilato:Nonne Dauid abſconditus eſt apud
nos? .i. nõne Ieſum inuenimus populum ſeducentẽ,& eum iam apud nos tenemus ligatũ? Eſt Lucæ,23
itaq; tituli ſenſus:Intellectus Dauid.i.ſenſus huius pſalmi Chr̃o cõueniens, & in æternã vitam
nos dirigens,in carminibus.i.ita ꝙ ſemper dño gr̃as referamus tam in aduerſis q̃ proſperis.In
C tellectus inquam cõſcriptus & habitus pro eo,cũ veniſſent Ziphæi.i.Iudæi increduli,& nunci=
aſſent Saul.i.Pilato:Nonne Dauid abſconditus eſt apud nos?hoc eſt, nonne Ieſum hunc cepi=
mus,& ligatum tibi adducimus? Propheta ergo in Chriſti perſona loquens,ſeu Chriſtus ſe=
cundum ꝙ homo, & aliquo modo viator, & paſſioni iam proximus, ait ad deum patrem ſeu
totam ſupergloriofiſſimam Trinitatem.

¶Expoſitio pſalmi literalis.

DEus in nomine tuo ſaluum me fac].i.in teipſo omnium ſummo ac vero ſaluatore&
1 ad gloriam nois tui à morte reſuſcita me, & in ipſa paſſione conſerua atq; conforta
me contra naturalem horrorem, ſeu timorem mortis inſtantis. Vñ & in Luca habe
tur:Apparuit illi angelus de cœlo confortans eũ.[& in virtute tua iudica me].i. ſe= Lucæ.22
cundum iuſtitiam tuam reſtitue mihi filio tuo dilecto ſeparando & liberando me à generatio
ne hac peſſima mihi non credente,meq; atrociter perſequente.Hoc enim Chriſtus ſe deſideraſ=
2 ſe inſinuat,dum ait:O Genertio incredula,q̃diu apud vos ero,q̃ diu patiar vos? ¶[Deus exau
di orationem meam.] qua oro pro corpore meo myſtico,ſcilicet pro eccleſia electorum,vt fru Mat.17 Ma.9.
ctum paſſionis meæ participent. Hoc namq; orauit Chriſtus:Non pro mundo rogo,ſed pro Iohan.17.
eis quos dediſti mihi. Et iterum:Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo q̊s dediſti mihi, vt ſint Ibidem
vnum, ſicut & nos.[auribus percipe verba oris mei.]Aures dei ſunt ſapientia, qua cuncta co=
gnoſcit,& miſericordia qua orantibus ſubuenit. Itaq; domine pater auribus percipe verba
oris mei,qua pro meipſo, videlicet pro corporis mei glorificatione aſcenſioneque deprecor.
Clarifica me tu pater apud temetipſum claritate quam habui prius quàm mundus fieret. Et Iohan.17.

 alibi

alibi Christus precatur: Tu scis dñe, recordare mei, & visita me, & tuere me ab his qui psequũ-
Ierem 15 tur me. ¶[Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me] hoc est infideles Iudæi alieni à me nõ D
carnis propagine, sed vitæ imitatione: non natura, sed gratiæ errentia, persecuti sunt me, put 3
Iohan. 18. Iohannes ait: Cohors ergo & tribunus & ministri Iudæorum accesserunt, & iniecerunt manus in
Iesum: iccirco per alienos intelligi possunt Gentiles, q procurantibus Iudæis Chrm̃ interfecerũt.
[& fortes quæsierunt animam meam.] hoc est, principes sacerdotum quæsierunt animã meã,
Sapien. 2 hoc est corporalem vitam meam extinguere, sicut sapiens qdam ex persona eorũ asserit: Mor
te turpissima condemnemus eum. [& non proposuerunt deum ante conspectum suum] hoc ẽ,
Iohan. 11. deum non timuerunt committentes tantum pc̃m̃, sed hoïes, qa dixerunt: Ne forte veniãt Ro-
Iohan. 19. mani & tollant locum nostrum & gentem. Nam & Pilatus cum ei dixissent Iudæi: Si hunc di-
mittis, non es amicus Cæsaris, statim adiudicauit fieri petitiones eorum. Consequenter osten-
dit Chr̃s se exauditum illosq; nihil proficere. ¶[Ecce em̃ deus adiuuat me] quia diuinitas Chri 4
sti in oĩbus cooperabatur humanitati assumptæ, eamq; in omnibus confortauit atq; protexit
Ierem. 20. iuxta illud Ieremiæ: Dñs mecum est quasi bellator fortis: iccirco qui me persequuntur, cadent
Iohan. 8. & infirmi erunt. Et Saluator ait: Non sum solus, sed ego, & qui misit me pater. [& dominus]
id est, deus trinitas [susceptor est animæ meæ]. i. exauditor orationum ipsius. Vel dominus su-
sceptor est animæ meæ. i. verbum seu filius dei verus de⁹ ad suam diuinã personalitatẽ animã
meam assumpsit, nec eam in triduo mortis reliquit. Quamuis em̃ tempore mortis & sepulturę
Christi separata fuerit anima eius à corpore, vtrunq; tamen verbo mansit vnitũ. Et hoc est q̃d
apud Isaiam prophetam deus ait de Christo homine: Ecce seruus meus suscipiam eum, elect⁹ E
Isaiæ. 42. meus, complacuit sibi in illo anima mea. ¶[Auerte mala inimicis meis] hoc est, mala & pœnas
mihi à Iudæis paratas retorque in caput eorum, & libera me, ita vt laqueus quem mihi parauę-
Eccls. 10 runt eos concludat, prout in Ecclesiaste scriptum est. Qui fodit foueam incidet in eam, & qui
dissipat spem, mordebit eum coluber. Et rursus Salomon: In insidijs suis capientur iniqui. Vni-
uscuiusq; enim malum in proprium redundat authorem, & prius nocet pc̃m̃ agenti q̃ patien
ti. Istud quoq; in Iudæis impletum est, quoniam ipsi disposuerunt Christũ occidere, & nomen
eius omnino extinguere: sed oppositum contigit, quoniam Christus à morte est suscitatus, ipsi
vero in vltionem sanguinis Christi occisi sunt atq; dispersi, & ideo subdit: [in veritate tua.] i.
sicut p prophetas dixisti. [disperde eos]. i. varijs plagis perde eos, scilicet gladio, fame, & peste,
quemadmodum tempore Titi factum constat. Vel in veritate. i. in tua iustitia disperde eos, id
est, de terra promissionis eos expelle, per totumq; mundum diffunde & diuide, sicut ab Osee
Osee. 9. prædictum est: Abijciet dominus deus meus, qa non audierunt vocem eius, & erunt vagi in na-
Osee. 7. tionibus. Hanc quoq; prophetiam in Iudæis esse impletam ostenditur per Osee: Circundede-
runt (inquit) eos adinuentiones ipsorum. Aduertendum autem q; Christus hæc orat vel con
formando se diuinæ iustitiæ, vel prænunciando quod erat futurum, vel insinuando q; illa me-
ruerint, non autem absolute imprecatur mala aduersarijs suis, præsertim cum ipse nobis præ-
Mat. 15 ceperit: Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus & calumniantibus vobis. ¶[Vo
luntarie sacrificabo tibi] id est, sponte atq; ardentissima charitate dei & proximi offeram me-
ipsum in ara crucis tibi deo omnipotenti pro mundi salute, quemadmodum de me ait Isai-
Isaiæ. 54. as: Oblatus est quia voluit, & ipse peccata multorum tulit. Vnde in euangel. dicit Saluator: Ego
Iohan. 10. sum pastor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Et rursus: Nemo tollit animam
Galat. 2 meam à me, sed ego ponam. Propter quod Apostolus dicit: In fide viuo filij dei, qui dilexit me
& tradidit semetipsum pro me. Sic ergo C H R I S T V S sacrificauit, hoc est, in sacri-
ficium salutiferum dedit seipsum ex feruentissima charitate, tam dei quàm proximi, scilicet vt
dei honorem recuperaret, hominumq; salutem perficeret, quemadmodum testatur Aposto-
Heb. 9 lus: Sanguis Christi qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emun-
dabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum deo viuenti. [& confitebor
nomini tuo domine] confessione laudis [quoniam bonum est] quia naturaliter atq; quomo-
dolibet bonum est, & bonitas pura, perfecta, atq; infinita. Propter quod scriptum est: Nemo
Math. 19 bonus nisi solus deus, ideoq; tu domine deus propter teipsum laudandus es, & omni laude di-
[illegible] gnissimus. Confessus est autẽ Christus confessione laudis deo patri in omni vita sua, & in
[illegible] passione dum dixit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Atq; post mortẽ di[illegible]
[illegible] 30 Ascendo ad pr̃em meum. Hinc nãq; ait: Ego glorifico pr̃em meũ. Et: Ego non quæro gloriam
[illegible]
Mar. 16. meam. Et: Ego quæ placita sunt deo facio semper. Ideo quoq; o dñe confitebor nomini tuo.
[illegible]
[illegible] ¶[Qm̃ ex oĩ tribulatione eripuisti me] in die resurrectionis, qñ ad impassibilem vitam resusci-
Roman. 6 tasti me, sicut Apost. asserit: Christus resurgens ex mortuis iam non moritur. Duæ ergo sunt
causæ laudandi deum. Prima est bonitas eius, propter quam dixit: Confitebor nomini tuo, q̃m
bo-

bonum. Secunda est exhibitio beneficiorum ipsius, propter quam ait: Qm̃ ex omni tribulatione A eripuisti me. Magis autem ac dignius magisq; meritorium laudare, honorare, diligere deum propter propriam bonitatem q̃ ob beneficia sua, qa procedit ex charitate purius perfectiusq; diuina. Sed Christi vestigia imitantes laudare debemus atq; amare dñm deum nostrum propter causam vtranq;. Hoc em̃ perfectissimum est. Porro quod dictum est: Qm̃ ex oĩ tribulatione eripuisti me, referri potest ad id quod ait: Qm̃ bonum est, sed tunc coniunctio hæc, qm̃, non denotat causam, sed signũ. Non em̃ ideo deus bonus est, qm̃ eripit nos, sed ideo eripit nos, qm̃ bonus est, sicq; ereptio qua eripit nos est signum bonitatis diuinæ, non causa, vel si dicat causa, non est causa simpliciter & à priori, sed quo ad nos & à posteriori, qa per hoc innotescit nobis bonitas dei, ꝙ tam misericordissime eripuit nos [& super inimicos meos] me persequentes [despexit oculus meus] .i. eos non timui, nec eorum falsam felicitatem atq; malitiam pro aliquo reputaui, sed in oĩbus constans atq; victoriosus permansi. Quamuis namq; Christus passione instante timorem sponte admisit, inordinatum tñ pauorem non habuit, sed potestatiue assumptum timorem deposuit, suisq; hostibus intrepidus obuiam iuit. Vñ superius de viro iusto prę habitum est: Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Et per Isaiam Chr̃s ait: Iuxta est qui iustificat me, qs contradicet mihi? Stemus simul. Quis est aduersarius meus? Accedat ad me. Ecce dñs deus auxiliator meus, & ideo non sum confusus. Ad hunc quoq; magnanimem despectum iniquorum, in quantum huiusmodi, Christus passione instante hortabat discipulos: Non turbetur cor vestrum, neq; formidet. Vere enim peccatores, in quantum peccatores, pro nihilo reputandi sunt, & condolendum est eis, sicut & Iacobus in sua Canonica ait, loquẽs de eis, dicẽsq;: Agite nunc diuites, plorate vlulãtes in miserijs, quæ aduenient vobis.

Iohan. 12. Psalm. 14 Isaiæ. 50. Iohan. 14. Iacobi. 5.

¶ Explanatio eiusdem psalmi moralis simul & literalis.

MOraliter aũt per Ziphæos, q sicut ostensum est, interp̃tantur florentes, intelliguntur seculi amatores, tpaliter floridi, inter q̃s absconditur Dauid. i. inter quos nunc cõuersant & latẽt fideles tpalia contẽnentes, atq; à mundanis hoĩbus p̃secutionẽ perpessi. Per Saul q̃q; intelliguntur pestiferi principes & mali prælati, apud quos seculares & impij iustos accusant, p̃dunt, ac lacerant. Quilibet ergo fidelis persecutiones variasq; tentationes expertus ac patiens, seq; perpendens naturali virtute non posse resistere, ferre, seu præualere, sed ope diuinæ clemẽtiæ indigere, totis medullis ad deum confugiat, clamans & dicens: Deus in nomine tuo increato, seu in teipso, non in aliqua pura creatura, saluum me fac, culpam delendo & gratiam infundendo: saluum me fac ab omnibus malis præteritis, præsentibus & futuris, saluũ me fac à malo pœnæ, à malo culpæ, & à malo naturæ: saluũ me fac ab oĩbus hostib' visibilibus & inuisibilibus, à tentationibus cunctis atq; vniuersis periculis. Itaq; domine saluum me fac in præsenti p̃ fidem & gratiam & incessantem profectum, in futuro aũt per beatificam tuę bonitatis fruitionem. Et hoc fac in nomine tuo, ita ꝙ tu sis meæ saluationis causa efficiens atq; finalis. Nec em̃ est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen tuũ sicut princeps apostolorum testatur, & sicut tu ipse p̃ Isaiam locutus es: Deus iustus & saluans non est p̃ter me. Et non dubito dñe deus quin precem meam exaudies, dummodo perseuerãter orauerim, C quoniam verũ esse credo quod scriptum est: Omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Et in virtute tua omnipotenti, cui nihil difficile est, iudica me. Cum dicat Apostolus: Horrendum est incidere in manus dei viuentis, præsertim cum nesciat homo an amore sit dignus an odio, inferiusq; dicatur: Non intres in iudicium cum seruo tuo domine, ad quod pertinet quod sanctus Iob ait de deo: Nolo multa formidine contendat mecum. Cum inquam sit ita, nonne præsumptuosum & periculosum apparet, vt audeat quis dicere deo: & in virtute tua iudica me? Sed aduertendum ꝙ duplex ponitur iudicium dei, vicz discretionis quod agitur in vita p̃nti, quo boni à malis, & electi à reprobis secernuntur ac diuiduntur gratia, voto, & merito, non loco & præmio. De isto iudicio ait saluator: Nunc iudicium est mundi. Quãuis em̃ hoc iudicium à principio mundi inceperit, tamen in aduentu & prædicatione Christi atq; apostolorum maxime inchoauit, qa ex tunc gratia dei copiosius effusa est. & fideles ac boni ab infidelibus & p̃uersis abundantius euidentiusq; discreti sunt. Istud ergo iudiciũ optare debemus, videlicet vt deus in hoc mundo separet nos a grege malorum, & inter electos nos reputet. Vnde de isto iudicio ad beatũ Iob dictum est: Nunquid qui non amat iudicium sanari potest? Porro aliud est dei iudiciũ districtæ discussiõis & iustę remunerationis, q̃d vtiq; oẽs timere debem' & exorare ne ad illud nõ parati trahamur, aut in eo s̃cd̃m nr̃as malitias, negligentias & imp̃fectiões iudicemur, sed potius in hac vita miam cõsequamur, satisfactionisq; gr̃am sortiamur. Vñ ob huius iudicij horrendũ rigorẽ, ait beatus Iob: Etiã si habuero quippiã iustũ nõ r̃ñdebo ei, sed vt meũ iudicẽ dep̃cabor. Et alibi: Si iustus fuero, nõ leuabo caput. Hæc aũt memoriter

Act. 4 Isaiæ. 45. Osee. 13. Iob. 13. Iohelis. 2 Act. 4 Ierem. 32. 1. Reg. 14. Heb. 10 Eccls. 9 Psal. 142 Iob. 23. Iohan. 12. Iob. 34. Iob 9 1. Reg. 23.

ſunt tenenda,qa in ſequentibus frequenter occurrũt.Itaq; dñe in virtute tua iudica me,diſcer
Mat.22 nens & ſeparans me à grege malo,de q̃ in euang.dicis:Multi ſunt vocati,& in puſillo grege me
Lucæ,12 ſtatuens,de q̃ ibi ſubdis:pauci vero electi. De q̃ & ais:Nolite timere puſillus grex,quia compla
cuit patri dare vobis regnum . Deus exaudi orationem meam,iam fuſam, auribus percipe
verba oris mei .i. per exauditionem benignam oñde te precem meam aduertere. Moris eſt ſa-
cræ ſcripturæ in his maxime,quę ad affectum ptinent eandẽ ſententiam ſub alijs ỹbis vbertim
repetere, ad inſinuandum magnũ deſideriũ cordis,& ad facilius prouocandam miſericordiã
creatoris,atq; vt ipſe appetitus in ſeipſo accendatur & inardeſcat. Quo eñ verba frequentius
proferuntur,eo deſiderium ſæpius iteratur,cor amplius inflammatur, ipſeq; habitus charita-
tis vehementius confortat. Qm̃ alieni à charitate fraterna,à dei timore atq; iuſtitia inſurrexe-
runt aduerſum me,reſiſtendo,detrahendo,aut ſimili modo contrariando mihi & ſpũali meo
2.Tim.3. profectui,meq; tentando,lædendo,aut moleſtando.Oẽs eñ q volunt pie viuere in Chriſto,p
ſecutionem patient:& fortes hoſtes inuiſibiles ſiue viſibiles .ſ. dæmones & principes ſeculares
quæſierunt aĩam meam à deo auertere,in culpam allicere,ſpũaliterq; occidere, priuando eam
charitate & gr̃a,q̃ eſt animæ vita. Vel q̃ſierunt aĩam meã.i.vitã meam corporalem affligere ſi-
ue extinguere. Iſtud ad lr̃am Dauid dicere potuit de Ziphæis & Saule eiusq; fautoribus,& nõ
propoſuerunt deum añ conſpectũ ſuum,conſiderando q̃ inique agerent, q̃ grauiter deũ offen
Iacobi.5. derent,& quantã pœnam in futuro ſibi acqrerent,ſicut de talibus ſcriptum eſt:Theſaurizaſtis
vobis iram in nouiſſimis diebus. Deum añ oculos cordis ſui non proponit,q diuinã prouiden
tiam vel non credit, vel non attendit,q iudicium dei nõ timet,qui nec terrore pœnarum, neq;
amore præmio℞ à pc̃ō retrahiť,ſed ſine timore legem altiſſimi præuaricatur, & ſine reuerẽtia
Eccls 8 añ conſpectum æterni iudicis cuncta cernentis conuerſať. De hoĩe tali ſcriptum eſt : Anguſtia
Iob.16. vallabit impium,ſicut regem q paratur ad præliũ. Tetendit eñ cõtra deum manũ ſuam,& ere
cto collo cucurrit aduerſus eum. Quamuis aũt tot aduerſa obſideãt iuſtũ,non tñ deſperat, qm̃
inſuperabilem adiutorẽ habet, ideo ſubditur: Ecce eñ deus adiuuat me, confortando me per
gr̃am,&cuſtodiendo p angelicã protectionem. Vnde Apoſt.loquens de deo:Ipſe(inquit)dixit
Hebr.13. Non te deſeram nec dimittam,ita vt confidenter dicamus : Dñs adiutor meus, non timebo
Pſal.117. qd faciat mihi homo. Et alibi: Ipſe faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere,ice
1.Cor.10. circo non debemus inordinate timere. Nam ſi deus pro nobis,quis contra nos? Ecce q̃ plenum
Roman 8 fiducia & amore eſt hoc verbum:Deus adiuuat me. Simus igiť grati & obedientes tanto adiu
Col.3 tori,ne eius ſubuentione per ingratitudinẽ reddamur indigni. Propterea eñ Samuel dicit:Præ
Iſaiæ.11. parate corda veſtra dño & ſeruite illi ſoli,& liberabit vos de manu inimico℞. Et alibi:Nolite
1.Re.7.12 (inquit)recedere à tergo dñi,ſed ſeruite ei in toto corde veſtro, & nolite declinare poſt vana q̃
non proderunt vobis,qa vana ſunt,& dñs ſuſceptor eſt animæ meæ, miſericorditer eam bra
Heb. 11 chijs pietatis amplectens,cito indulgẽs,pie conſeruãs,& de omnibus ad ſalutem neceſſarijs p
uidens. Auerte mala inimicis meis,hoc eſt,nocumẽta mihi ab eis parata aufer à me,& in ipſos
ea retorque. Videtur hoc eſſe contrarium documento Apoſtoli dicentis:Vince in bono malũ.
Roma.12 Et iterum:Nulli malum pro malo reddentes. Sed ex dictis patet ſolutio. Non eñ vir iuſtus hęc
1.Petri.3. ait,abſolute malum aliquod aduerſarijs imprecando,ſed ſe diuinæ iuſtitiæ conformando, &
Roma.12 quid impij mereantur prodendo. Impius nanq; meretur, vt malum quod alteri parat,in ipſm
Poue.5 redundet ſibiq; noceat,quemadmodum Salomon faſſus eſt:Iniquitates ſuæ capient impium,
& funibus peccato℞ ſuo℞ conſtringetur. Iuxta hunc ſenſum ſcriptum eſt in Geneſi:Qui effu
Gene.9 derit ſanguinem humanum,effundetur ſanguis illius. Quàm multi ſanguinem effuderunt,quo℞
Exodi .2. ſanguis effuſus non eſt,ſicut nec Moſi iſta dicentis,qui occidit Aegyptiũ,& in pace qeuit. Quid
Deuter 24 ergo eſt:Qui effuderit ſanguinem humanũ, effundetur ſanguis illius? niſi q malitia homici
dij prius occidit ipſum ſpũaliter q̃ alium corporaliter. Similem quoq; intelligentiam habet,qd
Mat.26 ait Saluator: Omnis qui acceperit gladiũ,gladio peribit. In veritate tua diſperde illos,i.in tua
iuſtitia,& iuſto iudicio ac promiſſione fideli deijce aduerſarios meos pugnando pro me. Deij
ce inquam eos,impediendo eorum malitiam à prauo effectu,ne mihi præualeant. Non autem
deſidero vt damnẽtur,ſed in pręſenti ſeculo corrigantur. Inuiſibiles autem hoſtes omnino op
primi cupio,ſicut promittit Apoſtolus:Deus autem pacis conteret Satanã ſub pedibus veſtris
Voluntarie.i.ſponte,& propter teipſum duntaxat atq; ad gloriam nominis tui, & non intui
tu alicuius commodi temporalis,ſacrificabo tibi ſacrificium laudis,hoſtiã virtuoſæ conuerſa
tionis ſacramentũ altaris,imo meipſum & totũ q̃d ſum,poſſum,& ago,qa hæc tibi debeo,ſicut
à te ea ſortitus ſum. Quẽadmodũ eñ totũ meũ eſſe, poſſe,& agere, à te mihi collata ſunt, ſic ea
in tuũ honorẽ & cultum expendere teneor,atq; me totum diuino mancipare obſeqo obligor.
Quatenus tota mea ſubſtantia,potẽtia,& vita,te creatorem ſcm̃,& bñdictũ venerenť atq; lo
quantur.

A quantur. De his sacrificijs seu hostijs ait etiã diuinus Apl's: Per Chr̃m offeramus hostiã laudis deo sp. Et de sacrificio sanctæ conuersationis subiungit: Bñficẽtiæ & communiõis nolite obliuisci. Talibus enim hostijs placatur deus. De quo etiam sacrificio in Eccl. habetur: Salutare sacrificium ẽ attẽdere mandatis, & discedere ab omni iniquitate. De sacrificio aũt quo homo offert seipsum supius dixit psalmographus: Sacrificium deo spiritus contribulatus. De sacrificio demum altaris in Euang. ait dñs: Hoc facite in meã commemorationẽ. Apud Malac. quoq; In oĩ loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, & confitebor noĩ tuo domine, mea mala & tua bona, me accusando, teq; laudando, me spernendo, & te exaltando. Qm̃ ex oĩ tribulatione, à qua hucusq; liberatus sum, tu eripuisti me, in re, à futuris quoq; tribulationibus iã eripuisti me in spe. Non enim propria virtute præualui, sed oĩs victoria mea à te est, ideo, & super inimicos meos despexit oculus me⁹, propter fiduciam magnam, quam in te habeo fixam, & qm̃ toties expertus sum gratiam tuam. Hinc ergo iniquos paruipẽdo, & te solum formido, quemadmodum 1. libr. Macha. præcipitur: A verbis peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis. Hodie extollitur, & cras non inuenitur. Ecce psalmus hic breuis quàm ingentem sanctæ deuotionis ignem includit. Discamus ergo ex eo ardentes deo offerre preces, in omni persecutione & tentatione ad ipsum confidenter recurrere, eumq; amorose affari, de ipso affectuose ac fiducialiter loqui, ei quoq; nosipsos promptissime sacrificare, in oñibus gratias agere, deum laudare, & eius beneficia grata mente recolere.

Heb. 13
Eodem
Eccl. 35
Psalm. 50
Matth. 26.
Malach. 1
1. Mach. 2.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LIIII.

B

¶Expositio Tituli.

EAdem ni fallor ratione qua supra probatum est psalmum quadragesimum (scilicet: Beatus qui intelligit) ad literam exponendum esse de Christo, nunc quoq; ostendi potest hũc psalmum ad literam de Christo debere exponi. Ibi enim probatum est psalmum illũ loqui de Christo, quia saluator allegat scripturam illius psalmi prædictam de se, vt impleatur (inqens) scriptura: Qui manducat meum panem leuabit calcaneum suum contra me. Hoc nanq; psalmo quadragesimo dicitur his verbis. Etenim homo pacis meæ in quo speraui, q edebat panes meos, magnificauit super me supplantatiõem. Cum ergo hoc quod saluator de se prædictum allegat, quantum ad sensum habeatur in isto psalmo, sicut in illo. Videt hic psalmus exponendus de Christo, sicut & ille, præsertim cum nec in illo psalmo habeantur verba Christi, nisi q̃tũ ad sensum, & si diligenter pensemus, inuenimus sensum verboꝝ Christi in hoc Psalmo diffusius traditum, q̃ in psalmo. 40. Sic enim inferius dr̃: Qm̃ si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;, &c. Tu vero homo vnanimis dux meus & no⁹ meus, q simul mecum dulces capiebas cibos, &c. Deniq; S. Gregorius aperte testatur, quod Christus hæc verba de Iuda pditore inducit. Hieron. quoq; & Cassiodorus psalmũ istum de Christo exponunt. Non tñ negãdum est quin moraliter exponi possit de Dauid, sicut de quolibet iusto aduersitatibus exercitato atq; ecclesia, secundum quem modum in sequenti expositione exponetur. Nam hanc expositionem Augu. & Hugo amplius prosequuntur, propterea vito expositiones steriles eorum, q psalmũ hunc & conformes ad literam de Dauid exponunt. Christus post resurrectionẽ apparens discipulis necesse est (inqt) impleri oĩa quæ scripta sunt in lege Mosi & pphetis & psalmis de me. Postquam Christus commemorauit legem Mosi & prophetas, quid necesse fuit de psalmis specialem facere mentionem, quasi autor psalmorum ad numerum prophetarum non ptineret, nisi quia in psalmis specialiter. i. plenius, euidentiusq; prophetatur de Christo q̃ in cæteris prophetarum scripturis? Idcirco quantum fieri potest semp curandũ est, vt psalmi de Christo intelligantur. Titulus autem psalmi præsentis est iste: In finem in carminibus intellectus Dauid. Per Dauid sancti prophetæ Christum frequenter intelligunt. Vnde apud Iere. scriptũ est: Non dominabuntur Iacob amplius alieni, sed seruient domino deo suo & Dauid regi suo, quem suscitabo eis. i. Christo, vt oẽs exponunt. Est itaq; tituli sensus: Intellectus Dauid. i. sensus psalmi istius conuenit Christo. Intellectus inquam dirigens nos in finem, hoc est, in deum seu vitam æternam, in carminibus, ita vt deo semper in aduersis & prosperis gratiæ referant, sicut & Christus egit ac docuit. Igitur dominus noster Iesus Christus qui, vt ait Lucas, erat p noctans in oratione dei, secundum quod homo passibilis & viator ante passionem sic ait.

Psalm. 40.
Iohan. 13.
C
Luc. 24
Lucæ. 6

¶Expositio psalmi literalis.

1 EXaudi deus] pater seu trinitas vnus deus [orationem meam] qua oro pro accidentali præmio conuersationis, humiliationis, passionisq; meæ. Christus enim sua humilitate & morte sibipsi promeruit præmium accidentale non essentiale, vic3 iudiciariã potestatem, festinatam resurrectionem, corporis glorificationem, & ascensionẽ. Propter q̃d ipsemet de seipo, & deo patre loquens, sic ait: Potestatem dedit ei & iudicium

facere,

Iohan.5. facere, quia filius hominis est. Et apostolus: Humiliauit semetipm̄ factus obediēs vsq; ad mor
Philip.2. tem, propter quod & deus exaltauit illum. Hinc quoq; in Isaia de Chr̄o prædictum est. Pro eo D
Isaiæ.53. quod laborauit anima eius videbit & saturabitur, non vtiq; gaudio præmij essentialis, q̃ hoc
Christus non meruit, sed accidentalis q̃d Chr̄s partim habet, saltem extēsiue vel quantum ad
manifestationem ex saluatione electoꝝ. Vnde & regnum militantis ecclesiæ, seu multiplicatio
Isaiæ.53. fidelium Chr̄o pro prĕmio apud Isaiam promittitur. Si posuerit aīam suam pro peccato vide
Eodem bit semen longæuum & voluntas dn̄i in manu eius dirigetur. Et iteꝝ dn̄s de Chr̄o dicit. In sci
entia sua iustificabit ipse seruus meus multos & iniquitates eoꝝ ipse portabit, ideo dispertiam
ei plurimos & fortium diuidet spolia. i. multos ad eius fidem conuertā, & dæmonū spolia, hoc
est, animas quæ factę sunt dæmonū prĕde per peccatum originale vel actuale, eripiet non oim
Ose.13. sed electorum, quemadmodum per Osee ait: Ero mors tua o mors, morsus tu⁹ ero inferne[&
ne despexeris deprecationē meam] quam feci pro his, pro quibus incarnatus & passus sum. Vn̄
Luc.22 Christus dixit ad Petrum in persona ecclesiæ: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua[in
tende mihi]. i. respiciendo adimple precem, qua pro meijpsius liberatione à morte, seu resusci
Ioh.12. tatione p̄catus sum dicens: Pater saluifica me ex hac hora[& exaudi me] orantem pro nomi
nis tui honorifica clarificatione, videlicet, vt ab oībus agnoscaris ac venereris. Hoc enim ora
Ibidem
Ioh.17. uit Christus. Pater, ingens, clarifica nomen tuū. ¶[Contristatus sum in exercitatiōe mea] hoc
est, in prædicando atq; miracula faciēdo, dolui de cæcitate & ingratitudine Iudæorum, quem
Marc.3 admodum scriptum est: Contristatus est Iesus super cæcitate cordis eorum. Hæc autē tristitia
inordinata non fuit, sed ex vera charitate manauit, qm̄ malis atq; peruersis condoluit. Propte E
Prou.21 rea quoq; Salomon asserit. Non contristabit iustum quicqd ei acciderit. Itemq; quod de Chr̄o
Isaiæ.42. prædictum est: Non erit tristis neq; turbulentus, intelligendū est de seculari, & inordinata tri
1. Cor. 7. stitia q̃(teste apostolo) mortem operatur, & de qua in Ecclō legitur: Tristitiam lōge expelle à
Eccl.30
Marc.14 te, multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in ea. Passione quoq; instāte, cœpit Iesus pa
Matth.26. uere & tædere, ac dicere: Tristis est aīa mea vsque ad mortem, [& conturbatus sum à voce ini
Matth.12. mici]. i. propter detractiones & accusationes, ac falsas interpretatiōes populi Iudæorum, opa
mea atq; doctrinā blasphemantiū, contemnentium, & Beelzebub ascribentiū[turbatus sum]
non inordinata turbatione, sed ad rationabilem iram, timorem seu tristitiam aut similē vehe
Marc.3 mentē affectionē libere motus sum, quemadmodū apud Mar. dr̄: Circumspiciens eos Iesus cū
Iohan.12. ira, dixit: Hypocritæ, &c. Alibi q̊q;: Nūc aīa mea turbata est: & in ipsa cœna turbatus est Iesus,
sicut Euang. testatur: Cū hæc(inquiens) dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, &
dixit: Vnus vestrum me tradet: conturbatus sum etiam[& à tribulatione peccatoris]. i. ex cōsi
Iohan.13. deratione amarissimæ passionis mihi instantis, quemadmodū legitur: Factus Iesus in agonia,
Lucæ.22 prolixius orabat, & factus ē sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrētis in terram. Et ad Heb.
Marc.14 de Christo ait Apostolus: Cum clamore valido, & lachrymis oratiōem obtulit. Deniq; in ipsa
Hebr.5. passione conturbatus est Iesus scd̄m modū prædictū à tribulatione peccatoris. i. à ꝓsequutione
ppl̄i ipm̄ conspuentis, flagellantis, transfigentis, & occidentis. ¶[Qm̄ declinauerunt in me ini
quitates] hoc est, Iudæi multa mihi scelera imposuerunt, quemadmodū ab Euang. dictum est: F
Lucæ.23 Cœperunt aūt illum accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertētem gentē nostram, & pro
Matth.27 hibentem tributa dari Cæsari, Et iteꝝ: Stabant, inquit, principes sacerdotū constāter accusan
Marc.15 tes eum. Sed et ante passionē frequenter calumniabantur eum Iudæi. Propter q̊d scriptum est:
Ioh.8.
Ioh.10 Dicebant, qm̄ in furorem versus est. Et rursus: Dæmonium habet, & insanit. Quid eum audi
Psalm.20. tis? Vnde superius de Christo dixit Psalmista: Qm̄ declinauerunt in te mala, cogitauerunt cō
Osee.7. silia, quæ non potuerūt stabilire. Et apud Ose. Chr̄s ait: Vastabuntur quia p̄uaricati sunt in me,
& ego redemi eos, & loquuti sunt contra me mendacia[& in ira molesti erant mihi] hoc est, pe
uersi, increduliq; Iudæi ex ira, quam conceperunt aduersum me, persequuti sunt me, quoꝝ pe
sequutio mihi erat molesta, non quia aduersa, & dura, inuitus impatiēterq; pertulerim, sed q̃a
eorum cæcitati condolui. ¶[Cor meum conturbatum est in me] ex magna affectione, nō ex ali
Psalm.21. qua deordinatione, sicut expositum est, vnde superius dictum est: Factum est cor meum tanq̄
cera liquescens [& formido mortis cecidit super me]. i. naturalis timor de morte instante fuit
Matth.27. in me, ꝓsertim qn̄ ter patrē oraui, vt si fieri posset, trāsferret à me calicē passionis. ¶[Timor] aīę
Marc.14
Luc.22. seu interioris appetitus[& tremor] corporis ex interiori timore causatus [venerunt super me]
non sine ꝓdeliberatione, sed ex prĕuia ratione. Passiones nanq; appetitus sensitiui, in Christo
rationem non præuenerunt, sed sponte assumebantur à Christo, atq; ad rationis imperiū ces
sauerunt. Huiusmodi autem timor & tremor irruerunt præsertim in Christum, quando ex in
Luc.22 æstimabili mentis angustia factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terrā[&
contexerūt me tn̄bræ]. i. magnæ & pœnalissimæ aduersitates me penitus operuerūt, quoniam
corpore

A corpore & anima plenus fui doloribus,quia in oĩbus mẽbris corporis & animæ viribus patie
bar. Vel ſic,contexerunt me tñbræ .i. pctõres pctis obtenebrati irruerunt vndiq; in me. De pec
catoribus nanq; conuerſis ait apoſt. Fuiſtis aliqñ tñbræ,nunc aũt lux in dño. Propter q̃d ante Ephe.4
de Chriſto inductum eſt:Qm̃ circũdederunt me canes multi. ¶[Et dixi]mentaliter cogitãdo, Pſalm.21.
6 vel ore loquendo[quis dabit mihi pennas ſicut columbæ.]Chriſtus pennas contemplationis
&charitatis ab exordio incarnationis inceſſabiliter habuit. Quas ergo pennas ſe deſiderare in
ſinuat, niſi vel pennas reſurrectionis & aſcenſionis quibus de tumulo volet ad inferos de in-
ferno ad credentes in mundo atq; ad cœlos:& ad patris dexteram requieſcat? Vel,pennas,fu-
gę à Iudæis,donec impleretur paſſionis ſuæ tps præordinatum à deo,ſecundũ q̃d Ioh. Euang. Iohan.11.
fatet,dicendo:Ieſus ergo iam non palã ambulabat, ſed in deſertis locis morabat cũ diſcipulis
ſuis iuxta ciuitatem,q̃ dr̃ Effrem. Ad hæc igit loca Chriſtus penna fugæ volauit.i.velocit tran
ſiit,qa tranſiens per medium illorum ibat,cũ eũ lapidare tentarent,& pcipitare, quemadmo- Lucæ.8
dũ ſcriptũ eſt.i.inuiſibiliter manus Iudæorum elapſus eſt. In his quoq; locis Chrs à Iudęorum tu Ioh.8.10.
7 multu & perſequutionibus requieuit. Ideo ſubdit. ¶[Ecce elongaui]me,à Iudæis me perſequẽ-
tibus[fugiens]ad loca deſerti[& manſi]cum diſcipulis meis[in ſolitudine]ſeu deſerto. Præte-
rea anteq̃ Chriſtus prædicare incepit,ductus eſt à ſpũ vtiq; ſancto in deſertũ,eratq; cũ beſtijs, Matth.4.
8 & angeli miniſtrabant ei. ¶[Expectabã eum q ſaluum me fecit].i.ego Chriſtus ordinationem Marc.1
dei patris præſtolabar,vt illa compleretur in me,quatenus tempore ab eo pordinato me ma- Iohan.18.
niſeſtarem atq; occiderer. Non enim fugi ne morerer,q ad hoc veni, vt mundũ moriendo re-
B dimerem,ſed ne ante pfixum tps occumberem,pp quod Euang. Ioh. ſæpius dicit:Nemo miſit Iohan.7.8
in eum manum,quia nondũ venit hora eius. Sic itaq; expectabam eũ qui ſaluũ me fecit,[à pu-
ſillanimitate ſpiritus].i.ab exceſſiuo timore mortis & mundi[& tempeſtate].i.ab impetuoſo
animi motu & turbulentia mentis. Hoc Chriſtus affirmat,nõ quod vnq̃ fuerit in eo puſillani
mitas ſpiritus & tempeſtas,cum vtrũq; ſit vitioſum,ſed quia anima eius diuĩa virtute pſerua-
ta fuit à motibus illis. Deinde Chriſtus orat pro deiectione aduerſariorum ſuorum,ſecundum
9 ſenſum in præcedentium pſalmorum expoſitione clare inductum,& ait. ¶[Præcipita dñe]pr̃,
[& diuide linguas eorum].i.confunde,falſifica,condẽna,& deſtrue verba Iudæorum mihi detra
hentium,& de modo capiendi & occidendi me conſilia vana habentiũ,horum linguas .i. ſermo-
nes præcipita,deijce,& ab effectu optato ne differas impedire,non vt nõ occidãt me,ſed vt nõ
detinear in morte,neq; ab hoĩm cognitiõe abſcondar,ſed reſuſcita me,& nomẽ meũ clarifica,
eos vero inæternũ præcipita,& ĩ pñti vita diſpge,ita vt ipſi ſibi imprecati ſunt:Veniat ſanguis Ioh.16.17
meus ſuper eos filioſq; eorum. Hæc oĩa iã in Iudæis impleta videmus. Intendebãt nanq; Iudęi Matth.27
ſic Chriſtũ occidere,vt neq; reſurgeret,neq; de cętero in hoĩm memoria remaneret,queãdmo Pſalm.82
dũ apud Iere. dicũt:Eradamus eũ de terra viuentiũ,& nomẽ eius nõ memoret vltra. Sed hui9 Ierem.11.
oppoſitũ accidit,qm̃ Chrs p mortẽ oĩmode clarificari,honorificariq; meruit,iuxta illud aplĩ: Hebræ.2
Videmus Ieſum pp paſſionẽ mortis gloria & honore coronatũ, vt gr̃a dei pro oĩbus guſtaret
mortẽ. Et hæc ideo oro[qm̃]ego Chrs,q cuncta cognoſco & q ſciui quid eſſet in hoĩe[vidi ini Ierem.32.
C quitatẽ].i.propoſitum interficiendi me[& contradictionẽ] aduerſus me & meã doctrinã,[in
ciuitate].i.in populo in Ieroſolyma cõmorante. Vel contradictionẽ eorum inter ſe mutuo,qa nõ
nulli reſiſtebant volentibus me occidere. Vnde Nicodemus dicit aduerſus Iudæos incredulos Iohan.7.
Nunquid lex noſtra iudicat aliquẽ,niſi audierit ab ipſo prius & cognouerit quid faciat? Et rur
10 ſus ſcriptum eſt:Multi ex principibus crediderunt in Ieſum,videlicet ante paſſionem. ¶[Die ac Ioh.11.
nocte]id eſt,indeſinenter[circumdabit eam ſuper muros eius iniquitas]i.in principalibus po
puli Iudæorum,qui eſſe debuerant firmamentum,& murus aliorum, confirmando eos in bo-
no,fuit magna & ſumma malitia, quoniam principes ſacerdotum alios inſtigauerũt ad Chri
ſti occiſionem. Vel,circumdabit eam ſuper muros eius iniquitas,quia ad literam cuſtodes mu Ioh.7
rorum Ieruſalem quaſi in canticum verterunt Ieſum Chriſtum aſſidue eum deridẽdo,ſicut in
ferius clarius dicitur:Aduerſum me loquebantur,qui ſedebant in porta,& in me pſallebant q Pſalm.68.
bibebant vinum[& labor in medio eius & iniuſtitia].i.pœnalis malitia & iniuſtitia fuit quaſi
in toto populo ciuitatis Ieruſalem. Peccatum em̃ labor vocatur, qm̃(Auguſtino teſte)aĩus in-
ordinatus ſibiipſi eſt pœna. Veram em̃ quietẽ & pacẽ excludit, & remorſum conſciæ habet ad
iunctũ. Magnus labor & iniuſtitia maxima erat in medio ciuitatis ſeu populi huius,quãdo re-
ſpondens vniuerſus populus,dixit ad præſidẽ:Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Matth.27
11 ¶[Et non defecit de plateis eius]id eſt,de habitatoribus platearum Ieruſalem[vſura & dolus] Matth.21.
Iudæi enim auari atq; doloſi fuerunt, propter quod Chriſtus de templo vendentes & emẽtes Marc.11
eiecit. Et apud Miche. legitur:Vir fratrem ſuum venatur ad mortẽ. Et alibi:A minore vſq; ad Luc.19.
maiorem omnes auaritiæ ſtudent. Conſequenter Chriſt9 peccatum traditoris ſui exaggerat. Ioha.2.
Mich.7
Ieremiæ.6

¶Quoniam

¶[Qm̃ si inimicus meus].i.q nunq̃ ante amicus meus fuisset, vel cui ego aliq̃d mali fecissem, vel 12 D
cui tot signa dilectiõis nõ oñdissem [maledixisset mihi] vendẽdo atq; ꝑdendo me hostib⁹ meis
Matth. 27 Actuum. 1 [sustinuissem vtiq;].i.tolerabilius reputassem, & minus corde afflictus fuissem, neq; tã dire vin
dicassem, sicut vlt⁹ sum pct̃m Iudæ, quẽ iusto iudicio desperare, & seipm̃ laq̃o necare ꝑmisi, q̊d
erat vindicta grauissima in præsenti, quàm seq̃tur pœna durissima in futuro. Tanto equidem
grauius pct̃m de⁹ vlciscit, q̃to peccantẽ in grauiora pctã cadere patitur. ¶[Et si is q oderat me]
.i.q se inimicũ meũ fuisse palam dixisset & oñdisset [sup me magna locutus fuisset] i.verba sup 13
plantatiõis & conculcationis contra me aduersarijs meis dixisset [abscõdissem me forsitan ab
eo,].i.tam familiaris vel præsens sibi non extitissem, vt extiti Iudæ, à quo etiam non abscondi
Ioh. 8 12 me, sicut interdum à Iudęis mihi aperte insidiantibus me abscondi. Non tñ putandũ est quod
Christus finaliter se aliquo modo occultasset, qm̃ mortem euadere noluit. ¶[Tu vero] o Iuda, 14
[hõ vnanimis] mihi, q̃tũ ad apparẽtiã & verboꝝ ꝓfessionẽ, & etiã forte scd'm veritatẽ q̃tũ ad tẽ
Matth. 10. pus [dux meus].i.q̃ẽ ego cũ alijs apl'is cõstitui ducẽ ppl'i mei, mittẽs te añ passionẽ cũ illis ꝑdi
care regnũ dei, & sanare infirmos [& notus meus] tanq̃ cohabitans familiarisq; mihi. ¶[Qui si 15
mul mecũ dulces capiebas cibos] eo tpe quo procurator meus fuisti, comedens panẽ in mensa
mecũ, q charitatiue ac dulciter tecũ vescebar. Pręsertim aũt in cœna nouissima accepit Iudas à
Iohan. 13 Christo & cũ Christo dulces cibos, i.corpus eius & sanguinẽ [in domo dei].i. in synagogis Iu
Ibidem dæorum, & tẽplo Irl'm seu congregatione fideliũ discipuloꝝ meoꝝ [ambulauimus].i.conuer
sati sumus [cũ consensu] eo etẽm modo ambulauerunt Chr̃s, & Iudas cũ cõsensu, q̊ vnanimes
erant. Patet aũt ex his, illas persequutiones atq; iniurias esse molestiores, q̃ à propinq̃s & ami E
cis seu familiaribus inferuntur, ꝓcipue qñ de eoꝝ dilectione ꝓsumimus & aliud nihil, nisi bonũ
apud eos meruimus, propter quod passio Chr̃i amarior fuit, q̃a à discipulo vẽdebatur, & à po
Miche. 26 pulo electo ac peculiari occidebatur, & ideo ꝑ Mich. ait. Popule meus quid feci tibi, aut q̃d mo
Isaiæ. 5. lest⁹ fui tibi? Et alibi: Quid vltra debui facere vineæ meæ, & nõ feci? ¶[Veniat mors sup illos,] q
discipulum meũ sic corruperunt, vel ei pares existant. Hoc Chr̃s ait, non desiderando sed pñũ 16
ciando, nisi intelligatur hoc desiderare zelo iustitiæ secundũ ordinẽ diuinæ æquitatis, non aũt
inordinato appetitu vĩdictæ. Veniat, inquã, mors aĩæ & corporis super illos, vic; vt gratia dei
priuentur, & ab aduersarijs trucidentur, quẽadmodũ ab exercitu Romanoꝝ Iudæi occisi sunt
[& descendãt in infernũ viuentes] in die iudicij cũ corpore & aĩa æternalit̃ condẽnandi. Hoc
enim promeruerunt. ¶[Qm̃ nequitiæ].i.multæ & peruersæ malitiæ [in habitaculis eoꝝ].i. in 17
Dan. 4. cordibus ipsorum, in quibus homines cogitando morantur. Vel, in habitaculis eoꝝ.i. in habi
tatoribus tabernaculorum [in medio eorum] ita q̊d omnes cõmuniter nequiter agunt. ¶[Ego 18
autem] Christus filius dei [ad deum clamaui] sicut in Psal. huius exordio patuit [& dñs] i.deus
pater seu trinitas sancta [saluauit me] de morte ad immortalem vitam resuscitãs me, iuxta il
Hebræo. 5 Iud Apostoli de Christo: Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesq; fundẽs ad eum, qui
possit illum à morte saluum facere, exauditus est pro sua reuerentia. ¶[Vespere].s.in nocte cœ 19
næ [& mane].i.in die parasceues [& meridie] pendens in cruce [narrabo] mente [& annuncia
bo] ore.i, veritatẽ dixi, salutarẽ sapientiam docui, causam meã, ac precem dño obtuli, pro cru
Ioh. 13. 14 Psalm. 30. cifixoribus exoraui, & animã meã patri cõmendaui. Chr̃s enim in vespe cœnæ pulcherrimũ F
sermonem fecit discipulis suis, & mane sequenti se Chr̃m esse confessus est, atq; in cruce pẽdẽs
Luc. 23 alta voce clamauit: Pater in manus tuas cõmẽdo spiritum meum [& exaudiet vocem meam]
Iohan. 12. Chr̃s em̃ in oĩ orõne, quã ex deliberata ratiõe effudit, auditus ẽ, quẽadmodũ Martha ait ad eũ
Scio q̃a q̃cũq; poposceris à deo, dabit tibi deus. ¶[Redimet in pace], i.redimendo constituet in 20
ꝟa ac stabili pace [aĩam meã] i. meipm̃, seu vitã meã, trãsferẽdo me de vita mortali ad impassi
bilẽ vitã, redimet itaq; aĩam meã [ab his q appropinquant mihi,].i, à Iudæis & alijs q accesserẽt
ad me, vt me cõꝑhenderẽt, ligarẽt, atq; occiderẽt [qm̃ inter multos erãt mecũ].i. ideo me exau
diuit deus, qm̃ isti Iudæi ita accedentes ad me, sæpe interfuerunt ꝓdicatiõibus meis inter pluri
mos alios in me credentes, & ita excusationẽ non habent. Propter quod ait saluator: Ego sp̃ do
Ioh. 18. cui in tẽplo, & synagogis vbi oẽs Iudæi cõueniunt. Et iteꝝ: Si non venissem & locutus eis fuis
Marc. 6 Ioh. 15. sem, pct̃m nõ haberẽt, nũc aũt excusationẽ nõ hñt. ¶[Exaudiet deus] ꝓcem meã [& hũiliabit il 21
los] supbos in pñti & in futuro. Nũc aũt hũiliati sunt Iudæi, q̃a priuati sunt oĩ gl'ia legis pñ̃ ęre
gno, loco, sacerdote, & pricipe, & in futuro q̊q; cũ cæteris supbis in ima inferni hũiliati labent,
Dan. 7 [qui est ante secula].i.deus æternus añ oĩa secula in se subsistẽs. ¶ Nõ em̃ est illis cõmutatio,] 22
Ierem. 5. de malo & infidelitate ad pœnitentiã & fidẽ Chr̃ianã, quẽadmodũ in Iere. legit: Indurauerũt fa
Isaiæ 48. cies suas sup petrã, & noluerunt reuerti. Et ad Iudæos dñs ꝑ Isa. ait: Scio q̃a durus es tu, & ner
uus ferreus ceruix tua, & frons tua ænea [& non timuerunt deum] cuius filium occiderũt [ex
tendit manum suam in retribuendo] id est, deus virtutem suæ potentiæ præparauit, vt illis iu
stam

23 ſtam mercedem retribuat. ¶[Contaminauerũt teſtamentũ eius].i. p̃dicti Iudæi legem dei nõ
A ſeruauerunt,ſed polluerunt inique contra eam agentes,eamq̃ inhonorãtes,atq̃ carnaliter in
telligentes[diuiſi ſunt]per totum mundũ[ab ira vultus eius].i.à iuſta vindicta diuīæ iuſtitiæ
Nam propter ſua peccata deus eos à ꝓpria terra eiecit,per orbẽ diſpſit à charitate & fide Chr̃i,
electorumq̃ numero ſeparauit[& appropinquauit cor illius].i.volũtas diuina ſeu pietas dei,
reprobatis Iudæis ad gentiles conuerſa eſt,ſicut dñs ad Iudæos per prophetam ait:Non ẽ mi- Mala.1
hi vltra voluntas in vobis,qa magnum nomen meum in gentibus.Et apl's ait:Cæcitas ex par Roma.11
te contigit in Iſrael,donec plenitudo gentium intraret.Et iterũ:Illorum delictum ſalus ẽ mun- Eodem
di.i.occaſio ſaluationis gentilium,qm̃ Iudæis non credentibus iuſta facta eſt ad gentes tranſ-
migratio.¶[Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleũ].i.doctrina & p̃dicatio Chriſti oleo ſuauio
24 res fuerunt & ſunt,qm̃ regnum cœlorum & viam pœnitẽtiæ prædicauit.Vñ ſuperius de Chri Marc.5
ſto præhabitum eſt:Diffuſa eſt gratia in labijs tuis.Et Lucas ait:Mirabantur omnes in verbis Lucæ.4.8. Pſalm.44.
gratiæ quæ procedebãt de ore eius[& ipſi ſunt iacula].i. infideles Iudæi tanq̃ ſagittæ repugna Lucæ.4
uerunt doctrinæ atq̃ operibus Chr̃i,pungentes eũ verbis blaſphemis,& clauis tandem confo Matth.27.
dientes.Sed tu o Chriſtiane illis ſic pereuntibus.¶[Iacta ſuper dñm curam tuam]i.inordiatas
25 atq̃ ſuperfluas ſolicitudines fuge,& in domino vigilans eſto,ordinatam curam habendo, vcʒ Iohan.19.
vt ſolicitus ac timoratus exiſtas,quõ deo complaceas, de temporalibus vero noli vel ante tps
vel nimis anxie ſolicitari,ſed ſecundum quod ad ſpiritualem profectũ neceſſaria ſunt ſiue vti-
lia.Sic ergo cõmitte te deo,ſed non ſic,vt negligas facere quod in te eſt, fac autẽ quod tibi poſ-
B ſibile eſt,& ſcito quod tua prouidentia tibi non ſufficit,idcirco confide in dño,& curam tuã in
ipſo diſpone ac ordina,quia ſuperius dictum eſt:Dñs ſolicitus eſt mei,ipſi quoq̃ de om̃ibus cu Pſalm.39.
ra eſt,quemadmodũ Sap.dicit:Et ipſe te enutriet.i.de neceſſarijs tibi prouidebit,ſicut Chriſt⁹ Sapien.12
ſpopondit:Quærite primum regnum dei,& hæc oĩa adijcientur vobis.Et iterũ:Nolite,inquit, 1.Pet.5
ſoliciti eſſe in craſtinum,ſcit enim pater veſter cœleſtis,quod his oĩbus indigetis.Hinc ait:Om Matt.6
nem ſolicitudinẽ veſtram proijcientes in eum,qm̃ ipſi cura eſt vobis [non dabit inæternũ flu- Lucæ.12
ctuationem iuſto]Hoc dupliciter intelligi poteſt. Prĩo ſic: Deus nunq̃ ꝑmittet fluctuare iuſtũ 1.Petr.4.
.i.à ſe recedere,ſeu eſſe inſtabilem,quia ꝑ gratiã fixus manet in deo,in oĩ tẽtatiõe atq̃ euẽtu,ſi-
cut inferius de viro iuſto inducit:Paratũ cor eius ſperare in dño, cõfirmatũ ẽ cor eius,nõ com Pſal.111
mouebit.Vñ dñs ꝑ Iere.ait:Si abſtuleris offendicula tua à facie mea,non cõmoueberis. Pctã eq Ierem.4.
dẽ faciũt hoĩem fluctuãtẽ atq̃ inſtabilẽ,iuxta illd: Pctm̃ peccauit Irl'm,ꝓpterea inſtabilis facta Thren.1
eſt.Et alibi:Tenebit iuſtus viã ſuã,& mũdis manibus addet fortitudinẽ. Et iterũ ait ſcriptura: Iob.17.
Iuſtus in ſapĩa ꝑmanet vt ſol,ſtultus aũt mutat̃ vt luna. Nõ tñ intelligenda ſunt hæc,q̃ſi iuſtus Eccle.27
peccare nõ poſſet,ſed qd iuſto cõueniat,ſcd̃m q̊d iuſtus eſt,locus iſte declarat. Scd̃o intelligitur
ſic:Nõ dabit inęternũ fluctuationẽ iuſto,i.q̃uis ad tps deſinat eũ deus tẽtari, tribulari,& anxia
ri,veniet tamen tempus,quo in bono firmabitur,atq̃ ab omni inſtabilitate & inquietudĩe eri
26 pietur.¶[Tu vero deus]omnium iuſtus iudex[deduces eos].i,Iudæos Chriſto rebelles[in pu- Pſalm.7.
teum interitus].i.in lacũ inferni,vel in obſtinationem &profundiſſimam cæcitatem ei deduci
permittes propter eorum malitiã,ſicut de eis ſcriptum eſt: Computreſcere faciam ſuperbiam Ierem.12.
C ppl'i huius peſſimi,q nolũt audire verba mea.¶[Viri ſanguinũ].i.pctõres [& doloſi non dimi-
27 diabunt dies ſuos].i.tã diu nõ viuent vt æſtimant,& ſæpe medietatem tpis q̊d ſibi reſtare arbi
trant̃,non attingũt,qa ſtatim dũ cõpleta fuerit eorũ iniqtas,à dño auferuntur,ſcd̃m q̊d de diui-
te ſibi logã vitã pollicente,ait ſaluator:Stulte hac nocte aĩam tuã repetũt à te.Propter q̊d ait & Luc.12
alia ſcriptura:Viri iniq ante tps ſuum ſublati ſunt. Vel ſic:Viri,p̃dicti non dimidiabunt dies ſu Iob.15.
os,vicʒ vt ſicut p̃teritum vitæ ſuæ tps conſumpſerunt in voluptate ac vitijs,ſic tps reſiduũ ex-
pendant in pœnitentia atq̃ virtutibus,ſed dato tempore abutuntur,perſeuerando in culpa,ſi
cut de quolibet tali in libro beati Iob dicitur: Deus dedit illi locum pœnitentię & ille abutitur Iob.24.
eo in ſuperbiam.Hi enim aſſimilantur diabolo,quia diabolicum eſt perſeuerare in malo. Vn-
de de talibus per Iere.dominus conqueritur. Quare auerſus eſt populus iſte auerſione conten Ierem.8.
tioſa?[ego autem ſperabo in te dñe]Chr̃s vt homo,& aliquo modo viator,videlicet inquan-
tum paſſibilis,ſperauit in deo,expectando ab eo bona, q̃ nõdum habuit,ſed adipiſci orauit vt
corporis glorificationem,aſcenſiõem,&c. Ecce iam liquet quàm vere & proprie pſalmus iſte
exponatur de Chriſto.Cum ergo Euangeliſta.itemq̃ apoſtolica autoritate compellamur,q̊ſ-
dã pſalmos ad literam de Chr̃o exponere,in qbus tñ quædã habentur,q̃ Chr̃o ſcd̃m ſe nullate-
nus cõpetunt,vt ſunt pſal.39.& 40.ſ.Expectans expectaui dñm,in quo inter cætera dr̃: Com
prehenderunt me iniquitates meæ,& non potui vt viderem.Et:Beatus qui intelligit,in q̊ legi-
tur:Sana animam meam,quia peccaui tibi:q̃to magis pſalmus iſte,atq̃ cõſimiles,in qbus nil
ponitur, quod Chriſto ſecundum ſe non conueniat, erit ad literam intelligendus de Chriſto?

¶Expla

¶ Explanatio eiusdē Psal, tropologica siue moralis, de ecclesia seu vnoquoq; fideli.

Constat aūt p Dauid designari ecclesiā, seu quēlibet vere fidelē, & ita sensus tituli erit: In fi- D
nē in carminibus intellectus Dauid. i. intellect⁹ huius psalmi, in finē, hoc ē, in Chrm̄ nos
dirigens, conuenit Dauid. i. ecclesiæ seu credenti multipliciter tribulato, in carminibus. i. in ad
uersis gratias referenti ac læto, ait ergo: ¶ Exaudi deus oratiōem meam, idem sensus sub alijs
verbis hic quater repetitur, quatenus ipse orantis affectus in seipso ferueścat, totiesq; accenda
tur, quoties sensus ipse repetitur. Itaq;: Exaudi deus orationem meam, propter tuā bonitatē,
& ne despexeris deprecationem meā, propter meam imperfectionem ac fragilitatem, intende
mihi, oculo paternæ pietatis respiciendo in me, & exaudi me, orantem pro vitiorum omnium
q; maloꝝ ablatione, & virtutū ac p̄miorum adeptione. Contristatus sum in exercitatiōe mea
Duplicem esse exercitationē, vic; interiorem & spiritualem, exteriorem q̄q; & corporalem do
1. Timo. 4. cet apl's: Exerce teipsum ad pietatē. Nam corporalis exercitatio ad modicū vtilis est, pietas aūt
ad omnia vtili[illegible] In vtraq; aūt exercitatione, boni tristantur, nō de ipsa exercitatione, sed p
pter imperfectione[illegible] diunctas, & culpas commissas, & quia in hac valle lachrymarum exulā
2. Corin. 5 do peregrinantur à domino: aspiciētes ip̄m mundum vitijs, erroribusq; repletum, sicq; ex pia
compassione errantium contristantur, maxime tamen propter dei iniuriam, & offensam, tan
2. Corin. 7 quā dei zelum habentes. Hæc est bona tristitia, quę (secundum apostolum) operatur salutem.
Eccls 7 De qua Salomon protestatur: Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultorum vbi lętitia. Et itēq;
Eodem Melius est ire ad domū luctus, q̄ ad domum conuiuij. Iam em̄ est tempus lugendi & flendi, quē
Ioel. 2 admodum dn̄s apud Ioelē admonet, dicens: Cōuertimini ad me in toto corde vestro in fletu & E
planctu. Nec enim postea gloriabuntur cum Chr̄o, qui iam eligunt iucundari cum mundo, &
conturbatus sum à voce inimici. i. ab iniurijs verborum, & à tribulatione pc̄tōris. i. ab iniurijs
verberꝝ seu damnoꝝ. Duplex aūt est conturbatio. s. bona, de qua in p̄cedenti expositiōe dictū
est, & mala, qua aliq̄s plus debito irascit̄, timet, tristatur, aut simili modo inordinate afficit̄, ita
quod actus rationis impeditur. Conturbari itaq; bona conturbatione à voce inimici, & à con
turbatione peccatoris, est perfectoꝝ, q aduersa æq̄nimiter ferunt, sed conturbantur. i. male agē
tibus vehementer compatiuntur, aut simili mō rationabiliter afficiūtur, qualis erat Apl's q ait:
2. Cor. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Et Iob q dicit: Añq̄ comedā, suspiro, & quasi inundātis
Iob. 3 aq̄, sic rugitus meus. Conturbari vero secundo modo imperfectoꝝ est, qui oīa nondū tranq̄lle
Iacob. 1 sufferre, atq; in aduersis lætari didicerūt, quos Iacobus in sua Cano. instruens: Omne (inquit)
Matth. 5. gaudiū existimate fratres mei cū in tentationes varias incideritis, Vnde & Chr̄s ait: Beati estis
cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint om̄e malum aduersum
vos mentientes, gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Non ergo p
pter aduersa, iniuriasq; turbemur, nec propter verba dura ac pessima nob̄ illata tristemur, nisi
peccantibus condolendo. Deniq; merito conturbatum me dico: Qm̄ declinauerunt in me ini
quitates. i. peccata mihi iniuste imposuerunt maligni, propter quod perfecti turbantur turba
tione virtuosa, vt dictum est, gloriantes in hoc q̄d Chr̄o aliqualiter conformant̄, q à Iudæis fal
sissime criminabatur, imperfecti vero interdū turbātur ex hoc turbatione iræ & impatiæ, & in F
ira (non per zelū, sed per vitiū) q̄ conceperunt aduersus me, molesti erant mihi, verbis, signis,
seu factis. i. vindicando se de me, grauabant me, quod ego moleste sustinui, non tam p̄pter me
Actu. 22. am iniuriā, quā propter illorum ruinā ac damnationem. Hoc modo Paulus moleste tulit ma
la sibi illata, qa instar indulgentissimi patris, qui q̄to à filio frenetico plura verbera patit̄, tanto
insano magis cōpatitur, sic q̄to hoīes impij Paulū durius flagellabāt, tanto ipse eoꝝ errori am
plius condolebat, Cor meū cōturbatū est in me. i. appetitus meus interior sensitiuus, seu intel
lectiuus vehementer seu excessiue motus est aliqua passione seu affectione, ex qua ip̄m q̄q; cor
corporale turbatur. i. innaturaliter agitatur, qm̄ passiones fiunt cū corporali transmutatione
& formido mortis cecidit super me. i. tam grauiter sum afflictus, vt mori verebar. Vl', formido
mortis. i. horror peccati, quod est mors aīæ, cecidit super me, quia vic; ex perturbatiōe mihi in
flicta timui impatientiæ, iræ, rancoris, aut similis vitij motum, & culpam mortalē incidere vel
tentationibus dæmonū, mundi & carnis, formidabā succumbere, quod est sp̄ūaliter mori atq;
Iob. 4 deficere, iuxta illud: Venit super te plaga, & defecisti, tetigit te & conturbatus es. Timor aīæ, &
tremor, exterior, venerunt super me, propter mala & tormenta seu pericula mihi imminentia
& futura. Timor enim est de malo futuro, sicut dolor de malo p̄senti. Et omino expediens ē, vt
talis timor & tremor in nobis sint, propter mille pericula nobis instantia, & propter futuꝝ iu
Iob. 22. dicium, inferiq; tormenta, quia in medio laqueoꝝ versamur, & contra inuisibiles ac nequissi
mos hostes luctamur: & contexerunt me tenebræ, hoc est, aduersitates & pœnæ seu vitia cir
cumdederunt & operuerunt me totum, ita quod malis multis repleta est anima mea, quemad
modum

A modũ ait Apost. Foris pugnæ,& intus timores. Per varias eñ tribulationes oportet nos intra 2.Cor.7
re in regnũ cœlorꝝ. Propter quod sanctus Iob ait: Expectabã bona,& venerũt mihi mala. Prę Actu.14.
stolabar lucẽ,& eruperũt tenebræ. Et dixi intra me: Quis dabit mihi pennas, sicut colũbæ? i. q̃ Iob.30
libenter haberẽ pennas virtutũ, videlicet verã & colũbinã simplicitatẽ,& innocentiã, quatenus
mala p̃dicta euadere,& immaculatã vitam ducere valeam int iniq̃s: & volabo penna contem
plationis, speculando cœlestia, pp quorꝝ amorẽ terrena despicio, aduersaq; libenter sustineo,
& requiescã, in deo per fidẽ & charitatẽ & pacẽ internã à terrenarꝝ rerũ tumultu,& inquietudi
ne passionũ ac solicitudine tẽporaliũ rerꝝ, sicut superius dictũ est: In pace in idipsum dormiã et Psalm.4.
requiescã. Ecce elongaui, meipsum affectu, seu loco, vita & voto à peccatoribus,& inquietis ho
minibus, fugiens pericula mundi, ne cũ peruersis peruertar,& mãsi in solitudine. i. soli deo va-
care tentaui. Vel etiam in loco deserto morã feci, vt deo liberius adhærerẽ atq; in eo suauius re Psal.17
pausarẽ. Maxime eñ cõfert solitarius locus ad vitã quietã & speculatiuã. Propter q̃d per Osee
dñs ait animæ sibi deuotæ: Ecce ego lactabo eã,& ducã eã in solitudinẽ,& loquar ad cor eius. Osee.2
Et Ieremias: Quis dabit mihi in solitudine diuersoriũ viatorꝝ,& derelinquã populũ meũ? Vn- Ierem.9.
de & Christus apostolis dixit, sicut Marcus testatur: Venite seorsum in desertũ locũ,& requies Marc.6
cite pusillũ. Expectabã eũ. i. longanimit sustinui,& in ipso speraui, q saluũ me fecit. p gratiã suã
à pusillanimitate spiritus,& tẽpestate aduersitatũ & periculorꝝ, quas habui vel habuissem, nisi
gratia dei me cõseruasset. Nõ debemus esse pusillanimes nec præsumptuosi, sed magnanimes,
humiles, fortes, semper confidendo in dño, dicentes cũ Apost. Omnia possum in eo, qui me cõ
B fortat. Conseq̃nter orat ecclesia seu fidelis pro extirpatione hæreticorꝝ, schismaticorꝝ, tyranno
rũ,& persecutorꝝ, ac hostiũ boni cõis, hominũq; iustorꝝ. Præcipita dñe. i. deijce,& diuide. i. abin
uicẽ separa, ne sibi in malo consentiant, linguas eorꝝ. i. sermones & studia prædictorꝝ ecclesiã p
turbantiũ, seu detractorꝝ & innocentes opprimentiũ. Non orat ecclesia vt penitus pereant, sed
vt in præsenti corrigantur,& à malo cohibeantur, vel tẽporalit affligant, seu etiã occidant, si ec
clesia alit pacẽ adipisci nõ p̃t, vel cõseruari bonũ cõe, qm̃ vidi iniq̃tatẽ & contradictionẽ. i. puer
sitatẽ, p̃fidiã, schisma,& fidei impugnationẽ in ciuitate. i. in militante ecclesia, in qua sp mali cũ
bonis miscentur. Oportet eñ hæreses esse,& necesse est vt veniant scandala. Die ac nocte. i. sp 1.Cor.11
vsq; ad finẽ mundi, circundabit eam, puta ecclesiam, sup muros eius. i. in p̃latis, pastoribus, at- Mat.c.18
q; principibus eius, iniq̃tas. Nam superiores aliq in populo. Chr̃iano inferiores inficiũt, oppri Lucæ.17
mũt, scandalizant, aut simili mõ puertũt, sicut Dan. ait. Iniq̃tas egressa est de Babylone à senio Dan.13
rib. q videbant regere populũ. Sic, p̃h dolor mõ est. Nã q esse deberẽt aliorꝝ defensores, muri seu
firmamẽtũ, facti sunt aĩarꝝ corruptores atq; maceriæ direptores, quẽadmodũ p Osee dñs ait: Osee.5
Attẽdite sacerdotes, qm̃ laq̃s facti estis speculatiõi,& sicut rete expãsum sup montẽ,& labor
in medio eius & iniustitia. i. in medio ecclesiæ inueniunt, labor, seu violẽtia, opp̃ssio, iordinatio
culpa pœnalis,& laboriosa iniq̃tas. Multi eñ sunt vocati,& pauci electi. Propterea in medio mat.20.22
populi Chr̃iani abundãt hæc mala, scd̃m q̃d p Osee scriptũ est: Maledictũ & homicidiũ,& fur- Osee.4.
tũ & adulteriũ,& mẽdaciũ inundauerũt,& sanguis sanguinẽ tetigit. Et nõ defecit de plateis ei9
C .i. de particularibus ecclesijs, seu sacerdotibus, q essent alijs iter ad deũ, vsura & dolus. Nã & hęc
mala in ecclesiarꝝ rectoribus ac subditis reperiunt, qm̃ oẽs (vt ait Iere.) auaritiæ studẽt,& oẽs q̃ Ierem.6
sua sunt q̃runt, nõ q̃ Iesu Chr̃i, secundũ Apost. Conseq̃nter oñdit ecclesia seu fidelis, q̃ intolera- Phil.2.
biles sint p̃sequutiones q̃ inferunt ab his q se dicũt amicos esse,& nõ sunt. Qm̃ si inimicus meus
apertus & euidẽs, maledixisset mihi, obloq̃ndo, insultando, cõminãdo, aut imp̃cãdo, sustinuissem
vtiq;, leuius atq; libẽtius, qa sic nil rarꝝ aut inopinatũ mihi cõtigisset. Et si is q oderat me, nõ so
lũ clam, sed etiã palã, sup me. i. cõtra me, magna loquutus fuisset. i. verba animosa & dura, ab-
scondissem me forsitã ab eo, secundũ q̃d Chr̃s interdũ suos discipulos facere docuit, dicẽs: Cũ p Matth.10
sequuti vos fuerint de vna ciuitate, fugite in aliã. Hoc eñ aliq̃n agendũ est, nõ sp, qa si periclita
retur fides seu bonũ cõe, aut subditi salus, fugiẽdũ nõ esset ab eo q nõ fugiẽdo succurrere posset
Tu vero hõ vnanimis, cõfitẽdo Christũ ore, sicut & ego, dux meus. i. q aliorꝝ rector fuisti,& ab Titum.1
ecclesia cõstitutus eras dux fratrũ tuorꝝ in via dei, vel me interdũ in diuino obseq̃o ædificasti,
p̃cessisti,& p̃duxisti:& notus meus, habẽdo eandẽ fidẽ cũ me seu corporaliter agnitus, q mecũ
dulces capiebas cibos audiendo p̃dicationem, ac sumendo sacra ecclesiæ, anteq̃ sic apostatares
à fide ad hæresim, ab vnitate ad schisma, à dilectione ad persecutionẽ,& à vita laudabili ad mo
res puersos, in domo dei ambulauimus cũ cõsensu. i. in ecclesia Chr̃i cõuersati sumus concordi
ter qñ adhuc stabas in fide & gr̃a dei. De talibus nanq; ait Iohan. In nobis erãt, sed nõ erant ex 1.Iohan.2
nobis. Nã si fuissent ex nobis, p̃mãsissent vtiq; nobiscũ. Veniat mors sup illos. i. digni sunt mor
te sp̃uali, vic3 vt in p̃senti careant vita gr̃æ, atq; in futuro vita gloriæ. Nõ eñ optando, sed præ
nuntiando hoc dr̃, vel se diuinę iustitiæ cõformãdo. Iuxta quẽ sensum ait Christus seu qlibet iu

stus per

Ierem. 18 ſtus p Iere. Tu dñe ſcis omne cõſiliũ eoꝝ aduerſum me. Ne ꝓpitieris iniqtati eoꝝ, & pctm̃ eoꝝ D
nõ deleat:& deſcẽdãt in infernũ viuẽtes,cũ corpe & aĩa in die extremi iudicij,cuius deſcẽſus fi
Nume. 16 gura extitit deglutitio Dathã & Abirõ & Chore,q̊s terra viuos abſorbuit. Qm̃ neqtiæ in habi
Lucæ.18 taculis eoꝝ,in p̃cedẽti explanatiõe ſenſus patet.Ego aũt ad deũ clamaui,qa optet ſine itermiſ
Lucæ.11 Matth,7 ſiõe orare,& in oĩ neceſſitate atq; piculo ad deũ cũ oĩ affectu cõfugere: & dñs ſaluauit me, non
Ierem.39. em̃ dereliqt ſperãtes in ſe,ſed oĩs q petit,accipit:&q q̃rit,inuenit.Propt̃ q̊d dñs ad Iere.ait:Eru
ens liberabo te,& erit tibi aĩa tua in ſalutẽ,qa in me habuiſti fiduciã. Veſpe & mane & meridie
.i.tota die ex his horis cõſtante. Vel,veſpe.i.in ſtatu incipiẽtiũ, & mane.i.in ſtatu ꝓficientiũ,&
meridie.i.in ſtatu pfectoꝝ. Vel,veſpe & mane & meridie.i.ĩ fine,principio & medio vitæ meæ,
narrabo,q̊ ad meipſum,& annũtiabo alijs documẽta legis diuinæ,& opa ſaluatoris, ac alia q;
Ephe 5. q; ſalubria,ſicut docet Apoſt.Implemini (inquiens) ſpũ ſctõ loqntes vobiſmetipſis in pſalmis,
& hymnis,& canticis ſpiritualibus,cantantes & pſallẽtes in cordibus vr̃is dño:gr̃as agẽtes pro
oĩbus ſemp:& exaudiet,ipſe dñs,vocẽ meã,q̃ ipſum laudo & inuoco.Redimet in pace aĩam me
am ab his qui appropinquãt mihi,vt noceant eripiẽdo me de eoꝝ inſidijs,pacẽq; p̃ſtãdo interi
oribus meis.Hoc eſt verbũ amoroſæ fiduciȩ,qm̃ inter multos,vocatos,nõ electos,erant mecũ,
loco,nõ mente:corporalit̃,nõ ſpũalit̃:fide,non moribus. Perſequutores em̃ eccleſiæ & iuſtoꝝ
int̃ vocatos(q multi ſunt)copẽ aſſunt electis,ſed vita & moribus diſtant ab eis.Exaudiet deus,
p̃ces meas,& hũiliabit illos,eo mõ q̊ hũilibunt̃ in futuro q ſe exaltãt ĩ ſeculo iſto.Nõ em̃ eſt illis
Titum.3 cõmutatio,qm̃ cõuerti diſpiciunt. Vnde Apoſt.ait:Hæreticũ hoĩem poſt vnã & ſecundã corre
Iſai.28 ptionẽ deuita,ſciẽs qa auerſus eſt q hmõi eſt.De talibus q̊q; Iſa.ait:Dixiſtis,Percuſſimus fœdus E
cũ morte,& cũ inferno fecimus pactũ.Cõtaminauerũt teſtamẽtũ eius.i. legẽ Chriſti tranſgreſ
Titum.1 ſi ſunt,& dicũt ſe noſſe deũ,ſed factis negant,diuiſi ſunt, à ſocietate electoꝝ & ſeparati à chari
tate & gr̃a dei,ab ira vultus eius.i.iuſto dei iudicio, & appropinquauit cor illius .i. deus q̃tũ in
ſe eſt ſp paratus fuit & eſt miſereri,ſubuenire,& parcere.Molliti ſunt ſermones eius .ſ. dei,ſup
oleũ,qm̃ charitatẽ & pietatẽ ſuã nobis in ſacra ſcriptura vbertim cõmendat,quod vtiq; oĩ mel
Pſal.118 le & oleo dulcius eſt.Propt̃ quod ĩfra habet̃:Quã dulcia faucib.meis eloqa tua ſup mel ori meo.
De qbus eloqis ſupius quoq; p̃dictũ eſt:Deſiderabilia ſup auꝝ & lapidẽ p̃tioſum multũ,& dul
Pſalm. 18 Ierem.23. ciora ſup mel & fauũ.Quod Iere.exptus, ait:Factus ſum q̃ſi vir ebrius & q̃ſi hõ madidus vino
à facie dñi & à facie verboꝝ ſanctoꝝ eius. Quid em̃ tã mollitũ ac dulce,ſicut quod ait Paulus
Ephe.2 apoſtolus,Propt̃ nimiã charitatẽ ſuã,q̃ dilexit nos deus pr̃,filiũ ſuũ miſit in ſimilitudinẽ carnis
Iohan.3. pcti?Et Iohan.Sic(inqt)deus dilexit mundũ,vt filiũ ſuũ vnigenitũ daret. Et iteꝝ:Videte q̃lem
1.Ioha.3 Prouc. 8 charitatẽ dedit nobis deus pr̃,vt filij dei noĩemur,& ſimus: Deniq; dulce eſt nimis quod p Salo
monẽ æterna ſapĩa,deus altiſſimus,proteſtat̃:Delitiæ meæ eſſe cũ filijs hoĩm, & ipſi,vicz hære
tici & hoſtes eccleſiæ ac pſecutores iuſtoꝝ,ſunt iacula, qa veritatẽ ſcripturæ verbis aut factis i
2.Tim.2 pugnant,& ſimplices lædere ſtudent.Ideo em̃ dicit Apoſt.Sermo eoꝝ vt cancer ſerpit. De qb⁹
Iob.24. apud Iob cõmemorat̃:Ipſi fuerũt rebelles lumini.Neſcierũt vias dei,& deus inultũ abire nõ pa
tit̃. Cætera ſatis expoſita ſunt. Ecce ex pſalmo iſto didicimus q̃ta Chr̃s ſuſtinuit, & q̃ta optet
nos eius exẽplo pferre,cũ nõ ſit ſeruus maior dño ſuo.Studeamus igit̃ in ſclo iſto oĩa dura & aſ F
Iohan.13. 2.Timo.2 pera ꝓ Chr̃i amore gaudent̃ portare,pẽſantes illud Apoſt.Fidelis ſermo,qa ſi cõmortui ſum⁹,
& conuiuemus:ſi ſuſtinemus,& conregnabimus.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LV.

¶Expoſitio Tituli.

HAbet aũt Pſalmus iã declarãdus hũc titulũ:In finẽ in carminibus ꝓ populo q lõge factus
eſt à ſanctis in tituli inſcriptiõe ipſi Dauid cũ tenerẽt eũ Allophyli in Geth.Hũc pſalmũ q
dã ad literã exponũt de Dauid. Cõit̃ aũt exponitur de ipſa Eccleſia ſeu quolibet fideli multipli
cit̃ tribulato.Sed qm̃ Chr̃s oĩm ꝓphetaꝝ opus eſt,debemus q̃tũ fieri poteſt pſalmos oẽſq; ſcri
pturas ꝓpheticas de Chr̃o exponere:qa de eo loq dulcius eſt, fructuoſius magiſq; inſtructiuũ.
Sic igitur exponẽdo hunc Pſalmũ,ſenſus tituli eſt.Ipſi Dauid.i. Pſalmus iſte Chriſto p Dauid
ſignificato cõueniẽs,& in finẽ vltimũ,q eſt vita æterna nos dirigens in carminibus, ita vt deo
in oĩbus gr̃aꝝ actio referatur,ſcriptus & æditus eſt ꝓ populo.i.de populo vel contra populũ,q
longe factus,non loco & ſpacio,ſed carẽdo fide & gratia à ſanctis.i. Chr̃i fidelibus,in tituli iſcri
Iohan.19. ptiõe quẽ poſuit Pilatus ſup caput Chriſti crucifixi.i. cõtra Iudæos q titulũ iſtũ negauerũt,dicẽ
tes Pilato:Noli ſcribere rex Iudæoꝝ,ſed qa ipſe dixit:Rex ſum Iudæoꝝ,cũ tenerent eũ.ſ. Chr̃i
Matth. 27 Allophyli.i. Gentiles miniſtri Pilati quoꝝ quatuor Chriſtũ patibulo appenderunt in Geth.i.
1.Reg. 21 Matth. 27 in preſſura paſſionis ſeu crucis.Per Allophylos quoq; intelligi poſſunt ipſi Iudæi,quia quemad
modũ Allophyli ſeu Palæſtini aut Philiſtæi cõpræhenderunt Dauid in Geth. Perducentes eũ
ad Achis regẽ ſuũ vt occideretur,ita Iudæi cõpræhenderunt Ieſum,& vinctũ tradiderunt Pon
tio

A tio Pilato,vt interficeret eũ,hocq; fecerunt in Geth,quod interpraetatur pressura.i.in Ierusalẽ, Matth.23
cui in Euangelio ait saluator:Ierusalẽ Ierusalẽ quae occidis prophetas.Et denuo:Non capit pe- Lu.13
rire Prophetã extra Ierusalẽ. Christus igitur passioni iã appropinquans secundũ quod homo
passibilis ait ad deum patrem.

¶Expositio psalmi literalis.

1 MIserere mei deus]liberando me non à miserijs culpae sed poenae.i. de morte & passibi
li statu transfer me p resurrectionẽ beatã,ad imortalẽ vitã,ac impassibilẽ statũ.Ideo
autẽ oro vt mihi sis misericors[qm̃ cõculcauit me hõ].i.Iudas pditor, de q̃ supius di-
ctũ est:Hõ pacis meae in q̃ speraui,magnificauit sup me supplantationẽ.Hic(inquã) Psal.40
conculcauit me verbis malignis,& ad conculcandũ me vendidit ac pdidit[tota die] vicz feria Matth.26
q̃rta qua vendidit me seu quinta q̃ tradidit me ipsa nocte[impugnans]me occulte.s. detrahen
do,aliosq; ad me impugnandũ,inducendo[tribulauit me]qa vt in p̃cedentis psalmi elucidatio
ne innotuit, tanto fuit psecutio Iudae Christo poenalior q̃to Iudas Christo familiarior extitit. Psalm.54
Cũ enim Christus iustissimus fuerit,tanto peccatũ Iudae ac Iudaeorũ amplius sibi displicuit q̃to
illi iniustius contra eũ facerunt:& ista displicentia sctã ac iusta tribulatio Chr̃i vocat.Creden-
dũ est q̃q; q̃ Chr̃s tanq̃ pijssimus Iudae freq̃nter cõdoluit potissimũ passiõe instãte. Vel sic,cõcul Alia expõ
cauit me hõ.i.hoĩm multitudo,vicz Iudaei atq; ministri Pilati. Saepe em̃ ĩ sacra scriptura ponit
singulare p pl̃i, quẽadmodũ dixit Iudas Simeõi fr̃i suo:Veni mecũ ĩ sortẽ meã. Vbi p Iudã & Si Iud.1
meonẽ intelligunt tribus seu ppl̃i ex Iuda & Simeone pgeniti.Et in Exo.dñs ait ad Pharaonẽ: Ex.8.9.10
B Dimitte filiũ meũ vt sacrificet mihi in deserto. Vbi p filiũ intelligunt filij Israel. Hi ergo cõcul
cauerũt filiũ dei p nihilo eũ reputãtes,opprimẽtes,& forte atiã corpalibus pedibus eũdẽ suppe
ditãtes:p̃sertim in nocte q̃ viri q tenebãt eũ,illudebãt ei cędẽtes,cõspuẽtesq; eũ.Irreuerẽdissime Lucae.22
nãq; eũ tractabãt,eiusq; poenis se satiabãt tota die parasceues:impugnãs v̇bis atq; verberibus
2 tribulauit me vsq; ad mortẽ hõ p̃dictus.i. hoĩes impij de qb⁹ apti⁹ subdit. ¶Cõculcauerũt me]
scd̃m modũ iã dictũ [inimici mei] q̃ posuerũt aduersum me mala p bonis & odiũ p dilectione Psal.108
mea[tota die]p̃fata,vel tota die.i.toto tpe q̃ p̃dicãdo & miracula ppetrãdo int eos cõuersabar
A principio em̃ q̃ Chr̃s p̃dicare exorsus ẽ,aduersabant ei Iudaei, sicut ex euãgelica liq̃t historia: Mat.9.12
[qm̃ multi bellantes aduersum me.].s.pricipes sacerdotũ cũ suis fautoribus,sed ego p patiẽtiã Marc.3
vici eos.Propt q̃d supius de me legit:Dñs fortis & potẽs,dñs potẽs in p̃lio.Hic q̃z Chr̃s apud Ie Luc.7.13. Ioha.8.10
3 rem.Andiui,inqt,cõtumelias multorũ & terrorẽ in circũitu pseq̃ntiũ. ¶Ab altitudie diei time Psalm 23
bo]Dũ aliqs magna tormẽta certa die passur⁹ ẽ,dr̃ timere illũ diẽ & q̃to in aliq̃ hora diei durio Ierem.20
ra se p̃noscit passurũ, tãto horã illã amplius formidare asserit.Passio aũt Chr̃i ab hora noctis q̃
capiebat ĩcipiẽs,& vsq; ad horã nonã pdurãs,cõtinuo augebat & creuit.Idcirco eo mõ q̃ Chr̃s
passionẽ sibi instãtẽ naturali affectu abhorruit,etiã diẽ passiõis suae timebat,&tanto amplius q̃
dies ille magis ascendit versus meridiẽ,qm̃ grauiora sibi instabant supplicia secundũ diei ascẽ-
sum,propterea maxime timuit altitudinẽ diei, in qua prae inaestimabili poena clamauit: Deus Psalm.21
meus,deus meus vt qd dereliqsti me? Vñ & sudor eius factus est,sicut guttae sanguinis decurrẽ Matth.27 Lucae.22
tis in terrã.Sed timor iste fuit in Chr̃o,tpe trinae orationis anteq̃ caperet[ego vero in te]deo pa
C tre meo[sperabo]cõfidẽs me conseruãdũ,& resuscitandũ,ac glorificandũ à te. ¶In deo lauda
4 bo sermones meos]hoc est quod Chr̃s in euangelio testat:Mea doctrina nõ est mea sed eius q
misit me.Et iterũ: Qui à seipso loqt, gloriã ppriã q̃rit:q aũt q̃rit gloriã dei,hic verax est [in deo Iohan.7.
speraui]ideo[non timebo]inordinato pauore[qd faciat mihi hõ]hoc est,Iudaeus aut qlibet ali Ibidem
us.Quãuis em̃ Chr̃s ad horã timebat passione instante,tñ sicut hunc timorẽ ex deliberatiõe rõ-
nis assumpsit,sic eũ imperio eiusdẽ cessare fecit. Vnde & intrepidus hostibus obuiabit, & dixit, Iohan.18
5 Quẽ quaeritis? ¶Tota die] passionis meae vel totis diebus p̃dicatiõis meae [verba mea execra-
bantur].i.à Iudaeis contẽnebantur,& male interp̃tabantur. Dixerũt em̃ vt legitur apud Mat. Matth.26
Blasphemauit,& reus est mortis.Atq; apud Iohan. Non est hic hõ à deo q sabbatũ non custo- Iohan.9.
dit.Hoc est,quod p Amos de Iudaeis inducit. Odio habuerũt corripientẽ & loquentẽ pfecte ab Amos.5
ominati sunt.Ideo nanq; & Chr̃s dicit:Me odit mundus, qa testimoniũ perhibeo de illo qm̃ o-
pera eius mala sunt[aduersum me oẽs cogitationes eorũ in malũ] vicz vt me false accusent at Iohan.7.
6 q; iniuste occidant. ¶Inhabitabunt]hoc est,inhabitauerunt infideles Iudęi mecũ & cũ discipu
lis meis in synagoga,seu domo dñi quantũ ad fidẽ,qa dicebant se deũ colere & Christũ regem
expectare,sicq; p fidẽ informẽ cũ credentibus in deũ habitauerũt in synagoga[& abscondent]
.i.occulte mihi insidiati sunt,tentantes me verbis dolosis[ipsi calcaneũ meũ obseruabũt].i. o-
pera mea explorabant,quatenus occasionẽ contra me reperirent.Propter quod scriptum est: Marc.3
7 Obseruabant Iudaei si sabbatis curaret vt accusarent eũ. ¶Sicut sustinuerunt animã meã pro
nihilo]Hoc est,sicut me vilipendebant,& vitã meã expectabant,quatenus eã pro nihilo.i.ac si

nihil nulliusq; reputationis existeret, pderent, non arbitrantes esse pctm̃ occidere me [saluos facies illos?] quasi dicat: non: Ac si dicat. Quã veracit' bene fecerunt me taliter psequentes tã ve D re eos saluabis. Ideo addit [in ira populos confringes] hoc est, p vindictã diuinæ iustitiæ incredulos meq; persequentes Iudæos impœnitentes totaliter destrues quantum ad esse gratiæ, & gloriæ, nõ dando eis aliq̃d meritoriũ esse, & etiã in hac vita eos cõminuendo, dispergẽdo, ac hu
Ose.9 miliando. Hinc eñ de eis apud Osee dr: Radix eorũ exiccata est: fructũ nequaq̃ facient. Et p Isa.
Isaiæ.63. Christus de eis locutus est: Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. ¶ [Deus vitã meã annuntiaui tibi], hoc est, ad honorẽ & gloriã noĩs tui professus sum aliis cõuersatiõis meæ
Iohan.14 sanctitatẽ, & oĩa quæ feci corã te feci, & tibi ascripsi. Hoc mõ Christus vitã suã deo pr̃i annunti
Iohan.8. auit, dũ asseruit. Diligo patrẽ, & sicut mandatũ dedit mihi pr̃, sic facio. Et alibi: Ego quæ placi
Lucæ.4
Isaiæ.61 ta sunt patri meo facio sp. Et in Luca quoq; allegans impletũ in se, quod pdictũ fuit per Isaiã: Spũs (ait) dñi super me eo quod vnxerit me, ad annuntiandũ mansuetis misit me, vt mederer contritos corde [posuisti lachrymas meas in cõspectu tuo] hoc est, acceptas eas habuisti, idq; p
Heb.5 quo lachrymas fudi, implesti. Vnde ait Apost. Cũ clamore valido & lachrymis pces fundẽs ex
Iohan.11. ditus est pro sua reuerentia. In resuscitatione insup Lazari lachrymatus est Iesus, & ait: Gratias ago tibi pr̃, qm̃ audisti me. ¶ [Sicut & in promissione tua] hoc est, sicut per prophetas dixisti. 9
Hoc eñ prædictũ est, quod lachrymas meas ac preces acceptas haberes, dicente te de me p beatũ Isaiã Prophetã: Ecce seruus meus suscipiã eũ, electus meus, cõplacuit sibi in illo aĩa mea [tũc]
Isai.42 .i. cũ me exaudieris suscitando me à mortuis [cõuertẽtur inimici mei] puta Iudæi [retrorsum]
Ierem.2 recedẽdo à te & nõ credẽdo in me, sicut apud Ierem. Prophetã de eis testatus es. Verterũt ad me E
Dan.9 dorsum & nõ faciẽ. De quibus alibi legitur: Post hebdomades sexaginta duas occidetur Chr̃s
Iohan.19 & non erit eius populus qui eũ negaturus est. i. Iudæi q dixerũt: Non habemus regem nisi Cæsarẽ. ¶ [In quacunq; die inuocauero te] orando pro meipso aut corpore mystico [ecce cognoui] 10 per experientiã, seu experimentalẽ exauditionẽ [qm̃ deus meus es] specialissimo mõ vbiq; & sp regens atq; exaudiens me. ¶ [In deo laudabo verbũ, in dño laudabo sermonẽ] Vnũ exponit aliud. i. q̃cq̃d dico aũt pdico ad deũ finaliter referã, eiusq; illuminationi asscribã, nec propriã gloriam quærã. Propterea Christus dixit: Claritatẽ ab hominibus non accipio. Et alias: Ego nõ q̃
Iohan.5.
Ibidem ro gloriã meã [in deo speraui, non timebo qd faciat mihi hõ] mihi iniuste repugnans. ¶ [In me 11 sunt deus vota tua]. i. in corde meo sunt sancta desideria mihi à te infusa, per quæ tuũ honorẽ hominũq; salutẽ desidero [q̃ reddã laudatiões tibi]. i. q̃ offerã tibi tanq̃ sacrificiũ laudis ac laudandi materiã. Per sancta eñ desideria deus laudatur & honorat. ¶ [Qm̃ eripuisti animã meã 13 de morte] in die resurrectionis vniendo eã corpori à quo p mortẽ extitit separata [& pedes meos de lapsu]. i. oẽs operationes meas gratia præueniẽte præseruasti à ruina peccati, ita vt nunq̃ cecidi, sed tibi placentia incessabilit' egi. Et hoc ideo tu fecisti, ego q̃q; idcirco hæc ad gloriã tuã pfiteor [vt placeã corã deo in lumine viuentiũ]. i. vt tibi cõplaceã & in te & nõ in me cõplacentiã habeã. Placeã (inquã) corã te in lumine viuẽtiũ. i. in splẽdidissima pr̃ia beatorũ vbi corã deo
Hebr.9 assisto interpellans p mundo, quẽadmodũ ad Hebræos inducit Apost. Non in manu facta sctã Iesus introiit, sed in ipm̃ cœlũ vt appareat nũc vultui dei pro nobis. Chr̃s igitur sibi i se nõ placuit, sed in deo. i. in seipso scdm̃, q deus fuit, vel in deo pr̃e ac sctã trinitate. Et qũo ergo nos miseri tã vanissimi atq; stultissimi vnq̃ efficimur, vt placeamus nobismetipsis, alios contẽnẽdo atq; in nobis gloriãdo? Aduertamus admonitionẽ S. Pauli. Debemus (inqt) nos firmiores imbe
Roma.15 cillitates infirmorũ sustinere, & non nobis placere. Etenĩ Christus non sibi placuit.

¶ Elucidatio tropologica siue moralis eiusdem Psalmi.

TRopologice deniq; exponendo hunc Psalmũ præinductus titulus sic intelligendus est. In finẽ. i. Psalmus iste in Chr̃m nos dirigens scriptus pro populo q lõge fact' est à sanctis. i. q vita & moribus discordat ab electis, in tituli inscriptiõe, q a titulũ crucifixi, vicz: hic est rex Iu
Iohan.19. dæorũ, quẽ sancti fide & ope venerãtur: ipsi vel vita reproba vel mente incredula negant. Psalmus (inquã) ipsi Dauid. i. conueniens Ecclesiæ, seu fideli p Dauid figurato, cũ tenerent eũ Allo
2.Reg.21. phyli in Geth. i. cũ vndiq; vallarent alienigenæ à charitate & fide formata ipam Ecclesiam seu quẽlibet Chr̃ianũ tribulationibus, tentationibus atq; pssuris. Ecclesia ergo q̃ mõ aduersitatib. uelut in torculari cõprimitur, qlibetq; fidelis psecutionibus multis circundatus, clamet ad deũ.
Actuu.10 ¶ Miserere mei deus. i. tu creator, gubernator, saluator, iudexq; meus, q naturaliter pius es, &
Iohan.5. totus misericors, mihi misero condole nõ pœnalẽ affectũ habendo, sed clementer atq; celeriter succurrendo: vehement' nanq; indigeo, qm̃ cõculcauit me hõ, detractor, læsor, animarũ corruptor, charitatis psecutor, innocentiæ aduersator, pede elationis contumeliose me opprimẽs, de
Psalm.35 q̃ pede supius dictũ est: Nõ veniat mihi pes supbiæ. Cõculcauerũt me inimici mei, domestici & extranei visibiles & inuisibiles, occulti & manifesti, tota die, naturali. i. tpe diurno atq; nocturno tentando,

A tentãdo,aspernãdo,aut simili mõ aduersando:qm̃ multi sunt bellãtes aduersum me, q me à te conant auertere,& ad vitia inclinare. Pugnãt em̃ cõtra nos mũdus.i.hoies seculares,vt puerta mur cũ puersis:caro.i.passiões seu motus sensualitatis,quatenus hoiem à medio recte rõnis ab ducãt:& dæmones de qbus ait Apost. Nõ est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ,sed aduersus principatus & ptãtes,cõtra spũalia neqtiæ in cœlestibus. Quod intelligẽdũ nõ est, q̃si non sit nobis aliq̃ colluctatio contra carnẽ & sanguinẽ,cũ dicat Apost. Si scdm carnẽ vixeritis moriemini. Et rursus: Quicũq; sunt Chri,carnẽ suã crucifixerũt cũ vitijs,& concupiscentijs: sed hoc ideo dictũ est,qa nõ est nobis colluctatio cõtra carnẽ & sanguinẽ tm̃ aut principalir. Ab altitudine diei timebo .i. ab ascẽsu seu pcessu tpis mihi cõcessi formidabo pp picula mihi instantia. Quo em̃ diutius viuo, eo frequẽtius pecco,psertim cũ iustus septies cadat in die,idcirco tps futuro timeo , qa dies mali sunt, eo q̃ sæpius peccet hõ in eis. Vel sic: Ab altitudine diei cuius libet artificialis q̃ victurus sum timebo,qm̃ plures peccãdi occasiões occurrũt in die q̃ in nocte, psertim die in altũ ascendẽte. De mane em̃ est hõ ad deuotionẽ habilior, sed circa meridiẽ obuiant corpis grauissimæ necessitudines,qa cibo potuq; egemus. qbus acceptis, est hõ ad deuotionẽ ineptior. Propterea hãc horã timent deuoti, vicz, ne grauentur corda eoꝝ crapula,aut ebietate,ideoq; accedunt ad mensam velut ad carcerẽ, ego vero in te sperabo.i.q̃uis tot malis circũdatus sim,nõ tñ despero,sed in te incessanter cõfido q̃ nõ succũbã aut vincar: sed in noie tuo pualeã verissime scriptũ sciens: Maior est q̃ in nobis est q̃ q in mundo. Et dicẽte beatissimo Elisæo: Noli timere,plures em̃ nobiscũ sunt,q̃ cũ illis. Cũ illis nanq; est brachiũ carneũ,nobiscũ autem

Ephe.6 Roma.8 Gala.5 Ibidem Prou.21 Ephe.5 Lucæ.21 1.Iohan.4 4.Reg.6.

B est dñs deus nr̃. Vnde & p Osee dr̃: Miam & iudiciũ custodi & spera in deo tuo sp. In deo laudabo sermones meos,ad eius honorẽ eos ordinãdo,nec in vana philosophia,sterili eloq̃ntia, sermone rhetorico, verbo præsumptuoso,malo,& garrulo,gloriabor: sed in verbo cõfessionis,orationis,diuinæq; laudis,lætabor,in deo speraui non timebo,de cætero timore deijciente & inordinato qd faciat mihi caro.i.hõ carnalis. Non em̃ timebo eos q corpus occidunt,qnimo tribulatiõnẽ tanq̃ donũ dei recipiã,amplexabor,& hilariter feram,recolens illud Apo. Vobis datũ est p Chro nõ solũ vt credatis in eũ,veꝝ etiã vt patiamini pro illo. Tota die verba mea execrabantur. Hoc est,quod ait Apost. Maledicimur & benedicimus. Propter quod etiã Chrs ait discipulis suis: Si me psecuti sunt,& vos persequentur. Contẽnunt em̃ atq; vitaperant impij v̾ba iustoꝝ,& sicut Iob dicit, Deridet iusti simplicitas: aduersum me oẽs cogitationes eoꝝ, videlicet,hæreticoꝝ,schismaticoꝝ,& puersoꝝ sunt,in malũ,vt mihi contrarientur,ac noceant mala q; pœnæ & culpæ infligant. Inhabitabunt mecũ in Ecclesia militanti,in qua boni & mali miscentur,vel in terra ac seculo isto prædicti aduersarij mei,& abscondent, hoc est, fraudulent & clam nocere nitentur. De talibus siquidem Christus præmonuit. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouiũ,intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. Et iteꝝ: Inimici hominis domestici eius: ipsi calcaneũ meũ obseruabunt,hoc est,opa mea explorabunt,nõ vt imitentur, sed vt criminentur,quẽadmodũ ad Galatas ait Apost. Subintroducti falsi fratres, q introierũt explorare libertatẽ nr̃am q̃ habemus in Christo Iesu. Vñ superius quoq; p̄habitũ est.

Ose.12 Colo.2. Matth.10 Philip.1. 1.Co.4 Iohan.15 Iob.12. Matth.7 Mich.7 Gala.2 Psalm.36

C Obseruabit peccator iustũ,& stridebit super eũ dentibus suis. Sicut sustinuerunt,impij,animã meã pro nihilo,eã spernendo,scandalizando,aut persequendo,saluos facies illos? hoc est, non saluabis eos,propter peccata cõmissa in me, imo nisi pœnitẽtiam egerint æternaliter eos damnabis,sicut merentur. Aliqui autẽ exponunt istud in bono,vt sit sensus. Sicut sustinuerunt animã meã,ad perdẽdũ eã,pro nihilo,hoc est,gratis,& sine eoꝝ merito saluos facies eos: in ira populos confringes,vlciscẽdo eoꝝ malitiã,eosq; dãnando. Vel in ira,tuæ paternæ disciplinæ,populos,peccatores,confringes,deprimendo eoꝝ superbiã,& vitia extirpando quẽadmodũ i Isa. legit: Incuruabitur sublimitas hominũ,& humiliabitur altitudo viroꝝ. Deus vitã meã annunciaui tibi,seu tuo vicario.s.sacerdoti humiliter confitẽdo mea pctã,& tibi attribuẽdo opera bona: Scriptũ est em̃: Omnis q male agit,odit lucẽ,& non venit ad lucẽ, vt non arguantur opera eius: qui autẽ facit veritatẽ,venit ad lucẽ,& manifestentur opera eius,quia in deo sunt facta. Ideo quoq; superius dictũ est: Reuela dño viã tuã: posuisti lachrymas meas,quas pro peccatoꝝ indulgentia, seu gloriæ dilatione, aut simili pia causa effudi,in conspectu tuo,habendo eas acceptas,atq; pro eis mihi reseruans præmiũ in futuro. Hinc dñs ad Ezechiã: Audiui,inquit,orõnẽ tuã,vidi lachrymã tuã. Et Ierem. orat: Ne auertas aurẽ tuã à singultu meo. Sicut & in promissione tua: Promisit em̃ deus se exaudituꝝ suspiria,desideria,orõnes,& lachrymas, suoꝝ,fidelium,tũc cõuertent inimici mei retrorsum,hoc est, cũ me suppplicantẽ audieris,inimici mei visibiles inuisibilesq; deficient. Vñ & beatus Iacob. Resistite,ait,diabolo,& fugiet à vobis. In q̃cũq; die inuocauero te,inuocatione interna,affectuosa,& stabili,ecce cognoui,per receptionẽ pietatis tuæ,& gratiæ,seu effectũ precis deuotæ,qm̃ deus meus es,hoc est,q̃ specialiter sis deꝰ meus pro

Lucæ.13 Alia expõ Isai.2 Iohan.3. Psalm.36 4 Reg.20 Thren.3 Iacob.4.

 us pro

laborabunt,volabunt,& non deficient. ¶[Exaltare sup cœlos deus]Versus iste q iam videtur 14
satis elucidatus repetitur,propter sniæ suæ dignitatem, & quia Christi exaltatio omnium prę D
cedentium actionum & passionum eius finis censetur.

¶Explanatio tropologica seu moralis eiusdem Psalmi.

DEniq; iuxta tropologicũ sensum p Dauid fugientẽ à Saul in speluncã,intelligitur quilibet
1.Reg.24. Christianus à tentante ac psequente mundo seu dæmone fugiens ad Christum,atque in
eius vulneribus se abscondens,in qbus est omni fideli summum tutissimũq; refugium,iuxta il
Isai.2 lud:Ingredere in petrã,abscondere in fossa humo .i.accede ad Christum & in corpe eius propt
Isaiæ.26 te vulnerato teipm abscõde. Vñ p Isaiã iterũ dñs ait:Vade popule meus intra cubicula tua,claui
de ostia tua sup te:abscondere modicũ ad momentũ, donec pertranseat indignatio mea.i.tps
persecutionis pñtis. Ecclesia ergo seu qlibet Christianus q per multas tribulationes tendit ad
patriã illudq; sancti Iob pensat.Ecce nõ est auxiliũ mihi in me,diuinã inuocet opem,& dicat:
Iob.6. ¶Miserere mei,pctõris vilissimi deus pijssime veniã cõferendo,miserere mei,grãm infundẽdo
Apoca.3 q sum miser & miserabilis,pauper,cæcus,& nudus, putans me aliquid esse cũ nihil sim,qui ad
Gala.6
Baruch.4. illorũ ptineo numerũ,de qbus scriptum est:Exacerbastis eũ q fecit vos deũ æternũ:qm̃ in te cõ
Iob.14. fidit aĩa mea,qa tu solus potes facere mundũ de immundo,meq; saluare. Scio eñ veracit scri
Ierem.17 ptũ:Maledictus q cõfidit in hoĩe,& ponit carnẽ brachiũ suũ,& à dño recedit cor eius. Nam de
Isaiæ.59.
Amos.6 his q in rebus creatis & bonis caducis spem suã constituunt,apud Isaiã scriptũ est: Confidunt
in nihili,& loquuntur vanitates.Et Amos ppheta ait: Vę qui lætamini in nihili,q dicitis:Nun
quid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?oĩa eñ creata p compationẽ ad de E
um immẽsum,sunt velut nihilũ & inane scd̃m qd̃ p Isa.dictũ est de deo sublimi & bñdicto:Ex
Isaiæ.40 tendit velut nihilũ cœlos.Ecce q̃ fructuosus dulcis & salutaris est iste versiculus,quãq; incessan
ter est nobis mẽte & ore reuoluendus.Dicamusq; eũ cũ plena & amorosa fidutia, qm̃ q̃tũ adi
pisci cõfidimus, tm̃ vtiq; recipiemus & exaudiemur,orantes: Fiat mĩa tua dñe sup nos,quẽad
Psal.32 modũ sperauimus in te.Et in vmbra alarũ tuarũ,hoc est,in protectione tua, sperabo donec trã
seat iniquitas.i.quãdiu in hac vita,in q̃ sine pctõ non viuit,psertim cum iustus septies cadat in
Psalm.24 die,pmansero.Cũ eñ in medio laqueorũ positi simus, nunquã securi eẽ debemus nec despera
re,sed sub diuinæ pietatis alis indesinent nosipos statuere atq; in dño deo,sicut in pr̃e indulgen
tissimo & affectuosiss.sp sperare.Clamabo,nõ tã alta voce,q̃ ingẽti affectu,ad deũ altissimũ,die
& nocte eius grãm inuocando,deũ q bñfecit mihi,multa bñficia cõferẽdo vicz dona naturę,&
munera grãe:& qa hucusq; bñfecit mihi,cõfido q de cætero q̊q; bñfaciat mihi. Deinde bñficia
eius plenius enarrant.Nam,Misit,deus pr̃,de cœlo,vnigenitũ filiũ suũ,& liberauit me,pr̃ p fi
Isa.16 liũ,seu filius p passionẽ & sanguinẽ suum de originali pctõ & morte æterna.Hoc est q̊d Isa.pca
Isa.45. bat:Emitte agnũ dñe dñatorẽ terræ,de petra deserti ad montẽ filiæ Siõ.Et rursus: Rorate cœli
desup,& nubes pluant iustũ,aperiat terra,& germinet saluatorẽ. Quæ oĩa impleta esse osten
1.Iohan.4 dit sacratissimus Euang.Ioha.In hoc(inquiẽs)apparuit charitas dei in nobis, qm̃ filiũ suũ vni
1.Petr.1. genitũ misit deus in mundũ,vt viuamus p eũ. Propter q̊d & Petrus scribit:Non corruptibilib
auro vel argẽto redẽpti estis de vana vestra conuersatione,sed pcioso sanguine agni immacu F
Exodi.15. lati Christi:dedit in opprobiũ conculcantes me,hoc est,filius dei mundi saluator pro me deie
Marc.3 cit,& expugnauit aduersarios meos,vtpote mũdũ atq; diabolũ.Ipse eñ,sicut in euangelio scri
ptũ est:Fortẽ armatũ.i.dæmonẽ ligauit & vasa eius .i.pctõres de manu eius diripuit. Propter
Iohan.12. quod passione instante Christus dixit: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.i.de menti
Iohan.16 bus hoĩm expelletur.Quod aũt Chr̃s vicerit mundũ,constat ex eo q̊d ipe ait discip. In mundo
pssuram habebitis,sed cõfidite ego vici mundũ. Chr̃s nanq; sua cõuersatione ac passiõe grãm
nobis promeruit formamq; mõstrauit vincendi oĩa delectabilia & terribilia mundi,ita q nec
Isa.30 prospera seculi nos delectent nec aduersa deterreant,sed Christi in om̃ibus imitantes vestigia
gradiamur regia via,de qua scriptũ est: Hæc via,ambulate in ea, & neq; ad dexteram neq; ad
sinistram. Misit deus mĩam suam & veritatẽ suam,hoc est,filiũ suũ,q dicitur mĩa dei,quãtũ ad
gentiles,qbus sola mĩa datus est,& veritas,quantum ad Iudæos,qbus ex promissione est datus
sicq; ratio quædam iustitiæ consideratur in hoc q ad Iudæos descendit. Vel sic:Misit deus mi
sericordiam suam,i. grãm copiosam infudit hoĩbus, maxime tpe euangelicæ legis & veritatẽ
suam.i.sicut in veteri lege pdixit,ita p Christũ impleuit,secundũ quod scriptum est:Lex p Mo
Iohan.1. sen data est,gratia & veritas p Iesum Chrm̃ facta est: & eripuit deus pat per filium suũ dilectũ,
aĩam meam de medio catulorũ leonũ.i.de exercitu dæmonũ,de quorũ vnoq̊que Petrus disse
1.Pet.5 ruit:Aduersarius vester diabolus tanq̃ leo rugiens circumit,quærens quẽ deuoret. Dum enim
à pctĩs eripimur,de medio dæmonũ liberamur, cum idem sit,esse seruum peccati & dæmonis:
Isai.53 Christus autem ab omni nos labe peccati redemit,iuxta illud: Dominus posuit in eo iniqtatẽ

oim

A omniũ noſtrum:dormiui conturbatus.i.anteq̃ grãm Chriſti recepi,peccatis ſubiacui,iteriuſq;
inordinatus fui,q̃d ad mortis pertinet ſomniũ.Propter q̃d taliter dormiẽti, vicz in vitijs pma-
nenti clamat Apoſt.Surge q dormis,& exurge à mortuis,&illuminabit te Chriſtus. Huius au Ephe.5
tẽ verſiculi ſenſum Chriſtus apud Oſee pulchre inducit,dicendo: De manu mortis liberabo e- Oſee.13
os,de morte redimã eos.Filij hominũ,eccleſiã perſequentiũ,iuſtis detrahentiũ, ſeu falſe docẽti
um,dentes eoꝝ.i.maligni ſermones,ſunt arma, quibus electos impugnant, & ſagittæ quibus
eoꝝ famã denigrant,& animas lædere cupiunt,& lingua eoꝝ.i.peruerſa doctrina,gladius acu
tus,vſq; ad interiora pertingens,animã à deo ſeparans,eãq; ſpũaliter occidẽs. Nã teſte Apoſt.
Sermo talis vt cancer ſerpit.Exaltare ſup cœlos deus.i.ab omnibus cœleſtibus ciuibus exalte- 2.Timo.2
ris ac honoreris,Quod dicit eccleſia,non orando,ſed diuinæ beatitudini congratulando, ſuũ
affectũ beatis conformando,& in omni terra gloria tua.Gloria proprie dr̃ clara cũ laude noti
tia.Orat ergo vir iuſtus vt deus ab vniuerſis in terra clare per fidẽ agnoſcat,atq; per charitatẽ
laudet,quod tempore Chriſti pcipue adimpletũ videtur,prout apud Iſaiã legit: Repleta eſt ter- Iſa.11
ra ſcientia dñi.Laqueũ parauerunt pedibus meis,hoc eſt quod Chrs diſcipulis & in eoꝝ pſona
toti eccleſiæ ait:Si me perſequuti ſunt,& vos pſequentur,quia nõ eſt ſeruus maior dño ſuo.In- Ioha.15.
uiſibiles etiã hoſtes.Laqueũ.i. deceptiones parant pedibus noſtris.i. operibus & deſiderijs no
ſtris.Vadit em̃ diabolus & aſſumit ſeptẽ ſpũs nequiores ſe,q ſi intromittantur,habitant in cor Lu.11
de humano:& incuruauerunt,à via iuſtitiæ,animã meã.Vel,ſaltẽ conati ſunt eam incuruare à
recto dei itinere.Vel,incuruauerunt.i.tribulauerunt,ſicut teſtatur Apl's:Deijcimur,ſed non pe 1.Cor.4
B rimus.Foderunt añ faciẽ meã foueã.i.aperte inſidiati ſunt mihi,& cõtumelijs atq; iniurijs affe-
cerunt me,& inciderunt in eam.i. ſeipſos in foueã culpæ,mortẽq; animæ pcipitauerunt. Oĩa Roma.8
em̃,etiam dura & mala cooperantur electis in bonũ,ſed iniqui eos perſequẽtes ſibimetipſis no
cent & damnationẽ lacus infernalis acquirunt.Paratũ cor meũ deus,paratũ cor meũ.Hoc eſt,
quod quotidie in orone dñica dicimus.Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.Vñ ait apoſt. Mat.6.
Non ex triſtitia aut neceſſitate.Hilarẽ em̃ datorẽ diligit deus.Hanc ſanctã cordis parationẽ fa- 2.Cor.9.
cit propriæ volũtatis abnegatio,obedientia vera & charitas feruida. Studeamus ergo chariſſi-
mi cor paratũ habere ad vniuerſa agenda ac patiẽda q̃ deo ſunt placita, nec aliquid nobis con
tingens moleſte feramus, ſed diuinæ voluntati nos pure & integre offeramus, cõmendemus,
& relinquamus, nec poſſumus deũ amplius venerari q̃ ita, imo quo iſtud perfectius agimus,
eo magis meremur deo chariores atq; in omni virtute perfectiores efficimur.Implemus enim
quod Apl's ad Rom.tradidit: Probetis q̃ ſit voluntas dei bona, bñplacens & perfecta. Exurge Roma.12
gloria mea.i.aĩa mea imagine trinitatis inſignita: exurge inquã à lecto, à peccato,à torpore,
& omni ignauia,& age quod admonet Ieremias:Conſurge,lauda in nocte, in principio vigi- Thren.2
liaꝝ,& effunde ſicut aquam cor tuũ ante conſpectũ dñi dei tui. Iſaias quoq;:Excutere, inquit, Iſa.52.
de puluere,conſurge,ſede Ieruſalem.i.anima ſancta. Primo em̃ oportet vt aĩa ab inferioribus
& terrenis ſe rebus excutiat,deinde ad cœleſtia ac ſumma conſurgat, ſicq; in quiete cõtempla-
tionis reſideat.Vel:Exurge gloria mea.i.oĩs gloriatio mea in deũ aſcende, vt in meipſo nõ glo 1.Cor.1
rier,ſed acqeſcam Aplo admonenti.Qui gloriat,in dño glorietur.Vnde & apud prophetam Iſa. 2.Cor.10
legimus.Addent mites in dño lætitiam,& pauperes hoĩes in ſancto Iſrael exultabunt.Vel: Ex Iſaiæ.29
C urge gloria mea.i.gratia mihi collata,oĩſq; habitualis pfectio mihi diuinitus in baptiſmo infu-
ſa,ſeu poſtmodũ data in actũ pcede & efficaciter operare,queãdmodũ iubet Apoſt. Noli neg- 1.Tim.4
ligere grãm quæ data eſt tibi:exurge pſalterium.i.laus pſalmodiæ excitetur in me,& cithara.i.
opatio coram deo ſuauis atq; ſonora,vt eſt exercitatio pietatis ad oĩa vtilis, exurgam ab imp- Ibidem
fectione ad vitam perfectiorẽ,diluculo.i. cum ſplendor gratiæ tuæ o dñe radiauerit in me. Et
ad Iſam conſurgendũ eſt diluculo ad laudandũ altiſſ. iuxta illud:Iuſtus cor ſuũ tradet ad vigi-
landũ diluculo ad dñm.Et illud:Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpũ meo in præcor Eccle.39
dijs meis,de mane vigilabo ad te.Confitebor tibi in populis dñe.i.in medio fratrum ac proxi- Iſai.26
moꝝ atq; fidelium te laudabo,ſicut ait Apoſt. Vnanimes vno ore honorificetis deum:& pſal
mũ dicam tibi in gentibus, laudẽ tuam eis narrando, & de eaꝝ cõuerſione tibi regratiando, Roma.15
ipſas quoq; ad tua pconia incitando.Cætera ex pcedenti patent expoſitione. Ecce pſalmũ ve-
re ſuauẽ nobilẽ,& ignitũ audiuimus, cuius virtutẽ guſtat ardẽs amator, ac purus laudator.Cõ
formemus igitᵉ vitam noſtram ſenſui huius pſalmi,vt vere nobis in eo cõſcripta cõueniant,nec
vnq̃ ab alis diuinæ defenſionis aĩa noſtra recedat,dicens deo cũ ſancto Iob: Pone me iuxta te Iob.17
& cuius vis manus pugnet contra me.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LVII.

¶Expoſitio Tituli.

EST deniq; titulus pſalmi huius.In finẽ ne diſperdas Dauid in tituli inſcriptione. Oĩa tituli
huius

huius verba in titulo psalmi pcedentis cōtinentur, taliterq; vt ibi exposita sunt, intelliguntur. Christus ergo Iudæos incredulos increpans, ait:

¶Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

SI vere vtiq; iustitiā loquimini] .i. si veraciter legē atq; prophetas legitis, intelligitis & laudatis, & si (vt dicitis) Christum veraciter expectatis, & desideratis, si quoq; ex aīo me Rabbi nominatis, & viā dei in veritate docere asseritis, tūc [recte iudicate]. i. ex lege & pphetis, me esse regē Messiā, aduertite, atq; discernite o vos Iudæi q estis secundū carnis originē, non aūt secundū dei imitationē [filij hoim]. i. rōnabiliter in hoc mundo conuersatorꝫ. s. prophetarꝫ ac patriarcharꝫ. Ad rectū vero iudiciū hortat Chrs Iudæos in euangelio dicens: Nolite secūdū faciem iudicare, sed iustū iudiciū iudicate. Sed vos o Iudæi erronee iudicatis, cuius ratio subdit. ¶Etem in corde iniqtates opamini in terra] .i. dolos & mala contra me cogitatis, meq; pseq & occidere pponitis. Vñ apud Marc. scriptū est: Cognito Iesus spiritu suo, φ ista cogitarent apud se, dixit: Quid cogitatis ista in cordibus vris? Et rursus ait ad eos: Intus pleni estis hypocrisi & iniqtate. Et alibi: Nunc autē q̄ritis me occidere hoiem, q veritatē loquor vobis [iniustitias]. i. opa mala [manus vræ cōcinnant.] cōgregant & accumulant, qa q̄d corde cōcepistis, ad effectū pducitis, me psequendo, obseruando, deridendo, & occidendo. ¶Alienati sunt peccatores à vulua] .i. pdicti Iudæi ab ipso natiuitatis exordio à deo auersi sunt, non φ statim nati peccauerunt, sed qa peccare pusi sunt, & ad mortē psciti, & prius odio habiti, q̄ nati, eo mō q̄ Malachias dicit: Esau odio habui. Secundū hunc sensum errauerunt ab vtero, qa psciti erant à deo, Chrm summā veritatē negaturi. Propterea Chrs ad eos locutus est: Vos ex patre diabolo estis, & desideria eius vultis pficere, & ideo nō auditis, qa ex deo non estis [locuti sunt falsa] qa me mendacit̄ accusauerunt, sicut de eis à Iere. scribit: Negauerunt dñm, & dixerunt, Nō est ipse. Et alibi: Ego, inqt, redemi eos: & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Vñ de eis iterꝫ scriptū est: Dereliqrunt dñm, blasphemauerunt sanctū Israel, abalienati sunt retrorsum. ¶Furor illis scd̄m similitudinē serpētis] Sicut em̄ serpēs iratus venenū effundit & necat, sic Iudæi cōtra Chrm̄ furentes inuidiæ suæ venenū euomebant, pcurantes cōtra eū sniam mortis eūq; crucifigentes. De hoc Iudæorꝫ furore contra Chrm̄ patriarcha Iacob pdixisse videt dū ait: Maledictus furor eorꝫ, qa ptinax & indignatio, qa dura: q̄d licet ad lrām cōtra Leui & Simeō dictū putetur, de sacerdotibus tñ & pharisæis ex illorꝫ stirpe pgenitis vere accipitur [sicut aspidis surdæ & obturātis aures suas]. i. talis fuit Iudæorꝫ malitia cōtra Christū, q̄lis ē serpētis neqtia circa incantatorē. Queadmodū em̄ aspis vnā aurē obstruit cauda, aliā terra, ne vocē incantantis pcipiat, sic Iudæi aures suas clauserūt vnā p auaritiā, alteram p inuidiam, ne Christi & eius discipulorꝫ pdicationē audirēt. Propter q̄d scriptū est: Dicebant ex Iudæis de Iesu: Dæmoniū habet & insanit. Quid eū auditis? Et alibi: Audiebant hæc pharisæi & scribæ q erant auari & deridebant eū. ¶[Quæ] aspis, cui videlicet assimilantur Iudæi [nō exaudiet vocē incantantiū, & venefici incantantis sapient] scd̄m suæ artis principia, nō em̄ de cauerna sua egredit. Hinc ergo Iudæi viperæ cōformant. Vñ Iohan. Baptista ait ad eos: Progenies viperarꝫ, qs ostendit vobis fugere à vētura ira? Deniq; ipse Christus, Genimina, inquit, viperarꝫ, qūo fugietis à iudicio gehēnæ? ¶[Deus conteret dentes eorꝫ in ore ipsorꝫ] hoc est, malignitatem verborꝫ quæ cōtra Christū dixerunt, retorquebit in eos, & proprio sermone mortē sibi acqrēt, quēadmodū factū est, q̄n dixerūt: Sanguis eius sup nos & sup filios nostros. Extunc nanq; venit super eos ira dei vsq; in finem, secundū Apost. [molas leonū confringet dñs]. i. minas, verba & verbera ferociū Iudęorꝫ Christo illata, dñs cito cessare fecit, Christū ad immortalē vitam resuscitans. Propter quod Christus in cœna dixit: Etenim q̄ sunt de me, finem habent. ¶[Ad nihilum deuenient tanq̄ aqua decurrens] Iudæi em̄ increduli per Titū & Vespasianum destructi fuerunt, ipsi quoq; spūaliter ad nihilū deuenerunt, qm̄ oēm gratiam & esse gratificum penitus amiserunt [intendit arcū suum donec infirmentur]. i. deus pparauit arma exercitus Romanorꝫ contra Iudæos, donec omino debilitarentur, quemadmodum Christus eis pdixit: Venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vndiq;, & coangustabunt te, & ad terram prosternēt te. ¶Sicut cera quæ fluit, auferētur] Iudæi em̄ de terra sua subito & improuise sublati sunt. Auferentur quoq; in die iudicij à regione viuorꝫ, nuncq; auferuntur quotidie à grege fidelium atq; consortio electorꝫ [supercecidit ignis, & non viderunt solem.] Solet in scriptura p ignem quælibet magna tribulatio designari. Est igitur sensus super infideles Iudæos venit & irruit tribulatio maxima à Romanis, propter peccatum in Christum commissum, nec tamen ex hoc perpendebant se talia pati propter Christi occisionem, nec agnouerunt per pœnas solem iustitiæ, Christum, sed in tenebris infidelitatis manserunt & indurati sunt, secundum quod Isaias testatur: Populus non est reuersus ad percutientē se, & dñm non exqsierūt. Et p Amos dñs ait: Pers

Mat. 23 Matth. 22 Iohan. 7. Marc. 2 Matth. 23 Iohan. 8 Malach. 1 Iohan. 8. Ierem. 5 Ose. 7 Isaiæ. 1 Gene. 49 Iohan. 10. Lucæ. 16 Matth. 3 Matth. 23 Matth. 27 1. Thes. 2 Lucæ. 22 Lucæ. 19. Isa. 9. Amos. 4

9 Percuſſi vos,& nec ſic eſtis reuerſi ad me. ¶[Priusq̃] o increduli Iudæi [intelligerent ſpinæ ve
A ſtræ].i.pœnæ vobis inflictæ,& conſciarum veſtrarum remorſus [ramnum].i.dæmonem vos
ad mala incitantem,ſeu dæmonũ ſuggeſtiones & vitia,pp quæ iſta patiebamini[ſicut viuẽtes
ſic in ira abſorbet eos].i.quẽadmodũ viuentes iniqui,qui ſe diu victuros arbitrantur, ſed ſubi
to moriuntur, & ſicut iratus repente abſorbet eum cui iraſcitur, ſic deus abſorbet, abſorpſit,
& abſorbebit vos.Iã enim oſtẽſum eſt,quã multipliciter perierunt,& quõ ad nihilũ redacti di-
cuntur. Vnde de finali hac Iudæoꝝ deiectione dñs per Amos prophetã dicit: Venit finis ſup Amos.8.
populũ meũ Iſrael non adijciam vltra vt pertranſeã eos.Conuenienter aũt per ramnũ intelli-
gũtur,diabolus,concupiſcentia ſeu peccatũ.Ramnus nãq; eſt herba in principio mollis, cũ aũt
creuerit &matura facta fuerit, duriſſime pungit, qm̃ acutiſſimos aculeos tunc acquirit,ita dia
boli,cõcupiſcentiæ, atq; peccata in principio delectabilia offerunt,& tanq̃ mollis herba dulcia
10 ingerunt,ſed conſentientẽ ad amariſſimas pœnas perducunt. ¶[Lętabitur iuſtus cũ viderit vĩ
dictã]non vtiq; zelo vindictæ,ſed iuſtitiæ amore.Quẽadmodũ em̃,ſicut ſcriptũ eſt,Deus mor Sapi.1
tẽ non fecit,in quantũ eſt mors,nec directe eã intendit, nec lętatur in perditione ſeu pœna vi-
uoꝝ,in quantũ eſt quoddã malũ,ſed in quantũ eſt iuſtitię effectus.Iuxta illud propheticũ.Heu Iſa.1
conſolabor ſup hoſtibus meis,& vindicabor de inimicis meis,ait dñs.Et alibi: Cõplebo furo- Ezech.4
rẽ meũ,& requieſcere faciã indignationẽ meã,&conſolabor.Simili mõ hõ iuſtus lætatur,dum
videt vindictã iniuriæ non ſibi,ſed deo illatæ, in quantũ vindicta eſt quoddã bonũ diuinæ iu-
ſtitiæ,non in quantũ eſt proximoꝝ perditio. Quãuis autẽ iuſtus de vindicta maloꝝ lætetur
B in hoc mundo, in quantũ vindicta huiuſmodi eſt pro vtilitate eccleſiæ, vel ampliori pereuntiũ
cõmodo:tñ in die iudicij magis lętabitur de vltione diuina atq; in patria in æternũ,qm̃ tũc per
fecte conformabitur, & inſeparabiliter vnietur æq̃tati diuinæ,placebitq; ei pleniſſime q̃cquid
cõcordat diuinæ iuſtitiæ.Hic em̃ in lib.Iob legit: Videbunt iuſti,&lætabunt,&innocẽs ſubſan Iob.22
nabit iniq̃s.Et alio in loco: Animæ interfectoꝝ clamabant voce magna: Vſq;quo dñe ſanctus Apoca.6
& verus,non vindicas ſanguinẽ noſtꝝ de his qui habitant in terra? Porro ob hoc nõ debemus
abſolute impioꝝ vindictã appetere,niſi forte vt in pñti ſeculo corrigantur, ne in futuro dãnen
tur,aut vt mitius crucient,quẽadmodũ de q̃dã pctõre ſcribit Apoſt. Tradidi hmõi Satanæ ĩ in 1.Cor.5
teritũ carnis,vicz vt ab eccleſia excõmunicetur,vt ſpũs ſaluus fiat in die dñi.In primitiua eĩ ec
cleſia excõmunicati ſenſibiliť torq̃bãtur,aut etiã occidebantur à dæmõe,pp fidei confirmatio-
nẽ[manus ſuas lauabit].i.iuſtus operatiões ſuas purgabit[in ſanguine pctõris].i.ex cõſidera
tione miſeriæ atq; pœnaꝝ peccatori inflictaꝝ. Ex hac em̃ cõſideratione propriã imperfectio-
nẽ deplangit,timoratus & cautior redditur. Nã felix quẽ aliena dãna faciũt peritũ. Propterea
Salomon aſſerit. Peſtilente flagellato ſtultus.i.pctõr,ſapientior erit. Hinc quoq; de diabolo ad Proue.19
beatũ Iob dr: Cũ ſublatus fuerit timebunt angeli,& territi purgabuntur. ¶[Et dicit hõ] ſapiens Iob.41.
11 in corde ſuo[ſi vtiq; eſt fructus iuſto].i.ſi bene agẽti reſtat merces à deo[vtiq; eſt deus iudicãs]
iudicio dãnationis,&reprobationis[eos] videlicet pctõres[in terra].i.in corpore, quia proijci
et corpus eoꝝ,& animã in gehennã. Vel in terra,quia in valle Ioſaphat oẽs dijudicabũtur. Vel,
C in terra,in qua mõ morantur,qm̃ impioꝝ dãnatio iã inchoatur,&in futuro cõpletur. Nũc em̃
priuantur lumine gratiæ,&in futuro lumine glorię. Specialiter vero applicari hæc poſſunt ad
Chriſtũ,vt ſit ſenſus: Lætabitur iuſtus.i.populus Chrĩanus,cũ viderit vindictã Iudæoꝝ Chri-
ſtũ negantiũ: manus ſuas lauabit in ſanguine pctõris, quia ex conſideratione reprobatiõis Iu-
dæoꝝ perfectius Chriſto adhæret populus in Chriſtũ efficaciter credens. Et dicet hõ,ſi vtiq; ẽ
fructus iuſto,ad Chriſtũ conuerſo,tunc ſequitur,ꝙ,vtiq; eſt deus iudicans eos, puta Iudæos in Ierem.2
credulos,in terra,promiſſionis,in qua iudicauit eos,& reprobauit tradens eos in manus aduer
ſarioꝝ ſuoꝝ. Vnde dñs plebi huic: Ego,inq̃t,iudicio cõtendã tecũ,eo quod dixeris. Non pecca- Iere.10
ui. Et rurſus: Iuxta deſideriũ meũ corripiã eos. Poſtremo quod dictũ eſt de homine iuſto, ma-
nus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris,aliter poteſt intelligi,ita vt conueniat beatis in patria,
eritq; ſenſus,manus ſuas.i.actiones ſuæ beatiſſ. vitę lauabit,non ab immunditia culpæ,ſed aq̃
conſolationis & irrigatione lætitiæ,in ſanguine peccatoris. Beati enim ex contẽplatione pœ
næ reproboꝝ multipliciter gaudent. Primo, qm̃ dei iniuria vindicatur. Secundo, qm̃ ordo iu-
ſtitiæ obſeruatur. Tertio,quia ſapiẽtia dei in toto vniuerſo nil inordinatũ relinquit. Quarto,
eo quod ipſi tanta pericula euaſerunt.

¶Declaratio Tropologica eiuſdem pſalmi,in perſona eccleſiæ ad quoſ-
libet peccatores impœnitentes.

SAncta ergo eccleſia egre ferẽs regnũ ſpõſi ſui diminui, p hoc q̃d impij vel verbis, vel factis
negant Chriſtũ ſuũ ſaluatorẽ ac iudicẽ ad perſeuerantes in malo,ſic ait: Si vere vtiq; iuſti-
tiã loquimini.i.ſi vita veſtra ſermonibus veſtris corcordat,& Chriſtũ,quem labijs confitemi-
ni ve

ni vere mundi saluatorẽ arbitramini,& si Christi doctrinã verã esse putatis, vt dicitis, tunc re- D
cte iudicate, o filij hoim. i. inter summũ atq; diuinũ ac incõmutabile bonũ,& inter bona crea-
ta, caduca, & inferiora bñ discernite, auertẽdo corda vr̃a à vanis atq; illicitis rebus: & ad sum-
mũ bonũ vos totalit᷑ & inauertibilit᷑ cõuertẽdo, illud amãdo, in ipso sperãdo, spq; finalẽ intẽtio
Matth. 7 nẽ ad eius dilectionẽ, honorẽ, & gloriã referẽdo. Est aũt q̊ddam iudiciũ q̊d nobis Chr̃us phibu
it: Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. s. ne alienũ iudicemus, p̃sertim in dubijs rebus, & q̃ in bo
nũ accipi possunt. Nũc vero iubemur recte iudicare nosipsos, & nobis cõmissos, ac opa manife
sta, & maxime, vt inter bonũ increatũ, & bona creata veraciter discernamus: quod fit p dona
spiritus sancti, vic; per dona scientiæ atq; consilij. Pręterea ad recte & digne iudicandũ multa
exiguntur. Primo, vt ipse p̃latus seu iudex iuste viuat. Nã secundũ philosophũ: Iudex esse debet
Isa. 56 velut q̃dã viuens lex & animata iustitia, æquitatisq; regula, quatenus nunq̃ à via æquitatis fle-
ctatur. Secundo, vt ordinem iuris obseruet, & secundũ statuta iuris procedat. Vñ de ignoranti
Exodi. 24 bus, viamq; iuris deserentibus, dñs ait: Ipsi pastores ignorauerũt intelligentiã. Vnusq̃sq; in viã
suam declinauit. Tertio ne cedat multitudini aut clamori multoꝝ, iuxta illud: Ne seq̃ris turbã
Iob. 29 ad faciendũ malũ nec in iudicio plurimoꝝ acq̃esces sententiæ, vt à vero deuies. Quarto, vt cau
Actuu. 10 sam bñ req̃rat atq; discutiat. Iuxta illud Iob: Causam q̃ ignorabã, diligẽtissime iuestigabã. Qui
Deut 1 Eccle. 7 to, vt nõ sit psonaꝝ acceptor, sicut in Deut. dñs p Mosen ait: Ita paruũ audietis, vt magnũ: pau
perẽ audietis, vt diuitẽ. Sexto ne pp timorẽ à recto recedat iudicio. Propt᷑ q̊d in Eccle. dicitur:
Exod. 23. Noli q̃rere fieri iudex, nisi valeas virtute erũpere iniq̃tates, ne forte extimescas faciẽ potẽtis. Se
ptimo. Ne plus debito cõpatiatur, secundũ q̊d scriptũ est: Pauperis nõ misereberis in iudicio. E
Octauo, vt auaritiã oderit, & dona contẽnat, quia subuertunt verba iustoꝝ. Nono, ne aliquas
preces in præiudiciũ alterius ptis recipiat. Decimo aũt, & maxime opus est, vt amorẽ priuatũ
& odiũ penitus derelinquat. Amor eñ & odium peruertunt omne iudiciũ. Vnde secundũ phi
losophũ, hõ non est bonus iudex sui ipsius, quia nimis amat seipsum, nec hostis sui, q̃m odit eũ,
sed vos o filij hominũ, non humane, sed irrationaliter conuersantes, non recte iudicatis. cuius
ratio est. Etenĩ in corde iniquitates operamini in terra. i. in proposito & cordis vestri affectu, in
2. Pet. 3 utilia & nociua atq; prohibita cogitatis, & operari intenditis. Corde eñ malũ concipere cum
Matth. 5 consensu, apud deum pro opere reputatur. Operamini autẽ hęc mala, in terra, corporis vestri,
Mich. 2 quia secundum carnem ambulatis, & concupiscentias eius perficere desideratis, & sicut mites
possident terrã corporis sui, sic vos à terra corporis vestri possidemini. Vnde de vobis scriptum
Eccle. 3. Isaiæ. 5 est: Vę qui cogitatis inutile & operamini malũ in cubilibus vestris: iniustitias manus vestræ cõ
cinnãt, quemadmodum in Ecclesiastico dr̃: Peccator adijciet ad peccandũ. Nam, vt ait etiã Isa
ias propheta, Trahitis iniquitatem velut longam restem. Cum enim deberet peccator, quoti
Roman. 2 die commissa mala deflere, non solum non deflet, sed iniquitatem velut fasciculum colligit. Ide
circo Apostolus ad Rom. terribiliter loquitur homini tali: An diuitias bonitatis dei & patien
tiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te addu
cit? Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor tuum thesaurizas tibi iram in die irę
iusti iudicij dei. Quicunq; igitur corde malis consentiunt, aut illicita operantur, non vere, sed F
Amos. 6 false & nequiter iudicant, qa & si ore vera pronuntiant, tamen operibus contradicunt. Nã &
Isai. 5 secundum philosophum, nullus est prudens, nisi virtuosus, iudicare autem est actus prudẽtiæ.
Propterea de peccatoribus scriptum est: Vę qui conuertistis in amaritudinem iudiciũ, & fructũ
iustitię in absynthium. Quod planius dr̃, & quasi exponitur alibi, dicẽte sancto propheta Isaia
Væ q dicitis malũ bonũ, & bonũ malũ, ponentes tenebras lucẽ, & lucẽ tenebras, ponentes ama
rum dulce, & dulce amarum. Alienati sunt peccatores à vulua. Sensus huius versiculi ex præce
Iohan. 21. denti expositione innotescit: Pensandum tamen, quod sæpe sermo ipse sine præiudicio verita
tis videtur modũ excedere, q̃m ipse qui loquitur nouit quousq; credatur. Fit autẽ hoc quatenus
aliquid seriosius ac euidentius insinuetur, & hoc mõ in euãgelio legitur: Multa alia fecit Iesus,
quæ si scribantur, nec ipsum arbitror mundũ capere posse eos qui scribendi sunt libros. Sic q̊
q; nunc dr̃. Alienati sunt peccatores à vulua: errauerunt ab vtero. Nõ ꝙ ante vsum ratiõis pec
Eccls. 8 cauerint, & ab exordio natiuitatis indesinenter errauerint, sed ista dicuntur ad designandũ q̃
pseueranter & pertinaciter multi pctõres deũ offendant. De quibus Salomon dicit: Absq; vllo
timore filij hominũ perpetrant mala. Per modũ quoq; oppositũ iusti dicunt᷑ ad deũ conuersi à
Iob. 31. vulua, & in virtute esse ab vtero, vel pp electionem diuinam, vel bonam inclinationem ad vir
tutes, vel pp fortem ac stabilẽ adhæsionem, qua deo cohærent, & ita sanctus Iob ait: Ab infan
tia mecum creuit miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum. Furor illis secundũ simi
litudinẽ serpentis. Quemadmodũ enim serpens homini inimicat᷑, eũq; veneno inficit & occi
dit, sic hoĩes pestilentes ac impij proximos suos verbis furiosis veneno iræ inflãmant, malis exẽ
emplis

emplis inficiũt,& vel adulando,vel comminando,vel alio mõ seducẽdo occidunt.Propter q̊d
A Moses:Recedite,inquit,à tabernaculis hoĩm impiorꝫ,& nolite tangere quæ ad eos pertinent, Nume.16.
ne inuoluamini in pc̃tis eorum:sicut aspidis surdæ & obturãtis aures suas. Oĩs q verbũ dei cõ
temnit,& pium informatorem aut increpatorẽ repellit,assimilatur aspidi aures obturanti.De
talibus ait saluator:Sermo meus nõ capit in vobis. Nõ ergo claudamus aures nr̃as verbo salu Ioh.8
tis,increpationibus vitæ,ac salutari doctrinæ.Btĩ eñi q audiũt verbũ dei & custodiunt illđ.Sci Luc.11.
mus quoq; qm̃ qui ex deo est,verbũ dei audit.De peccatore autem verbum dei negligente,scri Iohan.8.
ptum est.Omnis qui facit peccatum,ex diabolo est,& nõ cognouit deum. Istud ergo est signũ 1.Iohan.3
prædestinatiõis & gratiæ,affectuose & libenter audire verbum dei.Propter quod de reprobis 1.Iohan.4
alio loco scriptum est:Ipsi de mundo sunt,& de mundo loquũtur,& mundus eos audit. Vnde Iohan.3.
Ioh.Bapt.testat̃:Qui de terra est de terra loquitur.Deus conteret dentes eorꝫ in ore ipsorum.i.
superbos,impiosq; sermones malorꝫ damnabit, ab effectu impediet & retundet,quemadmo- Isaiæ.37.
dum superbissimo regi Assyriorꝫ prædixit:Cũ fureres aduersum me, superbia tua ascendit in
aures meas.Ponã ergo circulũ in naribus tuis,& frenum in maxillis tuis. Ad nihilũ deuenient
tanq̃ aqua decurrens.Pc̃m̃ nihil est,& qui peccat,incessabiliter perit,& à deo pro nihilo repu-
tatur,ac spernitur,quia ab omni esse diuino gratioso & meritorio euacuat̃. Propter q̊d in lib. Sapien.5
Sap.reprobi dicunt:Nos nati continuo desiuimus esse,& virtutis qdem nullũ signũ valuimus
oñdere.In malignitate aũt nostra consumpti sumus. Quẽadmodũ igitur aqua decurrẽs mox
defluit,nec apparet,sic peccatores quotidie defluunt,& in hora mortis damnantur,atq; in ex-
B tremo iudicio cũ aĩa & corpore peuntes,ab omni beato esse annihilabunt̃:intendit arcum suũ
donec infirment̃,hoc est,comminationes & pœnas deus iniquis pauit,donec à fortitudine pec
cãdi deficiãt, æternasq; inferni miserias incidãt.Vñ dñs p̃uaricatoribus horribil̃r p pph.cõmi
natur & dicit:Ecce ego stridebo sup vos sicut stridet plaustrum onustum fœno,& peribit fuga Amos.2.
à veloce,& fortis non saluabit aĩam suam.Sicut cera quæ fluit auferentur.Hoc inferius euiden
tius ita inducit̃:Sicut fluit cera à facie ignis,sic peãt peccatores à facie dei.Quemadmodũ enim Psalm.67.
calor ignis ceram resoluit & destruit, sic ira diuinæ iustitiæ peccatores à p̃senti vita tollit, atq;
à futura vita beata repellit,sicq; vtrobiq; auferuntur,,& spũaliter corrumpunt̃. Propterea dñs
ait apud Ose.Occurrã eis q̃si vrsa raptis catulis,& dirũpã interiora eorꝫ, & cõsumã eos vt leo. Ose.13.
Nã & pc̃tõres peccãdo merent̃ abbreuiationẽ vitę pñtis,quẽadmodũ diuiti auaro dñs ait:Stul Luc.12
te,hac nocte aĩam tuã repetunt à te.Et Salo.Non sit(inquit) bonum impio,nec prolongentur Eccls.8
dies eius,sed quasi vmbra transeãt qui non timent faciem domini,supercecidit ignis,& non vi
derunt solem.i.ignis infernalis cadet super iniquos,& deum non videbunt,quia nec sapientia Eccls.9
nec scientia,nec opus nec ratio erunt apud inferos.Vel.supercecidit ignis,i.calor libidinis,pas
sionumq; feruor,vt sunt,inflammatio iræ,æstus auaritiæ,flamma inuidiæ ceciderunt sup pec-
catores,qui facta carnis modo non mortificant,nec sensualitatem rationi subijciunt,& nõ vi
derunt solem.i.Chrm̃ solem iustitiæ,veritatis,& sapiæ,non considerauerũt,nec ei⁹ p̃ceptis ob
tempauerunt,qm̃ ignis passionũ istarꝫ rationẽ obtñbrat,charitatem extinguit & gratiã fugat.
C Ideo sero fatentur:Errauimus à via veritatis,& iustitiæ lumen non luxit nobis,& sol intelligẽ- Sapient.5.
tiæ non est ortus nobis.Vel supcecidit ignis.i.tribulatio irruit sup malignos in seculo isto.Pec
catori enim dedit deus afflictionem & curam supfluam:& non viderũt solẽ.i.non pœnituerũt Eccls.2
neq; ad deum conuersi sunt,sed impatientes effecti sunt,& obstinati, quemadmodũ in Apoc. Apoc.19
legitur:Blasphemauerunt deum cœli præ doloribus & vulneribus suis,& non egerunt pœni-
tentiam ex operibus suis,vt darent gloriam deo,Priusq̃ intelligerent spinæ vestræ ramnum.i.
anteq̃ vermis conscientiæ vestræ,& punitiones inordinationis internæ pensarent enormitatẽ
peccati,ac grauitatem tormenti vobis in inferno parati,sicut viuentes,sicut in ira absorbet eos Matth.26
.i.deus vos subito tollet,opprimet,& damnabit,sicut tolluntur à seculo isto viuentes,q diu vi-
uere æstimant,sed improuise decedunt.Quamuis enim iniusti remorsum conscientiæ habeãt
interiorisq; inordinationis punctiones persentiant,qm̃ animus inordinatus sibijpsi est pœna
Nolunt tñ ex hoc vitæ suæ prauitatẽ aduertere,neq; futura tormẽta prospicere, ideo deus eos
imparatos inueniens,subito absorbet eos,& damnat,sicut iã patuit.Hic autem versiculus in p̃-
cedenti expositione plenius elucidatus est.Cætera q̊q; iam omissa illic plene exposita sunt. Oĩ
no ergo curemus iuste iudicare,recte discernere,& vitã ac mores iusto iudicio subiugare,con-
formare,atq; scđm diuię legis tenorẽ dirigere,agnoscentes certissime,qm̃ erit merces opi nr̃o, 2.Para.15
nec impij iustas pœnas euadẽt.Vñ Salo.cõtestat̃:Pc̃õr ex eo q̊d centies facit malum,& per pa- Eccls.8
tientiam sustentatur, ego cognoui quod erit bonum timentibus deum, q quærũt faciem eius.

COMMENTARIVS IN PSAL. LVIII.

¶Expositio tituli.

1.Reg.18. ASsignatur ꝑterea psalmo iã explanãdo hic titulus:In finẽ ne corrũpas Dauid in tituli in- D
scriptione,qñ misit Saul & custodiuit domũ eius,vt interficeret eũ. 1.lib.Reg.legitur,q̊d
Dauid corã Saul psallente,nisus est ipse Saul ꝑcutere lãcea sctm̃ Dauid,q fugit ad domũ suam.
Saul vero satellites suos misit, faciẽs nocte illa custodiri domũ Dauid, q̃tenus mane facto,Da-
uid cõprehenderetur,& occideretur,sed Micol filia Saul annũciauit hoc viro suo, eũq; in spor
1.Reg.19 ta deposuit,& ita Dauid euasit. Huius igit̃ saluationis occasione edidit Dauid hũc psalmũ,quẽ
multi ad literã exponũt de Dauid, applicãdo literã pñtis psal. ad ꝓdictã historiã. Quod quam-
uis aliquo modo fieri possit,tamẽ vt in processu patebit,multa in hoc psal. hñt,q̃ de Dauid val
de improprie exponuntur. Conueniẽtius ergo & verius exponit̃ de significato ꝑ rẽ gestã q̃ de
ipsa re.Dauid em̃ figura ẽ Chr̃i,domus q̊q; Dauid significat Chr̃i sepulchꝝ,Saul autem regnũ
Iudæoꝝ.Est igitur tituli sensus:In finẽ.i.iste psalmus in Chrm̃ nos erigẽs,agit,vel scriptus est,
ne disꝑdas Dauid.i.ne Chr̃i honorẽ aut regnũ,q̊d est ecclesia,diminuas,in tituli inscriptiõe,ve-
Matth.27 bis vel actibus malis,negando Chrm̃ esse veꝝ saluatorẽ,qñ misit Saul.i.regnũ Iudæoꝝ, & cu
stodiuit domũ eius,qa Iudæi miserũt milites Chr̃i sepulchꝝ custodientes,signantes lapidẽ cũ cu
Ierem.11. stodibus,vt interficerent eũ.i.Iudæi igitur custodiri fecerunt Chr̃i sepulchꝝ,quatenus nomen
Psalm.40. atq; memoriam eius delerent,quẽadmodum apud Iere.ex eoꝝ ꝑsona inducitur: Eradamꝰ eũ
de terra viuẽtiũ,& nomen eius nõ memoret̃ vltra. Vñ supius q̊q; Chr̃s dixit:Inimici mei dixe-
runt mala mihi,quando morietur & peribit nomẽ eius? Itaq; Christus adhuc passibilis,& pas-
sioni iam proximus,ad immortalem vitam resuscitari desiderans,deprecatur.

¶Expositio psalmi iuxta sensum literalem, E

Iohan.9. ERipe me de inimicis meis] mihi inuidentibus,detrahẽtibus, & mala parantibus,puta 1
Iudæis,de qbus in Euang.dr̃:Iã em̃ conspirauerant Iudæi, vt si qs confiteretur eum ẽẽ
Iohan.18. Chrm̃,extra synagogam fieret, [& ab insurgentibus in me,] .i.à cohorte & tribuno
ac ministris Iudæoꝝ,q accesserunt & iniecerunt manus in Iesum, & cõprehenderunt
& ligauerunt eum[libera me]ꝑ celerem resurrectionem,ne in morte vltra triduũ de- 2
Luc.22 tinear. ¶Eripe me de operantibus iniquitatẽ]i.à Iudæis q tota nocte me affligebant, vt in Lu-
ca habetur:Viri qui tenebant illum,illudebant ei,cædentes eum,& velauerunt eũ,& ꝑcusserũt
faciem eius,& expuerunt in eum[& de viris sanguinum salua me].i.ab his q in die parasceues
Matth.27. vel lingua,vel manu persecuti sunt me vsq; ad sanguinis effusiõem & mortem,corpus meum
lacerando flagellis, caput perforando spinis,manus ac pedes confodiẽdo grauibus clauis. Ab
Iohan.17. his Chr̃s eripi & saluari ꝓcatur,non vt hæc non patiatur,sed vt statim à morte suscitet̃, in mũ-
Iohan.12. do clarificetur,& corpore glorificetur.Quãobrem ait ad patrem:Pater venit hora,clarifica fi-
liñ tuũ.Alibi q̊q;:Pat̃,inqt,saluifica me ex hac hora.Merito aũt o pater æt̃ne hæc oro. ¶Quia 3
ecce ceperunt,]ꝓdicti Iudæi,ꝑfidisq; ministri[aĩam meã].i.vitã meã corꝑalẽ,vt eã extinguant.
Iohann.1. Vel aĩam meã.i,meipm̃,vt me interficiant. Sæpe em̃ ꝑ ꝑtẽ in scripturis totum signatur, vt ibi:
Verbum caro fctm̃ est. Ecce istud ad literã nõ cõuenit ꝓprie ipsi Dauid. Nunq̃ em̃ à Saul & eius
fautoribus captus fuit,nec capi præualuit[irruerunt in me]Chrm̃ filium tuum,sctm̃ & innocẽ
tẽ[fortes]in malo,vic; ,principes sacerdotum,Pilatus condẽnans,& Herodes deridens. ¶Ne- 4 F
Psalm.68. q; iniqtas mea]cõtra deum[neq; pctm̃ meum]contra ꝓximum[dñe]deꝰ.i.nulla mea culpa me
Iohan.10. rui ista pati,sed q̃ nõ rapui exoluebã,& ꝓ pctõ totius mundi hæc ꝑtuli,vt scriptum ẽ:Aĩa; meã
Isaiæ.53. pono ꝓ ouibus meis, Vñ Isa.ait:Dñs posuit in eo iniqtatẽ oĩm nostꝝ[sine iniqtate cucurri]per
Psalm.18 viam mandatorum tuorum & seculi huius campum,sicut superius dictũ est:Exultauit vt gy-
Iohan 14. gas ad currendam viam mandatorum tuorum. Vnde Christus testatur:Sicut mandatum de
dit mihi pater, sic facio[& direxi] totam conuersationem meam humanam in hoc mundo se-
cundum voluntatem diuinam nec vnq̃ in aliquo aberraui. Istud quoq; satis improprie conue
nit Dauid,q̃uis em̃ à Saule occidi non meruit,non tñ penitus sine iniquitate cucurrit & direxit
1.Iohan.2 Si enim dixerimus,quia peccatũ non habemus nosipsos seducimus. Et nemo mundus à sorde
Iob.15. nec infans,cuius est vita vnius diei. Propter quod Salo.asserit:Non est homo super terram qui
Eccls.7 faciat bonum & nõ peccet. Nec videtur quod Dauid in tm̃ seipsum iustificare præsumpserit añ 5
deum. ¶Exurge in occursum meum]hoc est,tu dñe pater mihi ad locum Caluariæ exeunti, &
proprijs humeris crucẽ baiulanti,occurre.i. ꝑ modum exurgentis & occurrentis te habe,meæ
humanitati in oĩbus assistendo cooperando,& succurrendo. Tota em̃ efficacia meriti humani
tatis Chr̃i,erat ex virtute diuina. Aĩæ q̊q; meæ de corpore emigranti,& limbũ intranti,& vna
Luc.23 cum corpe cœlos ascendenti,occurrere, eam in oĩbus deducendo & amplectendo. Hoc enim
Christus orauit dicendo:Pater in manus tuas cõmendo spiritum meum,[& vide]oculo pieta
tis atq; iustitiæ,quanta pro tuo honore ac mundi redẽptione sustineo:hocq; videndo,da mihi 6
ꝓmium accidentale,detentis in limbo ꝓmium essentiale,& totum mundum ad rectã fidem cõ
uerte

A uerte[& tu dñe] vniuersoꝝ[deus virtutũ,]cœlestiũ.s. angeloꝝ[deus Israel].i.spũaliũ hoĩm te
p fidẽ contemplantiũ,q ad literã specialiter eras deus sancti Iacob,q dictus est Israel, & ppli Iu Genesi.32
6 dæorum,q sæpe in scriptura Israel nominatur. ¶[Intẽde ad visitandas oẽs gentes] Visitatio dei
in sacra scriptura interdũ in bono accipitur.s.p miseratiõe & subuẽtiõe diuia, queadmodũ in
Luca habet:Per viscera mĩæ dei nr̃i,in qbus visitauit nos.Interdũ autem accipit in malo,vic3, Lucæ.1
p vltiõe diuia,scd̃m q̃d p Sopho.dñs ait:Visitabo sup oẽm q arrogãter ingredit.Sic q̃q3 accipit Sophon.1
apud Isa.vbi legit de dæmõibus & dãnatis. Cõgregabunt cõgregatione vnius fascis in lacũ,& Isaiæ.24.
claudẽtur in carcere,& post dies multos visitabũtur.Origenes aũt putauit visitationẽ hoc loco
sumi in bono:ppterea dixit oẽs dãnatos tandẽ saluandos.Scd̃m duplicẽ igit hãc visitationẽ ex
poni põt dupl'r locus iste.Prĩo sic:Intẽde(o dñe)ad visitandas oẽs gẽtes.i.pctõres gentiliter cõ
uersantes,iusto tuo iudicio visita,subtrahẽdo eis grãm in pñti, & gloriã in futuro,atq3 vtrobi
q3 debitas eis pœnas infligẽdo.Iõ seqt[nõ miserearis oĩbus q opant iniqtatẽ] q̃d dr̃ magis pnũ
ciando q̃ imp̃cando,nisi intelligat de pseuerãtibus in pctõ,ppriũq3 affectũ conformando diui
næ iustitiæ.Nec tñ sic intelligi debet,quasi deus nullo mõ misereat dãnatis:qa in pñti citra con
dignũ relinquũtur,eo q̃d angeli eoꝝ à multis malis ipsos auertant. In futuro q̃q3 citra condi
gnũ puniũtur.Sed deus dr̃ eis non misereri,qa nõ saluat eos final'r, & qm̃ magis ac euidentius
relucet in eis diuina iustitia q̃ mĩa,& sic Iaco.ait:Iudiciũ sine mĩa fiet ei q non fecerit mĩam. Se Iacob.2
cundo exponitur sic:Intende ad visitandas oẽs gẽtes,ita vt eas p grãm tuã illũines,ad fidẽ con
uertas,sup semitas iustitiæ ducas,q̃tenus oẽs bñdicantur in Christo scd̃m q̃d Abrahę in Gen. Genesi.23
B sæpe promittitur:In semine tuo bñdicentur oẽs gentes,non miserearis oĩbus q operantur iniq
tatẽ.i.in pñti vita eis nõ parcas,sed argue & castiga,nunq3 vlciscere ne postmodũ grauius vl
7 ciscaris.¶[Conuertentur ad vesperã] Istud q̃q3 dupl'r explanatur:Primo,de gentilibus. Con
uertentur ad vesperam,hoc est,gentiles ad Chrm̃ conuertentur in sexta ætate ac vltima scd̃m
q̃d Ioh.in sua Can.ait:Nouissima hora est.Et Paulus:Nos sumus in quos fines seculoꝝ deue 1.Iohan.2
nerunt[& famẽ patiẽtur vt canes].i.iustitiã esurient ac sitient,deiq3 verbũ auide audiẽt, sicut 1.Cor.10.
in Act.aploꝝ de Thess.Lucas cõmemorat:Hi sunt q cũ oĩ auiditate receperunt verbũ dei,quo Actu.17.
tidie scrutantes scripturas,si hæc ita se haberent[& circumibũt ciuitatẽ]i.militantem ecclesiã,
quatenus à prædicatoribus audiãt verbũ salutis q̃d optant.De hac gentiũ conuersiõe & fame
Amos inqt:Ecce dies veniũt,dicit dñs,& mittã famẽ sup terrã:nõ famẽ panis,neq3 sitim aq̃,s3 Amos.8.
audiẽdi verbũ dei:& cõmouebunt à mari vsq3 ad mare.i.circũibũt ecclesiã q̃ p orbẽ terraꝝ lõ
ge ac late extẽdit.¶[Ecce loqntur in ore suo]hoc est,gẽtes ad fidẽ cõuersæ nõ solũ corde,sed eti
8 am ore Christi mirabilia dicent,laudes diuinas cantabunt,deũq3 verbo & ope audacter & pu
blice confitebuntur,sicut ait apl's:Corde credit ad iustitiã,ore aũt confessio fit ad salutẽ[& gla Roma.10
dius in labijs eoꝝ].i.p̃dicatio Euang. erit in ore ipsoꝝ.Hęc em̃ p̃dicatio gladius dr̃,iuxta illud
Apli:Et gladiũ spũs q̃d est verbũ dei.Et in Isa.Chr̃s de deo p̃re loquẽs:Posuit(inqt) os meum Ephe.6
quasi gladiũ acutũ.Prædicatores enim verba instar ensis acuta loquuntur mundũ terribiliter Isaiæ.49.
increpando[qm̃ qs audiuit?].i.qm̃ pauci sunt q fide & moribus Euang.Chr̃i obediunt. Mul
9 ti em̃ sunt vocati,pauci vero electi.Vñ Isa.dicit:Dñe qs credidit auditui nr̃o?¶[Et tu dñe]iuste, Matth.20 Isaiæ,49.
C iudex,deus oĩpotens,sanctus & verax[deridebis eos].i.vocatos & multos Chr̃i Euang.verbo
aut opere contradicentes[ad nihilum deduces oẽs gentes,].i. gentiliter conuersantes oĩ spũa
li & meritorio esse eas priuando finaliterq3 dãnando atq3 p nihilo reputando.Scd̃o exponitur
de Iudæis hoc modo. Cõuertentur ad vesperã.i.in fine mũdi, & termino huius vltimæ ætatis
conuertentur ad Chr̃m,queadmodũ in Osee legitur pphetatũ:Dies multos sedebunt filij Isra Osee.3.
el sine rege & principe,& sine sacrificio,altari & sine Ephoth,& sine Teraphim:& post hæc con
uertẽtur & q̃rent dñm deũ suũ & Dauid regẽ suũ.i.Messiã vt oẽs exponũt,& pauebũt ad dñm,
& ad bonũ eius in nouissimo dierum.Tũc qppe implebitur q̃d in Eze.p̃dictũ est:Saluabo gre Ezech.34.
gẽ meũ ait dñs:& seruus meus Dauid.i.Chr̃s princeps eoꝝ.Vñ ait & apl's:Cũ plenitudo gẽtiũ Roma.11
intrauerit,oĩs Israel saluus fiet.Nec dissonat q̃d Chr̃s in Euang.ptestatur:Elias cũ venerit,re Matth.11.
stituet omnia.Et rursus:Fiet vnus pastor & vnũ ouile.Ad p̃dicationẽ nanq3 Eliæ conuertẽtur Iohan.10.
Iudæi,scd̃m q̃d p Mala.dñs ait Iudęis:Ecce ego mittã vobis Eliã Thesbyten anteq̃ veniat dies Malach.4
dñi magnus & horribilis,& famẽ patientur vt canes,qm̃ tunc Iudæi auidissime audient verbũ
dei,& circũibunt ciuitatẽ.i.ecclesiã Chr̃i ex gentibus congregatã,q̃ mõ contẽnunt,tũc reueren
tur atq3 fideliter visitabũt,q̃tenus informationẽ Euang.legis acqrant.Ecce loquent in ore suo
Versus iste ita conueniet Iudæis,tũc cõuertendis,sicut iã declaratus est conuenire gẽtibus ad fi
dem cõuersis,põt tñ exponi de Iudæis,q Chr̃m pñtẽ spreuerũt & occiderũt. Vt sit sensus:Ecce Iu
dæi tpe Chr̃i loqntur in ore suo detractiones & crimina atq3 blasphemias cõtra Chr̃m,& gla
dius,i.sermo persecutionis & mortis sententiã deprecans in labijs eoꝝ,dixerũt em̃ corã Pilato: Ioh.19.

Nos legem habemus & ſecundum legem debet mori, qa filium dei ſe fecit: quoniam quis audiuit? hoc eſt, Iudæi inter ſe tractabant ſe velle iſta ſcelera Chriſto obijcere, atque has pœnas ei D
inferre, qa putabant conſilium ſuum Chrm̃ latere, nec aliquẽ alium ipſoꝝ malignitatẽ aduer-
Matth. 26 tere. Volebant em̃ eum ſine præſentia turbæ occidere. Dicebant em̃: Non in die feſto, ne forte
tumultus fieret in populo, & tu dñe deridebis eos, dando eos in manus Romanorum, & in ho-
ra mortis ipſoꝝ irriſiſti eos. In finali quoqꝫ iudicio ipſos irridebiis, oñdendo eos erraſſe, & irri-
Pſalm. 2. ſione dignos exiſtere, ſicut ſuperius dictũ eſt: Qui habitat in cœlis irridebit eos. In lib. Pro. q̊qꝫ
Prouer. 1. legitur: Ego in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cũ vobis quod timebatis euenerit. ¶ [For 10
titudinem meam ad te cuſtodiam] Hæc ſunt verba Chriſti ad patrẽ qbus concordat quod ipſe
Iohan. 5. in Euan. teſtatur: Non poteſt filius à ſe quicq̃ facere, niſi quod viderit patrem facientẽ. Et iteꝝ
Non poſſum ego à meipſo facere quicq̃. Eſt igitur ſenſus: Totam meam virtutem, perfectionẽ
atqꝫ potentiam ad te, hoc eſt, ad tuum honorem, & laudem o pater cuſtodiam, i. obſeruabo &
ordinabo, ne aliquo modo aberrem aliquid mihi aſcribendo, cum totũ à te receperim. Nõ ſo-
lum autem refert Chriſtus ad patrem totam ſuam virtutẽ creatam fortitudinẽqꝫ humanã, ſed
etiam diuinam & increatam, profitendo ſe illam q̊qꝫ recepiſſe à patre. Propter q̊d dicit: Pr̃ q̊d
Ioh. 10. dedit mihi, maius oĩbus eſt, i. diuĩa eſſentia quã à patre accepi, per hoc em̃ probat ſe eſſe veꝝ de
Eodem um. Nam ſubdit: Ego & pater vnũ ſumus. Increatam aũt ſuam virtutẽ retulit Chr̃s ad pr̃em,
tanquã ad originem nõ ſicut ad finẽ. Vel ſic: Fortitudinem meã, qua aduerſarios meos poſſem
ſubito varijsqꝫ tormentis deſtruere, deijcere atqꝫ occidere, ad te cuſtodiã, hoc eſt, ſcd̃m volũta-
tem tuam o deus pr̃ reſtringam & differam, nec ſtatim vlciſcar meipſum, ſed tp̃s pniẽ ipſis con E
Matth. 26. cedã. Hinc em̃ ait Petro: An putas, qa non poſſum rogare patrẽ, & exhibebit mihi modo plus
q̃ duodecim legiones angelorũ? Nam & cum ſolo verbo, paſſione inſtante, hoſtes ſuos proſtra
Iohan. 18. uiſſet, dicendo: Ego ſum, fortitudinem ſuam compeſcuit, eoſqꝫ ſurgere fecit [qa deus ſuſceptor
meus]. i. verbum dei humanitatem meam ad ſuam perſonalitatẽ aſſumpſit. Deus quoqꝫ trini
tas ſuſceptor eſt Chriſti hoĩs, qm̃ omnes eius preces exaudiuit, reſurgentẽ, & aſcendentẽ acce-
Iſaiæ, 45. pit, atqꝫ ad dexterã ſuam collocauit. vnde deus pater de Chriſto per Iſa. ait: Ecce ſeruus me⁹ ſu
ſcipiam eũ [deus meus mĩa eius ꝑueniet me.] Nullã vnquam creaturam, imo nec oẽs ſimul de-
us tam gratioſe miſericorditerqꝫ ꝑuenit vt Chr̃m hoĩem. Sola em̃ benignitate & gr̃a dei aſſum
pta eſt Chriſti humana natura à verbo. Non enim præceſſerãt merita, ſed in eodem inſtantiẽ
creata & deo vnita. ¶ [Deus oñdit mihi ſuper inimicos meos] hoc eſt, mihi homini reuelauit de 11
ipſis Iudæis, quod ſequitur [ne occidas eos]. i. noli, o Chriſte, fili dilecte crucifixores tuos, eoꝝ
Lucæ. 23 qꝫ poſteros penitus eradicare de terra, ſed ora pro eis in bono, dicẽdo: Pr̃ ignoſce illis. Nec om
nes interficiantur, ſed quidã eorum remaneant in memoriã ac teſtimoniũ euangelicæ verita-
tis, ideo ſubiungit [neqñ obliuiſcantur ppl̃i mei]. i. ne aliqñ Chriſtiani me et legẽ meã tradant
obliuioni non credendo q̊d fuerint aliqñ Iudæi, qui tm̃ ſcelus perpetrare pręſumpſerint, ſed vi
dendo Iudæos inter ſe commorari inceſſabiliter ſint memores mei, elicientes etiã fidei ſuæ ar-
gumentũ ex repulſa diſperſione ac derelictione Iudæorum. Ecce ex his trahitur ratio cur Iudęi
non ſint occidẽdi, niſi ſpeciali pc̃tõ meruerint. Deinde Chriſtus ait ad patrem. ¶ [Diſꝑge illos] 12
Oſee. 9. per totum mundum, vt ſint vagi in nationibus, ſicut p Oſee ꝑdictum eſt [in virtute tua] oĩpo- F
tẽte, per quam tibi oĩa facilia ſunt, per q̃ etiam contuliſti Romanis potẽtiam diſpergendi Iudæ
os [& depone eos] à proſperitate & gloria tp̃ali, à regno, à ſacerdotio, oĩqꝫ honore legis pr̃næ [p
tector meus]. i. meæ hũanitatis dñe pr̃, depone (inquã) non ignoſcendo, ſed ab effectu impediẽ
do. ¶ [Delictum oris eoꝝ] hoc eſt [ſermonẽ labioꝝ ipſoꝝ] q̊ dixerũt coram Pilato: Si non eſſet 13
Iohan. 18. hic malefactor nõ tibi tradidiſſemus eum. Et alibi: Dñe recordati ſumus, quia ſeductor ille di-
Matth. 27. xit adhuc viuens, poſt tres dies reſurgã [& comprehendãtur in ſuperbia ſua]. i. in pc̃tõ ſuo mo
Ioha. 8. riantur, ſcd̃m quod Chriſtus dixit Iudæis: In pc̃to veſtro moriemini: q̊d Chriſtus dicit potius p
nunciando quã imprecando. Vel comprehendantur. i. obſideantur, concludantur, & capiãtur
in ciuitate Ieruſalem ab exercitu Romanoꝝ, ſicut & Chr̃s prædixit. Vel comprehendantur in
Lucæ. 19 ſuperbia ſua. i. cõfundantur à Chriſti apoſtolis, verbis atqꝫ miraculis Chriſti reſurrectionem
docentibus, demonſtrantibus, ac palã probantibus. ¶ [Et de execratione]. i. abominatiõe, qua 14
Matth. 11. Chrõ detraxerunt, eumqꝫ ſpreuerunt, dicentes: Hõ vorax, amicus publicanoꝝ [& mendacio]
Matth. 27. quod contra Chrm̃ locuti ſunt, dicendo: Seducit turbam: & q̊d diſcipuli furati eſſent eũ de mo
numento [annũciabuntur]. i. redarguentur, à iudice chriſto [in conſumatione]. i. in fine mũdi
Matth. 13. iudicioqꝫ finali. De qua conſumatione Chr̃s in Euan. dicit: Sic erit in conſumatiõe ſeculi. Tũc
Apocal. 1. enim videbunt in quẽ pupugerunt. Vñ clarius ſubdit [in ira conſumationis]. i, in diuina vltiõe
& increpatione q̃ erit in die iudicij redarguent à chriſto, qa tunc dicet eis: Ite maledicti in ignẽ
Matth. 25. æternũ [& non erunt] in numero electoꝝ neqꝫ in gloria, iuxta illud: Tollatur impius ne videat
Iſaiæ. 26 gloriam

15 gloriam dei. Tunc eñ inæternũ pibunt. ¶[Et scient]in die nouissimo p experiẽtiam pœnæ,&
A per corporalẽ christi intuitum[qa deus].i.chr̃s[dñabit Iacob].i.vero Israele,vic3 pp̃lo Iudæo-
rũ in Iesum chr̃m credẽti[& finiũ terræ]i.oĩm gentiũ in ip̃m credentiũ.Hoꝝ eñ post finale iu
diciũ dñabitur chr̃s deus in triũphãti ecclesia,sicut & nũc dñat vniuersoꝝ fideliũ in ecclesia mi
litanti.¶[Conuertent ad vesperã]Iste versus iã semel expositus est,quẽ mõ resumit pph. ad cõ
16 solandũ seip̃m sup interitu pp̃li sui. Consolans ergo seip̃m,insinuat,q̃d reliqæ saluæ fient,quẽ
admodũ Isa.& Paul.testant:Si fuerit(inqunt)semen filioꝝ Israel,sicut arena maris,reliqæ sal- Roma.9 Isaiæ.10
uabunt.¶[Ipsi dispergentur ad manducandũ].i. Iudæi in fine seculi cõuertẽdi circũquaq3 ibũt
17 ad hoẽs virtuosos,vt panẽ vitæ & intellectus acqrant, cognoscendo & obseruãdo chri doctri-
nam:sicq3 obedientię cibũ manducẽt.de q̊ asserit chr̃s:Meus cibus est vt faciã voluntatẽ patris Iohan.4.
mei[si vero nõ fuerint saturati]pane prædicto,i.iustitia q̃ maxĩe desiderabunt,tũc [& murmu
rabũt]nõ cõtra deũ sed contra seipsos redarguentes se,q̃d tã sero cõuersi sunt, nec iuxta deside
riũ suũ pficere p̃nt.Vel,dispgent ad manducandũ corpus & sanguinẽ christi:q̃ vtiq3 tũc deuo-
tissime sumẽt,sicut plenissime credent,imo deuotissime sacramentũ altaris percipient,sicut pri
mitiua ecclesia q̃(vt Luc.affirmat)pseuerauit in cõmunione fractionis panis:si vero nõ fuerint Actu.2.
saturati,gratia sacramentali,vic3 effectibus huius supdignissimi sacramenti,& murmurabũt,
18 scd̃m intellectũ inductũ.¶[Ego aũt(o deus)cantabo fortitudinẽ tuã] hoc ẽ,laudabo corã disci-
pulis meis tuam potentiam q̃ me resuscitasti à mortuis[& exultabo].i. exultanter gaudioseq3
proferam & annũciabo[mane]pr̃ia sabbati,qñ Mariæ Magda.apparui[m̃iam tuam]hoc est, Marc.16
B gratiã qua me tam celeriter resuscitasti,& q̃ detentis in limbo vniuersoq3 mũdo p me dare di-
gnatus es.Chr̃s eñ post resurrectionẽ dei potentiã prædicauit,qñ(vt Luc.cõmemorat) p q̃dra
ginta dies apparens disc.loq̃batur eis de regno: Non est,inqens,vr̃m nosse tpa vel momẽta,q̃ Actuum.1
pr̃ posuit in sua potestate.Exultauit q̊q3 mane.i.tpe euangelicæ legis & gr̃æ m̃iam dei,qñ disci
pulis dixit:Quicunq3 crediderit & baptizatus fuerit,saluus erit.Atq3 iteꝝ:Accipite sp̃m sc̃m q̊ Mar.16
19 ꝝ remiseritis pc̃tã,remittũtur eis.¶[Quia factus es]o deus pr̃[susceptor meus] scd̃m sensum iã Iohan.20
dictũ[& refugiũ meũ in die tribulationis meæ] hoc est,toto tpe conuersationis meæ in mũdo,
q̃ tribulatiõibus plena fuit.Nã & passione instante chr̃s ad patrẽ cõfugit orans, & dicẽs:Mi pr̃, Lucæ.22
si vis,transfer calicẽ istũ à me.Moriens q̊q3 clamauit:Pr̃,in manus tuas cõmendo sp̃m meũ.Et Psalm.30
istd̃ cõueniebat chrõ inq̃tũ erat passibil' & aliq̊ mõ viator.¶[Adiutor meus tibi psallã]De⁹ chri Lucæ.23
20 hoĩs adiutor fuit in oĩb⁹.Iuxta illd̃ Isa.pph. Dñs deus auxiliator meus,iõ nõ sum cõfusus. Et in Isaiæ.50.
euãg.dixit:Pr̃ i me manẽs,ip̃e facit opa.Huic adiutori chr̃s p seip̃m,& fideles psallit v̄b & opib. Iohan.14.
ip̃m laudãdo[qa de⁹ susceptor meus es,deus meus m̃ia mea]chr̃s vt hõ vocat deũ m̃iam suã,nõ
qa pœnã aut culpã,ppriã sibi indulsit,sed qa tã gratiosissime ip̃m in oĩ bñdictiõe dulcedinis p̃ue Psalm.20
nit et adipleuit ac p hoc ab oĩ pc̃tõ pseruauit.Incõparabili eñ grã aĩam eius ĩpleuit faciẽs eã di-
uinæ essentiæ contemplatricẽ p speciẽ excellentissimo modo à primo suæ creationis exordio.

¶Expositio tropologica siue moralis eiusdem psalmi

Moraliter insuper conuenit Psalmus iste ecclesiæ Christi tribulatæ,& vnicuiq3 Christia
no afflicto.Fidel' ergo tẽtatiõibus,varijsq3 aduersis circũdatus totis medullis pclamet
C ad deũ.Eripe me de inimicis meis deus meus.i. ab inuidẽtibus atq3 occulte & industriose mihi nocere studẽtibus,erue me.Hoc aũt ad inuisibiles hostes maxĩe pertinet.Vnde vehemẽter egemus adiutorio dei.i.discretione spirituum, seu illuminatione spiritus sancti ad cognoscẽdum insidias dæmonis,quatenus cum apostolo dicere valeamus: Non ignoramus cogitationes ei⁹ (2.Cor.2.) & ab insurgẽtibus in me,i.à manifestis inuasoribus ac persecutoribus libera me, ne aĩam meã ad impatientiam aut alia vitia pertrahant,ne dãna aut vulnera amplius inferant,q̃ animæ expedit.Hic enim apostol⁹ discipulos deprecatur:Rogate vt liberemur à malis & importunis hominibus. (2.Thes.3) Eripe me de operantibus iniquitatem.i. ab omni male viuenti quamuis non sit ęmulus meus:imo à familiaribus,propinquis,vicinis,& fratribus,malam vitam ducentibus,maxime erui indigemus,ne cum peruersis puertamur,ne ipsis in malo consentiamus,ne propinquitas naturæ,loci & conuictus,fiat occasio imitationis peruersæ: (Psalm.17.) & de viris sanguinum,qui affectu & opere proximos suos occidunt in carne aut corde.Qui eñ alium ad mortale peccatũ inducit,spiritualiter eum occidit.Omnis quoq3 qui fratrem suum odit,homicida est. (1.Iohan.3) Ab his dñe salua me,ne sim similis eis.Deniq3 primus versus hoc modo conueniẽter exponitur: Eripe me de inimicis meis deus meus,i,à malis habitibus seu consuetudinibus vitiosis intus latentibus, & quodammodo quiescentibus,redime me per gratiam talia funditus ex corde meo eradicando,oppositosq3 virtutum habitus inserendo:& ab insurgentibus in me,hoc est, actualibus vitijs à passionibus impetuosis,à motibus inordinatis,libera me,quatenus per gratiam tuam huiusmodi statim abijciam,vincam, atq3 de die in diem minus ac rarius sentiã. Quia ecce,o dñe,

prædicti aduersarij, ceperunt animã meam .i. vinculis peccatorum eam vinxerunt in peccati D
consensum eam trahendo. Vel, ceperunt .i. obsederunt, inuaserũt, & capere tentauerunt aĩam
Iohan. 13. meam, insidiantes saluti mentis aut corpis sospitati. Vndiq; nanq; aĩa nr̃a hostibus circũuallatur. i. impugnatiõibus mũdi, carnis, & dæmonis: irruerunt in me fortes, aduersarij. s. dæ mões, mũdi potentes, aut vitia in me radicata, vel ad q̃ ex natura procliuus sum. Hi quotidie irruunt in nos, conantes subuertere aĩas nostras. Idcirco incessanter clamandũ est nobis ad dñm. Neq; iniquitas mea, neq; pctm̃ meũ dñe, hoc est, nulla culpa merui pati ista flagella. Hoc phdolor
Matt. 5. paucissimis conuenit, illis vic3, q psecutionẽ patiũtur pp iustitiã, q dicere possunt cũ S. Iob: Hæc
Iob. 16. passus sum sine iniqtate manus meæ, cũ mũdas haberẽ ad deũ p̃ces, hi, s. qbus p bonis mala red
1. Cor. 4. duntur, q cum aplo dicere q̃ũt: Maledicimur & bñdicimus. Talis quoq; fuit beatiss. Dauid edi
1. Reg. 24. tor Psalmi p̃sentis, qui cũ multa bona fecisset Sauli, grauissimã psecutionẽ patiebat ab eo, sine
1. Reg. 26. iniqtate cucurri & direxi. Hoc nulli p̃ter Chrm̃ eiusq; gloriosam genitricẽ absolute conuenire videt, nisi talr exponatur, sine iniqtate. i. sine pctõ mortali, cucurri viã huius exilij vel mandatorũ, & direxi opa mea, cogitatiões, ac verba scdm diuinæ legis p̃cepta. Vel, sine iniqtate cucurri. i. in pctis nõ pseueraui & de venialibus q̃tidie satisfeci. Sic em̃ apls ait: Nihil mihi cõsci9 sum.
1. Corin. 4
Iob 27. Et Iob: Neq; rep̃hendit me cor meũ in omni vita mea, vic3, q̃ ad pctã mortalia: sine venialibus nanq; non fuit. Solent aũt interdũ hoẽs sancti ppriam pfectionẽ sine oĩ supbia enarrare, & cõfiteri pp rationabiles causas, s. ad honorẽ dei, ad pximi ædificationẽ, aut vt sibi faciãt supplicãdi fiduciã, vel spũs pusillanimitatẽ expellant. Vñ pijssim9 regũ Ezechias p magna causa oratu
Isaiæ. 38
4 Reg. 20.
2. Para. 32 rus sic ait: Memẽto dñe quõ ambulauerim corã te in veritate & corde pfecto, & q̃d bonũ est in E
Ierem. 15. oculis tuis feci. Iere. q̃q; de seipso ad nr̃am informationẽ ait: Nõ sedi in cõsilio ludentiũ, & diem hoĩs non cõcupiui. Exurge in occursum meũ .i. in oĩ euẽtu, causa, ope, atq; negotio, mihi o dñe appxima præsensq; esto, oñde te mihi, & suscipe me. Occurre ergo non locũ mutando, cũ tu sis incircũscriptibilis atq; immobilis, sed opẽ et grãm impendẽdo, qa tu sol9 seruare me potes. Occursus aũt dei qñq; in malo accipitur. s. p resistentia & vltione q̃ deus pctõris voluntatẽ ab ope
Osee. 13. impedit, punit, ac damnat, scdm q̃d dñs de pctõribus ptestat: Occurrã eis q̃si vrsa raptis catul.
Gen. 24. Interdũ vero in bono accipit, sicut iã dictũ ẽ. Sicq; puer Abrahę: Dñe, inqt, obsecro, occurre hodie mihi, & fac mĩam. Nos igitur considerantes, qa adiutorio dei indesinenter in oĩ negotio indigemus, sp dicamus: Exurge in occursum meũ dñe. Sed vt huius p̃cis sortiamur effectum, aga
Amos. 4. mus q̃d Amos scribit: Præparare in occursum dei tui. i. fac q̃d in te est, & para teip̃m, vt dignus
Ierem. 30. efficiaris obuiatiõe diuĩa. Hinc etiã p Ier. dñs ait: Quis est iste q applicet cor tuũ, vt apppinquet mihi? & vide. i. o dñe clementer considera q̃ta mihi instent discrimina, q̃tũ indigeo gratia tua, q̃ affectuose & confidenter te inuoco. Conuertentur ad vespam: hoc dicere põt mr̃ ecclesia de his q nec in adolescentia, neq; in iuuentute obedire volunt exhortatiõibus sc̃tis. De talibus nãq; desperandũ non est, q fortassis in tertia vigilia seu vndecima hora conuertentur, & famẽ, iustitiæ, patientur vt canes, tã cupide proficiendo vt mane conuersos præcedant, fiantq; nouissi
Matt. 20 mi primi, & primi nouissimi. Fortitudinem meam ad te custodiam. i. totam potestatem, virtutem, & gratiam meam tibi attribuam, dicendo cũ sancto Iob: Ecce nõ est auxilium mihi in me F
Iob. 6.
1. Cor. 15. Et cũ aplo: Gratia dei sum id quod sum. Cõfiteborq; verũ esse q̃d tu dñe p pph. sc̃m̃ dicis: Per
Ose. 13 ditio tua Israel ex te, in me tm̃modo auxiliũ tuũ. Si ergo fortitudinem tibi diuinit9 p̃stitã optas
Ierem. 16. seruare, non perdere, omne quod es, potes, & agis, deo ascribe, dicq; illd: Dñe fortitudo mea, & refugium meum, & robur meum: qa deus susceptor meus. Deus dei filius susceptor est nostræ naturæ in incarnationione, & deus trinitas susceptor nr̃oũ desiderioũ in oratiõe, nostræ pœnitentiæ in iustificatiõe, nostri obsequij in sua pietate, nostræ animæ in glorificatione nostriq; corporis in resuscitatiõe: imo benignissimus dñs deus noster incessanter paratus est nos in brachijs suæ paternæ dilectionis recipere, confouere, ptegere, atq; saluare, sicut p q̃ndam pph. aĩæ peccatrici dicit: Tu fornicata es cũ amatoribus multis: tñ reuertere ad me, & non auertam
Ierem. 3. faciem meam. Et iterũ: Noluisti erubescere, ergo saltem à mõ voca me, pr̃ meus es tu. Et p Ezec.
Eodem
Ezech. 18. dr̃: Quacũq; hora pctõr ingemuerit, oĩm iniqtatũ eius nõ recordabor amplius: deus meus mia
Psalm. 9. eius p̃ueniet me. Hoc est verbũ bonæ fiduciæ, estq; implicite feruens oratio. Hoc em̃ dicit fidelis, non p̃sumendo, sed sperando, ac desiderando. Desideriũ em̃ paupeũ exaudiuit dñs, etiã añq̃ in formalem aut vocalem oratiõem erũpat. Nisi aũt mĩa dei nos præueniret, salui fieri nõ possemus, qm̃ gratiã primã nullus de condigno meret: oportet ergo vt gratia dei nos p̃ueniat, con
Iohan. 15. seruet, perducat, perficiat. Ideo enim Christus: Sine me (inquit) nihil potestis facere. Deus osten dit mihi sup inimicos meos ne occidas eos. Hoc dicit Ecclesia sicut & Christus de Iudæis inter Christianos morantibus, quos non occidit pp rationem in præcedenti explanatione exposita. Potest quoque intelligi de omnibus hostibus, vt sit sensus: Deus ostendit mihi super inimicos

meos

A meos, hoc est, Christus præcepit mihi de aduersarijs meis, ne occidas eos, nequando obliuiscãt populi mei. i. ne proximi scandalizent in vr̃a vindicta, imitentq; opa vr̃a, & obliuiscant mea p̃cepta qbus præcepi: Diligite inimicos vestros, bñfacite his q oderunt vos. Et: Orate pro psequẽtibus & calumniantibus vobis. Hoc ergo agens ecclesia orat: Disperge illos in virtute tua, hoc est, à malitia separa eos, q solus potes facere mundũ de immundo, & depone eos à malo proposito, depone q̃q;. i. indulge & dele delictum oris eoꝶ, vcȝ sermonem illicitum labiorum ipsoꝶ quo vel in te, vel in proximum peccauerunt, & comprehendantur in superbia sua. i. p flagella tuæ paternæ correctionis coartet ac restringatur eoꝶ supbia, quatenus humiliati per pœnas cessent à vita superba. Et de execratione, qua iustos abominati sunt, & viã dei spreuerũt, & mẽdatio annunciabunt. i. accusabuntur & rearguentur à prædicatoribus Christi in seculo isto quotidie, q̃rum officium est errantes instruere, pctõres arguere, nulliusq; pctã palpare, annunciabuntur aũt in consummatione. i. in doctrina eos pficiente, vel ad hoc vt consummentur in bono, in ira consummationis. i. in increpatione charitatiua ad consummationẽ virtuosam tẽdente. Ex charitate em̃ pcedit ira per zelum, qua p̃dicatores & iusti impios arguũt & castigãt, quemadmodũ Apl's ait: Dure increpa illos, & non erunt. i. pctõres post annunciationẽ & consummationem prædictã, non erũt tales quales añ fuerunt: relinquent em̃ seipsos, & viuẽt iam non ipsi, sed Chr̃s in eis. Vñ Salomon admonet: Verte impios & non erunt. Et scient p experiẽtiam m̃iæ dei sibi exhibitæ, qa deus dñabitur Iacob. i. supplantatoribus vitioꝶ, vcȝ iustis, & finium terræ. i. etiam vitiosis, dummodo velint ad ipsum conuerti. Sic em̃ regnabit in eis p fidẽ B & gr̃am, faciens eos sibi famulos efficaces. Ego aũt o deus cãtabo fortitudinẽ tuam. i. laudabo potentiam tuã circa me, qua me de ore diaboli eruisti, ex impio iustificasti, ad vitã laudabilem perduxisti. Laudabo q̃q; oipotentiam tuã, quam parcẽdo maxime & miserando manifestas, qua cœlum & terram creasti, conseruas, gubernas. p quã facis magna & inscrutabilia & mirabilia absq; numero, & exultabo. i. hilarit' pnũciabo mane. i. cito & in principio, scȝ añq̃ in alijs occuper, scd̃m q̃d à Matthæo scriptũ est: Primũ q̃rite regnũ dei. Vel mane. i. gr̃a tua veniẽte, ac radiante in me, m̃iam tuã. i. teipsum misericordẽ ac m̃iæ tuæ effectum, confitendo bñficia tua mihi clement' collata, quẽadmodũ Raphael angelus iubet: Bñdicite deũ cœli & corã oibus viuentibus cõfitemini ei, qa fecit vobiscũ m̃iam suã. Quia factus es sine tui mutatione susceptor meus, cõuertendo cor meũ ad te. Fit em̃ deus susceptor nr̃ alterãdo cor nr̃m p gr̃am suã, nõ mutando seipm̃, & refugiũ meũ in die tribulatiõis meæ, qa dedisti mihi gr̃am hanc, p quã in oĩ necessitate ad tuam pietatẽ cõfugio. Adiutor meus tibi psallam. i. laude operosa. s. vita & voce te laudabo, qa deus susceptor meus es, propterea te satis laudare non valeo, deus meus m̃ia mea. Cur nõ potius miserator meus, nisi q̃ tanta tamq; inęstimabilis, ineffabilis ac infinita est m̃ia dei sup nos, vt aptius dicat in abstracto nr̃a m̃ia, q̃ in cõcreto miserator nr̃? Sic em̃ dicere solemus de eo quẽ ardẽter amamus: Tu es amor meus. Itaq; tu dñe deus meus, m̃ia mea: diffiniãt seu describant te alij sicut volunt, ego cõuenientius te describere neq̃o, q̃ deus meus, m̃ia mea. Dicat Aristoteles: Deus est actus purus, dicat Plato: Deus est p se bonũ, dicat Auicẽna: Deus ẽ C bonitas pura, ego in æternũ dicturus sum: deus meus, m̃ia mea. Tua em̃ bonitate creatus sum tua incarnatione deificatus, tua cõuersatione sanctificatus, tua passione redẽptus, tua ascẽsiõe glorificatus. Præterea q̃ties in psalmo isto tam inclyto iam dictũ est: deus meus & susceptor meus, & nõne deus oĩm cœlestiũ, terrestriũ & infernoꝶ deus existit? Cur ergo de' me'? Nõ est hoc oĩm dicere deus meus. Deus em̃ à causalitate & puidentia nomẽ accepit. Nos q̃q; illud deũ vniuscuiusq; vocamus, q̃d summe ab eo amatur & colit. Ideo em̃ gulosoꝶ deus vẽter est, auarorum aurum. Ille igitur vere ac proprie dicere põt deus meus, q ipsum singularit' colit & feruide diligit, de q̃ etiam deus specialem puidentiam habet, ipsum præseruando à malis, & promouendo in bonis. Hinc em̃ magnus ille atq; diuinus Areopagita Dionysius absolute dicere non præsumpsit: deus meus, sed ita in libris suis scripsit: deus, & si fas est dicere, meus. Totum igitur affectũ nr̃m congregemus & stabiliamus in deo, nil prorsus amãtes in creaturis, nisi in ipso, & propter ipsum. Ipsum vero finaliter, pure & propter se diligamus, qa in ipso est omniũ bonoꝶ, pulchroꝶ ac desiderabilium plenitudo simpliciter infinita.

Marginalia: Mat. 5 · Iob. 14. · Tit. 1 · 2. Cor. 5. · Proue. 12. · Iob. 9. · Matt. 6. · Tobiæ. 12 · Aristotel. · Plato. · Auicenna. · Philip. 3

COMMENTARIVS IN PSALMVM LIX

¶ Expositio Tituli.

HVius psalmi titulus est: In finẽ p his q cõmutabunt in tituli inscriptione Dauid in doctrina, cũ succendit Mesopotamiã Syriæ, & Syriã Sobal, & conuertit Ioab & pcussit Edom in valle Salinaꝶ duodecim milia. Iuxta intellectũ lr̃alem sensus tituli hui' depẽdet ex historijs libroꝶ Reg. & Paralipomenon. Ad lr̃am em̃ fecit deus hũc psalmũ de statu & regno Israel, eius miserias deplangendo, eiusq; reparationẽ depcando. Legitur em̃ 2. Regum libro quẽadmodũ

Hanun

2.Reg.10. Naum filius Nathas regis Amonitarum contumeliam intulit seruis Dauid, q̃ facto timẽs ipsum D
Dauid, conduxit sibi in adiutoriũ q̃sdam de Mesopotamia, & quosdam de Syria ac aliis locis
q oẽs victi sunt à populo Dauid. Est igit sensus tituli: Psalmus iste in finẽ. s. Chr̃m nos dirigẽs,
q est finis totius diuinæ scripturæ, scriptus est ad lr̃am pro his q commutabunt in tituli inscri
ptione Dauid. i. p populo Israel, q tenuit Dauid p rege suo à deo electo, sicut & titulus dicit, qa
2.Regũ.5. deus p Samuelem prædixit Dauid debere esse & noiari regem Israel, Psalmus, dico scriptus ea
2.Regũ.8. occasione, cum Dauid descendit Mesopotamiam Syriæ & Syriam Sobal, sicut historiæ prædi
ctæ plenius pandunt, & conuertit Ioab. i. aciem direxit, & percussit Edom. i. Idumæos in valle
Salinarum. Loquens igitur Dauid in persona regni Israel, ait:

Expositio psalmi literalis.

DEus repulisti nos,] à tua defensione [& destruxisti nos,] permittendo hostes ingredi 1
terminos nostros, & ciuitates nostras vastare, hoiesq; occidere. [iratus es] aduersus
nos propter peccata nostra. Regnum em̃ Israel tpe Iudicum multipliciť affligebať.
1.Reg. 23 Vnde 1. lib. Reg. dr̃, q̃ faber ferrareus non erat in terra Israel. Cauerant nanq; Philis
tæi ne facerent Hebræi lanceam aut gladium vt pugnare non possent. [& misertus es nobis.]
non penitus conterendo nos, neq; nos affligendo tam vehementer, sicut meruimus. [Com 2
mouisti terram] hoc est, inhabitantes in terra nostra permittendo nos impugnari, & eradicari
à terra. Expulerunt enim Philistæi Hebræos, & habitabant in ciuitatibus ipsorum. [& contur
basti eam] .i. terrore aduersariorum turbari eos permisisti. [sana contritiones eius] .i. ruinas ei9
& afflictiones recupera [quia commota est]. i. propter prædictas miserias nostras moueať pie E
tas tua ad miserendum succurrendumq; nobis. [Ostendisti populo tuo dura,]. i. diuersa fla 3
gella super nos induxisti [potasti nos vino compunctionis] .i. compunctione seu mœrore, &
mentis dolore nos implesti, sicut homo vino potatur, & potu impletur, quemadmodum apud
Ieremiam legimus: Ecce ego cibabo eos absynthio, & potabo impios felle, dicit dñs. [Dedisti 4
Ierem. 23. metuentibus te significationem,]. i. intellectũ [vt fugiãt à facie arcus]. i. à comminatione diui
ni iudicii. Per castigatiões em̃ pñtes illuminat deus corda humana, vt timeãt futura supplicia.
Ierem. 31. Propter quod apud Ieremiã habetur: Castigasti me, & eruditus sum. Hoc autẽ facis o domine 5
Osee. 11. [Vt liberẽt dilecti tui] vc3 filii Israel quos dilexisti, iuxta illud: Puer Israel, & dilexi eum. Et il
Ierem. 31. lud: In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. [saluum fac,] me orantem, & eos
pro quibus exoro [dextera tua]. i. per dexteram tuã. s. per piam tuã assistentiã, fauorabilẽ præ
sentiam, & gratiosam clementiam [& exaudi me] ista precantẽ. [Deus locutus est in scõ suo] 6
1 Re.g.17 hoc est, per sanctum suum Prophetã, sc3 Samuelẽ seu Nathan, q̃rum vtriq; reuelauit prosperi
1.Reg.12. tatem regno Israel affuturam tpe Dauid. Locutus est vero deus quod sequitur: [lætabor]. i. q̃
ego Dauid in ipso lætarer sicut in deo salutis meæ [& partibor Sychimam,]. i. spolia terræ Sy
chem diuidam seruis & adiutoribus meis, eamq; restituam habitatoribus suis, quæ opera per
Dauid completa sunt [& conuallem tabernaculorum] hoc est locũ iuxta Iordanẽ situm, quem Ia
Gen. 33. cob appellauit Soccoth. i. tebernacula, qa de Mesopotamia rediens, & Esau fratrem suum de
clinans, fixit in eo tentoria. Hanc ergo conuallem metibor. i. filiis Israel diuidam scd̃m debi
tam vniuscuiusq; mensuram, expulsis de ea Philistæis, q eam iniuste ad tps possederant. Hæc F
q̃q; acturus sum adiutorio populi mei, eorum præcipue, q bellicosiores & fortiores fuerunt, de q
Iudi. 10. bus subiungitur: [Meus est Galaad] hoc est, populus hñs terram Galaad in possessionẽ trans 7
Iud. 11. Iordanem, q erant noiati in robore, propter Iair & Iephethe. [& meus est Manasses]. i. populus
Iud. 6.7. ex tribu Manasse progenitus, qui erat famosus propter Gedeonem de hac stirpe exortum,
[& Ephraim]. i. populus ex tribu Ephraim natus est [fortitudo capitis mei]. i. ptãs regni mei,
vel fortitudo principalis quodãmõ & capitanea. Habitabat em̃ hic ppl's in vna extremitatũ re
Iosue.16 gni Israel versus Aquilonem, sicut & populus Iudæ in alia extremitate versus Austrũ. [Iuda 8
Gene, 36 rex meus] quia ex tribu Iuda reges sunt orti, eratq; populus Iudæ defensor & custos regni Isra
el. [Moab]. i. terra & populus Moabitarum, est [olla spei meæ] hoc est, per adiutorium spero il
lam adipisci & possidere, eaq; vti tam libere, sicut homo paterfamilias vtitur olla in suæ dom9
obsequio. [In Idumæam] hoc est, in terra Edom, in qua Esau habitauit [extendam calceamẽ 9
Gen. 25. tum meum]. i. pedibus calceatis ibo per illã, faciens eam mihi tributariam. [mihi alienigenæ]
.s. Philistæi & alii in circuitu habitantes [subditi sunt] ad obediendũ & tributa soluendũ. Por
2.Reg.8. ro vt Dauid ondat se ista non præsumere propriis viribus, sed diuina virtute adiungit. [Quis 10
deducet me in ciuitatem munitam] muris ac portis [qs deducet me vsq; in Idumæam,] vt eam
mihi subiiciam? & respondet: [Nonne tu deus qui repulisti nos?] quãdoq;, sed modo ira tua
in miam versa est [& nõ egredieris deus in virtutib9 nr̃is?] interrogatio est, ac si dicat: Imo egre
dieris in virtutibus nostris. i. in exercitu nostro erisq; dux belli & auxiliator, quemadmodũ
de nostro

de nostro exercitu scriptũ est: Dñs deus eius cũ eo est, & clãgor victoriæ regis in illo est? Et ali- Nume.23.
A bi legit: In exercitu nr̃o deus dux est. Vel, non egredieris, añ nos in virtutibus nostris, sed tuis, 2.Para.13
11 qm̃ ꝓpria potestate nos ꝓteges. ¶[Da nobis] o dñe [auxiliũ de tribulatione,] .i. q̃ à ꝑsecutione
eripiamur [& vana salus hoïs] Nam maledictus q confidit in hoïe, & ponit carnem brachium Ierem.17.
13 suũ. ¶[In deo faciemus virtutẽ] .i. diuina virtute ꝑualebimus, & opa virtuosa agemus. [& ipse
ad nihilum deducet tribulantes nos.] Deus em̃ tpe Dauid contriuit aduersarios Israel.

¶Elucidatio psalmi eiusdem tropologica seu moralis.

IVxta mysticum vero sensum exponenda sunt noïa tituli scd̃m vim interpretationis, quã habent, vt sit se sus: In finẽ .i. psalmus iste in Chr̃m nos ducens, scriptus est pro his q commutabuntur .i. à veteri vita ad Christiformẽ conuersationẽ conuertent, in tituli inscriptione cõfitentes ṽbo & ope Christũ esse regem Iudæoꝝ, quemadmodũ titulus asserit: cõmutabunt autẽ Dauid .i. ipsi Chr̃o, vt viuãt nõ sibi, sed dño saluatori, cũ succendit Mesopotamiã Syriæ .i. dum 2.Cor.5. Chr̃s sua humilitate & sanctitate inflammauit igne diuini amoris mundũ sua reputatiõe sublimem. Mesopotamia em̃ alta vocatio interꝑtatur, & Syriã Sobal .i. sublimitatẽ vanæ vetustatis. Sobal nãq; vetustas exponit, & cõuertit Ioab .i. Chr̃s conuertit populũ Iudæoꝝ & ꝑcussit Edom in valle Salinaꝝ .i. mundũ terrenũ, & vitijs sanguinolentũ, ꝑcussit sctõ timore, ipsum conuertẽdo ad fidem. Percussit ṽo 12. milia .i. oẽs Gentes à q̃tuor finibus mũdi. Numerus nãq; duodenarius est numerus ꝑfectionis, q̃ totalitas designat. Ait ergo eccl'ia: Deus repulisti nos ꝑ
B mittendo nos vastari ab hostibus fidei, vel non exaudiendo preces nr̃as. Quãuis aũt ad tps deus plebẽ suam videat repellere, non tñ finalit̃ eam relinqt. Propter q̃d dicit Apl's: Nunqd repulit deus plebẽ suam? Absit. Inferius q̃q; habet: Quia non repulit dñs plebẽ suam, & destruxisti nos, corporalr̃ ꝑmittendo nos ab iniustis occidi, q̃d in ꝑsona martyꝝ dicere põt ecclesia. Vl̃ spũalit̃ indurãdo corda nr̃a, seu grã3 abstrahẽdo ꝓpter pctã nostra. Sine charitate em̃ & gratia existentes destruimur, & nihil sumus, iuxta illud Apost. Si distribuero in cibos pauperꝝ oẽs facultates meas, & si tradidero corpus meũ ita vt ardeã, charitatem aũt non habeam, nihil sum. Charitas em̃ est aĩę vita, iratus es famulis atq; fidelibus tuis, eo mõ q̃ pater filio peccanti irascitur, quẽ flagellat ne amplius peccet: sic tu afflixisti nos in p̃nti varijs pœnis in corpore & in aĩa intus & foris, & misertus es nobis, qa per temporales has castigatiões pctã nostra dimisisti, gratiam infudisti, nosq; de cætero cautiores fecisti. Commouisti terram .i. ecclesiam militantẽ in terra ꝯsantem, q̃ multiplicit̃ impugnari ꝑmittis, multisq; inquietudinibus agitari, ita vt pene nunq̃ in eodem statu ꝑmaneat: & conturbasti eam, propter magnitudinem ꝑsequutionũ sibi instantiũ. Ostendisti populo tuo dura, ita ꝙ per experientiã didicit qd sit ꝑsecutio, & ex his q̃ passus est compassionẽ. Oẽs em̃ q volũt pie viuere in Chr̃o persecutionẽ patietur. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ cœloꝝ. Hinc ad Ieremiã dñs ait: Castigo te in iudicio, ne tibi videaris innoxius. Et in Apoca. Ego q̃s amo, arguo & castigo. Dedisti metuentibus te significationẽ .i. per tpalia mala eis inflicta significasti eis vt fugiant à facie arcus .i. à ꝑpetuis pœnis diuinæ vltionis, vc3 vt gaudenter & æquanimiter perferant cuncta p̃ntis vitæ aduersa,
C q̃tenus æterna mereant̃ euadere tormenta. Vñ hanc significationem intelligens Ieremias propheta, in hac vita corripi cupit, dum ait: Corripe me dñe, veruntñ in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Propter dura ergo q̃ nobis deus oñdit nõ murmuremus, sed agamus q̃d sctũs dei propheta Micheas ait: Iram dñi portabo, qa peccaui ei. Vt liberent̃ dilecti tui, vc3 re & noïe Chr̃iani, de qbus dicit Saluator: Ipse pater amat vos. Et in 1. sua Cano. ait Iohan. Charissimi diligamus deum, qm̃ ipse prior dilexit nos: saluum me fac dextera tua .i. in dextera tua, ita vt in dextera tua in cœlo resideam .i. in bonis tuis potioribus atq; cœlestibus prout Christus promisit: Qui vicerit dabo ei mecum sedere in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Deus locutus est in sancto suo .i. pater locutus est nobis in filio, q est sanctus sanctorum. Porro quæ sequunt̃ possunt esse verba dei patris, vel Christi, seu ecclesiæ. Pater igit̃ ait: Lætabor in vobis o electi cum benefecero vobis, quẽadmodũ spopondit: Dabo inquiens eis cor vnum, & lætabor super eis cum benefecero eis, & partibor Sychimã, id est, Gentiles diuidam, quosdam conuertẽdo, & quosdam deserendo. Non em̃ est oïm fides. Per Sychimã nanq;, in q̃ morabant̃ pagani, designant̃ Gentiles, & conuallem tabernaculoꝝ .i. pp̃lm Iudęoꝝ metibor, q̃sdam assumendo, & q̃sdã relinq̃ndo. Hæc aũt conueniunt Chr̃o, sicut & deo p̃ri. Vñ in cœna dixit: Non de oïb⁹ vobis dico. Ego scio q̃s elegerim. Apl's q̃q; ad Rom. Vide (inqt) bonitatẽ & seueritatem dei. In eos quidẽ qui ceciderunt seueritatem, in te aũt bonitatem, si tñ ꝑmanseris in bonitate. Meus est Galaad .i. congregatio martyrum, qui sanguinis effusione Christo & fidei testimoniũ præbuerunt. Galaad nanq; interpretat̃ aceruus testimonij, per quod martyres designant̃. Nam martyr Græce, Latine testis vocatur, & meus est Manasses

Marginal references: Roma.11 · Psal.93 · 1.Cor.13 · Iob.14 · 2.Timo.3 · Actuũ.14 · Ierem.30 · Apocal.3 · Ierem.10 · Mich.7 · Iohan.16 · 1.Iohan.4 · Apo.3 · Heb.5 · Ierem.32 · Iohan.13 · Roma.11

Philip. 3 nasses.i.populus priora obliuiscēs,& in anteriora extēdens seipm, pertinet ad numerū electorū D
meorū. Manasses quippe interpretatur obliuio. Debemus aūt tpalium, sensibilium & inferiorū
2.Cor.3. obliuisci, atq; æternorū ac diuinorū iugiter recordari, q̄tenus sicut ait Aplš: Reuelata facie glo
riam dñi speculemur: & Ephraim.i.populus in bonis opibus copiosus ac fertilis, est fortitudo
capitis mei.i.stabilimentum Chri, cuius ego caput sum.& q est caput ecclesiæ. Populus aūt pre
dictus dr stabilimentū Chri, qa p eum Christus conseruat & stabilit alios in fide & gra. Pater
q̄q; appellat Chrm caput suum, qa ipse pr constituit Chrm in caput oim electorū. Ephraim āt
fertilitas seu crescēs interpretat. Iuda.i.populus confessorū, q vita atq; doctrina dño confitent
& laudē eius & pdicationē salubrē annūciant alijs, tāq̄ scribę docti in regno cœlorū, Rex meus,
hoc est, populus iste est rector ecclesiæ, qa per eum inferiores guberno, quēadmodū p Prophe
Ieremiæ 3 tam testatus sum: Dabo vobis pastores scdm cor meum, & pascēt vos sciētia & doctrina: Mo
Ruth.4 ab olla spei meæ. Videt hoc sic posse intelligi, nam Ruth de cuius semine ortus est Dauid, & in
super Chrs, Moabites erat, & ita Moab.i. Chrs ortus ex Ruth Moabitide dr olla spei dei patris
qa in ipso tanq̄ in olla seu vase dedit nobis deus pater plenitudinē spei adipiscendi bona diui
Roma. 8 na, scdm q̄d ait Apost. Proprio filio non pepercit, sed p oibus nobis tradidit illum. Qūo etiam
Iohan.1. non oia nobis cum illo donauit? Dedit em̄ oibus in Christo credentibus potestatem & spem
Iohan.16. filios dei fieri. Nec videatur ineptum ꝙ per Moab Chrs signetur. Moab em̄ interpretaf ex pre,
quod Christus signari pōt, q de seipso ait: Exiui à pre. Vel si istud non placet, exponat hoc mō.
Ruth.4 Moab.i.Ruth Moabites, olla spei meæ, qa in vtero suo velut in vase portauit Obeth auum Da
uid, de q̄ natus est Christus, q est spes patris, qa pr dedit eū nobis, vt sit spes nra atq; saluator. E
Lucæ.1 Hæc aūt possunt esse ṽba ecclesiæ, vt sit sensus: Deus locutus est in sancto, vc3 ꝙ ego ecclesia læ
tabor in deo salutari meo, & partibor Sychimā, & conuallem tabernaculorū metibor. Primiti
ua em̄ ecclesia, puta apostoli Christi & eorū discipuli, quosdam conuerterunt ad fidem, tam ex
Gentibus q̄ ex Iudæis, & quosdam in sua perfidia reliq̄runt. Populi q̄q; designati per Galaad,
Manassen, Ephraim & Iudam, sunt ecclesiæ, tanq̄ membra eius ac filij. Deinde Chrs ait: In Idu
mæam.i.in terram ipsam Gētilium extendam calceamētum meum, hoc est, naturam meā hu
manam, quæ erat quasi calceamētum diuinitatis. Dum em̄ Christus prædicari fecit euangeliū
per totum orbē, extēdit calceamentum suum in Idumæam, qa incarnationē suam ac humani
tatem manifestauit hoib⁹, sibiq; subiecit credētes in se, propter q̄d subdit: mihi alienigenę.i.na
tiones gentilium subditi sunt per fidem & obedientiam, sicut superius de eis inductum est. Po
Psal.17. pulus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Hinc nanq; de Christo
Nume. 24 Balaam prophetauit: Orietur stella ex Iacob, & exurget hō de Israel, & erit Idumæa possessio
eius. Alia lra habet: Et erit ois terra possessio eius. Sed q̄m Christus vt hō ista non fecit, sed diui
na virtute, ideo subditur: Quis deducet me in ciuitatē munitam? Per hanc intelligi potest vrbs
Isaiæ.26. Roma, quæ tunc erat caput & dña mundi. De qua Isaias prædixit: Ciuitatem sublimē humilia
Actuū. 19. bit. In hanc vrbē deus pater induxit Chrm per prædicationē Petri & Pauli, q̄d sine diuina vir
tute fieri nullatenus poterat, propter q̄d Chrs respondet: Nonne tu deus q repulisti nos?.i.cor
pus meum mysticū, propter cuius persecutionē dixi Paulo: Quid me persequeris? Vel, repulisti
Act.9 nos.i.corpus meum & aiam multis doloribus affici permisisti. Vn̄ clamaui in cruce: Deus me F
Mat.27 us vt qd dereliquisti me? Et non egredieris deus in virtutibus.i. prędicta nō facies naturali po
testate corporis mei vel animæ, sed potestate diuina. Dicitur em̄ deus egredi non loco sed opa
tione, vc3 qa procedit ad actum. Deniq; ista conuenire pnt ecclesię, qm̄ ipsa extēdit calceamen
tum suum in Idumæā, disseminando ṽbum dei p totum mundū. Alienigenæ quoq; ei subiecti
sunt, qa prælatis ecclesiæ parent Gentiles conuersi. Da nobis auxilium de tribulatione, p quod
1.Cor.3. liberemur ab oi periculo, psecutione, & tentatiōe. In deo faciemus virtutē: Non em̄ sumus suf
ficientes cogitare aliqd à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nra ex deo est: & ipse ad nihilū
deducet tribulantes nos, qa nisi pœniteant æternaliter damnabuntur. Sæpe etiā in pnti seculo
diuina potentia conterunt, quēadmodū cernimus scm̄ de crudelissimis illis tyrannis sanctorū
martyrū psecutoribus, q dudū ad nihilū sunt redacti, & ipsa ecclesia Chri in pace qescit. Propt
Mich. 5 q̄d ei alibi promittit: Exaltabit manus tua super hostes tuos, & oēs inimici tui interibūt.

COMMENTARIVS IN PSAL. LX.

❡ Expositio Tituli.

PRęscribit insuper pnti psalmo hic tutulus: In finē, in hymnis psalmus Dauid.i.psalmus iste à Dauid cōscriptus, & Chro p Dauid significato cōueniēs, dirigit nos in finē.i.in deū, in hymnis, q̄tenus deū laudibus veneremur, hymnūq; & gras deo referamus p vniuersis beneficijs Chro hoi, & p eū toti gnī hūano collatis. Chrs igit in summæ deitatis laudē prumpēs, ppter bnficia suæ hūanitati cōcessa ab orone ordit, & ait.

❡ Expositio psalmi literalis.

Exaudi

1 EXaudi deus]pater seu trinitas sancta[deprecationem meã] qua pro meipso, videlicet cor
A poris mei resuscitatione & glorificatione oro,dicendo:Pater saluifica me ex hac hora.[in Iohan.12.
tende orationi meæ]qua oro pro mystico corpore meo, videlicet pro salute ecclesiæ, dicendo: Iohan.17.
Pater sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Pater sancte serua eos in nomine tuo.
2 ¶A finibus terræ ad te clamaui.]Fines terræ non solum dicuntur partes eius extremę,sed etiã
pars eius superior atq; inferior. Superficies nanq; corporis dici potest finis ipsius. Est itaq; sen
sus:A finibus.i.à superioribus partibus, seu superficie terræ Israel, in qua inter homines con-
uersatus sum,ad te deum patrem meum clamaui,alto affectu te deprecando atq; dicendo: Mi Mat.26.
pater si fieri potest,transfer à me calicem istum. [dum anxiaretur cor meum]id est, passione
instante, dum appetitus meus naturalis & sensitiuus mortem naturaliter abhorrebat,quan-
do incepi contristari & pauere,factusq; in agonia,prolixius te orabam,& factus est sudor me- Marc.14 Lucæ.22
us sicut guttæ sanguinis.[in petra exaltasti me].i. in teipso sicut in summo ac fortissimo firma
mento, vel in gratia tua seu virtute ac dono fortitudinis, per quam mortis pericula audacter
aggressus,ac passus sum,sublimasti me ab omni inordinato pauore & animi deiectione. Vel,
exaltasti me,clarificando nomen meum per totum mundum,& dando mihi nomen quod est Philip.2.
super omne nomen, vt in nomine meo omne genu flectatur,& omnis lingua confiteatur,qa
dominus Iesus in gloria est dei patris. De hac enim Christi exaltatione dominus apud Isaiam
ait:Ecce intelliget seruus meus,& exaltabitur & eleuabitur,& sublimis erit valde. Super ipsum Isaiæ.52.
3 continebunt reges os suum. ¶[Deduxisti me,quia factus es spes mea.] Deus enim Christi hu-
B manitatem in cunctis operibus suis direxit, & Christum hominem per viam pręsentis seculi si Mar.2.
ne omni ruina & labe deduxit. Deduxit eum adhuc infantem in Aegyptũ,& inde eum reduxit
sicut per Osee contestatur: Ex Aegypto vocaui filiũ meum. Deduxit eum in crucẽ,quia pro oĩ Osee.11.
bus nobis tradidit illum. Deduxit quoq; eum in limbum inferni, & de hoc mundo ad altitudi Roma.8.
nem cœli,& hoc fecit deus,quia fuit spes Christi .i. quoniam Christus sperauit à deo hoc bo-
num orando impetrare. Deus aũt erat spes Christi,in quantum erat mortalis & nondum cor-
pore glorificatus.[turris fortitudinis à facie inimici]hoc est,sicut turris fortis protegit existen
tes in se ab hostium iaculis: sic tu deus in omnibus protexisti me in tuo adiutorio confidentẽ,
4 atq; in te immobiliter habitantẽ. ¶Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula]hoc est in ecclesia
militanti, secundũ quod in euangelio scriptum est: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, Mat.28
vsq; ad consummationem seculi. Vel in tabernaculo tuo.i. in cordibus electorum per fidẽ & gra
tiam commorabor. Electi enim sunt tabernaculũ dei,sicut de eis ait Apostolus: Vos estis tem- 2.Cor.6.
plum dei viui sicut dicit dñs. Quoniam inhabitabo in illis,& inambulabo, & ero illorum deus. Leui.26.
Vel,inhabitabo in tabernaculo tuo in secula.i. in triumphanti ecclesia & cœlo empyreo æter-
naliter commanebo,quemadmodum testatur Apostolus:Non in manufacta sancta Iesus in- Hebræ.9.
troijt,sed in ipsum cœlum.[protegar in velamento alarum tuarum]id est,sub defensione tuæ
pietatis atq; potentiæ ero securus. Hoc est quod apud Isaiã Christus dicit:Protexit me in vm-
5 bra manus suæ. ¶Qm̃ tu deus meus]q es singularissimo modo deus meus,tanq̃ summe & vni Isaiæ.49.
C ce diligens me,summe q̃q; dilectus à me.[exaudisti orationem meam]quemadmodum fassus
sum:Gratias ago tibi pater qm̃ audisti me. Ego aũt sciebam qm̃ semper me audis. [dedisti hæ Iohan.11.
reditatem timentibus nomen tuũ].i. merito incarnationis meæ ac passionis præstitisti timen
tibus te timore filiali & casto,vt sint filij tui adoptiui. Si aũt filij,ergo & hæredes. Hæredes qui- Roma.8
dem dei,cohæredes aũt Chri. Hæc aũt hæreditas est participatio gratiæ & glorię Chri,seu vita
æterna,quã nobis iam dedit pater in spe,daturus est eam postmodũ in re. Nunc q̃q; dat eam in
choatiue p infusionem consolationis internæ, conuersationis diuinæ,& gratiæ quotidianæ.
Gratia em̃ dei vita æterna,secundum Apost. Ait etiam Saluator:Qui verbum meum audit & Rom.6
credit ei q misit me,habet vitã æternam. In futuro dat aũt deus hanc hæreditatem consumma Iohan.5.
6 tiue,qñ videbimus eum per speciem & sicuti est,cognoscẽtes sicut & cogniti sumus. ¶Dies su- 1.Cor.13. 1.Iohan.3
per dies regis adijcies]hoc est,dies beatæ immortalitatis & securæ ęternitatis,addes o deus pa
ter, super dies temporales mortalis conuersationis mei filij tui, q sum rex Messias,de q̃ in Za-
charia legitur:Iubila filia Ierusalem,ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator. Et Isaias ait:Do Zach.9
minus iudex noster,dominus legifer noster,dominus rex noster, ipse veniet,& saluabit nos. Isaiæ.33
Hos dies æternos adiecit deus super dies Christi temporales,dum eum ad impassibilem vitam
resuscitauit. Ideo subditur:[annos eius vsq; in diem generationis & generationis]hoc est,di
es æternitatis prædictos adijcies diebus temporalibus Christi,tanquam annos eius durantes
vsq; in diem generationis & generationis,id est, vsq; in diem æternitatis omnem generationẽ
includentis & excedentis. Dies ergo quos deus adiecit Christi diebus,sunt dies æternitatis,qui
dici possunt plures dies & anni, non quod successione temporali discurrant ac defluant, sed
quoniam

Isaiæ 66. quoniam omne tps comprehendunt & ambiunt. Vnde de eis ab Isaia dictum est: Erit mensis D
ex mense & sabbatum ex sabbato. Veruntamen dies isti magis proprie appellantur vnus dies
q̄ multi dies, non enim interrumpuntur nocte. Propriissime vero vocantur non dies, sed æuũ,
seu participata æternitas, & quoniam hi dies æternitatis adiecti sunt Christo, ideo ipse ¶[Per- 7
manet in æternum in conspectu dei.] in cœlo, in quo sedet ad dexteram patris interpellans &
Hebræ. 9. apparens nunc vultui dei pro nobis secundum Apostolum, [misericordiam & veritatem eius]
id est, gratiam atq; iustitiam Christi [quis requiret?] in vita præsenti, implorando gratiã remis-
sionis, & obseruando Christi mandata, eius imitando vestigia, quasi dicat: Pauci sunt qui eas
Mat. 20. & 22. ex corde requirunt. Pauci enim electi, & oẽs quæ sua sunt quærunt. Vel, misericordiam & ve-
Philip. 2. ritatem eius quis requiret, in vita futura? Quasi dicat: Nullus. Misericordia eñ miseris necessa-
ria est. Veritas aũt concernit adimpletionem promissi. In patria vero nemo est miser, & diuina
promissa in eis impleta sunt, qm̃ gaudium sempiternum adepti, amplius pro seipsis non ro-
gant, saltem pro præmio essentiali. Iccirco Saluator loquens apostolis: Vos, inquit, nunc qdem
tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrũ ne-
Iohan. 16. mo tollet à vobis, & in illa die non rogabitis quicq̃. ¶[Sic]. i. quoniã ita est, ego Christus [psal-
mum dicam nomini tuo.] . i. tibi deo patri per meipsum & meos ministros in cœlo & in terra
[in seculum seculi] te sine fine laudando [vt reddam vota mea]. i. vt offeram tibi preces meas,
ac desideria pro militanti ecclesia, pro qua apud te, secundum quod homo interpello, [de die
Rman. 8. in diem]. i. indesinenter vsq; ad seculi finem. Christus eñ pro nobis repræsentat patri latus ac
vulnera, & ipse est angelus perferens nostra sacrificia in sublime altare dei, faciens ea deo acce-
pta. Vnde Iohannes: Aduocatum, ait, habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse
1. Iohan. 3 est propitiatio pro peccatis nostris. E

¶Enarratio tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

NON est negandum quin psalmus iste ad literam exponi possit de Dauid, sed quoniã ex-
positio talis parum deuotionis atq; dulcedinis continet, parũq; ab expositione tropolo-
gica differt, ideo ea relicta, tropologicum prosequor sensum, quõ psalmus iste conuenit vnicui-
que Christiano, siue ecclesiæ deum oranti, & ei gratias referenti, dicendo: Exaudi deus oratio-
nem meam, impendendo mihi gratiose & cito precis meæ effectum, qua oro indulgentiam &
gratiam in præsenti, intende deprecationi meæ, qua deprecor cõsequi gloriam in futuro. i. cõ-
sidera quanto affectu, quanta fiducia, & quali intẽtione ac fine te inuoco. A finibus terræ. i. à
cunctis partibus atq; climatibus mundi, ad te clamaui in precibus ad te fusis, vel gratiarũ actio-
ne ac laude quam tibi obtuli in aduersis dum anxiaretur cor meum. i. solicitaretur & affligere-
tur timore periculorũ sibi imminentium, mœrore quoq; propter quotidianos defectus & ne-
gligentias suas, vel quia secundum quod desiderat, non proficit, nec te quantum cupit hono-
rat. Vel, dum anxiaretur tentationibus dæmonum, & persecutionibus hominum, ac motibus
passionum: in petra exaltasti me. i. in Christo sublimasti me de imperfectione naturæ ad celsi-
tudinem gratiæ, & de inferioribus ac terrenis ad cœlestia atq; diuina. Quilibet quoq; nostrũ
dicere potest à finibus terræ. i. à superficie qua terra in qua habito finitur: in altitudine ad te cla-
maui, secundum sensum prædictum. Vel à finibus terræ. i. à terminis corporis mei, in quo ve-
lut in terra habitat anima mea, imo ab omnibus membris & sensibus meis ad te clamaui, eo
modo quo dictum est supra: Omnia ossa mea dicent, dñe qs similis tibi? Assuescat ergo anima
Psalm. 34 nr̃a in oĩ angustia cum omni fiducia ad deum clamare, quemadmodum Ionas propheta se fe-
Ionæ. 2 cisse affirmat, dicendo: Clamaui ad dñm de tribulatione mea & exaudiuit me. Cum angustia-
retur in me spũs meus dñi recordatus sum. Deduxisti me in pñti exilio per viam mandatorum
tuorum, ostendendo mihi in lumine gratiæ tuæ viam rectam, in qua ambulem. Nam sine gra-
Psal. 142. tia tua cæcus sum mente, & ambulo vias non bonas, vitiosas ac lubricas, in quibus grauiter ca-
do, & incessabiliter pecco, nisi tu animam meam deducas de via ad patriam, de labore ad præ-
Isaiæ. 48. mium, de creaturis ad creatorem. Hinc eñ apud Isaiam dicis: Ego dominus deus gubernans
Sapien. 10 te in via in qua ambulas. Et alibi scriptum est: Iustum deduxit dñs per vias rectas, & ostendit
Tobiæ. 5 illi regnum dei. Et Tobias ait: Dominus sit in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscũ.
Deduxisti autem me dñe, quia factus es spes mea, hoc est tu es bonum illud, in quo finaliter spe-
ro, & quod finaliter adipisci desidero, atq; per cuius auxilium teipsum adipisci confido. Fit ve-
ro deus spes nostra, quoniam facit nos in ipso sperare. Factus quoq; es mihi turris fortitudinis
hoc est, robusta protectio atq; sublimis defensor à facie inimici, quicunq; sit ille, hoc est, ab oĩ
Proue. 18. incursu hostili, quemadmodum apud Salomonem legitur: Turris fortissima nomen domini,
Abacuc. 3. ad ipsum currit iustus & exaltabitur. Et apud prophetam Abacuc: Deus dñs fortitudo mea, &
ponet pedes meos quasi ceruorum. Quid eum deiicere, quid ei nocere poterit, q in hac summa
atq;

A atq; inexpugnabili turre inhabitat? Vnde beatus Iob ait: Quis mihi tribuat, vt cognoscam de- Iob.23.
um,& veniam vsq; ad solium eius? Nam de habitātibus in hac turre fortitudinis.i.diuino au-
xilio innitentibus scriptum est: Deus dextera sua teget eos, & brachio suo defendet eos. Inhabi Sapient.5.
tabo in tabernaculo tuo, hoc est, ego ecclesia militans ad consortium triumphantis ecclesiæ p
tingere spero,& fiducialiter dico, quia in ea & in cœlo empyreo post huius vitę incolatum mo
rabor in secula.i. fine fine, quemadmodum Christus fidelibus repromisit dicens: Vado parare
vobis locum,& iterum veniam,& assumā vos ad meipsum. Vel, ego Christifidelis inhabitabo Iohan 14.
in tabernaculo tuo, hoc est, in vnitate ecclesiæ, in indiuidua charitate, sancta obedientia, & fi-
de catholica, protegar ab omni periculo animæ, in velamento alarum tuarum, in subsidio mi-
sericordiæ atq; potentiæ tuę. Quoniam tu deus meus, in quo solo confido, quem solum deside
ro, in quo totam salutem meam constituo, exaudisti orationem meam, vt spero, tu eñ dixisti:
Quodcūq; petieritis patrē in noīe meo, dabit vobis. Dies sup dies regis adijcies.i. dies æternæ Iohan. 14.
beatitudinis addes post hanc vitam dieb⁹ huius breuis vitæ. Diebus dico regis.i. dñatoris atq;
victoris mundi, carnis ac dæmonis, q dñatur aīo suo,& vincit seipsum. Vnde dicit Apostol. Id
q̄d in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus ope- 2.Cor.4.
ratur in nobis. Propter quod inferius dr: Longitudine dierū replebo eum. Permanet in ęternū Psalm.90.
in conspectu dei.i. ecclesia vsq; in finem seculi in fide persistet, quemadmodum dñs Petro in p-
sona ecclesiæ: Ego (inquit) rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Et ista vita decursa perueni- Luc.22
et ad regis sui gloriosum aspectum, quemadmodū in Isaia scriptum est: Regem in decore suo Isaiæ.33.
B videbunt oculi eius. Deniq; homo iustus permanet in æternum in conspectu dei, dicens semp
cum sancto Elia: Viuit dominus, in cuius conspectu sto hodie. Et cum sancto Iob: Iustificatio- 3.Reg.17. Iob.27.
nem quam cœpi tenere non deseram. Nemo enim mittens manum suam ad aratrum & respi Lucæ.9
ciens retro, aptus est regno dei, sed qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit. Sic psalmū mat.10.24
dicam nomini tuo in seculum seculi, hoc est, vita & verbis incessanter te laudabo, sicut ab Eccle
siastico dicitur: Confitebor tibi domine rex,& collaudabo te deum saluatorem meum. Et Eccle.51
rursus: Laudabit vsq; ad mortem aīa mea dñm, vt reddā vota mea de die.i. quatenus promis- Ibidem
siones tibi factas in receptione baptismi, sacri ordinis, aut religionis quotidie impleam. Vel, vt
reddam vota mea, hoc est, desideria mea purificem, tibiq; ea semper exhibeam, sicut superius Psalm.37.
dictum est: Dñe añ te omne desiderium meum. Ecce psalmū breuem, pulchrum, delectabilem
ac sententiosum audiuimus, q tam Chro q̄ eius fidelibus optime conuenit, in q̄ à deuota ora-
tione incipitur, post quam salubris doctrina inducitur, deinde diuina bñficia feruide recolun-
tur, postremo per verba bonæ fiduciæ pium propositū inflammat. Cōformemus ergo affectū
nostrum psalmi huius sententijs, eiusq; beneficia affectuosissime recolamus,& conemur imple
re q̄d dicimus: Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi. Hoc est eñ diuinissimū, salu-
luberrimum atq; dulcissimum vitæ præsentis exercitium, deo psallere, eumq; laudare, magni
ficare,& toto affectu extollere, prout etiam in Ecclesiastico scriptum est: Benedicentes dñm, ex
altate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Eccle.43

C

COMMENTARIVS IN PSAL. LXI.

¶ Expositio Tituli.

HVic prætерea psalmo titulus iste præmittit: In finem pro Idithun psalmus Dauid.i. psal
mus iste à Dauid conscriptus,& in finem q Chrs est nos dirigens, habitus est p Idithun,
id est, pro hoīe oīa terrena transsiliente ac paruipendente,& sola cœlestia finaliter cupiē-
te. Pōt q̄q; titulus ita exponi, q̄ Dauid fecit hunc psalmū pro Idithun, hoc est, vt specialiter can 1.Paral.25.
taret à cantatoribus seu Leuitis constitutis sub Idithun, q erat vnus de principalibus templi cā
tatoribus. Homo ergo ad diuina se erigens, atq; innumerabiles mundi errores, vanitates ac p-
uaricationes considerans, dicat.

¶ Expositio psalmi.

2 NOnne deo subiecta erit anima mea] ei fideliter adhærendo,& eius præceptis in oī
bus obtemperando? vtiq;. Ac si dicat: Subijciantur alij concupiscentijs carnis, alij
mundi principibus, alij dæmonū suggestionibus varijsq; peccatis, ego & aīa mea
domino obediemus. Nemo enim potest duobus dominis deseruire contraria ap Matth.6
probantibus. Quoniam ergo non possumus deo & seculo obedire, potius eligo deo parere q̄ Lucæ.16
mundo. Vnde de inobediente apud Ieremiam scriptum est: Confregisti iugum meum, rupisti Ierem.2.
vincula mea & dixisti: Non seruiam, dicit dñs. Quo contra Christus præcipit nobis: Tollite iu
gum meum super vos. Subiecta igitur erit aīa mea dño. Nam Salomon ait: Mens iusti medita Mat.11
bitur obedientiam. Ratio quoq; subiectionis subiungit: [ab ipso eñ salutare meū].i. tota mea Prou.15.
salus atq; felicitas à deo procedit, dependet,& profectū sortitur. Propter quod per Osee dñs ait

Populus meus pendebit ad reditum meum. Vel ab ipso.i.à deo patre est salutare meum.i. fili- D
Osee. 2. Iohan. 3. us eius meus saluator. Sic enim deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitũ daret. ¶Nã & ipse] est [deus meus] hoc est, causa, gubernator & conditor naturæ meæ naturaliumq; donorum. [& salutaris meus].i.iustificator & grãæ dator [susceptor meus].i.precum mearũ auditor semper paratus me pœnitentem brachijs pietatis amplecti, meq; conuertentem me, & quod
Iob. 34. in me est facientem sibi attrahere, & vnire, iuxta illud: Si direxerit homo ad deum cor suũ, spiritum illius & flatum ad se trahet. Cum ergo sit ita [non mouebor amplius] ab inchoato virtutis itinere, à bono proposito, à lege diuina, nec à deo meo per mẽtis auersionem recedam, sed ei immobiliter adhærebo. Hoc autem non præsumptuose aut certo, sed humiliter ac fiducialiter ait viator transiliens, nisi forte ex reuelatione diuina agnosceret se confirmatum in bono. Vel dicit hoc ad designandũ qd virtuoso conueniat, inquantum huiusmodi. Quemadmodum enĩ passiões & vitia instabilitatis, distractionis, & auersionis sunt causa: sic virtus seu gratia in-
Prou. 10. terioris stabilitatis ratio perhibetur. Propter quod Salomon protestatur: Iustus quasi funda-
Iob. 11. mentum æternum. Et in lib. Iob: Si iniqtatem quæ est in manu tua abstuleris, eris stabilis, & non timebis. ¶[Quousq;] o maligni [irruitis in hominẽ] iustum & innocentem, eũ propter iustitiam persequendo. [interficitis vniuersi vos?] hoc est, o vos omnes interficere vultis eum ex 3
Sapient. 2. odio, quemadmodum Sapientia inducit: Dixerunt impij, opprimamus virũ iustum, qm̃ cõtrarius est operibus nostris. Vel, interficitis vniuersi vos.i.oẽs occiditis vosmetipsos, qa dũ iustũ
1. Iohan 3 affligitis, aĩas vr̃as per peccatũ occiditis. Vñ Iohannes: Oĩs, inquit, q odit fratrem suum, homicida est. Vel qa animam propriam spũaliter occidit, vel qa per affectum alium perimit, vel qa E coram deo pœnam homicidæ incurrit. [tanq̃ parieti inclinato & maceriæ depulsæ] Aliqd subintelligẽdum est, vt sit sensus: Sic aduersamini homini iusto, quasi parieti inclinato ad casum, & quasi maceriæ à statu suo depulsæ. Putatis enĩ q sicut paries talis fundamento priuatur, facileq; deijcitur, sic iustus deum conseruatorem ac adiutorem non habeat, ideoq; à vr̃a malignitate opprimi possit, & cum eum occideritis, ipsum omnino perisse putatis, nõ attendentes qd
Isaiæ. 57. gloriæ deus illi refundat, & quid pœnæ vobis immineat. Hinc enĩ scriptum est: Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, & viri misericordiæ tolluntur, & nõ est qui intelligat. ¶Veruntamen].i.his non obstantibus [precium meum cogitauerunt repellere].i.iustitiam meam 4 seu opera virtuosa ac vitam laudabilem proposuerunt subuertere, dissipare, & à præmio impedire. Bona enĩ operatio precium appellat, qa per eam vita æterna mercatur. [cucurri in siti].i. cum magno desiderio ad patriam festinaui, sicut superius dictum est: Sitiuit aĩa mea ad deum
Psalm. 41. Psal. 118 fortem viuum. Vel cucurri viam mandatorũ dei in siti perfectionis, vcз sitiendo iustitiam ampliorem, & culmen perfectionis attingere affectuose concupiscens: [ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.] Hoc faciunt subuersores animarũ, adulatores, bilingues, & simulatores, qui eos q̃s aperte peruertere nequeunt, adulando, & mala sub specie boni proponendo decipere quærunt. Propter q̃d de quolibet tali apud Ieremiam legitur: In ore suo pacem cũ ami-
Ierem. 9. co suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. ¶[Veruntamen deo subiecta esto aĩa mea.].i.propter persecutiones, tentationes & tribulationes tibi iniuste inflictas noli deficere, noli à dei lege recedere, noli contra deũ murmurare, sed ei subijcere. [qm̃ ab ipso patientia mea,] p quã in aduersis præualeo, sine tristitia oĩa patiendo. Deus enĩ patientiam tribuit, sicut & cæteras virtutes infusas. Solet aũt interdum homo de ipsa sua quã in aduersis habuit patientia, inaniter gloriari atq; extolli tanq̃ magnũ aliqd fecerit, & Christi vestigia excellenter secutus sit: sed iste nõ
1. Cor. 4. pensat patientiam suam esse à deo, quoniam gloriat̃ in se quasi non acceperit. Sit ergo aĩa nr̃a omnino deo subiecta, vcз nõ solum in hoc q̃d aduersa æquanimiter sustinet, sed etiam in hoc, quod de sua patientia in seipsa non gaudet, & eam deo attribuit. Ideo aũt dico patientiã meã esse à deo ¶[Quia ipse] est [deus meus] à q̃ omne bonum procedit, & tota mea sufficientia fluit [& saluator meus] qa ab eo solo vera beatitudo donatur. Aliter demum conuenit Chr̃o esse 6 saluatorem, inquantũ deus, & aliter inquantũ homo. Nam vt deus vocatur saluator p authoritatem, tanq̃ grãæ in p̃nti & gloriæ in futuro creator & dator. In quantũ vero est homo, appellatur saluator quasi instrumentaliter, cum sit satisfactor pro culpa gñis humani, reconciliator
Lucæ. 5 ac mediator. Deus itaq; scd̃m diuinitatẽ saluator est, qm̃ ipse solus pc̃ã dimittit, solus iustifi-
Roman. 8 cat, solus grãm creat ac influit, beatitudinem q̃q; solus largitur, imo hoc modo propriũ est deo
Isaiæ. 43. esse saluatorem, iuxta illud propheticũ: Ego dñs, & saluator non est pręter me. Deus q̃q; est [ad-
Osee. 13. iutor meus] in omni tp̃e bono mihi p grãm cooperans, meq; confortans. [non emigrabo.] de
Ieremiæ. 9 vnitate ecclesiæ & grege electorum ad auersos à deo, & societatem prauorum, quoniam ¶[In 7 deo salutare meum].i.salus mea in hoc consistit, quod non emigrem ab eo. [& gloria mea] qa
1. Cor. 1 in solo deo vera & licita habetur gloriatio, quemadmodum Apostolus dicit: Qui gloriatur, in dño

dño glorietur. Et Abacuc: Ego aũt in dño gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. [deus auxilij 1.Cor.11.
A mei].i.ab eo dependet ac deriuatur auxilium meum, sicut per Osee ait: Perditio tua ex te, in me Abacuc.3. Osee.13.
tantũmodo auxilium tuum. [& spes mea in deo est] qa diuinæ pietati innititur, deumq; p im- Psalm. 18
mediato obiecto & causa sortitur, cum sit virtus theologica & infusa. Ecce q̃ præclarus & splẽ
didus suauissimusq; versiculus omni menti deuotæ super mel & fauum dulcis & saporosus.
8 ¶[Sperate in eo omnis congregatio populi].i.tota ecclesia [effundite coram illo corda vestra]
.i.orationes vestras & desideria, necessitates, anxietates, pericula & pctã, & quicquid vestris in
mentibus residet coram deo exponite, in lucem producite, ei ostendite, corã ipso discutite, sicut
Ieremias hortatur: Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini dei tui. Vnde Thren. 2
in 1.lib. Regum sancta Anna testatur: Effudi aĩam meam coram dño. [deus adiutor noster in 1.Regũ. 1.
æternum].i.q̃ diu fuerimus, qm̃ in via conseruat & iuuat per gratiam, in patria quoq; p glori-
9 am, quæ includit confirmationem in bono. ¶[Veruntamen vani filij hoĩm] loquendo de filijs
hoĩm, eo mõ quo de eis loquitur Moses, dicẽdo: Videntes filij dei filias hoĩm, eorꝫ vc; qui sine Gen. 6.
charitate & gratia viuunt, talium ergo hoĩm filij vani sunt, qm̃ opera sua & vitam præsentem
ad debitum finem, vc; vitam æternam non referunt, sed in rebus creatis sibi finem constituũt
adhærentes creaturis magis q̃ creatori [mendaces filij hominum in stateris] qa iniusta ponde
ra hñt, vel mendaciter iudicãt, præferentes mala ac falsa bonis & veris. Quocirca dñs per Mo
sen ait: Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in põdere, & in mensura. Iustus mo Leuit. 19
dius æquusq; sextarius. [vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.] hoc est, seinuicem fallant in
B rebus vanis, temporalibus & caducis. Huius proinde oppositum consulens sanctus Propheta
10 ¶[Nolite] inquit [sperare in iniqtate] sicut de impijs scriptum est: Confidunt in nihilum. Pctm̃
em̃ nihil est, ergo nolite in pctõ confidere, quasi per iniustitiam atq; malitiam possitis saluari Isaiæ.59.
aut prosperari. [& rapinas nolite concupiscere.] .i. nec manu, nec affectu auferatis alicui sua,
neq; raptoribus communicetis, quia non solum morte digni sunt q faciunt, sed etiam q cõsen-
tiunt. [diuitiæ] exteriores [si affluant] copiose [nolite cor apponere].i. voluntatem vestrã noli
te inordinate affigere, nolite inordinate amare, retinere, augere. Nolite in eis superflue occupa
ri, vc; vt cum labore acqrantur, cum timore possideantur, cum dolore perdantur. Non ergo
culpantur diuitiæ, sed inordinatus affectus. Custodiendæ em̃ & amandæ seu colligendę sunt
diuitiæ, secundum quod ad spiritualia bona sunt necessariæ, quatenus habentes victum & ve-
stitum contentemur & quiescamus, atq; de eo quod superest eleemosynam faciamus. Verunta 1.Timo.6.
men difficile satis est circa affluentes diuitias cor non apponere, secundum q̊d Christus in euã Lucæ. 12 Matth. 19
gelio asserit: Quàm difficile q diuitias habent intrabunt in regnum cœlorum. Nihilominus si- Iob.36.
cut deus potentes non abijcit, cum ipse sit potens, nisi abutantur potentia: sic ipse diuites non
repellit cum ipse sit diues, nisi diuitiarum abusi fuerint copia. Sanctus Iob diuitijs suis cor non Iob.31.
apposuit, q ait: Si lætatus sum super diuitijs meis multis. Et alibi cunctis amissis: Dominus de- Iob 1
dit (inqt) dominus abstulit, sicut domino placuit ita factum est: sit nomen dñi benedictum. Psal.115
11 ¶[Semel].i. sine retractatione, vtpote immobiliter, firmiter atq; certissime [locutus est deus] p
C seipsum iam incarnatum, & per prophetas ac apostolos: [duo hæc audiui] in illa locutione oc-
culta & interna, sc; in illuminatione supernaturali facta per spiritum sanctum. Quæ aũt sint
duo hæc subdit: [quia potestas dei est].i. iusta potentia ad puniendum iniquos [& tibi dñe mi
sericordia] ad coronandum bonos vltra condignum, & hoc sic esse constat ex eo [qa tu reddes
vnicuiq; iuxta opera sua] tanq̃ iustissimus iudex, de quo in li. Iob legit: Absit à deo impietas, & Iob.34.
ab omnipotente iniquitas. Opus em̃ hoĩs reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. Vide
tur autem hic potestas pro iustitia accipi, qa ad exercendum iustitiam præcipue est necessaria
potestas. Vnde de deo alibi scriptũ est: Virtus tua iustitiæ initium est. Attribuuntur itaq; hæc Sapi. 1
duo deo potissimum, qm̃ oĩa quæ de deo affirmat diuina scriptura, pręsertim per comparatio
nem ad creaturas, ad ista duo reducuntur, propter q̊d aũ dictum est: Vniuersæ viæ dñi mĩa &
veritas. Porro vt tactum est hoc quod dr̃: Semel locutus est deus, nõ est referendum ad nume-
rum, cum multifarie multisq; modis locutus sit nobis, sed ad firmitatem. Iuxta quem sensum Psalm.24. Heb. 1
in lib. beati Iob dr̃: Semel loquitur deus, & secundo idipsum non repetit. Aduertendum quoq; Iob.33.
ꝙ psalmus iste conuenientissime exponi possit de Christo, qm̃ aĩa eius semper perfectissime su
it deo subiecta, sicut ipse testat: Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Et alibi: Quæ placi- Iohan.14.
ta sunt ei facio semper. Tota etiã salus aĩæ Chr̃i creata fuit à deo, eratq; deus salutaris.i. btifica- Iohan.8.
tor aĩæ Christi, propter q̊d apud Iohan. dr̃: Non potest homo accipere quicq̃, nisi ei datũ fuerit Iohan.3.
desuper. Quod aũt adijcitur: non mouebor amplius, sic de Christo exponendũ est. Post resur
rectionem nõ patiar magis, sed immobilis à vita.i. impassibilis ero. Quousq; o Iudęi increduli
irruitis in hoĩem, sc; in me filiũ hoĩs quem volebatis occidere? Vnde ait Iudæis: Vos ex patre

Johan.8. diabolo estis,& desideria patris vestri vultis perficere. Et iterũ dicit ad eos: Quid me quæritis in
Johan.7. terficere? Interficitis vniuersi vos.i.aias vr̃as non credendo in me. Hoc ad literam Christus di D
Johan.8. xit Iudæis: In peccato vr̃o moriemini. Veruntamen precium meum cogitauerũt repellere, hoc
Ierem.11. est, sanguinem meum voluerunt infructuosum efficere. Volebant enĩ nomen atq; memoriã Christi delere, oẽsq; hoies ab eius fide auertere, ac per hoc sanguinis sui effusionem sine fructu statuere, cucurri in siti.i. vitam in hoc mundo transegi in magno desiderio humanæ salutis.
Lucæ.22 Propter quod in cœna dixit: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum anteq̃ pa
Johan 19. tiar. Et pendens in cruce: Sitio inquit, ore suo benedicebant mihi Iudæi dicentes: Magister scia
Mat.22 mus quia verax es,& viam dei in veritate doces,& corde suo maledicebant. Talia enim dicebant, vt occasionem mortis ex verbis meis elicerent. Deniq; deus dicitur Christi saluator.i.à morte resuscitator ac glorificator, non à peccato redemptor. Quomodo autem cætera Christo conueniant ex præcedentibus innotescit. Ecce quàm ineffabilis & admiranda est pulchritudo atq; sententia huius psalmi, in quo ignea verba diuini amoris piam mentem totaliter inflammantia tam copiose includuntur, totiesq; repetuntur, in quo obedientia commendatur, moralissima ac saluberrima documenta proponuntur, impij increpantur,& in ipso fine deus pulcherrime collaudatur. Sit ergo anima nostra deo semper subiecta tamque reuerenter ac pure intenta, vt amorosa verba psalmi præsentis ardenter & saporose pronuntiet, cor suum corã
Threno.2 deo confidenter effundat, nec exterioribus rebus cor apponat, sed in deũ se penitus erigat, simplificet, figat.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXII E

¶Expositio Tituli.

Titulus psalmi est: Psalmus Dauid cũ esset in deserto Idumææ.i.psalmus iste cõuenit ecclesiæ seu fideli p̱ Dauid significato, cũ esset ipsa ecclesia in deserto Idumææ.i.in p̃nti exilio & valle hac lachrymarũ vitijs atq; ærũnis repleta, à bonis vero deserta seu derelicta. Ecclesia ergo seu qlibet iustus p̃ntis seculi afflictiones expertus, diuinãq; consolationem efflagitans, dicat

¶Expositio psalmi literalis.

DEus deus meus].i.tu creator omnipotens, q̃ es omnium deus ratione creationis,& gubernationis. Specialiter vero deus meus propter specialem prouidentiam tuã circa me, qua me à malis protegis, in bonis promoues, atq; ad vltimum finem recte perducis. Itemq; propter singularem dilectionem & venerationem, qua te solum summe amo & colo [ad te de luce vigilo] .i.statim cum splendor gratiæ tuæ infulserit aiæ meæ cõsurgo, ad te cordiali affectu mentem erigendo, ad te contemplandũ, diligendum, adorandum, colendum ac promerendum. Ad literam quoq; de luce.i.summo mane euigilare & surgere debemus ad dei cultum ac laudem, quatenus sobrio spiritu deum laudantes ac inuocantes sic interiores oculi illustrentur lumine gratiæ, sicut oculi exteriores perfunduntur solis splendore.
Isaiæ.26. Propterea Isaias ait: De mane vigilabo ad te. ¶[Sitiuit in te anima mea] hoc est q̃d dixit supius
Psalm.41 Sitiuit aĩa mea ad deũ fortem viuũ. Sitis etenim aiæ est ingens desiderium boni nondũ adepti. Est igit sensus: Aia mea.i.appetitus meus intellectualis, puta volũtas, sitiuit in te.i.intellectuali F ac magno desiderio concupiuit te adipisci, consolationẽ tuam acqrere, à p̃ntibus malis saluari,
Tob.3 atq; ad te vniuersæ beatitudinis fontem p̱duci, sicut Tobias ait: Dñe secundum voluntatẽ tuã
Isaiæ.26. fac mecum,& præcipe in pace recipi spm̃ meum. Et Isaias: Nomen, inqt, tuũ & memoriale tuũ in desiderio aiæ meæ. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spũ meo in præcordijs meis.
Philipp.1. Hac siti ardebat mens Apost. dicentis: Desiderium habeo dissolui,& esse cum Christo. [q̃ multipliciter tibi caro mea].i.q̃ multis suspirijs varijsq; affectibus sitiuit tibi.i.ad gloriam tuam caro mea.i.appetitus inferior sensitiuus. Insinuat iste versiculus carnẽ multiplicius affici ad deũ q̃ aĩam, quod sane intelligendũ est. Siue enĩ caro sumatur pro corpore solo, siue pro appetitu sensitiuo nõ cõueniet ei sitire in deũ directe, p̱prie,& immediate: qm̃ nãq; deus immaterialis & simplex est, solo immateriali appetitu ad ipsum pertingitur, sicut & solo intellectuali oculo cõtemplatur. Carni autem secundum se desiderium non conuenit, sed in quantum aĩa informat ipsumq; desiderium potius conuenit toti composito,& aiæ quàm carni. Quod ergo nunc dĩ caro sitire in deum, dupliciť intelligi potest. Primo, qm̃ ipsa est aiæ occasio sitiendi in deũ. Corpus quippe quod corrumpitur aggrauat animam, multasq; necessitudines, solicitudines, afflictiones ac miserias incidit aĩa ex vnione ad corpus. Nã deprimit terrena inhabitatio sensum
Sapi 9 multa cogitantem. Hinc ergo dicitur caro multipliciter deum sitire, etiam multiplicius q̃ aĩa. qm̃ anima plures causas & incitamenta sitiendi deũ sortiť ex corpore q̃ ex seipsa. Tot enim habet causas deum concupiscendi, quot se experitur impedimentis ab eo elongari ac retrahi.
Roman.7 Ideo ad Romanos exclamat Apostolus: Infelix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?

A huius? Simili sensu dicitur caro concupiscere aduersus animam,non ꝙ caro secundum se con Gal. 5
cupiscat,sed qa est aīæ occasio concupiscendi aduersus seipsam.Anima eñ secundum appetitū
sensitiuum concupiscit contra seipsam, quantū ad appetitum intellectualem. Scdo intelligit
sic,ꝙ caro.i. appetitus sensitiuus sitit in deū,non directe & immediate, quasi deus sit desiderij
sui obiectum:sed qm̄ ea quę desiderat,secundū deū desiderat,sc3 scd̄m rationis imperiū ac dire
ctiones virtutū moralium,sititq3 multiplicius deū q̄ appetitus superior,qm̄ plures pœnas,cul-
pas,atq3 miserias habet hō ex parte appetit⁹ sensitiui q̄ intellectiui,præsertim cū passiones aīæ
quæ nobis sunt origo peccādi,in appetitu sensitiua fundētur. ¶In terra deserta & inuia & inaq̄-
3 sa].i.in corpore isto corruptibili,ab originali iustitia derelicto,ad errores procliui,& secūdū se
omni gr̄a destituto. Caro eñ non prodest qc̄q̄.Et Apost. Scio(inquit)quia non habitat in me Iohan. 6. Roman.7
,i.in carne mea bonum.In hac igitur terra, velut in carcere habitans ego[sic in sancto apparui Threno.2
tibi].i.in sancto affectu,desiderioq3 cœlesti rep̄sentaui meipsum tuo cōspectui, effundēdo cor
meum coram te,atq3 perpendens me semper à te inspici.Itaq3 non obstante corporis mole ad
cœlestia aspiremus,& mūdo corde nosipsos deo exhibere conemur, quatenus illud beati Apo 2.Cor. 10
stoli vere dicamus:In carne ambulātes, non secundū carnem militamus.Vel sic:In terra deser- Mat.7
ta & inuia & inaquosa.i. in hoc seculo nequam,quod est virtutibus destitutū,& lata via ducēs
ad mortem,inaquosum q̄q3.i.infructuosum & aridū.De hac terra Christus in euang.dicit:Cū
immundus spūs exierit ab hoīe,ambulat per loca arida & inaquosa,sic in sancto apparui tibi, Lucæ. 11
qa in mundo isto non seculariter vixi,nec pctōrum vestigia sum sectatus, sed tibi in sanctitate
B & iustitia ministraui,&hoc[vt viderem]in patria clare per speciem[virtutem tuam]hoc est oī
potentiam tuam,qua oīa in cœlo & in terra disponis, oēsq3 beatos potentissime in bono cō
firmas [& gloriam tuā].i.beatitudinem tuam,quatenus intrem in gaudium dn̄i mei,& omnē Lu.19
excellentiam eius in cœlo conspiciam. Vel sic,vt viderem o pater æterne virtutem tuam & glo
riam tuam.i.Christū filium tuum,q est virtus & sapientia pr̄is secundum Aposto. Si eñ teste
scriptura,filius sapiens est gloria patris,quanto magis Christus dei vnigenitus,q est ipsa æter 1.Cor.1
na,immensa,& increata sapiētia patris,dici potest gloria eius?Vtroq3 itaq3 mō p virtutē & glo
riam dei intelligitur ipsemet deus sublimis & gloriosus.Nam propter dei visionem p speciem,
tanq̄ ob præmium vltimatū,finale,&consummatum,oīa quæ agimus operari debemus. Pro
pter quod ait Saluator:Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum ve3 deū,& quē misisti Ie Iohan 17.
4 sum Christum.Et Moses ait ad dn̄m:Ońde mihi gloriam tuam.Hæc aūt ideo oro ¶Qm̄ meli Exodi. 33
or est mīa tua].i.gratiæ tuæ præsentia seu pia conuersatio,quo hoīem in esse spirituali & gra-
tioso conseruas[super vitas].i.super omne gn̄s ac modum vitæ naturalis. Præstātiora quippe
sunt munera gratiæ donis naturæ ,meliusq3 existit,nec esse,nec viuere vita naturali pctīs ob-
noxia,q̄ sine charitate & gratia esse,quemadmodum veritas de Iuda protestatur: Bonū ei esset
si natus non fuisset homo ille.Non ergo optemus viuere, nisi vt bene viuamus , magisq3 opte-
mus omnino non esse,q̄ miserationibus dei carere.[labia mea laudabu' t te.] propter bn̄ficia
5 mihi ac cæteris à te clementer impensa. ¶[Sic benedicam te in vita mea]hoc est,toto tpe,q̄ sub
C sisto & in vita permaneo te bn̄dicam.i. bona de te dicā bonitatē tuam glorificando,supexaltā-
do,& ei gratias referendo,sicut superius dictum est : Benedicam dominum in omni tempore,
Et alius dicit:Omni tempore benedic deo,& pete ab eo vt vias tuas dirigat.Vel,benedicam te Psal.33 Tobiæ. 4
in vita mea,id est,taliter viuam, ꝙ conuersatio mea erit quædam nominis tui benedictio, qa
ad nominis tui honorem,laudem,& gloriam,totam vitam meam ordinabo.Etem̄ nō minus
bn̄dicitur deus iusta vita, q̄ voce sonora[& in noīe tuo].i.in te atq3 ad tuū honorē[leuabo ma
nus meas]corporales ad cœlum,vt sic spūs promptius ferat ad creatorem. Ceremoniæ nanq3
corporales disponunt non modicū ad deuotionē internā. Vel leuabo manus meas.i.desideria
mea ac opera erigā,atq3 firmabo in te,sicut in vltimo fine,sicut admonet Ieremias : Leuemus
corda nr̄a cum manibus ad dn̄m in cœlos.Vnde Apost.Volo inquit viros orare in omni loco Threno.3
6 leuantes puras manus sine ira & disceptatione. ¶ Sicut adipe & pinguedine]repletur, impin 1.Timo. 2
guatur ,& alitur caro , sic [repleatur anima mea] consolatione interna, charitate ardenti,&
gratia spūaliter incrassante,scd̄m quod ait apl̄s: Aemulamini charismata meliora[&]tūc [la- 1.Cor.12.
bijs exultationis laudabit os meū].i. exultantibus labijs te os meū laudabit,ita ꝙ in laude tua
gaudebo,atq3 ex interiori lætitia ad te laudandū mouebor & signa mentalis iucunditatis foris
ostendā. Amanti nanq3 delectabile est occupari in laude dilecti,& q̄to in gr̄a dei altius cresci-
7 mus,tanto iucūdius eū laudamus,estq3 signū magni amoris in dei laudibus exultare. ¶Si]hoc
est,qa[memor fui tui]meditādo,orādo,plangēdo [super stratū meum].i.in lecto meo tempo-
re noctis[in matutinis meditabor in te].i. in hora atq3 officio matutinali te contemplabor,&
quæ tibi sunt placita,cogitabo.Hoc enim consequens est,vt qui in lecto suo dei non obliuiscit,

 extra

extra lectum tempore diuini obsequij eius reminiscat, & omnino debemus esse memores dei D
in strato nostro, sic collocantes nos in lecto q̃si in tumulo. Vel sic: Si memor fui tui super stratũ
meũ.i. in quiete ac prosperitate in matutinis.i.gr̃æ tuæ radio mihi illucente, meditabor in te, re
colendo bonitatem tuam atq; beneficia infinita [quia fuisti adiutor meus] naturæ meæ infir-
1.Cor.15. mitatem confortando per gratiam tuam, nã gr̃a tua sum id q̊d sum. ¶ [Et in velamento alarũ 8
tuarum exultabo].i. non in proprijs viribus ero securus, nec in meipso lætabor, sed sub defensio-
ne tuæ potentiæ ac m ĩæ lætus quiescam, & quiete ac tute gaudebo. Nam vt scriptum est: Deo
Iob.34. concedente pacem qs est q cõdemnet? Hinc eñi sponsa ait: Sub vmbra illius quem desiderabã
Cant.2 sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. [adhæsit] o dñe [aĩa mea post te] hoc est per charitatem
tibi inhæsit, ad te peruenire conatur in anteriora extendens seipsam, Christiq; vestigia sequẽs
Cant.1 & clamans cum sponsa: Trahe me post te, curremus in odorem vnguẽtorum tuorum. In hac ad-
Ierem.17. hæsione pax nostra & salus tota consistit. Propter quod Ieremias ait ad dñm: Ego nõ sum tur-
batus te pastorem sequens. Hanc quoq; adhæsionem facit ac roborat ardens dilectio creato-
ris [me] pœnitentem, orantem, confitentẽ, teq; laudantem [suscepit] & exaudiuit [dextera tua]
id est, fauor gratiæ tuæ, seu pia tua præsentia, quæ me pie præuenit, clementer conseruat, & ad
consummationem benigne perducit. ¶ [Ipsi vero inuanum quæsierunt aĩam meam].i. qm̃ dex 9
tera dei me suscepit ac sustinet, propterea hostes mei visibiles & inuisibiles frustra conati sunt
vitam meã spiritualem extinguere, aĩam meam seducere, aut alio modo nocere, [introibunt]
propter pc̃tã sua [in inferiora terræ].i. in lacum inferni, de q̊ alibi scriptũ est: Veruntamẽ in in- E
Isaiæ.14. fernum detraheris, in profundum laci. [tradentur in manus gladij, partes vulpium erũt].i. ho-
minum fraudulentorum & diabolorum fallacium participes erunt in pœnis. ¶ [Rex vero].i. seipm̃ 10
rationaliter regens, & ad regale Christi sacerdotium pertinens [lætabit in deo] in q̊ solo est ve
ra ac pura lętitia. Propter q̊d in lib. Iob legit: Si cõuersus fueris, tunc sup oĩpotente delitijs afflu
Iob.22. es, & eleuabis ad eũ faciẽ tuam. Hanc aũt in deo lætitiã habere non potest hypocrita & dolosus
Iob.27. quemadmodum Iob ait: Nunqd deus audiet vocem hypocritæ, aut poterit in omnipotẽte de-
lectari? [laudabunt oẽs].i. à deo & sanctis oĩbus approbabunt [q iurant in eo] cum debitis cir
cũstantijs operis virtuosi. Iurare nanq; si debite modificet ordinateq; fiat, est actus virtutis, sc;
latriæ. Scriptum est eñi: Reddes dño iusiurandum tuum. Et rursus: Per nomen illius iurabis.
Deut.29. Deut.6. Quod vero ait Saluator: Ego vero dico vobis non iurare omnino, non est dictum prohibitiue
Matth.5 simpliciter, sed vt sine necessitate non assuescamus iurare. Vel laudabunt omnes q iurãt in eo,
Iacobi.5. id est, qui fortiter bonum proponũt seu spondent, illudq; fideliter prosequunt ac implent. [q̃a
obstructum est os loquentium iniqua] Iam eñi obstructum est per prohibitionem diuinam, in
die q̊q; iudicij obstruet per condemnationem æternam. Nihilominus reprobi mala loquent
in æternum, nam & in inferno deum iugiter blasphemabunt, eo q̃ tantam potentiam habeat
qua eos sic cruciat, eisq; præualeat.

¶ Declaratio allegorica eiusdem psalmi de Christo.

QVod autem beatus Dauid à facie Saul fugiens in deserto moratus est, hoc pręfigurauit 1
1.Reg.21. quod euangelista Iohannes de Christo commemorat: Conspirauerunt (inquit) Iudæi,
Iohan.11. vt eum occiderent. Iesus ergo iam non in palam ambulabat, sed erat in desertis locis cum disci
pulis suis iuxta ciuitatem, quæ dicitur Effrem. Christus igitur vt homo in hoc degens exilio,
ait ad deum patrem seu totam beatissimam Trinitatem, vnum, verum, ac summum deum.
Deus deus meus, qui es specialissimo modo deus meus secundum quod homo sum, quia sum-
me honoratus atq; dilectus à me, ad te de luce vigilo.i. per claritatem lucis diuinæ animę meæ
infusæ tibi semper intendo. Erat eñi in anima Christi à suę creationis principio non solum lux
gratiæ, sed etiam excellẽtissimum lumen gloriæ, per quod incessabiliter vigilauit ad deum, cũ
amando ac intuendo. Non enim somnus, cibus, potus, prędicatio, aut alia quælibet occupatio
animam Christi ab actuali dei contemplatione vnq̃ impediuit, sed ipse sine interuallo iugiter
deo intendit. Sitiuit in te anima mea, quantum ad id quod erat viatrix atq; passibilis. Aĩa nãq;
Chr̃i q̃tum ad vires superiores ad deũ relatas semper erat in beatifica dei fruitione, nec sic pro
prie sitiuit in deum, cũ sitis sit desiderium boni absentis, sed amabat & amplectebatur ipsum
deum: q̃tum vero ad vires inferiores erat aĩa Christi viatrix & passibilis, sicq; sitiuit in deũ, de-
siderando præmiũ accidentale, & liberationem ab omni passibilitate. Vñ & ipse discipulis di-
xit: Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quia vado ad patrem: q̃ multipliciter tibi caro mea. Cor-
pus etẽi Christi multo pluribus passionibus subiacebat q̃ anima, quia mortale fuit, non glori
ficatum, iccirco multipliciter sitiuit in deum, desiderando resuscitationem, ascensionẽ & glo-
rificationem, pro quibus etiam frequenter orauit dicendo: Pater saluifica me ex hac hora, &
Iohan.12. Ibidem Pater clarifica filium tuum. Nonne vtiq; anima corpusq; Christi sitiuit in deum, dum dixit
O ge-

A O generatio incredula,q̃ diu apud vos ero,q̃ diu vos patiar. Et alibi:Deus meus,vt quid dere- Mar.9.
liquisti me?Quomodo autem corpori competit sitire in deum,dictum est in pręcedenti expo Matth.27.
sitione:In terra deserta & inuia & inaq̃sa,hoc est,in mundo isto vitioso,errabundo,& infœcũ
do,sic,in sancto desiderio,apparui tibi. Nam Christus inter homines viuens vitia hominum
ignorauit,sed diuino aspectui semper seipsum rep̄sentauit in sancto desiderio,quo dei p̄ris hõ
norem & mundi salutem ardentissime concupiuit:vt viderẽ virtutẽ tuã,i.quatenus experimẽ
taliter intuerer potentiam tuam, qua per me passionemq; meam, principem huius mundi su
perare & mortem destruere decreuisti. Nam Christus diuina virtute diabolum vicit,& mun- Apoca. 20
dum redemit:& gloriam tuam,hoc est,vt viderem excellentiam gratiæ in præsenti,& gloriæ Galat.3
in futuro,quã merito meæ passiõis dare disposuisti electis. Hãc gloriã dei in electis Chrs maxi
me desiderauit,qm̃ pp eam mori dignatus est. Vel sic,vt viderẽ,non solũ spirituali ac interiori
sed etiã oculo corporali corpis glorificati,virtutẽ tuã & gloriam tuã, post ascẽsionẽ in cœlo in
telligendo p virtutẽ,& gloriã effectus diuinæ potentiæ, in q̃bus virtus & gloria dei relucet. In
talium em̃ visione corporali,p̄miũ accidentale partim consistit. Vnde post diem iudicij corpo
ra cœlestia & elementa splendidiora erunt q̃ modo,vt in eoꝝ corporali visione beati delecten
tur,diuinamq; in eis virtutẽ & gloriam admirentur. Sæpe equidem in diuinis scripturis p vir
tutem & gloriam dei intelliguntur effectus diuinæ potestatis,sicut Christus ait ad Martham:
Si credideris,videbis gloriam dei,hoc est,gloriosum miraculum resuscitatiõis fratris tui. Et in Iohan.11.
libro Paralipomenon:O Iuda & Ierusalem,nolite timere:cras videbitis maiestatem dei in vo 2.Para.20
B bis,hoc est, opus magnæ potestatis dei cernetis. Quoniam melior est,o deus pater, misericor-
dia tua,i.gratia,qua me præuenisti,implesti & perfecisti,super vitas,i. super omnem vitã na-
turæ,gratiæ & gloriæ oim electoꝝ. Maior em̃ dignior ac melior fuit gratia Chrõ collata gra-
tijs oim intellectualiũ creaturarũ,qa nõ ad mẽsuram dedit deus spiritum Chro homini:labia Iohann.3
mea laudabunt te,interioribus labijs,hoc est, intellectu,memoria & affectu aĩa Christi inde-
finẽter sine omni interruptiõe deum laudauit, sicut beati in patria. Corporalibus quoq; labijs
eũ laudauit,loco & tpe opportunis. Vñ:Confiteor,inquit,tibi pater,i.laudo te. Sic benedicam Luc.10
te in vita mea. Christ⁹ vtiq; verbo & opere deo pfectissime benedixit. Propter quod testatur: Iohann.8.
Ego honorifico patrem meum,& non q̃ro gloriam meam:& in noĩe tuo,i. in tua virtute,vel
ad nois tui honorem,leuabo manus meas,i.oĩa desideria mea ac opera ad te deum altissimum
dirigam,& ad cœlestem beatitudinem alijs per me promerendam ordinabo. Vel,leuabo ma-
nus meas,corporales ad te in oratione,q̃ fudi passione instante,atq; in cruce dũ obtuli meipm̃
tibi hostiam beneplacentem. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, gaudio præmij Philip.4.
accidentalis,præsertim de saluatione electoꝝ. Chrs aũt pro augmento charitatis gratiæ habi
tualis seu præmij essentialis non orauit,quia in talibus anima eius à principio perfectissima fu
it,nec in talibus proficere potuit,& labijs exultationis laudabit os meum,i.hilari ore & corde
iucundo gratias tibi agam pro omni beneficio per me electis collato, tuamq; o deus bonita-
tem,exultãter laudabo. Si memor fui tui super stratum meum,i.qa in cruce in qua infirmatus
C & mortuus sum,memor fui tui,o pater dicendo,o p̄r,Vt quid dereliquisti me? Et: Pater igno- Matth.27.
sce illis,&:Pater in manus tuas cõmendo spm̃ meum:in matutinis,hoc est, tempe resurrectio Luc.23
nis,meditabor in te. Tunc enim Christus sine omni tristitia bonitatem & beneficia patris,p- Psalm.30.
priamque passionem recoluit,dicens discipulis: Nonne hæc oportuit pati Christum?quia fui Luc.23 Luc.24
sti adiutor meus,cooperando mihi in redemptione generis humani, atq; à morte resuscitans
me. Et in velamento alarum tuaꝝ exultabo,hoc est,de tua protectiõe semp lætabor. Hinc em̃
Chrs dixit Iudæis:Pater non reliquit me solum:adhæsit aĩa mea post te, quia toto corde, tota Iohann.8.
fortitudine,totaq; mente te semp dilexit, & præceptum charitatis perfecte in hac vita imple-
uit,quod nulli viatori extat possibile:me suscepit dextera tua,in ascensione quando me collo Marci.16.
casti ad dexteram tuam ĩ cœlis. Vel,me suscepit dextera tua,i.naturã meã humanã assumpsit
verbum ac filius tuus. Quemadmodũ em̃ sp̃us sanctus vocatur digitus dei,quoniam deũ atq;
occulta per illuminationem demonstrat & edocet,sic filius appellatur brachiũ & dextera pa-
tris,quoniam ipse est virtus dei & verbo virtutis suæ omnia portat secũdum Apl̃m. Ipsi vero
pura Iudæi increduli,in vanũ,hoc est,contra aĩaꝝ suaꝝ salutẽ,quæsierunt animam meam,cor Heb.20.1.
poralem,vt eam extinguerent:introibunt,propter peccata in me commissa,in inferiora terræ,
hoc est,in profundum inferni,tradẽtur in manus gladij,hoc est,in potestatem gladij Romano
rum,s. Titi ac Vespasiani,q eos igne & gladio peremerunt. partes vulpium erunt,hoc est,por-
tio atq; possessio dæmonum summe fallacium,qa non credẽdo in Chrm̃ facti sunt filij dæmo
num,atq; ad eorum portionem pertinentes. Propter q̃d Christus ait ad eos: Vos ex patre dia Iohann.8
bolo estis. Ad istam quoq; Iudæi facti sunt partes vulpium,dum eoꝝ cadauera insepulta tradi
ta sunt

ta sunt vulpibus feris & auibus deuoranda. Rex vero,s.Chrs,de quo in Apoc.legit:Vocabitur D
Apocal.19 nomen eius verbũ dei,& habet in vestimẽto & in fœmore suo scriptũ rex regũ dñs & dñantiũ
hic rex lætabit,indefinẽter,in deo,sicut de eo supius dictũ est:Dñe in virtute tua lætabit rex,&
Psal.20 sup salutare tuũ exultabit vehementer,laudabũtur oẽs qui iurãt in eo secũdum sensum in p̄
cedenti expositiõe positum,secũdum quem modum iurauerũt,de quibus 2.lib.Paral.dr:In oĩ
2.Para.15 corde suo iurauerũt domino,& in tota volũtate sua q̃sierũt eum & inuenerũt, quia obstructũ
est os loquẽtium iniqua.Iam vtiq; obstructum est os Iudæorum dñm Iesum blasphemãtium
Iohan.11. & interficiẽtium.Dixerunt enim:Ne forte veniant Romani & tollant locum nostrum & gen-
Iob.5. tem.Volebant quoq; nomẽ atq; memoriam Iesu prorsus delere,& ecce deus cōphendit astu
tos in astutia eorum,qm̃ oppositũ contigit.Nam & ipsi locum suum seu terram natalem & po
pulum perdiderũt.Nomẽq; dñi saluatoris post passionem multo latius clarificatũ est q̃ añ.Ecce
q̃ dulcissimus atq; affectuosissimus Psalm9 cuius virtutẽ ac suauitatẽ mẽs sapit deuota & amo-
2.Timo.4. rosa.Studeamus igit sp mẽtaliter vigilare ad dñm,sicut ad Tim.ait apls:Tu vero vigila,in oĩ-
Matth.26 bus labora,sobrius esto.Et Chrs ad discipulos:Vigilate(inqt)& orate,ne intretis in tẽtatiõem
2.Cor.10. Sitiat aĩa nr̃a ad deũ,& in carne viuẽtes nõ carnalr cõuersemur,sed dño deo nr̃o in sctõ deside-
rio appareamus,summẽq; soliciti simus,imo vt sp stemus in gr̃a dei,potiusq; optemus nõ esse
quàm sine oĩ dei misericordia sine charitate & gr̃a esse. Deum in omni tempore,loco & vita
laudemus & puras ad eum manus leuemus,atq; in diuĩo amore semper proficere satagamus.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXIII.

¶Expositio tituli. E

DEniq; titulus Psalmi præsentis est:In finem Psalmus Dauid.i. Psalmus iste in vltimum
finem nos dirigens conuenit Christo per Dauid præfigurato. Christus igitur vt homo
viator passibilis passioni iam proximus ait ad deum patrem.

¶Expositio psalmi literalis.

EXaudi deus orationẽ meam cũ deprecor]vel pro meipo,sicut dũ dixit:Pater si fieri po 1
test,aufer à me calicem istũ.Veruntñ non mea voluntas fiat. Et iterũ:Pr̃ clarifica me
Mat.26 claritate quã habui anteq̃ mũdus esset.Vel,pro corpore meo mystico,sicut dum dixit:
Iohan.17. Ego pro te rogaui Petre,vt nõ deficiat fides tua. Et iterũ:Pr̃ sancte,serua eos in noĩe
Luc.22
Iohan.17. tuo,quos dedisti mihi[à timore inimici eripe aĩam meam.]Christus qui pro mundo
mori aduenit,atque in bono confirmatus fuit,non orauit absolute, vt nõ occideretur,aut ne
inordinate formidando in vitium laberetur. Quid ergo orauit dicendo,à timore inimici eri-
pe animam meam,nisi vt naturalis timor mortis ab eo recederet? Vel,vt ad impassibilem vi-
tam suscitaretur,in qua nullus eum terrere posset aut persequi? Tunc enim ab oĩ timore ad-
uersariorum ereptus est,quando ad immortalem statum surrexit. ¶Protexisti me à conuẽtu 2
Matth.22. malignantium].i.à fallaci consilio Iudæorum,qui me frequenter tentabant,quatenus me ca
perent in sermone & accusarent. Ab hoc conuentu Deus Christum protexit,quia per sapien-
tiam animæ suæ infusam fecit eum ireprehensibiliter respondere, ita vt ipsi eius aduersarij di-
Iohan.7. cerent:Nunquam sic loquutus est homo,sicut hic loquitur. Protexisti me etiam o domine pa- F
Lucæ.4 ter[à multitudine operantium iniquitatem]hoc est,à Iudæis volentibus me à supercilio mõ-
Iohan.10. tis præcipitare,atq; in porticu Salomonis lapidare. Tunc enim diuina virtute euasi, quia inui
Iohann.8.
Iohan.10. sibilis eis effectus sum. Vnde Iohannes dicit:Iesus autem abscondit se. Et iterum: Quærebant
eum Iudæi apprehendere,& exiuit de manibus eorum. Potuit nãq; Christus seipsum dum vel
let inuisibilem alijs reddere. ¶Quia exacuerunt,] infideles Iudæi[vt gladium linguas suas] 3
Matth.27. verba mortifera dicendo aduersus me,scilicet:Tolle tolle crucifige eum[intenderunt arcũ rem
amaram].i.dolos atq; insidias mihi præparauerunt,dicentes:Non in die festo,ne forte tumul
Matth.26. tus fieret in populo. Et item a discipulo suo vẽdatur & tradatur,a pręside condemnetur,ab ei9
Eodem militibus occidatur. Nos totum faciamus,& nihil fecisse videamur. Hæc autem fecerunt[vt sa
gittent in occultis immaculatum]hoc est,vt Christum agnum sine macula lędant ac perimãt
in occulto.i.alijs ignorantibus eorum versutiam atq; latenter. Sic enim volebant principes sa
cerdotum cum suis fautoribus Christum occidere, vt nec Pilatus, nec alij scirent eorum falsas
adinuentiones contra Christum,& vt ipse quoq; Christus improuise caperetur ab eis,quia pu
tabant eum nescire eorum consilia. ¶Subito sagittabunt eum].i. Christum repente occident. 4
Matth.27. Non enim tenebant eum diu in vinculis,sed captum mox tradiderũt Pilato,& die eodem cru
cifixerunt[& non timebunt]deum in tanto piaculo. Nam excęcauit & obstinauit eos malitia
Sapient.2 eorum,propterea sequitur[firmauerunt sibi sermonem nequam].i.pertinaciter quęsierunt a
Luc.23. pręside,vt Iesum occiderent. Vnde Lucas dicit: At illi instabant vocibus magnis vt crucifige-
retur,& inualescebant voces eorum. Quanta enim fecit Pilatus,vt eum erueret,sed illi firma-
uerunt

A uerunt sibi sermonem neq̃,dicentes:Si hunc dimittis,non es amicus Cæsaris. Quo audito Pi-
latus timēs hominem magis quàm deum sedit pro tribunali,& sanctum sanctoꝝ dānauit ad Ioh.19.
mortem. ¶[Narrauerunt].i.inter se tractauerunt[vt absconderēt laq̃os].i.quatenus causas ac
5 insidias mortis Christo occulte pararent. Ideo nanq; mane in die parasceues, duxerūt eum in
consilium suum dicentes:Si tu es Christus,dic nobis,vt responsione sua audita accusarēt eum Luc.22.
coram Pilato. Quemadmodum & fecerunt dicendo:Nos legem habemus & secundum legem Ioh.19.
debet mori,quia filium dei se fecit [dixerunt,]inter se[quis videbit eos?]id est,quis cognoscet
nostra fraudulenta machinamēta contra hūc Iesum? Non eñ putabant suā malitiā ita oībus
manifestandam,vt factū est. Nam vt in Act.aploꝝ legitur:Volebāt se excusare de morte Chri-
sti,dicentes aplis:Ecce replestis Ierusalē doctrina vestra,& vultis super nos inducere sanguinē Actuum.4
6 hoīs huius. ¶[Scrutati sunt iniquitates].i. cum magna deliberatione atq; industria excogita-
uerunt modū & vias,quibus Chrm̄ occiderent,quemadmodū apud Ioh.dr̄:Collegerunt pōti- Iohan.11.
fices & pharisæi consiliū,& dicebant:Quid facimus qa hic homo multa signa facit. Et Matth. Matth.26
Consiliū(inqt)fecerunt,vt Iesum dolo tenerent & occiderent[defecerunt]hoc est, optato effe-
ctu frustrati sunt[scrutantes scrutinia].i,Iudæi inuestigantes consilia quomodo Chrm̄ extin-
guerent. Ideo nanq; eum interfecerunt,ne venientibus Romanis,gentem & locum amitterēt,
volebantq; Iesum non solum occidere,sed turpissima morte damnare,q̃tenus nomen atq; me Sapient.2
moria eius oīno perirent,quemadmodū apud Iere.legitur: Eradamus eū de terra viuentiū, & Ierem.11
nomen eius non memoretur vltra,& ecce oppositū cōtigit. Nā & ipsi occisi sunt,à Romanis ex
B pulsi,& oī gloria legis paternæ priuati. Christus vͦo ex ipsa sua passione fructificauit,qa totius
mundi conuersionē ad fidē promeruit. Propter quod ipse dicit:Nisi granū frumēti cadēs in ter Iohan.12.
ram mortuū fuerit,ipsum solum manet:si aūt mortuū fuerit,multum fructū affert. Seipsum es
quidē grano comparauit,qm̄ ipse erat granū malitia Iudæoꝝ mortificandū,conuersioneq; gē
7 tium multiplicandū. ¶[Accedet hō & cor altū].i. hō Chrs mediante corde suo alto seu sapien-
tissimo ad passionem sponte ꝓcedet,sicut superius dixit:Holocaustū,& ꝓ peccato non postula
sti,tūc dixit:Ecce venio. Et teste Ioh. ait:Nemo tollit aīam meā à me, sed ego pono eā. Oblatus Psalm.39. Iohan.10.
est enim qa voluit. Per hoc aūt q̊d dr̄:Accedet hō & cor altum idē significatur,iuxta quē mo- Isaiæ.53.
dū alibi scriptum est:Ego aūt & aīa mea in deo lætabimur,non quod hō & aīa sint diuersi læ- Tob.13
tantes,sed qm̄ anima est quasi ꝓxima causa lætitiæ,qa per eā homo lætaī,sicut ꝑ eā viuit & ra-
tiocinatur. Simili modo iā dr̄:Accedet homo & cor altum. Nā cor.i.intellectꝰ est hoī causa ac-
cedendi ad ea q̃ deo sunt placita,qm̄ intellectus dirigit actus humanos. Alij habēt sic:Accedet
homo ad cor altū.i. Christus ꝑ considerationē accedet ad intuendū profundū ac mysticū dei
consiliū,pensando vicꝫ quō à summa trinitate decretum erat,vt ipse sua passione mundū sal-
uaret. Ad hoc eñ cor Christus accessit dū deprecans dixit:Veruntñ non mea volūtas fiat,sed Matth.26.
tua. Et iterū:Quia sic scriptum est,& sic oportet fieri[& exaltabitur deus].i. Christus,q in pas Luc.24.
sione homo accessit,in resurrectione agnoscetur esse deus. Deus enim exaltatus est,non quod
diuinitas perfectior aut sublimior fiat,sed qm̄ in mentibus creatis sublimatur,dum quē igno-
C rabant,aut non timebant,agnoscere,adorare,& colere inchoant. Sicq; in resurrectione exal-
tatus est dominus Iesus,quemadmodū inducit apostolus:Videmus Iesum ꝑꝑ passionē mortis Hebræ.2
gloria & honore coronatum. Vel sic, exaltabitur deus,hoc est,deus trinitas per Christi acces-
sum ad cor altum ab ipso Christo glorificabitur, atque per totum mundum clarificabitur,&
in honore habebitur. Ideo nanq; Christus incarnatus & passus est,quatenus deus à toto mun
do agnosceretur & honoraretur. Propter quod apud Iohannem scriptum est:Pater iuste,mū Iohan.17.
dus te non cognouit: ego autem te cognoui & notum feci eis nomen tuum. Et in prima sua 1.Iohan.5
Canonica Iohannes apertius loquens:Scimus,inquit,quoniam filius dei venit, & dedit nobis
8 sensum vt cognoscamus deum verum. ¶[Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum]Istud
multipliciter intelligi potest. Primo sic:Sagittæ paruulorum.i. insidiæ & persecutiones Iudæo
rum Chr̄o illatæ,factæ sunt plagæ eorum,quia per eas meruerunt à Romanis occidi,æternai-
literq; damnari:imo & seipsos spiritaliter occiderunt. Dicuntur aūt Iudæi paruuli,non ꝑpter
humilitatem,sed propter inuidiam,quæ omnem inuidum facit paruulum,iuxta illud: Viꝝ stul
tum interficit iracundia,& paruulum occidit inuidia. Inuidus eñ eo ipso quo alteri inuidet di Iob.5.
minutum & bono alterius se indigentem ostēdit,quoniam inuidia est tristitia de bono alteri-
us,secundū quod æstimatur propriæ excellētiæ diminutiuū,vt ait Philosophus. [& infirmatæ
sunt contra eos linguæ eorum].i.sermones,accusationes,atq; consilia Iudæorum intento effe
ctu priuati sunt sicut iam patuit:& hoc contra eos.i.in malum eoꝝ,quoniā malum q̊d Christo
parauerīt,ipsimet inciderunt,& sermo ille quem dixerant:Sanguis eius super nos,& super fili-
os nostros,fecit eos morti obnoxios. Secundo sic:Sagittę paruulorum.i.prædicationes & ver Matth.27.
ba hu-

ba humiliū Christi apłoꝝ,factæ sunt plagæ eorum.s.Iudæoꝝ.Nam p prædicationē apłoꝝ cla D
rificatus est Chrs,& Iudæi confusi sunt,victi & exterminati:& infirmatæ sunt contra eos,vcꝫ
Christi apostolos,aliosqꝫ credentes,linguæ eoꝝ,vtpote Iudæorū.Non eñ resistere poterāt ỹb
Actuum.4 atqꝫ miracul' discipuloꝝ dñi saluatoris.Vñ scriptū ē:Videntes principes sacerdotū Petri & Ioh.
Actuum.6 constantiam,comperto q̊d homines sine literis essent & idiotæ,mirabant.Et rursus:Nō potes
rant resistere sapiētiæ & spiritui qui loquebatur per Stephanū.Tertio sic.Sagittæ paruuloꝝ fa
ctæ sunt plagæ eorum.i.plagæ quas Iudæi Christo intulerunt,similes erāt sagittis pueroꝝ,qm
sicut puerorū sagittæ inanes sunt,nec nocent,& si aliqualiter lædant,vulnus inflictū cito sana
tur:sic plagæ à Iudæis Christo illatæ,vanæ fuerunt,nec eum in morte detinere poterant,qn po
tius Christus tertia die ab omni lęsione sanus & immortalis surrexit,& infirmatæ sunt contra
eos linguæ eorum.i.Iudæi proprias assertiones pbare non poterant,neqꝫ defendere,quēadmo
Matth.27. dum legitur,cum custodes sepulchri dixissent quæ viderant.s.terræmotum & angelum descē
dentem,principes Iudæorum dederunt eis copiosam pecuniam,quatenus dicerent, discipulos
Iesu eum fuisse furatos,ipsis dormientibus.Hoc aūt fictitium facile improbatur.Si eñ custodes
dormierant,scire non poterant,à qbus,vel quō Christi corpus esset sublatum,sed nec apparen
Matth.26. tiam habet,quod discipuli,q oēs à magistro adhuc viuo aufugerant,inter armatos milites iam
defunctum requirerent.Deniqꝫ impossibile quasi est,q̊d adeo fortiter dormiuissent,vt in reuo
lutione lapidis à monumento excitati non extitissent,erat nanqꝫ lapis magnus valde,& diligē
Matth.16. ter signatus,fortiterqꝫ impressus:pp quod sine ingenti strepitu ab hoīe auferri nō potuit.¶[Cō 9
turbati sunt].i.compuncti,& ad pœnitentiam moti[omnes qui videbant eos].i.qui cognoue E
runt Iudæos in Christi occisione tam dire peccasse,sanguinem innocentem fundendo.Hic eñ
Matth.27. Luc.23. de Centurione in Euang.dr:Quia videns quod sic expirasset Iesus,timuit valde, & glorifica
uit deum,& dixit:Vere filius dei erat iste.Et Luc.ait:Omnis turba eorum, qui aderant & vide
bant quæ fiebant,percutientes pectora sua,reuertebantur.Post resurrectionem quoqꝫ, prædi
Actuum.2 Actuum.4 cante Petro,compuncti sunt corde,& conuersa sunt ad Christum octo milia Iudæorum.Tūc
Ioh.12. enim impletum est,quod Christus ante passiōem prædixit:Cum exaltaueritis filium hominis
tunc cognoscetis quia ego sum.[& timuit omnis homo]nō simpliciter omnis homo,sed vt fit
distributio pro generibus singulorum,quia de omni genere hominum quidam ad Christum
conuersi sunt,& deum timuerunt.¶[Annunciauerunt opera dei].i.p̄dicti iam Christiani effe 10
cti laudauerunt,& aliis nunciauerunt opera atqꝫ miracula Christi p̄sertim apostoli,de quibus
istud specialiter dicitur,de quibus & subiungitur[& facta eius].s.Christi[intellexerunt]p illu
minationem spūs sancti,p̄cipue post diem Pentecostes,qñ Christus impleuit quod eis repmis
Luc.24. sit:Ego(inqens)mittam pmissum patris mei in vos.Et iteꝝ:Cum venerit ille spiritus veritatis
Ioh.16. docebit vos omnem veritatem.¶[Lætabitur iustus]gratia Christi iustificatus & sanguīe eius 11
redemptus[in dño]non in rebus illicitis & caducis,vt ait apostolus:Gaudete in dño sp,iteꝝ di
Philipp.4. co gaudete[& sperabit in eo].i.in mīa dei,nō in sua iustitia sperans p meritum Christi ad bea
tam immortalitatem perduci[& laudabuntur]à Christo iudice[omnes recti corde]qui deo in
Luc.1 Matt.25. sanctitate & iustitia seruierunt.Illis enim Christus dicturus est:Venite benedicti p̄ris mei,&c. F

¶Explanatio tropologica siue moralis eiusdem psalmi.

QVemadmodū tertium Psalmū pœnitentialem qdam doctores catholici, inter quos est
Cassiodorus,exponūt ad lr̄am de S.Iob,sic Psalmum p̄sentem qdam ad lr̄am exponūt
Psalm.30. de Daniele,imitantes(vt dicunt)in hoc antiquos Hebręorum doctores.Veruntñ sicut Psalm⁹
ille tertius pœnitentialis conuenientius explanatur de quolibet vere pœnitente,sic Psalmus p̄
sens congruentius elucidatur de quocunqꝫ iusto in afflictionibus posito, p̄cipue in p̄sona mar
tyrum,quoꝝ quilibet dicere potest:Exaudi deus orationem meam cum deprecor.i.de cordia
li affectu te precor.Translatio Romana habet,cum tribulor.In tribulationibus nanqꝫ potissi
mum exaudiri & conseruari indigemus.Qui aūt sic deum deprecatur,vtiqꝫ exaudietur,quem
Deuter.4. admodum Moses ait:Cum quæsieris dñm deum tuum,inuenies eum: si tñ toto corde q̄sieris
eum,& tota tribulatione animæ tuæ,à timore inimici eripe animam meam,non vt nō tenter
à dæmone,nec in mundo p̄sequutionem sustineam,cum p multas tribulationes oporteat nos
Act.14. intrare in regnū cœloꝝ:sed vt non formidē inordinato pauore inimicos aīæ meæ : magis ỹo
Luc.12 adimpleam quod tu dñe Iesu iubes:Ne terreamini ab his q corpus occidunt. Et:In mūdo pres
Ioh.16. Isaiæ.51. suram habebitis:sed cōfidite,ego vici mundū.Hinc apud Isa.legit: Nolite timere opp̄briū hoim
& blasphemias eorum.Protexisti me à conuētu malignātiū,ita quod eorum iniquū consilium
mihi non nocuit,neqꝫ eorum malignitati cor meum consensit.Hoc modo deus martyres san
ctos protexit,qui coram tyrannis insuperabiliter perstiterunt,atqꝫ ab omni fraude eorum ere
Psalm.17. pti sunt.Protexisti me quoqꝫ à multitudine operantium iniquitatem,ne cum peruersis peruer
terer,

terer,aut eorũ multitudine territus superarer. Istud etiam quilibet dicere potest,qui dæmonũ
A tentationibus viriliter restitit, & deo protegente,eorum laqueos victor euasit,præcipue autẽ
claustrales qui mundum & omnia quæ in mundo sunt,pp Christum reliquerunt,& in cœno-
bijs deo efficaciter militant,hunc versum dicere habent,deo gratias referendo. Vere enim pte
xit eos deus à conuentu malignantiũ.i.à turbis propinquorum & amicorum carnaliter viuen
tium,& claustralem conuersationem dissuadentium. Sunt & protecti à multitudine operanti-
um iniquitatem,hoc est,à mundanis hominibus, de quibus in prima sua Can. ait Ioh. Quicqd 1.Iohan.2
est in mundo concupiscentia carnis est,& concupiscentia oculorum,& superbia vitæ. Sũt aũt
protecti ab his,non quod penitus sint securi, sed quia iam vnum pedem habẽt in paradiso,qa
de eis ait saluator: Qui reliquerit patrem aut matrem,&c.centuplum accipiet,& vitam ęternã Mat.19
habebit. Quia exacuerunt tyranni & persequutores iustorum,detractores deo odibiles,vt gla
dium linguas suas,præparantes os suum ad proferendum verba acuta,pungitiua, inuidiosa, Roman.1
accusatoria,atq; letalia: intenderunt arcum rem amaram.i.fraudulentas insidias excogitaue-
runt,vt sagittent in occultis immaculatum.i. quatenus virum innocentem in lege dñi ambu-
lantem,occulte affligant,lædant,diffament aut perimant. Subito sagittabunt eum.i.nocumẽ-
tum ei improuise inducent: Vnde Christus ait discipulis: Si me persequuti sunt & vos perseq̃n Iohan.15.
tur,quia non est seruus maior dño suo:& non timebunt deum,quia nonnunq̃ sic excæcantur Iohan.13.
inuidia atq; malitia,vt nec peccare se putent,vt dñs protestatur: Venit hora, vt oĩs qui interfi- Iohan.16.
cit vos arbitretur obsequium se præstare deo: firmauerunt sibi sermonem nequam,nolẽtes re
B mittere minas,nec ad pietatem ac veritatẽ reduci,sed & animo conceperunt ad effectum pdu
cere satagunt. Narrauerunt vt absconderent laqueos.i.tam hoĩes mali,q̃ dęmones inter se trã
ctauerunt quomodo bonis hominibus vias perditionis expandant,& in foueam pcti,mortis
aut damni alicuius eos præcipitent,incessabiliter enim moliuntur insidias contra deuotos,di-
xerunt inter se: Quis videbit eos? s,laqueos nostros? Frequenter nanq; student occulte nocere
maxime dęmones,qui sub specie boni mala pponũt,atq;(vt dicit apl's)in angelos lucis se trãs 2.Cor.11.
formant. Scrutati sunt iniquitates.i.modos nocendi diligenter indagati sunt,sicut apud Mic. Mich.7
scriptum est: Vir fratrem suum venatur ad mortem: defecerunt scrutãtes scrutinia,quia iustos
à fide & veritate auertere non potuerunt,quemadmodum Christus in Euangelio iustis pro- Luc.21
mittit: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere & resistere omẽs ad-
uersarij vestri. Deniq; nonne tyranni qui nomen Christianorum prorsus extirpare conaban
tur,penitus defecerũt? Nam quo horribiliora tormenta martyribus intulerunt,eo deus glori
osus & fortis scõs suos excellentius mirificauit: sicq; fides catholica inter tormenta multo am Psal.14
plius creuit,quàm modo tempore pacis, in quo vtiq; omnipotens virtus Christi & fidei veri-
tas lucidissime comprobantur, dum tam experimentaliter ostenditur operata diuinitas. Acce
det homo fidelis contemplatiuus,ad cor altum.i.ad considerationes profundas, speculãdo mi
rabilia de lege dei,quomodo quæ stulta sunt mundi elegit deus, vt confundat sapientes,& in- Psal.118
firma mundi elegit deus,vt confundat fortia. Quomodo etiam deus in hoc mundo reprobos 1.Corin.1
C prosperari,electos autem multipliciter affligi permittat,& qualiter per incarnatiõem ac mor-
tem vnigeniti filij sui mundũ liberare decreuit. In hoc vero hoĩs accessu ad cor altũ & exaltabi
tur deus,quia ex hoꝝ contemplatione diuinã sapiam admiramur, diuinã iustitiã formidamus
maiestatẽq; diuinã venerari optamus. Vñ ait sermo diuinus: Ideo timebunt eũ viri, & non au Iob.37.
debunt contẽplari omnes q sibi videntur sapientes. Et rursum: Ecce deus excelsus in fortitudi Iob.36.
ne sua,& nullus ei similis in legislatoribus. Sagittæ paruuloꝝ factæ sunt plagæ eoꝝ. Sicut in p̃
cedenti expositione versus iste tripliciter expositus est,respectu Christi & Iudæorũ,sic nunc ex
poni potest per comparationem ad tyrannos & martyres sanctos,seu iustos afflictos. Nam &
ipsi tyranni ac persequutores iustorum sagittis & plagis,quas inferũt virtuosis hominibus,se-
metipsos damnant,spũaliterq; occidunt. Sagittæ quoq; paruuloꝝ.i. p̃dicatio,& respõsa iusto
rum ac martyꝝ factæ sunt plagæ impioꝝ,qa fidelibus mundũ impleuerunt,idololatriam de
struendo,& persecutoribus p̃ualendo. Ipsi quoq; psequutores sæpius vehementissime crucia-
bantur pp responsa martyrum Chr̃i,sicut in legendis scti Vincentij, Agathæ,alioꝝq; legitur.
Conturbati sunt,ad pœnitentiã,omnes q videbant eos.i.qui considerauerunt prædictoꝝ im
pioꝝ ruinã ac damnationem æternã,& timuit,ex pœna eoꝝ,oĩs homo,rationabiliter viuens
ne sibi simile accidat,si deũ offenderit. Cætera patent ex p̃cedenti expositione. Ecce q̃ mysteria
lis & pulcher est psalmus pręsens,in quo Christi mysteria continẽtur. Oĩno igit laboremus se
q caput nr̃m,desiderãtes cõmunicare passiõibus eius,& in præsenti seculo vilipendi,nesciri,va Ephes.4
rijsq; tribulationibus emundari,q̃tenus vita hac fallaci ac labili consumata,statim mereamur
à domino Christo amplexari & coronari, à q̃ tanto sublimius erigemur,quanto nunc ob eius

amorem

Luc.10 amorem nosipsos amplius abnegamus, humiliusque deprimimus, propter quod ait saluator: D
Quod hominibus altum est, abominatio est apud deum.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXIIII

¶ Expositio tituli.

HAbet interea Psalmus iam exponendus hunc titulum: In finem psalmus Dauid, canticū Ieremiæ & Aggæi, de verbo peregrinationis cum inciperēt proficisci. Psalmum præsen
2.Para.20 tem Dauid conscripsit de reditu Iudæorum à captiuitate Babylonis & reædificatione templi.
Ierem.50 Vnde secundum sensum literalem titulus planus est. Sic enim intelligi debet: Psalmus iste sancti Dauid in finem. i. in Christum nos dirigens, est canticum. i. exultatio seu gratiarum actio, Ieremiæ & Aggæi prophetarum: canticum inquam, loquens de verbo peregrinationis, seu populo transmigrationis, vt alij habent, cum inciperent proficisci, de Babylone ad Iudæam. Tractat enim hic psalmus de peregrinatione & transmigratione ac reductione Iudæorum, & dicitur canticum Ieremiæ seu Ezechielis & Aggæi, non quod ipsi Psalmum hunc fecerint, sed qm̄
Ierem.44. eis appropriatur, ob hoc quod Ieremias atq; Ezechiel reditum Iudæorum à Babylonia prędi
Ezech.41. xerunt. Aggæus vero reuersis prophetauit de templi reædificatione, sicut & Zacharias, propt
Aggæi.1. quod (vt videtur) posset in titulo poni canticum Zachariæ tam bene vt Aggæi aut Ieremiæ, p
Zach.9 sertim cum omnia ista, videlicet canticum Ieremiæ, &c. vsq; ad finem sint quædam additiões expositorum, non eñ in Hebræo habentur, nec in translatione Hieronymi, iuxta Hebræū. Loquens igitur Dauid in persona populi à prædicta captiuitate cum ingenti lætitia redeūtis, ait.

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem. E

TE decet hymnus]. i. laus diuina cum cantico, o [deus in Siō]. i. in loco quo templum
2.Paral.6. à Babylonijs dissipatum fuerat situm, quia hunc locum deus elegit ad suum cultum
2.Reg.6 quemadmodum in libro Paral. ostenditur [& tibi reddetur votum]. i. promissio persoluetur, vel desideria sancta offerentur [in Ierusalem] quia in ea erat templum construendum, in quo offerebantur quæ per votum domino debebantur. ¶ [Exaudi orationē meam] quam pro ciuitatis ac templi reparatione effundo [ad te omnis caro veniet]. i. de omni natione aliqui venient templo restaurato, quatenus te in eo adorent, nam & multi gentilium ad
Actuum.7 ipsum conuenerant, vt in Actis legitur de eunucho reginæ Candacis. Et in libro Machabęorum
1.Mach.5 habetur, quod templum illud toto orbe famosissimum erat, ita vt Seleuchus rex Asiæ maximas ad ipsum immolationes transmitteret. ¶ [Verba iniquorum præualuerunt super nos,]. i. dicta & facta babyloniorum oppresserunt nos propter scelera nostra [& impietatibus nostris tu propitiaberis] eas dimittendo, quemadmodum per Ieremiam dixisti, quod septuaginta annis ex
Ierem.25 pletis, reduceres nos, templumq; & ciuitatem Ierusalem reædificares. ¶ [Beatus] est iam in spe, [quem elegisti & assumpsisti] vt eum ad terram Iudææ reducas, & in ea tibi seruire, habitareq;
Baruch.4. facias. Propterea Baruch ait: Filij patienter sustinete iram quæ superueniet vobis, qui enim induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis sempiternam iucunditatem cum vestra salute [inhabitabit in atrijs tuis]. i. in locis ac domibus circa templū situatis, in qbus sacrificia, orationes, lectiōesq; legis fiebant. ¶ [Replebimur in bonis domus tuæ] nam tpalium spiritualiūq; bonorum sufficientiam contulit deus reuersis à Babylone, ministri quoq; templi ex oblatis in tēplo copiose sustentabantur [sanctum est templum tuum] materiale. i. ad sanctum tuum obsequiū deputatum [mirabile in æquitate] quia in eo sacerdotes causas dubias atq; difficiles iudicabāt
Deute.17. prout dominus Mosi iussit. Vel, sanctum est templum tuum. i. cōgregatio populi tui quam reducis ad terram tuam, est sancta & mirabilis in æquitate, quia in ea fuerant sanctissimi atq; iustissimi viri, vtpote Esdras, Neemias, & alij multi. ¶ [Exaudi nos deus salutaris noster] vt templum istud secundum, præferatur in gloria templo primo à Salomone constructo, sicut Agg
Aggæi.2. us promittit: Magna, inqens, erit gloria domus huius nouissimæ magis q̄ primę [spes omnium finium terræ]. i. spes omnium hominum in toto orbe morantium, [& in mari longe] non eñ ponenda est spes, nisi in deo, & qui alibi eam ponit, errat. ¶ [Præparans montes in ꝟtute tua,] tanquam dicat, tu domine deus exaudire non potes, & bona Israeli promissa facile adimplere qui es tantæ potestatis, vt sis pręparans . i. fundans, sustentans, & pro tua voluntate disponens montes terræ, quorum nonnulli mirabiliter alti sunt, & hoc agis in virtute tua propria, nō aliunde adepta: subest enim tibi, cū volueris, posse. Vnde inferius dicitur: Ascendunt mōtes, & de
Sapien.12
Psal.103 scendunt campi in locum quem fundasti eis, [accinctus potentia,] hoc de deo metaphorice dicitur. Deus nanq; est ipsa sua potentia, suntq; in deo omnino idem eēe, posse, & agere. Dicitur ergo deus accinctus potentia, id est, potestate & omnipotentia vndiq; adornatus atque indutus, quoniam sicut homo armis accingitur vt ad præliandum sit fortis, & ad exercitium expeditus: sic deus seipso seu propria & consubstantiali sibi potentia ad præualendum omī aduersæ pote

ſæ poteſtati eſt fortis,& ad operandum quicquid ſibi placuerit,promptus & expeditus [q con
A turbas pſundũ maris]cõmouendo in eo vari as tẽpeſtates[ſonũ fluctuũ eius]i.inundationẽ ac
ſtrepitũ gurgitũ pelagi tu auges & mitigas ſupra naturã, ſecundũ propriæ volũtatis imperiũ.
Propter quod infra habetur. Tu dñaris poteſtati maris,motum aũt fluctuũ eius tu mitigas. Et Pſalm. 88
alio in loco:Dñs miſit ventũ magnũ in mare,&facta eſt tãpeſtas magna in mari. Vnde de dño
Ieſu ait euangeliſta:Surgens cõminatus eſt vento,& dixit mari:Tace &obmuteſce,& facta eſt
8 tranquilitas magna. ¶[Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos à ſignis Mar.4
tuis] hoc eſt omnes in toto orbe manẽtes admirabuntur,& pauebunt pþter mirabilia quæ fa
cis in mari &terra,ſicut frequenter factũ eſt in terræ motibus,tẽpeſtatibus,alijsq; prodigijs[ex
itus matutini & veſperi delectabis].i.immolatiões ſacrificij, quod offertur mane & eius quod
veſpere immolatur, facies tibi acceptas,tuisq; fidelibus delectabiles. Propter q̊d in Eſdra ſcri- 1.Eſdr.3
ptũ eſt,ꝙ tẽplo reædificato,obtulerunt in eo holocauſtũ dño mane & veſpere. Conſequenter
beatus Dauid prophetat de vbertate terræ poſt reditũ à pdicta captiuitate, de qua etiã vberta- Ierem.31.
te Ieremias atq; Ezechiel clare prophetãt. Ait eñ de futuro per modũ præteriti, propt̃ prophe Ezech.28.
9 tiæ certitudinẽ inconcuſſam. ¶[Viſitaſti terrã]Iudææ dando ei vberes fructus [& inebriaſti
eã].i.pluuijs opportunis eã copioſe irrigaſti,quẽadmodũ Iſaias inducit: Deſcendit imber,& i- Iſa; 5.
ebriat terrã,& infundit eã[multiplicaſti locupletare eã].i.plurib. modis terrã ditaſti, qm̃ ex fer
tilitate terræ naſcentiũ, q̃ ſunt naturales diuitiæ,acquirunt & augmentantur diuitiæ artificia-
10 les. ¶[Flumen dei repletũ eſt aquis].i.Iordanis aquis abundauit. Dr̃ autẽ Iordanis flumẽ dei
B propter mirabilia quæ deus in eo peregit,arefaciens alueũ eius,& aquas eius ſuperiores in alti
tudinẽ turris aſcendere,permanereq; faciens,donec filij Iſrael ptrãſiſſent,quẽadmodũ in Exo- Exod. 14.
do & libro Ioſue legitur[paraſti cibũ illoꝝ].i.eſcã Iudæis reuertentibus præparaſti,terrã fœcũ Ioſue.3
dando[qm̃ ita eſt præparatio eius].i.quia repletio Iordanis facit ad terræ fœcundationẽ,& ci-
11 bi præparationẽ. ¶[Riuos eius inebria]i.riuos Iordanis fac copioſum fructũ producere[mul
tiplica genimina eius]hoc eſt expoſitio verbi præcedentis. Multiplicatio nanq; geniminũ ſeu
fructuũ terrę,eſt inebriatio riuoꝝ. Vel,riuos eius inebria.i.abundanter auge ac imple[inſtilli
cidijs eius lætabitur germinãs].i.in guttis aquaꝝ Iordanis à cœlo ſtillantibus, terra lætabit.i.
12 habitatores ſuos faciet gloriari. Vel,lætabitur,metaphorice,ſicut pratũ ridere aſſerimus. ¶[Be Exod.16
nedices coronæ].i.circũuolutioni ſeu circulo[anni benignitatis tuæ].i.tpi miæ tuæ,dando ea
quæ ad fructuũ productionẽ exiguntur. Dr̃ enim deus benedicere tpi, qñ his q̃ in tpe fiunt aut
ſunt benedicit.i.gratiã ſeu bonitatẽ aliquã eis impendit[& cãpi tui].i.cãpi culti Iudææ [reple-
13 buntur vbertate]fructuũ diuerſoꝝ. ¶[Pingueſcent ſpecioſa deſerti].i.pinguia paſcua profe
rent ad animalia nutrienda[& exultatione colles accingentur]hoc eſt, fructu ſeu germine ho-
14 mines lætificante,vndiq; implebuntur. ¶[Induti ſunt]lana copioſa[arietes ouiũ]ſicq; non
erit indigentia veſtimentoꝝ[& valles abundabunt frumento]quia valles terrę illius aptæ di- Ioha.12.
cuntur,vt in eis grana bona ſerantur[clamabunt etenim,hymnũ dicent]Dicuntur autẽ inani
mata,ſicut terrę naſcẽtia,atq; ſimilia,deo benedicere & clamare materialiter,qm̃ ſunt materia
&occaſio,vnde homines ad laudẽ diuinã prouocentur,ſuaq; pulchritudine,fœcunditate,&diſ
C poſitione inducunt nos,ſi bene conſideremus,ad clamandũ,benedicendũq; dñm. Propter q̊d Eccle. 39.
in Eccleſiaſtico legitur:Quã deſiderabilia ſunt opera dei. Et quis ſatiabitur, videns gloriã ei⁹? Eccl. 42.
Hinc nẽpe apud Danielẽ omnes creaturæ,etiã inanimatæ,inuitantur ad benedicẽdũ creatori. Dan.3

¶Enarratio Tropologica ſiue moralis eiuſdem pſalmi.

POrro moraliter titulus præinductus ita exponitur:In finẽ pſalmus Dauid, hoc eſt,pſalm⁹
iſte tendens in Chriſtũ,conuenit Dauid.i.eccleſiæ militanti iã peregrinanti,& ad patriam
ſuſpiranti,cuilibet quoq; fideli,de Babylone.i. de confuſione vitioꝝ ad terrã Iudææ & Sion.i.
ad confeſſionẽ,laudẽ ac ſpeculationẽ diuinã redeunti. Et pſalmus iſte eſt cãticũ Ieremiæ &Eze
chielis de populo tranſmigrationis.i.agit de re ſignificata per tranſmigrationẽ ac reditũ Iudæ
oꝝ à Babylone, videlicet de reditu noſtro à captiuitate vitioꝝ atq; diaboli ad pacẽ eccleſiæ &
libertatẽ filioꝝ dei. Qui eñ vitijs ſeruit,à dæmone captus eſt,ſicut ait Apoſtolus,de peccatori
bus loquens:Reſipiſcant à diaboli laqueis,à quo captiui detinentur,ad ipſius voluntatẽ. Et eu- 2.Timo.2
angelica ait ſcriptura:Omnis qui facit peccatũ,ſeruus eſt peccati. Reuertendũ ergo eſt nobis à Iohan.8.
confuſione ad ordinationẽ,à culpa ad gratiã, à regno diaboli ad regnũ Chriſti. Sicq; redeun-
tes,cũ præcordiali hilaritate dicamus. ¶ Te decet hymnus deus in Sion.i.in ſancta ac mili
tanti eccleſia,in qua inceſſabiliter deũ laudare ac honorare debemus,implentes quod ait Apo-
Regi ſeculoꝝ immortali,inuiſibili,ſoli deo honor & gloria. Sion nanq; ſpeculatio dr̃, per quã 1.Tim.1
eccleſia deſignatur, quæ Chriſtũ iã fideliter contẽplatur:& tibi reddetur votũ.i.tibi pfecte ſol-
uetur promiſſio, in Ieruſalẽ,illa quæ ſurſum eſt, quæ eſt mater noſtra atq; triumphãs eccleſia.

a Dum

Dũ enim in sacro baptismate per votũ fidelitatis diabolo & omnibus eius operibus abrenun D
Hebr. 9 tiamus, corpusq; nostrũ ac animã deo offerimus, eius nos cultui totaliter dedicãtes, tenemur sic vitã nostrã dirigere, vt omnis nostra cogitatio, loquutio, & operatio deo sp intẽdat, deũ loquatur ac veneretur, in quo consistit perfecta adimpletio pręcepti de charitate. Istud autẽ in pñ senti perfecte implere nõ possumus, sed in patria perfecte implebitur, tunc enim corpus animã
1. Tim. 1 non retardabit. Exaudi orationẽ meam, o dñe, vt te in hoc seculo ac militanti ecclesia, tam pulchris atq; deuotis hymnis collaudẽ, quatenus quod nũc perfecte soluere nequeo, in superna illa
Mat. 25. Ierusalẽ sine fine feliciter reddã: ad te omnis caro veniet. i. omnis hõ, pręsertim in finali iudicio qñ congregabuntur ante filiũ hominis omnes gẽtes. Ponitur itaq; hic pars pro toto, videlicet
Gene. 46 caro pro toto cõposito, sicut in Genesi & Exodo dr̃ Iacob descendisse in Aegyptũ in animabus
Exod. 1. septuaginta. Sed nonne sic accipiendo carnẽ, equus & mulus caro sunt? Nonne veraciter scri
Isai. 31 ptũ est: Aegyptus hõ & non deus, & equi eoq; caro & non spiritus? Nunquid ergo & irrationabilia animantia ad Christũ in die iudicij venient? Et respondendũ, quod ponit hic genus p specie. s. carnẽ pro carne humana. Vel sicut nomen prophetæ antonomatice cõuenit Dauid: sic caro per se posita pro carne humana, quæ nobilissima est, sumitur. Verba iniquoꝝ præualuerũt
2. Reg. 1 super nos. Interdũ in sacra scriptura verbũ pro facto accipitur, prout dixit Dauid: Quod est ver
Zacha. 8. bũ quod factũ est? Et Zacharias propheta: Hæc sunt (inquit) verba q̃ facietis. Est igitur sensus. Verba iniquoꝝ, hoc est, persequutiones peccatoꝝ, tentationesq; dęmonũ præualuerunt super nos. i. à via iustitiæ abduxerunt nos, & in magnã nos miseriã deiecerunt. Vel, verba iniquoꝝ. i.
Gen. 3. suggestio dæmonis protoplastos nostros parentes tentantis. Persuasio quoq; Euæ, quæ virũ E
Eccl. 40. suũ infecit, & excusatio Adæ, peccatũ suũ in fœminã retorquentis, præualuerũt super nos, qm̃ de paradiso nos expulerunt, estq; graue iugũ inductũ super omnes filios Adæ & originalis iu
Ephe. 2 stitia nobis ablata est, & nascimur filij iræ. i. in originali peccato: & impietatibus nostris tu propitiaberis. i. peccata actualia quæ ex originali peccato incurrimus, tu pie dimittes pœnitenti
Isaiæ. 30 bus nobis, dando nobis pœnitẽdi tempus ac locũ, quẽadmodũ Isaias dicit: Propterea expectat
Psalm. 50 dñs, vt misereatur vestri. Vel, impietatibus nostris, de quibus superius dictũ est: Ecce eñi in iniquitatibus cõceptus sum, tu vnigenite dei propitiaberis miserendo, succurrendo, & satisfacien
Isa. 43. do pro nobis, quod nosipsi facere nõ poteramus. Hinc per Isa. dñs ait: Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborẽ in iniqtatibus tuis. Beatus quẽ elegisti & assumpsisti. Proprie accipiendo electionẽ, omnis electus assumitur: sic enim soli prædestinati dicuntur electi, qñq; tñ electio cõiter sumitur pro vocatione alicuius ad gratiã, siue perducatur ad gloriã, siue nõ, & ita non omnis electus assumitur, sicut de Iuda proditore ait saluator: Nonne ego vos duodeci
Iohan. 6. elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Ait itaq;: Beatus, est, quẽ elegisti, ab æterno, & assumpsisti,
Baruch. 4. in tẽpore, dando ei gratiã in præsenti, & gloriã in futuro. Vnde & Baruc dicit: Beati sumus nos quia quę deo sunt placita, manifesta sunt nobis: habitabit in atrijs tuis, hoc est, nunc moratur in militanti ecclesia per totũ mundũ diffusa, & postea habitabit in ecclesia triumphanti. Dicit autẽ ecclesia militans ac triũphans pluraliter atria, propter amplissimã capacitatẽ, omniũq; bo
Baruc. 3 noꝝ plenitudinẽ, iuxta illud: O Israel quã magna est domus dei & ingens locus possessionis e F ius. Magnus & non habens finẽ, excelsus, & immensus. Vel ecclesia triũphans dicitur atria pro
Ioha. 14. pter mansiones diuersas, quẽadmodũ Christus testatur: In domo patris mei mansiones multę sunt. Replebimur in bonis domus tuę, sanctũ est tẽplũ tuũ, mirabile in ęquitate. Versus iste primo intelligi potest de ecclesia militante, vt sit sensus: Replebimur in bonis domus tuæ. i. in diuitijs ecclesiæ, quæ sunt sacramenta, virtutes, & gratię multiformes, in quibus iã deuoti quotidie adimplentur & impinguantur, in tantũ, vt superius dictũ sit. Nihil deest timẽtibus eũ. Et Chri
Psal. 33 stus: Omnia (inquit) quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & venient vobis: sanctũ
Mar. 11. est tẽplũ tuũ. i. nomini tuo consecratũ. Vel, sanctũ est tẽplũ tuũ. i. homines sancti sunt, in quoꝝ
Ephe. 3 cordibus tu per fidẽ & gratiã habitas. Tẽplũ enim dei sanctũ est, quod estis vos, ait Apostolus, mirabile in æquitate. Magna nanq; & admiranda est sanctitas, æquitasq; sanctoꝝ in hac vi
2. Cor. 6 ta, qui in carne & seculo non carnaliter aut seculariter viuunt, sed spiritualiter atq; diuine secundũ perfectissimã Christi doctrinã, quę in omni æquitate valde mirabilis est, suosq; sectatores admirabiles efficit. Secundo exponitur versus iste de triũphanti ecclesia. Replebimur in bonis domus tuæ. i. in beatitudinibus patriæ. In essentiali enim beatitudine, quæ est visio dei, oẽs beati replentur, qm̃ deũ tã clare vident, sicut desiderant. In accidentalibus quoq; præmijs maxime replebuntur post diẽ iudicij, dũ animæ sanctæ corporibus gloriosis reunitæ, non solũ in
Isaiæ. 64. intellectualibus viribus sed in sensitiuis quoq; potentijs felicitabunt. Vnde Isaias dicit: Oculꝰ
1. Cor. 2 non vidit deus absq; te, q̃ pręparasti expectantibus te. Quod Apostolus clarius introducit, dicẽdo: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibꝰ

diligentibus se. De quibus & supra inductũ est: Adimplebis me lætitia cũ vultu tuo. Et: Satia- Psal. 15
A bor cũ apparuerit gloria tua: sanctũ est tẽplũ tuũ. i. triũphans ecclesia. Nihil enim imperfectio- Psal. 16
nis aut maculæ esse valet in patria, vbi omnes beati fonti puritatis immediate coniuncti sunt:
mirabile in æquitate. Quamuis eñ omnes nostræ iustitiæ in via sint velut pannus menstrua
tæ, iustitia tñ beato℞ in patria, pfecta mirabilisq; cõsistit, qm̃ qcqd à deo recep erunt, ei plenissi Isa. 64
me offerunt & incessabiliter atq; totaliter stant deo intenti, in ipsum cõuersi, demersi, absorpti.
Exaudi nos deus salutaris noster. i. saluator nr̃, sine cuius auxilio nihil valemus, tu qui es, spes
. i. causa & obiectũ spei, omniũ finiũ terræ, & in mari longe. i. vniverso℞ fideliũ in toto mun-
do & insulis maris manentiũ, quia in te solo consistit omniũ vera salus, qui per prophetã dñi
loquutus est: Conuertimini ad me, & salui eritis oẽs fines terræ. Præparans montes. i. angelos Isai. 33
sanctos, de quibus infra habetur: Leuaui oculos meos ad montes. Et iterũ: Montes in circuitu Isa. 45 Psal. 120
eius: in virtute tua, quia propria potestate eos disponis ad agenda cuncta tibi placentia, ad gu- Psal. 124
bernandũ ecclesiã, ad refrenandũ diabolos, ad custodiendũ, promouendũq; homines. Vel, Pr̨e
parans mõtes in virtute tua. i. tua omnipotentia perficiens sanctos apostolos, cæterosq; oẽs vi
ta & doctrina sublimes, ita vt alios instruant, regant, & ad te omniũ re℞ vltimũ finẽ perducãt
accinctus potentia. Hoc in præcedenti expositione de deo satis videť expositũ, sed de Christo ĩ
carnato specialiter explanatur, tanquã dicat: Tu Christe quãuis hũana & naturali virtute hæc
fecere nequeas, tñ cũ sis accinctus potentia. i. diuina potestate armatus, accinctus, & ad operan
dũ idoneus, ista potes. Propter quod verissime dicis: Quæcunq; facit pater, hæc & filius similiť Iohan. 5
B facit: qui conturbas, hoc est, timore concutis, ad pœnitentiãq; conuertis, profundũ maris. i. se-
culũ nequã seu corda vitiosa in peccato℞ amaritudine mersa. Conturbas autẽ & sonũ fluctu
um eius, hoc est, contradictiones superbas ac impetuosas seculariũ principũ, quo℞ nonnulli
salubriter sunt turbati. i. ad pœnitentiã moti. Turbabuntur gentes & timebunt, q habitant ť-
minos à signis tuis. Hoc tempore Apost. præsertim impletũ est, qñ propter excellentissima eo-
rũ miracula homines in toto mundo morantes pro magna parte ad Christũ conuersi sunt, ex
consideratione vitio℞ suo℞ seipsos turbantes, & pœnas inferni timẽtes: exitus matutini & ves
peri delectabis. i. conuersionẽ seu pœnitentiã tam eo℞ q in iuuentute, à vitijs exeunt, atq; ad de
um confugiunt, quã eo℞ qui in senectute conuertuntur, acceptã habebis & delectabilẽ facies
angelis sanctis. Nã quacunq; hora peccator conuertitur omniũ iniquitatũ eius mox obliuisce- Ezech. 18
ris, Gaudiũ quoq; est angelis dei super vno peccatore pœnitentiã agente. Hoc est quod Chr̃us Lucæ. 15
in Euangelio loquitur: Si in secunda vigilia venerit dñs, & si in tertia venerit, & ita inuenerit. s. Lucæ. 21.
seruos suos vigilantes, beati sunt serui illi. Vel, exitus matutini. i. conuersiones eo℞ qui tempore
prosperitatis, quæ mane ac lumini cõparatur, veniunt ad te, & vesperi. i. cõuersiones eo℞ qui
tẽpore aduersitatis pergunt ad te, delectabis, siue tẽpore abundantiæ & prosperitatis, siue tẽpo
re inopiæ & aduersitatis, quis conuertatur ad dñm, ab eo misericorditer recipietur, quẽadmo-
dũ Christus fatetur: Eũ q venit ad me, non eijciã foras. Visitasti terrã, visitatione benigna. i. ha Iohan. 6
bitantes in terra, vicz, homines, destinando apost. per totũ mundũ dicens eis: Euntes in mun
C dũ vniuersum prædicate Euangeliũ omni creaturæ, & inebriasti eã. i. conuersos ad fidẽ spũali Matth. 16
bus donis exuberanter implesti diuino amore, à seipsis alienasti, & sobria spũs ebrietate pota-
sti. Propter quod ait Apost. Gratias ago deo meo sp pro vobis in gratia dei quæ data est vobis
in Christo Iesu, quia in oĩbus diuites facti estis in illo: multiplicasti locupletare eã. i. multipliciť 1. Cor. 1.
eã ditasti charismatibus spũalibus ac diuinis. Alij eñ datur, vt ait Apost. sermo sapiæ, alij ser-
mo scię, alij gr̃a sanitatũ, alij opatio℞ vtutũ, &c. Et ite℞: Vnusquisq; ppriũ donũ habet à deo. Vel 1. Cor. 12 1. Cor. 7
sic: Visitasti terrã. i. primitiuã ecclesiã mittẽdo ei in die Pẽtecostes oĩm lingua℞ notitiã, ita vt Iu
dæi increduli dicerẽt, qa musto pleni sunt isti: multiplicasti locupletare eã, qa per gratiã illis col Act. 2.
latã alios quoq; locupletasti. Vñ dñs, Noli (inquit) timere serue meus Iacob: Effundã spm̃ meũ Isaiæ. 45
super semen tuũ, & benedictionẽ meã super stirpẽ tuã. Et apud Iohelẽ legimus: Effundã de spũ Iohel. 2.
meo sup omnẽ carnẽ, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestrę. Hinc nẽpe tp̃s Euangelicæ le-
gis tp̃s gratiæ appellatur. Flumẽ dei repletũ est aquis. i. fons baptismatis impletus ẽ donis spũs
sancti, abluendo & sanctificando in ipso renatos. Vel dicitur fons iste aquis repletus, quia in Ie-
rusalẽ primo cœpit operari, & iã in vniuerso mundo multiplicatur, operatur, & consecratur. Iohel. 3
De hoc fonte seu flumine alio loco scriptũ est: Fons de domo dñi egredietur, & irrigabit torren Zacha 13
tẽ spina℞. i. corda pctõ℞ lauabit sicut in Zacharia aptius cõmẽorat: In die illa erit fons patens
domui Dauid & habitantibus Ierusalẽ in ablutionẽ peccatoris & menstruatæ: parasti cibũ il-
lo℞. i. spũalẽ escã fideliũ pparasti, vicz sacramẽtũ corp'is & sanguinis Christi, de q̃ dictũ est su-
pra. Parasti in cõspectu meo mensam aduersus eos q tribulãt me: qm̃ ita est pparatio eius. i. qa Psalm. 22

Exod. 16. hæc esca non dat, nisi in fonte baptismatis denuo natis, cuius figura fuit quod ppl's Hebræ. nō puenit ad māna nisi postq̄ ptrāsiit mare rubrū. Quēadmodū eñ mare rubrū erat typus baptismi, D
1. Cor. 10 sic māna erat figura Eucharistiæ. Propt q̄d ait Apo. Oēs in Mose beptisati sunt in nube, & ī mari, & oēs eandē escā spiritalē manducauerūt. Illi baptizati sunt figuralit, nos baptizamur veracit. Illi q̄q; māducauerūt eandē escā spiritalit seu significatiue, sicq; eūdē potū spiritalē biberūt nos māducamus ac bibimus eandē escā, eūdēq; potū eēntialit. s. corpus & sanguinē saluatoris. Riuos eius inebria. i. particulares baptismos ex baptismo primitiuæ Ecclesiæ deriuatos, sicut riui ppagantur ex fonte, hos riuos inebria, ita vt vndiq; multiplicent, & sacramētalibus gratijs impleātur: multiplica genimina. i. fructus eius, q̄tenus plurimi renascant p baptismū in Chro, sicq; Ecclesia impleat fidelibus, ī stillicidijs eius. i. in guttis baptismi sup capita baptizatoꝶ cadentibus dū baptizant, lætabitur germinans. i. sctā mr Ecclesia nouos in Chro filios adipiscēs ac procreans. Benedices. i. grāꝶ munera tribues, coronæ. i. populo ad te vndiq; cōfugienti per modū coronæ seu circuli sicut supius dictū est. Synagoga populoꝶ circundabit te. Infra quoq;
Psal. 9
Psalm. 88 de deo inducit: Magnus & terribilis sup oēs qui in circūitu eius sunt. Bñdices ergo coronæ anni benignitatis tuæ. i. tēpori miæ seu gratiæ tuę. Ac si dicat: Bñdices populo Christiano tēpore Euangelicæ legis. Annus nanq; benignitatis diuinæ, à primo Christi aduentu incepit & vsq; ad finē seculi durat, & hoc tpe deus populo suo copiosi⁹ bñdicit, q̄ tpe legis naturalis ac scriptę, ppterea appellat tēpus grāe & annus benignitatis diuinæ: & cāpi tui. i. corda fideliū q̄ tu colis impinguas fœcundas semine verbi, replebunt vbertate, diuinoꝶ charismatū, opationū sctāꝶ spūaliūq; pfectuū. Pinguescēt speciosa deserti. i. aīæ pctōꝶ à grā derelictæ, & tñ naturali summæ Trinitatis imagine insignitæ atq; decorę, in spūalibus bonis abūdabūt p cōuersionē ad fidē atq; obedietiā Chri. Vñ & ipe ait: Venit filius hois q̄rere & saluū facere, q̄d pierat. Et sicut dicit Apost. Vbi abundauit pctm̄, abundat & gratia. Siquidem cui plus donatur, plus diligit, & exultatione colles accingentur. Quēadmodū nomine montiū intelliguntur apostoli, sic nomine colliū, qui montibus sunt minores, intelliguntur viri perfecti, Apostolicā vitā sectantes, & maxime martyres qui non solū vitā, sed etiā passionē ac mortē apostoloꝶ secuti sunt, tales igitur colles accingentur exultatione, hoc est, gaudio spiritali, recipiendo in hac vita consolationē internā, in futuro autē beatitudinē consummatā. Induti sunt arietes ouiū, hoc est, duces ouium Christi, vicȝ, prælati, pastores, atq; doctores induti sunt fortitudine spiritus sancti sapia & iustitia, quatenus alios fortiter pascant, corripiant, instruāt, & confirment. Taliter induuntur veri & digni plati Ecclesiæ, q̄tenus alios vita, doctrina & oī perfectiōe pcedāt. De arietib. sic indutis apud Ierem. ait dñs: Dabo vobis pastores iuxta cor meū, & pascent vos scientia & doctri
E
Luc. 19
Roma 5
Lucæ. 7.
Ierem. 3 na: & valles. i. subiecti & inferiores, abundabunt frumento. i. semine verbi q̄d à suis superiorib. audient, diligent implebūt, vt fructibus vitæ æternæ ditenti: clamabūt, affectuose orādo ac dei bñficia cōfitendo, etem̄ hymnū dicēt, dño regratiantes p vniuersis bñficijs suis eiusq; bonitatē
Isaiæ. 65 īdesinēt laudātes, quēadmodū dñs p Isa. ait: Ecce serui mei laudabūt p exultatiōe cordis. ¶ Ecce psalmū mirabili venustate splēdentē trāscurri, in q̄ deus bñdictus & sctūs pulchre laudat affectuosæ pces cōprehēdunt diuina bñficia cōmemorant. Conemur ergo totis virib. tā imaculatā ac sctām ducere vitā vt deū cū oī affectu laudemus, in eius pconio delectemur, ipm cordialit inuocemus, bñficioꝶq; eius nunq̄ imemores efficiamur, sed talit ei in pñti hymnos cātemus vt hinc emigrantes in cœlesti Ierusalē cōtinuo collaudemus. F

COMMENTARIVS IN PSAL. LXV.

¶ Expositio Tituli.

PSalmi p̄sentis titulus talis est: In finē canticū Psalmus resurrectionis. Hoc est, Psalmus iste de spūali fideliū resurrectione pertractans, & in finē, qui est vita æterna, nos dirigens, est canticū. i. exultatio magna de resurrectione prædicta. Loquens ergo Propheta in persona Ecclesiæ cuiuslibetque fidelis ait

¶ Expositio Psalmi.

IVbilate deo omnis terra.] Iubilus gaudium est, quod propter exuberantiam suam non potest totaliter reprimi, neque totaliter explicari: magis autem iubilatur mente quam voce. Ait itaque: Iubilate, hoc est, ineffabiliter exultate, deo, id est, in deo, & ad gloriam dei ex contemplatione bonitatis diuinæ & ex consideratione beneficiorum ac promissorum ipsius, & hoc faciat, omnis terra, hoc est, totus mundus seu incolæ eius, non solum Iudæa, sed vniuersa gentilitas ad fidem conuersa, spemque futuræ resurrectionis per Christum adepta, cui dicit etiam Isaias: Lauda sterilis quæ non paris, decanta laudem, & hinni quæ non perturiebas: quod ad plebem Gentilium olim sterilem, nunc vero in Christo fœcundam dictum esse, docet Apostolus
Isa. 54. [psalmum dicite nomini eius.] Psalmus bonam operationem significat. Quid ergo est deo psalle

A psallere,nisi voce &opere ipsum laudare ? Qui enim deum verbis magnificat, & operibus in-
honorat,sibimetipsi contradicit,imo quoniam opera præponderant verbis, magis affirmat
deum inhonorabilem esse qua honorãdum[date gloriam laudi eius]id est,clarificate laudem
diuinam verbis ac factis docendo seu ostendendo quã excellenter laudandus sit deus. Gloria
quippe dr̃ clara cũ laude notitia. Dũ ergo quis docet, q̃ magnifica atq; incõparabilis laus deo
3 debetur,tunc dat gloriã laudi eius.i.laudẽ dei glorificat. ¶[Dicite deo]confitendo magnifi-
centiã eius,maiestateq; eius laudando[Quã terribilia sunt opera tua dñe]Terribilia nãq; sunt
opera diuinæ iustitiæ quæ à principio mundi fecit,videlicet condẽnando totũ genus humanũ Roma.5
propter primoꝶ parentũ peccatũ,perdendo mundũ diluuio,submergendo Aegyptios in ma- Gen.7.
ri rubro,& alia quæ sacra scriptura cõmemorat. Maxime tñ metuẽda sunt opera dei circa ini Exodi.14
quos quos æternaliter dãnat. Vnde scriptũ est:Horribilis dñs super impios. Et alibi: Vnus est Soph.2 Eccle.1
altissimus creator omniũ,om̃ipotens,rex potens & metuendus nimis [in multitudine virtutis
tuæ,mentientur tibi inimici tui]hoc est,propter multa mirabilia atq; miracula tua nõ conuer-
tentur ad te potentiã tuã humiliter venerando, nã &si verbis opera tua fatentur tñ operibus
negant. Hoc mõ mentiti sunt Christo Iudæi qui miracula eius ascripserunt diabolo dicentes. Titum.1 Matth.12
In Beelzebub principe dæmonioꝶ eijcit dæmonia. Et:Non est hic hõ à deo. Et:A Nazaret nõ Iohan.7.
surgit propheta. Sic quoq; deo mentiti sunt Ananias & vxor ipsius dicente Petro ad Ananiã: Ibidem
3 Non es mentitus hominibus,sed deo. ¶[Omnis terra adoret te] hoc est cultũ latriæ tibi soli Actuu.5
exhibeant omnes homines in terra morantes falsos deos spernendo,teq; in omnibus,& super
B omnia venerando. Adoratio enim proprie sumpta est cultus latriæ, & soli deo debetur,tan-
quã omniũ creatori omnipotẽti,altissimo principi,deo vero,viuo trino ac simplici. Vnde deus
sublimis apud Isaiã testatur:Ego dñs:hoc est nomẽ meũ. Gloriã meã alteri non dabo,& laudẽ Isaiæ.42
meã sculptilibus. In hoc quoq; quod ait Propheta,Omnis terra adoret te deus,prophetauit im
plicite totũ mundũ ad vnius dei summi cultũ fuisse conuertendũ, atq; ab omnibus adorandũ
esse,sicut p̃ Christi apost.factũ est. Propter quod in Isaia habetur. Redẽptor tuus sanctus Isra- Isaiæ.54.
el deus omnis terræ vocabitur. Et apud Zach. In die illa erit dñs rex sup omnẽ terrã[& psallat Zacha.14
tibi] mẽtaliter te laudando,sicut ait Apost. Psallentes in cordibus vestris deo sp[psalmũ dicat Ephe.5
nomini tuo]ore seu vocibus te laudando,sicut ait Apost. Loquẽtes vobismetipsis in hymnis, Colo.3.
4 & psalmis,& canticis spiritualibus. ¶[Venite]ad audiendũ verbũ dei,venite ad Ecclesiã,ve-
nite non tã corporis gressu q̃ fidei passu,contẽplationis profectu, interioriq; reditu [& videte]
per contẽplationẽ internã,per fidei lumen,per spiritus sancti irradiationẽ[opera dei]qui ẽ[ter
ribilis in consilijs super filios hominũ]Hæc opera in quibus deus tã metuendus ostendit maxi
me sunt effectus prædestinationis ac reprobationis diuinæ,quibus nonnulli per miam sunt e-
lecti,cæteri vero iustitia exigente præsciti. Porro q̃ terribilis sit deus in consilijs super filios ho
minũ aduertere possumus,si diuinæ scripturæ testimonia diligenter pensemus. Ecce dñs apud
Ezech.ait:Reuertimini & viuite,qa nolo mortẽ peccatoris,sed vt conuertatur & viuat. Cui cõ Ezech.18
cordat quod dicit Apost. Deus vult omnes homines saluos fieri,& ad cognitionẽ veritatis ve- 1.Tim.2
C nire. Et nihilominus in Act. Apost.legit. Vetati sunt aũt Paulus & sui à spũ sancto loqui verbũ Act.16.
dei in Asia,& nõ permisit eos spũs Iesu. Quõ ergo vult deus omnes conuerti,qñ ipsemet prohi
bet prædicatores ab instructione quorundã? Sed forte quis dicet istud non esse multũ mirabi-
le,neq; deũ ońdi terribilẽ in consilijs super filios hominũ ex isto facto asseratq; spm̃ sanctũ pro
pterea prohibuisse Paulũ ab informatione Asianoꝶ,qa præuidit eos con credituros, & ita ad
miam pertinet,ꝙ verbũ dei eis prædicatũ non fuit. Vel forte,qm̃ digni non erant prædicatio-
nẽ diuini verbi audire. Sed nonne alijs multis prædicatũ est Euangeliũ Christi à sanctis Apo.
q illud non receperunt atq; omnino indigni fuerunt ? Deniq; fortius mouet quod ad Ezechie- Ezech.3
lem dñs ait:Fili hominis vade ad domũ Israel. Non eñ ad populũ p̃fundi sermõis & ignotę lin
guæ tu mitteris,& si ad illos mittereris, ipsi audirent te:Domus autẽ Israel nolunt audire te,qa
nolunt audire me. Ecce non misit sanctum Prophetã ad eos quos nouerat audituros,si eis mis
sus fuisset Propheta,& misit eũ ad eos quos nouerat nõ audituros. Nonne terribile est hoc cõ
siliũ iusti dei? Terribile quoq; est illud consiliũ dei,quod Paulus ad Roma.de Iacob & Esau lo- Roma.9
quens cõmemorat:Cũ nondũ nati fuissent,aut aliqd egissent boni aut mali, vt secundũ electi
onẽ propositũ dei maneret,non ex operibus,sed ex vocante dictũ est,quia maior seruiet mino
ri,sicut scriptũ est:Qm̃ Iacob dilexi,Esau aũt odio habui. Alia multa sunt in diuinis scripturis Mala.1
in quibus deus terribilis esse demonstratur in consilijs suis super filios hominũ,quæ inuestiga
tione non indigent,sed pia ac sobria fide. Propter quod Salomõ protestat̃. Sicut qui mel come Prou.25
dit multũ,non est ei bonũ,sic qui perscrutator est maiestatis opprimetur à gloria. Veruntamẽ

aduertendum quod consiliũ proprie sumptũ non cõpetit deo. Consiliũ nãq; proprie dicit, inq D
sitio de faciendis,& ita dubitationẽ præsupponit. Propterea Damascenus, Cõsiliũ (inqt) est ig-
norantis naturæ. Dũ ergo cõsiliũ deo asscribitur, sumitur ipsum consiliũ pro eo quod pfectio-
nis in ipso est, omni sua imperfectione seclusa. ¶[Qui conuertit mare in aridã] Hoc deus ad
Exod. 14. literã fecit in mari rubro atq; Iordane. Spũaliter vero per mare intelliguntur pctõres in flucti
Iosue. 3 bus vitiorũ submersi, hos deus conuertit in aridã, dũ fluctuatiõe animi vitiosa p gratiã dei ex-
tincta incipiunt igne amoris siccari, iustitiãq; sitire [in flumine]. i. in mundo q mari magno &
flumini cõparat. Vel, in flumine pñtis mortalitatis. Vel, in flumine tentationũ & aduersitatũ,
[ptransibũt] hoĩes boni [pede] sancti desiderij suspirando ad patriã, & ob æternæ vitæ amorẽ
oĩa prospera mũdi spernentes, oĩa q̃q; eius aduersa fortit tolerantes, quẽadmodũ monet Apo.
Heb. 12 Deponentes oẽ põdus, & circũstans nos pctm̃ per patiẽtiã curramus ppositũ certamẽ aspici
entes in authorẽ fidei & consummatorẽ Iesum [ibi lætabimur in ipso]. i. in p̃dicta transitiõe de
via ad patriã, de mundo ad cœlũ, de fluctibus vitiorũ ad qetis securitatisq; portũ gaudebimus
spũali lætitia, sicut in omni actu virtuoso gaudendũ est in eo, de quo subiungitur. ¶[Qui dñat] 6
in cœlo & terra oĩbusq; abyssis [in virtute sua] sibi consubstantiali, coæterna ac propria, nõ a-
Dani. 4 liena aut aliunde adepta [in æternũ] sine fine, sicut de deo conscriptũ est: Iuxta voluntatẽ suã fa
cit tã in virtutibus cœli, quã in habitatoribus terræ. & non est qui resistat manui eius, Ptãs ei⁹,
ptãs sempiterna, & regnũ ei⁹ in gñatiõe & gñationẽ [oculi eius sup gẽtes respiciũt] i. itellectus
Ierem. 23. diuin⁹ oĩa opa hoĩm intuet ac pẽsat, vt singulis q̊d merent, restituat. Vñ ipe dñs dicit: Si occul-
tabitur vir in abscõditis, & ego nõ videbo eũ? Et alibi. Dñe deus cuius oculi apti sunt sup oẽs fi E
lios Adã vt reddas vnicuiq; scd̃m vias suas [q exasperant]. i. deũ ad iracũdiã puocãt ex ptiacia
Nume. 15 & elatiõe peccãdo [nõ exaltẽtur in semetipsis]. i. in interiorib. suis nihil pficiãt, sed oĩni gr̃a de-
Num. 15 stituantur atq; dispereant, sicut ait scriptura: Anima quæ per superbiã aliquid cõmiserit, qm̃
Ezech. 2 aduersus dñm rebellis fuit, peribit de populo suo. Hæc autẽ Propheta non imprecando, sed p-
3. 12 nuntiando aut diuinæ se iustitiæ conformando locutus est, & quoniã vt per Ezechielẽ dñs fre-
quentissime asserit, Domus Israel exasperans fuit, idcirco exaltati non sunt, sed propter iniqui-
tatẽ suã in Christũ cõmissam humiliati sunt, oppressi, deiecti. ¶[Benedicite gentes deum no 7
strũ] ipsum laudando [& auditã facite vocẽ laudis eius] corã alijs ipsum glorificando & vniuer
sos, quantũ potestis, ad eius laudẽ alliciendo. ¶[Qui posuit animã meã ad vitã] spũalẽ à mor 8
Ephe. 2 te peccati eã eripiens, & dono gr̃æ eã viuificans, sicut ait Apost. Deus qui diues est in mia, pro-
pter nimiam charitatẽ suã, q̃ dilexit nos cũ essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos ĩ Chri-
sto: cuius gratia estis saluati [non dedit in cõmotionẽ pedes meos]. i. desideria mea & opa nõ
permisit esse instabilia, vaga, & lubrica, sed confirmauit ac fixit cor meũ in se, ita vt nec propt
tentationes diaboli nec propter blãdimenta aduersitatesve seculi, potui ab eius amore atq; ob
Roma. 8 sequio separari, imo perseuerantiã contulit mihi. Hoc modo stabiliti erant pedes Apost. dicen
tis: Certus sum quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; creatura alia po-
terit nos separare à charitate Dei. ¶[Quoniã probasti nos deus] Per aduersa & prospera, per 9 F
teipsum quoq; effectiue, & per aduersarios nostræ salutis permissiue. Probat equidẽ deus ho-
mines, quatenus innotescat, non ipsi deo, sed alijs an veraciter timeant deũ non recedendo ab
eius præceptis propter ea quæ retrahere solent à bono: & hoc facit deus interdum effectiue per
se vel per suos pios ministros, non statim preces orantiũ exaudiendo, gratiã suspendendo, pe
Deut. 8 nuriã seu aliquã infirmitatẽ infligendo. Propter quod Moses, Recordaberis (inqt) cuncti itine
ris per quod adduxit te dñs deus tuus, vt affligeret te, atq; tentaret, & nota fierent quæ versa-
bantur in corde tuo, vtrũ custodires mandata legis an non. Interdũ autẽ probat nos deus per-
Sapie. 3. missiue, per tentationes dæmonũ persecutionesq; hominũ. Iuxta illud: Tanquam aurũ in for-
nace probauit eos dñs [igne nos examinasti]. i. acuta tribulatione nos discussisti, si fidelit esse-
mus tibi adhærentes, [sicut examinatur argentũ]. i. quẽadmodũ per ignẽ inquiritur, an aliqd
Iob. 23. sit verũ argentũ. Hinc in libro Iob dr̃: Deus scit viam meam, & probauit me quasi aurũ quod p
ignẽ transit. ¶[Induxisti nos in laqueũ] Quidam est aliqueus deceptionis & culpæ, alius ve-
ro est laqueus probationis & pœnæ. In primũ laqueũ introducit nos deus permissiue, dũ nos
suo iusto iudicio tentari, separari, ac falli permittit. In laqueũ vero scd̃m sæpe inducit nos effe-
ctiue, qñq; vero permissiue duntaxat [posuisti tribulationes in dorso nostro.] Per dorsum in-
telligitur totus hõ qui frequenter anima & corpore tribulat, Quẽadmodũ eñ sup dorsum cor-
poris onera ponuntur, & deferuntur, sic super totũ hominẽ variæ tribulatiões cadũt ac pferunt
[imposuisti hoĩes sup capita nr̃a] i. sup nosipsos & sup ppriam nostram libertatẽ ac rõnẽ ita vt
nec propriũ sensum, nec propriam voluntatẽ sequi p̃sumimus. Hoc deus aliqñ efficienter agit,
sicut dum bonos præsidere facit, Interdum vero permissime, sicut dũ impij præferuntur. Vn-
de

de apud Iob habetur: Regnare facit deus hoīem hypocritā propter pctā populi. Et dn̄s dicit per Iob.33
A Isaiā: Dabo pueros principes eoꝝ, & effœminati dn̄abuntur eoꝝ. Dum ergo indigni & impij p̄ Isaiæ.4
sunt, patienter ferre debemus, à quoꝝ dominio liberari nequimus cogitātes sic accidisse, ppter
nostra demerita, nec debemus ptāti resistere, quantūcunq; apta & magna sit præsidentis iniq
tas, dummodo ea præcipiat, in quibus ei subijcimur, vtpote quæ diuino honori, & nostræ salu
ti non opponuntur. ¶ [Transiuimus p ignē & aquā] hoc est, p contrarias pœnas sustinēdo af
11 flictiones oppositas, vt sunt abūdans aeris seu corpis calor, & intempata frigiditas. Vel, p ignē
& aquā, tanq̄ per duo extrema intelligenda sunt oīa gn̄a tribulationū intermedia, qbus electi Iob.5
in hoc mūdo purganť, quēadmodū scriptū est: Beatus hō q corripit à dn̄o [& eduxisti nos in re 1.Cor.12 Iob.5.
frigeriū] Non em̄ pmittit nos deus tentari supra id q̄d possumus, nec solet tribulatio esse conti Tobiæ.3
nua: sed deus vicissim consolatur & releuat suos fideles, quemadmodū scriptū est: Increpatio-
nē dn̄i ne reprobes, qm̄ ipse vulnerat & medeť, pcutit, & manus eius sanabūt. Et alibi: Pro cer
to habet oīs q colit te dn̄e: qa si in tribulatione fuerit, liberabitur: qa post tempestatē tranqllum
facis, & post fletum exultationē infundis. Deniq; si in hac vita refrigeriū non p̄statur, in futuro
vtiq; tāto copiosius dabitur, q̄to iam magis negať. ¶ [Introibo in domū tuā] Hoc ē, ad animā
12 meā q̄ est domus & templum sui creatoris, dūmodo iuste viuat, examinando, dijudicando, &
exercitando meip̄m, quēadmodū scriptū est: Redite p̄uaricatores ad cor. Et alibi: Considera te- Isai.46
ip̄m. Vel, Introibo in domū tuā, puta militantē ecclesiā fide & ope in Ecclesiastica vnitate mo- Gala.6
rando. Vel: Introibo, vt confido post hanc vitam, in domū tuam. i. in regnū cœloꝝ seu Ecclesi
B am triūphantē, sicut tu dn̄e Iesu dixisti: Pater quos dedisti mihi volo vt vbi ego sum, & illi sint
mecū. In quamlibet haꝝ domoꝝ introibo [in holocaustis]. i. in feruida oblatiōe meijpsius, me Iohan. 17
totum tuæ voluntati offerendo & exponendo, nec aliquid mihi proprium retinēdo. Holocau-
stum nanq; dicebať sacrificium diuinæ maiestati oblatum, quod ad eius honorem totalr̄ cōbu
rebatur in signū, q hō debet seipsum om̄ino relinquere, atq; diuino honori se penitus mācipa-
re cū ardēti amore. Dū ergo hoc mō nos deo impēdimus, domū eius ingredimur, deo vnimur,
& in ipso manemus [reddam tibi vota mea,] hoc est, promissa mea persoluam quæ vel in ba-
ptismo vel in ordinis seu religionis susceptione promisi scd̄m quod Salomon iubet: Si qd vo-
uisti dn̄o, ne moreris reddere. Displicet em̄ ei stulta & infidelis promissio. Vel, reddam tibi vo- Eccle.5.
ta mea. i. tibi soli offeram oīa desideria mea, nil desiderando extra te, præter te, contra te, sed to Psalm.38
tum affectum colligendo in te, sicut superius dictum est: Domine ante te omne desideriū meū,
quæ promissa seu desideria [distinxerunt] hoc est, distincte & ordinate pronuntiauerunt [la-
13 bia mea] Si em̄ illicitum aliqd eēt promissum non esset soluendum. ¶ [Et locutum est os me
um] verba promissionis & orōnis [in tribulatione mea.] Hoīes em̄ in tribulatiōe cōstituti orō
nes atq; promissiones facere solent vt liberenť. Quid aūt promiserit, subiungit. ¶ [Holocau-
14 sta medullata] hoc est, bona ac pinguia, s. meip̄m igne amoris inflammatū & corpe ac anima
tuæ voluntati paratū [offeram tibi] o dn̄e deus [cum incenso arietū]. i. cum orōne ducum gre
gis dn̄ici, videlicet p̄latoꝝ Ecclesię, quatenus per intercessionem eoꝝ fiat accepta oblatio mea.
[offerā tibi boues]. i. doctores ac prædicatores verbi dei [cum hircis]. i. pctōribus pœnitētibus
vt oēs isti orent pro me. Recte autē p holocausta medullata accipitur proprij corporis & aīæ
C amorosa oblatio, q̄a medulla q̄ est ossis pinguedo, designat cordis deuotionē atq; amorē. Arie
tes vero dicunť prælati, qm̄ sicut aries ductor est ouiū, sic ipsi alioꝝ ductores sunt. Boues quoq;
(teste Apostolo) prædicatores figurant, eo q corda audientiū vomere prædicationis scindāt, 1.Cor.9
& semine verbi fœcundent. Hircus etiam q est animal vile ac fœtidum peccatores significat.
15 ¶ [Venite] mentis affectu, & si opus est etiā corpis gressu, & in domo disciplinę congregate vos Eccl.51.
[audite] auribus carnis & cordis [& narrabo] vobis o [oēs q̄ timetis deū] timore casto & fi-
liali. Talibus nanq; narranda sunt occulta ac specialia dona creatoris nō impœnitētibus & p Matth.7
uersis. Iuxta illud saluatoris: Nolite sanctū dare canibus, neq; margaritas vestras ponatis ante
porcos. Quid aūt narrare velit, adiungit [quanta fecit animæ meæ]. i. q̄ multa beneficia pie &
dulciter contulit mihi præseruando à malis, conseruando in bonis. Debet aūt quilibet diligen
ter pensare specialia beneficia dei sibi exhibita, quatenus deo gratus existat. Elucescit quoq; ex
his q interdum specialia beneficia dei sint alijs enarranda ad gloriam dei & ædificationē audi
torum, sicut in euangelio Chr̄s ait cuidam: Vade & narra quanta tibi fecit deus. Hæc aūt enar Lucæ.8
ratio maxime licita est prælatis, & eis q. inanis gloriæ tentationē vicerunt, cæteris non videtur Matth.8
16 multum secura, nisi ædificatio proximi id requirat. Propter quod Christus in euangelio cuidā Luc.
ait: Vide nemini dixeris. Et Isa. Secretū, inquit, meū mihi, secretū meū mihi. ¶ [Ad ipsum ore Isa.24.
meo clamaui] Deum laudando & inuocando [& exultaui sub lingua mea] hoc est delectatio-
nem quandam in conscia sensi ex ipsa laude & inuocatione altissimi. Hæc aūt delectatio men-

tis qñq; tã magna eſt, vt redundet in corpus, faciatq; delectationẽ, ſeu exultationẽ in ore. ❡[In 17
quitatẽ ſi aſpexi in corde meo] per approbationẽ ſeu cõſenſum peccati [nõ exaudiet dñs.] Qui D
eñi ſibi de peccato mortali conſcius eſt in peccandi ꝓpoſito manẽs nõ exaudit, queãdmodũ ſcri
Iob. 8. ptum eſt: Deus non proijciet ſimplicem nec porriget manũ malignis. Et in Euangelio legitur:
Iohan. 9. Scimus qm̃ pctõres deus non audit. ❡[Propterea].i. quia mihi de pctõ mortali conſcius nõ ti
ſum [exaudiuit deus &] pro.i. [intendit voci depcationis meæ.] Hoc eſt, quod in lib. Iob ſcribi
tur: Si omnipotentem fueris depcatus, ſi mundus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te. Et
Iob. 8. Iohan. 9 alibi: Si qs cultor eſt dei & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Oranti aũt & in peccandi ꝓpo
Ierem. 30. ſito pſeuerãti dñs per Ieremiam ait: Quid clamas ad me? inſanabilis eſt dolor tuus. Oportet er
go vt vitam ſtudeamus pcibus conformare, proponentes ſp ex toto corde emendationem in
om̃ibus. Poſtremo, ſanctus grãs refert deo de beneficijs tantis. ❡[Benedictus deus] hoc eſt, bñ
dictus ſit & laudetur ſeu benedicat ab om̃ibus [qui non amouit orõnem meam & miam ſuam
à me] ſed eam pie accepit miſericorditerq; impleuit. Ecce in Pſalmo iſto præclaro accenditur
animus noſter in laude diuina, renouatur in eo diuinorꝫ bñficiorꝫ memoria, informatur in
eo intellectus noſter quanta oporteat pati electos in vita præſenti. Roboratur quoq; in eo bo
num propoſitũ bene agendi. Cum omni ergo hilaritate, feruore, cõpunctiõe, & puritate decan
temus hunc pſalmũ in laude diuina intime gloriantes deumq; ſublimem ab omnibus benedi
ci ac honorari optantes, eius beneficia affectuoſe reminiſcentes, ob eius amorem vniuerſa con
traria libentiſſime tolerantes, & ſibi in omnibus finaliter regratiantes.

❡COMMENTARIVS IN PSAL. LXVI. E

❡Expoſitio Tituli.

HVius inſuper Pſalmi iſte eſt titulus. In finẽ in hymnis pſalmus cantici Dauid, hoc eſt pſal
mus iſte in finem ſeu Chr̃m nos dirigens eſt Pſalmus cãtici.i. ſpũalis iucunditatis, & cõ
uenit Dauid.i. fideli, in hymnis.i. in laudibus deo exhibẽdis. Pſalmus iſte ad literã eſt iuocatio
& gratiarꝫ actio pro Chriſti incarnatione olim futura, iamq; præterita. Ait ergo.

Expoſitio pſalmi literalis.

DEus miſereatur noſtri] culpam noſtram delendo & omne impedimentum à Chri 1
ſti aduentu impediẽs remouẽdo [& bñdicat nobis] hoc eſt, munera grãe nobis impẽ
dat, eadẽq; in nobis copioſe mltiplicet. Bñdicit aũt creator rõnali creaturæ, eã p grãꝫ
ſctificando. Creatura quoq; bñdicit creatori eũ laudando & oẽ bonũ ipſi attribuẽdo [il
Pſalm. 30 luminet vultũ ſuum ſup nos].i. itellectũ ſuũ faciat radiari ſup nos, ſicut ſuperius dictũ eſt. Illu
ſtra faciem tuam ſuper ſeruum ſuum. Illuminat igitur deus vultũ ſuum ſuper nos, dum per ſa
pientiam nobis ab ipſo infuſam facit nos cõtemplatores intellectus diuini, dumq; pcibus no
ſtris & actibus pie arridet [& miſereatur noſtri] præſeruãdo nos à malis futuris, ne efficiamur
aduentu eius indigni gratiam priſtinam amittendo. ❡[Vt cognoſcamus] o deus pater [in ter 2
ra] hoc eſt, in pñti exilio [viam tuam] ambulando in præceptis legis diuinæ. Vel, viam.i. Chri
Iohan. 14. ſtum, qui de ſeipſo ait: Ego ſum via, veritas, & vita [in omnibus gentibus ſalutare tuum] hoc
eſt, ad hoc peto miſereri, vt cognoſcamus oẽs gentes conuerti ad Chriſtum q̇ eſt ſalutare tuũ, F
Lucæ. 2 de quo Simeon ait: Quia viderunt oculi mei ſalutare tuũ. Orat ergo fidelis in iſto verſu pro il
luminatione ſpiritus ſancti, ne erret in via vitæ præſentis, ſed operando cognoſcat, & cogno
Matth. 7 ſcendo ambulet in via domini, de qua Saluator in Euangelio dicit: Quàm anguſta eſt via quæ
Tob. 4 ducit ad vitam & pauci inueniunt eam. Vnde apud Tobiam habetur: Pete à deo vt viam tuã
dirigat. In hoc quoq; quod ait, in omnibus gentibus ſalutare tuum, orat Chriſtũ ab omnibus
gentibus agnoſci & honorari. Conſequenter pro beneficio incarnationis Chriſti, conuerſio
niſq; mundi gratias agit. ❡[Confiteantur tibi populi deus] confeſſione laudis tuæ & ꝓpriæ 3
culpæ te glorificando, & ſeipſos accuſando [confiteantur tibi populi omnes] beneficia tua re
Iſai. 63 colendo ac prædicando, tibiq; gratias infinitas referendo pro Chriſti incarnatione & ſua con
uerſione, queãdmodum ab Iſaia ſcriptũ eſt: Miſerationum dñi recordabor, laudem dñi ſuper
oĩbus quæ reddidit nobis, & quæ largitus eſt nobis ſecundum indulgentiam ſuã. ❡[Lætentur] 4
interiori lætitia [& exultent] forinſecus ſigna internæ iucunditatis oſtendendo [gentes] ad fi
dem Chriſti vocatæ [qm̃ iudicas populos in æquitate.] Nunc enim quotidie iudicat deus po
Iohan. 12 pulos in æquitate iudicio diſcretionis, de quo ait Saluator: Nunc iudicium eſt mundi. Nã ſine
pſonarꝫ acceptione dat deus fidem & gratiam cunctis ſe diſponẽtibus, & quod in ſe eſt facien
Matth. 25 tibus cæteros derelinquẽs, & ita nũc ſeparat electos à reprobis voto & merito. In morte aũt cu
iuſlibet atq; in fine ſeculi erit iudiciũ remunerationis quo ſeparabuntur boni à malis loco & p̃
Heb. 10 mio. Sed qm̃ teſte Apoſt. Horrendũ eſt incidere in manus dei viuentis, mirꝫ apparet, cur hor
tetur Propheta gentes lætari, & non potius formidare, qm̃ deus iudicat populos in æquitate
niſi

A nisi ꝙ illas gentes alloqtur, de qbus prædixit: Confiteantur tibi populi deus. Qui em̄ deū nunc laudant seq; accusant & corrigunt, futuꝝ iudicium securi expectant, & de eius aduentu gaude re merito possunt, qm̄ tunc beatā immortalitatē beatitudinemq; completam recipient. Propt quod Christus discipulos exhortatur. His aūt fieri incipiētibus, leuate capita vestra, hoc est, ex hilarate corda, qm̄ appropinquat redemptio vestra. Ideo quoq; gentes ꝑsertim lætentur, quia [& gentes in terra dirigis] p grām tuam atq; angelicam opem, dirigēdo eas in viā salutis æter næ. Hac nanq; directione maxime indigemus. Iuxta illud Ieremiæ: Scio dñe, qa nō est hoīs via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos. ¶[Confiteantur tibi populi deus, cōfitean tur tibi populi oēs] resumitur versus iste ꝑpter snīæ suæ iucundā & fructuosam dulcedinē [ter ra dedit fructum suū] hoc est, virgo Maria peperit Chrm̄. De qua terra scriptū est: Aperiat ter ra & germinet saluatorē. De fructu etiā huius terræ apud Isa. inducitur: In die illa erit germen dñi in magnificentia & gloria & fructus terræ sublimis. Moraliter vero terra dat fructum dū sancta Ecclesia filios suos spūaliter instruit, ꝑficit, & cōseruat, & dum corpus nrm̄ sobrie viuit profectibus animæ in cunctis deseruiens. ¶[Benedicat nos deus deus noster, bñdicat nos de us.] Quāuis oratio ista ad totam supbeatissimam Trinitatē, singulasq; diuinas ꝑsonas dirigi possit, tñ ad insinuandū ꝑsonalem distinctionē in deo hoc mō exponi pōt. Benedicat nos de⁹ pater per filiū suū, quemadmodū ait Apost. Benedixit nos omni benedictione in cœlestibus in Christo Iesu. Benedicat etiā nos deus noster, hoc est, filius dei incarnatus q specialr̄ dicitur de us noster iuxta illud: Hoc est nomen quod vocabunt eum dñs iustus noster. Et illud: Vocabit

Lucæ.21

Iere.10

Isa.45

Isai.4

Ephe.1

Ierem. 23

Isai.7

B nomen eius Emmanuel, quod interꝑtatur nobiscum deus: benedicat nos deus. i. spūs sanctus, [& metuāt eum] s. deum vnum in essentia, & trinū in ꝑsonis [omnes fines terræ]. i. omnes ho mines in toto orbe morantes. Hi metuant deū timore sancto ac filiali. Scdm doctores catholi cos in eo qd ter nomiatur hic deus, & post singularit̄ repetit eum, innuitur Trinitas in ꝑsonis, & vnitas in natura, quēadmodū de Seraphim p Isaiā dr̄: Clamabāt alter ad alteꝝ. Sanctus, san ctus, sanctus dñs deus exercituū. Et dñs per Zachariam dixit ad Satan: Increpet dñs in te Sa tan, & increpet dñs in te. Iudæi tñ affirmant, quod in talibus locis scripturæ ter dr̄ deus, propter maiorē expressionē, secundū quod apud Ierem. habetur: Terra, terra, terra, audi verbū dñi. Ec ce psalmus breuis & omni feruore ac deuotione plenissimus. Conformemus ergo cordis no stri affectū sacratissimis verbis psalmi præsentis, totisq; medullis diuinam in omnibus miam imploremus, quatenus vitijs pulsis, benedictionibus Christi ditemur, diuiniq; vultus illustra tione erudiamur. Deinde pro omni bono cōmuni & generali vniuersoꝝ salute cordialissime deū deprecemur, quatenus omnes dño confiteantur, & eū honorent. In huiuscemodi etenim prece diuinæ mentis amori, vtcunq; assimilamur, sequentes patrē nostrū cœlestē, qui omnes homines vult saluos fieri, & solē suū facit super bonos impiosq; oriri. Vnde ait diuinus Aposto lus: Obsecro primū omniū fieri obsecratiōes pro omnibus hominibus, vt quietam & tranquil lam vitam agamus in omni pietate.

Matth. 1

Isa.6

Zach.3

Ierem. 22.

1.Timo.2

Matth.5

1.Timo,2

COMMENTARIVS IN PSAL. LXVII.

¶Expositio tituli.

C Declarādi nūc psalmi titulus est. In finē psalmus cantici Dauid. i. psalmus iste in Chr̄ꝫ nos derigēs est, cātici. i. spūalis exultatiōis, qa de nr̄æ reparatiōis mysterijs copiose & clare ptra ctat, & cōuenit Dauid ꝑphetæ, tanq̄ authori, significato aūt p Dauid, vicz Chr̄o, cōpetit sicut subiecto. Præsens etem̄ psalmus iste ad literā loquit̄ de Chr̄o & eius mysterijs, qa Apost. plenus spū sctō, introducit huius psalmi scripturā de missiōe spūs scti: Vnicuiq; (inquiēs) nostꝝ data ē gr̄a secundū mensurā donatiōis Christi, ꝑp q̄d dicit: Ascēdens in altū captiuā duxit captiuita tē, dedit bona hoībus. Et subiungit: Quod aūt ascēdit qd est, nisi qa descendit primū in inferio res partes terræ? Ecce p hanc scripturā Christi ascēsionē probat Apost. Probatio aūt nō valet, nisi ex sensu literali, vt August. testatur. Ait ergo.

Ephe.4

¶Expositio psalmi.

2 Exurgat deus]. i. Christus q est verus deus à morte resurgat [& dissipentur inimici eius]. i. Iudæi qui eum occiderunt, vastentur, dispergantur & occidantur. Hoc em̄ cō tigit eis à Tito atq; Romanis in vltionem sanguinis Christi, quemadmodum apud Danielem prædictum est: Ciuitatē & sanctuariū dissipabit populus cum duce ventu ro [& fugiant qui oderunt eum à facie eius]. i. infideles Iudæi. de quibus Christus in euangelio ait: Nunc aūt & viderunt & oderunt me, et patrem meum gratis. Hi fugiant à facie eius, hoc est, ab aspectu seu animaduersiōe vindictæ, quam Christus in eos exercuit per Roma nos: de q̄ vindicta Christus apud Isa. ait: Dies vltionis in corde meo annus retributionis meæ venit. Nam ante obsidionem Iudææ à Romanis, oēs Iudæi confugerant in Ierusalem propter timorem

Dan.9

Iohan.15

Isa.63

timorē illoꝶ. ❡[Sicut deficit fumus, deficiant] Sicut eñ deficit fumus lignis ſubtractis, ita p̄ D
dicti Iudæi defecerunt victualibus iã conſumptis cōpulſiq; ſunt ſe hoſtibus tradere. Paulatim
q̊q; defecerunt ab illo tēpore vſq; in p̄ſens, nõ ſolũ nũero & merito, ſed poteſtate, regno, ſacer-
dotio, & oī honore legis paternæ [ſicut fluit cera à facie] .i. ab aſpectu & influentia [ignis, ſic
pereant peccatores], i. Chriſticidæ p̄dicti [à facie dei] .i. ab aſpectu & inflictione vltionis diui-
næ, non vt eoꝶ eſſentia corrũpatur, ſed vt omnis gratia eis ſubtrahatur, & in p̄ſenti vita mul-
tipliciter opprimant, atq; in ſeculo futuro æternaliter crucientur. Deniq; locus iſte de inuiſibi-
libus Chr̄i hoſtibus intelligi p̄t, vt ſit ſenſus. Exurgat deus (vt dictũ eſt) & diſſipentur inimici e-
Matth. 12 ius. i. poteſtas & malignitas dæmonũ, quibus hoībus nocuerũt, debilitentur. Chriſtus nãq; for-
tē armatũ ligauit, & merito ſuæ paſſionis dæmonũ poteſtatē maxime minorauit: & fugiant q
oderũt eũ. i. dæmones à cordibus peccatoꝶ atq; corporibus obſeſſoꝶ eijciantur, à facie eius. i.
Iohan. 12 virtute p̄ſentiæ Chr̄i, q operatur vbiq;. Vnde Chr̄s paſſione inſtante, dixit: Nunc princeps hu⁹
Mar. 16. mundi eijcietur foras. Poſt reſurrectionē quoq; ait Apoſt. Signa eos qui crediderint hæc ſeq̄n-
ter. In nomine meo dæmonia eijcient. Sicut deficit fumus, deficiant. i. cultus dæmonũ ſeu ido-
lolatria per Chriſti miniſtros euacuetur, & ipſi diaboli à Chriſti apoſtolis & eoꝶ ſucceſſorib⁹
Iſai. 2 penitus ſuperentur, ſolusq; Chriſtus à ſeculo ſicut deus colatur. Vnde p̱ Iſaiã dr̄: Eleuabit dñs
Lu. 10 ſolus in die illa, & idola penitus contererentur. Hinc etiã ait ſaluator: Ecce dedi vobis poteſtatem
calcandi ſuper omnē virtutē inimici, & nihil vobis nocebit: ſicut fluit cera à facie ignis, ſic pere-
ant peccatores. i. diaboli, in malo obſtinati à facie dei, quia in fine mundi in infernum retrudē-
Mar. 3. tur. Ad literã quoq; iſtud impletũ fuit in Ieſu Chr̄o adhuc in mundo conuerſante, ſecundũ q̊d E
Mar. 5 in euangelio legit: Quotquot habebant plagas & ſpũs immudi cũ Ieſum videbant, procidebãt
Lucæ. 4 ei, dicentes: Tu es filius dei. Et iteꝶ: Quid nobis, inquiunt, & tibi Ieſu fili dei ſummi? Veniſti añ
tp̄s diſperdere nos? Poteſt etiã locus iſte magis cōiter explanari, & de deo ſecundũ diuinã ope-
Pſalm. 43 rationē intelligi hoc mõ. Exurgat deus, non motu aut loco, ſed operatiōe, quatenus bonis ſub-
ueniat, impijsq; reſiſtat, & ita per modũ exurgentis ſe habeat, ſicut ſuperius dictũ eſt: Exurge
Apoca 6 dñe adiuua nos: & diſſipentur inimici eius, qui nolunt conuerti, videlicet hæretici, ſchiſmatici
Iſa. 2 pagani, Iudæi, & indurati, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. i. taliter flagellentur à deo,
vt ſe abſcondere cupiant, nec tñ̄ poſſint, qm̄ deus vbiq; eſt. Vnde ait ſanctus Iohan. Reges terrę
principes, tribuni, diuites, & fortes, abſconderunt ſe in ſpeluncis & petris montiũ, dicentes mō-
Pſalm. 36 tibus & petris, Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronũ, & ab ira agni
Sicut deficit fumus deficiant, ne opus malũ queant implere & ſanctis nocere. Impij nanq; in-
Iſa. 5. deſinenter deficiunt, qm̄ tanq̄ fœnũ velociter areſcent, ſicut fluit cera à facie ignis, &c. Hoc eſt
quod apud Iſaiã ſcriptũ eſt: Sicut deuorat ſtipulã lingua ignis, ſic radix impioꝶ quaſi fauilla e-
rit, & germen eoꝶ vt puluis aſcendet. Hæc autē orat eccleſia, quilibetq; fidelis, non zelo vindi-
ctæ, ſed amore iuſtitiæ conformans ſe æquitati diuinæ. Vel orat, vt in præſenti ſeculo caſtigen-
tur, ne æternaliter condēnentur. Poſſent autē iſta, diſſipatio, fuga, defectio, ac diſperitio pecca-
toꝶ accipi in bono, videlicet vt oremus in eis diſſipari, fugari, deficere, atq; perire, non naturã
aut gratiã, ſed malitiã. Vnuſquiſq; vero tentatus verſus iſtos dicere poteſt pro diſſipatione, ex- F
pulſione atq; victoria dæmonũ, ſcilicet vt deus ad auxiliũ ſuũ exurgat, ſicq; virtute gratiæ dei
dæmones tentatores diſſipentur, fugiant, deficiant, pereant. ❡[Et iuſti epulentur & exultēt
Act. 2. in conſpectu dei, & delectentur in lætitia] Hoc ad literã accipi poteſt de ſanctis apoſtolis ac pri-
Actuu. 4 mitiua eccleſia in Ieruſalē primo collecta, de quibus ſcribitur in Actis apoſt. Erant perſeueran-
tes in doctrina & cōmunicatione fractionis panis. Et iteꝶ: Omnes qui credebant, erant pariſ,
Eccle. 15. & erant illis omnia cōmunia: & ſumebãt cibũ cũ exultatione & ſimplicitate cordis. Generalit̄
vero exponi poteſt hoc mõ. Et iuſti epulentur, nunc per fidē contēplatione diuina, reficiantur
Lucæ. 11 que pane vitę & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris. i. charitate & gratia ac donis ſpiritus
ſancti, præcipue autē ſacramento corporis & ſanguinis Chr̄i. In futuro quoq; epulentur cũ an-
Can. 5 gelis, manducantes panē in regno dei, id eſt, ipſa ſuperbeatiſſima deitate, quæ eſt omnium be-
Luc. 22 atoꝶ refectio beatifice perfruentes. De hac eñ epulatione ſpirituali ait Salomon in Can. Co-
medite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi. Et filius dei ait ad ſuos: Ego diſpono vobis
regnũ, vt edatis & bibatis ſuper menſam meã in regno: & exultent in conſpectu dei. i. iuſti gau-
debunt corã deo, ſicut Apoſtolus dicit: Qui gloriatur, in dño glorietur. In præſenti enim vita
corã deo, ſeu in conſpectu diuino exultare eſt de his & in his lætari, quæ deo ſunt placita, atque
2. Cor. 10 ſeipſum coram deo ſtatuere, & in ſerenitate ſanctæ conſcientiæ de actibus virtuoſis, ac diuino
Ierem. 9 honore gaudere. In patria enim ſancti exultant in conſpectu dei, id eſt, de ipſa viſione diuinæ
1. Iohan. 3 eſſentiæ, quoniam vident eum ſicuti eſt. Propter quod dictum eſt ſupra: adimplebis me lętitia
Pſalm. 15 cum vultu tuo: & delectentur in lætitia, quã deus præſtitit eis. Vnde de Chriſtianis primitiuæ
eccleſiæ

ecclesiæ scriptũ est:Gauisi sunt sup consolatiõe.Intellectuales nanq; potentiæ,s.ratio & volun- Actuu. 15
A tas reflectunt sup propriũ actũ,& ita mens ipsa delectari põt de sua lætitia. ¶[Cantate deo]
4 corde ac vocibus eũ laudando [psalmũ] .i. verba ac laudẽ psalmorũ [dicite nomini eius] qa in psalmis deus pulcherrime collaudatur. Vel, psalmũ.i. bonam opationem dicite nomi eius,nõ solũ verbis,sed etiã actibus eũ pdicando,prout Christus hortatus est:Videant(inquiens)bona Matth.5
facta vestra,& glorificent patrem vrm qui in cœlis est.Non eñ obliuioni tradendũ est,ꝙ liber iste idcirco Psalterium nuncupatur,qm̃ Dauid in instrumẽto q̃d psalteriũ dicitur,psalmos decantare solebat,ore canens & manibus ludens,sicut nunc agit ecclesia in organis. Psalmus vero proprie dicebatur ipse sonus seu modulatio instrumenti q̃d psalteriũ dictũ est: ideoq; cantica huius libri,psalmi vocantur,qa cũ tali modulamine canebantur.Hinc ergo p psalteriũ intelligi põt opatio bona ad laudẽ dei exhibita,vel ipsa laus deo impensa [iter facite ei q ascendit su p occasum],i.viam Christo parate,qua veniat habitaturus in cordibus vestris, qa delitiæ eius sunt esse cum filijs hoĩm. Quid vtiq; est deo iter facere, nisi seipm pro posse ad grãm dei dispo- Proue. 8
nere,obicem remouere,ppositũ peccandi abijciendo, de pteritis malis dolẽdo,atq; ad obedien- Lucæ.3
dum diuinis pceptis se extendendo?Hinc eñ Iohan. bap.ait allegans verba Isaiæ:Parate,inquiens,viam dñi,rectas facite in solitudine semitas dei nostri. Itaq; iter deo parare aliud nihil est, Isai.9
nisi quod iubet Amos ppheta:Præparare in occursum dei tui Israel.Iter igitur facite ei,q ascen Amos.5
dit sup occasum,hoc est, Christo,qui oẽm mortalitatem, passibilitatem, ac defectibilitatem in
B resurrectiõe transcendit,qm̃,teste Apostolo, Christus resurgens ex mortuis, iam nõ moritur. Roma. 6
Veruntamen diligenter aduertere congruit,ꝙ loco eius q̃d hic dicitur,super occasum,Hebraica veritas habet Arobet, quod secundũ Hebreos est nomen propriũ vnius de septem cœlis,& ergo secundũ eos ista est vera lr̃a, iter facite ei qui ascendit in cœlũ quod pprie cõpetit Christo qui in cœlum empyreum gloriose ascendit, quod sine additamento antonomatice cœlũ vocatur.Ad idem quoq; reduci potest,quod dr̃ sup occasum.Iudæi eñ versus occidẽtem adorabãt, Deut 5
quatenus à gentilibus distinguerentur,q oẽs versus orientem orabant ad reuerentiam solis,& ita per hoc quod Christus asseritur ascẽdisse sup occasum,datur intelligi, ꝙ ascẽdit sup locum adorationis hũanæ ad locũ habitationis angelicæ,s.in cœlũ empyreum[dñs nomen illi] p hoc propheta demonstrat Christũ esse verũ deũ,qm̃ dñs est nomen proprium deo,iuxta illud:Ego Isaiæ 42
dñs,hoc est nomẽ meũ.Et illud:Qui vocat aquas & effundit eas sup faciem terræ,dominus no Amos.5.
men illi.Quamuis eñ hoc nomẽ dñs conueniat alijs secundũ participationẽ, & imperfecte,tñ Hester. 13.
deo est propriũ rõne propriæ naturæ, & secundũ plenitudinem vniuersalem,qm̃ in ditione eius cuncta sunt posita. Vnde in Isaia ait:Ego dñs,& nõ est alius. Christo quoq; secundũ huma Isa.45
nam naturã cõuenit esse oĩm dñatorem ac dñm,secundũ ꝙ ipse ait:Pater diligit filium, & oĩa Iohan.3.
dedit in manu eius.Et alibi:Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra:sed hoc dominiũ Matth. 28
cõpetit sibi vt homo est,non per naturam sed per grãm.¶[Exultate in conspectu eius] hoc est
5 quod supius dixit:Iusti epulentur & exultent in conspectu dei [turbabuntur à facie eius patris orphanorũ & iudicis viduarũ] .i.infideles Iudæi & oẽs peruersi turbabuntur ab aspectu seu vi-
C tione Christi,qui est pater orphanorũ & iudex viduarũ. Iudæi eñ turbabantur, qñ à Romanis vastabãtur.In extremo quoq; iudicio oẽs maligni turbandi sunt,sicut in lib.Sapiæ scriptũ est: Videntes turbabuntur timore horribili gementes præ angustia spũs. ¶[Deus in loco sancto Sapie.5
6 suo.]Locus sanctus in quo deus esse & habitare censetur est anima pura, quemadmodũ alibi scriptũ est:Anima iusti sedes est sapiæ,vel cœlũ empyreũ,in quo diuinitas eminentius opatur, Sapien.7
clariusq; refulget.Propter q̃d apud Isa.dicitur: Cœlum mihi sedes est. Vel ipsa ecclesia militãs Isa.66
ac triumphans,quarũ vtraq; appellatur templũ,domus & locus dei.Vnde & alibi: Dñs in tem- Psalm. 10
plo sancto suo.Et rursus dñs protestatur: Vbi sunt duo vel tres cõgregati in noĩe meo,ibi sum Matth,18
in medio eorũ [deus q inhabitare facit vnius moris in domo.] Per hanc domũ intelligi põt ecclesia militans,& q̃libet cõgregatio deuota,vel ipsum habitaculum deuotorũ. Deus nanq; per fidem,charitatẽ,& gratiã efficit seruos suos vnius volũtatis,eiusdẽq; ritus & cõsuetudinis. Vñ Act.4
in Actis Apost.legit̃ de primitiua ecclesia:Multitudinis credẽtiũ erat cor vnũ & aĩa vna.Propt̃ 1.Cor.1
quod ait Apost.Obsecro vos fratres per nomẽ dñi nostri Iesu Chr̃i,vt idipsum dicatis oẽs,& nõ sint in vobis schismata.Multum ergo vitãdum est vitium singularitatis,præsertim in claustralibus,quibus vna præfixa est regula.Veruntñ quoniã(teste Apostolo)vnusquisq; in suo sensu abundat,non potest esse perfecta conformitas morũ in omnibus in vita præsenti,sicut nec per- Roma.14
fecta charitas aut gratia,sed quanto charitas & gratia fuerint ampliores,tanto laudabiliũ morum maior erit conformitas, ideo quod ait, qui inhabitare facit vnius moris in domo, præcipue verũ est de ciuibus triũphantis ecclesiæ, quia in eis summa concordia est, plena conformitas,gratia consummata,charitasq; perfecta. ¶Qui.s.Christus[educit vinctos]id est,patres

& iustos

& iustos omnes antiqui tempis in limbo olim detentos [in fortitudine] propria ac diuina. D
Zach.9. Christus em̄ statim post resurrectionē de limbo patrꝶ eduxit sanctos in eo captiuos, vt Zacharias ad Christum loquens, ait: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Sed quia de ista eductione infra clarius scribitur, ideo verba p̄dicta conuenientius aliter exponuntur, hoc mō. Qui educit vinctos. i. peccatores, vinculis vitioꝶ irretitos, & dæmonū iugo subiectos, in fortitudine sua om̄ipotenti atq; diuina. Nam pctā relaxare, grām impartiri, & impiū iustificare deo est propriū, estq; maius & fortius opus impiū iustifica-
August. re quàm cœlum & terram creare secundum Aug. Hos vinctos Christus educit de morte ad vitam, de culpa ad gratiam, de statu damnationis ad salutem [similiter eos qui exasperāt]. i. illos quoq; deus educit iuxta modū expositum qui non solum peccant, sed etiam fidem impugnāt,
Actuu.9. deo rebelles sunt & eum exasperāt: qualis erat Saulus quem alloquutus est Christus: Saule (inquiens) quid me persequeris? [qui habitant in sepulchris] Exasperatores em̄ diuinæ maiestatis habitant in sepulchris. i. in pessima consuetudine, in profundissimo miseriæ lacu, sub graui sar-
Proue.18 cina habitus vitiosi, quibus conuenit illud Prouerb. Impius cum in profundū venerit pctōꝶ, contemnit. In talium ergo eductione seu conuersione maior refulget diuina potentia, q̄ in iustificatione pctōris non indurati, nec in vitijs habituati. Quidam vero satis conueniēter distinguunt hoc quod dicitur, similiter eos q exasperant ab eo, quod subditur qui habitant in sepulchris, ita vt non solum deus educit habituatos in vitijs, sed etiam in mortali pctō defunctos, resuscitans illos ad vitam naturalem ac meritoriam, vt patet de iuuene quem suscitauit Iohānes Euangelista, de mortuo quoq; q seipm suspendit, quem suscitauit beatus Martinus, & in hoc E
maxime declaratur om̄ipotentia creatoris. Consequenter ponit propheta exemplū, vel potius argumentum ab exemplo acceptum. ¶[Deus cum egredereris in cōspectu populi tui] educendo filios Israel ex Aegypto [cum pertransires in deserto] perducendo eos ad montē Sinai.
Exod.13 Dicitur aūt deus egredi & ptransire, non locum mutando cum ipse incircūscriptibilis incōmutabilisq; consistat, sed quia in die ostendebat populo suo viam p columnam nubis, & in nocte p columnam ignis. Secundo, rōne protectionis & prouidentiæ qua misericorditer eos defen-
Ibidem dit & gratiose prouidit. Hinc em̄ Moses ait ad dn̄m: Si non tuipse p̄cedes nos, ne educas nos de loco isto. Tertio dicitur deus tunc egressus & pertransisse in conspectu populi sui, qm̄ nuntius eius, videlicet angelus ex persona dei apparens & loquens eos præcessit, secundum q̄ Mosi
Exodi.23 dixit dn̄s: Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedet te & custodiat in via, & introducat ad locum quem paraui. ¶[Terra mota est] tunc em̄ mons Sinai videbatur moueri ac tremere. Vel, terra mota est. i. habitantes in terra, hominesq; terreni commoti sunt, vt in Exodo legitur
Exodi.15 Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor: [etem̄ cœli distillauerunt à facie dei Sinai, à facie dei Israel]. i. cœli aerei tunc pluuiam emiserunt à præsentia dei apparentis per creaturam subiectam in monte Sinai, & à p̄sentia dei Israel. i. populi ex Iacob p geniti. Tunc nanq; nubes densissima operuit montem Sinai, & ex nube illa pluuia emanabat, & Manna de cœlo p modum stillicidioꝶ descendit. Deniq; ista mystice exponi possunt, hoc modo. Deus, dei vnigenite cum egredereris de secretissimo sinu dei patris, apparendo in mundo per carnem assumptam: egrediens in conspectu populi tui, s. aplōrum ac aliorum credentium inter quos conuersari dignatus es cum pertransires in deserto. i. in mundo vitijs pleno, & bonis derelicto. Vel, in deserto mittēdo apostolos ad gentilitatem olim desertam ac sterilem: terra mota est. i. homines terreni & pctōres ad fidem, pœnitentiamq; conuersi sunt: etem̄ cœ-
Exod.20. li. i. sancti apostoli distillauerunt aquam sapientiæ salutaris, & pluuiam gratiæ cœlestis, à facie
1.Cor.3 dei Sinai. i. à gratiosa p̄ntia dei qui legem dedit in monte Sinai. Hoc mō apostoli p̄dicatoresq; sancti irrigauerunt ad fidem conuersos. Propter quod Apost. loquitur: Ego plantaui, Apollo rigauit. Ex primo autem & literali sensu hoꝶ duoꝶ versuum propheta concludit, dicendo.

¶[Pluuiam voluntariam segregabis deus hæreditati tuæ] quasi dicat: Si tu tātam gratiam
Exod.16. contulisti Israelitis in deserto & monte Sinai, dando eis legem & manna per descensum angeli in montem Sinai, tunc vtiq; multo amplius gratiam magnam dabis populo tuo per ascensionem tuā in cœlū. Ait ergo: Pluuiam voluntariā. i. rorē gratiæ tuæ, fluenta doctrinæ, irrigationesq; varias spūs s. gratis ac sponte infusas, segregabis. i. seorsum ac specialiter dabis hæreditati tuæ. i. populo Christiano electo, quem proprio sanguine liberasti. Hoc Christus in die Pente-
2.Cor.3. costes & interim sæpe fecit [& infirmata est]. i. ecclesia quæ est hæreditas tua, ex seipsa sibi sufficiens non fuit, nec per naturam saluari aut aliquid promereri valebat. Non em̄ sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est, ideo subdit [tu vero perfecisti eam] conferendo ei per gratiam quod non habuit per naturam. Hinc namque
Lucæ.24. Christus post resurrectionem dixit discipulis: Sedete in ciuitate quoadusq; induamini virtute ex

A te ex alto. Ad literã quoq; ecclesia dei sæpe infirmata est, refrigescente charitate multorũ, & p-
pter varias persequutiones tyrannorũ. Deus vero perficit eam, gratiam renouando, & aduer-
sarios auferendo. ¶ [Animalia tua].i. populi Christiani, q sunt oues tuæ, [habitabunt in ea].i.
11 in ecclesia per fidem & obedientiã manendo in ecclesiastica vnitate [parasti in dulcedine tua]
.i. dulci bonitate ac pia clemẽtia tua [pauperi deus].i. populo Christiano pauperi spũ, q in pri
mitiua ecclesia pauper erat atq; abiectus. Huic populo parasti temporalia bona ad sufficientiã
iuxta illud: Primũ quærite regnum dei, & hęc oia adijcientur vobis. Parasti etiam ei cibum ac Matt. 6
potum superdignissimum corpus tuum ac sanguinẽ sub sacramentalibus formis contentã, sed
& gratiam, consolationẽ internam, oĩmq; diuinorum charismatũ abundãtiam nobis parasti
12 quibus promisisti: Quodcunq; petieritis (inqens) patrẽ in nomine meo, hoc faciã. ¶ [Dominus Iohan. 14.
dabit verbũ].i. sermonem promptum atq; prudentiam [euangelizãtibus virtute multa].i. san
ctis apostolis & eorum sequacibus, qui potenter prædicauerunt, confirmando doctrinam mi
raculis atq; effusione proprij sanguinis. Illis enim in Euangelio Christus ait: Ego dabo vobis Luc. 21.
13 os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omẽs aduersarij vestri. ¶ [Rex vir-
tutum dilecti dilecti] Versus iste intricatus est atq; obscurus. Interdum vero vna translatio ali
am exponit, & ita vtile fuit plures fieri translationes. Translatio autem Hieronymi iuxta He-
bræum sic habet: Reges exercituum fœderabũtur. Nam per apostolorum doctrinam, in Chri
sti amore, fide & cultu vnanimes facti sunt multi reges, principes, nobiles & potentes. Sic er-
go nunc dr: Rex virtutum. i. reges fortes accipiendo singulare pro plurali, vt in Exod. domin⁹
B ait ad Pharaonem: Adhuc retines filium meum: .i. filios Israel: Sic ergo, reges fortes, supplen- Exod. 9.
dum est, facti sunt dilecti. i. amici dilecti. i. Iesu Christi, de quo ait pater: Hic est filius meus di- Lucæ. 3
lectus. Vel sic, Rex virtutum. i. deus pater, qui est rex angelorum, qui dicunt virtutes cœlestes,
& sunt dilecti. i. ipsius Christi, qui est filius dei charissimus. Omnes enim angeli sancti sunt ipsi
us Christi, sicut serui sunt dñorum suorũ. Vnde Christus in euangelio de seipso asserit: Mittet fi Matth. 24
lius hominis angelos suos. Repetitur autem dilecti, & sequitur, [& speciei domus diuidere spo-
lia].i. Christus qui est dei patris dilectus, est etiam dilectus in quantum homo & electus, diui-
dere spolia. i. secundum diuersos gradus ac status distinguere homines quos ipse de ore inimi-
ci redemit, atq; de morte eripuit, dando eis diuersa munera gratiarum, quemadmodum apl's
attestatur: Quosdam, inquiens, posuit in ecclesia, primo apostolos, deinde prophetas, tertio do i. Cor. 12.
ctores: & hoc fit speciei domus. i. ad ornamentum ecclesię. Talis enim distinctio ecclesiasticarũ
personarum, cedit in ornamentum ecclesiæ. Deinceps alloquitur sanctus Dauid fideles, dicen
do. ¶ [Si dormiatis inter medios cleros,].i. si tranquilla conscientia quiescatis inter duas hære-
14 ditates, seu inter duo genera bonorum diuinitus concessorum. i. inter bona tpalia vitæ pręsen
tis, & inter bona spiritualia vitæ futuræ, sic transeundo per bona tpalia, vt non amittatis æter
na, tunc [pennæ colũbæ].i. virtutes ac operationes ecclesiæ, fiunt & sunt [deargentatæ].i. purę
& immaculatæ, qñ temporalia non appetũtur inordinate, sed solum prout necessaria siue vti
lia sunt ad adipiscenda bona cœlestia [& posteriora].i. extrema opera [dorsi eius].i. scapularũ
C columbæ seu ecclesiæ super se portantis iugum domini, [in pallore auri].i. terminabuntur in
feruore charitatis perfectæ, q̃ designatur per aurum. Charitas enim non excidit, sed q̃ nunc im
perfecta est, in patria fit perfęcta, dummodo quiescamus inter medios cleros (vt dictũ est) qm̃ i. Cor. 13.
qui pseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Per cleros itaq; intelliguntur hæreditates, qm̃ cle-
ros græce, latine dr sors. Sortes aũt ex diuina promissione, partes hæreditatis vocantur. Eccle- Matth. 10
sia quoq; appellatur columba, propter innocentiam atq; mundiciam vitæ. Aurum vero cha-
15 ritatem significat, iuxta illud: Suadeo tibi emere aurũ ignitum probatum. ¶ [Dum discernit cœ
lestis reges super eam].i. dum Christus, qui singulariter vocatur cœlestis, quippe de quo scri- Apocal. 3
ptũ est: Qui de cœlo venit, super oẽs est, Dum ergo iste rex cœlestis discernit. i. discrete ac sapiẽ
ter disponit, reges super eam. i. rectores, vic3 aplos & eorum imitatores sup ecclesiam, destinã- Iohan. 3.
do eos per totum mundum ad docendum oẽs gentes [niue dealbabunt in Selmon].i. super ni
uem purificabuntur fideles in vmbra gratię dei. Selmon em̃ vno modo est proprium nomen Matth. 28.
cuiusdam montis, alio modo est nomen commune, obscuritatem significans, sicq; accipit mõ,
& potest designare gratiam viæ, quæ obscura est per comparationem ad gratiam patriæ. Vel
potest ita intelligi, niue dealbabũtur, gentes, q̃ ante conuersionem ad fidem seu gratiã erãt in
obscuritate ac tñbris. Et qm̃ fideles talr mundabuntur, idcirco [mons dei].i. ecclesia militans,
de q̃ in Isa. dr: Erit pparatus mõs domus dñi in vertice montiũ. Dr em̃ ecclesia mõs pp altitudi
nẽ græ dei, sublimitatẽq; vitę fideliũ cœlestia cõtẽplantiũ. Hic itaq; mõs dei, est [mõs pinguis] Isaiæ. 2.
16 .i. spũalibus bonis abundãs, ex infusiõe donorũ spũs scti. Est q̃q; hic. ¶ [Mõs coagulatus].i. per
modum casei ex diuersis personis compactus, vic3, ex simplicibus, pauperibus, & abiectis col-

lectus[mons pinguis]qm̄ multas elegantes personas intra se habet, sicut sunt viri orthodoxi D
.i. gloriose fideles,alios verbo atq; exemplo spiritualiter impinguantes. Cum ergo sit vna ec-
Gene.6 clesia,extra quam nullus saluatur,sicut nec extra arcam Noe aliquis saluabatur, [vt qd suspi-
camini mōtes coagulatos?].i.cur æstimatis esse separatas ecclesias seu loca salutis extra catho
licam apostolicamq; ecclesiam?quæ est. ¶[Mons,in quo beneplacitum est deo habitare in eo] 17
Prouer.8. Hic em̄ mons est congregatio electorum,de quibus increata sapia in Pro,ait: Delitiæ meæ,eē
Apocal.21 cum filijs hoīm. Et in Apoc. Ecce tabernaculum dei cum hoībus,&habitabit cum eis[etem̄ do
minus habitabit in finem]nō ad horam,seu modicum temporis, sed vsq; in finem seculi,imo
in sempiternum habitabit cum ecclesia electorum,habitando in eis per fidem & gratiam,quē
Matth.28 admodum Christus promisit:Ecce,inquiens,ego vobiscum sum oībus diebus vsq; ad consu-
matiōem seculi. ¶[Currus dei decem millibus multiplex] Versus iste primo de angelis sctis ex 18
ponitur.Inuitat enim propheta angelos ad exhibendū Christo ascendenti consortium,qm̄ ad
Proue.13. magnificentiā regis pertinet comitantiū multitudo,iuxta illud:In multitudine populi,digni-
tas regis.In paucitate vero plebis ignominia principis.Præmittit aūt propheta ad suum ppo-
situm quoddā exemplum de multitudine angelorum assistentium in datione legis Mosaicæ,
Deute.33. secundum quod in Deut.scribit:Dn̄s de Sina venit,& de Seir ortus est nobis.Apparuit de mō
te Pharan,& cum eo sanctorꝝ millia,haud dubium quin angelorꝝ sanctorꝝ.Ait ergo: Currus
dei.i.numerus angelorꝝ deū in se recipientiū,deferentiū,atq; ad humanas mētes dei notitiam
circumducentiū,decem millibus multiplex.i.decem milia angelorum intra se comprehendit,
non quod hic exprimatᷣ certus numerus angelorꝝ sanctorꝝ, sed ponitur finitū pro infinito,seu E
determinatum pro indeterminato.Nam per millenarium,q est numerus pfectionis,decies re
petitum,insinuatur inæstimabilis multitudo angelorꝝ sanctorꝝ.Quemadmodū em̄ Dion.do-
cet:Multitudo angelorꝝ sanctorū omnem materialem atq; sensibilem multitudinem incōpa-
Dani.7 rabilr excedit.Et iuxta hunc sensum apud Dan.scriptū est:Millia millium ministrabāt ei[mil
lia lætantiū]i.multitudo angelorꝝ in deo gaudentiū,indeterminata millia continet,put Dan.
Eodem subdit:Decies millies cētena millia assistebāt ei[dn̄s in eis].i.associatus fuit ipsis[in Sinai in san
Hebræ.12 cto].i.in monte Sinai,q est mons sanctus& locus sacratus. Angelus nanq; q Mosi loquebatur
habebat deū sibi assistentem,omnesq; angeli datiōi legis assistentes,deū sibi p̄sidentē habebāt,
Deute.33. sicut Moses ait:Oēs sancti in manu eius sunt.Ex his infert propheta,q̊d maior debuit esse mul
Marci.15 titudo angelorꝝ associantium se Christo ascendenti,subiungēs.¶[Ascendisti]o Christe[in al-
Luc.24. tum].i.in cœlū empyreū[cepisti captiuitatē].i.in limbo detētos& captos, atq; in purgatorio 19
sufficienter mundatos eripuisti anteq̄ ascēdebas,eosq; tecū ducebas [accepisti dona in hoib⁹]
.i.tu Chr̄e, prout homo es,accepisti à deo p̄re seu tota supfelicissima trinitate, dona seu gratias
conferendas hoibus:Hæc dona aīa Christi accepit à primo suæ creationis instanti,qa Chr̄s sp
Iohan.1. plenus fuit gratia & veritate,& de plenitudine eius oēs accepimus. Erat em̄ in Chrō nō solum
gratia personalis vnionis,gr̄a q̊q; beatæ fruitionis,sed etiā gr̄a capitis,p q̄ ipse oibus suis mem
Matth.28 bris,seu toti ecclesię influere potest,& om̄es ditare,queādmodū post resurrectionē dixit:Data
est mihi oīs ptās in cœlo & in terra,non quod tūc primo sibi p̄stita fuit ista ptās,sed quia extūc F
cœpit innotescere om̄ia esse Christo subiecta. Sic nunc ait propheta de Christo:Ascēdisti in al
tum,accepisti dona in hominibus,non quod in ascensione primo accepit charismata gratiarū
hominibus distribuenda,sed quia extunc euidentissime cœpit patere, Christū omni beatitudi
ne,ac plenitudine spiritus sancti esse impletum. Vnde in signum perfectę glorificationis Chri
Actuum.2 sti,datus est spiritus sanctus post ascensiōem in signo visibili. Propter quod apud Iohannem
Iohann.7. scriptum est:Nondum erat spiritus datus,qa Iesus nondum erat glorificatus. ¶[Etem̄ non cre 20
dentes inhabitare dn̄m deum].i.tu Christe accepisti hoc donū,vic; nō credētes.i. infideles in-
habitare dn̄m.Christo enim merito suæ passionis est datū,vt per eum infideles conuerterētur
ad fidem:sicq; in illis habitaret deus,in qb⁹ añ inhabitabat diabolus. Porro apl's scripturā istā
Ephesio.4 allegans,sensum magis q̄ verba inducit. Ait em̄:Propter quod dicit:Ascendēs in altū,captiuā
duxit captiuitatē,dedit dona hoibus. Solent nanq; Chr̄s & Euangelistæ atq; apl'i in allegatiōe
scripturarꝝ veteris Test. magis sententiā q̄ verba commemorare. Nec mirꝝ,qm̄ mentem pphe
tarꝝ clarissime cognouerunt,& eam magis q̄ verba attenderunt. Constat ergo ex præinductis
Psalm.97. q̊d hoc loco noie currus seu curruū,intelliguntur deiferi angeli,q & sedes dei dicuntur,& ita ac
Isaiæ.66. cipiuntur currus,vbi dn̄s ait ad synagogam seu viros Israelitas:Mittā ex eis q saluati fuerint,in
Aphricam & Lydiam,& Italiam,& Græciam:& adducent omnes fratres vestros in equis & q̄
drigis,in lecticis & mulis. Hæc nanq; vehicula spiritualiter exponenda sunt,quia intelligūtur
per ea sanctorum angelorum ministeria,quibus cooperabantur apostolis in Iudæorꝝ ac gen-
tium conuersione. Secūdo autem exponitur quod dictum est: Currus dei decem millibus mul
tiplex

tiplex,de sanctis hoibus. Superius namq; dixit:Mõs in quo bñplacitum est deo habitare in eo,
A & hunc montem nominat currum,quia fideles deum intra se portant,sicut ait apls:Glorifica 2.Corin.6
te & portate deum ĩ corpore vestro. Vel ideo,quoniam deus eos dirigit,sicut auriga dirigit cur
rum. Vnde Elisæus vocat Eliam currum Israel & aurigam eius. Nam sicut pastor gregem 4.Reg.2.
suum portat ac dirigit,sic Elias filios Israel portauit atque direxit. Simili quoque modo rex
Israel Elisæo morituro dixit:Pater mi,currus Israel & auriga eius. Itaq; currus dei.i.populus fi 4.Reg.13.
delis,decem millibus multiplex.i.ex innumerabilibus populis,linguis ac tribubus constans &
congregatus. Nam ex omni genere hominum collecta est Christi ecclesia. Maxime vero p cur Psalm 18.
rum dei intelliguntur apostoli & successores eo℞,qui nomen saluatoris per totum mũdum ve
hebant,sicut de Paulo ait saluator:Vas electionis est mihi iste,vt portet nomen meum coram Actuum.9
regibus,& gẽtibus & filijs Israel, & hic currus ẽ decem millibus multiplex,hoc est,per innume
rabilia credentium millia multiplicatus. Dr enim aliquis multiplicari per multiplicationẽ eo
rum quos vel spiritualiter vel carnaliter generat. Vnde dominus ait ad Iacob:Augebo & mul Gen.46
tiplicabo te,millia lætantium,hoc est,multa & innumerabilia sunt millia fidelium hominum
qui in præsenti seculo gloriantur in dño ex contemplatione bonitatis beneficiorumq; eius,ex
spe quoq; futurorum bonorum,& de omni spirituali profectu proximorum: dominus in eis.
Nam per charitatem & gratiam demoratur in ipsis,& hoc in Sinai.i.in mandato seu obserua
tione mandati in Sinai præstiti. Sinai enim interpretatur mandatum,in sancto,quia manda Roman.7
tum sanctum est. Vel,in sancto,qm̃ sanctitas est ratio,propter quam deus in nobis manet. In
B illis enim deus est,manet,& habitat qui suis mandatis obediunt,prout asserit Christus: Si qs Iohan.14.
diligit me,sermonem meum seruabit,& pater meus diliget eum:& ad eum veniemus,& man
sionem apud eum faciemus. Ascendisti,domine Iesu in altum,quemadmodum de te in Actis
dicitur:Videntibus illis eleuatus est,& nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et alio in loco:E Actuum.1 Luc.24
leuatis manibus,benedixit eis,& ferebatur in cœlum:cepisti captiuitatem,hoc est,totum mun
dum quãtum in te est,eruisti de manu diaboli,qui eum propter reatum peccati tenebat capti
uum,sed à te eiectus est foras,qui ais:Ego si exaltatus fuero à terra,omnia traham ad meipm. Iohan.12.
21 ¶[Benedictus dñs die quotidie]Hic ait propheta de profectu ecclesiæ,tanquam dicat,laudatus
sit deus,& glorificetur ab omnibus de die in diem,propter prædicta beneficia nobis collata,&
item propter beneficia conferenda. Nam[prosperum iter faciet nobis]i.beatam atq; securam
viam veniendi ad vitam æternam nobis ostendet,illũinando corda nostra,& dirigendo opa
nostra in vltimum finem,quemadmodum ipse ait:Faciam vt in præceptis meis ambuletis,& Ezech.36.
iudicia mea custodiatis & operemini. Non enim potest homo rectam viam incedere sine gra
tia duce. Propter quod Salomõ ait:Cor hominis disponit viam suam, sed dei est dirigere gres Prouer.16
sus eius. Vnde apostolus etiam deprecatur:Ipse deus dirigat corda vestra,& intelligentias ve 1.Thes.5
stras,vt integer spiritus vester seruetur in aduentu domini nostri Iesu Christi. Itaq; prosperũ Philip.4.
iter faciet nobis[deus salutarium nostro℞].i.autor & finis saluationum seu beatitudinum no
strarum. Octo sunt enim beatitudines,quas enumerat Christus apud Mat. totq; nobis salua Matt.5.
tiones largitur,à quantis peccatis atq; periculis nos saluare dignatur:& omnis nostra salus ab
22 C ipso dependet,ideo sequitur. ¶[Deus noster].s. Christus Iesus,seu trinitas sancta,est[deus sal
uos faciendi].i.saluandi,ideo namq; in Euangelio loquitur:Non venit filius hominis vt iudi
cet mundum,sed vt saluetur mundus per ipsum:& deo proprium est saluare,iuxta illud:Ego Lucæ.9
dominus,& saluator non est præter me. Dicitur etiam,deus noster,deus saluos faciendi,quo Ose.13
niam omnes homines vult saluari & ad veritatis notitiam peruenire,quemadmodum etiam 1.Timo.2.
in libro Tobiæ dicitur:Non delectaris in perditionibus nostris. Et in Euan.saluator:Non est Tob.3 Matth.18
voluntas ante patrem,vt pereat vnus ex pusillis istis[& domini domini exitus mortis] Bis po
nitur domini,propter expressionem maiorem,& est sensus:Exitus mortis,hoc est,egressus de
morte,videlicet liberatio à morte peccati atq; gehennæ,est dñi sicut autoris,iustificatoris & re
demptoris,quoniam ipse solus peccata dimittit,& pœnas ęternas relaxat,gratiamq; infundit Mar.2.
Vel per hoc quod ait:& dñi dñi exitus mortis,dubitationem quandam absoluit. Posset namq;
quis dicere:Si deus est deus saluandi,cur igitur morimur? Ad quod respondet hoc mirum non
esse,quia & ipsius domini.s. Iesu Christi est exitus mortis,qm̃ ipse per mortem hunc mundum
exiuit,& amarissimam mortem sustinuit. Dr ergo deus deus saluos faciendi,qa à morte culpæ
seu animę eripit,atq; à mortalitate corporis in die nouissimo liberabit,qñ mortale hoc induet
immortalitatem. Propterea per Osee:De manu,inquit,mortis liberabo eos, de morte redimã 1 Cor.15. Osee.13
23 eos. ¶ Veruntñ deus confringet capita inimicorum suo℞]Sequendo pro viribus sensum lite
ralem,quæ sequuntur,sic exponenda sunt. Veruntamen.i.q̃uis deus sit deus saluandi,quantũ
in se est,non tñ saluat omnes propter eorum malitiam,sed confringet capita.i. principales &

capitaneos,inimicoꝝ suorum,vicȝ principes sacerdotum,hos deus confregit,omne spiritua
le esse ab eis tollendo,eosq; excæcando,& inæternum damnando[verticem capilli perambu D
lãtium in delictis suis].i.deus confringet & destruet per exercitum Romanorum ciuitatem Ie
Matth. 23 rusalem,quæ erat vrbs perambulantium in delictis suis.i.habitatio Iudæoꝝ,q Christum & p
phetas atq; apostolos occiderunt,persecuti sunt,sicut ad eos Stephanus dixit:Quem propheta
rum non sunt persecuti patres vri?Dr̃ autem Irl̃m vertex capilli.i. vertex capilosus, qm̃ propt
Actuum.6 turres ac muros eã cingẽtes inexpugnabilis videbatur,sicut & vertex capillosus robustus est:
nihilominus fuit subuersa,quemadmodum prædixerat Christus: Quia ad terram prosternẽt
Luc.21 te,& non relinquent in te lapidem super lapidem. ¶Dixit dñs,ex Basan cõuertam] Basan ter 14
ra erat vicina Iudææ ex vno latere:mare aũt mediterraneum ex alio latere Iudææ vicinum est
Vespasianus vero & Titus,ab Imperatore contra Iudæam (cuius metropolis erat Ierusalem)
missi,ex vtroq; loco,seu latere contraxerunt exercitum ad deuastandum Iudæã. Est igitur sen
sus:Dixit dñs,qm̃ ex diuina ordinatione fiebat deuastatio Irl̃m in vltionem sanguinis Christi
ex Basan.i.ex illo loco conuertam exercitum versus Iudæam[conuertam in profundũ maris]
hoc est,exercitum Romanorum dirigam ad mare,vt inde sibi auxilium capiant,sicq; combia
ti in vnum,Iudæam suppeditent. ¶Vt intingatur pes tuus]o habitator Ierusalẽ seu pugnator 15
Romane[in sanguine]occisorum,qa tot milia occidebantur,quod in sanguine defluente pote
rant ambulantium intingi pedes[lingua canum tuoꝝ]etiam intingi valebat,[ex inimicis ab
ipso].i.ab ipso sanguine ex inimicis Christi occisis manante, ita vt canes sanguinẽ bibere pos
Iose.lib.7. sent ad sacietatem.Nempe vt Iose.scribit in lib.de Iud.bello,à principio obsidiõis vsq; ad finẽ E
bel.Iuda. interfecti fuerunt decies centum milia.Deinde ponit ꝓph.causam tantę deiectionis. ¶Viderũt 16
cap.17. ingressus tuos deus]hoc est,Iudæi increduli & peruersi,viderunt opera tua, conuersationẽ tuã
atq; miracula dñe Iesu Christe,teq; prædicantem audierũt,sed conuerti & credere contemps
Iohan.17. runt.Idcirco vastari & opprimi meruerunt,& hoc est quod in euang.affirmas:Si nõ venissem,
Eodem &locutus eis fuissem,peccatum non haberent:nunc aũt excusationem nõ habent.Et rursus:Si
opera non fecissem in eis,q̃ nemo alius fecit,pctm̃ non haberent,nunc aũt viderunt & oderũt,&
me & patrem meum gratis,viderunt ergo,[ingressus dei mei regis mei,] .i. Christi vnigeniti
dei patris,qui est deus meus & rex meus.Ecce in hoc versu apertissime declarat incarnatio dei
& vera diuinitas Christi. ¶Præuenerunt principes coniũcti psallẽtibus]hoc est,principales in
ter Christianos,vicȝ sancti apl̃i,aut successores eorum,coniuncti mente & corꝑe alijs Christia 17
nis psallentibus seu deũ laudantibus,[in medio iuuẽcularum tympanistriaꝝ].i. virginũ deuo
taꝝ.A principio nanq; ecclesiæ erant virgines aliq̃ deo sacratę, q̃ dicuntur tympanistriæ,non
quod vtebantur materialibus tympanis,sed qm̃ cum apostolis insistebant laudibus creatoris.
Sic itaq; principes coniuncti psallentibus in medio virginum,ꝑuenerunt & euaserunt prædi
ctã obsidionẽ Irl̃m. Nam vt in Eccl.historia scribitur,ex admonitione angeli exierunt Ierusa
lem & Iudæam,ingredientes regnum Agrippæ,quod erat confœderatum Romanis. ¶In Ec
clesijs,hoc est,congregationibus vestris o Christifideles[benedicite deo]eum laudando [dño 18
de fontibus Israel,] .i. ipsi dño vestro benedicite,de apostolis.i.ꝑp gratiosum illud beneficium F
quod dedit apostolis,atq; per eos vobis.Illuminatio nanq; & gratia eis collata salus est mũdi
Appellantur autẽ apostoli fontes Israel, quia ex eis suscepit ecclesia riuos doctrinæ,originem
Matt.5. q; virtutis ac gratię,& sicut Christus eis dixit:Vos estis lux mundi, sic dici possunt fontes eccle
siæ. ¶Ibi].s.in ecclesia[Beniamin adolescentulus].i.Paulus,de tribu Beniamin natus vt ipse 19
Roman.9 met ad Rom.fatetur,q iuuenis ad Christum conuersus est.s. statim post Stephani occisionem
Vel dr̃ adolescentulus,qm̃ vltimo respectu alioꝝ apostolorum venit ad fidem[in mẽtis exces
Actuum.9 su]Nam erat in Damasco tribus diebus ac noctibus,nec manducans, nec bibẽs vtpote raptus
2.Cor.12. vsq; ad tertium cœlum in quo audiuit arcana verba,vnde ab omni exercitio sensuum exterio
rum fuit abstractus presertim cum in raptu illo credatur vidisse diuinam essentiam. ¶Princi 30
pes Iuda].i.qdam apostolorum ex tribu Iuda orti[duces eorum].i. duces ac principes extitẽri
hominum ad Christi fidem conuersorum.sicut enim Christus secundum humanitatem de tri
Lucæ.1 bu Iuda fuit,sic Ioh.& Iacob⁹ maior,itẽq; Iacob⁹ minor Simõ & Iudas filij sororũ virginis glo
riosæ de tribu Iuda nati creduntur,& isti tanquam apostoli duces fuerunt Christianorũ[prin
cipes Zabulon,& principes Neptalim]hoc est, nonnulli ex tribu Zabulon Neptalimq; exorti
Iosue.8 duces fuerunt populi Christiani.Quemadmodũ nanq; habetur in libro Iosue,tribus Zabulõ
& Neptalim sortes suas pro magna parte acceperunt in Galilæa , ex qua multi apostolorũ di
scipulorumq; Christi fuerunt,propter quod Galilæi vocati sunt,sicut angelus ad eos ait: Viri
Actuum.1 Galilæi qd admiramini?Deinde ꝓph.in persona primitiuæ ecclesiæ loquens precatur, ¶Mã 31
da deus virtuti tuæ]hoc est,potestati angelicæ ꝓcipe,vt nos protegat atq; promoueat. Nõ em̃
humana

humana virtute resistere Iudæis aut prævalere valemus. Hãc oratiõnẽ deus exaudisse, pbaĩ ex
A multis locis Act. aplõꝝ: Angelus enim Petrum de carcere liberauit, Et de pricipibus sacerdo- Actu.12.
tum scriptũ est: Posuerunt apostolos in custodia publica. Angelus autem dñi per noctem ape Actuum.5
riens carcerem, eduxit eos [confirma hoc deus quod operatus es in nobis] hoc est, doctrinam
apostolicam confirma miraculis, & corda credentium spiritu sancto corrobora, ecclesiãq; au
geri ac perfici præsta, vt perficiatur opus fidei, quod operatus es in nobis. i. per nos. ¶ [A tẽplo
31 tuo in Ierusalem] Quia in tẽplo illo apl'i publice prędicauerunt Chr'm resurrexisse. Vel, à tẽplo
tuo in Ierusalem. i. à congregatione fidelium, q primo in Ierusalem sunt collecti, & est sensus:
Confirma opus fidei quod inchoasti à templo prædicto, quatenus fides quæ ibi incepit, p vni
uersum mundũ discurrat. Hinc eñ primitiua ecclesia: Dñe (inqt) respice ĩ minas eoꝝ, videlicet, Actuum.4
Iudæoꝝ, & da seruis tuis cum oĩ fiducia loqui verbum tuũ. Et cũ orassent, motus est locus in q̃
erant: & repleti sunt oẽs spũ sancto, & loq̃bantur verbum dei cũ magna fiducia [tibi offerẽt re
ges munera] Multi reges ad fidem conuersi non solum seipsos Chr'o obtulerunt, sed & mune
ra copiosa dederunt, ad sustentationẽ indigentiũ & ædificationẽ Ecclesiaꝝ. Insup orat pphe. p
deiectione aduersarioꝝ ecclesiæ. ¶ [Increpa] dñe deijce & castiga [feras arũdinis] hoc est, crude Ephesio.4
33 les tyrannos atq; hæreticos, q omni vitio & vento doctrinæ circumferuntur, tanq̃ arundo vẽ- Matth. 11
to agitata, qui feræ propter crudelitatem vocantur, tanq̃ dilaniatores animaꝝ propriaꝝ & ali
orum. Hæ aũt feræ præsertim fuerunt Imp. Romani, vicz Nero, Domitianus, Diocletianus, De
cius, pluresq; alij, qui fidem Christi penitus eradicare conati sunt [congregatio taurorum,]. i.
multitudo seu grex principum superborum, & indomitorum hæreticoꝝ deum nequaq̃ timẽ- Psalm.32.
B tiũ, demoratur, & est [in vaccis populorum]. i. inter homĩes lasciuos, ac leues. Nam qualis prin Eccle.10
ceps, tales & ministri eius, & qualis magister, tales discipuli. Vel, in vaccis populorum, hoc est,
inter homines ineruditos ac simplices, quos nituntur subuertere. Ideo sequitur [vt excludant] à
fide & regno Christi [eos q probati sunt argento]. i. diuino eloquio eruditi, credendo & obedi-
endo sermonibus Christi. Noĩe nanq; argẽti designatur sermo diuinus, sicut supius dictũ est: Psalm.11.
Eloquia dñi eloqa casta, argentũ igne examinatũ. ¶ [Dissipa gentes q̃ bella volunt] hoc ẽ, prędi
34 ctos tyrannos & hæresiarchas, & oẽs bonoꝝ persecutores, qui ecclesiæ dei lites & inqetudines
concitant, destrue, impediendo eoꝝ affectũ ab ope malo & paci ecclesię prouidendo. Hoc nũc
impletum conspicimus, qm̃ tyrannos & hæresiarchas sopitos videmus [veniẽt legati ex Aegy-
pto] Ad lr̃am, multi ægyptioꝝ cõuersi ad Chr'i apl'os accesserũt in Irl'm, & in Romã, q̃ten⁹ ple-
nius instruerẽtur ab eis, sicut Dion. scribit: Quidã vero exponũt istud de Philõe, à q̃ liber sapię
editus est, q cũ socijs suis ab Alexandria ægypti missus est Romã ad Claudiũ Imp. & ibi cum
btõ Petro locutus est, & ei familiaris effectus. Vñ Alexandriã rediẽs, ecclesiã Mar. Euang. disci
puli sc̃ti Petri, magnifice honorauit, atq; de eius pconijs libꝝ conscripsit, q̃ oĩa in libro de viris
illustribus S. Hieron. plenius enarrauit [Aethiopia pueniet manus eius] puta ægypti [deo] i. ad
gloriã dei. Nã prius ad fidẽ cõuersa ẽ Aethiopia q̃ Aegyptus, qm̃ Euãg. Mat. filiũ regis Aethio
pię defunctũ suscitauit, q̃ facto, regẽ cũ filio et filia magnaq; populi pte cõuertit & baptizauit,
ipsamq; Aethiopiã ecclesiis adimpleuit. Deinceps hortatur propheta totum mũdũ ad Christi
C ascendentis pconiũ. ¶ [Regna terræ] hoc est, ppl'i oĩm regnoꝝ [cantate deo]. i. Chrõ q ẽ vniuer-
35 sorũ creator, ṽ usq; deus ac vita ęterna [psallite dño] Chrõ oĩm gubernatori ac principi. ¶ [Psal
36 lite deo q ascẽdit]. 40. die post resurrectionẽ [super cœlũ cœli] i. sup summũ cœlũ cuiuscũq; cœ Actuum.1
li contentiuũ. Chr's nanq; ascendit vsq; ad extremitatẽ cœli empyrei [ad orientẽ]. i. vsq; ad de-
xterã pr̃is q est supsplendidissimus oriẽs oĩmq; luminũ orientale atq; fontale principiũ. Vel ad
37 orientẽ. i. ab oriẽte, vicz à mõte Oliueti, q est in oriẽtali parte iuxta Irl'm. ¶ [Ecce dabit voci suæ
vocẽ virtutis] hoc est, Chr's sermones suos, qbus se ascensurum prædixit, ad effectũ potenẽ per
ducet: sicut enim p prophetas, & per seipsum prædixit, ita effecit. Dat eñ voci suę vocẽ virtutis
qui verba sua opere complet, idcirco o oẽs fideles [date gloriam deo]. s Chr'o ascendenti, [sup
Israel]. i. pp bñficia apost. alijsq; fidelibus pstita, q erant veri Israelitę. Gloria aũt est clara cum Iohan.1.
laude notitia: ppterea deo gloriã dare est nomẽ ipsius alijs notificare cũ pfessiõe laudis diuinæ
sicut dũ aliqs bonitatẽ dei aut beneficia eius pdicat & extollit [magnificẽtia eius & virtus eius
in nubibus]. i. magna operatio Christi atq; potentia eius apparuerunt in nube, in qua ascẽdit
coram discipulis, sicut in Act. dr̃: Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis Actuum.1
eoꝝ. Interdũ nanq; scriptura ponit plurale pro singulari & econuerso, & ita nunc ponit nubi-
bus p nube. Et forte nõ solũ erat nubes vna, sed sicut venturus est in nubibus ita recessit in nu-
bib⁹, psertim cũ in Act. dicat. Queadmodũ vidistis eũ ascẽdentẽ in cœlũ, sic veniet. Per nubes Eodem
q̃q; intelligi pñt angeli sc̃ti, q Chr'o ascendẽti ministeriũ pbuerũt, in qbus magnificẽtia & virtus
Chr'i relucebãt, put magnificẽtia & ptãs regis relucet in dignitate & excellentia ministrorum,

Actuum.1 & q̃a duo angeli aſtiterunt ap̃lis, eiſq; magnificentiã & virtutẽ Chr̃i annunciauerunt, dicẽdo:
Hic Ieſus q̃ aſſumptus eſt à vobis ſic veniet. Vñ Diony. 15.cap.de hierarchia cœleſti dicit, q̃d in D
diuinis ſcripturis p̃ nubes freq̃nter intelligantur angeli ſancti. Deniq; p̃ nubes accipi p̃nt ap̃li,
Iſaiæ.60 de q̃bus ſcriptũ eſt: Qui ſunt iſti q̃ vt nubes volant? In his etenĩ nubibus reſulgebãt magnificẽ-
Luc. 21 tia Chriſti atq; potẽtia, q̃ñ poſt aſcenſionẽ dedit eis os & ſapiam, cui non poterãt reſiſtere oẽs
Act.3. inimici eo᷑,p̃ſertim dũ miſit eis in igneis lĩguis ſpm̃ ſctm̃. Propt̃ q̃d ſeq̃tur. ¶ Mirabilis deus
in ſctis ſuis] q̃m̃ mirabiliter magnificauit & exaltauit, ap̃ſos & cæteros primitiuæ Eccleſiæ filii 38
os, maxime illos centũ viginti, q̃ in die Pẽtecoſtes ſimul recepert̃ ſpm̃ ſctm̃. In his itaq; mirabi-
lis fuit, quando in tantum confortauit corda eo᷑, vt qui in paſſione inſtante oẽs fugerunt, ſpũ
Mar.14. ſancto recepto eũ publice p̃dicauerunt, eratq; ſupermirabile in principe apoſtolo᷑, vt q̃ ante
Matth.26 paſſionẽ p̃p vocẽ ancillæ Chrm̃ negauit, poſt ſpũs ſancti aduentũ toti multitudini Iudæo᷑ in
Actuum.3. trepide diceret: Deus p̃rm̃ nr̃o᷑ glorificauit filiũ ſuũ Ieſum, quẽ vos q̃dem tradidiſtis, & negaſ-
Iohan.19 tis añ faciẽ Pilati, & petiſtis vi᷑ homicidã donari vobis, ſanctũ vero & iuſtũ negaſtis, & auto
rem vitæ interfeciſtis, ſed hæc eſt mutatio dexteræ excelſi. Ideo ſubdit [deus Iſrael ipſe dabit
Pſalm.76 virtutẽ & fortitudinẽ plebi ſuæ] vic3, primitiuæ eccleſiæ. Dedit nanq; eis virtutẽ conſtanter lo
quẽdi, miracula faciendi, & irrep̃henſibil'r conuerſandi. Fortitudinẽ q̃q; cuncta aduerſa non ſo
Actuum.5 lum æquanimiter, ſed etiã exultanter ſuſtinendi, quemadmodũ in Act. ſcriptũ eſt: Ibãt apoſto
li gaudentes à cõſpectu cõcilĩ, q̃m̃ digni habiti ſunt p̃ noie Ieſu contumeliã pati. Propt̃ tanto-
rum gratiã beneficio᷑ Chriſtifidelibus conceſſo᷑, ſit inæternũ, [bñdictus deus] cui pro donis
ſuis nihil dignũ rependere poſſumus, q̃m̃ bono᷑ noſtro᷑ nõ egett p̃cipue cũ oĩa noſtra bona E
Pſalm.15 ei⁹ ſint dona, quẽadmodũ Dauid deuotiſſime ait: Tua dñe ſunt oĩa, & q̃ de manu tua accepim⁹
1.Para.29 dedimus tibi. Sed hoc nobis incumbit, vt ſoli deo honorẽ & gloriam impendamus, eũ digniſſi
Ibidem me venerando omneq; bonũ ipſi attribuendo, ſicut & S. Dauid fecit, dicendo: Nũc ergo deus no
ſter confitemur tibi & laudamus nomen tuũ inclytum. Tua eſt dñe magnificentia, & poteſtas
& gloria atq; victoria, tibi laus, tuæ diuitiæ, tu dñaris oĩm. Porro q̃ dicta ſunt ab illo loco. Ve-
runtñ deus confringet capita inimico᷑ ſuo᷑, ſpiritualius atq; cõmunius intelligi poſſunt hoc
modo. Veruntamen.i. q̃uis deus, ſit deus ſaluos faciendi, nihilominus ipſe conquaſſabit ac de-
ſtruet capita inimico᷑ ſuo᷑, à parte totũ ſignificat, quemadmodũ Philiſtæi dixerunt regi ſuo
1.Reg.29. de Dauid: Quomodo melius poterit placare dñm ſuum, niſi in capitibus noſtris? Eſt itaq; ſen-
ſus, deus, vel in p̃ſenti, vel ſaltem in futuro, inimicos ſuos confringet, vlciſcẽdo p̃ctã eo᷑, eoſq;
nunc occidendo, aut poſtmodum condemnando. Vel ſic, Deus confringet capita inimicorum
Iſaiæ.2. ſuorum, id eſt, ſuperbiã eorum humiliabit, deprimet & damnabit, iuxta illud Iſaiæ: Dies domi
ni ſuper omnem ſuperbum & excelſum, & ſuper omnem arrogantem & humiliabitur. Et per
Sophon.1 alium prophetam: Viſitabo ſuper omnem qui arroganter ingreditur. [Confringet etiam deus
verticem capilli, id eſt, excellentiam cogitationis perambulantium in delictis ſuis.i. perſeuerãn
Mich.2 tium in peccatis. Vnde alibi ſcriptum eſt: Væ qui cogitatis inutile. Et Iſaias ait: Incuruabitur
Iſaiæ.2. ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Sic ergo non ſolum ſuperbiam acti-
Eccl.24 onum, ſed etiam extollentiam cogitationum deus confringet, quemadmodum ſapientia: Om- F
nium, inquit, excellentium & ſublimium colla virtute p̃pria calcaui. Hinc & alia ſcriptura ait:
Iob.15. Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos? Quid tumet contra
deũ ſpiritus tuus? Nomine autem capilli cogitatio deſignatur, quoniam ſicut capillus ex capi-
te naſcitur, & ei adhæret, ſic cogitatio procedit ex corde, & adhæret eidem. Dixit dñs, hoc eſt, in-
Amos.3. tra ſe immobiliter decreuit atq; per ſeruos ſuos locutus eſt: Non enĩ faciet dñs verbum, niſi re-
uelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos prophetas, ex baſan, hoc eſt, immundicia vitæ & cõfu-
ſione peccati, conuertam peccatores, quatenus q̃ ante turpiter & inordinate vixerunt, implere
Roma.15 incipiant illud apoſtoli: Omnia aũt decenter, & ſecundum ordinem fiant in vobis. Baſan enĩ
turpitudo ſeu confuſio interpretatur: conuertam in profundum maris, hoc eſt, gratiam cõuer
ſionis mittam in hoc ſeculum nequam in corda obſtinata, in gentilitatem olim fluctibus vitio
1.Pet.1 rum ſubmerſam. Propter quod Petrus ait: Redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione pre-
Actu.17. cioſo ſanguine agni immaculati. Et Paulus apertius loquens: Tp̃a (ait) prioris ignorantiæ de-
ſpiciens deus, nunc annunciat hoĩbus vt omnes vbiq; pœnitentiam agant. Vñ & ipſe ſaluator
Lucæ.9 de ſeipſo fatetur: Non venit filius hominis vt iudicet mundum, ſed vt ſaluet mundus per ipm̃
vt intingatur pes tuus in ſanguine, hoc eſt, ad hoc deus cõuertet te o homo, vt deſideriũ tuum
ſeu actio tua effectum & fructũ ſanguinis Chriſti conſequatur, ita vt merito paſſionis Chriſti ſal
Epheſio.2 ueris, vnitus, imo intinctus ſanguine Chriſti per fidẽ & charitatem. Vnde ait Ap̃ls: Vos q̃ eratis
tis lõge, facti eſtis prope in ſanguine Chri. lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo.i. lingua
prædicatorum tuorum, formata & ſumpta eſt ex infidelibus atq; gentilibus ad fidem cõuerſis
& hoc

& hoc factum est ab ipso oīm saluatore Iesu Christo, cuius pietate & gratia ex inimicis fiunt
A amici. Multi siqdem gentilium olim Chr̄o contrarij, fide recepta facti sunt prędicatores fortissimi, vt sacratissimus Dionysius, Clemēs papa, diuinus Ignatius, magnus ille Polycarpus. Tales aūt dicuntur fuisse inimici scd̄m præsentem malitiam, seu propriorꝝ meritorꝝ exigentiā, secundum vero prædestinationem æternam semper fuerunt amici, qa de talibus loqtur Christ⁹: Iohan. 15.
Maiorem charitatē nemo habet, vt aīam suam ponat qs p amicis suis. Et Apost. dicit. Cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus deo p mortem filij sui. Erant igit amici & inimici scd̄z diuersos respectus. Viderunt ingressus tuos deus, hoc est fideles per fidem considerauerūt conuersationem tuā dn̄e Christe, suntq; secuti vestigia tua sanguinem effundendo, vel seipsos q̄tidie mortificando, abnegando, & crucem suam post te baiulando. Viderunt etiam oculo contemplationis purissimę ingressus tuos. i. incarnationem qua mundum intrasti, ascensionē qua cœlum introijsti, apparitiones quoq; qbus post resurrectionem apostolis apparēdo ingressus es conclaue hostijs clausis, atq; descensum ad inferos. Præuenerunt, hoc est, in omni ope bono alios præcesserunt principes. i. prælati ecclesiæ coniuncti psallentibus, hoc est ouibus sibi commissis deum laudātibus in medio iuuencularꝝ tympanistriarꝝ. i. aīarꝝ deuotarꝝ, de qbus in Canticis dicitur: Adolescentularꝝ non est numerus. Dicuntur nanq; aię Christo per fidē & charitatem desponsatæ iuuenculæ, propter spiritualem iuuentutem interioris reformationis & grǣ,
B de qua ait Apl's: Licet is q foris est noster hō corrumpat, tn̄ is q intus est renouat de die in diē.
Dicunt q̊q; tympanistriæ, qm̄ per labores pœnitentiæ & mortificationē carnis ppriæ, dulcit i auribus dei sonant, eumq; gratissime laudant, quēadmodū ipse cuilibet animę tali dicit: Sonet vox tua in auribus meis. Vox em̄ tua dulcis. Itaq; præuenerūt principes coniuncti psallētib⁹, & hoc est quod omni prælato ait Apost. Esto exemplū fidelium in verbo, in cōuersatione, in charitate. In ecclesijs. i. in congregationibus catholicorꝝ virorꝝ, non in conuenticulis hæreticorꝝ, schismaticorꝝ aut malignorꝝ, à qbus omnino fugiendum est, bn̄dicite deo dn̄o de fontib⁹ Israel hoc est propter fontes Israel, vtpote propter gratiam doctoribus atq; pastoribus ecclesiarꝝ collatam, q̊s deus impleuit donis spūs sancti, sapientia, intellectu, consilio, fortitudine, scia, pietate timore, ita vt ex eis quasi ex fontibus inferiores sortiant ac hauriāt fluenta doctrinæ, exempla virtutum gratiamq; diuinā. Ibi. i. in vnitate ecclesiæ Beniamin adolescētulus, hoc est filius dexteræ, s. filius dei adoptiuus in grā dei incessanter proficiens, cui deus est dexter. i. fauens & pius in eo per gratiam habitans. De tali etenim Beniamim in Deutero. scriptum est: Amantissimus dn̄i habitabit confidenter, in eo quasi in thalamo tota die commorabit, & inter humeros illius requiescet. Talis est oīs q gratiæ dei totus innititur, cuius aīa beneplacita est deo, cui cōuenit q̊d dn̄s p Aggeū ait: Assumā te serue meus, & ponam te quasi signaculum, qa te elegi. Principes Iuda duces eorꝝ, principes Zabulon, principes Neptalim. Iuda interpretatur confessio, Zabulon autem habitaculum fortitudinis, Neptalim vero dilatatio mea. Est igitur sensus: Princi-
C pes Christianę confessionis sunt duces eorum, videlicet Christianorum. Hi em̄ principes sunt prælati ecclesiæ, & maxime martyres sancti, qui primo & eminentius nomen Christi coram hominibus sunt confessi. Iccirco aliorum constituti sunt duces, incumbitq; nobis eorum imitari exempla, sed & principes Zabulon, hoc est principes spiritualis fortitudinis, qui in virtutib⁹ stabiliti sunt, & inauertibiliter deo adhærent, & principes Neptalim. i. dilatationis, quorꝝ corda per charitatem dilatātur ad deum & proximum, deum brachijs dilectionis recipiendo, amplectendo, ac reseruando, proximis quoq; per charitatem in omnibus succurrendo. Hi tales sunt duces ouium Christi. Vere enim digni sunt præesse qui istis ornantur virtutibus. Confessio pertinet ad fidem, fortitudo ad spem, dilatatio ad charitatem. Manda deus virtuti tuæ, confirma hoc deus quod operatus es in nobis. Hæc est oratio optima quam ecclesia omnisq; fidelis deo offerre potest & debet, deprecando vt deus virtutem angelicam ad suam custodiā mittat, quemadmodum Tobias dixit: Bene ambuletis, & sit dominus in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscum. Orare quoq; debemus, vt deus bonum, quod ipse in nobis gratiose incepit, pie corroboret, & ad finem securum cum iugi profectu perducat. Ideo enim Paulus: Optimum (inquit) est gratia stabiliri cor. A templo tuo in Ierusalem. Deus enim in cœlesti Ierusalem seu triumphanti ecclesia habitans, operatur in nobis quicquid boni agimus & habemus. Iuxta illud: Omnia opera nostra operatus es in nobis. Et Apostolus: Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate, & hæc operatur deus in nobis, à templo cœlestis Ierusalem, quoniam inde nobis transmittit angelos sanctos, munera gratiarum secum portantes, nosque ad superna erigentes: tibi offerent reges. i. omnes Christiani, qui sunt genus regium & sacerdotale, qui dn̄antur animo proprio & rationis imperium fortiter prosequuntur munera. i. sacras hostias, preces deuotas, eleemosynas largas sponteneumq;

Marginal references: Roman. 5 — Lu. 1 — Mat. vlti. — Act. 1 — Iohan. 20. — Can. 6 — 2. Cor. 4. — Can. 2 — 1. Timo. 4 — Deut. 33. — Aggei. 2 — Tob. 5 — Heb. 13. — Isaiæ. 26. — Phil. 2

taneumq; obsequium, imo seipsos. Increpa feras arundinis. Hunc versum cum parte versus sequentis dicere quilibet potest secundum explanationem inductã. orando pro conseruatiõe ecclesiæ, & repressione aduersariorũ ipsius. Regna terræ cantate deo. Vnusq́sq; nostrum zelo diuini honoris accensus, omnes fideles ad dei præconium quantum valet inducere, & incẽdere debet, recolendo ardenter beneficia eius. & si solus est, potest ista in persona ecclesiæ dicere, omnes alloquendo fideles, respicietq; deus bonitatem sui affectus, nec illum infructuosum relinquet. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. Istud intelligi potest de voce illa qua oẽs euigilaturi sumus in die nouissimo, de qua ait Apl's: Ipse dñs in iussu, & in voce archangeli, & in tuba dei
1.Thes.4 descendet de cœlo: huic voci dabit vocem virtutis, dũ p eam oẽs mortuos suscitabit, quemadmodum Paulus testat: Canet tuba & mortui resurgent incorrupti, date gloriã deo sup Israel,
1.Cor.15. id ẽ, nomen dñi glorificate ppter oĩa bona veris Israelitis, vc3 re & noĩe Chrĩanis exhibita vel pmissa, magnificentia eius, s. Chrĩ, & virtus eius in nubibus cœli materialibus apparebit in die
Mat.24 nouissimo, qñ (vt ipse pdixit) videbunt filiũ hoĩs venientẽ in nubib⁹ cœli cũ potestate magna,
Gen.6. & maiestate. Mirabilis deus in sctis suis. In sctis em añ legem mirabilis fuit, sicut in Noe, quẽ in
Gen.5 arca saluauit, & in Enoch quẽ transtulit, in Abrahã q̃q; & Loth ac alijs multis. Mirabilis etiã
Gen.19 fuit in populo suo quẽ de Aegypto eduxit, cui in monte Synai terribiliter sublimiterq; appa-
Exodi.12 ruit. In Iosue q̃q;, ad cuius imperiũ sol & luna steterunt in cœlo immobiles spacio vnius diei.
Exo 19 Sic in Elia, Elizeo & alijs multis tpe legis mirabilis fuit. Maxime aũt mirabilis fuit in sctis tpe
Iosue.10. grẽ, & nũc vsq; incõprehensibilit opatur & commorat in Christianis, psertim in sacro altaris,
4.Regum 1 2.13. multa etiam signa p suos electos hucusq; operari dignat, singuli q̃q; deuotorũ scire pñt q̃ mirabiliter deus operet in ipsis q̃tidie preces eorũ exaudiendo, corda consolando, à tentationib⁹ liberando, spũalem profectũ præstando, igneq; diuini amoris in ipsorũ præcordijs frequent incẽdendo, augẽdo, ac pficiendo. Ideo em subiungit Deus Israel. i. hoĩs deũ oculo contẽplatiuo videntis, dabit virtutẽ & fortitudinẽ plebi suæ, dando ei p grãm q̃d nec habet, nec videt p naturã.
Eccle.48
Iohan.6
Cætera satis exposita sunt. Ecce psalmum gloriosum, mirabilem, & vere mysterijs plenũ audiuimus, in q̃ Christi resurrectio, incredulorũ deiectio, ecclesiæ institutio, promotio, spũs sancti missio, Chrĩ q̃q; ascensio describunt. Conemur igit adimplere q̃d psalmus iste toties exhortat, vc3 deo cantare, psallere, eius præconia enarrare, suo aduentui in cordibus nr̃is iter parare, q̃tenus ipse per grãm maneat semper in nobis, nosq; p dilectionem maneamus in eo, quẽadmo-
1 Iohan.4 dum scriptũ est: Deus charitas est, & q manet in charitate, in deo manet, & deus in eo.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXVIII

¶Expositio Tituli.

TItulus psalmi nunc declarandi est: In finem pro his qui commutabunt ipsi Dauid. I. psalmus iste in vltimum finem, qui Christus est, nos dirigens, scriptus est pro his, qui cõmu-
1.Cor.15. tabuntur. i. q in Christo reformantur, q sicut portauerunt imaginẽ primi hoĩs terreni & peccatoris: sic portare incipiunt imaginẽ secundi hoĩs immaculati atq; cœlestis. Conuenit quoq; hic psalmus ipsi Dauid prophetæ, sicut authori, significato aũt per Dauid, vtpote Christo, cõuenit sicut subiecto. Non em dubitare pmittimur, quin psalmus iste ad lr̃am sit intelligẽdus de Chr̃o quod ex scriptura canonica noui testamenti multipliciter demonstratur. Apostolorũ em gloriosissimus princeps scripturam psalmi istius dicit oportere impleri in Iuda, q tradidit Chr̃m,
Act.1 propter pctm̃ in Chr̃m commissum. Sic em allegat: Fiat commoratio eius deserta, & non sit q habitet in ea. Vnde q̃d inferius pluralit dr: Fiat habitatio eorũ deserta, & in tabernaculis ipsorũ non sit qui inhabitet, ipse applicat ad Iudam, singulariter scripturam istam allegans. Denique etiam Paulus apost. introducit q̃d infra habetur: Fiat mensa eorũ coram ipsis in laqueum, cum
Roma.11 versu sequenti, dictũ atq; impletum in Iudæis q Christum interfecerunt, propter scelus in ipm patratum. In eadem quoq; epistola dicit in persona Christi prædictum, q̃d inferius dicit: Op-
Roma.15 probria opprobrantium tibi ceciderunt super me. Simili mõ q̃d in psalmo isto habetur: Zelus domus tuæ comedit me, Iohan. Euang. asserit de Christo prædictum, & in eo complectũ, recitãs
Iohan.2. q̃ño Christus flagello de funiculis facto eiecit de templo ementes & vendentes. Insuper quod in psalmo hoc dicitur: Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderũt me gratis, Chri-
Iohan.15. stus affirmat de se prænunciatum: Vt impleatur, inquiens, sermo qui in lege eorũ scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. Hoc tñ superius manifeste etiam dicitur hoc modo: Non sup
Psalm.34. gaudeant mihi qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis. Propterea sicut ex isto testimonio dñi Saluatoris ostenditur iste psalmus ad literam de ipso conscriptus, sic & ille, sicut & illic plenius dixi. Christus itaq; passioni propinquans vel in ea consistens, orans ait ad patrẽ seu sanctam Trinitatem, vnum simplicissimum deum.

¶Expositio psalmi literalis.

Saluum

A 1 SAluum me fac deus]non à malo culpæ,q̄a peccare nō potui,ſed à malo pœnę, vcʒ
à doloribus corporis & animæ mihi inflictis aut infligendis,de q̄bus ſubiungitur
[quoniam intrauerunt aquæ]hoc eſt,tribulationes & pœnæ[vſq; ad aīam meā.]
.i. vſq; ad extinctionem vitæ meæ corporeæ , ſcʒ vſq; ad ſeparationem carnis &
animæ. Interdum in ſacra ſcriptura per aquam intelligitur cōſolatio. Iuxta illud: Emiſiſti vin Zach.9.
ctos tuos de lacu,in quo non erat aqua. Interdum vero per aquam intelligitur grauis perſecu- Iob.22.
tio,iuxta illud in libro Iob:Putabas te tenebras nō viſurum,& impetu aquarum inundantiū
non oppreſſum iri. Vnde Iſaias apertius dicit: Adducet dominus ſuper populum iſtum aquas Iſaiæ.6.
2 fortes & multas,regem Aſſyriorꝫ,& ita iam per aquas deſignatæ ſunt perſecutiones. ¶[Infixus
ſum in limo profundi]Hoc quidam dicunt Chriſto competere ratione ſuæ ſepulturæ, q̄a tunc
ſub terra recluſus eſt,quemadmodum ipſe in euang. prædixit:Sicut fuit Ionas in ventre ceti Mat.12
tribus diebus & tribus noctibus,ita erit filius hoīs in corde terræ . Videtur tamen quod iſtud
conueniat Chriſto etiam ratione ſuæ incarnationis,per quam deſcendit in mundū, q̄ dici pōt
limus profundi,vel propter elementum terræ limoſum , vel propter vitioſitatem & limoſitatē
vitæ carnalis hoīm in mundo viuentium. In hoc limo Chriſtus defixus eſt,qm̄ teſte Apoſt. de Ephe.4.
ſcendit in inferiores partes terræ,atq; in medio nationis prauæ & peruerſæ multo demoratus
eſt tp̄e.[& non eſt ſubſtantia] .i. in corpore meo non fuit ſtabilis vniformiſq; ſtatus vitę natu
ralis. De Chr̄o nanq; ſecundum ꝙ erat aliquo mō viator atq; paſſibilis, verꝫ eſt dicere q̄d apd̄
beatū Iob ſcriptum eſt:Homo natus de muliere,breui viuens tp̄e,repletᷣ multis miſerijs,& nūq̄ Iob.14.
B in eodem ſtatu permanet. Vel,non eſt ſubſtantia .i. ſubſiſtentia ſeu naturalis ſubſiſtendi ptās ī
corpore crucifixo,exhauſto,mortuo,& ſepulto. Vel,non eſt ſubſtātia.i. naturales diuitiæ mihi
defuerant. Chr̄s em̄ non habuit vbi caput ſuum reclinaret,& nudus cruci appēſus eſt,habuitq; Lucæ.9
pro cibo potuq; acetum & fel. Ecce q̄d rex gloriæ,cuius ſunt cœlum & terra,& oīs ornat9 eorꝫ Mat.27.
ꝓ nobis pati dignatus eſt. Nempe cum diues eſſet,propter nos egenus & ſine ſubſtantia factus
3 eſt,vt eius inopia diuites efficeremur. ¶[Veni]de ſummo cœlo & ſinu pr̄is ꝑ aſſumptionem hu 2.Cor.8.
manæ naturæ[in altitudinem maris] .i. in ꝓfunditatē ꝑſecutionis & pœnæ ac mortis[& tem-
peſtas demerſit me]i. magnitudo pœnarꝫ mihi in crucis patibulo inflictarꝫ occidit me,ſicut in
Thren.ſcribit: Inundauerunt aquæ ſuꝑ caput meum,dixit:Perij. Solet aūt per altitudinē ꝓfun- Threno.3
4 ditas deſignari,iuxta illud: Puteus altus eſt. ¶[Laboraui clamans]Chr̄s em̄ non ſine labore p̄- Iohan.4.
dicando diſcurrebat. Vnde ſcriptum eſt:Ieſus fatigatus ex itinere. Clamauit q̄q;, Iudæos incre Iohann.4.
pando,populum inſtruendo,euangelicam legem docendo . Maxime tamen in paſſione labo-
rauit,quando & baiulans ſibi crucē exiuit,atq; in cruce clamauit:Pater ignoſce illis. Et cōſum Iohan.19. Lucæ.23
matum eſt. Et:In manus tuas commendo ſpm̄ meum. Hinc em̄ de Chr̄o apud Iſaiam ſcriptū Iohan.19.
eſt:Pro eo ꝙ laborauit aīa eius,videbit & ſaturabit:[raucæ factæ ſunt fauces meæ]Ad literam Iſaiæ.53.
raucæ factæ erant fauces Chr̄i. Raucedo nāq; cauſatᷣ ex deſiccatione humorꝫ in faucibus & ar-
terijs,qm̄ ergo Chr̄s in paſſione ſanguinē copioſe effudit,ꝓut dictum eſt ſupra:Sicut aqua effu Pſalm.21
ſus ſum,ideo rauca erat vox eius. Metaphorice aūt dicuntur fauces fieri raucę,dum ſermo pro
latus audienti non proficit,ſed ſine fructu conſiſtit,ſicq; fauces Chriſt raucæ erant,q̄tum ad in Iohan.8.
C credulos & peruerſos,q̄bus ipſe in euang. ait:Sermo meus non capit in vobis. [defecerunt ocu
li mei dum ſpero in deum meū.]Videtur hoc repugnare ei q̄d Chriſtus ſuperius ait: In dn̄o ſpe
rans non infirmabor. Eſt igitur ſenſus. Oculi mei interiores, vcʒ contemplatio & mētalis or̄o, Pſalm.21
q̄bus in cruce pendens deum indeſinenter aſpexi,viſi ſunt deficere.i. fruſtrari,& ſuo effectu ſeu
diuina ſubuentione priuari,dū deus pater reliq̄t me in manibus impiorꝫ,propter q̄d ipſi dixe
runt:Confidit in deo,liberet eum nunc ſi vult. Et iterꝫ:Si rex Iſrael eſt . Vel, Si hic eſt Chriſtus Matth.27
dei electus,deſcendat nunc de cruce. Et Iſaias:Nos putauimus eū quaſi leproſum & percuſſum Mar.15
à deo & humiliatum. Solet em̄ Chiſtus de ſe aliquid affirmare, iuxta quod in opinione aliorū Lu.23
fuit. Vñ apud Ieremiam:Ego inq̄t quaſi agnus innocens q̄ portatᷣ ad victimam,& non cogno- Iſaiæ.53 Ierem.11
ui,q̄a ſuper me cogitauerunt conſilia,&c. Iudæi nanq; putabant Chriſtum neſcire ipſorꝫ con-
ſilia contra ſe. Vel ſic,defecerunt oculi mei dum ſpero in deum meum,id eſt,quando in cruce
pendens certiſſime confidebā me tertia die reſuſcitandū,tunc oculi mei corporales defecer̄t,q̄a
5 obtenebrati ſunt atq; euerſi. ¶[Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei q̄ oderunt me gra-
tis]per hoc Chriſtus inſinuat multitudinē aduerſariorꝫ ſuorꝫ Iudæorꝫ, q̄ eū gratis.i. ſine rōna-
bili cauſa oder̄t, & forte ad l̄ram numerus odientiū & ꝑſequētiū Chr̄m, exceſſit numerꝫ criniū
capitis ſui. Multa em̄ milia fuiſſe videntᷣ in ppl̄o illo de q̄ Euangeliſta teſtatᷣ:Rn̄dens vniuerſus
6 ppl̄s dixit:Sāguis ei9 ſuꝑ nos,& ſuꝑ filios nr̄os. ¶[Cōfortati ſunt q̄ ꝑſecuti ſūt me inimici mei in Matth.26
iuſte]Oēs em̄ cōfœderati ſunt in malo,& inualeſcebāt voces eorꝫ aduerſum me,nō ꝓpter ratio Lu.23
nem,ſed ꝓpter multitudinē. Principes ſacerdotū præbuer̄t auxilium phariſæis, q̄ primo cōtra
Chriſtum

Christum conceperunt rancorem, Herodes quoque & Pilatus cooperati sunt eis, qa Herodes Chri D
Iohan. 19. stum alba veste illusit, Pilatus vero eum flagellauit atq; damnauit, & isti persecuti sunt me
iniuste. i. sine offensa & culpa, imo pro beneficiis multis rependebāt mihi iniurias & flagella, si
Psalm. 34. cut superius dictum est: Retribuebant mihi mala pro bonis. Hoc est q̊d in euang. Chrs ait Iu
Iohan. 11. daeis: Multa bona opa ostēdi vobis ex patre meo, propter q̊d hoꝝ vultis me lapidare? Et p lere
Ierem. 18 miam: Nunqd reddit p bono malum, qa foderūt foueam aīæ meæ? [quæ non rapui] hoc est, cul
Roman. 6 pam quā non contraxi, malum q̊d non feci. [tunc exoluebā] qm̄ sine culpa propria passus sum
pœnam. Pœna aūt est præmiū culpæ, sicut & mors est pœna pcti. Qm̄ ergo Saluator ab oī pec
cato immunissimus extitit, & nihilominus acerbissimā mortem sustinuit, constat q̧ soluit quę
non rapuit, satisfecit vero pro nobis, & merito suæ particularis tpalisq; mortis abstulit à gñe
humano vniuersalem ęternalēq; mortem pro originali pctō inflictam. Vn̄ scriptū est: Spiritus
oris nr̄i Christus dn̄s captus est. Et rursus: Ipse vulneratus est propter iniqtates nostras, attri
Threno. 4. tus est propter scelera nostra. Porro Christus apertissime ait per Isaiam: Seruire me fecisti in
Isaiæ. 53. pctis tuis, præbuisti mihi laborem in iniqtatibus tuis. ¶ [Deus tu scis insipientiam meam, & de 7
Isaiæ. 43. licta mea à te non sunt abscondita.] Versus iste tripliciter explanatur. Primo sic: Deus tu scis
.i. si est in me aliquid insipientiæ & peccati, sicut Iudæi affirmant, dicentes me falsa docere ac
blasphemare, hoc tu nosti. Iste est em̄ modus loquendi eoꝝ, q se sobrie excusant coram deo dū
mendaciter accusant, tanq̄ dicant: Nos nobis conscij non sumus de aliquo malo, sed qd mali
in nobis est deus agnouit, & hoc modo Iudas patriarcha seipsum & fratres suos excusans de fur E
to coram Ioseph ait: Deus inuenit iniqtatem seruoꝝ tuoꝝ. Scd̄o intelligitur à contrario sensu
Gene. 44 hoc mō: Deus tu scis per approbationē insipientiā meā. i. sapiam meā, quæ à Iudæis insipientia
reputatur, & delicta mea. i. virtutes & opa bona, quæ Iudæi iudicant esse pctā, à te non sunt ab
scondita, sed p approbationem nota sunt tibi. Qm̄ em̄ Chrs mundi contemptum docuit, & de
um suum patrem vocauit, propterea dicebant Iudæi: Dæmoniū habet, & insanit, & blasphe
Mat. 7. mias loqtur. Vnde & dixerunt Pilato: Nos legem habemus, & secūdum legem debet mori, qa
Iohan. 10. filium dei se fecit. Secundum hunc modum loquendi ait Saluator: Confiteor tibi pater qa ab
Iohan. 19. scondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, qd̄ à contrario sensu intelli
Lucæ. 10 gendum est secundum Augustinum. Et ita Paulus ait: Factus sum insipiens, vos me coegistis.
2. Cor. 12 Et rursus: Nos stulti propter Christum. Tertio, intelligitur dictum à Christo, non pro seipso,
1. Cor. 4. sed p corpore suo mystico, q̊d est ecclesia, sicq; insipientiam & delicta membroꝝ suoꝝ quæ su
per se excepit, & p qbus satisfecit nominat sua, sicut alibi ait: Saule qd me persequeris? Et iteꝝ:
Act. 9. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: nudus fui, & non cooperuistis me. ¶ [Non erubescant 8
Matth. 25 in me q expectant te dn̄e]. i. sancti in limbo detenti me cum ingēti desiderio præstolantes, nō
verecundentur quasi frustrati spe sua, sed sicut prophetæ prædixerunt, & alij crediderunt, ita re
suscita me, & fac me sanctos de limbo educere, quatenus glorientur se consequi fidei fructū, &
spei effectum. Sancti aūt in limbo expectabant & Christum & deum patrem, Christum sicut
mittendum atq; localiter descensuꝝ, patrem vero sicut missuꝝ ac spūaliter consolatuꝝ. Itaq; F
Gen. 17 non erubescant qui expectant te dn̄e vniuersoꝝ, o [dn̄e virtutum] cœlestium, sc3 angeloꝝ, cui 9
Iob. 41. nihil est impossibile. ¶ [Non confundantur super me q quęrunt te deus Israel]. i. apostoli aliiq;
fideles te per fidem & opa bona quærentes non confundantur super me. i. de mea humiliatio
ne, persecutione, & occisione, sed corrobora eos ad confitendum me atq; ad imitandum vesti
gia mea. Hoc fuit impletum pręcipue in die pentecostes spiritu sancto recepto. ¶ [Qm̄ propter 10
te]. i. propter nominis tui honorem quem summe quæsiui: vel propter te. i. propter sapientiæ
tuæ dispositionem qua me pati decreuisti, quemadmodum loquitur Petrus: Conuenerunt ad
Act. 4 uersus sanctum puerum tuum Iesum facere, quæ manus tua & consiliū tuum decreuerunt fie
ri: vel propter te, hoc est, propter iustitiam meam, quam ob tuam voluntatem immobiliter ob
seruaui [sustinui opprobrium] Iudæorum dicentium: Nunc cognouimus quia dæmonium ha
bes. Et: Nunquid interficiet semetipsum? [operuit confusio faciem meam.]. i. illud quod solet
Iohan 8. alijs esse causa confusionis, multipliciter irruit super me tempore passionis, quando ligatis ma
Matth. 27 nibus tradiderunt me præsidi, & quando coram Pilato atq; Herode nihil respondi, & quando
Mar. 15 alba veste illusus sum, nudatus, colūnæ alligatus, flagellisq; cęsus, spinis coronatus, proprijsq;
Lu. 23 humeris crucem baiulans ad mortem ductus, & inter latrones suspensus. Proprie tamen non
Iohan. 18. fuit in Christo confusio, quia confusio propter virtutem in viro perfecto locum non habet.
Iohan. 19. Ad literam etiam operuit confusio faciem Christi, quando viri qui tenebant eum, illudebāt ei,
& velauerunt eum, & percusserunt faciem eius dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est q
Lu. 22 te percussit? ¶ [Extraneus factus sum fratribus meis] id est, Iudæis de genere Abrahæ mecum
natis

A natis. Erat enim Christus extraneus Iudæis in ipsum non credentib⁹, quia longe erat à corde
eorum, q̃uis inter eos corporaliter ambulabat. Erat quoq; extraneus fratribus suis apostolis,
qui omnes relicto eo fugerunt. Vnde sanctus Iob in persona aut certe figura Christi ait: Fra- Iob.9.
tres mei elongauerunt à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me [& peregrinus factus sum
filijs matris meæ] hoc est, Iudæis filijs Saræ vel synagogę. Quemadmodum peregrinus seu ho
spes non diu sustinetur, sed de domo expellitur, ita Iudęi Christum velut vilem abiecerunt, at-
que spreuerunt, illud apud Iohannem dicentes: Nos scimus quoniam Mosi loquutus est de Iohan.9
us, hunc autem nescimus vnde sit. Idem quoq; Euangelista testatur: Iam conspirauerant Iu- Ibibem
dæi, vt si quis confiteretur eum Christum, extra synagogam fieret. Hoc modo Christum fuisse
venturum, & in mundo victurum, Ieremias cum admiratione prædixit: Quare quasi colonus
venturus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Cur autem Christus tanta pa Ierem.14.
11 ti dignatus sit, pandit subdendo: ¶ [Quoniam zelus domus tuæ comedit me.] hoc est, ardens
dilectio ædificationis, informationis & conuersionis eccclesiæ, seu fidelium aut electorum, p
quorum salute sum incarnatus, me totum accendit, absorbuit, & consumpsit. Propter salutem
enim ecclesiæ Christus prædicauit, Iudæos increpauit, miracula fecit. Hunc quoq; zelum palã
ostendit, quando eiecit de templo ementes & vendentes dicens: Nolite facere domum patris Mat.25
mei domum negotiationis. Hic etiam zelus Christum comedit. i. in morte consumpsit, quoni- Iohan.2.
am propter charitatem suam ad nos, tradidit semetipsum pro nobis in mortem, sicut Paulus Gal.2
fatetur: In fide (inquiens) viuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Et rursus Heb.3
Christus tanq̃ filius fidelis erat in domo sua, quæ domus sumus nos. Voluit enim Christus cõ
B struere templum deo patri, ecclesiamq; perfectam ex viuis lapidibus, prout de ipso apud Za-
chariam fuit prædictum: Ecce vir oriens nomen eius, & ædificabit templum domino, & ipse Zach.6
portabit gloriam, & sedebit & dominabitur in solio. Hoc templum Christus construere cœpit
docendo & redarguendo errantes, quemadmodum de ipso clare prænunciatum est. Cum enĩ
de Christi aduentu dixisset Malachias propheta: Statim veniet ad templum suum domi-
nator quem vos quæritis, de ipsius doctrina mox addidit: Ipse enim quasi ignis conflans, & se Malach.3
debit conflans & emundans quasi argentum, & purgabit filios Leui. Deniq; hoc templum
Christus promisit se ædificaturum in suo aduentu per Amos prophetam: In die illo suscitabo Amos.vI.
(inquiens) tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas eius, quod Iacobus in Act.15
Actibus apostolorum allegat de Christo prædictum. [& opprobria] Iudæorum. [exprobran-
tium tibi] o pater æterne, me vnigenitum tuum negando, & opera mea miraculosa atq; diui-
na dæmonibus ascribendo. [ceciderunt super me] hoc est, in mea humanitate passibili habue
runt effectum. Nam verba atq; iniuriæ impiorum tibi illata, diuinitati nocere non poterãt,
sed meam humanitatem lædere & occidere valuerunt. Vel, ceciderunt super me, hoc est, mihi
quoque inferebantur. Quicquid enim vni diuinæ personæ irrogatur iniuriæ, irrogatur &
alij. Propter quod asserit Christus: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem q mi Iohan.5
sit illum. Exprobrabant autem Iudæi deo patri, imo toti Trinitati, præcipue tamen spiritui
sancto, dum Christi miracula totius Trinitatis potestate patrata, attribuebant Beelzebub.
C Vnde cum dixissent scribæ: Beelzebub habet, volens Christus ostendere eos spiritui sancto in Mar.3
tulisse blasphemiam: Qui blasphemauerit, ait, in spiritum sanctum, non habet remissionem in
æterunm, sed reus erit æterni delicti, & cur hoc dixerit de Iudæis manifeste Euãgelistat subiun
13 gens: Quoniam dicebant spiritum immundum habet. ¶ [Et operui in ieiunio animam meã]
Operatio virtuosa animæ vestimentũ vocatur, iuxta illud: Exultabit anima mea in deo meo, Isaiæ.61
quia induit me vestimento salutis, & indumento iustitiæ circundedit me. Christus autem ieiu Mat.4.
nauit quadraginta diebus & totidem noctibus, & ita ieiunio, quod est actus temperantiæ, ope
ruit. i. spũalit̃ vestiuit animã suam, [& factum est in opprobriũ mihi.] .i. in occasionem tenta-
tionis à dæmone. q ex hoc motus est ad tentandum me, in tm̃ vt idololatriæ speciem mihi pro
poneret dicens: Hæc omnia tibi dabo si pcidens adoraueris me. Vel sic, operui in ieiunio aiam
meam, hoc est pallio compassionis atq; tristitię indutus sum propter infidelitatem malitiamq;
peruersorum. Hinc nanq; in Marco dicitur: Contristatus est Iesus super cæcitate cordis eorũ. Mar.3.
Sicut enim Christi refectio est nostræ mentis ad deum conuersio, secundum quod ipse prote- Apo.3
statur: Si quis aperuerit mihi, cœnabo cum illo: sic eius ieiuniũ est nr̃i cordis à deo auersio. [Et
factus est in opprobriũ mihi] hoc est labor & studiũ q̊ pro hoĩm conuersiõe sudaui, cucurri, &
laboraui, fuit Iudæis occasio detractionis, irrisionis & accusationis aduersum me. Dicebant
enim: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. ¶ [Et posui vestimentum me- Luc.23
um cilitium.] hoc est, non mollibus, sed duris vestibus vsus sum. Quoniam enim Christus

Iohannem Baptiſtam de veſtimentorum aſperitate collaudat, veſtiumq; mollitiem reprobat,ap D
paret ꝙ ipſe veſtibus aſperis vtebatur. Cœpit equidem facere & docere,& hoc liquet,qa tuni
ca eius inconſutilis fuit deſuper contexta per totum, quemadmodum veſtes cilicinę fieri ſolēt.
Vel poſui veſtimentum meum cilitium,hoc eſt,carnem mortalem indutus ſum ,& ea diuinita
tem meam velaui.De qua carne atq; cilitio ſuperius dixit Conſcidiſti ſaccum meum,& circū
dediſti me lætitia.[& factus ſum illis in parabolam]hoc eſt, in ſimilitudinem improperij & in
Mar.3 deriſum , quemadmodum in euangelio ſcribitur:Audiebant hæc phariſæi , & deridebant eū,
& dicebant,quoniam in furorem verſus eſt. ❡Aduerſum me loquebantur qui ſedebāt in por 15
ta].i.ſacerdotes iuxta portam templi ſedentes & populum inſtruentes,vel iudices in portis ci
Deut.16. uitatis ad iudicandum reſidentes,quemadmodum iuſſum erat per Moſen : Iudices conſtitues
in omnibus portis tuis. Iſti contra Chriſtum loquebant,auertentes plebem ab eo, in tantū,vt
tandem peterent ſibi virum homicidam donari,& Ieſum occidi. [& in me]hoc eſt,de me & cō
tra me[pſallebant]hoc eſt,irridendo cantabant[qui bibebant vinum].i.Iudæi guloſi. Canti
lenas enim irriſorias compoſuerunt & cecinerunt de domino ſaluatore,ſicut eſt illud: Homo
Mat.11 Ierem.11. vorax,potator vini,amicus publicanorum. Vnde per Ieremiam dicit : Factus eſt mihi ſermo dn̄i
Oſee.7. in opprobrium & in deriſum tota die.Et in Oſee Chriſtus:Ego(inquit)redemi eos,& ipſi locu
ti ſunt contra me mendacia. ❡Ego vero orationem meam ad te domine]deus pater direxi & 16
fudi, orādo pro perſequutoribus meis,quemadmodum per prophetam ad te locutus ſum:Re
Ierem.18. cordare ꝙ ſteterim in conſpectu tuo, vt loquerer pro eis bona,& auerterem indignationē tuā
Lucæ.23 ab eis. Et in euangelio dixi:Pater ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt. [tempus beneplaci E
ti deus].i.exaudire me debes o deus pater,qm̄ tempus meum quo fui in mundo,eſt tempus re
2.Cor.6. conciliationis & gratiæ,de quo ait Apoſt.Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies ſalutis
❡In multitudine miſericordiæ tuæ].i. ſecundum & propter magnam miſericordiam tuam. 17
[exaudi me in veritate ſalutis tuę]quam peto à te,videlicet vt veram beatitudinem ſeu ſalutē,
quæ à te ſolo præſtatur, dones mihi atq; eccleſiæ,pro cuius ſaluatione cuncta ſuſtineo. Salus
autem ſeu beatitudo eſt duplex,ſc; eſſentialis,quæ eſt fruitio dei, & accidentalis . quæ in bonis
creatis conſiſtit.Primam beatitudinem anima Chriſti à principio habuit,nec eam ſibi nunc pe
tit,ſed eam petit eccleſiæ peregrinanti ac militanti.Secundam vero beatitudinem, quæ eſt prę
mium accidentale,Chriſtus poſtulat ſibi nunc & in verſibus qui ſequuntur. Hinc enim Chri
ſtus pro eccleſiæ ſalute orās,poſtulat ei pręmium eſſentiale à patre dicendo: Pater quos dediſti
Iohan 17. mihi,volo vt vbi ego ſum,& illi ſint mecum,vt videant claritatem meam quam dediſti mihi.
Hæc autem viſio eſt tota merces. ❡Eripe me de luto vt non infigar.] Lutum & limus idem 18
ſunt.Cum ergo Chriſtus ſuperius dixit:Infixus ſum in limo profundi,quomodo nūc orat eri
pi vt non infigatur? Dicendum ergo ꝙ Chriſtus ad tempus erat infixus in limo ſecūdum ſen
ſum inductū , nunc vero orat educi ſeu eripi,ne diu aut ſemper maneat luto infixus. Eſt itaq;
ſenſus.Eripe me deus pater de luto,hoc eſt,de mundo iſto terreno,de malignorum conſortio,ſe
pulturæq; loco,vt nō infigar.i.ne diutius ꝗ̄ à te ordinatum eſt, in hoc luto permaneā. Deſide
rauit etenim Chriſtus de hoc mundo redire ad patrem,& de conuentu malignorum ad ſocietatē
Iohan.14. conſcendere angelorum . Vnde diſcipulis ait : Si diligeretis me,gauderetis vtiq;, quia vado
Mar.9. ad patrem, Et:O generatio incredula,ꝗ̄diu apud vos ero?[libera me ab his qui oderunt me.] F
hoc eſt,à Iudæis,ſuſcitando me ad impaſſibilem ſtatum[& de profundis aquarum]hoc eſt à ve
hementia perſecutionum. ❡Non me demergat tempeſtas aquæ].i.impetus mortis mihi illatę 19
de qua ſuperius dixit:Tempeſtas demerſit me, non me demergat penitus , ſc; vt non pmaneā
mortuus vſq; ad diem vniuerſalis reſurrectionis,ſed à voragine mortis tertia die eripiar[neq;
abſorbeat me profundum].i.fouea monumenti,ve; ne corpus meum in ſepulchro permanēs
corrumpatur,ſed ab hoc profundo exalta me per reſurrectionem acceleratam. [neq; vrgeat
ſuper me puteus os ſuum].i.limbus ſanctorum patrum in quem deſcendi,non diu me teneat,
nec os,hoc eſt aditum ſuum ſuper animam meam obturet ſeu claudat,ſed quemadmodū cor
pus peto educi à concluſione ſepulchri:ſic animam meam peto eripi à limbo inferni,ſicut ſupe
rius dictum eſt:Quoniam non derelinques animam meam in inferno. ❡Exaudi me domine] 20
pater in orationibus iam præmiſſis[quoniam benigna eſt miſericordia tua]i.ideo me exaudi
quia dulcis eſt miſericordia tua,ſicq; propter eam exaudi me. Quamuis eīm Chriſtus iuſto dei
iudicio exaudiri meruit merito conuerſationis ſuæ ſanctiſſimę , orat tamen exaudiri propter
miſericordiam bonitatis diuinæ. Primo vt nobis præſtet exemplum , quo ſemper innitamur
miſericordiæ dei,non proprijs meritis. Secundo quoniam miſericordia dei,ſicut iuſtitiam aię
Chriſti creatam in infinitum excedit:ſic incomparabiliter maior eſt ratio exaudiendi propter
diuinam miſericordiam,ꝗ̄ propter quamcunq; iuſtitiā creatam. [ſecundum multitudinem mi
ſerationū

ſerationum tuarum,reſpice in me.], oculo dilectionis paternæ,& ſubueni mihi ſicut precatus
A ſum. Miſeratio dicitur actus miæ,mia autem dei in ſe vna eſt ac ſimplex. Dicuntur tamē mul-
tæ miæ,propter diuerſos effectus miæ dei, vel potius,propter plenitudinem bonitatis diuinæ,
qua deus nouit varijs modis,imo infinitis ſuccurrere ſuis. Si autem miſeratio dei dicatur ipſe
actus dei miſerentis,in ipſo conſiſtens,ſic eodem modo miſeratio dei eſt vna & plures,ſicut de
mia dictum eſt . Si vero dicatur miſeratio dei effectus miæ eius, ſic miſerationes dei ſunt re-
21 aliter multæ. ¶ [Et ne auertas faciem tuam]hoc eſt,pium & gratioſum tuum reſpectū[à pue
ro tuo].i.à me vnigenito tuo[qm̄ tribulor]vſq; ad mortem in die paraſceues,idcirco [velocit
22 exaudi me]non differendo vltra triduum corporis mei glorificationem. ¶ [Intende animæ
meæ]preces eius ac vota exaudiens[& libera eam]ab interioribus pœnis,quas habuit tempo-
re paſſionis,à timore atq; triſtitia[propter inimicos meos]Iudæos[eripe me]ab omni morta-
litatis,paſſibilitatiſq; ſtatu,vt odium & prauitas eorum aduerſus me,ſit tibi occaſio ſuccurren
di filio tuo dilecto. Vel,propter inimicos meos .i. propter ſalutē eorum eripe me de ſepulchro,
ne in infidelitate ſua perſiſtant, ſed audita prædicatione euangelij conuertantur ad me,ſicut Iohan.12.
eis teſtatus ſum:Cū exaltaueritis filium hominis,tunc cognoſcetis quia ego ſum. Quod in A- Actuu.3 Act.4.
ctibus apoſtolorum impletum oſtenditur, vbi octo milia Iudæorum conuerſa leguntur,mul- Actuu.6.
23 ta quoq; turba ſacerdotum conuerſa aſſeritur. ¶ [Tu]dñe pater [ſcis improperium meum]
hoc eſt,iniuriam verborum mihi dictoꝝ[& confuſionem meam]hoc eſt, contemptum & vili-
B penſionem aduerſarioꝝ meoꝝ,me pro nihilo æſtimantium[& reuerentiam meam]Non ſumi
tur hic reuerentia pro veneratone,ſed pro verecundia ſeu ignominia. Verecundia autem pro
prie ſumpta,eſt timor dehoneſtatiōis,ſeu pauor de re turpi,ad vitandum difficili. Sic vero eam
ſumendo nō hubuit locū in Chriſto. Sciuit enim nil inhoneſtum à ſe fieri poſſe,nec aliquo mo
do erubuit propter iniurias ſibi illatas,ſed per patientiam in aduerſis gaudebat. Quō ergo fue
runt in eo reuerentia,hoc eſt,verecundia atq; confuſio niſi ꝙ illa,quæ alijs ſolent eſſe cauſa cō
fuſionis & verecundiæ,abundanter in ipſo fuerunt,cum ipſe ſit tanquam latro captus,conſpu
24 tus,nudatus,& inter iniquos ſuſpenſus? ¶ [In conſpectu tuo]hoc eſt, tibi cogniti[ſunt oēs
qui tribulant me]videlicet ſacerdotes,ſcribæ,phariſæi,ac cæteri & tuæ poteſtati ſubiecti ſunt,
poteſq; me de eorum manu eripere & eos opprimere [improperium expectauit cor meum &
miſeriam]Quanto tempus paſſionis amplius appropinquauit, tanto Chriſtus de viciniori ex
pectauit iniuriā verboꝝ,& irrogationem pœnaꝝ. Vnde paſſionem ſuam apoſtolis ſæpe prædi Matth,22
xit,& paſſione iam proxima,propter expectationem pœnaꝝ imminentium,in tantum expa-
25 uit,quod factus eſt ſudor eius,ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. ¶ [Et ſuſtinui]hoc
eſt,expectaui & conſideraui[qui ſimul contriſtaretur]compatiendo doloribus meis[& nō fu-
it]qui condoleret, Suſtinui quoq;[& qui conſolaretur]me triſtē[& non inueni]Hoc Chriſtus Luc.22 Iohan.16
aſſerit,non ꝗd ſibi nemo cōdoluit aut conſolationē ſibi impendere concupiuit, Præſertim cum
ſcriptum ſit. Sequebatur illum multa turba populi,& mulieꝝ,quæ plangebant,& lamētaban
tur eum, Et apoſtolis dixit paſſione inſtante, Et nunc quidem triſtitiam habetis. Iteꝝ autē vide
C bo vos,& gaudebit cor veſtrū, ſed quia pauci contriſtabantur reſpectu alioꝝ: & quod modi- Iſa.63
26 cum eſt pro nihilo reputatur,idcirco aſſerit non fuiſſe qui conſolaretur. Et ſimili modo per ali Ioha.18.
um prophetam ait: Circūſpexi,& non erat auxiliator. Ad minus eñ Petrus adiuuit, qui Mal- Mat.27.
cho aurem abſcidit, ¶ [Et dederunt in eſcam meam fel,& in ſiti mea potauerunt me aceto] Mar.15. Iohan.19
Non leguntur Iudæi Chriſto crucifixo fel ſeorſum dediſſe,ſed acetū felle mixtū. Dicit eñ Mat.
Euang. Dederunt ei vinū bibere cū felle mixtū. Et Marcus . Dabant ei bibere vinū myrrhatū.
Iohannes autem. Vas poſitum erat aceto plenū. Quoniam ergo in eo quod Chriſto offerebāt.
nil erat ſolidum commeſtioni ve aptum niſi fel,ideo ait, dederunt in eſcam meam fel. Chriſtus
quoq; in cruce corporaliter ſitiebat,dicentiq;, Sitio, acetū porrigebant: quod & accepit, ſecun- Ibidem Matth.27
dum Iohan. Marcus tñ dicit quod non accepit, ſed non eſt diſcordia, paꝝ enim quaſi guſtādo Mar.15.
accepit,ſtatimq; potare ceſſauit:propter quod ſcriptū eſt. Cū guſtaſſet noluit bibere. Denique Ibidem Mar.15.
quod Matt. affirmat vinū illud fuiſſe fellitū,& Marcus myrrhatū, facile concordatur, quia vel
27 cōmixtum erat myrrhæ ac felli, vel quia Marcus dicit illud myrrhatum,ꝑꝑ qualitatem,ſcilicet
amaritudinem potus,non ꝑꝑ ſubſtantiam myrrhæ. ¶ [Fiat menſa eoꝝ coram ipſis in laqueū]
hoc eſt,cibus iſte & potus,quem mihi ex inuidia porrigebant,ſit eis cauſa captiuationis,fiatq;
eis laqueus animæ & corporis, Iudæi enim propter hanc Chriſti felleam potationem merue-
runt in obſidione à Romanis illata,inæſtimabili fame ac ſiti torqueri,& tandem captiuari. Dā
do etiam Chriſto hunc potum illaqueata & capta eſt anima eoꝝ vinculo peccatoꝝ, & laqueo Proue.5
vitioꝝ,ſecundum quod in Prouerbijs ſcriptum eſt. Iniquitates ſuæ capient impiū, & funibus
peccatorum ſuorum conſtringetur, fiat etiā eis[& in retributiones]damnationis æternæ & in

fernalium tormentorum[&in ſcandalum]hoc eſt in confuſionem. Maxima enim confuſio Iu
dæorum eſt quod Meſſiam ſibi in lege promiſſum occiderunt. Vel,in ſcandalum,hoc eſt,in oc D
caſionem amplioris ruinæ, quia per hanc menſam meruerunt de peccato in peccatū incidere.
Vel ſic,Fiat menſa eoꝝ,hoc eſt,ſcriptura legis &prophetaꝝ, in qua refectio animæ continetur
corā ipſis in laqueū, ita vt à Chriſtianis cōuincantur Chriſtū occidiſſe ex proprijs libris,&in re
tributiones.i.in grauiorē dānationē.Quanto enim ſe ſapientiores putabant & quāto plura de
Chriſto legerant,tanto grauius peccauerunt,quod præſentē non agnouerunt ſed negauerunt
Iohan. 9 & crucifixerunt.Hinc enim Chriſtus in euangelio ait ad eos: Si cæci eſſetis,non haberetis pec
catū:nunc autē quia dicitis,quia videmus,peccatū veſtrū manet:& in ſcandalū. Nā ſacra ſcri
ptura veteris teſtamenti eſt eis occaſio quotidiani erroris , qm̄ enim in Chriſtū credere nolunt
illā extorte & falſe exponunt,& per falſam expoſitionē perfidiā ſuā confirmant. Ad literā quo
q; menſa Iudæoꝝ facta eſt eis in laqueū. Nā ante obſidionē à Tito, conuenerunt omnes in Ie
ruſalē ad celebrandū paſchale conuiuiū,quod extra Ieruſalē celebrari non licuit,& antequā e
grederentur,à Romanis obſeſſi ſunt,punti,atq; confuſi. Hæc autē atq; ſequentia non optādo,
ſed prænuntiando dicuntur. Non enim dicuntur per modū orationis,vt fiant, ſed per modū
Ierem. 18. prophetiæ,qm̄ fient,quēadmodū Ieremias etiā prophetauit. Tu domine ſcis omne conſiliū eo
rū aduerſum me,ne propitieris iniquitati eoꝝ & peccatū eoꝝ non deleatur. ¶ Obſcurētur 28
oculi eoꝝ ne videant]hoc eſt,corda Iudæoꝝ,propter peccatū in Chriſtū cōmiſſum,lumine ve
ritatis priuentur & omnino cæca reddantur. Excæcationē Iudæoꝝ in primo aduentu Chriſti
ſancti Prophetæ copioſiſſime prædixerunt,&maxime ſacratiſſimus Iſaias,cuius teſtimonia in E
Iſai.42 epiſt. ad Rom. Apoſtolus abūdanter inducit. Nēpe ſic ait: Quis cæcus,niſi ſeruus dn̄i? Et quis cæ
Iohan.21. cus niſi ad quem nuncios meos miſi? Et alibi. Excæcatū eſt cor populi huius,& auribus graui
Iſaiæ.65 ter audierunt. Et iteꝝ dn̄s ait per Iſaiā de populo Iudæoꝝ. Tota die expandi manus meas ad
populū incredulum[& dorſum eorum ſemper incurua]Eſt quoddam dorſum mentis,in quo
deuoti portant iugum dn̄i,ſeu diuina præcepta,hoc dorſum eſt ipſa voluntas, in qua virtus &
vitiū primo atq; pręcipue inueniuntur. Eſt igitur ſenſus. Dorſum eorum,hoc eſt,voluntatem
affectum,ſeu appetitum Iudæorum ſemper incurua, hoc eſt,ad terrena & vana conuerte, ad
falſa deflecte,ad obliquitatem culpę acclina. Hoc videmus in Iudæis impletum,cum ſint auari
à ſummo bono auerſi,ſuisq; erroribus indeſinenter intenti. Nam & in aduentu Meſſiæ,quem
putant venturum,expectant temporale regnum adipiſci,& vniuerſis hoſtibus ſuis dominari.
Exod. 4.7 Dicitur autem deus dorſum eorum incuruare,non effectiue, ſed permiſſiue, quemadmodum
Exod.10. dicitur Pharaonem induraſſe. ¶[Effūde ſuper eos iram tuam]hoc eſt vltionem tuæ iuſtitiæ, 29
11.14 tradendo nos in manus Romanorum[& furor iræ tuæ]hoc eſt grauiſſima tua vindicta [com
prehendat eos]videlicet vt vſq; in finem mundi in ſua cæcitate permaneant, & vagi in natiōi
bus ſint,Chriſtumq; inceſſanter blaſphement,& multis opprimantur ærumnis. Niſi enim fu
ror iræ dei eos comprehendiſſet, mirum videretur, quomodo tam grauiſſime excæcari vale
Iſa.63 rent,quod captiuitatem ſuam non aduerterēt. Vnde in Iſaia ait Chriſtus,Calcaui eos in furo
Iere.12 re meo,& conculcaui eos in ira mea. & in Ieremia. Facta eſt mihi hæreditas mea,videlicet do
Oſee.7. mus ſeu populus Iſrael,quaſi leo in ſylua. Dedit contra me vocem ſuam,ideo odiui eam. Quod E
Sopho.3 alius apertius dicit. Exoſos habui eos propter malitiam adinuentionum ipſorum,non addam
vt diligam eos. Et Sophonias apertiſſime proteſtatur: Effundam ſuper eos indignationē me
am,&omnem iram furoris mei. ¶[Fiat habitatio eorum deſerta,&in tabernaculis eoꝝ non 30
ſit qui inhabitet]Romani enim ciuitatem Ieruſalem & templum ac reliquas vrbes Iudeæ peni
Luc.19 tus deſtruxerunt,ſicut &Chriſtus prædixit. Non relinquent in te lapidem ſuper lapidem,eo q̄
non cognoueris tempus viſitationis tuæ. Et Ieremias. Reliqui domum meam, dimiſi hæredi
Ierem. 12 tatem meā. Hinc & Oſee propheta dixit. Abijciet eos dominus deus meus,quia non audierūt
Oſe.9 vocem eius,& erunt vagi in nationibus. Deinceps ponitur cauſa tantæ deiectionis Iudæoꝝ.
¶[Quoniam quem tu percuſſi perſecuti ſunt]hoc eſt,Ieſum Chriſtum quem tu percuti permiſi
ſti,vſque ad mortem tribulauerunt. Dicitur enim deus CHRISTVM percuſſiſſe,quemad 31
Iere.53 modum Iſaias prædixit. Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Petrus quoque inquit: Ie
Actuu.2. ſum definito conſilio & præſcientia dei traditum,viri Iſraelitæ interemiſtis. Sic enim deus di
Iohan,3. lexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. [& ſuper dolorem vulnerum meorum
addiderunt.], Iudæi enim ſupra iniuriam verberum intulerunt CHRISTO iniuriam
verborum,irridendo,blaſphemandoque eum. Sed & vltra dolorem CHRISTO inflictum in
proprio corpore, addiderunt iniuriam infligere corpori ſuo myſtico, ſcilicet primitiuæ eccle
ſiæ,quam grauiter moleſtabant,ſicut in Actibus apoſtolorum oſtenditur. ¶[Ap 32
pone.],o domine, non effectiue, ſed permiſſiue, [iniquitatem ſuper iniquitatem ipſorum.];
per

A permittendo eos cadere de culpa in culpam. Cũ enim homo ſine gratia dei nil boni agere poſ-
ſit, dum deus hominem exigentibus vitijs ſuis gratia ſpoliat, de peccato in peccatũ continuo
cadit[& non intrent in iuſtitiã tuã]Introitus ſeu oſtium iuſtitiæ, eſt fides. Iuſtus nanq; ex fide Abacuc.2
viuit. Quid ergo eſt, non intrent in iuſtitiam tuam, niſi fide Chriſti priuentur, & mandatis ei⁹
33 non pareant, ſed in ſuis peruerſitatibus perſeuerent? ¶[Deleãtur de libro viuentiam] Liber
viuentium, ſeu liber vitæ eſt prædeſtinatio electorum in mente diuina, quia quemadmodum
fixum & firmum eſt, quod in libro fuerit ſcriptum, ſic quod in ſapientia mentis diuinæ decre-
tum eſt, ſtabile manet, & variari non poteſt. Quomodo igitur aliquis de libro viuentium valet
deleri, præſertim cum nemo ſcriptus ſit in hoc libro, niſi electus? Liber enĩ vitæ eſt notitia dei,
qua prædeſtinauit electos. Et reſpondendum, quod dupliciter dicitur aliquis in libro viuentiũ
ſcriptus. Primo ſecundum veritatem: & taliter ſcriptus deleri non poteſt. Vnde Chriſtus in li- Matth.24
bro vitæ, ſcriptos perire non poſſe inſinuans, ait: Surgent pſeudoprophetæ, & ſpeudo Chriſti,
& dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem ducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. Se-
cundo dicitur aliquis ſcriptus in libro viuentium, ſecundum ſuam ſpem vanam, & opiniõem
fallacem, hoc modo erãt ſcripti Iudæi qui ſe prælectos à deo opinantes, cęteros contempſerũt,
& Chriſtum occiderunt. Et ſimili modo Chriſtus in euangelio appellat eos filios regni, nõ ꝙ Matth.8
vere erant filij regni. Filius nanq; manet in domo in æternum. Sed filij regni erant ſecundum Iohan.8 Ibidem.
ſuam ſuperbiſſimam opinionem, dicẽtes ad ſaluatorem, Vnum habemus patrem deum. Quo-
rum errorem Chriſtus declarans. Vos (inquit) ex parte diabolo eſtis. Sic autem de libro vitæ Ibidem
B deleri, aliud nõ ẽ, niſi in eo nõ ſcribi nec in diuinæ pietatis memoria contineri. Idcirco q̃ſi expo
nẽs quod dixit, Deleantur de libro viuentiũ, ſubdit[& cum iuſtis non ſcribantur] nõ quod ali-
quis de nouo poſſit libro vitæ inſcribi, ſed dicitur deus illud in libro vitæ ſcribere, quod finali-
ter approbat. Qm̃ ergo reprobi nil deo acceptum aut meritorium operantur, ſecundum quod
34 tales ſunt, dicuntur in libro vitæ non ſcribi. Inſuper Chriſtus ait: ¶[Ego ſum pauper] Paupe
rem nanq; matrem elegit, in paupertate vixit, in paſſione pauperrimus eſt effectus, quia nud⁹ Matt.8.
in cruce ſuſpenſus. Propter quod dixit. Volucres cœli nidos habent, & vulpes foueas. Filius au
tem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet[& dolens] Chriſtus multos in hac vita dolo
res ſuſtinuit, maxime tamen in paſſione doloroſiſſimus extitit, q̃ñ a planta pedis vſq; ad ver-
ticem capitis non remanſit in eo ſanitas[ſalus tua deus ſuſcepit me] hoc eſt, beatitudo tua per- Iſai.1
fecta in reſurrectione glorificauit me, quantum ad corpus, & ita, ſalus tua, deus pater ſuſcepit
35 me, hoc eſt, ego ſalutem tuam videlicet, præmium accidentale, in reſurrectione ſuſcepi. ¶[Lau
dabo nomen dei cum cantico] hoc eſt, cum ſpirituali lætitia, & hilaritate interna, atque vocali
melodia ſi opus eſt[& magnificabo eum in laude] hoc eſt, per laudem quam ei cantabo, dicam
& offeram, confitebor & manifeſtabo, quod deus ſit dñs magnus atq; laudabilis valde. Quem Pſal.144
admodum enim in oratione dñica dicimus, Sanctificetur nom tuum, non quod aliquid ſan- Matth.6
ctitatis deo ex nobis accreſcat, ſed quia per noſtræ ſeruitutis puritatem probatur & declaratur
36 eſſe ſanctus, ſimili modo magnificamus eum. ¶[Et placebit deo] ſalus & magnificatio iſta,
C [ſuper vitulum nouellum] hoc eſt, anniculum[cornua producẽtem] pro munimine capitis[&
vngulas] pro pedum defenſione. Sacrificium nanq; laudis & euangelicę laudationis, acceptabi
lius deo eſt, quam ſacrificia illa legalia q̃ ſecundum Apoſtolum, nec auferre poterant peccata, Heb.10
37 nec accedentem facere perfectum. ¶[Videant] omnia nunc pædicta[pauperes] hoc eſt, hu-
miles ſpiritu, fideliter contemplando[& lætentur] in dño de beneficijs eius [quærite deum] fa
ciendo quod in vobis eſt, & fide ac opere in eum tendite[& viuet anima veſtra] hoc eſt, gratiã
cõſequetur, quæ eſt vita animæ ſicut anima eſt corporis vita. Hoc eſt quod Iſaias propheta Iſa.55
dicit, Quærite dñm dum inueniri poteſt, inuocate eum dum prope eſt. Et in Euangelio Chr̃us Lucæ.11
38 Omnis qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur. ¶[Qm̃ exaudiuit pauperes] ſpiritu [dñs] q Matth.5
de talibus dicit. Beati pauperes ſpiritu. Et Iſaias: Dñs ſublimis in ſancto habitans, vt viuificet Iſa.57.
ſpiritum humilium & cor contritorum[& vinctos ſuos] hoc eſt, peccatores electos, qui ad tem-
pus errãt, ſed in finem errare non poſſunt[nõ deſpexit] qm̃ pœnitẽtes libenter ac miſericordit̃
recipit, quemadmodum per Ieremiam loquitur. Reuertere ad me, & non auertam faciem meã. Ierem.3.
Vel, vinctos ſuos, hoc eſt, eos qui ſeipſos diuina lege conſtringunt, & mandatis diuinis quaſi vĩ
culis quibuſdam ab omni via mala coercent. Vel, vinctos ſuos, hoc eſt ſanctos in limbo detẽ-
tos, deus pater ſeu Chriſtus nõ deſpexit, quia pater per filium eos redemit. Vnde apud Iſaiam Iſaiæ.49.
deus ait ad Chriſtum. Dedi te in fœdus populi, vt poſſideres terram, & diceres his q vincti ſunt
39 Exite, & his qui in tenebris, reuelamini. ¶[Laudent illum cœli & terra] hoc eſt, angeli ac ho
mines, ſicut Moſes. Audite (inquit) cœli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei[mare & om- Deut.32
nia reptilia in eis] laudent deum materialiter, præbendo hominibus occaſionem laudandi cre

atorem in creaturis relucentem,ſicut refulget natura atque perfectio cauſæ in ſuo effectu.
¶[Quoniam deus ſaluam faciet Sion]hoc eſt,militantem eccleſiam,dando hominibus grati D
am[& ædificabuntur ciuitates Iudæ].i.perticulares eccleſiæ Chriſto confitentes.Iuda enim in 40
terpretatur confeſſio. Vel,ciuitates Iudæ,hoc eſt,corda confitentium,quæ ædificantur per fidẽ
Roma.14 & charitatẽ,ac opera virtuoſa,prout ait Apoſtolus: Quæ ædificationis ſunt,in inuicem cuſto-
diamus. ¶[Et inhabitabunt ibi]hoc eſt,fideles in eccleſia commorabuntur, obediendo eius 41
præceptis[& hæreditate acquirent eam]quoniam vſq; ad finem mundi durabit fides catholi-
ca,per quam fideles in eccleſia habitare dicuntur. ¶[Et ſemen ſeruorum eius]hoc eſt,ſpiritu 42
ales filij apoſtolorum,videlicet omnes credentes[poſſidebit eam] hoc eſt, eccleſiam hæredita-
rio iure[& qui diligunt nomen eius]hoc eſt,ipſum deum[habitabunt in ea]Dilectio enim præ
cipua cauſa eſt,ob quam in eccleſia atq; in Chriſto manere cenſemur. Videtur etiam poſſe ex
Heb. 12 poni de triumphanti eccleſia,quam vocat Apoſtolus Sion: Acceſſiſtis (inquiens)ad Sion mon
tem & ciuitatem dei viuentis,Ieruſalem cœleſtem.Eritq; ſenſus. Quoniam deus ſaluam faciet
Sion,præcipue in die iudicij,quãdo ſalutem corporum dabit electis, configurando corpus hu
Philip.3 militatis noſtræ corpori claritatis ſuæ,& ædificabuntur ciuitates Iudæ, hoc eſt,ordines ange-
lorum reparabuntur,& ruina cœleſtis Ieruſalem reformabitur per homines illuc aſcendentes:
ſic ciuitates Iudæ , hoc eſt,manſiones cœleſtes,ex viuis lapidibus ædificabuntur. Et inhabita-
Matth.25 bunt ibi,hoc eſt,in eccleſia triumphante electi,& hæreditate acquirent eam,dum Chriſtus di-
cet ad eos. Venite benedicti patris mei,percipite regnum, vobis paratum ab origine mũdi. Et
ſemen ſeruorum eius,hoc eſt,imitatores ſanctorum,poſſidebit eam .i. terram viuentium ſine E
fine:& qui diligunt nomen eius,habitabunt in ea. Charitas enim nunq̃ excidit,ſed ciues cœle
1.Cor. 13 ſtis Ieruſalem efficit. Veruntamen,ſicut,quod dictum eſt. Fiat habitatio eorum deſerta,&c.lite
raliter explanatum eſt de vrbe Ieruſalem & ciuitatibus reliquis tribus Iudæ, ſic nunc introdu-
cta videntur ad literam poſſe exponi de ciuitatibus materialibus Iudæ , vt ſit ſenſus: ædifica-
buntur ciuitates Iudæ. Ieruſalem nanque,& aliæ vrbes à Romanis deſtructæ, poſtmodum e-
rant reædificatæ,multoque tempore habitabant in eis veri Iſraelitæ,& ſpirituales Iudæi,vide
licet CHRISTIANI, donec exigentibus culpis ſuis,hæreditatem ſuam perdiderunt,& à Sar-
racenis deiecti ſunt.

¶Expoſitio tropologica ſiue moralis eiuſdem pſalmi.

1.Iohan.2 QVoniam ſicut ait diſcipulus quem diligebat Ieſus.Qui ſe dicit in Chriſto manere,debet
Ioha . 13. ſicut ille ambulauit,& ipſe ambulare(Non enim eſt ſeruus maior dño ſuo)idcirco mi-
2.Timo.3 rum non eſt,quod pſalmi illi qui ad literam de Chriſti humilitate & paſſione loquuntur,mora
liter de corpore eius myſtico exponuntur,præſertim cum dicat apoſtolus:Omnes qui volunt
pie viuere in Chriſto,perſecutionem patientur. Hinc ergo pſalmus iſte,qui de Chriſti paſſione
ad literam expoſitus eſt,moraliter elucidatur de corpore eius myſtico,quod eſt eccleſia.Eccle-
ſia igitur,ſeu fidelis quicunq;, in medio laqueorum ſe videns,& vndiq; tribulari ſe pẽſans,nec
proprijs viribus ſe poſſe præualere expertus,proclamet ad dñm.Saluum me fac deus,ab omni
vulnere mentis,& ſi vtile mihi eſt etiã ab omni infirmitate corporis,qm̃ intrauerunt aquæ,tẽ
tationum diaboli,perſecutionum mundi,& impugnationum appetitus ſenſitiui,vſq; ad ani- F
mam meam,hoc eſt, profunde & fortiter mihi impreſſæ ſunt, nec poſſum de facili reijcere eas,
qm̃ intrauerunt aquę vſq; ad animã meã.i. vſq; ad delectationem ſeu conſenſum mentis.Hoc
vnuſquiſq; tentatus atq; afflictus totis clamet præcordijs, dum ſe grauiter impugnari experi
tur.Infixus ſum in limo profundi.i.in voluptate carnali,in ſeculo iſto vitioſo atq; fallaci,ita vt
vitijs ſum ſubiectus,in turpibus rebus delectatus,mundo iſti per inordinatum affectum inten
tus,& non eſt,mihi,ſubſtantia.i. virtus euadendi,reſiſtendi,ac præualendi. Vel, non eſt ſubſtã
tia,hoc eſt,ſubſiſtentia ſtabilis,qm̃ vanitati ſubiectus ſum,corde vagus, & fragilis mente. Ve-
ni in altitudinẽ maris,hoc eſt,in aduerſitates ingentes,tribulationesq; maximas,& tempeſtas
demerſit me,hoc eſt,fortitudo ac impetus aduerſitatum huiuſmodi deiecit,lęſit, occidit,vel ad
1.Cor.2.7 peccatum me induxit,ſicut ait Apoſtolus. Nullam requiem habuit ſpiritus noſter. Et rurſus.
2.Cor.2 Supra modum grauati ſumus,ita vt tæderet nos viuere. Dum primi noſtri parentes nondum
peccaſſent in paradiſo,velut in portu erant tranquillo:perpetrato autem peccato ipſi,& omñis
eorum poſteritas in altitudinem maris,hoc eſt, in profundum huius mundi proiecti ſunt,in q
toties nos demergit tempeſtas,quoties aduerſitati cedimus per impatientiam ſeu puſillanimi-
tatẽ ,& quoties tentatiõi conſentimus,aut moleſtia aliqua frangimur. Tempeſtas hæc exterio
rum perſecutionum demerſit martyres ſanctos in mortem corporalem: Apoſtatantes vero à
fide demerſit in mortem animæ ſpiritalem. Vel ſic. Veni in altitudinem maris, hoc eſt, ad gra-
dum

dum prelationis in mundo isto, & tempestas demersit me. i. strepitus negotiorum secularium?
A solicitudo temporaliũ rerum, occupatio exteriorum causarum, mentis quietem, lumen deuoti
onis, ac cordis custodiam extinxit, aut minorauit in me. Denique si velimus ista omnino ad literam exponere, sic etiam quibusdam Christi membris conuenient, videlicet sanctis martyribus ĩ aquas proiectis, quorũ non nulli diuina virtute educti sunt. Aliqui vero submersi: sed omniũ aĩa est saluata. In his autem aquæ materiales ac elementares intrauerunt per os vsq; ad aĩam. i. vsq; ad interiora, vel vsq; ad extinctionẽ corporeæ vitæ. Hi q̃q; infixi sunt in limo profundi. i. in terra lutosa, in fundo aquarũ, vel in carceribus aquosis atq; limosis. Vt erant Ierem. Iere.37 2.Reg.22.
Michæas, & alij multi. Vnde Ieremias de seipso scribit, quod descendit in lutum carceris, vsq; ad renes: Ierem.38. Venerunt etiã quidã iustorum in altitudinem maris, sicut de multis beatissimis martyribus scribitur, qui de naui, ripa, aut rupe, ligatis ad eorũ corpora saxis in mare iactati sunt. Horum autem vnus extitit Ionas propheta, qui in pelago missus, & à cete absorptus, ita de ventre piscis orauit. Ionas.2. Proiecisti me domine in profundum, in cor maris, & flumen circumdedit me, omnes gurgites tui super me transierunt: circumdederunt me aquæ vsq; ad animam, abyssus vallauit me, pelagus operuit caput meum. Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ. Laborat ecclesia deflendo sua peccata, pœnitentiamq; agendo, atq; pro aliorum conuersione discurrendo, docendo, increpando, alliciendo: clamatq; ad dñm pro indulgẽtia vitiorum, pro infusione gratiarum, pro illuminatione errantium, & emendatione prauorũ. Raucæ fiunt voces ipsius, dum alij p̃dicãdo nil ꝓficit, vel dũ difficulter ac tarde exaudit à deo, vel etiã ex nimio
B dolore inflicto, aut labore assumpto, humore virибusq; exhaustis. Hic enim sanctus Iob ait ad dñm: Clamo ad te & non exaudis me, sto, & non respicis me: mutatus es mihi in crudelem, & Iob.30 in duritia manus tuę aduersaris mihi. Et iterum. Sagittæ domini in me sunt, quorum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me, defecerunt oculi mei dũ spero in deum meum. Iob.6 Hoc sæpius contingit infirmis ecclesiæ membris, qui propter duritiam ac vehementiam tentationum & tribulationum, dum non exaudiuntur pro voto à deo, infirmãtur & nutant in spe, & pusillanimes fiunt. Non enim conuenit eis illud beati Iob. Etiam si occiderit me deus, in ipso sperabo. Iob.13. Vel, defecerunt oculi mei corporales, plãgendo, aut penitus pereundo, dum spero in deum meum, quia in ipso sperando incessanter affligor, aut propter iustitiam seu fidem catholicam morior. Vnde de Dauid eiusq; socijs scriptum est. Eleuauerunt 1.Reg.21 vocem suam & fleuerũt, donec deficerent in ipsis lachrymæ. Vel, defecerunt oculi mei, interioris intellectus, dum spero in deum meum, quoniam non tam fiducialiter, amorose, & immobiliter in deo confido sicut deceret. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Multi & innumerales sunt hostes ecclesiæ atque sanctorum, videlicet omnes infideles, hæretici, schismatici, falsi fratres, detractores, ambitiosi, ac inuidi. Hi omnes gratis, & sine rationabili causa, persequuntur ecclesiam. Habemus quoque inuisibiles inimicos multos & fortes: de quibus dicit Apostolus. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed con Ephe.6 tra principatus, & potestates, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Habemus etiam hostes
C domesticos multos ac periculosos, qui sunt propriæ passiones ac vitia. De his aduersarijs dicerẽt ecclesia & quilibet iustus. Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste, quæ non rapui tunc exoluebam, hoc est, pœnas quas non merui passus sum. Hoc sanctis martyribus maxime competit, qui pro deo, pro fide, pro iustĩa occubuerunt. Vnde & Iob hæc ait: Passus sum absq; iniquitate manus meæ, cum mundas haberem ad deum preces. Iob.16 Deus enim frequenter permittit tribulari electos sine eorum demerito, quatenus gloriosius coronentur. Nunquam tamen infert alicui damnum in bonis spiritualibus gratiæ gratum facientis, sine propria hominis culpa. Deinde ecclesia in persona infirmorum suorum loquẽs membrorum, seu quilibet pœnitens propriam insipientiam atque peccata humiliter confitetur, dicendo, Deus tu scis insipientiam meam. Insipiẽs est enim omnis qui peccat, quia in maliuolam animam non introibit sapientia. Sapi.1 Et quid tam stultum atque vesanum, quam non obedire præceptis, nec acqescere cõsilijs & exhortationib. æternæ sapiæ? Insipientia magna est, carnis vitijs deseruire, animæ salutem negligere, in statu tali viuere, in quo non audet quis mori. Porro delicta Amos.4. nostra, deo sunt cognita, sicut ipse alibi testatur. Cognoui multa scelera vestra, & fortiora peccata vestra. Hæc propriæ insipientiæ atque iniquitatis confessio, veræ sapientiæ infusionem, & gratiæ iustificationem meretur. De eo nanque qui seipsum æstimat sapientem in Isaia scriptum est. Isaiæ.47. Sapientia tua & scientia tua decepit te. Et denuo: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Isa.5 Roma.12 Propterea hortatur Apostolus. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Confiteamur igitur semper cum omni humilitate insipientiam nostram, quia veraciter insipientes sumus, quemadmodum scriptum est: Sultus factus est omnis homo Iere.10

à scientia sua. Non erubescant in me, qui expectãt te domine. Dum ecclesia, seu quilibet iustus,
iniurias patitur, tentatur, aut simili modo affligitur, nisi tunc deus ei subueniat, erubescere po- D
terunt alij deum expectantes, hoc est, in ipso sperantes, quorum ista spes est, quod sicut affir-
mat diuina scriptura deus ecclesiam suam non dereliquit, nec iustos finaliter opprimi sinit, sed
Deut.32. agit q̃d ait scriptura. Mihi vindictam, & ego retribuam. Et. Non vidi iustum derelictum. Et.
Roma.12 Psal.36 non permittit vos tentari supra id, quod potestis. Quid est ergo. Non erubescant in me, qui ex-
1.Cori.10 pectant te domine, nisi in omni necessitate atq; angustia mihi succure, ab omni persecutiōe &
tentatiōe me eripe, omnesq; preces meas exaudi, sicut in sacra scriptura te facturum promittis,
quatenus alij in te sperantes, corroborentur in spe, videntes misericordiam tuam mihi impen
sam? Et ad eundem sensum pertinet versus sequens. In his enim quæ ad affectum respiciunt, so
let scriptura frequenter eundem sensum sub alijs verbis repetere. Ait enim. Non confundãtur
super me, hoc est, propter derelictionem meam & oppressionem, qui quærunt te deus Israel, q
vtique confunderentur & scandalizarentur, nisi viderent mihi opem & gratiam donari à te.
Mala.3 Dicerent enim. Vanus est qui seruit domino. Et quod emolumentum quia custodiuimus præ
cepta eius? Quoniam propter te sustinui opprobrium, hoc est, propter iustitiam, propter fi-
dem, propter nominis tui amorem atq; honorem passus sum contumeliam, non propter me-
am offensam aut culpam. Hæc est vera sustinentia, patiẽtiaque beata, quemadmodum ait sal-
Matth.5 uator. Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum
cœlorum. Et iterum. Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, &
Ibidem dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me. Quidam tamen opprobrium E
sustinẽt, non propter deum atque iustitiam, sed propter seipsos seu propriam culpam. Et qui-
dem hoc ęquanimiter ferre, tanquam pœnam pro culpa inflictam, bonum meritoriumq; con
sistit, sed multo minus virtuosum est hoc, quam si propter deum sustineatur. Propter quod
princeps apostolorum dicit. Hæc est gratia, si propter conscientiam dei sustinet quis tristitias,
1.Pet.2 patiens iniuste. Quæ est enim gratia, si peccantes & colaphizati suffertis? Si autem benefacien
tes sustinetis, hæc est gratia apud deum. Aliqui vero verba saluatoris iam præinducta, quibus
Matth.5 ait, Beati qui persecutionem, & cæte. inconuenienter allegant, dum enim pro suis corriguntur
excessibus, excusant seipsos, seque grauari arbitrantes, consolantur seipsos & dicunt: Beati
qui persecutionem patiuntur, propter iustitiam. Si igitur pœnas atque iniurias propter deum
nobis illatas, patienter ferre nequimus, hoc valde intolerabile est, quod disciplinas, increpatio
nes, & pœnas, propter nostros excessus irrogatas, pati contemnimus, sicut de quibusdam in
Iere.5 Ieremia legitur. Rennuerunt accipere disciplinam. Et alibi. Odio habuerunt corripientem, o-
Amos.5 peruit confusio faciem meam, hoc est, vehementer & ex omni parte confusus sum propter te,
non quod homo virtuosus erubescat, seu confundatur propter iniurias sibi inflictas, imo in ta
libus gaudet, quemadmodum CHRISTVS hortatur. Gaudete in illa hora & exultate, ecce e-
Luc.19 nim merces vestra multa est in cœlo: sed quia hoc sustinet, de quo alij erubescere solent, videli
cet exprobrationem, contemptum, abiectionem, & similes pœnas. Imbecilliores tamen in tali
Gala.6 bus animo confunduntur, & vultu erubescunt. Sed talibus elaborandum est, vt discant Chri- F
sti vestigia cum gaudio imitari, dicentes cum Apostolo: Ego stigmata domini Iesu in corpore
meo porto. Extraneus factus sum fratribus meis, hoc est, quasi alium eiecerunt, spreuerunt &
reputauerunt me propinqui, cognati, amici familiaresq; mei: & hoc idem sub alijs verbis resu
mitur, & peregrinus filijs matris meæ, hoc est, velut hospes, qui vna nocte recipitur, & alio die
emittitur, factus sum proximis meis, qui sunt filij matris meæ, quæ est ecclesia vel Eua, aut ma
Lucæ.21 Matth.10 ter mea immediata. Hinc enim in euangelio dominus ait discipulis. Trademini à fratribus &
propinquis & amicis. Et iterum. Odio eritis omnibus hominibus, propter nomen meum. Reli
giosus etiam & deuotus, qui Christum sequendo reliquit patrem, matrem, sororem, fratrem,
siue vxorẽ, versum hunc dicere potest. Cur vero ista perpessus sit subdit. Quoniam zelus do-
mus tuæ comedit me, hoc est, magna affectio boni status ecclesiæ ac diuini honoris, boni com-
munis ac fraternæ salutis, spiritualiter meipsum absorbuit, & in charitatis viscera transforma
uit. Zelus nanque est effectus ex intenso amore procedens, per quem vtique zelum, nititur ho
mo repellere à se ea, quę consecutionem boni optati impediunt. Et sicut amor est duplex, nimi
rum concupiscentiæ, quo amat quis aliquid propter propriam vtilitatem aut delectationem,
Psalm.36 quemadmodum homo amat agrum, vestem, pecuniam: & amor amicitiæ, quo diligit homo
1.Cor.3. bonum dilecti, & ipsum dilectum, vt in seipso perfectus existat: sic zelus est duplex, puta car-
nalis & inordinatus, de quo dictum est supra. Neque zelaueris facientes iniquitatem. Et Apo-
stolus: Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis? Alius est zelus diuinus & cha
ritatiuus, quando videlicet nititur homo ex dilectione excludere, quæ contrariantur diuino
hono

honori, aut bono fratris dilecti. De hoc zelo ait Elias: Zelo zelatus sum pro domino exer 3.Reg. 19
A cituum. De eo quoq; nunc dicitur: Quoniam zelus domus tuæ comedit me. Etenim bono ze lo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, corrigere cupit: si autem non potest, tolerat & gemit. Talem zelum multi deuoti in claustris habent, qui ordinis rigorem stricte obseruari desiderant. Et de isto zelo Gregorius loquitur. Acceptissimum sacrificium est zelus animarum, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Quemadmodum lapis contra turrim piectus, quem frangere nequit, resilit, & vitrum ex opposito sitū, super quod cadit, frangit, sic blasphemiæ & maledicta, deo & Christo eius illata, ipsis non nocent, sed seruis dei sunt occasio mortis aut læsionis, dum se falsitati opponunt, & mori malunt, quàm talia dissimulare aut tolerare. Opprobria autem seruis dei illata, dici possunt opprobria dei & deo inflicta, quemadmodū p Zachariam dominus ait: Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. Et in euangelio. Qui vos audit, me audit: & quis vos spernit, me spernit. Et operui in ieiunio aiam meam, corporaliter abstinendo ad implorandum misericordiam creatoris, prout ipse alibi admonet. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu: & factum est in opprobrium mihi. Peruersi enim opera bona sanctorum sinistre interpretantur, eisque detrahunt, & communiter boni sunt opprobrium malorum, quoniam prauitatem eorum corripiunt, & ob id oblocutionem, irrisionemque sustinent, sicut Iob ait: Deridetur iusti simplicitas. Vnde dominus ait ad Ezechielem. Portentū te dedi domui Israel. Dic, Ego portentum vestrum. Sunt etenim nonnulli peruersi, qui bona aliorum, quæ imitari, vel nolunt, vel nequeunt, irrident atque vituperant. Et posui vestimentum meum cilitium. Hoc facere solet ecclesia, præsertim dū instant magna pericula, sicut etiam in veteri testamento sæpius factum scriptura commemorat: & factus sum illis in parabolam. Quanto enim boni se magis humiliant, tanto maligni āplius contra eos insaniunt. Propter quod dicit Apostolus. Blasphemamur & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, hoc est, qui in apertis & publicis locis sedebant, obloquuti sunt mihi, & in me psallebant, cum irrisione, qui bibebant vinum, gulosi & ebriosi, de quib. apud Isaiam habetur. Væ qui consurgitis mane ad ebietatem sectandam, & potandum vsq; ad vesperum. Tales enim contemnunt atque derident iustos & sobrios, qui eorum vitia arguunt & condēnant, dicentes illud Iohelis. Expergiscimini ebrij & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Ego vero orationē meam ad te domine, fudi, orādo p meipso ac hostibus meis, prout tu domine iussisti. Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Et decet te domine exaudire, quoniam tempus, talis orationis, est tempus beneplaciti, hoc est, tempus tibi acceptum, o deus, quia in eo fit quod tibi maxime placet. Orantibus enim pro aduersarijs suis, Christus in euangelio promittit dicens: Eritis filij altissimi, ideo eorum oratio est accepta, & tempus eius beneplacitum est. In multitudine misericordiæ tuæ, i. propter multam tuam clementiam, exaudi me in veritate salutis tuæ, dando mihi veram salutem mētis & corporis, quam peto à te. Eripe me, per gratiam tuam, de luto, de quo superius dixi. Infixus sum in limo profundi, videlicet de vita carnali, & seculo isto vitioso atq;
C tenaci, vt non infigar, hoc est, ne luto huic omnino immergar, libera me ab his, qui oderūt me, scilicet ab inuisibilibus & visibilibus inimicis, & de profundis aquarum, hoc est, de magnitudine tribulationum, de quibus in Threnis scriptum est. Inundauerunt aquæ super caput meum. Nō me demergat, finaliter, nec me demersum teneat, tēpestas aquæ, hoc est, impetus tentatiōis strepitus vitiorum, vel solicitudo rei secularis ac temporalis, neque absorbeat, hoc est, animam meam non perdat, profundum, hoc est, desperatio, obstinatio, seu pessima consuetudo. De quo profundo Salomon ait: Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. Ab hoc p fundo videntur absorpti, de quibus per Ieremiam dicitur. Si mutare potest Aethiops pellem suā, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere cum didiceritis malum. Et: Indurauerunt facies suas supra petram, noluerunt reuerti: neq; vrgeat super me puteus os suum. Puteus est quoddam profundum, & modo idem designant, sed dicitur profundum, seu puteus, os suum vrgere seu claudere super peccatorem, dum ipse peccator obstinationi & prauæ consuetudini, superaddit finalem impœnitentiam, ita vt confiteri contemnit, & in sua auersione decedit, sicut de eo Isaias dixit. Scio (inquit) quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ænea. IEREMIAS quoque. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Qui autem peccata sua humiliter confitetur, huius putei clausuram egreditur, iuxta illud Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit & reliquerit ea misericordiam consequetur. Vnde & sanctus Iob asserit. Vias meas in conspectu dei arguam, & ipse erit saluator meus. Exaudi me domine, non propter vitę meæ iustitiam, sed, quoniam benigna

Marginal references: Zacha 2. Luc. 10 Iohe. 2. Iob. 12 Ezech. 12 B 1. Cor. 4 Isaiæ. 5. Iohel. 1 Matt. 5. Luc. 6 Thren. 3 Proue. 18 Ierem. 13. Ierem. 5. Isai. 48 Ierem. 3 Proue. 28 Iob. 13.

benigna est misericordia tua. Vere enim ineffabiliter pius es totaliterq; benignus, ad cuius mi
sericordiam peccatores tam dulciter inuitantur. Conuertimini ad dominum deum vestrum, D
Iohel. 2 quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia:
secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me, oculo tuæ pietatis immensæ.
Et ne auertas faciem tuam, hoc est, intellectus tui piam memoriam, singularem prouidētiam,
benignissimam approbationem à puero tuo, hoc est, à me famulo tuo, ne obliuioni tradar à te,
Matth. 25 & inter eos inueniar quibus dicturus est: Nescio vos. Solet autem scriptura nomine pueri, ser
3. Reg. 16 uum significare, quemadmodum de Elia dicitur: Reliquit ibi puerum suum. Interdum quoq;
Actuu. 4. per puerum intelligitur filius, sicut de Christo in Actis scribitur: Conuenerunt aduersus san
ctum puerum tuum Iesum: & ita nunc accipi potest pro filio dei adoptiuo, sicq; blande ac dul
citer sonat quod dicitur: Et ne auertas faciem tuam à puero tuo. Nec est omnium hoc dicere,
Isai. 8 sed eorum qui deo familiares esse meruerūt, de quibus per Isaiam Christus testatur. Ecce ego
& pueri mei quos dedit mihi dominus in signum, quoniam tribulor velociter exaudi me, con
Iob. 7 tinuis quippe tribulatiōibus laborant electi, quia militia est vita hominis super terram. Inten
de animæ meæ per singularem custodiam, prouidendo ei de omnibus necessarijs ad æternam
salutem, & libera eam à malo culpæ & pœnæ: propter inimicos meos, hoc est, occasione inimi
corum meorum, eripe me ab omni periculo. Malitia nanq; aduersantium electis, est occasio
ꝙ deus eis succurrit, propter quod tempore tribulationis, deus maxime pronus est ad exaudi
endum & succurrendum, si tamen oratio tribulati ex vera charitate procedat, non ex seruili ti E
more. Tu scis improperium meum & confusionem meam, & reuerentiam meam. Quicquid
enim aduersitatis aut pœnæ homini accidat, deus cognoscit. Et istud cum versu sequēti, dicit
Thren. 1 homo ad prouocandum misericordiam dei, qui afflictis subuenire consueuit. Vnde Ieremias:
Vide, inquit, domine quoniam tribulor. In cōspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, nec ali
quid possunt in me nisi permittantur à te, improperiū expectauit cor meum & miseriam. Hoc
iusto in tribulationibus constituto atq; ecclesiæ, sæpissime conuenit, qui iniuriam verborum
atque factorum sibi imminere cognoscunt ab impijs. Præcipue vero competit hoc, & sequen
tia sanctis martyribus, qui, dum essent clausi in carcere, agnoscebant se die sequenti verbis &
ictibus grauiter molestandos. Et sustinui qui simul contristaretur & non fuit, & cæter. Com
Luc. 6 passio & consolatio afflicto exhibitæ ex charitate procedunt. Quoniam ergo Christus in euā
gelio ait electis: Odio eritis omnibus hominibus propter me, ideo accidit ꝙ electi interdū nul
lum reperiunt compatientem aut cōsolatorem, imo frequenter à proximis & fratribus suis de
spiciuntur. Et dederunt in escam meam fel, & c. Hoc ad literam quibusdam martyribus factū
est. Spiritualiter vero dat alij fel pro cibo & acetum pro potu, qui malo exemplo alium inficit,
Deut. 29 atq; ad amaritudinem & indignationem animum eius perducit. Ideo nanq; Moses ait: Nō sit
Abacuc. 2 inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Et Abacuc propheta: Væ qui potum dat ami
co suo, mittēs fel suum. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, hoc est, malum quod mihi
parauerunt, irruat super eos, & iniquitate propria constringantur ac puniantur, quemadmo
Prouer. 11 dum in Prouerbijs scribitur. In impietate sua corruet impius, & insidijs suis capientur iniqui.
Vniuscuiusq; enim malum in proprium redūdat authorem, & iniuriato nulla nocebit aduer
sitas persequentis, si nulla in ipso dominetur iniquitas propriæ mentis. Obscurentur oculi eo
rum ne videant, quanta eis æternæ mortis tormenta parata sint, & quantam felicitatem amit
Psalm. 80 tant. Effunde super eos iram tuam, derelinquendo eos in suo errore, sicut inferius de reprobis
Iob. 21. dicis: Dimisi eos secundum desideria cordis eorum. De quibus & Iob ait. Non est virga
dei super eos: ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt: & furor iræ tuæ
Naum. 1 comprehendat eos, damnando eos finaliter, irreparabiliter & æternaliter, quemadmodum al
libi legitur: Vlciscens dominus, & habens furorem, vlciscens in hostes suos. Fiat habitatio
eorum deserta. Ciuitates & domus infidelium sæpe à fidelibus destructæ, possessæ & inhabita
tę leguntur, & tunc tabernacula infidelium proprio inhabitante carebant. Spiritualiter au
tem habitatio impiorum fit deserta, dum corpora eorum ab animabus ante tempus separan
tur, ita vt propter sua peccata occiduntur, aut celerius moriuntur. Vel dum animæ eorum,
quæ esse deberent sedes sapientiæ, reclinatorium dei, & domus CHRISTI à gra
Ezech. 23 tia relinquuntur, nec à deo per fidem formatam inhabitantur, sicut per Ezechielem dominus
Ose. 9 ait de peccatrice. Recessit anima mea ab ea, Et de impijs OSEE. Væ eis, cum recessero ab
eis. Quoniam quem tu percussisti, permissiue, persecuti sunt, malitiose, atrociter, & mala
intentione. Permittit enim deus electos ab impijs tribulari, quatenus expurgentur. Im
pij vero non ideo tribulant eos, vt purgentur, sed inuidiose eos affligunt. Idcirco quem
admodum pater virga corrigit filium, quo correcto, proijcit virgam in ignem: sic deus per
reprobos

A reprobos corrigit electos, quibus emendatis atq; saluatis, projicit reprobos in ignem æternũ:
& super dolorem vulnerum meorum addiderunt, mihi dolorem verborum malorum, irrisio-
nes, maledictiones, blasphemias. Deleantur de libro viuentium, hoc est, à consortio beatorꝝ,
ad quorum numerum se pertinere existimant etiam infideles & pessimi, quamuis ignorẽt, in
quo vera beatitudo consistat. Ego sum pauper, præsertim in bonis gratiæ, in donis spiritus
sancti, in spiritualibus atq; internis diuitijs, & conuenit mihi, quod in Apocalypsi habetur: Tu Apoca 3
es miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus, sum quoq; & dolẽs, propter peccata commissa,
& mundi errores ac tuas iniurias, idcirco, salus tua deus suscepit me, hoc est, gratia tua saluifica
mihi infusa est, & tuipse, qui es vera salus omnium electorum me misericorditer suscepisti, pro
pterea gratias referam deo, & laudabo nomen dei cum cantico, psalmodiæ, diuinorum hym-
norum, deuotionisq; feruidæ, quia non clamor, sed amor insonat auribus omnipotentis. Cæ-
tera patent ex præcedenti expositione. Ecce psalmum præclarum & sanctum audiuimus, de
Christi passione, Iudæorum excæcatione, & ædificatione ecclesiæ, diffuse ac lucide pertractan-
tem. Discamus igitur exemplo Christi, in omni persecutione esse patientes, in omni tentatiõe
constantes, in omni aduersitate robusti. Cõtinentur quoq; in psalmo præsenti deuotissimę &
ardentissimæ orationes, mirabili dulcedine redũdantes. Quid enim tam amorosum atq; sua-
ue, sicut tres versus illi. Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, &c. Cũ mul
ta itaq; mentis custodia, munditia & feruore ingenti, canamus semꝑ hunc psalmum.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXIX.

B ¶ Expositio tituli.

HAbet autem hic Psalmus titulũ istum. In finem psalmus Dauid, in rememoratiõe ꝙ sal-
uum fecit eum dñs: hoc est, Psalmus iste à Dauid cõscriptus, & in finem, qui Christus est
nos dirigens. Palmus, inquam, sancti Dauid, hic in persona hominis iusti loquentis, in reme-
moratione. i. de memoria, ꝙ saluũ fecit eum dñs. Et ita Dauid fecit hunc psalmum ad recolen
dũ bñficia sibi diuinitus ꝓstita. Nicolaus de Lyra dicit hunc psalmũ in Hebræo taliter intitula-
tũ: Ad victoriam Dauid, ad recordandũ. In translatione quoq; Hieronymi iuxta Hebræũ sic.
Victori Dauid ad recordandũ. Quod aũt adiungit, ꝙ saluum fecit eum dñs, asserit ab aliq̊ ex-
positore adiunctũ: propterea ait hic esse prophetiã de futuro, ita vt ꝓuidit in spũ sancto, princi-
piũ huius Psalmi esse recordandũ in omni canonicarꝝ horarꝝ initio. Vel iuxta initiũ, sicut iam
fit in ecclesia. Loquens ergo propheta in ꝑsona viri iusti, tribulati, atq; tentati, ait:

¶ Expositio psalmi.

1 DEus in adiutorium meum intende]. i. ad hoc respice in me, vt adiutorium mihi im-
pendas. Intende in adiutorium meum, non in derelictionem, excæcationem, dãna-
tionemq; meam. Cogita super me cogitationes pacis, non afflictionis, quẽadmodũ Ierem. 29.
de quibusdam dicis. Ecce ego cogito super familiam istam malum, vnde non aufe- Mich. 2
retis colla vestra. Sed quia o domine indesinenter tua ope indigeo, tua conseruatione subsisto,
idcirco [domine ad adiuuandum me festina.] Tu enim dixisti. Sine me nihil potestis facere. Iohan. 15.
Et per Paulum: Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficien- 2. Cor. 3
C tia nostra ex deo est. ¶ [Confundantur & reuereantur, qui quærunt animam meam] Ver
sus iste, cum duobus sequentibus, exponi potest dupliciter in bono & in malo. Primo igitur
exponendi sunt versus isti in bono, eritq; sensus. Confundantur de suis peccatis, & ex confusi
one pœniteant & reuereantur, hoc est, deum honorent, deumq; iudicem expauescant, qui quę
runt animam meam, id est, hostes mei, qui quęrunt vitam meam corporalem lędere siue extin
guere, aut spiritum meum inficere atq; subuertere. Est autem duplex confusio, quemadmodũ
ait scriptura: Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam. Eccle. 4.
Confusio adducens peccatum, est verecundari de bono. Vnde scriptum est: Non confundaris Ibidem
confiteri peccata tua. Confusio autem adducens gratiam in præsenti, gloriamq; in futuro, est
verecundari de malo culpæ, sicut de quibusdam ait Apostolus: Quem fructum habuistis tunc Roma. 6
in illis, in quibus nunc erubescitis? ¶ [Auertantur retrorsum] hoc est, à malo opere cessent, à ꝓ
posito prauo desistant, neq; in malo procedant & crescant [& erubescant] ꝙ tam inhoneste
ac vitiose egerunt aut agere optauerunt [qui volunt mihi mala] pœnæ vel culpæ, quod ad in
2 uidiam pertinet, & ita vir iustus pro aduersarijs suis intime deprecatur. ¶ [Auertantur sta
tim] à suo errore [erubescentes] de propria iniquitate, quoniam periculosum est eis perseue
rare in culpa [qui dicunt mihi: Euge euge] gaudendo de mea miseria. vel de mea prosperitate
se gaudere dicentes, non vere sed adulatorie aut irrisorie. Habet autem homo duplices hostes,
inuisibiles atque visibiles. Si ergo de inuisibilibus hostibus nunc loquamur, tũc ista nullo mo

do ex-

do exponenda erunt in bono,p̃sertim cũ hostes huiusmodi sint in corrigibiles &obstinati. Se:
cundo exponuntur in malo,hoc modo, Confundantur iniqui,cõfusione reprobationis diuinę D
ac damnationis æternæ,& reuereant̃.i. verecundentur in cõspectu iusti iudicij dei , de peccatis
Ozee.11 propriæ voluntatis,quemadmodum in Osee scribitur : Confundetur Israel in voluntate sua.
Eccle.23 Solet em̃ interdum reuereri,accipi p verecũdari,sicut & irreuerens dicitur inuerecũdus , iuxta
illud:Animæ irreuerenti ne tradas me,qui q̃runt animam meam seducere,vel vitã meã destru
Ierem.2 ere. Auertantur retrorsum.i.à summo bono auertantur, & caducis ac vanis rebus inhæreant,
Ierem.8 sicut de eis dñs p Ieremiam ait:Verterunt ad me dorsum,& nõ faciem. Et alibi:Auersus est po:
pulus iste auersione contentiosa:& erubescant,erubescentia damnationis non cõfessionis,q vo
lunt mihi mala,siue suam voluntatẽ pducant ad actum,siue nõ. Auertantur statim erubescen:
Deut 7 tes. i.protinus gratia tua priuent̃ & nomen tuum cõfiteri,suaq; vitia propalare,erubescãt. Vñ
Moses loqtur:Dñs deus tuus,ip̃e est deus fortis & fidelis,reddens odientibus se statim,ita vt di
sperdat eos,& vltra non differat,protinus eis restituens quod merẽtur. In p̃nti etem̃ seculo sta:
tim subtrahit eis gr̃am atq; protectiõem,pmittens eos cadere de malo in malum,quod est ma:
xima vltio. ¶[Exultent] hoc est,signa lætitiæ foris ostendant, & ex interiori hilaritate q̃si ex: 5
tra se saltent [& lætentur] interiori gaudio [in te] non in vanitatibus mundi [omnes q quæ:
runt te] fide & opere,aut faciendo quod in se est, vt gratiam tuam , contemplationem ac dile:
ctionem bonitatis tuæ acq̃rant,conseruent , possideant [& dicant,semper magnificetur dñs]
hoc est,ab omnibus honoretur ac benedicatur,magnusq; esse cognoscatur [qui diligunt salu E
tare tuum].i.salutem gratiæ in præsenti,& beatitudinem gloriæ in futuro. Vel salutare tuum
Christum omnium saluatorem. ¶[Ego vero egenus & pauper sum.] Egeni sumus,propter 6
imperfectionem naturalem animę nostræ ac virium eius. Anima enim rationalis est infima in
ordine intellectualium substantiarũ, & intellectus possibilis in principio sui,est tanquam tabu
la omni carens pictura. Voluntas quoq; naturaliter ad malum procliuis est, & memoria labi
Isaiæ.64 lis. Pauperes vero sumus propter gratiæ imperfectionem. Nam omnes nostrę iustitiæ sunt,ve
Matth.6 lut pannus menstruatæ:& hoc ipsum quod boni in nobis est,aliũde recepimus , nec aliquid ex
3.Reg.18. proprijs viribus præualemus. Propter quod quotidie mendicamus panem à patre cœlesti,di:
cẽtes:Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et ipse Dauid alio loco:Ego,inquit,sum
vir pauper & tenuis. Cum ergo sim adeo egenus & pauper,o [deus adiuua me] per gratiæ in:
fusionem,per Christi passionem,per angeli sancti custodiam,per intercessionem sanctorũ,per
consilium atq; auxilium proximorum & prælatorũ meorum ¶[Adiutor meus] in faciendo 7
bono [& liberator meus] in declinando à malo [es tu] & alius nullus,nisi in tua virtute hoc fa
ciat [deus meus] quem singulariter amo & colo [ne tardaueris] preces has adimplere. De:
niq; psalmus iste de Christo exponi potest. Nam ipse vt homo frequenter petiuit adiutorium
dei, vt à morte suscitaretur,in corpore glorificaretur , & per totum orbem clarificaretur. Sed
expositio ista ex sæpe inductis atq; dicendis clarissime patet. Nam & psalmus iste pro magna
parte in psalmo sequenti continetur,totus vero continetur in psalmo.xxxix. cuius exordium
est. Expectans expectaui dñm,ab illo loco quo dicitur: Complaceat tibi dñe vt eruas me. Siue F
aũt de Chr̃o,siue de eius membris exponatur hoc quod dr̃:Confundantur & reuereantur,&c.
cum duobus sequentibus versibus,qñ in malo exponitur,tripl'r intelligi põt. Primo,p modũ
prænuntiationis,non imprecationis,ad designandum quid impijs sit futurũ nisi pœniteant.
Secundo,p modum declarationis ostendentis quid mereantur maligni. Tertio p modũ ora:
tionis,qua se hõ conformat diuinæ iustitiæ,cupiens impios iustas luere pœnas,vel in præsenti
ne æternaliter pereant,vel in futuro,nisi iam conuertant̃ & deo ministrent. Si aũt intelligãtur
hi versus de inuisibilibus hostibus,tunc simpl'r & absolute accipiuntur in malo. Magna pro:
inde & admiranda est virtus primi versus psalmi p̃sentis , propter q̃d merito mater ecclesia à
Spũ sancto instructa,instituit in singularũ horarũ principio,vel circa principiũ dici hunc v̄sum
quatenus diuinæ subuentionis clypeo p̃muniti, vniuersas euadamus inimici insidias , q vtiq;
tunc nobis fortius insidiatur nequiusq; obsistit,dum diuina inchoare curamus. Laudem præ
terea huius versiculi,illustriss. pater noster Cassianus libro primo collationum,pulchre proseq
tur,describens ea quæ ex ore Sancti Anachoretæ abbatis Isaac didicit. Ad perpetuã (inq̃t) dei
memoriã possidendã,hic versus inseparabiliter proponendus est menti: recipit em̃ oẽs affectus
q inferri possunt humanæ naturę,& ad oẽm statũ atq; vniuersos incursus proprie & cõuenien
ter aptat̃. Habet siquidẽ aduersus discrimina inuocationẽ dei , habet humilitatẽ piæ cõfessionis
habet solicitudinis,ppetuiq; timoris vigilantiã,habet considerationẽ fragilitatis suæ, exauditi:
onis confidentiam semp præsentis,astãtisq; p̃sidij. Qui em̃ iugiter suũ inuocat,ptectorem,cer:
tus est eum sp esse p̃ntem. Habet amoris & charitatis ardorem,habet insidiarũ contemplationẽ
inimico

inimicorumq; formidinem, quibus perspiciens se die noctuq; vallatum, confitetur se non posse
A sine sui defensoris auxilio liberari. Hic versiculus oibus infestatione dæmonum laborantibus inexpugnabilis murus est, & impenetrabilis lorica ac munitissimus clypeus. Hic versus in accidia & anxietate animi collocatos seu tristitia, vel cogitationibus quibuscunq; depressos, salutis remedia desperare non patitur, oñdens illum quem inuocant inspicere iugiter nr̃a certamina, nec eum suis deesse supplicibus. Admonet nos versus iste in prosperis successibus, spiritalibusq; profectibus non extolli, sed sicut in duris ac tristibus, ita in lætis ac prosperis nos semper diuiõ indigere auxilio, quatenus ab illis eruamur, & in istis stabiliter immoremur. Porro quocunq; pc̃õ pulsemur, quacunq; passione tentemur, quacunq; aduersitate, euagatione, ariditate, tædioq; molestemur, semp nobis clamandũ est: Deus in adiutorium meũ intende, &c. Huius ergo versiculi meditatio, in tuo pectore indisrupta voluaẽ. Hunc in omni ope, ministerio, atq; itinere decantare non desinas. Hunc dormiens & reficiens, & in vltimis naturæ necessitatibus meditare. Hæc em̃ meditatio, non solum ab omni dæmonũ incursione te illæsum custodiet, sed à cunctis quoque vitiis terrenæ te contagionis expurgans, ad illas inuisibiles ac cœlestes theorias perducet, atque ad illum ineffabilem ac perpaucis expertum, prouehet orationis ardorem. Hunc versiculum meditando obdormi, donec incessabili eius exercitatione formatus, etiam per soporem eũ decantare cõsuescas. Hic tibi expergefacto primus occurrat, vniuersas quoq; cogitationes inanes anticipet, teq; omni tempe prosequatur.

¶ COMMENTARIVS IN PSAL. LXX.

B

¶ Expositio Tituli.

PRæsentis psalmi titulus est. Psalmus Dauid filiorũ Ionadab & primorũ captiuorũ Ieremias narrat, quõ Ionadab filiis suis præcepit, non bibere vinum, neq; in domibus residere, sed in tabernaculis habitare, cui filii fideliter obedierunt, propter q̃d dñs improperat filiis Israel, q̃ verba Ionadab præualuerunt verbis suis, quibus filii Israel obedire neglexerũt. Psalmus vero iã declarandus nõ agit de ista historia, sed de re significata p eam, videlicet de his, q diuinæ voluntati sponte obediunt, qui fuerunt primi captiui, hoc est, anteq̃ ad deum cõuersi sunt, subditi erant seruituti peccati, & iugo diaboli, quemadmodum ait Apost. Nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, & eramus natura filii iræ sicut & cęteri. Quamdiu enim portamus imaginem præuaricationis Adæ captiui ducimur in legem peccati, dum vero imaginem Christi portare incipimus, imitando vestigia eius, liberamur à misera captiuitate culpæ atq; diaboli, efficimurq; filii gratiæ, & in dño liberi. Hinc enim dicit Apost. Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cœlo, cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Sensus itaq; tituli est. Psalmus iste, qui est Dauid prophetæ, sicut authoris, editus est ad instructionem filiorum Ionadab, hoc est, filiorum obedientiæ, sponte seruientium deo, primorum captiuorum. i. filiorum qui erant captiui, secundum modum iam dictum, antequam domino obedirent, cui seruire, est vere regnare. Loquens ergo propheta in persona hominis vehementer afflicti, & in domino pure ac integre confidentis, sibiq; nil boni aut perfectionis attribuentis, ait:

Ierem. 35.
Ephe. 2
Roma. 5
2. Cor. 15

C

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

1 IN te domine speraui]. i. in tua pietate immensa, in tua bonitate purissima, in merito passionis tuæ, o Christe, non in propriis meritis, vel in incerto diuitiarũ, aut in aliquo bono creato caduco & vano confisus sum, idcirco oro vt [non confundar in æternum]. i. ne æternaliter peream, nec in die iudicii, verbum illud æternæ confusionis, cum reprobis audiam: Ite maledicti in ignem æternum. Quamuis ergo o domine in præsenti vita à malignis confundor, despicior, tribulor, non confundar in æternum, nec spei meę priuer effectu, sed fructum eius adeptus saluificer, quemadmodum testatus es speranti in te p Ieremiam: Eruens liberabo te, & erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam [in iustitia tua libera me.] Iustitia dei duplex est, scilicet increata, quæ est ipsemet deus. In hac iustitia liberat deus viros iustos atq; perfectos, qui merito suæ conuersionis virtuosæ, saluari merentur à domino. Alia vero est iustitia dei creata, quæ dici potest omnis gratia, virtus, & perfectio nobis à deo concessa. Omnis enim nostra iustitia, est dei, sicut datoris, conseruatoris, ac præmiatoris. Specialiter tamen ista iustitia dici potest pœnitentia seu forũ pœnitẽtiale, in quo de peccato iustitia agitur, dum ip̃m corrigitur atq; punitur. In hac ergo iustitia pœnitentiali, qua homo de propria culpa dolet, seque ad deum conuertit, petit liberari peccator & pœnitens, qui nondum virtutibus plenus est, nec bonis operibus meritisq; abundans. Ait ergo: in iustitia tua. i. sicut exigit tua diuina iustitia,

Matth. 25
Ierem. 39

libera

libera me à malo culpæ,& in seculo isto erue me à malo pœnæ, & in seculo venturo. Hoc enim C
diuina iustitia tua exigit, vt sperantem in te, pœnitentemq; liberes. Vel, in tua iustitia, mihi à te
infusa ac data, videlicet merito actuum virtuosorum, quos virtute gratiæ tuæ feci, libera me. Li
beratio enim actui virtutis correspondet. Nec ista petitio repugnat ei quod dictū est: In te domi
ne speraui, Spes enim principaliter innititur deo, secundario aūt innititur proprio merito, quod ho
mo agnoscit sibi à deo concessum, quia & nostra merita sunt dei dona. ¶ Inclina ad me aurē 2
tuam] hoc est, misericordiam tuam applica mihi [& salua me] nunc per gratiam, p opera vir
tuosa, per inchoationem felicitatis futuræ, videlicet per contemplationem deiformem & cōso
lationem internam, in futuro vero me salua per gloriā. ¶ Esto mihi in deū protectorem, & in 3
locū munitū] hoc est, tu qui es oīm deus & conseruator, sic sis mihi deus vt me protegas & cō
serues, sicut in loco munito custoditur homo à iaculis atq; insidijs inimici, quatenus sicut q of
fendit & iram iudicis metuit, ad locum refugij properat & in eo tutatur, sic mihi peccatori sit sp
recursus ad tuam clementiam, securitasq; in ea [vt saluum me facias] quod ideo deprecor te.
¶ Quoniam firmamentum meum] .i. causa totius firmitatis stabilitatisq; meæ [& refugium 4
meum] hoc est, terminus fugæ meæ, spes mea, & summum bonum meum, in quo solo salutem
constituo [es tu] domine. ¶ Deus meus eripe me de manu peccatoris] .i. de potestate diabo 5
li, ne eius impugnationi succumbam. De quo in euangelio scriptum est: Homicida erat ab ini
Iohan.8. tio, & in veritate non stetit. Et alibi: Diabolus ab initio peccat, eripe quoq; me [& de manu cō
tra legem agentis] hoc est, cuiuslibet hoīs impij iustos persequentis, ne ab homine tali inficiar,
1.Ioha.3. & seducar [& iniq] qui fraternæ charitatis iura dissoluens, me persequit sine causa, maxime ta
men o domine, eripe me de manu peccatoris, hoc est, à meipso peccatore, secundū quod impi E
us sum, & de manu meijpsius contra legem agentis conuertendo me ad te, ne talis sim qualis
fui, sed esse desistam iniustus, quemadmodū scriptum est: Verte impios, & non erunt. ¶ Qm̄ 6
Prou.12 tu es patientia mea domine], id est, causa, finis, & præmium patientiæ meæ. Vnde & sanctus
Iob.17 Iob ait: Vbi est præstolatio mea & patientia mea? Tu es dñe deus meus [domine spes mea à iu
uentute mea] vel corporali, qm̄ multi à iuuentute iugum domini super se portant, & in deo cō
fidunt, illi vicz qui in prima vigilia conuertuntur. Propter quod Ieremias testatur: Bonum est
Thren.3 viro, cum portauerit iugum dñi ab adolescentia sua. Et alius: Laudabo nomen tuum dñe assi
Eccle.51 due, & confitebor tibi cum adhuc iunior sum, anteq̄ oberrem. Vel, à iuuentute mea spūali, hoc
est, ab illo tempe quo cœpi renouari spū mentis meæ, expoliando me veterem hominem cum
Colo.3 actibus suis, & induendo nouum qui renouatur in agnitionem dei secundū Apost. Ab hac iu
uentute est deus spes hominis, quia sic renouari & taliter cōuersari nemo potest, nisi in dño spe 7
rans. ¶ In te confirmatus sum ex vtero] hoc est, tua virtute sum conseruatus in esse natura
li in vtero matris meæ carnalis, vsq; ad egressum ex vtero, & deinceps. Nisi enim deus conserua
ret infantē in vtero, esse & permanere non posset, sicut nec aliquid sine manutenentia dei subsi
stere valet, & nisi infantem in vtero à cunctis præseruaret periculis, frequenter, facileq; morere
tur in ventre. Propterea dicit S. Thomas & alij multi, quod infanti adhuc in vtero existēti, de
putatur angelus bonus q eum custodiat [de ventre matris meæ tu es protector meus] hoc est,
ab ortu natiuitatis meæ vsq; in præsens, tu protexisti me per teipsm, & angelum tuum sanctū.
Quamuis enim iusto iudicio suo, permittat deus aliquem aliquādo cadere, quemlibet tamen ele
ctum in tantum defendit, quod non permittit eum in peccato mortali decedere, vel à diabolo
finaliter absorberi, imo in quolibet reprobo hoc agit misericordia creatoris, q per angelicam
custodiam à multis malis retrahitur, atq; ad aliqua bona instigatur. Spiritualiter vero, ita ex
ponendus est versus iste. In te confirmatus sum, hoc est, in fide & gratia tua cœpi stabiliri ex
vtero. i. ex catechismo, vbi in Christiana doctrina instructus sum de ventre matris meæ, hoc
est, de ventre ecclesię, vtpote ex sacro baptismate, in quo spūaliter regeneratus sum ex aqua &
Iohan.3. spū sancto. In baptismo enim infunditur nobis gratia, fides, spes, charitas: tu es protector meus,
me conseruando in donis gratiæ, gratum facientis, in baptismo collatis. ¶ In te cantatio mea
semper]. i. laus mea vocalis, exultatio cordis, & regratiatio aniæ meæ, circa tua beneficia versa
tur, & de tua bonitate concipitur, ita quod incessabiliter te laudare desidero, in omni loco, cau
sa, ac tempore. Et si hominem laudo, vel aliquid creatum, hoc ago ad gloriā tuam, tibi omnia
bona ascribens, & ad tuū honorē omnia referens, nec aliquem laudo in malo, sicut superius di
Psal.9 ctum est. Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, sed si quē laudo, propter virtu
tes, & gratiæ dona hoc facio, Hoc modo Paulus suos frequēter laudauit discipulos [tanquam
prodigium factus sum multis] hoc est, velut portentum à multis sum reputatus, irrisus ac spre
tus, quoniam vita mea, vitæ illorum dissimilis inuenitur, temporalia enim, carnalia, & dele
ctabilia, quæ ipsi magnipendunt, laudant, acquirunt & diligūt, ego velut stercora arbitror, vt
Chris

A Christo pura ac libera mente adhæream, cœlestia, inuisibilia & æterna, terrenis, visibilibus & transitorijs præfero: patrem, matrem, fratres, sorores, vxorem, propinquos, agros, & cætera vniuersa pro Christi amore relinquo, ideo vitam meam putāt insaniam. Vnde & ait diuinus Apost. Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hoībus. Ad Philippenses quoq;: Existimo 1.Cor 4.
inquit omnia detrimentum esse propter eminentem scientiā dñi nostri Iesu Christi. Hinc etiā Phil.3
per S. Ezechiel, ait ad populum suum: Ezechiel erit portentum vestrum. [& tu adiutor fortis] Ezech.24.
id est, tu dñe fortiter mihi astitisti, magnamq; gratiam ac fortitudinem donasti, ita q̄ propter improborū irrisiones & persecutiones non recessi à te, nec ab opere bono cessaui, sicut heu pluri mi facere solent, qui dum se ab alijs aspernari, molestari & vituperari conspiciunt, viam perfectionis arreptam relinquunt. Quo contra exhortatur nos diuinus Apostolus: Per patientiam Heb.12
curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta. Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris. Et rursus: Exeamus igitur ad eum extra castra improperium eius portantes. Deinde vir iustus cupiēs de Heb.13
9 tantis beneficijs gratus domino inueniri, precatur. ¶[Repleatur os meum laude] hoc est, tu domine mentem accende, illumina, quatenus tuam bonitatem & beneficia contemplando, os diuina laude repleatur. Ex abundantia enim cordis os loquitur, & nisi tu mentem diuino calore Mat.12
succenderis, cito fatigabitur in tua laude os corporis: imo & spūs meus, iccirco superius dictū est: Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, sc3 diuino amore, & labijs exultatiōis lau Psalm.62
B dabit os meum. Vnde nunc plenius subdit, cur petat os suum laude impleri: [vt cantem gloriā tuam.] hoc est, quatenus prædicem famam tuam gloriosam, tuamq; excellentiam cantando annunciem [tota die magnitudinem tuam] hoc est, semper quantum huic vitę possibile est, maiestatem ac dignitatem tuam decantem. Hoc nempe est diuinissimum ac illustrissimum præsentis vitæ exercitium in diuinis laudibus iugiter delectari, hilariter occupari, affectuosissime immorari cum beatissimo Isaia propheta dicendo: Domine deus meus tu es, exaltabo te, & cōfitebor nomini tuo. Et iterū: Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ. Hęc est ve Isaiæ.25.
re angelica cœlisormisq; vita, diuinæ glorificationis meritoria, sicut & ipse dñs affirmat: Qui Isaiæ.26.
cunq; glorificauerit me, glorificabo eum. ¶[Ne proijcias me in tempore senectutis] Quemad 1.Regū.2.
10 modum duplex assignata est nūc iuuentus, spiritualis & corporalis, sic duplex senectus est. Vna corporis, dum calor deficit, & corporea virtus occumbere incipit. Alia vero est senectus aīæ, dum spiritualis calor amoris frigescit, nec anima per gratiā incremēta renouatur, sed in negligentia sua & vitijs inueteratur, vel tædio persecutionū grauatur, aut minus actiua in bonis efficitur. Et de vtraq; senectute intelligi possunt hæc verba. Ne proijcias me in tempore senectutis, hoc est, ne gratiam tuam auferas mihi, dum corporaliter senesco, aut mente deficio, sed tunc tanto benignius mihi subuenias, quanto me amplius indigere agnoscis, & ideo, quasi exponendo quod dictum est, addit: [cum deficiet virtus mea] corporalis aut spiritualis, q̄d maxime fieri solet & potest in agone & tempore magnæ infirmitatis [ne derelinquas me] In hoc versu sanctus Thomas singularem præcipuamq; deuotionem habere solet, & in dulces lachry
C mas ac vberem fletum amorose resolui. Versus em̄ hic mirabiliter affectuosus est, efficax, & sa-
11 lubris. Merito aūt o dñe peto ista à te. ¶[Quia dixerunt inimici mei mihi] quicquid excogitare potuerunt ad fallendum & opprimendum me. Dæmones enim honores proponunt, mundus diuitias, caro delitias. [& qui custodiebant] hoc est obseruabant [animam meam] ad decipiendum [consilium fecerunt in vnum]. i. pari proposito & fine eodem facti vnanimes ad perpetrā
12 dum illicita. ¶[Dicentes, deus dereliquit eum.] Quoniam enim factus sum illis prodigium, putant vitam meam dño non placere, præsertim cum videant se in hoc seculo prosperari ac præualere, me vero varijs calamitatibus fatigari atq; deficere. Hoc namq; opinantur maligni dū iustos cernunt affligi, se aūt lętari ac dominari. Vnde Abacuc: Quia, inquit, impius pręualet ad Abacuc.1.
uersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum, & quia me putant à deo derelictū, arbitrantur se obsequium præstare deo me persequendo, & cohortando se dicunt: [persequimini & comprehendite eum] hoc est facite ei quod vultis [quia non est qui eripiat eum] de manibus vestris, ipse nanq; humanum auxilium spreuit, & in deo confisus est. Non aduertunt isti insensati & reprobi, quoniam sicut aurum in fornace, sic deus probat electos, & quia per multas tribulationes oportet nos ingredi gloriam dei, quemadmodum ad sanctum Iob inducitur: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & saluabitur innocens. ¶[Deus ne elongeris à me] auxiliū Iob.22.
differendo, gratiam subtrahendo, aut eam minorari sinēdo, sed o [deus meus] in quo summe & plene confido [in auxilium meum respice] tanto gratiosius succurrēdo, quanto illi malitiosius me subuertere enituntur, quemadmodum scriptum est: Bonus dominus & confortans in Naum.1.

die tribulationis,& ſciens ſperantes in ſe. ¶[Confundantur]de ſuis ſceleribus[& deficiant]ab 4
executione operis mali[detrahentes animæ meæ]bonam eius famam denigrare optantes, q̃d D
eſt mortale peccatum,quoniam bona fama multum precioſa atq; amabilis eſt, & melior cun-
ctis diuitijs, quemadmodum Salomon profitetur:Melius eſt nomen bonum q̃ vnguenta pre-
Eccle.7. cioſa. Et Ieſus quidam:Curam habe de bono nomine,hoc enim magis ꝓderit tibi,q̃ mille the-
Eccle.41 ſauri. Propterea detractio eſt magis peccatum q̃ furtum.[operiantur confuſione]prædicta[&
pudore]qui in confeſſione peccati maxime cooperatur ad culpæ remiſſionem, etiam quantũ
ad pœnam[qui quærunt mala mihi]inferre,meq; ad peccandum inducere aut ſimili modo in
iuſte affligere. De hac bona confuſione apud Ezech.ſcriptum eſt:Confundimini & erubeſcite
Ezech.36. ſuper vijs veſtris ait dominus. Veruntamen quomodo iſta confuſio,pudor, & defectio multi-
pliciter accipi queant,in pręcedentis pſalmi explanatione inductum eſt. ¶[Ego aũt ſemper ſpe 5
Pſalm.69. rabo].i. quantumcunq; illi me perſequantur verbis & factis,occulte & publice, ego nihilomi-
nus inceſſanter in te confidere volo,ſicut beatus Iob de ſe fatetur:Etiam ſi occiderit me,in ipſo
Iob.13. ſperabo. Et Salomon:Habe fiduciã in dño ex toto corde tuo. Et: Expecta dñm & liberabit te.
Prou.3. [& adijciam ſuper omnem laudem tuam].i.omnẽ laudem qua te venerari potero,vel ab alijs
Prou.20. es laudatus, confitebor eſſe minorem tua dignitate,& in infinitum deficere à pręconio,quo tu
dignus es propter tuę bonitatis plenitudinem prorſus immenſam:iccirco quantum mihi poſ-
ſibile fuerit ſemper conabor te nouis hymnis laudare,perfectiori laude extollere, & nunquam
à tua laude ceſſare. ¶[Os meum annunciabit.] apud ſe te laudando,teque coram alijs præ- 6
dicando,[iuſtitiam tuam.] qua vnicuique reddis quod meretur, & ſine perſonarum acceptio- E
ne omnia operaris. Te ergo o domine iuſtificabo,tua iudicia approbabo,me vero accuſabo &
condemnabo. Poteſt quoq; per iuſtitiam dei ſacra ſcriptura intelligi, in qua diuinæ iuſtitiæ p̄-
Prou.8. cepta atq; conſilia continentur. Vnde Sapientia ait:Iuſti ſunt omnes ſermones mei,& non eſt
in illis peruerſum quid neq; prauum,& ita dei iuſtitiam annunciare,eſt ſacram ſcripturam do-
cere, prædicare,aut legere. Annunciabit quoq; os meum[tota die ſalutare tuum]hoc eſt,inde-
ſinenter competentibus horis diei,narrabo atq; laudabo dominum Chriſtum omnium ſalua-
torem. Vel ſalutare tuum.i.ſalutem & ſaluationem quam nobis miſericorditer impendiſti per
Chriſtum, atq; in cœlis paraſti. ¶[Quoniam non cognoui literaturam]Iſtud varijs modis ex- 7
poni poteſt. Primo ſic:non cognoui literaturam.i. non approbaui inanem philoſophiam,&
2.Cor.10. oẽm ſcientiam extollentem ſe aduerſum ſcientiam dei:non ꝙ philoſophia ſit per ſe odibilis aut
vitanda:ſed q̃a non debemus in ea quieſcere & inaniter gloriari aut inflari,ſed ad diuinam do-
ctrinam ipſam ordinare. Vel non cognoui literaturam. i.nihil me ſcire arbitratus ſum quan-
do in conſpectu dei meipſum conſtitui,& ad eius ſapientiam infinitam me comparaui. Vel,
non cognoui literaturam, id eſt, aliquam ſcientiam per humanam exercitationem, infor-
mationem & ſtudium. Hoc non competit omnibus, ſed Petro & Iohanni, de quibus legi-
Act.4 tur ꝙ erant homines ſine literis & idiotæ. Dicitur etiam conuenire ſancto Dauid,qui tempo-
1.Reg.16. re ſuæ iuuentutis oues pauiſſe legitur,non ſcholas frequentaſſe,vt aliqui dicunt:ſed non vide-
& 17 tur certum,quia & pſalmos metro conſcripſit. Quoniam ergo his modis vel aliquo horũ,nõ co-
gnoui literaturam[introibo]per contemplationem ſupernaturalem[in potentias dñi].i.in ꝑ- F
fectiones ſeu veritates diuinas, eaſq; cognoſcam & alios inſtruam. Perfectio dei & virtus eius
eſt vna ac ſimplex,vtpote ſua eſſentia,ſed dicuntur plures potentiæ,perfectiões,virtuteſq; dei,
q̃m deus in ipſo ſuo ſimpliciſſimo eſſe oĩm rerũ perfectiones eminentiſſime comprehendit. Ad
harũ diuinarũ perfectionum,quæ ſunt ſapientia,iuſtitia,miſericordia contemplationem ingre-
ditur,q in proprio ſenſu non confidit,neq; naturali rationi innititur,ſed diuinitus illuſtrat. Vñ
Mat.11 & Chriſtus ait in euang. Confiteor tibi pater,q̃a abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentib⁹
& reuelaſti ea paruulis. Quid eſt à ſapientibus & prudentibus,niſi à literatis? Et nonne Paulus
literatus erat qui legem ad pedes Gamalielis didicerat? Quid ergo eſt,abſcondiſti hęc à ſapiẽti-
bus,prudentibus,& literatis,niſi ab his, qui in ſua ſapiẽtia & literatura inaniter gloriãtur, ſeq;
Mat.18 ſapientes & literatos arbitrantur? Tales propter ſuam ſuꝑbiam diuinæ illuminationis capa-
1.Cor.3. ces nõ ſunt,nec fiũt,niſi conuertantur & efficiantur vt paruuli. Ideo nãq; ait ſapiẽtiſſimus Pau-
lus:Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe, ſtultus fiat vt ſit ſapiẽs. Vel ſic,introibo in potẽtias do-
mini.i.fortes dei illuminationes & potentes ac magnas gratias eius recipiam, tanq̃ nihil de ꝓ-
prio ſperans ingenio,ſed deo me humiliter applicando,ſicq; contemplabor & ſciam q̃ potẽs &
glorioſus ſit deus meus,& tunc o domine[memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius]hoc eſt tuam dunta-
xat iuſtitiam commemorabo,nihil de mea iuſtitia allegabo,omne bonum, virtutem,& gratiã
tibi aſſcribam,omne malum, omnem defectum & culpam mihi attribuam,dicamq; cum Apo-
ſtolo:Gratia dei ſum id quod ſum. Et denuo:Qui ſe putat aliquid eſſe cum nihil ſit,ipſe ſe ſedu-
cit

cit. Et iterꝫ:Ignorantes(inqt)dei iustitiam,& suam volentes statuere,iustitiæ dei non sunt sub Gala.1
A iecti. Et quasi quis diceret,si o serue dei literaturā non nosti, qūo tam decora documenta atq; Roma.8
18 sublimes sententias nosti atq; conscribis? Respondet ad dominum loquens: ❡[Deus docuisti
me]per inspirationem spūs sancti & illuminationem supernaturalem [à iuuentute mea.] vel
corporali,vel spirituali,de quibus modo satis prædictum videtur [& vsq; nunc]conseruando
augendo,seu perficiendo gratiam tuam in me[pronūciabo mirabilia tua]quæ facis in cœlo&
in terra in operibus naturę ac mysterijs gratiæ,maxime tñ incarnationem,passionem, & mor
19 tem tuam o Christe pronunciabo. ❡[Et vsq; in senectam]spūalem[& senium]corporale,de q
20 bus distinctio assignta est, pronunciabo mirabilia tua[deus ne derelinquas me. ❡[Donec an
nunciem brachium tuum].i.maiestatis tuæ potentiam. Vel brachium tuum.i. vnigenitū filiū
tuum,qui est fortitudo & virtus tua,de quo Isaias dixit:Parauit dñs brachium suum in oculis
oim gentium. Sicut & spūs sanctus vocatur digitus dei ratione sui effectus,qm̄ cuncta demon Isaiæ.25. Lucæ.11
strat,sic filius appellatur brachium dei,qui omnia portat & sustentat verbo virtutis suæ, an= Heb.1
nunciem itaq; dñe brachium tuum[gñationi oī quæ ventura est]vsq; ad finem mundi. Hoc
author psalmi pñtis excellenter perfecit. Per librū em̄ psalmoꝝ quem edidit & nobis reliqt,an
nunciat ista indesinenter toti mundo,&qlibet nostrum hoc agit,dū quantum sibi possibile est
nomen dei glorificat,& eius honorem augere conatur,atq; post suam mortem diuinæ legis te
stimonia disserit,verbo,fama & vita verum esse contestans q̄d fides affirmat catholica. Annū=
21 ciem quoq; o dñe ❡[Potentiam tuam] quæ vere immensa est,per quam omnia creasti,conser=
B uas & regis[& iustitiam tuā deus]qua vnicuiq; quod meret̃ rependis:potētiam inquam & iu=
stitiam tuam annūciem,nō secūdum ꝙ in se est,qm̄ sic omnino incognita est, sed ꝑ compara=
tionem ad suos sublimes effectus, vc3 [vsq; in altissima quæ fecisti magnalia.] Quæ autē sunt
ista magnalia altissima à deo producta, nisi angelicoꝝ distinctio ordinum, creatio visibiliū &
inuisibilium,beatificatio electoꝝ,gubernatio mundi,iustificatio impij,redemptiōis humanæ
mysteria & reliqua dei prodigia,signa atq; miracula? In his effectibus relucet creatoris iusti=
tia & admiranda potentia. Cum ergo tanta sint tua magnalia,o[deus qs similis tibi?]quasi di
cat nullus. Similitudo autē est duplex, imitatiua seu imperfecta,& naturalis seu perfecta. Se=
cundū primā similitudinem creatura similis est creatori,præcipue hō, q ad dei imaginem & si=
militudinem factus est:sed q̄tum ad similitudiem scdam nil creatū simile est creatori. Vñ ꝑ Isai
am ꝑphetā dr̃:Cui similem fecistis deum, atq; quam imaginē ponetis ei? Et Iob:Ecce excelsus Isaiæ.40.
22 deus in fortitudine sua,& nullus ei similis in legislatoribus. ❡[Quantas]o deus[ōndisti mihi] Iob.36.
per experientiam[tribulationes]mundi,carnis,ac dæmonum[multas]numero[& malas]ma
litia pœnæ acerbas ac duras,aut certe iniusta seu mala intentione alioꝝ illatas[& conuersus]
.i.placatus & mei misertus[viuificasti me]vita gratiæ,auferendo à me flagella iracundiæ tuę,
[& de abyssis terræ].i.de submersione peccati,& fluctibus seculi[iterꝫ].i.frequenter[reduxisti
23 me]ad statum salutis & gratiæ. ❡[Multiplicasti magnificentiam tuā].i.magnam tuā potentiā
multipliciter ostendisti in me,flagellando me varijs modis[& conuersus]ab ira tuæ vindictæ
ad mansuetudinem tuæ dilectionis paternæ absq; tua mutatione[consolatus es me]infusione
C interioris lætitiæ,contemplatione felicitatis futuræ,seu p̄mioꝝ cōsideratione & allocutione sa
cræ scripturæ, in qua dr̃: Qm̄ nō sunt condignæ passiones huius temporis ad futurā gloriā,q̄
reuelabitur in nobis. Et:Si compatimur,& conregnabimus. Huius aūt consolationis meæ in= Roman.8
24 dicium est:❡[Nam & ego confitebor tibi]cōfessione laudis[in vasis psalmi,].i.in psalmis quæ Ibidem
sunt vasa laudis diuinæ in ipsis contentæ. Vel in vasis psalmi.i.in viris deuotis,in quorum cor
dibus velut in vasis cōtinetur laus tua. Vel,in vasis psalmi.i.in psalterio, quod dr̃ vas psalmo=
rum[veritatem tuam deus].i. ad gloriam tuam confitebor seu laudabo veritatem tuam in di
uinis scripturis traditam. Vel,veritatem tuam increatam,quæ est omnis veritatis fontana ori
go.[psallam tibi in cythara] spūali.s.in carnis mortificatione per cytharam significata, o dñe
25 qui es[sanctus Israel].i.sanctificator populi te fideliter cōtemplantis. ❡[Exultabūt labia mea] Iudith.16.
exteriora.i.signa lætitiæ manifestabūt[cum cantauero tibi]qm̄ vultu hilaris ero,secūdm faci=
em sctōrum cum te ore laudauero. Vel,exultabūt.i.exuberāter gaudebūt labia mea interiora,
intellectus & voluntas,qbus interiora verba & vota formātur cum cantauero tibi.i. ad tuum
honorem [& anima mea quam redemisti]per gratiam tuam à culpa , atq; per sanguinis tui
26 precium à gehenna,exultabit tibi cantando. ❡[Sed & lingua mea]interior sc3 intellectus [to
ta die].i.horis aptis ac debitis[meditabitur iustitiam tuam,] reuoluēdo intra se legem tuā iu=
stissimam. Vel lingua mea corporea meditabitur.i.ex interiori cogitatione loquetur iustitiā
tuam. [cum cōfusi].i.repulsi,victi [& reueriti].i.perterriti[fuerint qui quærūt mala mihi.].i.
dæmones mihi nocere optantes,vel homines mali,de quorum confusione atq; repulsa gaudēt

boni tranquillam vitam amantes. Sed quia in hac vita non possumus plene erui, totaliter iugi- D terq; ab eorum impugnatione esse securi, iccirco versus iste anagogice exponi potest de statu fu- turo in patria. Tunc enim lingua nostra interior & forte etiam exterior tota die æternitatis. i. cõ- tinue & indefesse meditabitur iustitiam dei per contemplationẽ clarissimã, cum confusi & re- veriti fuerint, &c. quia in die iudicij irreparabiliter confundent oẽs iniqui, iuxta illud Isaiæ: Præci- pitabit dñs mortẽ in sempiternũ, & opprobriũ populi sui auferet. Vñ & viro electo ait dñs: Ne
Isaiæ.25. Isaiæ.41. timeas quia ego tecũ sum. Ecce confundent oẽs qui pugnant contra te.

¶ Enarratio allegorica eiusdem psalmi de Christo.

QVoniam psalmus iste gloriosus atq; decorus in principio sui, verbis & sensu conformis est psalmo 30. q sic incipit sicut iste: in processu aũt similis est in aliquib' psalmo 21. cui' exordium est: Deus deus meus respice in me, quorum vterq; ad literam de Christo exponitur. Ic- circo studendũ est, vt & pñs psalmus exponatur quantum fieri põt de dño saluatore. Christus ergo secundum q homo passibilis, & aliquo mõ viator extiterat, ad passionẽ propinquãs, ora- uit ad prẽm dicendo: In te dñe pater speraui. i. omne bonum qd desideraui teq; rogaui, à te adi- pisci confisus sum, non per spem, quæ est virtus theologica, sed per quandã fiduciam. Spes enim quæ est virtus theologica, est expectatio futuræ beatitudinis. Cum igitur aĩa Christi à suę crea- tionis principio beata fuerit, deum videndo per speciem, constat q spem talem non habuit, ni- hilominus habuit quandam præstolationẽ siue fiduciã, de q in Prouer. scribitur: Gemma gra-
Pro.17 tissima expectatio præstolantis. Sperauit nãq; aĩa Christi à deo gloriã corporis, & alia quædã ad præmium accidentale spectantia. Qm ergo in te dñe speraui, non confundar in ęternum. i. E
Mat.26 quis ad tps à Iudæis despicior & illudor, ab Herode quoq; & Pilato atq; eorum militibus, non tamẽ
Iohan.18. duret diu ista cõfusio, sed tertia die honorer à te per resurrectionẽ beatam in iustitia tua. i. scdm iustitiam tuã, & secundum exigentiam eius libera me à gñatione hac infideli ac pessima, de q
Mar.9 locutus sum: Quàmdiu apud vos ero, q diu patiar vos? & eripe me ab omni corporis mortali- tate ac passibilitate. Inclina ad me filium tuum vnicum & dilectum, aurem tuam, quod oro, nõ quasi incertus q sic facies, sed quia per orationem decreuisti dare quod opto, vt ego ostendã me à te habere omne bonum qd habeo, alijsq; formam orãdi exhibeam, & salua me ab omni ma- lo pœnæ, dando etiam præmium accidentale, vz corporis glorificationem & ascensionem. Esto mihi in deum protectorem, ne añ tps à te præordinatũ à Iudæis compræhendar, occidar, aut lædar, qui me præcipitare lapidareq; conati sunt, sed non potueruut, qm nondũ venit ho- ra mea. Esto etiam mihi & in locum munitum, vt in te quasi in loco confugij securus ab omni inuasione quiescam, vt saluum me facias, animam corpori reuniẽdo. Quoniam firmamentũ meum. i. confirmator meæ humanitatis, & causa vniuersæ fortitudinis eius, & refugiũ meum . i. adiutor meus in quantum homo sum, ad quem in omni necessitate confugio. Hinc enim ait Sal-
Iohan.5. uator de semetipso: Non possum ego à meipso facere quicq. Et iterum: Pater in me manẽs ipse fa-
Iohan.14. cit opera. Isaias quoq;: Ecce dominus deus, auxiliator meus. Et Ieremias: Dñs mecum est quasi
Isaiæ.50 Ierem.20 bellator fortis, iccirco qui me persequuntur cadẽt. Deus meus, qui es specialissimo modo deus meus, eripe me de manu peccatoris . i. de potestate Iudæ proditoris, cuius iniquitatem cœli re- F uelabunt, & terra aduersus eum consurget, & de manu contra legem agentis & iniqui. i. popu- li Iudæorum, de quo dixi: Nonne Moses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Et
Iohan.7 Matth.15 rursus: Quare vos trãsgredimini mandata dei propter traditionem vestram? Quoniam tu es patientia mea dñe. Omnis enim perfectio animæ Christi, à deo infusa collataq; fuit. Christus q- que omnia propter dei honorem sustinuit, sicut superius dixit: Quoniam propter te sustinui
Psalm.86. opprobrium, sicq; deus erat causa efficiens & finalis patientiæ Christi: domine spes mea à iuuẽ- tute mea. Nam Christus per prædictam fiduciam semper certissime & immobiliter sperauit in deo. Propter quod dixit: Ego autem sciebam, quoniam semper me audis. In te confirmatus
Iohan.11 sum ex vtero, hoc est, in ipso matris meæ virgineo vtero, per gratiam consummatam. i. p bea- tificam fruitionem fixus & roboratus sum in te, ita vt à te nunq possim auerti. Non enim so- lum erat anima Christi in vtero virginis sanctificata per gratiam, sed & immobilis facta p glo- riam, de ventre matris meę tu es protector meus. i. ab instanti natiuitatis meæ vsq; ad mortẽ protexisti me ab omni ruina peccati, à tentatione diaboli, & à pœnis, quas Iudæi ante tempus inferre volebant. Quoniam enim Christus confirmatus erat in bono in virginis vtero, post na- tiuitatem peccare nullatenus potuit. Hinc de seipso per Isaiam prædixit: Quis est aduersarius
Isa.50 meus? Accedat ad me. Quis contradicit mihi? Stemus simul. Ecce quanta securitas propter protectionem diuinam, propter quod nullo modo opinandum est, q Christus expauit, quan- do ducebant eum ad supercilium mõtis, quatenus pręcipitarent eum. In te cantatio mea sem-
Lucæ.4 per. i. te o deus pater semper laudaui, nominis tui honorem, non propriã gloriã, semp quæsiui

sicut

sicut testatus sum blasphemis Iudæis: Ego non quæro gloriam meam, sed honorifico patrem Iohan.8.
A meum,& vos inhonorast is me, tanq̃ prodigiũ factus sum multis. puta Iudæis, de qbus scriptũ est: Dicebant multi ex Iudæis: Dæmoniũ habet & insanit, qd eũ auditis? Et cum filiam archisy Iohan.10. Lu.8
nagogi suscitaturus dixisset: Puella nõ est mortua, sed dormit, deridebãt eũ. Vñ de Chro apud Isaiã prædictũ est: Inglorius erit inter viros aspectus eius,& tu adiutor fortis, qm̃ in oĩ aduersi Isa.52.
tate fecisti me constantem atq; immobilem. Repleatur os meum laude. Christus in gratia habituali nunq̃ profecit, nec in ea proficere exorauit. Vnde quemadmodum sancti in patria deũ non rogant pro gratia benefaciendi: sic nec Christus exorauit, vt ex gratiæ interioris in remẽto ad dei laudem prorumperet. Ideoq; q̃d ait: Repleatur & cætera, potius congratulando ꝙ sic est, q̃ orando vt sic fit, intelligendum videt. Vel orat vt corpus suum in morte ab aĩa separatũ, denuo vniatur eidem,& ita os suum corporale in triduo mortis clausum per resurrectionẽ aperiatur, laudibusq; diuinis impleatur, vt cantem inqt gloriam tuam. Christus em̃ ore interiori iugiter decantauit gloriam summæ Trinitatis, laudando eam in seculũ seculi multo sublimi⁹, q̃ aliquis beatoꝝ in patria, scd̃m q̃d comprehensor fuit,& tota die, hoc est incessanter, & in die æternitatis participatæ, quæ fuit mensura operationum suaꝝ interioꝝ conuenientium sibi vt cõprehensori cantauit interiori melodia magnitudinem dei, illã clarissime cognoscendo, atq; dignissime extollendo. Deniq; etiam añ passionem & post resurrectionẽ cantauit ore corporali gloriam dei, s. euangelicæ legis doctrinam, in qua deus pulchre laudat,& tota die, hoc est, ꝑ congruis horis cantauit seu prædicauit magnitudinem dei ꝑ seipsum ac suos ministros. Ne pijcias me in tpe senectutis. Dicere aliquis posset Christum orasse hunc v̈sum non pro seipso, sed
B pro corpore suo mystico, eo modo q̃ iam impassibilis factus dixit ad Paulum: Quid me persequeris? præsertim cum nec corporalis senectus nec spiritualis in Christo fuisse noscant: nam iuuenis occisus est,& in interioribus semper æqualiter recens virensq; extitit, propter q̃d viridi ligno comparauit seipsum. Veruntamen dicere possumus, ꝙ hoc loco ꝑ tps senectutis, intelligat tps dñicæ passionis, in qua corporalis natura Christi instar hoĩm antiquoꝝ, à suo virore atque vigore occubuit, eritq; sensus exponendo hunc versum de Christo: Ne proijcias me in tpe senectutis. i. tpe passionis non subtrahas mihi tuæ paternæ pietatis pñtiam, derelinquendo corpus in tumulo, aut aĩam in limbo. Non em̃ orauit Christus ne proijceretur à deo, gratiã amittendo aut gloriam, qm̃ se confirmatum cognouit in bono: cum deficiet virtus mea corporalis in cruce, quando expiraui, inclinato capite tradens spm̃, ne derelinquas me, sed audi q̃d dico: Pater, in manus tuas commendo spm̃ meũ. Merito q̃q; precor ista o pater. Quia dixerũt inimici mei Iudæi mihi, quidqd mali excogitare valebant, vt est illud: Nunqd interficiet semetipm̃? Et alibi: Homo vorax, potator vini. Hic blasphemat, multaq; talia, & qui custodiebant aĩam meam. i. Iudæi, q obseruabant vitam meam vt eam arguerent, queadmodũ in euange. scriptũ est: Obseruabant si sabbatis curaret Iesus, vt accusarent eum: consiliũ fecerunt in vnũ. i. ad inuicem & pari malitia, iuxta illud: Consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent & occiderent, dicentes: Deus dereliqt eum. Iudæi nanq; putabant deũ recessisse à Iesu tanq̃ à pctõre. Vñ dicebãt
Act.9 Lu.23 Lu.23 Iohan.8. Mat.11 Mar.2 Mar.3 Mat 29
C Nos scimus, qa hic hõ peccator est. Et iteꝝ: Non est hic hõ à deo q sabbatũ non custodit, psequimini & comprehendite eũ, hoc est q̃d à Iohã. dr̃: Miserunt Iudæi ministros vt cõprehenderent Iesum. Et in nocte cœnæ dixerunt hæc verba suis ministris principes sacerdotũ, q eos miserũt cum Iuda vt caperent eum. Propter q̃d apud Ieremiã dr̃: Audiui contumelias multoꝝ, & terrorem in circuitu, persequimini & persequamur eum, qa non est qui eripiat. i. nullus est qui Iesum de vestris manibus eruat, eo ꝙ deus reliquerit eum. Hinc enim dicunt aduersarij Christi: Contumelijs & tormento interrogemus eum,& probemus quæ ventura sunt illi. Ea propter Isaias: Nos (inqt) putauimus eũ q̃si leprosum & pcussum à deo & humiliatum. Deus pr̃ ne elongeris à me, differendo resurrectionem meã vltra triduũ, deus meus in auxiliũ meũ respice, tua diuina virtute cooperando meæ humanitati in redemptione gñis humani, atq; de manib⁹ Iudæorum me eruẽdo ꝑ resuscitationẽ ad impassibilem statũ. Hoc est q̃d Chrs añ passionẽ orasse apud Iohan. describit: Nũc aĩa mea turbata est. Et qd dicã? Pater saluifica me ex hac hora. Cõfundant & deficiant detrahentes aĩæ meæ. Multipliciter confusi sunt & defecerunt Iudæi dñm saluatorem persequentes & occidentes. Nonne confundebant dum Christo in cruce pendente sol obscuratus est, terra commota, velumq; templi scissum? dũ etiam in die resurrectionis milites eis narrabant quæ circa Chri sepulchrũ contigerũt,& qũo resurrexisset? dũ insup ab apostoloꝝ principe beatissimo Petro audierunt: Iesum Nazarenũ viꝝ approbatum à deo, in vob virtutib⁹ & prodigijs & signis quæ fecit deus per illũ in medio vr̃i interemistis? dũ q̃q; ꝑ manus aploꝝ signa magna fiebant in Ierl̃m,& multa milia conuertebant ad Chr̃m? Maxime aũt cõfusi sunt & penitus defecerunt in obsidione Titi ac Romanorum: operiant confusione & pu
Iohan.9 Iohan.7. Ierem.20. Sapien.2 Isaiæ.53. Iohan.12. Act.2 Ibidem Act.4

dore.i. vndiq; confundantur & erubescant,intus q̃ad seipsos,& foris q̃tum ad alios,q quærũt D
mala mihi.i. Iudæi,q mihi mala culpæ imponunt,& mala pœnæ infligunt. Vnde apud Iere-
Ierem.17. miam Christus ait: Confundant̃ qui me persequuntur,& non confundar ego, paueant illi &
non paueam ego,& duplici contritione contere eos,vc; in præsenti & in futuro. Hæc autem à
Christo dicuntur potius prænunciando q̃ imprecãdo. Q̃uo tñ ista multipliciter possent expo-
ni,sc; per modũ orõnis in bono, ex præhabitis innotescit. Ego aũt semper sperabo. Nam qcqd
Iudæi Christo dixerunt siue fecerunt,ipse in deo mansit immobilit̃ sperans, certitudinaliterq;
ab eo expectans resuscitari,corpore glorificari,& super alta cœlorũ eleuari: & adijciã sup oẽm
laudem tuam,hoc est,oĩ laudi qua in lege atq; prophetis laudaris,addam euangelicæ legis præ-
conium & noui testamenti scripturam , in q̃ multo sublimius continentur laudes diuinæ,q̃ in
veteris legis doctrina. Os meum annunciabit iustitiã tuam. Quandiu Chr̃s p̃dicauit in mũdo,
annunciauit iustitiam dei,docendo q deus sit iustus,nec pctm̃ relinquat inultũ,increpãdo etiã
Iohan.8. pctõres,& recta præcepta saluberrimaq; consilia p̃ponendo. Propter q̃d ipsemet ait: Ego sum
Ibidem lux mũdi. Et: Sicut docuit me pater,loquor. Vñ de ipso apud Iohelẽ habet: Exultate in dño deo
Iohel.2 vr̃o,qa dedit vobis doctorem iustitiæ. Et p̃ Osee dr̃: Tps reqrendi dñm,cum venerit q docebit
Osee.10. vos iustitiam. Annunciabit q̃q; os meum o deus pr̃ tota die,hoc est q̃diu in mundo sum, salu-
tare tuũ.i.salutẽ quã mundo impendis per me. Merito aũt tps q̃ Chr̃s in mundo vixit, dies vo-
catur,qm̃ sol iustitiæ hoĩbus luxit atq; apparuit,scdm q̃d ip̃e testat̃: Quãdiu in mundo sum,lux E
Iohan.8. sum mundi,& tota hac die annunciauit Christus v̓bo vl̃ ope salutare dei.i.seipm̃ seu saluatio-
Iohan.6. nem q̃ ipse mundũ saluauit,& ideo ait in euang. Me oportet operari opa eius q misit me donec
Iohan.3 dies est. Hoc mõ annunciauit Christus salutare dei dicẽs: Qui credit in filium dei,habet vitam
Iohan.14. æternam:q aũt incredulus est filio,ira dei manet super illum. Et: Ego sum via,veritas,& vita.
Mar.16 Nemo venit ad p̃rem,nisi p me. Et in alio loco: Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus erit.
Qm̃ non cognoui lr̃aturam.i.scientiam p exercitationẽ & studiũ seu informationẽ humanam
Iohan.7. iuxta illud: Mirabantur Iudæi dicentes: Q̃uo hic lr̃as scit cum non didicerit? Qm̃ ergo non co-
gnoui literaturã p studium,sed p illuminationem diuinam,iccirco introibo p contemplationẽ
p̃fectam seu visionẽ fruitiuam atq; beatam in potentias dñi,cognoscendo p̃fectiones & virtu-
tes diuinæ naturæ, & magna opa eius. Anima em̃ Christi à suæ creationis exordio vidit p spe-
ciem diuinam essentiam,& p̃fectiones eius potentes,non nisi p illuminationem supnaturalem
dñe memorabor iustitiæ tuæ solius,hoc est nihil boni mihi ex me asscribam, secundũ q̃d homo
sum,sed omnem conuersationis meæ iustitiam tibi attribuã,& alios sic facere edocebo. Hoc
Iohann 8. est quod asserit Christus: Si ego glorifico meipsum,gloria mea nihil est. Et: Claritatem ab hoĩ-
Iohan.5. bus non accipio. Et: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis,dicite: serui inutiles sumus,
Lu.17 quod debuimus facere fecimus. Deus docuisti me à iuuentute mea & vsq; nunc. Deus Trini-
tas docuit animam Christi à primo instanti quo eam creauit,dando ei multiplicem sapientiã,
vtpote sapientiam beatificæ visionis,qua cognouit deum per speciem increatam, sicut & san- F
cti in patria. Sapientiam quoq; infusam seu inditam,qua omnia nouit in proprijs naturis p
species innatas seu concreatas,sicut & oẽs angeli ante lapsum,& confirmationem nouerunt.
Vide San. Habuit etiam Christus(secundum quosdam)scientiam acquisitam seu experimentalẽ, de qua
Tho.3.p. ait Apostolus: Didicit ex his quæ passus est obedientiam,& sumitur ibi discere pro experiri,qm̃
q.9.ar.4. Christus ab alijs nihil didicit,sed per propriam adinuentionem , secundum ponentes scientiã
Hebr.5. acquisitam in Christo. Vnde de hac sapientia intelligi potest quod legitur in euangelio: Iesus
Lu.2. proficiebat scientia & ætate. Sed quoniam Christus à principio perfecte instructus fuit, quo-
modo nunc ait: Deus docuisti me à iuuentute mea & vsq; nunc,ac si secundum successum tem-
poris addita sibi fuisset scientia? Et respondendum, q deus dicitur sanctos in patria,& animã
Christi semper docere, in quantum sapientiam ipsis infusam incessanter in eis conseruat,pro-
nunciabo mirabilia tua. Christus occultissima,supernaturalissima,penitusq; incomprehensi-
bilia docuit,sicut q deus est vnus ac trinus,q ipse in vnitate p̃sonæ sit deus & homo,q beati-
tudo nostra in diuinæ essentiæ visione cõsistit, q ipsemet sit resuscitaturus & iudicaturus mor-
tuos vniuersos,& alia multa,sicq; mirabilia dei p seipm̃ & discipulos pronunciauit. Et vsq; in
senectam & seniũ,hoc est,vsq; ad tempus passionis meæ p̃nũciabo mirabilia. Vñ in nocte pas-
Mat.26 sionis dixit Iudæis : Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei,& ve-
Iohan.18. nientem in nubibus cœli. Coram Pilato quoq; in die passionis testatus est: Rex sum ego. Ego
in hoc natus sum,& ad hoc veni in mundum,vt testimonium perhibeam veritati. Vel, vsque
in senectam & senium.hoc est,vsq; ad vltimam mundi ætatem, & finem seculi pronunciabo
per meos ministros mirabilia tua. Nam vsque ad terminum mundi cantabunt Christiani à
Christo instructi mirabilia dei in nouo ac veteri testamento scripta: deus pater, ne derelin-
quas

A quas me, in monumento aut limbo. Donec annunciem brachium tuum. i. potentiam tuã gñationi omni quę ventura est, hoc est, vniuersis hominibus vsq; in finem seculi nascituris. Hoc in Christo videmus impletum, qm̃ post resurrectionẽ instruxit suos discipulos, aperiens illis sensum vt intelligerent scripturas & tãdem quinquagesimo die misit eis spm̃ sanctum, qui eos in omni lingua atq; sapientia erudiuit. Per hoc vero quod Christus illis diuinam potẽtiam reuelauit, etiam omnem generationem venturam edocuit, quia per apostolorum doctrinam, fidẽ catholicam promulgauit mundumq; conuertit. Vnde & Christus in Euang. ait: Quod vni dico omnibus dico. Potẽtiam tuam, & iustitiam tuam deus, vsq; in altissima, quæ fecisti magnalia. In Christi incarnatione, passione, & ascensione potẽtia atq; iustitia dei excellentissime splẽdent. Quod enim deus & homo in vnam conuenerunt personam, infinitam esse ostendit potestatem diuinam. Similiter quod Christus de virgine natus est, tantaq; miracula fecisse credendus est. Iustitia vero dei relucet in hoc, quod ꝓprio filio non pepercit, sed pro mũdi pc̃tis tradidit illũ, ne culpa remaneret inulta. Hanc aũt dei potentiam & iustitiã, Christus annũciauit verbis & factis, protestando se esse patri ęqualem, primũ principium verumq; deũ, & nihilominus hominem veꝝ, patre minorem, atq; passibilem. Sed & iustitiã patris Christus professus est, dũ ait: Pater iuste mundus te non cognouit: ego aũt te cognoui. Sic ergo Christus pronunciauit potentiam & iustitiam dei, vsq; in altissima q̃ fecit magnalia, hoc est, per comparationẽ ad hũanæ redemptionis mysteria, q̃ sunt altissima atq; magnalia, super omnia naturalia opera creatoris. Christus nanq; suam incarnationem, passionem, resurrectionẽ, ascensionem & spũs sc̃ti

B missionem, ante passionem vbertim ꝑdixit: Quantas oñdisti mihi tribulationes multas & malas, hoc est, persecutiones, & varias pœnas mihi infligi permisisti, quemadmodũ Isaias ꝑdixit: Dñs voluit eum conterere in infirmitate, & dñs posuit in eo iniquitates omnium nrm̃. Et Petrus: Deus (inquit) qui prænunciauit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, impleuit sic. Vnde p Iere. Tu dñe ostendisti mihi, & cognoui, tu ostendisti mihi studia eorũ, & conuersus. i. mundo per meam passionem placatus, viuificasti me, resuscitãdo me tertia die à mortuis, & de abyssis terræ, hoc est, de sepulcro & inferno, iterum reduxisti me, in die resurrectiõis. Multiplicasti magnificentiam tuam, gloriose atq; potenter me resuscitando. Nam angelus domini descendit, & accedens reuoluit lapidem, & terra mox motã est, custodes quoq; perterriti, & quasi exanimes facti sunt, sed & duo angeli sederũt iuxta sepulchrũ, vnus ad caput & alter ad pedes: & conuersus ab ira qua hominibus irascebaris, consolatus es me, liberãdo me ab omni dolore atq; tristitia quos habui tempore passionis, & corpus meum glorificando, nouaq; gaudia, ad accidentale præmium pertinentia mihi post resurrectionem præstando. Nam & ego, vnigenitus tuus, confitebor tibi. i. laudabo te, in vasis Psalmi. i. in deuotis hominib. laudẽ tuam cordialiter continentibus, confitebor veritatem tuam deus, te per ipsos laudando, & eos ad tua pręconia inflammando, quemadmodum per Isaiam prophetam locutus sum: Laudate cœli & exultet terra, iubilate montes laudem, quia consolatus est dñs populum suum, & pauperum suoꝝ miserebitur, psallã tibi in cythara, hoc est, in carne mea ꝓpter te crucifixa & mortua o dñe, qui es, & cuius nomen est, sanctus Israel, secundũ quod alibi scriptum est: Redẽptor

C noster dñs exercituum, sanctus Israel nomen eius: Exultabũt labia mea cũ cantauero tibi. Tãto ampliori hilaritate & exultatione semper gauisa sunt, & in æternum gaudebunt labia Chr̃isti, interiora & exteriora, in laude diuina, quanto ipse præ alijs deum ardentius dilexit, clariusq; cognouit. Vñ legitur in euang. Exultauit Iesus spiritu sancto, & ait: Confitebor tibi pater, & anima mea in tua laude exultabit, quam redemisti, ab omni passibilitate & loco inferiori, itẽq; à culpa, non illa quam habuit, qm̃ oĩ penitus culpa carebat, sed illa quam potuisset habere, nisi ꝑuenta fuisset affluentia gratiæ tuæ, & hypostatica vnione cum verbo. Sed & lingua mea interior atq; exterior, tota die, æternitatis in patria, meditabitur iustitiam tuã, illam laudando ac ꝓferendo ad gloriam tuã, cũ confusi & reueriti fuerint, confusione perfecta atq; consumata, tanq̃ æternaliter condemnati, q quærunt mala mihi, secundũ sensum inductum. Ecce Psalmꝰ præclarꝰ ac luciformis cœlestis harmoniæ dulcedine plenus, verba ignea sanctæ dilectiõis cõplectens, affectuosissimas preces includens, deũ pulcherrime laudans, omnemq; pusillanimitatem ꝓpulsans: psalmus vtiq; mirabiliter cõsolatorius attento lectori, q etiam de dño saluatore tã congruenter exponit. Quidã vero exponunt eũ ad lrãm de Dauid, q̃ explanationẽ pp ꝓlixitatẽ, & qm̃ paꝝ deuotionis adducit, omitto. Cũ ingenti igitur alacritate & oĩ mẽtis feruore atq; custodia Psalmũ tam fulgidũ decantare conemur, ꝓsertim cũ oĩm visibiliũ inuisibiliũq; aduersariorũ persecutiones & tentamenta, ꝓsentis Psalmi deijciant, vincant ac ꝓsternãt virtute.

Luc. 24 Actuum. 2 Mar. 13. Roman. 8 Iohan. 8. Iohan. 10. Iohan. 17. Isaiæ. 53 Actu. 3 Ierem. 11. Luc. 24 Matth. 28. Isaiæ. 49. Isaiæ. 47. Luc. 10

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXI.

¶ Expositio Tituli

Titulus Psalmi est: In Salomonē. Asserunt q̄dam, q̄d Dauid fecit hunc psalmū p̄ filio suo Salomone, orādo pro p̄speritate regni ipsius, sed hoc nullatenus verisimile esse pōt, q̄m multa in hoc psalmo continent̄ q̄ Salomoni nullo modo conueniunt: sicut patebit. Hieron. aūt dicit hunc Psalmū à Salomone intitulatū, tanq̄ ab autore, ita quod Salomon edidit Psalmū præsentem. Augustinus vero & Cassiodorus (quoꝝ positioni magis consentiendū videtur) dicūt hunc psalmū, sicut & omnes alios, à Dauid conscriptū. Omnes quoq; magni catholiciq; doctores, vic; Hieronymus, Augustinus, Cassiodorus, Hugo, exponunt hunc Psalmū de Chr̄o ad literā, & est sensus tituli: In Salomonē. i. Psalmus iste tendit, & ducit, nos in Chr̄m, per Salomonem figuratū. Salomon nempe interpretatur pacificus, & ita Chr̄s est verus Salomon mundū patri reconcilians, de quo dicit apl̄s ad Eph. Christus est pax nostra, q̄ fecit vtraq; vnū, per crucem dissoluens inimicitias in semetipso, & veniens euangelizauit pacē his q̄ prope, & his q̄ procul. Et ad Romanos: Cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus deo, per mortem filij ei⁹. Propter quod Zach. Ipse, inq̄t, portabit gloriam & dn̄abitur, & erit sacerdos: & consiliū pacis erit inter duos illos, videlicet inter Gentiles & Iudæos diuinitus p̄electos, de quibus ait apostolus: Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis, p̄dicamus Christum dei virtutem & dei sapientiam. Christus nanq; est lapis angularis, in quo sibi connexi atq; coniuncti sunt in vnitate Ecclesiæ, per fidem & charitatem, Iudæi atq; Gentiles. Ait ergo propheta ad deum patrem, seu totā beatissimam Trinitatem, cuius dona & opera indiuisa consistunt. D

Ephe. 2
Roman. 5
Zach. 6
1. Corin. 1
1. Pet. 2

¶Expositio Psalmi. E

Deus iudicium tuum] hoc est, Iudiciariam tuā potestatem [regi] i. Christo regi regum 1 & domino dominorum [da] constituēdo eum iudicem viuorum ac mortuoꝝ [& iustitiam tuam] hoc est, habitum veræ æquitatis, per quem in om̄i iudicio recte procedat, da [filio regis] i. Christo, qui secundum diuinam generationē, est filius regis æterni, vtpote tui, secundum generationem autem humanam, est filius Dauid regis terreni. ¶Iudicare populum tuum in iustitia]. i. adhoc da Christo iudiciū atq; iustitiam, quatenus populum 2 Christianum iudicet iuste, discernendo ac separando eum ab infidelium plebe, & dando singulis quod merentur, vt etiam iudicet [& pauperes tuos]. i. vere & spiritualiter pauperes, de quibus in Mat. habetur: Beati pauperes spiritu [in iudicio] discretiōis in præsenti, & in iudicio remunerationis in futuro, quatenus nūc separet eos à diuitibus & superbis, voto & merito, in futuro quoq; loco & p̄mio. Sed mirum videtur, quomodo propheta, qui vtiq; fuit & est mēbrum Christi, præsumpserit orare pro capite. s. Christo, orando patrem vt Christo iudicium det atq; iustitiam. Et respondendum q̄d S. proph. non dicit ista orando p̄ro christo, quasi Christus sua p̄ce indigeat, sed ad insinuādum cordis sui affectum, quem habuit pro christi honore & gloria. Iuxta quem modum etiam inferius dicit: Non nobis dn̄e non nobis, sed nomini tuo da gloriā. Deniq; in eo quod ait: pauperes tuos in iudicio, secernit & diuidit pauperes dei à paupibus mūdi atq; diaboli. Est em̄ paup auarus, & est pauper superbus, & est pauper inuoluntarius, quoꝝ nullus est pauper dei. Est quoq; pauper spiritu, paup affectu, paup rebus & mente, vt deo libere vacet, & isti sunt paupes dei, de q̄bus ait Isaias p̄ph. Paupes homines in sancto Israel exultabunt. F Quod autem nunc dicit Psalmista: Deus iudicium tuum regi da. Daniel euidētissime de Chr̄o prænunciauit dicens: Aspiciebam in visione noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hoīs veniebat: & vsq; ad antiquum dierum peruenit: & dedit ei potestatē & honorē & regnū. Quod etiam saluator in se impletum fatetur in euang. dicens: Neq; em̄ pater iudicat quemq̄, sed om̄e iudicium dedit filio. Et Petrus de Christo loquens: Præcepit, inquit, nobis testificari, quia ipse est q̄ constitutus est à deo iudex viuoꝝ & mortuoꝝ. Sed his contrariari videtur quod Christ⁹ ait: Ego non iudico quēq̄, quod idem beatiss. euang. clarius protestatur dicendo: Non misit deus filium suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Considerandum ē vtiq;, quod in iudicio duo pensantur, iudicādi autoritas, & iudicialis autoritatis executio, seu sententiæ platio. Quantū ad primū hoꝝ, conuenit deo patri seu toti trinitati iudiciū, & non Chr̄o secundum quod homo est. Vnde ipse chr̄s: Ego, inq̄t, non q̄ro gloriam meā, est qui q̄rat & iudicet. s. deus Trinitas. Quantū vero ad secundū quo ad prolationē sententiæ, competit chr̄o hoī iudicare, sicut in Euang. affirmat dicēs: P̄tātem dedit ei pater & iudiciū facere, q̄a filius hoīs est. Et hoꝝ vtrūq; Paulus breuiter innuit, dicēs: Deus statuit diē in quo iudicaturus est orbē i æquitate, in viro quē statuit. Sic igitur cōstat, quō deo Trinitati, & Chr̄o hoī, iudicium diuersimode competat. Veruntñ quod Christus ait: Ego non iudico quēq̄, referri potest ad t̄ps sui aduētus atq; exponi de iudicio remunerationis ac vltionis. Primus nanq; Christi aduētus in humilitate fuit, venitq; non ministrari aut iudicare, sed ministrare ac iudicari. Vn̄ (vt legit̄ apud Lucā) cum Iohānes & Iacobus Chr̄o dixissent: Dn̄e vis, dicimus vt veniat ignis de cœlo & consumat eos:

Apocal. 1.
Matt. 5.
Psal. 113
Isaiæ. 29
Dan. 7.
Iohann. 5.
Actu. 10
Iohan. 18.
Iohan. 3.
Iohan. 8.
Iohan. 5.
Actu. 17.
Iohan. 5.
Matth. 20
Luc. 9

eos: videlicet, qui dñm Ieſum non receperunt. Reſpondit eis Ieſus: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis.
A Filius enim hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare. Hinc quoq; fœminam in adulte- Iohan. 8
rio dep̄henſam noluit condẽnare. Quod aũt chriſtus tam iuſte ac iudicialiter iudicaturus erat
populum ſuum Iſaias manifeſtat, dicendo: Non ſecundum viſionem oculorũ iudicabit, neq; ſe Iſaiæ. 11.
cundum auditum aurium arguet: ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate p̄ mã
ſuetis terræ. ¶[Suſcipiant montes] hoc eſt, ſublimes & apoſtolici viri ac magni prælati eccleſię
3 [pacem populo]. i. gratiam verę internæq; pacis ad ſalutem informationẽq; populi, ita vt ipſi
apoſtoli & ſucceſſores ipſorum, à deo acq̄rant tam ſibi q̃ gregi eius commiſſo, ſtabilem pacis q
etem. Hoc autem in apoſtolis impletum eſt, dum à dño Ieſu audierunt. Pacem relinquo vobis, Iohan. 14
pacem meam do vobis. Et: In q̃cunq; domũ intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Su- Luc. 10
ſcipiant q̊q; [& colles iuſtitiam]. i. inferiores recipiant gratiam obediendi diuinis præceptis, à
ſuperioribus aſſignatis. De horum montium colliumq; fœcunditate apud Ioelẽ ſcriptũ eſt: In Iohel. 3
die illa ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac & mel, &cę. Deinde propheta oſtẽdit
4 fuiſſe implẽdum, quod ipſe fieri exorabat. ¶[Iudicabit paupes populi, & ſaluos faciet filios pau
perum] In p̄ñti enim iudicat pauperes ſuos iudicio diſcretionis, vt dictum eſt: In die aũt nouiſ-
ſimo iudicabit eos, iudicio beatæ remunerationis, quemadmodum ipſe in Apocalypſi aſſerit: Apoca. 22.
Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, dare vnicuiq; ſecũdum opera ſua [& humiliabit ca
lumniatorem] hoc eſt, Chriſtus confundet, damnabit, ac deſtruet omnem perſecutorem iuſto
rum, omnem tyrannum, & tentatorem eccleſiæ, diabolum, & antichriſtũ, iuxta illud in Iſaia: Iſaiæ. 11
B Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. ſ. antichriſtum Iſaiæ. 25.
de quo apud eundem habetur: Triturabitur Moab ſub eo. De quo etiam ait ap̄ls: Reuelabitur 2. Theſ. 2
ille iniquus, quem dñs Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Multos vero calumniatores atq; tyran-
nos: etiam in hac vita, Chriſtus humiliauit priuando eos vita aut regno, oẽs autem in die iu
dicij finaliter humiliabit, quia tunc oĩs qui ſe nũc exaltat humiliabitur, non humiliatiõe virtu Luc. 14
5 oſa, ſed deiectione damnoſa. ¶[Et p̄manebit cum ſole & ante lunã, in generatione & generati-
onem] Sicut per lunam intelligi poteſt eccleſia, ita per ſolem pater æternus q eſt lumen fonta-
le cuncta illuſtrans: & de vtroq; ſole & luna hic verſus exponitur. Chriſtus eñ permanet cum
ſole intellectuali. ſ. deo patre, qm̃ coæternus eſt ei, cũ hoc ſole p̄manet à parte ante, ſecundũ di-
uinam naturã, tanquã ſplendor gloriæ, & candor lucis æternæ. Permanet quoq; Chr̃s à parte
poſt, ſecundum ſuam humanã ac diuinã naturã cũ ſole materiali, qm̃ ſicut ſol incorruptibil' eſt
ita & Chr̃s incorruptibil'r perſeuerat, & ante lunã vtrãq;, puta eccleſiam & lunã vnã planetarũ
permanet Chriſtus à parte ante, ſecundũ ſuã diuinã naturã, queãdmodũ in Eccl'o ipſa Sapia te Eccle. 24
ſtatur: Ego ex ore altiſſimi p̄diui, primogenita ante omnem creaturam. Et in Prou. Dñs poſſe Prouer. 8.
dit me initio viarum ſuarũ, antequã quicquã faceret à principio. Quando p̄parabat cœlos ade
rã: & erã cum eo cuncta cõponens. Ecce hic manifeſte declaratur diuinitas Chriſti & eius æter
nitas. Propter q̊d dicit etiã ap̄ls: Ieſus Chr̃s heri & hodie, ipſe & in ſecula. ¶[Deſcẽdet ſicut plu- Hebr. 13.
6 uia in vellus] Libro Iudicũ narrat, queãdmodũ ad inſtantiã Gedeõis cõplutũ ſeu rore madefa Iudicum. 6
ctũ eſt vellus, terra ſicca manente, & poſtea madefacta eſt circũquaq; terra, vellere nõ adaq̃to.
C Eſt igit' ſenſus: Chr̃s rex nr̃ deſcẽdit in vterũ virginis, ſicut deſcẽdit pluuia in vellus Gedeonis.
Queãdmodũ eñ pluuia in vellus illud deſcendit, ita vt p̄ vellus nõ diſtiliauit, nec aliq̄d diuiſio
nis aut corruptiõis velleri intulit, ſic verbũ dei de ſinu pr̃is in virginẽ veniẽs, eã ĩ nullo lęſit, aut
violauit: qm̃ nõ de viro cõcepit, ſed ſpũ ſc̃tõ obũbrante eſt imp̄gnata, ſup̄natural'r q̊q; forma- Lucæ. 1
tũ eſt corpus Chr̃i in virginis aluo. Iuxta illđ Zac. Ecce ego celabo ſculpturã eius, ait dñs. i. cor Zach. 3.
pus eius formabo [& ſicut ſtillicidia ſtillantia ſup̄ terrã] Queãdmodũ guttæ leniter atq; ſuaui-
ter cadũt de cœlo in terrã, & eã refrigerant & fœcũdant, ſic Chr̃s p̄ ſuã incarnationẽ, dulciter &
ſine ſtrepitu deſcendit in mr̃em virginẽ, & p̄ eã in mundũ. Nã primus eius aduentus in hũilita
te, paup̄tate ac manſuetudine fuit, ſcd'm q̊d Zac. p̄dixit: Exulta ſatis filia Siõ, ecce rex tuus veni Zach. 9
et tibi iuſtus & ſaluator, ipſe paup̄. Et in Euang. ipſemet faſſus ẽ: Filius hoĩs nõ habet vbi caput Lucæ. 9
7 ſuũ reclinet. ¶[Oriet' in diebus eius]. i. in p̄rio chr̃i aduẽtu [iuſtitia]. i. p̄fectio vitæ, ſeu fides ca-
tholica. Tp̄s eñ chriſti, eſt tp̄s gr̃ę, p̄pterea hoĩes chr̃i veſtigia imitãtes, p̄fectius ſanctiuſq; vixe
rũt quã Iudæi tp̄e legis. Et ideo Chr̃s in Euang. ait: Niſi abũdauerit iuſtitia vr̃a plus quã ſcriba Matt. 5
rũ & phariſæorũ, nõ intrabitis in regnũ cœlorũ. Et ad Ioh. bapt. Sic, inq̄t, decet nos implere om Matt. 3.
nem iuſtitiã. In tm̃ eñ abundauit gr̃a atq; iuſtitia tp̄e chriſti, plus quã añ, vt ſcriptũ ſit apđ Ioh. Ioh. 7
Nondũ erat ſpũs datus, q̄a Ieſus nondũ erat glorificatus, nõ q̊d ante nequaquã fuerat dat⁹, ſed
quia tam exuberanter datus non erat, [& abundãtia pacis] hoc eſt, quod ſuperius dictum eſt:
Venite & videte opera domini quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens bella vſq; ad fines Pſalm. 45.
terræ. Et Iſa. ait: Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad p̄lium. Iſa. 2

Et ita

Et ita ista abundantia pacis tempore Christi orta, intelligeretur de pace temporali, quę fuit in D
toto mundo sub Cæsare Augusto, sub quo natus est Christus, ita quod ad vnius viri imperiũ
Lucæ.2 describeretur vniuersus orbis. Sed quia hæc pax non durauit, donec auferatur luna, idcirco se
cundum hanc expositionem, hoc quod dr̃ [donec auferatur luna] referendũ est ad iustitię Chri
anæ duratione, q̃ vsq; in fine mundi durabit: non aũt ad durationem pacis p̃dictæ. Conueni
entius tñ apparet, vt hæc abundantia pacis intelligatur de magnitudine pacis internæ, in trã
Colos.3. quillitate consciæ collocata, de qua apl's loqtur: Pax Christi exultet sp in cordibus vr̃is. Quam
Zach.9 Zach. pphetauit, Chr̃m suis fidelibus esse daturum. Loq̃ (inqens) pacem gentibus. Hanc etem̃
Lucæ.2 pacem annunciauerunt angeli, in Christi natiuitate, dicentes: Gloria in excelsis deo, & in terra
pax hoibus bonæ voluntatis. Hæc pax in bonis abundat hoibus, sicut orat Apl's: Pax Christi,
Phili.4. Isaiæ.9. q̃ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligẽtias vestras. Et ob eius copiam,
vocatus est christus princeps pacis. Hæc itaq; abundantia pacis, permanet in electis, donec au
feratur luna, hoc est, nunq̃ cessabit, sicut nec luna. Vel donec auferatur luna. i. quousq; Ecclesia
militans, transferatur ad societatẽ triumphantis ecclesiæ, oĩ corruptiõe & mortalitate abiecta.
Non q tunc cessabit, sed qa tunc perficietur, sicut & luna semiplena pficitur, & ita, donec non
denotat terminũ pacis, sed continuationẽ ipsius, queadmodũ de Ioseph & Maria ait Mat. Nõ
Matt.1 cognouit eã, donec peperit filium suũ primogenitum. ¶ [Et dñabitur] Chr's, [à mari,] orientali s
Psalm.18 [vsq; ad mare] occidentale, qa in oẽm terram exiuit sonus Aploꝝ, & conuersi sunt in om̃ibus
finibus mundi qdam ad chr̃m [& à flumine] paradisi terrestris seu Iordanis. Vel à flumine q̃cũ
q;, puta à cunctis fluminibus, accipiendo singulare pro plurali [vsq; ad terminos orbis terraꝝ] E
Vñ & in Zac. scriptum est: Potestas eius à mari vsq; ad mare, & à flũine vsq; ad fines terræ. Et
Zach.9. hæc de Christo dicuntur: Primo, qm̃ omnia etiam inanimata & irratiõalia, subiecta sunt ei p:
ut ipse in Euan. dicit: Data est mihi oĩs potestas in cœlo & in terra. Secundo, qm̃ oĩs hõ in om̃i
Matth.28. mundo existens, velit nolit Christi subiectus est ptãti, secundũ quod ipse ait loquens de seipso
ad patrem: Dedisti ei potestatem omnis carnis. Tertio, qm̃ in oĩ parte terræ habitabilis, aliqui
Iohan.17 Christo per fidem & opera, obedierunt propter quod deus pater ait ad Chr̃m apud Isa. Dedi
Isaiæ.49 Actuum.1 te in lucẽ gẽtiũ, vt sis salus mea vsq; ad extremũ terræ. Et hoc est q̃d ait saluator apl'is: Eritis mi 9
hi testes in oĩ Iudæa, & Samaria, & vsq; ad vltimũ terræ. ¶ [Corã illo pcidẽt Aethiopes,] Hi em̃
Mat.2. p Euang. Mat. conuersi, Christum hũiliter adorauerunt. Pñt autem per Aethiopes accipi gen-
tiles, q ante conuersionem suã ad chr̃m, erant vitioꝝ caligine denigrati, sicut Aethiopes nigra
pelle teguntur [& inimici eius] Christo increduli [terrã lingent] hoc est, rebus terrenis adhære
bunt, & eas præ amore sibi intime applicabunt. Vnde Iere. Recedentes (inqt) à te, in terra scri
Ierem.17. bẽtur. Vel sic, inimici eius, i. qui Christo aliqñ repugnabant post conuersionẽ, terrã lingẽt, hoc
est, eam ex deuotione ad Chr̃m, osculabuntur, prosternendo se vsq; ad terram, propter reuerẽ
tiam Christi. ¶ [Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona addu 10
Matt.2 cent] Hoc ad literã non solum impletũ est in tribus Magis, Chr̃o in die Epiphaniæ, auꝝ, thus,
& myrrham offerentibus, sed & in alijs multis regibus atq; principibus haꝝ terraꝝ, q̃ multo
tp̃e fuerunt sub fide catholica, & chr̃o, seu ecclesiæ diuersa munera obtulerũt, vic; spirituales cor F
poralesq; hostias. ¶ [Et adorabunt eũ omnes gentes, oẽs gentes seruient ei] Vtraq; distributio 11
num istarum sumenda est pro generibus singuloꝝ, non p singulis generꝝ. Nam & de oĩ gñere
gum ac gentium, aliq chr̃m adorauerunt, & ipsi ministrauerunt, iuxta vaticiniũ Dan. dicẽtis:
Daniel.7 Oẽs ppl'i tribus & linguæ seruient ei. Et Mic. Stabit & pascet in fortitudine dñi, & conuertẽtur
Mich.5 qa nũc magnificabitur in medio vniuersæ terræ. Conseq̃nter inducitur causa vniuersalis do
minij Christi. ¶ [Quia liberabit pauperem à potente] Sed qualem pauperem? Subdit [& paupe 12
rem cui non erat adiutor] Alius, nisi ipse deus; talis pauper est omnis hũilis, q proprijs viribus
nequaq̃ innititur, sed toto affectu in deo confidit: huiusmodi aũt pauperem deus multipliciter
liberat à potente, hoc est, à dæmone, quẽ chr's in Euan. fortẽ armatũ appellat, & de q̃ apud Iob
Luc.11 scriptũ est: Nõ est ptãs sup terrã, q̃ ei cõparet, q factus est vt nullũ timeat. Vel à potente. i. hoĩe q̃
Iob.12. cũq; supbo, & forti p naturalẽ fortitudinẽ, aut secularẽ potentiã alijs p̃ualẽte. Prio liberat chr's
pauperes ab his potentibus, dando eis patiam in aduersis, cõstantiãq; in bonis, sic q̃d illoꝝ ma
lignitas ipsis non nocet, imo cooperatur eis in bonũ. Secundo, qm̃ facit eos tentatiões viriliter
superare, & tanto instantius studere virtutibus, quanto amplius impugnant. Tertio, qm̃ æter
Ierem.20. Isaiæ.42. naliter eos saluabit, illis inęternũ dãnatis. Hinc em̃ apud Iere. dr̃: Cantate dño, laudate dominũ
qa liberauit aĩam pauperis de manu maloꝝ. Et p Isa. dñs ait: Ego dñs exaudiã egenũ & paupe
rem, non derelinquã eos. ¶ [Parcet pauperi & inopi] peccata dimittendo, pœnam relaxando, 13
Mala.3 & gratiam tribuendo. Vnde per Malachiam ait: Parcam timentibus me, dicit dñs, sicut parcit
vir filio suo seruienti sibi, [& animas pauperum saluas faciet,] modo per gratiam, & in futuro
per

per gloriam. Propter quod ait apl's: Altiſſima pauptas eorum, abũdauit in diuitias ſimplicita- 2.Corin.8
A tis eoꝝ. ¶[Ex vſuris & iniquitate redimet animas eorum] Chriſtus nanq; p ſuos miniſtros at
14 q; vicarios. ſ. per ſummũ pontificem, alioſq; prælatos ac principes, damnat & ꝓhibet vſuras,
ſub æternæ damnationis ꝑiculo. Eſt aũt alia quoq; vſura, ex qua ſuos eripit Chr̃s, vic; obliga
tio ad pœnam inferni, quæ ſequitur ꝑpetrationem peccati. Peccatum nanq; eſt quaſi pecunia
dæmonis, & pro eo exigit ipſe à nobis pœnas ꝑpetuas, quas non ſuſcepimus, ſed ſoluimus, pp
iniquitatem, quam à diabolica ſuggeſtione contraximus. Ab hac vſura & omni iniquitate, re
demit Chriſtus pauperes ſuos, ſemel precio ſanguinis ſui, quotidie quoq; ab his redimit eos, p
infuſionem gratiæ ſpiritalis, quæ eſt effectus meriti dominicæ paſſionis[& honorabile nomẽ
eorum coram illo]. i. nomen pauperum dei, quo Chriſtiani vocantur, coram deo dignũ eſt ve
neratione ac laude. Hoc quippe eſt nomen, de quo Iſaias Iudæos redarguẽs ait: Interficiet vos Iſaiæ.65
dominus deus, & ſeruos ſuos vocabit nomine alio, in quo qui benedictus eſt ſuper terram, be
nedicatur in deo, Amen. Hoc nomẽ (ſicut in Actibus apoſtolorum Lucas commemorat) pri- Actu.11
15 mo impoſitũ eſt diſcipulis Chriſti in Antiochia. ¶[Et viuet]. i. Chriſtus morte deuicta, immor
talis reſurget, & æternaliter viuet[& dabitur ei de auro Arabiæ] Multi enim principum Chri
ſtianorum tale autum (quod optimum eſt) Chriſto & eius miniſtris obtulerunt ad ſuſtentati
onem pauperum, conſtructionem eccleſiarum, & in alios pios vſus. Myſtice vero, per aurũ ſi-
gnatur ſapientia, per Arabiam vero gentilitas, & ita datur Chriſto de auro Arabiæ, dum ſapi
entes huius ſeculi, & in naturali philoſophia doctiſſimi, ad fidem eccleſiæ ſunt conuerſi, vt patet
B de diuo Dion. Augu. & alijs multis. Datur etiam Chriſto de auro Arabiæ, dum ſibiipſi hõ non
innititur, ſed omnem naturalem ſcientiam fidei ſubijcit, ſicut creatura ſubdenda eſt creatori:
[& adorabũt de ipſo ſp]. i. fideles deũ adorabũt de Chr̃o. i. ex contemplatione bonitatis, bene-
ficiorumq; eius. Propter beneficia nãq; per Chriſtum nobis collata, deum ſemper adorare &
venerari debemus[tota die]. i. qualibet parte diei conuenienti ac debita[benedicent ei]. i. Chri
16 ſtum regem laudabunt. ¶[Erit]rex Chriſtus[firmamẽtum in terra,]id eſt, cauſa totius firmi-
tatis ac ſtabilitatis hominum, in terra manentium[in ſummis montium]. i. profundiſſima do
ctrina prophetarum, cõfirmando, & illuminando ſuos electos in ſapientia ſcripturarum, illas
verificans in ſemetipſo, ſicut in Euangelio Iohannis habetur: Veritas per Ieſum Chriſtum fa- Iohan.1.
cta eſt. Vnde & ipſe poſt reſurrectionem dixit diſcipulis: Oportet impleri oĩa, quæ ſcripta ſunt Luc.24
in lege, & prophetis, & pſalmis de me[ſuperextolletur ſuper Libanum fructus eius]. i. effectus
paſſionis Chriſti, videlicet gratia dei, ſeu ipſi electi, qui ſunt ſanguine Chriſti redempti, eleua-
buntur ſuper omnem dignitatem atque cãdorem huius ſeculi. Libanus enim cãdidatio inter-
pretatur, & in eo arbores altæ, ſcilicet cedri, naſcuntur, per quæ altitudo & flos præſentis ſecu-
li figuratur. Veruntamen quidam diuerſarum tranſlationum inſpectores ſoliciti, verſum hũc
ſublimius, fructuoſiuſq; exponunt. Nam loco eius quod hic dicitur: Erit firmamentum, & cęt.
In hebræo habetur: Erit abundantia frumenti. In tranſlatione vero Hieronymi: Erit memora
bile triticum. In tranſlatione quoq; Chaldaica, apud Hebræos autentica. Erit placenta tritici,
C ſicq; videtur noſtra tranſlatio vitio ſcriptorum corrupta, habendo pro frumento, firmamen-
tum, & ita exponendus eſt locus iſte, de ſacramento Euchariſtię, in quo Chriſtus, ſub ſpecie pa
nis triticei, veraciter continetur. Ait ergo S. Dauid de Chriſto loq̃ns: Erit abundantia frumen
ti, ſeu memoriale triticum, aut placẽta tritici, qm̃ rex Meſſias Chriſtus dñs, ſub forma panis tri
ticei, in modum placentæ congeſti, continetur, atq; in eccleſiis reſeruatur, & ipſe Chriſtus eſt ta
le frumentum, in ſummis montium. i. in capitibus ſacerdotum, hoſtiam altaris in ſublime tol
lentium. Dicuntur autem ſacerdotes montes, propter eminentiam ordinis ſapientiæ & pote-
ſtatis, ſuperextolletur ſuper Libanum fructus eius, quia per fructum huius ſacramenti, homi-
nes eriguntur & perducuntur ad cœli palatium, & eccleſiæ triumphantis conſortium[& flore
bunt]fideles[de ciuitate]. i. de eccleſia[ſicut fœnum terræ]Quemadmodum enim fœnum tpe
ſuo ſublimiter creſcit, & pulchre vireſcit, ſic Chriſtiani poſt ſacram communionem de eccleſia
egredientes, ſpiritualiter florent in gratia, & alte creſcunt in vita perfecta, dum fuerint hui⁹ ſa
cramenti effectum ſortiti, ꝑut Chr̃s teſtat̃: Qui manducat meã carnem, & bibit meũ ſanguinẽ Iohan.6.
in me manet, & ego in illo. Et denuo: Si q̃s manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Propt̃ Ibidem
17 tanta ergo beneficia Chr̃i. ¶[Sit nomen eius benedictum in ſecula] i. p om̃es generationes lau
detur & clarificetur[ante ſolem permanet nomen eius]Nam Chriſtus ab æterno fuit & oẽm
creaturã æterna generatiõe ꝑceſſit, ſicut de eo ſcriptũ eſt: Egreſſus eius ab initio, à diebus æter Mich.5
18 nitatis. ¶[Et bñdicentur in ipſo omnes tribus terræ]ex hoc conſtat q̃d vera ſit expoſitio Pauli
Apoſtoli, q illud quod ad Abrahã loquutus eſt deus: In te (inq̃ens) bñdicentur oẽs cognationes Gene 12
terræ, exponit de Chriſto, ad Galatas, ſic enim allegat Apoſtolus: In ſemine tuo. i. in Chr̃o (vt Galat.3.
Ipſe

ipse interpretatur)benedicentur omnes gentes. Et hoc est quod iam ait Psalmista: Et benedi
centur in ipso omnes tribus terræ,quia non solum duodecim tribus Israel,sed & omnes mun D
di progenies benedicuntur in Christo,quia per illum saluantur & gratiam dei nūc,postq; glo
riam beatorꝝ adipiscuntur,merito incarnationis,conuersationisq; Christi. Propt̃ quod ait Pe
Actu.10 trus,loquens de Christo:Huic testimonium perhibent omnes prophetæ,remissionem accipe
re pctõrum per nomen eius,omnes qui credunt in illum [omnes gentes magnificabant eum]
laude & opere. Et est in versu isto distributio pro generibus singulorum,quia ex omni genere
tribuum ac familiarum quidam,imo & multi crediderunt in Christum,quemadmodum præ
Zachar. 2. dixit Zacharias:Lauda & lætare filia Sion,quia ecce ego venio & habitabo in medio tui,& ap
plicabuntur gentes multæ ad dñm in die illo. ¶[Benedictus dominus deus Israel]tanta benefi 19
cia præstans hominibus,[qui facit mirabilia solus,]ꝑpria autoritate ac potestate. Quãuis eñ
Iohan.14. ꝑ sanctos deus mirabilia operetur,secundum quod in euangelio ipse ait:Qui credit in me,opa
quæ ego facio,& ipse faciet,hoc tamen sancti non faciunt,nisi virtute diuina,& ita deus est au
tor principalis. Sunt autem quædam mirabilia,quæ etiam fieri possunt ꝑ dæmones & impios:
sed mirabilia quæ totum ordinem,cursum,& legem naturæ creatæ transcendũt,à solo deo ef
Iosue.10 ficiuntur,sicut est statio solis,resuscitatio mortuorum,reuelatio secretorum cordis. ¶[Et bene 20
dictum nomen maiestatis eius in æternum].i.nomen magnæ potestatis dei,quo ipse omnipo
tens appellatur,ab omnibus semper laudetur & glorificet̃[& replebitur maiestate eius omnis
terra].i.cognitione maiestatis diuiuæ omnis homo implebitur,sicut ab Isaia prædictum ẽ:Re
Isaiæ.11. pleta est terra scientia domini,& hoc factum est in toto mundo ꝑ sanctos apostolos. Vel,maie E
state eius.i.magnificentia operum diuinorum seu gloriosis ẽffectibus creatoris,replebit mun
Actuum.2 dus,quemadmodum factum est in die Pentecostes,& postmodum quando effudit deus de spũ
Iohel.2 suo super omnem carnem,quia tunc spiritus domini repleuit orbem terrarum,cœperuntq; in
Sap. 1. vniuerso mundo fieri magna miracula in nomine Christi. Postremo desiderans propheta cũ
Actuum.2 ingenti affectu,ꝑdicta vaticinia verificari in actu,adiungit[fiat fiat]Ecce psalmum vere ꝑ oĩa
cœlesti pulchritudine cãdidatum audiuimus,in quo Christi duplex natura & vna ꝑsona claris
sime cõmendatur,regnum eius vniuersale describitur,ecclesiæ institutio declaratur,deo gratię
exhibentur. Et patet ex his,q̃ multa in hoc Psal. dicunt̃, q̃ de Salomone nullatenus verificãtur.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXII

¶Expositio Tituli

PSalmi autem præsentis titulus est: Defecerunt laudes seu hymni Dauid filij Iesse Psalmus Asaph.i.postquam impleta fuerunt,quæ in p̃cedenti Psalmo dicebantur futura, videlicet Christo incarnato,defecerunt laudes seu hymni Dauid filij Iesse.i.populi Iudæorum,significati ꝑ Dauid. Solebant enim deum laudare pp beneficia tꝑalium & exteriorum bonorum,sed Christo nato,defecerunt hæ laudes,qm̃ ꝑdiderunt locum & gentem. Prędictas igitur laudes sequitur Psalmus p̃sens,in quo ostenditur rectitudo ꝓuidentiæ dei omnia disponentis, cuius tamen contrarium nonnullis impfectis videtur,dum malos nunc florere ac ꝓspari, bonos vero tribulari & opprimi cernunt. Dicitur quoq; hic Psalmus esse ipsius Asaph,tanquam autoris se F
cundum Hieronymum,secundum Augustinum sicut cantoris,ita quod Dauid fecit hunc Psal
1.Para. 16 mum decantandum ꝑ Asaph,qui erat vnus de principalibus templi cantoribus tempe Dauid
Primo autem ꝓponit ꝓpheta Dauid principale ꝓpositum seu conclusionem intentam,deinde arguit ad ꝑtem vtranq;. Dicit ergo.

¶Expositio Psalmi.

[Q]Vam bonus Israel deus].i.multum bonus est deus populi Christiani, diuia fideliter 1
contemplantis[his qui recto sunt corde].i.iustis,nil mali machinãtibus, sed diuinæ legi se semp conformantibus. Omnibus autem bonus est deus,in quantum cuncta conseruat in esse,& singulis ꝓuidet:sed iustis deꝰ est valde bonus.i.pius,dulcis,liberalis. Bonum enim vocatur,quod est sui diffusiuum. Deus vero,quantum in se est,omnibus ꝓmptus est,suam bonitatem communicare,& aliud nihil impedit nos à pceptione diuinorꝫ donorum,nisi negligentiæ nostræ atq; peccata,quemadmodum Ieremias testatur:Peccata vero ꝓ
Ierem.5. hibuerunt bonum à vobis. Quoniam ergo recti corde hoc impedimentũ abijciunt,digni sunt accipere dona diuina,idcirco bonitatem diuinam , quam alij informiter ac simpliciter sciunt, ipsi expimentaliter norunt ac dulciter gustant,propterea deus est eis valde bonus,iuxta illud:
Threno.3 Bonus est dominus sperantibus in eum,animæ quærenti illum. Deinde ꝓph.incipit ad opposi
tam partem arguere,loquẽsq; in ꝑsona infirmorum,ait. ¶[Mei autem pene moti sunt pedes] 2
.i.affectus mei quasi incuruati sunt,& à diuinæ legis obseruatiõe pene auersi. Vel,pedes mei.i.
intellectus atq; voluntas, quia per has vires tendimus in deum , contemplando & diligendo,

[pene

[pene effuſi ſunt greſſus mei].i.opera mea q̄ſi euacuata ſunt,& mercede priuata,pp inconſtan
A tiā meā. ¶[Quia zelaui].i.inuidia & irrationaliter motus ſum[ſup iniquos]inuidendo tpa
3 li proſperitati eoꝝ[pacē]falſam,carnalē & tranſitoriā[peccatoꝝ videns]quā æquanimiter fer
re non potui pp imperfectionē meā.Non enim debet hō ita moueri,qa ſuperius dictū eſt:Noli Pſal.36
æmulari in malignantibus,neq; zelaueris facientes iniquitatē. Si aūt quis doleat de proſperis
impiorū ſucceſſibus,in quantū eorū ſaluti repugnant,hoc ex dilectione procedit, neq; ad zelū
inuidiæ pertinet.Aeſtimare vero non debemus quod impij veram habeant pacem, cum pax
ſit tranquillitas bonæ ordinationis,qua carent maligni, qa in eis ſenſualitas p̄ualet rationi,&
caro dn̄atur ſpūi.Vn̄ ſcriptū eſt:Non eſt pax impijs,dicit dn̄s.Sæpenumero deniq; ſancti pro Iſa.57
phetæ,hanc q̄ſtionē & rationē infirmoꝝ inducunt,cur.ſ.boni in hoc ſeculo affliguntur,&im
pij proſperant.Hinc Ierem.ait:Iuſtus quidē tu es dn̄e,ſi diſputē tecū,verūtn̄ iuſta loquar ad te. Ierem.12
Quare via impioꝝ proſperat,& bene eſt oībus q præuaricant in te?Et Abacuc:Quare nō reſpi Abacu.1
cis contēptores,& taces conculcante impio iuſtiorē ſe? Mundi ſunt oculi tui, ne videas malū. Iob.21.
Quare non reſpicis ſup iniq; agentes?Iob quoq;:Nunquid cōtra hoīem diſputatio mea eſt,vt
merito non debeā contriſtari?Quare ergo impij viuunt,ſubleuati ſunt,confortatiq; diuitijs,&
non eſt virga dei ſuper eos?Hæc autē malignoꝝ proſperitas,viro perfecto &iuſto vacillationē Hebr 12
aut anxietatē nō facit,nō eīn ignorat ꝙ deus flagellat oē filiū quē recipit.Et ꝙ ſicut auꝝ in for Sapien.3
nace,probat electos,& ꝙ per multas tribulationes oportet nos intrare regnū cœloꝝ.Cur aūt Actuu.14.
4 videatur pax eſſe peccatoribus,ſubdit. ¶[Quia non eſt reſpectus morti eoꝝ].i.qm̄ ipſi non
B aſpiciunt neq; conſiderant mortē ſibi inſtantē,ideo ſic viuunt ſecuri,quaſi non eſſent moritu
ri [& firmamentū in plaga eoꝝ], reſumenda eſt negatio in principio verſus poſita,vt ſit ſen
ſus,non eſt firmamentū.i.aliqua virtus ſeu ſtabilis pœnitentiæ fortitudo,in plaga eoꝝ.i.viti
oſa ac miſerabili vita ipſoꝝ.Peccatū eīn eſt aīæ plaga,& ipſi in vitijs perſeuerāt,ſicut de eis ait
ſanctus Iob:Dixerunt deo,recede à nobis,ſcientiā viaꝝ tuaꝝ nolumus.Iſaias q̄q;:Dicunt vidē Iob.21. Iſai.30.
tibus,nolite videre:& aſpiciētibus,nolite aſpicere nobis ea q̄ recta ſunt. Loquimini nobis pla
centia,videte nobis errores.Vel ſic,Quia nō eſt reſpectus morti eoꝝ.i.ideo in vitijs pacē habēt
qm̄ deus non reſpicit eos oculo ſuæ clementiæ,prout apud Iſaiā ipſe ait de peccatore:Abſcon Iſaiæ.57.
di faciē meā,& abijt vagus in via cordis ſui,&ita nō ꝓſpicit deus morti eoꝝ æternę,quia nō im
pedit eā,idcirco eſt & firmamentū.i. perſeuerantia fortis & obſtinatio dura in plaga eoꝝ inte
riori.i.in culpa,quia non pœnitent.Vel ſic,& magis ad literam:Quia non eſt reſpectus morti Eccls.7.
eoꝝ.i.non videntur cito mori,ſed interdū viuunt diutius q̄ iuſti, quēadmodū ſcriptū eſt: Iuſtꝰ
perit in iuſtitia ſua,&impius multo viuit tēpore in malitia ſua.Hoc tn̄ contingit ad dānationē
ipſoꝝ grauiorē, interdū autē merentur per aliqua opera bona extra charitatē facta , tēporalis
vitæ prolongationē,& firmamentū in plaga eoꝝ.i.ſi mali aliq̄ plagā incurrant,cito curantur,
5 & non diu in ea perdurant,propter multa ſuffragia,& humana ſolatia eis parata,quibus ſæpe
iuſti egent,& carent. ¶[In labore hoīm].i.viroꝝ ſanctoꝝ & virtuoſoꝝ[non ſunt,& cū hoī
bus]vere rationabiliter conuerſantibus[non flagellabuntur]flagello filioꝝ,ad emendationē
C in vita p̄ſenti,ſed flagello reproboꝝ,& ad perditionē in lacu inferni.Non autē ſunt hæc intelli Sapie.5
genda,quaſi peccatores non laborent in hac vita,præſertim cū ipſi alibi dicant: Laſſati ſumus Eccls.2.
in via iniquitatis & perditionis,& ambulauimus vias difficiles.Eccleſiaſtes quoq; ait:Bono ho
mini dedit deus ſapientiā & ſcientiā,peccatori autē afflictionē & curā ſuperfluā. Eſt igitur du
plex labor,labor pœnitentialis,&labor iniquæ operationis.Quēadmodū nanq; virtus ex ſua
natura delectabilis eſt,ſic vitiū ex ſua natura amaꝝ eſt, triſte, laborioſum, atq; pœnale:t ſæpe
tn̄ contrariū accidit quantū ad nos,propter noſtræ naturæ corruptionē.In ſancto ergo &pœ
nitentiali labore peccatores non ſunt,quia nec ſacris vigilijs,nec precibus puris,nec debitis diſ
ciplinis,ſaluberrimisq; ieiunijs vacant,ſed in vanitate & peruerſitate tempus ſuū expendunt,
& perdunt.Quāuis autē vita eoꝝ ſecūdū veritatē,multo laborioſior ſit atq; pœnalior conuer
ſatione bonoꝝ,qm̄ tn̄ vita peruerſa eis amplius placet, idcirco ſine labore ſe viuere arbitrant,
& vitā iuſtoꝝ,laborioſam putant,eāq; abhorrent &aſpernantur.Iuſti autē veꝝ habent iudici
um,& per experientiā didicerunt, q̄ dulce ſit deo ſeruire, q̄ta ſit delectatio ſerenæ conſcientiæ, Matth.11
quā vehemens ſit lætitia aīæ puræ,quā vere ſuaue ſit iugū Chriſti,&leue onus ipſius.Secundū
6 Bernardū,verſiculus iſte nullis tā proprie cōpetit,quā clericis noſtri tēporis.Quoniā itaq; ſic ꝓ
ſperantur & otiantur maligni. ¶[Ideo tenuit eos ſupbia]i.vinculo elationis conſtricti ſunt, Iohan.8.
&in captiuitatē ac ſeruitutē ſuperbiæ ducti,imo ſerui ſupbiæ facti,iuxta illud:Omnis qui facit
pc̄tm̄,ſeruus eſt pc̄ti[opti ſunt iniquitate &īpietate ſua]i.quēadmodū viri p̄fecti dicuntur op
7 ti atq; veſtiti iuſtitia,ſic iſti vndiq; operiuntur malitia,facientes iniquitatē in proximū , & im
pietatē in deū. ¶[Prodijt quaſi ex adipe iniquitas eoꝝ].i.ex abundantia atq; pinguedine, ſeu

Prou. 30. copia tẽporaliũ rerũ iniquitas eorũ causatur, quoniam tẽporaliũ copia rerũ, omnis transgressionis est fomẽtũ, ideo orat vir iustus: Tantũ victui meo tribue necessaria [transierũt in affectũ cordis] D
Gala. 5. id est, concupiscentiis carnis illicitisq; desideriis consenserunt. Quocontra de iustis ait Apostolus: Qui autẽ sunt Christi, carnẽ suã crucifixerunt cũ vitiis & cõcupiscentiis. Ad quod monemur
1. Pet. 2 à Principe apostolorũ, dicente: Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animã. ¶ [Cogitauerunt] cũ consensu mentali [& locuti sunt] 8
ore corporali [nequitiã]. i. fraudulenta & crudelia verba contra virtuosos viros, quos quærunt
Isai. 31. opprimere, quod in tyrannis, beatorũ martyrũ homicidis, maxime patet. Vnde in Isaia legitur:
Isai. 3 Fraudulenti vasa pessima sunt: ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites [iniquitatẽ]. i. verba iniqua [in excelso]. i. in sublimi, audacter, alte, & publice, [locuti sunt] sicut alibi scriptũ est: Peccatũ suũ quasi Sodoma prædicauerunt, & non absconderunt. ¶ [Posuerunt 9
in cœlũ os suũ]. i. erecto collo, & tumida mente, contra deũ loquuti sunt verba blasphemiæ, prout in libro Iob scribitur: Cucurrit impius aduersus deũ erecto collo, & pingui ceruice armatus
Iob. 15. Exodi. 5 2. Para 32 est. Vnde & Pharao dixit: Nescio dñm. Et Sennacherib, Non te decipiat deus tuus, quia nõ poterit liberare te. Nero quoq;, Domitianus, Diocletianus, & alii plures, maximas cõtra Chrm dixerũt blasphemias [& lingua eorũ transiuit in terra] i. sermo eorũ rebus frenis inhæsit, vel in opus processit, atq; humanæ fragilitatis mensurã excessit. Deinde dñs ait de populo electo. ¶ [Ideo 10
conuertetur populus meus hic]. i. quoniam tanta iniquitas atq; dãnatio concomitantur temporalẽ prosperitatem impiorũ, idcirco populus saluandus conuertetur ad me, hic, i. in hac cõsideratione præsenti, quia perpendet quã periculosa sit mundana prosperitas, & carnalis voluptas, & E
ita eas abhorrebit & fugiet, nec amplius super iniquos zelabit, sed condolebit, atq; ad spiritualem ac arduam conuersationẽ se dabit [& dies pleni] fructibus pœnitentiæ, & bonis operibus [inuenientur] à deo iudice [in eis] ad deum conuersis. Plenitudinẽ enim (vt ait Ambrosius) vita 11
sanctorũ habet, inanes autẽ sunt dies malorũ. ¶ [Et dixerunt] prædicti infirmi antequam perfecte essent ad deũ conuersi [quõ scit deus] ista inferiora, si ista permittit, videlicet vt impii prosperẽtur [& si est scientia in excelso?]. i. si est prouidentia in deo sublimi, imo videtur quod non, quia si esset, daret deus malis aduersa & pœnas, sicut merentur, iustis autẽ prosperitatẽ & gaudiũ.
Iob. 22. Hoc est quod scribitur apud beatũ Iob: An cogitas quod deus excelsior cœlo sit, nec nostra considerat, & circa cardines cœli perambulat? Vnde de negãtibus diuinã prouidentiã alio loco scri
Sapien. 15 ptũ est: Aestimauerunt lusum esse vitã nostram, & conuersationem vitę ad lucra compositã, & oportere vndecunq; acquirere. Cur autẽ infirmi hæc dicant, subiungitur. ¶ [Ecce ipsi] sunt [peccatores, &] nihilominus sunt [abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias] hæreditaria possessi 12
one. ¶ [Et dixi] dũ adhuc inexercitatos habui sensus [ergo]. i. cũ ita sit, ego [sine causa]. i. sine fructu & rõne [iustificaui cor meũ] omni custodia custodiendo cor meũ à cogitatiõibus malis, & 13
Prouer. 4. sine causa [laui inter innocentes manus meas]. i. opera mea impolluta seruaui. ¶ [Et fui] sine causa [flagellatus tota die]. i. assidue in vigiliis, ieiuniis, disciplinis, fletu, & precibus, exterioribus quoq; laboribus propter deũ assumptis, vel ad spiritualẽ profectũ relatis [& castigatio mea 14
in matutinis]. i. correctio qua meipsum correxi, & exercitatio sancta, summo mane arrepta, qua castigaui corpus & spiritũ meũ, vel à te castigatus sum, fuit inanis. Cõsequẽter arguit ad oppositũ. ¶ [Si dicebã] corde [narrabo sic]. i. cogitaui ita sentire atq; asserere de prouidentia tua, & F
felicitate malorũ [ecce nationẽ filiorũ tuorũ reprobaui]. i. tunc generationẽ & societatẽ electorũ 15
Mala. 3 redarguo, quia vita eorũ mercede caret, sicut de quibusdã per Malachiã cõqueritur dñs: Inualuerunt sup me verba vestra, dicit dñs. Et dixistis: Vanus est qui seruit dño. Aut quid emolumẽtũ, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes corã dño? ¶ [Existimabã vt cognoscerẽ]. i. putaui me posse rationẽ huius scrutari & inuenire, cũ impii prosperantur, & sancti multipliciter affliguntur [hoc labor est ante me]. i. hanc causam cognoscere, laboriosam est mihi. 16
¶ [Donec intrẽ in sanctuariũ dei]. i. donec deus mihi reuelet incerta & occulta sapientiæ suę in 17
Psal. 50 secretum suæ cognitonis me intromittens: & sacrã scripturã quæ etiã sanctuariũ dei vocat, mihi aperiat. Per sacrã nanq; scripturã deus nobis loquitur & respondet, sicut in sanctuario taber-
Exod. 38. naculi diuina dabant respõsa [& intelligã in nouissimis eorũ]. i. cõsiderẽ, quid finaliter instet pueris, quid pœnæ & dãnatiõis eis immineat, quam cito morituri sunt, quam districte iudicãdi, quam irreparabiliter cõdẽnãdi. Aduertã etiã quid beatitudinis restet electis & iustis, quam secure discedẽt, quam clementer à iudice recipient, quã gloriose coronabunt, dũ ista aduerto, tũc vtiq; ex prosperitate prauorũ non moueor, neq; bonorũ me turbat aduersitas, quoniam scio quod deus electos hic purgat, quatenus citius, copiosiusq; glorificentur in cœlis, sicut & ipse in Apoc. testatur: Ego quos amo, arguo & castigo.
Apoc. 3 Horũ quoq; nouissimorũ præmeditatio sedula, præseruat hominẽ ab omni ruina, iuxta illud: In oĩbus
Eccle. 7. operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternũ non peccabis, sed quoniam reprobi ista nõ pensant,

sant,prout de eis in Deut.asserit:Gẽs absq; cõsilio est & sine prudẽtia,vtinã saperẽt & intellige Deut.32.
A rent,ac nouissima prouiderent. Deinde ponunt tormenta prauorum. ¶Veruntñ]o deus[pro
18 pter dolos]quos impij fecerunt in pximos,[posuisti eis.].i.impijs finẽ vitæ breuiorẽ,quã alias
habuissent.Sæpe eñ hoies propter pctã sua,tẽpestiue moriuntur,qñ vicz impletæ sunt iniqui-
tates eorum.Vñ de peccatore apud Iob scriptũ est:Antequã impleant dies eius,peribit.Et iterum,san Iob.15.
ctus Iob:Viri(inquit)iniqui ante tẽpus suũ sublati sunt,[deiecisti eos dũ alleuarẽtur].i.dũ ad-
huc florerẽt & superbirent,humiliasti inqs,eos occidendo siue dãnando.Hinc Abdias disserit Abdiæ.1
19 Superbia cordis tui extulit te,Sed si exaltatus fueris vt aquila,& si inter sidera posueris nidum
tuum,inde detraham te,dicit dñs. ¶[Quõ facti sunt in desolationẽ] perdẽdo tẽporalia bona
corporis sanitatẽ aut mortẽ incurrẽdo,in q̃ nullus eos valuit adiuuare[subito defecerunt] sicut Iob.20
dicit apud Iob:Laus impiorum breuis est,& gaudiũ hypocritæ instar puncti[perierũt] æternalit Iob.21.
20 cõdẽnati[pp iniqtatẽ suã]sicut scriptura alia testat:Ducũt in bonis dies suos,& in pũcto ad in
ferna descẽdũt. ¶[Velut somniũ surgentiũ]i.quẽadmodũ somniũ euigilantiũ statim euanes
cit,& fallax fuisse cognoscitur,sic o dñe [ad nihilũ rediges].i.cõdẽnabis ac destrues [imaginẽ i-
psorum].i.omnẽ apparentẽ felicitatẽ & gloriã reproborum[in ciuitate tua]cœlesti,tollendo eos ab Sapie.5
ea,ne videant beatitudinẽ tuã.Hinc eñ dicturi sunt impij in die reprobationis suæ. Quid no-
bis profuit superbia,aut quid diuitiarum iactantia cõtulit nobis? Transierũt oĩa illa tanquã vm Sapien.5
bra,& tanquã nũtius pcurrens. Et iterum scriptũ est:Spes impij, tãquã lanugo,& tanquã spuma Iob.20.
B gracilis,& tãquã memoria hospitis vnius diei ptereũtis.Ideo in lib.Iob scriptũ est: Si ascẽderit
21 vsq; ad cœlũ supbia eius,& caput eius nubes tetigerit,q̃si sterqliniũ in fine pderet:velut somniũ
auolãs nõ inueniet,transiet q̃si visio nocturna.Hæc aũt dico. ¶[Quia inflãmatũ est cor meũ] Ierem.20.
zelo iustitiæ,& igne spũs sancti,contigitq; mihi qd à Iere.olim dictũ est:Factus est sermo dñi i
corde meo q̃si igns exæstuãs[& renes mei]i.motus seu affect⁹ sentiui appetitus[cõmutati sunt]
.i.rõnis imperio subditi sunt,q dudũ scdm impetũ cõcupiscẽtiæ mouebant,qd nõ fit sine mag
na grã dei[& ego ad nihilũ redactus sum].i.quantũ ad spũale eẽ nihil factus sum,antequã con Gala.6
uersi fuerãt renes mei,qñ pctis subiacui & cõcupiscẽtijs deseruiui [& nesciui] me sic annihilatũ
pp excæcationẽ pcti,nã putaui me aliqd eẽ,cũ nihil essem.Vel,ego ad nihilũ redactus sum,pro- 1.Cor.8 Roma.12
pria reputatione,& nesciui,i.nõ sapientẽ,sed ignorantẽ me reputaui,eo q dicat Apost. Qui se
22 putat aliqd scire,nõdũ scit qũo oporteat eũ scire.Et iterum:Nolite prudẽtes esse apud vosmetip-
sos. ¶[Vt iumentũ factus sum apud te].i.cõparatione tuę sapiæ,potius videor esse irrationa
le animal quã rõnalis creatura.Vel sic,Vt iumentũ factus sum apud te.i.tuo iugo dorsum meũ
supposui,tuisq; pceptis tã prõpte obediui,vt iumentũ dño suo obedit,onera eius portando[&
23 ego sp tecũ]Qui eñ seipsum corã deo humiliat,eiq; paret,indefinenter manet in eo p gratiam.
¶[Tenuisti manũ dexterã meã]i.pgratiã me consolidasti & sustentasti,quẽadmodũ sustentat
cuius dextera ab amico tenetur[& in voluntate tua].i.in obseruatione pceptorum tuorum,vel secũ
dũ tuæ voluntatis beneplacitũ[deduxisti me] in via pegrinationis atq; exilij huius, ducendo
me p rectã viã ad felicitatẽ æternã[& cũ gloria].i.gloriose atq; potenter[suscepisti me.]vniẽdo
C me tibi per charitatẽ,quẽ ex ore diaboli,& morte peccati rapuisti.Vel,cũ gloria.i.cœlesti beati
24 tudine,suscepisti me.i. suscipies, transferendo me de via ad patriã, & de corpore mortis huius 1.Cori.15
ad incorruptibilẽ statũ,psertim in die iudicij,qñ mortale hoc induet ĩmortalitatem. ¶[Quid
eñ mihi est in cœlo,& à te qd volui sup terrã].i.nihil requiro à te nisi teipsum,nec in aliq̃ creatu-
ra cœlesti siue terrestri spẽ meã constituo, aũt felicitatẽ repono, sed tu mihi obiectũ & causa es Phili.3
fidei,spei,charitatis,& felicitatis.Oĩa arbitror vt stercora,vt Christũ lucrifaciã. Insufficiens &
angusta est mihi omnis creatura,te creatorẽ sup omnia diligẽti,nec saciare pt affectũ meũ bo-
nũ finitũ,sed tu deus æterne, q es bonitas infinita,& veritas incircũscripta,solus quietare,im-
25 plere,& beatificare potes intellectũ meũ atq; affectũ. ¶[Defecit caro mea].i.appetitus infe- 1.Cor.2 Isai.64
rior[& cor meũ].i.appetitus superior in contemplatione ac dilectione summi boni, & beati-
tudinis mihi à deo meo paratæ,qm̃ oculus non vidit,nec auris audiuit,nec in cor hoĩs ascende
runt,quæ præparauit deus diligentibus se[deus cordis mei].i.amor aĩæ meæ,summũ bonum
ipsius,& deus totius beatitudinis suæ. Quod eñ quis maxime colit ac diligit, hoc est deus ipsi
us[& pars mea deus in æternũ].i.deus est illud bonũ,qd ego ex oĩbus bonis elegi,præ vniuer-
sis rebus dilexi,cui semper adhærere intendo,qm̃ ipse solus sufficit mihi, quia in ipso omnium
bonorum,pulchrorum,ac desiderabiliũ plenitudinẽ inuenio.Vnde & Isaias hoc bono confẽtus,ait: Isa.26
26 Nomen tuũ,& memoriale tuũ in desiderio aĩæ.Aĩa mea desiderauit te.Et alia scriptura:Qui
diligunt te dñe,sicut sol in ortu suo splendet,ita rutilent. ¶[Quia ecce qui elongãt se] p pctũ Iudic.5
mortale[à te]omniũ saluatore[peribunt]qm̃ ibunt in ignẽ æternũ[pdidisti oẽs qui fornicant Math.25
abs te].i.in præsenti perdis,eis gratiã subtrahendo,& in futuro perdes,à gloria repellendo,oẽs

 qui

qui adulterinis & pessimis cogitationibus à te recedunt, & rebus caducis inhærent. Est ẽm quędã fornicatio spũalis, qua aĩa summæ trinitatis imagine insignita, quæ esse deberet sui creatoris filia, Christiq; sponsa, deo suo infidelis efficit, & creaturis potius q̃ creatori innititur, delectatur, & fruit, sic fornicantes à deo conterunt, sicut scriptũ est: Contriui cor eorũ fornicãs & recedens à me, dicit dñs. Et iterũ: Noli letari Israel, qa fornicatus es à deo tuo. ¶ Mihi aũt adhærere deo] p charitatẽ & humilẽ seruitutẽ [bonũ est] imo optimũ, saluberrimũ, atq; dignissimũ. Sũma nanq; nobilitas mentis creatæ, est conuersio eius ad deũ [ponere in dño deo spẽ meam] bonũ est mihi. Hinc etẽm sponsa ait: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Et Chrs in euangelio: Vnũ (inquit) est necessariũ. ¶ Vt annuntiẽ] aliis, vel per me decantẽ ad glorã nomis tui [oẽs pdicationes tuas] in sacra scriptura contentas, vel mihi diuinitus inspiratas, [in portis filiæ Sion] .i. in ecclesiis militantibus. quæ sunt filiæ Sion. i. cœlestis Ierusalẽ, quę est mr̃ nostra multæ autẽ sunt particulares ecclesiæ. i. congregationes fideliũ. Porro scd̃m venerandũ Hugonẽ, septẽ sunt gña pdicãdorũ, q̃ designant hoc versu: Sacra, fides, virtus, vitiũ, laus, pmia, pœnę. Prædicanda sunt ẽm sacra. i. septẽ sacramenta ecclesiæ: fides. i. duodecim articuli fidei: virtus .i. virtutes theologicæ, morales & intellectuales q̃tenus acquirantur: vitiũ. i. peccata mortalia vt vitent: laus. i. pconia, exempla, & vita Christi atq; sanctorũ: pmia q̃q; electorũ, & pœnæ reprobõrũ. Ecce cõpletus ẽ psalmus, omi laude dignissimus, q deuotarũ est mentũ maxime consolatiuus, in cuius exordio ponitur verbũ omni dulcedine plenũ, in cuius processu pulchre concionatur ppheta, & tãdẽ concludit, q̃ vana ac fallax sit impiorũ prosperitas, quã cõtẽnẽda sit diuitiarũ supfluitas. Nã (vt ait Hieron.) continuus tpaliũ rerũ successus, certũ indiciũ est reprobationis æternæ. Et hæc grauissima ira dei, cũ pmittit hoĩem tẽporalit prospari, nec eũ castigat sed in suis adinuentionibus, voluntatibusq; relinqt. Ostendit insup psalmus iste, quã certã & iustã puidẽtiã habeat deus actuũ hũanorũ. Copiose etiã manifestat, q̃lis sit vita hoĩs electi ac iusti, vic; vt cor suũ iustificet, manus suas int innocẽtes lauet, tota die flagelletur, atq; in matutinis castiget, cor habeat diuino amore succensum, carnẽ mortificatã, & in propriis oculis nihil existat, insipientiã suã dño humilime confiteat, eiusq; impio instar pii iumenti, in oĩbus subiiciat. Deinde bñficia gratiæ dei cõmemorant, & totus spũalis pfectus deo ascribit. Postremo aĩa deũ affectuosissime ac deuotissime affat, affirmans se extra deũ nihil appetere, deũ finalit desiderare, in ei⁹ dilectiõe, & cõtẽplatiõe prsus deficere, vel qa nõ valet eũ tã clare cognoscere, tãq; ardent diligere, sicut ipse cognoscibilis, amabilisq; cõsistit. Vel, qa ex feruidæ dilectiõis excessu, cõtẽplationisq; raptu infirmata sit corpore, & corde alienata à semetipsa. Vltimate etiã eligit oĩbus derelictis deo totalit adhærere, atq; in eo pure cõfidere, & hoc nõ ob ppriũ pmiũ cũ reflexiõe ad se, sed vt oẽs laudationes dei pronuntiet. Cũ multa igitur attentione pensemus & decantemus psalmũ psentẽ, quatenus omnis mundana prosperitas nobis vilescat, & illud vnũ q̃d solũ est necessarium, summe cõplaceat, ametur, atq; delectet.

Ezech. 5 Osee. 9. Cant. Luc. 10 Psal. 80 Luc. 10

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXIII.

¶ Expositio tituli.

EXplanandi iã psalmi titulus est. Intellectus Asaph. Asaph interpretatur congregatio, quæ in veteri lege dicebatur synagoga, nũc vero vocatur ecclesia. Scd̃m Hieron. psalmus iste ab Asaph cõpositus est, sicut & alii psalmi ab Asaph intitulati. August. vero aliter sentit, & ergo secundũ Augustinũ, sensus tituli est. Intellectus Asaph. i. in psalmo hoc agitur, q̃d synagoga seu ecclesia intelligit. s. q̃ figurę iã trãsierũt, atq; per Christũ impletæ sunt & q̃ à Christo expectare & quærere debemus, non tẽporalia, sed æterna. Porro secundũ doctores catholicos, psalmus iste ad literã loquitur de captiuitate & destructione Iudæorũ, p Titũ & eius exercitũ facta Propheta ergo, vt dei miam citius prouocet, causam huius destructionis regni & populi Heb. p modũ admirationis & condolentis inquirit, dicendo

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

VT quid deus repulisti] terrã & populũ tuũ, à teipso & tua protectione tradendo eos in manus aduersariorũ [in finẽ?]. i. totaliter & vsq; ad finẽ mundi. Quidã vero exponunt hunc psalmũ ad literã, de captiuitate Babylonica, sed illa non durauit in finẽ, imo deus frequenter per Ieremiã dixit, se non dare eos in consummationẽ, sed velle reducere eos ad terrã suã post septuaginta annos. Non igitur de illa captiuitate, magis aũt de ea, in qua iã sunt, loquitur psalmus hic, qm̃ ipsa durat vsq; in finẽ, quẽadmodũ apud Danielẽ habetur: Vsq; in finem perseuerabit desolatio. Et alibi: Venit finis super populum meum Israel, non adiiciam vltra vt pertranseam eũ. Veruntamen quæstio oritur, quomodo prophæta Iudæos illos incredulos & peruersos, appellet in sequentibus oues pascuæ domini, & congregationem dei? Et respondendum, quod eo modo dicuntur oues & congregatio dei, quo Christus

Ierem. 4. Dani. 9 Amos. 8

Chriſtus in euangelio nũcupat eos filios regni, vtpote, q̃m ex ſemine ſctõꝝ patriarchaꝝ ac p Matt. 8
A pheraꝝ orti fuerunt, ſpecialiterq; à deo vocati, q̃a & Chr̃s in euangelio, Nõ ſum (inq̃t) miſſus, ni
ſi ad oues, q̃ pierũt, domus Iſrael. Vel dicunt oues paſcuæ dei, q̃m terrã p̃miſſionis, lacte & mel Matth.15
le manantẽ, præſtitit eis, pauitq; patres eoꝝ pane cœleſti annis quadraginta in eremo. Siue au Exod.3.
tẽ exponat hic pſalmus de captiuitate facta per Romanos, ſiue p Babylonios, conſtat q̃ Iudæi Exod.16.
pro tunc peſſimi erant, tp̃e em̃ captiuitatis Babylonicæ deos alienos adorauerunt, tp̃e vero ca
ptiuitatis à Tito inductæ, Chriſtũ occiderunt, & ob eius occiſionẽ vaſtati ſunt, q̊d & prophetã Ierem.50.
iſtũ non latuit, q̃uis per modũ interrogantis exorſus ſit, orat tñ pro liberatione Iudæorum à ca
ptiuitate p̃ſenti, illa potius qua ſpiritualiť capti ſunt à dæmone, & vinculis infidelitatis, obſti
nationisq; irretiti, quã illa q̃ à terra ſua expulſi ſunt. Agnouit nanq; ſanctus p̃pheta, tandẽ fo
re Iudæos ad Chr̃m cõuertendos. Varijs em̃ tp̃ibus q̊dã ex eis conuerſi ſunt, ſed g̃naliť nõ con
uertent, niſi in fine ſeculi. Cũ etem̃ plenitudo gentiũ intrauerit, tũc oĩs Iſrael ſaluus erit ſecũdũ Roma. 11
Apoſt. De hac q̊q; vaſtatione Iudæoꝝ à Romanis, pulchre & clare prophetauit Balaã: Venient, Num. 24.
inq̃t, in trieribus de Italia, ſup̃abũt Aſſyrios, vaſtabũtq; Hebræ. [iratus eſt furor tuus ſup oues
paſcuæ tuæ]. i. filios Iſrael, q̃a p̃uenit in eos ira dei, ſcd̃ʒ Apo. Et q̃m tã dire atq; finaliť derelicti Ephe.2
ſunt, intus & foris, priuati omni gr̃a dei, & propria terra, idcirco dr̃ in eos furor dei iratus. Aſ
cribit autẽ diuina ſcriptura deo furorẽ & irã, ſecundũ q̊d alio loco ſcriptũ habet: Vlciſcens dñs Naum.1
& hñs furorẽ, non q̃ in deo ſit aliqua paſſio aut immutatio recẽs ſeu inq̃etudo, ſed p̃p ſimilitu
dinẽ operis, q̃a p modũ irati & furẽtis ſe habet, dũ pc̃tã noſtra vlciſcitur per pœnas horribiles.
B Quod autẽ deo non cõpetant vere & proprie paſſiones huiuſmodi, ipſe apud Iere. teſtat: Nun Ierem.7
2 quid ad iracundã me prouocant, dicit dñs? Nonne ſemetipſos in confuſione vultus ſui? ¶ [Me
mor eſto dñe] m̃iam ĩpẽdẽdo, nõ aliq̃d cognoſcendo de nouo [cõgregatiõis tuæ] i. ſynagogę [q̃
poſſediſti] tanq̃ populũ peculiarẽ & electũ [ab initio] quo p̃res eoꝝ allocutus es, Abrahã, Iſaac,
& Iacob, promittens eis q̃ ſemen eoꝝ eſſet populus tuus, prout Moſes ait: Patribus tuis con Deut. 10
glutinatus eſt dñs, & elegit eos, amauitq; ſemen eoꝝ poſt eos. Orat ergo Propheta pro illumi
natione Iudæoꝝ, cõmemorat quoq; induſtrioſe priſtina bñficia dei, quatenus deus reconcilie
tur facilius. Nã ad magnanimũ p̃tinet citius indulgere amico ſe offendenti, p̃p familiaritatem
antiquã, amicitiãq; priorẽ. Subdit ergo: ¶ [Redemiſti virgã hæreditatis tuæ] hoc eſt, virgam
3 tuã hæreditariã, vtpote Iſraeliticã plebẽ, quæ dr̃ virga, q̃a p eã correxiſti pc̃tõres in terra Cha
naan habitantes, & q̃a ad ſimilitudinẽ virgæ, recta fuit p iuſtitiã legis, atq; ad ſuperiora erecta
per fidẽ & contẽplationẽ futuroꝝ bonoꝝ. Interdũ equidẽ ſacra ſcriptura, per virgã deſignat
ſingularẽ p̃ſonã, ſecundũ quod de incõparabili atq; Chriſtifera virgine Maria apud Iſaiã ſcri
ptũ eſt: Egredietur virga de radice Ieſſe. Nunc vero p virgã, ſignificata eſt cõgregatio populi. Iſai.11
Hanc deus redemit de terra Aegypti & Babylonis, alijſq; multis p̃ſſuris, vt patet in libro Iudi Iudicũ.3
cũ, Machabæoꝝ, Heſter, & Iudith. Quid autẽ ſit virga hæc, ſubdit [mons Sion] i. ſynagoga, vt ſu 7.22.23.
matur locus p locato, q̃a in monte Sion conſtructũ erat tẽplũ, in hoc monte habitauit deus p 2.Mac.6.
gr̃am ſpecialẽ, oñdens in tẽplo mirabilia ſua, & in populo illo familiariť habitãs ſicut p Moſen Heſter. 8.
C ait: Ego ſum dñs q̃ habito in medio filioꝝ Iſrael. Et: Dñs deus tuus ambulat in medio caſtroꝝ. Iud.13.15 Exod.29. Deut.23
Poſſumus q̊q; dicere, q̃ deus dei vnigenitus Chr̃s hõ. habitauit. i. frequenter & ſatis diu aliq̃n Mala.3
fuit in tẽplo ſeu monte iſto, quẽadmodũ à Malachia prædictũ eſt: Statim veniet ad tẽplũ ſuum
4 dñator, quẽ vos q̃ritis, & angelus teſtamenti, quẽ vos vultis. ¶ [Leua manus tuas in ſup̃bias
eoꝝ in finẽ] Hoc cõiter ſancti doctores in bono accipiunt, vt ſit or̃o p̃phetæ p emendatiõe Gẽ
tiliũ, Iudæos hoc mõ vaſtantiũ, eritq; ſenſus: Extende potentiã tuã in ſup̃bias eoꝝ, vicʒ Roma
noꝝ, extinguendo in eis culpã non gratiã, & ita deſtrue eos, in finẽ. i. ſalubriť, q̃tenus p tuã cor
rectionẽ vitã mereant æternam. Literæ tñ potius cõuenire videt, vt intelligatur in malo, & ſit
or̃õ p deſtructiõe Romani Imperij, quantũ ad extinctionẽ Gentiliũ imperatoꝝ & populi infi
delis, nõ aũt inquantũ Chr̃o ſubiecti fuerũt, & ita cõpletũ eſt tp̃e Cõſtantini, nam extũc regna
re cœpit in pp̃lo Chr̃iano [q̃na malignatus eſt]. i. q̃ multa op̃a mala fecit [inimicus]. i. quilibet
aduerſarius, ſeu Titus cũ ſuis militibus [in ſctõ]. i. mõte Siõ & in ciuitate ſctã Ierl̃m, q̃ oĩa à Ro
manis vaſtata ſunt, Et dr̃ Titus & eius exercitus malignus ſeu malignatus, q̃m idololatriæ ſer
5 uiebãt, vel q̃m Ieruſalẽ & tẽplũ iniuſta intẽtiõe deſtruxerũt, nõ in vltiõem ſanguis Chr̃i, ſed de
ſiderio dñandi. ¶ [Et gloriati ſunt] in malo & vitijs [q̃ oderũt te]. ſ. p̃dicti idololatræ [in me
dio ſolennitatis tuæ]. i. in medio templi q̊d ĩgreſſi, deiecerũt cũ riſu & exultatiõe. Vel in medio ſo
6 lennitatis tuæ. i. ĩ medio feſtiuitatis paſchalis. Nã cũ Iudæi in Ierl̃m cõfluxiſſent ad celebrandũ
feſtiuitatem paſchalem, à Romanoꝝ exercitu, & Tito ac Veſpaſiano obſeſſi ſunt. ¶ [Poſuerũt
ipſi Romani [ſigna ſua] i. p̃pria ſigna ſiue vexilla q̃bus vtebant in p̃lijs, vtpote aquilas & draco
nes [ſigna]. i. pro certo indicio victoriæ, expandentes ſua vexilla ſup turres & muros Ierl̃m p

ſigno triũphi[& nõ nognouerũt] veꝝ deũ neq; iuſtitiã eius,qm̃ nõ ꝑẽſabant Iudæos hæc pati p
pter pctm̃ in filiũ dei cõmiſſũ,ſed ꝓpria ptãte ſe ꝓualere opinabantur. Poſuerũt ãt ſigna ſua[ſi D
cut in exitu]belli fieri ſolet[ſup ſummũ].i.ſuper altiora loca,vt ꝓcul apparerẽt. ¶[Quaſi i ſyl 7
ua lignoꝝ].i.ſicut in ſyluis ligna ꝑſcinduntur,ſic ipſi[ſecurib.exciderũt]&cõfregerũt [ianuas
ei⁹].ſ.tẽpli &ciuitatis Ieruſalẽ[inidipſum]i.pari ſtudio atq; vnanimi volũtate[i ſecuri &aſcia]
.i.per talia inſtrumẽta carpentatoria[deiecerũt eã].i.ciuitatẽ & domũ dei in ea fundatã. ¶[In 8
cenderũt igni ſanctuariũ tuũ].i.tẽplũ tibi dicatũ in terra Iudææ:q̃d em̃ alit̃ non cõminuerunt,
Dan.9. flãma vorauit. Vñ Daniel ĩducit:Ciuitatẽ & ſanctuaꝝ diſſipabit populus cũ duce venturo,&ſi
nis eius vaſtitas[polluerunt tabernaculũ nominis tui]qa Romani ꝑdictũ tẽplũ ingreſſi ſunt cũ
Deut.23 equis & fœminis,q̃d in lege ꝓhibitũ fuit,imo ꝓhibuit lex gentiles, & incircũciſos ingredi tem
plũ. ¶[Dixerunt in corde ſuo,cognatio eoꝝ ſimul].i.ipſi exiſtentes gñatio praua,cogitaue 9
rũt q̃d ſeqtur[qeſcere faciamus oẽs dies feſtos dei à terra].i.oẽm cultũ dei,quẽ iſti colũt,impedi
amus,hoĩes occidẽdo &tẽplũ deſtruendo. Hoc dicebãt Romani directe vel æqualent̃. Si em̃ nõ
dixerũt hoc manifeſte , tñ interꝑtatiue ſeu ęqualent̃ ita locuti ſunt:nã ad deſtructionẽ ciuitatis
ac tẽpli,deſtructionẽq; ppl̃i,cõcomitabat̃ ceſſatio dieꝝ feſtoꝝ &ergo vnũ intentẽdo,aliud q̊q;
Exod 12. ſaltẽ indirecte intenderũt. Conſeq̃nter ponit̃ vox Iudæoꝝ in ꝑdicta afflictione poſitoꝝ,q ge
Ex 14. 16 mebũde ac queruloſe dixerũt. ¶[Signa noſtra nõ vidimus] Tanq̃ dicerent:vbi ſunt iã mira 10
Ioſ.13.15 bilia illa,quæ deus fecit cũ pr̃ibus nr̃is,qñ de terra Aegypti eos eduxit, ꝑ mare rubrũ atq; deſer
tũ deduxit,& in terrã ꝓmiſſionis induxit:multotiesq; eos redemit de poteſtate vaſtantiũ?Hoc
etiã mõ ſanctus Gedeon dixiſſe ſcribit̃. Nẽpe cũ ei dixiſſet angelus,dñs tecũ viroꝝ fortiſſime, E
Iudicu. 5. Dixit Gedeon :Obſecro dñe,ſi dñs nobiſcũ eſt,cur apꝓhenderunt nos hæc mala? Vbi ſunt mi
rabilia eius,quæ narrauerunt patres noſtri[iã non eſt propheta]q nos conſoletur,&pro nobis
dñm deꝑcetur,noſq; erudiat,quid facere debeamus. Nã poſtquã Iudæi Chriſtũ occiderũt,&e
ius diſcipulos eiecerunt,nullũ habuere Prophetã,ex quo conſtat,ꝙ Pſalmus iſte non loquit̃ de
Ezech.1.3 captiuitate Babylonica: Tunc em̃ Iudæi habuerunt veros ac ſanctos prophetas,qa eodẽ tẽpo
Iere.1.33 re prophetauit Ezechiel in Babylone,& Ieremias in Iudæa,ſcd̃m Hierony. dixitq; vterq; eoꝝ
Iudæis,qd agere expediret,&de liberatione eos conſolabantur,quẽadmodũ certũ eſt intuẽti li
bros prophetaꝝ iſtoꝝ[& nos non cognoſcet amplius]Iudęi tpe obſidionis à Tito maxias fece
rũt ꝑces,ieiunia,&hoſtias,q̃tenus liberarent̃ diuinitus:cũ aũt nullũ experirent̃ dei auxiliu,ſeq;
iã capiẽdos cõſpicerẽt,q̃ſi deſperãtes locuti ſunt,nos nõ cognoſcet amplius .i. deus de nobis iã
nõ amplius curat,nec opa nr̃a acceptat,nec nos ꝑ approbationẽ cognoſcit. Conſequẽter pro
pheta dilationẽ diuinę ſubuentionis grauiter ferens,deũq; ad miam ꝓuocare deſiderans,lamẽ
tabilit̃ ait. ¶[Vſqueq̊ deus improperabit inimicus?] hoc eſt, q̃diu nobis inſultabit plebs iſta
Italiæ,&ſucceſſores eoꝝ,gloriãtes de terræ nr̃æ deſtructiõe, de nr̃a expulſione &oppreſſione? 11
[irritat aduerſarius nomẽ tuũ in finẽ].i.q̃diu gẽs infidelis te irritabit,nomẽ tuũ blaſphemans,
& maieſtatẽ tuã deſpiciens?In hoc orat Propheta imperiũ Romanoꝝ à Gentilibus tolli,& ve
roꝝ Iſralitaꝝ.i.Chr̃ianoꝝ dñio ſubiugari. Quidã exponũt hãc vltimã partẽ huius verſiculi,vt
in eo reddat̃ cã q̃ſtionis,q̃ in pr̃ima parte pñtis verſiculi ponit̃. Interrogãdo em̃ dixit:Vſq;q̊ de F
us improperabit inimicus?& rñdens rõnẽ aſſignat,dicendo:irritat aduerſarius &c.tanq̃ dicat
ideo tã diu improperat ĩimicus nr̃ nobis,qa irritat aduerſarius.i.ppl̃us Iudæoꝝ Chriſto aduer
ſans,diſcredens,& obſtinatus,offendit & blaſphemat nomen tuũ o Chr̃e verax deus,in finẽ.i.
ſine ceſſatione,& vſq; in finẽ mũdi,ideo nõ liberabunt̃ à Chr̃o, vt verificetur q̃d ſcriptũ eſt. Nõ 12
Dani.9 erit eius ppl̃us q eũ negaturus eſt. ¶[Vt qd auertis manũ tuã?] hoc eſt,cur ſubtrahis à nobis
ptãtis tuę adiutoriũ,derelinq̃ndo ppl̃m Iudæoꝝ in captiuitate hac duplici,q̃ & ꝓpria terra pri
uati ſunt,& à dæmone ligati tenẽtur ad ipſius volũtatẽ ? Cur etiã deus auertis[& dexterã tuã]
.i.piũ ac proſpeꝝ tuæ aſſiſtẽtiæ ꝓſpectũ,cõſeruationẽ,atq; fauorẽ [de medio ſinu tuo in finẽ ?]
Loqtur ſanctus ꝓpheta de deo more humano,qa dũ hõ non ſubuenit indigẽti,dr̃ manũ ſuã in
ſinu reponere,dũ vero auxiliatur,manũ extrahere dr̃. Qm̃ ergo ꝓpheta intuebatur,deũ Iudęos
tã finalit̃ derelinq̃re,q̃rit cur in finem.i.in æternũ.ſ.vſq; in terminũ ſeculi,manũ ſuã ab eoꝝ re
trahat ope. ¶[Deus aũt rex nr̃ añ ſecula]hoc eſt,deus verus,vnus,æternus,añ oĩa ſecula æter 13
nalit̃ manens[opatus eſt ſalutem in medio terræ]qa in terra Iudææ cõſtituit cõſeruauit & ſal
uauit pr̃es nr̃os. ¶[Tu cõfirmaſti in virtute tua mare] Ad literã,deus cõfirmauit mare Ocea 14
2.Para.36 nũ in loco ſuo,ne erumpat,&terrã opiat,ſicut ait Manaſſes rex Iuda:Dñe deus ſignaſti mare vͬ
bo ꝑcepti tui,q cõcluſiſti abyſſum & ſignaſti terribili & laudabili noĩ tuo,q̃d omnes pauent.
Cõfirmauit quoq; dñs mare ſupnaturali firmitate qñ eduxit Iſraelem ꝑ fundum arentem ma
Exod.14 ris rubri,erantq; Hebræis aq̃ ex vtraq; parte ꝓ muro[cõtribulaſti capita draconum in aquis]

Allegat atq; cõmemorat hic propheta,quædã diuina miracula antiquitus facta,quatenus ma
A nifestet,ꝙ deus nunc quoq; redimere possit filios Israel de captiuitate pñti , auferẽdo velamen 2.Cor.3
de corde eoꝶ,& eos ad Chrianæ veritatẽ fidei cõuertendo: ad quod oñdendũ cõtribulasti (in- Ezech. 19
quit)capita draconũ in aquis.Per dracones intelligit tyrãnicos principes,ꝑ aquas aũt tribula-
tiones seu pœnas.Vñ dñs ait ad Pharaonẽ:Et tu Pharao draco magne , q cubas in medio flu-
minũ tuoꝶ. Est igitur sensus:Tu dñe cõtribulasti,lædendo aut occidendo,capita draconũ,hoc
est,capitales dracones seu principes & tyrannos,in aquis tribulationũ, subitanea atq; horren Iosu.10
da morte,seu pœna eos plectendo,vt patet de Og & Seon regibus Amorræoꝶ, & alijs multis Iudic.11 Exod.14.
in libris Iosue & Iudicũ.Vel,in aquis materialibus,eos submergendo, vt factũ est Pharaoni &
15 eius principibus. ¶Tu cõfregisti capita draconis]hoc est,ptãtem & suggestionẽ principis dæ
moniorꝶ aliorꝶq; immundoꝶ spirituũ, dãdo pñibus nřis virtutẽ vincendi tentatiões ipoꝶ: &
ita saluasti eos de visibiliũ inuisibiliũq; hostiũ ptãte & ꝑsecutione [dedisti eũ],i.draconem seu
dęmonẽ [escã pplis Aethiopũ]i.gẽtibus ad fidẽ cõuersis,q añ cõuersionẽ nigredine vitioꝶ erãt Psal.50
deformes,postmodũ vero ꝑ fidẽ & grãm sup niuẽ dealbati sunt. Dr aũt dæmon dari in escã fi-
delibus.Primo,qm̃ corpus suũ sibi aufertur & minorat̃. Corpus nanq; diaboli est cõgregatio
pctõꝶ ac perfidoꝶ,q̃ tanto amplius minorat̃,quanto plures ad fidem & gratiam perducũtur.
Secundo,qm̃ ipe diabolus ab hominibus iustis quasi deuoratur, consumitur, & manducat̃,dũ
ab eis virtute saluatoris vincit̃ & calcat̃.Vñ & Moses ad populũ Israeliticũ ait: Deuorabis oẽs Deut.7
16 gẽtes.i.vinces & cõteres. ¶Tu dirupisti fontes & torrẽtes]educendo de silice,à Mose bis per-
B cussa,tam copiosa aquaꝶ fluenta,vt populus biberet & iumenta.Et inde inferius dr: Qui con- Num.20.
uertit petrã in stagna aquaꝶ,& rupẽ in fontes aquaꝶ [tu siccasti fluuios Ethan].i.flumen Ior- Psal.113
danis,deducẽdo filios Israel ꝑ arentẽ alueũ eius,scdm q̃d in lib.Iosue dr:Ingressis filijs Israel,ste Iosue.3
terunt aquæ descendẽtes in vno loco,& ad instar mõtis intumescẽtes apparebant procul, &c.
Nominat aũt ꝓpheta Iordanẽ pluraliter flumina,qm̃ aquæ eius in duas ptes diuisæ sunt, sicq;
facta sunt duo flumĩa deficcata. Propter q̃d à Iosue dr:Aquæ inferiores in mare solitudinis de- Ibidem
scenderũt,ꝗusq; oĩno deficerent.Vel,ponit plurale ꝑ singulari,sicut frequẽter facit scriptura.
Nã & filij Israel dixerũt:Isti sunt dij tui Israel,q eduxerunt te de terra Aegypti,& tñ nõ erat nisi
vitulus vnus cõflatilis.Conseqnt̃ oñdit Propheta oĩpotentiã dei ꝑ opa creationis, quatenus Exod.32.
17 constet q̃ potens sit eruere filios Israel de captiuitate pñti. ¶Tuus est dies & tua est nox.]Oĩa
eñ tpa deus instituit,distinguit,regit,dispensat,& cũcta ei obediunt. Vñ & Chřs volens oñde-
re se nõ esse sub lege,sed oĩm reꝶ creatorẽ,deũ,ac dñm,ait:Dñs est filius homĩs,etiam sabbati. Matth.12
Nulius vero est dñs tpm,nisi deus ad cuius nutũ tpa currunt.Sicut eñ (scdm sacratissimũ Dio-
nysiũ in epl'a ad Polycarpũ)soli creatori obediunt motus cœlestes,ꝙ nullus alius eos valeat im
mutare,ita de tpe sentire par est [tu fabricatus es aurorã atq; meridiẽ. Cum eñ deus creauerit
solẽ,seqtur,ꝙ ipe sit fabricator auroręqm̃ quod est causa causæ est causa causati,& prima cau
sa plus influit in effectũ q̃ aliq̃ causa secũda,scdm philosophos.Per creationẽ aũt solis,intelligẽ
da est creatio oĩm cœlestiũ corpoꝶ à deo productoꝶ.De q̃ per Isa.dictũ est:Qui extendit velut Isai.40.
C nihilũ cœlos,& expandit illos sicut tabernaculũ ad inhabitandũ:& oĩa astra cœli cum sole,diui Iob.9.
no nutui parent in oĩbus:Iuxta illud in libro Iob:Præcipit soli & non oritur,& stellas claudit
quasi sub signaculo. ¶Tu fecisti oẽs terminos terræ]scdm q̃d in Isaia scribit̃:Deus sempiter
18 nus dñs,q creauit terminos terræ. Vnde & ad btm̃ Iob ait creator oĩpotens & sublimis. Vbi Isaiæ.40
eras qñ ponebã fundamenta terræ? indica mihi si habes intelligentiã.Quis posuit mensuras e- Iob.38.
ius,aut qs tetendit sup eam lineã,aut sup quo bases eius solidatæ sunt? [æstatẽ & ver] .i. tẽpus
æstiuale atq; vernale [tu plasmasti] tẽpus eñ cum sit causatũ à motu primi mobilis,à deo plas
matũ est,sicut & primũ mobile.Quatuor nanq; ponunt̃ coæquæua .i. simul creata,vicz ange-
19 lus,cœlũ,tẽpus,materia. ¶Memor esto huius]o dñe:huius(inquã)q̃d seqtur[inimicus impro
perauit dño].i.aduersarius tuus Titus idololatra,de q̃ dictũ est supra: Quanta malignatus est
est inimicus in sancto.Hic inimicus improperauit dño,putans se virtute deoꝶ suoꝶ ꝓualuisse
nec deũ Israel populũ Iudæoꝶ potuisse defendere:hoc forsitan cogitauit, vel dixit [& populus
insipiens].i.exercitus Romanoꝶ,veri dei notitia carens,& idola colens[incitauit nomen tuũ]
.i.te offendit in obsidione & destructione Ierusalem,qa non recta intentione fecerunt hoc, sed
erant virga furoris dñi,sicut Assyrij & Babylonij, quoꝶ oĩm cor erat,non ad corrigẽdum , sed
cõterendũ:queãdmodũ per Isaiã dñs ait de rege Assyrioꝶ:Væ Assur,virga furoris mei,& bacu
lus ipe est.Ipe aũt nõ sic arbitrabitur. ¶Ne tradas bestijs] hoc est,dæmonibus, tyrannis, cru- Isaiæ.10
20 delibusue homĩbus [animã cõfitentẽ tibi].i.hoiem sua pctã & tua ꝑconia recolentem. Ponit
eñ ptem,s.aĩam ꝑ toto hoĩe [& aĩas paupeꝶ tuoꝶ] .i. abiectoꝶ & egenoꝶ [ne obliuiscaris in
finem] deserendo eos in oportunitate & tribulatione,ac si non pertinerẽt ad te. Orat ergo ad
literam

Iſam propheta ꝓ liberatiõe populi Iſrael, vt eruatur à morte pc̃ti & captiuitate diaboli. ¶[Re
Exodi. 20 ſpice in teſtamentũ tuũ] .i. legẽ à te datã & teſtimonia eius aduerte, qa in ea ꝓmittis ignoſcere D
paupibus tuis, & vt magis exaudire digneris, attende malignitatẽ inimicoꝝ tuoꝝ [qa repleti
ſunt, q obſcurati ſunt terræ domibus iniqtatũ]. i. ꝑdicti Italici, in malis ſuæ infidelitatis interi⁹
Luc. 16 obtenebrati, ditati ſunt & repleti t̃ræ domibus iniqtatũ. i. diuitijs terrenis atq; iniuſtis, de qbus
ait Saluator: Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis. ¶[Ne auertat̃] à gr̃a tuæ mi̇æ [humilis 22
factus cõfuſus]. i. ppl̃s Iudæoꝝ p captiuitatẽ p̃ñtem multũ humiliatus [paup & inops] ſpũ [lau
Baruch. 2. dabunt nomẽ tuũ] cũ magno feruore & exultatione ingẽti, queadmodũ Baruch dicit: Nõ mor
tui in inferno dabũt honorẽ dño, ſed aĩa q̃ triſtis eſt ſup magnitudĩe mali & incedit curua &
infirma, dat gloriã & iuſtitiã tibi dño. ¶[Exurge deus] nõ locũ mutãdo, ſed fortiter ſuccurren- 23
do [iudica cãm tuã] quã habes contra aduerſarios tuos, & ei q iuſtã habet cãm, p̃ſta victoriam
[memor eſto improperioꝝ tuoꝝ]. i. famulis tuis inflictoꝝ vel blaſphemiaꝝ nõis tui [eoꝝ] in
quã, improperioꝝ [q̃ ab inſipiente ſunt tota die] q̃m ppl̃s Romanus inſipiẽs multa dixit cõtra
deũ in obſidiõe ꝑdicta, hoꝝ improperioꝝ orat ꝑpheta deũ reminiſci, q̃tenus ponat Iudæis hãc
pœnã tpalis deiectiõis & opp̃ſſionis p pc̃tõ eoꝝ, & cõuertant̃ & non arguat eos ſcd̃m rigorẽ iu
ſtitiæ ſuę, ſubtrahẽdo eis gr̃am in p̃ñti & gloriã in futuro, ꝓpter q̃d ſubdit: ¶[Ne obliuiſcaris vo- 24
ces inimicoꝝ tuoꝝ]. i. v̓ba iniq̃ eoꝝ recordare, qtũs hac occaſiõe parcas ppl̃o Iſrael ſic afflicto
[ſupbia eoꝝ q te oderũt aſcẽdit ſp] primo, q̃m pc̃tis pc̃tã adijciũt, iuxta illud: Pc̃tõr adijciet ad
Eccle. 3. peccandũ. Et in Apoc. Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc, & q iuſt⁹ eſt, iuſtificet̃ adhuc. Scdo, E
Apoc 22. q̃m elatio ſupboꝝ tẽdit ad alta, Propt̃ q̃d Iſa. dicit: Cũ fureres aduerſum me, ſuperbia tua aſcẽ
Iſai. 37. dit in aures meas, dicit dñs. ¶Expõ tropologica ſiue moralis eiuſdẽ Pſalmi.

SEcundũ intelligentiam aũt moralẽ loquitur Propheta in pſalmo p̃ñti in perſona eccleſiæ,
ſeu cuiuſlibet hoĩs fraterna charitate ardẽtis atq; ꝓ reformatiõe populi Chriſtiani orãtis.
Eccleſia ergo ſeu hõ virtutis perſecutionẽ, lapſum & deiectionẽ Chriſtianoꝝ cũ magna cõpaſ
ſione proſpiciẽs dñm affectuoſiſſime alloquatur, deprecetur, & dicat: Vt qd deus, trinitas, deus
glorioſe, bñdicte & felix, vt qd. i. qua vtilitate & cã repuliſti populũ Chriſtianũ, exponendo eũ
tantis miſerijs, tãtis impugnationibus hæreticoꝝ ſchiſmaticoꝝ & infideliũ, imo & falſoꝝ f̃rum
q fide ſunt Chriſtiani, ſed opere diabolici, & hoc in finẽ. i. tã perſeueranter? Præcipue ãt dicere
poſſumus hæc propter amiſſionẽ ſepulchri Chr̃i & terræ ſanctæ ac vrbis Ieruſalẽ, iratus eſt fu
ror tuus ſuper oues paſcuæ tuæ. i. grandẽ vltionẽ exerces contra populũ tuũ Chriſtianũ, quem
ita ſinis opprimi, tentari, affligi & fatigari incurſu viſibiliũ inuiſibiliumq; inimicoꝝ, ita vt t̃ras
Chr̃ianoꝝ iã poſſident infideles, corda vero ſeu aĩas plurimoꝝ pc̃tã & dæmones. Deniq; indu
ſtrioſum pulchꝝ & efficax genus or̃onis eſt, in ip̃a pce ea includere, ex qbus rõnabile & quodã
mõ debitũ eſt, eũ q oratur mitigari & exaudire. Omino aũt decens videt̃, vt dñs ppl̃o ſibi pecu
liari & multis bñficijs à ſe honorato facilit̃ reconciliet̃, idcirco eccleſia ſeu hõ fidelis ꝓ alijs dep̃
cans Chr̃ianis, aſſerit Chriſtianos eſſe oues paſcuæ dei, q̃d eſt verbũ amoroſum, fiduciale, fami
Exod. 16. liare atq; dulciſſimum, & cõuenit hoc Chr̃ianis multo perfectius quàm Iudæis. Illi enim paſti
Iohan. 6 ſunt manna, nos autem corpore & ſanguine Chriſti figuratis per manna quotidie paſcimur, F
Zach. 9 multiformi gratia tanti ſacramenti reficimur, Chriſto incorporamur, & niſi in nobis defectus
ſit, ſpiritualit̃ impinguamur, ditamur, ꝑficimur. Corpus eñ Chriſti eſt vere frumentum ele
ctoꝝ, & ſanguis eius eſt vere vinũ germinans virgines. i. aĩas caſtas Chriſtiq; ſp̃õſas. De q̊ fru
mẽto & vino in Zach. ſcriptũ ẽ: Quid bonũ dñi, aut qd pulchꝝ eius niſi frumentũ electoꝝ, &
vinũ germinãs virgĩes? Memor eſto o rex Chriſte mũdi Saluator cõgregationis tuæ. i. vl̃is Ec
cleſiæ, eã vbiq; terraꝝ repando, protegẽdo, augẽdo atq; ſaluando, quã poſſediſti p gr̃am baptiſ
Pſalm. 2 malẽ, & beatiſſimã paſſionẽ hæreditario iure ſicut ſupius p̃r ait ad te: Poſtula à me, & dabo tibi
Actuu. 13. gẽtes hæreditatẽ tuã. Hanc aũt congregationẽ poſſediſti ab initio primitiuæ Eccleſiæ, qa extũc
2. Timo, 2 crediderũt, q̊t̃q̊t ꝑordinati erant ad vitã æternam. Et vt ait apoſt. Firmũ fundamentũ dei ſtat,
hñs ſignaculũ hoc. Cognouit dñs q ſunt eius. Vel dicit̃ deus poſſediſſe Eccleſiam ab initio. i. ab
Ephe. 1 æterno ſcd̃m rõnem ꝑdeſtinationis diuinæ, ſcd̃m quã ab æterno eam dilexit. Chriſtus q̊q; eam
2. Timo 1. hoc modo ab æterno poſſedit, in q̃tũ deus (ſcd̃m Apl̃m) nos in Chriſto ab æterno elegit & gra
tificauit, vniuerſaq; gr̃æ dona in ip̃o nobis dare decreuit, imo & dedit ſcd̃m Apoſt. Deus (inq̃t)
vocauit nos vocatione ſua ſancta, non ſcd̃m opa nr̃a, ſed ſecundũ ꝑpoſitũ ſuũ & gr̃am q̃ data
1. Pet. 2 eſt nobis in Chriſto Ieſu añ tpa ſecularia, manifeſtata eſt aũt nũc. Verũtñ datio illa añ tpa ſecu
laria ſecundũ ꝑdeſtinationẽ diuinã, nõ ſecundũ actualẽ infuſionẽ ſumenda eſt. Redemiſti v̓gã
hæreditatis tuæ. i. populũ Chr̃ianũ ad diuina erectũ q eſt genus regiũ & ſacerdotale, de ſp̃uali
Apoc. 1 Aegypto. i. de conuerſatione mundana, vitioſa ac tenebroſa, de multis erroribus, cũctis pc̃tis,
inferniq; pœnis, & hoc pretioſiſſimo pretio, vtpote ſanguĩe proprio. Vnde in Apoc. ſcriptũ eſt:

Dilexit

A Dilexit nos & lauit nos à pctis nris in sanguie suo, & fecit nos regnũ & sacerdotes deo & patri suo. Et Petrus in sua Canonica: Non corruptibilibus auro vel argẽto redẽpti estis de vana vr̃a 1.Pet.1 cõuersatione, sed ꝓtioso sanguine agni immaculati. Propť qd ipsemet Chr̃s protestat: Ego sum pastor bonus, & agnosco oues meas, & aiam meã pono ꝓ ouibus meis. Hęc aũt cõgregatio tua Iohan.10 est, mons Syon, i. ecclesia militans, deũ fideliter speculans in quo mõte habitasti corpaliter, visi Baruch.3 biliterq; in eo, qñ in terris visus es, & inter discipulos cõuersatus. Propter qd dicit Apost. Chri Hebr.4 stus tanq̃ filius in domo sua, q̃ domus sumus nos. Nunc quoq; & vsq; in finem mundi habitat Chr̃s in nobis, sicut ipe ait: Ego vobiscũ sum cunctis diebus. Et rursus: Vbi fuerint duo vel tres Mat.28 cõgregati in noie meo, ibi in medio eoꝝ sum. Syon aũt speculatio interp̃tatur: idcirco p eã ec- Matth.18 clesia designat, in cuius ꝑsona ait Apost. Nos reuelata facie gloriã dñi speculantes. Leua manus 2.Cor.3 tuas in supbias eoꝝ in finẽ. Ecclesia dei non est erudita à magistro suo Christo reddere malũ ꝓ malo, sed vincere in bonũ malũ, orando ꝓ æmulis, ideo versus iste in bono exponendus est, vt Matth.5 sit sensus: Leua manus tuas, i. potentiã tuã extẽde in supbias eoꝝ, s. inimicoꝝ ecclesiæ, ꝑsequen Roma.12 tiũ iustos destruẽdo in eis, nõ naturã sed culpã, vel in p̃nti eos p̃naliter ac misericorditer casti- gando ne æternaliter pereant, sicut Apl̃s tradidit illũ Corinthiũ satanæ in interitũ carnis, qtũs. 1.Cor.5. spũs saluus fieret in die dñi. Illa vero traditio aliud nihil erat nisi excõicatio, quã in primitiua Ecclesia cõcomitari solebat ad fidei confirmationẽ sensibile signum, vicz, corpalis vexatio ex- cõicati à dæmone, ad quã seq sæpe solebat mors corpis: sed nunc fide firmata, necessariũ nõ est tale sensibile signũ. Et qp ista sit expõ apta, liquet ex eo qd subdit: in finem, hoc est, in vitã æter-

B nam ac verã salutẽ ordina correctionẽ tuã qua supbos flagellas: quanta malignatus est inimi- cus in sancto. i. q̃ magna mala fecit per suos successores Mahometus in terra sancta, quæ ei⁹ po pulo iam est subiecta, queadmodum Christus in Euangelio ꝓnuntiauit: Ierusalem calcabitur à gentibus, donec impleanť tpa nationũ. Vel, quanta malignatus est inimicus, hoc est, quilibet Luc.21 hæresiarcha, tyrannus aut ꝑuersus in sc̃tõ populo tuo, eũ decipiendo, affligendo, aut occidẽdo, sicut de Arrianis maxime patet, qui innumerabiles Christianos iugulauerunt, & imperatores Arriana ꝑfidia intoxicati, innumeros incarcerauerũt ep̃os, prout in Chronicis legit: Et gloria- Proue.2 ti sunt, cum malefecerunt & in rebus pessimis q oderunt te, s. prędicti maligni, & hoc, in medio solennitatis tuæ, quam ipsi frequenter violauerunt. Sæpe eñi ꝑuersi in sacratioribus, solennio- ribusq; diebus deteriora opa faciunt, sc̃dm quod dæmones corda eoꝝ possidẽtes, inspirãt. Po- suerũt signa sua signa. Arriani hæretici, circũferre solebant sua vexilla ad derisionẽ catholicoꝝ & multi tyranni Ecclesiam deuastantes, vbertim erexerunt in signum victoriæ cõtra Christia nos sua vexilla. Porro qd in tribus seq̃ntibus versibus dr̃, tam sæpe ad lr̃am factũ est Ecclesiæ Chr̃i scd̃m sensum in p̃cedenti expõne introductũ, vt nõ sit necesse specialia cõmemorare exem pla, ꝑsertim cũ nr̃is q̃q; tpibus talia (prohdolor) abũdantissime facta sint ecclesiis, in regno Bo- hemiæ & terris ei vicinis, à detestandis ac nephãdis regni illius hæreticis, q̃ꝝ (exigẽtibus culpis nr̃is atq; diuino pmittẽte iudicio) rabies multũ nimis ac diu desęuit, sed iam de gr̃a dei nõ parꝝ repssa est, gladioq; extincta. Sed cũ Christifideles tot afficerent flagellis, ꝑsecutionibus, fame, si-

C ti, ac mortibus, qd dicerent nisi q̃d subditur: Signa nr̃a non vidimus: i. tam admirabiles diuinę virtutis protectiones experti nõ sumus nec experimur, quales interdũ viderunt atq; expti sunt patres nostri Christianissimi, q cũ pauci essent maximas infideliũ multitudines deiecerũt, auxi lio eis desup condonato. Vt patet de Theodosio religiosiss. Carolo magno, Godefrido de Bo- nonia multisq; aliis. Sed & ipsi apl̃i & successores eoꝝ sæpe angelica ope de carceribus, vincu- lis, & omni molestia increduloꝝ erepti noscunt: nũc aũt nil tale nobis apparet, propterea sola patientia nobis necessaria est cũ fide certissima, dicendũq; est nobis illud Machabæoꝝ: Parati sumus magis mori, q̃ dei leges ꝓuaricari. Nec ideo frangi debem⁹, qa in p̃nti occidi pmittimur, 2 Mach.7 scientes veꝝ esse q̃d in eodẽ loco subiungit. Rex mundi deus defunctos nos pro suis legibus, in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. Vñ & alibi scriptũ est: Si coram hominibus tormenta passi Sapien.3. sunt, spes illoꝝ immortalitate plena est. Et rursus: In paucis vexati, in multis bñ disponentur. Ibidem In paucis (inquit) vexati, cur non potius in multis, ꝑsertim cum (teste Apl̃o p multas tribulatio nes opteat nos ingredi regnũ dei, nisi q̃d ait idem Apl̃s: Nõ sunt cõdignæ passiones huius tpis Actu.14. ad futurã gloriã, q̃ reuelabit in nobis. Iam non est propheta. Merito deplangit Ecclesia lapsum Roma.8 suũ, qp nũc refriguit charitas plurimoꝝ, nec modo inueniant in Chr̃ianis gr̃æ spũs. quas Pau- Matth.24 lus enumerans: Aliis (inquit) datur sermo sapiæ, aliis sermo sciæ, aliis opatio virtutum, aliis discre 1.Cori.12 tio spirituũ, aliis prophetia, &c. tam copiose quemadmodũ olim, p̃cipue tñ in primitiua ecclesia in qua multi fuere prophetæ, & interim nõ pauci fulserunt gratia prophetali, sicut Antonius, Hilarion, Iohãnes heremita, Benedictus, & alii multi. Nunc vero heu nimis infirmatur Eccle- sia, & iam nõ est propheta, & sic dicere possunt in afflictionibus constituti, & nos nõ cognoscet amplius, deus noster approbando opa nrã. Qd dicitur nõ asserendo, sed dolentis animi gemi-

tum exprimendo,vel quia sic esse videt. Deinde vir iustus seu ipa ecclesia improbitate hostiū fa
tigata,ait ad dñm: Vsquequo deus improperabit vel insultabit tibi,aut seruis tuis inimicus hæ D
reſiarcha,paganus,Iudæus aut tyrannus? Qui eñi seruis dei improperat,deo improperat. Pro
Luc.10 pter q̄d ait Saluator: Qui vos audit me audit,& qui vos spernit me spernit: & vsquequo dñe de
us,irritat aduersarius nomen tuum in finem, teip̄m inhonorando, & tua mandata spernēdo,
tuosq; ministros p̄sequendo? Deus aūt rex noster añ secula.i. Chr̄s ante oïa t̄pa æternaliter ge
nitus à patre,opatus est salutē in medio terræ,videlicet in Iudęa,& in monte Syon, reconcilians
Phili.2. nos deo p passionē suā & sanguinē. Humiliauit (eñi vt ait Apost.) semetipsum factus obediēs
vsq; ad mortē,mortē aūt crucis. De hac Chr̄i saluatiōe ait pater æternus, de Chr̄o loq̄ns apud
Zach.Ecce adducā seruū meū orientē,& auferam iniq̄tatem terræ illius,in die vna, vcz in die
Zacha.3. Parasceues,tunc eñi Christus agnus dei tulit pc̄tā mundi,sicut & ipse dixit: Venit filius homis
Iohan.1 Luc.19 quærere & saluum facere q̄d perierat. Tu,dñe Christe, confirmasti in virtute tua.i.per diuinā
tuā potentiā. Vel,in virtute tua,hoc est,in interiori perfectione ac fide catholica,mare.i.Genti
les,q nomine maris signant̄,primo,propter amaritudinem vitioꝝ gentilitatis: secūdo, qa adi
instar aquaꝝ inquietæ erant,atq; de pc̄tō in pc̄m̄ fluxibiles: tertio,propter multitudinem. Vñ
Apoca.17 & alio loco scriptum est: Aquæ multæ,populi multi sunt. Hoc mare,Christus in fide adeo cōfir
mauit,vt pro Christianæ fidei veritate,mori optarent. Propterea p Isaiam ait dñs,loquens de
Isaiæ.55. Ibidem Christo: Ecce testem populis dedi eū,ducē ac præceptorē Gentibus. Et Isaias loquens ad dñm:
Ecce(ait)gentem quā nesciebas,vocabis,& Gentes quæ non cognouerūt te,ad te currēt. Hinc
Actuu.10. quoq; in Actis apost.scriptū est: cp spūs. cecidit sup Corneliū,& eos q erant cum illo: loq̄bant
turq; linguis. Quo viso,obstupuerunt q erant ex circūcisione,dicentes: Ergo & in natiōes gr̄a
dei diffusa est? contribulasti dñe Iesu,capita draconū in aquis.i. spūs malignos & eoꝝ sup̄biā
cōtriuisti,supasti & extinxisti in fonte baptismi,quia in illo efficiuntur homines de filijs iræ fi
lij gratiæ,de filijs p̄ditionis & dæmonis filij salutis & creatoris, qm̄ in hac aqua cūcta peccata
Zach.13 donant̄,sicut de ea in Zacharia scriptū est: In die illa erit fons patens domui Dauid in ablutio
nē pc̄tōris. Quēadmodū aūt p Dauid intelligit̄ Chr̄s, ita p domū Dauid designat̄ ecclesia Chri
sti,q̄ nunc purgatur in aquis baptismi. Tu cōfregisti capita draconis. Hoc in p̄cedenti expōne
de principis dæmonū deiectione expositū est,cui concordat q̄d in Apoc. cōmemorat̄. Factū est
p̄liū in cœlo,Michael & angeli eius p̄liabant̄ cū dracone,&draco p̄liabat̄ & angeli eius,&nō p̄
Apoc.12 ualuerūt,nec inuētus est locus eoꝝ amplius in cœlo. Pōt q̄q; exponi de Antichr̄o,hoc mō: Tu,
Chr̄e,cōfregisti.i.cōfringes,ponēdo p̄teritū p futuro,scd̄m morē p̄pheticæ denūtiatiōis,pp cer
titudinē p̄phetiæ,cōfriges (inq̄)capita.i.pricipales fautores,seu dñatiōes atq; potētias, dracōis
.i.Antichr̄i de q̄ i Apoc.scriptū ē: Vidi de mari ascēdētē bestiā hn̄tē capita septē,& cornua decē.
Apca.13 Hūc draconē &oēm eius apparatū,Chr̄s cōfriget & cōdēnabit. Tu dirupisti fontes & torrētes
.i.sacrā scripturā,in q̄ cōtinent̄ fontes sapiæ,atq; torrentes sciæ, apuisti,& eius mysteria reuela
sti p infusionē spūs sc̄ti: Vel,p fontes & torrētes itelligi pñt Apost.q sunt summi doctores Ecclię
Ioha.20. & alij inferiores p̄dicatores, quoꝝ deus corda dirupit dū ex eis fluēta sanctæ p̄dicationis toti
mundi propinauit: tu siccasti fluuios Ethan. Ethan nomē hebraicū est q̄d interp̄tat̄ robustus.
Per fluuios vero hoc loco intelligunt̄ doctrinæ,q̄ de corde vnius fluunt in mentē alterius. Est
igit̄ sensus: Tu,Chr̄e saluator mundi desiccasti,arefecisti & inutiles ostēdisti doctrinas sapboꝝ,
in sua sapia gl̄iantiū,seq; robustos opinantiū.s. documēta ïanis philosophiæ,variosq; errores
1.Cor.1 idololatriæ ac diabolicæ doctrinæ. Propterea Apost.loquit: Nōne stultā fecit deus sapiam hu
Ibidem ius mūdi? Et iteꝝ: Quę stulta sunt mūdi elegit deus,vt cōfundat sapiētes. Tuus ē dies.i.spūales
viri à sole iustitię & fonte sapię illuminati,& tua ē nox.i.ppl̄us carnalit̄ viuēs. Oïa ęm̄ gr̄a hoīj
sunt dei,iure creationis & vl̄is dominij: tu fabricatus es aurorā & solē.i. virginē gloriosam,&
Chr̄m hoïem virginis filiū,dando vtriq; qcqd habēt in donis naturæ & gratiæ. Maria q̄ppe
Cant.6. aurora vocat̄,qm̄ sicut aurora diē p̄cedit,sic ipsa Chr̄m. Vnde de ea in Canticis legit: Quę ē ista
velut aurora cōsurgens? Christus q̄q; etiā vt homo sol dr̄, qm̄ sicut stellæ omnes à sole lumē re
cipere æstimant̄: sic oēs sancti à Chr̄o lumē fidei,gr̄æ & sapiæ sortiuntur. Nā de plenitudie eius
Iohan.1. oēs accepim⁹. Tu fecisti.i.spūalr̄ reformasti & regñasti oēs terminos terræ.i.oēs electos in fini
bus mundi morantes,æstatē & ver.i.remunerationē seu præmiū ac meritū tu plasmasti. In ve
re eñi arbores flores,in æstate aūt fructus producūt,& ita p æstatē accipitur p̄mium,p ver me
ritum. Deus āt causat in nob nō solū p̄mium,sed etiā meritū,iuxta illud Isaiæ: Dñe dabis pacē
Isai.26 nobis,oïa eñi opa nr̄a opatus es in nob. Per æstatē q̄q; intelligi pñt feruidi amatores diuinita
tis. Per ver aūt nouelli & incipiētes in dei obseq̄o. Memor esto huius cōgregationis ecclesiasti
cæ, de qua dictū est: Inimicus improperauit dño.i.hæretici & peruersi vituperauerunt doctri
Proue.9 nam Christi atq; ecclesiæ dicentes: Aquæ furtiuæ dulciores sunt,& panis absconditus suauior
& populus

& populus insipiens.i.deũ verꝝ ignorans,vel factis eũ se ignorare oñdens,incitauit nomen tuũ
A te ad iracundiã prouocauit. Idcirco peribit,sicut de eo inducitur. Populus nõ intelligens vapu-
labit. Ne tradas,aut tradi permittas bestijs.i.dæmonibus vel sæuis hominibus aĩam confiten- Ose.4
tem tibi,sua pctã & tua pconia.Cætera patent ex elucidatione phabita. ¶ Ecce psalmũ sen-
tentiosum & affectuosum audinimus,in q̊ pristina diuinæ familiaritatis bñficia recolunt, ma-
lignitas persecutoꝝ Ecclesiæ enarrat, tribulationes iustoꝝ scribunt,p aduersarioꝝ correctiõe
oratur,diuina potẽtia ex suis effectibus demonstrat. Quemadmodũ igitur cõdecens est deuo-
tione congrua pñtem Psalmũ canamus, & informemur ex eo in omni aduersitate ad deũ affe-
ctuose conuerti,confidenter pcari,beneficia patribus nostris exhibita cõmemorare:quatenus
consequamur similia,atq; ab omni liberemur instabilitate atq; angustia.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXI.

¶ Expositio tituli.

DEniq; titulus Psalmi pñtis est:In finem ne corrũpas Psalmus cantici Asaph. Quidã expo
nunt hunc Psalmũ ad lrãm de populo Iudæoꝝ, redeunte à captiuitate Babylonis, vt sit
grãꝝ actio populi inde liberati,& in Iudæam reuersi,sicq; sensus tituli est iste. Psalmus cantici
est ipsius Asaph ne corrumpas.i.ne disp̃das o dñe populum Israel, sicut fecisti in captiuitate Ba
byloniæ. Videtur aũt mihi expõ ista parum deuotionis includere, modicumq; dulcedinis cõti-
nere,breuiter tamen tangi potest hoc modo.

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

B COnfitebimur tibi deus,] nos de captiuitate reuersi ex licentia Darij regis Medoꝝ,
& Cyri regis Persaꝝ, ꝙ iuste castigasti nos, quia peccauimus, confitebimur tibi,ꝙ
misericorditer reduxisti nos,imo & iuste,quoniam promisisti per Ieremiam, ꝙ post
LXX.annos eripiendi essemus de captiuitate,[& inuocabimus nomen tuum],p gra Ierem.
2 tia vitandi peccata,ne denuo incidamus similia mala. ¶[Narrabimus mirabilia tua] quę in
Babylone vidimus aut cognouimus,quomodo, scz eripuisti tres pueros de camino ardenti,& Dan.3.6. Daniel.13
Danielem de lacu leonum,& Susannam de manibus iudicum impioꝝ, quæ omnia in Daniele
leguntur. Deinde propheta mutans personam,ait in persona dei: [cum accepero tempus, ego
iustitias iudicabo] hoc est,tempore à me præordinato atq; disposito, iudicabo iustitias electo-
3 rum,liberando eos de manibus iniustoꝝ,prout eoꝝ iustitiæ exigunt & merentur. ¶[Lique-
facta est terra].i.Iudæa à Chaldæis incẽsa ẽ & combusta [& omnes qui habitant in ea].i. qui
morabantur in terra hac,timore Chaldæoꝝ dissoluti sunt corde [ego] deus[confirmaui colu-
mnas eius] .i. principes populi huius stabiliui in bono,& in fortitudine animi inconcussa, vi-
delicet Zorobabel Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum,Zachariam, Aggæum, Esdrã,
4 Nehemiam. ¶[Dixi].i.ego deus,non verbis,sed opere intimaui [iniquis] .i. superbis Baby- 1.Esd.3.
lonijs [nolite inique agere].i.nolite amplius regna & populum alienum opprimere,sicut huc Agg.1.2
usq; fecistis:dixi,[& delinquentibus].i.prædictis iniquis [nolite exaltare cornu] .i.nolite diu-
5 tius regnare seu regiam potestatem exercere. ¶[Nolite extollere in altum cornu vestrum]
impando omnibus regnis & monarchiam tenẽdo [nolite loqui aduersus deum iniquitatem]
C blasphemando deum Israel & subsannando populum eius,quemadmodum diu fecistis. Hæc
omnia dixit deus Chaldæis,non verbo sed opere, quoniam abstulit eis potestatem proseq̃ndi Dan.5.
opa mala, transferendo regnum eoꝝ ad Medos ac Persas, vt in Daniele habetur, & ab Isaia Isa.13
& Ieremia euidentissime pronuntiatũ conspicitur. Cur autem deus hæc dixerit eis, subdit pro Iere.5.51
6 pheta ¶[Quia neq; ab oriente, neq; ab occidente,neq; à desertis montibus] .i. qa ex nulla pa-
te aut latere mundi,poteritis o Babylonij iudicium diuinum effugere, & hoc ideo [qm̃ deus]
7 vbiq; existens,omnia cernens,atq; omnipotens [iudex est. ¶[Hunc humiliat & hunc exal-
tat] ,i.vnũ deprimit & aliũ eleuat secundũ ꝙ sibi placet & homines pmerent [qa calix in ma-
nu dñi].i.pœna seu vltio est in potestate dei:calix,inquam [vini meri plenus mixto] .i. pœna
quã deus effundere põt in impios,est multũ acerba & pungitiua,quemadmodũ mixtũ ex vino
mero. ¶[Et inclinauit ex hoc in hoc].i.deus pœnam suæ vindictę effudit de vno pplo in aliũ
8 puniẽdo puersos successiue,scd̃m ordinem suæ iustissimæ sapiæ [veruntamẽ fex eius nõ est exi-
nanita].i.fundus seu amaritudo calicis huius non est euacuatus,qm̃ diuina ptãs non desinit in
vlciscendo. Oĩa aũt hæc & q̃ restant in Psalmo isto,in seq̃nti expõne latius exponentur.

¶ Explanatio Tropologica siue moralis eiusdem Psalmi.

DEniq; iuxta tropologicum sensum p̃dictus titulus ita exponitur. Psal.cantici.i. spũalis
iucunditatis,quoniam agit de remuneratione iustorum,est Asaph.i. conuenit designa-
tis p Asaph,videlicet congregationi fidelium seu ecclesiæ: Asaph enim congregatio interp̃ta-
tur. Psalmus(inquam)conscriptus, ne tu fidelis corrumpas teipsum per supbiam & spem tuã,

quæ

quæ est in finem.i.tendens in Christum,seu vitã æternã euacuans. Specialiter aũt hic psalmus D
supbiã detestatur,humilitatẽ cõmendat,iustũ dei iudiciũ recolit,& oĩm iustam remunerationẽ
declarat.Loquens ergo propheta author psalmi pñtis,siue ille fuerit Dauid siue Asaph, in pso-
na ecclesiæ ait: ¶Confitebimur tibi deus,confitebimur.Repetitio verbi, signũ est firmi pro
positi ardentisq; desiderij. Vel ꝙ primo dicit,confitebimur,referri põt ad confessionem lau-
dis diuinæ,de qua ait saluator:Confiteor tibi pater, & ista confessio manet in patria sicut infe
Matth.11 rius dr.Confessio & pulchritudo in conspectu eius.Quod vero secundo repetit,confitebimur,
Psal.95
Iacob.5. referri potest ad confessionem propriæ culpæ.De qua Iacobus dicit : Confitemini alterutrum
pctã vestra,& orate pro inuicem vt saluemini.Itaq;: Confitebimur tibi deus.i.te laudabimus
tuam bonitatẽ æternam,immensam ac puram, ore & opere glorificando, tua bñficia summa
Iaco.1. ac liberalissima,s.dona naturæ & grãe recolendo,& tibi attribuendo.Hoc mõ confitetur deo,q
cum beato Iacobo protestatur:Omne datum optimũ, & oĩe donũ perfectum desursum est:
1.Cor.4 descendens à patre luminum.Hoc eñi ad cõmemorationem beneficioꝝ dei certum est pertine
1.Co.14
Iaco.1. re,sicut & illud quod Paulus inducit:Quid habes quod non accepisti? Et iteꝝ: Sufficientia nr̃a
ex deo est.Quod vero Iacobus subdit:Apud quem non est transmutatio,nec vicissitudinis ob
umbratio,ptinet ad recommendationem diuinæ naturæ seu bonitatis secundũ se. Aut eñ lau
damus deum propter seipsum ac propriam bonitatem, aut propter beneficia sua,& ad hos du
os modos confitendi dño confessione laudis, reducuntur & spectant quęcunq; in sacra scriptu
ra ad laudem dei dicunt: & inuocabimus nomen tuum .i. teipm ex interno affectu,ex totis p̃
cordijs intimisq; medullis p̃cabimur,quatenus tibi grati inueniamur , in bono conseruemur, E
proficiamus & consummemur. Laudabimus ergo te propter beneficia iam adepta,& inuoca
bimus te propter beneficia adipiscenda,seu propter promissa obtinenda . Narrabimus mira-
bilia tua,in veteri ac nouo testamento conscripta , laudãdo te deum opificem in tuis effectibus
supnaturalibus. Præsertim autem narrare debemus , vel soli coram deo , vel etiam si rõ exigit
proximis mirabilia dei,q̃ circa vnumquemq; nr̃m opari dignatus est, pctã nr̃a misericorditer
indulgendo,grãm conuersionis p̃stando, & animas nr̃as olim peccatrices iustificando, qđ est
2.Pet.2 magnũ mirabile dei,qm̃(Augustino teste)maius est impium iustificare,q̃ cœlũ & terrã creare.
Vnde in Can. Pet. legit:Virtutes eius annuntietis , qui de tenebris vos vocauit in admirabile
lumen suum:Maximevero narrare,incessabiliterq; commemorare debemus mirabilia dñi no
stri Iesu Christi,q̃ ipse pro nostra salute assumpsit,fecit,ac pertulit, vtpote mysteria redemptio
nis humanæ,incarnationẽ,cõuersationem,vitã,doctrinã,signa, passionẽ,resurrectionẽ,ascen-
Eccle.42 sionemq; Christi.Hinc eñ scriptũ est: Nonne dñs fecit sanctos enarrare oĩa mirabilia sua,quæ
confirmauit dñs oĩpotens stabilis in gloria sua? Deinde vox Christi inducitur:cum accepero
tempus ego iustitias iudicabo.i.dũ tẽpus ad iudicandũ dei sapientia institutũ atq; p̃fixum,ad-
uenerit,ego iudicabo iustitias.Quod dupl'r explanat. Primo sic,iustitias.i. opa quæ videntĩ ho
minibus iusta ego discutiam an sint veraciter iusta & recta intentione peracta,nam tam distri
1.Pet.4 cte deus opa iustoꝝ discutiet,vt Petrus in sua canonica dicat : Si iustus vix saluabitur, impius
& pctõr vbi apparebunt? Secundo sic,iustitias iudicabo.i.iustas sententias proferam, electos
iudicando iudicio approbationis,& reprobos iudicio cõdemnationis . Propter quod Salomõ F
Prou.24. loquitur:Qui inspector est cordis,ip̃e intelligit,& seruatorem aĩæ tuę nihil fallet,reddetq; ho
2.Cor.5 mini iuxta opa sua.Oportet aũt(secundũ Apl'm) nos oẽs manifestari ante tribunal Christi, &
vnumquẽq; nr̃m Christus iudicabit sigillatim in hora ꝓpriæ mortis, vniuersaliter vero de oĩ-
Luc.19 bus iudicabit in die nouissimo.In primo quoq; suo aduentu accepit Christus tps iudicandi pal
siue & miserendi,iuxta illud : Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. In
Apoc.22 secundo aũt suo aduentu accipiet tempus iudicandi actiue & vindicandi, quemadmodum in
Dani.7 Apocalypsi testatur:Ecce venio cito,& merces mea mecũ est,dare vnicuiq; iuxta opera sua.Et
Daniel:Iudicium sedit,&libri aperti sunt,&ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat
Sed quam terribile erit illud iudicium , pandit propheta,subdendo . Liquefacta est terra,& o-
mnes qui habitant in ea. Nam ante finale iudicium terra & aer igne conflagrationis accendetur
tur ac purgabunt,hominesq; tunc viuentes,timore instar plumbi liquescent & dissoluentur,p
Luc.21 ut saluator ait:Erunt signa in sole & luna,& in terra p̃ssura gentium , arescentibus hoĩbus præ
timore & expectatione,q̃ superuenient vniuerso orbi.De hac terræ liquefactione futura in die
iudicij, de qua nunc loquitur propheta per modum p̃teriti secundum consuetudinem prophe
2.Pet.3 tiæ,ait beatiss.Petrus:Adueniet dies dñi tanq̃ fur,in quo cœli supple aerei magno impetu tran
sient,elementa vero calore soluentur,terra aũt,& in quæ ip̃a sunt opa,exurentur.Isaias quoq;
Isai.13 Ecce(inquit)dies dñi veniet crudelis & indignationis plenus,ad ponendam terram in solitudi
nem,& cõterendum peccatores de ea,ego,dñs,confirmaui columnas eius.i.iustos & viros perfe
ctos

A ctos,qui erunt circa finẽ mundi tempore antichriſti, confirmabo & conſeruabo in gr̃a, ne in Dan.11
tantis pſequutionibus atq; terroribus deficiendo frangant & cadant. Erit em̃ tunc tribulatio
magna,qualis non fuit à principio mũdi.Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua om= Mat.24
nis caro,ſed propter electos breuiabuntur.Poſſunt quoq; nomine columnarum intelligi ſan=
cti apoſtoli quos Chriſtus poſt reſurrectionem confirmauit in fide,dicuntur vero viri pfecti,
ſapientes,& ſancti columnæ mundi atq; eccleſię,quia per p̃ces,doctrinas & exempla,corũ alij
ſuſtentantur.Dixi ego Chr̃s p meipſum,p prophetas,p apoſtolos,aliosq; electos, iniquis,noli
te inique agere.Vnde in euang.ſcriptum eſt:Pœnitentiam agite, appropinquabit em̃ regnũ cœ= Matt.3.
lorum.Et Iſa.Lauamini,mundi eſtote,auferte malũ cogitationum veſtrarum ab oculis meis, Iſa.1
diſcite bene agere,q̃rite iudicium,ſubuenite oppreſſo.Dixi & delinquẽtibus.i. legem diuinam
præuaricantibus,nolite exaltare cornu.i.nolite voſipſos iactare, nolite p ſuperbiam intume=
ſcere,& deo repugnare.Hinc quippe ſcriptum eſt:Iurauit dñs in anima ſua, deteſtor ego ſup= Amos 6.
biam.Et ad ſuperbos ibidem ait: Væ qui dicitis,nunqd non in fortitudine noſtra aſſumpſim⁹ Eodem
nobis cornua?Nolite extollere in altum cornu veſtrum.i.aĩm veſtrum magnificum nolite vl=
tra menſuram erigere,ſed facite quod docet princeps apoſtolorum:Humiliamini ſub potenti 1.Pet.5
manu dei,vt vos exaltet in tempore viſitationis.Et quod in Eccl.ſcriptum eſt:Quanto maior Eccle.3
es,humilia te in omnibus,& inuenies gratiam coram deo & hoĩbus. In altum extulerunt cor=
nu ſuum,qbus Moſes dicit:Multum erigimin filij Leui.Et Mic.Hæc dicit dñs: Ecce ego cogi= Nume.16.
to ſuper familiam iſtam malum,& non ambulabitis ſuperbi,qm̃ tempus peſſimum eſt,nolite Mich.2
B loqui aduerſus deum iniquitatem,laudando,amando, & operando q̃d ille vituperat,odit & p
hibet.Nolite peccata veſtra palliare,excuſare,defendere.Nolite contra p̃latos veſtros murmu
rare,aut veſtra peccata in creatorem retorquere,dicendo vos propter conſtellationem,diſpo=
ſitionem fatalem ſeu naturalem non poſſe peccata effugere.Quia neque ab oriente,neq; ab oc=
cidente,neq; à deſertis montibus poteritis euadere aut latere,qm̃ deus iudex eſt,q de ſeipo apd
Iere.aſſerit:Ego ſum teſtis & iudex,Et alibi per eũdẽ pph.fatetur:Si occultabitur vir in abſcõ= Ierem.29.
ditis ſuis,& ego non videbo eũ,dicit dñs.Vnde & p Malach.deus loquutus eſt: Accedã ad vos Ierem 23.
in iudicio,& ero teſtis velox maleficis.Hunc ſuperbum deus humiliat,& hũc.i.humilem,exal= Mala.3
tat,ſicut in Euang.ait:Omnis qui ſe humiliat,exaltabitur:& qui ſe exaltat,humiliabitur.Præ Luc.14
terea in præſenti deus quoſdam temporaliter exaltat,promouendo eos ad ſtatum ſublimem,
& quoſdam humiliat,priuando eos priſtino ſtatu,poteſtate,ſeu regno,vt patet de Babylonijs
quos deiecit per Medos ac Perſas,& de Medis ac Perſis,quos deiecit p Græcos,& de Græcis q̃s Iſaiæ.12.
deiecit p Romanos,& hoc agit deus omnipotens omnium moderator regnorum,ſecundũ or Dan.5.
dinem ſuæ iuſtitiæ.Propter quod apud Danielem ſcriptum eſt:Sit nomen domini benedictũ Dan.2.
quoniam ipſe mutat tempora & ætates,transfert regna atq; conſtituit.Et 1.Reg.Arcus fortiũ 1.Regũ.2.
ſuperat⁹ eſt, & infirmi accincti ſunt robore.Dñs pauperem facit & ditat,humiliat & ſubleuat
Suſcitat de puluere egenum,vt ſedeat cum principibus,&c.Et Eccleſiaſticus:Sedes ducum ſu= Eccl.10
perborum deſtruxit dominus,& ſedere fecit mites pro eis.Quod exptus Nabuc.ait:Iuxta volũ Dan,4.
C tatem ſuam facit,tam in virtutibus cœli q̃ in habitatoribus terræ:& non eſt qui reſiſtat vultui
eius,quia calix in manu domini. Per calicem ſcriptura ſignificat paſſionem ſeu pœnam,ſecũ=
dum quod Chriſtus ait ad patrem:Trãsfer calicem iſtum à me.Et ad filios Zebedei : Calicem Luc.22
meum bibetis.Calix ergo in manu domini,eſt pœna in diuina poteſtate conſiſtens, qua deus Matth.20
poteſt reddere iniuſtis tormenta.Eſt autem hic calix plenus mixto vini meri.i. repletus varie=
tate diuerſarum pœnarum,ſicut ſuperius dictum eſt:Pluit ſuper peccatores laqueos, ignis,ſul
phur,& ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Per vinum merum intelligit amarum ſapo= Pſalm.10
rem,ſeu guſtum auſterum,quem ſentiunt peccatores ex inflictione vltionis diuinę.Alij ita ex
ponũt.Calix,hoc ẽ,mẽſura retributiõis,eſt in manu dñi iudicis mũdi,calix,inq̃,vini meri.i.pu
ri vini,p q̃d ſignat retributio electorum ĩ p̃ria,in qbus nihil inuenit triſtitiæ.Et calix iſte eſt plen⁹
mixto.i.cõmixtiõe triſtitiæ & cõſolatiõis,q̃tũ ad viatores,in qbus cũ cõſolatiõe interna diuini
tus inſpirata,miſcetur tribulatio carnis ſeu alia q̃libet pœna. In electis enim nũc miſcẽtur vir
ga & baculus dei,hoc eſt,correctio pœnals,& ſuſtentatio conſolatiua.Vel dicitur,calix iſte ple
nus mixto.i.temperamento miſericordiæ atq; iuſtitiæ,quæ in omni opere dei contemperan=
tur,iuxta illud:Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Et inclinauit ex hoc in hoc.i.ip̃e Pſalm.24
dominus omnium,iuſtus iudex calicem ſuum effudit de vno populo in alium,flagellãdo pau=
latim vnum per alium,ſicut flagellauit Hebræos per Chaldæos,& Chaldæos per Medos,Me=
dos quoq; per Græcos,& Græcos atq; Aſſyrios p Italicos.Vel inclinauit ex hoc in hoc.i.de⁹ ex
calice ſeu menſura conſolationis,effudit in calicem afflictionis & econuerſo, per hoc quod in
viatoribus miſcet conſolationem tentationi ſeu afflictioni & viceuerſa. Veruntamen fex eius

non est exinanita, i. inferior potus calicis domini, s. pœna sine consolatione non defecit, quoni
am pœna inferni, quæ omni caret solatio & nomine fecis exprimitur, nunquam finit, bibent
de hac fece, omnes peccatores terræ, qui modo non pœnitent, quia æternaliter damnabuntur
Iob.21. Vnde alio loco scriptum est: Malus de furore omnipotentis bibet. Ista fex calicis domini est fel
Ierem. 23. atq; absinthium, de quibus dominus apud Ieremiã protestatur: Ecce ego cibabo eos absinthio
& cibabo eos felle. Deinde ecclesia, seu quilibet iustus, de sua illuminatione & correctione do
mino gratias agere cupiens, ait: Ego autem annunciabo, beneficia dei & laudes eius, in seculũ
.i. perseueranter, quamdiu sum, cantabo, cum mentali lætitia, deo Iacob, hoc est, cuiuslibet ho
minis vitia supplantantis. Eorum enim qui vitia supplantare non cessant, deus proprie deus
vocatur. Iacob autem interpretatur supplantator. Sequitur autem vox Christi. Et omnia co
nua peccatorum confringam, hoc est, omnes dignitates & exaltationes superborum & impio
Isaiæ.13. rum deijciam, maxime in die nouissimo, iuxta quod in Isaia scriptum est: Visitabo super orbis
Osee.4. mala, & requiescere faciam superbiam infidelium. Et apud Osee: Gloriam eorum in ignomi
niam commutabo: & exaltabuntur cornua, hoc est, virtutes & alta fiducia contemplatioq; su
blimis iusti, quoniam quicquid perfectionis iam inuenitur in homine iusto, hoc post mortẽ in
patria vehementer perficitur, atque æterno honore præmiatur, & in die iudicij iusti anima &
corpore, super omnem cœlorum mobilium altitudinem locabuntur. Agamus ergo quod in p
senti Psalmo cantamus, dei laudibus insistendo, nostra vitia recolendo, atq; præ omnibus &
in omnibus omnem superbiam abhorrendo, veramq; humilitatem incessabili studio, ample
Iaco.4. ctendo, quoniam deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Ipse quoq; summus & E
Matth. 11 vnicus noster magister: Discite (inquit) à me, quia mitis sum & humilis corde. Odibilis enim (te
Eccl.10 ste scriptura) coram deo & hominibus est superbia. Propter quod bonus pater filium instruẽs
ait: Superbiam nunquam in tuo animo, aut in verbo tuo dominari permittas. In ipa enim ini
Tobiæ.4 tium sumpsit omnis perditio. Et in libro beati Iob dicitur: Vir vanus in superbiam erigitur, &
Iob.11. tanquam pullum agri se liberum natum putat. Porro ipsemet Christus humilitatem nos vlti
mo docuit verbo & opere, in cœna nouissima discipulorum pedes lauando, eisq; dicendo: Qui
Iohan. 13. maior est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor sicut ministrator.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXV

¶ Expositio Tituli

PRæterea titulus Psalmi præsentis est: In finem in carminibus Psalmus Asaph canticum ad Assyrios. Psalmus nunc declarandus, secundum doctores Hebræos atq; catholicos, ad literam loquitur de admiranda victoria populi Iudæorum tempore Ezechiæ, quam deus contulit eis de Assyrijs, quando percussit angelus domini in castris Assyriorum centum octoginta
4.Reg.19. quinq; milia hominum, quo viso fugit Sennacherib. Hanc ergo liberationem prænoscens in
2.Para.32 spiritu autor Psalmi præsentis, fecit hunc Psalmum, cuius titulus ita exponitur: Psalmus præ
Isaiæ.37. sens in finem, i. in Christum nos dirigẽs in laudibus, quoniam continet laudem dei, quam de
cantando in deum dirigimur, est ipsius Asaph vel sicut autoris secundum quosdam, vel sicut
cantoris. Vel Asaph. i. synagogæ tanquam pro eius ædificatiõe conscriptus, & est canticum, i.
spiritualem exultationem includens, scriptum ad Assyrios conterendos, i. de Assyriorum deie
ctione pertractãs. Ait ergo.

¶ Expositio Psalmi literalis

NOtus in Iudæa a] id est, in terra & populo Iudæorum [deus] Alijs nanq; nationibus
ad idololatriã declinantibus, permansit in populo Iudæorũ cultus vnius veri sum
miq; dei [in Israel magnum nomen eius] Per Israel eosdem designat, quos per Iudæ
am, quia Iudæi filij erant Iacob, q dictus est Israel. Vel per Israel specialiter exprimit
Gen.32 decem tribus, quæ tempore Ezechiæ nondum translatæ erant, & quamuis illæ pro maiori pa
Isaiæ.38. te ad idololatriam essent conuersæ, adorantes vitulos aureos quos fecit Ieroboem. Multi tamẽ
manserunt in populo illo deum verum colentes, quorum vnus erat Tobias, vt patet in libro
3.Reg.12. Tobiæ. Vnde scriptum est: Dixit dominus ad Eliam: Derelinquam mihi in Israel septem mi
Tobiæ.1 lia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Sic ergo in Iudæa, hoc est, in popu
3.Reg.19. lo tribus Iudæ & Beniamin, inter quos etiam morabantur Leuitæ, quoniam Ieroboam fecit si
3.Reg.12. bi sacerdotes de extremis populorum. Et item, in Israel, id est, in populo decem tribuum, cre
dente & deum colente, magnum fuit nomen eius. s. dei, quoniam magnitudinem dei nouerũt,
& deus eis ostendit potentiam suam & magnificentiam, tam mirabiliter occidendo Assyrios.
Dicitur enim nomen alicuius magnum illic, vbi magna eius virtus ostenditur, & ipse clare co
gnoscitur. Et horum veritas liquet ex eo quod Moses ait populo isti: Te elegit dominus deus,
vt sis

vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram. Et rursus:Ecce ostendit Deut.7.
A nobis dominus deus noster maiestatem & magnitudinem suam. ¶[Et factus est in pace locus Deut.5.
2 eius,]hoc ẽ, terra Iudææ,quæ impugnabatur à rege Assyriorum,pacem adepta est,occiso regis
exercitu[& habitatio eius]scilicet dei,facta est[in Sion]hoc est,in templo, in monte Sion con-
structo.Reddita nanq; pace,rex pijssimus Ezechias cum sacerdotibus & populo, deuotissime 4.Reg.20.
deo gratias retulit atq; seruiuit in templo,& sic deus per gratiam magnam habitauit in tẽplo
suo,secundum quod Abacuc ait:Dominus in templo sancto suo. ¶[Ibi]videlicet,in terra Iu- Abac.2
3 dææ dominus[confregit potentias arcuum,scutum,& gladium].i.omnia bellica instrumen-
ta Assyriorum[& bellum]hoc est,bellatores regis Sennacherib. Vel bellum.i.prælium eius dis
sipauit.Confregit autem deus hęc bellica istrumenta,impediendo ea ab actu per interfectionẽ
bellatorum,vel ipsi Iudæi confregerunt hæc arma pro magna parte,sicut & cætera spolia. ¶[Il
4 luminans tu mirabiliter]hoc est,lucem miserationum tuarum,mirabili pietate nobis emittẽs
atq; infundens[à montibus æternis].i.ab angelis sanctis,qui dicuntur montes æterni, quoni
am sublimes sunt & immortales. Ab his deus Iudæos mirabiliter illustrauit,quoniam per pre
ces atq; ministeria angelorum Iudæos custodientium,deus concessit istam victoriam.Quam- 4.Reg.19.
uis etenim scriptum sit:Egressus angelus percussit in castris Assyriorum,&cæ. Credendum est Isaiæ.37.
tamen,quod angeli singuli singulos Iudæos sigillatim custodientes, orabant deum pro illo tri
umpho[turbati sunt omnes insipientes corde].i.ministri peruersi perfidi regis, videlicet Assy
rij idola honorantes,corde perterriti sunt,& corpore interfecti per gladium angeli. Vel,om̃es
B insipientes corde turbati dicuntur,quoniam gentes in circuitu Iudææ morantes audita deie-
ctione Sennacherib obstupuerunt de tam admirabili plaga. Vnde etiam longo post tempore Isaiæ.37.
dum Nabuchodonosor obsideret Ierusalem,non putabant gentes vicinæ Iudæę, quod Nabu
chodonosor præualeret,propter memoriam deiectionis Sennacherib. Propter quod Ieremi- Thre.4.
as ait in Threnis:Non crediderũt reges terræ,quod ingrederetur hostis per portas Ierusalem.
Dicitur quoq; illuminatio ista mirabiliter facta,quoniam corpora Assyriorum fuerunt reda-
5 cta in cineres. ¶[Dormierunt]Assyrij diuina virtute occisi[somnum suum] i.somnum mortis
à quo nemo suscitat,nisi deus [& nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis].i.
prædicti Assyrij qui diuites erant propter spolia,quæ in multis terris à se vastatis collegerant,
cum essent occisi,nullum habuerũt subsidium,aut profectum ex suis diuitijs,sed opera eorũ se-
quebantur eos,non autem diuitiæ,sicut superius de diuite dictum est: Quoniam cum interie- Apoc. 14. Psalm 48.
6 rit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. ¶[Ab increpatiõe tua].i.à districta
tua vltione,o[deus Iacob]patriarchę,qui dicis:Ego sum deus Abraham,deus Isaac,& deus Ia Exod.3.
cob. Hoc nomen mihi est in æternum,& hoc memoriale meum in generationem & generatio-
nem[dormitauerunt]dormitione mortis,de qua in libro Iob scriptũ est:Diues cum dormierit Iob.27.
nihil secum auferet. Et Christus:Lazarus amicus noster dormit [qui ascenderũt equos].i.mi Iohan.11.
nistri & milites regis Assyriorum. ¶[Tu terribilis es]propter vindictam tuæ iustitiæ,& im-
7 perscrutabilem profunditatem iudiciorum tuorũ. Propter quod Sanctus Iob ait:Semper qua Iob.31.
si tumentes super me fluctus,timui deum[& quis resistet tibi?]quasi diceret: nullus, quemad-
C modũ etiã apđ Iere.inducit:Quis similis mei,& q̃s sustinebit me,dicit dñs?Et q̃s est iste pastor, Ierem.49.
q resistat vultui meo?[ex tũc].i.ex tp̃e q̃ occidisti Assyrios[ira tua].i.vltio tuæ iustitiæ euiden-
ter innotuit. ¶[De cœlo auditũ fecisti iudiciũ].i.iustã vltionẽ,q̃ exercuisti in oẽm exercitũ Assy
8 riorũ,audiri fecisti in terra de cœlo.i.virtute cœlesti,q̃ hãc vltionẽ fecisti. Sicut eñ hęc vltio de
cœlo facta est ministerio angeli,sic dicitur facta,audita de cœlo,quoniam virtus cœlestis,quæ
fuit causa existentiæ huius vltionis,extitit etiam causa promulgationis ipsius. Vel sic,De cœlo
auditum fecisti iudicium.i.audiri fecisti ab hominibus iudicium cœleste, sic quoq; quod dici-
tur,de cœlo iudicium,tantum est dicere ac si dicatur,iudicium cœleste. Hoc autem cœleste iudi
cium fuit,quod dominus de rege atq; exercitu Assyriorum peregit, occidendo tantam cateruã
Vel sic:De cœlo auditum fecisti iudicium.i.cœlitus reuelasti iudicium istud. Reuelauit enim de
us Isaiæ, quæ futura erant regi huic & populo eius , imo Isaias frequenter in libro visionum Isaiæ.36
suarum vaticinatur. Isaias quoq; idipsum Ezechiæ prædixit[terra tremuit].i.populus Iudæo 4.Reg.18.
rum propter aduentum Assyriorum vehementer expauit. Vel dicitur,terra tremuisse,propter
multitudinem exercitus Assyriorum,quemadmodum primo Machabæorum habetur: Com 1.Mach.9
mota est terra à voce exercituum[& quieuit].i. populus terræ Iudææ à suo pauore cessauit,oc
9 cisis Assyrijs. ¶[Cum exurgeret in iudicium deus].i.in actum iudicandi procederet, committẽ
do angelo suo,vt prædictum populum trucidaret,[vt saluos faceret omnes mansuetos terræ]
id est,quatenus Ezechiam regem mitem & sanctum cum populo suo,de manu Assyriorũ erue
10 ret. ¶[Quoniam cogitatio hominis].i. cor & meditatio cordis regis Ezechiæ & cuiuslibet serui

 ipsius

ipsius, eum in virtutibus sequentis, [confitebitur tibi,] confessione laudis, gratias tibi agendo D
de liberatione tam gratiosa [& reliquiæ cogitationis]. i. memoriæ huius facti, nascentes in ipso
Ezechia ac populo suo, posterisque eorum, ex prima cogitatiōe seu agnitione facti istius [diem
festum agent tibi] .i. occasio erunt vt solēniter recolatur liberatio talis à populo Ezechiæ, imo
& ab alijs qui norunt tam mirabile opus, quia nos omnes hoc miraculum audiētes, diem quodammodo
festum agimus, contemplando, & admirando deum in opere tam præclaro. Deinde propheta alloquitur populum Iudæorum ab Assyrijs liberatum, quaten⁹ deo sint grati, ait
que. ¶ [Vouete] pro gratiarum actione vota spontanea [& reddite] id est, vota persoluite [domi- 11
no deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera]. i. qui ex omni terra circa Ierusalem
& in gyro ipsius ac templi, in quo deus esse & habitare asseritur, conuenitis, vt domino hostias
immoletis: domino (inquam) ¶ [Terribili &] pro. i. [ei qui aufert spiritum principum] occiden- 12
do magnos sicut & paruos [terribili apud reges terræ,] qui audientes deiectionem Sennacherib, deum Israel formidabant. Vnde & Nabuchodonosor ait: Nunc igitur laudo, magnifico, &
Dan. 4 glorifico regem cœli, quoniam omnia opera eius sunt vera. Et Darius: Paueant (inquit) habi-
Dan. 14 tantes in vniuersa terra deum Danielis, quia ipse est liberator & saluator, faciens signa, & mirabilia in cœlo & in terra.

¶ Expositio Tropologica siue moralis eiusdem Psalmi.

IVxta intellectum autem moralem exponendus est Psalmus hic de statu ecclesiæ Christianæ videlicet de quolibet homine, populo, seu communitate Christifideli, à multis periculis liberata atque ex hoc deum magnifice collaudante, & alios ad sanctam deuotionem ac gratitudi- E
nem inuitante, eritque sensus tituli superius positi talis: Psalmus Asaph, id est, congregationi fidelium, significatæ per Asaph, conueniens, atque in finem (qui Christus est) tendens ac dirigens
in laudibus, ita vt ipsa ecclesia ex promptitudine voluntatis, & impetu sanctæ dilectionis, deo
2. Corin. 9 laudes concinat, & non ex tristitia seu necessitate, quoniam hilarem datorem diligit deus, estque psalmus iste, canticum, id est, laus spiritualis iucūditatis, ad Assyrios, id est, ad dirigētes eos,
videlicet qui cor suum ad dominum dirigunt. Assyrij nanque dirigentes interpretantur. Ait itaque: Notus in Iudæa deus. Hoc modo ad literam accipi nequit pro tempore isto, quia & terra Iudææ iam à Sarracænis (prohdolor) inhabitatur, & populus Iudæorum deum verum ignorat,
Iohann. 8 quemadmodum Iudęis loquutus est Christus: Neque me scitis, neque patrem meum. Et alibi:
Eodem Est pater meus, quem vos dicitis, quia deus noster est, & non cognouistis eum. Quę est ergo Iudęa, in qua modo veraciter notus est deus, nisi Christiana ecclesia in deum corde credens, eumque ore confitens atque operibus bonis honorans? De hac quippe Iudæa, ait beatissimus euange-
1. Iohan. 5 lista Iohannes: Scimus, quoniam filius dei venit & dedit nobis sensum, vt cognoscamus deum
Iohan. 17. verum. Vnde Christus testatus est: Pater iuste mundus te non cognouit, ego autem te cognoui & notum feci eis. s. quos dedisti mihi, nomen tuum. Iudæa enim interpretatur confessio, Ecclesia autem domino verissime confitetur, quoniam ipsa sola de deo veraciter sentit per catholicæ fidei veritatem, agnoscens deum vnum ac trinum, dei vnigenitum incarnatum, nostram
beatitudinem in dei visione esse repositam: in Israel. i. in homine seu populo, deum per fidē sync- F
ceram contemplante, magnum nomen eius. i. magnificum reputatur & gloriosum, & incom-
Malach. 1 parabile esse cognoscitur nomen dei seu ipsemet deus, qui de seipso alio loco ait: Rex magnus
ego sum, & magnum nomen meum in gētibus. Et factus est in pace locus eius. i. per pacem disponitur, aptatur, & dignificatur rationalis creatura, vt in ea habitet deus, qui de seipso per Isa-
Isaiæ. 66 iam locutus est: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super quietum & humilem? Quietus
autem pacificus est, quoniam pax est quies mentis. Est enim pax tranquillitas bene ordinati
cordis, dum. s. caro seruit ac paret spiritui, sensualitas rationi, & ratio deo, ita vt semper inferius
suo superiori prompte obedit. In anima hanc pacem sortita deus libēter moratur, de quo Paulus ait: In pace vocauit nos deus. Et iterum: Non est (inquit) dissentionis deus, sed pacis. Hæc si-
1. Corin. 7
1. Cor. 14. quidem pax facit hominem filium dei, iuxta illud: Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur.
Matt. 5 In homine ergo pacifico, tanquā in filio dilecto, habitat deus, idcirco omni Christiano, & maxime religiosis & solitarijs, summe studendum est, vt veram atque internam pacem stabiliter &
Hebræ. 12 immobiliter, quantum fieri potest, possideant. Propter quod monet apostolus: Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum, contemplantes ne qua radix
amaritudinis sursum germinans impediat. Et alibi: Si fieri potest quod in vobis est, cum om-
Gala. 6. nibus hominibus pacem habete. In pace enim splendide requiescit omnis anima sancta, in præsenti degens exilio, secundum quod dominus apud Isaiam asserit: Sedebit popul⁹ meus in pul-
Isaiæ. 32. chritudine pacis. Denique quantum appetenda sit omni Christiano hæc pax, cōstat ex eo, quod
Luc. 10 Christus ante passionem discipulos mittens, præcepit eis vt pacem ante omnia hominibus im-
precarent:

precarentur: In quamcunque, inquiens, domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui.
A Post resurrectionem quoq; apparens discipulis, pacem primitus annunciauit, dicēdo: Pax vo Luc.24
bis. Sed & omnes apostoli qui scripserunt epistolas, nonne in salutationibus suis pacem singu
lariter, eis quibus scribunt, desiderant, dicentes: Gratia vobis & pax, aut simile aliquid? Omnē
ergo perturbationem, discordiamq; vitemus, quatenus deum pacis intra nos commanentem
habere possimus, & habitatio eius, scilicet dei est, in Sion, id est, in Ecclesia Christiana, seu quo
libet homine deum fideliter speculante. His enim ait saluator in Euangelio: Ego vobiscum
sum cunctis diebus. Et: Ad eum veniemus ego & pater, & mansionem apud eum faciemus. Matth. 28 Iohan. 14.
Sion namque speculatio interpretatur, & certum est omnem speculatiuam animam inhabita-
ri sanctam atq; altissimā Trinitatē. Ibi, hoc est, in hoc homine virtuoso atque ecclesia, deus per
gratiam suam, confregit, destruxit, & extirpauit potentias arcuum, id est, vires fallacium sug-
gestionum diaboli, atque occultas insidias doli humani, scutum, id est, excusationem propriæ
culpæ, qua se contra corripientem defendit peccator, gladium, id est, manifestam resistentiam
qua homo deo repugnat, veritatem impugnat, superiori suo resistit, & bellum, hoc est, inobedi
entiam seu rebellionem, qua contra spiritum caro concupiscit atq; luctatur. Omnia mala hęc Galat.5
deus per gratiam suæ pietatis expellit ab homine, quoniam ei proprium est peccata auferre &
impium iustificare, sicut Iob ait: Quis potest facere mundum de immundo, nonne tu qui solus Iob.14.
es? Potest quoq; per arcum intelligi delectatio subita, quæ ad similitudinem arcus improuise
ferit, ac repente occidit. Per scutum autem peruersa voluntas, qua se armat iniustus ad vitia.
B Per gladium vero operatio vitiosa, qua se homo actualiter perimit. Per bellum quoq; consue
tudo peccandi, qua contra legem diuinam peccator incessabiliter pugnat. De his enim, qui his
vitijs obnoxij alibi scriptum est: Væ eis, quoniam contra deum est manus eorum. Illuminans Mich.2
tu, deus mirabiliter, hoc est, supernaturaliter, à montibus æternis, hoc est, ab angelicis spiritib⁹
seu per angelos sanctos ecclesiam militantem. Quemadmodum enim gloriosissimus Theolo-
gorum princeps Dionysius docet, Hierarchiam Ecclesiasticam, seu militantem Ecclesiam, de-
us gubernat per Hierarchiam angelicam, quia & singulis hominibus assunt, prosunt, & præ-
sunt angeli singuli. Regna quoque archangelos habent præsidentes, & ipsa vniuersalis Ec-
clesia Michaelem, paradisi præpositum creditur habere rectorem, quemadmodum olim syna
goga, cuius Michael princeps fuisse refertur. Per hos montes, diuinitus copiosissime illustra Dan.10
tos, illuminat deus corda humana, mittens nobis per eos gratiam sui auxilij, directionemque
mentis in omnibus. Vnde secundum Dionysium, multi gentilium per illuminationem angeli
cam ad fidem conuersi sunt, atq; ad vnius dei cultum, etiam ante legem scriptam. Alij autem
exponunt hunc locum de Apostolis, per quorum prædicationem deus mundum mirabiliter
illustrauit, conuertendo eum ad fidem per multa miracula, dicunturque sancti Apostoli mon
tes propter excellentiam gratiæ, eminentiam vitæ, & altitudinem sapientiæ. Vocantur quoq;
montes æterni, quoniam sunt cum Christo æternaliter regnaturi. Turbati sunt omnes insipi
entes corde, hoc est, vniuersi qui vel angelicæ inspirationi, vel Apostolicæ prædicationi nō cō-
C senserunt, mentis deordinationem, inquietudinem, & veræ pacis carentiam, tumultum vitio-
rum, & strepitum passionum inciderunt. Propterea dormierūt somnum suum, hoc est, som-
num peccati, de quo clamat Apostolus: Surge qui dormis. Et rursus: Tempus est, nos iam de Ephe.5
somno surgere. Hunc somnum dormire, est in rebus carnalibus, transitorijs, caducis, & vanis Roma.13
delectari, quiescere, aut finaliter perdurare. Vel sic: Dormierunt somnum suum, hoc est, mise-
rabilem mortem gustauerunt, moriendo in vitijs. Siue autem exponatur de somno peccati, si
ue de somno mortis, conuenienter adiectum est, suū, ita vt insipiētes dormisse somnum suum
narrantur. Est enim & duplex somnus iustorū, videlicet somnus sanctæ contemplationis, seu
internæ quietis ac interioris virtutis in domino, de quo dictum est supra: In pace in idipsum Psalm.4.
dormiam. Et in Genesi: Immisit dominus soporem in Adam. Est quoq; & somnus beatæ mor Gene.2
tis, qui appellatur natale sanctorum, de quo in Actis dictum est: Cum hæc dixisset Stephanus Actuum.7
obdormiuit in domino, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum, hoc est, auari, in manibus
suis, i. in operibus suis: quia in hora mortis suæ, itemq; in die iudicij, ab omi opere bono ac me
ritorio inueniuntur inanes & vacui, nec tunc psunt eis diuitiæ, delitiæ, & bona huius momen
taneæ vitæ. Propter quod dicunt: Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactantia
contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra. Et rursus scriptum est: Diues cū dor Sapient.5.
mierit, nihil secum auferet. Apprehendet eum quasi aqua inopia. Vnde & alibi habetur: Agite Iob.27.
nunc diuites, plorate, vlulantes in miserijs quæ aduenient vobis. Diuitiæ vr̄æ putrefactæ sunt Iacob.5.
& vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentum vestrum eruginauit, & erugo
eorū in testimoniū vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Ab increpatione tua. i.

de ipsa tua castigatione seu disciplina, & de tua exhortatione, comminatione, correptione, & prędicatione, o deus Iacob dormitauerunt, hoc est, non sunt emendati, nec ad virtutes euigilauerunt, sed in peccato obdormierunt, qui ascenderunt equos: hoc est, qui temporales honores, dignitates, prælationes, & pompas dilexerunt. Increpat enim deus nunc peccatores per flagella, & exhortationes sacræ scripturæ, sed quidam inde obdurantur vnde merito corrigerentur, sicut de talibus per Amos dominus ait: Percussi vos vento vrente & aurugine & grandine, & non fuit ex vobis qui reuerteretur ad me, dicit dominus. Vel, qui ascenderunt equos, id est, qui in fortitudine equi confisi sunt magis, quàm in auxilio dei. Propter quod talibus dicitur in Isaia: Dixistis, ad equos fugiemus, ideo fugietis. Et super veloces ascendemus, ideo veloces erit qui persequentur vos. Et nobis per Osee consulitur: Cõuertimini ad dominum, & dicite ei: Super equos non ascendemus: non quod bestiam (quæ equus nuncupatur) ascendere culpa sit, sed vel in equo confidere, vel in altum elationis seipsum erigere, & contra deum ceruicem protendere nephas est. Tu terribilis es, quemadmodum in Ecclesiastico inducitur. Ecce cœlum & cœli cœlorum, abyssus & vniuersa terra, & omnia quæ in eis sunt, in conspectu dei commouebuntur, & cum conspexerit ea deus, tremore concutientur. Et in omnibus his insensatum est cor hominis, deum non formidantis. Iob quoque: Potestas & terror apud ipsum sunt, qui facit concordiam in sublimibus suis, & quis resistet tibi? nullus vtique, quoniam tuipse apud Isaiam locutus es: Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Et scriptura alia testatur: Deus cuius iræ resistere nemo potest, sub quo curuantur qui portant orbem. Propterea beatissimus Iob ait: Deus solus est, & cogitationem eius nemo auertere potest, idcirco à facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore solicitor. Maxime autem in futuro iudicio deus apparebit terribilis, in tantum vt dicat Apostolus: Horrendum est incidere in manus dei viuentis: ex tunc, hoc est, ex tempore quo per gratiæ tuæ iustam subtractionem, turbati sunt omnes insipientes corde, & dormierunt somnum suum, & cæter. ira tua, hoc est, vltio tua cœpit apparere. Grauissima nanque ira dei in hac vita, est peccatorem relinquere in suo errore, & ita dum impius in vitijs perseuerat, ira dei in eo apparet. Hinc enim conscriptum est: Etenim multo tempore non finere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Vel extunc, hoc est, ex tempore nouissimi diei, inæternum apparebit ira tua perfecta in damnatis, quia ipsi sunt vasa iræ, secundum Apostolum: de cœlo auditum fecisti iudicium, hoc est, de ore Christi & Apostolorum sanctorum ac aliorum prædicatorum fidelium, qui omnes cœli dicuntur, propter vitam suam angelicam, & conuersationem cœlestem, audiri fecisti, o deus Trinitas, iudicium, discretionis, quo separas in præsenti electos à reprobis, vita & moribus. Christus enim atq; discipuli eius prædicauerunt ac docuerunt, quomodo deus quosdam ab æterno prædestinasset, & aliquos odisset, & nunc quotidie inter illos discerneret, hos misericorditer aspiciendo, illos autem iuste spernendo. Hoc vero iudicium tempore Christi in exordio Euangelicæ prædicationis, cœpit præcipue innotescere, quoniam tunc maxime apparere cœpit, qui essent electi, & qui præsciti. Propter quod dixit saluator: Nunc iudicium est mundi. Et hoc quare, subiungit: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, videlicet ex cordibus electorum, vt pateat qui ad deum pertineant. Vel, de cœlo. i. per illuminationem cœlestem, seu spiritus sancti inspirationem, auditum fecisti iudicium, quod in fine mundi futurum est, quoniam ipsi apostoli & successores ipsorum ac prædecessores sancti prophetæ, concorditer docuerunt & hominibus nunciauerunt istud finale iudicium. Vel, de cœlo auditum fecisti iudicium, hoc est, audire facies, qñ ipse dominus in iussu, & voce archangeli, & in tuba dei descendet de cœlo, & tuba canet, dicens: Surgite mortui, venite ad iudicium. Sed & quando ipse Christus sententiam proferet, dicens: Ite maledicti in ignem æternum, & venite benedicti patris mei. Deus trinitas auditum faciet iudiciũ, quod ipse intra se de vniuersis concepit, cuius iudicij executor vel prolator est Christus vt homo, terra tremuit & quieuit cũ exurgeret in iudicium deus. Hoc diuersimode accipi potest. In aduentu enim Christi ad iudicium, omnes homines in terra existentes, terrebũtur, sed boni ab hoc terrore cito quiescẽt, quoniam deus iudicabit pro eis. Impij q̃q; quiescẽt à pristinis vitijs, qm̃ amplius delitiari non poterunt. De hac eñ gẽte apud Isaiam prædictum est: Quiescite agere peruerse. Vel ipm̃ elementum terræ tunc tremet, hoc est, ad similitudinem trementis se habebit, propter ignẽ conflagrationis & impetum fluctuum maris, & quiescet ab hac agitatione, quoniam facto iudicio tempus, & motus cœli cessabunt, & terra splendebit vt aurum. Sic ergo terra tremuit & quieuit, hoc est, cõtremiscet atq; quiescet. Cum exurgeret in iudicium deus. i. dum Christus ad iudicandum veniet cum omnibus incolis cœli, iuxta illud Isa. Dominus ad iudicium veniet, cum senioribus populi sui & principibus: vt saluos faceret, i. quatenus ab oĩ corruptione, mortalitate, & moles-

Marginal references (in order): Aggæi. 2. — Isaiæ. 30 — Osee. 14. — Eccl. 16 — Iob. 25. — Isaiæ. 46. — Iob. 9 — Iob. 23. — Hebræ. 10. — 2. Mach. 6 — Roman. 9 — Iohan. 12. — 1. Thess. 4. — 1. Cor. 15. — Matth. 25 — Isaiæ. 1 — Isaiæ. 3

Margin letters: D, E, F

& molestia, saluet omnes mansuetos terrę, i. homines mites, qui iram refrenant. Potest quoq;
A exponi de Christo resurgente. Nam vt dicit Matthæus: Christo resurgente terręmotus factus
est magnus, Angelus em̃ dñi descendit, &c. Ab hoc autem motu terra quieuit cum exurgeret Mat. 28
deus dei filius, sc; Christus, à morte in iudicium, i. vt suo tempore iudicet mundum, qui est iu-
dicatus à mundo, & vt iudicaret Iudæos. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi. i. pri-
ma occupatio seu principalis exercitatio cordis hoīs virtuosi, laudabit te & accusabit se, sicque
implebit illud euangelij: Primum quærite regnum dei, & reliquiæ cogitationis. i. cæteræ medi-
tationes ex hac prima occupatione nascentes, diem festum agent tibi. i. mentem implebūt bo- Mat. 6
nis considerationibus, quibus intenta tibi solenniter vacabit & inhærebit, tempusq; festiue &
fructuose expendet. Dum nanq; homo deo primo confitetur sua beneficia, & mox memor effi-
citur peccatorū suorū, tunc anima eius impletur splendoribus gratiæ. perpenditq; homo quā-
tam beatitudinem peccando amisit, quantam miseriam incidit, pœnamq; promeruit, q̃ viliter
tempus expendit, q̃ graue peccatum sit ingratitudo, q̃ clemens est deus qui sibi tam diu peper-
cit, & gratiam conuersionis modo largitus est, multaq; alia considerat anima sic conuersa. Vo-
uete. i. consulo vobis vt voueatis, vel in susceptione sacri ordinis, vel in ingressu religionis, vel
aliud aliquid ad dei honorem agendo vel dando, & reddite. i. iubeo vt reddatis dño deo vr̃o.
Vouere enim consilium est, quia ad supererogationem pertinet: soluere autem vota, pręceptū,
quemadmodū Moses asserit: Quod semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies sicut
promisisti domino deo tuo: imo & cito reddendum est, secundum q͂ in Ecclesiast. habetur: Si Deut 23.
B quid vouisti domino, ne moreris reddere. Displicet em̃ ei stulta & infidelis ꝑmissio. Ideo Tho- Eccls. 5
mas affirmat, q͂ votum plus obligat q̃ iuramentum. Deniq; multo perfectius est & magis meri-
torium, bonum ex voto facere, q̃ sine voto, sicut & maius est dare arborem cum fructu, q̃ fru-
ctum tantum. Voluntas nāq; est veluti arbor, vnde fructus boni & mali, hoc est opera virtuo-
sa ac vitiosa nascuntur. Qui ergo promittit voluntatem, ipsam deo offert & obligat, ostenditur
quoq; homo talis magis prōptus & ardens ad dei obsequium, q̃ non promittens: sed & ipsum
votum seu promissio, cum sit actus virtutis, quæ latria dicitur, magnum recipit pręmium, sicq;
ex voto operans dupliciter ꝑmeretur, videlicet ratione voti, & item ratione operis boni. Sunt
autem quædam vota cunctis communia, sine quibus nemo potest saluari, sicut in fonte bapti-
smi promittimus credere, & operibus satanæ renunciare, & ista cadunt sub præcepto sicut ba-
ptismus. Alia vero sunt specialia vota, quemadmodum votum castitatis, pauptatis, & cætera
& ista ante promissionem sunt in consilio, vota autem emissa sunt sub præcepto. Sic ergo vo-
uete & reddite domino deo vestro o omnes fideles qui in circuitu eius affertis munera, hoc est,
qui ex omni parte ad deum cōfluitis, atq; per modum coronæ ad deum acceditis, qui vtiq; est
in medio vestrum, non tamen sic sunt omnes homines in circumitu dei, quasi deum intra se Mat. 18
claudant ac terminent, quoniam ipse immensus est. Cætera patent ex præcedenti explanatio-
ne. Ecce psalmum iucundum, amœnum, & dei laudibus plenum audiuimus, quem decet nos
cum interna dulcedine, cordiali lætitia, & intellectu intēto proferre, quatenus nosipsi & vnus-
quisq; nostrum esse queat Iudæa, domino fide & opera confitendo, Israel gloriam eius reuela-
C ta facie speculando, & ita corde pacifico & syncero, præparemus domino habitationem in
nobis. 2. Cor. 3.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXVI.

¶Expositio Tituli

Declarandus nunc psalmus hoc titulo pręsignatur: In finem pro Idithun psalmus Asaph, Idithun interpretatur transiliens, Asaph autem congregatio. Est igitur sensus. Psalmus Asaph, id est, tractatus iste congregationi fidelium, puta ecclesiæ competens, atq; in finem, qui Christus est & vita æterna nos dirigens, scriptus ac editus est pro Idithun, id est, pro viro perfecto, vniuersa caduca, omnia vana, cuncta transitoria, creata atque finita transiliente, par-
uipendente, & contemnente, & sola diuina, æterna, cœlestia, vel potius ipsum supersimplicem
deum summe & vnice concupiscente. Vere equidem, quemadmodum beatissimus AVGV- Augustin.
STINVS fatetur, sentire, gustare, seu intellectualiter sapere nequit huius psalmi virtutem
ac sensum, nisi qui hoc modo inuenitur transiliens, qui omnia cum Apostolo arbitratur vt ster-
cora, vt CHRISTVM lucrifaciat. Loquens ergo Propheta in persona viri iusti Philip. 3
siue ecclesiæ, ait.

¶Expositio Psalmi.

V Oce mea ad dñm clamaui].i.voce cordi meo consentiente, voce attenta & propria 1
non aliena ad dñm clamaui,non tam alto sono q̃ magno affectu, nisi qꝑ forte ex de= D
siderio feruenti prorumpit homo in clamorem vocalem. Clamaui ergo ardent orā=
do, non quasi deus longe distaret à me,aut suscitandus esset meo clamore, cum ipse
vbiq; existat,& omnia distincte agnoscat,sed clamaui,quatenus deus conspiciens me facere
quod in me est, & studij ac desiderij mei impetum cernens,statim mihi attendat,quemadmo=
dum scriptum est:Si omnipotentem fueris deprecatus, & mundus ac rectus incesseris, statim
Iob 8 euigilabit ad te, voce mea interiori seu exteriori ad deum clamaui, ipsum solummodo inuocā
do,in eum sperando,& non aliud ab ipso nisi ipsum petēdo, & ea quibus indigeo ad hoc qꝑ ad
eum ꝑtingam,nec inaniter feci hoc[quia & intendit mihi]deus,considerando clementer precē
meam, & eam exaudiendo.Ostendit ergo in me verum esse quod ait scriptura: Quis inuoca=
Eccle. 3 uit deum & despexit illum? Atq; in euangelio:Omnia quæcuq; petitis,credite quia accipietis,
Mar. 11 & venient vobis.Porro in hoc versu & in sequentibus ꝓfitetur vir iustus fructum suæ oratio
nis & studium suæ deuotionis,quatenus nobis exauditionis fiduciam præstet,nosq; ad sanctę
conuersationis & intimæ exercitationis exercitia incitet & inflammet. ¶In die tribulationis 3
meæ]hoc est tempore aduersitatis,ꝑsecutionis seu tentationis [deum] in adiutorem & salua=
torem[exquisiui].i.eximio modo diligentiq; studio expetiui[manibus meis]corporalibus ad
Thren. 3 cœlos expansis, quemadmodum ait Ieremias in Threnis:Leuemus corda nostra cum mani
bus in cœlum. Vel,manibus meis.i.operibus bonis quæ vim sortiuntur orationis,quia non
cessat orare, qui non cessat bene agere.[nocte]hoc est tpe nocturno quod ad orandum conue= E
nientissimum est,propter cessationem exteriorum strepituum, atq; vacationem sensuum ex=
teriorum. Propter quod Isaias: Anima mea(inquit)desiderauit te in nocte.Et Ieremias:Cō
Isaiæ. 26 surge,lauda in nocte,in principio vigiliarum.Vel nocte,i.in vita præsenti, quæ per compara=
Thren. 2 tionem ad diem ęternitatis vitamq; futuram nox potius appellatur q̃ dies. Sic vero oraui[con
tra eum] hoc ē,dirigēdo oculos meos ad locum mihi ex aduerso seu in opposito situm,in q̃ ha
bitat deus,vc; ad cœlum empyreum quod est contra me,quia est sursum,& ego deorsum. Vel
contra eum,hoc est coram eo,constituendo meipm in pręsentia dei,eumq; velut præsentē pre
3. Reg. 17. cando,secundum quod ait Elias: Viuit dñs in cuius conspectu sto hodie. Nam loco eius qđ hic
dicitur:contra eum,alia translatio habet,coram eo.[& non sum deceptus]hoc est,frudatus nō
sum spei meę effectu,sed verum esse expertus sum quod in euangelio scriptum est: Omnis q pe
Mat. 7 tit accipit,& qui quærit inuenit,& pulsanti aperietur.Sacra scriptura neminem fallit,sed possi
Lu. 11 bilius est cœlum & terram transire,q̃ vnum apicem de lege perire,vt ait Saluator.Qm̃ ergo di
uina scriptura frequenter promittit deum adesse omnibus inuocantibus eum, palam omni=
no est nullum inuocantium deum decipi posse,si tamen oret sicut orandum est. Quomodo
Lu. 18 em̃ orandum sit Christus ostendit: Oportet(inquiens)semper orare & non deficere. Et istud
Iacobi. 1 certissime credere atq; sperare debemus,& ex tam certa atq; fideli fiducia deū rogare, sicq; ne
quaq̃ fallemur: quāto em̃ fiducialius exoramus,tanto libentius liberaliusq; exaudit nos.Cōse
quenter inducit saluberrimum documentum & institutionem ꝑfectam,qua homo diuina ex F
auditione,consolatione,& ꝑpetua inhabitatione dignus efficitur. ¶[Renuit cōsolari aīa mea] 4
.i.in præsenti seculo erumnoso,afflictiōibus pleno,in q̃ ego multipliciter tribulor,tpalia amit=
tendo, corporaliter infirmando,tentationes varias incidendo,pro peccatis meis ac alienis plo
rando,& maxime qm̃ minus q̃ cupio in spiritualibus bonis proficio,sæpius cado,gratię mino
Philip. 3 rationem sustineo, internæ consolationis atq; feruoris suspensionem incurro,menteq; durus
ac sterilis fio:sed in tantis miserijs nolo consolationem vilem recipere, contemno in tempora
libus exultare,sperno humana solatia,inania verba,gesta scurrilia,atq; ob dei mei super om̃ia
prædilecti amorem omnem adulterinam lætitiam respuo,confidens & pręstolans eum reuer
surum ad me, & animam meam eius amore afflictam & languidam clementissime consolatu
rum.Istud autem est signum perfecti atq; synceri amoris omnem consolationem dilecto con
trariam aspernari, eiusq; reditum longanimiter præstolari.Vñ dilectæ amatrici dr̃ p Osee:Di
es multos expectabis me,& non fornicaberis,& non eris viro. Apud eundē Osee q̃q; dñs ait:
Osee. 3. Populus meus pendebit ad reditum meum.Qui talis est potest dicere illud Ecclesiastes:Risum
Osee. 11 reputaui errorem, & gaudio dixi:Quid frustra deciperis? Ideoq; Salomon iterum profitetur:
Eccls. 2. Melius est ire ad domum luctus,q̃ ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctorum admo=
Eccls. 7 netur hominum,& viuens cogitat quid futurum sit.Porro consolationem habentibus in diui
tijs,delitijs,honoribus,domibus,familijs, atq; simililibus mundi huius stultijs ait Christus:
Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Hæc autem ad religiosos & so
litarios

litarios tanto amplius pertinet, quanto ipsi ad eminentiorem diuinitatis dilectionem tenen
A tur. Ipsorum enim est in solo domino delectari. [memor fui dei] bonitatem ipsius contemplā-
do, beneficia eius recolendo, promissa ipsius expectando. [& delectatus sum] intellectuali de-
lectatione ex huiusmodi speculatione [& exercitatus sum] hoc est, occupaui meipsum in laudi 1. Cor. 13
bus atq; operibus dei, quoniam charitas otiosa non est [& defecit spiritus meus] vel quoniam
deum digne laudare, sufficienter cognoscere, plene amare, efficaciter honorare non valuit. Vel
quoniam ex magna atq; extatica eleuatione seu raptu in deum, à semetipso alienatus est, hoc
est, ab exteriorum sensuum operatione abstractus, & in deum omnino absorptus, sicut sępius
4 contingit deuotissimis pueris domini saluatoris, quibus deus ostēdit diuitias gloriæ suæ. ¶ [An
ticipauerunt vigilias oculi mei]. i. ante lucem surrexi, seu tempus quo alij surgunt, præueni, q̄- Ecclesi. 39
tenus deum orarem, laudarem, & contemplarer, quemadmodum in scriptura habetur: Iustus
cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dñm. Hoc in amorosis famulis Christi efficit æstu
ans amor, q separationis impatiens est, semperq; ad vnionē & amplexū dilecti suspirat. Igno-
rat siqdē tarda molimina bñdicti creatoris dilectio feruida, qa de ea veracit scriptū est: Aquæ Can. 8.
multæ non poterūt extinguere charitatē. Lampades eius lāpades ignis atq; flāmarū [turbat⁹
sum] ex cōsideratione pctōrū meorū, qb⁹ intus cōmaculor, & laqorū seu periculorū qbus foris
circūdor [& nō sum locutus]. i. præ nimia cōfusiōe os meū ad dñm aperire ausus non fui, secū-
dū quod in primo libr. Esdræ habet: Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam 1. Esdræ 9
B ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatę sunt super caput nostrum, & delicta nostra cre
uerunt vsq; ad cœlum. Similiter tres pueri loquebantur in camino. Et nunc nō possumus ape Dan. 3
rire os, confusio & opprobrium facti sumus. Veruntamen non debet homo in tali formidine
diu persistere, ne desperet. Talia enim dicuntur ad insinuandum grauitatem nostrorum faci-
norum. Vel, non sum locutus, excusando meipsum, aut alijs mea scelera imponēdo, aut huma-
nam refocillationem quærendo. Vel, non sum locutus, alijs considerationum mearum secreta
5 pandendo, sed feci quod ab alio dictum est: Secretum meum mihi, secretum meū mihi. ¶ [Co- Isaiæ. 24.
gitaui dies antiquos]. i. historias veteres & opera dei ab exordio mundi, cursumq; seculi vsq;
ad tempus iam instans recolui, iuxta quod Ecclesiasticus dicit: Sapientiam omnium antiquorū Eccle. 39
exquiret sapiens, & in prophetis vacabit, sed quia inueni omnia quæ sub sole geruntur vanita
ti subiecta, icc irco [& annos æternos in mente habui] hoc est, statum seculi futuri & diem quo
viuunt electi cum deo, reprobiq; in inferno, corde reuolui quatenus ex consideratione æterna Roman. 8
rum lætitiarum in patria, ppetuorumq; tormētorum in gehenna, contemnerē vniuersa quæ
modo delectant, patienterq; ferrem quæcunq; temporaliter grauāt. O q̄ salubris est cogitatio
talis. Si enim æternorum horum annorum longitudinem ppendamus, momentaneam arbi-
tramur vitam præsentem quantūcunq; ptractam, sicq; in eius contemptū atq; in futuræ vitæ
amorem accendimur: imo si quis à protoplasti parentis tempore vsq; in præsens vixisset, non-
ne omne tempus præteritum velut momentum videbitur, præsertim si ad futuræ vitæ æter-
nos annos comparetur? Cordialiter ergo & præcordialissime penitus consideremus præsen-
tis vitæ breuitatem, gaudiorum mundi fallaciam, huiusq; status infinita pericula. Habeamus
insuper in mente æternos annos qui restant, contemplando solatia electorum, atq; supplicia
C reproborum, hisq; pensatis eligamus quod nobis amplius expedire censemus, vel nunc gau-
dere cum seculo, & postmodum æternaliter cruciari cum reprobis in inferno: vel nunc secta-
ri vestigia Christi, & paulo post possidere gaudia cœli. Hinc quippe sapientissimus Salomon
loquitur: Si multis annis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tene Eccls. 11
6 brosi temporis & dierum multorum, qui cum venerint vanitatis arguentur præterita. ¶ [Et
meditatus sum nocte cum corde meo] i. intellectu meo nō vana & friuola atq; illicita cogitaui
sed in lege domini versatus sum, discutiendo & intuendo qualiter æternos annos miserorum
possem euadere, annosq; æternos btōrum in patria adipisci [& exercitabar] i. mentalr ac serio
se occupabar in his [& scopebā spm meū]. i. aīam meā discussi, cōscientiā examinaui, & qcquid
dignū erat remorsu eieci, mundaui ac vitare decreui. Sed qm̄ deus nō sp exaudit hoīem tā cito Prou. 1.
vt cupit, sed vicissim satis diu eū affligi pmittit, pp terea subdit vox iustorū, q in tali dilatione p- Mich. 3
7 pter pœnarū ac psecutionū grauitatē ex humana fragilitate co qrunt, & dicunt: ¶ [Nunqd in
æternuū pijciet deus] preces meas, ipsas nō exaudiendo, nec me ad grām desideratā pducēdo?
Hic eñ est modus loquēdi afflictorū, qbus duratio modica videt longa, longa vero ęterna. Vñ
beat⁹ Iob ait: Clamo ad te & nō exaudis me, sto & nō respicis me [aut nō apponet vt cōplaciti Ioh. 30
or sit adhuc?] hoc est, nūqd deus sp æque crudelis & durus erit, nec poterit aliq̄ mō placari? Hęc
aūt nō affirmādo, sed negando dicunt sicut sequentia: imo deus non solum dignat placari, sed
etiā occasionē q̄rit q̄ mitiget propter ineffabilissimā suā clementiā. Propter qd ipse apd Ezech.
testat

testatur:Quæsiui virum qui interponeret sepem,& staret oppositus contra me pro terra,ne di D
Ezech.22. Iob.30. sperderem eam. Et Iob:Si fuerit angelus pro homine loquens,miserebitur ei deus & dicet:Libe
ra eum,inueni in quo ei propitier. ¶Aut in finem misericordiam suam abscidet]non subue: 8
niendo nobis viatoribus ad ipsum clamantibus? an inquam abscidet misericordiam suam.i.
an misericordiæ suæ effectum non impendet[à generatione in generationem]hoc est in gñā
tionibus sibi succedentibus,visitãdo seu vlciscendo peccata parentũ in posteros sine cessatiõe?
¶[At obliuiscetur misereri deus]cui proprium est misereri[aut continebit in ira sua] sc; exer: 9
cendo iustitiam,seu infligendo vindictam [misericordias suas]non miscendo effectum miseri
cordiæ operi suæ iustitiæ,nec ab vltione & indignatione cessando? Quasi dicat:Non,quoni:
Abacuc.3 am scriptum est de eo:Cũ iratus fueris misericordiæ recordaberis. Porro nonnulli ex his ṽbis
veritatis ac vitę,occasionẽ sumpserũt falsitatis & mortis,dicẽtes ꝙ pœna inferni quandoq; esset
terminum habitura,cum tamen manifeste pateat,ꝙ præsens scriptura loquatur de deo ꝑ cõ
parationem ad viatores & pœnitentes. ¶Et dixi,nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.] 10
Hebraica veritas,translatio quoq; Hieronymi iuxta Hebræum sic fertur habere: Et dixi imbe
cillitas mea est hæc.i.secundum rationem asserui,ꝙ prædicta querulatio ex fragilitatis huma
næ imbecillitate nascatur. Nostra autem translatio ita exponitur: Et dixi, corde seu ore,nunc
cœpi.i.iam primitus spiritualiter viuere,sapienter intelligere & vere cognoscere orsus sum,in
telligendo præsentis seculi vanitatem,& futuri seculi felicitatem , vel totam pristinam meam
conuersationem,profectum,& perfectionem pro nihilo arbitrando, atq; cum recenti propositi E
to,cum nouo feruore,cum studio vehementi melioris vitæ semitas apprehendendo, spiritua:
lis profectus itinera ingrediendo,imo quotidie quasi de nouo incipiendo. Sic enim agendum
esse docuerat illustris pater noster Arsenius. Nam & ipse beatus Apostolus ad nr̃am informa
Philip.3. tionem ꝓfessus est,quę priora sunt obliuiscens,ad anteriora autem extendens me ipsum. Chris
Lucæ.17 quoq;:Cum feceritis(inq̃t)oĩa quæ præcepta sunt vobis,dicite:serui inutiles sumus, quod de:
buimus facere fecimus. Non ergo gloriemur in meritis vitæ prioris, nec aliquid æstimemus
nosipsos,sed quotidie tam recenter tamq; feruenter agamus,ac si eodem die primum inchoare
Phili.3. mus,atq; morituri essemus,attendentes illud diuini Apostoli:Ego non arbitror me apprehẽ:
disse. Sequor autem,si quo modo comprehendam. Sed quoniam iste profectus non humanæ
virtutis est,sed donum gratię dei,ideo subditur:hæc mutatio dexteræ excelsi,hoc est,ꝙ ita mu
tatus sum de tenebris ignorantię ad splendorem scientiæ,de vitijs in virtutes,de carnali & ani
mali in spũalem,ascribendũ est pio subsidio seu misericordi p̃ñtiæ dei sublimis. Non eñ suffi:
2.Cor.14 cientes sumus cogitare aliq̃d ex nobis quasi ex nobis,sed sufficientia nostra ex deo est. Vñ à Ie
Iere.10 remia dictũ est:Scio dñe q̃a nõ est hoĩs via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos.
Philip.2 Propterea dicit Apl's:Deus est q̃ operatur in voƀ velle & ꝑficere ꝓ bona voluntate. Veruntamẽ
oĩa iam prædicta ab illo versu:Numq̃d in æternum ꝓijciet deus? vsq; ad versum præsentem,ac
cipi p̃ñt non solum quasi ex infirmitate prolata,sed quasi consolatorie negatiueq; dicta,videli
cet vt sic dicta sumantur,ꝙ deus in æternum non proijcit,nec placari contemnit, neq; finalit̃
misericordiam suã abscidet,&c. sicq; anima orantis roborat̃ ex his ad ꝑseuerant̃ fiducialiterq; F
orandũ,etiam quamuis deus longo tempore differat. ¶Memor fui operũ dñi].i.gratiarũ ac 11
misericordiarũ suarum,quas mihi ostendit,infudit ac præstitit,quia Apostolus ait: Noli negli:
1.Tim.4 gere gratiam dei,quæ data est tibi. Huius quoq; memoriæ meæ signum est [quia memor ero
ab initio mirabilium tuorum]quæ fecisti ab origine mundi in cœlo,terra,mariq;. ¶Et me 12
ditabor in omnibus operibus tuis] quæ in sacra scriptura lego vel audio,contemplando te de
um operatorem ex tuis operibus,quemadmodum Apostolus asserit. Inuisibilia dei per ea quę
Roman.1 facta sunt,cõspiciuntur, sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas. Et quidam sapiens. A ma:
Sapie.13 gnitudine speciei creaturæ,poterit creator horũ cognoscibiliter videri [& in adinuentiõibus
tuis].i.in secretissimis illis mysterijs redemptionis humanæ,quæ tu solus ineffabiliter excogi
tasti,decernens humanum genus esse redimendum per Christi incarnationem, passionem,ac
mortem[exercebor]talia cordialiter reuoluendo,quẽadmodum Ieremias eloquitur. Memo:
Thren.3 ria memor ero,& tabescet in me anima mea. Et subdit. Hæc recolens in corde meo,in deo spe
rabo. Verissime nanq; confidit in dño,quicunq; cõsiderat eũ talia adinuenisse atq; fecisse seu ꝑ
tulisse pro genere humano. Vel, in aduentionibus tuis.i.in præceptis & consilijs tuis, quæ pro
nostra salute instituisti. Dicitur autem deus adinuenisse, non vtiq; inquirendo aut proficien
do,sed aliunde nõ accipiendo. Talis nanq; locutio atq; consimiles, negatiue sunt exponendę.
Et hoc mõ apud aliũ scriptũ est. Qui fecit stellas,est deus noster. Hic adiuenit oẽm viã disciplis
Baruc.4 næ. Pensandũ tamen,ꝙ hoc dictũ est de filio dei. Sequitur etiã. Post hæc, super terrã visus est,
Ibidem & cum hominibus conuersatus est. Cum ergo filius dei à patre acceperit quicquid habet &
est,

A est,q̃ꝺ dicitur omnem viam disciplinæ adinueniſſe,præſertim cum ipſe euidenter teſtatus ſit:
Pater diligit filium,& oĩa demonſtrat ei quę ipſe facit. Et alibi:A meipſo non loquor,ſed ſicut
docuit me pater. Non eñ iſta dicuntur de Chriſto duntaxat propter naturam aſſumptam,cũ Iohan.5.
& de ſpũ ſancto Chriſtus dicat:Non loquet̃ à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur? Et reſ Iohan.16.
ſpondendum,ꝙ filius dei dr̃ omnem viam diſciplinæ inueniſſe,qm̃ non accepit ab aliquo ſubſ
ſtantialiter à ſe condiſtincto:imo ipſe & pater ſunt vna ſapientia, vnumq; oĩs ſapientiæ crea
13 turæ principium,q̃a de filio ſcriptum eſt:Fons ſapientię verbum dei in excelſis. ¶[Deus in ſancto Eccle. 1
via tua]hoc eſt in Chriſto ſancto ſanctoꝝ eſt via colendi te,qm̃ ipſe eſt oĩs virtutis ac perfectio
nis magiſter,exemplar & cauſa,& q ſequitur eum non ambulat in tenebris, ſed ingredie͂t per Iohan.8.
fidem & contemplationem,& egredietur per operationem.Ipſe quoq; eſt via,veritas & vita. Iohan.10. Iohan.14.
Vel ſic,Deus in ſancto,hoc eſt in omni corde puro eſt via tua.i.obſeruatio mandatoꝝ tuorum.
Vel,in ſancto via tua.i.via tua, ſcʒ lex diuina in vera ſanctitate conſiſtit, quemadmodum Da
niel commemorat:Benedictus es domine quia iuſtus es in omnibus,& viæ tuæ rectæ,& om̃ia Dan.3
iudicia tua vera. [quis deus magnus]in omni nobilitate,ſapientia, pulchritudine, maieſtate,
beatitudine,ſanctitate,dulcedine[ſicut deus noſter]qui eſt trinus in perſonis & in eſſentia ſim
plex? Nullus vtiq;,quoniam deus ſublimis & benedictus omnia alia incomparabiliter ſeu inſ
finite excedit. Propter quod ait Iſaias propheta:Cui ſimilem facitis deum, aut quam imaginẽ
poneris ei?[tu es deus qui facis]propria poteſtate[mirabilia].i.ſupernaturalia opera, de quo Iſaiæ.40.
in libro Iob dicitur:Qui facit magna & inſcrutabilia & mirabilia abſq; numero. ¶[Notam feſ Iob 5
14 B ciſti in populis virtutem tuam]hoc eſt in Pharaone & in populo eius demonſtraſti potentiam Exod.9
tuam,imo in populo vniuerſæ terræ notam feciſti virtutem tuam, ad quos fama deiectionis
Aegyptioꝝ peruenit. Vnde deus ait ad Pharaonem:Iccirco poſui te,vt oſtenderem in te fort
titudinem meam,& narretur nomen meum in omni terra.Hinc nempe & Ietro cognatus Mo
ſi,Aegyptioꝝ deiectione audita dixit:Nunc cognoui quoniã magnus dñs ſuper omnes deos. Exo.18
[redemiſti in brachio tuo]hoc eſt in fortitudine tua de manu & terra Aegyptioꝝ eduxiſti [po
pulum tuum filios Iacob & Ioſeph].i.tam eos qui nati ſunt ex his,qui ſimul cũ Iacob in Aegy
ptum à terra Chanaan deſcenderunt,q̃ eos qui nati ſunt ex his q̃s genuit Ioſeph in terra Aegy Gen.47 Gen.41
15 pti,videlicet ex Ephraim & Manaſſe. ¶[Viderunt te aquæ deus] hoc eſt,ita tibi obediuit maſ Exo.14
re rubrum in ſua diuiſione & conſolidatione,ac ſi fuiſſet intellectualis naturæ, & tuum impeſ
rium cognouiſſet. Omnia enim ad nutum diuino parent imperio per obedientialem potenſ
tiam omni naturæ creatæ ingenitam. Repetitur autem iſta ſententia ad confirmationem:[vi
derunt te aquæ]maris rubri[& timuerunt].i.per modum timentis ſe habuerunt,fugiendo verſ
ſus ripas atq; in modum muri illic ſiſtendo[& turbatæ ſunt abyſſi].i.ambæ partes maris ruſ
bri, eo ꝙ contra vel potius ſupra naturam ſteterunt ex lateribus,neq; fluebant in locum infeſ
riorem donec tranſiſſent filij Iſrael,ſicut habetur in Exodo: Filij Iſrael ambulauerunt per meſ
16 dium ſicci maris,& aquæ eis erant quaſi pro muro à dextris & à ſiniſtris. ¶[Multitudo ſonitus
aquarum]hoc eſt magnus ſonus ſeu ſtrepitus erat in aquis maris rubri,qm̃ cum ingenti frago Exo.14
re ac impetu reuertebantur aquę maris rubri ad locum priorem,& ſup Aegyptios,ferebantq;
C Aegyptij in profundum[vocem dederunt nubes]hoc eſt ex columna ignis ac nubis deus fecit Exod.9
17 procedere fulgura atq; tonitrua cõtra Aegyptios. ¶[Etenim ſagittæ tuæ tranſeunt]hoc eſt, Exo.15
pœnæ tuæ in Aegyptios proceſſerunt,quorum ſubuertiſti currus & equites[vox tonitrui tui]
id eſt,ſonus tonitruorum illorum fuit[in rotã].i.ad ſimilitudinem rotę ſe habuit:quoniã ſicut
rotarum ſimul currentiũ ſtrepitus magnus eſt, ita erat vox tonitruorum tuorum ex nube pr ę
18 dicta egredientium. ¶[Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ].i. fulgura tua in terra Aegyſ
pti fulgere feciſti,quemadmodum ſcriptũ eſt : Dñs dedit tonitrua & grandinem ac diſcurrenſ Exod.8
tia fulgura ſuper terram. Vel,Illuxerunt coruſcationes tuæ orbi terræ .i. coruſcationes illæ in
Aegypto factæ ad oĩm hoĩm peruenerunt notitiam. [commota eſt & contremuit terra] hoc ẽ
Aegyptij ex tantis prodigijs moti ſunt,quidam ad admirationem,quidam ad obſtinationẽ,q
dam vero ad vnius dei fidem & cultum,ſicut vulgus illud promiſcuum innumerabile, quod ſi
mul aſcendit cum filijs Iſrael ex Aegypto, vt dicitur in Exodo : Contremuit quoq; terra, hoc Exo.14
eſt Aegyptij ex illis miraculis territi ſunt. Vel,tota terra.i.hoĩes vniuerſi ad quorũ deuenit noſ
titiam opus mirabile dei in Aegypto:cõmoti ſunt & contremuerunt,ſcd̃m modũ iam dictum
19 ¶[In mari via tua]quia in mari rubro viam paraſti populo tuo [& ſemitæ tuæ.] .i. itinera per
quæ deduxiſti filios Iſrael,erant [in aquis multis].i.in medio aquarum maris rubri, vel inter
partes huius maris, qm̃ aquæ ex vtraq; parte ſtabant ſolidatæ.[& veſtigia tua non cognoſcẽ Exo.14
tur].i. nulla apparuerunt indicia pedũ ſeu greſſuum populi tui cum pertranſiſſent, ſtatim eñ
mare ad propriũ redijt locũ,& intra ſeipſum fuit cõcluſum. Et ſimili ſenſu in lib. Sapientiæ dr̃

Tranſierũt

Transierunt oĩa illa,sc3 seculi vanitates,tanq̃ vmbra,& tanq̃ nauis quę ptrãsit fluctuãtẽ aquã, D
cuius cũ pterierit,nõ est vestigiũ inuenire,neq3 semitã carinæ illius in fluctibus. ¶Deduxisti si
cut oues populũ tuũ].i. filios Israel per desertũ,in q̊ eos pauisti,ptexisti,& custodisti, queadmo
Neæm.9 dũ pastor alit & ptegit oues suas,& hoc fecisti[in manu Mosi & Aaron].i.p manũ & ministe
riũ Mosi ducis populi tui,& Aaron primi ac summi pontificis tui in populo Iudæorum. Spiri
Exodi.38 tualiter aũt seu mystice exponendus est locus iste hoc modo : Notam fecisti o deus pater in po
1.Cor.1. pulis totius mundi virtutem tuam.i. Christum,qui est virtus & sapientia patris: mittẽdo eñ
filium tuum in mũdum per incarnationem hoĩes illustrasti,& tandẽ per sanctos apl'os totum
mundum ad Christi notitiam conuertisti,redemisti in brachio tuo p opulum tuum.i.in Chr̃o
per quem oĩa operaris,& q virtus tua vocatur,liberasti omnes electos de pœnis inferni & mor
te peccati,vtpote filios Iacob.i.Iudæos,qui fidem & opa Iacob sequuntur, & Ioseph qui inter
pretatur augmentum.i.populum ex Gentilibus,ex quo augeť ecclesia. Viderunt te aquæ deus
viderunt te aquæ.i.populi ad fidem cõuersi tam ex Gentilibus q̃ ex Iudæis , oculo contempla
tionis seu fidei te inspexerunt & cognouerũt.Etenim aquæ multæ sunt populi multi, & timue
Apo.17 runt iam ad fidem translati tua iudicia,tuam maiestatem,pœnas inferni,aduersitatesq3 seculi,
& turbatę sunt abyssi.i.corda hũana ex p̃dicatione euãgelij mota sunt, q̃dam ad indurationẽ,
quædam ad pœnitentiam.Dicitur aũt cor humanum abyssus.i.adeo inscrutabile & profundũ
vt soli deo sit cognitum.Propter quod alibi scriptum est: Prauum est cor hoĩs & inscrutabile.
Ierem.17. Quis cognoscet illud?Ego dñs scrutans cor & pbans renes. Multitudo sonitus aquarꝫ.i.varia
fuit vox populorꝫ ad fidem catholicam conuersorum. Nam qdam benedixerunt deum in hy E
mnis & confessionibus,qdam deplanxerunt sua peccata in precibus atq3 gemitibus, alij infor
mauerunt alios doctrinis & prædicationibus sanctis. Hoc vero iccirco fecerunt,qm̃ vocẽ de
derunt nubes.i.qa apostoli eos sua prædicatione induxerũt ad tam sctã exercitia. Dicunť aũt
Isaiæ.60. apostoli nubes iuxta illud Isaiæ:Qui sunt isti,qui vt nubes volant?Etenim sagittæ tuæ transe
unt.i.acutissima spũs sancti verba in corda electorꝫ infixa sunt ab ore prædicatorꝫ sanctorũ.
Iohan.8 Qui eñ ex deo fuerunt verba prædicantium receperunt:vox tonitrui tui in rota.i.voces toni
truorum tuorꝫ,vc3 sermones apostolorꝫ,processerunt in omnem mundi circuitum & in fines
Psalm.18. orbis terrarꝫ. Dicuntur eñ apostoli tonitrua propter eminentissimam altitudinem p̃dicatio
Mar.3 num suarꝫ. Vnde & Christus in euangelio Iohannem & Iacobum filios tonitrui legitur appel
lasse.Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.i.virtutes & gratiæ atq3 miracula quæ contulisti
apostolis & reliquis sanctis, manifestata sunt vniuersis hoĩbus,te dño sermonem illorum con
firmante sequentibus signis:commota est & contremuit terra.i.habitantes in terra ex prædi
catione atq3 prodigijs apostolorꝫ ac reliquorum apostolicorꝫ virorꝫ, diuersimode moti sunt,
& tremefacti, vc3 ad admirationem,ad pœnitentiam,vel etiam ad psecutionem , & item bla
sphemiam. In mari via tua.i.in plebe gentili prædicata est lex euangelica & semitæ tuæ.i.præ
cepta tua & cõsilia,in aquis multis.i.in plurimis nationib⁹ manifestata sũt,recepta,& adimple
ta:& vestigia tua o Chr̃e.i.opa tua & exempla non cognoscenť à populo,cui specialiter missus
eras, vtpote ab incredulis Iudæis,q opa tua ascripserunt Beelzebub. Vel,vestigia tua non co
Mat.12 Iohã.10 gnoscentur.i.occultæ impressiões mirabilesq3 effectus,q̊s in toto vniuerso exerces,à nullo ho F
mine viatore poterunt pscrutari. Vñ ad Iob dr̃:Forsitan vestigia dei comprehendes,& vsq3 ad
Iob.11. psectum oĩpotentem reperies. Deduxisti o deus trinitas sicut oues populum tuum.s.Chr̃ianos
p viam huius exilij ad patriã felicitatis æternæ,in manu Mosi & Aaron.i. in virtute & gratia
Christi p Mosen Aaronq3 præfigurati, qm̃ Christus est dux noster atq3 sacerdos. Vnde de eo
Dan.9 in Daniele habetur: Ab exitu sermõis vsq3 ad Christum ducem,&c.Et Zacharias ait:Ipse erit
Zach.6 sacerdos super solio suo. Et Apost. Chr̃s eo q maneat in æternum,sempiternum habet sacer
Heb.7. dotium. Ecce psalmum sententiosum,doctrinalem, & totius spiritualis institutionis dogma
ta includentem audiuimus, in quo primo oĩm profitetur se homo transiliens,mundana contẽ
nens,soli diuinitati ardentissime inhians,ad dñm ingenti proclamasse affectu,eumq3 in tribu
latione sua cordialiter exorasse,nec aliquam consolationem vilem,carnalem, indignã admit
tere voluisse:sed dei fuisse recordatum,atq3 ex hoc mentaliter delectatum.Insuper asserit se prę
uenisse vigilias causa orandi laudandiq3 dominum, annos quoq3 æternos considerasse, ppriã
conscientiam diligentissime discussisse. Deinde ostendit q̃ inæstimabils sit misericordia crea
toris,& postmodum deum laudat ac superexaltat, mirabilia eius commemorat, beneficia re
colit:Omnino ergo conemur tanti psalmi ignea verba feruida mente cantare, tam doctrina
lis psalmi documenta implere,vniuersa terrena amore cœlestium aspernari,in solo saluatore
vera solatia adipisci, dei in omni angustia reminisci,& ex contemplationis lætitia omnem in
ordinatam tristitiam propulsare.

Commen

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXVII

A ¶Expositio Tituli.

LOngus hic psalmus hoc breui est titulo inscriptus: Intellectus Asaph. i. in psalmo præsen
ti datur intelligi quomodo accipienda sint ea, quæ deus in veteri testamento populo suo
dixit & fecit. Omnia enim in figura contingebant illis, & scripta sunt ad nostram doctrinam. 1.Cor. 10
Dum nanq; titulus psalmi ait: Intellectus Asaph, admonemur ista non simpliciter seu solum hi-
storialiter sumere, sed mystice elucidare, præsertim cum in sequenti secundo versu dicat: Ape-
riam in parabolis os meum. Parabolica aũt eloquia nõ superficialiter, sed diligenter scrutanda
sunt. Porro euangelista Matth. primũ istius psalmi versum allegat de Christo prædictum: Hæc Mat. 13
oĩa (inquiens) facta sunt, vt impleret illud quod scriptũ est: Aperiã in parabolis os meũ, eructabo
abscondita à constitutione mundi, quod in hoc psalmo alijs verbis ita exprimit: Loquar proposi
tiones ab initio. Hinc infert S. Hieronymus quod euangelista Matthæ. hoc intellexerit ex persona
Christi. Duos igitur primos psalmi huius versiculos, qui per modum præfationis seu prologi præmit
tuntur sequentibus, dicit Propheta, author psalmi præsentis, siue ille sit David, siue Asaph in per
sona Christi. Veruntamen quæ sequuntur ad literam dicta videntur de populo veteris testamen
ti, vel de mirabilibus dei circa populum illum, olim sibi peculiarem de ingratitudine quoq; po Deut. 7.
puli huius & digna castigatione ipsius, atq; de electione David, posterisq; suis ad regnum: quæ 1.Reg. 16.
oĩa spũaliter exponi pñt de populo Christiano, sicut aliqualiter tangam in subditis. Volens ergo
B Propheta populum cui loquitur, docilem, beneuolum, attentũ efficere, sic orsus est loquens, vt di
xi, non in sua, sed in Christi psona, qui etiam per os oĩm prophetarum locutus est. Lu. 1

¶ Enarratio psalmi iuxta sensum literalẽ.

1 ATtendite popule deus] electus à me ad fidem cultumq; diuinum [legem meam.] .i. Exo. 34
legem decẽ præceptorum moraliũ, quæ in veteri testamento ac nouo eadem sunt, quæ
primo Mosi in monte Sinai diuinitus data noscunt, atq; à Christo in euãg. approbant
[inclinate aurem vestram] tam corporis quam cordis [in verba oris mei] .i. in verba sacræ
2 scripturæ ac prædicationis diuinæ, ea reuerenter auscultando fideliterq; obseruando. ¶ [Ape-
riam in parabolis os meum] Hoc de Christo ad literam verum est, propter quod in euang. dicitur: Sine Mat. 13
parabolis non loquebatur ad turbas. Et ipse ait discipulis: Vobis datum est scire mysteriũ regni Mar. 4
dei, illis vero qui foris sunt oĩa in parabolis fiunt. Dicuntur aũt parabolæ quædam rerum simi-
litudines, quæ comparantur rebus de quibus tractatur, dum quod de vno asseritur, de alio intelligi da
tur: [loquar propositiones ab initio] Sicut iam patuit, Matthæus ita allegat: Eructabo abscon Mat. 13
dita à constitutione mundi. Communiter aũt dicunt expositores, quod ab initio in nostra trãsla-
tione positum, non sit referendum ad mundi exordium, sed ad initium eductionis Israelitarũ
ex Aegypto. Veruntamen quoniam Euangelista spũ sancto repletus allegat à constitutione mundi,
dicendum videtur, quod in hoc psalmo saltem implicite & in generali commemorantur mirabilia dei,
ab initio mundi pacta, quia in eo quod sequitur: Quanta audiuimus & cognouimus ea, & patres
nostri narrauerunt nobis, non solum oportet accipere opera dei à tempore Mosi facta, atq; à patribus
C sibi contemporaneis, seu posterioribus ipso posteris relata, sed insuper intelligere possumus ma
gnalia dei à constitutione mundi facta, sicut erat diluuium, submersio Pentapolis, s. Sodomæ, Gen 19
Gomorræ, Adamæ, Seboim, & Segor atq; similia, quæ Abraham, Melchisedec, Loth & alij ve Gen. 12 &
teres patriarchæ narrauerũt posteris suis & etiã filijs Israel mediate. Talia vero abscõdita Christus 14.
in euang. enarrauit, prout studiosis lectoribus constat. Facit nanq; mentionem de Noe, atq; dilu Gen. 18
uio, de submersione quoq; Sodomæ, & de primæua quoq; matrimonij institutione. Quidam Mat. 24
vero quod nunc dicitur: Aperiam in parabolis os meum. i. dicta & facta veteris testamenti, quæ Luc 17
sunt figuræ eorum quæ sunt in nouo testamento, narrabo, loquar propositiones. i. orationes seu Mat. 10
quæstiones disputatorias, quæ Græce dicuntur problemata, Hebraice aũt ænigmata. Propo-
sitiones inquam loquentes de rebus, quæ contigerunt ab initio liberationis Israel de Aegypto.
3 Deinde author psalmi in sua ac populi Israelitici loquens psona subiungit: ¶ [Quanta] mirabi
lia opera & magnifica bñficia dei [audiuimus, & cognouimus ea]. i. aure cordis intelligendo per
cepimus [& patres nostri] s. Moses, Iosue, & similes sancti patres [narrauerunt nobis] mediate atq;
4 per libros quos ediderunt, & nobis reliquerunt. ¶ [Non sunt occultata] illa opera dei facta in
Aegypto, in mari rubro, in deserto, in terraq; Chanaan [à filijs eorum,] .i. ab eis qui patrum
suorum fidem & opera sunt secuti, non obliti beneficiorum dei altissimi. Non aũt innotuerũt
omnibus filijs eorum, quoniam in libro Iudicum scriptum est: Surrexerunt interea alij qui nõ Iudicum 2
cognouerunt dominum, & opera eius quæ fecit cum Israel, tales enim fuerunt solum filij se-
cundum carnem, non secũdum fidei imitationem. Non sunt ergo occultata à filijs eorum: [in
generatione altera]. i. à filijs qui fuerunt in generatione succedente, quia ad posteros peruenit

rerum geſtarum memoria. Quid aũt patres narrauerunt filijs ſubditur: ¶[Narrantes laudes 5
Exod.7.8 9.10.11. domini].i. laudabilia opera eius,& verba diuinæ laudis contentiua.[& virtutes eius].i.poten- D
tias dei,qui Aegyptum decem principalibus plagis percuſſit [& mirabilia eius quæ fecit] mare
Exod.14 rubrum diuidendo,& Aegyptios ſubmergendo. ¶[Et ſuſcitauit teſtimoniũ in Iacob].i.teſta- 6
mẽtum quoddam contulit populo Iudæorum ex Iacob natoꝝ. [& legem poſuit in Iſral.] qm̃
legem dedit per Moſen, & legem hanc ſcripſit in tabulis lapideis,quatenus ſeruaretur, & eſſet
Iohan.1. Exo.34 poſteris in teſtimonium diuinæ locutionis,& legiſlationis cœleſtis,peruerſis quoq; eſſet in te-
ſtimonium damnationis,ſicut in Deuterono. Moſes ſæpe teſtatur. Nam ob hanc cauſam præ-
Deut.31. cepit dominus ſcribi Deuteronomium legis,tabulasq; teſtamẽti ſeruari in tabernaculo. Idem
ſunt ergo teſtimonium & lex, quemadmodum idem ſunt Iacob & Iſrael,ſed ratione differũt.
Lex quippe vocatur quoniam iubet, coercet,& religat. Iubet inquam quid agendum,quid eui-
tandum,coercet à malo per prohibitiones ac pœnas, religat animam ſub deo per obſeruatio-
nem legalem. Teſtimonium vero vocatur,quoniam probat & cõuincit. ¶[Quanta].i.q̃ mul- 7
ta & magna facta & verba[mandauit patribus noſtris]ex Aegypto eductis[nota facere ea fi-
lijs ſuis]narrando aut ſcribendo quæ fieri conſpexerunt[vt cognoſcat generatio altera].i.q̃li-
bet generatio illis ſuccedens. ¶[Filij qui naſcentur]ex vtero[& exurgent]ad perfectionem æta- 8
tis, quantitatis & rationis, [& narrabunt filijs ſuis.] Hoc in populo Iudæorum ſæpe imple-
tum eſt. Ideo aũt narrabunt filijs ſuis,quatenus doceant eos in deo confidere,ideo ſequit. ¶[Vt 9
ponant]filij iſti [in deo ſpem ſuam]non in proprijs viribus aut aliqua creatura. [& non obli- E
uiſcantur operum dei]quæ fecit,ſaluando patres eorum atq; incredulos occidendo [& manda-
Exo.14 ta eius exquirant].i.exquiſite ac diligenter ſcire deſiderent,quatenus impleant ea. ¶[Ne fiant 10
Exo.20 ſicut patres eorum] ex Aegypto deducti,qui erant [generatio praua].i.inobediens[& exaſpe-
rans].i.diuinam iuſtitiam ad vindictam inflammãs. Vnde Moſes generationi iſti locutus eſt:
Deut.31. Ego ſcio contentionem tuam & ceruicem tuam duriſſimam. Adhuc viuente me & ingredi-
Exo.32 ente vobiſcum,ſemper contentioſe egiſtis contra dominum. Pro maiori enim parte mali fue-
runt,propter q̃d in deſerto proſtrati ſunt. ¶[Generatio quę nõ direxit cor ſuum].i.quæ domi-
num deum non quæſiuit corde perfecto & vero atq; ſyncero. Propterea Moſes ait ad eos: Vos
Deut.29 vidiſtis vniuerſa magnalia quæ coram vobis fecit dñs, & non dedit vobis dominus cor intelli-
gens vſq; in præſentem diem. [& non eſt creditus cum deo ſpiritus eius,] .i.ſpiritus ſeu anima
populi huius non eſt deo per fidem coniũctus,quoniam diuinis promiſſionibus nõ credideſt.
Vnde alia trãſlatio clarior eſt,dicens: Et non credidit deo ſpiritus eius,& iſtud referendum nõ
eſt ad omnes, ſed ad peruerſos qui erant in populo iſto Iſraelitico,ſecundum regulam in prin-
cipio expoſitionis huius libri inductam, qua dicitur quod ſacra ſcriptura interdum loquit cõ-
mixtim de corpore domini permixto ex bonis & malis, vbi conſiderandum eſt quid ad quos
referri oporteat. Interdum nanq; tota congregatio laudatur propter aliquos bonos in ea con-
tentos. Viciſſim quoq; tota vituperatur propter quoſdam malos in ea concluſos,ſicut nũc agi-
tur. ¶[Filij Ephrem] id eſt,aliqui nati ex progenie Ephraim,filij Ioſeph [intendentes & mit- 12
tentes arcum.]id eſt,arcum protendentes,& ex arcu emittentes ſagittas [conuerſi ſunt in die F
Gen.41 belli] .i.terga verterunt atq; fugerunt,in die quando contra præceptum Moſi aſcenderunt in
montẽ ad præliandũ cõtra Amalechitas & Amorræos,vt ſcribitur in lib. Nume. A principio
Num.14 nãq; filij Ephraim præſumptuoſi fuerũt & ambitioſi, qm̃ pater eoꝝ,ſc; Ioſeph dñs erat fratrũ
Gen.49 ſuoꝝ,& qm̃ Iacob prætulit Ephraim ſecundo natum primogenito Ioſeph,q erat Manaſſes, &
Deu.31 quia Ioſue miniſter Moſi & electus ex multis Ephrateus extiterat. Vnde eoꝝ elatio ſæpe pate-
ſcit in libro Iudicum, ideoq; Propheta in pſalmo iſto ſingularit̃ inuehit̃ cõtra filios Ephraim,
oſtendens eos non fuiſſe electos ad regiam dignitatem ſeu tribũ Iuda. ¶[Non cuſtodierunt te- 13
ſtamentum dei] quia tranſgreſſi ſunt iuſſionem dei p̃ Moſen,eundo ad prælium,ſicut nunc di-
ctum eſt. [& in lege eius noluerunt ambulare,] .i.diuina præcepta contempſerunt implere.
¶[Et obliti ſunt benefactoꝝ eius,].i. filij Iſrael communiter,& non ſolum filij Ephraim, ſeu 14
Ephrem, quod idem eſt, beneficijs dei ingrati fuerunt,vel penitus non recolendo,vel gratias
non agendo, nec benefactorem ipſum amando, nec venerando,ſic quoq; obliti ſunt [& mira-
bilium eius quæ oſtendit eis]in terra Aegypti dicentes adinuicem: Conſtituamus nobis du-
Num.14. cem,& reuertamur in Aegyptum. ¶[Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti] 15
Exod.7.8. 9.10.11 vt patet in Exodo,& hoc maxime fecit deus[in campo Thaneos].i. in planicie ciuitatis illius.
Thanis em̃ fuit ciuitas regalis,in q̃ rex cũ ſuis cõſiliarijs habitare ſolebat. Propter q̃d apd̃ Iſaiã
ſcriptũ eſt: Stulti principes Thaneos,ſapientes conſiliarij Pharaonis dederũt conſiliũ inſipiẽs.
Iſaiæ.14 Qm̃ ergo rex & conſules ſui,q erant principales cauſę totius peccati & afflictionis Aegypti,in
hac vrbe regia demorari ſolebant,ideo veriſimile eſt, ꝙ ciuitas iſta grauius flagellabat̃ q̃ reli-
quæ

16 quæ. Hincq; iã dicitur deus specialiter fecisse mirabilia in loco,seu campo vrbis istius.¶ Inter- Exo.14
A rupit mare]rubrum diuidens illud[& pduxit eos]sicco pede p alueũ eius[& statuit aquas]ma-
ris rubri sic diuisas[quasi in vtre].i.ita firmauit eas in loco suo ne fluerent, ac si fuissent in va-
17 se collectæ. ¶[Et deduxit eos]sc3 filios Israel ex Aegypto & per mare rubrum atq; desertũ.[in
nube diei].i.columna nubis apparentis in die[& tota nocte].i.in omnibus noctibus qbus am
bulabant[in illuminatione ignis].i.in columna ignis viam ostendentis in tñbris noctis.Quē-
admodum eñ de die ambulabant sub nube,eos ab ardore solis protegente, ita de nocte seque
bantur ductum ignis,nec vnq̃ defecit columna nubis aut ignis, donec ingressi essent terram p-
missionis,nec proficiscebantur diebus aut noctibus,nisi columna nubis aut ignis prius locum
mutaret,recedendo à tabernaculo,quæ oĩa in Exodo & Num. frequenter à Mose describunt. Nume. 10 & 12.
18 ¶[Interrupit petram in eremo.]Bis legitur deus omnipotens eduxisse aquã de petra filijs Isra- Exo.16
el:sel vc3 de petra Oreb,de qua eductione loquitur iste versiculus,quæ in Exodo plenius inue
nitur descripta. Secundo,quando Moses pcussit bis silicem,& egressæ sunt aquæ largissimę,ita Num. 20
vt populus biberet & iumenta,de qua eductione in lib.Num.habetur,fueruntq; eductiões istę
diuersæ,qm̃ prima erat ante dationem legis. Secunda post eam. Ait ergo:Interrupit petram in
eremo.i.ita fecit quandam concauitatem seu diuisionem in ea ac si rupta fuisset, & de petra sic
rupta aquas eduxit.[& adaquauit eos].i.aqua eos potauit[velut in abysso multa].i.tam abũ
danter ac si fuissent iuxta pelagus magnum,de quo ad libitum aqua hauritur. Cum eñ fuerint
sexcenta milia virorum in exercitu Hebræorum, præter mulieres & pueros, eos vc3 qui non-
B dum viginti annos attigerant,& item præter vulgus promiscuum Aegyptiacum innumerabi
le,constat,ꝙ maxima copia aquæ fluxit de petra vnde vniuersi biberent. ¶[Et eduxit aquam
19 de petra]dum Moses pcussit bis petram seu silicem, sicut iam dictum est. [& eduxit] ex petra
hac[tanq̃ flumina aquas].i.aquas copiose fluentes instar fluuioꝝ. ¶ Et apposuerũt adhuc pec
20 care ei].i.tantis bñficijs creatoris ingrati fuerunt,reddideruntq; malum pro bono,& prioribꝰ
suis sceleribus adiecerunt noua peccata,qa & ipsa ingratitudo magnum est pcm̃.[in iram ex
citauerunt excelsum].i.ad similitudinem iræ, seu ad effectum iracundiæ,vtpote ad iustam vl-
tionem atq; magnaꝝ inflictionem pœnaꝝ,prouocauerunt deum sublimẽ suis peccatis,& hoc
21 [in inaquoso].i.in deserto,in q̃ est naturaliter aquæ penuria. ¶[Et tentauerunt deum in cordi
bus suis]i.ex proposito præmeditationeq; cordis experiri volebant,puidentiam dei,a. sc3 de
us haberet curam eorum,prouidendo eis de necessarijs ad viuendum:Ideo sequitur: [vt pete-
rent escas animabus suis].i.alimentum pro sustentatione vitæ. Bis autem escas hoc modo pe-
tisse leguntur, semel ante legislationem,quando dixerunt ad Mosen: Cur induxisti nos in de- Exo.16
sertum istud, vt occideres omnem multitudinem fame? & tunc dñs cœpit pluere manna. Secũ
do petebant carnes sibi præstari dicentes:Anima nostra arida est,nihil vident oculi nostri ni-
si man,quemadmodum in lib. Num. scriptũ est. ¶[Et male]vc3 infidelit & puerse [locuti sunt
de deo dixerunt] q̃d subditur:[nunquid deus poterit parare mensam in deserto?]i. refectionẽ
pinguem & delitiosam? Hoc non assertiue,sed dubitatiue dixerunt,arguebant tñ ꝙ deus hoc
22 posset. ¶[Qm̃ pcussit petram & fluxerunt aquæ]ex ea[& torrentes inundauerunt].i.aquæ co
C piose inde egressæ sunt,sicut nunc patuit. Cum ergo sit ita. ¶[Nũquid & panem poterit dare?]
Per panem (secudum quosdam) non intelligitur hic manna,qm̃ deus contulit deus hũc panẽ
ante eductionem aquæ prædictam: sed per panem intelligitur hic qlibet cibus delicatus ab eis
desideratus. Solet quippe scriptura noĩe panis quemcunq; cibum significare, sicut & nomine
aquæ quemlibet potum. Vnde 1.li.Reg. de Saul habetur,ꝙ tota die non comedit panẽ,nec bi- 4.Reg.6.
bit aquam.i.nihil gustauit. Et legit Eliseus dixisse regi Israel, vt apponeret exercitui regis Sy-
riæ,quem Eliseus miraculose adduxit,panẽ & aquam. Et sequitur illic: Apposita est eis magna
præparatio ciboꝝ :sic ergo & nũc per panem intelligi dicunt cibum delitiosum, & ideo addit:
[aut parare mensam populo suo?]vbi p mensam intelligi volunt refectionẽ delicatam,præser-
tim qm̃ in Hebræo & in translatione Hieronymi iuxta Hebræum habetur: aut parare carnẽ
populo suo. Hæc vero(vt tactum est)non affirmando,sed dubitando dixerunt. Dixerunt eñ
vt Moses scribit:Est ne deus in nobis an non?Deniq; de hac infidelissima tentatione eoꝝ in li. Exo.17
Num.scribitur:Flagrabant desiderio carnium,& dicebant:Quis dabit nobis ad vescendũ car Num.11.
nes?In mentẽ nobis veniunt cucumeres & pepones,porri & allia,quę comedebamus in Aegy
23 pto. ¶[Ideo].i.ex quo ista ex infidelitate dixerunt,nõ habẽtes pro certo,ꝙ deus posset implere
q̃d desiderabãt.[audiuit dñs]petitionẽ ipsoꝝ,nõ qa ipsi hoc meruerũt, sed vt ipse suam oĩpotẽ
tiam declararet.[& distulit] i.nõ statim vltus est pcm̃ eoꝝ,sed distulit debitam pœnã vt post
modum tempore conueniẽti eam infligeret,& primo ostenderet suam potestatem. [& ignis]
i.vehemẽs furor seu grãdis vindicta[accensus est in Iacob].i.iuste inflictus est posteritati Iacob

vcȝ filiȷs Israel, quod cõsequenter clarius dr̃ [& ira] dei. i. vltio diuinæ iustitiæ [ascẽdit in Israel] D
id est, in populum Israeliticũ de semine Iacob, q dictus est Israel, genitum. Hoc mõ communiter
Num. 11 versus iste explanatur. Sed qm̃ in lib. Num. euidenter habetur: Ortum est murmur populi q̃si
dolentium ꝓ labore, quod cum audisset dñs iratus est, & accensus in eos ignis dñi, deuorauit
extremam partem castrorum, quod certum est dici de igne materiali. Ideo potest hic versus de
illo igne exponi, nec obstat ꝙ illius ignis accensio hanc tentationẽ præcessit, qm̃ in diuina scri-
ptura gesta no͂ semper narrantur eo ordine q̊ contigerunt, sed quædam ꝑ anticipationẽ, quę
dam ꝑ recapitulationem, quædam per supplementum dicuntur, quod maxime fit in libris me
trice scriptis, qualis est liber psalmoꝝ. Ideo aũt deus eos ita puniuit. ¶ Quia non crediderũt in 26
deo] q eis promisit ꝙ induceret eos in terrã Chanaan. Dixerunt nanqȝ vt in lib. Num. habe-
Nume. 16 tur: Vtinam pereamus, & non inducat nos dñs in terram hanc, ne cadamus gladio & nos &
filiȷ nostri & vxores. Vnde & dñs ad Mosen dixit: Vsquequo multitudo hæc pessima nõ credet
Num. 14. mihi? [nec sperauerunt in salutari eius]. i. salubri auxilio dei, quod deus eis promisit ꝑ Mosen,
Ibidem dicens: Deus pugnabit pro vobis. ¶ Et mandauit nubibus desuper]. i. ex diuino imperio fctm̃ 27
est vt ex aere, in quo nubes gignuntur, manna descenderet. Dicitur enim deus irrationabilibꝰ
1. Reg. 7. & inanimatis præcipere, quando ex diuinæ virtutis nutu aliquid patiuntur & agunt. Propter
quod dñs ait Eliæ: Præcepi coruis vt pascant te. [& ianuas cœli aperuit]. i. vias fecit in cœlo ae-
reo per quas manna descendit. ¶ Et pluit illis manna ad manducandum & panem cœli]. i. in 28
Exo. 16 cœlo aereo ministerio angeloꝝ formatũ. [dedit eis] ad vescendũ. Propterea subditur. ¶ Panẽ E
angeloꝝ] ministerio angelico ꝓductum ac descendentem, non ꝙ angeli sancti eo vescunt, qm̃ 29
Tob. 12 non vtuntur cibo corporeo, sicut habetur in lib. Tobiæ. [manducauit homo] quilibet in exerci
tu Hebręoꝝ. [cibaria misit eis in abundantia]. i. vsqȝ ad satietatem. Ex isto sequi videtur, ꝙ id
quod dictum est supra: Nunquid & panem poterit dare? intelligi poterit de manna, quia tunc
dicitur deus petitionem eorum audiuisse, & manna seu panem cœlestem eis dedisse. De hoc pa
Exo. 16 ne seu manna quod simul descendit cum rore in lib. Exodi sic dicitur: Mane ros iacuit per cir-
cuitũ castroꝝ, & apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum in similitudinem prui
næ super terram, & appellauerũt filiȷ Israel illud Manhu. i. quid est hoc? q̄d erat quasi semen co
riandri album, gustusqȝ eius quasi similæ cum melle. Propterea quoqȝ alio loco scriptum est:
Sapien. 6. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & panem de cœlo præstitisti eis, omne delectamẽ-
tum in se habentẽ, & omnis saporis suauitatem, deseruiens enim vniuscuiusqȝ voluntati ad q̊d
quisqȝ volebat, conuertebatur. ¶ Transtulit austrum de cœlo]. i. deus cessare fecit in aere ven- 30
tum australem seu meridionalem [& induxit in virtute sua Aphricum]. i. in potentia sua flare
fecit ventum occidentalem, lateralem versus meridiem. Flat em̃ hic vẽtus inter meridim & oc
cidentem. Ideo vero induxit hunc ventum ab Aphrica flantem, quatenus multitudinẽ cotur-
nicum ab alia parte existentem suo impetu vltra mare afferret ad locum filiorum Israel, iuxta
Num. 11 illud lib. Num. Ventus aũt egrediens à domino arreptas trans mare coturnices dimisit in ca-
stra. Iccirco subiungitur: ¶ Et pluit super eos sicut puluerem carnes] nõ mortuas sed viuas, de 31
quibus subȷcitur: [& sicut harenã maris volatilia pennata] erant nanqȝ coturnices aues circa F
terram volantes, duobus cubitis in altitudinẽ sup terram. Hæc aũt animalia deus pluit. i. ꝑ mo
Ibidem dum pluuiæ misit de aere tam copiose quasi arenam maris, scd̃m q̊d à Mose dr̃: Ventus detu-
lit coturnices in castra itinere q̃tum vno die cõfici põt ex oĩ parte castroꝝ ꝑ circũitũ. ¶ Et ceci- 32
derunt] animalia hæc [in medio castroꝝ eoꝝ]. i. intra vel prope castra seu tentoria filioꝝ Isra
el, scȝ [circa tabernacula] seu papiliones [eoꝝ] ita ꝙ sine labore capi poterant. Vnde dicitur in
Numeris: Surgens populus toto die illo & nocte, ac die sequenti, congregauit coturnicum mul
titudinem, & siccauerũt eas per gyrum castrorum. ¶ Et mandicauerunt] filiȷ Israel carnes has 33
[& saturati sunt nimis] vsqȝ ad collum & nauseam [& desiderium eorum attulit eis] id est rem
ab eis desideratam contulit ipsis. [non sunt fraudati à desiderio suo] id est adeptione rei deside
ratæ non sunt priuati, quoniam carnium copiam sunt adepti, quæ omnia in lib. Numerorum
clarius inducuntur, hoc modo: Dixit dominus ad Mosen: Populo dices, cras comedetis carnes
Num. 11 & comedetis non vno die, neque duobus vel quinque, sed vsqȝ ad mensem dierum, donec exe-
at per nares vestras, & vertatur in nauseam. ¶ Adhuc escæ eorum,] scilicet carnes istæ, 34
[erant in ore ipsorum. & ira dei.] scilicet vltio sequens, [ascendit super eos.] Nam. ¶ Et oc- 35
cidit pingues eorum] id est, in diuitiȷs abundantes, superbos, carnales, [& electos Israel impedi
uit.] Hoc dupliciter accipi potest. Primo sic: electos Israel, id est, bonos & iustos Iudæos,
impediuit, ita quod sua exhortatione aut prece nihil proficere poterant reprobis illis, qm̃ exigẽ
tibus vitiȷs reproborum, electi pro eis exauditi non sunt. Secundo sic, electos Israel. i. elegantes
ꝑsonas populi huius, ab ingressu terræ ꝓmissionis impediuit. Et hoc est quod in Nume. dr̃: Ad
huc

hac carnes erant in dentibus eoꝝ,nec defecerat huiuſcemodi cibus,& ecce furor dñi cõcitatus
A in populum,percuſſit eũ plaga magna nimis, vocatuſq; eſt locus ille, Sepulchra concupiſcen-
36 tiæ,ibi em̃ ſepelierunt populum q deſiderauerat carnes. ¶[In omnibus his] iam prædictis non
emendati,ſed in ſuis ꝑuerſitatibus perdurantes[peccauerunt adhuc]vc ʒ poſt reditum explora
torum,volentes tunc in Aegyptum reuerti. [& non crediderunt in mirabilibus eius].i.ex con Exod.6.7.
ſideratione primoꝝ mirabilium quæ deus fecit coram eis in Aegypto,in mari rubro,in deſer- & 8.
to,nolebant credere ꝙ deus poſſet eos in terram Chanaan ſaluos inducere, propter fortitudi-
nem populi,ciuitatum,atq; muroꝝ terræ illiuſtimo volebant Caleph & Ioſue lapidare,eo ꝙ di
37 xerant deum facile poſſe verbum ſuum implere,& Chananæos deijcere. ¶[Et defecerunt in va
nitate dies eoꝝ] .i. propter pctã ſua inanes erant dies ipſoꝝ[& anni eorum cum feſtinatione]
defecerunt.i. cito conſumpti ſunt,occiſi atq; ꝓſtrati in eremo,quoniam omnes qui tunc nume-
rati erant & murmurauerunt,intra quadraginta annos defuncti ſunt in ipſo deſerto,nec ingre
di poterant terram promiſſam,multi quoq; eorum ſubita morte occiſi ſunt per ſerpentes igni
38 tos,& in contradictione Chore & propter pctm̃ Phogor. ¶[Cum occideret eos quęrebãt eũ,&
reuertebantur]Non ꝙ eidem numero occidebantur & reuertebantur, ſed ſecundum regulam
in principio poſitam,loquitur hic ſcriptura de diuerſis ad eundem populum ꝑtinentibus,qua
ſi de eiſdem ſuppoſitis.Itaq; cum deus quoſdam præuaricatores occideret,aliqui territi ſunt ne
ſimilia experirentur tormenta,iccirco quærebant eum.i.miſericordiam dei ꝓ indulgentia in-
B uocabant, & reuertebantur ad deum ꝑ pœnitentiam.[& diluculo] .i. celeriter ex magno pœ-
narum timore[veniebant ad eum] non greſſibus pedum ſpacioq; locorum,ſed mentis immu
39 tatione & pœnitentia cordis. ¶[Et rememorati ſunt] ex conſideratione priorum mirabilium Exod.12
dei,& occiſione eorum qui ita non recoluerunt[qa deus eſt adiutor eorum]in omnibus bonis Exod.17.
ſicut fuit adiutor eorum in Aegypto & contra Amalech[& deus excelſus redemptor eoꝝ eſt]
eruens eos à cunctis periculis ſicut eruit eos de manu Pharaonis & eius exercitu. Veruntamen
quoniam iſta reuerſio non erat ex charitate diuina,ſed ex timore ſeruili,quo pœna timet, per Iſaiæ.28
cuius imminentiam ſeu experientiam penſat homo veritatem,iuxta illud: Tantummodo ſo
la vexatio dabit intellectũ auditui,propterea modo ſubiungitur. ¶[Et dilexerũt eũ in ore ſuo]
40 .i.verbis precatorijs ſimulabant ſe deum amare[& lingua ſua mentiti ſunt ei].i. verba eorum
falſa fuerunt,neq; ex corde ſyncero prolata ſunt. ¶[Cor autem eorum non erat rectum cũ eo]
41 .i.deo non placuit,quoniam iuſtum & verum non fuit,[nec fideles habiti ſunt in teſtamento
eius].i.fideliter non egerunt in lege diuina eius cuſtodiendo præcepta. ¶[Ipſe autem]deus[eſt
42 miſericors & propitius fiet pctis eorum]poſteritatem eoꝝ non penitus auferendo, & ipſos ci-
tra condignũ puniendo[& non diſperdet eos].i.non penitus diſperſit eos, ſed quoſdã ad tem-
43 pus in vita ſeruauit,& eis poſteritatẽ conceſſit. ¶[Et abunduit vt auerteret iram ſuam],i.co-
pioſe paratus fuit vindictam interdum inceptam dimittere,populo parcere,& Moſi preces at
que ſacrificia Aaron pro pctis acceptare. [& non accendit omnem iram ſuam].i.tantum non
34 flagellauit eos vt meruerunt. ¶[Et recordatus eſt] .i.ꝑ modum recordãtis ſe habuit,miſericor-
C diter ignoſcendo[quia caro ſunt,ſpiritus vadens & non rediens] . Ponit hic partem pro toto,
appellando hominem carnem,deinde ſpiritum euntem & nõ redeuntem. Eſt itaq; ſenſus:Re- Num.11
cordatus eſt quia caro ſunt.i.deus benigne attendit ꝙ corporales & fragiles erant ac procliues
in malum: recordatus eſt quoq; quia ſpũs ſunt vadens & nõ rediẽs .i. ꝙ animæ hominũ ſunt
multum defectuoſæ,tanq̃ euntes de vna diſpoſitione in aliam,vagæ,inſtabiles,& tandem va-
dunt de corpore iſto mortali ad regionem ignotam,nec redeunt naturali virtute ad priſtinũ
ſtatum.Ex hac autem recordatione inducitur deus ad indulgendum nobis facile. Vnde & ipſe
met alibi teſtat: Neq̃q̃ vltra maledicam terræ propter homines. Senſus em̃ & cogitatio cordis Gen.8
humani proni ſunt in malum ab adoleſcẽtia ſua. Propter quod Eſdras ait ad dominũ:Quid
eſt genus corruptibile vt ita amariceris de illo?Conſequenter oſtendit deus enormitatem pcti
45 populi huius,propter multitudinem & recidiuum tranſgreſſionis ipſorum. ¶[Quoties exacer-
bauerunt eum in deſerto , in iram concitauerunt eum in inaquoſo?]quaſi dicat multoties. Vñ
dominus ad Moſen ait : Tentauerunt me iam ꝑ decẽ vices. Quomodo aũt dulciſſimus atque Num.14
46 incommutabilis deus exacerbari & ad iracundiam concitari dicatur,ſæpe expoſitum eſt. ¶[Et
conuerſi ſunt]ad ſeipſos vt facerent propriam voluntatẽ à deo auerſi[& tẽtauerunt deum.]ſi-
cut nunc ſæpius dictũ eſt[& ſctm̃ Iſrael].i.deũ oĩm veroꝝ Iſraelitaꝝ ſctificatorẽ [exacerbaue-
runt]ita ꝙ propter eoꝝ pctã factus eſt eis auſterus,amarus,& durus ratione effectus ſeu vltio
37 nis,ꝗ in ſeipſo naturalr̃,æternalr̃ & inuariabilit̃ benignus,ſuauis & mitis eſt. ¶[Non ſunt re-
cordati]iſti ingrati[manus eius].i.poteſtatis & opationis diuinę oſtẽſæ eis[die qua redemit
38 eos de manu tribulãtis]i.de impio & oppreſſiõe regis Aegypti ¶[Sicut]i.quẽadmodũ ſeu qualit̃

deus[posuit in Aegypto signa sua].i.decem plagas,secũdum q̊d in Exodo ait:Percutiã Aegy-
Exod.3 ptum in omnibus mirabilibus meis[& prodigia sua in campo Thaneos]q̊d qualiter intelligi D
debeat paulo añ satis ꝓlixe monstratum est.Deinde in speciali tractat de istis ꝓdigijs.¶[Et con 49
uertit in sanguinem flumina eoꝝ]s.Aegyptioꝝ[& imbres].i.cisternas seu aquas ex imbre sca-
Exo.7 turientes[ne biberent.] Quemadmodũ in Exodo dicitur:Prima plaga Aegyti fuit,ꝙ exten-
dente Mose virgam sup fluuios Aegypti,versæ sunt omnes aquæ Aegypti in sanguinem,fode-
runtq; Aegyptij circũquaq;,& inuenerunt sanguinem ꝓ aqua, nec poterant bibere aquas flu-
Exo.8 minis propter alienationem saporis.¶[Misit]deus[in eos]puta Aegyptios[cynomiam].i.mu- 50
scam caninã,seu omne genus muscaꝝ,qa cynomia dicitur à cenos,quod est cõmune,& musca
[& comedit eos].i.musca ista punxit momorditq; eos[& ranam,& disꝑdidit eos.]Ponuntur
autem in versiculo isto singularia ꝓ pluralibus,qa ꝑ cynomiam &ranam,intelligenda est mul-
Exod.8 titudo muscaꝝ &ranaꝝ.Missio quoq; muscaꝝ erat quarta plaga Aegypti,vt dñs ait ad Pha-
raonem:Immittam in te & in seruos tuos & in populum tuũ & in domus tuas omne gñs mu-
scarum. Et sequitur alibi:Venit musca grauissima.i.multitudo muscaꝝ in domũ Pharaonis
& in omnem terram eius,corruptaq; est terra ab huiusmodi muscis. Missio aũt ranaꝝ erat se-
Ibidem cunda plaga Aegypti,de qua in Exodo scribitur:Dixit dñs ad Pharaonem:Ecce ego ꝑcutiam
omnes terminos tuos ranis,& ebulliet fluuius ranas quæ ingredient̃ domum tuam & cubicu-
lum lectuli tui,& suꝑ stratum tuum,& in domos seruoꝝ tuoꝝ,&in populum tuũ,& in furnos
tuos & in reliquias ciboꝝ tuoꝝ.¶[Et dedit erugini].i.vẽto vrenti segetes corrumpenti:vel eru- 51
gini.i.auræ noxiæ,siue rubigini[fructus eorum]i.blada terræ ad destruendũ.Hęc plaga nõ est E
scripta in Exodo,sicut nec plaga pruinæ, de qua loqtur finis versus sequẽtis,quia in Exodo nõ
recitantur nisi plagæ principales & notabiles [& labores eoꝝ] hoc est fructus Aegyptioꝝ,per
eorũ laborem ꝓductos,dedit deus [locustæ].i.multitudini locustarũ ad deuorandũ. Hæc fuit
Exod.10. plaga Aegypti octaua,de q̃ in Exo.scriptũ est:Hæc dicit dñs ad pharaonẽ:Ecce ego inducã lo-
custam in fines tuos,quæ operiet suꝑficiem terræ,ne quicq̃ eius appareat,&venerũt locustæ in-
numerabiles,omnia deuorantes,quæ non erant consumpta à grandine.¶[Et occidit in gran-
Exod.9 dine].i.ꝑ casum maximæ grãdinis[vineas eorũ]Hęc erat septima plaga Aegypti,de qua à Mo- 52
se dr̃,ꝙ maxima grando cecidit in terra Aegypti,& homines & iumenta super quę cecidit grã-
do moriebantur,cunctam quoq; herbam agri percussit,& omne lignum regionis confregit[&
moros eorum]deus destruxit[in pruina].i.in frigore congelante atq; nocturno,vel in humo-
Exod.9 re moris nociuo.¶[Et tradidit grandini iumenta eorũ] quia omnia bruta in agris reperta grã-
do occidit,dedit[& possessionem eorum]sc; Aegyptiorũ[igni]ad cõsumendũ,qa vt dr̃ i Exo. 53
Exod.7 Grando & ignis mixta pariter ferebantur.¶[Misit in eos iram indignationis suæ.] hoc est,vin- 54
dictam suæ vlciscentis iustitiæ,sc;[indignationem,] .i.effectum sui contemptus,quo opera
eorum indigne ferebat.[& iram].i.ęquitatis suæ vltionem[& tribulationem]multiplicem hic
non expressam[immissiones]quoq;[ꝑ angelos malos].i.pessimas cogitationes, indurationẽ,
& obstinationem ꝑmisit deus immitti cordibus Aegyptiorum ꝑ suggestionem cooperationẽ-
que dæmonum.Mala pœnæ sunt à deo effectiue,sed mala culpę non nisi ꝑmissiue,quia de ma- F
lo pœnæ apud Amos prophetam dicitur:Si erit malum in ciuitate quod dñs non fecit. ¶[Viã 55
Amos.3. fecit semitæ iræ suæ]hoc est plagas suæ iracundiæ misit versus Aegyptios, non versus Hebræ-
os:sicq; angelum vastatorẽ fecit declinare à terra Ramesses,in qua morabant̃ Iudæi.Vnde dñs
Exod.8 ait ad Pharaonẽ:Ponam diuisionem inter populum meum & populum tuũ: [non pepercit à
morte aĩarum eorum].i.deus sine mĩa occidit Aegyptios magnos & paruos.[& iumenta eoꝝ
in morte conclusit].i.occidit.Hæc vero fuit quinta plaga Aegypti,de qua dixit dñs ad Pharao-
Exod.9 nem:Ecce manus mea erit super agros tuos,sup equos & asinos & camelos, boues &oues,pe-
stis valde grauis,mortuaq; sunt oĩa animantia Aegyptioꝝ,vc; in agro propter pestilentiam.
¶[Et percussit omne primogenitum]tam hoĩm q̃ iumentoꝝ[in terra Aegypti]& hęc erat deci- 56
ma plaga Aegypti,vt dicitur in Exodo.Percussit etiam deus[primitias omnis laboris eorum]
id est,primitiua atq; potissima fructuũ terræ Aegypti,puta frumenta & cætera. [in tabernacu-
Gen.10 lis Cham].i.in locis Aegyptioꝝ,q nati erant de semine Cham filij Noe.Mesrai quippe,vt dici-
tur in Genesi,erat filius Cham,& ab hoc Mesrai Aegyptus nomen sortita est,qa in ea dñabat̃
& ideo vbi nostra translatio habet Aegyptus,in veteri testamento dicitur Mesraim.Deiñ post
Exod.12 descriptionẽ plagaꝝ Aegypti,recitat̃ liberatio Hebræorũ. ¶[Et abstulit sicut oues populum
suum]hoc est,quemadmodum bonus pastor eruit oues suas de inuasione luporũ: sic deus de 57
Aegyptijs reprobis & malignis abstulit filios Israel [& perduxit eos tanq̃ gregem in deserto,]
quia prouidit eis de bono pastore ac duce,scilicet Mose,& de cibo ac potu.¶[Et deduxit eos in
Exod.3 spe.] promittendo quod induceret eos in terram lacte & melle manantem: [& non ti- 58

muerunt

muerunt]ad tempus,quia ſecuti ſunt Moſen per medium maris rubri[& inimicos eoꝝ operu Exod.14
A it mare]vcꝫ,Pharaonē & omnē eius exercitū. ¶[Et induxit eos in montē ſanctificationis ſuę] Nume.33.
59 hoc eſt, in Ieruſalem & montem Sion,in quo poſt modū cōſtructū eſt templū,Huc induxit,nō
eoſdem,q ex Aegypto egreſſi fuerant & numerati,p̄ter Caleph & Ioſue, ſed filios illoꝝ ſecūdū 3.Reg.6.
quod dn̄s dixit:Omnes q murmuraſtis contra me non intrabitis terram ſuper quā leuaui ma= Nume. 18
num meam,vt darem eam vobis,p̄ter Caleph filium Iephōe,& Ioſue filium Nun. Duxit ergo
eos in montem ſanctificationis ſuæ[montē quem adquiſiuit dextera eius].i.quem deus,cuius
ſunt omnia,de manu indignorum propria poteſtate eripuit,& ſuo populo dedit. Propter q̊d
additur. ¶[Et eiecit à facie eoꝝ gentes]hoc eſt,à conſpectu Iſraelitarū expulit gentes,in terra ꝑ
60 miſſionis habitantes eas occidendo,effugando,aut ſubijciendo populo ſuo,vt patet de Gabao Ioſue.9
nitis & cæteris Chananęis,q ſub tributo manebant inter filios Iſrael,ſicut in lib.Ioſue comme Ioſ.11.14.
moratur[& ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributiōis] per manū Eleazari ſacerdotis & Ioſ.15.16.
Ioſue ac principū tribuum Iſrael,q ad imperiū dn̄i diuiſerunt nouem tribubus, & dimidiæ tri=
bui Manaſſe,terram Chanaan,dantes pluribus maiorem,paucioribuſqꝫ minorē.De qua diui=
ſione plene tractatur in libro Ioſue. Tribus nāqꝫ Ruben & Gad,media quoqꝫ tribus Manaſſes Nume 32.
ante hanc diuiſionem receperāt poſſeſſionem trans Iordanē. Tribus vero Leui non habuit poſ Ioſue.13
61 ſeſſionem,niſi ad habitandū,& ad pecora nutrienda:ſed deus Iſrael fuit eoꝝ hereditas. ¶[Et ha
bitare fecit in tabernaculis eoꝝ].i.in ciuitatibus & villulis Chananæoꝝ[tribus Iſrael]Conſe=
62 quenter narrantur peccata filioꝝ Iſrael,commiſſa in terra promiſſionis. ¶[Et tentauerāt deum]
B fidelem & verū,de eius virtute dubitātes,[& exacerbauerunt deū excelſum] ſcd̄m ſenſum ꝑex
planatum[& teſtimonia eius non cuſtodierunt]Duæ ſunt partes legis diuinæ,vicꝫ teſtimonia
& præcepta,teſtimonia pertinent ad credenda p̄cepta ad operanda aut omittenda. Qm̄ ergo
deum tentauerunt ex infidelitate,conſtat quod eius teſtimonia.i.aſſertiōes ſacræ ſcripturæ di=
63 uinitus inſpiratæ,non cuſtodierunt firmiter,inuiolabiliter credendo. ¶[Et auerterunt ſe]à deo
& eius imperio[& non ſeruauerunt pactū]quod cū deo inierunt,dicētes,vt legit in Exo. Oīa Exod.24.
q̄cunqꝫ locutus eſt dn̄s,faciemus,& erimus obediētes[ſicut patres eoꝝ]murmuratores deo re= Exod.32
belles,& vituli adoratores[cōuerſi ſunt in arcum prauum].i. ſimiles facti ſunt arcui malo,qm̄
ſicut ex arcu prauo iaciuntur ſagittæ non vulnerantes,ita ex ore ipſoꝝ verba mortifera ꝓceſſe
runt. Et iteꝝ:Qm̄ ſicut arcus prauus extenſus cito laxatur atqꝫ remittitur,ſic ipſi faciliter à bo=
64 no propoſito & cultu diuino auerſi ſunt,& ad iniquitatem laxati. ¶[In iram concitauerunt cū
in collibus ſuis]Sacrificando in excelſis,quod erat illicitum. Veruntn̄ aduertendū quod qn̄ ar Ioſue.18
ca dn̄i non habuit certam ac ſtabilem manſionē,videlicet, antequā poſita erat in Silo,& poſt
deſtructionem Silo vſqꝫ ad conſtructionem templi Salomonis, licuit Iudæis offerre oblatiōes
ſacrificiaque votiua,alibi q̄ vbi fuerat arca:dum vero erat in Silo & templo Salomonis, iſtud 3.Reg.4.
non licuit. Qm̄ ergo Hebræi terram promiſſionis ingreſſi, immolabāt deo in locis excelſis ſeu
collibus,etiam tunc quādo arca erat in Silo Salomoniſqꝫ templo,idcirco nunc dicitur:In iram
concitauerunt eum in collibus ſuis. Penſandum tn̄ quod ex diſpenſatione diuina, licuit prædi
ctis temporibus alibi immolare,q̄ in loco arcæ,quemadmodū 3.Reg.lib.legitur,Elias obtuliſ 3.Reg.18.
C ſe ſacrificiū in monte Carmeli. Ex his innoteſcit quō ſaluatur quod dr̄ Salomō obtuliſſe ſacri= 3.Reg.3.
ficium in excelſo Gabaon,ſed & Samuel in excelſo legitur immolaſſe,cum tamen in libro Re= 1.Reg.7.
gum frequenter imputetur populo in pct̄m̄ quod obtulit in excelſis,[& in ſculptilibus ſuis].i.
idola adorando[ad æmulationē].i.indignationē[eum prouocauerūt. ¶[Audiuit deus]hoc ē,
65 mente cognouit iſta eoꝝ pct̄ā[& ſpreuit]tam eos q̄ culpas eorū,qm̄ ſicut Sapiēs qdā ait:Odio Sapien.14
ſunt deo impius & impietas eius. Hinc quoqꝫ corrigi non valebant. Iuxta illud ſapiētiſſimi Sa=
lomonis:Conſidera opera dei,quod nemo poſſit corrigere quem ille deſpexerit[& ad nihilum Eccls.7
redegit valde Iſrael.]Spūaliter nāqꝫ ad nihil eos redegit,qm̄ oē eē charitatis & gr̄æ eis ſubtra
xit,corpal'r q̊qꝫ eos ad nihilū redigebat,tradendo iniquos poteſtati inimicoꝝ ſuoꝝ, vt patet in Iudic.6
lib.Reg.& Iudicū. ¶[Et repulit tabernaculū Silo,]hoc eſt,domū in qua erat arca,deſtrui, arcā= 1.Reg 4.
66 qꝫ captiuari ꝑmiſit. Repulit ergo tabernaculū Silo, vel potius habitatores tabernaculi hui9,qa 2.Mach.5
non ꝑꝑ locū gentē,ſed ꝑꝑ gentē locū dn̄s elegit. Simil'r non ꝓpter locū gentē, ſed ꝓpter gentem
locū dn̄s repulit[tabernaculū]inq̄[in quo habitauit in hominibus].i.inter homines. Deus eīm̄ 1.Iohan.1
in cordibus hoīm bonoꝝ per gratiam habitat & quādiu in ipſis hominibus demorat̄, in taber
naculis quoqꝫ eorum & maxime in conſecratis habitare cenſetur. Propter quod ait ſcriptura: Apoca.21
Ecce tabernaculū dei cum hominibus,& habitabit cum eis. Et Moſes dicit:Dn̄s deus ambulat Deuter.23
in medio caſtroꝝ. Et ip̄e dn̄s per Moſen:Ego,inquit,ſum qui habito in medio filiorum Iſrael. Ezech.16.
67 ¶[Et tradidit]dn̄s[in captiuitatem]Philiſtæis,qui alias dicti ſunt Palæſtini atqꝫ Allophili [vir
tutem eoꝝ].i.potentiam filiorum Iſrael, per quam intelligi poteſt robur exercitus eorum,ſeu
fortes

fortes ipſorum vel ipſa arca,cuius præſentia & virtute præualere in prælijs conſueuerẽt [& pul D
1.Reg.4. chritudinem eorum].i.pulchras perſonas,ſeu arcam quæ extitit decor & gloria eorum[in ma
nus inimici].ſ.populi Philiſtinorum.❡[Et concluſit in gladio populum ſuum,]hoc eſt,per ar 68
ma & bella Philiſtinorum,occidi permiſit filios Iſrael[& hæreditatem ſuam ſpreuit].i.popu
lum iſtum,quem ſibi elegit & coluit,non protexit.Veruntamẽ reprobi illi non dicuntur popu
lus atq; hæreditas dei,niſi ſecundum vocationem & nomen,non ſecundum prædeſtinationẽ
Matth 8. æternam,quemadmodum & ſaluator in euangelio de Iudæis locutus eſt:Filij autem regni eij
ciẽtur in tenebras exteriores.❡[Iuuenes eorum].ſ.Iudæorum[comedit]hoc eſt,deuorauit & in 69
terfecit[ignis].i.magna impugnatio & vehemens furor Philiſtinorum[& virgines eorum nõ
ſunt lamentatæ]quoniam vnuſquiſq; pro ſuipſius euaſione tam ſolicitus erat,quod aliorum
deplorationi vacare non potuit.❡[Sacerdotes eorum]videlicet filij Eli,Ophni & Phinehes[in 70
gladio]Philiſtinorum[ceciderunt]& mortui ſunt[& viduę eorum non plorabantur]propter
1.Reg.4. cauſam de virginibus aſſignatã.Nam & vxor Phinehes audito rumore de morte viri ſui,mox
incuruauit ſe,&in ipſo partu defuncta eſt,nec potuit pp perturbationẽ defleri.Deiñ ponitur re
conciliatio dei circa populum ſuum atq; indignatio eius contra eorum aduerſarios.❡[Et exci 71
tatus eſt,tanquam dormiens dominus,tanquam potens crapulatus à vino]Quemadmodum
homo dormiens & vino inebriatus,propria fortitudine non vtitur, nec pro ſuis præliatur,ex
citatus autem à ſomno ad ſobrietatem reuerſus,virtutem ſuam oſtendit,& fortiter pugnat,ho
ſteſq; proſternit,ſic deus omnipotẽs quam diu populo ſuo iraſcebatur,nec eum tuebatur,erat
quaſi dormiens & crapulatus ſeu inebriatus à vino, quaſi non attendens afflictionem populi E
1.Reg.7. ſui,& captiuitatem arcæ teſtamẽti:dum vero Philiſtæos hos cœpit per Samuelem,Saul ac Da
1.Reg.11. uid deijcere,occidere,& vaſtare,videbatur q̃ſi à ſomno ſuſcitari,atq; ab ebrietate ad vſum rati
2.Reg.5.8
1.Reg.5. onis reuerti.❡[Et percuſſit inimicos ſuos]Philiſtæos[in poſteriora]hoc eſt,in ſecretioribus na 72
tium partium,vbi mures rodebant prominentes extales eorum,& computruerunt[opprobri
um ſempiternum dedit illis]quia in pręſenti vita nulla obliuione delebitur memoria tantæ cõ
fuſiõis ipſorum,in inferno quoq; ſine fine culpa eorum torquebitur.Deinde manifeſtatur,q̃d
1.Reg.4. ſola tribus Iuda erat ad regiam dignitatem electa.❡[Et repulit] deus[tabernaculum] hoc eſt, 73
familiam[Ioſeph]Vel tabernaculum Ioſeph.i.locum & vrbem Sylo,quę dicitur tabernaculum
Ioſeph,quoniam erat in ſorte Ephraim filij Ioſeph,eratq; i Sylo poſita arca in tabernaculo Io
ſue Ephratei,quę primo Regum plenius recitantur[& tribum Ephraim non elegit]ad regnan
3.Reg.11. dum.Nam quamuis deus contulit Ieroboam filio Nabath de tribu Ephraim decẽ tribus Iſra
2.Para.10 el,non tamen electus erat ad perſeuerãdum in regno per ſuam poſteritatem ſicut nec Saul de
1.Reg.9. progenie Beniamin,ſed vterq; aſſumptus fuit ad tempus. Deniq; ad declarandum quod trib⁹
Gene.37 Iuda fuit ad regnum electa,merito excludit tribum Ioſeph,hoc eſt,Ephraim & Manaſſen.De
Gen,41 inde ſpecialiter tribum Ephraim,Primo quoniam Ioſeph ſanctior erat fratribus ſuis, eum in
iuſte vendentibus.Secundo,quia ſublimior eis,vtpote dominator Aegypti.Tertio,q̃a primo
genita ei data fuerunt.Iuxta illud:Ruben fuit primogenitus Iſrael,ſed cum violaſſet thorũ p̃ris
1.Paral.5 ſui,data ſunt primogenita filijs Ioſeph:& hoc à Iacob patriarcha,ſicq; progenies Ioſeph vide F
Gen.49 batur ad regnandum propinquior:maxime autem tribus Ephraim, quoniam ſicut in Geneſi
dicitur:Iacob præpoſuit Ephraim ipſi Manaſſe.❡[Sed elegit tribum Iuda,]ad ſceptrum & re 74
gnum.Vnde & Iacob prędixit:Non auferetur ſceptrum de Iuda,& dux de fœmoribus eius,do
nec veniat qui mittendus eſt[montem Sion quem dilexit].i.montem ſic dictum deus elegit vt
2.Reg.6. eſſet in eo habitatio ſua,quoniam Dauid ædificauit in eo altare,& poſtea Salomon templum.
3.Reg.6. ❡[Et ædificauit ſicut vnicornium ſanctificium ſuum]hoc eſt,deus ædificari fecit templum ſu 75
um ſanctum in mõte hoc,ſicut vnicornium:quod dupliciter accipi poteſt.Primo ſic:ſicut vni
cornium.i.Iudæorum, qui vnicornes per ſimilitudinem appellãtur,quoniam ſicut animal q̃d
vnicornis vocatur,vnum dũtaxat cornu habet in fronte: ſic ipſi vnius dei cultum & fidem ha
bebant:ædificauit ergo ſanctificium ſuum ſicut vnicornium.i.ſicut decuit ædificari templum
Iudæorum,vnum verum deum colentium.Secundo ſic,ſicut vnicornium.i.ſicut cõſtruitur ha
bitaculum aĩalium,quæ vnicornes ſeu rhinocerõtes dicuntur,qm̃ ſicut hoc anĩal prohibet oĩa
cætera bruta ab ingreſſu tabernaculi ſui,ſic deus prohibuit alienigenas ab introitu templi.Hic
Nume.23. quoq; Balaham comparat deum rhinoceronti,dicẽdo:Deus eduxit Iſraelem de Aegypto,cu
ius fortitudo ſimilis eſt rhinocerõtis[in terra quam fundauit in ſecula].i.deus ædificari fecit tẽ
plum ſuum in terra promiſſionis,quam ad cultum ſuum conſecrauit perpetuo, quantum erat
1.Reg.16. in ſe.❡[Et elegit Dauid ſeruum ſuum]ad ſtabile regnum[& ſuſtulit eum de gregibus ouium]i.
ab gregibus patris ſui quas pauit,eum reduxit[de poſt fœtãtes,].i. poſt oues fœtas ſeu prolem
habentes,accepit eum ad gloriam regni.❡[Paſcere Iacob ſeruum ſuum,& Iſrael hæreditatem
ſuam]

ſuam].i. quatenus bene & digne regeret in ſpiritualibus ac temporalibus populum Hebræo‑ Gen. 32
rum, ex Iacob, qui etiam dictus eſt Iſrael, natum. ¶ [Et pauit eos] Dauid hoc modo, [in inno
78 centia cordis ſui].i. puri ac ſimplici intentione [& in intellectibus manuum ſuarum] hoc ē, in pru
dentia operationum ſuarum [deduxit eos] ad debitum finem, veramq; pacem.

¶ Expoſitio eiuſdem myſtica.

QVemadmodum Dauid figura extitit Chriſti, ſic ſynagoga erat figura eccleſię, & regnũ
ac populus Dauid, typus fuit regni Chriſti, et populi Chriſtiani. Exponendo ergo hunc
Pſalmum de Chriſto & populo Chriſtiano, ipſe ſaluator & dominus noſter Ieſus Chriſtus, pri
mo excitat nos ad diligentiſſimam aduertentiam dicendorũ, & ait: Attendite toto ſtudio men
tis, popule meus. i. plebs Chriſtiana, meo ſanguine liberata, atq; à me Chriſto Chriſtiana vo‑
cata, legem meam euangelicam, inclinate aurem veſtram in verba oris mei. i. reuerenter ſuſci‑ Actu. 11.
pite, humiliterq; implete doctrinam noui teſtamẽti, quod proprio ore edocui. Aperiam in pa‑
rabolis os meum, &c. Quomodo hoc de Chriſto exponendũ ſit, in præcedenti elucidatione pa
tuit. Sequitur vox eccleſiæ: Quanta audiuimus mirabilia Chriſti, quæ ipſe in mundo egit, & q̃
de eo dicta ac ſcripta ſunt, atq; in nomine eius à ſuis diſcipulis facta creduntur, & cognouimꝰ
ea per fidem certiſſimam. Et qm̃ fides eſt ex auditu ſecundũ apl'm, ideo ſubditur, & patres nr̃i, Roma. 10
euangeliſtæ atq; apoſtoli, narrauerunt nobis, quia per totum mundum opera Chriſti prædi‑ Matth. 24.
cauerunt, & ea ad memoriã ſempiternam nr̃amq; informationem, in ſcriptis reliquerunt. Nõ Marc. 16
ſunt occultata à filijs eorum ſpiritualibus. ſ. bonis Chriſtianis, qui qm̃ ex deo ſunt verba dei aui‑ Iohan. 8.
B de audiunt, in generatione altera. i. in populo Chriſtiano, priorum Chriſtifidelium veſtigia imi‑
tante. Narrantes patres noſtri prædicti, laudes dñi. i. pconia Chriſti conteſtando, q̊d ipſe ſit vni
genitus filius dei patris, æterno pr̃i conſubſtantialis, coæternus, & coæq̃lis, p mundi ſalute vera‑ Actu. 10.
citer incarnatus & paſſus, omniumq; iudex conſtitutus, & virtutes eius. i. diuinitatis ſuæ oĩpo‑
tentiam, & ſuæ humanitatis poteſtatem, cui data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra. Vĩ, vir‑ Matth. 28
tutes eius. i. conuerſationis ſuæ perfectiſſimam ſanctitatem, vic; eius charitatem, manſuetudi
nem, humilitatẽ, patientiã, & mirabilia eius q̃ fecit, tres mortuos ſuſcitando, cæcũ natũ illũinã Matth. 19
do, cordium ſecreta propalando: non tñ omnia mirabilia Chriſti narrauerunt, ſicut ſcriptũ eſt Lucæ. 7
Multa alia fecit Ieſus, q̃ ſi ſcribãtur p ſingula, nec ipſum (inqt) mundũ arbitror poſſe capere eos Iohan. 11. Iohan. 9.
q ſcribendi ſunt libros. Et ſuſcitauit Chriſtus teſtimonium. i. nouũ teſtamentũ. & ea q̃ creden‑ Ioh. 21.
da ſunt, in Iacob. i. in ppl'o Chriſtifideli contra vitia colluctãte, & eadẽ ſupplantante, & legem
vitæ & gratiæ, poſuit in Iſrael. i. in eccleſia ſancta catholica, deum ſpũaliter contẽplante. Quan
ta mandauit pr̃ibus noſtris nota facere ea filijs ſuis. i. valde multa pcepit Chr̃s ſuis apl'is, alijſq;
nonnullis diſcipulis, quatenus manifeſtarẽt ea his, q̊s ipſi in Chr̃o ſpũaliter gignerẽt, ſicut Apl's
ait ad Gala, Filij mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis, vt cognoſcat gene Gala. 4.
ratio. i. omnes poſteri. Filij qui naſcentur. i. ſpiritualiter regenerabuntur ex aqua & ſpũ ſancto Ioh. 3
& exurgent, à ſomno peccati ad vigilantiam cuſtodiæ cordis, & à terrenis ad amorem cœleſti
um, & narrabunt filijs ſuis, veraciter Chriſtianis, vt ſciant & impleant diuina pcepta. Ad hãc
annunciationem hortatur nos S. Apl's: Implemini (inquiens) ſpiritu ſancto, loquẽtes vobiſmet Ephe. 5
C ipſis in pſalmis, & in hymnis, & canticis ſpiritualibus. Et rurſus: Patres (ait) nolite ad iracun‑ Ephe. 6
diam puocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina & correptione domini. Vt ponant
in deo ſpem ſuam. i. p meritum Chriſti ſaluari confidant, ne (quod abſit) ignorantes dei iuſti Roma. 10
tiã, & ſuã quærentes ſtatuere, iuſtitiæ dei non ſint ſubiecti, & non obliuiſcantur operum Dei, ſed
opera Chr̃i inceſſabiliter recolant qm̃ oĩs eius actio, noſtra eſt inſtructio. Vnde monet apl's: Re Hebræ. 12
cogitate eum, qui talem aduerſus ſemetipſum à peccatoribus ſuſtinuit contradictionem. Et
Petrus: Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. 1. Pet. 2
Qui enim opera Chriſti cordialiter meminit, totius perfectionis documenta inuenit, nec faci‑
liter cadere valet, aut perire: & mandata eius exquirant, hoc eſt, quod Chriſtus Apoſtolis di‑
xit: Euntes docete omnes gentes, docentes eos ſeruare quæcunq; mandaui vobis. Sine obſer‑ Matth. 28
uatione enim mandatorum, nemo poteſt ſaluari. Propter quod ait Iohannes: Qui ſe dicit noſ 1. Iohan. 2
ſe deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Ne fiant ſicut patres eorum, carnales. Filij
Ephrem, hoc eſt, mali & reprobi Chriſtiani, qui multi ſunt, & electis ad exercitium apponun‑
tur. Ephraim enim fructificatio interptatur, intendentes & mittentes arcũ oris ſui, hoc eſt, pul
chra loquentes, & plurima promittentes, ſed turpiter operantes, & promiſſa non adimplentes Matth. 13
conuerſi ſunt, ad ſeipſos & vitia ſua, in die belli. i. tempore aduerſitatis eis à mundo, carne, dæ
monibusve inflictæ. Nam ſicut ait ſaluator: Hi radicem non habent, quia ad tempus credũt & Lucæ. 8
tempore tentationis recedunt. Contigit quippe eis illud veri Prouerbij, quod Petrus comme
morat. ſ. Canis reuerſus ad vomitum, & ſus lota in volutabro luti. Propter quod Chriſtus ite‑ 2. Pet. 2 Lucæ. 6

rum

Titum.1 rum loquitur:Quid dicitis mihi dñe dñe,& non facitis quæ dico? Non custodierunt testamen D
tũ dei,dicentes se nosse deũ,& factis negantes:& in lege eius,Euangelica,noluerunt ambulare
& ita peccabant ex certa malitia,atq; ex ꝓposito non ex infirmitate,aut ex ignorantia,quod q̃
2.Pet.2 damnabile sit,Petrus docet:Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ,quàm post agnitio
nem reuerti retrorsum. Seruus nãq; sciens voluntatẽ domini sui,& non faciẽs,vapulabit mul
Luc.12 tis. Et obliti sunt benefactorum eius,hoc est, mali Christiani obliuioni dederunt bñficia Chri
Baru.1. qui pro eis incarnatus est,conuersatus in mundo,suspẽsus in ligno,qui in tantum eos dilexit,
Iohan.10. quod animam suam posuit pro eis,& corpus suum ac sanguinem in saluberrimum reliqt via
Ioha.13. ticum,suæq; passionis amarissimæ, ac dilectionis eximię memoriale perpetuum. Hoc modo
Matth.26. obliuiscitur beneficia Christi,quicunq; eum non diligit, q mundi vanitatibus vacat, q carnis
suæ concupiscentijs seruit. Qui autem Christo compatitur,qui eius passionibus,propriam cru
cem baiulando,quotidie assimilatur, & in labore pœnitentiæ quotidie mortificatur, hic vere
memor est beneficiorum domini sui. Nõ enim ad veram ac gratam memoriam, sufficit nuda
& superficialis reminiscẽtia,sed necessaria est affectuosa quædam recordatio, & operis exhibi
tio. Obliti quoq; sunt,& mirabilium eius .s. Christi,quæ ostendit eis per ꝑdicationem famulo
rum suoꝝ,& instructionem sacræ scripturæ,vel inspirationem & illuminatiõem spiritus san
Actu.10. cti. Mirabilia Chri fuerunt,q̊d pertransiuit bñfaciens,sanans oẽm languorẽ,& oẽm infirmita
tem in populo,scd'm q̊d Euangelistæ testantur:Oẽsq; oppressos à diabolo,vt astruit Petrus,qs
autem sanauit in corpe,iustificauit in aïa. Hoꝝ mirabiliũ obliuiscit,q hoc exẽplo ad Chrm̃ mi
sericordissimũ,prudentissimũ,ac potentissimũ medicum non festinat, q aïæ suæ vulnera ei nõ E
detegit,q fontem oïs salutis & grãe,pro oleo pietatis & riuulis gratiarum non deprecatur,ꝑser
Matth.11 tim cum ipse proclamet:Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati estis,& ego reficiã vos,
Ioh.6 Et alibi:Eum qui venit ad me,non eijciam foras. Coram patribus eorum,hoc est, in cõspectu
Apostolorum & discipulorum suorum,qui patres sunt omnium Christianorũ, fecit Christus
mirabilia in terra ægypti.i.in mundo isto. Aegyptus enim interpretatur caligo seu tribulatio
sicq; per eam accipitur seculũ istud neq̃,& mundus q totus in maligno positus est,in quo electi
1.Iohan.5 multipliciter tribulantur,in cãpo Thaneos,hoc est,in planicie humilis mandati, qa & Christ
ait:Sicut mandatum dedit mihi pr̃,sic facio,Non eñ per iactantiam aliquid fecit, quemadmo
Ioh.14. dum ipsemet rursus dicit:Claritatẽ ab hoïbus non accipio. Chr̃s etiam nobis præceptũ hũili
Iohan.5. tatis ꝓposuit,dicens:Discite à me qa mitis sum & hũilis corde. Quia etẽm Thanis hũile manda
Matth.11 tum interꝑtatur,recte ꝑ campũ Thaneos humilis mandati planicies designantur, debemus q̊
q; præcipue humilitatem à Christo discere & sectari. Interrupit mare & perduxit eos. Per ma
re(vt sæpius dictum est)intelligi potest gentilitas,vitiorũ amaritudine qualificata. Vnde con
uersis gentilibus Paulus clamat:Omnis amaritudo,ira,& indignatio,& clamor tollatur à vo
Ephe.4. bis. Potest quoq; per mare designari tribulatiõum multitudo,sicut in Threnis ait Iere. Magna
Thre.2. est velut mare contritio tua. Vtroq; autem modo interrupit Chr̃s mare, & ꝑduxit patres nr̃os
sanctos ap̃los & eorum imitatores:nã per mediũ mare gentilitatis ipsos ꝑduxit cõuerrẽdo pa
ganos ad fidem,gentilitatẽq; rupit,destruendo ritũ gentiliũ,cõterẽdo etiã pc̃tã,& idola paga F
norum. Perduxit insuper eos ꝑ varias tribulationes,& de oïbus illis eripuit eos quemadmodũ
Paulus testatur:Benedictus Deus,qui consolatur nos in omni tribulatione nostra:& statuit a
2.Cor.1. quas quasi in vtre,quia gentiles ad fidem conuersos in diuino timore stabiliuit,& à fluxu libi
dinis,sub iugo diuinorum præceptorum compescuit,tribulatiões fecit cessare, & quasi in vtre
quiescere. Et deduxit eos,vic3,omnes Christifideles,qui voluerunt pie viuere in Chr̃o,& idcir
1.Timo.3 co persecutionem perpessi sunt,in nube diei,hoc est,in refrigerio consolatiõis diuinæ,& sub ro
re ac stillicidijs grãe suæ,& tota nocte,hoc est,in omni aduersitate & impugnatione,in illumia
tione ignis,id est,in splẽdore sapientiæ spiritus sancti,& in radio interioris illuminatiõis Chri,
Iohan.19. qui afflictis maxime prope est. Interrupit deus pater.i.perforari & rumpi permisit petram,hoc
est, Christum, seu latus ipsius, in eremo, huius mundi,seu in cruce omni humano solatio de
Matth.27 stituta. Vnde Christus clamauit: Deus meus,vt quid dereliquisti me? In huius petræ vulneri
bus,tuti efficimur ab omni inuasione hostili,imo & ab iracũdia dei. Propterea apud Isaiam di
Isaiæ.2 cit scriptura:Ingredere in petram,abscondere in fossa humo,à facie timoris domini:& adaq
uit eos velut in abysso multa,i.deus merito sanguinis Christi Christianos abundãter potauit
aqua gratiæ salutaris,& donis spiritus sancti,& ideo Christus ait:Si quis sitit, veniat ad me &
Iohan.7. bibat. Qui credit in me,flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et eduxit aquam de petra,
Iohan 19. quia de latere Iesu lancea perforato,exiuit sanguis & aqua,& deduxit tanquam flumina aquas
hoc est,deus Trinitas de Christo capite nostro,deduxit in membra ipsius,id est,in nos copio
Iohan.1. sa munera gratiarum,quia vt Iohannes ait, de plenitudine eius accepimus oẽs, gratiam pro
gratia.

gratia. Apostolus quoq; ad Titum: Secundum suam (inquit) misericordiam saluos nos fecit, p Titum.3
A lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde p Iesum
Christum. De hac aqua dominus ait per Ezechielem: Effundam super vos aquam mundam, Ezech.36
& mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et apposuerũt adhuc peccare ei. Sic (ph
dolor) multi Christiani post gratiam baptismi & cætera beneficia Christi, pro gratiarum acti
one multiplicant offensiones: in iram excitauerunt excelsum, hoc est, Christi dei vitutem, in in
aquoso. i. in corde suo arenti & infructuoso, omni aqua gratiæ cœlestis priuato. Et tentauerũt
deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis, Hoc excessiue solicitos respicit, qui pro
missionibus Christi increduli sunt, quibus ipse ait: Primum quærite regnum dei, & hæc omnia Matt.6
adijcientur vobis. Rursusq;: Nolite soliciti esse, dicentes: quid manducabimus? Scit enim pater Eodem
vester, quia his omnibus indigetis, nimis solicitantur pro temporalibus congregãdis, non ac
quiescentes Paulo, qui ait: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Qui etiã 1.Timo.6
auaritiam nominat idolorum seruitutem. Ideo audiuit dominus Iesus, ista peccata Christiano Coloss.3
rum, & distulit, non statim vlciscendo se, sed longanimiter expectãdo, quemadmodum in Ec
clesiastico scribitur: Altissimus patiens est redditor. Et Petrus: Patienter (inquit) agit dominus Eccle.5 2.Pet.3
propter nos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Maxime autem appa
ret patientia dei tempore nouæ legis. Nam sicut philosophis innotuit dei maiestas: Iudæis au
tem iustitia, sic Christianis innotescit misericordia creatoris. Propter quod Apostolus asserit:
Apparuit benignitas & humanitas saluatoris nostri dei: & ignis iræ Christi. i. ultio eius, accen Titum.3
B sus est in Iacob, hoc est, in Ecclesia Christiana, quia non redeuntes nec pœnitentes Chrs tanto
horribilius punit, quanto diutius eos expectauit: & ira dei ascendit in Israel, qa ecclesia Chri
propter sua peccata varijs modis sæpe oppressa est. Nunc qq; opprimitur à Sarracænis, hære
ticis, & tyrannis, quemadmodũ olim synagoga à Chananæis, Philistæis, Amonitis, & Moabi
tis. Quia non crediderunt in deo, hoc est, in deum, eius præceptis obtemperando, nec sperauert
in salutari eius. i. in Chro, sed potius in vanitatibus suis, aut pprijs meritis seu viribus sunt con
fisi. Et mandauit nubibus desuper. Per nubes intelligi possunt angeli sancti, secundũ Dion. Itẽ
q; apli, de quibus Isaias interrogat: Qui sunt isti, q vt nubes volant? Qm ergo ministerio archã Isaiæ.60
geli Gabrielis, nunciata est virgini gloriosæ incarnatio Chri, ministerio quoq; angeli, nũciata Luc.1
est pastoribus natiuitas Chri iam facta, ministerio quoq; angelorum pphetæ illuminati sunt, Luc.2
ad vaticinandũ de Christi tunc futura incarnatione, idcirco nunc dr deus mandasse nubibus
cœli desuper. i. angelis sanctis, vc; vt exhiberent obsequium circa Chri descensum in mundũ.
Porro apli pdicauert p mundũ, incarnationẽ Christi impletã, mandauitq; aplis, vt circa Chri
sti clarificationem in cordibus hoim, famulatũ impenderent. Iuxta illud Petri: Præcepit nobis Act.10
testificari, quia ipe est qui constitutus est iudex viuorum ac mortuo⁊. Vtrisq; ergo nubibus de
us mandauit, & ianuas cœli. i. ora apostolorum aperuit ad prædicandum Christi Euangeli
um. Nam & Christus eis prædixit: Ego dabo vobis os & sapientiam. Vel ianuas cœli empyrei Luc.21
aperuit quantum ad hoc, quod ex eo ad nos angelos misit. Et ita pluit illis manna ad mandu
candum. i. per hunc modũ misit Chrm in mundũ, & annunciauit eũ gentibus, vt in eum crede
C rent, eiusq; corpus in sacramento comederent. Vñ Isa. habet: Rorate cœli desup, & nubes pluãt Isaiæ.45
iustum. Christus enim est verum manna, cuius figura erat manna illud patribus datum: & pa
nem cœli dedit eis. i. corpus Christi contulit Christianis in salutifer⁊ animæ cibum, secundum
quod Christus fatetur: Nõ Moses dedit vobis panem, sed pater meus dat vobis panem verum Exod.16
Et iter⁊: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Panem angelorum, hoc est, Christum sub Iohann.6
formis sacramenti altaris, manducauit homo, quilibet Christianus electus sacramẽtaliter, vel Eodem
spiritualiter seu modo vtroq;. Christus nanq; qui est omnium beatorum refectio in cœlis, ipe
quoq; est cibus noster in terris, prout ipse testatur: Qui mãducat me, & ipse viuet propter me:
estq; necessarium omni credenti, hunc panem aliquo prędictorum modorum comedere, sicut Iohann.6
ipse affirmat: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habe
bitis vitam in vobis: cibaria misit, deus pater eis. s. Christianis, in abundantia, qm oẽs Chria Iohan.6
ni, q volunt hoc pane cœlesti refici possunt, nec tñ eũ consumere aut comminuere queũt. Tran
stulit austrum de cœlo, hoc est, prædicatores angelicæ conuersationis, flatu verbi diuini corda
audientium perflantes, misit per mundum, & induxit deus trinitas, in virtute sua, diuina & p
pria, Aphricum. i. prædicatores decliuiora dogmata prædicantes. Auster enim est ventus me
ridionalis. Aphricus autem est ventus occidentalis, & lateralis versus meridiem: ideo p austr⁊
designantur sublimiora prædicantes, quemadmodũ ait apls: Sapientiam loquimur inter per 1.Corin.2
fectos. Per Aphricum vero humiliora prædicãtes, in quo⁊ persona idem ait: Non iudicaui me Eodem
aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et pluit sup eos, hoc est, super

omnes

omnes ad Catholicā fidem cōuersos, sicut puluerem. i. copiosissime nimis, carnes. i. corp⁹ Christi, quod licet sit vnum & idem in omībus hostijs cōsecratis, tamē propter multitudinem materiarum seu panum, qui cōuertuntur in ipsum, dictum est carnes. Vel propter partes suas. Vñ
Psal. 118 Psalmista ait: Cōfige timore tuo carnes meas. Quod enim corpus Christi sit caro, & cibus q̄ reficiuntur fideles, ipse de se ostendit dicens: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est po-
Iohann. 6 tus. Pluit etiam deus super Christianos, & sicut arenam maris, hoc est, in innumerabili multitudine, volatilia pennata. i. homines contemplatiuos, dei amicos, de quibus infra habetur: Di-
Psal. 138 numerabo eos, & super harenam multiplicabuntur. Hos deus pluit super ecclesiam suam, quatenus populum Christi irrigarent & fœcundarent pluuia verbi cœlestis, essentq; aliorum pastores. Possunt quoq; per volatilia pennata intelligi angeli sancti, quoniā deus singulis Chri-
Hebr. 1 stianis, mittit singulos angelos ad custodiam atq; subsidium: imo secundum Apostolum omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem cupiūt salutis. Hos autem misit deus, multo copiosius atq; frequentius tempore legis Christi quàm Mosi. Et ceciderunt, hoc est, descenderunt pastores prædicti & angeli sancti, in medio castrorꝫ eorum. i. ecclesiarum fidelium, circa tabernacula eorum, hoc est, circa ciuitates, villas, imo & circa corpora Christianorum. Angeli nanq; custodiunt corpora hominum, à multis læsionibus atq; periculis. Vnde in Actibus apostolorum, angelus dei primo eduxit om̄es apostolos de er-
Act. 13. gastulo carceris, deinde Petrum eripuit. Deinde legitur & in Euangelio Christus misisse disci-
Luc. 10 pulos suos, binos & binos in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipse venturus. Et manducauerunt, electi Christiani corpus domini sui, sicut ipse præcepit: Hoc (inquiens) facite in meam
Luc. 22 commemoratiōem, & saturati sunt nimis, hoc est, intus copiose repleti sunt gratia spirit⁹ sancti, & spiritualiter impinguati, secundum quod Christus locutus est: Qui manducat meā car-
Iohann. 6 nem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Et iterum: Qui manducat hunc pa-
Eodem nem, viuet in æternum, & desiderium eorum attulit eis, exaudiendo preces eorum. Adhuc escę eorum erant in ore ipsorum, non electorum, sed indigne manducantium, & ira dei ascendit su-
Iohan. 13. per eos, quoniam satanas eos ingreditur, sicut & Iudam proditorem, quia de eis ait apostolus:
1. Cor. 11. Quicunq; mādu cauerit panem hunc, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Et occidit, deus pingues eorum, hoc est, carnaliter Christum sumentes, spi-
Eodem ritualiter interfecit, subtrahendo eis charitatem & gratiam. Nam vt ait Apostolus: Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus domini. i. non sentiens de illo spiritualiter, nec sumens illud reuerēter atq; fideliter, sed sicut alios cibos: & electos Israel. i. qui videbantur esse magni in ecclesia, impediuit, ab introitu regni cœlestis. Propt peccatum indignæ communionis. Electi enim non semper in sacra scriptura dicuntur prædestinati ad vitam æternam, quoniam Christus in Euangelio apostolis ait: Nonne ego vos duo-
Iohan. 6.
1. Reg. 9. decim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Et alibi habetur: Erat Saul vir electus, quem tamen multi sanctorum dicunt damnatum. In omnibus his peccauerunt adhuc: hoc est, non obstantibus tantis beneficijs Christi, ingrati Christiani Christum offenderunt. Et defecerunt in vanitate dies eorum, hoc est, sine fructu & merito defluxerunt, & anni eorum cum festinatiōe, ga
Iob. 15. sicut in libro Iob habetur: Impius antequam impleantur dies eius peribit. Et iterum de pecca-
Sapient. 5. toribus scriptura testatur: Quoniam ante tempus suum sublati sunt. Vnde ipsi fatentur: Nos nati continuo desiuimus esse, & in malignitate nostra consumpti sumus. Cum occideret eos, q̄rebant eum. Nam multi peruersi, qui tempore securitatis conuerti contemnunt, dum similes sibi male perire conspiciunt sibiq; eadem flagella imminere perpendunt, conuertūtur ad dominum. Tuncq; reminisci incipiunt, quod deus auditor est eorum. Veruntamen quoniam pœnitentia ista potius procedere solet ex humano timore quàm diuino amore, idcirco de ipsis mox
Matt. 7 additur: Et dilexerunt eum in ore suo, dicentes: Domine, domine, & lingua sua mentiti sunt ei, quia ex eius reuerentia non recesserunt à malo. Ipse autem Christus, est misericors, ex proprietate naturali, & propitius fiet peccatis eorum, dummodo vere conuertantur, & digne pœniteant, & non disperdet eos, ab electorum consortio, nec denegabit eis gratiam in præsenti, nec gloriam in futuro, quoniam ipse ait: Gaudium est angelis dei super vno peccatore, pœnitenti-
Luc. 15
Matt. 9 am agente. Et alibi: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et abūdauit Christus in seipso diuitijs misericordiæ suæ, vt auerteret iram suam, ab ecclesia sua clementissime indulgendo. Nā
Roman. 5 cum adhuc inimici essemus, ipse pro nobis mortuus est, & quantum in se est nullum perire permittit: & non accendit, contra nos, omnem iram suam. i. iustitiæ suę rigorem, sed effudit super nos copiose misericordiam suam. Sed quanta est ingratitudo christianorum quorundā: nam quoties. i. quàm sæpe, quasi dicat, multoties valde, exacerbauerūt eum, scilicet saluatorem tam misericordissimum, dulcissimum, atq; mitissimum, in deserto. i. in mundo isto à bonis relicto malis

malis impleto, arescenti, & infructuoso, & q̄ties, in irā cōcitauerunt eum in inaquoso, videlicet
A in animo suo indurato & sicco, tanquam aquis gratiæ destituto. Et conuersi sunt, post baptismū & pœnitentiā, ad pristinam conuersatonē mundanā, & tentauerunt deū, quærentes experiri potentiā, prouidentiam, aut scientiam eius, tanq̄ ambigui an deus omnia possit, cunctorū prouidentiā habeat, & an vniuersa cognoscat. Non sunt recordati, christiani ingrati, manus eius. i. piç subuentionis Iesu Christi, qua eis subuenit, die qua redemit eos de manu tribulātis, 1.Pet.3
hoc est, de ptāte diaboli, de seruitute peccati, & morte æterna. Hoc autē Chrs fecit in die parasceues, q̄n ipse iustus pro nobis iniustis passus est, vt nos offerret deo, mortificatos qdē carne, viuificatos aūt spiritu, queādmodū scriptū est. Sicut posuit in Aegypto. i. in mundo isto vitijs Matt.27
inuoluto, signa sua, q̄m eo in cruce pendente obscuratus est sol, tēpore oppositionis p suppositionē lunæ sub sole, q̄d mirabilissimū fuit, sicut in epistola ad Polycapū magnus Dion. pulchre Mat.27.
prosequitur, sed & terra tunc mota est, & multi defuncti surrexerunt, non in die passionis sed resurrectionis. Et conuertit in sanguinem flumina eorū, decē plagæ quæ Aegyptijs corporalit̄ contigerūt, peruersis fidelibus spiritualiter accidūt. Conuertunt em̄ flumina eorū in sanguinē, dū sapientia eorū carnalis efficitur, & spiritualia, ab eis carnaliter sentiuntur, q̄m, sicut ait Apo. 1.Cor.2
animalis hō non percipit ea, quæ sunt spiritus dei. Misit, & quotidie mittit Christus non effectiue sed permissiue, in eos. i. in ingratos christianos, cynomiā, hoc est, mores caninos videlicet rabiem iræ, furorem impatientiæ, irreuerentiā circa parentes atq; prælatos, & comedit eos ista tortuositas, mox spiritualiter eos annihilat, & ranā. i. icustodiā linguæ, & impudentissimā garrulitatē loquacitatē, & disperdidit eos, hoc est, diuersimode perdidit animas eorū loq̄citatis pec- Proue. 29
B catū. Vnde Salomon dicit. Vidisti hoiem velocē ad loquendū, stultitia magis speranda est q̄ illius correctio. Et Iacob. Vniuersitas iniq̄tatis lingna constituitur. Propter quod in Ecclesi. etiā scriptū est. Qui multis vtitur verbis, lędit animā suā. Sit igitur omnis hō velox ad audiendū, tardus aūt ad loquēdū, & tardus ad irā. Et dedit erugini fructus eorū. Per eruginē, quæ est ventus seu aura occulte nocens, & fructus inficiens, designatur latens arrogantia cordis, per quā oim operū bonorū fructus dissipatur, q̄m sola superbia destruit omnia, si comitetur. Nec mirū, q̄m deus supbis resistit, & certū q̄m non sit tutū aūt facile cōtra deū pugnare, & labores eorū locustę. i. opera laboriosa & bona prius facta ab ingratis & recidiuantibus, deus permittit euacuari à p̄mio per vitiū detractionis, quia ingrati deo hoc vitiū detractionis incidere solent, quod valde abominabile est. Iuxta illud Ecclesiastes. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet q̄ occulte detrahit. Et occidit in grandine. i. in iniquitate alios violēter opprimente, sicut & potestas tyrannica, vineas, hoc est, animas, eorū, quia dū deo ingrati & arrogantes alios opprimūt & contristant, semetipsos intus occidunt & proprio gladio spiritualiter ruunt, & moros eorū. i. opera eorū priora, igne amoris succensa, occidit. i. occidi permisit deus, in pruina, hoc est, i nocturno frigore mentis, vtpote in rancore & odio, quod est frigus & congelatio spiritus, sicut dilectio est ignis & liquefactio eius. Qui em̄ post charitatē receptā, ad interiorē frigiditatē odij ducit, priorū operū in charitate factorū p̄mio iuste priuat, & varijs vitijs implicat. Propt̄ quod ait Matth.24
C saluator. Abundabit iniquitas, & refrigescet charitas multorū. Hoc frigore tacto ait Iohannes, vel potius per Iohannē Christus. Habeo aduersum te, quod charitatē tuā primā reliquisti. Memor esto itaq; vnde excideris, & age pœnitentiam. Et tradidit grandini, hoc est, prædictæ iniquitati, iumenta eorū. i. sensitiuas eorū potentias, tam cognitiuas quā apetitiuas, videlicet sensus exteriores & interiores, appetitū quoq; concupiscibilē & irascibilē. Dū enim peccator deo ingratus, toto studio quærit quomodo alios opprimat, lædat, aut eis præualeat, tunc prædictę potentiæ grandini dātur, q̄m per operationes earum quærit & satagit, quomodo peruersum suum propositum exequatur, & possessionem eorum, hoc est, statum & perfectiones, seu interiores diuitias mentis hominum horum, dat deus, igni. i. auaritiæ æstui, qa dum à spiritualium amore bonorum labuntur, ad terrenarū atq; inanium rerum desideria conuertuntur: sicq; auaritiæ ignis in eis deuastat & destruit, quicquid perfectionis ante inhæserat. Vnde & Paulus ad 1.Timo.6
Timotheum scribit. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Et Eccle.10.
Ecclesiasticus. Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim (puta auarus) animam suā venalem habet. Viam fecit, deus, semitæ iræ suæ. i. effusioni suæ vindictæ. Dum enim peccatorē in suo errore relinquit viam facit semitę iræ suæ, quia non tollit impedimentum incurrēdi pœnam diuinæ iustitiæ, hoc facit deus in vasis iræ, quæ ad contumeliam facta sunt, puta in reprobis, quos deus in suis adinuentionibus iuste reliquit, quia in eis suæ iustitiæ districtionem ostē- Roma.9
dere cogitauit, sicut in electis m̄iæ suæ diuitias. De qua re plenius docet Apostolus: non pepercità morte animarum eorum, quoniam charitatem, quæ est vita animæ, deus protinus subtrahit cunctis hominibus, qui mortaliter peccant, & iumenta eorum. i. carnales eorum affectus &

h opera

opera carnis,deus in morte conclusit.i.æterna morte damnauit,qm̃, teste Apostolo,qui talia
Roma.8 agunt,regnum dei non consequentur. Et iterum:Si secundum carnem,inquit,vixeritis,morie: D
Ibidem mini. Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti.i.in omnibus cordibus in tenebris
huius mundi manentibus,deus occidit fidem formatam,in quantum formatam,licet in eis fi
des informis perseueret. Fides nanq; formata est in nobis, primogenitum .i. primum dei do
num,& omnium operum meritoriorum principium. Iuxta illud Abacuc:Ecce qui incredulus
Abac.2 est,non erit anima eius recta in semetipsa. Iustus autem meus ex fide viuit. Et Isaias:Qui incre
Isai.21 dulus est,infideliter agit:primitias omnis laboris eorum,id est,interiores sanctæ charitatis fer
uores,ex quibus omnis labor deo placens,meritoriusq; procedit,deus occidit, secundum mo
dum prædictum,in ingratis &ad vitia pristina remeantibus,in tabernaculis Chã,id est,homi
Iere.4 num mundanorum , seu dæmonum,qui sapientes sunt vt faciant mala,sed benefacere nescie
runt. Cham enim callidus interpretatur, Et Christo testante, Filij huius seculi,prudentiores in
Luc.16 generatione sua sunt filijs lucis. Et abstulit. Christus,sicut oues populum suum,id est, electos
de potestate diaboli,de cõuersatiõe seculari,de societate reproborum,quemadmodum,per O
see ait: De manu mortis liberabo eos,de morte redimam eos. Et alibi electis loquutus est: De
Osee.13. mundo non estis,sed ego elegi vos de mundo. Hoc agit saluator, quotiescunq; homini gratiã
Iohan.15. conuersionis infundit:&perduxit eos tanquam gregem in deserto,id est,in præsenti exilio,pas
cendo eos gratijs atq; virtutibus. Propter quod de se ait:Ego sum pastor bonus , & cognosco
Iohan.10 oues meas,&cognoscunt me meæ,&ego vitam ęternam do eis. Pascit quoque eas cibo dignis
simo,scilicet pretiosissimo corporis sui & sanguinis sacramẽto. Et deduxit eos in spe, felicitatis E
futuræ,& non timuerunt,inordinato timore,damna temporalia aut diaboli tentamenta,quo
niam audierunt quod saluator ait ad eos:In mundo pressuram habebitis:sed confid.te,ego vi
Iohan.16 ci mundum. Et alibi:Non turbetur cor vestrum neq; formidet. Et:Nolite timere eos qui cor
Iohan.14. pus occidũt:& inimicos eorum,hoc est,persequutores iustorum,operuit mare.i.iniquitas pro
Mat.10. pria seu damnatio infernalis,vel tumultus occupationum vitæ secularis. Et induxit eos in mõ
tem sanctificationis suæ,id est,in obedientiam sanctæ matris ecclesiæ,quæ est regnum Christi
in ea per fidem regnantis. Idcirco dicit Apostolus:Gratias agimus deo & patri,qui nos trans
Colos.1. stulit in regnum filij dilectionis suæ,montem quem acquisiuit dextera eius,scilicet Christi, p
nobis in cruce expansa atq; trãsfixa. Christus nanque emit ecclesiam non corruptibilib. auro
1.Pet.1 & argento,sed sanguine suo pretioso,iuxta illud Apostoli:Christus semel oblatus est,ad mul
Hebr.9 torum exhaurienda peccata . In Actibus quoque Paulus apertius loquens,& pastores exhor
Actuu.20. tans,Attendite,inquit,vobis & vniuerso gregi, in quo vos posuit spiritus sanctus episcopos,
regere ecclesiam dei,quam acquisiuit sanguine suo. Et eiecit à facie eorum gentes. Hoc in Chri
stianis ad literam constat impletum,quoniam in vniuerso mundo,vbi olim habitabant gen
tiles,postmodum habitauerunt Christiani,nuncq; morantur,quod vtique factum est virtute
diuina per multa miracula,quibus eradicata est idololatria , & publicata fides catholica: &
sorte diuisit eis terrã in funiculo distributionis. Per sortem, Dionysius interdũ intelligi vult q̃n
dam splendorem,seu ordinationem spiritus sancti. Quoniam ergo apostoli secundum spiri
tus sancti instinctum,mundum sibi partiti sunt,abeuntes singuli in sortem seu partem sibi de
putatam,sicut Iohãnes in Asiam,Petrus in Italiam,Andreas in Achaiam,Thomas in Indiam
1.Cor.10 & cæter. ideo dicitur deus diuisisse eis terram in funiculis distributionis. Vnde & Paulus fate
tur:Nos non in infinitũ gloriamur,sed secundum mensuram, qua mensus est nobis deus,mẽ
suram pertingendi ad vos. Et habitare fecit,deus,in tabernaculis eorum,hoc est,in locis,terris,
& vrbibus paganorum, tribus Israel, id est, populum Christianum , qui sunt patriacharum,
non carne,sed spiritu. Iterum redit propheta ad describendum peccata Christianorum malo
rum,qui patrum suorum non sunt imitati vestigia,sed solo nomine & fide informi Christia
ni existunt , de quibus nunc subditur . Et tentauerunt & exacerbauerunt deum excelsum,
secundum modum nunc sæpe expositum . In iram concitauerunt eum in collibus suis , hoc
est, in tumore superbiæ suæ, transferentes honorem dei, cui soli debetur omnis honor & glo
ria , ad semetipsos , quærentes præesse, dominari ac honorari. Talibus equidem à CHRI
Iohan.5. S T O dicitur : Quomodo potestis vos credere , qui gloriam ab inuicem accipitis , & glori
am quæ à solo deo est , non quæritis ? & in sculptilibus suis , hoc est , in idolis seu phantasma
tibus imaginationum suarum,& in vanis memoriæ suæ simulachris, ad æmulationem , hoc
est,ad indignationem, eum prouocauerunt,cogitantes peruersa,& vilium rerum recordatio
nibus inhærentes , atque per hoc diuinorum obliuiscentes , & deum iudicem offendentes, qui
Mich.5 per Micheam ait:Væ qui cogitatis inutile. Similiter per Isaiam : Auferte malum cogitationũ
Isa.1 vestrarũ ab oculis meis. De talibus nanq; dicit Zacharias:Posuerunt cor suũ vt adamantẽ,ne
Zach.7 audirẽt

audirent legē. Audiuit deus, hoc est, omnia ista populi peccata cognouit, quēadmodū Amos te Amos.5.
A statur: Cognoui multa scelera vestra, & spreuit, operantes & opera, sicut inferius dr: Spreuisti Psal.118
omnes discedentes à iustitijs tuis, & ad nihilū redegit valde Israel, hoc est plebē fideliū, spoliando eos omni virtute & gratia spiritus sancti, propter peccata commissa. Et reppulit tabernaculū Silo, per quod intelligi potest ecclesia, quā deus frequenter vastari permisit à tyrannis, & impijs, eo quod legem Christi reliquerit. Potest etiam per hoc accipi corpus nostrum, in quo deus habitare censetur, sicut ait apostolus. Glorificate & portate deum in corpore vestro. Et rursus. 1.Cor.6. Ibidem
Nescitis, quia corpora vestra tēplū sunt spiritus sancti? Hoc tabernaculum deus repellit, dum animam deserit, ab ea offensus propter vitam carnalem. Vnde dominus olim loquutus est. Gen.6
Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, hoc est, à tentatore permisit eos superari, & perfectionem eorum extingui. Superbi enim in seipsis confidentes, & ingrati deo bona sua non ascribentes, diuina protectione indigni sunt, ideoq; à dæmonibus superantur: & pulchritudinem eorum in manus inimici, hoc est, splendorem gratiæ interiora ornantis, permisit obtenebrari & tolli à suggestione & impugnatione carnis, mundi, aut dæmonis in hominibus sibi ingratis. Nam de ingrato ait saluator in Euangelio. Ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo. Sic ergo captiui sunt, secundum quod Petrus protestatur. Iniqui serui sunt corruptionis. A quo enī quis superatus est huius & seruus est. Et conclusit in gladio, infidelium populum suum Christianum, quem Sarraceni in terra sancta sæpe occiderunt & expulerunt. Potest quoq; nomine Matth. 25 2.Pet.2
B gladij intelligi impugnatio tentatoris, seu peruersitas animæ seipsam necantis, imo & totum hominem spiritualiter occidentis gladio consensus illiciti: & hæreditatem suam spreuit, hoc ē, plebem christianam, quæ merito foret hæreditas dei, tanquā eius sanguine empta ab infidelibus non protexit, nec à culpa retraxit. Iuuenes eorum comedit ignis, concupiscentiæ carnalis, sicut Osee ait: Spiritus fornicationis decepit eos, & virgines eorum, vanæ & fatuæ, non sunt lamentatæ, quia non est qui earum vanitatem deploret ex compassione charitatis fraternæ, sed laudantur peccatrices in vanitatibus animæ suæ. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Gladius spiritualis, secundum Apostolum, est verbum dei. Est igitur sensus. Sacerdotes, christianorum, proprij oris prædicatione occisi sunt intus. Dum enim docent quę ipsi non implent, mortaliter peccant, & ita seipsos damnant, spiritualiterq; occidunt. Vnde Apostolus ait. In quo alium iudicas, teipsum condemnas: Eadem enim facis: Et beato Iob dicitur. Os tuum condemnabit te & non ego, & labia tua respondebunt tibi: & viduæ eorum non plorabantur, sicut ait Apostolus. Vidua quæ in delitijs viuit, viuens mortua est. Viduæ ergo nō plorabantur, dum earum carnales delitiæ non deflentur pio compassionis affectu. Et percussit inimicos suos in posteriora, hoc est, extrema atq; finali pœna eos damnauit. Quemadmodum dominus per Ieremiam ait quibusdam. Dabo vos in opprobrium sempiternum, & ignominiam æternam, quę nunquam obliuione delebitur, idcirco nūc additur: opprobrium sempiternum dedit illis, projiciēdo eos in lacū carceris gehennalis. Propter quod in Ieremia scriptum est. Dabo eos in vexationem, & maledictionem, & stuporem, & in sibilum, & in opprobrium, eo quod non audierint verba mea. Osee.4. Psalm.9. Ephe.6 Roma.2 Iob.15. 1.Timo.5 Iere.23. Iere.24
C Consequenter agit propheta de populo, ad regnum Christi veraciter pertinēte. Et repulit, deus, tabernaculum, hoc est, posteritatem, domum, familiā, Ioseph, hoc est, populi Iudæorum in lege sibi finem & sufficientiam constituentis, qui se putat sine gratia Christi per legem posse saluari. Merito quoq; per Ioseph populus Iudæorum signatur, Primo, quoniam Ioseph cęteris patriarchis fratribus suis sanctitate atq; imperio eminebat. Secundo, quoniam Ioseph interpretatur, additamentum, & ita per eum designantur Iudæi, quibus temporalium bonorum promittebantur augmenta: & tribum Ephraim non elegit. Ephraim interpretatur frugifer seu fructificatio, p quem significatur idem populus q per Ioseph, inquantum terrenis fructibus inhiabat. Sed elegit tribum Iuda, hoc est, populum christianum domino confitentē deuote, & pure propter bona cœlestia ac diuina, montem Sion, hoc est, militantem ecclesiam, Ephe.5
quem dilexit, iuxta illud Apostoli. Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret. Et ædificauit sicut vnicornium, hoc est, sicut ædificari decuit domum Christifidelium, vnum verum deum colentium, sanctificium suum, hoc est, ecclesiam militantem seu populum christianum, quem ędificauit faciendo sibi in cordibus nostris habitaculum aptum, per fidem & gratiam spiritus sancti. De hac quippe ædificatione ait Christus per Amos. Suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas eius. Hoc sanctificium deus ædificauit, in terra quam fundauit in secula, hoc est, in vniuerso modo, sicut apud Malachiam testatur. Ab ortu solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco offertur mihi oblatio munda, videlicet sacramentum altaris. Et hæc terra est Amos.9. Mala.1

Eccls.1 fundata in secula, quoniam sicut Ecclesiastes ait, Terra in ęternum stat. Et elegit, deus trinitas D
Isai.42. Dauid seruum suum, hoc est, Christum hominem, qui secundum quod homo est, seruus dei at-
Matth.12 que electus est. Quemadmodum in Isaia dominus ait: Ecce seruus meus, suscipiam illum, ele-
ctus meus complacuit sibi in illo anima mea. Quod Euangelista Matthęus de Christo dictum
allegat. Christum ergo deus elegit, vt sit caput & princeps vniuersalis ecclesiæ, dux, pastor, iu-
Ezech.34. dex, & dñs omnium electorum. Propter quod dñs ait: Saluabo gregem meum, & suscitabo su-
per eum pastorem vnum qui pascat eum Dauid seruum meum. i. Christus, vt omnes exponũt
& sustulit eum, scilicet Christum deus trinitas, de gregibus ouium. i. præ omnibus electis exal
Can.5 tauit, glorificauitq; eum, quemadmodum sponsa decantat: Dilectus meus candidus & rubicũ
dus, electus ex millibus: de post fœtantes accepit eum, hoc est, postquam oues suas in hoc mun
do spiritualiter fœcundauit, redemit, & confirmauit, recepit eum pater in cœlos ad dexteram
Iohan.17 suam. Propt͛q̄d Christus ait ad patrem: Opus consummaui, quod dedisti mihi vt facerem: nũc
autem ad te venio. Vel, de post fœtantes accepit eum, q͞a Christus primo missus est ad oues per
Matt.15 ditas domus Israel, quibus reparatis, quo ad electos, misit discipulos suos per totum mundum
Iohan.10 ad oues ex gentibus congregandas, sicut ipse ait: Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili,
& illas oportet me adducere. Accepit autem deus Christum. Pascere. i. vt pasceret, Iacob ser-
uum suum. i. populum Christianum vitia conculcantem, & Israel hæreditatem suam. i. eũdem
populum spiritualia contemplantem, & ad vitam æternam electam. Et pauit eos, Christus in
mundo corporaliter viuens, scientia & doctrina, & hoc, in innocentia cordis sui, q͞m ipse iniq-
Isaiæ.53 tatem nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, sicut in Isaia legitur, & in intellectibus manuũ E
suarum deduxit eos. Ipse nempe est virtus & sapientia patris, qui de seipso discipulis dixit: Vos
Iohan.13 vocatis me magister & dñe, & bene dicitis. Sum etenim. Et iterum: Nolite (ait) vocari Rabbi.
Matth.23 Vnus est enim magister vester, Christus. Omnes autem vos fratres estis. Christus ergo deduxit
oues suas in intellectibus manuum suarum. i. in doctrina & sanctitate, q͞m cœpit facere & do-
Actu.1. cere. Pascit autem, deducitq; Christus oues suas per seipsum, per vicarios suos ecclesiarum prę
1.Cor.3. latos, & prædicatores, per angelos sanctos. Ipse enim solus gratiam influit, angeli vero nos ad
eam disponunt, nosq; illuminant, quod etiam homines facere possunt, quemadmodum Pau-
lus ad Corinthios loquitur: Ego plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit.
Ecce psalmũ prolixum audiuimus in superficie planum, in interioribus suis mysterijs plenum,
quem expedit prompte intelligere, q͞m compendiose includit, quæ in diuersis libris Mosi dispẽ
diose tractantur. Cæterum, nunc omissa, præcedenti expositione vel plene omnia patescunt,
vel de facili intelligi queunt.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXVIII.

¶ Expositio tituli.

SEnsus tituli psalmi iam declarandi, videlicet psalmus Asaph, ex præcedentibus clarus est.
Aduertẽdũ vero, quod ter leguntur Iudæi repulsi, loquendo de repulsione eorum grauiori
& magis famosa, quarum prima facta est per Chaldęos, secunda per Antiochum regem, tertia
per Romanos. Quod autem hic psalmus scriptus non sit de repulsione eorum per Romanos F
inducta, Augustinus in expositione psalmi huius satis ostendit. Illis nanq; non conuenit, quod
in secundo versu psalmi istius habetur, Videlicet, Posuerũt morticina seruorum tuorum escas
volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Erant enim Iudæi à Romanis occisi,
infideles, obstinati, ac reprobi. Cassiodorus ergo & Hugo exponunt hunc psalmum de oppres
sione Iudæorum ab Antiocho introducta, sed istud Nicolao de Lyra non placet, propter id q͛d
in fine primi versus huius psalmi habetur. Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam, loco
cuius habet Hebraica veritas. Posuerunt Ierusalem in aceruum. Translatio quoq; Hierony.
Posuerunt Ierusalem in aceruis lapidum, per quod designari videtur destructio ciuitatis & tẽ
pli, quæ ab Antiocho facta non inuenitur, sed polluit templum, statuendo in eo idolum abomi
1.Mach.1 nandum. Veruntamen ista obiectio facilime soluitur. Nam ciuitas & templum destructa di-
cuntur, vel propter occisionem populi & sacerdotum, vel propter destructionem quarundam
partium ciuitatis Ierusalem, quæ tempore Antiochi maxime impugnata est partimq; destru-
cta, vt patet in libris Machabæorum. Vbertim enim in diuinis scripturis per habitatores intel
liguntur habitacula, & per partem totum exprimitur. Non ergo oportet hunc psalmum ad li-
teram duntaxat intelligi de Iudæorum deiectione, & templi ac ciuitatis destructione factis tẽ-
pore Chaldæorum. Mihi quoq; videtur, quod de vtraq; eorum deuastatione apte ac literali-
ter possit intelligi, q͞m ad vtramq; litera facile applicatur, & sicut vnam, sic & aliam credere pos
sumus, sancto prophetæ diuinitus fuisse reuelatam, ac per hoc de vtraq; simul prophetat. Nã
qua ratione dicitur vaticinatus in psalmo præsenti de vna dici potest prophetasse de alia. Ait
ergo

ergo propheta in persona congregationis fidelium.

A ¶Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

DEus venerunt gentes] videlicet Babylonij, & Antiochus cum suis [in hæreditatem 1.Mach.1
1 tuam].i.in Iudæam, quæ erat terra diuino cultui præelecta, & filijs Israel à deo spe-
cialiter atq; hereditarie condonata. Vel in hæreditatem tuam.i.in populum Iudæo
rum. Vnde per Isaiam dñs ait: Benedictus populus meus Aegypti, & opus manuum Isa.19
mearum Assyrius: hæreditas autem mea Israel [polluerũt templum sanctum tuum] Nã Chal-
dæi polluerunt & destruxerunt templum à Salomone constructum. Antiochus vero cum suis 4.Reg.25
polluit templum, à Zorobabel & populo à captiuitate Babylonica redeunte ædificatum. Dicũ 1.Mach.1
tur autem hi templum polluisse, quia fecerunt in eo quæ erant per legem prohibita, ponendo Thren.1.
in eo idola, vel gentes introducendo in ipsum. Vnde Ieremias, Vidit, inquit, gentes ingressas in 1.Mach.1
sanctuarium tuum, de quibus præceperas, ne ingrederentur in ecclesiam. De hac pollutione Ibidem
templi.1.libro Mach. scriptum, est: Accepit Antiochus altare aureum & omnia vasa eius, & con
minuit omnia. Rursusq;: Aedificauit Antiochus rex abominandum idolum desolationis, sup
altare dei. Nempe (vt alibi dicitur) posuit in templo statuam Iouis [posuerũt Ierusalem] id est,
domos eius ac templum [in pomorum custodiam] hoc est, tam vilem eam reputauerunt, sicut
reputatur domuncula, in qua custodiuntur poma. Vel in pomorum custodiam, quia sicut cu-
stodia pomorum.i.domus in qua poma seruantur, relinquitur atque destruitur, pomis subla- Ibidem
tis, sic isti ciuitatem Ierusalem destruxerunt, & eam à proprijs incolis relinqui fecerunt. Propt
quod in.1.libro, Machabeorum legitur: Misit rex principem tributorum, & accepit spolia ciui Ibidem
B tatis, & succendit eam igni. & destruxit domus eius, & muros eius in circuitu, ex quo constat
obiectionem Nicolai prætactam nullam esse. Et iterum ait scriptura, loco præallegato: Fuge- Isa.1
2 runt habitatores Ierusalem propter eos, & facta habitatio exterorum. Vnde & Isaias, Relinque
tur (inquit) filia Sion velut vmbraculum in vinea & sicut tugurium in cucumerario. ¶Po-
suerunt morticina seruorum tuorum] hoc est, corpora Iudęorum occisa [escas volatilibus cœ
li, carnes sanctorum tuorum], id est, cadauera meliorum ac perfectiorum famulorum tuorum dede
runt in escam bestijs terræ: non enim sepelierunt ea, sed proiecerunt ea ad deuorandum auib⁹ Ierem.7
3 cœli, & bestijs terræ. Propter quod Ieremias ait de valle filiæ Ennon, Non vocabitur amplius 1.Mach.1
vallis filię Ennon, sed vallis occisionis. ¶Effunderunt sanguinem eorum tanquam aquam
in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret] Propter quod libro primo Machabæorum ha-
betur: Effunderunt sanguinẽ innocentem per circuitum sanctificationis, & non erat qui sepe
4 liret occisos præ multitudine corporum occisorum. Nam sicut alio in loco habetur, Erant in 2.Mach.5
toto triduo, octogita milia occisi ab Antiocho. ¶Facti sumus opprobrium vicinis nostris]
quod consequenter clarius dicitur [subsannatio & illusio his, qui in circuitu nostro sunt] Genti
les enim in circuitu Iudææ morantes, videlicet Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, Philistæi, &c.
communiter gloriari solebant, quando filijs Israel aliquid aduersitatis euenit, tunc deridebãt Nehem.4.
eos & sannabant. Et ideo Nehemias inducit: Audi deus noster, quia facti sumus despectui. In 1.Mach.1
lib. quoq; Machabæorum legitur: Sanctificatio Ierusalem, scilicet templum, desolata est sicut
C solitudo: dies festi eius conuersi sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in
5 nihilum. Secundum gloriam eius, multiplicata est ignominia eius. Deinde sequitur vox popu
li ita afflicti, lamentabiliter & quærulose ad dominum proclamantis. ¶Vsquequo domi-
ne irasceris in finem?] id est. quamdiu vindicabis peccata nostra, tamq; prolixe nos vastari p-
mittet? quasi dicant, noli tam diu populo tuo irasci [accendetur velut ignis zelus tuus] i. quam
6 diu indignatio tua tam vehementer vlciscetur se de nobis, tradendo nos in potestatem tã cru-
delium hominum? ¶Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerũt], id est, vindictam
quam in nobis exerces, aufer clementer à nobis cultoribus tuis, te per fidem scientibus, eamq;
exerce in prædictis hominibus idololatris te ignorantibus [& in regna] Chaldæorum, & eorũ
quibus imperabat Antiochus [quæ nomen tuum non inuocauerunt] sed deos vanos, quos co
luerunt. ¶Quia comederunt Iacob] id est, populum ex Iacob patriarcha, puero tuo dilecto,
natum, consumpserunt in ore gladij, aut alia morte, quemadmodum à manducante cibus cõ- Ierem.50.
sumitur. Vnde Ieremias propheta ait: Primus Assur comedit eum, iste nouissimus Nabucho-
donosor exossauit eum [& locum eius desolauerunt] quoniam vrbes Iudææ destruxerunt, vel 1.Mach.2
populum eius effugauerunt, secundum quod primo libro Machabæorum scriptum est. Excla Eccle.3.
mauit Matthathias vocem magna, dicens: Omnis qui zelum habet legis, exeat post me. Et fu
git ipse & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunque habebant in ciuitate. Oratur autem
hoc loco pro punitione aduersariorum, non ex odio, sed zelo iustitiæ vel ex charitate, quate-
nus in præsenti corrigantur atque à malis prohibeantur, ne quotidie addant peccata peccatis

&postmodum grauius condemnentur. ¶ Ne memineris iniquitatum nostrarum antiqua 8
rum]quas nosipsi & patres nostri multo tempore perpetrauimus. Dicitur autem deus iniqui- D
tatum nostrarum reminisci, dum eas in nobis vlciscitur, dumvero indulget, obliuisci asseritur
cum tamen eius cognitio æternaliter inuariabilis perseueret[cito anticipent nos misericordię
tuæ]hoc est, effectus tuæ pietatis æternæ præueniant nos, ne incidamus iudicium tuum, & ne
iustitiæ tuæ effectus præoccupent nos, faciendo nobis sicut meruimus. Hoc autem oramus,
[quia pauperes facti sumus nimis.]quoniam templo, & possessionibus ac vrbibus spoliati su-
mus. In spiritualibus quoque inopes sumus exigentibus vitijs nostris. Gratiam enim & spiritu
Prou. 14. alium bonorum copiam, peccando perdidimus. Peccatum enim spiritualis paupertatis atque
Eccls. 8. miseriæ causa est, iuxta illud Salomonis: Miseros facit populos peccatum. Ecclesiastes quoque
Apoc 3.
1.Mach. 2 Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Propterea propriam mentis inopiam ignoranti,
spiritualiterque excæcato, propter carentiam gratiæ in Apocalypsi dicitur. Dicis quia diues
sum, & nescis, quia tu es miser & miserabilis, & pauper, & cæcus & nudus. Ob hanc nimiam
paupertatem, dixit Mathathias. Sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra, deso-
lata est. O quanta est virtus versiculi huius, atq; duorum versiculorum sequentium. Vere enim
omnem humanum sensum virtus eorum transcendit, & deficit lingua ab elocutione laudis eo
Matt. 6 rum, sed & quam bonum est propriam paupertatem agnoscere, sicque indesinenter in oratio-
ne dominica proclamare: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Admiranda est vir-
tus orationis versuum horum, & omnino saluberrimum est mentali affectu, cum attentione E
ingenti, cum præcordiali sapore hos sacros versus depromere, quoniam possibilius foret cœlũ 9
Iohan. 15 & terram perire, quàm talem orationem inefficacem existere. ¶ Adiuua nos deus salutaris
2.Cor. 3 noster]hoc est, saluator noster & causa nostræ salutis. Tu enĩ dixisti. Sine me nihil potestis face
re. Nec sumus sufficientes aliquid cogitare ex nobis, sed vniuersa sufficientia nostra ex te est.
Itaque adiuua nos, confortando naturam nostram per gratiam, dando in aduersis patiẽtiam,
in tentatione victoriam, in persequutione ereptionem. Mittendo quoque ad nostrum subsidi-
um ciues cœlestes angelos sanctos, & per preces ac merita omnium tibi placentium, tribue no
bis quod nostra nõ meretur oratio, nec propria obtinet vita [& propter gloriam nominis tui
domine libera nos]hoc est, idcirco & ad hunc finem eripe nos à tribulationibus cunctis, omni
busque peccatis atque periculis, quatenus misericordia tua glorificetur in nobis ab omnibus,
Proue. 16. tuq; misericors p̃diceris, & ob hoc à cunctis lauderis & honoreris. Hæc est ordinatissima depre
catio. Quàmuis enim propriam liberationem & beatitudinem debeamus à deo deposcere, ta-
men hanc ipsam nostram redemptionem debemus ad dei honorem referre, deumque preca-
ri, vt propter seipsam & nominis sui honorem nos audiat. Nam de ipso Salomon dicit. Vniuer
1.Reg. 2. sa propter seipsum operatus est dominus. Sic orando deum honoramus, ideoque ab eo exau-
diri & honorari meremur, quemadmodum ipse testatur. Quicunque glorificauerit me, glorifi
Isa. 43. cabo eum. Deus enim gloriosus & sanctus, ad suiipsius laudem & gloriam omnes electos crea
uit, secundum quod ipse alibi asserit. Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam
creaui eum. Semper igitur toto affectu, & intentione syncera, ordinemus ad dei honorem & F
gloriam, quicquid pro nobisipsis vel alijs postulamus, nec vnquam reflectamur ad nosipsos 10
per priuatum amorem, neque gloriemur in nobis per stultissimam vanitatem. ¶ Et propiti-
Ezech. 36 us esto peccatis nostris]pœnam relaxando, & culpam penitus indulgendo, [propter nomen
tuum]id est, propter teipsum & propriam bonitatem, quoniam tu dixisti: Non propter vos e-
go faciam, notum sit vobis, sed propter nomen sanctum meum. Et hoc facio domine deus[ne
forte dicant in gentibus.]id est, inter gentiles & insipientes, [vbi est deus eorum?], hoc est, iam
Isaiæ. 48 apparet quod deus eorum ipsos saluare non potest, aut eorum cultum contemnit. Ne ergo ti-
bi o domine tanta irrogetur iniuria, audi nos, sicut per Isaiam dixisti. Propter me ego faciam, 11
vt non blasphemer. ¶ Et innotescat in nationibus]id est, in prædictis gentilibus[coram o-
culis nostris]id est, tam manifeste vt nobis patescat [vltio sanguinis seruorum tuorum, qui ef
fusus est.]hoc est, effusionem sanguinis innocentis populi nostri vindica, in paganis præfatis.
2.Mach. 1 Orat propheta in persona populi Iudæorum, pro vltione homicidiorum in Ierusalem & in Iu
dæa factorum. Vnde secundo libro Machabæorum orat hic populus. Affige opprimentes nos
Deut. 32 & contumeliam facientes in superbia. Quod etiam Moses prædixit deum esse facturũ. Sangui 12
nem (inquiens) sanctorum suorum vlciscetur, & vindictam retribuet in hostes eorum. ¶ Intro
eat in conspectu tuo gemitus compeditorũ]i. captiuorum tuorum suspiria pie exaudi, & eos de
captiuitatibus eripe. Multos enim Iudæorum captiuauerant serui Antiochi atq; Chaldæi. 13
¶ Secundũ magnitudinẽ brachij tui]hoc ẽ, secundũ magnam tuam potentiam [posside filios
mortificatorum]. i, nos, quorũ patres à gentilibus istis occisi sunt, ita vt protegas atq; cõserues
nos

34 nos,ficut custoditur possessio propria ab hærede. ¶Et redde vicinis nostris] de quibus supe
A rius dictum est: Facti sumus opprobrium vicinis nostris[septuplum].i.perfectam vindictam.
Septenario eñ designatur perfectio [in sinum eoꝝ] hoc est, tam euidẽter, vt tam infallibiliter
pœna cadat super eos,& recipiatur ab eis ne euadãt, quam infallibiliter recipit homo quod in
gremium eius proijcitur. Hoc enim non resilit [improperium ipsorum] .i.pœnam pro impro
35 perio [quod exprobrauerunt tibi domine] dicendo de nobis. Vbi est deus eorum? ¶Nos Psal.113
autem populus tuus] peculiaris [& oues pascuæ tuæ] de quibus alibi dixisti: Ego ipse pascam
oues meas. Saluabo gregem meum. In montibus Israel pascam eas [confitebimur tibi in secu Ezech.34.
36 lum].i.diu & perseueranter laudabimus te, gratias tibi canendo pro nostra liberatione. ¶In
generationem & generationem annuntiabimus laudem tuam] hoc est, in generatione nostra
quoadusq; viuimus, laudabimus te per nosipsos. In generatiõibus autem futuris, laudabimus
te per filios seu fidei nostræ imitatores, quibus relinquimus materiam te laudandi, dum bene
ficia tua nobis exhibita eis insinuamus verbo aut scripto.

¶Explanatio tropologica eiusdem psalmi.

Ecclesia insuper Christi & quilibet christianus, merito potest & debet hunc psalmũ canta
re lamentabili voce, propter amissionem terræ sanctæ, præsertim, qm̃ ipsa sacra vrbs Ieru
rusalem, in qua Christi sepulchrum est, cum ipso venerandissimo & sanctissimo Christi sepul
chro in manus Sarracænorum est data, atq; ab eis diu possessa, & ad hoc applicari potest hic
psalmus hoc modo: Deus, dei vnigenite Iesu Christe, qui es verus deus & vita æterna, venerũt
B gentes, videlicet Sarracæni seu Pagani, legẽ Machometi sequentes, in hæreditatem tuã, hoc ẽ,
in ciuitatem Ierusalem, ab imperatore Elio reædificatam, vel in populum huius ciuitatis Chri
stifidelem, qui est hæreditas tua, polluerunt templum sanctum tuum.i.ecclesiam, in qua sepul
chrum tuum continetur, qm̃ templum illud irreuerenter tractant, nec Christi cultum in eo fie
ri sinunt: posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam occidentes in ea aut expellentes de ea
omnem christianum. Et de Christianoꝝ in ea atq; in terra sancta multoꝝ occisoꝝ cadaueri
bus, loquitur versus sequens Posuerunt morticina, &c. secundũ sensum in præcedenti elucida
tione introductũ. Effunderunt sanguinẽ eoꝝ, scilicet Christianoꝝ Sarracæni, tanquã aquã.i.
valde abundanter, in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus per gyꝝ eius iacentibus. Hoc, phdo
lor, factũ est nimis frequenter, queãdmodũ chronicę testantur. Facti sumus opprobriũ vicinis
nostris. Oĩes eñ terræ circa terrã sanctã situatæ & legi Machometi subiectæ, vicz Philistijm,
Amonitæ, Moabitæ, &c. contẽnunt nos & nobis illudunt, quod terra sancta & Christi sepul
chrum, eoꝝ potestati subduntur. Effunde irã tuã in gentes, vicz in Sarracænos, quæ te nõ no
uerunt, p fidẽ & cultũ, sed immundissimi hominis ritui seruiunt & legẽ vanissimã seruant, & in
regna, Sarracænoꝝ, quæ nomen tuum non inuocauerunt, quia nec sperauerunt in te, sed in oĩ
angustia Machomet inuocant. Orat ergo hoc loco ecclesia pro recuperatione terræ sanctę &
expulsione gentilium inde. Quia comederunt Iacob.i.populum christianum, fidem & simplici
tatem Iacob patriachæ sectantem, & locum eius.i.vrbes terrę sanctæ & ciuitatem Ierusalem, de
C solauerunt.i. incolas christianos inde eiecerunt, & paganis hominibus loca sancta impleue
runt. Sed qm̃ tantã miseriam christiani meruerunt, propter pessimam suã vitã, maxime in ter
ra sancta, quæ cum adhuc à Christianis ĩ pace habitaretur, christiani in ipsa sceleratissime vixe
runt. Propterea orat modo ecclesia pro indulgentia peccatoꝝ tantoꝝ & antiquoꝝ, quatenus
remissione percepta, terrenã Ierusalẽ readipiscatur, & ad cœlestẽ Ierusalẽ perducatur. Denique
omnia hæc, generalius possunt exponi hoc mõ. Deus venerunt gentes.i. infideles seu infideli
cõuersantes, in hæreditatem tuam.i.in populum tuum electum & Christifidelem: quemadmo
dum lupi oues impugnare solent & dissipare. Talibus enim electis ait Christus. Ecce ego mitto Luc.10
vos, sicut agnos inter lupos. Et: In mundo pressuram habebitis: polluerũt templum sanctum Iohan.16
tuum, quia ecclesiam multipliciter destruxerunt, dehonestauerunt, & opera nepharia commi
serunt in ea, non solum pagani sed etiam hæretici, maxime Arriani, posuerunt Ierusalem.i.mi
litantem ecclesiam, in qua est visio pacis, & locus internæ quietis, in pomorum custodiam, ex
pellendo de ea ministros altaris ipsamq; comminuentes. Sequens autem versiculus de corpo
ribus plurimorum martyrum ad literam conuenienter exponitur, imo interdum in tantum
dæseuijt rabies persecutorum, vt corpora martyꝝ sepulta effoderent, comburerent, dissiparẽt
vel auibus cœli ac bestijs terræ ad deuorandum proijcerent. Effuderunt, tyranni atque eorum
satellites, sanguinem eorum, videlicet martyrum, tanquam aquam in circuitu Ierusalem.i.per
omnem gyrum ecclesiæ, vtpote per totum mundum, vbi Christiana viguit fides. Ecclesia nã
q per vniuersum orbem diffunditur, & sæpe imperatores Romani ordinauerunt & pceperũt,
vt omnes christiani trucidarentur vbicunq; inuenirent, quatenus nomen & memoria Christi
omnino

omnino deficeret:& non erat qui ſepeliret occiſos. Hoc namq; ſub pœna mortis erat frequen-
ter prohibitum,ne quis chriſtianos martyrizatos ſepelire præſumeret. Facti ſumus opprobriũ D
vicinis noſtris,&c. Hoc ſcd̃m ſenſum p̃habitum dicit eccleſia, quilibetq; fidelis in pſona Chri-
ſtianorũ,iuxta vel inter gentiles, hæreticos,ſeu perſecutores morantium, qui Chriſtianos ſæpe
ſubſannant,præcipue dum in prælijs præualent eis. Effunde iram tuam in gentes,&c. Orat ec-
cleſia inimicos ſuos diligens,pro punitione & deiectione aduerſariorum ſuorum in p̃nti ſecu-
lo,ne pereant in futuro. Et innoteſcat in nationibus coram oculis noſtris, vltio ſanguinis ſer-
uorum tuorum qui effuſus eſt. Orat eccleſia pro vltione ſanguinis martyrum,eo modo quo &
Apoc.6 in Apocalypſi habetur:Animæ interfectorum clamabant voce magna. Vſq;quo domine ſctũs
& verus,non vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra? Vnde & Chriſtus in
Luc.18 euangelio loqtur: Deus non faciet vindictam ſeruorum ſuorum clamantium ad ſe die ac no-
cte? Dico vobis,qa cito faciet vindictam eorum. Introeat in conſpectu tuo,hoc eſt,exaudiatur
à te gemitus compeditorum, qui propter iuſtitiam corporaliter ligantur & incarcerantur, vel
vinculis diuinæ ac fraternæ dilectionis conſtringuntur,in tantum vt etiam pro hoſtibus & pſ
ſequutoribus fideliter orent,teq; omnipotentem deum ligare & prohibere dicãtur,ſicut tu ipſe
Exo.32. ad Moſen dicis:Cerno quod populus iſte,ſcilicet filij Iſrael,duræ ceruicis ſit,dimitte me,vt ira-
ſcatur furor meus contra eos,& deleam eos. Sed quid fecit Moſes ſanctus? Non acquieuit tibi,
quin potius ligatum te tenuit,dicens:Aut dimitte populo hanc noxam, aut ſi nõ facis, dele me
de libro quem ſcripſiſti. Libenter o domine hoc modo vinctus teneris,vinculis ſancti amoris.
Tu enim es amor,& nullus te ita ligat,niſi cuius tu mentem tam vehementer inflammas. Vel, E
gemitus compeditorum,hoc eſt,ſeruorum tuorum mortalium,multis neceſſitudinibus huma-
næ corruptibilitatis,& vinculis præſentis miſeriæ, quotidianorumq; lapſuum miſerabilĩ vin-
Roma.7 ctorum,atq; in carcere corporis huius gementium & cum Paulo clamantium. Infelix ego ho-
Phili.1. mo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Et rurſus:Cupio diſſolui,& eſſe cum Chriſto.
Secundum magnitudinem brachij tui,poſſide,per indefinentem cuſtodiam & gratiæ multipli-
cationem,filios mortificatorum,hoc eſt,nos omnes,qui ſumus filij ſpirituales apoſtolorum &
martyrum ac reliquorum ſanctorum pro nomine tuo corporaliter occiſorum,vel quotidie af-
flictorum,& in laboribus pœnitentiæ, exercitijsq; ſpiritualis vitæ inceſſabiliter interfectorum,
2.Cor.4 quemadmodum ait Apoſtolus: Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferen-
tes,vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. Poſtremo inducitur vox eccleſiæ, do-
Actuu.11. mino regratiantis pro beneficijs eius. Nos autem populus tuus, à te Chriſto chriſtianus voca-
1.Pet.2 tus,tuo ſanguine liberatus,genus electum,regale ſacerdotium,gens ſancta,populus acquiſitio-
Apoc 1. nis,qui feciſti nos deo noſtro regnum & ſacerdotes,& oues paſcuæ tuæ .i. qui ſacramentis tuis
reficimur, aqua ſapientiæ à te potamur, pane vitæ cibamur, gratia tua roboramur & creſci-
mus,& tua gubernatione ſubſiſtimus, atq; ad finem beatum pertingimus, confitebimur tibi
in ſeculum. Cætera ex præcedenti elucidatione clariſſime eluceſcunt. Decet autem nos pſal-
mum hunc pro reparatione terræ ſanctæ quotidie cum affectuoſiſſima mente depromere, qa
& hoc vere ſanctum eſt & deo gratiſſimum pro hac tam pia intentione orare, & ſi non exau- F
dimur pro hoc,deus tamen qui noſtrum deſiderium approbat,in alijs copioſam nobis merce-
dem impendet.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. LXXIX.

¶Expoſitio Tituli.

HAbet interea pſalmus iam declarandus hunc titulum. In finem pro his qui commutabũ-
tur teſtimonium Aſaph pro Aſſyrijs.i.pſalmus præſens in Chriſtum,qui eſt finis præce-
pti ac legis,nos erigens,eſt teſtimonium Aſaph,hoc eſt,congregationis fidelium,Chriſti incar-
nationem fideliter recipientium,eſt ſcriptus pro his qui commutabuntur.i. ad inſtructionem
& vtilitatem eorum,qui toto corde conuertuntur ad dominum,puta pro Aſſyrijs,hoc eſt,vi-
tam ſuam coram deo recte dirigentibus. Aſſyrij nanque dirigentes interpretantur. Non e-
Thren.5 nim ſumitur hoc loco nomen,Aſſyrijs,pro populo illo,de quo in Threnis aſſerit Ieremias. Ae-
4.Reg.17. gypto dedimus manum & Aſſyrijs,de quo in libro Regum habetur. Pſalmus iſte ſecundum
doctores catholicos de primo Chriſti aduentu,videlicet de incarnatione ſaluatoris,ad literam
ſcriptus eſt. Incarnatio autem Chriſti, ſalus eſt totius mundi, ſeu omnium electorum qui
vnquam in mundo fuerunt,exiſtunt,& erunt. Vna quoque eſt omnium fidelium eccleſia eo-
rum videlicet qui fuerunt ante legem,ſub lege,& tempore gratiæ. Hæc autem eccleſia nomine
vineæ deſignatur,quoniam deus eam colit,fœcundat,& regit. Sed quoniam tempore legis Mo-
ſaicæ pene omnes declinabant ad idololatriam,idcirco pro tempore illo per vineam domini
deſignabatur ſynagoga,ſeu congregatio Iudæorum. Tempore quoq; euangelicæ legis per vi-
neam

A neam domini intelligenda est Christianorum ecclesia, quoniam extra ecclesiam Christi nemo Iohan. 15.
potest saluari, quemadmodum ait saluator: Si quis in me non manserit, mittetur foras & are-
scet. Sancti igitur veteris testamenti, Christi incarnationem vehementissime desiderantes, de-
um orabant vt vineam suam, quam sæpe per angelos sanctos & homines virtuosos visitaue-
rat, per seipsum visitare dignaretur apparendo in carne. Hoc nempe desiderare audebant, quo Isai. 52
niam deus eis hoc promisit, quemadmodum apud Isaiam testatur: Propter hoc sciet populus
meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar ecce assum. Vnde & iterum beatissi- Isaiæ. 33
mus Isaias prophetauit. Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster,
ipse veniet & saluabit nos. Per Zachariam quoque ait: Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego Zach. 2
venio & habitabo in medio tui. Itaque duo primi versus ad ecclesiam dei pertinent, quæ erat
tempore legis scriptæ, qui tamen allegorice exponuntur de ecclesia dei, quæ est tempore gra-
tiæ. Ait ergo.

¶Expositio Psalmi.

QVI regis Israel] hoc est, tu deus qui gubernasti Iacob patriarcham, & populum na- Gene. 37
tum ex eo [intende] hoc est, preces meas, & populi tui vota, misericorditer intuere,
[qui deducis velut ouem Ioseph] hoc est, qui Ioseph in innocentia & simplicitate sua
custodisti, velut ouem electam ad tuum ouile ptinentem. Vel, velut ouem. i. sicut pa
stor ouem suam ducit, custodit & alit. Vel sic: qui deducis Ioseph, hoc est, populum Israel desig-
natum per Ioseph, quoniam ipse erat excellentior fratribus suis, eosque tempore famis saluauit.
B Hunc populum deus deduxit per desertum, præcedens eum per columnam nubis in die, & per Exod. 13.
columnam ignis in nocte, potius autem per angelum sanctum, qui columnam nubis & ignis
mouebat. Vnde dominus ait ad Mosen: Ecce ego mitto angelum meum qui præcedat te, & cu Exod. 23.
stodiat in via, & introducat ad locum quem paraui. In scripturis enim per Iacob & Israel intel-
ligere possumus, vel personam illam filium Isaac, qui dictus est Iacob & Israel. Similiter quoque Ge. 25. 32
per Ioseph interdum accipimus filium Iacob, qui Ioseph vocatus est. Aliquando autem popu- Gen. 30.
lum ex semine Ioseph ortum. Quandoque vero totum populum Israeliticum. ¶Qui sedes su
per Cherubim]. i. qui omnem altitudinem creatæ scientiæ superexcedis, & in angelicis illis spi
ritibus, Cherubim nuncupatis, resides, eos excellenter illuminando [manifestare]. i. euidenter
teipsum nobis ostende, descendendo ad nos & nobis visibiliter apparendo, manifestare (in-
quam) [coram Ephraim, Beniamin, & Manasse] hoc est, coram omni populo fideli, per has tri-
bus significato. Per Ephraim namque qui interpretatur fructificatio, intelligũtur hi qui dignos Marc. 1.
pœnitentiæ fructus & opera sancta producunt. Per Beniamin quoque qui filius dextræ dicitur,
intelligendi sunt illi, qui deo per operationem iustitiæ fortiter feliciterque cohærent. Per Ma-
nassen vero qui obliuio dicitur, designantur qui propter diuinorum amorem, terrenorum at-
que carnalium omnium obliuiscuntur. Qui autem huiusmodi sunt, digni & apti sunt, vt deus
eis appareat. Tales vero vtique extiterunt patres antiqui, qui Christi aduentum tam inhianter
optabant. Sciebant enim quia beati oculi qui viderent. Et de eis Christus dixit discipulis suis.
C Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis. Mo- Mat. 14.
raliter, per Israel designatur ecclesia, deum per fidem conspiciens quam deus nunc specialiter
regit, dirigendo eam ad vitam æternam, quemadmodum olim specialiter rexit synagogam,
tanquam populum peculiarem. Per Ioseph quoque qui interpretatur augmentum, intelligũtur
fideles ex gentilitate ad Christum conuersi, & primitiuæ ecclesiæ ex Iudæis collectæ adaucti,
quia hi duo populi in Christo lapide angulari vniuntur, sicut duo parietes, cõstituuntque vnam
ecclesiam. Hunc autem populum deus deducit in huius mundi exilio per viam mandatorum
suorum, illuminans eum per euangelicam apostolicamque doctrinam, per inspirationem oc-
cultam, per aliorum informationem. Vnde apud Isaiam habetur. Hæc dicit dominus re-
demptor tuus. Ego deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via qua ambulas. Sed quia Isa. 48.
non sufficit ardentissimo amatori semel aut bis diuinam inuocasse præsentiam, ideo rursus pe
tit quod ante petiuit, scilicet Christi aduentum, dicendo. ¶Excita] tu domine deus
vnigenite dei [potentiam tuam] quæ quasi obdormisse videtur dum electos tuos non liberas,
præsertim dum sanctos patres in limbo inferni dereliquisti, & vniuersum pene mundum per
idololatriam aliosque diuersos errores permisisti seduci, atque diabolicæ dominationi mise-
rabiliter subiugari. Excita ergo, id est, exerce, in actum extende, declara potentiam tuam,
qua potes fortem armatum, id est, diabolum ligare, & vasa eius diripere, id est, peccatores sal- Matt. 1
uare: [& veni] non per legatum, sed in propria persona per carnem assumptam [vt saluos fa Marc. 3 Luc. 11
cias nos] à reatu originalis peccati, imo ab omni peccato mortali & veniali, & à potestate dia
boli. Ob hæc enim Christus aduenit, quemadmodum Iohannes dicit: In hoc apparuit filius 1 Iohan. 3
dei,

dei, vt dissoluat opera diaboli. Potest etiã quilibet nostrũ pro seipso quotidie ista orare, videli- D
cet vt dñs per gratiæ infusionẽ seu spiritualẽ aduentũ ad ipsum descendat, sicut saluator de sei
Iohan. 14 pso & deo patre loquens: Ad eũ (inquit) veniemus, & mansionẽ apud eũ faciemus. ¶ [Deus 4
conuerte nos] hoc est, corda nostra tuo aduentui præpara, à rebus caducis & vanis auerte, tibi incommutabili bono fac inhærere [& ostende faciem tuam] hoc est, teipsum nobis manifesta, apparendo in forma visibili. Vel, ostende faciem tuam, hoc est, placatus respice nos, & ne nobis tuis famulis indigneris. Vel, ostende faciem tuam, post hanc vitam, quatenus videamus te in
1. Cor. 13 patria facie ad faciem, hoc est, sicuti es, atq; per speciem, quemadmodum in prima sua canoni-
1. Ioha. 3 ca ait Iohannes: Nunc filij dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cum apparuerit similes ei erimus, qa videbimus eum sicuti est. Itaq;, ostẽde nobis statim post egres-
Mat. 18. Exod. 33. sum à corpore, faciem tuam, hoc est, essentiam tuam, vt simus sicut angeli dei, de quibus scriptũ est. Angeli in cœlis semper vident faciem patris. Huius faciei ostensionem concupiuit Moses dicens: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostẽde mihi faciem tuam. Si autem sic feceris dñe, [& salui erimus] in præsenti vita à culpa, & in futuro à pœna erimus quoq; salui, hoc est, beati, nũc in spe & inchoatiue, post vero in re & completiue. ¶ [Domine deus virtutum] hoc est, dator 5
& conseruator omnium potestatum, sine quo nil valet omnis natura creata. Vel, deus virtutũ
Luc. 21 hoc est, angelorum sanctorum, qui omnes dici solent virtutes, de quibus & Christus testatur. Virtutes cœlorum mouebuntur [quousq; irasceris super orationem serui tui?] hoc est, quã diu precem famuli tui repelles exaudireq; differes? Et quousq;. ¶ [Cibabis nos pane lachryma- 6
rum] hoc est, doloribus & erumnis nos implebis aut impleri permittes, sicut impletur quis ci- E
bo? Et quam diu [potum dabis nobis in lachrymis] i. potu lachrymarum nos implebis, sicut de pane prætactum est [in mensura] iustitiæ tuæ. i. tam vehementer sicut meruimus. s. secundum exigentiam culparũ nostrarum non relaxando tormentum, quemadmodum testatus es. Quan-
Apoc. 18 tum glorificauit se & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Vel, in mensura. i.
1. Cor. 10 secundum nostram possibilitatem, videlicet quantum ferre nos posse cognoscis. Non enim per- mittis non tentari supra id q̃d possumus ferre, sed facis cũ tentatione prouentũ. Est autẽ quidã panis & potus lachrymarum valde desiderabilis & salubris, sicut sunt lachrymæ prodeuntes ex pœnitẽtia pro pctis, ex charitate diuina, pro desiderio regni cœlestis, ex dilectione proximi, ex cõpassiõe infirmitatis ipsius, & hic cibus veraciter animã reficit ipsius, indulgẽtiã obtinet, gratiãq; acqrit. ¶ [Posuisti nos in cõtradictionẽ vicinis nrĩs] hoc ẽ tãtũ opprobriũ atq; miseriã nos 7
venire & cadere pmisisti, q hostes nrĩ nobis loco ppinq audent cõtradicũt nobis [& inimici nrĩ
Nehem. 4. subsannauerũt nos] q̃si inanit deũ coleremus. Hoc mõ synagoga reprobabat & subsannabat à Babylonijs tempore transmigrationis, & post reditum ad terram Iudeæ à Samaritanis, secundum quod in libro Esdræ frequẽter habetur. Factum est (inquit) cum audisset Sannaballath
Ibidem quod ędificaremus murũ, iratus est valde & subsannauit Iudæos. Sed & Tobias proximus eius dixit, ædificent. Si ascẽderit vulpes, transiliet murum eorum. Primitiua quoq; ecclesia Christi,
Actu. 8. multiplicem contradictionem sustinuit, Primo à Iudæis, vt patet in actibus Apostolorum, de- inde per totum mundum à paganis, vt scribitur in legendis sanctorum. Pro huius cõtradicti- F
Ierem. 14 onis & subsannationis amotione orat, Ierem. Ne nos des in opprobrium propter nomen tuum, neque facias nobis contumeliam. Veruntamen Paulus hanc contradictionem & subsan-
Actuu. 17. nationem non timuit, cui Athenienses philosophi dixerunt. Quid vult seminiuerbius hic dicere? nouorum dæmoniorum videtur annuntiator esse. Nihilominus propter duas causas potest homo perfectus deum orare, pro ablatione subsannationis & contradictionis huiusmodi. Primo propter periculum infirmorum, ne in aduersis frangantur. Secundo propter charitatem aduersariorum, quorum errori condolere debemus ex vera charitate ne pereant: & ita possumus desiderare vt cessent nos persequi, ne deum offendant, & damnationem incurrant.

¶ [Deus virtutum conuerte nos.] Non enim sine gratia tua præuenienti conuerti vale- 8
Thren. 5 Ier. 31 mus, quemadmodum à Ieremia dicitur. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Vnde & iterum flagitat Ieremias. Conuerte me domine, & conuertar. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam [& ostende faciem tuam] nunc per fidem & gratiam, in futuro quoq; per speciem & gloriam [& salui erimus] ex quo clarissime constat, quod salus seu beatitudo nostra,
Iohan. 17 in ostensione seu visione diuini vultus consistit, videlicet in actu intellectus. Vnde saluator ait:
Iohan. 14 Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum deum. Denique Christus promitrit faciei suæ ostensionem pro præmio, dicens: Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Propter quod Augustinus, Visio (inqt) est tota merces. Non ergo (vt aliqui putant) beatitudo in actu voluntatis essentialiter sita est. ¶ Vineam de Aegy- 9
pto transtulisti] hoc est, synagogam seu populum Iudæorum de terra Aegyptiorum eduxisti,
atq;

atq; per modum agricolæ eam in alia terra transplantasti, videlicet in terra promissionis. Dici
A tur autem synagoga vinea, quoniam deus diligenter eam excoluit, purgauit, fœcundauit, & in
cellam suam vinariam introduxit, vt habetur in Canticis: Propter quod apud Isaiam asserit: Can.1
Vinea domini exercituum domus Israel est, & vir Iuda germen delectabile eius [eiecisti gẽtes] Isaiæ. 9
Chananeorum de terra promissionis [& plantasti eam] hoc est, populum Iudęorum in terra hac Iosue.1
10 firmiter collocasti, & sine vllo pauore habitare fecisti. ¶ [Dux itineris fuisti in cõspectu eius]
hoc est, populum Hebræorum in via duxisti de Aegypto vsq; in terram eis promissam, præce Exod.13.
dendo eos per angelum sanctum, & columnam ignis ac nubis, quemadmodum pauloante ple-
nius dictum est [& plantasti radices eius] hoc est, genitores seu patres, duces ac principales po
puli huius fortiter roborasti in anima, stabiliterq; locasti in terra prædicta [& impleuit terrã]
hoc est, populus iste multiplicatus est longe ac late, & per totam terram promissionis diffusus.
Quanta enim fuerat multitudo populi huius tempe David, scriptum est, primo Paralipome-
non: Dedit Ioab numerum populi Dauid, & inuentus est omnis Israel mille milia, & centũ mi 1.Para.21
lia virorum. De Iuda autem trecenta septuaginta milia, nam Leui & Beniamin non numera-
uit, eo quod inuitus exequeretur imperium regis. Ecce quomodo populus iste terram imple-
uit. Nam quando post egressionem de terra Aegypti primo à Mose numerabantur, erant cir- Num.1
11 ca sexcenta milia tantum, & tempore Dauid erant fortasse in triplo plures. ¶ [Operuit mon
tes vmbra eius] hoc est, vinea ista tam alte excreuit, quod vmbra eius montes operuit, quia tam
sublimes personæ ex populo isto nati fuerunt, videlicet reges, prophetæ, Nazarei, sacerdotes &
B iudices, quorum vmbra, hoc est, gratia in hac vita concessa, quæ gratia vmbra est respectu gra
tiæ quæ habetur in patria, operuit. i. vehementer transcendit atq; excessit montes, hoc est, subli
mes personas aliarum nationum & omnium gentium. Vnde Moses: Non est (inquit) alia na- Deut.4
tio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest dominus noster cũctis ob
secrationibus nostris. Et denuo: Quæ est alia gens sic inclyta, vt habeat cæremonias iustaq; iu Ibidem
dicia, & vniuersam legem sicut populus Israel? Per vmbrã quoq; intelligi possunt cærimoniæ
veteris legis, quæ erant obscuræ figuræ non euidentes similitudines futurorum bonorum, iu-
xta illud Apostoli: Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Hebr.10.
Quemadmodum enim Dionysius docet, status Christianæ religionis, medio modo se habet Diony.
inter statum veteris testamenti & statum beatorum in patria, ideo quæ in nouo testamento
geruntur sunt euidentes similitudines futurorum cœlestiumq; bonorum, hoc est, status patriç
& eorum quæ illic geruntur: sed quæ in veteri testamento fiebant, erant remotæ atq; obscuræ
figuræ futurorum bonorum. Est igitur sensus. Operuit montes vmbra eius, hoc est, lex cæri-
monialium præceptorum atq; figurę veteris testamenti operuit nostro intellectui. i. obscuros
& ad intelligendum difficiles reddidit montes, hoc est, prophetas, qui propter gratiæ excellen-
tiam montes dicuntur. Obscure enim & quasi in vmbra loquuntur [& arbusta eius cedros
dei.] Arbusta sunt quæ iuxta arborem nasci solent, per quæ hoc loco intelliguntur augmenta
seu excrementa vineæ, videlicet posteri patriarcharum patrumque filij, quorum adoptionis
gratiæ atq; imperij dignitas tanta fuit, vt cedros dei, hoc est, excellentes valde personas excel-
lant. Ex patriarchis enim & populo ex Aegypto translato, orti sunt sanctissimi & maximi re-
C ges, prophetæ, sacerdotes, & alij multi altissimæ gratiæ homines. Qui autem vineam istam o-
mnino ad literam vellet exponere, hunc quoque versiculum posset corporaliter explanare.
Operuit montes vmbra eius, hoc est, ædificia, turres, domus & muri populi Iudæorum tam al
te erant constructa, quod propter eorum sublimitatem montes terræ Israel, quæ montosa est,
radijs solis priuabantur, sicque vmbrã patiebantur. Prope IERVSALEM in gyro montes
fuerunt, quos certum est sole oriente vmbram sustinuisse ad tempus, ex vno latere vrbis, pro-
pter altitudinem ædificiorum ipsius. Vnde de Iosaphat dicitur, quod ædificauit in Ierusa- 1.Para.17
lem domos in modum turrium altas: & arbusta eius, hoc est, tuguria iuxta ædificia sita, vel ar
borum excrementa operuerunt propter suam altitudinem cedros dei, hoc est, cedros ter-
ræ promissionis, quæ dicuntur cedri dei, quia fuerunt cedri terræ diuinitus prælectæ. De-
12 scripta altitudine vineæ huius, describitur latitudo ipsius dum subditur. ¶ [Ex-
tendit palmites suos vsque ad mare.], id est, vinea seu populus IVDAEORVM filios genuit,
quorum habitatio protensa est vsque ad mare mediterraneum: extendit, [& propagines.],
hoc est generationes suas, [vsque ad flumen.] magnum Eufraten, & ita possederunt filij Isra-
el omnẽ terram sibi promissam, multiplicatique sunt in ea à termino vno vsque ad terminum Iof.13.14. Iof.15.16
alium

alium. Cum ergo o domine tanta bona præſtiteris olim vineæ huic. ¶[Vt quid] poſtmodũ 13
Ioſ.17.18. [deſtruxiſti] hoc eſt, abſtuliſti [maceriam eius] hoc eſt, ſepem, parietem, ſeu protectionem, ſub D
trahendo ei tuũ auxiliũ angelicamq; defenſionem, quibus deſtituta in idololatriam, & alia mul
ta facinora lapſa eſt, promeruitq; quod ſeqtur [& vindemiant] hoc eſt, vaſtant, conculcant &
deſtruunt [eam omnes qui prætergrediuntur viam]. i. omnes nationes gentilium, in circũitu
eius & procul manentes? Porro hoc modo deſtructurum ſe eſſe maceriam vineæ huius per Iſa
Iſa.5 iam dominus prædixit: Oſtendam (inquiens) vobis quid faciam vineæ meæ. Auferam ſepem
Ierem.12. eius, & erit in conculcationem. Quod & factum oſtendit apud Ieremiam: Paſtores multi de
1 Mach.2 moliti ſunt vineam meam. Vnde & in primo libro Machabæorũ inducitur. Quæ gens nõ hære
ditauit regnum eius, & non obtinuit ſpolia eius? ¶[Exterminauit eam aper de ſylua, & ſingu 14
laris ferus depaſtus eſt eam.] Quidam Caſſiodorũ imitãtes per aprum intelligũt Veſpaſianũ,
per ſingularem vero ferum filium eius Titum, ſed non videtur. Nam populus Iudæorum
tempore deuaſtationis ſuæ ſibi à Veſpaſiano & Tito inductæ, nullomodo erat vinea dñi, quia
nec deus coluit eam per grãm, nec ipſa coluit deum per fidem, ſed erat populus ille pro tunc ſi
cut & nunc omnino infidelis & reprobus, habuitq; veritatẽ in eis quod ait Iohannes in Apoca
Apca 23 lypſi. Dicunt ſe Iudæos eſſe & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ. Aptius ergo per aprum &
ſingularem ferum accipimus eundem tyrannum, ſiue ille dicatur fuiſſe Nabuchodonoſor, ſiue
Antiochus. Horum nanq; vterq; exterminauit. i. extra proprios terminos poſuit populũ iſtũ
2.Mach.5 ædificia eius deſtruendo & habitatores transferendo ſeu effugando, ſicut de Iuda Machabæo,
& fratribus eius legitur, ꝙ inter feras in deſertis locis morabantur: & hic ſingularis ferus de E
paſtus eſt vineã iſtam, populum hunc terribiliter trucidando. Iudæi aũt in ſua perfidia indura
ti, per aprum ſingularemq; ferum intelligunt Titum ſeu Veſpaſianum. Hæc vero quæ de ſy
nagoga ſub nomine vineæ dicta ſunt, de eccleſia Chriſti myſtice accipi poſſunt hoc modo. Vi
neam, hoc eſt, militantem eccleſiam ſeu populum Chriſtianum de Aegypto. i. de ſeculo iſto te
Gala. 1 nebroſo, tranſtuliſti, in regnum Chriſti, vt eſſent Chriſtiani tui hæredes & Chriſti cohæredes.
Propter quod ait Apoſt. Deus eripuit nos de pſẽti ſeculo nequam, & tranſtulit nos in regnũ
filij dilectionis ſuæ: eieciſti gentes, hoc eſt, gentiles commutaſti in melius, cõuertendo eos ad fi
dem, & conuerti nolentes feciſti deficere & plantaſti eam. i. populum Chriſtianum habitare fe
ciſti in locis & terris, in qbus gentiles olim morati ſunt. Vel, plantaſti eam in Chriſto per fidẽ
& charitatẽ. Dux itineris fuiſti in conſpectu eius, quia apoſtolos per totum mundum duxiſti,
& omnes electos per gratiam ad teipſum omnium rerum vltimum finem perducis, quemad
Iohan. 14 modum proteſtaris. Ego ſum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem, niſi per me. Et iterũ
Non relinquam vos orphanos, vado & venio ad vos: & plantaſti radices eius. i. primos eccle
Ibidem ſiæ principes aliorum vtiq; ſpũales genitores, videlicet Apoſtolos & eorum præcipue ſectato
res, vt erant Dionyſius, Polycarpus, Ignatius in Chriſto inconcuſſe corroboraſti, ita vt poſſent
Ioha.15. ipſi alios in Chriſto fundare, ſicut fundatur palmes vitę. Nam & Chriſtus ait: Ego ſum vitis ve
Iſai.27 ra, vos palmites, & impleuit terram, quia eccleſia per vniuerſum orbem diffuſa eſt. Vnde ſcri
ptum eſt in Iſaia. Florebit & germinabit Iſrael, & iplebunt faciẽ orbis ſemine. Quod exponi nõ F
poteſt de carnali generatione & multiplicatione Iudæorum, ſed de ſpirituali generatione apo
ſtolorum ex populo Iſrael prodeuntium & multiplicatione fidelium, qui ſunt ſemen apoſto
rum. Operuit montes vmbra eius, id eſt, electio Chriſtianorum omnem altitudinem
gratiæ alijs datæ exceſſit. Nam & apoſtoli ſecure præferuntur prophetis, & eccleſia ſynagogæ:
& arbuſta eius cedros dei, qm̃ gratia maior effuſa eſt in cõmunem populum Chriſtianũ, ꝗ oli
in hoĩes dei ſublimes. Extendit, eccleſia, palmites ſuos. i. filios ſuos, vſq; ad mare, occidentale
à mari orientali, quemadmodum de Chriſto alibi habetur. Poteſtas eius à mari vſq; ad mare
Zach.9 & vſq; ad flumen. i. fontem baptiſmi extendit, propagines ſuas, qm̃ quotquot gignit eccleſia,
omnes intingit baptiſmatis aqua, ſicut ſaluator pręcepit apoſtolis. Docete omnes gentes bapti
zantes eas in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Propter quod Petrus propagini quã in
Matth. 28 exordio ſuæ prędicationis in Chriſto produxit, dixiſſe ſcribitur: Baptizetũ vnuſquiſq; veſtrũ in
nomine Chriſti, in remiſſionem peccatorum. Vt quid deſtruxiſti maceriam eius? hoc eſt, cur p
Actuu.5. miſiſti eccleſiam ita deficere, tuo auxilio ei ſubtracto? & vindemiant eam. i. ſpiritualibus bonis
eam ſpoliant omnes qui prætergrediuntur viam, hoc eſt, qui mandatorum tuorum ſemitas
tranſgrediuntur, videlicet dæmones, hominesq; peruerſi. Exterminauit eam aper de ſylua. i.
Machomet Sarracenorum legiſlator, cuius populus eccleſiam Ieroſolymorum ſubuertit, & ſin
gularis ferus depaſtus eſt eam. Per hunc ſingularem ferum intelligi poteſt, ipſe Machomet, ſeu
qlibet crudelis tyrannus, aut hæreſiarcha. ¶[Deus virtutum conuertere]. i. teipſum ad nos 15
clementer conuerte, quẽadmodum alibi teſtatus es. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos
[reſpice

A [reſpice de cœlo]oculo pietatis tuæ immenſæ[& vide]indigentiam noſtram[& viſita]in pro-
pria perſona[vineam iſtam].i.eccleſiam tuam, viſita quoq; corda humana quotidie per gra-
16 tiæ infuſionem,& ſpiritualium bonorum augmẽtum. ¶[Et perfice eam].ſ. eccleſiam dando ei
ſpiritualem profectum & euangelica conſilia,quibus perficiuntur præcepta[quam plantauit]
in fide & indiuidua charitate[dextera tua].i.miſericordia tua,ſeu potẽtia tua benigna. Chr̃s
enim ſtabiliuit eccleſiam ſuam in terra,ſpecialiter autem vide[& ſuper filium]hoc eſt Chriſtũ Matth. 8
qui ſeipſum in Euange. ſæpe appellat hominis filiũ,in cuius figura Ezechiel tam frequẽter di- Marc. 9
ctus eſt filius hominis[quem]Chriſtum[confirmaſti tibi]hoc eſt,inſeparabiliter tuæ diuinita Lucæ. 6
ti coniunxiſti,tam ſecundum vnionem perſonalem,quã ſecundum vnionem fruitiuam: & ita
Chriſtus homo peccare non potuit,nec aliquo modo ſeparari à deo. Nam & in triduo mortis
corpus eius & anima verbo manſerunt vnita. Vel, ſuper filium tuum dilectum dominum Ie-
ſum,quem confirmaſti tibi.i.quem firmiter teſtatus es eſſe filium tuum,confirmando eum ti-
bi in conſpectu hominum,dicendo ad eum tam in baptiſmo q̃ in monte ſancto: Hic eſt filius Mat. 3. 17.
17 meus chariſſimus,in quo mihi complacuit. Si autem ſic feceris. ¶[Incenſa igni].i.pctã ex igne Marc. 1
concupiſcentiæ ſeu flamma inordinati amoris commiſſa[& ſuffoſſa].i.peccata ex timore ma- Lucæ. 3. 9.
lo,deprimente & humiliante prouenientia[ab increpatione vultus tui peribunt].i.in peccato-
re pœnitente ceſſabunt per increpationem tui reſpectus,dum hominem paternaliter increpas
corrigẽdoq; reſpicis,illuminas,& cõuertis. In his vero qui in vitijs perſeuerãt,peribũt iſta pec
cata.i.æternaliter damnabuntur ab increpatiõe vultus tui.i.à rigore tuæ diuinæ iuſtitiæ, quã-
B do peccatoribus dices: Ite maledicti in ignem æternũ. Sciendũ vero,quod ſicut oĩa opera meri- Matth. 25
toria veniunt ex bono amore,aut bono timore,ſic oĩa opera mala naſcũtur,aut ex malo amo
re,aut malo timore. Timor autem ad amorem ſicut ad cauſam atq; radicẽ reducitur. Non enĩ
timemus,niſi cuius oppoſitum amamus,idcirco oĩa opera bona originaliter ex amore diuino
procedunt. Nam ſine charitate nihil eſt meritorium, oĩa quoq; mala ex inordinato amore na-
18 ſcunt. ¶[Fiat manus tua].i.diuinitatis tuæ potentia o deus pr̃[ſuper virum dexteræ tuæ].i. ſu
per Chrm̃ hominem,ita quod tua diuinitas,eius humanitati in oĩbus cooperetur,& per eã no-
ſtram ſalutem finaliter operetur,ſecundum quod ipſe Chriſtus ait: Pr̃ in me manens ipſe facit Iohan. 14.
opera[& ſuper filium hominis].i. Chriſtum filium deiferæ virginis[quem confirmaſti tibi]ſe
cundum modum expoſitum,ſecunda pars exponit priorem. Dr̃ autẽ Chriſtus vir dexteræ dei
Primo,qm̃ fauor,amor,gratia,& mĩa,& felix dei præſentia in oĩbus, plene eius humanitatem
ꝑuenit,impleuit,& beatificauit,prout ſcriptum eſt: Vidimus gloriam eius,gloriam quaſi vni- Ioh. 1
geniti à patre,plenũ gratiæ & veritatis. Secundo,quoniam ſecundum diuinitatem æqualis eſt
patri,quæ æqualitas nomĩe dextræ deſignatur. Tertio,qm̃ ſedet ad dexteram dei patris. Iuxta
illud: Dñs Ieſus aſſumptus eſt in cœlum,& ſedet à dextris dei. ¶[Et non diſcedimus à te].i.non
19 ceſſamus clamare ad te,& inuocare præſentiam Chriſti: idcirco fiducialiter dico,quia[viuifica Mar. 16
bis nos]vita gratia in præſenti,& vita gloriæ in futuro,per meritum incarnationis & paſſiõis
dñi ſaluatoris. Tu enim per Iſaiam tuum dixiſti: Ego dñs,ſuper quo non confundentur oẽs Iſaiæ. 49.
C qui expectant eum[& nomen tuum inuocabimus] donec æternam beatitudinem impetrem?
Nõ ergo diſcedamus à deo,ſi differat exaudire,dicamus cum Iob: Etiam ſi occiderit me,in ipõ
10 ſperabo. ¶[Dñe deus virtutũ conuerte nos,&c.]Ecce iam trina vice verſum hũc repetit,qm̃ in Iob. 13.
ſummæ trinitatis viſione noſtra ſalus conſiſtit. Et item ad deſignandum affectus ſui feruorem
huiuſq; verſiculi vtilitatem,dulcedinem & virtutem. Eſt enim hic verſus admirabili poteſtate
refertus,quia in eo petitur,quod ad noſtram ſaluationem requiritur,etiam eo ordine,quo petẽ
dum eſt. Primo enim à deo conuertimur,quia ab eo eſt omnis boni principium. Deinde diui-
nitus illuſtramur,& ita deinceps ſalui efficimur. Explicari non poteſt quãta ſit virtus, dignitas
atq; ſententia huius verſus. In eo nanq; quod dr̃: Dñe deus virtutum,tangitur diuĩa maieſtas,
quæ eſt oĩm poteſtatum fontana origo, excitaturq; anima noſtra ad reuerentialem tanti dña
toris timorem,de quo à Ieremia ſcriptum eſt: Magnus es tu & magnum nomen tuum in forti Iere. 10.
tudine. Quis non timebit te,o rex gentium? In eo quoq; quod additur,conuerte nos,ꝓfitemur
totam noſtram perfectionem & ſalutem à deo penitus dependere inchoatiue,proſequutiue,&
completiue,in tantum,vt ipſa primordialis noſtra conuerſio ſit dei largitio,quod Salomõ in-
nuens,ſic orat: Sit dominus deus noſter nobiſcum,& inclinet corda noſtra poſt ſe, vt ambule-
mus in omnibus vijs eius. Quod autem proſequutio ſeu continuatio boni,ſit donum altiſſimi 3. Reg. 8
Dauid alio loco profeſſus eſt,dicens: Domine deus cuſtodi in æternum hanc voluntatem eorũ,
& ſemper in veneratione tui mens iſta permaneat. In eo autem quod ſequitur[oſtende faciem 1. Para. 29
tuam]accenditur,& certe merito incomparabili flamma amoris æſtuare debet in nobis diuĩa
dilectio. Quid enim tam bonum,quid tam amabile,dulce,pulchrum,ſalubre,iucundum,& no

bile, sicut videre faciem dei? O facies pulchra, o pulchritudo immensa, o felicitas infinita. Pro- D
mittitur nobis aspectus faciei creatoris nostri: sed quis eam videre dignus habebitur, nisi cuius
Matth. 5 anima fuerit ab omni immundicia depurata? Propterea: Beati mundo corde, quoniam ipsi de-
um videbunt. Ecce si deum diligimus, affectuose dicamus, ostende faciem tuam, & tanto affe-
ctuosius quanto frequentius. Non enim decet nos ex frequenti iteratione & longa consuetu-
dine, in bono tepescere, pristinam solicitudinem perdere, aut remissius agere. Qui enim opus
dei non negligenter, sed reuerenter exoluit, quotidie in gratia crescit, sicq; de die in diem diui-
num obsequium perfectius soluit. Indesinenter igitur dominum deprecemur, vt faciem suam
nobis ostendat, nunc quidem per fidem illuminatam, & gratiæ claritatem, contemplationem-
q; quotidie synceriorem, in futuro autem per speciem & gloriæ lumen. Tanto demum faciem
dei clarius iucundiusq; conspiciemus in præsenti exilio, futuroq; seculo, quanto nunc affectuo-
sius exoramus hunc versum, qui veraciter inæstimabili dulcedine superexuberat. Sed & totus
hic Psalmus præclarus est nimis, & liquet in eo quã vehementissimo desiderio veteres sancti,
Christi aduentum optabãt, & turpe est nobis, si eius incarnationẽ iam factam, minori dilectio-
nis feruore amplectimur, quàm illi futuri desiderabant.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXX.

¶Expositio Tituli

EST autem Psalmi iam perscrutandi titulus iste: In finem pro torcularibus quinta sabbati
Psalmus ipsi Asaph. Titulus hic magis ptinere videtur ad mysticã, quàm ad literalẽ Psal- E
mi præsentis explanationem, præsertim cum multa habeantur verba in eo, quæ nec in hebræo
ponuntur, nec in titulo Hieron. iuxta Hebræum. Idcirco in sequenti explanatione, in qua Psal-
mus iste spiritualiter exponetur, præinductus quoq; titulus correspondẽter explanabitur. Por-
ro Hieronymus in translatione sua iuxta Hebræum talem titulum ponit. Victori in torculari-
bus Asaph. Pro cuius intellectu habendo, pensandum, quod Psalmus iste specialiter erat decã-
tandus in festo tubarum, quod fuit primo die Septembris, circa quod tempus solent esse com-
pleræ vindemiæ in terra promissionis, quoniam calida est, idcirco tunc fiebant libamina sacri-
ficiorum in templo: & ergo hic Psamus titulum sortitur à torcularibus, vnde vina exprimun-
tur, quia in eo redditur deo gratiarum actio pro fructibus anni collectis. Ait ergo.

¶Enarratio Psalmi iuxta sensum literalem.

EXultate deo adiutori nostro]. i. ad gloriam & honorem ac laudẽ dei, nos in omnibo 1
no adiuuantis per gratiam suam, tam cordialiter ac vehementer gaudete in eo, vt ex
abundantia interioris lætitiæ, foris erumpãt signa gaudij interioris. Dicitur enim ex-
ultatio quasi extra se saltatio, puta dum ex plenitudine gloriæ interioris, extra mani-
festantur eius indicia [iubilate deo Iacob]. i. ineffabilitẽ intus gaudete, & foris affectuo-
sissima laude deo cantate. Est enim iubilus gaudium animi, quod p̃ vehementi excessu, nec in-
tegre valet explicari, nec in toto taceri. Dr̃ aũt deus vniuersoꝝ, specialiter deus Iacob, pp excel-
Baruch. 3. lentissimã gratiam sibi collatam. Vñ de deo ait scriptura: Dedit viã disciplinæ Iacob puero suo.
¶Sumite psalmũ] vt eum deo deuote cantetis [& date tympanũ] hoc est, non tm̃ voce, sed etiã 2 F
musico instrumento deũ laudate, & simul cum sonu tympani psalmos vocibus decõtetis. Sole-
bant enim Hebræi in instrumentis musicalibus psalmos cantare, sicut nunc in organis cantat
ecclesia. Sic quoq; date [psalteriũ iucundum cũ cithara] laudando deũ in talibus instrumentis,
1. Para. 13 secundum q̃d Dauid instituit. ¶Buccinate in neomenia]. i. in die nouilunij [tuba] ad buccinã 3
Nume. 10. dum formata, qm̃ Moses iussit fieri tubã ad hoc. Iudæi aũt in oĩbus nouilunijs egerant festũ in
3. Esdræ. 5 memoriam gubernationis diuinæ. In nouilunio vero septimi mensis cõmuniter occurrebat fe-
stum tubaꝝ, apud hebræos valde solẽne in memoriã redemptionis Isaac ab immolatione, put
Leuitic. 23 in Leuit. legitur. Idcirco nũc subdit [in insigni die solẽnitatis vr̃æ]. i. in solẽni festo tubaꝝ. Cur 4
autem hæc agere debeant, pandit. ¶Quia præceptum in Israel est,] qm̃ dominus iussit sic fieri
Nume. 29 in populo Israelitico, sicut habetur in libro Num. [& iudicium deo Iacob]. i. istud mandatum
est à deo Iacob, qui hoc iustum esse dictauit. Vel sic, iudicium deo Iacob. i. iudicium damnatio-
nis erit Iacob. i. populo ex Iacob nato à deo omnium iusto iudice, si populus iste omiserit istud
præceptum implere. ¶Testimonium in Ioseph posuit illud]. i. deus istud præceptum cum at- 5
testatiõe proprij testimonij proposuit Ioseph. i. populo Iudæorum per Ioseph designato, pro-
pter hoc quod Iacob primogenita contulit ei, & ipse alijs fratribus suis sanctior atque sublimi-
1. Paral. 5. or fuit, [cum exiret,] Ioseph, id est, populus Iudæorum, [de terra Aegypti,] per manum
Exodi. 12 Mosi, [linguam quam non nouerat audiuit,] id est, legem diuinam à deo per Mosen sumpsit,
quam ante nesciuit. Vel hoc ideo dicitur, quoniam populus Iudæorum cum accessisset ad
montem

montem Sinai,audiuit deum, vel potius angelum dei ſibi loquentem de medio ignis, propter
A quod territi dixerunt ad Moſen:Non loquatur nobis deus,ne forte moriamur:ſed loquere tu Exod. 20.
nobis.Propter quod Moſes:Ecce,inquit, oſtendit nobis dominus deus noſter maieſtatem ſu- Deuter.5
am,& probauimus hodie,quod loquente deo cum homine vixerit homo, vocem eius audiui-
mus de medio ignis. Vel quod dicit,linguam quam non nouerat audiuit,forſitan ideo dicit,qͦ-
niam filij Iſrael in Aegypto nati & educati,cum veniſſent ad terras Amorræorum,Madianita
rum,Moabitarum,Idumæorum,&c.linguas ignotas audierant. ¶[Diuertit ab oneribus dor-
6 ſum eius]hoc eſt,deus populum Iudæorum eripuit,à deportatione onerum, quæ portabāt in
terra Aegypti ex imperio Pharaonis conſtruentes ei ciuitates tabernaculorū,vt patet in Exo- Exod.1
do[manus eius in cophino ſeruierunt] Nam filij Iſrael in ſportis collegerunt & detulerunt la-
teres,ſeu alia quæq; neceſſaria ad ſtructuram. Deinde mutat propheta perſonam, loquiturq;
in perſona dei,ſubdens. ¶[In tribulatione inuocaſti me]id eſt, o popule Iudæorum dum in Ae
7 gypto affligebaris à præpoſitis operum atq; Aegyptijs,vitam veſtram ad amaritudinem per- Exod.2
ducentibus,clamaſti ad me pro liberatiōe[& liberaui te]in manu forti & maximis ſignis. Hic
enim dominus ait ad Moſen:Clamor filiorum Iſrael venit ad me,deſcēdiq; vt liberem eos[ex Exod.3.
audiui te in abſcondito tempeſtatis].i.in afflictione cordis tui occulta,quando gemebūda ſu-
ſpirabas ad me, non audens manifeſte me inuocare aut conqueri propter Aegyptiorum for-
midinem[probaui te apud aquam contradictionis,] hoc eſt,ibi oſtendi tuam ingratitudinem
& peruerſitatem. Vnde in libro Num.legitur:Hæc eſt aqua contradictiōis,vbi iurgati ſunt fi- Nume.20.
B lij Iſrael contra dominum.Poteſt quoq; iſtud ſpecialiter ad Moſen Aaronque referri, qui cir-
ca hunc locum deum per incredulitatem offenderunt, propter quod terram promiſſionis in-
trare prohibiti ſunt,dicente ad eos domino:Quia non credidiſtis mihi vt ſanctificaretis me co Nume.20.
8 ram filijs Iſrael,non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. ¶[Audi populus
meus,]peculiaris verba legis meæ,auribus cordis & corporis, [& conteſtabor te,] hoc eſt, te-
ſtis ero verborum meorum,operumque tuorum. Iuxta illud:Ego ſum iudex & teſtis,ait domi- Ierem.29.
nus[Iſrael]id eſt,plebs Iſraelitica[ſi audieris me]hoc eſt,ſi præcepta legis meæ impleueris[non
erit in te deus recens]quem colas,quia nil temporale aut creatum pro deo recipies,[neq; ado- Exod.20
9 rabis deum alienum]ſed me ſolum verum,æternumq; deum ¶[Ego enim ſum dominus deus
tuus,qui eduxi te de terra Aegypti,] & adhuc plura beneficia dare paratus ſum. Nā, [dilata os
tuum].i.deſiderium tuum aperi ad recipiendum,& os corporale ad petendum[& implebo il-
lud,]gratia mea,dando tibi quod poſtulas. Conſequenter oſtenditur populi ingratitudo.
10 ¶[Et non audiuit populus meus] aure cordis,[vocem meam,] id eſt,verba præceptorum me-
orum,[& Iſrael non intendit mihi]id eſt,non aduertit neque curauit me. Sed mirum appa-
ret,quod deus populum rebellem & inobedientem appellat populum ſuum, præſertim cum
de tali populo per Oſee prophetam dicat:Non populus meus vos, & ego non deus veſter. Et Oſee.1.
reſpondendum,ſicut nunc ſæpius dictum eſt,quod populus Iudæorum(etiam reprobus) dici-
tur populus dei,in quantum à deo præ cæteris gentibus vocati erant, & multis beneficijs eius
honorificati. Ideo nanq; dominus apud Ieremiam ait:Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, Ierem.13.
C ſic agglutinaui mihi domum Iſrael,vt eſſet mihi in populum,& in nomen.& in laudem, & glo
riam,& non audierunt. Sic quoq; dicuntur dilecti à deo,ſecundum quod dominus apud eun-
dem ait:Quid eſt,quod dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa?Non quod vere atque Ierem. 11.
finaliter dilecti erant à deo,de quo dictum eſt ſupra:Odiſti omnes qui operantur iniquitatem Pſalm.5.
ſed quantum ad beneficia eis à deo exhibita in præſenti,dicuntur dilecti. Huius autem ingrati
tudinis grauiſſima pœna mox ſubditur. ¶[Et dimiſi eos ſecūdum deſideria cordis eorum]hoc
11 eſt,gratiam meam eis ſubtraxi,qua ſubtracta non præſeruantur à culpa, ſed concupiſcentias
ſuas ſequuntur,& proprias cogitationes & inclinationes ſectantur,propt quod additur [ibūt
in adinuentionibus ſuis]hoc eſt,in erroribus ſuis,& vitijs à ſe excogitatis viuēt & perdurabūt. Leuit.26
12 ¶[Si populus meus audiſſet me]id eſt,legem meam[Iſrael ſi in vijs meis]id eſt,in obſeruantijs
mandatorum meorum[ambulaſſet. ¶[Pro nihilo.]id eſt,tanquam nihil,ſeu gratis[foſitan].i.
13 certitudinaliter,dummodo ipſi in vijs meis perſeueraſſent[inimicos] eorum humiliaſſem,]id
eſt,ſeptem gentes terræ promiſſionis,& cæteros gentiles eorum hoſtes deieciſſem,atq; poteſta
ti eorum ſubiugaſſem,ſicut per Moſen ſæpe promiſi[& ſuper tribulantes eos]id eſt,ſuper per-
ſequutores eorum[mitiſſem manum meam]id eſt,poteſtatem meam,& vltiōem iuſtitiæ meæ
extendiſſem. ¶[Inimici domini].i.Iudæi ingrati,de quibus Moſes loquitur: Audite rebelles & Nume.20.
14 increduli[mentiti ſunt ei]id eſt,ad iniuriam eius,qui non impleuerunt quod ſpoponderunt,di-
centes:Omnia quæ loquutus eſt dominus,faciemus. Nam paulo poſt vitulum aureum adora Exo.24
uerunt[& erit tempus eorum in ſecula]id eſt,damnatio & pœna eorum inæternum durabit,

Exo.32 quoniam in inferno fine fine cruciabuntur. Vnde dominus dixit ad Mosen: Ego in die vltio-
nis visitabo hoc peccatum eorum. ¶[Et cibauit eos]hoc est, non obstante prædicta ingratitu- D
Exod.16. dine Iudæorum, deus cibauit illos[ex adipe frumenti]scilicet pane cœlesti seu manna, q̊d adeo 15
dulce fuit ac si de simila & adipe factum fuisset. Vel sic: Cibauit eos ex adipe frumēti, quoniam
Iosue.5. postquam ingressi sunt terram promissionis tritico abundantem, aluit eos pane, de simila tri-
tici facto[& de petra melle saturauit eos].i. melle emanante de petra. Nam terra promissionis
dicitur lacte & melle manare. Apes nanq; in rupibus terræ promissionis mellificant, & ita de
locis petrosis mel satis copiose colligitur.

¶Explanatio tropologica siue moralis eiusdem Psalmi.

SPiritualem deniq; intellectum sequendo, titulus Psalmi huius, in principio præcedētis ex
positionis positus, ita exponitur: Psalmus iste in finem, qui Christus est nos dirigens, pro-
ponitur & cantatur, ipsi Asaph, id est, congregationi fidelium per Asaph designatæ: & agit hic
Psalmus pro torcularibus, id est, de tribulationibus seu ecclesiis pressura tribulationum affli-
ctis, quibus mali separantur à bonis, quæ separatio designata est, quinta sabbati, id est, quinta
die hebdomadæ, in qua ex aqua producti sunt pisces, auesq;. Remanseruntque pisces in aqua,
& aues conscenderunt in aera. Per quod præfiguratum est, quod in ecclesia Christi contingit.
Omnes enim Christiani in fonte baptismatis spiritualiter producuntur & regenerantur, sed q
dam eorum manent in terra transitoriis inhærendo, cæteri volant in altum, amando cœlestia.
Itaque o vniuersi filii Ecclesiasticæ congregationis. ¶Exultate deo adiutori nostro, videlicet,
summæ Trinitati, simplici deo, iubilate deo Iacob, id est, supplantantium vitia. Per Iacob nan E
q;, qui interpretatur supplantator, conculcatores vitiorum intelliguntur. Versiculus iste spiri-
tuali hilaritate redundat. Est enim exhortatio iucundissima, admonitio saluberrima, doctrina
prorsus angelica. Quid enim tā cœliforme, angelicum, deiforme, ac splendidū, sicut in deo exul
tare & domino iubilare, congaudendo infinitæ perfectioui creatoris, infinitæ beatitudini diui
nitatis, infinitæ iucunditati supergloriosissimæ trinitatis? Hoc nempe est præclarissimum exer
citium summæ virtutis, videlicet charitatis diuinæ, quo esse non potest sublimius in seculo isto.
Quanto enim dignitati & gloriæ domini dei nostri cordialius congratulamur, tanto eum ar-
dentius diligere comprobamur, quo autem deum calidiori mente amamus, eo deiformiores
ac nobiliores consistimus, quoniam summa nobilitas mentis creatæ est amor diuinus.i. actua
lis dilectio superbenedictę diuinitatis. Sumite Psalmum, hoc est, bonam operationem à gratia
Philip.2. dei accipite, quam operationem non nisi à deo habere potestis, quoniam (sicut ait Apostolus)
ipse est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate, id est, ex sua volūtate be
Isaiæ.26. nigna, ad quem Isaias loquēs: Domine (inquit) dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra
Iohan.15. operatus es in nobis. Vnde & Christus ait discipulis: Sicut palmes à semetipso non potest fer-
re fructum, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis: & date tympanum.i. dulcem
reddite sonum, dei auribus beneplacentem, qui vtiq; non est proprie sonus sensibilis atq; ex-
terior, sed intellectualis videlicet mortificatio carnis, & castitas sancta, quæ etiam est odor bo-
nus. Quemadmodum nanq; tympanum, id est, corium in ligno expāsum, non nisi percussum F
dulciter sonat, sic caro castigationibus pœnitentialium flagellorum lassata & attenuata domi
no placet, & sua operatio coram altissimo sonat. Sumite quoq; psalterium iucundum cum ci-
thara. Psalterium quod à superioribus sonat, & decem cordas habet, designat decalogum le-
gis diuinitus datum. Cithara vero habens sex cordas, & ab inferioribus sonans, significat sex
opera misericordiæ. Est igitur sensus: Sumite psalterium iucundum cum cithara, id est, diuinę
legis præcepta implete, vacādo cœlestibus, sed cum cithara, quatenus simul exerceatis opa mi-
sericordiæ, quoniam non debetis sic esse intenti cœlestibus, vt negligatis succurrere proximo-
rum necessitatibus. Buccinate, o Christifideles, hoc est, audacter & amorose sonate dei præco-
nia, vestra peccata & proximorum documenta, ita vt deū laudetis, vosipsos vituperetis, & pro
ximos instruatis, in neomenia, id est, in exordio illuminationis vestræ à sole iustitiæ, scilicet, in
Iohan.14. insigni die solennitatis vestræ interioris, quādo videlicet spiritus sanctus venit ad vos, & man
sionem sibi facit in vobis, tunc enim gratiam vobis concessam, aliis libenter debetis communi
care. Sic autem buccinate tuba, hoc est, verbo dei. Quia præceptum in Israel est, id est, Ecclesiæ
Christianorum deum per fidem speculāti, diuinitus iussum est taliter facere. Christus enim in
Matth.25. Euang. damnat seruum, q talentum sibi concessum abscondit. Et Paulus vult vt singuli, non q̃
1.Cor.10. nostra sunt quæramus, sed q̃ aliorum. Propter quod in Eccl. scriptum est: Sapiā abscondita, &
Eccl.41 thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisq;? Denique excellentissimus apostolici ordinis princeps
1.Pet.4. euidentius atq; præclarius loquens: Vnusquisque (inquit) sicut accepit gratiam in alerutrum
illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratię dei. Testimonium in Ioseph
posuit

posuit illud,hoc est,in populo ex gentilitate ad Christum conuerso,& ecclesiæ addito. Ioseph
A enim interpretatur augmentum,sicq; per eum signantur ex gētibus Christo per fidem adau-
cti,& his deus testatus est præceptum prædictum,vt patet ex autoritatibus allegatis, cum exi-
ret de terra Aegypti.i. cum gentiles in Christum credentes, egrederentur de pristinis suis ob-
scuritatibus,vitijs & ignorantijs,linguam quam non nouerat audiuit.i. tunc audire cœperūt
Euangelicam prædicationem,apostolicamq; doctrinam ante ipsis prorsus ignotam. Pro-
pter quod Athenienses ad Paulum dixerunt:Volumus scire quæ est hæc noua,quæ à te dicitur Actu.17.
doctrina.Noua enim quędam infers auribus nostris. Tunc quoq; cū sic de Aegypto exiret hic
populus,deus,diuertit ab oneribus dorsum eius.i.à pondere vitiorum,à seruitute peccati,à iu-
go mundi,carnis,atq; diaboli.Talibus enim clamat Christus: Venite ad me oēs qui labora- Matth.11
tis & onerati estis,& ego reficiam vos:manus eius,hoc est, operatiōes populi huius antequam
conuerteretur ad deum,in cophino.i. in vasis immundiciarum ac sordium vitiorum,seruierūt
legi peccati,imo peccato ac dæmoni.Dum enim peccator vitijs immoratur, manus operatio-
num suarum tenet in vase peccati.i.in actione inordinata,seu voluntate peruersa, in qbus cul
pa fundatur.Deinde Christus ait ecclesiæ,cuilibetq; deuoto.In tribulatione.i. persequutione,
tentatione,seu alia quacunque molestia,,inuocasti me,quod est tutissimum, saluberrimumq;
remedium,idcirco quandocunque affligimur,siue à dæmone,siue à malis hominibus,siue à p-
prijs passionibus,deum inuocare debemus cum omni fiducia atq; constantia.& ita efficiemur
securi:nam exaudiemur,sicut subiungitur:& liberaui te, exaudiui te in abscōdito tempestatis,
B tempore diabolicæ suggestionis seu intimæ afflictionis, quando ad alium nullum confugere
poteras.Deniq; hoc debet esse summa & vnica consolatio omni afflicto, quod certissimum est
deum maxime adesse afflictis,quoniam promptus est succurrere eis, sicut superius dictum est:
Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde.Inferius quoq; ipse testatur: Cū ipso sum in tri Psalm.33.
bulatione.Propterea viri perfecti in tribulationibus gaudent,& in eis libenter existunt propt Psalm.90.
præsentiam dei,sed pro patientia & fortitudine animi dominum deprecātur:probaui te apud
aquam contradictionis,id est,apud quamcunq; aduersitatem & resistentiam, qua tibi in bo-
no resistitur ab hostibus tuæ salutis,videlicet mundo,carne,& diabolo. Aduersitas enim & re
sistentia quam sustinet homo in via dei, ab his qui moliuntur eum à bono opere auertere,de-
clarant an homo vere,fideliterq; deo adhæreat. Vnde Moses ait:Adduxit te dominus vt affli- Deut.8.
geret atq; tentaret,& notū fieret virum custodires mandata illius,an non.Et ista est ratio cur
deus permittit famulos suos talia impedimenta pati, videlicet vt probentur & innotescat vtrū
syncere quærant,iustitiam,sicq; gratiam ampliorem acquirant, & alijs in exemplum propo-
nātur. Propter quod scriptum est:Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus,& Sapient.3.
quasi holocausti hostiam accepit eos. Audi populus meꝰ,qui à me Christianus vocaris,qui eti-
am Israel diceris, id est, deum per fidem conspiciens,tu ergo,si audieris me, implendo pcepta
mea, ita vt deum tota anima ,toto corde,& tota fortitudine diligas,non erit in te deus recens Deut.6.
hoc est,me non derelinques,& nec alijs magis quàm mihi adhærebis.Non seruies creaturę po Roman.1
C tius quà creatori,non magis amabis ventris ingluuiem,carnis luxuriam,mundi honorē,tem-
poralia bona,siue pecuniam,quàm me summum atq; incommutabile bonum. Qui enim ca-
stitatem relinquit & voluptati deseruit,recentem suscipit deum,quoniam luxuriosi deus ē sua
dilecta,gulosi deus est venter,auari pecunia.Quod enim qs amplius cogitat,amat,& colit,hoc
deus ipsius esse conuincitur.Ego enim,vnigenitus dei propter te incarnatus,sum dominus de Philip.3.
us tuus,qui eduxi te de terra Aegypti,hoc est,de hoc seculo nequam,videlicet de caligine culpę Gala.1.
& tenebris ignorantiæ,per mortis meæ meritū et sanguinis precium,per gratiam baptismalē
per virtutum infusionem,& spiritus sancti multiplicem illustrationem:dilata os tuum, & im-
plebo illud.i.ad gratiam te dispone,& eam recipies,misericordiam meam implora, & faciam
tecum misericordiam,inuita me ad cordis tui hospitium,& ingrediar illud: Ego enim sto ad Apocal.3.
ostium & pulso,ora pro illuminatione interna,& dabo tibi sapientiæ claritatem,quemadmo
dum spondet Apostolus meus,dicens:Si quis indiget sapiētia,postulet à deo & dabitur ei. Po- Iaco.1.
stulet autem in fide nihil hæsitans.Ad minus enim recipiet illam,quæ est donum spiritus san-
cti,quam habet omnis qui gratiam gratum faciētem sortitus est. Itaq;,dilata os tuum,hoc est, Isaiæ.11.
aperi cor tuum,obicemq; depone & implebo illud,quia non est abbreuiata manus mea,vt sal Isaiæ.59.
uare non valeat.Et non audiuit populus meus,qui solo nomine Christianus est,seu per fidem
& non per charitatem,qui se dicit nosse deum,& factis negat,vocem meam .i. præcepta & ex- Titum.1
hortationem sacræ scripturæ. Sic enim reprobi dicuntur ppl's Christi,quomodo ipse in Euan-
gelio ait cuidam:Amice,quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?Et sicut de ali- Matth.22.
quibus dicitur:In propria venit,& sui eum non receperunt.Idcirco:Et dimisi eos secundum de Iohan.1.

f 3 sideria

ſideria cordis eorum. Hæc eſt maxima vltio dei, dum hominẽ exigentibus ſuis peccatis ſibiĳpſi D
relinquit. Hoc enim tam malum eſt, quàm bonum eſt à domino conſeruari in præſenti vita, ſi
lialiter corrigi, à vitiĳs cohiberi. Vnde certiſſimum ſignum diuinæ reprobatiõis atq; futuræ dã
nationis eſt, nunc in omnibus proſperari ad libitum, à deo relinqui iuxta proprium deſideriũ,
Apocal. 3. nec flagellari cum filiĳs adoptionis. Ideo nanq; dominus ait: Ego quos amo, arguo & caſtigo.
Hebræ. 12 Apoſtolus quoq; ad Hebręos: Quis filius quem non corripit pater? Quod ſi extra diſciplinam
eſtis, cuius participes facti ſunt omnes, ergo adulteri & non filiĳ eſtis. Et hoc quoq; Salomõ mo
Proue 3. net: Diſciplinam domini fili mi ne abĳcias, & ne deficias, cum ab eo corriperis. Quem enim di
Ibidem ligit dominus, corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi. Si ergo beati eſſe optamus, in præ
ſenti vita pro noſtris exceſſibus caſtigari deſideremus, penſantes prudẽtiſſima mente illud in
Iob. 5. libro beati Iob: Beatus homo qui corripitur à domino. Increpationem ergo domini ne repro
Tob. 12 bes, qa ipſe vulnerat & medetur. Hinc inſuper angelus dixit Tobiæ: Quia acceptus eras domi
no, neceſſe fuit vt tentatio probaret te. Vnde ex perſona omnium electorum teſtatur alia ſcri
2. Mach. 6 ptura: Non ſicut in aliĳs nationibus dominus patiẽter expectat, vt eas, cum iudicĳ dies aduene
rit, in plenitudie peccatorum puniat, ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolu
tis, ita demum in nos vindicet, propter quod nunquam miſericordiam ſuam à nobis amouet,
corripiens vero in aduerſis, populum ſuum non derelinquit. His autem verbis pręmittit quod
ſæpius allegatum recordor. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia age
Ibidem re, ſed ſtatim vitiones adhibere, magni beneficĳ eſt indiciũ. Si populus meus audiſſet, &c. Pro
nihilo forſitan inimicos eorum viſibiles & inuiſibiles humiliaſſem, quoniam ego ſuperbos hu E
milio, & ego dæmones ſuperbientes vehemẽter humilio, dum eos à ſeruis meis humilibus, vin
Roma. 16 ci, fugariq; facio. Ideo nanq; dicit Apoſtolus: Deus pacis conteret ſatanam ſub pedibus veſtris
velociter: & ſuper tribulantes eos miſiſſem manũ meam, electos protegendo & illos opprimẽ
do, ſaltem poſt terminũ vitæ præſentis. Inimici domini. i. mali Chriſtiani, de quibus Chriſtus
Luc. 19 ait in Euang. Inimicos meos, qui noluerunt me ſuper ſe regnare, adducite huc & occidite corã
me, mentiti ſunt ei. i. promiſſionem illam fregerunt, quam in fonte baptiſmatis fecerunt, pro
mittentes ſe abrenunciaturos Satanæ & eius operibus. Omnes quoq; q poſt confeſſiõem, pœ
nitentiam & ſacram communionem ad priſtĩa vitia reuertuntur, nec ſtudent coram deo am
Mich. 6 bulare ſolicite, inimici ſunt Chrĩ, mentiunturq; ei: & erit tempus damnationis eorum i ſecula,
. i. in æternum, quoniam ibunt in ignem æternum. Non eſt tamen hoc ita ſumendũ, quaſi poſt
diem extremi iudicĳ tempus erit. Nam primi mobilis motu ceſſante, ceſſabit & tempus, iuxta il
Apoc. 10 lus in Apocalyp. Angelus leuauit manum ſuam ad cœlum, & iurauit per viuentem in ſecula
ſeculorum, quia tempus vltra non erit. Et cibauit Chriſtus illos, ſcilicet Chriſtianos, ex adipe
frumenti. i. ſacramento corporis ſui ſub forma panis triticei, & de petra melle, id eſt, melle quo
deſignatur dulcis effectus ſacramenti corporis Chriſti, videlicet conſolatio ſpiritualis, infuſio
gratiæ ſacramentalis, impinguatio mentis, hoc melle fluente de petra, id eſt, Chriſto, ſeu meri
to paſſionis & ſanguinis eius. Nam per meritum Chriſti datur nobis quicquid gratiæ par
ticipamus: ſaturauit eos, ſaturitate interiori, dando eis deſiderium cordis ſui. Ecce Pſalmum F
ſpirituali doctrina repletum, & diuina beneficia recolentem, hominum ingratitudinem, dei
quoq; vindictam breuiter commemorantem, audiuimus. Elaboremus itaque omnia hæc ad
noſtram informationem trahere, deo exultare & iubilare, diuinorum beneficiorum remini
ſci, ſacramenti Chriſti gratiam adipiſci ſumme ac diligentiſſime præcauentes, ne tam inæſti
mabilibus beneficĳs Chriſti inueniamur ingrati. Quæ autem nunc omiſſa ſunt, in præceden
ti expoſitione patent.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXXI.

¶ Expoſitio Tituli.

BReuis hic Pſalmus, breui & facili titulo prænotatur, dum dicitur: Pſalmus Aſaph. Dici
tur enim Pſalmus Aſaph, vel quia ab eo compoſitus eſt, vel quoniam congregationi per
Aſaph deſignatæ præponitur. Ad literam quoq; dicitur Pſalmus iſte eſſe conſcriptus contra
iudices iniuſtos, eorum peruerſitatem redarguens, diuinamq; iuſtitiam contra eorum iniuſti
tiam poſtulans. Ait ergo.

¶ Enarratio Pſalmi.

DEus ſtetit in ſynagoga deorum] Deus incorporeus & immẽſus, in quo nullus eſt 1
ſitus aut locus ſecundũ naturam diuinitatis, dicitur in ſynagoga deorum. i. in cõ
gregatiõibus iudicum ſtetiſſe & ſtare, qm̃ ipſe vbiq; eſt, & omnium verba ac ope
ra intuetur, pẽſat, & iudicat, maxime tñ & diſtinctiſſime iudicum corda, verba &
Exod. 22 facta conſiderat. Dicuntur autem iudices dĳ, iuxta illud in Exodo: Ad deos vtri
uſque

usq; causa pueniet.i.ad iudices. Vnde & iter̃ Moses:Dijs(inqt)non detrahes[in medio aũt].i.
A deus in medio vniuersoꝝ existens. Vel in medio.i.secundũ æqualitatem iustitiæ[deos].i.iudi-
ces[dijudicat]hoc est impios iudices reprobat,& bonos à malis discernit. Vnde in libro Sapi- Sapien. 6
entiæ scriptum est:Audite reges, & discite iudices finium terræ,quoniam data est vobis à deo
potestas,qui interrogabit opera vestra,cogitationes vestras scrutabitur, qm̃ essetis ministri cũ
regni illius, non recte iudicastis,neq; custodistis legem iustitiæ. Horrende & cito apparebit,q̃-
niam iudicium durissimum in his qui præsunt,fiet. ¶[Vsquequo]o iudices impij. [iudicatis.]
2 iudicio approbatiõis[iniquitatẽ]illam excusando,laudãdo,aut occultando.[& facies peccato-
rum sumitis?].i.personas malorum acceptatis,iustificando causam eorum amore propinqui
tatis aut muneꝝ,vel timore potestatis ipsoꝝ:hoc valde iniquum est, & contra documentum
gloriosi regis Iosaphat,cuius verba omnium iudicum plenissime instructiua sunt. Scriptũ est
enim de eo:Præcepit Iosaphat iudicibus:Videte quid faciatis. Non enĩ hoĩm iudicium exerce- 2.Para.19
tis,sed domini,& quodcunq; iudicaueritis in vos redundabit.Sit timor domini vobiscum,& Ibidem
3 cum diligentia cuncta facite.Deinde Propheta admonet iudices ad emendationem. ¶[Iudica-
re].i.iustum iudicium facite[egeno & pupillo]qui seipsos defendere nequeunt contra potentes
& diuites.[humilem & pauperem]spiritu non auarum aut impium[iustificate]id est, iustum
4 esse dictate, sicut veraciter est. ¶[Eripite pauperem]de violenta impetitione potentis [& ege-
B num de manu]id est,iniusta potestate[peccatoris]liberate. Talis iudex erat beatus Iob,qui de
seipso testatur:Cum sederem quasi rex circumstante exercitu,eram tamen mœrentium cõso- Iob.29.
lator. Oculus fui cæco,& pes claudo. Pater eram pauperum, & causam quam ignorabam dili
gentissime inuestigabam. Et hoc est quod dominus admonet apud Isaiam: Quærite iudiciũ,
subuenite oppresso,iudicate pupillo,defendite viduam. Consequenter inducitur causa erro- Isa. 1
5 ris & iniustitiæ iudicum iniustorum. ¶[Nescierunt] regulas iuris[neque intellexerunt]subti-
liter intentionẽ legislatoris seu legum,sed sicut sonant,sic eas intelligunt[in tenebris]cordis &
operum,id est,in cogitationibus rudibus atq; iniustis operibus [ambulant, mouebuntur] id
est,Christum iudicem formidabunt,saltem in die iudicij[omnia fundamenta terræ].i.omnes
principes terreni, qui aliorum fundamenta atq; columnæ esse deberent. Vel, mouebuntur Lucæ.21
omnia fundamenta terræ,hoc est. elementum terræ mouebitur,quoniam vt dicit Sapiens:De- Sapie.5
us armabit creaturam ad vltionem inimicorum, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra
insensatos. Quamuis o iudices mali,tam indigni sitis propter vestram abusionem atq; mali
6 tiam,tamen ¶[Ego dixi,dij estis.]Quia per Mosen vocaui vos deos,propter potestatem desu Exo.22
per vobis datam,& quia ad vos sermo dei dirigitur. Hæc verba Christus allegat,loquens Iu-
dæis:In lege(inquit)vestra scriptum est:Ego dixi,dij estis,quod quare dicatur subiungit: Illos Iohan.10.
dixit deos, ad quos sermo dei factus est. Dicuntur autem iudices dij non per naturam, sed per
diuinæ proprietatis participationem, videlicet quoniam alijs prouidere & præesse debent,
quod deo proprie competit: [& filij excelsi omnes.] Hoc dupliciter accipi potest, secundum
quod excelsi accipi potest singulariter & pluraliter. Si enim singulariter accipiatur,sensus est
C Vos iudices estis filij excelsi,scilicet dei sublimis,quia ad eius imaginem conditi estis. Si vero su Gen.1
matur pluraliter,sensus est:Vos iudices estis filij excelsi.i. sublimes, quoniam cæteris filijs ho-
7 minum præsidetis ac imperatis. ¶[Vos aũt sicut homines] cæteri [moriemini]in aĩa dum pec-
caueritis,atq; in corpore dum hora à deo pręfixa aduenerit,nec poterit vos à morte eripere ve-
stra potestas.[& sicut vnus de principibus,].i. angelis apostaticis & superbis[cadetis]nunc in
foueam culpæ,& postmodum in lacũ mortis æternæ,nisi modo vixeritis iuste. Et quoniam vl Apoca.19.
tio ista à nullo infligi potest nisi à deo,qui solus est dominus dominorum,& princeps ac iudex Heb. 12
regum ac iudicum terræ,ideo quatenus nullum malum maneat impunitum, Asaph implorat
8 diuinum iudicium. ¶[Surge deus,]hoc est,ad actum iustitiæ tuæ procede sine motu ac muta- Act. 10.
tione.[iudica terram].i.omnes habitantes in terra,seu homines vniuersos per Iesum Christũ
quem constituisti iudicem vniuersorum.[quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus]hoc
est,oẽs gentes tanq̃ hæreditatẽ quandam tibi subijcies,præsertim in die iudicij,qa ex tunc erũt
electi perfecte immobiliterq; subiecti ordini tuę misericordiæ, reprobi vero ordini tuę iustitię,
qm̃ culpa tunc erit p pœnã ad quandã iustã ordinationẽ redacta. Augustinus aũt & eum sequẽ
tes exponũt hunc psalmum de Christo & sacerdotibus ac scribis Iudæoꝝ, vt sit sensus: Deus.i.
Chr̃s dei filius homo fctũs,de quo ait Iohannes:Hic est verus deus & vita æterna, stetit corpora
libus pedibus suis in synagoga deoꝝ,qa frequent̃ in synagogis ac templo Iudæoꝝ p̃dicauit,at- 1.Iohan. 1
que miracula fecit,quẽadmodũ dixit ad Annam: Ego sp docui in synagoga & in templo,quo
oẽs Iudæi conueniunt. Et cũ factus esset annoꝝ duodecim,inuẽtus in tẽplo à mr̃e dixit: Nescie Iohan.18. Lu.2
batis qa in his quæ pr̃is mei sunt oportet me esse?. Quod etiam à Malachia prophetatũ est ita:
Statim

Statim veniet ad templum suum dominator quem quæritis, & angelus testamenti quem vos D
vultis. Dicuntur autē sacerdotes dij ꝑpter ratione prædictā, qa erant principes & iudices po-
puli. In medio aūt synagogæ Chrs deus & hō, deos. i. sacerdotes & primos Iudeoꝝ diiudicat. i.
Mat. 23 redarguit, reprobat, & condemnat. Sæpe em̄ (vt euangelistæ testant) Chrs in tēplo sacerdotes
Malach. 3 increpauit. Propter q̄d Malachias de Chro loqns: Ipse (inquit) q̄si ignis cōflans, & purgabit fi-
lios Leui, & colabit eos q̄si auꝝ. Insuper Propheta sacerdotes magistratusq; templi redarguēs
ait: Vsquequo iudicatis iniqtatē. i. q̄ diu iudicando approbabitis ꝟba & dicta eoꝝ, q dño salua
Lucæ. 23 tori obloquunt, dicentes eum esse seductorē, & facies pctōꝝ sumitis. i. falsos testes laudatis, &
Lucæ. 9 acceptatis q falsum testimonium contra Christū locuti sunt? Iudicate egeno & pupillo. i. Chro
q erat egenus, qm̄ non habuit vbi caput reclinaret, & pupillus, qm̄ sicut in cœlis habuit patrem
sine matre, ita in terris mrēm sine patre, humilem & pauperē. i. Chrm q ait: Discite à me qa mi-
Mat. 11 tis sum & humilis corde, iustificate. i. iustū esse asserite, & nolite contra eū blasphemias dicere.
Eripite pauperem Christū de morte, & non Barabbā homicidā atq; latronē, cuius contrariū
o principes sacerdotū fecistis, psuadentes populo vt peterent Barabbā, Iesum vero pderent, &
egenū Chrm de manu pctōris. s. Iudæ proditoris, Pilati vel Caiphæ liberate. Nescierūt hi prin
Sapien. 2 cipes iudæoꝝ Iesum esse Christum, qm̄ excęcauit eos malitia eoꝝ. Et si cognouissent, nunq̄ do
1. Cor. 2 minum gloriæ crucifixissent. Vñ Petrus loquens Iudæis: Fratres, ait, scio qa per ignorantiam
Act. 3 peccastis, sicut & principes vestri, neq; intellexerunt doctrinam ipsius esse à deo, sed dixerunt:
Lu. 23 Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram. Miracula q̄q; ipsius principi dęmonū ascri
Mat. 12 pserunt: in tenebris pfidię ambulant, propterea mouebunt oīa fundamenta terrę. i. terra Iudęo E
rum tam horribiliter vastabit, destruetur &, comburentur ciuitates ipsius, habitatoresq; occi-
dentur, ꝙ præ nimia pturbatione videbitur ipsa terra moueri & interius concuti, quæ omnia
à Romanis facta sunt loco & genti Iudæoꝝ, in vltionem sanguinis Christi, quēadmodū Chrs
Lu. 19 prædixit: Ego dixi dij estis, hoc de Iudæoꝝ principibus dicitur, propter rationē de alijs iudici-
bus assignatam. Surge deus. i. tu vnigenite dei, q in morte occubuisti, & in sepulchro dormisti
surge tertia die à mortuis, iudica terram. i. iusto iudicio damna hos terrenos atq; carnales Iudę
os, quemadmodum alibi ꝑtestaris: Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in irą mea. Di-
Isa. 63 es em̄ vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit: qm̄ tu hæreditabis in oībus Gen
tibus. i. populo Iudæoꝝ excæcato & derelicto, tu per prædicationem aplōꝝ totū mundū here-
ditarie possidebis regnando per fidem & gratiam in cordibus omniū gentiū ad fidē catholicā
Dan. 7. conuersaꝝ, quemadmodū de te ait scriptura: Oēs populi, tribus, & linguæ seruient ei. Hūc ver-
sum allegat Augustinus cōtra hæreticos, præcipue contra Donatistas, probans ex eo ꝙ Chrs
ex morte resurgens, non solum in vno angulo terræ seu modico populo, vt erat pars Donati,
sed in toto mundo, in cunctisq; Gentibus p fidem regnaret. Adducitq; Augusti. ad hoc verba
Act. 1. Christi, quę post resurrectionē dixit aplis: Eritis (inqens) mihi testes in Ierusalem, & in oī Iudęa
& Samaria, & vsq; ad vltimū terræ. Ex q̊ sequi videt, ꝙ psalmus iste scd̄m Augusti. ad lrām de
Chro passo & resurgente, atq; principib⁹ sacerdotū loquat, maxime qm̄, scd̄m Augusti. argu-
mentum p scripturas p fide non valet, nisi ex sensu literali. ¶ Postremo exhortandi essent ex
psalmo pñti pastores ouium Chri & iudices populi Christiani, vt in oī iudicio circūspecti, cau- F
ti, & iusti cōsistant, pensantes se iudicem habere in cœlis, qui vsque ad nouissimum quadrantē
Mat. 5. exiget rationē ab eis de oībus, quæ circa subditos cōmiserunt aut omiserunt.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXXII.

¶ Expositio Tituli.

DEniq; psalmi iam pertractandi titulus iste est: Canticū psalm⁹ Asaph, hoc est, Canticum præsens est psalmus Asaph, vel qa ab eo est editus, vel qa congregationi fideliū p Asaph, qui interpretatur congregatio, designatæ proponit. Præsens em̄ psalmus ad literam scriptus est de diuersis hostibus populi Iudæoꝝ, & orat Propheta pro iusta deiectione & pœna aduersariorum populi sui, aitq;.

¶ Expositio psalmi literalis.

DEus] æterne atq; omnipotens, deus Israel, deus patrum nostrorum [quis similis erit 1
tibi,] similitudine vniuoca, essentiali & perfecta? nullus vtiq; quoniam tu solus cun-
Isaiæ. 40. cta in infinitum excedis, & tui cōparatione est totus mundus quasi puluis exiguus.
1. Mach. 1 De te em̄ veraciter scriptū est: Dñe deus, creator oīm, terribilis & fortis, iustus & mi
sericors, qui solus es rex bonus, solus præstās, solus iustus, omnipotens & æternus. In libro Iob
Iob. 37. q̄q; Digne eū inuenire non possumus. Magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari
nō potest, ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari, qui sibi videntur esse sapien
tes. Est tamen quædam similitudo imitatiua, imperfecta, atque gratuita, & secundum
hanc

hanc similis est creatura creatori, sicut & omnis effectus assimilatur suę causæ. Vnde & dñs: Fa
A ciamus (inquit) hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ad hanc quoq; deiformē Gen. 1
similitudinem inuitamur in nouo ac veteri testamento. Dominus nanq; ait: Sancti estote, quo Leu. 19. 20
niam ego sanctus sum. Et Saluator: Perfecti estote, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Matt. 5
Quoniam ergo non est tibi similis [ne taceas.] hoc est, noli dissimulare iniurias tibi ac populo
tuo illatas, sed vindica eas. [neq; compescaris deus] hoc est, ne videaris compesci sustinēdo bla
2 sphemias perfidorum, sed omnipotentiam tuam vlciscendo declara. ¶[Quoniam ecce inimici
tui] vc; aduersarij nostri pagani [sonauerunt] hoc est, irrationabiliter contra te locuti sunt, &
tubis in prælio cecinerunt, atq; cum fremitu super nos famulos tuos irruerunt. [& qui oderūt
te] sc; inimici prædicti [extulerunt caput] hoc est, ceruicem contra te erexerunt præsumptuo-
3 se cogitando, superbe loquendo, contumaciterq; agendo. ¶[Super populum tuum] puta Iudę
os [malignauerunt] hoc est, fecerunt malum [consilium,] tractantes populum tuum omnino
extinguere [& cogitauerunt aduersus sanctos tuos] prophetas & Nazaræos ac reliquos religio
4 sos. ¶[Dixerunt: venite & disperdamus] hoc est, diuersimode pdamus [eos de gente,]. i. de alijs
populis, occidendo eos, ne amplius inter populos demorentur. Nec solum voluerūt vitam po-
puli tui extinguere, verumetiam eius memoriam tollere, ideo additur: [& non memoretur no
men Israel vltra] . i. tam funditus destruamus ciuitates & templum ac populum Hebræorum
5 vt nemo de cætero recordetur eorum, neq; reliquiæ aliquæ eorum permaneant. ¶[Quoniam
B cogitauerunt vnanimiter]. i. pari consensu in malo [simul aduersum te testamentum]. i. forte
pactum, & male propositum [disposuerunt tabernacula Idumæorum]. i. habitatores Idumæę
vc; nati ex semine Esau, qui alio nomine dictus est Edom, à quo Idumæi nomen sortiti sunt. Gen. 25
[& Ismahelitæ] hoc est, populi nati de Ismahele filio Abrahæ, fratre Isaac. Quemadmodū enī Gen. 16
Esau persequebatur Iacob, volens eum occidere, sicut habetur in Genesi, & Ismal Isaac, vt dicit Gen. 27
Apost. ad Gal. sic Idumæi persequebantur Iudæos de Iacob descendentes, similiter Ismahelitę. Gala 4.
Propter quod ait Abdias propheta: Propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te cō- Abdiæ. 1
fusio, & peribis in æternum. In die quando capiebant alieni exercitum eius, tu quoq; eras qua-
6 si vnus ex eis. ¶[Moab]. i. Moabitæ nati de Moab filio Loth [& Agareni] hoc est filij Abrahæ
ex Agar ancilla Saræ, quæ Agar alio nomine appellatur Cethura, vt aliqui dicunt, quæ legit Gen. 22
peperisse multos filios Abrahæ post mortem Saræ coniugis suæ, sicut in Genesi patet [Iebbal] Gen. 19
sic dictus [& Amon]. i. Amonitæ filij Amon, filij Loth [& Amalec]. i. Amelecitæ de Amelec na
ti, qui Amelec primo impugnauit filios Israel, quando egrediebantur Aegyptum, & in deser-
to meabant, vt dicitur in Exodo, vbi sic legitur: Cum eleuaret Moses manus vincebat Israel: si Exod. 17
aūt paululum remisisset, vincebat Amelec. [alienigenæ]. i. Philistæi, nam in Hebræo habetur:
Philistæi qui erant Iudæis valde molesti [cum habitantibus Tyrum]. i. cum Tyrijs. Quamuis
etiam Tyrij confœderati essent Hebræis tempore Iram regis sui, qui habuit fœdus cum Dauid
7 & Salomone, vt legitur 2. & 3. Regum, postea tamen ruptum est fœdus pacis eorum. ¶[Etenī 2. Reg. 5. 3. Regū. 5.
Assur venit cum illis]. i. Assyrij [facti sunt in adiutoriū filijs Loth] hoc est, Moabitis & Ammo
C nitis, ex quo videtur ꝙ filij Loth fuerunt principales aduersarij Israelitarum in prælio, de quo
8 agitur hic. ¶[Fac illis] o deus Israel [sicut Madian & Sisaræ, sicut Iabbin in torrente Cison] Quo
niam liber iste metrice scriptus est, contingit sæpe in eo variari ordinem rerum gestarū in nar
ratione, sicut & nunc. Nam in libro Iudicū legitur, Iabbin rex Chanaan oppressisse filios Isra- Iudi. 4
el, habuitq; principem militiæ Sysaram. Porro in eodem libro leguntur filij Israel dati in ma- Iud. 5
nus Madianitarū. Orat ergo Propheta vt deus deijciat prædictos inimicos populi sui q erant
tempore regum Iuda & Israel vel postea, sicut debellauit Madianitas & Sysaram. Madianitas Iud. 7.
nanq; miraculose debellauit per Gedeonem & trecētos viros eius. Similiter exercitum Iabbin
regis Chanaan expugnauit per manū Barac. Et Iahel vxor Aber Cinei clauum infixit in tem-
pus Sisarę, eumq; occidit, sicut Iabbin in torrente Cison. Nam iuxta torrentem Cison percus- Iudi. 4
sus est populus Iabbin à filijs Israel. Vnde Delbora prophetes dixit ad Barac: Vade & educ ex
ercitum in montem Thabor, ego aūt adducā ad te in loco torrentis Cison Syraram & omnem
multitudinem eius. In hoc q̊q; torrente quidam submersi leguntur, iuxta illud: Torrens Cison Iudic. 5
9 traxit cadauera eorū. ¶[Disperierunt in Endor] qa prope locum sic dictū occisi sunt [facti sunt
vt stercus terræ] quia insepulti manserunt, & pro nihilo reputabant. ¶[Pone principes eorū.]
sc; Idumæorū, Ismahelitarū, Moabitarum, Agarenorū, &c. de quibus dictum est paulo ante [si
cut Oreb & Zeb]. i. eos occide, quemadmodū occidisti Oreb & Zeb. [& Zebæe & Salmana.] Iudic. 7
principes Madianitarum, q̊s occidisti per Gedeonē & adiutores ipsius. Oreb enī & Zeb Ephra
tæi decollauerunt. Zebæe aūt & Salmana ipsemet Gedeon interfecit, vt scribitur in libro Iudi Iudic. 8
11 cum. ¶[Deus meus pone illos vt rotam,] id est, fac illos instabiles, currentes, & nou perfi-
cientes

cientes, quemadmodum rota mouetur motu circulari, in q̊ non est finem certum accipere[&]
pone eos[sicut stipulam añ faciem venti] q̃tenus sicut stipula à vento mouetur & cadit, sic ipsi D
tua virtute succumbant. ¶[Sicut ignis q comburit syluam,] igne succensam, seu ligna syluæ in 12
ignem piecta [& sicut flamma comburens montes,]. i. loca montana quæ igne succenduntcũ
habitaculis suis. ¶[Ita psequeris illos] prænominatos, vcʒ Moab, Agarenos, Iebal & Amon[in 13
tempestate tua] i. in ira furoris tui, hoc est, in districta vltione iustitiæ tuæ. Hoc totũ impletum
4. Reg. 19. est. Nam sicut ignis cõsumit ligna syluaꝝ, sic deus frequenter consumpsit hostes populi sui Isra
el, vt patet in occisione exercitus regis Assyrioꝝ ac alijs multis [& in ira tua turbabis eos] ver
tendo eos in fugam, aut terrendo, occidendove eos. Potest quoq; hæc pœna sicut & sequens re
ferri ad damnationem inferni, & ad pœnam futuri iudicij. ¶[Imple facies eoꝝ ignominia,] ita 14
vt manifeste dejiciantur, oĩbusq; innotescat ꝙ victi sunt, [& quærent nomen tuũ dñe,] qdam
eñ Gentilium videntes populum Iudæoꝝ tam mirabilit̃ ꝓualere, & se tam inopinate diuina
virtute succumbere, ad deũ Israel cõuertebant. ¶[Erubescant & conturbent in seculum seculi] 15
Sapien. 5. in die finalis iudicij, sicut de impijs sapiens qdam dicit: Turbabunt timore horribili. Et in lib.
Iudi. 5 Iudicũ: Sic pereant inimici tui dñe, & confundant & pereant. Sępe eundem sensum resumit ad
designandũ zelum iustitiæ, qua aduersus malignos mouet. Non eñ ex impatientia aut ranco
re, sed ex zelo iustitiæ & ꝓ dei honore ista precatur. ¶[Et cognoscant] per experientiam suę da 16
mnationis in futuro, seu experientiam pœnæ in seculo isto [quia nomen tibi dñs]. i. ꝙ tu vere
Ester. 13. & digne dñs apellaris, tanq̃ vniuersorum princeps, prouisor, & iudex, cuius in ditione cuncta E
Isaiæ. 42. sunt posita, qui singulis tribuis quod merentur, qui per Isaiam testatus es: Ego dñs, hoc est no
men meum. Gloriam meam alteri non dabo. Cognoscãt quoq; [quoniam tu solus altissimus
in omni terra]. i. ꝙ non solum Iudæa in tua potestate consistit, sed ꝙ omnia regna terræ & dij
Isaiæ. 37 corum tuo imperio sunt subiecta, sicut & Ezechias rex ait: Deus Israel, tu es deus solus omniũ
regnorum terræ.

Expositio eiusdem psalmi tropologica siue moralis.

MOralem aũt intelligentiam ꝓsequendo, longe subtilior ac fructuosior est psalmi p̃ntis
expositio: sic eñ materia psalmi huius est secundus Christi aduentus, & psecutio dura
ac grauis fidelium à puersis. Triplex aũt fuit ecclesiæ psecutio. Prima erat in gladio tyrannoꝝ.
Secunda in verbis hæreticoꝝ. Tertia in malis operibus fratrum fallacium. Quarta restat quę
ex oĩbus istis constabit, vcʒ persecutio Antichristi, qui potestate armorum, verbis disputatio
num, opibus simulataꝝ virtutũ, fideles psequetur, occidet & plurimos fallet. Quatenus igitur
tps illud grauissimę psecutionis abbreuietur, orat nunc Asaph pro secundo Chr̃i aduentu, seu
2. Thes. 2 acceleratione finalis iudicij, q̃ñ secundũ Apost. dñs Iesus spũ oris sui occidet, & illustratione ad
Isaiæ. 11. uentus sui damnabit seu destruet Antichristum, de q̊ & Isaias: Spiritu (inquit) labioꝝ suorũ in
terficiet impium. Admirans itaq; Asaph virtutem & gloriam, qbus Christus in iudicio appa
rebit, ita ordit: Deus qs similis erit tibi? i. o vnice fili patris æterni dñe Christe vniuersoꝝ iudex
qs similis tibi in sapientia discernendi inter bonum & malum? nullus vtiq;, iuxta illud in Iob: F
Iob. 36. Ecce deus magnus vincens scientiam nostram. Quis similis tibi in æquitate cunctis reddendi
2. Para. 19 q̊d ꝓmerent? nullus vtiq;, qa de te scriptũ est: Non est apud dñm deum nr̃m iniqtas, nec ꝑsona
rum acceptio, nec acceptio muneꝝ. Quis similis tibi in potestate exequẽdi sñiam iusti iudicij?
nullus vtiq;, qa de te ait sermo diuinus: Ptãs eius, ptãs æterna quæ nõ auferet, & regnũ eius q̊d
Dan. 7. non corrũpetur. Cũ ergo o Chr̃e sis talis tantusq; iudex, ne taceas iam regnans in cœlo, aut in
scđo tuo aduentu iudicioq; futuro, quemadmodũ in primo tuo aduentu à iudicio tacuisti, di
Iohan 8. cens: Ego non iudico quenq̃. Et iteꝝ: Non misit deus filium suum vt iudicet mundũ, sed vt sal
Iohan. 3. uetur mundus ꝑ ip̃m: neq; compescaris deus. i. ne retraharis ab vltione iustissima, sed veꝝ esse
Iob. 34. oñde q̊d de te ꝓfitetur diuina scriptura: Absit à deo impietas, & ab oĩpotente iniqtas. Opus eñ
hoĩs reddet ei, & iuxta vias singuloꝝ restituet eis. Qm̃ ecce inimici tui, vcʒ mali Christiani, hære
tici, Iudæi, pagani, sonuer̃t. i. irratiõabilr̃ voces iniqs protuler̃t, ꝟba vana, vacua & puersa effũ
do, & ideo nõ ait, locuti sunt, sed sonuerũt, q̃ñ non more hoĩm rationabiliter sunt locuti, sed
more feraꝝ irrõnabilẽ strepitũ effuder̃t murmurando, contradicendoq; tibi, q̊d tpe Antichri
maxĩe fiet: tunc nãq; Antichristiani in liberã vocẽ prorũpent, sed irrationabilẽ prorsus, vt soni
tus magis vocet̃ q̃ sermo: & q oder̃t te. i. q malitiam diligũt, & vitia amant, extulerunt caput,
sicut supbi caput suũ erigere solent. Vel, extuler̃t caput. i. propriã rationẽ, confidentes in suo in
Roman. 1 genio, atq; seipsos sapiẽtes esse putantes. Vel extulerũt caput. i. Antichristũ exaltauerũt, credẽ
tes eũ esse filium dei, & dñm Iesum blasphemantes, iccirco non ait, capita, sed caput, q̃ñ oẽs in
vnũ filiũ ꝑditionis. s. Antichristũ consentient. S. Augustinus affirmat, ꝙ nullius pene conscia
põt deũ odisse, sed qa freq̃nter ait scriptura ꝙ pc̃tõres deũ odio habeant, debemus absolute cõ
cedere

cedere ꝙ impij deum habeant odio. Quemadmodū enī diuinis præceptis obtemperantes deū Psal.lti.37
A amare dicunt, sic deo rebelles eū vtiq; odio hñt. Nonne deū odiuit, de cuius ore semel audiui, cū cum ad meliora hortarer, atq; diuinæ maiestatis beatitudinē commendarē: Mallem (inqt) deum non esse, q̄ me vr̄am vitam, vc; Carthusiensis ordinis conuersationem debere subire? Quō ergo verū est q̄d asserit Augustinus? Et respondendū sicut & S. Thomas respondet, ꝙ aliqs dicitur deum odisse dupliciter. Primo scd̄m seipsum, secundo ratione sui effectus. Primo mō pene nullus deum odit, cum ipse sit pura infinitaq; bonitas, sed scd̄o mō multi deum odiunt, vc; ppter pœnas q̄s pro peccatis infligit, vel qa eorū voluntati placentia prohibet, displicētia iubet. Super populum tuum, hoc est, contra Christianos, malignauerūt consiliū tyranni & fratres falsi, q̄tenus eos vel blandimentis alliciant, vel pœnis & minis deterreant, aut aliquo mō à deo auertant, lædant, aut occidant: & cogitauerunt aduersus sanctos tuos, qa non solum mediocres famulos tuos, sed & viros pfectos subuertere quærunt, imitantes in hoc caput suum diabolum, de q̄ dn̄s ait ad S. Iob: Absorbebit fluuiū, & non mirabitur, & habet fiduciam ꝙ influat Iordanis in os eius. Vbi p fluuiū designantur aīæ seculares, vagę atq; instabiles, quas absorbet diabolus, nec in miratur, i. hoc pro magno non reputat. Per Iordanē vero intelligunt aīæ religiosę ac sanctæ, quas confidit dæmon se posse decipere, ideo membra eius, vc; reprobi non solū communem populum Christianū, sed sanctos fallere student. Dixerunt isti aduersarij tui o dñe, venite & disꝑdamus eos, sc; Christianos de gente. i. oēs interficiamus, ne qsq̄ eorū de cetero inter Iob.40.
B gentes commoret, & nomen Israel. i. militantis ecclesiæ non memoret vltra. Multi nāq; tyranni conati sunt cultū & fidem atq; memoriam populi Christiani prorsus auferre. Simul aduersum te testamentū disposuerunt tabernacula Idumæorū & Ismaelitæ, Moab & Agareni, Iebal & Amon, &c. Quemadmodū populi isti aduersati sunt synagogæ Iudæorū: sic designati p eos aduersantur ecclesiæ Chr̄ianorū. Qui aūt intelligantur p populos istos pensare debemus ex interpretationibus noīm horū, sicut in Genesi legit, dum natus esset Esau, apparuit totus in modū Gen.25
pellis hispidus atq; sanguineus. Propterea vocatum est nomen eius Edom. Idumæi ergo ab Edom nomen sortiti, interpretātur sanguinei seu terreni. p q̄s designantur auari, terrenarum rerū amatores inordinati. Ismaelitæ interpretantur inobedientes, p q̄s hoc loco signant q propriam voluntatē sequunt, nō deo sed sibimetipsis obtemperantes, p q̄s significant gulosi, q nō Roma.16
Christo, sed suo ventri deseruiunt. Moab interpretat ex pr̄e, per quē designantur puersi ex deo scd̄m naturam exorti, sed propter malitiā ex patre diabolo nati, quibus Chr̄s ait: Vos ex patre Iohan.8.
diabolo estis, per quē exprimūtur luxuriosi, qm̄ filia maior ipsius Loth genuit Moab ex patre Gen.19
proprio. Agareni interpretantur alieni seu aduenæ, p q̄s figurantur falsi fratres, q solo noīe inter electos computantur, sicut Iohan. asserit: In nobis erant, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtiq; nobiscum. Iebal interpretatur vallis vana, sicq; per eum ex 1.Iohan.2
plicantur fallaciter humiles atq; hypocritæ, de qbus in lib. Iob habetur: Simulatores & callidi Iob.36.
prouocāt iram dei. Et in Ecclesiastico: Est q nequiter se humiliat, interiora aūt eius plena sunt Eccle.19
C dolo. Talibus ait Saluator: Vos estis qui iustificatis vos coram hoībus, deus aūt nouit corda ve Lucæ.16
stra, quia quod hoībus altum est, obominatio est añ deum. Per Amon, q interpretat populus turbidus, designati sunt iracundi, qm̄ ira rationem perturbat, & hominē stulto assimilat. Propter quod Ecclesiastes ait: Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit. Et in li. Eccls.7.
Iob: Virum stultum interficit iracūdia. Per Amalech quē genuit Elephat primogenitus Esau, Iob 5
& interpretatur populus lingens, significantur adulatores fallaciter blandiētes, quo vitio se ca Gen.36
ruisse ostendit Apostolus dicens: Neq; aliquando fuimus in sermone adulationis. Alienigenæ 1.Thes.2
hoc est Philistæi, qui interpretantur cadentes potione, per quos designantur vitijs atq; luxuria ebrij, cum habitantib⁹ Tyrum. i. cum inuidis. Tyrus enī interpretatur angustia. Inuidi aūt in seipsis torquent, quasi loco angusto conclusi: hi vtiq; omnes populo præelecto ad vitam repugnant. Etenim Assur venit cum illis. Per Assur, q interpretatur deprimens seu elatus, significatur diabolus, q in profundum peccando prolapsus est, & in mentis tumorem erectus, q etiā pater est super oēs filios supbiæ, sicut in lib. Iob scriptū est: Facti sunt in adiutorium filijs Loth Iob.40.
hoc est, declinantibus. Loth nāq; interpretatur declinans, quo signantur apostatę angeli, qui cum principe suo Lucifero declinauerunt à deo. Dæmonum vero adiutores sunt hoīes impij iam prædicti, quemadmodū iusti adiutores seu cooperatores sunt dei. Deinde orat ecclesia p deiectione & iusta punitione istorū, potius futura tormenta prædicendo, q̄ mala imprecando. Vel conformando se diuinæ iustitiæ, vel orando vt in præsenti castigent, ne æternaliter condemnentur, aut diutius viuendo grauius præuaricētur, & ne bonum commune atq; ecclesiā diutius persequi permittantur. Fac illis sicut Median & Sysaræ, & cætera. Median qui erat filius Gen.25
Abrahæ ex Cethura, interpretat relinquens iudicium, q̄ figurantur qui seipsos nō iudicāt, neq; dei su-

dei futurum iudiciũ meruunt, propter q̃d saluari non poterant, secundũ quod in libro Iob qui
Iob. 34 dam dicit: Nunqd qui non amat iudicium sanari poterit? Per Sisaram, qui interpretatur exclu- D
sio gaudij, illi signantur, q propter mundi & carnis suæ delitias, æternæ beatitudinis gaudia à
Lu. 6 seipsis excludunt, sicut de talibus ait dñs Iesus: Væ vobis q nunc ridetis, quia lugebitis & flebi-
Eccls. 7. tis. Salomon quoq; Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultorꝫ vbi lætitia. Et tamen quædam
Philip. 4 spiritualis lætitia non abijcienda, de qua dicit Apost. Gaudete in domino semper. Per Iabbin
Isaiæ. 5. qui interpretatur sapiens, intelliguntur carnaliter sapientes, qbus ab Isaia dicitur: Væ qui sapi-
entes estis in cordibus vestris. Per Cison, quod interpretatur duritia, intelligũtur obstinati in
malo, seu induratio cordis. Orat ergo ecclesia vt persecutoribus suis fiat sicut peccatorib⁹ nũc
prædictis sæpius factum est: præcipue tamen ista petuntur contra exercitum Antichristi. Po-
ne principes eorum, scilicet persecutorꝫ ecclesiæ, sicut Oreb & Zeb & Zebæe, &c. Per oreb, qui
Zach. 11 interpretatur siccitas, designantur aridi à gratia dei, de qua ariditate scriptum est: O pastor &
idolum derelinquens gregem, brachium eius ariditate siccabitur. i. operatio eius gratia dei pri-
uabitur. Per Zeb qui interpretatur lupus, significantur rapaces. Per Zebæe, qui interpretatur
victima lupi, figurantur qui peccando facti sunt præda diaboli. Per Salmana, qui interpretat
vmbra commotionis, seu in prauitate perfectus, signãtur instabiles, seu cum diabolo vnũ cor-
pus effecti, qui simul cum illo proijciendi sunt in caminum ignis æterni. Omnes principes eo-
rum. i. capitaneos peccatorꝫ iam prænominatorum, iustos vastantium, qui principes dixerũt:
Hæreditate possideamus sanctuarium dei. i. terram, possessiones, ecclesias Christianorum, vel
potius ipsos Christianos, subijciendo eos nostro imperio, legi & cultui. Populus nanq; fidelis E
2. Cor. 6. sanctuarium dei vocatur, iuxta illud Apost. Templum dei sanctum est quod estis vos. Cætera
exponenda sunt sicut in præcedenti expositione. ¶ Psalmus iste contra iniquos satis ter-
ribiliter inuehit, & q̃ inæstimabili confusione ac pœna in futuro iudicio sint plectendi, q mo-
do non conuertuntur, in ipso ostenditur. Quod vero hic dr̃: Imple facies eorum ignominia, ac-
cipi potest de tarda & infructuosa pœnitentia reproborum, non ex amore iustitiæ, sed timore
pœnarum de peccato dolentium, de quorum pœnitentia in libro Sapien. scriptum est: Dicẽtes
Sapien. 5. intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spũs gementes. Et seqtur: Talia dixerunt in in-
ferno. Deniq; versus iste: Imple facies eorum ignominia, accipi potest in bono, eritq; sensus, da
dñe vt in præsenti refutentur & contemnantur ac vituperentur, secundum ꝙ peccatores sunt,
quatenus ex ipsa sua ignominia cessent peccare. Quemadmodum eñ p adulationem & laudẽ
falsissimam roboratur peccator in culpa, ita p ignominiam sibi illatam à malo retrahitur, dũ
se ab oĩbus argui contuetur, & ita salubriter quærent nomen tuum dñe, p pœnitentiam saluta-
rem & veram compunctionem. Pertinere quippe videtur hoc ad eos, de qbus in euangel. scri-
Lucæ. 14 ptum est: Compelle intrare.

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXXIII.

¶ Expositio Tituli.

DEclarandi nunc psalmi titulus est: In finem, p torcularib⁹ filijs Chore psalmus. i. psalmus
iste in finem. i. in Christum, q est beatitudo nostra ac vita æterna, nos dirigens conuenit
filijs Chore. i. imitatoribus Iesu Christi crucifixi, scriptus p torcularibus. i. tribulationib⁹ atq; F
pressuris ecclesiarꝫ, seu ipsis ecclesijs multipliciter tribulatis, agens & tractans. Chore eñ inter-
Iohan. 19. pretatur caluaria. Caluaria autem est locus in quo crucifixus est dñs. Psalmus iste ad literam
de inæstimabili desiderio feruentium viatorum ad patriã suspirantiũ, atq; de incõprehensibili
beatitudine comprehensorum scriptus videtur. Ait ergo.

¶ Expositio psalmi.

QVàm dilecta tabernacula tua] hoc est, vehementer dilecta, multum amanda, & incõ-
parabiliter desiderabilia sunt habitacula curiæ cœlestis, loca & mansiones beatorũ
in patria. De qbus tabernaculis etiam ait Saluator: Facite vobis amicos de mammo-
Luc. 16 na iniquitatis, vt recipiant vos in æterna tabernacula. Et rursus: In domo patris mei
mansiones multæ sunt, non ꝙ in cœlo empyreo, quod est locus, domus, & patria beatorꝫ sint
habitacula parietibus seu interstitijs opacis diuisa, sed pluralr̃ dr̃ tabernacula & mansiones, ad
designandũ varios gradus præmiorꝫ in patria. Queadmodũ eñ alia est claritas solis, alia clari-
1. Cor. 15 tas lunæ, alia claritas stellarꝫ, sic diuersa est q̃titas gloriæ beatorꝫ, scd̃m exigentiã meritorum
eorꝫ. Beatitudo tñ seu vita æterna quam habent, vna est ex parte obiecti, quæ designatur per
Mat. 20 denarium, quem singuli operarij receperunt, sicut in euangelio veritas docet. Itaq; multum di-
lecta cordi deuoto sunt tabernacula tua cœlestia, o [dñe virtutum]. i. angelorum sanctorꝫ seu
oĩm potestatum cœlestium, terrestrium & infernorꝫ. Quemadmodum eñ omnes angelici spi-
Dionysius ritus angeli appellantur, ita & virtutes dicuntur secundũ principem theologorũ, propter effi-
caciam

A caciā q̄ hn̄t in exequendo oēm opationē deiformen eis à deo p̄fixā. Hæc ſupna tabernacula q̄
tū ad locū corporeū ſunt vnū tabernaculū.ſ.cœlū empyreū,de quo ait Apoſt.Scimus qm̄ ſi ter 2.Cori.5
reſtris domus nr̄a huius habitationis diſſoluatur,ꝙ ædificationē habemus ex deo,domū non
manufactā æternā in cœlis.Et ad Heb. Non in manufacta ſctā Ieſus introijt exēplaria verorū, Hebr.9
ſed in ipſum cœlū. Hoꝝ ſupermundanoꝝ tabernaculoꝝ figuræ erant tentoria filioꝝ Iſrael,de
quibus ait Balahā Propheta verus,ſed hō iniquus. Quàm pulchra tabernacula tua Iacob,tento Num. 24.
ria tua Iſrael,vt valles memoroſæ,vt horti iuxta fluuios irrigui,vt tabernacula quæ fixit deus. Can.1
Hæc tabernacula, ſibi p̄cabatur oſtendi aīa Chriſti amore ſuccenſa,eiusq; ſpōſa dicēs in Can.
Indica mihi quē diligit anima mea,vbi paſcas,vbi cubas in meridie. Veruntn̄ miꝝ videtur cur
Propheta non potius cōmendat amabilitatē regis,& habitatoris tabernaculoꝝ iſtoꝝ quā ipſa
tabernacula, præſertim cū non pp tabernacula hęc amandus ſit rex cœleſtis,ſed propter regis
decorē amanda ſint tabernacula eius? Et reſpondendum,quod ideo tabernacula cōmendant
vt cognoſcamus,q̄ ſit patria noſtra,in qua mentis noſtræ affectū atq; intuitū ſp erigere ac ſta
bilire debemus. Noīe q̊q; tabernaculoꝝ inſinuat decor,gl'a,& amabilitas regis ac creatoris ip
ſoꝝ.Deniq; tā dilecta ac diligenda ſunt tabernacula iſta,q̄tum ſunt bona,iucunda,beata.Quā
autē iucunda,itēq; beata conſiſtant,inferius tangit[cōcupiſcit & deficit anima mea] De dupli
ci cōcupiſcentia loquitur ſacra ſcriptura,quaꝝ vna eſt ſctā & nobilis,alia fœda ac vilis.Cōcu Sapien.6.
piſcentia ſctā & clara itellectualis vocatur, de qua in lib. Sap.dr̄ Cōcupiſcētia ſapię deducit ad Ecc.7.
regnū ppetuū.Et Eccleſiaſticus: Auris, inqt,bona cū om̄i cōcupiſcētia audiet ſapiam. De cōcu Eccl.8
B piſcētia vero immunda & vili,quę ſenſualis dicta eſt,ſcribit apud eūdē.Poſt cōcupiſcētias tuas
nō eas & à voluptate tua auertere.Nūc autē de intellectuali cōcupiſcētia,quæ eſt deſideriū volū
tatis,ſermo inducit.Itaq; cōcupiſcit.i. vehement deſiderat aīa mea cū creatore ſuo eſſe poptās
& tendēs[in atria dñi].i.in tabernacula iā p̄dicta,quæ appellant tabernacula propter inhabi
tationē,& atria ppter capacitatis ſuæ latitudinē.Nec ſolū concupiſcit, ſed inſup deficit, quod
dupliciter accipi poteſt.Prio ſic,deficit.i.tm̄ deſiderare atria iſta nō valet,q̄tū deſiderabilia ſunt,
qa nec intellectus viatoꝝ digne aut ſatis cognoſcere,neq; affectus eoꝝ digne aut ſatis appetere 1.Cor.2.
poteſt gaudia beatoꝝ,iuxta illud Apoſt. Oculus non vidit,nec auris audiuit,nec in cor homīs Iſai.64.
aſcenderūt,q̄ p̄parauit deus diligentibus ſe.Et quaſi ab eo interrogaremus,vnde hoc noſti,reſ
pondens,Nobis(inquit)reuelauit deus per ſpm̄ ſuū.Secundo exponitur ſic,deficit aīa mea in
atria dñi.i.ex vehementi affectu in alienationē ſeu extaſim cecidit, qm̄ ex vehemētiſſima occu
patiōe intellectualiū potentiaꝝ in deo,corporalis natura mirabilit immutat,naturalis harmo
2 nia conſtringitur,corpus obrigeſcit & obſtupeſcit,ſicq; ſenſitiuæ potentiæ à ſuis operationib.
ſuſpenduntur,& hō à ſeipſo alienari atq; deficere phibetur ¶[Cor meū].i.appetitus intelle
ctualis[& caro mea].i.appetitus ſenſitiuus. Vel,cor meū.i.aīa,& caro mea.ſ.corpus[exultaue
runt in deū viuū].i.cū exultatione tenderunt in deū omnis vitæ principiū,& in ipſo & de ipſo
lætati ſunt,ita ꝙ deus ē obiectū,cauſa,& termin⁹ lætitiæ meæ.Sed nō vniformit cōuenit exulta
tio iſta appetitui intellectiuo ſeu volūtati, appetitui q̊q; ſenſitiuo & carni.In volūtate nanq;
C eſt ſecundū eſſentiā,in appetitu ſenſitiuo ſecundū redūdantiā, in carne vero ſecundum aliqua
ſigna interioris lætitiæ,ſicut eſt ſerenitas vultus,riſus,& refloritio q̄dē ætatis,qa vt ſcriptum ē: Prouc.17
Animus gaudens ętatē floridā facit,ſpiritus triſtis exiccat oſſa. Appetitus autem ſuperior,qui
3 eſt voluntas,appetitum ſenſitiuum mouet & ſecum trahit,quemadmodum ſphęra ſuperior i
feriorē:propterea magnæ affectiones voluntatis in appetitū ſenſitiuū redundant,itaꝙ ipe par
ticipat naturā affectiōis,q̄ in voluntate cōſiſtit. ¶[Etenim paſſer inuenit ſibi domū,& turtur
nidū ſibi vbi ponat pullos ſuos] Verſiculus iſte diuerſimode exponit.Hiero. enim ad literā ita
exponit,quod propheta quodammodo probat arguens à maiori,quod vtiq; rationalis creatu
ra habeat locū beatū,in quē deueniens quietet ac requieſcat,qm̄ paſſer q eſt irrationale animal
poſt volatū & laſſitudinē inuenit locū quo quieſcat.Turtur q̊q; nidū habet in quo pullos ppri Math.6
os collocet,ergo & hō locū ſortit,vbi opa ſua reponat, ſicut & Chr̄s hortat: Theſaurizate vo Pſal.101
bis theſauros in cœlo.Secundo exponitur ſic,Etem̄ paſſer.i.hō pœnitens,de q̄ inferius dr̄,Fact⁹
ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto,inuenit ſibi domum.i.locū miæ in eccleſia Chriſti,q eū q ve Iohan.6
nit ad ſe non eijcit foras & turtur.i.hō perfectus cœleſtia ſpeculans,inuenit nidū ſibi.i.manſio
nem,hauddubium quin in cœlo,vbi ponat.i.finaliter ſtatuat,pullos ſuos.i.opa ſua,nō quærēs
mercedē in terra ab hoīe,ſed in cœlo à deo.Dr̄ aūt homo pœnitens paſſer,primo qm̄ ante con
uerſionē ad ſimilitudinē paſſeris mobilis erat,vagus,libidinoſus, & petulās, Secundo qm̄ poſt
conuerſionē ad ſimilitudinem paſſeris in alto ædificat, turrim virtutū cōſtruere cupiēs, & opa
ſua ab inſidijs dæmonū in Chriſto abſcondēs.Vir q̊q; pfectus turtur ideo dr̄, qm̄ deſiderio cœ 1.Cor.10
leſtiū gemit,in petra q̄ Chr̄s ē nidificat, p cātu.i. p gaudijs mūdi,gemitū.i.terrenarum reꝝ ha

k bet

bet contẽptũ. Tertio sic, Etenĩ passer. i. rõ ꝙ instar passeris sublimiter volat penna contẽplatio- D
nis atq; virtutis, inuenit sibi domũ nũc in militante ecclesia, habitãdo in ea per fidẽ ac dilectio
nem, & postea in ecclesia triũphanti, habitãdo in ea ꝑ speciẽ, fruitionẽq; beatã: & turtur. i. caro
mortificata, spiritui prompte obediẽs, in opibus pœnitentiæ gemẽs, nidũ sibi vbi ponat pullos
suos, qm̃ opera sua ponit in loco securo, videlicet nõ in ore hominũ, sed in cõscientiæ puritate.
¶ Altaria tua dñe virtutũ, rex meus & deus meus.] Versus iste vno mõ exponitur ita, vt ad 4
ꝓcedẽtẽ versum pertineat, & declaret ꝙ domus, & qs nidus, quẽ passer & turtur sibi inueniunt
vtpote, Altaria tua. i. mansiones cœlestes, de qbus in principio psalmi huius iã dictũ est, ꝙ idcir
co appellantur altaria, qa in eis incessabiliter sacrificia laudũ dño offerũtur, imo & nostra obse
qa, oblationes, & vota ibi ab angelis sanctis deo repræsentant̃ & immolant̃. Hæc ergo altaria
tua dñe sunt domus & nidus viatoꝝ, ad cœlos tendentiũ o dñe virtutũ, q licet sis oĩm deus &
rex, qm̃ cuncta creasti & regis: specialit̃ tñ es rex meus, qm̃ specialit̃ prouides mihi, ꝑseruando
me à multis periculis & peccatis, gratiãq; recte tẽdendi ad patriam vitæ æternæ præstando: es
etiã specialit̃ deus meus, qa non tantũ in naturale esse me ꝑduxisti: sed in esse supernaturali, diui
no atq; gratifico me ꝑ gratiã reformasti, & ego te ꝑ oĩbus rebus singularit̃ amo & colo. Nõ est
hoc oĩm dicere, sed ꝑfectoꝝ dũtaxat, vel etiã feruent̃ efficaciterq; proficientiũ, qui deum quoti
diẽ feruidoꝝ desiderioꝝ brachijs cõplectunt̃, dicẽtes: Tenui illũ, nec dimittã. Et: Mihi adhęrere

Gen. 3 Psalm. 72. deo bonum est. Secundo exponitur versus iste ꝑ se, aliqd tñ subintelligendo, vt sit sensus, Alta-
ria tua dñe virtutum, sunt illa, in qbus humanus quietat̃ affectus, videlicet tabernacula illa su-
perna ꝙ dicta sunt nidus, propter securitatẽ, altaria vero propter oblationem ꝑfectã, ꝑsertim E
cum in eis etiam Christus interpellet ꝓ nobis. ¶ Beati q habitãt in domo tua dñe] i. in regno 5

Roma. 8 Hebr. 9 Apoc. 4 Isai. 6 Isaiæ. 51 cœloꝝ, in patria electoꝝ, in palatio angeloꝝ, in cœlo empyreo, in domo nõ manufacta æter-
na, in triũphãti ecclesia [in scl'a scl'oꝝ]. i. sine fine [laudabũt te] prout in Apoca. habetur: Requi
em nõ habebãt die ac nocte, dicẽtia: Sanctus, sctũs, sctũs, dñs deus oṕs. Et alibi: Qui redẽpti fue
rint veniẽt in Sion laudantes, & lætitia sempiterna sup capita eoꝝ, gaudiũ & lætitiã obtinebũt
& fugiet dolor & gemitus. Tanta est equidẽ beatitudo habitantiũ in domo ista cœlesti, vt oẽm
defectũ, omnẽ miseriam, omnẽ displicentiã, oẽm insecuritatẽ ac terminationẽ excludit, omnẽ
vero sufficiẽtiam, omnem cõplacẽtiã cõprehẽdat. Quicqd enĩ appetit̃, ꝓsto est, quicquid respui

Luc. 14 1. Pet. 1 tur lõge est. Merito igitur in euang. scriptũ est: Beatus q mãducat panẽ in regno cœlorum. Et
Petrus: In Iesum nõ vidẽtes creditis, vidẽtes autẽ exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata.
In hoc itaq; beatitudinis regno, summa & vnica occupatio nostra, totũ exercitiũ nostrum, iu-
cũdissimũq; nostrũ negotiũ erit deũ laudare, supfelicissimã trinitatem glorificare, deo sublimi

Isa. 51 & bñdicto incessabile Alleluia cantare prout in Isa. scriptũ est: Gaudiũ & lætitia inueniet̃ i ea,
gratiaꝝ actio & vox laudis. Sed quis ad hanc laudẽ perennẽ, mansionẽq; cœlestem ꝑduci me
rebitur, nisi q nũc dñm laudat, nũc in eis præcõijs gaudet, nũc in eius veneratione lætatur, qui

2. Cor. 10 in carne viuens non carnaliter conuersatur, sed in præsenti seculo angelicam ac cœlestem con

Apca 14 uersationem orditur ac imitatur, implere studens, quod scriptum est, Timete dominum, & da
te illi honorem, & adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare & fontes aquaꝝ. Insuper ma- F
nifestat propheta, quod nõ humana & naturali virtute, sed ope gratię dei, homo perueniat ad
domum cœlestem. ¶ Beatus vir, cuius auxilium abs te] . i. felix homo nũc in spe, & tandem 6
in re, cui tu dñe modo auxilium gratiæ tuæ impendis, vt operetur, & adipiscat̃ per gratiã, quæ
est supernaturale donũ, omnẽ naturalẽ dignitatem & facultatẽ excedẽs, ꝙd nec agere neq; acq
rere sufficit, per naturã, in quo error Pelagianorum confunditur, asserẽtiũ hoĩem sine grã speci

Ephe. 2 Roma. 3 ali & supernaturali posse mereri atq; saluari. Propterea enĩ ait Apost. Deus viuificauit nos in
Christo, cuius gratia estis saluati. Et rursus: Gratia (inqt) saluati estis per fidem, & non ex ope-

Osee. 13. Roma. 8 ribus. Dei enim donum est, ne quis glorietur. Dñs quoq; per Ose. dicit: Perditio tua Israel ex te
in me tantummõ auxiliũ tuũ. Igitur, beatus vir cuius est auxiliũ abs te, quia si deus pro nobis
quis contra nos? [ascensiones]. i. spiritualiũ profectuũ gradus, virtuosoꝝ processuũ incremen-
ta [in corde suo disposuit] proponẽs fortiter proficere, & gratiæ dei per liberi vsum arbitrij co
operari [in valle lachrymaꝝ] i. in præsentis peregrinationis exilio, in quo peccata semper plan
genda sunt [in loco quem posuit]. i. quem hõ sibijpsi vallẽ lachrymarum effecit, qm̃ peccando

Gen. 3. paradiso expulsus est, & in hanc vallem proiectus. Vel, in loco quem deus posuit homini pro
valle lachrymarum, quatenus in eo vitia sua deploret, ad patriãq; plorãs aspiret. Vnde domi-

Ibidem nus Adæ: Maledicta (inquit) terra in opere tuo. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Verum-
tamen de hac valle lachrymaꝝ faciunt sibi nõnulli domũ lætitiæ, vtentes hoc mũdo vt patria,

Iaco. 4. nõ vt via, vt paradiso nõ quasi exilio. Talibus clamat scriptura: Quicunq; voluerit amicus hu
ius mundi fieri, inimicus dei constituetur. Nos vero vtamur hoc mundo tanq̃ peregrinatione,
via

via,exilio,lachrymarũq; valle,&carcere,&ascensiones spiritualiũ profectuũ intra nos disponã
A mus, consumationẽ vero & executiõem à dño expectemus,secũdum quod à Salomone scribi
7 tur:Cor hoĩs disponit viam suam,sed dei est dirigere gressus eius.Ideo subditur. ¶[Etenim Proue.16.
benedictiõem.].i.cœlestis gratiæ infusiõem ac diuinorũ donorum multiplicatiõem[dabit.]in
hac via electis suis [legislator].i.Christus vtriusq; testamẽti collator,qui per Isaiam admõet: Isa.50.
Attẽdite ad me populus meus,quia lex à me exiet,& iudicium meum in lucem populorum re-
qescet[ibũt]fideles[de ꝟtute in virtutẽ].i.de bono in melius,donec ad optimũ ꝑducãt,ibũt de
vnius virtutis actu in opus virtutis alterius,nũc orãdo nũc aliĩs succurrẽdo,nũc ꝓpria mala de
flẽdo,& ita post hãc peregrinatiõem ab eis clare[videbit deus deorum] i.summus et verus de
us omnium, participatiue dictorum deorũ creator & dñs[in Sion]illa cœlesti, de qua Apost. Hebræ.12
loquitur:Accessistis ad montem Sion & ciuitatem dei viuentis Ierusalem cœlestem,& multo-
rum milium angelorum frequentiam. Hic deus à sanctis in patria cernitur,quemadmodum ĩ
Apoca. ostenditur:Videbunt faciem eius,& nomen eius in frontibus eorum. Ecce q̃ta & quã Apoc.22.
iucunda est merces spiritualis ascensionis,in vera humilitate fundamentum habentis,cui visio
dei promittitur. Propter quod dicit à q̃dam sapiẽte.Bonorum laborũ gloriosus est fructus,vide Sap.3
licet dei clara cognitio de qua ait eadem scriptura:Nosse te dñe,consummata iustitia est,& sci- Sap.15
re virtutem tuam,radix est immortalitatis. Vt ergo hõ hoc dei auxilium consequi mereat, de-
8 uote nunc postulat. ¶[Dñe deus virtutũ exaudi orationem meã]dando quod peto [auribꝰ
B percipe].i.per mĩam & sapientiam tuam demonstra,te ꝑcem meam acceptasse[deus Iacob]pa
9 triarchæ & populi vitia supplantantis per Iacob signati. ¶[Protector noster]in aduersis[as
pice deus]preces,vota,&opera mea[&respice in faciem Christi tui]dñi saluatoris,quem habe
mus aduocatum apud te,& est propitiatio pro peccatis nostris,secundum Iohannem,qui secũ 1 Iohan.2
dum Paulum,ascendit in cœlum,vt appareat nunc vultui tuo pro nobis.In hunc respice,&per Hebr.9.
omnem sanctitatem, dignitatem,ac meritum omnium quæ ipse pro nostra salute assumpsit
fecit,ac pertulit,tribue nobis quod nostra opera non merentur,&quicquid in nomine eius pre
camur,quatenus verificetur, quod Christus tuus ait:Amen dico vobis si quid petieritis patrẽ Iohan.16
in nomine meo,dabit vobis.Gratiam hanc perueniendi ad gloriã tuã,o domine ideo peto.
10 ¶[Quia melior est dies vna in atriĩs tuis].i.in prædictis tabernaculis tuis tã dilectis, mansioni
busq; cœlestibus,[super milia].i.vltra quãcunq; multitudinem dierũ vitæ præsentis.Nulla est
enĩ cõparatio gaudiorũ seu diuitiarũ regni cœlestis,ad bona vitæ pñtis,nobiliusq; existeret deũ
vna die ꝑ speciẽ cõtẽplari:q̃ multis milibus dierũ eũ ꝑ fidẽ conspicere.Dicit autẽ melior est dies
vna &c.nõ q̃ĩ cœlo sint plẽs dies,q̃a in cœlo dies nocte nõ rũpit,nec vicissitudinẽ tp̃3 patit,sed
q̃m illa vna dies sanctorũ in patria,q̃ est participata æternitas,appellatq; æuũ,multos dies cõ-
tinet & includit.Coniunctio q̃q; causalis in principio versus istius posita, & ad sequentẽ ver-
11 sum potest referri. ¶[Elegi abiectus esse in domo dei mei].i.malui despectus videri,humilia
ri,subesse,obedire,contemni,& castigari in ecclesia Christi seu qualibet congregatione fideli
[magis quam habitare in tabernaculis pecccatorum] .i.quam honorari in mundo,sublimari
C in seculo,præesse,dominari,hominibus impiĩs commisceri conformari aut complacere. Per Num.16.
humilitatem nanq; & non aliter,ad altitudinem peruenitur.Hinc Moses recedite(inquit)à ta
bernaculis impiorum hominum,& nolite tangere quæ ad eos pertinẽt,ne inuoluamini in pec
12 catis eorum. ¶[Quia mĩam & veritatẽ].i.iustitiam[diligit deus]in seipso,& item in nobis,
quia per eas deo placemus,quemadmodum Michæas commemorat:Indicabo tibi hõ quid sit Mich.6
bonum,aut quid dñs requirat à te,vtiq; facere iudicium,& diligere mĩam.Nam & superius di
ctum est.Vniuersæ viæ dñi mĩa & veritas,quæ etiam in omni opere deo conueniunt.Et Salo- Psal.24
mon docet:Mĩa & veritas non te deserant,& inuenies gratiam coram deo & hominibus[gra Proue.2
13 tiam]in præsenti[& gloriam.]in futuro[dabit dñs.]ab eo enim descendit omne bonum opti-
mum,&omne donum perfectum. ¶[Non priuabit bonis]prędictis,videlicet auxilio gratię, Iaco.1.
benedictione cœlesti,& præmio gloriæ[eos qui ambulant in innocentia]cordis.i.qui iuste vi
uunt,nulli nocendo & diuinis mandatis obediendo,de quibus asserit Salomon:Qui iusti sunt Prouer.3.
habitabunt in terra,& simplices permanebunt in ea.Vnde & ad sanctum Iob quidam dicit: Iob.22
Recordare obsecro,quis vnquã innocens periĩt?quin potius vidi iniquos deo flante perisse.Et
alibi:Saluabitur innocens:saluabitur aũt mũditia manuũ suarũ[dñe virtutũ,beatus hõ q̃ spe-
rat in te]per spẽ formatã,prout Isaias fatetur:Deus iudiciĩ dñs,beati oẽs qui expectant eũ. Vn- Issaiæ.30.
de alio loco scriptũ est:Respicite filiĩ nationes hominũ &scitote q̃a nullus sperauit in dño,&cõ Ecc.3.
fusus est.O quã gloriosum,amorosum,&sanctũ psalmũ audiuimus,q̃ etiã religiosos &claustra
les ꝑcipue cõsolatur,q̃ domino malunt in cœnobio,spreto seculo in humili, abiectaq; vita ser-
uire,q̃ in mũdo deliciari atq; florere. Amemus igit & incõparabili dilectione præamemus di-

lecta tabernacula dñi virtutũ,omnia transitoria transcendendo, & velut stercora reputando, D
Hebr.13 Concupiscat,& concupiscendo deficiat aïa nostra in atria dei,scientes et profitentes qñ nõ habemus hic manentẽ ciuitatẽ,sed futurã inquirimus,tanq̃ aduenæ et perigrini. Exultemus insuper intus et foris in dño,eius dignitatẽ,bonitatẽ,et beatitudinẽ cõtẽplando,eius bñficia recolẽdo,eius promissa præstolando, eum in oïbus amando,eum in singulis venerando,intendẽdo, & exquirẽdo. Conemur q̃q; incessanter proficere,de actu vnius virtutis in operationem alterius trãsmeare,atq; in istis diuinis operibus perseuerare,quoadusq; deum deorum in Siõ per speciem cõtemplari finamur.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXIIII.

¶Expositio tituli.

HAbet pterea psalmus nũc declarãdus hũc titulũ. In finẽ filijs Chore psalmus.i. psalmus psens in finẽ,qui Christus est,nos dirigẽs cãtatur,& cõuenit filijs Chore, atq; imitatoribus Christi crucifixi,cuius tota cõuersatio erat velut q̃dã cõtinua passio. Psalmus iste ad literã scriptus est de primo Christi aduentu seu incarnatiõe, varijsq; beneficijs humano gñi p Christi passionẽ collatis.sicut sæpe iã prehabitũ est,Psalmi isti,in quorũ titulis ponuntur filij Chore,secundũ Hierony.& Hebræ.à filijs Chore seu vno eorũ cõscripti sunt. Secũdũ August. vero oẽs psalmi à Dauid editi asserũtur, & filij Chore spiritualiť exponuntur,sic,quod per eos intelligãtur filij dñi Iesu pro nobis crucifixi,qm̃ Chore interpræ tatur Caluaria,vbi Christus crucifix⁹ Mar.5. est.Hebræi vero(quos imitatur Hieron.)asserunt,q dũ Chore incepit Mosi esse rebellis quẽadmodũ Dathan & Abyrõ,& Hon de tribu Rubẽ,tũc filij Chore consenserant patri suo,sed post modũ pœnitebant.Cũ vero Moses iusserat vt oẽs recederent a tabernaculis Chore,& Dathan E
Num.16 & Abyron ne simul cũ illis perirent:filij Chore non recesserant,sed cum patre suo in tentorio permanserunt,quatenus eum a sua rebellione auerterent. Verũ dũ ille flecti cõtẽpsit,dirupta ẽ terra sub pedib⁹ eius,& ipe cũ tabernaculo suo à terra absorpt⁹ ẽ, descẽditq; in infernum humo optus. Et factũ est grande miraculũ,vt eo pereunte,filij eius nõ perirẽt, mãserãt nãq; in aere suspensi,q̃usq; reclusa ẽ terra,q̃ oñia in lib. Num. Moses astruit. Quibus gestis & cõsideratis,filij Core totis pcordijs ad deũ conuersi sunt,pp q̃d spm̃ prophetiæ recipere meruerunt, plurimosq; psalmos fecerũt. Et dicit Hiero.oẽ psalteriũ sagaci mẽte plustrãs, nihil triste in psalmis filiorũ Chore inueniotsp enim in psalmis eorũ læta sunt oïa & iucũda ac amorosa secularib⁹ q cõtẽptis,cœlestia & æterna desiderãt. Ait itaq; sctũs ppheta.

¶Enarratio psalmi.

BEnedixisti dñe]pater seu deus trinitas per Christi incarnationẽ[terrã tuã]i.omniũ electorũ ecclesiam, dando eis salutẽ & gratiam per Christi aduentum.Quod enim facit incarnatio & passio Christi iam facta, hoc fecit antiquis temporibus fienda atq; futura, in omnibus Christo tunc futuro per fidem formatam.i.charitati coniunctam vnitis.Vnde Iohannes in Apoc.affirmat,agnum qui Christus est,ab origine mundi occi
Apoc.5 sum,Benedictio autẽ dei vocatur collatio munerum diuinorũ[auertisti captiuitatem]i.obligationem ad pœnam dãni propter originale peccatũ, & spiritualem captiuitatem,qua à dæmõibus captus tenetur hõ.pp iugum iniquitatis & seruitutem culpę ac dæmonis. Sic igitur auertisti captiuitatem[Iacob].i.populi fidelis vitia supplantantis ex Iacob corporaliter vel spiritua
Matth.12 liter nati,eripiendo eum à seruitute peccati,& captiuitate diaboli. Christus enim fortem armatum alligauit,& principem huius mundi foras proiecit. De huius captiuitatis auersione per Christum iam facta,Zacharias lætabundus cecinit.Iurauit ad Abrahã prẽm noñrũ,daturũ se
Luc.1 nobis. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati,seruiamus illi. Ieremias quoq;
Ierem.23. de futura hac liberatione dicit:In diebus illis saluabitur Iuda,& Irael habitabit confidenter.Et dominus apud Isaiam ait ad Christum:Dedi te in fœdus populi,in lucem gẽtium, vt educeres
Isa.52 de conclusione vinctũ,de domo carceris sedentes in tenebris. Merito autem per Iacob seu populum Iudæorum,intelliguntur ad literam vniuersi fideles,quoniam eo tempore quo scriptus est psalmus præsens,totus pene mundus ad idololatriam declinauit, præter filios Iacob, sicq; per Iacob omnes designantur qui fidem eius sequuntur. ¶[Remisisti]o deus trinitas[iniqtatẽ plebis tuæ]fidelis & electæ,per Christi aduentũ ac passionẽ,qui nõ solũ originale peccatũ deleuit,sed etiam actualia vitia abstulit,satisfaciendo pro totius mundi delictis quemadmodũ
Iohan.1 scriptũ est:Ecce agnus dei,ecce qui tollit peccata mundi. Et Apostolus:Deus erat in Chro mũ
2.Cor.6 dum reconcilians sibi. Isaias quoq;: Dominus posuit in eo iniquitates omniũ nostrum. Sed si
Isaiæ.53. virtus seu meritum incarnationis,conuersationis, passionisque Christi nobis proficere debet, oportet vt applicetur nobis:applicať aũt nobis per fidem & charitatẽ, & sacramenta ecclesię.
Actuu.13. Propter quod Paulus testať:In hoc omnis qui credit,iustificatur,[operuisti omnia peccata eorum]

rum]per Christi mortem ac obedientiã,qui quantũ in se est,ita omnia peccata moriendo dele
A uit,ac si nunquã fuissent.Idcirco tu deus de Chrõ p prophetã tuũ testatus es: Ecce ego adducã
seruũ meũ orientẽ,& auferam iniquitatẽ terræ illius in vna die,hoc est,in die passionis ipsius. Zach.3
¶[Mitigasti omnem iram tuam]vindictam tuæ iustitiæ in effectũ mĩæ conuertisti,non vlcis=
cendo amplius originale peccatũ,qm̃ propt̃ illud nullus à beatifica visione differtur post Chrĩ
passionẽ,dũmodo aliũde defectum non habeat,s.quia meritũ Christi sibi applicatũ non est[a=
uertisti]teipsum[ab ira indignationis tuæ],i.à magna vltione tuæ iustitiæ,qm̃ vsq; ad Christi
aduentũ, dimisisti gentes varijs erroribus falli multipliciterq; dãnari, sed Christo adueniente Actuu.17.
cœpit gentilitas illuminari.Propter quod Paulus:Tẽpora(inqt)prioris ignorantiæ despiciẽs
deus, nunc annuntiauit hoĩbus vt oẽs vbiq; pœnitentiã agant. Et Isaias ait:Nos omnes quasi Isa.53
oues errauimus,vnusquisq; in viam suam declinauit.Sed dño saluatore iam nato,populus qui Isai.9
sedebat in tenebris, vidit lucẽ magnã, cœperuntq; homines proprias vias deserere & Christi
itinera ambulare,quemadmodum Iohannes edocuit:Qui se dicit in Christo manere,debet si= 1.Ioha.2
cut ille ambulauit,&ipse ambulare. Hæc autẽ mitigatio etiã ad Iudæos extenditur imo et vsq;
ad patres in limbo: nã & ipsis per Christũ indultus est originalis peccati reatus, propter quẽ
retardabant̃ à gloria. Vnde per Ose. dñs ait:Sanabo contritiones eorum,diligã eos spontanee Osee.14.
quia auersus est furor meus ab eis. Quod Michæas quoq; introducit, dicendo: Non immittet Mich.7
dominus vltra furorem suũ,quia volens mĩam est. Reuertetur &miserebitur nostri. Deponet
4 iniquitates nostras,& proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. ¶[Conuerte nos
B deus salutaris noster]conuersione stabili &perfecta,ita vt toto corde,tota aĩa,tota virtute tibi
adhæreamus per contemplationem synceram, dilectionem feruentem, deuotum & humilem
cultum[& auerte iram tuam à nobis]per temetipsum descendendo ad nos,& satisfaciẽdo pro
nobis. Sed quia superius dixit, Mitigasti omnem irã tuã,quid necesse est nũc orare,vt irã suam
à nobis auertat? Et respondendum,quod deus quantũ in se est,omnino placatus est nobis per
Christum,sed si nos Christo ingrati efficimur,grauius quã ante irascitur nobis deus. Oramus
itaq; vt irã suã auertat. Primo,ne dimittat nos cadere. Secundo, q̃tenus si cecidiremus,ipse pti
5 nus misereatur atq; subueniat. ¶[Nunqd in æternũ irasceris nobis]subtrahendo opem & gra
tiam tuã,propter nostra demerita[aut extẽdes irã tuã],i.cõtinuabis tuã vindictã[à generatiõe
in generationem] ,i.à qualibet generatione præcedenti in q̃libet generationem sequentem si=
ne fine:non vtiq;,qm̃ tibi propriũ est misereri &parcere,q p Ierem. locutus est:Ego scio cogita Ierem.29
tiones,quas cogito super vos, cogitatiões pacis,& nõ afflictionis,vt dem nobis finẽ & patien=
6 tiam. ¶[Deus tu conuersus]ad nos p tuã incarnationẽ & corporalẽ præsentiam [viuificabis
nos]vita gratiæ in præsenti,& vita gloriæ in futuro. Vnde Christus ait:Ego veni vt vitam ha Iohan.10
beant,& abundantius habeant. Iohan. quoq;:Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Iohan.1
Et Christus iterum:Ego(inquit)sum resurrectio &vita,qui credit in me,non morietur in æter Iohan.11.
num. Viuificauit autem nos Christus,qm̃ à morte peccati &nece inferni nos eruit,atq; salutari
sua doctrina & gratia corda nostra impleuit. Et ideo in Osee scriptũ est: Tempus requirendi Osee.10.
C dñm,cũ venerit qui docebit nos iustitiã. Rursusq;:De manu mortis liberabo eos,de morte redi Osee.13.
mam eos[& plebs tua]Christiana electa & sancta[lætabitur]non in rebus carnalibus,vanis
illicitis,sed[in te]tuæ bonitati,perfectioni,& beatitudini congratulãdo atq; de tuis beneficijs
ac promissis cordialiter exultãdo. Ad hanc sanctam in deo lætitiam admonemur à Iohele: Ex Iohel.2
ultate in domino deo vestro,quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Isaias quoq; in persona popu Isa.25.
li Christiani pulcherrime ait:Ecce deus noster iste. Expectauimus eum,& saluabit nos. Iste do
minus,sustinuimus eum,exultabimus & lætabimur in salutari eius. Hinc etiam Abacuc ait: Abacu.3
7 Ego autẽ in domino gaudebo,&exultabo in deo Iesu meo. ¶[Ostende nobis domine mĩam
tuam],i. Christum filium tuum mĩæ fontẽ, per quem tu nostri summe misertus es, manifesta
oculis nostris, quatenus eum oculis mẽtis & corporis videamus in terra conuersari,sicut p Ba
ruch dictum fuit. Post hæc super terram visus est,& cum hominibus cõuersatus est. Orat ergo Baruch.3
propheta,vt Christus visibiliter in mundo appareat,assumendo naturam humanã, quod mõ
7 impletum est,prout Iohannes in sua canonica pandit:Quod fuit ab initio,quod audiuimus,q̃d 1 Iohan.1
vidimus oculis nostris,&manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ. Alibi q̃q;:Verbũ caro Iohan.1
factum est,& habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius,gloriã quasi vnigeniti à patre[& sa=
lutare tuum],i. Christũ saluatorẽ,per quẽ tu saluas nos[da nobis]gratis ex tua charitate,&bo
nitate,non ex nostra iustitia, mittẽdo eum ad nos p natiuitatẽ ex virgine, queãdmodũ p Isa. Isaiæ.9.
prędictum est: Puer natus est nobis,& filius datus est nobis. Et Iohan. Sic deus dilexit mundũ Iohan.3
vt filium suũ vnigenitũ daret. Nos q̃q; quotidie versum istũ congruent̃ orare debemus ad hũc
sensum. Ostende nobis dñe mĩam tuam.i.effectum pietatis tuæ euidenter & copiose ostende

in nobis, & salutare tuũ.i.salutationem salutarem da nobis, vel etiam Christum, dando eũ no-
Sap.9. bis quotidie in sacramento altaris, & p spirituale aduentũ eius in nobis, sicut de ipso sub noie D
sapientiæ scriptũ est. Da mihi dñe sediũ tuarũ assistricẽ sapientiã. ¶ Audiã] auribus mẽtis cum 8
ingenti aduertẽtia [quid loquat in me dñs deus] p inspirationẽ internã, seu illustrationẽ ange-
licã & occultã. Et merito audiam [quoniam loquet pacẽ in plebẽ suã] .i. mihi p allocutionẽ in-
ternam inspirabit ea, quę spectant ad pacẽ plebis suæ, qa dũ mihi inspirat de Christi aduentu,
passione & morte, ea in me loquitur, p quæ totus mundus verã, cœlestemq; pacẽ sortitur. Pro-
Luc.2 pter quod Christo nato, angelus dixit pastoribus: Annuntio vobis gaudiũ magnũ, qa natus ẽ
vobis hodie saluator. Quo ista loquente, subito facta est multitudo cœlestis exercitus laudan-
tiũ deũ & dicentiũ, Gloria in altissimis deo, & in terra pax hoibus bonę voluntatis. ¶ Et su- 9
per sanctos suos, & in eos qui cõuertunt ad cor] qm̃ ista loquutio pacis non solũ pertingit ac p
tinet ad plebẽ cõem, sed etiã ad pfectos, & gẽtiles ac peccatores, qui de idololatria, quæ summa
est stultitia & irrationabilissimus error, vel de sensualitate atq; puerso iudicio redeunt ad cor
.i. ad vsum rõnis obediẽdo legi diuiæ, rõniq; rectæ. Docemur hoc loco diligenter aduertere,
Abac.2 quid in nobis dñs deus noster loqtur q̃tenus eius inspirationi acqescamus. Ideo nanq; Abacuc
inquit: Sup custodiã meã stabo & cõtẽplabor vt videã quid dcatur mihi. Sed ad hoc satis necesse
est scire, qs sit instinctus diuinus, qs angelicus, qs naturalis, qd diabolicus. Veruntñ quicqd mẽ
ti nostræ secundũ deũ & legẽ Christi occurrit, deo sine periculo ascribere possumus, illudq; im-
Sapien.7 plere seu conseruare debemus. De ipsa em̃ increata sapiẽtia ait scriptura: Oibus mobilibus mo
bilior est sapiẽtia. Attingit autẽ vbiq; propter suã mundiciã. Et cum sit vna, oĩa potest, & in E
1.Ioha.2 animas sanctas se transfert, prophetas & amcos dei cõstituit. Ideo & Iohannes: Vnctio (inqt) e-
1.Timo.2 ius docet vos de oĩbus, nec dissonat q̃d Paulus testat: Dabit tibi dñs de oĩbus intellectum.
¶ Veruntñ prope timentes eũ salutare ipsius] .i. Christus q est salutare dei patris, adest timen- 10
tibus deũ timore initiali seu filiali. Nã qui deũ timet, declinat à malo, & ita Christ⁹ demorat in
Psal.33 corde ipsorũ p gratiã. Vnde supius dictũ est: Timete dñm oẽs sancti eius, qm̃ nihil deest, timẽti-
Ecc.2. bus eũ. Ecclesiasticus q̃q;: Qui timẽt dñm pparabunt corda sua, & in cõspectu illius sanctifica-
bunt animas suas [vt inhabitet gloria] .i. Christus rex gloriæ, q est imago dei inuisibilis, splen-
Proue.19. dor gloriæ, & figura substantiæ eius, imo & gloria patris, prout scriptum est: Gloria patris fili
us sapiens. Vel glĩa .i. Christus, q est honor & glĩa nostra [in terra nostra] i. in Iudæa, in q̃ Chrs
Zach.2 int hoies corpalit vixit & habitauit, vt Zach. testat: Lauda & lætare filia Siõ, qa ecce ego venio
Ierem.14 & habitabo in medio tui. Et Iere. Expectatio Israel saluator, q̃si colonus venturus es in terra,
& q̃si viator declinãs ad manẽdũ. ¶ Mia & veritas] .i. pietas & iustitia dei [obuiauerũt sibi] 11
.i. conuenerunt, apparuerunt, & sibĳnuicẽ sine discordia occurrerunt in Christo. Misericordia
em̃ dei in Chri ĩcarnatiõe apparuit, qm̃ ex ineffabili mĩa dei factũ est, vt vnigenit⁹ filius carnẽ
assumeret. Iustitia q̃q; ĩ ea relucet, qm̃ deus ĩ Chri incarnatiõe impleuit, q̃d p pphetas prædixit
ac repromisit [iustitia & pax osculatæ sunt] .i. iusta satisfactio, qua Chrs p nobis p viã iustitiæ
satisfecit, sustinẽdo pœnã p culpa nostra, & cõfœderatio gñis hũani cũ deo hãc satisfactionẽ cõ
1.Cor.1 comitãs, amorose in Christo vnitæ sunt. Christus nãq; (scdm Apost.) factus ẽ nobis à deo iusti F
Ephe.2 tia & redẽptio. Ipse q̃q; est pax nostra, q fecit vtraq; vnũ. Propt q̃d ait apo. In ipso cõplacuit oẽ;
Colos.1. plenitudinẽ inhabitare, & p ip̃m recõciliare omnia, pacificans p sanguinẽ crucis eius, siue q̃ in
cœlis sunt, siue q̃ in terris. Hæc quoq; iustitia & pax osculantur se mutuo in nobis per Christũ
redẽptis, qm̃ ad iustificationẽ nobis p Christũ collatã, sequit statim in nobis pax qua deo pa-
cificamur. ¶ Veritas] .i. Christus dei filius incarnatus, q de seipso loquitur: Ego sum via, ve- 12
Iohan.14 ritas & vita [de terra orta ẽ] i. de vtero virginis gloriosæ carnẽ assumpsit, & nascendo pcessit, si
Isa.45. cut de hac terra, videlicet sancta Maria, p Isaiã affectuosissime dr: Aperiatur terra & germinet
saluatorẽ [& iustitia de cœlo pspexit] .i. æquitas dei, seu deus iustus hunc Christi ortũ approba
u[illegible] gratũq; habuit, atq; per eũ genus humanũ redemit. Moraliter vero veritas de terra oritur
dũ cor peccatoris rebus terrenis inuolutũ, proprias culpas integre cõfitetur, dũq; deus oĩps pec
1 Iohan.1 catorem confitentem statim iustificat, iustitia de cœlo mox prospicit. Vnde Iohannes ait: Si
confiteamur paccata nostra, fideles & iustus est vt remittat nobis peccata, & emundet nos ab
oĩni iniqtate. Conuenienter aũt virgo mr designatur per terrã. Nã vt deuotissimus ait Bernar-
dus: Queadmotũ cãpus seu terra sine omni humano floret amminiculo, nõ seminatus ab aliq̃,
non defossus sarculo: sic virginis venter floruit, sic inuiolata, casta, integra Mariæ viscera æter
ni viroris florẽ ptulerũt, cuius pulchritudo & gloria nunq̃ marcescit. Sed ne alicui ĩpossibile vi
deat q virgo generet Chrm, ostendit modũ generationis istius, vicz q nõ sit hũana virtute,
sed potestate diuina. ¶ Etem dñs] .s. trinitas deus, cuius opa sunt ĩdiuisa [dabit benegnitatẽ] i. 13
grẽ misericordissimã affluẽtiã, dãdo p spm̃ sctm̃ ṽgini pelectę fœcũditatẽ supernaturalẽ, & ple
nitudinem

A nitudinē grãꝶ,prout Gabriel declarauit,dũ virgini huic locutus est:Aue (inquiens)gr̃a plena, Luc. 1
dñs tecũ [& terra nr̃a]. i. virgo Maria nr̃a saluatrix mr̃ & aduocata [dabit fructũ suũ] Chr̃m
gignendo,sicut de ip̃a supius dictũ est: Terra dedit fructũ suũ.De quo fructu ait ad eã S. Elisa- Ibidem
beth:Bñdictus fructus ventris tui.Sp̃ualit̃ dñs dabit benignitatē,dũ corda nr̃a ĩplet p gr̃am,no
strasq; p̃ces exaudit,pc̃tõrem gratis iustificat,impiũ p̃uenit,iustũ cõseruat,proficientēq; perfi-
cit.Et terra nr̃a dat fructũ suũ,dum corpus nr̃m obedit sp̃ui,& in pijs exercitijs occupat, qñ im Roma.12
plemus illud Ap̃lĩ:Obsecro vos vt exhibeatis corpa vr̃a hostiã viuentē,sanctã,deo placentē.
14 [Iustitia añ eum ambulabit]. i. iusta doctrina & cõuersatio sc̃tã,Chr̃m in om̃ibus anteibit,ita Actuu.1.
ꝙ de corde ac ore ipsius nihil nisi iustũ & sanctũ pcedet.Cœpit em̃ Iesus facere & docere,haud Eccle.. 37
dubiũ qn iusta & vera. Vñ Eccl̃iasticus ait:Añ oĩa opa verbũ verax p̃cedat te, & añ oēm actũ
verbũ stabile[& ponet in via gressus suos]. i. ip̃e Christus ope adimplebit q̃d docebit.In via em̃
gressus suos doctor ponit,dũ doctrinã, q̃ est via ad vitã æternã,quã alijs pponit ip̃e bñ opando
veram esse oñdit. Alij ita exponunt. Iustitia. i. Iohãnes Bap. ante eũ ambulabit,qm̃ Christi p̃cur
sor extiterat,& ponet in via gressus suos,qa impleuit q̃d docuit. Sed ꝙ Iohan. Bap. appellet iu-
stitia,non inuenio in scriptura canonica,q̃d tñ de Christo repio scriptum in Isaia, vbi de Chr̃o Isaiæ. 56
ait pater æternus:Prope est salus mea vt veniat,& iustitia mea vt reuelet. Moraliter. Iustitia
añ eum ambulabit. i. iustitia homĩs in confessione & pñam culpæ cõsistens,aduentũ Christi ad
aniam homĩs talis p̃cedet. Prima nanq; iustitia hoĩs est de malo pœnitere, & hæc p̃currit & p̃-
parat viã aduentui Christi in aniam:& tunc christus ponet in via sic sibi parata gressus suos,dã
B do homi gr̃am christiformiter cõuersandi. Sed qm̃ tota nr̃a iustitia originaliter dei donũ ē, nec
posset esse in hoïe vera iustitia, s. meritoria & infusa,nisi deo eũ p̃ueniente,fidem,gr̃amq; p̃stan
do,idcirco nõ videtur proprie dictũ ꝙ iustitia hominis p̃cedit christi sp̃ualem aduentũ, imo p
eius aduentũ pc̃tõr iustificatur. Aptior ergo apparet expõ prima. Postremo quis intellectus
cõcipere,q̃ lingua exprimere posit dignitatē ac laudē psalmi pñtis,in quo primo dei bñficia de-
uotissime recolunt,deinde oro efficacissima introducitur, s. Conuerte nos deus salutaris nr̃? Et
merito versus iste contra noctis insidias,dæmonũ tenebras,& hoïs infinitas indigentias de se-
ro añ completoriũ dicitur,qtũs diurno iam lumine recedente, mens ip̃a ad deũ conuersa, luce
gr̃æ psundatur atq; ab om̃ibus sensibilibus rebus abstracta,intelligibili,incõmutabili,summo
q; bono firmiter immergatur.Et ne tanta nobis gr̃a denegetur propter nr̃a delicta,cõuenien-
tissime supadditur:& auerte iram tuã à nobis.Hunc itaq; versum,p̃sertim in cõpletorio cũ ve-
hementi affectu & cordis synceritate dicamus. In versibus quoq; seq̃ntibus spes consequendi
miam inflammat,oĩsq; pusillanimitas ac diffidentia penitus eradicantur. Sed & versiculus ille
Ostende nobis dñe miam tuã, nõne sententiosa dulcedine ac dulci sñia oēm carnaliũ reꝶ sua-
uitatē excedit? Præterea,tres primos versiculos huius psalmi qdam ad lrãm exponunt de terra
Iudææ,& populo Iudæoꝶ à captiuitate Babylonica redeunte. Veruntñ melius arbitror,vt to-
tus psal.de christo exponatur, & sp̃uali liberatione ecclesiæ sc̃dm sensum inductũ, qtũs totus
sensus sit sibi cõnexus & cõsonus. Versiculũ insup illũ:Mia & veritas obuiauerunt sibi, S. Ber-
C nardus,psundissime atq; pulcherrime in quodam sermone pertractat,in quo sic eum exponit,
ꝙ circa mysteriũ redemptionis humanæ videbantur quodammodo sibijnuicē cõtradicere,mi
sericordia dei & veritas,qm̃ mia exigebat miseꝶ liberari,veritas aũt dictabat reũ dãnari. Sed
in hac obuiatione iustitia & pax osculatæ sũnt,qa miser redemptus est, & culpa eius impunita
non fuit. Hanc vero expõnem,qm̃ satis cõis & prolixa est,derelinquo.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXV.

Expositio Tituli.

Titulus psalmi est:Oratio Dauid. i. christi sc̃dm Hieronymũ,in cuius s. christi p̃sona Dauid
hic loqtur. Sc̃dm alios Psalmus iste partim cõuenit christo, & ptim membris ip̃ius. Sc̃dm
quosdam vero ad lrãm de Dauid exponitur. Christus itaq; sc̃dm ꝙ homo, & passioni iam pxi
mus ait ad deum patrem,seu totam superbeatissimam Trinitatem.

Expositio Psalmi literalis.

INclina domine aurem tuam] Hoc est, pietatem tuam paternam extende ad me [& exaudi
me] dando quod postulo. Loquitur hic propheta de deo,quasi de homĩe,q dum oratur pri
mo aurem suã inclinat ad dep̃cantem,deinde eum exaudit[qm̃ inops & pauper sum ego]Chri
stus inops. i. sine ope alterius erat,p̃sertim in passione sc̃dm q̃d per Isaiam contestatur:Circun-
spexi & non erat auxiliator. Erat etiam pauper,sicut de eo ait Apostolus: Cum diues esset,pro Isaiæ 63
pter nos pauper factus est. [Custodi animam meam] Hoc est, vitam meam corpora- 2.Cor.8.
lem conserua, ne a Iudæis, Herode, aut aliunde occidar ante tempus passioni præordinatum
Hoc CHRISTVS petere potuit, quando quærebant eum IVDAE præcipi-
tare

tare & lapidare. Non autē orabat Chr̄s custodiri à ruina pc̄ti, qm̄ cōpræhensor erat, & confir- D
matus in bono [qm̄ sanctus sum] Hic Christus meritū suū allegat cur dignus sit exaudiri, qm̄
(inqt) sanctus sum. Christus em̄, vt deus, essentialit̄ sanctus est, & sanctitas infinita, inq̄tū ve-
Dan.9. ro est hō oīm creaturarum sanctitatē solus excedit, propter q̄d sc̄tūs sc̄tōrum vocat̄ à Daniele dicēte:
Lucæ.4 Vngat̄ sanctus sanctorum. Vñ & inimicus eius diabolus cōpulsus est dicere. Scio te qa sis sc̄tūs
Isai.42 dei [saluū fac seruū tuū] i. me Christū, q̄ ppter hoīes redimēdos formā serui accepi. De q̄ tu p pro-
Isai.49. phetā dicis: Ecce seruus meus, suscipiā eū. Et ipse apud eūdē pphetā ad te ait: Hæc dicit dn̄s, for
mās me ex vtero seruū sibi, vt reducā Iacob ad eū. Itaq; saluū fac seruū tuū, o [deus meus.] q es
oīm deus generalit̄, sed me⁹ deus, summe & specialit̄, sicut quē incompabilit̄ colo & diligo, & à
q̄ incōparabilit̄ electus atq; dilectus sum [sperātē in te]. i. in tua virtute & bonitate. Chr̄s nāq;,
q̄uis spē (quæ est theologica virtus) nō habuit, nihilominus inq̄tū hō passibilis sperauit in deo
p q̄dā fiduti alē cōfidētiā, q̄ expectauit ab eo adipisci om̄e bonū q̄d cōcupiuit. Petit aūt Chr̄s sal
uari à deo nō vtiq; à pc̄tō, à morte ppetua, qm̄ pc̄m̄ nō habuit, s; à passibilitate corpis, à rabie
Iudæorum, à corporis morte p resurrectionē beatā, sicut supius de eo inductū est: Salua me ex ore
Psal.21 leonis &c. Vñ & ipse in euāg. ait: Pr̄ saluifica me ex hac hora. ¶ [Miserere mei dn̄e] pr̄, liberādo 3
Ioh1.2. me à p̄sentis vitæ pœnis atq; miserijs [qm̄ ad te clamaui] corde ardenti seu voce sublimi [tota
die] hoc est, cūctis diebus qbus vixi in mūdo. Chr̄us nāq; etiā vt hō sp in actu diuinæ cōtēplati
onis dilectionisq; fuit, & ita indesinēter orauit, cū orō (sc̄dm Damascenū) sit ascēsus mētis in de
um, nec cessat orare q nō cessat laudabilit̄ agere. Orauit ergo saluator iugit̄, & p̄sertim p hūana
salute [lætifica aīam serui tui] lætitia accidētalis pmij. Anima nāq; Chr̄i incessabilit̄ erat igau- E
dio beatificę fruitiōis, sed aīam suam quæ tristis erat in passiōe ita vt diceret: Tristis est aīa mea
Matt.26 vsq; ad mortē, petit lætificari in resurrectiōe de corporis sui glorificatione, patrum in limbo exi-
Rom.4.6 stentiū eductiōe, oīm electorum salute seu iustificatiōe. Mortuus ē em̄ propter delicta nostra, &
resurrexit propter iustificationē nostrā sc̄dm Apostolum [qm̄ ad te dn̄e animā meam leuaui.]
contemplando seu intente orando. ¶ [Qm̄ tu domine] deus pater seu Trinitas benedicta es 4
[suauis & mitis] Deus vero, proprie & naturalit̄, imo superessentialit̄ incircumscriptibiliterq;
suauis est, & ipsa diuina essentia est dulcedo fontana, viua, simplex, & infinita, oēm sensum ex-
uperās q̄ntū ad suā plenitudinē om̄i mēti creatæ ignota, & inexpta, à qua fluit oīs suauitas, oīs
cōsonantia, oīs fragrātia. Mititas vero seu māsuetudo deo nō cōpetit pprie, sicut nec cæterę vir
tutes morales circa passionū moderationē versantes: sed sicut deo ascribit̄ ira, nō ppter verita-
tē affectus, sed propter similitudinem effectus: sic mititas q̄ proprie appellatur virtus moralis,
passionem iræ refrenans, deo asscribitur transsumptiue, vicz quia iustam vindictam relaxat.
Itaq; deus suauis est iustis ip̄m pure & amorose contemplantibus, in quorum affectu diuinæ
dulcedinis degustatio, oēm mundanæ delectationis fallaciam facit odibilem. Mitis quoq; est
deus pc̄tōribus ad ip̄m toto corde redeuntibus, qm̄ talibus per modum hominis mansueti cito
Iere.3 oēm vltionem indulget, quemadmodū p Ieremiam ait: Reuertere ad me, & non auertam faciē
meā [& multæ miæ oībus inuocantibus te] hoc est, multum misericors es, multiplicemq; pie-
Eccle.1 tatis tuæ effectū impendis cunctis te intime depcantibus, sicut in Eccl'iastico hr̄: Pius & miseri
Ibidem cors est deus. & remittit in tpe tribulationis pc̄tā, & ptector est oībus exq̄rentibus se in verita- 5
te. Itemq;: Quis inuocauit illum & despexit eum? ¶ [Auribus pcipe dn̄e orōnem meā] Supius F
dixit singulariter: Inclina dn̄e aurem tuam, & ibi p aurem intellecta est mīa creatoris, nunc ve-
ro plural'r auribus percipe. Quid ergo modo p aures dei, nisi mīa & scīa eius intelligendū vide
Isaiæ.37 tur? Per mīam siqdem deus exaudit, per scīam vero oīa audit. Interdū aūt p aures dei non desi
gnantur mīa & scīa, sed scīa & iustitia, sicut dū apud Isa. ait: Supbia tua ascendit in aures meas,
vicz vt eam iuste vlciscar. His igit̄ auribus pcipe dn̄e orōnem meam, vt eam tibimetipsi tenaci
ter imprimas, non obliuiscendo ipsius, hoc est, non tardando eius effectū seu exauditionē, ideo
subditur [& intende voci depcationis meæ] .i. orōnem meam vocalem diligēter ac pie aduer- 6
Matt.26 te. ¶ [In die tribulationis meæ]. i. tpe psecutionis & passionis [clamaui ad te] dicendo: Pater, si
Lucæ.23 fieri pōt, transeat à me calix iste. Et: Pater, ignosce illis. Et: In manus tuas cōmendo sp̄m meū.
Psalm.30 Fiducialiter aūt & secure te depcatus sum [qa exaudisti me] semper in om̄ibus, & egoipse dixi:
Iohan.11. Pater, gratias ago tibi, qm̄ audisti me. Ego aūt sciebam, qm̄ sp me audis. ¶ [Non est sil'is tui in
dijs dn̄e] qm̄ oēs deos, q vel mendaciter dij appellantur & veraciter dæmones sunt, vel grām
diuinitatis excellenter pticipant, p quā efficiuntur diuinæ consortes naturæ & dij dicunt̄ p parti
Exod.15. cipationē, tu summe veraxq; deus in infinitū excellis, sicut & Moses loqtur: Quis sil'is tui in for
Sopho.2 tibus dn̄e, qs sil'is tui? magnificus in sanctitate terribilis atq; laudabilis, & faciens mirabilia. So
phonias quoq; ptestat: Horribilis dn̄s, & attenuabit oēs deos terræ [& non est sc̄dm opa tua.]
hoc est, nō inuenit̄ q tibi sil'ia possit efficere. Multa nanq; sunt opa tibi propria, q̄ nulli creatu-
ræ cō-

A ræ cõueniunt,sicut creatio,iustificatio,felicitatio,cordiũ perscrutatio,futuroꝝ pure contingen
tiũ certa pnotio,transsubstantiatio,miraculoꝝ opatio. De talibus opibus Christus pcipue ait Iohan. 5
8 in euangelio:Pater meus vsq; modo opatur,& ego operor. ¶[Oẽs gẽtes quascũq; fecisti,ve
nient & adorabunt coram te dñe] Hæc est pphetia de gentiũ illuminatione & vocatione ad fi Gen. 22
dẽ:estq; distributio ista intelligenda,sicut & illa qua dictũ est Abrahæ:In semine tuo bñdicent
oẽs familiæ terræ. Et qua ait virgo Christifera:Beatam me dicent oẽs generationes.Non enim Lu. 1.
est in istis distributio pro singulis generꝝ,sed pro generibus singuloꝝ. Est igit sensus. Oẽs gen
tes quascunq; fecisti,hoc est,qdam de oñi genere hoĩm à te creatoꝝ,venient ad fidẽ,& adora
bunt coram te dñe,qui omnia cernis. Adorabunt aũt te deum in spũ & veritate sicut apud So
phoniã pdixisti:Quia tunc reddam populis labiũ electũ,vt inuocent oẽs nomen dñi,& seruiãt
ei humero vno.Et alibi:Ecce leuo ad gentes manũ meam ,& exaltabo ad populos signũ meũ. Sopho. 3.
Quæ oĩa apud Danielem clare tangunt his verbis.Oẽs populi, tribus,& linguæ seruient ei [& Isaiæ. 49
glorificabunt nomẽ tuum].i.te gloriosum esse verbis pronuntiabũt & ope demonstrabunt, si Dani. 7
cut apud Isaiam pulchre inducit.In doctrinis glorificate dñm. A finibus terræ audiuimus lau
des,gloriam iusti,s.Christi. ¶[Quoniam magnus es tu] iuxta illud: Adonai dñe magnus es Isai. 34
9 tu,& præclarus in virtute.Deniq; tam magnus es,vt magnitudinis tuæ nullus sit finis [& faci Iudith. 16
ens mirabilia] in cœlo & in terra [tu es deus solus] q per Mosen locutus es. Videte ꝙ ego sim Psal. 144.
solus,& non sit alius deus præter me.Et p Isaiã: Ego sum dominus faciens omnia, extendens Deut. 32.
cœlos solus stabiliẽs terram,& nullus mecum. Sumit aũt deus in his locis absolute & pro deo Isaiæ. 44
B Trinitate.Vnde Apo.ait:Vnus deus,vna fides,vnũ baptisma.Et iterꝝ:Et si sint q dicant dij &
10 dñi,nobis tñ vnus deus est,ex quo oĩa,& vnus dñs p quem oĩa. ¶[Deduc me dñe in via tua] Ephe. 4 Gal. 3
Secundũ expositores,Chr̃s hunc versum dicit,non pro seipso, sed pro corpe suo mystico, scd̃m
quem modũ ait apud Zachariã:Qui tetigerit vos,tanget pupillam ocli mei. Et in Actis Chr̃s:
Saule,Saule, quid me persequeris?Potest tñ hic versus de Christo expõi hoc modo: Deduc me Zacha 2
dñe in via tua: via dei fuit qua anĩa Chr̃i in limbum patrꝝ descendit, atq; post resurrectiõem Actu. 2.
in cœlos conscendit,& in hac via petijt Chr̃s à deo deduci,sicut & sancti in patria orant in cor
pore glorificari. Om̃e etẽm bonũ futurꝝ nondũ adeptũ quod licite desiderat, licẽter orat scd̃m
Augustinũ [& ingrediar] in regnum cœloꝝ vsq; ad dexteram tuã [in veritate tua].i.quemad
modũ p sanctos prophetas veraciter promisisti.Scriptum est enĩ: Aspiciebam in visiõe noctis, Dan. 7.
& ecce in nubibus cœli quasi filius homĩs veniebat,& vsq; ad antiquum dierꝝ .i.deũ æternũ p
uenit,& in cõspectu eius obtulerunt eũ,& dedit ei ptãtem & honorem & regnũ [lętet cor meũ
vt timeat nomen tuũ] timore filiali ac casto.Hoc Chr̃s dicit non orando,vt sic sit,sed cordial'r
exultando,qa sic est,sicut & sancti in patria dicunt illud in Apoc. Gaudeamus & exultemus & Apoc 19
demus gloriã deo. Timuit aũt Christus vt hõ deũ timore casto,illo pcipue,q est vnũ septẽ dono
11 rum spũs.scd̃m ꝙ scriptũ est:Replebit eũ spũs timoris dñi. ¶[Confitebor tibi dñe deus meus] Isa. 11
.i.laudabo te [in toto corde meo].i.integro nõ diuiso,nec vago affectu & ĩtellectu. Hoc Chr̃o
pfectissime cõpetit,qm̃ indesinenter tota aĩa,tota virtute, tota mẽte ferebat in deũ, sicut & scti
C in patria,nec erat cor suũ per euagationẽ aut inordinatũ amorẽ diuisum.Hoc mõ confessus est
Chr̃s deo,ex toto corde ipm laudando,put de ipo in euangelio scriptũ est: Exultauit Iesus in Luc. 10
spũ sctõ,& dixit:Confiteor tibi pr̃ dñe cœli & terræ, q abscõdisti hæc à sapientibus & prudẽti
bus,& reuelasti ea paruulis. Et alibi chr̃s pr̃i confitet cõfessione laudis,dum eũ iustũ & sctm̃ ap Ioh. 17
pellat,eiq; ait:Sermo tuus veritas est [& glorificabo nomẽ tuũ in æternũ] verbis & factis,per
meipm & meos ministros,q per meã doctrinã & grãm ad te glorificandũ inducunt. Vñ ait sal Ioh. 8
12 uator:Ego non quæro gloriã meã,sed honorifico patrẽ meũ. ¶[Quia mĩa tua magna est sup
me] hoc est,sup naturã meã humanã quã assumpsi. Mĩa dei sup illum esse asserit,q mĩam conse
qtur.Multiplex aũt est mĩæ dei effectus,& scd̃m hoc diuersimode dr̃, mĩa dei esse super homĩes
magna.Vnus nãq; effectus mĩæ dei est pctã dimittere.Alius grãm cõuersionis infundere,sicq; 2. Para. 36
mĩa dei magna est sup pctõres pœnitẽtes & cõuersos.Propter qd in fine 2. Paralip.& in fine li Esdræ. 10
bri Esdræ,ait scriptura: Tu deus propter nos miseros misericors appellaris. Alter effectus mĩæ
dei est,hominẽ p grãm puenire atq; in innocentia sine pctõ custodire: & ita mĩa dei magna &
incompabilit magna in Christo est,qm̃ sola grã natura eius humana est dei vbo vnita,à prin Psalm. 20.
cipio suæ creationis btã fruitione dotata,confirmata in bono & pseruata ab oñi malo,& ideo Ioh. 3
añ de eo dictũ est deo patri:Præuenisti eũ in bñdictionibus dulcedis. Et in Euang. Nõ ad mẽsu
rã dat deus spm̃ s. homini Chr̃o [& eruisti] in die resurrectiõis [aĩam meã ex inferno inferiori] Gen. 37.
hoc ẽ,ex limbo inferni infra terrã existenti,de q limbo Iacob in Geñ. Descendam(inqt) lugens Iob. 17.
ad filiũ meũ in infernũ. Iob etiã:In profundissimũ inferni descendent omnia mea, putasne ibi
erit reqes mihi? Ex hoc inferno eruit deus aniam Chr̃i tertia die,scd̃m ꝙ Chr̃s superius dixit:

Dñe

Psal. 29. Dn̄e eduxisti ab inferno aīam meā. Et: Qm̄ nō derelinques aīam meā in inferno. ¶[Deus] Tri D
Psalm. 15. nitas [iniqui] Iudæi [insurrexerunt sup me]. i. contra me [& synagoga potētium]. i. principes
sacerdotū, scribæ, pharisæi, magistratusq; templi [q̃sierunt aīam meā] . i. vitā meā ad occiden
Mar. 14. dū, scd̄m q̄ in euangelio dr̄: Quærebāt summi sacerdotes, q̄uo Iesum tenerent & occiderēt. Et
Sapien. 2. Sapiens qdā: Dixerūt ipsi apud se cogitātes nō recte: Opprimamus virū iustū, qm̄ cōtrarius ē opi
Dani. 13 bus nr̄is, & gloriat se deū patrē hr̄e, & filiū dei se nominat [& non ꝓposuerunt deū in cōspectu
suo]. i. diuinū iudiciū nō expauerunt in tāto facinore, prout de qbusdā alio loco dictū est: Euer
Eccle. 5 terunt sensum suū ne recordarent iudiciorū iustorū. ¶[Et tu dn̄e deus miserator] in ope [& mi 14
sericors] in natura [patiens] longanimiter expectando, iuxta illud: Altissimus est patiēs red
ditor. Non tn̄ conuenit patientia ꝓprie sumpta deo, sicut de mititate ostensum est, qm̄ patien
tia ꝓprie est virtus moralis, passionem tristitiæ reprimens. Dr̄ ergo deus patiens propter simili
tudinem opis, qm̄, s. pctōrem longanimiter p̄stolat ad veniam [& multæ misericordiæ] sicut
expositū est [& verax] in verbis factis atq; promissis. ¶[Respice in me] oculo pietatis paternæ 15
[& miserere mei] scd̄m sensum iam explanatum [da imperiū tuū puero tuo]. i. regnum mili
tantis Ecclesiæ iudiciariamq; potestatē da mihi Christo filio tuo dilecto, quēadmodū alibi p̄di
1. Reg. 2 ctum est: Dn̄s dabit imperiū regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Sed qm̄ oīs creatura sub
Heb. 2 iecta est Chr̄o, à suæ cōceptionis maternæ exordio, qd nunc orat vt sibi detur imperium, nisi vt
deus pr̄ manifestet hoībus hoc imperiū Christo esse collatū? Hoc em̄ Chr̄s apd̄ Iohā. dep̄catur,
dicendo: Pr̄ clarifica filiū tuū, vt filius tuus clarificet te [& saluū fac] à morte p resurrectionē [fi
Iohan. 17 liū ancillæ tuæ]. i. me Chr̄m natū Mariæ, q̄ ait: Ecce ancilla dn̄i. ¶[Fac mecū] o dn̄e deus pr̄ [si E
Luc. 1 gnum in bonū]. i. signū resurrectionis on̄de in me ad clarificationē noīs mei p mundū [vt vi
Matt. 28 deant q oderūt me]. i. Iudæi seu custodes sepulchri, q angelo viso territi ceciderunt, & facti sunt
velut mortui. Videant (inquā) p certa argumenta atq; miracula me resurrexisse [& confundan
tur] de suis pctīs nunc per pn̄iam, vel postmodū p condemnationē. Quidam etem̄ Iudæorū p
hæc signa & argumenta Iesum esse verū Chr̄m p fidē viderūt post resurrectionē, q̄ an̄ clamaue
Iohan. 19. runt. Tolle tolle, crucifige eum. De ipsis nanq; Chr̄s loq̄batur: Cum exaltaueritis (inquens) filiū
Iohan. 12 hominis, tunc cognoscetis qa ego sum. Hoc signū quod Chr̄s hic petit, est signū Ionę prophetę,
Matth. 12 quemadmodū in Euangelio dicit de Iudæis dn̄s Iesus: Generatio adultera & peruersa signum
q̄rit, & signū non dabit ei nisi signū Ionæ prophetæ, qui tertio die exiuit de piscis ventre. Nō er
Ionæ. 2 go datum est Iudæis signū descēsionis de cruce quod petebant, dicentes: Si rex Israel est. Et: Si
Matth. 27 hic est Christus dei electus, descendat nunc de cruce & credimus ei, sed signū resurrectionis de
Marc. 15 monumento, de quo Sophonias loqtur: Expecta me in die resurrectionis meæ in futurū. De q̄
Sopho. 3. etiā ait alibi sermo diuinus: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Potest q̄
Osee. 6 q; per hoc signum intelligi opatio miraculorū, per quod S. apostoli in Ierusalem primitus pro
Actu. 3. bauerunt Christum resuscitatum. Vnde Petrus claudo nato sanato, dixit Iudæis: Deus patrū
nostrorū glorificauit filiū suū Iesum. Itaq; fac mecū signū in bonū vt videant, &c. [qm̄ tu dn̄e
adiuuisti me] cooperando mihi in omnibus [& consolatus es me] in resurrectione, liberando
me ab omni pœna & passibilitate. F

¶Explanatio tropologica siue moralis eiusdē Psalmi de quolibet vere fideli.

PORro cum Psalmus iste magna excellentia polleat (continet nanq; ardentissimas p̄ces vi
ri deuoti, pulcherrimas laudes dei, beneficiorumq; diuinorū gratam memoriā) ideo pleni
us pertractandus est, hortando magis q̄ exponendo, difficultatem em̄ non habet in sensu, & si
aliqua in eo difficultas consistat, ex præcedenti expōne elucescit. In primis ergo pensandū, q̄ li
Luc. 18 cet hō dn̄m orans, misericordiæ eius debeat p̄cipue inniti, dicendo cū publicano: Deus ꝓpitius
Eccle. 7. esto mihi pctōri. Nam & alibi scriptū est: Nō te iustifices corā deo. Vn̄ & S. Iob asserit: Si iustifi
Iob. 9 care me voluero, os meū cōdemnabit me. Nihilominus p̄t hō interdū in orōne aliq̄ opa sua bo
na cōmemorare, nō ea sibiipsi cōtumaciter, sed deo humil'r attribuēdo, qtūs maiorē exauditio
nis fidutiā inde cōcipiat. Sic em̄ Ezechias orans, locutus est: Obsecro dn̄e, memēto q̄uo ambu
4. Reg. 20. lauerim corā te in veritate & corde ꝑfecto. Iudith quoq;: Dn̄e deus cœli & terræ, intuere supbiā
2. Para. 32 eorū, & respice ad nostrā humilitatē, & faciē sanctorū tuorū attende. Sed & scā ac venerabilis
Isa. 38. Ester deū ita precatur. Dn̄e mi rex adiuua me solitariā, cuius præter te nullus alius auxiliator
Iudith. 6 est. Tu scis q̄ abominer signū supbiæ & gloriæ meæ, q̄d est super caput meum, quasi pannum
Hester, 14. mēstruatæ, & non portem illud in diebus silentii mei, & q̄ nunq̄ lætata sit ancilla tua ex q̄ trās
lata sum huc. O quàm vere sublimis perfectio. Ecce ex humili statu facta erat Imperatrix, & cō
Hester. 1 iunx potentissimi illius regis Assueri, qui regnauit sup centum vigintiseptē prouincias, & cum
esset in tanta maiestate, honore, & gloria, nunquā maculauit animā eius ambitio, nunq̄ inanis

est læ

est læta͂ta,nunq̃ regis incircumcisi adamauit cubile. Quid ad hæc nos barbati dicemus? Simili
itaq; modo in Psalmo pñti homo deuotus multas causas allegat,cur deceat se exaudiri à Deo,
quaꝝ quædã sumunť ex parte sui,quædam vero ex parte dei. Eaꝝ aũt q̃ sumunť ex parte sui q̃
dam ptinent ad suæ impfectionis confessionem,quædã vero ad suã pfectionẽ. Primo igiť alle
gat causas ex pte sui,quaꝝ prima est propria indigẽtia & pauptas,de q̃ mõ fatetur: Inclina dñe E phe.2
aurem tuam & exaudi me,qm̃ inops & pauper sum ego: Tanq̃ dicat:tu deus q diues es in mise Isai.50.
ricordia,cuius manus non est abbreuiata,in cuius manu sunt oĩa,in quo sunt infinitæ diuitię, Psalm.94
exaudi me egenum & pauperem. Decet enĩ liberalem & diuitem dñm, pauperem famulũ exau Isai. 41
dire,sicut tuipse apud ,pphetam testatus est:Ego dñs exaudiam egenum & pauperem,non dere
linquam eos. Dicit aũt,Inclina dñe aurem tuã,nõ ꝙ in incircumscripto ac simplici deo sint au-
res corporeæ aut inclinatio motus localis,sed scd̃m sensum præhabitũ. Secunda rõ exauditiõis
ex parte hominis est bonitas vitæ,& istam allegat subiungens: Custodi aĩam meã,ab omĩ ten-
tationis & aduersitatis periculo,qm̃ sanctus sum,hoc est,mundus & innocens. Sanctitas enĩ
(scd̃m Dionysium) est mũditia ab omĩ impuritate seiuncta. Sed qs viator audeat hoc dicere, cũ
asserat Salomon: Quis pt dicere,mundũ est cor meũ,purus sum à pctõ? Iob quoq;: Etiã(inquit) Proue.20
si simplex fuero,hoc ipm ignorabit anima mea. Et S. Iohannes protestatur: Si dixerimus,quia Iob.9.
pctm̃ non habemus,nosipsos seducimus,& veritas in nobis non est. Videtq; prorsus periculo- 1.Ioha.1.
sum homini dicere coram deo,sanctus sum, in cuius conspectu cœli mundi non sunt, pſertim Iob.15. Isaiæ.64
cum oẽs nostræ iustitiæ sint tanq̃ pannus menstruatæ scd̃m Isaiam. Et teste scriptura: Nescit Eccls.9
homo an sit dignus amore vel odio. Hucusq; argumentatus sum, ꝙ non sit tutum dicere corã
deo: Custodi aĩam meam,qm̃ sanctus sum. Nunc ex scriptura argumentandũ est ad ptem op-
positam,qtũs tãdem rõnabile mediũ inueniamus & solutionẽ condignã. Ecce scriptura testan
te in confessione oĩa lauãtur,in baptismo quoq; oĩa vitia dimittunť. Adultus ergo baptizatus,
secure atq; verissime dicit: sanctus sum: imo nisi hoc putet, grã baptismatis derogat & Chrĩa-
nus non est. Simil'r in professione vitæ monasticæ,& passione martyrij p Chrõ,oĩa indulgẽtur
pctã sanctificaturq; hõ. Et q ex contritione & bono proposito cõfitetur,fidutialiter credere pt
se esse ab omni pctõ mortali immunem. Deniq; Paulus apost. seipm & coapl'os suos non solũ
sctõs,sed & sanctissimos & prophetis sublimiores esse demonstrat,dicẽdo: Nosipsi q primitias
spũs accepimus. Quid enĩ est dicere,primitias spũs accepimus,nisi primas seu summas gratias Rom. 8.
spũs adepti sumus? Ieremias etiam in principio libri visionum suaꝝ fatetur se sanctificatũ in
vtero. Et rñdendum, ꝙ de eadem re diuersa pferuntur iudicia secundũ cõsiderationes diuer- Ier.1.
sas,quemadmodũ Christus ait: Neq; me scitis,neq; patrẽ meũ. Et tamẽ alibi dicit eisdẽ. Et me Iohan. 8
scitis,& vñ sim scitis. Sil'r Iob,q sicut nunc allegatũ est,dicit: Etiã si simplex fuero,hoc ipm igno Iob.9
rabit aĩa mea. Idem ipe loqtur: Donec deficiam,non recedã ab innocentia mea. Iustificationẽ Iob.27
meã quã cœpi tenere,nõ deseram. In qbus vtiq; verbis testať seipm innocentẽ esse,iustũ,cõstan
tẽ & pseuerantẽ. Sed paꝝ est hoc,addit nãq;: Neq; rephendit me cor meũ in omĩ vita mea. Hoc 1.Cori.4
Paulus dicere nõ potuit,q licet veraciter dixerat: Nihil mihi conscius sum, quantum ad hoc ꝙ
de præteritis doluit,& à futuris abstinere peccatis proposuit,rephendit tñ eum cor suũ in mul-
tis,ppter quod dixit: Non sum dignus vocari Apl'us,qa psecutus sum Ecclesiam dei. Et rursus: 1.Cor.15.
Venit Iesus pctõres saluos facere,quoꝝ primus ego sum. Non tñ pfero sctm̃ Iob Paulo,imo se- 1.Tim.1
cure præfero Paulum illi. Dicendũ ergo ꝙ nemo dicere pt se sctm̃ esse simpl'r & absolute, vicz
quasi nullo pctõ obnoxius sit,qm̃ vt alibi scriptũ ẽ: Nemo mũdus à sorde,nec infans cuius est Iob.15.
vnius diei vita sup terrã: ad minus enĩ originali pctõ fuit obnoxius. Põt tñ hõ ad punctũ omĩ
pctõ carere,q̃tum ad maculã culpæ & pœnæ reatũ,vt patet de euolantibus, q sine dilatione re-
gnũ ingrediunť cœleste,sed nõ pt hõ diu in hac vita sine venialibus viuere, qm̃ in Prouer. scri- Proue.24
ptũ est: Iustus septies in die cadit. Et Iob dicit: Quid est hõ vt immaculatus sit, & iustus appare Iob. 15
at natus de muliere. Dř aũt viator sanctus,scd̃m exigẽtiã & possibilitatẽ vitæ pñtis, qm̃ de mor
talibus solicite abstinet,venialia deflet,in grã dei & sctõ eius amore q̊tidie crescere studet, sicq;
seipm sctm̃ sine periculo pfitetur,qui integro ,pposito deseruire dño nititur,,pponens incessanť
pficere,quotidiana mala deplangere, atq; in his seipm quotidie pro posse exercens. Dicere er-
go: Custodi aĩam meã qm̃ sanctus sum, non est sermo elati, neq; præsumptio homĩs vani,sed
vox dño nõ ingrati,q sanctitatẽ suã non suo labori aut viribus, sed grẽ & miæ saluatoris cor-
dialiter tribuit. Quod aũt Salomon ait: Nescit hõ an sit dignus amore an odio,nõ ideo dictum Eccls.9
videť,quasi nullus ex speciali grẽ dono hoc sciat, imo multi ex reuelatione diuina cognouerũt
se esse pdestinatos: multi q̊q; sciunt se eẽ in grã,in quoꝝ psona dicit Apost. Ipe spũs reddit testi Rom.8.
moniũ spũi nřo ꝙ filij dei sumus. Et denuo: Nos nõ spm̃ huius mundi accepimus, sed spm̃ qui 1.Cor.2
ex deo est,vt sciamus q̃ à deo donata sunt nobis. Veꝝ est tñ ꝙ hõ certitudialiter scire nõ valet

an sit

an sit gratia gratū faciente, sine speciali instinctu spūſſ. seu reuelatione diuina, idcirco secundū D
Eccls.9 cōem legem loquendo, nescit hō an sit dignus amore, an odio. Ex his (vt reor) multa diuinę scri
pturæ eloquia, quæ prima fronte dissonare videntur, concordari faciliter pñt. Quod aūt nō di-
cat se hō pius scīm ex elatione, hinc constat, ꝙ in præcedenti versu se inopem pauperemq; vo-
cauit, & nunc se confidere dicit, non in seipso seu meritis proprijs, sed subiungit: saluum fac ser
uum tuum deus meus sperantē in te. Tertiam causam quam allegat pro sua exauditione est, p
1.Thes.5. seuerantia in orando: Oportet nanq; instanter orare, iuxta illud Apost. Sine intermissiōe ora-
te. Ideo subditur: Miserere mei dñe, culpas delendo, pœnas laxando, gratias multiplicādo, qm̄
ad te clamaui tota die, naturali qui tempus nocturnū includit. i. singulis horis diei ad orandū
deputatis aut debitis: lætifica aīam serui tui. i. animæ meæ infunde consolationē internam de
remissione pctōꝝ, de infusione diuinoꝝ charismatū, de cōtemplatione & spe futuroꝝ bonoꝝ,
1.Cor.9 lætifica animā serui tui, vt tibi læto corde deseruiam, qm̄ hilarem datorem tu diligis. Oēm in-
ordinatum mœrorem expelle à me, fac me oñi pfectui proximoꝝ congaudere, de omni bono
euentu lætari, qm̄ ad te dñe aīam meam leuaui, p fidem, spem, & charitatē te summū bonum
contemplando, expectando, ac diligendo, teq; deuote inuocando. In die tribulationis meæ, dū
vel à carnis concupiscentijs stimulor, aut à passionibus animæ pulsor, vel à dæmonibus tēor,
aut à mundo affligor, aut corpe infirmor: clamaui ad te, pro succursu & assistentia grāe tuæ pi-
Psal.49 issimæ, sicut tuipse alibi admones: Inuoca me in die tribulationis, eruam te & glorificabis me.
Et rursus: Salus populi ego sum, de quacunq; tribulatione clamauerint ad me, exaudiam eos.
Ideo aūt inuocaui te, qm̄ exaudisti me. i. qm̄ expertus sum prius me exauditum esse à te, iō nunc E
fidutiam habui te inuocandi, teq; inuocaui. Deduc me dñe per grām tuam angelicamq; custo
diam, in via tua. i. in lege diuina per quam itur ad te, quatenus illam sine offensione custodiā,
digne & sancte ambulando in tua pñtia: & ingrediar in veritate tua. i. in hac vita degam, & ad
futuram vitā deambulem in veritate tuæ doctrinæ, illi credendo & obediendo: in veritate tuæ
iustitiæ illam sequendo, vt impleat in me o dñe Christe, quod tu pro electis orasti: Pater, sancti
Iohan.17 fica eos in veritate. Nec in illoꝝ societate inueniar, de qbus apud Ieremiam dr: Vere mendaciū
Iere.16 possederunt, vanitatem quæ eis non profuit: lætetur cor meum, vt timeat nomē tuum, hoc est,
cum interiori delectatione te timeat, sancto & casto timore q ex amore procedit. Cum enim ti
mere deū sit actus virtuosus delectabiliter fieri debet, qm̄ signum virtutis est delectatio opatio
Deut.28 ni annexa. Porro q̄ necessarius ad salutem sit timor dñi, Moses ostendit populo Israelitico, lo-
quens: Nisi timueris nomen dñi gloriosum atq; terribile, augebit plagas tuas: & sicut añ læta-
batur sup vos benefaciens vobis, sic nunc lętabitur, vos disperdens atq; subuertens. Dñs quoq;
Mala.1. per Malachiam ait: Filius honorat patrem suum, & seruus timet dñm suum. Si ergo pater ego
sum, vbi est honor meus? Et si dñs ego sum, vbi est timor meus? Perfecti igitur timeant deū ti-
more filiali, ne ab ipso separētur aut eum offendant. De hoc nempe timore ait scriptura: Ecce
Iob.28. timor dñi, ipa est sapientia. Hic eñ timor vere iucundus est, sicut in Ecclesiastico scriptum est:
Eccle.25. Nihil dulcius q̄ timere deū. Impfecti vero timeant deum, vel potius nomen dñi quo iudex voca
Isaiæ.30 tur, timore partim seruili & partim filiali, qa de hoc metuendo nomine dñi scriptum est: Ecce F
nomen dñi venit de longinquo ardens furor eius & grauis ad portandum. Cōfitebor tibi dñe
deus meus in toto corde meo, confessione tuæ laudis & meæ iniquitatis, confitebor ad gloriā
tuam mea pctā & tua præconia. Ex intimis ergo præcordijs, & corde ad deum pure conuerso
confiteamur dño suam bonitatem & beneficia, nostramq; prauitatem & ingratitudines pluri
mas: & glorificabo nomen tuum in æternum, hoc est, tuam felicitatem & gloriam verbis fate-
bor, & ope protestabor iam per fidē inchoando, & demū in cœlo p speciē sine cessatione cōplen
do. Sanctificatur, magnificatur, & glorificatur creatura à creatore, & econuerso, sed dissimili-
valde. Deus nanq; mentem creatam sanctificat grām infundendo eamq; magnificat spūalem
profectum præstando glorificat vero beatitudinem largiendo. Mens aūt creata deum sancti-
cat, magnificat, glorificatq;, nō aliquid ei præstando, sed eius sanctitatem, dignitatem & gloriā
verbis & factis testando, quod fit dum ei in sanctitate & iustitia seruit, eiusq; laudes iugiter re
Luc.1 sonat. In hac glorificatione qua deum glorificamus consistit nostra felicitas, quemadmodū ait
1.Reg.2 altiss. Quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum. Et rursus: Ego diligēres me diligo. Propte-
Proue.8 rea aūt hæc faciam. Quia mīa tua magna est sup me. i. quoniam multiplicem pietatis tuæ effe-
ctum mihi largitus es, mittendo filium tuum pro me, eius passione me eruendo per patiētiam
tuam me longanimiter expectando, ita ꝙ & eruisti animā meam ex inferno inferiori, hoc est,
de pctīs mortalibus, quoꝝ demerito puenitur ad inferiorem infernū, in quo reprobi demorā-
tur in æternum damnati. Quadruplex aūt ponitur infernus, vicz locus purgatorij. Vñ in mis
sis pro defunctis cantatur: Libera animas fidelium de pœnis inferni. Secundus infernus est, lo
cus

cus infantum non baptizatorum. Tertius aũt limbus patrum, ad quẽ infernũ Christus descẽ
A dir. Quartus est locus reproborꝝ sine fine pereuntium. Credit ꝗꝗ infernus esse sub terra, sicut
& purgatorium limbusq; patrũ. Infernus vero reproborꝝ in infimo loco est, in ꝗ sepultus est di
ues, de ꝗ Christus in euang. loqtur. Deus iniqui. i. spũs maligni insurrexerunt super me, aĩam Lu. 16
tentando, & synagoga potentium. i. congregatio tyrannorꝝ hoĩmq; malorꝝ, quæ fierunt aĩam
meam malo exemplo subuertere, à tuo itinere elongare, suis puersitatibus conformare. Respi
ce in me, vulnera aĩæ meæ pie sanando, & miserere mei, miserias meas tollendo. Da imperium
tuum. i. præceptum tuũ da mihi puero tuo implere & custodire, quemadmodũ in euãg. dictũ
est: Si vis ingredi ad vitam, serua mandata, & saluum me fac filium ancillæ tuæ, puta ecclesiæ, Mat. 19
seu fœminæ Christianæ. Ecce ꝗ dulcis, amorosus atq; blandisonus versus. Fac mecum signũ
in bonũ. i. talem effectum operare in me, ꝑ quem innotescat me esse dilectũ ac ꝓdestinatũ à te,
liberando vꝫ me ab omni incursu hostili, & gratiam infundendo, ꝑ quam ea agam, quę sunt
signa prędestinationis. Quæ sunt, verbum dei libenter audire, vitia abhorrere in q̃tum sunt vi
tia, bonũ habere ꝓpositum ad semper bene viuendum, vt dæmones hoĩesq; puersi videant si
gnum hoc, qui oderunt me, odio iniquo ac pessimo, inuidentes non solum temporali meę pro
speritati, sed aĩæ quoq; saluti, & confundantur, aspicientes se non posse obtinere de me quod
cupiunt: imo oppositum sui desiderij in me conspicientes, qm̃ tu dñe adiuuisti me, ne illorꝝ ten
B tationi & ꝑsecutioni succumberem, & consolatus es me in omni tribulatione atq; angustia. ita
vt illud Iacobi adimplerem: Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias in Iacobi. 1
cideritis. Illud quoq; Saluatoris: Gaudete & exultate in illa hora, quando videlicet exprobra Mat. 5
mini & multa aduersa patimini, qm̃ merces vestra copiosa est in cœlo. Vnde Apo. Gloriamur Roman. 5
(inquit) in spe gloriæ filiorꝝ dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scien
tes, qm̃ tribulatio patientiam operatur. Hoc mõ consolatus fuit deus Aplm̃, qui testatur: Sicut
abundant passiones Christi in nobis, ita per Christum abundat consolatio nostra. Ineffabilis 2. Cor. 1.
plane est virtus huius versiculi, sed & totus hic psalmus diuina dulcedine, sancto fauore, spiri
tuali iucunditate & admiranda deuotiõe redundat, quem cõdecet nos cum mentali sapore, cũ
magna lætitia, cũ attentione præcipua decantare.

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXVI.

¶ Expositio Tituli

PSALmi iam pertractandi, qui paruus est quantitate & magnus virtute, breuis verbo, sed magnus sententia, iste est titulus: Filijs Chore psalmus cantici, hoc est, psalmus iste spiritualem lætitiam continens, cantatur & scriptus est filijs Chore, id est, fidelibus imitatoribus Christi. His enim in hoc psalmo describitur atq; laudatur ciuitas dei, id est, ecclesia secũdum duplicem eius statum. Primo nanq; agit de ea secundum statum suæ militiæ in præsenti, & inde in titulo dicitur: psalmus, per quem operatio designatur, quia operari cõuenit ecclesiæ in statu militiæ. Secundo, scilicet in vltimo versu loquitur de ecclesia secundum statum sui triumphi, seu in quantũ est cũ deo regnãs in cœlo. Iccirco in titulo additur, cantici, ꝑ ꝗd spiritualis signi
C ficatur iucunditas, quæ maxime conuenit sanctis in patria. Ait ergo.

¶ Expositio psalmi.

1 FVNDAmenta eius] Non exprimit cuius eius, & quare hoc facit, puto ꝙ ob eandem
causam, ob quam Maria Magdalene dixit ei, quem hortulanum credebat: Domine
si tu sustulisti eum, dicito mihi, & cætera. O vehementem nempe amorem, nullius Iohan. 20
mentem credidit ab eius notitia vacuam, cuius feruidus amor mentem suam omni
no impleuit, occupauit, possedit. Sic nunc Propheta propter ardentissimam cordis sui dile
ctionem, quam ad ecclesiam habuit, nomen eius non explicat, & tamen de ea se loqui ex ver
bis sequentibus innotescit. Relatio igitur fit ad id quod corde prædixit. Itaq; dicit: Fundamen
ta eius, id est ecclesiæ collecta sunt & stabilita [in montibus sanctis.] id est, in Christo monte
montium & eius apostolis. Hi nanque ecclesiam, id est, Christifideles in fide & gratia fundaue
runt. Quamuis enim vnum sit principale ac summum lumen, fundamentum & mons sanctæ
ecclesiæ, sunt tamen alia quædam secundaria & minus principalia lumina, fundamẽta & mõ
tes ecclesiæ: & isti sunt sancti apostoli, quibus Christus in euang. ait: Vos estis lux mundi. De ꝗ Matt. 5
bus in Apocal. habetur: Murus ciuitatis hñs fundamenta duodecim, & in eis duodecim noĩa Apo. 21
apostolorꝝ. Põt etiam ꝗuis minus subtiliter istud exponi de montibus terræ, in ꝗbus Christus
euangelicã legem prædicauit, confirmauit & docuit, vt sit sensus: Fundamẽta eius. i. fundamẽ
talia documenta ecclesiæ initiata ac data sunt, & ipsi quoq; apostoli instructi sunt in montib9
sanctis. i. in monte Sion, in ꝗ sitũ erat templum, in ꝗ sæpe prædicauit, & cœnaculũ, in ꝗ sacrm̃ Mat. 5
altaris instituit & spm̃ sctm̃ misit, & in mõte quẽ legitur ascendisse, in ꝗ octo beatitudines do

Mat.17 cuit, & euangelicæ legis doctrinam promulgauit,atq; in monte Thabor,in quo coram Petro
Iohan ne & Iacobo transfiguratus est,& fidem futuræ resurrectionis tali experimento proba- D
uit.[diligit dñs portas Sion].i.acceptat & approbat sacramenta, virtutes, & exorcismum,ca-
techismum atq; baptismum ecclesiæ[super oia tabernacula Iacob,].i.magis q̃ cultũ veteris te-
Num.7 stamenti,q in diuersis tabernaculis exhibebatur,vc; in tabernaculo Mosi:secundo,in taberna
2.Regũ.6. 3.Regũ.8. culo facto à Dauid:tertio,in templo Salomonis:quarto,in templo Zorobabel. Hoc est q̃d ait
1.Esdræ.6 Apo. Nihil ad pfectum adduxit lex,introductio vero melioris spei per quam approximamus
Hebr.7. ad deum. Per hoc aũt ꝙ præfert portas Sion.i.cultum & sacramenta,&ea p quæ Christiani re-
gnum ingrediuntur cœleste,obseruantijs veteris legis, præfert etiam populum Christianum
seu ipsam ecclesiam populo Hebræoꝝ ac synagogæ. Synagoga equidem erat figura ecclesiæ,
& cultus synagogæ typus extitit cultus ecclesiæ,secundũ Dionysium. Figuratum vero præfer-
Malach.1 tur figuris,iccirco ad synagogam dñs p Malach. ait:Non est mihi voluntas in vobis,&munus
non suscipiam de manu vestra.Ecce in his verbis synagogam & eius sacrificia reprobat,eccle-
siam vero & eius sacrificiũ approbans addit: Ab ortu solis magnũ est nomen meum in Genti-
bus,& in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Moraliter per Sion
intelliguntur speculatores cœlestium. Per Iacob aũt supplantatores vitioꝝ. Plus ergo diligit
dñs portas Sion.i.virtutes & opera bona hominum contemplatiuorum, q̃ tabernacula Iacob
.i.habitatores terræ p Iacob signatos,q licet in gratia dei existãt,nõdũ tamẽ vitia funditus eie-
cerunt,sed indigent quotidie contra motus illicitos dimicare. Quamuis isti magis laborant q̃ E
speculatiui viri pfecti,minus tamen merentur de præmio essentiali q̃ illi, quoniam actus eorũ
non prodeunt ex tam syncera,pfecta ac feruida dilectione,vt actus illorum,nec tam prompte
tranquille ac delectabiliter operantur vt illi. Quanto autẽ qs opus dei promptius,quietius,de-
lectabiliusq; exeqtur,tanto absolute loquẽdo amplius pmeret. Deinceps laudat ecclesiã ppter
excellẽtiã suæ famę.[Gloriosa dicta sunt de te] in veteri testamẽto,magis aũt in nouo[ciuitas 1
dei].i.o ecclesia Christi. Multa nanq; præclara loquebantur olim prophetæ de ecclesia noui
testamenti,quæ tamen in Canticis canticoꝝ copiosius cõmendatur. De ecclesia etẽm ex Gen-
Isaiæ.54 tibus congregata,in Christo fundata scriptum est:Lauda sterilis quæ non paris, decanta lau-
dem & hinni,quæ non pariebas,qa multi filij desertæ magis q̃ eius quæ habuit virum. De qua
Isaiæ.60 Isaiæ.55 iteꝝ Isaias:Gens & regnum q̃d non seruierit tibi,peribit. Rursusq; ad deũ: Ecce(inqt)gentem
Osee.1. quam nesciebas,vocabis. De hac etiam Christi ecclesia in Osee dictum est:Erit in loco vbi dici-
Amos.9. tur eis:Non populus meus vos,dicetur eis,filij dei viuentis. Et Amos: In die illo suscitabo ta-
Act.15 bernaculum Dauid q̃d cecidit,vt reqrant cęteri hoĩm dñm. Quod Iacobus exponit de vocatio-
Mich.5 ne Gentium ad fidem catholicam. Et alibi laudat ecclesia Christi hoc modo: Exaltabitur ma-
nus tua super hostes tuos,& omnes inimici tui peribunt. In scriptura autem nouæ legis multo
Apo.21 splendidius laudatur ecclesia. Vnde in Apocal. habetur: Veni ostendam tibi nouam nuptam,
sponsam agni. Et:Vidi Ierusalem descendẽtem de cœlo,tanq̃ sponsam ornatam viro suo. Ap-
pellatur vero ecclesia ciuitas, quasi ciuium vnitas,qa in ea colliguntur omnes nationes seu tri-
bus terræ per fidem & charitatem,vt sint vnus populus Christi, in quo secundum Apostolum F
Roma.10 non est distinctio Iudæi & Græci. Et de hac vnione fidelium apud Iohan. scriptum est: Chri-
Iohan. 11 stus moriturus erat non solum pro Gente,sed vt filios dei q erant dispersi congregaret in vnũ.
Iohan. 17 Vnde Christus orat:Pater sancte serua eos in noĩe tuo quos dedisti mihi,vt sint vnum sicut &
1.Cor.1. nos. Paulus quoq;:Obsecro(inquit) vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi,vt id-
ipsum dicatis omnes,& non sint in vobis schismata. Consequenter declaratur cõuersio Gen-
tium ad Christi obsequium,qui ait: [Memor ero Raab & Babylonis scientium me.]Raab 3
Iosue.2 hoc loco non est proprium nomen mulieris illius, ex qua Salomon genuit Boos,quę legitur re-
cepisse & abscondisse nuncios Iosue,sed secundum Hieronymum,Raab est hic nomen appella-
tiuum,designans superbiam seu superbam,p quod designantur pagani idololatriæ dediti,deo
per elationem multum rebelles. Babylon vero interpretatur confusio,& ita per Babylonem in-
telliguntur peruersi vitijs deordinati. Est itaq; sensus: Memor ero, misericordiã impendendo
Raab & Babylonis.i.Gentilium superborum,& in peccatorum confusione existentium,scien-
tium me per fidem,postq̃ eorum recordatus sum. Horum memor fuit deus, mittendo ad eoꝝ
conuersionem sanctos apostolos,per quorum prædicationem corda eorum edocuit,humilia-
uit & ordinauit,quemadmodum scriptum est:Ecce ego mittam piscatores multos dicit domi-
nus,& piscabuntur eos. Ad literam quoq; memor fuit dominus Babylonis, quoniam per præ-
dicationem Simonis & Iudæ, magnam partem terræ illius conuertit ad fidem. [Ecce alieni- 4
Ierem.16. genæ] hoc est olim à fide extranei. In translatione Hieronymi iuxta Hebræum habetur:Ecce
Palestina.i. Phistæi[& Tyrus].i.populus vitijs angustiatus,priuatus latitudine charitatis. Ty-
rus

A rusnanq; interpretatur angustia,.[& populus Aethiopum] .i.pagani vitiis denigrati[hi fue-
runt illic.].i.in ciuitate Christi,quæ est ecclesia: huiusmodi enim peccatores facti sunt ecclesiæ
filij.Ad literam etiam Palestina, Tyrus & Aethiopia ad Christum erant conuersæ, viguitq; ve
hementer fides orthodoxa in populis illis,& ita p homines Gentiles circa Iudæam habitantes
5 designantur alij infideles, qui in toto mundo ad ecclesiæ vnitatem peruenerunt. ¶[Nunquid
Sion dicet homo? & homo natus est in ea,& ipse fundauit eam altissimus.] Versus iste multi-
pliciter exponitur.Sion nanq; hoc loco est datiui casus,quia in translatione Hieronymi iuxta
Hebræum ita habetur:Ad Sion dicetur,sicq; hęc dictio nunquid,non sumitur negatiue,sed af-
firmatiue,vt sit sensus:Nunquid? quasi dicat,imo ipsi Sion.i. ecclesiæ per Sion significatæ, di-
cet homo quæ in hoc psalmo de Christo atq; ecclesia conscribuntur. Possumus autem per ho-
minē accipere Christi pręcursorem,de quo in euangelio scriptum est:Fuit homo missus à deo. Iohan.1.
Hic enim primo euangelizauit Sion,de quo in Isaia dicitur:Super montem excelsum ascende Isa.40.
tu qui euangelizas Sion. Quid aūt hic dixerit subdit:& homo natus est in ea .i. Christus deus
& homo genitus est in populo Sion,quoniam natus est ex virgine gloriosa,quę est dignissimū
membrum in ipsa ecclesia. Vnde ad Hebræos ait Apost. Quia pueri communicauerunt carni
& sanguini, & ipse Christus cōmunicauit eisdem,& ipse altissimus.i. Christus ex virgine nat9 Heb.2
scdm humanitatem, altissimus vero & æternus scdm diuinitatem,fundauit eam.i.virginē ma
trem in omni gratia stabiliuit,in tantū q̄ nunq̄ à vero fundamento peccando prolapsa est. Vel
fundauit eam.i.ecclesiam, quā à principio in fide & gratia ædificauit, contestante deo signis Ibidem
B & portentis,& virtutibus,& varijs spiritus sancti distributionibus. Propter quod de Chri-
sto loquens Zacharias:Ipse(inqt)ædificabit templū domino.In hoc itaq; versu euidēter osten Zach.6
ditur in Christo duplex natura,& vna persona.Dum eñ dicitur:homo natus est in ea,declara
tur in Christo natura humana,temporalis,creata. Dum vero idem homo demonstratur pro-
nomine ipse,patet identitas in persona. Postremo cum subditur:fundauit eam altissimus, ma-
nifestatur diuinitas Christi dupliciter. Primo,cum ait fundauit. Nullus eñ ecclesiam origina-
liter fundauit,nec aliqs propriam matrem fecit,nisi deus.Secundo,dum ait altissimus. Nemo
eñ altissimus,nisi verus vnusq; deus,de quo dictum est supra: Tu solus altissimus in omni ter- Psalm.82.
ra.Et alia scriptura ait:Vnus est altissimus creator omnium,omnipotens rex, & metuēdus ni Eccle.1
mis.Secundo exponitur sic: Nunquid Sion.i.ecclesia,dicet homo.i.Christus,quasi dicat:imo.
Nam Christus frequenter dixit Iudæis atq; discipulis primum aduentum suum fuisse impletū.
Tertio sic:Nunquid Sion.i.virgo Maria de Sion seu populo Iudæorū exorta. Vel,Sion.i.eccle-
sia dicet corde & ore,homo,subaudi purus est,quasi dicat, nō,quia nec virgo Christifera, neq;
ecclesia dixit seu credidit Christum esse hominem purum,sed deum & hominem,& huic sensui
consonat litera, qua Chrysostomus vtitur,qui ita hunc versum allegat: Mater Sion dicet ho-
mo.Quarto exponitur sic:Nunquid Sion dicet homo?i. nunquid aliquis purus homo huma-
na sapientia & virtute persuadebit,seu suggeret ecclesiæ ea,quæ de Christo tenenda sunt, sc;
q̄ & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus?quasi dicat,non, qa per humanam
rationem hoc persuaderi nequiuit, quod Christus esset homo natus,& deus altissimus. Vnde
C dicit Apost. Prædicatio mea non fuit in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in sapiē 1.Cor.2.
tia spūs & virtutis. Fides quippe catholica diuinæ authoritati innititur,estq; deo comproban
te confirmata,iuxta illud:Illi aūt profecti prædicauerunt vbiq;, dño cooperāte, & sermonem Mar.16.
confirmante,sequentibus signis.Sed quare de Christo nunc dictum est, homo natus est in ea,
& non potius, homo conceptus est in ea,nisi ad insinuandū q̄ Christus ab exordio suæ conce
ptionis in virgine,erat homo cunctis virtutibus scientijsq; perfectus?& hoc est nouū illud, de
quo scriptum est:Nouum creabit dñs super terram,mulier circundabit virū. Propterea ange Ierem.31.
lus dixit ad Ioseph:Quod natum est in ea,de spiritu sancto est. Consequenter de Christianæ Mat.1
6 fidei,mysteriorūq; Christi euangelizatione ac publicatione subiungitur: ¶[Dñs]Christus,seu
trinitas deus[narrauit]in toto mundo[in scripturis populorū].i.in scriptura canonica noui te
stamenti,videlicet in euangelijs,epistolis,& Actibus apost.Et quoniam istæ scripturæ ab apo
stolis atq; euangelistis Christianorum principibus scriptæ sunt,ideo subditur: [& principum
horum qui fuerunt in ea.]De eis nanq; pręd ictum est:Constitues eos principes super omnem Psalm.44.
terram. Et:Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham.i. cum Christo omniū Psalm.46.
7 vero deo.Deinde describit ecclesiam secundum statum quo nominatur triumphans. ¶[Sicut
lætantium omnium habitatio in te] .i.habitatio tua o ciuitas dei superna Ierusalem,est sicut lę
tantium omnium.i.talis,qualis est habitatio eorum,qui omnes lætantur, quod proprie eccle-
siæ militanti non competit, in qua omnes qui volunt pie viuere in Christo,persecutionem pa-
tientur.Cui etiam in euangelio dicitur:Beati qui lugent.Et:Mundus gaudebit,vos autem cō-

 tristabi

Philip. 2. tristabimini. Et alibi: Cum metu & timore ac tremore vestram salutem operamini. Sed verissime competit istud ecclesiæ triumphanti, cuius tota occupatio est iucundissima, incessabilisq; dei laudatio, de qua in Apocal. scribit: Absterget deus omnē lachrymā ab oculis eorū, & mors vltra non erit, neq; luctus, sed nec vllus dolor. Itaq; hæc dictio, sicut, hoc loco non similitudinē sed veritatem designat. Ecce in psalmo hoc compēdioso præclare laudatur ecclesia, Christi cōtinentur mysteria, cœlestis patriæ commendatur lætitia, quē decet nos eo deuotius affectuosius que cantare, quo in eo vocatio Gentium clarius prænunciatur, & qm̄ satis intricatus est, decet vt eius intellectum studeamus luculenter cognoscere, & lympide intueri, quia nec aliter poterit cum deuotione perfecta proferri. D

Apo. 7

COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXVII

¶ Expositio tituli.

Titulus psalmi nunc explanandi talis est: Canticum psalmus filijs Chore in finem pro Melech, ad respondendum intellectus Eman Israelitæ. i. tractatus præsens qui dicitur canticum, quoniam agit de his, per quæ ad spiritualem lætitiam peruenitur, vc3 de Christi passione, quæ est porta ad gloriam, qui tractatus appellatur etiam psalmus, quoniam monet ad bene operandum, sc3 ad imitationem dominicæ passionis, & dirigit nos psalmus iste in finem, qui Christus est. Proponitur quoq; filijs Chore. i. sectatoribus crucifixi, qui carnem suam crucifigunt cum vitijs & concupiscentijs. Et scriptus est psalmus iste pro Melech. i. pro populo fideli per modum coronæ, seu chori ad Christum concurrenti ad respondendum. i. vt ei tanq̄ præceptori respondeāt, imitando vestigia eius: quatenus existendo socij tribulationum, socij fiant & consolationis. Et hic psalmus est intellectus Eman Israelitæ, hoc est, in eo describitur, quid frater & consors Christi intelligere debet, vtpote terrenas delectationes esse spernendas, & p dei amore dura & aspera, sponte & æquanimiter esse toleranda. Melech interpretatͬ chorus. Eman vero frater fidelis. Ergo concorditer & ex omni latere Christum imitando sunt Melech, vnusquisq; quoq; eorum Christo se conformando est Eman. i. frater Christi, qui ait in euangelio: Vade & dic fratribus meis. Est etiam Israelita. i. domini speculator. Secundum Hugonem psalmi in quorum titulis ponitur, psalmus, agunt de operatione: in quorum autem titulis ponitur canticum, agūt de spūali lætitia: sed in qbus vtrunq; coniungit, de operatione & lætitia agunt. Denique scdm Hierony. Eman Israelita, vel vt alij dicunt, Iesraelita extitit author psalmi præsentis, sicut & cæterorum in quorum titulo ponitur. Loquens ergo Propheta in persona Christi, in passione existentis, ait.

Gal. 5

E

2. Cor. 1.

Iohan. 20.

¶ Expositio psalmi literalis.

1 Domine deus salutis meæ.] Deus trinitas seu deus pater, est deus salutis Christi, loquendo de salute Christi creata, quam anima eius habuit à principio suæ creationis, deum per speciem intuendo. Huius nanq; salutis pater seu trinitas dicitur deus, tanq̄ dator, conseruator & obiectum ipsius. Erat autem in Christo etiam salus increata, æterna & infinita, quæ est ipsa diuina essentia. Et q̄uis Christus verbum dei hanc à patre suscepit sicut diuinam essentiam, non tamen pater dicitur deus huius salutis Christi, quoniam in nomine dei designatur excellentia super id cuius est deus. Pater autē non est excellentior filio, quantum ad increatam eius salutem [in die clamaui & nocte]. i. in psperis & aduersis, atq; assidue exoraui [coram te] hoc ē corde nō vago & à te distracto: sed corā te cōstituto, attēto & deuoto. Vel in die passiōis seu die parasceues & nocte præcedēte clamaui magno affectu te inuocando, dicens: Pater ignosce illis. Et: Si possibile est, transeat à me calix iste. Clamore vocali & exteriori Christus vt homo non orauit deum nocte ac die, ita q̄ nunq̄ cessauit q̄ diu in mūdo moratus est, sed credēdū est q̄ ab interiori clamore nunq̄ cessauit, imo queādmodum ardentissime humani generis salutē optauit: sic indefiēnter ac affectuosissime p ea mentaliter deum deprecabatur. Quid vero orando dixerit subditur: ¶ Intret in conspectu tuo] hoc est tibi accepta sit [oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam] eam implēdo, & hoc igitur oro. ¶ [Quia repleta est malis anima mea.] Triplex est malum, videlicet malum naturæ, sicut naturalis defectus, malum pœnæ & malum culpæ. Malum autem naturæ in Christo nō fuit, quia secūdum Damascenum, detrahibiles defectus nō assumpsit. Malum q̄q; culpæ longe erat à Christo oīm sanctificatore, sed malis pœnæ seu pœnis plena erat aīa eius & caro, puta vulneribus, timore, dolore, tristitia. Propter quod dixit: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Et: Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Vnde in Isaia scriptum est: Vidimus eum despectum & nouissimum virorū, virum dolorum, & scientem infirmitatem. Vel dicitur anima Christi in malis repleta. i. p̄ctis, nō proprijs, sed eorū pro quibus passus est Christus, eo modo

F

Lu. 23
Mat. 26

2

3

Mat. 26
Mat. 27
Psalm. 21.
Isa. 53.
Ibidem

modo q̃ per Isaiam dr̃: Dñs posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Iuxta quem modum A Apost. loquitur: Christus factus est pro nobis maledictũ, vt nos de maledicto legis liberaret. Gala.3
Scriptum est enim: Maledictus oĩs q̃ pendet in ligno. [& vita mea in inferno.]. i. morti per quã Deu.27
ad infernũ transitur, & quæ inferno assimilatur. [appropinquauit] quia morti exposita est.
4 ¶ [Aestimatus sum] à peruersis Iudæis & infidelibus vniuersis [cũ descentibus in lacum]. i. talis quales sunt, q̃ propter sua peccata ad infernum descendunt, & sepulturæ traduntur. Quoniam enim videbant Christum similiter aliĩs mori, putabant eum cũ aliĩs similem causam mortis habere, ac per hoc corpus eius in sepulchro debere resolui, aĩam q̃q; ipsius in inferno teneri, ic circo apud Isaiam dictum est: Nos putauimus eum quasi leprosum, & à deo pcussum & humi- Isaiæ.53
liatum. Et hoc est q̃d impĩj dicunt de Christo: Tormentis interrogemus eum, & pbemus quæ Sapien.2
ventura sunt illi, & sciemus reuerentiam eius. Si em̃ vere filius dei est, liberabit eum de manib⁹ aduersariorũ. i. non sinet eum occidi. [factus sum sicut homo sine adiutorio.]. i. illis factus sum similis qbus nullus succurrit, quos deus non protegit, nec adiuuat homo. Talibus Christus factus est similis: Primo secundum exteriorem apparẽtiã, qm̃ deus pmisit eum ab impĩjs crucia- Lu.22 Mat.20
ri, ac si ad ipsum non ptinuisset. Propter quod Christus dixit Iudæis: Hæc est hora vestra & potestas tenebrarũ. Tunc nempe filius hoĩs (sicut ipse prædixit) traditus est in manus peccatorũ, fecerũtq; in eum quæcunq; voluerunt. Secundo, factus dicitur Christus sicut hõ sine adiutorio, secundum Iudæorũ reputationem, qui putabant deum non esse auxiliatorem ipsius, dicentes: Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in deo, liberet eum nunc si Mat.27
B vult. Et iterũ: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Tertio, propter solitæ consolatiõis subtractionem, qua inferior pars animę Christi impleri, vel aliquid participare solebat à plenitudine beatitudinis superioris partis animæ suæ, & ideo ait: Eloi, eloi, lamasabathani. Mar.15
Secundum veritatem tamen absolute loquendo, nunq̃ erat Christus homo sine adiutorio dei, sicut per Isaiam testatur: Dominus deus auxiliator meus, ideo non sum confusus. Per Ieremiã Isaiæ.50
quoq;: Dominus mecum est tanq̃ bellator fortis. Itaq; factus sum sicut homo sine adiutorio, Ierem.20.
ego Christus, qui solus sum [inter mortuos liber.] hoc est, inter mortales culpa carens, & liberatore non indigens, qui necessitatem moriendi non habui, neq; in morte detineri præualui: sed de claustris gehẽnæ ac fossa sepulturæ propria potestate egressus sum. Merito dicitur Christus Iohan.18
inter mortuos, morte peccati seu morte naturali liber, qui de seipso loqtur: Venit ad me prin- Iohan.14
ceps mundi huius, & in me non habet quicq̃. De cęteris vero apostolus asserit: Omnes peccaue Roma.3
runt, & egent gloria dei. Rursusq;: Conclusit deus omnia sub peccato, vt omnium misereret. Gala.3
5 Reputatus insuper à Iudæis sum sic perĩjsse. ¶ [Sicut vulnerati dormiẽtes in sepulchris.]. i. ex vulnerum inflictione occisi, somno mortis in tumulis quiescentes [quorum nõ es memor amplius.] qui in peccatis mortalibus obierunt, & ideo sempiternæ obliuioni traduntur, q̃tum ad perceptionem misericordiæ dei, ideo additur: [& ipsi de manu tua repulsi sunt] hoc est, tua ptectione atq; salute omnino priuati sunt. Talibus sceleratis putabãt Iudęi Chr̃m consimilẽ. Vñ Pilatum affati sunt: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens. Iam ergo
6 opinabantur eum cum fallacibus condemnatum. ¶ [Posuerunt me in lacu inferiori] id est, cũ Mat.27
C his deputauerunt me, qui ad infima ac pœnalissima loca inferni proĩciuntur. Quemadmodũ enim maxima scelera Christo adhuc viuenti asscripserunt, dicendo: Blasphemauit: sic maxima Mat.26
tormenta mortuo inesse arbitrabantur. [in tenebrosis & in vmbra mortis] Infernus em̃ locus tenebrosus est & vmbra mortis, iuxta illud: Dimitte me anteq̃ vadam ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. Terram miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo Iob.10.
7 & sempiternus horror inhabitat. ¶ [Super me confirmatus est furor tuus,] hoc est, rigorem iustitiæ tuæ, quem demonstrasses in cunctis hominibus, nisi ego pro eis satisfecissem, demonstrasti in me, non parcendo proprio filio tuo, sed morte amarissima atq; turpissima me occidi permittendo, imo pro vniuersis hominibus me tradendo. quemadmodum per Isaiam protestat⁹ est: Propter scelus populi mei percussi eum. [& omnes fructus tuos]. i. omnia genera tormentorum [induxisti] id est, induci permisisti [super me.] Passio enim Christi generalissima fuit, qa Isaiæ.53
omnes cruciatus generis humani pertulit quantum ad genus. In omnibus enim viribus animæ & membris corporis passus est, sc; captus, vinctus, colaphizatus, consputus, contristatus, ab omnibus derelictus, contemptus, derisus, & sic omnia genera pœnarum, quæ infligi debuerant generi humano pro peccatis, deus pater Christo induxit quodammado. Vnde in Isaia dicitur: Disciplina pacis nostræ super eũ, cuius liuore sanati sumus. ¶ [Longe fecisti notos meos Isaiæ.53.
8 à me] i. discipulos meos à me fugere permisisti timore Iudæorum, quemadmodũ apud Matthęum legitur: Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. Vel notos meos. i. eos qui me nouerant Mat.26

& opera mea atq; doctrinam approbauerant, quando prædicabam atq; miracula coram eis D
faciebam,de quibus in euangelio scriptum est:Omnis plebs vt vidit,dedit gloriã deo,hos tem
Lu.18 pore passionis meæ permisisti auerti à me. Multi em̃ Iudæorum qui sæpe Christum & eius opa
laudauerunt, à principibus sacerdotum seducti,in die parasceues Christum occidi petierũt,de
quibus dicitur apud Mat. Respondens vniuersus populus dixit:Sanguis eius super nos,& sup
Mat.27 filios nostros. De quibus subiungitur:[posuerunt me abominationem sibi.].i. me contempse
runt & tanq̃ vilem æstimauerunt,sicut superius dictum est:Omnes videntes me,deriserũt me
Psalm.21. Vnde in Luca scriptum est: Deridebant eum principes dicentes:Alios saluos fecit,seipsum sal
Luc.23. uum faciat si hic est Christus dei electus. ¶[Traditus sum & non egrediebar]Christus à deo pa 9
tre traditus legitur,iuxta illud Aposto. Proprio filio suo non pepercit,sed pro omnibus nobis
Roma.8 tradidit illum. Christus quoq; seipsum tradidit in mortem,sicut per Isaiam dictum est: Tradi
Isaiæ.53 dit in mortem animam suam. Propter quod in euang. dixit: Nemo tollit animam meã à me,
Iohan. 10 sed ego pono eam. Traditus quoq; est Christus à Iuda proditore: & non egredebiar à volũtate
paterna,sed patri vsq; ad mortem obediens fui,dicendo:Fiat voluntas tua. Vel,nõ egrediebar
Luc. 22 fugiendo Iudæos,sed eis impauide obuiaui ac dixi:Quem quæritis? Vel,non egrediebar.i. pro
Iohan. 18 pter passionis meæ horrorem,& crucis abiectionem, foris nõ cognoscebar qualis interius fui,
qm̃ sub carnis fragilitate abscondebatur diuinitas. Propter q̃d ab Isaia scribitur:Quasi abscõ
Isaiæ. 53 ditus vultus eius,vnde nec reputauimus eum. [oculi mei] corporales[languerunt præ inopia]
sanitatis. Nam ex velatione & pcussionibus Iudæorum, ex abundantia etiam lachrymarũ,&
maxime ex interiori tristitia aĩæ Christi,oculi eius exteriores infirmabantur, qm̃ dolor inte E
rior solet præcipue in oculis apparere. Vel,oculi mei,i. oculi corporis mei mystici,puta aposto
li,qui inter cæteros cœlesti visione & luce præfulgent,languerunt præ inopia fidei atq; constã
Mat.26 tiæ,nam & princeps eorũ me cum iuramento negauit. De eis etenim dictum est:Percutiam pa
Zach. 13 storem,& dispergentur oues gregis. ¶[Clamaui ad te dñe]sicut in huius psalmi exordio patu
it[tota die]. i. cunctis diebus vitæ meæ [expandi ad te manus meas]. i. ad te direxi,&ad tui no 10
minis honorem ordinaui opera mea,vbiq; & semper te honorando. Vel, tota die,hoc est,pro
Isaiæ. 63 magna parte diei parasceues,expandi ad te manus meas corporales in cruce,quatenus omnes
electos tibi colligerem atq; amplecterer. Deinde Christus argumentando ostendit φ ex deco
re diuinæ iustitiæ decuit se exaudiri pro seipso &corpore suo mystico,quatenus ipse suscitaret
in corpore,& fideles p gratiam suscitarentur in anima. Decet nanq; vt deus hanc admirabilẽ
gratiam aliquibus tribuat, sed non tribuit eam defunctis, ergo sibiipsi,s. Christo & viuis dãda
est. Ait ergo:¶[Nunquid mortuis]corpore & anima[facies mirabilia]resuscitando eos ad pri 11
stinam vitam & gratiæ statum? quasi dicat,non,iuxta illud beati Iob: Homo cum dormierit
Iob.14. non resurget. Et denuo:Semitam per quam non reuertar ambulo. Quamuis enim quidam
Iob.16. defuncti,etiam impij,sint ex speciali gratia resuscitati:tamen de lege communi mortuus non
resurgit. [aut medici suscitabunt] mortuos [& confitebuntur tibi.]mortui suscitati ab eis,tua
præconia & sua peccata? non vtiq;,quoniam hoc naturalem artem & potestatem transcendit
¶[Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam?] quasi dicat non,quia in mo 12
numento non iacet nisi corpus exanime. Et nunquid narrabit aliquis[& veritatem tuam in p
ditione] damnationis æternæ? nequaq̃,quoniam in inferno veritas tua nõ enarrat,iuxta illud
Nec sapientia nec scientia erunt apud inferos. ¶[Nunquid cognoscentur in tenebris?]hoc est 13
Eccls. 2 in his qui fide& lumine gratiæ carent[mirabilia tua?]non vtiq;. Et nunquid cognoscetur[iu
stitia tua in terra obliuionis].i.in his qui obstinantur in malo, quorum pietas tua non recor
datur,misericordiam impendendo? quasi dicat nullatenus, scd̃m q̃d apud alium Prophetã ha
Baruch.2. betur. Nõ mortui qui sunt in inferno,quorũ spiritus acceptus est à visceribus eorum, dabũt ho
norem tibi dño. Hi ergo exclusi sunt à gratia dei,quatenus cæteri ostendantur exaudiendi. Au
gustinus & alij literam istam exponunt alio modo. Qm̃ em̃ opa & merita Christi non omnib⁹
sed solis prædestinatis ad veram salutem proficiunt,ideo dr̃:Nunquid mortuis intus in anima
morte peccati,facies mirabilia,ad vtilitatem ipsorũ? quasi dicat non,qm̃ tales indurati in culpa
ex aspectu mirabilium dei non mouentur ad emendationẽ. Nã ipsis p Ierem. dr̃:Si mutare po
test Aethiops pellem suam, & pardus varietates suas,& vos poteritis benefacere cum didiceri
Ierem.13. tis malum:aut medici,spirituales.i. prædicatores verbi dei,q aĩarũ languoribus medentur,su
scitabunt mortuos iam præfatos,& confitebuntur tibi? non vtiq;,qm̃ nisi deus intus operet
per grãm,frustra laborat prædicator p linguam. Nunqd narrabit aliquis in sepulchro malæ
consuetudinis seu corpore vitioso,q̃d est animæ in peccato iam mortuæ monumentum,mise
ricordiã tuam,laudando beneficia pietatis diuinæ,& reparationẽ naturæ humanæ,& verita
tem tuã

tem tuam in pditione.i. in vita desperata ac pdita:non quia non est speciosa laus in ore pecca Eccl.15
A toris. ¶[Et ego ad te dñe clamaui]Hæc atq; sequentia exponũt doctores de corpe Chri mysti
14 co quod est ecclesia,sed enitendum videtur,vt totus Psalmus de domino saluatore elucidetur.
Chrs igitur ait:Ego ad te dñe pr clamaui,quemadmodum ad Hebræos inducit Apls Chrs cũ Hebr.5.
clamore valido & lachrymis preces offerens[& mane]hoc est,cito & in splẽdore grãe tuæ,[orõ
mea pueniet te].i.orõnem meam ad te dirigam anteq̃ alia agam.Vel,pueniet te.i.vltiõem tuæ
iustitiæ atq; horrẽdum tuum iudicium,ita quod in ea orõne te mitigabo,ne genus humanum
penitus perdas ac damnes. ¶[Vt quid dñe repellis orationem meam:]Hoc de chrõ sumendum Hebræ.10
15 est,quemadmodum illud quod dixit superius: Deus meus clamabo per diem & non exaudies. Psalm.21.
Dr enim oratio christi non exaudita seu repulsa,non illa quæ ex deliberata eius ratione ac rati
onali volũtate processit,de illa quippe ait:Pater ego sciebam qm̃ sp me audis,sed illa quam se
cundum naturalem affectum seu sensitiuum appetitum effudit dicẽdo:Pater si fieri potest,trã Iohan.11.
seat à me calix iste[auertis faciem tuam à me].i.cur o pater consolationis tuæ præsentiam & so Matth.26
litæ pietatis aspectum subtrahis naturæ meæ passibili in cruce vexatæ,ita vt clamare compul
sus sim:Deus deus meus respice in me,quare me dereliquisti:Nunquam tamen facies dei, quæ Psalm.21
est ipsemet deus benedictus in cuius visione beatitudo consistit,ab anima Christi auersa erat,
sed indesinenter eam aspexit visione beata etiam tempore passionis. ¶[Pauper sum ego]& to
16 tius paupertatis exemplar,qui non habui vbi caput reclinarem,&de eleemosynis vixi deuota Lucæ.9
rum fœminarũ[& in laboribus à iuuentute mea] Christus nãq; nec intus nec foris extitit otio Lucæ.8
B sus,sed orando,ieiunando,Ioseph & Mariæ seruiendo,deinde prædicando,discurrendo,esuri Lucæ.2
endo,sitiendo,patiendo,ac moriendo laborauit.Propter quod apud Isaiam protestatur: Ser Isaiæ.43.
uire me fecisti in peccatis tuis,præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis.Vnde ab eodẽ pro
pheta scriptum est:Pro eo quod laborauit anima eius,videbit & saturabitur. Et alibi:Iesus fa Isaiæ.53.
tigatus ex itinere[exaltatus aũt humiliatus sum]Nam sicut Euan. affirmat,cum voluissent Iu Iohan.4.
dæi christum regem facere,fugit & declinauit à turba. Cum etiam laudaretur à populo concla Iohan.6.
mante:Omnia bene fecit,& surdos fecit audire,& mutos loqui.Itemq;:Nunquam sic apparuit Marc.7
in Israel,nihil sibiipsi attribuit,sed totum ad patris retulit gloriam. Dum quoq; exaltatus fuis Matt.9.
set à Iudæis in die Palmarum,clamantibus:Osanna filio Dauid,Benedictus qui venit in nomi Luc.19
ne domini, paulopost ab eisdem humiliatus fuit,dicentibus:Tolle crucifige eum[& conturba Luc.23
tus]non inordinata passione,sed vehementi affectu impletus,mortem naturaliter metuendo,
seu peccatoribus condolendo. Vnde in Euan.legitur:Iesus infremuit spiritu,& turbauit seipm Iohan.11.
17 ¶[In me transierunt iræ tuæ]hoc est, vindictæ tuæ iustitiæ mihi inflictæ sunt pro peccatis homi
num,quæ super me cepi,& pro quibus debitas pœnas exolui, sicut alibi scriptum est: Spiritus Threno.4
oris nostri Christus dominus,captꝰ est in peccatis nostris[& terrores tui]hoc est,terribiles pœ
næ quas me pati voluisti[conturbauerunt me]i.vehementer animam meam affecerunt,ita vt
dicerem:Nunc anima mea turbata est.Propter quod apud Marcum scribitur: Cœpit Iesus pa Ioh.12.
uere & tædere. ¶ Circumdederunt me,]iræ & pœnæ prædictæ,seu persecutores Iudæi[sicut Marc.14
18 aqua]hoc est,abundanter & copiose[tota die]parasceues[circumdederunt me simul]in tantũ
C vt à planta pedis vsq; ad verticem capitis non esset in me sanitas. Vnde in figura Christi san Isa.1
ctus Iob ait:Collegit furorem suum in me,& comminãs mihi infremuit spiritu. Conscidit me Iob 16.
vulnere super vulnus,irruit in me quasi gygas. ¶[Elõgasti à me inimicum & proximum].i.di
19 scipulos meos,qui erant mei amici & proximi,à me discedere permisisti,[& notos meos] elon
gasti, [à miseria,] mea,ita quod mihi non compatiebantur,eo modo quo dictum est supra.
Et sustinui qui simul contristaretur,& non fuit:quod non de discipulis,sed de ingratis Iudæis Psalm.68.
dominus ait. De quibus alibi loquitur: Recesserunt à me, & ego erudiui eos, & in me cogita Osee.7.
uerunt malitiam. Translatio Hieronymi sic habet,& notos meos abstulisti,ita videlicet quod
mihi non possunt auxilium ferre, quemadmodum scriptum est: Circumspexi & non erat au Isaiæ.63.
xiliator, Iob quoque: Noti mei, quasi alieni recesserunt à me. Et hoc est quod Christus di Iob.19.
xit discipulis: Venit hora & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum Iohan.16.
relinquatis.

¶Declaratio Psalmi eiusdem tropologica siue moralis.

CVm dicat Apostolus, semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes vt 1.Corin.4
& vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali,debemus caput nostrũ in passionibus e
ius sectari,quatenus conglorificemur eidem.Vnde dicit Apostolus:Fidelis sermo. Si commor 2.Timo.2.
tui sumus & conuiuemus.Si sustinemus,& conregnabimus.Hinc igitur mirum non est,si Psal
mi qui de chri passione ad literã loquuntur,de mẽbris ipsius spũaliter explanent. Ecclesia ergo
seu qlibet chrianus tribulationes exptus,variisq; aduersitatibus & tentatiõibus circũuallatus,

proclamet

proclamet hunc Psalmum, dicēdo: Domine omnium gubernator, deus salutis meæ, i. fons, origo, & causa totius beatitudinis meæ, à quo tota salus mea dependet, sine cuius mia incessabilit D
pereo, grauiter pecco, in æternum condemnor, deus salutis meæ, in via per fidem & grām. Deus quoq; salutis meæ, in patria per speciem & gloriæ lumen: in die clamaui & nocte, i. certis &
1. Thess. 5. congruis horis diei ac noctis, coram te, oīa conspiciente. Oportet enim sine intermissione orare. Quia repleta est malis pœnæ & culpæ aīa mea, videlicet multis afflictionibus, varijs vitijs,
Eccls. 2 passionibusq; diuersis, q̄ sunt vulnera animæ. Vn̄ in Eccle habetur: Cuncti dies hoīs doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requescit. Hoc de malis pœnalibus. De malis vero
Iaco. 3 culpæ alibi scriptum est: In multis offendimus oēs: & vita mea inferno appropinquauit. Aīa nāq; peccando tēdit ad inferos, & quoties peccat, toties inferno propinquior fit. Pc̄m̄ vero mortale est porta inferni, veniale autem peccatum est quoddam p̄ambulum & dispositio quædam ad pc̄m̄ mortale, & pœnam gehennæ. Qui aūt mortaliter peccat, statim meretur damnari, q̄uis deus misericorditer præstoletur, sicut Petrus dicit: Patient' agit dn̄s propter vos, nolens ali-
2 Pet. 4. quos perire, sed omnes ad pn̄iam reuerti. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum. Hoc oībus sanctis martyribus conuenit, quos tyranni & infideles tanq̄ sacrilegos occiderunt, in tm̄
Iohan. 16. vt arbitrarentur obsequium se præstare deo illos occidēdo. Iusti quoq; qui in iustitia moriuntur & à peruersis iniusti reputantur, æstimantur cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutorio. Hoc conuenit his quibus in Euang. ait saluator: Odio eritis oībus ho-
Luc. 21 minibus propter me: inter mortuos liber. Solus populus christianus inter cæteros homines veraciter liber est. Nam Christi seruitus summa libertas est. reliqui vero vniuersi, serui sunt iniquitatis ac dæmonis. Vnde ait apostolus: Non accepistis spm̄ seruitutis iterum in timore, sed acce- E
Roman. 8 pistis spm̄ adoptionis filiorum in quo clamamus: Abba pater. Et ad Gala. Non sumus filij ancillæ, sed liberæ, qua libertate Chr̄s nos liberauit. Sic ergo ab infidelibus & seruis pc̄ti, q̄ spiritu-
Gala. 4 aliter mortui sunt, reputatur populus Christianus, seu quicūq; fidelis ac iustus. Reputatur etiam, sicut vulnerati dormientes in sepulchris, &c. Super me cōfirmatus est furor tuus, i. rigorosus effectus iustitiæ tuæ. Nam quid intelligendum sit per furorem dei, subiūgitur: Et oēs fluctus tuos, i. omnia genera tribulationum siue pœnarū, quæ pro peccatis infliguntur, induxisti super me. Hoc ecclesiæ Chr̄i atq; fidelibus conuenit, qm̄ deus in hac vita iustos multipliciter &
Sapient. 3. districte castigat, quemadmodum in lib. Sap. scriptum est: Tanq̄ aurū in fornace probauit electos dn̄s, & quasi holocausti hostiam accepit eos. Et Iudith: Omnes (inqt) qui placuerūt deo, p
Iudit. 8. multas tribulationes transierunt fideles. Et Christus discipulis ait: In mundo p̄ssuram habebi-
Iohan. 16. tis, sed confidite ego vici mundum. Hæc autem deus facit electis vt venialia eorum expurgentur, & ipsi ad gratiam ampliorem in p̄senti disponantur, alijs quoq; in exemplum proponant & in futuro gloriam ampliorem consequantur. Hunc furorem super se confirmatum expert' erat Iob, qui dixit: Iratus est cōtra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suū. Ieremias eti-
Iob. 19. am qui profitetur: A facie manus tuæ solus sedebam, qm̄ comminatione replesti me. Longos
Iere. 15. fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi. Hoc est quod Christus in Euang. suis electis locutus est: Trademini à parentibus, & fratribus, & amicis, & propinquis. Denique F
Luc. 21 Christus venit separare patrem à filijs, fratrem à sororibus, consulendo nobis vt relinquamus
Matth. 10 omnes propinquos, vxorem, atq; diuitias. Sæpe etiam contigit vt noti à christianis aufugerēt eosq; abominarentur propter vehementissimas persecutiones, aduersitates, & pœnas sibi illatas, sicut & S. Iob sibi accidisse fatetur: Traditus sum vel dæmoni ad tentandum, vel tyrāno ad
Iob. 19. occidendum, vel homini prauo ad persequendum, & non egrediebar, i. has pœnas non fugi, s; omnia æquanimiter passus sum, sciēs quoniam copiosa est merces mea in cœlo: oculi mei, cor-
Matt. 5. porales, languerunt præ inopia naturalis virtutis, eo quod interior dolor in oculis corpis magis redundet. Vnde à beato Iob dicitur: Facies mea intumuit à fletu, & oculi mei caligauerunt.
Iob. 16. Vel oculi mei interiores & intellectuales, languerunt præ inopia diuinæ illuminationis, & præ abundantia propriæ cæcitatis. Tota die, hoc est, horis competentibus totius diei, expandi manus meas ad te, domine. i. desideria mea, seu opera aut man' corporeas, sicut scribitur in
Threno. 3 Threnis: Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in cœlis. Et Apl's ait: Volo viros
1. Timo. 2. orare in omni loco, leuātes puras manus sine ira & disceptatione. Plurimum equidem cōfert ad excitandum mentis feruorem ac deuotionem internam manus corporis in altum erigere, quatenus spiritus dirigatur ad proprium creatorem, in cœlestibus demorantem. Nunqd mortuis facies mirabilia? &c. Hunc versum cum duobus sequentibus dicere potest ecclesia, seu quicunq; fidelis ad ostendendum quàm rationabile sit exaudiri à domino, sicut in præcedenti expositione à Christo inducti sunt, sensus enim est idem. Et mane, hoc est, in principio infusionis gratiæ tuæ, vel mane, hoc est, in principio lucis solaris, oratio mea, tibi porrigēda, præuehiet te

hoc est,

A hoc est, tibi offeretur antequam alia operer. Iuxta illud: Quærite primum regnum dei, & iustitiam eius. Vel, præueniet te, hoc est, tuum iudicium, ita vt quod nunc quando est tempus acceptabile & dies salutis, conabor te mitigare & tibi placere. Vt qd domine repellis orationem meam, non statim eam exaudiendo seu diutius differendo? Videtur nanq; deuoto, quod oratio sua repellitur dum pro suo voto nõ exauditur. Propter quod Iob dixit: Ecce clamabo vim patiens, & nemo exaudiet, vociferabor, & non est qui iudicet. Et Abacuc: Vsquequo domine clamabo, & non exaudies? Interdum quoq; oratio omnino repellitur, quia non in nomine Iesu fit, scilicet cum id non postulatur, quod expedit ad salutem. Nam & Paulus ter deprecatus est dominum, & exauditus non fuit. Quandoque etiam oratio in nomine Iesu oblata, ad tempus repellitur seu differtur, quatenus deuotius continuetur, & res optata ardentius appetatur, sicque copiosius obtineatur. Certissime tamen tenere debemus, quod oratio in nomine Iesu formata si continuetur, & pro ipso orante fiat, semper acceptatur, auertis faciem tuam à me, gratiam suspendendo, meq; tribulationibus exponendo, nec statim consolando. Ista auersio nõ est auersio simpliciter dicta, sed similis est auersioni qua mater à paruulo filio suo faciẽ suã abscondit, tanquam offensa esset, quatenus filius eam cum lachrymis repetat, affectiosiusq; aspiciat. Pauper sum ego, vel rebus seculi, vel merito & gratia, vel affectu, omnia terrena arbitrando vt stercora, & in laboribus à iuuentute mea. i. à principio quo cœperunt esse electi in mundo. Multi nanq; sunt labores sanctorum, videlicet exercitia pœnitentiæ, vigiliæ, abstinentiæ, orationes, opera exteriora, afflictiones & pœnæ. Propter quod in libro Iob ait quidam: Homo na-
B scitur ad laborem, & auis ad volatum. Ideoq; de reprobis dictum est supra: In labore hoĩm nõ sunt, & cum hoĩbus non flagellabuntur. Et scd'm Apl'm, nullus coronatur nisi qui legitime certauerit, quod sine magno labore fieri nequit: exultatus autem humiliatus sum. Nam dum boni laudantur & sublimantur ab aliis, in propriis cordibus coram deo humiliantur quia non sibi sed dño oĩa bona attribuunt, & hoc est signũ boni, virtuosiq; viri. Propter quod Salomon ait: Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aur, sic probat homo ore laudantis. Vel exaltatus per prospera, humiliatus sum protinus per aduersa, quia non pmanet homo diu in eodem statu, sed nunc prospera, nunc aduersa ei contingunt, idcirco in Ecclesiastico scribitur: In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum. Vel exaltatus superbe & inobedienter viuendo, humiliatus sum, veraciter confitendo & conturbatus propter enormitatem peccatorum meorum, seu asperitatem pœnarum & persecutionũ. In me transierunt iræ tuæ. i. effectus tuæ iustitiæ seu cogitationes pœnosæ mihi inflictæ sunt, sicut in libro Iob habetur: Sagittę domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spũm meum, & terrores domini militant contra me: ideo subditur, & terrores tui conturbauerũt me. i. formidines de effectibus tuæ iustitiæ, scilicet de futuro iudicio, de pœnis inferni, de expulsione à gloria, conceptæ, solicitum me fecerunt, pœnitẽtem & anxium. Iuxta illud: A facie dei turbatus sum, & considerans eum, timore solicitor. Circundederunt me afflictiones prædictæ, sicut aqua tota die, imo toto tempore vitæ meę, quia militia est vita hominis super terram. Et se-
C cundum Aug. perseuerandum est vsq; in finem, quia tentatio perseuerat vsq; in finem, circũdederunt me simul. Multoties nanq; electi simul & semel à mundo, carne, atq; diabolo impetuntur ac fatigantur. Cætera ex dictis in pcedenti expositione elucescũt. Ecce psalmum mysterialem, doctrinalem & vere deuotum audiuimus, in quo decet nos Christi passionem intente recolere, eiq; intime condolere, & eius vestigia digne sectari, quatenus illud beati apostoli dicere singuli valeamus. De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata dñi Iesu in corpore meo porto. Illud quoq; sponsæ: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea cõmorabitur. Et hanc arbitremur summam esse nostram felicitatem dispositiue, & in præsenti perfectionem & gratiam, christi passionibus conformari, eius obiectiones imitari, eiusq; charitati vtcũq; assimilari. Propterea enim hortatur apl's: Estote imitatores dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos. Et altissimus ille apostolici ordinis Vertex: Communicantes (inquit) Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis. Rursusq;: Si exprobramini (inquit) in nomine christi, beati eritis. Quid enim gloriosius christiano, quàm esse consimilem christo?

Matt.6
2.Corin.6
Iob.19.
Abac.1
2.Cor.12.
Philip.3.
Iob.5.
Psalm.72.
2.Timo.2
Prouc.27.
Eccl.11
Iob.6.
Iob.23.
Iob.7.
Gala.6
Cant.1
Eph.5.
1.Pet.4
Ibidem

COMMENTARIVS IN PSALMVM LXXXVIII.

¶Expositio Tituli.

Declarandi nunc Psalmi titulus est: Intellectus Etham Israelitæ. i. in Psalmo præsenti continetur, quid homo robustus per gratiam, deumque contemplans per fidem, de Christo intelligere debet. Etham nanque interpretatur robustus. Secundum omnes autem expositores, psalmus hic tractat de stabilitate perpetuitateq; regni Dauid, quæ in nullo cõpleta est, nisi in Christo.

in Christo. Propterea psalmus iste ad literam de Christo pertractat: & quoniam stabilitio ista
per gratiam dei efficitur, ideo sanctus propheta à fonte omnium gratiarum, videlicet à diuina D
misericordia orsus est.

¶ Expositio Psalmi.

MIsericordias (inquiens) domini in æternum cantabo] Dulcissimum plane exordium, 1
& omni mundana, carnali & vana voluptate vehementer suauius. Non ait: Misericor
diam domini, sed misericordias, quoniam secundum multitudinem miseriarum no
strarum, multiplicatæ sunt sup nos misericordiæ domini. Misericordia autem dei in
terdum vocatur ipsa pietas diuinæ naturæ, quæ naturaliter clemēs est, & ista misericordia nō
est nisi vna sicut diuina essentia: quandoq; vero misericordia dei nomiatur effectus pietatis di
Tob 12 uinæ, sicut Raphael ait: Benedicite deum cœli, quia fecit vobiscum misericordiā suam. Et vtro
q; modo accipi potest hoc loco misericordia domini: sed si primo modo accipiatur, tūc vna ac
simplex misericordia dei pluraliter explicatur, propter multiplices suos effectus. Deus enim
mille modis nouit suis misericorditer auxiliari. Eritque sensus: Misericordias domini, id
est, ipsum deum naturaliter misericordem, seu pietatem diuinam multipliciter miserentem, in
æternum cantabo, hoc est, indefinenter laudabo, nūc inchoatiue & in futuro completiue. Quē
1. Cor. 13. admodum nanque secundum Apostolum: Charitas nunquam excidit, quia nunc incipit & in
futuro perficitur: sic actus charitatis, qui sunt deum diligere, contemplari, admirari, laudare,
ipso frui, in ipso lętari, nunquam deficiunt, sed in præsenti habent exordium & in patria com
Luc. 10 plementum. Propter quod de Maria Magdalena, his occupata, dixit saluator: Maria optimā E
partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Si vero misericordiæ domini iam dicantur effectus
seu opera misericordissimi creatoris, sensus erit: Misericordias domini, hoc est, dona gratiæ
seu beneficia dei, & multiplicem suæ bonitatis effectum, tam mihi quam toti generi humano
Isaiæ 63. impēsum, in æternum cantabo, quemadmodum in Isaia dicitur: Miserationum domini recor
dabor laudem domini super omnibus quæ reddidit nobis, & quę largitus est nobis secundum
indulgentiam suam. Recolat hic vnusquisq; vt valet misericordias domini. i. beneficia eius ge
neralia & specialia. Generalia quippe beneficia dei sunt creatio, recreatio, iustificatio, & glori
ficatio. Specialia vero beneficia dei sunt, quæ vnicuiq; singulariter data sunt. Sed vtraq; vere
omnem rationem, linguam, numerumq; transcendunt. Quis enim omnia beneficia Christi
Baruch. 3. concipiat, eloquatur, aut numeret? Propter nos factus est homo, conuersatus in mundo, suspē
sus in ligno. Nobis dedit seipsum in sacramento, promisit pro pręmio, in cordibus nostris vult
habitare, delitiari, quiescere. ¶ In generationem & generationem, annunciabo veritatē tuam
in ore meo] Propheta autor Psalmi præsentis, sicut prædixit, effecit. Prædixit nanq; se annun 2
ciaturum dei veritatem à generatione in generationem. i. à qualibet generatione in quamlibet
generationem, succedentem, quoniam Psalmus eius vsq; in finem mūdi cantabitur. Solet aūt
scriptura per generationem & generationem, designare perpetuam durationem, quemadmo
Lucæ. 1 dum ait Maria. Et misericordia eius à progenie in progenies. Cum ergo nos breui viuamus
tempore, & paulopost moriamur, scrutandum est quomodo quilibet nostrum in persona pro F
pria hæc dicere queat. Certum est enim quia in persona ecclesiæ dici à quolibet possint. Et rñdē
dum quod quilibet nostrum hæc dicere potest, secundum duplicem sensum. Primo, nam q bñ
& exemplariter opatur, imitatores suæ bonæ cōuersationis relinquit, & ita p suos sequaces ve
ritatem diuinam incessanter annunciat. Secundo exponitur sic: A gñatione, viæ seu viatorꝝ, in
generationem sanctorꝝ in pría, annunciabo veritatē tuā, ita q̊d in gñatiōe sanctorꝝ viatorꝝ hāc
annunciationē incipiā. In gñatione vero beatorꝝ compħensorꝝ eam continuabo atq; perficiā.
Per veritatē autē dei hoc loco accipi potest iustitia eius, q̄ ideo annūciatur ab eo qui miam dñi
cātat, quia in omni opere dei misericordia & iustitia commiscentur. Potest q̄q; per veritatē in
telligi promissionum diuinarꝝ impletio, q̄ deus hoībus per Chrm̄ largitus est, q̊d se per illu pāti
Iohan. 1 turꝝ spopōdit, Sicq; accipitur quū dr̄ apud Ioh. Gr̄a & veritas per Iesum Chrm̄ facta est. Sic er
go propheta in hoc versu mutans personā, ait ad dñm: In gñationem & gñatiōem annūciabo
veritatem tuam in ore meo, reuoluēdo stabiliter in ore meo verba diuina, & non solum tran
sitorie atq; celeriter ea proferendo ex ore. Propterea aūt veritatem tuam annunciabo. ¶ Quo 3
Hebr. 1. niam dixisti] id est, intra te decreuisti, & multipharie multisque modis locutus es per angelos,
per prophetas, per filium tuum incarnatum, atque Apostolos, istud, scilicet, [in æternum mi
sericordia ædificabitur in cœlis] id est, per effectum misericordiæ, ruinæ cœlorum reparabun
tur, & muri cœlestis Ierusalem ex viuis lapidibus construentur, dum per Christi incarnationē
Psalm. 35. ac passionem homines ad sedes apostatarum angelorum transferūtur. Vnde superius dictum
Psalm. 56. est: Dñe in cœlo misericordia tua. Et: Magnificata est vsq; ad cœlos misericordia tua. Vel sic:

Quoniam

A Quoniam dixisti, per teipsum & sanctos prophetas, inæternum mĩa ædificabitur in cœlis.i.
in apostolis seu per apostolos,qa per eos fabricata est ecclesia catholica, operante per eos mise
ricordia tua.Dr̃ nanq; misericordia dei inæternum ædificari,dum eius effectus æternaliter p=
seuerat.Ecclesia vero per misericordiam dei constructa,vsq; in finem seculi permanebit [præ
parabitur veritas tua ĩ eis].i.impletio promissiõum tuarum & prophetarum per apostolos di
sponetur,vt per eos ad homines vniuersos perueniat, quatenus per gratiam ill' primo conces=
sam cæteri conuertantur,quemadmodum ab Eccl'o dictũ est:Vt prophetę tui fideles inuenian Eccle.36
tur.Vel sic,p̃parabitur veritas tua in eis.i.in cœlestibus ciuibus seu angelis sctĩs,qm̃ ipĩ primit⁹
de diuinis mysterijs illustrantur,& ita per eos veritas diuinę illuminationis ad homĩes sanctos
deducitur.Ecclesiastica nanq; hierarchia,à hierarchia angelica purgatur,illuminatur & perfi=
4 citur.Dixisti quoq; o domine.❡[Disposui testamentum electis meis] .i. vetus testamẽtum,seu
legem Mosaicam dedi filijs Israel.Quoniam enim lex disponebat ad Christum,iuxta illud A=
postoli:Lex pędagogus noster fuit in Christo,idcirco data nõ est,nisi populo illi ex quo Chri= Gala.3
stus incarnari elegit,videlicet filijs Israel[iuraui Dauid]filio Iesse[seruo meo,vsq; inæternum
præparabo semen tuum].i.propagatio filiorum tuorum vsq; ad Christum,ex eis nasciturum
p̃tinget,& in ipso Chr̃o perpetuabitur. Hoc in exordio Euãg. beati Mat. verũ esse probat,vbi Matt.1.
genealogia Dauid vsq; ad Christum deducitur.❡[Et ædificabo in generationem & generati=
5 onem].i.per omnem progeniem firmabo & conseruabo[sedem tuam].i. regiam potestatem
Primo libro Paralipomenon,& alibi deus promisit regi Dauid,quod nõ deficeret vir de semĩe
B eius sedens in throno ipsius,ita dũtaxat si custodirent filij eius pręcepta diuina: sed quia freq̃n 1.Para.17
ter illa transgressi sunt,ad idololatriã declinantes,propterea tempore Zedechiæ regnum Da=
uid interruptionem sustinuit,quemadmodum quarto Regum describitur. Quamuis tñ sedes 4.Reg.17.
seu regnum Dauid ad tempus cessauerit,nihilominus ĩ Christo reparatum est, firmatũ ac p̃pe 4.Reg.25.
tuatum,prout Archang. ait ad virginẽ.Ecce concipies & paries filium, & filius altissimi voca
bitur,& dabit illi dñs deus sedem Dauid patris eius,& regnabit in domo Iacob inæternũ, & re Lucæ.1
gni eius non erit finis.Quod etiam in Isa.clarissime scriptum est.Super solium Dauid & super
regnum eius sedebit, vt confirmet illud in iudicio & iustitia,amodo & vsque in sempiternum. Isaiæ.9.
Ecce quanta concordia Euangelicæ narrationis cum sermone prophetico.Vel sic,& magis se=
cundum doctores catholicos.Disposui,hoc est,ordinate dedi atq; proposui testamẽtum nouũ,
.i.euangelicam legem,vbi æterna hæreditas est promissa,quod etiã testamentũ in morte Chr̃i
confirmatum est,electis meis.i.re & noĩe Christianis,de q̃bus ait apostolus:Firmũ fundamen
tum dei stat,habens signaculum hoc:Cognouit dominus qui sunt eius.Petrus quoq;:Vos aũt 2.Timo.2.
genus electum,regale sacerdotium,gens sancta.De hoc testamento & dispositione ipsius Pau 1.Pet.2.
lus testatur:Noui testamenti mediator est Iesus vt morte intercedente,in redemptionem earũ
præuaricationum,quę erant sub priori testamento,repromissionem accipiant qui vocati sunt Hebr.9.
æternæ hæreditatis:iuraui.i.certitudĩaliter,firmiterq; promisi Dauid seruo meo,hoc est,Chri
sto,qui vt homo minor est me & seruus me⁹, vsq; inæternum.i. vsq; in finem seculi,imo vsq;
C in vitam æternam,præparabo semen tuum,hoc est,per fidem & gratiam formabo & disponã
christianos & fideles,de quo semine apud Isaiam dictum est:Si posuerit,scilicet Chr̃s,animam
suam pro peccato,videbit semen longęuum. Frequenter in diuinis scripturis per Dauid intelli Isaiæ.53.
gitur Christus.Vnde dominus per Ieremiam ait:Non dominabũtur Iacob amplius alieni,sed
seruient domino deo suo & Dauid regi suo,quem suscitabo eis.i. Messiæ,vt omnes exponunt. Iere.30
Non enim suscitauit nec suscitabit deus defunctum illum Dauid filium Isai,ad regnandum in
hoc mundo.Hinc quoq; in Osee scriptum est:Post hæc reuertentur filij Israel,& quærẽt domi
num deum suum,& Dauid regem suum.Sed vbi iurauit deus Christo,quod inęternum p̃para Osee.3.
ret semen ipsius?Ecce ad Abraham dicitur:Per meipsum iuraui,dicit dominus,quia non pep=
cisti filio tuo vnigenito propter me,benedicam te: & in semine tuo benedicentur omnes gẽtes Gen.22
terræ.Quid autem per semen hoc intelligere debeamus,apostolus exponit ad Galatas dicens:
Non dicit in seminibus quasi in multis,sed quasi in vno,& semine tuo quod est Christus. Da= Gala.3
niel etiam dicit:Omnes populi,tribus & linguæ seruient ei.Et ædificabo,hoc est,stabiliã in ge= Dani.7.
neratione & generationẽ.i.inæternũ[sedem tuã]hoc est,iudiciariã tuã potestatem, & regiã di=
gnitatẽ.Vnde in Dan.scribit:Dedit ei potestatẽ & honorẽ & regnũ. Qual' vero sit ista potestas
& regnũ,subiungit:Potestas eius potestas æterna q̃ non auferetur,& regnũ quod non corrũpe Eodem
tur.Vel,ędificabo per charitatem & dona sancti spiritus,sedem tuã,hoc est,corda fidelium siue
ecclesiam in quibus tu Christe per gratiam habitas.Anima equidem iusti sedes est sapiẽtiæ,&
in ecclesia residet Christus,quemadmodum scriptum est:Ipse sedebit & dominabitur in solio Sapient.7.
suo.Vel ædificabo sedem tuam,nõ manufactam, sed thronum cœlestem,vt sedeas in cœlo ad Zach.6.

dexteram

dexteram meam in ſede,de qua tu Chriſte loquut⁹ es:Ego vici,& ſedi cum patre meo in thro D
Apocal. 3. no eius. ¶[Cõfitebuntur cœli mirabilia tua domine,etenim veritatem tuam in eccleſia ſancto 6
rum]Quamuis hæc de angelis ſanctis & cunctis cœli ciuibus exponi poſſint, qui vtiq; confitẽ
tur indefinenter,confeſſione inceſſabilis laudis mirabilia opera dei,& veritatem ipſius in eccle
Apoca. 15. ſia triumphanti ſanctorum ſeu beatorum in patria,ſicut de talibus in Apoc. dicitur:Magna&
mirabilia ſunt opera tua domine deus omnipotens,iuſtæ & veræ ſunt viæ tuæ rex ſanctorum
imo ſecundum diuinum & magnum Dionyſium angeli ſuperiores illuſtrant & docẽt angelos
inferiores de quibuſdam mirabilibus dei effectibus & veritatibus diuinorum effectuum. Deni
q; cœli iſti confitentur etiam mirabilia dei & veritatem ipſius,in eccleſia militãti,ſanctorũ via
torum,quorum mẽtes illuminant de admirandis dei operibus & ſacris ſcripturis. Propter q̊d
Matt. 1. apud Mat. angelus ſcribitur docuiſſe Ioſeph de mirabili conceptione Chriſti. Et in Actis legi
Actuum. 5 tur,angelus apoſtolos eduxiſſe de carcere,eiſq; dixiſſe:Ite & ſtantes loquimini in templo plebi
omnia verba hæc. Nihilominus per cœlos hoc loco conuenientius intelliguntur ſancti apoſto
li,alij q; apoſtolici viri,angelicam atq; cœleſtem conuerſationem in terra habentes, eritq; ſen
ſus:Confitebuntur.i.ſecure proteſtabuntur,docebunt & prædicabunt atq; laudabunt cœli.i.
apoſtoli atq; eis conſimiles,mirabilia tua domine.i.miracula tua o Chriſte,& omnia q̃ de tuis
myſterijs ſunt conſcripta:etenim.i.etiam confitebuntur & prædicabunt,veritatem tuam.i.iu
ſtitiam atq; euangelicam legem,omni veritate pleniſſimam,in eccleſia ſanctorum.i.in congre
gationibus fidelium electorum. Iſtud in Actibus apoſtolorum clare docetur impletum,vbi in
Actuum. 4 ter cætera ſcriptum eſt: Videntes principes ſacerdotum Petri & Iohannis conſtantiam mira E
Actuum. 5 bantur,quorum conſtantia patuit quando dicebant:Obedire oportet deo magis quàm homi
nibus. Non enim poſſumus,quæ audiuimus & vidimus nõ loqui. Nõne mirabilia dei & Chri
Actuum. 2 ſti eius hoc modo confeſſi ſunt ſancti apoſtoli,dum Petrus voce omniũ dixit Iudæis:Ieſum Na
zarenum virum approbatũ in vobis à deo,virtutibus & prodigijs & ſignis,interemiſtis?Ideo
autem iſta egerunt apoſtoli. ¶[Quoniam quis]tanquam dicat,nullus[in nubibus].i. in ſubli 7
mibus creaturis,quales ſunt apoſtoli & prophetæ[æquabitur domino]deo trino,vni,& bene
Actu. 10. dicto,ſeu filio dei Ieſu Chriſto,de quo Petrus ait:Hic eſt omnium dominus. Quamuis eñ cre
atura poſſit deo aſſimilari,non tamẽ valet ei æquari,ſed in infinitum diſtat ab eo. Propter q̊d
Iſaiæ. 40. apud Iſaiam dicitur:Cui adæquaſtis me dicit ſanctus? Dicuntur vero prophetæ & apoſtoli nu
Iſaiæ. 60. bes,ſicut de apoſtolis ait Iſaias:Qui ſunt iſti,qui vt nubes volant? Primo,quoniam ſicut nubes
primo illuſtrantur à ſole,deinde terram illuminant,ſic prophetæ atq; apoſtoli prius,copioſiuſ
q; à ſole iuſtitiæ Chriſto domino ſunt edocti,deinde homines illuſtrauerunt. Vnde dicit eis ſal
Matt. 5 uator:Vos eſtis lux mundi. Secundo, quoniam ſicut nubes terram pluendo irrigant & fœcun
dant,ſic apoſtoli & prophetæ corda hominum pluuia ſalutaris doctrinæ,& verbo gratiæ per
fuderunt,impleuerunt,& à damnabili aridítate & ſterilitate liberauerunt, ideo dictum eſt eis:
Vos eſtis ſal terræ. Tertio,propter altitudinem contemplationis,eleuatiõem deſideriorum,ſu
Eodem blimitatemq; vitæ. Poſſunt quoq; per nubes(ſecundũ Dionyſium cap. 15. cœleſtis hierarchiæ)
intelligi angeli ſancti,de quibus ſubiungitur[ſimilis erit domino in filijs dei,]tanquam dicat, F
Hebr. 1. neq; in angelis inuenitur aliquis deo æqualis. Omnes eñ(ſecundum apoſtolum)ſunt admini
ſtratorij ſpiritus. Conuenienter vero per filios dei accipiuntur iam angeli, quia de eis domin⁹
Iob. 38. apud Iob ſciſcitatur:Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina,& iubilarent omnes filij dei?
Iob. 1. De quibus etiam in lib. Iob narratur:Quadam die cum veniſſent filij dei & aſſiſterent corã do
mino,affuit inter eos & Satan. ¶[Deus qui glorificatur]hoc eſt,glorioſus eſſe aſſeritur,honora
tur,& exaltatur[in conſilio ſanctorum].i.in diligenti perſcrutatione oĩm electorũ,in cœlo & ter
ra verſantium,quorum vnum,parq; conſilium eſt,vt deum præ cunctis glorificent corde, ore
ac opere[magnus]imo immenſus,atq; in omni nobilitate ſimpliciter, interminabiliterq; per
fectus[& terribilis ſuper omnes qui in circuitu eius ſunt]hoc eſt,venerandus ſeu metuendus p
cunctis beatis & ſanctis ei aſſiſtentibus,& ad eum ex omni parte accedentibus. Dicuntur autẽ
electi eſſe in circuitu dei,non quod eum intra ſe claudant ac finiant, cum ipſe illocalis, incircũ
ſcriptibiliſq; conſiſtat,ſed quoniam ſic ad eum vndiq; confluunt,ei deſeruiunt & aſſiſtũt, ac ſi
intra ſe ſeu in medio ſui eum includerent. Vel quoniam ipſe deus glorioſus & ſanctus oĩa pe
netrat,cunctiſq; intimus eſt,& magis vicinus,quàm aliquid ſibimetipſi, ſeu ipſa eſſentialia rei
principia toti principiato,propterea dicuntur eſſe in circuitu eius. Verius tamẽ ipſe eſt in circui
Pſal. 124 tu eorum ſicut inferius dicitur:Dominus in circuitu populi ſui. Vnde in Actibus Paulus teſta
Actu. 17 tur:Non longe eſt ab vnoquoq; noſtrum. In ipſo enim viuimus,mouemur,& ſumus,ſicut &
quidam poetarum veſtrorum dixerunt,ſecũdum Thomam Aratus poeta hoc dixit. ¶[Domi
ne deus virtutum quis ſimilis tui?] Nullus vtiq;,loquendo de ſimilitudie naturali,& perfecta.

Finiti

Finiti em̃ & infiniti nulla extat proportio, quoniam quotiescunq; finitum finito addatur, nũ
A quam exinde infinitum efficitur. Ideoq; ad insinuandam infinitam dei excellentiam super oĩa
scriptum est apud Isaiam: Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos palma ponderauit? Quis ap Isa.40
pendit tribus digitis molem terræ, & librauit in ponpere montes, & colles in statera? Vnde alio Sap.11
in loco dictum est: Tanquam momentum stateræ sic ante te est orbis terræ, & tanquam gutta
roris antelucani, quæ descendit in terram [potens es domine] per essentiam, quoniam idem ẽ
tibi esse & posse, & sicut tuum esse est infinitum, sic tua potentia est immensa, cui omnia extant
facilia, prout ait scriptura: Subest tibi cũ volueris, posse. Differt autem potentia dei ab aliorũ Sap.12
potentia. Primo quoniam deus ex seipso seu propria potentia potens est, sicut de eo superius Psalm.65.
dictum est: Qui dominatur in virtute sua in æternum. Secundo, quoniam deus vniuersaliter Sap.11
potens est, iuxta illud: Misereris omnium, quoniam omnia potes. Tertio, quia potẽtia dei est Isa.59
penitus infinita, nec possunt tanta tamve sublimia à deo produci, quin possint in infinitũ plu Num.11
ra atq; maiora ab eo creari seu effici, iuxta illud: Nunquid manus domini inualida est? Et ali-
bi: Deus sempiternus dñs, non deficiet. Potens vero esse deus designatur dum dr̃ in libro Iob: Iob.36
Deus potẽtes non abijcit, cum ipse sit potens [& veritas tua] diuina & increata, resultat, splen-
det, atq; apparet [in circuitu tuo], i. in omnibus creaturis seu tibi assistentibus, in quorũ tu me-
dio es, Quemadmodum enim diuina potentia in rerum creatione relucet, sic sapientia seu ve-
ritas dei in earum ordinibus lucet. Propter quod scriptum est: A magnitudine speciei creatu-
ræ, poterit creator cognoscibiliter videri. Et iterũ: Gloria dei, plenum est opus eius. Vel, veritas Sap.13 Eccle.42
B tua, i. vera illuminatio tua, sacra doctrina & sapientialis ordinatio est in circuitu tuo, i. in corde
seu intellectu eorum, de quibus iam dictum est: Magnus & terribilis super omnes qui in circui
tu eius sunt. Nostra quippe veritas, & scientia à rebus causantur, sed veritas & scientia dei cau-
sa est rerum, & vti ab vno vultu diuersæ resultant imagines in pluribus speculis, ita quidẽ ab
vna ac summa veritate, multæ causantur veritates in rebus creatis. Propterea de hac veritate
seu sapientia creata in Ecclesiastico habetur: Deus creauit illã in spiritu sancto, & effudit illam Eccle.1
10 super omnia opera sua & super omnem carnem, & præbet eam diligentibus se. ¶ [Tu domi
naris potestati maris]. i. ipsum mare & omnis naturalis cursus, ordo & virtus ipsius tibi sub-
iecta sunt. Hoc patuit in diuisione maris rubri. Vnde de Christo vero & altissimo deo scriptũ Exod.14.
est. Ventus & mare obediunt ei. Iob quoq; ait: In fortitudine illius repente maria congregata Mat.8
sunt. Per obedientialem nanq; potentiam omnibus concreatam, vniuersa creatori suo obedi Iob.26.
unt [motum autem fluctuum eius tu mitigas.] hoc est impetuosos fluctus abyssi quiescere fa-
cis, sedas, atq; confringis, quemadmodum ad sanctum Iob testatus es, Circundedi mare ter- Iob.38
minis meis, & dixi, Hucusq; venies & non procedes amplius, & hic confringes tumẽtes fluctus
tuos. Hinc quoq; de Christo à Marco inducitur. Comminatus est vento & dixit mari: Tace & Marc.4
obmutesce, & facta est tranquillitas magna. Moraliter exponitur sic. Tu dominaris potestati
maris, i. potẽtibus seculi & principi huius mundi, videlicet tyrannis & dæmonibus ne quantũ
velint in tuos deseuiant, ideo sequitur motum aut fluctum eius. i. impetus tentationum diabo
li, persecutionumq; mundi, tu mitigas, quia secundum Apostolum non permittis nos tentari
super id quod possumus, sed facis cũ tentatione prouentũ. Vnde Petrus ait: Nouit dñs pios de 1.Cor.10.
tribulatiõe eripere. Nõne motũ fluctuũ horũ mitigat deus, de quo asserit Paulus, Benedictus de 1.Pet.2
C us, q consolatur nos in omni tribulatione nostra? ¶ [Tu humiliasti sicut vulneratũ superbũ] 2.Cor.1.
11 i. quẽcunq; elatũ, & præcipue primũ illũ apostatã angelũ, qui est pater super oẽs filios supbiæ
deiecisti & oppressisti, sicut deijcitur vulneratus quemadmodũ scriptum est. Deus superbis re- Isaiæ.14
sistit. Et rursus. Qui se exaltat, humiliabitur. Ideo ait saluator. Videbã satanam sicut fulgur de Iaco.4. Lu.14.
cœlo cadentẽ. De cuius humiliatione seu casu & alibi scriptũ est. Quõ cecidisti de cœlo Lucifer Luc.10 Isai.14
qui mane oriebaris? Vnde & alibi habetur. Prudẽtia dei percussit superbũ [in brachio virtutis Iob.26
tuæ] hoc est, in excelsa & propria tua potestate [dispersisti inimicos tuos] dæmones, hominesq;
iniustos. Hos nanq; deus dispergit ab vanitate quæ ipse est, & ita conuertuntur ad multa ca-
duca & vana, amittentes iã esse gratiæ, & in fututo esse gloriæ, idcirco in libro Iob asserit. Vidi Iob.4
12 impios dño flante periisse. ¶ [Tui sunt cœli & tua est terra]. i. oĩa superiora & inferiora [or
bẽ terræ & plenitudinẽ eius] hoc est, vniuersa in eo cõtenta [tu fundasti]. i. stabiliter collocasti,
Iuxta illud. Dñs sapiẽtia fundauit terrã, stabiliuit cœlos prudentia [aquilonem]. i. partem ter- Prouer.3.
ræ aquilonarem austro appositã, seu ventum Aqlo dictũ [& mare] magnũ oceanũ terrã cingẽ
tem [tu creasti.] Vnde in libro Iob scriptũ est. Qui extendit Aquilonem super vacuum. Et in Iob.26
Apocaly. Timete dñm & date illi claritatem, & adorate eum qui fecit cœlum et terram, mare Apoc.14
& fontes aquarũ. Propter quod sanctus Iob ait: Quis ignorat, q manus dñi fecit hæc omnia? Iob.12
Vel, Tui sunt cœli. i. angelicæ mẽtes, seu sancti pdicatores cœliformiter conuersantes, & tua

est terra, hoc est, homines terreni quantũ ad id quod sunt. Sunt eñ tui per naturã, non aũt per
gratiã, orbẽ terræ. i. vniuersalẽ ecclesiã p totũ mundũ diffusam, & plenitudinẽ eius, hoc est, spi- D
rituales eius diuitias, scilicet munera grãæ, sacramenta, virtutes, & cætera spiritualia bona tu
fundasti, qm̃ sine te conseruari non possunt, sicut nec haberi valent nisi à te. Aquilonẽ. i. diabo
Isa. 14 lũ Aquiloni. i. peccatoribus propter charitatis carentiã frigidis dominantẽ, qui dixit. Sedebo
in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, & mare. i. homines adinstar maris instabiles, im-
petuosos, amaros, tu creasti dando eis esse naturæ & naturales proprietates, perfectiones, ac vi
res, non tñ in malitia conditi sunt. ¶[Thabor & Hermon in nomine tuo exultabũt] i. hi duo 13
montes erunt fidelibus occasio atq; materia exultandi in deo, propter beneficia dei in eis osten
sa. Thabor eñ est mons in terra sancta, in quo denũtiata fuit victoria Barac de Sysara & eius
Iudic. 4 exercitu. Hermon vero est mons prope Iordanẽ, quẽ transierunt Hebræi arido pede, sicq; mõ
Iosue. 3. tes hi propter miraculosa opera dei in eis ostensa, prębuerunt Iudęis occasionẽ lætandi in deo.
Et maxime præbent christianis materiã exultandi, quia in monte Thabor transfiguratus est
Marc. 9 Christus, quẽ montẽ Petrus sanctũ appellat. Hanc (inquiens) vocẽ audiuimus, cũ essemus secũ
2. Pet. 1 in monte sancto. In Iordane vero, iuxta quẽ Hermon mons situs est, baptizatus est Iesus. Spi-
Matth. 3 ritualiter vero per Thabor, quod interpretatur lumen veniens, designantur Iudæi, quibus pri
mo data est lex & gratia dei infusa. Per Hermon autẽ, quod interpretatur anathema, significã
tur gentiles qui tẽpore suæ perfidiæ erant anathema deo & quasi anathematizati ab eo, propt
idololatriæ crimen. Est itaq; sensus. Thabor & Hermon. i. Iudæi & Gentiles ad vitam electi,
non in se aut proprijs viribus, sed in nomine tuo exultabunt, [tuũ brachium]. i. tua fortitudo E
Gen. 18. est [cum potentia] ita vt nihil sit ei difficile. ¶[Firmetur manus tua] hoc est, virtus tua præua 14
leat hostibus veritatis, eos deijciendo [& exaltetur dextera tua] Aduertendũ quod manus dei,
Iob. 5 quæ est virtus eius operatiua, interdum accipitur in bono, sicut cũ in libro Iob dr̃: Manus eius
Hebræ. 10 sanabunt. Interdũ vero in malo, vt cũ ait Apostolus: Horrendũ est incidere in manus dei viuẽ
Iob. 13 tis. Et Iob: Manũ tuã longe fac à me. Dũ itaq; manus dei in bono accipitur, tunc dextera eius re
Prou. 3. spicit bona æterna, Sinistra vero tẽporalia bona, secundũ quod in Prouerbijs legitur, Longi-
tudo dierũ in dextera eius, & in sinistra eius diuitiæ & gloria. Dũ vero manus dei in malo acci-
pitur, s. prout concernit malũ pœnæ, tunc per sinistrã dei intelligenda est minor punitio, p dex-
Psal. 20 xterã vero quæ durius percutit punitio maior. Vnde superius dictũ est. Inueniatur manus tua
omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Similiter, modo cũ dr̃ Fir-
metur manus tua, per manũ accipitur virtus dei leuius puniens, per dexterã vero eadẽ virtus
grauius puniens, quam petit exaltari, per depressionẽ & deiectionẽ omnimodã hostiũ pessimo
rum. Posset tamen hic versus exponi in bono, hoc modo. Firmetur manus tua. i. virtus tua fir
miter auxilietur famulis tuis, eosq; præualere hostibus faciat, & exalteť dextera tua. i. benigni
tas tua sublimeť, liberaliť cõmunicando dona grãæ & virtutũ [iustitia & iudiciũ præparatio se
dis tuæ] hoc est, per iustitiam atq; iudicium tuipse paratus ac dignus es iudicare, & sedes tua. i.
iudiciaria tua potestas per iustitiam, atque iudicium paratur, aptatur, & idonea redditur ad
iudicandum. Per iustitiam nanq; vnicuiq; quod suum est tribuentem, & iudicium quod est a- F
ctus iustitiæ, fit iudex dignus ad iudicandum. Vel sic, iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ
. i. per iustam conuersationem, & rectum iudicium subijpsius, fit quilibet dignus vt in eo qua-
si in throno ac thalamo dominus sedeat, demoretur, & conquiescat. Ideo nanq; homini tali ait
Iohan. 14 saluator: Ad eum veniemus, & mansionẽ apud eum faciemus. ¶[Misericordia] per quam cul- 15
pam deles & gratiam influis [& veritas] qua sicut promisisti agis. In omni enim opere tuo mi-
sericordia, veritasq; cõcurrunt [præcedent faciem tuam]. i. spiritualem tuam præsentiam, qua
2. Cor. 3 quotidie tuis electis per contemplationem appares, secundum illud Apostoli: Nos autem reue
lata facie gloriam domini speculantes. Non enim adest alicui deus per contemplationem syn
ceram, nisi primo per misericordiam suã peccata dimittat, grãmq; concedat: & tunc sicut pro-
misit, seipsum per fidem formatam ostendit. Vel, Misericordia & veritas istæ præcedent faciẽ
tuam. i. aduentum tuum seu repræsentationem vultus tui, qua apparebis in finali iudicio. Tũc
quippe erit tempus iustitiæ & iudicij, interim vero est tempus misericordiæ & veritatis [beatus
populus] nunc in spe [qui scit] per gustum seu experientiam [iubilationem] id est, ineffabilem
mentis exhilarationem in deo. Iubilatio nempe seu iubilus, est quædam excessiua atq; insolita
mentis in deo iucunditas, adeo æstuans & erumpens ac vehemens, vt nec plene possit exprimi
neq; totaliter occultari. Hæc iubilatio ex contemplatione causatur, & interdum procedit ex
contemplatione diuinæ bonitatis in se, cuius beatitudini congaudemus. Interdum vero ex
contemplatione beneficiorum diuinorum. Et vere modo beatus in spe, qui in horum con
sideratione tam vehementer lætatur. Est nanque talis lætitia, certum, dulce, ac ingens
præambu-

præambulum felicitatis futuræ. Sic iubilans deo seipsum non capit præ gaudio, stillant per o-
A culos lachrymæ dulces, miraturq; animus, ꝙ deus tantam gratiam sibi præstare dignatur.
16 ¶Domine in lumine vultus tui] naturali & supernaturali, [ambulabunt.] de bono in melius,
de virtute in virtutem, de via in patriam, de consideratione ad opera bona fideles. Est enim in Psalm. 83
nobis naturale lumen, ab intellectu seu vultu diuino animæ nostræ impressum, quo inter bo
num & malũ verũ ac falsum discernit, de quo dictũ est supra: Signatum est super nos lumẽ vul Psal. 4
tus tui dñe. In isto ambulamus, dũ rationis iudiciũ sequimur. Sed quoniã homo ad supernatu
ralẽ beatitudinẽ ordinatur, quæ est visio dei per speciẽ, ideo naturale lumen ad meritoriã vitã
nõ sufficit, sed indiget homo lumine supernaturali, scilicet fide & donis spiritus sancti, & ita e-
lecti ambulant in lumine naturali, informato ac confortato lumine supernaturali, omnia ope
ra sua ordinando ad dei honorẽ ac vitã æternã. Vnde saluator: Ambulate dũ lucẽ habetis, vt Ioh. 12.
non tenebræ vos cõprehendant. Non in hoc lumine, sed in sensualitatis errore, & ignorantia
vitiorũ ambulãt peccatores, de quorũ via scriptũ est: Via impiorũ erit quasi lubricũ, in tenebris Iere. 23
impellentur & corruent [& in nomine tuo]. i. in teipso [exultabunt tota die] qua in corde eorũ,
lux gratiæ, diẽ spiritualẽ producit. Vel, tota die. i. assidue, put p̃senti vitæ possibile est [& in virtu
te tua] i. per adiutoriũ gratiæ tuæ, non in naturali & propria potestate [exaltabũtur] mundũ,
17 carnem dæmonemq; vincendo, & ad regna cœlestia pertingendo. ¶Quoniã gloria virtutis
eorum]. i. obiectum, causa & terminus gloriationis, qua de sua perfectione ac bonis operibus
gloriantur [tu es] qm̃ non in se, sed in te gaudent, omnia tibi ascribendo, sicut dicit Apost. Qui 1. Cor. 1.
B gloriatur, in dño glorietur. Propter q̊d Isaias asserit: Erit dñs exercituũ corona gloriæ, & sertũ Isa. 28
exultationis residuo populi sui [& in beneplacito tuo]. i. pia voluntate tua seu per effectum vo-
luntatis tuæ, qua tibi in nobis complacuit. s. per gratiam tuam [exaltabitur corn u nostrum] 1. Pet. 2
. i. fortitudo & dignitas nostra, qua dicimur genus electum, regale sacerdotium, gẽs sancta, qa
18 p gratiam tuam fortitudo nostra perseuerat, proficit, & coronatur, cuius rõ est. ¶Quia dñi est
assumptio nostra]. i. à deo misericorditer assumpti sumus, qui nos in suam protectionem, gra
tiamq; suscepit, ne ab hostibus deuoremur [&] pro. i. ista assumptio est [sancti Israel regis nñi.]
. i. dei sicut authoris, q est sanctus sanctorũ & sanctificator Israelis & rex noster. Vel, dñi. i. filij
dei est assumptio nostra, quoniã ipse in sua incarnatione sanctissima nostram naturam assum
19 psit. ¶Tunc locutus es in visione sanctis tuis, &c.] Hãc partem psalmi huius, vsq; ibi: Tu ve
ro repulisti & despexisti, quidam ad literam exponunt de Dauid, quidam vero de Christo, v-
traq; autem tangenda est, sed prima cursorie pertranseunda, qm̃ minus fructuosa, secundæ ve
ro diligentius immorandum. Deniq; in natalitijs confessorum, pontificum, cantat ecclesia ali-
quos versus huius psalmi sequentes. Alloquens ergo propheta dñm, ait: Tũc. i. dũ ista mihi di-
uinitus sunt ostensa & inspirata, loquutus es, loquutione interiori, scilicet in visione propheta 1. Reg. 2.
li, sanctis tuis, prophetis de vnctione Dauid, successione & processu regni ipsius Dauid. Isti san 2. Reg. 22.
cti fuerunt, Samuel, Nathan, & Gad [& dixisti] per eos [posui adiutorium] meum [in potente] 1. Reg. 17.
. i. in Dauid manuforti, qui (sicut legitur) adhuc adolenscens existens, leonem & vrsum occi-
C dit, & sic Dauid mediante adiutorio meo, regnum & populum suum defendit [& exaltaui ele- 1. Reg. 17.
ctũ] videlicet Dauid [de plebe mea] i. præ cæteris elegi eũ ad regnũ, quod etiã Dauid. 1. Reg. & 1. Para. 28
20 primo Paral. protestatur. ¶Inueni Dauid seruũ meum] i. consideraui ꝙ Dauid est seruus me
us fidelis & verus, idcirco [oleo sancto meo vnxi eũ] in regem per Samuelem. Ter quippe vn- 1. Reg. 16.
ctus est Dauid. Primo in domo patris à Samuele, quãdo puer erat, & oues patris suis pascebat. Ibidem 2. Reg. 2.
Secundo, post mortem Saulis in Hebron, super solam tribum Iuda. Tertio, super totum regnũ 2. Reg. 5.
21 Israel. ¶Manus enim mea]. i. potestas mea [auxiliabitur ei] contra aduersa [& brachiũ me-
22 um]. i. fortitudo mea [confortabit eum] in regno & prosperis. ¶Nihil proficiet inimicus] i
uisibilis. s. dæmon in eo finaliter. Nã quamuis eũ aliquoties ad magnã ruinam induxit, nõ tñ 2. Reg. 11. Roma. 8
finaliter eũ decipere potuit, sed oĩa etiã mala cooperata sunt in bonũ, quia post culpã cautior, 2. Reg. 15.
humiliorq; surrexit. Vel, Nihil proficiet inimicus, visibilis. s. Saul [in eo] quia non potuit eum 1. Reg. 22. 2. R. 15. 16
occidere [& filius iniquitatis non apponet nocere ei]. i. Achitophel, Doeg, Absolon, Siba filius
Bocri, seu alius quiuis iniustus aduersarius Dauid, non iterabit frequenter persequutionẽ suam
in Dauid, qm̃ redimam eum, & inimicos eos cessare faciam à persequutione ipsius, eos occiden 2. Reg. 18.
do, sicut occisus est Absolon & Siba. Vel ad pœnitentiã eos conuertẽdo, sicut pœnituit Semæi. 1. Reg. 20 2. Reg. 19.
23 ¶Et concidam à facie ipsius]. i. à conspectu eius scindam destruam & repellam [inimicos e- 2. Reg. 5. 8
ius] Philistæos, Amelechitas, Amonitas [& odientes eum in fugam conuertam] Hoc secundo
24 Reg. frequenter accidisse narratur. ¶Et veritas mea] qua promissa adimpleo [& misericor-
dia] qua pctã dimitto [cum ipso & in nomine meo] i. in mea virtute [exaltabitur cornu]. i. re-
25 gia dignitas [eius. ¶Et ponã in mari manũ eius]. i. fortitudinem eius. Dauid enim sibi sub-

iecit Palestinos, quorum terra sita est super mare mediterraneum[& in fluminibus dexterã eius] D
.i, magnam potestatẽ ipsius ponã in Syria in medio fluminũ situata, propter q̊d dicta est Me-
2.Reg.8. sopotamia Syriæ, à meso, q̊d est medium, & potamos fluuius, quia in medio fluminũ hinc in-
de currentiũ iacet. Secundo autẽ Reg. legitur, Dauid Syriam debellasse eratque Syria seruiens
ei sub tributo. ❡Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meæ]Sæ 26
pe in hoc libro vocat Dauid in sua oratione dñm vniuersorum deũ suũ, & susceptorẽ suæ salutis.
Nec mirum si deũ in sua pce patrẽ vocauit propheta tã sanctus, cũ etiã psumptuosus ille Elihu dixe
Iob.34 rit deo: Pater mi, ne desinas ab homine iniquitatis. ❡Et ego primogenitũ ponam illũ].i. cæ 27
2.Reg.3. teris honorabiliorem & excellentiorem, sicut primogenitus honorabilior esse solet, [excelsum
2.Reg.11. præ regibus terræ]suæ.s. terræ Iudææ, quia non extitit similis ei in illa omnibus consideratis,
quamuis Salomon quantum ad aliquid eum excesserit. Vel, præ regibus terræ, regno suo vici-
næ quam sibi subiecit. ❡In æternum seruabo illi miam meam]quia finaliter derelictus nõ 28
est, quamuis ad tempus permissus sit incidere mala culpæ & pœnæ[& testamentum meum].i.
promissio quam ipsi feci de successione regum[fideli ipsi]i. fideliter in ipso implebitur. Ideo ad
ditur. ❡Et ponam in seculum seculi semen eius].i. filios eius non permittam deficere, sed vs 29
que ad Christum generatio eius deducetur, atque in ipso perpetuabitur [& thronum eius.]i. scep-
4.Reg.16. trum seu regiam potestatem ipsius ponam & continuabo[sicut]continuantur[dies cœli].i. di-
4.Reg.21 es à motu solis causati, quia in Christo regnum Dauid perpetuatur. Porro ne quis putet hæc
4.Reg.24 promissa frustranda propter peccata posteritatis Dauid, propterea de pia correctione filiorum E
Dauid, dñs subdit. ❡Si autem dereliquerint filij eius]videlicet reges ab eo nati[legem meã] 30
sicut & multi eorum fecerũt, videlicet Roboam, Achaz, Amon, Sedechias[& in iudicijs meis]
2.Parã.24 .i. in præceptis quæ ego iusta & obseruanda iudico[non ambulauerint. ❡Si iustitias me- 31
2.Para.26 as].i. iustas leges & ceremonias à me traditas, [prophanauerint.].i. transgressi fuerint, & quasi
4.Reg.16. pollutas duxerint[& mandata mea non custodierint. ❡Visitabo in virga[paternę correcti 32
onis[iniquitates eorum]eos temporaliter castigãdo, si pœnitere voluerint, vt patet in Manas
se & Ozia[& in verberibus]æternę damnationis visitabo[peccata eorum]si pœnitere neglexe
rint, vt patet in Achaz. ❡Miam autem meam]i. effectũ pietatis meæ, vicz perpetuationẽ re 33
gni[non dispergam ab eo]quia prædicti reges, quamuis iniqui, habuerunt successores regnan
tes vsque ad Sedechiam. & extunc fuerunt filij Dauid vsque ad Christum[neque nocebo in veri
tate me]Ecce iuramentũ dei. i, tã veraciter non inferã perpetuũ nocumentũ ipsi Dauid, q̃ vera
citer verus sum. ❡Neque pphanabo testamentũ meũ].i. pmissum meũ non violabo[& quæ 34
Gen.22. pcedũt de labijs meis].i. verba oris mei[nõ faciã irrita].i. sine effectu. ❡Semel iuraui in sctõ 35
Gen.28. meo].i. meipso essentialiter sctõ, & sancto sanctorum, put alibi iurasse me dico: Per memetipsum
(inquiens) iuraui [si] pro non [Dauid mentiar] implebo namque quæ dixi. Nam [semen eius in
æternum manebit] quia in Christo filio Dauid perpetuatur. ❡Et thronus eius sicut sol in 36
conspectu meo, & sicut luna pfecta in æternũ].i. sicut sol & luna nunquã deficiunt in natura,
sic nec thronus Dauid deficiet, quoniam Christus filius eius regnat in ecclesia militanti per fi
dem vsque in finem seculi: in ecclesia vero triumphanti, regnat per gloriam sine fine [&] huius
Hebr.29 rei est [testis fidelis in cœlo] s. deus benedictus & sanctus, qui horum est causa ac testis, qui ait
Iere.33 p Ieremiam: Ego sum iudex & testis. Deus namque ista alibi loquutus est, dicẽs: Si irritũ fieri po F
Ibidem test pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, vt nõ sit dies & nox in tempore suo,
& pactum meum irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt nõ sit ex eo filius qui regnet in
throno eius: Rursusque: Si leges cœlo & terræ non posui, equidem & semen serui mei Dauid p-
4.Reg.25. ijciam, vt non assumam ex eo principes. Veruntamẽ quoniam regnum Dauid longam & ma-
gnam interruptionem sustinuit, videlicet à tempore Sedechiæ vsque ad Christum, vel circiter, iõ
de hac deiectione regni Dauid, & de mora seu dilatione aduentus Christi, in quo recuparandũ 37
& perpetuandum fuerat regnũ Dauid, propheta conqueritur. ❡Tu vero repulisti]Dauid à
regno [& despexisti] eum. i. posteritatem ipsius: quod maxime factum est tempore captiuita-
tis Babylonicæ, quia extunc nullus ex Iudæis regnauit vsque ad Iohannem Hircanũ [distulisti 38
Christum tuũ].i. diu moratus es mittere regẽ messiam in mũdum. ❡Auertisti testamẽtum
serui tui].i. promissiõem factam regi Dauid iterrupisti propter peccata filiorum suorum[pro-
2.Reg.7 phanasti i terra sanctuarium eius].i. templum eius i Ierusalem, cuius impẽsas atque materiã Da
4.Reg.17 uid parauit, permisisti à Chaldæis prophanari, & per eos. ❡Destruxisti]permissiue [oẽs se- 39
pes eius].i. munimẽta seu muros Ierusalem, aliarumque vrbium Iuda[posuisti firmamẽtũ eius
formidinem].i. fortiores viros, & vrbes regni Dauid in tantum vastari ac destrui permisisti,
vt omnes hoc videntes exhorrescerent, & ipsi filij Dauid ac populi regni eius metuerent.
Hoc

A Hoc & Iere. sæpe prædixit futuro tpe captiuitatis Babylonicę, dicēte deo per ipsum: Ponā vos Ierem. 18 19.25.51
40 in maledictionē & sibilū, & stuporē omnibus regnis terræ. ¶ Diripuerunt eū omnes transe-
untes viam].i. Samaritani & reliqui per Iudæā euntes, & populum Iudæorum occidentes, [fa-
ctus est opprobriū vicinis suis] videlicet Iduinæis, Amonitis, Moabitis, Philistæis, qui omnes
41 populum Iudæorum irriserunt, & de eius calamitate lætati sunt. ¶ Exaltasti dexteram de-
primentium eū].i. manum hostium suorum præualere permisisti aduersus eum [lætificasti.]
42 permissiue [omnes inimicos eius] prænominatos. ¶ Auertisti adiutorium gladij eius].i. ar-
ma bellica ei non profuerunt, & viri bellatores ab eo recesserunt. Vnde scriptum est, quod viri 4.Reg.25.
bellatores à Sedechia fugerunt [& nō es auxiliatus ei in bello] quo impugnauit eum Nabucho Iere.29
43 donosor cum suo exercitu. ¶ Destruxisti eum].s. populum & regem Iudæorum [ab emun-
datione]i. à purificationibus tēpli, quas non habuerunt templo destructo, & ipsis in Babylonē
translatis [& sedem eius].i. regiam maiestatem [in terra collisisti].i. ad nihilum deduxisti, sicut
44 colliditur vas fictile. ¶ Minorasti dies tpis eius].i. populū Iudæorum pro magna parte in sua
iuuentute permisisti, & omnum pene mors accelerata fuit per gladium, famem, aut pastem, iu
xta vaticinia Ieremiæ [perfudisti eum confusione].i. contemptu & irrisione eum replesti. Qui Ierem.11.
dam ea q̄ de oppressione & deiectione regni & populi Iudæorum sub appellatiōe Dauid inducta
sunt, atq; exposita de captiuitate & persequutione illis à Chaldæis illata, exponunt de vastati-
one & deiectione Iudæorum, per Romanos inflicta. Et quamuis litera ad hoc facilime possit
applicari, conuenientior tñ videtur expositio præinducta, qm̄ in exordio descriptiōis huius va
B stationis, propheta conqueritur de mora seu dilatione aduentus Christi, dicendo, Tu, vero re-
pulisti & destruxisti, distulisti Christum tuum, idcirco prosecutio huius querelæ accipienda
apparet de afflictone regni Iudæorum, præcedente Christi aduentum. Consequenter orat pro-
45 pheta pro reparatione regni Dauid. ¶ Vsqueq̄ dñe auertis] populum tuum à te, & mīam tu-
am ab eis [in finem].i. tam diu, videlicet septuaginta annis? Nunq̄ enim tam diu repulsi erant
Iudei a deo, & ab hostibus suis oppressi à tempore quo egressi erant Aegyptum, sicut in capti-
uitate Babylonica, excepta hac finali repulsione eorum, de qua dñs per Amos prophetam ait: Amos.2.
Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor, non conuertam eos, [exardescet sicut ignis ira
tua].i. vsquequo vltio tuæ iustitiæ ita deseuit in nos, penitus nos consumendo, sicut consumit
stipulam ignis? Deinde loquens in persona totius populi, & quandam persuasionem allegans
46 ad prouocandum mīam dei, subiungit. ¶ Memorare quæ mea substantia].i. considera quā
fragilis, labilis, & imperfecta sit natura humana: propter quod in Esdra scriptum est: Quid ē Esdræ.10
genus corruptibile, vt ita amariceris de eo? In Genesi quoq;: Sensus & cogitatio hominis pro- Gen.8
na sunt in malum, ab adolescētia sua, propterea minoratur & magis propitiabile est peccatum
hominis. Et merito dñe recordare debes huius [nunquid enim vane constituisti omnes filios
hominum] non vtiq;. Vanum est nanq; & inaniter constitutum, quod ad nullum finem debi-
tum ordinatur. Deus aūt cū sit summe bonus, potens, ac sapiēs, vniuersa propter aliquem finē
molitus est. Vnde secundum philosophum, deus & natura nil agunt frustra. Et scriptura ait:
Tu dominator dñe cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Et ite- Sap.12
C rum: Cum sis iustus, omnia iuste disponis. Deus enim omnia regit, prout in libro Iob scriptū Ibidem
est: Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quē fabricatus est? Vñ Iob.34
denuo sanctus Iob: Vniuersorum (inquit) finem ipse considerat, & oīa quæ sub cœlo sunt, respicit Iob.28
Propter q̄d alibi dr: Oīa in mensura & numero, & pondere cōstituisti. Qm̄ itaq; dñe nō vane, Sap.11
sed pp certū finē, vicz supernaturalē & sempiternā beatitudinē, hoīem constituisti, quē finē hō
sine gratia & magna mīa tua nequit sortiri, idcirco decet te misereri, meque precantē benigne
audire, qm̄ aliter saluari seu finē hunc adipisci nequimus. Veruntñ qui hunc finē non cōsequū
tur, sed æternaliter condēnantur, vane constituti non sunt, qm̄ deus voluntate antecedente,
vult omnes homines saluari, secundū Damascenū. Propter quod ait saluator: Non est volun- 1.Timo.2 Mat.18
tas ante patrem, vt pereat vnus ex pusillis istis. Et Apostolus dicit: Deus omnes homines vult 1.Timo.2
saluari, & ad agnitionem veritatis venire. Ideoq; Ezechiel dicit: Reuertimini viuite dicit dñs Ezech.18
quia nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Impij ergo ad vitam æternam, seu
vltimū finē qui deus est, creati sunt, quod etiam Salomon profitetur: Vniuersa (inquiens) pro- Proue.16
pter seipsum operatus est dñs. Quamuis autē iniusti hoc fine priuentur, non tamē inaniter cō
diti sunt, quia eorum damnatio auget gloriam electorum, cōmendat diuinam iustitiam, & ce
dit ad gloriam dei. Vnde Apostolus dicit: In magna domo non solum sunt vasa argentea & 2.Timo.2
aurea, sed & lignea & fictilia. Fragilitas autem nostræ substantiæ declaratur dum subditur.
47 ¶ Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?] tanquam dicat, nullus est homo in mū
do isto cōuersans, qui nō moriatur. Oēs em̄ moriūtur, tam naturali necessitate cōditiōis, quā

merito originalis culpæ, præter Christum, secundum doctores qui mortuus est spontanea voluntate. Christus enim homo non solum potuit non mori propter vnionem cum verbo, sed etiam propter beatitudinem animæ suæ, quæ tanta erat quod redundantia eius tam copiosa fuisset in corpus Christi & vires inferiores, nisi diuina dispensatione fuisset suspensa, quod Christi corpus fuisset impassibile, & Christus homo totaliter immortalis, secundum Augustinum in epistola ad Dioscoram. Et quis homo viuens [eruet animam suam de manu inferi], i. de damnatione inferni naturali virtute, & sine adiutorio Christi: quasi dicat, nullus p̄ter Christum. Primo, quoniam ante eius aduentum omnes quantumcunq; sancti, ad inferos descenderunt, ad quos tandem Christus sponte descendit vt eos erueret, sicut per Osee ait: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua o mors. Secundo, quoniam nullus adultus vitare potest peccatum mortale sine gratia dei, præsertim cum sine fide & gratia nesciat ad quem finem opera sua dirigere debeat. Cum ergo sit ita, orat propheta pro gratia dei & Christi aduentu. ¶Vbi sunt mīæ tuæ antiquæ] o [dn̄e]. i. effectus pietatis tuæ à principio mundi electis impensi atq; promissi, illi præcipue quibus promisisti te Christum esse missurū: tanquam dicat. Tu qui ex antiquo mīam tuam ostendisti, nunc eam declara [sicut iurasti Dauid in virtute tua] i. in teipso, qui es summa atq; incommutabilis veritas, qui promisisti Dauid quod de semine eius Christus nasciturus esset. ¶[Memor esto dn̄e opprobrij seruorum tuorum]. i. perpende quantas aduersitates populus tuus perpessus est ab hostibus suis, à quibus indiget liberari per Christum, opprobrij inquam [quod continui in sinu meo] i. in medio cordis mei æquanimiter passus sum, & opprobrij [multarum gentium]. i. à diuersis nationibus populo tuo inflicti. Loquitur autem propheta ī persona populi tribulati. Tale quoq; opprobrium orat Ieremias auferri fidelibus: Ne nos, inquit, des in opprobrium propter nomen tuum, neq; facias nobis contumeliam. ¶[Quod] opprobrium [exprobrauerunt]. i. exprobrando intulerunt populo tuo [inimici tui], peruersi & infideles [quod exprobrauerunt, commutationem Christi tui]. i. quod exprobrando fidelibus tuis obiecerunt, commutationem Christi tui. i. nouam doctrinam, conuersationem mirabilem, & passionem ignominiosam ipsius. Iudæi enim peruersi primitiuæ eccesiæ imposuerunt quod Christus doctrinam prophetis contrariam docuisset, atq; cum publicanis & peccatoribus manducasset. Vnde dixerunt de Stephano: Nos audiuimus eum dicentem, quia Iesus Nazarenus destruet locum hunc, & immutabit traditiones quas tradidit nobis Moses. Pagani vero christianis opposuerunt, quod in hominem crederent crucifixum, inter latrones suspensum. In translatione Hieronymi sic habetur. Quod exprobrauerunt vestigia Christi tui. Principes nanq; Iudæorum cum suis fautoribus dicta, & opera Christi vituperauerunt, & propter imitationē vestigiorum Christi, ecclesiam primitiuam afflixerunt, quā postea tyranni, & falsi fratres, atq; hæretici grauiter persequebantur. Sed quoniam Christus hanc commutationem pro nobis accepit, & deus gratiam patientiæ nobis largitus est, ideo. ¶[Benedictus dn̄s in æternū]. i. ab omnibus sine fine laudetur, & bn̄dictus esse sciatur ac honoretur [fiat fiat]. i. ita agatur, ita agatur. Quod iteratur ad insinuandū ardentis desiderij zelū, & prouocandū alioꝝ affectū,

Osee. 13. | Thren. 5 | Mar. 7. | Actu. 6. — margin references; D, 48, 49, E, 50, 51, F — margin letters/verse numbers

¶Explanatio eorundē verboꝝ de Christo & mēbris eius.

Tunc loquutus es in visione sanctis tuis. Tunc (inquit) quando iam prædicta mihi cœlitus reuelasti, locutus es in visione sanctis tuis prophetis, quibus secreta tua, velut familiarib. & amicis reuelare consueuisti, quemadmodum Amos dicit: Non faciet dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum, ad seruos suos prophetas. His loquutus es in visione, non solum imaginaria, sed etiam intellectuali, quia intelligentia est opus in visione: Interdum quidem in somno, iuxta illud: Per somnum in visione nocturna aperit deus aures virorum. Interdum autem in vigilia, vt patet de Daniele. Et ita sunt ostensa Mosi diuina mysteria, cum quo loquebatur dominus, id est, angelus domini, facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum: & dixisti, in cordibus prophetarum per inspirationem internam: quæ tamen loquutio fit ministerio angelorum, secundum quod Zacharias de seipso protestatur: Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum. Curre & loquere ad pueꝝ istum: Vel, dixisti manifeste ad aliquos peros sanctoꝝ, qui à seculo sunt prophetarū tuorū: Posui adiutoriū meum. s. humani generis redemptionem, in potēte, id est, in Christo, qui est virtus & sapientia patris qui (secundum Apostolum) portat omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, & exaltaui electum, id est, Chistum, qui secundum naturam assumptam appellatur electus & præelectus, sicut de eo in Canticis sponsa fatetur: Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. Vnde secundum Apostolum, Prædestinatus est filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, de plebe mea, id est, expo

Amos. 3. | Dan. 10. | Iob. 33. | Dan. 10. | Exod. 33. | Zach. 2 | Lucæ. 1 | 1 Cor. 1. | Hebræ. 1 | Can. 5 | Roma. 1

ex populo Iudæorum, ex quibus Christus. Vel, de plebe mea, qa præ vniuersis hominibus ex-
A altatus est Christus. Inueni Dauid. i. Christũ manuforte & aspectu desiderabilẽ, seruũ meũ, qa
vt hõ minor est deo & seruus ipsius, sicut de eo dñs p Isaiã ait: Ecce seru⁹ meus, suscipiã eũ. Deni- Isa. 42
q; apud Ezechielẽ Christus & Dauid & seruus dei vocatur: Saluabo gregẽ meũ ait dñs, & susci- Ezech. 34
tabo sup eũ pastorẽ vnũ, q pascat eũ, Dauid seruũ meũ: oleo sctõ meo. i. vnctiõe spũs scti, pleni
tudine gratiaꝝ, & omnibus donis spũs sancti, vnxi eũ, sicut superius phabitũ est. Vnxit te deus
de⁹ tuus oleo exultatiõis. Propter qd alio loco asserit Chrs: Spiritus domini sup me, eo φ vnxe Psalm. 44 Isaiæ. 61
rit me. Et Euãgelista: Nõ ad mensurã, inqt, dat deus spm̃. s. Christo homini. Tota nanq; capaci Iohan. 3
tas naturæ creatæ in Christo, impleta est gratia dei. Manus em̃ mea. i. diuinitas mea ei vnita,
auxiliabitur ei, in omnibus. Humanitas em̃ Christi erat instrumentũ animatũ, coniunctũ, &
propriũ diuinæ virtutis sibi vnitæ & opantis per eam, secundũ Damascenũ, sicut & corpus no-
strum est animæ nostræ instrumentum coniunctũ, animatũ, ac pprium. Vnde Christus apd
Isaiam ait: Dñs deus auxiliator meus. Et in euangelio: Non possum ego à meipso facere quicq̃. Isaiæ. 50 Iohan. 5
& brachium meũ confirmabit eum. Quemadmodũ digitus dei est spũs sanctus, qa p eũ oẽm
veritatẽ nobis ostendit, iuxta illud: Cum venerit ille spũs veritatis, docebit vos oẽm veritatẽ. Ioh. 16.
sic brachium dei est vnigenitus filius eius, quia p eum omnia operatur. De quo brachio in Isa-
ia scriptum est: Parauit dominus brachium sanctum suũ in oculis oĩm gentium. Et alio in lo Isaiæ. 52
co. Fecit potentiam in brachio suo. Est igitur sensus, brachium meũ. i. verbum seu filius meus, Luc. 1
confirmabit eum, s. Christum, secundũ qd homo est, assumendo eius humanitatem ad suppsi-
B tus psonalem vnionem, & confirmando eam in bono per beatificam fruitionem, cooperando-
q; ei per grãm singularem. Nihil proficiet inimicus in eo, puta diabolus, qa tẽtator victus atq;
confusus recessit à Christo, dicente ad illũ: Vade retro Satana: & filius iniquitatis. i. Iudas, quẽ Matth. 4
Christus in euangelio diabolum & filium perditionis appellat. Vel, filius iniqtatis. i. plebs He- Ioh. 17. 8.
bræoꝝ, quibus Christus ait: Vos ex patre diabolo estis, non apponet nocere ei. i. nõ iterabit no
cumentum suum in Christo. Quamuis em̃ ante resurrectionem eum occiderãt, postmodũ ta- Matth. 28
men nõ apposuerũt ei nocere per effectũ, qa nec corpus eius tenere poterãt in sepulchro nec re-
surgentis gloriã impedire. Nẽpe & Chrs resurgens ex mortuis, iã nõ morit. Vel, non apponet Roma. 6
nocere ei in aĩa, qm̃ spũale nocumẽtũ Chõ nõ ĩtulerũt, & hoc ipm nocumẽtũ qd corpori eius
inflixerunt, cessit ad gloriã Christi, totiusq; seculi. Vñ per Isaiã loquitur: Quis est aduersarius
meus? Accedat ad me. Quis contradicet mihi? Stemus simul. Ecce omnes quasi vestimentum Isa. 50.
conterentur. Et conscidam à facie ipsius inimicos eius, puta Iudæos, qui propter christi occisio
nem ab exercitu Romanorum trucidati sunt, venundati, atque per mundum dispersi, quem-
admodum scriptum est: Abijciet eos dominus deus meus, quia non audierunt vocem eius, & Osee. 9
erunt vagi in nationibus: & odientes eum in fugam conuertam: quia & prædicti Iudæi fuge-
runt à facie Romanorum in Ierusalem, sed non effugerunt. Dæmones quoque frequenter à
christo & eius ministris fugerunt, & tandem in die iudicij omnes aduersarij saluatoris fugere
desiderabunt, secundum illud: Reges terræ, principes, & tribuni, diuites, & fortes abscondé Apoc. 6
C runt se in speluncis & petris montium, dicentes montibus & petris: Cadite super nos, & ab-
scondite nos à facie sedentis super thronum. Et veritas mea & misericordia mea cum ipso. Iohan. 1
Christus enim veritate plenus fuit, sicut scriptum est: Vidimus gloriam eius, gloriam qua-
si vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Erat etiam veritas dei cum CHRISTO,
quoniam omnia quæ de christo per prophetas prædixit, in ipso impleuit. Et de christo filij Matth. 22
falsitatis veraciter loquebantur: Magister scimus quia verax es, & viam dei in veritate doces
& non est tibi cura de aliquo. Est quoq; veritas dei cũ Christo, sicut cũ omniũ iusto & infallibi
li iudice. Sed & mĩa dei erat cum Christo, qm̃ per solam mĩam dei natura eius humana à ver-
bo dei assumpta est, & ab omni culpa præseruata, omniumq; diuinoꝝ charismatum gratia ad
impleta, & mĩam sibi impensam, Christus paratus est nobis cõicare: & in nomine meo exalta- Dan. 7. Isa. 52.
bitur cornu eius. i. regia dignitas, ita vt omnes tribus, linguæ ac populi ei ministrent. Vnde de
Chõ pr̃ seu trinitas p Isaiã ait: Ecce intelliget seruus meus, & exaltabit & eleuabit, & sublimis
erit valde. Et ponã in mari manũ eius. i. in terris & populis circa mare morantibus dominabi-
tur Chrs. Hoc modo videmus impletũ in Cypro, Portugallia, & alijs regnis: & in fluminibus
dexteram eius. i. fortitudinem Christi ponã in insulis, ita φ populi habitãtes in insulis Christo
obedient. Vñ apud Isaiã dñs ait: Mittã ex eis qui saluati fuerint, ad gentes in mare, in Aphricã, Isa. 66. 42
& Lydiam. Alibi quoq; habetur: Ponet domino gloriam, & laudem eius in insulis nuntiabũt
Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meæ. Nam Christus dixit: Luc. 23
Pater ignosce illis. Et: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Ecce quoties innoca Psalm. 30
uit Christus deum, nominans eum patrem? Vocauit eum etiam deum suum, dicendo: Deus

meus,deus meus vt quid dereliquisti me? Sed & susceptorem suæ salutis.i.q̄p eũ suscepit ad sa-
Ioh.17. lutem,vocauit eum,dicendo:Omnia mea abs te sunt.Et ego primogenitũ ponã illũ. Christus D
vt deus est vnigenitus dei,vt homo autem est primogenitus prędestinatione & dignitate,non
Roma.8 tempore. Vnde Apostolus ait: Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij
Colos.1. sui,vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et rursus:Qui est imago dei inuisibilis, primo
genitus omnis creaturæ. Dicitur quoq; Christus primogenitus, qm̃ ante omnia creata est ge
nitus.Posuit itaq; deus Christum primogenitum faciendo eum omnibus electis excellentiorẽ,
Apoc.19 & caput ecclesiæ:excelsum præ regibus terræ ponã illum, quoniam ipse est rex regum, & dñs
dñantiũ,& princeps regnũ terrę.Idcirco supra de eo inductũ est. Et adorabunt eũ oẽs reges ter
Psalm.71 ræ.In æternum seruabo illi miam meam.i.quicquid misericorditer suę humanitati donaui,cõ
seruabo sine cessatione in ea:& testamentũ meum fidele ipsi, id est, promissionem sibi à me fa-
ctam fideliter adimplebo,sicut & ipse ait: Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege
Luc.24 Mosi & prophetis & psalmis de me.Et ponam in seculum seculi semen eius.i.populum Chri-
stianum ex aqua & spiritu sancto in Christo renatum,vsq; in finem seculi cõtinuabo.Ecclesia
enim in finem mundi persistet,præsertim cum Christus ei promiserit:Ecce ego vobiscum sum
Matth.28 cunctis diebus vsq; in consummationem seculi.De huius seminis Christi perpetuatione apud
Isa.54 Isaiam scriptum est:Si posuerit in mortem animam suam,videbit semen longęuũ. Ponam,&
thronum eius.i.sedem & potestatem eius regalem,sicut dies cœli,ita quod nunquam cessabit,
Lu.1. & regnabit in domo Iacob in æternũ,& regni eius non erit finis. Si autem dereliquerint filij
eius per fidem & grãm baptismalem,vicz Christiani legem meam euangelicam eam non ob- E
Osee.4 seruando,prout de quibusdam in Osee habetur:Dereliquerunt dñm in non custodiendo. Visi-
tabo in virga iniquitates eorũ, paternaliter eos corripiendo non penitus exterminando, qm̃
Apoc.3 ego quos amo,arguo & castigo. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo,i.gratiã
meam non penitus auferam à populo Christiano:& in isto notatur magnitudo misericordiæ
Zacha.12 dei tempore euangelicæ legis,quod ideo dicitur tempus gratiæ. Vnde alibi scriptum est: Erit
qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid,cui vtiq; deus maximam misericordiam fecit.Neq;
prophanabo testamentum meum.i.promissionem meam,Christo & semini eius factam. Se-
mel iuraui in sancto meo,id est,in meipso,si Dauid mentiar,id est,Christo non mentiar,semẽ
eius.i.populus Christianus in æternum manebit,nunc in via per fidem & gratiam, deinde in
patria per fruitionem & gloriam. Tu vero repulisti & despexisti. Hæc & sequentia exponunt
doctores catholici de regni & populi Dauid deiectione,sicut in præcedenti expositione patuit,
quæ tamen aliquo modo de statu ecclesiæ accipi possunt, quoniam populus Christianus sæpe
similia passus est à paganis atq; hæreticis,qualia sustinuerunt Iudæi à Chaldæis & alijs gentib.
posset q; litera applicari ad hoc. Postremo quædam in hoc psalmo contenta de cõfessoribus
pontificibus cantat ecclesia,scilicet.Posui adiutorium in potente.Posuit nanq; deus auxilium
gratiæ suæ in illis,& exaltaui electum de plebe mea.i.quemlibet sanctum episcopum sublima-
ui,ad statum,gradum,ac ordinem episcopalem.Nemo enim assumit sibi honorem,sed qui vo-
Heb.5 catur à deo tanq̃ Aaron.Inueni Dauid seruum meum.i.quemlibet sanctum confessorem anti- F
stitem,cõtra mundũ,carnẽ ac dæmonẽ fortiter dimicantem,oleo sancto meo vnxi eũ, quia põ-
tifices oleo sancto vnguntur, & sancti episcopi spũaliter vngebantur ex infusione gratiarum
spũs sancti,cuius vnctio docuit eos. Qũo aũt cætera quæ cantantur,eis conueniant ex præin-
ductis clarissime liquet. Ecce psalmum verbis & sensibus magnum, mysterijs plenũ, omni
laude dignũ audiuimus,in quo primo oĩm misericordia dei suauissime cõmendatur, eius pmis-
sa tanguntur,ip̃a summa diuinitas pulcherrime præconizatur, Christus secundum vtrãq; na-
turam mirabiliter describitur,eius mysteria copiose traduntur: tandem humanæ naturæ cõ-
memoratˀ fragilitas,diuinæ maiestatis imploratur benignitas, atq; finaliter deus iucundo lau-
datur versiculo,quo dicitur:Benedictus dñs in æternum,fiat fiat. Elaboremus igitur cum de-
uotione condigna,& sancta hilaritate ac puritate p̃cipua, tm̃ psalmũ depromere quatenus no-
bis conueniat quod in eo cantatˀ,beatus populus q̄ scit iubilationẽ,&:dñe in lumine vultus tui
ambulabũt,& in noĩe tuo exultabunt tota die,&c. Om̃ino eq̄dẽ decet nos in laudibus dei crea-
toris & saluatoris nostri cordialiter exultare, & summe lætari, tanq̃ in summo bono, oĩm bo-
norũ nostrorũ scaturiente & sup̃misericordissimo fonte.

❡COMMENTARIVS IN PSAL. LXXXIX.

❡Expositio Tituli.

EXponẽdi nunc psalmi titulus talis est:Or̃o Mosi homĩs dei. Scd̃m Hebræos atq; Hierony-
mũ Moses est author Psalmi p̃sentis, scd̃m Augustinũ vero & eũ sequentes Dauid eũ cõ-
posuit,sed intitulatˀ à Mose,q̄a in eo quædam tãgunt ad vetus testamentũ spectãtia, & q̄dã ad
nouũ

A nouũ ptinent testamentũ:sicq; cõgruenter intitulaẽ à Mose,q erat veteris testamenti legislator
& noui testamenti ꝑpheta. Autor itaq; psalmi pñtis, qcunq; sit ille, rogaturus deũ ꝑ beneficijs
acqrendis,primo gratias agit de beneficijs iam concessis, qm̃ ad impetranda dona futura opti Matt.25
mus modus est,gratũ existere de donis ꝑteritis seu receptis. Habẽti em̃.i.grato,dabiẽ,ei aũt qui
nõ habet.i.in grato,& q̃d videẽ habere auferet ab eo.Itaq; ait.

¶Expositio psalmi.

1 DOmine refugium factus es nobis]hoc est,per beneficia tua nobis collata, dedisti no
bis fidutiam plena fide confugiendi ad te,in omni necessitate & casu. Ab initio em̃
fecisti cœlum,& omnia sidera,solem ac lunam in ministerium cunctis gentibus.De
inde fecisti hominem ad imaginem & similitudinem tuam,fecistiq; eum dñari pisci Deu.4.
bus maris,& bestijs terræ:Habuistique ab exordio specialem prouidentiam generis humani, Gen.1
in tantum vt dicat Apostolus:Nunquid cura est deo de bobus?Propter hæc atq; similia, refu 1.Cor.9.
gium factus es nobis [à gñatiõe in gñationẽ].i.indesinenter per omniũ generationũ successio
nem. Veruntamen modo o domine multo amplius refugium factus es nobis, per beneficium
tuæ benedictissimæ incarnationis,per meritum tuæ sanctissimę conuersationis,& effusionem
tui pretiosissimi sanguinis,per missionem spiritus sancti, per sacramentum corporis & sangui Mat.11
nis tui,idcirco tu dicis:Venite ad me omnes,qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Apoc 22
Et iterum:Qui sitit,veniat & accipiat aquam vitæ gratis. Dr̃ autem deus factus refugium no
strum,non per aliquam mutationem seu nouitatem ipsius, sed per nouam conuersionem no
B stræ mentis ad ipsum,sicut columna fixa stans, fit mihi dextera & sinistra sine sui mutatiõe se
2 cundum quod ego me diuersimode ad eam habeo. ¶Priusquam montes fierent & forma
retur terra & orbis]hoc est,totus mundus.s.ante omnem creaturam seu totum vniuersum [à
seculo & in seculum].i.æternaliter[tu es deus[non quod ante mundi creationem fuerint secu
lũ & seculũ,sed quia tunc erat ipsa æternitas,omniũ seculoꝝ duratiõe immobiliter continẽs.
Possunt aũt per montes intelligi angeli dei, vel partes terrę sublimes. Ante oĩa ista est deus,qa
creator eoꝝ:creator aũt creaturã pręcedit natura,dignitate ac tpe. Vnde per Isaiã ait:Ego sum Isa.44
dñs faciens oĩa,extẽdens cœlos solus,stabiliẽs terrã,& nullus mecũ. Conueniẽter quoq; dicit,tu
es deus,& non eras, qa in deo sp̃ est stabile atq; inuariabile esse,in q̃ nec ꝑteritũ est neq; futuꝝ,
sed æterna pñia,ac pñs ac pura æternitas,q̃ est inẽminabilis vitę tota simul pfecta possessio.
3 Et hoc mõ loq̃ndi vtitur Chr̃s:Anteq̃(inquiens)Abrahã fieret ego sum. ¶Ne auertas homi Iohan.8
nẽ]hoc est ne auerti permittas hĩem à te ipso summo bono & à bonis spiritualibus atq; virtuti
bus[in humilitatẽ].i.in vilitatẽ,ita vt conuertaẽ ad bona tpalia,& caduca,& concupiscẽtias car
nis.Hoc age,qa [& dixisti,conuertimini filij hoĩm] .i.p angelos & hoĩes sanctos exhortatus es
hoĩes ad pœnitentiã.Da ergo implere quod mones. Idcirco aũt hortatus es hoĩem ad cõuersio
4 nẽ salubrẽ. ¶Qm̃ mille anni ante oculos tuos]hoc est,qa quælibet duratio tẽporalis,seu lon
gitudo vitæ humanæ,q̃tũcunq; sit longa,reputatur à te,& breuis est corã te,seu cõparatiõe tuę
æternitatis[tanq̃ dies hesterna q̃ ꝑterijt].i.nullius momẽti est, & velut nihil existit,quia finiti Isai.40
ad infinitũ non inuenitur proportio.Queadmodũ itaq;(scdm̃ Isaiã) omnes gentes quasi non Psalm.38
C sint sic sunt corã eo, & q̃si nihil & inane reputatæ sunt ei,Propter q̃d dictũ est supra. Et substã
tia mea tanquã nihilũ ante te,sic omnis duratio vitæ præsentis, sic est tanquã nihil sit cõpara
tione durationis vitæ futuræ, seu felicitatis æternæ. Propterea admonet deus vt despiciamus
præsentia,transitoria & terrena:inquirentes bona futura,æterna, atq; cœlestia. Propter quod Hebræ.13
ait Apostolus:Non habemus hic manentem ciuitatẽ,& futuram inquirimus. Et iteꝝ:Festine Hebr.4.
mus ingredi in illam requiẽ. Hinc quoq; Salomõ loquiẽ: Si multis annis vixerit hõ & in his oĩ Eccls.11.
bus lætus fuerit,meminisse debet tenebrosi tpis,& dieꝝ multoꝝ,qui cũ venerit vanitatis arguẽ 2.Pet.3
tur præterita. Huic autẽ versiculo consonat quod in Canonica beati Petri scriptũ est:Vnus di
5 es apud deũ tanq̃ mille anni & mille anni sicut vnus dies. ¶Et custodia in nocte]Istud sen
sum versus præcedentis concernit, vt sit sensus, mille anni ante oculos tuos sunt tanq̃ dies he
sterna quæ præterijt,& custodia in nocte.i.tanq̃ custodia noctis quæ est breuior die,qm̃ conti
net tres horas,ac si dicat,nõ solũ duratio vitæ humanæ cõparaẽ diei ꝑteritæ, q̃ vigintiquatuor
horas habet,sed etiã custodię noctis cõtinenti tres horas. Et conuenienẽ adiungit similitudinẽ
de custodia noctis cõtinẽte tres horas, qm̃ tãtũ distat ac deficit duratio vitæ hoĩ; post diluuiũ à
duratiõe vitę eoꝝ qui ante diluuiũ erãt,quãtum integra dies custodiã noctis excedit,idcirco de
berẽt homines nũc præcipue hanc vitã paruipẽdere,& futuram inquirere. Sumitur vero iã cu
stodia pro vigilia,qm̃ nox ĩ quatuor vigilias diuidiẽ,quibus antiquitus fiebãt excubiæ ꝑ custo
dia exercitus,à militibus sibijnuicem succedentibus, per quatuor vices, secundum quatuor vi
gilias noctis. Aptissime insuꝑ comparat vitã humanã custodię noctis in qua oĩa sub obscuri

tate

tate ac trepidatiõe gerũtur,qm̃ tota vita noſtra in ignorãtia eſt,& periculoſiſſima nimis[quæ D
pro nihilo habentur,eoꝶ anni erunt].i.anni ſeu tpa vitæ hominũ,erunt de numero hoꝶ quæ
Iaco.4. pro nihilo cõputantur,pp nimiã breuitatẽ vitæ ipſoꝶ.Propter q̊d Iacobus ait:.Quæ em̃ eſt vita
veſtra?Vapor eſt ad modicũ parens, & deinceps exterminabitur. Et iſtud conſequenter oſtẽ
dit clarius ¶[Mane ſicut herba tranſeat]hoc eſt, prima ætas ſeu pueritia hoĩs tã cito percur 6
rat,mutetur,& defluat,ſicut herba quæ celeriter decidit[mane]prædictũ[floreat]quia in prin
cipio ſui temporis eſt hõ quaſi in flore,& ſimilis fœno virenti[& tranſeat]non diu in eodẽ ſta
Iob.14 tu manendo,quẽadmodũ Iob dicit:Hõ quaſi flos egredit̃ & conteritur, & fugit velut vmbra,
& nunq̃ in eodẽ ſtatu permanet,[veſpere.].i.ſenectus ſeu vltima hoĩs ætas[decidat]à priſtina
fortitudine[induret]i.ſiccetur propter conſumptionẽ humidi radicalis[& areſcat]propter de
fectũ naturalis caloris non valentis reparare deperditũ.Vnde ſenes naturaliter ſunt ſicci ac fri
gidi.Cur autẽ iſta nobis contingant,ſubiungitur. ¶[Quia defecimus]à primordiali inſtitu 7
Gen.5 tione conditionis humanæ,& ſolita duratione ætatis paternæ ſeu patrũ noſtroꝶ, qui præceſ
ſerunt diluuium,& diu vixerunt,vicz circa nõgentos annos,ſicut in Geneſi legitur[in ira tua]
hoc eſt,in vltione tua ſeu propter vindictã tuæ iuſtitiæ:nã propter originale peccatũ venimus
in hunc ſtatũ mortalitatis & vallẽ lachrymaꝶ, qui alias nati eſſemus in originali iuſtitia collo
cati in paradiſo terreſtri,fuiſſemusq; ĩmortales per obedientiã facti. Vel ira iſta intelligi poteſt
diluuiũ,quod deus mũdo impioꝶ induxit, atq; extunc minorati & abbreuiati nimis ſunt dies
Gen.6 noſtri,&debilitata humana compelexio.Propter q̊d dñs ait:Non permanebit ſpiritus meus in
hoĩe in æternũ,quia caro eſt:eruntq; dies vitæ illius centũ viginta annoꝶ[&in furore tuo]hoc E
eſt,in multiplici pœna,quẽ nobis propter originale peccatũ,& per diluuiũ induxiſti[turbati ſu
mus].i.vehementer afflicti,inſtabiles facti,formidoloſi atq; miſerijs pleni. In magna nanque
mẽtis tranquillitate creati eramus,qm̃ per originalẽ iuſtitiã ſubiecta erat in hoĩe caro ſpiritui,
ſenſualitas rationi, & ratio deo:ſed hoĩe præuaricante, inflictæ ſunt nobis pœnæ diuerſæ gra
uesq;,quia in carne ſecutæ ſunt infirmitates,paſſibilitates, & mors. Inſenſualitate autẽ timor
dolor,triſtitia.In mente vero ignorantia,inſtabilitas,& difficultas ad bene agendũ,venitq; ſu
Gen.3 per nos,quod dictũ eſt protoplaſto nr̃o parenti. Maledicta terra in opere tuo,In ſudore vultus
tui veſceris pane tuo,donec reuertaris in terrã,quia puluis es,&in puluerẽ reuerteris. ¶[Po 8
ſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo]hoc eſt,eas non indulſiſti,ſed conſideraſti,quatenꝰ
iuſtã pœnã pro eis infligeres,quẽadmodũ p Amos dixiſti:Cognoui ſcelera veſtra.Et alibi:Ad
Amos.5. inuentiones eoꝶ,corã facie mea factæ ſunt. Poſuiſti &[ſeculũ noſtrũ]i.opera temporis noſtri
Oſee.7 quo viuimus[in illuminatione vultus tui]i.in lucida inſpectiõe intellectus tui , q̃tenus vnicui
Ierem.32. q; tribuas quod meretur,ſecundũ illud Ieremiæ:Fortiſſime,cuius oculi aperti ſuper omnes fili
Eccle.23 oꝶ Adã,vt reddas vnicuiq; ſecundũ vias ſuas.Eccle. Oculi,inquit,domini multo plus lucidio
res ſuper ſolẽ,circũſpicientes omnes vias hominum. ¶[Qm̃ omnes dies noſtri] hoc eſt,dura 9
Iob.9 tio ſeu operatio vitæ noſtræ[defecerũt].i.abbreuiati ſunt,velociterq; conſumpti.Iob em̃ dicit:
1.Para.29 Dies mei velociores fuerunt curſore,tranſierunt quaſi naues poma portantes.Et ſcriptũ eſt:
Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terrã,& nulla eſt mora[& in ira tua defecimus]ſicut iã dictũ eſt
Pſalm.38 atq; expoſitũ. ¶[Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur]Huic ſimile eſt quod dictũ eſt ante. 10
Et tabeſcere feciſti ſicut araneã animã eius. Eſt itaq; ſenſus:Anni noſtri.i.tempora vitæ noſtræ F
vel noſipſi in hoc tẽpore breui viuentes,meditabũtur, ſicut aranea.i. ſimiles eſſe iudicabuntur
araneæ, qm̃ ſicut aranea ſemetipſam euiſcerat & fatigat tela formando, quatenus muſcas ca
piat,cito tñ opus eius deſtruitur,modico,ſcilicet vento flante,&labor eius caſſatur, ipſaq; perit:
ſic hoĩes multipliciter occupant̃ tpalia congregando,honorẽ,&gloriã ſeculi huius q̃rendo,&a
lios opprimẽdo,& tñ ipſi celerit̃ moriunt̃,labores eoꝶ inutiles efficiunt̃, imo inceſſabilit̃ tẽdũt
Iob.12 ad caſum,quemadmodũ S.Iob aſſerit:Quaſi putredo cõſumendus ſum, & quaſi veſtimẽtum
2.Reg.14 q̊d comeditur à tinea.Vñ & alibi dr̃:Oẽs morimur & quaſi aquæ dilabimur in terrã,q̃ nõ reuer
tent̃ [dies annoꝶ noſtroꝶ] ſcd̃m cõem curſum ſunt [in ipſis]hoĩbus[ſeptuaginta anni] q̃bus
hõ viuere p̃t in fortitudine cõpetenti. ¶[Si aũt in potentatibus] hoc eſt, fortibus & bñ cõple 11
xionatis homĩbus inueniant̃ [octoginta anni,& amplius eoꝶ].i.tempus vlterioris ætatis erit
[labor & dolor] qm̃ ſenex plenus eſt querelis,& ipſa ſenectus eſt velut labor continuus. Iſtud
de cõi curſu &lege intelligendũ eſt. Nam &multi añ ſeptuaginta annos,ærumnoſam ac langui
dam ſenectutẽ incurrũt. Aliqui vero poſt octoginta annos ſatis robuſte atq; hilariter viuũt.
Sanctus Thomas allegat hos duos verſiculos,ad oñdendũ,ꝙ vita hominũ añ diluuiũ tã plixa
fuit,potius ex diuina ꝟtute, ſeu miraculoſe q̃ ex cauſa naturali,adducitq; ad hoc illud,quod de
2.Reg 19. Bercellai ſcriptũ eſt:Erat autẽ Bercellai Galaadites ſenex valde.i.octogenarius. Et confirma
3.Reg 1. tur idem per hoc quod de Dauid inducitur:Rex Dauid ſenuerat, habebatq; ætatis plurimos
annos

annos,& tñ Dauid septuagenarius obijt. Afferit quoq; Thomas, Dauid hos versus tẽpore suo
A scripsisse,& ita scd̃m Thomã Dauid est author Psalmi præsentis:ex quo sequi videtur, ꝙ Tho-
mas senserit oẽs Psalmos à Dauid conscriptos. Hanc autẽ vitæ abbreuiationẽ & tẽporalẽ pœ-
nã nobis induxisti. ¶ Qm̃ superuenit mansuetudo]hoc est, quia iudicio tuo clementiã ad-
12 didisti, per quam rigorem tuæ iustitiæ temperasti. Meruerunt nanq; homines penitus destrui
ac damnari sed pro totali destructione inducta est decurtatio vitæ, pro damnatione vero per-
petua, temporalis afflictio[& corripiemur]per has tuas castigationes mansuete inflictas, cauẽ
13 do de cætero à peccatis ne grauiora patiamur flagella. ¶[Quis nouit]sine tua speciali illustra
tione[potestatem iræ tuæ].i. virtutẽ iustitiæ tuæ,& vltionum tuaꝝ rigorẽ[&] quis nouit [præ
timore tuo]hoc est, præ metuendo tuo iudicio, seu præ timore proprij cordis de tua maiestate
conceptο [iram tuam dinumerare].i. omnes pœnas pc̃tõribus à tua iustitia ꝑparatas, mensu- Rom.11.
rare aut explicare? quasi dicat, nemo. Incomꝑhẽsibilia nanq; sunt opa diuinæ iustitiæ, quibus
in pc̃tõribus opatur. Quorundam enĩ pœna nunc incipit & in futuro continuat. Alioꝝ nunc
inchoat,& in futuro seculo desinit. Alioꝝ pœna modo differtur, q̃tũs in æternũ continuetur.
Quis aũt ista discernere valet,& cur singula singulis accidant considerare, nisi quem deus sup-
naturaliter, mirabiliterq; docuerit? Elucescit ex his, quia sancti homines nõnunq̃ præ nimio ti
more maiestatis diuinæ, deficiunt à contemplatione diuinæ iustitiæ. Nam & timor vehemens
actum rationis locutionemq; impedit. Propter quod in libro Iob habet: Pauor eius nõ me ter- Iob.9
reat, neq; enim possum metuens respondere. Veruntamen moderata afflictio timoris siue tri-
B stitiæ, confert interdum ad veritatis notitiam adipiscendam, inquantum dissolutionem & ex- Isaiæ.26
cessiuam libertatem & hilaritatem excludit. Vnde Isaias inducit: Domine in angustia requęsie
runt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Insuper pro illuminatione diuina orat, di-
14 cendo: ¶[Dexteram tuam] hoc est, potestatem diuinam & eius correctionem terribilẽ [sic
notam fac] nobis iam per fidei contemplationẽ synceram à spiritu sancto infusam, quatenus Apoc.13
eam veneremur,& eius iram seu pœnam formidemus, dicentes ex animo illud: Iustæ & veræ Proue.2
sunt viæ tuæ rex sanctoꝝ. Quis non timebit te,& magnificabit nomen tuum. Fac quoq; nos Psalm.93.
homines [& eruditos corde in sapientia] legis diuinæ, qm̃ oĩs sapientia à dño deo est. Et beat⁹
15 homo quem tu erudieris dñe. ¶[Conuerte te dñe] sine tui mutatione, conuertendo me ad
te & clementer respiciendo in me [vsquequo].i. non cessando ab hac conuersione, donec ad vl
timum finem pertingam. Vel, aliquantulum vt alia translatio habet.i. modicum, qm̃ quãtum
cunq; parum de gratia tua ꝑstiteris mihi, ego illud pro magno habebo. Vel, aliquantulũ.i. tribu
lationes meas mitiga atq; diminue nõ penitus tolle, qm̃ tribulatio necessaria est electis [& de-
ꝑcabilis esto sup seruos tuos] non differendo nec indignando ꝑpter eoꝝ pc̃ã, sed cito ac dul-
citer succurrendo scd̃m miam tuã. Versiculus iste efficacissimã, affectuosissimã, ac deuotissimã
cõtinet ꝑcem, quẽ tanto ardentius, q̃to frequentius dicere corde attento & affectu vim ꝩboꝝ
16 gustante, debemus. ¶[Repleti sumus mane].i. cito [mia tua] qa quã cito corde syncero te in-
uocamus plus q̃ meremur, recipimus. Vel, mane.i. in spũali aurora seu spũalis diei principio, qñ
vicz sol iustitiæ Chr̃s dñs lucẽ grę imprimit mentibus nr̃is. Vel, mane.i. hora resurrectiõis dñi-
C cæ,& hora missionis spũs̃. qa & Chr̃s mane surrexit,& spũs̃. in die Pentecostes mane sup disci
pulos visibilr̃ venit, tũcq; repleti sumus mia dei, qm̃ Chr̃s (scd̃m Apl̃m) resurrexit ꝑpter iustifi Mat.28
cationẽ nr̃am,& illa paracleti missio erat totius mundi illustratio [& exultauimus].i. signa læ Roma.4
titiæ foris oñdimus [& delectati sumus] interius. Vel, exultauimus, scd̃m intellectualẽ appeti-
tum & delectati sumus scd̃m appetitũ sensitiuũ ꝑ redundantiã intellectualis exultatiõis in ipm̃
sicut supius dictũ est: Cor meũ & caro mea exultauerunt in deũ viuũ.i. appetitus supior atq;
inferior [in om̃ibus diebus nr̃is].i. certis horis oĩm dieꝝ quibus in gr̃a viximus, eo mõ quo ait Psalm.83
Apl's: Sp gaudete. Et: In om̃ibus gr̃as agite. Et: Cantate,& psallite dño in cordibus vr̃is semp. Phil.4.
Homines nãq; virtuosi nõ solũ gaudẽt in prosperis, sed etiam in aduersis, quemadmodũ Chr̃s 1.Thess.5.
hortat: Gaudete in illa hora & exultate. ¶[Lætati sumus pro diebus q̃bus nos humiliasti].i. Colo.3
17 humiliari, tentari,& opprimi ꝑmisisti, s. pro [annis q̃bus vidimus].i. experti sumus [mala] pœ Matth.5
næ. Magna quippe est rõ exultandi in deo sustinuisse patienter aduersa & aspera, qm̃ hoc est
signũ prædestinationis æternę, eo ꝙ scriptura dicat: Beatus vir q suffert tentationẽ. Et: Btũs hõ Iaco.1.
q corripit à dño. Et: Bti q ꝑsecutionẽ patiuntur ꝑpter iustitiam. Et: Ego quos amo, arguo & ca Iob.5.
stigo. Quidam hos versus exponunt de ecclesia triũphanti, exponendo ꝑteritũ pro futuro, & Mat.5
ꝑ mane intelligentes horã resurrectionis futuræ, nec dubiũ est, quin hoc mõ versiculi isti pleni Apoc.3
us cõpetũt btis in patria, q̃ electis in via. In btis nanq; est mia cõsummata incessabilisq; lætitia
18 atq; iucũda ꝑteritaꝝ tribulationũ memoria. ¶[Respice] oculo pietatis paternæ [in seruos tuos
& in opa tua] hoc est, in seruos tuos, q sunt opa manuũ tuaꝝ. Vel, in opa tua.i. opationes tuas Isaiæ.36
per

Isai 36 per grām facis in eis, quemadmodū in Isa. habet: Omnia opa nr̄a opatus es in nobis. Apl's q̄q3:
Phil.2. Deus (inquit) est, qui opatur in vobis, & velle & pficere pro bona voluntate. Hæc opa sunt tua D
& nostra. Tua sunt, qa à te principaliter procedentia, & nostra, quia per nos facta. Respice, con
seruando pficiendoq3 ea in vitā æternā [& dirige] gr̄a duce in vitam æternā [filios eorum] vide-
licet seruorum tuorum. Vt aūt hoc fiat, oro vt. ¶ [Et sit splendor dn̄i dei nr̄i sup nos] Hoc est gratia 19
Ecc.36. tua semper cordibus nostris effulgeat, sicut Ecclesiasticus dicit: Miserere nostri deus oīm, & re-
spice nos, & ostēde nobis lucē miserationum tuarum [& opa manuum nostrarum]. i. opationes no-
stras interiores & exteriores, quæ à viribus opatiuis causant, quæ nomine manuū designant, [dirige super nos]. i. in finem supnaturalem, in vitam æternam ad tuipsius honorem & gloriam, quatenus non hominibus sed tibi in om̄ibus complacere optemus, & præmiū supercœleste pro nostro labore adipisci curemus & intēdamus [& opus manuum nostrarum dirige] postquam pluraliter supplicauit opa sua dirigi, quid necesse iam est singulariter exorare, vt opus dirigatur, nisi q̄ actum charitatis præsertim & summe dirigi cupit, qm̄ actu charitatis manente cæterarum virtutum pmanent opa, actu aūt charitatis cessante, om̄ia opa meritoria cessant, qm̄ sine actu charitatis nullius actus virtutis meret vitam æternā? Ecce inclytum Psalmū audiuimus cuius primus versiculus est versus magnæ fidutiæ atq3 charitatis præcipue. Debem9 namq3 ad dn̄m deum nostrum omni fidutia ac dilectione confugere, sicut ad patrem & saluatorē. Vnde saluator ait: Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit spm̄ bonū petentibus se? Studeamus ergo ex documentis Psalmi p̄ntis, vi-
Lucæ.11 tæ nostræ breuitatem pensare, æternæ felicitatis indeficientes dies appetere, ab omni seculari E
amore atq3 carnali affectu, vana solicitudine, & inquieta perturbatione corda nostra purgare, quatenus splendoris gratiæ dei semper capaciores reddamur, moxq3 finito huius exilij incolatu ad lumen gloriæ intromittamur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XC.

¶ Expositio Tituli.

ASscribit psalmo iā pertractando hic titulus: Laus cantici ipsi Dauid. i. in Psalmo hoc continetur laus spūalis iucunditatis conueniens ipsi Dauid, & cuilibet fideli p Dauid significato. Agit em̄ hic Psalmus de tentationibus varijs gn̄is humani, quarum victor in hoc psalmo laudat & de æterna iucunditate p promissionē dei certus efficitur. Refert aūt Nicolaus de Lyra q̄ Psalmus iste cū psalmis seqn̄tibus vsq3 ad psalmū centesimū, q incipit: Misericordiā & iudi-
Psal.100 cium &c. in Hebræo titulo caret, & q̄ titulus iste ab aliquo expositore scd̄m ppriam voluntatem appositus sit. Asserit quoq3 q̄ Psalmus iste cū seqn̄tibus vsq3 ad psalmum centesimum, à Mose factus sit scd̄m Hebræos. Hæc aūt doctoribus catholicis dissonant. Credendū est namq3 titulos psalmorum ab aliquo sctō ex diuina inspiratione formatos, sed & scti doctores pene oēs, allegando verba horum psalmorum, frequēter S. Dauid cōmemorant tanq̄ autorem eorum. Ait ergo.

¶ Expositio Psalmi.

QVi habitat in adiutorio altissimi.] Hoc est, hō mentē suam in deo stabiliens, innitendo auxilio grē eius, quemadmodū Isaias dicit: Quis ambulat in tenebris, & non est F
Isaiæ.50 lumen ei? Speret in nomīe dn̄i, & innitat sup deum suū. Et Salomon: Habe fidutiā
Prou.3. in dn̄o ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Hic talis [in protectiōe dei cœli cōmorabitur]. i. à deo stabiliter protegetur. Sicut em̄ in adiutorio dei habitat sperans ab eo adiuuari, sic in protectione dei cœli cōmorabitur effectum spei adipiscendo, qm̄ deus prote-
Eccl.2. ctor est oīm sperantiū in se. Iuxta illud: Respicite filij nationum & scitote, quia nullus sperauit in dn̄o & confusus est. Ad hoc itaq3 q̄ mereamur à deo cœlorum defendi, non sufficit transitorie seu instabiliter eius subuentioni inniti, sed debemus in adiutorio altissimi habitare, hoc est, fi-
Iohan.15 xo animo permanere, pēsantes nos eius ope incessabiliter indigere, quemadmodū ait filius dei:
1.Cor.15. Sine me nihil potestis facere. Nequaq̄ em̄ permittimur in nobismetipsis seu pprijs meritis viri-
2.Cor.3 busq3 confidere, si verum esse fatemur, q̄d ait diuinus Apost. Gr̄a dei sum id q̄d sum. Et rursus: Nō
Iohan.15. sumus sufficientes cogitare aliqd ex nobis tanq̄ ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Idcirco Christus: Qui manet (inquit) in me & ego in eo, hic fert fructum multū. Sciendū vero est, q̄ qdam sunt hoīes in deo nō sperantes. Alij sunt de deo desperantes. Alij aūt sunt in deo frustra sperantes. Qui em̄ cōfidunt in vanitatibus suis, in pprijs viribus, meritis seu diuitijs, nō in deo sed in seipsis sperant. Qui aūt sine operibus in deo sperat, inaniter sperat. Habitemus igit semper quantūcunq3 pfecerimus in adiutorio altissimi, oēm pfectum & perfectionē nr̄am suæ mi-
Isa.26 sericordissimæ bonitati, deuotione plenissima asscribentes, atq3 cū Isaia dicētes: A facie tua dn̄e
Ibidem cōcepimus, & q̄si parturiuimus & peperim9 spm̄. Et iterum: Tm̄ in te recordemur noīs tui. Ad hoc
Osee.13 nanq3 inducit nos deus apertissime p Osee dicens: Perditio tua Israel ex te, in me tm̄modo auxilium

2 xilium tuum. ¶ Dicet domino]homo taliter in adiutorio dei habitans,[ſuſceptor meus es tu]
A id eſt,orationum mearum pius adiutor,meæ infirmitatis clemens curator, mei pœnitentis at
q; ad te redeuntis clementiſſimis brachijs miſericordiæ amplexator [& refugium meum]quo
niam ad te in omni periculo,neceſſitate,&indigentia ſecure confugio ſicut ad patrem ac ſalua
torem[deus meus]omnium quidem generaliter deus es,tanquam omnium conditor & proui
ſor,ſed ſpecialiter deus meus:primo ex parte tui propter ſpecialem pietatem &gratiam,quam
mihi impendis:ſecundo ex parte mei propter ſpecialem dilectionem & cultum,quibus tibi ad
hæreo teq; honoro,& ſumme ac vnice colo[ſperabo in eum]non in homine puro,q̃niam ma-
ledictus vir qui confidit in homine,nec in aliqua pura creatura,ſed in te ſperans per opẽ & gra Ierem.17.
tiam tuam omne malum euadere,om̃e bonum acquirere.Scriptum eſt nanq;:Benedictus vir Eodem
qui cõfidit in domino,& erit dominus fiducia eius.Sperabo autem in eum. ¶ Quoniam ipſe]
3 per gratiam[liberabit me de laqueo]hoc eſt,à deceptione atq; peſtifera infectione[venantiũ]
.i.iniquorum ad peccata quibus anima captiuatur ac moritur,inducentium . Venatores nan
q; hic appellantur,qui currunt & ſatagunt fallere animas,eaſq; à deo auertere,ac per hoc priua
re gratia in præſenti,& gloria in futuro . Hi vero venatores,non ſolum ſunt dęmones,ſed eo-
rum quoq; imitatores hom̃ies reprobi,de quibus ſcriptum eſt:Inuidia diaboli, mors introiuit Sapien.2
in orbem terrarum.Imitantur autem illum qui ſunt ex parte illius.Vnde alibi legitur:Vir fra- Mich.7
trem ſuum venatur ad mortem.Laqueus vero nunc dicitur id,quo anima dæmonum ſeruitu
ti ſubijcitur,ab hoſtibus ſuæ ſalutis capitur,vinculiſq; æternę mortis ligatur.Hoc autem nihil
B aliud eſt,niſi mortale peccatum.Propter quod apoſtolus laqueum iſtum interdum ſingularit̃
exprimit,nominans eum auaritiam:Qui,inquit,volunt diuites fieri,incidunt in tentationem 1.Timo.6.
& laqueum diaboli.Interdum vero exprimit eum pluraliter, intelligendo quęcunq; pctã mor
talia nomine laqueorum,ſicut cum ait:Det illis deus pœnitentiam,vt reſipiſcãt à laqueis dia 2.Timo.2.
boli,à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem. Vnde de his laqueis, quibus anima miſera-
biliter irretitur & ſpiritualiter moritur in euangelio aſſeritur:Aerumnæ ſeculi,& deceptio di- Marc.4
uitiarum,& circa reliqua concupiſcentiæ introeuntes in cor,ſuffocant verbum & ſine fructu ef
ficitur.Quid ergo eſt:Ipſe liberabit me de laqueo venãtium, niſi ipſe per miſericordiam ſuam
eripiet me,atq; ſaluabit ab inſidijs hoſtium viſibilium & inuiſibilium.Iuxta illud:Erit om̃ipo- Iob.22.
tens contra hoſtes tuos?Liberabit inſuper me[& à verbo aſpero,].i.ab omni ſermone nociuo
contra me dicto,ita vt non fiam impatiens,dum alij me irrident,calumniantur,vitupant.De- Iob.12.
ridetur enim iuſti ſimplicitas,&vitam iuſtorum peruerſi ſermonibus impijs lacerant.In his(ſ;
gratia dei iuuante)non conturbamur imo lætamur,penſantes quod ait ſaluator: Beati eritis, Matt.5.
cum maledixerint vobis homines & perſecuti vos fuerint,&dixerint omne malum aduerſum
vos mentientes propter me.Gloriari nanq; debemus,dum inſurgit in nos imprudentium cõ-
tumelioſa loquacitas , quoniam conformamur aliqualiter domino noſtro Ieſu Chriſto, q ait:
Opprobria exprobrantium tibi,ceciderunt ſuper me. Et:Omnes videntes me,deriſerunt me. Pſalm.68. Pſalm.21
Cui frequenter dixerunt Iudæi:Dæmonium habet & inſanit,homo vorax,amicus peccatorũ Iohan.10.
C & in principe dæmoniorum dæmonia eijcit. Vel,à verbo aſpero.i.à ſententia iudicis,qui dicet Mat.11
in die iudicij impijs verbum illud aſperrimum:Ite maledicti in ignem æternum. ¶ Scapulis Matth.25
4 ſuis obumbrabit tibi]Per ſcapulas dei,intelligit poteſtatem diuinam electos protegẽtem. Eſt
igitur ſenſus:Scapulis ſuis.i. poteſtate ſua benigna, obumbrabit tibi .i. ab æſtu tentationis &
igne perſecutionis refrigerabit,alleuiabitq; te,ſicut infra dicitur:Obumbraſti ſuper caput me Pſal.139
um in die belli.Vnde Apoſtolus dicit:Sicut abundant paſſiões Chriſti in nobis,ita per Chriſtũ 2.Corin.1
abundat conſolatio noſtra[& ſub pennis eius]i. ſub alis ipſius, videlicet ſub extenſione miſeri
5 cordiæ atq; potẽtiæ dei[ſperabis]quod per miſericordiam atq; potentiã dei ſaluaberis.¶ Scu
to]ſpirituali in anima[circundabit].i. vndiq; muniet[te veritas eius].i.ſacrę ſcripturæ cogni
tio,ſeu illuſtratio ſpiritus ſancti.Vnde ait ſaluator:Si mãſeritis in ſermone meo,veritas libera Iohan.8.
bit vos.Et Apoſtolus:Omnis (inquit) ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum,ad 2.Timo.2
corripiendum,vt perfectus ſit homo ad omne opus bonum.Quemadmodum enim ſcuto ma
teriali defenditur corpus à læſionibus hoſtis,ſic per conſiderationem ſacræ ſcripturæ,& cõme
morationem diuinæ doctrinæ, protegitur anima ab impugnationibus tentatoris, reijcitq; à
ſuo conſenſu,quicquid diuinæ legi conſpicit diſſonare.Propterea Sapiẽs quidam dicit: Sermo Sap.16.
tuus domine,eos qui in te credunt,conſeruat. Qui enim in omne q̃d agit vel deſerit,ſacræ ſcri-
pturæ teſtimonium adhibet,inexpugnabili ſcuto innititur,nec poteſt errare [non timebis à ti
more nocturno].i.non formidabis incurrere noctis timorem,neq; pauebis ab his q̃ ſolent no
cturnis tpibus timorẽ incutere.Multi em̃ imbecilles & modicæ ſpei timent,die adhuc durante
q̃d in nocte pterrebunt.Et q̃dam paululũ aĩo fortiores hoc nõ timẽt,tñ in ipſa nocte de facili p-

n terrentur,

terrentur, ex aliquo strepitu seu imaginatione aut somnio. Hic timor magnę impfectionis indicium est, liberatq; ab eo veritas sacræ scripturæ, seu illuminationis supnæ, q̃ ait: Ne paueas D
repentino terrore. Vnde Salo. dicit: Fugit impius nemine persequente. Iustus autem quasi leo
Prouer. 28. confidens, absq; terrore erit. Deniq; contra hunc stultum timorem, quo timemus de nocte pp absentiam hominum, seu propter somniorum aut fantasiarum occursum, quasi deus & sancti angeli non essent nobiscum de nocte sicut in die, aut quasi dæmon aliquid posset in nos nisi p missus à deo, scriptum est em̄: Qui timet deum nihil trepidabit. Et iterũ: Quasi qui apprehēdit vmbram & persequitur ventum, secundum hoc visio somniorum. Qui ista verba æternæ veritatis perpēdit, hoc carebit nocturno timore, quemadmodũ sapiã profitetur: Qui me audierit, absq; terrore quiescet. Quod si imaginationes rerum timorem incutientium oriũtur in nobis vcȝ cõmemoratiões iã defunctoȝ, &c. multũ pdest statim in corde describere imaginē Chr̃i in cruce pendentis, & ea q̃ ipe pro nobis ppessus est. Non timebis etiã. ¶ [A sagitta volante in die] 6
hoc est, ab aspa aduersitate q̃ manifeste infertur, sicut est contũelia, depdatio & q̃cunq; manifesta afflictio, imo aduersitas talis tanq̃ donum dei recipitur, & iucunde suffertur, iuxta illd apl'i
Philip. 1. Vobis datum est à Chr̃o nõ solũ vt credatis in eũ, verumetiã vt patiamini p eo. Et ad Heb. Rapinã (inqt) bonoȝ vestroȝ cũ gaudio suscepistis. Nec timebis [a negotio]. i. dæmonio [perambulante in tenebris]. i. q nocturnis tpibus pmittitur inqetare hoĩes, neq; formidabis [ab incursu & dæmonio meridiano]. i. dæmone q in die pmittitur deseuire. A quatuor ergo tentationibus liberatur, q in adiutorio altissimi habitat. s. à timore nocturno, à sagitta volãte in die, à negotio perambulante in tenebris, & ab incursu & dæmonio meridiano, & ita nullã tentationē E q̃tumcunq; graue seu vndiq; illatam, veretur, dicens cũ Apl'o: Om̃ia possum in eo q me cõfortat. Et illud Iere. Dñe fortitudo mea, & refugiũ meũ, & robur meũ in die tribulationis meę. Vñ superius dictũ est: Dñs illũinatio mea, & salus mea, quē timebo? &c. Propter quod Petrus pro
1. Pet. 3. testatur: Quis est q vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Nēpe si deus pro nobis qs contra nos? Igitur nec dæmonē pambulantē in tenebris, nec dęmonium meridianũ timebis. ¶ Cadēt 7
à latere tuo] sinistro [mille] ex dæmonibus [& decē milia] dæmonioȝ cadent à dextris tuis, qa quicunq; seu quotcunq; ad te tentandũ accesserint, diuina virtute superabuntur ac fugient, quemadmodum dicit apl's: Deus pacis conteret satanã sub pedibus vestris velociter. Ideo Elisæus locutus est. Nolite timere: plures em̄ nobiscũ sunt q̃ cũ illis. Per latus aũt sinistrũ, à q̃ mille cadere phibentur, intelligendus est status aiæ in aduersis. Per dexterã vero, status eius in psperis. Dicit ergo q̃d mille casuri sint à latere tuo sinistro, qm̃ nulla aduersitas te deiiciet, si in adiutorio altissimi habites, imo quantũcunq; fuerit spũs tuus afflictus, nec murmurabit, nec à deo recedet, neq; pusillanimitate victus, tentatori succũbet. Cadent q̃q; decem milia à dextris tuis qm̃ nulla prosperitas te extollet, & quantũcunq; prospere succedat, nunq̃ in teipso gaudebis, nec aliqd boni tibi ascribes, nec tentatori blandienti cõsenties. Sed cur à sinistro latere asserit mille casuros, atq; à dextris decē milia? Prĩo sciendũ q̃d hic ponitur nũerus determinatus p nu
Dan. 7. mero indeterminato, quēadmodũ Dan. inqt: Milia miliũ ministrabant ei, & decies millies cētena milia assistebant ei. Et in Apoc. Erat numerus angeloȝ milia miliũ, dicentiũ: Dignus est F
agnus q occisus est accipere virtutē. Est igit̃ sensus, q̃d à lateribus tuis cadet multitudo dæmonioȝ, quantũcunq; fuerit nũerosa seu multa. Nã vt in scriptura habet̃, non est dño difficile saluare in multis vel in paucis, suntq; plures ac fortiores pro nobis, vicȝ angeli sancti, quã cõtra nos angeli mali. Veruntñ dicuntur plures casuri à dextris quã à sinistris, qm̃ plures hoies seducuntur per blandimenta atq; illecebras prosperitatis, quã per molestias aduersitatis. Delectationem nanq; oẽs naturaľr vehementerq; appetunt [ad te aũt nõ appinquabit] tẽtatio dęmonũ per consensum, seu multitudo dæmonũ à te victa per opem gratiæ dei. Dæmones nanq; victi cessant à tentatione & fugiunt, quemadmodũ scriptũ est: Resistite diabolo, & fugiet à vobis Et asserunt aliqui, q̃d dæmon semel victus ab aliquo, nunquã redeat ad tentandũ eundē. Alij dicunt, q̃d nunquã redeat ad tētandũ eundē de illo peccato, q̃ semel ab eo extitit victus. Sed pbabilius reor, q̃d & sancto Thomæ amplius placet, vicȝ q̃d quãuis dæmones victi ad tps recedant & à tentatiõe desistant, redeunt tñ vicissim ad tentandũ eundē de q̃cunq; pc̃tõ, & ad huius
Lucæ. 4 confirmationē allegat Thomas q̃d de Chr̃o apđ Luc. scriptũ est: Consumata omni tentatiõe, diabolus recessit ab eo vsq; ad tps. ¶ [Veruntñ oculis tuis] interioribus [cõsiderabis] hãc victoriam tuam tibi diuinitus præstitam, ne deo ingratus existas, & ad hãc cõsiderationem requiritur spiritus sancti infusio, iuxta illud apostoli: Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spm̃ qui ex deo est, vt sciamus q̃ à deo donata sunt nobis [& retributiõem peccatoȝ videbis,] 8
. i. iustã pœnã repboȝ pensabis & cernes, nunc quidem per fidei speculationem, recolendo districtionem futuri iudicij, pœnasq; inferni: in seculo aũt futuro ac finali iudicio eã videbis per certissimam

9 certissimam manifestatiõem:& vt eam euadere queas,dices deo. ¶[Quoniam tu es domĩe spes
A mea].i.obiectum,causa,& terminus spei meę. Vel,spes mea.i.bonum à me principaliter,finali
terq; speratum,quia nõ aliud bonum desidero,nec aliud præmium quęro,nec alium finem ex
pecto nisi teipsum[altissimum posuisti refugium tuum,].i. in teipso collocasti terminũ nostri
refugij.s. vt non quiescamus nec stemus citra seu infra te,sed mentem erigamus in tuæ bonita
tis contemplationem,sicq; ad tuijpsius ineffabilem & superaltissimam confugiamus clementi
am. ¶[Non accedet ad te malum].i.peccator non admittetur ad societatem & gloriam tuã.Vł
10 malum.i.peccatum non accedet ad te per approbationem,quia non complacet tibi,sicut præ-
dictum est:Quoniam non deus volens iniquitatem tu es[& flagellum nõ appropinquabit ta Psalm.5.
bernaculo tuo].i.triumphanti ecclesiæ,seu cœlo empyreo,quia in patria nulla inuenitur tristi-
tia,afflictio aut miseria,sed gaudium & lætitia,gratiarum actio & vox laudis. Vel sic homo iu
stus dicet : Quoniam tu es dñe spes mea , & si hoc deo veraciter dixeris o homo quicunq; es il- Isaiæ.51.
le,tunc vtiq; altissimum posuisti refugium tuum.i.in christo vniuersorum conditore,nõ in re-
bus creatis & vilibus,statuisti tibi locum refugij . Idcirco,non accedet ad te malum pœnæ vel
culpæ in seculo illo,vbi spei tuæ mercedem recipies,& flagellum nõ appropinquabit taberna-
culo tuo.i.corpori tuo quod in futura resurrectione resumes,quoniam corpus impassibile, cla
rum,agile,atq; subtile habebis.Oportet nanq;(secũdum apostolum)mortale hoc induere im- 1.Cor.15.
mortalitatem. Vnde apud Isaiam dñs ait:Erit securitas vsq; in sempiternum,& sedebit popu- Isaiæ.32.
lus meus in pulchritudine pacis,& in tabernaculis fiduciæ,& reqe opulenta. Vel,Non accedet
B ad te malum,culpæ mortalis in præsenti per consensum,qm̃ sperantem in se dñs à ruina ꝑser-
uat,secundum quod in Petri Can.habetur:Satagite vt per bona opera certam faciatis electio 2.Pet.1
nem vestram.Sic enim facientes non peccabitis aliquando:& flagellum non appropinquabit
tabernaculo tuo.hoc est,corpori tuo in detrimentum & nocumentum ipsius,imo tale flagellũ
potius reputandum est dulce ac prosperum purgamentum , & maximum meritum q̃ durum
tormentum aut aliquod nocumentum,quia vt ait apostolus. Non sunt condignæ passiões hu Roman.8
ius temporis ad futuram gloriam,quæ reuelabitur in nobis.Et iterum ait:Id quod in præsen- 2.Corin.4
ti est momentaneum & leue tribulationis nostræ,supra modum in sublimitate æternum glo-
11 riæ pondus operatur in nobis. ¶[Quoniam angelis suis mandauit de te,vt custodiant te in oĩ-
bus vijs tuis]Omnes nanq;(secundum apostolum)sunt administratorij spiritus,in ministeriũ Hebr.1.
missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.Quod enim angeli deputantur ad custodiã
hominum,Christus apud Matth.insinuat:Angeli,inquit, eorum in cœlis semper vident faciẽ
patris mei. Vbi Hiero. dicit:Magna est dignitas animarum,vt vnaquęq; à natiuitatis exordio Mat.18
habeat angelum sanctum,ad sui custodiam deputatum . Sed cum singulis hominibus singuli
præsint angeli,cur non ait,angelo suo mandauit de te,vel angelis suis mandauit de vobis . Et
respondendum,quod quamuis quilibet homo inquãtum est singularis persona specialem ha-
beat angelum,tamen sicut vnum eundemq; hominem plures tentant diaboli,sic eidem homi-
ni adesse atq; succurrere possunt angeli plures . Custodiunt autem nos angeli quantũ in ipsis
est,in omnibus vijs,hoc est,operibus nostris In bonis enim actibus nos custodiũt ne cessemus
C à bono,sed semper perseueremus in finem.In malis quoq; actibus nos custodiunt,ne statim à
dæmone rapiamur,& ne in vitijs persistamus.Custodiunt etiam nos à tentatiõibus dæmonũ
ne quantum desiderant nos molestent,& à multis periculis mentis & corporis. Vnde secundũ
Thomam infantes in vtero matrum suarum angelum specialem pro custodia sortiũtur, quia
infanti in vtero accidere possunt aliqua nocumenta. ¶[In manibus suis]hoc est in sua potesta-
12 te & sapientia[portabunt].i.dirigent[te]de via huius exilij ad patriam electorum. Adiuuant
enim sua virtute nostram infirmitatem,& sua sapientia tenebras cordis nostri illustrant sicq;
gradiuntur nobiscum portantes nos secum,cooperãdo nobis in omni bono opere.Portabũt
igitur te[ne forte offendas ad lapidem pedem tuum].i.ne aliquid tibi in via obsistat , sed pede
inoffenso,& calle securo tendas ad p̃riam. Vł,ne offendas ad lapidem pedem tuum.i. ne Chr̃m
qui est lapis angularis,peccãdo offendas. Vel,ne offendus ad lapidem,hoc est.ad culpam mor- Isa.28.
talem ab ingressu patriæ prohibẽtem,quemadmodum lapis obstruit viam prohibetq; ingres Actuum.4
sum,pedem tuum.i.affectũ tuum,seu operis tui gressum,seruiendo ac inhærendo creaturæ po 1.Pet.2
tius quam creatori.Hos duos versiculos proposuit Christo diabolus, quasi de Christo ꝓdictos
sed cum ipse sit mendax,& cum mendaciũ loquitur ex proprio loquitur,ideo mendaciter alle-
gauit.Non enim de Christo dicta sunt ista(secundum Hieron.)sed de membris eius,quoniam Ioh.8.
christus angelorum custodia nullatenus eguit, quippe qui errare non potuit ministrauerũt th
13 ei angeli,non propter necessitatem,sed propter reuerentiam atq; decentiam. ¶Super aspidem Matth.4.
& basiliscum ambulabis,& conculcabis leonem & draconem,] Huic simile est q̃d Chr̃s ait di-

ſcipulis: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnẽ vir D
tutem inimici, & nihil vobis nocebit. Quæ licet ad literam accipi poſſint de irrationalibus, ve
nenoſiſq; brutis, quæ multi ſanctorum, præſertim in noua lege ſine læſione calcauerunt, ſic vt
eorum venena ſine nocumento biberunt, iuxta illud Chriſti apđ Marcum: Si mortiferum qđ
Mar. 16 biberint, nõ eos nocebit. Quod etiam partim contigit filijs Iſrael ex Aegypto gradientibus, p
eremum vaſtam atq; horribilem & venenoſis animalibus plenam, q̃ nocumentum non intu
lerunt filijs Iſrael, quemadmodum Moſes ſcripſit: Dominus ductor tuus fuit in ſolitudine ma
gna & terribili, in q̃ erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dypſas. Conuenientius tñ per aia
lia iſta accipimus dæmones, horum aïalium proprietatem habentes, vel eundem dæmonẽ di
uerſis his proprietatibus vel potius malitijs informatum, ſeu ipſa vitia taliter nocentia, quali
ter nocent animalia iſta. Dæmon itaq; dr̃ aſpis, inquantum cordi virus inuidiæ ingerit, & oc
cultę tentationis veneno animam inficit & occidit: ſicq; per aſpidem intelligi poteſt inuidia,
quæ ſuo veneno charitatem dei & proximi, omniumq; virtutũ virorem intoxicat, & penitus
Iohan. 3. demolitur, ac deſtruit, qm̃ ſicut ait Ioh. Qui non diligit, manet in morte. Et iterũ: Qui odit fra
trem ſuum homicida eſt. Dæmon quoq; dicitur baſiliſcus, dum ſola fraudulenta ſuggeſtione
animam tentat atq; interficit, proponẽdo ei mala ſub ſpecie boni, vtpote in angelum lucis ſe
2. Cor. 11. transfigurans, ſecundum Apoſtolum. Baſiliſcus nanq; ſolo viſu interficit, non quoſlibet, ſed
eos (vt fertur) à quibus ipſe primitus nõ videtur. Nam ſi homo illum prius conſpiciat, nõ ſibi
nocet oculus venenoſiſſimi baſiliſci, imo (vt legitur) ſi quis ſpeculum baſiliſco obijciat, reper
cutitur venenum, rediens ad eum vnde manauit, & proprium interimit effuſorem, ſ. ipm̃ baſi E
liſcũ. Sic plane iſte diabolus, qui per baſiliſcum ſignificatur, & in angelum lucis trãsformatur
non videntem interimit, ſi vero aſpiciat homo primum dæmonem iſtum, eius verſutiam per
pendendo, non læditur, ſed redit malignitas dæmonis in caput ipſius: ſicq; per baſiliſcum va
na gloria deſignatur, quæ incautos & mentaliter cæcos proſternit, videnti vero & ſpirituali
ter illuſtrato nocere non valet. Dr̃ etiam dæmon leo, dum contumaciter, violenter, ac impet
tuoſe hominem maxime innocentem, perſequitur. Propter quod princeps apoſtolorum ad
1. Pet. 5. monet: Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiẽs circuit,
quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. Vnde per leonem ſignificatur ferocia animi
ſeu omne peccatum ad violentiam pertinens. Dicitur autem diabolus draco, cum per ſuarũ
peſtiferarum immiſſionem abundantiam, hominem prorſus abſorbet, ſicut de eo ſcriptũ eſt:
Iob. 40. Abſorbebit fluuiũ, & non mirabitur. Itaq; per draconem obſtinatio deſignatur. Poſſent quo
q; per bruta iſta intelligi homines impij, propter ſimilitudinem imitationis in malo. Nam p
uerſis increduliſq; Iudæis ait Ioh. Bap. Progenies viperaɝ, qs oñdit vobis fugere à futura ira?
Pharaoni quoq; per Ezec. dicitur: Audi Pharao draco magne. Si ergo in deo plena mente cõ
fidis, ſuper omnes has aſpides & baſiliſcos ambulabis, omneſq; iſtos leones & dracones calca
bis, qm̃ in omni tentatione, perſequutione, & vitiorum impulſu, à peccato immunis exiſtes, iu
Roman. 8 xta illud apoſtoli: In om̃ibus his ſuperamus propter eum qui dilexit nos. Deinde ſequitur be
nigniſſima conſolatio promittẽtis ſperanti in ſe multiplicem gratiam in præſenti, plenamq; F
in futuro beatitudinem. ¶ [Quoniã in me ſperauit] non ſpe caſſa & vacua, ſed operoſa atq; for 14
mata, agens quod ſibi poſſibile fuit, nec tñ viribus ſuis aliquid tribuens, nec propriæ perfectio
ni confidens, ſed in me principaliter ſperans [liberabo eum] iam à vitijs & in futura reſurre
ctione ab omni pœnalitate ac impfectione mentis & corporis, quando reformabo corpus hu
militatis ſuæ, configuratum corpori claritatis meæ [protegam eũ] in oĩ periculo [qm̃ cogno
uit nomen meum]. i. qm̃ ſciuit & fide ac opere recognouit me eſſe miſericordem in ignoſcen
do, fidelem adiuuando, veracem in promittendo. Eſt autem quædam cognitio dei, quæ voca
tur informis. i. ſine decore & ornamento, qm̃ non eſt charitati & bonæ conuerſationi coniun
cta, de qua cognitione dicit apoſtolus: Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant. Et ad
Roman. 1 Rom. Cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Alia ap
pellatur cognitio dei formata. i. dilectiõi vnita, de q̃ alio loco ſcriptũ eſt: Qui dicit ſe noſſe deũ,
1. Iohan. 2 & mandata eius non ſeruat, mendax eſt. Nunc igitur loquitur propheta de cognitiõe dei for
mata, q̃ vtiq; diuinã ꝓtectionẽ meretur, cũ ſit acceptabilior deo q̃ holocauſtomata, queãdmo
dũ dñs ꝑ Oſee pph. ait: Sciam dei volo plus, q̃ holocauſta. Ecce q̃ magnũ bonũ eſt cognitio dei
Nempe tam magnum eſt, vt ipſa dicatur finis aduẽtus Chri & vita æterna. Scriptũ eſt enĩ: Sci
mus qm̃ filius dei venit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus deum veɝ. Et iterum: Hęc eſt 15
vita æterna, vt cognoſcant te deum veɝ. ¶ [Clamauit ad me] feruenter orando, [& exaudiam
eum] dando q̃d rationabiliter atq; ſtabiliter poſtulat [cũ ipõ ſum in tribulatione] ſicut ſupius
dictũ eſt: Iuxta eſt dñs his q tribulato ſunt corde. Non ergo formidemus, nec dedignemur tri
bulationes

bulatiões iugiter ſuſtinere,ſi cupimus deum nobis inceſſanter adeſſe[eripiam eum]ab aduer⸗
A ſis[& glorificabo]hoc eſt,glorioſum & beatum efficiam[eum]in patria,dicẽdo ad eum:Euge
ſerue bone,quia ſupra pauca fuiſti fidelis,ſupra multa te conſtituam:Intra in gaudium domi Mat.25 Luc.19
16 ni tui.¶ Longitudine dierum]hoc eſt,interminabili duratione vitæ beatæ ſeu æuo,q̃d eſt ęter
nitas participata,quæ eſt menſura actionis qua beati in patria beatifice perfruuntur,in q̃ frui
tione nulla eſt interruptio,viciſſitudo,aut permutatio[replebo eum] dando ei æternaliter me
cum manere,ſicut deſiderat appetitus eius,quatenus nec velit,nec poſſit, nec timeat ſeparari à
me[& oſtendam illi]clare per ſpeciem[ſalutare meum]i.filium meum dilectum,omnium ſal
uatorem,verbum æternum,in quo beati in patria omnia vident, qui cum me patre ſuo & ſpi
ritu ſancto,eſt vnum idemq; obiectum & cauſa beatitudinis omnium electorum.In hac diui⸗
nitatis Chriſti oſtenſione ſeu viſione tota noſtra felicitas,ſumma iucunditas,præmiumq; eſ⸗
ſentiale conſiſtit.Vnde & Chriſtus in hac oſtenſione ſui,felicitatem noſtram conſiſtere innuit
dicens:Qui diligit me,diligetur à patre meo,& ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Iohan.14.
Ecce Pſalmum ſententioſum,moralem,doctrinalem,& conſolatiuum audiuimus, in quo do
cemur quã ſalutare ſit in deo confidere,quid ſic confidẽs debeat domino dicere, quid ab eo ex
pectare,quantis tentationibus plena ſit vita iſta,quam multiplex adiutorium angelorum ſan
ctorum nobis deus contra eas donauerit, quã beatos effectus conſequãtur,ſpem fixam in do⸗
mino habentes.Merito etiam Pſalmum iſtum in completorio dicimus cõtra inſidias noctis,
tentationesq; multiplices dæmonis.Tunc enim præcipue diuina protectione & gratia atq; an
B gelica indigemus cuſtodia:debetq; quilibet noſtrum ſpeciali veneratione honorare angelum
ſuum,præſertim eum inuocando de mane,quatenus tota die nos protegat ac dirigat, & de ſe⸗
ro,vt per totam noctem cor noſtrum ac corpus cuſtodiat,ſomnia dura repellat,mentem illu⸗
ſtret,reſurgentes pie præueniat,indeſinenterq; nobis aſſiſtat. Et vt promiſſiões diuinas in fi⸗
ne huius Pſalmi deſcriptas mereamur ſortiri,ſatagamus hunc pſalmum in Completorio de⸗
uotiſſima mente cãtare,Quod ſi egerimus,guſtabimus ſæpe interiori palato,virtutem ac dul⸗
cedinem Pſalmi præſentis,qui vere mirabili ſuauitate exundat.

COMMENTARIVS IN PSAL. XCI.

¶Expoſitio tituli.

HAbet Pſalmus iam exponendus hunc titulũ: Pſalmus cãtici in die ſabbati,hoc eſt,Pſal⸗
mus ſpiritualis lætitiæ decantandus in die ſabbati,hoc eſt,in ſabbato mẽtis, videlicet in
tranquillitate conſcientiæ,quatenus ad ſabbatum æternitatis mereamur perduci.Ad literam
Pſalmus iſte ſpecialiter conueniebat ſabbato,& cantabat à Iudæis in eo, qm̃ agit de opere cre
ationis,ad quam commemorãdam iuſſit dominus diem ſabbati celebrari, atq; in eo ab omni Exodi.31.
actu ſeruili ceſſare,eo quod deus die ſeptima ſeu ſabbato,requieuit ab om̃i opere quod patra⸗ Gen.2.
rat.Voluit nanq; deus inducere homines ad cognitionem ſuæ æternitatis,& ad cognoſcendũ
omnia alia eſſe creata.Ad hoc autem(ſecundum rabbi Moſen)euidentiſſima atq; facilima via
fuit celebratio ſabbati,in quo recolitur mundus de nouo incepiſſe, ſeu ex tempore eſſe produ⸗
C ctus,ex quo clariſſime conſtat creatorem mundi eſſe æternum.Ait ergo ſanctus propheta.

¶ Expoſitio Pſalmi.

1 BOnum eſt confiteri domino]Sicut vbertim prædictum eſt, duplex eſt confeſſio,ſcili
cet confeſſio laudis diuinæ,de qua ait ſaluator:Confiteor tibi pater domine cœli & Luc.10
terræ.Et cõfeſſio noſtræ culpæ,de qua alibi ſcriptũ eſt:Cõfitemini alterutrũ pctã ve Iacob.5.
ſtra. Vtraq; autem confeſſio bona eſt & ſalubris,ſed prima multo melior, nobilior,
atq; diuinior,cum ſit actus angelicus.Sed quoniam non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris,p Eccl.15
pterea peccatori confeſſio culpæ in primis magis neceſſaria eſt ac ſalubris, quatenus vitijs per
confeſſionem iſtam deletis,dignus reddatur domino confiteri ſeu deum laudare. Nunc vero
de cõfeſſione laudis loquitur Pſalmus.Bonum eſt etiam[& pſallere]hoc eſt,publice & in ſubli
mi pſalmos ac laudes diuinas cãtare[nomini tuo]hoc eſt,ad honorem nominis tui o deus[al⸗
tiſſime]Vnde Tobiæ angelus Raphael ait:Benedicite deum cœli, & coram omnibus viuenti⸗ Tobiæ.12
bus confitemini illi,quia fecit vobiſcum miſericordiam ſuam.Idcirco nunc ſubditur. ¶Ad an
2 nunciandum mane].i.in principio diei,de quo Iſaias:De mane(inquit)vigilabo ad te.Vel ma Iſaiæ.26.
ne.i.in ſpirituali aurora,quando videlicet infuſiõem ſupernæ claritatis corde ſentimus,ex im⸗
mutatione ac nouitate ſanctæ deuotiõis.Vel mane.i.tempe proſperitatis,ac iucunditatis[mi⸗
ſericordiam tuam].i.gratioſa beneficia tuæ pijſſimæ bonitatis, ſeu benignitatem tibi conna⸗
turalem,eam laudando ac prædicando. In quolibet mane iam dicto annunciare debemus
miſericordiam dei,omnia bona noſtra diuinæ bonitati deuotiſſime aſcribendo: & bonum ac
optimũ eſt à diuina laude diem incipere,quatenus totum diem in dei præconio expendamus,

Psalm.70. quemadmodum dictum est supra: Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota
die magnitudinem tuam. Ad annunciandum quoq; [& veritatem tuam]. i. sacram scripturã D
Christi doctrinam, seu diuinam iustitiam [per noctem] i. certis horis nocturni temporis, sicut
Threno.3. Ieremias hortatur: Consurge lauda in nocte, in principio vigiliarum. Vel per noctem. i. tempo
re aduersitatis, quatenus in nostra castigatione tuam laudemus iustitiam, nostram fateamur
malitiam, ob quam flagellari meruimus, dicentes illud Tobiæ: Benedico te domine, quoniam
Tobiæ.11 Iob.33. tu castigasti me. Illud quoque Iob: Peccaui & vere deliqui, & vt dignus eram non recepi.
Vel per noctem mentis spiritualem, quando videlicet spiritualis consolatio tollitur, gratia
dei suspenditur, & anima propriam infirmitatem experitur: tũc enim diuinam iustitiam lau-
dare debemus & non fieri pusillanimes, neq; adulterinas consolationes desiderare, sed affectu
ose orare pro reditu pristinæ gratiæ, patienterque sufferre dilecti absentiam vel potius abscon
sionem. Veraciter nanq; pręsens est, non tamen sentitur eius præsentia, dicentes cum Isaia:
Isaiæ.26. Anima mea desiderauit te in nocte, cordialiterque pensantes, quod apud eundem prophetam
Isaiæ.54. dominus asserit: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congrega-
bo te. In momento indignationis meæ abscondi parumper faciem meam à te, & in miseri-
cordia sempiterna misertus sum tui. Et quia hebræi cum musicis instrumẽtis deum laudare so
lebant, sicut ecclesia iam agit, organis vtens, ideo additur. ¶[In decacordo Psalterio, cum can- 3
tico in cithara.] Qualiter vero psalterium decacordum, id est, decem cordarum & cithara spi
ritualiter exponantur, dictum est supra in elucidatione psalmi 80. cuius exordium est: Exul-
Psalm.80. tate deo adiutori nostro. Breuiter nanq; tangendo, in decacordo psalterio deum collaudat, q E
decem præcepta obseruat. Laudat quoq; in cithara qui opera misericordiæ non omittit. Tali
Cant.2 ter conuersantis vita & laus, dulcẽ efficit melodiã in auribus dei, ita vt dicat illi: Sonet vox tua
in auribus meis. Vox enim tua dulcis. Ideo autem bonum est mihi psallere nomi tuo o deus
altissime. ¶[Quia delectasti me domine,] spirituali, interna ac pura delectatione, [in factura 4
tua] hoc est, in consideratione ac vsu creaturarum tuarum [& in operibus manuum tuarum]
.i. omnipotentiæ tuæ, videlicet in ordine vniuersi, in speciebus rerum, in pulchritudine mũdi,
in operibus cretionis, recreatiõis, & glorificatiõis, in contemplatione visibilium ac inuisibiliũ
Eccl.42 rerũ, [exultabo] Vnde scriptum est: Quàm desiderabilia sunt omnia opera eius. Et quis satiabi-
tur videns gloriam eius? In creaturis autem dei, dupliciter delectari quis potest. Primo in ipsis
creaturis secundum se. Secundo, referendo omnem perfectionem earum ad creatorem, ita q̃d
in sapientia atq; potentia dei potius quàm in rebus creatis homo lętatur: & ista delectatio san
cta est, prima quoq; mala non est secundum se, nisi quis finaliter insistat in ea, vel immodera
te in ipsa occupetur, diffundatur, aut resoluatur. Quoniam autem deum in hac vita in seipso,
seu per speciem cernere non valemus, cõpellimur ex rebus creatis ad eius cognitionem assurge
Proue.16. re. Nam sicut in Prouerbijs scribitur: Omnia propter seipsum operatus est dominus, quaten⁹
scilicet diuinæ naturæ perfectiones in entibus relucerent, sicut perfectio causæ splendet in suo
effectu. Inquantum igitur ordo specierum vniuersi est velut scala pertingendi ad creatoris no
titiam, delectari & exultare debemus in operibus dei. Ex consideratione insuper rerum, vicz F
ex rapidissimo ac superuelocissimo motu cœlorum ac syderum, sol' ac planetarum, ex magni-
tudine cœlestium orbium, ex ordie puritate, ac ministerio angelorum, docemur q̃ sublimis sit
deus, q̃ reuerenter sit ei ministrandum, q̃ prompte obediẽdum. Sed & in infimis rebus, puta in
ape, formica, lepusculo, atq; similibus innotescit ineffabilis sapientia dei. Oĩs quoq; pulchritu-
do, ornatus, dulcedo, bonitas, harmonia, atq; amabilitas creaturarũ. ad oĩpotentis creatoris
desiderium & amorem nos prouocant. Vnde ad hanc contemplatiõem ac delectatiõẽ ab Isa.
inuitamur: Leuate, inqt, in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Exultare etiam
Isaiæ.40. debet homo in operibus dei, quoniam oĩa facta sunt propter nos, & ad sustentandam indigẽti
am nostram condidit deus omnipotens pisces maris, volucres cœli, bestias terræ, ligna pomi-
fera, herbas diuersas. ¶[Quàm magnificata sunt opera tua dñe]. i. valde magnifice, sapienter, 5
potenter, & inscrutabiliter sunt instituta, distincta, atque ornata. Decuit nanque (quemad-
modum Plato affirmat) à sapientissimo, speciosissimo optimoque opifice opus pulcherrimum,
præclarissimum, excellentissimumque produci, qualis est machina mundi, qui incompara-
bili pulchritudine constat. Maiora autem & incomprehensibiliora sunt opera recreatio-
nis & glorificationis, quàm creationis. Vnde quæ vnigenitus filius dei pro nostra salute as-
sumpsit, fecit ac pertulit, omnem magnificentiam, inuestigationem, sermonem transcendunt.
Apocã.15. Propter quod in Apocalypsi dicitur: Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omni-
Eccls.1 potens. Et in Ecclesiaste: Cunctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Sapiẽs
Sapien.7 quoq; alius: Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quę in prospectu sunt, inuenimus cum la
bore.

bore. Quæ autem in cœlo sunt, quis inuestigabit? Deniq; si subtilius contemplari deside-
A mus, q̃ magnificata sunt opera creatoris, profunde pensemus quid dominus dicat ad sanctũ
Iob: Vbi (inquit) eras quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi si habes intelligentiã Iob.38.
Quis posuit mensuras eius, aut quis tetendit super eam lineam? Super quo bases eius solidatæ
sunt? Quis conclusit hostijs mare, quãdo erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem
nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi il-
lud terminis, & posui vectes & ostia & dixi: Hucusq; venies & non procedes amplius, & hic
confringes tumentes fluctus tuos. Nunquid coniungere valebis micantes stellas pleiades, aut
gyrum arcturi poteris dissipare? Nunquid nosti ordinem cœli, aut pones rationem eius in ter-
ra? Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, aut quis dedit gallo intelligentiã? Quis enar- Iob.26.
rabit cœlorum rationem, & concentum cœli dormire quis faciet? Sed vere quicquid de operi-
bus supergloriosissimi creatoris intelligere aut profari valemus, pene nullius momenti est ad
id, quod in re ipsa est. Propter quod iterum in Iob habetur: Ecce hæc ex parte dicta sunt viarũ
eius, & cum vix paruam stillam sermonum eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitu-
dinis eius intueri? Propter quod etiam Plato testatur, ꝙ ea quæ scimus, minima & prope nul-
la sunt respectu eorum quæ ignoramus. Aristoteles quoq; disseruit: Quia sicut se habet oculus
vespertilionis ad solis fulgorem, ita se habet intellectus humanus ad cognitionem manifestis- Psal.103.
simorum naturæ, hoc est, ad notitiam substantiarum separatarum. Itaq; si opera dei tam ma-
gna & incomprehensibilia sunt, q̃ incomprehensibilis est creator eorum. Ipse enim in infini-
B tum cuncta in omni nobilitate transcendit. Ideo subditur [nimis profundæ factæ sunt cogita
tiones tuæ] hoc est, consilium, ratio & ordinatio sapiẽtiæ tuæ, qua omnia certo fine fecisti atq;
in numero, mensura, ac pondere constituisti, valde & penitus imperscrutabilis ineffabilisq; cõ Sapi.11
sistit. Certissime enim cognoscimus nihil sine legitima ratione à te fieri aut permitti. Verun-
tamen rationem operum tuorum in speciali assignare omnino impossibile profitemur. Quis
eñ excogitet, cur in primordiali rerum institutione seu creatione, quando merita nulla præ-
cesserant, ampliorem perfectionem dederis vni q̃ alteri? Quis nouit cur mundum ab æterno
non feceris, vel cur eum creaueris in illo instanti quo factus est, & non prius neq; posterius?
Quis insuper capere poterit, cur potius vnum angelum, vnumq; hominẽ ab æterno ad vitam
æternam elegeris q̃ alium? Cum ergo omnia hæc tam incomprehensibilia sint, liquet ꝙ cogi-
tatiões tuæ, hoc est sapientialis tua dispositio vniuersoꝝ finem, rationem, ac ordinem pensans
sit nimis profunda, iccirco scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Et veraciter scriptum est:
Sensum tuum dñe quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spũm tuum de cœlis. Isaias Prou.15. Sap.9
quoq; Profunditatem cogitationum diuinæ mentis declarat ex eo, ꝙ nullus prior deo formã
agendi ostendit, sed ipse ex propriæ sapientiæ supersplendidissimo atq; certissimo fonte cũcta Isaiæ.40
molitus est. Ait eñi: Quis adiuuit spm̃ domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cũ
quo inijt cõsilium, & instruxit eum, & docuit eum semitam iustitiæ, & erudiuit eum scientia &
viam prudentiæ ostendit illi? Huic aũt prophetali eloquio consonat apostolicus sermo: O alti-
tudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, &c. Dicuntur aut cogitationes dei pluralit̃, non ꝙ Romn.11
C in deo sint distinctæ ac multæ cogitatiões, cum cogitatio dei sit eius essentia, intellectus & sapi
entia: sed sicut dicuntur in deo plures atque distinctæ idææ, per relationem ad creata in deo
idealiter existentia, sic dicuntur in deo plures cogitationes secundum diuersitatem operationũ
6 quæ cognoscuntur à deo. ¶ [Vir insipiens] hoc est, illa sapientia carens quę in maliuolam animã
non intrat, quæ est donum spiritus sancti, per quam vtique sapientiam iudicat homo recte de Sap.1.
deo, non per informem notitiam, sed per cognitionem formatam & sapidam. [non cogno-
scet.] quomõ ex creaturis honorandus atque amandus sit deus creator, de quo scriptum est:
Fecit deus opera sua vt timeatur. Propter quod de philosophis huius mundi dicit Aposto-
lus: Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum [& stultus] hoc
est, qui vel vera scientia diuinæ legis priuatus est, vel ea que nouit esse agenda, non operatur.
[non intelliget hæc] dicta atq; dicẽda, per intelligentiam salutarem ac operosam. Propter q̊d
dñs apud Ieremiã ait: Audi popule stulte q nõ habes cor. Me non timebitis, q posui arenã ter-
minum mari? Et Apl's dicit: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stultitia eñ Ierem, 5.
est illi, & non potest intelligere, scilicet mysteria dei, pręmia bonorum, & pœnas malorum. De 2.Cor.2.
quorum damnatione subiungitur. ¶ [Cũ exorti fuerint peccatores sicut fœnũ]. i. quando ini-
7 qui cœperint consurgere, prosperari, atq; florere sicut fœnum quod hodie floret & est, cras ve-
ro in clibanum mittitur, esseq; desinit, quoniam sicut nunc superius dictum est, impiorum
prospe-

prosperitas momentanea est,statimq; marcescit eorum floritio,queadmodũ viror fœni mox D
Isaiæ. 40 decidit. Vñ in Isaia legitur:Omnis caro fœnum,& õis gloria eius quasi flos agri. Et denuo:Ve
re fœnum est populus,exiccatum est fœnũ, & cecidit flos. [& apparuerint] aliquid esse,seu mo
dico tẽpore præualere & gloriari [omnes qui operantur iniquitatem] quos deus permittit ad
horam in suis desiderijs ambulare, quatenus æternaliter iusta pœna plectantur, quemadmo
dum sequitur: ¶[Vt intereant].i.spiritualiter moriantur & condemnẽtur[in seculum seculi.]
.i.sine fine,tanq̃ separati à fonte omnis vitæ ac gloriæ. Vnde Salomõ ait:Impium operatus est 8
Prou 16. Iob.22. dominus ad diem malum. De quo die impijq; damnatione in lib. Iob scriptum est:In diem p
ditionis seruat malus,& ad diem furoris ducetur,& de furore omnipotentis bibet. [tu autem
altissimus in æternum domine]quia omnes in omnipotẽtia,in sapientia, in æquitate,in boni
tate & felicitate incomparabiliter superas. Quod patet ex eo. ¶[Quoniam ecce inimici tui].i.
tibi rebelles,ingrati ac reprobi[dñe,quoniam ecce inimici tui peribunt]gratiam in præsenti p 9
dendo,gloriamq; regni cœlestis postmodum amittendo,atq; ęternę mortis incendio in infer
no ferendo. Quàm horribile nimis est esse inimicum dei,imo horribile est hocipsum audire,ide
circo repetit vt amplius expauescas. [& dispergent]. i. à grege electorum repellent in die iudi
cij[omnes qui operãtur]sine cessatione & pœnitentia[iniquitatem] tunc enim dicetur ad eos:
Mat.25 Ite maledicti in ignem æternum. Propterea ait scriptura: Ruinæ impiorum erunt,& dispergã
Sopho. 1 eos à facie terræ, dicit dominus. Itemq;:Disperdam eos qui auertuntur de post tergum domini
ibidem dicit dominus,& qui dominum non exquisierũt,nec inuestigauerunt eum. Deinde ab hac da E
mnatione distinguuntur electi,de quorum tribulatione & gloria subditur: ¶[Et exaltabitur 10
sicut vnicornis cornu meum.].i.imperium rationis meæ sensualitati ac animo dominãtis sub
limabitur per confirmationẽ gratię dei,sicut vnicornis cornu sublimatur,quia hoc animal for
tissimum est,vnoq; cornu ab aliorum inuasiõe se protegit:sic cornu meum.i.fortitudo siue do
miniũ rationis meæ roborabitur contra passionum,tentationum persecutionumq; vniuersos
Gal.5. incursus. In die autem iudicij cornu hoc animæ in tantum exaltabitur in electis,vt caro nunq̃
Sapien.9 concupiscat aduersus spiritum,neq; aliquid actum ratiõis impediat,quinimo corpus corrupti
bile nũc aggrauãs animam,tunc erit spirĩtale,immortale,animam ornans atq; exhilarans[&
senectus mea] .i.ætas mea vltima erit[in misericordia vberi]quia cum deficiet virtus mea nõ
Psalm. 70 2. Cor.4. derelinques me. Et licet is qui foris est noster homo corrumpatur,tamẽ is qui intus est renoua
tur de die in diem in gratia dei secundum Apostolum. Ista sunt verba bonæ spei, nõ præsump
tionis iniquæ,quoniam ex charitate ardenti & fiducia magna mẽtis in deo,ista dicũtur ab ec
clesia seu quolibet iusto. ¶[Et despexit oculus meus]intellectualis[inimicos meos]dęmones ho 11
minesq; peruersos,quoniam propter spem quam habeo in dño deo meo, non timeo superari
Psal.117 ab eis,sicut inferius dicitur:Dñs mihi adiutor,nõ timebo quid faciat mihi homo. Etrursus scri
1.Petri.3 ptum est: Timorem eorum ne timueritis,nec cõturbemini. Inimici nostri visibiles, scilicet ho
mines mali,in quantum sunt homines gratiæ, gloriæq; capaces,amãdi sunt,iuxta illud:Diligi
te inimicos vestros. In quantum vero sunt impij,& veritatis aduersarij,despiciẽdi sunt,odiẽdi,
Mat.5. Psalm.14. & vilipendẽdi. Vnde superius de viro iusto præhabitum est:Ad nihilum deductus est in cõspe
ctu eius malignus. [& insurgenibus in me]iniuste videlicet [malignãtibus audiet auris mea.] E
.i.cum quadam derisione,& sine pauore audiam minas eorum. Vel,insurgentibus in me ma
lignãtibus.i.ad cõfusionem eorũ audiet auris mea sentẽtiã iudicis iusti, q eos damnabit neq;
saluabit. ¶[Iustus].i.diuina mandata obseruans[vt palma]quæ est arbor fructifera[florebit] 12
flore charitatis,virore virtutum ac bonis operibus. Non enim florebit vt fœnum quod sta
tim siccatur & discoloratur, sed vt palma quæ diu virescit atq; fructificat. [sicut cedrus Li
bani multiplicabitur]procreatione spũalium filiorum & numero meritorum. Quemadmo
dum nãq; cedrus crescẽs in monte Libano,est arbor decora,imputribilis,præ cæteris arbori
bus in sublime excrescens: sic iustus per gratiam splendet, per iustitiam intus nõ veterascit,&
proficiẽdo de bono in melius super alios volat,neq; qescit donec ad thronum gloriæ perduca 13
tur. ¶[Plantati].i.fideles per fidem & obedientiã radicati[in domo dñi] .i.in ecclesia Chrĩ,[in
atrijs domus dei nostri] .i.in proprijs cordibus,quæ sunt atria mansionis diuinæ, queadmo
Ephe.3 dum ait Apost. Chrm p fidem habitare in cordibus nostris. [florebunt],pficiẽdo in gratia dei,
implentes illud Apost. Exhibete vos sctõs & immaculatos & irreprehẽsibiles coram deo. Et
Col. 1 Ephe.4 alibi:Renouamini spũ mẽtis vestræ. Porro huic concordat comparationi q̃d dñs p Osee pphe
Osee.14. tam dicit:Ero quasi ros,& Israel germinabit quasi lilium. Erũpet radix eius vt Libani,ibũt ra
mi eius,& erit quasi oliua gloria eius,& odor eius vt Libani. Simile q̃q; est in Ecclesi. Obaudi
Eccle.39 te me diuini fructus,& quasi rosa plãtata super riuos aquaR fructificate, florete flores q̃si liliũ,
& da

& date odorem,& frondete in gratiam. ¶[Adhuc multiplicabuntur,].i.iugiter perseuerabunt
14 in bono, & cumulabuntur multiplici dono spiritus sancti ac merito[in senecta vberi]hoc est,
A in senectute fœcunda,matura ac graui bonis operibus plena, de qua scribitur in lib.Sapientiæ
Senectus venerabilis est,non diuturna,neq; annorum numero computata,ętas senectutis, vi- Sapien.4
ta immaculata.[& bene patientes erunt].i.hilariter atq; feliciter patientur infusionem illustra
tionis diuinæ. Vnde secundum Philosophum,beneficiatus dicitur bene passus. Hæc nanq; est
15 passio perfectiua,non destructiua[vt annuncient]laudem dei quæ sequitur. ¶[Quoniam re-
ctus]hoc est,iustus[dominus deus noster,& non est iniquitas in eo] quemadmodũ & alibi di 2.Para.19 Iob.34.
ctum est:Non est apud dominum nostrum iniquitas,nec acceptio personarum aut munerũ.
Et in libro Iob:Absit à deo impietas,&ab omnipotente iniquitas.Opus enim hominis reddet
ei,& iuxta vias singulorum restituet eis.Deus etenim sublimis & benedictus est omnis sancti-
tatis,veritatis & æquitatis causa fontanea,iudex non errans,conseruator immobilis.Propter
quod à sapiente quodam dicitur est Veritas tua iustitiæ initium est.Ecce psalmum cœlesti me- Sapient.2.
lodia sonorum atq; admiranda dulcedine plenum audiuimus,in quo dei laudatio commẽda-
tur,creatoris beneficia recoluntur,deus in suis effectibus glorificatur,inter electos reprobosq;
discernitur, deus postremo benedicitur. Si ergo dominum deum nostrum diligimus,si eius be
neficijs grati existimus, si eum in suis operibus contemplari enitimur, si impiorum tormenta
euadere,electorumq; præmia adipisci conamur,studeamus hunc psalmum corde iucundo, de
uoto,custodito, ac timorato depromere.

B
COMMENTARIVS IN PSALMVM XCII.

¶Expositio Tituli.

ASsignatur aũt psalmo præsenti hic titulus: Laus cantici ipsi Dauid in die ante sabbatum
quando fundata est terra. Dicit vero quidam hunc titulum non haberi in Hebręo,sed ab
aliquo expositore appositum secundum suam voluntatem & imaginationẽ, & idem dicit fre-
quenter in alijs psalmis. Sed dato ꝙ ab aliquo expositore additus esset,non tamen bene sonat
ꝙ ille titulum istum apposuit secundum suam voluntatem seu imaginationem, imo firmiter
est credendum titulos psalmorum secundum spiritus sancti inspirationem formatos esse,atq;
psalmis appositos:quoniam omnes sancti catholiciq; doctores communiter approbant & ex-
ponunt hos titulos. Est igitur sensus tituli huius,psalmus pręsens est laus cantici conuenientis
ac decantandi ipsi Dauid,i. Christo,de quo psalmus iste ad literam scriptus est. Laus inquam
Christo decantanda in die ante sabbatum.i.propter ea quæ fecit ac passus est sexta feria,puta Mat.27
in die parasceues,quãdo fundata est terra.i.formata ecclesia per sanguinem de eius latere ema
nantem. Secundum omnes expositores catholicos psalmus iste ad literam tractat de Christo
& regno ipsius. Describit nanq; inchoationem,impugnationẽ & confirmationem regni Chri
sti,quod est ecclesia. Vnde de inchoatione regni huius ita orditur.

¶Expositio Psalmi.

1 DOminus]scilicet Christus,de quo Petrus ait:Hic est oĩm dñs,& qui de seipso asserit Act.10.
C in euangelio:Vos vocatis me magister & domine,&bene dicitis,sum etenim[regna Iohan.13.
uit,]per fidem in corde credentium, seu in ecclesia militanti. Christus nanque vt
deus à principio mundi in cordibus electorum regnauit, subijciendo eos per gratiã
voluntati diuinæ per humilem seruitutem,vt homo autem habuit potestatem regnandi in to
to mundo à suæ conceptionis principio. In eodem nanq; instanti quo vnita est eius humani-
tas verbo,data est ei virtus atq; dominium super omnem creaturam. Propter quod añ pas- Iohan.3.
sionem Christus asseruit:Pater diligit filium,& omnia dedit in manu eius. Dum vero cœpit Mat.4
prædicare, miracula facere discipulosq; colligere, tũc cœpit regnare in domo Iacob, & sedere Isaiæ.9
super solium Dauid. Post passionem autem misso spiritu sancto,& apostolis puplice prædicã- Act 2.3 Act.4.6
tibus ac multa milia cõuertentibus regnauit Chřs aperte & late,donec ꝑ vniuersum mundũ dif
fusa est fides ecclesiaq; constructa,& ipse Christus ab omni gente.tribu & lingua cognitus est
ac honoratus. Tũcq; impletum est illud Isaiæ :Redemptor tuus sanctus Israel, deus omnis ter Isaiæ. 54
ræ vocabitur,[decorem indutus est,indutus est dñs fortitudinẽ] Cur nõ potius dicit dñs Chřs
vnigenitus dei tã speciosus & potẽs vt pr̃,indutus deformitatẽ infirmitatẽ seu fragilitatẽ, qa as
sumpsit carnem mortalem,naturam creatam,formam seruilem,quę respectu diuinitatis Chri
sti non sunt decor & fortitudo,sed deformitas atq; infirmitas? Sed ad hoc duplex responsio
est. Prima quod Christus deus humanam naturam assumendo,dicitur indutus decorẽ & forti
tudinem,quoniam licet eius humanitas secundum se cõsiderata,& diuinitati comparata, pos-
sit dici deformis ac fragilis,tñ in quantũ est diuinæ naturæ personali vnione cõiuncta, eiusq;
instrumentum effecta,vere appellatur decor ac fortitudo:sic enim plena fuit à suæ creationis

initio plenitudine omnium gratiarum, beatifica fruitione diuinitatis omnibusq; donis spiri-
tus sancti. Sic quoq; per eam sunt facta miracula, debellatæ potestates aereæ, reparatũ genus D
humanum. Secunda responsio est, ꝙ Christus dicitur indutus decorem non in incarnatione,
Iohan.1. quando verbum caro factum est, nec in passione, quãdo non fuit in eo species neq; decor, sed
Isa.53. erat quasi leprosus & à deo percussus: sed in resurrectione, quoniam tũc resumpsit corpus suũ,
non tale quale antea fuit, sed gloriosum, splendidum, agile, subtile, immortale, iccirco tunc in-
dutus est fortitudinem, hoc est corpus impassibile. Vel, indutus est fortitudinem, quoniam tũc
Mat.28 cœpit potestatem suam ostendere, dicendo illud: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in
terra, quam tamen (vt dixi) ante passionem habebat, quoniam passione instante dixit, de seipo
Iohan.17. loquens ad patrem: Dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei det eis vitam
æternam, quod etiam factis ostendit, quando solo verbo hostes suos prostrauit. Cum nanq;
Iohan.18. dixisset Iudæis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Tunc etiam eduxit san-
ctos de limbo inferni, misitq; apostolis spiritum sanctum. Istud itaq; diuinitatis Christi indu-
mentum decorum ac forte, est natura humana. De quo indumento apud Isaiam scriptum est:
Isaiæ.36 Quare ergo rubrum est indumentum tuum? [& præcinxit se] Christus, hoc est, ad redimendũ
genus humanum, debellandumq; dæmonum turbas parauit se, dicens ad patrem: Si non po-
Matt.26 test hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Factus est enim obediens vs ad mor-
Philip.2. Psal.18 tem secundum Apostolum. Et exultauit vt gigas ad currendam viam, quod sanctus Ambro-
sius in hymno elegant & supra humanũ intellectũ expressit dicẽdo: Procedens de thalamo suo E
pudoris aula regia, geminæ gigas substantię, alacris vt currat viam. Vnde superius de Christo
Psalm.44. inductum est: Accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime. ¶[Etenim firmauit orbẽ 2
Gen.1 terræ qui non commouebitur] Quamuis hoc accipi posset de creatione ac firma locatione ter-
Isa.44. ræ in medio mundi, quam Christus deus condidit & firmauit, iuxta illud: Ego sum dñs faciẽs
omnia, extendens cœlos, stabiliens terram, quæ etiam terra non commouetur, quo ad se totã,
cum sit centrum mundi immobile. Propter quod ait scriptura: Generatio præterit, & gñatio
Eccls.1 aduenit, terra vero in æternum stat. Conuenientius tamen exponitur iste versiculus de confir-
matione ecclesiæ, eritq; sensus: Etenim dñs Christus firmauit per adiutorium seu gratiam spi-
ritus sancti orbem terræ, hoc est, militantẽ ecclesiam per quatuor partes terræ diffusam. Chri-
stus ecclesiam suam primitiuam præcipue confirmauit in die pentecostes, mittens ei paracle-
Luc.21 tum. Tunc enim impleuit quod ante passionem promisit: Ego dabo vobis os & sapientiã, cui
non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Alibi quoq; dixit ad Petrum:
Mat.26 Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi nõ præualebũt
aduersus eam. In tantum nanq; confirmauit Christus ecclesiam, vt dicat Apost. Ecclesia dei vi-
1.Tim.3. Act.9 ui est columna & firmamentum veritatis. Vnde in Act. apostolorum Lucas testatur: Ecclesia
per totam Iudæam & Samariam habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore domi-
ni, & consolatione spiritus sancti replebatur, iccirco nunc subditur: qui non commouebitur.
Ecclesia nanq; vsq; in finem mundi stabilis permanebit in fide seruituteq; Christi, quia regna- F
Lu.1 bit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis, iuxta testimonium Gabrielis. ¶[Pa-
Apo.3 rata sedes tua] o Christe, hoc est, thronus quo sedes ad dexteram patris, de quo dicis: Ego vici, 3
& sedi cum patre meo in throno eius [ex tunc] hoc est] principio mundi. Si enim omnibus san-
ctis hominibus paratum est regnum cœlorum ab origine mundi, iuxta illud: Venite benedicti
patris mei, percipite regnum vobis paratum à constitutione mundi, quãto magis sedes tua cœ-
Mat.25 lestis tibi parata est ab exordio seculi? Vel, Parata est sedes tua, hoc est cœlum empyreũ, quod
Isaiæ.66 est sedes tua, iuxta illud: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: qđ etiã
dicitur thronus tuus & omnium electorum, de quo contestaris: Qui vicerit dabo ei sedere me-
Apoc.3 cum in throno meo, hoc est in cœlo empyreo, in quo omnes beati feliciter resident. Vel, Para-
ta est sedes tua. i. ecclesia, seu anima iusti, quæ est sedes sapientiæ, ex tunc, hoc est, à tempore præ-
dicto quo ea firmasti per gratiam spiritus sancti. Ex tunc enim parata est ad tuam inhabita-
Luc.21 tionem, obedientiam atq; aduentum, adimplens quod ei dixisti: Vigilate itaq; omni tempore
orantes vt digni habeamini stare ante filium homins. [à seculo]. i. ab æterno [tu es] inuariabili-
Heb 13. ter secundum quod deus. Vnde dicit Apost. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Et cõ-
grue ait, à seculo tu es, & non fuisti, qm̃ Christus vt deus incommutabiliter per modum æter-
nę præsentiæ est, in qua non est prius aut posterius. Propter quod apud Iohannem ait: Ante-
Iohan.8. quàm Abraham fieret, ego sum. Esse quippe deo verissime, plenissime, atq; proprijsse conuenit
quoniam in eo est infinita plenitudo, immensa nobilitas, incircumscripta perfectio, simplici-
tasq; perfecta essendi. Omnis autem creatura per comparationem ad esse diuinum, est potius
nihil seu non esse, q̃ aliquid. Propterea dñs ait ad Mosen: Ego sum qui sum, Hæc dices filijs
Exod.3 Israel

A I fraeli Qui est misit me ad vos. Hinc quoq; septimo de trinitate Hilarius asserit: Esse non est ac Exodi. 3
4 cidens deo, sed subsistens veritas, manens causa & naturalis proprietas. [Eleuauerunt flumi
5 na dñe, eleuauerunt flumina vocem suam.] [Eleuauerunt flumina fluctus suos.] Per flumi-
na quæ eleuauerunt vocem suam, quidam intelligunt primos ac principales Christianæ fidei prædicatores, qui flumina appellantur, quoniam aquam sapientiæ salutaris cordibus hoim Eccle. 15
infuderunt, & hi tanq̃ fideles eleuauerunt vocem suam, rationabiliter loquendo & fidem Chri publice prædicando. Per flumina vero quæ eleuauerunt fluctus suos intelligunt persecutores ecclesiæ, scilicet principes sacerdotum, imperatores Romanos, cæterosq; tyrannos Christianã doctrinã reprobantes & extirpare conantes. Hi nãq; sicut peruersi ac reprobi eleuauert nõ vocẽ ratiõalem, sed fluctus suos. i. graues cõminationes, verba blasphemiæ, impetus passionũ, psecutionesq; duras contra ecclesiam Christi & flumina dei. Quidam vero vtraq; flumina cum suis eleuationibus exponunt de aduersarijs Christi & persecutoribus sacrosanctæ ecclesiæ: flumina autem, hoc est tyranni eleuauerunt fluctus suos [à vocibus aquarum multarum]. i. per sermones seu verba multorum populorum, qui edicta tyrannorum perduxerunt ad actum. Erãt nanq; ministri & executores sententiæ, quam cõtra ecclesiam dictitabant tyrãni. [Mirabiles
6 elationes maris,] hoc mirabiliter magnæ & atroces erant persecutiones seculi huius seu hominum impiorum aduersus Christi Ecclesiam. Sed & [mirabilis in altis dñs]. i. Christus qui martyres sanctos confortauit, ecclesiamq; protexit, mirabilis apparebat, & suam omnipotentiam
B ostendebat tempore persecutionum ecclesiæ, in altis, hoc est i: magnis miraculis, in sublimibus signis, in prodigijs inauditis, quæ fecit deus per suos fideles, in tantum vt inter crudelissimas persecutiones ecclesia non solum non timeret neq; deficeret, sed mirabiliter dilataretur, augeretur, confortaretur, & cum ingenti alacritate vniuersa tormenta perferret, donec tandem tyranni deficerent, ipsumq; Romanum imperium fidei Christi collum suum subijceret. Propte-
7 rea [Testimonia tua] o Christe. i. quæcunq; sacra scriptura testatur de te, videlicet vaticinia prophetarum, verba euangelistarum, articuli fidei [credibilia facta sunt nimis,] propter miracula quibus fidem confirmasti. Duæ sunt partes legis diuinæ, vtpote testimonia & præcepta. Testimonia pertinent ad credẽda, præcepta ad operanda. Duo quoq; sunt modi probandi veritatem, videlicet naturalis rationis argumentatio, & diuinorum miraculorum operatio. Testimonia autem fidei Christianę per naturalem rationem probari non valent, quoniam fides Heb. 11
est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium, secundum Apostolũ: Probantur autem per diuina miracula. i. per opera talia, quæ fieri nequeunt nisi à deo duntaxat, sicut est mortuorũ resurrectio, immutatio motus solis & lunæ, quæ fiebat Christo in cruce pendente, quantum ad lunam & supernaturalem solis eclipsim, futurorũ pure contingentium certa prænuntiatio, secretorum cordis reuelatio, quę in nomine Christi, & à Christo copiosissime Lucæ. 23
facta sunt in lege & plebe Christiana. Ex qbus certissime liquet fidem ecclesiæ esse veram atq; diuinam, vel quod solo auditu horribile est, deum esse falsitatis confirmatorem, hominũq; deceptorem. Iccirco Iohannes: Qui non credit (inquit) in filium dei, mendacem facit deum, 1. Iohan. 5
quoniam non credit in testimonium quod testificatus est deus de filio suo. Et iterum: Ibidem
Spiritus testificatur, quoniam CHRISTVS est veritas. Hinc etiam Christus ait: Opera quæ dedit mihi pater quæ facio, testimonium perhibẽt de me. Et iterum loquens Iudæis: Iohan. 5.
Si nõ facio (inquit) opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non creditis, operibus credite. Ineffabiliterr quoq; roborat fides nostrra per hoc, q̃ non solum Christus Iohan. 10
sed & ministri eius prædicta signa fecerunt, sicut & Christus ante passionem promisit: Qui credit in me, opera quę ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad pãtrem Iohan. 14
vado. Nos insuper euidentissime scimus quales sint illi, per quos Christus miracula facit, quoniam homines sunt in omni virtute perfecti, qui suipsius priuatum amorem penitus expulerunt, atq; in dei amore prorsus absorpti sunt, fide immobiles, spe longanimes, humillimi, mitissimi, innocẽtissimi, in diuino obsequio maxime timorati, feruentes, continui. Ecce his bene pensatis, fiunt nobis testimonia fidei credibilia valde, inconcusse credentibus, quoniam possibilius esset cœlum & terram perire, q̃ vnum apicem de lege Christiana falsificari. Propter quod monet Apostolus: Abundantius oportet nos obseruare ea quæ audiuimus. Quomodo enim effugiemus, si tantã neglexerimus salutẽ, quæ in nos cõfirmata est, cõtestante deo signis & portẽtis Luc. 16 Heb. 2
& virtutibus & spũs scti distributionibus? [domũ tuã] hoc ẽ, ecclesiã seu populũ Chrianũ, iuxta illud Apost. Scias qño oportet te conuersari in domo dei, q̃ est ecclesia [decet scitudo]. i. sctã cõ 1. Timo. 3
uersatio & cordis munditia [domine in longitudinem dierũ] hoc ẽ, pseueranter q̃ diu subsistit, vt seruiat tibi in sanctitate & iustitia omnibus diebus suis, queadmodũ Petrus ait: Scdm eũ q Luc. 1.
vocauit vos, sctm, & ipsi sancti in oĩ cõuersatione sitis. Ecce psalmum breuẽ verbo, sed sensu 1. Petri. 1
vberrimũ

vberrimum, veritate cõſpicuum, myſterijs plenum, præconio dei dulciſſimũ, venuſtiſſimũq; D
audiuimus, in quo anima ſancta dulce, fiduciale ac amoroſum habet cum deo colloquium.
Non ergo ſine deuotione præcipua cantetur hic pſalmus à nobis: & vt ſic eum mereamur can-
2. Cor. 7. tare, purgemus nos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritus, quatenus corpus noſtrum tem-
2. Cor. 6. plum ſpiritus ſancti, & anima noſtra ſedes ſit æternæ ſapientiæ, ſcilicet Chriſti, ſicq; ſanctitu-
Sapien. 7. do ornet animam noſtram & carnem ſpiritui obedientem, vt impleatur in nobis quod Moſes
Deut. 8. docet: Perfectus & abſq; macula eris cum dño deo tuo. Vnde & Chriſtus ait: Eſtote & vos per-
Mat. 5 fecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Omnino eñ condecens eſt, vt domus ſuo habi-
tatori conformetur & proportionetur. Si ergo eſſe optamus domus Chriſti, neceſſe eſt vt eius
conuerſationem ſequamur, eiusq; ſanctitati aſſimilemur..

COMMENTARIVS IN PSAL. XCIII

¶ Expoſitio tituli.

ASSIgnatur pſalmo præſenti hic titulus: Pſalmus Dauid quarta ſabbati. i. pſalmus iſte, q
eſt Dauid prophetæ ſicut authoris, agit de his quæ ſignantur per opus quartæ diei ſab-
Gen. 1 bati ſeu ſeptimanæ. Quemadmodum enim ſcriptum eſt in Geneſi: Quarta die facta ſunt ſyde-
ra cœli, & duo luminaria magna, videlicet ſol & luna, quæ ſecundum diuinum præceptum ve-
Eccle. 43 lociſſime currunt, creatori ſuo promptiſſime ſeruiunt, ſicut de ſole ſcriptum eſt: Magnus domi-
nus qui fecit illum, & in ſermonibus eius feſtinauit iter. Per ſydera vero & luminaria cœli,
Philip. 2 deſignantur electi ac iuſti, quibus ait Apoſtolus: Omnia facite ſine murmuratione, vt ſitis irre-
prehenſibiles in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mun- E
do. De horum patientia, obedientia ac zelo iuſtitiæ agit hic pſalmus, in primis oſtendens erro-
rem ac iuſtam damnationem eorum, qui diuinam prouidentiam negant, aitq;.

¶ Expoſitio pſalmi literalis.

DEVS vltionum]. i. iuſtarum punitionum [dominus] quoniam ex propria pote- 1
ſtate ac æquitate vlciſcitur de iniquis, quando, vbi, quomodo, & quantum vult.
Non eſt autem qui poſſit eum in hoc impedire ſiue arguere, ideo additur: [deus
vltionum libere egit]. i. ſecundum quod ei placet. Non enim ſuperioris alicuius
legi ſubijcitur, ſed eius voluntas eſt cauſa omnis legis creatæ. Vnde ait Apoſtol.
Ephe. 2 Omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Et rurſus: Cuius vult miſeretur, & quẽ
Roma. 9 vult indurat. Nec diſſonat quod ipſe per Moſen ait: Miſerebor cui voluero, & clemens ero in
Exod. 33 quem mihi placuerit. De iuſta vero repentina ac libera vltione dei, in Deuteronomio ſcriptũ
Deut. 7. eſt: Dominus deus fortis eſt, reddens odientibus ſe ſtatim, ita vt diſperdat eos, & vltra non diſ-
Naum. 1 ferat, protinus eis reſtituens quod merentur: Et Naum propheta ait: Deus ęmulator & vlciſcẽs
dominus, vlciſcens dñs & habens furorem, vlciſcens ipſe in hoſtes ſuos. Deinde Propheta cõ-
formans ſuum affectum diuiuæ iuſtitiæ orat. ¶ [Exaltare]. i. iuſtitiã tuam declara, atq; te ſum- 2
mum eſſe iudicẽ vniuerſorum oſtende [qui iudicas terram]. i. habitantes in terra, [redde retri-
butionem] hoc eſt, iuſtam pœnam [ſupbis] tibi rebellibus, puniẽdo eos nunc temporalibus pœ-
nis, ne æternaliter pereant. Debemus enim pro omnibus orare in bonum, nec alicuius æternã
Lucæ. 6 damnationem appetere, cum iubeamur inimicos diligere, & de nullo deſperare. Veruntamen F
conditionaliter poſſumus exorare pro impiorum damnatione ppetua, ſc; ſi cõuerti deſpiciũt,
& obſtinati pmaneant, & tunc expedit eis vt cito moriantur & pereant, ne diu viuẽdo theſauri-
Roman. 2 zent ſibi iram in die iuſti iudicij dei. De talibus enim apud Amos prophetam dicitur: Neſcierũt
Amos. 3. facere rectum thezaurizãtes impietatẽ. ¶ [Vſqueq̊]. i. q̃ diu [pctõres domine] iuſte iudex [vſq; 3
Proue. 2. quo peccatores gloriabuntur] non vera ſed falſa ac peſſima gloriatione, vc; cum malefecerint
Iaco. 1. exultantes in rebus peſſimis: de quibus Iacobus: Nunc (ait) exultatis in ſuperbijs veſtris. Omis
exultatio talis maligna eſt. Et vſquequo domine ¶ [Effabuntur & loquentur]. i. corde & ore 4
dicẽt [iniquitatẽ,]. i. ṽba iniqua [loquẽtur] inquam talia [oẽs qui operãtur iniuſtitiam]. i. opa
diuinis præceptis contraria. ¶ [Populum tuum domine] tibi obedientẽ, electum & pium, [hu-
miliauerunt] hoc ẽ, contẽpſerunt ac oppreſſerunt [& hęreditatẽ tuam] vc; populum iam prędi-
ctum, quẽ tu hęreditarie poſſides, ipſum colẽdo, fœcundando, conſeruando, donec eum in vitã
æternam promoueas. [vexauerunt] nam ¶ [Viduam] ſolatio viri ſui priuatam [& aduenam] 5
ſc; peregrinum, compatriotarum auxilio deſtitutum, [interfecerunt, & pupillos occiderunt.]
Iſti ſunt ſpecialiter populus atq; hæreditas dei, & deus ſpecialiter vindicat eorum iniurias, iux-
ta illud: Deus magnus, fortis atq; terribilis facit iudicium pupillo & viduæ, amatq; peregrinũ.
Deu. 10 Sed quia veraciter ſcriptum eſt: Peccator adijciet ad peccandum, iccirco iſtis malignis nõ ſuffi-
Eccle. 3 cit peccare hoc modo in proximum, ſed inſuper peccant in deũ, & ſicut Iudas apoſtolus in ſua
Canonica dicit: Eum q emit eos dominũ negant, dominationem contemnunt, maieſtatem
blaſphe-

7 blasphemant, vnde subiungitur. ❡[Et dixerũt non videbit dñs]nos[nec intelliget deus Iacob]
A patriarchæ seu populi ex eo nati opera nostra, quasi dicant: Deus non habet particularem co-
gnitionem de indiuiduis speciei humanæ, nec distincte intelligit actus humanos, & per conse-
quens non est timendum diuinum iudicium, nec retributio in alio seculo expectanda. Hic est
pessimus error negantium prouidẽtiam dei, ex quorum persona dicitur in libro Iob: An cogi- Iob.22.
tas ꝙ deus circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat? De quibus etiam dñs ait per Malach.3
Malachiam prophetam: Inualuerunt super me verba vestra, & dixistis: Vanus est qui seruit Ierem.23.
domino. Et quod emolumentũ, quia custodiuimus præcepta eius? Contra hos arguit domi-
nus per Ieremiam dicens: Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? Nunquid
non cœlum & terram ego impleo dicit dominus? Nunc vero plenius argumentatur contra eos
8 Propheta ❡[Intelligite]quæ sequuntur o[insipientes in populo & stulti]hoc est, vera fide atq;
notitia diuinorum priuati[aliquando sapite]hoc est, cum intellectuali sapore intendite istud.
9 ❡[Qui plantauit aurem, non audiet?]hoc est, deus qui dedit hominibus sensum auditus, & ex
fonte propriæ sapientiæ instituit modum, viam ac ordinem, quo alij audiunt, præuidens sc;
quid ad audiendum exigatur, & necessaria ad audiendum donans, non audiet ipse? hoc est, an
ipse intellectualiter non cognoscet quod tu sensibiliter audis? quasi dicat, imo: nisi enĩ ipse oĩa
præcognouisset, sc; naturam verborum atq; sonorum, cætera quoq; prædicta nõ potuisset or
ganum auditus plantasse. Et simili modo de oculo arguit[aut q finxit oculum]corporalem &
interiorem[non considerat?]quasi dicat, vtiq;. Nam quicquid perfectionis reperitur in creatu
B ris, excellentius perfectiusq; in creatore consistit. ❡[Qui corripit gentes]hoc est, qui pctõres in Exodi.14
10 hac vita flagellat pro culpis, vt patet in Pharaone & in populo eius quos submersit, & Chana Iudic.1
næis, quos per filios Israel interfecit. Vel, qui corripit gentes, hoc est pctã earum redarguit per
prophetas & alios sanctos. [nõ arguet] etiam vos? quasi dicat, imo vos arguet atq; damnabit,
sicut per Ieremiam frequenter testatur: Nunquid super his non visitabo, & in gente huiusce- Ierem.5.
modi non vlciscetur anima mea? [qui docet hominem scientiam]dando ei legem scriptam &
euangelicam. Nonne & ipse scientiam prouidentiamq; habebit vitæ humanæ. Qui vellet hęc
subtiliter considerare ac prosequi, posset ex eis insolubiles rationes elicere, ad ostendendum pro
11 uidentiam dei, atq; distinctam cognitionem intellectus diuini de omnibꝰ rebus creatis. ❡[Dñs
scit cogitationes hominum.] oĩa enim aperta sunt oculis eius & nuda. [quoniam vanæ sunt]
hoc est, hoc scit de eis ꝙ inanes ac fatuæ sunt. Hoc autem probat dominus in Apocalypsi, incre Hebr.4
pando mulierem nephariam Iezabel, minando ei pœnam durissimam, vnde concludit: Et sci
ent omnes ecclesiæ quia ego sum scrutans corda & renes, & dabo vnicuiq; secũdum opera sua.
Hunc versum allegat Apost. hoc modo: Dominus scit cogitationes prudentium, quoniam va 1.Cor.3.
12 næ sunt. ❡[Beatus homo quem tu erudieris domine]per inspirationem internam, per illumi-
nationem occultam, specialem atq; continuam. [& de lege tua]data per Mosen atq; per Chri-
stum[docueris eum]dando ei gratiam sane ac lucide intelligendi, obseruãdiq; eam. Propterea
ad Colossenses orat Apost. Postulamus vt impleamini agnitione voluntatis dei in omni sapi- Col.1
entia & intellectu spirituali, vt ambuletis digne deo, per omnia crescentes in scientia dei. Et ad
Ephe. Pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ, vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ. Vñ Ephe.1
ait sermo diuinus: Populus non intelligens vapulabit. Sed quia secundum scripturam, in mali Osee.4.
uolam animam nõ introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito pctĩs: iccirco qui hanc Sapien.1
beatitudinem diuinæ eruditionis cõsequi cupit, remoueat obicem, hoc est, peccata abhorreat,
pœniteat, confiteatur, se corrigat, tuncq; pro gratia diuinæ illustrationis exoret, & experietur
verum esse quod scriptum est: Si quis indiget sapientia, postulet à deo, & dabitur ei. Itaq; domi Iacobi.1.
13 ne beatus quem ita docueris, ad hoc sc;. ❡[Vt mitiges ei]tempus huius exilij[à diebus malis]in
quibus maligni & impij gloriantur & florent. Ipse vero tribulatur & plangit, hoc est, vt pie ac
dulciter secum agas, quatenus tribulationis quæ sibi contingunt æquanimiter patiat, neq; de
impioꝝ prosperitate tristetur, arbitrando eam aliquid esse aut appetibilem fore. Mitiges (inq̃)
ei tam diu[donec fodeatur peccatori fouea.]monumenti & lacus inferni ei præstetur. i. donec
14 peccator moriatur, corpusq; eius in sepulchro, anima vero in inferno locetur: quo facto ipm à
te eruditum tandem perduces ad gloriam. Hæc autẽ beneficia dabit deus petẽtibus se. ❡[Quia
nõ repellet dominus plebem suam]fidelem. i. preces eius nõ spernit, desideria eius adimplet,
obsequiumq; acceptat. [& hæreditatem suam]. i. gregem electorum[nõ derelinquet] finaliter
Propter quod ait Apost. Non repulit dñs plebem suam, quam præsciuit. Et Saluator: Nolite Rom.11
timere pusillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnum. Non itaq; derelinquet eam. Lucæ.12
15 ❡[Quoadusq; iustitia] eius [conuertatur]. i. procedat[in iudicium.]. i. in actum seu executio-

tiē iustitiæ, dãdo bonis & malis congrua præmia, q̃d erit in die iudicij. Interim ergo deus suos D
custodit p̃ grãm, ne decipiantur, & penitus opprimãt ab impijs: post iudiciũ vero eos custodiet
p̃ gloriam, vt nihil mali patiãt à malis [& qui iuxta illam?] i. qui homines nunc diuinæ iustitiæ
acquiescunt, & in futuro iudicio ei concorditer adhærebunt? Respondet [omnes qui recto sunt
corde]. i. omnes iusti. Horum nãq; intentio, affectio & conuersatio diuinæ iustitiæ placet, ad-
hæret, & æternaliter coniungetur. Nam cum similitudo sit causa amoris ac vnionis, deus iu-
stus iustos sibi coniungit eosq; diligit. Vnde Moses ait: Notum faciet dñs qui ad se pertineant,
Num. 16 & sanctos applicabit sibi, & quos elegerit appropinquabunt ei. Deinde Propheta in persona
3. Reg. 19. hominis iusti loquens, accensus amore dei ac proximi, zelo zelatur pro domino exercituum,
atq; pro conseruatione seruorum dei in bono, & ait: ¶ [Quis consurget mihi]. i. ad salutē meã 16
aduersus malignantes?]. i. qs me iuuabit vt malignis resistam, eorumq; impia gesta impediã,
ne eorũ malo exemplo aliquis inficiat, & deo à multis irreuerētia irroget? [aut quis stabit me-
cum]. i. quis mihi constanter assistet [aduersus operantes iniquitatem?] ne ipsi quod moliũtur
exequi valeant, sed iusta pœna plectant. Hoc sancto zelo inflammatum erat cor Mosi, qui di-
Exodi. 23 xit cum fecissent filij Israel vitulum aureum atq; conflatilem: Si quis est domini, iungat mihi,
& ponat vir gladium super fœmur suum, & occidat vnusquisq; fratrem & amicum & proxi-
mum suum. ¶ [Nisi quia dñs adiuuit me]. i. si dñs non adiuuisset me aduersus malignos [paulo 17
minus]. i. pene [in inferno habitasset anima mea]. i. eorum malis consilijs impijsq; exemplis se-
ductus fuissem, mortaliterq; peccassem, & ita habitasset anima mea in inferno post terminum E
vitæ præsentis, & etiam in hac vita habitasset in inferno, faciendo opera, quibus ad infernum
venitur: quemadmodum viatores sancti dicunt habitare & conuersationem habere in cœlo,
quoniam faciũt opera, qbus ad regnum cœleste pertingit. Vel, in inferno. i. in pctõ mortali, q̃d
est causa perueniēdi ad pœnas inferni, imo veraciter dicere potest oĩs qui mortaliter deum of-
fendit, & tamē nondum in infernum proiectus est: Nisi quia dñs adiuuit me. i. nisi pietas dei
misericorditer mecum egisset, totaliter habitasset per damnationem æternam in inferno ani-
ma mea. Dum eñ hõ mortaliter peccat, meretur oĩbus beneficijs gratiæ dei priuari, & pœnã
æternam incidere: vñ q̃ pœna inferni sibi differt, misericordiæ dei asscribere necesse est. Ideoq;
Thren. 3 à Ieremia dr̃: Misericordiæ dñi, quia nõ sumus consumpti. Qm̃ vero ad humilem propriæ infir-
mitatis cõfessionem, sequitur pia subuentio dei, subiũgitur: ¶ [Si dicebam] mente coram te seu
corde in humili cõfessione [motus est] à rectitudine vitæ, & obseruatione legis diuinæ [pes me- 18
us]. i. affectus cordis mei seu gressus cõuersationis meæ, [misericordia tua dñe adiuuabit me,]
. i. tũc misericordia tua statim mihi subuenit, indulgentiam præstitit, gratiamq; infudit. Vnde
Iob. 13. Iob: Vias (inquit) meas in cõspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus. Hoc aũt cõsequēter
clarius manifestatur. ¶ [Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo]. i. secundũ 19
quod multipliciter afflictus sum corde pro iustis causis, scilicet pro peccatis proprijs aut alie-
nis, pro dilatione felicitatis æternæ, pro iniuria maiestatis diuinæ [cõsolationes tuæ lætificaue-
runt aĩam meam]. i. multiformiter consolatus es me consolatione spirituali, occulta, angelica. F
Hoc est q̃d dicit Apost. Sicut abundãt passiones Christi in nobis, ita per Christum abundat cõ-
2. Cor. 1. solatio nostra. Et denuo: Benedictus deus q cõsolatur nos in omni tribulatiõe nostra. Hinc ali-
Ibidem
Tob. 3. bi quoq; scriptum est: Post tempestatē domine tranquillum facis, & post fletum exultationem
infundis. Omnis nempe qui pro causa honesta affligitur, dummodo afflictionem suam æqua-
nimiter toleret, omnemq; carnalem ac vilem delectationē despiciat, promerei cõsolari à dño
tanto exuberantius, quanto abundantius dolet. Si igitur ad diuinarum cõsolationum, quæ ve-
rę dulcissimęq; cõsistunt, gustum pertingere nitimur, multarum tribulationum afflictionē per-
peti non dedignemur, sed gratulemur, qm̃ si socij fuerimus passionis, erimus & socij consolatio-
nis, secundum Apost. ¶ [Nunquid adhæret tibi sedes inqitatis]. i. aĩa iniusta, quæ est sedes pec- 20
2. Cor. 1. cati, sicut anima iusta est sedes sapientiæ & virtutis? i. nũquid pctõr tecũ erit, aut tibi placebit,
Sapien. 7 [qui fingis laborem in præcepto]. i. qui facis quandam difficultatem esse in obseruatione præ-
ceptorum tuorũ? Non eñ sine labore implemus diuina mandata. Nam secundum Philosophũ
Psalm. 16. Ars & virtus sunt circa difficilia. Propter q̃d dictum est supra: Propter verba labiorum tuorũ
ego custodiui vias duras. Itaq; dicit: Nunqd adhæret tibi? &c. quasi dicat, nõ, qm̃ sicut alibi ha-
betur: Deus fidelis & absq; vlla iniquitate, iustus & rectus, iccirco iniusti nequaq̃ ei adhærent,
Deut. 32. præsertim cum Salomon dicat: Longe est dñs à peccatoribus. Peccata enim diuidũt inter deũ
Prou. 15 & nos, sicut Isaias asserit. Vel q fingis laborē in p̃cepto. i. qui formas, facis & plasmas de ipso la-
Isaiæ. 59 bore atq; dolore præceptũ, qm̃ præcipis nos in hac vita laborare atq; dolere, dicēdo: Beati qui
Mat. 11 lugent. Et iterũ: Regnũ cœlorũ vim patit, & violenti rapiũt illud. Propter quod Paulus: Labo-
2. Timo. 2 ra (inquit) sicut bonus miles Christi. Et Iacobus: Risus vester cõuertatur in luctum, & gaudiũ
Iaco. 4. in mœrorē

in mœrorem. Poteſt quoq; hic verſus ad hominem dirigi, & de peccatore exponi, eritq; ſen-
A ſus: Nunqd o homo adhæret tibi ſedes iniqtatis, id eſt, nunqd inſeparabiliter adhæret tibi iniq Pſal. 1.
tas, ſeu habituatio in pctõ, quæ eſt cathedra peſtilentiæ, qui fingis laborem in præcepto. i. qui
mendaciter dicis te non poſſe dei mandata implere? quaſi dicat, non. Poteſt enim ſe homo cor
rigere q̃ diu in via eſt. Iſtud dicitur contra eos, qui cum admonentur ceſſare à peccato, & viam
pœnitentiæ introire, reſpondent: Non poſſum conſuetudinem meam relinquere, nec mundũ
deſerere, nec concupiſcentias refrenare. Itemq;, non poſſum ieiunare, multum orare, diu vigi-
lare, in ſolitudine eſſe. Horum damnatio iuſta eſt, quoniam mentiuntur, & deum indiſcretũ af-
firmant, quaſi deus aliquid impoſſibile iuſſerit, fatentur quoq; ſuum affectum diuinæ volunta
ti omnino eſſe contrarium. ¶[Captabunt]. i. frequenter violentiam faciẽt [in animam iuſti]
21 quatenus falſis perſuaſionibus, peruerſis operibus, minis aut blandimentis eam à virtutibꝰ ſe-
parent, grauent, ac perimant. Vnde talibus dñs ait: Mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter, quem Ezech. 13.
ego non contriſtaui, & confortaſtis manus impij. Et vir iuſtus ait iniquis: Vſquequo affligitis Iob. 19.
animam meam, & atteritis me ſermonibus? En decies confunditis me, & non erubeſcitis op-
primentes me. [& ſanguinem innocentem]. i. hominem iuſtum ac ſimplicem [condemnabũt]
vitam eius reprobando, ſeu ipſum morte dignũ aſſerendo. Ideoq; ſcriptum eſt: Interfecerunt
22 animas quæ nõ moriuntur, & viuificabant animas quæ nõ viuunt. ¶[Et factus eſt mihi domi Ezech. 13
nus in refugium] q̃m dedit mihi charitatem & ſpem, quibus ad ipſum fiducialiter in omni ne
B ceſſitate confugio. [& deus meus] factus eſt mihi, [in adiutorium ſpei meæ]. i. deus ad effectũ
perducet ſpem meam, cooperando mihi per gratiam ſuam, ita vt non fruſtrer ſpe mea, ſed oĩa Philip. 4
23 poſſim in eo q̃ me confortat. ¶[Et reddet illis] ſc; impijs [iniqtatem ipſorum]. i. iuſta tormẽta,
quæ eorum peccata merẽtur, prout apud Iohelẽ aſſerit: Cito velociter reddam viciſſitudinem Iohel. 3
ſuper caput veſtrum. [& in malitia eoꝝ] hoc eſt propter malam vitam eorum [diſperdet]. i. di
uerſimode perdet [eos] prout ſinguli diuerſimode promerentur: dabit em̃ vnicuiq; tantum de
pœna, quantum gloriatur in culpa, iuxta illud Iohan. in Apocal. Quantum glorificauit ſe, & Apoc. 18
in delitijs fuit, tantum date illi tormẽtum & luctum. [diſperdet illos dñs deus noſter] Chriſtꝰ
oĩm iudex in die iudicij dicet ad eos: Ite maledicti in ignem æternum. Diſcamus ex pſalmo præ Mat. 25
ſenti diuinã vltionẽ metuere, oĩaq; pctã cordialiter abhorrere, ne dũ pſalmum hunc dicimus
os noſtrũ condemnet nos. Nam ſicut in Eccleſiaſtico legitur: Dum maledicit impius diabolũ, Eccle. 21
maledicit ipſe animam ſuam: ſic dum peccator vitia execratur, ſemetipſum condẽnat. Propter
quod dicit Apoſt. In quo alium iudicas, teipſum condemnas. Taliter ergo Chriſto iudici mi- Roman. 2
niſtremus, taliterq; diuinæ voluntati ipſius noſtrum conformemus affectum, vt mente ſyn-
cera atq; ſecura contra peruerſos cum ipſo loquamur, eiuſq; prouidentiam ac rigoroſum iudi
cium indeſinenter penſemus, dicentes cum ſancto Iob: Nonne deus conſiderat vias meas, & Iob. 31.
omnes greſſus meos dinumerat? Itemq; Verebar oĩa opera mea, ſciẽs q̃ nõ parceres delinquẽ- Iob.
ti. Poſtremo, quia in pſalmis iam explanatis ſępe fit mẽtio de ſabbato, ſciendũ q̃ triplex eſt ſab
C batum, vc; ſabbatum temporis, quod eſt dies hebdomadæ, ſeu ipſa hebdomada. Secundũ, eſt
ſabbatum mentis, id eſt, quies conſcientiæ immaculatæ. Tertium vero eſt ſabbatum æternita
tis, de quo agitur in pſalmo præſenti.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XCIIII

¶Expoſitio Tituli.

HVius præterea pſalmi titulus eſt: Laus cantici ipſi Dauid. i. pſalmus præſens, qui eſt laus
ſpiritualis exultationis, de contemplatione diuinitatis concepta, cantatur ipſi Dauid. i.
Chriſto. Dum nanq; in titulis dicitur ipſi Dauid, per Dauid intelligitur Chriſtus cõmu-
niter. Agit nanq; hic pſalmus de tempore gratiæ, quo per Chriſti myſteria ad requiem ſempi
ternam deducimur. Loquitur itaque pſalmus iſte de Chriſto & eius aduentu, atq; introitũ
cœleſtis quietis ſeu regni cœloꝝ. Nam Paulus apoſt. ad Hebræos pſalmum iſtum allegat ab il- Hebr. 3. 4
lo verſu: Hodie ſi vocem eius audieritis, vſq; ad finem, tanq̃ loquentem de Chriſto, & ingreſſũ
regni cœleſtis nobis per Chriſtum patefacto, vbi etiam aſſerit pſalmum iſtum à Dauid com-
poſitum, inter cætera ſic dicens: Propter quod determinat alium diem in Dauid, dicendo: Ho-
die ſi vocem eius audieritis, &c. Ex quo abſolute concluditur omni Chriſtiano, quod dictum
Hebræorum dicentium, vndecim pſalmos iſtos, ſcilicet: Domine refugium factus es nobis, & Pſalm. 94.
eos qui ſequuntur vſq; ad pſalmum qui incipit: Miſericordiam & iudicium cantabo tibi dñe, Pſal. 100.
inter quos hic pſalmus continetur, editos à Moſe, falſum ſit. Et quidam qui Hebræos ſequens,
affirmat hos pſalmos à Moſe factos, iſto excepto, fundamento ruinoſo innititur. Deniq; vbicũ
que in ſcriptura canonica noui teſtamenti allegantur verba pſalmorum, vel nullus author, vel

David exprimitur. Vnde probabile valde est omnes psalmos à David conscriptos. Nec va- D
let si quis dicere velit, ideo interdum non exprimi David, quia non omnes psalmos compo-
suit, quoniam etiam in illorum allegatione psalmorum, quos omnes concorditer dicunt à Da-
uid factos, non semper exprimitur ipse David in scriptura noui testamenti, quemadmodum
subtiliter consideranti patescit. Inuitans itaque sanctus Propheta nos omnes ad præcordia-
le præconium summæ Trinitatis, vnius veri ac simplicis dei seu Christi, qui in vnitate personę
est deus & homo, ait:

¶ Expositio psalmi.

VEnite] mentis affectu, & si opus est etiam corporis gressu, quatenus mente & corpo- 1
re adunati, agamus quæ sequuntur. Venite qui distatis à deo per reprobam vitam:
Venite inquam, id est, ad ea quæ sequuntur vos præparate per humilem confessio-
nem & satisfactionem iniquitatum vestrarum. Venite o omnes deuoti ac religiosi,
id est, à diuersis ac multis rebus, quæ non sunt necessariæ, mentes vestras abstrahite, & ad illud
Luc. 10 vnum, quod solum necessarium est, accedite. Venite per fidei contemplationem, per spei cer-
tissimam præstolationem, per charitatis feruorem. Venite per puritatem mentalem, per laudē
vocalem, per conuersationem laudabilem. Venite cognoscendo, diligendo & operando [exul-
temus domino] id est, tam vehementer intus in domino gaudeamus, atq; ad gloriam eius iu-
cundemur, vt interioris lætitiæ signa foris appareant. Exultemus ergo domino, id est, de eius
Abacuc. 3 bonitate immensa & beneficijs gloriemur, quemadmodum Abacuc dicit: Ego autem in do-
mino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. [iubilemus deo salutari nostro], i. in Christo no- E
stro saluatore, seu deo trino saluatore ac salutari nostro. i. salutis nostræ obiecto & causa, tam
exuberanter lætemur in anima, vt gaudium illud præ suo excessu nec penitus possit restringi
seu occultari, nec integre explicari. Exultatio nanq; est exhilaratio mentis, foris ostensa per sen-
sibilia signa, quoniam exultare est extra se saltare. Iubilatio autem est tam copiosa mentis in
deo iucunditas, vt nec penitus contineri, nec plene valeat exprimi. ¶ [Præoccupemus faciem 2
eius] id est, aspectum dei nostri, seu eius præsentiam præueniamus: ita quod ipsum in primis
Mat. 6. quæramus, quemadmodum scriptum est: Primum quærite regnum dei, & iustitiam eius. Præ-
occupemus inquam [in confessione] iucunda suæ bonitatis, in confessione quoq; dolorosa no-
stræ prauitatis. Vel, Præoccupemus faciem eius. i. futurum eius aduentum, quo in iudicio præ-
sens videbitur, præueniamus in confessione peccatorum nostrorum, studentes mitigare eius
furorem, ipsumque placatum habere in die iudicij, quia tunc hilariter eum sunt visuri, qui mo-
do quotidie satagunt ei reconciliari. Vel, Præoccupemus faciem eius. i. omnia diuinæ venera-
tionis impedimenta in primis à corde nostro proijciamus, & anteq̃ aliquam cogitationem ex-
traneam, aut phantasma inane admittamus, pręueniamus, contemplemur, ac honoremus dei
præsentiam. [& in psalmis] id est, canticis spiritualibus, carminibus quoq; deuotis [iubilemus
ei.] ipsum ore laudando, quemadmodum docet Apostolus: Implemini spiritu sancto, can-
Ephe. 5 tantes & psallentes in cordibus vestris domino semper. Hunc psalmum in principio matu-
tinarum proferimus, quatenus cor nostrum ex verbis igneis psalmi præsentis diuini amoris
calore flammescat, diuinumq; obsequium hilariter, prompte ac feruide inchoet, non pigra, va- F
ga, frigida, indeuotaq; mente. Sed & cum soli sumus dicere possumus: Venite exultemus do-
mino, & cætera, id est, o omnes vires animæ meæ, tota substantia mea, o omnia quę intra me
sunt, & præsertim o ratio, volũtas, atq; memoria venite, ita quod ratio diuina consideret, vo-
luntas eadem appetat, memoria autem stabiliatur in illis: exultemus concorditer domino, si-
cut iam dictum est. Consequenter assignantur variæ causæ, cur ista agere debeamus. ¶ [Quo- 3
niam deus] trinitas, seu Christus deus incarnatus, est [magnus dominus] quoniam in ditione
eius vniuersa sunt posita, & non est qui possit eius voluntati resistere, vt scriptum est in libro
Ester. Ipse quoq; est [& rex magnus] imo immensus atq; oĩpotens [super oẽs deos] q per grãm
Ester. 13 facti sunt diuinę naturæ consortes, vz super omnes sanctos in cœlo terraq; viuentes. Omnes
enim hi dij sunt creaturæ summi dei, ab eius excellẽtia infinite deficientes, & solus deus est vni-
uersalis dominus ac generalis rex: creaturæ vero sortiuntur ab eo aliquod particulare domi-
nium, specialeq; regnum, & comparantur ad deum sicut ministri ad dominum, instrumẽta ad
principalem agentem, causæ secundæ ad causam primam ac independentem. Vnde Apo-
Roma. 13 stolus: Nõ est potestas nisi à deo, & qui potestati resistit, dei ordinationi resistit: minister enim
dei est, scilicet princeps terrenus. Hinc etiam Ietro cognatus Mosi, auditis mirabilibus dei, di-
Exod. 18. xit: Nunc cognoui quoniã magnus dñs super omnes deos. [quoniã non repellit dominus plebē
suam] Hoc ad Iudæos referri potest, quos deus non totaliter destruit, quia reliquiæ per electio-
nem saluæ factæ sunt, secundum Apostolum, & in fine seculi cõuertentur ad Christũ, propter
quod

A quod de eis dicit Apost. Nunquid repulit dominus plebem suam? Absit. Melius tamen expo: Roma. 11
nitur de populo Christiano, Christi sacratissimo sanguine liberato, quem Christus non repel Iohan. 6
lit sicut testatur: Eum qui venit ad me non eijciam foras. Hæc verba in præcedenti psalmo di: Psalm. 93
cta atq; exposita sunt, nec pertinent ad psalmum hunc, q̄uis in quotidiano officio annectant.
4 Deus itaq; est rex magnus, &c. ❡[Quia in manu eius sunt omnes fines terræ]. i. in sua potestate
consistunt omnia climata mundi, & habitatores eorum, videlicet omnes gentes. Omnia em̄ crea:
uit, conseruat, destruere potest, & de gentibus quas vult misericorditer saluat, & quas vult iuste
relinquit ac damnat. [& altitudines montium]. i. virtutes, perfectiones, & gratiæ angelorum
sanctorum, hominumq; bonorum seu prædicatorum [ipsius sunt]. i. Christi, quoniã omnia bona
5 ab ipso originaliter fluunt. Vnde Apostolus: Gratia (inquit) dei sum id quod sum. ❡[Quoniã 1. Cor. 1. 5
ipsius est mare] oceanus terram circundans, ex quo cętera maria deriuantur [& ipse fecit illud]
sicut & cætera elementa. Propter quod Ionas loquitur: Deum cœli ego timeo, qui creauit ma:
re & aridam. [& siccam]. i. terram ex sua natura siccam & frigidam [fundauerunt manus ei⁹] Ionæ. 1.
. i. omnipotens virtus dei seu sapientia atq; potentia eius, iuxta illud: Dn̄s sapiẽtia fundauit ter: Prou. 3
ram. Iccirco [venite] secundũ modos prætactos [adoremus] adoratione latriæ soli deo exhibẽ:
da [& procidamus]. i. humiliter prosternamur [& ploremus] prę nimio desiderio existendi cũ
deo, & propter nostra & aliorum peccata [ante dominũ qui fecit nos] constituẽdo nosipsos in
eius pręsentia per contemplationem fidelem, dicẽtes cum Elia: Viuit dn̄s, in cuius cõspectu as: 3. Reg. 17.
B sistimus, nullam sinistram intentionẽ habentes, sed dei in omnibus quærentes honorem, atq;
illud Apostoli adimplentes: Vnanimes vno ore honorificetis deũ & patrem. [qa ipse est deus Rom. vl.
6 noster] qui creauit nos, nosq; gubernat, pascit, conseruat ac perficit. Ideo subditur: ❡[Et nos]
sumus [populus pascuæ eius]. i. pascuis eius nutrimur mente & corpore, sc; cibo ac potu cor:
porali, sacramento altaris, & gratia deuotionis, quæ est optima alimonia mentis, qm̄ optimũ
est gratia stabiliri cor, secundũ Apostolum. Sumus quoq; [& oues manus eius]. i. oues potesta Heb. 13
7 tis diuinæ, seu in potestate dei constitutæ, quoniam in manu eius est tota salus nostra. ❡[Ho:
die si vocem eius audieritis] Secundũ expositionem certissimam sancti Apostoli, ista dicuntur
specialiter ad Iudæos, q erant tempore euangelicæ prædicationis, quos hortatur Propheta, vt
tempore gratię euangelicam legem recipiant, ne sint rebelles filio dei, quemadmodum patres
eorum rebelles fuerunt deo patri. Ait ergo: Hodie id est, tempore gratiæ, quod dicitur dies
vt Zacharias ait: In die illa applicabuntur gentes multæ ad dominum. Et Isaias: In die illa Zach. 2
erit germen domini in magnificentia & gloria: si vocem eius. i. prædicationem Christi vel di: Isaiæ. 4
scipulorum ipsius audieritis o Iudæi [nolite obdurare corda vestra]. i. nolite esse increduli & p
8 uersi. ❡[Sicut in irritatione] illa contigit [secundum diem tentationis in deserto]. i. in die, qua
ex incredulitate experiri volebant potentiam meã, & veritatem verborum meorum ❡[Vbi ten:
9 tauerunt me patres vestri] in deserto, dicentes: Est ne deus in nobis an non? Hic loquitur Pro: Exodi. 17
pheta in persona dei [probauerunt] per experientiam quid agere possem [& viderunt] oculis Exo. 7. 8. 9
proprijs [opera mea] mirabilia in Aegypto, in mari rubro atq; deserto. Sumitur aũt hoc loco 10.
si, pro quia, vt sit sensus, si vocem eius audieritis. i. quia eam audietis, secundũ quem etiam mo: Exod. 14
C dum loquitur Christus Iudæis de Antichristo: Ego veni in nomine patris mei, & non accepi: 16.
stis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Hortatur ergo nos spiritus sanctus, ne Iohan. 5
obduremus corda nostra, repellendo à nobis euangelica documenta, dum vocem seu doctri:
nam Saluatoris audimus, sicut populus ille Hebræorum cor suum obdurauit, deum irritãs. i. ad
iustam vltionẽ inducẽs. Quilibet etiam nostrum verba hæc ad interiora sua dicere potest hoc
modo: Hodie, sc; in die præsenti, si vocẽ eius audieritis, o intellectus, memoria, atq; voluntas
animæ meæ, nolite obdurare corda vestra. i. proposita vestra, sed auscultate diligenter, tenete
10 memoriter, adimplete viriliter quæcunq; vobis dicuntur. ❡[Quadraginta annis offensus fui
generationi illi]. i. populo Iudæorum me tentanti irascebar, eum iuste castigans toto tempo:
re, quo ipsum per desertũ deduxi, quia (sicut in Deuteronomio legitur) semper contentiose
egit contra me. Alia litera habet: Proximus fui generationi huic, quoniam deus non reliquit Deut. 31.
eos in toto: imo indesinenter pluit illis manna, præcessitq; in die per columnam nubis, in no:
cte autem p columnam ignis. Propter quod Moses: Non est (inquit) alia natio tam grãdis, quę
habet deos appropinquantes sibi, sicut adest dominus deus noster cunctis obsecrationibus no Deu. 4
stris. [& dixi semper] per angelum ad Mosen, per Mosen quoque ad populum, eum reprehen
dendo: [hi] mihi ingrati, & murmuratores increduli [errant corde.] falsitati credendo, & illici:
11 ta appetendo. ❡[Et isti non cognouerunt vias meas.] id est, mandata mea non agnouerunt,
per approbationem mentis, & obedientiam voluntatis: cognouerunt tamen ea per cognitio:

nem informem, quoniam Moses legem omnibus manifeste proposuit. Vel, non cognouerunt D
Deut. 29. vias meas. i. opera mea miraculosa spiritaliter nõ intellexerunt, neq; ex eis considerauerĩt, quę merito considerassent. Hinc nanq; Moses ait ad eos: Vos vidistis vniuersa magnalia, quæ coram vobis dominus fecit, & non dedit vobis dñs cor intelligens vsq; in pręsentem. Tales quoque fuerunt filij eorum, sc; Iudæi, qui erant tempore Christi & apostolorum. Propter quod
Mat. 23 Christus ait ad ipsos: Cæci duces cæcorum, implete mensuram patrum vestrorum. Et alibi: Murmuratores filij murmuratorum. [quibus iuraui]. i. firmiter dixi per Mosen: [si intrabũt in requiem meam]. i. non ingredientur terram promissionis, in qua quietam habitationem eis dedissem, nisi inobedientes fuissent sicut scriptum est: Omnes qui murmurastis contra me, nõ
Num. 14 intrabitis terram, super quam leuaui manum meam, vt darem eam vobis. Hic sumitur si, pro non, secundum quem modum accipitur, cum per Amos dicitur: Si erit malum in ciuitate, q̃d
Amos. 3. dñs non fecit. Deniq; quoniam terra promissionis erat figura regni cœlestis seu patriæ, & quies illius figura fuit quietis beatorum in cœlis. Iccirco intendit Dauid per verba hæc admonere fideles, & maxime populum Hebræorum, ne propter rebellionem ad Christum, impediantur ab introitu patriæ, quæ est terra viuentium, in qua est quies perfecta omnium beatorum.
Heb. 3 Propter quod monet Apostolus: Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum discedendi à deo viuo & vero: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Et alibi: Festinemus ingredi in illam requiem. Ecce psalmũ oĩnĩ
Hebræ. 4. iucunditate plenũ audiuimus. Psalmum vtiq; igne spiritus sancti animam piam totaliter inflammantem, quem decet nos pręcipue cum omni attentione atq; feruore cantare, audire seu E legere in exordio matutinalis officij, quatenus opus dei ardenter inchoantes, totum diem salubriter expẽdamus. Agamus igitur ad quod in psalmo præsenti inuitamur, & dum ad matutinale officium surgimus, strenue inchoemus, omnes cogitationes inanes & phantasmata inutilia procul à corde pellamus, cum solo deo cor nostrum solicite occupemus, dicentes ad interiora nostra, vel ad alios si assint: Venite exultemus domino, & cętera: & omnes hos nobilissimos actus, ad quos psalmus iste nos excitat, mente collecta ac amorosa exequamur. Hi etẽĩ actus sunt, domino exultare, iubilare, faciem eius in confessione pręoccupare, coram eo adorare, procidere, atque adorare.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XCV.

Expositio Tituli.

PSalmi nunc declarandi titulus est: Psalmus Dauid quãdo domus ædificabatur post captiuitatẽ. Titulus iste spiritualiter exponendus est, quoniã psalmus præsens nullatenus loquitur de ædificatione templi in Ierusalem post reditum à captiuitate Babylonica, sed de re significata per illius ædificationem templi. Sicut enim per captiuitatem, qua à Chaldæis capti erãt Iudæi, figurata est captiuitas generis humani, quod per incredulitatem & impiam vitam captiuatum à dæmonibus fuit: sic per ædificationem templi in Ierusalem post captiuitatem dictam
1. Petri. 2. significata est constructio ecclesiæ, quæ est domus dei, non ex insensibilibus saxis constructa, F sed viuis lapidibus, sc; Christifidelibus congregata, atq; à Christo fabricata, & in ipso fundata. Propter quod dicit Apostolus: In Christo omnis ædificatio constructa, crescit in templũ
Ephe. 2 sanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculũ dei in spiritu sancto. Loquitur ergo psalmus iste ad literam de Christo & duplici eius aduentu, de constructione quoque & immolatione ecclesiæ. Est igitur sensus tituli: Psalmus Dauid, id est, psalmus iste est Dauid prophetæ sicut authoris, conscriptus pro tempore illo, quando ædificabatur domus, id est quãdo ecclesia Christi cœpit ædificari per prædicationem ipsius & apostolorum suorum, post captiuitatem, id est, post liberationem generis humani, quę facta est per incarnationem & passionem filij dei, qui genus humanum redemit de potestate diaboli & seruitute peccati, quemad-
Gal. 3 modum asserit: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, & ego si exaltatus fuero à terra, oĩa
Iohan. 12 traham ad meipsum. Vnde Iohannes: In hoc (inquit) apparuit filius dei, vt dissoluat opera
Iohan. 3 diaboli. Ad Christi itaq; seu summæ Trinitatis præconium nos inuitans sanctus Propheta, ita exorsus est.

Expositio Psalmi.

CAntate domino canticũ nouũ]. i. noui testamenti scripturam, euangelicã legẽ & maxime hymnũ ex consilijs Christi compositũ, cuius consilia quædã ante eius aduentũ erant ignota: sed nouus magister, doctor cœlestis, & fons sapientiæ CHRITVS dñs nouã doctrinam nouũq; canticũ secum aduexit, & mundo proposuit. Nouum
Luc. 10 Mat. 19 canticum est: Porro vnũ est necessarium. Et: Si vis perfectus esse, vade & vende oĩa quę habes &

& da pauperibus. Itemq;:Nisi abundauerit iustitia vestra plus q̃ scribarum & pharisæorum,nõ Matth.5
A intrabitis in regnum cœlorum,Et:patrem nolite vocare super terram , vnus ẽ eñi pr̃ vester in Matth.25.
cœlo.Et hoc modo noui testamenti scriptura, nouis est cãticis plena,q̃ debemus chr̃o ac sum
mæ trinitati cantare,per mentis deuotionem, per oris laudationem, seu diuinorum verborũ
reuerentialem prolationem,atq; per operis executionem,seu obedientiam sanctam.Peccato
ri enim dixit deus:Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamẽtum meum per os tuũ? Psalm.49.
Et chr̃s in euang.Quid dicitis mihi dñe dñe,& non facitis q̃ dico?Nõ ergo sufficit cantatio oris Lucæ.6
nisi concordet exhibitio honestæ conuersatiõis.Nec sufficit honestas exterior,nisi affuerit col
lectio atq; synceritas mentis interior,put dominus per Isaiam ait de pplo sibi nõ cõplacente:
Apppinquat ppl's iste ore suo,& labijs suis glorificat me,cor autem eius lõge est à me [canta Isai.29.
te dño omnis terra].i.incolæ terræ,q in hoc mundo peregrinos vos esse cognoscitis,& ad futu
ri seculi patriam festinatis,dicentes dño canticum illud dulce ac nouum,q̊d vobis p̃cinit apl's:
Propter nimiam charitatem suã qua dilexit nos deus pater,filiũ suũ vnigenitum misit in mũ Ephe.2.
dum.¶[Cantate dño & bñdicite noĩ eius].i.ip̃m laudate,beneficia eius recolite,dicẽtes cum iu
2 bilo:Videte qualem charitatem dedit nobis de⁹ pr̃, vt filij dei nominemur & simus. Dr̃ autem 1.Iohan.3
canticum nouum,non solum propter temporis nouitatem,sed etiam ppter recẽtem animi de
uotionem,& ita debemus ex feruenti nostri saluatoris amore,semper noua cantica secundum
pprij cordis illuminatiõem reperire,quomodo seculi amatores noua carmina confingunt &
canunt de eo,seu ea quam carnaliter amant[annunciate de die in diem].i.quotidie,[salutare
B eius].i.christum indesinenter exprimite,collaudate,ac prædicate,per quem, & in quo deus pa
ter nos saluat.De quo salutari loquitur Iacob patriarcha : Salutare tuum expectabo domine. Gen.49
3 ¶[Annunciate]o prædicatores,& cæteri zelum diuini honoris atq; fraternæ salutis habentes
[inter gentes]cõuertendas ad fidem,vt credant,seu conuersas,vt diligant christum ac laudẽt,
[gloriam eius].i.gloriosa omnia quæ de eo conscripta sunt,quomodo ab exordio suæ incar
nationis vsq; ad ascensionem angeli sancti sibi ministrauerunt,& omnis creatura sibi obediẽs Matth.4. Math.28
fuit,quod tertia die à morte surrexit,quadragesimo die ascendit.50.autem paracletum misit. Act.1.2
4 ¶[Qm̃ magnus dñs & laudabilis nimis]imo tm̃ laudabil' q̃tum bonus. Cũ ergo sit bonitas ei⁹
immẽsa,ipse quoq; in infinitum laudabilis est,nec valet ab aliqua creatura plene laudari.Pro
pter quod in lib.Iudith dr̃:Adonai dñe magnus es tu & p̃clarus ĩ virtute.In lib.Iob q̊q;:Digne Iudith.16.
eum inuenire non possumus,& enarrari non potest [terribilis est super omnes deos].i.plus q̃ Iob.37
omnes dij.Vel super omnes deos,qm̃ omnes deos terribiliter condemnabit,& cruciabit.In p̃
cedenti enim psalmo dij vocati sunt,q gratiam diuinæ perfectionis excellenter participant,si
cut ad Mosen dñs ait:Ecce constitui te deũ Pharaonis,& Aaron erit propheta tuus,Nunc vo Exod.6
dij vocantur,q à paganis mendaciter dij putantur,inaniterq; colũtur. Dr̃ autem deus terribil'
p̃ omnibus creaturis ac dijs,propter duas causas.Primo,qm̃ à nullo est tam malum separari,si
cut à deo.Secundo,qm̃ nullus tam dira tormenta infligit,vt deus.Vnde scriptum est:Deus cu Iob.9
ius iræ nemo resistere potest,sub quo curuantur,qui portant orbem. De his falsis dijs subiun
5 gitur.¶[Quoniam omnes dij gentium].i.infidelium,sunt[dæmonia] Occurrit mihi hic dubi
C tatio quædam,quam non vidi ab alijs tactam,vnde nec eam libenter tango, ne forte eam in
sufficienter dissoluam.Ecce multi gentilium coluerũt homines quosdam pro dijs, videlicet Sa
turnum,Iouem,Mercurium,Herculem,Priapum,&cę.Alij coluerunt solem,lunam,ac sydera
cœli,alij,ignem,alij aquam,alij bestias terræ,sicut ad Romanos Apostolus innuit:Quomodo Roman.1
ergo omnes dij gentium dæmonia?Possem de hominibus impijs,qui tanq̃ dij colebantur,rñ
dere,quod appellantur dæmonia pp imitationẽ diabolicæ prauitatis, quemadmodũ hoĩes ali
qui angeli nuncupantur propter participationem angelicæ dignitatis , prout Iohan.pastores
seu episcopos septem ecclesiarum in Asia angelos nomĩat,& alibi sacerdos dicitur angelus dñi Apoc.2.3. Mala.2
exercituum.De alijs videtur posse dici,quod licet nullo modo sint dæmones,quoniam tamen
cultores ipsorum eo ipso quo ea colunt,dæmonibus seruiunt,idcirco omnes dij gentiũ dæmo
nia asseruntur.Nam & Apl's ad Cor.dicit:Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant[do 1.Cor.10.
minus autem cœlos fecit].i.omnes orbes cœlestes,angelos sanctos,homĩesq; in terra cœlifor
miter conuersantes creauit,distinxit,ornauit. In principio enim creauit deus cœlum & terrã. Gene.1
Et rursus scriptũ est:Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos,qui solidissimi quasi ære fusi sunt Iob.37.
6 ¶[Confessio & pulchritudo in cõspectu eius, sanctimonia & magnificentia in sanctificatione
eius.]Versus iste decorus est valde, si lucide intelligatur.Dicitur autẽ esse seu fieri in conspectu
dei, seu coram deo , non quia fit & ipso præsente , sed quoniam approbatur ab eo , & com
placeat ei,sicut in libro Ruth dicitur:Iesse genuit Dauid, qui ambulauit coram domino. Et Ruth.4
dominus ait ad Abraham:Ambula coram me. Et quasi quæreres , quid est ambulare o do Gen.17

mine

Iob. 13 mine corā te:ſubdit,& eſto perfectus. Et iuxta hunc ſenſum ſcriptū eſt in lib. Iob: Nō veniet in D
cōſpectu dei oīs hypocrita. Porro confeſſio eſt duplex, ſcilicet confeſſio laudis diuinæ atq; con-
feſſio ꝓprię culpę. Pulchritudo etiā quædā interior eſt, quædā exterior. Sed ſi ꝓpter exteriorem
pulchritudinē placeret quis deo, pulcherrimus Abſolon tm̄ ei nō diſplicuiſſet, neq; delirus illi
2. Reg. 14. Martinus tm̄ ei complacuiſſet. Non ergo corporis, ſed mentis pulchritudiem appetamus. Cer-
tum eſt autem, quod confeſſio culpæ locū non habet in patria, in via autem vtraq; confeſſio re-
peritur, ſed confeſſio laudis diuinæ in via valde eſt imperfecta. Primo itaq; intendamus quo-
modo præſens verſiculus exponi debeat de deo in triumphanti eccleſia: ſic em̄ ei pleniſſime cō-
petit hoc modo. Confeſſio .i. diuina laudatio, & pulchritudo .i. decor interior, ſeu ſplendor pu-
ritatis internæ, eſt in conſpectu eius .i. coram deo in patria, ita quod ſancti in patria deo inceſ-
Pſalm. 83. ſabiliter offerunt confeſſionem ſeu laudem ſuæ infinitæ bonitatis, ſicut ſuperius dictū eſt: Bea-
ti qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Hæc aūt confeſſio ma-
xime complacet deo, quia in ſuis miniſtris ipſum in patria ita laudātibus eſt pulchritudo inte-
rior .i. ſanctitas pura, munditia impermixta, & gratia conſumata. Nil enim imperfectiōis cul-
pabilis reperitur in patria. Propterea confeſſio beatorum, quorum tanta eſt pulchritudo, præ-
Iſai. 64 cipue grata eſt deo. Noſtra aūt confeſſio multum eſt imperfecta, qm̄ omnes nr̄æ iuſtitiæ ſunt
tanq̄ pannus menſtruatæ. Pulchritudo quoq; noſtra interior multis deformitatibus, ſaltē ve-
Prouer. 24 nialium peccatorum, miſcetur & violatur, præſertim cum iuſtus ſepties in die cadat. Itaq; in
conſpectu dei in patria ſunt, confeſſio inceſſabilis laudis, qua iugiter à beatis trinitas ſuperbe-
nedicta laudatur, & pulchritudo mundiſſimæ ſanctitatis, qm̄ nihil impuritatis aut culpæ eſſe E
Apoca. 21. poteſt in miniſtris, deum hoc modo laudantibus. Propter quod ſcriptum eſt: Non intrabit in
illam .ſ. patriam peccatorum, aliquid coinquinatū. Dr̄ etiā iſta confeſſio & pulchritudo in con-
ſpectu dei, qm̄ complacet ei ſanctimonia & magnificentia in ſanctificatiōe eius .i. in cultu, lau-
de, ſeu veneratione, qua deus in patria à beatis ſanctificatur, & ſanctimonia .i. ſanctitas .ſ. oīs
impuritatis excluſio, & magnificentia .i. magna excellentia, ſeu magna efficientia & honor ſu-
blimis. Hoc autem diuinæ ſanctificationi præcipue competit. Dr̄ nanq; nunc ſanctificatio dei
cultus, quo deus à beatis ſanctus eſſe perhibetur, & tanq̄ ſanctus laudatur ac honoratur. In hac
vero ſanctificatione eſt ſanctitas ſeu ſanctimonia, quia quo deus amplius atq; perfectius à ſu-
is miniſtris ſanctificat̄, eo ſanctificatio illa eſt verior, purior & ab omni errore immunior, qa
Eccl. 43 dei laudatio exceſſum non habet, ſed quo maior, eo eſt ſanctior. Vnde in Ecclo dr̄: Glorificate
dn̄m q̄tūcunq; poteritis, ſupualebit adhuc, maior eſt em̄ oī laude. Hoc aūt creaturis non cōpe-
tit: poſſent nanq; in tm̄ ſanctificari à nobis .i. tā ſanctæ ac magnæ putari, tamq; magnifice ho-
norari, quod in ſanctificatiōe hm̄oi nō eſſet ſanctimonia, ſed idololatria, nō ſanctitas, ſed falſi-
tas, non verus honor, ſed peſſimus error, ſicut ſi alicui puræ creaturę cultus latriæ impendatur
ſeu infinita perfectio aſcribatur. Hinc patet quō in ſanctificatione dei ſit magnificētia. Eſt em̄
in ea ſumma excellentia, quoniam deus ſuper oīa in infinitum extollitur, omniumq; creator,
ſaluator, atq; immenſæ maieſtatis dominus appellatur. Eſt quoq; in ea magna quædam effi-
cientia, qm̄ nullus effectus ſeu actus hominis dignior eſt, q̄ deum ſanctificare, propter quod in F
ſanctificatione hac eſt honor ſublimis, vicȝ adoratio ſeu latriæ cultus ſoli deo exhibēdus. Præ-
terea verſus iſte conuenit deo etiam in militāti eccleſia, quamuis minus perfecte ac proprie. In
militanti ergo eccleſia eſt confeſſio propriæ culpæ ac laudis diuinæ, in conſpectu dei, qm̄ talis
confeſſio deo à fidelibus reuerēter offertur, q ſeipſos accuſant & deum collaudāt, atq; à deo mi-
ſericordit̄ acceptatur. Per hanc vero confeſſionē venitur ad interiorem pulchritudinem men-
tis, qm̄ in confeſſione omnia lauantur, ſecundum ſcripturas. Student quoq; fideles deo in pul-
chritudine mentis aſſiſtere .i. in ſanctitate, & cordis puritate adhærere, intendere, atq; ſeruire,
vt ſit pulchritudo eorum corā deo .i. placens & grata corā eo, penſantes verbū ſui ſaluatoris, di-
Matth. 5 centis: Beati mundo corde, qm̄ ipſi deum videbunt. In ſanctificatione quoq; qua deū per obe-
Matth. 9. dientiam diuinoꝝ præceptoꝝ ſanctificant, ſicut quotidie orant: Sanctificetur nomen tuum,
eſt ſanctimonia ſeu ſanctitas ſecundū modū & poſſibilitatem vitæ præſentis, vicȝ pura ac pia
intentio, deuotaq; laus ac prōpta ſubiectio & ita inuenitur in ea quędā magnificentia q̄ deum
Dani. 3 præ oībus mente, ore ac opere ſupexaltant, dicentes illud Dan. Bn̄dictus es dn̄e deus patꝝ nr̄o-
rum, & laudabilis, & ſuperexaltatus in ſecula. Et bn̄dictum nomen gloriæ tuæ ſcm̄, & ſuplau-
dabile, & ſuperexaltatum in oībus ſeculis. ¶ [Afferte] .i. exhibete [dn̄o] ſaluatori, o [patriæ gen- 7
tium] i. o homines in patrijs gentiū habitantes, q fidem Chr̄i recepiſtis. Vel, o homines, afferte
dn̄o patriæ gentiū .i. Chriſto q eſt deus oīm regionum, patriaꝝ, ac nationū [afferte] inq̄ [dn̄o]
.i. impendite deo ſoli [gloriam & honorem] quemadmodū in Aplo habetur: Regi ſeculoꝝ, im-
1. Timo. 1 mortali, inuiſibili, ſoli deo honor & glīa. Gloria eſt clara cum laude notitia, ſcd̄m Ambroſium:
Quid

Quid est ergo deo afferre gloriam, nisi nomen eius coram alijs clarificare, seu alios ad claram
A ac laudi coniunctam notitiam dei introducere, quatenus deum vere agnoscant, & digne col-
laudent? Honor autem est exhibitio reuerẽtiæ in signum virtutis. Quid est ergo deo afferre ho
norem, nisi deo humiliter obedire, omne bonum ei ascribere, & ad eius venerationem omnia
ordinare? [afferte domino] non solũ exteriora dona, sed [gloriam nomini eius,] dicentes: Nõ Psal.113
nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. In exordio Psalmi huius ter dicebatur
cantate. Nunc vero ter dicitur afferte, quatenus vtrobiq; sanctæ trinitatis mysterium designe
tur, tanquam diceret: Cantate patri, cantate filio, cantate spiritui sancto. Et item: Afferte patri
8 afferte filio, afferte spiritui sancto gloriam & honorẽ. ❡[Tollite hostias,] hoc est, ferte vobiscũ
dona ac sacrificia domino immolanda, videlicet spiritum contribulatum, qm̃ sacrificium deo Psalm.50
spiritus contribulatus, animum ad obedientiam dei paratum, qm̃ salutare sacrificium est attẽ
dere mandatis, vt dicit Ecclesiasticus: Preces quoq; deuotas quæ penetrant cœlos, seu alia quę Eccl 35
libet munera dño offerenda [& introite] mente deuota, & corpe rationi subiecto [in atria ei⁹]
.i. in Ecclesiam dei, seu loca sacrata, diuino cultui deputata, & maxime in corda propria, rede-
untes ad interiora vestra, quatenus deum intra vos honoretis, contemplando, amando, & om
ni custodia vitia deuitando. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos, [adorate dñm in 1.Corin.3
atrio sancto eius] .i. in templo suo materiali, quod est domus orationis, magis autẽ in templo Isai.16.
eius immateriali, quod est mens ipsa seu spiritus, vbi per gratiam habitat deus, vbi & adorare
eum oportet, quemadmodum ait saluator: Spiritus est deus, & eos qui adorant, in spũ & veri- Iohann.4.
B tate oportet adorare. Et alibi: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum, & clauso ostio, ora Matt.6
9 patrem tuum in abscondito. s. corde collecto, fixo, nõ vago. ❡[Commoueatur à facie eius vni-
uersa terra] hoc est, vniuersi incolæ terræ ex consideratione præsentiæ maiestatisq; christi, mo
tu casti timoris, & admirationis ac obedientiæ conuertãtur ab iniqtate ad deum [dicite] o san-
cti apostoli & successores ac imitatores eoꝝ [in gentibus] ad quaꝝ conuersiõem seu informa-
tionem missi estis [qa dñs (Chr̃s) regnauit] In toto vniuerso, præsertim tñ in cordibus suoꝝ fi-
delium per charitatem & fidem. Christus vt deus ab initio mũdi regnauit, sed vt homo cœpit
regnare, præcipue (.i. potestatem suam exercere atq; ostendere) post resurrectionem, & spiri-
tus sancti missionem, quia per mortem vicit eum, q mortis habebat imperium, hoc est, diabo-
lum scdm apl̃m. Vnde post resurrectionem spoliauit infernum, mundumq; cõuertit ad suum Hebr.2.
obsequium, & quia hæc facta sunt merito passionis Christi, iuxta illud apl̃i: Factus est obedi- Phil.2.
ens vsq; ad mortem, propter quod & deus exaltauit illum, ideo additur, à ligno, hoc est, à cru-
cis patibulo, in q̃ mundũ redemit, secundũ quod apl̃s dicit: Chr̃s nos redemit de maledicto, fa-
ctus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus oĩs q pendet in ligno. Veruntñ istd Gala.3.
quod dicitur à ligno, non est de textu, nec in hebræo habetur, sed ab aliquo translatore æstĩa
tur appositum. Ex his elucescit Psalmum præsentem factũ à Dauid, sicut in hymno ecclesię ca
nitur: Impleta sunt quæ cecinit Dauid fidelis carmine, dicens, in natiõĩbus regnauit à ligno de
us. Et qui aliter dicunt, non videntur satis consonare ecclesię, generaliter atq; solenniter hunc
10 hymnum canẽti. ❡[Etenim (Christus) correxit orbem terræ] Hoc est, homines vniuersos, seu
C vniuersalem ecclesiam, toto orbe terrarum diffusam à vitijs, & idololatria conuertit, per incre
pationem & prædicationem seruorum suorum. Vnde scriptum habetur: Eleuabitur dominus Isaiæ.2.
solus in die illa, & idola penitus conterentur. Et Zacharias: In die illa dicit dominus, dispdam Zac.13
nomina idolorum de terra. Hinc quoque de Christo dicitur: Percutiet terram virga oris sui Isaiæ.11.
Correxit itaque orbem terræ [qui non commouebitur] à fidei veritate in toto, quia ecclesia vsq;
que ad finem seculi stabilietur in fide, quantum ad aliquos, quantumcunque tribulationibus
concutiatur [iudicabit populos in æquitate.] Christus in primo suo aduentu iudicauit popu-
los in æquitate, loquendo de iudicio discretiõis, quemadmodum ipsemet ait: Nunc iudicium Ioh.12.
est mundi. Et alibi: In iudicium (inquit) ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videãt Iohan.9.
& qui vident, cæci fiant. Per hoc ergo Christus iudicauit populos in æquitate iudicio discreti-
onis, quod aliquos pie vocauit ad fidem & gratiam, cæteros iuste deseruit, quæ discretio omni
no iusta est, quamuis sit nobis incomprehensibilis & ignota. Non autem iudicauit christus po
pulos in primo suo aduentu iudicio remunerationis. Propter quod ait: Non misit deus filium Iohann.3
suum vt iudicet mundũ, sed istud iudicium chr̃s acturus est in die nouissimo. Deiñ inuitantur
creaturæ ad gaudiũ spiritale ex consideratione primi aduentus chr̃i, qui fuit & est mundo ma
gna ratio exultandi, quemadmodũ angelus dixit pastoribus: Annuncio vobis gaudium ma-
11 gnum quod erit oĩ populo, qa natus est vobis saluator. Ait igit. ❡[Lętentur cœli] hoc est, ciues Lucæ.2
cœloꝝ, seu angeli sc̃ti, nam chr̃o nato facta est cũ angelo multitudo cœlestis exercitus, laudan
tium deũ. Incarnatio eqdem chr̃i erat angelis materia gaudij, qa per eam reparatur eoꝝ ruina

[& exult

[& exultet terra]hoc est,genus humanum in terra exilium ducẽs[commoueatur] ad pœnitẽ-
tiam & gratiarum actionem[mare]hoc est,gentilitas vitijs turbulẽta amara & salsa[& plenitu- D
do eius].i.viscera eius interiora,vic3 ratio & voluntas & cæteræ animæ vires[gaudebunt cã-
pi].i.homines bonis operibus floridi,gratiaq; fœcundi in Christi primo aduẽtu, & postea spi-
ritualiter exultabunt[& omnia q̃ in eis sunt].i.interiora eorum in dño lætabuntur. ¶[Tunc ex-
ultabunt omnia ligna syluarum]hoc est,populi nationũ ad fidem conuersi[à facie domini].i.ex
consideratione præsentię Christi[quia venit]in mundum per incarnationem. Vnde in Actis
Actuũ 13. apostolorum dr̃:Audientes autem gentes,gauisæ sunt,& glorificauerunt verbum dei. His duo-
Isaiæ.49. bus versiculis consonat quod in Isaia legitur:Laudate cœli & exultet terra,iubilate mõtes lau
dem,quia consolatus est dñs populum suum. Et q̃a non solũ gaudendũ est de primo atq; oc-
culto Chr̃i aduentu,q̊ venit iudicari,sed etiam de secundo eius aduentu q̊ venturus est iudica-
Luc.21 re,scd̃m quod ipse ait:His autem fieri incipientibus,leuate capita vestra.i. exhilarate corda(se
cundum Greg.)quia appropiquat redemptio vestra. Ideo subditur [qm̃ venit iudicare terrã]
.i.qm̃ Chr̃s venturus est iudicare viuos & mortuos iudicio remunerationis,Ponit em̃ p̃teritũ
pro futuro more prophetali,propter certitudiem prophetiæ. Per hoc ergo quod bis ait,venit,
innuitur duplex Christi aduentus,quorum primus fuit in humilitate & occultus. Secũdus erit in
Marci.13. maiestate ac manifestus,quemadmodum scriptum est in Euang. Tunc videbunt filium hoĩs
venientem in nubibus cœli,cum potestate magna & maiestate. ¶[Iudicabit] in die extremi iu-
dicij[orbem terræ]hoc est,homines[in æquitate]dando singulis quod promeruerũt[& popu
los in veritate sua].i.sic eos iudicabit sicut in sanctis scripturis prædixit. Hoc est quod de Chr̃o E
apud Isaiam scriptum est:Non secundum visionem oculorum iudicabit, sed iudicabit in iustitia
Isai.11. pauperes,& arguet in æquitate pro mansuetis terræ. In lib. q̊q; Iob q̃dam ait: Omnipotẽs cau
Iob.35. sas singulorum intuebitur. Ecce psalmum cœlesti pulchritudine adornatum audiuimus, in q̊
gentilium pronunciatur conuersio,diuina maiestas sonoro commẽdatur oraculo, ad laudem
& oblationem fideles inuitantur,duplex Christi aduentus innuitur, atq; diuini iudicij æqui-
tas collaudatur. Quoniam ergo psalmus præsens christi laudibus atq; mysterijs plenus est,de-
bemus,eum cum singulari deuotiõe cantare,nostramq; conuersatiõem metu futuri iudicij ta-
liter custodire,vt idonei laudatores domini saluatoris inueniamur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XCVI

¶Expositio Tituli.

PRæterea titulus Psalmi nunc pertractandi talis est:Psalmus ipsi Dauid,q̃n terra eius resti-
tuta est ei,hoc est,Psalmus p̃sens competit chr̃o manuforti,desiderabiliq; aspectu, agẽs de
eo quod accidit,q̃n terra eius.i.genus humanum seu ecclesia electorum q̃ per pctm̃ primi parẽtis
amisit,restituta est ei p̃cio sanguinis sui. Loquitur nanq; hic psalmus ad literam de Christo,&
secundo eius aduentu atq; iudiciaria potestate ipsius,quam Christus homo sua passione p̃me-
ruit. Eodem enim tempore restituta est Christo terra sua iam dicta, & iudiciaria potestas col-
lata,vic3 statim in egressione aĩæ suæ à corpore. Tunc em̃ plenissime satisfecit pro gñe hũano
& tunc dedit ei pr̃ gentes hæreditatem suam,sicut superius dixit:Postula à me, & dabo tibi gẽ F
Psal. 2. tes hæreditatem tuam,q̃uis(vt sæpius patuit) christo homini ab exordio conceptionis in vir-
gine, data sit om̃is potestas in cœlo & in terra. Quod autem hic Psalmus de christo loquatur,
Matth. 28 hinc constat quod Paulus ad Hebr. inducit scripturam huius Psalmi de christo prænũciatam
Hebr.1. dicendo:Et cum introducit primogenitum suum in orbem terræ,dicit: Et adorent eum om̃es
angeli eius. Hoc quippe inferius ita exprimitur: Adorate eum omnes angeli eius. Ait ergo.

¶Expositio Psalmi.

DOminus]scilicet Christus habens in vestimento & in fœmore suo scriptum:Rex re-
Apoca.19. gum & dominus dominantium[regnauit]in militanti ecclesia, seu cordibus electo
rum,sicut de eo Abdias dixit propheta:Et erit domino regnum. De quo in Apocaly
Abd.1. psi sancti hilariter cantant: Regnauit dominus deus noster omnipotens, gaudea-
Apoca 19. mus & exultemus,& demus gloriam ei,[exultet terra,]hoc est, habitatores terræ Christo do-
mino suo regnanti congratulentur,& de eius regno in seipsis pie lætemur[lætentur] hoc mo-
do in domino[insulæ multæ]ad fidem conuersę,sicut est Anglia,Hybernia,Cyprus,Sicilia,de
Isaiæ.42. quibus apud Isa.prædictum est:Ponent domino gloriam,& laudem eius in insulis nunciabũt
Isaiæ.24. Dicuntur enim insulæ terræ supra mare sitæ. Vnde in Isaia habetur:Glorificate dñm in insu-
lis maris. ¶[Nubes & caligo in circuitu eius]hoc est,in die iudicij erũt, & apparebũt in circuitu
christi iudicis nubes materiales,quia veniet in nube. Christus nanq; ascendit in nube. Iuxta il
Luc.21 lud: Nubes suscepit eum ab oculis eorum. Venturus est ergo in nube,quoniam sicut illic ange-
Actuum.1 li sancti testati sunt sanctis apostolis: Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœ-
Matth.28. lum;

lum[& caligo]i.obscuritas aeris,quoniam dies domini tanq̃ fur in nocte ita veniet:Et media 2.Pet.3.
A nocte clamor factus est,ecce sponsus venit,quemadmodum ipsemet sponsus ac iudex testatur. Matth.25.
Creditur enim Christus tpe noctis ad iudicandum vẽturus.Sed quæstio est,quõ tunc erit ca-
ligo,præsertim cum totus mundus stabit in igne conflagrationis,qui vtiq; (vt apparet) aerem
illustrabit.Possit fortassis responderi ad hoc,quod ignis ille fumosus erit,nec tñbras omnio ex
pellet sicut nec ignis inferni.Sed q̃a de necessitate concedere cogimur,q̃d ipse iudex.s.Chrs ab
vniuersis hoĩbus etiam corporalibus oculis conspicietur,sicut & Iob ait:In nouissimo die sur- Iob.19.
recturus sum,& in carne mea videbo deũ saluatorem meum,imo (scd̃m Greg.)oẽs angeli tũc
corpalibus oclis videbunt,q̃tomagis homines?Idcirco nõ arbitror,q̃d in die iudicij erit caligo
in circuitu iudicis,ita q̃d aer oĩno tñbrosus erit,sed propter ignis illius fumositatem poterit ali
quid tñbrositatis remanere in aere.Potest quoq; per caliginem accipi tempestas illa horribilis
q̃erit in die iudicij,de qua dictum est supra.Et in circuitu eius tempestas valida.Vnde & Na- Psalm.49.
3 um:Dñs in tempestate,& turbine viæ eius.¶[Ignis]conflagrationis qui elementa exuret,atq; Naum.1
purgabit,& tam alte ascendet,vt aqua diluuij[ante ipsum præcedet]hoc est,scd̃m Christi aduẽ
tum præueniet,quia quemadmodum mũdus primo perijt aquis diluuij,sic vltimo periet igni
bus conflagrationis,qui omnes viuentes in mundo occidet[& inflammabit in circuitu inimi- Gen.7.
cos eius].s.reprobos,qm̃ durante hora iudicij, ignis conflagrationis in quo vniuersi tunc sta-
bunt,incendet malignos,electos vero non tanget,nec cõtristabit,nec aliquid molestiæ inferet
cuius figura præcessit in tribus pueris,quos rex Babylonis misit in fornacem ignis, quos nõ te
B tigit ignis,sed Chadæos combussit,vt dicit Daniel.¶[Illuxerunt fulgura eius orbi terræ]hoc ẽ, Dan.3.
4 magnæ atq; terribiles coruscationes circa iudicij horam apparebunt, de quibus homines ter-
rebuntur,sicut Lucas dicit:Arescentibus hominibus p̃ timore & expectatione,quæ superueni Luc.21.
ent vniuerso orbi,idcirco subiungitur[vidit & commota est terra]hoc est, habitantes in terra
hæc fulgura cernent,& ad magnum timorem mouendi sunt.Propter quod alibi scriptum est:
Conturbentur omnes habitatores terræ,qm̃ venit dies domini,dies tñbrarum & caliginis.Simi Iohel.2
lis ei non fuit à principio,& post eum non erit. Añ faciem eius ignis vorãs,& post eum vorax
5 flamma.A facie eius contremuit terra.¶[Mõtes sicut cera fluxerũt à facie dñi]q̃a in die iudicij
seu mox eo peracto,complanabitur terra, sed & ante iudicium erunt terræmotus magni p lo- Mat.24
ca.Melius tñ per montes hoc loco,accipiuntur superbi,non in montem domini,sed in montẽ
superbiæ ascendentes,sequentes eum qui dixit:Sedebo in monte testamenti, & ascendam sup Isaiæ.14.
altitudinem nubium.Isti in die iudicij,sicut cera fluent,hoc est,corde dissoluẽtur atq; pauebũt
[à facie domini].i.à conspectu iudicis,nec ipsi solum, sed à facie domini,hoc est, à iudicis metu
enda præsentia,fluet hoc modo[omnis terra].i.omnis homo terrenus atq; peccator,Ideo nan
que ab alio prædictum est: Montes commoti sunt ab eo,& colles desolati sunt,& contremu-
it terra à facie eius,orbis & omnes habitantes in eo.Et alibi:Ecce turbo dominicæ indignatio Naum.1
nis egredietur,& tempestas erumpens,super caput impiorum veniet.¶[Annunciauerunt cœ Ierem.23.
6 li iustitiam eius]hoc est,per signa in cœlo apparentia, manifestabitur iusta vltio Christi in im-
pios.Erunt em̃ singna in sole & luna & stellis.Vnde ait saluator: Statim post tribulationẽ die Luc.21
C rum illorum sol obscurabitur,& luna nõ dabit splendorẽ suũ.Per hæc aũt patebit,q̃ta sit Chri iu Mat.24
stitia vlciscens peccata[& viderunt oẽs ppli gloriã eius].i.oẽs tunc in mundo existentes,cõspi
cient magnalia ista operum diuinorum. Melius aũt exponitur iste versiculus de sanctis apl'is,q̃a ne
crederet iudiciũ illud sine p̃admonitione & cõminatione futurũ adiecit:Annunciauer̃t cœli.i.
apli,iustitiã eius,q̃a in vniuerso mundo p̃dicauer̃t Chr̃m esse oĩm iustissimũ iudicẽ,q sine pso-
narum acceptiõe irrep̃hensibil'r iudicabit[& vider̃t] hoc est,p fidẽ cognouerunt,[omnes populi] Matth.22.
ad Christum conuersi ex annunciatione horum cœlorum[gloriam eius].i. maiestatem & ex-
cellentiam Christi,quæ in Euangelio copiose describitur.Vnde & p Isaiã dñs dicit:Mittã ex eis
q̃ saluati fuerint,ad insulas longe,& annunciabunt gloriã meã gentibus.Cũ ergo tanta sit glo Isai.66
7 ria Chri.¶[Confundantur]vel modo ad pœnitentiam salutarẽ,vel si mõ non pœnitent, æter
naliter erubescant[omnes qui adorant sculptilia,& qui gloriantur in simulachris suis]seu ido
lis,qui seruiunt creaturę potius q̃ creatori.Nã q̃ graue sit hoc pct̃m declarat Sap.Initiũ(inq̃s) Roman.1 Sap.14
fornicationis à deo,est exquisitio idolorum.Infandorum enim idolorum cultura, oĩs mali causa
8 est initiũ & finis.¶[Adorate eũ].s.Christum,seu deũ trinũ ac simplicẽ[oẽs angeli eius.] De his
enim angelis dominus loquitur Iob:Vbi eras cum me laudarent astra matutina,& iubilarent Iob.38
omnes filij dei?[audiuit & læta est Sion].i.ecclesia militans,q̃ dicitur Sion.i. speculatrix bo-
norum cœlestiũ,audiuit auribus mentis,& corporis annunciationem,seu prædicationem aplo-
rum,vel doctrinã eorum,de duplici Christi aduentu ac iusto iudicio, & inde læta est sp̃uali læti
tia,tanquam seipsam conformans,fauens,atq; consentiens voluntati saluatoris ac iudicis sui.

¶[Et ex-

¶[Et exultauerunt filiæ Iudæ]hoc eſt,animæ deo veraciter confitentes. Iuda enim interpre 9
tatur confeſſio. Vnde cum Lia vxor Iacob patriarchæ, peperiſſet Iudam filium ſuum,dixit D
Gen.29 Modo confitebor domino. Et ob hoc vocauit eum Iudam, Hæ itaque filiæ exultauerunt,
[propter iudicia tua domine]i.ex conſideratione iuſtorum iudiciorum tuorum,quibus nil in
ordinatum relinquis,nulli iniuriam facis,nullius violẽtiam inultam dimittis, ſed eos q in hoc
Matt.5. ſeculo contemnuntur,opprimuntur,pro nihilo reputantur,& propter iuſtitiam patiuntur,in
æternum exaltas:eos vero qui modo florent,proſperantur,ac delitiantur,ſine fine condẽnas.
¶[Quoniã tu dominus] es[altiſſimus ſuper omnem terram]Omnia nanq; creaſti, & cũcta in 10
infinitum excellis,oĩmq; oĩpotens iudex es,idcirco,[nimis]hoc eſt,incomparabiliter, incõp
henſibiliter,& ſine menſura[exaltatus es ſuper omnes deos]de quibus iam dictum eſt:nam&
Dan.3. illorum creator ac iudex conſiſtis. Propter quod de te teſtatur ſcriptura:Benedictus es domie
in templo ſancto gloriæ tuæ,& ſuperlaudabilis & ſuperexaltatus in om̃ibus ſeculis. ¶[Qui di 11
ligitis dominum odite malum]culpæ,hoc eſt,peccatum om̃e abhorrete,non quia pœnam me
retur,ſed quia peccatum eſt diſplicens deo. Qui enim diligit dominum,debet habere affectum
diuinæ voluntati conformem,ideoq; quemadmodum deus odit peccatum, inquãtum peccat
tum,ſic diligens deum,debet odiſſe peccatum,in quantum peccatum,ſeu diuinæ voluntati cõ
trarium. Sic autem odio habere peccatum,eſt euidens ſignum dilectionis & gratiæ dei in hoie
imo hoc modo ſocietatem,ac familiaritatem cum deo ſortimur. Vnde Iohannes:Societas (in
1.Iohan.1 quit)noſtra ſit cum patre,& filio eius Ieſu Chriſto. Ruſuſq;:Deus lux eſt, & tenebræ in eo nõ
Ibidem ſunt vllæ. Si dixerimus quoniam ſocietatẽ habemus cum illo,& in tenebris ambulamus,men E
timur[cuſtodit dominus animas ſanctorum ſuorum]in pręſenti vita per gratiam,angelicam
q; cuſtodiam,in futuro autem iudicio,eas cuſtodiet ab omni damnatione atq; piculo [de ma
nu peccatoris]hoc eſt,poteſtate omnium iniquorum[liberauit eos]ſcilicet ſanctos ſuos. Nunc
enim liberat eos à tentationibus & perſecutionibus, ne eis noceant,dando patientiam in ad
uerſis,vel ereptionem totalem ab eis,in die quoq; iudicij perfecte redimet eos. Hinc enim ſcri
ptum eſt:Omnis qui natus eſt ex deo,non peccat,quoniã ſemen dei manet in eo,& malignus
1.Iohan.3 non tangit eum. ¶[Lux]hoc eſt,ſplendor gratiæ dei,ſeu Chriſtus ſol iuſtitiæ [orta eſt iuſto]q 12
deo ex charitate obedit:quod nemo facere poteſt,niſi in quo orta eſt lux gratiæ Chriſti q pro
teſtatur:Sine me nihil poteſtis facere[& rectis corde].i.iuſtis omnibus orta eſt[lætitia].i.co
Iohan.15. pioſa ratio atq; materia ſpiritualium gaudiorum,ex incarnatione & cæteris beneficijs & pro
miſſionibus Chriſti. Propterea. ¶[Lætamini]o[iuſti in domino]ſummo creatore,pijſſimo re 13
demptore,ac liberaliſſimo benefactore veſtro[& confitemini]confeſſiõe laudis[memoriæ ſan
ctificationis eius]hoc eſt,recordationi diuinæ mentis ſeu menti diuinæ,quæ clementer memo
rata eſt veſtri,videlicet,ſanctificando vos gratis per dona ſancti ſpiritus,propter quod grati
as agere inceſſanter debetis,nec obliuiſci eius,qui veſtri oblitus non eſt. Admonemur ex Pſal
mo præſenti futuri iudicij horrorem diſtrictionemq; penſare,cogitando cordetenus quã hor
Hebr.10. rendũ tunc erit incidere in manus dei viuentis,deũ iudicẽ furioſum cõſpicere, totũ mundum
incenſum videre,vniuerſorum angelorum agmina videre armata,ad aſſiſtendum Chriſto iu F
dici contra iniquos:coram cœlo & terra de oĩbus cogitationibus, verbis & actibus rationẽ ex
oluere,coram vniuerſis hominibus,angelis,dæmonibuſq; confundi,ac reprobari,audire ver
Matth.25. bum illud aſperrimum,& omni tormento pœnalius:Ite maledicti in ignem æternũ: expecta
re incertam ſeu etiam certam ſententiam iudicis,intueriq; ſub ſe hians chaos carceris inferna
lis,& tandem ab electorum conſortio ſeparari,atq; æternæ damnationis ſententiam adipiſci
in profunda inferni incidere,inextinguibilibus flammis ſine ſpe vnquam euadendi exuri. De
Sophon.1 hac etem̃ die conuenienter accipitur,quod alibi ſcriptum eſt : Dies iræ dies illa,dies tribulatio
nis & anguſtiæ,dies calamitatis & miſeriæ,dies tenebrarum & caliginis,dies tubæ & clango
Iſaiæ.13. ris. Et iterum:Ecce dies domini veniet crudelis, & indignationis plenus, ad conterendos pec
catores de terra,qm̃ ſtellæ cœli & ſplendor earum non expandent lumen ſuum. Obſcuratus
eſt ſol in ortu ſuo,& luna non ſplendebit. Vñ altiſſ. ille archiapl's:Adueniet(inqt)dies dñi tanq̃
2 Pet.3. fur,in q̊ cœli magno impetu tranſiẽt,elementa vero calore ſoluentur:terra aũt & q̃ in ipa ſunt
opera exurentur. Idcirco dum Chriſtus multa horrenda dixiſſet, tandem ſermonem cõcludẽs
Luc.21. ita hortatus eſt nos: Vigilate omni tpe,orantes,vt digni habeamini ſtare ante filium hominis.

COMMENTARIVS IN PSALMVM XCVII.

¶Expoſitio Tituli.

TItulus Pſalmi præſentis eſt:Pſalmus Dauid. Pſalmus iſte ad literam competit Chriſto,q2
de ipſo ac duplici eius aduentu conſcriptus eſt: ſpecialiter tñ & euidenter loquitur de pri
mo Chriſti aduentu ſeu incarnatione,& ait.

¶Expo

A ❡Expoſitio Pſalmi.

1 CAntate domino]Chriſto[canticum nouum.]videlicet Euangelicæ legis præconia,
ſicut paulo ante plenius exponebatur in pſalmo nonageſimoquinto.qui cum iſto i
verbis atq;ſcientia pro magna parte in idem concurrit.Ideo autem cantate domino
canticum nouum[quia mirabilia fecit]imo ſuperincõpręhenſibilia fecit,aſſumendo
humanam naturam in vnitate ſuppoſitali,progrediendo de clauſo virgineæ matris vtero,re-
ſurgendo & de clauſo monumento egrediendo, in cœlos aſcendẽdo,ſpiritũ ſanctũ mittendo.
Quanta autem mirabilia Chriſtus in ſua prædicatione ac paſſione molitus ſit,euangelia pan-
dũt:vehementiſſime tñ mirabile extitit,ꝙdeus pater propriũ filiũ ſuũ miſit in mundũ q̃tenus Gala.4
per eius paſſionem ac mortem ſaluaretur genus humanum. ❡Saluauit ſibi dextera eius,&
brachiũ ſanctum eius.]hoc eſt,dextera Chriſti & brachium eius, videlicet magna virtus Chri
ſti, & fortitudo ſua excelſa, ſaluauit.i.de morte æterna genus hũanũ redemit ſibi.i.ad nomi-
nis ſui honorem.Chriſtus nãq; propria poteſtate hominem liberauit. Vñ per Iſaiam ait:Salua Iſaiæ.63
uit mihi brachium meum. Alij ita exponũt:Dextera eius & brachiũ ſctm̃ eius.i. Chriſtus q eſt
virtus ſeu dextera dei. Iuxta illud Apoſtoli:Prædicamus Chriſtũ dei virtutem & dei ſapiam:q 1.Cor.1.
etiã dr̃ brachiũ patris,qa p eũ oĩa fecit.Sicq; per brachiũ intelligit Chr̃s,de q̃ apud Iſaiã legitur: Iſa.53
Brachiũ dñi cui reuelatũ eſt?ſaluauit genus humanũ, ſibi.i.deo pr̃i ſeu ad gloriã eius.Hęc enim
ſaluatio fuit opus quod pater dedit filio vt faceret de quo Chriſtus in cruce ſuſpẽſus,dixit:Cõ-
ſummatum eſt.Et ante paſſionem:Pater,ego te clarificaui ſuper terram,opus cõſummaui q̃d Ioha.19.
B dediſti mihi vt faciam.Deinde propheta de futuro loquens per modum præteriti quod tñ iam Iohan.17
3 completum conſpicimus,ſubdit. ❡Notum fecit dñs].ſ.deus pr̃[ſalutare ſuũ]hoc eſt,Chr̃m
filium ſuum mundi ſaluatorem. Primo in Iudæa,quia per miracula quæ Chr̃s in nomine pr̃is
operabat̃,pr̃ declarauit Ieſum Nazarenũ eſſe filiũ ſuũ,ac regẽ Meſſiam:propter quod Chriſtus Iohan.5
ait:Opera quæ dedit mihi pr̃,teſtimoniũ perhibent de me.Notificauit quoq; pr̃ filiũ ſuũ paſto Lucæ.2
ribus p angelũ,Zachariæ atq; Elizabet p ſpm̃ ſctm̃,Annæ & Simeoni ſimilit̃.Inſup Chr̃o ba- Luc.1
ptizato,& poſtea transfigurato,pr̃ de cœlo intonuit:Hic eſt(inquiens)filius meus dilectus. Lucæ.2
Secundo notificauit ſalutare ſuum Gentibus.Vnde ſubiungitur [in conſpectu gentium reuelá Mat.3.17.
uit]per p̃dicationẽ apoſtoloꝝ[iuſtitiam ſuam].i.Chriſtum eſſentialit̃ iuſtũ atq; iuſtitiã, q ap-
pellatur iuſtitia dei,quia pr̃ per eũ mundũ redemit,non per potentiam tm̃,ſed per modũ ac viã
iuſtitiæ.Vel iuſtitiã ſuã.i.Euangelicæ legis præcepta atq; cõſilia,in quib. continetur plenitudo
iuſtitiæ.Huius pulchri dulciſq; verſiculi ſenſum ac verba,illuſtriſſimus Iſaias frequenter in li- Iſaiæ.46
bro viſionũ ſuaꝝ deprompſit.Ait em̃:Reuelabitur gloria dñi,&videbit om̃is caro ſalutare dei Iſaiæ.52
noſtri.Et:Parauit dñs brachiũ ſuũ in oculis omniũ Gentiũ.Et:Videbũt omnes fines terræ ſa- Iſa.46
lutare dei noſtri.Et:Prope feci iuſtitiam meam,nõ elongabitur, & ſalus mea non morabitur.
4 ❡Recordatus eſt]Deus pater[miæ ſuæ] qua clementer promiſit ſe miſſuꝝ filiũ ſuũ in mũ
dũ[&veritatis ſuæ] qua veraciter adimpleuit promiſſum,mittendo Chriſtũ.Dicitur autẽ deus
recordatus miæ ſuæ &veritatis ſuæ,impendendo nobis effectum ſuę miæ ac veritatis:&qa ſpe
cialiter promiſit patriarchis & prophetis filijsq; eoꝝ de Chriſti aduentu, idcirco nunc dicitur
C recordatus miæ ſuæ &veritatis ſuæ[domui Iſrael].i.populo Iudæoꝝ,vicz ad ſalutẽ ipſoꝝ.Vñ
&Chriſtus in Euang.Non ſum(inqt)miſſus,niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Et ꝟgo Matth.15
Chriſtifera:Suſcepit Iſrael pueꝝ ſuũ,recordatus miæ ſuæ.Sicut locutus eſt ad patres nr̃os &c. Luc.1
5 ❡Viderunt omnes termini terræ ſalutare dei nr̃i]hoc eſt,omnes fines mundi, ſeu hoĩes vni
uerſi,vt diſtributio ſit pro generibus ſinguloꝝ,per fidẽ cognouerũt ſalutare dei nr̃i.ſ.Chriſtũ. Lu.2.
Ideo em̃ Simeon iuſtus ait:Viderũt oculi mei ſalutare tuũ. Quod paraſti ante faciem omniũ Marc.16
populoꝝ.Et Chriſtus dixit Apoſt.Euntes in mundũ vniuerſum,prædicate Euangeliũ oĩ cre-
aturæ.Propt̃ tm̃ aũt beneficiũ,inuitãtur hoĩes vniuerſi ad gratiaꝝ actionẽ[Iubilate]hoc eſt,
cũ exceſſiuo atq; inenarrabili gaudio mentis,laudẽ dicite dño Chr̃o ſeu[deo] trino[oĩs terra.]
6 i.oẽs habitantes in terra[cantate]voce laudãdo[& exultate]corde gaudẽdo[& pſallite]bñ vi
uẽdo.❡[Pſallite]hoc eſt,pſalmos deuote pferte[dño]& hoc[in cithara &voce pſalmi,in tubis
ductilib.] Ad literam, Hebræi vtebantur his muſicis inſtrumentis in laudibus dei, pſallendo
ore &organis iſtis. Spiritualiter aũt per citharam intelliguntur miſericordiæ opera, ſeu mor-
tificatio carnis,ſicut frequenter oſtenſum eſt.Per tubas ductiles,quæ tundendo formantur,de
ſignantur tribulationes & aduerſitates vitæ præſentis, quibus electi tunduntur vt ſint lapides
apti in ædificium regni cœleſtis. Per tubam coream,id eſt,de corio factam quod carnem te-
git &eminet,ſignificatur contemplatio diuinoꝝ per quã temporalia tranſcenduntur.Eſt ita
que ſenſus:Pſallite domino in cithara.i.cum carnis mortificatione & operibus miſericordiæ
ne vita carnalis atque crudelis pſalmodiam veſtrã faciat inacceptã,in cithara(inquam)& voce

psalmi,q̃tenus vita voci corcordet. Psallite q̊q; dño in tubis ductilibus.i.in aduersis & tribulati
Iaco.1. onibus,atq; tẽtationibus vestris gratias agite Chr̃o,queadmodũ Iacobus mõet:Oñe gaudiũ D
existimate frẽs,cũ in diuersas tentatiões incideritis. Psallite etiã dño[&]in[voce tubæ corneæ]
.i.in laude vocali,ex diuinoꝝ cõtẽplatione procedente. ¶[Iubilate in cõspectu regis dñi]hoc est 7
corã Chr̃o oĩ; rege ac dño,iubilãdo ei corde collecto atq; in eius p̃sentia cõstituto[moueaẗ ma
re].i.seculũ istud[& plenitudo eius].i.habitãtes in eo,ad fidẽ & reuerẽtiã saluatoris. Quod cla
rius exponẽdo subiũgit[orbis terraꝝ,& q habitãt in eo]vel per mare & plenitudinẽ eius,intel
ligunẗ negotiãtes in mari,& habitãtes circa ipm. ¶[Flumina]hoc est,fideles,aq̃s baptismatis
regenerati,& riuis grãe pleni[plaudent manu simul.].i.deũ concorditer cũ exultatione cordis, 8
ac bonis opibus collaudabunt[mõtes]hoc est,cõtemplatiui,& in omni virtute sublimes[exul
tabunt à conspectu dñi].i.ex consideratione aduentus atq; p̃sentiæ Chr̃i:q̊d de vtroq; eius ad
uẽtu & cõspectu intelligi p̃t. Vterq; eñ iustis iucũdus ẽ [qm̃ venit iudicare terrã]in primo suo
aduẽtu iudicio discretiõis,increpando vitia ipsoꝝ,in scdo aũt aduentu veniet iudicare mũdũ
iudicio retributiõis finalis,sicut subiungit. ¶[Iudicabit orbẽ terraꝝ in iustitia.] & qd sit hoc
exponit adiungens[&]pro.i[populos in æq̃tate]Oẽs eñ nos oportet stare ante tribunal Chr̃i 9
2.Cor.5. vt recipiat vnusquisq; prout gessit secundũ Apost. Est autẽ iudiciũ discussionis seu retributiõis
duplex,videlicet particulare,quo animæ singuloꝝ iudicantur,mox dũ à corpore exeũt,& vni
uersale q̊d erit in fine mũdi,& de vtroq; accipi potest,q̊d scriptũ est:Patiẽtes estote vsq; ad ad
Iacob.5. uentũ dñi,& cõfirmate corda vestra,qm̃ aduẽtus dñi appropinq̃bit. Ecce iuxdex ante ianuã as
Psalm.95 sistit. De ista materia cito pertranseo,qm̃ in expositione duoꝝ psalmoꝝ p̃cedentiũ multa de ea E
Psalm.96 cõmemorata recordor. Deniq; decet nos psalmũ istũ dulcifluũ ac amœnũ, tanto affectuosius
deuotiusq; cãtare,atq; in eius decãtatiõe tãto iucũdius dño iubilare,q̃to in eo de Christo,& eius
primo aduẽntu cæterisq; mysteriis,& gẽtiũ vocatiõe ad fidẽ & gratiã saluatoris euidẽtius agi
tur,atq; ad dei p̃conia psoluenda frequẽtius inuitamur. Nil eñ christiano dulcius sapere debet
q̃ sermo diuinus in q̊ de Christi incarnatione ac mundi redẽptione tractaẗ,idcirco psalmi inde
loq̃ntes,deuotissime sunt cantandi.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. XCVIII.

¶Expositio Tituli.

PORro titulus psalmi nũc exponẽdi,in verbis ac sensu idẽ est cũ titulo Psalmi immediate p̃
habiti. Loquiẗ eñ hic Psalmus ad lr̃am de Chr̃o,& regia magnificẽtia atq; multiplici lau
de ipsius. Et q eũ ad lr̃am exponũt de Dauid & regno eius,nõ solũ sanctis catholicisq; doctori
bus sup̃ficialiores sunt,sed etiã q̃busdã Hebræoꝝ doctoribus,q ipsum ad literã exponũt de re
ge Messia. De eo igitur loquens Dauid Propheta,ait.

¶Expositio Psalmi.

Matth.20 DOminus]Christus,qui primo suo aduentu non venit ministrari,sed ministrare[re 1
gnauit]in Ecclesia militanti,post resurrectionẽ,& ascensionẽ,& vsq; in finem mun
di regnabit in ea[irascantur populi].i.infideles quantũcunq; irati,indignati,relu
ctatiq; fuerint regno Chr̃i,illud impedire nõ poterũt. Vel,irascantur.i.irasceẗ,quia F
peruersi conati sunt regnũ Chr̃i destruere,eiusq; famã & gloriã extirpare. Propter quod Pau
1.Cor.16 lus:Ostium(inquit)mihi apertũ est,& aduersarii multi. Vel,irascanẗ.i.ira salubri contra vitia
sua insurgant ac vindicent[qui sedet super Cherubim].i. Christus qui vt deus omnem pleni
Iob.37. tudinem createę scientiæ superexcedit. De quo in lib. Iob dr̃:Non audebunt eum contẽplari oẽs
qui sibi videntur sapientes. Qui etiam vt homo eleuatus est super omnes ordines angeloꝝ:re
gnauit[moueaẗ terra]i.populus vniuersæ t̃ræ conuertatur motu seruitutis ac fidei ad dñm sal
uatorẽ. Vel,moueatur ad impatientiam quantumcunq; voluerit inuidẽdo gloriæ Christi:sed
nihil proficiet. Hoc autem non optando seu imprecando sed insinuando insuperabilem pote
statem Christi asseritur. Vel,moueatur.i.mouebitur ad resistẽdum Christo. Quod nõ optãdo
sed prænuntiando intelligi debet. Vñ dicit Apostolus: Quemadmodũ Iamnes & Mambres re
2.Timo.3 stiterunt Mosi,ita & hi resistunt veritati sed vltra nõ proficiẽt. Insipiẽtia eñ illoꝝ oĩbus mani
Luc.1 festa erit. ¶[Dñs]Christus est[in Sion]hoc est,in ecclesia ipsum fideliter contẽplante[mag 2
nus]queãdmodum Gabriel virgini matri p̃dixit:Hic erit magnus,& filius altissimi vocabitur
Titum.2 Est autẽ Christus magnus duplici magnitudine. Nã vt deus est magnus magnitudine infinita
& increata,q̃ est tribus p̃sonis vna & indiuisa,idẽq; q̊d ipsa diuina essentia. Vnde dicit Aposto
lus:Sobrie,iuste,& pie viuamus in hoc seculo,expectantes beatam spem,& aduentum gloriæ
Lucæ.2 magni dei. Est itemq; Christus magnus magnitudine creata atq; finita,non corporali,sed spi
rituali.i.in omni gratia,sapientia ac virtute perfectus,iuxta illud: Puer Iesus crescebat,plenus
sapientia,& gratia dei erat in eo. Hac magnitudine magnus erat à principio conceptionis suæ
in vir

in virgine,&ob eam dictus est vir adhuc existens in vtero matris secundũ ꝙ de ipso apud Iere.
A conscriptũ est. Nouũ creauit dñs super terram,mulier circundabit virum[&]dñs iste est,[ex- Ierem.31.
celsus]loco ac dignitate [super omnes populos]Sedet enim ad dexteram patris,& vt deus oĩa Marc.16
in infinitũ excedit in oñi dignitate & perfectiõe:sed vt homo perfectior est in omni gratia, q̃
omnes electi simul in cœlo & terra. Propter quod Isaias inquit: Ecce gentes quasi stilla situlæ, Isaiæ.40
3 & quasi momentum stateræ reputatæ sunt. ❡[Confiteantur]o Christe,homines vniuersi.
[nomini tuo magno]de quo dicit Apostolus:Dedit illi.s. Christo,pater nomen quod est sup Philip.2
omne nomen:huic omnes confiteantur.i.tibiipsi, duplici confessione videlicet te laudando &
se accusando[qm̃ terribile &sanctum est.]Est enim terribile,qm̃ omnia districtissime iudicas,
& sanctum,qm̃ purũ ac bonum,omnisq; puritatis fontale principium[& honor regis]i.regia
dignitas Christi[iudicium].i.actum iustitiæ[diligit]Præcepit nanq; Christus,rex noster,i ve
teri ac nouo testamento,iudicium fieri,ordinans prælatos ac principes in militanti ecclesia,q̃-
rum est inferioribus iudicium facere. Vult q̃q; vt ipsi prelati ac iudices propria facta discutiant
discernant ac iudicent, imo à quolibet nostrũ reqrit vt per ratione iudicet semetipsum, vitia p-
pria condẽnando,vlciscendo,ac relinquendo. Propter quod dicit Apostolus:Si nosipsos dĩiu- 1.Cor.11.
dicaremus,non vtiq; iudicaremur. Et alibi habetur:Quærite iudicium,subuenite oppresso. Isai.1
4 ❡[Tu]Christe legifer noster[parasti directiones].i.mandata vitæ nobis ostendisti,per que Isaiæ.33
dirigitur homo in vltimum finem,seu vitam æternam[iudicium].i.discretionem inter bonũ
ac malum,verum ac falsum[& iustitiam]i.iustitiæ executionem seu boni operationem ac ma
B lignitationem[in Iacob] patriarcha & populo Iudæorum seu populo christiano, quorum est Isaiæ.26
5 vitia supplãtare[tu fecisti]per gratiã,dando eis virtutem recte iudicandi ac iuste agendi. Oĩa Phil.4.
enim opera nostra operatus es in nobis,secundum Isa. & deus est qui operatur in nobis & vel
le& perficere,secundum apostolum.Idcirco de tantis beneficijs o fideles. ❡[Exaltate]i.sub
limiter colite,excellentissime honorate,& laude præclara vnuersis præferte[dñm deũ nostrũ] Dan.4.
qui solus est verus deus, dicentes illud Daniel. Oculos meos ad cœlum leuo, & altissimo be-
nedico,& viuentem in sempiternum glorifico,& regem cœli laudo atq; magnifico[& adora-
te scabellum pedum eius].i.humanam naturam Christi,in qua diuinitas verbi stetit quasi su-
pra scabellum. Hæc humanitas inquantum est vnita deo in vnitate personæ,adoratur adora-
tione latriæ, non per se,neq; seorsum,sed dum Christus deus & homo adoratur, adorat & ei⁹
hũanitas. Pẽsandũ vero circa p̃sentẽ materiã,q̃ multis facit difficultatẽ,dubitationẽq; anxiã,ꝙ
secundũ beatũ Thomã in tertia parte,quęst.24,duo cõsiderari possunt in eo q honorat,videli-
cet ipsum totũ subsistens,& ea q̃ in ipso sunt. Honor aũt nõ impendit proprie & per se, nisi to
ti subsistenti. Si eñ pars alicuius honoret,videlicet manus aut pes,hoc non est pp se,sed inquã
tũ est aliquid totius:sicq; totũ honoratur in parte. Causa aũt honoris est excellentia honorati,
qm̃ honor est exhibitio reuerentiæ, alteri impensa in signũ seu testimoniũ perfectionis siue ꝟ
tutis. Dũ ergo in vno supposito sunt plures excellentiæ.s.p̃latio,sapia,sanctitatas vitę,erũt plu
res atq; distinctæ honorationes vnius,secundũ ordinem ad causas honorationis,secundum ꝙ
causæ plures sunt & distinctæ: sed ex parte p̃sonæ quæ honoratur,erit honoratio vna. Deniq;
C adoratio in sacra scriptura non sp accipitur prout est actus latriæ.s. pro cultu soli vero deo im
pendendo,sed vicissim sumitur pro quacunq; excellenti veneratiõe alterius. Vnde scriptũ est: 3.Reg.2.
Surrexit rex Salomon in occursum matris suæ,adorauitq; eã. Et eodẽ libro legitur, Bethsabee 3.Reg.1
capite inclinato Dauid regẽ adorasse. Similit̃ in libro Iosue scriptum est, quẽadmodũ Iosue an Iosu.5.
gelũ adorauit. Cũ igitur quæritur,an vna atq; eadẽ adoratione sit adorãda humanitas ac diui
nitas Chr̃i, Dicendũ ꝙ imo sc̃dm cõparationẽ seu ordinem ad totũ subsistens,qm̃ vna est ado-
ratio qua totus Chr̃s adoratur propter vnitatẽ personę,sed dici possunt plures adoratiões,su
mendo adorationẽ cõiter secundũ diuersas causas honorationis,ppt̃ quas Chr̃s adoratur. Nã
propter sapiam increatã, adoratur adoratiõe latriæ proprie sumpta,propter sapientiã vero &
sanctitatẽ & gratiã suã creatã, adoratur adoratione cõmuniter sumpta,q̃ dr̃ adoratio duliæ,
vel potius hyperduliæ .i.excellẽti honoratione duliæ. Sicut eñ latria est virtus, quæ deo cultũ,
ceremoniamq; impẽdit,sic dulia dr̃ virtus, q̃ creaturis excellentibus debitũ affert honorẽ. Cũ
insup q̃ritur an adoratio latrię sit impẽdẽda hũanitati Chr̃i,rñdendũ sicut nunc tactũ ẽ,ꝙ ado
ratio ꝑprie nõ cõpetit nisi toti subsistenti seu supposito, idcirco hũanitas Chr̃i nõ dr̃ ꝑprie aut
directe adoranda seorsum vel per se,sed tamen eo modo quo potest adorari. Dicẽdum ꝙ ado
ratio humanitatis Christi dupl̃r intelligi potest. Primo, vt adoratio eius intelligatur esse il-
lius cuius est ipsa,scilicet verbi,& ita debetur humanitati Christi adoratio latriæ:sic nanq; ad-
orare Christi humanitatem,aliud non est,nisi adorare verbum incarnatum,quemadmodum
adorare purpuram regis,est adorare regem purpuratum. Secundo, intelligi potest adoratio

humanitatis Christi, ita vt sit eius secundum se, scilicet vt impẽdatur ei ratione sui, seu propter
plenitudinem gratiæ suæ: sicq; non debetur neque impenditur ei adoratio latriæ, sed venera- D
tio duliæ. Christus itaq; duplici honoratione adoratur, vtpote adoratione latriæ, propter na-
turam diuinam & increatam, & adoratione duliæ propter naturam humanam. Loquendo er-
go de adoratione proprie dicta, nulli debetur proprie & per se, nisi increato supposito. Vnde
Damascenus tertio libro dicit: Adoratur autem caro Christi in verbo dei incarnato, non pro
pter seipsam, sed propter vnitum, secundum hypostasim, verbum. Cuius simile ponit de pur-
pura regis, quæ honore soli regi debito honoratur, non secundum vel propter se, sed prout est
indumentum regis, & sicut rex purpuratus regio veneratur honore, rex quidem proprie &
per se, purpura vero, prout est aliquid regi coniunctum, sic verbum incarnatum adoratur ado
ratione latriæ propter se proprie & directe, caro vero seu humanitas eius, prout est aliquid si-
bi vnitum. ¶[Moses & Aaron in sacerdotibus eius] .i. de numero sacerdotum dei fuerunt 6
Num. 8. in veteri testamento. Aaron nanq; pontifex erat & summus sacerdos, preces & hostias popu-
Hebræ. 5 li dño offerens. Moses vero consecrando seu ordinando Aaron in pontificem, & filios eius in
Leuit. 8 sacerdotes, prout in Leuitico legitur, functus est officio sacerdotis [& Samuel inter eos, qui in
Leuit. 9 uocant nomen eius]. i. de numero fuit eorum, qui deum intime orauerunt in veteri testamen-
1. Reg. 12. to. Nam & pro aduersarijs suis precatus est, dicens: Absit à me hoc peccatum in domino, quo
minus cessem orare pro vobis. ¶[Inuocabant dominum] Moses & Aarõ & Samuel pro po 7
Exod. 32. puli ignorantia [& ipse] dominus [exaudiebat eos.] quod patet de Mose & Aarõ in libro Exo-
Num. 21 di & Numer. ac alibi, De Samuele etiam scriptum est hoc primo Regum [in columna nubis]. i. E
1. Reg. 12 in nube per modum columnæ apparente [loquebatur ad eos] dominus, non in ꝓpria persona,
Exod. 23. sed per angelum ministrantem. De quo dominus Mosi dixit: Ecce ego mitto angelum meum
Exod. 33. qui pcedat te. Quod aũt loquutus sit hoc mõ dñs Mosi & Aaron in colũna nubis, legit in Exo.
sed de Samuele non legitur hoc in scriptura canonica manifeste, nisi in psalmo pr̨senti, propt
quod certũ est sic esse. Veruntñ. 1. Reg. manifeste describitur, qualiter dñs orante Samuele de-
1. Reg. 12. dit voces & pluuias, quæ sine nube non erant, & forte tũc dñs loqbatur Samueli in colũna nu-
Matth. 3 bis, q̃uis alij loquutionẽ illã nõ audierũt, sicut nec cæteri audierunt (vt aliqui asserunt) vocẽ pris
dicentis de Chro: Hic est filius meus dilectus, q̃ tñ audiuit Iohan. Bap. Chro baptizato atq; o- 8
Luc. 3 rante, vt dicit Lucas. ¶[Dñe deus nr̃] trinitas adoranda & superbñdicta [tu exaudiebas eos]
Exod. 32. in iustis eoꝝ petitionibus [deus tu propitius fuisti eis]. i. pie ipsis indulsisti tam propria q̃ alio
Num. 12 rũ peccata, q̃d maxime patet in Aaron, qui grauiter nimis peccauit in formatione vituli aurei
& murmuratione contra Mosen [& vlciscens]. i. paterne in præsenti vita castigans [in oẽs ad-
inuentiones eoꝝ]. i. in oĩa peccata ipsoꝝ, q̃ non processerunt ex inspiratione diuina, sed ex ad-
inuentione humana. Hæc nanq; eoꝝ peccata deus in hoc mundo clementer ac tẽporalit̃ vltus
Num. 20 est, ne in futuro seculo grauius punirentur. Vnde pp incredulitatẽ, qua ad aquas contradictio
nis Moses & Aaron deo increduli erant prohibiti sunt ingredi terrã promissionis. Constat er-
go quod dñs nonnunquam permittat sanctos suos ex humana infirmitate cadere, tuncq; cle-
menter adhibet temporalis pœnæ remediũ, quatenus tã ex propria culpa quã ex diuina vindi F
cta suã fragilitatẽ aduertant, & humiliores, cautioresq; resurgãt. Quẽ vero deus odit, huius ad
inuentiones nõ vlciscit cõplete vel semper in seculo isto, sed futuro: interdũ tñ vlciscitur eas in
præsenti, per inchoationẽ, vt patet in reprobis, quoꝝ pœna nunc incipit, & in inferno sine fine 9
perdurat. ¶[Exaltate] cũ reuerentia mentis, cũ præconio oris, cũ obsequio operis [dñm deũ
nostꝝ] Christum dei filiũ, qui est verus deus, ac vita æterna [& adorate eum in monte sancto
eius]. i. in ecclesia militantti, in Christo monte summo fundata: & non solũ in monte Siõ, qui
Iohan. 4. erat in Ierusalẽ, aut in monte sito iuxta Sichar, de quibus ait saluator mulieri Samaritanæ: Cre
de mihi, quia venies hora, qñ neq; in monte hoc, neq; in Ierusalẽ adorabitis patrẽ [qm̃ sanctus
dñs deus noster] Ipse enim est substantialiter sanctus & sanctitas, pura, separata, & infinita. Ipe
quoq; est prima origo, mensura, & causa oĩs sanctitatis, virtutis atq; munditiæ. Propter quod
pr̃ nr̃ cœlestis volens nos esse sibi cõsimiles, quatenus vere ac digne eius adoptiui filij noĩemur,
Leuit. 11 ait: Nolite cõtaminare aĩas vestras. Sancti estote, qm̃ ego sanctus sum. Maculatos aũt, immun
Iosue. 24 dos, seu vitiosos abominat̃, odit, & dãnat, quẽadmodum Iosue dicit: Deus sanctus & fortis æ-
mulator est, nec ignoscet sceleribus vestris. Sed & Christus deũ patrẽ sanctũ appellat, suosque
Iohan. 17 fideles ab eo sanctificari precatur dicens in euangelio. Pater sancte sanctifica eos in veritate.
Lucæ. 1 Agamus ergo propter quod Christus venit ad nos, Iurauit nanque daturꝝ se nobis, vt seruia-
mus illi in sanctitate & iustitia omnibus diebus nostris. Ecce psalmũ præsentem laudibus dei
suauẽ, beneficia Christi recolentẽ, nosq; ad dei venerationẽ repetitis viribus exhortantẽ, decet
nos non sine iucunditate interna, deuotioneq; præcipua decantare, & deum non solum verbis
sed

sed humili quoq; ac diligenti obsequio exaltare.

A ## ¶COMMENTARIVS IN PSAL. XCIX.

¶Expositio Tituli.

Psalmi nunc declarandi titulus est. Psalmus in confessione. i. psalmus iste ait de confessiõe diuinæ laudationis, de confessione quoq; proprię accusationis, principaliter tñ tractat de confessione laudis diuinæ, qa intendit nos inflãmare atq; inducere ad laudandum, regratiandũ, ac benedicendũ deo creatori nostro. Dicit ergo.

¶Expositio Psalmi literalis.

1 IVbilate dño]. i. tã exuberanter, ineffabiliterque gaudete ac hymnũ dicite deo vt sanctæ deuotionis lætitia contineri, compescíq; nequeat, quin foras per sensibilia signa erumpat, nec tñ integre exprimi possit, sic iubilate dño[omnis terra]. i. o vniuersi incolæ terræ. Tam copiose decet nos dño iubilare, qm̃ sicut eius maiestas nostrã paruitatem infinite excedit, sic nostra iucunditas de deo concepta propriam infirmitatem & elocutionem transcendere debet. Debemus autem dño iubilare, primo & summe propter propriam bonitatem ac beatitudinem ei⁹, cui decet nos ineffabiliter congaudere, si tamen diligimus eum, sicut & Christus ait apostolis: Iohan. 14
Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, quia ad patrem vado. i. meæ exaltationi ac glorificatoni cõgratularemini. Secundo, propter multiplicia beneficia dei nobis exhibitã. s. propter dona naturæ ac munera gratiæ. Dedit enim nobis esse, viuere, sentire, intelligere, corpus & animam, vires ac membra, multiformia quoq; dona gratiæ, atq; miæ suæ immensæ. Tertio, propter maxima bona nobis promissa, in cœlestibusq; parata. Hinc ergo o homines cuncti[seruite dño in
B lætitia] i. prompte atq; hilariter, non tamen dissolute aut irreuerenter, sed in lætitia timori cõ Psalm. 2
iuncta, sicut superius dictũ est. Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremore. Quid autem est dño in lætitia deseruire, nisi diuinis pręceptis ex vera & feruida charitate parere? Nulla quippe forma tam facile, prompte & delectabiliter operatur vt charitas. Habetq; charitas feruida in oĩ sua operatione annexã cordialẽ lætitiã. Non em̃ gaudet super iniquitate, cõgaudet aũt veritati, secundũ Apostolũ: Debemus itaq; domino in lætitia ministrare, quia non cõplacet ei 1.Cor.13.
famulatus coactus. Propter quod dicit Apostolus: Non dedit nobis deus spiritũ timoris, sed 2.Timo.1.
sobrietatis ac dilectionis & virtutis. Ad Coloss. quoq;: Quodcunq; (inquit) facitis, ex anĩo operamini. Colo.3
Quanto autem deo ex promptiori ac hilariori affectu seruimus, tanto pleniorem ab eodem mercedem sortiemur, videlicet ampliorem gratiam in præsenti, gloriãque maiorem ĩ cœlo.
2 ¶[Introite]in templum domini[in conspectu eius]quia supra templum domini aperti sunt oculi misericordiæ eius, quemadmodum Salomon orauit: Audi domine hymnum & orationem serui tui, vt sint oculi tui aperti sup domũ istam die ac nocte. Quamuis autem hoc 3.Reg.8.
de templo materiali accipi possit, quod est domus orationis, in quam aspicit deus, in q̃ etiã domo homines aspiciuntur à deo. i. per approbationem cognoscuntur ab eo & misericorditer attenduntur: aptius tamen accipitur de tẽplo immateriali, quod est anima rationalis, quæ est cubiculum, thalamus, thronus, sedes, domus ac templum sui creatoris ac saluatoris. Debemus er Isaiæ.56
Isa.46
C go introire in animam nostram. i. redire ad cor, & considerare diuina, atq; discutere nostra interiora in conspectu eius. i. coram deo, cogitando præsentiam dei, & coram eo statuendo nosipsos, dicentes: Testis est deus, qui præsens aspicit. Sic autem introite[in exultatione], id est, introeundo confiteamini deo, eius præconia & vestra facinora, quatenus in contemplatione
3 diuinæ bonitatis lætemini, in consideratione autem vestræ prauitatis tristemini, vt contristãdo consolari mereamini consolatione æterna. ¶[Scitote]non solum per fidem, sed etiam per Gen.31
naturalem rationem & gustum seu experientiam[quoniam]id est, quod[dominus]vniuersorum[ipse est deus]creator, gubernatorq; vester [ipse fecit nos] per creationem, refecit etiã nos per suam incarnationem ac gratiæ infusionem. Quod autem deus creando omnia fecit, oĩa protestantur & clamant, ordo rerum ostẽdit, ratio dictat, scriptura affirmat, philosophi cognouerunt, theologi prædicant. Videmus nanq; ordinem decentissimum esse in speciebus vniuersi, quoniam vna natura est posterior, compositior, vilior, ac dependentior alia. Oportet ergo venire ad vnam naturam simpliciter primam, maxime simplicem, summe dignissimam, penitusq; independentẽ, seu nullius egentem, & ista est deus. Primũ atq; dignissimũ in omni genere reꝵ, est causa posterioꝵ in genere suo, quẽadmodũ primũ calidum est causa caloris in alijs, & primũ lucidũ, scilicet sol, est causa claritatis in alijs omnibus. Deus ergo, qui est primũ ens, summe perfectũ, simplex ac independens, est causa oĩs entitatis, veritatis ac perfectionis in cæteris oĩbus. Quod etiã Aristoteles secundo priæ philosophiæ demonstrat, propter quod alibi dicit: Ab hoc ente, oĩbus cõmunicatũ est esse & viuere, his quidẽ clarius, his autẽ obscurius. Quẽadmodũ itaque oĩe quod habemus & sumus, à deo recepimus, ait nosipsos & oĩa in

teriora, exterioraque nostra deo offerre, & i dei laudem ac seruitutem expendere obligamur. Ideo subditur. ¶[Populus eius & oues pascuæ eius] id est, o vniuersi fideles quos possidet deus per fidem & gratiam qui estis oues pascuæ eius, id est, qui sacramentis eius reficimini, & mẽte & corpore donis dei sustentamini atq; alimini [introite] non tam corporis gressu quam mẽtis profectu [portas eius] id est, virtutes seu opera virtuosa, quibus ad regnum cœleste pertingitur [in confessione] peccatorum vestrorum. Oportet enim confessionem proprię culpæ præcedere cætera opera virtuosa. Per confessionem nanque culpa deletur, gratia datur, & homo idoneus laudator, efficitur. Vnde de non confitentibus dominus per Isaiam ait: Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Introite quoque [atria eius] id est, latitudinem charitatis, implentes illud beatissimi principis apostolorum Ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem cõtinuam habẽtes, quoniam chatritas operit multitudinem peccatorum. Vñ & Paulus, Ambulate (inquit) in dilectione, sicut & Christus dilexit nos. Nã plenitudo legis est dilectio, & qui diligit proximum, legem impleuit. Vel, introite atria eius, id est, per contemplationem & spem intrate amplitudinem cœlestis palatij, & oculis fidei circumspicite plateas regni cœlorum, ac ordines beatorum, habentes conuersatiõem in cœlo. Denique potest hic versus intelligi de materialibus portis, atrijsque ecclesiæ ex lapidibus fabricatæ, ita quod admonemur visitare ac ingredi ecclesiam dei, vbi diuina aguntur, missæ celebrantur, prædicatio verbi cœlestis auditur [in hymnis] id est, spiritualibus laudibus [cõfitemini illi] id est deum laudate, sicut in Apocalypsi admonetur: Laudem dicite deo omnes serui eius, & qui timetis eum pusilli & magni. ¶[Ludate nomen eius] mente deuota collecta, & amorosa [quoniam suauis est dominus] Est enim deus benedictus & sanctus, essentialiter dulcis, & eius infinita essentia aliud nihil est, nisi dulcedo prorsus immensa, à cuius odore, suauitate, ac amœnitate in infinitum occumbit omnis dulcedo creata. Hanc tamen dulcedinem dei aliqualiter gustare meretur, qui in continuis laudibus eius diligenter persistit, dicens ac implens quod dictum est supra: benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius i ore meo. Et Ecclesiasticus, Confitebor (inquit) tibi domine rex, & collaudabo te deum saluatorem meum. Laudabo nomen tuum assidue, [in æternum misericordia eius.] Misericordia enim dei est ipsemet deus misericors, & ita ęterna est sicut & deus. Vel, in æternum misericordia eius, id est, effectus pietatis diuinæ æternaliter permanebir in electis, qui sunt vasa misericordiæ [& vsque in generationem & generationem] id est, per omnes generationes & sine fine p manet [veritas eius] id est, veritas sacræ scripturæ, quemadmodum Christus testatur, Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Propter quod etiam in Isaia habetur: Verbum dei nostri stabit in æternum. Vel veritas dei, intelligi potest ipsemet deus verax, seu vera impletio promissionum ipsius quæ nunquam cessabit, quoniam ibunt reprobi in ignem æternum, electi vero in vitam æternam. Ecce psalmum dulcifluum, angelica iucunditate repletum, dei præconijs redolentem audiuimus: quem debemus in persona ecclesiæ cum ingenti attentione proferre, eiusq; exhortationibus efficaciter obedire dño iubilando, ei hilariter seruiẽdo, eiusq; præsentiam iugiter cogitando, ipsumque esse deũ nostrum fide ac opere profitendo nec vnquam ab eius præconio segniter discedendo. Quod facere nullo modo poterimus, nisi quotidie grauia vitia integerrimo corde abhorreamus, venialia quoq; diligenter pro posse vitemus, corrigamus, ac deploremus, confitendo frequenter & emendando feruenter, pensantes illud Salomonis. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Hæc requiruntur ad actus ad quos inuitamur in psalmo præsenti, quoniam actus isti omnino deiformes sunt, cœlestes atque angelici, saluberrimi & incomparabilis meriti.

Isaiæ. 1 · 1. Pet. 4 · Ephe. 5 · Roma. 13 · Phil. 3. · Apoc. 19 · Psalm. 33 · Eccl. 51. · Rom. 9 · Luc. 21 · Isa. 9 · Matth. 25 · Prouc. 28

¶COMMENTARIVS IN PSAL. C.

¶Expositio Tituli.

Titultus psalmi nouissimi huius quinquagenæ secũdæ talis est. Psalmus Dauid. Est ẽm hic psalmus Dauid ꝑphetæ tanꝗ authoris, sed Christo cantatur tanquã largitori omniũ perfectionũ, virtutũ, seu gratiaꝝ, de quibus tractat hic psalmus. Cõuenit vero cuilibet homini virtuoso, cuius vita alijs in exemplũ proponi potest. Fatetur ẽm in hoc psalmo vir perfectus suas virtutes, non præsumptuose aut ad gloriam propriam, sed ad dei honorem & proximoꝝ ædificationem, queãdmodũ Iob. Tobias, Ieremias, & alij multi sanctoꝝ diligenter describunt bona propria, quod etiam Paulus in suis epistolis sæpius ait, in tantũ vt dicat aliquoties: Factus sum insipiens, vos me coegistis. i. charitas qua vestrã salutem desidero, cõpulit me laudare meipsum, quod insipientiæ simile est & diuinæ scripturæ videtur cõtrariũ, quoniam Salomon dicit: Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & nõ labia tua. Sed hoc iã dictum est, ne quis leudet

Iob. 27 · To. 12. 13 · Ier. 15. 18 · 2. Cor. 12

laudet ſeipſum ſine ratione legitima, aut ex gloria vana. Non autem prohibemur per hoc ad
A gloriam creatoris,ædificationemq; auditoris,& maxime ſubditorum, proprias enarrare vir-
tutes,pcipue qm̃ Chriſtus in euangelio:Sic luceat (inquit) lux veſtra coram hominibus,vt vi- Matth.5
deant bona facta veſtra,& glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Vnde & Petrus ait:Cõ 1.Pet.2
uerſationem veſtram inter gentes habentes bonam,vt in eo q̃d detrectant de vobis tanquam 1.Timo.4
de malefactoribus,ex bonis opibus vos conſiderãtes,glorificent deũ in die viſitationis. Et Pau
lus dilecto diſcipulo ait:Profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Loquens ergo Dauid in perſo
na eccleſiæ,ſeu cuiuſlibet viri perfecti,ſic orſus eſt.

¶Expoſitio Pſalmi

1 MIſericordiam & iudicium cantabo tibi dñe] .i. pietatem & æqtatem tibi o deus cum
laude iucunda aſcribam,non ſolum laudabo te tanquam miſericordem miſericor- Iob.24
diter indulgẽtem, miſerationesq; maximas peccatoribus facientem,ſed etiam tanq̃ Proue.12
iuſtum,iuſta iudicia diligentem ac facientem,terribiliter vlciſcentem,& nil mali im-
punitum,imo nil penitus indiſcuſſum,iniudicatum, impręmiatumq; derelinquentem. Nunc Pſal.24
enim frequenter prædictum eſt, quõ vniuerſæ viæ domini ſunt miſericordia & veritas,intelli-
gendo per veritatem iuſtitiã ſeu iudicium. Cantamus autem dño iudicium multiplex, videli-
cet particulare,quod ſingulis dum moriuntur facit ſeorſum,& vniuerſale.quod in fine mundi
facturus eſt. Cantamus eius iudicium diſcretionis,quod agit in nobis quotidie,electos à repro Mat.13.
bis in vita hac diuidens,gratia,voto,& merito. Iudicium quoq; retributionis finalis,quod erit
B in fine ſeculi,quando ſeparabuntur boni à malis loco & præmio. Vel ſic:Miſericordiam, in p-
ſperis,& iudicium,in aduerſis,cantabo tibi .i. ad laudem tuam o dñe, ita ꝙ quicquid boni ſeu
conſolationis tuæ mihi acciderit,& quicquid meriti in me fuerit,totum tibi attribuam, & tuæ
miſericordiſſimæ bonitati aſcribam. Porro quicquid aduerſitatis,imperfectionis aut culpæ cõ Dan..3
tigerit hoc meis peccatis & tuo iuſto iudicio deputabo,cantans tibi illud Danielis:Iuſtus es do
mine in omnibus quæ feciſti nobis, & vniuerſa opera tua vera, & omnia quæ feciſti nobis in
vero iudicio feciſti,quia peccauimus tibi,& mandatis tuis nõ obediuimus. Sicut ergo deus ſin
gulariter præcipit nobis miſericordiam,quantum ad proximos, & iudicium quãtum ad noſ- Zach.7
ipſos,ſecundum illud Zachariæ:Iudicium verum iudicate, & miſericordiam & miſerationes Mich.6
facite,vnuſquiſq; cum fratre ſuo. Et Michæas:Indicabo tibi o homo quid ſit bonum, aut quid
dñs requirat à te,vtiq; facere iudicium & diligere mĩam, ſic deus in omni opere ſuo mĩam, iu-
diciumq; commiſcet,propter q̃d hæc duo ſibi ſpecialiter decantantur, ne vel iudiciũ dei nos de Philip.2
ſperare cõpellat,vel mĩa intimoratos efficiat. Sed vtrunq; hoꝝ penſando timẽdo ſperemꝰ,& ti
mẽdo timeamus atq; ſoliciti ambulemus cum deo noſtro,cũ metu & timore ac tremore noſtrã 1Cor.14.
operãtes ſalutem,iuxta admonitionem diuini apoſtoli. ¶[Pſallam] ſpũalia cantica proferẽdo, Pſalm.46
[& intelligam].i. intus legam,ſeu intente aduertam,quæ pſallo,ne ſim vagus & mente inanis
ſed impleam illud Apoſtoli:Pſallam ſpũ,pſallam & mente. Vnde ſupra dictum eſt:Pſallite ſa-
pienter. Sic autem pſallam & intelligam [in via immaculata].i.cum intentione ſyncera, in de
C ſiderio puro,in obſeruatione legis diuinæ,quatenus vita voci concordet. Hæ nanq; ſunt viæ
immaculatæ,quibus ad deum anima tendit. De quibus legitur in Prouerb. Viæ eius viæ pul- Proue.3
chræ,& omnes ſemitæ eius pacificæ. In via vero ſancti deſiderij, quo ſitiuit anima mea ad te,
dixi,tuam præſentiam vehementer optando [quando venies ad me?] id eſt, vtinam cito ve-
nias,quotidie quidem per gratiæ accumulatiõem,& in breui tollendo me de iſto exilio ad pa- Philip.1.
triam,Cupio enim diſſolui & eſſe tecum,quia hoc multo melius.
Conſequenter pſequitur in ſpeciali,qualiter in via immaculata pſallebat,dicendo.
¶[Perambulabam].i,in hac valle lachrymaꝝ cõuerſabar[in innocentia cordis mei] ita ꝙ nõ Tob.4.
feci alteri,quod mihi nollem fieri,ſed in ſimplicitate ac puritate conſcientiæ vixi, quemadmo- 2,Cor,7
dum ait Apoſtolus:Neminem læſimus,neminem corrupimus,neq; aliquãdo in ſermone adu-
lationis fuimus [in medio domus meę].i.in medio eccleſiæ ſeu fratrꝝ meoꝝ,nullum malo ex
emplo intoxicando. ¶[Non proponebam ante oculos meos] corporales ſeu interiores [rẽ Iob.31
iniuſtã].i.quicq̃ illicitum vt appeterem,ſicut in Iob habetur: Pepigi fœdus cum oculis meis, Ezech.20
ne cogitarem qdem de virgine. Vnde iteꝝ ſcriptum eſt: Vnuſquiſq; offenſiones oculoꝝ ſuoꝝ
abijciat,dicit dominus. Maxime eñ nocet oculus incuſtoditus,ſicut in Eccleſiaſtico dicit:Ocu Eccle.31.
lo quid nequius creatum eſt? Semp ergo oculum cordis ac corporis refrenemus, ſi corde puro
dño complacere optamus. Si hoc modo Dauid oculos ſuos cuſtodiſſet, in adulterium, homici- 2.Reg.11
diũq; lapſus nõ fuiſſet [facientes præuaricationes].i. diuina mandata tranſgredientes [odiui] Lucæ.6
in quantũ hmõi ſunt,dilexi tñ eos ſecũdum ꝙ hoies ſunt, & gratiæ atque ſalutis capaces,quia
coꝝ cõuerſionẽ deſidero,qm̃ pro inimicis & impijs orare pcipior: & in hoc oſtendit ſe diuinæ

volun

Sap.14 voluntati conformẽ,qm̃(ſicut Sapiens dicit)odio ſunt deo,impius & impietas eius. Et de impi D
Ierem.15. is apud Ieremiã dñs ait:Non eſt aĩa mea ad pplm iſtũ. ¶[Nõ adhæſit mihi cor prauũ].i.affe 5
ctio cordis mali mihi nõ placuit. Multum quippe pœnales ſunt homini iuſto,affectus & actus
2.Pet.2 hoĩs praui,quemadmodũ Petrus teſtatur de Loth: Aſpectu & auditu iuſtus erat habitans inſ
eos,qui de die in diem aĩam iuſtam iniquis opibus cruciabant. Veruntamen in tali euentu ſeu
caſu ſeruanda eſt patientia,& immoderata ac impetuoſa diſplicentia remouenda, atq; pia cõ
Gal.6 paſſio impendenda,prout docet Apoſtolus:Fratres, & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo
Ibidem delicto,vos qui ſpirituales eſtis,inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Et rurſus: Alt (inquit)
alterius onera portate [declinantem à me malignum].i.igne vitiorum accenſum, à mea recta
voluntate auerſum , & mihi in vita diſſimilem [non cognoſcebam] per approbationem,qm̃ 6
mihi non placuerunt opera eius,& in hoc deo ſeipſum conformat, qui impijs dicet in die iudi
Luc.13 Matth.25 cij:Neſcio vos. De quibus etiam alibi ait:Non eſt mihi voluntas in vobis. ¶[Detrahentem
Malach.1 ſecreto proximo ſuo] eius famam denigrando coram me ſeu me ſciente [hunc perſequebar]
Eccls.10 affligendo,increpando,ſeu fugiendo. Eſt enim detractionis vitium graue nimis,& grauius fur
to,quod tamen ex ſuo genere eſt mortale. Vnde ſcriptum eſt: Si mordeat ſerpens in occulto,ni
hil eo minus habet qui occulte detrahit. Detractorem igitur perſequi debet verus diligenſque
prælatus,& quilibet noſtrum eum arguere debet,ſi eſt ſpes de emendatione ipſius,ſi vero cor
rectionem verborum non recipit,debet ei oſtendere vultum triſtem,vel omnino faciem ab eo
Eccls.7 auertere,ſeu aliqnid boni proponere,quatenus ſic erubeſcat & emendetur. Hinc eñ Salomon
Eccl. 28. dicit:Per triſtitiam vultus,corrigitur animus delinquentis. Et alibi habetur: Sepi aures tuas E
ſpinis,& noli audire linguam nequam. Hic itaq; perſquutor detractoris bonus ac pius eſt non
1.Iohan.4 crudelis:& quicunq; cupit vere proficere,debet in primis vitium detractionis penitus abhorre
re & funditus extirpare,nec omni ſpiritui credere, ſeu de facili aſſenſum præbere omni narra
tioni aliorum,præcipue imperfectoꝝ. Maxime nanq; animam inquietat,mentisq; ſtabilitatẽ
ac grauitatem tollit ac impedit,quam cito omnia credere, obloquentiumq; ſermonibus leuit
adhærere cœperit. Hinc etenim frequentes diſcordiæ & iniuſta odia generantur, ita vt inter
dum de amiciſſimis fiant inimici,dum vnanimes quidem,ſed nimium credulas animas,mali
loqua lingua diſiungit. Magna vero quies eſt animæ,& ingens grauitas morum, non temere
neque facile de aliquo quicquam ſiniſtrum velle recipere aut audire. Et iſta valde penſanda
ſunt innocentibus atque ſimplicibus, quia facilius totum credunt, putantes alios tales,quales
ſunt ipſi. Propter quod Salomon:Innocens(inquit)credit omni verbo. ¶[Superbo oculo 7
Proue.14 & inſatiabili corde].i.auaro qui non impletur pecunia [cum hoc non edebam] cum interiori
conſenſu. Et ad literam,ſi fieri poteſt ſine diſpendio,vitandi ſunt in menſa ſuperbi atque aua
Eccl.9. 2.Theſ.3. ri,iuxta illud:Viri iuſti ſint tibi conuiuæ. Et apoſtolus dicit:Si quis non obedierit verbo, ꝑ epi
1.Cor.5 ſtolam hunc notate,& ne commiſceamini cum illo vt confundatur. Alibi quoq; : Cum huiuſ
modi,inquit,nec cibum ſumere, propter correctionem tamen & informationem ſeu aliam ra
tionabilem cauſam,poſſumus cum talibus manducare, præſertim cum Chriſtus cum publica 8
nis & peccatoribus comediſſe legatur,quatenus eos conuerteret. ¶[Oculi mei] interiores & F
Lucæ.7 etiam exteriores [ad fideles terræ] .i. ad homines deo fideliter ſeruientes [vt ſedeant mecum]
in conſilijs,menſis atq; iudicijs, quia ad tales affectuoſe reſpicio , eisq; communicare deſidero
[ambulans in via immaculata].i.ſine labe peccati conuerſans,& deo in puritate cordis deſer
uiens [hic mihi miniſtrabat] Tales nanque eſſe decet miniſtros prælatorum ac principum,ꝓ
cipue autem decet religioſos habere deuotos ſeruos, non ſeculares, leues, vanos, in veſtitu cu 9
rioſos,& opere inconſtantes. ¶[Non habitabit in medio domus meæ qui facit ſuperbiã,]
Pſalm.17 .i.ſuperbis non cohabitabo,ne cum peruerſo peruertar,& ſi corpore ei cohabito,mente tamen
Eccle 33. longe diſtabo ab eo,quoniam ſcriptum eſt:Qui tetigerit picem,inquinabitur ab ea, & ꝗ com
Proue.8 municauerit ſuperbo,induet ſuperbiam. Vnde Sapientia aſſerit: Arrogantiam & ſuperbiam,
& viam prauam,& os bilingue deteſtor [qui loquitur iniqua, non direxit in conſpectu oculo
rum meoꝝ] hoc eſt,meo iudicio non fecit bene,nec ambulauit ad deum directe, imo reprobo
eum. ¶[In matutino] .i. tam cito vt commode iuſteq; potui [interficiebam] gladio materia 10
li vel ſpũali [omnes peccatores terræ] hoc eſt,omnes grauiter criminoſos , cauſas morte dig
nas habentes [vt diſperderem de ciuitate dñi] .i. de eccleſia ſeu congregatione iuſtoꝝ [omnes
opantes iniquitatem] tam grauem vt dictum eſt. Debent nãq; principes ſeculares gladio ma
teriali,prælati autem gladio ſpirituali, iniquos occidere ſeu intus mortuos declarare,vt mun
24q.1.Audiuimus. dent eccleſiam à cõmixtione prauoꝝ, ſecundum Decreta. Vel in matutino, hoc eſt,in exordio
tentationis interficiebam.i.cadere atque deficere feci per orationem deuotam & adiutorium
grẽ Chriſti,omnes peccatores terræ,hoc eſt,diabolos me tentantes, & terrenas concupiſcen
tias

A tias mihi suggerentes,vt disperderem de ciuitate dñi.i. de consensu animæ meæ, quæ est ciui-
tas dei,omnes opantes iniquitatem,hoc est, omnia diabolica tentamẽta,me ad opera mala in
ducere quærentia. Qũo autem hic Psalmus Christo conueniat,certum ac facile est. Ipse eñi vt
pfectissimus cantauit deo patri,ac toti Trinitati miam & iudicium,qa in toto euangelio docet
deum pium eẽ ac iustũ. Psallebat quoq; & intelligebat in via immaculata, hoc est,in tota sua
cõuersatione sanctissima,qñ venies ad me:hoc est,qñ o deus pater veniam ad te:optabat nan-
q; redire ad patrem,quemadmodum testatur:O generatio mala,quamdiu apud vos ero? Nõ
adhæsit etiam Christo cor prauum,vt patet de Iuda proditore. Cætera omnia plana sunt. Por Marc.9
ro secundum doctores,tres sunt status Christianæ religionis. Primus est incipientium,quorũ Iohan.13
est in luctu & actibus pniæ occupari, & huic appropriatur prima quinquagena psalterij, quæ
terminatur in psalmo pœnitentiali,videlicet:Miserere mei deus. Secundus est status proficien Psal.50
tium q in spũ ambulant,quorum est in actu iustitiæ exerceri, eundo de virtute in virtutem, &
huic appropriatur hæc secunda quinquagena,quæ terminatur in psalmo præsenti, de rigore Psalm.81
iustitiæ pertractante. Tertius vero est status perfectorũ à vita actiua ad cõtemplatiuam ascen- Psal.100.
dentium,quorum est laudibus dei iugiter inhærere, & huic appropriatur tertia quinquagena,
quæ terminatur in laude diuina. Docetur deniq; vnusquisq; superior ex psalmo præsenti, vt Psal.150
habeat se deuote ad deum,iuste ad proximũ,immaculate ac sancte ad seipm, imo singulis no-
bis conandũ est,vt taliter conuersemur in hoc mundo fallaci ac fragili corpore, quod vita no-
stra alijs exemplaris reddatur,atq; in propria persona verba Psalmi huius à nobis cantentur,
B ad gloriam saluatoris,qui est super omnia deus sublimis & benedictus, Amen.

D. DIONYSII CARTHUSIANI IN TERTIAM PSALTERII QVINQVAGENAM PRAEFATIO.

DEdit Dauid confessionem sancto & excelso,& de omni corde suo lau
dauit deum,& dilexit dominum qui fecit illum. In verbis inductis cõ
mendatur gloriosus propheta & rex sanctus Dauid de tribus. Videli-
cet de confessione propriæ culpæ,quam sancto excelsoq; deo humilit Eccl.47.
est confessus. Tibi(inquiens)soli peccaui,& malum coram te feci. Se-
cundo,de intima confessione laudis diuinæ. Quia de omni corde suo Psalm.50.
.i.toto & integro corde,cum omni alacritate ac promptitudine dñm
laudauit. Sicut inferius ait:Cantabo domino in vita mea, psallã deo
meo quã diu sum. Tertio,de sancta dilectiõe proprij creatoris. In istis Psal.103.
consistit vniuersa spiritualis vitæ perfectio. Cum eñ nõ sit speciosa laus in ore peccatoris:pri- Eccl.15.
us confiteri oportet propria mala,quoniam omnia in confessione lauantur. Vnde Iosue: Fili
mi da gloriam deo & confitere quid feceris. Mente autem per cõfessionem purgata, factus est
homo dignus atq; idoneus dominum laudare,quia confessio propriæ culpæ disponit & aptum Iosu.7.
reddit hominem ad confessionem laudis diuinæ, in qua inflammatur mens pura diuini amo-
C ris ardore,intantum vt dicere possit illud Ieremiæ: Factus est sermo domini in corde meo, qũ
ignis exæstuans,claususq; in ossibus meis. Et defeci,ferre non sustinens. Denique sicut cõfessio Ierem.20.
culpæ est actus humanus,quia non competit nisi homini,sic dominum laudare est actus ange
licus,quoniam eis à principio suæ creationis inerat,incessabiliter inest,& iugiter inerit. Deum
autem diligere est actus omnino diuinus. Nam deo æternaliter, perfecte,infiniteq; conuenit.
Confitendo itaq; nostra peccata,ducimus vitam laudabilem & humanam. Quemadmodum
enim humanum est ex infirmitate peccare,sic humanum per confessionem resurgere. Deum
autem laudando ducimus vitam angelicam & cœlestem,sed deum amando deificamur,& dei
formem vitam sortimur. Ad cuius adeptionem omnia nostra exercitia ordinare debemus.
Præcipue vero confert ad eam acquirendam, laus perennis seu psalmodia continua. Iuxta il-
lud Isaiæ: Implebit dominus splendoribus animam tuam, si glorificaueris eum. Quoniam Isaiæ.58
igitur domino saluatore auxiliante, vtcunque expositæ iam sunt duæ Quinquagenæ libri
Psalmorum,incumbit nunc aggredi tertiam,secundum modum & formam in exordio expli
catos. Videlicet simpliciter procedendo sine stili ornatu & sensuum profunditate,atque ipsos
Psalmos dum fieri potest & expedire videtur,quadriformiter explanando, hoc est,literaliter,
allegorice,tropologice,& anagogice,quantum ille dignare dignabitur, de quo scriptum habe
tur: Omnis sapientia à domino deo est,& cum illo fuit semper, & est ante æuum. Eccle.1
Cuius misericordissimam illustrationem affectuosissime inuoco, per dilectionem, preces, ac
merita

merita aduocatæ saluatricis & dominæ nostræ virginis sanctæ dulcis Mariæ.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CI. D

¶Expositio Tituli.

Psalmi nunc declarandi titulus est: Oratio pauperis, cum anxiaretur, & in conspectu domini effuderit precem suam, hoc est, Psalmus præsens est oratio hominis pœnitentis, cum anxiatur timore futuri iudicij ac suppliciorum inferni ex recordatione peccatorum suorum, & in cōspectu domini effuderit pcem suam, quatenus misericordiam consequatur, videlicet à præsentibus tribulationibus releuamen, peccatorum indulgentiam, innocentiæ restitutionē & gloriam in futuro. Loquens igitur sanctus Propheta in persona hominis propriam infirmitatem iniquitatem atq; miseriam recognoscentis, ac spiritualem inopiam deplorantis, ait:

¶Expositio Psalmi.

Domine] Deus omnipotens, simplex, ac trinus totaliter ac naturaliterque misericors [exaudi,] hoc est, cognoscendo adimple [orationem meam] quia petitionem decentium petij à te [& clamor meus] mentalis, videlicet ardens affectio, desideriumq; cœleste: seu clamor vocalis, qui est magni ac sancti desiderij nuntius [ad te veniat] hoc est, tibi acceptus sit, tibi complaceat & attendatur, ac impleatur à te, quemadmodum de quibusdam ait scriptura: Clamor eorum in aures domini sabaoth, introiuit. Et tu ipse dicis: Clamor filiorum Israel venit ad me. Venit autem clamor noster ad dominum, nō loco, sed acceptatione. ¶Non auertas faciem tuam] hoc est, pietatis tuæ respectum [à me] vili ac paupe peccatore, sed pœnitente. Loquitur autem Propheta de deo modo humano, quasi in deo essent auris & facies, conuersio ac auersio nouæ siue recentes, secundum nouitatem meritorum ac demeritorum nostrorum: sed omnia hęc in deo spiritualiter, immutabiliterq; consistunt. Facies enim dei est diuini intellectus respectus. Auris dei est misericordia eius subueniens. Auersio dei est detestatio mali. Conuersio autem approbatio boni [in quacunq; die tribulor,] id est, corde affligor propter peccata commissa, vel tentamenta seu aspera mundi ac dæmonum [inclina ad me aurem tuam] hoc est, misericordiam tuam applica mihi, pietatis tuæ effectum declarando in me. i. consolando animam tristem, roborando corpus infirmum, mitigando seu auferendo tribulationes, quas patior, prout expedire noueris animæ meæ. ¶In quacunq; die] imo quacunq; hora aut momento diei seu noctis [inuocauero te] ex intimo mentis affectu, tuam bonitatem precando [velociter] sine mora, sicut indigeo [exaudi me,] ostendendo mihi lucem atq; præsentiam miserationum tuarum, quemadmodum dicit scriptura homini iusto: Inuocabis, & dńs exaudiet, clamabis, & dicet: Ecce assum. Ecce quàm sæpe repetit sensum eundem sub alijs verbis. Est eñ consuetudo scripturæ (præsertim in his quæ pertinent ad affectum) frequenter eandem sententiā alio sermone resumere. Quod valde salubre est. Quoties nanq; verba affectuosa reiterantur, toties interna affectio renouatur, augetur, perficitur. Quoniam vna bona affectio, ad aliam similem præparat mentem. Et in repetitione affectus accenditur appetitus, sicq; oratio exaudibilior redditur, quia tāto amplius grata est deo, quanto ex calidiore manat affectu. Propter quod expedit eidem sancto desiderio immorari in prece, ipsum multoties reuoluendo, nec pigre aut frigide ab ipo cessando. Omnino enim cauere debemus, ne ab oratione segniter desistamus, sed feruenter inchoandum ac cōsumandum est omne opus diuinum, præcipue laudatio dei atq; oratio. Demum ad exauditionem orōnis tria requiruntur secundum Augustinum: Primo vt salubria petātur. Hoc enim est petere in nomine Iesu seu saluatoris, ea rogare quæ spectant ad veram salutem. Propter quod Paulus exauditus non est, petens sibi auferri stimulum carnis. Stimulus etenim ille ei tāquam viro exercitato ac strennuo militi cooperabatur ad bonum, quoniam erat occasio meriti amplioris. Secundo, vt perseueranter oremus, quemadmodum ait saluator: Oportet semper orare, & nō deficere. Et Apostolus: Orate omni tempore in spiritu, vigilātes in omni instantia & obsecratione. Tertio, vt pro nobisipsis precemur. Non enim semper exaudimur pro alijs propter incapacitatem eorum. Et sicut beatus Thomas testatur, ad hoc vt homo exaudiatur pro alio, necessaria quodammodo est quædam plenitudo & exuberantia bonitatis, gratię, virtutis, seu meriti in orante, quatenus scilicet de plenitudine eius accipiat alter. Non tamen ob id cessare debemus nos imperfecti ab auxilio mutuæ orationis cum scriptum sit: Orate pro inuicem, vt saluemini. Sed qui pro alio orationem assumit, talem se coram deo recte viuendo exhibeat, vt pro alio recipi fiat idoneus. Merito autem o domine ista precatus sum. ¶Quia 4
defecerunt] hoc est, velociter defluxerunt [sicut fumus dies mei] id est, tempora quibus vixi. Quē

Marginalia: 1 (Domine); Iaco. 5. / Exod. 3. (beside "admodum… mini sabaoth"); E 2 (beside "ad me"); 3 (beside "¶In quacunq;"); Isaiæ. 58 (beside "iusto: Inuocabis"); 1. Thes. 5. F (beside "Quoniam vna bona affectio"); Iohan. 15 / Cor. 11 (beside "mine Iesu"); Lu. 18. / Ephe. 6 (beside "Secundo"); Iaco. 5. (beside "debemus nos imperfecti")

xi,quemadmodum enim fumus aſcendit, aſcendendoqꝫ deficit:ſic dies noſtri creſcendo aſcen
A dunt,& aſcendendo fini propinquant. Vnde in Iob habetur:Dies mei velociores fuerunt cur⸗
ſore:tranſierunt quaſi naues poma portantes. Et Iacobus ait: Quæ enim eſt vita veſtra? Va⸗ Iob.9 Iaco.3.
por eſt ad modicum parens: Deinceps exterminabitur. Vel: Defecerunt ſicut fumus dies mei,
hoc eſt,ſine fructu & bonis opibus ſunt conſumpti,& quicquid vanitatis, voluptatis,& impie
tatis in eis feci ac habui,cito pertranſiit,iuxta illud:Quid nobis profuit ſuperbia,aut quid diui⸗ Sapien.5.
tiarum iactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & quaſi nuntius
præcurrens.Hinc quoqꝫ Apoſtolus peccatoribus conuerſis dicit:Quem fructum habuiſtis tũc Rom.6 Ierem.17.
in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Veræ enim inanes & vacui ſunt dies
prauorum. Plenitudinem vero ſortiuntur dies iuſtorum,ſecũdum Ambroſium [& oſſa mea
ſicut cremium aruerunt.] Cremium appellatur caro cremata ſeu frixa quæ remanet pingue
dine per ignem extracta. Cremium nanque à cremando nomen accepit.Quemadmodum ita⸗
qꝫ caro talis per ignem areſcit,induratur & tabeſcit,ſic oſſa corporis per abſtinentiam areſiũt,
& per timorem dei ſiccantur ſecundum illud:Spiritus triſtis exiccat oſſa. Oſſa quoqꝫ animæ, Proue.17.
hoc eſt,virtutes ac vires ipſius tanquam cremium in frixorio torrefactum areſcunt, dum per
negligentiam gratia deuotionis ſubtrahitur,& cibus interior (ſcilicet obedientia ſancta) relin
quitur.De hoc etenim cibo dicit chriſtus: Meus cibus eſt vt faciam voluntatem patris mei. In⸗
terdum vero oſſa iſta areſcunt igne tentationis ac tribulatiõis, præſertim in his in quibus vir⸗ Iohan.4
tus non perficitur in infirmitate,qualis non erat Apoſtolus. Vtroqꝫ autem modo intelligi pñt 1.Cor.12
B hæc verba de pœnitente.Nam ante conuerſionem ſuam oſſa animę infeliciter aruerunt, nulla
ſpirituali pinguedine exiſtente in eis. Poſt conuerſionem autem & arreptam pœnitentiã oſſa
corporis in quibuſdam ſalubriter areſiunt,quibus omnis carnalis voluptas, omnis tempora⸗
lis iucunditas,omnis etiam alimonia corporis in faſtidio ſunt propter intenſam mentis occu⸗
5 pationem in deo. ¶[Percuſſus ſum] virga tentationis ac tribulationis [vt fœnum] quo⸗
niam ſicut fœnum falce abſcinditur: ſic ego per tentationem aut aduerſitatem à gratia excidi
ſicut de nonnullis ait Apoſtolus:Propter incredulitatem exciſi ſunt [& aruit cor meum]à ſpi⸗ Rom.11
tuali gratiarum fomento [quia oblitus ſum] ex mea ignauia [comedere panem meum] mihi
à deo ſemper paratum,dummodo eum inſtanter requiram,dicendo: Panem noſtrum quoti⸗ Matth.6
dianum da nobis hodie.Iſte panis eſt impletio præceptorum dei, ſicut chriſtus dicit:Meus ci⸗ Luc.11 Iohan.4
bus eſt vt perficiam opera dei:ſeu ſtudium ſacræ ſcripturæ & meditatio diuinorum,de quibus Eccl.15.
ſcriptum eſt:Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum.
Vel ſacramentum corporis chriſti, in quo eſt omnium cœleſtium delitiarum plenitudo & vi⸗
ta animæ ſempiterna.Quemadmodum veritas ait:Qui manducat hunc panem viuet in æter⸗
num. Qui hos panes ſpiritualiter edere negligit,corde areſcit,& eſt pauper, cæcus,nudus, mi⸗ Iohan.6. Apoc.3
6 ſer & miſerabilis. ¶[A voce gemitus mei] Hoc eſt,præ nimio gemitu & dolore cordis mei,
quem voce oris expreſſi [adhæſit os meum carni meæ] .i. tantum attenuatus ſum corpore, vt
oſſa mea pelli adhærerent,quẽadmodum Iob dicit:Pelli meæ conſumptis carnibus adhæſit os Iob.19
C meum. Dolor nanqꝫ interior de peccatis conceptus ſi magnus ſit & continuus, carnem vehe⸗
menter conſumit.Sumitur itaqꝫ hoc loco caro pro pelle. ¶[Similis factus ſum pellicano ſo⸗
7 litudinis] hoc eſt,ſicut pellicanus eſt auis ſolitaria,ſolitudinem diligens, & naturali quadã ma
cie confecta,ſic ego vt peccata mea liberius poſſem deflere, homines fugi, in ſolitudine manſi, Pſal.54
atqꝫ humanum ſolatium euitaui,prout ſuperius dictum eſt:Ecce elongaui fugiens,& manſi in
ſolitudine.Per pellicanum aũt deſignatur primum genus pœnitentium, ſ. ordo eremitarꝫ, q
in eremo carnem ſuam caſtigant,ac macerant,& ſua ac aliorum peccata deplangunt. Ad hoc
nanqꝫ agendum locus ſolitarius eſt aptiſſimus. Vnde cum Ieremias dixiſſet: Quis dabit capiti Iere.9
meo aquam,& oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte, interfectos populi
mei?inſinuans ſe hoc facere non poſſe in populo tam bene ſolitudinem cupit,dicendo: Quis
dabit mihi in ſolitudine diuerſorium viatorum,& derelinquam populum meum?[factus ſum
ſicut nycticorax in domicilio] hoc eſt quemadmodum noctua ſeu coruus nocturnus in parie⸗
te domicilij habitans,cæteris auibus odibilis & abominabilis eſt, nec in die apparet,ſed nocti⸗
bus cibum quærit, ſic ego nocturno tempore cæteris quieſcentibus cibum animæ quæro ope⸗
ribus bonis & luctibus pœnitentiæ inſiſtendo. In die autem dum alij foras vagantur, & occu
pantur,ego domi reſideo,nec me dignum arbitror inter homines apparere,propter abomina
bilem vitam quam duxi.Per nycticoracem ergo ſignificatur ſecundum genus pœnitentium,
eorum videlicet qui humanos aſpectus declinant, & domi cum magna contritione ac humili
tate animi ſedent. ¶[Vigilaui] ſicut dicit apoſtolus: Orationi inſtate vigi
lantes in ea in gratiarum actione. Vigilaui, hoc eſt, à peccato ſurrexi, iuxta illud Apoſtoli: Coloſ.4.

Tempus

Roma.13 Tempus eſt iam nos à ſomno ſurgere. Et alibi: Surge qui dormis,& exurge à mortuis. Vigila-
Ephe. 5 ui ſanctis operibus inhærendo: ſecundum quod monet Apoſtol. Vigilate, ſtate in fide, viriliter D
1. Cor.16 agite,confortamini,& omnia veſtra in charitate fiant. Et Chriſtus apud Matthæum: Vigilate
& orate vt non intretis in tentationem. Sic vigilantibus & non dormientibus prouenit regnũ
Matth.26 cœlorꝫ. Quapropter Salomon dicit: Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat. Vel: Vigi-
Proue.20 laui, tempe noctis,& illis horis quibus licite dormire poteram, quatenus tempus inutiliter per
ditum recuperarem, laudibus creatoris vacando,& corpus ſacris vigilijs affligẽdo. Et iſta eſt
magna gratia, dum deus dat ſeruo ſuo deuoto & ſtudioſo modico contentum reddi ſomno,
Prouer.6. cum ſomnus ſit morti ſimilis & operatori multum odibilis. Vnde in Prouer. Salomon ſciſcita
tur: Vſquequo piger dormies? quando conſurges de ſomno tuo? Verũtamen ſicut in abſtinen-
tia, ſic in vigilia diſcretionem ſeruare oportet, & proprias vires diligenter metiri, ne efficiatur
Ierem.48. homo ſacrilegij reus, incurratq; maledictionem, de qua inquit Ieremias: Quia plus fecit quàm
potuit, idcirco perijt [& factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto] hoc eſt, quemadmodũ paſ-
ſer in alto ac tuto nidificat, ne vel ipſa capiatur, aut pulli eius vorentur: ſic ego ne à diaboli la-
queis irretirer, aut operum bonorꝫ fructibus ſpoliarer, ad nidum gremiumq; Eccleſiæ ſeu loca
monaſterij fugi, vt à conuentu malignantium ſeparatus, illic conſeruer atq; ſaluificer. Eccleſia
Gen.16. nanq; ſignatur per montem, de quo angeli dixerũt ad Loth: Noli reſpicere poſt tergũ, nec ſtes
in omni circa regione, ſed in monte ſaluum te fac. Clauſtrum vero ſignatur per ciuitatem, de
qua Loth angelo ait: Quæſo dñe mi eſt ciuitas hic iuxta ad quam poſſum fugere parua,& ſal-
Ibidem uabor in ea. Per paſſerem deſignatur tertium pœnitẽtium genus, puta eorꝫ qui clauſtra ingre- E
diuntur. Deinde pœnitens tribulationes ſuas commemorat, quatenus deum ad miſerationẽ
inclinet. ¶ [Tota die] hoc eſt, quotidie atq; aſſidue [exprobrabãt mihi inimici mei], i. ama- 9
Iob.12 tores huius mũdi quos ego nõ odio, ſed ipſi me odiunt,& mihi inſultant, ſicut ſcriptũ eſt: Deri-
3. Iohan.1 detur iuſti ſimplicitas,& S. Iohãnes in ſua Canonica de quodam ſuperbo teſtatur: Verbis ma-
lignis garriens in nos [& qui laudabant me] in aperto, vel dum eorum conuerſationi prauæ
fauebam [aduerſum me iurabant] hoc eſt, nunc poſtquam eorum vitam abhorreo, atq; pœni
teo firmiter ſtatuerunt me perſequi verbis aut factis. ¶ [Quia cinerem tanq̃ panem mandu- 10
cabam] hoc eſt, ideo iſta fecerunt, quoniam ego concupiſcentias ventris contempſi,& cibo vi-
li, duro, ac modico vſus ſum [& poculum meũ cum fletu miſcebam]. i. potum corporis cum la
chrymis ſumpſi. Vel: poculum animæ, ſ. iucunditatem temporalem cum fletu miſcebam, hoc
eſt, bonæ triſtitiæ miſcui, ne inaniter gloriando reſoluerer. Spũaliter cinerem ſicut panẽ man-
ducat, qui reliquias cogitationum ſuarꝫ diligẽter examinat, ac peccata minuta quotidie defiet,
Iob.14 dicens deo cum ſancto Iob: Signaſti quaſi in ſacculo peccata mea, & tu qdem greſſus meos di-
numeraſti. Hæc autem feci o domine. ¶ [A facie iræ indignationis tuæ] hoc eſt, ex conſidera 11
tione diſtricti iudicij tui,& præ timore iuſtarum pœnarum, quas impijs præparaſti: Hoc timo
Iob. 28 re, hacq; conſideratione, impleta erat anima beatiſſimi Iob, qui ait: Deus ſolus eſt,& cogitatio
nem eius nemo auertere poteſt: idcirco à facie eius turbatus ſum,& cõſiderans eum timore ſol-
licitor [quia eleuans]. i. gratia tua adornans,& ſummæ Trinitatis imagine me conſignans, ac F
omnibus ſenſibilibus rebus me præferens [alliſiſti me] hoc eſt, cadere me pmiſiſti,& multis mi-
Prou 28. ſerijs ſubiacere. Sic deus allidit nos, ne vnquam iactemus noſipſos, aut de proprijs viribus præ
1.Cor. 10 ſumamus, ſed dum ſtamus, timeamus de caſu, dum cadimus, reſurgere affectemus. Ideo nanq;
Gal.6
Eccle.11 Apoſto. admonet: Qui ſtat, videat ne cadat. Et iterꝫ: Conſiderans teipſum, ne & tu tenteris,&
apud Eccleſiaſticũ ſcriptũ eſt: In die bonorum ne immemor ſis malorꝫ,& in die malorꝫ ne im- 12
mor ſis bonorũ. ¶ [Dies mei ſicut vmbra] hoc eſt, velociſſime [declinauerunt] quẽadmodum
1.Para.29 in primo libro Paralipomenon habetur: Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terrã,& nulla eſt mo-
Iob.7
Mat.6 ra. Iob quoque ait: Dies mei velocius tranſierunt, quã à texente tela ſucciditur, [& ego ſicut fœ-
Luc.12 nũ] quod hodie eſt, atque vireſcit,& cras in clibanũ mittitur & areſcit [arui] mente & corpore:
Iſai. 4 mente ex defectu gratiæ dei, corpore ppter afflictiones multiplices. Vnde apud Iſaiã legitur:
Ibidem Vere fœnũ eſt populus. Et rurſus: Omnis caro fœnũ,& omnis gloria eius quaſi flos fœni. Con-
ſequenter ponitur efficacia dei ad liberandũ. ¶ [Tu autẽ domine in æternũ permanes,] hoc 13
Mala.3 eſt, æternaliter, inuariabiliterq; ſubſiſtis, quẽadmodũ in Malachia aſſeris: Ego dominus & nõ
mutor [& memoriale tuũ] id eſt, præcipuũ opus quod in creatura feciſti, per quod conſeruatur
in nobis memoria nominis tui, permanet [in generationẽ & generationẽ] hoc eſt, præ magni-
tudine ſua non permittit nos ſui, vel tui obliuiſci. Hoc autẽ memoriale dei eſt miſeratio eius, q̃
ab exordio mũdi hoĩbus cõtulit. Vñ apud Iſaiã inducitur: Nomẽ tuũ & memorale tuũ domine,
Iſaiæ. 26 in deſiderio animæ, Nunq̃ em̃ obliuiſci debemus beneficiorꝫ dei. ¶ [Tu] domine, [exurgens] 14
Hoc eſt, potenter nobis ſuccurrens,& per modum exurgentis te habens, potentia tua recenter
vtendo

vtendo[miſereberis Sion].i.eccleſiæ militanti,te fideliter cõtemplanti[quia venit tempus mi
A ſerendi eius]hoc eſt,tempus ſalutis & gratiæ,de quo ait Apl's: Ecce nunc tempus acceptabile,
ecce nunc dies ſalutis.Hoc tempus incepit præcipue ab incarnatione chriſti, [quia venit tem= 2.Corin.6
pus].i.aduentus chriſti in mundum,de quo tempore dicit idem apoſtolus: Vbi venit plenitu= Gala.4.
do temporis,miſit deus filium ſuum.Et vere miſereberis Sion. ¶[Quoniam placuerunt ſer=
15 uis tuis]hoc eſt,angelis tibi ſemper miniſtrantibus[lapides eius]id eſt, Eccleſiaſticæ perſonæ
ex quibus tanquam ex viuis lapidibus conſtruitur ſancta Eccleſia.Vnde in Apocalypſi,ange=
lus ait Iohanni:Conſeruus tuus ſum & fratrum tuorum . Gaudium quoque eſt angelis dei Apoca.19.
ſuper vno peccatore pœnitentiam agente[& terræ eius miſerebuntur].i.angeli pie ſuccurrẽt Luc.15.
Eccleſiæ,per orbem terrarum diffuſæ. Omnes enim ſunt adminiſtratorij ſpiritus, preces ho=
16 minum domino offerentes,& eius gratias reportantes. ¶[Et timebunt gentes] ab idololatria Hebr.1.
ad fidem veram conuerſæ[nomen tuum domine]hoc eſt,teipſum.Hoc in Chriſtianis ex gen
tili populo natis,impletum videmus. Quod etiam in Malachia prædictum eſt:Rex magnus
ego ſum dicit dominus,& nomen meum horribile in gentibus[& omnes reges terræ]id eſt,a= Mala.1
liqui de omni genere regum,vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis ge=
nerum,timebunt,[gloriam tuam,] o chriſte,id eſt,maieſtatem tuam,q̃ per fidem cognoſcent.
De omni nanq; genere regum,ſunt quidam ad chriſtum conuerſi:eumque cum tremore ado
rauerunt,quemadmodum Iſaias prædixit:Reges videbunt(inquit)& conſurgent principes,&
B adorabunt propter dominum deum tuum.Idemque rurſus de chriſto aſſerit:Super eum con Iſai.49.
17 tinebunt reges os ſuum.¶[Quia ædificabit dominus]chriſtus[Sion]hoc eſt,eccleſiam ſanctã, Iſaiæ.52.
[& videbitur]ipſa eccleſia[in gloria ſua]id eſt,in magna excellentia, quoniam Chriſtus con=
firmauit eam aduerſus omnes reprobos &peruerſos. Magnis quoque ac varijs gratijs eam
decorauit:Alij dans ſermonem ſapientiæ, alij ſermonem ſcientiæ,alij gratiam ſanitatum,alij
operationem virtutum. Ponenſque quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam autem euangeli= 1.Cor.12.
ſtas,quoſdam vero doctores,ſicut plenius pandit apoſtolus, Vel:videbitur,dominus Chriſtus
in gloria ſua à filijs eccleſiæ ipſum per fidem ſpeculantibus,ſicut teſtatur apoſtolus: Nos autẽ
reuelata facie gloriam domini ſpeculantes.Et Iſaias:Regem in decore ſuo videbunt oculi eius 2.Cor.3.
In die autem iudicij,atque in patria,tam Chriſtus quàm eccleſia electorum, multo clarius vi= Iſaiæ.33.
debuntur in gloria ſua,quãdo implebitur illud Apocalypſeos:Ecce venit cum nubibus,& vi=
debit eum omnis oculus,& qui eum pupugerunt.Hanc autem eccleſiam Chriſtus per ſeipſum Apoc.1
ædificare cœpit,prædicans mundo,congreganſq; diſcipulos. Deinde per apoſtolos, alioſque
apoſtolicos homines,ædificauit eam per totum orbẽ,prout Zacharias prædixit:Ecce vir ori=
ens nomen eius,id eſt,chriſtus,& ædificabit templum domino. ¶[Reſpexit]dominus[in ora= Zach.6
18 tionem humilium]orantium pro Chriſti aduentu,& ædificatione eccleſiæ[& non ſpreuit pre
cem eorum]ſed clementer eam impleuit.Exaudiuit enim prophetas,&alios ſanctos iſta oran
tes.Quotidie etiam dominus oculo pietatis,in orationem humilium reſpicit, ſicut per Iſaiam
proteſtatur: Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu,& trementem ſer
mones meos? ¶[Scribantur hæc]quæ dicuntur de deo,ac beneficijs ei9[in generatione altera] Iſa.66
19 C i.à poſteris vſque ad finem ſeculi,ne vnquam obliuioni tradantur [& populus qui creabitur]
hoc eſt,plebs Chriſtiana ex aqua & ſpiritu ſancto renata[laudabit dominum]de vniuerſis be
neficijs ſuis. ¶[Quia proſpexit]dominus[de excelſo ſancto ſuo]hoc eſt,de ſancto ac ſublimi
20 habitaculo ſuo,clementer genus humanum attendit[dominus de cœlo in terram aſpexit]ocu
lo pietatis.Sicut enim deus vbiq; exiſtens,& omnia vndique cernens, dicitur ſpecialiter habi=
tare & eſſe in cœlo, quoniam ibi euidentius operatur,clariuſque videtur,ſic ſpecialiter dicitur
de cœlo aſpicere,non quod inter ipſum & ea quæ reſpicit,ſit diſtantia aliqua, cum ipſe omnia
21 penetret,impleat,circumcludat.Reſpexit ergo de cœlo.¶[Vt audiret gemitus compeditorum]
hoc eſt,vt gementibus vinculis vitiorum ligatis ſuccurreret, ignoſcendo eorum ſceleribus,ſi=
cut in libro Iudicum inducitur:Flectebatur dominus miſericordia, & audiuit afflictorum ge=
mitus:& liberauit eos de cæde vaſtantium[vt ſolueret]id eſt,à peccatis abſolueret[filios inter Iudic.2.
emptorum]id eſt,homines de parentibus peccaoribus natos(peccatum enim mors animæ ẽ]
omnes autem in primo parente cecidimus.Eramus quoq; natura filij iræ, ſicque parentes no
ſtri interempti,ſeu ſpiritualiter interfecti erãt fraude diaboli.Ideo autem audiuit & ſoluit eos. Ephe.2.
22 ¶[Vt annunciẽt in Siõ]hoc eſt,in eccleſia[nomen domini]Chriſtum libere prædicando,& fi=
dem catholicam ore ac opere confitendo[& laudem eius]annuncient[in Ieruſalem].i. in ipſa
eccleſia quæ dicitur Sion propter ſpeculationem, & Ieruſalem propter internæ pacis quietem
Sion quippe interpretatur ſpeculatio,Ieruſalam vero viſio pacis. Pax autem interna maxime
fuit & eſt in populo Chriſtiano.De quo angeli cecinerunt. In terra pax hominibus bonæ vo=

luntatis. Hæc autem annunciatio fit. ¶ [In conueniendo populos in vnum & reges,] hoc eſt, p 23
hoc quod populi vulgares, & etiā reges ac principes, in vnitate fidei congregantur, atq; in chri D
ſto vnum corpus myſticum per charitatem efficiūtur [vt ſeruiant domino] in vnitate eccleſiæ
Ob hanc enim ſpiritualem electorum congregationem, chriſtus mori dignatus eſt, iuxta illd:
Ieſus moriturus erat, vt filios dei qui diſperſi erant, congregaret in vnum. ¶ [Reſpondit] popu 24
Iohan. 11. lus fidelis [ei] ſcilicet domino ſuo [in via virtutis ſuæ] per operationem virtuoſam. Quandoq;
enim reſpondemus alicui verbo, quandoq; opere. Populus autem fidelis Chriſto reſpōdet be
ne viuendo, gratias referendo, & eius imperio obtemperando. De tali nanq; reſponſo ait ſan
ctus Iob domino: Vocabis me & ego reſpondebo tibi. Vocat enim nos deus per inſpirationē
Iob. 14. internam ad vitam meliorem: & tunc reſpondemus, cum obedimus. Dum vero negligimus, ſi
lemus: ſed dum contemnimus, contradicimus. De tali nanq; reſponſo ait Iacob: Cras reſpon
Gen. 30 debit mihi iuſtitia mea. Et vt populus iſte deo perfecte rñderet, orauit [paucitatē dierū meorū
nuntia mihi] hoc eſt, da mihi ſapienter attendere breuitatem vitæ præſentis, quatenus gaudia
temporalia vilipendam, atq; ad ſemper manſuram beatitudinem properem. ¶ [Ne reuoces 25
me in dimidio dierum meorum] hoc eſt, ne me tunc de hac vita egredi iubeas, dum me in dimi
dio vitæ meæ eſſe opinor, confidēs me diu victurum, ne imparatus decedam: & ne in illo tem
pore moriar, dum vitia magis regnant in me, quod eſſe ſolet in dimidio vitæ [in generationē
& generationem anni tui] hoc eſt, duratio ſeu æternitas tua per omnem generationem exten
ditur, nec vnquam finitur. Aeternitatem nempe creationis annos appellat, quoniam omnem E
longitudinem temporum ſeu annorum immutabiliter comprehendit. ¶ [Initio,] temporis & 26
ſimul cum tempore [tu domine terram] hoc eſt, elementum infimum [fundaſti]. i. firmiter in
medio vniuerſi, tanq̄ centrum mundi locaſti [& opera manuum tuarum]. i. creaturæ poteſta
tis tuæ [ſunt cœli] vniuerſi, quemadmodum in Gen. habetur: In principio creauit deus cœlum
Gene. 1 & terram. Et in Iob: Quis ignorat quod manus domini hæc omnia fecit? Vnde per Iſa. domi
Iob. 12. nus ait: Ego ſum dñs faciens oīa, extendens cœlos ſolus, ſtabiliens terrā & nullus mecū. Sed vi
Iſaiæ. 44. detur iſtis contrariū quod in Eccl'o habetur: Primo omniū creata eſt ſapientia. Et reſponden
Eccle. 1 dum, quod ſapiētia ſuper omnia opera dei effuſa, ſeu natura angelica dicitur primo omnium
creata, non tempore ſed dignitate. ¶ [Ipſi peribunt] Nec cœlum, nec terra peribit ſubſtantialit, 27
ſed peribunt in fine mundi quantū ad eſſe formæ accidentalis, quoniā aliū ſtatū habebūt poſt
iudiciū q̄ modo. Cœlum autem aereum peribit hoc modo per ignem conflagrationis, qui ae
rem emundabit. Cœli vero ſupra ſphæram ignis exiſtentes peribunt per ceſſationem cœleſti
um motuū. Dū eñ generatio & corruptio in inferioribus finiunt, deſinent motus cœlorū. Oia
aūt generabilia & corruptibilia & inferiora, ordinantur ad hominē ſicut ad finē, idcirco nūe
ro electorū cōpleto, caſſabit generatio hominū, & per conſequens generatio & corruptio cæte
rorū. Et ita motus & tps ceſſabunt in cœlis mobilibus. Quapꝑter in Apoc. ſcriptū eſt: Angelꝰ
Apoc. 10 leuauit manū ad cœlū & iurauit per viuentē in ſecula ſeculorū, quia tps vltra nō erit. Deniq; q
cunq; ex ſua natura habent aliquē ordinē ad ſp exiſtendū, ſubſtantialiter manebūt poſt diē iu
diciȷ, cætera corrūpentur. Propterea hoīes permanebunt, qm̄ licet ſecundū corpus corruptibi F
les ſint, ſecundū animā tñ incorruptibiles ſunt. Elementa quoq; manebunt: nā licet ſecundū par
tē corruptibilia ſint, tñ ſecundū ſe tota corrūpi non poſſunt. Cœli vero ſecūdum ſe totos incor
ruptibiles ſunt, ideo non peribunt, niſi ſecundum modum eſſendi, ſicut nunc dictum eſt, & ita
intelligenda ſunt, quæ in ſcripturis ſanctis affirmant cœlos corrumpendos, vt eſt illud: Cœli
Iſai. 34. ſicut libri complicabuntur, & quod apud Lucam dominus ait: Cœlum & terra tranſibunt. Et
Luc. 21. illud Petri: Cœli qui nunc ſunt & terra igni ſeruati ſunt in diem iudicȷ. Petrus tamen de cœ
2. Pet. 3. lis aereis loquitur. Item illud Apocalypſeos: Vidi cœlum nouum & terram nouam. Primū
Apoca. 21. enim cœlum & prima terra abȷt, & mare iam non eſt. Hic autem deſtruitur opinio philoſo
phorum, qui mundum & generationem atque corruptionem, motus quoq; cœleſtes ac tem
pus ab æterno fuiſſe, & ſine fine manſura ponebant [tu autem,] o domine inuariabiliter, [per
manes] quoniam tuum eſſe à nullo dependet, ideo vere æternum eſt, totum ſimul & ſemper æ
que perfectum, in quo nulla viciſſitudo concipi poteſt [& omnes] cœli [ſicut veſtimentum ve
teraſcent] à ſtatu volubili quem iam ſortiuntur. ¶ [Et ſicut opertorium] quod ſecundū tempo
ris exigentiam induitur & exuitur ſiue deponitur [mutabis eos] à ſtatu præſenti [& mutabun
Iſaiæ. 30. tur] in melius, quia lux ſolis erit ſeptempliciter, & lux lunæ ſicut lux ſolis, vt dicit Iſaias. Orbes
quoq; cœleſtes clariori lumine veſtientur, quamuis ſcriptura quantitatem huius immutatio
nis non determinet [tu autem idem ipſe es] quia nec ſubſtantialiter nec accidentaliter variaris
ſed æternaliter in optimo ſimpliciterq; perfecto ſtatu ſubſiſtis [& anni tui non deficiēt]. i. æter
nitas tua finiri non poterit. ¶ [Filȷ ſeruorum tuorum]. i. poſteri apoſtolorū, q ſunt ſpirituales
filȷ

filij ac imitatores ipsorum, iuxta illud Apostoli: Filioli quos iterum parturio, donec formetur Gala.4
A Christus in vobis[habitabunt]nunc in ecclesia militanti per fidem & gratiam, vsque ad secu li consumationem. Postmodum vero in ecclesia triumphanti per gloriam, vsque in sempiternum[& semen eorum]id est, bona & fructuosa conuersatio ipsorum[in seculum]hoc est, indefinenter[dirigetur]ab ipsis per gratiam tuam, vsque in vltimum finem seu vitã æternam. Vel dirigetur, à te donec perducantur ad patriam. Ecce audiuimus vocem veraciter pœnitẽtis, formamq; perfectæ pœnitentiæ. Discamus ergo ex Psalmo præsenti, quid ad vere pœnitentem pertineat. Studeamus quoq; ea digne implere. Primi etenim versus psalmi istius declarant, q̃ ardenter & seriose clamare oporteat pœnitentem ad deum. Deinde docemur nostræ paupertatis ac defectuositatis calamitatem atq; miseriam, coram domino lugubriter recitare. Deinceps instruimur quid nos pœnitendo oporteat vel expediat agere, vtpote tam cordialiter, ꝑfunde ac dolorose ingemiscere, vt ossa cuti ex maceratione carnis adhęreant. Debemus etiam assimilari pellicano loca solitaria ingrediendo, in quibus libere nosipsos in pœnitentiæ luctu mactemus. Debemus & cibo vili contenti esse, potumq; planctui commiscere atq; iram iudicis nostri incessabiliter formidare. Postremo docet nos Psalmus hic gloriosus, recitatiõi ac deplorationi nostræ paupertatis, paruitatis ac culpæ miscere diuina præconia, creatoris nostri maiestatem laudando, beatitudinem admirando, bonitatem amando, misericordiam ac beneuolentiam imitando, vt simus filij patris nostri qui in cœlis est, quoniam ipse benignus & bo- Lucæ.6
nus est super gratos & ingratos, bonos ac malos solem suum faciens oriri, pluuiamq; descẽde- Matth.5
B re super omnes.

¶Explanatio eiusdem Psalmi allegorica de Christo

Qvamuis autem aliquibus visum sit hunc Psalmum non posse conuenienter exponi de Christo præsertim cum sit vnus pœnitentialium psalmorum, peccatori conueniens, (christo autem nec pœnitentia competit nec culpa) nihilominus de christo multum conueniẽter exponitur. Primo, quia Apostolus ad Hebręos inducit verba psalmi huius ab illo loco: Ini- Hebr.1.
tio tu domine terram fundasti, vsq; ibi, Et anni tui non deficiẽt, de christo prædicta, ꝓbat psalmum apte christo competere, & si nihil fecerit pœnitentia dignum, probans ex eis filium esse patri æqualem in potentia & duratione. Probatio autem secundum Augustinum non valet nisi ex sensu literali. Psalmus igitur iste ad literã tractat de domino saluatore. Secũdo, quia Ecclesia in officio missæ feria quarta ante cœnam assumpsit tractum de principio huius Psalmi. Vnde relinquitur quod Psalmus iste exponi possit de christo in passione cõstituto. Totum eñ officium illius diei, imo totius hebdomadæ ante Pascha, est de passione dominica. Tertio quia secundum Augustinum non est incõueniens etiam eandem scripturam multiplicem sensum habere ad literam, ita quod sensus literalis eiusdem scripturæ multiplex esse possit. Quamuis igitur quædam in hoc Psalmo contenta, proprie exponantur, de pœnitente, non tamen incõueniens est ipsa de christo intelligi secundum alium intellectum. Elucidando itaq; Psalmum istũ de christo, præhabitus titulus ita exponitur. Oratio pauperis, hoc est, Psalmus pñs cõpetit Matth.8
C christo propter nos pauperi, qui non habuit vbi caput reclinaret, de quo in Zacharia habetur Zach.9.
Ecce rex tuus venit tibi, ipse pauper & ascendens super asinum: cum anxius fuerit. i. dum ipse christus passione iam imminente expauit atq; tristatus est, iuxta illud Marci: Cœpit Iesus pa- Mar.14
uere & tædere, & coram domino deo patre effudit precem suam, dicendo: Pater si fieri potest, Luc.22
transeat à me calix iste. Christus ergo vt homo passibilis passioni iam proximus ait ad deũ patrem seu totam superbeatissimam trinitatem, vnum verum simplicissimum deum. ¶Domine exaudi orationem meam, qua oro pro corporis mei glorificatione ac celeri resurrectione. Vnde ipse in euangelio ait: Pater saluifica me ex hac hora, & clamor meus, quo oro pro corpore Iohan.12.
meo mystico, quod est ecclesia, ad te veniat, vt facias quod peto apud Iohannem: Pater sancte Ioh.17.
serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos. Nõ auertas faciem tuam à me. i. non habeas te circa me pro alijs exorantem per modũ indignantis, ita vt precem meã pro alijs fusam, repellas propter aliorum indignitatem, sed propter me illis ignosce. Christus qui erat à principio suæ maternæ conceptionis comprehensor perfectus, & in bono immobiliter confirmatus, non orauit, ne pater faciem suam. i. suam cognitiõem beatificam, seu piam præsentiam ab ipso auerteret (hoc enim sciuit nunquã fieri posse) sed orauit, ne pater propter facinora hominum, exauditionem suam auerteret à prece christi pro peccatoribus fusam, in q̃cunq; die tribulor. i. à Iudæis persequutionem sustineo, inclina ad me aurem tuã, vt mihi assistas, & passionem quam tolero pro satisfactione vitiorum mundi suscipias. Hoc christus exorauit: Pater pro his rogo quos dedisti mihi de mundo, quia tui sunt. Quia defecerunt sicut fu- Ibidem
mus dies mei. i. velociter defluxerunt dies, quibus in mundo conuersatus sum. Nam Christus

senuit seu antiquior fiebat.i.ad senium tendebat sicut & cæteri, diesq; eius in continuo fluxu
erant,quemadmodum tempus.Indetrahibiles quippe defectus assumpsit secundũ Damasce. D
Hebr.2. Propter quod ad Hebr.apostolus dicit:Debuit per omnia fratribus assimilari:& ossa mea cor-
Psalm.21. poralia,sicut cremium.i.caro cremata aruerunt in passione,sicut superius dictum est:Aruit tã
quam testa virtus mea . Nam in die Parasceues propter extractionem largissimam sanguinis
Christi,& carnis suæ extenuationem,deficcationem,& indurationem,ossa sacratissimi corpo
ris sui aruerunt,instar carnis in frixorio vsq; ad pinguedinis eductionem combustæ.Propter
Isai.53. quod de Christo ab Isaia prædictum est:Vidimus eum,& nõ erat aspectus, & nos putauimus
eum quasi leprosum,& à deo percussum. Vnde nunc subditur:Percussus sum vt fœnum,id est
quemadmodum fœnum dum adhuc floret falce à terra abscinditur, sic ego in iuuentute mea
gladio passionis à societate viuentium ablatus sum & occisus, quemadmodum in Ieremia im
Ierem.11, pij aiunt:Eradamus eum de terra viuentium. In libro quoq; Sap. Morte turpissima condem-
Sapient.2. nemus eum:& aruit cor meum corporale,à suo naturali humore, propter totius corporis ve-
hementissimã vulneratione,& sanguinis emanatione. Non autem aruit cor .i. mẽs Christi ab
humore seu plenitudine gratiæ dei:quia oblitus sum comedere panẽ meũ. Hoc videtur Chro
non posse cõpetere,& tamen verissime cõpetit ei. Panis em̃ animæ,est consolatio eius.In passi
one vero Christi appetitus sensitiuus,atq; inferior portio animæ eius, priuata est solita redun
dantia consolationis diuinæ in ipsam,in tantũ vt exclamaret: Deus meus deus meus, vt quid
Matth.27 dereliquisti me?Et ita oblitus est Christus .i. per effectum recordatus nõ est comedere panem
consolationis,quantũ ad inferiores animæ suæ potentias. Obliuio autem non semper ignaui E
am seu negligentiam signat,quia superius dictum est:Obliuiscere populum tuũ. Et in Gen.Io
Psalm.44. Gen.41 seph fatetur:Obliuisci me fecit dñs omnium laborũ meorũ,& domus patris mei. Vnde inter-
dum dicitur homo obliuisci,quia non operatur,& ita se habet tanq̃ nesciret, & ita accipitũ nũc
Quoniam itaq; christus inferioribus viribus animæ suæ, ac corporali naturæ redundantiam
beatitudinis animæ in sua superiori parte existentis,seu consolationem subtraxit, idcirco pa-
ti moriq; potuit:alias nec pati nec mori potuisset . Quia secundũ Aug. in epistola ad Dioscorũ
tanta extitit beatitudo animæ christi,q̃d si ipsa redundasset in corpus ipsius,ab oĩ passibilitate
fuisset immune,multo vtiq; magis q̃ erunt corpora electorum post diem iudicij.Sed dispensa
tiue suspendebatur redundantia illa,præcipue hora passionis. Idcirco tunc percussus est Chri
stus vt fœnum,& aruit cor eius.A voce gemitus mei.i. ex magna & gemituosa cordis mei cõ
passione atq; dolore,quibus peccatoribus compatiebar,& de propria læsione dolebam:adhæsit
os meum carni meæ.i.cuti, quia ex illis pœnis macerata atq; exhausta est caro mea tẽpore pas
sionis,sicq; ossa cuti hærebant,intantum vt dinumerari valuerint,Iuxta quod dictum est:Di-
Psalm.21. spersa sunt omnia ossa mea:& similis factus sum pellicano solitudinis,quia ad loca deserta p-
gressus sum,deuitans Iudæorum tumultum,quemadmodum apud Ioh. dicitur: Iesus iam nõ
Iohan.11. Matth.4 in palam ambulabat,sed abijt in regiõem iuxta desertum. Ductus est quoq; à spiritu in deser-
tum,vt tentaretur à diabolo,illicq; quadraginta diebus ac noctibus ieiunauit,nõ pro suo,sed
pro nostro excessu. Porro secundũ Augustinum christus comparatur pellicano,qm̃ auis hæc F
proprio rostro pullos suos fertur occidere,triduoq; lugere, & tandem sanguinem suum super
pullos rostro effundere.Vnde illi reuiuiscunt.Sic christus occidit in nobis vitia nostra, & san-
guine proprio viuificat nos denuo:factus sum sicut nycticorax in domicilio,quoniam tempo
re noctis in oratiõe & bonis actibus vigilaui,dũ alij somno vacabant. Hinc in Luca habetur:
Lucæ.6 Erat Iesus pernoctans in oratione dei. Dr̃ etiã christus similis nycticoraci, quoniã sicut auis il-
la cæteris est odibilis,sic christus ab omnibus erat despectus,prout superius dixit: Ego autem
Isaiæ.52. sum vermis & non homo,opprobriũ hominũ. Propter quod Isaias de ipso dicit:Inglorius erit
inter viros aspectus eius. Vigilaui semper in opere bono. Non enim somnus corporis impedi-
uit in christo operationem interiorem,atq; vigiliam mentis:& factus sum sicut passer solitari
Lucæ.6 us in tecto,quoniam homines dereliqui,& montem ad orandum ascendi, iuxta illud :Exijt Ie
sus in montem orare. Tota die passionis meæ & multis diebus prædicationis meæ, exprobra-
Matth.12. bant mihi inimici mei Iudæi,dicentes illud Mat. In Beelzebub principe dæmoniorũ eijcit dæ-
Iohan.10. monia. Et item illud Iohan. Dæmonium habet & insanit.Quid eum auditis? Et qui laudabant
Matth.14 me,quando eis prædicaui & coram ipsis miracula feci, eosque de quinque panibus saturaui,
Lucæ.7 Matt.9 dicentes:Quia propheta magnus surrexit in nobis, & quia nunq̃ apparuit sic in Israel: aduer-
sum me iurabant.i.in mortem meam vnanimiter coniurabant in die Parasceues proclaman
Ioh.19. tes: Tolle,tolle,crucifige eum. Et:Sanguis eius super nos,& super filios nostros, Vel,qui lau-
Mat.27 dabant me, ab extra fallaciter,scilicet pharisæi & scribæ dicentes: Magister scimus,quia verax
Matth.22 es,& viam dei in veritate doces,& non est tibi cura de aliquo:aduersum me iurabant,occulte
propo-

proponentes firmissime me occidere. Unde ait scriptura: Sagitta vulnerans lingua eorum. In Ierem.9.
A ore suo pacem cum amico loquitur, & occulte ponit ei insidias. Quia cinerem tãquam panem manducabam. Hoc christo secundum duplicem conuenit sensum. Quia enim cœpit facere & Actuum.1
docere, constat quod sicut parcitatem vilitatemq; cibi ac potus edocuit, sic eam impleuit, & ita cinere. i. non delicato seu exquisito, sed simplici cibo vsus est: & poculum meum corporalem, cum fletu oculorum seu cordis miscebam. Quando enim Christus cum publicanis & peccatoribus comedebat, dubium non est, quin eis toto corde condoluit: & in resuscitatione Lazari, Iohan.11.
infremuit spiritu, & lachrymatus est. Spiritualiter vero per cinerem designatur magna humiliatio siue afflictio, & ita Christus cinerem tanquam panem manducauit. i. in afflictione derisione & humiliatione sui, epulabatur mente in aduersis lætando, quemadmodum docuit: Exultate (inquiens) in illa hora, quoniam merces vestra copiosa in cœlo. Seipsum nanque sponte Matt.5.
atq; hilariter passioni exposuit, sicut ait: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: & poculum meum. i. hilaritatem quam habui de electorum salute, cum fletu miscebam, hoc est, cum tristitia quam de reproborum damnatione habebam. Specialiter autem exponi potest hic versus de fellea cibatione, ac acetosa potatione christi in cruce. Hęc vero feci ac Isaiæ.50.
pertuli à facie iræ indignationis tuæ, hoc est, propter iram tuam mitigandam seu pœnam tollendam, qua irascebaris generi humano propter originale aliaque peccata quæ super me posuisti, & pro quibus tibi satisfacere volui, prout Isaias dicit: Dominus posuit in eo iniquitatẽ omnium nostrum, & vt in Apoc. de christo habetur: Vestitus erat veste aspersa sanguine, & voca Ioh.19.
B batur nomen eius: Verbum dei. Et ipse calcat torcular vini furoris iræ dei omnipotentis. Hæc autem sustinui, quia tu o deus pater eleuans. i. me omni creaturæ præficiẽs, allisisti me in mortem. i. me occidi & opprimi permisisti, quemadmodum apud Isaiam protestaris: Propter scelus populi mei percussi eum. Dies mei tpales, non dies æternitatis sicut vmbra cito pertransiẽs declinauerunt. i. fini & morti appropinquauerunt, quoniã circa tricesimũ tertium annum finiti sunt, & ego sicut fœnũ arui in passione, sicut nũc patuit. Tu, deus pater exurgẽs miserebe Isai.53. Apoc.19. Isaiæ.63. Thre.1 Isaiæ.53.
ris Sion. i. ecclesiæ, quia tempus miserendi eius est me incarnato, quia venit tempus liberatiõis me passo. Hæc omnia in præcedenti articulo plene exposita sunt, nec modo specialem expositionem recipiunt. Dominus de cœlo in terram aspexit, vt annuncient fideles in Sion nomẽ domini & laudem eius in Ierusalem. Hoc ad literam accipi potest de primitiua ecclesia, quæ post missionem paracleti nomen & gloriam Christi constantissime annunciauit in Sion, id est, in templo ędificato in monte Sion, vt scribitur in Actis, & in Ierusalem, ciuitate sancta de qua Christus in Euangelio dixit: Non capit prophetam perire extra Ierusalẽ. Initio tu domine terram fundasti, & cæter, sicut ostensum est. Istam scripturam allegat Apostolus de christo conscriptam. Christus nanq; secundum quod deus est vniuersorũ creator, prout ipsemet in Apocalypsi testatur: Ego sum Alpha & o, principium & finis. Demum sicut patris & filij & spiritus Actuum.3 Luc.13. Hebr.1.
sancti est vna essentia, sic eorum est vna potentia, vnaq; actio, & tres personæ sunt vnus deus Apoc.1
vnus creator, vnũ principium, vnus prouisor. Cætera ex præinducta expositione clarescunt.

C ¶ Expositio Psalmi istius iuxta sensum literalem

PRæterea quidam expositores catholici affirmant hunc psalmum ad literã scriptum de populo Iudæorum grauiter afflicto, vel tempore captiuitatis Babylonicæ. Vel tempore persequutionis Antiochi, qui grauiter nimis Iudæos oppressit, sicut in libris Mach. narratur. Adijciunt tamen expositores hi, quod Psalmus iste loquitur de populo Iudæorũ pro tempore christi, videlicet, quia in persequutionibus illis maxime desiderabant christi aduentũ, per quẽ sciebant se perfecte liberandos, iuxta illud Iere. In diebus illis saluabitur Iuda & Israel habitabit cõfidenter. Quemadmodum autem hi exponunt hunc Psalmum de populo Iudæorum qui fuit sic Iudæorum doctores moderni, exponunt Psalmum istum de populo Iudæorum existẽti in captiuitate præsenti, per Romanos ipsis inflicta, in qua quotidie orant & præstolantur aduentum Messiæ, quem scimus venisse. Verum quia prædicta expositio parum deuotiõis importat non nisi cursorie tangenda videtur. Loquens igitur sanctus propheta in persona populi Iudæorum, temporibus Nabuchodonosor seu Antiochi vehemẽter anxiati ac depauperati, ait: Domine exaudi orationem meam, & patet sententia trium versuum horum ex dictis. Deinde Psalmus iste dicit: Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Chaldæi nanq; & serui Antiochi Iudæos pro magna parte occiderunt, & ossa mea sicut cremium aruerunt, præ fame, timore, ac multiformi angustia. Vel hoc dicitur ex persona eorum, quos Antiochus fecit in sartagine torreri, cremari, ac frigi, prout in libro Machabæorum legitur: Percussus sum, feruore & igne duris 1.Mac.15. 2.Mac.5.6 Ierem.23.
sissimæ tribulationis, vt fœnum percutitur ardore solis, & aruit cor meum, præ inopia atque 2.Mach.7.
dolore, iuxta quod in Threnis inducitur: Vide domine quoniã tribulor, conturbatus est ven- Thren.1.

 ter meus,

Thren.4. ter meus,subuersum est cor meum in me. Vnde iterum in Threnis de populo isto ait Ieremias D
Denigrata est super carbones facies eorum,& non sunt cogniti in plateis:quia oblitus sum co
medere panem meum,hoc est,quia mandata legis non obseruaui, quæ faciens homo, viuet in
Leu.18 eis,vt Moses asserit. Vel,oblitus sum comedere panem meum materialē,quoniam tempore per
sequutionis Antiochi multi Iudæorum fugerunt subito ad loca deserta,vbi panem habere nō
2.Mach.5. poterant,propter quod dicit scriptura:Iudas Machabæus secessit in desertum locum, ibiq; in
ter feras vitam in montibus cum suis agebat,fœni cibo vescentes. A voce gemitus mei adhæ
sit os meum carni meæ.i.cuti,quia in Iudæis caro contabuit præ timore,luctu,ac gemitu,sicq;
cuti ossa adhęserant. Similis factus sum pellicano solitudinis,fugiendo ad eremi loca præ pauo
re aduersariorum,factus sum sicut nycticorax in domicilio,quia in die apparere ausus nō fui.
Eodem Absconderunt se nanq; temporibus illis in diuersis latibulis,sicut in libris Machabæorum,Ie
3.Reg.18. remiæ,& Regum conscriptum est. Vigilaui etiam noctibus,quia præ solicitudine ac timore pe
Ierem.43. riculorum nō valebā quiescere,& factus sum sicut passer solitarius in tecto.i. à meipso diuisus,
atq; hinc inde dispersus,sicut fugitiui non vadunt collectim,sed quilibet prouidet sibiipsi si po
test & abscondit se,vbi possibile est. Tota die.i. assidue exprobrabant mihi inimici mei Chaldæi
& alij blasphemātes deum Israel & legē ac populum eius,quemadmodū in Threnis scribitur:
Threno.3 Factus sum in derisum omni populo,canticum eorum tota die:& qui laudabant me,fraudulē
ter & simulatorie,aduersum me iurabant,proponentes occidere me. Hoc maxime factum est
Iudæis tempore Machabæorum à Nicanore cæterisq; ministris Antiochi,& regum eum sequen
1.Mach.7. tium. Sæpe nanq; loquebantur Iudæis verba pacis ac laudis in dolo. Translatio Hieronymi E
iuxta Hebræum sic habet:Exultantes mihi,per me iurabant.i.prædicti inimici mei me deridē
tes,atq; de mea calamitate gaudentes,iurabant per me iuramento execrationis,ponendo mi
seriam meam pro exemplo ita vt dicerent,nisi egero istud seu illud, sic accidat mihi sicut Iudæ
is. Quia cinerem tanquam panem manducabam,fecerunt enim subcinericeos panes, in quibus
mixti fuerunt cineres pani. Tempore vero obsidionis Ierusalem à Chaldæis,vehementissima
fames erat in populo Iudæorum,ita vt in Threnis dicatur: Manus mulierum misericordium
Threno.4. coxerunt filios suos. Et rursus:Qui nutriebantur in croceis,amplexati sunt stercora,sicq; cine
Eodem res pro panibus sumere poterant:& poculum meum cum fletu miscebam,i. potando plorauí
propter imminentia mala. A facie iræ indignationis tuæ,id est,à iusta tua vltione, quia propter
peccata mea hæc mihi fecisti,quemadmodum apud Ieremiam testatus est: Dabo vos in vexati
Ierem.29. onem & maledictionem,eo quod non audieritis verba mea:quia eleuans.i. aliquando me ho
norans,dando mihi legem,prophetas,reges, & sacerdotes, allisisti me temporibus persecutio
num istarum,prout primo Machabæorum scriptum est: Facta est ira magna valde super po
1.Mach.1 pulum Iuda. Et iterum:Secundum gloriam eius sic & ignominia eius. Deinde ponitur conso
Eodem latio Iudæorum per aduentum Christi,qui secundum diuinitatem suam ęternus est. Vnde de
eo nūc dicitur: Tu autem dn̄e inæternū permanes,hoc quoq; Iudæis innotuisse videtur,qui lo
Iohan.12. quebantur dn̄o Christo: Nos audiuimus ex lege quia Christus manet inæternū. Tu exurgēs,
opem præbendo,seu per incarnationem veniendo,misereberis Sion .i. populo Iudæorum af F
flicto & capto. Vel Sion.i.templo & ciuitati Ierusalē à Chaldæis impie demolitis, quia tps mi
serendi eius.s.templi & ciuitatis vt reædificarentur,consumatis 70. annis à Iere.prædictis. Vel
Ierem.25. vt reparentur tempore Machab. post dignam castigationē populi Iudæorū. Vn̄ in libro Mac.
2.Mach.8 dicitur:Ira domini in misericordiam conuersa est. Vel,venit tempus miserendi eius.i. tempus
Dani.9 tui aduentus in mundum,in Daniele prædeterminatum,impletum est, & ita decet te aduenis
Isaiæ.52. re,& populum Sion à spirituali captiuitate redimere,sicut in Isaia promisisti: Propter hoc scie
et populus meus nomē meū in die illa,qa ego ipse qui loquebar,ecce assum:quia venit tps præ
dictum,hoc repetitur ad euidentiam ampliorem. Qm̄ placuerunt seruis tuis,sanctis prophetis
lapides eius,scilicet Sion,quia optabant ex lapidibus reædificare templum & ciuitatem Ierusa
lem,& terræ eius miserebuntur.i. pro liberatione populi & reædificatione ciuitatū Iudæ ora
bunt. Pro hac etenim causa multum orauerunt Zacharias,Daniel,Aggæus,& alij sancti. Po
test autem exponi hic versus de ædificatione ecclesiæ,intelligēdo per lapides personas seu mē
bra ecclesiæ. Per seruos autem apostolos,qui primo post Christum,construxerunt ecclesiam,
conuertendo homines ad christi obsequium:& terræ eius.i. Iudææ miserebuntur, quia aposto
li primo conabantur Iudæos ad Christum conuertere, prout in Actibus Paulus fatetur: Vo
Actu.13. bis oportebat primum loqui verbum dei. Hæc autem expositio superius tacta est. Respondit
ei in via virtutis suæ, Hic secundum aliquos describit propheta tribulationem ecclesiæ tempo
re Antichristi futuram,quæ erit durissima,sed non longa. Ait ergo:Respondit ei,id est,ecclesia
Christo tunc respondebit,in via virtutis suæ, id est, in obseruatione patientiæ quæ tunc sum
me ne

A me necessaria erit, paucitatem dierū meorū.i.breuitatem tribulationis meæ nuncia mihi, quatenus in spe propinquæ liberationis respirem ac roborer. Nisi enim breuiati essent dies illi,nō fieret salua omnis caro,sed propter electos breuiabuntur,vt scribitur in Matthęo.Ne reuoces me de hac vita.i.ne omnino finas extirpari ecclesiam: ne inquam reuoces me in dimedio dierum meorum .i.intra primum atq; secundū tuum aduentum,sed vsq; ad finem mundi cōserua me,quemadmodum spopondisti dicens:Ecce ego vobiscum sum cūctis diebus vsq; ad cōsummationem seculi. Quia vero oīa in figura contingebant Hebræis secundum Apostolum, ꝓpterea si ista expositio esset literalis,posset hic psalmus tropologice explanari de populo Christiano vehementer afflicto,sicut superius de qlibet pœnitente expositus est. Postremo si quæ nunc omissa sunt, in primo articulo euidenter patuerunt. Mat.24 Mat.28 1.Cor.10.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CII.

¶Expositio Tituli.

ASSIgnatur aūt psalmo præsenti hic titulus:Psalmus ipsi Dauid.i.psalmus iste cantandus est Christo ꝑ Dauid significato. Agit nanq; hic psalmus de multiplici beneficio Christi, & hortatur Propheta seipsum ad gratiarum actionem condignam. Sicut em̄ in præcedenti psalmo locutus est in persona pœnitentis,suamq; miseriam gemituose & anxie commemorātis,sic modo loqtur in persona feruidi amatoris atq; gratissimi seruitoris,& hoc congruo ordine,qa post humilem confessionem propriæ imperfectionis,&variam afflictionem contribulati spiritus,sequi solet ex infusione diuina iucunda laudatio diuinæ bonitatis, hilarisq; memoria beneficiorum creatoris. Propter quod in Tobia scripum est:Post tempestatem dn̄e tranqllum facis, & post fletum exultationem infundis. Ait itaq;. Psal.101 Tob.3

B

¶Expositio psalmi.

1 BEnedic anima mea domino] Benedicere alteri,est bonum de ipso asserere. Nos aūt benedicimus deo,& deus benedicit nobis. Sed quia dicere dei est causa rerum, iuxta illud:Ipse dixit & facta sunt. Nostrum vero dicere non est causa rerum. Iccirco benedictio dei actiua,est causa bonitatis nostræ,& ꝙ benedicti sumus. Nostra autem benedictio non est causa alicuius bonitatis in deo,nec ob eam est deus benedictus. Et ideo benedictio qua nos deo benedicimus, est benedictio confessionis seu laudis,de qua in Luca scriptum est:Benedixit Simeon deum. Et Tobias:Omni(inquit)tempore benedic deo. Benedictio autem qua deus benedicit nobis,est benedictio consecrationis seu actuationis. Secundum primam benedictionem,minor benedicit maiori,ipsum laudando:quantum vero ad benedictionem secundam,maior benedicit minori,ipsum sanctificando seu perficiendo, quemadmodum ad Hebræos dicit Apostolus:Sine vlla contradictione quod minus est à maiore benedicitur. Benedic ergo anima mea domino, id est, bona profer de deo,laudem & gratiarum actionem ei in omnibus impendendo,ipsum in omnibus atq; præ omnibus mente, verbo& opere honorando. Et non solum anima mea,quantum ad id quod es, benedic deo,[sed &omnia quæ intra me sunt].i.omnes vires,omnes habitus,omnes actus,omnes virtutes,oēs scientiæ, omnes cogitationes animæ meæ,benedicite[nomini sancto eius.]hoc est ipsi deo nomen sanctum habenti. Hæc autem benedicunt deo occasionaliter seu materialiter, quia sunt occasio atq; materia benedicendi deo, dum scilicet perpendimus nos omnia ista à deo habere: & ita asscribimus ea deo tanquam primo principio cum laude & gratiarum actione. Vel benedicunt hæc deo causaliter, quia per ea cognoscimus deum ac beneficia eius. Tunc anima nostra & omnia intra eam existentia benedicunt altissimo, dum ipsa secundum totum suum esse,posse, & agere deum verbo & vita honorat, quemadmodum in Ecclesiastico habetur: Date magnificentiam nomini eius, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum. Psal. 148 Luc.2 Tob.4 Heb.7 Eccle.39

C

2 ¶Benedic anima mea domino.]Quod tibi iterum dico,quatenus accendaris & penses q̄ vtile,salubre & iustū sit benedicere creatori:[& noli obliuisci] per ignauiam & inaduertentiam, [omnes retributiones eius].i.dona pietatis diuinæ, quæ tibi frequenter collata sunt, & ad minus retributa .i. rursus tributa sunt tibi semel, quia in primo parente oēs peccauimus,& munera gratiarū dei perdidimus,sed misericordia dei per Christum nobis retribuit quod primus parens abstulit & amisit. Propter quod ad Corinthios Apostolus ait:Sicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Christo oēs viuificabūtur. Non ergo obliuiscamur misericordiarū dei nostri, sed attendamus quoties nobis gratiam suam retribuit, quotiesq; corde ingemiscimus, statim ignoscit,gratiamq; refundit,imo legatos ad nos mittit,hortans & per eos deprecans, vt conuertamur ad ipsum, quemadmodum profitetur diuinus Apostolus:Legatione(inquiens)pro Christo fungimur,tanq̄ deo exhortante per nos:Obsecramus pro Christo,recōciliamini deo. Nunq̄ igitur obliuiscamur viscerum misericordiæ Saluatoris,quia Seneca asserit:Maxima ingratitudo 1.Cori.15 2.Cor.5

gratitudo est beneficij collati obliuio. Prima vero gratitudo & gratiæ repensio, est beneficiū D
gratanter recipere, Isaias oblitus non fuit retributionum dei, qui ait: Miserationum domini re
Isaiæ 63 cordabor, laudem domini super omnibus quæ reddidit nobis, & quæ largitus est nobis secun
Psalm. 15. dum indulgentiam suam. Vnde Ecclesiasticus inquit: Memoratus sum misericordiæ tuæ do-
Psalm. 49. mine, & cooperationis tuæ, quæ à seculo sunt. Porro cum deus bonorum nostrorum nō ege-
Eccle. 1 at, aliquid tamen à nobis requirat, nil dignius, nihilq; acceptius ei retribuere possumus, q̄ bene
dictionem & laudem. Nam sacrificium laudis honorificat ipsum. Consequenter commemo
rant quædā beneficia dei, & prius beneficium indulgentiæ. ¶[Quis propitiatur omnibus iniq
tatibus tuis.] Mox enim dum pœnitemus, & confitemur, deus iniquitates omnes nobis dimit 3
tit quantū ad culpam. Non em̄ dimittit vnū pct̄m̄ mortale, quin aliud si assit, dimittatur: vnū
tū veniale sine alio quandoq; dimittit. Propitiatus est aūt deus pijssimus iniqtatibus nostris
frequenter, sc; in baptismo, in confessione, quæ est secunda post naufragium tabula, in ingres-
su seu professione religionis. [qui sanat omnes infirmitates tuas]. i. interiores languores, qui p
gratiæ infusionem sanantur. Vel qui sanat omnes infirmitates tuas. i. fomitem seu pronitatē
ad malum, & quatuor principalia vulnera animæ, quæ sunt, malitia, ignorantia, concupiscen-
tia, infirmitas. Has deus nunc sanat inchoatiue, debilitando eas in baptismo & quotidiano p-
fectu, impediendoq; eas per gratiam à consensu ac opere malo. In resurrectione aūt futura sa-
nabit eas perfecte, quando mortale hoc induet immortalitatem, secundū Apostolum. Tunc
nempe CHRISTVS aufert ab electis omnes pœnas pro originali peccato inflictas,
1. Cor. 15. quantum ad reatum & existentiā: nunc vero aufert eas quo ad reatum, non quantum ad ex- E
istentiam. Manet em̄ in nobis fomes post baptismū, sed nō imputatur ad culpam, nec p ea pœ
nam damni incurrimus morientes. Cū aūt Chr̄s pfecte sanauerit oēs infirmitates nr̄as, tūc læti
Ibidem cantabimus illud Apost. Vbi est mors victoria tua, vbi est mors aculeus tuus? ¶[Qui redimit 4
Osee 13 de interitu vitā tuā] Interdū redimit deus vitā nr̄am corporalem ac naturalem à morte impro
uisa & corporali, præseruando nos à periculis varijs. Vitā quoq; aīæ nostræ spūalem de interi-
tu spūali redimit, dum charitatē & gratiā suam in nobis cōseruat, à peccatis mortalib⁹ nos præ
seruans. Vel, Qui redimit, merito suæ passionis de interitu. i. morte inferni seu dānatione æter
na vitam tuā. i. vitam gratiæ tibi in præsenti collatam seu conferendam, & vitam gloriæ tibi
in futuro paratam. Vel, vitam tuam. i. te viuentem, quemadmodum dicimus: Rogo dilectionē
tuam. i. te dilectum. De hac aūt redemptione ait Saluator: Ego veni vt vitam habeant, & abun
Iohan. 10 dantius habeant. Et iterum: Animam meam pono pro ouibus meis: [qui coronat te in miseri
cordia & miserationibus] id est, qui in sua misericordia & per effectus varios suæ clementię nūc
coronat te, dando tibi victoriam de mundo, carne ac dæmone, sicut ait Apostolus: Gratias deo
2, Cori. 2 qui sempee triumphat nos in Christo Iesu domino nostro. Coronat nos etiam deus in miseri-
cordia sua, faciendo animas nostras filias, sponsas atq; hæredes regni æterni. Propter qd̄ Pe-
trus ait in prima sua Canonica: Vos (inquit) genus electum, regale sacerdotiū. In futuro quoq;
1 Petri 2 coronabit nos corona felicitatis perfectæ, quemadmodum Paulus affirmat: De reliquo repo-
2 Timo. 1 sita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in die illa. ¶[Qui replet in bonis desi 5
derium tuum]. i. rationabilem tuum affectum seu piam orationem ad actum perducit, dando F
Lu. 11 tibi quod cupis & postulas. Omnis enim qui petit accipit, vt dictum est supra: Desiderium
Psalmo. 9 pauperum exaudiuit dominus. Et: Nihil deest timentibus eum. Nunc itaq; implet deus desi-
Psalm, 33. derium nostrum gratia atq; virtutibus, non simpliciter, nec plene, sed secundum modum vitæ
præsentis. In patria vero implebitur simpliciter atq; perfecte, iuxta quod dictum est: Satia
Psalm. 16. bor cum apparuerit gloria tua. [renouabitur vt aquilæ iuuentus tua] hoc est quemadmodum
aquila inueterata reparat pristinam iuuentutem, sic tu o anima mea ad pristinam atq; deper-
ditam spiritualis iuuentutis valitudinem reuerteris, nunc quidem per gratiam, implēdo illud
Ephe. 4 Apostoli: Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum deū
creatus est, in futuro autem per gloriam, quia in die iudicij vestieris duplicibus, id est, duplici
stola immortalitatis, videlicet gloria mentis & corporis, & vltra senectus non erit, sed iuuen-
Apo, 21 tus perpetua, iuxta illud Apocalypsis: Dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia. Iu-
uentus quoq; corporis in die iudicij renouabitur, quia in ætate virili resurgent defuncti. Le-
mum sicut refertur, ista aquilæ est natura, q tempore senectutis suæ superius labium suum p
modum vnci in tantum excrescit, q nec os aperire, nec cibū sumere potest. Propter quod tan
dem fame senioq; grauata, ex naturali instinctu labium collidit ad petram, deponitq; vncatū,
quo sumptio cibi impediebat, quo facto reparatur ad valitudinem pristinam per sumptionē
escarum: sic anima corporis atq; terrenæ inhabitationis mole grauata, & à contemplatione
cœlestium impedita, nunc quidem quotidie quantum sibi possibile est, à carnis cōmunione se
abstra

abſtrahit,& vitam cœleſtem in terra ducere ſatagit: ſicq; quotidie renouatur interius, ſicut ad
A Corinth. dicit Apoſt. Licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tñ is qui intus eſt renoua 2.Cor.4.
tur de die in diem. Gratia enim dei & ſummæ Trinitatis reformatio in nobis, eſt renouatio iu
uentutis animæ noſtræ. Conuerſatio aũt vitioſa ſenectus eſt animæ. Propter quod ſcriptum
eſt: Quid eſt Iſrael ꝙ inueteraſti in terra aliena? coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cũ
deſcendentibus in infernum, & cauſam ſubiũgit: Dereliquiſti fontem ſapientiæ. Nam ſi in via Baruc.3.
dei ambulaſſes, habitaſſes vtiq; in pace ſuper terram. Quæ autem hucuſq; inducta ſunt ad lite
ram, exponi poſſent de ſpecialibus beneficijs ſancto Dauid collatis: imo quilibet noſtrum hos
quinque verſus dicendo, beneficia ſibi ſpecialiter præſtita penſare, & deo cum omni gratia-
rum actione debet aſſcribere, ne propter ingratitudinem & obliuionem animæ noſtræ dicat:
6 Eris deſerta, quia oblita es dei ſaluatoris tui, & adiutoris tui non es recordata. ¶ Faciens miſe Iſaiæ.17
ricordias dñs].i. deus miſericorditer agit nobiſcum, & miſericordias.i. pietatis ſuę dona nobis
communicat, & non ſolum facit miſericordias miſericordibus, de quibus ait: Beati miſericor- Mat.5
des, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur, ſed etiam impijs & indignis, quos ſæpe gratis
iuſtificat, quos longanimiter pręſtolatur, quibus beneficia naturalium donorum largitur, vi-
delicet lumẽ ſolis, veſtitum & victum, rationem & ſenſum, corporis ſanitatem, ac alia multa.
Proprium nanq; eſt deo miſereri. Eſt quoq; dominus faciens [& iudicium].i. iuſtam vltionẽ,
[omnibus iniuriam patientibus] æquanimiter propter iuſtitiam, quemadmodum alibi ait:
Mihi vindictam, & ego retribuam. Vult eñ deus ſibi reſeruari vindictam, prout in Leuitico Deut.32.
B hortatur: Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Deniq; q̃uis aliquis Leuit.19
impatienter ferat iniurias ſibi illatas, deus tamen qui nullum malum inordinatum ſeu impu-
nitum relinquit, vlciſcitur. Præcipue tamen vlciſcitur pro patientibus & manſuetis. Vnde in
7 Prouer. Non dicas, reddam malum pro malo: expecta dominum, & liberabit te. ¶ Notas fe- Prou.20
cit vias ſuas].i. pręcepta moralia, iudicialia, & ceremonialia [Moſi] legiſlatori in monte Sinai,
& notas fecit per Moſen filijs Iſrael [voluntates ſuas.] id eſt, ſigna ſuæ æternæ voluntatis,
videlicet iuſſiones bonorum, prohibitiões malorũ. Idem autem ſignificatur per vias dei, & vo
luntates ipſius. Hæc autem tunc ſpecialiter notificauit illis. Propter q̊d Baruc in perſona popu-
li Iſraelitici dicit: Beati ſumus nos, quoniam quæ deo placita ſunt, manifeſta ſunt nobis. Mora Baruc.4.
liter vero per Moſen intelligitur quilibet ſanctus de aquis concupiſcentiaꝝ ſublatus, cui deus
per ſpiritum ſanctum inſpirat qualiter ſit viuendum, quemadmodum in Iohanne habetur: 1 Iohan.2
Vnctio eius docet vos de omnibus. Per filios vero Iſrael intelligunť omnes fideles, quibus deus
8 præcepta ſua largitus eſt. ¶ Miſerator & miſericors dñs] Secundum Damaſcenum miſericors
dicitur, quaſi cor miſerum hñs, vcz q alterius miſerię cõdolet. Deus autẽ impaſſibilis immutabi
liſq; conſiſtens, nõ condolet, neq; compatitur. Non ergo miſericordia competit deo, prout cõ
paſſionem importat: ſed in quantum gratuitam ſubuẽtionem deſignat, ſicq; vocatur deus mi
ſerator actualiť miſerendo. Miſericors aũt propter naturalem proprietatem, qua ad ſuccurrẽ- Eccle.5
dum paratus eſt [longanimis].i. diu expectans cõuerſionẽ maloꝝ. Vñ in Eccle. ſcriptũ eſt: Al- Sapien.11
C tiſſimus eſt patiẽs redditor. Et in lib. Sapien. Miſereris oĩm, qm̃ oĩa potes, & diſſimulas pecca-
ta hoĩm, ppter pœnitentiã [& multũ miſericors] imo abũdantia pietatis ſuæ, & merita ſuppli- Iacobi.2
9 cum excedit, & vota & miſerationes eius ſup oĩa opa eius. Propterea Iacobus aſſerit: Supexal-
tat aũt mĩa iudicium. ¶ Non in ppetuũ iraſceť] exercẽdo vindictam [neq; in æternũ cõminabi
tur] ſe pœnas inflictuꝝ. Non abſolute intelligenda ſunt hæc, ne incidamus eoꝝ inſaniam, qui
pœnas inferni tandem finiendas dixerũt. Sed, nõ in perpetuum iraſceť dñs electis ſuis, neq; in
æternum cõminabitur eis: qa licet ad tps eos flagellat ſeu deſerat, finaliter tñ eis placať, ſecun- Thren.3.
10 dum illud Thren. Non repellet in ſempiternũ dñs, qa & ſi abiecit, miſerebiť ſecundum multitu
dinem miſericordiaꝝ ſuaꝝ. ¶ Non ſecundum pctã noſtra fecit nobis.] Primo, qa citra condi-
gnum nos punit. Secundo, qm̃ nullus pctõr qui eſt in mortali, gratiam de condigno meretur. Roman.5
Iccirco ſi gratia ei reſtituitur, nõ ſecundũ peccata ſua fit ſibi. Tertio, qm̃ vbi ſupabundauit de- 2.Tim.1
lictum, ſuperabundat & gr̃a. Ideo ad Timotheum Apoſto. ait: Deus liberauit nos, & vocauit
nos vocatione ſua ſancta, nõ ſecundũ opera nr̃a, ſed ſecundum propoſitum ſuum & gratiam.
11 [neq; ſcd̃m iniqtates nr̃as retribuit nobis] qa frequenter pœnam æternã cõmutat in pœnam
temporalem per gr̃am ſuã. ¶ Quoniã ſcd̃m altitudinem cœli à terra corroborauit miſericor-
diam ſuã ſup timẽtes ſe].i. ſicut cœlum ſup terrã maxime eleuať, ſic mĩa dei eleuata eſt ſupra no
ſtram malitiam, ita ꝙ incõparabiliter aliter fecit cum timẽtibus ſe timore filiali & caſto, q̃ me-
rebantur, iuxta illud Apoſt. Commendat autem charitatem ſuam in nobis deus, qm̃ cũ adhuc Roma.5
inimici eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Vel ſic, Qm̃ ſcd̃m altitudinem cœli à terra,
&c.i. quemadmodũ cœlum ratione altitudinis & excellentiæ ſuæ terrã operit, circũit, fœcũdat
illuminat;

illuminat: sic deus in circũitu populi sui existens, eũ in bono conseruat, intus illustrat, fœcundi
tatem operum bonorum impendit, prout filius dei apud Iohannem protestatur: Pater meus agrico D
Iohan. 15 la est. ¶[Quantũ distat] distantia quantitatiua atque locali [ortus] .i. pars cœli orientalis [ab oc 12
cidente,] hoc est, à parte cœli occidentali, quæ vtique tanta est, quanta est distantia inter polum
arcticum & antarcticum, cũ cœlum sit sphæricũ. Vel, quantũ distat, distantia qualitatis ortus,
id est, lux seu origo diei, ab occidẽte. i. à tenebris, dieique termino [longe fecit à nobis iniquitates
nostras] quia ita nobis pœnitentibus eas indulget, ac si nunq̃ fuissent. Vnde per Ezechielẽ te-
Ezech. 18. statur: Si impius egerit pœnitentiam, oĩm iniquitatũ eius non recordabor amplius. Et in Mi-
Mich. 8 chæa habetur: Deponet iniquitates nostras, & proijciet in profundũ maris omnia peccata no-
stra. ¶[Qũo miseretur pater] carnalis ac indulgentissimus [filiorum] suorum [misertus est dñs timẽ
tibus se.] quoniã sicut pater filium diligit, siue blãdiatur, siue comminetur & verberet, sic deus 13
timentibus se misericordiã facit, siue eos castiget, siue consolationẽ infundat. Et hoc est q̊d in
Malachia ait: Parcam timentibus me, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi. Siue ergo aduersa,
Malach. 3 siue prospera accidant nobis, dño gratias referamus, scientes quoniam diligentibus atque timẽ-
Roma. 8 tibus deum, oĩa cooperantur in bonum. Cur aũt tam clemens sit nobis dñs, pandit: [quoniã
ipse cognouit figmentum nostrũ] .i. fragilem nostram substantiam ad mala procliuem, pro-
pter fomitem ad vitia inclinantem. Hæc aũt fragilitas nostræ substantiæ plenius declaratur,
cum subditur: ¶[Recordatus est] .i. pie attendit [q̃m puluis sumus] .i. de limo terræ, quantum 14
Gene 1 ad corpus formati, atque in puluerem resoluẽdi, quemadmodum dicit scriptura: Formauit do- E
Gene. 3 minus deus hominem de limo terrę. Et: Puluis es, & in puluerem reuerteris: [homo sicut fœnũ
Iob 7 dies eius] quia tam cito arescit & decidit sicut fœnum, prout S. Iob ait: Dies mei velocius tran-
sierunt, q̃ à texente tela succiditur. [tanq̃ flos agri] qui hodie est, & cras non reperitur [sic efflo
rebit]. i. à flore atque vigore primæuæ ætatis deficiet. ¶[Quoniam spiritus] hoc est, anima [per- 15
transibit in illo]. i. temporalem durationem habebit in homine, qua finita recedit [& non sub
sistet] homo in hac vita anima eius egressa. Hinc enim scriptum est: Breues dies hominis sunt,
Iob. 14. numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, q̃ præteriri non poterunt, Et in
2. Reg 14. lib. Reg. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertentur. Hæc aũt
nostri figmenti fragilitas incitat deum ad miserendum nobis, quemadmodum in Genesi testa
tus est: Nequaq̃ vltra maledicam terrę propter homines. Sensus em̃ & cogitatio cordis huma
Gene. 8 ni proni in malum ab adolescentia sua [& non cognoscet] anima post separationem [ampli-
us locum suum]. i. corpus quod reliquit, donec rursus induat illud. Defuncti nanque non sciunt
in particulari quid agatur in vita pręsenti, nisi ex speciali reuelatione, vel propter specialem ha
bitudinem ad ea quæ hic aguntur. Sic em̃ sancti in patria in verbo cognoscũt orationem, qua
inuocantur, atque obsequium quo honorantur. Translatio Hieronymi talis est: Et non cogno
scet eum vltra locus eius. Vtrunque autem veritatem sortitur, quia secundum Augustinum in li
bro de cura pro mortuis: Sicut viuentes in mundo ignorant quid agatur in receptaculis mor
tuorum, sic defuncti nesciunt quid agatur in locis viuentium. Quod intelligendum est de lege
Isaiæ. 63 communi, & de cognitione determinata ac naturali. Vnde Isaias ait: Tu domine pater noster F
& Abraham nesciuit nos. ¶[Misericordia aũt domini ab æterno & vsque in ęternum]. i. sine de- 16
fectu & termino, & à principio mundi vsque in finem nunq̃ finiendum, expansa est [super timẽ
tes eum] timore sancto ac filiali. Nunc enim adest eis indefinenter per gratiam, in futuro q̊que
per gloriam. Sed cum nec mundus ab æterno fuerit, neque pctm̃, quomodo misericordia domi-
ni est super timentes se ab æterno? Et respondendum q̧ dicitur ab æterno super eos fuisse, ra-
tione prædestinationis seu præparationis, quemadmodũ in Apocal. de Chr̃o habetur: Agnus
qui occisus est ab origine mundi. Et ad Timo. Gratia data est nobis in Christo Iesu, ante tem-
Apo. 13
2. Tim. 1 pora secularia. i. dari præuisa est. ¶[Et iustitia illius]. i. effectus diuinæ iustitiæ, scilicet iusta pro 17
missorum impletio, & meritorum præmiatio erit & est [in filios filiorũ]. i. in omnes filios pri-
morum parentum. Quod de filijs iustis intelligi debet, de q̃bus annectit̃ [his q̃ seruant] p̃ fidẽ
& obedientiã [testamentũ eius]. i. legem diuinitus datã. ¶[Et memores sunt mandatorum ipsius] 18
nõ qualitercũque, sed [ad faciẽdum ea] Multi em̃ sunt memores mandatorum dñi, nõ vt ea adim-
pleant, sed vt alios doceant q̊d ipsi nõ agunt, quod est mortale pctm̃. Vel vt docti appareãt, q̊d
gloria est vana. Debemus ergo memores esse legis diuinæ & mandatorum altissimi, non vt scia-
mus, sed vt impleamus. Vnde etiam Aristoteles dicit: Quid est virtus scrutamur, non vt agno
scamus, sed quatenus boni efficiamur. Alias computabimur in pharisæorum atque scribarum col
Mat. 23 legio, de quibus in Matthæo ait Saluator: Omnia quęcunque dicunt facite, secundum opera aũt
illorum nolite facere. Alligãt enim onera grauia super humeros hominum, digito autem suo
nolunt ea tangere. ¶[Dominus in cœlo parauit sedem suam] Hoc multipliciter accipi potest 19
Primo,

Primo ſic:Dominus deus, Trinitas ſancta in cœlo empyreo parauit ſedem ſuam.i. locum ha-
A bitationis ſuę.Nullus enim corporeus locus tam proprie competit deo vt cœlum empyreum.
Propter quod Moſes ait: Habitaculum eius ſurſum,& ſubter brachia ſempiterna. Vel in cœlo Deut. 33.
hoc eſt,in ciuibus regni cœleſtis,&maxime in angelis pertinentibus ad infimum ordinem pri
mæ Hierarchiæ,qui propter inhabitationem diuinam throni.i.ſedes dei vocati ſunt. Vel in cœ
lo,hoc eſt,in quolibet homine cœleſtem conuerſationem in terra habente. In tali nãq; p gr̃am
demoratur, iuxta illud:In eo quaſi in thalamo tota die requieſcit. Vel,Dñs Chriſtus,homo,de Ibidem
us in cœlo empyreo parauit à principio mundi ſedem ſuam.i. ſtabilem manſionem tam ſibi,q̃
ſuis,quibus ait:Vado parare vobis locum. A principio nanq; mundi parauit hanc ſedem per Iohan. 14
creationem,ſed poſt aſcenſionem ſuam parauit eam ſuis per interpellationem, quia ſecundũ
Apoſt. Ieſus introijt in ipſum cœlum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis.[& regnũ ipſius] Hebr. 9.
id eſt,regimen,ſeu regia Chriſti poteſtas[omnibus dominabitur] Omnia enim ſubiecta ſunt Hebr. 2.
pedibus eius ſecundum Apoſt. Propter quod ſcriptum eſt:Omnes populi,tribus,& linguę ſer Dan. 7.
uient ei.Et in Apocal. Agnus dñs dominorum eſt & rex regum. Deinde inuitantur creaturæ Apo. 17
cœleſtes, angelicæ mentes,ſupermundani inillectus, & animi deiformes ad laudem diuinam.
20 ¶Benedicite domino angeli dei,] .i.nuncij eius [potentes virtute] hoc eſt,poteſtate præcipui,
[facientes verbum illius] .i.commiſſionem ſeu iuſſionem vobis diuinitus factam, implentes,
[ad audiendam vocem ſermonum eius]i. vt homines audiant per veſtram executionem,quid
B deus eis mandat & nunciat. Per angelos nanq; deus nobis reuelat beneplacitum ſuũ. Quàm-
uis autem per angelos accipi poſſint angelici ſpiritus infimi ordinis, quorum eſt minima nun
ciare ſecundum Gregoriũ,nihilominus per angelos intelligere poſſumus omnes ſpiritus cœ-
leſtes,de quibns ait Apoſt. Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus. Nam ſecundũ magni Diony Heb. 1
ſij dogma,omnes angelicę mentes,angeli appellantur. Porro potentia angelorum duplex eſt,
ſc; naturalis,& iſta omnẽ corporaliũ rerum poteſtatem vehementer excedit, in tantum,vt de
diabolo ſcriptum ſit:Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur ei. Naturalia enim in an- Iob. 41.
gelis apoſtatis integra permanſerunt,ſecundum Dionyſium 4.capi.de diuinis nominibus: &
per hanc poteſtatem competit angelis motus cœlorum,ſecundum philoſophos. Alia vero eſt
potentia angelorum ſupernaturalis,quæ maior & altior eſt,per quam angelus vnus percuſſit Exo. 12
vna nocte omne primogenitum in terra Aegypti,vt dicitur in Exodo. Et in caſtris Aſſyriorũ Iſaiæ. 37
centum octogintaquinq; milia,ſicut in Iſaia legitur. Hæc tamen angelus facere potuit natura- 4.Reg. 19.
21 li virtute,vt videtur. ¶Benedicite domino omnes virtutes eius,]Per virtutes accipere poſſu
mus angelos pertinentes ad medium ordinem ſecundæ Hierarchiæ, qui ſpeciali nomine ap-
pellantur virtutes ſecundum Dionyſium. Vel vniuerſas mentes angelicas, quia omnes angeli
ſæpe appellantur virtutes, propter efficaciſſimam excellentiam propriæ poteſtatis. Rabbi Mo
ſes vero per virtutes intelligit naturales vires omnium rerum creatarum. Virtutes inquã[mi
22 niſtri eius,qui facitis voluntatem eius].i. qui diuinæ volũtatis imperio obeditis. ¶Bn̄dicite do
mino oĩa opera eius] .i.creaturæ vniuerſæ[in omni loco dominationis eius].i.in cœlo ac ter-
ra atq; intermedijs locis. Vbiq; em̃ dñatur creator. Chriſto quoq; data eſt omnis poteſtas in
C cœlo &in terra,propter quod ſcriptum eſt:Dñe rex omnipotens,in ditione tua cuncta ſunt po Mat. 28
ſita,tu dominaris omnium. Irrationales aũt creaturæ bn̄dicunt &laudant deum materialiter, Eſter. 13
q̃a contemplantibus præbent materiam benedicendi dño, eo q; in ipſis ſapientia,potentia &
bonitas creatoris reſplendeant. Sed q̃a nil prodeſt alios exhortari,& proprias exhortationes
omittere, prout ait Saluator:Quid prodeſt homini ſi mundum vniuerſum lucretur, animę ve Mat. 16
ro ſuæ detrimentum patiatur:iccirco reuertitur ad ſeipſum,dicitq;:[bn̄dic aĩa mea dño]ſecun-
dum intellectum expoſitum. Ecce pſalmum omni laude digniſſimum, omni conſolatione ac
ſuauitate pleniſſimum, & nobis peccatoribus ad pœnitentiam ſanctam conuerſis præcipue
frequentandũ,dulcem ac ſaporoſum audiuimus,quem decantando decet nos ex commemora
tione diuinorũ beneficiorũ amore dei noſtri vehemẽter accẽdi,in eius laude cordialiť delectari.
Et vt digni inueniamur laudatores,ſtudeamus Chriſto mundo corde ſeruire. Omnia carna- Luc. 10
lia,ſecularia,temporalia ac vana contemnere,& vnum illud,quod ſolum neceſſarium eſt,cor-
de collecto ac ſtabili contemplari,exquirere,amare, ac honorare tanto intentius atq; frequen
tius,quanto plura ab eo bn̄ficia ſumpſimus. Ideo nanq; in Luca aſſerit Chriſtus: Cui multum Lu. 12
donatum eſt, multum quæretur ab eo.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CIII.

¶Expoſitio Tituli.

BReuis aũt & planus titulus eſt pſalmi præſentis dũ dicitur:Pſalmus Dauid. Loquiť vero
Propheta in pſalmo iſto in pſona hoĩs deum grata mente laudantis.

Expo

¶ Expositio psalmi.

Psal. 102 [Benedic anima mea dño] qđ qualiter intelligi impleriq; debeat, in præcedentis psal- D
mi expositione ad longum tractatum est: [dñe deus meus magnificatus es vehemẽ 1
ter]. i. ex operibus tuis mirabilibus in nobis valde magnus effectus es, ita vt excellẽ-
Nume. 23. tia, magnitudo, seu maiestas tua nobis clare innotuit, ex consideratione operꝝ tuo-
Malach. 3 rum, q̃uis tu in teipso omnino immutabilis & summe perfectus sis. ¶ Confessionem & deco
rem induisti]. i. laude sanctorꝝ & specioso famulatu eorum circundatus es, sicut homo circun- 2
datur veste, quia ex omni parte concurrunt ad te omnes beati. Vel, decorem induisti. i. ita in te
ipso pulcherrimo pulcherrimus es, ac si pulchritudo esset vestis tua, te vndiq; ornans [amictus
lumine sicut vestimento.] hoc est, sic in templo clarus ac fulgidus es, ac si lux esset tibi vestimẽ-
1. Iohan. 1 tum te omnino operiens, ita ꝙ nihil tenebrositatis in te inuenitur, iuxta illud: Deus lux est, &
tenebræ non sunt in eo vllæ. Hæc autem de Christo specialiter accipi possunt. Indutus est eñ
Philipp. 2. confessionem, quemadmodũ ad Philippenses dicit Apost. Omnis lingua confiteatur, quia do
minus Iesus est in gloria dei patris. Vbiq; eñ electi Christo confitentur. Est q̊q; indutus deco-
rem præsertim in resurrectione, quando in forma gloriosa surrexit, cui in passione non erat de
cor aut species, Surrexit etiam in corpore glorificato, cuius claritas solis splendorem incompa
rabiliter inæstimabiliterq; transcendit. Propterea dicitur: Amictus lumine sicut vestimento.
¶ [Extendens cœlum] stellatum seu firmamentum [sicut pellem] quia per modũ pellis extẽtæ 3
videtur expansum, cum sit sphæricum terram tegens atq; operiens, & nostrum hemisphęrium E
Isaiæ. 40 per modum tentorij circumcludens. Vñ Isaias dicit: Extendit velut nihilum cœlos, & expãdit
illos sicut tabernaculũ ad inhabitandum: [qui tegis aquis superiora eius,]. i. partes conuexas
Gen. 1 cœli stellati. Scriptum est eñ in Genesi: Dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquaꝝ, vt di-
uidat aquas ab aquis. Fecitq; deus firmamentum, & diuisit aquas quæ erant supra firmamen-
tum ab aquis quæ sunt sub firmamento. Quidã ergo literam prædictam sequentes, dicunt su-
pra firmamentum esse aquas per modum glaciei congelatas, & cœlum tegentes. Alij vero ma
gis philosophice loquentes, dicunt per aquas has intelligendum esse nonam sphæram, quæ di-
citur cœlum crystallinum seu aqueum, sicut cœlum immobile appellatur empyreum, hoc est,
igneum: nõ quasi nona sphęra sit de natura aquæ, vel cœlum empyreum de natura ignis, sed
quia cœlum crystallinum cum aqua in diaphoneitate conuenit: nam per modum aquę conge
latæ apparet. Cœlum vero empyreum cum igne in claritate communicat. Huic quoq; q̊d nũc
Dan. 3. ait: qui tegis aquis superiora eius, concordat illud Danielis: Benedicite aquæ omnes quę super
cœlos sunt dño. Basilius aũt per cœlum hoc loco, & cœlos de quibus Daniel loquitur, atq; per
Gene. 1 firmamentum, de quo in Geneseos libro fit sermo, intelligit cœlum aereum, supra quod nubes
feruntur. Et hanc expositionem asserit Augustinus laude dignissimam. Mystice per cœlum de
Can. 1 signatur ecclesia, quæ in Canticis cant. propter pressuram & tribulationem dicit: Nigra sum,
sed formosa, sicut pelles Salomonis, hoc est cœlum, quod est pellis veri Salomonis, sc; Christi.
Extendit ergo Christus cœlum, hoc est ecclesiam, sicut pellem, dum eam per omnes partes mũ F
di diffundit, & ad diuinoꝝ sublimia per contemplationem exaltat. Huius aũt cœli superiora,
hoc est apostolos atq; prophetas & efficaces imitatores ipsoꝝ, tegit aquis scientiæ salutaris &
gratiæ, seu dono spiritus sancti, quemadmodum apud Iohannem testatur Saluator: Qui cre-
Iohan. 7 dit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. ¶ [Qui ponis nubem ascensum tuum]. i. 4
qui efficis vt nubes materialis fit res tua iussione ascendens. Diuino enim imperio agitur, vt
ex vaporibus nubes generentur ac sursum ferantur. Vnde de deo scriptum est apud Prophetã
Amos. 5. Qui vocat aquas & effundit eas super faciem terræ. Et in Deuteronomio: Magnificentia eius
Deu. 33 discurrunt nubes. [qui ambulas super pennas ventorum] hoc est, qui in operatione tua proce
dis velocius, q̃ venti discurrant. Velocitas quippe venti in motu, ꝑ pennas significatur. Domi-
nus autem in instanti agit quodcũq; voluerit, cum sit virtutis simpliciter infinitæ. Iccirco agit
Iob 9 velocius q̃, venti ferantur. In lib. Iob autem 20. cap. dicitur dñs circa cardines cœli pambulare,
Deut. 33. & alibi de eo legitur: Qui graditur sup fluctus maris. Et in Deutero. legitur: Ascensor cœli au-
xiliator tuus. Nunc vero sup pennas ventorum ambulare censetur. Sed omnium hoꝝ est sim
lis sensus. Ambulatio enim dei est operatio eius, quemadmodum in Exodo Moses ait ad do-
minum: In quo poterimus scire inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris no-
Exo. 33 biscum? Dñs autem propter operationem omnipotentiæ suæ, quam circa cœlos & mare osten
dit, ambulare super ea asseritur. Ad literam quoq; exponi hæc possunt de Christo, q posuit nu
Act. 1 bem ascensum suum, ambulauitq; sup pennas ventorum, quando, vt in Act. habetur, videnti
bus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Mystice ascendit dominus supra
nubem, dũ per gratiã suam ascẽdit cor prædicatoris, seu nunciatoris verbi dei. Ambulat etiã

supra

supra pennas vẽtorum, hoc est, operando excedit virtutes & contemplationem animarũ san-
A ctarum. Penne enim virtutes seu contemplationes dicuntur, quibus animæ in cœlum vehunt
quemadmodum Isaias dicit. Qui sperant in domino assument pennas vt aquilæ. Venti vero Isa. 40.
sunt animæ, prout per Isaiam dominus protestatur: Ego dominus, dans flatum populo qui ẽ Isaiæ. 42
super terrã. Qui facis angelos tuos spiritus] hoc est, qui hoc operatus es vt angeli sancti sint spi
rituales non corporales substantiæ. Vel, facis vt spiritus seu spirituales substantiæ sint angeli,
5 hoc est nũtij tui. ¶ Qui enim per creationẽ facti sunt spiritus, per iussionem & ordinationem
diuinam facti sunt angeli, hoc est nuntij dei. Spiritus enim est nomen naturæ, angelus autem
officij [& ministros tuos ignem vrentem] hoc est seruientes tibi in cœlo tanto diuinitatis amo-
re inflammas, vt dici possint ignis vrens, seu flamma ignis. Nam & deus (secundum Aposto- Hebr. 12.
lum) ignis consumens est. Et Daniel scriptum reliquit. Antiquus dierum sedit, thronus eius Dan. 7.
flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus. Quid autem per thronum & rotas dei æterni nisi an-
gelicas deiformes, atque deiferas mentes accipimus? Vel, facis ignem vrentem, id est, sum-
mam Hierarchiam seu angelos de ordine Seraphim, qui summe & ardentissime diuino fla-
grant amore ministros tuos, quia per eos illuminans alios, Ipsique mitti dicuntur, dũ missi ab
eis veniunt ad nos. Propter quod Isaias, Volauit (inquit) ad me vnus de Seraphim. Vel dicun- Isaiæ. 6
tur ministri dei seu angeli sancti fieri ignis vrens, quia frequenter in specie ignis apparuerunt. Matth. 28
Vnde Matthæus de angelo dicit. Erat aspectus eius sicut fulgur. Et in Exodo scribitur apparu Exo. 3
isse angelus Mosi in rubo ardenti. Elias quoque in curru igneo est translatus ministerio ange- 4. Reg. 2.
B lorũ. In hominibus insuper facit deus angelos suos spiritus, dũ per religiosos atque deuotos a-
lijs nuntiat verbũ salutis: & ministros suos ignẽ vrentẽ, quando per exhortationẽ, increpatio-
nẽ seu informationẽ prædicatorũ seu prælatorũ corda audientiũ igne spiritus sancti succen-
6 dit. ¶ Qui fundasti] hoc est, firmiter collocasti [terrã super stabilitatẽ suã]. i. sup im-
mobilẽ basim suã, videlicet supra centrũ ipsius, quoniã omnes partes terræ naturaliter tendũt
ad centrũ, secundũ philosophũ [non inclinabitur in seculũ seculi] hoc est, nunquàm mutabit lo
cũ quo ad se totã, quẽadmodũ Ecclesiastes testatur. Terra in æternũ stat. Vnde & Baruch ait: Eccls. 1
Fundasti terrã in sempiterno tempore. Spiritualiter fundauit deus terrã, id est, ecclesiã militan- Baruch. 3
tẽ super stabilitatẽ suã, hoc est, super Christũ, tanquam super immobile fundamentũ, in quod
omnes tendere atque quiescere debent. Non inclinabitur, & cætera, id est, ecclesia nunquam à
7 fide in toto abibit. ¶ Abyssus sicut vestimentũ amictus eius] hoc est, mare oceanũ,
quod propter immensurabilem suam profunditatẽ vocatur Abyssus, ex omni parte circun-
dat, cingit & velut amictus infra se continet terrã, sicut vestimentũ circundat vestitũ. Quẽad-
modũ enim aer circundat & operit mare, sic mare terrã, nisi quod vna pars terræ ex diuina dis
positione manet discooperta propter animaliũ vitã saluandã, [super montes stabunt aquæ.],
pluuiales in nubibus colligatæ. Nubes enim montibus altiores sunt, & in nubibus aquæ ser-
uantur, prout in lib. Iob de deo conscriptum est. Qui ligat aquas in nubibus, vt non erumpãt Iob. 26
pariter deorsum. Vel super montes stabunt aquæ, id est, cacumina montiũ ascendent deo iu-
C bente, dum ei placuerit, sicut in vniuersali diluuio semel factum cognouimus atque in particu Gen. 7
laribus diluuijs sæpe contingit. Vel, super montes stabunt aquæ, quoniam aquæ in medio
Oceani altiores sunt montibus terræ. Hoc Nicolaus de Lyra refert, hoc loco asserere rabbi Sa-
lomonẽ, & dicit eum falsum dicere. Sed vtiq; rabbi Salomon in hoc verum asserit, & ideo ratio
ipsius Lyræ non procedit, Dũ ait: Aque cũ sint graues & fluidæ æqualiter tendunt ad centrum
& non sunt altiores in medio quàm in ripa. Primo destruitur hoc, qm̃ aqua est corpus homo
geniũ, hoc est, eiusdẽ naturæ in se & in partibus suis. Propterea sicut quælibet pars aquæ, vide
licet gutta tendit ad rotunditatẽ, vt patet ad sensum de guttis: sic tota aqua quantũ potest ad
rotũditatẽ seu sphæricã tẽdit figurã. Demũ terra est grauior aqua, non tñ partes terræ æquali-
ter propinquant ad centrum, sed terra in medio sui altior extat quàm alibi multo magis aqua.
Insuper constat ad sensum stantibus iuxta ripã, quod quanto nauis in mari longius abscedit,
tanto videtur altius sublimari, & illud omnes magni philosophi contestantur. Spiritualiter
per abyssum intelligitur inundatio tribulationum. Abyssus ergo, hoc est, tribulatio copiosa est
amictus terræ, id est, ecclesiæ, quoniã vndique tribulatur ecclesia & circundatur aduersis velut
amictu, quia per multas tribulationes oportet nos intrare regnũ cœlorum, id quod in actibus
Pauli sententia docet, Propter quod & Iudith contestata est. Omnes qui deo placuerunt, per Actu. 14
multas tribulationes transierunt fideles: sed & super montes, hoc est, perfectos viros, stabunt Iudith 8.
aquæ tribulationũ, quia omnes qui volunt pie viuere in Christo, persequutionẽ patientur. 2. Timo. 3
Stabunt quoque interdũ super hos montes aquę consolationũ diuinarũ, quoniã iuxta Aposto 2. Cor. 1
lum, sicut pro Christo abundant passiones nostræ, ita per Christum abundat consolatio no-

r stra.

Abacu.3. stra. Propter quod alias dicitur de deo: Cum iratus fueris misericordiæ recordaberis. ¶[Ab 8
increpatiōe tua]i. à te per modum increpātis iubēte[fugient]aquæ à mōtibus quos operuerūt D
Vel, à loco aeris, ī quo nubes añ fuerūt[à voce tonitrui tui]i. à præcepto tuo terribili [formida
Iob.26 būt].i. per modum formidātis se habebūt, obediēdo tuo imperio. Hic eñi Iob īquit: In fortitudi
Eccle.16 ne illius repēte maria cōgregata sunt. Et Ecclasiasticus: Abyssus & terra & omnia quæ in eis
sunt in cōspectu dei commouebūtur, & cum cōspexeris ea deus, tremore cōcutiētur. Mystice au
tem aquæ tribulatiōum deo impios icrepāte ab ecclesia fugiūt, atq; deficiūt, iuxta illud: Deo
Iob.34 cōcedēte pacem, quis est qui cōdemnet? ¶[Ascēdūt mōtes & descēdūt campi in locum quem 9
fundasti eis]hoc est, vna pars terræ mōtuosa est, aliaq; campestris, & tam mōtes quàm valles
tātum ascēdūt seu descēdūt, quātum tua sapiētia eis præfixit. Spiritualiter mōtes ascēdūt, dum
homies virtuosi proficiūt: & campi descēdūt, dū inferiores eorum doctrinæ seipsos humiliter
subdūt in locum quem fundasti eis.i. in cōgregatiōem ecclesiæ. ¶[Terminum posuisti]aqs 10
Oceani[quem nō trāsgrediētur]nec effluēt ripas [neque cōuertētur]exeūdo alueum suum, [o
Prou.16 perire terram]animalium habitationi deputatam. Vnde Salomon dicit: Certa lege & gyro val
Iob.26 labat abyssos. Iob quoq; inquit: Terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur lux & tene
Ierem.5 bræ. Et in hoc relucet magna dei potestas, ob quam metuendus est nimis. Propter quod ipse
per Ieremiam locutus est. Audi popule stulte. Me non timebitis qui posui arenā terminū ma
ri, præceptum sempiternum quod non præteribit? Hoc modo communiter exponitur iste ver
siculus. Sed quia in versu præcedenti non de aquis sed de montibus mētio facta est, videtur de
montibus posse exponi, eritq; sensus, Terminum posuisti montibus in latitudine & cæteris di E
mensionibus, quem non transgredientur, vt altius protendantur seu latius extendantur, neq;
conuertentur operire terrā.i. cadendo non obruent loca habitationum & homines, nisi te vo
Iob.9 lente, iubente, aut permittente, sicut & sæpius factū est, prout in libro Iob asserit, Deus trāstulit
mōtes, & nescierunt hi q̊s subuertit. Spiritualiter terminū ponit deus aquis, tribulationū, & mō
1.Cor.10. tibus elationis dū nō sinit electos tentari seu tribulari supra id q̊d possunt ferre, sed facit (sicut
ait Apost.) cū tentatione prouentū. Neq; conuertentur, aquæ & mōtes huiusmodi operire ter
Can.8 rā.i. corda bonorū opprimere, extinguendo in eis charitatē dei ac proximi. Propter q̊d ait scrip
tura. Aquæ multæ nō poterunt extinguere charitatē, nec flumina obruent eā. ¶[Qui emittis 11
fontes in cōuallibus].i. riuos aquarū ex fontibus in mōtibus ortis manātes, descendere facis ad
loca humilia[inter mediū montiū]hoc est, inter mōtes[pertransibunt aquæ].i. defluēt, nec il
lic stabūt, sed in locis bassis quiescent. Aqua eñi petit locū deorsum. Spiritualiter emittit deus
de cœlo fontes.i. dona gratiæ in conuallibus.i. in humilibus mētibus. Inter mediū montiū per
Iaco.4. transibūt aq̄, hoc est inter supbos gratia nō manebit. Quēadmodū Iacobus inquit: Deus super
Isa.40. bis resistit, humilibus autē dat gratiā. Et Isaias, Omnis vallis exaltabitur, & oīs mōs & collis hu
miliabitur. ¶[Potabunt oēs bestiæ agri.] de aquis ex fontibus ad loca bassa venientibus[ex 12
pectabūt Onagri].i. asini feri, syluestres ac naturalit̄ calidi[in siti sua.]potari & refrigerari his
aqs. Alij ita exponūt: Expectabūt Onagri in siti sua.i. pluuiā cœlestem p̄stolabunt. Nō eñi (vt
asserunt hi) Onagri bibūt de aq̄ ex fonte fluēte. Sed diu expectant pluuiā de cœlo, quatenus in F
de bibant. Mystice de riuis aquarum Christi bibunt omnes bestiæ agri.i. omnes gentiles ad fi
dē conuersi expectabūt vsq; ad finē mūdi, Onagri, hoc est, crudeles Iudæi, in siti sua.i. in deside
rio quo Christū expectāt venturū. Nēpe in sua siti durabūt vsq; ad terminū seculi: tūc eñi cōuer
tent ad Christū. ¶[Sup ea], s. in cacuminibus montiū, & circa vndas aquarū [volucres cœli] 13
hoc est, aues in cœlo aereo volitātes[habitabūt] quia in talibus locis nidificant [de medio pe
trarū].i. de locis petrosis, in quibus sunt auiū nidi, [dabunt vocē] suā dominū pro suo modu
lo, collaudantes. Spiritualiter super ea iā p̄dicta, scilicet super montes & aquas, volucres cœli.i.
viri sancti & cōtēplatiui, habitabūt, viuēdo secūdū Chri mādata, atq; angelicā vitā in terra du
centes. De medio petrarū dabunt voces.i. gratiarū actionē ac laudē tibi offerent de firmissimis
locis ecclesiæ. ¶[Rigās montes de supioribus suis].i. tu deus mōtes humidos facis de nubib9 14
pluuiosis q̄ altiores sunt mōtibus. Vel, de fontibus in summitate montiū ortis, qui decurrendo
loca montis humectant[de fructu operū tuorū].i. de terræ nascentibus[satiabit terra].i. incolæ
terræ. Spiritualit̄ rigat deus montes.i. viros in grā altos de supioribus suis.i. de cœlo & ministe
rio angelorū & de fructu operū dei.i. p̄dicatione mōtiū taliū satiabit terra, hoc est, ecclesia. Tu q
q; dñe es. ¶[Producēs fœnū iumētis]ad pabulū[& herbā].i. species varias & medicinales [ser
uituti hominū].i. ad cōmodū atq; obsequiū hominū. Quāuis eñi hæc fiant p causas secundari
as, principalit̄ tñ fiunt à causa prima deo sublimi & bñdicto, q nō tm̄ hominū, sed insup iumē
Iudith.9. torū prouidentiā habet, sicut ex isto clarissime innotescit. Producis aūt fœnū iumētis ad susten
tationē vitæ. ¶[Vt educas panem]id est, bladū, vnde fit panis[de terra[per iumenta arata & 15
culta

culta[& vinum lætificet cor hominis.]Creauit nanq; deus vinum, vt moderate sumptum su=
A mentem ordinate lætificet. Propter quod in ecclesiastico scribitur: Vinum in iucunditate crea
tum est, non in ebrietate. Est autem cum magna sobrietate potandum, quemadmodum scrip= Eccl. 31.
tum est: Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguũ. Si autẽ immoderate sumat, intrat
quidẽ suauiter, sed pungit intus vt coluber. Veruntñ quoniã homines in vino difficulter & ra=
ro moderamen obseruant, idcirco Eccelesiasticus monet: In conuiuio vini non arguas proxi= Eccl. 31.
mũ. Spiritualiter educit deus panẽ vitæ & intellectus, de terra. i. de corde humano gratia infor
mato, dũ facit hominẽ bonũ verbũ salutis alijs p̃dicare, & opera sancta producere. Vinũ quoq;
17 spirituale, videlicet consolatio fortis spiritus sancti lætificat animã. ❡[Vt exhilaret]hõ[faciẽ]
suã[in oleo]. i. ex condimentis ciboꝝ, non eñ sufficit ei panis sine cæteris condimentis [& pa=
nis]de terra eductus[cor hominis confirmet]alendo naturã corporeã. Spiritualiter exhilarat
facies. i. mens, in oleo. i. in vnctione seu gratia sp̃ũs. secundũ quod in Apocal. legitur: Collyrio Apoc. 3
inunge oculos tuos. Sed & panis ipse cœlestis, videlicet Christus, qui de seipso ait: Ego sum pa Iohan. 6.
nis vitæ, summe confirmat cor hominis, quia conuertit sumentẽ in eũ qui sumitur: qui vtique 1. Cor. 1
18 est virtus & sapientia patris, ideo dicit: Qui manducat meã carnẽ & bibit meũ sanguinẽ, in me Iohan. 6.
manet, & ego in eo. ❡[Saturabunt ligna cãpi, & cedri Libani quas plantauit]deus principa=
liter & hõ instrumentaliter. i. ex humore terræ plenarie nutrientur. Humor nanq; est arboris
alimentum. Nam Christus in Euang. arborem asserit aruisse, quia non habebat humorem. Luc. 8
Demum iuxta philosophum, radices arborum se habent sicut os in animali: per radices ergo
B alimentum attrahitur[illic]puta in cedris[passeres nidificabunt]Inuenitur eñ quoddam ge=
nus passerum, quod nidificare solet in cedris. Aliud vero passerum genus in tectis domorum
nidificat. Mystice vero ex pane vitæ & vino ac oleo spiritaliter intellecto, saturabunt in anima
ligna campi. i. membra ecclesiæ, seu inferiores, humilesq; personæ, & cedri Libani, id est, viri p
fecti, quos deus per gratiã in ecclesia sua plantauit, illic. s. in ecclesia, passeres. i. pœnitẽtes p mo=
dũ passerũ in tuto se collocantes nidificant. i. sibi thesauꝝ operũ bonoꝝ reponunt. Vnde supe=
rius à pœnitente dictũ est: Factus sum sicut passer solitarius in tecto. Illic quoq;, videlicet in ce= Psal. 101
19 dris, est. ❡[Herodij domus dux est eoꝝ]. i. nidus auis, qui appellatur herodius, quę est auis ra
pax, de rapina viuens cæteris auibus maior, quæ etiã aquilã superat atq; manducat: & vocatur
dux passeꝝ seu auiũ, eo modo quo leo nominatur rex animaliũ[mõtes excelsi]seu alti, sunt re
fugia[ceruis]qui ad talia loca confugiunt[petra]cauernosa seu subterraneus locus est refugiũ
[erinacijs]. i. ericijs. Est autẽ ericius animal paruũ atq; spinosum, habitans in cauernis & vesci
tur pomis. Cumq; aduersum quid sentit per modũ globi se contrahit, & intra arma sua se colli
git, in tãtũ, vt si eũ tãgere velis, prius videas tuũ sanguinẽ, q̃ eius corpusculũ. Per ceruos ad mõ
tes confugientes, designantur homines virtuosi, & contẽplatiui, qui dum tribulantur, ad contẽ
planda diuina accelerant. Per erictũ vero qui dr̃, Noli me tangere, significati sunt pc̃tõres mor
bo animæ languentes, qui dum reprehenduntur, remurmurant, dũ aliquid eis negatur, cũ in
dignatione despiciunt, & vnde emendari debebant, inde deteriorantur. Consequenter lauda=
C tur deus ex ordine tẽpoꝝ ex vicissitudine lationũ cœlestiũ, ex alternatione actuũ naturaliũ re
20 rũ. ❡[Fecit]deus[lunã] quæ est infimus planetaꝝ [in tẽpora] vt per eius variũ motũ distin=
guantur anni lunares & menses. Vnde scriptũ est: Luna ostensio tẽporis, & signũ æui mensis se
cundũ nomen eius est, crescens mirabiliter in consummationẽ. Vas castroꝝ in excelsis, in fir= Eccl. 43.
mamento cœli resplendens gloriose[sol cognouit occasum suũ]i. tã ordinate atq; stabiliter fer
tur in occidentẽ, ac si intellectualis esset naturæ, quod secundũ Augustinũ de eo nec affirmari
debet neq; negari, donec certius cognoscatur. Mystice, fecit deus lunã. i. ecclesiã militantem, lu=
men suũ à Christo sole iustitiæ participantẽ, in tẽpora, quatenus nunc tẽporaliter pugnet, ten=
tetur, triumphet, sicq; æternaliter coronetur & regnet. Sol. i. Christus deus noster vniuersa illu Iohan. 1
21 strans, cognouit occasum suũ, i. passionẽ propriã præcognouit. ❡[Posuisti tenebras] in he=
misphærio illo, de quo sol recedit [& facta est nox]sole abeunte[in ipsa] nocte[pertransibunt
omnes bestiæ syluæ]pro victu quærendo. Dr̃ autem deus ponere tenebras, non quod tenebræ
sint aliquid positiuũ, sed sunt priuatio tm̃. s. carentia lucis, quẽadmodũ cæcitas est carentia vi=
sus. Dr̃ ergo deus tenebras ponere, quoniã facit lumen recedere, vel cessat illud influere. Sic etiã
dicitur aliquos excæcare & obdurare. Spiritualiter posuit deus permissiue tenebras infidelita=
tis & culpæ Christo occiso, & facta est nox. i. veræ fidei defectus: in ipsa pertransibunt ad ani=
mas miseras deuorandas, omnes bestiæ syluæ. i. diaboli. Nã vbi fides non adest, nil boni esse
22 valet. ❡[Catuli leonũ]tẽpore noctis egrediuntur de suis latibulis [rugientes vt rapiant]prę
dã[&]pro id est[quærant à deo escã sibi]non quod ipsi deũ agnoscant, sed quia ex naturali in=
stinctu diuinitus impresso, mouẽtur, atq; à deo, cuius est oĩm curam habere, aluntur, quemad

Mat.6 modum de volatilibus cœli Christus ait: Pater vester cœlestis pascit ea. Spiritualiter, dum aīæ D
nostræ occumbit sol lucis æternæ. s. Christus, obuiant nobis catuli leonum. i. adhæsores atque
fautores dæmonum, rugientes, vt spiritualiter deuorent quempiam. ¶[Ortus est sol, & con 23
gregati sunt]. i. sole orto colligunt hæ bestiæ [& in cubilibus]. i. latibulis suis [collocabuntur:]
statim enim die splendente antra sua introeunt. ¶[Exibit] in die [hō] qui est animal mansue 24
tum & rationale [ad opus suum] faciendū infra domū seu muros [& ad operationem suam] fo
ris [vsq; ad vesperā] Tunc enim cessat vt comedat & quiescat, atq; pericula noctis deuitet. Hæc
tñ secundū cōem legē & solitū cursum dicuntur & fiūt, quāuis interdū ex speciali cā aliter acci
dat. Spiritualiter, dū oritur nobis sol intelligentiæ Christus nos adiuuans, congregantur & fu
giunt dæmones. Et ita exit hō à Chro adiutus ad opus suū intrinsecū, & ad opationē suā extrin
secā peragendā & cōtinuandā, vsq; ad vesperā. i. perseuerāter, q̄diu lux gratiæ sibi refulget vsq;
Apoc 2 ad mortē, aduertēs quod in Apoc. ait saluator: Esto fidelis vsq; ad mortē, & dabo tibi coronā
vitæ. Qm̄ autē ex prædictis apparet ineffabilis sapientia summi regis ac primi opificis, ideo ad 25
mirando subiungitur. ¶[Quā magnificata sunt opa tua dñe]. i. valde magnifice facta sunt.
Apoc.15 Valde potenter, sapienter & pie creata, ordinata & conseruata. Propter quod in Apoc. dr: Ma
gna & mirabilia sunt opera tua dñe deus oīpotens. Sunt em̄ oīno incōprehensibilia & impscru
Eccl.43. tabilia nobis. Iuxta illud Ecclesi. Multa dicimus & deficimus verbis. Rursusq;: Multa sunt ab
Eccls.1 scondita maiora his. Pauca em̄ vidimus opeꝝ eius, Et rursus Ecclesiastes dicit: Cūctæ res diffi
ciles: nō potest eas hō explicare sermōe. Ecce em̄ in infimis ac minimis rebus relucet inæstima
bilis sapia dei, quēadmodū in formica q̄ hyeme accedēte cibum sibi colligit & exponit. In culi E
Eccl,42. ce q̊q; minutissimo, oculos, vniuersaq; mēbra hñte sicut & nos. Propterea Ecclesi. inducit: Quā
desiderabilia sunt oīa opa eius: & qs satiabitur videns gloriā eius [omnia in sapientia fecisti]. i.
Sap.11 secundū dictamē tuæ æternæ mentis, secundū ideales rōnes, scdm ineffabilē gloriā artis diuiæ.
Oia nāq; in mēsura & numero & pondere cōstituisti, vt ait Sapia [impleta est terra possessione
tua]. i. hominibus & iumentis ac cæteris creaturis, q̄ iure creationis tua sunt: q̄uis em̄ hæc vera
consistāt de opere creationis totius vniuersi, veriora tamen sunt de opere recreationis generis
humani, ac reparatione ruinæ cœlestis Ierusalē. Hæc nanq; p filij dei incarnationē, passiōem
resurrectionē, ascensionem & spiritussancti missionem magnificentissime facta sunt, fecitq; de
us pater omnia hæc in sapientia sua genita. i. p Christū deū & hominē. Impleta q̊q; ē terra. i.
genus humanū seu ipsa ecclesia, possessione dei. i. sacris Christi, donis spūs. viris catholicis, atq;
diuersis corporalibus ac spiritualibus bonis. Consequenter deniq; sanctus propheta inducit
rōnē laudis diuinæ ex dispositione atq; decore maris oceani. ¶[Hoc mare] oceanus terrā cir 26
cundas, est [magnū] quantitate, qm̄ terrā in mole vehemeter nimis excedit [& spaciosum mani
bus]. i. latum ad mensurandū [illic]. i. in eo sunt [reptilia]. i. pisces natando repentes [quoꝝ nō
est numerus] nobis cognitus, quamuis non sit, nec esse possit in creaturis aliquid simplicit infi 27
nitū. ¶[Animalia pusilla cum magnis]. i. pisces parui & magni reperiuntur in mari. Spiritu
aliter. Hoc mare magnū & spaciosum manibus, est præsens seculū nequā tribulationibus & a
maritudinibus ac vitijs plenū, Illic reptilia, quoꝝ non est numerus. i. peccatores innumeri ter F
ræ cordialiter adhærentes vitijs inuoluti, & more pecoꝝ in vanis, sensibilibusq; repentes, quo
rū nonnulli sunt magni in hoc mundo, alij vero parui & ministri eoꝝ [illic]. i. in mari [naues p
transibunt] cum nautis, diuersa onera de loco & regno ad locū & regnū ferentes. Spiritualiter
nauis appellatur ecclesia, q̄ filios suos defert ad patriam regni cœlestis. Naues vero sunt parti
culares ecclesiæ seu digni prælati, qui sibi cōmissos portant ad Christū. Hæ naues Christo duce
ac nauta, secure pertranseunt fluctuantē hunc mundum, tandēq; perueniunt ad portū salutis
æternæ. Deinde specialiter nominat vnū animal magnū in mari existens. ¶[Draco iste]. i. 28
Gen.1 cetus, qui est piscis maximus, cuius (secūdū Pliniū) magnitudo est quatuor iugeꝝ terræ. Vnde
Moses ait: Creauit deus cete grandia [quē formasti]. i. creasti, primo per te, & produxisti exin
de per causas secundas [ad illudendū ei] i. vt huic draconi illudatur: Et tenetur hæc dictio, vt,
consecutiue, nō causaliter: non em̄ finaliter factus est vt ei illudatur, imo ad ostendendū poten
tiā dei, & cōplendū ordinē vniuersi formatus est. Sed ista illusio eius formationē consequit. Nā
quamuis sit corpore & fortitudine maximus, multipliciter tamen, itēq; facile ei (vt fertur) illu
ditur, scilicet per symphoniam q̄ audit libenter, & ob hoc ad ripam accedit, per gallinam quo
q; assatam, quæ sibi in pertica seu veru ostenditur, eāq; insequitur, donec sibi aquæ deficiant, &
capiatur. Insuper cum sit corpore magnus, multo indiget cibo, & pisces plurimos deuorat, pro
pter quod pisces eo viso ex naturali instinctu ad ripas confugiunt, vbi cum cetus insequendo
peruenit impingit in terram, quoniam propter aquæ paruitatem non valet natare, & ergo à
piscatoribus occiditur, quia se mouere non potest: sicq; spe sua frustratus, illuditur. Spiritualit,
Dra

A Draco iste est angelus apostata,serpens antiquus,diabolus,& satanas,quem Isaias Luciferum Isaiæ.14
Ezechiel Cherub,Iob autẽ Leuiathã nuncupat.Iste in cœlo per naturã factus est bonus,sed ꝓ Ezech.28
pria voluntate factus est malus,& de cœlo prolapsus & consecutiue factus est,& in hunc mun Iob.3
dum retrusus,vt illudatur ei,quia à Christo,ab angelis sanctis,à fortibus Christi militibus sci
licet bonis hominibus,ei illuditur.Dum enim Christum deuorare tẽtauit,victus & captus est, Mat.4
perdiditq; quos in inferno tenebat.Sed &regno huius mundi spoliatus est,cunctis ad Christũ Luc.4.
conuersis.Angeli etiam sancti dũ eũ ab intento seu cœpto malo phrohibent,homines quoque
dũ eius tentationi resistunt,ei illudunt[omnia]animantia & reptilia iam prædicta [à te expe-
ctant, vt des illis escam in tẽpore].i.expectare coguntur cibũ à te,qm̃ aliunde non habent nisi
29 à te q omniũ bonoꝝ causale principiũ es. ¶[Dante te illis]quod expectant[colligẽt]necessa-
ria sibi pro conseruatione indiuidui & speciei[aperiente te manũ tuã.].i.potestate tua illis ne-
cessaria largiente[omnia implebuntur bonitate]i.bono sibi conueniente.Spiritualiter,Draco
iste.i.diabolus pręstolatur sibi cibũ dari à deo.i.animas peccatrices,quas colligit,dño eas dam
30 nante. ¶[Auertente autẽ te]ab illis[faciẽ]tuã.i.prouidentiæ tuæ benignã ac largã præsentiã
[turbabuntur].i.inordinationẽ magnã famis,sitis,atq; clamoris incurrent[auferes spiritũ eo-
rũ].i.animas irrationales ipsoꝝ tolles à vita per alimentoꝝ defectũ[& deficient]animalia ista
à vita naturali[& in puluerẽ suũ reuertentur]i.in præiacentẽ resoluentur materiã quæ pro ma
iori parte terra censetur.Vnũquodq; enim in ea resoluitur,ex quibus cõponitur.Spiritualiter,
dante dño nobis sua diuina charismata,congregamus spiritualia eius dona.Cunq; manũ suã
B aperuerit nobis, omnia viscera animaꝝ nostraꝝ diuinoꝝ participatione bonorum, videlicet
charitate,sapientia,gratiaq; replentur.Dũ vero faciẽ suã auertit.i.gratiã suã dispensatiue suspẽ
dit vel iuste aufert,turbamur.i.interius deordinamur,anxiamur,tristamur, seu in vitia multa
illabimur,ꝓpriãq; debilitatẽ exꝑimur.Dũ enim aufert spiritũ nostrũ.i.spiritũ sanctũ nobis di-
uinitus datũ,subtrahendo nobis consolationẽ,ac munera eius, deficimus & in puluerẽ nostrũ
31 reuertimur.i.rebus terrenis miserabiliter inhæremus,inuoluimur,implicamur. ¶[Emittes
spiritũ tuũ].i.potentiã tuã exercebis[& creabuntur].i.reformabuntur quæ erant per mortem
destructa, quia per potentiã dei, eadẽ specie reuertuntur.Non autẽ eadẽ numero, sicut opina-
bantur Platonici:interdũ tñ miraculose redeunt eadẽ numero[& renouabis faciẽ].i.superfici
em[terræ]producendo in ea noua iumenta,volatilia atq; reptilia.Sumitur autẽ hoc verbum,
creabuntur,cõiter pro productione seu generatione: Non enĩ proprie creantur hæc bruta, cũ
formę eoꝝ de potentia materiæ educantur,secundũ philosophos atq; theologos.Possunt quo
q; hæc explanari de consummatione seculi,& resurrectone hominũ,innouationeq; mundi,vt
sit sensus:Auertente te faciẽ tuã.i.qñ eã auerteris.s.circa tẽpus iudicij,turbabuntur, irrationa-
lia animalia,auferes,tunc spiritũ eoꝝ,per ignẽ conflagrationis vel añ,& deficient,omnino q̃a
nunquã redibunt ad pristinum statũ, nec secundũ speciẽ quidẽ.Emittes spiritũ tuũ,& creabũ-
tur,non vtiq; animalia ista,sed homines creabuntur.i.de nouo resurgẽt,& renouabis faciẽ ter
re.i.terrã in meliorẽ,digniorẽq; qualitatẽ mutabis.Propter quod scriptũ est:Nouũ cœlũ &no 2.Pet.3
C uã terrã.& promissa ipsius expectamus.Spiritualiter.O dñe,Emittes spiritũ tuũ.i. dona spũss.
nobis,vt speramus,infundes,& creabuntur.i.corda mũda in nobis consurgent, & renouabis
faciẽ terræ.i.corpus nostrũ faciẽdo illud spiritui obedire,& honeste ac sobrie agere.Patet ex i-
sto q̊d non semper in sacra scriptura noĩe spiritus dei designatur spiritus sanctus,qui est tertia
in supersancta trinitate persona, sed interdũ per spiritũ dei intelligitur eius voluntas,imperiũ
seu potestas.Qm̃ autẽ oĩa pręinducta idcirco cõmemorata sunt,q̃tenus ex contẽplatione opm
diuinoꝝ excitemur ad laudandũ,honorandũ & diligendũ oĩm creatorẽ,ideo iã ꝓpheta in lau-
32 dẽ dei affectuose ac pulchre prorũpit. ¶[Sit gloria dñi].i.excellentia fama, honor & laus cre
atoris [in seculũ].i.ꝑpetuo,ita ꝙ sꝑ ab oĩbus suꝑexaltet̃,laudet̃,& honoret̃[lætabit̃ dñs in ope-
ribus suis]naturalibus & supernaturalibus,eo ꝙ oĩa sint optime facta. Non tñ est hoc ita in-
telligendũ,q̃si aliud à deo sit ei cã lætandi aut rõ exultãdi,ꝑsertim cũ lætitia mentis diuinæ sit æ-
terna,incausata & independens.Sed dr̃ dñs in oꝑibus suis lætari,in q̃tũ in ꝓpria potestate læta
33 tur,ꝑ quã omnia tam gloriose ꝓduxit,quẽadmodũ voluit. ¶[Qui respicit terram.]oculo sui
imꝑij[& facit eam tremere]sicut videmus in terræ motu[q tangit montes]ꝑ fulgura[& fumi-
gant].i.fumũ emittũt.Ignis enĩ sulphureus potius fumigat quam accẽdat.Vñ Iob dicit:Qui cõ Iob.9
mouet terram de loco suo,& columnæ eius concutientur.Et Eccl. Montes(inq̄t) simul & col- Eccl.16.
les & fundamenta terræ,cũ ꝓspexerit illa deus,tremore concutient̃.Nec obstat,q̊d dictũ est su-
pra,terram nõ inclinari in seculũ seculi.Tremit nanq; &inclinat̃ q̊ ad aliquam ꝑtẽ,sed quantũ
ad se totam,manet sꝑ in loco eodẽ.Similit̃ enĩ q̊d dictũ est supra:Qui fundasti terram suꝑ sta- Iob.26
bilitatẽ suam,nõ obuiat q̊d alibi inducit:Appẽdit terram suꝑ nihili.Dr̃ nanq; appẽsa suꝑ nihili

qa q̃d infra eã est non magis eã sustẽtat,q̃ si nihil existeret. Causa vero naturalis cur terra non
inclinat,sed manet in medio vniuersi immobilit stans,est,qa oẽs partes eius naturaliter tẽdũt B
Iob.13 ad centrũ ipsius,secundũ philosophũ. Mystice,Respicit deus oculo pietatis terrã.i.corda hũana
& facit eã tremere,ex consideratione districti iudicij dei atq; pœnarũ inferni,prout Iob inquit,
Semper q̃si tumentes super me fluctus timui deũ,& põdus eius ferre nõ potui. Tãgit etiã mõtes
.i.gratiose illuminat magnos atq; pfectos,& fumigant .i. lachrymis fluunt desiderio existẽdi
cũ Christo. Vel,tangit mõtes.i.supbos,& fumigant.i.lachrymas fundũt,p remissione pcti. Ad
literã.Respexit deus terrã,in q̃ erat primitiua ecclesia,fecitq; eã tremere motu locali,tetigit mõ
tes.i.apost.aliosq; cũ eis collectos,& fumigauerunt,i.ex plenitudine spũs.fumũ verborũ igni
Actu.2. torũ effuderunt qñ accidit illud in Actis: Cũ orassent,motus est locus in q̃ erãt, & repleti sunt
Actu.16. omnes spũ sancto & loq̃banť verbũ dei cũ fiducia. Similiter recitať in Actis de Paulo & Silea,
q cũ vincti,& incarcerati fuissent,in ipsa nocte lumen cœleste refulsit in carcere, & fundamẽta
Psal.113 carceris mota sunt,ostiaq; ipsius aperta. Paulus vero & Sileas dñm laudabant. ¶[Cantabo 34
Eccl. 17. dño]i.sacrificiũ laudis offerã deo[in vita mea] quia nõ mortui laudabũt dominũ. Propter q̃d
scriptũ est: A mortuo q̃si nihil perit cõfessio: cõfiteberis viuens & sanus[psallã deo meo]omniũ
Mat.24 quidẽ deo,sed specialiter,deo meo,Propter singularẽ miam eius circa me[q̃diu sum.].i.indefi-
nenter,quia q perseuerauerit vsq; in finẽ,saluus erit. Non ergo cantabo & psallã creatori meo
Mat.10 solũ in vita p̃senti,sed etiã in vita futura. Psallã eñ ei in vita naturæ,in vita grãæ,in vita glĩe,aio
Eccl.39. prompto atq; ardenti,quẽadmodũ Ecclesiasticus monet. Et nunc in omni corde & ore collau- E
date & benedicite nomen dñi. ¶[Iucundũ sit ei eloquiũ meũ].i.deo cõplaceat, & ex vera cha 35
ritate ac sancta deuotione procedat. Iucundũ est deo eorũ eloquiũ, de quibus per Salomonẽ te
Prou.8 statur: Delitiæ meæ esse cũ cũ filijs hominũ. Nõ vtiq; cũ oĩbus filijs hominũ,qm̃ virorũ sanguinũ
Psalm.5 & dolosum abominatur dñs,sed cũ humilibus & simplicibus. De quibus in Prouerbijs dr: Cũ
Prou.3 simplicibus sermocinatio eius. Iucũda est deo laudatio eius,qui cũ iucunditate spiritali cantat
& psallit[ego vero delectabor in dño]ex contẽplatione & dilectione bonitatis ac beneficiorũ
ipsius. Hęc est delectatio sancta ac nobilis,quã qui gustauerit, immundas delectationes facile
vilipendit. ¶[Deficiant peccatores à terra.] Versiculus iste primo exponi potest in malo,vt 36
Luc.5. sit vox hominis pro deo zelantis atq; diuinæ iustitiæ se conformantis,vel q̃d futurũ sit p̃nun-
tiantis: eritq; sensus. Deficiant peccatores obstinati in vitijs à terra p̃senti, ita q moriať, ne
Isaiæ.26 noceant iustis, & à terra viuentiũ ne felicitentur, quẽadmodũ scriptũ est: Tollatur impius,ne
Iudith.5 videat gloriã dei[& iniqui,ita vt non sint]in vita gratiæ aut gloriæ,sed solũ in vita naturæ &
Eccls.8 pœnæ. Et hoc mõ scriptũ est: Sic pereant inimici tui dñe. Et alibi: Non sit bñ impio, nec pro-
longeť dies eius. Secundo exponitur in bono. Deficiant peccatores à terra,i.à conuersatiõe
& affectione terrena desistant,& iniqui,ita vt non sint quales fuerunt, nec sint q̃d erant p cul
Proue. 12 pã & propriã voluntatẽ, sed maneant quod erant per essentiã & gratiã. Vnde in Prouerbijs
dr: Verte impios,& nõ erunt[bñdic ania mea dño]deũ laudando de omnibus magnificentijs
suis iã enarratis. Ecce psalmũ spirituali lætitia plenũ audiuimus, in quo ostenditur sanctũ Da
uid non solũ fuisse magnũ theologũ,sed etiã excellentẽ quoq; philosophũ,quorũ vtrũq; sibi ex
diuina inspiratione concessum est. Debemus ergo hunc psalmũ cũ omni gratiarũ actione & hi F
laritate mentali dño decantare,commemorando bñficia eius nõ segni,torpentiq; corde. Præ
cipue vero in principio atq; in fine delectabilis, valdeq; dulcis est psalmus hic nobilis. Et co
nandũ est nobis,vt impleamus quæ dicimus in fine psalmi præsentis: Cantabo domino in vi
ta mea,psallam deo meo quamdiu sum. Debet etiam anima nostra in diuino timore profice
re,ex consideratione potestatis diuinæ,quæ respicit terram & facit eam tremere. Ideo nanq;
Ierem.10. ait scriptura: Magnus es tu domine,& magnum nomen tuum in fortitudine,quis non time
bit te o rex gentium?

COMMENTARIVS IN PSALMVM. CIIII.

¶Expositio Tituli.

HVius psalmi titulus talis ẽ: Haleluia,q̃d significat,laudate dñm,& sunt duæ dictiões,qm̃ in Hebræo halelu significat laudate,la autẽ deũ. Sunt autẽ viginti psalmi hoc titulo prænotati,quorũ iste est primus, nec inuenitur aliquis sanctorũ hoc diuinũ nomẽ scripsisse ante authorẽ psalmi præsentis. Est autẽ hoc nomen Haleluia spirituale,virtuosum,ac mysticũ, ineffabilẽ beatorũ lætitiã designans magis quã exprimens. Propter quod nulla lingua mutare p̃sumpsit hoc nomen. Psalmus itaq; præsens ita intitulatur,quia ad laudẽ dei inuitat. Recolit nanq; bñficia dei populo Israelitico præstita tẽporibus Abrahæ,Isac,Iacob,Mosi,& Iosue. Et nõ est difficultas ad intelligendũ sensum literalẽ huius psalmi, multa tamen in eo spiritualiter atque subtiliter intelligi possunt. Ait ergo.

¶Exposi-

¶Expositio Psalmi iuxta sensum literalem.

A C Onfitemini dño] confessione laudis.i.deum laudate [& inuocate nomẽ eius].i. ex intimo cordis affectu,& mente collecta eum orate. Et hic est ordo pulcherrimus in homine iusto. Iustus enim (quia in eo speciosa est laus creatoris) dum deum vult inuocare,debet ipsum primo laudare,& exaudietur. Vnde superius dictum est: Laudans inuocabo dominum,& ab inimicis meis saluus ero. Iniustus vero primo oret,vt dignus fiat deum laudare [annuntiate inter gentes opera eius] hoc est,aliis magnalia dei narrare, cõsulendo proximorum saluti,secundum exigentiam charitatis fraternæ. Propter quod in Tobia legitur:Coram omnibus viuentibus confitemini ei. ¶[Cantate ei]laude vocali[& psallite ei]operatione fideli[narrate] coram aliis prædicãdo,cum aliis psallendo, vel seorsum coram deo[omnia mirabilia eius]quæ scripta sunt:vel,omnia in generali,seu quædam ex omnibus Sic enim omnia valent narrari, iuxta illud Eccl. Nonne dñs enarrare fecit sanctos suos oĩa mirabilia sua? Sic quoq; in Actibus Paulus ait:Non subterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne consilium dei. Non autem enarrare valemus omnia mirabilia dei in speciali, quemadmodum in Ecclesiastico dr:Quis sufficiet enarrare opa eius [laudamini in nomine sancto eius].i.non in vobis,sed in dño laudari optate. videlicet,vt bona de quibus laudamini,nõ vobis,sed dño ascribantur. Sic etiam viuite,vt mereamini in deo laudari. Quidã vero in seipsis laudantur,& fallaciter cõmendantur, atq; interdũ laudibus talibus delectantur, de quibus scriptũ est:Popule meus qui te beatũ dicũt,ipsi te decipiunt. Nũ ergo delectemur inaniter dũ laudamur,recolentes illud Eccle. In die honoris tui non extollaris. Deniq; licitũ est interdum seipm laudare & laudem recipere,propter dei honorẽ augendũ & proximorũ ædificationem. Sic eñ sancti apl'i & prophetæ,virtutes & grãs suas copiose describunt. Hoc aũt pfectis atq; plãtis pcipue licet,q in hoc diuino instinctu regunt:cæteris vero non expedit,eo q scriptum sit: Non te iustifices añ deum. Sed quæri pt,qũo liceat hoiem in hac vita laudare, cum ab Ecclesiastico dictum sit:Ante mortẽ non laudes hominẽ quenq̃? Et rñdendum,q nullus in seipo laudandus est,sed solum in dño:nec expedit de lege cõmuni quenquam laudare,nisi vt prouocet ad meliora,vel ob similem rõnabilem & quasi necessariam cãm: psertim tñ periculosum videtur impfectos laudare,ne extollant. Videmus tñ q̃ vbertim Apl's in suis epistolis discipulos suos cõmendet. Authoritas aũt libri Ecclesiastici non cogit simpliciter,quoniam liber iste non est in canone:non aũt cõpellimur absolute cõsentire nisi libris canonicis, sicut in epistola ad Hieronymũ asserit Augustinus:Et istud Thomas dicit: Veruntamen non est authoritas libri illius puipendenda,aut cito neganda. ¶[Lætetur] spirituali lætitia de bona atq; salubri sua occupatione, [cor q̃rentium dñm] fide & ope,quatenus eũ clarius contemplentur,feruentius diligant,perfectiusq; honorent. Omne eqdem opus bonũ lætanter agendum est: [q̃rite dñm] modo pdicto & cõfirmamini].i.q̃rendo nolite deficere,fatigari,pusillanimes fieri. Quamuis eñ deũ pfecte nequeatis attingere,neq; per spẽm in hac vita conspicere,tñ q̃ pseuerantius q̃ritur,eo copiosius inuenitur,gratia maior infunditur,fides illuminatur,spes roboratur,amor succendit. Hinc eñ Chrs in Euang. Quærite(inquit)& inuenietis. Omnis eñ q quærit,inuenit. Et 2. Paral. ait Scriptura: Vos aũt confortamini,& non dissoluantur manus vestræ:erit eñ merces operi vrõ. Quid vero est q̃rere deũ & confortari,nisi quod dñs iubet: Conuertimini ad me in toto corde vestro?[quærite faciem eius semp].i.dei notitiã incessanter appetite,ne vobis contingat,quod apud Isaiam ait altiss. Captiuus ductus est populus meus,qa non habuit sciam:propterea dilatauit infernus animã suam. Vel,q̃rite faciem eius semp.i.in omni ope dei psentiam finalit adipisci optate,nec ppter aliud pmium iuste viuatis. Oportet namq;, vt intentio cordis feratur sp in vltimum finem,propter quod dicit saluator: Si fuerit oculus tuus simplex.i.intentio recta, totũ corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. ¶[Memento mirabilium eius quæ fecit]cum patriarchis veteris testamẽti. Mementote(inquam)horum mirabilium,quæ sunt[prodigia eius.].i.opera mira procul à digito facta,quia causa eorum est voluntas diuina nobis incognita,[& iudicia oris eius.],id est, effectus diuinæ iustitiæ à deo ad Mosen annũtiati. Iudicia dei dicuntur,vel opera diuinæ iustitiæ, vel diuina præcepta atque cõsilia, quæ deus iudicat esse iusta. Vel cẽsuræ seu cõceptiões, quas mẽs diuina intra se de rebus pronũtiat. Horum memẽtote. O[Semẽ Abrahã].i.filii Abrahç patriarchæ[serui eius]quia Abraham seruus dei fuit,& vos o[filii Iacob] patriarchæ [electi eius] id est,qui fuit electus à deo,quemadmodum dominus ait:Iacob dilexi, Esau vero odio habui. Hoc quoq; q̃d dicitur,serui & electi,referri potest ad semen & filios,quia & ipsi fuerũt serui,

electiq;

Marginal references: Eccle.13; Psalm.17.; Tob.12; Eccl.42.; Actu.20; Eccl.18.; Isaiæ.3; Eccle.11; Ibidem; Eccle.7; Eccle.11; Isaiæ.55; Luc.11; 2.Para.15; Iohe.2.; Isai.5; Matth.6; Mala.1.

Dan.10 electiq; dei. Propter quod in Deut. Moses dicit filijs Israel: En domini dei tui cœlum est & cœ
li cœlorum, & tamen patribus vestris conglutinatus est & elegit eos, amauitq; semen eorum D
post eos. [Ipse dominus deus noster.] Alijs eñ nationibus ad idolatriam se vertentibus, per=
Baruch. 3 mansit fides & cultus dei in populo Iudæorum. Vnde scriptũ est: Qui fecit stellas, hic est deus no=
ster [in vniuersa terra iudicia eius] .i. effectus diuinæ iustitiæ ad omnes habitatores terræ ex=
Ezech. 18 tenduntur, ita q̄ oẽs iudicant à deo, recipiendo quod meruerunt, quemadmodum in Ezechie=
le protestatur: Vnumquemq; iuxta vias suas iudicabo. Vel dicuntur iudicia dei in vniuersa ter
ra, quia iudicia ista quæ exercuit circa Pharaonem & Aegyptios atq; Chananæos, per totum
mundum sunt diuulgata. Propterea nanque dominus ait ad Pharaonem. Idcirco posui te, vt
Exod 9. ostenderem in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. ¶[Memor 7
fuit] deus [in seculum testamenti sui] .i. promissionis seu pacti vel legis & [verbi quod mãda=
uit in mille generationes] .i. omnes generationes. Istud est vetus testamentum Abrahæ datũ,
& oĩbus posteris eius præceptũ. Dicitur aũt deus memor fuisse huius testamenti, quia frequen
Gen. 26. ter approbauit, reiterauitq; illud. Primo eñ mandauit id Abrahæ, sicut subiungit. ¶[Quod 8
disposuit ad Abraham] & confirmauit hoc filio eius cum iuramento, affirmans se impleturum
quod Abrahæ repromisit, ideo additur [& iuramenti sui ad Isaac] facti subaudi, memor fuit.
¶[Et statuit illud] testamentum seu verbũ [Iacob] filio Isaac [in præceptum] præcipiendo 9
vt firmiter crederet illud implendũ [& Israel] .i. Iacob prædicto, q dictus est Israel, id est, videns
Gen. 32. Ibidem deum, quia angelum dei vidit: propter quod ait: Vidi dñm facie ad faciem [in testamentum
æternum] .i. semp mansurum quantum ad fructum, seu quantum ad p̃cepta moralia. De hoc te= E
stamento ad Abraham disposito, scribitur in Genesi: Benedicam tibi & multiplicabo semẽ tu=
Gen. 22. um sicut stellas cœli, & benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ. Et alibi ait ad Abra=
Gen. 25. Gen. 26. ham: In Isaac vocabitur tibi semen, promisit quoq; (sicut in Genesi scribitur) Isaac, q̄ terram
Chanaan daret semini suo. ¶[Dicens] ipse dominus Iacob patriarchæ [tibi] .i. semini tuo,
Gen. 15. [dabo terram Chanaan] in qua habitauerunt Chananæi, orti ex Cham filio iuniore Noe [fu
Gen. 28. niculum] .i. partem seu sortem [hæreditatis vestræ] ita q̄ inter cæteras terræ partes istam vo 10
bis dabo hæreditarie possidendã, tanq̃ vobis proprie deputatã. Hinc enim ait ad Iacob: Ego
sum dñs deus Abrahã patris tui & deus Isaac. Terra in qua dormis, tibi dabo & semini tuo.
¶[Cum essent] prædicti patriarchæ [numero breui] .i. modici numero, quando videlicet 11
Abraham nõ habuit nisi Saram vxorem suã, & Loth nepotem suũ, paruamq; familiam. Simi=
liter qñ Isaac paucos secum habebat, quando etiam Iacob nondũ aliquem genuit, & quando
omnes filios suos generauit, qui in comparatione aliorum modici erant. Vnde subiungit [pau=
cissimi & incolæ eius] .i. cum ipsi inhabitantes terram tanq̃ peregrini & hospites, eẽnt paucissi=
mi respectu aliarum nationum. ¶[Et ptransierunt de gente in gentẽ, & de regno ad populũ al= 12
terum] Hoc ex libro Geneseos clarius elucescit. Exiuit eñ Abraham cũ Sara & Loth de Mesopo=
Gen. 12. Gen. 10 tamia Syriæ, intrans terram Chanaan, prout in Geneseos libro habetur: Deinde ingressus est
Ge. 28. 46 Geraran & Philistijm, atq; Aegyptum. Similiter Isaac aliquas harum terrarum intrauit: Iacob q̊q;
primo fugit de regno Chananeorum in Syriam. Postea cum omni domo sua introiuit regnum F
Aegypti. ¶[Non reliquit] deus [hominem] aliquem [nocere eis] nocumento læthali: fre= 13
Ge 26. 21 quenter tamen molestabant Philistæi seu pastores Geraræ Isaac & eius pastores, obstruendo
Gen. 20. puteos eorum. Similiter Laban quandoq; persequutus est Iacob: [& corripuit pro eis reges]
scilicet regem Aegypti atque Abimelec, regem Geraræ, quorum vterq; sibi afferri fecit Saram
coniugem Abrahæ. Propter quod deus conclusit omnem parientem in domo eorum, donec
reddita fuerat Sara viro suo. Increpauit autem homines & reges prædictos, dicens per ange 14
lum seu inspirationem in somno. ¶[Nolite tangere] per violentiam [Christos meos,]
hoc est, prædictos sanctos à me spiritualiter vnctos oleo, & affluentia spiritus sancti. Non e=
nim dicuntur Christi, quasi corporaliter vncti, quoniam vnctio corporalis & exterior regum
Leuit. 8 atque pontificum primo ordinata est à deo per Mosen [& in prophetis meis nolite maligna
Ge. 15. 27. ri] id est, maligne operari. Hi enim patriarchæ prophetæ fuerunt. Vnde de Abraham scri
ptum est in Geneseos libro: Orabit pro te, quia propheta est. Isaac etiam plurima vaticinaba
tur filijs suis, Iacob & Esau, posterisq; eorum, vt patet ex Genesi. Sed & Iacob moriẽs, excellen
Gen. 49 tissimas prophetias cõtexuit, prout in eodem Geneseos libro describitur. ¶[Et vocauit] de 15
us [famem sup terram] id est, præcepit & dixit, vt esset fames in terra [& omne firmamẽtum
panis contriuit] .i. omnem panem cor manducantis confirmantem deficere fecit quãtum ad
vulgum. Quamuis aũt illud specialiter referri possit ad famem septem annorum factã in Aegy=
Gen. 41. pto tempe Pharaonis & in terra Chanaan, quia has duas terras maxime opp̃sserat fames, sicut
in Genesi legit: Potest tamen referri ad famem factam in terra Chanaan tempe Abrahę, ppter
quam

A quã deſcendit in Aegyptũ,vt dicitur in Geneſi:Melius tamẽ refertur ad famem factam in Ae- Gen. 12.
gypto & Chanaan,quia ſubiungitur. ❡[Miſit]deus [ante eos] ſcilicet Iacob & filios ſuos [vi
16 rum] id eſt, Ioſeph virtuoſum viriliter in cunctis agentem. Hunc deus dicitur in Aegyptum Gen. 36.
miſiſſe,quia permiſit eum à fratribus vendi,& in Aegyptum deduci,illucq; venundari. Con-
uertit nanq; malum quod fratres Ioſeph ei inferre intendebant in bonum,tam ipſi Ioſeph, quã
patri ac fratribus eius. Propter quod Ioſeph dixit fratribus ſuis: Pro ſalute veſtra miſit me de-
us ante vos in Aegyptum,vt reſeruemini ſuper terram. Non veſtro conſilio, ſed dei voluntate Gen.4.
huc adductus ſum [& in ſeruum venundatus eſt Ioſeph] ab Hiſmaelitis,putifer principi mili-
tiæ regis Aegypti, vt dr̃ in Gen. ❡[Humiliauerunt in compedibus pedes eius] hoc eſt,Aegy Gen 39.
17 ptij ex mandato principis militiæ vinculis ligauerunt,incarceraueruntq; Ioſeph,propter quę-
relam vxoris principis iam præfati,quæ falſe accuſauit caſtiſſimum Ioſeph,dicens marito ſuo:
Ingreſſus eſt ad me ſeruus Hebræus,quem adduxiſti,vt illuderet mihi. Qui iratus, tradidit Io
ſeph in carcerem, vbi vincti regis cuſtodiebantur [ferrum] id eſt, tribulatio dura [pertranſiit Ibidem
animam eius] id eſt,vehementer afflixit ſpiritum Ioſeph:non tamen impatiens extitit,ſed do-
lor ex compedibus pedum in anima ortus eſt [donec veniret verbum eius,] id eſt, interpreta- Gen. 40.
tio diuinitus inſpirata,qua non ſolum expoſuit ſomnium principis pincernarum,principiſq; pi- 41.40
ſtorum,ſed etiam Pharaonis. Hac etiam interpretatione peracta, cœpit recreari & ſe in breui
liberandum cognoſcere. De hoc vero ait Ioſeph:Nunquid non dei eſt interpretatio?
18 ❡[Eloquiũ dñi inflammauit eum].i.prædicta inſpiratio & interpretatio accendit & docuit Io
B ſeph,ideo [miſit] ſeruos ſuos [rex] Aegypti Pharao [& ſoluit eum].i.ſanctum educi de carce Gen 41.
re iuſſit,audito à principe pincernarum,quantam induſtriam Ioſeph haberet ſomnia exponẽ-
do [princeps populorum] hoc eſt prędictus rex Aegyptiorum miſit [& dimiſit eum] de carcere. Ibidem.
Vnde in Geneſi habetur: Protinus ad imperium regis eductum de carcere totonderũt Ioſeph,
19 ac veſte mutata obtulerunt regi. ❡[Conſtituit] rex Aegypti [eum] ſcilicet Ioſeph [dominũ
domus ſuæ]hoc eſt,familiæ & populi ſui[& principem omnis poſſeſſionis ſuæ] .i. totius terræ
Aegypti, omniumq; horreorum ac frumentorum ſuorum. Vnde ipſe Pharao ait ad Ioſeph: Tu
eris ſuper domum meam,& ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum reg-
ni ſolio te præcedam. Et rurſum:Ego ſum Pharao. Abſq; tuo imperio non mouebit quiſquã
manũ aut pedem in om̃i terra Aegypti. ❡[Vt erudiret] ipſe Ioſeph [principes eius] videlicet
Pharaonis [ſicut ſemetip̃m] hoc eſt,ſua inſtructiõe faceret eos ſibi in ſapĩa ſimiles, docẽdo eos
20 non ſolum de rebus corpalib9,negotijſq; humanis,ſed etiam de moribus in agendis. Et ſcdm
Caſſiodorum Pharao æſtimauit,q̊d Ioſeph docere poſſet Aegyptios artem interp̃tandi occultiſſi Ge.40 41
ma ſomnia,ſicut & ip̃e deo reuelante expoſuit [& ſenes eius prudentiam doceret] inſtruendo
eos in ſcĩa œconomica,ethica,atq; politica. Oeconomica quippe docet regere domum,ethica
ſemetip̃m,politica cõitatem ſeu ciuitatẽ. Credi etiam pie p̃t, q̊d tam ſanctus p̃riarcha, prophe-
ta,& cultor dei docebat nonnullos Aegyptiorum de cultu & fide vnius veri ſummiq; dei.
❡[Et intrauit Iſrael]ſcilicet pr̃ Ioſeph cum filijs ſuis, & filijs filiorum in animabus ſeptuagita [in Gen.46
21 Aegyptum,& Iacob]qui & Iſrael dictus eſt[accola].i.peregrinus & colonus[fuit]cum ſemine Gen. 32.
ſuo [in terra Cham] hoc eſt,in Aegypto,quæ fuit terra atq; poſſeſſio filiorum Cham filij Noe. Gen 45.
C Vnde Ioſeph ait fratribus ſuis: Nunciate patri meo vniuerſam gloriam meam, & adducite eũ
ad me. Et de Iacob ſcriptum eſt:Habitauit Iſrael in Aegypto, in terra Cham, & vixit in ea de- Gen. 47.
cem & ſeptem annis. ❡[Et auxit] Iacob,in terra Aegypti [populum ſuum vehementer]
non q̊d ip̃e aliquem in Aegypto generauit:ſed ip̃e feciſſe aſſeritur q̊d ei9 poſteritas fecit. Et hoc
22 modo dñs ait ad eum:In gentem magnam faciã te in Aegypto. Ego deſcendam tecum illuc,& Gan.46.
ego inde adducam reuertentẽ:non quod Iacob redierit,quia in Aegypto deceſſit [& firmauit]
Iacob [eum] ſ.populum ex ſe natum [ſuper inimicos eius] .i.ſuper Aegyptios. Sicut enim po- Gen. 49.
pulum ſuum auxit,ſic eum firmauit. Vel ſic:& auxit deus populum ſuum. i. Iſraelitas propter Exod.1.
quod in Exodo dicitur:Filij Iſrael creuerunt,& quaſi germinantes multiplicati ſunt,ac robora
23 ti nimis,impleuerunt terram. Et iterum:Rex Aegypti ait ad populum ſuum: Ecce populus filio- Ibidem
rum Iſrael multus & fortior nobis eſt. ❡[Conuertit] Deus non effectiue ſed p̃miſſiue,qũo Exod. 4
etiã indurauit Pharaonem [cor eorum].i.Aegyptiorum de malo in peius [vt odirent populum e- Exo.1.
ius].i.Iſraeliticam plebem [& dolum facerent in ſeruos eius].i.in populum iſtum qui veri dei
fidem & cultum habebat. Hinc enim in Exodo dicit:Oderunt filios Iſrael Aegyptij, & affligε- Ibidem
bant illudentes eis,atq; ad amaritudinem perducebant vitam illorum operibus luti & lateris.
Rurſuſque:Surrexit rex nouus ſuper Aegyptum qui ignorabat Ioſeph, & ait ad populum ſu-
um:Venite,ſapienter opprimamus populum Iſrael,ne forte multiplicetur. ❡[Miſit]

deus

deus [Mosen seruū suum] ad Pharaonem, vt dimitteret filios Israel, prout in Exodo scribit:
Exod.3. Misit & [Aaron] frēm Mosi [quem elegit ipsum.] Elegit enim Aaron fratrem Mosi ad hoc, D
quod adiutor esset Mosi in tanto negotio. Misit aūt deus Mosen de deserto Sinai, Aaron ve-
Exod.4. ro existentem in Aegypto fecit occurrere Mosi, sicq; ambos simul misit ad Pharaonem Mosen
vt faceret signa, Aaron vt loqueretur ad regem, quoniam eloquens erat. ¶[Posuit] Deus [in 25
eis] hoc est, in Mose & Aaron [verba signorum suorum] hoc est, minorum mirabilium [& p
Exo.5.[7 digiorum] hoc est, maiorum miraculorum [in terra Cham] hoc est, in Aegypto: Per hos enim
8.9.10.11 deus prædixit Pharaoni quæ signa atq; prodigia die sequenti essent futura, vt sæpe in Exodo
recitatur. Deinde ponuntur plagæ Aegypti, non omnes, sed septem vel octo, quæ tamen nō
ponuntur hic eo ordine quo factæ fuerunt. ¶[Misit] deus [tenebras] in terra vbi moraban 26
tur Aegyptij [& obscurauit] hoc est, lucem solis abstulit. Hæc fuit nona plaga de qua scribitur
Exod.10. in Exodo: Dixit dominus ad Mosen: Extende manum tuam in cœlum, & sint tenebræ super
terram Aegypti tam densæ vt palpari queant. Et factæ sunt tenebræ horribiles: tribus diebus
nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo stetit. Vbicunque autem habitabant fi-
lij Israel lux erat. Hæc autem obscuratio erat valde mirabilis: erat enim per subtractionem
radiorū solis ab vna parte terræ Aegypti, & non ab altera [& non exacerbauit] hoc est, ama-
Exo.9. ros non fecit, sed dulcorauit Deus [sermones suos] quibus minabatur Aegyptijs. Pharaone
enim pœnitentiam promittente & Mose exorante plagæ cessabant, secundum quod in Exo-
do Moses Pharaoni locutus est: Egressus de vrbe, extēdam palmas meas ad dominum, & ces-
sabunt tonitrua, vt scias quia domini est terra. Vel: Non exacerbauit, hoc est, irritos non fecit E
sermones suos, sed adimpleuit. Insuper deus. ¶[Conuertit aquas eorum] hoc est, Aegyptio- 27
Exod.7. rum [in sanguinem, & occidit pisces eorum] qui erant ac nutriebantur in aquis. Hæc est prima
plaga Aegypti, de qua scriptum est in Exodo: Dixit dominus ad Mosen, dic ad Aaron: Tolle vir-
gam tuam, & extende manum tuam super flumina Aegypti, vt vertantur in sanguinem. Et e-
leuans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone, & pisces mortui sunt. ¶[Et de- 28
dit terra eorum ranas] hoc est, ex terra Aegypti eruperunt ranæ, quæ ingressæ sunt domos vul
gi ac principum Pharaonis inuentæq; sunt [in penetrabilibus] i. in locis secretis & thalamo [re
Exod.8. gum ipsorum] hoc est, principum Aegyptiorū. Hæc est secunda plaga Aegyptiorum. De q̄ dn̄s
ait ad Pharaōem: Ebulient ranæ, & ingrediētur domum tuam, & cubiculum lecti tui, & super
stratum tuū, & in domos seruorum tuorum, & in populum tuum. ¶[Dixit] deus, hoc est, es- 29
se & fieri iussit [&] ex iussione diuina [venit cynomia]. i. musca canina magna atq; grauissima
.i. multitudo harum muscarum, cui admixtæ erant aliæ muscæ graues diuersi generis. Hæc est
Ibidem quarta plaga Aegypti, de qua dn̄s ait per Mosen regi Aegypti: Ecce ego mittam in te & in po-
pulum tuum omnē genus muscarum. Et corrupta est terra ab huiuscemodi muscis. Dixit quo
q; deus [& venit cyniphes]. i. muscæ paruæ atrociterq; mordentes. Hæc est aūt tertia plaga Ae
gypti, in qua defecerunt Magi Pharaonis, de qua in Exodo habetur: Omnis puluis terræ ver-
sus est in cyniphes. Dixeruntq; malefici ad Pharaonē: Digitus dei est hoc: Venit autē & fuit [in 30
omnibus finibus eorum]. i. in vniuersis terminis populisq; regis Aegypti. ¶[Posuit pluui- F
as eorum grandinem] hoc est, pro pluuia fecit deus descendere grandinem: posuit & [ignē cō- 31
burentem]. i. fulgura discurrentia, & ignem grandini mixtum [in terra ipsorum] &. ¶[Per-
cussit] Deus grandine, igne, ac sulphure [vineas eorum, & ficulneas eorum & contriuit] hoc ē,
Exod.9. consumpsit atq; destruxit [lignum finium eorum] id est, ligna terminorum Aegypti. Hæc est
septima plaga Aegypti, de qua dr̄ ĩ Exodo: Dn̄s dedit tonitrua & grādinē, ac discurrētia fulgu- 32
ra, & grādo & ignis mixta pariter ferebātur. ¶[Dixit] Deus [& venit] in terram Aegypti [locu
sta]. i. multitudo locustarum [& brucus cuius nō erat numerus] id est, ĩnumerabiles bruci, qui
sunt animalia breuia breuiterque viuētia. ¶[Et comedit] locusta & brucus, [om̄e fœnum.] 33
Exod 10. hoc est, oēm herbam [in terra eorum & comedit oēm fructum terræ eorum]. i. segetes Aegypti
orum. Hæc est octaua plaga Aegypti, ĩ qua à bestiolis ĩstis corrosum est, q̊d remāsit igni & grā
dini: q̄ etiam vniuersam terræ superficiem sic operuerūt q̧ nihil eius apparuit: sicut habetur in
Exo. ¶[Et pcussit om̄e primogenitū.] tam in hoībus q̄ in iumētis, [ĩ terra eorū] percussit etiā 34
Exod,12. [primitias oīs laboris eorū] i. primitiua fructuū elaboratorū. Hæc est decima plaga Aegypti, de
qua in Exodo legitur: Factum est ĩ noctis medio, pcussit dn̄s om̄e primogenitū in terra Aegy-
Exod.9. pti, à primogenito Pharaōis qui sedebat ĩ solio eius, vsq; ad primogenitum captiuæ. Hic itaq;
omissæ sunt duæ plagæ Aegypti, vicz quīta & sexta. Quīta em̄ fuit, q̧ oīa animātia Aegyptio
rū mortua sunt peste. Sexta, q̧ facta sunt vulnera vesicarū turgētiū ĩ hoībus & iumentis. Cōse
Exod.12. quēter annūmerātur bona Iudæis collata. ¶[Et eduxit eos.] Deus de Aegypto [cū argēto & 35
auro] quia vt in Exodo scriptū est, Dn̄s iussit Iudæis, vt peterēt ab Aegyptijs vasa aurea, atq;
argentea

argentea,vestemq; plurimã,& spoliarent Aegyptũ, q̃d etiã factũ est,nec tñ iniuste,qa dei sunt
A oia,& cui vult,tribuit ea. Aegyptij quoq; ingrati erant,ideo iniuste possederant. Sed & filij Isra 1.Par.29.
el remunerati nõ erãt ab Aegyptijs ꝑ labore grauissimę seruitutis [& nõ erat in tribubus eoꝝ]
s.Hebræoꝝ [infirmus.] Oẽs eñ incolumes deo disponẽte fuerũt,quatenus simul egrederẽtur,
36 ❡Lætata est Aegyptus in profectiõe eoꝝ] hoc est de egressione Hebræoꝝ [qa incubuit ti
mor eoꝝ sup eos].i.pauor inuasit Aegyptios,ne propť retentionẽ Iudæoꝝ oẽs occiderent. Vñ Ibidem
in Exodo Pharao dixit:Surgite & egredimini de populo meo,& abeũtes bñdicite mihi. Vrge
37bantq; Aegyptij ppl'm de terra exire velociter,dicentes:Oẽs moriemur. ❡Expandit] Deus
[nubẽ in ptectionẽ eoꝝ].i.in refrigeriũ ppl'i sui cõtra æstũ diei [& ignem] .i. columnam ignis
[vt luceret eis per noctẽ] quemadmodũ ait scriptura : Dñs p̃cedebat eos ad oñdendũ viã ꝑ diẽ Exo.13.
in columna nubis,& ꝑ noctẽ in columna ignis. Deinde recitantur mirabilia dei facta in deser
38to. ❡Petierũt] Hebræi cibũ delicatũ [& venit] vento dñi flante [coturnix] .i. multitudo co Num.11
turnicũ:quæ sunt aues circa terram volantes,ac regiæ. Vnde in Numeris dr:Flagrabant deside
rio carniũ,& dicebãt:Quis dabit nobis ad vescendũ carnes?Et postea sequr,q̃ño ꝑ gyꝝ castro
rum volabant coturnices spacio vnius diei [& pane cœli] s.manna [saturauit eos] quadragin Exod. 16.
ta annis vt dr in Exodo.❡Dirupit petrã].i.Mose percutiente cum virga petram, diuino mira
39culo rupta seu diuisa est petra [& fluxerunt aquæ] de petra:[abierũt in sicco flumina] hoc est,
in deserto currebant,ex petra riui aquaꝝ,ita vt biberet populus & iumenta. Porro hęc petræ
B diruptio & effluxio aquæ facta est bis,primo in petra Oreb,vt in Exdo legitur : Scdo in petra Exod.17.
deserti Syn,quemadmodũ in Numeris scriptũ est:Hæc aũt bñficia contulit deus filijs Israel,nõ Num.20
ꝑpter eoꝝ virtutes aut merita,cum semp rebelles inuenti sint , sed propter promissionẽ Abra
40hæ factam implendam,& etiam ꝑpter Abrahæ merita. Propter quod dicitur: ❡Qm̃ memor
fuit] ꝑ effectũ [verbi sancti sui].i.promissionis diuinæ [quod habuit ad Abrahã pueꝝ suũ] ꝑ Gen.15.
mittens ei,φ educeret semen suũ ex Aegypto,daretq; eis terram Chananæoꝝ. Deinceps scri
41buntur bona diuinitus data filijs Israel tpe Iosue. ❡Et eduxit dñs populũ suũ] post mortem Iosue.3
Mosi ꝑ Iosue,de cãpestribus Moab per Iordanem in terram promissionis [in exultatione] exte
riori [& electos suos] hoc est populum iam prædictum diuinitus prælectum [in lætitia] inte
riori,vt patet in libro Iosue. ❡Et dedit illis regiones gentium] s.terram regis Og, terramque Iosue.13
regis Seon,& terras in qbus habitabant septem gẽtes, videlicet Chananæi,Ethęi, Pherezei,&c
[& labores populoꝝ] istoꝝ vcz vrbes,villas,atq; diuitias eoꝝ labore factas,seu acqsitas [pos Iosue. 13. 14.15. 16.
sederunt] filij Israel,sicut in pluribus locis libri Iosue legitur [vt custodiant iustificationes ei⁹]
.i.obseruent diuina p̃cepta,hoĩem iustificantia [& legem eius] per Mosen datã [requirant].i.
diligentius discant,memoriter teneant,& spũaliter intelligere studeant. Veruntñ aduertendũ,
quod possessio temporaliũ reꝝ non est principale , neq; sufficiens p̃mium obseruationis legis
diuinæ seu custodiæ mandatoꝝ:ꝑsertim cum obseruatio legis sit de genere boni honesti, pos
sessio autẽ seu remuneratio boni tpalis,de genere boni vtilis vel delectabilis. Bonum vero ho
nestũ om̃ino excedit in dignitate bonum vtile ac delectabile. Ideo non pręmiatur finaliter per
talia bona,quoniam deus non præmiat citra,sed vltra condignũ. Beatitudo ergo æterna est
C principale plenumq; p̃mium vitæ virtuosę:remuneratio vero tpalis est p̃mium secundariũ,&
minus principale:quæ tñ populo Israelitico freqnter promissa ac ꝑstita est, propter ruditatem
ipsius:quatenus ex pceptione p̃sentium sperare inciperet futura & spũalia bona. Et hoc modo
multa intelligenda sunt,q̃ Moses scribit, vt est illud Deuteronomij:Dñs est vita tua & longitu
do dieꝝ tuoꝝ,vt habites sup terram quam daturus est tibi.Et illud: Honora patrem tuum & Deut.30
matrem tuam,vt sis longæuus super terram. Deut.5.

❡Explanatio moralis psalmi eiusdem

SEcundum diuinum & magnum Dionysium inter statum veteris testamenti & patriæ me
dius est status euangelicæ legis . Et sicut status ecclesiæ militantis est figura status ecclesiæ
triumphantis, seu beatoꝝ:sic status veteris testamenti erat figura testamenti noui . Propter 1.Cor.10.
quod secundum Apost. omnia in figura contingebãt illis. Sicut ergo ad lrãm alloquitur Pro
pheta in Psalmo isto synagogam:ita scdm tropologiam seu moralitatẽ affat ecclesiam & ait:
Confitemini dño.i.Chrm non solũ vt hoĩem,sed etiam vt veꝝ deum laudate.Et inuocate no
men eius.Annunciate,o sancti Apostoli & successores ipsoꝝ inť gentes,hoc est, oĩbus paganis
opa eius,s.Christi.Vnde in Actibus Paulus:Ecce,inquit,cõuertimur ad gẽtes: sic eñ præcepit Actuu. 13
nobis dñs:Narrate oĩa mirabilia eius, videlicet Christi,quæ in euangelio scripta sunt,qualiter
ab angelo est nũtiatus,à virgine cõceptus & natus,ab angelis ministratus,& alia eius magna Luc.2 Mat.4.
lia.De eius annuntiatione Christus ꝑ Isaiam dixit: Mittam ex eis ad Gẽtes longe ad eos q non Isaiæ.66
audierũt de me:& annũtiabunt gloriã meam Gẽtibus . Memẽtote o omnes Christifideles mira
bilium

Iohan. 13 bilium eius quæ fecit,assumendo pro vobis naturam humanam,conuersando in mundo, ani- D
Mat.26 mam suam ponendo pro impijs,lauando pedes discipulorum,instituẽdo sacrm̃ corpis & sangui-
Iohan.11 nis sui,longanimiter sustinendo ac ꝑstolando peccatores,& vos misericorditer ad pniam inui
tando,gratiose iustificando:recolite quoq; prodigia eius, quomodo solo verbo mortuos susci
Luc.9 tauit,quinq; milia ex quinque panibus & duobus piscibus pauit, cæcum natum illuminauit,
Iohan. 9 cordiumq; secreta inspexit,mari & vento imperauit,tertia die resurrexit,ostijs clausis ad disci
Luc. 8 Mat.28 Actuu.2 puios introiuit,cœlos conscendit,spm̃ sanctum in visibili specie misit. Et iudicia oris eius, hoc
est,præceptorum,consiliorum, documentorum, omniumq; euangelicorum Christi sermonum
Lucæ.11 memores estote. Hæc nanq; recordanda sunt semper,eo quod dicat Saluator: Beati q audiunt
Deut.4 Prouer.1. verbũ dei & custodiunt illud. Vnde & in Deut.inducit: Ne obliuiscaris verborum dñi, & ne exci-
dant de corde tuo cunctis diebus. Et in Prouer. Audi fili disciplinam patris tui, & ne dimittas
legem matris tuæ,puta ecclesiæ: semẽ,spũale,Abrahã,hoc est,filij fidei & obediẽtiæ,qui credẽ-
do & obediẽdo sectamini Abrahã patrẽ cunctorum credentiũ,q vsq; ad filij immolationẽ paruit
Gen. 22. deo, vt dr̃ in Genesi: Huius patriarchę filij sumus,plenissime immobiliterq; credendo, atq; nos
Gen. 27. ipsos deo per pniam & obediam sacrificando,filij,spũales,Iacob qui contra vitia colluctando
Iohan.25 estis filij Iacob, qui interpretat supplantator. Ipse, Christus est, dominus deus noster, cui Tho
mas dixit: Dominus meus, & deus meus. In vniuersa terra iudicia eius, hoc est, per totum mun
Colos.1. dum prædicata, scripta, & diuulgata sunt præcepta, consilia, atq; iustæ censuræ domini salua-
toris, secundum quod ait apostolus: Nunc prædicatum est omni creaturæ quæ sub cœlo est.
Memor fuit, ipse Christus, in seculum. i. in ꝑpetuum testamẽti sui, noui quod in nouissima cœ- E
na instituit, in cuius institutione vetus testamentum impleuit & euacuauit. Huius noui testa-
menti memor fuit Christus in seculum, quoniam fecit ipsum prædicari, sicut vsq; in finem se-
culi permansurum, & talem prædicationem per certa miracula approbauit, quemadmodum
Marc.16 scriptum est: Illi autem profecti prædicauerunt vbiq;, domino cooperante, & sermonem con-
firmante sequentibus signis. Verbi quod mandauit in mille, hoc est, in omnes generatiões: po-
nitur enim hic numerus determinatus pro indeterminato. Iussit autem Christus verbũ euan-
gelij omnibus prædicari atq; ab omnibus vsq; in finem mundi impleri, quemadmodũ apud
Matthæum ait apostolis: Euntes docete omnes gentes, docentes eos seruare oĩa quæ mandaui
Mat.28. vobis. Propter quod alibi: Quid (inquit) dicitis mihi, dñe, dñe, & non facitis quæ dico? Quod
Luc.6. disposuit ad Abraham .i. ad spũales filios eius, sicut nunc dictum est, & iuramenti sui, hoc est,
firmæ promissionis factæ, ad Isaac. i. ad populum Christianum, non in se, sed in dño gloriantẽ
Philip.4 q ab Apostolo didicerunt sp gaudere, & in oĩbus tribulationibus cordialiter exultare, lætan
tes de hoc quod Christo per passionem conformant, & cum electis in hoc seculo corrigũtur: ex
qua consideratione certissime sperant se filios esse illius, q in Apocalypsi protestatur: Ego quos
Apoc.3 amo, arguo & castigo. Isaac quippe risus vel gaudium interꝑtatur. Et statuit illud testamentũ
Iacob, hoc est Christifidelibus vitia conculcantibus, in præceptum fideliter obseruandum, &
Israel, hoc est, populo per fidem cœlestia cõtemplanti in testamentũ æternũ: quatenus non ex-
pectent aliam legem seu aliud testamentum futurum: sed sciant ipsum esse nouissimũ: propter qđ F
appellatur, & nouum qa post legem Mosi datum est: & æternum, qm̃ alia lex ei nunq̃ succedet.
Lex enim Antichristi erit peruersitas atq; abusio legis, nec erit à deo, nec diu durabit, nec in to-
Deut.3. to legem Christi extinguet, dicẽs: Christus populo in se credenti: Tibi dabo terram Chanaan,
hoc est terrã lacte & melle manantẽ, quæ est oĩm terrarum egregia. Mose contestante, ꝑ quam de
Psalm.35 signatur terra viuentium, patria beatorum. Vbi inebriantur ab vbertate domus dei. Vnde in
Iohanne: Vado (inquit) parare vobis locum, & iterum: Veniam & assumam vos ad meipsum,
Iohan. 14 vt vbi sum ego & vos sitis. Funiculum hæreditatis vestræ, hoc est, partem cuilibet iusto traden
dam, seu per modum sortis cuilibet euenientem. Sic enim dat Christus electis terram viuorum,
quod singulis tribuit certam mansionem in ea secũdum exigentiam meritorum suorum. Propter
Ibidem quod ait: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Sicut igitur terra Chanaan, data est filijs
Israel per partes secundum exigentiam sortium quas miserunt, sic regio beatorum diuiditur ele-
Iosu.13. ctis per mansiones secundum congruentiam meritorum. Cum essent, Christiani in primitiua ec
clesia, numero breui, s. centum viginti, vt patet in Actis: Paucissimi & incolæ eius, hoc est, cum
Actu.1. Christiani valde pauci essent, incolæ existentes ad literam terræ Chanaan, quia in Ierusalem
& Iudæa primo incepit ecclesia. Vel, paucissimi incolæ eius. i. terræ viuorum seu patriæ cœle
stis, qa in principio ecclesiæ paucissimi erant, imo & nunc (prohdolor) pauci sunt quibus illud
apl'i cõpetit. Nr̃a conuersatio in cœlis est. Et ptransierũt, ipi beati apl'i, aliiq; discipuli, de gẽte in
Phil.3. Actu.18. gentẽ, & de regno ad populũ alterum. Hoc ꝑcipue patet de Paulo, q sicut ipe testat, perambulabat
Macedoniam, Galaciam, Hispaniam, Italiam. Sic & Petrus primo prędicauit in Iudęa, deinde
in An-

in Antiochia,postremo in Italia.In omnem enim terram exiuit sonus eorꝫ. Non reliqt Chrs Psalm.18.
A hominem quenq̃ nocere eis quantum ad interiorem salutem,quia licet foras corporaliter affli
gebantur,hoc tamẽ ad magnũ interioris hominis cõferebat profectũ, sicut ad Rom. ait Apo-
stolus:Scimus quoniam diligentibus deum oĩa cooperantur in bonum. Propter quod S. Pau Roman,8
lus persecutores suos non reputauit aduersarios,sed promotores,dicendo : Si deus pro nobis,
quis contra nos?Hinc quoqꝫ scriptum est:Quis est qui vobis noceat,si boni æmulatores fueri 1.Petri.3
ris? Ad literam etiam Christus multos puersos prohibuit à corporali apostolorꝫ ac reliquorũ
sanctorꝫ nocumento,quemadmodũ in Acti. apostolorꝫ leguntur apostoli à carcere per ange-
lum liberati. Et corripuit pro eis reges. Multos nanqꝫ reges & principes deus improuisa atqꝫ Act.12
horribili morte occidit propter psecutionem in Christianos,pro vt in Actis apostolorum de
Herode habetur, quem angelus dei percussit,& in legendis sanctorum hoc copiose narratur. Ibidem
Corripuit autem eos non solum monendo,sed flagellando:non sermone, sed opere dicens.
Nolite tangere violenter Christos meos.i.Christianos in baptismate vnctos,q etiam corpora
liter vnguntur in confirmatione & ordinatione:spiritualiter vero vngũtur spiritu sancto iux-
ta illud Apost. ad Galat. Misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem: Abba pater. Gala 4.
Et in pphetis meis.i. in prædicatoribus verbi dei,q de futuro iudicio, de venturo seculo beato
rum, de æterna q̊qꝫ damnatione reproborꝫ alijs sermocinantur,nolite malignari. Taliũ nãqꝫ Zach. 2
iniuriam deus districte vlciscitur,in tantum vt p Zachariam testetur:Qui tetigerit vos,tanget Amos. 8.
pupillam oculi mei. Et vocauit deus trinitas famem super terram, de qua fame scriptum est:
B Ecce dies veniunt dicit dñs,& mittam famem in terra. Non famem panis,neqꝫ sitim aquæ,sed
audiendi verbum dei. Hæc fames præcessit Christi aduentum,quoniam tunc multo tempore
non erat propheta,vsqꝫ ad Iohãnem baptistam. Iccirco tunc maxima erat penuria spiritualis
alimenti, vcꝫ prædicationis verbi dei,quam boni semper desiderauerunt. Vnde propter suble
uandam hanc famem,misit deus pater ante eos hanc famem patientes virum,scꝫ Christum,q Ierem.31.
à principio suæ conceptionis vir fuit, iuxta illud prophetæ Ieremiæ dictum: Mulier circunda-
bit virum. Misit enim pater filium suum ad homines,vt eos spiritualiter satiaret, secũdum q̊d Iohan.6.
Christus ait Iudæis:Pater meus dat vobis panem verum. Et denuo:Operamini nõ cibum qui
perit,sed qui permanet in vitam æternam. Hunc em̃ pater signauit. In seruũ venũdatus est Io-
seph. Amabilis ille sanctusqꝫ patriarcha Ioseph, in psona,opere ac psecutione figura extitit
Christi. Nam eius venditio p triginta argenteis facta (vt dr̃ in Genesi) Christi venditionem Gen.37 Mat.26
præfigurauit p totidem argenteis factam, vt legitur apud Matthæum. Similiter translatio Io
seph in aliam regionem, Christi missionẽ in mundum,& incarceratio Ioseph Christi captiui-
tatem ac passionem signauit. Itaqꝫ in seruum.i. in ministrum voluntatis impiorꝫ venundatus
est Ioseph,hoc est Christus,per Ioseph signatus. Vendidit nanqꝫ eum Iudas Iscarioth Iudęis,vt Luc.22
facerẽt ei oĩa quæ optarẽt,quod & fecerunt,quemadmodum Luca testante,Christus eis locu-
tus est:Hæc est hora vestra & potestas tenebrarꝫ.i. iam pmittitur vobis dñari in me, & facere
mihi quod vultis. Humiliauerunt Iudæi in compedibus,hoc est in vinculis pedes eius,scꝫ Chr̃i
C i.ipsum Christum vinculis ligauerunt. Per pedum enim humiliationem,totius corporis liga
tio designatur,& forte in nocte,quando erat in domo pontificis,ligati erant sanctissimi Salua
toris pedes. Miserunt q̊qꝫ Iudæi catenam in collum Christi,dum eum comprehenderunt,quæ
postea in Ierusalem longo tempore ostendebatur peregrinis cum deuotione ingenti. Ferrum
i. dolor sensibilis, compassio magna vehemensqꝫ tristitia ptransijt aĩam eius,scꝫ Christi tem- Mat.26
pore passionis. Propter quod dixit:Tristis est aĩa mea vsqꝫ ad mortem. Et:Deus meus vt quid Mar.15
dereliquisti me? Donec veniret verbum eius,hoc est quousqꝫ impleretur sermo eius quem dixe Luc. 22
rat:Etenim ea quæ sunt de me finem hñt. Vel,verbum eius quod dixit:Consummatum est. Et Iohan 19.
Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Vel,verbum eius.i. donec implerentur oĩa, Luc 23
quæ de Christi passione prophetata fuerunt. Eloquium dñi inflammauit eum. Quicquid em̃
Christus vt homo dixit,ex diuina inspiratione processit. Inflammauit aũt eloquium dei Chri-
stum,quoniam virtuosissima & ignea ꝟba prædicando effudit,eloquentissimus fuit,& quicqd
sibi futurum erat prædixit. Hinc enim apud Matthæum scriptum est: Erat Iesus docens sicut Mat.7
potestatẽ hñs, non sicut scribæ & pharisæi. Et apud Iohannem: Nunq̃ sic locutus est homo, si Iohan. 7.
cut hic loquitur. Misit rex.i.deus sublimis,de quo in libro Ester dicitur:Domine rex omnipo- Este.13
tens,& soluit eum.i. Christum de morte & monumento ac vinculis passibilitatis eduxit,quẽ- Actu. 2.
admodum in Act. Petrus testatus est:Deus suscitauit Iesum solutis doloribꝰ inferni. Princeps
populorum,hoc est deus omnium gentium dominus misit virtutem suam exercendo,& dimi
sit eum.i. Christum de limbo inferni reduxit,iuxta illud Actuũ:Neqꝫ derelictus est in inferno
neqꝫ caro eius vidit corruptionem. Constituit eum dominum domus suæ.i.caput ecclesiæ, & Iohan.3.

Iohan 3. principem omnis possessionis suæ, hoc est totius creaturæ. Ideo Iohannes de Christo ait: Pater
Mat. vlti. diligit filiũ, & oĩa dedit in manu eius. Et apud Mat. Chrs ait: Data est mihi oĩs potestas in cœlo D
& in terra. Præfecit aũt deus trinitas Chrm hominẽ non solum militanti, sed etiam triumphã
Ephe. 1. ti ecclesiæ, iuxta illud Apost. ad Ephesios: Deus constituit eum in cœlestibus ad dexterã suam,
supra omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem. Huius quoq; figura
est, ꝙ Ioseph constitutus est dominus vniuersæ terræ Aegypti, & appellatus est Saluator mun
Gen. 41 di, vt legitur in Genesi. Sed his obuiare videtur quod in lib. Iob habetur: Quem constituit de-
Iob. 32 us alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? Videtur ergo ꝙ de-
us Christum non præposuit omi creaturæ in principem. Et respondendum ꝙ illa authoritas
vult tantum, ꝙ deus non præfecit alium in prouisorem ac principem vniuersi, ita ꝙ ipe desie-
rit esse prouisor princepsq; mundi, & hoc verum est. Sic ergo deus prætulit Christum ecclesiæ,
Psalm. 46. vt erudiret principes eius, hoc est apostolos, de quibus dictum est supra: Principes populorum
congregati sunt cum deo Abraham, sicut semetipsum .i. tam fideliter ac si essent idem cũ ipso.
Vel sicut semetipsum, hoc est de rebus diuinis atq; cœlestibus ꝑ illustrationem spiritus sancti,
de quibus ipse ꝑ spiritum sanctum erat edoctus. Hoc autem Christus eatenus egit, vt diceret:
Iohan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos: quia omnia quæcunq; audiui à patre meo, nota
feci vobis. Et senes eius, hoc est prædictos principes atq; apostolos & imitatores eorum, q oẽs
morum grauitate senes fuerunt, prudentiam, hoc est, notitiam de agendis seu moribus doce-
ret. Hoc Christus in euangelio copiosissime fecit, in quo moralissima documenta, optima con-
silia atq; saluberrima mandata proposuit. Et intrauit Israel, hoc est Christus, deum semper ꝑ E
speciem videns in Aegyptum, hoc est, in mundum, ꝑ incarnationem, sicut apud Iohannem as-
Iohan. 16. serit: Exiui à patre, & veni in mundum. Per Aegyptum nanq; mundus signatur, prout in Apo
Apo. 11 calypsi dicitur: Iacebunt corpora eorum in platea ciuitatis magnæ, quæ spiritualiter vocat So
doma & Aegyptus, vbi dominus eorum crucifixus est. Et Iacob, hoc est Christus omniũ vitio
Isaiæ. 53 rum supplantator, qa peccatũ non fecit, sicut de seipso profitetur: Venit ad me princeps huius
Iohan. 14. mundi, & in me non habet quicq̃: accola, hoc est viator & peregrinus fuit in terra Cham, hoc ẽ
in Aegypto seu mundo, sicut expositum est. Vnde Ieremias alloquens Christum: Quare inqt
Ierem. 14. quasi colonus venturus es in terra, & quasi viator declinãs ad manendum? Et auxit Christus
populum suum fidelem vehementer merito & numero, maxime in primitiua ecclesia per præ
dicationem apostolorum totum pene mundum conuertendo ad fidem. Propter quod in Act.
Mar. 16 apostolorum Lucas affirmat: Dominus augebat quotidie qui salui fierent, & firmauit eũ, sc;
Actu. 2. populum Christianum super inimicos eius, hoc est, mundum, carnem, ac dæmonem. Dedit
Mat. 10 enim ipsis virtutem resistendi atq; præualendi tentationibus dæmonis, concupiscentijs car-
Mar. 3. nis, persecutionib⁹ hominum impiorum, & tandem subiecit Romanum imperium fidei Chri
Luc. 9 stianæ tpe Constantini. Vñ in Michæa dr: Exaltabit manus tua super hostes tuos, & oẽs inimi
Mich. 5 ci tui peribunt. Et alibi: Gens & regnũ q̊d non seruierit tibi, peribit. Conuertit cor eoꝝ, vt odis
Isa. 60. rent populum eius, hoc est, Christus iusto iudicio cõuerti permisit corda infidelium, & prauo-
rum in odium Christianorum: & dolum facerent in seruos eius, videlicet Christianos. Hoc F
odium & dolum hunc habuerunt primo Iudæi contra primitiuam ecclesiam, vt patet frequẽ-
ter in Actibus apostolorum. Deinde imperatores Romani cum satellitibus suis inuidiose atq;
Act. 13. dolose egerunt contra ecclesiam Christi, multa milia martyrum occidendo, postremo hæreti-
14. & 18. ci falsiq; fratres hoc faciunt. Misit Mosen seruum suum Aaron quem elegit ipsum. Per Mosen
& Aaron ad filios Israel missos in Aegyptum, designantur apostoli, in totum orbem destina-
ti ad conuertendum populum electoꝝ, posuit Christus in eis .i. in apostolis & eoꝝ successori-
ribus verba signoꝝ suoꝝ & ꝓdigioꝝ, quia ꝑ eos magna miracula fecit in terra Cham .i. in to-
Mat. 10 to mundo ꝑ terram Cham significato. Vnde in Mattheo dixit apostolis: Infirmos curate, mor
tuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite. Misit tenebras .i. cæcitatem mentis in aĩas
reproboꝝ, & obscurauit ꝑmissiue intellectũ eoꝝ, & non exacerbauit sermones suos .i. benigne
illuminauit, ad pœnitentiam quoq; recepit credere & obedire volentes, & ita minas suas rela-
xauit. Hæc est prima plaga hoĩm mundanoꝝ, ex qua aliæ sex nascũt sequẽtes. Cõuertit aquas
eoꝝ in sanguinem, hoc est sapientiam eoꝝ fieri ꝑmisit carnalem, animalem ac diabolicam, ita
vt simplicitatem fidei mente suꝑba contemnerent, sacramq; scripturam ꝑuerse exponerent,
quod ad hæreticos maxime ꝑtinet: & occidit pisces eorum .i. animas discipuloꝝ talium exposi
torum ac magistroꝝ, mori seu sine vera fide & gratia esse ꝑmisit. Discipulos enim tanq̃ pisces
quosdam colligunt sibi doctores. Et dedit terra eoꝝ .i. corda hoĩm mundanoꝝ, ranas .i. garru
2. Timo. 2 lam loquacitatẽ & strepitũ pctõꝝ, sicut ad Timoth. dicit Apost. Sermo eorum vt cancer serpit:
in ꝑenetralibus regum, hoc est in domibus atq; palatijs principum, ipsoꝝ hoĩm iam dictoꝝ.
Ipsi

Ipſi eñ ſuis adulationibus & fraudulentis ſermonibus ſibi alliciunt principes & potẽtes, atq;
A cum eis conuerſari laborant. Dixit & venit cynomia & cyniphes. Per has muſcas & beſtias dire
pungentes, intelliguntur detractores deo odibiles, & remorſus conſcientiæ peccatricis, ſeu ſti- Roman.1
muli ſynteresis, quæ ſemper inclinatur ad bonum, & remurmurat malo. Quapropter Iſaias
ait: Vermis eoꝝ non morietur. Poſuit pluuias eoꝝ grandinem, hoc eſt p rore ac refrigerio gra- Iſaiæ.66
tiæ dei, dedit deus incredulis graues ſolicitudines, & afflictiones cordis multiplices, iuxta illud
in lib. Iob: Anguſtia vallabit impium ſicut regem qui parat ad prælium. Et iteꝝ: Sonitus ter- Iob.15.
roris ſemper in auribus impij: & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Poſuit & ignem Ibidem
comburentem in terra ipſorum. i. concupiſcentiam malam in corpore impioꝝ, ſecundũ quod
ad Roma. dicit Apoſt. Tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ, vt contumelijs afficiant cor Roma.1
pora ſua. Dixit, & venit locuſta & brucus, cuius non erat numerus. Per locuſtam & brucũ (quę
ſunt beſtiæ paruæ, oẽm herbam & fructũ terrę vorantes) intelligunt reiteratores vitioꝝ deplo
ratorum, ſeu mentis elatio & gloria vana. Hæc eñ oẽm mentis virorem & gratiam deſtruũt,
& priſtinæ conuerſationis fructũ euacuant. Et pcuſſit omne primogenitum in terra Aegypti,
id eſt, fidem totius ſpũalis ædificationis principiũ abſtulit deus ab aĩo perſoꝝ, ſicq; percuſſit
primitias oĩs laboris eoꝝ, qm̃ ſine fide nihil acceptũ eſt deo. Nam q incredulus eſt, infideliter Heb.11
agit, vt dr̃ in Iſaia. Scd̃m Apoſt. ꝗq;: Omne q̊d nõ eſt ex fide, pc̃tm̃ eſt. Et eduxit Chriſtus eos. i. Iſaiæ,21
fideles & electos de ſpũali Aegypto, & cõmunione maloꝝ ac tñbris ignorantiæ, cũ argento. i. Roma.14
B cum ſcia reꝝ creataꝝ, & auro. i. ſapia diuinoꝝ. Vel, cum argento, hoc eſt, cũ fide, & auro. i. cũ
charitate. De q̃ in Apocal. dr̃: Suadeo tibi emere aurum ignitum, probatum. Vel, cũ argento & Apoc.3
auro. i. cũ naturali philoſophia & ſtudio, quæ à philoſophis accommodauerunt, & ſecum tule-
runt ad Chr̃m conuerſi. Datum eſt eñ illis philoſophari propter nos, q̃tenus naturali philoſo-
phia vtamur ad obſequm fidei Chriſtianæ. Et non erat in tribubus eorum. i. in congregatiõi-
bus Chriſtianoꝝ, infirmus, in aĩa, qa & Paulus ait: Cum infirmor, tunc potens ſum. Nam vir 2.Cor.12.
tus in infirmitate pficitur. Lętata eſt Aegyptus in profectione eoꝝ, hoc eſt, hoĩes ſeculares, im
pij, atq; increduli, gauiſi ſunt de ſeparatione Chriſtianoꝝ ab ipſis: qa incubuit. i. cecidit timor
eoꝝ, hoc eſt Chr̃ianoꝝ ſup eos. i. infideles. Hoc interdũ a d lr̃am contigit, ꝙ Chr̃s infideles eui-
denter pcuſſit propter pſecutiones Chr̃ianis illatas, ſicut Ambroſius refert in legenda S. Agne
tis, & tunc infideles optabant Chriſtianos abire à ſe, ne durius affligerent. Expandit Chriſtus
nubem. i. gr̃am ſpũs ſancti in protectionẽ eoꝝ, hoc eſt, in defenſionẽ & obumbrationẽ aĩarum
contra æſtus tentationũ fidelium & concupiſcentiaꝝ carnalium, & ignem. i. radiũ veritatis &
ſapientiã ſalutarem, ſeu charitatis feruorẽ expandit, imo infudit cordi eoꝝ, vt luceret eis p no-
ctem. i. in oĩ aduerſitate atq; periculo ne errarent in via huius exilij, ſed gr̃a duce perducerent
ad patriam, ſicut Apl̃s loqtur: Deus cuſtodiat corda vr̃a & intelligentias vr̃as. Vñ & Chriſtus Phil.4
in euãg. Ignem (inqt) veni mittere in terram: & qd volo niſi vt ardeat? Petierunt fideles, & ve- Luc.12
nit deo mittente, coturnix, hoc eſt cogitationũ humilitas. Per coturnicẽ nanq; auem circa terrã
C volantem, intelligi poteſt cogitatio humilis circa diſcuſſionẽ proprię conſcientiæ occupata, nõ
cœleſtia inaniter ſcrutans, nec maieſtatẽ comprehendere quærens. Et e pane cœli. i. ſacro Eu-
chariſtiæ ſaturauit eos Saluator, ſicut apud Matthæũ inducit: Cœnãtibus illis accepit Ieſus pa- Mat.26
nem & bñdixit, deditq; diſcipulis, & ait: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum. Dirupit
petram. i. deus pr̃ Chr̃m in paſſione perforari pmiſit lancea militari, & fluxerunt aquæ, exiuit
eñ aqua & ſanguis, vt dicit Iohan. Abierunt merito paſſionis Chriſti in ſicco. i. in ſterili genti
litate ac arido mundo, flumina ſapientiæ & gratiæ multiformis. Hæc enim flumina ſpũs ſan- Iohan.19
ctus infudit credentib' per prædicationem apoſtolorum, de quibus fluminibus ait Chriſtus:
Qui credit in me (ſicut dicit ſcriptura) flumina de ventre eius fluẽt aquæ viuę: quod qualiter in Iohan.7.
telligendum ſit, Euangeliſta ſubiungit: Hoc autem dixit de ſpũ, quem accepturi erant creden-
tes in eum. Deniq; omnia iſta dedit deus populo Chriſtiano. Quoniam memor fuit verbi ſan
cti ſui, quod habuit ad Abraham puerum ſuum, dicens: In ſemine tuo benedicentur omnes co
gnationes terræ. Ad hanc autem promiſſionem implendam, oportuit Chriſtum incarnari ac
pati, dictaq; dona Chriſtianis largiri. Simili modo dicit Apoſtolus: Dico Chriſtum Ieſum mi-
niſtrum fuiſſe circuncíſionis propter promiſſiones patrum. Et eduxit populum ſuũ Chr̃ianũ Roma.15
de gentilitate ad Chriſtianitatẽ, de conuerſatione vitioſa ad vitam angelicam, de via ad patriã
in exultatione, & electos ſuos hoc modo eduxit in lætitia. Et dedit illis regiones Gentium, &c.
Terræ eñ & regna, in qbus olim habitabant pagani, poſtmodũ habitauerunt Chr̃iani. Vel, de
dit illis regiones Gentium. i. terram viuorum ſeu regnum cœlorum, cuius largitionis typus
erat largitio illa regionum ſeculi huius. In pſalmo præſenti monemur beneficia dei recolere,
prouidentiam eius circa genus humanum penſare, atq; ex his deum laudare, magnalia eius

aliĳs insinuare, incessabiliter quærere dominum creatorem, eius desiderando præsentiam, nec D
aliud bonum, nisi ipsum æternum, increatum, supergloriosum, immensumqꝫ deum finaliter
velle, atqꝫ indefinenter pro sanctæ cõuersationis mercede appetere. Et q̃uis hic psalmus iuxta
superficialem literæ intellectum non videatur adeo in quibusdam locis deuotus, tamen secun
dum mysticam expositionem nunc introductam, omni deuotione exuberat. Quæ aũt omissa
sunt, in præcedenti expositione satis patent.

❡COMMENTARIVS IN PSAL. CV.

❡Expositio Tituli.

ASSIgnatur demum psalmo iam explanãdo repetitum seu duplex haleluia, dum dicit
Haleluia, haleluia. Quod fit vel ad euidentiam seu certitudinem ampliorem: vel ad desi
gnandam duplicem laudem dei, scꝫ laudem viæ ac patriæ. Vnde in missa in principio versus
Apoc. 19 cantatur Haleluia, atqꝫ in fine repetitur. Simili modo in Apocalypsi ait Iohannes: Audiui vo
cem angelorum in cœlo dicentium: Halleluia. Et iterum: Dixerunt Haleluia. Præterea sicut
Christus in euangelio interdum dicit semel, Amen, interdum vero reiterat: sic aliqui psalmi p
titulo hñt haleluia vnum, aliqui vero duplex. Inuitat autem hic psalmus ad duplicem cõfessio
nem, vcꝫ laudis diuinæ ac propriæ culpæ, & ait:

❡Expositio Psalmi literalis simul & mystica.

COnfitemini dño] bono & iusto, ipsum laudãdo, & vos accusando, peccatores variĳs 1
vitiĳs sauciati, & ne retrahamini à confessione hac propter vestram ingratitudinem E
& paruitatem. [quoniã bonus] est dñs. Etenim naturaliter, totaliter, & quomodoli
bet bonus, eiusqꝫ natura est bonitas infinita ac pura. Propter quod in Marco scri
Mar. 10 ptum est: Nemo bonus nisi vnus deus. Non ergo desperandum est aliquo modo. Vnde 2. Pa
2. Para. 30 ralipomenon pĳssimus Ezechias locutus est: Dñs bonus propitiabitur cunctis, qui in toto cor
Ibidem de suo requirunt eum. Et iterum: Pius & clemens est dñs deus vester, & non auertet faciem
suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum. [quoniam in seculum misericordia eius] hoc est miseri
cordia dei æterna est, nunq̃ deficiens, & à principio mundi super electos effusa est, nec cessabit
vnq̃ effusio pietatis diuinæ, qm̃ & in inferno citra condignum miseri affligu ntur, in cœlo q̃qꝫ
vltra condignum electi remunerantur. ❡[Quis loquetur potentias domini?]. i. quis exprime 2
re poterit q̃ potens sit deus? Et dicit potentias in plurali, cum tamen in deo non sit nisi vna sim
plex potentia propter diuersos effectus diuinæ potentiæ. Vel per potentias intelliguntur ma
gnalia opera dei potenter producta. Cum vero sit deus infinitæ potentiæ atqꝫ omnipotens,
nulla creatura perfecte comprehendere valet aut explicare potentiam eius. Propter quod insa
nissimæ mentis sunt, qui diuinam potentiam metiri suo præsumunt ingenio, asserentes deum
non posse supernaturaliter agere. Nec aliquid esse credẽdum quod rationem excedit, cũ deus
possit in infinitum plura ꝑducere, q̃ homo consumere. Imo deus benedictus & sanctus nõ põt
tot tantaqꝫ agere, quin possit in infinitum plura atqꝫ maiora efficere, quãtum in se est. Demũ
impossibile nobis est intelligere aut exprimere diuinæ potestatis effectus. Propter quod sapiẽs
Sapien. 9 quidam contestatur: Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt inueni
mus cum labore: quę autem in cœlis sunt qs inuestigabit? Et qs [auditas faciet oẽs laudes eius?] F
. i. qs proferre aut aliĳs annunciare poterit vniuersa præconia creatoris, q̃ laudandus sit ipse?
quasi dicat nullus. Cum em̃ deus laudandus sit propter propriam bonitatem & propter opera
sua, quantum à perfecta notitia bonitatis diuinæ ac operum eius deficimus, tantum à plenis
Iob. 31. tudine diuinæ laudationis occumbimus. Propterea in lib. Iob scriptum est: Nos quippe inuol
Eccle. 43 uimur tenebris. Digne eum inuenire non possumus, & enarrari non potest. Et Ecclesiasticus:
Exaltantes (inqt) replemini virtute. Ne laboretis, non em̃ peruenietis. Non ergo inaniter glo
riemur dum deum laudamus, quasi magnum seu dignum aliquid operemur, cum nec Cheru
bim nec Seraphim eum laudare sufficiãt, sed cum magno timore atqꝫ ꝓfunda humilitate ip̃m
Psalm. 2 laudemus, sicut superius dictum est: Exultate ei cum tremore. ❡[Beati] sunt iam in spe [q custo 3
diunt iudicium] discretionis & retributionis. Prelati nanqꝫ & iudices custodire debent vtrũqꝫ
iudicium, quantum ad subditos, discernendo causas eorum, & debitam pœnam infligendo.
Quilibet quoqꝫ seipsum iudicare debet, discutiendo, accusando castigando seipsum, discernen
do bonum à malo, & verum à falso, quod singulis nobis necessarium est ad salutem, iuxta illud
Iob. 34. Nunquid qui non amat iudicium sanari potest? Et Apost. Si nosipsos (inquit) iudicaremus, nõ
1. Cor. 11. vtiqꝫ diiudicaremur. Est autẽ istud iudiciũ valde acceptum deo, sicut per Ieremiam protestatur
Ierem. 15. Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. [& faciunt iustitiam] sequendo & exequẽ
do quod recta ratio iudicat [in omni tempore]. i. perseueranter vsqꝫ ad finem, quia qui perse
Mat. 10 uerauerit vsqꝫ in finem saluus erit, sicut apud Euangelistã astruit Chrs iudex noster. ❡[Memẽ 4
to no

4 to nostri dñe in beneplacito populi tui].i.in infusione seu p infusionem gratiæ tuæ, per quam
A placet tibi populus tuus,quatenus nos tibi placeamus quemadmodum illi. Omnium quidem
memor est deus,cum Amos propheta dicat:Iurauit dñs:Si oblitus fuero vsq; in finem opa eo= Amos 8
rum. Sed orat Propheta vt deus memor sit nostri,sicut memor fuit electorꝝ suorum. Vñ etiã
Esdras deprecatur:Memento mei deus in bonum[visita nos in salutari tuo.].i.in salubri atq; Neemiæ.5
benigna saluatione,ita vt visitemur à te p piam præsentiam ad nostram salutem,non p distri
ctam sentẽtiam ad nostram damnationem, qũo reprobi visitantur. De qbus in Sophonia à
te dicitur : Visitabo super viros defixos in fecibus suis.Sic eñ & dæmones visitantur à te,quẽ= Sophon 1
admodum Isaias affirmat:Visitabit dñs super Leuiathan serpẽtem tortuosum . Vel,visita nos Isaiæ.27
in salutari tuo,hoc est in Christo,mittendo illum ad nos.Ipse est eñ sapientia tua æterna &in
creata,quæ ad electos quotidie inuisibiliter mittitur, prout in Sapientiæ libro quidam precat:
Da mihi domine sedium tuarum assistricem sapientiam . Et iterum: Mitte illam de cœlis vt Sapien.9
5 mecum sit & mecum laboret.Hæc autem o domine tribue mihi. ¶[Ad videndum] .i.vt spiri=
tualiter videamus &contemplemur nunc p fidem,&in futuro p speciem[in bonitate electorũ
tuorum].i.bona electis tuis parata,de quibus ait Apostolus:Oculus non vidit nec auris audi= 1.Cor.2.
uit,nec in cor hominis ascenderunt,quæ præparauit deus his qui diligunt illum. Hæc autem Isaiæ 46.
bona aliud nihil sunt, nisi summum bonum,in quo est omnium bonorum &pulchrorum ple
nitudo immẽsa,seu ei⁹ visio atq; fruitio.Quid ergo orat Propheta,nisi vt deũ videamus, in cu
B ius visione beatitudo &plena merces,præmiumq; finale consistit. Vel in bonitate electorꝝ tuo
rum.i.in gloria beatorum seu in supernaturali illuminatione, qua à te illuminantur electi,qm̃
sine hac illuminatione omnis nostra visio atq; cognitio vanæ informesq; sunt. [ad lętandum
in lætitia gentis tuæ] .i. vt lætemur spirituali lætitia,qua in te iucundat plebs tua, nunc in spe
futurorum bonorum, in patria vero in adeptione cœlestium pręmiorum. Vel in lætitia gentis
tuæ.i.vt lætemur cum populo tuo,non cum seculo isto.Et omnia hæc fiant ad nominis tui ho=
norem,vc3 [vt lauderis cum hæreditate tua].i.cum ecclesia electorum,ita q̄ si electi tui de bo
no laudant,tu de eodem bono tanq̃ principalis causa boni lauderis. Vel vt lauderis tu in omni
bus & præ omnibus,qui p gratiam es cum hæreditate tua.i.electis. Vel,vt lauderis cũ hæredi=
tate tua.i.ab electis,q sunt hæreditas tua tecum existens. ¶[Peccauimus cũ patribus nostris].i.
6 sicut patres nostri, vel parit cum eis,non declinando,sed imitando eorꝝ delicta . Peccauimus
aũt pręcepta moralia trãsgrediẽdo [iniuste egimus]trãsgrediẽdo p̃cepta iudicialia[iniqtatẽ fe=
cimus]non seruando præcepta ceremonialia. Vel peccauimus contra deum, iuiuste egimus cõ
7 tra proximum,iniquitatem fecimus contra nosipsos. ¶[Patres nostri in Aegypto] .i.qui olim
in Aegypto fuerunt[non intellexerunt]spiritualiter & prudenter[mirabilia tua,quæ per Mo Exod.7.8
sen in Aegypto,in mari rubro,in deserto fecisti,quia ex talibus mirabilibus non considerauę= Exo.9.10
runt omnipotentiam dei,& q̄ deus qui tanta pro eis fecit in Aegypto,postmodum protegeret 14.16
eos,atq; de facili adimpleret quæcunq; eis promisit . Non intellexerunt quoq; quid mirabilia
illa figurabãt . Propter quod in Deuteronomij volumine habet:Dixit Moses ad filios Israel:
Vos vidistis vniuersa magnalia quæ coram vobis dominus fecit , & non dedit vobis dñs cor Deu.29
C intelligens & oculos videntes vsq; in præsentẽ diem. Vnde & rursus dñs ait per Mosen: Quo= Nume.14
usq; multitudo hæc pessima non credet mihi in omnibus mirabilibus meis? Ecce primum pec=
catum populi huius, sc3 peccatum ignorãtiæ. Sequit de ingratitudinis vitio[non fuerunt me=
mores]gratias referendo[multitudinis misericordiæ tuæ] .i. multæ ac magnæ miserationis
à te eis impensæ ,,qui propter eos tam grauiter afflixisti Aegyptios decem plagis,à quibus eos Exodi.7.8
8 pijssime præseruasti. ¶[Et irritauerunt]deũ & Mosen seruum eius[ascendẽtes] de terra Aegy 9.10
pti[in mari] mari inquã[rubro]qa videntes Pharaonem ipsos insequẽtem,anteq̃ ingrederen Exo.14
tur alueum maris rubri,diffidentes de potestate diuina,dixerunt ad Mosen:Forsitan nõ erant
sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos vt moreremur in solitudine.Quid hoc facere voluisti?
Sed nec ipsum mare rubrum,q̃uis diuisum,ingredi ausi fuerũt(vt alibi legitur)nisi ad monitio=
9 nem Mosi magnam & longam. ¶[Et saluauit eos]dominus,quamuis ingratos atq; incredu
los de manu Aegyptiorum,non propter eorum virtutes aut merita,sed [propter nomen suũ]
hoc est propter seipsum & nominis sui glorificationem, Vnde in Ezechiele scriptum est : Non
propter vos ego faciam dicit dominus,notum sit vobis,sed propter nomen sanctum meum. Ezech.36.
[vt notam faceret] cunctis hominibus[potentiam tuam]qua Aegyptios debellauit.& Israelẽ
saluauit. Ideo in Exodi libro dominus ait: Glorificabor in Pharaone & in omni exercitu ei⁹,
10 scientq; Aegyptij,quia ego sum dominus. ¶[Et increpuit]dominus.i.increpauit, seu imperã= Exo.14
do diuisit [mare rubrum.] Mutatio enim maris rubri à suo naturali statu ac motu,vocatur

increpatio eius. [& exiccatum est]non mare,qa aqua nõ exiccatur manens aqua: inseperabili
ter em̃ connaturale est aquæ esse humidum,sed dicit̃ mare exiccatum,eo ꝙ fundus terræ, vbi D
currebat siccatus est aquis sublatis.[& deduxit eos in abyssis]hoc est,in itinere maris rubri,nõ
ꝑ aquas,sed per iter in quo paulo ante fluxerat aqua [sicut in deserto].i.tam plane & sicco pe-
de ac si per viam deserti transissent, quemadmodum ibidem plenius recitatur. ❡[Et saluauit 11
eos de manu odientium]sc3 Aegyptiorum eos insequentium cum curribus sexcentis [& rede
mit eos de manu inimici] .i. regis Aegypti,quod quomodo contigit,subditur: ❡[Et operuit 12
aqua]maris rubri reuertens ad locum priorem ac ꝓprium[tribulantes eos] Aegyptios q affli-
Exod.1.2 xerunt Israelitas[vnus ex eis non remansit]omnes nanq3 submersi sunt. Vnde in Exodo legit:
Exo.14 Reuersum est mare primo diluculo ad priorem locum, fugientibusq3 Aegyptijs occurrerunt
aquæ,& inuoluit eos dominus in medijs fluctibus. Ne vnus quidem supfuit ex eis. ❡[Et credi 13
derunt]filij Israel [verbis eius]sc3 dei viso tanto miraculo. Propter quod illic subiungitur: Ti-
Ibidem muit populus dominum, & crediderunt domino & Mosi seruo eius.[& laudauerunt laudem
eius].i.laudabilia opera atq3 laudabilem bonitatem dei hæc facientis,secundum quod ibidem
Exo.15 dicitur: Tunc cecinerunt Moses & filij Israel canticum hoc domino,& dixerũt:Cantemus do-
mino, gloriose enim magnificatus est,equum & ascensorem deiecit in mare, & infra scriptum
est:Sumpsit ergo Maria prophetes soror Aaron tympanum in manu sua,egressæq3 sunt om̃es
mulieres post eam cum tympanis & choris,quibus præcinebat dicens: Cantemus dño,glorio-
se enim magnificatus est,&c. ❡[Cito fecerunt]hoc est,in hoc ope bono nõ diu ꝑseuerauerunt. 14
Vel,cito,post hanc laudem & gratiarum actionem,fecerunt quæ sequuntur:[obliti sunt opeꝝ E
eius].i.prædicta miracula dei non attenderunt mente sagaci grataq3. Vnde in libro Exodi ha
betur: Quintadecima die mensis secundi,postq̃ egressi sunt de Aegypto,murmurauerunt con-
Exo.16 tra Mosen & Aaron in solitudine dicentes: Vtinam mortui essemus in Aegypto. Cur induxi-
sti nos in desertum istud, vt occideres omnem multitudinem fame? [non sustinuerũt consiliũ
eius.] hoc est,patienter non expectauerunt tempus,quo deus decreuit eis prouidere de cibo,se
cũdum consilium sapientiæ suæ,qua omnia ordinatissime operat̃, iuxta illud Apost.ad Ephe
Ephe.1 sios:Omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ. Huius ergo cõsilij tempus ex impa
tientia anticipauerunt. [Et cõcupierunt cõcupiscentiam].i.cibum delicatum [in deserto] vc3
carnes, secundum quod alibi legitur: Flagrabant desiderio carnium,& dicebãt: Quis dabit no
Nume.11 bis ad vescendum carnes? Anima nostra arida est,nihil respiciũt oculi nostri nisi man. [& ten
tauerunt deum in inaquoso]hoc est in deserto, in quo aqua nulla aut modica reperitur,prout
Exodi.17. in Exodo scriptum est: Tentauerunt deum dicentes: Est ne dominus in nobis an non? ❡[Et de 15
dit eis]deus[petitionem ipsorum].i.rem postulatam,sc3 carnes & aquam [& misit saturitatẽ
in animas eorum] hoc est,animalem vitam,quoniam mense integro dedit eis ad edendũ co-
Num.11 turnices ,donec exibant per nares eorum,& vertebant̃ in nauseam , sicut in Numerorum lib.
Exo 17 habetur. Consequẽter recitatur seditio Chore atq3 suoꝝ. ❡[Et irritauerũt]Chore de tribu Le- 16
ui & Dathan ac Abyron de tribu Ruben, alijq3 proceres synagogæ centum quinquaginta , q
Num.16 tempore consilij per nomina vocabantur, vt dr̃ in lib. Numeroꝝ. [Mosen in castris].i.in papi
lionibus,vel in populo habitante in tentorijs [Aaron]queq3[sanctum domini] hoc est domi- F
no consecratum in pontificem. Dathan nanq3 & Abyron, quoniam nati erant de primogeni-
to Iacob,sc3 de Ruben,ambiebant principatum , vel saltem Mose & Aaron inferiores esse ac
obedire spreuerunt. Chore autẽ atq3 Choritæ,quia de tribu Leui erant sicut & Aaron,parifica
ri volebant & in sacerdotio. Irritauerunt ergo Mosen & Aaron,dicentes illud Numerorum:
Num.16 Sufficiat vobis,quia omnis multitudo sanctorum est,& in ipsis est dominus. Cur eleuamini su
per populum domini? Propter hanc ergo rebellionem & seditionem. ❡[Aperta est terra,& de- 17
glutiuit Dathan,& operuit super congregationẽ].i.præ alijs filijs Israel. [Abyron]similem Da
than in culpa,vnde & in pœna ei assimilatus est. Absorbuit etiã terra Chore & Hon,taberna-
cula quoq3 & omnem possessionem Dathan & Abyron prout in Numer. scribitur. Non autẽ
absorbuit filios Chore,qm̃ non cõsenserant patri suo,propter quod scriptũ est: Factũ est gran
Num.16 de miraculum, vt Chore pereunte filij eius non perirent. ❡[Et exarsit ignis in synagoga eoꝝ] 18
.i.in congregatione fautoꝝ Chore[flamma]ignis huius[cõbussit peccatores].i.Choritas,quẽ
Ibidem admodum liber Num. testatur : Ignis egressus à dño interfecit centum quinquaginta viros,q
offerebant incensum. ❡[Et fecerũt,] filij Israel[vitulum in Oreb].i.iuxta montem Oreb,q est 19
pars,sc3 pes montis Sinai: vertex enim montis dicitur Sinai. Hęc formatio vituli diu præcessit
Exo.32 seditionem prædictam. Dicuntur vero filij Israel fecisse hunc vitulum,qa ad eoꝝ instantiã pie
cit Aaron aureas inaures eoꝝ in ignem, & egressus est opere fusorio vitulus conflatilis,prout
in Exodo

in Exodo narratur[& adorauerunt sculptile] Aliqui dicunt,quod hic ponitur sculptile p con
A flatili,eo quod vtrumq; sit nomen idoli.Nam vitulus ille fusus erat,non sculptus. Alij dicunt
quod primo fusus est.sed quia in fusura non extitit plene formatus,post modũ sculptus est, p
fectiusq; formatus.Et ergo interdum vocatur sculptile,interdũ conflatile. Hũc itaq; vitulum
adorauerunt. Immolantes nanq; ei hostias,dixerunt:Isti sunt dij tui Israel,qui eduxerũt te de
20 terra Aegypti,vt scribitur in Exodo.¶[Et mutauerunt gloriam suam].i.honorem & cultũ le Ibidem
gis diuinæ,seu deum,in quo solo gloriari debebant[in similitudinem vituli comedẽtis fœnũ]
21 quia pro vero deo adorabant imaginem vituli.¶[Obliti sunt deum qui saluauit eos]de Aegy
ptiaca seruitute[qui fecit magnalia].i.opera magna[in Aegypto]percutiendo Aegyptios de Exo.7.8.9
cem principalibus plagis[mirabilia]per mosen[in terra Cham].i.in Aegypto,sic dicta propt Ex.10.11.
causam præhabitam[terribilia in mari rubro]submergẽdo regem Aegypti cum populo suo.
22 ¶[Et dixit]dominus ad Mosen[vt disperderet eos]propter eorum ingratitudinem ac idolola Exodi.14.
triam,quemadmodum in lib.Exodi inducitur:Dixit dominus ad Mosen:Cerno quod popu Exo.32
lus iste duræ ceruicis sit.Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos,& deleam eos. Et hoc
vtiq; dominus fecisset[si non Moses electus eius stetisset in confractiõe].i. in plaga populo im
minente,qua erant confringendi[in conspectu eius].i.coram deo in monte Sinai orans inde
sinenter pro populo,prout Exodi liber testatur.Moses autem orabat deum suum,& sequitur
Placatusq; est dominus.Demum intãtum subiecit se medium pro populo,vt ex ineffabili cha
B ritate diceret domino.Aut dimitte populo hanc noxam,aut si nõ facis, dele me de libro quem
23 scripsisti.Stetit itaq; Moses in confractione.¶[Vt auerteret iram eius].i.vindictam dei à pplo
[ne]deus[disperderet eos:& pro nihilo habuerunt terram desiderabilem].i.terram promissi
onis lacte & melle manantem vilipenderunt,qñ territi verbis exploratorũ dixerunt,vt in Nu.
24 habetur:Constituamus nobis ducem & reuertamur in Aegyptum.¶[Non crediderunt verbo Nume.14.
eius].i.promissiõi dei per Mosen q dixit eis,q̃d dñs pugnaret pro eis,& introduceret eos in ter
ram promissam,sed ipsi econtra dixerunt:Vtinam non inducat nos dñs in terrã hanc,ne cada Eodem
mus gladio[& murmurauerunt in tabernaculis suis] quemadmodum in Num.legitur:Voci Eodem
ferans oĩs turba nocte illa fleuit,& murmurati sunt contra Mosen & Aaron dicentes:Vtinam
mortui essemus in Aegypto,& vtinam pereamus[non exaudierunt vocem dñi].i.exhortatiõ
nibus Mosi,& Calep,ac Iosue,hortantium eos ad bonum non acquieuerunt, sed lapidare eos Exo.17
25 volebant.¶[Et eleuauit]dñs[manum suam].i.virtutis suę vindictam[super eos,vt prosterne
ret eos in deserto]tunc enim deus absolute dictauit, quod nullus eorum q murmurauit,ingre
deretur terram promissionis, sed Calep & Iosue soli eam intrarent de multitudine eorum qui
primo numerati fuerunt,prout in lib.Num.dr:Eleuauit etiam dñs manum suam super eos p Nume.14.
pter hoc peccatum,vt prosterneret eos statim omnes simul in deserto, scdm q̃d ait ad Mosen:
Vsquequo populus iste detrahet mihi:feriam ergo eos pestilentia atq; cosumam. Hæc aũt pœ Ibidem
na per orationem Mosi mitigata est,ita quod per partes atq; paulatim mortui sunt in deserto
Sic enim precatus est Moses pro eis:Dñe patiens & multæ miæ,auferens iniquitatem & scele
C ra.Dimitte obsecro pctm̃ populi tui huius,secundum magnitudinem miæ tuæ, sicut propitius Ibidem
fuisti egredientibus de Aegypto vsq; ad locum istum.Dixitq; dñs:Dimisi iuxta verbum tuum
¶[Et vt deijceret semen]i.filios[eorum in nationibus]faciẽs eos cadere in terris diuersis[& di
26 spergeret eos in regionibus]Istam pœnam dñs minabatur,sed precibus Mosi omnino ablata
est.qm̃ filij prostratorum in deserto introducti sunt in terram Chanaan.¶[Et initiati sunt Be
27 elphegor].i.cultui idoli sic vocati applicuerũt seipsos.Istud fuit circa mortem Mosi,qñ ad sug Nume.25.
gestionem Balaham.Balac rex Moabitarum misit puellas pulchras ac nobiles iuxta tẽtoria fi
liorum Israel,habẽtes secum idola sua, quatenus facerent filios Israel deum suum offendere p
idololatriam atq; luxuriam,quia (vt dr) nõ permiserunt eos secũ misceri,nisi primo adorarẽt
idolum Beelphegor,quod & factum est,quemadmodum in libr.Numerorum plenius contine Ibidem
tur,[& comederunt sacrificia mortuorum.]id est,carnes animalium huic idolo immolatas.
28 ¶[Et irritauerunt eum].i.deum offenderunt[in adinuentionibus suis].i. in peccatis studio
se excogitatis & ex deliberatiõe patratis[&]ob id[multiplicata est in eis ruina].i.multa & ma
gna plaga eis inflicta,propter hæc scelera. Percussa sunt enim XXIIII. milia hominum. Prin
29 cipes quoq; iussi sunt suspendi in patibulis.¶[Et stetit Phinehes]filius Eleazari,filij Aaron sa
cerdotis,mente constãti contra idololatras [& placauit dñm,]perfodiẽdo in locis genitalibus
Zãbri ducem tribus Simeõis coeuntẽ cũ Cozbi filia nobilissimi principis Madianitarũ [& ces
sauit quassatio].i.plaga p̃dictę persecutionis à populo,pp hoc factum & merito zeli Phinehes
Vnde in Nume.habet. Dixit dñs ad Mosen:Phinehes auertit iram meam à filijs Israel,qa zelo
30 meo cõmotus est contra eos.¶[Et reputatũ est ei]à deo[in iustitiam in generatiõem & gñatio
nem

nem, vſq; in ſempiternũ] qm̃ deus approbauit hoc opus ipſius, [& in æternũ iuſtus vocabitur. p
pter hanc cauſam: meruitq; ſacerdotio fungi in ſe, & in poſteris ſuis, ſecundũ q̃d dñs ait ad Mo D
Eodem ſen: Loquere ad eũ: Ecce do ei pacem fœderis mei: & erit tam ſibi q̃ ſemini ei⁹ pactum ſacerdo
tij ſempiternũ, quia zelatus eſt pro deo ſuo. Cõſequent̃ deſcribit̃ iurgatio filiorũ Iſrael contra
deum, facta ad aquas contradictionis, propt̃ penuriam aquæ. ¶[Et irritauerunt] eum. ſ. deum
Nume.20. [ad aquas contradictionis] impatient̃ loquendo ſcd̃m quod ſcriptum eſt: Conuenerũt aduer- 31
ſus Moſen & Aaron, & verſi in ſeditionem, dixerunt: Vtinam periſſemus int̃ frẽs noſtros corã
dño [& vexatus]. i. animo perturbatus atq; laſſatus [eſt Moſes pp eos], i. propt̃ eorum peruer-
ſitatem [quia exacerbauerunt ſpm̃ eius]. ſ. verbis ingratis et peſſimis. ¶[Et diſtinxit] Moſes [in
labijs ſuis]. i. in hac cordis ſui perturbatione, aliũ modũ loquendi habuit, recitando verba dñi 32
percutiendoq; petram, q̃ añ habere ſolebat. Fuit enim incredulus deo, atq; in modo loq̃ndi ma
Eodem niſeſte declarauit cordis ſui hæſitationem. Vt enim in Numer. libr. legit̃, cum ſibi ac Aarõ fra-
tri ſuo dñs dixiſſet: Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Moſes percutiendo pe
tram cum virga protulit ſermonẽ ambiguũ: Nũ de petra hac poterimus vobis aq̃ ejcere? Pro
pt̃ quod mox à dño reprehenſus eſt, & tam ipſe q̃ Aaron ab ingreſſu terræ promiſſionis ꝓhibi
tus eſt, dicẽte eis dño: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, nõ in-
troducetis hos pl'os ad terrã quã dabo eis. Deĩde narrant̃ pctã filioꝝ Iſrael cõmiſſa poſt ingreſ
ſum terræ Chanaan [non diſperdiderunt gentes]. i. habitatores terræ Chanaan non occideřt
in toto [quas dixit dñs illis]. i. quas dñs iuſſit occidi, earumq; aras ſubuerti, neq; connubia, ne-
q; familiaritatem cum eis habere. Hoc freq̃nt̃ p̃cepit filijs Iſrael, ne ex cohabitatiõe ꝑtraherent̃ E
ad idololatriã. Sed filij Iſrael ex auaritia ꝑmiſerunt quoſdam de gente hac int̃ ſe morari, pp tri
butum quod eis ſoluebant. ¶[Et cõmixti ſunt] loco, corp̃e & op̃e [int̃ gentes] Chananæoꝝ [& 33
didicerunt opera eoꝝ]. i. ritũ gentilitatis [& ſeruierunt ſculptilibus eoꝝ]. ſ. Balaim & Aſtha-
Iudic.2. roth, vt patet in lib. Iud. [& factum eſt illis] hoc idololatriæ ſcelus [in ſcandalũ]. i. magnam rui
nam. ¶[Et immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs] q̃ in idolis colebant̃. Qũo autem 34
eos immolauerint, ſubdit̃. ¶[Et effuderunt ſanguinem innocentẽ] vic; [ſanguinẽ filioꝝ ſuo- 35
rũ & filiaꝝ ſuaꝝ] q pp ætatẽ infantilẽ nondũ peccaueřt [quas ſacrificaueřt]. i. obtuleřt [ſculpti
libus Chanaan]. i. ſimulachris Chananæoꝝ. Quamuis alibi in hiſt. Can. non legãtur iſta feciſ-
ſe, credendũ eſt tñ prophetæ hæc recitanti. ¶[Et interfecta eſt terra] habitationis eoꝝ, i. habita 36
tores terræ occiſi ſunt [in ſanguinibus] tam crudeliter fuſis ſeu impie factis [& contamĩata eſt
in operibus eorum] tam nefandis. Vel, interfecta eſt terra. i. homines iſti terreni effundẽdo ſan
guinẽ innocentẽ ſpiritualiter occiſi ſunt, qm̃ aĩas proprias vita gratiæ ſpoliauerunt, & conta-
mĩata eſt in operibus eorum, hoc eſt, ipſi in ſuis peccatis polluti ſunt [& fornicati ſunt]. i. à deo
per idololatriam receſſerunt [in adinuentionibus ſuis]. i. in peccatis ſuis induſtrioſe cõmiſſis.
Merito autem idololatria in ſacra ſcriptura fornicatio appellatur, q̃a p eam recedit aĩa à vero
ſponſo ſuo. ſ. deo cui per fidem & charitatẽ deſponſatur, & à quo p gratiam ac dona ſancti ſpi
Oſee.2. ritus fœcundatur, quemadmodũ dñs ait: Sponſabo te mihi in fide. Qm̃ vero hoc mõ fornica-
Oſee.9. ti ſunt filij Iſrael, ideo dr̃ eis: Noli lætari Iſrael & noli exultare, q̃a fornicatus es à deo tuo. ¶[Et 37
iratus eſt furore dñs]. i. vehementer iratus eſt, non per animi commotionem, ſed vĩdictæ gra F
uitatem [in populum ſuum] nomine, & non re [& abominatus eſt hæreditatem ſuam] hoc eſt
filios Iſrael quos ipſe ſpecialiter inuitauit atq; vocauit, vt eſſent hæreditas eius, ſed non obedi
endo facti ſunt hæreditas dæmonis. ¶[Et tradidit eos in manus gentium,]. i. protectionem &
opem diuinam eis ſubtraxit, permittens eos opprimi à Philiſtæis, Syris, ac alijs multis [& dña 38
Iudic.3 ti ſunt eorum qui oderunt eos] Nam ſicut in lib. Iudic. ſcribitur, quibuſdam ſeruierunt decem
& octo annis, aliquibus longius, aliquibus breuius. Ecce quem deus relinquit, à quo deus ſub-
ſidium tollit, inimicorum ſuorum ſeruituti ſubijcitur. Prima quoq; pœna culpę eſt ſubtractio
gratiæ. Secunda vero incurſio dominationis malignæ. ¶[Et tribulauerunt eos inimici eo-
rum,] imponendo eis graues labores, magna tributa, ingentia damna, [& humiliati ſunt] filij 39
Iſrael, id eſt, deiecti oppreſſi & victi. [ſub manibus eorum] id eſt, ſub poteſtate & perſecutione
aduerſariorum ſuorum. Vel, humiliati ſunt coram deo ſub manibus hoſtium, quia ex graui
tate perſecutionum confeſſi ſunt ſua peccata, veniamque petebant, & emendationem ſpon-
debant, [ſæpe liberauit eos,] deus de poteſtate infidelium populorum, vt conſtat ex ſerie li
Iudic.2. bri Iudicum, in quo ſcriptum habetur: Cumque dominus iudices ſuſcitaret, in diebus eorum
flectebatur miſericordia & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtanti-
um, ¶[Ipſi autem exacerbauerunt eum,] hoc eſt. poſt liberationem ſuam à deo miſericorditer 40
factam, rurſus reuerſi ſunt ad priſtina mala, & deum offenderunt. Vnde in libro Iudicum dici
Ibidem tur: Cum mortuus eſſet iudex, fecerunt multa maiora q̃ patres eorum, ſequentes deos alienos
non de-

A non deſeruerunt viam duriſſimam,per quam ambulare conſueuerant. Sic autem exacerbauē
runt deum[in conſilio ſuo]quiá ex malo eorũ conſilio adinuentionibuſq; vaniſſimis orta ſunt
tanta facinora[& humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis].i.propter peccata ſua ab hoſtibus oppſ
ſi & victi ſunt,& etiam interdum coram deo per pœnitentiam humiles facti. ¶[Et vidit cũ tri
41 bularentur].i.deus clementer aſpexit eos,dum taliter affligerentur [& audiuit orationem eo-
rum]qua petebant ab aduerſariorum iugo liberari. ¶[Et memor fuit]per effectum miæ ſuæ,
42 [teſtamenti ſui,] .i. fœderis ſeu promiſſionis, qua prædixit frequenter per Moſen quod libe-
raret eos.qñcunq; corde integro reuerterentur ad dñm deũ pr̃m ſuorũ. Vnde in Deu.dictũ eſt
eis à Moſe:Si ad cardines cœli fueris diſſipatus,inde retrahet te dñs deus tuus,& aſſumet ac in Deute.30.
troducet in terrã q̃ poſſederunt patres tui.Et eodẽ Deut.lib.Cũ q̃ſieris(inquit) dñm deũ tuum Deut.4.
inuenies eũ,ſi tamen toto corde quæſieris eum,& tota tribulatione aniæ tuæ[& pœnituit eũ]
.i.per modũ pœnitentis ſe eis exhibuit, qa quos in direptionem,captiuitatemq; dedit iterũ pie
eripuit[ſecundum multitudinem miæ ſuæ].i.ſcdm quod ipſe multum miſericors eſt, & nõ p-
pter virtutes eorũ.Propter quod rurſus in Deut. Moſes ait:Ne dicas in corde tuo. Propter iu- Deut.9.
43 ſtitiam meam introduxit me dñs in terram hanc,cũ populus duriſſimæ ceruicis ſis. ¶[Et dedit
eos in miſericordias].i. ſuæ diuinæ pietatis effectus varios eis impendit[in conſpectu omniũ
qui ceperant eos]qm̃ illis videntibus atq; per experientiam pœnæ, grauiter ſæpe luentibus li
berauit filios Iſrael de poteſtate eorum. Poſtremo orat propheta pro populi ſui liberatione,ac
adiuuatione,ſeu reductione in terram patrum ſuorum. Et poteſt eſſe oratio eccleſiæ pro con-
44 uerſione & ſpirituali vnione fidelium. ¶[Saluos fac nos dñe deus noſter]ab oĩ periculo mentis
B & corporis & à malis p̃teritis,p̃ſentibus & futuris[& congrega nos de nationibus].i.ab infide
libus ſepara nos atq; recollige,loco vel voto,quatenus ſeparati à generatione peruerſa tibi fi- Pſal.17
45 deliter miniſtremus,ne cum peruerſis peruertamur. ¶[Vt confiteamur nomini ſancto tuo]no
ſtra mala & tua bona,nos accuſando,teq; laudando,& ita duplici confeſſiõe te venerando,vi-
delicet confeſſiõe tuæ laudis,& noſtræ iniquitatis[& gloriemur]ſpirituali iucunditate[in lau-
46 de tua]ita q̊d te laudemus delectabiliter atq; feruenter,non pigre aut ſomnolenter. ¶[Benedi
ctus]ſit.i.ab oĩbus benedicatur,ſpq; laudatus ſit[dñs deus Iſrael,à ſeculo & vſq; in ſeculũ].i. p
omnia ſecula[& dicet omnis populus]in Chr̃m credens,non tm̃ Iudæi[fiat fiat].i.amen amẽ.
In omni enim orbe terrarum conſentiunt chriſtiani huic laudi diuinæ,dicentes:Fiat fiat. Por
ro multa in hoc Pſalmo contenta,ſpiritualiter intelligi poſſunt,quod eſt:Patres p̃dicti in Ae-
gypto nõ intellexerũt mirabilia dei,nec mẽores fuer̃t multitudinis miæ eius, ſignificat q̊d mul
ti(phdolor)chriſtianorũ in ſeculo iſto non aduertunt miracula Chriſti,nec opera eius ſequun
tur,nec recolunt beneficia eius,nec intelligere ſtudent myſteria ſaluatoris. Eductio quoq; fili
orũ Iſrael de Aegypto p̃figurauit conuerſionẽ gentiũ ad Chriſti fidẽ & cultum. Hæc nanq; cõ
uerſio eſt ſpiritualis egreſſio de veteri vita atq; conſortio reproborũ,de q̃ ait apl's:Exite de me 2.Corin.6
dio eorũ.& immundũ ne tetigeritis. Figurauit etiã ingreſſum religioſorũ ad clauſtrũ. Tunc em̃
Aegyptũ.i.mundũ iſtũ prſus relinquũt,& dæmonũ opibus plene renunciant. Demũ mare ru
C brũ ſignauit baptiſmũ chr̃i ſanguine conſecratũ. Et ſicut eundo p mare rubrũ ſaluati ſunt filij
Iſrael de ſeruitute Aegypti ac manu Pharaonis,ſic fideles p fontẽ baptiſmatis liberantur à ſer Exo.14
uitute peccati ac poteſtate diaboli. Et ſicut in mari rubro mergebantur Aegyptij,ſic in baptiſ
mo.i.non ſuſcipiendo baptiſmũ ſpiritualiter pereunt infideles,qa baptizari contemnũt. Niſi
em̃ quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto,nõ põt videre regnũ dei,vt apud Euang. Chr̃s Iohan.3.
teſtatur. Manna q̊q; fuit typus ſacramenti corpis & ſanguinis chr̃i. Et ſicut filij Iſrael poſt trã- Exod. 16.
ſitum maris rubri manducauerũt manna, ſic Chriſtiani poſt regenerationẽ baptiſmi accipiũt
chr̃i ſacramẽta. Hic em̃ ait apl's:Nolo vos ignorare fratres,qm̃ patres nr̃i om̃es ſub nube fuer̃t, 1.Cor. 10
& om̃es mare tranſierũt,& om̃es in Moſe baptizati ſunt in nube & in mari, & oẽs eandẽ eſcã
ſpiritalẽ manducauerunt,& omnes eundẽ potũ ſpiritalẽ biberunt. Biberunt aũt de ſpiritali,cõ
ſeq̃nte eos petra. Petra aũt erat chr̃s. Hæc aũt in figura facta ſunt nr̃i. Inſuper ex eo q̊d dictũ eſt
Aperta eſt terra & deglutiuit Dathan,monemur aduertere q̃ enorme ſit ſeditionis ac rebellio
nis pctm̃,atq; ambitio dominandi. Expaueſcant igitur ex tam horrenda dei vindicta,qui ſu-
periores ſuos contemnunt,qui remurmurant,q obedire deſpiciunt,q præeſſe deſiderant. Pen-
ſent qd Chriſtus dicat prælatis ſuis vicarijs:Qui vos audit,me audit:& q vos ſpernit,me ſper Lucæ.10
nit. Vñ & in Exodo Moſes rebellibus dixit: Non contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra
dominum. Et alibi. Quid(inqt)eſt Aaron,vt murmuretis contra eũ? Attendant etiam ſacer- Exo.16
dotes carnaliter & indigne viuentes,qualiter flamma combuſſit peccatores, qui ſibi officiũ ſa Nume.16.
cerdotale indigne vſurpauerunt. Nempe(vt ait Apoſtolus)quicunq; manducauerit panẽ vel
biberit calicem domini indigne,reus erit corporis & ſanguinis chriſti. Idcirco æterno igne cre 1.Cor. 11.
mabitur,

mabitur, cuius figura extitit flamma illa diuinitus missa Choritas consumens. Et mutauerũt D
gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. His assimilantur, qui tota die circa
phantasmata sua occupantur, non contemplantes cœlestia, nec meditantes in lege diuina. Vn
1.Iohan.5 de Iohannes in 1. sua canonica exhortatur: Filioli custodite vos à simulachris. Præterea ex eo
quod dictum est: Et dixit vt disperderet eos, si non Moses electus eius stetisset in confractione
in conspectu eius, vt auerteret iram eius. Discant aliorum rectores, qui inter deum ac populũ
constituti sunt mediatores, pro grege sibi commisso instantissime, fidelissime, ac feruentissime
deprecari, nec amaro indiscretoq; zelo contra delinquentes moueri, sed cõpati: nec tamen eos
impunitos relinquere, sed in præsenti eos districte corripiant atq; flagellent, si fieri potest, & p
desse conspiciunt. Pensent qualiter Moses dixit: Aut dimitte populo hanc noxam, aut si nõ fa
Exo.32 cis, dele me de libro quem scripsisti. Hanc ergo boni pastores charitatẽ sequantur, & se vita ac
prece mediatores exhibeant inter deum & sibi commissos, ne rei fiant damnationis eorum p
Ezech.22. pendantq; quod in Ezechiele asserit dominus: Quæsiui virum, qui interponeret sepem & sta
ret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eã, & non inueni: & effudi super eos indigna
Nume.25. tionem meam. Sed & exemplo Phinehes monentur deum amantes zelare pro deo suo contra
3.Reg.19. peruersos, quemadmodum 3. lib. Reg. dicit Elias: Zelo zelatus pro domino exercituum. Om
nino nanq; expediens est, delinquentes in hoc seculo castigari, ne ęternalit̃ pereant, vl̃ ne in vi
tijs diutius perseuerent. Et sicut ait Chrysost. quamuis pium sit propriam iniuriam tolerare,
Roma.10 impium tamen est dei iniuriam dissimulare. Veruntamen sicut testatur apostolus: Aemulatio
nem dei quidam habent, sed non secundum scientiam, hi. s. qui propria vitia negligunt intueri E
deplangere, corrigere, & vitare. Aliorum vero peccata amare dijudicant, sine compassione cõ
demnant, nec aliorum onera charitatiue supportant. Circa factum autem Phinehes sacerdo
tis hortatur Hieronymus quemlibet Christi sacerdotem aliorum rectorem dicendo. Hoc dili
genter ausculta sacerdos, cui animæ commendatę sunt. Euagina gladium verbi dei, interime
2.Timo.4. fornicationem, insta opportune, importune, argue, increpa, obsecra in oĩ patientia & doctria
Leuit.10 vt tibi reputetur ad iustitiam. Vnde in Leuit. dñs sacerdotibus ait: Habeatis scientiam discer
nendi inter sanctum & prophanum, doceatisq; filios Israel omnia legitima mea. Præterea ex
eo quod dictum est, pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, curandum est nobis ne Chri
sti promissa paruipendamus, ne terram viuentium, ne regnum cœlorũ, ne beatitudinem sem
piternam propter huius mundi amorem, temporalem honorem, vilem carnis delectationem
aut momentaneæ vitæ huius complacẽtiam, miserabiliter, irrecuperabiliterq; perdamus. Sed
Philip.3. cum diuino Apostolo illud ad Philippenses veraciter proferamus: Omnia arbitror vt sterco
ra vt Christum lucri faciam. Postremo ex eo quod dictum est: Et vidit cũ tribularentur, & au
diuit orationem eorum, pensemus inæstimabilia viscera infinitæ clementiæ pijssimi dei, atq;
in omni angustia ad eum cum plena fidutia recurramus, dicentes: Peccauimus cum patribus
nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Et tunc vtiq; pœnitebit eum, secundum multitu
Abac.3. dinem misericordiæ suæ: dolebitq; (sicut ait scriptura) super miserijs nostris, & propitius erit.
Ex eo autem quod dictum est: Et commixti sunt inter gentes, & didicerũt opera eorum, & ser F
uierunt sculptilibus eorum, monemur aduertere quàm periculosum atq; nociuum sit famulis
Christi, & maxime religiosis ac solitarijs cum secularibus hominibus conuersari, mũdi rumo
res inquirere, facta seculi recogitare. Hęc nanq; cordis puritatem inficiunt, stabilitatem animi
interrumpunt, diuinam charitatem vehementer dirimunt, solitudinem in horrorem ac nau
1.Corin.1 seam vertunt, seculi falsam dilectionẽ gignunt ac nutriunt. Sũme igitur nobis Carthusiensi
bus vitanda sunt ista, si digne conuersari optamus vocatione, q̃ nos spiritus sanctus vocauit.

COMMENTARIVS IN PSAL. CVI.

¶ Expositio tituli.

Psal.105. PSalmi insuper iam tractandi titulus in verbis ac sensu, idem est cum titulo Psalmi præce
dentis. Nam titulus eius est: Alleluia, alleluia. Materia autem Psalmi pręsentis, secundum
Augustinum, est gratiarum actio pro vniuersali redemptione generis humani, facta per chri
stum, quam sanctus Dauid spiritu reuelante cognouit. Alij vero grosse procedentes affirmãt,
quod Psalmus iste sit gratiarũ actio seu inuitatio ad gratiarũ actionẽ aliquorũ Iudęorum à di
uersis malis liberatorum, & ex omni parte mundi diuinitus ereptorum à locis seu periculis in
quibus fuerunt. Sed quoniã prima expositio longe conuenientior est, subtilior, atq; deuotior
& textui consona, ideo ei prius principaliusq; immorandum videtur. Alia vero forsitan tan
getur. Inuitans igitur sanctus propheta homines omnes ad christi laudem pro omnibus bene
ficijs eius, ait.

¶ Expositio literalis.

Confite

COnfitemini domino,quoniam bonus,quoniam in seculum misericordia eius]Ver-
A siculus iste in expositione psalmi præcedentis, qui sic incipit sicut & iste satis exposi- Psal.105
2 tus est.¶[Dicant]ad quod versus præcedens hortatur.i.dominum laudent[q redem
pti sunt à domino] i.quos Christus sua incarnatione ac passione redemit.Iuxta illd
ad Ephesios:Christus dilexit nos,& tradidit semetipsum pro nobis,oblationem & hostiã deo Ephe.5
in odorem suauitatis.De quo in Apoc.ait Ioh.Christus dilexit nos,& lauit nos à peccatis no- Apoc.1
stris in sanguine suo[quos redemit de manu inimici]hoc est,de potestate &captiuitate diabo
li.Propter quod in Euangelio ait:Nunc princeps huius mũdi eijcietur foras. Et apud Ose.De Iohan.12.
manu mortis liberabo eos,de morte redimam eos.Vnde apud Mat.angelus dixit de Christo: Ose.13.
Ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum[de regionibus].i.omnibus terminis mun Matt.1.
di,seu quatuor plagis terræ[congregauit eos,] non motu locali,sed conuersiõe spirituali, non
in eundem corporeum locum,sed in vnam fidem,in vnam ecclesiam,in cultum eundem. De
hac nanq; spirituali congregatione credentium, per apostolos atq; eorum cooperatores facta
scriptum est in Ioh.Iesus moriturus erat pro gente:& nõ solum pro gente, sed vt filios dei qui Iohan.12.
erant dispersi congregaret in vnum.Et apud ꝓphe.Mittam ex eis qui saluati fuerint,& addu- Isaiæ.66.
cent omnes fratres vestros ad montem sanctum meum.i.ad ecclesiam militantem.Cõgrega-
3 uit autem eos non solum ab vno latere mundi,sed.¶[A solis ortu & occasu] i.ab oriente & ab
occidente[ab aquilone & mari]i.à parte aquilonari & australi.Per mare enim auster exprimi
tur,qm̃ flat versus oceanum,qui mare vocatur,quia cæteris aquarum congregationibus ma-
B ior est.Christus ergo ex omnibus partibus mundi collegit credentes.Propter quod in Marco
apostolis dicit:Euntes in mundum vniuersum,prædicate euangelium omni creaturæ. Hoc q̊ Mar.16
q; in Isaia de christo inducitur:Videbunt gentes iustum tuum,& cuncti reges inclytum tuum: Isaiæ.62.
4 quod impleri non poterat nisi in omnibus regionibus fides christi annũciaretur.¶[Errauerũt]
credentes antequam conuerterentur ad dominum[in solitudine].i.in mũdo isto à gratia dei
relicto,quod intelligendum est de mundo damnationis,& societate angelorum priuato dicen
tium illud:Curauimus Babylonem,& non est curata.Derelinquamus eam[in inaquoso].i.in Ierem.51.
infidelitate seu arido corde,non habentes rorem gratiæ salutaris,nec pluuiam instructiõis cœ
lestis[viam ciuitatis habitaculi].i.rectum iter perueniendi ad supernam Ierusalem,ad habita-
tionem beatorum,ad patriam electoꝝ[non inuenerunt]potestate humana aut lumine natu-
rali.Hæc em̃ via est fides catholica,qa scd̃m Apl̃m,accedentem ad deum oportet credere. Fidẽ Heb.11
vero homo sine supernaturali adiutorio adipisci,seu inuenire non potuit.Potest q̊q; per viam
hanc intelligi conuersatio bona seu obseruatio præceptoꝝ,quæ sine gratia haberi non potest
quemadmopum Iere.hoc clare testatur:Scio dñe,qa non est in homine via eius,nec viri est vt Ierem.10.
dirigat gressus suos,Idcirco semper quærenda est nobis hæc via à deo, ab angelis sanctis aĩaꝝ
nostraꝝ custodibus,à doctioribus,melioribus ac superioribus nostris,ne deuiemus in isto exi
5 lio.Hinc enim rursus in Ieremia habet:Interrogate quæ sit via bona,& ambulate in ea.¶[Esu Ierem.6.
rientes & sitientes].i.beatitudinem appetentes,quam omnes naturaliter appetunt. Vel,esuriẽ
C tes & sitientes,iustitiam naturalem,quã multi gentilium intm̃ optabant,vt se propter eã mor
ti exponerent. Vel,esurientes & sitientes felicitatem,in bonis terrenis sensilibus & caducis,in q
bus multi summum hominis bonum posuerunt,vt scribit Boetius. Vel,esurientes & sitientes,
iustitiam legis diuinæ, & prædicationem euangelij postquam fidem receperunt, [anima eo-
rum in ipsis defecit,]id est,appetitum huius famis & sitis ad effectum perducere non valebant
propria potestate,sed gratia indigebant. Vel,anima eorum in ipsis defecit, quoniam licet secũ
dum aliquem modum esuriem suam ac sitim ad actum perduxerunt, acquirendo naturalem
iustitiam seu temporalium rerum copiam,non tñ suffecit hoc eis ad verã salutẽ. Propterea va
6 ni & vacui permanserunt.¶[Et clamauerunt ad dñm]pro auxilio gratiæ eius[cum tribularẽ-
tur]id est,affligerentur in animo,eo quod optatam perfectionem adipisci non possent,sed ten
tationibus vincerentur, concupiscentijs quoq; succumberent, quod est studiosis tãta afflictio
mentis,vt ex eorum persona dicat apostolus ad Romanos: Inuenio alteram legem in mẽbris Roman.7
meis,repugnantẽ legi mentis meæ,& captiuantẽ me in lege pcti,q̃ est in membris meis.Infelix
ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per dñm nostrũ Iesum chri-
stum.Idcirco nunc additur[& de necessitatibus eorum eripuit eos,] hoc est,de malis seu vitijs
atq; periculis,à quibus propria virtute liberari non poterant,liberati sunt gr̃a dei, quæ eos il-
luminauit ad fidem,sine qua nullus adultus vtens ratione,sine mortali peccato viuere potest.
Quia secundum apl̃m,quicquid non est ex fide,peccatum est. Tamen nec fidem,nec gratiã ha
bere quis potest,nisi à deo. Gentes ergo q̃ diu luce fidei priuabantur, gratiaq; carebant inde- Roma.14
7 sinenter seu nimis frequenter peccabant. ¶[Et deduxit eos in viam rectam]id est,per prædica
tionem

tionem apostolorum & aliorum doctorum conuertit corda eorum ad fidem catholicam, quę
Iohan.14. est via ad visionem dei per speciem. Vel, in viam rectam. i. christũ, qui in Euangel. Ioh. ait: Ego D
sum via, veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me. Vel, in viam rectam, hoc est, bonã
Matth.19. conuersationem seu præceptorum custodiam, sine qua nemo saluatur, iuxta illud Mat. Si vis
ingredi ad vitam, serua mandata[vt irent in ciuitatem habitationis]. i. in patriã beatorum, q̃ de
bemus quotidie ingredi, contemplatione ac voto, quatenus finita hac vita intremus eam rea
Hebr.4. liter. Vnde ad Hebr. apostolus: Festinemus, inquit, ingredi in illam requiem. ¶[Confiteantur
domino misericordiæ eius]. i. beneficia pietatis diuinæ, seu effectus misericordiæ dei hominibus 8
p̃stiti, inducant eos ad confitendum domino confessiõe laudis & gratiarum actionis[& mira
bilia eius filijs hominum,] hoc est, hominibus exhibita, seu pro hominibus facta prouocẽt eos
ad confitendum domino modo iam dicto. Debemus enim omnia bona deo ascribere, eumq;
pro cunctis laudare, amare ac venerari. Misericordiæ dei sunt, quod nos ad fidem vocauit, lon
ganimiter expectauit, pie conuertit, gratis iustificauit, proficere fecit, in bono conseruauit. Mi
Luc.1.2. rabilia eius sunt, quod propter nos incarnatus est, in mundo conuersatus, pro hominibus pas
Baru.3. sus, quod resurrexit, ascendit, spiritum sanctum paracletum misit, per seip̃m suosq; ministros
infinita miracula operari dignatus est. ¶[Quia satiauit animã inanem, & animam esuriẽtem 9
satiauit bonis] singulare ponit pro plurali. Satiauit enim Christus animas olim idololatrię de
ditas, ac per hoc ab om̃i gratia vacuas, spiritalibus donis, videlicet fide, spe, charitate, donis spi
ritus sancti, gratia multiformi. Sic etiam animas peccatorum, quæ inanes vanæ ac vacuę sunt
q̃ diu vitijs seruiunt, satiat Christus dum ad pœnitentiam conuertuntur. Et animam esurien E
tem. i. vehementer appetentem deo coniungi, deo placere, iuste cõuersari, satiauit bonis opta
Matth.25. tis, dando ei quotidianum in sp̃ualibus diuitijs incrementum. Habenti enim dabitur & abun
dabit. Has animas seu homines tales satiat christus, nunc inchoatiue & secundum modũ ac
statum vitæ præsentis, non tamen satiat eas simpliciter, sed in patria satiat eas perfecte, plene
Psalm.16. ac absolute, sicut superius dictum est: Satiabor cum apparuerit gloria tua. Hic etiam scriptum
Matt.5. est in Mat. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quantum enim
anima esurit, cupit seu vult, tantum recipit à deo, tam de gratia in præsenti quàm de gloria in
futuro, dummodo vere, pure, efficaciter, rationabiliter atq; instanter desideret. Deus nãq; vni
uersis infundit secundum quod se præparant, & capaces existunt. Præparatio autem seu capa
citas ista in voluntate consistit, quoniam desiderium aperit voluntatem ad recipiẽdum quod
amat. Idcirco deus singulis influit quãtum desiderant, desiderio puro, efficaci ac stabili. Est au
tem desiderum purum, quando alieno affectui. s. terreno aut carnali amori, non commiscet,
& efficax dum quicquid valet, pro adoptione boni desiderati exequitur. Hinc quippe in libro
Iob.34. Iob inducitur: Si direxerit homo ad deum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet. Et
Ierem.30. apud Ierem. Quis est iste qui applicet cor suum, vt appropiquet mihi, ait dominus? Quod au
Isaiæ.40. tem animam inanem ac esurientem deus sic satiet, Isaias fatetur: Deus sempiternus dominus
dat lasso virtutem, & robur his qui non sunt multiplicat. Secũdum Aurelium Augustinum in
psalmo præsenti tanguntur quatuor tentatiões seu quatuor mala, à quibus nos eripit christus. F
Primũ malum seu prima tentatio est, deuiatio in hoc mundo à deo, spiritualisq; fames & men
tis inopia: à quibus per christum eripimur, dum in rectam viam perueniendi ad deum deduci
mur & spiritualiter satiamur. Secundum malum seu secunda tentatio est, difficultas superan
di concupiscentias, propter consuetudinem malam & impetum passionum: sic laborantes ad
iuuat Christus. Tertia, est tẽtatio tædij, torporis seu accidiæ, dum homo spiritualem laborem
fastidit, & opera bona aggredi differt & horret: hunc Christus per gratiam excitat & inflam
mat. Quarta est, difficultas in bene agendo propter varia impedimenta occurrentia, quæ sunt
velut procellę ac tempestates atq; discrimina huius maris magni, hoc est, mundi istius, in quo
famulo christi mille impedimenta inquietudinesq; occurrũt, retrahentes à deo. Ab hoc malo
saluat nos Christus, mitigando per gratiam difficultates huiusmodi, conferendo videlicet pa
cem internam, stabilemq; quietem inter omnia turbulenta vitæ præsentis negotia. Hucusque
ergo egit propheta de liberatiõe à primo malo, seu prima tentatione. Nunc agit de ereptione à
malo secundo. ¶[Sedentes in tenebris & vmbra mortis vinctos in mendicitate & ferro] hoc ẽ, 10
hos quos christus satiauit ac liberauit qui sederũt aut sedẽt in tenebris infidelitatis aut igno
rãtiæ: & vmbra mortis, hoc est, vita maligna, quæ est imago mortis æternę: vinctos, iugo pec
cati ac seruitute diaboli: in mendicitate, hoc est, in penuria totius spiritualis boni: & ferro. i. cõ
suetudine vitiosa, quæ tam fortiter ligat hominem in peccato, quam fortiter ligat catena cor
Isaiæ.42. pus in neruo. Quod autem christus hos redimat in Isaia ostenditur, vbi deus pater ait ad chri
stum: Ego dominus vocaui te in iustitia, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, vt ape
rires

rires oculos cæcorum,& deduceres de conclusione vinctum,de domo carceris sedentes in tene Lucæ.1
A bris. Vnde in euangelio Zacharias clamat ad Christum. Illuminare his, qui in tenebris & in
11 vmbra mortis sedent. Cur autem homines tanta mala incurrerint,subditur. ¶[Quia exacer-
bauerunt].i.acerba & fugienda æstimauerunt[eloq̃a dei]obedire nolentes. Vel,exacerbaue-
runt eloquia dei.i. deum per scripturas ac prædicationem seruorum suorum,legem q; natura-
lem in cordibus omnium scriptam,eis loquentem ad iracundiam prouocauerunt[& consiliū
altissimi].i.exhortationem diuinam[irritauerunt].i.irritam fecerunt, atq; spreuerunt, idolo-
latriam aliaq; peccata nolentes relinquere,prout in Zacharia dñs ait,Noluerunt attendere, & Zach.9
auertunt scapulas recedentes:cor suum posuerunt vt adamantem ne audirent legem. ¶[Et
12 humiliatum est].i. vile factum,confusum,dæmoniq; subiectum[in laboribus]operum malig-
norum[cor eorum]Vnde in libro Sapientiæ dicunt. Lassati sumus in via iniquitatis,& ambu Sap.5
lauimus vias difficiles. Peccatori nanq; dedit deus afflictionem & curam supetfluam (vt Ec- Eccls.2
clesiastes testatur[infirmati sunt]corde,non potentes à diaboli laqueis resipiscere propria po
testate [nec fuit qui adiuuaret]nisi deus,qui per Osee testatur. Ego dñs,saluator non est præ- Ose.13
13 ter me:propterea. ¶[Et clamauerunt ad dñm cum tribularentur.]quatenus adiutorium eis
rependeret,quod & fecit, quia,[& de necessitatibus eorum.].i.prædictis periculis[liberauit e-
14 os]sicut subiungitur. ¶[Et eduxit eos de tenebris]infidelitatis & ignorantiæ[& vmbra mor
tis]hoc est,pristina conuersatione maligna[& vincula eorum]hoc est,obligationes vitioꝝ, qui
bus à dæmone capti fuerunt[dirupit]ignoscendo eorum peccatis,& transferendo eos in reg-
B nū atq; hæreditatē patris cœlestis. Hinc enim per Isaiam Christus ait: Deducam cæcos in viam Isaiæ.42
quam nesciunt,& in semitis quas ignorauerunt ambulare eos faciam. Et prima Petri Canoni
ca habetur. Redempti estis de vana vestra cōuersatione, prætioso sanguine agni immaculati.
Dirumpit autem Christus vincula peccatorum, prout in prima Iohannis epistola scriptum ē. 1.Pet.1
15 In hoc apparuit filius dei,vt dissoluat opera diaboli. Propter tanta igitur beneficia. ¶[Con- 1 Iohan.3
fiteantur dño miæ eius]& c.secundum sensum expositum. Aduertendum quoq; quod hi duo
versus. Et clamauerunt ad dñm cum tribularentur,&c. Et confiteantur dño miæ eius,quatuor
vicibus repetuntur,scdm quod q̄tuor tentationes in psalmo hoc describuntur,à quibus diuini
16 tus liberamur,& pro quarum liberatione dño regratiari tenemur. ¶[Quia contriuit portas
æreas]i.habitus malos,seu vitia in anima radicata ex cōsuetudine praua,dñs extirpauit de cor
de credentium [& vectes ferreos]quibus portæ muniri solent, hoc est propriarum culparum
excusationes[confregit].i.à fidelibus abstulit, ita quod non defendunt seipsos, sed culpam suā
humiliter recognoscunt. Per hæc nanque metalla designantur peccata durissima,à quoꝝ vin-
culis anima difficilime soluitur. Vnde in vitijs habituato dicitur per Isaiam. Scio quia durus Isaiæ.48
es tu,& neruus ferreus ceruix tua & frons tua ænea dicit dñs. Sicut autē portæ vecte claudūtur
ne qui intus est,egrediatur,sic per excusationem peccati,anima claudit os suum à confessiōe sa
17 lubri, & peccata intus latentia non aperiuntur neq; sanantur. ¶[Suscepit eos]ad pœniten
tiam salutarem ac pristinam amicitiam[de via iniquitatis eorum].i.de via ac vita eorum ini
qua,secundum quod per Ieremiam repromittit. Reuertere ad me,& non auertam faciem meā
C [propter iniustitias enim suas humliati sunt].i.propter culpas suas puniti sunt. Vel,propter in Iere.3
iustitias suas.i.ex consideratione peccatorum suorum,humiliati sunt coram te, confitentes se
omni pœna condignos propter suos excessus. Deinde describitur tertium malum quod est fa-
18 stidiū boni. ¶[Omnē escam]spiritalem.i.omnem bonam operationem q̄ mentē in vita gratię
conseruat,alit ac pficit[abominata est anima eoꝝ]ex tentatione accidie,ex defectu feruoris in
deo,& torporis ignauia.& appropinquerunt vsq; ad portas mortis].i. pene consenserūt huic
fastidio,sicq; mortalibus peccatis,quæ sunt portæ mortis atq; inferni,appropinquauerunt. Si
enim ex tali abominatione opis boni, neglexissent mandata dei,peccassent mortaliter & ingres
19 si fuissent portas mortas spiritualis, æternalis ac infernalis,sed diuinitus præseruati sunt ne e-
as intrarēt. Nā. ¶[Et clamauerunt ad dñm]pro infusione sanctæ deuotiōis [cū tribularent̃]
20 hoc est,cordialiter affligerent̃ ex tali torpore[& de necessitatibus eoꝝ].i.prædictis angustijs[li
berauit eos]fortitudinē,charitatisq; feruorē excitādo in ipsis. ¶[Misit]deus pr̃[verbū suū] i.
filiū suū vnigenitū, de quo scriptū est. In principio erat verbū. Hunc misit per incarnationem Iohan.1
in mundū,iuxta illud. Verbū caro factū est,& habitauit in nobis[& sanauit eos] à vulneribus Ibidem
animæ[& eripuit eos de interitionibus eoꝝ].i.à peccatis quibus morit̃ anima, prout in Eze- Ezech.18
chiele asserit̃. Anima q̄ peccauerit. ipsa moriet̃. Hinc eñi in.1.Iohan.canon.ait scriptura. Pr̃ mi 1.Ioh.4.
sit filiū suū saluatorē mundi. Vel,deus misit verbū suū.i.effectū verbi sui,videlicet gratiā. Vel,
verbū,hoc est p̄dicationē verbi cœlestis,qua aīa infirma sanat̃, Quēadmodū in libro Sapien-
21 tiæ scriptū est. Sermo tuus dñe sanat oīa. ¶[Confiteātur dño misericordiæ eius]sicut iam di Sapien.16

ctũ eſt. ¶[Et ſacrificẽt]filij hominũ[ſacrificiũ laudis]dño qui bonoꝝ noſtroꝝ non eget, ſed 22
Pſalm. 15 humili laude &ſpũali ſacrificio delectatur magis,quã oĩbus holocauſtis veteris legis. Vñ ſupius D
Pſalm. 49 dixit:Sacrificiũ laudis honorificabit me[& annũtiẽnt].i.alijs prædicent,vel apud ſe recitẽt[o
pera eius].i.mirabilia Chriſti,bñficia.ſ.& mĩas eius[in exaltatione]i,cũ ſpirituali lætitia ex di
uina charitate manante. Qui eñ diligit deũ in annũtiatione operꝝ eius cordetenus gloriaẽ,ſi
cut ſuperius dictũ eſt:Exultabunt labia mea,cũ cantauero tibi. ¶[Qui deſcendũt mare] hoc 23
Pſalm. 70 hoc eſt,qui ab exercitijs contẽplatiuæ vitæ ſe deponunt ad opera vitæ actiuæ,conſulendo ſalu
ti proximoꝝ,&mare,hoc eſt,mundũ intrantes,ſeu homines accedentes[facientes operationẽ]
hoc eſt,piã exhortationẽ, diligentẽ inquiſitionẽ,iuſtã correctionẽ[in aquis multis].i.in popu
Apoca. 17 lis plurimis. Aquæ enim multæ,populi multi ſunt,ſecundũ Iohannẽ in Apocalypſi. Boni nanq
ꝗ paſtores & alioꝝ cultores multas adhibent operationes ſubiectis, q̃tenꝰ eos purgent, illumi
nent atꝗ perficiant. ¶[Ipſi]prælati & contẽplatiui ſic deſcendentes[viderũt]oculo fidei[o 24
pera dñi].i.facta Chriſti in euangelio clare digeſta,ſeu omnia opera creatoris in ſacris ſcriptu
ris expreſſa[& mirabilia eius] ſpiritualiter viderunt[in profundo.].i.in alto intellectu per quẽ
hiſtorialia myſtice intellexerunt. Sicut ꝙ connubiũ Salomonis cũ filia Pharaonis, ſignifica
uit deſponſationẽ eccleſiæ ex gentilibus congregatæ cũ Chriſto, & venditio Ioſeph, Chrĩ ven
ditionẽ. Ionæ quoꝗ in ventre ceti triduana permanſio Chriſti ſepulturã præfigurauit. Vel,vi
derunt mirabilia dei in profundo.i.in ſecreto cordis humani,quod dr̃ profundũ,quia eſt inſcru
tabile,iuxta illud in Ierem. Prauũ eſt cor hominis,& Iſcrutabile:& in hoc profundo vident pa
ſtores mirabilia dei,qñ ad exhortationẽ coꝝ corda dura in lachrymas reſoluũtur. Animę ſpiri E
tualiter mortuæ ad vitam gratiæ ſuſcitãtur,peccatores indurati ad pœnitẽtiam cõuertũtur,in
cõtinẽtes,& qui interdũ vix modico tempore poterãt cõtinere tota vita ſua cõtinẽtiam ſeruãt,
ſuperbi humiles fiunt,iracũdi miteſcũt. Hæc ſunt mirabilia dei,quia ſecũdum Auguſtinũ,ma
ior eſt impij iuſtificatio quàm mũdi creatio. Cõſequẽter deſcribitur periculũ ſeu tẽtatio tempe
ſtatis. ¶[Dixit]deus,cuius dicere eſt facere[& ſtetit].i.ſtabilis fuit atꝗ inualuit [ſpiritus pro
cellæ].i.perſecutio tyrãnica in fideles,ſeu tẽtatio grauis. Hãc procellam deus dixit.i.permiſit eſ
ſe ad maius meritum electorum ſuorum[& exaltati]hoc eſt,firmati &aucti[ſunt fluctus eius]
.i.motus perſecutiõum iſtarum,qm̃ dum deus permittit,augentur tribulatiões iuſtorum,&in
ualeſcit crudelitas peruerſorum. ¶[Aſcẽdũt vſꝗ ad cœlos].i.perſecutores & tẽtatores erigũ
tur in altũ contra deum omnipotentem, crudelitasꝗ eorum atꝗ peruerſitas propter magni
tudinem ſuam penetrat cœlus,qm̃ prouocat deum ad vehemẽtem vindictam. Vñ ſecũdo Pa
ralip. filijs Iſrael dr̃:Crudelitas veſtra vſꝗ ad cœlos peruenit,[& deſcẽdũt vſꝗ ad abyſſos.].i.
turpiter &carnaliter viuũt,&tandẽ deficiũt,&in infernũ labũtur. Vel,deſcẽdũt vſꝗ ad abyſſos
.i.quãtum ſe cõtra deum extollũt,tm̃ humiliãtur à deo,ac pereũt. Iuxta illud in libro Iob:Si aſcẽ
Iob. 22. derit vſꝗ ad cœlum ſuperbia eius,&caput eius nubes tetigerit, quaſi ſterquilinium in fine per
Iſa. 14 detur. Vnde in Iſaia dr̃ ſuperbo,qui ſupra aſtra cœli ſoliũ ſuum exaltare molitus eſt:Verũtamẽ
in infernũ detraheris in profundum laci[anĩa coꝝ in malis tabeſcebat.].i.in proprijs peccatis
contabuit,aruit,& defecit,quemadmodum Ierem. fatetur. Vnuſquiſꝗ in iniquitatibus ſuis ta F
beſcet. Et iteꝝ: Omnis qui comederit vuam acerbam, obſtupeſcent dentes eius. Qui enim alij
nocumentum inferre conatur,primo ſeipſum interemit,& vniuſcuiusꝗ malitia in ſeipſum re
dundat. Propter quod in prouerbioꝝ libro Salomon faſſus eſt. Iniquitates ſuæ capient im
pium,& funibus peccatorum ſuorum conſtringetur. Vel,Aſcendunt vſque ad cœlos.i.fideles
tam dire afflicti orando &contemplando cœlos aſcendunt,vſꝗ ad Chriſtum,quatenus ex cõ
ſideratione præmiorum cœleſtium facilius omnia patiantur. Nam conſideratio præmij minu
it vim flagelli. Et deſcendunt vſꝗ ad abyſſos.i.poſt tãtam cõtẽplationem ex gratia acquiſitã,
iterum ex humana fragilitate cadunt ad cogitationes carnales,ad phantaſmata inutilia, ad oc
cupationes indignas. Nam & Paulus poſt raptum paſſus eſt ſtimulum carnis. Hoc autem de
us permittit,vt homo perpendat quid habeat ex ſeipſo,quid item ex deo. Vel deſcendunt vſꝗ
ad abyſſos, conſiderando tormenta inferni, ex quorum conſideratione tolerabilia fiunt om̃ia
mundi ſupplicia. Anima eorum,ſic afflictorum,in malis,hoc eſt,in pœnis & culpis, quibus vn
diꝗ circundantur homines in hac miſera vita,in qua iuſtus ſepties cadit in die,tabeſcebat.i.tæ
dio atque triſtitia affecta & languens effecta eſt, ſicut in Threnis ait Ieremias: Propterea
in dolore mœſtum factum eſt cor noſtrum, ideo contenebrati ſunt oculi noſtri.
¶[Turbati ſunt]animo[& moti ſunt]à recto iudicio rationis[ſicut ebrius]ſequendo impetus
paſſionum,atque irrationabiles motus [& omnis ſapientia eorum.]quam tempore tranquil
litatis videbanẽ habere[deuorata eſt]tempore perſecutionis ſeu tentationis,ita quod actus ra
tionis paſſioni ſuccubuit,& inſipientia eorum ſapientiæ actum impediuit. Multi nanque tem
pore

A pore pacis,quietis,prosperitatis & iucunditatis, virtuosi ac sapiẽtes apparent.Sed dum aduer
sitas,inquietudo &tribulatio eis superuenit,superantur,ratio cadit,sensualitas dominatur,vir
tus succumbit,&vitia præualent. Vnde & Christus de quibusdam ait in euangelio:Hi radices Lucæ.8
non habent,quia ad tempus credunt,& in tempore tentationis recedunt. Et rursus alio in lo-
co ait de eo, qui non facit quod scit esse agendum , sed ex passione aut persecutione cadit à me- Matth,7,
dio rationis:Similis erit viro stulto.qui ædificauit domum suam supra arenam. Venerunt flu
mina,flauerunt venti,& cecidit, fuitq; ruina eius magna. Hæc autem præcipue iam dicuntur
de rectoribus aliorum , qui propter varias causas atq; negotia subditorumq; imperfectionem
cadere solent à fortitudine mentis &recto iudicio rationis,iræ &impatientiæ motum admittẽ
tes.Talibus ergo præsertim,imo omnibus nobis orandum est, vt deus cor nostrum quotidie Psalm.50
in ipso confirmet,ne in aduersis,atq; turbulentijs aliorum frangatur,quia vt ait Apostolus ad
Hebræos.Optimum est gratia stabiliri cor.Inhonestum nanq; ac turpe est viro erudito,&ma Hebr.13
xime aliorum rectori,in aduersis deficere. Propter quod in libro Iob dicitur ei, qui videbatur
propter aduersa turbatus:Vbi est timor tuus,fortitudo tua,patientia tua, & perfectio viarum Iob.5
28 tuarum? ¶[Et clamauerunt ad dominũ.] qui vt propheta Naum testatur,Increpat mare,&
exiccat illud[cum tribularentur]tantis aduersis,dicentes cum Petro: Domine salua nos, peri- Naum.1 Matth. 8.
29 mus,Nec frustra:nam[& de necessitatibus eorum].i.prædictis periculis[eduxit eos.]Non eñi 1.Cor.10
sinit nos tentari supra id quod possumus. ¶[Et statuit procellam eius .], hoc est,
strepitum persecutionis,asperitatem aduersitatis,& motum tentationis mutauit [in auram.]
B .i.ventum leniter flantem,ita quod aduersitatem mitigauit, & tranquillitatis serenitatem mẽ
ti infudit.Non tamen tentationem penitus abstulit,quia(vt ait Augustinus) perseuera vsq; in
finem,quoniam tentatio perseuerat vsq; in finẽ.Sic ergo petamus vnam auferri,vt aliam pr
stolemur[&siluerunt fluctus eis]hoc est,impugnationes tentationum cessauerunt ad tempus.
30 ¶[Et lætati sunt]in dño homines exonerati à iugo tentationũ.Vnde in libro Tobiæ scriptũ Tob.3
est.Non delectaris dñe in perditionibus nostris,quia post tempestatem tranquillũ facis,&post
fletum exultationem infundis.Et lætati sunt,gloriantes in dño de sua liberatione[qa siluerũt]
fluctus persecutionum istarum.Hinc nanq; Tobias sanatus ait:Benedico te dñe, qm̃ tu casti- Tob.11 2.Cor.1.
gasti me,&tu sanasti me.Apostolus quoq;.Benedictus deus,qui consolatur nos in omni tribu
latione nostra[& deduxit eos in portum voluntatis eorum.] hoc est,in pacem omnibus mor-
talibus desideratam , in perfectionem optatam, ad conscientiæ securitatem, ad tranquillitatẽ
dulcissimam,& post huius vitæ decursum ad patriam electorum:Qui enim aduersa fortiter to
lerat,& in tristibus causis CHRISTO fidelis ac stabilis permanet, ad hunc portum pacis ac
consolationis perduci meretur.Propter quod dicit saluator discipulis. Amẽ dico vobis,quia Iohan.16
plorabitis & flebitis vos:mundus autẽ gaudebit,sed tristitia vestra vertetur in gaudium . Et 2,Cor,1
Apostolus ad Corint.ait:Scitote,qm̃ sicut socij passionum estis,sic eritis &consolationis.Item Ibidem
q;:Sicut abundãt passiones Christi in nobis:ita per Christum abundat consolatio nostra.
¶[Confiteantur dño miæ eius,& c.]eo quod post tantam persecutionem,tãtam pacem lar-
31 gitus sit. ¶[Et exaltent eum].i.magnifice verbo & opere eum honorent[in ecclesia plebis.]
C .i.in congregatione fidelium[&in cathedra seniorum]hoc est,in loco ac sede superiorum[lau Apoc.19
dent eum]qui sedent in cathedra tali.Vult ergo propheta,vt omnes deum vnanimiter laudẽt Roma.16
magni,& parui,superiores & inferiores,quemadmodum in Apo.dicitur. Laudem dicite deo
nostro omnes serui eius,& qui timetis eum pusilli & magni.Et Apostolus ad Romanos.Deus
patientiæ &solatij det vobis idipsum sapere in alterutrũ secundum Iesum Christum,vt vnani
32 mes vno ore honorificetis deum. ¶[Posuit flumina in desertum].i.deus fluenta gratiæ atq; Isaiæ,34
doctrinæ in corda gentiliũ deriuauit.Gentilitas nanq; desertũ vocat,iuxta illud Isai.Lætabit
deserta & inuia,& exultabit solitudo . Demum dum deus mentem nostram cœlitus gratia sua
perfundit,flumina ponit in desertum[& exitus aquarum].i.synagogam Iudæorum quæ alijs
pluuiam prædicationis influere consueuit posuit[in sitim.]qm̃ propter incredulitatem ipsorũ Iohan.9.
priuati sunt vera sapientia Christi.Et huic simile est quod Christus testatur. In iudicium ego
in hunc mundum veni,vt qui non vident videant,& qui vident cæci fiant.In Christi nãq; ad-
uentu cœpit Iudæa excæcari q̃ ante videbat . Gentilitas quoq; illuminari quæ ante caligebat.
Nam quem Iudæi futurum credebant. præsentem non nouerant. Gentiles vero per prædica- Isaiæ.52
33 tionem Christi & apostolorum radio sapientiæ illustrati sunt:ideoq; in Isaia habetur.Quibus
non est narratũ de eo viderunt,& q non audierunt contẽplati sunt.Posuit etiã deus. ¶[Terrã
fructiferam in salsuginem] .i. Iudæam seu synagogam olim doctrina & vita fœcundam fecit
siccam & sterilem,abstrahendo à populo Iudæorum gratiæ infusionem, quemadmodum in
Osee vaticinio inducitur. Radix eorum exiccata est, fructum nequaquam facient.Hoc autem

Ibidem fecit[à malitia inhabitantium in ea]i. propẽ peccata populi huius. Secũdum quod rursus Ose.
Iere.12 testatur. Abĳciet eos dñs deus meus, quia non audierunt vocem eius. Et per Ieremiam dñs ait D
Conputrescere faciam superbiã populi huius pessimi, qui nolũt audire verba mea, & ambulãt
in prauitate cordis sui. ¶[Posuit desertum]hoc est, gentilitatẽ[in stagna aquarũ.].i. in stabi-
lem exuberantiam spiritualiũ gratiarũ atq; cœlestium doctrinarũ. Nã vbi abundauit iniqtas 35
Roma.5 superabũdauit & gratia[& terrã sine aqua].i. gentes quondã sine diuina illuminatiõe & gratia
existẽtes posuit[in exitus aquarũ].i. tã copiosam gratiã eis per prædicatiõem apostolorũ infu-
Ephe.3 dit, quod etiã ipsi alios docere atq; conuertere potuerunt. Vnde ad Ephesios Apostolus, Reue-
latum est (inquit) sanctis apostolis & prophetis in spiritu, esse gentes cohæredes, & concorpo-
rales promissionis dei in Chro Iesu. ¶[Et collocauit]deus[illic.]hoc est in prædicta affluẽtia 36
gratiæ atq; doctrinæ cœlestis[esuriẽtes]iustitiam, qui auide receperunt fidẽ catholicã & verbi
Actu. 17 cœlestis prædicationẽ, queadmodũ in Actibus apostolorũ de Thessalonicẽsibus scriptũ est, No-
biliores ex eis cũ omni auiditate susceperunt verbum dñi, quotidie scrutantes scripturas[& cõ
stituerunt ciuitatem habitationis]i. ecclesiam militantem, quæ est ciuitas dei & domus Christi
ex fidelibus collecta atq; constructa. ¶[Et]ipsi apostoli ac successores & imitatores eorum, 37
[seminauerunt agros]hoc est, homines in mundo morantes fœcundauerunt & impleuerũt vẽ
bo dei, mittendo in corda ipsorum euangelium saluatoris. Vt enim apud Matthẽũ Christus
Matth.13 asseruit. Semẽ est verbum dei, ager vero ẽ mũdus. Apostoli autẽ hoc semine mũdũ impleuerũt,
Isaiæ.27 quemadmodum in Isaia dictum est: Florebit & germinabit Israel, & implebit faciem orbis se-
Matth.21 mine. Huius seminis fructum non protulerunt Iudæi, sed gentes, & ideo Christus apud Matt. E
eis loquutus est: Auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius[& planta
uerunt vineas].i. ecclesias particulares fundauerunt in Christo. Nã Petrus plantauit vineam
Actu 4 Act.12. Christi in Italia, Iohan. in Asia, Thomas in India. Quod autẽ ecclesia appelletur vinea, constat
Isaiæ.5 ex eo q̃d in Isa. habet vaticinio. Vinea dñi exercituũ domus Israel est[& fecerunt fructum nati
1.Cor.4 uitatis].i. multos genuerunt in Christo, queadmodũ ait Apost. In Christo Iesu per Euangeliũ
ego vos genui. Tot enĩ spiritualiter genuerunt, quot ad Christũ conuerterunt. ¶[Et bñdixit 38
Actuu. 13 eis]deus.i. gratiã copiosam contulit eis, prout in Actis apostolorũ legitur: Discipuli replebant
Actuu.2 gaudio & spũ sancto[& multiplicati sunt nimis]merito & numero. secundũ q̃ Lucas in Actis
dicit: Dñs quotidie augebat, qui salui fierent[& iumẽta eorũ].i. idiotas, & simplices iugũ dñi su
p se humiliter baiulantes[nõ minorauit]nã taliũ plures à deo electi sunt, quàm nobilium & sa-
1.Cor. 1 pientum. Vnde ad Corint. dicit Apostolus: Videte vocationem vestram fratres, quia non mul
ti sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles sunt inter vos. Sed quæ
stulta & abiecta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes. ¶[Et pauci facti sunt]fide- 39
les in aliquibus locis atq; ecclesĳs, per occisionem eorum à tyrannis ac impĳs[& vexati sunt
à tribulatione malorum]qui pios affligunt, [& dolore]eis inflicto à tyrannis & perfidis. Sæpe
nanq; infideles vrbes & villas, terras atq; ecclesias Christianorum vastauerũt, destruxerũt, &
fideles occiderunt. ¶[Effusa est contentio super principes].i. maiores persequentiũ Chri- 40
stianos in contentionem versi sunt, vel contra seinuicem, vel contra veritatem fidei Christia-
næ, vel contra principes Christianos [& errare fecit].i. permisit[eos]deus[in inuio]i.i infideli F
tate, in qua nulla est via perueniendi ad vltimum finem[& non in via].i. in fide vera, quia nec
fidem habuerunt. ¶[Et adiuuit pauperem de inopia].i. populum gentilem spiritualibus di-
uitĳs destitutum subleuauit de ista penuria, ditans eum spiritualibus bonis[& posuit]eos.[si- 41
cut oues familias].i. sic eos in domo sua (quæ est ecclesia) collocauit, pauit, & custodiuit, queads
Iohan. 10 modũ pastor oues suas custodit, locat, & alit. Vnde apud Iohan. Christus, Alias (inquit) oues
habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere. Vel, adiuuit pauperem .i. humi
lem, de inopia, exaudiendo p̃cem ipsius. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gra-
Iacob. 4. Matth.5 tiam. Porro in tantum adiuuat eum de inopia, vt dicat in Euangelio: Beati paupes spiritu, q̃m
ipsorũ est regnum cœlorũ. Quid ergo hoc paupere ditius, cui promissa est cœlestis regni posses-
Tob.4. 2.Cor.8, sio? Merito igitur ait Tobias: Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed habe
bimus multa bona, si timuerimus deum. Et Apost. ad Corin. Altissima paupertas eorum abũ
dauit in diuitias simplicitatis eorum. ¶[Videbunt recti]i. prædictas mias dei iusti intelligẽt, 42
[& lætabuntur]in deo propter beneficia eius tam copiosa, [& omnis iniquitas] .i. oĩs iniquus
contra veritatem & contra iustos impudenter, insolenterq; garriens. s. dæmon, tyrannus, fal-
sus frater, atq; hæreticus[oppilabit].i. claudet[os suum]q̃m ab ipsa veritate vincetur & cõfun
Isaiæ.38 detur, & tandem à Christo reprobabit, atq; damnabitur. Propter quod apud Isaiam dñs ait su
perbo. Ponã circulũ in naribus tuis, & frenum in maxillis tuis. Sæpe etiam impĳ q iustis detra
hunt, dũ conuersationẽ eorũ sctãm cõspiciũt, silent à malo eosq; interdũ cõmendãt qbus detra
hebant.

A habeant. Hinc em̃ Princeps apostoloꝝ ait: Hæc est voluntas dei vt benefacientes obmutescere faciatis imprudentiũ hominũ ignorantiã. ¶[Quis sapiens & custodiet hæc?].i. qui vere sapiens est, ista memoriẽ retinebit, spiritualiter sumet, seq; inopẽ reputabit[& intelliget miãs dñi?] .i. multiplicẽ gratiã sibi ac cæteris præstitã diligenter pensabit, per experientiamq; cognoscet q̃ pius & clemẽs sit dñs, pater miãꝝ & deus totius consolationis. Et huic simile est quod Osee propheta dicit: Quis sapiens & intelliget ista, intelliget & faciet hæc? Sed videtur contrarium quod in Euangelio veritas astruit: Confiteor (inquiens) tibi pater dñe cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus. Et respondendum quod Christus loquitur ibi de sapientibus huius mundi, quorum sapientiam deus stultam facit. Nunc autem sit sermo de vere sapientibus, à spiritu sancto illuminatis. 1.Pet.2. 2.Cor.1. Osee.14. Luc.10 1.Cor.1.

¶Expositio literalis eiusdem psalmi.

Quidã autẽ hunc psalmũ ad literam exponunt de solis Iudæis, corporalibusq; periculis à quibus diuinitus liberati sunt: & est expositio ista satis infructuosa, nec literæ consonat in quibusdã. Ait itaq; Confitemini dño, sicut expositũ est. Dicant q redẽpti sunt, à diuersis periculis, à dño, deo Israel, quos redemit de manu inimici & tyranni, eos qualitercunq; affligentis, de regionibus, in qbus erant dispersi, congregauit eos, reducendo eos in terrã patꝝ suoꝝ, sicut per Ezechielẽ dixit: Tollã vos de gentibus, & congregabo vos de nationibus, & inducã vos in terrã vestrã. A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.i. à terris Iudææ vicinis ex omni latere eius, secundum quod quædã terræ respectu eius sunt orientales, quædam occidentales, & cæ. Ezech.36

B in quibus quidã Iudæoꝝ fuerunt dispersi, & à quibus reducti sunt. Errauerunt in solitudine.i. deserto, in inaquoso.i. in loco sicco, quia in desertis nullæ aut modicæ aquæ reperiuntur. Viã ciuitatis habitaculi.i. iter tritum ac certum ad ciuitatem aliquam ducens, in qua secure habitare possent, non inuenerunt, quia in locis deserti non inueniuntur itinera strata: & quia ex tali deuiatione sequitur fames ac sitis, ideo subditur. Esurientes, & sitientes, panem & potum corporeum, anima eorum in ipsis defecit, à naturali vigore. Et clamauerunt ad dominum, pro recto meatu. Et deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis, in qua tute manerent. Propterea. Confiteantur domino miæ eius, &c. Quia satiauit animam inanem.i. hominem, vacuum ventrem habentem, & animam.i. hominem, esurientem satiauit bonis, cibi ac potus. Deinde ponitur liberatio à captiuitate. Sedentes in tenebris.i. in carceribus tenebrosis, & vmbra mortis. Nam talia loca sunt morti similia, propter afflictiones grauissimas, vinctos in mendicitate.i. parco victu, & ferro.i. catenis. Captis enim datur modicus cibus. Hos ergo redemit, qui ideo capti erant, Quia exacerbauerunt eloquia dei, & cæter. Et eduxit eos de tenebris .i. prædictis ergastulis, & vmbra mortis.i. misera vita captiuitatis, quæ morti est similis, & vincula eorum, quibus erant ligati, dirupit. Quia contriuit portas æreas, quibus erant conclusi. Omnem escam, corporalem, abominata est anima eorum, ex graui corporis infirmitate, & appropinquauerunt vsq; ad portas mortis.i. ad agonem, quia sanari se posse desperauerunt. Misit verbum suum.i. dicendo præcepit, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.i. de languoribus mortem inducentibus. Consequenter agitur de liberatione à tempestatibus atq; periculis maris, Qui descendunt mare in nauibus, ad nauigandum in eo, facientes operationẽ in aquis .i. in mari diuersos labores exercẽtes. Ipsi viderũt opa dñi, quæ natant in mari.s. pisces & alia quædã insolita, quæ frequenter apparent in mari. Vñ subiungitur, & mirabilia eius, viderũt, in pfundo, maris, videlicet mõstra, beluasq; marinas. Dixit de⁹ & stetit.i. surrexit atq; inualuit, spũs procellæ.i. ventus & motus tempestatis, & exaltati sunt fluctus eius.i. in altum ascenderunt & intumuerunt gurgites maris. Ascendunt vsq; ad cœlos.i. mari sic intumescente, naues, & nautę in eis existentes, ascendunt in magnam altitudinem aeris, & descendunt vsq; ad abyssos.i. in magnam maris profunditatem, secundum quod fluctus descendunt: anima eorum.i. nautarũ, in malis pœnæ tabescebat, propter pericula imminentia. Turbati sunt, corde, & moti sunt, corpore, timore, atq; tremore, sicut ebrius, qui stare & ratione vti non potest perfecte, & omnis sapientia eorum deuorata est, quia in tantis periculis nesciunt sibi consulere qm̃ magnæ passiones actum rationis impediunt, eo quod virtutem phantasticam multum deordinent. Et statuit procellã eius.i. deus tẽpestatẽ maris conuertit, in auram.i. in ventũ suauẽ & statũ quietũ, & siluerunt fluctus eius.i. fluctus maris à suo strepitu cessauerunt. Et lætati sunt nautæ, quia siluerunt, hi fluctus, & deduxit eos, deus, in portũ voluntatis eoꝝ.i. in portũ optatũ. Posuit, deus, flumina in desertũ.i. aquas fluuioꝝ fecit deficere, ita quod t̃ra añ aquis irrigua siccata est tanquam desertũ: & exitus aquaꝝ in sitim.i. t̃ram aquis fluentẽ fecit sitibundã & sterilẽ. Terrã fructiferã, posuit in salsuginẽ.i. sterilẽ fecit, à malitia inhabitãtiũ in ea.i. propt̃ incolarum eius p̃ctã. Posuit desertũ in stagna aquarum.i. t̃ram aridam fecit aquosam, & t̃ram sine

aqua,posuit,in exitus aquaꝝ.i.abundantē in aquis.Hæc omnia agit prouidentia dei secundū
exigentiā diuinæ iustitiæ & meritoꝝ vitæ humanæ.Et collocauit illic.i.in terra aquosa & vbe D
ri,esurientes.i.fructibus terræ indigentes,& constituerūt ciuitatē habitationis.i.loca habitabi
lia construxerūt iuxta terrā tā fertilē,quatenus eā colere,eiusq; fructus percipere possent.Et se
minauerunt agros,pro cibo acquirendo,& plantauerunt vineas,pro potu habendo,& fecerūt
fructū natiuitatis.i.terrā & vineas sic coluerunt,ꝙ fructū conueniētē protulerunt. Et bn̄dixit
eis.i,hoībus dona suæ pietatis donauit,& multiplicati sunt nimis,in terra tā bona ex bn̄dictio
ne diuinā,& iumenta eoꝝ non minorauit.i.pecora multiplicauit.Et, iteꝝ propter sua peccata
recentia,pauci facti sunt,numero,quia partim occisi sunt aut alias perierunt,eo ꝙ deū venera
ti non sunt,& vexati sunt à tribulatione maloꝝ & dolore,ex pœna eis inflicta à prauis hoībus
& propter dolorē intrinsecū quē conceperunt ex morte propinquoꝝ suorum,per quorum in
teritum pauci effecti sunt. Effusa est contentio super principes.i.principes inter se discordes
fuerunt,& errare fecit eos in inuio.i.deus iusto iudicio permisit eos à recta rōne deficere & non
in via,quia nec in bona via dirigi meruerunt.Et audiuit pauperem de inopia, ipsum ditando
& posuit sicut oues familias.i.in principibus inter se discordantibus,multiplicauit filios subdi
toꝝ, Cætera patent in præcedenti articulo. Si autē iste esset sensus à propheta intentus,nescio
cur in fine psalmi præsentis tā specialiter ac nouiter diceret.Quis sapiens & custodiet hæc? In
quo vtiq; innuit psalmū præsentē aliquid singulariter mysticū,fructuosum,atq; profundū cō
tinere.Idcirco non puto sensum istū tā superficialē ac rudē à sancto propheta finaliter aut prin
cipaliter fuisse intētū,sed queadmodū asserit Augustinus præcedentis articuli expositio vere ex E
primit sensum literalem psalmi præsentis.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM. CVII.

¶Expositio Tituli.

TItulus psalmi præsentis est. Cāticū psalmus ipsi Dauid.i. scriptura hæc seu iste tractatus,
est canticū,quia spiritualē lætitiā continet,& psalmus,quoniā ad operationē bonā nos ad
monet:& couenit ipsi Dauid secundū triplicē modū. Conuenit em̄ sancto Dauid pphetæ sicut
authori,& sicut ex circūstantia literæ tangit,Psalmus iste est exultatio Dauid regis in dn̄o glo
riantis, & ei de suis beneficijs gratias referentis.i.de victoria sibi à deo concessa & restitutione
regni Israel in statū bonū.Conuenit etiā ipsi Dauid.i. Christo per Dauid significato & hoc se
cundū allegoricū intellectū. Multa nanq; contigerant sancto Dauid in figura dn̄i saluatoris.
Cōuenit quoq; Dauid.i.ecclesię seu vnicuiq; Christiano pulchro interius ac manuforti in dn̄o.
Sed quoniā expositio illa de Christo dulcior,fructuosior,deuotiorq; consistit,idcirco eā in pri
mis introducere expedit. Christus ergo secundū quod hō,deo patri in cunctis obediens, ait ad
patrem seu totam superbeatissimam trinitatem.

¶Expositio psalmi.

PAratum cor meum].i.voluntas mea tibi parere parata est [deus] pater. Et resu 1
mit ad confirmationem eius,quod dixit[paratum cor meum] Paratum (inquā)
ad agenda tibi placentia:paratum ad sustinendum humanę redemptioni necessa F
Iohan.6 ria:paratum ad laudem,& paratum ad opus. Hinc enim apud Iohannem Chri
Matth.26 stus testatur; Descendi de cœlo,non vt faciam voluntatem meam , sed eius qui
misit me.Et aqud Matthæum ait ad patrem:Non sicut ego volo,sed sicut tu:[cantabo & psal
lam].i.verbis atq; operibus te laudabo,& tibi gratias agam[in gloria mea],id est,in clara no
titia laudibus mixta,quam notitiā mihi dedisti de tua bonitate ac maiestate.Nisi enim quis de
um cognoscat, eum laudare non valet, propterea sicut Christus homo seu anima Christi deū
excellentissime nouerat in hac vita:sic perfectissime deo decantauit,psalmumq; dixit.Vel,psal
lam in gloria mea.i. in omni dignitate gratiæ mihi infusæ, ita quod omnia bona meæ huma
Iohan.8 nitati collata in tuis præconijs occupabo,nec vnquam à tuo honore cessabo, secundum ꝙ apd
Ibidem Euangelistam professus sum:Ego quæ placita sunt ei,facio semper.Et:Ego non quæro gloriā
meam,sed honorifico patrem meum. Vel,in gloria mea.i. in beatitudine animæ meæ,& glori
ficatiōe corporis mei. ¶[Exurge] ad notitiam hominum, & ad actum venerationis diuinæ
[psalterium].i.euangelium seu doctrina mea euangelica,in qua diuinæ maiestatis sublimia de
cantaui,seu docui:quæ doctrina instar psalterij sonat suauiter in auribus dei[& cithara].i.do
ctrina mea moralis,vita exemplaris,& passio mortis meæ.Hoc modo exurge, quatenus homi
Luc.24 nibus hæc innotescant,eosq; ad imitatiōem inducant[exurgam]de loco sepulturæ [diluculo]
.i.valde mane,secundum quod Lucas scriptum reliquit:Vna sabbati valde diluculo venerunt
Marc.16. mulieres & inuenerūt lapidem reuolutum ab ostio monumenti, & ingressæ, non inuenerunt
corpus domini Iesu.Vnde & Marcus refert:Surgens Iesus mane prima sabbati. ¶Confitebor
tibi]

tibi].i.laudabo te [in populis] Iudæoꝝ [dñe] pater,quibus per meipm ꝑdicaui ,& inter quos
A te ſemp laudaui,ꝑcipue inter diſcipulos meos,q erant Iudæi [& pſallam tibi] p apl'os & cæte-
ros meos miniſtros [in nationibus] .i.in gẽtilibus ad fidem per illoꝝ ꝑdicationem conuerſis.
Pſallebat Chriſtus in his gentibus deo,dum miſit apoſt. prædicare Euangelium regni int̃ gen Iohan. 17
tiles.In euangelio nanq; deus ſumme laudatur.Hinc eñ (referente Iohanne)ait patri vnigeni-
tus filius:Ego te clarificaui ſup terram,opus conſummaui q̊d dediſti mihi vt facerem, & notũ
4 feci hominibus nomen tuũ.Sic aũt laudaui te. ¶[Quia magna ſup cœlos mĩa tua].i.copioſe
effuſa eſt miſeratio tuæ bonitatis ſup ciues cœleſtes.Et in ipſis refulget pietas tua , qm̃ ſola gr̃a
ſunt ꝑſeruati à malo,& confirmati in bono [& vſq; ad nubes veritas tua] .i.illuminatio euan
gelicæ veritatis ſeu infuſio ſapientiæ ſalutaris ſanctis apoſtolis & prædicatoribus bonis (q cœ
li dicuntur)impreſſa eſt,quemadmodũ in euangelio promiſiſti:Cum venerit (inquiẽs)ille ſpi- Iohan. 16
5 ritus veritatis,docebit vos oẽm veritatem.Deinde propheta Chr̃m alloqtur. ¶[Exaltare ſu
per cœlos deus].i.tu Chriſte verus deus exiſtens,q in paſſione tantum conculcatus & humilia
tus es,aſcende ſup oẽs cœlos,& redi vnde veniſti [& ſup omnem terram gloria tua].i.p totum
mundũ diuulgetur excellentia tua,ꝑdicetur diuinitas tua,& agnoſcatur gloria tua . Quemad-
modũ apud Iſaiam prędictũ eſt:Ecce exaltabitur ſeruus meus & eleuabitur,& ſublimis erit val Iſaiæ.52
de.Vnde & rurſus Iſaias dicit:Ponent dño gloriam,& laudem eius in inſulis nuntiabũt . Hoc Iſaiæ.42
etiam Chriſtus commiſit implere poſt reſurrectionem dicens apoſtolis.Eritis mihi teſtes in Ie Acto.1.
ruſalem,& in omni Iudæa & Samaria, & vſq; ad vltimum terræ [vt liberentur] per fidem &
B obſeruantiam legis tuæ [dilecti tui].i.omnes à te ab æterno electi.Ideo eñ Chriſtus miſit apo 2.Tim. 2.
ſtolos prædicare vbiq;,vt ſaluarent̃ electi,iuxta illud apoſtoli:Omnia propter electos.
6 ¶[Saluum] me [fac dextera tua] .i.in dextera tua,ita vt in dextera tua in cœlo reſideam in
bonis tuis potioribus atq; cœleſtibus [& exaudi me] iſta precantẽ,[deus loquutus eſt in ſan-
cto ſuo].i.pater loquutus eſt nobis in filio,qui eſt ſanctus ſanctoꝝ. Quæ aũt ſequuntur, pñt
7 eſſe verba Chriſti,ſeu dei patris,vel totius ſupfeliciſſimæ trinitatis. ¶[Exultabo].i.in electis Pſal.149
meis lætabor,quia beneplacitum eſt domino in populo ſuo.Et apud Ieremiam teſtatur: Læta Iere.32.
bor ſup eis cum benefecero eis [& diuidam Sichimam].i.gentilitatem quoſdam gentilium cõ-
uertendo clementer ad fidem,alios iuſte relinquendo. Non eñ omnium eſt fides . Et in Acti- 2.Tim.2
bus apoſtoloꝝ legitur Paulus à ſpũ ſancto prohibitus loqui verbum dei in Aſia [& cõuallem Acto.16.
tabernaculoꝝ dimetiar].i.populum Iudæoꝝ diſcernam,quoſdam eoꝝ conuertendo,& cæte- Rom.11.
ros deſerendo.Reliquiæ enim per electionem ſaluæ factæ ſunt,ſecundum Apoſtolum.Et apđ Iohan.13
Iohãnem dixit Chriſtus:Non de omnibus vobis dico:ego ſcio quos elegerim.Per Sichimã aũt
intelliguntur gentiles,quia in terra Sichimorum morabantur pagani,per conuallem vero ta-
bernaculoꝝ deſignantur Iudæi,qm̃ (ſicut in Geneſi legitur) Iacob de Syria rediens,in hoc loco Gen.33.
fixit tentoria,propter quod vocauit eum Soccoth,id eſt,tabernacula. ¶[Meus eſt Galaad,]
8 id eſt congregatio martyꝝ, qui proprij ſanguinis effuſione teſtimonium ꝑbuerunt fidei Chri
ſtianæ.Galaad nempe interpretatur aceruus teſtimonij [& meus eſt Manaſſes] .i.popul⁹ tem
poralium atq; carnalium obliuiſcens,& diuina contemplans ac cœleſtia appetẽs, ad gregẽ pti
net electoꝝ meoꝝ. Manaſſes nanq; interpretatur obliuio,& Apoſtolus ait: Quæ poſteriora Phil.3.
C ſunt obliuiſcens,in anteriora extendo meipſum [& Ephraim].i.populus in bonis opibus fer-
tilis eſt [ſuſceptio capitis mei].i.à me ſuſcipitur,quia acceptus eſt mihi . Ephraim enim interp̃-
9 tatur fertilitas. ¶[Iuda rex meus].i.populus confeſſoꝝ eſt rector corporis mei myſtici,puta
eccleſiæ.Per confeſſores eñ,qui vita & verbo dñm profitentur ac laudant,alij gubernãt.Pro-
pter q̊d dñs per Ieremiam loqtur:Dabo vobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcẽt vos ſci- Iere.3
entia & doctrina.[Moab lebes ſpei meæ.]Moab interpretatur ex patre:per quod intelligunt̃
electi,de quibus dicit Euangeliſta:Non ex ſanguinibus,neq; ex volũtate carnis,ſed ex deo na- Iohan. 1
ti ſunt.Vnde & Chr̃s:Oĩs(inquit)plantatio quã nõ plantauit pr̃ meus cœleſtis,eradicabit̃. Hi Matth,15
ergo ſunt lebes ſeu olla ſpei ipſius Chriſti,qa per eos impletur illud,propter quod ipſe ſanguinẽ Apoc.1
10 propriũ fudit.Ipſi nãq; ſaluant̃,& ita p eos Chr̃s reparat gloriã,glorificationẽ patris, p lapſum
primoꝝ parentũ amiſſam. ¶[In Idumæã].i.in terrã gentiliũ [extendam calciamentũ meũ]
.i.naturã meã humanã,q̃ erat velut calciamentũ diuinitatis. Hoc calciamentũ Chriſtus in Idu
mæã extendit,dũ per totũ orbẽ ſeipm ꝑdicari, & ad alioꝝ notitiam ferri fecit,ſicut de Paulo in
Actis ait : Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meũ corã regibus & principibus [mihi Acto.9.
alienigenæ].i.gentiles olim alieni à deo & fide,qui aliqñ non populus [amici facti ſunt] per p̃-
dicationem apoſtoloꝝ credendo in me.Propter quod ad Epheſios talibus ſcripſit Apoſtolus:
Iam nõ eſtis hoſpites & aduenæ,ſed eſtis ciues ſanctoꝝ & domeſtici dei . Et rurſus ait: Vos qui
eratis longe,nunc facti eſtis prope in ſanguine eius. Vnde & Balaam in Numeroꝝ libro ꝑdi- Ephe.2 Ibidem.
xit:

Nume.24 xit: Erit Idumæa possessio eius. Sed qm̃ ista facta sunt, non virtute humana & naturali, sed di
uina & supernaturali, ideo Christus vt homo subiungit. ¶Quis deducet me in ciuitatẽ mu D
nitam?]. i. in vrbem Romanam, quæ erat caput & dña mundi, de qua per Isaiam prædictum 12
Isa.26. est: Ciuitatem sublimem humiliabit. Quasi dicat: Hoc humana virtute fieri nequit, vt ciuitas
ista conuertatur ad me. Veruntamen diuina virtute factum est p̃ p̃dicatiõem Petri & Pauli, sicut
Ibidem Isaias disseruit: Cõculcabit eam pes, pes pauperis. i. Petri piscatoris, gressus egenorꝝ. i. introitus
Petri & Pauli [quis deducet me vsq; in Idumæam?] vt tota terra recipiat sup se iugum meum,
& credat in me? ¶Nonne tu deus] hæc facies [qui repulisti nos?]. i. qui corpus meum mysti
cum ex gentibus congregatum multo tempe deuiare pmisisti, antequam conuerterentur, qñ
& nondum erant corpus mysticum actualiter, sed p prædestinationem, quemadmodũ in Act.
Actuu.17. apostoloꝝ asserit Paulus: Prioris ignorantiæ tempora despiciens deus. Vel repulisti nos. i. cor
pus meum & animam, quoad vires inferiores in passiõe quodammodo dereliquisti, ita vt pro
Matth.27 clamarem: Deus meus vt quid dereliquisti me? [& non exibis deus in virtutibus nostris]. i. ista
non facies in nostra virtute, seu viribus creaturæ, sed potestate diuina. Dicitur aũt deus exire,
non motu aut loco, sed operatione. Deinde orat Christus, inquãtum passibilis fuit, pro reunio
ne corporis sui, ac animæ. ¶Da nobis auxilium de tribulatione]. i. de morte mihi in passiõe 13
Iere.17 illata resuscita me: quod à te solo petere debeo [quia vana salus hoĩs]. i. homo purus veram sa
lutem conferre non p̃t, nec aliquem liberare. Imo q sperat ab eo salutem, vanus & stultus est.

¶In deo faciemus virtutem]. i. diuina potestate iterꝝ vniemur, & de sepulchro egrediemur, 14
atq; in cœlos ascendemus, o anima mea & corpus meũ [& ipse] deus [ad nihilum deducet ini
micos nostros]. i. populum Iudæoꝝ, priuando eum gr̃a in p̃nti, & gloria in futuro, atq; per Ro E
manos pro magna parte eum interimendo.

¶Expõ Tropologica eiusdem psalmi, in q̃ breuiter tangit̃ lr̃alis expõ eius.

Psalmus iste contextus est ex duoꝝ psalmoꝝ particulis. Prima em̃ pars psalmi huius vsq; ibi. Saluum fac dextera tua, accepta est ex psal. 56. qui incipit: Miserere mei deus, miserere mei. Reliqua vero pars eius accepta est ex psal. 59. cuius exordium est: Deus repulisti nos. Moraliter aũt competit psalmus iste ecclesiæ cuilibetq; deuoto, grato & feruido amatori, q ex sanctæ charitatis feruore modũ ignorante, & de dilecto plenissime confi
dente ait ad dñm: Paratum est cor meũ deus, paratum est cor meũ, vt agam & patiar oĩa tibi
Mat.6. placentia. Oro vt fiat voluntas tua in me, quicquid placuerit tibi, hoc erit optimũ mihi cũctis
diebus, qbus subsisto. Cõmendo me tibi, tuæ voluntati relinquo & offero me totũ. Ecce in isto
consistit tota nr̃a perfectio. Quo em̃ cor nr̃m paratius est ad oĩa deo placentia, tanto deo simi
liores, chariores q; sumus, & oĩa q̃ postulamus facilime acquiremus. Hæc nãq; cordis prompti
tudo ex feruida dilectione p̃cedit, & tanto sunt opa nr̃a interiora & exteriora vehemẽtius me
ritoria, q̃ ex corde paratiore seu prõptitudine ampliore nascunt̃ & tãto est ista præparatio ma
2.Cor.9 ior, q̃to fuerit amor priuatus minor, atq; diuina dilectio maior. Hinc nanq; ad Corinth. dicit
1.Par.28. Apost. Non ex tristitia aut necessitate: hilarem em̃ datorem diligit deus. Et in lib. Paral. Dauid
loquutus est: Tu aũt fili mi scito deum patris tui, & serui ei corde pfecto, & animo voluntario.
Cantabo, verba diuini p̃conij proferendo. Et psallam, opera sancta prosequẽdo in gloria mea F
2.Cor.1. . i. in sp̃uali lætitia. Vel in gloria mea. i. conscientia pura. Nam gloria nostra hæc est, testimoni
2.Reg.19 um conscientiæ nostræ, scd̃m Apostolum. Ista ad literam conueniunt sancto Dauid, qui p̃pter
2.Reg.6 beneficium restitutionis regni sui in bonũ statum gratias agit deo, offerens se paratum ad vni
uersa deo accepta. Exurge psalterium & cythara. In his em̃ musicis instrumentis laudauit deũ,
Exo.20. Exurgam diluculo. i. mane consurgam de lecto, vt dño psallam & obsequar. Spiritualiter vero
per Psalterium, quod habet decẽ chordas atq; à superiori parte reddit sonũ, intelligitur custo
Exod.34. dia p̃ceptoꝝ decalogi, quæ à cœlo donata & iussa sunt nobis, quoꝝ vtiq; obseruatio dulci⁹ so
nat in auribus dei, q̃ omnia musica instrumenta. Per cytharam vero, q̃ sex chordas habet vel
septem, & ab inferiori parte efficit sonum, intelligunt̃ opa misericordiæ q̃ circa corporis indi
Proue.11 gentiam occupantur atq; ad vitam spectant actiuam. Est igitur sensus: Exurge psalterium. i.
Matth.5 obseruatio præceptoꝝ altissimi excitare & esto in me, vt p te deum collaudem. Sic quoq; exur
Tob.4. ge & cythara. i. opeꝝ misericordiæ executio. Nam benefacit animæ suæ vir misericors. Et: Bea
Iob.31. ti misericordes, qm̃ ipsi misericordiam consequentur. Et ideo in Tobia habet̃: Quõ poteris ita
esto misericors. Et in libro Iob: Ab infantia creuit mecum miseratio. Exurge à lecto, à pc̃tõ, ab
Eccle.39. accidia, diluculo. i. in principio auroræ in infusione illuminationis diuinæ. Hinc enim in Eccl
Isa.26 libro induciter: Iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominũ. Isaias quoq;: De
mane (inquit) vigilabo ad te. Confitebor tibi in populis domine. i. coram alijs te laudabo, &
psallam tibi in nationibus. i. p̃sentibus alijs te honorabo. Non erubescam nomen tuũ coram
homi

hominibus,qm̃ tu dixisti: Qui me confessus fuerit coram hominibus,confitebor & ego eũ co- Luc. 12
A ram prẽ meo. Et in Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus,vt videant bona facta vr̃a, Matth. 5.
& glorificent prẽm vestrum qui in cœlis est. Interdũ etiam debemus domino confiteri nostra
pc̃tã in populis,quando videlicet pc̃tã manifesta sunt. Quia magna super cœlos.i. super oẽs
qui in terra cœlestem atq; angelicam vitam ducunt,quorũ conuersatio est in cœlis. Misericor- Phil. 3
dia tua: Quicquid em̃ boni in eis est,ex tua ordinatione & bonitate manauit,dependet,& con
seruatur. Vel,sup cœlos.i.beatos in patria,qm̃ ipsi p miam beatitudinem suam adepti sunt. Et
vsq; ad nubes.i. angelos sanctos,veritas tua.i.illuminatio tua pertingit. Nam secundũ Diony
sium.xv.cap. cœlestis Hierarchię. Per nubes sacra scriptura intelligit angelos,qm̃ ipsi primo &
immediatius,copiosiusq; summæ lucis radios suscipiunt,eosq; transfundunt in alios. Exalta-
re super cœlos deus.i.ab om̃ibus ciuibus patriæ cœlestis,adoreris, magnificeris, atq; lauderis
& sup oẽm terram.i.tota militanti ecclesia augeatur, & semp existat,gloria tua.i. clara nomĩs
tui notitia,laudatio gloriosa,veneratioq; præclara,quatenus omnes conuertantur ad te,& ti-
bi obediant,gloriamq; persoluant, vt liberentur dilecti tui ab omni periculo. Saluum fac me
dextera tua.i. p benignam tuam subuentionem ac gratiosam p̃sentiam,& exaudi me,ista pre-
cantem. Deus loquutus est,p inspirationem internã seu angelicam reuelatiõem, in sancto suo,
propheta,s. me,seu alio quocũq;,hoc q̊d sequit. Exultabo & diuidam Sichimã,&c.cuius expo-
sitio in p̃cedenti articulo posita est. Deus em̃ diuisit atq; dimensus est Sichimã & cõuallem ta-
bernaculorũ p p̃dicationẽ primitiuæ ecclesiæ,& ita ecclesia aliquo modo diuisionem hanc fecit
B electorũ à reprobis,iuxta sensum expositum. Similiter ip̃a dicere potest: Meus est Galaad,&
meus est Manasses,& Ephraim susceptio capitis mei,qm̃ populi sancti & Christiani p Galaad
& Manassen ac Ephraim designati,prout in præcedenti articulo dictum est,ad vnitatẽ & my-
sticum corpus ecclesiæ pertinent,s. martyres significati per Galaad, oblitores temporalium re
rum figurati per Manassen, operatores idonei p Ephraim denotati. Et de Ephraim ait eccle-
sia,quod sit susceptio capitis sui.i. à Christo capite suo populus fœcundus in bono suscipitur.
Iuda.i.populus dño confitens verbo ac opere est,rex meus.i.rector membrorum ecclesiæ, q̃a
à talibus inferiores regendi sunt. Moab.i. populus ex patre genitus, s. filij summi patris,lebes
spei meæ,quia in talibus confidit ecclesia q̄ saluabuntur, eo q̄ scriptum sit in prima canonica
Iohannis: Omnis qui natus est ex deo,non peccat,qm̃ semen dei manet in eo. Deinde ecclesia
ait: In Idumæam extendam calceamentũ meum.i.pedes meos ad gentiles extendam,prędican 1 Iohan. 3
do p totũ mundũ,quemadmodum dicit Apost. Ecce conuertimur ad gentes. Mihi alienigenæ Actuu, 13.
amici facti sunt.i.gentiles p charitatẽ vnũ facti sunt mecũ in Christo. Oẽs nanq; fideles p cha-
ritatem vniunt̃ in deo,q̃a (vt ait Apostolus) Christus est pax nostra,qui fecit vtraq; vnũ. Vnde Ephe. 2
& in Zacharia p̃dictũ est: Consiliũ pacis erit inter duos illos. In ecclesia eq̃dem Christi,duo po Zach. 6
puli charitatiue adunati sunt,vtpote Iudæi & Gentiles. Et ecce q̃ amicissimi atq; charissimi fa-
cti sint conuersi ex gentibus primitiuæ ecclesiæ,q̃ ex Iudæis constabat. Paulus em̃ Thessaloni- 1. The. 2.
censib. scribens: Fratres,inq̃t,mei charissimi & desideratissimi,gaudiũ meũ & corona. Et alibi:
C Libentissime impendã & supimpendar ip̃e pro aĩabus vestris. Rursusq;: Tunc nos viuimus,si 2. Cor. 12.
vos statis in dño. Sed q̃a ista progressio & p̃dicatio ecclesiæ p vniuersum mundum facta est,nõ 1. The. 3.
virtute hũana,sed potestate diuina,ideo subdit ecclesia in p̃sona p̃dicatorũ suorũ. Quis deducet
me in ciuitatem munitã? Et patet sentẽtia ex p̃dictis: Da nobis auxilium de tribulatione,id est
aduersus oẽs persequutiones & aduersitates, ne opprimamur à malis, sed patientiam conserue
mus, atq; per eam om̃ia dura vincamus. In deo.i.per gratiam dei,faciemus virtutem, resisten
do mundo,carni,ac dæmoni,atq; diuina mandata seruando. Et ipse ad nihilum deducet.i. cõ
teret ac deficere faciet inimicos nostros visibiles & inuisibiles, secundum quod ad Roma. scri- Roma. 16
tum est: Deus conteret Satanam sub pedibus vestris velociter. Demum omnia ista conueniũt
sancto Dauid, sicut & cæteris sanctis,secundum sensum iam explanatum,vsq; ad id. Deus lo-
quutus est in sancto suo. Hæc ergo de Dauid literaliter exponenda sunt. Ait itaq;: Deus locut⁹
est in sancto suo, id est, per Samuelem & Nathan prophetam. Dixit & promisit mihi quod e-
go Dauid exultabo & diuidã.i.cũ lætitia metiar Sichimã.i.spolia terræ Sichimorũ, seruis & ad
iutoribus meis mecũ contra illã pugnantibus: & conuallem tabernaculorum.i.locum q̃ dr̃ Soc
coth iuxta Iordanem,dimetiar,i.filijs Israel restituam,dando vnicuiq; debitam partem. De 2. Reg. 8.
hac nanq; conualle expulit Dauid Philistæos,qui eam iniuste possederant, Sed quoniam DA-
VID hæc fecit adiutorio populi sui, eorum præcipue qui magis bellicosi ac fortes fuerunt,
Idcirco nominat tribus illas quæ ei adiutorium præbuerunt. Meus est Galaad, id est,
populus habens terram Galaad in possessionem trãs Iordanem,qui erant nominati in robore
propter Iair & Iephthe de illa terra exortos, & meus est Manasses, id est, populus ex filio Io-

Iudic, 10, 11, 12, seph dicto Manasses progenitus, qui popul⁹ erat famosus propter Gedeonem ex illa progenie D
natum. Et Ephraim susceptio capitis mei.i. populus ex Ephraim genitus à me principaliter ac
Gen.41. iudic.6 ceptatur, qm̃ numerosus atq; fortissim⁹ erat, & Iosue de hac tribu fuit, prætulitq; Iacob Ephra
im ipsi Manasse. Iuda rex meus, quia de Iuda principes erant. Moab lebes spei meæ.i. per adiu
Gen.48. torium dei confido Moabitas expugnare ac possidere, quemadmodum possidetur olla à patre
familias. Hoc etiam factum est, nam Moabitæ seruierunt Dauid sub tributo. In Idumęam.i. in
3. Reg. 8. terram Edom, in qua moratus est Esau, extendam calceamẽtum meum.i. illam intrabo, & cal
Gen. 25. ceatus p eam meabo, subijciens eam imperio meo. Mihi alienigenæ, id est, gentes in circumitu
Iudææ manentes, amici facti sunt, id est, confœderati, postulantes sibi pacem dari à me. Quo
niam vero Dauid cognouit ista se non posse implere propria potestate, sed adiutorio dei, ideo
subdit: Quis deducet me in ciuitatem munitam? muris ac portis, quis deducet me vsq; in Idu
mæam vt eam mihi subijciam? Nonne tu deus, qui repulisti nos.i. q præteritis temporibus per
misisti populũ Israel grauiter, multipliciterq; affligi? Cætera elucescunt ex præinductis. Ecce
psalmum in exordio sui spũali lætitia plenum, & feruido amatori suauem audiuimus. Et oĩni
no conandum est nobis taliter in diuino amore succrescere, vt vere dicamus: Paratũ cor meũ
deus, paratũ cor meũ. Decet nanq; rõnalem creaturã creatori suo pfecte esse subiectam, & to
to desiderio ad ipsius bñplacitum promptã. Debet quoq; quilibet nostrũ seipm̃ hortari excitare
& inflammare ad dei pconia atq; obsequia, dicendo: Exurge psalterium & cythara. Vnde ad
Hebr.3 Hebræos dicit Apost. Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex
vobis fallacia peccati. Debemus insuper omni hora firmum habere propositum indesinenter E
laudandi ac venerandi altissimum, dicentes intra nos: Exurgam diluculo, &: confitebor tibi in
populis domine. In omnibus vero & super omnia decet, imo oportet nos dei honorẽ intẽdere,
in eius laudibus exultare, eius beatitudini cõgaudere scd̃m q̃ charitas diuina efflagitat. Demũ
vt nos pertineamus ad gregem dominicum studeamus spũaliter esse Galaad, Manasses, Ephra
im, & Iudas. Galaad nanq; efficimur, dum fidem nostram opibus attestamur, in tm̃, vt nullus
dicere possit, qn bona sit fides illa, quæ talem conuersationem suggerit & reqrit. Manasses aũt
efficimur tempalia obliuiscendo, cœlestiumq; bonorũ affectuose reminiscendo, quatenus sicut
2.Cor.3. hortatur Apost. reuelata facie gloriam dñi speculemur, nuncq; quotidie in Christiana sapiã il
Phil.3. lustremur, quã in tm̃ concupiuit Apl's, vt ad Philippeñ. dixerit: Existimo oĩa detrimentum esse
1, Timo.6 propt̃ eminentem sciam dñi nr̃i Iesu Christi. Et omnino decet vt victũ & qbus tegamur habẽ
tes, temporaliũ solicitudinẽ relinquamus, atq; in cœlestibus bonis totaliter occupemur. Effici
mur aũt & Ephraim in spũalibus opibus fructificando, & opa spũs efficaciter exercẽdo. Iudas
aũt efficimur, dño ore ac ope confitendo. Postremo commemorandum est quod circa illud:
In deo faciemus virtutem, dicit sanctiss. Hieronymus noster: Non habemus (inquit) spem nisi
in deo tantum. Non dicamus, si istud aut illud mihi euenerit, vnde habeo viuere? Si senuero, si
Mat.6 infirmus factus fuero, vnde viuo? Christum habes & times? Si volatilia pascit, dubitas quod
possit te pascere? Nos ergo omnem solicitudinem proijciamus de cordibus nostris, & dicamus:
In deo faciemus virtutem, & ipse erit virtus nostra, & rector noster.

COMMENTARIVS IN PSALMVM. C.VIII.

¶ Expositio Tituli.

EST aũt psalmi pñtis titulus iste: In finem Psalmus Dauid, hoc est, psalmus iste in finem qui
Chr̃s est nos erigens, qa de eo cõscriptus est, est ipsius Dauid tanq̃ authoris. Qd̃ eñ hic psal
mus de Christo ad literam loq̃tur, apostolica authoritate pbatur. Nam Petrus, referẽte Luca
in Actis allegat scripturã huius Psalmi loq̃ntem de Iuda proditore, & pœna sibi inflicta, ppter
Actu.2. pctm̃ quo tradidit Chr̃m. Sic eñ ait in Actis: Exurgens Petrus in medio fratrũ dixit: Viri frẽs
oportet impleri scripturam, quam pdixit spũs s. per os Dauid de Iuda, q fuit dux eorũ q comp
Ibidem Psalm.68 henderunt Iesum. Et post pauca. Scriptum est (inquit) in libro Psalmorũ: Fiat commoratio eo
rum deserta & nõ sit qui habitet in ea. Et episcopatum eius accipiat alter. Huius autem autho
ritatis prima pars habita est in Psalmo. 68. Alia vero pars eius continetur in psalmo pñti. Pe
trus autem vtramq; scripturam coniungit, qm̃ Psalmus vterq; de Christi loquitur passione.
Mat.26 Prima quoq; pars authoritatis istius explicat pœnam Iudæorũ, q ad Christi emptionẽ & occi
siõem ex inuidia moti sunt. Secunda vero pars eius exprimit pœnam Iudæ, qui ad christi ven
ditionem ex auaritia motus est. Et sicut verba ementium atq; vendentium commixtim nar
rantur ac describuntur, ita in psalmo hoc verba Iudæ proditoris ac Iudæorũ ementium simul
referuntur atq; concurrunt. Christus igitur secundum q̃ aliquo modo viator erat, & passibilis
patrem orat, dicendo.

Expo

A D Eus laudem meam ne tacueris] Hoc est, eam non cæles, neq; taceri permittas: sed tu Iohan. 8
1 qui vides me à Iudæis vituperari & occidi, nec propriam gloriam quærere, sed oĩa
ad tuum honorem referre. Fac mihi sicut facio tibi, ita vt gloriam meam & laudem
atq; iustitiam alijs manifestes, eosq; ad me laudandũ conuertas. Hoc est quod Chri
stus depcatur: Pater, venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Hæc aũt o pať Ioh. 17.
te postulo [quia os peccatoris]. i. populi sacerdotalis [& os dolosi]. i. Iudæ proditoris [super
me]. i. contra me [apertum est] Sacerdotes eñ concitauerunt plebem contra Chr̃m, & multas Marc. 15
blasphemias contra Chr̃m locuti sunt ipsi cum suis fautoribus, dicentes: Insanit, qd eum audi Ioha. 10. 8
tis? Et alibi apud eundẽ Euangelistam. Nonne benedicimus nos, qa Samaritanus es tu, & dæ-
monium habes? Iudas quoq; contra Chr̃m os suũ aperuit: Quid (inquiens) vultis mihi dare, &
ego eum vobis tradam? Et quod Lucas refert: Quemcunq; osculatus fuero, ipe est, tenete eum Matth. 26
& ducite eum caute. ❡[Locuti sunt] Iudæi & sacerdotes [aduersum me lingua dolosa] pro- Luc. 22
2 ferendo adulatoria, vt me caperent in sermone. Sic enim apud Matthæum dicunt. Magister Matth. 22
scimus, quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo [& sermoni- Matth. 14
bus odij circundederunt me] dicentes ad me in die Palmaɽ: Audis quid isti dicunt? Et apud a-
lium Euangelistam. Tu de teipo testimonium phibes, testimonium tuũ non est veɽ. Et alibi: Ioha. 8. 9
Nos scimus, qa hic homo pc̃or est. Vnde p Osee ait Saluator: Præuaricati sunt in me, & ego Osee. 7
redemi vos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Et in Ieremia: Audiui contumelias multo- Iere. 20
rum, & terrorem in circumitu, persequimini & persequamur eum, [& expugnauerunt]. i. vsq;
B ad mortem persecuti sunt [me gratis]. i. sine rõnabili causa, propter quod Pilatus Iudæis dice
3 bat: Nullam causam inuenio in hoie isto, sed neq; Herodes. ❡[Pro eo, vt me diligerent] hoc Iohan. 18
est, pro beneficijs meis à me collatis, propter quæ me tenebantur diligere [detrahebant mihi]
dicentes: Seducit turbas. Et ecce hõ vorax, potator vini, publicanoɽ & pc̃oɽ amicus. Et: Nõ Iohan. 7
est hic hõ à deo, q sabbatũ non custodit [ego aũt orabam] pro conuersione eoɽ. Nam in cruce Matth. 11
suspensus dixit: Pater ignosce illis. Vnde in Isaia scriptũ est: Et p transgressoribus orauit. Chr̃s Iohan. 9
eñ impleuit q̃d docuit, qm̃ cœpit facere & docere. Docuit aũt pro aduersarijs esse orandum. Luc. 23
Orate (inquiens) pro persequentibus & calũniantibus vobis. Ipse igitur pro inimicis suis obtu Isa. 53.
4 lit pcem. ❡[Et posuerunt aduersum me mala p bonis]. i. iniurias verboɽ ac verbeɽ intule- Actu. 1
runt mihi, pro informatione q̃ eis regnum dei annuntiaui, & multa coram eis miracula feci, vt Matth. 5
cõuerterent ad fidẽ. Vnde locutus sum eis: Multa bona ostendi vobis ex pr̃e meo, propť quod Iohan. 10
hoɽ me lapidatis? Et p Ieremiã: Nunquid redditur pro bono malũ, quia foderunt foueã animę Iere. 18
meæ [& odium pro dilectione mea] i. pro dilectione mea rependerunt mihi rancorẽ. Quemad
modum in Osee legit: Ego erudiui eos, & roboraui brachia eoɽ, & in me cogitauerũt malitiã. Osee. 7.
Hinc quoq; apud Matthæũ Chr̃s ait: Ierusalem, Ierusalem, quoties volui cõgregare filios tuos, Mat. 23.
5 quemadmodũ gallina cõgregat pullos suos sub alis, & noluisti. ❡[Constitue sup eũ]. i. popu
lum Iudæoɽ [pc̃orem]. i. principem malũ, propter demerita populi huius, quemadmodũ in
C libro Iob habet: Regnare facit hypocritam ppter pc̃ã populi. Hoc impletũ est, qñ Caiphas, põ- Iob. 34
tifex fuit anni illius, q merito appellať pc̃or, qm̃ dedit finale consiliũ de occisione Chr̃i, dicen-
do: Expedit vobis, vt vnus moriať pro populo. Ab illo ergo die cogitauerunt interficere eum,
vt dicit Iohannes. Vel: Constitue sup eum. i. populũ istũ, & etiam sup Iudam proditorem, pc̃o Iohan. 11
rem. i. diabolum, cuius voluntati deseruiant pseuerantes in malo. Hinc Chr̃s apud Iohannem
asseruit: Vos ex pr̃e diabolo estis, & desideria pr̃is vestri vultis pficere. Merenť eñ dæmoni sub
di, q nolunt acquiescere saluatori. Vnde de Iuda apud Lucã habeť: Intrauit satanas in Iudam, Ibidem
q cognominabatur Iscarioth [& diabolus stet à dextris eius]. i. cooperetur & in malo assistat p Luc. 22
suggestionẽ occultã, tã populo Iudæoɽ q̃ pditori. Ex dæmonũ eñ suggestione concitati sunt,
psequi Chr̃m. Hæc dicunť non optando, sed pdicendo, & qd illi mereãtur oñdendo. Ipsi enim
6 meruerunt sic possideri à dæmone. ❡[Cum iudicatur] ipe Iudas à Christo [exeat condemna-
tus.] Hoc fuit impletũ in cœna. Protulit nanq; Christus iudiciũ contra Iudã, dum dixit in cœ
na: Væ homini illi, p quem filius hoĩs tradeť: bonum ei esset, si natus non esset hõ ille. Hoc autẽ
iudicio prolato, dedit Chr̃s Iudæ buccellã, qua sumpta, introiuit in eum satanas, & exiuit con Matth. 26
tinuo de felicissi. illo Christi atq; apostoloɽ collegio ad filios tenebraɽ, & tunc damnatus erat Iohan. 13
sñia Chr̃i. Vel sic, cum iudicatur, populus Iudęoɽ seu proditor particulari iudicio, tempe mor
tis, vel vniuersali iudicio in die nouissimo, exeat, à conspectu iudicis, condẽnatus in ignem ęter-
num [& orõ eius]. i. sermo Iudæ. Oratio eñ dr̃ quasi oris ratio [fiat in pc̃m]. i. imputetur ei in
culpam, sicut dũ dixit: Aue rabbi. Et: Quemcũq; osculatus fuero, ipe est. Imo pœnitentia eius Matth. 26
versa est ei in desperatiõis pc̃m. Cum eñ dixisset: Peccaui, tradẽs sanguinem iustum, despera Matth. 27
uit, & laqueo se suspendit: quod fuit pc̃m in spm̃ sanctum. Nam scdm Hieronymum magis
pecca

peccauit desperando,& seipm̃ occidendo,q̃ Christum tradendo. Vel,oratio.i.petitio deo obla D
ta,fiat in pctm̃.i.deo displiceat, & vitiosa existat: Vel,saltem occasio fiat culpæ maioris, eo ꝙ
contra formam à Christo præfixam oret. Chr̃s nanq; in orõne quã docuit,dixit:Et dimitte no
Matth.6 bis debita nostra,sicut & nos dimittimus. Sic aũt Iudas non fecit,idcirco scd̃m Cassiodorꝝ pec-
cauit,dicendo:Dimitte nobis debita sicut & nos,&c. quoniam in fraterno fuerat odio.
¶Fiant dies eius] s.Iudæ [pauci.] Nam statim seipm̃ peremit ex desperatione Christo diju 7
Mat.27. dicato. Nam laqueo se suspendit,vt dr̃ apud Matthæũ: Et suspensus crepuit medius, & diffusa
Actuu.1. sunt omnia viscera eius,vt in libro Actuum inducitur [& episcopatum eius].i.apostolatũ [ac
cipiat alter] puta Matthias,qui pro eo in Apostolum est electus,prout in Actibus aplorꝝ pleni
Ibidem. us recitatur. Vnde ep̃i dicunt,& sunt successores apostolorꝝ. ¶Fiant filij eius orphani,&vxor 8
eius vidua.] Horum vtrunq; simul factũ est,eo suspenso & merito. Nam vt fertur pro filijs&
coniuge sustentandis atq; ditandis furabatur ea quæ Christo dabant,cuius ip̃e procurator fu-
Iohan. 13 it. Et huic consonare videt,q̃d à Iohanne scriptum est,vbi post verba Iudæ quibus dixit: quare
vnguentum hoc non venijt tricentis denarijs,& datum est ægenis. Subdit euãgelista:Hoc aũt
dicebat,non quia de ægenis ad eum pertinebat:sed quia fur erat,& loculos habens. Deinde de
scribitur pœna populi Iudæorum,qui dici p̃nt filij Iudæ, quoniam malitiam eius imitati sunt,
de quibus subiungitur. ¶Nutantes] hoc est,gressu titubantes,& certum locum quo ire de- 9
beant ignorantes [transferantur] de propria terra [filij eius].i.Iudæi [& mendicent]tanquã
ab aduersarijs suis scilicet Romanis,spoliati bonis immobilibus atque mobilibus [eijciantur
de habitationibus suis] ad terras alienas. Hæc omnia facta sunt eis à Tito atq; exercitu Roma E
Osee.9. norum,quemadmodum per Osee prophetam Christus prædixit:Exosos habui eos propt̃ ma
litiam adinuentionum ipsorum. De domo mea eijciam eos, & erunt vagi in nationibus.
¶Scrutetur fœnerator] hoc est,exactor,s. Titus [oẽm substantiã].i.diuitias [eius].i.popu 10
li Iudæorꝝ. Titus nanq; fecit substantiã Iudæorꝝ diligenter inquiri ac tolli [& diripiant alieni]
.i.Romani ministri Titi [labores eius].i.diuitias Iudæorꝝ labore adeptas. ¶Non sit illi]po
pulo Iudæorꝝ [adiutor] contra Roman. Nullus eñ ausus erat eos iuuare,imo vt Iosephus scri- 11
Iose. li. 2. belli Iuda cap.16. bit:Agrippa rex q̃uis esset Iudæus,adhæsit tñ Romanis [nec sit qui misereat pupillis eius].i.fi-
lijs Iudæorꝝ occisorꝝ. Romani eñ sine mĩa eos vel occiderunt,vel vendiderunt, vel grauiter af-
flixerunt. ¶Fiant nati eius in interitũ] hoc est,filij populi huius gladio, fame, & pestilentia 12
pereant:quod factum fuit in obsidione Ierusalem à Romanis [in generatione vna deleatur no
men eius].i.populus ille cum filijs suis infra tp̃s vnius generationis deficiat. Hoc plane imple-
tum est,q̃a post quadraginta circiter annos à Christi passione destructa est Ierosolyma, & po-
pulus eius deletus est à principe & exercitu Romanorꝝ, quemadmodũ in Daniele pphetatum
Dan. 9. agnoscimus: Post hebdomadas (inquit) sexagintaduas occidetur Christus,& non erit eius
populus qui eum negaturus est,& ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce futu
ro. ¶In memoriam redeat iniquitas patrꝝ eius] hoc est,pctm̃ in christum commissum à pa-
tribus Iudæorꝝ,qui erant tempe Titi,recolatur [in conspectu dñi].i. coram deo,ita ꝙ puniat 13
non solum in patribus q christum occiderunt,& tp̃e Titi pro maiori parte defuncti fuerũt,sed
etiã in filijs,patrꝝ infidelitatẽ,& culpas sectantibus,quatenus impleat quod patres horꝝ filiorꝝ
Matth.27 corã Pilato clamabant:Sanguis eius sup nos,& sup filios nostros [& pctm̃ matris eius].i.infi
delis synagogæ [non deleatur] qm̃ ip̃a non pœnitet, idcirco in p̃nti vita punitur temporalit,
& in inferno æternaliter. Vnde christus de eis ait p Osee:Non addam vt diligam eos. Sed cum
Osee.9 in Ezechiele dñs dicat:non erit vobis istud in Prouerbium. Patres comederunt vuam acerbã,
Ezech. 18 & dentes filiorꝝ obstupuerunt:Et iterꝝ:Anima quæ peccauerit ip̃a morietur, filius nõ portabit
Ibidem. iniqtatem patris,& pater nõ portabit iniqtatem filij:quæri potest:Quomõ pctm̃ Iudæorꝝ vin
dicatur in filijs. Et r̃ndendum,ꝙ duplex est pœna,videlicet temporalis & æterna. Iterꝝ quædã
est pœna inferens damnum in sp̃ũalibus bonis,alia vero est pœna damni corporalis: dum er-
go filij non imitantur pctã parentũ, non puniuntur pro peccato illorꝝ pœna æternali aut sp̃ũa
le nocumentum inferenti,vicz gratiæ subtractionem in præsenti,aut gloriæ in futuro. Dum
vero pctm̃ parentum sequuntur,puniunt tali quali & illi,& interdum grauiori. Porro dum fi-
lij non imitant pctã parentũ,puniunt qñq; pro pctõ parentum pœna temporali, & corporale
nocumentũ inferenti,eo ꝙ filius sit aliquid suorꝝ parentum tanq̃ de eorꝝ substãtia natus. Que-
admodũ pomũ pendens in arbore est aliquid arboris. Nec hoc iniustum putetur, præsertim
cum scd̃m leges humanas vnus hoc modo puniat pro culpa alterius: sicut pro crimine lesæ ma
Exod.20. Exod.34. iestatis à p̃re commissum, filius eius hæreditate priuatur. Et ex hoc innotescit quomodo intelli
gendum sit,q̃d in Exodi libro dñs ait:Ego sum dñs deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquita-
tem patrꝝ in filios,in tertiã & quartã generationem eorꝝ q me oderunt. Quod in eodem libro
Moses

A Moses clarius dicit,loquens ad dn̄m:Dominator domine nullus apud te per se innocens est,q
reddis iniquitatem pr̄m filijs ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem. Vnde & apd̄ Ie Ierem.32.
remiam inducitur:Dn̄e deus tu reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos.¶[Fiāt
14 contra dominum semper].i.Iudæi omni tempore contra christum regem regum,& dn̄m dn̄o
rum superbiant,& infideles permaneant. Hoc videmus impletum,qm̄ pene omnes obstinati
sunt,Propter quod proph.testatur:Domus Israel cecidit,non adijciet vt resurgat[& dispereat Amos.5.
de terra]ecclesiæ militantis ac triumphantis[memoria eorum,]scilicet,Iudæorum,eo modo quo sa-
cra scriptura multoties perhibet perire memoriam malignorum, vic3, quantum ad bonum
& vtilitatem. Sic enim perit impiorum memoria,quia non est eorum cōmemoratio reuoluen
da in bonum eorum. Nihilomin⁹ quosdam fecit famosos singularis ac summa eorum malitia
sicut Iudæos qui christum occiderunt. Iustorum autem memoria manet in bono. Vn̄ in libro
Prou.scriptum est:Memoria iusti cum laudibus,& nomen impiorum putrescet[pro eo quod Prou.10
non est recordatus]populus iste & Iudas[facere m̄iam]cum domino saluatore, imo maximā
15 crudelitatem fecerunt in eum,secundum quod sequitur. ¶[Et persecutus est hominem inopem
& mendicum]hoc est,Christum qui duxit in hoc mūdo vitam pauperrimam, iuxta quod ip̄e
met ait apud Mat. Volucres cœli nidos habent,& vulpes foueas:filius autem hominis non ha Matt.8.
bet vbi caput suum reclinet. Et sicut Luc.testatur:Quædam religiosæ mulieres ministrabant Lucæ.8
ei de facultatibus suis. Vnde Iere.Christum in primo suo aduentu in om̄i paupertate fuisse vi-
cturum,spiritu sancto reuelante cognoscens,miratus est valde,alloquēs eum his verbis: Qua Ierem.14.
B re quasi colonus venturus es in terra,& quasi viator declinans ad manēdum? Sic quoq; descri
bit eum Zach.primo fuisse futurum:Exulta(inquiens)filia Sion, quia rex tuus venit tibi iust⁹ Zach.9
& saluator,ipse pauper & ascendens super asinam. Multum igitur errant Iudæi, qui præstolā
tur Messiam in primo suo aduentu in tanta maiestate venturum,quod totius mundi monar-
chiam obtineat,vniuersaq; regna eis subijciat[& compunctum corde mortificare].i.populus
Iudæorum persequendo conatus est occidere Christum mente afflictum ex compassione errā Mat.15
tium,& propter ingratitudinem Iudæorum,ad quorum salutem specialiter missus fuit, Vnde
apud Iohan.dicunt:Nos legem habemus & secundum legem debet mori, quia filium dei se fe Iohan.19.
cit. ¶[Et dilexit]tam Iudas quam populus sibi consentiens[maledictionem,] non sub ratione
16 maledictionis. Nullus enim respiciens ad malum operatur secūdum Dion.nec malum sub ra-
tione mali appetitur. Sed dilexit maledictionē.i. causam pro qua maledictio eis superinducta
est.s.culpam.& facto suo ostendit se id amare,quod vel maledictio est,vel maledictiōis origo,
[& veniet ei]maledictio concupita:nam à Romanis atrocissime opprimebātur[& noluit]po-
pulus iste & Iudas[benedictionem]i.fidem, doctrinam,& gratiam christi [& elongabitur ab
17 eo]quia non infundetur cordi eorum. ¶[Et induit maledictionem sicut vestimentum].i. pec-
catum pro quo infligitur maledictio circūdedit populum istū ac Iudā,atq; operuit eū,sicut ve-
stis circūdat operitq; vestitum. Propterea Osee:Circūdederunt(inqt) eos adinuentiones suæ, Osee.7.
coram facie mea factæ sunt[& intrauit sicut aqua in interiora eius].i, peccatum istud p̄ cōsen-
C sum ingressum est corda populi huius:vel ipsa maledictio.s.dolor inflictus,intrauit sicut aqua
i.copiose atq; faciliter in interiora eius,quia non solum corpore, sed etiam mente affligebātur
ab æmulis[& sicut oleum in ossibus eius].i.sicut oleū ossa corporis refocillat,lenit,atq; delectat
18 sic isti in suo peccato gloriati sunt,& propria malignitate nutriti. ¶[Fiat ei sicut vestimentum
quo operitur].i.vndiq; cadat super eos persecutio dura,& pc̄tm̄ ipsorum vertatur ipsis in pœnas
grauissimas[& sicut zona qua sp̄ p̄cingitur].i.maledictione sua capiatur hic populus, & vsq;
19 in finem seculi captiuitate sua ligetur. ¶[Hoc opus eorum].i.ista est pœna & maledictio Iudęo
rum[qui detrahunt mihi apud dominum].i,deo sciente & attendente, quem nil latet[& q lo-
quuntur mala aduersus animam meam].i. q mala culpæ mihi imponunt,& mala pœnę mihi
inferre deposcunt,dicentes illud Luc. Hūc inuenimus subuertentē gentem nostram,& prohi- Luc.23
bentē tributa dari Cæsari,& dicentem se Christum regem esse. Illud quoq; quod apud Ioh.cla
20 mant:Tolle tolle,crucifige eum,Deinde Chr̄s orat patrē. ¶[Et tu dn̄e dn̄e fac mecum].i.da mi Iohan.19.
hi quod postulo[propter nomen tuum].i.propter teipsum,& nominis tui honorem:resuscitā
do me à mortuis[quia suauis est m̄ia tua].i.dulciter sapit electis m̄ia tua,qua tot,tanta ac talia
pro hominum salute fecisti. Ecce quā dulcis,decorus,industriosus, ac sententiosus versiculus:
in quo nomen dn̄i iteratur,vt accēdatur affectus, in quo deus rogatur,propter seipsum agere
id pro quo oratur,non propter merita alicuius. Et ad hoc adijcitur ratio, quia suauis est mise-
21 ricordia eius. Iustitia nanq; eius terribilis est. ¶[Libera me] per resurrectiōem beatam ab om̄i 2.Mach.1
corporis passibilitate ac persecutione[quia egenus].i.opem à te requirens,secundum quod ho
mo sum[& pauper sum ego]sicut nunc patuit. Vnde apl's:Scitis (inqt) gratiam domini nostri 2.Corin.8

Iesu Christi, quia cum diues esset, propter nos pauper factus est, vt nos inopia illius diuites esse
mus[& cor meum]humanum, non mens diuina[conturbatum est intra me].i. vehemẽter af D
Mat.26 fectum dolore, timore, tristitia, ita vt diceret: Tristis est aĩa mea vsq; ad mortẽ. Hic enim vt est
Iohan.12. apud Ioh. dixit: Nunc aĩa mea turbata est, & qd dicam? Sed q̃ri potest, quõ turbatio Chr̃o con
Iohan.14. ueniat, cum ipse apud eundẽ Euang. apl̃is dixerit: Nõ turbetur cor vr̃m neq; formidet? Et re
spondendũ, q̊d turbatio interdũ importat deordinationem, seu immoderatam cordis affecti
onẽ, & ita in chr̃o nõ fuit: sicq; reprobat ab eo. Interdũ v̄o designat vehementẽ animi affectio
nem, ex aliqua p̃cipua consideratione, aut causa: & ita fuit in Christo, tñ sponte assumpta ex p̃
Iohan.11. uia ratiõe. Iuxta illud Ioh. Iesus infremuit spũ, & turbauit seipm̃. ¶ Sicut vmbra cũ declinat,] 22
ad occasum ac tenebras, cito aufertur ac deficit: ita ego[ablatus sum]de vita corporali & con
Marc.15 sortio discipulorum affixus cruci, moriensq; in ea velociter, prout in Marco scriptum est: Mi
rabatur Pilatus, si iam obijsset[& excussus sum]de manu & persecutionibus Iudæorũ, in die re
surrectionis meæ. Quia tunc in corpore immortali surrexi, atq; ab omni pœnalitate meipm̃
excussi[sicut locustæ]quæ euolant ne detineantur ab aliquo. Vel excussus sum fugiendo de lo
Matt.2. co ad locum propter persecutiones aduersariorũ meorũ. Nã in infantia à facie Herodis ingre
Iohan.6. Lucæ.4 diebar Aegyptum, Iudæorũ quoq; persecutiõem subinde declinaui, sicut locustæ, q̃ de loco ad
locum transiliunt. ¶ [Genua mea infirmata sunt à ieiunio]Quamuis quidam existiment, hoc 23
ad literam non competere Christo, & ideo exponendum esse de membris eius hoc mõ. Genua
mea.i. apl̃i qui alios sustentare debuerant suo exemplo, infirmata sunt tp̃e passionis meæ, à ie
iunio, hoc est, ex defectu spũalis refectionis. Qm̃ donũ fortitudinis nõdũ p̃fecte gustauerãt, aut E
Matth.26. receperant, sed oẽs(vt Euan. narrat)dispersi sunt, atq; fugerunt. Videtur tñ non esse absurdũ
si asseramus Christum ex ieiunio in genibus proprij corporis infirmatũ, seu debilitatum. Ieiu
Matt.4 nauit enim cõtinuo quadraginta diebus & noctibus, & postea esurijt, ex attenuatione corpo
ris. Esuries aũt fatigationẽ facit in corpore, quę sentiri de facili solet in genibus. Deniq; cur in
Lucæ.4 couenientius est dicere christum ex ieiunio genibus infirmatum, q̃ ex alijs laboribus corpore
Iohan.4. fatigatum. Est aũt ex laboribus fatigat⁹, iuxta illud: Iesus fatigatus ex itinere sedebat sup fon
tẽ. Assumpsit nanq; indetrahibiles defectus scd̃m Damas. quales sunt fames, sitis, fatigatio, ti
mor & dolor, naturales, atq; cõsimiles[& caro mea immutata est]à naturali vigore ad famis
defectum, seu maciem q̃dam[propter oleum].i. ex defectu cibi conditi. Vnde translatio Hie
ron. talis est: Caro mea macilenta est absq; oleo. Veritas autem hebraica habet sic: Caro mea
macilenta est à pinguedine.i. ex defectu pinguedinis. Christus nanq; in iuuentute habuit cor
pus conuenienter carnosum & plenum, qm̃ sanguineæ & optimæ fuerat complexionis, tanq̃
ex purissimis sanguinibus sanctæ virginis habens corpus sumptum, atq; à spiritu sancto for
matum, sed postmodum propter diuersos labores vigiliarũ, ieiuniorũ, viarũ, attenuatũ erat in
tm̃, vt Christus videretur senior q̃ erat. Propter quod dixerunt ad eum Iudæi: Quinquaginta
Iohan.8. annos nondũ habes. Licet enim non haberet vltra triginta tres annos, videbatur tñ satis plus
habere de senio. Hæc dicta sint non pertinacit̃ asserẽdo, sed pie opinando. ¶ [Et ego factus sum 24
opprobrium illis]Sæpe enim deriserunt Chr̃m Iudæi, præsertim in passione, secundum quod F
Psalm.21. dictũ est supra: Ego autem sum vermis & nõ homo, opprobriũ hominum & abiectio plebis
[viderunt me]pendentem in cruce[& mouerunt capita sua] congratulantes de mea miseria,
sicut scriptum est: Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicẽtes:
Matth.27 Vah, qui destruis templum dei. ¶ [Adiuua me]in passione secundum quod homo sum, & hũa 25
nitati meæ assiste, eiq; in omnibus cooperare. Petijt aũt se Chr̃s homo iuuari à deo, non quod
timeret se posse peccare, sed vt diuina virtute pręualeret in p̃lio. Propter q̊d ait: Dñs deus auxi
Isai.50. liator meus. Itẽq;: Dñs mecũ est, quasi bellator fortis, [saluũ me fac]à morte ac mortalitate[se
Ierem.20. cundum misericordiam tuam] Cur non ait secundum iustitiam tuam? Potuit vtiq; vtrumq;
dicere: sed vt nos suo exemplo doceret, nunquam de propria perfectione p̃sumere, magis aũt
in dei pietate incessanter sperare: ideo dixit: Saluũ me fac secundum mĩam tuam. Et item, qa
in oĩ opere dei mĩa commiscetur. Itemq;: Qm̃ oĩs virtus & gratia Christi sola mĩa dei concessa
est animæ eius. ¶ [Et sciant]aduersarij mei per experientiam suæ dãnationis. Boni quoq; p an 26
nunciationem euangelicæ veritatis[quia manus tua hæc].i. quod ista saluatio ac resurrectio
mea, est effectus tuæ diuinæ virtutis, quæ sola potest mortuos suscitare[& tu dñe fecisti eam]
.i. prædictum effectum.s. resuscitationem meã. ¶ [Maledicent illi, & tu bñdices]Increduli nan 27
q; Iudæi, Chr̃m blasphemarunt ante passionem, in passione, & post passionem. Deus aũt bene
dixit Christo homini quantum ad præmium accidentale, & quantũ ad mysticum corpus ipsi
us[q insurgunt in me].i. persecutores mei[confundantur]vel confusione tp̃ali erubescẽdo de
suis sceleribus, vel confusiõe æterna, sentiẽdo tormenta, si mõ non pœnitent. Vñ p Iere. ait sal
uator:

uator:Confundantur q me persequuntur,& non confundar ego [seruus aūt tuus lætabit].i. Ierem.17.
A ego filius tuus q formā serui accepi, & vt homo seruus tuus sum,lætabor in te erubescentibus Philip.3.
atq; pereuntibus illis. ¶[Induantur] hoc est,vndiq; operiant[q detrahunt mihi pudore]ita ꝙ
18 erubescant de sua detractione,vel ad pœnitentiā salutarem,vel per damnationē æternam[&
operiant sicut diploide].i.velut duplici veste[confusione sua] ita ꝙ corā deo atq; hominibus
erubescant:imo sic ꝙ nunc eoꝝ confusio ac pœna incipiāt,& in futuro æternalr̄ durent.Quo
rundam eīm pœna nunc inchoat,in futuroq; seculo sine fine cōtinuat:electoꝝ vero castigatio
modo incipit,& postea finem sortit.Hæc aūt in Iudæis manifeste implētur. Nam à tpe destru
ctionis & expulsionis eoꝝ tpe Titi,vsq; in præsentem diem vagi & exules sunt,& aduersario
rum suoꝝ ditioni subduntur,varijsq; pœnis ac confusionibus afficiuntur:nec tñ emendātur
ex hoc,sed pœna eoꝝ nunc incipit,& postmodū in perpetuū perseuerat. Propter quod de eis
conscriptum est:Duplici contritione contere eos dñe deus nr̄. Porro prophetia ista de confusi Ierem.17.
one Iudæorum tunc summe implebitur,qñ videbunt in quem compunxerunt:puta in die iu Apoc.1
dicij.Tunc eīm iudicabuntur à Christo quem iudicauerunt,& cōspicent quem occiderūt.¶[Cō
19 fitebor dño nimis].i.deuotissime[in ore meo]ipm laudando de oibus bonis mihi collatis [&
in medio multoꝝ].i.inter fideles seu in ecclesia[laudabo eū]de bonitate ipsius & ꝑpria perfe-
ctione eius in semetipso.Hoc Chr̄s post resurrectionē fecit,qñ discipulis suis apparuit, stāsq;
in medio eoꝝ dixit:Pax vobis,sicut misit me viuēs pr̄,& ego mitto vos. Et:Non est vr̄m scire Iohan.21.
tpa vel momēta,q̄ pr̄ posuit in sua potestate. Sed & per seipsum Chr̄s vt hō in cœlo empyreo Actuum.1
B incessabilr̄ nūc laudat deū,seu sanctā trinitatē,cū inexcogitabili reuerētia cordis.In ecclesia q̄:
20 q; militanti laudat deū p suos ministros,q̄s ad diuinā laudem inducit.¶[Quia astitit à dextris
paupis].i.mihi pauperi in oī tribulatione pr̄nalr̄ affuit,nec vnq̄ me dereliqt,sicut in Euan.lo- Iohan.8.
cutus sum:Non reliqt me pr̄ solū,qa ego q̄ placita sunt ei,facio sp [vt saluā faceret à psequenti
bus aiam meā].i.quatenus meipm̄,seu vitā meā corporalē saluaret de manib⁹ Iudæoꝝ & cru
cifixoꝝ meoꝝ resuscitando me tertio die à mortuis.In expositione Psal.pn̄tis,S.Hieron.con-
tra Iudæos sic argumentat.Rn̄dete mihi o Iudæi:fuistis in babylonia,habuistis ibi prophetas,
Danielē,Ezechielē.Septuaginta annis fuistis in captiuitate illa,& postea venistis in ꝑpria (cō
puta annos à Chr̄o vsq; Hieron.)Ecce nunc quadringenti anni sunt,quare non est missus ad
vos propheta,& quare dereliquit vos dn̄s?Tunc dereliquistis dn̄m,& idola colebatis & mise
rebatur vestri.Nunc cū non colitis idola,qua re dereliqt vos dn̄s?Hucusq; Hiero.Sed ecce nūc
amplius q̄ mille & quadringenti anni sunt,ex quo in ista captiuitate fuerunt. Nec ad eos inue
nitur missus propheta,nec aliquod signū certū,diuinū ac euidēs eis monstratū est,q̄ scire pos-
sint se ptinere ad ppl̄m dei.Imo non obstante, q̄d apertissime demonstramus eis ad oculū hāc
esse finalē captiuitatē eoꝝ pp pc̄m̄ eoꝝ in Chr̄m commissum,quēadmodū p Dan.inducitur: Dan.9.
Non erit eius ppl̄s q eū negaturus est,& finis eius vastitas, & vsq; in finem perseuerabit deso
latio.Et p Ose.Dies multos sedebunt filij Israel sine rege,& sine principe,& sine sacrificio & si
ne altari,& sine Ephoth,& sine Teraphim.Et post hæc reuertentur filij Israel,& q̄rent dn̄m de Osee.3.
um suū,& Dauid regē suū (.i.Messiā vt oēs exponunt) & pauebūt ad dn̄m,& ad bonū eius in
C nouissimo dieꝝ.In hoc aūt q̄d S.Ose.ꝓhibet eos postea reuersuros ad deū,& q̄situros Messiā
dat palam intelligere,q̄d illis multis diebus de quibus ipse loqtur, sederē sine deo & Christo.i.
sine vera fide & digno cultu dei atq; Messię.Vel ergo p dies illos multos,de qbus tractat Ose.
intelligendi sunt dies huius captiuitatis,vel non.Si sic constat,q̄d mō sedeant sine deo,& chri
sto,tanq̄ infideles ac reprobi. Si non,tunc restat vna alia captiuitas longior ista,q̄ nec ipsi ex-
pectant.Quamuis ergo sit ita,non tñ volūt informari,credere,aut conuerti: quatenus sancti
prophetæ,q eoꝝ excæcationē & obstinationē pdixerunt,in hoc q̄q; inueniantur veraces.Ve- Ephe.2.
re eīm puenit sup eos ira dei vsq; in finē,& verificat in eis q̄d Salo.dicit:Quē despicit deus, hūc Eccls.7
nullus corrigere pōt.Optime q̄q; nobilis nr̄ Cassiodorus loqtur:Virgo peperit,Messias venit
agnus immolatus occisus est,redemptor surrexit à mortuis , mundus audita credit,& adhuc
Iudæus simulat se nescire,quod totus mundus agnouit.Præsta dñe obstinatis conuersionem,
obscuris lumen , incredulis fidem,vt pro quibus in cruce orasti, periclitantibus subuenire di-
gneris.Nam quibus suadere non possumus,recte pro illis tibi domine supplicamus. Luc.23

¶Expositio Psalmi eiusdem moralis,seu tropologica.

CVm Christus dicat:Qui vult venire post me,abneget semetipm̄,& tollat crucē suā quoti Lucæ.9
tidie & sequatur me,miꝝ non est, si Psalmi q ad literam de Chr̄i passione loquuntur,de
eius ecclesia seu q̄cunq; fideli moralr̄ exponant.Ecclesia igit seu qlibet homo Chr̄i vestigia di
gne sequens,contēnendo laudes hūanas,& sustinendo persequutiones diuersas in ꝑpria pso-
na,dño dicere pōt:Deus laudē meā ne tacueris ,i. tu pp quē honores & laudes tpales despicio,

Matth.25 atq; diuersa sustineo: me in iudicio approba, lauda, & salua, dicendo: Euge serue bone & fide
Luc.19 lis, intra in gaudium dñi tui. Nec permittas ab aliis laudem meam taceri, quãdo ad ædificatio
nẽ sit proximi, atq; ad gloriam nõis tui. Quia os peccatoris, & os dolosi sup me apertum est, i.
ṽba supba & dolosa aduersus me dicta sunt. Locuti sunt hoies praui aduersum me lingua do
losa, proponendo mala sub specie boni, vt quẽ manifesta malitia fallere neq̃unt, palliata æqui
Isaiæ.32 tate decipiant, quod valde iniquum est, secundũ quod p Isa. inducit: Fraudulenti vasa. i. verba
pessima sunt, ipse enĩ cogitatiões concinnabit ad perdẽdos mites in sermone mẽdacii. Et Ma
Mala.1. lac. Maledictus, inquit, dolosus. Verũtñ vitiũ istud (phdolor) nimis commune est. Propter q̃d
Ierem.19. Iere. ait: Vnusqsq; se à pximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciã, q̃a omis
frater supplantans supplantabit, & oĩs amicus fraudulenter incedet, & vir fratrẽ suum deride
Mich.7 bit. Hinc q̃q; scriptum est: Vir fratrem suum venatur ad mortem. Ab ea q̃ dormit in sinu tuo,
custodi claustra oris tui, quia inimici hoĩs domestici eius. Cũ ergo sit ita, merito dicit scriptura:
Eccle.8 Ne omni hoĩ cor tuum reueles, & beatus q inuenit amicũ verũ. Et sermonibus odii circũdede-
Eccl.25. runt me, q̃rentes meà summo bono auertere: quod est odiũ pessimũ. Sed non est nobis timen
Lucæ.6 dum ob hoc, q̃m christus locutus est: Beati eritis, cũ oderint vos hoĩes, & cũ separauerit vos &
exprobrauerint, & eiecerint nomen vr̃m tanq̃ malum pp filium hoĩs. Et expugnauerũt me gra
tis. Hoc maxime christi martyribus conuenit, qui pp iustitiam occidi digni fuerunt: sed & om
nis qui pp iustitiam patitur atq; opprimit̃ gratis. i. sine suo demerito expugnat̃. Pro eo vt me
diligerent, detrahebant mihi. Hoc conuenit bonis prælatis & fratribus q cõmissos seu pximos
Prou.9 charitatiue ac iuste corripiunt, pp quod amari deberent, quemadmodũ scriptũ est: Argue sapi E
entem & diliget te. Sed ipsi econtrario ab illis odio habentur, & oblocutiones patiunt̃, put di
Amos.5. cit scriptura: Odio habuerũt corripientẽ, & loquentem perfecte abominati sunt: ego aũt orabã
1.Corin.4 pro ingratis & æmulis. Hoc est quod dicit apl's: Maledicimur, & bñdicimus: blasphemamur &
Roma.12 obsecramus. Vnde & alibi monet: Noli vinci à malo, sed vĩce in bono malum. Hoc est scutum
patiæ famulorũ christi, in omni iniuriatione ad orationẽ recurrere. Primo pro semetipso orã-
do ne à proprio aĩo superemur, & ad impatientiã moueamur, sed in omni aduersitate cõstãtes
reddamur. Scd'o aũt orando pro aduersariis, vt deus eis ignoscat, gratiamq; melioris vitæ in-
1.Pet.4 fundat. De taliter patientibus Petrus ait: Qui patiunt̃ (inqt) secundũ voluntatẽ dei, fideli crea-
Matt.5. tori commendant animas suas. Vnde & chr̃s ait: Si eos diligitis, qui vos diligũt tm̃, q̃d amplius
facitis? Nonne & Ethnici. i. gentiles & infideles hoc faciunt? Cõstitue sup eum peccatorẽ, & di
abolus stet à dextris eius. Cum iudicat̃, exeat condẽnatus, &c. Mirũ videt̃, quõ nũc tãta impcẽt
aduersario iusti ab ipso iusto, q ĩmediate p̃dixit se orasse p ẽmulo. Sciendũ ergo, q̃d verba ista
atq; similia, qbus videtur malũ optari inimico, tripliciter intelliguntur. Primo, p modũ pphe
ticæ p̃nunciationis, non per modũ impcatiõis alicuius nociui. Scd'o p modũ demonstrationis
q̃d impius mereatur. Tertio, per modum zeli, q̃ se homo conformat diuinæ iustitiæ, imprecãs
Ierem.18. impiis mala scd̃m ordinem æquitatis diuinæ, nisi pœniteant. Et hoc mõ Iere. dicit: Dñe ne ppi
tieris iniqtati eorũ, & pc̃m eorũ non deleatur. Ait ergo ecclesia seu fidelis: Cõstitue sup eũ. i. su
per ppl'm præuaricatorẽ, constitues, & constitui decet, & oro vt statuas ad laudẽ iustitiæ tuæ, F
nisi resipiscat, peccatorẽ. i. diabolũ seu indignũ p̃latũ, quatenus quales serui, tales sint dñi, & di
abolus stet à dextris eius, inducẽdo eũ ad oĩa opa mala. Fiãt dies eius pauci. i. in vita gratiæ nõ
persistat, vel dies suæ naturalis vitæ breuientur pp peccata ipsius, quemadmodũ Eccl'es dicit:
Eccls.8 Non sit bonũ impio, nec plongẽtur dies eius. Et episcopatũ eius accipiat alter, hoc contra indi-
gnos p̃latos inducitur, q vtinam suo officio priuarentur. Sicut enim bono p̃lato nihil vtilius: sic
indigno p̃lato nihil nocentius. Fiant filii eius orphani. i. imitatores ppl'i tam maligni priuẽtur
patre cœlesti, ne sint filii adoptiui patris ẽterni, sed serui diaboli, cuius voluntati consentiunt.
vxor eius. i. ecclesia malignantiũ, cũ qua ipse spiritualr̃ aut corporalit̃ fornicatur, fiat vidua. i.
desinat esse chr̃i sponsa, eo quod fornicetur cũ amatoribus multis, nec fœcundetur luce & gr̃a
spiritus sancti, sed in oĩbus bonis sterilis fiat. Nutantes transferantur filii eius. i. imitatores ple
bis puersæ transferantur de regno christi ad potestatem diaboli, de statu salutis ad statũ dãna
tionis, de morte temporali ad perpetuam mortem inferni: & hoc nutantes. i. instabiles sc̃ti, va
Psalm.17. gi, ac dissoluti, sicut supra dictũ est: Filii alieni inueterati sunt, & claudicauerũt à semitis suis. Im
Prou.1 pius nanq; facit opus instabile, sicut scriptum est. Et mendicẽt, tanq̃ oĩbus spiritualibus bonis
Matth.25. priuati eo modo q̃ fatuæ virgines mendicabant, dicentes ad sapientes: Date nobis de oleo vr̃o.
Eiiciantur de habitationibus suis. i. de locis ecclesiæ, tanquã indigna & putrida mẽbra ipsius.
De habitationibus suis. i. de cœlestibus mansionibus, eis (si bñ vixissent) paratis. Scrutetur fœ
nerator. i. exactor. s. dæmõ, tẽtator, à q̃ peccator pc̃ã velut pecuniã mutuat, dum eius suggesti
one & cooperatione concupiscentiis satisfacit. Omnem substantiã eius. i. omnes interiores di
uitias,

uitias,impij.s.dona naturæ & gratiæ sibi collata,& ea suo dominio subdat,auferat, aut infici
A at,Et diripiant alieni.i.dæmones de particularibus vitijs tentantes,labores.i. virtutes & meri
ta eius spoliando eum donis dei. Quemadmodum enim exactor domum debitoris non potē
tis debita reddere pcepta licentia intrat,& bona eius tollit:sic dæmon cor peccatoris in vitijs
persistentis,deo permittente ingreditur,atq; in eo bonis spoliato, dominationē sortitur.Non
sit illi adiutor.Qui enim adiutorio dei iuste priuat,ab alio nullo valet saluari,aut salubrit̃ ad-
iuuari.Nec sit qui misereat̃ pupillis eius.i.qui praua opera eius sequuntur, sed iusta pœna ple
ctant̃,vel in hoc seculo,aut in futuro,prout scriptum est:Sic pereant inimici tui domine,q aũt Iudic.5
diligunt te,sicut sol in ortu suo splendet,ita rutilent.Fiant nati eius in interitum , spiritualem
perdendo vitam aīæ.s.charitatem & gratiam.Fiant contra dn̄m sp̃.i.omni tp̄e deo displiceāt
sicut scriptū est:Odio sunt deo impius & impietas eius. Et dispereat de terra viatorꝝ ac comp- Sapien.14
hensorꝝ.i.de præsenti ecclesia & regione viuorꝝ seu patria,memoria eorum, q̃tum ad bonum
ita quod nesciantur à deo per approbationem, pro eo quod non est recordatus conuentus eo
rum seu ipsi facere misericordiam cum proximo suo. Et persequutus est hominem inopem &
mendicū,quod est peccatum clamitans an̄ deum,& compunctum corde,ex contritione pecca
ti sui & aliorꝝ conati sunt mortificare.Merito ergo ppl's tam crudelis æternæ obliuioni tradit̃
nec vllam mīam consequit̃,sicut Iob ait:Obliuiscatur eius mīa,& dulcedo illius vermis.Vñ & Iob.24.
Chrs:Eadem,inq̃t,mensura qua mensi fueritis,remetietur vobis.Et alibi legitur:Homo in ho Matt.7 Eccl 28
minem sibi similem non habet mīam,& de peccatis suis deprecatur altissimum: q̄s exorabit p̄
B peccatis illius?Quasi dicat,hoc pene irremissibile esse.Et dilexit maledictionē,& veniet ei. Ma
ledictiōem diligit,qui opera amat propter q̄ christus in fine dicturus est reprobis: Ite maledi- Mat.25
cti in ignem æternum.Maledictionem diligit qui amat quod sibi non expedit,quia lætat̃ cum Prou.2
malefecerit,& exultat in rebus pessimis.Maledictionem diligunt,de quibus Iob asserit:Dixer̄t Iob.21.
deo:Recede à nobis,scientiam viarum tuarum nolumus.Et Isaias:Dicunt videntibus, nolite Isai.30.
videre,&aspicientibus,nolite aspicere nobis ea q̄ recta sunt.Et noluit ppl's reprobus bn̄dictio
nem.i.gratiam dei,q̄m spreuit legē altissimi,& elongabit̃ ab eo,quia non dabitur ei.Et induit
maledictionem sicut vestimentū.i.pc̄tō repletus est.Hinc enim sap̄ia ait:Quia vocaui & rēnu Prou.1
istis,despexistis omne consilium meū,& increpationes meas neglexistis,ego quoq; in interitu
vestro ridebo,&subsannabo,cum vobis quod timebatis euenerit:cum irruerit repentina cala
mitas.Fiat ei sicut vestimentum quo operitur.i.maledictio.s.culpa & debita pœna opiant im
pium,sicut vestis operit vestē indutū.Hoc accidit impœnitenti,quēadmodū Isa. dicit: Veniet Isaiæ.47.
super te malū atq; calamitas,& nescies ortū eius,& veniet super te miseria repente.In Iob q̄q; Iob.25.
legitur.Propt̃ malitiam tuam circūdatus es laqueis,& cōturbat te formido subita, & sicut zo
na qua sp̄ præcingitur.i.maledictione peruersus ligetur,ne exeat rete diaboli,sicut ligatur cor
pus cum cingulo.Hoc est quod Salo. fassus est.Iniquitates suæ capient impium,& funibus pec Prou.5
catorum suorum constringetur.Deinde ecclesia,seu quilibet iustus subiungit.Hoc opus eorū,
.i.ista erit merces illorum,q detrahunt mihi apud dn̄m.Terribile ergo est,detrahere iustis. Et
C tu dn̄e dn̄e fac mecum mīam tuam,pp nomen tuū.i.propriam tuam bonitatem & gloriā,non
pp iustitias meas:Hoc modo deus pp seipsum dimittit nobis pc̄tā,& dona gr̄e impartitur. Ait
enim per Isa.Ego sum qui deleo iniq̃tates tuas pp me.Et alibi:Propt̃ me ego faciā,vt non bla- Isaiæ.43.
sphemer .Quia suauis ē nobis mīa tua.Melior est eñ mīa tua super vitas.Libera me, ab oī pe Isaiæ.48. Psalm. 62
riculo,& malo pœnæ & culpæ,quia egenus pp imperfectionem naturæ,& pauper,pp carenti
am gratiæ,ego sum,& cor meum conturbatū est intra me ex recordatione diuini iudicij,æter
ni tormenti,proprij quoq; peccati,& propter diuersa pericula,q̄bus expositus sum,ita vt cum
S.Iob dicere possim:Anteq̄ comedā suspiro,& quasi inundantis aquæ sic rugitus meus. Sicut Iob.3.
vmbra cum declinat ablatus sum.i.quemadmodum vmbra ad occasum progediens stati au-
fertur,ac deficit,sic ego repente defeci & cecidi,vel à pristina gratia,vel à flore iuuentutis,vel à
fortitudine corporis.Et excussus sum,à statu perfectionis,stabilitateq; mentis,à contemplati-
one ad phantasmata inutilia corruendo,sicut locustæ excutiuntur de loco suo. Est autem quæ
dam ablatio bona,sicut cum homo aufertur mundo,vt seruiat christo,aufertur diabolo, vt vi
uat virtutibus.Sic quoq; est quædam excussio bona,de qua Isaias:Excutere(inquit)de pulue- Isaiæ.52
re.i.à terrenis ad cœlestia per contemplationem &dilectionem ascende.Genua mea infirma
ta sunt à ieiunio:hoc secūdum sensum præhabitum competit his,qui cum apostolo dicere pos
sunt:Castigo corpus meum & in seruitutem redigo. Sunt tamen quædam genua cordis, de q 1.Corin.9
bus in sua oratione ait Manasses:Et nunc flecto genua cordis mei. Sic etiam est quoddam spi 2.Para.36
rituale ac malum ieiunium,dum à cibo animæ homo ieiunat,spirituali,scilicet refectione gra
tiæ dei priuatus.Ab hoc ergo ieiunio genua cordis.i.virtutes informantur, quia debiliter & si

ne feruore procedunt in actum. Gratia nanque crescente, omnes virtutes roborantur, & fortius atque feruentius operantur: gratia vero decrescente, infirmantur virtutes. Et caro mea immutata est. i. hilaris facta & roborata, propter oleum. i. propter consolationem internã, & ex promptitudine animi omnia libenter agentis ac sustinentis. Debemus enim in ieiunando vitare exteriorem hypocritarum apparentiam, propter quod Christus loquutus est: Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuã laua, ne videaris hominibus ieiunans. Et ego factus sum opprobrium illis. Iusti enim ab impijs deridentur & contemnuntur. Propter quod dicit saluator: Si me persecuti sunt, & vos persequentur, quia non est seruus maior domino suo. Viderũt me, & mouerunt capita sua, insultãdo, illudẽdoque mihi, quemadmodum apostolus dicit: Tanquam purgamentum huius mũdi facti sumus omnium peripsema vsque adhuc. Et iterum: Spectaculum facti sumus deo & angelis, & hominib⁹, & nos stulti propter Christum. Adiuua me domine deus meus, ne in tantis aduersitatibus per impatientiam vincar. Adiuua me, vt fortiter pro tuo amore cuncta sustineam. Saluum me fac, modo per spem & gratiæ multiplicationem, in futuro autem per rem & gloriæ infusionem. Secundum misericordiam tuam. i. cito & copiose, sicut tu copiosus plenus & velox es in misericordia. Et scient. i. experimentaliter videant hostes mei inuisibiles, atque visibiles, quia manus tua hæc. i. quod ista mea confortatio atque saluatio sit effectus seu opus tuæ potestatis diuinæ: & tu domine fecisti eam. i. hoc quoque agnoscant, quod hæc operatio fit in me ex tua virtute, ita quod à te saluata est anima mea. Maledicent illi mihi ex sua malignitate, & tu benedices. i. gratiam magnam mihi præstabis pro hac iniuria, quam æquanimiter patior. Quãto enim conspexerit deus fideles suos maiora sustinere opprobria & flagella, tanto liberalius eis succurrit, sicut supra dixit: Cum ipso sum in tribulatione. Qui insurgunt in me, confundantur. i. de sua malitia erubescant, seque victos inueniant: seruus autem tuus lætabitur in te, prout Apostolus monet: Qui gloriatur, in domino glorietur. Deinde sequitur vox gratias domino referentis. Confitebor domino benefactori meo nimis, . i. toto affectu, deuotione pręcipua, & vltra naturalium virium potestatem, in ore meo, ipsum laudando, iuxta illud: Semper laus eius in ore meo. Et in medio multorum. i. inter alios & in ecclesia laudabo eum, propter bonitatem eius, & beneficia mihi concessa. Qui astitit à dextris pauperis. i. mihi pauperi fauorabiliter affuit. Astare nanque est adiuuantis, vt saluam faceret à persequentibus, . i. malis & importunis hominibus atque dæmonibus animam meam. præseruando eam à lęsione peccati, conseruandoque eam in statu salutis. Ecce Psalmum mysterialem audiuimus in quo capitis nostri diram persequutionem, & admirandam patientiã intuemur. Discamus ergo Christi exemplo pro aduersarijs & persequutoribus cordialiter exorare, odientibus affectum sanctæ dilectionis rependere, & Christi vestigia in omnibus imitari.

Matt. 6 · Ioh. 15. · 1. Corin. 4 · Ibidem · Psalm. 90. · 2. Cor. 10. · Psalm. 33. — D — E

COMMENTARIVS IN PSALMVM CIX

¶ Expositio Tituli.

Psalmi nunc declarandi titulus talis est: Psalmus Dauid. Cõuenit nanque hic Psalmus Dauid, pphetæ tanquam autori, & Chr̃o p Dauid significato tanquam materiæ seu subiecto, qa ad literam loqtur de chr̃o, quemadmodũ ipsemet chr̃s apud Mat. testatus est. Alloqns em̃ pharisęos Quid vobis (inqt) videtur de chr̃o, cuius filius est? Quibus r̃ñdentibus: Dauid, adiecit: Quõ ergo Dauid in spũ vocat eũ dñm, dicens: Dixit dñs dño meo, sede à dextris meis? Apl's quoque ex ista scriptura oñdit Chr̃m angelis maiorẽ, & pr̃i æqualẽ: Ad quẽ (inqens) angelorum dixit aliqñ, sede à dextris meis, quousque ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum? Loquitur itaque Psalmus iste de Christo secundum vtrãque eius naturam, & de magnificentia eius in ascensione, de coæternitate eius, & substãtiali identitate cum patre, de generali eius dñio, sacerdotioque æterno, atque finali iudicio. Ait ergo beatissimus Dauid, cui incerta & occulta sapiẽtiæ suæ reuelauit deus.

Mat. 22 · Hebr. 1. · Psalm. 50. — F

¶ Expositio psalmi iuxta sensum literalem.

Dixit dominus domino meo,]. i. deus pater loquutus est filio suo vnigenito, vero deo ac domino meo, qui est dominus meus secũdum diuinitatem, & filius meus secundum humanam quam ex semine meo suscepit naturam. Dixit autem non verbo foris sonanti ac transeunti, sed intellectualiter ei innotuit, imo ab æterno ita disposuit. Quid autem dixit, subiungitur [sede à dextris meis]. i. tu fili charissime, qui propter meum honorem, hominumque salutem sub om̃ibus creaturis humiliatus es, factus opprobrium hominum, in ascensione tua super omnes creaturas exaltare, & vsque ad thronum maiestatis ac gloriæ meæ conscẽde, illicque ad dexterã meam æternaliter reside, habita, ac quiesce. ¶ [Donec ponam inimicos tuos]. i. om̃es incredulos & iniquos, præsertim Iudæos [scabellum pedum tuorum]. i. sic tuæ potestati ac dominationi subiectos sicut substernitur scabellum pedibus sedentis. Hæc subiectio iam aliquo modo impleta est, Christus enim post resurrectionem

1 · 2 · Psalm. 21. · Hebr. 2.

rectionem dixit:Data est mihi oĩs potestas in cœlo &in terra.Imo añ passionem ait de se ad pa Mat.28
A tremःDedisti ei potestatem oĩs carnis.Deniq; q aliqñ Christo repugnabant,post conuersionẽ
ad fidem ei subiecti fuerunt.Sed ista subiectio maxime apparebit &plene implebit in die fina Iohan.17.
lis iudicij,qa tunc Christus oẽs aduersarios suos deijciet &damnabit.Nam & tunc implebitur
q̃d in Isaia de Christo p̃dictum est:Ad eum venient,& confundentur oẽs qui repugnant ei.In Isaiæ.45.
terim ergo Christus sedebit ad dexteram patris. Sed nunquid postea non sedebit?Sedebit vti
que postea. In diuina eñ scriptura solet hæc distinctio, donec,in oratione affirmatiua oĩa tpa
ponere & includere, sicut dum & infra dr̃:Oculi nr̃i ad dñm deũ nr̃m donec misereat̃ nr̃i. Sicq; Psal.122
tenetur hoc loco,qm̃ Christus in æternum sedebit ad dexteram patris. In oratione vero nega
tiua solet oĩa tpa abnegare & tollere, sicut in Matth.de Ioseph & virgine bñdicta asserit:Non Matth.1
cognouit eam donec peperit filium suum primogenitũ. Et istud rationabiliter fit. Cum nanq;
scriptura affirmat aut negat aliqd p illo tpe,qñ minus sic esse videtur,tunc certum est ꝙ ipsa ve
lit insinuare illud alijs tpibus sic se habere,sicut dum Matthæus affirmat S. Ioseph non cogno
uisse Mariam donec peperit Christum, certum est ꝙ postmodum eam nõ cognouit. Quõ eñ
matrẽ filij dei vnigeniti tẽtaret accedere,cui se cohabitare sciuit indignũ? Simili mõ dũ Prophe
ta asserit Christum ad dexteram dei sessurum , donec subijciantur sibi aduersarij sui,certum ẽ
ꝙ illis subiectis sedebit. Aduertendum aũt ꝙ sessio Christi ad dexteram patris,dupliciter in
telligi põt. Vno modo secundum diuinam ipsius naturam, sicq; per dexteram p̃ris designatur
B æqualitas eius, vt sit sensus:Sede à dextris meis.i.residendo mecum,esto mihi æqualis. Et hoc
modo dixit pater filio ab æterno, vt ad dexteram suam sederet. Imo generando eum, dixit &
contulit ei hoc ipsum,cum ipsa generatio non sit nisi verbi prolatio. Dicitur eñ pater filio se
cundum diuinitatem eius demonstrare & dicere,qm̃ generãdo filium dedit ei diuinam essen
tiam,quæ est ipsa sapientia,quam recipiẽdo dr̃ filius à patre audire atq; cognoscere. Non est
ergo in patre dextera corporalis,neq; in filio secundum ꝙ deus est sessio situalis. Sed sicut per
dexteram patris designat̃ eius æqualitas,ita p sessionẽ filij exprimitur summa dominatio eius.
Sedere eñ conuenit regi ac iudici. Secundo intelligitur Christus scd̃m humanam naturã sede
re.i.esse & pmanere ad dexterã patris.i.in summis ac potioribꝰ bonis sui genitoris, vcз in sum
mitate cœli empyrei, atq; pfecta participatione increatæ beatitudinis dei patris. Plus siqdẽ de
beatitudine dei recepit aĩa Christi,q̃ vniuersi simul electi,&hoc mõ dixit pater Christo hoi:Se
de à dextris meis,ab exordio creationis aĩæ Christi,q̃tum ad intellectualem reuelationẽ. Reue
lauit etẽñ sibi statim vt condita est, ꝙ ipsa cum corpore suo eleuanda esset sup oẽs cœlos: sed
q̃tum ad executionem & complementũ dixit pater Chr̃o: Sede à dexteris meis, in ascensione.
Tunc eñ dicẽdo.i. intellectualit̃ causaliterq; iubẽdo exaltauit Chr̃m, & dedit illi nomen q̃d ẽ
sup omne nomen. Et de hac sessione dicit Euangelista: Dñs Iesus postq̃ locutus est eis, assum Ephe.1.
ptus est in cœlũ,& sedet à dextris dei. Vñ & scriptum est: Aspiciebã in visione noctis, & ecce in Mar.16
nubibus cœli quasi filius hoĩs veniebat, & vsq; ad antiquum dierꝫ peruenit, & in conspectu eiꝰ Dan.7
obtulerunt eum. Consequenter Propheta alloquitur Christum. ¶ [Virgam virtutis tuæ,] .i.
C euangelicæ legis doctrinam,qua corriguntur iniusti,seu dominationis ac regię tuæ dignitatis
potentiam o Christe[emittet dñs]pater seu deus trinitas per seruos suos apostolos [ex Sion]
.i.ex hoc loco sic dicto, in Ierusalẽ sito. Sion nanq; mons fuit in Ierusalem, in q̊ constructũ erat
templum, itẽq; conclaue vel cœnaculum, in quo Christus cœnam nouissimã celebrauit, in quo 2.Reg.5.
post resurrectionẽ discipulis suis apparuit, in q̊ apostoli alijq; cum eis congregati spm̃ sc̃m̃ re Act.1.2
ceperunt. Ex hoc ergo cœnaculo &ex templo in monte Sion posito,&ex Ierusalem emisit deꝰ
p apostolos virgam virtutis Christi.i.euangelicam legem,& Christi magnificẽtiam p totum
mundum. Cum eñ apostoli spũm sc̃m̃ recepissent in die Pentecostes, statim oẽs cũ suo colle Act.1
gio, velut examẽ apum de conclaui, in q̊ paulo añ ex timore Iudæorꝫ clausi residebant, erupert, Act.2
ingressiq; templũ, Chr̃m prædicare cœperunt. Et exiñ deriuata est p̃dicatio eorꝫ in totũ orbẽ,
scd̃m q̃d Chr̃s eis p̃dixit:Eritis mihi testes in Ierusalem & in omni Iudæa & Samaria,& vsque Act.1
ad vltimũ terrę. Quod etiã Isaias prophetauit dicẽs:De Sion exibit lex, & ꝟbum dñi de Ierusa Isaiæ.2
lem. Ad hanc aũt emissionẽ & prædicationẽ sequuta est cõuersio mundi ad Chr̃m. Ideo subdi
tur[dñare]o Christe[in medio inimicorꝫ tuorꝫ].i. in regnis & populis infideliũ, q tpe infidelis
tatis inimici tui fuerunt, sed conuersi ad fidẽ, amici effecti sunt,&tu dñaris in eis p teipm̃ ac tu
os vicarios ecclesiarꝫ p̃latos. Subijciunt etẽñ tibi p fidem atq; diuinæ legis custodiã, qm̃ q̊ præ
cepisti eis obseruant. De hoc Chr̃i dominio dictũ est p Michæam:Et nunc magnificabit in me Mich.5
dio vniuersæ terræ. Et item Zacharias:Potestas eius à mari vsq; ad mare,& à fluminibus vsq; Zachar.9.
ad fines terræ. Vnde & in Daniele scriptum est: Dedit ei antiquus dierum potestatem, hono Dan.7
rem,& regnum,& omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. Quę autem sequuntur, possunt
esse

esse verba Prophetæ ad Chrm. ¶[Tecũ principiũ].i. cum te o Christe est pater existens princi-
pium tuum,de q̃ dicis apud Iohan.Oĩa mea abs te sunt.Est eñ pater cũ filio,& filius cũ pře,qa D
Iohan.17. inseparabiles sunt pater & filius.Licet nãq; psonaliter distinguant,essentialit̃ tñ idẽtificantur.
Iohan.1. Propter q̃d Iohan.inqt:In principio erat vbum,& verbũ erat apud deũ. Tecum ergo o fili est
principium.i.deus pater[in die virtutis tuę].i.in die æternitatis,q̃ est ipsa æternitas,in hoc die
est tecũ pater,qa æternaliter tecũ est,& tu coæternus es ei,& in hoc nõ est prius neq; posterius.
Propter quod apud Michæã inducit:Egressus eius ab initio à diebus ęternitatis.Et in Prou.Sa
Mich.5 Prou.8 pientia dei,q̃ est Christus dñs ptestatur:Ab æterno ordinata sum, necdũ erant abyssi & ego iã
concepta eram,añ colles ego parturiebar.Sic autẽ est tecum principiũ in die virtutes tuæ,[in
splendoribus sctõꝝ].i.in splendidis cognitionibus btõꝝ in patria,qm̃ eis à princidio mũdi in
Matth.18 notescit ista coexistentia & coæternitas tua cũ patre:sp quippe vident faciẽ patris,ergo & filij,
Iohan.14 qm̃ filius(vt est apud Iohan.)ait:Qui videt me,videt & patrẽ. Dicit̃ aũt æternitas dies virtutis
.i.potentiæ Chři,qa in eo inuariabilit̃ & oĩpotenter subsistit.Et ipsa æternitas proprie sumpta
aliud nihil est, nisi deus æternus,nec æternitas est mensura aut dies diuinę durationis,nisi scd;
rationẽ.Alij exponũt aliter,vt sint vba pris ad filiũ.Tecũ pricipiũ.i. vna eadẽq; principãdi au
thoritas est mihi tecũ, qm̃ ego & tu vnũ sumus in essentia, vnus oĩm conditor,vnusq; vniuer-
Iohan.8. soꝝ creator. Hinc eñ Christus se dixit esse principiũ respondẽs Iudæis:Principiũ q & loqr vo-
bis.Istud vero sic esse innotescit in die virtutis tuæ.i.in claritate patrię,vbi in lumine tuo vidẽt E
beati qũo vna sit authoritas creandi & gubernãdi in me atq; in te in splẽdoribus sctõꝝ.i.ple
na illustratiõe electoꝝ in patria.Nã tũc scti ista cõspiciũt,qñ diuino lumine psundũt,ita vt ful
Mat.13 geãt sicut sol in regno pris eoꝝ.Nunc eñ scd; Aplm videmus p speculũ in ænigmate,qa p fidẽ
1.Cor.11, ambulamus,nõ p speciẽ.Tunc vo cognoscemus sicut & cogniti sumus.Vñ Iohã.in sua Cano.
1Iohan.3 Siles inqt ei erimus,qa videbimus eũ sicuti est.In hoc igit̃ vbo declarant̃ coæternitas atq; ęqli-
tas pris & filij:[ex vtero].i.ex pprio corde[añ luciferꝝ].i.añ productiõẽ oĩs lucis creatæ,& añ
productiõẽ astroꝝ,q̃ noĩe luciferi designant̃[genui te]gñatione æterna,intellectuali,pura &
actualissima. Filius nãq; ex substãtia pris natus est,ita q immediate pcedit à substantia pris p
intellectũ emanatione naturali,sicut pcedit splendor à lumine,Ipsa q̃q; gñatio filij à pře aliud
nõ est,nisi pcessus lucis à luce,actus ab actu,& dei à deo.In patre equidẽ idẽ sunt essentia,poten
tia & opatio. Et ita pater intelligendo seipsum,intra se pfert verbum sibi simillimũ,in hoc so
lo ab eo distinctũ,qa pcedit ab eo.Et sicut pater seipm vno intuitu, & oĩa alia creando & crea-
ta & creabilia plene cognoscit:sic æternaliter vna conceptione interna vnicũ verbũ intra se gi
gnit,in quo tota sua natura atq; pfectio omnino plenissime continetur ac splendet, & in q̃ oĩa
alia cõprehendunt̃ ac lucent.Iccirco hoc verbũ est imago patris & oĩs creaturæ exemplar,pce-
ditq; immediate ab intellectu pris scdm Thomã in diuersis locis. Christus itaq; scdm q deus,
ab æterno est genitus, sicut si sol ab æterno fuisset,splendor ab æterno ab eo manasset & ortus
Eccle.24 fuisset. Propter q̃d in Ecclesiast. testat̃:Ego ex ore altissimi pdiui,primogenita ante omnem
creaturã.Et in Sapiæ lib.ait scriptura:Sapia tua dñe nouit opa tua, q̃ & affuit tunc cũ orbẽ ter
Sapien.9 rarum faceres,& sciebat qd placitũ esset oculis tuis.In his vbis euident̃ ostendit̃ duplex esse sa- F
pientia in deo,vc; genita & ingenita.Insup agit Propheta de sacerdotio Chri. ¶[Iurauit dñs] 5
irretractabiliter affirmauit,firmiterq; spopondit[& nõ pœnitebit eũ]ita iurasse q̃d sequr[tu]
Chře in q̃tum hõ[es sacerdos in æternũ scdm ordinẽ Melchisedec,]Christus nõ obtulit sacrifi-
cia legis,q̃ sacerdotibus filijs Aaron incũbebat offerre, sed fuit sacerdos offerendo seipm deo,
& recõciliãdo mũdũ pri ęterno,p crucẽ dissoluẽs inimicitias in semetipso scdm Apo.ad Ephe.
Ephe.2. qui iteꝝ ait:Christus tradidit semetipm pro nobis oblationẽ & hostiã in odorẽ suauitatis. Et
Ephe.5 Heb.9, ad Hebræos:Christus assistens pontifex futuroꝝ bonoꝝ,per propriũ sanguinem introiuit se
mel in sancta æterna redemptione inuenta. De excellentia aũt sacerdotij Christi dicit Apost.
Heb.7 Talis decebat vt esset nobis pontifex, sanctus,innocẽs,impollutus & excellẽtior cœlis factus.
Zachar.6. Vñ in Zacharia dr:Ipse portabit gloriã,& sedebit & dñabit̃,& erit sacerdos super solio suo.De
Heb.7 niq; qũo Christus dicatur sacerdos in æternum, declarat Apost.ad Hebræos,dicens:Christus
eo q maneat in æternũ sempiternũ habet sacerdotium. Vnde & saluare põt in ppetuum,acce-
dens per semetipsum ad deũ,semper viuens ad interpellandũ pro nobis.Sacerdotia quippe of
ficium est,inter deũ ac populum mediatorẽ & aduocatũ existere.preces populi deo offerre,de
um placare,populo bñdicere.Oĩa aũt hęc congruunt Christo.Propter q̃d in Canon.Iohan.in
1.Iohan.2 ducitur:Si qs peccauerit,aduocatũ habemus apud patrẽ,Iesum Chrm iustum,& ipse est propi
tiatio pro peccatis nostris. Dicit̃ quoq; Christus sacerdos in æternum secundum ordinem Mel
chisedec.Primo quoniam sicut Melchisedec obtulit deo panem & vinum.vt legitur in Genesi,
Mat.26 Gene.14 sic Christus sub formis panis & vini corpus suum & sanguinem obtulit seu dedit discipulis,
conuer-

conuertendo panẽ in corpus & vinum in sanguinẽ. Secundo, qm̃ sicut Melchisedec sine patre A & matre ac genealogia fuisse asseritur, non qa nõ habuit, sed quia scriptura propter mysteriũ ea subticuit: sic Christus sine humanæ gñationis naturali ordine natus est, & vere fuit ęternus Hinc nanq; dicit Apost. Præcursor pro nobis introiṫ Iesus scd̃m ordinẽ Melchisedec factus sacerdos in ęternum. Et denuo: Melchicedec rex Salem (q̊d est rex pacis) sine patre, sine matre assimilatus filio dei. Hæc ergo iurauit deus Christo homini. In ipso em̃ momento quo aiam ei9 creauit, reuelauit ei hoc ipsum [& non pœnitebit eum] Pœnitentia nanq; proprie dicta in deo locum non habet, prout in li. Reg. scriptum est. Porro triumphator in Israel nõ parcet, & pœnitudine non flectet, neq; em̃ homo est vt agat pœnitentiam. Et tñ dñs ait ad Samuelẽ: Pœnitet me q̄ constituerim Saul regem, sed hoc dr̃ propter similitudinẽ operis, nõ propter veritatem affectus. Loquit̃ em̃ deus frequent̃ in scripturis sanctis more humano. ¶ [Dñs à dextris tuis] Hoc dupliciter accipi põt. Primo sic: Dñs pr̃ seu deus trinus, existens à dexteris tuis o Christe, sicut de teipso in præcedenti psalmo dixisti: Confitebor dño nimis in ore meo, quia astitit à dextris pauperis, q̊d illic expositum est. Supra q̊q;: Prouidebam dñm in conspectu meo semp, qm̃ à dexteris est mihi ne cõmouear. Vel sic: dñs Christus, q est oim dñs, existens & residens à dextris tuis o deus pater, sicut paulo añ dixisti: Sede à dextris meis. [confregit in die iræ suæ] .i. tpe suæ vindictæ, de q̊ per Isaiam dicit: Dies vltionis in corde meo [reges] infideles, priuando eos ĩ hoc mundo vita gratiæ, vel etiam vita corporali, & postmodũ æternaliter eos damnando. Potissimum aũt loqtur nunc de illorꝝ regũ confractione, de qbus supra dictũ est: Astiterũt reges B terræ, & principes conuenerũt in vnũ aduersus dñm & Chr̃m eius. Hi em̃ reges (sumẽdo nomẽ regis cõmuniter pro præsidente) vc; Herodes, Pilatus & principes Iudæorum prędicto modo ex diuina vltione cõfracti sunt, quæ cõfractio asscribi põt cuilibet psonæ in diuinis, qm̃ effect9 supgloriosissimæ Trinitatis sunt indiuisi. Vnde p Isaiam Christus testatus est: Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. ¶ [Iudicabit in nationibus implebit ruinas] Duplex est Christi aduentus. Primus fuit vt iudicaret, scd̃s erit vt iudicet. Propter q̊d ait Apost. Chr̃s semel passus est ad multorꝝ exhaurienda pc̃tã. Secundo aũt sine pc̃tõ apparebit expectantibus se in salutẽ. Secundũ hoc duplex est iudiciũ, s. iudiciũ discretionis & iudicium remunerationis. Primũ iudiciũ fecit Christus in primo suo aduentu, & vsq; ad finẽ mundi hoc faciet, quosdam vocando ad fidem & gr̃am, quosdam vero deserẽdo occulto qdẽ, sed iusto iudicio, de q̊ añ passionem dixit: Nunc iudiciũ est mundi, nũc princeps huius mundi eijcietur foras. Chr̃s ergo in primo suo aduentu, & vsq; in pñs iudicabit ĩ nationib9, i. ipsas nationes faciẽdo in gentib9 iudiciũ discretionis, quasdam misericordit̃ adiuuando, cæteras iuste derelinquendo. In scd̃o aũt aduẽtu iudicabit in nationibus, iustas saluando, impiasq; damnando, queadmodũ apud Iohan. locutus est: Veniet hora, in q̊ oẽs q in monumẽtis sunt audient vocẽ eius, & pcedent q bona fecerunt in resurrectionẽ vitæ, q vero mala, in resurrectionẽ iudicij. i. damnationis. In primo autẽ aduentu & in iudicio qd̃ nũc agit̃, implet Chr̃s ruinas. i. defectus humanos, gr̃am infundendo cordib9 vacuis, mentesq; inanes ditando spũalibus bonis. In futuro vero iudicio de his q saluãtur implebit ruinas angelorꝝ, restaurãdo mansiões cœlestes angelorꝝ casu euacuatas [cõquassabit capita]. i. corda hũiliabit [in terra multorꝝ]. i. in multis locis & habitaculis hoim. In oĩ em̃ terra fideliũ hũiliauit quasdã supbos. In finali aũt iudicio cõquassabit, id est, æternaliter condemnando capita in terra multorum .i. capitaneos in multis terris cum elatione regnantes. Vñ in Isaia scriptũ est: Dñs exercituũ cogitauit hoc, vt detraheret supbiã oĩs gl'iæ, & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ. Pręterea Christo scd̃m q̊d deus est cõpetit iudiciariã ptãs authoritatiue, sed put hõ est conuenit ei instrumentaliter, & sic meruit eam p suã hũiliationem & passionẽ. Propter qd̃ ait loq̃ns de pr̃e atq; seipso: Dedit ei potestatẽ & iudiciũ facere, qa filius hois est. Et hoc est qd̃ mõ subiungitur: ¶ [De torrẽte in via bibet] .i. Christus in hoc mũdo pœnas, tribulationes & mortẽ acerbissimã patiet̃ sicq; de torrente tribulationũ bibet gustãdo aduersa. De huius torrẽtis potatione dixit Iohãni & Iacobo: Potestis bibere calicẽ quẽ ego bibiturus sum? Qd̃ aũt noĩe torrẽtis tribulationis magnitudo designet̃, patet p illud Isaiæ: Spũs ei9 velut torrẽs inũdans ad pdendas gẽtes in nihilũ. [propterea]. i. merito huius potationis [exaltabit] Chr̃s [caput] suũ. i. glorificabit & eriget semetipm̃, resurgẽdo in corpore glorioso & ascẽdendo ad patrẽ, q̄tenus sedeat secũ tanq̃ vniuersorꝝ iudex ac dñs. Christ9 em̃ vt deus suscitauit, exaltauit & glorificauit seipsum vt hõ est. Et ideo apud Iohan. profitet̃: Potestatẽ habeo ponẽdi animã meam, & potestatẽ habeo iterꝝ sumendi eam. Et qm̃ opera sanctæ Trinitatis sunt indiuisa, iccirco exaltatio ista attribui potest vnicuiq; diuinæ psonę. Christus nanq; apud eundẽ euangelistã: Quæcunq; (inqt) facit pater, hæc & similiter filius facit. Et de spũ sc̃tõ dicit Apost. Hæc oia operat̃ vnus atq; idẽ spiritus. Opera igitur superbenedictæ Trinitatis sunt indiuisa

Marginalia: Heb. 6 · Hebr. 7 · 1. Reg. 15. · Iudi. 6 · Psal. 15 · Act. 10. · Isaiæ 63 · Psalmo. 2. · Isaiæ 63. · Heb. 6 · Iohan. 12. · Iohan. 5. · Luc. 1. · Isaiæ. 23 · Iohan. 5 · Mat. 20 · Isaiæ. 30 · Iohan. 10 · Iohan. 5.

Porro

Porro in expoſitione huius pſalmi circa illud:Iurauit dñs,dicit Hugo ꝙ deus legitur tribus lo-
cis iuraſſe, vcꝫ Gen.xxij.dicẽs ad Abraham:Per memetipſum iuraui. Item hoc loco . Infra q̊q; D
in pſalmo 131.vbi ſcriptũ eſt:Iurauit dñs Dauid veritatem. Sed iſtud nõ eſt intelligendũ pręci
ſe,qa multo freq̃ntius q̃ ter legitur in ſcriptura canonica deus iuraſſe.In Iſaia nãq; ait pr̃:In me
Iſaiæ. 45 metipſo iuraui,egredietur de ore meo iuſtitiæ verbum.Et in propheta Amos ſcriptum eſt:Iu-
Amos 6 rauit dñs deus in aĩa ſua:Deteſtor ego ſuperbiam Iacob.Supra q̊q; in pſalmo 88.q incipit:Mi-
ſericordias dñi,dñs loquitur:Iuraui Dauid ſeruo meo,vſq; in æternũ præparabo ſemen tuum
Lu. 1 Et apud Lucã ait Zacharias:Iuſiurandũ q̊d iurauit ad Abraham p̃rem nr̃m . Et ad Hebræos
Heb. 6 Apoſt.Deus(inqt)interpoſuit iuſiurandũ.Et alibi q̊q; legitur deus iuraſſe.Ecce pſalmus iſte v-
bo breuis, q̃ infinitus eſt ſenſu.Oſtẽditur enim in eo duplex Chriſti natura,ſimplexq; ſeu vna
pſona. Deſcribitur in eo Chriſti ad patrem locatio,inimicoꝝ eius deiectio,Chriſtianæ fidei p-
mulgatio,coæternitas q̊q; & conſubſtantialitas patris ac filij. Declarat enim ſacerdotiũ Chri-
ſti,& iudicialis eius poteſtas,ac finale iudicium in pſalmo præſenti. Quem decet nos cum mul
ta reuerentia,cum deuotione præcipua,cum cõtemplatione profunda proferre,propter digni
tatem,dulcedinem,& altitudinem ſenſuum eius.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CX.

¶Expoſitio Tituli.

Pſal. 116 HVius pſalmi titulus eſt,Haleluia,quod ſignificat. Laudate deũ,de cuius p̃conijs perpul-
chre atq; iucunde tractat hic pſalmus, p̃ſertim de admirabiliſſimo ope dei in cõſecratio
ne corporis & ſanguinis Chriſti . Sicut eñ pſalmus p̃cedens tractat de ſacerdotio Chr̃i, E
ſic iſte determinat de inſtitutione ſacrificij huius,&efficatia ſacramẽti altaris. Loq̃ns itaque
ſctũs ꝑpheta in ꝑpria atq; eccleſiæ,omniũq; fideliũ perſona,dicit.

¶ Expoſitio pſalmi iuxta ſenſum literalem.

COnfitebor tibi]i.laudabo te[dñe ĩ toto corde meo]i. ex toto intellectu & affectu,mẽ 1
te collecta,& fixa.Cor hoc loco non pro organo corporis, ſed ꝑ anĩa ponit.Aĩa aũt
immaterialis eſt,nec partes habet. Quõ ergo ꝓhibet ſe dño confiteri toto corde,tanq̃
ſit ei confiteri pro parte cordis?Et reſpondendum ꝙ aĩa non habet partes quanti-
tatiuas,cum ſit incorporalis,nec eſſentiales,cum ſit forma ſimplex, ſed poteſtatiuas.i.vires di
ſtinctas. Vires autem ſeu partes poteſtatiuæ animæ rationalis,inquantum eſt rationalis,ſunt
tres,in quibus ſummæ Trinitatis imago conſiſtit,in anima,ſcilicet intellectus,memoria & vo
luntas. Ad intellectum ſpectat cognitio,ad voluntatem dilectio , ad memoriam in vtroq; fir-
ma inhæſio. Toto igitur corde domino confitetur,qui intellectu,voluntate atq; memoria eũ
collaudat,ita quod intellectu aduertit,voluntate diligit,memoria retinet verba diuina, q̃bus
dño confeſſionẽ laudis ſacrificat.Qui autem deum ore laudat , & mente illicita amat aut cogi-
tat,non toto corde dño confitetur. Vnde in quibuſdam animo vagabundis ac vagis ſcriptum
Oſee 10 eſt:Diuiſum eſt cor eorum,nunc interibunt. Et in Ieremia dñs loquitur:Si reuerteris,couerte-
Ierem. 4. re.i. ſi tu o homo cor tuum ad deum conuertere optas,toto corde ad eũ conuertere, adhærẽdo
Apoc. 3 ei perfecte,eiq; totis viribus miniſtrando,ne ſis tepidus ac diuiſus. Confitebor aũt tibi o dñe,
non inconſulte, indiſcrete,aut vana intentione,ſed [in conſilio iuſtorum].i.eo modo q̃ iuſto-
Eccle. 15 rum conſilium eſt te laudare . Iuſtorum nanq; conſilium eſt te laudare corde à vitijs expur- F
gato, cũ non ſit ſpecioſa laus in ore pctõris,& propter nois tui amorem atq; honorẽ, nõ pro-
pter temporale emolumentum aut laudem humanam[& congregatione]iuſtoꝝ.i. non in cõ-
uenticulis hæreticoꝝ, ſed in eccleſia fideliũ tibi confitebor . Cur aũt dño confiteaĩ ſubiungit:
¶[Magna opa dñi].i.magnifice facta,ſeu laude admirationeq; digna ſunt, vt patet de creatio- 2
ne cœli & terræ,de gubernatione vniuerſi,de opibus recreationis,glorificationis ac cęteris dei
effectibus . Effectus quippe proportionaĩ & correſpondet ſuæ cauſæ. Cum ergo deus ſubli-
mis & bñdictus ſit infinitæ magnitudinis,ſapientiæ & dignitatis,decuit magna ab eo opa fie
ri.[exquiſita].i.exquiſite producta[in oẽs voluntates eius].i.ſcdm omne deſiderium ſeu bene-
placitum creatoris.Singula nanq; produxit tunc,taliter ,ideo,vbi,& ſecundum q̃d voluit.pro
Iſaie 46. pter quod per Iſaiam teſtaĩ:Conſilium meũ ſtabit,& oĩs voluntas mea fiet. Et Apoſt.ait Deus
Ephe. 1. operaĩ oĩa ſecundũ conſiliũ voluntatis ſuæ.Sed cum in deo non ſit niſi vna,æterna,ſimplex in
uariabiliſq; voluntas,cur nunc pluraliĩ dictum eſt:in oẽs voluntates eius? Et reſpondendũ
ꝙ ſicut in deo dicunĩ plures ideæ ſeu multæ notitiæ per reſpectum ad creaturas, ſic dicunĩ plu
res voluntates ſecundum rationem noſtram per comparationem ad volita creata,quę multa
ſunt. ¶[Confeſſio].i. dei laudatio ſeu propriæ culpæ prolatio [& magnificentia].i.magnifica 3
operatio ad dei honorem exhibita[ſunt opus eius].i.opa deo placentia,& nobis ab eo conceſſa
Omne enim bonum ab ipſo procedit,& hæc duo opera deo præcipue placẽt, nec nobis inſunt
niſi

nisi ex gratia dei, ideo deo magis q̃ nobis attribuunt. [& iustitia eius manet in seculum seculi]
A Iustitia nanq̧ in deo existẽs, quę est ipsemet deus, æterna est, sicut diuina essentia, à qua sola ra-
tione distinguitur. Iustitia quoq̧ quæ est effectus diuinæ æquitatis in ꝑpetuum perseuerabit,
4 q̃m electoꝝ gloria & impioꝝ miseria nunq̃ cessabunt. ¶[Memoriam fecit mirabilium suorũ
misericors & miserator dñs, &c.] Versiculus iste nec melius nec literalius valet exponi q̃ de in-
stitutione ac alimonia sacramenti altaris, vt sit sensus: Dñs Christus q est misericors in natura
& miserator in actu fecit memoriã, i. memoriale instituit mirabiliũ suoꝝ, i. incarnationis, dile-
ctionis, conuersationis ac passionis suæ. In cœna em̃ nouissima recessurus à suis corporali præ
sentia, volens nos iugiter memores esse eximiæ suæ dilectionis atq̧ amarissimæ passionis, imo Mar. 2a
omnium, quæ ꝑ nr̃a salute tam dignant̃ assumpsit, fecit, ac ꝑtulit, sacr̃m corporis ac sanguinis
sui instituit, panẽ conuertens in corpus & vinũ in sanguinẽ, sicq̧ sub specieb⁹ panis & vini [escã
dedit timentibus se]. i. corpus & sanguinem dedit apostolis, & ꝑ eos ac successores eoꝝ dari cõ
misit vniuersis fidelib⁹, ꝓpter q̊d dixit: Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Vñ Apl's: Quotiescũ Ibidem
que (inqt) mãducabitis panẽ hũc & calicẽ bibetis, mortẽ dñi annũciabitis donec veniat. De hac 1. Cor. 21.
etiam esca Christus apud Iohan. locutus est: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est Iohan. 6.
5 potus. ¶[Memor erit] ipse Christus [in seculum]. i. indefinenter [testamenti sui]. i. huius sacr̃i
q̊d dr̃ testamentũ iuxta illud Apost. Hic calix nouum testamentũ est in meo sanguine. Huius 1. Cor. 11.
testamenti seu sacr̃i erit Christus in ꝑpetuum memor, ꝑ hoc ꝙ oĩbus hoc sacr̃m deuote fideli-
B terq̧ sumentibus confert gr̃am in pñi, & vitam æternam in futuro, sicut promisit dicens: Qui
manducat meam carnẽ & bibit meũ sanguinem, in me manet & ego in eo. Rursusq̧: Qui mã- Iohan. 6.
ducat hunc panẽ viuet in æternũ. Vel dr̃ Christus sp memor futurus huius testamenti, q̃m facit Ibidem
nos memores eius, cõseruabitq̧ fidem huius sacr̃i in cordib⁹ hoĩm vsq̧ ad seculi cõsummatio-
nem [virtutẽ opeꝝ suoꝝ]. i. fructũ & efficaciam huius sacr̃i, vƺ corporis & sanguinis sui, quę
sunt opa creatoris. Vel virtutem opeꝝ suorum. i. potentiã sacr̃aliũ effectuũ corporis sui & san-
guinis [annunciabit] Chr̃s [populo suo]. i. discipulis suis, atq̧ ꝑ eoꝝ prædicationẽ cunctis fide
libus. Hoꝝ opeꝝ suoꝝ virtutẽ Christus discipulis annunciauit dicendo: Hic est panis, de cœlo Iohan. 6
descendens, si qs manducauerit ex eo, nõ morieť in æternũ. Et: Qui manducat me, viuet ꝓpter
me. Possunt q̊q̧ hæc gñalius explanari, eritq̧ sensus: Memoriã fecit mirabiliũ suoꝝ, q̃m ꝑ spi
ritum sc̃m̃ edocuit sc̃tõs ꝓphetas atq̧ apost. ad conscribendũ & annũciandũ mirabilia sua, q̃
vtiq̧ in veteri ac nouo testamẽto copiose narrant̃, & à fidelib⁹ recolunt̃: escã spũalẽ dedit timẽti Eccl. 15
bus se, reficiendo mẽtes eorum pane vitæ & intellectus, & ỽbo & gr̃a spũs sc̃ti. De esca q̊q̧ cor
porali prouidit deus famulis suis timoratis, qbus apud Mat. ait: Quærite primo regnũ dei & iu Mat. 16
stitiam eius, & hæc oĩa adijcient̃ vobis. Propter q̊d iteꝝ dicit: Ne soliciti sitis aĩæ vestrę qd mãdu-
cetis, & corpori vr̃o, qd induamini, scit em̃ pr̃ vr̃ cœlestis qa his oĩb⁹ indigetis. Memor erit in se
culum testamenti sui. i. nouæ atq̧ euangelicæ legis corroborãdo, conseruandoq̧ eã vsq̧ ad ter Sapien. 3
minũ mundi. Memor erit etiã testamenti sui. i. ꝓmissionis suæ factæ in nouo testamẽto, q̃m eã
implebit dummõ nos agamus q̊d ipse nobis p̃cepit. Promissio noui testamenti est: Fulgebũt iu Mat. 13
sti sicut sol in regno pr̃is eoꝝ. Et: In futuro seculo neq̧ nubẽt neq̧ nubent̃, sed erũt sicut angeli Mat. 22
C dei. Illud q̊q̧ q̊d Chr̃s clarissime loqt̃: Pr̃ q̊s dedisti mihi, volo vt vbi ego sum & illi sint mecũ, vt Iohan. 17.
videãt claritatẽ meã quã dedisti mihi. Hęc oĩa implebunt̃ in nobis, si impleuerimus illud q̊d ad
Chorin. ait Apl's: Has ꝓmissiones habẽtes charissimi, mũdemus nos ab oĩ inquinamento car 2. Cor. 7.
nis & spũs, ꝑficientes sc̃tificationẽ in timore dei. Virtutẽ opeꝝ suoꝝ. i. miraculoꝝ potentiã seu
opa sua virtuosa ac sc̃tã annunciabit populo suo. Chr̃s em̃ ꝑ seipsum p̃dicauit opa dei pr̃is, &
subinde conuersationis suæ innocentiam ac miraculoꝝ suoꝝ excellentiã annũciauit Iudæis, si
cut apud Iohan. Quis (inquit) ex vobis arguet me de pc̃tõ? Et: Ego non quæro gloriam meam Iohan. 8.
Et alibi: Opera quæ dedit mihi pater testimoniũ ꝑhibent de me. Hæc aũt opa. i. vita & signa Ibidem.
Christi annũciata sunt nobis per apostolos, imo quotidie annunciant̃ nobis in scriptura cano Iohan. 7
6 nica noui testamenti, præsertim in euangelijs. Oĩa aũt hæc fecit deus fidelibus suis. ¶[Vt det il
lis hæreditatem Gentium] hoc est, regnum cœlorum & vitã æternã hoĩbus ab origine mundi
paratã, quemadmodũ apud Mat. dicit saluator: Venite bñdicti patris mei, possidete paratũ vo Matth. 25
bis regnũ à constitutione mũdi. Specialr̃ tñ regnũ cœloꝝ appellatur hæreditas gentiũ, qa Iu-
dæis ꝓpter incredulitatẽ iuste ablatum est, & gentibus hũiliter credẽtibus datũ. Propter quod
chr̃s ait: Auferet̃ à vobis regnũ dei, & dabitur genti faciẽti fructus eius. Et denuo ait: Multi ab Mat. 21
oriẽte & occidẽte veniẽt & recumbẽt cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno dei. Filij aũt re
gni eijciẽtur foras. Merito itaq̧ regnum cœlorum nuncupatur hæreditas gẽtium quibus ait Mat 8.
Apostolus: Estis ciues sanctorum & domestici dei. Itemq̧ ad Romanos: Filij dei sumus. Si au- Ephe. 2.
tem filij & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Si tamen compatimur ei, Roman. 8

vt &

vt & glorificemur. [opa manuum eius] .i. effectus diuinæ potestatis sunt [veritas & iudicium] D
hoc est saluatio & damnatio. Veritas eñ vocatur vera impletio promissionis diuinæ, factæ de
hæreditate cœlesti electis donanda, quibus & datur. Hæc impletio est eorũ saluatio, & ipsa est
opus Christi. Iudicium autem frequenter accipit pro reprobatione malorũ. Vnde apud Iohan
Iohan.3. nem dicit: Qui credit in filium dei nõ iudicatur, qui autem nõ credit iam iudicatus est, hoc est,
1.Cor.11. reprobatus. Et Apost. Si nosipsos (ait) diiudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Hinc quoq; Chris
Iohan.5. apud Iohannem clarius loquens: Qui audit (inquit) vbum meum, & credit ei qui misit me, ha
bet vitam æternam, & in iudicium non venit. Iudicium ergo. i. reproborũ iusta damnatio est
opus dei. Vel sic: Veritas & iudicium. i. quęlibet veritas, quodlibetq; iudiciũ est opus dei. Est eñ
veritas naturæ, veritas vitæ, & veritas orationis. Est quoq; iudicium discretionis, & iudicium
remumerationis. Et omnia hæc opera sunt manuum diuinarum. Vel sic, Opera manuũ eius
veritas & iudicium. i. vera & iusta seu discreta. Dum enim aliquid conuenit rei excellent, enun
ciatur de eo non solum in concreto, sed etiam in abstracto, sicut ait Christus apostolis: Vos
Mat.5 estis lux mundi. Et Aposto. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. i. fuistis ali
Ephe.5. quando vitijs tenebrosi, nũc autem p gratiam lucidi. Vnde de homine multum dilecto ac dul
ci dicimus: Iste est amor meus & dulcedo seu consolatio mea. Quoniam ergo omnia opera dei
sunt valde iusta, vera atq; discreta, iccirco non solum vera & iusta, sed veritas & iudicium no
minantur. Potest quoq; referri ad sacramentum altaris, in cuius consecratione opera dei sunt
veritas: quia in hoc sacramento non solum figuraliter, sed vere ac substantialiter Christus cõ
1.Cor.11. tinetur, & iudicium mortis sumenti indigne: Qui enim manducat indigne, iudicium sibi man E
ducat. ¶ [Fidelia omnia mandata eius] hoc est, diuina præcepta non sunt fallacia, sed firma & 7
certa, ita q obseruatores eorum fidelem ac veram mercedem recipient, [confirmata in se
culum seculi] i. p diuina miracula & cætera quibus fides innititur, in æternum roborata, ita q
certum est ista mandata esse à deo, & p consequens sancta atq; salubria [facta]. i. nobis iussa &
Mat.22 exhibita [in veritate & æquitate] ita q ipsa sunt vera & æqua. Vel in veritate. i. in sapientia &
Mar.12. æquitate. i. iustitia præcipientis dei, qui secundum suam sapientiam atq; iustitiam, seu in sua
sapientia & iustitia nobis ista mandata fecit & contulit. Vel dicuntur facta seu data in veri
tate angelicæ illustrationis, & ęquitate angelicæ administrationis. Præcepta nanq; legalia da
ta sunt Mosi ministerio angelorum, sicut Stephanus ait Iudæis: Accepistis legem in disposi
Act.7 tione angelorum. ¶ [Redemptionem] hoc est, salutem & saluatorem, vẑ Christum [misit] pa
Iohan.3 ter [populo suo]. i. electis in hunc mundum Christum transmittens. Non enim misit deus fili 8
um suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum, sicut apud Iohannem scriptũ
Isaiæ.49 est. Vnde in Isaia pater dicit ad Christum: Dedi te in lucem gẽtium, vt sis salus mea vsq; ad ex
tremum terræ. Vel ipse Christus misit. i. per prædicationem apostolorum annũciauit redem
ptionem. i. humani generis saluationem sua passione adeptam, populo suo. i. vniuersis fidelib9
Mat.28 secundum quod in Marco dicit ad eos: Euntes in mundum vniuersum prędicate euangelium
Mar.16 omni creaturæ [mandauit in æternum testamentũ suum]. i. euãgelicam legem præcepit vsq;
in finem seculi custodiri, quod de veteri testamento non iussit, quoniam illi successit nouum te
stamentum in illo præfiguratum: nouo autem testamento aliud nõ succedet. Propterea vsq; F
ad seculi consummationem iubetur seruari, quod tamen de sacramento altaris pręsertim nũc
dicitur, quoniam hoc vsq; in finem mundi frequentandum est. ¶ Sanctum & terribile nomen 9
eius.] hoc est, ipse deus est sanctus in seipso, quoniam substantialiter purus atq; perfectus est,
Deu.10 & terribilis ratione sui effectus. Omnibus aũt est deus terribilis, formidandus timore filiali &
Eccl.1. casto, sic enim beati in patria timent deum. Impijs vero terribilis est timore seruili, quo deus
timetur non ex amore secum existendi, sed ex pauore tormenta sustinendi: [initium sapientię
timor domini.] Timor enim seruilis incipit ad sapientiam recipiendam animam præparare,
inquantum facit à malo recedere. Timor vero initialis magis propinque disponit ad sapiẽtię
infusionem seu potius perfectionem, timor enim initialis sine charitate & sapientia haberi
non potest. Hoc autem quod dictum est: Initium sapientiæ timor domini, in Ecclesiastico &
alibi scriptum est. Sed videtur huic contrarium quod idem Ecclesiasticus testatur: Plenitudo
Eccl.1. sapientiæ timere dominum. Et Iob inquit: Ecce timor est ipsa sapientia. Et respondendum, q
Iob.28. ista intelligenda non sunt de timore seruili, sed casto & filiali, quem perfecta charitas non ex
pellit, sed exerit & diffundit seu causat. Hoc enim timore Christus extitit plenus, iuxta illud
14.& 11. Isaiæ: Replebit eum spiritus timoris domini. Veruntamen iste timor non est sapientia, aut sapi
entiæ plenitudo essentialiter, quia realiter ab ea distinguitur, sed dicitur sapientia secundum
resplendentiam quandam, quia in hoc quod aliquis timet deum casto timore, maxime liquet
eum veraciter esse sapientem. Et hoc modo sapientia de multis virtutibus virtutumq; actibus

prædicatur

A prædicatur, sicut cum dicitur: Nolle præesse, sed velle subesse est sapientia. Homines fugere est 10 sapientia, propter Christum despici velle est sapientia. ¶ Intellectus bonus omnibus facientibus eum.] hoc est, cognitio fructuosa & vtilis est his qui agunt quod sciunt agendum. Nam vt dicitur secunda Petri: Melius erat nõ cognoscere viã iustitiæ, q̃ post agnitionem retrorsum reuerti. Et Iacobus affirmat: Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. Vnde & Christus in euang. Seruus (inquit) q scit voluntatem domini sui, & non facit, plagis vapulabit multis. Qui ergo putat se eruditum, qui se illuminatum à deo exultat, & se sapientem confidit, aduertat & impleat quod Iacobus p̃cipit: Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione o͞pationem suam in mansuetudine sapientiæ. Alioquin audiet à Christo illud Isaiæ: Sapientia tua & scientia tua decepit te. Vel sic: Intellectus bonus. i. vis intellectiua, habitus intellectualis & operatio intellectiua sunt sana laudeq; digna omnibus facientibus eum, s. timorem, seu timentibus deum, qui sc; viuunt secundum quod suggerit timor, de quo per Ecclesiasticũ inducitur: Timor dñi expellit peccatum. Et alibi: Qui timet deum nihil negligit [laudatio eius] qui ita intelligit, & intellecta adimplet [manet in seculum seculi,] quia & ipse deum sine fine laudabit, & à deo æternam laudem p mercede recipiet, atq; cum sanctis laudabitur, sicut Ecclesiasticus testatur: Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsq; in seculum non delebitur. Deniq; psalmus iste anagogice exponi potest. Nam beatis in patria congruunt quæ in eo dicuntur. Ecclesia ergo triumphans, seu quilibet beatoꝝ dicere potest: Confitebor tibi dñe in

B toto corde meo. Sancti em̃ in patria deum sine aliqua interruptione iugiter laudant, & hoc toto corde. i. in omnibus viribus suis. Sicut em̃ p̃ceptum charitatis p̃fectissime implent deũ amando toto corde, tota fortitudine & omnibus viribus suis, quia totaliter, actualiter & indesinenter feruntur in deum: sic dño confitentur confessione laudis toto corde, quemadmodũ p Isaiã dñs contestatur: Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis. In consilio iustoꝝ. i. secundum actum prudentiæ electoꝝ in patria. Sancti nanq; in regno deum collaudant, secundum quod donum cõsilij eis à spiritu sancto influxum suggerit & suadet: & cõgregatione. i. in vnione beatoꝝ seu triumphanti ecclesia. Beati enim deum concorditer atq; generaliter laudant, glorificantes nomen eius in idipsum. Magna o͞pa domini, ea præsertim quæ facit in cœlo empyreo circa beatos, q̃s sua p speciem visione beatificat, & in quibus mirabilissima efficit opa, nobis prorsus occulta. Confessio, qua deum incessantissime laudant, & magnificentia, qua ei reuerenter obsequuntur ac parent, opus eius. i. sunt o͞pa dei placita deo. Memoriam fecit mirabiliũ suoꝝ. Deus facit in cordibus beatorum memoriam mirabilium suoꝝ, admittendo eas ad beatificam suæ essentiæ visionem, in qua splendidissime contemplantur, quæ, quanta & qualia fecerit deus pro eoꝝ salute. Escam dedit timentibus se. i. nobis beatis, qui eum timore casto timemus, quantum ad reuerentialem subiectionem, nõ quantũ ad effectionem pœnalem, præstitit suæ diuinitatis fruitionem, qua feliciter hilariterq; intus reficimur, sustentamur, atq; perficimur. Memor erit in seculum testamenti sui. i. promissionẽ suam in æternum verificabit, qua

C nobis promisit pro præmio suiipsius visionem, ita q nũq̃ relabemur ad miserias pristinas, sed cum deo sine fine manebimus. Virtutem opeꝝ suoꝝ annunciabit populo suo. Deus nanq; sanctis in patria reuelat suos diuinos atq; potentes effectus, & per angelos superiores illuminat inferiores de operibus talibus. Cætera ex præinductis faciliter elucescunt. Postremo psalmum præsentem laudibus creatoris dulcissime redolentem, affectum psallentis mirabiliter inflammantem spirituali hilaritate persusum, quis digne laudare præualeat, in quo homo fidelis deum tam fiducialiter tamq; affectuose alloqui orsus est, in quo deus in suis effectibus tam præclare extollitur, diuina iustitia cõmendatur, sacramenti Eucharistiæ institutio prophetatur, noui testamenti perpetuitas annunciatur, vitæ æternæ remuneratio commemoratur, Christi missio tangitur, & alia multa perpulcherrima continentur. Si ergo deum vere diligimus, nequaq̃ psalmũ hunc tam mysterialem ac sententiosum sine piẽ deuotionis feruore cantemus. Qui enim deum veraciter amat, quanto eum ardentiori affectu cõplectitur, tanto in eius præconijs atq; obsequijs vehementius delectatur. Quod vt nobis quoq; conueniat, enitamur semper cor purum domino repræsentare, in eius gratia quotidie crescere, & debita nostra officia cum oĩ diligentia ordinate persoluere. Tunc nanq; poterimus in spiritualibus gratijs abũdare, si conemur opus dei non negligenter, sed reuerenter exoluere.

Act 5 | 2. Petri. 2 | Iacobi. 4 | Lucæ. 12. | Iaco. 3. | Isaiæ. 47 | Eccle. 1 | Eccls. 7 | Eccle. 39 | Isaiæ. 65 | Psal. 148. | 1. Iohan. 3 | 1. Para. 29 | 2. Timo. 2

¶ COMMENTARIVS IN PSAL. CXI

¶ Expositio Tituli.

HAbet psalmus iste p titulo Haleluia. Qđ aũt adiungit, reuersionis Aggęi & Zacharię, nõ habet in Hebræo neq; in translatione Hierony. iuxta Hebræũ, nec debet ita intelligi, q̃si hic psalm. sit editus ab his p̄phetis, aut eoꝝ tp̄ibus, sed hoc ideo addit, q̃a sicut Aggęus & Zacharis

Agg. 1. 2 | Zachar. 2

Zacharias pphetauerẽt de ædificatione materialis templi in Ierl'm post reditũ à captiuitate Ba D
bylonis, sic in psalmo pñti tractaẽ de virtutib⁹ p q̃s fideles ædificãt Chr̃o immateriale templũ
in cordibus suis post reditum à misera seruitute peccati, seu captiuitate diaboli. Specialiter ve
ro loquitur psalmus iste de operibus misericordiæ, de quibus & Christus specialiter perhibet
se facturꝫ iudiciũ in die nouissimo. Ait itaq;:

¶ Expositio psalmi literalis.

Mat. 25 BEatus vir] hoc est, felix homo nunc in spe, & postmodũ felix erit in re [q timet dñm] 1
timore casto & filiali, vel saltem initiali. Timor nanq; seruilis non est meritorius,
qm̃ non procedit ex charitate, sine qua nihil est meritorium vitæ æternæ. Hinc em̃
Eccle 1 Ecclesiast. contestatur: Timenti deum bene erit in extremis, & in die defunctionis
Eccls. 12 bñdicetur. Et alibi: Beatus cui datum est habere timorẽ dei. Et Ecclesiastes ait: Finẽ loquẽdi pa
riter oẽs audiamus. Deum time, & mandata eius obserua. Deniq; cum nihil separet nos à deo
nisi pctm̃, eo ipso q̃ timor peccata expellit, ad omne bonũ disponit, oĩmq; bonorꝫ quodammõ
causa est: [in mandatis eius volet nimis] i. iste deum timẽs valde optabit implere diuina mãda
ta. Timor em̃ filialis, qm̃ timet offensam dilecti & separationem ab eo, maxime studet vitare,
qbus dilectus offenditur & aufertur, vc; pctã omissionis & cõmissionis, & p consequens nimis
cupit facere quæ placent dilecto, q̊d est obedire præceptis aĩo prompto ac feruido. Nam istud
nimis non designat vitiosum excessum, sed feruentem affectum. Insuper timor iste facit ni
mis velle in præceptis dei implendis, quia delectat cor, & parit lætitiam, iuxta illud in Ecclesia E
Ecci. 1 stico: Timor dñi delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudiũ in longitudine dierꝫ. ¶ [Potens in
terra erit semẽ eius] hoc est, fructus bonæ cõuersatiõis hoĩs timorati, erit fortis ac stabilis in ec 2
clesia tam militanti q̃ triumphanti. Nam fructus iste æterno præmio fulcieẽ, iuxta illud: Bono
Sap. 3. rum laborꝫ gloriosus est fructus [gñatio rectorꝫ]. i. populus iustus [bñdicetur] à deo, recipiẽdo
Prou. 10 grãm eius, & ab hoĩbus q eis bona imprecanẽ. Scriptum est em̃: Bñdictio dñi super caput iusti
Prou. 3 Et: Qui recti sunt habitabunt in terra, & simplices pmanebunt in ea. ¶ [Glĩa]. i. spũalis lætitia 3
bona fama, vitæ excellentia [& diuitiæ]. i. spũalium bonorꝫ affluentia [in domo eius]. i. in cor
Eccls. 29 de viri deum timentis, sicut in Ecclesiastico legit: Nihil melius q̃ timere deũ. [& iustitia]. i. iusta
conuersatio [eius manet in seculum seculi.] Hõ em̃ timoratus pseuerat vsq; in finẽ, & tũc æter
Eccl. 33 naliter coronaẽ. Vñ rursus in Ecclesiastico dr̃: Timẽti deum non occurrẽt mala, sed deus in tẽ
tatione illum conseruabit & liberabit à malis. Salomon q̊q; ait: In timore dñi esto toto die, &
habebis spem in nouissimo. ¶ [Exortum est in tñbris] hoc est, inter pctõres seu in hoc seculo tñ 4
bris ignorantiæ atq; caligine vitiorꝫ repleto [lumen] diuinũ, æternũ, & increatum [rectis cor
de]. i. iustis hoĩbus. Et qd sit lumen, hoc subdit: [misericors & miserator & iustus.]. i. deus q dr̃
misericors in natura, miserator in ope, iustus in retributione. Dicitur aũt deus iustis oriri p hoc
q lumen gratiæ ab ipso recipiunt, p q̊d creatorem suum contẽplantur & diligunt. Propter q̊d
Malach. 3 p Malachiã ait: Orieẽ vobis timentibus nomen meũ sol iustitiæ. Põt q̊q; hic v̄sus de Chñi ad
uentu intelligi, vt sit sensus: Exortũ est in tñbris lumen, vc; Christus, rectis corde. Nam per in
carnationem inuisibile lumen iustis visibiliter apparuit, & ad salutẽ eorꝫ ipsis exortũ est, put in
Isaiæ. 9 Isaia ait scriptura: Populus q sedebat in tñbris vidit lucem magnam, habitantibus in regione F
Iohan. 8, vmbræ mortis lux orta est eis. Et apud Iohan. ipsemet Chr̃s: Ego inqt sum lux mundi, q sequi
tur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ. ¶ [Iucũdus hõ]. i. spũaliter in dño gau 5
dens, aliisq; causam lætitiæ p̃bens [q misereẽ]. i. opa mĩæ proximis exhibet. Qd̃ non solum de
corporalibus eleemosynis, sed de spũalibus q̊q; opibus pietatis intelligendũ est, sicut sunt, igno
rantem instruere, peccanti ignoscere, errantẽ corripere, &c. [& cõmodat]. i. de suo aliis mutu
Prou. 9 at sine vsura. Vel commodat. i. aliis tpalia donat, q̃tenus à deo æterna recipiat. Vñ in Prou. lib.
dr̃: Fœneraẽ dño q misereẽ pauperi: [disponit sermones suos]. i. v̄ba sua profert [in iudicio] di
Col. 4 scretionis, ne loquendo excedat, quemadmodũ ad Coloss. monet Apost. Sermo vester semper
Ecci. 20 in gratia sale. i. discretione sit conditus. Nam vt in Ecclesiastico scriptum est: Qui multis vtitur
Pro. 13 v̄bis lædit aĩam suã. Et alibi: Qui inconsideratus est ad loquendũ, sentiet mala. Ideoq; in Pro
Pro, 14 uerbiis Salomon loqtur: Qui custodit os suum, custodit ab angustiis aĩam suam. Sic aũt dispo
nit in iudicio rectæ rationis sermones suos, vt sciat se non posse hoc ipsum implere sine singu
Iaco. 3. lari & magno auxilio gratiæ dei. Nam vt Iacobus testaẽ: Si qs in verbo non offendit, hic pfe
Pro. 16. ctus est vir. Propterea iterꝫ Salomon dicit: Hoĩs est animã præparare, & dei est gubernare lin
guam. [qa in æternũ nõ cõmouebiẽ] à statu salutis & gratiæ, qa (vt dictũ est) iustitia eius ma
Pro. 15. net in seculum seculi. Vñ in Prou. lib. scriptũ est: Via iustorꝫ absq; offendiculo. ¶ [In memoria 6
æterna erit iustus] hoc est, deus p effectũ pietatis suæ & grãe æternaliẽ memor erit ipsius. Nam
scriptus est in libro vitæ, & deus p approbationẽ eũ cognoscit, eritq; sine fine in conspectu ma
iestatis

A iestatis diuinæ in regno felicitatis æternæ [ab auditione mala.]malitia pœnæ nõ culpæ,vcʒ à
ỽbo illo aſprimo:Ite maledicti in ignẽ æternum:[nõ timebit]in die iudicij,q̃uis mõ eam vehe: Mat.25
menter formidet. Erunt eñ tunc ſecuri q mõ ſunt pauidi,tuncq̃ pauebunt q mõ timorẽ nõ ha
bent. Dies nempe iudicij,iudiciq̃ dura ſnĩa,ſicut puerſis ſunt metuendi , ſic electis ſunt rõ ex:
ultandi. Propter q̃d Chr̃s dixit:His aũt fieri incipiẽtibus,leuate capita vr̃a.i.mentes lætificate Luc. 21
qa appropinq̃bit redemptio vr̃a. ❡ Paratũ cor eius ſperare in dño] qa p ſpem in ſe exiſtentem
7 q̃ eſt habitus virtuoſus,promptus & facilis eſt,vt actualiter ſperet in deo,nõ in aliq̃ bono crea:
to,caduco,& vano. Vñ in Eccleſiaſtico habet:Qui timẽt dñm præparabunt corda ſua,& in cõ: Eccl.3
ſpectu illius ſctificabunt aĩas ſuas:[confirmatũ eſt cor eius]in deo p gr̃am, eo mõ q̃ dicit Apl̃s
ad Hebr. Optimum eſt gr̃a ſtabiliri cor. Et in Prouer. ſcriptũ eſt:Iuſtus q̃ſi fundamẽtũ ęternũ. Heb. 13
[non cõmouebitur]à ſtabilitate iuſtitiæ[donec deſpiciat inimicos ſuos].i.q̃uſq̃ vitã ſeu viam Pro.10.
huius exilij finiat,atq̃ de btitudine ſecurus exiſtat. Cum eñ iuſtus ad deum peruenerit,oẽs
aduerſarios ſuos viſibiles & inuiſibiles p nihilo reputabit,nõ ex ſupbia,ſed ex vera iuſtitia, qa
illoꝝ vitia deſpicit, & eos in q̃tum iniqui ſunt, p nihilo æſtimat,ſicut ſuperius de viro iuſto i:
8 ductum eſt:Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus. ❡ [Diſpſit].i.vndiq̃ diffudit Pſalm. 14
&[dedit pauperibus]ſua tpalia bona,ſeu ſpũalia dona,ſicut in 1.ſua Cano. Petrus adhortat:
Vnuſq̃ſq̃ ſicut accepit gr̃am in alterutꝝ illã adminiſtrãtes:[iuſtitia eius manet in ſecl'm ſecl'i.] 1.Pet.4
hoc iã in pſalmo iſto dictũ atq̃ expoſitũ eſt [cornu eius].i.dignitas ſeu ſublimitas gr̃æ quã ha
B buit in pñti [exaltabit].i.pficiet & conſummabit[in gloria]btõꝝ,qa tũc plenũ p̃mium ſortiet,
9 & lumẽ gr̃ę p lumẽ gl'iæ eriget. Propter q̃d Salomõ dicit:Qui miſeret paupi btũs erit. ❡ [Pctõr] Pro.14.
impœnitẽs [videbit] felicitatẽ iuſtoꝝ,quã mõ hñt inchoatiue,& in futuro iudicio habebũt pfe
cte[& iraſcetur]cõtra eos ex impatiẽtia,vel contra ſeipm, q tanta tormẽta pmeruit[dentib⁹
ſuis fremet]qa ex interiori furore corpus eius cõcutitur,& motu dentiũ impetũ iræ ſuæ oñdit.
Vel, dentib⁹ ſuis fremet in inferno, vbi erit fletus & ſtridor dentiũ [& tabeſcet]in ſeipſo ex in: Matth. 25
uidia[deſideriũ pctõꝝ peribit].i.ſuo affectu ſeu re optata priuabitur. Queadmodũ eñ iuſti
deſiderãt deo æternaliter frui,& in hac vita ſpũalibus bonis ditari:ſic impij cupiũt rebus tpali
bus & caducis iugiter frui,q̃m eis finaliter inhærẽt. Tale aũt deſideriũ penitus perit poſt mortẽ
qa tũc amplius frui non poſſunt tpalibus rebus,ſed p eaꝝ delectationibus compellunt ſentire
æternã tormenta. Deſideriũ vero iuſtoꝝ poſt hanc vitam impletur. Propter q̃d in Prouer. lib.
ſcriptum eſt: Deſiderium ſuum iuſtis dabitur,quaſi tempeſtas tranſiens non erit impius. Prou. 10

❡ Explanatio allegorica eiuſdem pſalmi de Chriſto.

DEniq̃ pſalmus iſte de Chr̃i perſona conuenientiſſime explanatur, eritq̃ ſenſus:Btũs vir
ſcʒ Chriſtus,q ab exordio ſuæ cõceptionis in virgine,& btũs erat deũ vidẽdo p ſpeciẽ,&
vir propter oĩm virtutũ ac ſapiæ perfectionẽ. Aĩa eñ Chr̃i à primo ſuæ creationis inſtanti deũ
p ſpeciẽ vidit,oĩbusq̃ virtutib⁹ impfectionẽ in ſua rõne nõ includẽtibus,atq̃ ſciẽtijs plena fuit
Vñ de eo vt nondũ nato,ſed adhuc infantulo in mr̃no vtero cõſiſtenti,ſcriptũ eſt p Ieremiam:
Nouum creauit dñs ſuper terram, mulier circundedit virum. Hic ergo beatus eſt vir q timet, i Ierem. 31.
q̃tũ hõ dñm timore filiali,illo p̃cipue,q eſt vnũ ſeptẽ donoꝝ ſpũs ſcti,queadmodũ p Iſaiam dr̃:
C Replebit eũ ſpũs timoris dñi, in mandatis eius volet nimis. Quanto eñ Chr̃s præ cæteris vni: Iſaiæ. 11
uerſis deũ amauit feruentius,tanto in eius mandatis implendis voluit plenius,q̃m ardẽtiſſimo
appetitu optauit in oĩbus deo parere,nec ſolum voluit,ſed etiam volita pleniſſime adimpleuit
qa præcepta moralia & duo charitatis mandata pfecte impleuit, propter q̃d apud Iohan. ait:
Sicut mandatũ dedit mihi pater,ſic facio. Et apud eundẽ:Ego quæ placita ſunt ei facio ſp. Imo Ioh.14.
tam deſiderabile tamq̃ delectabile fuerat Chr̃o hoĩ patris præcepta ſeruare,vt dicat: Meus ci: Iohan.8.
bus eſt,vt faciam voluntatẽ patris mei,q miſit me,vt pficiam opera eius. Potens in terra erit Iohan.4.
ſemen eius. Semen Chr̃i,eſt populus Chr̃ianus, de q̃ apud Iſaiam dr̃:Si poſuerit pro pctõ aĩaʒ
ſuam,videbit ſemen longæuũ. Hoc ſemen potens eſt in terra huius exilij, q̃m ppl's Chr̃ianus Iſaiæ.53.
magnus, multus & fortis eſt in ſpũalibus & corporalibus bonis. Potentius tñ eſt ſemen iſtud i
patria btõꝝ, vbi parificatũ eſt angelis dei. Põt q̃q̃ per ſemen Chr̃i intelligi p̃dicatio euãgelicæ
legis,quemadmodũ Chr̃s ait:Semen eſt ỽbum dei. Hoc aũt ſemen Chr̃i potens fuit,qa vt dicit Mat.13
Marcus::Erat docens ſicut poteſtatẽ hñs,nõ ſicut ſcribę. Generatio rectoꝝ.i.cõgregatio Chri: Mar.1.
ſtianoꝝ,ex aqua & ſpũ ſancto renata,bñdicetur à deo,ſcd̃m q̃d ait Apoſt. Bñdictus deus q bñ: Ephe.1.
dixit nos oĩ bñdictione in cœleſtibus in Chr̃o Ieſu. Et Lucas de Chr̃o dicit:Eleuatis manibus
bñdixit eis, & ferebatur in cœlum. Vñ apud Iſaiam dñs proteſtatur:Electi mei non laborabũt Lu.24
fruſtra,qa ſemen benedictoꝝ dñi eſt. Gloria,hoc eſt æterna felicitas,& diuitiæ,hoc eſt,oĩm bo: Iſaiæ.65.
norum ſufficientia,in domo eius.i.in regno cœloꝝ,in triumphanti eccleſia,in patria btõꝝ,quę
eſt domus Chr̃i. Præterea in eccleſia militanti ſunt gloria atq̃ diuitiæ,ſecundũ ſenſum in præ

cedenti articulo introductum, & ista ecclesia est domus Christi, iuxta illud ad Timotheũ: Scias quomodo oportet te conuersari in domo dei, quæ est ecclesia dei viui: & iustitia eius manet D
1. Tim. 3 in seculum seculi, diuina nãq; & increata iustitia Christi ęterna est, creata vero iustitia eius nũq̃ deficiet. Exortum est in tñbris lumen rectis, &c. Versiculus iste in p̃cedenti articulo de Christo
Isaiæ. 42 expositus est. Iucũdus hõ, vel Chrs, de q̃ Isaias asserit: Non erit tristis neq; turbulentus. Nã aĩa Christi semper erat in gaudio beatæ fruitionis. Qui miseret. Ipse eñ in tñ compassus atq; misertus est nostri, q̃ animam suã pro nobis posuit, & proprio sanguine liberauit, oĩbus etiã ad se clamantibus miseretur, veniam gratiãq; præstando, & commodat. Oĩa quæ à Christo recepimus, ipse nobis quodammodo commodauit, qñ rõnem de eis reqret & fructũ, quẽadmodũ
Luc. 19 apud Lucã dr̃ in parabola de talentis. Disponit sermones suos in iudicio veræ prudẽtiæ. Nam
Luc. 4 Christus nihil inordinate aut indiscrete locutus est. Imo vt Lucas testat: Mirabant oẽs in ṽbis grẽ, q̃ p̃cedebant de ore eius, qa in ęternum non commouebitur, qa aĩa Chri à suo creatiõis exordio confirmata erat in bono. Paratũ cor eius sperare in dño. In Chro non erat spes, q̃ est virtus theologica, qñ illa est expectatio futuræ btitudinis, quã Chrs nunq̃ expectauit, sed à principio conceptionis fuerat cõphensor tam p̃fectus vt mõ: sperauit tñ in deo, p quãdam fiduciam q̃ certissime confidebat oẽ bonũ q̃d cupiebat, se receptuꝝ à deo. Cõfirmatũ est cor eius, p grãꝫ consummatã, ita q̃ nunq̃ peccare valebat, sicut nec scti in patria. Dispsit spũalia dona spũs scti dedit ea pauperib⁹. i. humilibus. Propter q̃d Euangelista fatet: De plenitudine eius accepimus
Act. 2 oẽs gratiam p grã. Misit eñ spũm sctm̃ apostolis, & sicut in 1. Iohan. Canonica dr̃: Quicquid
1. Iohan. 5 petierimus, accipiemus. Cornu eius, hoc est, regia Christi potestas, q̃ latebat q̃ diu inter hoies vi E
Matth. 28 xit, exaltabitur in gloria resurrectionis, ascensionis, & claritatis cœlestis. In resurrectione nãq; data est ei oĩs potestas in cœlo & in terra, q̃tum ad manifestationem ac vsum, & in patria sedet ad dexteram patris tanq̃ rex regum & dñs dñoꝝ. Pctõr. i. oĩs hæreticus, paganus, Iudęus & reprobus Christianus, & maxime Antichristus, videbit in die iudicij maiestatem & gloriam
Sapien. 5 Christi, & irascet. i. corde turbabitur, iuxta illud: Videntes turbabuntur timore horribili, dentibus suis fremet aduersus seipsum, q̃ euadendi locus non erit. Cætera ex præcedenti articulo clara sunt. Ecce psalmũ doctrinalem ac pulchrum audiuimus, in q̃ ad opa miæ p̃cipue inuitamur, ad quã sacra scriptura frequent nos allicit. Vñ in Prou. Salomon. Misericordia (inqt) &
Prou. 3 veritas non te deserant, & inuenies gratiã coram deo & hoibus. Et apud Matthæũ dicit iudex
Mat. 5 noster: Beati misericordes, qñ ipsi miam cõsequent. Et Ecclesiasticus: Fœnerare proximo tuo
Eccl. 29 in tpe necessitatis. Itẽq;: Perde pecuniam p̃pter amicũ & frẽm. Dicit aũt Grogorius q̃ mia apti
Ibidem us põt dici iustitia q̃ mia, qñ dũ pauperib⁹ aliqd erogamus, non nr̃a largimur, sed q̃ eoꝝ sunt, eis præstamus. Et ideo S. Ambrosius atq; excellens ille Basilius: Esurientiũ (inquiunt) panis est quem tu tenes, nudoꝝ vestis quã recludis, captiuoꝝ redemptio pecunia quã sub terra tu fodis. Hinc Augustinus q̃q; disseruit: Quære q̃tum tibi deus dederit, & ex eo tolle tibi quod sufficit, cætera quæ supfluunt paupeꝝ sunt. Res alienæ possidentur, cum superflua possidentur. Eroga
1 Cor. 4. ri sibi vult deus ex eo q̃d dedit. Quid eñ das quod ille non dedit? q̃d habes quod nõ accepisti? Itaq; non sunt retinenda supflua, neq; diuitibus & satis habentibus, sed indigentibus eroganda: alioquin tam retinens q̃ recipiens timeant de rapina F

COMMENTARIVS IN PSAL. CXI.

¶ Expositio tituli.

Assignatur aũt psalmo p̃nti pro titulo Haleluia, qa in toto psalmo offert laus deo, ad cuius præconia nos inuitans S. Propheta, ait:

¶ Expositio Psalmi.

Laudate pueri] hoc est puri & innocentes [dñm,] Tales eñ pueri digni sunt deũ laudare, ad quã pueritiã inuitamur ab Apo. Frẽs nolite pueri effici sensib⁹, sed malitia
Mat. 18 paruuli estote, sensibus aũt p̃fecti. Et Chrs apud Mat: Nisi cõuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nõ intrabitis in regnum cœloꝝ. Sunt vero nõnulli pueri nõ ætate
Isaiæ. 65. sed sensu, iuxta illud Isaiæ: Puer centũ annoꝝ morietur. [laudate nomen dñi] Frequent hortatur nos sacra scriptura laudare & benedicere nomen dñi, sed hoc de noĩe nominato, vel de re significata p nomen, & nõ de noĩe nominante intelligẽdum est. Semper aũt debemus deum laudare, qñ hoc est prorsus angelicum opus, q̃ homo efficicitur amicus & filius dei. Vnde apud
Isaiæ. 43. Isaiam q̃q; dñs ait: Omnẽ q inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum. Et ad Ephe.
Ephe. 5. dicit Apost. Implemini spũ sctõ loquentes vobismetipsis in hymnis & psalmis & canticis spũalibus, cantantes & psallentes in cordibus vr̃is dño, grãs agentes p oĩbus semper. Sic aũt laudantes dicite: ¶ [Sit nomen dñi bñdictũ] hoc est, ipse deus ab oĩbus laudet & bñdicat [ex hoc nũc & vsq; in seculum.] i. indesinenter, continue atq; perpetue. Qui diligit deum feruenter zelo diuini

A uini honoris freqnter accēdit,deū ab oībus laudari,bñdici & oībus modis honorari deſiderat.
3 ¶[A ſolis ortu vſq; ad occaſum] .i.de mane vſq; ad veſperꝝ. Vel à ſolis ortu.i.à terra ac popu-
lo orientali vſq; ad occaſum.i.vſq; ad terram ac populum occidentalem,eſt [laudabile nomen
dñi]qa vbiq; terrarꝝ apparet,opatur ac inuenit bonitas dei,propter q̊d vbiq; & ſemp laudan- Malach. 1
4 dus eſt,put per Malachiā teſtatur:A ſolis ortu magnū eſt nomen meū in gentibus. ¶[Excel- Iſaiæ. 40
ſus ſup oēs gentes dñs].i.cunctis hoībus dignior eſt atq; ſublimior,iuxta illud Iſaiæ:Oēs gen- Iob.32.
tes q̄ſi non ſint,ſic ſunt corā illo,& q̄ſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei.Et in lib.Iob:Non ac- Sapien.11
cipiam pſonam viri,& deū hoī nō æq̄bo.Sapiens q̊q; qdam ait:Tanq̄ momentū ſtateræ,ſic añ
te ē orbis terrarꝝ,& tāq̄ gutta roris añlucani,q̄ deſcendit in terram [& ſup cœlos gloria eius].i.
gaudiū btōꝝ q̊d ipſi à deo p mercede recipiūt,eſt ſup oēs cœlos volubiles,ſc; in cœlo empyreo
q̊d eſt locus gloriæ dei & electorꝝ.Vel ſup cœlos.i.ſup oēs ciues & incolas curiæ cœleſtis eſt glo
ria eius.i.excellentia dei creatoris,qm̄ angelicis ſpiritibus deus præſtantior eſt,ſcd̄m q̊d in lib. Iob.2-. Iob 4
5 Iob inducit:Columnæ cœli contremiſcūt & pauent ad nutū ipſius. Et alibi:Ecce q ſeruiunt ei
non ſunt ſtabiles,& in angelis ſuis reperit prauitatem. ¶[Quis ſicut dñs deus noſter]vc; Tri-
nitas bñdicta, q̄ſi dicat,nullus ei ſimilis eſt ſimilitudine æq̄litatis,q̄uis ſimilitudine imitationis Ierem.50.
multi ſint ſimiles ei. Vñ apud Ieremiā habet:Quis ſimilis mei,& qs ſuſtinebit me,ait dñs?[q in Mat.6 Lu. 1
altis habitat]hoc eſt,in cœlis,de qbus quotidie dicimus:Pater noſter q es in cœlis,vbi p cœlos
intelliguntur ſanctæ contemplatiuæq; mentes,vel cœlum empyreum,quod pluraliter dr̄ cœli
B qa hoc nomen cœlum in Hebræo caret numero ſingulari ſcd̄m Chryſoſtomum,in his habitat
deus incircumſcriptus per gratiam. [& humilia]corda]reſpicit[per approbationem & cōſer- Iaco. 4.
uationem[in cœlo & in terra]imo in omni loco & tempore.Humilibus em̄ dat gratiam.Et in Iſaiæ.66.
Iſaiæ lib.ſecundum aliam tranſlationem teſtatur:Ad quem reſpiciam, niſi ad quietum & hu-
milem,& trementem ſermones meos?Qui ergo à deo reſpici cupit,ſpm̄ ſuum humiliet, ppen-
6 dens illud virginis glorioſæ: Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Quanto em̄ ſeipſum ho-
mo profundius deprimit,tanto à deo altior iudicatur. ¶[Suſcitans]deus p gratiam ſuam[à ter
ra].i.à vita carnali,ab amore rerꝝ terrenarꝝ,à cogitatione temporalium rerꝝ [inopem]hoc eſt,
in ſpiritualibus vacuum & egenum,ditans eum donis diuinis, amore cœleſtium,contempla-
tionibus diuinorum, [& de ſtercore].i.de habitatione huius corruptibilis corporis[eleuās]ad
7 habitationem regni cœleſtis[pauperē,]ſpū,ſc; humilem,qa qui ſe humiliat exaltabitur, iuxta Lu.14
illud:Qui humiliatus fuerit erit in gloria. Propter quod ſubdit: ¶[Vt collocet eum]in patria Iob.22.
[cum principibus].i.cum angelis ſanctis[cum principibus populi ſui]hoc eſt,cum maioribus
electorꝝ,vc; cum apoſtolis & prophetis. Eccleſia nanq; triumphans vna eſt ex hoībus bonis,
& angelis ſanctis vnita. Horꝝ aūt duorꝝ ſententia verſuum in cantico Annæ continetur 1.lib. 1.Re.2.
Regum,vbi de deo ſic legitur:Suſcitat de puluere egenum,& de ſtercore eleuat pauperem. Vt
ſedeat cum principibus & ſolium gloriæ teneat. Vel vt collocet eum in die iudicij ad dexteram Mat.25 Iſaiæ. 3
8 ſuam cum principibus,de qbus ab Iſaia ſcriptum eſt:Dñs ad iudicium veniet cum ſenibus po-
puli ſui & principibus eius. ¶[Qui habitare facit ſterilem].i.congregationem gentilium, olim
oi ſpūali fœcunditate carentem[in domo] hoc eſt,in eccleſia militanti p gratiam,&poſtmodū
C in eccleſia triūphanti p gloriam.Facit(inquam) eam habitare[matrem filiorꝝ lætanttem].i.ta
liter ꝙ habitando eſt mater iucunda ſpūalium filiorꝝ,q̊s ex aqua & ſpū ſancto regenerat ſyna Gal. 4 Iſa.54
goga Iudæorum, quæ quondā erat fœcunda ſterili facta.Et ad hunc ſenſum allegat Apoſt.il-
lud Iſaiæ:Lætare ſterilis quæ non paris,erumpe & clama quæ non parturis,qa multi filij deſer
tæ,hoc eſt gentilitatis,magis q̄ eius quæ habet virū.i.ſynagogæ,cuius ſponſus & vir fuerat de⁹ Ierem. 12.
ſed eā propter incredulitatē ſuā reliqt, quemadmodū p Ieremiam pteſtatur: Reliqui domum
meam,dimiſi hæreditatē meam, facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua.Appellat autē
Propheta gentilitatem ſeu plebem gentilem ſterilem atq; deſertam,qm̄ diu deſerta erat à deo
ppter idololatriam,ita ꝙ nullum fructū ſpūs ſancti pduxit, nec aliq̊s filios Chr̄o generauit,vñ 1.Reg.2.
1.lib.Reg. Anna pphetice eſt locuta:Sterilis peperit plurimos,& quæ multos habebat filios in
firmata eſt. Ecce hunc pſalmū iucundum ac breuē decet nos cum ingenti hilaritate cātare, eo
ꝙ totus ad dñi dei creatoriſq; nr̄i laudem pertineat. Et omnino ſatagendū eſt nobis,vt tales Eccle.15
pueri.i.tam puri,innocētes ac humiles ſimus,vt deum digne laudare,atq; ab eo pie reſpici me-
reamur,qm̄ non eſt ſpecioſa laus in ore hoīs vitioſi.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXIII

¶Expoſitio Tituli.

Titulus pſalmi eſt Haleluia. Ad literā em̄ laudat deus in pſalmo pñti ex conſideratiōe mira
biliū,quæ fecit circa populum Iudæorū in Aegypto,in mari rubro atq; deſerto. Ait ergo.

¶Expoſitio pſalmi leteralis.

IN exitu]id est,dum exiret[Israel].i.populus Israeliticus[de Aegypto domus Iacob].i.in exi 1
tu familiæ seu populi huius,quæ dicitur domus Iacob patriarchæ,tanq̃ natus ex semine ei⁹, C
[de populo barbaro].i.plebe Aegyptiaca,quæ dicitur populus barbarus , qm̃ barbarã linguã
habet. Oĩa em̃ idiomata barbara appellantur,præter Hebræum,Grę cum & Latinum.Ideoq;
oẽs populi dicti sunt Barbari præter Hebræos,Græcos & Latinos . Cum itaq; populus iste de
Exo.13 Aegypto exiret,secundum quod in Exodo recitatur,tunc ¶[Facta est Iudæa].i.populus Iudęo 2
rum[sanctificatio eius]videlicet dei.i.res sanctificata,seu populus sanctificatus à deo,quia ad
vnius dei cultum electus & deputatus est.Sæpe quoq; in Exodo & alibi dixit dñs Mosi:Sancti
Ibidem fica mihi omne primogenitum filiorũ Israel. Tunc quoq; factus est [Israel]hoc est,populus na
Num.23 tus ex Iacob,qui alio nomine dictus est Israel[potestas eius.] .i.id in quo deus potestatem suã
ostendit,liberando eum de Aegyptijs in manu robusta . Quamuis autem in præcedenti versu
non sit nomen dei expressum,conuenienter tamen pronomen relatiuum eius,refertur ad deũ,
quoniam in diuinis scripturis pronomina sæpe demonstrant & referunt non quod exprimit,
sed quod intelligi datur,quemadmodum apud Lucam angelus dixit de Iohanne : Ipse præce
Lu. 1 det ante illum in spiritu & virtute Eliæ,vbi per illum Christus monstratur,qui ante expressus
nõ fuit . Alij ita exponunt : Facta est Iudæa sanctificatio eius.i.sanctificatus est populus ille in
Iudæa,sc; in terra promissionis,Israel potestas eius.i.populus ille potens effectus est in terra p̃
dicta. Sed quoniam ista sanctificatio post quadraginta annos secuta est exitum de Aegypto,
Exodi.14. secundum hoc aptius dici potuisset,post exitum Israel de Aegypto. Deniq; sicut Gentilitas si E
gnificat populum Gentilem,sic Iudæa populum Iudæorum ¶[Mare vidit & fugit].i.mare ru 3
brum deo iubente ita diuisum est,sicq; deo obediuit,ac si fuisset intellectualis naturæ. Fuit em̃
Ibidem p̃ muro ex vtraq; parte filijs Israel,donec sicco pede transirent,vt in Exodo legitur.[Iordanis
conuersus est retrorsum].i. aliquæ partes aquę Iordanis redierunt versus suã originẽ,quia nõ
Iosue.3 descenderunt,sed in modum montis intumuerũt,p̃ut in Iosue libro dicit : Ingressis filijs Israel
Iordanem,steterunt aquæ descendentes in vno loco,& instar montis intumescentes appare
bant p̃cul,quæ autem inferiores erant in mare solitudinis,descenderunt quousq; omnino de
ficerent,oĩsq; populus p̃ arentem alueum transibat saluus . ¶[Montes exultauerunt vt arie 4
tes,& colles sicut agni ouium]Deinde sanctus Propheta iubilando in domino,de mirabilibus
eius alloquitur,atq; interrogat inanimata,nõ vt illa intelligant & respondeant,sed vt hoĩes in
admirationem & dei p̃conium excitentur.Dicit enim. ¶[Quid est tibi mare q̃ fugisti?] secun 5
dum modum iam dictum [& tu Iordanis]quid est tibi[quia cõuersus es retrorsum?] quasi di
Isaiæ.55. cat:Vnde & qua potestate facta sunt mirabilia ista ? Quid etiã vobis est o ¶[Montes] quia [ex 6
ultastis sicut arietes?]qui ex gaudio saltant,& quid vobis o [colles] quia exultastis [sicut agni
ouium?]qui ad vbera matrum hilariter currunt. Potest quoq; hic versus non interrogatiue,
sed assertiue legi atq; exponi,& ita est idem cum versu quo dictum est: Montes exultauerunt.
Montes exultauerunt vt arietes.Dicuntur montes exultare,quemadmodum terra dicitur do
mino benedicere,sc; metaphorice,materialiter, & occasionaliter,in q̃tum dederũt filijs Israel
occasionem gaudendi.Quidam hanc exultationem montium exponunt de scopulis.i. arduis
rupibus,quæ erant iuxta fluuium Arnon,quæ,vt asserunt,inclinauerunt se vsq; ad aliam par F
Nume. 21 tem fluuij huius,præbentes filijs Israel iter p̃ fluuium. Vnde in Numerorũ lib. habetur:Sicut fe
Ibidem cit in mari rubro,sic faciet in torrentibus Arnon,scopuli torrentium inclinati sunt.Consequẽ
ter respondet ad quæstionem factam de exultatione terræ . ¶[A facie domini mota est terra] 7
Num. 16. id est,ab aspectu diuini imperij cõtigerũt miracula ista,sicut q̃ terra deglutiuit Dathan & Aby
ron,inclinatiq; sunt montium scopuli [à facie dei Iacob]patriarchæ,cui tanquam omnipoten
ti creatori omnia animata & inanimata nutu citius parent . Propter quod in Ecclesiastico di
Eccle.16 citur : Ecce cœlum & cœli cœlorum,abyssus , & vniuersa terra , & omnia quæ in eis sunt, in
conspectu dei commouebuntur,& cum conspexerit illa deus,tremore concutientur . ¶[Qui 8
conuertit petram in stagnum aquarum,] hoc est,de petra fecit effluere aquas,sicut ex aqua sta
gnali riui aquarum erumpunt facto meatu. Hæc erat petra Oreb, quam cum Moses percus
Exo.17 sisset,egressæ sunt aquæ largissimæ,prout in Exodi libro sciptum est. Conuertit quoque[& ru
Num.20 pem]id est,silicem [in fontes aquarum.] quia vt in Numerorum volumine legitur , cum per
cussisset M O S E S virga bis silicem,aqua copiosa effluxit.Quoniam igitur ista non no
stris meritis aut viribus , sed diuina virtute ac miseratione peracta sunt,ideo ¶[Non nobis 9
domine , non nobis ,sed nomini tuo da gloriam.] id est , fac vt omnes qui ista cognoscunt,
non nos, sed te gloriose collaudent,& tibi totũ asscribant . Da(inquam)gloriam nomini tuo.
¶[Super misericordia tua & veritate tua] id est, de istis effectibus ex tua pietate & æquitate 10
productis . Hæc nanque prodigia misericorditer facta sunt,quoniam sine meritis hominum
præuijs

A preuijs agebantur. Sunt etiam iuste facta, inquantum deus promisit patriarchis sanctis, quod Gen.50
semen eorum ex Aegypto educeret, & sua diuia virtute eos protegeret. Dum ista oramus diui Exod.3
næ voluntati nostrum affectum conformamus, quoniam deus per Isaiam testatus est: Ego do Exo.20
minus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo. Et Apost. Soli (inqt) deo honor Isaiæ.42.
& gloria. Qui autem ista ex corde postulant, à deo glorificari merētur, qui in lib. Reg. ait: Qui 1.Timo.1.
cunq; glorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Qm̄ er 1 Reg.2.
go de opere bono soli deo gloria danda est & debetur, mirum non est, si veris & hūilibus famu
lis Christi molestissimum est, dum ab hominibus gloriam sibi attribui cernunt, quia quod dei
est vsurpare non audent. Hæc autem age o dn̄e [neqñ]. i. ne aliquo tempore [dicant gentes] ido
lolatriæ deditæ [vbi est deus eorum?] videlicet Hebræorum, i. nunc apparet quod non sit verus
& omnipotens deus, qm̄ nomen suum non glorificat, demonstrando suam virtutem atq; im
plendo quod spopondit. Hanc causam exauditionis Moses sæpe commemorat, deum sic allo
quens: Ne (q̄so) dicant Aegyptij: Callide eduxit eos, vt interficeret in mōtibus. Iosue quoq; di Exo.32
xit: Mi domine deus, quid dicam videns Israelem hostibus suis terga vertentem? & quid facies Iosue.7
nomini tuo magno? Ob hanc etiam causam dominus perhibet se exaudire preces nostras: Pro Isaiæ.8
11 pter me (inquiens) ego faciam, vt nō blasphemer. ¶ [Deus autem noster in cœlo] est. i. in corde
deuoto, quod est immateriale cœlum. Vel, in cœlo empyreo, in quo specialiter esse cēsetur, qm̄
illic excellentius operatur, clariusq; videtur [omnia quæcunq; voluit fecit] cum sit omnipotēs.
B Et ideo in libro Iob legitur: Cogitationem dei nemo auertere potest, & anima eius q̄dcūq; vo Iob.23.
12 luit fecit. ¶ [Simulachra gentium]. i. idola paganorū substantialiter aliud non sunt, nisi [argen
tum & aurum] Quod intelligendum est de preciosioribus earum simulachris. Habent nanq; si
mulachra cuprea, ænea, lignea, in quibus materia est tota substātia, quia scd'm philosophū in
artificialibus tota substantia est materia. Hæc autem simulachra artificialia sunt, sicut subiun
gitur [opera manuū hoim] Formata sunt nanq; manu & arte humana. ¶ [Os habent,] nō vere
13 neq; vniuoce, sed similitudiarie, eo modo quo homo defunctus dr̄ habere pedes seu oculos [&
non loquentur] quia non viuunt neq; intelligunt [oculos habent] eo modo quo os [& non vi
debunt] per eos. Et simili modo in duobus seq̄ntibus versibus dicuntur habere organa sine of
ficijs. s. aures sine auditu, nares sine odoratu, manus sine palpatiōe, pedes sine ambulatiōe, gut
tur sine clamore. Sed videtur contrarium, nam idola gentiū dant suis cultoribus respōsa, imò
futura p̄dicunt. Aduertendū ergo, quod sicut Valer. max. refert, quidam Romanorū, & præser
tim antiqui Romani non colebāt simulachra pp̄ se tanq̄ essent viua aut aīata, sed in honorē eo
rum quos repn̄sentabant. Alij vero Romani coluerunt ea tanq̄ per se honoranda, vic3, vt viua
aīata & rationalia, quorū insania ex errore Hermetis originem sumpsit. Quemadmodū enim
octauo de ciuitate dei Aug. describit: Hermes Trismegistus asseruit, quod sicut summus deus
est factor deorum cœlestiū, sic homo fictor est deoꝝ, qui in templis venerantur, & humana p
ximitate contenti sunt. Statuas enim dixit sensu & spiritu plenas, futurorum p̄scias, de somnijs
ac alijs multis prædicentes hominibus imbecillitatem facientes, eosq; curātes, lętitiam atq; tri
stitiam dantes pro meritis. Hæc autem positio non solum theologicę veritati, sed etiam natu
C rali rationi discordat, sicut in summa contra gentiles S. Thomas pulchre efficaciterq; demon
strat. Contra hunc q̊q; errorem in libro Sap. plenissime disputatur. Vnde etiā Seneca dixit ido Sapien.13
la nec aīata esse, neq; colēda, q̄uis ipse propter aliquos videretur ea colere foris. De qua tn̄ simu Isaiæ.44.
latione beatus Augu. grauiter arguit Senecā. ¶ [Similes illis fiant q faciunt ea] i. omnes qui ido
14 la formant aut fieri procurant, similes fiant idolis suis, quatenus sicut illi corporaliter cæci, sur
di, muti, & sine naturali vita existunt, sic isti spiritualiter cæci, surdi, muti & mortui fiant, carē
do vita gratiæ [& oēs qui confidunt in eis] non in deo vero similes fiant. Hoc autem nō optā
do, sed p̄nunciando, & quid illi mereantur ostendendo asseritur, nisi intelligatur de obstinatis.
¶ [Domus Israel]. i. populus fidelis ex Iacob ortus [sperauit in domino] nō in simulachris. Pro
15 pter quod Balaam dixit: Non est idolū in Iacob, nec simulachrum in Israel. Domin⁹ deus eius Nume.23
cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo est. Et hoc est quod subditur [adiutor eoꝝ & prote
ctor eoꝝ est] hoc est, deus adiuuit eos in bonis, & protexit in aduersis. Submersit eñ Aegypti
16 os & Chananæos propter eos occidit. ¶ [Domus Aaron]. i. posteritas eius [sperauit in dn̄o] vi
delicet sacerdotes veteris testamenti. Et quamuis domus Aaron includatur in domo Iacob, vt Exo.15
pars in toto, fit tn̄ de eis mentio specialis, propter sacerdotij dignitatem [adiutor eorum & p̄te Deut.1
17 ctor eorum est] & fuit, vt patet in libris legis ac prophetarum. ¶ [Qui timent dn̄m] timore filia Osee.11.
li, vel saltem initiali [sperauerunt in dn̄o] alias desperassent. Sperauerūt ergo in domino quod Mich.6
daret eis virtutē & grām, oia mala euadēdi, cunctaq; bona adipiscēdi: nec frustra, qa [adiutor
eorum & protector eorum est.] Vnde scriptum est: Respicite & scitote, quia nullus sperauit in Eccle.2.
domino

Ibidem domino & cõfusus est. Et ideo illic monet scriptura: qui timetis dominum sperate in illo, & in
oblectationem vobis veniet misericordia. ¶[Dominus memor fuit nostri]. s. populi Israelitici D
ostendendo nobis per effectum, quod curam & dilectiõem haberet circa nos[& benedixit no 20
bis]dando nobis abundantiam spiritualium, temporaliumq; bonorum, quam diu in eius cul
tu permansimus. Quod clarius subdit. ¶[Benedixit domui]. i. familiæ [Israel, benedixit domui
Aaron]hoc est, sacerdotibus. ¶[Benedixit om̃ibus qui timent dominum]. s. [pusillis]. i. paruis 21
& subditis[cum maioribus]& prælatis. Non enim est personarum acceptor deus, sed in omni 22
Actu. 10. gente qui timet eum, & operatur iustitiam acceptus est illi, vt dicitur in Actis. ¶ Adijciat do-
minus super vos]bona maiora, quatenus indeficienter proficiatis in spiritualibus, quia non p 23
2. Thess. 3. ficere est deficere. Hoc etiam orat pro nobis apostolus ad Thessal. Deus dirigat viam vestram
1. Thess. 4. & abundare faciat charitatem vestram ininuicem, & in omnes. Et alibi: Oro vt abundetis ma
gis: [super vos & super filios vestros] carnales & spirituales, dando vobis & eis quotidianum
Psalm. 83. profectum, vt ambuletis de virtute in virtutem. ¶[Benedicti]estis[vos]o patres & filij[domi
no]. i. à domino, vel ad honorem & gloriam dei, qui contulit vobis bona exteriora & interio 24
ra, temporalia & æterna[qui fecit cœlum & terram]cum omnibus intermedijs. Creauit autẽ
¶[Cœlum] supremum atq; empyreum[cœli domino]. i. sibi ipsi pro suo palatio, vt in eo cum 25
beatis æternaliter demoretur, non quod ipse loco indigeat, sed ad gloriam electorum parauit
sibi hanc domum[terram autem dedit filijs hominum] ad inhabitandum atq; colendum eã,
Ierem. 27. prout vitæ humanæ necessarium est, sicut per Ieremiam testatur: Ego creaui terram, & dedi eã E
ei qui placuit in oculis meis. ¶[Non mortui]in peccatis mortalibus[laudabunt te domine]lau 26
datione meritoria, quoniam sine charitate & gratia nullus meretur bonum diuinũ, [neq; om-
nes qui descendunt in infernum]damnatorum. Tales enim deum blasphemant. Vnde Eccl's
hortatur: Quodcunq; potest manus tua, instanter operare, quia nec opes, nec ratio, nec sapien-
Eccls. 9 tia, nec scientia erunt apud inferos. Baruch quoq; ait: Non mortui qui sunt in inferno, quorũ
Baru. 2. spiritus aceptus est à visceribus eorum, dabũt honorem tibi domino. ¶ Sed nos qui viuimus] 27
spiritualiter habendo charitatem, quæ est animæ vita[benedicimus domino]. i. deum lauda-
mus[ex hoc nunc]. i. ex instanti iam præsenti[& vsq; in seculum]. i. sine fine. Nũc enim lauda-
tio ista incipitur, & vsq; ad mortem cõtinuatur, atq; cum anima à corpore separatur, & simul
in ea manet in regno cœlorum in sempiternum, secũdum quod per Isaiam dominus ait: Gau-
Isaiæ. 65. debitis & exultabitis vsq; inæternum.

¶Expositio Tropologica seu moralis eiusdem Psalmi.

2. Cor. 10. QVemadmodũ ad Corint. dicit apl's, Hæc oĩa in figura contingebãt illis: scripta sunt aũt
propter eruditionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Debemus ergo p̃-
dicta ad nostram moralem instructionem conuertere. Deniq; sicut subinde p̃tactum est, p Ae-
1. Iohan. 5 gyptum intelligitur hoc præsens seculum seu mundus, qui (scd'm Ioh. in sua Can.) totus in ma
Iaco. 4. ligno positus est. Quapropter Iac. dicit: Quicunq; voluerit amicus huius mũdi fieri, inimicus
dei constituetur. Vbi per mundum non significatur machina mundialis, ex elementis & cæte-
Gala. 1. ris irrationalibus constans, sed populus mundanus, seculariter viuens, de quo ait Apl's: Si ho-
Iaco. 4. minbus placerem, christi seruus non essem. Quia vt Iaco. scriptũ reliquit, Amicitia huius mun F
di, inimica est deo. Per Israel quoq;, qui interpretatur vir videns deum, intelligitur plebs fidel',
deum per fidem contemplans. Per Iacob vero, qui dicitur supplantator, intelligitur quilibet
contra vitia luctãs. Exitus autem filiorũ Israel de Aegypto, significat exitum Chr̃ianorum de
hoc mundo, vel potius de vita mundana ac vitiosa, quoniam mundum egredimur, non motu
& loco, sed conuersatione & merito. Ait ergo: In exitu Israel. i. populi christiani, de Aegypto,
. i. de conuersatione seculari, domus Iacob. i. eiusdẽ populi, de populo barbaro. i. congregatiõe
reproborum: qui barbari appellantur, quia vt ait Augu. Non nostra lingua est, sed barbara, q̃
deum laudare non nouit. In hoc exitu facta est Iudæa. i. plebs confitens deo (Iudæa nanq; con
fessio interpretatur) sanctificatio eius, i. res seu gens sanctificata à dño. Dum enim mundũ, vitã
mutando egredimur, dei gratia nobis præstatur, per quam sanctificamur. Israel potestas eius,
. i. in exitu isto, qui aliud non est, nisi auersio mentis à rebus illicitis, & conuersio eius ad deum,
homo seu populus contemplatiuus factus est speculum potestatis diuinæ, quia in eo relucet di-
uina potestas, q̃si in speculo, cum maius sit peccatorem iustificare, q̃ cœlum creare. Itaq; Israel
factus est potestas eius. i. potens dei effectus. Vel sic, facta est Iudæa sanctificatio eius. i. in ipsa
confessione qua purgatur, sanctificatur Israel. i. deum cognoscens, diuina iudicia fide contem
plans, seipsum coram deo vbiq; constituens atq; examinans, factus est potestas eius. i. potens
in deo, quia per hæc potens efficitur ad resistendũ tentatiõibus vniuersis. Mare. i. ppl's inqetus
Isaiæ. 57. turbulentus, vitijsq; amarus, de quo in Isaia scriptum est: Impij quasi mare fremens, quod quie
scere

A scere non potest. Hoc igitur mare vidit prædictum exitum electorum de caligine vitiorum, & fugit, i. imitari eos non voluit. Fugiunt namque & à deo recedunt, qui conuerti despiciunt, propter quod per Iere. dñs: Elongauerunt (inqt) à me, & ambulauerũt post vanitatem, & vani facti sunt Ierem. 2. In Prou. quoque dr: Relinquunt iter rectum, & ambulãt per vias tenebrosas. Iordanis. i. homo humilis seipsum diiudicans (Iordanis quippe interpretatur descẽsus seu riuus iudicij) sicque designatur Prou. 2 per eum homo ab alto elationis ad profundũ humilitatis descendens, atque seipsum discutiens. Hic ergo Iordanis vidit sicut & mare, sed non fugit, imo conuersus est retrorsum. i. à cœpto itinere malo se retraxit, à praua cõsuetudine redijt, & ad fontem suæ salutis, vicz deum reuersus est. Ecce quõ quidam ex bono opere aliorum deteriores fiunt & fugiunt, alij ædificantur atque proficiunt. Ideo namque Apl's de se & sibi similibus ait: Chri bonus odor sumus deo in omni loco. Alijs quidem odor vitæ ad vitam, alijs verò odor mortis ad mortem. Ex hac aũt conuersiõe 2. Corin. 2 Iordanis, mõtes. i. sancti apostoli, sanctitate, sapiã, & miraculorũ opibus eleuati p̃ cæteris, exultauerunt in dño, gratias referendo, vt arietes, ducentes ad ouile ouiculas. Ideo namque Iohan. in sua Can. profitetur: Maiorem horum gratiam nõ habeo, q̃ vt audiam filios meos in veritate ambulare. Et Paulus sæpe in suis epistolis, de conuersione gentiũ ineffabiliter se gloriari testatur. 3. Ioh. 1 2. Cor. 12. Gala. 2 Et certe sicut bono p̃lato nihil adeo graue est, sicut peruersitas & incorrigibilitas sui gregis, sic nihil ei iucundius est, q̃ profectus & emẽdatio subditorum. Et colles. i. inferiores p̃lati, successores & imitatores aplorum exultauerunt, ob hanc causam in dño, nihil suis viribus tribuẽtes, vt agni ouiũ. Quid est tibi mare. i. pple secularis, quod fugisti à deo, nolens cõuerti: & tu Iordanis. i. populε humilis, quid est tibi, q̃d cõuersus es retrorsum? cessans à malo inchoato: de q̃. s. q̃d qdã recte conuersi sunt, vos o montes exultastis sicut arietes? &c. quasi dicat. Quæ est causa huius discretionis: q̃d vnus corrigit, alius indurat? Et respõdet: A facie dñi mota est terra. i. ex respectũ diuinæ præsentiæ ista contingunt, quod vnus misericorditer tangitur à spũ sancto, & emẽdat alius iuste despicitur, & obstinatus efficit. Propt quod clamat apls: O altitudo diuitiarũ sapiæ & sciæ dei, q̃ incomp̃hensibilia sunt iudicia eius. Et iterum: Vide bonitatẽ & seueritatem dei. Seueritatẽ quidẽ in eis q ceciderunt. Bonitatẽ aũt in te, si tñ permanseris in bonitate. Qui conuertit Roma. 11 Ibidem petram. i. mentes duras, in stagna aquarum. i. lachrymas largas, vt defleant sua & aliorum delicta, q etiam conuertit & rupẽ. i. cor in malo habituatũ, in fontes aqrũ, ita q̃d copiose defluant lachrymæ sanctæ ex eo. Nam sicut apls dicit: Vbi abundauit delictum, superabũdat & gratia. Potest Roman. 5 quoque exponi de saluatore, de quo legit. Petra erat Chrs: ipse est etiam rupis, propter immobilem mentis suæ in deo constantiam. Hanc petram, istãque rupẽ conuertit deus in stagna & fontes aquarum, qñ pro omnibus nobis tradidit illũ, ita vt foderentur manus eius, pedes ac latus, 1. Cor. 10. ex quibus fluxerunt quinque lympidissimi fontes sanguinis sacri, qui aqua dr non substantialr, Psalm. 21. sed propter effectũ, qm̃ sicut aqua abluit corpus, sic sanguis Christi abluit corda, scdm quod in Apoc. Ioh. dicit: Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. De his aũt beneficijs tuis, seu nostris profectibus, q sunt dona tuæ pietatis, non nobis dñe nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam. Super mia tua. i. de gratia nobis pie indulta, & v̄itate tua, qua nos pie infor Apoc. 1

C mas, veraciter corrigis, & de lege tua nos doces. Neqñ dicant gentes, vbi est deus eorum? i. nomẽ tuum in nobis clementer glorifices, nosque magnifice salues ne blasphemeris ab impijs dicentibus te vel nolle, vel non posse saluare. Simulachra. i. dij & idola gentiũ. i. bestialiter, criminaliterque viuentium, sunt argentũ & aurum, opera manuũ hominum. i. humano artificio ad formã deducta. Auari enim pecuniam colũt pro deo. Propter quod dicit apostolus, quod auaritia est idolorum seruitus. Vniuscuiusque equidem deus est quod amplius cogitat, amat & colit, secun- Coloss. 3 dum Augustinum. Et ergo luxuriosi deus atque simulachrum est fœmina, gulosi venter. Sed hęc longe ab eo sunt, qui cum sancto Iob dicere potest: Si putaui aurum robur meum, & obryzo dixi fiducia mea. Vnde Apostolus prima ad Timotheum ait: Diuitibus huius seculi præcipe Iob. 31. 1. Timo. 6 non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat omnia nob abunde. Quidam etiam in phantasmatibus suis, atque vanissimis phantasijs deo relicto occupãtur. Homines autem quorum sunt ista simulachra, dij & opera, Os habent & non loquẽtur salubria, deum laudando, & propria vitia confitendo: oculos habent apertos ad vana & secularia, & non videbunt, bona æterna atque cœlestia. Aures habẽt, ad inutilia verba intentas, & nõ audient, per obedientiam diuina eloquia: nares habent ad discernendum, & non odorabunt, bonæ vitæ flagrantiam & virtutum dulcedinem. Pedes habent, currentes ad mala, & non ambulabunt, viam mandatorum dei. Manus habent extentas ad opera vitiosa, & non palpabũt, hoc est, digitis suis non tangent, q̃ dicunt, vt bona q̃ docent aut sciunt exequantur: non clamabunt in gutture suo, personando deuote præconia creatoris. Similes illis fiant qui faciunt ea. i. qui illos ad idola facienda aut veneranda inducunt, illis assimilentur in malis culpæ & pœnæ, quia

næ,quia non ſolum qui faciunt,ſed etiam qui conſentiunt, aut cooperantur facientibus digni D
ſunt morte,ſecundũ Apoſtolum. Ecce qualiter peccatores impij & ingrati,omnibus donis dei
Roman.1 videlicet membris corporis & viribus animæ abutuntur. Nam quibus vti debuerant in dei ob
Mat.25 ſequio,vtuntur in operibus tenebrarum,talenta ſibi commiſſa non ſolum abſcondunt,ſed ini
Roman.6 que dilapidant. Propter hoc Romanos hortatur Apoſtolus: Sicut exhibuiſtis membra veſtra
ſeruire immundicitiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire
iuſtitiæ in ſanctificationem. Domus Iſrael.i.eccleſia Chriſti,deum per fidem amoroſe cõtem
Hebr.3. plans,de qua domo dicit apoſtolus ad Hebræos: Chriſtus tãquam filius in domo ſua,quæ do
Ierem.17. mus ſumus nos,ſperauit in domino,ſciens ſcriptum eſſe: Benedictus vir qui confidit in domi
Luc.12 no. Huic enim domui ait Chriſtus apud Lucam: Nolite timere puſillus grex, quoniã compla
cuit patri veſtro dare vobis regnum: adiutor eorum & protector eorum eſt. Chriſtus nãq; vt
in Mat. legitur,promittit eccleſiæ: Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſumationẽ
Mat.28 ſeculi. Domus Aaron,hoc eſt,congregatio fidelium ſacerdotum,de quibus apoſtolus loquitur
1.Timo.5. Qui bene præſunt presbyteri duplici honore digni ſunt. Quibus apud Iſaiam dicitur: Vos ſa
Iſaiæ.61. cerdotes domini vocabimini,miniſtri dei noſtri dicetur vobis. Sperauit in domino,quod eius
auxilio ſacerdotaliter viuat,& alijs digne præſit. Quanto enim ad perfectiorem vitam tenen
tur,& grauiori periculo ſubijciuntur,ſi indigne ſe habeant,tanto indigent firmius, pleniuſq;
ſperare in domino. Sed(prohdolor)multi iam ſacerdotes inueniuntur,non in domino confi
dentes,nec ſacerdotaliter conuerſantes,ſed theſaurizantes ſibi argentum & aurum, in quo cõ
Ierem.2. fidunt homines,Veneremq; colentes,quibus conuenit illud Iere. Sacerdotes non dixerũt: Vbi E
eſt dominus? & tenentes legem neſcierunt me,& paſtores præuaricati ſunt in me. Illud quoq;
Ezech.22. Ezec. Sacerdotes inter mundum & pollutum non intellexerunt. Impletumq; cernimus quod
Iſaiæ.24. per prophetas Iſaiam & Oſee prædictum eſt: Erit ſicut populus,ſic ſacerdos. Cętera patent ex
Oſee.4. præcedenti articulo. Egrediamur itaq; ſpiritualiter ex Aegypto,feſtinando ad patriam,& odi
Iud.apoſt. entes(ſecundum monita Iudæ apoſtoli)eã quæ carnalis eſt maculatam tunicam. Nam vt ſcri
2.Corin.4 bit Corinthijs Paulus: Quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Beli
al? aut quæ pars fideli cum infideli? Deniq; nõ compingamus animas noſtras ſimulachris ſen
ſibilium rerum aut imaginibus tranſitoriorum bonorum, ſed mundo corde & mente theori
cis contemplationibus adornata,domino miniſtrare,placere,& ſemper aſſiſtere enitamur,im
Iudæ.2. plentes illud Iudæ: Superædificantes voſmetipſos ſanctiſſimæ fidei veſtræ,in ſpũ ſancto oran
tes,voſmetipſos in dilectione dei ſeruate,expectantes miſericordiam domini noſtri Ieſu Chri
ſti in vitam æternam.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXIIII.

¶ Expoſitio tituli.

Titulus Pſalmi eſt: Haleluia. Loquitur autem propheta in Pſalmo hoc in perſona cuiuſcũ
q; fidelis peregrinantis à domino in hoc ſeculo nequam,quod eſt regio vitiorũ. Talis igi
tur homo gratias agens deo de ſua liberatione,partim iam facta ſeu inchoata,poſtmodum ve
ro complenda,ita exorſus eſt. F

¶ Expoſitio Pſalmi.

Dilexi]ſummũ bonũ,quod ſolũ in ſe & ppẽ ſe ſumme amandũ eſt. Et non dixit qd di 1
ligeret,ad inſinuandũ quod deus ſolus pp ſe amandus ſit,& alia tm̃ in eo,[qm̃ exau
diet dñs vocem orationis meæ]hoc eſt,verbũ bonę ſpei. Oĩno em̃ ſperare debemus
q̊d deus p̃ces nr̃as inanes eſſe nõ ſuſtinet,dummõ poſtulemus ſicut petendũ eſt,alias
Iacob.4 conuenit nobis q̊d Iaco. aſſerit: Petitis & non accipitis,eo q̊d male petatis. Talis aũt petitio nec
vere,nec ꝓprie dici poteſt oratio,qm̃ oratio(ſcd̃m Damaſc.)eſt petitio decentiũ à deo. Hic aũt
dicit ſe diligere deum propter beneficium exauditionis. Nam propter beneficia ſua deus amã
dus eſt,& tanto plus cæteris,quanto plura atq; maiora dona ab eo recepimus. Magis tñ aman
dus eſt deus,propter ſeipſum ac propriam bonitatem,quæ vere pura & infinita eſt. Debemus
autem deum propter vtramq; cauſam ſimul ac ſumme amare: ad quod pertinet quod in can.
1.Ioh.4 Ioh. ſcriptum eſt Nos ergo diligamus deum,qm̃ ipſe prior dilexit nos. Quod autem dominus
exauditurus ſit me,hinc confido. ¶ Quia inclinauit aurem ſuam mihi,].i.miam ſuam obtulit 2
mihi,aſſerens ſe paratũ infirmanti ſuccurrere,miſerum exaudire,periclitãtem ſaluare. Propte
rea[& in diebus meis].i.cũctis diebus qbus ſubſiſto,& non ſolũ ad horã,ſeu modico tpe[inuo
Luc.18 cabo].i.ex intimo cordis affectu deũ orabo,ſecundũ quod apud Luc. Chriſtus teſtatur: Opor
tet ſemper orare,& non deficere. ¶ [Circumdederunt].i.copioſe & vndiq; inuaſerunt[me]in 3
medio laqueorum poſitum,[dolores mortis,].i. pœnæ mortales,vehementes tentationes,in
ordinatæ affectiones,quæ mortem perpetuã animæ ingerunt,niſi pietas dei ſuccurrat [& peri
cula in

cula inferni].i.peccata mortalia, vel saltẽ via facile incidendi ea[inuenerunt me] qñ gratiã p-
A didi,consentiendo malignis affectibus. Dicũtur aũt peccata mortalia inferni pericula,qa per
ea perit anima inæternum proijcienda in infernum. Possumus q̊q; per dolores mortis accipe
re pœnas ex originali peccato sequutas,& propter illud nobis inflictas, sicut sunt lãguores,&
moriẽdi necessitas,rebellio sensualitatis,& reliqua vulnera animæ. Pericula vero inferni sunt
oĩa illa,quæ hominem trahunt ad spiritualem interitum.Hos dolores,hęcq; pericula,nõ igno
rabat beatus Iob,q ait:Sagittæ dñi in me sunt,quarum indignatio ebibit spm̃ meum,& terro Iob 6.
res dñi militant contra me. ¶[Tribulationem]in corpore[& dolorẽ]in aĩa[inueni] per experi
4 entiam earundem,quemadmodũ dicit apl's:Foris pugnę,& intus timores,& nullam requiem 2 Corin.7
habuit caro nr̃a.Et:Supra modũ grauati sumus.Ecce quõ prælecti dei viuentis flagellis præ- 2.Corin.1
sentis vitæ purgant,cicumcidunt,& poliunt,vt fiant lapides apti,ex quibus ædificent muri Ie
rusalem.Ideoq; in Prou.scriptum est:Disciplinam dñi fili mi ne abijcias,& ne deficias cum ab Prou.3.
illo corriperis. Quem enim diligit dñs,corripit,& quasi pater in filio complacet sibi.Hinc q̊q; Tob.12
angelus Raphael dixit Tobiæ:Quia acceptus eras deo,necesse fuit vt tentatio probaret te.Nõ
ergo frangamur aduersis,sed quo pluribus malis vallamur,eo fiducialius,pleniusq; speremus
nos ad electorum ac filiorum numerų ptinere.Sed pro gratia inconcussæ patiẽ,indesinent ore
mus,sicut subiungitur [& nomen dñi inuocaui,]vt mecũ esset per gratiã,meq; erueret,si vtile
esset animæ meæ. Vnde scriptũ est:Clamaui ad dñm de tribulatione mea,& exaudiuit me.Cũ Ionæ.2
angustiaretur in me spũs meus,dñi recordatus sum. ¶[O dñe libera animam meam]ab omni
5 B periculo,qui es[misericors dñs]quoniam peccatori pœnitenti statim indulges[& iustus] quo
niam nullum malum impunitum relinqs,& me pp peccata mea in hac vita tantis castigationi
bus percussisti. Vnde Iob ait:Deus inultũ abire non patitur [& deus nr̃ miseretur,]prout liber Iob.24.
Sap.testatur:Misereris oĩm,qm̃ oĩa potes,& dissimulas peccata hoĩm pp pœnitentiã. Et in Io Sapien.11
hele:Conuertimini ad dñm,qa benignus & misericors es,patiens,& multæ mĩæ,& p̃stabilis su Iohelis.2
6 per malitia. ¶[Custodiens paruulos].i.humiles à peccatis gratiose præseruans est[dñs]Supbis
enim resistit,humilibus autem dat gratiam.Quapropter in Prou.legitur: Sapĩa protegit gra- Iacob.4 Prou.3
dientes simpliciter.i.humiliter.Et apud Isa.Dñs excelsus & sublimis habitans ęternitatẽ,& cũ Isaiæ.57.
contrito ac humili spũ,vt viuificet spm̃ humilium & cor contritorum[humiliatus sum]descẽ-
dens à monte superbiæ,& agens quod Eccl'us consulit:Quanto magnus es,humilia te in om̃i Eccle.3
bus[& liberauit me]à malis pœnarum multarum,ac varijs vitijs. Propter q̊d prima Petri mo
net sermo diuinus.Humiliamini sub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis 1.Pet.5
7 ¶[Conuertere anima mea]à turbulentis cogitationibus, à superuacuis solicitudinibus,ab im
petuosis inordinatisq; motibus passionum atq; facinorum[in requiem tuam].i.ad pacem in-
ternam,ad contemplationem quietam,ad stabilitatem mẽtalem,ad tuiipsius vacationem,ad
conscientię securitatem. Et qm̃ ista reperiri non valent nisi in deo,idcirco conuertere o anima
mea,à multis in requiem tuam,vic; ad vnum quod solum necessarium est, à creaturis ad crea Luc.10
torem,de quo in Isa.scriptum est,Requiem dabit tibi dñs,semper,& implebit splẽdoribus ani Isaiæ.57.
mam[quia dñs benefecit tibi] i.merito in deum conuerti debes,quiescendo in eo,sicut in vltio
C fine summoq; bono propter beneficia eius,quibus te à malis eripuit,à periculis p̃seruauit,grã
8 q; impleuit. Hæc autem beneficia specificantur,dum subditur. ¶[Quia eripuit animam meam
de morte]pc̃ti in qua fuit,de morte quoq; inferni,in qua nisi deus misericorditer pepercisset fu
isset[oculos meos à lachrymis].i.à causa plangendi, quia enim de peccato eum eripuit,abstu-
lit ei causam lachrymandi. Vel a lachrymis quas pro peccatis effudi,dando mihi consolationẽ
internam de spe remissionis,& ita mitigauit in me dolorẽ ac fletum. Vel sic,& vt melius vt vi-
detur.Eripuit oculos meos à lachrymis,quæ solẽt venire ex pusillanimitate,seu inordinata tri
stitia,aut alia q̃libet irrationabili causa. Has lachrymas expedit nobis auferri,non autẽ lachry
mas ex recordatione peccati , seu desiderio dei ac patriæ emanantes,nisi forte ad tempus,cum
ipsæ sint maximum donum spiritus sancti. De illarum vero cessatione lachrymarų dñs ait per
Iere.Quiescat vox tua à ploratu,&oculi tui à lachrymis,quia est merces operi tuo.De his aũt la Ierem.31.
chrymis dñs ait apud Mat. Beati q lugent,qm̃ ipsi consolabuntur[pedes meos].i.affectus me- Matt.5.
os,cogitationes & opa eripuit[a lapsu].i.a ruina peccati. Hinc ergo(vt spero)¶[Placebo dño]
9 plene atq; perfecte[in regione viuorum].i.in patria beatorum,qui veraciter viuunt,in tantũ,
vt nostra vita illorum vitæ comparata mors sit potius dicenda,quam vita . In hac vita in qua
Iustus septies cadit in die,in qua omnes nostræ iustitiæ sunt,quasi pannus menstruatæ,deo p- Proue.24.
fecte placere non possumus , quoniam videt in nobis venialia mala , quæ sibi nullatenus pla- Isaiæ.64.
cent,& aliqualiter displicent. In patria vero perfecte ei placebimus,quoniam nihil impurita-
tis inerit nobis,sed erimus ei ratione perfectæ mundiciæ similes. Specialiter autem conuenire
possunt

possunt tres isti versiculi viro deuoto in extremis agenti, qui videns mortem sibi iam esse pro
pinquam, alloqui potest animam suam dicendo: Conuertere ania mea de corpore mortis hu D
ius, de præsentibus istis pressuris, de graui isto exilio, in requiem tuam .i. in paradisum cœle
stem, in vitam æternam. quia dominus benefecit tibi, in vita ista per gratiam. Idcirco redi ad
creatorem tuum, per feruentem amorem, vt benefaciat tibi per gloriam. De hac etenim requie
Isaiæ.32 accipi potest quod dominus per Isaiam testatur: Erit (inquiēs) securitas vsq; in sempiternum,
& sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulen
ta. Quia eripuit animam meam de morte, sicut expositum est. Vel, ideo ista dicūtur, quoniam
sanguine suo eripuit Christus animas nostras à morte æterna, de qua in Apoca. scriptum est:
Apoc.2 Qui vicerit, non lædet à morte secunda. Oculos meos à lachrymis, quas in inferno habuissem,
Luc.13 in quo erit fletus stridorq; dētium, nisi christus me liberasset. Pedes meos à lapsu, quia in se sta
biliuit vota & opera mea. Ecce psalmus hic breuis sententiarum plenitudine decoratur: in q̃
pulchre instruimur, quid nobis in aduersis agendum sit, vbi intentiōem ac desideria nostra fi
gere debeamus, & beneficia dei in ipso compendiose recolimus. Merito etiam psalmus iste in
defunctorum officio caput est, quia in eo multa dicuntur, quæ vel in persona defunctorum, vl
pro ipsis defunctis dici possunt. Defuncti enim (pro quibus oramus) qui sunt in purgatorio di
ligunt deum, & sciunt se à tormentis liberandos, pro qua tamen liberatione ipsi orare nō pos
sunt oratione meritoria, quamuis eam inæstimabiliter cupiant. Deniq; certi sunt se nūquam
Mich.6 damnandos, de quo (prohdolor) nos certi non sumus. Propter quod necesse est nos timora
Phili.2. te atq; solicite ambulare cum deo nostro, illudque apostoli adimplere. Cum metu, timore, & E
tremore vestram salutem operamini. Ob hanc etiam causam sanctus Iob dixit: Semper qua
Iob.31. si tumentes super me fluctus timui deum. Nec mirum, cum nemo nostrum sciat an amore di
Eccls.9 gnus sit an odio.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXV.

❡ Expositio tituli.

Psal.114 HVius quoq; Psalmi sicut præcedentium titulus est: Heleluia. Et sicut præcedentem Psal
mum quidam exponūt ad literam de Dauid, constituto in persequutione Saulis, ita q̃d
in psalmo illo petit liberari ab illa persequutione iniusta, sic psalmum præsentem exponūt ad
2.Reg.15. literam de Dauid, constituto in persequutione Absolonis filij sui, vt sit sensus primi versiculi:
2.Reg.16. Credidi, Sibæ dicēti mihi de domino suo Mephiboseth ꝟba mendacia, pp quod locutus sum,
ad Sibam. Omnia quæ erant domini tui, tua sunt, ego autem humiliatus .i. contemptus & ex
probratus sum nimis, quia propter Absolonem inij fugam. Secundum hanc expositionem lo
quitur Dauid hic de sua credulitate mala, & leui atq; decepta. Nam credidit pessimo detracto
ri, sine debita inquisitione, & de loquutione sua iniusta, qua ex falsa credulitate contulit Sibæ
omnia bona pñ viri, puta Mephiboseth. Hæc autem expositio non videtur consonare exposi
tioni seu allegationi Pauli apostoli, qui sancto spiritu plenus, & mentem Dauid plenissime sci
Roma.10 ens, allegat hæc verba in epistola ad Romanos tāquam dicta de bona credulitate fidei sanctæ,
Ibidem & sancta confessione veritatis creditæ, de quibus ait: Corde creditur ad iustitiam, ore autē cō F
fessio fit ad salutem. Sic enim allegat versum præsentem. Sicut scriptum est. Credidi propter
quod loquutus sum. Et nos credimus, propter quod & loquimur. Vnde certum est, quod apo
stolus innuit istam scripturam ad literam loqui de bona credulitate, atq; salubri loquutione.
Et ita Dauid nō fecit hunc psalmū de seipso ad sensum p̃dictū. Dicendū itaq; q̃d materia psal
mi istius est cōstantia fidelium, & maxime sanctorum martyrum in fide, & fidei publica pro
fessione: in quorum persona, ait propheta.

❡ Expositio Psalmi literalis.

CRedidi] quæcunq; fides catholica exigit esse credenda [propter quod loquutus sum]
publice confitendo coram infidelibus & tyrannis, seu alijs quibuscunq; ea quæ cre
do. Prīo creditur, deinde vera confessio sequitur, quæ ex fide originatur: nec sufficit,
vnum sine alio in certo casu. Quod enim sine fide non sufficiat loquutio seu cōfessio
Roman.1 certum est, cum iustus ex fide viuat. Quod vero necesse sit fidem confiteri coram hominib⁹ q̃
do rationabilis causa occurrit, videlicet ne alij scandalizentur, vel deus blasphemetur, liquet
Lucæ.9 ex eo quod Christus ait: Qui me erubuerit & meos sermões, hunc filius hominis erubescet, cū
2.Timo.1 venerit in regno suo. Et ad Timotheum ait Apostolus: Noli erubescere testimonium dñi no
stri Iesu Christi. Hoc martyres sancti eminentissime impleuerunt. Nos quoq; in pace ecclesiæ
credimus, & proximis nostris credita loquimur & confitemur [ego autem] propter veram fi
dem, & sanctam confessionem [humiliatus] .i. vexatus, cōtemptus, & passus [sum nimis] ab ad
Ioan.16. uersarijs veritatis. Quemadmodum Christus in Euangelio ait: In mundo pressurā habebitis.

Et iterū:

Et iterum: Odio eritis omnibus hoībus propter nomen meū. Vel, ego humiliatus sum nimis, hoc Matth.10
A est, de vera fide & cōfessione, constanti nō superbiui, nec aliqd boni viribus meis asscripsi, sed me Luc.21
2 ipsum corā deo profundissime humiliaui, idcirco ab eo merui conseruari. ¶ Ego dixi in ex-
cessu meo]. i. in sublimi consideratione, seu contēplatione extatica, qua speculatus sum distin-
ctionē inter diuinā essentiā, atq; humanā naturā[omnis hō mendax]. i. quilibet hō p cōparatio
nē ei⁹ ad deū, & consideratus scdm seipsum est mendax, verbo vel opere, vel patientia, vel cōpa
ratione, ita q sicut deus est ens & veritas, sic hō est nihil & mendax, si referatur ad veritatē, es-
sentiāq; diuinā. Dicitur ergo omnis homo mendax, non ab habitu falsitatis, sed quia interdū
mētitus est verbo vel actu, loqndo aut operando non recte, non iuste, nō vere, & per conseqns
mendacij & obliqs. Vñ ad Rom. scribit Apost. Est autē deus verax, omnis autē hō mendax. Et Roma.3
apud Ieremiā dr̄ deo. Ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Vere mendaciū possede Iere.16
runt patres nostri, vanitatē quę eis non profuit. Quēadmodū nanq; verū multipliciter dr̄ ita &
mendax. Nā alia est veritas vitæ, alia veritas entis, alia veritas propositionis. Iterum alia est ve
ritas vitæ, alia veritas doctrinæ, alia iustitiæ. Similiter aliud est mendaciū vitæ, quod simulatio
appellari posse videtur, vel iniustitia, aliud est mendacium entis, sicut dicimus istud est falsum
& sophisticatū aurū, aliud vero est mendaciū orationis. Et certū est, quod oīs homo viator sit
aliquo horū modorū mendax, cū non sit hō super terrā, qui facit bonū & non peccet, vt dicit Ec Eccls.7.
clesiastes: Imo Iacobo teste, in multis offendimus. Vel dr̄ omnis hō secundū se mendax. i. instabi Iacob.3.
B lis, fragilis, ad peccata procliuus. Cum ergo omnis hō ex se sit mendax, ego autē ex gratia dei
3 verax sum, i deo. ¶ Quid retribuā dño] hoc est, quid dignū restituā ei, & quā ei vicissitudinē
reddā[pro omnibus quæ retribuit mihi]. i. pro omnibus donis gratiæ suæ, quæ sæpe contulit,
mihi, quia in primo parente dedit ea mihi & peccaui in illo amisiq; ea? Rursus dedit mihi ea in
baptismo, sed iterum peccans, perdidi dona gratiæ dei. Ipse vero in sacramento pœnitentiæ
ea mihi retribuit. Quis autem oīa beneficia dei generalia & specialia, naturalia, atq; gratui-
ta numerare vel exprimere poterit? Omnia condidit propter nos, ad nostram custodiam de-
putat, atq; trāsmittit angelos sanctos. Tādē ipsemet venit ad nos, & in terris visus ē, & cū hoī Baruch.3
bus conuersatus est, corpe suo & sanguine alit nos, nos pp mori dignatus ē. Versiculus iste cū in
genti deuotiōe dicendus est, quatenus tota mēte optemus deo esse grati, eius beneficia memo-
riter atq; frequenter recolendo, eaq; dño humiliter confitendo, ipsum pro eis feruenter aman-
do. Sed qm̄ deus bonorum nostrorū non eget sicut primo Paralip. scriptura affirmat: Tua dñe Psal.15.
sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: Idcirco nil dignius ei rependere pos 2.Par.29.
sum, nisi vt sequar vestigia eius, & offerā ei meipm, passionē ac mortē, seu alia dura sustinēdo li
4 benter pro eius amore, sicut subiungitur. ¶ Calicem salutaris]. i. passionem, persequutionē,
seu mortē salutis. i. per quam ad salutem pertingitur. Per calicē nanq; venitur ad gloriā [acci-
piam] i. æquanimiter feram. Vel calicem salutaris. i. vitam pœnitentialem, mei ipsius districtā
castigationem, quotidianāq; mortificatiōem, accipiam, baiulando crucem meam quotidie &
Christū sectando. Nā vt ait Apo. ad Rom. Si spiritu facta carnis mortificauerimus, viuemus Roma.8
C [& nomen dñi inuocabo] ne in aduersis deficiā, aut in proprijs meritis sperare incipiā, aut mi
5 hi aliquid tribuam. ¶ Vota mea] i. desideria mea[dño reddā] nihil inordinatū aut deo con
trarium cupiendo, sed cœlestia acquirendo, atq; pro eis rogando[corā omni populo eius] fide
li præsente, vt ipsi quoq; desideria sua dño reddant, & meo exemplo cœlestia appetāt. Vel, Vo
ta mea dño reddā. i. promissiones meas ad laudē dñi adimplebo, Iuxta illud Eccls: Si quid voui Eccls.5
sti deo, ne moreris reddere. Displicet em̄ ei infidelis & stulta promissio, Et Ionas: Quæcūq; (in- Ionæ.2
qt) voui reddā dño pro salute. In baptismo promisimus abrenuntiare oībus pōpis & actibus
satanæ, in religionis professione spopondimus paupertatē, castitatē & obedientiā. Et vtinā vo
ta ista dño persoluamus. Reddā ergo dño vota hæc, non solū in occulto, sed corā omni popu-
lo, nō propter inanē gloriā, sed ad dei honorē & proximorū ædificationē, quatenus illud Mat-
thæi perficiā: Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videant bona facta vestra & glorificent Matth.5.
patrē[pretiosa in conspectu dñi mors sanctorū eius]. i. corā deo digna atq; accepta est discessio Isaiæ,57
hominū perfectorū, qm̄ mors hæc ianua est vitæ æternæ. Homines autē vbertim paruipendūt
mortē, vel occisionē sanctorū, sed deus iudicat eā æterno pręmio munerandā. Hinc nēpe ab Isa
ia dr̄. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, & viri miæ tolluntur, & non est q intel
ligat. Et in libro Sap. Iustus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. ¶ O dñe] hoc
6 est, merito te dñm voco[quia ego seruus tuus] tibi obediens in credendo [ego seruus tuus] op
ando[& filius ancillæ tuæ]. i. natus de matre fideli te colente. Vel filius ancillæ tuæ, hoc est, ec-
7 clesiæ tibi ministrantis. ¶ Dirupisti vincula mea]. i. consuetudines malas & opa vitiosa quę
hoiem stringunt, ne ad dei obsequiū libere vadat. Hæc em̄ ligant, captūq; tenēt peccatorē, sub

potestate diaboli. Hæc vincula rumpit in nobis deus, dũ pctã dimittit, gratiã ĩfluit, & de seruis
Galat.4. pcti efficit filios adoptionis. Propť q̃d ait Apost. Misit deus spm̃ filij sui in corda nr̃a clamãtẽ, D
Abba pr̃. Vel. Dirupisti vincula mea. i. oĩa impedimẽta, quibus à tua cõtemplatione impedior .s. pœnalitates & obligatiões pœnarum. Hoc deus nõ facit pfecte nisi in morte hominũ pfectorũ qui euolant, q̃les psertim sunt martyres. Alij enĩ quãuis sint sancti, & miracula maxima opati, nõ tñ vadũt ad dñm securi, sed horrescit eorum cõsciẽtia [scdm Hieron. quod secundũ cõmunẽ legẽ accipi potest] aliqui tñ ex speciali grę dono certificati fuerunt de sua saluatione, imo & euolatione, q martyres nõ fuerũt [tibi sacrificabo hostiã laudis] i. pro istis bñficijs te laudabo & me
Ionæ.2 Mich.6 ipsum seu alia q̃libet munera tibi cũ laudibus immolabo, queadmodũ scriptũ est, Ego autẽ in voce laudis immolabo tibi. Et rursus. Quid digne offerã dño? curuabo genu deo excelso [& nomen dñi inuocabo] pro conseruatione atq; profectu in omni bono. O q̃ta est virtus huius ver-
Matth. 21 siculi. ¶ [Vota mea dño reddã in cõspectu oĩs populi eius] sicut nunc dictũ atq; expositũ est, [in atrijs domus dñi] hoc est, in locis ecclesiæ, q̃ est domus orationis [in medio tui Ierusalẽ]. i. in medio vniuersalis ecclesiæ, per totũ mũdũ diffusæ, ita q pseuerabo in ecclesiastica vnitate, atq; catholica fide, scissuras hæreticorum deuitans. Interdũ enim per Ierusalem significatur anima fidelis, & ecclesia militans.

¶ Expositio eiusdẽ psalmi de Christo, & quõ à sacerdote celebraturo dicendus sit.

Omnia insuper verba psalmi istius de Christo conuenienter satis intelligi possunt, excepto primo verbo quo dr̃. Credidi: Cũ enĩ Christus à principio creationis suæ aiæ fuerit cõpræhensor, non conuenit ei fides, quæ est theologica virtus, sed sicut in superioribus frequẽter E attributũ est Chr̃o sperare seu spes, nõ prout spes est virtus theologica, seu in quantũ accipitur pro quadã præstolatione boni futuri, sic Christo attribui potest actus credendi, sumẽdo hunc actũ pro quacunq; cognitione fideli. Sicut enĩ interdũ accipit scriptura scire pro credere, vt cũ
Iob.19. sanctus Iob dicit: Scio q redẽptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sim. Futurã nãq; resurrectionẽ nõ sciuit nisi p fidẽ. Itaq; e cõtra q̃nq; sumit scriptura credere pro scire. Sicq; cõuenit Chr̃o, de q̃ psalmus iste exponi potest hoc mõ. Credidi. i. de veritate eorum quæ deus mihi (vt hõ sum) reuelauit, non dubitaui, propter quod loquutus sum, doctrinã euangelicæ
Iohan. 18 legis, asserendo me esse Christũ, & veritati testimoniũ exhibendo, sicut in euangelio dixi: Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundũ, vt testimoniũ perhibeã veritati: ego aũt humiliatus sum nimis à Iudæis, qui me contẽpserunt, blasphemauerũt, & turpissima atq; amarissima mor-
Isaiæ,53 te occiderunt. Vnde in Isaia scriptũ est, Nos putauimus eũ quasi leprosum, & percussum à deo & humiliatũ. Vel, humiliatus sum nimis. i. in proprio corde humilimus fui, secundũ quod di-
Mat.11 xi apud Mat. Discite à me, qui mitis sum & humilis corde. Et alibi: Ego non quęro gloriã meã.
Iohan. 8 Ego dixi in excessu meo .i. in cõtemplatione qua deũ vidi p spẽm: oĩs hõ, præter me, mẽdax
Roma.3 sicut in præcedenti articulo plenius est dictũ. Et q̃a hoc dixi, cognoui quod omnes indigerẽt li-
Mich.7 berari per me, sicut fatetur Apost. Oẽs peccauerunt, & egent gloria dei. Et hoc mõ in Michæa dr̃. Perijt sanctus de terra, & rectus in hoĩbus non est. Quid retribuã dño, pro oĩbus quę retri-
Iohan,3 buit mihi? i. pro incõparabilibus gratijs mihi concessis, q̃a non ad mẽsurã dedit mihi deus spm̃ F & sine præuijs meritis assumpsit meã humanitatẽ ad suũ esse diuinũ dei verbũ, imo plus dedit mihi q̃ toti vniuerso. Sicut Chr̃s deo gratissimus fuit, sic ista affectuosissime dixit. Et r̄ndet. Ca-
Iohan. 18 licẽ salutaris accipiã. i. passionẽ saluificã, & mortẽ qua mundus viuificetur, sustinebo, quatenus
Lu.22 dei honorẽ recuperẽ, moriendo pro omnibus vt reducãtur ad deũ. Hoc est, quod Christus pas-
Mat.20 sione instante dixit: Calicẽ quẽ dedit mihi pater, non bibã illũ? Et alibi: Pater si non potest hic calix trãnsire à me nisi bibã illũ, fiat voluntas tua. Et filijs Zebedei. Potestis (inquit) bibere ca-
Lu.6 licẽ quẽ ego bibiturus sum? & nomen dñi inuocabo. Frequenter Christus patrẽ inuocauit. Vn-
Hebræ.5 de scriptũ est: Erat Iesus pernoctans in oratione dei. Passione quoq; instante orauit, queadmodũ ad Hebræos dicit Apost. Iesus cũ clamore valido & lachrymis preces, supplicationesq; fundens ad eum, qui possit illum à morte saluũ facere, exauditus est pro sua reuerentia. Vota mea dño reddam. i. desideria mea deo offerã orando atq; docendo pro eius honore & mũdi salute,
Iohann. 8 coram omni populo eius, præsente. Nam apud Iohannem Christus dixit coram discipulis at-
Lucæ,23 q; Iudæis. Ego honorifico patrem meum. Et in cruce suspensus, orauit: Pater ignosce illis. Pre-
Lucæ,21 tiosa in conspectu dñi mors sanctorum eius. Hoc est quod Christus in euangelio ait: Capillus
Matth. 10 de capite vestro non peribit. Et rursus: Nolite timere eos qui corpus occidunt, quasi dicat. Tã
Iohan. 14 Ibidem pretiosa erit mors vestra dño, quam pro nomine eius suffertis, vt merito debeatis appetere eã.
Isa.49 O dñe, quia ego seruus tuus, in quantum homo. Vnde dixit: Pater maior me est. Et sicut mãdatũ dedit mihi, sic facio. In Isaia quoq;. Dñs formãs me ex vtero seruũ sibi. Et ipse dñs ait de me,
Zach.3 Ecce ego adducã seruũ meum orientem: ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ, videlicet virginis benedictæ,

benedictæ,quæ ait:Ecce ancilla dñi.Dirupisti vincula mea,hoc est,passibilitatẽ & omnes natu Lucæ.1
A rales defectus,quos sponte assumpsi,abstulisti à me,resuscitans me in corpore glorioso. Vel,Di
rupisti vincula mea, hoc est,corpus meũ & corporis mẽbra tẽpore passionis , rumpi vulnera=
ri ac lacerari permisisti,ita vt à planta pedis vsq; ad verticẽ capitis non esset in eo sanitas. Tibi Isaiæ.1
sacrificabo hostiam laudis,hoc est,meipsum in cruce offeram ad gloriã tuam, pro redẽptione
humana, quẽadmodũ ad Hebræos ait Apost. Christus per spiritũ sanctũ semetipsum obtulit Hebræ.10.
immaculatũ deo. Vota mea dño reddã in conspectu oĩs populi eius,sicut iã patuit,in atrijs do=
mus dñi,in medio tui Ierusalẽ. Ad literã Christus orauit & prædicauit in tẽplo dei q̊d erat in Ie
rusalem,prout per Malachiã fuit prędictum. Statim veniet ad templum suum dñator,quẽ vos
quæritis:& angelus testamenti,quẽ vos vultis. ¶Porro cum psalmus iste sit vnus eoꝝ q à sa Malach.3
cerdotibus ante celebrationem dici solent,tangendũ est breuiter,qualiter ab eis applicãdus sit
sensus psalmi istius ad sacrosanctũ officiũ missæ,sacramentũq; altaris. Dicat ergo fidelis ac de
uotissimus Chr̃i sacerdos. Credidi.i.firmissime tenui & tenebo ac teneo,quod in hoc sacramẽ=
to sit totus Christus,eo mõ quo ip̃e testatur,& ipsa ecclesia profitetur. Propť q̊d loquutus sum
confessionẽ meã,& sermonẽ ad populũ, seu alia quælibet bona ad hanc fidẽ spectantia, meiq;
p̃paratoria ad tm̃ officium. Ego autẽ hũiliatus sum nimis.i.oĩno indignum me reputaui ac re
puto ad accedendũ Chr̃i altare,& immolandũ sacrificiũ tã diuinũ, ad q̊d dignus nõ essem cõsi=
derata dignitate sacramenti,q̃uis totius mũdi virtutes ac merita possiderẽ. Ego dixi in excessu
meo.i.in alta consideratione eoꝝ q̃ circa hoc sacramẽtũ pẽsanda sunt,oĩs hõ mẽdax.i. nullus
B vere dignus est ipsum cõsecrare aut sumere,qm̃ oẽs fragiles sunt & caduci. Quid retribuã dño
pro om̃ibus q̃ retribuit mihi,præsertim ꝑ sacrosancta cõione corporis & sanguinis sui? Calicẽ
salutaris.i.calicẽ saluatoris,in q̊ sanguis eius consecrať & cõtineť,accipiã,manibus meis in alta
ri,& nomen dñi inuocabo,orãdo pro meipso ac alijs, pro viuis & mortuis, atq; ꝑ oĩbus causis
pro q̃bus ecclesia statuit, aut mihi incũbit. Vota mea, hoc est desideria mea dño reddã corã oĩ
populo eius.i.corã vniuersis astãtibus offerẽdo eis p̃ntibus vota & preces deo. Dirupisti vincu
la mea,o Christe.i.tuo p̃tiosissimo sanguine abstulisti pc̃tã mea,imo quotidie rũpis vincula vi
tioꝝ meoꝝ,ꝑ saluberrimã hostiã corꝑis tui & sanguinis,tibi o deus pr̃,seu trinitas supbñdicta,
sacrificabo hostiã laudis,offerendo ad laudẽ tuã corpus & sanguinẽ saluatoris,per quã oblatio
nẽ,laus,honor,& gloria,tibi impendiť,cætera patent. Ecce psalmũ vere ineffabili laude dignũ
audiuimus,in cuius principio fidẽ verã,& sanctã confessionẽ hõ deuotus & martyr inuictus fa
teť. Deinde respectu diuinæ veritatis,cæteros omnes arbitratur mendaces. Insuper solicitatur
ne deo inueniatur ingratus, ꝓhibens se multa opera bona actuꝝ ad gloriã creatoris ne ingra
tus existat. Cũ præcipua igiť deuotione decet nos psalmũ tã dulcẽ,decoꝝ,& sententiosum can
tare,quatenus vim eius mereamur gustare.

¶COMMENTARIVS IN PSALMVM. CXVI.

¶Expositio Tituli.

Est autẽ titulus psalmi p̃sentis Haleluia,q2 ꝓpheta in hoc psalmo oẽs gentes,oẽsq; populos
C .i.hoies vniuersos,Iudæos vicz atq; Gentiles inuitat ad laudẽ dei pro bñficio incarnatiõis
Christi,& pro adimpletione eoꝝ q̃ ꝓphetata erant de Christo,gentiũq; conuersione. Et ꝙ iste
sit literalis sensus psalmi huius,constat ex eo ꝙ Apost.ad Roma.allegat scripturã psalmi isti⁹,
tanquã de gentiũ conuersione p̃dictã. Dico(inquiens)Iesum Christũ ministꝝ fuisse circũcisio= Roma 15
nis. Gentes autẽ super mĩa honorare deũ,sicut scriptũ est:Propterea confitebor tibi in gẽtib⁹. Psalm. 17
Et iteꝝ:Laudate oẽs gentes dñm,& magnificate eũ oẽs populi. Christus enim est lapis angu= Isaiæ. 28
laris, in quo Gentes & Iudæi coniuncti sunt,vnã constituens ex vtrisq; ecclesiã,in qua non est Ephesi.2
distinctio Iudæi & Græci. Nã sicut ait apo. In Christo Iesu neq; circũcisio est aliq̃d neq; p̃putiũ Gala.5
sed noua creatura,qm̃ vero plures de Gentibus quã de Iudæis ad Christũ conuersi sunt, idcir=
co propheta hoc p̃uidens primo inuitat Gentes,dicendo.

¶Expositio psalmi.

1 LAudate dominum omnes gentes]ad fidem vocatæ, de quibus Christus ait:Oporte Lucæ.24
bat Christum pati,& resurgere tertia die,& prædicari in nomine eius pœnitentiã in
omnes gentes[laudate eum om̃es populi]ex Iudaismo conuersi. Causa autem huius
2 inuitationis annectitur. ¶[Qm̃ confirmata est super nos mĩa eius] hoc est,effect⁹
pietatis diuinæ,seu gratia dei copiose,& plenius quàm ante,effusa & roborata est super totum
genus humanum videlicet super gentes & populos omnes:quando vtiq; nisi in Christi aduẽ=
tu? Tunc enim(sicut Iohannes testatur)gratia per Christum facta est. Loquebatur ergo pro= Iohann.1
pheta de futuro per modum præteriti,propter certitudinem prophetiæ. De hac confirmatione
miæ dei super nos quæ facta est in Christi aduentu non ante,dicit Apost. Tẽpora prioris igno Actuu.17.

rantiæ, despiciens deus nunc annuntiat hominibus, & omnes vbiq; pœnitentiam agant[& ve
ritas dñi]hoc est, impletio diuinarum promissionum, mysteriorumq; Christi, [manet in æter- D
num]quantum ad fructum ex ea consequutum, qui est liberatio generis humani. De hac veri-
Iohann. 1 tate habetur apud Iohannē. Veritas per Christum facta est. Ipse nanq; omnia de se prędicta im
Iohan. 19 Lucæ. 21 pleuit. Vnde pendens in cruce dixit: Consummatum est. Vel veritas dñi. i. doctrina & prædica
tio Christi atq; euangelicæ legis, manet in æternum, quemadmodum Christus testatur. Cœ-
lum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Vel veritas dñi, hoc est Christus fi
Iohan. 14. lius dei, qui ait: Ego sum via, veritas & vita, manet in ęternum: quod Iudæi quoq; confessi sunt
Iohan. 12 dicentes ad saluatorem. Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Psalmum
hunc verbis permodicum, & sensibus plenum ac magnum, sancti doctores vehementer com-
mendant. Continet enim summatim, quod in aliis psalmis sparsim tractatur. Deniq; quid des-
peratis gentibus iucundius, quid miseris, cęcis & perditis dulcius dici potuit, quàm quod super
eas cõfirmata esset mĩa dei, atq; ob hoc deum laudarent? Cum quadam igitur flamma sanctæ
deuotionis pronuntietur à nobis hic psalmus.

¶ COMMENTARIVS IN PSAL. CXVIII.

¶ Expositio Tituli.

ADsignatur psalmo huic pro titulo Haleluia. Inuitatur enim populus electorum ad lau-
dem diuinam in hoc psalmo. Scd̃m Hiero. psalmus iste de Christi primo aduentu mani
feste conscriptus est, sicut in processu patebit. Quod enim inferius dr̃: Lapidem quem reproba
uerunt ædificantes, &c. dixit Christus Iudæis de seipso prædictum. Nũquid (inquiens) legistis E
Matth. 21 in scripturis, Lapidē quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput angeli: &c. Petrꝰ
Actuu. 4. q̊q; loquens principibus sacerdotum de Christo, probansq; eis Christi glorificatiõem ait: Hic
Ephesi. 2 est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli: & non est in a-
lio aliquo salus. Probatio autem non valet nisi ex sensu literali, præsertim Iudæis, qui (vt fert)
non recipiunt nisi sensum literalem. Multi ergo dicunt hunc psalmum ab illo loco: Aperite mi
hi portas iustitiæ, vsq; ad finem loqui de Christo. Cæteri vero dicunt eum loqui de inuitatione
Iudæorum ad laudem dei, propter liberationem Dauid à multis periculis, ita quod Dauid vs-
q; in illum locum loquitur in propria persona de suis periculis. Hæc autem non videntur con
Act. 2 gruere. Petrus nanq; in Actib. apost. allegat illum versiculum: Dextera dñi exaltauit me, dexte
ra dñi fecit virtutē, de exaltatione Christi diuinitus facta, & tñ ille versiculus præcedit versum,
Aperite mihi portas iustitiæ. Totus ergo hic psalmus, quantum fieri potest de Christo exponē
dus videtur. Loq̃ns ergo sanctus Dauid in persona Christi siue ecclesiæ, ait:

¶ Expositio psalmi literalis.

COnfitemini dño]confessione laudis. i. deum laudate[qm̃ bonus]hoc est, propter sei- 1
psum, qm̃ naturalit̃ quõlibet incircũscriptibiliter & superessentialit̃ bonus est in tan
Marc. 10. Lucæ. 18 tum, vt in Marco Christus affirmet. Nemo bonus nisi vnus deus, quod apud Lucam
ita disseruit: Nemo bonus, nisi solus deus. Et non solum debetis dño cõfiteri, qm̃ bo-
nus in seipso, sed etiam qm̃ bonus per conparationem ad vos, sicut subiungitur: [qm̃ in seculũ F
mĩa eius]hoc est, semper paratus est vobis misereri, & eius mĩa æterna est, sicut & ipse, cum idē
sit ei esse, & misericordem esse. Effectus quoq; diuinæ mĩæ manet in seculum, qm̃ indesinenter
dat gratiam saltem aliquibus in præsenti, & in omni opere dei mĩa admiscetur, imo miserati-
Psal. 144 ones eius super omnia opera eius. Propter quod apud Iacobum scriptum est. Superexaltat au
Iacob. 2. Ibidem tem mĩa iudicium. Sed repugnare videtur quod ob eodem dicitur. Iudicium sine mĩa ei qui nõ
Iob. 24 fecerit mĩam. Cui concordat illud in libro Iob. Obliuiscatur eius mĩa. Et respõdendum quod
in aliquibus operibus dei iustitia præponderat, clariusq; refulget, vt in damnatiõe æterna ma-
loꝝ. Idcirco dr̃ eis fieri iudiciũ sine mĩa, & q̊d mĩa dei eoꝝ non meminit, non q̊d oĩno nulla mĩa
eis impendatur, cum citra condignum patiantur, sed quia mĩam euidentem non consequũtur
eo quod æternaliter puniantur. ¶ [Dicat nunc.].i. in Christi aduentu, præcipue. [Israel, qm̃ 2
bonus]est deus[qm̃ in seculum mĩa eius.] dat enim gratiam in præsenti, gloriamq; æternam
in futuro. ¶ [Dicat nunc domus Aarõ, qm̃ in seculũ mĩa eius] Ista intelligi possunt tam de po- 3
pulo Israelitico ex Iacob patriarcha orto, & sacerdotibus ex semine Aaron natis, quã de popu
lo christiano, & sacerdotibus Christi per illos significatis. Populus enim christianus dr̃ Israel,
.i. deum fide p̱ dilectionem operãte contemplans. Domus autem seu familia Aaron figuralit̃
est congregatio sacerdotũ ecclesię, qui sunt filij secerdotis magni, videlicet Christi, qui est sacer
1. Pet. 2 dos & pontifex noster, quemadmodum Petrus in prima sua canonica ꝓtestatur: Eratis aliq̃n
sicut oues errantes, sed conuersi estis ad pastorē & episcopum animarum vestrarum. ¶ [Di- 4
Lucæ. 1 cant nunc qui timent dñm]timore sancto & filiali[qm̃ in seculum mĩa eius] sicut etiam ait ỹ-

gobe

go beata: Et mĩa eius à progenie in progenies, timentibus eum. Vnde in Exodo dñs ait: Ego Exodi. 20
A sum dñs deus faciens mĩam in milia, his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Deinde
5 Christus de seipso testatur. ¶ De tribulatione inuocaui dñm] hoc est, quod nunc ex verbis
Apostoli commemoratum est, quia Christus passione instante cum clamore valido, & lachry Hebræ.5
mis preces fecit ad deum. Propter quod Lucas dicit, ꝙ factus in agone prolixius orabat [& ex Lucæ.22
audiuit me in latitudine] suæ dilectionis & pietatis, [dñs.] pater omnipotens. Ideo Apostolus Hebræ.5.
addidit, quod exauditus est pro sua reuerentia. Et ipse ait ad patrem: Gratias ago tibi paṫ, qm̃ Iohan. 11
6 audisti me: ego autem sciebam, qm̃ semper me audis. ¶ Dñs mihi] secundũ quod homo sum
[adiutor] fuit & est, cooperando mihi, & protegendo me semper dum eram in via. Quẽadmo
dum apud Ieremiam ait de me sermo diuinus. Dñs mecum est tanquam bellator fortis. Idcir- Iere.20
co [non timebo] timore inordinato [quid faciat mihi homo] peruersus, quicunq; sit ille, iuxta
7 quod in Isaia scriptum est de me. Quis est aduersarius meus? accedat ad me. ¶ Dñs mihi Isaiæ.50
adiutor] quemadmodum idem Isaias ait: Dñs deus auxiliator meus [& ego despiciam inimicos Ibidem
meos] me persequentes, nõ despiciendo eorum naturam, sed malitiam, ita quod eorum mali
gnitatem non formidabo, nec eos aliquid esse reputabo, in quantum iniqui sunt. Præterea qui
libet christianus de seipso hæc dicere potest. Debemus enim de tribulatione clamare ad dñm,
sicut superius dictum est. Inuoca me in die tribulationis. Et tunc vtiq; si perseueranter clame- Psal 49.
mus, exaudiet nos deus noster in latitudine. i. late & copiose, prout ipse pius & bonus est, & no
stra merita exigunt. Quis enim inuocauit eum, & despexit eum? Cuilibet quoq; fideli adiutor Eccle. 2
B est dñs, quia non sumus sufficientes aliquid cogitare ex nobis, q̃si ex nobis, sed sufficientia no- 2.Cor.3
stra ex deo est. Ideo non timet veraciter christianus, quid faciat sibi homo peruersus, imo in ad
uersis lætatur, & propter amorem Christi, præmiiq; cœlestis paratus est mori. Qm̃ scriptũ est.
Nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum. Quis tu vt timeas ab homine
mortali, & à filio hominis, qui quasi fœnum arescit? Propterea Salomon protestatur, Qui timet Isa.51
hominem, cito corruet, qui autẽ sperat in dño subleuabitur. Dñs mihi adiutor, per gratiam su- Prouer.29
am in prosperis atq; aduersis conseruans me, & ego despiciam inimicos meos, visibiles & inui
sibiles, confidendo in adiutorio dei, non innitendo viribus meis. Certus sum enim quod mihi
8 dño adhærenti nocere non poterunt. Ex quo sequitur, quod. ¶ Bonum]. i. melius [est confi-
dere in dño, quam confidere in homine] Nam benedictus homo, qui confidit in dño, maledi- Iere.17
ctus vero qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à dño recedit cor eius.
9 ¶ Bonum] i. melius [est sperare in dño] qui solus potest saluare [quam sperare in principibus]
10 qui neq; seipsos nec alios valent saluare. Insuper Christus ait: ¶ Omnes gentes] hoc est, ali-
qui de omni genere hominũ. s. viri & mulieres, superiores & subditi, antiqui & iuniores, Iudæi
atq; Gentiles [circũierunt me] tpe passionis, consentientes in mortẽ meã. Nec mirũ si propter
hos Christus vniuersaliter dicat, Oẽs gentes, cũ Lucas scripserit: Erant autẽ in Ierusalẽ habitã- Actuu.2.
tes viri religiosi, ex omni natione, quæ sub cœlo est. Et alibi legitur: Exclamãs vniuersus popu Matth.27
lus, dixit, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Ecce qualiter omnes gentes circũierũt
Christũ in malo. Interdũ quoq; oẽs gentes circũierunt eũ in bono, eo mõ q̃ pharisæi & princi
C pes Iudæorũ dixerunt: Videtis quia nihil proficimus? Ecce totus mũdus post eũ abijt [& in no Iohan, 12
mine dñi.]. i. ad gloriã dei factũ sit istud [quia vltus sum in eos.] ex zelo iustitiæ, non ex impati
entia aliqua. Vnde Christus loquitur: Dies vltionis in corde meo. Vltus quippe est Chrs in Iu- Isaiæ.63
dæos, excæcãdo cor eorũ, auferendo eis gratiã in præsenti, & gloriã in futuro, tradendo etiã eos
in manus Romanorũ, atq; in hac captiuitate grauissime eos tenẽdo, in qua iã vltra mille & tre-
centos annos fuerunt. Hanc vltionẽ fecit Christus vt deus, sed vt hõ orauit pro ea apud Iere. di
11 cens: Tu autẽ dñe Sabaoth, q iudicas iuste, & probas corda & renes, videã vltionẽ tuã ex eis: ti- Iere.11
bi em̃ reuelaui causam meã. ¶ Circũdãtes circũdederunt me]. i. cũ magno malignitatis affe
ctu ambierunt me corã Pilato clamantes, Tolle tolle, crucifige eũ [& in nomine dñi qa vltus sum Iohan. 19
12 in eos] Istud in versu sequenti repetitur, & est sensus idẽ. Terq; ponunt hæc verba ad designãdũ
magnitudinẽ zeli iustitiæ, quẽ habuit Chrs, q sp erat diuinæ iustitiæ vnitus, & cõformatus. ¶ Cir Apoc.1
cũdederunt me sicut apes] q̃ pũgũt aculeo, sic Iudæi verbis & ictibus me pũgebãt, dicẽdo cõtra
me verba blasphemiæ plena. Vñ & scriptũ est: Videbũt in quẽ cõpũxerũt [& exarserũt sicut ig
nis in spinis]. i. igne furoris & vehemẽtissima iracundiæ flãma accẽsi sunt cõtra me, sicut in spi-
13 nis ignis accẽdit. Qua propter ex eorũ psona scriptũ est: Circũueniamus virũ iustũ, qm̃ cõtrarius Sap.2.
est opibus nr̃is: grauis est nobis etiã ad videndũ. ¶ Impulsus]. i. à Iudæis captus, & vsq; ad locũ
Caluariæ crucẽ baiulãs ductus [euersus sum] à vita corporali [vt caderẽ] i. oĩno mortuus remane Matth.27
rẽ nec amplius memoria esset nois mei in terrra, prout scriptũ est, dicunt aduersarij mei de me:
Eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur vltra [& dominus suscepit

me].i.ab ista ruina p̄seruauit me:imo eius oppositū fecit, qm̄ ipsi penitus perierūt,& ego resus
Isa.42 citatus sum,& vbiq; glorificatus.Propter quod ait pr̄ de me:Ecce seruus meus,suscipiam eū. B
Luc.4 Potest etiā istud intelligi de impulsiōe illa Chr̄i,de q̄ in Lu.dr̄:Duxerūt eū ad supciliū mōtis,vt
p̄cipitarēt eū,ip̄e aūt trāsiens,p mediū illoꝝ ibat,Qm̄ ergo dn̄s ita suscepit me,ideo. ¶[Forti 14
tudo mea].i.cā totius fortitudis meæ creatæ[& laus mea.].i.quē laudo,vicz res laudata à me,
1.Iohan.5 est[dn̄s]pr̄ seu deus trinitas.Hic eñ ait saluator:Nō p̄t filius à se facere quicq̄:Et alibi.Ego nō
Iohan. 8 q̄ro gloriā meā,sed honorifico patrē meū[& factus est mihi ī salutē].i.in causam totius salutis
aniæ meæ & corporis,qa ab eo est glorificatio mea in mēte & corpore. ¶[Vox exultatiōis] 15
.i.laudatio spūalis lætitiæ,[& salutis.].i.laudatio beata & salutaris,vicz laus iucunda atq; salu
bris atq; ex interiori iucūditate ac salute p̄cedēs,est[in tabernaculis iustoꝝ]i.in patria btōꝝ,in
Isaiæ.15 cordibus electoꝝ,in ecclesiis Chr̄ifideliū,iuxta illud:Gaudiū & lætitia īuenief in ea gr̄aꝝ actio
Psalm. 83 & vox laudis.Vñ supra dictū ē:Btī q habitant ī domo tua dn̄e,ī scl'a scl'oꝝ laudabūt te. ¶[Dex 16
tera dn̄i].i.pia & gr̄osa assistētia seu magna potētia pr̄is æterni[fecit virtutē]in me,conseruan
do me tp̄e passionis,& faciendo mirabilia q̄ tunc fiebant in sole & luna,in terra, & tēplo, cuius
Matth. 27 scissum est volūtme q̊q; ac alios multos resuscitādo tertia die à mortuis,sicut habef apud Matt.
Matth. 28 [dextera dn̄i exaltauit me]in die ascēsiōis sup oēs cœlos, exaltauit etiā me,clarificādo me in to
Iohan. 17 to mūdo per doctrinā & signa apl'oꝝ, sicut rogaui passiōe instāte: Pr̄ venit hora,clarifica filiū
Isaiæ.52 tuū.De hac eñ exaltatiōe p̄dixit deus:Ecce intelliget seruus meus,& exaltabitur & eleuabit,&
sublimis erit valde[dextera dn̄i fecit virtutē]in corpore meo mystico,q̊d est eccl'a,mittendo ei
Actuū. 19. in die pētecostes sp̄m sanctū,dansq; gr̄am miraculoꝝ discipulis meis.Vñ legitur:Virtutes non E
modicas faciebat deus per manus Pauli. ¶[Nō moriar] eo mō sicut vos o Iudæi putastis,qa 17
nec spūalit̄ moriar,q̄si blasphemus & impius,neq; imperio corporalis mortis subiiciar,qnimo
mox ad immortalē vitā resurgā,sicut in Euāg.sæpe p̄dixi,ideo seqtur [sed viuā] factus impassi
Act.1 bilis[& narrabo opa dn̄i]Nā sicut in Actis apl'oꝝ,& in oībus Euangelistis narraf, Chr̄us post
Matth.28 Marc, 16. passionē,& resurrectionē discipulis suis freqn̄t apparuit p dies quadragīta,intrās & exiēs atq;
Luc.24 mādūcās cū eis,& disputās de regno.Tūc ergo narrauit eis opa dn̄i.s. suā resurrectionē,futuꝝ
Ioh.20.21 iudiciū,& vaticinia p̄phetaꝝ,multaq; alia q̄ scripta nō sunt,qa(vt dr̄ in euāg.Ioh.)multa alia
fecit Iesus,q̄ si scribanf p singula,nec ip̄m arbitror mūdū cape posse eos q scribēdi sunt libros.

¶[Castigās castigauit me dn̄s] nō pp p̄prias culpas,sed pp delicta eoꝝ,p qbus mori me vo 18
luit,sicut scriptū est:Dn̄s posuit in eo iniqtatē oīm nr̄m: ipse autē vulneratus est pp iniquitates
Isa 53 Threno.4 nr̄as,attritus est pp scelera nr̄a.Et alibi:Spūs oris nr̄i Chr̄s dn̄s captus est in pc̄tis nr̄is[& mor
ti nō tradidit me] ita q̄ mortis imperio subiacerē, sed statī ad vitā corporalē reduxit me,sicut
Psal 15. supra dictū est.Qm̄ non dereliques aīam meā in inferno,nec dabis sanctū tuū videre corrupti
onē. ¶[Aperite mihi portas iustitiæ]Hæc sunt verba Chr̄i ascēdētis ad cœlos, imperātis an 19
gelis sanctis.Aperite mihi ascēdēti & veniētibus mecū,portas iustitiæ.i. aditus regni cœlestis.
Has portas angeli sc̄ti apire dicunf pp duplicē causam.Prima est, qm̄ tollunt impedimenta in
grediendi regnū cœleste,p hoc q̊d ad eoꝝ officiū spectat,aereas p̄tātes coercere,q̄ sp nitunf ascē
dentes impedire.Secunda p hoc,q̄ seipsas disponunt ad recipiendū deuote ascendentes ad so F
cietatē angelicā.Et ita nūc Chr̄s iubet,vt seipsos disponant ad occurrendū sibi reuerenter,& vt
eū cū debita seruitute,laude,ac veneratiōe,ītroducāt in regnū suū cœleste[igressus in eas]vicz
portas ac māsiones regni cœlestis[confitebor dn̄o]cōfessione laudationis p̄fectæ.Chr̄s ei sedēs
ad dexterā pr̄is,incessabilit̄ dn̄m laudat,p seipsum in q̄tū hō est,& alios q̊s ad hoc inducit[hæc
porta dn̄i,iusti intrabūt in eā]Ante dixit pl'r portas,nunc singulariter ait,hæc porta.Qm̄ quā
uis tot sint portæ iustitiæ q̊t v̄tutes,nulla tñ portaꝝ introducere p̄t,nisi p charitatē,& ideo cha
ritas porta est,virtualiter omnes portas cōprehendens,iusti intrabūt in eā quēadmodū monet
Apost.Ambulate in dilectione,sicut & Christus dilexit nos. ¶[Confitebor tibi]i.laudabo te 20
dn̄e pr̄[qm̄ exaudisti me] sicut nūc dictū est.Preterea ista iam de Christo exposita,exponi etiā
possunt de ecclesia seu fideli,quoꝝ est sequi vestigia Christi.Omnes gentes circūierūt me.i.alī
qui de omni genere hominū persequuti sunt me,vel blandimentis aut minis me tentauerunt,
& fallere nisi sunt.Vnde Christus loqtur:Si me persequuti sunt,& vos persequentur,quia non
est seruus maior dn̄o suo.Et alibi:Odio eritis omībus hoībus pp me.Et in noīe dn̄i,quia vltus
Matt.10 Deut.32 sum in eos,secundū ordinē iustitiæ. Vel,vltus sum in eos,à dn̄o,qui ait:Mihi vindictā,& ego re
Ibidem tribuā.De quo in Deuter,inducit.Quia sanguinē sanctoꝝ suoꝝ vlciscetur,& vindictā retribuet
et in hostes eoꝝ.Circundantes circundederunt me,quatenus suis peccatis animam meam in
ficiant & occidant. Circundederunt me sicut apes,quæ gerunt mel in ore,aculeum vero in 21
cauda,sic isti blandiuntur,vt fallant,quemadmodum scriptum est .Sagitta vulnerans lingua
eorum. In ore suo pacem cum amico suo loquitur , & occulte ponit ei insidias. Et exa
arses

A arserunt igne libidinis, flāma rancoris, feruore iræ fumantis, quatenus me aliquo mō subuertant, sicut exardescere solet ignis materialis in spinis siccis, q̄ facillime inflammant. Impulsus, tentatione seu psequutione, euersus sum à rectitudine pfectionis, vt caderem.i. omino deficerē pctō mortali cōsentiendo, aut pseuerando in malo, & dñs suscepit me, in vlnis miæ suæ, non sinens me tentari vltra vires, sed faciens cū tentatione prouentū. Quamuis eñ deus sanctus & benedictus, cuius iudicia prorsus inperscrutabilia sunt, pmittat interdū electos suos grauiter tribulari, dire impelli, venialiter peccare, aut etiam mortaliter, non tñ definit eos penitus cadere. Vnde dictū est supra. Cū ceciderit, non collidet, qa dñs supponit manū suā. Et apud Michæam: Ne læteris inimica mea sup me, quia cecidi, consurgam. Cum sedero in tenebris, dñs lux mea est. Quod ergo tentationi resistimus, q̄ à pctō resurgimus, q̄ non penitus disperimus nō nisi dño ascribamus, dicentes corde syncero q̄d seqtur. Fortitudo mea .i. causa & dator totius firmitatis meæ atq; victoriæ, & laus mea est dñs, cui in omibus grās ago, omneq; bonum ascribo. Vnde scriptū est: Dñs fortitudo mea, & refugiū meū, & robur meū in die tribulationis. Et factus est mihi in salutem.i. saluator effectus est mihi, dando mihi constantiā in aduersis, & humilitatē in prosperis. Propter quod Moses dicit: Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia pstiterunt mihi. Sed recordare dñi dei tui, q̄ ipse vires tibi præbuerit. Quicunq; hoc modo totā spem suā ponit in deo, eum appellans fortitudinem suā, & laudē, illi sit deus in salutē. Dextera dñi.i. Chrs filius dei q dicitur brachiū, dextera, & virtus dei patris, sicut de eo scriptū est: Brachiū dñi cui reuelatū est? Et rursum clarius dr: Parauit dñs brachium suum in oculis omniū gentiū. Cui concordat quod Symeon cecinit: Viderunt oculi mei salutare tuū, quod parasti ante faciem oīm populoꝝ. Vel, dextera.i. potentia dñi fecit virtutē, faciēdo de impio iustū, quod est maius q̄ creatio homis. Dextera dñi exaltauit me de vita ignobili, vitiosa, carnali ad vitā nobilē, virtuosam spiritualē, ac humilē: dextera dñi fecit virtutē, conseruādo me in bono, & pugnando ac expugnando pro me aduersarios meos. Huic cōsonat quod in Exodo legitur: Dextera tua dñe magnificata est in fortitudine, dextera tua dñe pcussit inimicū & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos. Qm igit tanta bona largitus est mihi creator, fiducialiter dicere possum. Non moriar, morte peccati, & dānationis æternæ, sed viuā, vita gratiæ in præsenti, vitaq; gloriæ in futuro. Et iuxta hunc sensum ait Christus: Si quis sermonē meū seruauerit, mortē non videbit in æternū. Et narrabo opera dñi.i. beneficia dei mihi collata, apud me cōmemorabo, & alijs intimabo, ad gloriā largitoris, sicut & Christus in Euangelio dixit cuidā: Vade & narra quāta tibi fecit deus. Castigans castigauit me dñs.i. propter peccata mea paternaliter me corripuit atq; afflixit in seculo isto, ne pereā in æternū, ideo additur. Et morti æternæ non tradidit me. Vnde dicit Apostolus: Quis filius quē non corripit pater? quod si extra disciplinā estis, ergo adulteri & non filij estis. Et Salomon loquitur: Disciplinā dñi fili mi ne abijcias, & nō deficias cū ab eo corriperis. Quē eñ diligit dñs, corripit. Quicquid igitur aduersitatis & pœnæ accidit nobis, nostris ascribamus demeritis, illudq; patiēter, imo hilariter toleremus, pensantes illud Iudith: Non vlciscamur nos pro his quæ patimur, sed C reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse: flagella dñi quasi serui qui corripimur, ad emendationē & non ad perditionē nostrā euenisse credamus. Hinc nanq; scriptū est: Filij patienť sustinete irā q̄ supuenit vobis: q eñ induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis sempiternā iucūditatē cū vrā salute. Deinde Dauid in psona ecclæ seu cuiuscunq; fidelis ait. Aperite mihi portas iustitiæ.i. o vos apostoli Christi & pdicatores sancti, p vestrā doctrinā ostendite mihi mandata Christi, sacra nouæ legis, euangelica consilia, operationes virtutū, quæ oīa appellantur portæ iustitiæ, quia per eā intraf ad vitā iustā. Ingressus in eas confitebor dño. Qui enim has portas ingreditur, laudabiliter conuersatur, & ita dignus efficitur deū laudare pp q̄d non ingredientibus portas has, dñs ait: Quid dicitis mihi dñe dñe, & non facitis q̄ dico? Hæc.i. cōfessio ista est porta dñi, qa p eā itur ad deū, iusti intrabūt in eā.i. cōfessionē istā laudis diuinæ assument. ¶[Lapidē].i. Chrm, de q̄ scriptū est: Lapis q abscisus est de monte sine manibus: de q̄ Petrus testat: Ecce ponā in Sion lapidē summū angularē, electū, ptiosum in fundamēto fundatū, & qui crediderit in eū, non cōfundetur. Hic igitur lapis, vicz Chrs[quē reprobauerunt ædificātes] .i. pricipes sacerdotū, scribæ & pharisæi, q̄ꝝ erat alios in fide & morib⁹ pdicādo & bñ viuēdo ædificare [hic fact⁹ ē ī caput anguli]ita q̄ in ipm cōcurrunt duo populi, sicut duo parietes concurrunt in lapidē angularē. Christus enim ex Iudæis atq; Gentilibus constitu it vnā ecclesiā, cuius ipse est caput, influens eis motū virtutū, & vitā gratiæ Propterea Christus dixit: Alias oues habeo q̄ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnū ouile & vnus pastor. ¶[A domino factū est istud].i. non humana aut naturali, sed diuina ac supernaturali virtute facta est ista coniunctio lapidis angularis, seu Christi, & vtriusque populi inter se

1.Cor.10 Psalm.36 Mich.7 Iere.16 Deut.8 Isaiæ.53 Isaiæ.52 Lucæ 2 Exodi.15 Iohann.8 Lucæ.8 Hebræ.6 Proue.3 Iudith.8 Baruch.4 Matt.7 Dan.2. Isa.28 1.Pet.2 Iohan.10

ter se atq; cũ Christo. Tota enim ecclesia Christo vnitur vt capiti p fidem, charitatẽ, & gratiã, q̃ D
Ephe. 2 sunt supnaturalia dona dei. Vnde ait Apost, Deus qui diues est in mia, propter nimiã charita-
tem suã qua dilexit nos, cũ essemus mortui pctis, conuiuificauit nos in Christo: cuius grã estis
saluati [& est mirabile in oculis nostris]. i. in cõsideratione fideliũ, multũ miranda est ista con-
Roma. 8 uersio atq; coniunctio hoim cũ Christo. Nullus enim satis valet mirari tam ineffabilem miam
creatoris, q̃ misertus est mũdo mittens vnigenitũ suũ, atq; pro oibus nobis tradẽs illũ, & nos
Ephe. 2 vnũ cum illo efficiens. Vñ rursus dicit Apost. Alijs generationibus non est agnitũ filijs hoim,
2. Cor. 9 sicut nunc reuelatũ est sctis apostolis eius & pphetis in spũ, esse gẽtes cohæredes, & cõcorpora-
les, & cõparticipes pmissiõis in Chro Iesu. Et alibi: Gratias, inqt, deo sup ienarrabili dono eius.
Præcipue aũt mirabilis fuit ista cõuersio gentiũ primitiuæ ecclesiæ ex Iudæis collectæ. Iuxta il-
Acto. 10 lud: Obstupuerunt ex circũcisione fideles, qa in nationes spũs sci grã effusa est. Vel sic: A dño, tri-
no in psonis, & vno in natura factũ est istud, vicz q lapis ab ædificantibus reprobatus, factus
est in caput anguli, & est mirabile in oculis nr̃is mentalibus. Vehementer nanq; mirãdum est,
q ille qui tpe passionis in tantũ humiliatus fuit, paulo post in tantũ glorificaret à deo, vt ex o-
mni genere hoim multi cõuerterentur ad ipm, inter q̃s erant nõnulli, q eius occisioni consense-
Iohan. 12 runt, & eã procurauerunt, qbus dixit ante passionẽ: Cum exaltaueritis filiũ hois, tũc cognosce-
tis, qa ego sum. ❡[Hæc est dies] in qua deus hæc fecit, est dies [quã fecit dñs]. i. tps Christi, tps 23
euangelicæ legis & grĩæ, in qua vtiq; constituta est ex vtroq; populo ecclesia vna in Christo, est
tps à deo specialiter factũ. Nam licet oim dierũ ac tpm deus sit factor, illius tñ diei & tpis dr̃ de'
specialiter factor, in q̃ ipse pcipua & specialia opa fecit. Qm̃ ergo in Chri aduẽtu, & interim ma- E
iorem benignitatẽ & grãm impendit hoibus q̃ ante, merito tps seu dies Christi dicitur factus
à deo. Sæpe enim in sacra scriptura temporis noui testamenti dies vocatur, quia in eo veritas
in veteri testamento figuris occultata, clare reuelata cognoscitur: & quia in nouo testamento
splendor grĩæ dei clarius, copiosiusq; refulsit hominibus, q̃ tpe veteris legis [exultemus & læte-
2. Cor. 6 mur in ea]. i. mente & corpe gaudeamus in dño tpe isto, de beneficijs eius gratias ipsi agendo.
Vnde cum Apost. dixisset: Ecce nunc tps acceptabile, ecce nunc dies salutis, adiecit: Quasi tri-
Matth. 28 stes, semp aũt gaudentes. Merito aũt cantatur hic versus in die paschæ tam freqnter, qm̃ Chrs
sol iustitiæ, candor lucis æternæ, lux lucis, & fons luminis, q erat in die parasceues passionis ca-
ligine obscuratus, atq; in monumẽto lapideo, tanq̃ densissima nube absconditus, in die paschæ
de sepulchro glorificatus, candidus, & rubicundus processit illuminans mundũ, noctẽ infideli-
tatis, & tenebras ignorantiæ, de cordibus discipulorũ ejciens. Et vt per tpalia festa, & gaudia
mereamur venire ad pmia sempiterna, orandũ est nobis qđ subditur: ❡[O dñe saluũ me fac] 24
de pœnis & vitijs vitæ psentis [o dñe bene prosperare]. i. prospera nobis dona concede, augen-
Psalm. 67 do ecclesiã numero & merito, pducendoq; nos p grĩæ tuæ ducatum ad tuã plenã beatificam vi-
Iohan. 10 sionẽ, sicut supra dictũ est: Prosperũ iter faciet nobis deus salutariũ nostrorũ [bñdictus] est [q
Mat. 21 venit in noie dñi]. i. Chrs, q ait: Ego veni in nomie pris mei. Secundũ Hierony. canticum istud
puerorũ, q̃ Chro in die palmarũ cantabãt, Osanna filio Dauid, Benedictus q venit in noie dñi,
o sanna in excelsis, ex isto versiculo sumptum est. Et ita Dauid prophetauit hoc loco de laude
illa. Deinde in psona aplorũ & succedentiũ eis, vicz pastorũ & sacerdotũ ecclesiæ, subditur. F
❡[Bñdiximus] nos epi & plati [vobis] o subditi [de domo dñi]. i. de ecclesia Christi prædican- 25
do vobis verbũ salutis, ministrando vobis sacra nouæ legis, orando q̃q; pro vobis. & gratiam
nobis diuinitus datã, vobis, sicut charitas exigit, cõicando. Bñdictio, pprie dicit collatio gratiæ
Psalm. 8 dei. Grãm aũt non confert nisi deus. Qũo ergo vnus nostrũ alteri benedicere, seu gratiã cõica-
Matth. 16 re pt̃ nisi instrumentalit̃, non principaliter, ideo subdit̃ [deus dñs & illuxit nobis]. i. deus q est
dñs noster, ipse & illuxit nobis, illuminando corda nostra spũ sancto, & gratiam splendidam
Iohan. 1 nostris mentibus infundendo. Dando q̃q; nobis authoritatẽ ligandi atq; soluendi, ministran-
di sacramenta, pdicandi euãgelica verba, cõsecrandi & bñdicendi: ex qbus idonei sumus ad bñ- 26
dicendũ vobis. Quapropt̃ Iohan. testatur: De plenitudine eius accepimus oẽs. ❡[Constitui-
te] o vos antistites christi [diem solennẽ]. i. celebre festũ, seu dies festiuos, in commemorationẽ
incarnationis, resurrectionis, ascensionisq; christi, vcz festũ natiuitatis, solennitatẽ resurrectio-
nis, &c. & de hoc agite [in cõdensis]. i. in populis adunatis ita q Christifideles in magna densi-
tate & copia ad festa ista cõueniant. Alia translatio habet, in cõgregationibus: alia vero, in fre-
quentationibus: ex q̃ claret q iste sit sensus lrãlis, qđ etiam patet ex eo qđ subditur [vsq; ad cor-
nu altaris]. i. tam copiose ac dense fideles cõcurrant, q ipsa ecclesia vsq; ad altaris angulũ im-
pleat. Moralit̃ vero ita exponitur. Constituite, o vniuersi fideles, diẽ solennẽ. i. sabbatũ men-
tis, vcz interioris hoĩs trãquillam quietẽ, in cõdensis. i. in cumulo grãrũ diuinarũ, in abũdantia
sanctarũ cogitationũ, in densitate diuinorũ charismatũ, ita q deo intra vos exhibeatis solenni-
tatem

tatem decoram ab exterioribus qeſcendo, cœleſtibus inhiando, deū́q; ardenter amando. Vſq;
A ad cornu altaris. i. pſeueranter, donec ptingatis ad ſublime dei altare in cœlo paratū, in quo of
ferunt deo oēs beati hymnū inceſſabilis laudis. Poſtremo eccleſia ſeu fidelis de p̄dictis bn̄ficijs Iohan. 21
gr̄as referens, ait: ¶[Deus meus es tu] dn̄e Chriſte, cui Thomas ait: Dn̄s meus, & deus meus, 1. Ioha. 5.
17 [& confitebor tibi]. i. te laudabo [deus meus es tu,] Ieſu fili dei ſummi, prout de te ſcriptū eſt:
Hic eſt verus deus & vita æterna [& exaltabo te] non φ ego te altū efficiam, ſed qm̄ tuā digni
tatē & altitudinē verbis & actibus profitebor & p̄dicabo, atq; p hoc te q in teipſo ſemper altus
& magnus es, altū & magnū efficiā in corde meo, & proximoꝝ, qbus tua magnalia recitabo.
¶[Confitebor tibi qm̄ exaudiſti me]. i. de mea exauditione gr̄as tibi agam [&] qm̄ [factus
18 es mihi in ſalutē] ſicut expoſitū eſt. ¶[Confitemini dn̄o qm̄ bonus, qm̄ in ſeculū mīa eius.] Ec
19 ce verſiculū in exordio pſal. p̄habitū iam reſumit ad inſinuandū, φ oīs opatio pfectoꝝ à laude
dei ſit inchoanda, atq; in laudibus terminanda. Quemadmodū docet diuinus Apl's: Siue man 1. Cor. 10
ducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud aliqd facitis, oīa in gloriā dei facite. En pſalmū dulcē ac ſpecio
ſum, ſenſu atq; myſterijs plenū audiuimus. In cui9 principio ad dei p̄conia repetitis vicibus in
uitamur. In quo moraliter edocemur de tribulatiōe ad dn̄m exclamare, nō frangi, triſtari, aut
deſperare, ſperantes ſecure φ late exaudiet nos, prout alibi inducitur: Animęqores eſtote filij, Baruch. 4
clamate ad dn̄m & eripiet vos de manu inimicoꝝ. Docemur inſup in pſal. pn̄ti in ſolo deo cōfi
dere, eiuſq; gr̄æ ſemp inniti. Deſcribunt etiā bn̄ficia dei in pſal. iſto lucifluo, & Chr̄i myſteria re
citant in eo. Cum multa igitur deuotione & iucunditate p̄cipua, decantemus hunc ſplendidiſſi
B mū pſalmū, cuius vtiq; ſuauitatē copioſiſſime experiemur, ſi corde intento & puro eum cante
mus. Non enim mens vaga, intimorata, carnalis, ſiue mundana experiri valet virtutem pſal
morum.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXVIII

¶Expoſitio Tituli.

HAbet pſalmus nunc declarādus pro titulo: Haleluia. Nec miꝝ, cum pſalmus iſte plenus
ſit laudibus dei. In q̊ edocemur deū verbis & bonis laudare opibus. Deniq; pſalmus pn̄s
alphabeticus eſt, tot habens octonarios q̊t ſunt literæ in alphabeto Hebræo, vic3 viginti duo.
Incipiuntq; octonarij ſecundū ordinem lr̄aꝝ alphabeti Hebraici, ita φ ſinguli verſus eiuſdem
octonarij inchoantur à lr̄a quæ eis p̄ponitur: propter quod ſingulis octonarijs ſingulæ lr̄æ p̄
ſcribuntur. Eſt aūt hic pſalmus in ſupficie ſatis planus, ſed bene examinatus, ſenſuum profun
ditate p̄cipuus eſt. Loqtur vero de ipſa beatitudine, & ijs p quæ ad beatitudinem peruenitur.
Beatitudo vero duplex eſt, ſ. viæ & patriæ. Nunc aūt de beatitudine vię fit ſermo, & eſt pſalm9
iſte omni morali doctrina conſpicuus, p̄fulgens & ſummus. In quo ſanctus ppheta ex æſtuan
ti & exuberanti cordis ſui amore diuino, deū familiariter, ſuauiterq; affatur, atq; eandē ſn̄iam
frequenter reſumit, ſub alijs tn̄ verbis, vt tædiū euitetur. Moris nanq; eſt feruentis & impatien
tis deſiderij, idē frequenter repetere, qa cum dilecto loquendo neſcit laſſeſcere. Secundū eos q̊q;
qaſſerunt non oēs pſalmos à Dauid cōpoſitos, ignoratur author pſalmi pn̄tis, quia in titulo au
C thor nō explicatur, ſed ſecundū oēs pene ſanctos ac magnos doctores catholicos, Dauid edidit
eū, qui tanq̄ amantiſſ. dn̄i in deo habitans cōfidenter, p totū pſalmi huius proceſſum cū admi
rabili charitatis feruore & ſanctæ exercitatiōis deuotione eloqtur. In q̊ oīs fidelis pleniſſ. erudi
tur, quid agendū, quid vitandū, quid appetendū. Laudantq; doctores pſalmum p̄ſentem emi
nenter & mirabiliter. A beatitudine igitur, quam omnes naturaliter appetunt, orſus loq pſal
mographus ait:

¶Expoſitio Pſalmi. ALEPH.

BEati] ſunt iā in ſpe, poſtmodū beatificādi in re [īmaculati]. i. ſine labe mortalis pec
cati [in via]. i. vita p̄ſenti, q̄ eſt via ad futurā verā, æternāq; vitā [q ambulant in lege
dn̄i]. i. q conuerſant in obſeruatione legis diuinæ, ſeu p̄ceptoꝝ decalogi. Nō eīm ſuf
ficit declinare à malo, niſi quod bonū eſt fiat. Propter quod Chriſtus ait: Oēm pal Iohan. 15.
mitē in me non ferentē fructū, tollet eū. Et alibi dicitur: Oīs arbor, q̄ non facit fructū bonū, ex Matth. 3
cidet, & in ignē mittetur. Verū tn̄ immaculatio non ſolū cōcernit peccata cōmiſſionis, ſed eti
am pctm̄ omiſſionis. Frequēter q̊q; teſtatur ſcriptura, neminē poſſe immaculatū vocari, iuxta Prou. 20.
illud. Quis poteſt dicere, mundū eſt cor meū, purus ſum à peccato? Et alibi: Nemo mūdus à ſor Iob. 25
de, nec infans cuius eſt vnius diei vita ſup terrā. Penſandū itaq; φ aliquis dr̄ immaculatus va
rijs modis. Primo, qm̄ nunq̄ peccato ſubiacere potuit, nec originali, nec mortali, nec veniali, &
ita Chr̄s hō immaculatus cenſetur. Secundo, qm̄ nec veniali nec pctō fuſcatus eſt, & hoc modo
virgo beata immaculata eſt. Quod ei ſoli conuenit, quantū adultos: nā an̄ annos diſcretionis,
ſeu vſum rōnis, cæteri q̊q; hoc mō īmaculati ſunt, q tn̄ maculati & ſorde infecti dicunt pp origi
nale, q̊d hn̄t aut habuerūt: à q̊ vgo btā, p p̄ueniētē filij ſui gr̄am credit p̄ſeruata. Tertio, qm̄ mor

tali

tali pctō pollutus non est, vel si fuit p pniam extat purgatus, sicq; de grā dei multi immaculati existunt, q̄uis nullus viator sine speciali reuelatione certo scire q̄at an sic immaculatus sit. Pōtest tñ cōiecturaliter & probabiliter scire, ideoq; scriptū est: Etiā si simplex fuero, hoc ipm ignorabit aīa mea. Ad hanc aūt immaculationē hortaē nos sermo diuinus: Exhibete vos sanctos, & immaculatos, & irrephensibiles coram deo. Hæc aūt immaculatio est beatitudo viæ, q̄ aliud nō est nisi obseruatio p̄ceptoꝝ altissimi, loq̄ndo de beatitudine vitæ actiuæ, de q̄ loqtur Chrs apud Matth. & Dauid in isto versiculo. Hæc nanq; beatitudo est actus virtutū, q̄ ordinant ad opus. Porro alia est beatitudo vitæ cōtemplatiuæ q̄ est actus sapīæ, ad quā disponit beatitudo p̄dicta cōsistens in opatione virtutū moralium. Cum eñ ad contemplationē reqratur ordinatio appetitus sensitiui, seu refrenatio passionū, necesse est beatitudinē vitæ actiuæ p̄cedere beatitudinē vitæ cōtemplatiuæ, eo q; virtutes morales refrenent ac ordinent passiones, ne rōnem in cōsideratione veritatis, aut voluntatē in dilectione bonitatis impediant. De beatitudine ita q; vitæ cōtemplatiuæ subiungitur. ❡Bti] sunt iam in spe [q scrutātur] nō p̄sumptuose aut curiose, sed diligenē atq; humilr̄ [testimonia eius]. i. attestationes sacræ scripturæ, seu ipsas diuinas scripturas, in qbus deus nobis testaē qd credere debeamus. Duæ sunt ptes legis diuinæ, vcz mandata & testimonia. Mādata ptinent ad agenda, testimonia ad credēda. Idcirco in obseruatione mandatoꝝ sita est beatitudo vitæ actiuæ. In cōtemplatione aūt testimonioꝝ btitudo vitæ cōtemplatiuæ. Quapropter ait saluator, loquens ad patrē: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum veꝝ deū, & quē misisti Iesum Chrm. Et apost. Existimo, inqt, oīa detrimentū esse ppē eminentē sciam dñi nr̄i Iesu Chr̄i. Debemus igiē, si btitudinē vere optamus, scrutari sacras scripturas, in studio diuioꝝ libroꝝ cōtinuo exerceri, & sacra eloqa tanq̄ ep̄las sp̄ūs. ad nos missas, cū om̄i reuerentia speculari. Cum eñ studem⁹, sp̄ūs. loqē nobis. Et sicut fateē studiosiss. ille Hierony. Qui diligit studia scripturaꝝ, vētris ingluuiē atq; delitias abominaē. Hinc. n. in Ecclo dr̄: Sapiam oīm antiq̄ꝝ exqreē sapiens, & in pphetis vacabit. Quę vtiq; occupatio valde delectabilis est & salubris, put legiē: Nos aūt solatio hñtes sc̄tōs libros, qui in manibus nr̄is sunt. Sed om̄ino cauere optet, ne in tantū occupemus intellectū in cōsideratione veritatis, q; infrigideē aut tepescat affectus in dilectiōe summæ bonitatis, & igne sanctæ deuotiōis. Imo freq̄ntius principalius, et si possibile est, diutius immorari debem⁹ circa exercitationē & inflāmationē affectus, q̄ circa studiū intellectus: cuius (prohdolor) oppositū multi agūt, ppter q̄d nunq̄ ad verā pfectionē ptingunt. Idcirco adīcit [in toto corde exqrunt eū]. i. hanc scrutationē testimonioꝝ dei referunt prius ad deū, qtūs ex cōtemplatione syncera in eius amore pficiant, eūq; in oībus intellectu atq; affectu honorēt. Et in hoc differūt cōtemplatio sc̄tōꝝ à cōtēplatione vanoꝝ: cōtēplatio q̄q; theologoꝝ à contēplatione phōꝝ, q; sc̄ti & veri theologi nō sistunt in nuda speculatione, sed ad dei actualē, feruidūq; amorē referūt eā. Philosophi vero & vani fideles in consideratione qescunt, vel etiā q̄d peius est, eam interdū ad vanā gloriā seu lucꝝ, tpaleq; bonū coordināt. Hi ergo immaculati & studiosi beati sunt, nō vitiosi & pigri, cui⁹ rō est, vel potius signū.

❡Non eñ q opantur iniqtatem]. i. pctm̄ mortale, q̄d nunq̄ cōmittiē sine rōnis cōsensu, [in vījs eius ambulauerūt]. i. in diuinis p̄ceptis cōuersati non sunt in eo tpe q̄ iniqtatē fecerūt, imo in vījs diaboli ambulant tales, de qbus scriptū est: Lassati sumus in via iniqtatis & pditiōis, & ambulauim⁹ vias difficiles: viā aūt dñi ignorauimus. Hæc ē via spaciosa & lata q̄ ducit ad mortē, p quā ambulāt multi. Hic eñ legiē: Rectę sunt vię dñi, & iusti ambulabūt in eis, p̄uaricatores vero corruent in eis. Deniq; viæ q̄s ambulant impīj tenebrosæ & turpes atq; obliquæ sunt. Non ergo ambulant vias dñi. de qbus dr̄: Viæ eius vię pulchræ, & oēs semitæ eius pacificæ. De pulchritudine aūt vię iustoꝝ, q̄ deo in sanctitate deseruiūt, scriptū est: Iustoꝝ semita q̄si lux splēdēs pcedit & crescit vsq; ad perfectā diē. ❡Tu] dñe [mādasti mādata tua custodiri nimis]. i. multū diligēter. Magno ei, summo & īfinito dño cū incōparabili reuerētia, amore, atq; timore ministrare oportet: Et ideo apud Iere. inducit: Maledictus, q facit opus dei fraudulenē. Et alibi: Nūc qa tepidus es, incipiā te euomere de ore meo. Hinc q̄q; Moses scripsit: Custodi temetipsum, & animā tuā solicite, & ne obliuiscaris verboꝝ dñi, & ne excidant de corde tuo oībus diebus vitæ tuæ. Si aūt scire volumus quā nimis p̄ceperit Chrs impleri mādata sua, audiamus qd de p̄ceptis charitatis asserat: Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua, & ex tota virtute tua. Ecce tā nimis p̄cepit vt nullus in hac vita implere totaliter possit. Timorate ergo & solicite ambulemus corā dño deo nr̄o, pēsantes illud: Tps est, vt incipiat iudiciū, à domo dei. Si aūt primū à nobis, qs finis eoꝝ q nō credūt euangelio? Et si iustus vix saluabiē, impi⁹ & pctōr vbi apparebūt? ❡Vtinā] dñe [dirigant] à te, & angelo sc̄tō pergrām tuā [viæ meæ]. i. desideria verba & opera qbus ad patriam tendit hō [ad custodiēdas iustificationes tuas]. i. taliter tamq; directe, vt tua mandata iusta & iustificātia obseruenē à me. Hoc dñe vehe

Iob. 9 — Colos. 1 — Matth. 5 — Iohan. 17 — Philip. 3 — Eccle. 39 — 2. Mac. 12 — Sap. 5 — Matt. 7 — Osee. 14. — Prou. 3. 4. — Apoc. 3 — Iere. 48 — Deut. 4 — Marc. 12. — Mich. 6 — 1. Pet. 4 — D — E — F

vehement cupio à te fieri, qm̃ naturali ptãte id neq adimplere (cũ teste Apost.) nõ sit volentis Roma.9
A neq currentis, sed dei miserẽtis. Vñ & S. Ieremias ait: Scio dñe, qa nõ est hoĩs via eius, nec viri Iere.11
vt ambulet & dirigat gressus suos. Et Salomõ: Cor hoĩs disponit viam suã, sed dei est dirigere Prou.16
gressus eius. Erubescat igit inimicus grẽ dei Pelagius, q dixit, hoĩem sine grã posse mereri, iusti ficari, iteq saluari, nõ obstãte qd ait Apo. Nõ sum⁹ sufficiẽtes aliqd cogitare ex nob qsi ex nob. 2.Cor.3.
Et Chr̃s profitetur: Sicut palmes à semetipo non pt ferre fructũ, nisi mãserit in vite, sic nec vos Iohan.15
nisi in me manseritis. ¶ [Tunc nõ confundar] de negligentia [cũ pspexero in oĩbus mãdatis tuis]. i. cũ oĩa diuina pcepta penetratiue lustrauero, profunde pensauero, efficaciterq implere uero. Quia vt Iacobus in sua testatur canonica: Qui pspexerit in lege pfectæ libertatis, hic btũs Iaco.1.2.
in facto suo erit. Et congrue ait in oĩbus mandatis, qa qcunq totam legẽ impleuerit, offẽdat aũt in vno, factus est oĩm reus. Ad qd ptinere videtur illud Eccles: Qui in vno peccauerit, multa bona pdet. Ex quo constat, q in vno delinquens, efficitur oĩm reus qtum ad pœnã damni. Eccls.9
¶ [Confitebor tibi]. i. laudabo te, & accusabo me, geminam tibi confessionẽ, vcz laudis & culpæ offerens [in directione cordis]. i. dũ tu cor meũ ad teipsum direxeris, vel ego illud ad te p grãm tuã direxero [in eo]. i. p id qd [didici] ex reuelatione diuina, informatione humana, con sideratioue ppria [iudicia iustitiæ tuæ]. i. iustas sñias in scripturis contentas, scdm qs iudicas bonos & malos, reddens singulis qd merentur. Hæc iudicia sunt: Ite maledicti in ignẽ æter nũ. Et: Venite bñdicti prĩs mei. Et: Væ mundo à scandalis. Hæc aũt discẽdo, grãs agimus deo p suæ illuminatiõis bñficio. Compũgimur qq & pterremur de nr̃is excessibus, sicq confitemur Matth.25 Matth.18
B deo, nõ solũ cõfessione laudis, sed etiã cõfessione ppriæ iniqtatis. Sed qa vtraq confessio exigit obediam mandatorũ cœlestiũ, ideo fixe propono, q ¶ [Iustificationes tuas]. i. pcepta tua [custodiã] sicut scriptũ est: Qui custodit mãdatũ, custodit aĩam suã. Et vt hoc facere valeã [nõ me Proue.19
derelinqs vsqqq]. i. grãm tui subsidij nõ auferas mihi in toto, nec diu suspẽdas solitã pietatẽ tuã à meipso rogare debemus, vt deus nullo vnq momento subtrahat nobis habitũ charitatis & grẽ, qa tunc essemus in statu dãnationis. Expedit aũt nobis qñq, vt deus relinqt nos ad tps qtũ ad aliqs grẽ actus, auferẽdo vcz seu suspendẽdo consolationẽ internã, experimentalẽ deuotionẽ, qtũs virtus pbetur, meritũ p patientiã augeatur, aĩa ab oĩni supbia pseruet, & propriã fragilitatẽ hõ p experientiã discat: sicq ad deũ recurrat, atq de cætero cautior fiat. Veruntamẽ nullo momento possumus meritorie opari, aut in bono pseuerare sine auxilio dei. BETH.

IN quo corrigit adolescẽtior viam suam]. i. per qd hõ iuuenis ad passiões procliuus, abstinet ab opatione passionũ, ad quas naturaliter inclinatur? Præsertim eñ ad iram, & concupiscentiam inclinantur adolescẽtes. Et rñdet [in custodiendo sermones tuos]. i. in obediendo sacræ scripturæ q mala prohibet, damnat & punit. Bona vero iubet, laudat atq remunerat. Vere. n. à concupiscentia carnis corrigit adolescens, q illud saluatoris bñ ppendit: Qui viderit mulierẽ ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et: Qui nõ odit patrẽ & matrem & vxorẽ, non pt meus eẽ discipulus. Iteq: Videte ne grauẽtur corda vr̃a crapula, vel ebrietate. Matth.5. Luc.14 Luc.21
C Qui etiam audit & seqtur illud S. Iob: Pepigi fœdus cũ oculis meis, ne cogitarẽ qdẽ de vgine, à concupiscentia emendatur. Similiter sermo Christi ab ira refrenat, dũ ait: Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Et: Discite à me, qa mitis sum. Hinc etiam Petr⁹ in sua canonica: Obsecro (inquit) vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs, q militant aduersus aĩam. Qui aũt ista non implet, non putet se pertinere ad Chr̃m, cũ Paulus dicat: Qui eñ sunt Christi, carnẽ suam crucifixerunt cũ vitijs & concupiscẽtijs. Et in Ecclesiastico scriptũ est: Si pstiteris animæ tuæ concupiscentias eius, faciẽt te in gaudium inimicis tuis. Cũ ergo sit ita, idcirco vt ego viam meam p tuorũ sermonũ custodiam, corrigere possim. ¶ [In toto corde meo]. i. intellectu & volũtate. Vel: In toto corde meo. i. corde totalit ad te conuerso, ita q à rebus illicitis prorsus auersum est [exqsiui te] tanq summũ bonũ, cui finaliter adhærere intẽdo & cupio. Nõ ergo qramus deũ corde diuiso aut duplici, qa p quanta pte aliud qrimus deũ non qrimus. Vñ de qbusdam scriptũ est: Diuisum ẽ cor eorũ, nũc interibũt. Et: Ne accesseris ad deũ duplici corde [ne repellas me à mandatis tuis]. i. ne dimittas me à pprijs vitijs & passiõibus superari, ac p hoc à tuorũ obseruatiõe mandatorũ elongari, sed pcẽ meã admitte, meq diuia iussa adiplere cõcede. Hoc ẽ, qd oramus: Dñe noli me reprobare à pueris tuis. Et: Dñe pr̃ & dñator vitæ meæ ne derelinqs me ĩ cogitatu & cõsilio malorũ. ¶ [In corde meo abscõdi]. i. memorit tenui [eloqa tua, vt non peccẽ tibi]. i. ad iniuriã tuã. Sacra eñ eloqa edocent, qd agendũ, qd omittendũ ne dñs offendatur. Et ideo Chr̃s ait: Beati q audiũt verbũ dei & custodiunt illud. Sed videt contrariũ qd dictũ ẽ ante: Non abscondi miam tuã, & veritatẽ tuã à concilio multo. Et rñdendũ, q absconsio sacri eloqij duplex est. Vna p quam non communicatur proximo fraterna instructio, & ista est vitiosa. Iuxta illud: Sapiẽtia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas Iob.31 Matth.5 Matth.11 1.Pet.2 Gala.5 Eccle.18. Osee.10 Eccle.1 Sap.9. Eccle.23. Luc.11 Psal.39. Eccle.41

in vtrisq

in vtriſq;? Alia ergo ẽ abſconſio q̃ obliuionẽ excludit,& de illa nũc loqtur. ¶[Bñdictus es dñe] 12
in teipõ ꝓpter ſanctitatem tuæ naturæ [doce me iuſtificationes tuas].i.mandata diuina:qua D
tenus ea non ſolum habitualiter,ſed etiam actualiter ſciam &impleam. ¶[In labijs meis pro 13
nunti aui,] alijs prædicando vel apud me proferendo[omnia iudicia oris tui].i.omnes ſermo
nes iuſtitiæ tuæ in ſcripturis contentos.Omnia(inquam)in genere aut in ſpecie,cõmemoran
do ſentẽtias tuas,quibus impij condemnantur,& boni ſaluantur.Et quamuis(ſecundum Apo
ſtolum)iudicia dei incomꝑhenſibilia ſint,illa præſertim quibus nonnulli ab æterno electi ſunt
Rom. 11. & alij reprobati:poſſunt tamen pronuntiari,ſicut cum illud mirabile dei iudicium proferimus
Malach.1 conſcriptum:Iacob dilexi,Eſau autem odio habui. ¶[In via].i.in obſeruatione & contẽpla
tione[teſtimoniorum tuorum].i.ſermonum ſacræ ſcripturæ [delectatus ſum ſicut in omni 14
bus diuitijs].i.tam cordialiter & exuberanter,ſicut auari in temporalibus bonis lætantur, ita
quod corde iucundo & amoroſo legi,audiui ſeu protuli verba ſacræ ſcripturæ.Vt ſunt: Beati
Matth.5 pauperes ſpiritu,Beati miſericordes,Beati mites,Beati qui lugent,&:Qui ſe humiliat exaltabi
Luc.14 tur. ¶[In mandatis tuis exerçebor]frequenter ea recogitando atq; fideliter exequẽdo [& cõ 15
ſiderabo vias tuas].i.opera & exempla eorum qui tibi placuerunt, per quæ venitur ad te. Vel,
vias tuas .i. operationes tuas quas exerces in nobis,quatenus ſicut tu pluis ſuper iuſtos & im
Matth.5 pios:ſic aduerſarijs meis benefacere diſcam. Vel, vias tuas.i.æquitatem atq; clementiam tuam 16
Pſal.24 de quibus prædictũ eſt:Vniuerſæ viæ dñi mia & veritas. ¶[In iuſtificationibus tuis]hoc eſt,
Pſalm.1 in præceptis tuis iuſtificantibus obſeruantes[meditabor]prout in exordio libri habetur:In le
le dñi voluntas eius,&in lege eius meditabitur die ac nocte[non obliuiſcar ſermones tuos]ſed E
implere conabor illud Moſi:Erunt verba dñi in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis,& medita
Deut 6, beris ſedens in domo tua & ambulans in itinere,& dormiens atq; conſurgẽs:& ligabis ea qua
ſi ſignum in manu tua,erũtq; & mouebuntur inter oculos tuos,ſcribeſq; ea in volumine,& o
Nume. 15 ſtijs domus tuæ. Vnde vt inceſſanter recolerent filij Iſrael diuina præcepta,iuſſit eis deus; vt fa
cerent ſibi fimbrias quatuor, per quatuor angulos palliorum, ponentes in eas vittas hyacin
thinas,quas cum viderent,recordarentur omnium mandatorum dei,nec ſequerentur cogita
tiones,& oculos per res varias fornicantes. ¶GIMEL.

RETribue ſeruo tuo]Videlicet mihi atq; vniuerſo Chriſtianorum conuentui,quod peccã 17
do amiſi vel per omiſſionem promereri neglexi,videlicet gratiam[viuifica me] ſpiritua
liter vita gratiæ.Nam ſicut anima viuificat carnem,ſic gratia animam[& cuſtodiam ſermões
tuos]i.iuſſa tua implebo,confortatus ope luceq; gratię, quæ ſine hac gratia meritorie nequeo
adimplere. ¶[Reuela oculos meos]haud dubium quin interiores.i.intellectum meum ſpecu 18
latiuum,& practicum,rationem ſuperiorem & inferiorem,doce atq; clarifica per dona ſapien
tiæ,ſcientiæ,intellectus,atq; conſilij. Per illuminationẽ quoq; angelicam & inſtructionem hu
manam[& conſiderabo]illuminatus à te[mirabilia de lege tua] .i.incomprehẽſibilia teſtimo
nia,ſupernaturales articulos fidei:talia quoque in vtroque teſtamento contenta myſteria,quę
ſine illuminatione diuina conſiderari ſyncere non valent, imo multi infelices hæretici præſu
mentes talia naturali lumine conſiderare ac menſurare, ſectas æternæ perditionis introduxe F
Ephe.1 rũt.Hos oculos reuelari optabat Apoſtolus ſuis diſcipulis dum ait:Pater gloriæ det vobis ſpiri
tum ſapientiæ,in agnitione eius illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſciatis quæ ſit ſpes voca
tionis veſtræ.Indigeo autem o dñe reuelatione prædicta.Nã[incola ego ſum in terra]i.viator
non comprehenſor, ſicut incolæ cœli:ſed peregrinus,&aduena.Idcirco per fidem non per ſpe
2.Cor.5, ciem ambulo.Quoniam(teſte Apoſtolo)quamdiu ſumus in corpore peregrinamur à dño. Vi
1.Cor. 13 Sap.9. demuſq; per ſpeculum in ænigmate,cognoſcentes ex parte. Propterea indeſinenter diuina il
luſtratione indigeo,quia corpus quod corrumpitur,aggrauat animam, & cogitationes mor
talium ſunt timidæ & incertæ prouidentiæ noſtræ[non abſcondas à me mandata tua]ſed do
ce me ea, vitiorum caliginem mandatorum agnitionem obtenebrantem auferendo à me, &
gratiæ lumen ita augendo in anima mea mea, vt nulla occupatio eam impediat à diuinorum
memoria mandatoꝝ. ¶[Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas] hoc eſt ani
ma mea quæ adhuc imperfecte ac tepide concupiſcit tua mandata,ſeu mandatorum operatio 19
nes,deſiderat ea ardenter atq; perfecte concupiſcere.Sicut enim intellectus,ſic & voluntas ſu
pra proprium actum reflectitur. Ideo ſicut aĩa per intellectum intelligit ſe intelligere, actuſq;
ſui imperfectionem cognoſcit,atq; perfectiorem notitiam cupit,ſic anima per voluntatem ſu
am intellectualem concupiſcentiam cupit,&vult,eiuſq; incomplementum experitur,&deſide
rium magis completum adipiſci molitur, quoniã tam intellectus quam voluntas ex imperfe
cto ad perfectionem progreditur. Concupiſcit autem anima mea deſiderare iuſtificationes
diuinas.i.opera iuſta,quibus iuſtificetur,non qualitercunq;,ſed[in omni tempore] quatenus
perſeueret

A perseueret in sancto affectu. Non quod singulis horis valeat actualiter desiderare huiusmodi,
sed vt debitis,certis,& congruis horis omnium temporum eas desideret, iuxta quem modū di
cit apostolus:Sine intermissione orate.Debemus tñ indesinenter hæc bona desiderare actu vel
habitu.¶[Increpasti superbos]In sacra scriptura frequenter reprehendūtur omnes superbi,si- 1.Thess.5.
21 cut cum in Ecclesiastico dicitur:Quid superbit terra & cinis?Et alibi:Omnis qui se exaltat hūi- Eccl.10
liabitur.Et:Deus superbis resistit,humilibus autem dat gratiam. Deniq; angelos superbiētes Luc.14
in cœlo deus increpauit,dum eos e cœlo in aerem caliginosum deiecit ac inferum.Quēadmo- Iacob.4
dum scriptum est:Angelos qui non seruauerunt suum principatum,sed dereliquerunt suū do Iudæ.1.
micilium in iudicium magni dei vinculis æternis sub caligine reseruauit.Et Petrus ait:De⁹ an 2.Petr.2.
gelis peccantibus non pepercit,sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudi-
cium cruciandos reseruari.Protoplastos quoq; nostros parentes in paradiso superbientes de- Gene.3
us increpauit & expulit[maledicti].i.à deo vituperati,æternaliterq; damnandi sunt[qui decli-
nant]finaliter[à mandatis tuis]ea non obseruando. Non enim qs potest saluari aut benedici
nisi custodiendo p̃cepta dei excelsi.Angeli quoq; superbi æternaliter maledicti sunt,prout dñs
ait principi eorum:Repleta sunt interiora tua iniquitate,& eieci te de monte sancto dei, & per
didi te o Cherub,protegens de medio lapidum ignitorum. Primi quoq; parētes temporaliter
maledicti fuerunt,certis pœnis atq; miserijs in præsenti vita adiudicati: quemadmodū in Ge.
22 legitur.¶[Aufer à me opprobrium & cōtemptum]Hoc tripliciter intelligi potest.Primo de op
probrio & contemptu actiuis,vt sit sensus:Da vt ego nulli opprobrium inferam, nec aliquem
B spernam,qm̄ magnum malum est hoc,& æternæ damnationis meritorium,iuxta illud: Væ q Isai.33.
prædaris,nonne & ipse prædaberis?& qui spernis,nonne & ipse sperneris?cum fatigatus desi
eris contemnere,contemneris.Et:Nunquid non pater vnus est oīm nostrum? nunquid nō de Mala.2
us vnus creauit nos?Quare ergo despicit vnusqsq; nostrum fratrem suum violans pactum pa
trum nostrorum?Secundo exponitur de opprobrio & cōtemptu passiuis,q̄ petimus nobis au-
ferri:vt non exprobremur & contemnamur ab aliquo:præsertim dum promeremur,aut pro-
pter iustitiam,cum sanctus Petrus dicat:Si exprobramini in nomie Christi,beati eritis,sed ne 1.Pet.4
per impatientiam superemur in talibus.Dum enim patienter sustinemus,auferuntur à nobis
q̃tum ad nocumentum imo tunc multum proficiunt ad coronam. Tertio sic:Aufer à me opp
brium maledictionis,qua maledicuntur superbi & inobedientes,& conteptum transgressiōis
ne mihi dicatur quod dictum est:Quare contempsisti verbum dñi?[quia testimonia tua].i.sa 1.Reg.15.
cra eloquia à te testificata,& multipliciter confirmata[exquisiui]ad cognoscendum & operan
dum.Idcirco congruit te exaudire me.¶[Etenim sederunt principes & aduersum me loq̄ban
23 tur]Contra martyres Christi, & alios iustos sæpe sederunt ac sedent principes mūdi, homines
impij in cōcilijs atq; iudicijs aduersus eos loquentes,& de eorū morte aut persecutione tractā-
tes.Deniq; contra nos oēs sedent.i.parati manent principes,hoc est,dæmōes. De quibus dicit
apostolus:Non est nobis colluctatio contra carnē & sanguinem,sed aduersus principes & po
testates,contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Et aduersum me loquebantur.Nam inter se Ephe.6
tractant & suo modo loquuntur,quo genere tentationis vnumquemq; deijciāt. Singulorum
C nanq; mores & studia curiose explorant,& ibi quærunt nocumentum inferre,vbi quempiam
viderint studiosius occupari:de his quoq; vitijs vnumquemq; tentare conantur, ad quæ vide
rint eum procliuiorem.Nec mirum si contra nos taliter sedent & machinantur,cum Christus
de vno horum professus sit:Venit ad me princeps mundi,& in me non habet quicq̄[seruus aūt
tuus]in tali oppugnatione[exercebatur]hoc est,mente & opere occupabatur[in iustificationi Iohan.14.
bus tuis].i.in diuinis p̃ceptis. Vna enim occupatio expellit aut minuit aliam,maxime si intēda
tur.Idcirco debemus tanto vehemētius in diuinis occupari,meditando,orādo,psallēdo, scribē
do,aut alia opa bona patrando,quāto videmus nos grauius tentari:sic eñ tentatio minus sen
titur.Otiū vero maxime roborat aduersarij ptātē.¶[Nā & testimonia tua meditatio mea est]
24 Non essentialiter sed materialiter, qa testīonia tua continue meditor,aliaq; cogitare detestor,
[& consilium meū]sunt[iustificationes tuæ].i.mādata,ita q̊d totum consiliū meū versat̃ & or
dinat̃ ad hoc,vt p̃cepta tua obseruē. Talis erat venerabil' illa Sara,q̄ ait:Nunquā cū ludentibus
miscui me,neq; cū his q in leuitate ambulant participem me præbui. Tobiæ.3

DALETH

25 ADhæsit pauimēto aīa mea].i.corpi graui, terreno & corruptibili cōiuncta est aīa mea tā-
quā forma substantialis atq; intrinseca:idcirco freq̄nt̃ à bonis opibus impedit̃,qm̄ depri
mit terrena inhabitatio sensum multa cogitantē.Freq̄nt̃ q̊q; adhæsit aīa mea p̱ consensum illi Sapien.9
citū pauimēto huic seq̄ndo cōcupiscētias eius.Cōtra q̊d in Ecclo dr̄:Post cōcupiscētias tuas nō
eas,& à voluptate tua auertere. Itaq; captiua ducta est aīa mea in legē pc̄ti, q̄ regnat in mēbris Eccl.18
meis.De q̄ dicit apl's:Video aliā legē in mēbris meis,repugnātē legi mētis meæ. Vñ cū sc̄tō aplo Roman.7 ibidem

Ibidem exclamare compellor: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hui⁹? .i. de vitijs, D
defectibus, & concupiſcentijs, ſeu impedimentis huius mortalis corporis. Et rñdit: Gr̃a dei per
dñm nr̃m Ieſum Chr̃m. Nunc eñ per gr̃am dei minuunt, & alleuiant p̃dicta mala, q̃ aïæ acci
dunt ex corpis coniunctiõe. In reſurrectione vero futura penitus auferent, qa tunc corpora erũt
Roman. 8 oĩno aïabus ſanctis ſubiecta, pportionata, & aſſimilata, ſcd̃m q̊d ad Rom. inducit: Ipſa creatu
ra liberabit à ſeruitute corruptiõis, in libertatem gloriæ filioꝝ dei. Idcirco nũc ſubdit [viuifica
me] p gratię infuſionẽ, operumq; bonorũ promptã ac viuidã executiõem, ne inferioribus iſtis
adhæream, ſed toto affectu cœleſtia quæram & in carne viuens non ſecundum carnem ambu
2. Cor. 10. lem, quatenus cum ap̃lo valeam profiteri: Noſtra aũt conuerſatio in cœlis eſt. Viuifica autem
Phili. 3. me [ſecundum verbum tuum] quo in ſacra ſcriptura promittis te exauditurum precantem, &
ei gratiam omnem quam poſtulat infuſurum, prout ſcriptum eſt: Oĩa q̃cunq; orantes petitis
Matth. 11. credite, quia accipietis, & euenient vobis. Vel ſcd̃m verbum tuum, in Deut. conſcriptum eſt, q̃
Deut. 8.
Matt. 4 dr̃: Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore dñi. ¶ [Vias meas] 26
hoc eſt, operationes meas interiores & exteriores [enunciaui] tibi oĩa cognoſcẽti: vel tuo vica
rio ſacerdoti, cõfitẽdo hũil'r impfectũ meũ & culpas, oẽq; bonũ tibi total'r aſcribẽdo [& exau
Iob. 13. diſti me] indulgentiam largiendo, gratiamq; præſtando. Vnde Iob dicit: Vias meas in conſpe
Pſalm. 36. ctu eius arguam, & ipſe erit ſaluator meus. Superius q̊q;: Reuela dño viã tuã & ſpera in eo, &
ipſe faciet [doce me iuſtificationes tuas]. i. mandata, vt ea ſalubriter, non inaniter ſciam, & im
pleam. ¶ [Viam]. i. proceſſum & ordinem [iuſtificationũ tuaꝝ inſtrue me] vt ſciam q̃ manda 27
ta ſint prima atq; p̃cipua, q̃ neceſſe eſt primo principaliterq; impleri. Hæc enim ſunt duo cha E
ritatis præcepta, in qbus alia virtualiter continentur [& exercebor in mirabilibus tuis] hoc eſt
quod paulo ante induxit: Conſiderabo mirabilia de lege tua. Quid itaq; eſt in mirabilibus dei
exerceri, niſi oculo illuminato cõtemplari, humiliter atq; ſubtiliter incomprehenſibilia teſtio
nia fidei Chriſtianæ, videlicet qualit' deus ſanctus & glorioſus, q̃uis ſit vnus ſummeq; ſimplex
in eſſentia, veriſſime tñ trinus eſt in perſonis? Et q̊d ex ineffabili trinitatis cõſilio incarnat⁹ eſt
filius dei pp noſtram reparandam ſalutem, quod mr̃ eius virgo permanſit, cætera quoq; chr̃i
Pſalm. 65. myſteria contemplari. Conſiderare etiam, q̃ terribilis ſit deus in conſilijs ſuper filios hoim, q̃n
ta ſuauitas eius circa electos, q̃ta ſeueritas ad reprobos. ¶ [Dormitauit aïa mea p̃ tædio] Dormi 28
Prou. 19 re proprie conuenit pigro, iuxta illud: Pigredo immittit ſoporem. Et iterum Salo. ait: Vſqueq̃
Prou. 6, piger dormis? Dormitare autem conuenit fatigato ſeu laſſo. Anima vero grauatur atq; laſſat
ſarcina corporis, propter varias neceſſitudines eius. Anima ergo dormitat præ tædio, dũ fati
gata onere corporis ad ſpiritualia minus affectuoſe efficitur, ipſaq; difficultate proficiendi, ſeu
dilatione conſolationis internæ quodammõ frangitur, ideo indiget diuinitus confortari, pro
quo orat ſubdendo [confirma me in verbis tuis]. i. da mihi ex lectione, auditione, vel comme
Roman 8 moratione ſacræ ſcripturę cordialiter roborari ſicut dũ audio, lego aut recolo: Quia non ſunt
1. Cor. 16. condignæ paſſiones huius tpis ad futuram gloriam. Et: Vigilate, ſtate in fide, viril'r agite, con
2. Theſ. 3. fortamini. Nam teſte ap̃lo: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, vt p
Prou. 30 fectus ſit hõ dei ad oẽ opus bonũ. Et ſcriptũ eſt: Sermo dei clypeus eſt oïbus ſperantibus in ſe.
¶ [Viam iniquitatis] hoc eſt, viã iniq̃. Vel viam iniquitatis. i. p̃ambulum, diſpoſitionem, ſeu oc 29
caſionẽ peccandi [amoue à me] non enim poſſibile eſt vitare pct̃m, niſi peccandi occaſio vitet: F
q̃ ſi non poſſumus ſp hũana virtute cauere, p̃camur vt deus eã amoueat p̃ueniendo nos gratia
ſua, & præſeruando ab oĩ ruina [& lege tua]. i. ſcd̃m decretũ mĩæ tuę, qua propriũ tibi eſt miſe
reri & parcere [miſerere mei] dimittendo pct̃ã & dona gr̃æ multiplicando in me. Vel, lege tua,
. i. in lege diuina nobis ppoſita: miſerere mei, ignoſcendo q̊d contra eam cõmitto ſiue omitto.
¶ [Viam veritatis] hoc eſt, fidẽ catholicã, conuerſationẽq; iuſtã [elegi] contẽptis errorib⁹ pct̃is 30
Roman. 7 q; priſtinis. Vñ dicit Ap̃ls: Cõdelector legi dei ſcd̃m interiorẽ hoïem [iudicia tua]. i. iuſtas ſen
tentias atq; vindictas, qbus à principio mundi iniuſtos reprobaſti & afflixiſti: bonos vero ſal
Gene. 7 uaſti, vt patet in diluuio, in ſubmerſione Pentapolis, in occiſione Pharaonis ac ppl'i eius, [non
Gen. 19 ſum oblitus] qa eoꝝ memoria ſalutarẽ mihi timorẽ incutit, ſpemq; confortat. ¶ [Adhæſi teſtio
Exo. 14 nijs tuis dñe] fide & ope, faciendo q̃ noui tibi placere: ppterea [noli me confundere,] fruſtrãdo 31
me ſpe mea, repellendo p̃cem meã, aut pmittendo vt cadã, & confuſione dignus efficiar. ¶ [Viã]
. i. operationẽ [mandatoꝝ tuoꝝ cucurri] i. feſtinanter impleui, ardẽter executus ſum [cũ dilata 32
ſti cor meũ] infundendo ei deſideriũ feruidũ, q̃ cor aperitur ad conſentiendũ oïbus dilecto pla
centibus. Cor eñ charitate ſpiritualiter dilatatur, exhilaratur, & ampliat in deo, & bonis opi
bus. Amãti aũt nihil difficile eſt. Ideo talis currit magis q̃ vadat aut ambulet in lege diuia. Ex
1 Iohan. 5 perituq; veꝝ eſſe q̊d ſcriptũ eſt: Mandata eius grauia nõ ſunt. Et: Iugũ meũ ſuaue eſt, & onus
Matth. 11 meũ leue. Dũ ergo ſentimus nos feruentes & alacres in diuinis, nõ gloriemur in nobis inaniter
ſed in

A ſed in deo humiliter, gratias agendo charitati & gratiæ eius,ſimusq; cauti ac ꝓuidi contra glo
riam vanam,aliorum contemptum,futuramq; ruinam. ¶HE.
LEgem pone mihi domine viam iuſtificationum tuarum]hoc eſt,legē diuinam om̄i-
33 bus generaliter poſitam,quæ eſt via iuſtificationum tuarum,quia per legem iuſtifi-
cationem tuam acquirimus.Hanc legem pone mihi ſingulariter in corde,&añ ocu-
los mentis,quatenus die ac nocte cogitem eam.Hæc aũt poſitio fit per hoc,quod de
us animæ influit lucem gratiæ copioſe,per quam frequenter,faciliter,& perſeueranter medita
tur ea quæ ſcripta ſunt in lege diuina,noua ac veteri,ideo ſubditur[& exquiram]i.exquiſite q̄-
ram[eam ſemper]perſeuerando in ea quamdiu ſum.¶[Da mihi intellectum] hoc eſt,donũ ſpi
34 ritus ſancti,quod dicitur intellectus.Vel intellectum.i.intelligentiam actualem ex gratia ꝓce Iſaiæ.11.
dentem[& ſcrutabor].i.diligenter conſiderabo & inueſtigabo[legem tuam]pēſando quid in
ea proponatur credendum, quid ſperandum,quid amandum,quid formidandum,quid agen
dum,quid præcauendum,quid etiam dicat iubendo,quid conſulendo,[& cuſtodiam illam].ſ.
legem diuinam[in toto corde meo]eam videlicet recolendo,contemplando,diligendo,& exe-
35 quendo.¶[Deduc me]per gratiæ claritatem,angelicamq; directionem[in ſemita,].i.in ꝓceſſu
& executione[mandatorum tuorum,]moralium,ne aberrem.Mandata autem ceremonialia
ceſſarunt[quia ipſam volui].i.quia hanc ſemitam concupiui,& ita feci quod in me eſt,præpa-
rando videlicet me ad gratiam tuæ deductionis. Decet igitur te,vt me exaudias atq; deducas.
36 ¶[Inclina cor meum in teſtimonia tua] hoc eſt,intellectum & voluntatem animæ meæ ꝑgra
B tiam tuam conuerte ad ſacra eloquia, & inchoa bonũ in me, qm̄ tu es qui operaris in nobis &
velle & perficere,pro bona voluntate.i.ex tua benignitate ſecundum Apoſtolum:Omnia q̊q; Philip.2.
opera noſtra operatus es in nobis[&non in auaritiam]qa q volũt diuites fieri,incidunt in ten Iſaiæ.26 1.Timo.6.
tationes & laqueum diaboli.Inclina itaq; cor meum ad bona diuina,intantum, vt ab inordia
37 to amore terrenaꝝ rerum penitus auertať. ¶[Auerte oculos meos]exteriores & interiores[ne
videant]aut videre deſiderent[vanitatem].i.mundi ſpectaculum,ſpeciem mulieris ornatæ &
cætera,quoꝝ conſideratio nocet.Plurimum enim nocet inconſideratio viſus, & ad magnam
ruinam diſponit.Mors quippe per feneſtram ingreditur,mens ipſa diſtrahitur,concupiſcētia
prouocatur,affectioneſq; variæ ac nociuæ inde naſcuntur.Propter quod ſcriptũ eſt:Noli cir- Ierem.9.
cumſpicere in vicis ciuitatis: auerte faciem tuam à muliere compta , propter ſpeciem mulie- Eccle.9
ris multi perierunt.Et Ezech.Vnuſquiſq; offenſiones oculoꝝ ſuorum abijciat,ait dñs,[in via Ezec.20
tua].i.in obſeruatione legis diuiæ[viuifica me]vita grãæ, & opera mea meritoria ſint vitę glo
riæ.ſ.vitæ æternæ.¶[Statue ſeruo tuo eloquium tuũ,in timore tuo,].i.fac vt ſeruus tuus ſacrã
38 ſcripturam reuerenter ac timorate recogitet,non ob gloriam vanam,ſed vt ex ea à vitijs retra
hatur,atq; in oĩbus ſecundum diuinum eloquium gubernetur. ¶[Amputa opprobrium meũ
39 quod ſuſpicatus ſum] hoc eſt,aufer à me malum omne quod alijs ex ſuſpitione impoſui,ne ali
quem temerarie iudicem,ne alteri detraham[qa iudicia tua iucũda].i.iuſta,vera,& ſancta,&
per conſequens ex ſua natura iucunda ſunt: imo bonis iucunda ſunt iudicia,q̄bus damnãtur
peruerſi.Electis vero iucundum erit iudiciũ,quod de eis dñs faciet:Venite(inquiēs) benedicti Matth.25
C patris mei. ¶[Ecce concupiui mandata tua]plus q̄ omnia bona terrena[in æquitate tua].i.in
40 iuſta conuerſatione,quæ dicitur æquitas tua,tanquam à te data & tibi accepta,[viuifica me]
gratiam confortando in anima mea,quatenus ſemper vigil,viuens & agilis ſim in vita decen
ti.Ne mihi dicatur illud Apoc.Nomen habes quod viuas,ſed mortuus es. VAV, Apoc.3
ET veniat ſuper me mia tua dñe.]Secundum doctores ſanctos , hic propheta loquitur in
41 perſona gentilium,vel totius generis humani:orans pro Chriſti aduentu,& redemptiōe
facta per eum,vt ſit ſenſus:Et veniat ſuper me per incarnationem mĩa tua dñe.i.filius tuus o
deus pater,per quē miſertus es noſtri, & qui es fons oĩs pietatis & gratiæ . Vnde quid ꝑ mĩam
iſtam intelligendum ſit,planius pandit[ſalutare tuum]hoc eſt,Chr̄s ſaluator, de q̊ in Iſaia ha
betur:Videbunt omnes fines terræ ſalutare dei nr̄i[ſecundum eloquium tuum].i. Chr̄m mit Iſaiæ.52.
te ad nos,quemadmodũ per prophetas locutus atq; pollicitus es.Poteſt quoq; vnuſquiſq; pro
ſe iſta orare.Et veniat ſuper me mĩa tua dñe.i.effectũ pietatis tuæ mihi infunde,ſalutare tuũ.i.
ſaluatio tua veniat ſuper me,ſecundũ eloquiũ tuũ,quo in ſcripturis gratiam dep̄canti promit
tis,dicendo:Pater cœleſtis dabit ſp̄m bonũ petentibus ſe.¶[Et]ego ita adiutus gratia tua[rñ- Luc.11
42 debo]inſpirante ſpiritu ſancto[exprobrantibus].i.exprobrioſe loquentibus[mihi verbũ]bo
num &efficax,ſecundum quod materia exigit.Reſpondebo enim dęmonibus verbum cordis
negando conſenſum,hæreticis verbum ſapientiæ defendendo fidem. Iniuriantibus verbũ pa
tientię,vincendo in bono malum,detractoribus verbum operis,bene viuendo.Sicq; implebo
verbum apl'i:Sciatis,quomodo oporteat vos vnicuiq; reſpondere.Porro tã efficaciter reſpon Roma.12 Coloſ.4.

debo[quia ſperaui in ſermonibus tuis]. i. verum eſſe credidi atq; in me implēdum ſperaui, q̊d
in Euangelio dicis: Non vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis D
Matth. 10 Luc. 21 Et iterum: Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere oēs
aduerſarij veſtri. Vel ſic: Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum iſtud q̊d ſequitur: Quia
ſperaui in ſermonibus tuis. i. quicquid illi mihi improperent non curabo nec verbis contendā
ſed dicam eis: Ego ſpero in ſermonibus dei mei, quibus prædixit beatos qui perſecutionem pa
Matt. 5. tiuntur propter iuſtitiam. Et: Mihi vindictam, & ego retribuam. Spero ergo, quod dominus
Roma. 12 Proue. 20 tempore ſuo reſpondebit & iudicabit pro me, prout ſcriptum eſt: Ne dicas, reddam malū pro
malo: expecta dominum, & liberabit te. ¶ Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequa 43
que]. i. propter peccata mea non tollas à me verbum laudis diuinæ, inſtructionis fraternæ, p̄
dicationis catholicæ, reſponſionis condignæ. Sed tu domine ſis mihi motor, doctorq; linguæ,
Eccl 51 ſicut in Eccleſiaſtico dicitur: Dominus dedit mihi linguam mercedem meam. Et per Iſaiā: Dñs
Iſai. 50. dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum, qui laſſus eſt verbo. Hæc ergo domine
tribue mihi [quia in iudicijs tuis] q̄bus iuſte iudicas, iuſteq; agis, vt abſcondas verbū huiuſmo
Matth. 11 di à ſapientibus & prudentibus, & reueles ipſum paruulis. In iudicijs quoq; quibus abiecta &
1. Corin. 1 infirma mundi eligis, vt fortes & ſapientes confundas [ſuperſperaui]. i. vehementer ſperaui.
Ex hac nanq; conſideratione roboratur ſpes mea, hiſq; penſatis deſperare nō valeo, quamuis
ſim vilis, abiectus, & modicus. ¶ Et cuſtodiam legem tuam ſemper] videlicet [in ſeculum & in 44
ſeculum ſeculi]. i. quam diu ſum, eā mente reuoluendo, & opere adimplēdo. ¶ Et ambulabā] 45
hoc eſt, conuerſatus ſum [in latitudine] charitatis dei & proximi, quæ charitas adeo lata eſt, vt E
ſe vbiq; communicet, nil ſibi proprium ſeruans, ſed vſq; ad æmulos ſe extendens. Quia (vt ait
1. Cor. 13, apoſtolus) charitas non æmulatur, non agit perperam, non irritatur, non quærit quę ſua ſunt
Luc. 13 [quia mandata tua] quibus præcipis etiam aduerſarios diligi, [exquiſiui,] ſcire & agere. Sed
Matth. 7 cum Chriſtus dicat: Contendite intrare per anguſtam portam, & arta eſt via quæ ducit ad vi
tam: quomodo poteſt aliquis iuſtus in latitudine ambulare, præſertim cū lata ſit via, quæ du
cit ad mortem? Et reſpondendum, quod via domini & porta ducens ad vitam appellatur an
guſta & arta: via vero ſeu porta perditionis ſpacioſa & lata: quoniam ſicut teſtatur princeps
theologorum ſacratiſſimus Dionyſius, & idem ait Ariſtoteles: virtus ſeu bonum eſt ex inte
gra cauſa, videlicet concurrentibus omnibus circumſtantijs ad virtutem requiſitis; peccatum
vero eſt ex ſingulis circumſtantijs omiſſis. Et ergo contingit multis modis peccare, errare, de
ficere. Sed benefacere non contingit niſi vno modo: Virtus enim conſiſtit in vno medio, pec
catum vero in receſſu à medio: medium autem vno modo atque cum difficultate attingitur.
Multis vero modis & faciliter à medio iſto receditur, idcirco facilius eſt peccare quàm virtuo
ſe ägere. Sicut facilius non eſt tangere ſignum ad quod ſagittantes ſagittant, quàm illud con
tingere. Sed huic anguſtiæ non obuiat latitudo dilectionis, q̄ omnia arta efficit ampla, & vni
uerſa difficilia prope nulla, quoniam nulla forma operatur tam prompte, tāq; iucunde vt cha
ritas. ¶ Et loquebar in teſtimonijs tuis in conſpectu regum, & non confundebar.] Hic verſus 46
Matth. 20 præcipue competit ſanctis martyribus, quibus Chriſtus in Euangelio ait: Ante reges & præſi F
des ducemini propter me. Illic ipſi confeſſi ſunt, nomen, fidem, documētaq; Chriſti, & nō ſunt
confuſi. Imo aduerſarios fidei confuderunt, quia non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui q̄
Actuum. 6 per martyres loquebatur, ſicut de Stephano ſcriptū eſt: Eratq; ſup mirabile & oī pene miracu
lo mirabilius, q̊d tenerrimæ virgines & adoleſcentulæ illuſtriſſimæ tā conſtanter tāq; inſupe
rabiliter reſponderunt regibus, iudicibus, philoſophis, & tyrannis, vt patet de beatiſſimis Vr
ſula, Barbara, Catharina, Agatha, Agnete, & alijs infinitis. Debemus autem & nos coram oī
Tobiæ. 2 bus Chr̄m libere cōfiteri, & eius teſtimonia fideliter eloq, qm̄ ipſe ait: Qui me erubuerit, & me
Lucæ. 6 os ſermones, hūc filius hoīs erubeſcet cū venerit in regno ſuo. ¶ Et meditabor in mādatis tuis 47
q̄ dilexi] Quod em̄ ardentius amatur, freq̄ntius cogitatur & ip̄a meditatio formata eſt fructus
mādati. ¶ Et leuaui]. i. extendi [manus meas]. i. potentias opatiuas, deſideria cordis, & corpo 48
ris mēbra [ad mandata tua q̄ dilexi] quatenus ea actu implerē, qm̄ meditatio ſine ope nō ſuffi
cit, ſi operandi aſſit facultas [& exercebar] ſcd̄m modū iā dictū, vic; meditādo, loq̄ndo, & ope
rando [in iuſtificatiōibus tuis]. i. in diuinis mādatis obedientē iuſtificantibus. ¶ ZAIN.
MEmor eſto verbi tui ſeruo tuo]. i. ad ſalutē famuli tui fac ſicut locutus es. ſ. ne pp noſtrā 49
malitiā deſinas facere q̊d aliter faceres. Dixiſti em̄ o dñe: Oīs q petit, accipit: & q q̄rit in
Matth. 7. uenit: & pulſanti aperiet. Dixiſti etiā: Beati q nō vider̄t & credider̄t. Et alibi: Vbi ſum ego, illic
Iohan. 21. Iohan. 12. & miniſter meus erit. Oīa verba hæc impleant in me & ſingulis nobis [in q̊] verbo [mihi ſpē de
diſti.] Hæc nāq; atq; ſilia verba cōfer̄t ſpē indulgētiæ, ſpē gr̄æ, atq; fiduciā gl̄iæ acq̄rendę. Huic
3. Reg. 8. ſimile eſt q̊d Salo. orat: Et nūc dñe deus Iſrael firment verba tua q̄ locutus es Dauid ſeruo tuo
patri

50 patri meo,& fac ſicut locutus es, vt magnificetur nomen tuũ. ¶[Hęc]ſpes concepta ex v̄bo dei
A [me conſolata eſt in hũilitate mea].i.in oĩ oppreſſione & afflictione vitæ pn̄tis,atq; in hũiliati
one qua me pp peccata mea contēpſi. Nam ex hac ſpe deſperationē excluſi, remiſſioniſq; gra-
tiam expectaui[q̄a eloquium tuum]prædictũ conſolatoriũ,[viuificabit me].i.aĩauit & inflã-
mauit aĩam meam ad bonum. ¶[Superbi iniq̃ agebant vſq; q̄q;]qm̄ deum offendunt cogitan
51 do,loquendo & operando,ſeipſos excuſando,& alios inficiendo. Ideo ſcriptũ eſt: Pctõr adñci
et ad peccandũ. Et:Impius cũ in profundũ pctõꝝ venerit,contēnit. Eccl'ſ quoq;:Peccator cen-
ties facit malum,& per patientiam ſuſtentatur. Peccatum nempe præſertim mortale, quod p Eccle.30
pœnitentiam non deletur,ſuo mox pondere trahit ad aliud. Vnde ait apl'ſ: Oĩa munda mun- Proue.18.
dis,coinqnatis autem & infidelibus nihil eſt mundũ:ſed inquinatæ ſunt eoꝝ mens & conſciē
tia,cũ ſint aboĩati & reprobi[à lege aũt tua non declinaui]vel q̄a nunq̄ eam tranſgreſſus ſum,
q̊d competit his q̄ non peccauerunt mortaliter, vel q̄a ad tp̄s & nunc vſq; ſeruaui eam,q̊d pœ
nitentibus conuenit. Loqtur em̄ Dauid in Pſal. hoc in perſona generalis iuſti,idcirco non oĩa
52 v̄ba pſalmi huius ſingul' iuſtis conueniunt. ¶[Mēor fui iudicioꝝ tuoꝝ]q̄ facta ſunt[à ſeculo]
.i.ab origine mundi,o[dñe]conſiderãdo q̄uo à principio mũdi rebelles, & aĩoſos, reprobaſti:
mites vero obedientes, & hũiles liberaſti,q̊ ad vitã ęternã,q̄uis interdũ permiſiſti eos tempora
liter tribulari,corporaliterq; occidi pp purgationē culpaꝝ, & augmentũ meritoꝝ ac præmio
rum:q̄uo etiam ſp electi tui in hac vita afflicti ſunt,reprobi vero hic floruerunt[& conſolatus
ſum]ex iſta memoria,ſperans me ad ſortē electoꝝ pertinere, eo quod ego tãtis tribulatiõibus
B tentationibuſq; afficiar. ¶[Defectio tenuit me].i.magnus timor inuaſit me[pro peccatoribus
53 derelinquentibus legem tuam]i. ex conſideratione hoĩm peruerſoꝝ:quia dũ me eis in natura
ſimilē video,vehementer formido ne ex hũana fragilitate incidã vitia atq; pericula,quę eos in
cidiſſe conſpicio. Quantũcunq; em̄ ſit hõ pfectus,debet tñ eſſe cautus & metuens,ne illis aſſimi
letur in culpa,q̄bus cõformat' in natura. Ideo nanq; Salo. ait:Btũs hõ q̄ ſp eſt pauidus. Et dicit:
apl'ſ:Cõſidera teip̄m,ne & tu tēteris. Et alibi:Itaq; q̄ ſtat,videat ne cadat. Vel ſic:Defectio,hoc Proue.28
eſt,ingens compaſſio ſeu mœror deficere faciens,tenuit me pro peccatoribus,&c. in tantũ eo- Gala.6.
rum errori & cæcitati compaſſus ſum,ſicut ait apoſtolus de ſeipſo:Triſtitia mihi eſt magna&
continuus dolor cordi meo pro fratribus meis Iudæis. Ex hac etiam defectiõe ex vera charita-
te ortum habente,dixit Mich. Vtinam non eſſem vir ſpiritum habens & mēdacium potius lo-
querer. Tãta enim ē pietas hominum perfectorum,vt amplius doleant de aliena culpa & miſe
ria,q̄ de propria pœna atq; iniuria,ſicut & indulgentiſſimus pater tanto plus cõdolet filio ſuo
54 phrenetico,q̄to pluribus ab eo ictibus,iniurijſq; pulſatur. ¶[Cantabiles mihi erant]Imo ſem
per cantandæ,& delectabiliter proferendæ ſunt[iuſtificationes tuæ].i. dona diuina quib' iu-
ſtificamur à te.ſ.laudes diuinæ,mandata,flagella,& cætera q̄bus ſalubrit' exercemur,[in loco
peregrinationis meę].i.in eccleſia militanti,in via huius exilij,in hoc corpore corruptibili,ſicut
ſcriptum eſt:Lauda filia Sion,iubila Iſrael,exulta in corde tuo filia Ieruſalem. Et apl'ſ:Cantan
55 tes(inqt)& pſallentes in cordibus veſtris domino ſp. ¶[Memor fui nocte noĩs tui dñe]ſicut in Sophon.3
Threnis habetur:Conſurge,lauda in nocte,in principio vigiliarum. Vel in nocte,hoc eſt,tem Ephe.5
C pore aduerſitatis & tentationis[& cuſtodiui legem tuam]Nam memoria,ſcientia,ſeu cõtem-
platio dei,ſine obſeruantia legis,vana atq; informis eſt,prout Paulus de reprobis fatetur:Cõ-
56 fitentur ſe noſſe deum,factis autem negant. ¶[Hæc]cuſtodia legis[facta eſt mihi]hoc eſt, gra-
tia cuſtodiendi legem data eſt mihi[quia iuſtificationes tuas].i.præcepta[exquiſiui]vt ea im-
plerem. Idcirco dedit mihi creator omnipotens gratiam implendi. Nam ſcriptum eſt: Oĩs qui
petit,accipit:& qui quærit,inuenit.

¶HETH.

Portio mea dñe,dixi cuſtodire legē tuam,] hoc eſt,o dñe,ego dixi.i.apud me ſtatui,q̊d cu-
57 ſtodirem legem tuam.i.cuſtodia legis diuinę,eſt portio mea,hoc eſt,bonũ,quod ego ex oĩ
bus atq; p̄ oĩbus tp̄alibus bonis elegi,ita q̊d alijs exteriora & ſenſibilia bona eligentibus,ego p
meliori elegi tibi in omnibus obedire,hoc eſt,legem tuam ſeruare. Lex enim diuina eſſe debet
Chriſtiano locupletatio maxima,ita vt dicere poſſit illud:Præpoſui illam regnis & ſedibus,& Sap.7.
diuitias nihil eſſe dixi in cõparatione illius. Nec mirũ,quia ſubiungitur:Venerunt mihi omnia
bona ſimul cum illa. Vel ſic:O dñe qui es portio mea.i. vnicum bonum quod p̄ omnibus amo
quod ſolum adipiſci deſidero:dixi.i. fortiter apud me ordinaui,cuſtodire legem tuam ſine cu-
ius cuſtodia non ſaluatur adultus. ¶[Deprecatus ſum faciem tuam,]hoc eſt,te vbiq; præſentē,
58 & omnia conſpectantem,vel pium aſpectum tuum,& aſſiſtentiam gratiæ tuæ:hãc faciem tu-
am precatus ſum tanquam bonum finale, vt eam aliq̃n per ſpeciem videã, ſicut & Moſes de-
precabatur:Si inueni gratiam in conſpectu tuo,oſtende mihi faciem tuã,vt ſciam te. In hac nē
pe viſione beatitudo mea repoſita eſt. Vel deprecatus ſum faciem tuam,illud quod ſubdit [mi

 ſerere

ſerere mei]veniam gratiamq; præſtando[ſecundum eloquium tuum]quo locutus es.Si impi D
Ezech.18. us egerit pniam,oim iniquitatum eius non recordabor amplius. ❡[Cogitaui vias meas]hoc ē, 59
vitam & opera mea diſcuſſi,& de bonis tibi o dñe gratias retuli,de malis vero pœnitui. Sicq;
[& conuerti pedes meos].i.deſideria mea,opera mea,& plātas corporis [in teſtimonia tua].i.
in verba ſacri eloquij,quatenus ſcd̄m tua præcepta,exempla atq; conſilia guberne in om̄ibus
Aggæ.2 memetipm̄. Vnde in Agg.habetur:Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. ❡[Paratus ſum]ex 60
charitate feruenti,gr̄a habituali,habitibuſq; virtutū[& non ſum turbatus]ex paſſione inordi-
nata[vt cuſtodiam mandata tua] nam habitus virtuoſus efficit hominem ad diuina paratum
Propter quod in Iere.legitur:Ego non ſum turbatus te paſtorem ſequens.Et apl's monet:Qd'
Ierem.17. Colo.3 cunq; facitis,ex aio facite.Beatus plane q ita paratus eſt,q non turbatur circa plurima ſed vnū
Luc.10 illud q̄d ſolū neceſſariū eſt ſumme & vnice q̄rit,cupit ac diligit. Tal' dicere poteſt. ❡[Funes pec- 61
catorum]hoc eſt,impugnationes hoſtium viſibilium & inuiſibiliū[circumplexi ſunt me] q in
medio laqueoꝝ ambulo. Vndiq; enim conantur nos dæmones prauiq; homines à deo auerte-
re,& ſuæ voluntati nos cōformare.Propter quod ſcriptū eſt: Aduerſarius vr̄ diabolus tanquā
2.Petr.5. leo rugiens circuit,q̄rens quem deuoret:cui reſiſtite fortes in fide, ſciētes eandem paſſionē ei q̄
in mundo eſt,veſtræ fraternitati fieri[& legem tuam non ſum oblitus].i. pp tentationē & ad
uerſitatem,nequaquam receſſi à te,nec legem tuam trāſgreſſus ſum. ❡[Media nocte ſurgebam 62
ad confitendum tibi]duplici confeſſione,vic; laudis tuæ & propriæ culpæ.Hora enim mediæ
noctis ſicut dormientibus pigris,ſolet eſſe periculoſior,ſic ſurgentibus religioſis eſſe conſueuit
ſalubrior. Tunc nempe,vt ait Ambroſius,feruet carnis illecebra,tunc mens ſomnolēta eſt,tūc E
tentator aſſiſtit,retia iacit quibus turbet mentem improuidā:tunc varias deceptiones pectori
domientis infundit.Deniq; hora iſta ad deuotionem confert maximam occaſionem,qm̄ tunc
ceſſant ſtrepitus exteriores,neq; obijciūt ſe ſenſibus corporis reꝝ imagines,ſicut in die.Surge-
bam itaq; media nocte ad confitendum tibi[ſup iudicia iuſtificationis tuæ,].i.de iudicijs tuæ
iuſtitiæ,q̄ circa me exercuiſti,qbus iuſtificaſti me,vic; de om̄i mīa q̄ mihi dediſti,de caſtigatio-
nibus qbus me afflixiſti,cæteriſq; opibus,ex tuo iudicio circa me factis. ❡[Particeps ego ſum 63
omnium timentium te] timore caſto & filiali,[& cuſtodientium mandata tua.] Oēs enim in
1.Cor.10. gratia exiſtentes ſunt vnū in chr̄o pp vinculū charitatis,q̄ connectunt, nec q̄ ſua ſunt q̄rūt ſed
q̄ aliorū.Idcirco meritū vnius redūdat in aliū,inq̄tum ſe mutuo iuuant & vnū per dilectiōem
exiſtunt.Hinc em̄ indulgētiæ efficaciā ſortiunt,qm̄ pp vnitatē capitis atq; membroꝝ,vc; chr̄i
& chriſtianorum membrorum.i. fidelium inter ſe communicatur,& cooperatur nobis meri-
tum Chriſti atq; ſanctorum.Ob hanc em̄ participatiōem,cōmunionem,& vnitatem myſticā
1.Cor.10. electorum in Chriſto apl's admonet:Nemo quod ſuū eſt quærat,ſed quod alterius. Et rurſus:
Ibidem Vnus panis & vnū corpus multi ſumus. Hinc etiam chr̄s orat:Rogo pr̄,vt om̄es vnū ſint,ſicut
Iohan.17. tu pater in me, & ego in te,vt ſint conſumati in vnum. Et item:Pater ſancte,ſerua eos in noie
Ibidem tuo quos dediſti mihi,vt ſint vnū ſicut & nos. ❡[Mia tua dñe].i.effectibus pietatis diuinæ[ple
na eſt terra].i.homines viatores.Aut enim miſericorditer conuertuntur,aut longanimiter to- 64
lerantur,aut paternaliter corriguntur,aut citra condignum patiuntur:oēſq; generaliter com
munibus beneficijs dei vtuntur,vic; donis naturæ,& omnibus offert deus gratiam,ſicut apl's F
ait:Legatione pro Chriſto fungimur,tanq̄ deo exhortāte p nos. Obſecramus pro Chriſto,re-
2.Corin.5 conciliamini deo[iuſtificationes tuas].i.mandata vitæ[doce me]quatenus ea clarius ſemp co
gnoſcam,atq; perfectus impleam. ❡THETH.

BOnitatem feciſti cum ſeruo tuo dñe].i. tuam bonitatem mihi cōmunicaſti,dādo mihi pie- 65
tatem & gratiam,dona naturæ & munera gr̄æ[ſcd̄m verbum tuum].i.ſicut iubes nos fa
cere. Dicis enim & præcipis nobis bonitatem facere alijs prompte ac large,quemadmodū legi
Lucæ.6 tur:Omni petenti te tribue.Et in Act.aplorum Paulus: Oportet(inqt)reminiſci verbi domi-
Actu.20. ni Ieſu,qui dixit:Beatius eſt magis dare q̄ recipere. Vel ſecundum verbum tuum.i.ſicut loqu-
tus es te bonitatem facturum nobiſcum. Scriptum eſt nanq;:Bonus eſt dñs ſperantibus in ſe,
Thre.3 animæ quærēti illum. ❡[Bonitatem].i.pietatē ſeu miſericordiam[& diſciplinam].i.rigorē iu- 66
ſtitiæ[& ſcientiam].i.diſcretionem vtendi bonitate ac diſciplina[doce me,]quatenus meipm̄
Roma.12 ſeu mihi commiſſos efficaciter regam,vt ſit rationabile obſequium meum.Hæc tria præcipue
pertinent ad prælatos & pricipes.Nec ſufficit eis vnum iſtorum ſine alijs,ne ſit pietas laxa,vel
iuſtitia credulis,vel ſcientia ſine ope.Neceſſaria ergo eſt prælato pietas diſciplinaris ſeu iuſta,
& diſciplina benigna:quod eſſe non poteſt,niſi aſſit ſcientialis diſcretio,qua diſcernatur qn̄ &
quomodo vti oporteat pietate & diſciplina,cōmiſcendo vtraſq; ad inuicē ſcd̄m verū rationis
iudiciū.Pertinet autem bonitas ad rectorem,iuxta illud:Roboratur clementia thronus regis:
Prou.20 Iuſtitia quoque ſeu diſciplina,iuxta illud:Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in
Prou.29 æternum

æternum firmabit. Maxime q̄q; spectat ad eum scientia,quatenus inter verꝝ & falsum, bonū
A & malum discernere queat. Vñ conq̄ritur apud Isaiā dñs:Ipsi pastores ignorauerunt intelligen Isaiæ.56.
tiam. Et p Osee testat:Quia tu scientiā repulisti,repellam te ego ne sacerdotio fungaris mihi. Osee.4.
Nam vt Chrs p seipsum disseruit:Cæcus si cæco ducatum pr̄ætet,ambo in foueā cadunt. Hinc Mat.15
etiam Moses insinuans q essent ad prælationē & regimen alioꝝ digni atq; idonei: Date(inqt) Deut.1
ex vobis viros sapientes & gnaros,q̄ꝝ conuersatio sit ꝓbata in tribubus vr̄is,&ponam eos vo
bis principes. Hæc tribue mihi o dñe[qa mandatis tuis credidi] i.operando consensi,credidiq;
eis:non ꝟbo solo aut lingua,sed ope & veritate. Oportet nanq; scd̄m Philosophū credere ad-
discentem. Nec dissonat Isaias q ait:Si non credideritis,non intelligetis. Qui igitur cupit diui- 1.Iohan.1 Isaiæ.7.
67 nitus illustrari,firmit credat. ¶[Prius q̄ humiliarer]p flagella,diffortunia & aduersa[ego deli-
qui.]Multi em̄ tpe prosperitatis multipliciter peccant,q dum à statu suæ prosperitatis deijciū
tur atq; diuinitus castigantur,retrahuntur à malo,& flagellis edocti cōuertunt ad deum,ideo
subditur:[propterea].i.propter humiliationem istam[eloqum tuum custodiui.]obediēdo de
cætero sermonib⁹ tuis. Ideo p Ieremiam inducit:Castigasti me dñe,& eruditus sum. Et alibi Iere.31
dñs ait:Ego sepiam viam tuā spinis,& sepiam eam maceria. Ex correctione ergo diuina expe- Osee.2. Isaiæ.28
ritur homo q̄ bonum sit dño obedire, ad q̄d ptinet illud:Tantummodo sola vexatio dabit in-
tellectum auditui. Vel,Prius q̄ humiliarer.i.anteq̄ humiliarē meip̄m,cōsiderādo miserias meas
innumeras,ego deliqui,qm̄ supbia mater est oīs pc̄ti. Vnde q se non humiliat infinita vitia in-
B cidit. Propterea ne sic delinquā,elogum tuū q̄d dicis:Discite à me qa mitis sum & humilis cor- Matth.11
de,custodiui,humiliando meip̄m. Quia odibilis coram deo & hoībus est supbia. Propter q̄d i Eccle.10
Tobia habet:Superbiam nunq̄ in tuo sensu aut in verbo tuo dñari pmittas. In ipsa em̄ initiū Tob.4
68 sumpsit oīs pditio. ¶[Bonus es tu]naturaliter,q̄uolibet atq; totaliter. Vnde scriptura affirmat: Luc.18
Nemo bonus nisi solus deus.[& in bonitate tua].i.scd̄m q tu bonus es & clemens es[doce me
iustificationes tuas].i.mandata. Btūs em̄ quem tu erudieris dñe. Qm̄ oīs q audiuit à patre & di Psalm 94.
69 dicit, venit ad Christum,vt ipse ait. ¶[Multiplicata est sup me iniqtas superboꝝ].i.superbi dia Iohan.6
boli hoīesq; elati, q̄ꝝ pater diabolus est,multipliciter conati sunt me ad malum inducere,mi-
nando,blandiendo,psequendo. [ego aūt in toto corde scrutabor mandata tua]vt sciam qd ti- Sapiē.2
bi acceptum sit,cui tanto studiosius placere adhærereq; volo,q̄to illi multiplicius me impellūt
ad malum. Hoc nō conuenit eis q radices non hn̄t,sed tpe tentationis labuntur. Ideo Eccl.do- Lu.8
70 cet:Esto firmus in via dñi,& in veritate sensus tui. ¶[Coagulatū est sicut lac cor eoꝝ].i.i ma-
litia induratum [ego vero legem tuā meditatus sum] cuius meditatio clypeus est contra oēm Eccle.5
71 malignitatē tentantium. ¶[Bonū mihi qm̄ humiliasti me] p flagella & tentamenta,seu priuan
do me honore & gloria mundi,seu dando aīæ meæ humilitatis virtutē[vt discā iustificationes
72 tuas]q̄s supbus discere neqt,qm̄ spūs sc̄tūs abominat superbum. ¶[Bonum mihi lex oris tui]i. Ester.14
lex decē p̄ceptoꝝ moralium,& lex euangelica,quā Christus ꝓprio ore edocuit [sup milia auri
& argenti].i.pre oībus diuitijs seculi. Ponit nanq; determinatum pro indeterminato,qa incō
parabiliter melior nobis est lex diuina, q̄ quæcunq; tpalia bona,scd̄m illud:Melior est acq̄sitio
eius negotiatione auri & argenti. Propterea obligamur deo maximas reddere grates, q legē Prou.3
C diuinam nobis largitus est:& tanto grauius peccamus legem transgrediendo, q̄to legislatori
deo gratiores esse tenemur de legis suæ sanctissimæ dono.

¶I O D.

73 MAnus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me.] Eadem verba scripta sunt in lib.Iob,& Iob.10.
est sensus:O creator sublimis & benedicte,incorporalis & incircūscripte, Manus tuę.i.
potentia & sapiā tua fecerē me,aīam meam producendo de nihilo,& plasmauerē me,formādo
corpus meū ex semine. Vñ ad Iob dr̄:Ecce me sicut & te fecit deus,& de eodē luto format⁹ sum Iob.33.
Sicut aūt aīa rōnalis oīm formaꝝ huius mundi dignissima est,sic corpus humanū præ cunctis
mixtis & elemētis præstātius est,nobiliorēq; figurā sortit,puta erectā ad contēplāda cœlestia.
Formæ em̄ ꝓportionatur materia, sicut actui potētia. Ideo sicut aīa rōnalis cœlestiū contēpla
tiua est,sic corpus eius ad cœlum erigitur,q̄tenus aīa p sensum visus cœlestiū notitiā adipiscat.
[da mihi intellectū] i.intellectualē illuminationē[vt discā mandata tua]ad intelligendū ea syn
cerius,meditandū frequētius, exequendū psectius. Quia em̄ o dñe à te habeo quicqd sum & ha
beo,ideo teneor tibi meip̄m,me aūt tibi reddere nequeo,nisi te amando & honorando. Iccir-
co postulo intellectum,q̄ discā tua mandata,qm̄ amor tuus exigit tua mādata impleri, put as-
serit:In hoc scimus qm̄ cognouimus deū,si mandata eius seruamus. Aduertendū q̄q; q intelle
ctus interdum sumitur pro intellectuali substantia, interdum pro potētia intellectiua, q̄nq; p
habitu intellectuali naturali,aliq̄n ꝓ dono intellectus, q est habitus intellectualis supnaturalis
à spū sc̄tō infusus,aliq̄n pro actu intellectiuæ potentiæ,seu illustratione ipsius,sicq; accipit mō:

¶Qui

¶[Qui timent te]timore amicali & filiali[videbũt te].i.opa mea virtuosa cõsiderabũt[& lęta 74
buntur]in te,congratulando meo ꝓfectui,& tuæ maiestatis venerationi.Quemadmodũ em̃ ꝑ
Prou. 2 uersi lętantur & congratulantur de malo,sic iusti & timorati ex fraterna charitate de proximo
rum profectu,quasi de propria gaudent salute,præcipue tñ lætantur de hoc,ꝙ deum honora
1.Cor.13. ri conspiciunt. Propter q̃d Paulus inquit:Charitas non gaudet sup iniquitate, congaudet aũt
veritati.Videbunt ergo & lætabunt̃,nec opa mea interpretabunt̃ sinistre [qa in ṽba tua super
speraui] .i.vltra modũ magnam spem habui in ṽbis diuinis, qbus grãm promittis in pñti,&
Iob.13. gloriam in futuro.Vñ & S.Iob ait:Etiam si occiderit me,in ipso sperabo. Debemus em̃ omni
no in verba dei supsperare,tanq̃ certissimi ꝙ cœlum & terra transibunt, verba aũt diuinæ le
gis ꝑseuerabunt. ¶Cognoui dñe]ex fide & reuelatione diuina[qa æqtas iudicia tua].i.ꝙ di 75
uina iudicia,s. sniæ & remunerationes ex diuina iustitia ꝓcedentes adeo, iusta & vera sunt, vt
aptius afferantur æqtas q̃ æqua,q̃uis rõnem & modum iustitię hoꝝ iuditioꝝ nullus viator cõ
Apocal.9. prehendere valet.Hinc em̃ in Apocal.dr̃:Etiã dñe deus oĩpotens iusta & vera iudicia tua. Et i
Dan.3 Daniele:Oĩa q̃ fecisti nobis dñe,in vero iudicio fecisti. Et dñs dixit ad Iob:Nunqd irritũ facies
Iob.40. iudicium meũ,& condemnabis me vt tu iustificeris?[& in veritate tua].i.in consideratione di
uinæ veritatis[humiliasti me].i.contulisti mihi humiliationẽ,q̃ humiliaui meipsum.Confide
rãdo em̃ q̃ in sacra scriptura dicunt̃ de maiestate diuina & vilitate humana, humiliamus nos
ipsos.Vel,in veritate tua.i.in tua iustitia,seu iusto iudicio,humiliasti me, deponẽdo me à statu
Iob.16. sublimi,à gloria tpali, à prosperitate fallaci,ꝑut S.Iob ait: Ego ille quondã opulentus repente E
contritus sum.Non ergo in humiliatione hmõi impatiẽtes seu murmurantes inueniamur, sed
Iob.1 dicamus cum S.Iob:Dñs dedit,dñs abstulit,sicut dño placuit ita factum est:Sit nomen dñi bñ
dictum. ¶Fiat mĩa tua vt consoletur me].i.sic mihi effectum mĩæ tuæ infundas,ꝙ ex hoc i oĩ 76
aduersitate respirem de spe veniæ beatitudinisq̃ futuræ. [scd̃m eloquium tuum seruo tuo].i.
Isaiæ.43. mihi famulo tuo impendat̃ mĩa tua,queãdmodum ꝓmisisti in scripturis, te misertuꝝ oĩbus in
uocantibus te.Nam dicis:Oẽm q inuocat nomen meũ,in gloriam meam creaui eum.Consola
Naum.1 tionem q̃q; afflictis ꝓmittis dicente Propheta:Bonus dñs,& confortans in die tribulatiõis. Et
alibi:Salus populi ego sum,de quacunq; tribulatione clamauerint ad me exaudiam eos. ¶Ve 77
niant mihi miserationes tuæ].i.effectus pietatis diuinæ[& viuam] vita grẽ in pñti,vitaq; glo
riæ in futuro[quia lex tua meditatio mea est.]materialiter.i.de lege tua meditor,sicq; misera
tiones tuas, sc3 indulgentiam ꝑseuerantiamq; promereor.¶Confundant̃ superbi].hoĩes ani 78
Isaiæ.14. mosi,confusione pœnitentiam adducente,verecundantes de sua malitia.Vel,Confundant̃ su
perbi.i.diaboli propter superbiam e cœlo proiecti confusione perpetua[qa iniuste].i.mala in
tentione &sine meo demerito[iniqtatem fecerunt in me]tentando & persequendo aĩam meã
[ego aũt exercebor in mandatis tuis] occupando meipsum in eis mente & opere tanto instan
tius,quanto illi aduersantur mihi iniustius,quatenus exercitatio sctã atq; intensa,exercitatio
nem inimicoꝝ iniquam expellat.Vni nanq; operationi aĩa vehementer intenta, alia paꝝ aut
nihil aduertit. ¶Conuertantur mihi].i.ad me,quatenus auxilium prębeant mihi[timẽtes te] 79
2.Cor.2 timore sancto & casto,q chartiate vrgente miserentur afflictis,sicut scribit Apost.Confirma
te in illum charitatem.i.peccatori illi succurrite. ¶Fiat cor meum].i.aĩa mea[immaculatũ in 80
iustificationibus tuis].i.mandatis,ita vt ea tam perfecte obseruet, ne tanq̃ ꝑuaricatrix macu
la culpæ deformetur.[vt non confundar]à te o iudex metuende,tanq̃ neglector ac trãsgressor
2.Mach.4 legis diuinæ.Nam sicut habetur 2.Machab.li.In leges diuinas agere impie,impune non cedit
Totum hunc psalmũ in q̃ virtutes iustoꝝ tam diligenter enumerantur, cantamus & dicimus
non in nostra,sed in viri iusti persona,quatenus agnoscamus qd nobis de perfectione iustitiæ
desit,illudq; adipisci nitamur.Veruntamen si qs gratia largiente adeo iustus est,vt verba psal
mi huius sibi conueniant, poterit oĩa verba hæc in ꝓpria persona depromere ad gloriã dei,ędi
ficationemq; proximi,sicut & Paulus in suis epist.bona sua frequenter describit. ¶CAPH.

DEfecit in salutare tuum aĩa mea] Hucusq; egit Propheta de beatitudine,ꝑut in opi
bus vitæ actiuæ consistit,deinceps vsq; ad finem psalmi agit de ea,ꝑut in actibus vi
tæ contemplatiuæ reponit̃,& ait:Defecit in salutare tuum.i.in dilectione & contem
platione salutaris tui,vc3 Christi.Vel salutaris tui.i.salutis æternæ nobis promissæ,
Lu.1 vel tuiꝑsius,q es salutare nostrum altissimum,aĩa mea.Iste defectus intelligi potest dupliciter.
Isaiæ.64 Primo sic:Defecit in salutare tuum aĩa mea .i. satis & plene amare & contemplari nõ potuit
1.Cor.2 anima mea salutare tuum,quia vt ait Apostolus: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in
cor hominis ascenderunt,quæ præparauit deus diligentibus se . Et hæc bona præparata,
sunt salus æterna,& salutare nr̃m.Quid em̃ aliud ꝑparauit deus amatoribus suis,nisi seipsum?

Nemo

Nemo aũt deum seu vitam æternã tam clare cognoscere, tamq; ardenter diligere potest, præ
A sertim in vita pñti, q̃tum ipse cognoscibilis amabilisq; consistit. Ideo deficit aĩa mea in saluta
re diuinũ. Scdo exponitur sic: Defecit in salutare tuum aĩa mea .i. præ eleuata contemplatione
ac feruidiss. dilectiõe salutaris tui, defecit aĩa mea ab operationibus virium sensitiuarum, corporali
terq; infirmatus sum. Quanto enĩ contemplatio purior atq; sublimior fuerit, & amor diuini
tatis feruentior, tanto amplius deficiunt naturales & sensitiuæ potentiæ ab actibus suis. Vnde
cum aĩa ad raptum & extasim venit, quasi omnino suspendit vita corporalis ac sensitiua, nec
viuit homo vt homo. Quidam vero ita exponunt: Defecit in salutare tuum aĩa mea. i. præ ni
mia expectatione atq; dilatione salutis diuinæ seu gloriæ sempiternæ defecit. i. tædio fracta ẽ,
fatigata, & infirmata aĩa mea. Nam vt Salomon ait: Spes quæ differtur affligit aĩam, lignũ vi Pro.13
tæ, desiderium veniẽs. [& in ṽbum tuum] quo opem & gratiam in præsenti, securitatem vero
& gloriam in futuro promittis [supersperaui] .i. vehementer confisus sum. ¶ [Defecerunt ocu
82 li mei] interiores [in eloquiũ tuum] .i. ṽba sacræ scripturæ, vz in promissa & testimonia atque
mandata diuina. Et iste defectus tripliciter accipi põt sicut præcedens. Quia nec plene compre
hendere possumus eloqum dei, & interdum ex cõtemplatione huius eloquij deficit aĩa sancta
ab exterioribus & sensibilibus rebus tanq̃ omnino rapta atq; suspensa ad deũ. Deniq; nimio
desiderio consequendi promissiones diuini eloquij interdum deficiunt oculi nostri interni [di
centes] ad dñm [qñ consolaberis me] dãdo mihi quod præstolor, scz tuĩpsius optatam præsen
B tiam atq; beatificam fruitionem? De hoc defectu diuini eloquij ait Ieremias: Factus est sermo Ierem.20.
dñi in corde meo quasi ignis æstuans, & defeci ferre non sustinẽs. Merito autem consolationẽ
83 istam requiro. ¶ [Quia factus sum sicut vter in pruina] .i. quemadmodum vas de corio factũ
in pruina relictum, contractum & madefactum seu congelatum, ineptum videtur ad omnem
vsum humanum: sic ego ab hoĩbus secularibus circa exteriora versantibus, reputatus sum q̃si
omnino vilis atq; inutilis in conuersatione politica & humana. Hoĩes namq; eminenter specu
latiui efficiuntur quodammodo insensibiles circa exteriora, propterea reputantur in agibilib⁹
& exterioribus velut inepti & stolidi, imo qñq; reputant̃ simpliciter stulti à prudentibus huius
seculi. Vñ legit̃ q̧ principes q erãt cum Iesu filio Nansi, cum vidissent filium prophetarum, quem
misit Eliseus, vt vngeret Iehu in regem, dixerunt ad Iehu: Quid venit insanus iste ad te? Vel sic, 4.Re.2.
Quia factus sum sicut vter in pruina. i. sicut vter impletur liquore pruinæ, sic ego impletus sum
desiderio patriæ, seu afflictionibus huius vitæ, ideo cupio consolari, [iustificatiões tuas] .i. mã
data [nõ sum oblitus] quin potius illud implere curaui: Deum time, & mandata eius obserua Eccls 12
hoc est omnis homo. Illud quoq; Apost: Serua mandatum sine macula, irreprehensibile, vsq; 1.Tim.6
84 ad aduẽtum dñi nñi Iesu Christi. ¶ [Quod sunt dies serui tui?] vtinam tempus huius exilij, quo
peregrinor à te celeriter finiatur, ne retarder diutius à felicitate cœlesti. Sic Paulus locutus est:
Cupio dissolui & esse cum Christo. Vnde supra dictum est: Locutus sum in lingua mea, notũ Philip.1.
fac mihi dñe finem meum, & numerum dierum meorum q est. [qñ facies de psequentibus me iudi Psalm.38.
cium?] .i. vtinam dies finalis iudicij veniat, quando psecutores meos diabolos iuste damna
C bis. Hæc dies à iustis & contemplatiuis desideratur, sicut ab alijs formidatur. Propter quod ait
85 Saluator: His autem fieri incipientibus, leuate capita vestra. i. hilariter respirate. ¶ [Narrauerũt Luc.21
mihi iniqui] .s. dæmones prauiq; hoĩes [fabulationes] hoc est falsas suggestiones, documenta
puersa, sermones inutiles [sed nõ vt lex tua] .i. istæ fabulatiões & vanæ narrationes spũalit̃ seu
corporaliter factæ, non consonant legi diuinæ. Vnde ait Apl̃s: Stultas & sine disciplina quęstio
86 nes deuita, sciens q̃a generãt lites. ¶ [Oĩa mandata tua veritas] .i. adeo vera sunt, vt melius no 2.Timo.2
minentur in abstracto veritas, q̃ vera in concreto, [iniqui] hæretici, schismatici, falsi fratres, dę
mones vl̃ infideles [psecuti sunt me,] verbis & ictibus [adiuua me,] ne succumbam, q̃a sine tuo
87 auxilio nequeo repugnare. ¶ [Paulominus] .i. quasi seu fere [consummauerunt] .i. perfecte
oppresserunt seu deiecerunt [me in terra] sicut Apostolus: Supra modum (inquit) grauati su
mus [ego aũt nõ dereliq mandata tua] q̃bus fortitudinẽ atq; pseuerantiã p̃cipis dicẽs: Nolite ti 2.Cor.1.
mere eos q corpus occidũt. Et alibi: Pro iustitia agonizare p aĩa tua, & vsq; ad mortẽ certa p iu Matth.18.
stitia. Et: Ecce p̃cipio tibi, confortare & esto robustus. Noli timere qm̃ tecũ est dñs deus tuus. Eccle.4
Quantumcunq; ergo hostis desęuiat & tribulatio crescat, recordari debemus p̃cepta diuina, Iosue.1
88 neq; lassari, put monet Apost. Non fatigemini aĩs vr̃is. ¶ [Scdm mĩam tuã viuifica me] grãm
multiplicando in aĩa mea [& custodiã] fide & ope [testimonia oris tui] .i. sacri eloquij ṽba, prę Heb.12
sertim articulos fidei atq; præcepta decalogi.

L A M E D.

89 [IN æternũ dñe ṽbum tuum,] iussio tua, illuminatio tua & opus tuum [pmanet in cœlo] .i. ĩ
triumphanti ecclesia, qm̃ oẽs sctĩ atq; btĩ tibi ad nutum obediunt, tuamq; illuminationem
incessanter recipiunt. Vñ oramus quotidie vt voluntas tua. i. præceptũ tuum fiat sicut in cœlo

& in

& in terra, vcȝ vt hoïes tibi obediant sicut & angeli. Põt quoqȝ exponi de filio dei, de quo scri-
ptum est: In principio erat verbum. Hoc verbum in ęternũ permanet in cœlo, qa licet ad hoies D
Iohan. 1 venit, nõ tamen cœlum reliquit, imo simul & semel erat totus in vtero virginis atqȝ in sinu pa
tris. Propter q̊d in terra consistens, Nicodemoqȝ loquens dixit: Nemo ascendit in cœlũ, nisi q
Iohã. 3. descendit de cœlo, filius hoïs qui est in cœlo. ¶[In gñationem & gñationẽ]. i. per oẽs gñationes
sibi in seculo succedentes [veritas tua]. i. fides catholica, lex Christiana, doctrina euangelica p- 90
manet in militanti ecclesia [fundasti]. i. firmiter collocasti [terram] in medio mundi [& pma-
Eccls 1 net] sicut in Ecclesiaste inducit: Gñatio præterit & gñatio aduenit, terra vero in æternum stat.
Spũaliter vero: Fundasti terram. i. ecclesiam in fide & veritate diuina, quemadmodum dicis:
Mat. 16 Sup hanc petram ædificabo ecclesiam meã, & pmanet stabilis in fide vsqȝ ad terminũ mundi.
¶[Ordinatione tua pseuerat dies] qui ex motu & lumine solis causatur. Nam ex ordinatiõe sa 91
pientiæ tuæ supiora & inferiora vniuersaqȝ tpa moderantur. Propter q̊d alibi habetur: Hęc di
Iere. 31 cit dñs q dat solem in lumine diei, ordinem lunæ atqȝ stellarꝝ in lumine noctis. Et faciẽs arctu-
Amos 5 rum & orionem, & diem nocte mutans. Vel ordinatione tua pseuerat dies æternitatis create,
scȝ æuum, q̊ sctĩ in patria te fruunt. Vel, dies spũalis. i. illuminatio beatorꝝ [qm̃ oĩa seruiũt tibi]
Ester. 13 quemadmodũ dictum est: Dñe rex oĩpotens in ditione tua cuncta sunt posita, & nõ est q possit
resistere voluntati tuæ. Omni em̃ naturæ creatæ inest obedientialis potentia, qua suo creatori
in oĩbus paret. Sed si oĩa seruiũt deo, qd estꝙ hoïes deo nõ seruiunt? Et respondendũ ꝙ omnia
dicuntur deo seruire, ita ꝙ nihil possit resistere ordinationi diuinæ. ¶[Nisi ꝙ lex tua medi- 92
tatio mea est]. i. nisi legis tuæ testimonia præ oculis habuissem [tũc forte perissem]. i. victus fu- E
issem seu desperassem [in humilitate mea]. i. in tribulatione & tentatiõe quas passus sum, vel in
cõsideratione qua meam impfectionem atqȝ miseriam consideraui. Nisi em̃ in tribulatiõe &
cõsideratione hmõi cogitaremus, q̃ta esset felicitas eorꝝ q ꝑpter iustitiam patiunt, & Christi ve
stigia imitantur, atqȝ in tentationibus manẽt cõstantes, q̃ta etiam esset mĩa dei circa miseros
pœnitentes, tunc vtiqȝ possemus perire in p̃dicta humilitate. Ne ergo peream vnq̃. ¶[In ęternũ 93
nõ obliuiscar iustificationes tuas], i. nunq̃ negligam diuina mandata recolere & seruare [quia
in ipsis viuificasti me] vita gratiæ ac spũali ꝑfectu, quemadmodũ ait Saluator: Si qs diligit me
Iohan. 14. sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionẽ apud
Baruch. 4. eum faciemus. Et scriptum est: Hic liber mandatorꝝ dei, & lex quæ est in æternum: oẽs q tenent
eam puenient ad vitã qui aũt derelinquunt eam, ad mortẽ. ¶[Tuus sum ego] cõditione & cul- 94
tu, fide & ope [saluum me fac] in pñti p gratiam, & in futuro p gloriam [qm̃ iustificatiões tuas
exquisiui]. i. mandata implere curaui, ideo salus mihi ex tua ꝑmissione debet, qm̃ scriptum est
Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua manda. Et iterꝝ: Dirige cor tuum in viam rectam vt saluus fias.
Ierem. 31. ¶[Me expectauerunt pctõres]. i. visibiles atqȝ inuisibiles hostes [vt pderent me] inducendo ani- 95
mam meam ad ruinam peccati, vl' corpus ad mortem seu læsionem. Hoc sanctis martyribꝰ ma
xime competit, quos tyranni expectabant ad interficiendum spũaliter vl' corporaliter. [testi-
monia tua]. i. verba spũs sancti in scripturis contenta [intellexi]. i. clare pspexi, considerando
impiorꝝ fallaciam, huius vitæ breuitatem, & futuræ gloriæ immensitatem, qbus pensatis, oĩa
fortiter ptuli, eorumqȝ impugnationes euasi, aut p patientiam vici. ¶[Omnis consummatiõis] 96
omnis humanæ pfectionis [vidi]. i. consideraui [finem] ad quem esset referenda oĩs virtus hu-
mana. Hic autem finis est vita æterna, quæ est finis omnium actuum atqȝ virtutum. Põt etiã
finis iste dici charitas, quoniam ipsa est summa virtus, virtutum omnium origo & finis. Qua
Rom. 13. propter ait Apost. Plenitudo legis est dilectio. Et iterum: Finis præcepti est charitas de corde
1. Tim. 1 puro. Omnes nanqȝ virtutes & actus earum ad charitatis feruorem & pfectionem ordinandi
sunt. Et ita quod sequitur [latum mandatum tuum nimis,] exponit quid dixerit finem omnis
consummationis, vt sit sensus: Omnis consummationis vidi finem, vtiqȝ latum mandatũ tuũ
nimis. i. vidi ꝙ charitatis præceptum, quod est valde latum, esset finis & perfectio vniuersæ cõ
summationis, quia ad ipsum cætera referuntur præcepta. Dicitur autem præceptum charita-
tis latum nimis, quoniam ad omnes se extendit, nam aduersarios diligere facit. Secundo, quo-
niam omnia mandata virtualiter continet, iuxta illud: In his duobus præceptis, scȝ charitatis
Matth. 22. dei & proximi, tota lex pendet & prophetæ. Tertio, quia vt legit: Vniuersa delicta operit chari-
Prou. 10 tas. Potestqȝ literaliter exponi: Omnis consummationis. i. oĩs terrenæ possessiõis, oĩs ambitio-
nis & gloriæ temporalis, vidi finẽ. i. terminũ. Cito enim deficiunt ista, ꝑut p Iohã. inducitur: Et
mundus transit, & concupiscentia eius. Latum mandatũ tuũ nimis. i. in ꝑpetuũ durans, & ad
1. Iohan. 2 latitudinem cœli perducens.

¶M E M.

QVomodo dilexi legẽ tuam dñe?] Quærit Propheta in psona ecclesiæ deũ, qũo legẽ eius 97
diligat. Et ipsemet respondet: [tota die meditatio mea est.] Quærit em̃ & respondet, vt
oẽs

A oẽs q audiunt informentur. In hoc aũt ꝙ asserit se tota die legem dñi meditari, declarat se ardẽ
tissime deum amare, qa intm̃ diligitur inq̃tum honoratur, quemadmodũ alibi habet: Qui ser-
uat verbum Christi, vere in eo charitas dei pfecta est. Quod aũt magis amatur, hoc sæpius co- 2.Ioh.2
gitatur. Qui igitur tota die naturali, qui noctem includit, & 24. horas habet, in lege dñi medita
tur, maxime diligit eam, & per consequens legislatorem, vtiq; deum. Quomodo autem ali-
quis possit tota die in lege diuina meditari, frequenter ostensum est. ¶[Super inimicos meos 98
prudentem me fecisti,].i. prudentiorẽ seu sapientiorem me fecisti inimicis meis, puta Iudæis &
infidelibus, imo oĩbus deo rebellibus, q̃s perfecto odio odi, non inquantum sunt hoĩes felicita Psal.138
tis capaces, sed inquantum sunt deo inobedientes, & dæmoni consentientes [mandato tuo] .i.
p hoc ꝙ illis mandatum tuum non obseruantibus, dedisti mihi gratiam illud seruandi, fecisti
me illis prudentiorem. Nam sine obseruatione præcepti, nullus veraciter prudens est, & sum-
ma prudentia est deo seruire. Vñ scriptum est: Quis sapiens & disciplinatus inter vos: ostendat Iacob.3.
ex bona conuersatione opationem suam in mansuetudine sapiæ. Sic aũt prudentẽ me fecisti
mandato tuo [qa in æternũ mihi est].i. qm̃ pseueranter ac iugiter ei adhærere intendo. ¶[Sup 99
oẽs docentes me intellexi, qa testimonia tua meditatio mea est] Non loqtur absolute de oĩbus Iohan.13.
suis doctoribus, qm̃ Christo testãte: Non est discipulus supra magistrũ, præsumptuosumq; es- Matth.25
set se præferre doctoribus. De qbus ergo doctoribus loqtur, nisi de ijs q dicunt & non faciunt?
vel q philosophicã scientiam aut secularẽ prudentiã docent? His deo obediens intelligẽtior est,
B qa testimonia dei sunt meditatio eius, qm̃ cogitat v̄ba diuina, q̃tenus scdm doctrinã pceptaq;
Christi, cogitationes, sermones & actus suos gubernet. ¶[Sup senes intellexi].i. senib⁹ doctior 100
fui [qa mandata tua q̃siui] scire & adimplere. Ex q̃ constat ꝙ non loqtur nisi de senibus illis, q
nõ quærunt diuina mãdata, quales fuerunt de qbus apud Danielẽ dr: Iniqtas egressa est de Ba- Dan.13
bylone, à seniorib⁹ q videbant regere populum. ¶[Ab oĩ via mala].i. pctõ mortali, doctrina pe 101
stifera, & cęteris qbus itur ad mortem æternã [phibui] p imperiũ rõnis [pedes meos].i. affectus,
cogitationes & opa. Vel etiam corporis pedes, vitando loca in qbus puto me debere peccare.
[vt custodiã verba tua] qbus iussisti me vitare itinera mala. ¶[A iudicijs tuis non declinaui] i. 102
ab his quæ bona iudicas & approbas tu nõ recessi. [qa tu legem posuisti mihi].i. præceptũ con Isaiæ.62.
sentiendi vero & bono, & resistendi malo ac falso, quemadmodũ in Ecclesiast. scribit: Lege vi Eccle.17.
tæ hæreditauit illos (sc; hoĩes deus) iustitiam & iudicia sua ostendit eis, & dixit: Attendite ab oĩ
iniquo. ¶[Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua].i. valde suauia sunt verba diuina interiori 103
cordis mei palato, vc; rõni & voluntati, qbus spũalis dulcedo gustatur, cibus aĩæ masticat, &
cœlestis lætitia prælibatur. [super mel ori meo].i. dulciora sunt interiori ori meo, vtpote mẽti,
qua v̄bum cordis profertur, q̃ sit mel gustui meo corporeo. Verbum em̃ dei cibus est aĩæ, cuius
refectio dulcior est ex sua natura oĩ cibo corporeo. Quamuis interdum ex parte nostri contin
gat oppositum, qa vc; appetitus nr̃ nondũ purgatus est à vitijs & concupiscentijs. Hinc em̃ de
sapia scriptum est: Scio qm̃ mecum cõmunicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tæ- Sapian.8
dij mei, intrans in domum meã conqescã cum illa. Non em̃ habet amaritudinẽ conuersatio il-
lius, nec tædium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium. Et qd mirꝫ si sacra doctrina seu diui
C na & Christiana sapia tam suauis est hoĩ cõtemplatiuo, cum Aristoteles dicat, ꝙ philosophia
admirabiles habet delectationes admixtas? Et rursus, ꝙ vita nostra quandoq; ad modicũ ta-
lis est, qualis est vita primi principij semper? Itemq; ꝙ vir contemplatiuus non quęrit delecta
tiones externas, qm̃ intra se plenus est iucundis theoreumatibus? ¶[A mãdatis tuis intellexi].i.
ex consideratione præceptoꝝ cognoui distantiam inter virtutes & vitia. Vel, A mandatis tuis 104
intellexi .i. intelligentiam veram adeptus sum seruando mandata, sicut scriptum est: Fili cõcu- Eccle.1
piscens sapientiam serua mandata, & deus præbebit illam tibi. Ait q̃q; prophetica scriptura:
Quem docebit dñs sapientiã, & quem intelligere faciet auditum? Et respondet Propheta: Abla Isaiæ.28
ctatos à lacte, auulsos ab vbere.i. eos qui carnis voluptates contemnunt, & secũdum diuina p-
cepta spũaliter atq; pœnitẽtialiter viuunt. [propterea odiui omnem viam iniqtatis] quã si non
odirem, ex certa sententia, non ex ignorantia peccarem, cõueniretq; mihi illud: Seruus q scit
voluntatem dñi sui, & non facit, plagis vapulabit multis. ¶N V N. Lu.12

Lucerna pedibus meis verbum tuum] hoc est sacra scriptura est intellectui meo atq; affe-
ctui & cunctis operibus meis lucerna, quia illuminat me ne ambulem in tenebris vitioꝝ. 105
[&] v̄bum istud est [lumen semitis meis].i. directio mea in obseruationibus consilioꝝ Chrĩ,
quæ dicuntur semitæ, quia sunt strictiores compendiosioresq; viæ perueniendi ad deum, q̃ p-
cepta. Hoc est quod Salomon asserit: Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio Prou.16.
disciplinæ. Et alibi: Apprehende legem, & ambula per viam ad splendorem eius. ¶[Iuraui] Baruch.4
hoc est, irreuocabiliter affirmaui, [& statui,] id est, proposui [custodire iudicia iustitiæ 106

suæ

tuæ].i.præcepta quæ tua iustitia iudicat esse recta atq; seruanda. Iurare itaq; licet, quando ma D
teria exigit: imo iurare debite circũstantionatum est opus virtutis, quę dicitur latria, sicq; scri-
ptura admittit, laudat aut iubet iuramẽtum, iuxta illud: Dñm deũ tuum timebis, & per nomen
Deut, 6 eius iurabis. Et: In omni corde suo iurauerunt dño, & in tota voluntate sua quæsierunt eum &
2. Para. 17 inuenerunt. Quod vero Christus in euang. ait: Ego dico vobis nõ iurare omnino, nõ dicit præ
Mat. 5 ceptiue simpliciter, sed ne sine necessitate iuremus, quatenus occasionem periurij & vsum iurã-
107 di vitemus. ¶[Humiliatus sum vsquequaq;] .i. multum afflictus, deiectus & spretus sum, vel
meipsum vehementer humiliaui, contemnendo me propter negligentias & infinitos meos de
fectus. Iccirco [dñe viuifica me secundum verbum tuum.].i. gratiam præsta mihi, qua viuam
secundum verbum doctrinæ tuæ. Vel, viuifica me, per gratiæ infusionem, secundum verbum
tuum.i. sicut pollicitus es te gratiam donaturum afflictis & humiliatis. Scriptum enim est: Qui
Iob. 22. humiliatus fuerit erit in gloria. Et alibi: Miserãs miserebitur tui ad vocem clamoris tui, statim
Isaiæ. 30. vt audierit respondebit tibi. ¶[Voluntaria oris mei].i. preces meas & cũcta q̃ cupio, seu volun-
108 tarie tibi offero [bñplacita fac dñe].i. da gratiam illa taliter ordinare seu exhibere vt tibi com-
Roman. 8 placeant. Nam quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spũs postulat ꝑ nobis.i. infundit
Philip. 4. nobis qd postulandũ sit. Vnde orat Apost. Deus meus impleat omne desideriũ vestrum secun
dum diuitias suas in Christo Iesu. [& iudicia tua].i, mandata à te approbata [doce me]. Vel iu
dicia tua doce me.i. da mihi gratiam contemplandi diuina iudicia, qbus vnicuiq; datur q̊d me-
109 ruit, vt sciam q̃ horrendũ sit incidere in manus dei viuentis. ¶[Anima mea in manibus meis
Heb. 10 semper].i. in continuo periculo incidendi pc̃tã, & ꝑ consequẽs æternam damnationem existo, E
propter insidias dæmonũ, concupiscentias carnis, & cætera mundi ac corporis impedimenta,
quibus à deo retrahor, atq; ad vitia trahor. Per hoc enim q̊d dicitur anima esse in manibus, de
signat scriptura aliquod manifestum periculum, quemadmodũ Ionathas dixit de Dauid: Ipse
1. Reg. 19. posuit animam suam in manibus suis, & occidit Philistæum. Et idem dixit Iephthe reuersus
Iudicũ. 12. 1. Reg. 28. de bello contra Amonitas. Idem etiam dixit mulier Pythonissa ad Saul: Si ergo est anima nr̃a
semper in manibus nostris.i. in tanto periculo, mirum est ꝙ tam intimorati leues & securi ex-
Eccl. 7 istimus. Iccirco veraciter scriptum est: Cor sapientum vbi tristitia, & cor stultoꝝ vbi lætitia.
110 [& legem tuam non sum oblitus] sed ꝑ memoriam & obedientiam eam seruaui. ¶[Posuerunt
pc̃tõres] vc; dæmones iniustiq; homines [laqueum] i. occasionem ruinę ac deceptionis [mihi]
quatenus me aliquo modo à via dei auerterent. Laquei enim istoꝝ qbus incautos decipiunt,
sunt adulatio, laudatio, comminatio, seculi vanitates, diuitiæ temporales & cætera in quibus
maculatur affectus. [& de mandatis tuis non erraui] qa illoꝝ tentationibus & suggestionibus
Prou. 1 non consensi, prout Salomon monet: Fili mi si te lactauerint pc̃tõres, ne acqescas illis. ¶[Hæ-
111 reditate].i. stabili possessione [acquisiui testimonia tua].i. diuina præcepta, & cætera verba di-
uino testimonio approbata, vtpote omnia sacræ scripturæ eloquia [in æternum] ita ꝙ eis ęter
naliter adhærebo. [qa exultatio cordis mei sunt.] .i. de eorum possessione atq; notitia gaudeo
112 magis, q̃ de omnibus temporalibus bonis. ¶[Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes
Isaiæ. 45 tuas].i. tua mandata seu opera quæq;, propter quæ iustificatur homo à te, & hoc [in ęternum] F
.i. iugiter q̃ diu sum. Nam & aliqua pręcepta implentur in patria magis perfecte q̃ in via, sicut
præceptum charitatis [propter retributionem] æternam, non temporalem, vc; propter felicita
tem cœlestem, vt eam obtineam. Sed cum propter mercedem operari sit opus mercenarij, nõ
filij aut amici, quomodo ait se propter retributionem inclinasse cor suum ad opera bona? Et
respondendum, ꝙ sicut timor pure seruilis nihil meretur: sic propter solam retributionẽ opari
nihil meretur, quia vtrunq; istoꝝ procedit ex priuato amore. Sed quemadmodum timor ini-
tialis meritorius est, inquãtum aliquid habet de charitate adiunctũ: sic ꝑpter retributionẽ opa
ri meritorium est, quando intentio vltima fertur ad dei honorem seu deum, quem necesse est
principaliter intendi in omni meritorio actu. Postremo quemadmodum timor filialis maxi-
me complacet deo, sic tota mente dei honorem intendere, & propter purum dei amorem bona
agere, maxime sanctum & meritorium est, quoniam hoc ex diuino amore causatur. Nihilomi
nus homo talis implicite agit propter mercedem, eamq; aliquo modo intendit, nõ ex priuato
amore, sed ex amore diuino, inquantum videlicet deus vult vt operemur propter præmium fe
licitatis æternæ.

¶SAMECH.

INIquos odio habui] in quantum iniqui sunt: sic enim & deo odibiles sunt, iuxta illud: Odio
113 sunt deo impius & impietas eius. Non autem odio eos secundum ꝙ homines sunt, cum scri
Sapien, 14 Matth. 5 ptum sit: Diligite inimicos vestros. Amare vero secundum philosophum, est alicui bonũ velle.
Odire vero, est velle alteri malum. Iniquis itaq; inquantum sunt homines, debemus velle seu
appetere bona, sc; gratiam modo, & gloriam postmodum: inquantum vero sunt impij, non
appeti-

A appetimus eis bonum:hoc enim esset contra iustitiam,imo appetimus eis malum pœnę in prę
senti seculo vel futuro nisi pœniteant. Veruntñ circa odiũ inimicorum & impiorum errauerũt
& errant Iudæi,arbitrantes secundum legem simpliciter fore odiendos iniquos ac æmulos, eo
quod Moses dicat:Diliges amicum tuum,& odio habebis inimicũ tuum. Sed hoc penitus fal- Leuit.19
sum est,& non solum ex scriptura canonica veteris testa. sed etiam ex gestis antiquorum san-
ctoꝝ huius oppositũ cõprobatur. Cõstat eñ,ꝙ Dauid dilexit Saulẽ, cui tam frequenter peper 1.Reg.24. 2.Reg.1.
cit,quẽ tã benigne patrẽ vocauit,q etiã eũ occidit q se,licet falso,asseruit occidisse Saulẽ. Simili- 2.Reg.2.
ter filiũ eius Isboseth dilexisse ostẽdit. Nã eo occiso dixit latronibus, q eũ interfecerunt:Cũ viri 2.Reg.4.
iniqui occiderunt viꝝ iustũ in domo sua , nõ auferã vos de terra? Et idẽ constat de aliĳs multis
in veteri testamento. Deniq; Moses ait:Ne oderis fratrẽ tuũ in corde tuo,sed publice argue eũ, Leuit.19
ne habeas super illo peccatũ. Et iteꝝ:Non quæras vltionẽ,nec memor eris iniuriæ ciuiũ tuoꝝ. Ibidem
Salomon quoq; loquitur. Ne dicas quomõ fecit mihi,sic & faciam ei. Et iterum: Cũ ceciderit Prou.24 Ibidem
inimicus tuus,ne gaudeas,& in ruina illius ne exultet cor tuũ. Cui concordat S. Iob dicens: Si Iob.31
gauisus sum ad ruinã eius q me oderat,& exultaui ꝙ inuenisset eũ malũ. Sed alibi habetur: Si Proue.25
esurierit inimicus tuus,ciba illũ:si sitit,da ei aquã,& dñs reddet tibi. Et hæc verba inducit Apo Rom.12.
stol.probans ex eis inimicos esse amandos[& legẽ tuam dilexi]sicut nunc dictum est, super mi
lia auri & agenti. Propter quod scriptũ est:Parati sumus magis mori ,quã patrias dei leges prę 2.Mac.7
uaricari. Si autẽ diligo legẽ tuã, ergo & obseruatores ipsius,videlicet iustos. ¶[Adiutor me- 114
us]cooperando mihi per gratiã,sicut dicit Apost. Non autẽ ego,sed gratia dei mecũ[& suscep-
B tor meus].i.precũ meaꝝ auditor meiq;ad te confugientis misericors amplexator,quemadmo
dũ testatus es. Eum qui venit ad me,non eĳciã foras[es tu,& in verbũ tuũ]quo miam promi- Iohann.6
sisti[supersperaui] sciens infallibiliter verum esse quod spondes. Idcirco vt benignitatem æter-
nam promerear. ¶[Declinate à me maligni]quicunq; sint illi,& o vos cogitationes inanes & 115
malæ, & abite à me, nihilq; mihi propinquet,quo à deo elonger. Dicit autem & optat malig-
nos à se recedere,non quod tentationes diaboli,persequutionesque mundi absolute abhorre-
at, cum scriptum sit, Per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum dei,sed dicit: Actuu.14.
Declinate à me maligni , causa animandi seipsum contra malignos, quatenus consensum de-
neget eis,eosq; detestetur & vilipendat,in quantum sibi in via dei resistere moliuntur[& scru-
tabor mandata dei mei]diligenter atq; humiliter, vt sciam ea luculenter,impleamque reueren
ter. ¶[Suscipe me]brachĳs pietatis immensæ[secundũ eloquiũ tuũ] quo dixisti:Conuertimi Zach.1
ni ad me,& conuertar ad vos[& viuã]per gratiã multo felicius,q̃ viuo per naturã seu aĩam [& 116
non confundas me]nec confundi permittas[ab expectatione mea]i.à bono expectato à te,q̊d
est gratia in præsenti,atq; æterna beatitudo in cœlo. Expectatio aũt ista ẽ idẽ q̊d spes,qm̃ spes
est certa expectatio futuræ felicitatis. Orat ergo ne frustret spe sua,sed effectũ & fructũ spei me
reatur sortiri. Nã & hoc dñs per Isaiã promisit:Ego(inquiens) dñs, sup quo non confundentur Isaiæ.49
oẽs qui expectant eũ. Vñ apud eundẽ dr:Deus iudicĳ dñs,Beati oẽs q expectant eũ,Hinc ĩ Eccl. Isaiæ.30
habet:Nullus superauit in dño,& confusus est. ¶[Adiuua me]per gratiã incessantẽ[& saluus Eccle.2
ero]ab omni periculo. Nẽpe si deus pro nobis,qs cõtra nos? Propterea S. Iob dño ait:Pone me 117
iuxta te,& cuiusuis manus pugnet contra me. Nemo eñ oĩpotẽti deo resistere valet. Et ideo in Roma.8 Iob.17.
lib. Ester dr:Si decreueris saluare nos,cotinuo liberabimur [& meditabor in iustificationibus Gene.50
tuis].i.mandatis[semper].i.omni tempore apto ac debito. Dr enim res sp fieri, dũ nunq̃ omit Ester.13
titur qñ fieri debet. ¶[Spreuisti]o dñe[oẽs discedentes à iustitĳs tuis].i.oẽs in malo perseue-
rantes,tua mandata non obseruãtes. Sicut eñ deus hos odit sic eos cõtẽnit. Vñ scriptũ est. Ab- 118
ominatio est dño via impĳ. Rursusq; Sapientia ait:Arrogantiã,& viã prauã,& os biligue dete
stor[quia iniusta cogitatio eoꝝ]Nã diuinæ iustitiæ contrariat iuxta illud Micheæ: Væ qui co Prou.15 Proue.8
gitatis inutile,qm̃ cõtra deũ est manus eoꝝ. ¶[Præuaricantes].i.legẽ altissimi transgredien Mich.2
tes[reputaui oẽs peccatores terræ]de quibus scriptũ est:Dñe oẽs qui te derelinquunt, cõfundẽ 119
tur,recedentes à te in terra scribentur[ideo dilexi testimonia tua]interiori affectu,& exequuti Iere.17
one fideli,ne ego illis cõpar efficiar. ¶[Cõfige timore tuo carnes meas].i.carnales motus ex
istentes in me refrena atq; mortifica timore futuri iudicĳ,æternaliũq; pœnaꝝ[à iudicĳs enim 120
tuis timui].i.ex cõsideratione particularis iudicĳ,q̊ statim dũ morior à te iudicabor. Ex cõside-
ratione q̊q; extremi iudicĳ,& propter iudicia tua iã facta qbus luxuriosos atq; carnales destru Gene.7
xisti,sicut in diluuio factũ est,qñ oĩs caro corrupit viã suã,perterritus sum ne cõdemner. Vehe
mentę qppe metuenda sunt ista iudicia. Imo qui ea diligenter perpendit,sancto timore configi
tur,atq; carnalibus motibus reluctatur

¶AIN.

FEci iudiciũ]diligenter discutiendo & dĳudicando meipsum,discernendo bonũ a malo,ve
rũ a falso,puꝝ a polluto. Vel,Feci iudiciũ,subditis,qbus p̃fectus sum[& iustitiã]dando vni

cuiqꝫ q̊d ſuū eſt,meip̄m iuſte corrigendo,deū in oībus atqꝫ p̄ oībus venerādo ꝓximis q̄qꝫ faciē-
do ſicut mihi fieri cupio.Hæc duo deus p̄cipue q̄rit à nobis, ꝓut habet apđ Mic. Indicabo tibi o D
Mich.6 hō qd ſit bonū,& qd dn̄s requirat à te:vtiqꝫ facere iudiciū & iuſtitiā [non tradas] nec tradi per
mittas [me calūniantibus me] .i. voluntati & poteſtati eoꝝ qui mihi calūniam inferūt q̄rētes
Eccle. 23. decipere,inficere,ſubuertere animā meā.Nō ergo o dn̄e permittas me vinci,aut dæmōib⁹ ſub-
di.Hinc in Eccle.dr̄:Dn̄ator vitæ meæ,de derelinquas me in cogitatu & conſilio eoꝝ,& incidā
122 in conſpectu aduerſarioꝝ meoꝝ, & anīæ irreuerenti ne tradas me. ¶[Suſcipe ſeruū tuū in
bonū]benigne ignoſcendo impfectiōib⁹ eius & eius obſequiū clement̄ acceptando,eiqꝫ grati-
am refundendo,q̄ ſp ꝓficiat[non calūnient̄ me ſupbi.].i.iuſtā cām calūniandi me nō inueniāt
123 dæmones,in ſupbia obſtinati,&hoīes eoꝝ veſtigia ſequuti. ¶[Oculi mei defecerūt in ſaluta
re tuū,&i eloqū iuſtitię tuę]hoc ē,q̊d paulo añ dictū ē,ac varijs modis expoſitū ē.Defecit i ſaluta
re tuū anīa mea.Defecerunt oculi mei in eloquiū tuū.Sicut eñ anīa ſic oculi interiores,de q̄bus
124 nunc agitur,deficere aſſerunt̄ in ſalutare dei,q̊d q̄liter intelligēdū ſit,illic q̄rat. ¶[Fac cū ſeruo
tuo] vicꝫ mecū & vnoq̊qꝫ fideli[ſecundū miam tuā]q̄ vere immenſa eſt,&nō ſecundū malitiā
meā innumerā,ſed pietatis tuę abyſſum declara in me.Et ſicut me cōſpicis indigere,ſic ſubueni
re dignare.quēadmodū Dan. ſupplicat: Non confundas nos,ſed fac nobiſcū iuxta māſuetudi-
Dan. 3. nē tuā, & ſecundū multitudinē miæ tuæ . Neqꝫ eñ in iuſtificationibus nr̄is proſternimus p̄ces
Dan. 9. ante faciē tuā,ſed in miſerationibus tuis multis[& iuſtificationes tuas].i.mādata tua iuſtificā
125 tia[doce me]& decet te.Nā. ¶[Seruus tuus ſum ego]idcirco[da mihi intellectū]diuinitus il-
126 luminatū,ſeu intelligentiā purā[vt ſciā teſtimonia tua].i.credenda & operanda. ¶[Tēpus E
faciendi dn̄e].i.hora eſt vt iſta mihi cōcedas ꝓp pericula imminentia,Nā[diſſipauerunt legē tu
am].i.hæretici,doctores peruerſi,Iudæi,& cæteri reprobi legē euangelicā &diuinā ꝑuerterunt
& q̄tū in ſe eſt annihilauerunt eam mēdacit̄ exponēdo,impie blaſphemando,cōtumacit̄ tranſ
127 grediendo. ¶[Ideo dilexi mandata tua]i.q̄to legē tuam cōſpicio amplius diſſipari ab illis,tā
to ardētiori zelo inflammor,vt eā recuperē,cōfirmē,obſeruē. Vñ dilexi mandata tua[ſup auꝝ
& topazion].i.plus q̄ oē auꝝ aut lapidē p̄tioſiſſimū noīe topazion.In hac eñ lege diuina cōſi-
ſtit ſapiētia vera,idcirco de amore legis & mandatoꝝ dei veriſſime dici poteſt illud:Pretioſior
Prou.3 eſt cūctis opibus,& oīa q̄ deſiderantur,huic nō valent cōparari.Et alibi : Non dabitur auꝝ ob
Iob.28. ryzū ꝓ ea,nec conferet̄ tinctis Indię coloribus,nec lapidi Sardonico p̄tioſiſſimo,vel ſapphyro,
c nō adæq̄bit̄ ei topazion de Aethiopia. Eſt aūt topazion lapis pretioſiſſimus duplicē habēs co-
lorē,vicz auri puriſſimi,& aliū ætherea claritate ſplēdentē,cuius aſpectus oculis intuentium iu
cūdiſſimus fert̄. Hic lapis adeo carus eſt,vt reges nil eo locupletius arbitrētur i ſuis theſauris.
128 ¶[Propterea].ſ.ꝓpt̄ cām q̄ tua mandata dilexi[ad om̄ia mādata tua dirigebar] mēte,ore & o-
pere,qm̄ vnū obſeruari non p̄t,ſi aliud negligat̄[oēm viā iniq̄].i.oē pctm̄[odio habui]nō ſolū
ꝓpt̄ pœnā ſeq̄ntē,ſed ꝓpt̄ ipſam deformitatē peccati,& maxime, q̄a diſplicet creatori ſublimi
Amos.6. & bn̄dicto.Ecce q̄ ardentiſſimæ p̄ces,q̄ ſaluberrima documēta,q̄ perfectiſſima opera cōtinētur
ac deſcribunt̄ in pſalmo p̄nti.Qui ergo hæc opera habet,deo gratus exiſtat,& alios inſtruat.
Qui vero non habet,ſtudeat ea hr̄e, ſtudeat documēta iſta implere, ſtudeat p̄ces iſtas tam ar- F
dēter ſaluatori offerre,ꝙ gratiam ſortiatur tam perfecte viuēdi,vt om̄ia iſta ſibi cōueniant,&
1.Cor. 15 ea in ꝓpria perſona decantet ad gloriam dei mēte iucūda atqꝫ gratiſſima, dicēs cū ſctō Apoſt.
Gratia dei ſum id q̊d ſum.Cū ꝟgine q̊qꝫ beata,incōparabilit̄ excellētiſſima.Quia fecit mihi ma
gna q potens eſt,& ſanctū nomē eius. ¶PHE.

129 Mirabilia teſtimonia tua]Sicut prædictū eſt diuinæ legis duæ ſunt partes,vicꝫ manda
ta q̄ pertinent ad agenda,& teſtimonia q̄ pertinent ad credenda. Quāuis autem mi-
randa &mirabilia ſint quæ præcipimur agere ſeu mādata,multo tñ mirabiliora ſunt
Lucæ.6 quæ iubemur credere.Nam præcepta moralia nō excedūt naturalis rōnis dictñ,aliq̄
tñ iubemur agere,quæ naturalem rōnem excedunt,ſecundum quoſdam doctores, ſicut inimi
cum diligere,& aduerſantibus bona impendere.Sicut eñ naturale eſt amantem amare,& bn̄-
faciēti bn̄facere:ſic naturale videtur odientem odio habere,& mala inferenti mala rependere.
Porro ea q̄ nobis credenda ꝓponunt̄,om̄em ꝓrſus rōnem tranſcendunt,ſicut ſunt trinitas per
ſonaꝝ,incarnatio verbi,integritas mr̄is,exiſtentia Chriſti ſub formis ſacramenti , Cum ergo
tam mirabilia ſint teſtimonia tua o dn̄e[ideo ſcrutata eſt ea aīa mea]optans ac ſatagens ea vt
cūqꝫ intelligere. Perſcrutatio nanqꝫ ex admiratione procedit. Et ſicut philoſophi ex admirati
one cœperunt philoſophari , quia videntes effectus mirabiles, vt ſunt eclipſis ſolis,terræ mo-
tus &alia,&cauſam ignorantes,mirati ſunt,&cauſam hoꝝ ſcrutari cœperunt:ſic ſancti docto
res inſpicientes ſacram ſcripturam &mirabilia dei teſtimonia in ipſa videntes,mirati ſunt,cœ
peruntqꝫ intellectum eoꝝ ſcrutari,& deo illuſtrante profecerunt , quamuis perfecte ea cōpre-
hendere

A hendere nequierunt. Sed cum Salomon asserat. Sicut qui mel comedit multum non est ei bo= Prove.25
num, sic qui perscrutator est maiestatis opprimetur à gloria: Et Paulus. Non plus sapere quàm Rom 12.
oportet, sed sapere ad sobrietatem: Et rursus, Noli, inquit, altum sapere, sed time: Et iterum scri Roma.11
ptum est, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Quid est quod propheta & Eccle.3
quilibet iustus in psalmo isto dicit se diuina velle scrutari dicendo, Considerabo mirabilia de
lege tua, & exercebor in mirabilibus tuis? Nunc quoq; Mirabilia testimonia tua, ideo scruta=
ta est ea anima mea? Et respondendum. Quod quædam est perscrutatio curiosa & animosa,
dum homo proprio innitens ingenio, quærit diuina comprehendere seu cognoscere vltra suę
capacitatis mensuram. Et ista culpabilis, atq; vitanda est. Vnde ab Eccle. dr: In pluribus operi
bus dei ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium ea quæ abscondita sunt, oculis tuis
videre. Alia vero est perscrutatio pia & humilis, dum hõ diuino innitens subsidio, studet di=
uina cognoscere, quatenus in dei amore proficiat, beatorumq; contemplationi quantum pos Ibidem
sibile est appropinquet. Et hæc bona & sancta est, ad quam hortabatur Christus Iudæos: Scru Iohan.5.
tamini (inquiens) scripturas, quia illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et Thessaloni= Actuu.17.
censes laudat beatissimus Lucas, dicens, quod quotidie perscrutabantur scripturas. ¶[Decla 130
ratio sermonum tuorum] hoc est, elucidatio sacræ scripturæ à spiritu sancto infusa, siue per ho
mines diuinitus illustratos aliis facta [illuminat.] mentem humanam ad recte intelligendum
ac iuste viuendum. Propter quod dicit Apost. Sacras literas nosti, quæ te possunt instruere [& 2.Timo.3
intellectum]. i. formatam atq; salubrem notitiam [dat paruulis]. i. humilibus. Propter quod Lu.10
B Christus ait: Confiteor tibi pater dñe cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & pru=
dentibus & reuelasti ea paruulis. Et Sapientia ait: Si quis est paruulus, veniat ad me. Superbo Prou.9
rum enim cognitio informis, vana atq; damnosa est, cum non sit charitati, virtuosæq; vitę v=
nita. ¶[Os meũ] corporale [aperui] orando, psallendo, quærendo, gemendo [& attraxi spm̃] 131
.i. aerem, sine cuius attractione vox oris formari non potest. Vel, Os meum intellectuale, vicz Prou.31
intellectum quo verbum mentis profertur, aperui. i. ad gratiam dei recipiendam affectuose dis
posui. Iuxta illud: Os suum aperuit sapientiæ, Et attraxi spiritum. i. merito huius sanctæ affe=
ctionis seu apertionis hausi atq; recipi spiritum sapientiæ & intelligentiæ, imo spiritũ sanctũ,
qui in corda desiderantium suum aduentum, descendere non abhorret. Hinc nanq; in lib. Sa= Sap.7
pientiæ dr. Optaui, & datus est mihi sensus, inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ. Sic ergo
os aperui, spiritumq; attraxi [quia mandata tua] o dñe [desiderabam] affectuosissime, quate=
nus ea clare cognoscerẽ, semperq; perfectius obseruarem. Qm̃ non proficere in via mandato
rum tuorum, est deficere. Ex ardenti autem desiderio causatur vtraq; ista apertio, ac bina att: a
ctio. Nam vehementer cupiens, frequenter suspirat ac gemit. ¶[Aspice in me.] non oculo 132
districtæ vltionis, sed paternæ pietatis [& miserere mei] dando mihi gratiam contemplationis
purissimæ [secundum iudicium diligentium nomen tuum] i. sicut diligentes te iudicant sibi ne
cessarium aut salubre. Vel, secundũ iudiciũ diligentium nomen tuum. i. secundum iudiciũ tuæ
discretionis quod fecisti in tuos dilectores, quos tua sapiẽtia iudicauit esse implendos mia tua.
C Vel, secundũ iudicium diligentiũ nomen tuũ. i. sicut decreuisti facere diligentibus te, quibus tã
ta ac talia bona dare disposuisti, quod oculus ea non vidit, nec auris audiuit, secundũ Apost. Isaiæ.64 1.Cor.2
¶[Gressus meos]. i. affectus, cogitationes, verba & opera [dirige secundũ eloquiũ tuũ]. i. secun 133
dũ doctrinã sacrę sciptura, vt mandata obseruẽ, consilia quoq; adimpleã [& non dñetur mei
omnis iniustitia]. i. nulla culpa, aut passio rationi meæ præualeat, ne sim seruus peccati & car= Iohan.8
ni subiectus, imo omni suggestioni peruersæ, & passiõi immoderatæ efficacit' repugnẽ ac dñer. Roma.8
Hinc enim dñs loquitur. Si male egeris statim peccatũ in foribus aderit, sed sub te erit appeti= Gen.4.
tus tuus, & tu dñaberis illius. Rõ igitur nostra iugiter dñet appetitui sensitiuo, qui in concupisci
bilẽ, irascibileq; partitur. ¶[Redime me à colũniis] i. falsis accusationibus [hominũ] maligno 134
rũ. Non vt nunquã calũnias patiar, quas Christus totiens passus est cuius vestigia sequi opret 1.Pet.2
sed ne per impatientiã vincar, ne remurmurẽ, atq; in talibus occuper, sed potius da mihi eas nõ
curare, nec eis immorari [vt custodiã mandata tua] corde quieto ac libero, quæ ab impatienti
bus, litigantibusq; neqũnt custodiri. ¶[Faciẽ tuã illumina super seruũ tuũ]. i. lumẽ vult' tui 135
signatũ sup me clarifica, tuiq; ipsius notitiã mihi infunde, fac me te mõ cõtẽplari p fidẽ & grãm Psalm.4
postea q̃q; per speciẽ. Qm̃ hæc est vita æterna, vt cognoscã te solũ verũ deũ. Et vani sunt om̃es Iohan.17
hoĩes qbus nõ subest scia dei [& doce me iustificationes tuas]. i. mãdata. Quã vbertim repetit Sapien.13
hoc, ad insinuandũ cordis sui ardẽtissimũ appetitũ, & obseruantiæ p̃ceptorũ necessitatẽ. Propt
quod scriptũ est: Quæ p̃cepit tibi deus illa racogita sp, & insuperuacuis rebus noli scrutari mul Eccle.3
tipl'r. Neq; eñi sufficit illuminatio veritatis, sine opatione virtutis, qm̃ ex opibus innotescit, q̃
tũ hõ in sancta scriptura p̃fecerit. ¶[Exitus aq̃rũ]. i. riuos lachrymarũ seu lachrymas copio= 136

sas[deduxerũt oculi mei]exteriores[qa nõ custodierũt legẽ tuã]i.qa p eos nõ custodiui legẽ di= D
uinã,qm̃ vsus sum eis ad vanitates,nõ ad spirituales pfect⁹. Ecce docet nos sacratissimus iste ṽ
siculus,qd agere debeamus,vicz vt vberrime nr̃a deploremus pc̃tã,vehemẽtissime dolẽtes,ꝙ
deũ creatorẽ nr̃m naturalir̃ bonũ & suppijssimũ vnq̃ offendimus.Qui aũt ita nõ plãgit,vt vers
Threno.2 siculũ istũ de seipso canere possit,nõ se putet efficaciter pœnitẽtẽ. Vt Ierem. hortaṫ.Deduc quas
si torrẽtẽ lachrymas p diẽ & noctẽ,& nõ des requiẽ tibi,neq; taceat pupilla oculi tui.Postremo
qs mortaliũ digne aut plene laudare valebit octonariũ istũ, cuius q̃tuor versus efficacissimas
& oĩno deuotissimas p̃ces includũt,& continent? ¶SADE.

Sapien.12 Iob.34. IVstus es dñe,& rectũ iudiciũ tuũ]Hoc est q̃d dr̃ in lib. Sap. Cũ sis iustus, oĩa iuste dispõis. Vir
tus em̃ tua iustitiæ initiũ est. Et alibi:Absit à deo impietas,& ab oĩpotente iniq̃tas.Opus em̃
hoĩs reddet ei , & iuxta vias singuloꝝ restituet. ¶ Mãdasti iustitiã testimonia tua.]hoc est,
mãdata impleri. Iussit em̃ deus vt fideles iustã habeãt cõuersationẽ,quæ consistit in hoc ꝙ diui
na testimonia seruant[& veritatẽ tuã].i.fidẽ[nimis]custodiri iussisti, qm̃ nisi quisq; articulos
Iere.48 fidei firmiter,immobiliter q; seruauerit,saluus esse non poterit.Decet nanq; oĩno vt tã magno
legislatori ac dño cũ omni reuerentia ministreṫ,fidelissime q̃q; credatur.Propterea scriptũ est:
Maledictus,qui facit opus dei fraudulenter. ¶Tabescere].i.ex magna tristitia deficere&li
q̃fieri[me fecit zelus meus]Zelus animæ meæ ex diuino amore procedens [quia obliti sunt,]
adimplere &opa biliter credere[verba tua].i.diuina p̃cepta[inimici mei]qui contra p̃cepta o=
4.Reg.19. perantur,& deũ ac iustos odio habent. Hic zelus tabefecit Eliã,qui ait:Zelo zelatus sum pro
dño exercituũ.Deniq; qcũq; deũ feruide diligit,q̃to eũ feruentius amat, tanto de eius inhono= E
ratione magis affligiṫ,& sancto zelo resoluiṫ. ¶Ignitũ eloquiũ tuũ vehementer].i.sermo di
uinus,sacra scriptura,verbũ Chr̃i multũ ignitũ &igneũ est,vt pote igne spiritus sancti repletũ
oẽm mentẽ deuotã inflammans diuino amore, peccata cõburens,fragida corda accendẽs. Dr̃
Lucæ.12 ergo dei eloquiũ ignitũ.i.affectuosum. Propter quod Christus.Ignẽ,inq̃t,veni mittere in terrã
Prou.30. & qd volo nisi vt ardeat?Hic ignis erat ardentissima p̃dicatio eius,seu gratia spiritus sancti,si=
Ephesi 4 cut &in Prouerbijs dr̃:Oĩs sermo dei ignitus est[& seruus tuus dilexit illud]eloquiũ. ¶Ado
2.Cor.4. lescentulus sum ego] .i.per gratiã nouus seu recens,prout Apost. monet:Renouamini spiritu
Can.1. mentis vestræ,Et iteꝝ ait:Interior noster homo renouaṫ de die in diẽ. De ijs em̃ qui hanc ado
lescentiã habent,scriptũ est. Adolescentulę dilexerunt te. Qui em̃ quotidie proficit,quotidie re
Iohan.15 nouatur,adolescentiorq; efficitur[& contẽptus]hoc est q̃d dixit superius:Factus sum sicut vter
Ezech.12 in pruina.Deuotos em̃ & mundo ac vitijs mortificatos,odit,cõtẽnit,persequitur mũdus. Pro
Gala.1 pter quod Christus ait:Si de mundo essetis,mundus q̃d suũ est diligeret. Vnde ad Ezechielem
dñs ait. Portentum te dedi domui Israel.Dic:Ego portentũ vestrũ. Et Apost.Si hominibus pla
cerẽ,Christi seruus non essem.Ecce docemur ex isto versiculo tanto cordialius exultare,quan=
to amplius aspernamur [iustificationes tuas non sum oblitus]hoc est, propter istã afflictionẽ
contẽptus mei , non neglexi implere mandata, nec recessi ab incœpto salutis itinere. Talis e=
Iob.23 rat sanctissimus Iob,q cũ dixisset. Probauit me dñs,quasi auꝝ q̃d per ignẽ transit,adiecit. A
mandatis labioꝝ eius non recessi,& in sinu meo abscondi verba eius. ¶Iustitia tua iustitia F
in æternum.] Nam increata dei iustitia est æterna. Effectus quoq; diuinæ iustitiæ æternaliter
manet in reprobis. Similiter iustitia.i. iusta lex fidesq; Christi nunq̃ deficiet mũdo isto durãte,
nec ei succedet alia lex, sicut successit iustitiæ veteris legis quæ æterna nõ fuit,sed Christo veni=
ente & passo cessauit [& lex tua veritas] quoniam adeo vera est , vt conuenientius veritas no=
minetur quam vera. Nil em̃ dubietatis,nil falsitatis ei miscetur. ¶Tribulatio & angustia]
hoc est,dolor exterior atq; interior [inuenerunt me].i.persequutio, languor,tentatio inuene=
runt me in hac miserabili vita,pœnis & vitijs plena:sed q̃d est remediũ in tanta erumna,adie=
cit [mandata tua meditatio mea est] .i.ad hoc ordinatur oĩe exercitium & vniuersa occupa=
tio aĩæ meæ,ne propter aduersa aliq̃ mõ recedat à te. Meditatio ista cõstantiam causat in aĩo.
Prouer.8. ¶Aequitas testimonia tua in æternum]hoc est,verba sacræ scripturæ propter nimiam suã
æquitatem,dicuntur non solum æqua,sed æquitas sine fine. Vnde Sapientia ait:Iusti sunt oẽs
sermones mei,& non est in eis prauum quid,neq; peruersum [intellectum] hoc est: superna=
turalem & gratiosam illustrationem mentis [da mihi & viuam] per gr̃am,fidem formatã,chari
tatem diuinam,operationemq; iustam. ¶CVPH.

CLamaui in toto corde].i.corde oĩno cõuerso ad te,non vago neq; per amorẽ tpa
lium reꝝ diuiso,sed collecto & fixo in te. Iste clamor cordis interior , est desiderium
vehemens quo tẽdit ad deũ anima amorosa. Vel:Clamaui ad te o domine te exoran
do in toto corde,id est,ex toto corde,videlicet ex intellectu diligenter sensum verbo
rum

A rum pẽsante,& voluntate id ꝙd postulo ardenter concupiente[exaudi me dñe]taliter deprecã
tem[iustificationes tuas requiram]hoc est,quatenus me promptius,pleniusq; exaudire digne
ris,propono firmissime mãdata tua reqrere. ¶[Clamaui ad te]dicens [saluum me fac] amo 146
uendo à me mala pœnæ & culpæ,atq; præstando bona gratiæ & gloriæ[vt custodiam mãda-
ta tua]hoc est,ad hoc libera me à malis perturbationum præsentium,vt tibi sp obediam corde
quieto ac libero. ¶[Præueni]i.antequam transirem ad alia veni ad te[in maturitate]sensus 147
mei,ex deliberatione videlicet ordinata,non ex præcipitatione importuna, primo quærendo
regnum dei,& iustitiam eius[& clamaui]psallendo siue orando deuote[in verba tua]quibus Matth.6
promittis exauditionem benignam,gratiam piam,& gloriam sempiternam[supersperaui]
¶[Præuenerunt oculi mei ad te diluculo].i.oculos cordis mei direxi ad te,anteq̃ tẽporalia i- 148
sta attenderẽ,aut in exterioribus occuparer,videlicet diluculo.i.mane incipiente aurora.Quẽ-
admodum Isaias ait:De mane vigilabo ad te.Et in ecclesiastico de viro iusto ĩducitur.Cor suũ Isaiæ.26
tradet ad vigilandum diluculo ad dñm qui fecit illum,& in conspectu altissimi deprecabitur. Eccle.39
vel diluculo.i.in principio spũalis diei.s.radiante gratia tua in anima mea, qm̃ sine eius splen-
dore,oculi mei ad te præuenire aut dirigi nequeunt.Sic itaq; præuenerunt oculi mei ad te,[vt
meditarer eloquia tua]in quibus continentur aliqua ad tuæ maiestatis contemplationem spe
ctantia:aliqua vero ad meæ fragilitatis notitiam,quędam autem ad mandatorum cognitionẽ
respicientia:& omnia ista diligenter ac iugiter meditanda sunt. ¶[Vocem meã] .i.orationẽ 149
meam [audi secundum miam tuam dñe]Ecce qui tantis perfectionibus se ornatum disseruit,
B postulat exaudiri scd̃m mĩam dei,non secundũ iustitiã suam,aut propria merita, quatenus ad
uertamus non nobis sufficere merita nostra,nisi mĩa dei subueniat,imperfecto nr̃o indulgens
nosq; clementer saluificans[secundnm iudicium tuum].i.sicut tu vides atq; discernis te dece-
re & me indigere,sicut tu bonum iudicas,sicut tua sapientia dictat[viuifica me]gratia,charita
te &opere consummato.Nunc enim iudicium sumitur pro actu existente in eo qui iudicat.Nõ
pro reprobatione,remuneratione,aut effectu iustitiæ.Sicq;frequenter leguntur fideles orasse, 2.Reg.10.
vt deus secundum iudicium suum faceret eis . Quemadmodũ Ioab ait , Dominus quod bonũ 105
est in conspectu suo faciat. ¶[Appropinquauerunt persequentes me iniquitati].i.persequẽ-
do me iniq; fecerunt[à lege autẽ tua longe facti sunt].i.affectus & opus eoꝝ diuinę legi atq; iu
stitiæ multũ contraria extiterũt,eo quod innocentẽ &iustũ malitiose ac impie persequuti sunt Osee.4
Quanto em̃ qs grauius peccat, tãto à deo ac lege diuina longius distat & abit . Propt̃ ꝙd apud 151
Osee habet:Dereliq̃runt dñm in non custodiendo. ¶[Prope esto dñe].i.p gratiã opẽq; perẽ- Apoc.15
nẽ mihi assistas[& oẽs viæ tuæ veritas].i.vera & iusta sunt oĩa opa tua,verba & iussa. Quãuis Psal.24
em̃ vniuersæ viæ dñi sint mia & veritas, nihilominus oẽs viæ eius sunt veritas,& iteꝝ oẽs viæ
sunt mĩa, secundũ aliquẽ modũ. Dũ em̃ peccatorẽ gratis iustificat, iustũ est ex parte bonitatis
suæ,q̃ tanta est, vt iustũ sit eã etiã indignis misereri.Est quoq; iustificatio illa misericors, eo ꝙ 152
deus sine meritis misereatur iniquo. ¶[Initio] .i.primo omniũ, & ab exordio consideratiõis
meæ[cognoui de testimonijs tuis].i.verbis sacræ scripturæ[quia in æternũ fundasti ea]hoc ẽ
C taliter ea confirmasti & stabilisti, quod nunq̃ falsificabuntur,nec ab aliquo infirmabunt̃.Hoc Lucæ.21.
est quod Christus ait:Cœlũ & terra transibunt,verba autẽ mea non transibunt.Et Isaias testa Isa.40
tur:Verbũ dei nostri stabit in æternũ.

¶RES.

VIde humilitatẽ meã].i.clementer o dñe intuere, q̃tũ affligor,cõtemnor,qualiter etiã ego 153
meipsum humilio,vilipendo,& reprobo[& eripe me]ab omni miseria.Scriptũ est em̃. Lu.14.18
Qui se humiliat,exaltabit.Iob quoq;:Qui humiliatus fuerit,erit in gloria.Vnde & alibi dr̃:Glo Iob.22.
riã p̃cedet humilitas[quia legẽ tuã non sum oblitus]sed mente & opere eam seruaui. ¶[Iudi Proue.15 154
ca iudiciũ meũ].i.profer sententiã pro me,& discerne atq; determina causam meã quã habeo
contra iniquos,qui me conãtur elongare à te. Iudica ergo vt angelus sanctus me protegat,nec
illi p̃ualeant[& redime me]ab omni malo præterito pręsenti,& futuro[propter eloquium tuũ
viuifica me]gratia spiritus sancti.Hoc autem quod ait,propter eloquiũ tuũ,exponi potest tri-
pliciter.Primo sic:Propter eloquiũ tuũ.i. vt sermo tuus quo gratiã deprecantibus promisisti, ĩ
pleatur,viuifica me.Secundo sic.Propter eloquiũ tuũ.i.ad honorẽ legis diuinæ, vt promulge-
tur & obseruetur,viuifica me. Tertio sic.Propter eloquiũ tuũ.i. propter bonitatẽ & gratiã tuã 1.Tim.5
qua dignatus est loqui nobiscum, & dare nobis diuinam scripturam ac legem, viuifica me,ne Matth.8
sim in morte peccati. De qua dicit Apostolus:Vidua quæ in delitijs viuit,viuens mortua est. 155
Et Christus in euangelio: Dimitte mortuos sepilire mortuos suos. ¶[Longe à peccatorib⁹] Prou.15
impœnitentibus[salus]eo quod gratia careant,nec deus cum eis sit.Iuxta illud:Longe est dñs rou.11
ab impijs.Et iterum:Abominabile est domino cor prauum.Et alibi:Miseros facit populos pec Prou.14
catum.Salus autem &felicitas idem sunt.Sicut ergo vna est felicitas viæ consistens dispositiue

in operatione virtutum moralium,essentialiter autem in cõtemplatione dei per fidem forma-
tam:sic salus duplex est. Et ab vtraq; tam longe extat peccator,quantum à virtutibus distat, D
Sopho.3 [quia iustificationes tuas non exquisierunt] i.mandata non quæsierunt diligenter implere. Id
circo eis cõtinget q̃d apud prophetã inducit. Dispergã eos qui auertuntur de post tergũ dñi,&
156 qui non exquisierunt dñm,nec inuestigauerunt eũ. ¶[Miæ tuæ multæ dñe].i.affectus diuinæ
pietatis multi & varij sunt,multipliciterq; misertus es nobis,imo mille & inumerabilibus mo
Threno.3 ds nosti succurrere miseris,Sicut scriptũ est:Miæ dñi,quia non sumus consumpti,quia non de
fecerunt miserationes eius. Vel ipsa vna ac simplex mia dei vocata est pluraliter miæ, propter
157 multiplicẽ actũ suũ. ¶[Multi qui persequuntur me & tribulant me]vicz dæmon cũ angelis
suis,mundus cũ amatoribus suis,caro cũ concupiscentijs suis. Veruntamen desperandũ nobis
non est qm̃ Eliseus hortatus est,Noli timere,plures enim nobiscũ sunt,q̃ cum illis. Et sicut Iona
4.Reg.6. thas ait:Non est dño difficile saluare in multis vel in paucis. Hinc etiam Christus ait electis:In
1.Reg.14. Iohan.16 mundo pressuram habebitis,sed confidite,ego vici mundũ. Deniq; iuxta Apost.sicut abundãt
2.Cor.1 Christi passiones in nobis,ita per Christũ abundat consolatio nostra[à testimonijs tuis nõ de
clinaui]sed fide & opere mansi fidelis. Ecce quanta constantia. Magnũ enim est non deficere
Apoc.2 158 in aduersis. Vnde dñs loquitur. Esto fidelis vsq; ad mortẽ & dabo tibi coronã vitæ. ¶[Vidi
præuaricantes,& tabescebã, qa eloquia tua non custodierunt]Hoc est quod paulo ante dixit,
atq; expositum est:Tabescere me fecit zelus meus,quia obliti sunt verba tua inimici mei. Illic
159 ergo sensum require. ¶[Vide qm̃ mandata tua dilexi]hoc est,pietatẽ affectus mei clementer
attende,approba,&accepta. Et sicut me cernis zelari pro te,sic mihi repende &dilige,atq; glo E
prou.8 1.Reg.2. rifica me,prout dixisti:Ego diligentes me diligo. Et iterum:Quicunq; glorificauerit me, glo-
rificabo eum[dñe in mia tua viuifica me]dando mihi incessantẽ ac euidentem spiritualis vitæ
1.Tim.4 profectum,ita vt impleam illud Apostoli:Profectus tuus manifestus sit omnibus. Et:Noli ne-
160 gligere gratiam,quæ data est tibi. ¶[Principium verborum tuorum veritas].i.primum q̃d
Iohan.17 conuenit sacro eloquio,est veritas. Qm̃ mere verissima sunt omnia verba sacræ scripturæ.
Propterea Christus patri suo ait:Sermo tuus veritas est[in æternũ omnia iudicia iustitiæ tuæ]
.i.quæcunq; tua iustitia approbat,causat,& asserit,æternaliter iusta sunt, spq; manebunt. Vel
sic:Principium.i.origo, seu causa, verborum tuorum, hoc est, sermonum sacræ scripturæ, est
veritas increata,à qua procedit sacra doctrina, & cui immediate innititur tanquam immobi-
li fundamento:Propter quod tanta est certitudo & firmitas euangelicæ legis,imo vniuersæ scri
Gala.1 pturæ canonicæ,vt dicat Apost. Licet angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam euange
lizauimus vobis,anathema sit. Imo cũ fides chr̃iana æternæ veritati directe innitat, nil falsius
esse potest,nisi q̃d fidei benedictæ repugnet. In æternũ omnia iudicia iustitiæ tuæ.i.iudicia quę
facturus es in die nouissimo , sine termino permanebunt, quantũ ad p̃miũ singulorũ,quia (vt
Matth.25 in euangelio dicitur)ibunt hi in ignẽ æternũ,iusti aũt in vitã æternã. ¶SIN.

161 PRincipes]huius mundi,vicz dæmones qui peccatoribus principant[persequuti sunt]i.tẽ
tauerunt[me gratis].i.sine meis demeritis. Vel,gratis.i.frustra,quia non præualuerunt.
Vel,Principes,hoc est,homines impij,cæteris dominantes,persequuti sunt me gratis,sicut scri- F
Iaco.5. ptum est:Nonne diuites per potentiam opprimũt vos,& blasphemant bonum nomen, q̃d in-
uocatum est super vos? De illis autem inuisibilibus principibus multum potentibus & astutis
Ephe.6 ait Apost. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem,sed aduersus principes &
potestates,contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus[& à verbis tuis formidauit cor meum].i.
timui & expaui ne verbis mandatorum tuorum inobediens fierem. Quanto enim p̃sequutio
maior est,tanto fit homo facilius transgressor legis diuinæ,quia non cadere in aduersis difficile
est. Ideo tempore persequutionis indiget homo specialiter formidare,ne peccet,& verbũ dei re
Isaiæ.66 linquat. Imo quilibet nostrum quantumcunq; perfectus,habet timere à verbis dei,si velit spi-
ritum sanctum habere in se,cum dñs dicat: Ad quem respiciam nisi ad pauperculum & cõtri-
tum spiritu,&tremẽtẽ sermones meos? Vel,à verbis tuis,quibus comminaris tormenta grauis
sima his qui vincuntur,formidauit cor meum,idcirco ne pœnas incidã,mansi fidelis & cõstãs.
162 ¶[Lætabor ego super eloquia tua].i.de hoc quod diuina scriptura mihi & alijs data ac reuela-
Baruch.4. ta est,sicut à ꝓpheta inducit. Beati sumus nos,qm̃ quæ deo placita sunt, manifesta sunt nobis.
Vel,Lętabor ego super eloquia tua,meditando,contemplando,obseruandoq; ea [sicut qui in-
uenit spolia multa]qui vtiq; multum gaudet,vnde à Ierem.dr̃. Factũ est mihi verbum tuũ in
Iere.15 Isaiæ.9 gaudiũ , & lętitiã cordis mei. Et Isa.ait. Lætabunt corã te,sicut lætantur in messe,sicut exultant
victores quando diuidunt spolia. Vtroq; modo lætari debemus super eloquia dei. Maximum
enim beneficium dei est,quod sacro eloquio illustrauit ecclesiam. Et qui diligit deum, delecta-
163 ri debet in sermonibus eius. ¶[Iniquitatem odio habui & abominatus sum.] Aliqui odiunt
iniquitatẽ

A iniquitatem, non propter seipsam, sed propter pœnam seqūtem. Et isti sunt imperfecti. Ope-
rantur em̄ bonū ex timore seruili, q non est meritorius, q̄uis disponat ad gr̄am scd̄m φ timor.
Aliq aūt odiūt iniqtatem ꝑpter deformitatē & turpitudinē eius. Quidā vero ex dei amore odi-
unt eam, vcz qm̄ displicet deo, & qa per eam inhonoratur atq; offenditur deus. Et istud est per
fectius q̄ secundū, Præsertim cum aliqui gentiles & infideles tantę perfectionis fuisse legantur,
vt pct̄m propter suā deformitatem oderint. Quemadmodū Seneca ait: Quāuis scirem deos mi
hi ignoscituros, non peccarem ꝑpter ip̄am vilitatem peccati. Studeamus ergo tertio mō iniqui
tatē odio habere, qm̄ hoc est amicoꝝ, filioꝝq; dei, & euidens signū gr̄æ. Amicoꝝ qppe est pro-
prium, eadē velle & nolle. Et honorare deū spectat ad filios adoptiuos, prout asserit dn̄s: Filius
honorat patrē suū, & seruus timet dn̄m suū. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? & si dn̄s Malach. 1
ego sum, vbi est timor meus? [legē aūt tuā dilexi] magis q̄ oīa tempalia, vana atq; caduca.
¶ [Septies in die laudē dixi tibi] .i. septē horis seu vicibus canonicis quotidie te laudaui [sup iu-
dicia iustitiæ tuæ], i. de opibus, sermonibus, mandatis, ac cæteris à tua iustitia procedentibus, 164
& iudicialiter approbatis. Hunc numeꝝ ad literam non obseruabant Iudæi. Qm̄ Nehemias Nehem. 9
ait: Quater in die & quater in nocte cōfitebantur Iudæi, & adorabant dn̄m deū. Hæc ergo di-
xit propheta in ꝑsona populi chr̄iani, q om̄i die naturali deum septies laudat & inuocat.
¶ [Pax multa], i. interna & copiosa est [diligentibus] opere & veritate [legem tuam.] Qui em̄
diligit legem dei, in oībus ordinate se habet. Pax aūt est tranquillitas mentis, scd̄m Augustinū. 165
Tranquillitas vero ordinationē conseqtur. Dilectio ergo legis diuinæ est causa pacis internæ.
B Et quanto legē dei perfectius amamus & obseruamus, tanto pleniorē in nobis pacē sortimur,
q̄ omni chr̄iano maxime appetenda est. Nam & Chr̄s post resurrectionē discipulos suos talit
salutauit. Pax vobis: Ait quoq; Apost. Si fieri p̄t q̄d in vobis est, cū om̄ibus hominibus pacē ha
bētes. Et iteꝝ: Pax dn̄i quæ exuperat oēm sensum, custodiat corda vr̄a & intelligentias vr̄as. Iohan. 20
Et iteꝝ: Pax Chr̄i exultet semper in cordibus vestris. Rursusq; : Pacem seqmini cum oībus, & Rom. 12.
sanctimoniā: sine q̄ nemo deū videbit. Ecce q̄ freqnter nos hortatur nr̄ doctor ad pacis custo- Phil. 4.
diā [& nō est illis scandalū] qa vt ait Hieronymus, q scandalizatur paruulus est. Maiores em̄ Colos. 3
scandala nō recipiunt. Vn̄ perfecti q deū seu legē eius efficaciter diligunt, nec actiuū neq; passi- Hebr. 12
uum scandalū h̄nt. i. nec scandalizant nec scandalizant. Et si quis ex dictis seu factis eoꝝ scan-
dalizetur, hoc erit pharisæoꝝ, scribaꝝq; scandalū, vel ex infirmitate scandalizati. ¶ [Expecta
bam] spe certa atq; lōganimi [salutare tuum dn̄e]. i. salutem à te, saluationēq; salubrem, gr̄am 166
salutarem. Debemus em̄ in omni aduersitate expectare salubre auxiliū dei. Vel, expectabam
quādiu in ista peregrinatione fui & vixi, salutare tuū dn̄e, hoc est, Chr̄m mundi saluatorē, quē-
admodū Iacob ait: Salutare tuū expectabo dn̄e. Et Abacuc: Si morā fecerit, expecta eum, quia
veniens veniet [& mādata tua dilexi] quatenus per eoꝝ charitatiuam custodiam merear adi- Gen. 49.
pisci in patria salutare dei, q̄d ꝑstolor. ¶ [Custodiuit aīa mea] tenaci memoria atq; laudabili Abacuc. 2
vita [testimonia tua]. i. verba sacræ scripturæ, q̄ tu per multa mirabilia vera esse testatus es, te- 167
stimoniū exhibens eis, prout dicit de Ap̄lis: Prædicauerunt vbiq; dn̄o cooperante, & sermonē
C confirmante sequentibus signis. Et dicit Apost. Abundantius oportet nos obseruare ea q̄ au- Marc. 16.
diuimus, cōtestante deo signis & portentis, & virtutibus, & sp̄ūs s. distributionibus. Ecce quam Hebr. 2
inuiolata & incōcussa est certitudo fidei Christianæ atq; catholicæ [& dilexit eā vehementer]
sicut decet magnū bonū ardenter amari. ¶ [Seruaui mandata tua] per obedientiam [& testi
monia tua] per fidē formatā. i. charitati vnitā [qa oēs viæ meæ in conspectu tuo]. i. vniuersa 168
q̄ cogito, cupio, loquor, & ago, videntur & iudicant à te. Hinc em̄ sanctus Iob ait: Nonne deus
scit viam meam, & cunctos gressus meos dinumerat? Et iteꝝ: Signasti quasi in sacculo delicta Iob. 31.
mea. Iteq;: Obseruasti oēs semitas meas, & vestigia pedum meoꝝ considerasti. O quāta est no Iob. 14.
bis causa solicite ac timorate ambulandi corā deo iudice nostro. Nā & maximā iniuriā facit iu Iob. 13
dici, qui eo p̄sente & prohibente male agit. Sic nos qui scimus deū omnia nostra opera intueri.
vehementissime inhonoramus eū, quod sine diligenti custodia cordis corā eo conuersamur.
Idcirco Boetius optime dixit: Magna est vobis indicta necessitas probitatis, si dissimulare non
vultis, qm̄ omnia agitis ante oculos iudicis cuncta cernentis. Sp̄ igitur diuinæ maiestatis p̄sen
tiā cogitemus, dicētes cū Elia: Viuit dn̄s, in cuius conspectu sto hodie. Sicq; viuamus tanq̄ mox
iudicandi ab eo. Et vtiq; si ista pensemus, incipiemus deū vehementer timere in tantum, vt cū
beato Iob dicere poterimus: Considerans deū, timore solicitor. Et rursus: Sp̄ quasi tumentes 3. Reg. 17.
super me fluctus timui deum, & pondus eius ferre non potuit. Hic autem timor præclarus fa- 3. Reg. 18.
cit vitare peccata, & obseruari mandata. Quemadmodum Salomon profitetur: Timor dn̄i 4. Reg. 3.
fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Iob. 23. Iob. 31. Proue. 15

¶ THAV.

169 APpropinquet deprecatio mea in conspectu tuo dñe].i.tibi cõplaceat,non repellatur à te
Eccle.35 sed effectũ salutarẽ obtineat,prout scriptũ est: Oratio humiliantis se nubes penetrabit, D
Matt 7 [iuxta eloquium tuum].i.sicut dixisti & promisisti in sacra scriptura, te daturum intellectum
orantibus te [da mihi intellectũ].i.illuminationem intellectiuam. Scriptum eñ est: Si qs vrm
Iacob.1 indiget sapientia,postulet à deo,& dabitur ei. Et apost. Dabit tibi dñs de oĩbus intellectum.
2.Timo.1 Psalm.31 Supra quoq; dixisti: Intellectũ tibi dabo & instruam te. Vel,iuxta eloquiũ tuũ .i.secundũ cõdi-
tionẽ & altitudinẽ sacræ scripturæ da mihi intellectũ,eam intelligẽdi veraciter, quatenus sicut
illa supnaturalis atq; altissima est,sic conferas mihi sublimem mentis eleuationem,supnatura-
170 lẽq; intellectus mei illustrationẽ. ¶[Intret postulatio mea in conspectu tuo] vt omnino ad-
mittatur ac impleatur à te. Moris est sacræ scripturæ in his quæ affectũ cõcernũt, eũdẽ sensum
sub aliis verbis frequenter repetere,vt accendat,& reaccẽdat atq; in seipsa æstuãter feruescat vo-
171 lũtas in diuino amore,& sancto affectu[secundũ eloquiũ tuũ]quo misericordit̃ p̃dixisti,te au-
xiliaturũ egenis ad te clamãtibus[eripe me]ab omni periculo. ¶[Eructabũt labia mea hym
nũ].i.ex interiori lætitia proferent labia oris mei laudẽ & gratiarũ actionẽ[cũ docueris me] a-
ctualiter [iustificationes tuas].i.maudata,vt ea luculent̃ & operatiue cognoscã. Tunc quoq;
172 ¶[Pronuntiabit lingua mea eloquuũ tuũ]cantando laudes diuinas[qa oĩa mãdata tua æqui
173 tas].i.adeo iusta & sctã sunt,,vt melius nuncupent̃ æquitas q̃ æqua. ¶[Fiat manus tua]i.po
testas tua o deus oĩpotẽs ita se habeat circa me[vt saluet me]liberando animã meã à malis cor
roborandoq; eã in bonis[qm̃ mandata tua elegi]iplere magis,quã hoĩbus cõplacere,aut mun
174 do seruire. ¶[Concupiui salutare tuũ dñe].i.Christũ & eius aduẽtũ ac fruitionẽ optaui. De q̊ E
Aggæi.2 vtiq; salutari seu Christo scriptũ est: Veniet desideratus cũctis gentibus. Vel,concupiui saluta-
re tuũ.i.salutẽ seu gratiã salutarẽ,vitã æternã,& gloriã consummatã[& lex tua meditatio mea
175 est]obiectaliter,quia de ea est,& circa eã indesinẽter versat̃ cogitatio mea. ¶[Viuet],vt spe-
ro in tua bonitate,o dñe[aĩa mea]p gratiã in via,p gloriã q̊q; in patria [& laudabit te]hic in-
Psalm.83 choatiue & imperfecte,illic vero consummatiue,plene,ac sempiterne,sicut p̃dictũ est: Beati qui
habitant in domo tua dñe in secula seculorũ laudabũt te[& iudicia tua].i.considerationes iudi
ciorũ tuorũ, & mãdata ac verba diuĩa,q̃ tu iusta dicas seu flagella qb⁹ in præsenti tuos electos
176 castigas[adiuuabunt me]qa eorũ auxilio gratiã adipiscar,p quã ad vitã æternã pducar. ¶[Er-
raui sicut ouis quæ periit.]Nicolaus de Lyra,& quidam post eum opinantur,hoc non esse in-
telligẽdũ de errore in moribus, vel de errore pcti & ignorantiæ,qa subiungitur mandata tua
non sum oblitus. Sed de errore quo viri contẽplatiui ad loca solitaria confugientes, æstimant̃
ab hoĩbus mũdanis errare insipient̃q; agere. Sed qa post verba hæc immediate subiungit̃ [q̃re
seruũ tuũ]ad q̊d refertur q̊d subdit̃[qa mãdata tua non sum oblitus] idcirco aptius arbitror,
vt intelligatur de errore culpæ & ignorantiæ. In multis eñ(vt Iacobus ptestatur) offendim⁹
Iaco.3. Galat.3. oẽs. Et scd̃m Apost. Cõclusit deus oĩa sub pctõ,vt oĩm misereat̃. Loquens ergo propheta in pso
na populi fidelis seu hoĩs iusti,q ĩterdũ à via veritatis recessit. Erraui(inqt)à te dño deo meo,&
tuis p̃ceptis,sequendo malignũ,sicut ouis quæ periit,eo quod pastorẽ reliquit, propter q̊d lupĩ
Isaiæ.53 morsibus patuit. Vnde scriptũ est: Oẽs nos quasi oues errantes vnusq̊sq; in vitã suã declinauit F
Idcirco o dñe q̃re seruũ tuũ.i.de manibus lupi seu dæmonis erue me,p gratiã visita me,& reduc
me ad ouile ouium electorũ, pro qbus aĩam tuã posuisti. Quia mandata tua non sum oblittus
finalit̃,q̃uis ad tẽpus ea neglexi. Ecce psalmũ q̃titate verborũ magnũ, sed sensuum excellentia
multo maiorem audiuimus. In q̊ q̃si per singulos versus anima fidelis deũ amorose, fiducialit̃
q; affat̃,in quo saluberrima documẽta refulgẽt velut stellæ in firmamẽto, in q̊ affectuosissimæ
p̃ces cõscriptæ sunt,in q̊ docemur qd ad virũ pfectũ ptineat,q̃tenus si eas virtutes & opa sctã q̊
cantamus,in nobis viderimus,deo gratissimi simus,& tãto hũiliores,q̃to ex donis receptis ob
ligamur deũ amplius amare & honorare. Porro si bona ista nõdũ recepimus, sed vitiis & imp
Hebræ.9. fectionibus variis implicamur,gemamus atq; ploremus,& ad perfectionẽ(sicut Apost. mõet)
feramur,nec segnes efficiamur.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXIX.

¶ Expositio Tituli.

TItulus psalmi nũc exponendi est. Canticũ graduũ. Dicunt̃ autẽ psalmus iste & quatuorde
cim immediate sequẽtes,psalmi,seu cãtica graduũ,qm̃ à sacerdotibus atq; Leuitis cãtabã
tur in ascẽsu tẽpli,q erat p qndecim gradus. Per hos aũt corpales ascẽsus,scd̃m doctores catho
licos,desi gnant ascensus virtutũ in gradibus spiritualis ædificii,seu profectus. Sicut de virtuo-
Psal.83 sis p̃dictum est. Ibũt de virtute in virtutẽ. Gradatim eñ & ordinate proficit hõ. Hi ergo spiritua-
les gradus virtutũ tãgunt̃ in psalmis istis. Quorũ graduũ primus est.à vitiis huius seculi recede-
re,& futurum seculũ desiderare. Sensus aũt tituli est. Psalmus iste est cãticũ graduũ, qa in ascẽ-
su gra

ſu graduũ templi cantabatur ad lr̃am. Spũaliter vero dr̃ canticum graduum.i.exultatio men-
A tis de ſpũali proceſſu virtutũ. Loquens ergo propheta in pſona homĩs ſpũaliter proficere cupi
entis, ſuũq; profectum à p̃dicto fundamento ſeu primo gradu iam dicto inchoantis, ait:

¶Expoſitio pſalmi literalis.

1 [A]D dñm cum tribularer clamaui].i.cum mente aut corpore infirmarer, cum à mũdo
diabolo, & carne tentarer, aut aliquo modo dire affligerer, deũ pro adiutore & ſal-
uatore inuocaui, ad eum confugi, ad eum clamaui .i. affectuoſe loquutus ſum, ſicut
& ipſe ſupra conſuluit: Inuoca me in die tribulationis. Vnde & ſcriptum eſt: Domĩe
deus Iſrael, anima in anguſtijs, & ſpũs anxius clamat ad te. Iſtud quippe eſt vnicũ, optimumq; Pſalm. 49
in omni tribulatione ſolatium ad deũ clamare, iuxta illud: In nobis non eſt tanta fortitudo vt Baruch. 3.
poſſimus reſiſtere, ſed cum ignoremus q̃d agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt ocu 2. Par. 20
los noſtros dirigamus ad te. Vnde venerabilis illa Sara vehementer afflicta, ait: Ad te dñe faci Tobiæ. 3
em meam conuerto, ad te oculos meos erigo. Et ſanctiſſima illa Eſter ita p̃cata eſt: Dñe mi rex Eſter. 14
adiuua me ſolitariam, cuius p̃ter te nullus alius auxiliator eſt. Sic ergo tribulatus clamaui ad
dñm, nec fruſtra, Nam [& exaudiuit me,] quemadmodũ ſcriptum eſt: Salus populi ego ſum, di
cit dñs, de quacunq; tribulatione clamauerint ad me, exaudiam eos. Et ſupra dixit: Cum ipſo
ſum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Iſtum verſiculum Ionas propheta talit Pſalm. 90
cecinit: Clamaui ad dñm de tribulatiõe & exaudiuit me. Maxĩe eñ adeſt miſericors deus famu Ione. 2
lis ſuis tp̃e tribulatiõis, eoſq; indubitant̃ exaudit tp̃e congruo, dũmõ ipſi pſeuerãter clamaue-
B rint & in nõie Ieſu petierit.i.ea rogauerit q̃ ad verã ſalutẽ pficua ſunt. Vñ Sara illa filia Raguel
ait: Pro certo habetis q̃ colit te dñe, q̃a vita eius ſi in probatione fuerit, coronabitur, ſi aũt in tri Tob, 3.
bulatione fuerit, liberabitur, & ſi in correptione fuerit, ad miam peruenire licebit. ¶Dñe li-
2 bera aĩam meã à labijs iniquis].i.ab his qui verba euidenter maligna, pungitiua, deriſiua, de-
tractoria contra me proferunt [& à lingua doloſa].i.ab eo qui blandiendo, & mala ſub ſpecie 2. Tim. 3
boni proponendo conatur animam meam à deo auertere, à ſpũali profectu retrahere, aut ali-
quo modo decipere. Ab his petit homo fidelis liberari, vel vt omnino iſta non patiatur, quate
nus deo liberius atq; quietius vacet. Nam & Apoſt. Orate (inquit) vt liberemur à malis & im- Ibidem
portunis hominibus. Vel ne per iſta turbetur, & in bonis opibus impediatur, impatienſq; red-
datur, ſicut Apoſt. ait: Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. Quæ aũt ſequuntur dupli- Roma. 12
citer exponuntur. Primo, vt ſint verba prophetæ ad iniquum & doloſum. Eritq; ſenſus.
¶Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam].i.q̃d tibi o impie prodeſt, &
3 quis fructus te conſequetur, q̃ verba tam mala atq; fallacia contra famulum dei pronuntias?
Vel ſic: Quid detur tibi, &c.i.quæ, qualis, & quanta tibi pœna infligetur pro peccatis loquutio
nis tuæ. Et rñdetur. ¶Sagittæ potentis acutæ].i.pœnæ omnipotentis dei, quæ ſunt valde
4 acutæ & afflictiuæ, tibi reddentur pro tuis peccatis [cum carbonibus deſolatorijs].i.cum igne
infernali inextinguibili deſolatorio, in q̃ nulla eſt conſolatio de liberatione futura, ſed deſpera
tio ſempiterna. Per ſagittas ergo acutas, intelliguntur pœnæ præſentis vitæ quæ impijs inferũ
tur, vel pœnæ futuræ, aliæ à pœna ignis tartarei. Per carbones vero deſolatorios, ſignificatur
C pœna infernalis incendij, quæ oĩm pœnarum grauiſſima eſt. Secundo exponuntur, vt ſint ver
ba dei ſeu prophetæ ad hoĩem virtuoſum. Eritq; ſenſus. O homo fidelis, q̃d detur tibi auxilij,
aut quid apponatur tibi remedij ad linguã doloſam vincendam? tanq̃ dicat: Quid poterit tibi
conſilij atq; ſubſidij dari, q̃ contra linguam iniquam armeris & ſuperes? Et rñdet: Sagittæ po-
tentis acutæ.i.verba dei om̃ipotentis ignita & penetratiua, cũ carbonibus deſolatorijs.i.cũ ex-
emplis eorũ q̃ poſt vitam facinoroſam ad conuerſationẽ religioſam conuerſi ſunt, dabunt̃ tibi
pro armis cõtra linguã doloſam. Scientia eñ ſcripturarũ ſeu verba ſpũs ſancti, maxime valent
contra linguam doloſam, ita vt nec ipſi efficiamur in loquendo doloſi, nec à lingua doloſa fal-
lamur, neq; p impatientiã ſuperemur. Oĩa eñ iſta implem⁹, ſi p̃pendamus quantũ diuina ſcri-
ptura reprobat̃ linguã doloſam. Scriptũ eſt eñ: Fraudulenti vaſa peſſima ſunt. Et iterũ: Male- Iſaiæ, 12. Malach. 1
dictus doloſus. Deniq; Virũ ſanguinũ & doloſum abominabitur dñs. In Ecclo q̃q;: Qui ſophi- Pſalm. 5.
ſtice loquit̃, odibilis eſt, in omni re defraudabit̃: non eſt illi data gr̃a à deo, omni eñ ſapiẽtia de Eccle. 35.
fraudatus eſt. Dicunt̃ autẽ verba ſacræ ſcripturæ ſagittæ acutæ, q̃m animã vulnere charitatis
transfigunt, peccata mortificant, interiora aĩæ penetrant. Vnde ſcriptũ eſt: Poſuit dñs os meũ
quaſi gladiũ acutũ, & poſuit me quaſi ſagittã electã. Et Apoſt. ait: Viuus eſt ſermo dei & efficax Iſa 49
& penetrabilior omni gladio accipiti, & ptingens vſq; ad diuiſionẽ animę ac ſpiritus. De his Hebræ. 4
Chrĩ ſagittis dictũ eſt ante: Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent, &c. Porro exẽpla ſctõrum Pſalm. 44
dicunt̃ carbones deſolatorij.i.vaſtatorij, q̃a ad amorẽ & imitationẽ nos inuitãt, & q̃cq̃d dęmõ
5 in nobis cõſtruxit, vicz vitia & pctã deuaſtant, deſtruunt & expellũt. ¶Hei mihi] miſero &

peregrino

peregrino [qa incolatus meus].i. habitatio mea in pñti exilio[prolongatus est].i. nimis longus mihi ad patriam aspiranti videtur. Hoc conuenit his, q fessi de vita p̄senti toto desiderio patriam appetunt, q cum Ap̄lo dicere pñt: Nostra conuersatio in cœlis est. Et: Cupio dissolui & esse cum Christo. Et: Non habemus hic manentem locum, sed futurā inqrimus. Hi tales dicere possunt illud Tobiæ, Nunc dñe scd̄m voluntatem tuam fac mecum, & p̄cipe in pace recipi sp̄m meum: expedit em̄ mori mihi magis, quã viuere. Tales fuerunt antiqui sancti, de qbus à Paulo dicitur: Defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes, & confitētes, qa peregrini & hospites sunt sup terram [habitaui] in isto exilio [cum habitātibus Cedar].i. cum pc̄toribus tenebrosis & excæcatis. Cedar em̄ interp̄tatur tenebræ. Eratq; Cedar filius Ismaelis [multū incola].i. exul & peregrina [fuit anīa mea] in seculo isto. Hic em̄ degit in regione dissimilitudinis, in carcere mortis, in graui exilio ad patriā pperans, à multis in qbus quotidie euagat, ad vnū illd̄ altissimū, in q̄ ppetue stabiliat, gemēs atq; festinās.

Phil.3, Iidem Hebræ.1 Tob.3, Hebr. 11 Gen.25.

¶ [Cum ijs q oderant pacem].i. cū turbulentis & murmuratoribus, & sanctæ vnitatis diuisoribus [erā pacificus] nō litigando, sed oīa patient ferendo [cū loquebar illis] charitatiue, increpatorie, rōnabil'r & modeste [impugnabāt me gratis].i. sine causa cōdigna, reddētes malū p bono, prout apud Amos inducit: Odio habuerunt corripientē, & loquentē pfecte abomiati (sunt.

Amos.5

¶ Explanatio allegorica eiusdem Psalmi de Christo.

Aliqui aūt exponunt hunc psalmū ad literā de populo Iudæorū in captiuitate Babylonica existenti. Et q̄uis litera ad hoc valeat applicari, parū tamen deuotionis cōtinet expositio talis. Melius ergo est, vt de Christo exponatur, in cuius per sona loquens propheta, ait: Ad dominum.i. ad deum patrem, cum tribularer.i. passione instāte seu p̄sente, qñ cœpi tristari & pauere, qñ factus est sudor meus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, clamaui, dicēdo: Pater, si fieri potest, trāseat à me calix iste. Imo factus in agonia, prolixius oraui, & exaudiuit me pater in eo quod dixi: Veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua. Quod intelligendum est de appetitu naturali, quo Christus homo horruit mortem. Hoc est, quod dicit Apost. Christus in diebus carnis suæ, preces, supplicationesq; ad eum qui posset illum saluū facere à morte, cū clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Dñe, pater, libera animā meam, i. meipsum, seu vitam meam corpalem, à labijs iniquis, Iudæorū clamantiū: Tolle, crucifige eum, & à lingua dolosa, Iudæ proditoris, qui dixit: Quemcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite eum caute. Postulat aūt Christus liberari ab ijs, non vt non occidat, sed ne in morte detineatur. Quod vero subiungitur, Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, &c. potest esse verbum prophetæ ad aduersarios Christi Iudæos, secundum sensum in præcedēti articulo positum. Et rñdetur: Sagittæ potentis acutæ. Vbi p sagittas potentis acutas intelliguntur pœnæ Iudæis inflictæ à potente exercitu Romanorū, in vltiōem sanguinis Christi. Per carbones quoq; desolatorios intelliguntur combustiones, quibus Romani incenderunt & combusserunt templum & ciuitatem Ierusalem, & cæteras vrbes Iuda cum magna parte populi. De qua pœna Iudæorū Isaias euidenter vaticinans, inter cætera ait: Laqueus iuuenū omnes, & in domibus carceris absconditi, facti sunt in ruinam, nec est qui eruat: in direptionē, nec est qui dicat, redde. Quis dedit Iacob in direptionem, & Israel vastantibus eum, nonne dñs? Ipse est cui peccauerunt, & noluerunt in vijs eius ambulare, ipse combussit eum in circumitu, & nō cognouit, & succendit eū, & non intellexit. Hæc verba beatissimi Isaiæ de nulla alia opp̄ssione Iudæorū intelligi possunt, nisi de ea quam à Romanis ppessi sunt, in qua nunc vsq; premūtur & p̄manent, nec tñ cognoscunt suum pc̄m, idcirco veniam nullā merent. Deinde Chr̄s vt viator aliquo modo existens atq; passibilis glorificandus, nondū glorificatus ait: Hei mihi, qa incolatus meus prolongatus est. Desiderauit em̄ Christus ab isto exilio liberari, ad patriāq; reuerti, propter quod loquutus est: O generatio incredula, quādiu apud vos ero, quādiu patiar vos? Et iterū: Si diligeretis me, gauderetis vtiq;, qa vado ad patrem.i. mihi de meo reditu ad patrē gratulanti, congratularemini. Habitaui cum habitantibus Cedar.i. cum excæcatis & obtenebratis Iudæis, inter q̄s multo conuersatus sum tp̄e, prout alibi dr̄: Post hæc in terris visus est: & cū hoībus cōuersatus est. Multū incola.i. peregrina in hoc mundo fuit anīa mea. Incola em̄ vocat qui alienā terrā immorat vel colit, & à patria sua longe seiunctus est. Sic aūt Christus pegrinus & incola erat in vita præsenti, quemadmodū Ieremias dixit ad eum: Quare quasi colonus vēturus es in terra, & quasi viator declinans ad manēdum? Vnde & Christus testatus est: Regnū meū nō est de hoc mūdo. Quāuis em̄ terra ista nō sit aliena Christo conditione, qa creauit eā, & venit in propria, dr̄ tamen aliena, qm̄ non erat ei pro patria. Cum his q oderunt pacem.i. cū Iudæis q fraternæ charitatis concordiā, euangelicæ p̄dicationis pacē, veramq; mētis in deo tranquillitatē abiecerūt, aduersantes mihi & meis discipulis, eram pacificus, nihil eis molestiæ inferens,

Marc, 14. Lucæ.22. Matth.26 Luc.22 Matth. 26 Hebr.5 Iohan. 19 Matth.26 Lucæ,22 Isaiæ.42 Marc.9. Iohan.14 Baruch.3. Iere.14 Iohan.18 Iohan.1.

A inferens,imo bona pro malis restituens:cum loquebar illis, redarguendo pessimã vitã eorꝝ, p̃=
dicando eis contemptũ diuitiarꝝ,& regnũ cœlorꝝ. dicẽdoq; eis me esse Chr̃m in lege,pmissum, Iohan. 4
impugnabant me verbis & ictibus,gratis,dicentes: Tu de teipso testimonium phibes,testimo Iohan. 8
nium tuũ non est verꝝ. Et nunc tentantes me p̃cipitare,nunc lapidare,tandem vero me crucifi Lu. 4
gentes. Ecce in psalmo hoc breui ac sentẽtioso docemur profectum nostrꝝ spũalem gradatim Iohan, 10
incipere,p recessum à pristinis vitijs,sicut scriptura hortatur: Fili peccasti,ne adijcias iterꝝ,sed Matth. 27
de p̃teritis dep̃care vt tibi dimittantur,& quasi à facie colubri fuge pctã. Docemur insup in om̃i Eccle. 21
tribulatione ad deũ clamare, eũq; p̃cipue exorare, vt modis p̃dictis liberemur à labijs iniquis,
& lingua dolosa,tam aliorꝝ q̃ propria. Corrumpunt em̃ mores bonos colloquia mala,scd̃m
Apost. Edocet quoq; nos psalmus iste,p̃ntem vitam cum omni sua voluptate & gloria asp̃na= 1. Cor. 15.
ri, cælestisq; patriæ felicitatem præcordialissimo appetitu desiderare, & cum turbulentis ho= Math. 5.
minibus pacifice cõuersari,qm̃ Christo testante: Beati pacifici,qm̃ filij dei vocabuntur.

COMMENTARIVS IN PSALMVM C.XX.

¶ Expositio Tituli.

TItulus psalmi est. Canticũ graduũ. Cuius intellectus in p̃cedentis psalmi expõne aptus est.
Hic aũt est secundus psalmus gradualis, in quo agit de secundo gradu spũalis profectus,
vicz de imploratione diuini auxilij, q̊d relinquentibus pristina vitia maxime necessarium est.
Ait ergo propheta in p̃sona hoĩs spũaliter ascendentis,& priora peccata derelinquentis.

¶ Expositio psalmi.

2 B LEuaui] contemplando,orando,psallendo,amando [oculos meos] præsertim intel=
lectuales & etiam corporales, quatenus per exterioris visus eleuationem visus inte=
rior erigatur [in montes].i. ad cœlos,ad angelos sanctos,ad ciues cœlestes. Vnde ad
sanctũ Iob dr̃: Ad aliquem sanctorꝝ conuertere [vnde].i. de qbus montibus [veni=
et] vt confido [auxilium mihi] quia per angelos sanctos mittit nobis creator omnipotẽs gra
tiam cœlestis auxilij. Omnes nanq;(secundũ Apost.) sunt administratorij spũs in ministeriũ Iob. 5.
missi,propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Qm̃ tamen auxilium istud est ab angelis in Hebræ. 1.
3 strumentaliter,& ministerialiter,à deo aũt principaliter,ideo subditur: ¶ [Auxilium meum
à dño,qui fecit cœlum & terram.] Possunt quoq; ista aliter explanari,hoc modo: Leuaui ocu= Gene. 1
los meos interiores in montes.i. ad altas cõsiderationes,ad contemplationes sublimes. Iõ q̃ro.
Vnde veniet auxilium mihi? Et spũ sancto instructus,respondeo. Auxilium meum à dño,qui
ait: Perditio tua ex te,in me tantũmodo auxilium tuum. Et alibi: Non in exercitu nec in robo=
re,sed in spũ meo dicit dñs. Itaq; auxilium meum à dño,non particulari,sed vniuersali om̃ibus Osee. 13.
dominante,qui creauit cœlum & terram,quemadmodum in Genesi scribit: In principio fecit Zach. 4
deus cœlum & terram. Per cœlum vero & terrã hoc loco intelligenda sunt omnia intermedia Gen. 1.
atq; vniuersa in eis contenta. Præsertim aũt p cœlũ intelligitur cœlum empyreum,q̊d secun=
dũ Damascenũ est continentia visibilium & inuisibilium. Hac igitur diuini auxilij fultus fidu=
cia,vir fidelis seip̃m affatur,dicendo. ¶ [Non det in cõmotionem pedẽ tuum].i. spũalem tuũ
profectum,cordis tui affectũ,aĩæ tuæ stabilitatẽ non permittat deus deficere, disperire [neq;
C dormitet].i. p modum fatigati, seu dormientis se non habeat [qui custodit te].i. deus omp̃s q
est oĩꝫ electorꝝ p̃cipu⁹ custos. Et ecce vir sc̃tũs ex ĩteriori spũs. instictu se exauditũ aduertẽs,ad
4 iecit. ¶ [Ecce non dormitabit] tanq̃ lassus [neq; dormiet] tanq̃ ab exteriori exercitio cessans
[qui custodit] p grãm & angelorꝝ subministrationem [Israel].i. plebem fidelium,seu vnum=
quemq; fidelem. Qm̃ deus electos suos incessanter custodit,gubernat & protegit,iuxta illud: Isaiæ. 48
Ego deus tuus docens te vtilia gubernans te in via q̃ ambulas. Dicũtur aũt deus & angeli san=
cti dormire seu dormitare,sicut dicuntur irasci & pœnitere, vcz scd̃m similitudinem, nõ scd̃m
5 veritatem. Dr̃ ergo deus dormire,dum cessat gratiose succurrere. ¶ [Dñs custodit te] in bono
cõseruans,& à malo p̃seruans te in via p̃ntis exilij. Vnde à viro sancto dr̃: Sit dñs in itinere ve= Tobiæ. 5
stro,& angelus eius comitet vobiscũ [dñs protectio tua].i. causa ptectionis tuæ seu protector Gene. 14
tuus [sup manũ dexteram tuã].i. magis ac fortius quã dextera tua,quę fortius defendere solet,
6 te protegere possit. Propter q̊d ait: Ego protector tuus sum. ¶ [Per diem sol non vret te,neq;
luna p noctem.] Quemadmodũ tp̃s seu dies & nox dicunt facere,q̃ in ipsis fiunt, prout in libr.
Macha. hr̃: Videns Ionathas qa tp̃s eum iuuat. Sic sol q p̃est diei, eamq; causat, & luna p̃sidens
nocti,asserunt ea efficere q̃ in die fiunt aut nocte. Et hoc mõ dixit qdam Anachoreta ad aliũ: 1. Mac. 12
Infra q̃draginta annos nõ vidit me sol manducantẽ. Cui alter: Nec me(inqt) irascentẽ. Et ĩ lib. Gen. 1. Psal. 135.
Iudic. Stellæ manẽtes in cursu & ordĩe suo aduersum Sisarã dimicauerũt. Est itaq; sensus. Per Iudic. 5
diẽ sol nõ vret te.i. in die nõ vreris,nõ destrueris,neq; pibis, neq; luna p noctẽ.i. tpe nocturno
nõ vreris sicut nec in die. Quem em̃ deus custodit & protegit, nunq̃ vrit.i. nunq̃ spũalr consu=

mitur

Isa.43 mitur flamma libidinis,igne impietatis,ardore pcti. Sicq́ scriptū est: Cum ambulaueris in ig- D
ne,nō combureris,& flamma non ardebit in te.Hoc cantat ecclesia de sanctis qbusdam marty
ribus,q vtiq́ corporal'r combusti sunt igne,non aūt scd̄m sensum p̄dictum. ¶Dn̄s custodit 7
Acto. 14 te ab om̄i malo] culpæ mortalis,& etiā à malo pœnæ,nō vt non patiaris,cum p multas tribu-
lationes oporteat nos saluari,sed ne pœna aīæ tuæ noceat , imo deo ordināte ineffabiliter p-
ficit ei,qa p eam seruando patientiā,meret̄ vitā æternā. Itaq́ dn̄s custodit te o hō electe,ab om̄i
malo,vel simpl'r ab om̄i malo,si nullū incidis malū. Vel,ab om̄i malo à quo custodiris seu p̄ser-
uaris,vt scias donum dei esse,si aliquod malū euadis [custodiat animā tuā dn̄s] ne gr̄am per-
das,ne caro ei præualeat,ne finaliter pereat. ¶Dn̄s custodiat introitū tuū & exitum tuū ex 8
hoc nunc & vsq́ in seculū].i.oīa opa tua interiora & exteriora. Vel,introitū tuū.i.inchoationē,
dum opus bonū aggrederis,& exitū tuū.i.opis consummationē,quatenus cuncta opatio tua à
deo semp incipiat,& per eum cœpta finiatur. Vel,introitū tuum.i.conuersationē tuam in hoc
mundo,p quam hunc locū pegrinationis p̄ntis ingrederis,& exitum tuū,quo à corpe separabe
Iohan. 10 ris,mundū exibis. De isto introitu & exitu ait Saluator: Ego sum ostiū: p me si quis introierit,
saluabitur,& ingredietr̄ & egredietur,& pascua inueniet. Ecce psalmū iucundū & doctrina-
lem audiuimus,in quo nobis diuina prouidētia hilariter cōmendatur. Leuemus igitur oculos
nostros ad angelos sanctos,deuotissime inuocantes singuli eos qbus specialiter sumus cōmis-
si,vt nunq̄ desinant nos propitius intueri,custodire,defendere,totumq́ nr̄m auxiliū cōstitua-
Iob.4. mus in deo,dicentes illud Iob: Ecce non est auxilium mihi in me.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXI. E

¶Expositio Tituli.

POrro titulus psalmi p̄sentis est in sensu & verbis idem cum titulo psalmi præcedentis,vz
canticū graduū. Videturq́ ad literam psalmus iste loqui de ædificatione templi à Salomo
2.Reg.7. ne constructi: quod Dauid sciens futurꝝ,ita exorsus est.

¶Expositio psalmi literalis.

LAetatus sum in his quæ dicta sunt mihi] per reuelationem diuinam,& Nathan pro
3.Reg.6. phetam. Et q̄ sint hæc,pandit [in domū dn̄i].i.templum à filio meo Salomone ædi- 1
ficandū [ibimus.] Quamuis aūt domū istam Dauid ingressus non sit, qm̄ ante eius
constructionem defunctus est,connumerat tamen se alijs qui introierunt, eo modo
loquendi quo aliqd dr̄ fieri à cōmunitate, qm̄ fit ab aliquibus ad cōmunitatem pertinētibus.
2.Reg.7. Legitur aūt qualiter Dauid proposuit ædificare templum deo Israel , q misit ad eum Nathan
pphetam dicens per eū, q̄ ip̄e non ædificaret sibi templū,sed filius eius. ¶Stantes erant pe- 2
des nostri].i.nosipsi populus dei,seu filij Israel,stetimus corporaliter [in atrijs tuis o Ierusalē.]
3.Reg.7. .i.in atrijs templi & ciuitatis. Habuit nāq́ templū Salomonis plura atria. Vnū,in quo stabant
& offerebant sacerdotes. Aliud,in quo stabant & exorabant hoīes mundi. Tertiū erat atrium
immundorꝝ. Similiter ciuitatē Ierusalem clausit Salomon triplici muro,sicq́ plura atria habu-
it ciuitas de qua subdit: ¶Ierusalem] est [quæ ædificatur vt ciuitas].i.à Salomone ædifica- 3
tur. Vel potius in ædificijs melioratur,tam excellenter atq́ regaliter,sicut decet regiam ciuita-
tem,seu regni Metropolim ædificari [cuius participatio eius in idip̄m] . i.ciuitas ista associata F
est templo,Nam in Hebrǫ habetur: Quæ associatur ei simul. Vel dr̄ participatio eius in idip̄m
pp ciuiū cōmunionem,& pacificam cōuersationem,vel propter ædificiorꝝ mutuam conforta-
tionem ac decorationem. ¶Illuc em̄].i.ad hanc ciuitatem & templū in ea constructū [ascē- 4
derunt tribus] videlicet [tribus dn̄i].i.duodecim tribus Israel,q̄ dicuntur tribus dn̄i,quia cæte
ris gentibus ad idololatriam deuolutis,ipsi vnū verꝝ deum coluerunt [testimonium Israel].i.
sicut Iacob alio nomine Israel dictus testatus est,& sicut ei deus p̄dixit. Nam de ædificatione tē
Ge.32.35. pli Iacob pphetauit. Quam terribilis (inquiens) est locus iste. Non est hic aliud nisi domus dei.
Gen.28 Ascenderunt itaq́ [ad confitendū nomini dn̄i].i.vt deum laudarent,eiusq́ beneficia recogno
Leuit.2 scerent in templo diebus solennibus,sicut in lege Mosi continetur. Non em̄ poterant offerre sa
crificiū,nisi in vno loco.i.tēplo ædificato. ¶[Quia illic] videlicet in ciuitate & templo Ierusa- 5
lem [sederunt sedes.] Ponitur continens pro contento,vt sit sensus,sedes.i.sedentes in sedibus
Deut. 16 iudicialibus [in iudicio].i.vt iudicarent populū. Ad reges nanq́ & summos sacerdotes in Ie-
rusalē habitantes,pertinebat determinare causas dubiosas & magnas emergētes,sicut in Deu
teron. scriptū est [sedes super domū Dauid] .i. sedentes seu p̄sidentes isti sederunt super domū
Dauid,quatenus populū, seu familiam Dauid regis iuste iudicarent. Deinde inuitat propheta
alios ad orandū pro bono statu Ierusalē. ¶[Rogate] o filij Israel deū ea, [quæ ad pacē sunt 6
Ierusalē].i.populo habitanti in ea [& abundantia] spiritualiū,temporaliū bonorꝝ detur diuini
tus [diligentibus te] o Ierusalē ciuitas dei summi. ¶[Fiat pax in virtute tua] i.in forti tua stru 7
ctura,

A ctura,ne aduerſarius te expugnet[&abundantia]victualium fiat o Ieruſalem[in turrib⁹ tuis]
8 in qbus cuſtodes ciuitatis vigilare &arma reponere ſolēt. ¶[Propter fratres meos].i.Iudęos co
gnatos[& proximos meos].i.cæteros fideles[loquebar pacem de te].i.deum in oratione affa
tus ſum,deprecans eum pro pace tua. Ordinatur enī locus ſeu ciuitas ad populum,non popu-
lus ad ciuitatem.Iccirco orandum eſt pro pace ciuitatis propter populum,non econtra.Maxi-
9 me vero orandum eſt pro pace loci,quatenus cultus dei augeatur,ideo additur: ¶[Propter do-
mum dñi dei noſtri] propter templum & cultum diuinū in eo perficiendum [quæſiui]orando
[bona].i.ſtatum pacificum abundantiamq; bonoꝝ[tibi]o Ieruſalem.

¶Expoſitio anagogica eiuſdem pſalmi,& q̄uo allegorice exponi poſſit.

ANagogicum deniq; intellectum ſequendo,loqtur Propheta de cœleſti Ieruſalem, de qua
ait Apoſt.Illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem libera eſt,quæ eſt mater noſtra.Congrue aūt po Gal.4.
nitur hic tertius pſalmus gradualis poſt duos ſequentes, qm̄ primus gradus aſcenſionis inter-
næ eſt exire de malis & vitijs ſeculi. Scd̄s implorare auxilium dei. Tertius confidere de peruē-
tione ad vltimum finem ſeu vitā æternā:de q̊ vtiq; gradu hic pſalmus ptractat. Loquens ergo
Propheta in pſona hoīs pn̄tia cuncta paruipendentis,manſioneq; cœleſtem p̄cordialiter cupi-
entis ait:Lætatus ſum,in dño ſpūali lætitia,in his.i.ex conſideratione hoꝝ, quæ dicta ſunt mi
hi à pphetis atq; apoſtolis ſucceſſoribusq; ipſoꝝ, vel p reuelationem angelicam,ſeu inſpiratio
nem internam.Quæ aūt dicta ſint ſubdit:In domum dñi.i.eccleſiam triumphantē,patriā bea-
B torum,in regnū cœloꝝ ibimus,poſt huius vitæ incolatum,cum ab oī reatu fuerimus expurga
ti.Hoc dicit nobis Apoſt. Scimus qm̄ ſi terreſtris domus nr̄a huius habitationis diſſoluatur,ꝙ
ædificationem habemus ex deo, domum non manufactam æternam in cœlo .Et iteꝝ:Ingre- 2.Cor.5.
diemur in illam requiē nos q credidimus. Chr̄s q̊q;:Vado(inqt)parare vobis locum,& iterum Heb.3
veniam & aſſumam vos ad meipſum,vt vbi ſum ego & vos ſitis.Et iteꝝ dñs ait: Ecce ego creo Iohan.14
cœlos nouos &terram nouam,& exultabitis & gaudebitis vſq; in æternū in his quæ ego creo. Iſaiæ.65
Hoc aūt q̊d dicit:In domum dñi ibimus,eſt ꝟbum bonæ ſpei. Non enī certitudinaliter ſcimus
hoc,niſi dicantur hæc verba in perſona eccleſiæ.Deniq; q̄ vehementer,ineffabiliter , incompa-
rabiliterq; gaudendum eſt nobis de hoc,ꝙ in hanc domum dñi ſumus ituri, in qua deus ſubli-
mis & bn̄dictus facie ad faciem ſine fine videtur, in qua inuenitur æterna ſecuritas & plena iu 1.Iohan.3
cunditas, in qua erimus ſicut angeli dei,ſatiabiturq; in bonis deſiderium noſtrum. Huius do- Matth.22.
mus ingreſſu dignus non eſt,q in carnalibus iucundatur,q in ſenſibilibus detinetur,q nō con-
templatur cœleſtia, q non ſeruit deo in ſanctitate atq; iuſtitia.Quia vt aſſeritur,nō intrabit in Lucæ.1
illam aliquid coinquinatū.Signum aūt & cauſa ſperandi,ꝙ ibimus in domum dñi,eſt,qa iam Apo.12
ſtantes erant pedes noſtri.i.deſideria nr̄a & contemplationes noſtræ fixa & ſtabilita fuerunt
in atrijs tuis Ieruſalem.i.in manſionibus regni cœleſtis,ita ꝙ conuerſatio noſtra fuit in cœlis, Philip.3.
& oīa opa nr̄a ordinauimus ad vitam ætrnā,quam ſumme atq; finaliter deſideramus. Hoc
eſt quod ait Apoſt. Acceſſiſtis ad montem Sion,& ciuitatem dei viuentis, & Ieruſalem cœleſtē
C & multoꝝ milium angeloꝝ frequentiam, & eccleſiam primitiuoꝝ,q conſcripti ſunt in cœlis. Heb.12
Alibi q̊q;:Nos(inqt)reuelata facie gloriam dñi ſpeculantes in eandem imaginem transforma
mur,de claritate in claritatem.Ieruſalem,iſta cœleſtis eſt, quæ ædificatur quotidie vſq; ad cō- 2.Cor.3
ſummationem ſeculi ex viuis lapidibus.i.ſc̄tis animabus ad patriam peruenīētibus, vt ciuitas
ſumma atq; pfecta,vc; taliter qualiter decet ædificari ciuitatem regis æterni . Aedificatur enī 1.Petri.2.
ex precioſis,politis,rationalibus ac ſanctis lapidibus , ſc; angelis atq; hoībus , q̄uo Paulus te-
ſtatur:In Chriſto oīs ædificatio conſtructa creſcit in templum ſc̄tūm in dño,in quo & vos co-
ædificamini in habitaculū dei in ſpiritu ſancto.Ciuitas aūt dicitur quaſi ciuium vnitas. Tanto Ephe.2
igitur cœleſtis Ieruſalem verius ciuitas appellatur,q̄ aliqua manſio viæ,q̄to cœleſtium ciuium
maior concordia eſt,q̄ aliquoꝝ in via.Cuius participatio eius in idipſum,hoc eſt,oēs ciues hu-
ius ciuitatis idē bonū participant, qm̄ eodē ſummo bono omnes fruunt. Magis tn̄ & minus,ſe
cundum ꝙ magis ac minus dilexerunt.Deus ergo eſt idipſum eius.i. inuariabile indiuiſumq;
bonum ſupernæ Ieruſalem,cuius participatio, hoc fruitio,beatitudo, deificatio,qua diuinam
bonitatem participat,eſt vniformis & ſempiterna,quemadmodum ſcriptum eſt: Hæc eſt vita
æterna,vt cognoſcant te verum deum.Et iterum:Similes ei erimus,quia videbimus eum ſicu- Iohan.17.
ti eſt. Vel,cuius participatio eius in idipſum.i. bonum omnium eſt bonum ſinguloꝝ, & econ- 1.Iohan.3
uerſo in ciuitate cœleſti. Cum enim amor ſit ſui diffuſiuus & communicatiuus,ſicut in patria
eſt perfectiſſimus mutuus amor omnium beatorum:ſic ibi eſt pleniſſima communio beatitu-
dinis ſinguloꝝ.Nā de felicitate vnius alius gaudet ſicut de propria,imo ſinguli ſingulis cōgra-
tulantur,& ſuperiores inferioribus tradunt de perfectionibus ſibi diuinitus datis,ſecundū ma
gnum Dionyſium.Hæc aūt nulli ciuitati terrenæ pprie cōpetunt.Illuc enī,hoc eſt, ad ſupernā

Ierusalem ascenderunt, quantũ ad aïam tribus, non qualescunq;, sed tribus dñi .i. populus ex deo p gratiam natus, vc3 oẽs electi iam defuncti, & ab omni macula depurati. Multi em̃ eorũ Matth. 28. simul cum Christo ascenderunt, & aliĳ interim sunt secuti. Præcesseruntq; nos vt præparent nobis locum, vt orent pro nobis, vt eorũ imitemur vestigia, prout monet Apost. Ideo & nos tã Heb. 12 tam habentes impositam nobis nubem testium, deponentes omne pondus & circumstãs nos pctm̃, per patientiam curramus ad propositũ nobis certamen, testimoniũ Israel, hoc est, ascensus iste est testimonium Israel .i. populi fidelis deum contemplantis. Nam huic populo deus testatus est, ꝙ ascenderent ad domum suam cœlestem. Imo Iacob sicut & Abrahæ promisit hoc Gen. 15 deus. Ad confitendum nomini dñi, confessione laudis æternæ, quemadmodũ in Apocal. legitur Apo. 4 Requiem nõ habebant die ac nocte, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus dñs deus oĩpotens. Quia illic, hoc est, in ciuitate cœlesti, sederunt, sedent, atq; sedebunt sedes .i. sancti apostoli & Sapien. 7 apostolici viri, in qbus deus per gratiam requiescit. Nam & anima iusti sedes est sapientię increatæ, quæ deus ẽ, sedes in iudicio, hoc est, isti sedẽt in regno cœlesti cum Christo, vt in die iudicĳ Mat. 19 iudicent cum Christo, quemadmodum ipse in euangelio ait: Vos q secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hoĩs in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Vnde alibi dicitur: Iudicabunt nationes, & dominabuntur Sapi. 3 populis. Sedes super domum Dauid, hoc est, super populum Christi, cui prælati sunt & iudices constituti. Deniq; solus Christus iudicabit, proferendo sententiam. Trinitas vero superbenedicta iudicabit per authoritatem. Sancti vero & apostolici viri, q propter Christi amorem oĩa reliquerunt, & seipsos abnegauerunt, iudicabunt per approbationem & assessionem. Cum ergo sit tanta beatitudo ciuitatis supernæ, o vniuersi fideles: Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem .i. deum inuocate pro his bonis, vc3 p donis spũs sancti, p quę mereamini ad cœlestis Ierusalem pacem pduci. Moxq; conuertens Propheta sermonem ad triumphantem ecclesiã ait: Et abundantia diuinorũ charismatum seu spũalium gratiarũ detur diuinitus p tuam intercessionem, diligentibus te .i. nobis viatoribus, qui ad tuam societatem perduci optamus. Verum 1. Petri. 4. qm̃ Petrus in sua Canonica ait, vt quilibet sicut accepit gratiam in alterutrũ illam administraret, iccirco propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te .i. felicitatem & gaudia tua o superna Ierusalem aliĳs prædicaui, quatenus fratres & proximos meos .i. fideles atq; propinquos erudirem, tuo amore accenderem, atq; ad tuam vnionem saluificam seu vitã ęternam adducere possem. Propter domum domini dei nostri .i. vt ecclesiam militantẽ hoc modo ædificarem, quæsiui bona tibi, eas, id est, ad honorem & gloriam tuam, hoc est, orando, & prædicando quæsiui spiritualia bona viatoribus ad gloriam beatorum, vc3 vt ipsi amplius iucundentur, q̃tum ad præmium accidentale, peruenientibus viatoribus ad eorũ consortiũ. Vel, quæsiui bona tibi, ecclesiæ triumphanti laborando pro viribus, vt impleatur numerus electorum, & ædificentur muri tui per complementum.

¶Expositio allegorica.

PRæterea quia per Ierusalem allegorice significatur ecclesia militans, ideo põt hic psalmus de ecclesia militanti exponi. Sicq; loquens Propheta in persona populi Gentilis ait: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, ab apostolis, sc3 ꝙ in domum dñi .i. in ecclesiam Christi ibimus, ita ꝙ pertinebimus ad societatem ac numerũ Christianorum. Hoc est q̃d in Act. recitat. Act. 13 Cum enim Paulus Iudæis blasphemantibus respondisset: Vobis oportebat primum loqui verbum dei. Sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes. Sic em̃ præcepit nobis dñs: Posui te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsq; in Isaiæ. 42 Isaiæ. 29 extremum terræ, quæ sunt verba dei de Christo loquentis per Isaiam, subiungitur: Audientes aũt Gentes gauisæ sunt, & glorificauerunt verbum dñi, vc3 qa reprobatis Iudæis, ipsi illuminã di essent à Christo. Stantes erant, hoc est, erunt. Sæpe em̃ prophetæ loquuntur de futuro p modum præteriti propter certitudinem prophetiæ, pedes nostri corporales & spirituales in atrĳs tuis Ierusalem .i. in locis ecclesiæ. Atria em̃ dicuntur introitus, seu loca per quæ in domum intratur. Vnde spũalia atria sunt fides, spes, charitas, p quas itur ad vnitatem ecclesiæ, cultumq; diuinum. In spiritualibus itaq; atrĳs stant pedes spũales, vc3 boni effectus & sanctæ cogitationes, qbus ad deum graditur anima: in corporalibus vero atrĳs stant corporis pedes. Ierusa-1 Petri 2 lem, hoc est ecclesia militans est, quæ ædificatur ex Christifidelibus tanq̃ ex viuis lapidibus, vt ciuitas dei, qm̃ ipsa est ciuitas Saluatoris, cuius participatio eius in idipsum .i. bona spũalia ciuitatis huius quodammõ extant cõmunia, qm̃ vnus fidelium aliĳ impartit q̃d ipe recepit: imo al-1. Cor. 16. teri cupit puidere atq; succurere tanq̃ sibĳpsi, quemadmodũ ait Apostol. Non quæro q̃d mihi Ibidem vtile est, sed q̃d multis, vt salui fiant. Et alibi: Non quæ sua sunt singuli quærentes, sed q̃ aliorũ. Gal. 3. Et qd mirũ si participatio ecclesiæ est inidipsum, cum affirmet Apost. Omnes vos vnum estis in Christo

in Christo Iesu. Illuc eñ, hoc est, ad ecclesiam militantem ascenderunt tribus tribus dñi. i. fami
A liæ atq; progenies electorum ad fidem & gratiam, sc; Christiani, de quibus in Act. dicitur: Cre- Act. 13.
diderunt quotquot præordinati erant ad vitam æternã. Nam & ad ecclesiã materialem Chri-
stiani corporali motu conueniunt. Ad ecclesiã aũt spũalem. i. congregationem fideliũ seu eccle
siasticam vnitatẽ conueniunt affectu, fide & ope, idem credendo, idem sperando, idem amãdo
eademq; pręcepta seruando. Quia illic sederunt sedes in iudicio. In ecclesia nãq; constituti sunt
iudices, tam spirituales q̃ seculares, & isti sunt sedes. i. in sede sedentes super domum Dauid. i.
præsidentes populo Christi, q significatur per Dauid. Rogate, o sancti in patria, & o oẽs deuo-
ti in via quæ ad pacem sunt Ierusalem. i. illa vestris precibus procurate ecclesiæ, quæ sunt p̃ spi
rituali pace & statu pacifico eius. Hoc eñ orauit Apost. Obsecro (inquiens) fieri orationes pro 1. Timo. 2
oĩbus hoĩbus, pro regibus, & oĩbus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillã
vitam agamus in omni pietate, & abundantia gratię & virtutum sit o ecclesia diligentibus te,
id est, vniuersis q zelum pium & amorosum hñt pro bono statu ac spũali profectu totius eccle 2. Cor. 11.
siæ militantis, qualis extitit Paulus, quẽ solicitudo oĩm ecclesiarum afflixit. Propter fratres meos
& proximos meos, hoc est propter salutem & informationem fratrũ ac proximorum meorum, loq̃
bar in oratione mea ad deum bona de te, rogando deum vt bona spũalia tibi conferret. Pro-
pter domum dñi dei nr̃i, hoc est, vt ecclesia Christi modo p̃ficeret in gratia, & postmodũ esset
in gloria, quæsiui bona tibi. i. dona dei tibi acqrere laboraui o ecclesia Christi nunc militans,
B ac si dicat: propter tuam salutem, non propter meã commoditatem studui tibi auxiliari. Ecce
psalmum spirituali hilaritate p̃fusum animamq; deuotam spũaliter lætificantem audiuimus,
quem decet nos cum p̃cordiali gaudio decantare, nec primum psalmi huius versiculũ sine cha
ritatis feruore ac spiritualis iucunditatis excessu depromere. Et qa ad hanc cœlestem Ierusalẽ
in qua est ineffabilis concordia charitasq; plenissima nemo p̃tingit, nisi charitatis & pacis ama
tor & obseruator, conemur in vera dei ac proximi dilectione viuere atq; p̃ficere, p̃pendentes
& adimplentes illud beatissimi Apost. Obsecro vos in domino, vt digne ambuletis deo, voca- Ephe. 4
tione qua vocati estis, cũ omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inui
cem in charitate, soliciti seruare vnitatem spũs in vinculo pacis. Sic itaq; conuersantes in mili
tanti ecclesia, digni habebuntur ingredi ecclesiam triumphantem cœlestẽ Ierusalem, qm̃ vitã
ciuium eius imitant in terra. Hanc eñ ciuitatem supernam eleganter describens Isaias, in dei p̃
sona ait: Ponam visionem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam, occupabit salus muros
tuos. Non erit tibi amplius sol ad lucẽdum p̃ diem, nec splendor lunę illuminabit te, sed erit ti- Isaiæ. 60.
bi dñs in lucem sempiternam, & deus tuus in gloriam tuam, populus aũt tuus oẽs iusti. Ecce q̃
appetenda decoraq; ciuitas, ad quam duobus pedibus charitatis, vc; dei & proximi itur & p̃-
uenitur. Spũalium etenim gressuum pedem mouet dilectio, quæ etiam intrat vbi scientia foris
stat, sicut venerabilis Hugo testatur.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXII

¶ Expositio tituli.

INsuper titulus psalmi iam declarandi est: Canticũ graduum, cuius intellectus liquet ex di-
C ctis. In hoc autem quarto psalmo graduali agitur de quarto gradu spiritualis ascensionis, q
est inter oẽs aduersitates atq; angustias inconcussam habere fiduciam de miseratione diuina,
sicut Iob ait: Etiam si occiderit me in ipso sperabo. Loquens ergo Propheta in p̃sona hoĩs gra- Iob. 13.
uiter tribulati, & tñ de dño immobiliter confidentis, ait:

¶ Expositio psalmi.

1 AD te leuaui] credendo, sperando, amando, contemplando, patienter ferendo, fideliẽ
operando [oculos meos,] præsertim intellectuales & etiam corporales, quemadmo
dum Ieremias ait: Leuemus corda nostra cum manibus ad dominum in cœlos [qui Threno. 3
habitas in cœlis] materialibus & immaterialibus. Deus enim æternus & incircum-
scriptus in nullo ente creato habitat, ita quod includatur aut comprehendatur seu limitetur.
In omnibus tamen est per essentiam, præsentiam atq; potentiam: ibi vero præcipue esse & ha-
bitare censetur, vbi gratiosius & euidentius operatur. Iccirco in angelis sanctis hominibusq;
deuotis, qui sunt cœli spirituales, specialiter esse & habitare asseritur. In cœlis quoq;, & pręser
tim in cœlo empyreo est & habitat deus, quoniam ibi videtur sicuti est. Veruntamen quoniã
omnes beati in cœlo materiali habitant, & nunc per hoc quod dicitur: qui habitas in cœlis, in-
telligitur deus, videt de immaterialibus cœlis loqui, quia in illis deo habitare est proprium.
2 ¶ Ecce sicut oculi seruorum] sunt [in manibus]. i. potestate & voluntate [dñorum suorum,] ita q̃ diri-
guntur ad eos postulando veniam si offenderunt, vel præmium si laborauerunt, vel informa-
3 tionem si ignorent qd agere debeant. ¶ Sicut oculi ancillæ] sunt [in manibus dñę suæ] secundũ

modum iam dictum[ita oculi nostri]dirigunt[ad dñm deum nostrum]auxilium,indulgentiā D
gratiamq; precantes[donec misereatur nostri]faciendo quod postulamus,vel certe dando q̄d
ipse nouit nobis esse vtilius. Et q̄a tam diu indigemus mīa dei,q̄diu v̄samur in seculo isto,ideo
q̄ diu hic viuimus debemus indesinenter oculos nostros ad deū dirigere, præcipue tñ dum gra
uiter tentamur siue affligimur. Sciendum q̄q; ꝗ hoc loco vox ista,donec,est affirmatiua & in
Mat.1 clusiua oim tempoꝝ,sicut habet de Ioseph:Non cognouit eam (puta Mariā) donec peperit fi
lium suum primogenitū. Non em̄ sic dicunt oculi nostri ad dñm dirigi,donec misereat nři,q̄si
cum misertus fuerit nostri nō amplius dirigentur ad eum. ¶[Miserere nostri dñe] mala culpæ
& pœnæ tollendo [miserere nostri]gratiam & gloriam conferendo, [q̄a multū repleti sumus 4
Iob.12. despectione] .i.ab iniquis multū despecti sumus.Deridet em̄ iusti simplicitas,sicut Iob ait. Et
1.Cor.4. Paulus: Nos(inquit)stulti propter Christū.Electi nanq; à reprobis contemnunt,religiosi à se
cularibus,humiles à supbis, egeni à diuitibus,ideo subdit: ¶[Quia multū repleta est aīa nřa]
miserijs varijs in tm̄,vt facta sit[opprobrium abundantib⁹].i.diuitibus [& despectio supbis] 5
Psalmus iste instruit nos oculum cordis ad deum in oī necessitate erigere,neq; recedere donec
Luc.18 miam conseq̄mur. Oportet em̄ semper orare & non deficere. Præterea ad istam fiducialem
Iohan.17. sanctāq; eleuationē inducit nos Christus suo exemplo,de quo scriptū est:Subleuatis Iesus ocu
Iohan.11 lis in cœlum dixit:Pater venit hora,clarifica filium tuū.Et iteꝝ:Iesus eleuatis sursum oculis di
xit:Pater gr̄as ago tibi. Ad q̄d em̄ eleuatio corporalium oculorum sibi necessaria fuit, cuius in
terior oculus deum incessanter p̄ speciē vidit,& cuius voluntas in diuino amore semper æqua
liter arsit? Non ergo ob aliud fecit hæc,nisi vt nos eadem faciamus. Fecit aūt etiā ideo,vt osten E
deret se oīa à patre habere,sed & hoc fecit quatenus nos iugiter fateamur à deo esse, quicq̄d in
Iohan.3. nobis boni extiterit,iuxta illud:Non potest homo accipere quicq̄,nisi datum fuerit ei de cœlo.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXIII.

¶Expositio tituli.

HVius insuper psalmi titulus idē est cū titulo psalmi pręcedentis. Quāuis aūt psalmus iste
conuenientissime exponat in p̄sona martyꝝ iam cum Christo triumphantium,seu alio
rum in patria,q̄ per multas tribulationes ingressi sunt regnū cœloꝝ, pōt tñ viatoribus
Act.14. conuenire,q̄ à tentationibus,passionibus p̄secutionibusq; diuinitus liberati,gratias referūt de
sua euasione.Et ponitur psalmus hic quintus in ordine psalmoꝝ gradualium. Tractat em̄ de
quinto gradu sp̄ualis ascensionis,q̄ est non proprijs viribus, sed gr̄ę dei suam liberationē ascri
Iudic.7 bere. Vn̄ dñs in li.Iud. ait:Ne glorietur contra me Israel,& dicat:Meis viribus liberatus sum. Lo
quens ergo Propheta de hoīe seu populo à multis tentationibus atq; periculis liberato, ait.

¶Expositio psalmi.

NIsi q̄a dñs erat in nobis,dicat nunc Israel] id est, populus fidelis,deum fideliter spe 1
culans ,profiteat iam corde deuoto ac grato,ꝗ nisi deus gratiose fuisset nobiscum.
Quod iteratur pro maiori certitudine,pro ampliori gratitudine, pro exhortatiōe
feruentiore,dum subditur:[nisi quia dñs erat in nobis.]hoc est,per gratiam suę de
fensionis nos protexisset. ¶[Cum exurgerent hoīes] infideles,hæretici,tyranni,ma 2
ligni[in nos]hoc est,contra nos,mala pœnalia nobis inferentes,nosq; ad mala culpæ induce F
re satagentes[forte viuos deglutissent nos]hoc est,ita nos occidissent,sicut occiditur quod à be
stia viuum glutitur. Proprie autem conuenit vox ista sanctis martyribus, quia tyranni cona
ti sunt eos ad idololatriam, seu Christi negationem inducere, quo facto absorpta esset anima
eorum, non caro:& ita viui absorpti fuissent. Nam viuentes in corpore, mortui fuissent in aīa,
habentesq; vitam naturæ, perdidissent vitam gratiæ & gloriæ. ¶[Cum irasceretur furor eoꝝ in 3
nos,forsitan aquæ] tribulationū,hoc est, vehementes persecutiones[absorbuissent nos].i.præ
ualuissent contra nos,ita ꝗ mortui fuissemus morte pc̄ti,consentiendo malignis,vel per impa
tientiam superati. Nisi em̄ deus patientiam atq; constantiā daret, q̄s in tantis tribulationibus
Deut.8. inconcussus persisteret? Vnde Moses loquitur: Ne dicas in corde tuo fortitudo mea & robur
manus meæ hæc oīa mihi præstiterunt:sed recordare dñi dei tui,ꝗ ipse vires tibi præbuerit. Si
Isaiæ.8. gnificatur autem per aquam tribulatio magna, iuxta illud: Adducet super eos aquas multas
Threno.3 & fortes,regem Assyrioꝝ. Et alibi:Inundauerunt aquæ super caput meum. Dixi:perij. ¶[Tor 4
rentem] hoc est copiosam & magnā tribulationē & tentationē[pertransiuit aīa nostra] æqua
nimiter sustinendo aduersa,neq; consentiens suggestioni p̄uersę [forsitan pertransisset anima
nostra aquam intolerabilem].i.nisi dominus succurrisset,supra vires grauati atq; tentati esse
mus, & cōpulsa fuisset aīa nřa p̄transire .i.pati aquā intolerabilē.i.p̄secutionē,cui resistere nul
1.Cor.10. latenus potuisset. Sed fidelis dñs q̄ nō est passus nos tētari supra id q̄d ferre potuimus:imo fecit
cū tentatione prouentū,dando nobis gloriā p̄ tormento, Nequaq̄ etem̄ posset hō inuisibilibus
hosti-

hostibus suis resistere, nisi angelus sanctus succurreret, & deus per seipsum seu per angelū opē
A impenderet. Nam de potestate diaboli scriptum est: Non est super terram potestas q̄ comparet Iob.41.
5 ei. Sunt eñ incomparabiliter astutiores, agiliores expertioresq; nobis, icci co ¶[Benedictus do
minus] hoc est ab oĩbus benedicatur, laudet̃, & ęternalit̃ benedictus existat. [q non dedit nos]
effectiue vel pmissiue [in captionem dentibus]. i. crudelitati ac malignitati [eorũ,]. i. inuisibiliũ
visibiliumq; inimicorũ. i. q non pmisit nos capi seu vinci ab hostibus, quantũ ad aĩam, q̃uis cor
6 poraliter ab eis victi, afflicti occisiue sumus. ¶[Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo
venantium.] hoc est, quemadmodum passer euadit rete sibi extensum ne capiatur: sic aĩa nr̃a
per gratiam dei erepta est de impugnatione inimicorũ suæ salutis, vc3 hoĩm impiorũ ac dęmo
num, qui vocantur venantes, qm̃ aiam insequuntur vt canes, quatenus eam occidant fallant,
vinculo miseræ seruitutis ligent, & potestati diaboli subdant. Quod eñ non solum dæmon,
sed etiam homo malignus dicat̃ hoc modo venator, liquet ex eo quod scriptum est: Vir fratrē Mich. 7
suum venatur ad mortem. Et de indignis pastoribus ab Osee inducitur. Ad iniqtatem suble- Osee 4
uabunt aĩas eorũ. Laqueus vero vocatur omne q̃ aĩa ad peccandum inducitur, vel potestati dę-
monis subiecta efficitur. Vñ in Osee habet̃: Attendite hoc sacerdotes, qm̃ laq̃s facti estis specu Osee. 5.
lationi, & sicut rete expansum sup montē Thabor. Silr̃ laq̃s diaboli spēs meretricis, & de aua-
ritia ait Apost. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationē & laqueũ diaboli. Porro q̄ oĩa 1. Timo 6
vitia dici possint laquei dæmonis, patet p illud Apost. Det deus illis pœnitentiã ad cognoscen 2. Timo. 2
B dum veritatē, & resipiscant à diaboli laqueis, à q̃ captiui tenent̃ ad ipsius voluntatē. Laqueus
7 ergo venantiũ est oĩs tentatio, oĩs carnis voluptas, oĩs inordinata lætitia. ¶[Laqueus cōtritus
est]. i. dæmon superatus est, pctõ consensus negatus est, aduersitas nocere non potuit [& nos
liberati sumus] à laqueis præinductis. Istud in hac vita pfecte cantare non possumus, qm̃ tēta
tio durat vsq; ad finē, imo interdũ in fine vitæ durius instat. Quando ergo cantabimus istud p
fecte, nisi in vita futura? qñ dicemus mente iucunda illud Apost. Vbi est mors victoria tua? vbi
est mors stimulus tuus? Possumus tñ istud in hac vita aliquo modo cantare, qñ vc3 tentationi 1. Cor. 15.
alicui pualemus, aut q̄cunq; aduersa deo auxiliante euadimus. Nam & Apo. dicit: Deo grãs q
dedit nobis victoriã p dñm nr̃m Iesum Chr̃m. Et de contritione diaboli eiusq; laquei ait: Dñs Ibidem
conteret satanã sub pedibus vr̃is velociter. ¶[Adiutorium nr̃m] cōsistit [in noĩe dñi] hoc est, in Roma. 16
potestate creatoris, nõ in viribus nr̃is, qm̃ scriptum est: Dñe oĩa opa nostra operatus es in no- Isaiæ. 26
bis, & tm̃ in te recordemur noĩs tui. In dño itaq; situm est adiutorium nostrum [q fecit cœlũ &
terram.] Docet nos psalmus pñs oēm triumphum, profectum & grãm deo cum vera humili-
tate ascribere, diuina beneficia deuote recolere, atq; de eis dño grãs immolare. Postremo scd̃m
Hugonem dæmones inuadunt hoĩes p suggestionem, tangunt p malam cogitationem, mor-
C dent per prauã delectationē, masticant per deliberationē, transglutiunt per consensum traij-
ciunt in stomachum per operationem, decoquunt p consuetudinem, & egerunt in mortē p dã
mnationem. His aũt gradib⁹ descēdit̃ in infernum.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXIIII.

¶Expositio tituli.

EST autem titulus psalmi nunc declarandi: Canticum graduum. Est eñ hic psalmus inter psalmos graduales sextus, agitq; de sexto spũalis ascensionis gradu, q est immobilis quæ-dam in deo fiducia, ex præteritis beneficijs roborata. Quanto eñ quis frequentius pietatem & gratiam dei circa se experit̃, tanto eius fiducia in deo certius stabilit̃, & ita ex pceptione pręsen-tium munerum certa fit expectatio futurorũ. Ait itaq; sanctus Propheta.

¶Expositio psalmi.

1 QVI confidunt in dño] non in rebus creatis, caducis & vanis: tales erunt & sunt [sicut
mons Sion] siue p montem Sion intelligat̃ mons ille terrenus, in q̃ templum Salo- 3. Reg. 6. 7
monis erat cōstructum, siue homo speculatiuus, q alios per gratiam contemplatio-
nis transcendit. Nam sicut mons ille terrenus erat immobilis, vel qa nullo modo,
vel quia difficulter mobilis erat: sic confidentes in dño, aut nullo modo, aut difficulter mouen
tur à rectitudine fidei atq; iustitia vitæ. Iterũ sicut vir contemplatiuus, q est mons speculatiõis
in dño stabilitur per gratiam: sic q confidunt in dño, in eo roborant̃ per spei certissimã longa
nimitatem. Vnde ait scriptura: Qui sperant in dño mutabunt fortitudinem, assument pennas Isaiæ. 40
vt aquilæ, ambulabunt & nõ deficient. Et iterum: Turris fortissima nomen dñi, ad ipsum cur Prou. 18
rit iustus & saluabit̃: [non mouebit̃ in æternum qui habitat in Ierusalem.] Ierusalem illa terre
na, quæ erat ciuitas in Iudæa, sæpe mota atq; destructa est. Bis eñ totalit̃ est destructa, vc3 se-
mel à rege Babylonis, & semel à Tito principe Romanorũ. Frequenter quoq; partim destructa
est, sed & habitatores ipsius sæpe vastiti sunt. Non ergo de illa Ierusalem loquit̃ iam Prophe 4. Reg. 25

 ta, sed

ta, sed de cœlesti Ierusalem, cuius habitatores confirmati sunt in bono & statu beato, ita vt amplius nequeat commoueri. Pōt q̄q; exponi de militanti ecclesia, quæ per Ierusalem designat, vt sit sensus: Non mouebitur in æternum à fide catholica, à vita fideli, à gratia q̄ diu in pñti seculo degit, q habitat in Ierusalem .i. in militāti ecclesia p fidem charitate & gratia adornatam. Non ꝙ talis nunq̄ possit peccare, vel ꝙ oīs in ecclesia taliter habitans sit electus, æternaliterq; seruandus: sed hoc dr̄ ad insinuandū qd conueniat habitatori ac filio ecclesiæ, seu hoī iusto, in quantum hmōi. Quamdiu em̄ manet membrum & filius ecclesiæ, à Christo defenditur, sed nō confirmatur in bono de lege communi, nisi huius viæ cursu finito, vel potius in termino eius. Nihilominus ex gratia speciali aliqui sancti ausi fuerunt asserere in hac vita se nunq̄ mouēdos

Iob. 27. à statu salutis, quemadmodū S. Iob ait: Donec deficiam non recedam ab innocentia mea. Et

Roman. 8 Paulus: Certus sum ꝙ neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; creatura aliqua poterit nos separare à charitate dei. Huius vero stabilitatis causa subiungitur. ¶[Montes in circumitu eius] hoc est, beati in patria, sc3 angeli sancti & homines iam saluati sunt in circūitu eius. i. in gyro cœlestis Ierusalem, ideo ciuitas illa turbari non potest. Vel sic: Montes. i. angeli dei, q propter naturæ & gr̄æ excellentiam montes vocantur, sunt in circūitu eius. i. militantis ecclesiæ, tanq̄ ad custodiam hoīm ordinati ac missi: sed ne qs hoc sufficere putet, vel in illis finaliter speret, adiungitur: [& dñs in circūitu populi sui] quemadmodū in euang. ait: Nō relin- 2

Iohan. 14. quam vos orphanos. Et: Ego vobiscū sum cunctis dieb⁹ vsq; ad consummationē seculi. Pro-

Mat. 28

Psalmo. 6 pterea seqtur [ex hoc nūc & vsq; in seculū] Superius dictū est dño: Synagoga pplor̄ circūdabit te, q̄d illic expositū est, nūc dr̄ dñs in circūitu populi sui, q̄d magis proprie dr̄ q̄ illud: Proprie nāque nihil esse pōt in circumitu immensi & incircumscriptibilis dei, sed deus æternus ac infinit⁹ vniuersa includit, oīa continet, ambit, conseruat, suosq; electos gratiose defendit. ¶[Quia non relinquet dñs] finaliter [virgam pctōr̄] hoc est potestatē, psecutionē, tyrannidē reproborum [super sortē] i. partē [iustor̄] seu sup iustos, q sunt portio atq; hæreditas dei. Et hoc ideo [vt nō 3

Psal. 191 extendant iusti ad iniqtatem manus suas]. i. ne ipsi superent & peccent. Quāuis em̄ deus ad tē-

Psalm. 15 pus relinquat electos à puersis affligi vt purgentur & gloriam mereantur, nō tñ relinqt eos finaliter, sed saluat æternalit̄. Deniq; dum videt eos supra vires tentari ac tribulari, & casui appropinquare, mox subuenit, & cum tentatione dispensat, ne iusti iniquitatem incurrant. ¶[Bñ fac dñe bonis] in ope [& rectis corde] hoc est, in intentione dando eis gr̄æ incrementa in via, & beatitudinis largitatē in patria. Recti corde sunt, q̄r̄ affectio deo atq; iustitiæ consonat, quor̄ oculus simplex est, q̄rum intentio tendit in deum. ¶[Declinantes aūt] à bono & via iusta [in obligationes] i. ad peccata hoīem ad pœnā obligantia [adducet dñs] in die iudicij ad sinistram & postea vel etiā añ in infernū [cū operantib⁹ iniqtatem,] .i. cum dæmonibus, quor̄ superbia ascēdit sp. q à principio peccāt, q cū cecidissent, nō adiecerunt vt resurgerēt, sed in malo obstinati manserūt. Hoc est q̄d apud Euāgel. inducit: Tunc dicet rex his q à sinistris erūt: Ite maledicti 4 5

Isaiæ. 41

Mat 25 in ignē æternū, q paratus est diabolo & angelis eius. Et dñs alio loco ait iniustis: Cito velocit̄

Iohel. 3

Malach. 3 reddam vicissitudinem sup caput vr̄m. Et scriptū est: Ecce dies veniet succēsa q̄si ignis, & erūt oēs superbi, & oēs facientes impietatē stipula, & inflammabit eos dies veniens. [pax] vera sit

Lucæ 2 [super Israel] i. populum fidelē, quemadmodū angeli cecinerūt: Gloria in altissimis deo, & i terra pax hoībus bonæ voluntatis. Et Christus ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vo-

Iohan. 14. bis, quam vtiq; pacē optauit Isaias dicens: Dñe dabis pacem nobis. Ecce psalmum compendio-

Isaiæ. 26 sum, & vere fructuosissimū, lætum, & nimis sententiosum audiuimus, in cuius exordio edoce-

Ierem. 17: mur q̄ beatum sit in deo confidere. Vnde & Ieremias testatur: Benedictus vir qui confidit in

Prou. 3 domino. Et Salomon: Habe (inquit) fiduciā in domino in toto corde tuo, & ne innitaris prudētiæ tuæ. Docet quoq; nos psalmus iste, quàm potentes sint defensores ecclesiæ, scilicet angeli montes vocati, qui in circūitu Christianorum sunt discurrentes, velut apes negotiosæ, vt nostræ saluti prouideant, dæmones coercendo, bona suggerendo, nostro profectui congaudendo, pro nobis orando, gratiam reportando. Vnde dominus per Isaiam contestatur: Super mu-

Isa. 62 ros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Promittit insuper nobis hic psalmus, ꝙ dñs non relinquet virgam impiorum super sortem iustorum, quatenus in omni afflictione huiusmodi confidamus nos tandem diuinitus eruendos,

Matth. 10 interimq; patientiam veram seruemus, quia qui perseuerauerit vsq; in finem, saluus erit, sicut Saluator disseruit.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXV.

¶ Expositio tituli.

HVius quoq; psalmi titulus est: Canticū graduū. Qm̄ psalmus iste spūalit̄ explanatus, tractat de septimo gradu spūalis ascensionis ad deū, q gradus consistit in exultatiōe & grar̄ actiōe

actione, de spirituali liberatione à vinculis peccatorum & seruitute diaboli. Verunt͂ sicut ex li
B tera patere potest, Psalmus iste ad literam scriptus est de reditu Iudæorum à captiuitate Baby
lonis, in qua septuaginta annis fuerunt, quemadmodũ Ieremias prædixit. Et est psalmus præ Iere. 25.
sens gratiarum actio, & gaudium de liberatione captiuitatis tam longę. Breuiter ergo tangen
da est expositio literalis. Vnde propheta loq̃ns in persona ppl'i de captiuitate hac redeuntis ait

¶ Expositio Psalmi literalis

1 IN conuertendo dominus captiuitatem Sion] hoc est, dum dominus conuerterat captiuita-
tem populi Iudæorum reducendo eos de Babylone in Iudæam [facti sumus] nos inde rede
untes [sicut consolati] de beneficio liberationis. Sicut hoc loco significat non solum similitudi-
nem, sed veritatem, quoniam multum gaudebant quod reuertebãtur ad locũ cultus diuini, vt
patet in libro Esdræ. Per Sion autem significatur populus Iudęorum, quoniam Sion mons 1. Esdr. 2
erat in Ierusalem, in quo situm erat templum & regis palatium. ¶ Tunc impletum est gaudio 2. Reg. 5.
2 os nostrum, & lingua nostra exultatione,] hoc est, laudes diuinas læto ore & animo cantaba-
mus, domino gratias referendo. ¶ Tunc dicent inter gentes] hoc est, gentiles subiecti imperio
3 Cyri, tunc dixerunt, [magnificauit dominus facere cum eis,] id est, deus Israel magnifice fecit
cum populo suo. Quia Cyrus rex Persarum in vniuerso suo regno publicauit edictum quod 1. Esd. 1
Iudæi libere possent reuerti ad terram patrum suorum: quo audito gentes miratæ sunt atque
dixerunt, quod dominus magnificauit facere cum populo suo, Præsertim quoniam Cyrus in
sua epistola ita scripsit: Omnia regna terræ dedit mihi deus cœli, & ipse præcepit mihi vt ædi- Ibidem
C ficarem ei domum in Ierusalem, propter quod etiam quidam gentilium conuertebantur ad
Iudaismum. Hinc propheta in persona Iudęorum adiecit. ¶ Magnificauit dominus facere no
4 biscum] hoc est, multum gratiose, pie, atq; potenter fecit nobiscum. Vnde Esdras dicebat: Bene
dictus dominus qui dedit hoc in corde regis [facti sumus lætantes] in domino de beneficijs tã
tis. Sed quoniã temporibus Esdræ in principio huius reuersionis populus modicus erat, & nec
ciuitas nec templum fuerant reparata, idcirco pro conuersione perfecta captiuitatis prædictæ 1. Esd. 4
orans Propheta adiungit. ¶ Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrẽs in austro]
5 conuertitur, hoc ẽ, quemadmodum torrẽs siccatus rursus impletur, flante vento australi, q plu
uiam causat, & ita torrentes siccatos facit aquosos, sic populum tuum numero minoratum, au
ge & repara, ciuitatesq; Iudææ, & templum restaura. Et decet sic fieri, qm̃. ¶ Qui seminant in
6 lachrymis,] hoc est, qui opera pœnitentiæ faciunt, lachrymasq; compunctionis ac deuotionis
effundunt pro præteritorum malorum indulgentia, & futurorum bonorum gratia impetran
da [in exultatione metent]. i. iucunde impetrabunt quod postulant, præmiumq; gloriosum re
recipient, iuxta illud: Beati qui lugent, qm̃ ipsi consolabuntur: sic autem Iudæi fecerunt. Nam. Matt. 5.
¶ Euntes] à Ierusalem & Iudæa in Babylonem [ibant & flebant] ex compunctione atq; tristi-
7 tia, quod locum diuini cultus relinquere, & terram idololatriæ deditam ingredi cogebantur,
[mittentes semina sua]. i. opera bona agentes, ex quibus tempore apto fructum consolationis
8 & gratiæ sortirentur. ¶ Venientes autem] de Babylone ad Iudæam [venient cum exultatione
C portantes manipulos suos] hoc est, fructum seminis iam prædicti.

¶ Expositio Tropologica.

MYstice insuper explanatur hic psalm⁹ de ecclesia, seu vnoquoq; fideli, à vitijs seu spiritu ali Babylone, i. scelerum confusione erepto. Eritq; sensus: In conuertendo dominus captiuitatem Sion. i. cum ecclesiam militantem, seu quemlibet fidelem conuerteret à vita confusa, à peccato mortali, à præsenti miseria, ad vitam ordinatam, ad gratiæ statum, ad gloriæ locũ facti sumus sicut consolati. De hac enim conuersione vehementissime gloriandum est oĩ christiano. Propter quod ait apostol⁹: Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. (2. Corin. 7) Præcipue vero gaudendum est prælatis, dum eorum subditi conuertuntur ad meliora. Exemplo beati Iohannis, qui in sua Cano. profitetur: Maiorem horum gratiam non habeo, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. (3. Iohan. 1) Tunc. i. in cõuersione huius spũalis captiuitatis atq; internæ consolationis, repletum est, gaudio spiritali & laude iucunda, os nostrum, mẽtale, & corporale. Est enim os spiritale, intellectuale siue mentale, quo verbum cordis profertur, quo angeli colloquuntur. De quo Sapientia dicit: Ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnẽ creaturũ. (Eccl. 24) Hoc os impletur gaudio spiritus sc̃ti, ex consideratione gratiæ beneficiorumque dei, & lingua nostra impleta est, exultatione, hoc ẽ, laude vocali & iubilo exuberanti. Ex abundantia enim cordis loquitur lingua. (Matth. 12, Lucæ. 6) Similiter plenitudo interioris lætitiæ redundat atque apparet in ore, & lingua corporis. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus fa-

cere

cere cũ eis. i. quidã secularium hoim, seu quicunq; alij ppli, videntes gratiã dei nobis collatã mirabuntur & dicent: Magnifice fecit deus cũ eis. Frequenter em̃ hoies mundũ amantes laudant in alijs q̃d imitari nõ volunt, videntesq; quosdã cõuerti ad chrm̃, ingredi claustrũ, subito immutari, mirantur, & deũ in suis effectibus laudãt, nec tñ eandẽ grãm sibi elargiri p̃cant. Magnificauit dñs facere nobiscũ, hoc est, q̃d ait dignissima virgo: Quia fecit mihi magna q potẽs est. Magnificauit em̃ dñs Chrs facere nobiscũ, nrãm naturã assumẽdo, nrãm captiuitatẽ primã ac generalẽ conuertendo, pro originali pctõ satisfaciẽdo, inter hoies conuersando, nos sibi p gratiã vniendo, ex nobis ecclesiã congregãdo, corpus suũ & sanguinẽ nobis tradẽdo, spm̃ scm̃ mittẽdo, & innũerabilia bñficia cõferendo: idcirco facti sumus lætantes, & gratias referentes, atq; hilarit̃ ministrantes. Hinc em̃ Iudith miam dei experta ait: Laudate dñm deũ nrm̃, q non deseruit sperãtes in se, & in me adimpleuit miam suã. Cõuerte dñe captiuitatẽ nrãm, pfecte, i. nos pp origiale pctm̃ infectos vulneribus aię, erue ab oi corruptiõe pcti, in libertatẽ filiorũ dei, & pctã qbus q̃tidie ligamur & capimur, aufer à nobis, sicut torrens in austro, cõuertitur, q̃tenus sic impleamur donis & gratijs spũs sancti, sicut torrẽs siccatus implet̃ humoribus aq̃, austro flante. Qui seminant in lachrymis. i. q mõ in luctu pniæ, seu lachrymis deuotiõis seipsos exercẽt, qui tpales delectatiões contẽnunt, & corde contrito & hũiliato deo ministrant, Isti in exultatione metent bona gratiæ in præsenti, & fructum gloriæ in futuro. Bonorum enim laborum gloriosns est fructus. Et apl's ait: Qui parce seminat parce & metet: & qui seminat in bñdictionibus, de benedictionibus metet vitam æternam. Propterea apud Iere. consulitur nobis: Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Porro qnq; sunt genera lachrymarũ. Primę lachrymę sunt pro indulgentia propriæ culpæ: & hæ mundant à sorde peccati. Secundæ sunt p tiore futuri iudicij & gehennæ: & istæ refrigerant ab ardore concupiscentiæ, retrahũtq; ab oi iniqtate, Tertiæ sunt pro incolatu præsentis exilij: q̃ potant animam sitientem. Quartæ pro defectibus proximorum: & istę impinguant plangentẽ. Quintæ sunt pro desiderio patrię, q̃ animam oi bono fœcundant. Euntes, electi dei per viam vitæ præsentis, ibant, per viam mandatorũ altissimi, & flebant, secundum aliquem modum prædictorum generum lachrymandi, mittẽtes semina sua, hoc est, opera meritoria facientes, quæ opera dicta sunt semina, qm̃ sicut ex semie nascitur fructus, sic ex operibus bonis oritur fructus vitę æternæ, infusio consolationis diuinæ Mittunt igitur semina sua. i. opera bona ante se mittunt, cumulũ meritorũ colligunt, quem in Christo abscondunt, quemadmodũ ipse hortatur: Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. Et Apl's: Nolite, inqt, deficere bñfacientes: tpe enim suo metemus non deficientes. Venientes aũt ad Christi tribunal, venient cum exultatiõe, hoc est, cum secura & læta conscientia, portantes manipulos suos. i. opera virtuosa q̃ collegerunt. Opera enim illorum sequuntur illos. Admonemur ex Psalmo præsenti redemptionem nostram à Christo factam recolere, atq; in saluatore de suis beneficijs exultare, eum laudando, cõtemplando, incomparabiliterq; amãdo. Deniq; docet nos scriptura psalmi istius, q̃d inter electos & reprobos distet. Quia electi eundo in bono proficiunt lachrymando. Reprobi vero in isto exilio quasi in patria gloriantur, & de carcere captiuitatis faciunt sibi paradisum voluptatis. idcirco venientes ad Christi iudicium venient cum mœrore, nihil portantes nisi damnationis suæ chirographum. Vnde in Euan. dicitur eis: Væ vobis q habetis consolationem vestram, & væ vobis q ridetis nunc, qa plorabitis & flebitis. Hic em̃ Abrahã diuiti dixit: Fili, recordare qa recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Idcirco hic consolat̃, tu vero cruciaris. Despiciamus igitur omnẽ mundi põpam, vanitatem & gloriã, corporisq; desideria reprimamus, & in lachrymis sanctis occupemur, scientes non posse nos modo cum mundo gaudere, & postmodum cum Christo regnare.

Matth. 23 — Lucæ. 1 — Isaiæ. 53. — Iudith. 13. — Actuum. 2 — Sapient. 3. — 2. Corin. 9 — Iere. 4. — Matth. 13 — Matt. 6. — Gala. 6. — Apoca. 14. — Lucæ. 6 — Luc. 16

D E F

COMMENTARIVS IN PSALMVM C.XXVI.

¶ Expositio Tituli.

HAbet præterea Psalmus iam declarandus hunc titulum: Canticum graduum Salomõis Secundum eos autem qui psalmum hunc literaliter exponũt de ædificatione templi materialis in Ierusalem, additur in titulo Salomonis. Vel qm̃ Dauid fecit hũc Psalmum pro filio suo Salomone, Vel quia Salomon eum conscripsit, ad insinuandum, quod sine speciali adiutorio dei ædificatio templi consumari nõ posset. Est autem expositio hęc multum grossa & rudis quæ tñ breuiter tangi potest, vt sit sensus.

3 Reg. 6.

¶ Expositio psalmi literalis.

NIsi dominus ædificauerit domum] principaliter operando, & artificibus efficaciam operandi præstando [inuanum laborauerunt q ædificant eam] qm̃ sine eius adiutorio eam perficere nequeunt. Et huius signum & simile est, quia. 1
¶ Nisi dominus custodierit ciuitatem] ab inimicorum incursu, cęterisq; periculis [frustra vigilat qui custodit eam] eo quod vrbẽ sua pote- 2

Iohan. 15.

3 potestate nequeat custodire. Deĩde Psalmista affatur artifices. ¶[Vanum est vobis ante lucem]
A diei[surgere]ad operandum,quasi vestra potestate & festinatione possitis templum perficere.
Idcirco[surgite]ad operandum[postquam sederitis].i. nocte & somno completis[qui man-
ducatis panem doloris].i. qui vescimini cibo vestro labore acquisito, cui labori miscetur pœ-
na& fatigatio corporis. ¶[Cum dederit]dominus[dilectis suis].s. filijs Israel[somnum].i.ge-
4 tem beatæ mortis, [ecce hæreditas domini filij,].i. tunc filij ab eis instructi sunt hæreditas dñi
dei,quia populus fidelis appellatur hæreditas dei. Et per Isa. dominus ait:Hæreditas mea Isra
el:& ista hæreditas seu filij boni atq; fideles sunt[merces fructus ventris] i. p̃mium meriti chr̃i Isaiæ.19
qui est fructus ventris virginei. Chr̃s enim sua passione eos redemit & emit, & pater dedit eos
filio suo. ¶[Sicut sagittæ in manu potentis].i. fortis sagittatoris, existentes sunt acutæ & para 1.Corin.6
5 tæ ad resistendum aduersarijs[ita filij excussorum].i. sic discipuli & imitatores dilectorum do
mini,videlicet sanctorum doctorum,antiquorũq; patrum, parati sunt ad resistendum hosti-
bus veritatis. Dicuntur autem doctores sancti & patres antiqui excussi, qm̃ de hac vita ablati
& quasi excussi sunt,vel quia à carnalibus concupiscentijs,& cæteris impedimentis seruiendi,
6 vacandiq; deo erant abstracti,& ad spirituale præmium expediti. ¶[Beatus vir qui imple-
uit desiderium suum ex ipsis]filijs excussorum.i. beat⁹ est doctor seu pastor qui cupit tales ha-
bere discipulos, qui diligenter obseruent quæ audiunt,& pro veritate efficaciter pugnent. Vel
Beatus vir q impleuit desiderium suum ex ipsis excussis.i. qui doctrinam & vitam sanctoꝝ pa
trum atq; doctoꝝ digne assequitur. Hic vir beatus[non cõfundetur]nec reprobabit[cũ loque
B tur inimicis suis].i. hostibus veritatis[in porta].i. in publico. Nam verus & iust⁹ apparebit,tã Titum.2
in præsenti, quam in futuro iudicio, dum causa eius cœperit discuti contra aduersarios suos. 1.Cor.11.

¶Expositio moralis eiusdem Psalmi.

DEniq; moraliter per Salomonem intelligitur Christus,qui est verus pacificus,ędificauit
q; domum .i. ecclesiam deo patri ex viuis lapidibus. Et de huius domus ædificio verissi-
me dicitur:Nisi dominus Iesus Christus seu trinitas deus,ædificauerit,intus per fidem,charita
tem & gratiam, domum.i. ecclesiam,seu quamlibet personam ecclesiasticam, in qua deus p̃ fi-
dem moratur. Quemadmodum ait saluator: Ad eum veniemus, & mansionem apud eum fa-
ciemus:inuanum.i. frustra & sine profectu laborauerunt & laborabunt, qui ædificant.i. ædifi Iohan.14.
care nituntur,eam videlicet prophetæ,apostoli & successores eorum,qui prædicando, docen-
do,exemplariter conuersando,miracula faciendo,conati sunt conuertere homines,informare
fideles,ædificare ecclesiam:sed nisi deus intus illuminet,inanis est prædicatio foris adhibita.
Propter quod Paulus testatur:Neq; qui plantat est aliquid,neq; qui rigat,sed qui incrementũ
dat deus. Nisi dominus custodierit ciuitatem.i. ecclesiam,quæ dicitur ciuitas propter charitati 1.Corin.3
uam vnionem fidelium,frustra vigilat omnis doctor,pastor,prælatus,qui custodit eã. A deo
enim est non solum inchoatio boni,sed etiam conseruatio,protectio atq; perfectio. Et ideo si- Phili.2.
cut solus deus ecclesiam intus ædificat charitatem,fidem,spem, & dona spiritus sancti per cre
ationem infundendo hominibus, ad quam infusionem homines sancti deo subseruientes di-
sponunt mentes humanas,sic solus deus custodit ecclesiam, seu corda fidelium per seipsum cõ
C seruando in esse dona q̃ creando infudit. Angeli vero & hoĩes cæteris præsidentes custodiunt Ezech.34.
instrumentaliter,dispositiue, atque forinsecus, hortando ad bonum,& impedimenta bene vi-
uendi tollendo. Hinc scriptum habetur: A facie tua domine concepimus,& quasi parturimus
& peperimus spiritum. Deinde ædificatoribus domus dei,id est,prælatis ecclesiæ ait:Vanum Isaiæ.26.
est vobis ante lucem,id est,ante gratiæ infusionem,ante diuini auxilij irradiationem seu rece-
ptionem,surgere ad instruendum seu ædificandum ecclesiam,tanquam dicat:Nihil proficiet
labor vester, nisi gratia dei affuerit tã vobis quàm auditoribus vestris. Idcirco,surgite ad exe- Iohan.15.
quendum officium vobis commissum,postquam sederitis.i. gratiam dei humiliter imploraue
ritis,atque ab exterioribus quiescendo, paulisper ad pedes crucifixi sederitis, meditando,con-
templando, orando, quatenus intromittamini in cellàm vinariam spiritus sancti, & in the- Luc.10
sauros sapientiæ dei,illicq; spiritualiter inebriati ardore sancti amoris & lumine veritatis,sur-
gatis & procedatis ad alios instruendos, eructando & communicando eis de plenitudine ve- Cant.2
stra, qui manducatis panem doloris, id est, quibus lachrymæ compassionis fraternæ panes
sunt die ac nocte, quoniam semper oportet vos condolere subditis vestris, nec solum vestra,
sed eorum quoque peccata deplangere,prout apostolus ait:Quis infirmatur & ego non infir-
mor?quis scandalizatur,& ego non vror? Et Iob loquitur: Flebam super eo qui afflictus erat, 2.Cor.11.
& compatiebatur anima mea pauperi. Et Ezec. præcepit dominus,vt portet iniquitatem po- Iob.30
puli Iudæorum. Potest etiam versus iste exponi ad omnes. Vanum est vobis,o vniuersi viato- Ezec.4.
res,ante lucem surgere.i. ante charitatem gratiæ gratificãtis,aliquid velle meritorie agere. Vel
ante

ante lucem surgere.i,antequam veniatis ad claritatem patriæ vosipsos velle erigere,exaltare, D
aut aliqd reputare,vel quasi ex securitate gaudere. Propterea surgite.i.exaltari satagite postq̃
sederitis.i.humiliati fueritis, atq; in hac vita nil nisi humilitatem in omnibus desideraueritis,
qui manducatis panem doloris.i.lachrymarum exercentes opera pœnitentiæ,illisq; reficien-
Iohan.4. tes animas vestras,quemadmodum Christus ait:Meus cibus est vt faciam voluntatem patris
mei. Consequenter ostendit qñ surgendum sit plene atq; perfecte. Cũ dederit dñs dilectis suis
hoc est, electis,somnum.i.felicem quietem post hanc laboriosissimam vitã,ecce hæreditas dñi,
.i.tunc populus electus existens hæreditas dei, præsens præstoq; erit, atq; in gloria apparebit.
Hæreditas,inq̃,existens,filij merces fructus ventris.i. Christi filij dei,q christus est fructus ven
Lucæ.1 tris generosi virginis benedictæ. Cur autem homines asserantur merces christi, iam dictũ est
Gen.15 Sed & christus est merces eorum. Nam ipse est præmium nostrum,& obiectaľ nostra felicitas
Apoca. 22 Iohan. 14. Propter quod ait:Manifestabo ei.s.diligenti meipsum. Deinde ostenditur quomodo ecclesia
Ibidem sit collecta,& quomodo hæreditas hæc sit domino acquisita. Sicut sagittę in manu potentis,se
habent,ita filij excussorum,hoc est, sic sancti apostoli & cooperatores atq; successores eorum,
qui sunt filij prophetarum,qui nominãtur excussi propter causas præhabitas. Nam sicut sagit
tæ de manu viri potentis cito in longinquum iaciuntur,ita apostoli & eorum discipuli veloci-
Matth. 28 ter per vniuersum orbem transmissi sunt,prædicantes vbiq;, & omnes electos ad fidem con-
Marci.16. gregantes in vna ecclesia christi,quemadmodum Isaias prædixit: Mittam ex eis qui saluati su
Isaiæ.66 erint ad gentes in mare,in Aphricam & Lidiam,tenentes sagittam in Italiam & Græciam ad
insulas longe:& annunciabunt gloriam meam gentibus,& adducent omes fratres vestros. Be E
atus vir,iam in spe,qui impleuit desiderium suum.i.qui mentem suam spirituali desiderio im-
pleuit ex ipsis,filijs excussorum atq; excussis.i.qui tam ardenti affectu audit,tenet,&implet ver-
ba apostolorum & prophetarum, quod nullum illicitum desiderium,nulla inordiata affectio
locum inuenit in anima eius. Cætera ex dictis innotescunt. Ecce Psalmus iste morali documẽ
to,saluberrime plenus,& de octauo gradu spiritualis ascensus pertractans,videlicet de modo
hora,& ordine surgendi ad summum ac vltimum omnium entium finem deum æternum &
adorandum. Docet nos euidenter,vt nunquam nisi in solo deo speremus,omne bonum.i.ini-
tium,conseruationem,processum & consumationem operum bonorum ei attribuamus,sicut
Ierem.3. in deo nostræ salutis,quemadmodum à Ieremia dr:Vere in domino deo nostro salꝰ Israel. Do
cet enim nos canticum istud omnem superbiam funditus extirpare,humilitatem amplecti,ta
liq; ordine ad somnum electorum procedere.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXVII.

Expositio Tituli.

TItulus psalmi præsentis est:Cânticum graduum. Agit enim hic psalmus de filiali timore,
qui est nonus gradus spiritualis ascensus. Hic enim gradus præcipue necessarius est,ascẽ
dere atq; proficere cupienti. Quoniam in Ecclesiastico habetur: Qui sine timore est nõ potest
Eccle.1 iustificari. Est tamen quidam timor seruilis quo pœna timetur, nec malum vitatur amore bo
Roman.8 ni,sed pauore tormenti,de quo Apostolus ait:Non accepistis spiritum seruitutis iterum in ti- F
2.Timo.1 more,sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Et iterum:Nõ dedit nobis deus spiritum timo-
ris,sed dilectionis. Vnde beatus Antonius dixit:Ego iam non timeo deum. Pensandum nanq;
quod obiectum timoris est malum. Nam timor est quidam recessus quo appetitus aliquid re-
fugit. Deus ergo secundum quod deus,& inquantum naturaliter bonus est,timeri non potest
directe & per se secundum Thomam. Obiectum autem timoris seruilis est malum pœnæ. Ob
iectum vero timoris filialis est malum culpæ. Inq̃tum igitur deꝰ pro culpa pœnã infligit, time
tur tĩore seruili. Inq̃tum vero separatio à deo malũ aliq̃d est,timeť timore filiali,castoq;. Ait er
go sanctus propheta.

Expositio Psalmi.

BEati omnes]sunt iam in spe[qui timent dominum]filiali & casto timore. Non enĩ
Actu.10. est personarum acceptor deus,sed in omni gente qui timet deum &operatur iustiti
am acceptus est illi[qui ambulant in vijs eius,].i. in diuinis præceptis,non in ,pprijs
adinuentiõibus & post prauitatem proprij cordis. Sicut de impio scriptũ est: Abijt
Isaiæ.57. Ierem.2. vagus in via cordis sui. Et alibi:Quam vilis facta es,iterans vias tuas. ¶ Labores manuum tu
arum quia manducabis].i.quoniam præmio operum tuorum bonorũ in cœlo vesceris,& fru
ctus studiorum actuumq; meritoriorum tuoꝝ percipies in patria,seu visione diuina. Iuxta il-
lud:Aĩa operantium impinguabitur[beatus es]nunc in spe[& bñ tibi erit,]illic in re. Vnde in
Prou.13 Euang.dicitu:Beatus qui manducabit panem in regno cœlorum. Vel sic:Labores manuũ tu
Luc.14 arum,quia mãducabis.i.quia de labore proprio viues, victum & necessaria tibi laboribus pprijs
procu-

procurando,beatus es & bene tibi erit,quoniam talis labor multum meritorius est. Propter
A quod de seipso ait apostolus:Laboramus manib⁹ nostris,& ad ea quæ mihi necessaria fuerũt,
ministrauerunt manus istę.Itemq;:Qui non laborat,non manducet.Et Salo.ait:Qui sectatur Actu. 20. 1.Thess.3
otium stultissimus est.Deinde describitur plenius beatitudo timentis deum. Primo per bona Proue.12
spiritualia vitæ pręsentis,dum subditur.¶[Vxor tua].i.sapientia tibi diuinitus data,erit [sicut 2.Thess.3
3 vitis abundans]hoc est,opera sancta pducet[in lateribus domus tuæ]hoc est, in interioribus
viribus animæ tuæ,iuxta quod alibi dicitur: Quæ desursum est sapientia,primo quidem pudi Iacob.3
ca est,deinde pacifica,modesta,suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus
bonis.Sapientia est cognitio diuinorum.Qui autem dicit se nosse deum,& mandata eius non 1.Iohan.2
custodit,mendax est. Idcirco vera sapia fructuosa,est tanq̃ vitis abundãs,q̃ plurimos generat
botros.Dr̃ autem sapientia vxor & sponsa hominis timorati,iuxta illud:Hanc amaui,& exqsi Sapien.8
uia iuuentute mea,& q̃siui sponsam eam mihi assumere,& amator factus sum formę illius.Sa
lomon quoq; monet:Dic sapiæ,soror mea es,& prudẽtiam voca amicã.Vnde per vxorem in= Prou 7
telligi potest sapia æterna & increata,quæ vtiq; spõsa est cordis deuoti,& in eo fructificat tãq̃
vitis fructifera.Hinc nẽpe ista sapia:Ego,inqt,q̃si terebinthus extẽdi ramos meos,&rami mei Eccl.24
4 honoris & gratiæ.Rursusq;:Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris. ¶[Filij tui].i.actus Ibidem
ex sapia orti erunt[sicut nouellæ oliuarũ].i.virescent & augebunt,ita quod multi & magni de
cori & validi erunt,qm̃ indesinenter proficies[in circuitu mẽsæ tuæ].i.in gyro fidei cordis tui
Sicut em̃ super mensam cibi ponuntur & sustentant,sic omnia opera bona supra fidem fundã
B tur,firmant & radicant.Fides aũt sine dono sapientiæ opera bona non profert,neq; ecõtra.Id Iacob.2
circo ex fide per sapiam illustrata causant,& effluũt opera deo accepta,in circuitu fidei.i.vndi
q; in interioribus animæ.Vel sic:Vxor tua.i.sapia,sicut vitis abundãs in lateribus domus tuæ
.i.in spiritualibus filijs tuis,quia per sapiam generant filij spirituales in Chr̃o,iuxta illud apl̃i: 1.Corin.4
Per euangelium Christi ego vos genui.Filij tui spũales,à te sapient instructi,sicut nouellæ oli
uarum.i.vncti erũt gratia spiritali,& in Christo florentes atq; fœcundi,in circũitu mensæ tuę
.i.in gyro spiritualis doctrinæ,qua eos pane vitæ &aqua sapientiæ reficis.¶[Ecce sic benedice
5 tur].i.talia munera gratiæ desuper sortietur[homo qui timet dominum]timore casto & ami=
cali.Propter quod in Eccl̃o habetur:Timenti deum bene erit in extremis, & in die defunctiõis Eccle.1
benedicetur.Cum enim nihil diuidat nos à deo,nisi peccatum,nilq; impediat infusionem gra
tiæ dei in nos,nisi negligentia nostra,eo ipso quo timor negligentiam excutit,à vitijs retrahit
& peccata expellit], disponit cor nostrum ad omne bonum, omnisque boni quodammodo
causa est. Ideo & alibi inducitur: Plenitudo sapientiæ timere deum. ¶[Benedicat ti Ibidem
6 bi dominus ex Sion]hoc est,ex ecclesia militanti,benedicendo tibi per ministros & prelatos ec
clesiæ[& videas bona].i.bonum statum,continuumq; profectum[Ierusalem].i.ecclesiæ pere
grinantis à domino .s.militantis,prælantis,laborantis,tñ in pace Christi pausantis [om̃ibus
diebus vitæ tuæ]Quantũ enim bonũ commune totius ecclesiæ diligis,tm̃ de eius conseruatio
ne ac profectu exultas. Vnde & vere deuotus frequenter ac feruẽter orare habet pro bono sta
7 tu ecclesiæ,¶[Et videas filios filiorum tuorum].i.cernas quod illi quos tu spiritualit̃ genuisti,
C alios spiritualit̃ generent,quatenus merito & numero augeatur ecclesia,sicq; conspicias, [pa=
cem]Christi,seu Christum qui est pax nostra secundũ apl̃m[super Israel].i.super teipsum, &
alium quemlibet Christianum,deum fideliter contemplantem.Vel sic:Benedicat tibi.i. dona Ephe.2
cœlestis gratiæ mittat & conferat tibi dñs deus omnipotens,ex Sion.i. ex triumphante eccle=
sia,in quo sancti deum sicuti est speculantur. Sion nanq; speculatio interpretat:& videas,post Isai.64. 1.Cor.2.
huius exilij terminum,bona Ierusalem,cœlestis q̃ oculus non vidit,nec auris audiuit, nec mẽs
comprehendere sufficit,omnibus diebus vitæ tuæ,gloriosæ quæ erit æterna. Et videas filios fi
liorum tuorum,quatenus illi tecum in patria gaudeant,qui à filijs tuis spiritualibus spirituali=
ter geniti sunt. Sed quoniam forsitan non oẽs electi spirituales filios habent,& si habent forte
quod illi non habẽt,idcirco sicut per filios intelliguntur opa gratiosa,sic per filios filiorũ isto=
rum intelligi possunt opa gloriosa,sicut sunt deo frui, & cætera gaudia ac merita beatorũ quæ
ex pręmijs meritis seu bonis operibus quodammodo oriuntur:sic etiam videas pacem cœlestem Phili.4.
quæ omnem sensum exuperat,super Israel.i.quemlibet beatum deum per speciẽ contuentem.

¶Expositio literalis Psalmi eiusdem.

PRæterea exponentes Psalmum istũ ad literam de populo Iudæorum,asserunt q̃d Psalmi=
sta inuitat eos ad timorẽ dei p tpalium bonorum promissa,quemadmodũ moris est in le=
ge ac prophetis inuitare eos ad obedientiam dei per temporalium prosperitatum promissiões Isaiæ.1.
Vnde dominus ait populo huic:Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis. Sed aduer
tendum quod sicut hmõi bona nõ sunt sufficiens præmium actus virtuosi,præsertim dilectio=
nis di=

nis diuinæ quam præcepit lex, ita non omnibus obseruantibus legem dabantur, sed spirituali
ter & meliora data sunt eis, tanquam magis perfectis. Infirmiores vero per temporalia allicien D
di erant promissa. Sic ergo quod modo timenti deum promittitur, quod labores manuum sua
rum manducabit. i. temporalium diuitiarum abundãtia perfruetur, & quod vxor eius esset fœ
cunda velut vitis abundans. Item quod filij eius carnales sederent seu starent sicut nouellæ oli
uarum in circuitu mensæ suæ. Non omnibus, sed multis in veteri testamento conces-
sum est. Nec enim Eliæ nec Ieremiæ data sunt hæc, quorum vterque virgo permansit. Litera-
lem igitur sequendo sensum, quod ait: Ecce sic benedicetur homo qui timet dominum, intelli-
gendum est, quod sic vel melius benedicetur. Vel sic benedicetur. i. ita laudabitur. Deĩn loquẽs
3. Reg. 7. 8 propheta populo synagogæ, subdit: Benedicat tibi dominus ex Sion. i. ex templo sito in mon-
te Sion, in quo ministri templi benedicebant Iudæis: & videas bona Ierusalem. i. bonum statũ
ciuitatis regiæ in Iudæa, ex cuius bono regimine totius regni salus pendebat. Et videas filios fi
liorum tuorum. i. diu viuas, vt tuos nepotes conspicias, videásque pacem super Israel. i. super vni
uersum Israeliticum populum.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXXVIII

¶Expositio Tituli.

ASsignatur insuper Psalmo iam declarãdo pro titulo: Canticum graduum. i. psalmus qui
cãticum dicitur, tractat de gradu proficiendi ad deum, apicemque virtutum. Iste enim est
decimus Psalmus gradualis, de patientia loquens, quæ est decimus gradus spiritualis ascensus
& conuenienter ponitur post timorem. Quoniam metuentem deum decet omnia æquanimiter tole- E
rare propter iustitiam, ne deus per impatientiam offendatur. Tanta autem est virtus patien-
Luc. 21 tiæ, vt Christus dicat: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Propheta igitur volens
nos ad patientiam animare, hortatur ecclesiam, dicens.

¶Enarratio Psalmi iuxta sensum Tropologicum

SAEpe expugnauerunt]. i. impugnauerũt [me] hostes inuisibiles. s. dæmones me ten- 1
tantes, atque visibiles, puta hæretici & tyranni, alijque peruersi [à iuuẽtute mea]. i. ab ex
ordio durationis meæ, & à principio temporis mei. Nã & in paradiso tentatus est pri
Gene. 3 mus parens cum coniuge sua à dæmone, & postmodum Abel iustus à Cain occisus
Gene. 4 est [dicat nunc Israel]. i. ecclesia deum per fidem contemplans. Quemadmodum enim Grego
rius dicit: Omnium electorum qui à principio mundi fuerunt, & vsque ad seculi consumationẽ
Eph. 1. 5. futuri sunt, est vna ecclesia, cuius caput est christus. Semper autem peruersi ac reprobi molesti
Colos. 1. fuerunt electis, nec vnquam defuit, deest, aut deerit, malignitas persequens, & æquitas patiens
Actu. 14. semperque verum fuit, quod per multas tribulationes oportet nos fieri saluos. Vnde in historia
Iudith. 8. Iudith dicitur: Abraham pater noster tentatus est, & per multas tribulationes probatus, ami-
Ibidem cus dei effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses & omnes qui placuerunt deo per multas tribu
lationes transierunt fideles. ¶[Sæpe expugnauerunt me] isti, sicut nunc dictum est, sed frustra, 2
[etenim]. i. quia [non potuerunt mihi] finaliter præualere, aut interius lædere seu nocere, imo
Roman. 8 omnia cooperata sunt mihi in bonum, & eorũ malignitas facta est eis causa damnationis æter- F
næ, mihi vero occasio facta est sempiternæ lætitiæ. Hinc enim altissimus apostolici agminis prin
1. Pet. 3 ceps in sua Cano. fatetur: Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Paulus quo-
Roman. 8 que ait: Si deus pro nobis, quis contra nos? Quamuis ergo hostes ecclesiæ corpus occidant aut
Matth. 10 animam ad tempus decipiant, nõ tamen finaliter neque simpliciter præualent. Imo tempore per
sequutionis tyrannicæ augebatur eccclesia merito sanctitatis, & numero conuersorum ad fidẽ
magis quàm tempore pacis, sicut Hieronymus testatur, dolens & conquerens, quod postquã Ec-
clesia temporale imperium acquisiuit, pristinam gratiam pro magna parte amisit. ¶[Supra 3
dorsum meum fabricauerunt peccatores]. i. ita me sibi subiecerunt, conculcauerũt, & affixe-
runt, sicut fabricantes sibi subijciunt atque conculcant fundamentum, supra quod ædificiũ fun
dant. Vel, Supra dorsum meum fabricauerunt. i. me pro suo libito persequuti sunt. Vel, Supra
dorsum meum fabricauerunt. i. machinam iniquitatis supra me construxerunt, accumulãtes
sibi sarcinam vitiorum, seu pondus ac multitudinem scelerum, dum me tam iniuste molesta-
uerunt. Per dorsum autem designatur totum, eo quod patientes verbera, soleant dorsum ad per
cutientem conuertere, vel quoniam patientes mentem conuertunt ad deum, & corpus expo-
nunt ictibus impiorum [prolongauerunt]. i. longam & perseuerantem fecerunt [iniquitatem
Isaiæ. 5. suam] aduersum me. Vnde ait scriptura: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, &
quasi vinculum plaustri peccatum. ¶[Dominus iustus] nihil irremuneratum relinquens [con- 4
Eccl. 24 cidet ceruices]. i. damnabit & destruet superbias [peccatorum] quemadmodum testatur: Om
Isai. 23. nium excellentium & sublimium colla calcaui. Et apud Isaiam scriptum est: Dominus exerci-
tuum

A tuum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ[confundantur] confusione dãnationis æternæ ac reprobationis diuinæ[& conuertantur retrorsum].i. cadant, deficiant, & repellantur à deo[omnes qui oderunt Sion].i. ecclesiam Christi in monte, qui Christus est, sitã, atq; cœlestia speculantem.

5 ¶[Fiãt sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit,] id est, quemadmodum fœnum in tectis domorum nascens celerrime, sole desuper decoquente, siccatur, & cadit, sic potestas, gloria atq; prosperitas inimicorum ecclesiæ Christo vlciscente cito dispereant, ne & ipsi diu viuendo grauius peccent, & ecclesia supra modum grauetur. Sapient. 4

6 ¶[De quo,]fœno in tectis orto,[non implebit manum suam qui metet,].i. messor tale fœnum non colliget, eo quod ante tempus dissipetur, & dispergatur[&]propter eãdem causam de eo non implebit[sinum suum qui manipulos colliget]alibi q̃ supra tectum, videlicet vbi terręna scentia fructuose nascuntur. Et sicut de illo fœno non implet manum suam messor humanus, sic in die iudicij qñ separabuntur boni à malis, angeli sancti qui sunt messores dei, colligẽtes triticum.i. electos, & opera bona eorum in horreum cœli, nõ implent manum suam de operibus Matth. 13

7 peruersorum, quia nil boni in eis conspiciunt, nec deferent eos ad horreum Christi. ¶[Et nõ dixerunt qui præteribant].i. in mundo isto velut in exilio ambulabant, festinantes ad patriam .s. sancti prophetæ, patriarchæ, apostoli[benedictio dñi]sit[super vos] o inimici ecclesiæ.i. sancti non optauerũt reprobis, inquantum huiusmodi sunt, bona gratiæ, quoniam nouerant eos ad corpus Antichristi atq; diaboli pertinere. Vnde apostolus de talibus ait: Quos tradidi Sata

8 næ, vt discant non blasphemare. Et Salomon loquitur: Non sit bonum impio, nec prolongen 1. Timo. 1

B tur dies eius, sed quasi vmbra prætereant, qui non timent faciem dei. Secundum Aug. cõsuetudo erat Hebræis, vt prætereuntes benedicerent operantibus in agro. Quemadmodũ Booz legitur dixisse messoribus: Dominus vobiscum. Qui responderunt: Benedicat tibi dñs. Iusti aũt comparantur agro fœcundo, impij vero sterili terræ. Innuit ergo propheta, quod sicut prætereuntes benedicunt agro fœcundo & operarijs eius, non autem sterili terræ & operantibus eã sed potius increpant eos, quoniam stulto labore seipsos fatigant: sic sancti hanc vitam spernẽtes, & velut locum peregrinationis hunc mundum prętereuntes, impijs non benedixerunt, sed bonis, sicut subiungitur[benediximus vobis]o iusti amatores ecclesiasticæ vnitatis.i. catholicæ fidei atq; indiuiduæ charitatis, imprecantes vobis bona gratiæ in præsenti, & bona gloriæ in futuro[in nomine domini] Postremo quæ hic dicuntur contra iniquos, dicunt zelo iustitiæ non affectu inuidiæ: magisq; dicunt pnunciando q̃ impcando, & conditionalr magis q̃ simpliciť.s. si non pœnitent. Eccls. 8 Ruth 2

¶Expositio allegorica & literalis eiusdem Psalmi.

Conueniẽtissime autem exponit Psal. iste de Christo, qui est verus & purus Israelita. Eritq; sensus: Sæpe expugnauerunt me, Iudæi, à iuuentute mea, dicat nunc Israel.i. Christus, q̃ erat à principio suæ conceptionis in virgine, vir videns deum non per fidem, vt cæteri, neq; per subiectam creaturam, vt Iacob, qui eo quod vidit angelum, dixit: Vidi dñm facie ad faciẽ. Propť q̃ & etiã Israel ab angelo dictus est, neq; per imaginariam formã, vt Isa. q dixit: Vidi dominum sedentem super solium excelsum. Et Daniel, qui dixit: Aspiciebam donec throni positi Gen. 32 Isaiæ. 6

C sunt, & antiquus dierum sedit. Sed sicut cõprehẽsores in patria vident, imo incomparabiliter clarius atq; beatius. Anima etenim Christi à principio suæ creationis semper æque perfecte vidit deum: & ipsa sola clarius vidit deum q̃ omnes simul beati. Idcirco Christus verissime Israel appellatur. Chrm autem ab infantia persequuti sunt Iudęi saltem proselyti, puta Herodes, qui erat ad Iudaismum conuersus, & Chrm infantem occidere nisus est, cui(secundũ Hiero.)multi sacerdotũ ac Iudæorũ consenseť. Sumiť aũt hoc loco iuuẽtus cõmuniter prout adolescẽtiam includit. Si vero proprie accipiatur, tunc Chrm persequuti sunt Iudæi à iuuentute sua.i. ab anno tricesimo suæ ætatis. Tunc nempe prædicare exorsus est, & statim extunc impugnauerũt eum Iudæi, nunc verbis, nunc actibus, sicut Euangelistę testanť. Etenim non potuerunt mihi præualere. Nam cum Christum vellent præcipitare, & postmodum lapidare, exiuit de manibus eorum, & transiens per medium illorum ibat. Deniq; dum eum capere vellent, & ipse rñs dixisset: Ego sum, abierunt retrorsum & ceciderunt in terram: nec aliquid facere poterant Chro nisi eo volente. Propter quod ait: Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Et per Iere. ait: Dñs mecum est quasi bellator fortis: idcirco qui me persequũtur, cadent & infirmi erũt. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Hoc plane fecerunt sacrilegi, impijssimiq; Iudæi & serui Pilati dum Christum flagellis lacerauerunt, ad mortem crucem sibi baiulantẽ duxerunt, & duro crucis ligno dorsum eius tenerrimum crudelissime appenderunt: prolongauerunt iniquitatem suam, quia non cessauerunt clamare: Tolle, & crucifige, donec me occiderũt, imo à principio prædicationis meæ mihi insidiari cœperunt vsq; ad mortem, dicentes: Homo Dan. 7. Matt. 2. Lucæ. 4 Iohan. 8. Iohan. 18. Iohan. 10. Ierem. 20. Ioh. 19. Matth. 27 Iohan. 19

Matth.11 vorax,potator vini,seducit turbas,insanit, dæmoniũ habet,blasphemat. Dominus iustus con D
Luc.23 cidet ceruices peccatorum.i.Iudæos istos destruet & occidet. Hoc fecit de⁹ per Titum & Roma
Iohan.10 nos. Quemadmodum prædictum est:Ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum Du-
Dan.9. ce venturo. Et iterum:Abijciet eos dominus deus meus,quia non audierunt vocem eius:con-
Osee.9. fundantur & conuertantur retrorsum,secundum sensum expositum,omnes qui oderunt Siõ,
.i.Christum diuina incessabiliter speculantem. Vel Sion.i.primitiuam Christi ecclesiam,q̃ ma
Act.2.3.4. xime oderunt Iudæi,sicut in Actibus apostolorum habetur:Fiant Iudæi Christum negantes,si
cut fœnum tectorum,&c.hoc in eis impletum est. Nam multi eorum in adolescentia & iuuen-
tute à Romanis occisi sunt. Et non dixerunt qui præteribant,hoc est,prophetæ,benedictio do
mini super vos.i.prophetæ nil boni dixerunt de Iudæis qui Christũ occiderunt,sed multa ma
Dan.9. la,quemadmodum patescit,vbi de eis sic dicitur:Non erit eius populus qui eum negaturus est
Iohan.19 hoc est,Iudæi,qui dixerunt:Non habemus regem,nisi Cæsarem. Et:Hunc nescimus vnde est.
Iohan.9 Et:Exosos habui eos propter malitiam adinuentionum eorum. Et rursus: Negauerunt do-
Osee.9 minum & dixerunt,non est ipse. Per Isaiam quoq; dominus ait:Excæcatum est cor populi hu
Ierem.5. ius. Sed nos prophetæ qui istis incredul' maledicimus,benediximus vobis o Christiani,in no
Isa.6 mine domini.s.Chri̅ prophetando de vestra salute & gratia. Hinc enim beatissimus Petrus in
2.Pet.1. sua Canonica alloquens Christianos disseruit:De vestra salute exquisierunt atq; scrutati sunt
prophetæ,qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. ¶ Præterea quamuis sensus lite-
ralis in primo ponendus sit,propter rationabilem tamen causam, videlicet propter prolixita-
tem vitandam,interdum pono eam posterius. Itaq; ad literam videtur Psalmus præsens loq E
de frequenti tribulatione ac liberatione Israeliticæ plebis,vt sit sensus. Sæpe expugnauerũt me
à iuuentute mea,dicat nunc Israel.i.populus Israel dictus,eo quod natus sit ex Iacob,alias alio
Gene.32 nomine Israel:fateatur cum gratiarum actione,quod sæpe expugnauerunt me gentiles à iuuẽ
tute mea.i. à tempore quo fui in Aegypto. Quod dicitur iuuentus populi huius secundũ quod
Ierem.2. dominus ait apud Iere. ad synagogam:Recordatus sum adolescẽtiam tuam, q̃n sequuta es me
in deserto. Etenim non potuerunt mihi præualere. Nam Aegyptij qui eos impuguauerũt,suc-
cubuerunt,dicentes:Fugiamus Israelem,dominus enim pugnat pro eis contra nos. Supra dor
Exo.14 sum meum fabricauerunt peccatores, puta Aegyptij, imponentes mihi onera grauissima ad
Exo.2. portandum. Babylonij quoq; & alij multi fabricauerunt super dorsum eorum secundum sen
sum prætactum. Dn̄s iustus concidet ceruices peccatorum. Nam Aegyptios superbissimos,ali
Exod.14. osq; Israelem persequentes,grauiter interfecit,atq; in die iudicij penitus eos damnabit & dissi
pabit. Confundãtur & cunuertantur retrorsum,quasi debellati & victi à deo,omnes qui ode-
runt Sion.i.populum Iudæorum per Sion significatum. Vel,Sion,hoc est,sanctuarium dei cõ
structum in monte Sion. Et non dixerunt qui præteribant.i. sancti viri hunc mundum pam-
bulantes,benedictio dn̄i super vos.i.odientibus Sion non sunt imprecati bn̄dictionẽ,sed futu
Roma.3 ram eoꝝ damnationem p̃loquuti sunt. Vn̄ nec eis dixerunt,bediximus vobis in noīe dn̄i. Cæ-
tera patent ex dictis.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXXIX F

¶Expositio Tituli.

PSalmi præsentis titulus est:Canticũ graduũ. Hic em̄ psalmus est vndecimus in ordine gra
dualiũ psalmoꝝ tractans de vndecimo gradu spũalis ascensionis,vc3 de pœnitentiali p̃ce
ad dn̄m, qm̄ omnis homo q̃tumcunq; sit iustus & patiens,indiget diuinã miam q̃tidie implo-
rare pro quotidianis excessibus,seu malis præteritis. Ait ergo propheta in persona hominis
pœnitentis.

¶ Expositio Psalmi.

DE profundis].i.de hac valle lachrymarum,de corpore isto mortali,de intimo cordis 1
affectu,de tribulationibus multis,& magna voragine vitiorum,[clamaui ad te do-
mine]tuã misericordiam implorando[domine exaudi vocem meam]dando quod
postulo. ¶Fiant aures tuę intendentes,in vocem deprecationis meæ].i.mia & sapi 2
entia tua pie attendant quæ deprecor. Sępe resumit eundem sensum sub alijs verbis, ad insinu
andum cordis sui æstuantem affectum,& vt ex iteratione desiderij mens accendatur. ¶Si ini- 3
quitates obseruaueris dn̄e]i.si peccatorum nostrorum obliuisci nolueris,si eoꝝ enormitatem
perpenderis,si ea secundum iustitiam tuam vlcisci volueris [dn̄e quis sustinebit?] hoc est,quis
poterit tantum rigorem sufferre?quis poterit coram te stare,saluusq; fieri?tanquam dicat,nul
lus. Vnde legitur:Quis poterit stare ante conspectum domini dei sancti huius? ¶Quia apud te 4
1.Reg.5. propitiatio est].i. in te misericordia & miseratio magna est, & miserationes tuæ super omnia
Psal.144 opera tua,quemadmodum alibi dicitur:Conuertimini ad dn̄m deum vestꝝ,quia benignus &
Iohel.2 misericors

misericors est,patiens & multæ misericordiæ,& præstabilis super malitia, [& propter legem
A tuam]hoc est,propter testimonia sacræ scripturæ tuam misericordiam pœnitentibus promit
tentis,sicut cum dicis:Conuertimini ad me,& conuertar ad vos.Et iterum:Si fuerint peccata Zach.1
vestra vt coccinum,quasi nix dealbabuntur[sustinui te dñe].i.tua flagella ęquanimiter pertu Isaiæ.1
li,tuæ exauditionis dilationem longanimiter & fidutialiter præstolabar,tuam clementiam ex
pectaui,quemadmodum apud Isaiam legitur:Ecce de⁹ noster, expectauimus eum & saluabit Isai.25.
nos,sustinuimus eum & lętabimur in salutari eius. ¶[Sustinuit anima mea in verbo eius].i.ex
5 sacra scriptura recepit anima mea fidutiam sustinendi deum , & in verbo diuinæ promissiōis
confisa est,plenissime sciens,quoniam quod promisit,potens est adimplere,[sperauit aīa mea Roman.4
in domino]non in meritis proprijs,aut rebus creatis. ¶[A custodia matutina vsq; ad noctē]i.
6 de mane vsq; ad vesperam,à principio vsq; ad finem,à iuuentute vsq; ad mortis occasum[spe
ret Israel]hoc est,homo fidelis seu populus christianus deum fide pura contemplans[in domi
no. ¶[Quia apud dominū misericordia]hoc est,in deo est pietas magna,quippe cui proprium
7 est misereri & parcere[& copiosa apud eum redemptio]est. Quoniam ipse valde potēs & cle-
mens est ad indulgendum,subueniendum,atq; saluandum:nec deficit eius virtus in redimen
do.Propter quod Moses ait:Dominator domine misericors & clemens.patiens & multæ mi- Exo.34
sericordiæ ac verus,qui custodis misericordiam in milia,qui aufers iniquitatem & scelera atq;
peccata.Et iterum dicit scriptura. Ecce non est abbreuiata manus domini,vt saluare nequeat Isai.59.
neq; aggrauata est auris ei⁹,vt non exaudiat.Est ergo apud dominum,in domino,& à dño co
B piosa redemptio .i. magna virtus ad liberandum,quæ est actiua redemptio,causans in nobis
8 redemptionem passiuam qua liberamur. ¶[Et ipse redimet Israel]in se sperantem,de quo iam
dictum est,[ex omnibus iniquitatibus eius,] dimittendo ei vniuersa peccata per gratiam su
am.Vel dicitur apud dominum Christum copiosa redēptio,hoc est,efficacissimum atq; plenis
simum meritum redimendi. Nam sua passione meruit copiosam redimendi efficaciam,& ipse
redemit Israel ex omnibus iniquitatibus eius,satisfaciendo in cruce pro nostris peccatis,nosq;
proprio sanguine redimendo,sicut in Euangelio loquitur: Animam meam pono pro ouibus Iohan.10.
meis.Et in Isaia scriptum est:Vere languores nostros ipē tulit, & dolores nostros ipē portauit Isaiæ.53.
Ecce hic Psalmus qui pœnitentialium psalmorum sextus est, pia deuotione plenus existens,tā
to attentius,affectuosiusq; cantandus est,quanto nobis misericordiam dei peculiarius recolit
& commendat,& quanto personæ pœnitentium congruētius competit. Clamemus de ꝓfun
do nostræ cæcitatis ad sublimitatem diuīæ lucis. Inuocet abyssus nostræ miseriæ abyssum pie
tatis diuinæ.Cognoscamus nos in iudicio cum deo non posse contendere, iuxta illud:Non iu Psalm.41.
stificabitur homo compositus deo:& si voluerit cum eo contendere,non poterit rñdere vnum Iob.9.
pro mille.Iterum ergo conemur placare deū creatorem , saluatorem ac iudicem nostrū,oran- Iacob.5
do,meditando,legendo,sacrificium laudis offerendo,& quod super omnia est in diuino atque
fraterno amore ꝑficiendo,quoniam charitas opit multitudinem peccatorum.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXX.

¶Expositio Tituli.

C PRæscribitur Psalmo iam declarando:Canticum graduum ipsi Dauid.Loquitur etiā psal
mus iste de duodecimo gradu spiritualis ascensus, videlicet de humilitate, sine qua nulla
virtus habetur aut conseruatur.Nam & pœnitentia sine ea non prodest.Quamuis autem hūi
litas sit basis & fundamentum spiritualis profectus,tamen humilitas talis ac tanta,qualis & q̄-
ta in hoc Psalmo describitur,merito ponitur gradus duodecimus. Loquens ergo ꝓpheta in ꝑ-
sona hominis virtuosi,qui suam ꝑfectionem non iactanter,sed ad gloriam dei,ædificationēq;
Christi profitetur,secundum quem modum sancti frequenter ꝓpria bona describunt,vt Pau 1.Cor.15.
lus qui ait:Plus omnibus laboraui.Et Iob q dicit:Neq; reprehendit me cor meum in omni vi- Iob.27.
ta mea.Et Ezechias qui loquitur:Memento dñe quomodo ambulauerim coram te corde ꝑfe Isaiæ.38.
cto.Quod sancti viri interdum faciunt,quatenus citius exaudiantur,non tñ in suis virtutibus
principaliter sperant,ꝑsertim cum sciāt sua merita esse dona diuina.In talis itaq; hominis ꝑso-
na loquens ꝓpheta ait.

¶Expositio Psalmi.

1 DOmine]inquit[non est exaltatum cor meum]tumore superbiæ,gloriando in se,
aut sibi ascribendo,quod tibi attribuendum est,aut pręferendo se alijs.Vnde Da
uid alibi testatur:Vilior fiam plus quàm factus sum,& ero humil' in oculis meis,
[neq; elati sunt oculi mei].i. interior cordis elatio nō ascēdit neq; appuit in ocul' 2.Reg.6.
corporis,vbi maxime apparere consueuit.Sic ergo nec intus nec foris,nec vere,nec
apparenter superbiuit.Hinc quoq; scriptum est : Quid te eleuat cor tuum,& quasi magna co- Iob.15.

gitans,attonitos habes oculos? Quid tumet contra deum spiritus tuus? Contra deum enim tu D
met omnis superbus. Propter quod dicitur in Prouerbijs: Abominatio est domino omnis ar
Proue.16. rogans. ❡[Neque ambulaui in magnis]faciendo opera,meam mensuram transcendentia, 2
seu inter proximos superbe viuendo,aut me inaniter ostendendo[neque in mirabilibus super
me]hoc est,non quæsiui facere opera rara,miranda,nec ea optaui,per quæ hominibus mirabi
lis apparerem. Sed nec præsumpsi esse scrutator maiestatis,aut supernaturalia fidei testimonia
meo ingenio mensurare. Quemadmodum in Ecclesiastico legitur: Altiora te ne quæsieris,&
Eccl.3 Roma.12 fortiora te ne scrutatus fueris,sed quæ præcepit tibi deus illa cogita semper. Et Apostolus di
cit: Non alta sapientes,sed humilibus consentientes. Hæc tamen atq; similia quædam ignaui
& derisores studiosorum multum peruerse intelligunt putantes hæc ideo dici,quasi non debe
amus mysteria fidei perscrutari, & conari quantum possibile est, intelligere alta de fide,cum
Colo.1 tamen Apostolus dicat: Crescite in scientia dei. Et Christus: Scrutamini ait scripturas. Deni
Iohan.7. q; sanctissimi patres nostri Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Thomas, nonne difficillima
loca scripturæ conati sunt explanare,supernaturalia vtcumq; cognoscere? ❡[Si non humili 3
ter sentiebam,] humiliando me intus & foris,& coram deo atq; hominibus,[sed exaltaui ani
1.Cor.4. mam meam]reputando me aliquid esse cum nihil sim. ❡[Sicut ablactatus supra matrem suã 4
ita retributio in animã meam].i. tunc retribuatur & fiat animæ meæ à te,sicut fit puero abla
ctato,incumbenti supra vbera matris suæ,quatenus sicut puer talis quærit vbera sugere,& nõ
potest,sed dolet,plãgitque,atq; repellit. Sic ego à te internã consolationẽ non acquirã,nec vbe
ra æternæ sapiæ sugã,sed tanq̃ indignus abijciar. Hæc autem dicit potius prænunciando quid E
futurum sit,si intumescat,quàm sibiipsi mala imprecando. ❡[Speret Israel]id est,fidelis,[in 5
domino,ex hoc nunc & vsq; in seculum]hoc est,indefinenter quam diu in isto exilio degit.
Non enim in patria sperat aliquis in deo,quia nec fides,nec spes,permanent in beatis. Ecce
dum psalmum hunc cantamus de nostra superbia erubescamus, quid humilitatis nobis decet
pensemus,atque ad veræ humilitatis amorem accendamur, eamque adipisci fideliter iugiter
que conemur. Nam & Christus inter beatitudines gradum humilitatis primum locauit di
Matt.5. cens: Beati pauperes spiritu,quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et iterum ait: Discite à
Matth.11 me quia mitis sum & humilis corde. Et Apostolus: Honore,inquit,inuicem præuenientes. Et
Roma.12 Ephe.5 iterum: Subiecti estote inuicem in timore dei. Ad Philippẽses quoq; saluberrime exhortatur:
Phili.2. Nihil agite per contentionem,neq; per inanem gloriam,sed per humilitatem superiores inui
cem arbitrantes.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXXI

❡Expositio Tituli.

TItulus Psalmi præsentis est: Canticum graduum. Loquitur iam Psalmus iste de tertiode cimo gradu spiritualis ascensionis, videlicet de spirituali ædificatione domus interioris, quæ est anima sancta,quæ dum virtutibus adornatur,domus Christi efficitur. Quamuis autẽ quidam doctores magni atq; catholici videantur prætẽdere quod Psalmus iste non loquatur F ad literam de rege Dauid filio Iesse,sed Christo per Dauid significato. Tamen ex verbis Hiero nymi elucescit,quod psalmus iste ad literam loquatur de Dauid. Ait enim in quadam Homi lia,quod ad Abrahã & Dauid specialiter facta est de Christo repromissio, ad Dauid: De fructu ventris tui ponam super sedẽ tuam: quæ sunt verba psalmi præsentis. Alij quoq; doctores ca tholici ita exponunt hunc psalmum,quos verũ dicere reor. Loquitur autem Dauid in Psalmo isto,præcipue de duobus,videlicet de affectu seu deuotione sui,ad ædificandum domino tem plum,& de promissione sibi facta,de successione suæ posteritatis,quantum ad regnum. Ait er go,orans pro semetipso.

❡Expositio Psalmi literalis

MEmento domine Dauid,] miserendo sibi in omnibus, prout ab Esdra dicitur: Me 1
Nehem.5. mento mei deus meus in bonum. Non quod in deo cadat obliuio, aut recens me
moria,sicut vbertim præhabitum est[& omnis mãsuetudinis eius] id est,mititatem
eius habe acceptam,& propter eam exaudi famulum tuum Dauid. Erat nanque Da
1.Reg.24. 2.Reg.16. uid multum mansuetus,quod constat ex eo quod aduersarijs suis tam pie pepercit,puta Sauli
& Semei. Pro Absolone quoque præcepit ne occideretur: quæ patent primo & secundo libris
2.Reg.15. Regum. Vnde Dionysius in epistola ad Demophilum monachum,asserit Dauid merito suę
mansuetudinis maximam apud deum gratiam inuenisse. Ad hoc autem memento ei⁹ o domi
ne,vt impleat. ❡[Sicut iurauit domino]& sicut[votum vouit deo Iacob] patriarchæ. Quas 2
liter

3 liter autem iurauit & vouit,subiungitur.¶[Si introiero in tabernaculum domus meæ].i.non
A ingrediar domum meam,vt in ea repausem,& à proposito meo desistam[si ascendero].i.non
ascendam[in lectum strati mei] vt in eo dormiam quiescens & cessans ab exequutione voti &
iuramenti.Sicut autem tabernaculum domus idem sunt,sic lectus strati idẽ significant. Iuxta
quem modum dicit apostolus corporis carnis. ¶[Si dedero].i.non dabo[somnum oculis meis
4 & palpebris meis dormitationem,] non dabo,quasi desinens à proposito. ¶[Et requiem tem= Roma.13
5 poribus meis]non dabo.i.non quiescam toto tempore vitæ meæ[donec inueniam locum do
mino]In isto versiculo tangitur,quid vouit atq; iurauit,& est sensus: donec inueniam locum
domino,hoc est,ad dei honorem,in quo sibi templũ ædificem.Ideo additur [tabernaculũ deo
Iacob].i.donec construam templum deo patris nostri sancti Iacob: sicq; illo constructo inue=
niam illud ad libitum.ad colendum deum in ipso. Sed quoniam Dauid ædificare non potuit 1.Para 17
templum, eo quod multum sanguinẽ fudit, nunquid periurus est. Et respondendũ quod Da= 1 Cor.8.
uid hæc vouit atq; iurauit,supposita voluntate diuina. Et ergo bona volũtas sibi pro opere re
putabatur,Filio autẽ eius cõcessum est implere quod ipse proposuit. Vnde dominus ait:Quod
cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo,benefecisti hoc ipsum mente pertractãs 1.Para.17
Veruntamen tu non ædificabis mihi domum,sed filius tuus. ¶[Ecce audiuimus eũ in Ephra=
6 ta]Secundum quosdam in hoc loco ostenditur deuotio Dauid in translatione arcæ, quæ priõ
stabilem habuit mansiõem in Sylo, vbi Iosue eam locauit, eratq; ibi donec tempore Eli capta 1.Reg 4.
est à Philistæis. Extunc autem non habuit fixum locũ donec in templo Salomonis locata est.
B Cum enim remisissent eam Philistæi in Iudæã posita fuit in Cariathiarim,deinde in Masphat
& postea in Gabaa,in domum Aminadab,deinde transtulit eam Dauid in domum Obededõ
Ethæi,vt legitur secundo libro Regum. Postremo posuit eam Dauid in tabernaculo quod ipse 1 Reg.6.
ei tetenderat Sic ergo literam istam exponunt. Ecce audiuimus eam,hoc est,arcam positam fu 2.Reg.6.
isse in Ephrata.i.in Sylo quæ dicitur Ephrata,quoniam erat in sorte Ephraim[inuenim⁹ eam
in campis Syluæ]hoc est,in Gabaa,quæ est in territorio Cariathiarim,quæ dicitur vrbs syluas 1.Reg.6.
7 rum. ¶[Introibimus]ego Dauid & populus meus,[in tabernaculum eius,].i.in tabernaculum Iosue.15
quod ego tetendi arcæ in ciuitate mea Ierusalem[adorabim⁹]deum[in loco vbi steterũt pedes
eius.] Deus enim dicebatur sedere super propitiatorium quod erat super arcam tanquã oper=
culum eius,& ita pedes dei dicebãtur stare in loco vbi extitit arca. Hæc autẽ expositio videtur
extranea. Cum enim nulla mentio facta sit in psalmo præsenti vsq; ad hunc versum de arca
non apparet cur hoc relatiuum eam referat arcam. Itẽ quod per Ephrata intelligatur Sylo,ex=
traneum esse videtur.Nam in Genesi habetur:Bethlehem dicta est Ephrata. Vnde & Miche= Gen.35
as ait:Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in milibus Iuda. Si dixisset propheta: Ecce au= Mich.5
diuimus eam in Ephraim,vel in Ephrem apparentiam haberet maiorem expositio ista. Deni
que quod per campos syluæ intelligatur Gabaa,quæ erat ciuitas populosa,nõ videtur conue=
niens.Quidam etiam libri qui creduntur correcti non habent. Ecce inuenimus eam,sed eum.
Aptius ergo puto vt exponatur ista de Christo atque ecclesia, de quibus Dauid hoc loco pro=
C phetice loquitur,sicut in sequenti patebit articulo. Deinde Dauid orat dominum vt dignan=
8 ter descendat,& habitet in templo Salomonis. ¶[Surge domine in requiem tuam,]id est, in
templum à filio meo Salomone ædificandum,in quo tibi stabilem habitationem elegisti.Sur=
ge inquam [tu,]ingrediendo non motu locali,sed operatione gratuita,templum hoc,[& arca 3.Reg.7.
sanctificationis tuæ]hoc est,arca Mosi sanctificata à te,& continens sancta,duas videlicet ta=
bulas digito dei scriptas, virgamque Aaron quæ fronduerat,& vrnam auream continentem Hebr.9.
manna.Hæc arca surgat.i. transferatur in requiem tuam,id est,in templum Salomonis, Itaq;
orat Dauid vt arca transferretur in templum Salomonis,quod factum esse tertio Regum ostẽ
ditur. ¶[Sacerdotes tui,] videlicet filij Aaron,ministri altaris ac templi, [induantur iustiti= 3.Reg.8.
9 am]id est,taliter adornentur & operiantur iusta vita atque virtutibus, sicut corpus vestimen=
to ornatur ac tegitur. Propter quod Moses dixit: Sacerdotes qui accedunt ad dominum,san=
ctificentur ne percutiat eos[& sancti tui exultent]spirituali iucunditate in te. ¶[Propter Da= Exo.19
10 uid seruum tuum]hoc est,propter preces & merita eius[non auertas faciem Christi tui]id est
non differas mittere Christum mundi saluatorem, sed ostende nobis faciem atq; præsentiam
eius.Nicolaus de Lyra per Christum hoc loco intelligit Salomonem.Et dicit quod secundum
Iudæos portæ templi Salomonis clauserunt se contra sacerdotes atq; leuitas, arcam portãtes,
vt eam transferrent in templum. Cumque dominum pro apertione portarum orarent,Psal=
mumque præsentem cantarent, statim dum istum versiculum canebant portæ templi aperue
runt se:quo facto vniuersi qui aderant,cognouerũt quod Dauid erat acceptus deo,cuius oppo
sitũ multi tenebant vsq; ad illud tempus propter occisionem Vriæ, & adulterium Bethsabeæ. 2.Reg 11.

¶[Iurauit dominus Dauid]seruo suo[veritatem]hoc est,quod verum est [& non frustrabitur 11
eam].i.non omittet implere quod ei iurauit. Quid autem iurauit adiecit [de fructu ventris tui D
ponam super sedem tuam]i.dabo tibi filium,regni successorem. Istud secundum Hieronymũ
intelligendum est de Christo, qui dicitur filius Dauid secundum carnem, & in eo perpetuatũ
Lucæ.1 est regnum Dauid,sicut angelus dixit virgini gloriosæ:Dabit illi dñs deus sedem patris eius &
Isaiæ.9. regnabit in domo Iacob inæternum. Vnde ab Isaia prædictum est:Super solium Dauid, & su
per regnum eius sedebit,vt confirmet illud,& corroboret in iudicio & iustitia, amodo & vsq;
in sempiternum. Quidam tamen exponunt de Salomone qui erat filius & successor Dauid in
2.Reg.7. regno,sicut per Nathan dominus promiserat Dauid. ¶[Si custodierint filñ tui]o Dauid [testa- 12
mentum meum]hoc est,legem Mosaicam,[& testimonia mea].i.cętera quæ in lege contenta
sunt,[hæc quæ docebo eos,]. i.tunc illuminabo corda ipsorum,vt plenius veriusq; ea cogno-
scant. ¶[Et filij eorum vsq; in seculum]hoc est,q̃ diu durauerit cursus veteris testamenti[sede- 13
bunt super sedem tuam]regnantes in regno tuo,& patribus suis succedētes. Sic plane factum
fuisset,si non peccassent adeo grauiter. Vnde propter eorum grauissima crimina,regalis succes
sio desijt tempore captiuitatis Babylonicæ. ¶[Quoniam elegit dominus Sion].i.montem in q̊ 14
ædificatum est templum[elegit eam in habitationem sibi]Nam in templo dicebatur deus spe
cialiter esse & habitare,propter euidentem operationem suam in eo. In templo nanq; daban-
tur diuina responsa de propitiatorio. Sciendum autem quod mons Sion,qui etiam dictus est
1.Para.21 mons Moria,erat locus in quo Dauid vidit angelum domini percutientem populum propter
murmurationes populi. Hunc autem locum deus ostendit se elegisse,quando misit Gad pphe- E
2.Reg.24. tam ad Dauid præcipiens ei vt in monte seu loco hoc ædificaret altare, hostiasq; offerret in eo
Quod cum fecisset,exaudiuit eum deus in igne cœlitus descendente. Propter quod Dauid lo-
1.Para 22 quutus est dum ista vidisset:Hæc est domus dei,& hoc altare in holocaustum in Isra el. In hoc
itaq; monte præcepit Dauid Salomoni cõstruere templum. ¶[Hæc requies mea in seculũ secu- 15
li]hod est,in templo ædificato in hoc monte requiescam cũ filijs Israel[hic].i.in mõte isto[ha-
3.Reg.8. bitabo]cum populo meo[qm̃ elegi eam].s. Sion. Vnde dñs dixit Salomoni: Sanctificaui mihi
domum istam,& habitabo cum filijs Israel. ¶[Viduam eius benedicens benedicam,]hoc est,in 16
spiritualibus & temporalibus dabo sufficientiã viduis Sion[pauperes eius saturabo panibus]
mentis & corporis,dummodo legem meam custodire sategerint. ¶[Sacerdotes eius].s.templi 17
[induam salutari].i.salute & gratia[& sancti eius exultatione,]spirituali[exultabũt]de bonis
dñi,eiq; hilariter ministrabunt. ¶[Illic]videlicet in Sion[producam].i. procreabo & prolõga- 18
bo[cornu].i.regiam potestatem[Dauid]dando ei regni successores[paraui lucernam].i.clarã
memoriam,[Christo meo,].i.regi Dauid,non penitus auferendo regnum à posteris eius,vsq;
3.Reg.11. ad longum tempus. Hinc enim dñs ait Ahiæ prophetæ,cui loquebatur de diuisione regni Israe
litici:Filio autem eius,videlicet Roboam,filio Salomonis dabo tribum vnam,vt remaneat lu
cerna Dauid seruo meo. Et simile sæpius dicitur de alijs regibus Iuda,qui suis peccatis meruerũt
regno atq; successore priuari. Sed propter Dauid factum est,vt maneret ei lucerna. ¶[Inimicos 19
eius induam confusione.] Sæpe enim deiecit deus aduersarios Dauid, filiorumq; eius,& tunc F
confusione repleuit æmulos eius[super ipsum autem]Dauid & posteritatem ipsius[efflorebit
sanctificatio mea].i.vnctio sancta,qua reges vngi solebant. Veruntamen ista de Christo mul
to conuenientius exponuntur,sicut iam elucescet.

¶Elucidatio eiusdem Psalmi de Christo.

CONuenientissime autem exponitur psalmus iste de Christo,qui in scripturis veteris testa-
menti frequẽter Dauid vocatur. Sicut dum dominus per Ezechielẽ ait: Saluabo gregem
Ezech.34. meum,& suscitabo super eum pastorem vnum,q pascat eum, Dauid seruũ meum. Et per Ose,
Osee.3. Reuertentur filij Israel,& quærent dñm deum suum,& Dauid regem suum. Dauid enim inter
pretatur manu fortis,seu desiderabilis aspectu. Et quis adeo fortis vt Christus dei virtus,q fort-
Luc.11 tem armatum alligauit.i,diabolum vicit,& vasa eius diripuit.i,peccatores redemit? Præterea
psalm.44. quis tam desiderabilis aspectu vt Christus speciosus forma p̃ filijs hominum,qui est cãdor lu-
Sapien.11 cis æternæ,in quem desiderant angeli sancti prospicere? De Christo itaq; loquẽs propheta,ait:
1.Pet.2 Memento dñe,pater æterne,Dauid,hoc est, Christi,& om̃is mansuetudinis eius. Christus em̃
Ierem.11. mitis imo mitissimus erat. Propter quod ait: Ego quasi agnus mãsuetus qui portatur ad victi
mam. Et iterum:Discite à me quia mitis sum. De eius quoq; mansuetudine scriptum est:Non
Matth.11 clamabit,nec audietur foris vox eius:& non erit tristis neq; turbulentus. Sed multa sunt q̃ cir-
Isaiæ.42. ca hoc mouere possunt studiosum lectorem. Primo em̃ videtur mirabile q̃d propheta oret pro
Christo & mansuetudine eius. Secũdo,mirum apparet cur oret vt deus meminerit Chr̃i,cum
certum sit quod nunquam obliuisci potuit filij sui dilecti, aut eius mansuetudinem reprobare,

A in quo sibi bene complacuit. Tertio mirũ est cur oret pro Christo, cũ Christus oĩpotens sit & per seipsum oĩa possit? Et respondendũ ad primum istoꝝ, ꝙ Propheta orat ꝓ Christo, non tñ pro ꝓpria Christi ꝑsona. Orat enim deus vt meminerint Christi, non quantũ ad ipsum Chr̄m, sed quantũ ad corpus suum mysticũ, quod est ecclesia, sc3 vt ꝑ Christũ & merito eius misereat oĩbus nobis. Et hoc modo Moses sæpe precatus est deum, vt recordaretur Abrahæ & Isaac & Iacob, non ꝙ pro sanctis illis defunctis orauit, sed hoc deprecabatur vt deus meritis eoꝝ misereretur filijs Israel. Vel dici potest ꝙ Propheta orat ꝓ Christo, non propter Christi indigentiã, sed ad ostendendum cordis sui affectum quẽ habebat ad Christũ. Sicut eñ Christus pro seipso orauit, sic membra eius pro eo hoc modo poterant exorare, & ex hoc patet responsio ad secundum. Non enim sic orat Propheta vt deus pater memor sit Christi & mansuetudinis eius, qua si eoꝝ obliuisci potuerit, sed vt recordando Chr̄i & mansuetudinis eius, memor sit misereatq3 nr̄i, dando nobis ꝑ ipsum quod ipsi non promeremur. Deniq3 licet Christus s c d m quod deus, oĩpotens sit, orat tamen Propheta vt pater ei cooperetur, quoniã Christus vt homo, indesinenter adiuuabatur à patre, & quicquid fuit ac habuit, à patre recepit. Vnde ipse testatur: Non potest filius à se facere quicq̃. Itaq3 dñe memẽto Dauid. i. Christi, ad hoc vt impleat sicut Chr̄s iurauit dño deo patri, & sicut votum vouit deo Iacob. Sed vbi in scriptura canonica legit Chr̄s iurasse vouisseq3 dño? Ad hoc responderi potest dupliciter. Primo, ꝙ per iuramentũ Christi intelligatur firmum propositũ eius. Per votum vero ipsius intelligitur voluntas eius promptissima & firma assertio, qua se dixit factuꝝ quod sequitur. Secundo (vt arbitror) dici potest, ꝙ B Christus homo vere iurauit atq3 promisit deo illud quod subditur, q̃uis fortassis hoc alibi non legatur. Cum enim Christus plenus fuerit omni virtute, plenus vtiq3 fuit omni actu ac perfectione virtutum. Cum ergo iuramentum & votum sint actus religionis seu latrię, quemadmodum in Secunda secundæ Thomas declarat, probabile est quod in Christo fuerunt, præsertim cum opera ex voto præcedentia sint perfectiora magisq3 meritoria q̃ alia. Vnde & virgo bene dicta virginitatẽ creditur promisisse. Iurauit autẽ & vouit Christus hoc modo: Si introiero. i. non intrabo in tabernaculum domus meæ, hoc est, in cœlum, vnde descendi, si ascendero. i. nõ ascendam in lectum strati mei. i. ad thronũ glorię, vt requiescã ad dexteram dei patris. De quo throno scriptũ est: Ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Si dedero. i. non dabo requiẽ id est, triduanæ sepulturæ quietẽ oculis meis corporeis, qui tunc sine vigilia actionis fuerunt. Et hoc idem repetit alijs verbis dicendo: & palpebris meis dormitationẽ. Et requiẽ temporibꝰ meis non dabo, hoc est, q̃ diu in mundo isto conuersor, non quiescam, neq3 cessabo discurrere, prædicare, miracula facere, iniurias sustinere, donec inueniam locum domino. Hic ponitur quid Christus iurauit & vouit, vt sit sensus: Donec inueniam, hoc est, parem ac faciam locũ domino in cordibus electorum, conuertendo eos ad fidem & gratiam dei, & donec hoc modo inueniam tabernaculum, id est, ecclesiam deo Iacob, congregando electos in vnũ, id est, in vnam catholicam fidem atq3 indiuiduam charitatẽ, sicq3 existant tabernaculum dei, in quo ipse per gratiam habitet, sicut Apostolus ait: Templum dei sanctum est, quod estis vos. Et in Apocaly C psi inducitur: Ecce tabernaculum dei cũ hominibus, & habitabit cũ eis. In ijs itaq3 v̄bis pollicetur Christus se non esse reuersuꝝ de mundo ad cœlum, nisi prius construeret deo patri ecclesiam, prout à Zacharia prædictum est: Ipse ædificabit templum domino. Et Christus alibi testatur: In die illo suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas eius. Quod Iacobus allegat impletũ in vocatione Gentiũ ad fidẽ Christi. Ecce audiuimus eum, sc3 Christũ, in Ephrata, hoc est, in Bethlehem Iudę, in qua ortus est Christus, iuxta illud: Et tu Bethlehem Ephrata, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Et ibi inuentus est à magis atq3 pastoribus: inuenimus eũ in campis syluæ. Ad literam per campos syluæ, intelligi possunt loca plana, in quibus Christus frequenter ambulauit & docuit, ibiq3 à Iudęis ac Gentibus eum requirẽtibus sæpe reptus est. Secundũ Hieronymũ per cãpos syluæ intelliguntur Gentiles, q tãquam inculti atq3 indocti campi syluæ vocantur, & in illis inuentus est Christus, qñ ꝑ prædicationẽ apostoloꝝ fidẽ catholicã receperunt, & Chr̄o connexi sunt vt capiti. Alij textus h̄nt eã & tũc est sensus: Ecce inuenimꝰ eã, puta ecclesiã, quã appellauit tabernaculũ in Ephrata, quia ĩ Bethlehem audita atq3 inuenta est ecclesia. i. congregatio in Chr̄m credentiũ, sc3 Maria & Ioseph, pastores & Magi, inuenimus eã. i. ecclesiam in cãpis syluæ. i. populis Gentilitatis incultæ. Quia Iudæis Chr̄m negantibus ecclesiãq3 ꝑsequentibus, Gentiles conuersi sunt, & ex ipsis constructa est Chr̄i ecclesia, sicut ꝑ Prophetã ait: Inuentus sum à nõ quærentibus me, palã apparui his q nõ interrogabãt de me. Ad q̃d etiã ꝑtinet illud Osee: Erit in loco vbi dr̄ eis: Non populus meus vos, dicet eis: Filij dei viuentis. Introibimus nos in Christũ credentes, in tabernaculũ eiꝰ id est, locũ ecclesiæ, adorabimus deũ cultu latriæ, in loco vbi steterũt pedes eius. i. in gentilitate conuersa

Mat. 3. 17.
Exodi. 32
Matth. 26
Iohan. 17.
Iohan. 5
Apo. 3
1. Cor. 3
Apo 21
Zach. 6
Amos 9
Act. 15
Mich. 5
Mat. 2
Lucæ 2
Lucæ 2
Mat. 2
Isaiæ. 65
Osee 1

conuersa seu ipsa ecclesia, vbi steterunt sancti apostoli, & eorum prædicationes auditæ sunt, Qui apostoli sunt pedes ecclesiæ, quoniam corpus eius sustentant & baiulant. De eis nanque & eorum D
Isaiæ.52 doctrinis Isaias ait: O q̃ pulchri super montes pedes euangelizantium pacem, annunciantium bona. Vel sic: Introibimus in tabernaculum eius, videlicet Christi, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Hoc ad literam conuenientissime accipitur de templo in Ierusalem ædificato post reditum à Babylone. In hoc enim tabernaculo pedes Christi frequenter steterunt
Lu.19 sicut dum eiecit de eo omnes ementes & vendentes. Vnde dictum erat: Statim veniet ad tem-
Malach.3 plum suum dominator quẽ vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Surge domine Christe in requiem tuã. i. resurge à mortuis, & assume corpus gloriosum, & redi ad cœlum. Iam em̃ iuramentũ tuũ implesti, votum soluisti, inuenisti dño locum, fundasti ecclesiam. Tu & arca sanctificationis tuæ. i. non solum tu surge, sed & ecclesia tecũ resurgat. Ita impletũ est: Nã
Mat.27 Christo resurgente multi sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Christo quoque resurgente in re, omnes Christiani surrexerunt in spe: capitis em̃ præcessio, spes extat membrorum. Propterea
1.Thess.4. dicit Apost. Si em̃ credimus q̧ Iesus mortuus est & resurrexit, ita deus eos qui dormierunt adducet cum eo. Dicitur aũt ecclesia arca sanctificationis Christi, qm̃ sicut arca Mosi continebat quædam præcipua sancta in præcedenti articulo nominata: ita ecclesia Christi cõtinet electos qui sunt vasa misericordiæ. Dicitur quoque arca sanctificationis, id est, sanctificata asper-
Ephe.5 sione sanguinis agni immaculati, quemadmodum scriptum est: Christus dilexit ecclesiam & tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret, mundans illam lauacro aquæ in verbo vitæ. Lauacrum autem aquæ, puta baptismus, operatur virtute sanguinis Christi. Omnia nãque sacramenta sunt quasi vasa medicinalia, per quę nobis applicatur virtus seu meritum passionis & sanguinis Christi. Deinde Christus vel Propheta pro sacerdotibus noui testamẽti deprecans, subdit: Sacerdotes tui induantur iustitiam. Maxima enim puritas Christianos condecet sacerdotes, qui hostiam illam supermundissimam superdignissimamque conficiunt, tractãt, & sumunt. Propter Dauid seruum tuum. i. Christum, qui secundum q̧ formam serui accepit, seruus vocatur, non auertas. i. non repellas à te o deus pater faciem Christi tui. i. vultũ seu mentem hoïs Christiani, q Christus nominatur, tanq̃ spiritualiter vnctus spiritu sancto, sed merito passionis, orationis, conuersationisque Christi suscipe faciem Christiani, sicut de Iob dicit: Fa- E
Iob.41. ciem eius, vz Iob, suscipiam. Vnde Malachias: Deprecamini (inquit) vultum dñi, vt misereat
Malach.1 vestri, si quo modo suscipiat facies vestras. Vel sic, Non auertas faciem Christi tui, id est propter ipsum Christum nõ auertas piam præsentiam, claram notitiam, gratiosam inhabitationem Christi à nobis. Iurauit. i. inuiolabilit̃ affirmauit, immobilit̃que pmisit dñs pater Dauid. i. Chro veritatem, & non frustrabitur eum. i. iuramentũ suum non faciet irritũ. Quid aũt iurauit subiungitur: de fructu. i. de filijs spũalibus, ventris tui. i. cordis tui, q̃s sc3 per sapiam tuæ mentis
Iacobi, 2 spũaliter generasti, prout Iacobus ait: Voluntarie genuit nos v̈bo veritatis suæ, ponã super sedem tuam. i. in cathedra ecclesiæ, faciendo ex eis pastores, prælatos, doctores, sicut supra de apo-
Psalm.44. stolis dictum est: Constitues eos principes sup omnem terram. Hinc em̃ dicit Apost. Quosdã
1.Cor.12 posuit deus in ecclesia, primo apostolos, deinde prophetas, tertio doctores. Sæpe aũt in scriptu-
Psal.109 ra diuina ponitur vẽter pro corde seu mẽte. Nam supra dictum est: Ex vtero añ luciferum genui
Proue.22. te. i. ex corde. Non em̃ in deo patre est venter corporeus. Salomon quoque ait: Appone cor tuũ F ad doctrinam meam, quæ pulchra erit tibi cum seruaueris eam in ventre tuo. i. in mente tua. Si custodierint o Christe filij tui. i. Christiani testamentum meum. i. decalogum, & testimonia mea in euangelio tradita, hæc quæ docebo eos, vt clarius ea cognoscant & certius comprehendant, imo certissime sciant ea esse à deo. Hanc beatissimã illuminationẽ meret conuersatio virtuosa. Ideoque Saluator loquutus est: Si q̃s voluerit volũtatem dei facere, cognoscet de doctrina
Iohan.7. an ex deo sit. Et iterum: Nunquid vestrum est scire iudicium qui odio habetis bonum? Et filij
Mich.3 eorum. i. spiritualiter enutriti sana doctrina & moribus ab illis qui præcesserunt, vsque in seculũ. i. q̃diu ecclesia steterit, sc3 vsque ad terminum mundi, sedebunt super sedẽ tuam, tanq̃ successores apostolorum, regentes ecclesiam tuã. Hoc aũt fiet non eorum meritis, sed gratia dei. Propter q̃d
Iohan.15. sequit: Qm̃ elegit dñs Sion. i. ecclesiã militantẽ, quemadmodũ in euãg. dicit: Non vos me elegi-
Ephe.1 stis, sed ego elegi vos. Et Apost. protestat: Deus elegit nos in Christo añ mundi constitutionem vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius: elegit eam in habitationem sibi. i. vt in ea p gratiam habitet, sicut p Salomonẽ asseruit: Delitiæ meæ esse cum filijs hoïm. Vñ Apl's dicit: Vos
prou.8 estis templum dei viui, sicut dicit dominus: Qm̃ inhabitabo in illis, & inambulabo, & ero illorum
2.Cor.6 deus. Hæc. i. ecclesia seu anima munda, deuota & studiosa, requies mea in seculum seculi, sicut
Matth.28 dixit: Ecce ego vobiscum sum cunctis diebus. Dicitur autem deus immobilem requiem habere in nobis, nõ q̧ ipse vnq̃ turbetur aut moueatur, sed quoniã facit corda nostra in ipso quiescere

hic habita-

hic habitabo per grãm,qm̃ elegi eam mea bonitate,non eius virtute. Viduã eius,sc; ecclesię .i.
A fœminam viri solatio destitutã,& de cætero propter me continentẽ,nec in delitijs viuentẽ,bñ-
dicens benedicam , dando ei necessaria vitæ,gratiamq; in pñti,& gloriam in futuro. Vnde de
talibus viduis scribens Apost. Viduas(inquit)honora,quæ vere viduæ sunt. Vel, viduã.i.aĩam
fidelem humano solatio destitutam,& vana gaudia contemnentem , bñdicens benedicã:pau- 1.Timo. 5
peres eius.i. egenos ecclesiæ,sc; pauperes spiritu ,quorum est regnum cœloꝝ,saturabo panibꝰ
vitæ & intellectus,pane sacramentali,pane lachrymaꝝ,pane opeꝝ bonoꝝ. Illuc .i. in ecclesia Mat.5
producam.i. formabo,conseruabo & prolongabo cornu Dauid.i.dignitatem atq; potentiam
Christi,dando ecclesiæ magnam dignitatem ac potestatẽ in nomine Christi. Vel,Illuc.i.in fu-
turo iudicio atq; in patria producam.i.proferam & ostendam cornu Dauid.i.regiam seu iudi
ciariam potestatem Christi,quæ illuc præcipue apparebit , vbi videbitur in maiestate gloriæ
suæ,paraui lucernam.i.claram ac sempiternam memoriam Christo meo , qm̃ nomen Christi
vbiq; gloriosum & notum est. Vel lucernã.i.vasa grãe , sc; hoĩes bonos in quibus Christus per
gratiam splendet,quemadmodum in lucerna lucet candela . Vel lucernam.i. Iohannem præ-
cursorem qui parauit viam domino,de quo dicitur:Ille erat lucerna ardens & lucens. Inimicos Iohan.5.
eius.i.aduersarios Christi induam confusione,præsertim in die iudicij,quando videbunt filiũ
hominis in maiestate sua,quando illud Isaiæ implebitur: Ad eum venient, & confundent oẽs
qui repugnant ei:sup ipsum aũt.i.sup Christum efflorebit.i.affluenter seu copiose florebit san Isaiæ.45
ctificatio mea,quia & eius naturam humanam præ oĩbus sanctis sanctificaui , implens eã spũ
B sancto sine mensura,& omnes ecclesiæ filios sanctificabo p eum. Vnde dicit Apostolus:Recõ- Roman.5
ciliati sumus deo p mortem filij eius. Hoc etiã Christus orauit: Pater sanctifica eos in verita- Iohan. 17.
te. Ecce psalmum gloriosum ac mysterialem audiuimus , in quo Christi incarnatio,ecclesiæ
institutio pulchre signantur. Tropologice quoq; monet nos psalmus iste, vt iuremus & pmit-
tamus non ingressuros nos tabernaculum domus nostræ &c.donec in nobisipsis inueniamus
locum domino,emundantes cor nostrum ab occupatione supflua, ab inordinato affectu , ab
omni torpore .

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXII.

❡Expositio tituli.

TItulus psalmi præsentis est:Canticum graduum . Agit nanq; hic psalmus de quartodeci-
mo gradu spiritualis ascensionis, videlicet de charitate,quæ multos connectit,& oĩa com
munia facit. Ait ergo:

❡Expositio psalmi.

ECCE quàm bonum] Dum in scriptura diuina præmittitur Ecce , insinuatur aliq̃d
1 notabile esse dicendum:Ecce quàm bonum[& quàm iucundum].i.pensate ꝙ mul-
tum bonum seu meritorium multumq; delectabile sit [habitare fratres] spirituales
[in vnum.]id est,in eadem domo,dummodo idipsum dicant omnes , & non sint in
eis schismata. Socialis igitur vita commendatur in isto versiculo.quam Salomon q̃- 1.Cor. 1.
que collaudat: Melius(inquit)est duos esse simul , habent enim emolumentum societatis suæ. Eccls.4
Si vnus ceciderit,ab altero fulcietur. Væ soli,quia quum ceciderit,non habet subleuantem. Et
iterum:Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma .Si autem quis velit exponere tam ex- Prou.18
C tense, vt omnibus in gratia existentibus congruat, sensus erit: Ecce quàm bonum,& cætera.
in vnum,id est, concorditer habitando in ecclesia Christi sub vna fide,spe,& charitate , vt sint
omnes vnum in Christo,quemadmodum Apostolus loquitur : Etenim in vno spiritu in vnũ
corpus baptizati sumus,siue Iudæi,siue Gentiles,siue serui,siue liberi,& omnes vno spiritu po 1 Cor.12
tati sumus. Secundum primã autem expositionem conuenit psalmus iste præsertim claustrali
bus,quoꝝ esse debet maior concordia quàm alioꝝ, ita vt multitudinis fratrum sit cor vnũ &
anima vna,sicut dominus alibi ait:Dabo eis cor vnum & animam vnã. Summa nihilominus Act.4
est Anachoretaꝝ perfectio,quæ est magis diuina q̃ humana . Nam homo solus,est aut deus, Ierem.32.
aut bestia,non essentialiter,sed participatiue. Deinde ponit exemplum bipartitum seu duplex
de isto. ❡Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron]id est,si-
2 cut vnguentũ seu oleum, quo in veteri testamẽto consecrabatur summus sacerdos,erat valde
pretiosum,dulce,& optime redolens:sic vehementer virtuosum,suaue,& deo placitum est ha-
bitare fratres in vnum per charitatem. Charitas enim omnium virtutum altissima est,& nul-
la virtus tam dulciter, prompte ac delectabiliter operatur vt ipsa,secundum quod in Canticis
scribitur:Fortis est vt mors dilectio,& aquæ multæ non poterunt extinguere charitatẽ. Ait er- Can.8
go:Sicut vnguentũ in capite summi sacerdotis legalis,q̃d descendit à capite vncto in barbam

non cuiuslibet,sed barbam Aaron primi pontificis legalis,p quem alij designantur. Soli enim D
3.Reg.19. summi sacerdotes vngebanť hoc oleo,q̃tum ad sacerdotes:vngebantur autem & reges atq; p
phetæ eo modo,quo dñs dixit Eliæ:Elisæum vnges prophetam pro te. ❡[Quod] vnguentum 3
[descenit] à barba fluendo[in oram]superiorem[vestimenti eius].i.summi sacerdotis. Fluxit
enĩ oleum istud dum vngebať summus sacerdos à capite per barbam vsq; ad superiorẽ oram
Exo.39 tunicæ hiacinthinæ & superhumeralis [sicut ros Hermon,qui descendit in montem Sion]Hic
ponit secundum exemplum,& est sensus: Sicut ros montis qui dicitur Hermon, est bonus &
causa lætitiæ,qm̃ efficit montem illum fructuosum:sic bonum atq; iucundum est habitare fra
tres in vnum,qui ros descẽdit in montem Sion.i.ros similis in specie rori montis Hermon,de
scendit in montem Sion,in q̊ fuerat templum. Moraliter ita exponitur:Bonum & iucundũ
est fratres habitare in vnum, sicut vnguẽtum in capite.i.sicut bona ẽ gratia existẽs in Christo,
Ephe.5 qui est caput ecclesiæ, q̊d descendit in barbam barbam Aaron .i. quæ gratia descendit à Chr̃o
in apostolos eius, q significanť per barbam , eo q barba sit signum virilitatis,& ipsi in bello p
fide fortissimi extiterunt. Per Aaron ergo intelligiť Christus summus sacerdos ecclesiæ ,q per
Heb.9 spũm sc̃m̃ semetipsum obtulit immaculatum deo. Quod descendit in oram vestimenti eius.i.
quæ gr̃a spũs sancti descendit à Christo per apl̃os in ecclesiam,quę significať per oram vestimẽ
ti Christi. Qm̃ sicut vestimentũ est ornamentum vestiti, ita ecclesia est decor quodammodo
Christi,tanq̃ sponsa ipsius. Insuper bonũ & item iucundum est fratres habitare in vnum,sicut
bonus ẽ ros Hermon.i.spũalis fœcũdatio Christi. Hermon nãq; interpretať lumen exaltatum E
sicq; significat Christũ,q est lumen verũ sup oẽs cœlos exaltatum,q descendit in montem Sion
.i.quæ fœcundatio diffusa est in aĩam speculatiuam bonis operibus plenam. ❡[Qm̃ illic].i.ad 4
concordem fratrum cohabitationem [mandauit].i.misit [dñs bñdictionem].i.gratiarũ cœle
stium collationem [& vitã]spũalem[vsq; in seculum.] qm̃ taliter cohabitãtes nunc viuunt p
gratiam,in æternum victuri in cœlo per gloriã. Vel,Qm̃ illic mandauit.i.præcepit dñs benedi
ctionem.i.in tali congregatione pręcepit se benedici,q à discordibus nõ dignatur laudari. Hor
tatur nos diuinus sermo psalmi præsentis ad inuiolabilem fraternæ charitatis tenorem,ad pa
cificam cohabitationẽ,ad mutuam communicationẽ. Sine charitate nãq; nulla virtus merito
ria est. Ipsa est oĩs spũalis profectus principiũ,medium,& finis. Ipsa de claustro efficit paradi
sum,de monachis angelos. Odium vero de claustro facit infernum,de religiosis diabolos. Qui
in charitate nõ proficit,nil proficit,sine charitatis profectu corporalis exercitatio sterilis est.
Solitudo,silentium,abstinentia,disciplina,cilicium,clausura,vigilia,duritia strati, nil prosunt
ad vitam æternam sine pręsentia charitatis. Iccirco Apost. Excellentiorẽ(inq̃t)vobis viam de
1.Cor.13. monstro. Si linguis angelorũ loquar & hoĩm,charitatẽ aũt non habeam, factus sum velut ęs so
1.Petri.3 nans & cymbalum tinniens. Vnde in Petri Cano.scriptũ est:Oẽs vnanimes fraternitatis ama
tores,cõpatientes, misericordes,modesti,humiles,nõ reddentes malum pro malo:sed econtra
rio,benedicentes,quia in hoc vocati estis.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXIII.

❡Expositio tituli.

INsuper titulus psalmi nunc exponendi talis est:Canticũ graduũ. Nam sicut psalmus præce F
dens locutus est de charitate fraterna:sic iste de charitate diuina eloquiť, quę est quintusdeci
mus,summus & vltimus gradus spũalis ascensionis. Realiter tñ idem sunt charitas dei & pro
ximi, q̃a virtutes distinguunť p rõnes formales. Ratio aũt amandi proximum deus est. Porro
psalmus iste ad lr̃am est inuitatio sacerdotũ ac Leuitarũ veteris testamenti ad laudẽ diuinã, &
sic p domum dñi designať templũ Ierusalem,in q̊ stabãt sacerdotes & Leuitæ ad orandum &
immolandũ. Spũaliter vero exponiť de vniuersis fidelibus,& est sensus.

❡Expositio psalmi.

ECce nunc].i.tp̃e isto,de quo dicit Apost. Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nũc di 1
2.Cor.6 es salutis. De quo in Isaia habetur: Quærite dñm dum inueniri potest,inuocate eum
Isaiæ.55 dum prope est. Vel,nunc.i.ascensis gradibus præinductis[benedicite dño] .i.deũ lau
date ex charitate ardente,[omnes serui domini.]qui fide & opere Christiani estis.
Qui enim prædictos virtutum gradus ascenderunt atq; sortiti sunt,digni habentur
Eccle.35 benedicere dño benedictiõe laudis & gratiarum actionis: quæ vtiq; benedictio nõ est specio
sa in ore pc̃toris. ❡[Qui statis in domo domini].i. qui stabiliter estis ecclesiæ filij,perseueran 2
tes constanter in ecclesiastica vnitate,id est,in vera fide & charitate, & qui statis [in atrijs do
mus dei nostri]id est,in primis seu amplioribus locis ecclesiæ,quæ sunt materialia atria eius.
Sapie.9 Vel,in atrijs,id est, in latitudine charitatis,domus dei nr̃i,id est fidelis animæ, quæ est domus
& se

3 sedes sapientiæ increatæ. ¶[In noctibus].i.tempore nocturno,iuxta illud: Consurge,lauda in Thren.3.
A nocte. Vel,in noctibus.i.tempore aduersitatis. Vel,in noctibus.i.toto tempore vitæ præsentis
quod innumerabilibus vitiorum tenebris,tribulationumq; pressuris obtenebratur. Propter
quod in tenebris & vmbra mortis sedere perhibemur.[extollite manus vestras]corporales ac Lu.1
spirituales,quæ sunt desideria ad superna tendentia [in sancta].i.in cœlestia,quatenus ea adi-
pisci & ingredi valeatis,de quibus ait Apostolus: Christus per proprium sanguinem introiuit Hebræ.9.
semel in sancta. Debemus autem vtrasq; manus cum feruentissimo semper affectu extollere,
iuxta illud Apostoli: Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus.[& benedicite do- 1.Tim.2
4 mino]indesinēter. Et vt hoc queas perficere,o serue atq; ecclesia dei. ¶[Benedicat te dominus]
id est,gratiæ dona tibi infundat[ex Sion].i.ex cœlesti Ierusalem, vbi ipse specialiter habitat[q
fecit cœlū & terrā]ex nihilo,tanq̄ creator oīpotens,cui subest cum voluerit posse,cui nō est diffi Sapie.12
cile omne verbum, qui in infinitum plura atq; maiora potest efficere, q̄ possit mens humana Iere.32
concipere. Sed quid est quod in principio psalmi hortatur nos sanctus Propheta benedicere
domino,nunc vero precatur vt dominus nos benedicat? Et respondendum quod duplex est be
nedictio,scilicet consecrationis & laudis. De benedictione consecrationis dicit Apostolus: Si- Hebræ.7
ne vlla contradictione quod minus est à maiore benedicitur. Hac ergo benedictione benedicit
nos deus. Benedictione vero laudis minor benedicit maiori,& creatura creatori. Postremo
psalmum istum affectuosum ac dulcem decet nos hora Completorij cum speciali deuotione
B cantare,dirigendo mentē ad creatorem,atq; in eius præconijs diem concludere, obdormien-
do in meditationibus diuinorum.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXXIIII.

¶Expositio tituli.

PRæterea psalmi præsentis titulus est: Haleluia, cui⁹ interpretatio est: Laudate dominum.
Merito autē post psalmos graduales ponitur psalmus, Haleluia pro titulo habens. Quo-
niam gradus spiritualis ascensionis perambulans,sicq; ad veram perfectionem pertingens,di
gnus est deum laudare. Psalmus vero iste hortatur nos ad laudem diuinam propter multipli-
cem rationem, & ait:

¶Expositio psalmi.

1 LAVdate]o vniuersi fideles[nomen dn̄i].i.dn̄m nomine designatum,seu rem signifi
2 catam per nomen [laudate serui] iustitiæ,non serui pc̄ti[dominum. ¶[Qui statis]
fide constanti & opere efficaci[in domo domini].i.in ecclesia materiali, quæ est do-
mus orationis & laudis. Vel,in domo domini.i.in ecclesia militanti & spirituali,seu
congregatione fideliū,q oēs sunt vnū mysticum corpus Chr̄i, recipientes ab eo motum virtu
tum & vitam gr̄æ,& q statis [in atrijs domus dei nr̄i] versiculus iste in præcedenti psalmo expo Psal.133
3 situs est. ¶[Laudate dn̄m qm̄ bonus dn̄s]Deus em̄ scūs & bn̄dictus essentialit̄, incircūscriptibi
liter,& quolibet bonus est,& ipse est oīs boni principium,quē oīa naturalit̄ appetunt tanq̄ vl-
timum finem,sine cuius incessabili cōseruatione nec in momēto subsistere possent, ideo ait Sal
C uator: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus deus. [psallite noī eius qm̄ suaue.] Pro- Lu.18
prium nomen dn̄i creatoris est deus,& qd dulcius deo? imo qd vel in minimo comparari pote
rit dulcedini dei? Cuius est tāta dulcedo,q̄ta bonitas,q in seipso infinita dulcedine æternaliter
fruitur,omnesq; beatos in patria inexcogitabili suauitate pfundit, nos quoq; in hac valle la-
chrymarū subinde dulciter visitat,pie lætificat, excessiue exhilarat,supernaturaliterq; reficit.
4 Psallendum est etiam dn̄o propter beneficia eius, vcȝ ¶[Quoniam Iacob elegit sibi dn̄s Israel
in possessionem sibi.]Iacob qui interpretatur supplantator,alio nomine dictus est Israel,quod Gene.32
interpretat̄ vir videns deum. Siue aūt per Iacob & Israel intelligatur persona Iacob,siue popu-
lus ab eo descendens,certum est q̄ deus eum elegit,quemadmodum Moses profitetur populo
huic: Patribus tuis conglutinatus est dominus,& elegit eos,amauitq; semen eorum post eos.
Et iterū: Te elegit dn̄s vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram. Et Deut.10
ideo dicitur elegisse Israel in possessionem.i.in hæreditatem seu hæreditarium populum,sicut p Deuter.7.
Isaiam loquitur: Hæreditas mea Israel. Et Samuel dixit ad Saul: Ecce vnxit te dominus super Isaiæ.19
hæreditatem suam in principem. Spiritualiter vero per Iacob intelligitur quilibet contra vitia 1.Reg.10
luctans. Per Israel vero omnis deum fideliter speculans,quod maxime competit veris Christia
nis,seu ecclesiæ Christi, & hos deus elegit in possessionem æternam, possidens eos in via per
gratiam,in patria autem per gloriam,propter quod dicit Apostolus: Deus prædestinauit nos
5 in adoptionem filiorum per Iesum Christum,secundum propositum voluntatis suæ. ¶[Quia Ephe.1
ego cognoui,] per fidem, per rationem naturalem, per experientiam,per diuinæ dulcedinis
gustum [quod magnus est dominus,] non magnitudine molis, sed dignitatis,imo vere infi-
nitus

nitus est dominus, & perfectionis eius nullus est terminus. [& deus noster] videlicet Trinitas D
super benedicta, quæ est deitas simplex & adoranda [& præ omnibus dijs.] magnus est, q̄a in
infinitum omnes excedit, siue per deos intelligant excellentes creaturæ, videlicet angeli sancti
Exod.18 & homines summi, qui dij vocantur, siue per deos intelligantur dij seu idola Gentium, q mens
Iob.11. daciter dij dicunt. Hoc modo Ietro cognatus Mosi nouit magnitudinem domini dicēs: Nunc
cognoui quoniam magnus dn̄s sup omnes deos. Hinc etiā scriptū est: Excelsior cœlo est, & qd
facies? profundior inferno, & vnde cognosces? longior terra mensura eius & latior mari.
Ierem.32 [Omnia quæcunq; voluit dominus fecit in cœlo & in terra] tam in operibus naturę, q̄ in ope 6
Isaiæ.46. ribus gratiæ. Deo enim nihil difficile est. Et ipse testatur dicens: Consilium meum stabit, & oīs
voluntas mea fiet. In cœlo nanq; condidit angelos atq; angelicos ordines tot, quando, & quo
voluit. Deniq; quos voluit, præseruauit à ruina, & quos voluit permisit peccare. Similiter fecit
in terra in hominibus. [in mari] oceano [& omnibus abyssis] particularibus. In his enim ma-
gna fecit opera, tam in nauigantibus, quorum quosdam mirabiliter liberauit, vt Ionam, q̄ in
piscibus, quorum diuersa mirandaq; genera inueniunt in abyssis. [Educens] ipse dominus 7
motu & calore solis, vel supernaturaliter [nubes ab extremo terræ] eleuando videlicet vapo-
res ex quibus nubes causantur à mari oceano, vnde (vt sæpius) nubes descendunt. Propter qd
Iob 38 ad Iob dn̄s ait: Cum ponerem nubem vestimentum eius, sc; maris, [fulgura in pluuiā fecit] .i.
terminauit. In nubibus eñ fieri solent tonitrua, ex q̄bus coruscationes & fulgura prodeūt, ter-
Amos 5 minanturq; fulgura ista p hoc q̄ nubes resoluuntur in pluuiā. Vñ alibi dr̄: Qui vocat aquas & E
effundit eas sup faciem terræ, in q̄ apparet infinita sapientia dei. Cur eñ in nubes condenset
Iob.26 aquas, ostenditur apud Iob: Qui ligat aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorsum. Si
Iob.12. eñ simul erumperent, oīa subuerterent, sicut idem fatetur: Si continuerit aquas, oīa siccabunt
si emiserit eas, subuertent terram. Producit igit nubes, & ordinatissime irrigat mundū. [Qui 8
producit ventos de thesauris suis.] Thesauri appellantur diuitiæ occultatæ. Per thesauros ergo
intelligunt diuitiæ bonitatis diuinæ .i. omnipotentia dei, qua sufficit omnia agere prout vult.
Vel causæ creatæ, ex quibus virtus diuina ventos producit, sicut ex thesauro proferūt denarij.
Ait itaq;: Qui producit ventos de thesauris suis .i. de plenitudine propriæ voluntatis. Vel, de
thesauris suis .i. de causis creatis, vc; de materia copiosa ac diuiti, ad hoc vt ex ea producantur
venti. Alij sic exponunt: de thesauris suis .i. de locis ignotis, sicut thesauri ponuntur in loco oc-
culto. Sunt ergo thesauri venti, sunt quoq; thesauri niuis & grandinis. De q̄bus dn̄s ait ad Iob:
Iob.38. Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti? [qui percussit primo-
Exo.12 genita Aegypti ab homine vsq; ad pecus] inclusiue, quemadmodum scriptum est: Decima pla-
ga terræ Aegypti erat, q̄ deus percussit in ea omne primogenitum tam in hominibus q̄ in pe-
coribus. Et ista percussio facta est media nocte ab angelo dei. [Emisit] deus [signa & prodi- 9
Exo.14 gia] sc; decem horribiles plagas [in medio tui Aegypte] & non solum in terra, sed & in habita
toribus eius sicut subiungitur: [in Pharaonem] regem Aegypti [& in omnes seruos eius] q̄rum
Exo.17 multos tandē submersit in mari rubro. [Qui pcussit gentes multas,] in cōspectu filiorū Israel, 10
sc; Amalechitas & alias multas. Nam cum eleuaret Moses manus, vincebat Israel: si autē pau- F
lulum remisisset, vincebat Amelec. [& occidit reges fortes] quia virtute diuina occiderunt eos
Num.21 filij Israel, vc; [Seon regem Amorræorum, & Og regem Basan] quorum terram possederunt 11
filij Ruben & Gad, & dimidia tribus Manasses. [& omnia regna Chanaan] sc; trans Iordanē
Iosue 14 / Iosue 12 vbi Iosue & filij Israel deo auxiliante interfecerunt trigintaunum reges. [Et dedit terram eo 12
rum hæreditatem] non quibuscunq;, sed [hæreditatem Israel populo suo.] vc; nouem tribub'
Iosue.12 & dimidiæ tribui Manasse, quibus Iosue diuisit terram per sortem, prout in diuersis capitulis li
13.14.15 / 16.18. bri Iosue recitatur. Deniq; ista quæ ad literā plana sunt, mystice intelligi possunt hoc mō: Edu-
cens deus nubes ab extremo terrę .i. p̄dicatores sanctos à finibus mundi. Nam in omnibus ter
ris Gentilium ad fidem conuersorū, fecit deus ex Gentilibus aliquos eximios prædicatores, qui
nubes dicuntur, q̄m pluunt docendo, tonant cōminando, coruscant miracula pagendo. Ideo
q̄q; nubes dicunt, q̄m supra cæteros penna contemplationis volant, terrena transiliunt, lumē
veritatis à fonte sapientiæ prius copiosiusq; participant. Vnde de talibus scriptū est: Qui sunt
Isaiæ.60 isti q vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Fulgura in pluuiā fecit .i. terribiles
cōminationes de futuro iudicio & pœnis inferni in dulces cōsolationes de futura felicitate san
ctorum mutauit. Prædicatores etem̄ terrent cōminando supplicia, & refrigerāt, p̄mittēdo gau
dia sempiterna. Qui p̄ducit ventos .i. inspirationes seu motiones ad bona de thesauris suis .i.
de diuitijs suæ liberalissimæ deitatis. q pcussit primogenita Aegypti .i. capitalia vitia hoīm ter-
renorū destruxit, cōuertendo eos ad grām, ab hoīe vsq; ad pecus .i. à philosopho seu docto vsq;
ad laicū seu indoctū. Emisit signa & p̄digia in medio tui Aegypte .i. per vniuersum mundum.
quē-

Quemadmodum in euangelio dr: Illi profecti prædicauerunt vbiq; dño cooperante & sermo
A nem confirmante, sequentibus signis. Et: Misit Iesus discipulos, dicens: Infirmos curate, mor- Marc, 16. Matth. 10
tuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite: in Pharaonem & in omnes seruos eius. i.
principes huius mundi, & eorum satellites. Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.
Hoc accipi potest in bono atq; in malo. Gẽtes enim & reges ad æternam vitam præordinatos
percussit & occidit deus, non quantum ad esse naturæ, sed quantum ad esse culpæ. De qua occi
sione Christus testatur: Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Sicq; gentes Lucæ. 9
& reges desierunt esse eo modo quo in Prouerbijs dicit: Verte impios, & non erunt. Desierunt Prou. 12
enim esse, non quod fuerunt, sed quales fuerunt. Secundo accipitur in malo, videlicet de gen-
tibus & regibus reprobis, quos deus percussit & occidit spiritualiter deserendo eos in morte in
fidelitatis & culpæ qualiter etiam dr indurasse Pharaonem. Seon regem Amorræorum. Seon Exodi. 10 11. 14
interpretatur tentatio oculorum. Vnde significat luxuriosum. Og vero interpretatur congre-
gans, & designat auarum. Talibus autem vitijs implicatos deus occidit secundum modum p̃
dictum: & omnia regna Chanaan. i. superborum. Chanaan enim interpretaẽ possidens, signi
ficatq; superbos, quia superbi alios possidere præsidendo & dominando nitunẽ. Et dedit terrã
eorum. i. regnum cœlorum, qui est terra viuentium in qua dæmones superbi creati sunt, & ad
quam possidendam vniuersi homines facti sunt, sed multi peccando seipsos impediunt. Hanc
autem terram dedit deus in hæreditatem populo suo Christiano electo & pauco, cui ait: Noli- Lucæ. 12.
13 te timere pusillus grex, qa complacuit patri vestro dare vobis regnum. ¶ [Dñe nomẽ tuum
B in æternum] permanebit. i. æternaliter nominaberis ab adorantibus atq; laudantibus te, præ-
sertim in patria [dñe memoriale tuum]. i. gloriosa & memorabilis operatio tua, videlicet ma-
gna miseratio tua recoletur & perseuerabit [in generationem & generationem.]. i. per omniũ
generationum successionem vsq; ad mundi consummatiõem. Hoc enim memoriale dei in eu-
angelio Christi conscriptum est, nec tradetur obliuioni quam diu euangelium legitur, & eccle-
14 sia durat. ¶ [Quia iudicabit dñs populum suum, & in seruis suis deprecabitur.] Istum versi
culum quantum ad verba & sensum ponit Moses, nisi quod ibi dr in fine versiculi, miserebitur Deut. 32
Itaq; iudicabit dñs populum suum, in præsenti vita, iudicio piæ discretionis, discernendo eos
ab impijs voto, conuersatione & merito. Vnde de hoc iudicio ait: Nunc iudicium est mundi. In Psalm. 42
die vero nouissimo, vel in hora mortis eorum iudicaturus est eos iudicio beatæ remuneratio- Iohan. 12.
nis, dando sententiam iudicialem pro eis, sicut legitur in Apoc. Exultate cœli & sancti aposto-
li, & prophetæ, qm̃ iudicauit deus iudicium vestrum, & in seruis suis, qui sibi fide & opere pa- Apoc. 18
rent, deprecabitur, exaudiendo preces eorum, iuxta illud: Peccatores deus non audit, sed si quis Iohan. 9
cultor est dei, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Et in libro Iob dr: Si omnipotentem fue-
15 ris deprecatus, si mũdus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te. ¶ [Simulachra gentium] Iob. 8.
quantum ad materiam, imo quo ad totam substantiam, sunt [argentum & aurum] seu simi-
le aliquid. Nam quædam ex ære, quædam ex stanno conflantur. Tota autem substantia artifi
16 cialium est eorum materia, secundum philosophum. Sunt vero simulachra hæc [opera manuũ
C hominum] quantum ad formam accidentalem: nam artifices ea formant & faciunt. ¶ [Os
habent] non verum, sed similitudinarium [& non loquentur] quamuis interdum dæmones p
17 ipsa loquantur. Simili modo [oculos habent & non videbunt. ¶ [Aures habent & non audi
ent] cuius ratio est [neq; enim est spiritus]. i. forma vitalis, anima rationalis, aut certe anhelit'
18 [in ore ipsorum] idcirco habere non valent opera vitæ, qualia sunt, loqui, videre, audire, &c.
¶ [Similes illis] simulachris [fiant qui faciunt ea] puta artifices [& omnes qui confidũt in eis]
videlicet homines vani, & maxime illi qui faciunt talia fieri, quatenus sicut simulachra illa nõ
loquuntur, nec vident, nec audiunt, nec spiritum habent, sic isti nec vera neque salubria profe-
19 rant, intelligant, audiant, sed nec spiritum gratię sortiantur: quod non imprecando, sed prenũ
tiando dici putemus. De horum autem versuum literali ac mystica explanatione plenius dictũ
est in expositione psalmi, cuius exordium est, In exitu Israel de Aegypto. ¶ [Domus Israel be
nedicite domino] Ad literam Dauid hortatur Iudæos ad laudem diuinam, dicendo, Domus, Psal. 113
id est, populus Israel, benedicite domino, ipsum laudando: quod referendũ est ad vndecim
tribus. Nam de Leui fit mentio specialis, dũ subditur [domus Aaron]. i. sacerdotes legales, ex
20 Aaron nati, [benedicite domino.] ¶ [Domus Leui]. i. familia, populus, seu congregatio Leui
tarum [benedicite domino.] Tamen domus Aaron etiam ex Leui descendit. Qm̃ (sicut scri- Exo. 8
ptum est) Leui genuit, Gerson, Cahath, & Merari. Cahath vero genuit Amram, de quo nati
sunt Moses, Aaron & Maria. Sed nunc accipiunẽ Leuitæ, prout à sacerdotibus distinguũtur,
vtpote pro inferioribus templi ministris. Spũaliter p domũ Israel, intelligẽda est ecclesia Chri-
sti, per domum Leui, ministri altaris, per domum Aaron, sacerdotes atq; p̃lati ecclesię militan

tis[qui timetis dominum.]timore filiali,vel ſaltem initiali,qui timores non differunt realiter
ſed gradualiter,ſcilicet ſecundum perfectum & imperfectum[benedicite dño] tales quippe di D
Pſalm 2. gni ſunt deum laudare,implentq; quod dictum eſt ſupra:Seruite dño in timore, & exultate ei
cum tremore. ¶[Benedictus dominus ex Sion]id eſt, ex templo conſtructo in monte Sion 12
benedicatur deus,ſeu benedictus eſſe noſcatur per hoc quod in templo illo ſolenniter celebran
tur laudes diuinæ[qui habitat in Ieruſalem]ciuitate metropoli in Iudæa. Hanc enim deus ele
git vt in ea templum ædificaretur,ad quos omnes Iudęi certis temporibus confluebant,atque
in eo ſacrificia offerebant : quæ non licuit eis offerre, niſi in vno loco templo conſtructo. Vn
3.Reg.3. de in libro Regum ſæpe redarguuntur,quoniam im molabant in excelſis.i.in locis ſublimib⁹.
Deut.12 Hinc Moſes loquens populo huic,Caue(inquit)ne offeras holocauſta tua in omni loco quem
videris,ſed in eo quem elegerit dominus in vna tribuum tuarum. Hic autem locus fuit Ieru
2.Para.6 ſalem,prout dominus loquitur:Elegi Ieruſalem vt ſit nomen meum ibi. Tropologice vero,Be
nedictus ſit dominus ex Sion,hoc eſt, ab eccleſia militante,diuina contemplante,laudetur de
us omnium dominus,qui habitat in Ieruſalem,cœleſti,ſcilicet,in eccleſia triumphante,diuinæ
pacis dulcedine perfruente.Ecce pſalmum decorum atque iucundum audiuimus,in cuius pri
cipio inuitamur ad benedicendum domino deo noſtro, eo quod ipſe bonus & dulcis exiſtat
& nos gratis elegerit,atq; vniuerſa potenter & libere condidit.Igitur bono domino,mente ab
omni malitia purificata reuerenter miniſtremus, ſuauiq; domino ſine zelo amaro, ſine ira &
diſceptatione,ſine omni perturbatione & amaritudine pſallamus,benedicamus,obſequamur
ac vniamur,penſantes illud Iacobi: Si zelum amarum habetis,& contentiões ſunt inter vos, E
Iaco.3. nolite gloriari,& mendaces eſſe aduerſus veritatem.Vnde à Moſe dicitur:Non ſit inter vos ra
Deute.29. Hebr.12 dix germinans fel,& amaritudinem.Hinc quoq; Apoſtolus exhortatur : Pacem ſequimini cũ
omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo deum videbit,contemplantes,ne qua radix amari
tudinis ſurſum germinans impediat,& per illam inquinentur multi.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXXXV

¶Expoſitio Tituli.

ESt quoq; titulus pſalmi præſentis,Haleluia, Nam ad laudem diuinam pſalmus nos iſte
inuitat:& in materia plurimum conuenit cum pſalmo immediate præhabito. Merito eti
am additur in fine cuiuſlibet verſus iſta particula. Quoniam in æternum miſericordia
eius . Nam miſerationes dei ſunt ſuper omnia opera ſua , imo quicquid boni in no
Pſal.144 bis eſt , ex miſericordia dei profluxit : inceſſabiliterque egemus miſericordia creatoris.
Ait igitur.

¶Expoſitio Pſalmi.

COmfitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius.]
Pſal.104. 105.106. Verſiculus iſte in hac tertia quinquagena frequenter expoſitus eſt. Plures etenim 1
pſalmi ab hoc verſu(vt patuit)inchoantur. ¶[Confitemini] laudando ac bene 2
dicendo[deo deorum]id eſt,deo ſancto & benedicto, vero,viuo,atque æterno,qui F
Pſalm.49 eſt deus deorum,id eſt, vniuerſorum,qui vel participatiue vt angeli ſancti, homi
neſq; præcipui,vel mendaciter vt dij gentilium Idololatrarum appellati ſunt dij.Omnium e
nim horum deus immenſus & adorandus creator eſt , & eos qui participatiue dij dicuntur,
ſaluauit per gratiam. Eos vero qui mendaciter dij vocantur, & intellectuales cræaturæ ſunt,
æternaliter condemnauit per æquitatis cenſuram, ſicut ſunt Iupiter , Mercurius , Sarturnus, 3
Mars,Hercules,atq; conſimiles,quoniam in ęternum miſericordia eius. ¶[Confitemini do
mino dominorum]hoc eſt,deo qui omnibus vniuerſaliter dominatur,qui eſt rex regum & do
minus dominantium,ad quem comparatur omnis creatura,ſicut miniſter ad dominum. De
Apoc.19 Iudith.9 quo ſcriptum eſt:Deus cœlorum,creator aquarum,& dominus totius creaturæ.Et iterum:
Eſter.13 Domine rex omnipotens in ditione tua cuncta poſita ſunt , & non eſt qui tuæ poſſit reſiſtere 4
voluntati,quoniam in æternum miſericordia eius. ¶[Qui facit mirabilia magna ſolus,quo
niam in æternum miſericordia eius]Superius dictum eſt: Benedictus dominus deus Iſrael,
qui facit mirabilia ſolus.Nunc vero de eo aſſeritur. Qui facit mirabilia magna ſolus.Sed vtri
Pſalm.71 que dicto obuiare videtur quod Apoſtolus de Antichriſto ait:Reuelabitur(inquit)ille iniquus
2.Theſ.2 cuius erit aduentus ſecundum operationem ſatanæ in omni virtute,& ſignis,& prodigijs mẽ
dacibus. Vbi doctores ediſſerunt quod licet miracula Antichriſti erunt mendacia quantum ad
finem,quoniam ordinabuntur ad hominum ſeductionem,erunt tamen realiter vera miracu
la. Vnde ſcriptum eſt:Habebat beſtia, ſcilicet Antichriſtus cornua duo ſimilia agni, & fecit ſi
Apoc.13 gna magna,vt etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in conſpectu hominum, & ſeducit ha
bitantes in terra propter ſigna quæ data ſunt illi . Et reſpondendum quod aliquid dicitur eſſe

miras

mirabile dupliciter ſcilicet, reſpectiue ſeu quantum ad aliquem, ſicut eclipſis ſolis illi mirabilis
A eſt qui cauſam eius ignorat, non eſt tamen abſolute mirabilis. Taliter vero mirabilia aſſerun-
tur, quæcunq; excedunt cognitiõem alicuius, ſeu modũ, virtutẽ, ac ordinẽ cauſalitatis q̃rundã
cauſarum naturalium creatarum. Talia tamen fieri poſſunt arte magica, atque à dæmone: &
maxime fient tempore Antichriſti. Alia vero dicuntur mirabilia ſimpliciter & abſolute, vide-
licet quæ totius creaturæ facultatem, & omnium cauſarum naturalium poteſtatem tranſcen-
dunt, ſicut ſunt ſtatio ſolis, illumininatio cæci nati, reſurrectio mortui, penetratio dimenſio-
num, tranſſubſtantia naturaꝝ. Et de iſtis loquitur Propheta: fiuntq; à deo duntaxat, nam & ſi
homo fidelis talia facere perhibeatur, non facit ea niſi inſtrumentaliter, vel potius diſpoſitiue
ſeu occaſionaliter. ¶[Qui fecit cœlos in intellectu] hoc eſt intellectualiter .ſ. ſecundum ordi-
5 nem ſuæ æternæ ſapientiæ, ſecundum idealem rationem mentis diuinæ, ſecundum dictamen
intellectus & libere non ex neceſſitate naturæ, vt quidam philoſophorum opinati ſunt. Vñ in
Prouerbijs dr̃: Dñs ſapientia fundauit terrã ſtabiliuit cœlos prudentia, qm̃ inæternũ mĩa eius. Prouer. 3
6 ¶[Qui firmauit] Hoc eſt, firmit᷑ collocauit [terram ſuper aquas] maris oceani, ſeu cæterorum
fluuiorum. Non quod terra operiat aquas, vel omnibus partibus earum ſuperior ſit, ſed qm̃ ri-
pæ terræ ſupereminent aquis. Vel dr̃ terra firmata ſuper aquas, hoc eſt, iuxta aquas, quemad-
modum dicimus: Colonia ſita eſt ſuper Rhenum. Sicq; (vt ait Caſſiodorus) Ieſus fatigatus ex-
itinere ſedit ſuper puteum. Porro in omnibus verſibus iſtis ſubintelligendum eſt: Confitemi- Iohan. 4
B ni dño, vt ſit ſenſus: Qui firmauit terrã ſuper aquas. i. confitemini dño qui firmauit terram ſup
7 aquas. Et ita in alijs, qm̃ inæternum mĩa eius. ¶[Qui fecit luminaria magna] quemadmodũ
in Geneſi dr̃. Fecit deus duo luminaria magna. Luminare maius vt præeſſet diei, & luminare
minus vt præeſſet nocti, qm̃ inæternum mĩa eius] Et hoc eſt, quod modo ſubiungitur. ¶[So- Gen. 1.
8 lem in poteſtatem diei] hoc eſt, vt ſuo ſplẽdore ac motu diem cauſaret, qm̃ inæternũ mĩa eius.
9 ¶[Lunam & ſtellas] fecit [in poteſtatem noctis] hoc eſt, vt nocti præeſſent, aerem aliqualiter il-
luſtrando, ne ſint omnimodę atq; palpabiles tenebræ tẽpore noctis. Omnia hæc fecit deus ĩ in-
tellectu. Deniq; iuxta intelligentiam ſpiritualem fecit deus cœlos. i. ciues cœleſtes & hoĩes, ſpi- Exodi. 10 Myſtice.
rituales, conuerſationem in cœlo habentes, in intellectu, dando eis cognitionẽ ſupernaturalẽ
ac myſticam. Qui firmauit terram. i. eccleſiam, ſuper aquas. i. fidem lauachrumq; baptiſmi in
quo peccata donãtur & virtutũ firmitas baptiſato infunditur. Qui fecit luminaria magna. ſ.
ſolẽ. i. Chriſtũ ſecundũ quod hõ eſt, in poteſtatẽ diei. i. vt homines virtuoſos perfectos, atq; prę-
claros illuſtret, ſine aduocato intercedente ac mediante. Propter quod dñs ait: Orietur vobis
timentibus nomen meũ ſol iuſtitiæ. ſ. Chriſtus. Lunã. i. virginẽ glorioſam, ſanctã Mariã, de q̃ Malach. 4
dr̃ in Canticis: Quæ eſt iſta quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna? & ſtellas, hoc eſt, apoſt. Can. 6.
atq; doctores, de quibus dictũ eſt. Qui multos erudiunt ad iuſtitiã, quaſi ſtellę fulgebunt in per- Dan. 12.
petuas æternitates, in poteſtatẽ noctis. i. ad intercedẽdũ pro peccatoribus, vt ſint interceſſores
& aduocati miſeroꝝ: quod maxime competit virgini bñdictæ, reginæ, ac matri mĩæ. Vel ſic:
Qui fecit ſolẽ in poteſtatẽ diei hoc eſt, qui donũ ſapientiæ dedit perfectis. Lunã & ſtellas. i. infe-
C riora dona ſpiritus ſancti, in poteſtatẽ noctis, hoc eſt, imperfectioribus ea infudit, non quod do-
na ſpiritus ſancti ſint diuerſe, imo qui vnũ ſortitus eſt, omnia ſeptẽ adeptus eſt, Sed quia in vi-
10 ris perfectis donũ ſapientiæ magis abundat. ¶[Qui percuſſit Aegyptũ] hoc eſt, habitatores Exod. 12.
Aegypti [cũ primogenitis eoꝝ] occidendo omne primogenitũ in hominibus atq; pecoribus,
11 qm̃ inæternũ mĩa eius. ¶[Qui eduxit Iſrael de medio eoꝝ] videlicet Aegyptioꝝ, qm̃ inæter-
12 nũ mĩa eius. ¶[In manu potenti] hoc eſt, operatione virtuoſa, quantũ ad minora miracula,
quæ Magi quoq; Pharaonis fecerunt [& brachio excelſo] i. operatione ſupernaturali atq; terri-
bili, quantũ ad maiora miracula quæ illi facere non valebant qm̃ inæternũ &c. Quæ oĩa in li. Exod. 7. 8
Exodi plenius continent. Spũaliter autẽ educit deus Iſrael. i. electos de medio eoꝝ. i. de hoc mũ-
do fallaci & ſocietate ac vita hominũ mundanoꝝ, ſicut ſuperius dictũ eſt: Protexiſti me à con-
uentu malignantiũ. Ad quã eductionẽ hortat᷑ nos Apoſt. Deponite vos ſecundũ priſtinã cõuer- Pſalm. 63
ſationẽ, veterẽ hominẽ, q corrũpitur ſcd̃m deſideria erroris, & renouamini ſpũ mentis veſtræ. Epheſi. 4
Vñ iteꝝ ait: Exite de medio eoꝝ, & immundũ ne tetigeritis. ſ. p cõſenſum. Sic aũt deus educit
electos, in manu potenti & brachio excelſo. Nã & q̊ſdã cõpellit intrare, & q̊ſdã cõuertit p mira- 2. Cor. 6.
cula, q̊ſdã p inſpirationẽ occultã, q̊ſdã p alias ſupnaturales ac admirabiles vias, put multi nr̃m
13 vere expti ſunt. ¶[Qui diuiſit mare rubrũ in diuiſiones]. i. in ptes à ſeinuicẽ diſtãtes atq; par-
titas. Sicut in Exo. legit᷑. Dixit Dñs ad Moſen: Tolle virgã tuã & extẽde manũ tuã ſup mare &
diuide illud. Et poſt pauca Abſtulit deus illud flãte vẽto vehemẽtiſſimo. Quidã aũt eo, ꝙ nunc Exod. 14.
dictũ ẽ pluralr̃, in diuiſiões, aſſerũt mare rubꝝ fuiſſe diuiſum ĩ duodecim partes ſcd̃3 nũeꝝ tribuũ
Iſrl̃, ita ꝙ q̃libet trib⁹ iuit p viã ſpecialẽ, ſed hoc alijs nõ videt᷑: ppter q̃d dicũt ſic eẽ intelligẽdũ,

quod nunc dr̃ mare diuisum fuisse in diuisiones.i.in partes duas, ita ꝙ aquæ à se diuisæ & con
solidatæ erant filijs Israel pro muro à dextris, & à sinistris, qm̃ inæternum mĩa eius. ¶Et e= D
duxit Israel] hoc est populum Iudæorum [per medium eius] videlicet maris rubri. Non quod 14
ibant per ipsam aquam, sed per locum arentem, in quo paulo ante aqua maris currebat. Vnde
in Exodo legitur: Filij Israel ambulauerunt per medium sicci maris. Dicitur autem mare hoc
Exod. 14. Ibidem rubꝶ, non quod aqua sit rubra, sed qm̃ rubræ apparent propť terrã rubrã super quã fluũt, qm̃
inæternũ mĩa eius. ¶Et excussit] hoc est, submersit & interfecit. [Pharaonem] regem Aegypti, 15
[& virtutem]. i. exercitum [eius in mari rubro] dum persequebantur filios Israel, prout in Ex=
do scriptum est: Inuoluit eos dominus in medijs fluctibus, & subuertit rotas curruum, ferebã
Ex. 14. 22 turq; in profundum, qm̃ inæternum mĩa eius. ¶Qui traduxit populum suum] Israeliticum
Deut. 29 [per desertum] annis quadraginta, quoadusq; consumeretur omnis generatio quæ murmu= 16
Mystice. rauit contra dñm, qm̃ inæternũ mĩa eius. Spiritualiter diuidit deus mare rubrum, hoc est, se
culum istud amaritudine vitiorum & fluxu luxuriæ plenum, in diuisiones, dum per varias vi
as electos suos educit ad vitam religiosam, seu patriam beatorum, Excutitq; Pharaonem, i. di
abolum, & virtutem eius, videlicet, angelos satanæ, in mari rubro, hoc est, in fonte baptismatis
Christi sanguine rubricati, quia virtute baptismi superatur potestas diaboli, & vasa sua sibi tol
luntur, Christo quoq; incorporantur. Traducit etiam deus populum suum, fidelem, per deser=
Psal. 134 tum. i. mundum istum virtutibus destitutum, illuminando corda eorum ne errent in via.
17. 18. ¶Qui percussit reges magnos &c. Hic locus vsq; ad id. Quia in humilitate nostra memor fu
19. 20. it nostri & c. in præcedenti psalmo literaliter ac spiritualiter expositus est. In persona itaq; Is= E
21. 22. raeliticæ plebis loquens Propheta adiecit. ¶Quia in humilitate nostra] hoc est, in afflictio=
23. ne qua ab Aegyptijs opprimebamur, & in humili prece qua ad deum pro liberatione clama=
uimus [memor fuit nostri] i. per effectum mĩæ suæ ostendit se memorem nostri fuisse, eruendo
nos, qm̃ inæternum mĩa eius. ¶Et redemit nos ab inimicis nostris] Aegyptijs. Moraliter 24
quoq; memor fuit, & est deus ecclesiæ suæ, omnisq; Christiani in sua humilitate, Siue per humi
litatem intelligatur oppressio tribulationis siue interior humiliatio mentis: de qua Petrus nos
1. Pet. 5 admonet: Humiliamini sub potenti manu dei. Et redemit nos ab inimicis nostris, inuisi
Galat. 2. bilibus (puta dæmonibus) precio proprij sanguinis, Sicut ait Apostolus. In fide viuo fi=
1. Pet. 1 lij dei, qui dilexit me & tradidit semetipsum pro me. Et Petrus inducit: Non corruptibili=
bus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine Christi. ¶Qui dat escam omni 25
carni] hoc est, omni animali. Ponit enim partem pro toto. Omnibus autem viuentibus vita
sensitiua prouidit deus per seipsum, vel causas secundas de necessarijs ad viuendum. Quem
Mat 6 admodum dicit Saluator: Respicite volatilia cœli, quia non serunt, neq; metunt, & pater vester
Lucæ. 4. cœlestis pascit ea. Et iterum: Nonne quinq; passeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non ẽ
Matth. 10 in obliuione coram deo? Maledictus est ergo error eorum qui omniscientiam aut prouidenti
am dei negauerunt aut negant, qm̃ inæternum mĩa eius. ¶Confitemini deo cœli] Speciali
ter deus vocatus est deus cœli, Primo, qm̃ inter corporales creaturas cœlum excellit. Secundo 26
Isa 66 quoniã dñs testatus est: Cœlum mihi sedes est. Tertio, qm̃ in cœlo deus excellentius operatur,
clariusq; conspicitur, qm̃ inæternum mĩa eius. ¶Confitemini dño dñorum, qm̃ inæternũ F
mĩa eius] Ecce psalmum incomparabili iucunditate plenum audiuimus, qui vtiq; deum amã=
tibus, eiusq; mĩam cognoscentibus, & expertis dulciter sapit. Et quid miseris nobis esse aut di=
ci potest suauius, nisi qm̃ in æternum mĩa eius? Propter quod decet nos toties spiritualiter ex=
hilarari, atq; diuino amore succendi, quoties canimus, qm̃ inæternũ mĩa eius. Inuitat autem
nos psalmus iste ad reuerentiam creatoris dum eum appellat deum deorum, & dñm dñorum,
dum insuper magnalia eius describit, & ipsius iustitiam tam euidenter commendat. Misericor
diæ igitur dei semper memores simus, & deo altissimo grati ac reuerenter subiecti esse cure=
mus. Et quicquid boni in nobis est, quicquid mali euasimus, quicquid boni peregimus, totum
Threno. 3 mĩæ dei cordialissime ascribamus, dicentes ex animo illud Ieremiæ: Misericordiæ domini, qa
Isaiæ. 63 non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. Illud quoq; Isaiæ: Miserationũ
domini recordabor, laudem domini super omnibus quæ reddidit nobis dominus, & quæ largi
tus est nobis secundum indulgentiam suam.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXVI.

¶Expositio Tituli.

Assignatur autẽ psalmo huic pro titulo: Psalmus Dauid propter Ierem. quia in psalmo p̃
senti tractat Dauid de his de quibus Ierem. copiosius prophetauit & scripsit. Loquit enĩ
Threno. 5 de tẽpli destructione atq; Iudaici populi captiuitate, quas Ierem. in Thre. abundãter describit
ac plangit. In persona itaq; populi Iudæoꝝ captiui loquitur Propheta.

¶Expositio

¶Expositio psalmi.

A SVper flumina.]inquit[Babylonis.]hoc est,iuxta aquas Caldææ, in qua flumina
1 multa decurrunt[illic sedimus] id est,habitauimus septuaginta annis, sicut Iere. Ierem.25.
pædixit. Vnde communiter dicimus:Ille sedit ibi annos tres,hoc est,habitauit. Et Deut.1
iuxta talem modum loquendi ait Moses, Sedistis in Cades Barnæ multo tempo
re[& fleuimus]propter nostram captiuitatem. Magis tamen propter templi de-
structionem,sicut subiungitur[dum recordaremur]tui o[Sion].i.templi à Salomone constru
2 cti,à Babyloniis vero destructi in mõte Sion. ¶[In salicibus]hoc est,inter arbores infructuo 4.Reg.25.
sas & aridas[in medio eius].i.quæ fuerunt in medio Babylonis[suspendimus organa nostra]
.i.ab omni cantico iucunditatis cessauimus. Non solum propter recordationem Sion, sed eti-
3 am. ¶[Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos verba cantionum] scilicet
4 Babylonij,seu Caldæi. ¶[Et qui abduxerunt nos]à terra patrum nostrorum in Babylonem
dicentes[hymnum cantate nobis de canticis Sion.] quæ canere solebatis in templo Ierusalem 2.Para.36
Hoc dixerunt irridendo & nostro planctu congaudendo, nostramq; tristitiam exaggerando
5 Nos autem respondimus eis: ¶[Quomodo cantabimus canticum domini]hoc est,laudes di
uinas[in terra aliena?].i.in Caldæa Idololatriæ dedita?Hoc nempe non decet, ne videamur
non curantes de nostra translatione templiq; destructione. Idcirco cum iuramento affirmo.
6 ¶[Si oblitus fuero tui Ierusalem]ego populus inde translatus.i.si desiero tuam deuastationem
deflere,vel pro tua reparatione orare[obliuioni detur dextera mea].i.ego ipse seu tota virtus
7 mea obliuiõi tradatur à deo,ita quod pereat. ¶[Adhæreat lingua mea faucibus meis]in tm̃
8 quod loqui non possim[si non meminero tui]orando vt reædificeris.¶[Si non proposuero Ie
B rusalem in principio lætitiæ meæ]hoc est,nisi ipsa Ierusalem fuerit mihi prima causa seu prin
cipium quoddam lætitiæ,non in quãtũ destructa est, sed prout concipio eam vt reædificãdam
ita quod in spe reparationis eius prius lætor quam in aliis inferioribus rebus. Vel sic:Si non p
posuero &c.i.si eueniente mihi causa lætandi,non prius meminero Ierusalem,dolendo de ei9
destructione, atq; orando pro ipsius restauratione:tunc prædicta mala quæ imprecatus sum,
9 mihi contingãt. ¶[Memor esto dñe]ad vlciscendum[filiorum Edom]hoc est, Idumæorum
descendentium ab Esau fatre Iacob:qui Esau alio nomine dictus est Edom [in die Ierusalẽ].i.
memor esto o dñe iniquitatis eorum,quam fecerunt in die,hoc est,tempore destructionis Ieru Gen.25.
10 salem,quod fuit tempus vindictę ipsius, ¶[Qui]filij Edom[dicunt]hoc est,locuti sunt Baby
loniis[Exinanite,exinanite.].i.humiliate atq; destruite Ierusalem,[vsq; ad fundamentum in
ea].i.funditus eam deiicite. Sicut enim Esau persecutus est Iacob,sic Idumæi pene semper mo Gene.27
lesti fuerunt Iudæis. Vnde Abdias ait ad populum Idumęorum. Propter iniquitatem in fratrẽ Abdiæ.1
tuum Iacob operiet te confusio,& peribis inæternum. In his ergo versiculis orauit Propheta
pro iusta vltione Idumæorum,qui consilio auxilioque fuerunt Caldæis contra Iudæos. Nunc
11 prophetat de Caldæorum deiectione. ¶[Filia Babylonis misera.],hoc est,o infelix gens Ba-
bylonis[beatus]est ipse deus[qui retribuet ibi] per Cyrum regem Medorum. & Darium re-
gem Persarum[retributionem tuam].i.iustam vindictam pro tuis sceleribus[quam].i.cui si
C milem[retribuisti nobis]exigentibus nostris peccatis. Sicut enim Caldæi destruxerunt Ierusa
lem & populum eius interfecerunt, sic Persæ ac Medi euerterunt funditus Babylonem, & ha- 4.Reg.15.
12 bitatores eius peremerunt. ¶[Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram]hoc est
vere felix est deus,qui per Medos ac Persas tenebit per pedes, & allidet.i. confringet, occidet,
& conteret, paruulos suos.i.pueros & infantes Babyloniorum: qui dicuntur paruuli dei,quia
ab eo creati,ad petram.i.parietem saxeum. Persæ enim & Medi ex nimia crudelitate tenue-
runt & alliserunt hoc modo paruulos Babylonis,quod dominus apud Isaiam prædixit. Susci
tabo super vos Medos,qui argentum non quærant,nec aurum, & lactantibus non miserebũ Isaiæ.13.
tur. Rursusq;:Infantes eorum allidentur in oculis eorum. Hanc autem vltionem petit Prophe
ta zelo iustitiæ, conformando cor suum æquitati diuinæ: petitq; vt in præsenti puniantur ne Ibidem
pluribus noceant, grauius peccent,& damnabilius pereant.

¶Explanatio tropologica eiusdem psalmi.

MYsticę vero per Babylonem significatur seculum præsens confusione vitiorum reple-
tum. Babylon nanq; interpretatur confusio. Vnde Petrus in fine primę suæ Canonicę 1.Pet,5
Romam nominat Babylonẽ, dicendo:Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone collecta, San
cti itaq; qui hoc mundo tanquam exilio quodam vtuntur,non habentes hic manẽtem ciuita-
tem,sed futuram inquirentes,huius miserrimæ vitæ incolatum deplangunt,& dicunt: Super Hebræ.13.
flumina Babylonis,hoc est,iuxta diuitias atq; delitias huius mundi,q̃ tãquam flumina currũt
ac defluunt, illic sedimus, tanquam exules in humilitate præcipua, & fleuimus,præ desiderio

patriæ cœlestis, dum recordaremur Sion, hoc est, dum contemplaremur gaudia triumphantis
Phili. 1 ecclesiæ, deum facie ad faciem speculantis. Hoc conuenit his qui cum Apostolo cupiunt dissolui, & esse cum Christo, qui promissiones cœlestes à longe aspiciunt & salutant, confitentes, quoniam D
Hebræ. 11 peregrini & hospites sunt super terram. Possunt quoque per flumina Babylonis intelligi tentationes, persequutionesque mundi. De quibus fluminibus dicitur in Threnis: Inundauerunt aquæ super caput meum.
Threno. 3 Super hæc flumina sedent electi, dum in seculo isto plurimas sustinent aduersitates, persecutiones, pœnas, ac tentationes, & flent dum recordantur paradisi vnde eiecti sunt
Roma. 7 & patriæ ad quam tendunt, dicentes illud: Infelix ego quis me liberabit de corpore mortis huius? In salicibus, hoc est, inter homines infructuosos, vitiosos, & seculares, qui significantur per salices, quę sunt arbores infructuosæ & aridæ, in medio eius, id est, in medio huius mundi conuersantes ac positi, suspendimus organa nostra, hoc est, à prædicatione cœlestis, & documentis sacrę scripturæ, quę est organum nostrum, cessauimus, quoniam spes nulla fuit proficiendi. Vnde scriptum est: Vbi non est auditus, non effundas sermonem. Et alibi: In auribus insipientium ne loquaris, ne forte despiciant doctrinam eloquij tui. Hinc dominus ait Ezechieli: Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & non eris quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Vel: Suspendimus organa nostra, i. interdum ad tempus cessauimus à laude dei iucunda, & contemplatione cœlestum propter dolorem propriorum defectuum, compassionemque proximorum quos ire cōspeximus per abrupta & deuia vitiorum. Nam & Apostolus ait: Flere cum flentibus
Eccl 32 Prou. 23 Ezec. 3 Rom. 12 Matth. 5 Et beati qui lugent. Quia illic, hoc est, in Babylonia, scilicet in mundi vanitate, interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos. i. homines pestilentes qui suo exēplo pestifero conati sunt nos E inducere in seruitutem peccati, & captiuitatem diaboli, verba cantionum, spiritualium ex derisione, vel cantionum secularium, quatenus cum ipsis cantaremus, gauderemus, & epularemur. Et qui abduxerunt nos, affectu vel effectu à deo, à iustitia, à recta ratione, hymnum cantate nobis de canticis Sion, id est, ostendite nobis vera esse quæ prædicatis de inuisibilibus bonis. Rationem reddite nobis quid sit anima, quid vita futura, quid infernus, quid paradisus. Hoc dicunt illi de quibus alio loco dictum est, Non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hæc erimus tanquam non fuerimus. Venite ergo & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Et illud: Comedamus & bibamus: cras enim moriemur. Istis igitur respōdent electi: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? id est, qualiter loqui poterimus verbum dei hominibus vanis, illud spernentibus: qui sunt terra aliena, quoniam non coluntur à deo per gratiā, sed à dęmonibus per suggestionem indignam. Hinc nanque ait Saluator: Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras ponatis ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Denique licet homo fidelis, ita organa sua suspendat, fortiter, tamen semetipsum astringit & obligat, quod nequaquam velit obliuisci cœlestis Ierusalem. Dicit enim: Si oblitus fuero tui o Ierusalē ciuitas dei summi non manufacta, sed æterna in cœlo parata, non quęrendo te cogitatu verbo & opere obliuioni detur dextera mea, hoc est, salus mea dispereat, & virtus mea deficiat. Adhæreat lingua mea faucibus meis, vt sim spiritualiter mutus, non loquēdo verba vtilia, si non meminero tui, sed rebus terrenis inhæsero. Si non proposuero Ierusalē, cœlestē, in principio lætitiæ meæ, ita quod ipsa sit mihi pręcipua causa gaudendi in F
Sap. 2 Isaiæ. 22. Matth. 7 2. Cor. 5 Roma. 12 Roma. 5 hoc mundo, quemadmodum ait Apostolus: Spe gaudentes. Et item: Gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. Vel in principio lætitiæ meæ, ita quod propter nullam carnalem aut secularem delectationem mihi occurrentem, omittam plorare desiderio huius Ierusalem, vel de eius expectatione spiritualiter exultare. Hæc autem dicuntur non imprecando malum, sed prænuntiando quale malū futurum sit ei qui obliuiscitur supernæ Ierusalem. Deinde loquitur contra hostes ecclesiæ. Memor esto domine filiorum Edom, hoc est, hominum terrenorum, in die Ierusalem, id est, tempore quo persequuntur ecclesiam militantem. Edom enim interpretatur sanguinea seu terrena. Vel in die Ierusalem, id est, tempore generalis iudicij quando electi separabuntur
Matth. 25 à reprobis, separatione æterna atque perfecta. Orat itaque vt impiorum malignitas reprimatur, & ecclesia liberetur. Qui dicunt exinanite, exinanite, hoc est, ecclesiam deijcite, fideles subuertite, vsque ad fundamentum, id est, fidem existentem, in ea, hoc est, in ecclesia. Conantur enim nonnulli non solum opera bona, sed etiam fidem electorum euacuare ac dissipare. Filia Babylonis, id est, gens mundana, ciuitas impiorum, vrbs synagogaque satanæ, misera: Beatus, est iustus iudex deus omnipotens, qui retribuet tibi retributionem tuam, hoc est, iustam pœnam, quam retribuisti, id est, inflixisti, nobis, iniuste persequendo populum
Matth. 7 dei. Eadem enim mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. Vnde apud Iohelem dominus
Lucæ. 6 Iohelis. 3. ait: Cito velociter reddam vicissitudinem super caput vestrum. Solet autem scriptura per filiam, totum populum designare: sicut dum per Isaiam dicitur: Descēde, sede in puluere filia Babylon.
Isaiæ. 47

A Ion. Beatus est deus iudex q tenebit .i. comphendet, & allidet paruulos suos, hoc est, inuidos, ec clesiæ inuidentes & cæteros impios, q sunt paruuli sensibus atq; virtutibus. Sunt etiam paruuli, viles, & indigni diuino iudicio, quãuis propria æstimatione magni existant. Proprie vero inuidi dicti sunt paruuli, iuxta illud: Paruulum occidit inuidia. Hi aũt sunt paruuli dei quantum ad esse naturæ, seu ratione creationis. Sunt tamen paruuli dæmonum quantum ad culpam & operationem. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Allidet itaq; .i. destruet & damnabit paruulos istos, hoc est, vagos fluctuantes, spirituali magnitudine carentes, ad petram hoc est, Chrm, qui (teste scriptura) est reprobis lapis offensionis, & petra scandali. Vel, ad petrã, .i. ad fundum inferni: quando dicturus est eis: Ite maledicti in ignem æternum. Hortatur nos spiritus sanctus in psalmo præsenti hunc mundum despicere, omnem florem ac prosperitatẽ ipsius, vanitatem, fallaciamq; putare, secularem lætitiã, consolationẽ carnalem, & omnẽ mundanum amorem funditus extirpare: ad cœlestia quoq; cum ardenti affectu ac lachrymis suspirare, æterna diuinaq; bona incessabiliter contemplari, gaudiorũ cœlestiũ & inuisibiliũ pmissorum nullatenus obliuisci. Qm̃ deum amare & ista appetere est ad patriam tendere, & tãto amplius festinamus, tanto celerius ad supnam Ierusalem imus, quãto ista feruẽtius desideramus, quæ vtiq; nequeunt feruide diligi, nisi mundus spernatur. Ideo nanq; admonemur. Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis aũt diligit mundũ, non est charitas patris in eo. Ecce quid clarius dici potuit à beato Apostolo?

Iob. 5. 2. Pet. 2 Isaiæ. 8 1. Pet. 2 Rom. 8. Matth. 25 1 Iohan. 2

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXVII

B

¶Expositio Tituli.

HAbet autem psalmus iste nunc declarãdus hunc titulum. Psalmus ipsi Dauid. i. psalmus iste à Dauid conscriptus, conuenit ipsi Dauid, hoc est, omni fideli ac deuoto, vel toti ecclesiæ: in cuius persona loquens beatus Propheta, ait:

¶Expositio Psalmi.

1 COnfitebor tibi, dñe] Confessione laudis & gratiarum actionis [in toto corde meo] .i. cunctis viribus animæ meæ, loquendo de viribus eius superioribus ac diuinis, videlicet intellectu & voluntate. i. attente & affectuose, fideliter & ardenter te laudabo. Vel: In toto corde meo. i. corde omnino conuerso ad te, adhærẽteq; tibi, ita q̃d pro nulla parte erit conuersum ad terrena, vana atq; carnalia: sed amor tuus illud totalit̃ possidebit, sicq; affectu puro, ingenti ac integro tibi o domine confitebor, [quoniam audisti verba oris mei] hoc est, preces meas implesti. Beati qui taliter domino confitentur, qui in illo summo vno, quod solum necessarium est omne desiderium cordis sui stabiliunt, q omnem affectiõem circa creata ad dei amorem perordinant, quorum animas nulla turpis affectio maculat. Psalm. 85 Lucæ. 10.

2 ¶In conspectu angelorũ psallam tibi] hoc est, dum psallo tibi, considerabo angelorũ venerandam præsentiam, qua vel tibi assistunt, vel mihi præsentes sunt, & ita in eorum conspectu meipsum constituendo psallam tibi cum reuerentia magna: quippe cui angeli sancti cum tremore assistunt [adorabo ad templum sanctum tuum] .i. te adorando dirigam oculum mentis meæ ad templum illud altissimum. i. cœlum empyreum, seu triumphantem ecclesiam, in qua

C per gloriam habitas. De quo templo Moses ait: Habitaculum eius sursum. Sed obuiare videt̃ quod dicit Iohannes: Templum non vidi in ea, videlicet in ciuitate superna Ierusalem illa cœlesti. Dominus enim deus omnipotens templum illius est & agnus. Et respondendum quod in ea non est templum, prout templum est domus orationis, pro propria salute. Non em̃ beati pro sua salute precantur. Vnde Saluator ait: In die illo non rogabitis quicquam in nomĩe meo. Dicit autem deus & agnus, scilicet Christus templum illius, quia triumphans ecclesia habitat in deo & Christo per beatificam fruitionem. Nihilominus cœlum empyreum templum dei dici potest, quoniam incessanter offertur sibi in eo sacrificium laudis. Similiter ecclesia triumphans, quia in ea habitat deus per gratiam consummatam [& confitebor nomini tuo] id est, tibi. Deut. 33 Apoc. 21 Iohan. 16

3 ¶Super misericordia tua] hoc est, de gratia & beneficijs mihi & alijs à te clemẽter collatis [& veritate tua] hoc est, vera impletione qua nobis misertus es, sicut dixisti ac promisisti. Vel, veritate tua, hoc est, de tua iustitia, qua impios dereliquisti & condemnasti. Bonos autem coronasti, & tu feliciter coniunxisti [quoniam magnificasti super omne] id est, omnibus rebus maius & excellentius ostendisti [nomen sanctum tuũ] id est, teipsum, faciendo mirabilia quæ nulla valeat agere creatura. Vel, magnificasti, id est, exaltasti super omne nomen cœlestium, terrestrium, & infernorum, sanctum tuum, hoc est, Christum. De quo dictum est ante. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. De quo & alibi habetur: Vngatur sanctus sanctorum. De quo ipse quoque diabolus à veritate conuictus compulsus est dicere. Scio quia sis sanctus dei. Sicut enim dicit Apostolus: Deus exaltauit illum, & dedit ei nomen Amos. 7. Psalm. 15 Dan. 9 Mar. 1 Lucæ. 4 philip. 2

men quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur. ¶ [In quacunque
die] naturali, quæ noctem includit, hoc eſt, quacunq; hora, imo quocunq; momento huius di- 4
ei [inuocauero te exaudi me] quod ſi exaudieris me [multiplicabis in anima mea virtutem,] D
hoc eſt, ſpiritualem perfectionem. Nam & virtutes connexæ ſunt, & dum deus vnam infundit
omnes largitur. Dum autem exiſtentem in gratia exaudit, virtutem gratiæ quæ habetur, mul-
tiplicat, eam cõfortando atq; augendo. ¶ [Confiteant tibi dñe] cõfeſſione duplici, ſ. laudis &
culpæ, videlicet te laudando, & ſe accuſando [oẽs reges] .i. principes [terræ] ſeu, oẽs reges, id ẽ, 5
vniuerſi qui ꝑ rationis imperium regunt ſeipſos, ſubijciendo carnẽ ſpiritui, ſenſualitatẽ ratiõi,
rationemq; deo [qa audierunt] ex ore prædicatoꝝ, [oĩa verba oris tui] q̃ in ſacra continẽtur
ſcriptura. Diſtributio aũt hoꝝ noĩm, oẽs & oĩa, intelligenda eſt hic pro generibus ſingulorum,
nõ ꝑ ſingulis generꝝ. Quia nec abſolute oẽs reges ad fidẽ cõuerſi ſunt, nec oẽs cõuerſi oĩa ỽba
dei ſimpliciter audierũt. Sed qdam de om̃i gñe regum cõuerſi ſunt, & oẽs quædam de omni ge-
nere verboꝝ dei audierunt. ¶ [Et cantent in vijs dñi] .i. in obſeruatiõibus præceptoꝝ diui- 6
Iſa 6 noꝝ, cantandoq; dicant [qm̃ magna] imo immenſa eſt [gloria dñi] id eſt, excellentia, beatitu-
do, lætitia dei. Plena namq; eſt oĩs terra gloria dei. Vbi per gloriam poſſumus glorioſa opera
Ex. 16. 24 Iſaiæ. 40 creatoris. Vnde in libris Moſi ſępius legitur: Apparuit filijs Iſrael gloria dñi, & implebitur oĩs
Dan. 3. terra gloria dñi. ¶ [Qm̃ excelſus dñs.] Eſt em̃ laudabilis & ſupglorioſus & ſupexaltatus in 7
Iſaiæ. 57 om̃ibus ſeculis. Et ait ſcriptura: Dñs excelſus & ſublimis, habitans æternitatem, & ſanctum no-
men eius. Eſt aũt deus excelſus, non loco, ſed dignitate. Nihilominus ipſe eſt ſup oĩa, nõ elatus,
ſicut eſt infra oĩa non oppſſus [& humilia] corda [reſpicit] oculo pietatis per approbatiõem. E
Quemadmodũ ꝑ Iſaiam dicit: Ad quẽ reſpiciã, niſi ad pauperculũ & contritũ ſpiritu? [& alta]
Pſal. 109. .i. corda ſupba [à longe] .i. ꝑ reprobationem [cognoſcit.] Non em̃ adeſt eis per gr̃am. Propter
Iſaiæ. 66 Proue. 15 quod Salomon, Longe, inquit, eſt dñs à peccatoribus. Cognoſcit itaq; alta, iuxta illud: Cogno-
Amos. 5 ui multa ſcelera veſtra. Et alibi ſcriptũ eſt: In omni loco oculi dñi contemplant bonos & ma-
los. Sed hoc intereſt, ꝙ humiles reſpicit de prope, ſupbos aũt à longe. ¶ [Si ambulauero] .i. 8
Prou. 15. conuerſatus fuero & afflictus [in medio tribulationis] à mundo ſeu dæmone mihi inflictę [vi-
uificabis me] per gr̃am, ne ſpũaliter moriar aut ſuccumbam. Hoc eſt verbũ bonæ ſpei ex ma-
gna ad deũ charitate, fiduciaq; procedens [& ſup] .i. contra [iram inimicoꝝ meoꝝ,] viſibiliũ
ac inuiſibiliũ [extendiſti] & (vt ſpero) extendes [manũ tuam] .i. potentiã tuam diuinam, repri-
mendo eoꝝ malignitatẽ [& ſaluũ me fecit] à tentationibus atq; periculis [dextera tua] .i. gra-
tioſa tua præſentia, ſeu poteſtas diuina, non ſinens me vltra vires tentari, ſed faciens cum ten-
tatione prouentũ, videlicet præſtans reqem pro labore, coronam pro pugna, gratiam ꝑ mer-
1. Cor. 10 cede. ¶ [Dñs retribuet pro me] oĩa æquanimiter patiente, dando aduerſarijs debitam pœnã 9
Deut. 32 damni ac ſenſus, pro pc̃tõ commiſſo in me, ſicut & alibi ait, Apoſtoluſq; allegat: Mihi vindictã
Rom. 12. & ego retribuam. Et ne hoc videatur dictũ ex crudelitate ſeu zelo vindictæ, ſed potius ex pura
intentione, ſubiungit. [Dñe miſericordia tua in ſeculũ] .i. æternaliter permanet, nec deficere
Iſai. 59 poteſt in miſerendo, iuxta illud: Non eſt abbreuiata manus dñi, vt ſaluare nequeat. Ideo dñe,
[opera manuum tuarum] .i. creaturas rationales, à tua ſapientia atq; potentia conditas, [ne
deſpicias] iuſte, ſed ſalua benigne. In hoc igitur verbo etiam pro aduerſarijs deprecaẗ, ne à deo F
ſpernantur. Quoniam quem ille deſpexerit, nullus corrigere poteſt.
Eccls. 7 Ecce pſalmus iſte ſpũali lætitia plenus, laudibus dei redundat, & vt eũ digne atq; deuote
mereamur cantare, conandum eſt nobis vt omnes affectiones noſtræ ordinentur ad deũ, ita
ꝙ amor dei totaliter cor noſtꝝ poſſideat, ſicq; domino angeloꝝ reuerenter pſallamus, memo-
res ſemper dei ac angelorum præſentiæ.

¶ COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXIX.

¶ Expoſitio Tituli.

PRæponitur inſuper pſalmo nunc elucidando titulus talis. In finem pſalmus Dauid .i. pſal-
mus iſte in finem, qui Chriſtus eſt, nos dirigens, conuenit prophetæ Dauid, ſicut & cęteris
iuſtis. Et aſcribitur ei tanquam authori, ſed Chriſto ſignificato per Dauid vere & proprie cõ-
gruit. Sancti enim doctores, Hilarius, Auguſtinus, & viri catholici, Caſſiodorus, Hugo, expo-
nunt hunc pſalmum de Chriſto, partim de ipſo ratione ſuæ perſonæ, partim vero ratione cor-
poris ſui myſtici. Laborandum tamen videtur, vt quantum fieri poteſt, totus exponatur de
Chriſto, & totus de membris ipſius. In perſona igitur Chriſti hominis loquens propheta, ita
exorſus eſt.

¶ Expoſitio pſalmi literalis.

Domine]

A DOmine] pater seu deus trinitas [probasti me] .i.probatum, fidelem,& constantem
1 me alijs ostendisti,per hoc ꝙ pmisisti me à diabolo tentari,à Iudæis irrideri,tandem Mat.4
q; turpissima morte occidi:in qbus oĩbus firmus & stabilis permansi,propter quod Marc.27
omnibus probatus innotui. Vnde ait de Christo Apost. Non habemus pontificem Hebræ.4.
q non possit compati infirmitatibus nostris.tentatum aũt per omnia [& cognouisti me] per
approbationem,dicendo tpe baptizationis,transfigurationisq; meæ, Hic est filius meus dile- Matt.3
ctus,in q̃ mihi cõplacui,ipm̃ audite,sicut Euangelistæ testant [tu cognouisti].i.approbasti[ses- Marc.17.
sionem meã].i.humiliatiõem meã,qua factus sum opprobriũ hoĩm & abiectio plebis, prout Marc.1
Apost. dicit:Christus nos redemit de maledicto,factus pro nobis maledictũ[& resurrectiõem Lucæ.3
meã] factam tertio die post passionem seu glorificationem ac exaltationẽ meã. Hoꝝ em̃ vtrun Psalm.2
2 q; summe complacuit deo. ¶[Intellexisti cogitationes meas] humanas [de longe].i.de cœ- Gala.3
lo,seu ab æterno [semitam meã].i.euangelicam p̃dicationem,seu conuersationẽ meã [& funi- Matth.28
culum meũ].i.ptem seu sortẽ hæreditatis meæ,seu terminũ opis mei [inuestigasti] i.tã diligen
ter ac intime attẽdisti sicut ea q̃ inuestigant.Inuestigatio aũt proprie sumpta, prout importat
discursum à noto ad ignotũ,deo non cõpetit. Quod aũt deus taliter inuestigauit semitã & fu-
niculũ Christi,constat ex eo ꝙ tam frequenter ac euidẽter p signa & verba cõfirmauit eius do-
3 ctrinam. ¶[Et oẽs vias meas] quas ambulaui, & alios docui, s. p̃cepta atq; cõsilia [p̃uidisti]
ab æterno [quia non est sermo in lingua mea] .i. respectu tuæ infinitæ sapiẽ & p̃cognitionis
4 æternæ,sum tanq̃ non valens eã plene exprimere. ¶[Ecce dñe,tu cognouisti oĩa nouissima]
B .i.vniuersa q̃ mihi in hac vltima mundi ætate acciderunt,videlicet incarnationẽ, p̃dicatiõem,
psequutionem,passionem,ac cætera humanitatis meæ mysteria [& antiqua].i.oĩa quæ à prin
cipio mundi de me dicta,scripta,& p̃signata sunt [tu formasti me] in vtero ꝟginis,quo ad for
mã seruilẽ,seu corpis formationem, q̃d à spũ sancto supnaturalr & instantanee organizatum
est,& formatũ. Vnde apud Zach. legitur:Ego celabo sculpturam eius ait dñs [& posuisti super Zach.3
me manũ tuã] .i.potentiã tuã,cõfirmãdo me in te,mihiq; in oĩbus cooperando. Hoꝝ aũt vtrũ
q; isinuat,vbi Chrs ait:Dñs in vmbra manus suæ protexit me,formans me ex vtero seruũ sibi Isaiæ.49
5 ¶[Mirabilis facta est scientia tua ex me].i.increata tua scientia,in anima mea facta est mira-
bilis mihi,& per me.i.ex prædicatione mea,& Apostolorum meoꝝ mirabilis fctã est per mun
dum vniuersum,ita quod omnes fideles eam mirantur,cum sit infinita,dicentes illud Aposto
li:O altitudo diuitiaꝝ sapientiæ & scientiæ dei. Maxime vero apparet & facta est scientia dei Rom.11
mirabilis ex Christo .i.ex ijs quæ de eo scribuntur,videlicet ex hoc quod ipse vnigenitus filius
dei incarnatus,passus,& mortuuus est,quod deus per talem modum genus humanum redime
re voluit,ꝙ Christus tanta pro nostra salute assumpsit,fecit,ac pertulit. De hac mirabili scien-
tia dei apud Isaiã scriptũ est: Cũ quo intijt consiliũ, & instruxit eum, & docuit eũ semitã iusti Isaiæ.40
tiæ,& erudiuit eũ scientia?[confortata est].i.capacitatẽ meã transcendit[& non potero ad eã]
vt ipsam perfecte comprehẽdã. Quãuis em̃ anima Christi deum præ omnibus sanctis pene &
incõparabiliter clarius videat,tamen in infinitũ distat à perfectione intellectus diuini,q solus
C diuinã scientiã plene cognoscit. Nullus vero intellectus finitus seu creatus,infinitã essentiã seu
sciam dei cõprehendere valet cõprehẽsione proprie dicta,qua aliquid cognoscit,quo ad se to
6 tum tam perfecte sicut ex sua natura cognoscibile est. ¶[Quo ibo à spiritu tuo,& quo à facie
tua fugiam?]Hæc ait Christus,non quod vnquam deum seruili timore timuerit,ex quo proce
dit fugiẽdi affectus. Quemadmodum mulier adultera virum seruiliter timens cum fornicata
fuerit,& hoc viro constiterit, appetit fugere:sed hoc dicit Christus, primo vt instruat nos deũ
semper timere, eo quod eius præsentiam nequeamus effugere. Secũdo, vt ostendat se oĩno pa
ratum ad oĩa patris mandata implenda vsq; ad crucis patibulũ,prout ad Philip. habetur:Hu Phil.3.
miliauit semetipsum,factus obediens vsq; ad mortem. Tanquam dicat:O deus quo ibo à spiri
tu tuo.i.à teipso qui spiritus es?Et quo à facie.i.præsentia seu cognitione tua fugiam? quasi di Iohan.4
cat.Fugere nequeo,& si possem,tamen non vellem. Ideo dico. Ecce venio vt faciam volunta- Psalm.39
7 tem tuam deus. Et passione instante loquutus sum:Pater fiat voluntas tua. Quod autem fuge
re nequeo,patet:Nam. ¶[Si ascendero in cœlum tu illic es]quoniam illic facie ad faciem vi-
deris,& ibi es dñe in templo tuo per resplendentiam gloriæ tuę[si descendero ad infernum,ad- Matth.26
8 es] non solum per essentiam,præsentiam,atq; potentiam,sicut in cæteris,sed per vltionis effe-
ctum seu iustitiæ executionem. ¶[Si sumpsero pennas meas] .i. vires diuinæ potestatis ad
refugiendum[diluculo]hoc est,valde mane in die paschæ[& habitauero]post resurrectionem
[in extremis maris]id est,in paradiso terrestri,iuxta finem mundi sito. Ibi enim Christus per
dies quadraginta cum electis de limbo eductis moratus est, scilicet,à die paschæ vsq; ad diem
ascensiõis. Interdum vero discipulis suis apparuit,moxq; ad paradisum reuersus est. Ideo sub
ditur.

ditur. ¶[Etem̄ illuc] s. ad paradisum [deducet me] scd̄m q hō sum [manus tua] .i. virtus di 9
uina, p dotem agilitatis corpi meo; cōcessam in die resurrectionis, qa tūc corpus glorificatum D
resumpsi [& tenebit me]. i. in bono immobiliter conseruabit [dextera tua]. i. fauorabilis, glo-
riosa atq; om̄ipotens tua p̄sentia, s. tumetipse. Vel, tenebit me, inseparabiliter in vnione perso-
nali ac naturali, dextera tua. i. vnicum verbum tuū, seu filius tuus existens verus deus. Christi
em̄ humanitatem tenuit verbū seu filius dei, vel ipsemet Christus secundū q deus est. Sicut em̄
Act.2 suscitauit semetipsum, sic tenuit naturam assumptam. Porro ante passionem tenuit verbū, hu-
manam Christi naturam inseparabiliter quantum ad se. Qm̄ nunq̄ separata est anima Chri-
sti aut corpus ipsius à verbo, ex quo primo assumpta sunt. Non aūt q̄tum ad essentiales partes
ipsius adinuicem. Nam in triduo mortis anima caroq; Christi à se erant disiunctæ. Post resur-
rectionem vero tenuit verbū naturam humanā Christi tam inseparabiliter, q nec partes eius
à seinuicem poterant separari. Propter quod dicit Apost. Christus resurgens ex mortuis, iam
Roma.6 non moritur. Dicitur aūt filius dei, dextera, & brachium dei, iuxta illud Isaiæ: Parauit dn̄s bra-
Isa 52 Iohan.1. chium sanctum suum, in oculis oīm gentium. Ipse enim est virtus dei, & per ip̄m facta sunt o-
mnia. ¶[Et dixi] non assertiue aut dubitatiue, sed ironice, ad derisionem eo; qui me puta- 10
bant detinendum in morte & igne gehennæ, vt seductorem vrendū [forsitan tenebræ] mor-
tis, sepulturæ, ac inferni [conculcabunt me] hoc aūt continuo remouet, subdēs [& nox] id est,
mors corporalis, vel sepultura, seu lymbus patr;, est [illuminatio mea]. i. causa & porta glorifi-
cationis meæ. Vel, illuminatio mea. i. res illuminata à me [in delitijs meis] sp̄ualibus. Christus
em̄ sua passione meruit tertia die resuscitari & glorificari, quæ resuscitatio seu glorificatio apte E
vocatur illuminatio Christi. Non interior seu mentalis, sed corpalis. Anima em̄ Christi semp
æque clare deum conspexit. Corpus vero ipsius illuminatum est, animam resumendo, & dotē
claritatis adipiscendo. Sic igitur nox. i. mors, fuit Christo homini causa. i. meritum & porta, id
est, ingressus ad illuminationem p̄dictam: & hoc in delitijs Christi, qm̄ ista illuminatio delitio-
sa fuerat ei, tanquam accidentale p̄mium eius. Lymbus vero inferni, seu sancti in eo contenti,
qui dicti sunt nox propter carentiam gloriæ, & quia in tenebris erant, facti sunt illuminatio
Christi. i. res illuminata à Christo. Statim enim vt anima eius à corpore suo recessit, lymbum
patr; ingressa est, & suo aduentu oēs illic sp̄ualiter illustrauit, imo Christus tunc eos visiōe dei
per speciem beatificauit, qm̄ pro originali pctō pœna fuit soluta, & totum istud fuit in delitijs
Christi, qm̄ de plenitudine sua; delitia; alios lætificauit. Vel, nox ista fuit illuminatio Christi
in delitijs eius. i. recipiendo illuminationem prædictam à Christo, positæ sunt in delitijs eius p-
fruendo gaudijs saluatoris. Hæc autem omnia vera esse, hinc liquet. ¶[Qm̄ tenebræ] de qui- 11
bus iam dictum est: Forsitan tenebræ conculcabunt me. i. caligo mortis & tenebræ corruptio-
nis [non obscurabuntur à te]. i. lumine tuæ reuiuificationis, & claritate tuæ visitationis nō pri-
uabuntur, sed me occisum resuscitabis, & de tenebris sepulturæ reduces [& nox] de qua dixi:
Nox illuminatio mea [sicut dies illuminabitur]. i. mors corporis mei per resuscitationē ad lu-
men vitæ redibit. Nox etiam sepulturæ ad diem manifestæ apparitionis ducet. Et nox. i. caligo
lymbi, sicut dies illuminabitur, me ad inferos descendente [sicut tenebrę eius, ita & lumē eius]
Hæc sunt verba prophetæ, quodāmodo rōnem reddentis prædicto;, vt sit sensus. Sicut tene-
bræ eius. i. sicut mors Christi, ita & lumen. i. vita eius, id est, vtrumq; æqualiter in diuina pote- F
state constitutum est. Potest etiam accipi de tenebris lymbi & lumīe eius, quod à Christo re-
cepit. ¶[Quia tu] domine pater [possedisti renes meos] . i. carnem meam seu corporalem na- 12
turam, vel interiorem sensitiuum appetitū ab omni macula culpæ præseruasti, faciendo conce-
ptionem meam ac natiuitatem ab om̄i peccato originali, actualiq; liberam, nec pmittendo vt
vnquam inordinatus aliquis motus in aīa mea, seu renibus esset [suscepisti me de vtero ma-
tris meæ]. i. à puncto seu hora qua vte; virginis sum egressus, tu indesinenter conseruasti & p-
texisti me, prout alibi testatus est: Ecce seruus meus, suscipiam eum. Vel, suscepisti me de vtero
Isaiæ.42 matris meæ. i. miraculose eduxisti me de clauso vtero matris meæ benedictæ. ¶[Cōfitebor 13
tibi] confessione laudis deuotæ [qa terribiliter magnificatus es]. i. per horribilia opa tuam ma-
Gen.7. gnitudinem demōstrasti, te magnum esse probasti. In cordibus fidelium magnus & honoran-
Exod.14. Num.16 dus effectus es. Quamuis hæc opa horribilia, quibus deus magnificauit seip̄m intelligi possint
destructio mundi per aquas diluuij, submersio Pharaonis, deuoratio Dathan & Abyron, ac si-
Mat.27 milia: tamen hoc loco specialiter designantur ea quę circa Chr̄m contigerunt. Terribiliter em̄
magnificatus est deus quando in vltionē sanguinis Christi Iudæos tam horribil'r deuastauit,
occidit, & nunc vsq; affligit per Romanos. Deniq; terribil'r magnificatus est in passione Chr̄i,
quando à sexta hora vsq; ad nonā tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, & petræ scissæ
sunt, & terra mota est, & monumenta aperta sunt, multiq; sancto; resurrexerunt à mortuis.

[mira

A [mirabilia] sunt [opera tua] iam prædicta, & cætera quæ fecisti circa me. Vel, quæ ego feci in
nomine tuo, sicut sunt incarnatio, resurrectio de clauso sepulchro, ingressus ad discipulos ianu- Lucæ. 1
is clausis, ascensio quoq; ad cœlos, & reliqua in sacro euangelio copiose descripta [& aña mea Marc. 16. Iohan, 20
cognoscet] opera ista [nimis] .i. valde eminenter & clare prę omnibus angelis atq; hominib⁹.
Neq; enim angeli sancti prædicta dei opera comprehendere valent, pſertim incarnationem.
14 Anima autem Christi valde excedit oēs beatos in cognitiōe istoꝵ, imo de istis illuminat sum-
mos ordines supnorum spirituum, secundum Dionysium. ¶ [Non est occultatū os me
um à te] .i. ori meo non occultasti, neq; ab intellectu meo abscondisti [quod fecisti in occulto]
id est, opera quæ in abscondito perpetrasti. imo occultissima quæque, quæ aliȷs abscondisti, mi
hi clarissime reuelasti. Omnia enim præterita, præsentia & futura, vniuersa quoque my-
steria gratiæ, anima Christi cognouit. Potest autem per os intelligi intellectus animæ Christi,
quo verbum cordis profertur. Vel, os eius corporale, qm̄ Christus ore proprio prædicauit oc- psalm. 68
culta opera dei [& substantia mea in inferioribus terrę] Hoc est quod dixit supra, Infixus sum Baruch. 3.
in limo profundi. Est igitur sensus. Substantia mea .i. humana natura à me assumpta, in inferi
oribus terræ .i. in mundo isto apparuit, vixit & fuit. Vel, substantia mea .i. diuinitas mea, seu
egoipse, in inferioribus terræ, .i. in hoc mundo conuersatus sum, & diuinitas mea ad hæc infi- 1. Cor. 12
ma se inclinauit per incarnationem. Hinc Apost. loquens de Christo, ait: Quod autem ascen- Baruch. 3
dit, quid est nisi quia primum descendit in inferiores partes terræ? Vnde legitur apud Baruch:
Post hæc super terram visus est, & cum hominibus cōuersatus est. Vel sic, substantia mea, id est
corpus & anima fuerunt in inferioribus terræ. Nam anima fuit in limbo, & corpus in monu-
15 mento. ¶ [Imperfectum meum] .i. naturales defectus quos assumpsi [viderunt oculi tui] i. sa
B pientia tua cognouit cur eos assumpsi. Non em̄ habuit Christus imperfectum aliquod virtu-
tis aut vitæ, sed indetrahibiles assumpsit defectus seu mala pœnæ, vt nos ab eis erueret [& in li
bro tuo omnes scribentur] .i. boni ac mali à te cognoscentur. Per librum nanq; intelligitur dei
cognitio, in qua omnes firmiter continentur, sicut scriptura in libro. Quamuis autem in libro
seu notitia prædestinationis diuinæ soli electi conscripti sint, tamen in libro diuinæ cognitio- Iob. 13
nis vniuersi scribuntur, imo & opera singulorum. Sicut à beato Iob dr̄: Scribis enim cōtra me Eccle. 23.
amaritudines. Et Ecclesiasticus: Oculi, ait, domini multo plus lucidiores sup solem, circumspi
cientes omnes vias hominum [dies] .i. homines spūales, præsertim apostoli, de quibus præha Psalm. 18
bitum est: Dies diei eructat verbum [formabuntur] per gratiam spūs. exuēdo veterem homi- Colos. 3
nem cum actibus suis, & deserendo opera tenebrarum, vt sint filiȷ lucis. Talibus nanq; diebus Ephe. 5
Paulus, Eratis (inquit) aliquando tenebræ, nunc autem lux in dño [& nemo in eis] .i. nullus
homo in istis diebus sistere aut confidere debet, ita q̄ nemo in eis formabitur vt perfectionem 1. Cor, 3
aut nomen ab eis sortiatur. Hoc est, quod dicit Apostolus: Ego plantaui, Apollo rigauit, deus
autem incrementum dedit. Neq; ergo qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incremen- 1, Cor, 1
tum dat, deus. Et item: Cum alius dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Acto. 14.
Cæphæ, nonne homines estis? Nunquid in nomine Pauli baptizati estis? Hinc q̄q; vt in Actis
legitur: cum quidam voluissent sacrificare Paulo & Barnabæ tanquam diȷs, eo q̄ Paulus à na-
tiuitate claudum sanasset, apostoli scissis vestibus suis responderunt. Viri quid facitis? & nos
C mortales sumus similes vobis homines. Nemo ergo formatur in eis. Nam maledictus homo Iere. 17
qui confidit in homine. Deinde Christus ad deum patrem, seu totam superbeatissimam trini-
16 tatem, vnum verum simplicissimum deum, ait: ¶ [Mihi autem] .i. ad honorem meum [ni al, honori ficati.
mis * honorati sunt amici tui deus] id est, apostoli, & apostolici viri, qui omnia relinquentes,
mea sunt assequuti vestigia, propter quod digni facti sunt amicitia tua. Hos enim deus multi- Matth. 10
pliciter honorauit, dando eis varias gratias spiritus sancti, videlicet sapientiam, omnium lin- Act. 2
guarum notitiam, gratiam curationum, spiritum prophetiæ, sanctimoniam vitæ [nimis con- psalm, 44
fortatus est principatus eoꝵ.] Nam constituti sunt principes super omnē terrā, præualuerunt Roma. 8
q̄ mundo, carni, ac dæmoni: & adeo confortati sunt in gratia dei, vt occidi possent, flecti non
possent, sicut & Paulus ex eoꝵ persona testatur: Quis nos separabit à charitate Christi? tribula Heb. 11
tio, an fames, an angustia, an persequutio, an gladius? Et iteꝵ ait de principatu antiquoꝵ dei
sanctoꝵ & amicoꝵ. Per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiā, adepti sunt repromissiōes.
Obturauerunt ora leonū, extinxerunt impetū ignis, &c. ¶ [Dinumerabo eos] Christus em̄ Exod. 13.
17 oīa prædestinatoꝵ determinate cognoscit. Vnde Mosi dn̄s ait: Teipsum noui ex noīe [& su-
per arenā multiplicabuntur] prædicti amici tui, videlicet viri spirituales & sancti. Vel, q̄a exce Apoc. 7
dunt numeꝵ arenę maris, vel q̄a eoꝵ multitudo aptius exprimi nequit, nisi vt dicantur plures
arena maris. Vnde de electis & dei amicis ait Iohannes: Vidi turbā magnā quā nemo dinu-
merare poterat, ex oīibus tribubus & linguis, & populis, stantes ante thronū dei. Præterea q-
dam

dam exponunt hos duos versiculos de angelis sanctis, qui appellantur amici dei, qui vtiq; val
Iob. 25. de honorati sunt: & nimis confortatus est principatus eorum, quia ab eis regitur corporalis cre D
Dan. 7. atura, atq; ecclesiastica hierarchia, qui etiam super arenam multiplicantur, prout de eis apud Iob inducitur: Nunquid est numerus militum eius? Et Daniel ait: Millia millium ministrabãt ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Hæ vero expositiones quantum ad numerum amicorum dei in idem redeunt, dummodo omnes homines prędestinati dicantur amici dei. Quia secundum Gregorium, tot homines saluabuntur quod angeli permanserunt stantes [exurrexi] ego Christus à mortuis, sicut prædixi [& adhuc sum tecum]. i. vsq; ad secundum meum
1. Timo. 3 aduentum tecum inuisibiliter ero, quantum ad viatores. Interim enim sedebo ad dexteram tuam in cœlo, nec hominibus generaliter, visibiliterq; apparebo donec adueniat dies iudicij, in q̃ omnibus manifestus ostendar. Vnde dicit Apost. Serua mandatũ sine macula vsq; ad aduen
Matth. 25 tum dñi nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens, rex regum.
¶ [Si occideris deus]. i. quia æternaliter condemnabis, & nunc spiritualiter occides per gratiæ 18
subtractionem [peccatores] impœnitentes & reprobos [viri sanguinum]. i. odiosi, carnales,
Marc. 7. & vitiosi [declinate à me] in die iudicij, q̃n dicturus sum vobis: Ite maledicti in ignem æternũ. Hoc est quod Christus ait: Multi dicent mihi in die illo: Dñe dñe: & tunc confitebor illis. Nescio vos vnde sitis: Discedite à me oẽs operarij iniquitatis. ¶ [Quia dicitis] intra vos [in co 19
gitatione] peruersa & pessima [accipiant in vanitate ciuitates suas]. i. iniusti in sua vanitate ac malignitate præualeant, & ciuitates suas. i. bona & loca, seu habitacula quæ desiderant, quãuis ad iustos pertineant, ipsi acquirant. Vel sic, quia dicitis, o viri sanguinũ in cogitatiõe contra iu- E
stos accipiant iusti seu religiosi, in vanitate. i. frustra atq; inuanum. ciuitates suas. i. particulares ecclesias, congregationes, seu claustra, ita quod nihil proficiat eorũ saluti quod se à nobis separant, & elongant. ¶ [Nonne qui oderunt te dñe oderam?] quasi dicat, imo. Oderat enim Christus hõ inimicos dei, non quantum ad naturam, sed per respectum ad culpã. Amare nanq;, secundum philosophum, est alicui bonum velle: Odire vero est alicui malum optare. Quemadmodum autem iusto debetur gloria, & bono dilectio (obiectum enim appetitus est bonũ) sic iniusto debetur miseria, & odium malo. Peccatorem ergo in quantum peccator est, debem⁹ odire. i. pœnam atq; miseriam eius velle, vt s. corrigatur in præsenti, ne pereat in æternũ, sicut iustitia exigit: inquantũ vero est hõ & creatura seu cõuersionis & beatitudis capax, amandus
Matt. 5 est. Quemadmodum præcepit Christus: diligite inimicos vestros. Hæc autem agendo conformamus nos deo, qui omnia amat quantum ad id quod sunt, & à creatore receperunt, iuxta il-
Sap. 11 lud: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Veruntamẽ rationales creaturas
Sapien. 14 in vitijs deordinatas à rectitudine obliquatas, à deo auersas odit deus secundum q̃ tales sunt, iuxta illud: Odio sunt deo impius & impietas eius: Sic autem Christus p̃cipue oderat impios,
Marc. 11. de quo subditur [& sup inimicos tuos tabescebam]. i. magno zelo contra eorũ prauitatẽ zela-
Marc. 25 tus sum. Sicut patebat dum ementes & vendentes de templo eiecit. Tunc eñ zelus domus dei
Lucæ, 19 comedit me. ¶ [Perfecto odio]. i. odio virtuose & iusto [oderam illos, inimici facti sunt mi- 20
Psalm. 64 hi] propter eorũ malitiam. Est itaq; quoddã odium malũ vitiosum & imperfectũ, quod ẽ mor- F
tale peccatum, quo natura alterius oditur, vel gratiæ fraternæ inuidetur. Hoc odium christo & membris eius non cõuenit. Odium vero perfectum quo oditur culpa, & author culpæ inquan- 21
tum hmõi est, de quo loqtur nunc psalmus. Deinde Christus ait. ¶ [Proba me deus]. i. p tormenta passionis probatum ostende me, sicut in principio psalmi inductum est. Domine pbasti me [& scito cor meum] p approbationem. Hoc Christus non dicit orando, q̃m à principio suæ conceptionis in virgine confirmatum erat cor eius in deo, sed potius congratulando [interroga me] p flagella [& cognosce semitas meas]. i. opa mea attende. Hoc Christus orat non pro se, sed pro nobis. Non eñ orauit vt deo placerent opa sua, q̃m sciuit se non posse peccare.
Roma. 8 Orauit aũt vt deus attenderet opa sua, indulgendo propter meritum eorũ, vniuersæ ecclesiæ.
Heb. 7 Sic eñ interpellat pro nobis secundũ Apost. ostẽdens patri latus & vulnera, secundũ Bernardũ. 22

¶ [Et vide si via iniquitatis in me est]. i. falsa doctrina, seu simile aliquod in me existat. Hoc christus dicit, non dubitando an aliquid mali in se habeat locũ, sed ex magna securitate, vt ostẽdat se ab omni culpa penitus alienum, nec aduersariorũ suorũ sibi multa scelera imponentiũ se timere calumniam [& deduc me in via æterna]. i. in via ad æternam gloriam pducente, videlicet in ascensione. p quã iui ad felicitatem æternam. Orat igit Christus, vt deus in ascensione ipsum perducat ad cœlum. Non eñ humana & pure naturali, sed diuina virtute ascendit. Et sicut orauit pro gloria resurrectionis, sic quoq; orauit pro deductione ascensionis. Pro ijs eñ quæ ad accidentale p̃mium ptinent, Christus orauit etiam pro seipso. Pro p̃mio autem essentiali precatus non est nisi pro nobis.

Expõ

¶Expositio eiusdem psalmi de membris Christi, seu quocunq; fideli.

A DEniq; psalmus iste exponi potest de hoïe iusto, q ait: Dñe probasti me .i. per prospera &
aduersa inquisisti & examinasti me qualis essem, & cognouisti me. i. fidelem atq; constã
tem me inuenisti, & ex tali probatione, eo ꝙ nec in prosperis, nec in aduersis à recta via abie-
rim. Dicitur autem deus probare & tentare, non vt ipse cognitionem recipiat, sed vt homo se-
ipsum cognoscat, & ab aliȷs cognoscatur qualis sit, vel quia per modũ probantis se habet. Sic
enim ait ad Abraham quem tentauit: Nunc cognoui ꝙ timeas deum, & non peperceris filio Gen. 22
tuo vnigenito propter me. Vtrunq; enim cognouit anteq̃ eum tentaret. Sed dicitur tũc cogno-
uisse, quia tunc fecit alios illud cognoscere per tam solennem obedientiam Abrahæ. Sic quoq;
dñs loquitur filiȷs Israel, qui vitulum aureum adorauerunt: Iam nunc depone ornatum tuum Exo. 32
vt sciam quid faciam tibi. Nunquid ante non sciuit quid faceret eis? Dicitur itaq; deus probare Exo. 33
& tentare sicq; cognoscere homines, quoniam probando facit homines cognosci, ostendendo
eos ex probatione fideles aut inconstantes, quod euidenter patet ex eo quod Moses ait popu-
lo Iudæorum: Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus deus tuus, vt afflige- Deu. 8
ret te atq; tentaret, & nota fierent quæ versabantur in corde tuo, vtrũ custodires mandata illi-
us an non. Ita à deo probatus est Iob, & probatus inuentus est, qui ait: Probauit me dñs quasi Iob. 23.
aurum quod per ignem transit. Et legitur apud Sapientem quendam: Tanq̃ auꝝ in fornace Sapient. 3
probauit electos dñs. Nequaq̃ ergo deficiamus, dum à deo corripimur, dũ per aduersa proba-
mur, dũ iniurias patimur, sed nec prosperis extollamur: imo prædicta mala patiẽdo lætemur,
B sperantes nos pertinere ad numeꝝ electoꝝ, de quibus dñs ait: Ducam eos per ignem, & vram
eos sicut vritur argentum, & probabo eos sicut probatur auꝝ, & exaudiam eos, & dicam: Po- Zach. 13
pulus meus tu es, tu cognouisti sessionem. i. humiliationem, contritionẽ, seu deiectionem meã
& resurrectionem meã, qua à somno peccati resurgo, & iustus de iniusto (deo operante) effici-
or. Vnde Apost. clamat: Hora est nos iam de somno surgere. Et iteꝝ: Surge q dormis, & exur- Roma. 13
ge à mortuis. Intellexisti cogitationes meas de longe. i. in te ipso ab æterno eas vidisti, qm̃ in Ephe. 5
diuina essentia vniuersa resplendent, sicut in prima causa & exemplari principio. Propter q̃d
dñs in Apocal. testat: Scient omnes ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda: semitã meã,
id est, actionem seu conuersationẽ meam, & funiculum meũ. i. vitæ meæ mensuram, modum, Apoc. 2
seu limitẽ inuestigasti. i. diligẽter pensasti, considerãdo q̃usq; peruenero, quidve profecero. Vñ Psalmo. 72
à B. Iob dr̃: Obseruasti oẽs semitas meas, & vestigia pedum meoꝝ considerasti. Et oẽs vias Iob. 13
meas. i. cogitationes, verba & opera, quæ viæ dicuntur, quia per ea tendo ad vltimũ finem, p̃-
uidisti ab æterno anteq̃ sint, iuxta illud: Dño deo anteq̃ crearentur oïa sunt cognita, quia non Eccls. 23
est sermo in lingua mea, quo tibi respondere sufficiã, rationẽ reddendo pro singulis, quę cõmi-
si aut omisi. Secundũ quod alibi scriptũ est: Non iustificatur homo cõpositus deo. & si voluerit
cũ eo contendere, non poterit respondere vnũ pro mille. Hinc rursus S. Iob ait: Deus cuius irę Iob 9
nemo resistere potest, sub quo curuantur qui portant orbem. Quãtus ergo ego sum, vt respon- Ibidem
deam ei, & loquar verbis meis cum eo? Ecce dñe tu cognouisti omnia nouissima. i. vltima, &
antiqua. i. prima, vz oïa quæ sunt, erunt vel fuerunt: tu formasti me in vtero, corpus organi- Heb. 4
C zando & animam infundendo. Vel, formasti. i. perfecisti me, gratiam tribuendo, secundũ q̃d
protestaris: Omnem qui inuocat nomen meũ, in gloriam meam formaui eum. Hinc quoq; di-
citur: Pater noster tu es, nos vero lutum, & fictor noster tu, & opera manuũ tuaꝝ oẽs nos, & Isaiæ. 43
posuisti sup me manum tuã. i. potentiã tuam, conseruãdo me in esse. Vel, posuisti super me ma- Isaiæ. 63
num tuam, castigando me quando peccaui, quemadmodũ in Apocal. dicis: Ego quos amo, ar-
guo & castigo. Vel posuisti super me manũ tuam, id est pie & gratiose sustentasti, & conforta- Apo. 3
sti me in spiritualis cõuersationis processu. Mirabilis facta est omni menti creatæ scientia tua,
o deus, ex me. i. ex consideratione mea. Scientia eñ creatoris in creaturis relucet, & ex earũ cõ-
sideratione mirabilis apparet cõsideranti tanto amplius, quanto creaturæ fuerint digniores,
seu mirabilius institutæ. Cum igitur homo sit creatura excellens, & valde mirabiliter instituta
sc; ex corruptibili carne & immortali spiritu constans, mirabilis facta est scientia creatoris ex
consideratione hominis, ita ꝙ consideranti miranda apparet: confortata est & nõ potero ad
eam. Hoc est q̃d in lib. Iob dicitur: Ecce deus magnus vincens scientiam nostram. Quo ibo à
spiritu tuo? q oïa pscrutatur secundũ Aplm̃, de q̃ scriptum est: Spiritus dñi repleuit orbem ter- Iob 36.
rarum, & q̃ à facie tua fugiam? tanq̃ dicat, tuum conspectum fugere nequeo. Vnde in lib. Sapi- 1 Cor. 2 / Sapien. 1
entiæ dicitur: Effugere manũ tuam domine impossibile est. Si ascendero in cœlum. i. si p mẽtis Sapien. 16
elationem meipsum erexero, iustum putauero, cæterisq; prætulero, tu illic es, vt superbum hu-
milies, sicut Abdias propheta testatur: Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris
nidum tuum, inde te detraham dicit dominus. Vel si ascendero in cœlum per contemplationẽ Abdiæ. 1

Ec &de-

& desiderium bonorum cœlestium, tu illic es. Qui alibi dicis: Nũquid non cœlum & terram ego impleo? si descendero in infernũ. i. in profundũ vitiorum, ita vt vel desperem, vel diuinam prouidentiam negem, ades tanq̃ inspector & vltor. Vel, si descendero in infernum, considerãdo ipsa tormenta, ades. Si sumpsero pennas meas. i. alas contemplationũ, diluculo. i. in principio diei sensibilis seu spiritualis, & habitauero in extremis maris. i. in vltimis finibus pelagi, seu in quocunq; termino mundi. Etenim illuc manus tua deducet me quocunq; tibi placuerit, nec potero illic euadere, sed comprehendar à te sicut subiungit: & tenebit me dextera tua. i. oĩpotẽs virtus tua. Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabunt me. i. operiẽt atq; abscondent me sicut absconditur quod conculcatur. Hoc dicitur derisorie secundum opinionẽ eorum, qui æstimant deũ illa conspicere, quæ fiunt in die seu luce, non aũt quæ fiunt in nocte seu tenebris. Contra quos dominus p Ieremiam loquitur: Putasne deus e vicino ego sum, & non deus de longe? Si occultabitur vir in absconditis suis, & ego nõ videbo eum? Dixi etiam: Forsitan & nox illuminatio mea. i. tempus nocturnum & tenebrosum erit exultatio mea, quia tunc libere faciam quæ delectãt tanq̃ à deo videri non potens, in delitijs meis. i. delectationibus vitiorum. Sæpe aũt accipitur illuminatio pro exultatione. Deinde reprobat opinio talis. Quia tenebræ non obscurabuntur à te. i. opera tenebrosa seu tempus nocturnũ te nequaq̃ latebunt, & nox sicut dies illuminabit. i. tam euidenter à diuina luce videbitur opus noctis, & nox sicut opus diei, & dies sicut tenebræ eius. i. sicut tenebræ noctis cognoscũtur à deo, ita & lumen eius. i. sic lumen diei videtur ab eo. Omnia nanq; æque clare deo patescunt. Quia tu possedisti renes meos, id est appetitum sensitiuũ animæ meæ, per gratiam possedisti, extinguendo in me inordinatos concupiscentię motus. In renibus eñ viget luxuria, quos deus dicitur possidere, dum eos dignatur per gratiã gubernare: suscepisti me de vtero matris meæ. i. ab hora natiuitatis meæ vsq; in præsens cõseruasti me, & à diuersis periculis protexisti me, & tanq̃ pius pater custodisti me. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet ea nimis. i. multum pręclare, secundum quod eam illuminare dignaberis. Non est occultatũ os meũ à te quod fecisti in occulto. Hoc secundũ expositionem in præcedenti articulo positam conuenit eis, qui dicere possunt deo: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quibus deus ostendit opera sua occulta tanq̃ filijs & amicis ac familiaribus suis, sicut Saluator ait discipulis suis: Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos, qa oĩa q̃cũq; audiui à patre meo nota feci vobis. Et apud Amos legitur: Non faciet dñs verbum, nisi reuelauerit secretum suũ ad seruos suos prophetas. Quidam vero exponunt de osse corporis, quod non est occultũ à deo, sed notum est ei, quod dicitur factum in occulto, quia latet sub carne. Alij aũt de osse spirituali, vz de firmitate seu fortitudine aĩæ quæ nota est deo, & dicitur facta in occulto, quoniam deus facit eam per creationem in interioribus animæ viribus. Et substantia. i. natura mea, quæ ex anima rationali & corpore constat, in inferioribus terræ. i. in hoc inferiori mundo versatur, terrenis inquietitudinibus occupatur, multisq; modis distrahit, vnde tibi confiteri & dicere cogor. Imperfectum meũ. i. nõ solum excessum vitiorum, verum etiã defectum operum meorum bonorũ viderunt oculi tui. Mala etenim mea omnino & pure mala sunt. Bona autem quæ facio, non sunt pure bona, sed imperfectionibus multis admixta, sicut apud Isaiam legitur: Vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatæ vniuersæ iustitiæ nr̃æ. Semper ergo cum omni humilitate confiteamur dño, & cognoscamus ex corde imperfectũ nostrum, scientes q̃m quicquid boni in nobis & actibus nostris inuenitur, diuinitus nobis pręstatur, & deo ascribendum est. Quicquid vero mali in nobis & nostris operibus reperitur, ex nobis oritur, nobisq; attribuendum est: dies formabuntur. i. dies futuri à te producentur, & nemo in eis. i. nullus eorum qui nunc est, in eis erit, sed interim morientur qui nũc sunt. Hoc certius dici poterat tempore veteris testamenti, q̃ modo. Tunc nanq; certum erat mundũ diutissime duraturum, quod modo incertum est: imo nescimus an per tempus naturalis periodi vnius hominis mundus durabit. Exurrexi per gratiam tuam à morte peccati, à cõsuetudine praua, à somno pigritiæ, & adhuc sum tecum, per charitatem tibi fideliter adhærendo: hoc est verbum bonę spei. Nõ eñ hoc scire possumus certitudinaliter, sed cõiecturaliter, nisi ex speciali instinctu. Si occideris. i. quia occides occisiõe æternæ mortis o deus pc̃tores, iccirco viri sanguinum declinate à me, loco vel opere, ne vobis cõmunicem, & vobiscum occidar ac peream. Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Apost. quoq;: Nolite (inquit) cõmunicare infructuosis operibus eorum, nam morte digni sunt nõ solum qui faciunt ea, sed etiam qui cõsentiunt facientibus. Vitanda est ergo impiorum societas, familiaritas, atq; cõmunio: appetenda vero familiaritas virtuosi ac docti, quemadmodum in Ecclesi. inducitur: Cum videris sensatum euigila ad illum. Et: Cum viro sancto assiduus esto, & quemcunq; cognoueris obseruantem timorem dei, cuius anima est secundum animam tuam. Proba me deus, adhuc ea probatiõe, de qua

Marginalia: Ierem. 23. — Heb. 4 — Psalm. 50. — Iohan. 15. — Amos. 3. — Isaiæ. 64 — Eccls. 13 — Ephe. 5 — Roma. 1 — Eccle. 6 — Eccle. 37 — D — E — F

A qua in exordio psalmi præsentis locutus sum: Dñe probasti me. Itaq; proba me sicut probant electi, quos corrigis & emendas, nõ vt tu cognoscas, sed vt illi salubriter seipsos noscant, ne eis dicatur illud Apost. An non cognoscitis vosipsos, nisi forte reprobi sitis? & scito cor meum cognitione approbationis, de qua dicit Apost. Si quis diligit deum, hic cognitus est ab eo: interroga me. i. per aduersa inquire, & vide an vere te diligam, an tibi constanter fidelis sim. Sic velle à deo probari & interrogari non pertinet ad imperfectos, sed fortes, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus, qui cum Apost. dicere possunt illud: Ego didici in quibus sum sufficiens esse. Scio humiliari & abundare, vbiq; & in omnibus institutus sum: & cognosce, per acceptationẽ, approbationem, seu complacentiam semitas meas. i. desideria, cogitationes, verba & actus, & vide more pij, diligentis, expertiq; medici, si via iniquitatis. i. malum propositũ seu latens pctm̃ in me est, quatenus ab occultis meis mundes me domine, & à vulneribus animæ salues me, sicut Ieremias ait: Sana me dñe & sanabor, saluum me fac & saluus ero. Deniq; cum ignoremus qualiter interiora nostra cum deo se habeant, an pura existant, indigemus semper clamare ad deũ: vide si via iniqtatis in me est, mihi q̃q; cõcede vt interiora mea diligenter discutiam, vere cognoscam, caute custodiam, & deduc me in via æterna. i. in fide catholica, in lege diuina, in obseruatione præcepti, quorũ vnumquodq; dicit via æterna, qa ad vitam pducit æternam seu patriam supercœlestem, nunq̃ electis auferendam. Ecce psalmũ mirabilem, difficilẽ & omni laude dignũ, diuinis præconijs plenũ, sacris mysterijs altũ audiuimus, in q̃ de Chri mysterijs copiose tractat, ex cuius doctrina admonemur diuinã prouidentiã considerare, diuinã B præsentiam honorare, immensam creatoris maiestatem timere. Estq; psalmus iste cum ingẽti atttentione cantandus, quia pene in singulis versibus dirigitur sermo ad deum, & vbique est sensus sublimis. Ostendit eñ hic psalmus incomprehensibilem esse dei scientiam, infinitã ei9 existere essentiam, metuendam quoq; esse ipsius magnificentiam. Gal.4. 1.Cor.8 Philip.4. psalm.18 Ierem.17.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXXXIX

¶ Expositio tituli.

ASSIgnatur insuper psalmo nunc declarando titulus talis: In finem psalmus Dauid, hoc est, psalmus iste à sancto Dauid conscriptus ac editus, dirigit nos in finem, qui Christus est, qui testat: Ego sum Alpha & o, principium & finis. De quo etiam dicit Apostolus: Fons legis est Christus omni credenti. Doctores autem catholici exponunt hunc psalmum de ecclesia in tribulationibus constituta, ad deum clamante. Quidam tamen exponunt eum ad literam de Dauid, quæ expositio insipida estimo cum multi psalmi exponantur ad literam de Chro, eo quod in scriptura canonica nouæ legis allegentur de Christo, qui tamen minus conueniũt Christo, quàm psalmus iste, vt patet de psalmo tricesimonono, qui incipit: Expectans expectaui dominum. Cuius scripturam de Christo prædictam allegat Apostolus, in quo tamen psalmo inter cætera dicitur: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem, q̃d certum est Christo non conuenire ratione propriæ personæ, aut naturæ suæ diuinitati vnitæ. Idem patet de psalmo immediate sequenti, qui incipit: Beatus qui intelligit. Cuius scripturã C allegat Christus de se prædictam, videlicet illum versiculum: Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos. Hoc enim inducit de Iuda proditore vaticinatum, & tamen in psalmo illo inter alia scribitur: Sana animam meam quia peccaui tibi, quod Christo non conuenit. Idem etiam patet de illo psalmo, cuius exordium est: Saluum me fac deus, quoniã intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Cuius scripturam allegant Iohannes & Paulus de Christo loquentem, & tamen in psalmo hoc scriptum est: Delicta mea à te non sunt abscondita. Quum ergo singula verba huius psalmi proprie congruant Christo, sicut patebit in prosequendo, videtur quod de ipso proprie debeat explanari, quod etiam inde probatur, quia ecclesia in die parasceues in officio missæ canit hunc psalmum pro Tractu. De Christo igitur passo conscriptus est psalmus præsens. Vnde Christus vt homo passibilis, passioniq; proximus ait ad patrem. Apo.1 Roma.1 Psal.39 Heb.10 Psalm.40 Iohan.18. Psalm.68. Iohan.2.9 Roma.11 & 15.

¶ Expositio psalmi literalis.

ERipe me domine ab homine malo] Non ita orauit Christus ab iniqs hominibus eripi, vt non traderetur in manus eoꝝ. Imo cum Petrus ei dixisset: Non erit hoc tibi. Respondit ei: Vade retro me satana, non sapis ea quæ dei sunt: nec sic orauit ab eis eripi ne per eos induceretur ad malum culpæ, quia sciebat se non posse peccare: sed orauit eripi ne detineretur in morte, & vt tertia die resurgeret, & glorificaretur in corpore. Sic igitur ait: Eripe me dñe pater æterne ab homine malo me persequente, puta Iudæo q̃cũq; qui me lingua crucifixit, dicendo: Tolle, crucifige eum. [à viro iniquo] me actualiter crucifigente, qui Iudæi clamorẽ ad opus perduxit, vt; à Gentili quocunq; Pilati ministro [eripe me] Marc.8 Matth.27 Marc.15

Luc.23 ¶[Qui]homo malus & vir iniquus[cogitauerunt iniquitates in corde]proponentes me perse- 2
Iohan.19. qui atq; occidere. Vnde ab Euangelista dicitur: Ab illo die cogitauerunt interficere eum.[tota D
Iohan 12. die] non solum in die Parasceues, sed multis diebus precedentibus[constituebant prælia].i.in
ter se ordinabant qualiter mihi resisterent, repugnarent & præualerent, secundũ quod apud
Matth. 26 Matthæum habetur: Congregati sunt principes sacerdotũ & seniores, vt Iesum dolo tenerent
& occiderent. ¶[Acuerunt linguas suas sicut serpentes]id est, verba acuta pungitiua, & aspe- 3
ra contra me protulerunt, conantes mihi nocere sicut nocent serpentes. Acuerunt plane Iudæi
linguas suas, quando Pilato tot occasiones liberandi Iesum quærenti dixerunt: Si hunc dimit
Iohan.19. tis, non es amicus Cæsaris. Et: Sanguis eius super nos & super filios nostros. [venenũ aspidũ]
Mat.27 hoc est, sermo letalis, venenosus inuidiosus & pestifer [sub labijs eorum.] id est, paratus est in
ore ipsorũ, vt illum effundant. Hoc venenum aspidum effuderunt Iudæi in Christum dicẽtes:
Iohan.19. Nos legem habemus, & secundũ legẽ debet mori, quia filiũ dei se fecit. Vnde Christus per Osee
Osee.7. ait: Ego redemi eos, & ipsi contra me locuti sunt mendaciũ. Et apud Ieremiam: Facta est mihi
Ierem.12. hæreditas mea quasi leo in sylua, dedit contra me vocem suã, ideo odiui eam. ¶[Custodi me 4
domine de manu peccatoris.]id est, de potestate principis sacerdotũ[& ab hominibus iniquis]
id est, eius fautoribus[eripe me]ne mihi eueniat quod mihi conati sunt facere, dicentes illud Ie-
Iere. 11 remiæ: Eradamus eum de terra viuentiũ, & nomen eius non memoretur vltra. Iccirco nanq;
Mat.28 fecerunt custodiri sepulchrum, vt corpus Christi in eo teneretur, & corrumperetur, sicq; me-
moria eius oĩno periret, nullo in ipsum credente. Nunc igitur orat Christus hõ custodiri & eri E
pi, ne hoc fiat. ¶[Qui cogitauerunt supplantare]hoc est, à via iustitiæ retrahere[gressus meos] 5
id est, opera mea. Nitebantur enim Iudæi Christum à veritate abducere, nunc terrendo, nunc
blandiendo. Propter quod dixerunt: Magister scimus quia verax es, & viam dei in veritate
Mat.21 doces, & non est tibi cura de aliquo. Dic ergo nobis: Licet tributum dare Cæsari, an non? Vel,
cogitauerunt supplantare, id est, reprobare & malos ostendere gressus meos, dicentes: Tu de te
Iohan.8. ipso testimonium perhibes, testimoniũ tuum non est verum. Et iterũ: Non est hic homo à deo,
Iohan.9. qui sabbatum non custodit. In passione quoque coram Pilato: Si non esset hic malefactor, non
Iohan.18. tibi tradidissemus eum. [absconderunt superbi]hoc est, principes Iudæorum & pharisæi de ge
neris nobilitate & falsa iustitia præsumentes [laqueum].i. fraudulentas insidias[mihi]hoc est
Luc. 20 contra me, & ad iniuriam meam. Multipliciter enim studuerunt aliquam occasionem inueni
Marc.3 re, qua Christũ reprehendere & accusare valerent, sicut ab Euangelista dicitur: Obseruabant
Iohan. 8. Iudæi si sabbatis curaret, vt accusarent eum, ideo etiam obtulerunt ei mulierem in adulterio
Ierem.18. deprehensam. Vnde per Ieremiam dicit Saluator: Tu domine scis omne consilium eorum ad-
uersum me. ¶[Et funes]hoc est, multas & longas astutias fallendiq; machinas,[extenderũt 6
in laqueum.]id est, ad hoc vt me funibus suarum insidiarum capere & reprehendere possent.
Longo enim tempore sequebantur perfidi pharisæi ac scribæ dominum saluatorem, vt ali-
quid reprehensionis inuenire possent in eius doctrina aut vita. Hinc quippe Christus loqui-
Osee.9. tur per Osee: Exosos habui eos propter malitiam adinuentionum ipsorum.[iuxta iter]id est,
iuxta conuersationem huius viæ, vel iuxta legem seu obseruationem preceptorum[posuerunt F
scandalum mihi.]id est, verba & opera quibus me scandalizare querebant, quamuis non pro
fecerunt. ¶[Dixi domino: Deus meus es tu.] Certum est quod Christus frequenter voca- 7
uit deum omnium, deum suum. Singulariter etenim erat deus suus secundũ quod homo, quia
prælectus ab eo, & quia ipse præcipue deum amauit & coluit, sicut ipse testatur: Ego quæ pla-
Iohan.8. cita sunt ei, facio semper.. Hinc etiam post resurrectionem dicebat: Ascendo ad deum meum
Iohan.10. & deum vestrum. [exaudi domine vocem deprecationis meæ.] quam nunc coram te fudi.
¶[Domine, domine virtus]hoc est, causa & conseruator[salutis meæ,]creatæ. Beatitudo eñ 8
creata animæ Christi à deo manauit & dependebat. [obumbrasti super caput meũ.]id est, su-
per cor meũ, vel super me tuam defensionẽ, cooperationẽ seu opem extendisti[in die belli] idẽ
tempore passionis, quando dæmones expugnaui & expoliaui. Contulit enim deus Christo in
Marc. 1. passione inconcussam constantiã, propter quod factus est potens in prælio. Vnde per Ieremiã
Psalm.24. predixit: Dominus mecũ est quasi bellator fortis. Iccirco qui me persequuntur cadent. ¶[Non 9
Iere. 20 tradas me domine à desiderio meo,]hoc est, contra seu extra desiderium meum [peccatori.]
vc3 populo Iudæorũ. Aliquo eñ modo desiderauit Christus eis tradi, vc3 vt pro mundo more
retur, & aliquo mõ desiderauit eis nõ tradi, vc3 ne in morte detineret. Et ideo nũc orat ne ex-
tra tale desideriũ eis tradat.[cogitauerũt cõtra me] sicut apud Ieremiã dr: Supra me cogitauerũt
Ierem. 11. consilia dicentes: Mittamus lignũ in panẽ eius[ne derelinquas me]quantum ad animã in lim-
bo, & q̃tũ ad corpus in tumulo, sed statim me suscita[ne forte exaltent].i. præualuisse videant,
atq; inaniter glorientur. Deinde describitur Iudæorum deiectio. ¶[Caput]hoc est, principes 10
sacerdotũ

A ſacerdotum,qui erat caput ſeu princeps.[circũitus eoꝝ,]id eſt, exercitus Iudæoꝝ me tempore
paſſionis circundantium. Quid autẽ huic capiti & ſubditis ſuis futuꝝ fuerit ſubditur: [labor
labioꝝ ipſorum]hoc eſt, laborioſus & grauis ſermo, quem contra me loquebantur,dicentes: Mat.26
Blaſphemauit.Et:Reus eſt mortis. Et:Non habemus regem niſi Cæſarem. [operiet eos] hoc Mar.14
eſt,faciet eos debita pœna operiri atq; torqueri. Hoc in Iudęis impletum videmus. Voluerũt Iohan.19.
enĩ Chriſtum regno & fama omnino priuari,& ecce ipſi priuati ſunt regno & fama honeſta.
Chriſto autem data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.Ipſi quoq; nitebantur conculcare at Mat 28
que conterere Chriſtum, & Chriſtus eos conculcauit & contriuit,ſicut aſſerit: Calcaui eos in fu Iſaiæ.63
rore meo,& conculcaui eos in ira mea. Itaq; in præſenti vita operuit Iudæos labor labiorum
ipſorum,quando per Titum & exercitum Romanorum tam horribiliter vaſtabantur.Iccirco Oſee.7.
11 ſcriptum eſt: Circundederunt eos adinuentiones ſuæ. ¶[Cadent ſuper eos carbones]hoc eſt,
materia flammæ infernalis[in ignem]gehennæ[deijcies eos.]quantũ ad animam ſtatim dum
moriuntur,quantum vero ad corpus & animam in die iudicij,quando dicturus eſt:Ite maledi- Mat.25
cti in ignem æternũ.[in miſerijs].i.in pœnis inferni[non ſubſiſtent]non ꝙ illic eſſe ceſſabunt,
ſed quia de vno tormento tranſibunt ad aliud,vel quia intolerabiles pœnas tolerare cogent. Mat.27
12 ¶[Vir linguoſus]hoc eſt Iudas proditor[nõ dirigetur in terra]nam abiens laqueo ſe ſuſpendit Act.1
Vel vir linguoſus.i.Iudæus Chriſto detrahẽs,eumq; blaſphemans,& multis vanis rationibus
B demonſtrare laborans Ieſum Nazarenum non eſſe Chriſtum in lege promiſſum, non diriget
à deo in terra.i. in vita præſenti,vt ſalubriter viuat,ſed excæcatus manebit,& periet. [virũ in-
iuſtum]Chriſto repugnantem[mala]pœnę & culpæ[capient].i.comprehendent[in interitũ]
.i.dum morietur. Tunc enĩ opera eius eum ſequent,& de morte tẽporali ibit ad mortẽ æter- Apo.14
13 nam. ¶[Cognoui quia faciet dñs]iuſtus iudex,q alias affirmat:Ego ſum iudex & teſtis. [iudi- Ierem.29.
cium inopis].i.iuſtum iudicium pro Chriſto paupere contra aduerſarios eius, ipſos iuſte da- Lu.9
mnando. Recte quidem nomine inopis Chriſtum deſignat,qui de ſeipſo loquitur:Filius ho- Zach.9.
minis non habet vbi caput reclinet. De quo etiam à Zacharia inducitur: Ipſe pauper,&
aſcendens ſuper aſinam.[& vindictam paupeꝝ]hoc eſt,apoſtoloꝝ ac primitiuę eccleſiæ,qbus Act. 2.3.4.
Iudæi multas intulerunt iniurias,vt patet in Actibus apoſtoloꝝ. Sed deus fecit vindictam eo 5.7.8.
rum. i. debitam vltionem inflixit Iudæis propter pctã commiſſa in Chriſti diſcipulos,qui val-
de pauperes erant,poſtq̃ expoſita erant bona illa quæ vendiderunt primo ad fidem conuerſi. Act.4
Illis nanq; bonis durantibus non erat quiſq̃ egens inter eos,vt ſcribitur in Act. Hoc autem iu
dicium inopis Chriſti, & vindicta paupeꝝ eius erat illa deuaſtatio Iudæoꝝ à Romanis,quan-
do diriſſime occiſi ſunt,in vltionem ſanguinis Chriſti & diſcipuloꝝ ipſius, quam Chriſtus prę Lucæ.19
14 dixiſſe cognoſcitur. ¶[Veruntamen iuſti]videlicet in Chriſtum credentes [confitebuntur no
mini tuo] te laudando.Chriſtiani nanq; in Iudæa exiſtentes,inſtante aduentu Romanoꝝ,ad-
moniti ſunt ab angelo ſancto egredi Iudæam,& introire regnum Agrippæ,qui erat confœde
ratus Romanis,quod & fecerunt,& illic ſaluati ſunt,propter quod deum laudabant. [& habi-
tabunt recti]hoc eſt iuſti Chriſtum ſequẽtes fide & opere,[cum vultu tuo].i.tecum in tua præ
C ſentia,nunc equidem per gratiam,poſtmodum vero per gloriam. Ecce pſalmus iſte q̃ vere &
proprie competit Chriſto,quàm euidenter Iudæoꝝ malitiam exprimit,quàm veraciter eorũ-
dem punitionem deſcribit.

¶Expoſitio eiuſdem pſalmi de eccleſia,ſeu quolibet fideli.

ECcleſia itaq; ſeu anima religioſa aduerſitatibus tentationibusq; pulſata,proclamet ad do
minum dicens:Eripe me domine ab homine malo,ne cum peruerſo peruertar, ne vltra q̃ Pſalm.17.
ferre poſſum moleſter,ne per impatientiam vincar. Martyres ſancti homineſq; perfecti, qui i
aduerſis exultant,in tribulationibus gaudent,non ſic petunt ab homine malo eripi,ne perſecu
tioem eius ſuſtineant,ſed ne in aduerſis deficiant,vel ne plus q̃ expedit eorum ſaluti, ſeu bono
communi grauentur. Propter quod dicit Apoſtolus: Orate vt liberemur à malis & importu- 2 Theſſa.3
nis hominibus:à viro iniquo eripe me. Quod prædixit,reſumit:vel per hominem malum in-
telligit eum,cuius malitia non eſt adeo magna. Per virum vero iniquum eum,qui omnino in-
duratus atq; ſubuerſus eſt. Qui autem ſe impatientem & ad mala procliuem cognoſcit, orare
poteſt ne perſecutionem malorum patiatur,ne per impatientiam grauius prolabatur. Ego dũ
verſum hunc dico,per hominem malum & virum iniquum meipſum intelligo. Neminem enĩ
tã ſecure,certe,atq; ſalubriter malũ & iniquũ voco ac iudico,ſicut meipm. Præſertim cũ dicat
Apoſtolus:Quis ſcit quid agatur in homine niſi ſpiritus eius? Peto igitur eripi à meipſo,vt de- 1.Cor.2.
ſinam eſſe malus & impius,ſicq; abnegem & relinquam meipſum,non quantum ad id q̊d ſum
per naturam & gratiam,ſed quo ad id quod ſum per propriam voluntatem & culpam. Qui co
gitauerunt iniquitates in corde,qualiter mihi poſſint nocere,& ex cogitationibus talibus tota

die, hoc est, indsinenter, & quasi continue constituebant prælia, id est, contentiones & rixas, seu impugnationem à manu. Acuerunt linguam suam sicut serpentes, proferẽdo verba adulatoria & fraudulenta more serpentum, qui blandiuntur lingua vt mordeant. Sic iniusti interdum amicitiam ostendunt in verbis, sed venenum abscondunt interius, de quibus apud Ieremiam inducitur: Sagitta vulnerans est lingua eorum: In ore pacem cũ amico loquitur, & occulte ponit ei insidias. Vel, Acuerunt linguam suã sicut serpentes, loquendo verba subtilia, acuta, mordacia & nociua, sicut de quibusdam dicit Apostolus: Sermo eorum vt cancer serpit, venenum aspidũ sub labijs eorum. Hoc & cætera quæ nunc transiliuntur, in præcedẽti articulo satis exposita sunt. Custodi me dñe de manu, i. de potestate, peccatoris. i, diaboli, q(sicut apud Iohã. habet) à principio peccat, ab eius tẽtationibus me tuere, quoniam naturali virtute nullo modo valeo ei resistere, cum sit inuisibilis hostis me incomparabiliter astutior, experiẽtior, agilior, atq; robustior. Non est eñi potestas super terram quæ comparetur ei. Ideo dñe custodi me p teipsum & angelum sanctum meæ custodiæ deputatum. Etenim nisi tu dñe custodieris ciuitatẽ, hoc ẽ, animam virtutũ concordia circũuallatam, munitã, & plenam, frustra vigilat qui custodit eam, & ab hominibus iniquis, qui sunt instrumentũ & corpus atq; ministri diaboli, eripe me ne illis cõformer, & dæmonis ditioni subijciar. Qui cogitauerunt supplantare, hoc ẽ, impedire, conterere, anihilare gressus meos]. i. opera bona, qbus ad te proficiscitur anima mea, absconderunt superbi laqueum mihi. i. dæmones dei similitudinẽ inordinate appetẽtes, & homines excæcati, q eorum pompam sequunt, non solum apte, sed & occulte ac insidiose mihi nocere disposuerunt, ponendo mala sub specie boni, loquẽdo sophistice, agendo pestilenter. Et funes, hoc est mala exempla seu vitia quibus anima dire ligatur, ne deũ prompte ac libere imitetur, extẽderunt. i. prolongauerunt trahẽdo pctã velut longam restem, in laqueũ, hoc ẽ, in deceptionẽ, vc; ad hoc vt funib⁹ istis anima mea capiatur & vitijs substernatur: iuxta iter quo ambulo. i. iuxta viam dei, seu obseruantiam præceptorum, scandalum actiuũ. i. occasionẽ ruinæ seu offendiculum posuerunt mihi. Maligni equidẽ spiritus iter nostrũ velut qdã latrunculi obsidẽt teste Gregorio. Quoniam ergo viribus meis euadere aut præualere non potui, ad misericordiam opẽq; creatoris confugi. Dixi dño: Deus meus es tu, nõ alius aliquis, nam tu solus potes me liberare atq; saluare. Propterea in te solo cõfido, ad te confidenter recurro. Domine domine virtus salutis meæ, hoc est, fons, origo, & conseruator totius perfectionis, felicitatis & gratiæ meæ, sine cuius manutenentia nec ad momentum subsistere, aut saluus existere queo, obumbrasti super caput meum, id est, protexisti, confortasti & consolatus es me in die belli, hoc est tempore aduersitatis & tentationis, aliter succubuissem. Non tradas me domine à desiderio meo, id est cõtra desiderium meum rationale & ordinatum, quo cupio tibi semper subesse & adhęrere, peccatori, dęmoni seu impio hoĩ, ne ei assimiler cui desidero dispar esse. Vel sic, Non tradas me dñe, hoc est, non me tradi permittas à desiderio meo, id est ab hoste intrinseco, à concupiscẽtia carnis, ab inordinato affectu seu fomite peccatori, vc; ne à meipso seducar & vincar & potestati dæmonis subdar, quemadmodum de quibusdam ait Apostolus: Tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam & reprobum sensum: cogitauerunt contra me, dæmon & mundus vt à tuo me obsequio retrahant, ne derelinquas me vinci ab eis, ne forte exaltẽtur, hoc est, triumphent & gaudeant. Nempe qui tribulant me exultabunt si motus fuero. Derisores enim patimur, à quibus ad illicita instigamur. Vnde in Ecclesiastico dicitur: Domine pater & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu & consilio eorum, & incidam in conspectu aduersariorum meorum, & gaudeat inimicus meus. Caput, vc; dæmon qui est princeps huius mundi, hoc est reproborum, circũitus. i. exercitus seu turba eorum, vc; iniquorum. Istud non regitur, sed præmittitur propter relationẽ sequentẽ. Huic igitur capiti & circumitui continget quod subditur Labor labiorum ipsorum, hoc est, sermo eorum iniquus quo laborauerunt subuertere innocẽtes, operiet eos. i. in eos redundabit, eis nocebit, & tormẽtis æternis eos inuoluet, queadmodũ in Ecclesiastico scribitur: Faciẽti nequissimũ consilium sup ipsum deuoluetur, & nõ cognoscet vnde illi aduenit illusio. Vniuscuiusq; etem̃ malum in propriũ redundat authorẽ, & qui alteri quærit nocere, primo propria iniquitate occidit aut lædit seipsum, secundũ q̃d Salomon pfitet: In impietate sua corruet impius, & in insidijs suis capiẽtur iniqui. Vir linguosus, hoc est, ṽbosus & garrulus, procax ad fabulandũ, nõ diriget ad debitũ finẽ à gr̃a dei in terra habitationis vitę pręsentis. Non eñi tendit ad vltimũ finẽ, q est deus & vita æterna, sed inferno quotidie appropinquat. Vñ in Eccl. habet: Vidisti aliquẽ velocẽ ad loquẽdum, stultitia magis sperãda est q̃ illi⁹ correctio. Et: Qui multis vtitur ṽbis, lædit animam suam. Faciamus ergo quod Iacobus consulit: Sit omnis homo velox ad audiẽdum, tardus autẽ ad loquẽdum. Alibi eñi scripum est: Totũ spiritum suum profert stultus, sapiẽs autem differt in posterum. Maxime vero oportet nos solitarios

Margin notes: Ierem. 9. — 2 Thessa. 2 — Iohan. 8. — Iob. 42. — Psal. 126. — Eccle. 37 — Psalm. 25. — Rom. 1. — Psalm. 12 — Eccle. 23. — Iohan. 12 — Eccl. 27 — Prou. 11. — Prou. 28. — Eccls. 20 — Iaco. 1. — Prou. 29 — Section letters: D, E, F

A litarios esse in verbis cautos & circumspectos, si volumus deo in stabili puritate & pace seruire. Cognoui ex sacra scriptura, ex reuelatione diuina, imo ex ratiõe naturali, quia faciet dominus iudicium inopis. Qui vere & sponte inops ac humilis est, huius iudicium dominus faciet, iusto iudicio eum saluando, eiusq; persecutores damnando. Ideo additur: & vindictam pauperum, sicut & alibi ait: Mihi vĩdictam & ego retribuam. Quamuis enim omnium iniuriam dñs Deut. 32
vlciscatur, atque pro omnibus electis iudicium faciat, maxime tamen vlciscitur iniuriam pauperum spiritu, atq; pro inopibus iudicat. Ei enim derelict⁹ est pauper. Propter quod p Isaiam Psalm. 9. Isaiæ. 12.
ait: Egenum, inquit, & pauperem non derelinquam. Veruntamen iusti confitebuntur, in ꝓsperis & aduersis, nomini tuo, duplici confessione, videlicet confessione laudis diuinæ, ac ꝓpriæ culpæ. Bona enim tibi, mala vero sibijpsis ascribent, & quicquid eis acciderit, te in omnibus iustificabunt, dicentes: Sicut domino placuit, ita factum est: Sit nomen domini benedictum: & ha Iob. 1.
bitabunt recti cum vultu tuo, hoc est, tibi vnientur, teq; fruentur, te facie ad faciẽ in patria contemplabuntur. Porro in isto exilio iusti confitentur domino duplici confessione, sed confessio laudis eorum est impfecta. In patria vero non nisi confessione laudis domino confitentur, sed illa confessio pfecta est atq; ppetua. Nunc etiam habitant cum vultu diuino, conuersando syncere coram deo, eumq; fideliter contemplando. Hæc tamen habitatio non est fixa & ꝓprie di Mich. 6
cta. Non enim habemus hic manẽtem ciuitatem, sed futuram inquirimus. In patria autem vere, fixe, & ꝓprie habitare dicuntur cum vultu diuino. Ecce Psalmum feruidis oratiõibus plenũ Hebr. 13.
& morali instructione ornatum audiuimus: quem decet nos ardenti affectu proferre, atq; ex
B eius doctrina discere quod incessanter ad deum recurrere indigemus, eo quod ipse sit virtus nostræ salutis. Propterea semper ex corde ei dicamus: Salus nostra in manu tua est, respiciat nos Gene. 47.
dominus noster, & læti seruiemus regi. Hęc enim fuerunt verba Aegyptiorum ad Ioseph. Per Aegyptios autem signantur peccatores. Per Ioseph, Christus.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXL.

¶ Expositio tituli.

TItulus Palmi est: Psalmus Dauid. Ipse enim beatus Dauid autor est Psalmi pręsentis. Loquens in eo in persona hominis studiosi perfectionem attingere laborantis, quam, qa sine custodia linguæ adipisci non valet, precatur sibi à domino gratiam cõdonari, qua linguam refrenet ac regat, & ait.

¶ Expositio Psalmi.

1 DOmine clamaui ad te] non tam alta voce q̃ vehementi ac ꝓcordiali affectu. Non em̃ remisse aut pigre inuocãdus est deus, sed animo timorato affectuoso, atq; peruigili, imo & incessanti. Quemadmodũ in Ecclo inducitur. Non impediaris sp orare, & an Eccl. 18
te orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo tentans deum. Idcirco cum dixisset: Domine clamaui ad te. s. tempore præterito, profitetur se in præsenti clamare, & in futuro clamaturum esse, vt pandat se nunq̃ à prece velle cessare. Sequitur em̃ [exaudi me] nũc in præsenti [intende voci meæ, dum clamauero ad te] hoc est, quocunq; tempore futuro te in
C uocauero, ostende te mihi intendere, ita, vt vocẽ meam. i. orationem meam diligenter consideres, & pie exaudias. ¶ [Dirigatur oratio mea] hoc est, ascẽdat, cœlos penetret, tibi perfecte com
2 placeat [sicut incensum] in lege dirigebatur ad te, & fumando ascendit, ac tibi pręcæteris sacrificijs placuit: non propter seipsum sed ex deuotione offerentis. Quod autem subiungitur, [in Exo. 18
conspectu tuo] referri potest ad vtrumq; horum, videlicet vt oratio dirigatur in conspectu dei sicut incensum. Vel vt oratio dirigatur ad deum sicut incensum dirigebatur in conspectu diuino. Dicebatur autem incensum oblatio quæ tota incendebatur, & comburebatur ad dei honorem: per quod designatur obsequium perfectorum, qui se totos mancipant deo, seq; totalr̃ abnegant & relinquunt. Petitur ergo vt sicut incensum corã deo ascẽdit, & placuit propter deuotionem feruidã offerentis, sic oratio nr̃a coram deo ascẽdat atq; complaceat. Vnde in Ecclo ha Eccl. 35
betur: Oratio humiliantis se penetrabit nubes. Et alibi: Orõ iusti penetrat cœlos [eleuatio manuum mearũ]. i. exaltatio desideriorum meorũ ad superna, directio operũ meorũ ad diuina, erectio manuum mearũ corporalium ex cordis eleuatione procedens, seu ordinata ad illam virtualiter sit coram te domine [sacrificium vespertinũ,] quatenus ita placeat tibi sicut placebat sacrificium vespertinum seu vltimum quolibet die, qñ videlicet offerebatur agnus ad vesperam cuius immolatio erat figura immolationis agni dei s. Christi in cruce. Vnde Christus in cruce
3 pendens dicere poterat: Eleuatio manum mearũ sacrificium vespertinum. ¶ [Pone domine custodiam ori meo] hoc est, da mihi gratiam custodiendi os meum, ne loquar vel taceam inordinate: sed dum tempus est loquendi prudenter atq; vtilr̃ loquar. Dũ vero tempus tacendi affuerit, moderate ac laudabiliter taceam. Pone quoq; [& ostiũ circumstantiæ]. i. clausuram discretam,

tam[labiis meis]videlicet vt tunc vbi & taliter labia mea ad loquendum aperiam, & ad tacen D
dum recludam quando,quo loco,& qualiter oportet,aut expedit: vt sim in vtroq; discretus &
Eccl.22 fructuosus.Hoc est quod ab Ecclo inducitur:Quis dabit ori meo custodiã & super labia mea si
gnaculum certum,vt non cadam ab ipsis,& lingua mea me perdat? ¶[Non declines,]hoc est,
non inclinari seu moueri permittas[cor meum in verba malitiæ]vt verba maligna effundat, 4
vicz[ad excusandas].i.excusatorie proferendas[excusatiões in peccatis]mihi obiectis,& à me
perpetratis. ¶[Cum hominibus operantibus iniquitatem]hoc est, sicut agunt homines assue 5
ti,seu habituati in malo[& non communicabo]per consensum seu imitationem huiuscemodi
excusationes[cum electis].i.pcipuis[eorũ]qui se excusant.Electi em̃ eorum sunt,q in modo &
arte excusandi propria vitia aliis eminẽt,qualiter sunt simulatores & callidi,q(sicut asseritur)
Iob.36. prouocant iram dei.Hoc est,miserandissimũ genus prauorũ,qui ppria delicta excusant.Hi em̃
obicem ponunt remedio,vulnus suum abscondunt,manus diuini iudicii incidũt, insanabilesq;
q; consistunt. Multipliciter vero excusat quis sua peccata,primo dicendo id qd malum est non
Isaiæ.5. esse malum.Contra quos p Isa.dr:Vę q dicitis malum bonum,& bonũ malum. Et Amos ait:
Amos.6. Væ qui conuertistis in amaritudinem iudiciũ,& fructum iustitiæ in absynthium.Secundo ne
Amos.5. gando se peccasse cum tñ peccauerit, quod quàm damnabile sit,dñs alibi manifestat dum ait:
Ecce ego iudicio contendam tecum,eo quod dixeris,non peccaui. Tertio alleuiãdo propriam
culpam,dicendo:Non aduerto,non pondero,habeo à natura.Quarto, imputando alteri pro
Pro.12 prium malum,dicendo:Ille me induxit,ille est causa peccati mei.Hinc em̃ in Pro.dr:Qui odit
Pro.15 increpationes insipiens est.Et:Non amat pestilẽs eum qui se corripit. Et Salomon iterũ loqt: E
Ibidem Qui abiicit disciplinam despicit aĩam suam,qui aũt acquiescit increpatiõibus possessor est cor
dis.Propterea q̃tum distat cœlum à terra,& ortus ab occidente,tam remote abiiciamus semp
à nobis tam pessimum vitium. ¶[Corripiet me iustus,] qui neminem palpat,nulli blandit,[in 6
mĩa].i.pie & charitatiue,non crudeliter & inuidiose[& increpabit me]propter meos excessus
sicut dilectio fraterna expostulat[oleum autẽ].i.adulatio,simulata dilectio,falsa laudatio[pec
catoris non impinguet caput meum].i.non delectet mentem meã,non me demulceat,non mi
Eccl.11 hi complaceat,nec ad consensum illicitum pertrahat.Vnde scriptum est: Attende tibi à pestife
ro. ¶[Qm̃ adhuc & oratio mea]versatur[in beneplacitis eorum].i. in his quę peccatorib' istis 7
placent,quatenus ipsi à suis peccatis desistant,& ne ego ab eis seducar.Hoc igitur cõtinuo oro
vt ipsi conuertantur,& ego custodiar[absorpti sunt iuncti petræ iudices eorũ].i.principales &
magistri istorũ iuncti petræ.i.deo seu diuinæ iustitiæ comparati,absorpti sunt.i.oino defecerũt
ita quod nihil veræ iustitiæ habent,p̃sertim cum careant fide per dilectionem operante.Bñ au
2.Reg.22 tem per petram intelligitur Christ' iuxta illđ:Dñs petra mea & robur meum. Vel,per petram
1.Cor.1. accipitur Chr̃s qui stultam fecit sapientiam huius mundi,damnabilemq; probauit iustitiã cõ
Rom.1 fidentium propriis viribus & philosophorum,qui in suis cogitationibus euanuerunt. ¶[Audi 8
ent].i.audiant peccatores ad suam correctionem[verba mea]informatoria atq; salubria[q̃m
potuerunt].i.qm̃ verba mea efficacia siue potentia sunt ad instruendũ iniquos.Vel,qm̃ potu
erunt,ipsi audire verba mea,cum non sint incorrigibiles penitus[sicut crassitudo terræ]hoc ẽ, F
pinguedo latens sub terra[erupta est].i.ascendit & apparuit[super terram] cum terra vome
re scinderetur,sic verba mea potuerũt eos corrigere,tanq̃ dicat:Quemadmodũ crassitudo ter
ræ egreditur,terramq; fœcundat,sic verba mea spiritualiter fœcũdare possunt corda infructu
osa & mala.Melius tñ videtur vt istud referatur ad versum sequentem, præsertim qm̃ in He
bræo hic incipit versus,eritq; sensus:Sicut crassitudo terræ erupta est. i.erupit sup terram ara
tam,sic. ¶[Dissipata sunt ossa nostra].i.virtutes aĩæ nr̃æ debilitatæ,dispsæ, seu corruptæ sunt, 9
[secus infernum].i.iuxta peccata quæ sunt portæ inferni: Peccando nanq; virtus animæ dissi
patur atq; inferno appropinquatur.Mortali em̃ peccato corrumpitur,veniali vero debilitatur,
& dum vna amittitur,cæterę quoq; perduntur.Dicũtur aũt ossa virtutes,qm̃ sicut ossa sunt ro
bur & firmitas corporis,sic virtutes stabilimentum sunt animæ[qa ad te dñe dñe oculi mei].i.
ex quo o dñe dñe oculi cordis mei diriguntur ad te,idcirco in te speraui,qui non despicis cõfu
gientes ad tuam clementiam[non auferas animam meam]à consortio electorum,nec eam au
ferri permittas à te per culpam,sed qñ fuerit à te auersa digneris eam conuertere,& tibi insepa
rabiliter copulare. ¶[Custodi me à laqueo].i.deceptione[quẽ statuerunt mihi] dæmon & mũ 10
dus ne incidam illum & capiar[& à scandalis operantium iniquitatem].i.à vitiis impiorũ scã
dalizantibus pusillos, videlicet ne ex dicto aut facto inordinato alterius scãdalizer,sed in via
dei fortis,solidusq; persistam.Nam q scandalizatur pusillus est.Perfecti vero nec scandalizan
tur nec scandalizant actiue. ¶[Cadent in retiaculo].i.in muscipula,seu deceptione[eius]scan 11
dali,vel iniquitatis,seu dæmonis[peccatores.]Ipsi enim ruunt ad culpam ex deceptione scan
dali,

dali, ex fraude diaboli, ex attractione peccati [singulariter sum ego] id est, ab impijs sequestra-
A tus subsisto, & soli portioni seu societati iustorum adhæreo [donec transeam] de via ad patri-
am. Psalmus iste deuotissimis precibus adornatus nos admonet vigilare circa linguæ custodi-
am, Magna nempe perfectio est custodia linguæ, imo diuina scriptura beatitudinem in ea ali
quo modo cõstituit. Scriptum est enim: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Et Iaco.3.
iterum: Beatus vir qui non est lapsus in verbo ex ore suo. Ad custodiendam autem linguã. Pri Eccl.14
mo oportet pensare qualitatem eius cui loquimur, quatenus verba nostra aptemus capacita-
ti & dispositioni eius cui loquimur. Secundo obseruandum est debitum tempus loquendi, vi-
delicet vt non loquamur nisi fructus sperari possit ex loquutione profuturus. Tertio, conside-
rare oportet vbi, & inter quos loquendum sit. Nõ enim in ecclesia fabulari debemus. Et in Ec
clesiastico habetur: Loqui in medio magnatorum non presumas. Et: Vbi non est auditus non Eccl.32
effundas sermonem. Quarto seruanda est quantitas in loquendo, ne plura verba proferamus Ibidem
quàm oportet aut expedit. Propter quod à Salomone dr: Qui moderatur labia sua prudẽtissi- Pro.10
mus est. Et rursus: In multiloquio non deerit peccatum. Quinto pensandum est qualr sit loquẽ Ibidem
dum, videlicet modeste, mãsuete, suauiter. Scriptum est enim: Verbum dulce multiplicat ami- Eccle.6
cos, & mitigat inimicos. Et iterum: Responsio mollis frangit iram. Sexto cõsideremus, cur seu Pro.15.
propter quem finem loqui intendimus, scilicet, ad dei honorem, & propter rationabilem
causam.

¶COMMENTARIUS IN PSAL. CXLI

B

¶Expositio Tituli.

PRænotatur autem Psalmus præsens hoc titulo: Intellectus Dauid cum esset in spelunca o-
ratio. Ad literam sanctus Dauid fugiens regem Saulem, fecit hunc Psalmum cum lateret 1.Reg.22.
in spelunca Odollam, suppliciter petens liberari diuinitus à persequutoribus suis. Et est sensus
tituli talis. Intellectus Dauid, id est, Psalmus iste est eruditio Dauid, qui & ipse à spiritu sancto
edoctus est ad scribendum hunc Psalmum cum esset in spelunca prædicta absconditus, qua e-
tiam ipse Dauid nos erudiuit. Suo enim exemplo docet nos clamare feruenter, fiducialiterque
ad dominum. Expositio autem literalis Psalmi præsentis difficultatem non habet. Petit enim
Dauid à Saule eiusq; fautoribus erui, qui sibi varios laqueos parauerunt. Sed quoniã in princi
pio tituli dicitur: Intellectus Dauid. Videtur ipse Dauid scripsisse hunc Psalmum magis de re si
gnificata, quàm de figura significante. Quamuis enim Dauid aliquos Psalmos ediderit occa-
sione persequutionis suæ quam sustinuit à Saule & Absolone, ac alijs, tamen cum esset prophe
ta de Christi mysterijs præ vniuersis prophetis illuminatus, credendum est quod in talibus
psalmis potius vaticinetur de Christo quàm orationem siue historiam texat de semetipso, pre
sertim cũ Dauid non ignorauerit se esse figurã Christi, & in Christi figura sibi contingere mul
ta eorum q̃ sibi accidisse noscuntur: sic in præsenti credendum est. Dauid enim est figura Chri.
Saul vero cum populo suo sibi consentiente, typus est principis sacerdotum ac Iudæorum per
sequentium saluatorem. Spelũca vero significat præsens seculum, seu corpus passibile. Est ita
q; tituli sensus: Psalmus iste est intellectus Dauid .i. Christi per Dauid figurati, quẽ intellectũ
C christus habuit, cum esset in mundo inferiori, seu corpore suo mortali, & est oratio eius. Chrs
ergo vt homo passibilis, in passione constitutus, ait ecclesiæ se clamasse ad dominum, vt doceat
eam etiam sic agere dum tribulatur.

¶Expositio Psalmi iuxta sensum literalem.

1 VOce mea ad dominũ clamaui] orando pro celeri resurrectione, pro corporis mei glo
rificatione, pro transgressorum conuersione [voce mea dominũ deprecatus sum] Re
petit quod prædixit propter expressionem maiorem, & exhortationem efficaciorẽ.
2 ¶Effundo in conspectu eius orationem meam] orando eum intente, eiusq; præsen
tiam cogitando solicite, [& tribulationem meam.] corporalem seu exteriorem, & spiritualem
seu interiorem, videlicet tristitiam & timorem: quam tribulationem mihi intulerũt Iudæi, vel
quam sponte assumpsi, & quam ex compassione errãtium habui [ante ipsum pronuntio] .i. co-
ram deo patre exposui. Hæc omnia Christum fecisse, Euangelistæ testantur. Quomodo enim Matth.26
passione instante ter patrem orauit Matthæus refert. Et quomodo tunc factus sit sudor eius si
3 cut guttę sanguinis, factusq; in agonia prolixiꝰ orauerit, in Luca scriptum est. ¶In deficiendo Luc.22
ex me spiritum meum] .i. cum spiritus meus creatus, videlicet anima rationalis in me existens
deficeret ex se seu sua conditione, non defectu culpæ, sed pœnæ, quando videlicet cœpi pauere Marc.14.
& tædere, & quando in agonia factus sum, vel, quando inclinato capite tradidi spiritum [& tu
cognouisti semitas meas] .i. tunc tu o pater per approbationem nouisti doctrinam, conuersa- Luc.22
4 tionemq; meam, & omnia quæ pro humana salute assumpsi, feci, atque perpessus sum. ¶In Matth.27

via hæc

via hac qua ambulabam]id est, in seculo isto, in via virtutum quam incessi in tota conuersa-
tione mea[absconderunt]Iudæi[laqueum mihi,].i.contra me insidiantes mihi occulte,loquen- D
tes adulatorie,varijsq; fraudulentijs quærentes nocere. ¶[Considerabã ad dexterã].i. ad partem
mihi fauorabilem,videlicet ad notos atq; discipulos meos[& videbam]an aliquem mihi con 5
stanter cohærentem inuenirem[& non erat]aliquis vir[qui cognosceret me] cognitiõe publi
Matth. 26 Marc. 14. cæ confessionis. Tempore enĩ quo captus est Christus discipuli omnes relicto eo fugerunt, &
Luc. 22 paulo post princeps eorum cœpit anathematizare,detestari,& iurare,quia nescio hoĩem istũ.
psalm. 87. ¶[Perijt fuga à me]quoniam fugere nolui,sicut supra dictum est: Traditus sum & non egredi-
ebar. Vel,Perijt fuga à me.i.ita ligatus sum vinculis,& circumdatus hostibus quod hũano mo 6
do loquendo fugere nequeo,quamuis vellem. Non enim nisi supernaturali virtute fugere po-
Matth. 27 tuisset dum erat ligatus,hostibusq; vallatus[& non est qui requirat animam meam].i. nemo
erat qui conaretur me de manu hostium liberare constanter. Quamuis enim Pilatus ad tem-
pus studuerit me eripere,tandem tamen dedit sententiam contra me:qua data,nemo cõtradi-
Isaiæ. 63. xit. Vnde Christus testatur:Circumspexi,& nõ erat auxiliator,Itemq;:Torcular calcaui solus
Ibidem Psalm. 68. & de gentibus non est vir mecum. Supra quoq; prædictum est:Et sustinui qui simul contrista
Matth. 27 retur,& non fuit. ¶[Clamaui ad te domine]dicendo in cruce,Eli,Eli,i.Deus meus,deus meus
Psalm. 30 Luc. 23 vt quid dereliquisti me? Et:Pater in manus tuas commendo spm̃ meum,[dixi tu es spes mea] 7
.i. in quo spero secũdũ quod homo sum,& aliquo modo viator. Sperauit autẽ Christus in deo
non per spem,quæ est virtus theologica,quæ in cõprehensoribus locum nõ habet,sed per quã
dam præstolationẽ siue fidutiam,qua omne bonum quod nondum habuit à deo longanimiter E
expectauit[portio mea,].i.bonũ quod ego requiro,intẽdo,& diligo,ẽ[in terra viuẽtium]i.in
Psalm. 15. regno cœlorum. Et potest nomine portiõis intelligi deus,de quo dictum ẽ supra:Dñs pars hæ
reditatis meæ. Vel retributio gloriæ quæ confertur electis. Vel sic,portio mea.i. ecclesia electo-
rum quæ est pars mea,ex multis mihi proueniens electa ac data,in terra viuẽtium.i,mecũ erit
Iohan. 17. in regione paradisi cœlestis,sicut dixit:Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego,& illi sint
mecum,vt videant claritatẽ quam dedisti mihi. ¶[Intende ad deprecationem meam,quia hũi- 8
liatus].i.contemptus,abiectus,blasphematus,imo turpissima passione afflictus [sum nimis]à
Isaiæ. 53. Iudæis. Quemadmodum scriptum est:Nos putauim⁹ eum quasi leprosum,& à deo percussum
& humiliatum. ¶[Libera me]suscitando me tertia die[à persequentibus me].i.Iudæis,atq; Pi 9
lati ministris me crucifigentibus[qui confortati sunt super me]secundum apparentiam, qa p
missi sunt mihi præualere,q̃tum ad hoc quod me occidere potuerunt. Interdum enim Christ⁹
Ierem. 11. aliquid dicit,quia sic esse videbatur,quemadmodũ apud Iere. ait: Ego quasi agnus mansuetus
qui portatur ad victimam,&non cognoui,quia super me cogitauerunt consilia. ¶[Educ de cu- 10
Zach. 9 stodia].i.de clausura seu carcere limbi infernalis, qui alibi vocatur lacus sine aqua[animã me
am]quæ ibi fuit quousq; corpori reunita est[ad confitẽdum nomini tuo].i. vt te laudet nouo
modo,& coram alijs tam in ecclesia militanti q̃ triumphãti, tibiq; gratias agat de gloria resur
rectionis,de eductione patrum ex limbo,de omni præmio accidentali sibi recẽter collato,[me
expectant iusti]existentes in limbo,[donec retribuas mihi]p̃mium accidentale,quod patiẽdo
promerui,vic; resurrectionem beatam. Non enĩ educi potuerunt donec Christus à morte sur F
rexit. Propterea q̃uis anima Christi in lymbum venit ante resurrectionem,expectabant tñ ad
uentum Christi vsq; ad horam resurrectionis,in qua suos inde captiuos eduxit,prout Zac. ad
Ibidem eũ ait: Tu quoq; in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo nõ erat aqua.

¶Expositio allegorica eiusdem Psalmi.

PORRO allegorice exponi potest hic psalmus de q̃libet fideli in magnis tribulationibus con-
stituto,qui dicere potest. Voce mea.i. voce propria,voce interioris hoĩs,non per interme-
diam vocem,ad dñm clamaui,qui solus me eripere potest atq; saluare. Sunt autem nõnulli q
negligunt propria voce clamare ad dñm,sed alijs dicunt,Ora p me. Effundo in conspectu ei⁹,
Threno. 2 .i.eo præsente & attendente,orationem meam,sicut in Threnis dr: Effunde sicut aquam cor
1. Reg. 1 tuum,ante conspectum dñi dei tui. Et mater Samuelis:Effudi(inquit)animam meam in con-
spectu dñi. Debemus autem effundere cor nostrum ad p̃ces coram deo cum oĩmi fidutia, deuo
tione,ac perseuerãtia, sicut coram benignissimo patre,pijssimo saluatore, fidelissimo & oĩpo-
tenti adiutore:sicq; procul dubio suscipiemur ab eo:& tribulationem meam, quã patior à dæ-
mone,mundo,& carne,ante ipsum pnuntio,vt ipse me consoletur & liberet. Dico ergo & con
queror ei quanta sustineo, non vt ipse sciat, sed vt confessio miseriæ meæ eius misericordiam
Psalm. 36. prouocet. Vnde supra dictum est:Reuela domino viam tuam,& ipse faciet. In deficiẽdo ex me
spiritum meum,id est,dum anima mea ex sua fragilitate deficeret, cadendo in vitia vel patien
do aduersa, nec sufficienter valendo prosequi quæ requiruntur ad obtinendam salutem:dum
ita de-

A ita deficeret aīa mea, effundo in conspectu tuo orationem meam, & tribulationem meam antē te pronuntio. Vel refertur ad sequētem partem huius versus, quo dr: Et tu cognouisti semitas meas, quicquid ago & patior, quicqd cogito, appeto, loquor, aut facio, iuxta illud: Respicit dñs Proue.5.
viam hominis & omnes gressus illius considerat. In via hac qua ambulabam. i. in conuersatio ne qua præcepta dei custodire disposui, absconderunt hostes aīæ meæ laqueum mihi, quærentes me in peccati consensum pertrahere. Considerabā ad dexteram. i. ad eos à qbus speraui me amplius adiuuandū, & videbā si aliqs mihi succurreret, & non erat q cognosceret me. i. q signa dilectionis mihi ondēderet, sed velut alieni abierūt à me, sicut Iob ait: Frēs mei elongauerūt à me, & Iob.9.
noti mei quasi alieni recesserunt à me. Perijt fuga à me. i. tot laqis tot malis atq₃ pericul' circūdatus atq₃ repletus sum, quod ea propria potestate euadere nequeo: & non est q reqrat aīam meam, vt eam saluet, nisi tu deus meus. Non eñ est alius q pugnet pro me. Hæc atq₃ similia dicit afflictus ex vehementi dolore. Vel, qa simpl'r nullus est q eum cognoscat, & vitam eius requirat, vel qm̄ adeo pauci sunt & impotentes vt pro nihilo reputētur, idcirco: Clamaui ad te dñe, q solus potes me liberare, clamandoq₃ dixi, tu es spes mea. i. obiectum, causa, & finis spei meæ in te confido, te expecto, teq₃ final'r adipisci spero, portio mea. i. hæreditas mea, prēmium meū atq₃ diuitiæ sint in terra viuētium, sicut tu dñe iubes: Thesaurizate (inquens) vobis thesauros in Matth. 6
cœlo. Intende ad dep̄cationem meā, eā celeriter exaudiendo, qa humiliatus sum nimis. i. multū afflictus, tentatus, opp̄ssus sum: sed & ego valde humiliaui meipsum, vt mīam inuenirē. Vñ in Eccl'o: dr: Humilia valde spm̄ tuum, qa vindicta carnis impij, ignis & vermis. Libera me à pse- Eccl.7
B qntibus me. s. inuisibilibus ac visibilibus hostibus, quia confortati sunt super me. Non eñ resistere possum eorum dolis atq₃ insidijs, nisi per gratiæ tuæ subsidium. Educ de custodia animā meam. In hebræo habetur: Educ de carcere. Sensus vero permanet idem, qui talis est: Educ de custodia, i. de isto exilio, de corpore mortis huius, de valle hac lachrymarum, animam meam, transferendo eam de via ad patriam, ad confitendum nomini tuo, confessione incessabilis hymni cum sanctis in regno cœlesti. Hoc dicere pertinet ad perfectos, qui bona conscientia cupiunt dissolui, & esse cum Christo. Cæteri vero dicere possunt: Educ de custodia animam meam Philip.1
quotidiæ per vitam spiritualem, per contemplatiōem cœlestium, per desiderium æternorum vt anima mea carnem transcendat, mundum relinquat, in cœlis conuersationem habere laboret. Sicq₃ ad illos pertineam, quibus ait apostolus: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Philip.3.
Et: Nos reuelata facie gloriam domini speculantes, me expectāt iusti in patria, quatenus me in Roman.8
suam recipiāt domum, societatem & gloriam, donec retribuas mihi, vitam æternam pro mercede obsequij tibi impensi, videlicet vsq₃ ad horam mortis meæ, vel vsq₃ ad horam eductionis 2.Cor.3.
de purgatorio, vel vsq₃ ad diem vniuersalis iudicij, quo electi anima & corpore præmiabūtur. Cum magno desiderio præstolantur beati nostrum aduentum, tanquam vere amantes nostri propter quod merito festinaremus occurrere eis, & eorum iucundissimæ societati vniri, ne nobis dicatur illud: Vsquequo marcetis ignauia, & non intratis ad possidendam terram quam Iosue.18
dominus dedit vobis? Psalmum istum ignitis affectibus redolentem, & feruidis precibus plenum, decet nos corde deuotissimo decantare, & quasi proprij cordis affectu omnia verba eius
C formare.

❡COMMENTARIVS IN PSAL. CXLII.

❡Expositio Tituli.

HAbet hic psalmus nunc exponendus pro titulo: Psalmus Dauid quando persequebatur eum filius suus Absolon. Ad literam enim ædidit Dauid hūc psalmum dum fugeret à facie Absolon filij sui. De qua persequutione habetur in secundo libro Regum. Et quamuis litera Psalmi huius possit applicari ad hoc (sicut & breuiter tāgetur) aptius tñ est vt exponatur hic 2.Reg.17.
Psalmus in persona cuiuslibet pœnitentis. Loquens igitur Dauid in persona pœnitentis, ait.

❡ Expositio Tropologica.

1 DOmine exaudi orationem meam, auribus] tuæ immensæ pietatis [percipe obsecrationem meam] Aures dei aliud non sunt, nisi misericordia & sapīa eius, sicut frequenter inductum est. Sæpe aūt loquitur scriptura de deo more hūano. Dr ergo deus auribus percipere, non ꝙ aliquid de nouo cognoscat: sed quia gratiam largiēdo ostendit se scire atq₃ attēdere preces nostras. Quamuis autem inter orationem & obsecrationē possit poni distinctio, quoniam obsecratio proprie dicitur, dum aliquid postulamus à deo per aliquod sacrum, sicut cū dicimus: Per natiuitatem tuam libera nos domie: vel, propter misericordiam seu bonitatem tuam exaudi me domine, tamē hoc loco accipi possunt pro eodē. Consuetudo nanq₃ scripturæ est, præsertim in his q̄ pertinent ad affectum, idem sub alijs v̄bis frequēter repetere, q̄d fit propter rationabilissimam ac vtilissimam causam, vic₃ vt affectus in seipso, incale-

Incalescat & recalescat, dum proprium desiderium replicatur & renouatur. Vna quippe bona D
affectio aliam nutrit, imo vna affectio ardens aliam sibi in specie similem multum inflammat
Ideo adhuc subditur [in veritate tua exaudi me]. i. sicuti promisisti quod orantem exaudires,
Deut.4. ita exaudi me. Scriptum est enim: Cum quęsieris dominum deum tuũ, inuenies eũ, & iterum:
Iohel.2 Eccl.2 Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et rursus: Quis inuocauit eum, & despexit
eum? Itaq; exaudi me in veritate tua [in iustitia tua]. i. sicut hoc iustum est coram te vt facias si
cut dixisti: Vel, in tua iustitia. i. merito conuersationis seu operationis meæ iustæ, quæ dicitur
tua iustitia, quoniam à te mihi collata est, propter quod nõ mihi, sed tibi eam ascribo. Hoc me
Isaiæ.38. 4.Reg.20. do exaudiri in iustitia dei orauit Ezechias, dicens: Obsecro domine memento quæso quomo
2.Para.23 do ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. ¶ [Et nõ intres in iudicium cum ser
Psalm.25. Psalm.43. uo tuo] Superius sæpe Psalmista dicit: Iudica me domine, seu aliquid simile. Nunc vero preca 2
tur vt deus non intret secum in iudicium. Illic ergo locutus est de iudicio discretionis, quo in
præsenti vita boni discernuntur à malis voto & merito. Sicq; orare debemus, vt deus iudicet
nos. i. à malis discernat ac diuidat: nunc vero loquitur de iudicio districtę discussionis, seu iustę
vltionis. Est igitur sensus: non intres in iudicium cum seruo tuo. i. noli me seruum tuum secũ
dum rigorem tuæ iustitiæ iudicare, & condemnare. Noli mihi reddere secundum exigentiam
iniquitatis meæ, sed secundum misericordiam tuam indulge mihi, & salua me. Ad literam di
xit hoc Dauid pro seipso. Persecutionem enim filij sui patiebatur propter adulterium suum cũ
2.Reg.11. Bethsabeæ, homicidium Vriæ, sicut Nathan propheta sibi prædixit. Secundum rigorem vero
diuinæ iustitiæ meruit mortem propter vtrumq;. Lex nanq; tam adulterium quàm homicidi E
Deut.22. um vlciscitur morte. Idcirco Dauid orauit, ne sicut iustitia exigebat, reciperet. Adducit autẽ &
persuasionem ad hoc [quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens] hoc est, nullꝰ ho
mo viuens in seculo isto, iustus est coram te perfecta iustitia, quasi nihil habeat de iniustitia,
seu peccato: sed omnis homo viator aliquid habet de iniustitia, propter quam petere debet, ne
1.Iohan.1 intres secum in iudicium. Hinc enim Iohan. Si dixerimus (inquit) quia peccatum nõ habemus,
Roman.3 nosipsos seducimus. Paulus quoq;: Omnes peccauerunt, & egẽt gloria. i. gloriosa misericordia
Proue.24. dei. Deniq; (Salomone testante) septies in die cadit iustus. Et: Quis potest dicere mundum est
proue.20. Eccle.7 cor meum, purus sum à peccato? Hinc ab Eccl'o dicitur: Non te iustifices ante deum. Sed si hęc
Isaiæ.38. ita se habent, quid est quod Ezechias, Ieremias, Ester, Iudith, & alij multi leguntur suas coram
Ester.14 Iudith.9 deo iustitias atq; perfectiones præcipuas allegasse, sicut nunc sępe commemoratum recordor?
Isaiæ.64. Et respondendum, quod non simpliciter, sed humano modo se iustos dixerunt. Scientes vtiq;
quod omnes eorum iustitiæ essent coram deo sicut pannus menstruatæ. Vnde quod dictũ est:
Non iustificabitur in conspectu tuo oĩs viuens, non est ita intelligendũ quod nullus hõ viuẽs,
coram deo aliquo modo iustificabitur, imo in die iudicij non solum in cõspectu dei, sed etiam
Matth. 25 à deo iustificabuntur seu iusti dicentur omnes qui audient: Venite benedicti patris mei. Sic er
go conuenienter accipitur: Non iustificabitur in conspectu tuo, hoc est, in comparatione tuæ
Iob.9. Iob.15. iustitiæ, omnis viuens. Propter quod scriptum est: Non iustificatur homo compositus deo. Et
iterum: Ecce luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius. Quanto magis ho F
Iob.5. mo putredo, & filius hominis vermis? Hinc rursus apertissime scriptum est: Nũquid homo dei
Hebr.10. comparatione iustificabitur? Bene ergo & vere ait sanctus apl's: Horrẽdum est incidere in ma
nus dei viuentis. Alia enim sunt iudicia dei, & alia iudicia hominum. Indesinenter igitur cum
omni humilitate dicamus deo: Non intres in iudicium cum seruo tuo domine, quia nõ iustifi
cabitur in conspectu tuo oĩs viuens. Idcirco quoq; o domine exaudiri precor & egeo. ¶ [Quia 3
persequutus est inimicus] videlicet dæmon, caro & mundus [animam meam] ipsam tentãdo,
2.Timo.3 Gala.5. affligendo, contristando. Omnes enim qui volũt pie viuere in Christo, huiuscemodi persequu
Sapient.9 tiones patientur. Nam & carnalia desideria militant contra animam. Et caro quæ corrumpi
tur, aggrauat animam [humiliauit,]. i. deiecit, & suo dominio subiugauit [in terra vitam meã]
hoc est, conuersationem meam, pertrahendo eã ad infima atq; illicita. Propter quod facta est
vilis, carnalis, & detestanda. Dum enim caro dominatur spiritui, & dum mundus & dæmon
præualent homini, tunc humiliatur. i. vilis efficitur in terra vita eius. ¶ [Collocauit me] inimi 4
cus iam dictus [in obscuris]. i. in tenebris vitiorum, in caligine tentationum, in aduersitatibus
tribulationum [sicut] collocauit [mortuos seculi,]. i. homines seculares spiritaliter mortuos, in
vitijs obstinatos [& anxiatus est super me spiritus meus]. i. anima mea in seipsa perterrita est,
propter tot mala atq; pericula quæ incidit & incidere potest, [in me turbatum est cor meum]
ex consideratione & dolore malorum pœnalium & peccatorum, quibus subiectus sum. Ad li
2.Reg.16. teram vero Dauid ait: Persequutus est inimicus. s. Absolon animam meam. i. meipsum, humi
liauit in terra vitam meam, quoniam fecit me fugere, & stratum meum fœdauit, meq; grauis
sime

A ſime diffamauit. Collocauit me in obſcuris.i. in locis deſertis,tetris,& cauernoſis,in quibus e
ius timore me abſcondi donec Cuſi mihi intimauit qd facerem,ſicut mortuos ſeculi,hoc eſt,ſi 2.Reg 15.
cut ponuntur defuncti in monumentis ſub terra. Hęc quoq; conueniunt Chriſto,quem inimi Mat.26
cus,hoc eſt,Iudas proditor,ſeu populus Iudæorũ pſequutus eſt, & vitam eius humiliauit, quia
turpiſſima morte eam extinxit. Collocauit etiam eum in obſcuris ſicut mortuos ſeculi, eo mõ
quo dixit ſuperius: Poſuerunt me in lacu inferiori,in tenebroſis & in vmbra mortis. Nam & pſalm.87
corpus eius in ſepulchro locatum eſt,& anima eius fuit in limbo,& ſecundũ reputationem Iu Matt.27
dæorũ fuit blaſphemus & perditus,ſicut & cæteri deſperati. Et anxiatus eſt ſuper eum ſpũs ei9,
qm̃ dixit. Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortẽ,In eo quoq; fuit turbatũ cor eius,ſicut fatebat. Mat 26
Nunc anima mea turbata eſt. non ꝙ fuerit aliquo mõ inordinata,ſed vehementer affecta. Prę Iohan, 12
terea loquens propheta in perſona pœnitentis adiecit. ¶[Memor fui dierũ antiquorũ]hoc eſt Gen.3.
5 diu præteritorũ ab initio mũdi, videlicet dierũ Adæ,quẽ pro vnõ peccato cum oĩ ſua poſteritate Gen.2.
paradiſo atq; originali iuſtitia deſtituiſti,dierũq; Noe quibus pp peccata carnis vniuerſum mũ Gene.7
dum merſiſti,[meditatus ſum in omnibus operibus tuis]ſaltẽ in genere,conſiderando qualiť
à principio mundi te circa hoĩes habuiſti,quoſdam ad pñiam miſericorditer aſſumendo,alios
iuſte deſerendo & condemnando. Hiſq; diligenter penſatis vehementer formido ne ego cum
reprobis peream,quibus peccando ſimilis factus ſum. Vel,meditatus ſum in omnibus operib9
tuis,hoc eſt in operibus creationis,recreationis & glorificationis[in factis manuum tuarũ.]pꝛ
6 dictis[meditabar] ¶[Expandi manus meas]corporales[ad te].i. ad cœlũ ex interiori & ma
B gno deſiderio conſequendi miam tuam. Vel,Expandi.i. dilataui, manus meas.i. deſideria ſan
cta & opera bona,ad te.i. ad hoc vt ad te merear peruenire tanq̃ ad fontem beatitudinis meæ,
& vltimũ finem omniũ exercitiorũ meorũ. Vnde Ieremias,Leua inquit ad eum manus tuas & Threno.2
miſerebitur tui. Et Apoſt. Volo viros orare leuantes puras manus[anima mea ſicut terra ſine 1.Timo.2
aqua tibi]i. ſicut terra ſicca imbrem ſeu pluuiã ſitit,ſic aĩa mea tibi inhiat,q̃rens rorẽ gratię,plu
uiam fœcunditatis internæ,aq̃ ſapientiæ. Quemadmodũ eñ terra ſine aqua infœcunda eſt,ſic
ca,& in puluerem decidens,ſic anima mea ſine gratia tua o dñe infructuoſa & arida eſt,atq; in
7 ſpũalẽ diſſipationem annihilationẽq; cadens. ¶[Velociter exaudi me dñe]qm̃ omni momẽ
to mia tua indigeo: cuius ratio ſubditur[defecit ſpũs meus]hoc eſt,anima mea propter aduer
8 ſa infirmata eſt,& nec bona agere,nec mala cauere poteſt ſine ſubſidio gratiæ tuæ. ¶[Non
auertas faciem tuam].i. miæ tuæ aſpectum[à me].i. noli mihi gratioſam tuam præſentiã dene
gare,noli iraſci aut indignari,ne grauius cadam,atq; inſtabilis fiam: q̊d vtiq; mihi continget ſi
auerteris a me faciem tuam,prout alibi proteſtaris: Abſcondi inquiens faciẽ meã,& abijt vag9
in via cordis ſui. Rurſuſq;: Ecce ait tu iratus es,& peccauimus: imo ſi eam à me auerteris[& ſi Iſai.56
milis ero deſcendentibus in lacum]gehennæ. In hac ſiquidem vita aſſimilabor eis per culpã,in Iſaiæ.64
9 futuro autem per pœnã. ¶[Auditã fac mihi mane miam tuam].i. cito fac me experiri pieta
tis tuæ effectũ,videlicet gratiæ collationem, omniumq; eorũ quæ poſtulo miſericordẽ exaudi
C tionem [quia in te ſperaui]non in rebus creatis & vanis. Verificetur ergo in me quod dictum
10 eſt ſupra. Sperantem autem in dño mia circundabit. Quod tuipſe alibi affirmas. Eruens libe
rabo te,& erit tibi anima tua in ſalutẽ,quia in me habuiſti fidutiã. ¶[Notã fac mihi]per illu Pſalm. 31
minationem ſpiritus ſancti,per miniſterium angeli,per prædicationẽ eccleſiæ[viam in qua ã Iere.39
bulem]hoc eſt,rectum iter perueniendi ad te,ſeu bonam conuerſationem qua tibi complaceã
[quia ad te]tanquam ad creatorem,ſaluatorem,& vltimum finem [leuaui animam meam].
penna contemplationis,volatu feruidæ dilectionis,longanimiter quoq; ſperando,& laudabi
11 liter conuerſando. ¶[Eripe me de inimicis meis]viſibilibus & inuiſibilibus,ne mihi eorũ im
pugnatio,detractio,peruerſitas noceat,ſed omnia cooperentur mihi in bonum[dñe ad te con Roma.8
fugi]ſicut ad patrem miarum,& deum totius conſolationis,qui ſolus me defendere,conforta
re,ſaluareq; potes[doce me facere voluntatem tuam].i. præceptum tuum,& omne quod com 2,Cor,1
placet tibi[quia deus meus eſt tu]idcirco me totum tibi debeo,& tibi in omnibus deſeruire,ad
hærere,atq; ſubeſſe obligatus ſum. Non ergo quæramus duntaxat ſcire,ſed inſuper facere vo
luntatem dei. Scienti enim & non facienti,peccatum eſt illi. Sic etiam ſtudeamus deo vniri, & Iaco.4.
inhærere,vt ei digne veraciterq; dicamus: Deus meus es tu. Deus enim omnipotens qui omni Pſalm.30
um deus eſt,illorum ſpecialiter deus eſt,qui ſe totos offerunt deo, & eius obſequio ſe totaliter
mancipant,extra deum nihil deſiderant, & qualiter deum ſemper honorent, indeſinenter ſoli
12 citi ſunt. ¶[Spiritus tuus bonus]videlicet,ſpiritus ſanctus[deducet me in terram rectam].i.
in regionem cœleſtem,in terram viuentium,in qua omnia iuſta & recta ſunt,prout ſcriptum
eſt: Populus tuus omnes iuſti. In hanc terram deducet nos ſpiritus ſanctus per opera bona &
deſideria ſancta[pp nomen tuum].i. pp teipſum,non pp merita mea[dñe viuificabis me]nũc Iſaiæ.60

vita gratiæ,& postmodũ vita gloriæ[in æquitate tua].i.sicut iustum ẽ coram te vt illum viui
fices,qui totam spem suam ponit in te. Vel,in æquitate tua.i.in iustitia mihi à te concessa. Nõ
enim à deo viuificatur,nisi qui bona & iusta operatur. ¶ Educes de tribulatiõe animã me-
am]in præsenti vita,tribulatiões eius minuẽdo,&in futuro eas totaliter auferẽdo. Vñ in Cano
2.Pet.1 nicaPetri habetur:Nouit dñs pios de tentatione eripere. Et alibi:Præcipitabit dñs mortem in
Isai.25 sempiternũ,& auferet lachrymã,& opprobriũ populi sui[& in mĩa tua].i.misericordiť q̃tum
ad me[disperdes].i.dissipabis ac perdes,[inimicos meos.] in tua iustitia, eos iuste damnando
nisi pœniteant. Vel,in mĩa tua dispdes inimicos meos citra condignum eos puniendo,aut cer-
te misericorditer ipsos conuertendo:destruens in eis non naturam,sed culpã. ¶ Et perdes]i[n]
futuro iudicio[omnes qui tribulant animã meã]inuide atq; iniuste[qm̃ ego seruus tuus sum].
Idcirco decet vt me famulum tuum eripias. Ecce psalmũ virtuosum & affectuosum,pœniten
tialiũq; psalmorũ nouissimũ clare audiuimus,in q̃ pœnitẽs deum ardẽtissime deprecať. Et in fi
ne psalmi ei fiducialiter loquitur,dicendo:Spiritus tuus bonus deducet me & c. vsq; ad finem,
quæ omnia sunt verba bonæ spei ex singulari charitate conceptæ. Virtualiter quoq; talia ver-
ba oratio sunt. Cum præcordiali igitur contritiõe & vera deuotiõe conemur hunc psalmũ cã-
tare oẽsq; preces in eo contentas desideranter exprimere.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXLIII.

¶ Expositio Tituli.

PRæsentis psalmi titulus talis est:Psalmus Dauid aduersus Goliam. Ad literam enim secũ
dum Hierony. Dauid fecit hunc psalmum processurus ad pugnam contra Philistæum,seu
1.Reg.17. Goliath Getheum,quam pugnam iniijt Dauid ex reuelatione diuina,ex qua etiam certificatus E
fuit de victoria secundum August. Literalis igitur expositio psalmi huius est de ipso Dauid cõ
tra Goliath præliante. Hanc autem expositionem breuiter tangam,vbi aliquid obscuritatis i[n]
cludit. Moraliter vero exponitur de homine virtuoso contra dibolum atq; peccata pugnante
In talis igitur viri persona loquens Psalmista,ait.

¶ Expositio Psalmi.

BEenedictus]Existat imo in seipso æternaliter sanctus,& omni benedictiõe seu lau
de dignus est[dñs deus meus] qui est omnium dñs per gubernationem,deus p crea
tionem,deus meus p specialem cultum,deuotionẽ & grãm[qui docet manus meas]
.i.potentias operatiuas,videlicet intellectũ practicum & voluntatem[ad prælium]
contra occasiones seu causas peccandi. Non eñ vitari p̃t pctm̃,nec spiritualis dictoria adipisci,
nisi occasiones peccati vitentur:qui docet[& digitos meos]hoc est, habitus virtuosos, seu dis-
Ephe.6 cretionem[ad bellum]spirituale contra aereas potestates,& ipsa pctã. Non enim est nobis col
luctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ,sed contra principes & potestates,contra spiritualia neq-
tiæ in cœlestib⁹. Præliũ aũt ppriè dř quod de lõginq̃ imminet atq; cõmitiť,sicut dũ sagittãdo
bellatur. Idcirco per prælium intelligitur pugna animæ contra occasiones peccandi. Bellũ ve-
ro vocatur quod fit de propinquo,vt cum pugnatur manu ad manum,sicq; per bellum,expri
miť pugna,quę est directe contra ip̃m pctm̃. Tunc insup docet deus manus nřas ad bellũ,dũ cõ
fert nobis discretionem spirituum,ita vt cum Apost. dicere valeamus:Nõ ignoramus cogita- F
2.Cor.2 tiones Satanæ. Qui sic docentur à deo,agnoscunt qualiter sit singulis vitijs resistendũ. Quædã
enim peccata aptius superantur per hoc quod cogitationem nostram ab eis omnino auertim⁹
vt sunt gula,luxuria,atq; similia,cuius ratio est. Nam quãto cogitatio illis diutius immoratur
tanto affectus magis illicitur,propter delectationem materiæ circa quam versantur. Vndelic3
qm̃ actus in quibus fundantur talia vitia in seipsis delectabiles sunt. Omnino ergo vitare de-
bemus memoriam,aspectum,& materiam eorum ex quibus talia oriuntur peccata. Cætera
vero vitia superantur per hoc quod contra ea bellum assumiť, scilicet discutiendo & considerã
do diligenter naturam & qualitatem eoꝝ,vt sunt ira,impatientia,amaritudo,inuidia,&c. Ta-
lia eñ in se amara atq; pœnalia sunt,ideo quanto diligentius considerant,tãto plus displicẽt,
sicq; facilius extirpanť. Docet etiã deus habitus virtutũ q̃ in nobis sunt,qũo vnaquæq; obuiet
vitio sibi opposito. Prudentiã vero docet ad repugnãdũ vitijs vniuersis. Hæc aũt docet infun
dendo nobis dona spiritus sancti,quæ virtutes perficiunt,mouẽt atq; expediunt,sicut virtutes
pficiunt & mouẽt potentias in qbus subiectiue consistunt. Per donũ nanq; scientiæ aĩa edocet
qs sit cõpendiosior modus proficiendi in om̃i virtute:quod sciri non põt,nisi sciať modus resi-
stendi impedimentis spũalis profectus. Qm̃ vero contra inuisibiles, expertissimos ac subtilissi
Roma.12 mos hostes luctamur, indigemus incessabiliter dñm inuocare vt doceat manus nřas ad p̃lium
Deute.5. vt occasiones peccandi abscindamus,& digitos nostros ad bellũ,vt sit rationabile obsequium
nostrũ,vt neq; ad dexteram,neq; à sinistrã declinemus, vt in oĩbus debitas virtutis circũstan-
tias

tias obseruemus. Ad literã vero dixit Dauid hunc versum, dño gratias referẽdo, quod sibi mo
A dũ pugnandi contra Philistęũ ostendit, seu inspirauit. ¶[Mia mea & refugiũ meũ] Ponit ab
2 stractum pro concreto, ad designandũ ineffabilẽ magnitudinẽ diuinę pietatis citra se, seu mise
rationis diuinæ sibi exhibitæ. Ait ergo: Misericordia mea .i. deus est miserator meus, mihi a
deo clemẽs, vt melius eum appellem misericordiã meã, q̃ miseratorẽ meũ [ipse est etiã refugiũ
meum] .i. terminus fugæ meæ, videlicet is ad quẽ in oĩ necessitate cõfidenter cõfugio, in q̃ solo
tota salus mea consistit [susceptor meus] .i. p̃cum mear̃ pius auditor, & animæ meæ misericor
amplexator q venientẽ ad se corde contrito ac hũili nunq̃ repellit nec despicit, sed vlnis clemen Osee. 11.
tiæ recipit. Vñ p Osee dicit. Ego quasi nutritius portaui eos in brachijs meis. Et Moses loqtur: Deute. 1.
Portauit te dñs deus tuus, sicut portare solet hõ paruulũ filiũ suũ [& liberator meus] ab hosti
bus atq̃ piculis. ¶[Protector meus] in aduersis [& in ipso speraui] tanq̃ in summo bono, in q̃
3 solo finaliter est sperandum [q subdit populũ meũ sub me] Hoc ad literam dixit Dauid de po
pulo quor̃ vel erat vel paulo post futurus fuit princeps. Postq̃ Philistæum deiecit, constituit eũ 1. Reg. 17.
Saul super viros bellatores: eratq̃ educẽs & reducẽs Israel, atq̃ in omnibus se prudẽter agebat
vt scribitur primo & secundo Regũ. Prælati quoq̃ & principes Christianor̃, q populũ sibi sub 1. Reg. 18.
iectũ pacifice regunt, istud verissime dicere possunt, imo & debent, quia non suæ industriæ sed
gratię dei ascribere obligantur, quod eorum obiecti eis virtuose & prompte obediant, qm̃ su
perior̃ prudens gubernatio, & inferior̃ bona subiectio, dona sunt dei. De quo in libro Iob ha
betur: Potestas & terror apud ipsum est, qui facit concordia in sublimibus suis. Propter q̃d ait Iob. 25. Roma. 15
B Apost. Deus solatij det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum. Aliq
vero subduntur suis prælatis etiã in rebus illicitis, sed istam subiectionem deus non facit. Poti
us vero fit à timore humano, aut propria cupiditate, aut dæmone, seu simili malo principio.
Veruntamen sicut Petrus in sua canonica docet, Serui subditi esse debent dñis suis, & inferiores 1. Pet. 2
superioribus, non solum modestis & bonis, sed etiã discolis: non autẽ in omnibus, sed in licitis
& honestis. Spiritualiter quoq̃ quilibet virtuosus dicere potest: qui subdit populũ meũ, hoc ẽ,
cogitationes, affectiones, & actus animæ meę sub me .i. sub rationis meæ imperio, ne inordina
ti motus & cogitatus mihi dñentur, sed per rationem refrenentur & extirpentur. Sicq̃ similis
reddar fidelissimo illi Centurioni qui dixit huic vade & iuit, & huic veni & venit, & seruo suo Matth. 8
fac hoc & fecit. Simili mõ ego populo animæ meæ sic dñer, vt dicam huic cogitationi, affectio
nive malæ: Vade .i. recede à me, & vadat, ne diutius me pulset, & huic cogitationi & affectioni
laudabili, veni, hoc est, mane, & esto in me, & veniat. Et seruo meo, hoc est, appetitui meo sensiti
uo, seu corpori, fac hoc, scilicet ieiunando, continendo, vigilando, & faciant. Consequenter pro
pheta admirans inæstimabilia viscera miæ dei, circa totum genus humanum, adiungit.
4 ¶[Dñe quid est hõ] .i. cuius nobilitatis & perfectionis existit [quia innotuisti ei] per fidem,
per supernaturalem cognitionem, per tuiipsius incarnationẽ, gratiãq̃ multiplicem [aut] quid
est [filius hominis] .i. Adæ seu primi parentis [quia reputas eũ] .i. quod dignum ducis tantam
gratiam ei conferre, quod tanta pro eius redemptione fecisti? quasi dicat: Tantæ dignitatis es
C tu, & tantæ vilitatis est homo, quod vehementer mirandum est quia sic ei innotuisti, & taliter
eum reputasti. Hinc quoq̃ sanctus Iob ait: Quid est hõ quia magnificas eum, aut quia ponis Iob. 7.
erga eum cor tuum? ¶[Hõ vanitati similis factus est] peccando. Peccatũ eñ est nihil & vani
5 tas. Vnde dum peccat hõ, non solum vanus sed etiam vanitas .i. vehementer vanus ac nihil ef
ficitur. Deus autẽ fecit hominẽ ab initio rectũ. Ipse vero per culpam fecit seipsum vanitati con Eccls. 7
similẽ. Itaq̃ propter multiplicem fragilitatem, instabilitatem & culpam, dr̃ hõ vanitati similis Psalm. 38
factus. Vnde supra dictum est: Veruntamẽ vniuersa vanitas, omnis homo viuens [dies eius
sicut vmbra prætereũt] .i. cito & indesinenter defluũt atq̃ deficiunt. Propter quod in primo li
bro Parali. habetur. Pegrini sumus coram te dñe, dies nostri quasi vmbra super terram, & nul 1. Para. 29
la est mora. In libro quoq̃ Iob ait quidam: Hesterni sumus & ignoramus, qm̃ sicut vmbra dies Iob. 8.
nostri super terram: Et sanctus Iob orat: Parce mihi dñe, nihil enim sunt dies mei. Deinde pro Iob. 7.
6 pheta de Christi veri dei incarnatione vaticinans, subdit. ¶[Dñe] fili dei [inclina cœlos tuos]
.i. altitudinem tuam in cœlis habitantem, exinanire seu humiliare digneris [& descende] non
locum mutando, sed per incarnationem humanam naturam assumendo, inter homines con
sando, teipsum hominibus ostendendo. Hunc dei descensum concupiuit Isaias dicens: Vti Isaiæ. 64
nam disrumperes cœlos & descenderes. Vnde per cœlos intelligi possunt cœli materiales, p̃ser
tim cœlum empyreum, quos dr̃ deus inclinare siue disrumpere, non localiter neq̃ realiter, sed
per similitudinẽ q̃ndam, Loquitur enim scriptura de deo, mõ humano. Hõ aũt in loco sublimi
nullam aperturam habente existens non valet descendere, nisi locus inclinetur aut disrumpa
tur. Idcirco rogatur deus cœlos iclinare atq̃ disrumpere. Vel sic. Dñe inclina cœlos tuos .i. an

gelos sanctos, ciuesq; cœlestes, depone & mitte ad nos, & descẽde. i. gratiã & mĩam infundẽdo veni ad me. Vtroq; mõ Chrs descendit. Carnẽ eñ assumpsit, & mĩæ suæ effectũ nobis impen D dit [tãge mõtes] hoc est, superbos seipsos inanit' erigentes per vindictam [& fumigabunt] i. dissoluentur & corrũpentur, quemadmodum cãdela dũ extincta fuerit, fumigat. Vel, tange mõtes istos per misericordissimã gratiæ infusionẽ, & fumigabunt. i. lachrymas pro suis excessibus fundent, gement, & ad cœlestia suspirabunt. ¶ [Fulgura coruscatiões]. i. terribiles exerce vl 7 tiones [& dissipabis eos]. i. superbos confringes & cõdemnabis. Vel fulgura. i. euidenter emitte coruscationes. i. miracula & verba sanctæ pdicationis ignita ac splẽdida, & dissipabis eos. i. superbos à sua elatione disperges, conuertes, & immutabis. Faciendo humiles de elatis, paruos de magnis [emitte sagittas tuas]. i. cõminationes horribiles, commemorando per sanctos pdicatores, districtionem futuri iudicij, ac pœnas inferni. Vel sagittas. i. pœnas castigatorias [& con

1. Reg. 17. turbabis] hoc est, terrebis [eos] ad pœnitẽtiã salutarẽ. Talia nãq; audiẽdo impij cõuertũtur. Ad literã Dauid orauit vt de' ad ipm descẽderet, sibi astãdo & victoriã pstãdo aduersus Goliãt tãge

Isaiæ. 5 montes. i. Philistæos superbos p vindictã, & fumigabũt. i. deficiẽt. Prout de impijs ab Isaia dr: Radix eo; qsi fauilla erit, & germẽ eo; vt puluis ascendet. Nã & Philistæi occiso suo gigãte,

1. Reg. 17. fugerunt. Deinde vir iustus diuinũ auxiliũ postulans, subdit. ¶ [Emitte manũ tuã de alto]. i. 8 de cœlo mitte mihi subsidiũ, tuãq; potestatẽ extẽde super me, [eripe & libera me de aquis multis]. i. ab hoïbus malis, à tribulationibus varijs, à dæmonũ tentamentis. Per aquas eñ interdũ

Apoc. 17 populi designantur, iuxta illud: Aquæ quas vidisti, populi sunt. Interdũ vero per aquã tribu

Threno. 3 latio importatur. Sicut cum à Ieremia dr: Inundauerunt aquæ super caput meũ [& manu filio E rum] hoc est, hominum peruerso; ac dæmonum, qui per naturam sunt filij creatoris, tanq; ad eius similitudinem conditi. Per inobedientiã autẽ sunt filij iniquitatis: suntq; alieni à deo, & nesciunt ab eo. ¶ [Quorum os loquutum est vanitatem]. i. vana consilia, verba iniqua [& dex 9 tera]. i. potestas [eo;] est [dextera iniquitatis]. i. origo & causa peccati. Potestate enim sibi diuinitus præstita abutuntur, exhibentes vires seu membra sua seruire immunditiæ, & iniquita

Roma. 6 ti ad iniquitatem, sicut Apostolus dicit. Qm̃ vero de his malis misericorditer eripuisti me dñe, ideo o. ¶ [Deus canticum nouum]. i. laudem recentem, ex recenti deuotione prodeuntẽ [can 10 tabo tibi] gratias referendo [in psalterio dacacordo]. i. decem cordas habenti, videlicet in spirituali psalterio, quod est obseruatio præcepto; decalogi, [psallam tibi.]. i. laudabo te, non solum pulchris sermonibus, sed etiam sanctis operibus, ne inter eos computer, de quibus testa

Isaiæ. 29 tus es. Populus iste labijs suis glorificat me, cor autem eius longe est à me. ¶ [Qui das salutẽ 11

Matt. 15 regibus]. i. victoriam principibus. Vñ Salomon loquitur. Equus paratur ad præliũ, dñs autẽ

Prou. 21

Prou. 8. salutem tribuet. Et iterum Sap. protestatur: Per me reges regnant & principes imperant. Vel, Qui das salutem. i. veram prosperitatem seu felicitatem regibus. i. oïbus sensualitati suæ ac proprio animo dñantibus, quo; ratio regit oẽs vires inferiores, [qui redemisti Dauid seruum

1. Reg. 17. tuum] de ore leõis & vrsi, quos occidit [de gladio maligno]. s. Goliæ eripe me. ¶ [Et erue me 12 de manu filiorum alienorum]. s. Philistæorum. Iste est sensus literalis. Spiritualiter sic: Qui redemisti Dauid. i. fidelem per gratiam, manu fortem, & virtutibus speciosum, seruũ tuũ, de gla F dio maligno. i. ab omni persequutiõe iniusta eripe me. Et erue me de manu filiorum aliено;, &c. Iste versiculus mõ expositus est. Et qm̃ reprobi frequenter in hoc seculo prosperantur in p

Iere. 10 pria persona, in prole, in possessionibus. Iuxta illud: Iustus es domine si disputem tecum. Verũ tamen iusta loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur, & bene est omnibus qui præuari 13 cantur? plantasti eos & proficiunt. Ideo de eis subiungitur. ¶ [Quorum filij] sunt [sicut nouel 14 læ plantationes]. i. fortes, sani, pulchri atq; iucundi [in iuuentute sua] ¶ [Filiæ eo; compositæ] sunt, nõ moribus virtuosis, sed secularibus honestatibus [circumornatæ] in vestibus, & cæteris ornamentis [vt similitudo templi]. i. tm̃ quod similes sunt templo vndiq; pornato. Vel, vt similitudo templi. i. sicut ornatur imago seu statua ĩ templo locata. ¶ [Promptuaria eorum 15 plena] omni genere victualium [eructantia] i. affluentia [ex hoc in illud] quia plenitudine vnius aliud adimpletur. ¶ [Oues eorum fœtosæ] id est, prole seu fœtibus plenæ sunt [abundantes] numero fœtuum, puta agnorum [in egressib' suis] ex ouili: Ita quod cum magna multitu 16 dine agnorum egrediuntur ad pascua [boues eorum crassæ]. Per hæc autem signatur aliorum brutorum affluentia. ¶ [Non est ruina maceriæ] id est, casus parietis [neque transitus] 17 aduersitatis seu inimicorum occursus [neque clamor] id est, planctus seu vociferatio dolorosa [in plateis.], id est, in locis seu habitationibus [eorum] sed in omnibus bene eis succedit, & do

Iob. 21. mus eorum firmæ & fortes sunt. Porro hæc omnia plenissime scripta sunt, vbi sanctus Iob ait: Nunquid contra hominem disputatio mea est, vt merito non debeam contristari? Quare ergo impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitijs? Semen eorum permanet coram eis,

eis propinquorum turba & nepotũ in conspectu eorum: domus eorum securæ sunt & pacatæ, & non
A est virga dei super eos. Bos eorum concepit & non abortiuit, vacca peperit: egrediũtur q̃si greges paruuli eorum, tenẽt tympanum & citharam, & gaudẽt ad sonitum organi. ¶[Beatũ dixerũt] hoĩes excęcati, carnales, sola temporalia cõsiderãtes [populũ cui hæc sunt] i. qui p̃dictis terrenis prosperitatibus florent. Cum em̃ nõ nisi bona p̃sentis vitæ q̃rant, tanto alios magis beatificãt q̃to viderint eos in talibus amplius abũdare. Vñ dicũt. Ergo nũc beatos dicimus arrogẽtes: siq dem ædificati sunt facientes impietatẽ. Veruntñ sicut nõ omnes infelices & reprobi sunt, q in prædictis terrenis bonis abũdant & abundauerũt, (certũ est em̃ quod Abraham, Isaac, Iacob, Gedeon, Dauid & alij sancti ditissimi erant, multosq; filios habuerunt) sic non omnes peruersi & reprobi prædictis bonis abũdant, imo multi eorum mendici, atq; pauprimi fuerunt & sunt. Non ergo vniuersaliter sed particulariter intelligenda sunt præinducta verba prophetæ. Sunt enim aliqui reprobi, qui non solum in futuro, sed etiam in præsenti miseri sunt, tam in spiritualibus q̃ in corporalibus. Deniq; sicut electis non obest temporalium affluentia, eo q̃ nõ afficiantur ad ea inordinato affectu, sed solũ eis vtãtur q̃tũ necesse est aut vtile ad propriæ vitæ sustentationẽ, seu aliã rationabilẽ causam, oĩa ad dei honorẽ finaliter referendo, deũq; super omnia diligẽdo: Sic reprobis nõ prodest temporalium rerum carẽtia, qm̃ nõ sponte, sed coacte seu inuite talib' carent. Reb' nanq; caducis adhærent finaliter, & bona creatã plus amant quàm summũ bonũ, quod est bonũ essentialiter. Igitur inter bonos & malos hoc inter est, quod boni vtuntur creaturis, mali vero eis fruuntur. Boni em̃ vtuntur eis tanq̃ medijs seu instrumentis peruenien
B di ad deũ. Mali autẽ constituũt sibi finẽ in eis, adhęrentes & inhærentes creaturis magis quàm creatori. Propter quod in libro sapientiæ legitur. Creaturę dei factæ sunt in tentationẽ animę hoĩm, & in muscipulã pedibus insipiẽtiũ. Id em̃ q̃d amabilitatis, suauitatis, delectatiõis & pulchritudinis ĩ creaturis iuenitur, nõ ordinãt ad creatoris amorẽ atq; honorẽ seu cultũ, sed sistũt in rebus creatis. Cur ergo propheta hæc dixit de prosperitate malorum, nisi qm̃ iusto dei iudicio sæpe permittuntur in hoc seculo p̃sperari, quatenus eorum dãnatio appareat iustior, vel vt bonorũ quæ forte fecerunt, mercedẽ in hoc mundo recipiant? Et ne homines boni turbent dũ impios prosperari in transitorijs intuentur, imo transitoria spernant quæ vident reprobis dari ad damnationẽ eorum maiorẽ, sed necq; mirentur dũ cernũt iustos affligi, atq; in omnibus aspera pati, p̃sãntes q̃ per talia à reatu vitiorum purgant, vel p̃mia copiosiora adipiscũt. Postremo q̃si interrogaremus sanctũ prophetã, beatissimũ Dauid, q̃d ipse ad opinionẽ horum responderet, q beatũ dixerunt populũ cui hæc sunt? Ipse ostendens falsam & friuolã esse taliũ opinionẽ, & verã beatitudinẽ, non nisi in dei fruitione seu possessione cõsistere, addit [beatus populus cuius dñs deus eius] i. ego beatũ esse diffinio oẽm hominẽ qui habet dñm vniuersorum pro deo suo ita quod dñs est deus eius, non aurum, non venter, non Venus, nec quicquam creatum, caducũ & vanũ. Deus autem vniuscuiusq; id dr̃, quod ab eo magis amatur & colitur. Illorum ergo dñs est deus, q deum præ omnibus diligunt, venerantur seu colunt, qui ad deũ om̃ia referunt, qui omne bonũ in eo quærunt atq; inueniunt, quorum tota spes deus est, & totũ spiritũ suũ ad eius dilectionẽ cõuertũt. Talis hõ, talisq; populus est beatus, nũc per spẽ & gratiã, postmodũ vero beatus erit p
C rẽ, seu tentiõem & gloriã. Ecce psalmũ veraciter gloriosum atq; præclarum audiuimus. Psalmũ vtiq; laudibus plenum, morali doctrina præfulgidũ, in cuius exordio deũ pro suis bñficijs deuote laudamus, eumq; nominibus amorosis exprimimus, appellãtes eum Miam nostrã & refugium nr̃m, & c. quæ sunt verba affectuosissima, quæ nullatenus p̃ferre debem' nisi ardẽti affectu. Docet nos etiã psalmus iste verã atq; p̃cipuã humilitatẽ, dum hoiem diuia illuminatiõe ĩ dignũ, vanitatiq; similẽ, & tãquã vmbrã præterire testat̃ multaq; alia tãguntur & edocẽtur in psalmo hoc ipso.

Malach. 3

Sapi. 14

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXLIIII.

¶Expositio Tituli.

Explanãdi nũc psalmi iste est titulus. Laudatio ipsi Dauid. i. psalmus iste q dr̃ laudatio, qm̃ totus p̃tinet ad dei p̃coniũ cõuenit seu attribuit ipsi Dauid prophetæ tãquã authori, Chr̃o aũt significato p̃ Dauid sicut obiecto q̃d laudat̃. Chr̃s nãq; seu tota supsancta trinitas ĩ psalmo p̃senti pulcherrime collaudatur. Vnde etiã huic psalmo pro titulo appropriatur, laudatio dei, quãuis in alijs multis psalmis deus laudetur. Est autem hic psalmus mirabiliter delectabilis & suauis, pulcher, sententiosus. In persona ergo ecclesiæ seu fidelis deum laudantis, loquens propheta, ita exorsus est.

¶Expositio Psalmi.

Exaltabo te deus meus rex] Cũ deus in summo sit, imo altissimus & infinitus existat q̃uo valet ab homine exaltari? Nunquid creatura aliq̃d poterit conferre aut addere

creatori? Non vtiq;,ſed ita dicimur deum exaltare,quõ dicimur eum magnificare glorificare
& ſanctificare, & videlicet qm̃ eius magnitudinem, gloriam,ſanctitatem agnoſcimus, profi D
temur,prædicamus & veneramur.Itaq; Exultabo.i. ſublimiter laudabo, reuerentialiter colã,
magnifice prædicabo,& cunctis incomparabiliter præferam,te dñe deus meus rex,qui es oim
dñs per generalem præſidentiam,deus meus per ſingularem deuotionem, & rex meus per in-
deſinentem &gratioſiſſimam prouidentiam[&benedicam nomini tuo]hoc eſt,tibi benedicti
one gratiarum actionis & laudis,non benedictione conſecrationis [in ſeculum & in ſeculum ſe-
culi].i.indeſinenter.ſ.in via atq; in patria.Quemadmodum enim charitas nunq̃ excidit ſecun
1.Cor. 13 dum Apoſt.ſic benedictio ſeu dei laudatio nunquã ceſſat.Imo iam inchoatur,& in futuro per
ficitur. ¶[Per ſingulos dies].i.quotidie,imo die ac nocte, videlicet per ſingulos dies naturales
qui noctẽ includunt[bñdicã tibi]in aduerſis & proſperis,in om̃i euentu, pro bñficijs quæ mi- 2
hi aut alijs contuliſti,& de om̃i bono q̃d fieri video,aut percipio, tibi bñdicturus ſum,à quo oẽ
bonũ procedit[& laudabo nomen tuũ in ſeculũ & in ſeculũ ſeculi] Quẽadmodũ & alibi ſcri-
Eccle.51, ptũ ẽ.Laudabit vſq; ad mortẽ aĩa mea dñm. Ecce quã ſanctũ ac bonũ propoſitũ. Afferit pphe
ta ſe die & nocte iugit̃ perpetue dño bñdicturum.Nos ergo agamus q̃d pſallimus,impleamus
q̃d dicimus,pſequamur q̃d pponimus,deũ exaltemus,bñdicamus,laudem⁹,vbiq; & ſp. Si ſper
nimur,ſi tentamur,ſi reprobamur,& q̃cq̃d nobis acciderit,nõ recedat à corde, non ceſſet ab o-
re diuina laudatio, grãrum actio, benedictio non frangatur animi fortitudo,nec deſiſtat men-
tis ad deũ erectio,non fatigetur patientia,neq; deficiat tranquillitas interna.Deinde ſubiũgi-
tur ratio cur deus taliter benedicendus atq; laudandus ſit. ¶[Magnus dñs]non magnitudine 3 E
molis ſed perfectionis.In omni em̃ perfectiõe ſummus cõſiſtit. Propter q̃d alio loco dictũ eſt.
Iere.10 Magnus es tu & magnum nomẽ tuũ in fortitudine.Quis non timebit te o rex gẽtium[& lau-
dabilis nimis] In tm̃ nanq; laudabilis eſt deus oĩpotens, q̃tum bonus exiſtit. Vñ ſicut bonitas
eius oĩm creaturarum bonitatẽ incomparabiliter vincit atq; tranſcendit, ſic incomparabiliter,
laudabilior,maioriq; laude dignus eſt,q̃ ab aliqua creatura poſſit laudari. Propt̃ q̃d in Eccle.
Eccle.43 legitur. Magnus dñs vehementer. Glorificate eũ quantũcũq; poteritis,ſuperualet adhuc. Ma
ior eſt enim omni laude[& magnitudinis eius non eſt finis]Diuina enim eſſentia,diuina,potẽ
tia,diuina ſapientia,oĩsq; perfectio dei vere & abſolute ſeu intenſiue infinita eſt, ita quod totũ
vniuerſum eſt velut minutiſſima arena,reſpectu maieſtatis diuinæ.Idcirco cum omni reueren
tia,cum omni diligentia,cum omni affectu miniſtrandum eſt dño tam excelſo.Hinc q̃q; veriſ
ſime dictũ eſt quod deus eſt ante oĩa non ſolus,poſt oĩa nõ præuẽtus,ſupra oĩa non elatus,infra
omnia non oppreſſus,intra omnia non incluſus,extra omnia non excluſus. *Manens in ſua*
ſupereſſentiali ſimplicitate æternaliter, incircumſcriptibiliterque ſubſiſtens,& *eius lætitia,e-*
ius dulcedo & pax,eiuſq; felicitas om̃ino & om̃imode eſt immẽſa. ¶[Generatio &generatio] 4
.i.quælibet fideliũ natio ſeu congregatio[laudabit opera tua]videlicet opera naturæ,opera gra
tiæ,opera gloriæ.Quis enim nõ laudet gubernationẽ mũdi, motum cœli,viciſſitudinẽ tempo-
rum,ordinem ſpecierum?Et cætera opera ſapientiſſimi creatoris omni laude digniſſima ſunt,
Proue.16. ſic tñ vt deus in eis laudetur,lausq; ad præconiũ creatoris referatur. Vniuerſa eq̃dẽ propter ſe-
Eccle. 3. ipſum operatus eſt dñs, & cũcta fecit deus vt timeatur [& potẽtiam tuam pronũtiabũt].i.di- F
2.Mach.8 uinã poteſtatẽ prædicabunt,teq; om̃ipotentẽ eſſe dicẽt,cõmemorantes illud Machabæorum.De
us põt vniuerſum mũdum vno nutu delere. ¶[Magnificẽtiã]i. magnã efficientiam ſeu magni 5
ficam exiſtentiã[gloriæ].i.glorioſi effectus. Vel gloriæ.i.excellentiæ ſeu claræ notitiæ[ſancti-
Deute.33. tatis tuæ].i.tuijpſius q ſanctus ſanctorum es[loquentur]dicẽtes: Nõ eſt deus vt deus rectiſſimus
Iob. 26 magnificẽtia eius diſcurrũt nubes.Illud Iob quoq;. Cũ vix paruã ſtillã ſermonũ eius audierim⁹
Ezech.3 qs poterit tonitruũ magnitudinis eius intueri?Et itẽ illud. Benedicta gloria dñi de loco ſuo[&
mirabilia tua].i.opa ſupernaturalia ſeu naturalia humanæ ratiõis inueſtigationẽ excedentia
Eccle.42 [narrabunt] Sic em̃ euangeliſtæ in euangelijs narrant mirabilia opa Chri. Vñ ab Eccle. indu
citur. Nonne dñs fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua,q̃ confirmauit oĩpotens,dñs,ſta
bilis in gloria ſua? ¶[Et virtutẽ].i.potẽtiam[terribiliũ tuorum.]vicz iuſtorum iudiciorum,ac diſtri- 6
ctiſſimarum vltionũ[dicent]recolendo futurum iudiciũ,inferiq; tormẽtũ[& magnitudinẽ tuam]i.
magnã tuam perfectionẽ[narrabũt] vt te collaudẽt aliosq; informent. ¶[Memoriã abundan 7
tiæ ſuauitatis tuæ eructabunt.].i.recordationem copioſæ dulcedinis tuæ ex cordis plenitudi-
ne & experientia proferent atq; effundẽt. Ructus enim nõ niſi de plenitudine fluit. Sancti igit̃
Can.5 qui ex ſingulari gratia ſaluatoris introduci merentur in cellam vinariã q̃bus Sap. ait: Come-
Pſalm. 33 dite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi, Dũ iſti de ſecreto cõtemplationis diuinæ,& cõ-
pſalm. 30 ſolatiõis internæ in q̃ guſtauerũt quã ſuauis eſt dñs,egrediũtur,memoriã abũdãtiæ ſuauitatis
Sapi.12 dei eructãt,clamãtes illud q̃d dictũ eſt, Comedite amici & bibite. Et: Quã magna multitudo
dulce

A dulcedinis tuæ dñe. Et illud Sap. O q̃ bonus & suauis est dñe spũs tuus nobis in oĩbus. De istis
eñ p Isaiã dñs ait: Ecce ego declinabo in eos vt flumẽ pacis. Hæc autẽ pfectio seu eructatio secũ
dum Gregoriũ maxime conuenire debet p̃latis, q̃s oportet p̃ cũctis cõtemplatiõe esse suspẽsos,
& actione p̃cipuos, q̃tenus gregi sibi cõmisso sp aliquid salubre eructent, eosq; ad diuinæ sua-
uitatis gustũ alliciant [& iustitia tua exultabunt]. i. in tua æqtate diuina seu iusta vindicta, spi
ritualit̃ lætabunt̃. Quẽadmodũ supra dictũ est: Lætabit̃ iustus cũ viderit vindictã. De hoc eñ psal. 57
q̃d deus iustus est, & omnia iuste disponit, singulisq; sine personarũ acceptione q̃d merent̃, lar Sap. 12 Psal. 106
gitur, gaudent electi & sancti, imo mallent seipsos non esse, seu perire quam ita non esse, eo q
deum plus ament quã se. Propterea superius habetur. Videbunt iusti & lætabuntur, videlicet
8 de sublatione impiorũ. ¶ [Miserator] in ope [& misericors] in natura est [dñs patiens] lõganimi
ter expectando. Iuxta illud. Omnipotens est patiens redditor [& multum]. i. inæstimabiliter, Eccl. 5.
[misericors] imo infinitæ miæ est deus, cum ei sit p̃priũ misereri & parcere. Abundãtia eñ pie
tatis suæ & merita supplicũ excedit & vota, ideo Moses dixit. Dñator dñe misericors & clemẽs Exod. 34.
9 patiens & multæ miẽ & verax. Apost. quoq;: Deus eñ inqt diues est in mia. ¶ [Suauis dñs vni- Ephe. 2
uersis] Nunqd reprobis in inferno deus suauis est, qui præ dolore & vulneribus linguas suas
manducant, mortẽ desiderant, deũq; blasphemant sicut in Apoc. ait Iohannes? Et r̃ndendũ q̃d Apoc. 9
deus quantũ in se est oĩbus est suauis. Deniq; vniuersis dr̃ deus esse suauis quãtum ad naturalẽ
appetitũ eorũ. Sic eñ dat oĩbus esse & viuere, cunctisq; prouidet, & necessaria tribuit. Quod au
tẽ quibusdã (teste Apost) seuerus esse censetur, cõtingit ex corruptiõe & vitio appetitus, sicut & Roma. 11
B febricitãti dulcia videntur amara. Vñ secundũ philosophũ oĩm rerũ naturalia desideria tẽdunt
ad primũ principiũ, q̃tenus ab eo gubernentur & conseruentur. Hinc etiam sapiẽtia dr̃ oĩa dis- Sapien. 8.
ponere suauiter. i. secundũ naturalẽ inclinationẽ eorũ, nisi obicẽ ponant. Propter culpã nanq;
disponuntur amaritudinaliter. Iuxta illud. Cor nequã grauabitur doloribus, & cor durũ male Eccl. 3
habebit in nouissimo [& miserationes eius super oĩa opera eius] Cum multi sint vocati, seu re Matt. 20 Mat. 22
probi, pauci vero electi. In reprobis aũt p̃cipue in inferno existentibus, magis apparet iustitia
quã mia dei (Nã licet in omni affectu diuino misceantur mia & iustitia, tñ in damnatis iustitia
eminet, maxime cum de impio ab alio dictũ sit: Obliuiscat̃ eius mia) quæri p̃ot q̃uo miseratio- Iob. 24.
nes dei sunt super omnia opera eius? Et respondendum quod istud dupliciter intelligi potest.
Primo sic: Miserationes eius. i. diuinæ pietatis effectus, super omnia eius. i. ad oẽm se creaturã
extendunt, oĩbus cõmunicantur & insunt. Hoc aũt simpliciter & gñaliter verũ est. Nil eñ diui
næ bonitatis participatione expers consistit, sed effusio liberalitatis diuinæ ad omnia venit q̃-
tum ad naturalia dona, in damnatis etiam miseris innenitur, dum citra cõdignũ torquent̃.
Hinc Christus testat̃. Eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Quia Lucæ. 6
solem suũ facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Secundo intelligit̃ Matth. 5
sic: Miserationes eius super omnia opera eius, hoc est, effectus diuinæ miæ, maiores & euiden-
tiores sunt cæteris dei operibus, vtpote quod plus abundant in creaturis quã effectus diuinæ
iustitiæ, Iuxta illud Iacobi. Superexaltat mia iudicium. Si autẽ hoc mõ intelligatur, non videt̃ Iacob. 2
C verũ esse, nisi quantũ ad viatores. Si eñ iusti sunt, hoc per solam gratiam & miam dei habent.
Si vero iniusti sunt, p miam tolerantur, & quam diu expectantur à deo, miseratio dei in eis p̃-
fulget. Insuper sanctus propheta seu quilibet iustus zelo zelans pro dño exercituũ, eiusq; hono 3. Reg. 19.
10 rem vehementer affectans inuitat vniuersa creata ad laudem dei dicendo. ¶ [Confiteantur].
confessione laudis [tibi domine omnia opera tua] id est, cuncta creata, visibilia & inuisibilia,
spiritualia & corporalia, animata & inanimata, rationalia & irrationalia. Rationales aũt seu
intellectuales creaturæ confitentur domino creatori directe & cognitiue. Cætera vero nõ nisi
materialiter, secundario seu indirecte, inquantum occasionem præbent intellectualibus crea-
turis confitendi dño: relucet quippe in ipsis bonitas, sapientia, atq; potentia, dei, sicque ex con
sideratione eorum inducitur homo ad summi opificis laudem. Et hoc modo dicitur deum
laudare, benedicere, timere, & similes actus vitales habere [& sancti tui]. i. homines virtuosi &
perfecti, quales fuerunt apostoli, & successores eorum, [benedicant tibi] te in omnibus tam in
11 teipso quàm in operibus tuis laudando, ¶ [Gloriam regni tui dicent] id est, excellen
tiam & beatitudinem regni cœlestis prædicabunt. Hoc fecerunt apostoli, quibus Christus di- Mat. 10
xit: Euntes prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cœlorum. Hoc fecit Paulus, Nõ Roma. 8
sunt inquiens condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in 1. Pet. 1
nobis. Vnde & Petrus in sua canonica loquitur. Videntes IESVM CHRISTVM exultabi
tis lætitia inenarabili & glorificata. Istud quoque quotidie faciunt boni prælati & prædica-
tores deuoti [& potentiam tuam loquentur] dicentes: Quia non erit impossibile apud de-
12 um omne verbum. ¶ [Vt notam faciant filijs hominum] scilicet fratribus & proximis su Lucæ. 1.

is [po

Ester.13 is [potentiam tuã] cui nullus resistere potest,cuius in ditione cuncta sunt posita, quæ oẽs sup- D
Isaiæ.24. bos & impios congregabit cõgregatione vnius fascis,& proijciet, humiliabitq; eos vsq; ad la-
cum gehennæ. Humiles vero exaltabit [& gloriam] magnificentiæ [regni tui dicent] .i. mag-
nificam gloriam regni cœlestis,de quo subdit. ¶[Regnũ tuum regnum oĩm seculo℞] .i. per 13
omnia secula durat. In ecclesia nanq; triumphante sine fine regnabis. Vel sic: Regnũ tuum re-
gnum oĩm seculo℞,hoc est,oĩbus regnis q̃ vnq̃ fuerunt,sunt,vel erunt,excellentius est. Hoc
Dan.3. autẽ exponi etiã posset de regno Christi,q̃d regnat in ecclesia militanti,q̃d iuxta vaticinia Dani.
maius & fortius fuit omnibus regnis alio℞ regũ & principum [& dñatio tua in omni generati
one & generatione] .i. tuæ dñationi oẽs generationes subduntur. Omnibus enim imperas, &
Dan.4 in bonis dñaris in hac vita per gratiã, in beatis vero p gloriam. Hæc aũt etiam apud Danielẽ ha
bentur: Potestas eius ptãs sempiterna, & regnũ eius in gñatiõem & gñationẽ. Specialiter ve-
Dan. 7. ro de Christo apud eundẽ dr. Omnes populi,tribus,& linguę seruient ei. Potestas eius ptãs ęter
na quæ non auferetur,&regnũ eius quod non corrumpetur. Cui concordat illud: Regnabit in
Lucæ. 1. domo Iacob in æternũ & regni eius non erit finis,quod de præsenti regno Chri accipi põt,qm̃
vsq; in finẽ seculi ecclesia stabit,& Christus in ea regnabit. Cũq; finitum fuerit regnũ hoc,quo
ad statum huius viæ,perficietur,&sine fine durabit in patria. ¶[Fidelis dñs in oĩbus verbis 14
Isaiæ.38 suis] qm̃ quicquid dicit aut spondet, ve℞ est atq; impletur, dummõ absolute dicat. Quædã nan
q; dicuntur à deo cõminatiue seu conditionaliter, quę non sp implẽtur, sicut de morte Ezechię
Matth.5 & tamen in talibus verbis deus fidelis est,qm̃ eo modo quo ipse ea dicit, vera sunt atq; implen
Lucæ.12 tur. Hinc Christus testatur. Vnus apex non præteribit de lege, donec omnia fiant. Et ite℞ di- E
cit. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Dicitur autem deus fidelis,
Hebr. 10 non à fides, quæ est virtus Theologica deo non competens, imo nec Christo homini, sed à
1.Cor. 10 quadã fidelitate qua neminem decipit. Sicq; Apostolus nominat eum fidelẽ. Fidelis est inqui
Iob.36
Rom.13. ens qui repromisit. Et alibi: Fidelis deus qui non patietur vos tentari,& c. [& sanctus in omni-
bus operibus suis.] Omnia enim iuste fecit, nec rẽphendi potest in aliquo, sicut ait scriptura:
Quis ei dicere potest operatus es iniqtatem? Et apost. dicit: Quæ à deo sunt, ordinata sunt.
¶[Alleuat dñs omnes qui corruunt.] Quàm multi corruũt quos deus non alleuat, vt patet de 15
reprobis q manent in culpa & pœna æterna. Quid ergo est quod ait: Alleuat dominus omnes
Iohan. 1 qui corruunt, nisi omnes corruentes in culpam qui alleuantur à domino alleuantur? Solus ẽm
Ibidem deus lapsum in peccatum per gratiam alleuat. Simili modo dicitur de Christo. Erat lux vera q̃
illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Non quod omnes homines à Chri
sto illuminentur, cum statim sequatur: Tenebræ eam nõ cõphenderunt, & sui eum non rece
perunt, nisi intelligatur de lumine naturali [& erigit] p gratiam [oẽs elisos] .i. in malũ p lapsos
Idem est hoc cum eo q̃d dixit. Alleuat dñs omnes qui corruunt. Propter q̃d idem est modus in
telligendi. ¶[Oculi oĩm in te sperant dñe]] Si spes proprie accipiatur, tunc istud nõ cõuenit 16
nisi homini viatori in deo speranti, vt sit sensus. Oculi interiores, oĩm fidelium & bonorum, in
te sperant domine, oĩe bonum præstolando à te [& tu das escam illo℞] spiritalem & corpo-
lem, videlicet panem quotidianum, sacramentalem, pœnitentialem [in tempore opportuno] F
.i. hora conuenienti. Si autem sumatur spes metaphorice atq; communiter pro quacunq; ex-
pectatione, seu naturali affectione boni futuri, tunc oculi oĩm animãtium rationalium & irra
1.Pet.5 tiõalium sperãt in dño. i. bonum suæ sustẽtatiõi atq; naturę necessarium, expectãt ab eo natura
li motu, quia habere nõ possunt escam nisi à eo, cui cura est de oĩbus. ¶[Aperis tu manũ 17
Marc.16 tuã] .i. bonitatẽ tuã effundis [& imples omne aĩal bñdictiõe] .i. dono sibi necessario. s. cibo. Si
Ephe. 1 autem per oĩe aĩal intelligatur oĩs hõ, qui etiã noĩatur oĩs creatura. Tũc sensus est, imples oẽ
Isaiæ.55 aĩal. i. oẽm hoĩem, cuius oculi sperãt in te, bñdictiõe. i. gratiæ tuæ collatiõe, quemadmodum ait
Apostolus: Benedictus deus qui bñdixit nos oĩi bñdictiõe in cœlestibus in Christo Iesu. Et
dñs per Isaiam: Effũdam ĩquit bñdictõem meam super stirpem tuam. ¶[Iustus dñs ĩ oĩbus 18
vijs suis] .i. in cũctis quæ agit, in oĩi dispositiõe, in oĩi processu, in seipso, atq; in suis effectib⁹
Apoc.15 secundum quod scriptum est. Iustæ & veræ sunt omnes viæ tuæ rex sanctorum. Et ite℞: Non
Hebræ. 16 iniustus est deus vt obliuiscatur operis vestri. Veruntamen sicut prædictum est. Vniuersæ viæ
Psalm. 24 domini misericordia & veritas seu æquitas. Cum enim in omni opere dei misericorda atq;
iustitia ĩueniãtur, vtrumq; verissime dicitur. s. Iustus dominus ĩ oĩbus vijs suis. Et misericos dñs
ĩ oĩbus vijs suis. Hoc autem superius sæpe declaratum recordor [& sanctus ĩ oĩbus operi-
bus suis] hoc paulo añ expositum est. ¶[Prope est dñs] per gratiam [oĩbus ĩuocãtibus] .i. 19
ĩtus seu ex ĩtimo affectu vocãtibus eum, qui eius mĩam pie ĩplorãt. Ideo subdit [oĩbus inuocã
Heb.10 tibus eum in veritate] .i. in vera fide. Accedentem enim ad deum oportet credere quia est, &
Iohan. 9 quia inquirentibus se remunerator sit, prout dicitur ad Hebræos. Vel, in veritate. i. in veritate
vitæ, videlicet in conuersatione diuinæ æquitati placente. Peccatores enim deus non audit.

Sed si quis cultor est dei,& voluntatem eius facit, hunc exaudit. Cui consonat illud in lib. Iob: Iob.8.
A Deus nõ porriget manũ malignis. Ad hoc ergo ꝙ aliquis meritorie oret, aut de condigno ex
audiatur,oportet vt coram deo in veritate .i. in iusta conuersatione ambulet. Ideo scriptũ est: Lucæ.2.
Si mũdus & rectus incesseris,statim euigilabit ad te. Vel,in veritate.i.vera & pia intentione,or Iob.8.
dinãdo orõnem & bonũ optatũ ad dei honorẽ & suiipsius verã salutem. Secundũ Augustinũ: Iohan.14
19 inuocare deũ in veritate,est inuocare patrẽ p filiũ,qm̃ filius dei est veritas patris æterni. ¶Vo
luntatẽ timentiũ se faciet] .i. actũ voluntatis, seu desideriũ timentiũ se filiali timore ad effectũ
pducet tempe apto & sibi placenti [& depcationem eoꝝ exaudiet] dũmodo orent instanter, sa
lubriter,& pro seipsis. Pro aliis eñ non semp exaudiuntur propter obicem quẽ opponunt [&
saluos faciet eos] tollendo ab ipsis mala culpæ & pœnæ,tribuendoq; eis in pñti bona gratię, in
patria vero bona gloriæ. Propter q̃d Salomon monet: In timore dñi esto tota die, qa ha bebis
20 spem in nouissimo. ¶Custodit dñs oẽs diligentes se,] pseruando eos ab vniuersis periculis Proue.23
ne finaliter pereant. Scimus eñ qm̃ diligentibus deũ oĩa cooperantur in bonũ. Et cur hoc,nisi Roma.8
quia æterna sapientia ptestatur: Ego diligentes me diligo? Qui aũt aliũ diligit,eum vtiq; scd̃m Prouer.8.
quantitatẽ dilectionis p posse custodit [& oẽs pctõres] in vitiis pseuerantes [dispdet] dicendo: Matth.25
21 Ite maledicti in ignẽ æternũ. ¶Laudationẽ dñi loquetur os meũ] nõ verba scurrilia, nociua,
infructuosa,& vana. Et qm̃ ego ĩ laude eius deficio,ideo [& bñdicat oĩs caro].i.oĩs homo [no
mini sancto eius].i.ipsi sancto deo [in seculum,& in seculum seculi].i.æternaliter,s. nũc incho
ando,atq; in patria fine fine cõtinuando. Magnũ est desiderare vt deus ab oĩbus benedicatur.
B Hoc nanq; procedit ex amore dei & proximi. Ecce gloriosissimum atq; dulcissimũ psalmum
audiuimus, q vtiq; aliud nihil est nisi angelicũ canticũ, cœlesteq; carmen, in quo nil triste vel
minus deificum continet. Imo totus hic psalmus de beatis in patria exponi posset, eisq; sublimi
us conuenit q̃ viatoribus. Quid ergo finaliter nobis incũbit,nisi (vt iuxta apostolicam admo- 1.Cor.7
nitionẽ) mundemus nos ab omni inqnamento carnis & spũs? Quatenus corde mũdo & vere
deuoto psalmum psentem cum omni alacritate dño decantemus, summumq; nostrum in hac
peregrinatione solatium sit in laudibus dei iugiter occupari.

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXLV.

¶Expositio Tituli.

HAbet insuper psalmus iam ptractandus pro titulo,Haleluia,cuius interptatio est: Lauda te dñm. Est eñ hic psalmus laus dei,pcipue admonens in deo esse finalit̃ cõfidẽdũ,& ait:

¶Expositio psalmi.

1 LAuda aĩa mea dñm.] Quidã philosophoꝝ atq; theologoꝝ etiam magni,asserverũt
hominẽ non esse nisi animam. Vnde Plato dixit, ꝙ hõ est aniã vtens corpe. Secundũ
hos igitur,dum dr: Lauda anima mea dñm, alloqtur anima semetipsam. Secũdum
veritatem aũt,homo ex anima & corpore constat,tanquam essentialibus partibus.
Et qm̃ omnium opationum vitalium, psertim intellectualium radix, principiumq; est anima,
ideo totus homo seipm̃ ad laudem dei accendere volens animam suam affatur. Hæc tñ allocu
tio conuenit homini ex parte animæ. Sæpe alloqtur homo seipm̃ tanquam alium. Interdũ ve
ro loqtur de seipso & anima sua,tanq̃ essent distincta. Cum tñ proprie loquendo nec idem sint
C neq; distincta,sed vnũ est aliquid alterius. Vnde in Tobia dr: Ego aũt & anima mea in deo læ
tabimur. Deuotus itaq; ad dei pconium se excitans: Lauda (inquit) anima mea dñm, tãquam Tobiæ.14
summũ bonũ,& oĩs boni fontanũ principiũ. Soli deo da honorẽ & gloriã,qa & si aliũ interdũ
laudas siue honoras q̃ deũ,hoc tñ non facis nisi propter aliq̃d diuinũ in illo consistens,nec aliũ 1.Timo.1
laudas & honoras,nisi propter deum,ad quẽ etiã refers quicquid honoris & laudis alteri exhi-
bes. Propterea alios laudando & honorãdo magis honoras & laudas deũ quã illos. Lauda er-
go aĩa mea dñm creatorẽ,saluatorẽ ac iudicẽ tuũ, qm̃ hoc est inter oĩa opera tua dignissimum.
Lauda aũt eũ nõ solũ voce oris,sed interioribus verbis cordis,imo mente,ore,& ope eum col-
lauda,scd̃m illud Ecci: Et nunc in omni corde & ore collaudate & benedicite nomen domini.
Deinde anima huic admonitioni acquiescens,respondet [laudabo dñm in vita mea] id est,tem
pore vitæ meæ. Vel,in vita mea.i.bene viuendo, sicq; laudabo eum in vita gratiæ & gloriæ. Eccl.39.
Laudare autem deũ in nuda vita naturæ nõ est meritoriũ [psallam deo meo].i.summo & ve-
ro deo,quẽ summe & vnice colo ac diligo [quãdiu fuero] s.in præsenti & in futuro. Quã dul-
ce verbũ est hoc,psallã deo meo quãdiu fuero. Deum eñ vniuersoꝝ nominat deũ suũ: q̃d vtiq;
nemo in propria psona veraciter dicit, nisi qui toto corde ad deũ conuersus est, ei totaliter sta-
biliterq; inhærens. ¶Nolite confidere in principibus] Aduertendum ꝙ hõ dr in aliquo cõ-
2 fidere seu sperare dupliciter.s.principaliter seu directe. Sicq; in deũ dũtaxat sperandũ est,quo-
niam

niam ipse est principalis omnis boni largitor. Secũdo dr̃ homo sperare in aliquo secundario, D
& minus principaliter, inquantum videlicet per eius auxilium potest iuuari vt adipiscatur bo-
nũ optatũ, & ita speramus in sanctis qui orant pro nobis, quoꝝ patrocinio confidimus libera-
ri. Sic enĩ virginẽ gloriosam vocamus spem nostram. Præterea agnoscendũ q̃d primũ & pro-
prium spei obiectum est deus seu beatitudo æterna & increata. Secundarium vero spei obie-
ctum est, omne id, quo indigemus, & adiuuamur ad summi boni adeptionem, vt est, gratia,
virtus, scientia, remissio culpæ. Quantum ergo ad principale seu primũ ac propriũ spei obiectũ
in solo deo speramus. Non enĩ adipisci valemus hoc bonũ infinitũ, nisi virtute diuina immen-
sa, cui spes directe innititur. Quantũ vero ad secundariũ spei obiectũ confidimus in sanctis an-
gelis atq; hominibus, quorum intercessiõe, virtute ac meritis ea à deo consequimur, per quæ ad
ipsum pertingere promeremur. Ait ergo: Nolite confidere, id est, spem ponere, in principibus
.i. in regibus, ducibus iudicib⁹, & cæteris int̃ hoĩes principatũ habẽtibus, ita q̃d finalit̃ in eis spe-
retis, seu eorum potestati principaliter innitamini, cum ipsi nil possint nisi virtute diuina. Pote-
stis tamen eorum auxilio instrumentaliter vti, deo semper principaliter innitendo. Propt̃ q̃d
Osee. 14 apud Osee dr̃: Conuertimini ad dñm, & dicite ei: Assur nõ saluabit nos, sup equũ nõ ascende-
Osee. 13. mus. Non ꝙ sup equũ ascẽdere sit pctm̃, sed ne in velocitate equi potius q̃ in deo speretur. Qui
Isai. 30 ait: In me tantũmõ auxiliũ tuũ. Vnde sperãtibus in equis atq; equitibus potius q̃ in deo in Isa-
ia dr̃: Dixistis, ad equos fugiemus. Ideo fugietis: & super veloces ascendemus, ideo veloces erũt
q persequentur vos. Non est ergo in principibus confidendũ, quoniã de iniquo principe dicit:
1. Mach. 2 Gloria eius stercus & vermis: hodie extollitur, & cras nõ inuenitur. Vnde scriptũ est: Omnis E
Eccle. 10. potentatus breuis vita, sic & rex hodie est & cras morietur. Etenĩ mane præcedit eũ exercitus,
& vespere iacet in tumulo. Nolite quoq; confidere [in filijs hoĩm] .i. in cæteris q principibus
sunt subiecti [in qbus non est salus] vera & spũalis, imo nec seipsos possunt saluare. Et ideo a-
Iere. 3. pud Ieremiã legit: Vere in dño deo nostro salus. De electis quoq; & bonis, atq; fidelibus filijs
Iere. 16 ex pueꝛsis parentibus natis scriptum est: Ad te dñe gentes venient ab extremis terræ, & dicent,
Vere mendaciũ possederunt patres nostri, vanitatẽ, quæ eis non profuit. Quod aũt in homine
salus non consistat, cõsequenter ostenditur. ¶ [Exibit spũs] .i. anima ei[us], de corpe hora mor- 3
Gen. 3. tis [& reuertet] homo q̃tum ad corpus mortale [in terrã suã] .i. in præiacentem materiam, de
qua erat formatũ, quẽadmodũ deus prædixit: Puluis es, & in puluerem reuerteris [in illa die]
.i. tempe mortis [peribunt oẽs cogitationes eoꝝ] .i. effectu & fine intento frustrabunt cogita-
1. Mac. 2 tiones hoĩm impioꝝ. Quẽadmodũ alibi inducit: Peccator cõuersus est in terrã suam, & cogita-
Sapien. 5. tio eius perijt. Vnde sera pnia ducti testantur. Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiaꝝ 4
iactantia contulit nobis? Transierunt omnia illa tanq̃ vmbra. ¶ [Beatus] est iam in spe [cu-
ius] est [deus Iacob] patriarchæ, s. deus verus atq; omnipotens [adiutor eius.] Si enĩ deus p eo,
Roma. 8 quis contra eum? [spes eius] .i. talis hominis quẽ adiuuat deus, est [in domino deo ipsius] nõ in
aliquo transitorio ente, sed in summo bono, deo altissimo [qui fecit] ex nihilo [cœlũ & terram,
Gene. 1 mare] oceanum [& oĩa quæ in eis sunt.] Oĩa enĩ fecit mediate vel immediate, quemadmodũ
Ester. 13 in alio loco dicit: Dñe rex omnipotens, tu fecisti cœlum & terram & quicquid cœli ambitu con-
tinetur. ¶ [Qui custodit veritatẽ] eam cõseruando in esse. Ipse namq; est causa conseruator, 5 F
& finis omnis veritatis [in seculum] .i. perpetue [facit iudicium iniuriam paatiẽtibus] vlciscen-
Deut. 32. do iniuriã eis illatã, quẽadmodũ scriptura ait: Mihi vindictã, & ego retribuam. Et iterũ: Deus
Rom. 12. Iob. 24 inultũ abire non patitur [dat escam esurientibus.] De hoc pcedenti psalmo dictũ est plenius in
Psal. 144. expõne illius versiculi. Oculi oĩm in te sperant dñe, & tu das escam illoꝝ. Deniq; esurientes & 6
Matth. 5 sitientes iustitiã, saturabuntur ab eo. ¶ [Dñs soluit cõpeditos, dñs illuminat cæcos. ¶ Dñs 7
erigit elisos.] Hæc omnia corpaliter & spũaliter sæpius facta à deo sunt. Compeditos enĩ vincu-
lis corporis sæpe à carceribus liberauit. Compeditos quoq; vinculis peccatoꝝ, per grãm miseri-
corditer soluit. Corporales insuper oculos hominum excæcatoꝝ sæpe ad visum corpalem re-
duxit. Peccatores quoq; tenebris ignorantię, passionum caligine, vitiorumq; nebula spũaliter
excæcatos, frequenter misericordissime illustrauit, dando eis gratiæ lumen, sapientiæ clarita-
tem, veritatis notitiam. Quoꝝ vtrũq; in Manasse rege Iuda mirabiliter factum describitur in
2. Par. 33. lib. Paralip. Quomodo autem dñs erigat elisos, in pcedenti psalmo ostensum est in illo versicu-
psal. 144 lo. Alleuat dñs omnes qui corruũt, & erigit omnes elisos. Maxime vero omnia ista in Christi
Isaiæ. 45 aduentu impleta sunt, quemadmodum beatissimus Isaias prædixit: Ecce deus vester ipse ve-
niet & saluabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet
sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutoꝝ [dominus diligit iustos.] Similitudo enim
Sap. 14 est causa amoris, idcirco iustus dominus diligit iustos. Et sicut odio sunt deo impius, & impie-
tas eius, sic amori sunt ei iustus & iustitia eius. Iustus autem vocatur, qui diuina præ-
cepta

A cepta obseruat. Vnde de eo qui præcepta se obseruasse veraciter dixit scriptum est: Iesus intui=
8 tus eum, dilexit eum. ❡ [Dominus custodit aduenas, pupillam & viduam suscipiet.] Pater Marc. 10.
misericordiaꝝ, & deus totius consolationis, illoꝝ præcipue deus & dominus, pater & custos ẽ, 2. Cor. 1
qui aliunde non habent subsidiũ. Tales vero sunt peregrini. i. à propria terra elongati, pupilli,
.i. parentibus orbati, & viduæ. Hoꝝ ergo deus custos atq; susceptor est, propter quod scriptũ
est: Dñs facit iudicium pupillo & viduę, amatq; peregrinum. Et iteꝝ per Mosen iubet dñs. Per= Deut. 10
egrinum & aduenam non contristabis. Veruntamen qm̃ multos corporaliter aduenas, pupil= Exod. 22.
los, & viduas conspicimus relinqui à deo, æternaliterq; perire. Qm̃ (teste Apostolo) vidua quæ 1. Tim. 5
in delitijs viuit, viuens mortua est. Ideo melius est ista spiritualiter explanari hoc modo. Dñs
custodit, per grãm à ruina peccati & mortis æternæ, aduenas. i. exules à patria cœlesti, qui hoc Heb. 11
mundo velut exilio vtuntur, patriamq; cœlestem inquirunt, scientes se hic non habere manen Hebr. 10
tem ciuitatem: pupillum. i. omnem carnalem affectum spernentem, qui illud euangelicum im= Matt. 23
plet. Patrem nolite vocare super terram, qui veraciter dicit: Pater noster qui es in cœlis, & vi= Matth. 6
duam. i. animam omni seculari solatio destitutam, & solũ cœlestis sponsi amplexibus perfrui
cupientem, suscipiet in suam prouidentiam singularem ac paternalem, & vias peccatoꝝ disp=
det. i. peccata eoꝝ damnabit, operationes eoꝝ malas & delectabiles dissipabit. Iam namq; præ
9 dictum est φ in illa die peribunt omnes cogitationes eoꝝ. Et in psalmo primo habetur: Iter
impiorum perbit. ❡ [Regnabit dñs] in ecclesia militanti ac triumphanti [in secula] q est, psalm. 1
deus tuus [o Sion]. i. o ecclesia seu anima ad deũ per fidem aut spẽm videns, est inquam deus
B tuus [in generationem & gñationem]. i. per omniũ generationũ interualla & tempa. De hoc
in præcedenti psalmo plurima dicta sunt, vbi habetur: Regnum tuũ regnũ oĩm seculoꝝ, & do Psal. 144.
minatio tua in omni generatione & generatione. Ecce psalmum laudibus dei dulciter reso=
nantem audiuimus, in quo misericordia creatoris copiose laudatur, in quo eius om̃ipotentia
veritas, iustitia, liberalitas, & beneficentia cõmemorantur. In quo docemur, in deo summe, fi
naliterq; confidere. Indefinenter igitur laudet anima nostra dñm, atq; cum omni fiducia con=
uertatur in ipsum, ei inhæreat, ei confidat in prosperis & aduersis, imo in omni euentu, loco, Iob. 13
causa, & tempore, dicens cum sancto Iob: Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Non eñ men=
titur scriptura diuina, quæ speranti in deum, beatitudinem repromittit. Sicut est illud Isaiæ: Isaiæ. 30
Deus iudicij dominus. Beati omnes qui expectant eum.

COMMENTARIVS IN PSAL. CXLVI

❡ Expositio tituli.

PRæponitur autem psalmo nunc exponẽdo hic titulus, Haleluia, cuius ratio plana est, Psal mus etenim præsens totaliter pertinet ad laudem diuinam, & describuntur in psalmo hoc multa magnifica opera, atq; pijssima beneficia creatoris, propter quæ merito semper ac inces= santer laudandus est. Ait ergo.

❡ Expositio psalmi.

LAudate dñm] corde deuoto ac hilari, voce strenua atq; decenti, opere virtuoso, seu
C vita laudabili [qm̃ bonus est psalmus]. i. bona est laudatio dei, sanctumq; est deũ
laudare, imo quid melius eo? Actus namq; specificantur & dignitatem sortiuntur
à termino ad quem, seu ab obiecto. Idcirco actus qui immediate tendunt in deum,
& circa ipsum directe versantur, optimi atq; dignissimi sunt: quales sunt actus latriæ, s. adora=
tio, laudatio, oratio dei, imo laudatio dei orationem in dignitate excellit, cum sit actus om̃ino
cœlestis atq; angelicus, q tunc in patria æternaliter permanebit qñ omnis cessabit oratio, pro= Iohan. 16
ut saluator loquutus est: In illo die non rogabitis quicquam in nomie meo. De ppetuitate vero
laudationis dictũ est supra: Beati qui habitant in domo tua dñe, in secula seculoꝝ laudabũt te: psalm. 83
[deo nostro sit iucunda decoraq; laudatio] .i. ex spũali lætitia nascens, & phantasmatibus ac
distractionibus impmixta. Debet eñ laudatio q̃ deũ laudamus esse iucunda, ita φ in laude dei
intime gloriemur, tanq̃ in optimo atq; iustissimo actu, prout Isaias profitetur: Gaudẽs gaudebo
in dño, & exultabit aĩa mea in deo meo. Quid eñ tam iustũ & delitiosum vt creatorẽ à creatu= Isaiæ. 61
ra laudari? Vnde supra dictũ est: Seruite dño in lætitia. Praeterea laudatio dei debet esse decora Psalm. 99
.i. pura & immaculata, tanq̃ ex fonte sereno seu corde mundo pcedens, q̃d esse non valet nisi
vita laudãtis fuerit virtuosa. Non eñ est speciosa laus in ore pctõris. Oportet etiã vt mens vo=
ci cõcordet, atq; intẽta sit sensui. De ijs eñ q vago & dissoluto corde dñm laudant, ipse p Isaiam Eccle. 15
testatur: Pplˢ hic labijs me honorat, cor aũt eoꝝ longe est à me. Non est ergo laudatio deo exhibi Isaiæ. 29
ta iucunda & decora, nisi aĩa fuerit spũalr læta, stabilis, & virtuosa. ❡ [Aedificans Ierusalem Matt. 15
dñs] Ad literã deus freq̃nter restaurauit ciuitatẽ illam Ierusalẽ in Iudæa. Spũalr vero est dñs Marc. 7
ædificans Ierusalem. i. ecclesiã militantẽ ex viuis lapidibus, s. hoibus fidelibus. Ierusalẽ vero Nehe. 2

super=

ſupernam atq; cœleſtem deus ædificat ex angelis & ſanctis hominibus vſq; ad diem iudicij,
Similiter animam fidelem quę tropologice appellatur Ieruſalem.i.deũ pacifice p fidem cõtem D
plans,ædificat deus p virtutũ & gratiæ infuſionẽ [diſperſiones Iſraelis] .i.filios Iſrael p terram
alienorum diſperſos,congregabit,reducendo eos ad terram patrum ſuorum. Hoc deus corpraliter fe
1.Eſdræ.2 cit qñ per Zorobabel & Ieſum filium Ioſedec ſacerdotem magnũ, per Eſdram quoq; & Nehe
Deute.11. miam filios Iſrael reduxit à captiuitate Babylonica in Iudæam. Vnde p Moſen dixit:Si reuer
ſi fueritis ad me,vt cuſtodiatis mãdata mea,etiam ſi abducti fueritis ad extrema cœli,inde cõ
gregabo vos,& inducam in terram quam dedi patribus veſtris. Cur ergo modo nõ congregat
o Iudæi deus diſperſiones veſtras, à captiuitate iſta longiſſima, in qua nunc p annos mille tre
centos & quinquaginta vel circiter fuiſtis? Vtiq; niſi auerſi eſſetis ab eo auerſione grauiſſima,
nequaq̃ vos tamdiu relinqueret. Spũaliter etiam Chriſtus per ſeipm̃ & apoſtolos congregauit
diſperſiones Iſraelis.i.populum Iſraeliticum,per multas terras diſperſum, colligendo eos p fi
Iohan.11. dem & charitatem in vnum ouile eccleſiæ. Propter quod dicit ab Euangeliſta: Ieſus moriturus
erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed vt filios dei q diſperſi erant congregaret in vnũ.
Myſticus vero ſenſus eſt:diſperſiones Iſraelis.i. populum Chriſtianum deum fideliter cõtem
plantem,p totum orbem diffuſum,congregabit nunc in militanti eccleſia,p fidem & ſpem,ac
indiuiduam charitatem: poſtmodum vero in patria per beatificam viſionem & cohabitatio
nem æternam,prorſus dulciſſimam. ¶[Qui ſanat] ſpũalem ſalutem præſtando[cõtritos cor 3
de].i.mente afflictos ac triſtes bona triſtitia,ſ.ex recordatione peccati,ex dilectione patriæ,ex
compaſſione fraterna [& alligat] ſpũalem applicando medicinam [contritiones] .i.afflictio E
nes ſeu mala [eorum] dando videlicet conſolationẽ internam, ſacramentorum reparatiuam mede
lam,virtutum integritatem. Sacramenta nanq; ſunt vaſa medicinalia gr̃am continentia,mor
Gene.32 boſq; animæ potenter ſanantia. ¶[Qui numerat multitudinem ſtellarum] cum ſit creator ea
rum,omnia determinate cognoſcens,quæ vtiq; ſtellæ ab hominibus p̃ multitudine nequeũt nu 4
merari [& om̃ibus eis nomina vocat].i.proprias appellatiões tribuit & imponit. Nomen em̃
imponitur à proprietate rei. Sicut igitur omnium ſtellarum v̾tutes ac proprietates diſtinctiſſime
atq; pleniſſime deus cognoſcit,ſic ſingulis aptiſſima nomina tribuit. Spũaliter vero,ſtellę ſunt
Dan.12. Phil,2. homines virtuoſi & docti,q verbo,vita & fama alijs lucent. Qui(ſicut à Daniele dicitur)fulge
bunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Quibus dicit Apoſtolus:Sitis ſine querela, ſimpli
ces filij dei, in medio nationis prauæ atq; peruerſæ: inter quos lucetis ſicut luminaria mundi,
Matth.3 verbum vitæ continentes. Talibus Chriſtus ait: Vos eſtis lux mundi. Harum igitur ſtellarum
multitudinẽ numerat deus,qm̃ ſibi ſoli cognitus eſt numerus electorum in ſuperna felicitate lo
Iohan 13 candus. Ideo Chriſtus, Ego(inquit)ſcio quos elegerim:& omnibus eis nomina vocat.i.ſingu
Exod.33. los eorum per approbationem diſtincte cognoſcit, ſicut ad Moſen ait: Teipſum noui ex nomi
Lucæ.10 2.Timo.2 ne. Scripta quippe ſunt nomĩa eorum in libro vitæ vitæ. Vnde apoſt.ad Timot.dicit:Firmum
Iohan.10. fundamẽtum dei ſtat,habens ſignaculum hoc:Cognouit dñs qui ſunt eius. Deniq; Chriſtus tã
quam paſtor bonus cognoſcit oues ſuas,& proprias oues vocat nominatim. ¶[Magnus]i 5
mo immenſus eſt[dñs nr̃]vniuerſorum creator ac princeps[& magna virtus].i.potentia[eius.] F
Ipſe enim eſt ſua virtus. Ideo ſicut ipſe immenſus eſt,ſic virtus eius eſt immenſa. Propter q̊d
non poteſt in tot & tanta,quin poſſit in infinities plura atq; maiora[& ſapientiæ eius non eſt
numerus] i.finis,cũ ſit infinita,ineffabilis,& incomprehenſibilis,ſicut diuina eſſentia,cum qua
ſubſtantialiter idẽ ẽ, nec ſolum ſapientia mentis diuinæ q̃ ſe cognoſcit, immenſa eſt, ſed ſapiæ 6
eius qua alia noſcit,non eſt numerus. Deus nanq; cognoſcit actualiter infinita. ¶Suſcipi
ens].i.pie cuſtodiens, clementer exaudiens,paternaliterq; conſeruans & regens,[manſuetos]
Iudith.9 Eccle.3. .i.homines mites qui iram extinguunt[dñs] Tales enim(teſte ſcriptura) multum complacent
Eccls.7 deo. Propter quod ſcriptum eſt:Fili in manſuetudine opera tua perfice,& ſuper omnem homi
num gloriam diligeris. Sicut autem (teſte Salomone) ira in ſinu ſtulti, ſic manſuetudo in ſinu
ſapientis requieſcit[humilians autem].i.deprimens[peccatores]in vitijs permanentes, [vſq;
ad terram.] .i.vſq; ad ima, puta infernum,qui in medio terræ creditur ſituatus. Cum enim
Iob.24. peccatores contra deum intumeſcant,eiusq; præcepta implere non curent,iuxta illud, Ipſi fue
Matth,25 runt rebelles lumini,iuſtum eſt vt vſq; ad infima humiliẽtur à deo,qui dicturus eſt eis:Ite male
dicti in ignem æternum. ¶[Præcinite dño in confeſſione] duplici.ſ.laudis diuinæ & pro 7
priæ culpæ. Et quia peccator idoneus nõ eſt deum laudare,idcirco p̄cinite.i. primo canite dño
in confeſſione propriæ culpæ,qm̃ in confeſſione hac omnia lauantur, & iuſtus in principio ac
Prou.18 cuſator eſt ſui. Sicq; purgati præcinite dño in confeſſione laudis diuinæ,eum in omnibus p ſa
cra verba laudando[pſallite deo noſtro].i.deũ laudate[in cithara]ſpũali & figurata,videlicet
in operatione bona atq; morali. Non em̃ ſine laude opis ſufficit laus ſermõis. ¶Qui operit
cœlum

cœlum nubibus]q̃tum ad noſtrum aſpectum. Deus em̃ eleuat nubes de terra in aerem,ſicque
A inter cœlum & noſtrum aſpectum poſitæ nubes operiunt illud nobis, ne ipſum in ſua diapho
neitate ſeu puritate videre poſſimus. Non tñ operiunt totum cœlum,cũ ſint incomparabiliter Gen.2.
eo minores[& parat terræ pluuiam]emittẽdo aquam de nubibus ad terram irrigandã. ¶[Qui
9 producit in montibus fœnum]ad ſuſtentationem iumentorum[& herbam]multiplicem[ſer
uituti hoĩm].i.ad hoc vt hoĩm vtilitati deſeruiat. Maximã em̃ virtutẽ herbis impreſſit ad ſola-
tium atq; ſubſidium hominum. Vnde in Eccl'o habetur:Altiſſimus de terra creauit medicinã. Eccl.38
10 ¶[Qui dat iumentis].i.animalibus homini miniſtrantibus in vita humana,ſicut ſunt equi,bo
ues,muli,vaccæ[eſcam ipſorum]prouidet em̃ eis de neceſſarijs vitæ,put ſaluator ait:Pater cœ Matth.6
leſtis paſcit volatilia cœli[& pullis coruorum inuocantibus eum] Non per aliquam cognitio
nem dei, ſed per naturalem appetitum quo appetunt cibum quem non niſi deo concedente p-
cipere valent,pp q̃d in lib.Iob inducit:Quis præparat coruo eſcam,qñ pulli eius clamãt ad de- Iob.36.
um vagientes,eo quod non habeant cibos? Speciali autem modo prouidet deus pullis coruo-
rum. Nam (vt ait Iſiodorus) corui pullos ſuos non alunt,donec plumis nigreſcant: tunc enim
recognoſcunt eos eſſe ſuos. Anteq̃ autem nigreſcunt,nutriri dicuntur rore cœleſti,ſeu muſcis
quibuſdam circa eorum ora volantibus,q̃s hiando facile glutiũt. Spiritualiter vero deus ope-
rit cœlum nubibus.i.ſacram ſcripturam verborum ac figurarum obſcuritatibus,vt veritas oc
cultetur indignis. Exercitatis vero dei occaſio fructoſæ inq̃ſitionis, & de his nubibus parat ter
ræ.i.eccleſiæ in terra peregrinanti,pluuiam ſpiritualis doctrinæ,per hoc quod corda doctoꝝ il
B luminat ad exponendum ſacram ſcripturã pro informatione eccleſiæ. Qui producit in monti
bus.i.in altis & magnis hominibus,ad Chrm̃ humiliter conuerſis,fœnũ,i. ſpũalis vitę ac docu
menti fructũ,producit in his montibus,& herbam.i.ſpiritualia medicamenta,vic; recta conſi
lia,ſeruituti hoĩm.i.vt talia charitatiue miniſtrent proximis ſuis indigentibus. Qui dat iumen
tis.i.hominibus adhuc rudibus atq; carnalibus, eſcam ipſorum.i. ſpiritualem doctrinam ſeu
gratiam eis proportionatam,quemadmodũ apl's dicit: Ego,fratres,non potui vobis loqui q̃ſi 1.Cor.3.
ſpũalibus,ſed quaſi carnalibus,quaſi paruulis in Chriſto lac dedi,non eſcam. Deus em̃ vnicui-
q; dat ſc̃dm propriam virtutẽ,& pullis coruoꝝ.i.filijs idololatraꝝ,vic; gentibus conuerſis,in Matth.26
11 uocantibus eum,in fide & charitate pro ſpirituali profectu ſeu alimẽto. ¶[Non in fortitudine
equi voluntatẽ habebit].i. deo placitũ non eſt in robore eq aut equitis,ſicut prædictũ eſt:Fal- Pſalm.32
lax equus ad ſalutem[nec in tibijs viri bñplacitũ erit ei]non in bona diſpoſitione naturalis for
mationis corporis hũani,non in hoĩe ad gradiendũ,bellandũq; forti,ſeu curioſe ornato com-
placet deo,quaſi pp iſta victoriam tribuat vel ſalutẽ. Vnde ait:Non glorietur fortis in fortitu- Ierem.9.
dine ſua. Et iterum:Peribit fuga à veloce,& fortis non ſaluabit animam ſuam. Non autẽ ſunt Amos.2.
hæc ſic intelligenda quaſi equus aut homo,ſeu alia creatura q̃tum ad ſua naturalia deo diſpli- Pſal.103
ceat,cũ dictum ſit:Lætabitur dñs in operibus ſuis. Et in li.Sapię:Diligis oĩa q̃ ſunt,& nihil odi Sapien.11
ſti eorum qæ feciſti. Sed ideo dr̃ deus non habere beneplacitũ aut voluntatem in iſtis,qa pp ea
12 neminem ſpiritualiter ſaluat,nec q̃tum ad vitam æternam acceptat. Sed hoc modo. ¶[Bñpla-
C citum eſt dño ſuper timentes eũ]filiali & caſto timore[& in eis q ſperant ſuper mĩa eius]nõ in
proprijs meritis,viribus,diuitijs,aut ſimili aliquo,q cum fecerint omnia q̃ pręcepta ſunt eis,di
cunt:Serui inutiles ſumus,quod debuimus facere fecimus. Pſalmum hunc occulta virtute atq;
ingenti dulcedine plenum,decet nos mente pura & intenta proferre,vt ſit noſtra laudatio iu- Luc.17
cunda,itemq; decora,& vt à deo iugiter ſuſcipi mereamur,mãſueti eſſe curemus,ſicut & Chr̃s
nos admonet:Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Matth.11

¶COMMENTARIVS IN PSAL. CXLVII.

¶Expoſitio Tituli.

HAbet Pſalmus nunc declarãdus pro titulo:Haleluia Aggæi & Zachariæ:in aliquibus tñ
biblijs nõ ponitur niſi Haleluia. Quid autem Haleluia ſignificet,ſæpe prædictum eſt. Ad
ditur autem Aggæi & Zachariæ,qm̃ pſalmus iſte loquitur de cœleſti Irl'm,cuius figura erat Ie Zach.2.
ruſalem illa terrena,de cuius reædificatione prophetauerunt Zacharias & Aggæus. Alloquẽs Aggæi.1.
ergo propheta eccleſiam triumphantẽ, q̃ appellatur Ieruſalem propter pleniſſimæ pacis abun
dantiam,& Sion propter dei clariſſimam ſpeculationem(Ieruſalem enim viſio pacis,Sion ve-
ro ſpeculatio interpretatur)ait.

¶Expoſitio Pſalmi

1 LAuda Ieruſalem dominum]quem facie ad faciem feliciſſime cõtemplaris[lauda de 1 Cor.13.
um tuum]quem perfectiſſime colis,&intime diligis,o[Sion].i.eccleſia triumphãs.
2 ¶[Quoniam confortauit ſeras portarum tuarum] Portæ & ſeræ cœleſtis Ieruſalem
non ſunt corporaliter intelligẽdæ,ſed admiſſio q̃ aliquis electus admittitur ad con-

fortium beatorum, ingrediendo regnum cœlorum, accipi potest & dici porta cœlestis Ierusa-
lem. Sera vero intelligi potest confirmatio beatorum in deo. Itaq; confirmauit seras portarū D
tuarum, i. confirmationes ciuium tuorū in se fecit immobiles & securas, ita q̄ nulla culpa, nul
la miseria, nullus aduersarius pōt irrumpere. Immobil'r ergo cōiuncti sunt deo oēs beati in pa-
tria. Metaphorice itaq; dicunt diuinitus cōfirmatæ seræ portarū cœlestis Irl'm, q̄m sicut ciuitas
huius mundi, dū fuerit fortib' seris clausa, secura est, nec valet hostis intrare, nec ciues exire: sic
cœlestis Ierusalē oīno securissima est, q̄ sicut repbi nequeunt ingredi, ita beati nec volunt, nec
valent, hanc egredi, benedictionem amittendo [benedixit]. i. oīm spūalium delitiarū, cœlestiū-
q; bonorū munera contulit [filijs tuis]. i. vniuersis beatis habitantibus [in te] Quemadmodū
autem viatores fideles dicuntur filij ecclesiæ militantis, sic cōphensores beati dicūtur filij ec
clesiæ triumphantis. [Qui posuit fines tuos pacem]. i. pacificos, ita quod muros & terminos 3
tuos nullus valet turbare aut circūuallare, sed posuit fines tuos pacē in tm̄, vt pax sit finis tuus
Luc. 1 Veruntā cū in Euan. dr: Regni eius non erit finis, mirū videtur quomodo cœlestis Irl'm (de qua
Matth. 6 quotidie dicimus: Pater adueniat regnum tuum) finis habere dicatur? Et respondendū quod
regni Christi seu cœlestis Irl'm non est finis durationis. Habet tñ suæ finem essentiæ atq; virtu
tis. Per fines vero hoc loco non oportet corporeos intelligere terminos ciuitatis supnæ, sed in-
terioris, spiritualesq; fines singulorum sanctorū in patria loquendo de finibus cōsumātibus
seu perficientibus, non de finibus consumentibus. Finis aūt consumans cuiuslibet beatorū est
visio dei p̄ speciē. Hūc vero finē posuit deus in q̄libet cōphēsore pacē, i. tā securū & interminabi
lē, vt aptius nuncupet tranqllitas seu pax q̄ pacificus & tranqllus. Vel posuit fines tuos pacem E
ita quod pax est finis oīm filiorū tuorū, q̄m pacē finaliter appetunt, non quod pax sit essentialit
vltimus finis sanctorū, sed proxima q̄dam dispositio ad vltimū finem. Huic q̄q; Irl'm dñs p̄ Isa
Isaiæ. 60. iā ait: Ponam visitationem tuam pacem, & p̄positos tuos iustitiam [& adipe frumenti] i. beata
fruitione diuinitatis [satiat te] replens in bonis desiderium tuum. Ipsa nāq; superessentialis di-
Psal. 102 uinitas cibus est oīm beatorū, cuius visio siue fruitio merito dr̄ adeps frumenti. i. dulcis refectio
panis æterni. Hæc refectio atq; societas est essentiale p̄mium beatorū, quo tam plene ditātur,
vt plus neq̄ant desiderare. [Qui emittit eloquium suū terræ]. i. legē diuinā, sacram scripturā, 4
reuelationes cœlestes annūciat hoībus per angelos sctōs, q oēs sunt administratorij spūs in mi
Hebr. 1. nisterium missi, secundum Apostolum, per quos reuelationes diuinæ deferuntur ad nos secun
Actu. 5. dum Dionysium. Vnde Stephanus ait Iudæis: Accepistis legem in dispositione angelorum. E-
Act 10. misit quoq; deus eloquium suum terrę, mittendo filium suum in mundum, annūcians pacem
per Iesum, & per eum euangelicam legem hominibus donans ac prædicans, [velociter currit
sermo eius]. i. prædicatio verbi cœlestis, seu annunciatio euangelicæ legis, cito atq; celeriter p̄
mundum diffusa est, & hominibus patefacta per apostolos ac apostolicos viros: In omnem
Psam. 18 enim terram exiuit sonus eorum. Emisit plane Christus eloquium suum terræ, dicēdo aposto
Mar. 16. lis: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ. Velociter vero cu-
Actu. 1. currit sermo eius, quando apostoli exequebantur, & impleuerunt, quod Christus eis prędixit:
Eritis mihi testes in Ierusalem & in omni Iudæa & Samaria, & vsq; ad vltimum terræ. [Qui 5
dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.] Impressiones eñ meteorologicæ prin- F
cipaliter fiunt à deo, tanquam à prima causa, & sic ipse dat niuem sicut lanam, quoniam cadit
per modum paruarum partium lanæ. Nebulam sicut cinerem spargit, videlicet per partes mi-
nutas, & per modum cineris coloratas. [Mittit crystallum suam] quæ est glacies fortissime in
durata [sicut buccellas]. i. per modum frustorum candidi panis, [ante faciem frigoris eius quis 6
sustinebit?]. i. quis ferre poterit præsentiam frigoris à deo causati, si vellet deus illud intēdere?
quasi dicat, nemo. Quædam enim loca inhabitabilia sunt p̄pter frigiditatis excessum. [Emit-
tet] deus [verbum suum]. i. præceptum seu voluntatis suæ effectum, puta calorem seu simile a- 7
liquid [& liquefaciet ea] id est, crystallum, seu glaciem mollificabit [flabit spiritus eius & fluent
aquæ,] quæ prius stabant cōgelatæ. Potest autem per spiritum intelligi ventus glaciem resol-
uens, vel ipsa dei voluntas, seu spiritus sanctus, quo flante, id est, virtutem suam exercente, flu-
unt aquæ quæ erant solidatæ per frigus. Hæc ad literam plana sunt. Porro spiritualem in-
telligentiam assequendo, dat deus niuem sicut lanam, dum peccatorem vitiorum frigore in-
duratum ad pietatem, pœnitentiamque conuertit, vt sit mollis & capax gratiæ dei, qui fuerat
durus & frigidus: nebulam, id est, vitiosam consuetudinem, seu vitiorum accumulationem, si-
cut cinerem spargit. i. per gratiam dissipat, dando compunctiōem & confessionem, omnia ma
la expellentem. Mittit ad obedientiam & incorporationem ecclesiæ, crystallum suam, id est,
peccatores quosdam obstinatos, quos interdum clementissime respicit, sicut buccellas, id est, sic
mittit eos vt incorporentur ecclesiæ per fidem & charitatem, atque vt alios nutriant verbo
doctrinæ

doctrinæ cœlestis:ante faciem frigoris eius quis sustinebit?.i.quis pati valebit vltionem diui-
A næ iustitiæ,qua in præsenti & futuro peccata vlciscitur,non solum infligendo pœnam sensus
sed etiam pœnam damni,indurando,videlicet seu infrigidādo corda reproborum saltem per
missiue per gratiæ subtractionem? ¶[Qui annunciat verbum suum Iacob] Multa enim futura
8 reuelauit deus per spiritum prophetiæ Iacob patriarchæ,vt patet in Genesi vbi ait:Congrega
mini vt annunciem vobis quę ventura sunt nouissimis diebus: illicq; de Christo copiose & eui Gene.49.
denter prophetat.Annunciat etiam[iustitias].i.decem præcepta moralia [& iudicia sua].i.p̄-
cepta iudicialia[Israel].i.populo Israelitico. ¶[Non fecit]deus[taliter]i.tā gratiose & pie[om-
9 ni nationi].i.cæteris gentibus[& iudicia sua].i.veteris legis præcepta[non manifestauit eis]si Lucæ.1
cut populo Iudæorum.Quoniam enim deus incarnari elegit ex semine Iacob,idcirco tam ipsi
quam filiis eius,&maxime tribui Iudæ specialem gratiam præstitit,conuertendo eos ad vnius
veri dei cultum,& Christi expectationem. Decuit nanq; populum illum,de quo nasciturus
fuerat Christus,ab aliis populis diuidi,& singulari sanctitate ornari.Propter quod Moses:Te Deu.7.14.
(inquit)elegit dominus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram.
Et Apostolus:Quid amplius est Iudæo?multum per omnem modum. Primo quidem,quoni Roma.3
am credita sunt illis eloquia dei. Nunc vero quoniam Christum quem expectant præsentem,
spreuerunt,nec in eum hucusq; credere voluerunt,propterea ista nunc nō eis, sed populo Chri
stiano conueniunt,vt sit sensus:Qui annunciat verbum suum.i. prædicationem euangelii,seu
Christum filium suum,Iacob.i. populo Christiano,vitia supplantanti, iustitias & iudicia sua,
B .i.præcepta atq; consilia in noua lege contenta,Israel.i.eidem populo cœlestia contemplanti.
Non fecit taliter omni nationi,videlicet Sarracænis,Tartaris,Iudæis nūc excæcatis, & iudicia
sua.i.ea quæ ipse iudicat esse iusta,non manifestauit eis,illuminando corda eorum interius, q̄-
uis forte exterius audierunt.Vnde Paulus ait quibusdam: Tempora prioris ignorantiæ despi Act.17.
ciens deus,nunc annuntiat vt omnes vbiq; pœnitentiam agant. Denique quidam exponunt
hunc psalmū de ecclesia militanti,quæ dicitur Ierusalem & Sion,propter causas vbertim præ-
habitas.Hanc ergo in primo versiculo excitat vt dominum laudet, cuius rationem annectit.
Quoniam confortauit seras portarum tuarum . Portæ ecclesiæ sunt virtutes,præsertim fides,
spes,charitas,quibus intratur ad deum.Seræ autem portarum istarum dici possunt sacramen
ta seu dona sancti spiritus,quę per virtutes muniuntur.Has igitur seras confortauit dominus
dando sacramentis efficaciam sanctificandi, virtute dominicæ passionis vsq; ad finem mun-
di.Possumus quoq; per portas ecclesiæ intelligere sacramenta, per seras vero portarum,virtu
tes sacramentorum,benedixit filiis tuis.i.fidelibus,in te.i.in ecclesiastica vnitate perseueran-
tibus,dando eis munera gratiarū.Qui posuit fines tuos pacem.i.particulares ecclesias fecit pa
cificas.Christus enim annunciauit,annunciariq; iussit pacem hominibus.Vnde in Mich.habe Mich.5
tur:Pax erit in terra nostra cum venerit.Et Christo nato angeli cecinerūt:Gloria in altissimis Lucæ.2
deo,& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.Et adipe frumenti.i.corpore Christi,quod in
pane de frumento facto consecratur,satiat te,spirituali sacietate.Quemadmodum Christus te
statur:Caro mea vere est cibus,qui manducat meam carnem in me manet & ego in eo.Item- Iohan.6.
C q;:Qui manducat hunc panem viuet inæternum. Cætera exponuntur sicut nunc patuit. Qui Mat.26
dam vero exponunt psalmum istum de illa terrena vrbe Ierusalem & Sion:sed expositio hæc
non videtur fructuosa neq; conueniens.Propter quod eam non prosequor.Veruntamen si in
Hebræo,vel translatione Hieronymi iuxta Hebræum,haberet hic psalmus titulum illum,quē
habet in aliquibus bibliis nostris,videlicet Haleluia Aggæi & Zachariæ, tunc literaliter psal-
mus præsens loqueretur illa terrena,de cuius reædificatione vaticinabantur prædicti prophe-
tæ,Sed in Hebræo Psalmus iste sine titulo est.Ecce Psalmum omnino iucundum ac eleuatum
audiuimus, qui mentes nostras ad cœlestia dirigit, in quo ecclesia militans seu quilibet fidelis
ecclesiam triumphantem ad creatoris ac beatificatoris sui laudem inuitat, nō quod illa nostra
indigeat admonitione,sed vt nos ei congratularemur,eius beatitudinem cōtemplemur,& adi
pisci conemur. Dum igitur Psalmi huius primū versum proferimus,cor nostrum ad supercœ-
lestis palatii gaudia erigamus,cœlestem Ierusalem oculis fidei circumspiciamus,ad eius beati-
tudinem suspiremus,ob cuius amorē vniuersa sensibilia atq; carnalia aspernari debemus.Co-
gitemus vt possumus quanta sit beatorum felicitas, quorum ciuitas ita munita est,vt nihil ad-
uersi in eam possit incurrere, nullum periculum propinquare, cuius ciues æterna & incessanti
benedictione replentur, cuius fines sunt pax, ita vt inæstimabili securitate de sua perpetua
confirmatione lætentur omnes beati qui summi boni beatifica fruitione æternaliter satian-
tur,æternæ pacis suauissimo gustu pascūtur,atq; in sui creatoris amplexibus,inuariabiliter re-
quiescunt.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXLVIII.

¶Expoſitio tituli.

TItulus demum Pſalmi iam exponendi eſt:Haleluia. In aliquibus tamen biblijs addit:Ag D
gæi & Zachariæ,propter cauſam in præcedenti articulo introductã. Eſt autem hic pſal-
mus cœleſti dulcedine atq; deifica iucunditate repletus, in quo ardentiſſimus dei amator zelo
diuini honoris ſuccenſus,vniuerſa creata ad oïpotentis exhortatur præconiũ creatoris,& ait.

¶Expoſitio Pſalmi

LAudate dñm de cœlis,laudate eũ in excelſis]Iſte verſiculus dupliciter explanat. Pri
mo,vt ſit inuitatio omnium creaturarum ad laudem diuinã,eritq; ſenſus:Laudate 1
dñm de cœlis,hoc eſt,dñm cœleſtem in cœlis habitantem,o cuncta creata:Laudate
eum in excelſis.i.in altis exiſtentem, in ſublimibus demorantem, vicȝ in mentibus
contemplatiuis ac puris,in thronis cœleſtibus,ſummiſq; cœlis. Secundo exponitur,vt ſit inui-
tatio excellentiũ creaturaꝶ ad laudandum deũ,vt ſit ſenſus: Laudate dñm de cœlis,hoc ē,vos
qui eſtis in cœlis,vicȝ creaturæ ſuperiores atq; cœleſtes,laudate eum in excelſis.i. vos qui eſtis
in magnis dignitatibus,in excelſis ordinibus cõſtituti. Vel:laudate eum in excelſis,hoc eſt,ma
gnis perfectionibus,ſummiſq; laudibus,aſcribendo ei prædicata non parua aut mediocrit̃ ma
gna,ſed omnĩo excelſa. Duplicit̃ aũt laudat̃ deꝰ ſublimis & bñdictus ab intellectu creato. Prĩo
in ſeipſo attribuendo,vicȝ ei ſublimia attributa eius increatam perfectionem deſignãtia, ſicut
dum dicimus:Deus æternus,immenſus,omnipotens,felix,iuſtus,miſericors. Secundo,comme
Gene. 1 morando opera eius,& in illis ipſum opificem collaudando,ſicut dum dicimus: Tu creaſti cœ
Nehem. 9. lum & terram,& omnem ornatum eorum. ¶Laudate eum oẽs angeli eius,laudate eum oẽs E
virtutes eius]Nomen angeloꝶ,& nomen virtutum interdum ponuntur pro ſpecialibus cho- 2
ris ſiue ordinibus ſpiritualium ſubſtantiaꝶ,q̃s Dion. communiter nominat ſupermundanos
animos,deiformes intellectus,cœleſtes eſſentias,quaꝶ ſunt tres hierarchiæ,& ordines nouem.
Sed hoc loco angeli & virtutes non accipiuntur pro ſpecialibus ordinibus,imo vtrumq; ipſo-
rum ſignificat oẽs prædictas ſpirituales ſubſtantias. Omnes enim appellatæ ſunt angeli,quo-
Hebr. 1. niam omnes ſunt aliquo modo adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi ꝑpter electos eo
modo quo Dion. docet. Oẽs quoq; dicuntur virtutes,eo quod ſint fortes & viriles atq; idoneę
ad exequendas omnes operationes diuinas eis diuinitus præſtitas. Hos ergo angelos & vir-
tutes,cuſtodes & dominos noſtros alloquimur,inuitantes eos ad dei præconium, nõ quaſi in
digeant,aut torpentes ſeu laſſi fieri queant in laude altiſſimi:ſed quaſi congratulantes eis vt di
ctum eſt plenius in p̃cedenti articulo. Sic enim loquimur operanti quod nobis placet,Age age
Porro nequaquã debemus iſta ſine attentione diligenti proferre,ſed triumphãtis eccleſiæ ciues
ac regem corde ſereno aſpicere,cogitando q̃ hilariter,indeſinenter,ac ſpecioſe deum collaudẽt
Iſaiæ. 6. omnes ſancti angeli. Quemadmodũ apud Iſa. inducitur:Clamabat alter ad alterum:Sanctus
ſanctus,ſanctus dñs deus exercituum,plena eſt oĩs terra gloria eius. Vnde dñs ait ad ſanctũ
Iob. 38. Iob:Vbi eras cũ me laudarent aſtra matutina,& iubilarent omnes filij dei? ¶Laudate eũ ſol&
luna,laudate eum omnes ſtellæ]vicȝ aſtra fixa & planetæ[& lumen]ſenſibile & inſenſibile,na 3
turale & ſupernaturale. Si autem poneremus corpora cœleſtia animata ſicut poſuerũt ſummi F
philoſophi.ſ. Ariſtoteles,Plato,Socrates,Auicenna,& ſequaces eoꝶ, q̃s etiã Iudæoꝶ pręcipui
theologi atq; philoſophi.ſ. Rabbi Moſes,& Dauid autor libri de cauſis,multiq; alij ſunt ſecuti
quibus Chriſtianorum quoq; doctorum aliqui conſenſerunt,vicȝ Origenes,ſicut beatus Tho
mas in prima parte teſtatur. Ipſe quoq; ſanctus,ſublimis & glorioſus. Hieronymus idem ſen-
Eccls. 1 tire videtur,exponens illud Eccleſiaſtes:Luſtrans vniuerſa in circumitu pergit ſpiritus. Si(in-
quam)taliter poneremus,poſſemus corpora cœleſtia,vicȝ orbes & aſtra, ſolem ac lunam inui
tare ad laudem dei,quemadmodum angelos. Quamuis Auguſtinus ſuper Geneſim & in En-
chiridio ſub dubio relinquat,an corpora iſta ſint animata. Nõ autem relinquit ſub dubio, q̃n
ſi animata eſſent,pertinerent vtiq; ad ſocietatem angelorum. Si vero amplius complacet opi
nio ſancti Baſilij & Damaſceni,dicẽtium,quod corpora cœleſtia ſunt inanimata, quod etiam
cõmunius æſtimatur,tunc inuitant̃ ad laudem dei eo modo quo cætera inanimata & irratio-
nalia. Generalis etẽm modus quo omnis creatura deũ laudat eſt quod eius bonitatem,ſapiam,
atq; potentiam rep̃ſentat,eiuſq; volũtati obedit,agendo & patiendo q̃d ipſe præfixit. Laudãt
igitur ſol & luna,ſtellæ & lumen dñm,q̃m ſuo decore,dignitate atq; poteſtate inducunt intelle
ctuales creaturas ad laudem ac admiratiõem creatoris. Et item q̃a à ſuo officio atq; obſequio
non recedunt,ipſorum motus & ſeruitiũ laus dei eſt. ¶Laudate eum cœli cœlorum]hoc ē,cœ 4
li maiores & principaliores,vicȝ cœli qui ſunt ſupra ſeptem cœlos planetarum. Vel,per cœlos
cœloꝶ deſignat cœlum empyreũ:ponitq; plurale ꝓ ſingulari,quia ſecundum Chryſoſtomum
hoc

A hoc nomen cœlum in hebræo caret numero singulari. Vnde & alibi scriptura singulariter ex-
primit cœli cœlorum, iuxta illud Nehemiæ: Tu domine fecisti cœlum cœlorum, & omnem ex Nehem.9.
ercitum eorum[& aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomẽ domini]Quid per aquas has in-
telligendum sit, diuersimode assignant doctores. Antiqui enim doctores præter Augustinum
dicunt supra firmamentum seu cœlum stellarum esse veras aquas, quas Beda asserit glaciali so
liditate, supra firmamentum per modum crystalli esse suspensas, & ita essent eiusdem naturæ
cum aqua elementari. Moderni vero doctores, Augustinum sequentes, communiter dicũt, ne
quaquam esse aquas veras supra cœlos, sed per aquas has intelligendam esse nonam sphæram
mobilem, quæ dicitur cœlum crystallinum seu aqueum, nõ quod sit de natura aquæ, sed quia
cum aqua conuenit in diaphoneitate, quemadmodum cœlum empyreum dicitur igneum, nõ
quasi de natura ignis existens, sed tanquam cum igne in luciditate seu claritate conueniẽs. Ve
runtamen, secundum Thomam super secundum Sententiarum, cœlum empyreum nõ dicitur
ideo lucidum quod sensibiles radios fundat, cum non sit compactum (Talis nanq; luciditatis
causa est congregatio seu compactio partium diaphoni, vt dicunt, Auicenna & Auerrois, pro
pter quod ignis in propria sphæra non lucet) sed dicitur lucidum, quoniam naturam lucis ha-
bet in se cum sit maxime formale. Ad nonam sphæram seu cœlum aqueum reducunt astrolo-
gi motum cœli stellati ab occidente in orientem. Ponũt autem quidam eorum & decimam
sphæram mobilem, quam dicunt esse causam diurni motus firmamenti seu cœli stellati ab ori
5 ente in occidentem. Consequenter ponitur ratio cur omnia deum teneantur laudare. ¶[Quia Psalm.32.
B ipse dixit].i. intellectualiter intra se protulit, practico intellectu vt crearentur[& facta sunt]ex
nihilo[ipse mandauit].i. per voluntatem imperialiter iussit[& creata sunt]Vocat enim ea quæ Roman.4
non sunt tanquam sint. Vnde in Gene. habetur: Dixit deus: Fiat lux, fiat firmamentum: & ita Gene.1
oia dicendo creata sunt. Deus quippe est causa rerũ per intellectum, iuxta illud: Omnia in sa- Psal.103
pientia fecisti. Et per voluntatem, quemadmodum dictum est: Omnia quæcunq; voluit domi Psal.134
nus fecit. ¶[Statuit].i. firmiter collocauit,[ea]iã prædicta, videlicet angelos, virtutes, solem, lu-
6 nam, stellas, lumen, cœlos cœlorum, & aquas quæ super cœlos sunt[in seculum seculi].i. perpe
tuo. Dedit enim eis incorruptibile esse, quamuis cœli & luminaria quantum ad formam acci-
dentalem mutanda atq; in melius commutanda credantur,[præceptum posuit].i. certam le-
gem operandi eis præfixit[& non præteribit].i. præceptum istud non desinet. Vnde Hieron.
ait: Præceptum posuit soli vt luceret per diem, & ecce per tantos annos nunq̃ pceptũ eius præ-
teriuit. Lunæ præceptũ posuit, vt per triginta dies crescat & decrescat, nunquã cursus eius mu-
tatur. Mari pceptũ posuit vt littora sua non egrediat. Venit oceanus tumens fluctib9, & ipse re
dit & præceptum obseruat. Grandis hominis honor, & grandis miseria, sol tibi currit, & ele-
menta tibi seruiunt, & tu ignoras creatorem tuum. Totus mundus deo seruit, & præcepti eius
meminit, solus homo illud contemnit aut negligit. O infelix hominum genus, descendit
ad te deus, quoniam tu ad cœlum non vis ascendere, non tibi sufficit, quod ipsum non suscipis
7 sed crucifigis, blasphemas, flagellas, nec tamen pœnitentiam agis. ¶[Laudate dominum]vni
uersorum[de terra].i. o terrena & inferiora, videlicet[dracones].i. serpentes squamosi & ma
C gni, qui habitant in cauernis seu speluncis aquosis, in temperamentum sui naturalis caloris, q
non repunt in terra, sed volant in aere, & cætera animantia terræ in quantitate excedunt. Ali-
qui per dracones intelligunt cete grandia. Quoniam in Genesi vbi nos habemus: Creauit de- Gene.1
us cete grãdia, in Hebræo dicitur, dracones magnos[& omnes abyssi].i. particularia, profunda
8 q; maria, seu profunda loca oceani, in quibus habitant cete. ¶[Ignis].i. elementum supremum
[grando, nix, glacies, spiritus procellarum].i. venti tempestuosi, concitantes procellas in mari
[quæ faciunt verbum eius].i. diuino præcepto obediunt, idq; operãtur, ad quod diuinitus or-
dinantur. ¶[Montes & omnes colles].i. magni & parui montes,[ligna fructifera] habentia se-
9 mentem generis sui in seipsis[& omnes cedri,]quæ sunt arbores altę. ¶[Bestiæ]syluestres atq;
10 indomitæ[& vniuersa pecora]domestica[serpentes].i. animalia repentia[& volucres penna-
tæ]omnia hæc ludent deum, vnumquodq; secundum modum suum. Sed quid est quod inani
mata & irrationalia & bruta alloquimur? Et respondendum, quod ea alloquimur, non vt
ipsa intelligant verba nostra, sed vt nosipsi ea nominando & considerando inducamur ad cre
atoris admirationem ac laudem. Nam sicut in libro Sapientiæ dicitur: A magnitudine speciei Sap.13.
creaturæ poterit creator horum cognoscibiliter videri. Inuisibilia quoq; dei per ea quæ facta
sunt cognoscuntur, testãte apostolo: Deinceps inuitatur, & excitatur ad laudem dei ipse homo Roman.1
11 propter quem facta sunt omnia ista terrena. ¶[Reges terræ].i. regnorum & insularum[& om-
nes populi]eis subiecti[principes]regibus inferiores,[& omnes iudices terræ].i. habitantes in
12 terra, seu hominum in terra manentium. ¶[Iuuenes & virgines, senes cũ iunioribus].i. omnis

conditio,omnis sexus,ætas,& status humanæ creaturæ[laudent nomen domini]id est,domi D
num nomine designatum[quia exaltatum]id est,cunctis prælatum[est nomen eius solius,]id
est,ipse solus vniuersis sublimior est,imo omnia in infinitum excedit in omni nobilitate & per
Eccl.13 fectione,propter quod in Ecclesiastico inducitur:Vnus est altissimus creator omnium,omnipo
Deut.3 tens rex,& metuendus nimis. Et Moses ait:Nõ est alius deus in cœlo vel in terra,qui possit fa
cere opera tua,& comparari fortitudini tuæ. ¶Confessio eius,]id est, laus dei est[super cœlum 13
Abac.3 & terram].i.in ecclesia triumphanti ac militanti,in patria atq; in via. Vnde alibi legitur:Ope
ruit cœlos gloria eius,& laudis eius plena est terra[& exaltabit,]in præsenti vita per gratiam,
& in futura per gloriam[cornu populi sui].i.virtutem & dignitatem fidelium atq; humilium.
Luc.18 Humiles enim exaltat quotidie,dando eis spiritualem profectum. In die autem iudicij colloca
bit eos ad dexteram suam,deinde ponet eos cum corpore & anima in regno maiestatis pater
Iohan.17. næ,quatenus vbi ipse fuerit & illi sint secum. De qua exaltatione electorum impij mirabuntur
Sap.5. in die iudicij dicentes:Nos insensati vitam illorum putabamus insaniam , & finem sine hono
re,quomodo ergo computati sunt inter filios dei,& inter sanctos sors illorum est. ¶Hymnus] 14
id est,laus dei cum cantico est atq; debetur[omnibus sanctis eius,] in cœlo & in terra. Nam &
ipsi laude digni sunt,& deum incessabiliter laudant. Qui autem sint sancti eius,exemplificat,
[filijs Israel populo appropinq̃ti sibi.] Ad literã Psalmista vocauit filios Israel seu Iacob patri
archæ sanctos dei,qm̃ tpe illo pene totus mundus declinauit ad idololatriã p̃ter eos. Vnde Mo
Deut.7. ses sæpe ait ad eos:Ppl's sctũs es dño deo tuo. Et hi filij Israel erant ppl's appropinquans deo,be
ne viuendo. Sicut enim à deo receditur per peccatum,sic ei appropinquatur per virtutes. Fides E
nanque ostendit viam & finem,seu terminum. Spes vero incipit tendere. Charitas vero vnit
nos deo,& cæteræ virtutes in quantum per charitatem informantur,deo nos copulant. Spiri
tualiter vero per filios Israel intelliguntur omnes fideles seu Christiani deum per fidem con
templantes:& istis est hymnus,quemadmodum dicit Apostolus:Loquimini vobismetipsis in
Colo.3 psalmis & hymnis,& canticis spiritualibus , cantantes & psallentes in cordibus vestris domi
no. Ecce Psalmum cœlicæ amœnitatis decore fulcitum,& sancti amoris zelo refertum,audi
uimus,in quo deuotissimus dei cultor totam vniuersitatis machinam,paucis creaturis nomia
tim expressis ad summæ trinitatis laudem hortatur, quatenus quod ipse per se implere nõ va
let,ab illis impleatur. Dum ergo Psalmum hunc canimus , mentem nostram ab omni distra
ctione reuocemus , zelo diuini amoris accendamus : & omni custodia præseruemus. Con
templemur insuper in vniuersis creaturis , præsertim in cœlestibus excellentiam creatoris, in
eius contemplatione epulemur , in eius præconio delectemur , eius beatitudini affectuosissi
me congratulemur. Denique id personaliter impleamus ad quod cætera omnia exhortamur,
videlicet deum laudantes & glorificantes,ad cuius laudem & gloriam omnia facta sunt. Vere
etenim possibilius esset cœlum & terram annihilari quàm hominem in laudibus dei gloriantẽ
non saluari.

COMMENTARIVS IN PSALMVM CXLIX.

¶Expositio tituli. F

PORro titulus huic Psalmo præscriptus est Haleluia. Est nanq; hic Psalmus laus domini sal
uatoris,atq; totius supergloriosissimæ trinitatis,præsertim pro beneficio perfectæ victo
riæ,atq; finalis triumphi,quem per Christi virtutem adepturi sunt fideles,in secundo eius ad
uentu, quando omnes aduersarij electorum æternaliter damnabuntur, & ipsi electi ab omni
malo pœnæ & culpæ liberabuntur , resumentes corpora glorificata . Ait ergo sanctus Pro
pheta.

¶Expositio Psalmi 1

CAntate dño canticũ nouũ]i.recẽs carmẽ,& nouã laudẽ deo offerte,in q̃ noua eius bñ
ficia cõtineant. Dr̃ aũt canticũ nouũ,non pp tpis nouitatẽ,sed pp materiæ atq; deuo
tionis spiritualem innouatiõem. Itaq; monemur deũ laudare pro bñficijs eius nobis
Phil.3 in fine seculorum per Christum collatis,videlicet de Christi incarnatione, prędicati
one,passione,spiritus sancti missione, de eius quoq; futuris beneficijs, quibus reformabit cor
Apoc.6 pus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ , & vindicabit perfecte iniuriam
seruorum suorum humilium[laus eius]scilicet dei, est[in ecclesia sanctorum]id est,in congre
gationibus deuotorum,in ecclesia militanti ac triumphanti,quemadmodum apud Isaiam re
Isaiæ.51. colitur:Gaudium & lætitia inuenietur in ea,gratiarum actio,& vox laudis. ¶ Lætetur Isra 2
el]hoc est,populus fidelis seu Christianus, qui per fidem & vitam reputatur in semine patriar
Roman.2 charum,multo amplius quàm filij carnis,prout Apostolus memorat: Nõ qui in manifesto iu
dæus,

A dæus, neq; quæ in manifesto in carne est circũcisio:sed qui in abscondito Iudæus est,& circũci
sio cordis in spiritu,non litera. Vnde de filijs carnalibus carnaliter circũcisis, sed Christum ne-
gantibus ait Iohan. Dicunt se Iudæos esse,& non sunt,sed mentiuntur. Vnde rursus Paulus te Apo.3
statur:Qui ex fide sunt,hi filij sunt Abrahæ, Itaq; iste verus Israel lætetur spirituali lætitia [in Gal.3
eo qui fecit eum]hoc est,in suo creatore ac saluatore,in eius contemplatione, dilectione & cul-
tu cordialiter gloriando,sicut Apost. monet:Qui gloriatur,in dño glorietur. [& filiæ Sion].i. 1.Cor.1
particulares ecclesiæ cœlestia speculantes,vel animæ deuotæ, quæ sunt filiæ ecclesiæ per Sion 2.Cor.10
designatæ[exultent in rege suo]sponso cœlesti,de quo in Canticis canticorum habetur:Egre
dimini filiæ Sion,& videte regem Salomonem. Et iterum: Introduxit me rex in cellam vina- Can.3
riam. Iste rex noster est Christus,de quo scriptum est: Dominus iudex noster,dominus legifer Cāt.2
noster,dñs rex noster: ipse veniet & saluabit nos. In hoc rege animæ piæ mō gaudēt spũaliter. Isaiæ33
3 ¶[Laudent nomen eius in choro]corporali,vel in societate per charitatem concordi,& item
in choro spirituali .i. in concordia morum, in consonantia operum bonorum,in connexione
virtutum. [in tympano & psalterio psallant ei] Vtitur enim interdum ecclesia in laude diuina
his musicis instrumentis. Spiritualiter vero per tympanũ carnis mortificatio significatur; qa
in tympano corium extenditur. Per psalterium vero,in quo chordæ extenduntur, bona ope-
ratio figuratur. Itaq; filiæ Sion in tympano.i.in carnis castigatione,in concupiscentiarum re-
frenatione, in propria mortificatione,& psalterio.i. vita laudabili psallant.i. laudem annun-
B cient ei.i.regi suo,domino saluatori,quatenus vita & mores consonent verbis,& talis sit vita
quæ reddat animam ad laudandum deum idoneam. ¶[Quia beneplacitũ est domino] Chr̃o
4 [in populo suo]Christiano æternaliter præelecto,quemadmodum fatetur: Deliciæ meæ esse
cum filijs hominum. Et iterum:Sicut dilexit me pater,& ego dilexi vos. [& exaltabit]in die Prou.8
iudicij [mansuetos.].i. veraciter Christianos,qui didicerunt ab eo illam lectionem quã omni- Iohan.15
bus nobis proponit:Discite(inquiens)à me,quia mitis sum & humilis corde. Hos ergo man- Mat.11
suetos exaltabit[in salutem] mentis & corporis,dando eis duplicem stolam, beatitudinē ple-
5 nam, vitam æternam,propterea subditur: ¶[Exultabunt sancti in gloria] beatificæ visionis
in patria,prout dñs ait:Exultabitis & gaudebitis vsq; in æternum. [lætabuntur in cubilibus
suis].i.in cœlestibus mansionibus, in quibus dulciter requiescunt,atq; in deo feliciter somno Isaiæ.65
syncerissimæ contemplationis obdormiunt. De his cubilibus ait Saluator: Vado parare vobis
6 locum. Et rursus:In domo pr̃is mei mansiones multæ sunt. ¶[Exultationes dei] .i. exultatiões Iohan.14
spũales atq; diuinæ, laudes perpetuæ, erunt[in gutture eorum.]Si hoc de gutture corporali in
telligatur,sequi videtur q̃ in patria erit laus vocalis,quod ego probabilius reor q̃ aliud. Potest
tamen exponi de gutture spirituali,de quo sponsa ait in Canticis: Fructus eius dulcis gutturi
meo. Et Salomon: Veritatem meditabitur guttur meum. Hoc est guttur per quod verbũ cor- Can.2
dis profertur,quo spiritualis dulcedo gustatur. Itaq; exultationes dei.i.diuinæ,& ad deum or- prou.8
dinatæ erunt in gutture beatorum,itaq; in eorum gutture spirituali erunt exultationes seu de
lectationes internę & spirituales. In gutture autem eorũ corporali erunt exultatiões seu laudes
C exteriores atq; sensibiles. Qualiter vero voces & soni laudum vocalium in cœlo empyreo for-
mabuntur, difficultatem habet, quæ hoc loco discutienda non est:[& gladij ancipites in mani
bus eorum.]In Apocalypsi de Christo inducitur: De ore eius gladius ex vtraq; parte acutus
exibat. Et palam q̃ ibi per gladium intelligatur districta sententia iudicis contra iniustos. Si- Apo.1
militer nunc ait scriptura de sanctis cum Christo iudicaturis,quibus ipse loquitur: Cum sede-
rit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel.
Gladij ancipites.i. sententia iudicis cõtra iniquos in manibus.i.in potestate eorum. Simul enĩ Mat.19
7 cum Christo iudicabunt. ¶[Ad faciendam vindictam in nationibus] .i. vt simul cum Christo 1.Cor.6
vlciscantur in nationibus peruersorum,peccata atq; iniurias deo & sibi illatas,& ad faciendas
[increpationes].i. iustas reprobationes & pœnas[in populis]reprobis. Dicuntur autem sancti
8 ista facturi, quoniam Christo ista agenti consentient & astabunt. ¶[Ad alligandos re-
ges] iniustos[eorum]scilicet impiorum[in compedibus,]id est, in vinculis æternæ damnatio-
nis,à quibus nunquam erui poterunt. [& nobiles eorum]superbos[in manicis]id est,ligamini
bus[ferreis.] Per hoc enim quod sancti impios cum CHRISTO damnabunt, re-
ges nobilesque eorum, puta tyrannos iniustosque præsides ligabunt in compedibus & ma-
nicis ferreis, secundum quod CHRISTVS locutus est: Ligatis manibus & pedi-
9 bus proijcite eum in tenebras exteriores. ¶[Vt faciant in eis iudicium conscriptum]. i. vt sic iu Mat.22
dicent impios,sicut in diuina præscientia scriptum,atq; in sacris scripturis digestum est. Vnde
dñs alio loco iustis promittit:Egrediemini & salietis quasi vituli de armento,& calcabitis im-
pios in die quo ego facio,dicit dñs: [gloria hæc est omnibus sanctis eius]id est,vniuersis electis Malach.4
cedet

cedet ad gloriam præinducta vltio beatorꝝ, quemadmodũ ſcriptũ eſt: Lętabitur iuſtus cum vi-
derit vindictam. Vel, gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. i. omnes electi tunc vindicabunt in D
nationibus, ſicut iam patuit. Omnes enim cum Chriſto per approbationem iudicabunt, & for-
titer imperterrite & conſtantiſſime contra reprobos ſtabunt, & maxime martyres contra ty-
Sapien. 5 rannos, iuxta illud: Tunc ſtabunt iuſti in magna conſtãtia, aduerſus eos qui ſe anguſtiauerũt,
& qui abſtulerunt labores eorum. Videntes impij turbabuntur timore horribili, gementes prę
anguſtia ſpiritus dicentes: Hi ſunt quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem
Sapien. 3 improperij. In li. quoꝗ Sapien. iterꝝ legitur: Iudicabunt iuſti nationes, & dominabuntur populis
Hæc ſunt incomprehenſibilia dei iuſti iudicia, vt taliter exaltentur in die iudicij, qui nunc pro-
Mat. 5 pter iuſtitiam patiuntur, veraciter humiliantur, & deo humiliter obſequuntur. Sic quoꝗ tunc
humiliabũtur qui modo iuſtos affligunt, contra iuſtitiam tument, & temporaliter præualent.
Deniꝗ mouere non debet, ꝙ primo dicit ſanctos exultaturos in gloria, & lætaturos in cubili-
bus ſuis, & poſtea ſubdit: Gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in na-
tionibus, &c. quod tamen præcedet. Sacra nanꝗ ſcriptura non ſemper enumerat dona dei eo
ordine quo præſtantur. Sed & Chriſtus talem ordinem ponit in verbis, ſicut nunc pſalmus pꝛę-
ſens. Ait nanꝗ diſcipulis: Ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meã
Luc. 22 in regno, & ſedeatis ſuper thronos iudicãtes duodecim tribus Iſrael. Ecce hic pſalmus ad lau-
dem diuinam & ſpiritualem lætitiam hilariter nos inuitat, beatitudinem electorum iucunde
deſcribit, reproborumꝗ pœnas ſalubriter pandit, quatenus ad ſanctorum ſocietatem pertin-
gere ſatagamus, impiorumꝗ opera atꝗ tormenta abhorrere & fugere laboremus. E

COMMENTARIVS IN PSALMVM CL.

¶ Expoſitio Tituli.

TItulus huius nouiſſimi pſalmi eſt: Haleluia. Præſens enim pſalmus eccleſiam triumphan-
tem inuitat ad laudandum ſuæ fontem beatitudinis, ſuæ ſalutis authorem. Quia enim
Pſal. 149 pſalmus immediate præcedens tranſlationem ſanctorum ad patriam reſerauit, merito nunc
Pſalmiſta hortatur eandem ſanctorum ſocietatem, vt domino deo pro tantis beneficijs lau-
des & gratias referat. Itaꝗ dicit:

¶ Expoſitio Pſalmi.

LAVdate] o vos ciues cœleſtes [dominum] vr̃æ felicitatis obiectũ & cauſam [in ſan- 1
ctis eius]. i. in vniuerſis comprehenſoribus & beatis, gratias ei agendo pro omnibꝰ
bonis quæ largitus eſt eis, & quicquid felicitatis & gloriæ in ipſis eſt, ei principalit̃
Pſalm. 67. aſſcribendo. Vere enim mirabilis eſt deus in ſanctis illis. [laudate eum in firmamen-
to virtutis eius]. i. in ſtabilitate fortitudinis quam dedit beatis, confirmando eos in
bono. Hanc ergo beneficentiam deo aſſcribite, atꝗ pro ea ipſum laudate. Vel: In firmamento
virtutis eius. i. in cœlo empyreo à diuina virtute cauſato. Sicut enim deus in hoc cœlo eſſe cen-
ſetur, ita in eo laudandus perhibetur. De hoc enim firmamento ſcriptum eſt: Reſpice domine
Deu. 26 de ſanctuario tuo, de excelſo cœlorum habitaculo. ¶ [Laudate eum in virtutibus eius]. i. in an- 2
gelis ſanctis, qui virtutes dicuntur, vt in pręcedentibus dictum eſt. Vel, in virtutibus eius. i. ma-
gnis atꝗ potentibus eius effectibus, ſcꝫ ꝙ tanta pro hoĩbus fecit & paſſus eſt, ꝙ ſanctos ſuos tã
mirabiliter exaltauit in iudicio, in patria, in corpore & anima. [laudate eum ſecundum multi- F
tudinem magnitudinis eius.] ſecundum ꝙ ipſe deus multipliciter magnus eſt in ſeipſo & ſuis
pſalm 146 operibus. Eſt enim magnus in ſapientia, quia ſapientiæ eius non eſt numerus. Magnus in po-
Luc. 1. tentia, quia nõ ẽ difficile ei omne verbũ. Magnus in miſericordia, magnus in iuſtitia, magnus
Ierem. 32. imo immenſus in omni perfectione. Sed cum deus in infinitum maior & dignior ſit omni lau-
Ecci. 43 de quam ſibi offerre poteſt omnis creatura, quomodo aliquis poteſt deum laudare ſecundum
multitudinem magnitudinis eius? Et reſpondendum, ꝙ hoc eſt deum laudare ſecundum mul-
titudinem magnitudinis eius, laudare eum totis viribus, & tamen profiteri ſe nihil dignum
agere, neꝗ ſufficere ad eius præconia perſoluenda, & nihilominus reuerenter atꝗ humiliter fa-
cere ad gloriam dei quicquid poſſibile fuerit. ¶ [Laudate eum in ſono tubæ] per hæc ſeptẽ muſi- 3
ca inſtrumenta quæ hic nominantur, deſignatur ineffabilis & multiformis ſeu multiplex bea-
torum iucunditas in dei laudatione conſiſtens, ſuntꝗ inſtrumenta hæc ſpiritualiter intelligen-
da. Itaꝗ laudate eum in ſono tubæ. i. laude magnifica & ſummo præconio, tanꝗ regem regũ,
& oĩs triumphi datorem. [laudate eum in pſalterio]. i. gratiarꝝ actione, de hoc ꝙ præſtitit vo-
bis gratiã cuſtodiendi mandata, quarꝝ obſeruatio ꝑ pſalteriũ deſignat̃, vt dictũ eſt ſæpe [& citha-
ra]. i. in grãrꝝ actione de hoc ꝙ contulit vobis carnis mortificationẽ in ſeculo iſto, quæ ſignifi-
catur ꝑ citharã. ¶ [Laudate eum in tympano]. i. pro dono immortalitatis veſtræ carni olim 4
mortali collato. De ſpũali aũt ſignificatiõe tympani dictũ eſt in pſalmo ꝓcedẽti. [& choro]. i.

in choro

A in choro ſeu ordine angeloꝝ, cui adunati eſtis, deum laudate qui vos fecit angelis pares. [lau-
date eum in chordis] .i. virtutũ conſonantijs, in longitudine quoq;, latitudine & profunditate
charitatis [& organo] i. in dulci modulamine oĩm ad diuinam laudem ſpectantiũ. Per organa
enim, quorum vſus manet in Chriſti militanti eccleſia, generalitas laudis diuinæ exprimitur.
5 ¶ [Laudate eum in cymbalis beneſonantibus,] Cymbala beneſonantia ſunt labia oris & cor-
dis, deum deuote laudantia. In iſtis laudant deum beati. Vñ q̊d de iſtis cymbalis aĩatis loquat
Propheta, ſeq̃ntia ṽba oſtendunt: [laudate eũ in cymbalis iubilationis] .i. in cymbalis talibus
de qbus iubilatio .i. iucundiſſima atq; inenarrabilis quædã dei laudatio orit, ſc; in labijs cordis
ſeu oris. Labia vero cordis aliud prorſus nõ ſunt, niſi intellectus, q̊ ṽbum mentale profert, vel
habitus intellectualis & vis intellectiua. Cupit ergo Propheta vt ſcti in patria deum tota men
te collaudent, & oris q̊q; præconijs eũ, vt decet, attollant: q̊d vtiq; inceſſabilit agunt, ſicut apd
Iſaiam dñs proteſtatur: Ecce ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis. Neq; enim iccirco
inuitant & admonent à nobis ad laudẽ diuinã, q̃ſi nr̃a exhortatione indigeãt, ſed vt nos eis cõ- Iſaiæ 65
gratulemur, & ꝑpria inuitatione accendamur. Deniq; qm̃ nr̃a ꝑfectio ab ꝑatione morali in-
choatur, & in laude diuina finit. Iccirco ſicut exordiũ libri pñtis admonet ad bene agendũ: ſic fi
nis eius hortat ad dei preconiũ, dũ ſubditur: [oĩs ſpũs] intellectualis, bene diſpoſitus, vtpote an
gelus & aĩa rationalis [laudet dñm] oĩpotentem, æternũ, immenſum, in ſubſtantia vnũ & ſim-
plicem, in ꝑſonis trinũ, à q̊ tanq̃ à patre luminũ deſcendit omne donũ optimũ & omne datum
B ꝑfectum. Ecce ad laudẽ, honorẽ & gloriã ſuꝑbenedictæ & ſuꝑeſſentialis & ſupergloriofiſſimæ Iacobi. 1
trinitatis, vnius ſimpliciſſimæ atq; puriſſimæ deitatis, vtcunq; finita eſt expoſitio libri pſalmo
rum, prout dñs dare dignatus eſt, iuxta formã à principio conceptã, vc; ſimplici planoq; ſtilo,
imo & ſenſu ꝑfacili, ſed tñ frequenter multiplici, vtpote literali, allegorico, tropologico, & ana-
gogico. Saluberrima demum ſcientia eſt intelligere librum pſalmoꝝ, qm̃ (conteſtante magno
itemq; diuino Dionyſio) quicquid in ſacra ſcriptura deſcribitur, continetur & clauditur, hoc
liber pſalmoꝝ per modũ laudis diuinæ complectitur. Inceſſabiliter ergo & infatigabiliter in
pſalmoꝝ cantibus occupemur, iugiter fluant ex corde per ora ſacratiſſima ṽba pſalmoꝝ. In
hoc exercitio habituetur aĩa nr̃a, donec perfecte habituata ſine labore delectabiliſſime pſallat;
& oẽm occupationem, ſtatũ & curã ab hoc exercitio cœliformi atq; angelico impedientẽ faſti-
diat, vitet, & quantũ licet ſeu expedit, deſerat. Hoc eſt in terra angelicã vitã ducere, cõuerſatio-
nem in cœlis habere, ad futuram beatitudinẽ diſponi & appropinquare. Tanto equidẽ deum Philip. 3.
in patria iucundius beatiuſq; laudabimus, quanto nunc deum deuotius, frequentius, delecta-
biliuſq; laudamus, qui eſt ſuper oĩa deus fortis & glorioſus: cui gloria, magnificentia, imperiũ
& poteſtas, qm̃ ipſe eſt vniuerſoꝝ ſuperfelix creator, omnipotens gubernator, miſericordiſſi-
mus q̊q; ſaluator, deus ſublimis & benedictus. Amen.

¶ Commentarioꝝ in pſalterium concluſio.

IN OMNI opere Dauid dedit cõfeſſionẽ deo excelſo & ſancto
in verbo gloriæ, & de omni corde ſuo laudauit deum, & dilexit
dñm qui fecit illum: ſtare fecit cantores circa altare, & in ſono eo
C rum dulces fecit modulos. Dedit in celebrationibus decus, & or-
nauit tpa vſq; in conſummationẽ, vt laudent nomen dñi ſanctũ Eccle. 47
& amplificẽt dei ſanctitatẽ. In his verbis elect⁹ Dauid, admirabi
le vas miſericordiæ dei, multipliciter atq; magnifice commẽda-
tur. Primo ex deuotiſſimis actibus latriæ, quæ eſt virtus mora-
lis præcipua, ſummo oĩpotentiq; deo cultum ac ceremoniã exhi
bens, quia in omni opere ſuo dedit deo confeſſionem: deo inquã
excelſo, imo altiſſimo & ſuperaltiſſimo, vtpote prorſus infinitæ
& incomparabilis excellentiæ regi, omnium creatori eſſentialiter ſancto, qui ſolus ex ſua natu
ra impeccabilis eſt. Huic dedit Dauid confeſſionem in omni opere ſuo, hoc eſt, in cunctis operi
bus dei ſiue in omnibus creaturis, de quibus tres pueri cecinerunt: Benedicite omnia opa dñi
domino. In omnibus q̊q; operibus ſuis, puta ipſius Dauid, qui qcq̃d boni effecit, deo aſcripſit Dan. 3
humiliter, & de omni opere ſuo malo pœnituit vehementer, & ita confeſſus eſt deo confeſſiõe 2. Reg. 12.
laudis diuinæ, & confeſſione propriæ culpæ, & hoc in verbo gloriæ .i. in glorioſis verbis pſal-
morum, & item in verbo æterno, de quo fertur in Eccleſiaſtico: Fons ſapientiæ verbum dei in
excelſis, & de omni corde ſuo, id eſt, toto intellectu & affectu: Confitebor (inquiẽs) tibi dñe in
toto corde meo. Laudauit deum cum omni attentione, reuerentia ex charitate, ſine qua ni- Eccl 1.
hil deo acceptum meritoriumve conſiſtit: ſic quippe pſallendum eſt, pſallam ſpiritu, pſallam Pſal. 9
& mente. Qualiter autem Dauid rex ordinauit & ſtare fecit cantores in templo circa Pſal. 110. Pſal. 137 1. Cr. 14. 2. Regũ 6.
altare

1.Para.16 altare seu cōtra altare.i.ex opposito altaris primo Paralipo.recitatur,in quorum sono.i.psalmo- D
dia & laude vocali modulos fecit dulces,quoniam ita disposuit quod consonanter,concorditer & deuo-
te psallebant. Dedit quoque in celebrationibus decus.i.in diuinis officijs & sacris solennijs pul-
chritudinem magnam,per hoc quod cantica sua præclara in illis tunc cantabantur,& nunc vsque cā-
tantur in domibus dei ecclesiisque sanctorum,per quod ornauit tempora vsque in finem,quia sic canē-
tur quamdiu durabit ecclesia,in qua psalmi præ scripturis cæteris frequentantur ac solenniter decā-
psal. 150 tant,vt fideles laudent nomē dei sctūm .i. ipsummet deū,noīe nominātē significatū,& ampli-
ficent.i.diuulgent sanctitatē ipsius ad eiusdem notitiam,cultum, & honorificentiā alios indu-
cendo.Hinc innotescit sententia,virtus,feruor,præclaritasque psalmorum,ex quibus totus cultus
creatoris,officiū omne diuinū,& tps duratiōis vitæ pñtis sic decorant. Etenim quanta sentētiositas
sit psalmorum,quam igniti affectus eorum,quam ingens eorum suauitas,quam mira iucunditas,quam profunda cōtritio,
quam affectuosa oratio,quam pulchra varietas personarum,ex quarum parte proferuntur, quam alta cōtempla-
tio,quam frequens inflammatio,quam compendiosa descriptio mysteriorum Christi atque ecclesiæ,quāta
humiliatio suipsius,quam salubris consideratio mutabilitatis & defectuositatis rerum inferiorum & hu-
manarum, quam moralis instructio,quam compendiosa continentia scripturarum,quis eloqui queat?
Hinc iam libro psalmorum quadrupliciter.i.līaliter,tropologice,allegorice,ac anagogice prout
dño concedente quiui exposito, nihilominus à deuotis ac studiosis cōfratribus in Christo cha-
rissimis, rogatus sum addere pro conclusione psalterij, & instructiōe deuote psallendi,etiā ista
sequentia.Occasionem istud rogandi(ni fallor)sumpserunt ex verbis venerabilis magistri Hu-
gonis de sancto Victore in tractatu suo de oratione dicentis: Quoniam in affectibus pietatis E
est omnis virtus orandi.Enumeremus aliquot ex ipsis, & exemplis demonstremus, vt quia oēs
enumerare nequimus(infinitæ enim sunt)attamē quod in omnibus laudabile est & deo acceptū
ex quibusdam conijciamus.Est affectus dilectionis,dū mens intuens aut reminiscens quod amor 1
repente amore ignis accenditur.Est quoque admirationis affectus, dum quis aliquid nouū atque 2
mirabile contemplans,in stuporem mox excitatur.Est etiam affectus congratulationis,cū ac- 3
ceptabile quid beneplacitumque conspiciens,hilaritate perfunditur. Est itē affectus humilitatis, 4
quando ex consideratione propriæ infirmitatis & defectuositatis,ab omni elatiōe se reprimit.
Est demum mœroris affectus, dum ex consideratione culparum aduersitatum suarum, intra se 5
contrahitur ac tabescit. Est affectus timoris,dum ex consideratione imminentium periculorū 6
concutitur.Est insuper affectus indignationis, cum in odium aut detestationem aduersariorum 7
ex attentione malignitatis eorum mouet. Est rursus affectus zeli, dum amore iustitiæ ad deside- 8
rium vltionis prouocat.Est præterea affectus bonæ præsumptionis,dū ex noua & singulari fi- 9
ducia ad vendicādum aut apprehendendū aliquid plus solito quispiā aīatur.Hęc Hugo.In quibus
verbis,quod asserit infinitos esse affectus, verificari potest loquendo de affectibus in particulari,&
ex parte subiecti:nō autem loquēdo de speciebus affectuū,& ex parte obiecti,cū & species rerum de-
terminatæ sunt & finitæ,omniumque affectionum origo & radix sit amor. At vero pręter prętactos
affectus alij quidam poterunt assignari.Est affectus concupiscentiæ tam intellectualis,de qua 10
Sapien.6 legitur:Concupiscentia sapiæ deducit ad regnū perpetuū,quam sensitiuę ac fœdæ, de qua iubetur: F
Eccle. 18. Post concupiscentias tuas nō eas.Amplius,est affectus pusillanimitatis,de quo Isaias:Qui pu- 11
Isaiæ.35. sillo oīo inquit estis cōualescite.Et Psalmographus: Expectabā ait eū,qui saluū me fecit à pusillani-
Judith.5. mitate spūs & tempestate. Est & affectus magnanimitatis,de quo in lib.Iudicū Debora cecinit: 12
Diuisio contra se Ruben,magnanimorum contētio repta est.Iterum,est affectus deuotionis,qui est
Psal.118 promptitudo anini ad diuina,iuxta illud psalmi:Paratus sum & nō sum turbatus vt custodiā
Psalm.65. mandata tua.Itemque:Paratū cor meū deus,paratū cor meū. Sic etiam est affectus obduratio-
Psal. 107. nis,ac ferreæ insipiditatis,atque internæ sterilitatis,secundum illud: Noluit Seon rex Esebon fi-
Deut. 2 Num. 21 lijs Israel dare trāsitū,quia indurauit dñs deus spm̄ eius,& obfirmauerat cor illius. Et iuxta illud
Isaiæ63 Indurasti dñe cor nrm ne timeremus te.Amplius,est affectus spei & bonę fiducię,affectus spei, 13
affectus audaciæ,affectus querelæ,affectus iræ & impatientiæ, affectus pigritiæ & repausatio-
nis carnalis,affectus honoris & laudis humanæ. Quēadmodū etiā sunt multæ species amoris,
& timoris,ac mœroris,aliorumque prætactorum,ita & multæ sunt species affectuū prædictorum. Postre-
mo cū dr affectus dilectionis,affectus timoris,&c.pōt intelligi intrāsitiue.i.affectus qui est dile-
ctio,atque causalit.i. affectus qui ex dilectiōne procedit,put ex virtute & habitu procedit & orit actus.
Est ergo intētio in cōclusione ista breuit tāgere affectus pios & charitatiuos,deuotionales,igni-
tos,contēplatiuos,ac varios.Proferunt & proferenda sunt verba psalmorum,& qualiter in his ipse psal-
lens & chorus psallentiū formare debent suos affectus,seque conformare sensibus atque affectibus
verbis ac versibus ipsorum psalmorum.Nempe in psalmis,imo nonnunquam in psalmo eodē quædā dicunt
in persona hoīs pfecti et innocētis,quædā in persona peccatoris ac pœnitētis,quædā in persona proficientis,
aliqua

A aliqua in persona Christi, aliqua in persona ecclesiæ, aliqua in persona psallentis, quędam per modum historiæ, quædam in spiritu prophetiæ, nonnulla per modum doctrinæ, sed & aliqua comminando, auisando, terrendo, ac aliis modis. Estq; perutile scire, qualiter in omnibus his psallens debeat se habere, & suos affectus, conceptus, intentiones, considerationes repente ac multiformiter variare: vt sit vere, salubriter, fructuoseque psallens, & psallendo ipsum compungens, exhortans, instruens, eleuans, dirigens, terrens, humilians, roborans, lætificans & inflammans.

¶Quid sit compunctio, & de multiplici specie compunctionis in psalmodia.

SIcut contritio in spūalibus metaphorice dicit à contritione quę in corporalibus inuenitur; ita cōpunctio. Quemadmodū aūt in corporalibus res cōteri perhibetur, dum sic in minutissimas frangitur partes, ꝙ nihil in eo integrum permanere videtur: sic contritio in spūalibus quæ pœnitentię pars est, appellat, dum peccandi voluntas prorsus abiicitur, defletur, annihilatur, & bene agendi, satisfaciendi, & perseuerandi firmum succedit propositum: ita compunctio in exterioribus primo vocata est stimulatio quædam aut constimulatio: siquidem pungere, stimulare exponitur. Hinc spiritualiter compunctio nominatur quædam transfixio cordis, quę primo & maxime fieri videtur per pœnales affectiones, vt sunt dolor internus, mœror, formido. Vnde compunctio pro contritione frequenter accipitur, iuxta illud in psalmo: Quę dicitis in cordibus vestris. i. de his quæ in mentibus vestris culpabilr cogitastis & ꝓposuistis, in cubi- psalmo 4
B libus vr̄is compungimini. i. in secretis aīorum vr̄orum contritionem habete. Cūq; amor ratione absentiæ & offensæ amāti tristitiam pariat & dolorem, in tm̄ vt sponsa testetur: Quia amore langueo. Hinc & amor gignit compunctionē, præsertim cum & amor vsq; ad intima dilecti sit penetratiuus propter q̄d amor fertur intrare vbi notitia remanet foris. Ideo spōsus hortat: Pone me vt signaculum super cor tuum, q̄a fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus ęmulatio. Deniq; istæ cōpunctiones interdū ex inspiratione superna, interdū ex admonitione fraterna causant in nobis. Vñ orauit Psalmista: Confige timore tuo carnes meas. Scriptū q̄q; est Verba sapientum quasi stimuli, & quasi claui in altum defixi, id est, profunde incussi. Ex his innotescit intellectus ꝟborum S. Gregorii asserentis: Quatuor sunt considerationes & modi, quibus aīa hoīs boni in compunctiōe vehement afficit. Primus est, dum suorum reminiscit vitiorum, considerans vbi. i. in q̄bus erroribus, negligentiis, culpis atq; periculis fuit. Secundus est, dum iudicioꝝ dei districtionē & retributionem perpendens, metuit & scrutatur vbi erit, & in æternum manebit. Tertius, dum mala & dura vitæ p̄ntis attendens, solerter considerat vbi ē, vtpote in præsenti exilio. Quartus, dum supernæ patriæ gaudia contemplat, deplorans ꝙ ibi nō sit, sicq; cū Ap̄lo clamat: Infelix ego homo, q̄s me liberabit de corpore mortis hui⁹? Pręterea super Cantica S. Bernardus: Sensum, inq̄t, ex integro te recuperasse scias, si cōscientiā tuā quadruplici sentis cōpunctione morderi, pudore gemino ac gemitu & metu. Pudeat te offendisse p̄rem cœlestem, erubesce ꝙ summū illum bn̄factorē tam freq̄nter tamq; enormit inhonorasti, ingratus, & mala reddidisti ꝓ bonis, imo tot & tanta mala ꝓ innumerabilibus bn̄ficiis eius
C dignissimis. Conformiter time, eo ꝙ tuum offenderis creatorem, & denuo q̄m deo ac iudici tuo inobediens toties fuisti, & ei ac ipsius vicariis superioribus rebellis.

Cātic. 2

Can. 8

Psal. 118
Eccl. 12

Roman. 7

¶De psalmis versibusq; psalmorum, in quibus affectus diuini amoris specialiter fragrat ac flagrat.

IN psalmis non est semper continuatio eiusdem materiæ, sed frequens mutatio ac variatio numeri & temporis & personarum, de vnoquoq; affectu mutatio ad alium repentina. Deniq; multæ sunt causæ inflammationis diuini amoris in nobis. Prima & maxima, principalis & effectiua est ipsemet dn̄s deus, qui solus infusor, conseruator, augmentator & p̄fector est charitatis, & eam interdum gratiosa pręuentione infundit, interdū precib⁹ & opibus bonis ex gn̄e eius cui infundit eam, seu precibus & meritis alioꝝ. Vñ angeli sancti & hoīes boni frequenter sunt causæ dispositiuæ, meritoriæ ac instrumentales gr̄ę ac virtutū in nobis. Insup cōsideratio bonitatis, amabilitatis, pulchritudinis, p̄fectionis, & munificentiæ dei parit & accendit in nobis diuinum amorē. Et rursus, q̄m ipse prior dilexit nos, & tam gratiose, amorose, largiflue se habuit ad nos. Deinde consideratio beneficioꝝ & promissoꝝ ipsius, ꝟba q̄q; spiritualit amorosa, non paꝝ accendūt amorem sanctū in amatore syncero ac mente deuota. Itaq; psalmi & ꝟsus in quib⁹ ista diffusius continentur ad affectum charitatis deificę specialius ptinent, atq; cū ęstuantiori feruore sunt proferēdi ac decātandi, quales cōmunius sunt ꝟsus & psalmi in p̄sona Christi & s̄ctoꝝ in patria, aut p̄fectoꝝ viatoꝝ cōscripti, siue ad lr̄am, siue ad mysticū sensum, vt psalmus ille: Vsquequo dn̄e obliuisceris me in finē? i. tā diu? Cuius psalmi oēs versiculi sunt affectuosissima verba amantis, tardationem sponsi, dilationem gloriæ, mala seculi huius, & imper-

Iohan. 4.

psalm. 12

imperfectionē propriæ vitæ, quæ sine peccato non agitur, deplorantis seq; ad libitum exaudi-
ri non sentiētis. Tali equidē amatori etiā breuis mora dilecti, & eius perbreuis absentia est mo- D
lesta. Hinc cito & pie conqueritur se relictum, non penitus, sed quantum ad desideratam præ-
Can.5 sentiam concupitamve gratiam. Ideo dicit cum sponsa illud in Canticis: Quæsiui, & non in-
psalm. 17 ueni illum: vocaui, & non respondit mihi, reuertere dilecte mi. Præterea tales sunt multi versi-
culi psalmi illius: Diligam te dñe fortitudo mea, cuius psalmi tres primi versiculi sunt velut ar-
dentissimæ faculæ. Quocirca sciendum, ꝙ laudatio & inuocatio dei interdum fit per nomina
sola, quandoq; per sola verba, aliquando per vtraq;. Cum per sola fit nomina, q̄uis expressa si-
gnificatione sit imperfecta, tamen interiori intelligentia est feruētissima, efficacissima, & ad im-
petrandum præsertim idonea, quoniam præcedentis nominis apprehensio & apprehensionē
sequens affectio, per sequētis nominis apprehensionē & affectionem fouentur, cōtinuantur, &
succēduntur, & ita cum dicimus: Diligam te dñe fortitudo mea, dñs firmamentum meum & re-
Ibidem fugium meum, & liberator meus. Deus meus, adiutor meus, & sperabo in eum. Protector me-
us & cornu salutis meæ, & susceptor meus, feruor sanctæ deuotionis, sapor internę dulcedinis,
confortatio cordis & dilatatio eius in deo valenter increscunt & inualescunt: imo exiliunt &
erumpunt velut si igni oleum infundatur. Porro cum laudatio & inuocatio dei per sola fit ver-
Dan.4 ba, est etiam fortis & feruida, vt cum in Daniele inducitur: Laudo, magnifico, glorifico regem
Dan.9 cœli. Et denuo: Exaudi dñe, placare, & fac ne moreris. Dum autē oratio & inuocatio fit per no-
mina simul & verba, sensum habet completiorem, affectum minorem, quoniam mens ad plu-
ra dispergitur. Hæc ergo & consimilia nomina & verba & ex vtrisq; complexa cum omni at- E
tentione & ardore psallamus. Insuper in his dictionibus ordo pensandus est. Cum enim dñs
Psalm. 17 deus sit fortitudo nostra, ipse quoq; firmamētum nostrum, hoc est causa totius stabilitatis no-
stræ, iccirco etiam ad ipsum nos debemus refugere, quod si fecerimus, nō erit hoc nobis infru-
ctuosum, qm̄ ipse erit liberator: imo & post liberationem rursus erit adiutor noster contra ad-
uersa & tentamenta sequentia, sicq; in alijs est pensandum. Qui aūt hæc experitur in se, dñm
habet laudare, nō seipsum stulte extollere, atq; laudando debet eum orare. Hæc quippe effica-
cissima est oratio, quæ ex laudibus & inuocationibus dei componitur. Iccirco subiungit: Lau-
Ibidem dans inuocabo dñm, cuius inuocationis fructus & effectus subiungitur: & ab inimicis meis sal-
uus ero. Cumq; ad exaudiendū inclinetur, ipse quoq; inuocatur ex hoc ꝙ orans vere fatetur
se magnis & varijs periculis, tribulationibus miserijsq; circundatum, recte in psalmo isto sub-
Ibidem iungitur: Circundederunt me dolores mortis. Præterea ad istum dilectionis affectum spectāt
& alij plures psalmi saltem pro parte, aut quantum ad aliquos suos versus, vt psalmus: Quem-
Psal. 14 admodum desiderat ceruus ad fontes aquarū. Itemq;: Quàm dilecta tabernacula tua domine
Psal.83 virtutum. Et item: Dilexi qm̄ exaudiet dñs. Item: Iudica me dñe quoniā ego in innocentia mea
Psal.114 ingressus sum. Vbi subsequitur: Vre renes meos & cor meum. Domine dilexi decorē domus tuę
Psalm.25 & locum habitationis gloriæ tuæ. Psalmus quoq;: Quàm bonus Israel deus. In quibus omni-
psalmo 72 bus & consimilibus incalescat mens nostra, vehementique impetu feratur in superdelitio-
sissimum illud obiectum, dulcissimum atq; superpulcherrimū deum, qui prorsus incomparabi-
liter est amandus. Cuius supermundissima essentia est bonitas penitus infinita, amabilitas pu- F
rissima, dulcedo immensa: cuius vniuersæ bonitates, amabilitates dulcedinesq; creatæ, quan-
tumlibet magnæ & intensæ sunt veluti quidā permodici riuuli, obscuri radioli ac tenues vm-
bræ. Ipsum ergo intentissime diligamus, & instar ebullientium aquarū, quæ prę feruore sese ex-
tra se & supra iactant, moxq; in seipsas resiliunt, feruor sanctæ charitatis corda nostra supra
psalmo 41 se moueat, in extasim vertat, in primum & summū illud amabile incomparabiliter amplecten-
psalmo 62 dum, strictissime retinendum erigat atq; stabiliat: & ita sicut desiderat ceruus à venantibus fa-
tigatus, veneno accensus, siti arescens ad fontes aquarū: sic animæ nostræ in deserto seculi hui⁹
in corpore isto mortali, tanq̄ in terra deserta, inuia & inaquosa efficiantur, sitiant & aspirēt ad
suum superdignissimum creatorem, vt sic vnusquisq; etiam in propria persona ex sentētia di-
psalmo 41 cat: Sitiuit anima mea ad te deum fontem viuum. O quando veniam & apparebo ante faciē
Can.1 dei, non abijciendus ab illa tanq̄ vas putredinis, velut vas irę, sed sine fine mansurus cum ipsa?
Cātic.8 Et: Osculetur me osculo oris sui. Apprehendamque illum & deosculer, & de cætero nec velim,
nec valeam separari à deo salutis meæ. Heu me miserum, vilem, & fœdum, qui hæc sacra-
tissima ac feruentissima verba psalmorū istorū toties distracto & frigido corde pronuntio. Væ
Isaiæ.1 filijs sceleratis, qui ad carnalia & terrena, ad caduca, vana & impeditiua salutis tam proni &
feruidi sunt: ad hoc vero superpræstantissimum bonum desides, gelidi & ignaui, negligentes,
Ierem.48. somnolenti, pigri & sine sapore etiam in diuinis. Sed resipiscamus & erubescat cor nostrum, re-
colens ꝙ maledictus sit qui opus dei perficit negligenter, ac toto conatu clamet ad deum:
Vsquequo

A Vſquequo dñe obliuiſceris me in finem: ac cætera verba pſalmi illius. Interim dum in iſto de- pſalm. 12
tinemur exilio, ſint nobis lachrymæ noſtræ panes die ac nocte deplorando præſens exilium, & Pſalm. 41
peccata quæ in ipſo incidimus, & ſuſpirando ad beatiſſimam illam æternalem deitatis præſentiam & aſpectum, quæ deſiderantiſſima beatitudo præ cunctis cæteris incomparabiliter eſt optanda, exquirenda, ac poſtulanda.

¶Proſequutio de ignitis affectibus charitatis prætactorum pſalmorum.

PSalmos prætactos: Quemadmodum deſiderat ceruus, & : Quàm dilecta, ac quoſdam pſal.41
conſimiles aliqui fantur ad literã ſcriptos de vehementia deſiderij quorundam deuo Pſam.83
torum Iraelitarum in Babylonica captiuitate, olim ſuſpirantium ad reædificationem & inſpectionem templi dei, in Ieruſalem, atq; ad cultum dei in illo. Quod ſi deuotiſſimi quidam propheta ac dei cultores, tam ardenter ſuſpirabant ad reparationem & viſionem templi illius tẽporalis & terreni, in quo non niſi modico tempore poterant permanere, orare, ſacrificare, ac deum laudare, de qua re etiam tractat Te decet hymnus deus in Sion quod re- pſalm, 64
putabant tam glorioſum ac grande, vt in pſalmo illo ſubdatur. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti: inhabitabit in atrijs tuis. Replebimur in bonis domus tuæ, ſanctum eſt templum tuum mirabile in æquitate, quam frequentiſſime ſuſpiraremus, & merito æſtuaremus ad inſtaurationem plenam ruinæ cœleſtis Ieruſalem, ad ædificationem triumphantis eccleſiæ, ex nobipſis ac alijs electis fidelibus ad ingreſſum ac manſionem in paradiſo illo cœleſti, in cœlo empyreo
B ad ſocietatem ciuium ſupernorum, & omnium angelicorum ſpirituum, ad permanendum ibidem, non ad aliquantulum tempus, ſed vſq; in ſempiternum, ad contemplandum deum deorum non per fidem & ſpeculum, & per creaturam ſubiectã, & gratiæ relucentiam perobſcuram, ſed ad inſpiciẽdum ſuperſpecioſiſſimum omnium creatorem æternaliter, facialiter, cum ineſtimabili ſuauitate & gaudio, cum contentatione & aſſecuratione immobili. Ad hoc igitur indefeſſe feruentiſſima affectione acceleremus, gemamus, & lachrymoſe oremus, puritati & omni ſpiritali profectui ſtrenue inſudantes. Etenim beati mundo corde, qm̃ ipſi deum videbunt. Felices Matth.5
qui taliter concupiſcunt in atria patriæ beatorum, ad thronum gloriæ, ad regionem lucis æter pſalm.83.
næ & increatæ, atq; præ vehementia & ardore tam mundæ ac ſpiritualis concupiſcentiæ deficiunt. i. corporalibus viribus deſtituunt, ad raptum, extaſim pertingentes, ſicq; in diuitias gloriæ per myſticæ theologicæ contemplationem quantum in iſto fieri valet exilio, abſorbentur. Deniq; tam dulce eſt hoc, vt cor exultet, & præ iucũditate quaſi extra ſe ſaliat in deum viuentẽ. Fiat quoq; redundantia tanta in partem ſenſitiuam, vt etiam caro in eodem lætetur per participationem & quandam alacritatem in deitatis obſequio, prout in alio dicitur pſalmo. Et refloruit caro mea. Et rurſus in alio: Stiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. Præterea in Num. libro narrat, quẽadmodũ Balaham videns Iſraelẽ in tabernaculis tentorijsq; morantẽ. Quã pulchra (inqt) tabernacula tua Iacob, tẽtoria tua Iſrael, vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui. Qui & cõpunctus. Moriatur (inquit) anima mea morte iuſtorum, & fiant Pſal. 27 Pſal. 62 Num. 24
C nouiſſima mea horum ſimilia. Si tã decoræ fuerunt papiliones, manſiones, & caſulæ carnalium Iſraelitarum in ſolitudine collocatæ, tãq; amabiles & dilectæ: et quã indicibiliter & incõparabiliter pulchriora ſunt tabernacula illa ſupercœleſtis ac ſupermundanæ Ieruſalẽ, de quibus in Euangelio deprõpſit ſaluator: In domo patris mei manſiones multæ ſunt: Et denuo: Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis, vt cũ defeceritis, recipiant vos in æterna nabernacula. Has manſiones ordinũ angelicorum, ad quas hoĩes electi ſecundũ differentias meritorum ſuorum aſſumũtur & Iohan. 14 Lucæ. 11.
perducuntur, fideliter contemplemur, feruide diligamus, aſſidue cupiamus, dicentes. Quã dilecta tabernacula tua dñe virtutũ. i. o tu deus ſabaoth, deus virtutũ cœleſtiũ dñator oĩpotẽs prin Pſal. 38
ceps exercituũ ſupernorum, quã chara, q̃ diligenda, quã vehemẽter dilecta ſunt nobis prætacta tabernacula curiæ tuæ cœleſtis ac regni, electis parati ab origine mũdi. Vñ teſtatus eſt ſctũs Apo. Mat.25
Scimus qm̃ ſi terreſtris domus huius noſtræ habitationis diſſoluatur, quod ædificationẽ habe 2.Cor.5
mus à deo domum non manufactam in cœlis. Vbi vt beatus quoq; Thom. apoſt. faſſus eſt, innumerabilia, extant palatia, ab initio ſeculi præparata, quæ fidei pretio & eleemoſynis cõparantur. Ad horum ingreſſum flãmeſcit, feruet & ſtillat ſpũs & oculus noſter, qui q̃uis p̃ deſiderio affligat, iuxta q̃d ſcriptũ eſt, Spes q̃ differtur affligit animã: Nihilominus ex certa ſpe ac fidei ſpeculatione ptingẽdi ad beatitudinẽ tantã, cor noſtrũ & caro exultãt in deo viuo. Nẽpe ad primũ Proue.13. Pſalm. 83
horum pertinet illud pſalmi. Heu mihi qa incolatus meus prolongatus eſt. Et quod dixit vas electionis. Infelix ego hõ, qs me liberabit de corpore mortis huius? Ad ſecundũ vero illud pſalmi Pſal. 119 Roma 7
alterius. Lætatus ſum in his q̃ dicta ſunt mihi, in domũ dñi ibimus. Sic & anni qbus Iacob ſer- pſal. 121 Gen. 29.
uiuit pro Rachael pauci & breues ſibi præ amoris magnitudine videbantur. In re namque op

tata considerari pōt amabilitas & pretiositas eius, sicq; pro ea magni & diuturni labores æquanimiter tollerantur. Propter quod nullus labor durus, nulla passio grauis, nullum tempus longũ videri debet, quibus æterna beatitudo meretur & obtinetur. Neq; enim condignæ sunt passiones temporis huius ad gloriam illam futuram. Ex qua consideratione deprompsit Apostolus. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Cũ itaq; tam desiderabilia & dilecta sint dñe tabernacula tua, merito psallimus & fatemur. Beati qui habitãt in domo tua dñe. Sed quia ad hoc proprijs viribus pertingere non valemus, imo gratiæ tuæ indigemus auxilio, recte subiungo. Beatus vir cuius est auxilium abs te. Et iuxta hunc modum in psalmis cōiter pulcherrima extat connexio sensuum, si quis intus perspiciat sapientiæ radio perlustratus.

Roma. 8 2. Cor. 4 Num. 24 psalm. 83. Ibidem

¶ De alijs multis psalmis ad istum charitatis affectum spectantibus.

Psalmi sequentes requirantur ex tabula alphabetica

AD prætactum charitatis feruorem pertinent psalmi. Dñs illuminatio mea & salus mea. Ad te dñe clamabo, deus meus ne sileas à me. Exaltabo te dñe, qm̃ suscepisti me. In te dñe speraui, non confundar in æternũ, quãtum ad aliquos suos versus. Bñdicam dñm in omni tpe. Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquã in lingua mea. Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta. Deus auribus nostris audiuimus. Deus noster refugium & virtus. Deus in nomine tuo saluum me fac. Miserere mei deus, miserere mei. Nonne deo subiecta erit anima mea? Deus deus meus, ad te de luce vigilo. Te decet hymnus deus in Sion. Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius. Deus in adiutorium meus intēde. In te dñe speraui non confundar in æternum, in iustitia tua libera me, & eripe me. Voce mea ad dominum clamaue, voce mea ad deum, & intendit mihi. Qui regis Israel intende. Inclina dñe aurem tuam & exaudi me, qm̃ inops & pauper sum ego. Venite exultemus dño. Psalmi quoq; quorum exordium est. Cantate dño canticum nouum, &c. & psalmus, Iudilate dño omnis terra. Benedic anĩa mea dño, & omnia quæ intra me sunt. Paratum cor meum deus paratum cor meum. Laudate pueri dñm. Dilexi, qm̃ exaudiet dñs vocem orationis meæ. Credidi propter quod locutus sum. Et multi versiculi psalmi: Beati immaculati. Lætatus sum. Dñe probasti me. Benedictus dñs de. Exaltabo te deus meus rex: ac cæteri psalmi sequentes ad dei specialiter præconium pertinentes. Nec solum hi psalmi, sed & alij multi, non quod singuli, sed quod multi versus eorum includant præcipue diuini & igniti amoris affectum, quamuis non omnes includãt talem affectum immediate & illicitiue, imo quidam psalmi ac versus includunt hunc virtualiter & mediate aut concomitanter, vel causaliter, seu per redundantiam quãdam, quemadmodum psalmi tractantes de beneficijs dei, quorum consideratio charitatem accendit, auget, cōseruat. Similiter psalmi & versus de donis & promissionibus futuræ felicitatis conscripti. Attamen gratum esse deo de beneficijs suis, & super eis ac bonis promissis in cœlo, elicitiue & immediate procedit ex virtute morali, quæ dr̃ gratitudo, atq; ex latria. Vtrunq; vero procedit ex charitate imperialiter & dispositiue. Quanto enim quis plenius diligit deum, tãto libentius reminiscitur beneficiorũ ipsius cũ gratiarum actione, & promissa ipsius speculatur cũ aspiratiōe affectuosa. Deniq; idē numero actus ex diuersis virtutibus pōt oriri: sicq; plura genera cōpunctionũ, & piarũ affectionũ in eodē psalmo ac versu queunt notari, includi, ardere, sicut & dare eleemosynã procedit ex charitate, ex pietate, ex liberalitate, ex iustitia quoq; & obedientia, si fiat ex ꝓmissiōe & supioris cōmissiōe, & rursus ex latria si detur pro cōstruēda ecclesia, vel altari. Et quto actus ex pluribꝰ ac eminētioribꝰ originat̃ ṽtutibꝰ, tãto plꝰ meritoriꝰ & cōplacētior deo est.

¶ Qualiter primũ psal. ex diuersis virtutibus ac varijs considerationibus poterimus pronuntiare.

Psal. 1

QVoniã tota hominis vita ad verã est beatitudinē ordinanda. Potest totus hic psalmus per modũ doctrinæ exponi ac legi dicendo. Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, tanq̃ dicatur. O homo, beatitudinem naturaliter cupis, & veram felicitatem quã promittit deus in scripturis, ex fide cognoscis & appetis. Idcirco attende qualiter ad illã queas pertingere: idq; in primis aduerte, quod ab illa te nil elonget & impediat nisi peccata tua. Hinc dicere habes. Beatus vir qui non abijt. i. à deo non recessit, in consilio impiorum, acquiescendo prauis suggestionibus dæmonum, hominumq; malorum. Sed in lege domini voluntas eius, id ē, deliberata voluntate adhæsit ac obediuit præceptis legis diuinæ. Quod quàm fructuosum sit subditur: Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Cum q; oppsita ad inuicem comparata clarius agnoscantur, apte de iniquis subiungitur. Nō sic impij non sic. Deniq; hæc psallendo, tĩpsi applica hanc doctrinam, felices reputa eos qui in innocentia permanserunt, nec aduersarijs suæ consenserunt salutis, atq; teipm̃ contemne, deplãge, castiga, eo quod toties suggestionibus dæmonum, vanitatibus mundi, tentationibus carnis,

Ibidem

motibus improbæ voluntatis ac vitiorum consensisti:de cætero quoq; ab his cauere & abstinere propone ac satage,impiorum leuitatem,instabilitatem,inquietudiem prorsus deuita.Insuper sapienter pensando,quàm vehementer & ineffabiliter peccata noceant homini,quã maxime etiam virtutes expediant ei,quàm viles & miseri sint iniqui, potissime qui iam æternaliter sunt damnati,quàm item laudandi ac digni creatori suo fideliter obsequuntur,præsertim qui æternam iam beatitudinem sunt adepti,psalle & dic ex intimo & compunctissimo corde: Beatus vir qui non abijt in cõsilio impiorum,&c. Sicq; reproborum & intimoratorum abhorre consortia, & obedientibus deo qui indesinenter & coram illo solicite conuersantur sectare vestigia,vt moriaris morte iustorum,& fiant nouissima tua horum similia. Sic legendo & canendo hunc psalmum affectum compunctionis,motum contritionis, eleuationem comtemplationes,timorem salubrem,zelum iustitiæ,emendandi ac proficiendi propositum concipies & habebis:eritq; grandis & multiplex tua deuotio, psallendo demum studebis, ac teipsum in primis salubriter informabis. Præterea iuxta modum hunc alij multi psalmi sunt decantandi videlicet psalmus:Domine qs habitabit in tabernaculo tuo? Ad quod ipsemet propheta diuinitus inspiratus,respondit:Qui ingreditur sine macula,& operatur iustitiam,&cæ. Ex quibus versiculis discimus quid vnicuiq; homini necessarium sit ad salutem, ideo si saluari optamus, curemus hæc omnia adimplere. Hoc est sine macula ingredi.i. sine labe culpæ mortalis domũ dei intrare,interiora nostra examinare,per viam salutis incedere,& operari iustitiam,custodiendo præcepta decalogi,quæ sunt de actibus iustitiæ,sicq; de cæteris virtutum actibus,qui in psalmo isto tanguntur,vt simus synceri,veraces,nequaquam dolosi,nec proximis aliquo modo nociui.Itaq; dum psalmum istum proferimus,deum cordialiter deprecemur,vt gratiose tribuat nobis peragere, ac intime doleamus quod nõ solum ista non fecimus, verumetiam vitia his bonis contraria frequenter,enormiterq; patrauimus. Preterea sicut hic psalmus tractat de actibus virtuosis necessario exequendis,sic psalmus ille:Dixit insipiens in corde suo,agit de vitijs necessario euitandis,vt nec cogitatu nec factu negemus deum aut prouidentiam eius,put scriptum est de quibusdam:Audacter prouocant deum.Itemq;:Dicũt se nosse deum,factis autem negant.Contra quorum insipientiam & inconsiderationem subiũgitur:Dominus de cœlo prospexit super filios hominum.&c.quo non obstante tam intimorate ac impie,tamq; irreuerenter & viliter plurimi viuunt ac ambulant coram deo,quasi non sit omnium iustus iudex Nempe qa nõ cito profertur iudicium, absq; vllo timore filij hominũ peccãt,prout in psalmo isto describitur. Hinc psalmum istum canamus nosipsos deflendo,quod tales extitimus:proximis quoq; adhuc taliter præuaricantibus condolendo. Sicq; humani generis deploremus peccata,& exoremus pro omnibus.Insuper iuxta affectum hunc dicendus est psalmus ille: Saluũ me fac domine,quoniam defecit sanctus,quoniam diminutæ sunt veritates à filijs hominum Etenim quo magis abundat impiorum iniquitas, eo amplius boni clamare debent ad deũ vt præseruentur,nec cum peruersis peruertantur. Ex charitate quoq; & zelo iustitię debent optare & petere vt dominus disperdat vniuersa labia dolosa,& linguas magniloqs,ita vt in eis mala destruat culpæ,& nouis linguis loquantur verba gratiæ ac salutis,quemadmodum in Prouerbijs legitur:Verte impios & non erunt vt fuerant impij,quod si conuerti omnino rennuerint,conformare nos debemus rectitudini diuinæ iustitiæ,cupiendo vt pereant, ac confidẽter dicere deo: Tu domine seruabis nos & custodies nos à generatiõe hac in æternum. Tales quippe versiculi sæpissime habentur in psalmis, qui quamuis non exprimantur per modum optatiuum aut deprecatiuum,sed per verba temporis futuri,virtualiter tamen sunt oratiões & verba bonę spei in deo,vt illud in Psal. Asperges me dñe hyssopo & mũdabor,&c. Vnde & sensus est:Tu domine seruabis nos & custodies nos,hoc est,speramus quod præseruabis nos à generatione prauorum, & exoramus vt ab ipsis nos præseruare & custodire digneris, ne illis conformemur in vitijs. Amplius iuxta modum & sensum psalmi illius:Domine quis habitabit in tabernaculo tuo,cantandum est illud in psalmo:Domini est terra & plenitudo eius. Quis ascẽdet in montem domini?cum tribus versibus ibi immediate sequentibus. Quod totum cantando pensemus quid nobis sit necessarium ad salutem,& quantum à perfectione quæ in illis tangitur versibus, simus distantes,hoc est,ab innocentia manuum atq; mũditia cordis,& à carentia vanitatis,omni quoq; doloso ac illicito iuramento. Estq; notandum quod in psalmo illo subiungitur:Hic accipiet benedictiõem à domino,& misericordiam à deo salutari suo. Sic enĩ misericordia est & diuinæ pietatis effectus, quod homo tantæ innocentiæ ac virtuositatis saluatur,quis poterit de suis virtutibus aut meritis gloriari,extolli,pręsumere,& non potius cum Apostolo recognoscere ac fateri. Gratia dei sum id quod sum? Et rursus:Qui gloriatur,in domino glorietur. Studeamus igitur pertinere ad generationem hanc electorũ, dominum in veritate

Psal.1
Num.24
Psalm.14.
Psalm.13
Psalm.52.
Iob.12.
Titum.1
Psalm.13
Eccls.8
Psalm.11
Psalm.17.
Proue.12.
Psalm.11.
Psalm.50.
Psalm.11.
Psalm.14.
Psalm.24.
Ibidem
1 Cor.15.
Ierem.9
2 Cor.10

1 Cor. 1. ritate quærentium,& ad clarum imo desiderabilissimum diuini vultus aspectum,ad quem ne
Psalm.24. mo nisi purgatissima mente valet pertingere.

¶ De aliquibus psalmis moralibus,& optimis documentis plenis,qui mente compuncta, deuota, grata, iucunda, alacriter sunt cantandi.

ADuerte & recole à quantis periculis & aduersis, à quantis tentationibus,insidijs,laqueis,
& peccatis te deus eripuit,pręseruauit ac liberauit. Sicq; cum omni gratiarum actione &
Psalm.33. spirituali lætitia,deuotissime profert Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius
in ore meo.Nec optes teipsum laudari nisi in deo,à quo datum est,& conseruatur quicquid in
Ibidem te est aut esse potest laudabile,& sic psalle:In domino laudabitur anima mea.Et quia ad laudã
dum altissimum tu solus non sufficis,nec satis est tibi vt tu solus sis deo gratus, acceptus & sal
Ibidem uus.Hinc & proximos admone:Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in
idipsum.Qualiter autem ad tantam gratiam perueniatur,ostẽdit Psalmista exemplo suo:Ex
quisiui,inquiens,dominum:nec frustra,quoniam exaudiuit me,idcirco consulo vobis:Accedi
Iohan.1. te ad eum per mentis conuersionem,& illuminamini,cum ipse sit lumen verum,illũinans om
nem hominem ipsum fideliter inuocantem. Iuxta hunc modum totus hic psalmus, doctrinis,
admonitionibus,præconijs dei,est plenus. Hinc iuxta hortamenta ipsius conemur gustare,&
Psalm.33. per experientiam contemplari, quàm dulcis sit dominus aspernando delectamenta carnalia,
& omnem consolatiunculam vilem,ipsumq; creatorem super omnia syncerirer contemplan
do,feruenter amando,reuerenter colendo,& omni felicitati,perfectioni,ac gloriæ eius totis pr
Psalm.36. cordijs congratulando,nec tribulationibus superemur,pensantes hunc versum: Multæ tribu
lationes iustorum,quæ & celeriter finiuntur & æquanimiter toleratę,æterna consolatione re
munerantur.Præterea secundum hos affectus,modos,& sensus,decantãdus est psalmus: No
li æmulari in malignantibus.In cuius exordio admonemur nõ torqueri inuidia de impiorum
prosperitate,quæ breuis & fallax ẽ,sed sperare & delectari in domino,qui in præsenti suos ele
ctos aduersis exercet,purgat & saluat. In hoc itaq; psalmo pulchre distinguit propheta inter iu
stos & impios,inter electos & reprobos,diuersitatem meritorum ac præmiorum ipsorum de
scribens.Dum ergo hũc psalmum dicturus es,zelum assume iustitiæ,atq; diuinæ iustitiæ iudi
cio te conforma, mentem tuam in arce speculationis constitue, sicq; alta consideratiõe perpen
de,q̃ vana,instabilis,periculosa,damnabilis,sit iniustorum prosperitas,qui spreto ac derelicto
creatore ac saluatore suo summo,vtiq; infinito & prorsus incomparabili bono excæcatam ac
Colo.3 miserã mentẽ suã in his carnalibus & terrenis desigunt,non pensantes illud apli:Quæ sursum
sunt sapite,vbi Christus est in dextera patris,q̃ sursum sunt quærite,non quæ super terrã.Hoc
ponderantes tanto plus vilipendamus omnem prosperitatem terrenam,hominesq; carnales
temporali prosperitate florentes,secundum quod tales, q̃to certius scimus q̃ celerrime defluẽt
ac peribunt,q̃ districtum iudicium imminet eis.& q̃ intoleranda damnatio,qui sibijpsis quoti
die,imo assidue grauissime nocent, & pœnas accumulant sempiternas.Contra,sapientialiter
contemplemur statum & dispositiõem iustorum & electorum in seculo isto, in quo per aduer
sa purgantur,donis gratiæ adimplentur,ac virtuose agendo, opulentissimum sibi thesaurum
Matth.6 colligunt & reponunt in cœlo,Ideo eis conformari conemur,qui tanto sunt feliciores,q̃to plu
ra ac acriora pro deo & æquitate æquanimiter patiuntur aduersa, improborumq; persequu
tiones,irrisiones,importunitates,cum gaudio perferamus.Etenim Abel esse non promeretur,
qui ex Cain malitia ad impatientiam concitatur.Nempe qui talis est,non perpendit q̃ fructu
osum & gloriosum est Christi atq; sanctorum patientiam,mansuetudinem, tranquillitatem
strennue imitari,diuinæ q̃q; prouidentiæ dispositionem & censurã sapienter attendere,& nos
ei humiliter subdere ac contentari de ea.Amplius secundũ hunc intellectum & affectum decan
Psalm,38. tandus est etiam psalmus ille:Dixi custodiam vias meas.In cuius initio sancti prophetæ exem
plo docemur nos spiritualiter armare & p̃munire,per taciturnitatem,humilitatẽ & salubrem
compunctiõem,aduersus prauorũ insultationem,criminationẽ & insectationẽ. Sicq; incalesce
re deitatis amore,ac dñm inuocare, vt p̃stet nobis vitæ nostræ breuitatẽ,substantiæ nostrę fra
gilitatem salubriter considerare,& totam spem,expectationem & affectionem nostram collo
care ac fixam tenere in ipso.Itaq; psalmum hunc cũ ingenti compũctione, inflammatione,cir
cumspectione cantemus,memores mortis, fragilitatis, imo & multiplicis prævaricationis ac
negligentiæ nostræ. Ideoq; veniam & gratiam humilime deprecemur, sicut in versibus huius
psalmi optime continetur . Carnalium quoque & auarorum hominum insaniam deuitantes,
miserantes & deplorãtes.Insuper ex zelo iustitiæ & pro propria cautela depromere debemus
contra quemcunq; iniquum, imo & ad reprehensionem propriam , inq̃tum vitiosi extitimus
Psalm 51. psalmum illum:Quid gloriaris in malitia:Psalmum quoque illum sequentem:Dixit insipiens
Psalm.52. in corde

in corde suo, similiter psalmum illum: Si vere vtique iustitiam loquimini, itéq; psalmum: Quã bonus Israel deus, in quo psalmo propheta compendiosissime disputat contra negãtes, prouidentiam dei, & impiorum vanitatem, disperitionem, condemnationemq; probat, Deinde in deo mentem suam recolligit & accendit, protestans totum bonum suum in illo cõsistere. Specialiter demum possunt hęc legi contra iniquos, qui persequuti sunt Christum in carne mortali, quemadmodum etiam ille psalmus: Deus vltionũ dominus, similiter psalmus ille: Deus laudem meam ne tacueris, qui ad literam de Christi traditore Iuda cõscriptus est, sed & psalmus ille: Eripe me domine ab homine malo. Psalm 52. Psalm.52. Psalm 93. psal.108 psal.139

¶De psalmis in persona iusti conscriptis, qui ex affectu congratulationis & inuitationis, ac ędificationis, gratiarumque actionis sunt proferendi.

CVm in medio laqueorum & tentationum versemur, vbi non est nobis principalis aut sola colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed præcipua incessabilis, imo & periculosissima pugna contra inuisibiles, crudelissimos, callidissimos, atq; innumerabiles nostræ salutis hostes, aereas potestates, aut etiam visibiles inimicos: potest vnusquisq; fidelis pia querela, & admiratione non parua ad dominum exclamare: Domine quid multiplicati sunt qui tribulãt me, imbecillem, & fragilem, quorum vnus me facile posset deijcere, qui inter se præsumptuose affirmant: Non est salus ipsi in deo eius. Ad qđ vir iustus in tribulationibus constitutos, blãde loquitur deo: Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum: quæ sunt verba bonæ spei ad deum, imo & magnæ familiaritatis & charitatis ad ipm, sicut & istud quod subditur, Non timebo milia populi circundantis me. Simili sensu in persona deuotæ personæ potest proferri psalmus: Cum inuocarem exaudiuit me deus iustitiæ meę, qui in aduersis dedit mihi patientiam meam, sicut subiungitur: In tribulatione dilatasti mihi, hoc est, tu domine in afflictionibus meis largitus es mihi consolationem, roborationem, illuminationẽq; tantam vt cor meum specialiter dilatatum sit ad suscipiendum & patiẽdum plura ac grauiora aduersa, & expansum in te in delitijs charitatis. Quod cum ita sit, cur o filij hominum graui corde ad carnalia & terrena depressi, diligitis vanitatem magis quàm summam & incommutabilem veritatem, & quæritis mendacium, excusando vos false, cum tamen deus altissimus tam pronus sit exaudire, indulgere, succurrere, bonaq; gratiæ tribuere in pręsenti, & bona gloriæ in futuro, sicut & ego in meipso expertus sum, & in sanctis suis sæpissime ac copiosissime mõstrauit, per quod merito conformari debetis in fide, stabiliri in spe ac diuino accendi amore. Hinc quemcunq; sanctorum vobis in exemplar propono, dicẽdo: Et scitote quoniam dominus sanctum suum mirificauit, hoc ẽ, innumerabiles sanctos per præclara miracula & innumerabilia signa supernaturaliter honorauit, ac honorandos ostendit, qui testes sunt fidei nſæ, ita vt nosipsos qui credimus tot non simus, quot veritatis testes habemus, iuxta illud apostoli: Ideo & nos tantam habentes nobis impositam testium nubem, ad quorum imitationem vos hortor Irascimini & nolite peccare. Deniq; eodem sensu legẽdus est psalmus: Verba mea auribus percipe domine: in quo pręmittitur oratio, & verba boni propositi subiunguntur. Verbum etiam bonæ spei cum subditur: Mane exaudies vocem meam. Deinde dei iustitia, sanctitas, zelusq; ęquitatis, & vltio iusta in impios, in hoc psalmo tanguntur & commendantur, vt attendamus qualiter in sanctitate & iustitia oportet nos ei seruire cum omni reuerentia ac timore, &c. Iuxta hunc modum, cor mundum (cui datur etiam in hac vita, deum videre per speculum in ænigmate, estq; optimus ac certissimus scripturæ interpres) formare sibi potest varios intellectus & affectus in omnes psalmos, imo in omnia quæ videt, audit, legit, aut cantat adiuuãte domino nostro, qui est super omnia deus gloriosus, sublimis, & benedictus in secula, Amen. Ephe.6 psalm.3. psalm.4. Hebr.12. psalm.5. Lucæ.1 1.Cor.13.

COMMENTARIORVM IN PSALTERIVM FINIS.

Chalcographus lectori Salutem.

SErius quidem nobis ad ſingulos Pſalmos oratiões hæ ſub titulo Dionyſij & vetuſtiſſimo in pergameno ſcripto exemplari exhibitę ſunt, quàm vt potuerimus ſingulis pſalmis ordine, vt decebat, ſingulas adijcere orationes. Ne tamen, lector pie, earum fructu te fraudaremus, coaceruatim eas communicamus: vt ſi quandoq; ipſum opus Pſalterij recudendum venerit, ſingulæ ſuo ordine digerantur. Quia reuera doctæ ſunt & pię, paucis verbis fere potiorem partem ſenſus pſalmorum exprimentes. Bene vale.

¶D. DIONYSII CARTVSIANI IN SINgulos pſalmos ſingulæ precationes, piæ iuxta ac eruditæ.

1. ¶Pſalmus: Beatus vir. 7. verſus continet. Autor omnium bonorum deus, reple nos (quęſumus) gratia tua, vt voluntas noſtra dirigatur ſemper in lege tua: quatenus te inſpirante die ac nocte in ea ſic meditemur, vt fructum æternæ felicitatis percipere mereamur.

2. ¶Quare fremuerunt gentes. 13. Miſerator & pijſſime deus, qui tibi famulantes vbiq; tueris & defendis, dona nobis in Chr̄o filio tuo fideliter viuere, eique iugiter ſeruire in timore & exultare cum tremore: vt apprehenſa iuſtitiæ diſciplina, in ea perſiſtentes beati in perpetuum exiſtamus.

3. ¶Domine quid multiplicati ſunt. 8. Voce noſtra ad te, domine deus noſter, oratione clamantes exaudi nos de monte ſancto tuo, exurge in adiutorium noſtrum, vt tua opitulatione ſalutem & æternam benedictionem conſequamur.

4. ¶Cum inuocarem, exaudiuit. 10. Da, quęſumus omnipotens deus, lætitiam ſpiritus tui in corde noſtro, vt ſacrificantes ſacrificium iuſtitiæ ac iugiter in te ſperantes, inſtante termino vitæ in pace Chriſti dormiamus, & in eius regno perenniter requieſcamus.

5. ¶Verba mea auribus percipe domine. 15. Rex & deus noſter, deduc nos in iuſtitia tua propter inimicos noſtros, & dirige in conſpectu meo viam tuam, vt in nobis ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronatis inæternum exultes, & habites.

6. ¶Domine ne in furore. 10. Pijſſimam clementiam tuam, omnipotens deus, ſuppliciter imploramus: vt qui aſſiduis exceſſibus te offendimus, non nos in furore tuo arguas, neq; in ira corripias: ſed conuerte & ab æterna damnatione eripe animas noſtras, & ſaluos nos fac propter miſericordiam tuam.

7. ¶Domine deus meus in te ſperaui. 18. Domine deus noſter in quē ſperamus, libera fideles tuos ex omnibus ſe perſequentibus inimicis, viſibilibus & inuiſibilibus: vt te protectore ſecuritate accepta, ſine timore iugiter pſallamus nomini tuo benedicto.

8. ¶Domine dominus noſter. 9. Per admirabile nomen tuum in vniuerſa terra domine Ieſu Chriſte, per apoſtolos propagatum perfice laudem victoriæ tuæ in nobis, qui ſumus op̄a digitorū tuorū: vt deſtructo inimico, p̄petuo gloriæ & honoris coronemur triūpho.

9. ¶Confitebor tibi domine. 23. Refugium pauperum tuorum deus, qui in neceſſitatibus ſuis te quærentes non derelinquis, ad te nos in tribulatione clamantes non deſpicias: exalta nos de portis mortis, vt hic & inæternum exultemus in laudibus tuis.

10. ¶In domino confido. 8. Qui es deus æternus, eſto nobis propitius in te confidentibus: tribue nos tuo munere paſſeribus eſſe diſſimiles, fac nos tua virtute ſagittas maligni extinguere æquitate, gratiæ tuæ viuere, qua nobis dones tibi in ſempiternum complacere.

11. ¶Saluum me fac domine. 9. Tu domine fidelium cuſtos, conſerua & cuſtodi nos à generatione prauorum inæternum, & coniunge nos generationi iuſtorum eloquia tua caſta cuſtodientium: vt & in dilectione tua ſemper maneamus, & tuę protectionis auxilio perpeti ſalute gaudeamus.

12. ¶Vſquequo domine. 6. Omnipotens ſempiterne deus, illumina oculos cordis noſtri lumine ſpiritus tui, ne vnquam in p̄uerſis actibus dormitemus: ſed tua gratia opitulante in præceptis eius iugiter vigilemus, vt ad p̄mium ſupernæ vocationis Chriſto aduenien te tranſeamus.

13. ¶Dixit inſipiens in corde ſuo. 11. Perpetuam captiuitatem, deus pater à populo tuo auertet & pacem in illo, qui facit vtraq; vnum, nobis (rogamus) concede: in qua Iacob homo noſter exultet in carne, donec effectus Iſrael mereatur te deum videre.

14. ¶Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. 7. Viſita nos, quæſumus domine, abs te peregrinātes in corpore, & in tuo ſancto ſeruitio confortare dignare: vt iuſtitiæ operatione aſſidue intenti, ſine macula inhabitatores æterni mereamur eſſe tabernaculi.

15. ¶Conſerua me domine, quoniam ſperaui in te dixi domino deus meus es tu. 11.

Speran-

¶Sperantes in te clementissime deus, tua protectione conserua notas nobis fac vias vitæ, q̃s
te duce vsque finẽ cõstant incedẽtes æterna lætitia adimpleri, & vultu tuo delectemur saciari.
16. ¶Exaudi domine iustitiam meam intende deprecationem meam. 17. ¶Mirifica de
us misericordias tuas, vt sub vmbra alarum tuarum nos protegas, vt pupillã oculi custodias:
quo perfectis gressibus nostris in semitis tuis in iustitia tibi appareamus, & satiemur cum ap-
paruerit gloria tua.

17. ¶Diligam te domine fortitudo mea dominus firmamentum meum: 54. Amoue à
nobis domine peccatorum nostrorum obscura, & illumina corda nostra consubstantialis ver
bi tui lucerna, eius nos, q̃sumus, virtute præcinge, & viam nobis in eo immaculatam ostende.
18 ¶Cœli enarrant gloriã dei & opera manuum. 16. Domine adiutor noster & redem
ptor, iustitiæ tuæ recte lætificent corda nostra, occulta nostra verbi tui gratia emunda: quo no
bis à delictis maximis expiatis, placeat in conspectu tuo meditatio cordis, & eloquia oris nr̃i.
19. ¶Exaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen dei Iacob. 10. Ex-
audi nos, q̃sumus dñe, in die tribulationis, & protege nos ab omnibus malis: vt surgentes &
erecti stantes prostratis hostibus in te domino deo nostro semper exultemus.
20 ¶Domine in virtute tua lætabitur rex & super salutare tuum. 13. Virtutum meri
tis domine nos exalta, quibus deuote cantemus & psallamus virtutes tuas: da nobis benedi-
ctionem perpetuam consequi, & gaudio per æuum cum vultu tuo desiderabili lætificari.
21. ¶Deus deus respice in me, quare me dereliquisti longe à salute mea. 34. Deus pater
omnipotens qui filium tuum dominum nostrum Iesum Christum ad passionẽ in mundum
mittere, & homiem ligni vetiti gustu seductum & à paradisi felicitate eiectum, ad cœlestia regna
reuocare voluisti: respice nos ad te clamantes, libera nos à verbis delictorum, & saluos facias
in te sperantes inæternum.
22. ¶Dominus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuę. 9. Propter nomẽ tuum do-
mine, deduc nos super semitas iustitiæ: subsequatur nos misericordia tua, vt in serpiternum
habitemus in domo tua.
23. ¶Domini est terra & plenitudo eius. 10. Domine virtutum & rex gloriæ, purifi-
ca conscientiam nostram, vt innocentes manibus & mundi corde semper existẽtes, benedicti-
onẽ & misericordiam æternam à te percipiamus.
24. ¶Ad te domine leuaui animam meam deus meus in te confido. 23. Memento no
stri domine secundum misericordiam & bonitatem tuam, & pedes nostros de laqueo inimi-
corum euelle: vt qui aliquando ad mala currendo proni existebant, vias & semitas iustitiæ tã-
dem te docente apprehendant easq; constanter & perseueranter incedere non desistant.
25. ¶Iudica me domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. 12. Deus in-
nocentiæ author & rectorum mentium sanctificator, vre renes nostros & cor nostrum casti-
moniæ pacem nobis inserendo: nõ sedeamus cum consilio vanitatis, vt stantibus pedibus no-
stris in directo digne in ecclesiis nomen tuum benedicamus.
26. ¶Dominus illuminatio mea & salus mea quem timebo. 20. Deus omnipotentiæ
adiutor & protector vitæ nostræ, protege nos ab hostium insidiis, & ab omnibus periculis a-
nimæ & corporis: vt tuæ pietatis dono placitis tibi operibus perseueranter insistentes, bona
tua in terra viuentium videre digni inueniamur.
27. ¶Ad te domine clamabo deus meus ne silias à me, ne quando. 12. Ad templum san
ctum tuum manus cum genubus leuantes inualidas, q̃simus domine, ne tradas cũ peccatorib.
non te agnoscentib⁹ animas nostras, non nos deseras, non nos cum operantibus iniquitatem
perdas: sed nos regendo tecum in cœlesti regno extollas.
28. ¶Afferte domino filij dei, afferte domino filios arietum. 10 A cunctis malis exime
nos domine & tribue nobis cor contritum & humiliatum pro peccatis nostris tibi offerre: vt
tua virtute & magnificentia sedatis scandalis, quæ operantur iniquitatem, populo tuo bene-
dicas in pace.
29. ¶Exaltabo te domine quoniam suscepisti me. 15. Audi domine preces nostras
& miserere nobis, conuerte planctum nostrum ingaudium, & circunda nos lætitia salutis: vt
pro vniuersis beneficiis tuis tibi cantemus & confiteamur in beata sede æternitatis.
30. ¶In te domine speraui non confundar inæternum in iustitia tua libera me. 31. Spes
& salus fidelium deus, in te sperantes non confundamur inæternum, lapsis nobis te exoran-
tibus aurem clementiæ inclina propitius, & laxando debita mitis nos iustifica, atq; indulta de
lictorum venia, salua nos in effabili misericordia tua.
31. ¶Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & q̊rum tecta sunt peccata. 14. Domine

Iesu Christe sapientia dei patris, da nobis intellectum, & instrue nos de præceptis tuis, firma s per nos oculos tuos in via qua gradimur: vt te ductore ad te, qui es via, veritas, & vita sine er rore perueniamus.

32. ¶Exultate iusti in domio, rectos decet laudatio. zz. Verbum patris ęterni Christe quo cœli firmati sunt, munere spiritus oris tui nos illustra & in opere bono confirma: vt fi de trinitatis & operatiōe tibi placita iusti simus & cum populo in hæreditatem tibi deputato, ī æternum glorificādi.

33. ¶Benedicam dn̄m ī om̄i tempore sp laus eius in ore meo. zz. Propicatior oīm de fac nos declinare à malo & facere bonum: da nobis pacem semper īquirere & sectari, per quā suauitatem tuam gustātes & vidētes præueniēte clemētia tua, beatificemur ī te sperātes.

34. ¶Iudica dn̄e nocētes me expugna impugnātes. 3z. Deus potēs & fortis, apphēde ar ma & scutū & cōtra nos impugnātes exurge nobis ī adiutoriū. & ab eorum malignitate fragi litatem nostram vbiq; defende: vt ī te exultātes & lætātes te semper tuti magnificemus, & tota die pennitatis laudes tibi decātemus.

35. ¶Dixit iiustus vt deliquat ī semetip̄o, nō est timor dei. 13. Cōfugiētibus ad te dn̄e, misericordiam nobis prętēde, vt spiritu humilitatis vncti & sc̄tificati, pedem superbiæ à nobis remoueamus, & eodem spiritu ducti humili pede gressus nostros rectos faciamus.

36. ¶Noli emulari in malignātibus neq; zelaueris faciētes īiquitatem. 4z. Cōcede, q̄s misericors deus, vt ī te sperātes bonitatē iugiter faciamus, ī qua cōsummati habitatiōem terræ viuētium obtineamus, ī qua tua gratia largiēte æternis diuitiis pascamur.

37. ¶Domīe ne ī furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. z3. Aurem pietatis tuæ quærētes supplices deprecamur, ne nos domine deus noster derelinquas, nec à nobis disce das: præsta vt quod in natura fragilitatis nostræ possibile nō habemus, per tuam gratiam no bis subministrari sentiamus.

38. ¶Dixi custodiam vias meas vt nō deliquam in lingua mea. 18. Expectatio te dili gētium domīe, ab omnibus iniquitatibus nos erue, & cōtinua quiete in te fac exultare: vt tua muniti protectiōe immobiles tibi semper valeamus adhærere.

36. ¶Expectās expectaui domīum & intēdit mihi. z4. Deus infinitæ misericordiæ ma num tuam porrige lapsis, & educ nos de lacu miseriæ & de luto fecis: vt per te directis gressib⁹ nostris hymnū tibi laudis & placatiōis incessabili voce persoluamus.

40. ¶Beatus qui intelligit super egenum & pauperem in die mala liberabit eum. 14. Quæsumus deus clemētiæ, pater indulgētiæ: qui solus homīum potēs es peccata relaxare, no stri deprecamur miserere, & animas tibi peccātium sanare dignare: resuscita nos de tumulis vitiorum, & ī die mala libera nos propter nomē tuum.

41. ¶Quemadmodum desiderat ceruus. 16. Appareat in nobis domīe virtus tua, ne desperādo pro offensis aīa nostra nimia absorbeatur tristitia: sed trāquillitate idulgētiæ tuæ p̄ cepta, desideremus quotidie te deum, sicut ceruus ad fontes aquaꝝ.

42. ¶Iudica me deus & discerne causam meā de gēte nō sancta. 6. Fortitudo nostra de us, emitte lucem & veritatem tuam ī cordibus n̄ostris, quibus cōtemplata dulcedie maiestatis tuæ ad īfinita visiōis tuæ gaudia tota mētis intētiōe festinemus peruenire.

43. ¶Deus aurib⁹ nostris audiuimus patres nostri annūtiauerūt nobis. z9. Quęsum⁹ oīpotēs mīa, pp delicta n̄ostra n̄e declines semitas nostras de via tua: sed sic eas iuste & pie viuē do teneamus, vt à te mādatas salutes Iacob ī æternum obtineam⁹.

44. ¶Eructauit cor meū verbū bonū dico ego opera mea regi. zo. Fac nos q̄sum⁹ deus p̄r æterne, speciē & pulchritudinē vnigeniti filij tui diligere, ip̄mq; speciosum forma p̄ filijs hoīz toto corde desiderare: & vt vncti oleo sc̄ti spiritus ipsius gr̄a sp̄ mīa in oculis placeamus.

45. ¶Deus n̄r refugiū & v̄tus adiutor ī tribultiōib⁹ q̄ īuenerūt nos. 11. De⁹ Iacob & dn̄e virtutū, arcū nobis aduersantiū cōtere, & eoꝝ arma neq̄ssima cōtra n̄os cōfrige: vt tua virtute ablatis bellis penn̄ī vaceamus & vadeamus q̄m tu es deus.

46. ¶Om̄es gētes plaudite manibus iubilate deo ī voce exultatiōis. 9. Rex om̄is terrę de⁹ se dēs sup sedē sc̄tām tuā elige n̄os tibi ī hęreditatē: vt tecū regnātes ī ęterna gl'a te p̄stāre exultem⁹ corā te lętitia ienarrabili & glificata: q cū eodē deo p̄re & sp̄ū sc̄tō viuis & regnas ī oīa sc̄l'a. Am̄.

49. ¶Magnus dn̄s & laudabilis nimis in ciuitate dei n̄ri. 13. Qui es magnus dn̄s & lauda bilis n̄imis in oībus creaturis tuis, suscipe n̄os ad te respirātes in misericordia tua: pone corda n̄ostra in virtute tua, & tu deus deus noster rege nos in æterna secula, qui in trinitate perfecta viuis & regnas deus.

48. ¶Audite hæc omnes gentes, auribus præcipite omnes qui habitatis orbem. z1. Pie

¶Pie redemptor Christe, qui pro salute mundi in ligno crucis innocens pependisti,& morien-
do populum sanctorum ad imperium reuocasti cœlorum, tuæ quæsumus miserationis operatio
ne,cum nos acceperis,animas nostras de manu inferi redime, atque eas partem beatæ resurre-
ctionis fac obtinere. 49. Deus deorum dñs locutus est,& vocauit terram. 24. ¶Dirige do
mine super nos oculos misericordiæ,& in die tribulationis potentiæ tuæ brachio nos erue, vt
& te honorificemus,ac pro nostra liberatione sacrificium tibi laudis deuotæ immolemus.
50. Miserere mei deus, secundum magnam misericordiam tuam. 10. Miserator deus
faciem tuam à peccatis nostris auerte, & omnes in conspectu tuo iniquitates nostras dele: la-
ua nos ab iniustitia nostra, vt dono gratiæ tuæ emundati,in sancta ac tibi placita conuersatio
ne semper maneamus. 51. Quid gloriaris in malitia,qui potens es. 9. Defensor
vitæ & animæ nostræ domine, prauis conatibus nostris semper obsiste,& ne sinas nos in no-
stra præualere vanitate, vt sicut oliua fructificantes in domo tua,in æternum expectemus no-
men tuum in conspectu sanctorum tuorum. 52. Dixit insipiens in corde suo, non est
deus. 8. Proprijs vitijs inutiles factos deus de cœlo propitius prospice super nos,suscita in
nobis gratiam tuam,qua illustrati non nobis ipsis, sed tibi placere studeamus.
53. Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. 7. Deus in te speran-
tium salus summa,in noīe tuo nos salua,& contra fortes quærentes animas nostras nos poten
ter adiuua,vt ex omni tribulatione erepti per te cunctos inimicos despiciamus securi.
54. Exaudi deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam. 27.
Omnipotentiam tuam supplices exoramus,qui es ante secula deus, vt orationem nostram ex
audias,ac deprecationem nostram ne despicias, vt qui te saluantem nos expectamus,liberes
nos à pusillanimitate spūs,& ab omni vitæ & animæ tempestate. 55. Miserere mei de-
us, quoniam conculcauit me homo. 13. Pone domine lachrymas nostras in cōspectu tuo,
& erue pedes nostros à lapsu desperato,vt caute ambulantes,verbum tibi consubstantiale do-
minum Christum rite laudemus, & per eum in regione viuentium tibi placeamus.
56. Miserere mei deus miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. 14. In vmbra
alarum tuarum domine sperantibus,& ad te deum altissimum clamantibus miserere, de-
us miserere: mitte misericordiam tuam & veritatem tuam, quæ auferant à nobis opprobriū
hostium conculcare nos volentium, vt erepti de medio eorum gloriam potentiæ tuæ magni-
ficemus in perpetuum. 57. Si vere vtique iustitiam loquimini, recte iudicate filij hoīm.
11. Da nobis quæsumus domine deus vere iustitiam tuam semper loqui,diligere & sectari
& qui vile & reprobum efficis preciosum, fac nos iniquitates in terra non operari,vt ope mise
rationis tuæ iustificati,saluandis in iudicio iustis possimus aggregari.
58. Eripe me de inimicis meis deus meus,& ab insurgentibus in me libera me. 2. Visita
nos domine gratuito benignitatis munere,& esto refugium nobis in die tribulationis eripi-
ens nos ab insurgentibus inimicis nostris, vt ab omnibus subducti hostium incursibus, tibi
adiutori modo indefessi psallamus.
59. Deus repulisti nos, & destruxisti nos,iratus es, & misertus es nobis. 20. Solatiū
afflictorum domine,da nobis auxilium in omni tribulatione,& sana contritiones nostras,at-
que peccata dimitte, vt tribulantibus nos ad nihilū deductis,in te faciamus virtutes pietatis.
60. Domine deus spes nostra & turris fortitudinis nostræ, protege nos sub vmbra alarum
tuarum,vt in timore tuo tibi iugiter seruientes,& conformes facti gloriæ tuæ,mereamur in spi
ritualium obliuione votorum,psallere nomini tuo in secula.
61. Nonne deo subiecta erit anima mea,ab ipso eum salutate in eum. 11. Deus virtutū
à quo est omnis virtus sanctorum,deus auxilij & spei gloriæ nostræ, corda nostra effundimus
coram te,esto adiutor noster deus in æternum pius, vt te cooperante animas nostras in patiē
tia possideamus.
62. Deus deus meus,ad te de luce vigilo. 80. Deus deus noster,fac nos in oratione de luce
spūs tui ad te vigilare,ac in te sitire, vt tua præstante gratia adipe & virtutum pinguedine re-
pleatur anima nostra,quo tibi adhærētem eam in cœlestibus suscipiat dextera tua
63. Exaudi deus orationem meam,cum deprecor à timore inimici. 11. Benigna & sum
ma potestas deus, à timore inimicorum eripe animas nostras,vt qui scrutari iniquitates con-
tra salutem nostram non cessant, tuo insuperabili abacti brachio deficiant à nobis scrutantes
scrutino.
64. Te decet hymnus deus in Sion,& tibi reddet votum. 14. Deus pr̄ indulgētiæ,spes oīm
finiū

finium terræ & in mari longe, impietatibus nr̃is q̃simus propitiare: & ne verba iniquorũ super nos inæternum præualeant tua nos inuicta tuitio non derelinquat.

65. ¶ Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius. 19. Deus conditor vniuersorum, qui dominaris in virtute tua inæternũ: oculis clementiæ (q̃simus) super nos semper respice: pone animam nostram ad bonæ actionis vitam, & nunquã amoueas à nobis miam tuã.

66. ¶ Deus misereatur nostri & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos. 6. Deus miserator omnium, deus lux lucis, & fons luminis: illumina super nos vultum tuæ miserationis, benedic nos & fac cognoscere in t̃ra viam tuam: vt hanc inoffense ambulantes lætantes & exultantes ad mansionem pertingamus æternam: qui in trinitate viuis & regnas deus.

67. ¶ Exurgat deus & dissipentur inimici eius & fugiant qui oderunt eum. 38. Rex ṽtutum domine, compunctionis pluuiam salutarem segrega nobis hæreditati tuæ: vt quia peccatis infirmati sumus receptis à te rectæ intentiõis viribus, ad vitã tibi placitam proficiamus.

68. ¶ Saluum me fac deus quoniam intrauerunt aquæ vsq; ad aĩam meam. 42. Deus cui est omnis cogitatio manifesta, & à quo delicta nostra non sunt abscondita, respice nos in multitudine misericordiæ tuæ: & maculas te offendentes à nobis absterge, intẽde aĩæ nostræ & libera eam ab improperio & ab æterna confusione.

69. ¶ Deus in adiutorium meum intende, dñe ad adiuuandum me festina. 7. Deus autor salutis humanæ contra quærentes animam nostram in adiutorium nostrum intende: vt eorũ per te infestatiõe à nobis cessante te adiutorẽ & protectorẽ nostrũ magnificemus sine fine.

70. ¶ In te domine speraui, non confundar ineternũ, in iustitia tua libera me. 26. Deus misericordiæ ineffabilis, ne elongeris à nobis, respice in auxilium nostrum: & ne nos derelinq̃s vsq; in senectam & senium: viuifica nos & pie consolare, & gloriam magnitudinem tuam fac nos perpetim digne decantare.

71. ¶ Deus iudicium tuum regi da & iustitiã tuam filio regis. 20. Tuæ domine largitatis indulgentia suscipiamus pacem & iustitiam, quam iugiter te adiutore obtineamus, vt humiliatis calumniatoribus nostris nomen tuum benedictum in secula magnificemus.

72. ¶ Quã bonus Israel deus his qui recto sunt corde. 28. Deus cordis nostri, deus pars nostra inæternum, te confortante in bonis agendis non deficiat caro & cor nostrum: fac nos tibi semper adhærere & in te domio deo spem ponere, donec te preuio duce cœleste sctũarium tuum mereamur introire: qui trin⁹ & vnus deus viuis & dominaris in omnia secula.

73. ¶ Vt quid deus repulisti in finem, iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ. 24. Deus rex noster ante secula Christe, qui in fine seculi operatus es salutem in redemptione ecclesiæ tuæ. q̃ ab initio tuo possedisti p̃destinatiõe: respice in testamẽtũ sanguie tuo cõfirmatũ, faciẽdo eãdẽ ecclesiã tuã deuotã permanere & in securitate iugi cõsistere: qui cũ deo patre & spũ sctõ.

74. ¶ Confitebimur tibi deus confitebimur & inuocabimus nomen tuum. 10. Singulare pœnitentium dñe, cõfitemur tibi cõfitemur: peccatis nostris propitiare, vt percepta indulgentia dignos nos efficias sancti tui nominis inuocatione, vt pro salute nostra in seculum tibi deo Iacob cantemus in gaudio & exultatione. 75. ¶ Notus in Iudæa deus in Israel magnum nomen eius. 12. Deus scrutator renum & cordium, cui oĩs confitetur cogitatio hoĩm mentium nr̃arum infirma benedictionis tuæ virtute corrobora: vt quæ iusta & pia sunt cogitemus, & vota fidelia recte viuendo, tibi domino deo nostro reddamus.

76. ¶ Voce mea ad dñm clamaui voce mea ad deum, & intendit mihi. 20. Ineffabilis pietatis deus misericors in milibus, non in finem iratus pro peccatis nostris miam tuã abscindas à nobis, nõ obliuiscaris misereri nr̃i, sed tua miseratiõe iube nos ęt̃næ saluatiõi annũerari.

77. ¶ Attẽdite pp̃le meus legẽ meã, inclinate aurẽ vr̃am. 78. Deus q oĩm misereris & lapsos ad te redeũtes pat̃na pietate suscipere nõ desinis, recordare (q̃s) qa caro sum⁹ & abũda vt auertas irã & nõ accẽdas cõtra nos oẽm irã tuã, sed mitiga eã & largire nobis indeficiẽtẽ gr̃ã tuã.

78. ¶ Deus venerũt gẽtes inhereditatẽ tuã polluerũt tẽplũ sctm̃ tuũ. 16. Preces nr̃as q̃s dñe, placatus intẽde, ne memineris iniq̃tatum nr̃arũ antiq̃rũ pp nomẽ tuũ laudabile & gl̃osum, vt te p̃stãte ab oĩbus liberi offensis iugit̃ opibus inuigilemus æq̃tatis. 79. ¶ Qui regis Israel intẽde, q deducis tanq̃ ouẽ Ioseph. 20. Deus pr̃ virtutũ, esto ppitius dux itineris recti in cõspectu ppl̃i filij tui sanguie redẽpti: vt forti à te plãtata radice Chr̃ianæ p̃fessiõis impleat terrã æternę repmissiõis. 80. ¶ Exultate deo adiutori nr̃o iubilate deo Iacob. 15. Fac dñe ppl̃m tuũ vocẽ tuã audire, dilata os nr̃m, & iple illud laude gr̃æ tuæ vt in tribulatiõe p̃sentis vitæ te inuocãtes nos exaudias. & ab oĩ impetu inimicorũ ac tẽpestatis æternæ subducas.

81 ¶ Deus stetit in synagoga deorũ, inmedio autẽ deos diiudicat. 8. Deus à quo oĩs iusta operatio procedit & fortis consistit, iustifica nos spiritu iustitiæ, & fortitudinis: vt non

iniquitate

iniquitatẽ iudicantes,nec facies paratorꝫ sumentes,iusta & tibi placita sp̄ peragere studeamus
82. Deus quis similis erit tibi,ne taceas,neqꝫ compescaris deus,&c. 17. ¶Deus supernę
maiestatis,cui non est similis, propter multitudinem peccatorum non disperdas nos de gen-
te electorum sed clementi bon itate facias nomen nostrum memorari in Israel in ęternum.
83. Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in
terra domini. 13. ¶Auxiliator deus fortis, assit nobis quæsumus virtus tua,hac in valle
plorationis,doce nos ascensiones in cordibus nostris disponere,vt de virtute in virtutem eun-
tes deum deorum in cœlesti Sion nos te videre concedas lætantes.
84. Benedixisti domine terram tuam. 14. ¶Supplices domine deus clementiam tuam
exoramus,remitte iniquitatem plebis tuæ,auerte à nobis iram indignationis tuæ,viuifica nos
pia actione potenti dextera tua,vt plebs tua lætetur in te pace præsenti & sempiterna.
85. Inclina domine aurem tuam,& exaudi me,quoniam inops & pauper sum ego. 16
¶Famulantes tibi nos domine deduc in via tua,& ingrediamur in veritate tua,vt magna su-
per nos stillante misericordia tua, animam nostram eruas ab inferno inferiori , atqꝫ æternæ
gloriæ facias participari.
86. Fundamentum eius in montibus sanctis,diligit dominus portas Sion. 7. ¶Viuifi-
ca nos domine ab operibus mortuis ,& fundamenta synceræ fidei & bonæ operationis in no-
bis construe,quibus fructum virtutum superædificantes animas nostras ad te proficiscentes,
gloriosa ciuitas tua suscipiat gratulando.
87. Domine deus salutis meæ in die clamaui & nocte coram te. 19. ¶Domine deus sa-
lutis nostræ,nostri pie miserere, & repletam malis animam nostram , & inferno peccatis ap-
propinquantem vitam nostram abundantia tuæ propitiationis reuoca ,& ab omni miseria
nunc & semper nos elonga,vt misericordię tuæ prærogatiua laudum tibi præconia persolua-
mus in secula.
88. Misericordias domini in æternum cantabo. 51. ¶Deus gloria virtutis sanctorũ
da nobis semper in lumine vultus tui ambulare,& in nomine tuo exultare,vt misericordia tuã
faciem nostram præeunte,perfecto cursu iustitiæ ad te valeamus peruenire.
89. Domine refugium tu factus es nobis. 19. ¶Sis domine nostrum vbiqꝫ refugium,
qui es deus à seculo & vsqꝫ in seculum: respice clementer in nos seruos tuos,& fit splendor di-
uinitatis tuæ super nos,vt opera nostra à te semper dirigantur, & cœpta per te finiantur.
90. Qui habitat in adiutorio altissimi,in protectione dei cœli commorabitur. 16. De-
us altissime,concede nos quæsumus in adiutorio tuo habitare,& in tua commorari protectio-
ne,vt dextera tua auertente non accedat ad nos malum , nec tangat nos peccatoris flagellũ:
sed te mandante ab angelis in omnibus custodiamur vijs nostris.
91. Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. 15. ¶Virtutibus
planta nos in domo tua domine,& vt bonum semen fac nos in omni speciosa religione fructi-
ficare,in quo vt palma flore iustitiæ surgentes,in eo per te consummati,perenniter ante te florea-
mus exultantes.
92. Dominus regnauit decorem indutus est, indutus est dominus fortitudinem,& pręcinxit
se. 7. Domine regnator cœli & terræ,indue nos bonorum operum decore & fortitudine
gratiæ tuæ,ac præcinge castimoniæ virtute,daqꝫ his nitidis & nuptialibus vestibus tibi veni-
enti obuiare, & ornatis lampadibus ad æternitatis nuptias tecum intrare: qui cum deo patre
viuis & regnas deus per oĩa secula seculorum.
93. ¶Deus vltionum dominus,deus vltionum libere egit. 23. ¶Deus auxilium spei
nostræ, in omni necessitate esto refugium familiæ tuæ,mitiga nobis à diebus malis,& semper
lætificent animam nostram consolationes tuæ pietatis.
94. ¶Venite iubilemus domino, iubilemus deo salutari nostro,præoccupemus faciem eius
in confessione,&c. 12. ¶Tuæ largitatis dono,accepto continuæ pacis bono, exultemus &
iubilemus tibi deo salutari nostro:præsta nos cognoscere viam tuam,quã perambulantes,te
iuuante intremus in requiem tuam.
95. ¶Cantate domino canticum nouum,cantate domino omnis terra. 13. ¶Domine
qui fecisti cœlos,& terribilis es super omnes deos,misericordia tua præueniente , fac nos con-
fessionis pulchritudine faciem tuam placare, vt expurgati peccatorum colluuiõibus,syncera
mente & voce tibi domino iugiter cantemus.
96. ¶Dominus regnauit, exultet terra , lætentur insulæ multæ. 13. ¶Super
omnem terram altissime domine deus,doce nos te tota deuotione diligere,& malũ odire: et cu-
stodi in hac vita aĩas nr̃as,& hinc migrãtes eas de locis perpetuarꝫ pœnarꝫ eripias.

Cantate

97. ¶ Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit, &c. 9. ¶ Omnipotens æterne deus, qui facis mirabilia solus, recordare misericordiæ tuę, nosq; aberrātes corrige, atq; tibi perseueranter atque fideliter fac adhærere, vt digni efficiamur tibi domino cantica placita perpetim decantare.

98. ¶ Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedes super Cherubim 10. ¶ Excelsus super omnes populos deus, famulis tuis esto propitius, da nobis quæsumus custodire testimonia & sancta quæ dedisti nobis præcepta, vt ea in finem vsq; obseruantes deuote, mercedem à te in beata sortiamur æternitate. 99. ¶ Iubilate deo omnis terra, seruite domino in lætitia. 5. ¶ AEterna cœli gloria deus, fac nos portas tuas in confessione, & atria tua in hymnis introire, vt confitentes maiestati tuæ coronam vitæ, quam repromisisti te diligentibus, te donante accipiamus. 100. Misericordiam & iudicium cantabo tibi dñe. 9 ¶ Misericordia tua domine interueniente, præsta nobis quæsumus cordi prauo non adhærere, sed fac nos domus tuæ innocenter semper pambulare atria, quo tibi placētes æternæ glorię tuæ nos dignos assotiare.

101 Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. 29. ¶ Ad te clamātes exaudi orationem nostram domine, & de excelso sancto tuo in terram aspice, & mala præsentia & futura à nobis propitiatus auerte, vt annunciemus in Sion gloriam tuam, & in Ierusalē cœlesti laudem tuā. 102. Benedic anima mea domino, & omnia quæ, &c. 22. ¶ Deus saluator viuentium, qui non vis mortem peccantium, tu pie pater cognosce figmentum nostrum, & peccatoribus nobis non irascaris in perpetuum, sed corrobora super nos misericordiam tuam, & redime de æterno interitu vitam nostram.

103. Benedic anima mea domino domine deus meus magnificatus es vehementer. 36 ¶ Deus qui respicis terram, & facis eam tremere, timorem tuum salutarem cordibus nostris immitte, vt relictis malis quibus te grauiter offendimus, per spiritum tuū renouata in nobis facie peccati, sancta tibi deuotione adhæreamus, & in iucunditate perceptæ salutis semper tibi psallamus. 104. Confitemini domino, & inuocate nomen eius. 43. ¶ Deus qui cōspicis te grauiter offensum malis nostris, ad impetrandā misericordiam tuā corda nostra quæsumus compunge ad pœnitentiam, vt concessa delictorū venia, munda conscientia tibi confiteamur, & nomen tuum inuocemus, ac pro acceptis beneficijs tuis mirabilia tua indefessi narremus. 105. Confitemini dño quoniam bonus. 46. ¶ Memento nostri in beneplacito tuo domine, & doce nos iustitiam facere in omni tempore, facq; nos in laude tua semper gloriari, & à seculo vsq; in seculum deus Israel benedicere tibi.

106. Cōfitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. 43 ¶ Te domine præcipiente sileant fluctus tempestatum vitæ nostræ, & statue procellan nr̄am in auram tranquillitatis & lætitię, vt in portum salutis te gubernatore deducti, nos misericordiæ tuæ opera confiteamur tibi. 107. Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. 14. ¶ Deus qui omne quod syncerum & mundum est amas, & castas fidelium mentes inhabitas, benignitatis munificentia ab omni nos contagione expurga, vt & in te semp paratū cor habeamus, & digni in gloria tua tibi cantemus & psallamus. 108. Deus laudem. 30. ¶ Tu dñe qui suauis es in misericordia, cor nostrum peccatis exigentibus perturbatum intra nos, spiritu tuo bono lætifica, adiuua nos misericorditer & salua: lætentur in te serui tui, & fac nos in perpetuum tibi domino nimis confiteri.

109. Dixit dñs domino meo, sede à dextris meis. 8. ¶ Iesu saluator seculorū secundum ordinem Melchisedec, rex & sacerdos factus in æternum, ineffabili tua miseratione à dexteris tuis in iudicio nos constitue, atq; inter benedictos patris tui deputatos regnū cœleste fac possidere, qui cum eodem patre. 110. Confitebor tibi dñe. 10. Misericors & miserator domine, qui diu nobis peccantibus solita pepercisti bonitate, intellectu tandem bono nos reple, & initium sapientiæ timorem tuum mentibus nostris infunde, atq; deinceps fac nos sobrie & iuste viuendo tibi placere. 111. Beatus vir qui timet dñm. 9. ¶ Operatiōe tibi placita effice nos dñe potentes in terra, & viuat te præstante in iustitia tua aīa nostra, tribue nobis quæsumus, vt in mandatis tuis semper cupiamus, cuius gratia totū quod rogamus impetremus. 112. Laudate pueri dñm. 12. ¶ Deus noster, qui in altis habitas, & de stercore inopem suscitas, nos humiles tuos in terra clementer respice, atq; ad sublimia virtutum attolle: in quibus indies proficientes, in his perseueremus non deficientes.

113. In exitu Israel de Aegypto. 27. ¶ Fortissime deus creaturarū, qui conuertis petrā in stagna aquarū, à facie tua ad pœnitentiam moueatur corporis nostri terra, vnde sit nomini

tuo

tuo gloria pro nobis misericordiť saluandis in beatitudine perpetua. 114. Dilexi qm̄ exau
diuit dn̄s vocē oratiōis meæ. 9. ❡Deus cœli & terræ vocē orationis te diligentiū benignus
admitte, aurē clementiæ precibus te inuocantiū inclina, ab oı̄ tribulatione & dolore nos libera
& ab hac transeuntibus vita redde nobis bona sempiterna. 115. Credidi propter quod
locutus sum. 8. ❡Preces populi in te credentis dn̄e suscipe, & concede nos sacrificium lau
dis tibi semper offerre: dirumpe peccatorum nostrorum vincula, vt tibi digna reddamus fidei
Christianæ vota. 116. Laudate dominum omnes gentes. 2. ❡Omnipotens pa-
ter domine, condignas maiestati tuæ laudes fac nos tibi semper offerre: confirma super nos
misericordiam tuam, ne aliqua corruptela criminum inficiat animā nostram, vt veritas tua ti
bi consubstantialis nobiscum maneat in æternum. 117. Confitemini dn̄o. 29. De-
us fortitudo & laus fidelium, spesq; cunctorū in te confidentiū, da nobis in salute tua pietatis
profectum, dextera tua in bonis nos exalta, vt te aperiente portas iustitiæ ingressi perenniter
cum iustis confiteamur tibi. 118. Beati immaculati. 8. ❡In huius domine seculi
via fac nos sanctos & immaculatos ambulare in lege tua, mandata tua nimis custodire, & in
iustificationum tuarū custodiam non nos derelinquas vsquequaq;.
118. In quo corrigit. 8. ❡In seruitio tuo constitutos domine, fac nos te toto corde ex-
quirere, & in mandatis tuis viriliter exerceri, vt consideratis vijs tuis, & te docente intellectis,
semper sicut in omnibus diuitijs delectemur in illis.
118. Retribue seruo tuo, viuifica me & custodiam sermones tuos. 8. ❡Bonorum
omnium largitor domine, fac nos desiderare iustificationes tuas in omni tempore, & in eis be-
ne operando perseuerare, aufer à nobis opprobrium inimici & contemptum, & da nos perpe-
tim de manu tua accipere decoris & honoris regnum.
118. Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundū verbum tuum. 8. ❡Iniqui-
tatis vias amoue à nobis domine, & tuo gratuito munere viam mandatorum tuorum dilata-
to corde da nos percurrere, vt exuti corpore per te ciues constituamur cœlestis patriæ.
118. Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eā semper. 8.
❡Expiatos à sordibus peccatorum deduc nos domine in semita mandatorum tuorum, cor-
da nostra ab omni auaritia, & à noxiæ delectationis vanitate oculos cordis nostri auerte, vt
recte viuendi studium semper dirigamus ad te creatorem nr̄m.
118. Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquiū tuū. 8
❡Veniat super nos misericordia tua domine, & spe bona fac nos in te vigere, daq; vigilare in
geminæ charitatis latitudine, & vt in custodia legis tuæ deuoti simus, semper in ea gloriose vi
uamus. 118. Memor esto verbi tui, seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. 8. ❡Pro
obtentu cœlestis patriæ, domine, iustificationes tuæ sint nobis cantabiles in locis peregrinatio
nis nostræ, quibus suauiter modulatis, æternæ misericordiæ mercedē à te percipiamus.
118. Portio mea domine, dixi custodire custodire legem tuā. 8. Fac nos participes dn̄e
timentiū te, & da nobis legem tuā in beneplacito custodire, & in necessitatibus in toto corde
deprecantes faciē tuā miserere secundū misericordiā tuā. 118. Bonitatē fecisti. 8. De-
us qui naturaliter es bonus, in bonitate tua instrue nos cœlesti disciplina & scientia, fac nos ac
cepta eloquia tua fideliter custodire, & toto corde legem tuā meditari & adimplere, & in iusti-
ficationibus tuis immaculatū cor semper possidere. 118. Manus tuæ fecerunt me. 8.
❡Vitæ dator deus, veniant nobis miserationes tuæ vt iuste viuamus: da nobis intellectū vt
mandata tua discamus, vt vigilanter obseruantes tibi veraciter placeamus. 118. Defe-
cit in salutare. 8. ❡Tua dn̄e larga clementia sanctissimi nōis tui amore corda nr̄a cōfirma,
ne derelinquamus mandata tua: viuificet nos mīæ tuæ opus, vt testimonia oris tui pficiendo
custodiamus. 118 In æternū dn̄e. 8. ❡Deus cui oīa seruiunt creata, da nos seruire
tibi fide, spe, & charitate perfecta, vt in æternū iustificationes tuas nō obliuiscamur, sed in ipsis
tua propitiatione bonis operibus insistēdo viuificemur. 118. Quō dilexi legē tuā. 8.
❡Totius boni largitor domine, da nobis legē tuā sanctā diligere, & eius meditationi peruigi-
li mente inseruire: fac nos mādata tua recte intelligere, atq; ab omni via mala te adiuuāte no
stræ prauitatis pedes prohibere. 118. Lucerna pedibus meis verbū tuū, & lumen, &c. 8.
❡Deus recte viuentium semita & splendor animarū, verbū tuum Christ⁹ sit lucerna pedibus
nostris & lumen semitis nostris, vt eius ductu à mandatis eius recta intelligamus, & oēm viā
iniquitatis semper odio habeamus & declinemus.
118. Iniquos odio habui. 8. Suscipe nos in gratiam tuā dn̄e deus, & nō confundas nos
ab æternæ salutis benedictione quā à te expectamus: tribue, quæsumus, nos in iustificationib⁹
tuis pseueranter meditari, & te adiuuante cū integra fide præsenti vita dissolui.

Fecl

118 ¶Feci iudicium & iustitiam. 81. ¶Dona nobis omnipotens pater, mãdata tua super aurum & topazion diligere, & omnem viam iniquam odio habere & ab ea declinare, vt tua protectione defensi à calumnia superborum in æternum valeamus liberari.
118. ¶Mirabilia testimonia tua domine, ideo scrutata est ea anima mea. 8 ¶Faciem misericordiæ tuæ illumina super nos domine, & doce nos iustificationum tuarum opera peragere, vt qui tenebris peccatorum deprimimur, ab his declaratione sermonum tuorum illuminati exuamur.
118 ¶Iustus es domine, & rectum iudicium tuum, mandasti iustitiam. 8. Spiritus tui igne accensos domine, ignitum eloquium tuum fac nos seruos tuos diligere & operibus bonis adimplere, vt eodem spiritu tribuente intellectum capiamus, quo in æternum viuamus.
118. ¶Clamaui in toto corde. 8. ¶Prope esto nobis domine, & appropinquantes & ꝑsequentes nos in iniquitate à nobis repelle, ad te nos clamantes salua, vt per te securi custodiamus mandata tua. 118 Vide. 8 ¶Vide humilitatem plebis tuæ dñe, & ab omnibus malis obstrepentibus nos redime, viuifica nos pro tua pietate in oĩ bona actione, vt semper custodiamus iudicia iustitiæ tuæ. 118. ¶Principes. 8 Diligentibus nobis dñe legem tuã pacem largire perpetuã, diligat aĩa nr̃a testimonia tua, vnde nullum fit nobis scandalũ ꝙd in te speramus, sed gloria & perpetua salus. 118. ¶Appropinquet. 8. Dñe Iesu Christe pastor bone, qui pro humani generis redemptione ignominiam crucis voluisti sustinere, nos seruos tuos, qui sicut oues pereũtes errauimus, requirez fiat manus tua vt saluet nos, & in gloria regni redde beatos. 119. ¶Ad dominum. 6. ¶Tribulationũ nostrarum clamorem exaudi dñe, & da nos in pace tua iugiter exultare, vt contra pacem odiẽtes nos impugnare quærentes fortiter stemus, & tuæ potentiæ auxilio de his triumphemus.
120. ¶Leuaui oculos meos. 8. Custos Israel indefessus, qui non dormitas neq; dormis deus, sis quęsumus domine nobis assidua protectio, custodiens nos ab omni malo, fidei nostrę introitum & vitæ exitum vsq; in seculum disponens. 121. ¶Lætatus sum in his. 9. ¶Omnium existentium opifex domine, statue pedes nostros in atrijs tuis, & ædifica Ierusalem supernam in nobis: fiat nobis pax continua in virtute tua, vt & eiusdem semper ciuitatis bona deuoti quæramus, & te præstante inueniamus. 122. ¶Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis. ¶Nos tui serui oculos nostros ad te leuamus, qui habitas in cœlestibus, domine deus nostri miserere, & de opprobrio & æterna superborum eripe despectione. 123. ¶Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia dominus. ¶Torrentem vitiorum domine fac animam nostram pertransire, vt tua fortitudine laqueo diabolicæ fraudis contrito, tuo in perpetuum liberemur adiutorio.
124. ¶Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum.. ¶Mons Christe fortitudinis, tuis nos quæsumus vbiq; tuere præsidijs, esto in circuitu populi tui, & nõ derelinquas virgam peccatoꝝ dñari super sortem famulantiũ tibi, bene fac nobis, & indulge tempora prosperitatis & pacis. 127. ¶In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut cõsolati. ¶Expurga nos domine à peccatis, ædifica tibi in nobis domum mansionis, vt tu in nobis & nos in te manentes cum dederis nobis somnum mortis, cum dilectis tuis simus hæredes regni cœlestis.
126. ¶Nisi dominus ędificauerit domum. 6. ¶Deus spiritualium domorum ædificator, vt nos custodias precamur, imple in te desiderium nostrum, & electis tuis nos cõiunge pro meritis. 127. ¶Beati omnes qui timent dominũ, qui ambulant in vijs eius. 7 ¶Timentes te beatifica nos domine, & fac in vijs tuis perseueranter ambulare: benedic nos benedictione tua sancta, vt videamus bona Ierusalem sine fine mansura.
128. ¶Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel. 7 ¶Bello & terrore spiritalis nequitiæ à iuuentute sua impugnatam ecclesiam domine fac de inimicis potenter triumphare, vt humiliatis ceruicibus eorum, gaudium & lætitiam per te obtineat, in sempiternum. 129. De profundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meã. 8 ¶Deus apud quẽ est misericordia & redẽptio copiosa, redime nos ab iniqtatibus nostris, & in plenitudine sanctæ deuotionis fac nos tuis semper deseruire præceptis. 130. ¶Dñe nõ est. 5 ¶Virtute fulti domine sanctæ maiestatis tuæ, non sit exaltarum cor nostrum, oculi nostri nõ elati, nõ in magnis neq; in mirabilibꝰ super nos ambulemus, sed semp humilia sentiamus, quo perpetim seculorum tempore tibi placeamus. 131. Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. 19. ¶Pro tua pietate domine, da nobis quæsumus bonis operationis studijs sic iugiter inuigilare, quo nos tibi domino locũ inueniamus in corde nr̃o, sit tua præsentia nostra vbiq; defensio, vt nr̃is cõfusis inimicis tua super nos sp floreat sc̃tificatio.

¶Ecce

A 132. ¶Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare. 4. ¶Largire nobis domine gratiæ tuæ donum, vt in charitate concordes habitemus in vnum: per quod suauiter apud te redolentes, benedictionem tuam & vitam consequamur in seculum.

133. ¶Ecce nunc benedicite dño omnes serui dñi. 4. ¶In sancta deuotione in noctibus huius seculi domine, in domo tua & in atrijs tuis stantes fac nos tibi seruientes, benedicere, teq; nobis benedicentibus tu dominus benedicas nos ex Sion propitius.

134. ¶Laudate nomen domini. 21. ¶Nos in Israel domine, nos tibi in possessionem elige, & post luctas hostium in pace constitue & libere tibi deseruire concede: & vt hac potiti libertate nomini tuo (quod suaue est) læti psallamus, teq; dñm semp bñdicamus & laudemus.

135. ¶Confitemini domino quoniam bonus. 27 Tibi dño dominorũ toto mentis affectu confitentibus ac mirabilia tua decantantibus, hilaritatem tui vultus nobis impartiri dignare, & ab omni plaga Aegyptiorum nos clementer tuere, & misericordiam tuam nobis in æternum concede.

136. ¶Super flumina Babylonis illic sedimus. 12. ¶Te miserante domine redeuntes de Babylone, id est, de peccatorum confusione, vt pater benignus nos suscipe, teque inspirante excessus nostros fac ad petram Christum confitendo plenius allidere: vt de cœlesti Sion canticis digni tibi cantemus hymnum iubilationis.

137. ¶Confitebor tibi dñe in toto corde meo, qm̃ audisti verba oris mei. 9. ¶Ambulantes in medio tribulationis nos domine viuificare digneris, suspirãtes ad te & te inuocãtes,
B opera manuum tuarũ ne despicias: sed tua nos miseratione saluos facias.

138. ¶Domine probasti me & cognouisti me, tu cog. 23. ¶Via recte ambulantium dñe Iesu Christe, in via iniquitatis nos à te aberrantes corrige, vt te ductore erroris via derelicta, deducas nos in via æterna.

139. ¶Eripe me domine ab homine malo. 14. ¶Domine virtus salutis nostræ exaudi vocem orõnis plebis tuæ, & in miserijs quibus affligimur, nobis assiste: vt ab omni malo te protegente erepti, securi seruiamus tibi.

140. ¶Domine clamaui ad te, exaudi me. 11. ¶Clamantium ad te domine intende voci, peccantes nos non in ira sed in misericordia increpa, pone custodiam ori nostro, & non declines cor nostrum in verba peccati & malitiæ: sed linguam nostram fac semper exultare in laude gloriæ tuæ.

141. ¶Voce mea ad dñm clamaui. 10. ¶In via præsentis vitæ, qua ambulamus domĩe, laqueos hostium absconditos fac nos declinare: vt nos persequentes non præualeant, sed pcul à nobis te iubente recedant.

142. ¶Domine exaudi orationem meam. 14. ¶Spiritu nostro deficiente velociter exaudi nos domine, conforta nos, & notam fac nobis viam in qua placẽtes tibi ambulemus, vt spiritu tuo bono nos deducente, aĩam nostram de oĩni educas tribulatione, ac in tua viuifices nos æquitate.

143. ¶Benedictus dominus deus meus. 18. ¶Emitte, quæsumus domine, manum tuã de alto cœlorum, & erue nos de manu visibilium & inuisibilium inimicorũ, & de omnibus periculis malorum: vt cunctis sopitis aduersitatibus, canticum victorię tibi domino deo exultan
C tes cantemus.

144. ¶Exaltabo te deus meus. 22. ¶Patiens & multæ misericordiæ deus, nobis peccare cessantibus ac indulgentiam postulantibus esto propitius: vt correctis actibus nostris, conferri nobis gratulemur gaudia perpetuitatis.

145. ¶Lauda anima mea dominum. 9. ¶Viam nostram in peccatis pronam dextera potentiæ tuæ dñe dispetge, erige nos elisos, ac malis operibus compeditos solue, atq; iustos redditos dilige, & in dilectione tua in perpetuum fac perseuerare.

146. ¶Laudate dñm qm̃ bonus. 12. ¶Contritiones populi tui, deus pater omnipotens sana, & omnes dispõnes cordis eius in bonis opibus congrega: vt pro beneficijs in confessione tibi laudis p̃camur, & in cithara virtutum tibi deo nostro psallamus.

147. ¶Lauda Ierusalem dominum. 9. ¶Terroribus domine ac bellis spiritalis neqtiæ sedatis, pone placatus fines nostros in pace, cõforta seras portarum domus tuæ, & benedic nobis filijs nouæ gratiæ: & non sinas tenebrarũ filios aduersum nos vltra præualere.

Lau-

148. ¶ Laudate dñm de cœlis. 14. ¶ Laudabilis domine & gloriose fac nos, precamur, cum angelis tuis & omni creatura te digne laudare: vt deuotas tibi laudes iugiter proclamantibus cœtibus angelicis in gloria æternitatis nos associes.

149. ¶ Cantate dño canticum nouum. ¶ Qui nos fecisti domine, præsta nobis te diligendo lætari & exultare in te, & beneplacitum tibi sit in nobis, & exaltes nos in salutem æternæ beatitudinis.

150. ¶ Laudate dominum in sanctis. 5. ¶ Spiritalibus vitijs cunctis à nobis expulsis infunde domine vnctionem spiritus sancti sensibus: cuius nobis habitaculum factis, omnis spiritus noster laudet te dominum cœli.

¶ D. Dionysii Carthusiani commentariorum in Psalterium

FINIS.

A QVando ex priſcis patrum inſtitutis, ſancta ac vniuerſalis dei eccleſia, cãtica aliquot
ex veteris nouiq; inſtrumẽti libris deſumpta, haud ſecus pro ſynaxi diuina ac pſal-
mos Dauidis aſſumpſit: placuit & eorundem pij patris Dionyſii Carthuſiani clariſſi
mam ſimul & deuotiſſimam interpretationem pſalterio ipſi coniungere, quo habe
ant ſimplicioris literaturę clerici (quorum capacitati ſimplici theologico ſtilo hic pater ſeruire,
quàm anxijs moroſiſq; maluit) eorũ omnium quæ loco pſalmorum concinunt aut legunt fa-
cilem & perſpicuum interpretem. Vt ſpiritu ſimul (hortatore Paulo) & mente orantes ſint. Ha
bes itaq; hic diuinorũ librorũ ſtudioſe, canticorum veteris teſtamẽti: nempe Confitebor. Ego
dixi, Exultauit cor meũ, Cantemus domino, Domine audiui, Audite cœli. Benedicite. Ac no-
ui: Magnificat, Nunc dimittis: Athanaſii: Quicunq; vult ſaluus eſſe: Ambroſii & Auguſtini.
Te deum laudamus, lucidam & claram interp̃tationem. Gaude, fruere, gratus eſto & vale.

COMMENTARIVS IN CANTICVM ISAIAE PROPHETAE XII Cap.

¶Argumentum Dionyſii.

REuelante ſpiritu ſancto præuidit propheta, q̃ grata eſſe deberet primitiua eccleſia, q̃
ex Iudæis præcipue erat collecta: imo tota eccleſia militans, ſeu quilibet veracit̃ Chri
ſtianus, domino ſaluatori pro vniuerſis beneficijs eius. De hac igitur gratiarũ actiõe
B vaticinatur, & ait: [Et dices] tu o eccleſia ſeu quilibet ad Chriſtum conuerſe [in die
illa] tempore gratiæ, quando fuerint tibi exhibita atq; impleta beneficia & myſteria Chriſti.

¶Expoſitio literalis cantici: Confitebor tibi dñe.

CONFITEBOR tibi domine] Chriſte, ſaluator, Emanuel, ge-
mina confeſſione: videlicet laudis tuæ, & propriæ culpæ. Itaq;
Confitebor tibi. i. laudabo te, & accuſabo me [quoniam iratus
es mihi] non modo, quia ſubiungitur [conuerſus eſt furor tuus
& conſolatus es me] Iratus es ergo mihi. i. ad tempus videbaris
mihi iratus propter mea peccata, quando permiſiſti me ſubia-
cere malis pœnæ & culpæ, videlicet ante primum tuum aduen
tum ſeu incarnationem. Tunc enim dæmon vehementer præ
ualuit mundo, & populus Iudæorum in magnis ſæpe tribula
tionibus fuit. Sancti enim viri multum cruciabantur, propter
dilationem aduentus. Meſſiæ. Conuerſus eſt furor tuus, i. rigor
tuæ iuſtitiæ in manſuetudinem verſus eſt, ſine tua mutatione
& conſolatus es me, aſſumendo naturam humanam, & veniendo ad me, tuaq; paſſione liberã
do me de poteſtate diaboli, de captiuitate peccati, & morte penni. Hoc eſt quod cecinit Zach.
Benedictus dominus deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. Et Symeon
iuſtus: Nunc dimittis ſeruum tuum domine ſecundum verbum tuum in pace. Quia Lucæ. 1.
C viderunt oculi mei ſalutare tuum. De ſanctiſſima quoq; vidua illa Anna ſcriptum eſt: Et hæc Luc. 2.
ipſa hora ſuperueniens (quando videlicet infantulus Ieſus à virgine matre in templo eſt obla-
tus) confitebatur domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectant redemptionem Ieru Ibidem
ſalem. Qualiter autem primitiua eccleſia confitebatur domino, in Actibus apoſtolorum ſcri-
bitur. Inſuper quilibet noſtrum poſt ſuam conuerſionem dicere poteſt hũc verſum in ſua per
ſona, hoc modo: Confitebor tibi domine, quoniã iratus es mihi. i. iratus fuiſti quãdo peccaui:
conuerſus eſt furor tuus. i. iuſtis tormentis me ſubtraxiſti, clementer parcendo, & conſolatus
es me, gratiam refundendo, veniam pollicendo, animam meam ſecretius lætificando. ¶[Ec
ce deus ſaluator meus]. i. deus creator meus ac iudex, factus eſt frater meus, ſaluator & aduo- Baruch. 3
catus, atq; inter nos viſibiliter conuerſatus: idcirco [fiducialiter agam]. i. cum magna fiducia o-
perabor quæ dei ſunt, immobiliter ſperans nihil ad ſalutem neceſſarium mihi ab ipſo negãdũ
qui tanta pro mea ſalute aſſumpſit, fecit ac pertulit [& non timebo] inordinato timore: de
quo in Prouerb. habetur: Iuſtus quaſi leo confidens abſq; terrore erit. Non ergo timebo timo
re carnali, mundano, aut pure ſeruili: ſed diuino, caſto, ac filiali, de quo Salomon loquitur: Bea Prou. 28
tus homo qui ſemper eſt pauidus. De quo & in Eccleſiaſtico legitur: Si non in timore dñi te
nueris te inſtanter, cito ſubuertetur domus tua. Ideo autem fiducialiter agam & non time- Ibidem
bo. ¶[Quia fortitudo mea & laus mea dñs]. i. ipſe dñs deus oĩpotens me confortat, in ipſo cõ Eccl. 27.
fido, ipſum laudo. non meis viribus, ſed eius auxilio ſemper innitor, quemadmodum Ieremi-
as ait: Dñe fortitudo mea, & refugium meum, & robur meum in die tribulationis meæ. Oĩa

Phil.4 igitur poſſum, in eo qui me confortat, nec aliquem præter eum timebo, ſicut & Dauid fate- D
Pſal.26 tur: Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo [& factus eſt mihi in ſalutem].i.ſal
Matth.1 uationem & gratiam mihi largitus eſt, ſicut de eo angelus prædixit: Ipſe ſaluum faciet populũ
à peccatis eorum. ¶[Haurietis].i. accipietis o Chriſtifideles [aquas] ſapientiæ ſalutaris, & dona 4
ſancti ſpiritus [in gaudio].i. cum interna lætitia [de fontibus ſaluatoris].i. de thezauris ſapiẽ
Iohan.1. tiæ & ſcientiæ in Chr̃o abſconditis. De plenitudine enim eius accepimus oẽs, gratiam pro gra
Iohan. 4 tia. Vel de fontibus ſaluatoris.i. de Euangelicis Chriſti doctrinis. Vnde ipſe ait: Qui biberit ex
aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aq̃
ſalientis in vitam æternam. Poſſunt quoq; per fontes ſaluatoris intelligi ſacramenta nouæ le-
gis, quæ gratiam cauſant & continent. Ex eis nanq; tanquam ex fontibus riui ſacramentaliũ
pſalm.67. gratiaꝝ emanant: Vel, ſancti apoſtoli primi doctores eccleſiæ. De his fontibus noſtri ſaluato-
Apoca.22 ris habetur in Pſalmo: In eccleſijs benedicite deo, dño de fontibus Iſrael. Ad quoꝝ potatiõem
inuitat nos ſanctus Iohan. Qui ſitit, inquiẽs veniat. Et qui vult, accipiat aquam vitæ gratis [&
dicetis in illa die, confitemini dño].i. eũ laudate, & Chriſto de ſuis beneficijs gratias agite, nec
aliquid vobis, ſed oĩa bona diuinæ pietati aſcribite [& inuocate nomen eius].i. ex intimo cor-
Iohan 4. dis affectu deum orate, vt vos conſeruet, & creſcere faciat in omni bono. Spiritus enim eſt de-
us, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. ¶[Notas facite] o p̃dicatores 5
Chriſti [in populis adinuentiones eius].i. myſteria diuini conſilij, ſeu modos admirabiles qui
bus deus genus humanum liberare dignatus eſt, incarnationem ſcilicet, paſſionem, & c. Chri
Actuu.20. ſti myſteria. Has dei adinuentiones Paulus notas fecit, prout ipſe loquitur: Nihil ſubtraxi vo- E
1.Timo.3 bis vtilium quo minus annuntiarem vobis omne conſilium dei. Vnde & ad Timo. dicit: Mani
feſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in
ſpiritu, apparuit angelis, prędicatum eſt gentibus, creditum eſt mundo, aſſumptũ eſt in gloria
[memẽtote qm̃ excelſum eſt nomen eius] Nomen Chriſti, quod conuenit ei inq̃tum eſt deus,
vicz nomem tetragrãmaton, omnibus ĩ infinitum præfertur, & ſuperexcelſum cenſet. Nomen
Phil.2 vero Chriſti cõueniẽs ratiõe naturæ aſſumptæ, ita excelſum eſt, vt de ipſo ad Philippẽſes dicat
Apoſt. Dedit illi nomẽ quod eſt ſuper omne nomẽ, vt in noĩe Ieſu omẽ genu flectatur, ſcilicet,
eſſe mediatorem dei & hoĩm. Hoc tamẽ accipi poteſt de noĩe filij increato. ¶[Cantate dño].i. 6
Chriſtũ corde & ore laudate [qm̃ magnifice fecit] maxime perpetrãdo miracula, atq; ſalubera
Matth.7 rima proponẽdo documẽta. Vñ de Chriſto in Euãgelio legitur: Bñ omnia fecit, ſurdos fecit au-
Iohan.7. dire, & mutos loqui. Itemq;: Nũquam ſic loquutus eſt homo, ſicut hic loquitur. Ipſe etiam de
Iohan.15. ſeipſo teſtatur: Si opera nõ feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum nõ haberẽt [annũtia-
Marc.16 te hoc] o apoſt. & cæteri Chriſti diſcipuli [in vniuerſa terra].i. cũctis hominibus. Hoc eſt quod
Chriſtus dixit: Eũtes in mũdum vniuerſum prædicate Euãgelium omni creaturæ. ¶[Exulta]. 7
.i. corde tam vehemẽter lætare, vt ſigna lætitiæ foris appareãt [& lauda] deũ, o [habitatio Siõ]
Hebræ.12 .i. eccleſia militans, deum fide cõtemplãs, de qua ait Apoſt. Acceſſiſtis ad mõtem Siõ, & ciuita
pſal.86 tem dei viuẽtis, Atq; Dauid in Pſalmo: Diligit dñs portas Siõ, ſuper oĩa tabernacula Iacob.
Vel per Siõ deſignatur mõs Siõ, vel potius primitiua eccleſia in ipſo collecta, in quo mõte erat
templum in quo Chriſtus ſæpius prædicauit, & cœnaculum illud grãde, in quo cœnam fecit, F
Luc.22. Marc.14. & ſpiritum ſctm̃ diſcipulis miſit [quia magnus in medio tui ſctũs Iſrael].i. Chriſtus ſctificãs Iſ
Matth.28 raelem, qui eſt magnus dñs in medio tui, ſicut apud Mat. proteſtatur: Ecce ego vobiſcum ſum
Mat.18 oĩbus diebus vſq; ad cõſummatiõem ſeculi. Et alibi: Vbi fuerint duo vel tres cõgregati ĩ noĩe
Sopho.3 meo, ibi in medio eorum ſum. Propter quod à Sophonia ſcriptum eſt: Lauda fila Siõ, exulta ĩ
Zach.3 oĩ corde filia Ieruſalẽ. Dñs in medio tui eſt. In Zach. quoq;: Lauda & lætare filia Siõ, quia ec
ce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit dñs.

Oratio ex cantico præſcripto. Iſaiæ.

¶Saluator noſter deus, cuius iram peccando nos grauiter irritaſſe cognoſcimus, conuerte furorem tuum, & confitentes tibi nos conſolare, & quæ impie egimus miſerando dimitte atq; dignos nos exhibe nomen tuum inuocare, & opus miæ tuæ in nobis annunciare. Per d. n.

COMMENTARIVS IN CANTICVM Ezechiæ regis, Iſaiæ 38 Cap.

¶Argumentum Dionyſij.

OStenditur hic gratitudo Ezech. p̃iſſimi regis pro bñficijs ſibi impenſis, cũ dr̃. Scriptura.i. graꝝ actio ſeu canticũ Ezech. regis Iuda, ab ipſo cõſcriptũ ſiue dictatũ ſpũ ſctõ illuſtrãte cũ egrotaſſet & cõualuiſſet de infirmitate ſua. Et ſcdm Hieron. ſcriptura iſta nõ eſt dicẽda orõ, ſed graꝝ actio. Quidã tñ noĩant eã orõnẽ, cũ in fine ipſius dicat: Dñe ſaluũ me fac: Et aĩt Dñe vim patior, rñde ꝑ me. Hucuſq; titulus ſeu ꝓlogus cantici huius: cuius exordiũ eſt.

¶Expoſitio literalis Cantici. Ego dixi.

Ego

1 A EGO dixi]Ego Ezechias cum grauiter anguſtiarer ac infirmarer,dixi intra me cogi
tando quod ſubiungitur [in dimidio dierum meorum,] .i.in media parte temporis 4.Reg.12.
quo viuere potui circiter conſumpta. Tempore enim huius infirmitatis erat Ezechi 2.Para.23
as triginta nouem annorum: In toto enim vixit annis quinquaginta quatuor,qui: 4.Reg.18.
bus ſi quindecim ſubtrahantur quibus poſt hãc infirmitatem vixit, remanent anni
triginta nouem. Sic erat tunc medium temporis,quo homines tunc communiter vixerunt.
Vnde & Dauid qui octoginta annis vixit,cum quadraginta eſſet annorum dixit:Ego ſum de
licatus & vnctus rex,neſciens egreſſum & introitum meum,iuuenem ſe eſſe inſinuans,Spiritu 2.Reg.4.
alis vero & myſticus ſenſus cantici huius infra tangetur[vadam ad portas inferi].i.ad mortis
interitum,& limbum inferni, de quo in Geneſi ait patriarcha Iacob:Deſcẽdam ad filium meũ Gen.37.
lugens in infernum.Mors autem in veteri teſtamento omnibus erat porta inferni,quia per eã
ibant aliquem de quatuor locis inferni:nũc vero baptizatis & perfectis atq; martyribus,mors
porta eſt vitæ & vitæ æternæ.Ezechias autem dixerat iſta ex deſperatione diutius viuendi:vn
2 de putauit ſe iturum ad mortem corporis,& ad ingreſſum inferni. ¶[Quæſiui reſiduum an:
norum meorum].i.tempore reſtante viuere concupiui, & tẽpus vitæ implere optaui: ſed fra:
ctus deſperatione viuendi,præſertim cum ab Iſaia audiſſem,Diſpone domui tuæ,quia morie
ris tu[dixi]corde ſeu ore[non videbo dñm deum in terra viuentium].i.in regione viuoꝝ,ſeu Iſaiæ.38
3 patria beatoꝝ,de qua alibi legit:Credo videre bona dñi in terra viuentiũ.¶[Non aſpiciã homi
nem vltra,& habitatorẽ quietis].i.cum hoibus ſanctis, & felici quiete perfruentibus non mo: Pſalm. 26
B rabor,Ita exponit Hiero.quam ſi quis ſequi velit expoſitionem,dicere habet q̃d Ezechias hæc
dicit non aſſerendo, ſed metuẽdo,tanquam formidans,ne in infernum deſcendens non mere:
retur deũ cõſpicere cũ beatis in terra viuentiũ.Sed quia Ezechias tam fiducialiť in ſua oratiõe
dixit,ſe ambulaſſe in veritate & corde perfecto coram dño,non videtur q̃d in infirmitate con 4.Reg.20.
ſtitutus,putauerit ſe dãnandũ,nec eñ mortẽ expauit quaſi imparatus ad mortem,ſed deſide:
rio habendi ſucceſſorem per quẽ de ſuo ſemine Chriſtus naſceretur.Propter quod alij ſic expo
nunt:Dixi nõ videbo dñm deũ in terra viuentium.i.in hac vita interviuentes nõ amplius vi:
debo dñm ingrediendo tẽplũ eius,in quo ipſe habitat per operationẽ ſpecialẽ,& videt p fidẽ &
cõtẽplationẽ ſyncerã in ſuis effectibus. Nõ aſpiciã hoiem vltra, & habitatorẽ qetis.i.in hac vi:
ta nõ magis videbo populũ regni mei habitãtem quiete atq; ſecure Aſſirijs interfectis.Eratq;
hoc Ezechiæ moleſtũ,quod bona ſibi ac populo ſuo promiſſa,nõ eſſet viſurus:Dixi quoq;.
4 ¶[Generatio mea].i.progenies mea ſeu cognatio[ablata eſt & cõuoluta]i.ſeparata,[eſt à me]
quia in hora mortis conſanguinei adiuuare nõ poſſunt morientẽ,ſed fit triſte diuortiũ. Vel ſic
& aptius, Generatio mea.i.poſteritas ablata eſt à me,qm̃ filium ſucceſſorem non habeo.Ma:
naſſes quippe filius Ezechię poſt tres annos à prædicta ſanatiõe Ezechiæ natus eſt. Cũ eñ E: 4.R.20.21
zechias defunct⁹ eſt,Manaſſes duodecim erat annoꝝ.Ezechias vero poſt ſanitatẽ hãc vixit qn 2.Pera.33
decim annis.Ablata eſt ergo gñatio mea[quaſi tabernaculum paſtorũ]portabile,ſicut ſunt ca
5 ſulæ,quod ab vno loco tollitur atq; in alio figitur. ¶[Præciſa eſt velut à texente vita mea].i.
C quemadmodum extor telã citiſſime abrumpit & præſcindit,ſic tempus vitæ meæ feſtinãter ac
rẽpẽte cõſumptum eſt. Vñ in libro Iob dr:Dies mei velocius trãſierũt quam à texẽte tela ſuccidi
tur & cõſumpti ſunt abſq; vlla ſpe.Sic igitur Ezechias dixit vitam ab hoim ſocietate præciſam
ſiue ſubtractã,quia putauit ſe morti ita propinquũ,quod per idẽ erat,ac ſi iam mortuus fuiſſet Iob.7.
Iuxta quẽ modũ & Dauid loquẽs ad Ionathã,ait:Vno tm̃mõ gradu ego & mors diuidimur[dũ
adhuc ordirer]i.in progreſſu vitæ meæ cõſiſterem,vel in exordio vitæ meæ eẽm[ſuccidit me] 1.Reg.20.
.i.vita p̃ſenti priuauit me de⁹:ſtatim eñ cum viuere inchoamus, vita noſtra incipit deficere &
abrumpi.Ezechias vero æſtimauit ſe iam præciſum à vita,propter infirmitatis magnitudinẽ
& Iſaiæ prophetiam[de mane vſq; ad veſperam finies me]i.paulatim me deficere facies. Vel
à principio natiuitatis vſq; ad vitæ occaſum finies me inceſſanter eam abbreuiãdo,quẽadmo
dũ in 1.lib.Paral.Dauid teſtatur:Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram,& nulla eſt mora, Vñ
6 in lib.Sap.pœnitentes dicunt:Nos nati cõtinuo deſiuimus eſſe.¶[Sperabã]tota nocte lãguoris 1.Para.29
mei [vſq; ad mane]ſeq̃ntis diei releuationẽ & cõſolationẽ.Afflicti eñ ſp ſuſpirãt ad aliud tp̃s, Sap.5.
in quo melius eſſe cupiunt,æſtimantes mutatione tempoꝝ mutari poſſe ſupplicia[quaſi leo ſic
7 contriuit].i.conſumpſit ſeu exiccauit infirmitas hæc[omnia oſſa mea].i.robur corporis mei,
oſſaq; eius.Maximis enim febribus & putredine vlceris æſtuauit Ezechias.¶[De mane vſq; ad
veſperam finies me]hoc iam dictum atq; expoſitum eſt[ſicut pullus hirundinis ſic clamabo.],
meam miſeriam deplorãdo,dei miam inuocando,& cordis mei anguſtias oſtendendo. Vnde
& Iob:Antequam,inqt,comedam ſuſpiro & quaſi inundantis aquæ ſic rugitus meus[medita
bor vt columba].i.ea quæ planctum atq; triſtitiam pariunt cogitabo, non quæ vanitatem ri Iob.3.

sumq; pronocant:imo ad instar columbæ fletũ pro cantu habebo. ¶[Attenuati].i.fagati sunt 8
&defecerũt[oculi mei]interiores &exteriores[suspiciẽtes in excelsum].i.dñm in cœlestibus ha D
bitantẽ contemplantes,vel ad superiora erecti & dei auxiliũ cupientes,queadmodũ scriptũ est
Psal.129 Leuaui oculos meos in mõtes,vñ veniet auxiliũ mihi. Dicunt aũt oculi attenuati, qm̃ diu aspi
ciendo & postulando nec tñ desideratam opẽ adipiscendo pro libito, defecerunt præ lassitudi
psalm.68. ne seu despatiõe. Vñ in Psalmo habetur:Defecerũt oculi mei,dũ spero in deũ meũ.Et Iob dicit:
Iob.16. Facies mea intumuit à fletu,& palpebæ meæ caligauerunt. ¶[Dñe vim patior].i.violentũ lan 9
guorẽ,& plus q̃ exigũt mea pctã.Oia ista verba Ezechiæ referẽda sunt ad tps præteritũ in q̃ di
Isaiæ.36 xit,In dimidio dierũ meorũ vadã ad portas inferi.Nũc em̃ cũ ista conscripsit,erat sanatus[respõ
de p me].i.tu dñe aduersario meo hosti inuisibili satisfac pro me,dimittẽdo,si qd erraui,&cau
sam meam ad te misericorditer assumendo.Rursusq; ad seipsum reuertẽs subiungit[qd dicã?]
.i.qd causari aut cõqueri possum vel creatori meo obijcere[aut qd rñdebit mihi]creator meus?
Eccl.33. Quasi dicat, nõ indiget mihi rationẽ exponere cur me ita affligat,qm̃ sicut lutũ in manu figuli
sic ego in manu eius[cũ ipse fecerit]me,per creationẽ,hanc infirmitatẽ mihi inflixerit iuxta suã
voluntatẽ,quæ iniusta esse nõ valet: Idcirco sufferenda sunt æquanimiter quæcunq; ipse decre
uerit.Nũqd em̃ dicit lutũ figulo aut opus factori:Quid me fecisti sic? ¶[Recogitabo oẽs annos 10
Isaiæ.45 meos].i.tps præteritum q̃ vixi,& opera q̃ in illo commisi ad memoriã reuocabo[in amaritu
dine aniæ meæ].i.cũ dolore interno deplorãs pctã cõmissa,tpa minus fructuose expẽsa,ipsãq;
humanæ subsistentiæ fragilitatẽ. ¶[Dñe si sic viuitur]i.talis est cõditio vitæ nr̃æ.s.breuis,incer 11
Eccl.40 ta & labilis[& in talibus vita spũs mei]i.in hm̃odi defectibus versat vita aniæ meæ,q̃d est gra E
Iere.10 ue iugũ omnibus filijs Adæ cõmune[corripies me].i.paternalit ad correctionẽ,non ac cõsum
ptionẽ flagellabis me:sicut Ierem.desiderat dicens:Corripe me dñe,veruntñ in iudicio,& non
in furore tuo,ne forte ad nihilũ redigas me[& viuificabis me] vita gratiæ in præsenti, & vita
gloriæ in futuro,seu corporaliter me sanando[ecce in pace].i. tpe pacis quã nobis dedisti ex
4.Reg.16. pulso Assyrio, facta ẽ in me [amaritudo mea amariss.].i.infirmitas ista grauissima q̃ mihi mo
lesta est,nõ solũ propter eius puncturã,sed qa bñficijs tuis populo tuo cõcessis,&securitate pro
missa,vti non debeo. ¶[Tu autẽ eruisti animã meã]ab infirmitate mortifera[vt nõ piret]i.ne 12
subtraheret à vita p̃senti. Vel eruisti eã à malis culpæ ne dãnaret[proiecisti post tergũ tuũ]i.ob
litus es nec aspexisti,sed indulsisti[omnia pctã mea] Larga em̃ pietas dei,veniã nõ dimidiat.
¶[Quia nõ infernus].i.gñatio dãnatorũ[cõfitebit tibi] cõfessiõe laudis & gloriæ, queadmodũ 13
Psalm.6 scriptũ est:In inferno aũt qs confitebitur tibi[neq; mors].i.in mortali pctõ existens, aut mor
tuus[laudabit te]laude meritoria.Quod etiã canit Psal.dicẽs:Nõ mortui laudabũt te dñe,ne
Apoca.19 q; oẽs q descendunt in infernũ:imo sicut in Apoc.inducitur,ipsi blasphemãt dñm,nec agũt pœ
Eccls.9 Baruch.2 nitentiã fructuosam:nec mirũ,qa vt Salomõ loquitur,Nec sapia,nec scia, nec opus,nec rõ erũt
apud inferos[nõ expectabunt qui descendunt in lacum veritatẽ tuã].i.promissionẽ tuã veracẽ
qua promisisti hoĩbus felicitatẽ æternã.In inferno em̃ nulla est redemptio. ¶[Viuẽs viuẽs].i.vi 14
tã naturæ & vitã grãe habẽs[cõfitebitur tibi]duplici cõfessione,vicz te laudando & se culpãdo
[sicut & ego hodie]i.in p̃senti tpe facio. Vtraq; vita hæc ad salubrẽ cõfessionẽ requiritur: pp q̃d F
Deut.32 scriptũ est in Baruch:Non mortui q sunt in inferno, q̃rũ spũs acceptus est à visceribus eorũ,da
bunt honorem tibi dño.Sed anima quæ tristis est,& incedit curua & esuriens.i. salubriter do
lens,humilis,atq; iustitiam sitiens[pater]bonus,quicunq; sit ille[filijs]suis [notã faciet verita
tem tuam].i.effectum tuæ iustitiæ,veritatem scripturæ, & te verum esse, qui es veritas prima,
exemplaris & increata.Vñ in Deut.inducitur:Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi.A
Ephe.6 Matth.10 .24. post.quoq; ad Ephe.patres educate filios vestros in disciplina & correptione dñi. ¶[Dñe saluũ 15
me fac]mente & corpore,ab omni malo præterito,præsenti & futuro[& psalmos nostros]vi
delicet laudes diuinas[cantabimus]tui ministri[cunctis diebus].i.certis ac debitis horis singu
Eccl.11. lorum vitæ nostræ dierum:in bono enim perseuerandum est vsque in finem[in domo domi
ni] id est,in templo.

¶Expositio moralis cantici.Ego dixi.

CVm dicat scriptura:In die bonorum ne immemor sis malorum,pœnitens q spiritualiter
sanatus est,cũ gratiarũ actione p̃terita mala recolere debet,deũ collaudãs pro bñficio con
psalm.54 uersionis aĩæ suæ.Talis igitur dicat.Ego dixi.i.multitudinẽ & enormitatẽ pctõrũ meorum p
pendẽs cogitaui seu ore loquutus sum,in dimidio eorum meorũ.i. anteq̃ ad plenã ætatẽ perue
niam,vadam ad portas inferi.i. à deo occidi atq; dãnari promerui. Pctõr enim nõ est dignus
pane quo vescitur,sed mortẽ,tartaraq; meretur.Porro viri iusti cõplent dies suos, qm̃ vita eo
rum bonis abũdat operibus.Inanes vero sunt dies malorum,de quibus scriptum est: Viri san
guinũ & dolosi non dimidiabunt dies suos,Qui vero iam ad pœnitentiã cõuersus vitia deflet,
dies

A dies suos implere incipit:sed consideratione peccatorum suorum perterritus,timet ne à dño re linquatur,atq; ad portas inferi,progrediatur,vel peccando mortaliter, vel moriendo corporaliter,ante satisfactionem condignam vel in infernum cadendo. Peccata autem mortalia quæ hō timoratus timet incidere,sunt portæ quibus itur ad inferos: De quibus Christus ait ad Petrum: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam,& portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Mat.16 Quæsiui residuum annorum meorum.i.dñm deprecatus sum,ne sic tempestiue vadā ad portas inferi,sed tempus vitæ mihi concedat ad pœnitentiam peragendam: Vel,Quæsiui residuum annorum meorum.i.tempus vitæ mihi adhuc restās quæsiui & studui fructuose deducere. Primo sensui conuenit illud Psalmistæ:Ne reuoces me in dimidio dierum meorum:dixi,non simpliciter asserendo,sed sapienter formidando, non videbo dñm deum in terra viuentium. Psal.101 Hoc eīm promeruisse me scio, vt summæ diuinitatis beatifica fruitione destituar. Vnde & timeo,ne secundum peccata mea antiqua seu alia in quæ incidere possum,mihi,reddat, tollarq; impius ego,ne videam gloriam dei. Et ex timore loquutus sum:Non aspiciam hominem vltra,scilicet in terra viuentium,& habitatorem quietis.i. electos dei beata requie perfruentes nō videbo in regno cœlorꝶ. Isaiæ.26 Gñatio mea.i.operatio bona,vel regeneratio mea in Christo in baptismate facta,vel sanctorꝶ cōmunio, ablata est à me.quia mortaliter peccando omnia bona ista amisi, & ita sum canis reuersus ad vomitū. 2.Petr.2 Præcisa est velut à texente vita mea, dū adhuc ordirer succidit me. Hoc scđm sensum in literali expositione positū,intelligat de breui duratione atq; celerrima cōsumptione vitæ naturæ,& vitæ grāæ,q̄tū ad recidiuantes. Vñ canit Psal.

B Quia defecerunt sicut fumus dies mei,quod de tpe naturalis vitæ accipit. Psal.101 Quod vero adiecit: percussus sum vt fœnum & aruit cor meum,de spiritualis vitæ defectu accipiendū censet. De mane vsq; ad vesperam.i.tota die seu assidue,vel ab ortu vitæ meæ vsq; ad eius occasum,finies me,vitam meam paulatim,imo continuo abbreuiando, vel in diuersos defectus me cadere permittendo. Est autem & finis perficiens,de quo dñs ait in Apoc. Ego sum à,& o principium & finis. Apoc.22 Sic enim deus est finis noster,& ita de mane vsq; ad vesperam à deo finiri,est in omnibus actibus ad ipsum conuerti,cunctaq; opera & desideria in eo terminare,quod est vera perfectio nostra,quam sp à dño postulare debemus. Sperabam,in nocte aduersitatis & tpe tentationis pietatis tuæ auxilium,vsq; ad mane, spiritualis diei videlicet ad gratiæ tuæ infusionē, nec cessaui sperando in te. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea.i.dæmon qui cōparatur leōi,vel ipsa persecutio aduersitatis,siue molestia virtutes animæ meæ dissipauit,debilitauit, seu prorsus extinxit. 1.Petr.5 Vnde de quibusdā Christus ait:facta tribulatiōe & persecutione propter verbum continuo scandalizantur: Matt.13 De mane vsq; ad vesperam finies me,vt supra:sicut pullus hirundinis sic clamabo,magno affectu pro peccatorum indulgentia & beatitudine sempiterna:meditabor,in lege die ac nocte vt colūba gemendo ex dolore culpę & desiderio patriæ,vt audire merear à sponso cœlesti,illud in Canticis: psalmo 1. Aperi mihi columba mea. Cant.5. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso. Quidā ex charitatis feruore orant oculis in cœlum erectis, Christum seqūtes,De quo apud Ioh.legitur:Subleuatis Iesus oculis in cœlum dixit. Pr̄ venit hora,clarifica filium tuum. Iohan. 17

C Quidem vero ex humilitatis vigore orant oculis depressis,vel in terram defixis exemplo publicani,qui nec oculos ad cœlum tollere ausus erat. Lucæ. 18. Deniq; attenuatio interdū p̄ subtiliatione,interdū vero pro hebetatione accipit. Qui aūt in cordis sui eleuatione ad deū,spiritualiter illustrat huius interiores oculi subtiliant, omnē carnalē vilitatē deserēdo. Quō aūt oculi attenuent secundo mō in literali dixi expositione. Dñe vim.i. impugnationē molestā præsertim à tribus aduersarijs,mundo,carne,diabolo,patior. Sed quia licet vim vi repellere,vis quam patimur repellenda est vi,quatenus viriliter resistamus atq; cum forti pugnatore dicamus: Persequar inimicos meos,& cōprehendā illos,cōstringā illos. Psalm. 17 Sic eīm regnū cœlorꝶ vim patitur & violenti rapiunt illud. Matth.11 Responde pro me.i.aduersarijs meis:oppone te pro me, daq; reale respōsum pro me:quia non est volētis neq; currētis,sed tui o dñe misericorditer auxiliātis. Roma.9 Quid dicā,in tātis tribulationibus constitutus? Quasi dicat: Nō possum asserere quod deus permittat aut faciat ista iniuste,aut quid respondebit mihi,deus,cū ipse fecerit? Aliud eīm mihi respondere nō indiget,nisi q̄d in Euangelio scriptū est:An nō licet mihi quod volo facere? Matt. 20 Et in Iob:Nū quid condēnabis me vt tu iustificeris? Iob.40. Recogitabo omnes annos meos,quos infructuose deduxi,& bona in eis omissa & mala cōmissa deplāgā,in amaritudine animæ meæ.i.cū cordiali cōpunctione. Per hanc nanq; cōpunctionē & recogitationē tp̄s amissum quodammō recuperatur. Dñe sic viuit,scilicet in cōtinuis afflictiōibus,quia militia est vita hominis super terrā. Iob.7. Vñ in Eccl̄e habetur:Cuncti dies hominis doloribus & ærumnis pleni sunt,nec per noctē mēte quiescit, Eccls.2 & in talibus vita spiritus mei. Nam oēs qui deo placuerūt,per multas tribulationes transierunt fideles. Iudith.8 Corripiens me,per flagella,& viuificabis me,per gratiam:quod vtiq; opto, qa

Iob.5. scriptũ est: Btũs hõ qui corripit à dño. Et in secũdo Mach. lib. Etẽm multo tpe non sinere pctõ
2. Mach.6 ribus ex sentẽtia agere, sed statim vltiões adhibere, magni bñficij est indiciũ, ecce in pace ama D
ritudo mea amarissima. i. summa cordis mei afflictio in pace est, quia p eam tibi pacificor. De
bet aũt amaritudo pœnitentialis esse ordinata, non turbulenta, vt sit pacifica. Vel dr̃ amaritu
do pœnitentiæ esse in pace. i. in consolatione interna, quę ei pene sp coniũgitur, iuxta illud: Be
Mat.5 ati qui lugent, qm̃ ipsi cõsolabunť. Tu aũt eruisti aĩam meã, à periculis multis, à tentationibus
& peccatis, imo per tuã beatissimã o Christe incarnationẽ ac passionẽ redemisti eã, vt nõ piret,
proiecisti post tergũ tuũ oĩa pctã mea, in sacramento baptismatis & confessionis, in pfessiõeq;
Ezech.18 ordinis. Et quacunq; hora iugemisco pro peccatis meis, tu clementer indulges. Dñe saluũ me
Iere.17 fac, sicut & Ierem. precať: Sana me dñe & sanabor, saluũ me fac & saluus ero, qm̃ laus mea tu es
& psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo dñi. In diebus em̃ tẽpora
litatis qbus in isto exilio peregrinamur, laudabimus te pseueranter in domo ecclesiæ militãtis,
2.Cor.6 quæ domus sumus nos sicut Apo. ait: Vos estis tẽplũ dei viui. Vnde & scriptũ est: Confitebor ti
psal.110 bi dñe in toto corde meo, in cõsilio iustoꝝ & congregatione. Non ergo in conuenticulis hære
ticoꝝ, non in cõuentibus schismaticoꝝ, sed in domo dñi. i. in ecclesiastica vnitate laudandus ẽ
deus. Porro in diebus æternitatis qbus in patria viuemus, laudabimus te sine fine in domo ec
Psal.83 clesiæ triũphantis, queadmodũ legiť in Psalmo: Beati q habitant in domo tua dñe, in secula se
culoꝝ laudabũt te. ¶ Multa coꝝ q̃ dicta sunt in hoc cãtico, facile applicari possent defunctis &
in psona aĩæ in purgatorio existẽtis pnuntiari psertim ab eo loco q̃ dictũ est: Gñatio mea abla
ta est, vsq; ad id: Tu autem eruisti animam meam, &c. E

Oratio ex cantico Ezechiæ.

DEclinantes nos dñe vitia misericorditer corripe & viuifica, proijce post tergum tuum oĩa pctã nostra, & ne pereat eruatur à te anima nostra, vt sp viuens & salua maneat in domo tua æterna. Per. d. n.

COMMENTARIVS IN CANTICVM ANNAE. I.Reg.II. Cap.

¶ Argumentum

PRoprium est sanctorum, de acceptis bñficijs dei non inaniter erigi, sed magis humiliari, & deo pijssimo ac liberalissimo grates referri. Et quædã vtriusq; sexus personæ speciale atq; præcipuum quodcunq; beneficium dei sortitę, speciale etiam super hoc canticum cecinerũt ac ediderunt, & illud reliquerunt in scriptis, vt non solum proprijs in personis, sed insuper corde & ore posteroꝝ deũ laudarẽt, atq; ex consideratione diuinoꝝ effectuũ, ipsum omniũ fontẽ bo
noꝝ deũ excelsum, & omnipotẽtẽ in seipso extollerent, contẽplarentur, & honorarent. Queãd
Iudith.5 modũ in libro Iudicũ Delbora & hoc loco Anna, In Euangelio quoq; gloriosissima virgo dei
1.Reg.2. fera fecisse leguntur. Itaq; beata hæc Anna spiritu pphetiæ illustrata, non solũ circa se facta, &
Lucæ.1. sibi iã exhibita intuẽs: sed & quędã sibi alijsq; futura prospiciens, grata & hilari voce prorũpit
in laudẽ dei, quæ laus seu gr̃aꝝ actio hic vocatur oratio: præsertim qa & gr̃aꝝ actio pars ac spe
1.Timo.2 cies orationis existit, secundũ illud Pauli: Obsecro primo oĩm fieri obsecrationes, oratões, gra
tiaꝝ actiones, pro oĩbus hoĩbus. Ait ergo: F

¶ Expositio cantici. Exultauit cor meũ in dño iuxta sensum literalem. Feria quarta in laudib'

EXultauit cor meum in domino.], id est, tam vehementi iucunditate impletum est
psalm.83. spiritali, quod redundauit in partem sensitiuam atq; in corpus. Iuxta illud: Cor me
um & caro mea, exultauerunt in deum viuum. Deniq; omnis delectatio ordinata & bona, est in deo. Delectatio quippe consistit in actu, & ei annectitur, eumq; concomitatur & perficit, dummodo actus conueniens sit & placens, vel saltem conueniens reputetur. Delectatio autem ordinata & bona, non nisi in actu consistit virtutis, cuius actus ad debitum finem refertur, & congruenter exequitur. Dupliciter itaq; contingit gaudere seu delectari, aut exultare in deo. Primo tãquam in proprio & immediato obiecto: sicq; delectamur
in deo per fidem, spem, charitatem, & contemplationem: hoc est, in ipsum credendo, in ipsum
Roma.15 sperando, eum amando & contemplando. Propter quod dixit & Apostolus: Deus spei vos re
Roma.12 pleat omni gaudio & pace in credendo. Et rursus: Spe gaudentes. Sic quoq; lætamur in deo, ipsum orando, laudando, psallendo. Secundo delectamur in deo tanquam in obiecto mediato, seu tanquam in fine, inquantum operationes virtutum circa obiecta creata versantium ordinamus ad dei honorem, & eas secundum deum exequimur. Præterea quamuis gaudium seu delectatio magis ad vires appetitiuas, videlicet ad appetitum sensitiuum ac voluntatem ptineat, nihilominus experientia docet, quod etiã in aliaꝝ potentiaꝝ actibus delectatio vera existat, sicut in intelligendo, recordando, gustando, tangendo & alioꝝ exterioꝝ interioꝝq; sensuum actione. Delectatio etenim oritur ex vnione potentiæ cognoscitiuæ aut appetitiuę, cum obiecto

A obiecto sibi conueniente,ipsaq; delectatio est quasi quædam quieratio, tranquillatio,ac diffusio potentiæ in suo obiecto sibi conuenienti. Anna igitur ex contemplatione delectationeq; e dei,& ex speculatione beneficiorũ ac operũ eius toto corde, hoc est intellectu ac voluntate exhilarata, Exultauit(inquit)cor meum in domino,id est, intellectus seu ratio & voluntas animæ meæ in deo sunt gloriatæ. Et gloriatio illa intellectualis,solet gaudium appellari:& proprie exultatio quasi extra se saltatio nuncupatur,quando ex plenitudine sua redundat in inferiores animæ vires,atq; per signa relucet in corpore,præsertim in visu & vultu, imo aliquando resultat in tantum,φ facit hominem tripudiare,saltare ac plaudere. Quemadmodum Dauid ante arcam viribus totis saltauit:Et claudus ex vtero matris, à principe apostolorũ curatus ambulauit,exiliens ac dominum laudans. Nempe(vt ait Philosophus] vt sphæra superior suo impetu rapit, & post se trahit sphæras inferiores quas quotidie circumuoluit ab Oriẽte in Occidentem,illis contrario motu proprio ab Occidente in Orientem tendentibus:sic superior ps anĩæ præsertim voluntas inferiores vires appetitumq; sensitiuum sua in eas redundãtia post se trahit ac rapit. Quod in sublimiter contemplantibus clarissime demonstratur, quorum corpus & corporeæ vires ex vehementi occupatione intellectualium virium circa diuina obiecta sopiuntur,& à suis actibus suspenduntur [& exaltatum est cornu meum in deo meo] Cum dicat psalmista:Dixi iniquis:nolite inique agere,& delinquentibus:nolite exaltare cornu:Et Amos: Væ qui dicitis:Nunqd non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?quid est φ sancta hæc fœmina protestatur,exaltatum est cornu meum? Sed aduertendum quod cornu in scripturis 2.Reg. 6 Actuu.3. Psalm. 74 Amos. 6

B multipliciter sumitur: Vno modo pro regia potestate,sicut in Daniele & in Apocalypsi freqnter. Vt cum in Daniele legitur: Considerabam cornua,& ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum,& tria de cornibus primis euulsa sunt. Secundo accipitur cornu pro eui denti manifestatione,iuxta illud:Erexit cornu salutis nobis. Tertio pro fortitudine corporali seu spiritali. vt cum in benedictione Ioseph asseritur:Cornua eius,cornua rhinocerotis: in ipsis ventilabit gentes. Quarto pro inordinata & præsumptuosa erectione suĳpsius, & hoc vocatur cornu superbiæ,sicque frequentius in scripturis & in communi modo loquendi accipitur. Quinto pro forti & virtuosa tendentia in aliquod magnum, quod vocatur cornu magnanimitatis. Hinc aliqui recte dicunt,φ cornu in scripturis sumitur pro motu seu conatu mentis seu extendẽtis in aliquid arduum. Quod si fiat secundum rationis dictamen & diuinę legis doctrinam,vocatur cornu virtutis:sin autem,vocatur cornu elationis. Itaq; Anna ait:Exaltatum est cornu meum in deo meo.i.motus & actus spei meæ, per dei auxilium consequutus est optatum effectum. Quoniam quod orando obtinere speraui,obtinui. Rursus,exaltatum est cornu meum in deo meo.i.fortitudo mihi gratiosa præualuit. ¶[Dilatatum est os meum super inimicos meos].i.aduersarios meos iuste irrisi, puta Phenẽnam & liberos eius,qui me oderunt & afflixerunt,quamuis ego diligerem eos. Inuisibiles quoq; animæ meæ hostes q me ad pusillanimitatem & immoderatam tristitiam trahere nitebantur,derisi & vici. Vel dilatatum est os meum .i. late apertum ad laudandum & glorificandum dominum deum,super inimicos meos.i.de iusta eorum deiectione,vel super eos,id est,plus quã os eorum [quia lætata sum in salutari tuo].i.in salubri tuo auxilio,vel in teipso omnium summo salutari: de quo beatissima cecinit virgo:Exultauit spiritus meus in deo salutari meo:vel,in salutari tuo,id est,in expectatione & fide saluatoris futuri,scilicet regis Messiæ,de quo Iacob ait: Salutare tuum expectabo domine. Et Symeon iustus:Viderũt ait oculi mei salutare tuum. Deniq; merito huius fidei atq; lætitiæ spiritalis præualuit Anna,& ex ipsa lætitia dilatauit modo præfato os suum. Ex ĳs consolationibus & donis sibi concessis Anna se eleuat,ad contemplandum & laudãdum deum in semetipso. ¶[Non est sanctus vt est dominus] quoniam ipse solus essentialiter & independenter sanctus est,& sanctitas infinita,cuius essentia est puritas prorsus interminata. De q̃ alibi legitur: Deus lux est, & tenebræ non sunt in eo vllæ. Cæteri sancti sunt,p pticipationem & gratiã ac certam mensurã [neq; eñ est alius extra te]id est ,præter te non est alius verus deus,aut tibi æqualiter sanctus. Hinc apud Isaiam dñs contestatur:Ante me non est formatus deus,& post me non erit. Et iterũ:Nunquid est deus absq; me?[& non est fortis sicut deus noster] videlicet deus Israel,qui solus est verus atq; omnipotens deus,cuius fortitudo est independẽs, imparticipata,& penitus infinita. Quæ non potest in tot & tanta,quin possit in infinities plura atq; maiora. Cui omnia non solum sunt possibilia, sed & faciliatimo facillima & æquefacilia. Consequenter inuehitur contra præsumptuosos & arrogantes. Ad literam quoq; loquitur contra Phenennã & sobolem eius,q̃ contra Annam intumuerunt. ¶[Nolite multiplicare loqui sublimia] id est,verba iactantiæ & præsumptionis[gloriantes] inaniter,non in domino, sed in vobis quasi à vobis aliquid habeatis, nisi deficere & peccare. Ideo ait Propheta: Dis- Dan.7. Apoc.5. Luc.1 Deut.33 1.Reg. 1 Luc.1 Gen.49. Luc.2 1.Iohan.1 Isaiæ. 43 Isa. 44. 1.Reg.1 Psalm. 11

pdat

perdat dominus vniuersa labia dolosa,& linguam magniloquã. ¶[Recedant vetera de ore
vestro].i.à verbis iniquis ac solitis,pungitiuis,derisorijs contra me sæpe prolatis,cessate [quia D
deus scientiarum dominus est,] id est, ipse in seipso sapientissimus est, & dator ac dominus omnis 5
scientiæ. Ideo omnia ei constant,& supborum verba vitiosa detestatur ac punit [ipsi præparan
tur cogitationes] id est, ei ostenduntur ac innotescunt ad iudicandum,quasi dicat:Non solum
verborum,sed cogitationum quoque inspector & iudex est dominus. ¶[Arcus fortium supatus 6
est] id est,armatura & impugnatio præsumentium de proprijs viribus succubuerunt. Sicut &
iacula Phenennæ & prolis eius,amplius mihi inferri non poterunt [& infirmi] id est, ppriam
fragilitatem & infirmitatem,seu defectuositatem humiliter recognoscentes [accincti sunt ro
bore] id est,gratia ac virtutibus desuper cõfortati. Iuxta quod alibi scriptum est: Qui dat lasso
virtutem,& robur his qui non sunt multiplicat. ¶[Repleti prius pro panibus se locauerunt] 7
Isa.40 id est,qui aliquando erant abundantes ac diuites,ob suam ingratitudinem atque superbiam,ad
tantam sunt deuoluti inopiam,quod pro necessarijs vitæ se locauerunt & seruierunt, [& famelici
saturati sunt] id est,qui pauperes erant sua humilitate meruerunt ditari , sufficienterque refici.
In quibus verbis Anna tangit Phenennam & pueros eius, à sua præsumptione deiectos,& pri
stina fœcunditate ac vbertate priuatos. ¶[Donec sterilis peperit plurimos,] id est,ipsa hæc 8
Anna,quæ diu fuerat infœcunda,procreauit sobolem copiosam, videlicet tres filios,& filias
duas [& quæ multos habebat filios] puta Phenenna [infirmata est] quia nascentibus filijs fi
1.Reg.1 liabusve Annæ,filij Phenennæ moriebãtur,vt fertur. Circa hoc in Scholastica narratur histo
pet.Com, ria,quod in Cantico legitur: Donec sterilis peperit plurimos, & c. Hebræus pro plurimos,ha E
hist.lib.1. bet septem,& pro infirmata est,habet secta est, id est,separata. Et tradit quod singulis filijs Annę
Reg.ca.3. nascentibus,singuli Phenennæ filij moriebantur. Et quinque filijs Annæ, duos filios Samuelis
connumerat,vt sint septem. Hæc ibi. In quibus verbis per quinque filios Annæ , intelligunt tres
filij eius,& filiæ duæ. Ita vt filius notet prolem,non sexum, vel indifferenter seu indistincte se
xum vtrumque. Sicut cum dicimus:pater & filius sunt correlatiua. His addit Lyra: Quidam He
bræi dicunt quod quando Anna peperit puerum vnum, Phenenna sepeliebat duos de pueris
suis. Ideo nato quarto puero Annæ octo filij Phenennæ erant mortui. Ideo Anna ppinquan
te ad partum quintum, timens Phenenna de morte duorum filiorum suorum superstitum hu
militer Annam rogauit,vt oraret pro vita & cõseruatione filiorum suorum superstitum . Quod
Anna fecit. Ideo duo filij illi Phenennæ de cætero reputati sunt filij Annæ: quoniam eius pre
cibus sunt conuersati in vita. Sicque dicitur septem peperisse . Et isti Hebræi dicunt Phenẽnam
decem filios habuisse. His adijcit Lyra: Iste expositiones non habentur de textu, sed ab Hebræ
is ponuntur, ad verificandũ hoc dictũ: Peperit septem. Ideo verius videtur dicendũ quod transla
tio nostra est melior,dicens:peperit plurimos. Nam dictio Hebraica puta Scibeah hic posita,
æquiuoca est ad significandũ septem. Quam significationem sequuntur hic Hebræi moderni.
Et ad designandum satietatem,& hanc significationem sequutus est noster translator. Et for
sitan tunc Hebræi hanc sequebantur. Secundum hoc ergo Anna peperit satietatem,id est, ha
buit pueros ad sufficientiam quod expressit Hieronymus dicendo,plurimos. Et hoc cõuenien F
tius fuit dicere,quam si dixisset satietatem vel satis. Iuxta quod idem dicit Hieronymus in epi
stola ad Pammachium de optimo genere interpretandi: Quod melior interpretatio non sem
per transfert verbum ex verbo,sed interdũ sensum ex sensu. Verum contra hæc scribit Rabbi
Paulus,dicendo: quod dictio ista Scibeah in Hebræo non est proprie æquiuoca prout hic ponit.
Solum enim significat septẽ in propria significatione,licet saturitatẽ designet secundũ etymo
logiam. Sed translatio nostra quæ dicit plurimos,obtinet veritatem ex alia rõne. Nam in He
bręo septem quandoque significat plurimos, vt intelligatur numerus determinatus pro indeter
minato,vt in Isaia: Apphendent septẽ mulieres virum vnũ. Sicque translator noster hic transtulit,
Isa 4. nõ solũ sensum ex sensu,sed etiã verbũ e verbo. Hæc Rabbi Paulus: cuius verba longũ est discu
tere,tamen quod Lyra ait, verius reor: præsertim cum multa ęquiuoca sint,quãuis proprie nõ
significent nisi vnũ,hoc dẽpto,quod dicit modernos Hebræos hic dicere septẽ, quasi antiq He
bręi ita nõ dixerint: quod tñ dicit opinatiue magis quã assertiue, Sciendum ergo quod etiã anti
al. multa q Hebręi ita dixerũt siqdẽ.lxx. sic transtulerũt: Sterilis peperit septẽ,& foetosa in filijs infirma
ta est. Textus quoque quo vtitur Origenes sic continet : Quoadvsque sterilis peperit plurimos.
Prætactas aũt Hebræorum narrationes seu expositiones, Origenes reputat fabulas. Hoc tamen
facit ad innuendũ quod versiculus iste ad literã exponi non queat de Anna,quæ non peperit septẽ
sed quinque. ¶[Dominus mortificat & viuificat] hoc ad literam videtur Anna dixisse. Quia fi
lios Phenennę vidit in spiritu occidendos à domino, filijs suis in vitam progredientibus: sicque
[deducit ad inferos] animas defunctorum, sumendo infernum siue pro loco damnatorum, siue pro
limbo

10 limbo pueroꝝ,ſiue pro limbo patrũ,ſiue pro purgatorio[& reducit.]mortuos ſuſcitando,vel
A eos qui lætaliter infirmantur,curando, Tales enim erant quaſi in via ad inferos. ❡[Dominus
pauperẽ facit & ditat]Quoſdam enim iuſto iudicio priuat terrenis diuitijs,quoſdam ſpiritali
bus opibus,quos à virtutum faſtigio ruere ſinit. Alios contrario modo ditat[humiliat]ſuper-
bos[& ſubleuat]humiles. Literaliter quoq; inſinuat Phenennã ſobole diuitẽ , eſſe depaupera-
11 tã per filioꝝ interitũ,& ſibi oppoſitũ cõtigiſſe. ❡[Suſcitat de puluere egenũ,& de ſtercore eleuat
12 pauperem]❡[Vt ſedeat cũ principibus,& ſoliũ gloriæ teneat]quia frequenter pauperes atq; i-
gnobiles,promouet ad principatum & regimen alioꝝ. Quẽadmodũ Moſen oues paſcentẽ,to
to Iſraelitico prætulit populo. Hinc ſcriptũ eſt. Sedes ducũ ſuperboꝝ deſtruxit deus, & ſedere Exod.3 Ecci.10. Dan.4.
fecit mites pro eis. Hæc in ſeipſo Nabuchodonoſor expertus, fatetur , Poſt finẽ dieꝝ altiſſimo
benedixi,quia poteſtas eius poteſtas ſempiterna,& omnes habitatores terrę apud ipſum in ni
hilũ reputantur. Iuxta voluntatẽ ſuam facit tam in virtutibus cœli quam in habitatoribus ter
ræ,& gradientes in ſuperbia,potens eſt humiliare. Hinc rurſus ſe in ſomno audiſſe fatetur : In Ibidem
ſententia vigilũ decretũ eſt , & ſermo ſanctoꝝ eſt donec cognoſcant viuentes, qm̃ dñatur ex-
celſus in regno hominũ,& cuicunq; voluerit dabit illud,& humillimũ hoĩm conſtituet ſup eo.
Deniq; ſic deus Ioſeph e ſqualore ergaſtuli præfecit Aegypto. Et tres pueros ex camino ignis fe Gen.41
13 cit principes in prouincia Babylonis. Hinc ſubditur: ❡[Dñi enim ſunt cardines terræ.]Cardi- Dani.3
nes terræ dicuntur eius extremitates quæ ſunt dei,ſicut & totũ terræ elemẽtũ, poteſtate & iure
creationis,conſeruationis,ac gubernationis[& poſuit ſuper eos orbẽ] hoc ait,qm̃ terra eſt q̃ſi
B fundamentũ & infimũ elementorum,& ſecundum apparentiam videtur cœlum ſeu orbis ſup
extrema terrę locatus, iuxta æſtimationẽ illoꝝ qui putabant cœlũ eſſe velut camerã & ſemicir
culũ: Iuxta quẽ modũ in lib. Iob legit: Qui expãdit cœlos ſicut tabernaculũ ad inhabitãdũ. Vbi
lxx. tranſtulerũt velut camerã. Vel ſenſus eſt: Poſuit ſuper eos orbẽ .i. populũ fecit cardinibꝰ Luc 1
14 terræ eminentiorẽ. ❡[Pedes ſanctoꝝ ſuoꝝ ſeruabit].i. affectus & proceſſus eoꝝ manu tenebit
& diriget, Iuxta illud: Ad dirigendos pedes noſtros in viã pacis[& impij in tenebris cõticeſcẽt]
.i. ſuo tempore confuſi ſilebunt, nec euidenti veritati contradicere poterunt,pręſertim in die iu Iob.9.
dicij . Sicq; obmuteſcent in tenebris culpæ, ac infernalis miſeriæ, quãuis in inferis eiulabunt
[quia non in fortitudine ſua roborabitur vir.].i. proprijs viribus nemo poterit deo reſiſtere,
15 imo nec boni quid agere,aut virtuoſus cenſeri. ❡[Dominum formidabunt aduerſarij eius]
deus enim omnipotens ad libitum ſuum perterret , deijcit & condemnat omnem impiorum
cateruam,præſumptionem,animoſitatem,audaciam . Et iſtud generaliter potiſſime fiet ĩ die
iudicij. Sicut Iſaias prædixit: Ad eum venient & confundentur omnes qui repugnant ei, [&
ſup ipſos in cœlis tonabit] quod & inſtante extremo iudicio fiet ineffabiliter acrius quàm ſup Iſaiæ, 45
Aegyptios olim intonuit,quod fiet in cœlo aereo. Tonabit quoq;, ſuper eos ſententiam horri
biliter proferendo. Hinc in libro Iob ſcriptum eſt: Tonabit deus voce magnitudinis ſuæ: poſt
16 eum rugiet ſonitus. Tonabit voce ſua mirabiliſ,qui facit magna & inſcrutabilia. ❡[Dñs iudi- Iob.17.
cabit fines terræ].i. omne genus humanũ,quod fit particulariter in mortibus ſingulorum, &
vniuerſaliter fiet in die nouiſſimo. Ideo ait propheta: Parauit in iudicio thronũ ſuũ , & ipſe iu- pſalm.9,
C dicabit orbem terræ in æquitate,iudicabit populos in iuſtitia [& dabit imperium regi ſuo, &
ſublimabit cornu Chriſti ſui.]Tempore Annæ nondũ præfuit aliquis rex Iſraeli. Ideo iſtud de
Chriſto veriſſime explanatur,cui pater dedit omne iudiciũ.i. iudiciariã poteſtatem, & exequu Iohan.5
tionem particularis ac generalis iudicij,iuxta illud : Dedit ei poteſtatem & iudicium facere,qa
filius hominis eſt. Itemq;: Pater omne iudicium dedit filio. Hanc etenim iudicij exequutiõem Ibidem
Chriſtus ſua humilitate,dijudicatione & paſſione promeruit. Exinaniuit nempe ſeipſum, fa
ctus obediens vſq; ad mortem: propter quod & deus exaltauit illum. Porro cornu Chriſti,id Phil 2
eſt,poteſtatem & magnificentiã Chriſti filij ſui,deus pater multipliciter exaltauit ab exordio
mundi,per myſteria & figuras, atq; oracula ac vaticinia prophetarum ac patriarcharum, per
quos primo in lege naturæ,deinde in lege ſcripta aduentũ,excellentiã & efficiẽtiam regis Meſ
ſiæ prædixit. Deinde inſtante temporis plenitudine,in ipſa ſalutifera & incomprehenſibili ver
bi æterni incarnatione , deus trinitas contulit Chriſto ſecundum naturã aſſumptam authori
tatem,poteſtatem atq; dominiũ,non ſolũ ſuper totũ genus humanũ , ſed & ſuper oẽm naturã
creatam vniuerſamq; creaturã: Sicq; in ipſa incarnatione exaltauit cornu Chriſti ſui ſecundũ
rei veritatẽ,non tamen ſecundum manifeſtationem & exequutionẽ. Hinc Chriſtus añ ſuã paſ
ſionẽ dixit: Pater diligit filiũ,& omnia dedit in manu eius. Statim vero in ipſa Chriſti ex virgi
ne natiuitate cœpit deus pater cornu Chriſti exaltare per manifeſtationem, per mirabilia quę Iohan. 3
in eius natiuitate ad ipſius declarationem fiebant . Quia tunc ſtella apparuit Magis,angelus Mat.2
quoq; paſtoribus,quibus & Chriſti ortũ ac magnificentiã patefecit. Multitudo etiã cœleſtis Luc.2

exercl

exercitus eadẽ cecinit hora: Templũ æternitatis collapsum est, olei fons erupit. Deinde Chrũs inter homines conuersando ac prædicando, per verba atq; miracula suam cœpit excellentiam D declarare & exequi: Non tamẽ plenarie: quia adhuc fuit passibilis, & paulopost crucifixus. Post resurrectionem vero & ascensionem misso desuper spiritu sancto, exorsus est eam sublimius exequi, & monstrare per sanctos apostolos, primitus in Iudæa, deinceps vbiq; terrarũ: quod & interim per diuersos sanctos est prosequutus. Porro in generali & extremo iudicio omnes aduersarij Christi subijcientur plenissime eidem. Hæc de literali huius cantici expositione sint dicta. Præterea sicut hic refert Lyra, quidam magnus apud Hebræos videlicet Ioathan filius Oziel in translatione sua Chaldaica, aliter canticum istud exponit ad literam. Quam expõnem Lyra satis prolixe prosequitur. Sed eam breuius quo potero tangam. Itaq; ait Ioathan ille, ꝙ

1.Par. 6. propter mirabilia quæ Anna præuidit in spiritu à filio suo Samuele fienda, q̃ in. 1. lib. Regum habent, dixit: Exultauit cor meum in domino. Et quia præuidit ꝙ Eman cum filijs suis natus ex Samuele, futurus erat cantor in templo, adiecit: Exaltatum est cor meum, id est, gloria mea

1.Reg. 5 4.Reg. 19 in deo meo. Insuper quia præuidit Philistæos propter arcam dei plangendos & compellẽdos ad remittendum hanc, addidit: Dilatatum est os meum super inimicos meos. Et quia præuidit regem Assyriorũ Sennacherib cum suis deijciendum propter blasphemias suas in deum, ait: Non est sanctus vt est dominus, &c. Præuidit quoq; qualiter Chaldæi erant regnum Iuda & templum vastaturi, atq; ob hoc à Persis atq; Medis vastandi, ideo loquuta est: Nolite multipli

1.Mac.12 care loqui sublimia, scilicet vos Chaldæi: quasi dicat, quia & vos in breui estis perdendi. Præcognouit etiam qualiter tẽpe Antiochi erant Græci Iudæos oppressuri, & per Machabæos E vincendi, propter quod addit: Arcus fortium, puta Græcorum, superatus est, & infirmi, s. Macha

Ester.3 .5. bæi cum suis qui primo fugerunt, accincti sunt robore. Præuidit item qualiter Iudæi erant sub Asuero rege p Aman affligendi, atq; per Ester ac Mardocheũ eruendi, iccirco apposuit: Repleti prius, scilicet Aman & sui, primo ditissimi, pro panibus se locauerũt. Quia per Ester sunt pe

Ester. 9 nitus suppeditati: & famelici saturati sunt, quia tunc filij Israel liberati fuerunt, ditati & copio se refecti. Ad istam quoq; expositionem sequentia applicat: de qua expositione pertranseo, q̃niam falso innititur fundamento, videlicet Messiam nondum venisse. Est itaq; satis incertum an Anna præcognouerit omnia ista. Quæ si præcognouisset, probabile reor, ꝙ de eis clarius ac latius prophetasset.

¶ Explanatio spiritalis Cantici huius, Exultauit cor meum in dño.

PEr Annam quæ interpretatur gratia, designatur ecclesia, & quæcũq; fidelis persona. Itaq; Christi ecclesia videns omnem plenitudinem gratiæ sibi à deo collatam, & quicquid diuinorũ charismatũ olim fuit in synagoga, in se præclarissime esse translatum, cum gratiarũ actiõe fatetur: Exultauit cor meum in dño: & quia regia potestas sacerdotiũq; regale Iudæis ablata sunt, & ecclesiæ sublimiori modo concessa, subiungit: & exaltatũ est cornu meũ: videlicet regnũ & sacerdotium, in deo meo. Vnde sacratiss. Princeps apostolici

1.pet.2 agminis scribit fidelibus: Vos genus electũ, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis. Dilatatum est os meũ super inimicos meos, id est, Iudæos fidei aduersarios iuste irrideo, po F tenter deuici, ratione, miraculis & allegationibus scripturarũ veteris testamenti, multipliciter confutaui. Similiter hæreticos vtriusq; testamenti scripturis contriui, tyrannos quoq; & persequutores diuino auxilio superaui. Et hoc, quia lætata sum, o domine pater æterne, in salutari tuo, id est, in fide & gratia Christi, per quem tot bona sum consequuta, quæ mihi promisit: Dabo,

Luc.21 inquiens, vobis os & sapientiã, cui non poterunt resistere & cõtradicere omnes aduersarij vri. Ideo o Iudæi cæteriq; increduli, Nolite multiplicare loqui sublimia, id est verba præsumptuosa & vana contra ecclesiã, gloriantes insipienter. Sed: Recedant vetera de ore vestro. i. pristinæ

2.Cor.3 infidelitatis vba relinquite, literalem occidentẽ legis ac prophetarum sensum abijcite, doctrinam & expõnem infideliũ magistrorũ vestrorũ calcate: quia deus scientiarũ dñs est, q per spm sanctũ sanctos apostolos docuit plenissime ac verissime intelligentiam legis ac pphetarũ. Quẽ

Ioann. 16 admodũ ante passionẽ suã Christus eis promisit, dicẽdo: Cũ venerit ille spũs veritatis, docebit vos oẽm veritatẽ. Arcus fortiũ superatus est. i. omnis armatura seu argumentatio Iudæorũ & philosophorũ, cæterorũq; perfidorũ, qui olim videbantur potentes, & ecclesiã diuersis modis inuaserunt, soluta & victa est. Et infirmi accincti sunt robore. i. apostoli & primi discipuli Christi,

Luc.24 induti sunt omni virtute ex alto. & per eos gentiles olim omni spiritali fortitudine gratiæ destituti, effecti sunt virtuosi & victoriosi. Quẽadmodũ Paulus apostolus scripsit eisdẽ: Confor-

Ephe. 6 tamini in dño, & in potentia virtutis eius: accipite armaturã dei. Repleti prius, puta Iudæi, qui olim multiplici opulentia sapientiæ ac virtutũ, ac spiritalibus ferculis abundabant, pro panibus se locauerũt, qa priuati sunt oibus bonis illis: Et qdã ex eis cõuersi à chrianis doctriam veræ sa-

A træ ſalutis, mendicauerunt. Donec ſterilis peperit plurimos .i. conuerſa gentilitas, olim infœ-
cunda, innumerabiles regenerauit ex aqua & ſpiritu ſancto, atq; per euangelicæ legis prædica-
tionem parturijt, ſicut ait Apoſtolus: In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui, & quæ 1.Cor.4
multos habebat filios, ſcilicet ſynagoga, in qua frequenter fuerunt multi electi, infirmata eſt.
quia iamdudum om̃ino ſuccubuit, & in extremam hanc captiuitatem redacta eſt. Dñs morti-
ficat, qui per Titum & Veſpaſianum corporaliter trucidauit Iudæos incredulos, quos & p̄ in-
uiſibiles hoſtes excæcari & indurari iuſte permiſit, & viuificat, per gratiam in p̄ſenti, & per glo-
riam in futuro, vaſa miſericordiæ ſuæ electos ex gentibus. Dñs pauperem facit ſynagogam &
ditat eccleſiã, humiliat, Iudæos incredulos, & ſubleuat, Chriſtifideles. Suſcitat de puluere ege-
nũ, & de ſtercore eleuat pauperẽ. Vt ſedeat cũ principibus, & ſoliũ gloriæ teneat. Multos enim
gentiles vitijs obtenebratos, & ſordibus carnalitatum inuolutos, ad tantã diuinoꝝ chariſma-
tũ exuberantiã erexit atq; prouexit, vt inter apoſtolicos viros digne ſint connumerati, & alio- Luc 22
rum prælati effecti, ſeſſuriq; ſunt inter eos, quibus ſaluator ſpopondit: Vos q̄ ſequuti eſtis me,
ſedebitis ſup thronos, iudicãtes duodeci trib⁹ Iſrl̃. Ad iſtã expõnẽ ſeq̃ntia q̃unt facil̃r applicari.

¶ Expõ moralis eiuſdem Cantici. Exultauit cor meum in dño.

PRæterea exponi poteſt hoc cãticũ in perſona cuiuſlibet Chriſtiani deuoti, præſertim reli-
gioſi. Vnuſquiſq; ergo fidelis dicere poteſt: Exultauit cor meũ in domino. i. conſiderando
ſeu contemplando infinitam bonitatẽ, omnipotentiã & ſapientiã dei, vniuerſamq; p̄fectionẽ,
excellentiam & beatitudinẽ eius, gauiſus ſum vehementer, & toto corde congratulatus ſum
B tam incircumſcriptibili perfectioni & gloriæ creatoris, præſertim cõtemplando ſuperbeatiſſi-
mæ trinitatis patris & filij & ſpiritus ſancti cõmunicationem & emanationẽ adintra, Mutuã
quoq; trium ſupuenerabiliũ perſonaꝝ contemplationẽ, dilectionẽ complacentiã, fruitionem,
conſiſtentiamq; ſupfeliciſſimam & æternam. Exultauit, demũ, cor meum in dño, intuendo bñ-
ficia eius generalia ac ſpecialia, naturalia & ſupernaturalia, corporalia ac ſpiritalia. Præſertim
quæ quanta & qualia vnigenitus patris æterni pro noſtra ſalute aſſumpſit, fecit ac p̄tulit. Con-
ſiderando etiã diuina promiſſa, & qualiter ſuperoptimus & ſupp̄ijſſimus, & ſupermunificentiſ-
ſimus deus trinitas ſeipſum & ſuũp̄ſius claram, immediatã, facialẽ, delicioſiſſimã viſionẽ æter-
nam ac beatificã fruitionẽ inæſtimabiliter prorſus dulciſſimam nobis præparauit in præmiũ.
His igitur modis exultemus in dño, imo & in omni actu virtuoſo ad dei honorẽ exhibito glo-
riemur: iuxta illud: Seruite dño in lętitia. Et rurſus: Gaudete in dño ſemper. Nec ſolũ in actibus Pſal.2
bonis, ſed itẽ in p̄ſequutionibus, aduerſitatibus, correptionibus & tentationibus, ſicut ait apo- phil.4.
ſtolus Iacobus: Omne gaudiũ exiſtimate fratres, cum in tentatiões varias incideritis. Et ſalua- Iaco.1.
tor: Gaudete, inquit, in illa hora & exultate: q̃m merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Qui aũt læ- Luc.6
tat̃ cũ maleſecerit, aut quia laudatur & honorat̃ ab alijs, aut q̃m tempaliter p̄ſperatur, aut qa Prou.2
videt alios inter ſe diſcordare, contendere aut turbari nõ iam in dño, ſed potius in diabolo glo-
riatur, & vanus & excors eſt. Et exaltatũ eſt cornu meũ in deo meo. i. virtus ſeu fortitudo aĩæ
meæ in adiutorio altiſſimi, hoſtibus meæ ſalutis reſtitit atq; præualuit ac profecit. Hoc dicat
C ad gloriam omnipotentis, qui in quacunq; tentatione cernit ſe triumphaſſe aut profeciſſe in
bonis vt gratus ſit deo, nequaquam extollens ſeipſum & ſemper ſit cautus & timoratus ne ca-
dat. Abſint ſemper à nobis diabolica cornua crudelitatis, animoſitatis, ambitionis. Circa hoc
loquitur Origenes: Sunt cornua quædam iuſtorum, quibus vtuntur bona agendo, aut recte
loquendo, ſicut cum dicunt ad dñm: In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. Vnde & alibi
dr̃: Exaltabuntur cornua iuſti. Oportet ergo nos habere cornua iſta, quæ iuſtis de crucis Chri- Pſal.43
ſti apicibus conferuntur, vt in his deſtruamus & eijciamus aduerſarias poteſtates de aĩa nr̃a,
quibus expulſis plantetur in nobis vinea, quæ facta eſt dilecto in cornu in loco vberi. Dilatatũ
eſt os meũ ſuper inimicos meos: hoc dicat ad dei honorẽ, qui recordatione & allegatione ſcri-
pturæ aduerſarios veritatis, præſertim inuiſibiles æmulos, ſuperauit, qui hoſtibus boni cõmu-
nis efficaciter fuerit reluctatus: quia lætata ſum, o domine ego creatura tua, in ſalutari tuo, De
quo cecinit Iſaias: Viderunt omnes fines terræ ſalutare dei noſtri. In quo qui ſynceriter dele- Iſai.52
ctatur, exaudiri ac triumphare meretur, ſicut ait ſcriptura: Qui orat dominum in oblectatiõe, Eccl.35
exaudietur. Et rurſus: Delectare in dño, & dabit tibi petitiones cordis tui. Non eſt ſanctus vt pſalm.36,
eſt dominus, ideo oportet ei in ſanctitate & iuſtitia iugiter deſeruire, maledictuſq; eſt q̄ opus Iere.48
eius efficit negligenter, neq; enim eſt alius extra te. Nam pater in filio, & filius in patre: pater Iohan.14
quoq; ac filius in ſpiritu ſancto, & ſpiritus ſanctus in patre ac filio. Nam ſingulæ perſonæ in
ſingulis vere & imperſcrutabiliter ac circuminceſſibiliter ſunt. Et non eſt fortis ſicut deus no-
ſter, qui ſolus poteſt humanæ ac fragili creaturæ tantum conferre gratiæ robur, vt ſpi-
ritibus illis callidiſſimis atq; nequiſſimis & concupiſcentijs proprijs ac vitijs vniuerſis præua-

leat,

leat,& in deo sit stabilita:imo & si pro fidei conseruatione exegerit ratio, etiam miracula ope- D
Ibidem retur,sicut prædixit Saluator: Qui credit in me,opera q̄ ego facio & ipse faciet. Nolite multipli
care loqui sublimia gloriantes. Hoc præsumptuosis superbis vaniloquis, ex charitate est oppo
nendum,vt cessent à verbis iactantiæ,nec laudent neq; extollant seipsos,cum & Apostolus di
Rom. 11. cat: Noli altum sapere,sed time. Salomon quoq;: Laudet te alienus & non os tuum: extraneus
Prouc.27. & non labia tua. Deniq; vnusquisq; dicat viribus animæ suæ, intellectui videlicet cogitatiuæ
& imaginatiuæ: Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes. i. ab omni cogitatiōe superba
ab adinuentionibus vanis, ab apprehensionibus phantasticis, à magnificatione proprij subie
cti cauete,nec intra vos coram deo proferte seu loqui audete,quod coram hominibus loqui est
reprehensibile. Ab altis quoq; materijs, & ab incomprehensibilium perscrutatione est tempe
randum,vt non audeamus de supersubstantiali deo aliquid fari, præter tradita nobis in diui
nis scripturis,vt diuinus Dionysius & Damascenus scripserunt,nempe vt Salomon protestatẽ
Prou.25 Sicut qui comedit mel multum non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis opprimitur à
Eccl.3 gloria. Hinc Origenes disseruit. Non dixit. Nolite loqui excelsa. Ergo licet mihi loqui aliqua ex
1.Pet.4 celsa. Multiplicare autem loqui excelsa & ardua, mihi non licet,cum scriptum sit: Altiora te ne
Ephe.4 quæsieris & fortiora te ne scrutatus fueris,sed quæ præcepit tibi deus intellige semper. Quæ
1.Cor.1 sunt ergo in quibus excelsa me loqui oportet? Quando de omnipotentia dei, de inuisibilitate
& sempiternitate eius loquor, excelsa loquor. Quando de vnigeniti eius coæternitate, cæteris
que mysterijs pronuntio, excelsa loquor. Quando de spiritus sancti magnificentia disse-
ro,excelsa loquor. Post hanc trinitatem omnia sunt humilia & deiecta comparatione celsitu- E
dinis eius. Hæc origenes. Recedant vetera de ore vestro,id est, omnia verba inordinata, vitio-
sa,illicita deinceps vitate: sed si quis loquitur,quasi sermones dei. Et sermo vester semper in
gratia sale sit conditus. Hinc ad Ephesios docet Apostolus. Omnis sermo malus ex ore vestro
non procedat,sed qui bonus est ad ædificationem,vt det gratiam audienti. Arcus fortium su-
peratus est. Hi qui fortes & magnos se arbitrantur, iusto dei iudicio permittuntur faciliter vi-
ci omni vento tentationum ac impetu passionum & multipliciter labi, siue dum ab alijs pati-
untur aduersa,siue dum laudantur & honorantur à proximis,quia radices humilitatis & fun-
damentum timoris dei non habent. Interdum quoque contingit deuotos & virtuosos ex sua
negligentia periculosa ve securitate, aut tentationum impulsu paulatim euacuari & cadere,
& infirmi accincti sunt robore. Humiles scilicet, qui se iugiter infirmos, defectuosos vilesque
Math.5 iudicant. Nam & infirma ac stulta mundi elegit deus. Repleti prius, id est, qui donis gratiæ a-
bundabant, pro panibus se locauerunt, quando (vt tactum est) ad ruinam sunt deuoluti, &
rursus per pœnitentiam conantur ad pristinam redire mensuram,seque humiliant,& illorum
orationibus, meritis ac doctrinis quærunt refici ac iuuari, quibus aliquando in spiritualibus
fuerant ditiores,& famelici saturati sunt. Bene famelici sunt qui esuriunt sitiuntque iustitiam,
& famem habent audiendi verbum dei,qui saturari merentur & refici à spiritu sancto. Hi sunt
qui quæ retro sunt obliuiscentes, & ad anteriora extendunt seipsos, non arbitrantes se appre
hendisse,sed assidue proprium imperfectum pensantes, toto affectu student in omni virtute F
philip.3. proficere,quotidianas suas defectuositates & culpas vberrime deplorantes. Hæc itaque conti
gerunt: Donec sterilis,id est,anima prius infructuosa,peperit plurimos,fructus virtutum: & q̄
multos habebat filios,id est,quæ antea erat in bonis actibus fœcunda, infirmata est, gratiam
amittendo. Ideo nullus alium quamuis iniquum aut negligentem incaute dijudicet aut contē
Matth.7 nat. Quia etsi hodie ille fortassis est melior, cras forsan erit deterior. Ideo ait Saluator: Nolite
Rom.14 iudicare. Et Paulus, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? suo domino stat aut cadit. Stabit
autem. Potens est enim deus statuere illum. Dominus mortificat, impios occidendo & cōdem
nando, seu vitā gratiæ non præstando, aut gratiam delinquenti iuste tollendo: & viuificat,
quia ab ipso est vita naturæ, vita gratiæ & vita gloriæ, qui & impium per pœnitentiam pie
Colos.3 viuificat. Mortificat quoque salubriter, dando mortificationem viuificam, de qua ait Aposto
lus: Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. Et item: Mortui enim estis,& vita ve-
stra abscondita est cum Christo in deo. Hæc mortificatio est vitiorum extinctio, sui ipsius à vi-
tijs refrenatio, membrorum scandalizantium abscisio, id est, eorum ab omni vsu prauo coer-
Gala.2 tio,& maxime priuati amoris extirpatio integra, ita vt quis dicere queat: Viuo autem iam
non ego: viuit vero in me Christus. Deducit ad inferos, sicut expositum est,& etiam inspiran-
do homini considerationem infernalis damnationis, ac pœnæ æternæ salubrem: & reducit,
dando vitæ correctionem, atq; leuando mentem ad cœlestium intuitum gaudiorum. Dn̄s paup
em facit et ditat, humiliat, dando hoī veram et humilē sui ipsius recognitionē, et infundēdo hu
militatis virtutem: & subleuat mentē de vitiorum profundo, de lacu miseriæ, de pusillanimitate
per

A per spei fiduciam & confessionem remediantem. Suscitat de puluere egenum,& de stercore ele uat pauperem. Vt sedeat cum principibus,& solium gloriæ teneat.i.in infimis cogitationibus inquinamentisq; carnis detentos paulatim perducit ad vitam spiritalem & sanctam,contem plationisq; apicem,ita vt tales inter viros heroicos reputentur,& digni sint aliis præsidere. Pe des sancto॥ suo॥ seruabit,vt perseuerent ac progrediantur in via regia,nec deflectāt ad dexteram aut sinistram. Incessabiliter equidem indigent conseruatione diuina, qua sibi paulisper subtracta,mox corruunt,& impii in tenebris conticescent. Obnubilati etenim tenebris ignorantiæ & errorum, passionum ac vitio॥,tacent & obmutescūt à laudibus dei deuotis,ab orationibus feruidis,ab exhortatione idonea,à correptione fraterna,& ab vtilibus verbis, & iuxta Apost. à veritate auertunt auditum,atq; ad fabulas conuertuntur. 2.Timo.4

¶Oratio ex cantico Annæ

¶Deus fortis dñe,da nobis in humilitate famulari,& non in sublimibus gloriari, accinge nos infirmos virtutum robore, & da nobis bonæ intentionis studia exercere, vt his fulti imperio Christi æterno valeamus participari. Per dñm.

COMMENTARIVS IN CANT. MOSI. Exodi 15. Cap.

¶Argumentum Dionysii.

CONsuetudo fuit sanctis viris, imo & fœminis virtuosis spiritalia cantica deo offerre,atq; componere pro specialibus beneficiis dei,& de magnificis & supernaturalibus eius operibus,quod in veteri testamēto potissime seruabatur,atq; à Mose initiū sumpsisse videt. Non enim legitur hoc factum ab aliquo ante eum. Hinc loquitur Origenes: Multa legimus cantica facta in diuinis scripturis,ho॥ tamen oīm primum est istud. Moris quippe sancto॥ est,vbi aduersarius vincitur,hymnū gratulationis deo offerre. In Scholastica quoq; fertur historia: Moses quoq; composuit canticum dño hexametro carmine, quod quia à cæteris prius legitur factum,dicitur canticū canticorum. Quod intelligendū est propter prærogatiuam antiquitatis. Veruntamen ob mystico॥ sensuum profunditatem & elegantiam dialogus ille amoris à Salomone compositus,Cantico॥ canticum appellat. [Tunc] vc; Pharaone Aegyptiisq; submersis [cecinit Moses & filii Israel carmen hoc dño,& dixerunt] Moses vero spiritu sancto illuminante ac dirigente edidit carmen, deinde docuit hoc filios Israel,sicq; pariter cecinerunt, & se inuicem ad regratiandum deo, & ad eius decantanda præconia hortabantur ac inuitabant dicentes.

(margin, B: beside "ribus"; Origenes.; Petrus Com. histo.li.Exodi cap.31.)

¶Expositio literalis cantici: Cantemus dño.

1 CAntemus dño]. i. ad eius honorem depromamus laudes ipsius [gloriose em̄ magnificatus est]. i. excellentiam,omnipotentiam atq; iustitiam suam præclare monstrauit & famam magnificam sibi fecit per signa & mirabilia, quæ contra Aegyptios egit, & nunc præcipue in maris rubri diuisione,Aegyptio॥ submersione, & nostra eductione ac liberatione. In quibus omnibus suam quoq; pietatem,& fidelissimā veritatē declarauit in nobis: [equum & ascensorē deiecit in mare]. i. equites Pharaonis simul cum ipso eo॥ rege & toto eius exercitu ac quadrigis eorum præcipitauit ac mersit in mari rubro. ¶Fortitudo mea & laus mea dñs]. i. ipse deus,& author ho॥ mirabiliū,est causa totius fortitudinis meæ in naturalibus atq; fortuitis, cuius auxilio contra Pharaonē præualui. Ipse quoq; est laus mea. i. obiectū atq; materia laudum mea॥,quibus eum in seipso & in suis opibus laudo,non meipm. Ex eius quoq; indiciis,signis effectibusq; præclaris materiam habeo copiosam laudis diuinæ: imo & si in me est aliquid laude dignum,huius causa est ipse. Vnde circa hæc: Fortitudo mea & laus mea dñs,ait Glossa: Quia per ipsum fortis sum & laudabilis. Itaq; Moses cum tot & tanta per eū dñs perpetrasset,& vir eximius esset coram oī frequētia populi,noluit tñ in seipso laudari,nec voluit commendare seipsum,sed dñm cui ascribendū nouerat omne bonū. Sic & sacratissima virgo Maria,cum mater esset altissimi facta,non seipsam,sed dñm glorificauit,dicēdo: Magnificat aīa mea dñm. Et psalmista: In dño,inquit,laudabitur aīa mea [& factus est mihi in salutem]. i. potenter & gratiose saluauit me de manu Pharaonis aliisq; periculis. Mosi aūt tanquam duci populi instabat speciale periculum ex Pharaonis tyrannide, nisi deus eū eripuisset. Idcirco hæc singulariter loquitur & decantat,cum tñ fuerint cōmunia beneficia dei sibi & Hebræis collata. Nam & hoc ad seruum deo specialiter gratū,deuotū fidelemq; pertinet,vt de generalibus beneficiis creatoris speciales laudes & grates referat dño,quasi sint sibi soli condonata ab illo. Itaq; deus in seipso inuariabilis,æternus & non factus, dr̄ nobis fieri in salutem seu refugium ac saluator absq; suæ deitatis mutatione, qñ per grārum sua॥ charismata & effect⁹ subsidiū & salutem nobis impendit. ¶Iste] q ita pugnauit pro filiis Israel,est [deus meus] q cū sit vniuerso॥ deus iure creationis,gubernationis & conseruationis,specialiter tñ est deus eo॥

(margin: 2 beside "ge & toto"; C beside "mea & laus"; 3 beside "subsidiū"; Feria.5.in laudibus; Exod.14; Ibidem; Lu.1; psal.33)

à quibus præcipue colitur & ardenter amatur, & qbus ipse præcipua gratiæ dona largit, sicq; D
fuit deuotissimi ac sanctissimi Mosi deus. Hine & Elias orando locutus est: Deus meus reuerta
3.Reg. 13 tur obsecro aïa pueri huius in viscera eius. Et Paulus: Deus meus impleat omne desiderium
philip. 4. meum in vobis. [& glorificabo eum]. i. gloriosum, famosum, sanctum, & omni honore & glo
ria dignum eum esse fatebor, describam, & opere demonstrabo, ei cum omni reuerentia obse
quendo. [deus patris mei] quasi Moses dicat: Non solum ego per dona gratiæ dei fidelis sum,
sed etiam natione: quoniam deus verus, q est deus meus, fuit & est deus patris mei. Quod tã de
immediato Mosi patre, q̃ de quolibet sanctorum patriarchaꝝ, ex quibus duxit originem acci
pi potest. [& exaltabo eum]. i. corde, ore, & opere, & per scripta testabor eum solum esse ado
randum, & omnibus incomparabiliter digniorem ac altiorem. Qui solus in seipso perfectio
naliter infinitus, incirumscriptibilisq; consistit, & vniuersa infinite in omni perfectione ac cla
ritate excedit, & omnis creati intellectus capacitatem interminabiliter superat. Itaq; pronomẽ
hoc, iste, notat hic demonstrationem ad intellectum. Recitat tamen Lira, ꝙ secundum Hebræ
os facit demonstrationem ad sensum, nam dicunt ꝙ filij Israel transeundo per fundum maris
sensibiliter deum videbant, atq; digito demonstrabant: in quadam tamen similitudine sensi
bili assumpta seu repræsentante, quia deitas sensibiliter nequit videri. Dicunt quoq; ꝙ popu
lus ille tunc clarius vidit deum, q̃ postea sancti prophetæ. Sed istud nec probationem, nec ap
Exod. 32 parentiam habet, præsertim cum populus ille fuerit tam duræ ceruicis. ¶ [Dñs quasi vir pugna 4
tor]. i. similis viro pugnatori, non nisi iusta ac fortia prælia exercenti. Alibi aũt dicit Lira, ꝙ in E
Hebræo non habetur, quasi, sed translator hoc addidit, ad insinuandum ꝙ deus dicitur vir pu
gnator, non ꝙ in eo sit sexus, aut corporeum aliquid secundum deitatis naturam. Vnde sic dr
Iohan. 15. vir pugnator, quomodo ait Saluator ait: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est, quod
secundum Augustinum intelligendum est per similitudinem, non per proprietatem. [omni
potens nomen eius.] Hoc intelligi potest tam de nomine naminante, q̃ de nomine nominato.
Siquidem ipse deus altissimus designatur & appellatur nomine isto nominante omnipotens,
sicq; omnipotens est nominans nomẽ dei. Nomen quoq; dei nominatum, id est, ipse deus hoc
nomine omnipotens designatus, est realiter prorsus omnipotens: nam quicquid contra
dictionem non implicat, & cuicunque ratio entis cõpetere valet, hoc ipse potest, cui à Sapien
Sapien. 12 te quodam dicitur: Subest tibi cum volueris posse. Et Ieremias ait: Domine deus non erit tibi
Ierem. 32. difficile omne verbum [Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare] quemadmodũ
Exod. 14 alibi dictum est: Respiciens dñs super castra Aegyptioꝝ per columnam ignis & nubis, subuer
Iosep. lib. 2. anti. Iu, cap. 14. tit rotas curruum, ferebanturq; in profundum. Siquidem (vt ex Iosepho atq; Scholastica histo
ria circa hoc tactum est) dñs proiecit super Aegyptios, fundum maris siccatum ingressos, into
Petrus Com. histo. li. Exodi cap. 31. lerabiles imbres grauesq; tonitrus, coruscatiões ac lampades. Erant ibi currus sexcẽti, & quin
quaginta milia eqtum, ducentaq; milia peditum. ¶ [Electi principes eius] quos ipse præ cæte 5
ris elegit in duces bellorum [submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerũt eos] Abyssus & ma
Ionæ. 2 re ac pelagus pro eodem accipi solent, vnde & Ionas: Abyssus, inqt, vallauit me, pelagus ope
ruit caput meum. Sed nũc de aquis eiusdem maris pluraliter dicitur abyssi, propter multitudi F
nem partium aquæ profundarum. Vel potius propter duas partes maris diuisi, quæ ex vtroq;
latere super Aegyptios irruerũt. [descenderũt in profundũ quasi lapis] qa & corda habuerunt
lapidea omni iniqtate grauata. Iniqtas autem grauat mentem, propter quod in Zacharia fer
Zach. 5 tur propheta: Iniqtas sedet super talentum plumbi. Et Isaias dicit: Væ populo graui iniqtate.
Isaiæ. 1 Heb. 12 Hinc monet Apost. Deponamus omne pondus & circumstãs nos peccatũ. ¶ [Dextera tua dñe
magnificata est in fortitudine, dextera tua dñe percussit inimicum.] Solet in scripturis per dex
teram dei eius benignitas seu gratiosa protectio aut succursus intelligi, iuxta illud libri Sapiẽ G
Sap. 5 tiæ: Dextera sua teget eos. Et in Iob: Operi manuum tuaꝝ porriges dexteram. Interdum per
Iob. 14. Iob. 40. dexteram designatur potestas, iuxta illud Iob: Confitebor ꝙ saluare te possit dextera tua. Ali
quando vero per dexteram dei significatur eius æqualitas, seu potior bonitatis eius fruitio, vt
Psam. 109 in psalmo: Sede à dexteris meis. Quandoq; per dexteram dei exprimitur rigor diuinæ iustitiæ,
& districta vltio eius, qua deus durius percutit, quemadmodũ homo per dexteram fortius ver
Psalm. 20 berat q̃ per sinistram, sicq; in psalmo accipitur: Dextera tua inueniat eos qui te oderũt. Pones
eos vt clibanum, &c. Sic quoq; accipitur modo cum dicitur: Dextera tua dñe magnificata est
in fortitudine. i. rigor seu vis tuæ iustitiæ magnifice se ostendit in forti Aegyptioꝝ punitione,
per quam magnificata est. i. magna esse innotuit & magna, imo immensa à multis est reputa
ta. Quæ etiam percussit inimicũ. i. Pharaonem principem hostiũ populi tui in mari extinxit,
imo & añ per decẽ plagas dire multipliciterq; afflixit. Quidam tñ per dexteram dei intelligunt
vnigenitum filiũ eius, de qua expositione in sequentibus erit sermo. [& in multitudine gloriæ
tuæ

A tuæ deposuisti aduersarios meos] Gloria dei hoc loco vocatur eius maiestas, quæ q̃uis in seipsa
sit vna simplexq́, tñ propter suoꝝ diuersitatem effectuum multiplex nuncupatur, quemadmo
dum & mĩa dei, secundum illud: Misericordias dñi in æternum cantabo. Et denuo: Reminisce Psalm. 88.
re mĩaꝝ tuarũ quæ à seculo sunt. Itaq́ ait: In multitudine gloriæ tuæ. i. in maiestate tua mul- Psalm. 24.
tiplici per effectum, seu in multis eius præclaris ac miris effectibus, hoc est per diuersa prodigia
contriuisti Aegyptios, tam in terra eorum primogenitos eoꝝ occidendo, q̃ in mari rubro tot Exo. 12
7 milia submergendo. ¶[Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulam]. i. iustitiæ tuę vin Exo. 14
dictam effudisti, quæ cõsumpsit Aegyptios, sicut ignis stipulam valde velociter, prout fertur
de alijs in psalmo: Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma comburens montes, ita p psalm. 82.
sequeris illos in tempestate tua. Et in Isaia: Sicut deuorat stipulam lingua ignis, sic radix eorũ Isaiæ. 5
quasi fauilla erit. [& in spiritu furoris tui]. i. in impetuoso effectu tuę iustitiæ [congregatę sunt
aquæ]. i. partes aquæ diuisæ se recollegerunt super Aegyptios pariter irruendo. Vel, congrega
tæ sunt. i. partes seorsum quasi consolidatę. Quod q̃uis fuerit pie factum pro Hebræoꝝ euasio
8 ne, fuit tñ Aegyptijs submersionis occasio. ¶[Stetit vnda fluens]. i. gurges aquæ ex sua natura
mollis ac fluidus, diuina virtute stetit fixus vt tellus, atq́ vt loquitur Origenes, soliditatem li-
quor recepit, & coactus est fluctus in cumulum, ac vnda in seipsam repressa. Nempe si (vt in
libro Iob legitur) superficies abyssi constringitur frigore, quanto magis creatore iubente vn- Iob. 38.
dæ eius figuntur? Quemadmodum enĩ in exordio seculoꝝ deus præfixit Oceano terminũ sui
B fluxus, ne terram operiat, secundum quod dñs loquens ad Iob testat: Quis conclusit ostijs ma- Ibidem
re, quando erumpebat quasi de vulua procedens? Circundedi illud terminis meis, & posui ve-
ctes & ostia, & dixi: Hucusq́ venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes flu-
ctus tuos. Sic ex dei præcepto diuisum est mare rubrum, & partes diuisæ steterunt in altum fi-
xæ vt muri. [congregatæ sunt abyssi]. i. copiosæ & profundæ partes aquaꝝ seorsum sunt soli-
datæ & iteꝝ adunatæ ex creatoris imperio [in medio mari]. i. intra ripas maris rubri. Atq́ in
tali diuisione & consolidatione vndaꝝ fuit magna eleuatio earundem, non tñ egressæ sunt ri
pam. Præterea sicut ait Saluator: Ex abundantia cordis os loquitur, ideo Moses ex suæ deuo- Mat. 12
tionis feruore & insoliti miraculi admiratione, diuinoꝝq́ opeꝝ nouitate & congratulatione Lucæ. 6.
eandem sententiam multoties repetit sub alijs verbis, quemadmodum & Psalmista, dicendo:
Quoniam exaudiuit dñs vocem fletus mei. Exaudiuit dñs deprecationem meam, dñs oratio-
9 nem meam suscepit. ¶[Dixit inimicus] vz Pharao seu quicunq́ de eius exercitu: [persequar] psalmo 6.
Hebræos [& comprehendã] eos [diuidam spolia] bona eoꝝ diripiendo [implebitur aĩa mea] i.
10 iuxta desiderium voluntatis meæ eos tractabo & spoliabo. ¶[Euaginabo gladium meum, in
terficiet eos manus mea] sicut Pharao & eius ministri dixisse legunt: Quid voluimus facere, vt
dimitteremus Israel ne seruiret nobis? Circa quod dictum est, q Pharao & Aegyptij intende- Exo. 14
bant filios Israel violenter reducere ad seruiendum sibi vt antea in Aegypto. Iccirco non reor
q nunc voluerint eos omnes occidere, sed quosdam, præsertim principaliores & ditiores.
11 ¶[Flauit spũs tuus]. i. vẽtus à te productus, & grandis imbriũ fulguꝝq́ tempestas diffusa sunt
C super aquas. Vel, spiritus tuus flauit. i. ex tua indignatione motæ sunt aquæ, sicut ex flatu pul-
uis mouetur. [& operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.]
12 ¶[Quis similis tui in fortitudine dñe, quis similis tui?] quasi dicat, nullus omnino. Quoniã oĩs
potestas creata deficit infinite ab increata virtute. Alia translatio habet: Quis similis tui in dijs
dñe? quasi dicat: In his apparet infirmitas falsitasq́ deoꝝ Gentilium, qui suos non potuerunt
iuuare cultores. Hinc scriptum est: Non est similis tui domine, magnus es tu, & magnum no- Ierem. 10.
men tuum in fortitudine. Quis non timebit te o rex Gentium? Et rursus loquitur deus: Quis Ierem. 50.
similis mei, & quis sustinebit me? Et quis est iste pastor, qui resistat vultui meo? Veruntamen
creaturæ rationales & intellectuales dicuntur deo assimilari. Iohannes quoq́ Apost. in 1. sua
fatetur Canonica: Sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Et rursus: Nondum inquit appa-
ruit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eũ 1. Iohan. 4
sicuti est. Verum in his verbis: Quis similis tui in fortibus dñe? sumitur simile pro æquali. Nil 1. Iohan. 3
aũt deo æquale est, imo finiti ad infiniti nulla est comparatio. [magnificus in sanctitate] i. ma
gna & mira efficiens sancte, & virtuose. Quemadmodum enim deus dicitur magna facere in
sapientia, ita & in sanctitate, quoniã sanctus est in oĩbus operibus suis. Hercules aũt, Alexãder psal. 144
magnus, Hector Troiæ, & consimiles, fecerũt aliqua magna, non in sanctitate, sed magis in va
nitate. [terribilis] propter inscrutabilia tua iudicia, & ob tuæ rigorem iustitiæ ac metuendos
effectus, de quo ait Propheta: Venite & videte opera dei, terribilis in consilijs super filios homi
num. Ideo S. Iob ait: Deus cuius irę resistere nemo potest, sub quo curuantur qui portant orbẽ. psalm. 65.
Cogitationem eius nemo auertere potest, iccirco à facie eius turbatus sum, & considerans eũ Iob. 9.

more ſolicitor. In euangel. quoqꝫ Chriſtus ait: Eum timete qui habet poteſtatem & corpus &
Matth. 10 animam perdere in gehenuam ignis. [atqꝫ laudabilis] quia virtuoſe, ſapienter, & irreprehen- D
Iob. 5. ſibiliter omnia agens, & faciens mirabilia, iuxta illud: Qui facit magna & inſcrutabilia, & mira
bilia quorũ non eſt numerus. Nec ſolum in ſupernaturalibus, ſed item in naturalibus, & præ
ſertim in operibus gratiæ & gloriæ deus mirabilia & incomprehenſibilia operat. ¶ [Extẽdiſti 13
manum tuam]. i. poteſtatem & æquitatem tuã duxiſti in actũ [& deuorauit eos terra]. i. Aegy
ptij ita in profundo maris obruti erant gurgitibus, quaſi fuiſſent abſorpti à terra. Veruntamẽ
mox fuerunt ad littus proiecti. Dicitur aũt manus dei extendi, qñ pœnam infligit, quia ſcriptu
ra fatur de deo more humano, condeſcendens noſtræ infirmitatis capacitati, vnde in Iſaia ha
Iſa 5. 9. 14 betur: In omnibus his non eſt auerſus furor dñi, ſed adhuc manus eius extenta. Hinc ſathan di
Iob 2 xit ad dñm de Iob: Extende paululum manũ tuã, & tange carnem eius & oſſa. ¶ [Dux fuiſti in 14
mĩa tua populo quem redemiſti.] Deus eñ non ſolum per gratiæ ſuæ infuſionem, ſed & p an-
gelum ſanctum, & per columnam ignis ac nubis, atqꝫ per Moſen præceſſor & ductor Iſraeliti
Exo. 13 cæ plebis fuit, quam ex Aegypto redemit. Deinde S. Moſes prophetali ſpiritu plenus, de futu-
ris vaticinans, de eiſdem quaſi de præteritis, propter prophetiæ certitudinem, loquens ſubiun
git: ¶ [Et portaſti eum]. i. populum iſtũ gratioſe deduces [in fortitudine tua] hoc eſt in oĩpoten 15
tia tua, cui nihil difficile eſt. Per magna quoqꝫ prodigia, & per protectionem magnificã, q̃ eos
in via defendes [ad habitaculum ſanctum tuum]. i. ad montẽ Sion, ſeu Moria, & ad vrbẽ Ieru
2. Reg. 7. ſalem, vbi elegit deus ſibi templum ædificari, in q̃ habitare dignatus eſt, prout 2. & 3. Regum, E
3. Re. 6. ſecundo quoqꝫ Paralipo. patet. Porro per hoc quod ait: Portaſti eum, inſinuatur ꝙ deus in-
2. para. 7 ſtar pijſſimi patris ac paterni prouiſoris, deduxit ac ſupportauit in multis filios Iſrael in deſer
Deut. 1. to. Ideo Moſes huic populo locutus eſt: Portauit te dominus deus tuus, ſicut portare ſolet ho-
mo paruulum filium ſuum. Veruntamen iſti quibus Moſes dixit hæc circa mare rubrum,
propter eoꝝ peccata non introierunt terram promiſſionis, niſi perpauci ex eis, ſed loco eorum
ingreſſi ſunt poſteri eorundem. ¶ [Aſcenderunt populi & irati ſunt,] Amalecitæ & eis adiun- 16
Exo. 17 cti in deſerto, contra hos Hebræos aſcendent ad præliandũ. Timebant eñ ꝙ filij Iſrael eis no-
Num. 20 cerent. Quod etiam exponi poteſt de Seon rege Amorræoꝝ, & Og rege Baſan, qui contra fili-
Num. 21 os Iſrael conſurrexerunt in via. De rege quoqꝫ Edom in lib. Numeroꝝ deſcribitur, ꝙ cum in-
finita multitudine egreſſus eſt contra filios Iſrael. [dolores obtinuerũt habitatores Philiſthijm]
quia percepto qualiter deus plagaſſet Aegyptios, & pugnaſſet pro Iſrael, inuiderunt Hebręis,
Nũ. 20. 21. & timuerunt propriæ pellis præſertim cum cognouiſſent qualiter filij Iſrael expugnauerunt
Rabbi Paulus. Seon & Og ac Madianitas. Circa hæc Rabbi Paulus reprehendit Nicolaum de Lira dicentẽ,
ꝙ Amalecitæ irati ſunt propter timorem, ne filij Iſrael inuaderẽt terram eorum, & addit Rab
bi Paulus: Ira enim non conſurgit ex timore, ſed ex alijs paſſionibus, ſcilicet ex triſtitia illa-
ta cum deſiderio, & ſpe vlciſcendi, ſecundum Philoſophum ſecundo Rhetoricæ. Quocirca
dico in primis, quod LIRA non dicit, ſicut recitat Rabbi paulus. Sed iſta ſunt verba eius
in forma: Amalecitæ irati ſunt, timentes ne inuaderent terram eorum. Deinde adijcio, quod
quamuis Lira diceret quod ſibi imponit Rabbi Paulus, reprehendendum nõ eſſet, qm̃ ira non
ſolum ex triſtitia ſed etiam ex timore cauſatur, imo ex deſperatione poteſt oriri. Sunt eñ di- F
uerſæ ac variæ cauſæ iræ ſecundum Ariſtotelem, Gregoriũqꝫ Nicenum, ac Damaſcenũ, prout
Thomas in prima ſecundæ, quæſtione 47. pulchre declarat, inter cætera dicẽs: Motiuũ, ſeu cau
ſa iræ eſt aliquid contra placitum iraſcentis commiſſum ſiue omiſſum. Ideo quicquid vergit ĩ
grauamen alterius, poteſt in eo iram cauſare. Qui aũt eſt alteri cauſa timoris, grauat eum, ſicqꝫ
ille ex tali timore poteſt iram concipere contra grauantem. Nihilominus veꝝ eſt, ꝙ ira magis
directe ac immeditatius ex triſtitia, q̃ ex timore naſcatur. Deniqꝫ qui alium ad tantam impel-
lit anguſtiam, vt quaſi deſperet ſe poſſe euadere, frequenter fit illi occaſio, ꝙ acrius cõtra ipm̃
ſic anguſtiantem inſurgat per iram, & hoc in bellis accidere ſolet. Propter quod Abner 2. Re-
2. Re. 2 gum ait ad Ioab: Quare non dicis populo vt omittat perſequi fratres ſuos? An ignoras ꝙ pe-
riculoſa ſit deſperatio? ¶ [Tunc conturbati ſunt principes Edom] vcꝫ rex & principes Idumęo 17
rum præ admiratione eoꝝ quæ audierunt facta circa Aegyptios, & ſibi tale quid poſſe accide-
re verebantur. [robuſtos Moab obtinuit tremor.] Nam (ſicut in Numeris legitur) Balach rex
Num. 22 Moabitaꝝ conuocatis principibus Moab ac Madian dixit: Ita delebit hic populus omnes ha-
bitantes in termins noſtris, ſicut bos ſolet carpere herbam vſqꝫ ad ſolum. [obriguerũt omnes
habitatores Chanaan.] id eſt, Chananæi vltra Iordanem morantes, intantum expauerunt ex
aduentu filiorum Iſrael, quod timor cordis cauſauit tremorem in corpore, & membra eorum
Ioſue. 7 obrigeſcere fecit. Hinc in Ioſue libro aſſeritur: Poſtquam audierunt omnes reges Amorræo-
rum, qui habitabant trãs Iordanem, & cuncti reges Chanaan, quod ſiccaſſet dominus fluenta
Iorda-

A Iordanis coram Israel, donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spūs.
Rahab quoq; dixit ad exploratores Israelitas: Pertimuimus & elãguit cor nostrum ad introi= Iosue.2.6.
18 tum vestrum. Deinde diuinæ præordinationi congaudens, ait: ¶[Irruat super eos formido &
pauor.] vt corpore & corde contremiscant [in magnitudine brachij tui.] i. ex magnis & mira=
bilibus tuæ potestatis operibus, quæ fecisti in Pharaone & Aegyptijs, in regibus Seon, Og ac Exod 14 Num 21
19 Madian, in diuisione maris rubri, in desiccatione fundi Iordanis. ¶[Fiant immobiles]. i. ad re= Exo.14
sistendum penitus impotentes [quasi lapis, donec pertranseat populus tuus domine, donec p=
transeat populus iste tuus quem possedisti.] i. quousq; populus Israeliticus iste tibi peculiaris
& præ cæteris tuo cultui deputatus, perambulet eremum ac Iordanem, veniatq; ad terram ei
promissam. Et q̄ ait donec, non est sic intelligẽdum, quasi postea potuerint Israelitis resistere,
q̄uis hoc tentauerunt, sed victi fuerunt, nisi q̄ viri Hai semel fugarunt filios Israel, & aliquos
prostrauerunt, vt scribitur in libro Iosue. Verum (vt ait Philosophus) quod modicum est, pro ni Iosue.5
20 hilo reputatur inter multa & magna. ¶[Introduces eos] puta Hebræos in terram promissio=
nis, [& plantabis in monte hæreditatis tuę]. i. firmiter eos facies habitare in Ierusalem & mon
te Sion, quem elegisti tibi in hæreditatem populi tui. Vel per montem intelligitur tota terra
Chanaan montosa. Plantabis etiam eos in [firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es dñe]
id est fortibus vrbibus, castris, & fortalitijs constitues eos ad habitandum, quę tua virtute fiet.
Vel per firmissimum habitaculum intelligitur templum & regale palatium, quæ deo auxiliã=
B te per Salomonem facta sunt in monte Sion & circa, vt patet 3. Regum. Vnde subiungitur: 3.Reg. 11
21 ¶[Sanctuarium tuum domine] quasi dicat, firmissimum habitaculum illud dico sanctuariū,
id est, templum tuum dñe [quod firmauerunt manus tuæ] id est sapientia & omnipotentia tua
induxit, ditauit & illuminauit Salomonem ad construendum hoc templum. Cum enim Da=
uid voluisset hoc attentare, dñs dixit per Nathan ad eum: Tu non ædificabis mihi domum, sed 2.para. 28
Salomon filius tuus. [dominus regnabit in æternum & vltra.] In Hebræo habetur in seculū,
id est, per omne tempus veteris testamenti regnabit, specialiť in populo Hebræorum [& vltra]
quia relicto populo illo ob suam perfidiam, regnat deinceps in populo Christiano in via per
fidem vsq; ad mundi finem, deinde in patria per speciem sine fine in sempiternum. Aeternū
autem in scripturis quandoq; pro tempore alicuius, vsq; ad vitæ suæ finem accipitur, iuxta il=
22 lud: Erit tibi seruus in æternum. ¶Ingressus est enim eques Pharao cum curribus & equitib⁹ Deut.15.
eius in mare.] id est, in fundum maris rubri siccatum [& reduxit super eos dominus aquas ma
ris.] ¶[Filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius.] Istud clarum est ex præ=
dictis. Tamen quod ait, enim, non denotat causam à priori, quod dominus regnabit in æter= Petrus Com his
num & vltra, sed potius notat signum huius rei & causam à posteriori. Deniq; (sicut in Schola= sto.li.Exo di cap.31.
stica historia recitatur) moratus est populus Israel iuxta littus maris rubri septem diebus, iacē
tibus ibi cadaueribus Aegyptiorum, & cum tympanis ac musicis instrumentis veniebant sin=
gulis diebus ad littus, cantabantq; domino Mosi canticum iam explanatum, viri seorsum ac
mulieres seorsum. In cuius rei memoriam septem diebus paschalibus cantando redimus ad
C fontes baptismi. Abstulerūt quoq; arma & cętera, quæ eis placuerunt ab Aegyptijs interfectis
atque eiectis.

¶Expositio allegorica eiusdem cantici: Cantemus dño.

DE domino nostro Iesu Christo vnico dei filio, & eius mysterijs canticum istud conueni=enter exponitur. Christiani igitur attendentes se virtute & meritis Christi à potestate diaboli per Pharaonem designati, atq; à iugo vitiorum & seruitute peccati vilissima erutos, in voce gratiarum actionis & laudis seinuicem cohortentur, & ex feruenti deuotione pronunti=ent: Cantemus domino creatori ac saluatori nostro propter nos incarnato, qui in fœmore & vestimento suo habet scriptum: Rex regum & dominus dominantium, gloriose enim magni= (Apo.19) ficatus est, quemadmodum fuit prædictum: Et magnificabit in medio vniuersæ terræ. Cum (Mich.5) enim exinaniuisset se, formam serui accipiens, in ipsa forma seruili, hoc est, humanitate assum= (philip.2. Lu.1) pta, magnificatus est ab angelis, qui in eius natiuitate cecinerūt, & ei in deserto ministrauerūt. (Mat.4) Magnificatus quoq; est in miraculis tot & tantis, quod videntes dixerunt: Nunq̄ sic apparuit (Mat.9) in Israel. Magnificatus est item à patre, qui in baptismo & transfiguratione dixit ad eum: Tu (Mat.3 17. Lu.3) es filius meus dilectus, in te mihi complacuit. Magnificatus est etiam à spiritu sancto qui in specie columbæ descendit, & mansit super eum. Cumq; factus fuisset patri obediens vsque ad (philip.2) mortē crucis, exaltauit illū pr̄, & dedit ei nomen q̄d est sup oē nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum. Deinde per apostolorum prædicatio nem atq; miracula per omnia mundi regna. Estq; copiose impletum quod à Daniele erat præ dictum: Filius hominis, scilicet Christus, ad antiquum dierum peruenit, id est, ad patrem æter (Dan.7)

num,& ipse dedit ei potestatem & honorem & regnum,& omnes populi,tribus, & linguę ser
uient ei:Potestas eius potestas æterna,quæ non auferetur,& regnum eius quod non corrūpet. D
Equum & ascensorem deiecit in mare. Per equos possunt intelligi vniuersi indomiti,Christia
næ fidei inimici,puta Iudæi increduli,cæteriq; tyranni,quorū ascensores fuerunt diaboli,à qbꝰ
instigabantur ad Christianorū psecutionem ac Christi blasphemiam, quos Christus post suā
in cœlum ascensionem deiecit in mare.i.in profundum damnatiōis tartareæ, quod instar ma
ris inquietum,amarū,& suppliciorū fluctibus plenum est. Veruntamen multos illorū misericor
dissime traxit ad fidem,salubriterq; proĳcit in mare.i.in fontem baptismi, q secundū aliā ma
ris proprietatem significatur p mare. Circa hunc locū loquitur Origenes:Sunt equi q̄s ascen
dit, & circumeūt oēm terram. Sunt aūt & equi q ascensorem hñt diabolum & angelos eius. Iu
das equus fuit,& q̄diu ascensorem habuit deum,de equitatu fuit salutis. Etenim Apost.missus
ægris salutem donauit, & sanitatem languentibus præstitit. Sed vbi diabolo se prostrauit,
ascensor eius factus est sathanas, cuius habenis ductus, cœpit contra dñm & saluatorem nrm
equitare. Omnes ergo qui psequuntur iustos & sanctos,equi sunt hinnientes,ascensoresq; hñt
angelos malos,iccirco feroces sunt. Si ergo aliquando videris persecutorem tuum nimium sæ
uientem,scito quia ab ascensore suo diabolo perurget. Hæc Origenes. Fortitudo mea & laus
Iohan.15. mea dñs. Ipse etenim in euang. contestatur: Sine me nihil potestis facere,iccirco ipsum in cun
Iohan.10. ctis laudare debemus:& factus est mihi in salutem. Ipse etenim dixit:Animam meā pono pro
Luc.19. ouibus meis. Et rursus: Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. De quo
Esaiæ.53 & in Isaia legitur:Dñs posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Qui fatur apud Osee:Ego E
Isa.45 dñs deus tuus,& saluator non est præter me. De manu mortis liberabo eos, de morte redi
Osee.13. mam eos. Ero mors tua o mors,morsus tuus ero inferne. Veruntamen non credentibus & in
1.Petri.2. gratis,carnalibus & iniquis, ipse Christus & passio eius sanctissima est occasio grauioris dāna
Lu.2 tionis,petraq; scandali & lapis offensionis,secundum quod iustus Simeon prophetauit: Posi
tus est hic,inquiens,in ruinam & resurrectionē multorū in Israel. Iste deus meus. Christus nāq;
1.Iohan.2 est verus deus & vita æterna,vt in 1.sua Cano. fatetur Iohan. euangelista,de quo & alibi præ
Isaiæ.9 dictum est: Vocabitur nomen eius admirabilis,cōsiliarius,deus,fortis,pater futuri seculi,prin
Mich.5 ceps pacis. Vnde Micheas ait de eo:Egressus eius à principio à diebus æternitatis. Atq; in psal
psalm.17. mo:Adorabunt eum omnes reges,omnes gentes seruient ei:& glorificabo eum,i.eius maiesta
Matth.11 tem corde credam,ore confitebor,& conuersatione honorare non desinam. Ipse eñ dixit:Bea
tus qui non fuerit scandalizatus in me. Ideo quanto propter me humilior,contemptibilior,
ac miserabilior factus est,tāto sublimior,honorabilior & gloriosior est in corde meo deus pris
mei. Omnes eñ patres nostri viri vere catholici eius deitatem sunt fassi. Iccirco hos reputo pa
tres meos, non aūt hæreticos, qui eius deitatem non crediderunt, vt Arrius, Eunomius,Foti
nus,Nestorius, Ebion,& Cherinthus. Et exaltabo eum,eius sublimationem ad dexteram dei
patris recognoscendo. Dominus quasi vir pugnator. Christus dñs vere vir fuit,de quo Ieremi
as prædixit: Nouum faciet dñs super terram,mulier circundabit virum. Fuit equidem vir etiā
materno in vtero virginali, non vtiq; corporis quantitate,sed omni diuinorū charismatū per F
fectione,omni sapientia & virtute. Fuit item pugnator,qui ad debellandas aereas potestates
Psalm.18. processit vt gigas. De quo Psalmista prædixit:Dominus fortis & potens,dominus potens in
psalm.23. prælio. Ipse quippe fortem armatum,id est,diabolum ligauit, & vasa eius diripuit,quia pecca
Isaiæ.53 tores saluauit,iuxta quod pater prædixit: Dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia,
Isaiæ.9 omnipotens nomē eius. Propterea sicut iam allegatum est,Isaias inter sex nomina Christi po
Iohan.5. suit,fortis. Et ipsemet filius dei ait:Quæcunq; facit pater,hæc & similiter filius facit. Per quod
euidenter insinuat q̄ sit æqualis,imo & eiusdem potestatis cum patre. Currus Pharaonis & ex
ercitum eius proiecit in mare. Quemadmodum viri sancti & veri doctores idoneiq; prælati
sunt currus populi Christiani & gregis eis commissi,quoniam sua perfectione,pietate,doctri
na paternæ ferunt, supportant,dirigunt,ac deducunt proximos suos ad patriam beatorum,
propter quod non solum currus, sed & aurigæ vocant, quemadmodum quarto Regum bea
4.Reg.2 tissimi viri Elias ac Eliezus currus Israel & auriga eius dicuntur. Sic hæresiarchæ,seductores,
4.Reg.13 principes & prælati iniqui, & qui alios trahunt ad vitia,sunt currus Pharaonis,id est,diaboli,
cuius exercitus sunt collectio vitiosorum,quos omnes proĳcit Christus omnium iudex in ma
re tartareum,vbi moratur Leuiathan. Electi principes eius submersi sunt in mari rubro,qa
angeli tenebrarum,qui cum Lucifero ceciderunt, & qui in hominibus deteriores, ac per hoc
diabolo placentiores fuerunt, simul cum illo iam perierunt aut disperibunt, præsertim in die
Matth.25 iudicĳ,cum pariter audient:Ite maledicti in ignem æternum:abyssi operuerunt eos,id est,flu
ctus iniquitatum quibus repleti sunt,descenderunt in profundum quasi lapis. Nunc eñ descen
duns

dunt in voraginem vitiorum, deinde in infima infernorum. Dextera tua domie magnificata
A estin fortitudine. Per dexteram dei intelligitur vnigenitus patris æterni, qui etiam brachiũ pa
tris vocatur, nã pater per filiũ oĩa operatur. Sic & spiritus sanctus dicitur digitus dei, qa per eũ Isa.52.53.
pater ostendit nobis oẽm veritatem necessariã ad salutem. Itaq; o domine pater, dextera tua Lucæ.11
magnificata est in fortitudine, id est, vnigenitus tuus magnificatus est vehementer, tam in for
titudine sua increata, q̃ in fortitudine sua creata, suæ humilitati collata: nam data est ei oĩs po- Matth.28.
testas in cœlo & in terra. De hac dextera ait Psalmista: Saluauit sibi dextera eius, & brachium
sanctum eius. De quo in Isaia habetur: Parauit dñs brachium sanctum suum in oculis oĩm gẽ- Psalm.97.
tium. Dextera tua domine percussit inimicum, quia vicit diabolum, sicut in libro Iob contine- Isaiæ.52.
tur: Prudentia eius percussit superbum, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuo
sus, & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos, quemadmodum Salomon pro Iob.26.
fitetur: Gloria patris filius sapiens. Quantomagis Christus qui est ipsa sapientia increata ẽ glo
ria sui patris? Itaq; pater in multitudine gloriæ suæ, i. per multiplicẽ passionem, per virtutes ac Prou.15
merita filij sui vniuersos hostes nostræ salutis deiecit, videlicet spiritum superbię, spiritum for
nicationis, spiritum iracũdiæ, spiritum cupiditatis. Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut
stipulam, i. iusto iudicio expulisti illos à vasis misericordiæ tuæ, sicut & Chrs passione instantẽ
fassus est: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Christus quo-
q; passim depulit dæmones ab obsessis. Vnde dixerunt: Iesu fili dei summi venisti ante tempus Iohan.12.
torquere nos? Quod & per suos copiosissime fecit discipulos, quibus dixit: Dæmones eijcite, & Matth.8
B in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. Per aquas populi designanẽ, iuxta illud in Apoc. Marc.5
Aquæ multæ populi multi. Vnde & Eccl'es scribit: Mitte panem tuũ super transeuntes aquas. Matth.10
Congregatæ sunt itaq; aquæ in spiritu furoris dei, quãdo impijssimi increduliq; Iudæi, q Chri Luc.10.
stum & eius discipulos grauissime fuerunt persequuti in Ierusalem, pariter sunt à Romanis ob Apoc.17
sessi, & miserabilissime cruciati, prout Chrs in Euan. prænunciauit: Videns etenim ciuitatẽ fle Eccl.11
uit super eam, dicens: Circũdabũt te inimici tui vndiq;, eo quod non cognoueris tempus visi
tationis tuæ. Hinc propheta prædixit: Effunde super eos iram tuã, & furor iræ tuæ comprehen Luc.19
dat eos. Stetit vnda fluens. i. exercitus Romanorum instar vndæ, copiosus atq; discurrens tũc
in gyro Ierusalem fixit gradum, cõgregatę sunt abyssi. i. populi Iudæorum, in medio mari, hoc Psalm.68.
est, in medio Ierusalem, quæ tunc omni vitiorum inquietudine & infidelitatis amaritudine fu
it repleta: imo vt mare aquis, ita miserijs plena fuit, iuxta illud: Magna velut mare cõtritio tua. Then.2
Dixit inimicus, persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea. Euagia
bo gladium meum, interficiet eos manus mea. Hoc tam de visibilibus quàm de inuisibilib⁹ fi-
dei Christianæ atq; fidelium hostibus potest exponi. Visibilis equidem inimicus vic; populus
Iudæorum incredulus, deinde Imperatores Romani, principes iudicesq; terreni ac perfidi cõdi
xerunt ac præsumpserunt se populum Christianum penitus deleturos, & spolia eius iuxta pro
pria desideria diuisuros. Inuisibiles quoq; hostes fidelium animas tẽtare & persequi, eorumq;
spiritales diuitias demoliri conati sunt: imo & electos quosq; & sanctos se posse vincere p̃sum
C pserunt, contra quos suos gladios specialiter extraxerũt, ab occultis insidijs in apertas inf. sta-
tiones, & interdũ in corporales flagellatiões ac læsiones crudeliter erumpendo, vt patuit in sa
cratissimo abbate Antonio multisq; alijs. Flauit spiritus tuus & operuit eos mare. Nam aspi-
rante spiritu sancto, victi sunt inuisibiles hostes à famulis dei. Effusa quoq; iusta dei indignati
one perierunt visibiles inimici. Nam super Iudæos peruenit ira dei vsq; in finem. Sed & tyran 2.Thes.2
ni idololatræ defecerunt, & Romanum Imp. fidei Christianæ se subdidit. Sicq; euidẽter imple
tum est quod Chrs p Isaiam p̃dixit: Calcaui eos in furore meo, & cõculcaui eos in ira mea, sub
mersi sunt quasi plumbum in aquis vehemẽtibus, quia in propriarum iniquitatum profluuijs Isaiæ.63.
in suarum fluctibus prauitatum damnati sunt. Porro iusti quorum corda per charitatem sur-
sum mouentur, & igne spiritus sancti in cœlestia eleuantur, super has ambulãt aquas. Interdũ
tamen ex fragilitate humana vacillant, quod per Petrum signatum est, cui super aquas ambu
lanti ac trepidanti, loquutus ẽ Chrs: Modice fidei cur dubitasti? Hinc asserit Origenes: Quis ita Matth.14
beatus est q sic tentationum pondus expediat, vt nulla ambiguitas cogitatio menti eius obre-
pat? Vide quid magno illi ecclesiæ fundamento ac solidissimæ petræ, super q̃ Chrs fundauit ec
clesiam, dicatur à dño: Modicę fidei quare dubitasti? Hæc Origenes. In qbus verbis antiquus il
le & excellentissimi ingenij doctor magnificũ exhibet testimoniũ autoritati ac eminentiæ glo
riosissimo archiapostolo Petro collatis à Christo. Quis similis tui in fortib⁹ dñe, qs similis tui?
Fortes fuerunt sancti apl'i, de quibus cantatur in Psal. Dij fortes terrę vehementer eleuati sunt Psalm.46
Nullus tamen eorum æqualis est Christo, imo ab increata eius perfectione deficiunt infinite:
à creata quoque perfectione ineffabiliter valde. Dæmones insuper naturali fortitudine fortes
sunt

ſunt & ſubtiles,& qui in idolis habitauerunt,diuina potentia ſe ꝑditos confinxerunt, & tamē
Chriſti virtute ſunt diſſipati,& idololatria fuit deſtructa longe lateq;,quamuis non in toto v: D
biquetmagnificus in ſanctitate. Chriſtus in ſanctitate magnificus fuit,quia ſanctiſſime vixit,
euangelicam legem omni perfectione ornatam propoſuit,& ſuæ ſanctitatis virtute innumera
Actu.10. bilia egit miracula,terribilis.Quoniam omnium conſtitutus eſt metuendiſſimus iudex,atque
Iſaiæ.53. laudabilis,quia peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius. Et faciens mirabiliatnā
vſq; in præſens præclara facit per ſanctos ſuos miracula.Porro in animabus electorum ſuoꝝ
facit aſſidue mirabilia vere ſublimia,irradiando interius,præcordia inflammando,conſolatio
nes ſupernas infundendo, voluntatem immutando,vitioſos,carnales,vagos, & vanos ſubito
ac miſericordiſſime conuertendo,& quaſi de extremo in extremum potentiſſime transferēdo,
in tantum:vt tales in adoleſcentiæ flore,in iuuentutis vigore,vniuerſa quæ mundi ſunt deſe-
rant,religionem intrantes.O vere mutatio dexteræ excelſi.Extendiſti manum tuam,& deuo-
Pſalm.76. rauit eos terra.Extendit Chriſtus poteſtatem ſuam in actum,quando(vt dictum eſt) vaſtauit
& diſperſit Iudæos,ita quod in terram abſorpti ſunt,quia proiecti fuerūt in foueas,viliterq; ſe
pulti. In cruce quoq; extendit manus ſuas ad populū non credentem, q ob ſuam incredulitatē
Iſaiæ.65. diſperijt.Deniq; vniuerſi carnales &cupidi deuorantur à terra:qa terrenis & carnalibus rebus
iugiter ſunt intenti,& in illis figūt ſpem ſuam.Ideo ſordibus & cupiditatibus ſuis preſſi,deglu
Iob.10. tiuntur à terra tenebroſa & operta mortis caligine:vbi vmbra mortis, & ſempiternus horror
inhabitant & abundāt.Dux fuiſti in miſericordia tua,populo quem redemiſti.Dn̄s etenim Ie-
Iohan.10. ſus loquutus eſt:Ego ſum paſtor bonus,& cognoſco oues meas.Ipſe eſt rector & dux ppl̄i chri E
ſtiani,per inſpirationem diuinam,per directiones angelicas,per prælatos & prædicatores,per
euangelicam legem,per ſctōꝝ exēpla,ſigna ac documenta. Et portaſti eum in fortitudine tua,
ad habitaculū ſanctum tuum.Qui non ſolū ad militantem,ſed itē ad triumphantē eccleſiā,quē
Heb.12 admodum ad Hebr.legitur:Acceſſiſtis ad montē Sion,& ciuitatem dei viuentis,& Ieruſalē cœ
leſtem,& multorum milium angelorum frequentiam,& eccleſiam primitiuoꝝ,qui conſcripti
ſunt in cœlis.Aſcenderunt populi & irati ſunt.Increduli nanq; Iudæi atq; pagani multiplicit̄
ſe oppoſuerūt euangelicæ legis prædicationi, dolores obtinuerunt habitatores Philiſtijm:per
q̄s deſignantur guloſi,quia Philiſtijm interpretantur potione cadentes. Tunc conturbati ſunt
principes Edom.i.auari & pricipes cupidorum:qm̄ Edom interpretatur terrenus,ſiue ſangui-
neus.Robuſtos Moab obtinuit tremor,per robuſtos Moab intelliguntur ſuperbi,qui ſpeciali
ter dicuntur & ſunt filij diaboli.Moab equidem interpretatur ex patre.Et talibus ait ſaluator:
Iohan.8. Vos ex patre diabolo eſtis. Obriguerunt omnes habitatores Chanaan:Chanaā interpretatur
commotio.Per habitatores itaq; Chanaan recte accipiuntur luxurioſi,qui ſpecialiter inſtabi-
les corde ſunt,vani & ſtolidi paſſionibus varijs agitati,nuſq̄ ad deū ſynceriter erecti.Hi om̄es
audientes ꝑdicari euangelicā legē,in q̄ ꝑfata vitia condēnant,& virtutes oppoſitæ.ſ. ſobrietas
liberalitas,paupertas,hūilitas,caſtitas edocent,cōmendant,iubent: irati & conturbati fuerūt.
Cūq; vidiſſent legem hanc ꝑualere,& Rom.Imp.ei eſſe ſubiectū, expauerunt & contremuerūt
innūerabiles q̊q; eoꝝ conuerſi ſunt,q ſalubriter timuerunt.Irruat ſup eos formido & pauor,in F
magnitudine brachij tui.Hoc accipi pōt in bono,vt.ſ. ex conſideratione excellentię Chr̄i fiant
veraciter tiorati.Qd̓ ſi cōuerti noluerint,deſup terreant,ita vt electos & Chriſtifideles,à ſpiri-
tali ꝑfectu ac ſalutis itinere,neq̄ant impedire,Idcirco ſubiungit:Fiant immobiles q̄ſi lapis,q̄tū
ad id q̊d ꝑtactū eſt,& ne cōe impediant bonū,donec ꝑtranſeat ppl̄s tuus dn̄e,vc; ppl̄s Chrian⁹
à via atq; exilio,ꝑtingendo ad patriā ſupcœleſtem.Introduces eos & plantabis in monte hære
Iſaiæ.2. ditatis tuæ,hic mons eſt eccleſia militans,de qua loquitur Iſa.Erit in nouiſſimis diebus ꝑpara-
Pſalm.67. tus mons domus dn̄i,in vertice montium.Et Pſalmiſta:Mons dei mons pinguis,mōs coagu-
latus,mōs pinguis. Abundant em̄ in monte hoc opulentiſſima ſacramenta, virtutū chariſma
ta,ſupernaturalia dona,in q̄bus radicant electi:firmiſſimo habitaculo tuo quod oꝑatus es do-
Matth.16. mine.Hic etenim mons eſt ſolidiſſimū habitaculū à Chriſto conſtructū,qui dixit:ſuper hāc pe-
tram(vic; ſuper meipſum)ædificabo eccleſiam meam,& portæ inferi non præualebūt aduer-
ſus eā.Eſt quoq; hic mons ſanctuarium tuum dn̄e,quod firmauerūt manus tuæ,cū ſit ſpirita-
Zach.6 le templū,de q̊ alias ꝑdictū eſt:Ipſe ædificabit templū dn̄o,dn̄s Ieſus Chr̄s regnabit in æternū &
Lucæ.1 vltra,ſicut Gabriel archangelus dixit virgini ꝑelectæ:Regnabit in domo Iacob in æternum,&
Iſaiæ.9. regni eius non erit finis.Et Iſaias:Multiplicabitur eius imperium,& pacis nō erit finis.Ingreſ
ſus eſt enim eques Pharao cum curribus,&c.iſtius verſiculi ſenſus patet ex ꝑinductis. Filij aūt
Iſrael ambulauerunt per ſiccum in medio eius.Filij Iſrael ſunt veri Chriſtifideles,diuina atque
cœleſtia contemplantes:iſti in medio ſeculi huius, quod eſt mare turbulētum ac periculoſum
Iſaiæ.57. de quo loquitur Iſaias:Impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt:in medio inquam
huius

huius maris gradiuntur per ſiccum,dum ſeculi vitijs non fœdantur,neq; in aquis concupiſcē-
A tiæ volutantur:ſed in medio nationis prauæ & peruerſæ irreprehenſibiliter conuerſantur, lu-
cendo inter illos tanquam luminaria gratiæ,verbum vitæ in ſe ſtabilitũ continentes,ac Chri Phili.2.
ſti veſtigia imitantes,atq; dicentes cum ſponſa in Canticis:Laui pedes meos,quomodo inqui Cant.5
nabo illos?Qui autem Aegyptius eſt,id eſt,carnalis & mente mundanus,& ſequitur Pharao-
nem,conſentiendo tentamentis diaboli,fluctibus mergitur vitiorum.

¶ Tropologica eiuſdem Cantici elucidatio:Cantemus domino.

TRopologicus huius Cantici intellectus,ex præhabitis facile elici poteſt,Ideo non niſi bre-
uiter tangam illum.Itaq; per Moſen,qui per aquam mortem euaſit, tam in ſua infantia Exod.2
quã in ſenio ſuo,intelligi pōt quilibet Chriſtifidelis,qui videns ſe per fontem baptiſmi in chr̄o Exo.14
renatũ,&tam illo ſacramento quã in pn̄ia,ſeu confeſſione ſacramentali de ſpiritali Aegyto &
fluctibus ſeculi huius,de poteſtate diaboli,de iugo & ſeruitute peccati, de ignorantiarum & er
rorum caligine erutum,cum gratiaꝝ actione dn̄o pſallit,alioſq; ad gratias ſecum agendas&
pro ſe inuitat,dicendo:Cantemus dn̄o glorioſe enim magnificatus eſt,animam meam taliter
eruendo,ac donis gratię decorando,ita vt grata ac humili mente dicere queam:Protexiſti me Pſalm.63.
dn̄e à conuentu malignantium,à multitudine operantium iniquitatē. Et itē:Qm̄ eripuiſti ani Pſalm.55.
mam meam de morte,& pedes meos de lapſu,vt placeã coram deo in lumine viuentiũ. Equũ
& aſcenſorem deiecit in mare,i. viſibilē & inuiſibilē meæ ſalutis hoſtē proſtrauit, dando mihi
virtutem reſiſtendi,ac præualendi tentationibus eorundem. Fortitudo & laus mea dn̄s,cui di
B cere habeo:Qm̄ in te eripiar à tentatione,& in deo meo tranſgrediar murum. Et denuo:Lau- pſalm.17.
dabo dn̄m in vita mea pſallam deo meo q̃ diu fuero. Et iterum:Laudabit vſq; ad mortem aīa pſal.145
mea dn̄m. Abſit ergo vt propriam quæram laudē, gloriãq; humanã, & factus eſt mihi in ſalu-
tem,qa cum toties recidiuauerim,tãq; enormiter ip̄m offenderim,non tn̄ iuſte damnauit me:
ſed pro malis retribuit bona. Et iam per contritionem ſaluauit me à morte peccati,&à via me
ritoq; gehennæ,cum tn̄ multos inæternum damnauerit, qui minus peccauerīt q̃ ego,ita vt illd̄
ſc̄ti regis Eze. dicere valeā:Tu aūt eruiſti animam meam, vt non periret,proieciſti poſt tergũ Iſaiæ38
tuum omnia peccata mea, Iſte de⁹ meus,qui cum ſit omnium deus,tn̄ tanto ſpecialius eſt deus
meus,q̃to gratioſi⁹ egit mecũ,ita vt dicere mihi incumbat:Adiutor meus tibi pſallam,qa deus pſalm.58.
ſuſceptor meus es,deus meus mīa mea:& glorificabo eum, quia quo plus peccaui in eum, & q̃
maiorem mihi miſericordiam gratiãq; exhibuit,eo plus teneor ei eſſe ſubiectus & gratus: de⁹
patris mei,Chriſtianus ſum enim filius hominis Chriſtiani:& exaltabo eum, ipſum præ om̄i
bus incomparabiliter diligendo,timendo,colendo,quærendo,omniq; creaturæ ipſum totis p̄
ferendo præcordijs. Dn̄s quaſi vir pugnator omnipotens nomen eius, qui hoſtes aīæ meæ,ac
vitia expugnat in me. Ex me nanq; perditio mea,in ipſo dũtaxat auxilium meum. Nec enim Oſe.13
ſufficiens ſum cogitare aliquid ex me,quaſi ex me. Ab ipſo plane ē omnis tentatiōum victoria 2.Cor.3.
currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare.i. omnes aduerſarios meæ ſalutis (vt ta-
ctum eſt) In his ergo:Dextera tua dn̄e magnificata eſt in fortitudīe. Miſiſti iram tuam q̃ deuo-
C rauit eos ſicut ſtipulam:quia per ſanctũ angelũ tuũ,zelo iuſtitiæ tuæ accenſum, atq; in manu
ſua gladium flammeũ tenentem,repuliſti frequenter inuiſibiles hoſtes meos à me:&in ſpiritu
furoris tui congregatæ ſunt aquæ.i. fluctus tentationum & tribulationum,quibus me ſæpius
repleuerunt,in ipſos redacti ſunt,quia ex ipſis non profecerũt finaliter in me,ſed ſibimet cala-
mitatem,triſtitiãq; auxerũt. Stetit vnda fluens .i. gratia dei exuberãs quieuit in corde deuoto,
imo & influxũ ſuũ ab indeuoto retraxit:congregatę ſunt abyſſi in medio mari. Abyſſi iſtę ſunt
exũdationes atq; profluuia inaniũ cogitationũ & affectionum carnalium,quæ in medio ma-
ri.i.corde ſeculari,amaro,ac turbulento coaceruantur, quouſq; radio illuminationis ſupernæ
& rore gratiæ diſpergantur ac refrenentur. Dixit inimicus,perſeq̄r & cōprehendã. Iſte eſt ſpiri
tus malus,vnicuiq; ad exercitium datus,qui iugiter intra ſe cogitat perſequi & vīcere animam
eius,cui ad exercitiũ,& ad probãdũ eſt deputat⁹,eiuſq; ſpiritualia bona auferre molit̄, & bona
eius propoſita,ſalubres conceptiones,amoroſos affectus interficere & auferre conat̄:ſed flan-
te ſpiritu dei ſuccũbit. Aſcēderunt populi & irati ſunt. Iniuſti etem̄ iuſtos perſequi non deſiſtũt
& multis non ſufficit damnatio propria:imo &alios damnationi ſecum inuoluere enituntur.
Dolores obtinuerunt habitatores Philiſtijm. Tunc conturbati ſunt principes Edom,robuſtos
Moab obtinuit tremor,obriguerũt habitatores Chanaã. Homines quippe vitioſi,guloſi,auari
ſuperbi,libidinoſi,per gentes præfatas ſignati,omni interna tranqllitate priuant̄,& varijs paſ
ſionibus agitantur: nunc inordinate & ſtolide metuentes,nunc inaniter p̄ſumentes,nunc illi-
cite gloriantes,nũc culpabil̄r contriſtati,nunc iniq̄ concupiſcētes,nũc cocupiſcentiarum ſuaꝝ
incommoda intra ſe ſentientes, qui ſunt tanq̃ puluis ante faciem venti, & in circumitu ambu- pſalm.1.
lant;

Psalm.11. lant,quos deus ponit vt rotam:quoniam vndiq; euagantur, nec in deo eorum corda figũtur:
Psalm.82. Cætera patent,nec Tropologiam exigunt specialem. D

¶Oratio ex cantico Mosi.

¶Pedes nostros domine peccatis debiles ad currẽdam viam tuam pone quasi pedes ceruo
rum veloces,vt cursum bonæ vitæ fortiter consumantes,super excelsa æterna nos deducas vi-
ctores. P. d. n.

COMMENTARIVS IN CANTICVM ABACVC PROPHE-
tæ pro ignorantijs.3.Cap.

¶Argumentum Dionysij

PRæsenti cantico præmittitur in Hebræo titulus iste:Oratio Abacuc prophetę pro ignorã
Abacuc.1. tijs,vel ignoratiõibus secundum Hiero.Estq; sensus secundum eundẽ,quia in principio li
bri sui temere dixit propheta: Vsquequo dñe clamabo & non exaudies?Quare non respicis su
per iniqua agentes,& taces deuorante impio iustiorem se?Propterea egreditur peruersum iu-
dicium.Et quædam similia quæ prima facie non videntur bene sonare.Nunc agit pœnitentiã
& plangit q̃d temere est loquutus,& veniam deprecatur, eo q̃d contra diuina iudicia murmu-
rauit,qa ignorans fecit.Sed huic expositioni quidã obijciunt,qm̃ verisimile non videtur, q̃d p
pheta diuinitus illustratus,ignorauerit diuina iudicia esse iusta,saltem in generali.Quãuis mo
dum rectitudinis nescierit in particulari.Itaq; dicunt q̃d sicut in propria persona nõ dixit p̃in-
ducta verba contra diuinam iustitiam,sed in persona infirmorum,ita nũc orat in persona eo
rum,vt & murmuratio & orõ in illorũ persona prolata credatur.Istud apparet satis probabil'r E
dictum,& verba Hiero,possunt ad idem reduci:præsertim cum ipse S.Hiero.in exordio exposi
tionis huius prophetæ testetur prophetam loqui verba p̃allegata in persona Iudaicæ plebis,&
postea ait:Hæc dicit propheta,non quod ipse sic sentiat,sed quo impatientiam hũanam in sua
persona exprimat,sicut frequenter apl's Paulus varias in se hominũ recipit personas,exprimit
q; sententias.Vnde q̃d nũc ait Hiero.prophetam temere & ex ignorãtia esse loquutum, veniã
precari,accipi potest ita,vt ipsa temeritas & ignorantia quæ in verbis prophetæ sonuerunt,re
ferantur ad eos,in quorum persona loquutus est.Porro si quis dicat , nõ oportere prophetam
à peccatis venialibus excusari,&ideo licet agnouerat deum esse iustissimum,ac eius iudicia esse
iusta,non dubitauit in generali.Tñ ex interno cordis sui dolore rationem aliquo modo obfu-
scante,& impatientia quadam orta ex populi Iudæorũ grauissima opp̃ssione temere fit loqu-
tus,sicut & Ionas propheta fugit à facie dñi.Et non obstante quod dominus dixit:Nũquid be-
Ionæ.1 ne irasceris tu?Respõdit:Bñ irascor vsq; ad mortem. Iob etiam p̃fitetur: Insipienter loquutus
Ionæ.4 sum,& quæ vltra modũ excederent scientiam meam:idcirco ipse me reprehẽdo,& ago pœni-
Iob.42. tentiam in fauilla & cinere. Si nunquam quis dicat temere esse sanctum Abacuc in hac parte lo-
quutũ ex vehementi dolore,rectũ rationis iudiciũ in particularibus aliqualiter impediente, at
q; ob id veniã postulãte,responsionis huius vigorẽ,studiosis cõmitto. Ait ergo beatus p̃pheta.

¶Expositio literalis cantici:Domine audiui auditionem tuam & timui
Feria sexta in laudibus.

DOmine audiui]interiori auditu,te intus in aĩa per angelũ loquentem.Quemadmo- F
Zach.1 dum Zach.Angelus,inqt,loquebatur in me. Vel certe etiam exteriori auditu per an
gelum.Certũ est nanq; angelum dei visibiliter apparuisse sensibiliterq; foras loqu-
tum fuisse huic prophetæ,qñ in Babylonem tulit eundẽ.Quemadmodũ Daniel scri-
Dan.14 bit.Vnde & ea quæ nunc scribit,extrinsecus forte audiuit[auditionem tuã].i. res auditu perce
ptas,vic; deiectionem & pœnã regis Babylonis ac populi eius[& timui]te,cõsiderando rigo-
Hebr.10. rẽ tuæ iustitiæ,& q̃ horrendũ sit incidere in manu dei viuentis. Deniq; Isaias qd sibi cõtigerat,
Isaiæ.21. cũ Babyloniorũ afflictiões sibi deus p̃ostendisset,pandit: Propterea repleti sunt lumbi mei do-
lore.Corrui cũ audirẽ,conturbatus sum,cũ viderẽ, emarcuit cor meũ.¶Dñe opus tuũ]est p̃in 2
ducta punitio Chaldęorũ:qm̃ tua virtute potius q̃ hũana potestate peracta est[in medio anno
rum].i.in virili ætate ipsius Baltasar regis Babylonis[viuifica illud].i. ad effectum perduc p̃fa
tam Chaldæorũ seu Babyloniorũ deiectionẽ.Baltasar q̃ppe fuit filius filij Nabuchodonosor re
Dan.4. gis Babylonis,cuius Baltasar tp̃e Medi ac Persę demoliti sunt Babylonẽ. Et qm̃ ætas virilis est
Dan.8. medium vitæ humanæ,ipse Baltasar q in virili ætate occisus ẽ iuuenis, in medio annorũ fertur
Isaiæ38 occisus,iuxta quem modũ loquitur Ezechias:Ego dixi,in dimidio dierũ meorũ vadam ad por
tas inferi.i.ad limbum patrũ descendam.Auditis eñ sermonibus Isaiæ,putauit se in virili æta
te ac iuuentute mox moriturum.Vel sic,& fructuosius:Domine opus tuum,est quod supra di-
Abac.2 xisti:Apparebit in finem,& non mentietur,si moram fecerit expecta illum,quia veniens veni
et,&c. i.incarnatio & missio Christi in mundũ est o deus pater,vel deus trinitas, opus tuũ p̃ci-
puum

A puum,in medio annorum.i.in plenitudie temporum,seu tempore gratiæ,quod inter annum
iræ & annum gloriæ medium est,viuifica illud,Christum actualiter mittendo in mundũ ad li
berandum genus humanũ.Consequenter propheta ostendit se certificatũ à deo de adimpleti-
one & verificatione eorꝫ quæ iam postulauit.¶[In medio annorꝫ] de quibus iam dictũ est,[no
3 tum facies].i.opere demonstrabis vera esse quæ dixi,vicꝫ Chaldæorum punitiõem,seu Christi
aduentum[cum iratus fueris]generi humano,ꝑpter originale peccatum,ianuam gloriæ clau-
sam tenendo & nullum sanctorum ad regnum cœlorum admittendo[mīæ recordaberis]vni
genitum tuum ad hominum redemptionem o pater pĳssime destinando, sicut Apostolus ait:
Cum venit plenitudo temporis,misit deus filium suum in mundũ.Itemqꝫ Iohãnes:In hoc ap- Gala.4
paruit charitas dei,quoniã vnigenitũ filiũ suũ misit in mundũ.Vel sic:cum iratus fueris,miseri 1.Iohan.4
cordiæ recordaberis.i.postquam Chaldæos iuste deieceris populũ Iudæorum clemẽter de ca-
ptiuitate Babylonica liberabis per Cyrꝫ regẽ Persarum,prout Isaias prædixit.Et tempore Es- Isaiæ.44.
dræ impletum describitur.Potest quoqꝫ ita exponi:Cum iratus fueris, vel Chaldæis, vel gene 1.Esdræ.1
ri humano,misericordiæ recordaberis,citra condignum puniendo, & iustæ vltioni misericor
dem relaxationem miscendo,quemadmodum ait Psalmista:Vniuersæ viæ domini misericor Psalm.24.
dia & veritas,ideo idẽ ait Psalmista:Aut obliuiscetur misereri deus,aut cõtinebit in ira sua mi- Psalm.76.
sericordias suas?Absit autẽ vt hęc intelligantur ita,quasi tandẽ finienda sint supplicia damna
torꝫ,vt opinati sunt quidã.Deniqꝫ nec ita intelligẽda sunt hæc,quasi in deũ cadat ira, siue obli
uio,vel recordatio proprie dicta secundum veritatem:sed per similitudinem quandam, quan
B tum ad operationẽ extrinsecam. Vt iratus dicatur quando ad modũ irati rigorose vlciscitur,
& obliuiscitur dũ misereri vel suffragari desistit:Recordari quoqꝫ dũ quasi de nouo quid ope-
ratur.Sic equidẽ ait Psal.Vsquequo dñe obliuisceris me in finẽ? Et: Exurge,quare obdormis Psalm.12.
4 dñe?¶[Deus ab austro veniet]Hoc ita exponit sanctus Hieronymus:A meridie à claro lumĩe, psal.43.
à filĳs lucis veniet deus, ad quem sponsa in Cantic.ait:Vbi pascis,vbi cubas in meridie?Deus Cant.1.
eterñ semper in meridie est,puta in claritate patriæ,& lũine gloriæ:& inde venire asseritur,nõ
q̊d localiter moueatur,sed q̊d agnitio eius inde descẽdat ad nos, scd̃m q̊d ait Psal. Inclina cœ- Psal.143
los tuos & descende[& sctũs de monte Pharã].i. Christus sanctus sanctorꝫ veniet in hunc mũ
dum de sublimi solio patris æterni,Pharã nẽpe interp̃tatur os videntis. Est aũt os quoddã in-
tellectuale internũ,quo verbũ mentale ꝑfertur,de quo loquitur Isaias:Os dñi nõ interrogastis Isaiæ.30.
Et rursus:Egrediet̃ de ore meo iustitiæ verbũ.Patet ergo,æternus,est mons Pharã.i.altissima Isaiæ.44.
mens oĩa cernẽs,& omnem visionẽ fontaliter causans:de quo filius prodit.Iuxta illud:Ego ex Eccl.24
ore altissimi prodiui,primogenita ante oẽm creaturã.Quidã vel literali⁹ vel grossius,ita expo-
nunt:Deus ab austro veniet.i.quemadmodũ deus venit à plaga australi, quando perduxit fili Exo.13
os Israel ad terram promissionis ab Aegypto,quæ est ad austrum,q̊ ad Iudæam,sic veniet cum
Medis ac Persis,ad redimendũ eos de captiuitate Babylonica, & sanctus de monte Pharam.i.
sicut deduxit filios Israel per locũ illũ deserti,ita reducet eos de Babylone. Sed hac expositione Exo.19
gratiosior mihi apparet,quam Hieronym⁹ asserit se à quodam audisse Hebræo,qui dixit quod
C Bethlehem in quo natus est Christus deus,sit sita ad austrum.Ideo in eo quod ait ꝑpheta:deus Lucæ.2
ab austro veniet,designat̃ q̊d in Bethlehẽ nasceret̃,& inde consurgeret Chr̃s, & sanctus de mõ-
te Pharã.i.saluator q legẽ dedit in monte Sinai,iuxta quẽ Pharã est locus vicinus.Ipse est deus Exo.19
ab austro adueniens.Huic versiculo addit Hieronymus aduerbiũ.[Semper] quod (vt ait) etiã
in Hebræo habetur,quo designatur q̊d saluator in vniuersis bñficĳs suis,p̃teritis,præsentibus,
& futuris sit vnus autor,idemqꝫ lagislator:de quo protestatur Apostol⁹:Iesus Christus heri & Heb.13
hodie,ipse & in secula. Postremo istum Hebræum de quo expositionem hãc suscepit Hierony
mus,puto ad fidem fuisse conuersum. Iudæi nanqꝫ in Iudaismo manentes non dicũt Messiam
5 futurꝫ verum deum,sed hominem purum. ¶[Operuit cœlos gloria eius].i.diuina maiestas (q̃
vere immensa est)oẽs orbes cœlestes,& beatos cœli empyrei ciues,tegit, ambit, circũdat: imo
implet ac penetrat,nec tñ includitur,neqꝫ finitur.Hinc increata sapientia contestatur: Gyrum Eccl.24
cœli circumiui sola,& profundũ abyssi penetraui.Vel dr̃ gloria dei.i.clara eius notitia, glorio-
sus effectus,seu cognitio excellentiæ eius operire cœlos.i.beatos,& eos quoqꝫ quorꝫ conuersa- Philip.3.
tio est in cœlis.Qm̃ lumen gloriæ,splendor gratiæ,claritas sapientiæ,exuberãter super eos de-
scendit,& spiritaliter tegit eos ac implet.Iuxta illud in libro Iob:Nũquid est numerus militum Iob.25.
eius,& super quem non surgit lumen ipsius?Iuxta hũc sensum in libr.Sap.scriptũ est: Dextera Sapien.5
sua teget eos [& laudis eius plena est terra].i.ecclesia militãs p orbẽ terræ diffusa.Quemadmo
dũ cantamus:A solis ortu vsqꝫ ad occasum,laudabile nomẽ dñi.Et itẽ:Dñe dñs noster,q̃ admi- Psal.112
rabile est nomen tuum in vniuersa terra.Hinc Isaias:Repleta,inqt,est terra scia dñi. Rursusqꝫ: Psalm.8.
A finibus terræ laudes audiuimus,gloriam iusti.Deniqꝫ Isaias:Seraphim,ait,clamãt:Sanctus [illegible]

sanctus

ſanctus,ſanctus,domine deus exercituum.Plena eſt omnis terra gloria eius. Vnde per Ieremi
Ierem.8. am dominus loquitur:Omnes cognoſcēt me à minimo eorum vſq; ad maximum, ſcilicet tem D
Hebr.1. pore gratiæ.¶[Splendor eius].i.vnigenitus filius patris,qui (teſte Apoſtolo) eſt ſplendor glo
Sap.7. riæ,& figura ſubſtantiæ patris.Eſt enim candor lucis æternæ,& ſpeculum ſine macula dei ma
ieſtatis,& imago bonitatis eis,[vt lux erit,].i.hominibus clare innoteſcet,& patri æqualis eſſe
noſcetur,ita quod erit in mente fidelium,ſicut lux patris,ſeu pater à quo generatur. Quemad-
Iohan 1. modum de ipſo ait Iohãnes:Erat lux vera,quæ illuminat omnem hominem. Quod maxime
factum conſtat per apoſtolorum prędicationem poſt Chriſti paſſionem.Vnde pro hac ſua cla
Iohan.17. rificatione Chriſtus paſſioni iam proximus,deprecatus eſt dicens:Clarifica me tu pater apud
temetipſum,claritate quam habui antequam mundus fieret[cornua in manibus eius] Secun-
Dan.7. dum Hieronymum per cornua intelliguntur regna:ſicut in Daniele decem cornua decem re-
1.Reg.2. gna vocantur.Et primo Regum quo dicitur:Exaltabit cornu Chriſti ſui. Per cornu deſigna-
Apoca.19 tur regia dignitas Saluatoris.Eſt itaq; ſenſus,quod in poteſtate & manu Chriſti ſint omnia re
Matth.28 gna,Ipſe enim eſt rex regum, & dominus dominantium, cui data eſt omnis poteſtas in cœlo
Dan.7. & in terra.De quo apud Danielem legitur:Aſpiciebam in viſione noctis,& ecce in nubibus cœ
li,quaſi filius hominis veniebat,& vſq; ad antiquum dierum peruenit,& dedit ei poteſtatem,
honorem & regnum:& omnes populi,tribus,& linguæ ſeruient ei. Poſſunt quoq; per cornua
intelligi capita clauorum Chriſti manibus infixorum,vel crucis extrema.Et quamuis manus
Chriſti erant potius in cornibus crucis quàm econuerſo. Nihilominus dicitur nũc cornua in
Iohan.10. manibus eius,ad inſinuandum quod crux fuit in manu ſeu poteſtate Chriſti qui ait:Nemo tol E
Iſaiæ.53. lit animam meam à me,ſed ego pono eam.Oblatus eſt enim,qa voluit:nec dubium,quin chri-
Matth.27 ſtus rex Iſrael,dei electus poterat de cruce deſcendere quando perditionis filij id pro ſigno quę
rebant.¶[Ibi abſcondita eſt fortitudo eius]quia in paſſione latuit omnipotẽtia ſaluatoris,quē
Iſaiæ.53. admodum Iſaias prædixit:Vidimus eum & non erat aſpectus,& quaſi abſconditus vultus eiꝰ
Iſaiæ.52. & deſpectus.Et item:Inglorius erit inter viros aſpectus eiꝰ,propter quod ait Chriſtus in Pſal-
Pſalm.21. mo:Ego autem ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis,[ante fa-
ciem eius ibit mors].i.à facie Chriſti mors fugiet.Chriſtus enim mortem expulit & occidit, ſi-
1.Cor.15. cut ait Apoſtolus:Abſorpta eſt mors in victoria.Et per Oſee ſaluator ait:De morte redimam
Oſee.13. eos,Ero mors tua o mors.Siquidem Chriſtus ſua morte immortalitatem nobis perfectam p-
meruit,quam in reſurrectione futura adipiſcemur,atq; à morte peccati nos liberauit. Hinc in
Iſaiæ.25. Iſaia aſſeritur:Præcipitabit dominus mortem in ſempiternum. Vnde in Euangelio Chriſtus
Iohan.8. loquitur:Qui credit in me,mortem non guſtabit inæternum.¶[Egredietur diabolus ante pe-
des eius]Secundum Hieronymum ſenſus eſt quod Chriſto de aquis baptiſmatis exeunti,atq; 8
Matth.4. deſertum intranti,mox occurrit diabolus tentans eum,prout apud Matthæum recolitur:Du
ctus eſt Ieſus in deſertum,vt tentaretur à diabolo.Hieronymus quoq; affirmat hoc loco:quod
coluber antiquus quadraginta diebus tentauit Ieſum in ſolitudine. Vel ſenſus eſt,quod p chri
ſti aduentum prędicationem & occiſionem victus atq; fugatus eſt ſatanas,vt in Euangelio ait
Ioan.12. ſaluator:Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.In hoc quippe apparuit filius dei,vt diſſol F
1.Iohan.3 uat opera diaboli.Deniq; in Euangelijs copioſe narratur quemadmodum ab obſeſſis fugaue-
Lucæ.4 rit Chriſtus dæmonia,ita vt eo iam propinquante timore diffugerent,iuxta illud: Exibant dę
Matth.8. monia multa clamantia & dicentia,quia tu es filius dei.Et item:Ieſu fili dei ſummi, quid veni
ſti ante tempus torquere nos?[ſtetit]ipſe dominus.i.in ſolio ſuæ maieſtatis quieuit[& menſus
Iob.38. eſt terram]quemadmodum ad ſanctum Iob teſtatur:Quis poſuit menſuras terræ,aut quis te-
Iſaiæ.40. tẽdit ſuper eam lineam?Et Iſa.ait:Altitudinem cœli,& latitudinem terræ,& profundum abyſ-
Sapien.11 ſi,quis dimenſus eſt?Ipſe equidem in numero,pondere & menſura conſtituit vniuerſa.Vel mẽ
Zach.1 ſus eſt terram,mittendo angelos per omnem orbem terrarum,ſecundum illud Zachariæ: Iſti
Iob.1. ſunt quos miſit dominus vt perambulent terram,Nam diabolus profitetur ad dominum:Cir
cumiui terram & perambulaui eam.Vel menſus eſt terram.i.habitantes in terra,omnium per
Eccl.23 ſonas,qualitates,geſta & merita conſiderando.Iuxta illud:Oculi domini multo lucidiores ſup
ſolem circumſpicientes omnes vias hominum.Menſus eſt etiam homines, numerum eorum
in ſeipſo æternaliter prædeterminando.¶[Aſpexit]oculo æquitatis[& diſſoluit gentes]impi- 9
os atq; incredulos ſubuertendo[& contriti ſunt montes ſeculi]i.maiores,elatioreſq; principes
terræ.Fortioribus nanq; fortior inſtat cruciatus: & potentes potenter tormenta patientur,vt
Sapien.6 dicitur in libro Sapientiæ.Hinc alias ſcriptum eſt:Vbi ſunt principes gentium, qui dominan-
Baru.1. tur ſuper beſtias terræ,qui in auibus cœli ludunt?Exterminati ſunt,& ad inferos deſcenderũt.
¶[Incuruati ſunt colles mundi,].i.principes minores humiliati ſunt,[ab itineribus æternitatis 10
eius].i.ab operibus ſeu proceſſibus diuinæ iuſtitiæ,ſeu dei æterni, ab æterno præuiſis & præor
dinatis

dinatis. Itinera itaqꝫ dei poſſunt intelligi diſpoſitiones rerum fiendarũ in mente diuina, ſecun
A dum illud quod increata ſapientia loquitur: Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarũ an-
tequam quicq̃ faceret à principio. Vel ipſi proceſſus operum diuinæ ſapientiæ, pietatis vel æq- Proue. 8.
tatis, de quibus Salomon faſſus eſt: Viæ eius viæ pulchræ. De hac montium colliũqꝫ iuſta depſ- Proue. 3.
ſiõe ſcriptũ eſt: Dñs deus exercituum cogitauit hoc vt detraheret ſuperbiã oĩs glorię, & ad igno
miniam deduceret vniuerſos inclytos terræ. Et alio loco: Incuruabitur ſublimitas hominum, Iſaiæ. 23.
& humiliabitur altitudo virorum. Poteſt quoqꝫ exponi in bono, vt deus dicatur oculo ſuæ cle Iſaiæ. 2.
mentiæ gentes aſpexiſſe, & diſſoluiſſe corda eorum ad pœnitentiam. Sicqꝫ contriti ſunt mõtes
non ipſis ſed eorum elatione ac vitijs demolitis, iuxta q̊d ſcriptum eſt: Verte impios & non erũt,
& incuruati ſunt colles mundi, ſalubriter ad veram ac humilem priſtinæ animoſitatis depreſ- Prou. 12
ſionem. De huiuſcemodi optima incuruatione ait Baruch: Anima quæ triſtis eſt ſuper ma-
gnitudine mali, & incedit curua, dat gloriam tibi domino. Quidam referunt præinducta ſpe- Baru. 2.
11 cialiter ad Chaldæos à Perſis & Medis diuina præordinatione ſubuerſos. ¶[Pro iniquitate vi
di tentoria Aethiopiæ]. i. iniquitatum ſuarum demeritis fiũt homines ſpiritaliter denigrati, at
qꝫ dæmonibus aſſimilatiſſimo & tabernacula dæmonum: ſicut electi ſunt domus & templum
dei [turbabuntur pelles terræ Madian] 70. tranſtulerunt: Pauebunt tabernacula terræ Madi- 1. Cor. 3.
an. Vnde ſecundum Hieronymum eoſdem debemus accipere tabernacula Aethiopum & Ma
dianitarum, qui pro ſuis peccatis turbabuntur timore horribili, cum ſe viderint condẽnandos
Spiritaliter pelles Madian intelliguntur propriæ voluntates, paſſiones animæ & concupiſcen
B tiæ carnis, quibus ſe tegunt, armant, & induunt vitioſi, rebelles & inobediẽtes. Quidam expo-
nunt iſta ad literam, ita quod pro iniquitate deſtructionis templi Ieruſalem tentoria Aethio-
piæ, & Madian ſint turbata. i. à Perſis & Medis debellata. Quoniam Aethiopes & Madianitæ Dani. 5.
fuerunt (vt dicunt) cum rege Babylonis in deſtructiõe templi, & poſtea cum Babylonijs inter-
12 fecti: quod vnde probare poſſit, ignoro. ¶[Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in flu
minibus furor tuus, aut in mari indignatio tua?] quaſi dicat: Tu deus iuſtiſſime, non es inania
tis rebus iratus ſecundum ſe, ſed in illis quædam opera facis, ad liberatiõem tuorum, & deſtru
ctiõem prauorum, ſicut in mari rubro atqꝫ Iordane deſiccatis, populum Iſrael redemiſti, & in Exo. 14
13 mari illo Aegyptios ſubmerſiſti. ¶[Qui aſcendis ſuper equos tuos] Iſtud ad literam referri po Ioſue. 3
teſt ad equitatus Perſarum ac Medorum, qui deo auxiliante Chaldæos vicerũt. Propter quod
dr̃ deus eorum aſcendiſſe equos: q̃m inſpirauit eis vt equos contra Chaldæos aſcenderẽt [& q̃- Exo. 14
drigæ tuæ]. i. Perſarum & Medorum currus ſunt [ſaluatio]. i. per currus & prælia horum libe
rati ſunt filij Iſrael de Babylonica captiuitate per Cyrum regem Perſarum, vt ſcribitur in Eſ-
14 dra. ¶[Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum]. i. Perſis ac Medis dabis virtutem pugnandi ac ſagit 1. Eſd. 1
tandi victorioſe contra Chaldæos. Vnde 70. tranſtulerunt: Intendens, extendes arcum tuum.
Quemadmodum ergo in Ezec. gladium Nabuchodonoſor regis appellat dñs gladium ſuum,
quia diuinæ iuſtitiæ extitit exequutor: Cum cœperit, inquiens, gladius meus volare: ita nũc q̃-
drigæ & currus Perſarum, & item Medorum, dicũtur quadrigæ, curruſqꝫ dei. Itaqꝫ ſuſcitabis Ezec 32.
arcus iſtorum, vt impleas [iuramẽta tribubus q̃ loquutus es]. i. facies populo tribubus Iudęoꝝ
C quæ eis per Moſen & prophetas promiſiſti, videlicet quod quando in captiuitate implorarẽt
veraciter clementiam tuam, eriperet eos, & ad terram promiſſionis eos reduceres. Hoc autem
per Ieremiam dominus ſpecialiter promiſit Iudæis, q̃ũtum ad reditum à captiuitate in Baby-
lone. Hinc per Moſen & Nehe. eis loquutus eſt deus: Si reuerſi fueritis ad me in toto corde vr̃o, Iſaiæ. 58.
etiam ſi abducti fueritis ad extrema cœli, inde congregabo vos & inducam vos in terram quã Ierem. 29.
dedi patribus veſtris. In fine verſiculi huius additur [ſemper,] quia à tempore Abrahæ cœpit Deut. 30
iſta promiſſio, & reiterata eſt ſæpe vel ſemper tempore opportuno. Conſequenter ad literam Nehe. 1
propheta proſequitur Chaldæorum deiectiõem. ¶[Fluuios ſcindes terræ.] Per flumina & aq̃s Gen. 22
15 frequenter intelliguntur reges, & eorum exercitus, ſicut teſtatur Iſaias: Adducet dominus ſup
Iudã aquas multas, & fortes, regẽ Aſſyriorũ & oẽm gloriam eius. Eſt igitur ſenſus ſecũdum Iſaiæ. 8
Hieronymum: Reges & populum contra Iudæos pugnãtes, diſperges o domine. Vel vt alij aſ-
ſerunt intelligi poteſt de diuiſione Euphratis fluuij quem Perſæ ac Medi in plures lacus parti
ti ſunt. Sicqꝫ per alueum principalem euacuatum ab aquis ingreſſi ſunt Babylonem. Quod q̃a
deo inſpirante fecerunt, deus feciſſe deſcribitur [viderunt te]. i. omnipotentiam atqꝫ rigorem
diuinę iuſtitiæ per experientiam agnouerunt [& doluerunt montes] puta elati principes Baby
lonis, & cæteri q populum tuum vaſtauerũt, quando à Perſis & Medis occidebantur. Vnde in
libro Iudicum habetur: Sic pereant inimici tui domine. Itemqꝫ in Pſalmo: Confundãtur & pe- Iudic. 5
reant & cognoſcant, quia nomen tibi dominus [gurges aquarum trãſiit]. i. impetus perſequu Pſalm. 82
tionis perſequentium populũ tuum (te operante) defecit. Vel ſenſus eſt quod inundatio aqua-

rum Euphratis modo præfato cessauit. ❡[Dedit abyssus vocem suam]. i. aqua prænominata cũ 16 D
quodam fragore & sonitu locum suum reliquit: vel, dedit vocem suam materialiter & occa-
sionaliter. Quia ex eius diuisione sumpserunt alij materiam laudandi diuinam iustitiam, pro-
ut in Psalmo cantatur: Valles abundabunt frumento, clamabunt etenim hymnum dicent. Sic
Psalm. 64. nanq; inanimata deum benedicere & laudare feruntur. Porro secundum Hieronymum ẽ sen
sus: Abyssus dedit vocem suam. i. inferi laudauerunt te, quod de sanctis in limbo detentis fort
te intelligit. Vel quod de Chaldæorum damnatione lætati sunt dæmones, & quo ad hoc diui-
nam iustitiam approbauerunt [altitudo manus suas leuauit]. i. superni atq; angelici spirit⁹ in-
terioribus manibus de diuinæ iustitię exequutione plaudendo, deum glorificauerunt. Hinc in
Apoc. 18 Apoc. de spiritualis Babylonis destructione inducitur: Exultate cœli. i. sancti apostoli & pphe
tæ, qm̃ iudicauit deus iudicium vestrum. Vel sensus est, quod deus altissimus, qui est summa ac
prima sublimitas, manus suas leuauit. i. potestatem suam exercuit contra Chaldæos. ❡[Sol &
luna steterunt in habitaculo suo] Consuetudo scripturæ est vt luminaria cœli, quæ in ministe 17
rium hominum condita sunt obscurari & mœrere dicant̃, dum hominibus aduersa magna cõ
Isaiæ. 13. Ezec 32. tingunt, vt patet in Ezechiele, Ioele, alijsq; prophetis. Cum vero prospera hominibus acciðũt
Iohel. 2 fulgere & quasi reflorere feruntur. Quemadmodum ergo in deuastatiõe Iudæorum durissima
à Chaldæis, sol & luna obscurata dicuntur per quãdam metaphoram, iuxta illud Ioelis: Sol &
Ibidem luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum: sic in liberatione eo⁊ à captiui
tate Chaldaica sol & luna ad pristinum sunt reuersa vigorem, non q̃ in seipsis mutata sint q̃ũ
ad modum p̃fatum. Sic igitur loco præsenti denunciata Iudæorũ liberatione, sol & luna in ha- E
bitaculo suo stetisse scribunt̃. i. in gradu atq; vigore, vel splẽdore consueto fuerunt. Hoc est, sic
de eorum fulgore gauisi sunt Iudęi, vt olim tempore prosperitatis ac pacis, ita q̃ stare nõ dicit
hic cessationem à motu, sed existentiam stabilem, sicut communiter dicimus: Ille stetit Romæ
tot annis, vnde 70. transtulerunt. Eleuatus est sol, quo ad pristini vigoris receptionẽ, mõ nunc
explanato, & luna stetit in ordine suo. i. in pristino gradu ac modo, [in luce sagittarum tuarũ
ibunt]. i. sol & luna solito cursu mouebuntur, quo ad ipsos Iudæos teorum vtilitati suis moti-
bus deseruiendo: vt olim in luce sagittarum tuarum. i. mediantibus splendentibus Persarũ ac
Medorum sagittis, quas contra Chaldæos miserunt, atq; per hoc populum Israel de illo⁊ ma
nibus redemerunt. Simili sensu subiungitur [in splendore fulgurantis hastæ tuæ] i. mediantib⁹
fulgidis hastis Persarum, quorum sagittæ & hastæ dicũtur esse dei, prout equi & currus eorum
dei esse creduntur. Vel sensus est, quod Chaldæi ibunt. i. peribunt, & esse cessabunt virtute sagit
tarum atq; hastarũ iam præfatarũ. ❡[In fremitu]. i. in districtione tuæ iustitiæ, vel in ira & aio
sitate Persarum [conculcabis terram]. i. populum Chaldæorum, seu babyloniæ regionem [in 18
furore]. i. rigore tuæ iustitiæ [obstupefacies gentes] Chaldæis auxiliantes. ❡[Egressus es] nõ lo 19
cum mutando, qui incircumscriptibilis inuariabilisq; consistis, sed tuam potentiam ostenden
do, & aliquid de nouo manifeste operando [in salutem populi tui]. i. ad saluandum Iudæos de
captiuitate sæpe præfata [in salutem cum Christo tuo,]. i. cum Cyro rege Persarum (vt quidã
exponunt) qui dicitur Christus dei. i. in regẽ à deo electus, iuxta illud in Isaia: Hæc dicit dñs chri F
Isaiæ. 45. Hierony. sto meo Cyro. Hieronymus autem exponit de domino nostro Iesu Christo, cum quo in hunc
mundum per incarnationem veniente, venit & pater, per gratiæ suæ operationem multiplicẽ,
Iohan. 14. sicut & filius loquitur: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum
Ibidem & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et rursus: Pater (inqt) in me manens
Iohan 8. ipse facit opera. Et: Pater non reliquit me solum. Venit ergo pater in salutem generis humani
cum Christo suo dño saluatore, nam & opera summæ trinitatis sunt indiuisa. Et filius: Oĩa
Iohan. 5. (ait) quæ facit pater, hæc & filius similiter facit. ❡[Percussisti caput de domo impij]. i. Baltasar 20
Dani. 5. regem Babylõis per Persas occidisti, & de palatio suo eiecisti. Vel caput istud intelligitur diabo
lus à Christo deiectus, seu Antichristus ab ipso deijciendus, [denudasti fundamentum vsq; ad
collum,]. i. abscondita & secreta capitis huius totaliter confudisti, reuelasti & destruxisti. Ma-
chinationes enim diaboli Christus aperuit, ita vt dicat apl's: Non ignoramus cogitationes dia
2. Cor. 2. 1. Cor. 12. boli. Et denuo: Alij datur discretio spirituum. Oĩa quoq; abscondita regis Baltasar Chaldęi
scrutati sunt. ❡[Maledixisti sceptris eius]. i. regnis & dominationibus regis Babylonis maledi- 21
xisti, & [capiti bellatorum eius]. i. principi militiæ [venientibus vt turbo ad dispergendũ me] i.
qui copiose & impetuose venerunt ad destruendum populum Iudæorum. Non est aũt necesse
hæc oĩa referre præcise ad eosdẽ numero: qm̃ sacra scriptura sæpe loquitur de diuersis q̃si de
eisdem, qa ad vnum populum pertinent, Rex aũt Babylonis, & eius princeps militiæ, qui Ieru
4. Reg 25. salem destruxerunt, fuerunt Nabuchodonosor & Nabusardan, qui nõ fuerunt à Persis & Me-
dis occisi. ❡[Exultatio eorum, sicut eius q deuorat pauperem in abscondito,]. i. p̃fati principes 22
sic glo-

sic gloriati sunt populum Israel opprimendo, quemadmodum gloriatur crudelis egenum oc
A culte dilanians & affligens, quoniam sine timore hoc fecerunt crudeliter, nec deum omnia in-
spicientem tanquam iudicem attenderunt. ¶[Viam fecisti in mari equis tuis]. i. eqs atq; equiti
23 bus Persarum ac Medorum dedisti iter per arētem Euphratis alueum, aqua eius hic inde edu
cta, Ideo subditur [in luto aquarum multarum] Aqua enim educta, terra aluei fuit aliquo mo- 1. Mach. 3
do lutosa. Euphraten autem nominat mare, more loquendo Hebraico, quo quælibet gran
dis aquarum collectio dicitur mare, secundum illud: Congregationes aquarum appellauit de-
us maria. ¶[Audiui] à te domine per spiritum prophetiæ comminationes tuas aduersus Chal- Gene. 1
24 dæos [& conturbatus est venter meus]. i. dolor seu timor animæ tantus fuit quod redundauit
in corpus. Vel per ventrem intelligitur mens, quæ est vterus spiritalis, de quo Salomon ait: Fi-
li accipe doctrinam, quæ tibi pulchra erit, cum in ventre tuo tenueris eam. De quo pater testa- Prou. 22
tur ad filium: Ex vtero ante luciferum genui te [à voce] i. ab auditu verborum tuorum [contre
muerunt labia mea] intantum formidaui rigorem tuæ iustitiæ. Quamuis autem Abacuc de Psal. 109
Chaldæorum deiectione gauisus sit secundum vnam considerationem, prout fuit occasio libe
rationis Iudæorum, tamen secundum alias considerationes expauit ac doluit, & ex amore na-
turæ, eorum grauissimæ calamitati compassus est, sicut ex Isaia ostensum est. Nam & Isaias de
scripta Babylonis destructione, intet cætera dicit: Elanguit cor meum, tenebræ stupefecerũt me. Isaiæ. 21.
25 ¶[Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scatcat]. i. tribulatio & infirmitas, quantũ
cunq; grauis me apprehendat, dummodo tibi placuerit, & gratiæ tuæ subuentione supposita,
26 qua patientiam largiaris. ¶[Vt requiescam in die tribulationis]. i. tempore destructiõis Baby-
B loniorum cesset captiuitatis meæ pressura, in spe liberationis repausem, [vt ascendam ad po-
pulum accinctum nostrum,]. i. Babylone destructa de licentia Cyri regis Persarum pergam à
Chaldæa in Iudæam simul cum populo Iudæorum in Iudæam reuertente armato, atq; ad plĩ 1. Esd 3
um præparato: videlicet cum viris præclaris Esdra, Nehemia, Zorobabel, & Iesu filio Iosedech
qui propter insidias hostium erant ad pugnandum dispositi, vt patet in Esdra. Hæc dicit Aba Nehem. 4.
cuc non in sua, sed in Iudæorum persona. Ipse enim in captiuitate prædicta non fuit, sed in Iu-
dæa remansit, vt legitur apud Danielem. Consequenter propheta causam assignat, cur in die
27 tribulationis Babyloniorum tam vehementer requiescere & consolari rogauerit. ¶[Ficus ẽm Dan. 14
28 non florebit, & non erit germen in vineis]. i. arbores fici & vites steriles erunt. ¶[Mentietur
opus oliuæ]. i. speratus oliuarum fructus præstolantes decipiet, & per modum mentientis se
habebit, non oriendo, vt aliquando prætendebat [& arua non afferent cibum,] pro q̊ 70. tran
stulerunt: Campi non facient escas, per quæ omnia insinuatur sterilitas territorij Chaldæorũ,
cuius campos & arbores Persæ ac Medi vastabant. Et aliqui asserunt quod sterilitas ista fuit
plaga à deo inflicta ante Persarum aduẽtum. Certum est autem quod talis sterilitas expugna-
29 tionem vastitatemq; terræ soleat concomitari. ¶[Abscindetur de ouili pecus,]. i. à stabul' Chal
dæorum auferentur iumenta eorum: vel per hostes, vel alimentorum penurias. Ideo subditur
[& non erit armentum]. i. pecorum multitudo [in præsepibus] in quibus cibos accipere solẽt.
Sicq; Chaldæis adhuc manentibus, vel in terra illorum existentibus, deerit carnium vsus. Po-
C stremo quoniam ex consideratione punitionis prauorum, solent electi cautiores melioresque
fieri, atq; ad gratiarum actionem & laudem diuinam prouocari, quemadmodum Salo. astru
it: Pestilente flagellato homo sapiens sapientior erit. Etenim felix quem faciunt aliena damna
peritum. Propheta deum laudans, eiusq; ęquitati applaudens, subiungit. ¶[Ego autem] illis sic Prou. 19
30 pereuntibus [in domino gaudebo] in contemplatione & dilectione eius, & beneficiorum ac p
missorum ipsius: in actibus quoq; virtuosis ei placentibus, sicut & virgo Maria: Exultauit (in-
quit) spiritus meus, in deo salutari meo. Et Anna primo libro Regum: Exultauit cor meum in Luc. 1
domino [& exultabo]. i. signa interioris lætitiæ exterius demonstrabo [in deo Iesu meo]. i. sal- 1. Reg. 2.
uatore meo. Vnde 70. transtulerunt: Gaudebo super deo saluatore meo. Potest quoq; nomen
Iesu hoc loco sumi proprie ac communiter. Intentio nanq; prophetę finalis ac principalis est,
loqui vel de ipso saluatore filio dei, & eius quam nobis impendit salute, vel de Cyro rege & Iu
dæorum per eum liberatione, inquantum fuerunt figura Christi regis, & suæ saluatiõis. ¶[De
31 us dñs fortitudo mea] non formal', sed effectiua. i. confortator meus & totius roboris mei cau-
sa præcipua, cuius virtute liberatus est populus Israel de Babylone, de quo ait Psal. Diligam te
domine fortitudo mea. Qui & in Euang. testatur: Sine me nihil potestis facere [& ponet pedes Psalm. 17.
meos quasi ceruorum]. i. agilitatem bene agendi mihi præstabit, & populum Israel in terram Iohan. 15.
Iudææ expedite reducet. Loquitur autem propheta in persona populi sui. ¶[Et super excelsa
32 mea]. i. ad loca Iudææ sublimia & montosa [deducet me victor] deus omnipotens. De quo Ba
laham contestatur: Dominus deus Israel cũ eo est, & clangor victoriæ regis in illo est. De quo Nume. 23

& loquitur Iephte: Quæ dominus deus noster victor obtinuit, in nostram cedent partem. Ipse D
Iudic 11. Rom. 9 est rex ille omnipotens, cuius voluntati nedum non præualere, sed nec resistere quispiā potest.
Ester. 13. Vel super excelsa mea. i. ad virtutum præclarissima opera, siue ad pristinam dignitatem, hono-
rem & gloriam, puta ad sacerdotium, sacrificia, templi reparationem, principatum ac potesta-
tem, deducet me victor. Hæc enim post reditum de Babylone recuperauerunt Iudæi, vt patet
1. Esd. 6 1. Mach. 4 in Esdra & libris Machabæorum, ac alijs locis. Vel ad regna cœlestia, deducet me victor Chri-
2. Mac. 10 stus, de quo in Apocalypsi legitur: Vicit leo de tribu Iuda. Sicq; verba ista accipi possunt in per-
Apoca. 5 sona eorum quos Christus de limbo perduxit ad patriam. Sic ergo deducet me [in psalmis ca-
Eccl. 51. nentem]. i. ei gratias referentem, eumq; laudātem, sicut in Ecclesiastico scribitur: Laudabit vs-
q; ad mortē anima mea dominum, quoniā eruis sustinentes te domine, & liberas eos de omni
angustia.

¶ Elucidatio eiusdem Cantici: Domine audiui. Tropologica
seu moralis, & de expositione exordij cantici huius secundum
translationem 70. interpretum.

QVoniam tractus missalis officij in die Parasceues, ex hoc cantico sumptus est, secūdum
translationem Septuaginta, quæ etiam translatio à trāslatiōe Hieronymi in hoc passu
satis distat, congruit principium cantici huius secundum illorum translationem pertranseun-
do exponere. Titulus autem quem Septuaginta cantico huic præmittunt est hic: Oratio Aba-
cuc prophetæ cum cantico: quia in isto cantico agitur de aduentu Christi, & saluatione, ꝑ qua
deum cum hymnis, psalmis, & canticis spiritalibus, orare debemus. Itaq; Septuaginta transtu- E
lerunt: Domine audiui auditum tuum, & timui, quod supra satis expositum est. Domine con-
sideraui opera tua. i. mirabilia tua iudicia, effectus tuæ iustitiæ, ordiem creaturarum, guberna-
tionem vniuersi, miracula quæ à principio mundi fecisti, dona gratiarum, hominum disposi-
tionem, & qualiter genus humanum liberare decreueris, & obstupui, vel expaui. i. ad mentis
Roma. 11 excessum perductus sum, & præ admiratione defeci, clamans cum diuino Apostolo: O altitu-
do diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuesti-
gabiles viæ eius. Porro secundum Hieronymū quod Septuaginta dixerunt, consideraui & ob-
stupui, in Hebraico non habetur. Verum secundum Augustinum, qui in libro de Ciuitate dei
in pluribus locis valde commēdat translationem Septuaginta asserens eos prophetali spiritu
transtulisse, & ex diuino instinctu addidisse quæ addiderunt, tenēdum est quod ista & reliqua
quæ addiderunt, deo inspirante loquuti sunt. In medio duorum animalium cognosceris, vl' in-
notesces. i. inter duos populos, ex quibus collecta est sancta ecclesia: puta in medio conuerso-
Zach. 6 rum ex Iudaismo & Paganismo, de quibus loquitur Zacharias: Consilium pacis erit inter du-
Ephe. 2 os illos. Et apostolus: Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Quemadmodum enim duo pa-
rietes in lapide angulari concurrunt & copulantur, ita in Christo summo lapide angulari, duo
Zach 2 populi isti facti sunt vnum mysticum corpus, vnumq; templum, de quo dicit Zacha. Ipse ædi-
ficabit templum domino. Vel duo animalia intelliguntur duo testamēta vere viuifica, gratiæ
vitam spirantia. Quidam per duo animalia intelligunt duos latrones, inter quos suspensus est F
Matth. 27 Christus atq; innotuit, Centurione dicente: Vere filius dei erat iste, quādo & omnis turba eo-
Luc, 23 rum qui aderant & videbant, quæ tempore passionis fiebant, percutientes pectora sua, reuer-
tebantur. Postremo non desunt qui ꝑ duo animalia intelligunt bouem & asinum quos Ioseph
secum duxit in Bethlehem, Christi natiuitate instante, inter quos infantulus Iesus in ꝑsepio po-
Lucæ. 2 situs agnitus fuit à matre & Ioseph. Vel ab istis iumentis secūdum similitudinem q̄dam ad q̄d
Isaiæ. 1. referunt illud Isaiæ: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe dn̄i sui. Expositio autē
eorum qui per duo animalia intelligunt filiū & spm̄ sanctum, eo quod pater per filium & spi-
Isa. 6 ritum sanctum agnoscatur: qui etiam in Isaia per duo Seraphim filium & spm̄ sanctum accipi-
unt, est suspecta nec placet: præsertim cum canticū istud specialiter de persona filij tractet. Cū
appropinquauerint anni cognosceris. i. tp̄e gratiæ, seu euangelicæ legis clarius te agnoscent fi-
Gala. 4. deles, quia (vt ait apl's) vbi venit plenitudo temporis, misit deus filiū suum. Et in 1. sua Can. re-
1. Iohan. 5 fert Ioh. Scimus, q̄m filius dei venit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus deum verum. Ante
Psalm. 75. enim notus erat in Iudæa deus, sed adueniente tempore gratiæ, ad vnius veri dei cultum atq;
notitiam, totus conuersus est mundus. Cum aduenerit tempus præordinatum à deo, ostende-
ris. i. fidelibus innotesces. Hoc est tempus incarnationis & conuersationis Christi in mundo,
itemq; euangelicę ꝑdicationis, de quo loq̄tur Paulus: Ecce nunc tp̄s acceptabile, ecce nunc dies
2. Cor, 6. Baruch. 3. salutis. Et Baruch: Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cōuersatus est. Vnde & Chūs
Iohan. 27. ait ad patrem: Ego te clarificaui super terram, manifestaui nomen tuum hominibus quos de-
disti mihi. Deus à Themā veniet. i. ab Austro secundū Hieronymū: quod iam satis expositum

A reor,& sanctus de monte vmbroso & condenso.i.Christus sanctus sanctorum in mundũ hũc venit de paradiso cœlesti ac summo,pleno viuis,vberrimisq; arboribus,puta angelicis atq; supernis virtutibus:vel mons iste vmbrosus est deus pater incomprehẽsibilis & perfectus,q maiestate sua omnia tegit & operit,de cuius sinu filius descendit in mundum,non locum trãsmutans,sed naturam humanam assumens.Quidam dicunt:Deus à Libano veniet,& redit in idẽ Per Libanum nempe,qui candidatio interpretatur,splendidissimus ille paradisus,vel suppulcherrimus deus pater,seu lux diuina inaccessibilis congrue designatur.Quod vero nũc dictum est:Cum aduenerit tempus,ostenderis secundum Hiero.in Hebræo non ponitur,sed à 70.est additum.Cum ergo ex his pateat in cãtico isto tam manifeste tractari,prophetatumq; esse de Christo ac eius mysterijs,præsertim secundum 70.translationem,certum est quosdam in hac cantici explanatione nimis superficiales & literales consistere,qui oĩa ista,& pene oĩa q̃ sequũtur,ad literam referunt ad Babyloniæ destructionem.¶Nunc ad moralitatem eundũ est.Vnde quilibet contemplatiuus fidelis,diuinorum operum considerator industrius,dicere potest: Dñe audiui,auribus mentis & corporis,auditionem tuam.i.sacræ scripturæ sermones,& verba diuinitus reuelata,de quibus loquitur Isaias:Dñe quis credidit auditui nostro?& timui,filiali & casto timore,qui est fuga mali culpæ ne deus offendatur.Sic timuit Psal.qui ait:A ṽbis tuis formidauit cor meum.Itaq; cum reuerentia & timore audienda sunt verba dei.Vnde Iosiæ promittitur:Quia timuisti à facie verborum quæ audiuisti,& perterritum est cor tuum,in pace colligeris.Et Iere.Factus sum,inq̃t,velut vir ebrius à facie verborum sanctoꝝ dei.Quis em̃ Isaiæ.53. Psal.118 4.Reg.22. Iere.23.

B non timeat audiens illud:De omni verbo otioso reddent homines rationem?Et illud:Horrendum est incidere in manus dei viuentis.Et:Nescit homo an sit dignus amore an odio:sed omnia in futurum reseruantur incerta.Illud etiam:Ite maledicti in ignem æternum.Ideo S.Iob profitetur:Considerans deum timore solicitor.Alibi quoq; dicit scriptura:Beatus homo q semper est pauidus.Domine opus tuum est nostra redemptio,& omne bonum quod agimus.Nõ em̃ sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis,sed deus est qui operatur in nobis velle & perficere,in medio annorum,videlicet anno gratiæ ac euangelicæ legis,qui inter annum legis Mosaicæ,annumq; gloriæ medius est,viuifica illud,animas nostras actualiter redimẽdo,nosq; in iuuentute nostra in bonis operibus inflammando,& omne q̊d agimus per charitatem infusam spiritaliter viuificando.In medio annorum,iam dicto,notum facies nostræ redemptionis vel iustificationis opus,dando gratiam magnam ac euidentem,ita vt electi tui inter cæteros quasi sydera verbo & exemplo resplendeant,cum iratus fueris,tuos electo nunc castigando,atq; pro suis peccatis multipliciter corripiendo,hostibusq; tradendo,misericordiæ recordaberis,peccata dimittendo,gratiam refundendo,consolationem præstando,citra condignum vlciscendo,& cum tribulatione prouentum faciendo.Ideo cantamus in Psal.Nunquid inæternum irasceris nobis?Deus tu conuersus viuificabis nos,& plebs tua lętabitur in te.Et item:Si iniquitates obseruaueris dñe,dñe quis sustinebit?Hinc Ieremias testatur:Miæ domini quia non sumus cõsumpti,quia non defecerunt miserationes ei⁹.Denique scriptum est:Benedictum est nomen tuMatth.12 Hebr.10. Eccls.9 Matt.25. Iob.23. Prou.28 2.Cor.3. Phili.2. 1.Cor.10. Psalm.84. Psal.129 Thren.3

C um deus patrum nostrorum:qm̃ cum iratus fueris miam facies,& in tempore tribulatiõis peccata dimittis his qui inuocant te.Et rursum:Non delectaris domine in perditiõibus nostris:qa post tempestatem tranquillum facis,& post fletum exultationem infundis.Deus ab austro veniet,& sanctus de monte Pharan.Deum semper precemur,vt iuxta sensum præhabitum ad nos venire,ingiterq; nobiscum manere dignetur.Per Austrum quoq; intelliguntur homines lumine gratiæ radiosi,& à deo sublimiter docti.De illis igit̃ venit deus ad alios,dum grãm sibi concessam alijs communicare eosq; ad deum reducere enituntur.Operuit cœlos.i.contemplatiuos,quorum conuersatio est in cœlis,gloria eius,dicente in eorum persona Apostolo:Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes,& laudis eius plena est terra.i.actiui qui circa terrena versantur.Terra quoque,id est,terreni,carnales & reprobi frequenter in ore pleni sunt laudibus dei:sed mente & opere non cessant inhonorare deum atq; offendere,de quibus dominus protestatur:Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longe est à me.Splendor eius,id est,fulgor gratiæ dei,vt lux erit,id est,clarus ac candidus:sicut lumen solare,cui in multis assimilatur,tenebras mentis fugando,animam fœcundando,torporem acediæ auferendo,intima cordis ornando.Insuper splendor gratiæ assimilatur lumini gloriæ,cuius est inchoatio quædam,cornua in manibus eius.Cornua ista possunt accipi in bono pro eleuatis & sanctis virtutibus animæ,quæ sunt in manibus dei,quia in eius potestate est eas dare & conseruare,auferre & consumare.Itemq; in malo pro nostris superbijs,ac cæteris quibus contra deum & proximum intumescimus vitijs,iuxta illud in libro beati Iob:Quid te eleuat cor tuũ,& quasi magna cogitans,attonitos habes oculos?Quid tumet contra deum spiritus tuus?Istis com- Tobiæ.3 Ibidem Phil.3 2.Cor.3. Isaiæ.29. Iob.15.

Amos.6. minatur ſermo diuinus: Væ qui dicitis, nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis D
cornua? Hæc quoq; cornua noſtra ſunt in manib⁹ dei, qui ſuperbos ad nutum deijcere poteſt,
Pſalm.67. quemadmodum ſcriptum eſt: Deus confringet capita inimicorum ſuorum, verticem capilli p
ambulantium in delictis ſuis. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius, quia in bonis cornibus electorꝝ
virtus diuina frequenter agit occulte. Sed & ſuperborum deiectionem ſæpe diutius differendo
videtur deus quaſi non attendere, aut non omĩpotens eſſe. Ante faciem eius ibit mors, qa cum
deus per gratiæ ſuæ aſpirationem intrauerit mentem, mors fugit peccati, tũc & diabolus egre-
Lucæ.11. 1.Cor.3. dietur. Chriſtus enim fortem armatum puta diabolum, alligauit, & vaſa eius quotidie diripit,
faciens eos templum ſpiritus ſancti, qui erant vaſa diaboli, ſtetit & menſus eſt terram. Chriſt⁹
in mundo hoc cum diſcipulis viuens, menſus eſt terram, in qua prædicarent apoſtoli, mitten-
Marc.16 do eos ad ſolos Iudæos. Porro poſt paſſionem & ſpiritus ſancti miſſionem menſus eſt terram
gentilium, ad diuerſas nationes mittendo apoſtolos. Aſpexit miſericorditer, & contriti ſunt
montes ſeculi ab itineribus æternitatis eius. Quia exemplis & documentis ſaluatoris, quibus
humilitatem præcipue commendauit, humiliati ſunt multi magnatum Chriſtum humiliter
imitati. Nunquid in fluminibus, iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus? In ſcripturis
crebro per flumina deſignantur peruerſi ac turbulenti, eorumq; vitia inſtar fluminum redun-
pſal.92 dantia. Sic enim habetur in Pſalmo: Eleuauerunt flumina fluctus ſuos. Et Ieremias regem at-
Iere.2. que exercitum Chaldæorum nomine fluuij exprimit. Iſtis fluminibus iraſcitur dominus. In-
terdum autem per flumina deſignantur electi & docti, aqua ſapientiæ pleni, & gratia copioſi,
Pſal.67 qui fluenta doctrinæ transfundunt in alios, & riuis ſalutaris ſcientiæ rigant corda eorum. Ta- E
les etiam dicuntur fontes in Pſalmo: Iſtis non iraſcitur deus. Flumina quoque vocantur diui-
Ioh.7. na chariſmata, iuxta illud Euangelicum: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ
Pſalm.45. viuæ. Et alibi: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei, aut in mari indignatio tua? i. ſecularis
vitæ hominibus, amaritudie & fluctibus vitiorum repletis, iuſte indignaris, de quibus legitur:
Iſa.57 Impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. Qui aſcendes ſuper equos tuos. i. animas
ſanctas ſecundum Hieronymum, vel prędicatores nomen domini vndique circumferentes ac
prædicantes: ſuper quos deus aſcendit per virtutis & gratiæ ſuæ effectum, & quadrigę tuæ ſunt
ſaluatio, id eſt, Euangeliſtæ, vel etiam angeli ſancti, deum in ſe recipientes, portantes, atq; ad
Pſalm.67. homines deferentes, de quibus cantatur in Pſalmo: Curr⁹ dei decem milibus multiplex milia
Iſaiæ.66 lætantium, dominus in eis. De his equis & curribus dominus loquitur apud Iſaiam: Adducent
omnes fratres veſtros in equis & quadrigis, & lecticis, & in carrucis ad montem ſanctum me-
um Ieruſalem. Per hos ergo currus operatur dominus aliorum ſalutem, ſicut ait Apoſtol⁹: Dei
cooperatores ſumus. Suſcitãs ſuſcitabis arcum tuum. i. verbum tuum, ſeu ſacram ſcripturam,
cuius ignita eloquia te agente audientium penetrant corda & charitatis vulnere ſauciant, ita
Cant.8 vt dicant: Charitate vulneratus ſum. Et: Amore langueo. Vnde & Chriſtus de ſeipſo loqui-
Cant.2 tur: Poſuit me dominus quaſi ſagittam electam. Hunc arcum ſuſcitat deus, dum prædicatori-
Iſaiæ.49. bus & ſeruis ſuis electis infundit gratiam loquendi alijs fructuoſe ac feruide ſecundum quod
Ephe.6 orãt apoſtolus: Vt detur mihi ſermo in apertiõe oris mei. Et in Iſaia legitur: Dominus dedit mi- F
Iſaiæ.50. hi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtẽtare eum qui laſſus eſt verbo. Hoc autem o domine facien-
do, ſuſcitabis, iuramenta tribubus quæ loquutus es. i. bona gratiæ quæ gentibus promiſiſti, eo-
rũ conuerſionẽ per ꝓphetas ꝑnunciando donabis. Deinde hæreditatẽ cœleſtẽ conferes eis vt ꝓ-
miſiſti. Fluuios ſcindes terræ, id eſt, de ip̃a eccleſia quoſdam ſeparabis, & mittes ad aliorum in-
formationem per omnes terminos terræ. Sic em̃ miſit apoſtolos alioſq; dicipulos, ꝑdicatores,
ctores. Hinc in Actis legitur ſpiritus ſanctus dixiſſe: Segregate mihi Paulum & Barnabam
Actu.13. Iſa.50. in opus ad quod aſſumpſi eos. Et per Iſaiam dominus ait: Ponam in deſerto, id eſt, gentilitate
Iſaiæ.50 flumina. Et iterum: Om̃es ſitientes, venite ad aquas. Iſti ſunt fluuij boni, de quibus cantamus:
Pſalm.67. In eccleſiis benedicite deo, domino de fontibus Iſrael. Viderunt te & doluerunt mõtes: hoc du-
pliciter accipi poteſt. Primo, de ſuperbis atq; potentibus ſeculi ad fidem conuerſis: quia per fi-
dem deum viderunt, atque de ſuis exceſſibus pœnitentiam dignam fecerunt. Secundo de infi-
delibus ac tyrannis, qui mirabilia dei videntes doluerunt de promulgatione fidei Chriſtianæ
gurges aquarum tranſiit. i. iſtorum perſequutio contra fideles ceſſauit. Vel ſi eſt, cito finietur:
vic; , ſimul cum vita ꝑſenti (quæ breuis eſt) vel ante. Vel ſenſus eſt, quod documentorꝫ riuuli,
ad alios deuenerunt, Dedit abyſſus vocem ſuam. i. corda quorundã inſtar pelagi inſcrutabilia
fide Chriſti recepta deum ſuper eius miſericordia laudauerũt, altitudo manus ſuas leuauit: qa
& ſeculares principes ad fidem conuerſi manibus in cœlũ eleuatis, deum precati ſunt, ſicut Ie-
Thren.3 remias hortatur: Leuemus corda noſtra cum manibus in cœlos ad dominũ. Itemq; Apl's: Vo-
1.Timo.2 lo, inquit, viros orare in omni loco leuantes puras manus. Porro ſeculares principes perfidi,

manus

A manus suas contra ecclesiam extenderunt. Sol.i. Christus sol sapientiæ atq; iustitiæ, de q̊ impij
asserunt: Sol intelligentiæ non est ortus nobis, & luna.i.virgo Christifera, vel ipsa ecclesia, ste Sap.5.
terunt in habitaculo suo.i.in ecclesiastica vnitate, vel in ipso omnium rerum vltimo fine, in q̊
ois sanctoꝝ requiescit intentio atq; affectio, quasi in tabernaculo firmo, secundum quod Salo
mon dicit: Turris fortissima nomen dñi, ad ipsum currit iustus & exaltabitur. Vnde orat vir Prou. 18
sanctus, Esto mihi in deum protectorem & in locum munitum. Vel habitaculum istud est re= psalm. 70
gnum cœlorum, in quo stat ecclesia militans per spem & cordis amorem. Vbi nanq; thesaur⁹ Mat.6
ibi & cor. Et non minus (vt dicitur) est aïa vbi amat, q̃ vbi animat. Vel sol & luna sunt religiosi
& seculares fideles in ecclesia militante, fide & opere concorditer permanentes. Secundū tran
slationem Septuaginta ita habetur: Eleuatus est sol, sc; Christus in sua ascensione, & luna ste=
tit in ordine suo.i.ecclesia, præcipue primitiua, ordinate vixit & stabilis fuit secundū Christi
doctrinā, consilia, & præcepta, mallens occidi q̃ ab ordine æquitatis recedere: in luce sagittarū
tuarum.i.in veritate eloqorum diuinoꝝ vel prædicatorum fidelium, de qbus iam dictum est:
De quibus dñs apud Isaiam ait: Mittam ex eis q saluati fuerint ad gentes in mare, in Aphricā,
& Lydiam, tenentes sagittam in Italiam & Græciam, ad insulas longe, & annunciabunt glo= Isaiæ.66.
riam meam gentibus, ibunt fideles de virtute in virtutem, de bono in melius, de via ad patriā
in splendore fulgurantis hastę tuæ.i.spiritalium armoꝝ vel diuinaꝝ comminationum. Vnde
Septuaginta transtulerunt: In splendore coruscationis armoꝝ tuoꝝ. Propter quod hortatur Psalm.83.
Apost. Induite armaturam dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. In fremitu.i.distri=
B ctissimo tuo iudicio conculcabis terrā, damnando terrenos, præsertim in die nouissimo: Egres= Ephe.6
sus es in salutem populi tui. Dñs em̃ fortitudo plebis suæ. Et ipse dux noster est & propugna= psalm.27.
tor, iuxta illud: In exercitu nostro deus dux est. Et in psalmo: Deduxisti me, qa factus es spes 2.Para.13
mea: in salutem cum Christo tuo.i.quolibet Christiano electo, spiritaliter vncto. Percussisti ca= Psalm.60
put.i.principem prauum de domo impij.i.de rege impioꝝ subditoꝝ ipsius, priuando eū prin=
cipatu, potestate seu vita, iuxta illud: Sedes ducum superborum destruxit deus, & sedere fecit
mites pro eis. Et illud: Dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exalta Eccl.10
uit humiles. Ipse quippe transfert regna atq; constituit, denudasti fundamētum vsq; ad col= Lu.1
lum.i.funditus destrues illos, scdm q̊d in lib. Sapien. legitur: Disrumpet inflatos, & eos à funda=
mentis suis commouebit, & vsq; ad supremum desolabitur. Maledixisti sceptris eius.i.regno
& potestatibus impioꝝ. Oculi em̃ dñi super regnū peccans, vt conterat illud. Quib⁹ p aliū pro Sapi.4
phetam dicit: Ipsi regnauerūt & non ex me. Vel intelligendū est de aereis potestatibus & inuisi Amos.9.
bilibus hostibus, q veniūt vt turbo ad dispergendū nos, secūdum q̊d ait Apost. Non est nobis Osee.8.
colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, contra spūa= Ephe.6
lia nequitiæ in cœlestibus. Exultatio eorum sicut eius q deuorat pauperem in abscondito. In=
uisibiles etem̃ hostes de aïaꝝ nostraꝝ ruina maxime gaudēt, quemadmodū scriptū est: Qui tri
bulant me exultabūt si motus fuero, ideo orat vir sanctus: Neq; irrideant me inimici mei. Scri= psalm.12.
ptum quoq; est: Dñe pater ne derelinquas me, & incidam in conspectu aduersarioꝝ meorum, psalm.24.
C & gaudeat inimicus meus. Nonne ergo miserrimi sunt, stulti ac cæci, q dęmonū inspiratiōi cō Eccl.23
sentiunt vitijs inhærendo, qui aliud nihil nisi æternam eoꝝ damnationem ac irrisionem exq=
runt? Viam fecisti in mari equis tuis.i.electis tuis, de quibus iam dictum est: Qui ascen=
des super equos tuos. Istis præparat deus viam in hoc seculo nequam, dando eis gratiam am=
bulandi per arctam viam, quæ ducit ad vitam. Hæc via est diuinorum custodia mandatorū,
& eoꝝ quæ iubet ecclesia: in luto aquaꝝ multarum.i. in carnali, mortali, immunda concupi=
scentiarum piscina, vel infra spurcitias vitiorum, ne in illis ambularent electi. Iustum em̃ dedu
xit dñs per vias rectas. Et Isaias: In manu (inquit) forti erudiuit me dominus, ne irem in via po Sap.10
puli. Sed (vt legitur) via impiorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur & corruent in Isaiæ.8.
ea. Ideo gloriat S. Dauid in dño, & ait: Eduxit me de lacu miseriæ & de luto fecis. Audiui & cō Ierem.23.
turbatus est venter meus, hoc iam supra satis expositum est, etiam in principio huius cantici. psalm.39.
Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat.i.nunc oro à te pro peccatis meis pa=
ternaliter castigari, & Christo pro me passo conformari, quemadmodum Ieremias deposcit:
Corripe me domine, veruntamen non in furore tuo, vt requiescam, id est, à cunctis miserijs li= Ierem.10.
berer in die tribulatiois.i.in hora mortis atq; iudicij. Vt ascendam ad populum accinctum no
strum, id est de peregrinatione pertingam ad patriam, ad triumphantem ecclesiam, ad milites
illos victoriosissimos & beatos. Non enim sunt cōdignæ passiōes huius temporis ad gloriā illā
futuram. Hoc precor, quoniam inter homines viuere periculosum mihi est. Ficus enim non Roman.8
florebit, id est ecclesia, quantum ad plurimos, sine virtutum decore manebit, etiam quidam
qui ex naturali dispositione mites & dulces sunt, qui bonitate suæ indolis abutentes,
vitijs

vitijs implicantur, vanitatibusq; falluntur, & non erit germen. i. fructus bonorum operum in vineis. i. particularibus quibusdam ecclesijs. Mentietur opus oliuæ. i. operatio eorum qui mise ricordes videntur, non erit vere meritoria, quia non ex charitate, sed vanitate procedens. D
Mat.6 Hoc accidit multis, propter quod ait Saluator: Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua qd faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito. Vel, Mentietur opus oliuæ, quoniã mul ti volunt alijs misereri atq; succurrere, & proprijs non miserent, neq; subueniunt aīabus, quas quotidie vitijs vulnerare non cessant, nec pœnitent, neq; emendant. Ideo in Ecclesiastico dici-
Eccl.30 Mat.16 tur: Miserere aīæ tuæ placens deo. Et Christus: Quid prodest homini si vniuersum mundũ lu- cretur, aīæ vero suæ detrimentum patiat? Charitas ergo & pietas à seipsis incipiant, & sic deri- uentur ad alios. Deniq; sicut in prophetis per ficum, vineam, & oliuam designatur multoties synagoga, ita in nouo testamento per eadẽ designat ecclesia. Vnde & ista de synagoga possunt intelligi, quæ præsertim post Christi aduentum cessauit florere, fructificare, cœpitq; tunc con
Mar.11 tra Christũ mentiri, blasphemare, & fallere. Nam & per ficum, cui Christus antea maledixit, ita q͂ aruit, figurabatur tunc synagoga infertilis. Abscindetur de ouili pecus. Ouile est ecclesia, de qua pecus abscinditur, quando per negligẽtiam propriam vel pastoris subditus peccat atq; damnatur. Vnde omni prælato præcipit Salomon in Prouerbijs: Diligenter agnosce vultum
Prou.27 pecoris tui, tuosq; greges considera: & non erit armentum in præsepibus. i. multitudo creden tium Christi pascuis non vescetur, spiritalia alimenta & ecclesiæ sacramenta debite exquiren- do: sed spiritalibus præponet temporalia atq; carnalia, sicut (proh dolor) iam videmus. His itaq; sic pereuntibus, quilibet electus dicere potest: Ego autem in dño gaudebo, eius bonitatẽ E & beneficia contemplando, eumq; in oībus diligendo ac venerando: & ponet pedes meos qua si ceruorꝫ, id est, expeditos charitatis affectus, ac feruida sancti amoris desideria mihi præsta- bit, quibus non solum ambulem, sed insuper curram viam mandatorꝫ cœlestium, hostibusque
Psal.118 salutis meæ præualeã. Hoc cõuenit cuilibet idoneo pugnatori ac militi Christi, q cũ Psalmista
psalm.17. dicere potest deo: Qui perfecit pedes meos tanq̃ ceruorum. Cæterorũ moralitas seu mysticus intellectus, euidens est ex præinductis. In solo igitur domino sit amor, fortitudo, spes, & gau- dium nostrum.

¶Oratio ex cantico Abacuc.

INsinua dñe menti nostræ maiestatem verborꝫ tuorꝫ, anticipa nos mīa tua priusq̃ zelus iræ desæuiat, vt mirabilia tua iudicia, effectus tuæ iustitiæ, ordinẽ creaturarꝫ, gubernationẽ vni uersi, miracula quæ à principio mũdi fecisti, dona grãꝫ, hoīm dispositionẽ, filij tui dignationẽ incarnationẽ & passionẽ considerantes atq; amantes, & in deo Iesu nr̃o exultantes, propitia- tionem tuã cum pctõꝫ venia & sempiterna gloria consequamur. Per eundem.

COMMENTARIVS IN CANT. MOSI. Deuteron. 32. Cap.

¶Argumentum authoris.

EXcellentia, sententiositas ac profunditas cantici huius innotescũt ex hoc, q̃d in lib. Deute-
Deut.31 ronomij disseruit dñs de cantico isto dicẽs: Nunc itaq; scribite vobis canticũ istud, & doce te illud filios Israel, vt memorit᷑ teneant, & ore decantent, & sit mihi canticũ istud pro testimo F nio inter filios Israel. Cũq; inuenerint eos mala multa, respondebit eis canticũ istud pro testi- monio q̃d nulla delebit obliuio ex ore seminis tui. Itaq; S. Moses de rebus sublimibus locutu- rus, atq; ad suam doctrinã attentos nos facere volens, ita exorsus est.

¶Expositio lr̃alis cantici: Audite cœli quæ loquor.

Deut.32. AVdite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.] Simili mõ Isaias in exordio li- 1
Isaiæ 1, Ierem. 2. bri sermonũ suorꝫ ac visionum: Audite (inq̄t) cœli, & auribus percipe terra, qm̃ dñs locutus est. Ieremias quoq;: Obstupescite, ait, cœli super hoc. Porro in lib. Deutero.
Deut.31 Moses dixit: Inuocabo contra eos cœlum & terram, iccirco q͂ ait: Audite cœli quæ loquor, &c. est inuocatio cœli & terræ in testimoniũ contra iniq̄s, hoc est, assumptio cœli & ter ræ in testes, seu ad testificandũ q͂ vera sint ista, & q͂ Moses hæc ipsa prænunciauerit populo si- bi commisso, præauisando, increpando, admonendo, instruendoq; eos: sicq; suũ adimplens of- ficium, q͂ sibi imputari non valeat subuersio populi ac ruina. At vero apud Isaiam & Ierem. per cœlos qui ibi & hic ad audiendũ, testificandum, & obstupescendum inuitantur (secũdum Hieronymum, Haymonem, Bedam & alios) intelligũtur habitatores cœlorum, ciues cœli em pyrei, & specialiter angeli sancti, qui in diuino iudicio testimonium pro bonis hominibus per-
psalm.49 hibebunt: imo & contra malos, iuxta quod scriptum est: Aduocabit cœlum desursum, & ter- ram discernere populum suũ. Per terram vero genus humanũ, præsertim electi homines intel liguntur, qui coram deo seinuicem iuuant, & de cognitis sibi testantur, ac in iudicio iudicabũt cum CHRISTO per assessoriam dignitatem, & approbationem diuinæ sententiæ.

Insup

A Insuper non penitus eadem ex causa Moses & phophetæ in testimonium vocant ac sumunt
cœlum & terram, id est, angelos & homines. Angeli nanq; inuitantur ad hoc, non vt informē
tur, aut quia indigeant hominū verba audire, vel testari pro eis: homines vero, vt instruantur,
& quia necesse est eis verba prophetarum audire. Possunt quoq; per cœlum & terram secun
dum Glossam historiamq; Scholasticam, intelligi cœlestia corpora & elementa. Glossa etem
ait: In principio cantici Moses maxima elementa in testimoniū vocat, vt si homines mandata
dei neglexerint, illorum testimonio cōuincant & puniant conuicti. Et magister in historijs in p
sona Mosi loqtur: Quia in testimoniū huius rei deest mihi protestatio hoīm aut inutile esset, Petrus
qa mortales sunt, immortalia elementa in testimoniū inuoco. Circa quæ vba quærit primo, Com. hist.li. Deu
qualiter corporibus cœlestibus & elementis competit testimonium exhibere. Secūdo quomo ter.cap.18
do cœlum dicatur elementum. Tertio quomodo cœlum & terra dicant immortalia elemēta.
Ad primum dicendū, q cœlum & terra dicunt testimoniū dare hoibus, sicut dicuntur deū be
nedicere ac laudare, non formaliter, sed occasionaliter ac materialiter. Nam sicut consideranti
bus ea, dant occasionem & materiam laudandi benedicendiq; deū, sic dant occasionem testifi
candi q inuiolabiliter vera sint verba creatoris eorum, & q impie agāt qui dei præceptis inobe
dientes existunt. Rursus p hoc testimonium phibent veritati contra iniquos, qa sunt instrumē
ta diuinæ iustitiæ ad vlciscendū pctā illorum. Quod faciendo, ostendūt quàm vera sint dei ver
ba, & q iusta eius mandata, & quàm enormia sint hominum scelera. Hinc scriptū est in libro
B Sapientiæ: Armabit creaturam ad vltionē inimicorum, & pugnabit pro eo orbis terrarum contra Sapien.5
insensatos. Et rursus in eodē: Creatura tua tibi factori deseruiens, excandescit in tormentum Sapien.16
aduersus iniustos, & lenior fit ad bñfaciendum pro his q in te confidunt. Sic demū dicūtur ob
stupescere super peruersitatibus hominum, quoniam cōtemplantibus cœlestia corpora ac ele Ierem.2
menta, innotescit infinita creatoris maiestas, ex qua consideratione mox oritur admiratio sa
pienti, q homines audent tanti principis violare præcepta. Hinc ait Hieronymus: Cœlum vi
dens dei præcepta calcari inhorrescit, & stuporē dissimulare non potest. Ad secundū dicendū,
q cœlū dr̄ elementum, nomen elementi improprie & extense sumendo, inquantū est simplex
corpus & principiū aliorum, cum qbus tñ compositionem non intrat. Ad tertium respondendū,
q cœlum & terra dicuntur immortalia elementa, id est, incorruptibilia. Cœlum quippe, quā
tum ad suam substantiam, corrumpi non potest: terra vero (sicut & cætera tria elementa) q
uis quo ad partes suas possit corrumpi, qa habet contrarium, non tñ q ad se totam, iuxta illud
Ecclesiastis: Generatio præterit, & gñatio aduenit, terra vero in æternum stat. Verum (vt recitat Eccl.1.
Augustinus) quidam cœlum & terram quasi animata ad audiendū prouocari putant, secun
dum illud in psalmo: Qui respicit terram, & facit eam tremere, cum hoc dei potestatis sit, non Psal.103
eorum intelligentiæ. Amplius, quidam pertranseuntes exponunt sic: Audite cœli quæ loquor,
&c, ac si dicat, sicut cœlum & terra sunt stabiles res, sic sermones mei sint firmi. Quæ expositio
alicuius apparentię esset, si textus haberet, fiant, vel sint vt cœlum sermones mei, & vt terra ver
ba oris mei. Veruntamen expositio & cōparatio ista videt impropria, cū dicat Saluator: Cœ
C lum & terra transibunt, vba aūt mea non transient. Præterea cantici huius materia est excellē
tia & bñficentia dei, exhortatio & increpatio populi, ingratitudo atq; puersitas eius, & magno
rum introductio mysteriorum. Hinc Lira hic scribit: Hoc loco describit exhortatio plebis ad pse
uerandū in lege & diuinis præceptis. Sed contra hoc loqtur Rabbi Paulus: Canticū istud non
est exhortatoriū, se mere propheticū, nec in ipso ponunt aliqua monitoria vba. Quod nō cen Rab.Pau.
setur rite prolatū, cū exordiū huius cantici sit exhortatoriū magis q pphetale, cū dr̄: Audite cœ
li quæ loquor, audiat terra, &c. Et infra: Memento dierum antiquorum. Nec est inconueniens cadē
verba esse exhortatoria atq; prophetica, vt cum dr̄ apud Isaiam: Descende, sede in puluere filia
Babylon. Et apud Zachariam: Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem. Ecce rex tuus ve Isaiæ.47.
niet tibi iustus & saluator. Item Rabbi Paulus ait: Ea quæ hic preuaticinant, tpe Isaiæ ad execu Zach.9
tionem procedere inceperunt. Ad quod dico, q statin tpe Iudicum cœperunt impleri quæ in Rab.Pau.
2 isto cantico prædicuntur de Iudæorum plagatione propter eorum facinora. ¶Concrescat vt
pluuia doctrina mea] id est, quemadmodum pluuia augetur & crescit in terra ex nubium reso
lutione, sic mea doctrina in cordibus audientium augmentetur, & inualescat ex supna infusio
ne. Vel sic: Concrescat vt pluuia doctrina mea, hoc est, sicut pluuia terram fœcundat, sic mea
doctrina mentes audientium efficiat fructuosas, quatenus ex semine verbi cœlestis procedāt
in fructus virtutum, iuxta id Isaiæ: Quomodo descendit imber de cœlo, & inebriat terram, & Isaiæ.55.
germinare eam facit, sic erit verbum quod egredietur de ore meo. [fluat vt ros eloquium meū]
3 id est, sermo meus fructose ac dulciter recipiatur, sicut rorem suscipit tellus. ¶Quasi im
ber super herbam, & quasi stillæ super gramina.] id est, sicut imber seu humor pluuialis diffun
ditur

ditur super herbas, & facit eas virere ac multiplicari, & sicut stillicidia influunt graminib⁹ decorem & vbertatem: sic verba mea audientiũ aı̃as ornent virtutibus bonisq; actib⁹ faciãt eas florere. Et sicut pluuia velociter funditur, & longe ac late se spargit: sic prædicatio mea ab audientium cordibus celeriter accipiatur, & de vno emanet in alium, & multis communicetur. D
2.Thes.3 Vnde & Apostolus ait: Sermo dei currat & fructificet sicut in vobis. Et Psalmista: Velocit̃ cur
Psal.143 rit sermo eius. [quia nomen domini inuocabo]. i. deum exorabo vt dignetur assistere: ideo cõfidenter opto & hortor verba mea sic recipi ac taliter fructificare, quia omnipotens deus p gratiam suam hoc põt conferre, & vt conferat oro. Consequenter in laudẽ dei deuote prumpit, & volens populi peruersitatem ingratitudinemq; monstrare, bonitatem, maiestatem, ac magnificentiam dei prætangit. ❡[Date magnificentiam deo nostro.] Magnificentia dicitur quasi 4 magnæ rei seu magnorum effectuum efficientia. i. vis effectiua rerum sublimium. Itaq; date
Sapi.12 magnificentiam deo nostro. i. omnipotentiam omnisq; clari effectus efficientiam vero deo
Roman.4 asscribite. Subest etenim ei cum voluerit posse, qui vocat ea quæ non sunt tanq̃ sint, & omnia
Psal.134 quæcunq; voluit fecit in toto vniuerso, à quo omne datum optimũ & donũ perfectum est. Ideo
Iacobi.1 omne bonũ & qcqd præclarũ est, attribuendum est ei. [dei perfecta sunt opera] Si perfecta sunt opera dei, cur & qualiter inuenitur imperfectio tanta in creaturis? Et respondendum, ꝙ vnũquodq; in sua specie, & quantum ad suum substantiale perfectum est, qa species rerũ consistũt in indiuisibili, qa se hñt vt numeri, in quibus quæcunq; vnitatis additio siue subtractio variat speciem. Itaq; vnũquodq; habet q̃d ad suã specificã requirit̃ rationẽ, atq; essentialem perfectionem. In accidentalibus aũt oportet pficere. Rursus dei perfecta sunt opera, qa & si vnũquodq; secundum se sumptũ videat̃ imperfectũ, omnia tñ simul accepta sicut sunt valde bona, ita & valde præclara atq; perfecta, qa seinuicem iuuant, ornant, pficiunt, sicut in Genesi scriptũ est: E
Gene.1 Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Itemq;: Perfecti sunt cœli & terra & oẽs
Gen.2 ornatus eorum. Nam & ipse pulcherrimus eorum ordo, grandis pfectio rerum est, & vniuersa venustas: quemadmodum in exercitu vnusquisq; per se quandam habet imbecillitatem fortitudinemq; minorem, sed omnes simul sunt valde fortes, atq; ex mutua condecenti coordinatione præcipuum sortiuntur vigorem & mirũ decorem. Hinc quoq; secundũ Philosophum totum vniuersum comparat̃ ad primum principiũ, sicut exercitus ad regem seu principẽ. Et Plato ait, ꝙ mundus incomparabili pulchritudine decorat̃. Et denuo: Optimi (inqt) ac pfecti opificis erat optima adducere, & opus pfectum producere. [& oẽs viæ eius iudicia.] Viæ dei quandoq; vocantur pfectiones & attributa ipsius in seipso, per quas procedit in actum ad causandũ
psalm.24. in creaturis. Vnde fertur in psalmo: Vniuersæ viæ dñi mı̃a & veritas. Et rursus: Duo hæc audi
psalm.61. ui, qa potestas dei est, & tibi dñe mı̃a. Itemq;: oı̃a in sapientia fecisti. Quod si quæratur, cum p
Psal.103 fectio dei sit ipsemet deus, pure simplex, & infinite pfectus, quomodo perfectio dei dicatur via, cum deus sit omnium vltimus finis, & via sit mediũ quoddam ad finem? Respondet, ꝙ scđm modum & ordinẽ nr̃æ apprehensionis inter deũ agentẽ & eius effectum, potentia, sapientia, misericordia, iustitia & voluntas eius accipiuntur quasi formalia quædam agendi principia, & ita sunt quasi medium inter deum & creaturam. Hinc de eo ait Boethius: F
Boethius Principium, vector, dux, semita, terminus idem.

Hæ itaq; increatæ viæ, quæ realiter idem sunt, sicut & attributa perfectionesq; dei, hæ inquã viæ sunt iudicia. i. iudiciales seu discretæ, quia in omnibus prudentissime ac sapientissime agũt. Præterea viæ dei sunt eius præcepta, consilia, documenta, quæ oı̃a sunt iudicia censura discretionis ornata. Iudicium nanq; frequenter pro discretione accipitur. Vnde in primo suo aduẽ
Iohan.12. tu dixit Saluator: Nunc iudiciũ est mundi. Iterũ viæ dei sunt operationes ac gesta, leges ac iura
Psal.144 ipsius, quæ oı̃a iusta sunt & discreta, iuxta id psalmi: Iustus dñs in oı̃bus vijs suis. Vnde in Apo
Apoc.17 calypsi dicit̃: Magna & mirabilia sunt opera tua dñe deus oı̃potens, iustæ & veræ sunt viæ tuę
Ibidem rex sanctorũ. Et rursus: Etiam dñe deus oı̃potens, iusta & vera iudicia. Præterea quæri potest quõ omnes viæ dei sint iustæ, & iustus dñs in oı̃bus vijs atq; iudicijs suis, cũ dictũ sit: Vniuersæ
Psal.144 viæ domini mı̃a & veritas, imo cum scriptum sit in Canonica Iacobi: Superexaltat autem mi
Iacobi.2. sericordia iudicium. Atq; in libro psalmorũ: Miserationes eius super omnia opera eius. Dicendum ꝙ deus in vita pñti tanq̃ in itinere & exilio specialiter exhibet misericordiam, in iudicio vero tam particulari q̃ generali specialiter suam monstrabit iustitiam. Cum vero oẽs viæ dei dicuntur iustæ, & iustus dñs in cunctis operibus suis, iustitia sumit̃ extense, pro condecentia quadam, qua decet deum sic agere sicut agit. Nam & ipse tam bonus, pius, amorosus ac liberalis consistit, vt deceat eum etiam indignis, ingratis ac impijs misereri, & bona pro malis largiri. ❡[Deus fidelis] quia verax in verbis, & promissa integre implens, fons totius fidelitatis & fidei author, & omnia opera eius in fide. De quo Psalmista: Fidelis dñs in omnibus vijs suis [& absq;

A absq; vlla iniquitate]cum ipse sit bonitas pura &primum ens,mensura,causa,ac regula totius virtutis, sanctitatis ac ęquitatis. Vnde in lib. Sapien. legitur: Cum sis iustus,oia iuste disponis: Virtus eñ tua iustitiæ initium est. In lib. Iob q̃q;: Absit à deo impietas,&ab oipotente iniqtas. Sapien. 12 Job 34.
Ideo in euang. ait: An nõ licet mihi quod volo facere? quasi dicat vtiq;. Siquidem eo ipso quo Mat. 20
placet deo quid,bonum & iustũ est. [iustus &rectus.] Forte quis instet dicens: Si iustus est de⁹, cur potius vnũ prædestinauit,elegit,vocat & saluat q̃ alium? Cur frequenter deserit iustos,per mittens eos cadere ac perire,& allicit sibi iniustos? Cur sæpe conuertit peiores & deserit melio res? Cur vnũ sic præuenit magis q̃ alium? intantum vt protestef: Miserebor cui voluero,& cle mens ero in quem mihi placuerit. Deniq; iustus est q vnicuiq; reddit quod ei debetur. Deus ve Exo 33
ro nulli est debitor. Et respondendũ q deo cõpetit nõ cõmutatiua,sed distributiua iustitia,qa vnicuiq; dat q̃d meref,& vnicuiq; influit gratię dona scd̃m quod se disponit. Dat etiã vnicuiq; secundũ propriã virtutẽ,capacitatem seu dignitatẽ,nec psonaꝝ acceptor est. Rursus deus dr̃ Mat. 25
iustus,qa in oibus agit vt eum decet,& prout eius sapientia dictat. Hinc Anselmus loqtur deo: Mat. 22
Cum punis malos iustũ est, qa illoꝝ meritis congruit:& dum parcis malis iustum est,qa boni Roman. 2
tatem tuam decet. Quamuis aũt absolute loquendo ac proprie deus nõ sit hoibus debitor, tñ Gal. 2 Ephe. 9.
quodammodo debitor iustis est,inquantum bñ agentibus remunerationem promisit,& eum Col. 3
id facere deceat,iuxta illud in li. Iob: Opus hoïs reddet ei,&iuxta vias singuloꝝ restituet. Hinc Act. 10. Iacob. 2
Thomas in 1. parte,q. 21. disseruit: Opus iustitiæ dei semper præsupponit opus miæ,& in eo Iob. 34.
B fundatur,qm̃ qcqd virtutis aut meriti,qcqd boni aut debiti reperif in creaturis,ex diuina pie tate originalif datum est,cuius dona sunt merita nostra[peccauerunt ei] i. ad irreuerentiã dei mandata eius transgrediendo[nũ filij eius in sordibus]. i. praui filij Israel,q peccando à deo pa tre degenerauerunt,& ipsum inhonorando demeruerunt appellari filij eius. Vnde per Mala chiam dñs loqtur: Filius honorat patrem suum. Si ergo pater ego sum,vbi est honor meus? Et Malach. 1
quod dictum est: in sordibus,potest referri ad ṽbum hoc,peccauerunt,qa in immunditijs,præ sertim in idololatrijs suis dñm offenderunt. In scripturis aũt tam idola,q̃ cultus eoꝝ sordes vo cantur. Potest item referri ad id,non filij eius,qm̃ immunditia vitioꝝ est ratio,ob quã nõ sunt filij dei,præsertim vero p infidelitatẽ seu incredulitatẽ merenf hoies non esse, nec dici filij dei, cum ad Gal. dicat Apl's: Oẽs vos filij dei estis per fidem. Et apud Iohan habef: Quotq̃t aũt rece perunt eũ,dedit eis potestatẽ filios dei fieri. Porro Septuaginta transtulerẽt, peccauerẽt nõ ei filij Gal. 3 Iohan. 1.
vituperabiles. Et hoc veꝝ quantũ ad hoc q peccãdo nocuerẽt sibijpsis,nõ deo,iuxta q̃d legitur ĩ
6 lib. Iob: Si peccaueris,qd deo nocebis:& si iuste egeris,qd ei donabis? ¶[Gñatio praua]in effe Iob. 35.
ctu [atq; puersa]in affectu. Praua q̃q; in sensualitate,& puersa in superiori parte aïæ. Praua p errorẽ ac perfidiam intellectus,puersa per infectionẽ affectus. [hæccine]. i. an hæc? quasi dicat, merito ista non faceres. Hæccine inquam[reddis dño populeꝗstulte & insipiens?]. i. tantas iniu rias & offensas deo rependis p bñficijs eius,&pro reuerentia quę ei propter propriam suã ma iestatem ac honorabilitatẽ debef,tu Israelitica gens stulta nõ cognoscẽdo teipsam,nec bene vtẽ do rebus creatis,atq; insipiens male sentiẽdo de creatore? ¶[Nunqd nõ ipse est pater tuus?]Iam
7 C dictum est q impij nõ sint filij dei,sed magis diaboli,qbus ait Saluator: Vos ex patre diabolo estis. Qũo ergo nunc dicitur eis: Nunqd non ipse est pater tuus? Et respondendũ, q impij sunt Iohan. 8.
filij dei iure creationis, non aũt grã adoptionis,impij vero ad tps,& tñ electi ad vitam gloriæ sunt filij dei per prædestinationẽ æternã. Itaq; ipse est pater tuus[q possedit te]per fidem &gra tiam q̃diu ei seruisti. Vel possedit te,iure sui dominij vniuersalis,qm̃ ipe est oim dñs,etiã iniqꝝ de iure,& si non de facto: imo & de facto,q̃tũ ad hoc q ei resistere nequeunt,& suam in eis dñ vult volũtatem exercẽt. Vnde de Oolla & Ooliba per Ezechielem testaf: Et habui eas. Vel,pos Ezech. 23.
sedit te,conseruando te in esse q̃diu subsistis,sine cuius manutenentia nec ad momẽtum posses subsistere. [& fecit & creauit te.] Fecit te,corpus formando: creauit,animam de nihilo producẽ do. Vel fecit te,p causas secundas quantum ad corpus. Nam opus naturæ,& quicquid parẽtes ad procreandum efficiunt,atq; cœlestia corpora influunt,est principaliter opus dei. Quod S. Iob insinuans loqtur deo: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me totum in circuitu. Nõ ne sicut lac mulsisti me,& sicut caseum me coagulasti? Et creauit te,qa nõ solum cõdidit aïam, Iob. 10.
sed & in exordio mũdi ipsam materiã. At ṽo in his ṽbis scd̃ Glossam est ordo ꝑposterus. Pri mo eñ deus creauit,pducendo vt esset,scdo fecit formando,tertio possedit dominando. Verun tamen corpus formaf anteq̃ aïa creetur. ¶[Memẽto dieꝝ antiquoꝝ]. i. ea q̃ ab exordio mundi cõtigerẽt ad memoriã reuoca,pręsertim qualiter ex antiquis. i. diu elapsis diebus deus misericor dissime & gratiosissime egit cum sc̃tis patribus tuis Abrahã,Isaac & Iacob,ex qbus cognoscere poteris quàm vere ipse sit pater, creator,formator,possessorq; tuus. Sic & Psalmogra. ait: Me mor fui dieꝝ antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis; Et Isaias sanctus deo fa Psal. 142 Isaiæ. 62.
tetur

tetur: Et nunc dñe pater noster es tu, nos vero lutum: & fictor noster es tu, & opera manuum D
tuarum omnes nos. [cogita generationes singulas] quantum in scripturis redactæ sunt, aut aliũ
Gen.16 de tibi patescunt. Præsertim attende gñationes descendentes de Abraham, Isaac, & Iacob, qua
liter deus elegit ipsum Isaac & eius posteritatẽ, magis q̃ Ismaelem ac semen ipsius. Deinde qua
Gen.26 liter vnum filiorum Isaac, scilicet ipsum Iacob elegit, fratre eius relicto, & qualiter vniuersos filios Ia
cob elegerit, & posteritates eorum vsque in præsens præ cęteris gentibus sibi assumpserit in popu
Deut.10. lum peculiarem, sicut in Deuterono. dicitur: Patribus tuis conglutinatus est dñs, & elegit eos,
amauitque semen eorum post eos. Hæc memoriter reuoluendo, scies q̃ gratiose ac munificẽter do
minus egerit cum patribus tuis tecumque. ¶ [Interroga patrem tuum] & antecessores tuos fide
les, eorum scripta & gesta inuestigando. [& annunciabit tibi] veritatem de his. Pater enim notã 9
Isaiæ 38, faciet filijs veritatem, & in antiquis est sapientia. Interroga quoque [maiores tuos] puta docto
Iob 12 res legis, seniores plebis, sacerdotes atque prælatos, [& dicent tibi] q̃ pie & liberaliter dominus
egerit cum progenitoribus tuis, & tecum, quod etiam constat ex eo quod subditur: ¶ [Quando 10
Gen.11 diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam] quod post diluuium in cõstructio
ne turris Babylonicæ contigit. Nam vsque ad tempus illud posteri Noe erant quasi plebs vna,
vel non multum ab inuicẽ diuisa habitatione atque dominio. Sed in ipsa turris ædificatione lo
quelæ sunt multiplicatæ, & qui eiusdem loquelæ effecti sunt, simul manserunt, & gens vna fue
runt. Veruntamen ante turris inceptionem, diuisæ erant posteritates ac familiæ natæ ex trib⁹
Gen.10 filijs Noe, quemadmodum in lib. Geneseos scriptum est, quo inter cætera legitur: Hæ familiæ
Noe iuxta populos & nationes suas, & ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium, imo se E
Isidorus, cundum Isidorum historiamque Scholasticam, ante turris inchoationem, ex tribus filijs Noe fue
Petrus Com. histo.li.Gene.cap.37 runt natæ septuagintaduæ gentes siue familiæ, vcz quindecim de Iaphet, triginta de Cham, vi
gintiseptem de Sem. Attamen Augustinus 16. de Ciuitate dei, computat de Cham generatio
nes trigintaunam, & per consequens in toto generationes septuagintatres. Postea vero fatetᷣ
ꝙ verius numerarentur septuagintaduæ duntaxat. In ipsa aũt turris fabricatione, deus operã
tibus existentibusque ibidem, nouas indidit linguas. Quod qualiter factum sit, difficile est intelli
gere ac docere, secundũ quod 16. de Ciuitate dei asserit Augustinus: Per linguas diuisæ sunt si
cut placuit deo, qui hoc modis occultis nobisque incõprehẽsibilibus fecit. Facta itaque idiomatũ
plurificatione, diuisit altissimus septuagintaduas gentes illas per diuersa climata orbis, & sepa
rauit filios Adæ natos per Noe & filios eius abinuicẽ, loquela, habitatiõe, dominio, quẽadmo
Gen.11 dum in Genesi legitur: Inde dispersit eos dñs super faciem cunctarum regionum. ¶ [Constituit 11
terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel.] Hoc in Glossa interlineari exponitur sic: Tot
constituit dñs singulas gentes, quot erant singulæ personæ in populo Israel, vel quot ingressæ
sunt Aegyptum .i. septuaginta. Vnde & alij dicunt: Termini populorum seu populi distincti,
sunt secundum septuaginta linguas, iuxta numerum filiorum Israel, qui intrauerunt Aegyptũ cum
Gen.46 Iacob, qui erant septuaginta iuxta illud Geneseos: Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ
sunt Aegyptum, fuerunt septuaginta. Atque secundum hoc fuerunt septuaginta populi distin
cti secundum diuersas linguas. Itaque constituit terminos populorum .i. præfata linguarum confu F
sione ac multiplicatione distinxit Gentes, & eas numerauit, earumque terminos .i. fines seu habita
tiones, aut certam quotam posuit iuxta numerum filiorum Israel, qui cum Iacob introierunt Aegy
ptum. Verum huic expositioni aliqua obuiare videntur. Primum, quia (secundũ Augustinũ
16. de ciuitate dei) ex tribus filijs Noe, septuagintaduæ gentes ac totidem linguæ per terras es
se cœperunt. Et addit: Quæ gentes crescendo etiam insulas impleuerunt, & auctus est nume
rus gentium multo amplius quàm linguarum. Nam & in Aphrica nouimus barbaras mul
Gen.46 tas nationes esse in vna lingua. Secundũ, qm̃ in Genesi habetur: Cunctæ animæ quæ ingressæ
sunt cum Iacob in Aegyptum, & egressæ de fœmore eius, fuerunt sexagintasex. Tertium, quo
niam septuaginta transtulerunt: Omnes animæ domus Iacob fuerunt septuagintaquinque.
Quàm translationem reprehendi non posse, constat ex eo quod legitur in Actis, vbi Lucas euã
Act.7 gelista refert sic verba beati protomartyris Stephani: Mittens Ioseph, accersiuit patrem suũ in
animabus septuagintaquinque. Ad hæc posset quis dicere, ꝙ scriptura non solet computare aut
exprimere minutias numerorum aut temporum. Porro dum septuaginta animæ, seu personæ
domus Iacob dicuntur Aegyptum intrasse, computantur & Ioseph & filij eius. Nam Ioseph il
luc intrauit, & duo filij eius ibi nascendo, ingressi sunt terram illam. Computatio demũ Septua
ginta interpretum intelligenda est secũdum Hieronymũ per prolepsim .i. anticipationem, ita
ꝙ numerant etiam quinque filios filiorum Ioseph. Preterea S. Gregorius antiqua vtens transla
tione: Statuit inquit numeros gentium iuxta numerum angelorum dei. Vbi scriptura videtur signi
ficare, ministeria angelorum ordinata esse super singulas gentes vel hoĩes, q̃bus hoĩes regant &
defen

defendantur. Superna enim ciuitas dei ex angelis & hominibus constat. Ad quam tanti cõscẽ
A dunt hominum, quanti illic remanserunt angelorum. Hæc Gregorius. Aliĳ autem dixerũt q̊d
tot homines saluabuntur, quod angeli corruerunt: quod Anselmus in libro. Cur deus homo,
reprobat satis. Homines quippe non sunt facti solum ad reparandum ruinam angelicam: qa
etsi angeli non peccassent, nihilominus homines facti essent, quamuis forsitan non in numero
tanto. Fuerunt quoq; quidam dicentes, quod tot homines saluabunt. quod angeli corruerunt,
& vltra hoc, quod angeli stantes manserunt. Vel secundum alios, quot angeli erãt in exordio
conditi: sicq; de isto non videtur certitudo haberi. Hinc Thomas in prima parte Summæ suæ
quæstio 23. ait: Melius dicitur quod soli deo cognitus est numerus electorũ in superna felicitate
locandus. Postremo secundum Magistrum in historiĳs, Hebræi sic legunt: Constituit dñs ter-
minos populorum: sed terminos filiorum Israel constituit iuxta numerum: quasi dicatur: Isra
12 elem tanquam charum dñs numerauit: alios tanquam viles, numero non distinxit. ¶ [Pars au
tem dñi populus eius]. i. electus & fidelis populus fuit pars dei: quod pro tempore illo accipit
de populo Iudæorum, quem deus sibi assumpsit ac dedicauit, cæteris ad idololatriam corruen
tibus. Ideo subditur [Iacob funiculus hæreditatis eius]. i. Israelitica plebs orta ex Iacob, fuit hæ
reditaria portio dei, seu peculiaris & hæreditarius populus eius quantum ad electos plebis illi
13 us: qm̃ erant adoptiui filĳ dei. ¶ [Inuenit eum in terra deserta] Deus populum istum in solitudi
ne visitauit & repperit, non à casu, sed ab idololatris Aegyptĳs segregauit: vt eum in eremo si-
bi arctius ac familiarius applicaret per legis donatiõem, ac aliĳs modis [in loco horroris & va- Deut.7 Exod 13
B stæ solitudinis] Quoniã eremus illa inter Aegyptum & Chanaan sita fuit solo aspectu terribi-
14 lis atq; prægrandis: in qua erat dipsas & serpens flatu adurens. ¶ [Circunduxit eum]. i. populũ
Israel deus per varia deserti loca, hinc inde deduxit [& docuit] populum illum per Mosen & a- Deut.8.
lios adiutores ipsius in regimine populi, & per inspirationes angelicas, per prospera quoq; &
aduersa, & per supernaturales effectus [& custodiuit quasi pupillã oculi sui]. i. deus Israeliticũ
populũ cũ speciali diligẽtia custodiuit, direxit, ꝓtexit. Nã & nubes eis contra solis æstum ob-
umbrauit, ducatumq; præbuit. Ab infidelium etiam impugnatione eripuit eos: sicq; sicut pu- Exod.13
pilla oculi præ cæteris membris diligenter protegitur, sic populum illum præ aliĳs dñs specia
15 liter gubernauit, & à diuersis præseruauit periculis. ¶ [Sicut aquila prouocans ad volandũ pul
los suos, & super eos volitans] Quemadmodum in glossa habetur, aq̃la videns pullos suos plu
mescere, vertit eos ad solis splendorem, & eos nutrit quos videt solem irreuerberata acie intue
ri. Quos vero conspicit visum deflectere, quasi degeneres deserit. Cumq; pullos approbatos
plumescere viderit, excitat eos ad volandum, alis suis eos percutiendo: lassos vero & deficien-
16 tes, alis sustẽtat. ¶ [Expandit alas suas & assumpsit eos, atq; portauit in humeris suis] Quia dũ
cupit suos transferre pullos ad alium locũ, accipit ipsos super humerum suum, & sic defert eos-
dem quasi non metuens à superiori parte periculum, tanquam omnibus auibus altius volãs
sed à parte inferiori ne iacula emittantur: contra quorum læsionem, exponit seipsam pro suo-
rum defensione pullorum. itaq; quam diligenter & amorose se aquila habet ad suos pullos tã
diligenter & amorose, imo multo amplius, deus se habuit ad filios israel, admonens eos ad spi
C ritalem profectum, ad contemplationis volatum, & super ipsos nubem suam extendens: alis q̃
q; suæ pietatis ac potestatis, suæ prouidentiæ & charitatis ipsos defendens, eos pie ac paterne
portauit, sicut in libro Deuter. fertur: Portauit te dñs deus tuus, sicut portare solet homo paruu
17 lum filiũ suũ. ¶ [Dñs solus dux eius fuit] i. solus verus deus per angelũ suũ & nubẽ atq; per Mo Deut.1.
sen & Aarõ, eduxit populũ Israel de Aegypto, & ꝑ eremũ duxit [& nõ erat cũ eo deus alienus]
. i. ppl's iste in via solitudinis alienos nõ coluit deos: q̃uis quidã ad modicũ tp̃s venerati sint au Exod.13
reum vitulum. Hinc in libro Num. Balaham dixit: Non est idolũ in Iacob, nec augurium in Is Exod.32
rael. dñs deus eius cũ eo est, & clangor victoriæ regis in illo est. Dñs deus eduxit eum de Aegy- Num.23
pto. Sed his obĳci potest quod per Amos loquitur deus: Nunquid hostiam & sacrificium obtu
listis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernaculum Moloch re- Amos.5
gi vestro, & imaginem idolorũ vestrorum. Vnde & in Actis sanctissimus martyrum primice-
rius Stephanus ait: Conuertit autem deus & tradidit eos seruire militiæ cœli, sicut scriptũ est Actuu.7.
in libro prophetarum: Nunquid hostias aut victimas obtulistis mihi in deserto? &c. Denique
sanctus Hieronymus scribit super præallegatum Amos prophetam: Ex hoc discimus loco, o-
mnes hostias & sacrificia quæ in deserto obtulit Israel, non deo obtulisse sed Moloch regi suo, Amos.5.
id est Lucifero seu stellę matutinæ. Glossa quoq; ibidem ex verbis sancti ait Hieronymi: Ex q̃
tempore factum est caput vituli aurei in deserto, omnia quæ fecerunt aut obtulerunt filĳ Isra Exod.32
el, non deo sed idolis fecisse monstrantur. Quod si leguntur postea deo aliqua obtulisse, non vo
luntate sed metu offerebant pœnarum. Dominus autem non tam ea quæ offeruntur, quam of

Amos.5. ferentium intuetur ac suscipit voluntatem. Ad ista super Amos & super Actus apostolorum D
Actuu.7. respondi: ideo breuitati studens, illuc mitto lectorem. ¶[Constituit eum super excelsam terrā]
id est Israeliticam plebem deus collocauit in terra promissionis, quæ terra est pars Syriæ Palæ 18
stinæ. Est aūt terra illa montosa altiorq; Aegypto ac circumiacentibus regnis: imo vt tangit
glossa, aliqui ferunt ibi esse verticem terræ quasi vmbilicum. Nam & medium terræ ibi esse pu
tatur. Cumq; terra ad sphæricam tendat rotunditatem, vt in tractatu de Sphæra docetur, ap-
paret quod ibi sit vertex terræ. Veruntamen paradisus terrestris altior perhibetur[vt comede
ret fructus agrorum] id est, terræ nascentia telluris illius vberrimæ. ¶[Vt sugeret mel de petra 19
oleumq; de saxo durissimo.] Istud secundum Gregorium ad literam stare non potest: quoni-
am populus ille nusquam legitur mel suxisse de petra, aut oleum de firma petra vt habet trans
latio alia: & verum est quod (prout verba superficietenus sonant) nullum horum ad literam
sit impletum. Nihilominus potest exponi ad literam ita, quod per verba hæc fertilitas ter-
ræ illius significatur, vt sit sensus: vt populus ille sugeret, in terra promissionis mel de petra,
id est, de locis saxeis & petrosis cauernis acciperet mella & ederet: quia in locis talibus atq; in
1.Reg.14. arboribus inibi sitis, mellificant apes. Hinc primo Regum libro legitur: Ingressus est populus
saltum, & apparuit fluens mel. Extenditq; Ionathan summitatem virgæ & intinxit in fauum
Iudic.14 mellis, & conuertit ad os suum. In libro quoq; Iudicum scriptum est: Examen apum in ore le-
onis erat, & fauus mellis. Oleum que de saxo durissimo, id est, de locis atque arboribus o-
liuarum quæ inter saxeas terras ibi nascuntur. In vasculis quoq; lapideis mel & oleum solent
seruari & inde sumi: sicq; de petra. i. vase lapideo mel suxerunt, & oleum de saxo durissimo. i. E
huiuscemodi vasculo solidissimo. Sumeret quoq;. ¶[Butyrum de armento]. i. ex fructu & pin- 20
guedine lactis vaccarum pertinentium ad pecorum gregem[& lac de ouibus cum adipe agno
rum & arietum filiorum Basan] Filij nanq; & habitatores regionis Basan abundabant peco-
ribus, quia pascualis extitit regio illa: & interfecto Og rege, filij Israel acquisierunt oues, arie-
Num.13 tes, ac cætera terræ illius iumenta, sicut ex diuersis libri Numerorum capitulis innotescit. ¶[Et 21
hircos cum medulla tritici] Nam in terra illa abundabant hœdi & capræ ac triticum optimum
cuius medullam. i. delicatam purgatissimamq; farinam, filij Israel acceperunt, [& sanguinem
vuæ biberent meracissimum] i. defecatissimum seu mūdissimum vinum ex botris pressum, q̄d
sanguis vocatur per similitudinem q̄ habet cum sanguine, præsertim loquēdo de rubeo vino
Vinum quoq; sanguinem gignit bonum, & instar sanguinis calefacit. ¶[Incrassatus est dilect9 22
& recalcitrauit] Hic Moses de futuro per modum præteriti propter prophetiæ certitudinem lo
quens, populi abusum ingratitudinemq; declarat. Incrassatus est dilectus & recalcitrauit. i. po
pulus Israel à deo præ cæteris electus atque dilectus saltem quantum ad temporalia bona im-
pletus est beneficijs dei & opibus in terra promissionis, & inobediens ac rebellis factus est deo.
Terrena enim prosperitas, opulentia rerū, voluptas & honor fuit multis occasio plurium vitio
rum, præsertim superbiæ & inobedientiæ[incrassatus] fertilitate terræ[impinguatus] superflu
itate alimentorum [dilatatus] possessionibus ac sobole. ¶[Dereliquit deum factorē suum] per 23
inobedientiam, præsertim per idololatriam[& recessit] per mentis auersionem ac infidelitatē F
Ierem.3 [à deo salutari suo]. i. in quo solo vera eius salus consistit, iuxta illud Ieremiæ. Vere in dn̄o deo
nostro salus Israel. ¶[Prouocauerunt eum in dijs alienis, & in abominationibus ad iracundiā 24
concitauerunt] id est, in idololatrijs & abominabilibus vitijs deum tam grauiter offenderunt,
quod ipse inuariabilis deus omnia tranquillissime iudicans, p̄ modum vehementer irati se ha-
Iere.4 buit, illos acerrime puniendo, cum ipse improuocabilis perseueret, sicut per Ieremiā fatetur: Nun-
1.Cor.10 quid me ad iracundiam prouocant? Nonne semetipsos in confusione vultus sui? ¶[Immola- 25
uerunt dæmonijs & non deo] Hoc est quod ait Apostolus: Quæ immolant gentes dæmonijs
immolant. Nam etsi militiæ cœli, aut hominibus mortuis quos putant consecratos in deos of
ferant hostias, dæmonibus offerunt eas, quibus id maxime placet, & instigant ad talia, atq; p̄
idola dant responsa[dijs quos ignorabant] Putant nanq; aliquid numinis seu diuinæ perfecti
onis diuino cultu condignum esse in dijs seu spiritibus responsa præstantibus, cum tamen ita
non sit, sed eo ipso quo exigunt sacrificia sibi offerri, probantur esse prauissimi ac diuini hono 26
ris sacrilege cupidi, sicut in lib. de fide & legibus Guilielmus Parisieñ. probat diffuse. ¶[Noui re
centesq; venerunt]. i. dij nouiter instituti. Gentiles enim frequenter deos nouos instituerunt:
eos videlicet qui magnū atq; insolitum aliquid perpetrauerūt, aut aliquid reipublicæ vtile rep
Actu.28 pererunt. Vnde vt legitur in Actis, cum Paulus viperam suæ manui appendentem excussisset
in ignē, nec læderetur, barbari dixerunt quod esset deus. Secundo quoq; Mach. libro filius An
2.Mac.11 tiochi, Patre (inq̄t) nostro inť deos translato[quos non coluerunt p̄res eorum.] Quod intelligi
potest tā de bonis quā de malis ac p̄fidis idololatrantium p̄ribus Iudæorū. Nam boni patres
eorum

A eorꝝ prophetæ, patriarchæ & iusti nullũ coluerunt alienorꝝ deorꝝ. Mali vero patres coluerunt
aliquos deos: aliqui tamen patrum illorum non coluerunt omnes deos recentes quos eorꝝ po
27 steri adorauerunt. ¶[Deum qui te genuit]creando animam ac vim genaratiuam dando patri
ac matri vt nascereris, hũc tu[dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui]quia opere ostẽdis
idololatriæ quod dereliquisti deũ, nec vis reminisci eius per pœnitentiam & veram conuersio
28 nẽ. ¶[Vidit dñs]qui ait per Amos prophetam: Cognoui scelera vestra. Etenim oculi dñi mul
to lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum[& ad iracundiam].i. districtam vltionem[concitatus est].i. iuste processit[quia prouocauerunt eum]iuxta sensum indu Amos. 5 Ecci. 23
ctum[filij sui ac filiæ].i. impij vtriusq; sexus qui sunt filij dei ac filiæ ratione creationis, nõ ra
29 tione adoptionis, vt dictum est plenius. ¶[Et ait, abscõdam faciem meam ab eis].i. gratiosam
præsentiam, opẽ, cognitionẽ meã subtrahã eis propter eorum demerita. Vnde & Cain dixit ad
dñm: Eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar. Isaiæ quoq; 59. asseritur: Peccata ve
stra absconderunt faciem dei à vobis[& considerabo nouissima eorum]i. quid finaliter eis eue Gen. 4
niet aspiciam & alijs indicabo, & quando de carne exierint, eos mox iudicabo: propter quod
in libro Prouerb. testatur: Subsannabo cum vobis quod timebatis euenerit. Cum irruerit re
pentina calamitas. Cui Ierem. clamat: Dñe cuius oculi aperti sunt super omnes vias Adam, vt
30 reddas vnicuiq; secundum omnes vias suas. ¶[Gñatio enim puersa est].i. ingrata & improba
31 [& infideles filij]qui patri spirituum non obtemperant. ¶[Ipsi me prouocauerunt in eo qui nõ
erat deus].i. in falsorum cultu deorum[& irritauerunt in vanitatibus suis].i. idololatrijs & a
B lijs actibus vitiosis quæ non sunt referibiles ad vltimum finem ac veram salutem, idcirco sunt Ierem. 28
32 vani & stulti sicut vana est medicina, quæ conferre non potest sanitatem. ¶[Et ego prouocabo
eos in eo qui non est populus].i. tam superstitiosis vilibusq; hominibus eos subdam ad serui
endum, quod vehementissime turbabuntur qui hoĩes ob suam irrationabilitatẽ indigni erunt
populus nuncupari[& in gente stulta]quæ scilicet idolorum portenta veneratur [irritabo il
los]quia illarum seruituti eos subijciam, sicq; pœna correspondebit culpæ. Qm̃ sicut mihi per
idololatriã & alia vitia prætulerunt creaturas vilissimas, sic eis præficiam indignissimas natio
nes. Circa hæc Rabbi Paulus ait, quod Iudæi maxime recesserunt à deo in duobus, videlicet i
dola venerando & falsa superstitiosaq; documenta fingendo, per quæ diuina infregerunt præ Rab. Pau.
cepta, quemadmodũ apud Mat. eis dicit saluator: Irritum fecistis mandatũ dei propter tradi
tionem vestram. Et pro his duobus duplicem eis prænuntiat dñs pœnam correspondentem. Mat. 15
Quia pro eo quod deo vero relicto venerati sunt idola, protestatur quod eos relinquet: & gen
tiles qui erant non populus assumet sibi in populum. Pro secundo dicit eos irritandos à gẽte
stulta, videlicet à pagnis. Hinc ait & glossa: Sicut irritauerũt me multitudinem falsorum deorꝝ
colendo, & me reprobando, sic irritabo eos multitudinem gentium assumendo, & ipsos repro
bando. Hanc scripturam allegat Apostolus secundum aliam translationem ad Romanos di
cens: Primus Moses dicit: Ego ad æmulationẽ vos adducã in non gentem, in gentem insipiẽ Roma. 10
tem, in iram vos mittam. ¶[Ignis succensus est in furore meo].i. dictante rigore iustitiæ meæ
33 accendetur ignis in eos, quod à Chaldæis aliqualiter est impletum, qui templum & vrbem Ie
C rusalem combusserunt. Deinde Romani sub Tito eadem & maiora ipsis Iudæis intulerũt sup
plicia[& ardebit vsq; ad inferni nouissima].i. de præsenti supplicio pertrahet eos in suis impie
tatibus perseuerantes vsq; ad tartaros. Quorundam etenim pœna nunc incipit, deinde in in 4. Reg. 25
ferno æternaliter durat, quoniam temporali flagello non emẽdantur. De quibus apđ Iere. ait
sermo diuin⁹: Indurauerũt facies suas supra petrã, noluerũt reuerti. Itẽq;: Percussisti eos & nõ Iere. 5
doluerũt, renuerunt accipere disciplinam. Non tamẽ iudicat dominus bis in idipsum, quia vt Ibidem
ait Gregorius: Vnũ supplicium est, quod temporaliter incipit, & in æternis supplicijs consu Natha. 1
34 matur. ¶[Deuorabitq; terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet]Hoc
non videtur proprie posse intelligi de incendio Chaldæorum aut Romanorum inflicto Iudæ
is quo templa eorum, vrbes & habitacula sunt incensa, nisi forte per modum hyperbolicæ lo
quutionis sumatur. Veruntamen hostes solent blada & fructus terræ incendere, aut alio mo
do destruere, sicq; fundamẽta .i. inferiores partes montium fructiferorum dicuntur comburi
.i. incendio alterari. Hinc in Iohele habetur: Ignis comedit speciosa deserti, & flamma succen
dit omnia ligna regiõis. Præterea quid exponũt istud de igne conflagrationis, qui præcedet Iohel. 1
finale iudicium quo igne aer, aqua & terra purgabũtur, qui ignis, vniuersa terrænascẽtia pror
sus cõsumet, & vsq; ad completiõem iudicij perdurabit, ac data sentẽtia inuoluet damnatos,
atq; cum ipsis descẽdet ĩ tartarꝝ. Vñ. lxx. trãstulerũt: Ignis exarsit ab ira mea, & ardebit vsq; ad
35 ĩferos, & deorsum: ¶[Cõgregabo super eos mala].i. copiam tormẽtorum eis ĩfligam. Hĩc per
Ezechielem dñs protestat, quod quatuor iudicia sua pessima mittet ĩ eos. i, quatuor genera tor
Mm 2 mẽtorꝝ Ezech. 6

mentorum,videlicet gladium,famen,pestilentiam & bestias terræ [& sagittas meas.]pœnas
acutas mortiferas[complebo in eis]Ad literam quoq; Chaldæi emissarij erant. ¶[Consumen D
tur fame]multi enim interierunt esurie,in obsidionibus Romanorum ac Chaldæorum [& de 36
uorabunt eos aues morsu amarissimo]volucres enim præsertim rapaces comederunt occiso
rum cadauera. ¶[Dentes bestiarum immittam in eos]quæ vel corpora extincta lacerando ede
bant,aut etiam quos viuos inuenerunt,interimebant[cum furore trahentium super terrã].i. 37
cum furentibus reptilibus corpus suum per terram trahẽtibus[atq; serpentiũ] .i.cũ furiosis ser
Gene.3 pentibus.Porro vt super Genesim scripsi,multiplex est genus reptiliũ.Vnũ quod trahit ac ra
pit se vi oris vt aliqui vermes.Secundũ q̊d trahit se vi costaꝝ,sicut serpẽtes. Tertiũ q̊d se rapit
&trahit vi pennaꝝ,vt pisces.Quartũ q̊d facit hoc vi anuloꝝ,vt animalia anulosa. Quinto ex
tense loquendo cuncta animalia vocantur reptilia,quæ & si pedes habeant ac breuia crura,ta
men mouendo se magnam corporis sui partem applicãt terræ,vt stellio & lacerta. ¶[Foris va
Iere.14 stabit eos gladius].i.extra domũ & in agris gladio hostiũ occident,iuxta illud in Ieremia: Si 38
egressus fuero ad agros ecce occisi gladio[& intᵘˢ pauor]i.in domibᵘˢ suis ac vrbibᵘˢ affligent for
midine propter imminentia mala [iuuenem simul ac virginem lactantem cum homine sene]
Thren.3 ita quod tribulatio illa nulli parcet ætati. Quod qualiter in obsidione Chaldęorum impletum
Iosep.7 libelli Iud. sit in populo Iudæorum,in Threnis Ieremiæ habetur.Qualiter autẽ sub Tito, Iosephus refert.
cap.6.7.8. 11.14.16 Hinc scriptum est in libro Ezechielis:Mittam sagittas pessimas in eos,&famem,&bestias pessi
mas. ¶[Et dixi,vbi nam sunt?]Quasi ipse dñs dicat:De terra sua efecti sunt,& pro magna par 39
te extincti [cessare faciam ex hominibus memoriam eorum].i.tot calamitatibus opprimenti, E
Proue.10 quod peribit eorum memoria quantum ad laudem & bonam famam. Nempe vt Salomon
loquitur,memoria iusti cum laudibus,nomen impiorum putrescet. ¶[Sed propter iram inimi
corum distuli].i. ad reprimendum impetum iracundiæ aduersariorum, non statim permisi
Iudæos iniquos vinci ac perimi[ne forte superbirent hostes eorum].i.aduersarij Iudæorum.
¶[Et dicerent]ipsi hostes si statim præualerent [manus nostra excelsa.].i.propria potestate & 40
adiutorio deorum nostrorum sortiti sumus triumphum[& non dñs fecit hæc omnia].i.virtu
te dei ac dñi Iudæorum non præualuimus.Ideo itaq; dñs fecit hoc, ne ipse blasphemaretur, &
Isaiæ.48 ne falsi dij à suis extollerentur cultoribus.Vnde & apud Isaiam testatur: Propter me ego faciã
Ezech.36. vt non blasphemer.Sæpe quoq; per Ezechielem fatetur:Peperci nomini meo magno. ¶[Gens 41
absq; consilio est & sine prudentia] .i. Iudæi tam impij carent omni salubri consilio,quia non
tractant qualiter per veram contritionem possent deo placere,atq; instantia aduersa euadere.
Sic quoq; carent vera prudentia,quoniam actus suos non referunt ad finem sanctum atq; sa
lutẽ.Et dato q̊d dicãt oppositũ,nõ tñ referunt actus suos ad rectum finem per media apta[vti
nam saperent]ea quæ dei sunt atq; salutis[& intelligerent]causas suæ captiuitatis, & afflictio
num iam præfatarum,quas in captiuitate & dispersione prætactis patiuntur[ac nouissima p
uiderent].i.futurum dei iudicium & suam damnationem æternam,quam post præsentem re
cipient tribulationem,quia non emendantur per eam. ¶[Quomodo persequebatur vnus mil 42
le,& duo fugarent decem milia] Hic ponitur numerus determinatus seu principium numeri,
pro numero indeterminato. Vt sit sensus: Qua ratione & causa cõtigit quod paucissimi aduer F
sariorum,videlicet vnus aut duo, valde ve pauci insequuti sunt,terruerunt,fugauerunt & vi
cerunt copiosam multitudinem impiorum ac infidelium Iudæorum , qui insuperabiles erant
quandiu deo fideliter seruierunt. Ad quod respondet. ¶[Nonne ideo quia deus suus vendidit 43
eos].i.manibus hostium tradidit propter eorum impietates,sicut datur res venalis pro pretio
Isa.50 & merces pro merito? Vnde loquitur Isaias:Ecce in iniqtatibus vestris venundati estis[& dñs
conclusit illos].i. omnipotens deus Iudæos sacrilegos coartauit infra aduersariorum suorum
Psalm.77 potentiam,ita quod nec resistere nec effugere poterant,iuxta illud psalmi: Conclusit in gladio 44
populum suum. ¶[Non enim est deus noster vt dij eorum] .i. deus noster non assimilatur dijs
Apoc.19. idololatrarum,quoniã deus noster est sanctus,verax & iustus,idcirco non fouet populum suũ
in vitijs,nec sceleratos impœnitentes tuetur ab hostibus quamuis iniquis, sed in pręsenti corri
pit & castigat. Porro dij gentiũ falsi, suos cultores fouẽt in eorum sceleribus, nec ipsos pro ip
sorum peccatis in præsenti redarguunt & emendant [& inimici nostri sunt iudices.]Hoc tri
pliciter potest exponi : Primo quod spiritus maligni loquentes per idola seu etiam animæ ho
minum sceleratorum qui coluntur vt dij, ipsi quoque idololatræ & persequutores agnoue
runt deum Israel esse verum & sanctum deum , suos cultores ita tractantem , quando meren
Iudith.5 tur& peccant tam grauiter. Vnde & Achior dixit ad Holofernem vt legit in lib. Iudith: Quo
tiescunq; præter deum suũ alterum coluerunt, dati sunt in prædã & gladium . Deus em̃ illorũ
Ierem.40. odit iniquitatẽ.In prophetia Ieremiæ quoq; scriptũ est,quẽadmodũ Nabuzardan princeps mi
litiæ

litiæ regis Babylonis dixit ad Ieremiam:Dominus deus tuus loquutus est malum hoc super lo
A cum istum,quia peccastis domino.Hinc dicit glossa:Inimici nostri sunt iudices approbatores
Nam & qui idola colunt vnum deum esse intelligunt qui creauit cœlum & terram. Secundo
sic:inimici nostri sunt iudices,id est,aduersarij Iudæorum facti sunt iudices eorum,quia Chal
dæi,Romani & cæteri quibus deus subiecit Iudæos iniquos,iudicauerunt eosdem,& vsq; nũc
iudicãt eos pro libitu suo ac puniunt. Deus nanq; exercet sua iudicia interdum per homines
vitiosos,& fideles peccantes frequenter puniuit per infideles. Potest & tertio sic exponi,ꝙ præ
fati aduersarij Iudæorum per mirabilia opera dei atq; per proprias pœnas, quas tandem iu-
sto iudicio receperunt,à vero deo cognouerunt & fassi sunt q̃nta sit excellentia,sanctitas,& iu
46 stitia dei Israelitarum. ¶[De vinea Sodomorum vinea eorum,& de suburbanis Gomorrę].i.
vinea Iudæorum est de numero vineæ Sodomitarum ac Gomorræorum. Per vineam nanq;
intelligitur plebs quæcunq;,præsertim bona & fructuosa. Vnde de populo Iudæorum fertur psalm.79.
in psalmo:Vineam de Aegypto transtulisti.Et in Isaia: Vinea domini exercituum domus Isra Isaiæ.5.
el est, Et in Osee: Vitis frondosa Israel. Itaque sensus est quod populus Israel assimilatus est So Osee.10.
domitis & Gomorræis in suis sceleribus.Idcirco Isaias: Audite(inquit)verbum domini prin- Isaiæ.1
cipes Sodomorum,auribus percipite legem dei nostri populus Gomorræ: imo per Ezechielẽ Ezech.16
dominus loquutus est synagogæ: Sodoma dimidiũ peccatorum tuorum non peccauit.Chrs
quoq; in euangelio contestatus est:Terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij quam tibi. Matth.10
47 ¶[Vua eorum vua fellis] Per vuam intelligitur vitiosus Iudæorum affectus seu cogitatio pra-
ua,quæ fuit in communitate & in particularibus eius personis. Vnde subiungitur,[& botrus
B amarissimus]seu vt aliqui legunt,& botri amarissimi.Itaq; interior illorum iniquitas felli con-
paratur acerbissimoq; absynthio,quia inuidia,ira,indignatione,impatientia,crudelitate pleni
48 fuerunt.¶[Fel draconum vinum eorum,& venenũ aspidum insanabile]sicut ex vua exprimit
vinum,ita ex impia cogitatione, & peruerso affectu exterior prodit iniquitas,quæ nunc nomi
ne vini significatur,quoniam male delectat atq; inebriat operãtem:& felli draconum veneno
q; aspidum assimilatur,quia tam eum qui peccat, quàm illos quos scandalizat,mortifere infi-
cit,& ad infernalem amaritudinem trahit.In præsenti quoq; grauissimis pœnis meretur puni
ri,& conscientiæ parit remorsum.Hinc p Ierem.dominus ait:Ecce ego cibabo eos absynthio, Ierem 23
& potabo eos felle:& merito,quia apud Amos de talibus scriptum est. Conuertistis in amari- Amos.6.
tudinem iudicium,& fructum iustitiæ in absynthium.Istud etiam in Isaia dominus exprimẽs. Isa.5
Expectaui inqt, vt vinea mea faceret vuas, fecit autem labruscas. Cui & Ieremias increpatorie
49 dicit:Quomodo conuersa es in prauum vinea aliena?¶[Nonne hæc condita sunt apud me].i. Iere.2
præfata Iudæorum facinora certissime comprehensa sunt in scientia mea, & in sanctuario sa-
pientiæ meæ contenta,vt in iudicio proferantur & debite puniantur?Vnde & sanctus Iob lo- Iob.14.
quitur deo:Signasti quasi in sacculo peccata mea[& signata in thesauris meis].i.in opulentia
& plenitudine incomprehensibiliq; secreto iustitiæ atq; potentiæ meæ,vt loco & tempore op-
portuno à me præfixo pandantur ad vlciscendũ?Quasi dicat: Quamuis diu differatur vindi-
cta,non tamen excidunt à memoria mea.Hinc apud Ieremiam scriptum est:Aperuit domin⁹
C thesaurum suum,protulit vasa iræ suæ. Vnde beatus Iob ait ad dominum: Licet hæc cæles in Ierem.50
50 corde tuo,tamen scio quod vniuersorum memineris.¶[Mea est vltio].i.ad me tanquã ad pri Iob.10
mum & summum omnium iudicem ptinet nullum peccatum relinquere impunitum, quia aut
p actus pœnitẽtiæ nunc punitur,aut postea sine fine mulctabitur. Ideo scriptum est in lib.Iob
Deus inultum abire non patitur. Et Naum ait: Vlciscens dominus & vlciscens in hostes suos. Iob.24 Naum.1.
De quo ait Psalmista:Parauit in iudicio thronum suum,& ipse iudicabit orbem terræ in æqui Psal.9
tate, & populos in iustitia, Hoc quippe requirit immensitas diuinæ pfectionis, & infinita per
fectio diuinæ iustitiæ, vt malum culpæ ordinetur per bonum pœnæ, vt qui propriæ volun-
tati immoderanter indulsit seu acquieuit peccando, in recompensam iustitiæ aliquid volunta
ti propriæ contrarium patiatur[& ego retribuam eis]iustam pœnam pro culpa ipsorum,[in
tempore] præstituto,dum scilicet pondus iniquitatis eorum fuerit adimpletum,ita quod plus
ab eis sufferre noluerim.Hinc in libro Geneseos scriptum est:Non dum completæ sunt iniqui- Gen.15.
tates Amorræorum. Quasi dicat:Illis completis protinus disperibunt.Propterea à Ieremia Iu- Ierem.44.
dæis prauissimis dicitur: Non poterat vos dominus vltra portare propter malitiam studiorũ
51 vestrorum[vt labatur pes eorum].i.desiderium eorum frustretur,secundum illud:Iter impiorum peribit. Vel labatur pes eorum.i.ipsi in prælio corruant.¶[Iuxta est dies perditionis].i.ho psalm.1
ra iustæ damnationis prauorum veniet cito,Ideo dicitur à Sophonia:Iuxta est dies domini ma Sopho.1
gnus,iuxta & velox nimis[& adesse festinant tempora]iustæ retributionis, quia indesinenter
celerrimeq; propinquãt.Ideo in Apocalypsi iudex testatur:Ecce venio cito, & merces mea me Apoca.22

cum est, dare vnicuiq; secundum opera sua. Etenim quicquid termino angustatur, omniq; mo-
Mat. 27 mento abbreuiatur, breue est prorsus si æternitati comparetur. Ad literã quoq; videmus quali- D
ter festinauit tempus deiectionis Iudæorum adesse, quia iamdudũ amiserunt locũ, gentem, tem-
plum & omnem prosperitatem, quoniam saluatorem crucifixerunt. ¶ [Iudicabit dñs popu-
lum suum]. i. plebem sibi specialiter deputatam reprobabit & puniet iuxta ipsius demerita, cũ
Ezech. 9 & per Ezech. præcipiat: A sanctuario meo incipite percutere, [& in seruis suis miserebitur.]. i.
miæ suæ effectum exercebit in his qui sibi fideliter seruierunt. Communiter enim seruauit reli-
quias, nec in toto deseruit illos, cum & quotidie eorum aliqui conuertantur. ¶ [Videbit]. i. dñs
videri sciriq; facit [quod infirmata sit manus]. i. potestas Iudæorum debilitata [& clausi quoq;
defecerunt] illi videlicet qui erant captiui. Vel qui absconderunt seipsos, imo & hi qui in turri-
bus & fortalitijs ad resinendum hostibus se clauserunt [residuiq; consumpti sunt]. i. cæteri Iu-
dæi hinc inde dispersi diuersis cladibus perierunt. ¶ [Et dicent] hi quibus deus dederit intellige-
re ista, siue sint aduersarij siue iusti & amici Iudaicæ plebis [vbi sunt dij eorum] videlicet idolo-
latrantium Iudæorum [in quibus habebant fiduciã? ¶ [De quorum victimis comedebant adipes]
. i. adipes animalium dijs seu idolis oblatorum edebant instar gentilium [& bibebãt vinum li-
baminum]. i. vina idolis immolata ad liba fundenda siue ad degustandum: sicq; se conforma-
Leui 3. 1 mauerunt idololatris etiam in esu & ritu idolothytorum, quod in Leuit. dñs specialiter ac fre-
quenter prohibuit. Iussit enim vt nullus Iudæorum manducaret adipem aut sanguinem, nec
vina potaret libaminum, quatenus populus deo vero deseruiens ab idololatris distingueret.
¶ [Surgant & opitulentur vobis & in necessitate vos protegant] Hoc ironice dr, quasi dicat: E
Iam cernitis quod vobis prodesse non queant. ¶ [Videte] i. per fidem & miraculosa opera mea
cognoscite [quod ego sim solus] verus & omnipotens deus, qui vbiq; & sp in omni necessitate
& causa potest iuuare [& non sit alius deus pter me] Vera enim deitas multiplicari nõ potest
nec diuidi, diuersis cõmunicari. Nihilominus à patre cõmunicata est vnigenito eius filio, atq;
à patre & filio spiritui sancto vnitate ac simplicitate essentiæ permanente. ¶ [Ego occidam] re-
belles [& ego viuere faciam]. i. in vita naturæ ac gratiæ conseruabo obedientes [percutiã] pec-
cantes [& ego sanabo] pœnitentes. Mortuos quoq; deus resuscitat, imo ad Chrianæ fidei ve-
ritatem monstrandã, iam plurimos valde resuscitauit [& non est qui de manu mea possit erue-
Ierem. 49. re]. i. nullus mihi potest resistere, nec per vim de potestate mea eripere quem volo occidere aut
damnare. Vnde apud Iere. dñs ait: Quis similis mei & quis sustinebit me? & quis est iste pastor
qui resistet vultui meo? ¶ [Leuabo ad cœlum manum meam.]. i. per modum iurantis habebo
Gen. 14. me, Consuetudo equidem est quibusdam iurare cum manus eleuatione in altum. Hinc Abra-
ham in libro Geneseos sic iurando ait regi Sodomorum: Leuo manum meam ad possessorem
cœli & terræ. Vnde. 70. transtulerunt: Tollam in cœlum manum meam & iurabo per dexterã
meam. Per hęc etiam verba deus ostendit superliberrimam omnipotentiam suam, cum tñ ip-
se illocalis, immaterialis incircũscriptibilisq; consistat [& dicam, viuo ego & in ęternum] i. ęter-
naliter ac beatissime viuo, & sum ipsa superpuriss. per se subsistens incommutabilis vita. ¶ [Si
acuero vt fulgur gladium meum]. i. ad vindicandum me præparauero. Loquitur autem de se
Sap. 5. more humano, quo quis volens exercere vindictam, acuit ensem, sicq; scribitur de deo in lib. F
Isa 54 Sap. Accipiet armaturam zelus illius, induet pro thorace iustitiam, acuet diram irã in lanceã.
In Isa. qq;: Indutus est iustitia vt lorica &c. [& arripuerit iudiciũ manus mea]. i. potestas mea
cœperit exercere iustum iudicium. ¶ [Reddã vltionẽ hostibus meis, & his qui oderunt me retri-
buam] Hoc qdam exponunt de Assyrijs & Chaldæis ac cæteris persequutoribus Iudæorum, qui
Isaiæ. 10 q̃uis in deuastatione Iudæorum fuerunt instrumenta diuinæ iustitiæ, non tñ fecerunt hoc recta
intentione, sed ex crudelitate, cupiditate & ambitione. Quemadmodum apud Isa. dñs ait de re-
ge Assyriorum: Vę assur, virga furoris mei & baculus ipse est, ad gentem fallacem mittam eum
Ipe autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor eius. Idcirco & isti meruerunt pla-
gari à deo propter enormes eorum excessus in filios Israel. ¶ [Inebriabo sagittas meas sangui-
ne] i. per pœnas acutas seu iacula penetrantia tantum impiorum sanguinem fundam seu tan-
tos occidam, quod instar ebrij videbunt sanguine esse replete [& gladius meus deuorabit car-
nes]. i. per gladios obsequẽtium mihi impiorum corpora trucidabo. ¶ [De cruore occisorum]
Hic tangitur quo sanguine inebriabit sagittas suas, puta occisorum cruore. Deinde tangit quo-
rũ carnes gladius suus vorabit [& de captiuitate nudati inimicorum capitis]. i. carnes inimicorum
suorum captorum nudati capitis, quia captiuorum capita solebant radi, & sic nudato capite
Roma. 15 ducebantur, vt magis confunderentur. ¶ [Laudate gentes populum eius] Istam scripturã alle-
gat Apostolus ad Romanos ad probandum misericordissimam gentium vocationem ad fi-
dem. Cum enim dixisset Apostolus: Dico gentes super misericordia honorare deum: probauit
hoc

hoc per multas authoritates,inẽ quas ponit istā : non tamen iuxta hanc formam, sed secundū
A Hebraicā veritatē,quæ habet:Lętamini gentes cum plebe eius. Est itaq; sensus:Laudate gētes
populū eius .i. vos gentiles conuersi ad Christū:laudate populū eius,scilicet primitiuā ecclesiā
electissimam atq; sanctissimam ex Iudaismo conuersam,[quia sanguinem seruorum suorum
vlciscetur] In primitiua enim ecclesia serui Christi passim martyrizabant tam à tyrannis gen-
tilibus q̄ à Iudæis incredulis,quod vltus est dn̄s. ¶Et vindictam retribuet in hostes eoꝝ]pec-
cata atq; tyrannidem persequutorum ecclesiæ,acriter vicissendo [& propitiens erit terræ po-
puli sui.],id est,loco & plebi primitiuæ ecclesiæ,quia Iudæos incredulos per Romanos expulit
inde,& tandē totam Iudæā promissionisq; terrā subiecit ac contulit Christianis. Porro Lyra
sequēs Rabbi Salomonē &alios quosdam exposuit sic:Laudate gentes populum eius.i.vos gē
tiles laudate Israeliticum populum,qui fuit specialis populus dei:quia sanguinem seruoꝝ suo
rum,videlicet Iudæorum,inter quos fuerunt tunc spaliq boni,vlciscetur in Chaldæos. Et pro
pitius erit terræ populi sui,quia post Babylonicam captiuitatem fuerunt Iudæi ad terram suā
reducti. Hanc expositionem reprehendit Rabbi Paulus acrius quam oportet,tanquam mani
feste deuiam à veritate,& inconsonam allegationi Apostoli. Nā vt asserit Augustinus,& Tho-
mas allegat,eadem scriptura potest habere plures sensus literales. Deniq; quod ad literam di- Exod 12
ctum est de agno paschali,os illius non confringetis:sanctus euangelista Ioha. allegat de Chri Iohan. 19.
sto:Os,inquiens,non comminuetis ex eo.Hoc etenim scriptum est de agno paschali in q̄ntum
fuit figura Christi. Sic reductio Iudęorum à Babylonica captiuitate,& vltio sanguinis bonoꝝ
B in hostes eorum Chaldæos:miseratio quoq; terræ ipsorum fuerunt figurę conuersionis electo
rum Iudæorum ad Christum, & vltionis Christifidelium Iudæorum in persequutores ipsoꝝ
ac miserationis factæ à deo primitiuæ ecclesiæ.

¶Expsiotio spiritalis eiusdem Cantici. Audite cœli.

GLossa protestante,sancti Mosi verba non sunt simpliciter accipienda. Quia secundum hi
storiam exprobrat Israelitis deo ingratis perfidiam: allegorice autem sanctam docet ec-
clesiam,atq; per tropologiam ad morum prouocat honestatem. In historia ergo seruanda est
veritas:in tropologia,vtilitas disciplinę:i allegoria mysteriū,vt sic ad theoriā prouehamur cœ
lestem. Notandum quoq; quod dr̄ in Deut. Loquutus est Moses verba carminis &c. quatenus Deut. 31.
qui ore deum laudat,opere ac moribus non contradicat,cum non sit speciosa laus in ore pecca
toris. Porro Moses allegorice Christum designat: tropologice quemcunq; pręlatum seu prędi Ecci. 15.
catorem. Christus itaq; seu eius vicarius ait:Audite cœli q̄ loquor,audiat terra verba oris mei
Per cœlos intelliguntur homines spiritales,interni,contempiatiui,puri ac feruidi, quorum cō
uersatio est in cœlis. In quorum persona Saluator dixit apostolis: Vobis datum est nosse myste Phil. 3.
rium regni dei. Per terram vero designantur insipientes,animales & imperfecti. Vtrisq; domi Matt. 13
nus Iesus proportionata in euangelio proposuit documenta. Similiter Paulus apostolus:Sa-
pientiam, inquiens, loquimur inter perfectos. Et rursus : Non iudicaui me aliquid scire inter 1. Cor. 2.
vos,nisi Iesum Chr̄m & hunc crucifixū : quasi paruulis in Christo lac dedi non solidum cibū: Ibidem
C Sic & vnusquisq; qui præest aut docet & prædicat,iuxta audientium capacitatē & indigentiā,
suos debet moderari sermones, & vniuersos ac singulos secundum quod capere queunt & in-
digent informare. Concrescat in pluuiam doctrina mea. Prælatus & prædicator igne charitas
tis succensus,& zelo fraternæ salutis exæstuans,non ob propriā commoditatē & laudē,sed ad
dei honorē audientiūq; profectū,suā cupit doctrinā reuerenter, diligenter & fructuose audiris
sicq; in auditoribus crescat in pluuia,id est,pluuiæ assimiletur. Quoniam sicut pluuia innume
ras habet guttas,siccā & arefactā terrā humectat& floridā facit, duram emollit atq; arabilē ef-
ficit,fructū ex ea producit,fouet,abluit,& vsq; ad maturitatē ꝑducit:sic sacra scriptura multas
in se sententias cōtinet, animā desolatā & infructuosam consolatione sancta ac virtutū floris
tione ꝑfundit,cordis aufert duritiā,& animā reddit docibilem. Parit quoq; in ea meritorios
actus,& nutrit eosdē,lauat à culpa,& ad ꝑfectionē deducit,fluat vt ros eloquiū meū:qtūs sicut
ros à feruore refrigerat & cadit in nocte,sic verba mea ab æstu tentationū & à concupiscentia
rum calore eruant audientes,atq; in noctibus & aduersitatibus,ignorantiis & erroribus præ-
stent illuminationē & gratiæ vbertatē. Quasi imber super herbā,& quasi stilla super gramina,
id est,sicut herbæ & gramina molles & teneræ sunt ad pluuię susceptionē,nec infructuose eam
suscipiunt, sic audientium corda flexibilia sint ad bona , & sine renitentia audiant verba sctā:
Nec infructuose pertranseant verba dei aures ipsoꝝ,cum scriptum sit: Auris bona cum omni Eccl. 3
concupiscentia audiet sapiam. Iacobus quoque hortatur : Sit omnis homo velox ad audien- Iacob. 1.
dum. Et rursus : In mansuetudine suscipite insitum verbum , quia nomen domini inuoca- Ibidem
bo, id est,ex intimo cordis affectu rogabo : Spiritus enim est D E V S , & eos qui Iohan. 4.
adorant

Luc.18 adorant, in spiritu & veritate adorare oportet. Atq; vt ait saluator. Oportet semper orare &
non deficere. Date magnificẽtiam deo nostro.i.totis viribus ipsum honorate, & quicquid ma D
gnificum est, ei deuota ac grata mente ascribite, ne quis in seipso stulte & inaniter glorie?, dei
perfecta sunt opera: idcirco & nos conari debemus, vt ea q̃ ad ipsius honorem facimus, ꝑfe
cte agamus, hoc est humiliter & feruenter sine admixtiõe peccati. Deus fidelis: ideo tutũ est ei
seruire, eo ꝙ neminem fallat, imo vltra condignũ remuneret, & absq; vlla iniquitate, iustus &
Luc.1 rectus: idcirco debemus ei in sanctitate & iustitia iugiter deseruire, & omnem vanæ intentio
nis ac vitij obliquitatem vitare. Generatio praua atq; peruersa, hæccine reddis domino popu
le stulte & insipiens? Istud dicendum & zelo iustitiæ improperãdũ est omni praue consortio,
congregationibusq; iniquis, & vniuersis Christianis ingratis, qui omni hora peccaro non eru
1.Iohan.4 bescunt, nunc sub euangelica lege, quando deus pater vnigenitum filiũ suũ misit in mundum
Roma.8. & pro omnibus nobis tradidit illum, & ipse vnicus dei filius tot & tanta pro nostra fecit ac to
Actu.2. lerauit salute, & spiritum sanctum misit in corda nostra, seipsum quoq; quotidie pręstat nobis
in sacramento, & hucusq; tam clementer & gratiose egit nobiscũ, cuius specialia beneficia enu
merare non valemus. Quanto ergo impietas, quanta ingratitudo, quanta improbitas omniũ
hoꝝ esse immemorẽ, & pro tot bonis iniurias, transgressiones, offensiones rependere? Nonne
tanto enormior est ingratitudo & præuaricatio nostra, quanto maior est dei charitas, libera
Mat.6 litas, pietas circa nos? Nũquid non ipse est pater tuus, cui quotidie dicis, Pater noster qui es in
cœlis? Cur igitur hoc dicendo non inflammaris eius amore, nec debito eũ venereris honore,
neq; attendis quanta dignatio dei sit, ꝙ à te pater vocari dignatur? Memento dieꝝ antiquoꝝ, E
.i.temporis primitiuæ ecclesiæ, quanta tunc fuerit deuotio, charitas, perfectio: imo & persequu
tio atq; constantia & patientia Christianorum, & patrum vestigia sequi coneris, & illoꝝ cõpa
ratione te summe ac semper humilies, cogita generationes singulas, puta iustoꝝ ac impioꝝ: &
qualiter impij æternaliter perierunt: iusti vero pro breui labore perpetuã sint consequuti bea
tissimã requiẽ. Idcirco non afficiaris ad vana ac mala: sed toto cordis affectu cohęre & isiste vir
tutibus. Interroga patrẽ tuũ.i.in omi ambiguitate ad sapiẽtiores & superiores habe recursum
quære consiliũ, informationẽ amplectere. Quando diuidebat altissimus gentes: tẽpore prædi
cationis apostoloꝝ per totũ orbẽ deus potissime gentes diuisit.i.inter electos & reprobos iudi
cium descretionis exhibuit, electos gratiose vocando, & reprobos iuste derelinquendo: tuncq;
Psal.44 constituit terminos populoꝝ iuxta numeꝝ filioꝝ Israel.i.secundũ numeꝝ apostoloꝝ quibus
orbẽ terraꝝ diuisit ad pręedicandũ, cõstituitq; eos principes super omnẽ terrã, & vnicuiq; eoꝝ
quã conuertit ac rexit, deputauit ecclesiã. Erant autẽ apostoli filij Israel.i.Christi qui est verus
& perfectissimus Israel.i. vir videns deũ, quoniã ab incarnationis suæ exordio vidit deum per
speciẽ. Pars autem dñi populus eius. Iam enim inter vniuersas mundi nationes, soli Christiani
Gal.5 sunt populus dei: & non nisi pauci eoꝝ, puta soli iusti seu prædestinati. Iacob funiculus hæredi
Roma.9 tatis eius.i. hi qui supplantant peccata habentes fidẽ quæ ꝑ dilectionem opatur, vere sunt ꝑti
nentes ad deum: de quibus loquitur Paulus: Si autem filij, & hæredes. Hæredes quidem dei, co
hæredes autem Christi. Inuenit eum in terra deserta.i.populum Christianum deus ex gentili F
Sap.14. tate olim relicta sibi adduxit, in loco horroris & vastæ solitudinis, quia inter gentiles incredu
los fuit idololatriæ turpitudo, horror erroris, & via ꝑditiõis latissima. Hic in lib. Sap. de idolo
latris dr̃: Oĩa cõmixta sunt, sanguis, homicidiũ, furtũ, fictio, corruptio, infidelitas, turbatio, piu
riũ, tumultus, inordinatio mœchiæ & impudicitiæ. Infandoꝝ eñ idoloꝝ cultura, oĩs mali cau
Prou.16 sa est, & initiũ & finis. Circũduxit eũ.i.ꝑ vias securiores virtutũ duxit populũ Chrĩanũ ad eui
tãdũ diuerticula vitioꝝ, atq; ad fugiẽdũ vias q̃ videnť hoĩ bonę, cũ tñ nouissima eaꝝ ducãt ad
mortẽ. Interdũ q̃q; ea q̃ vere sunt bona, sunt vel occultãda ad vitãdũ iactantiã, vel differẽda ad
tꝑs, ad euitandũ scandalũ pusilloꝝ: aut qa rõnabilis causa reqrit alteri exercitio bono prius in
Matt.13 sistere, & docuit, Euãgelicam legẽ dando. Sicut aquila ꝓuocãs ad volandum pullos suos. Huic
simile est q̃d ĩ Euãgelio loquiť dñs: Ierusalẽ, Ierusalẽ, q̃ties volui cõgregare filios tuos, quẽadmo
dũ gallina cõgregat pullos suos sub alas, & noluisti. Quod Christus ad ecclesiã q̃q; effat. Quẽ
admodũ eñ in veteri testamẽto diuersis tꝑoribus diuersos misit ꝓphetas ad synagogã ad incre
pãdum, exhortandum, inflãmandũ & reformandum eãdem, sic in nouo etiã testamẽto ꝑ tẽpo
rum interualla varios viros sanctissimos ad corripiendũ, informandũ, renouandũ ecclesiã mi
Iohan.13 sit. Deniq; Christus merito cõparatus est aquilæ: qa vt dr̃: aqla ꝑ cęteris auibus suos diligit pul
los: & ne à serpẽtib. lędanť, ponit in nido suo amethystum. Sic Chr̃s vsq; ad finẽ dilexit suos,
& seipm̃ dedit ꝓ eis, quibus & gratiam suam distribuit, ne à dæmonibus vulnereť. Dominus
solus dux eius fuit. Conuersa nanq; gentilitas, de cætero respuit ducatum deoꝝ. Constituit eũ
sup excelsam terram.i.in militãti ecclesia, vt cõmederet fructus agroꝝ. Agri sunt particulares
ecclesiæ,

A ecclesiæ,in quibus semē verbi cœlestis pĳcitur atq; fructificat. Agri q̄q; sunt ecclesiastica sacra-
menta,& itē libri diuinæ scripturæ. Ecclesia vero cōtemplatione,gratia ac virtute sublimis est:
& q collocat in ea,comedit fructus agroꝝ: qm̄ alioꝝ virtutes ac merita ei tanq̄ cōmembro per
charitatē cōmunicantur,sacramentis reficitur,doctrinis scripturæ nutritur. Vt sugeret mel de 1.Cor.10
petra. Secundū apostolū Christus est petra lapisq; angularis, de quo populus Christianus mel
sugit.i.spiritalem consolationē & charitatis suauitatē sortitur,oleūq; de saxo durissimo.i.vn-
ctionē spūs s. de eodem dño saluatore. De quo 2.Regū loqtur Dauid:Dñs petra mea. Et ipsemet 2.Reg.22
dñs:Super quē ceciderit lapis iste,conteret eū. Est eqdem saxum durissimū non ob cordis duriti Mat.21
am,sed ob infrangibilem cordis constantiā:vnde & Ezechieli dñs dixit: Vt adamantē & silicē
dedi te. Butyꝝ de armento. Per armentū intelligitur congregatio quæuis deuota, de qua buty Ezech.3
rum sugit qui ex conuersatione illius ad charitatis viscerositatē accēditur, & tanq̄ adipe & pin-
guedine,copia supernoꝝ charismatū adimpletur,& lac de ouibus. Oues sunt boni & simplices Psal.62
innocentes,de quibus lac sugit qui illoꝝ orationibus,meritis & exemplis ad Christianę simpli
citatis infantiā prouocat,& velut paruulus in Christo efficit: ita vt nocere ignoret,nec cogitet 1.Petr.2
malū. Vnde gloriosissimus princeps apostoloꝝ hortat: Sicut modo geniti infantes, rationabi-
les,sine dolo lac concupiscite,cum adipe agnoꝝ & arietum filioꝝ Basan. Agni sunt subditi vir
tuosi,arietes aūt prelati & duces gregis dñici. Agni q̄q; accipi possunt. lxx. Christi discipuli: ari
etes vero sancti apostoli. Filioꝝ Basan.i.duces gentiliū conuersoꝝ,de qbus adipem sumit, qui
ex illoꝝ doctrina & conuersatione,oratione ac merito,ad spiritalium incrementoꝝ exuberan
B tiam scandit ac peruenit. Et hircos cū medulla tritici. Per hircos opera pniæ designant. Per me
dullam tritici,contemplationis suauitas. Hæc ab apostolis sumimus: qm̄ ipsi docuerunt nos
primo peccata nostra contritione, confessione,satisfactione delere: sicq; paulatim ad verā sa-
piam cōtemplationisq; puritatē pertingere: vt nutriamur in croceis, & panibus filiorum pas-
camur. Præterea medulla tritici,est eucharistiæ sacramentū, & sanguinē vuę biberent meracis
simum.i.sanguinē saluatoris & gaudiū spiritale: vigorosum quoq; gustū virtutū. Nēpe qd bo-
nū dñi & qd pulchꝝ eius,nisi frumentū electoꝝ,& vinū germinans virgines? Incrassatus est di
lectus & recalcitrauit. Sicut Iudæis opulentia facta est idololatrandi & aliorum occasio vitioꝝ Tren.4
sic plane contigit populo Christiano,q in primitiua ecclesia q̄diu pauperes erant & in psequu
tionibus positi,scti ac deuotissimi erant: persequutione aūt cessante,libertatē,dñationē, diuiti Zach.5
asq; sortiti,& tpalibus incrassati,ad multiplicia corruerunt pctā,& corruunt vsq; in psens. Ali
qui q̄q; ecclesiasticis sacramentis & donis grę abundanter refecti,cū spū cœpissent,consumma
ti sunt carne,& gloriati inaniter corruerunt. Dereliquit deū factorē suū. Quicūq; mortalit pec
cat,deū relinqt: qm̄ præfert ei bona creata,caduca,sicq; p mentis auersionē recedit ab eo. Pro-
uocauerūt eū in dĳs alienis. Hoc agunt gulosi,lasciui,auari,supbiq; q̄ꝝ dĳ sunt venter,venꝰ, nū
mus & honor. Nēpe q̄d quis maxime q̄rit,amat & colit, hoc sibi est deus, & in abominationi-
bus ad iracūdiā concitauerūt. Hoc præcipue agunt hęretici,qui abominabiles fingunt errores
& abusiones: schismatici quoq;,q ecclesiasticā violāt vnitatē & oēs q ptinaces sunt in peccatis, Gala.5
aut supioribus suis rebelles. Immolauerūt dæmonĳs & non deo. Hoc agunt qui opa bona ex
C gñe,intuitu propriæ laudis aut commodi faciunt: & item qui in ecclesia offerūt,q̄ eccl'a phibuit
immolari. Noui recētesq; venerūt. Quasi recentibus dĳs ministrāt, q instar Atheniensiū ad ali Phil.3.
ud nihil vacāt,nisi aut audire,aut discere aliqd noui: quales sunt aliqui curiosi & garruli. Et e-
go prouocabo eos,in eo qui non est populus. Sicut Iudæos prauissimos deus tradidit & subie-
cit idololatris gentibus, sic frequenter tradidit impios Christianos manibus Saracenorum &
consimilium nationum. Cōgregabo super eos mala.i. in diuersa vitia eos iusto iudicio permit Actuu.17.
tam corruere,& sagittas meas complebo in eis.i. acriter eos castigabo: & nisi pœnituerint cū-
demnabo,secūdum illud in Osee, Iuxta desiderium meū corripiam eos. Hinc S. Iob: Sagittę, in
quit domini in me: quaꝝ indignatio ebibit spm̄ meum. Consument fame.i. ex spiritalis refe-
ctionis defectu spiritaliter morientur,& deuorabūt eos aues morsu amarissimo. Aues istę sunt
dæmones supbiæ & ambitionis,de qbus in Euangelio legitur, Volucres cœli comederūt semē. Osee.10.
Hi etem̄ supbos & ambitiosos amarissime deuorant, dū eos desiderio aut amore tempalis ho- Iob.6
noris,p̄lationis,& propriæ excellentiæ,priuāt om̄i esca grę ac virtutū,atq; ad sempit'na trahūt
supplicia. Dētes bestiaꝝ.i.suggestiōes crudeliū dæmonū,immittā in eos, pmittēdo q̄d tentatio Mat.13.
nibus supentur,cū furore trahentiū sup terrā atq; serpentiū. Per reptilia & serpētes intelligēdi
sunt dæmones auaritiæ & calliditatis,q ad terrenoꝝ amorē vitiosum instigant, & blādiunt vt
fallāt, à qbus iniq iusto dei iudicio supplantāt. Foris vastabit eos gladius.i.si ab ecclesiastica vni
tate vel fide aut à mystico Christi corpe p peccatum mortale recesserint, gladio diabolicæ ten-

tatio-

tationis peribunt. & intus pauor. i. etiam si per fidē in ecclesia māserint, inordinato metu & varijs passiōibus aiæ affligentur. Et dixi, vbi nā sunt? Nā subito defecerūt, pierunt ꝑpter iniqtatē D
Psal. 72 suam. Sed ꝑpter irā inimicoꝝ distuli, sic plane oīpotēs deus frequenter pepcit impijs Christianis, nec eos à visibilibus vel inuisibilibus hostibus vinci permisit: scd͂m q̄d ipsi mali Christiāi ꝑmeruerūt, ne hostes eoꝝ superbirēt dicētes: Manus nostra excelsa &c. Gēs absq; cōsilio est & sine prudētia. Hoc de oībus q in mortalibus iacēt pc̄tis dicendū est & cōdolendū: q dono sapientiæ carēt & dono cōsilij ac vera prudētia, q̄ solis virtuosis inest hoībus. Qui vtinā saperēt, spiritalia & diuina, & intelligerēt, q̄ piculose deiecti sint, & q̄ insipienter se habeāt, ac nouissima puiderent. De qbus in ecclesiast. legitur: Memorare nouissima tua, & inęternū non peccabis. Quę sunt
Eccl. 7 mors, iudiciū, pœna inferni, beatitudo cœlestis. Quō persequebatur vnus mille, & duo fugarēt decē milia. Istud de inuisibilibus & visibilib9 Chr̄ianoꝝ aduersarijs accipi pōt: nā pp Chr̄ianoꝝ scelera frequenter contingit, quod multi eorum à paucis hostibus in exteriori inexteriorique bello vincantur. Et hoc, quia deus eorum vendidit illos, sicut expositum est. Quod & aduersarijs Christianorum est cognitum: ita, quod ipsi sunt iudices. Sub infidelium quoq; dn̄io multi habitāt Chr̄iani. De vinea Sodomoꝝ vinea eoꝝ, &c. Hoc de ecclesia malignātiū Chr̄ianoꝝ, conuenticulis hæreticoꝝ & schismaticoꝝ cōgregationibus iniquoꝝ, exponendū est proportionabiliter, sicut superius expositum est de perfida synagoga. Iuxta est dies ꝑditionis, de quo dicitur in libro Iob. Ad diē perditionis seruat malus: & ad diē furoris ducetur. Quod si dies generalis iudicij putatur multum distare, tamē de die particularis iudicij, quod in morte agitur singuloꝝ, ambigi nequit quin prope sit: præsertim cum dies nostri sint quasi vmbra super terram. E
Ideo scriptum est: Ecce Iudex ante ianuam assistit. Iudicabit dominus populum suum, quoniā malis Christianis grauiora infliget supplicia: atq; vt sacratissimus Petrus testatur, tempus est vt incipiat iudicium à domo domini. Videbit quod infirmata sit manus, i. potestatem maloꝝ Christianoꝝ ostendet deus deficere: q̄m tanq̄ fœnum velociter arescent, & clausi quoq; defecerunt, proh dolor iam videmus, quod religiosi vtriusq; sexus qui in claustris demorantur, atq; ab omni seculari tumultu vitijsq; mundanis merito essent reclusi ac liberi, pro maxima parte nunc defecerunt à vita vere regulari, spiritali, claustrali, residuiq; consumpti sunt. Hoꝝ em̄ exēplo plurimi scādalizantur ac pereunt. Et dicent, veri religiosi, vbi sunt dij eorum. i. vanitates, carnalitates, opes, & cætera q deo ꝓtulerunt? Surgant & opitulentur vobis. Hinc & ipsi dicturi sunt: Quid profuit nobis superbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierūt oīa ista tanquam vmbra. Ego occidam & ego viuere faciam. Bona & salutaris occisio, dum deus occidit in nobis aciem vitiorum, concupiscentias carnis, & quicquid contra salutem insurgit, percutiam, qui quos amo, arguo & castigo. Inebriabo sagittas meas sanguine, i. reprobos sceleratos tam repente & acriter trucidabo, vt instrumenta meæ vindictæ videant inebriata. i. abundanter repleta de morte occisorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis. i. de ipsis iniustis, qui dæmonum vinculis irretiti, & vitiorum iugo subiecti, caput mentis, videlicet intellectum habent à sapientia salutari nudatum, omniq; gratiarum munere destitutum. Laudate gentes populum eius. Qui enim vere Christiani existunt, à cunctis gentibus laudari ac honorari merent. Religiosi quoq; & clerus synceriter ac debite conuersantes, à secularibus sunt F
laudandi: & quamuis hanc laudem non debeant affectare, tamen sic viuere obligantur, vt ea sint digni, quemadmodum Apostolici chori Vertex dignissimus: Obsecro inquit vos abstinere à carnalibus desiderijs, conuersationem vestram inter gentes habentes bonam: vt in eo q̊d detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent deum. Cætera huius cantici verba, ex præcedenti satis elucescunt literali expositione.

Oratio ex cantico Mosi præscripto.

PVrgator scelorum pijssime deus, peccantibus nobis tibi in sordibus, non abscōdas faciem tuam à nobis iratus, occide in nobis vitia animæ male affectę & ab his resuscita nos à te ꝑcussos, & sana, atq; fac iugiter viuere in tua iustitia. Per. d.

COMMENTARIVS IN CANTICVM TRIVM PVERORVM. DANIEL. 3 Cap.

¶Argumentum Dionysij.

SEquenti cantico tres viri isti, Sidrach, Misach & Abdenago, om̄es creaturas per ordinem prouocabant & inuitabant ad dei præconium: & ipsum laudabant & glorificabant benedicebantq;, qui corpora eorum seruauit illæsa & corda fecit igne amoris flammantia. Quo enim quis in dei amore plus ardet, eo intensius ipsum ab vniuersis laudari, amari ac honorari desiderat: propterea primo de doctrina Christiana loquitur Augustinus: Quanto quis in amore dei feruentior est, tantum agit quibus potest modis, vt deus à pluribus diligatur. Rursusq;,

quo

A quo aliquis deum syncerius contemplatur, eo seipsum plus paruipendit atq; humiliat: ac per hoc laudem, qua ipse deum laudat, insufficientiorem existimat: & ideo eum à cunctis magnifice laudari cupit, & vt valet idipsum procurat.

¶ Expositio cantici. Benedicite omnia opa dñi dño. Dñica die in laudibus.

Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eum in secula.] Circa hoc canticum ait Glossa, & sunt verba Hieronymi: Omnis creatura nõ voce, sed opere laudat deum: quia ex creaturis creator intelligitur: & in singulis operibus atq; effectibus, magnificentia dei monstratur. Insuper aduertendum, q̄ quis hoc verum sit de creatura irrationali seu nõ intellectuali, intellectuales tamẽ creaturæ, vocibus mentis & oris dominum benedicunt: Nam & angeli, quamuis in propria natura non nisi mentalibus verbis vtantur, in corporibus tamen assumptis verba sensibiliter proferunt. Dæmones quoq; aliquando (q̄uis inuite) deum verbis extollunt, quemadmodum in Marco legitur: Spiritus immundi cũ Iesum videbant, procidebant ei dicentes: Tu es filius dei. Hoc aũt cũctis commune est creaturis, q̄ deũ benedicunt, laudant & supexaltant dupliciter: Primo materialiter, q̃m sunt materia laudis sui creatoris inquantũ sunt bonæ, & diuina in eis relucet perfectio, iuxta illud: Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: Et illud Sapientię: A magnitudine speciei creaturæ, poterit creator horum cognoscibiliter videri. Quibus consentiens Paulus fatetur: Inuisibilia dei, per ea quæ facta sunt conspiciuntur: sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas. Secundo hoc faciunt per suas operationes naturales, in quarũ industria seu ordinato processu, motu & ordine, diuina sapientia non mediocriter cõmendatur: sicut & in naturalibus eorum proprietatibus, viribus, plumis, pilis, coloribus & figuris. Postremo q̄ ait: opera domini dño, dupliciter sumitur. Primo de effectibus seu creaturis dei in natura productis: Sic em̃ oẽs creaturæ, etiam naturæ rerũ dicuntur opa dei, quemadmodum ait scriptura: Opera manuum tuarũ sunt cœli. Et iterũ: Manus domini fecit hæc omnia. Secundo de operibus virtutũ, quæ efficit deus in bonis, iuxta illud Isaiæ: Omnia opera nostra operatus es in nobis. In quibus operibus nobis à deo collatis omnipotentia atq; clementia eius ostenditur. Sic nanq; ait Psalmista: Mirabilis deus in sanctis suis. Et Apostolus: Gratias, inquit deo super inenarrabili dono eius. Circa hæc oritur quæstio: Benedicere enim videtur esse maioris, dicente Apostolo: Sine vlla cõtradictione quod minus est à maiore benedicitur. Quomodo creaturæ benedicere creatorem monentur? Et respondendum, q̄ duplex est benedictio: puta consecrationis aut perfectiuę collationis, de qua veritatẽ habet instãtia: Sic enim deus benedicit creaturis. Vnde Gregorius ait: Benedictio dei est collatio munerũ eius, & multiplicatio eorundem. Prælati quoq; tanq̄ medij inter deum & subditos aut subiecta, benedicunt eis hoc modo. Alia est bñdictio laudis seu gratiarũ actionis, de qua modo est mentio: quomõ Simeon iustus deum legitur benedixisse. Et Dauid testatur: Bñdicam dñm in omĩ tpe. Laudate & superexaltate eum in secula. Eisdem modis laudant deum & superexaltant quibus & benedicunt: asseritq; Albertus: Laudant quia virtus dei in ipsis monstratur: superexaltant, quia creator supeminere proprietatibus creaturæ monstratur. Omnibus nempe rite considerantibus dant causam, præbent materiam, excitãt mentem ad creatoris præconia, atq; ad agnoscendum q̄ ipse sit vniuersis sine mensura sublimior. Causa equidem in suo relucet affectu, & creatura est quasi radius quidam sui creatoris: Nam agens producit sibi simile secundum philosophos. Ideo in omni creato, bonitas, sapientia & omnipotentia dei apparent. Quamuis autem laudare & benedicere accipi soleant pro eodem, q̃m tamen in cantico isto distincte exprimuntur, potest benedictio ad gratiarũ actionẽ referri, laus ad simplicẽ cõmẽdationẽ. Vel vnũ iustorũ ad pręconiũ dei sine cõparatione eius ad creaturas, aliud ad præconiũ eius per cõparationẽ ad eas: Iuxta quẽ modũ laudat eũ sanctus Dionysius in libro de diuinis nominibus, vbi de dei tractat nominibus secundũ processum influentiæ dei ad creaturas. Generali exhortatione præmissa, viri hi ad particularia descendunt creata: & quod dixerunt in summa, exequũtur per partes à superioribus inchoantes, in quibus maior est similitudo primi opificis, iuxta quod Plato fatetur: Fluens à primo bonitas, forma est in proximis, imago in distantibus, & velut obscura reflectio in vltimis. Primo ergo inuitãt creaturam angelicam in rerũ ordinibus deo propinquiorem, prout vndecimo confessionum loqtur Augustinus: Duo fecisti o dñe, vnũ prope te, s. angelum: aliud prope nihil, puta materiã. Inuitant aũt angelicos spiritus, non q̄ ipsi nostra admonitione indigeant, aut à dei benedictiõe, laude & superexaltatione vnq̄ desistant, sed verba hæc congratulando quia sic faciunt magis q̄ exhortando vt sic faciant, rite sunt exponenda. Sicut & illud: Laudate eum omnes angeli eius. Et: Benedicite dño angeli eius potentes virtute. Et: Lauda Ierusalem dñm, si de cœlesti Ierusalem explanetur. ¶ Benedicite angeli domini dño, benedicite cœli domino.] Angelus secundum magnum

Marginal notes: Marc. 3. — Gen. 2. — Sap. 13. — Roma. 1. — Psal. 101 — Deut. 32 — Isa. 26 — Psal. 67 — 2. Cor. 9 — Hebræ. 7 — Luc. 2 — Psalm. 33

magnum Dionysium, q̃doq; est nomen cœlestis spiritus de infimo choro, interdum pro omni
cœlesti spiritu sumitur, sicut nunc, propter quod ait Albertus: Omnes cœlestes spiritus vocat D
angelos, propter hoc quod ad minus per descensum, & influentiam illuminationum mittun-
tur, quæ illuminationes à superioribus ad medios, & à medijs ad inferiores descendunt: vnde
Hebræ. 1 dicit Apostolus: Nonne omnes administratorij spiritus sunt? ¶ [Benedicite æquę omnes quæ 3
super cœlos sunt domino] Hoc loco apertissime dicuntur aquę consistere super cœlos, & conso
Gen. 1 nat illud Genesis: Dixit quoq; deus: Fiat firmamētum in medio aquarum, & diuidat aquas ab
aquis. Et fecit deus firmamentum, diuisitq; aquas quæ erant sub firmamento ab his quæ erāt
Psal. 148 super firmamentum: vocauitq; deus firmamentum cœlum. Itemq; in Psalmo: Laudate eum
cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen dñi. Quæ licet prima facie videā
tur forsitan naturali rationi, & dictis philosophorum contraria, tamen (vt scribit Augustinus
super Genesim) maior est scripturæ illius Geneseos authoritas, quam omnis humani intellect⁹
perspicacitas siue capacitas. Vnde & Thomas in prima parte, quæstione. 68. de ista loquēs ma
teria ait: Certissime ergo sciamus esse aquas super cœlos: sed quæ vel quales aquę, non est adeo
certum. Origenes enim per aquas has intelligit spirituales substantias: sed hoc non placet Ba-
silio. Sunt ergo ibi corporales aquæ, sed quales, varie traditur. Si enim dicamus firmamentum
esse cœlum sydereum, tunc illæ aquæ possunt dici illius naturæ cuius est hoc cœlum. Vnde qui
dicunt cœlum esse de natura elementorum, dicere possunt aquas illas esse elementares: Qui au-
tem asserunt cœlum esse specialis naturæ, affirmant has aquas non esse elementares, sed naturę
cœlestis. Et sic per aquas intelligitur nona sphæra, quæ est sine stellis, & dicitur aliquando sy- E
dereum propter diaphonietatem, sicut cœlum beatorum vocatur empyreum. i. igneum, prop-
ter splendorem. Qui aũt ponunt aq̃s elemētares super cœlum, vt Beda, Cassiodorus, & alij mul
ti, dicere possunt quod non sint graues, sed subtiles, nec fluidæ, sed instar glaciei firmæ ac durę.
Vnde à quibusdam cœlum crystallinum dicuntur. Et aliqui ponunt ibi aquas ad temperandũ
calorem cœlestium corporum, quæ dicunt esse de natura ignis: & vt ait Augustinus, huius ex-
perimentum quidam sumpserunt, quod Saturnus est maxime frigidus ob vicinitatem ad aq̃s
illas. Deinde Albertus scribit hoc loco: Aq̃ istę quæ super cœlos sunt (vt dicit Augustinus) i mi
nutissimis guttis ibi suspensæ sunt: & quidam autumant inde rorem descendere. Vel forte me
Gen. 1. lius dicitur (ait Albertus) quod aquæ nomen est primum materiæ in Genesi: Spiritus domini
ferebatur super aquas: & ratione perspicuitatis, sunt in cœlo crystallino, ratione humiditatis
& fluiditatis, in cœlo inferiori, puta aereo. De ista difficultate tractat Magister. 2. Sententiarũ,
& doctores multa ibi conscribunt, Communius autem tenet quod per aquas has intelligatur
cœlum crystallinum, seu aqueum: scilicet nona sphæra non propter naturam, sed similitudinē
aquæ in diaphoneitate: Moraliter vero per aquas quæ super cœlos sunt, quidam intelligũt per
spicuas seu illuminatas mentes sanctorum, in quibus velut in speculo resplendēt diuina [bene
dicite omnes virtutes domini domino.] Per virtutes quidam intelligunt hic orbium motores
cœlestium, qui à philosophis intelligentiæ, à theologis angeli asseruntur: & vt Thomas in Sum
ma contra gentiles opinatur, sunt de medio ordine mediæ Hierachiæ, puta de choro virtutũ F
Psal. 148 idcirco nunc virtutes vocantur: de quibus fertur in Psalmo. Laudate eum omnes virtutes eius. Et
Psal. 102 Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius qui facitis voluntatē eius. Deniq; secun
dum diuinum Dionysium: Sicut omnes supernæ mentes angeli, ita & virtutes vocantur pro-
pter vigorem, agilitatem, efficaciamq; agendi quicquid eis diuinitus commendatur siue præci
pitur. Itaq; locus iste multipliciter potest exponi. Primo de angelicis mentibus, sicut prætactũ
est. Secundo de viribus causatiuis cœlestium corporum: quæ sunt potestates causales per crea
tionem insitæ cœlestibus cunctis corporibus, per quas agunt & influunt in elementa & mix-
ta prout Aristo. ait: Hō generat hominem, & sol. Sunt enim cœlestia corpora per virtutes huius
modi instrumentaliter causæ motuum, & alterationum, generationum & corruptionum in
inferioribus istis: vt etiam beatus Dionysius ait. 4. de diuinis nominibus, præsertim de sole lo-
quens ibidem. Consonatq; verbo philosophi asserentis, quod accessus solis in obliquo circulo,
puta zodiaco est causa generationis & renouationis in inferioribus, seu terrænascentibus. Re-
cessus vero eius in circulo isto, est causa corruptionis & arefactiōis illorum, sicut ad oculum est
videre: vnde peripatetici posuerunt quatuor causas vniuersales, summas, primarias, quarum
altissima deus est. Secũda est intelligētia. Tertia aīa nobilis. Cœlestia etenī corpora aīata dixe
runt, quorũ aīas nobiles nuncupabant. Quarta est naturæ vis, seu virtus insita cœlestibus cor-
poribus. Hinc ait Albert. In orbibus cœlorũ virtutes sunt mouentes, & instaurantes naturā, s.
inferiorũ p indiuiduorũ pcreationē, in quorũ successione cōtinua species perpetuāt, q̃s hic ad dei
laudē inducit. Tertio pōt exponi de ꝟtutibus imperialibus, quas ponit Damascenus, ab eis cœ
los moueri affirmans. Quarto de omniũ naturaliũ, seu creatarũ rerũ ac specierum naturalibus

A viribus siue potentijs,per quas ad operationes sibi connaturales ac debitas sunt idoneæ : nul-
lum eñ naturalium propria caret operatione secundum Damascenum, alioquin frustra esset,
cum res non queat suum attingere finem, nisi per propriam actionem seu motum .Has virtu-
tes putauit Rabbi Moses in scripturis angelos appellari,in quo tamen errauit,putans angeli-
cas mentes seu separatas substantias non esse plures q̃ sunt orbes cœlestes , prout Albertus &
4 Thomas suis locis de ipso enarrant . ¶[Benedicite sol & luna dño.] Hæc sunt duo lumina-
ria cœli illustrantia terram, de quibus dicitur in Genesi:Fecit deus duo magna luminaria . In
quorum, prę́sertim in solis diligenti consideratione,diuina maiestas mirabiliter conspicitur
ac relucet.Nempe vt 4. de nominibus diuinis capit.loquitur Dionysius:Sol iste visibilis euidẽs
est imago bonitatis diuinæ,quæ est sol æternus & intellectualis, sol sapientiæ atq; iustitię,imo
in magnitudine, velocitate,claritate,causalitate,influentia & efficientia solis,diuinæ potestatis
ac sapientiæ eminentiam satis admirari non possumus.Et dicitur sol quasi solus omnibus lu-
cens,quia non solum luna, sed cætera quoq; astra ac planetæ,secundum plures philosophos,
lumen sortiuntur ab eo.Hinc & signifer ille sanctus Franciscus, considerando intuendoq; fra-
trem Solem, non mediocriter delectabatur in creatore superaltissimo. De hac re in Ecclesiasti-
co legit: Species cœli in visione gloriæ,sol in aspectu vas admirabile,opus excelsi,radios igne-
os exufflans. Magnus dominus qui fecit illum,& in sermonibus eius festinauit iter. Luna ostẽ- Eccle.43
sio temporis,& signũ ęui.Mensis secundum nomen est eius, crescens mirabiliter in consumma
tionem. Vas castrorum in excelsis,in firmamento cœli resplendens gloriose.Spiritualiter autẽ
B sol significat intellectũ veri & boni, ac rationis fulgorẽ super cæteras vires ei subiectas, quæ il-
luminantur ab ea,ne ruant errantes in lubrico vitiorum . Luna designat inferiorem animæ
portionem,vt ab animæ suprema portione, directione virtuosa perfusam eiq; subditam . Et
quia electi horum hñt vtrunq;, iccirco de ecclesia in Apocalypsi scribitur: Mulier amicta sole,
& luna sub pedibus eius . [benedicite stellæ cœli domino.] Magnificentiam eñ sui creatoris Apo.12
multipliciter repræsentant sua pulchritudine,motione,causalitate,pluralitate,situ,influxu,&
ordine. Paruæ equidem videntur,sed minima maior asseritur tota terra,quoniam remotissi-
me distant à nobis.Propter quod scriptum est:Species cœli gloria stellarum,mundum illumi-
nans in excelsis dñs.Stellæ aũt designãt virtuosos,sapientia præditos, qui verbo,exemplo,fa- Eccl.43
ma,seu moribus alijs lucent,qui sunt velut lucerna lucens & ardens , quemadmodum scribit
Apost.Omnia facite sine murmurationibus,vt sitis sine querela simplices filij dei in medio na
tionis prauæ atq; peruersæ,inter quos lucetis sicut luminaria mundi,verbum vitæ continẽtes. Phil.2
Hinc apud Danielem scribitur:Qui erudiunt multos ad iustitiam fulgebunt quasi stellæ in per
5 petuas æternitates. ¶[Benedicite imber & ros dño]Istæ sunt duæ impressiones in aere factę,p- Dan.12
utiles ad terræ nascentium fœcundationem & vitæ humanæ conseruationem,ex quarum dili
genti consideratione oritur nobis grandis materia gratiarum actiõis ac laudis diuinæ.Imber
quippe seu pluuia terram irrigat & fœcundat,iuxta illud Isaiæ:Descendit imber de cœlo,& il-
luc vltra non reuertitur,sed inebriat terram & infundit eam,& germinare eam facit,& dat se- Isaiæ.55.
C men serenti & fructum comedenti. In modo quoq; descensus pluuiæ, quo guttatim per cohæ-
rentiam riuuliformem,velut per subtilissimos aquæductos atq; cãnalia defluit ac descendit,
sapientiam & bonitatem prouidentiæ dei satis mirari nequaq̃ valemus . Hinc apud Iob scri-
ptum est :Si continuerit aquas,oĩa siccabuntur:si emiserit eas, subuertent terram, vc; si simul Iob.12.
cum impetu caderent.Ideo rursus apud eundem habetur : Qui ligat aquas in nubibus,vt non
erumpant pariter deorsum. Et Psalmista decantat:Qui operit cœlum nubibus,& parat terrę Iob 26.
pluuiam.Insuper ros,flores & germina dulci nutrit humore.Imber aũt doctrinam & prædica Psal.146
tionem,ros spiritus sancti consolationem & vnctionem designat, sicut dñs per Isaiam loqtur:
Mandabo nubibus meis vt non pluant super eam imbrem,& ibi ad literam sermo est de syna
goga Iudæorũ,secundum q vinea dñi sabaoth perhibetur[benedicite oẽs spiritus dei dño]Spi Isaiæ.5.
ritus hic pro vento accipitur,qui à diuersis terræ plagis procedit,atq; ad terræ nascẽtium pullu
lationem hoĩmq; cõsolationem ac refrigerationem plurimum cõfert. De quo scd̃m vnã expo
sitionẽ accipitur illud Geneseos:Spũs dñi ferebatur super aquas,illudq; euangelij:Spiritus vbi
vult spirat,& nescis vnde veniat . Vnde ait Psalmista: Qui producit ventos de thesauris suis. Gen.1
Per ventum vero spiritus scti aspiratio ac refrigeratio denotatur.Posset quoq; per omnem spi Johan.13
6 ritum dei quælibet spiritalis & subtilis essentia insinuari. ¶[Bñdicite ignis & æstus dño]Si sub psal.134.
tilitatem,actiuitatem & magnitudinem ignis elemẽtaris pensemus, dei excellẽtiam in eo per-
pendere quimus . Cætera eñ terra ambit & cõtinet elementa.Estq; elemẽtum magis formale
& actuosum, imo vt Thomas ait,per ignem proprietates diuinorum conuenientissime expri
muntur.Nam & deus ignis consumens ab Apost.dr.Charitas q̊q;,imo & spũs sanctus ob va-

rias causas ignis vocatur. Similiter à sublimi Dionysio, proprietates Seraphim à similitudine D
ignis accipiuntur & describuntur, quemadmodum super angelicam hierarchiā Hugo & Lyco
niensis exponunt. Quo demum aqua subtilior est terra & aer aqua, tantum ignis iste aere est
subtilior. Vñ in sua sphæra nec visibilis nec lucidus fertur. Aestus autem seu cauma est effectus
ignis, vel secundum Albertū regia aeris proxima igni. Ignis quoq; q apud nos est compactus
atq; visibilis, & æstus causatus in aere prope nos, dant nobis materiā laudandi benedicendiq;
deum. Spiritaliter ignis est charitas, æstus, ardor est charitatis. De quo ait Christus: Ignem ve
Lu.12 ni mittere in terram. Et discipuli duo dixerunt: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Ie
Lu.23 su, cum loqueretur nobis in via. In Cant. canticoꝝ q̃q; de charitate habet: Lampades eius lam
Can. 8. pades ignis atq; flammaꝝ. Hic ignis diuinus spiritalisq; æstus, sunt præclarissima bona & pre
stantissima dei dona, quæ dum nobis collata senserimus, æstuantes præcordialissimas & item
humillimas deo superpiissimo grates referre debemus ac laudes. [bñdicite frigus & æstas dño]
Frigus pro aere, vel ipsa temporis illius aspera qualitate hic sumitur. Temporum autem distin
ctio, in hyemem & æstatem, autumnum & ver, annum, diem & noctem à motu cœlestium, pr
sertim ipsius solis causatur, secundum quod in Genesi inducitur: Dixit deus: Fiāt luminaria in
Gene.1 firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & sint in signa, & tpa, & dies, & annos. Prate
rea in ordinatissima tempoꝝ & qualitatum eoꝝ distinctione sapientia dei mirabiliter declara
tur, & humanæ vitæ sapientissime prouidet, quemadmodū in hymnis tangit Ambrosius dicēs
Aeterne reꝝ conditor, noctem diemq; qui regis, & tempoꝝ das tpa vt alleues fastidiū. Et alibi
psal.103. Vestiens diem decoro lumine, noctem soporis gratia, vñ cum Psalmista dixisset: Fecit lunā in E
tempora, sol cognouit occasum suum, & cætera quæ sequuntur admirādo subiecit: Quàm ma
gnificata sunt opa tua dñe, oīa in sapientia fecisti. Mystice frigus est extinctio flammæ cōcupi
scentiarum ac vitioꝝ. Aestas calor maturitasq; virtutum: in quibus electi deum magnifice lau
dant, tam recessum à malo, q̃ accessum ad bonum diuinæ pietati humiliter ascribentes. ¶Bñ 7
dicite rores & pruina dño.] Ros est effectus temperati caloris, & frequentius fit in vere. Prui
na effectus est frigoris, & fieri solet in autumno iuxta Philosophum, q̃ꝝ primum designat pro
speritatem, aliud aduersitatem, in qbus virtuosi deo æqualiter regratiantur: imo qñq; amplius
in aduersis, q non prosperis extolluntur, neq; aduersis deiiciuntur, armati armis iustitiæ à dex
tris & sinistris. [benedicite gelu & frigus dño.] Gelu causatur à frigore, atq; à frigore venti seu
Eccl.43 plagæ septentrionalis fortissimū oritur gelu, iuxta illud Ecclesiastici: Frigidus ventus Aquilo
psal.147. flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Et in psalmo: Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Per
gelu & frigus mētis constrictio atq; duritia ex dispensatoria subtractione seu suspensione cō
solationis ac sensibilis deuotionis intelligi potest, in q̃ euentu benedicendus est deus, & patiētia
conseruanda, orandūq; longanimiter pro refusione doni subtracti, & interim in exterioribus
ac indignis renuat consolari aīa nr̃a. ¶[Bñdicite glacies & niues dño] quæ causant ex frigore, & 8
qdam per glaciem intelligi grandinē volunt. Niues aūt sunt aquæ, quæ raræ seu tenues cōge
latæ descendūt, in qbus sapientia dei relucet, dicēte Psalmista: Qui dat niuem sicut lanam. Et
psal.147. psal 148 item: Ignis, grando, nix, glacies, spūs procellaꝝ, quæ faciūt verbum eius. Per hæc duo designāt F
dei flagella qbus percutimur, in qbus deū laudare debemus, dicentes singuli illud Iob: Peccaui
Iob.33. & vere deliqui, & vt eram dignus non recepi. [bñdicite noctes & dies dño.] Nox ab opacitate
terræ causatur, & tribulationem designat, dies prosperitatem. Quandoq; aūt nox veteris testa
menti obscuritatē vel vitioꝝ caliginem, dies euangelicæ grãm veritatis vel mentis claritatē de
Romã 13 signat, vt cum ait Apost. Nox præcessit, dies aūt appropinquauit. ¶Bñdicite lux & tenebræ 9
dño.] Secundum albertum, lux spargit vigiliam, tenebra refouet & continet spūm ne dissolua
tur. In lucis aūt consideratione, puritate, amœnitate, subitanea diffusione, multiplici fœcundi
tate ac vtilitate, ortu atq; occasu diuina maiestas sublimiter innotescit, quemadmodū ī Eccle.
Eccl.11 dr̃: Dulce lumen & delectabile oculis videre solem. Per lucem etiam sensibilem, increata lux dei
multiformiter designat. Et mystice lux est illustratio mentis, consolatio & exhilaratio bona.
Tenebra vero defectuositas seu ignorantia cordis aut obscuratio eius. Vñ ad innuendū mira
biles proprietates istoꝝ dñs ait ad beatū Iob: Indica mihi si nosti ī qua via habitat lux, & tene
Iob.38. brarum qs locus sit, vt ducas vnūquodq; ad terminos suos, & intelligas semitas eius. Si autem
obiiciatur, cū tenebra sit sola lucis priuatio, qūo ipsa ad bñdicēdū dñm inuitat? Et respondēdū
ꝙ opposita iuxta se posita clarius elucescūt. Ideo ī cæcitate, surditate, tenebris cæterisq; priuati
uis positiua eis opposita euidentius agunt ad dei pconiū. Rursus ī distīctione tenebraꝝ à luce
bñdicit sapīa dei oīm ordinatrix. Sed & noīe tñbraꝝ aliqd positiuū insinuat, sc; tps illud aut ef
fectus, q tunc magis accidere solet, seu vtilitas q̃ ex recessu lucis diurnæ euenit hoī vt sopore re
ficiatur & cōgescat. Iteꝝ q̃ri pōt qūo hō̃ sensatus ad hæc inanimata dirigat ꝟbū, aliq̃ns ea quę
sen-

sensu carent, ratione ac vita? Et respondendum, ꝙ nõ ideo vt ipsa audiant atq; intelligāt, sed
A vt ipse q ea affat, seipsum & alios ad dei pconia inflammet, sic quippe in psalmis frequentissime
agitur [bñdicite fulgura & nubes dño] Fulgura sunt incensiones seu ignes q̃ micant in nubib⁹,
spiritaliterq; significant miraculoꝝ coruscationẽ vel terribilium cõminationẽ, de qbus dñs ad
Iob loqtur: Nunqd emittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, assumus? Et in psalmo:
Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, cõmota est & cõtremuit terra. Nubes vero sunt aquę Iob 38
vaporabilit eleuatę, q̃ iam condensari incipiunt, & designant gratiaꝝ fluenta ac prędicatores, psalm. 67.
imo & angelos, secundũ Diony. De nubibus aũt in lib. Iob multa dicunt ad comprobandũ ꝙ
in consideratione earũ & operationũ, quas hñt pietas & prouidẽtia dei, egregie declarat. Itaq;
in li. Iob de deo inducitur: Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lu
mine suo desuper. Cardines qq; maris operiet, per hæc em̃ iudicat populos, & dat escas multis Iob 37
mortalibus. Et: Frumentũ desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cun Iob 36
cta per circũitum, q̊cunq; eas voluntas gubernantis duxerit. Ad omne quod præceperit illis Iob. 37.
super faciem orbis terrarũ, siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in q̊cunq; loco miæ suæ iusse
rit eas inueniri. Denuo: Nunqd nosti semitas nubium magnas & perfectas scientias? Præterea Ibidem
scire oportet, ꝙ nisi in consideratione naturalium & meteorologicarum impressionũ conside
rabilis esset perfectio, puidentia, & maiestas dei viuentis, nequaq̃ scriptura hoc loco & in psal
mis ac libris prophetarum tam frequenter horũ faceret mentionem. Itaq; dum præmemora
B ta & subscripta creata ad dei præconia inuitamus, nosipsos ad eius laudes efficaciter inflãme
mus, atq; rerum istarũ naturas & proprietates, cursum, actũ, ordinemq; pẽsantes ex oĩbus his
ad dei supergloriosissimi contemplationem, laudẽ, admirationem & amorẽ feruentẽ iugiter cõ
scendamus. Hinc em̃ scriptũ est: Dñs deus verus est, ipse deus viuens & rex sempiternus, ad vo
cem suã dat multitudinẽ aquaꝝ in cœlo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ, fulgura in Ierem. 10.
pluuiam fecit, & educit ventum de thesauris suis, de q̊ scriptũ est per prophetã Amos: Faciens psal. 134
arcturum & Orionem, conuertens tenebras in mane, & diem nocte mutans, q vocat aquas & Amos 5
effundit eas super faciẽ terræ, dñs nomen eius. In lib. Iob q̊q;: Subito aer cogetur in nubes, & vẽ
tus transiiens fugabit eas. Et: Qui aufert stillas pluuię, & effundit imbres adinstar gurgitũ, q de Iob. 37.
10 nubibus fluunt, quæ protexerunt cuncta desuper. ¶ [Benedicat terra dñm, laudet & supexaltet Iob. 36.
eum in secula.] Terra est infimum minimumq; elementoꝝ, cuius tñ pars maxima operta est
aquis, cuius quantitatẽ, dispositionem, fœcunditatem ac cæteras proprietates rite pensantib⁹,
& qũo ipsa est velut centrũ vniuersi, & suo loco permanet fixa, immobilis, q̃uis sit maximę gra
uitatis, occurrit grandis ratio laudis diuinæ. Iccirco ad insinuandũ qũo maiestas ac sapientia
diuina in elemento terræ possit perpendi, ipse creator oĩpotens ad S. Iob ait: Vbi eras qñ pone
bam fundamenta terræ? Indica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras eius? si no
sti. Vel quis tetendit super eam lineam? super quo bases illius solidatæ sunt, aut qs dimisit lapi Iob. 36.
dem angularem eius? Deniq; vt Plato loqtur in Thimęo: Partem terræ voluit deus esse aqs di
scoopertam, vt esset hoĩbus ac brutis in habitaculum & altricẽ. Terra itaq; fructum suum pro
ducendo, & cætera ad quæ diuinitus condita est peragendo, dñm non mediocriter iuxta sensus
C præhabitos laudat, quæ ob suam stabilitatem ac fœcunditatem hoĩem virtuosum stabilemq;
designat, quem spiritus sanctus cœlesti semine, sc; verbo dei fœcundat. Vnde ait Saluator: Se
men est verbum dei, quod aũt in terram bonam cecidit, hi sunt q in corde bono & optimo au
dientes verbum retinet, & fructum afferunt in patientia. Hinc scd̃m Gregorium, ager est mun Lu 8
11 dus: i. habitatores terræ, quibus & Paulus dixit: Dei agricultura estis. ¶ [Benedicite montes &
colles dño.] Secundum Albertum, montes & colles vapore subterraneo eleuantur, vel ab aqs
nimium congesta mole causantur, & notant maiores ac minores in ecclesia, præsertim præ
latos, aut in donis gratiæ fulgentes, iuxta illud Ioelis: Stillabunt montes dulcedinem, & om̃es 1. Cor. 3
colles culti erunt. [benedicite vnuersa germinantia in terra dño.] Si eorum quæ intra terram
& in superficie eius, atq; ex ea gignũtur, veritatẽ, valorem, pulchritudinem, suauitatem, amœ Iohel. 3
nitatem, ac cæteras innumerabiles proprietates sapienter attendimus, præ admiratione excel
lentiæ creatoris altissimi deficiemus, nec sapientiam, dulcedinẽ, & decorem eius in his satis mi
rari poterimus. Hæc quippe sunt metalla, flores, fructus, species, arbores, gemmę, quoꝝ vires &
proprietates tot & tales ac tantæ sunt, vt mortalib⁹ plene non innotescant, & quicqd speciosi
tatis, amœnitatis, virtutis & amabilitatis in eis est, sparsim atq; finite hoc in superpræstãtissi
mo deo est indiuisim simplicissime, oĩno pfecte ac infinite, ex q̊ꝝ etiam formatione, renoua
tione, dispositione, prouidentia creatoris probatur, & à qbusdã magnis philosophis est pensa
ta, quemadmoduũ decimo de Ciuita. dei Augusti. ostendit, dicendo: Plotinus Platonicus de
prouidentia disputãs eã à summo deo, cuius est intelligibilis atq; ineffabilis pulchritudo vsq;

ad hæc terrena & ima pertingere, flosculorum ac foliorum pulchritudine comprobat, quæ oia quasi abiecta & velocissime pereuntia, decentissimos formarum suarum numeros habere non posse cōfirmat, nisi inde formentur vbi forma intelligibilis & incōmutabilis simul exemplariter habēs
Mat.6 oia, pseuerat. Hoc & Chrs in euang. pandens: Considerate inquit lilia agri quō crescunt. Dico aūt vobis q̄ nec Salomon in oī gloria sua coopertus est sicut vnum ex illis. De hac q̄q; materia Hugo & Richardus eius discipulus pulchre loquunt, vno eorum dicente quod & alius in Sentētia ponit: Quid de gemmis & preciosis lapidibus narrem, q̄rum non solum efficacia vtilis, sed aspectus quoq; mirabilis? Ecce tellus redimita floribus, q̄ iucundum præbet spectaculum. Videmus rubentes rosas, candida lilia, purpureas violas, in quibus non solum pulchritudo, sed origo q̄q; mirabilis, quō sc; dei sapiā de terrę puluere species tales producit. ¶[Bn̄dicite fontes dn̄o] Fons 12
à fundendo nomen sortit, qa aquarum fundit fluenta, & sua diffusione, pspicuitate, exuberantia, claritate, euidens quædam imago seu repræsentaculum est bonitatis diuinæ, ob eius cōmunicabilitatem, claritatē, munificentiā, exuberantiā mq; immensam, propter q̄d deus æternus frequenter fons noīat. In origine q̄q; fontiū, qualit sc; ex terræ visceribus prodeūt, & multiplicatione ac vtilitate eorum sapiētia dei eximie cōmēdat, q taliter hoīm necessitati puidit, vtilitati cōsuluit. De mirabilibus demū quorundā fontiū proprietatibus & viribus Augustinus & alij, tā theologi q̄ philosophi varia cōscripserūt, in qbus oībus diuina claret maiestas. Fons aūt doctores, prædicatores, ac sacerdotale designat officiū, quorum est riuos sapiæ, aquā salutaris scientiæ, charismata gr̄æ, influentiā sacramentorum alijs cōmunicare, propinare, profundere, de qbus in
psalm.67. psalmo habetur: In ecclesiis bn̄dicite deo dn̄o de fontibus Israel. Et in Isaia: Haurietis aquas in
Isaiæ.12. gaudio de fontibus saluatoris. [bn̄dicite maria & flumina dn̄o.] Vnū est mare totale dictum, E
Oceanus, sc; aquæ elementū cingens & ambiens terram, q̄d Secundus philosophus appellauit cingulum terræ, scribens Hadriano Imperatori. Sunt aūt plura particularia maria, velut brachia magni maris, sed & minora quædam sunt maria, de qualibus & in euang. legit. De qbus potissime verum reor q̄d hic ait Albertus: Maria inquiēs causantur à confluxu fluminū, sicq; iuxta proprietatē idiomatis Hebræorum, quælibet magna congregatio aquæ vocat mare, scd̄m il-
Gen.1 lud Gene. Congregatiōes aquarum appellauit deus maria. Flumina aūt ex fontibus scaturire feruntur, q̄uis nonnunq̄ aliunde causent. Hinc dicit Albertus: Flumina à confluxu fontiū gn̄ant.
Gen 1. Deniq; in Genesi habet q̄ fons ascendebat e terra, irrigans vniuersam superficiē terræ. Et de-
Gen.2 nuo: Fluuius egrediebat de loco voluptatis ad irrigandū paradisum, q iñ diuidit in quatuor capita, sc; in quatuor principalia flumina ex paradiso manātia. Itaq; ex fonte illo paradisi, fluuius paradisi profluxit, & fluuius ille quadripartit. Veruntamen secundū Damascenū, fons præfatus ex mari Oceano habet originem, sicq; verificat illud Eccl. Oīa flumina intrant in mare,
Eccl.1 & mare non redundat. Ad locū vñ exeunt flumina reuertunt vt iterum fluant. Per mare aūt interdum exprimitur seculi huius. i. seculariū hoīm inqetudo, amaritudo, atq; tumultus. Impij
Isaiæ.57 enim quasi mare feruens, quod quiescere non potest, vt dr̄ in Isaia. Interdū aūt per mare corda pœnitentiū, se in amaritudine & fluctibus internæ compunctionis afficientia denotant. Flumina vero nunc gratiarum copiosa charismata, nūc tribulationū abundantiā signāt. Quantum F
Iohā 7. ad primū ait Christus: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquę viuæ. Quo ad secū-
psalm.92. dum ait Psalmista: Eleuauerūt flumina fluctus suos à vocibus aquarum multarum. ¶[Bn̄dicite cete & oīa quæ mouent in aquis dn̄o] Hæc sunt elementi aquæ præcipua ornamenta. Porro si ea q̄ de cete à philosophis & à theologis scripta sunt attendāt, magna valde offert materia laudandi admirādi, honorādiq; deū. Nēpe de hoc gn̄e piscis secundū vnā expositionē sumunt saltē p parte, q̄ in lib. Iob de Leuiathan scripta sunt. Hinc inter pisces specialiter noīatur & prænoīat, qa
Iob.40. est maximus piscis, inter creaturas dei opus eius nō parum mirabile. Queadmodū em̄ inter hoīes magnitudine eminēt ipsi gigantes, inter volucres griphi, inter bestias terræ quadrupedes elephātes, sic inter pisces sunt cete, de qbus dr̄ in Genesi: Creauit deus cete grādia & omnē animā
Gen.1 viuentē atq; motabilē, quā produxerāt aquæ in species suas. Interim q̄ta sit varietas, decor, vtilitas, robur, vis atq; proprietas pisciū maris, qs mortaliū poterit rimare aut explicare? Sed qa
Mat.4 ad Petrū & Andreā locutus est Christus: Faciā vos fieri piscatores hoīm, constat noīe pisciū intelligi hoīes, ita q̄ cete designāt maiores atq; potētes baptismatis vnda renatos. Cætera q̄ mouentur in aquis, minores & simplices in aqua baptismi motū virtutum vitāq; gr̄æ sortiētes.
Ezech.47. De huiuscemodi aqua & piscibus apud Ezechielem multa legunt, quo inter cætera fert: Omnis aīa viuēs, quæ serpit quocūq; venerit torrēs, viuēt, & erūt pisces multi satis postq̄ venerint illuc aquæ istæ, & sanabūtur, & viuēt omnia ad quæ venerit torrēs, & stabunt piscatores super illas. [benedicite omnes volucres cœli] scilicet aerei [dn̄o.] vbi volucres volant. Et quis in diuersitate, pulchro colore, cātu suaui, multiplici actu, celeri motu, penneo tegumēto multiformi ornatu

A ornatu, cæterisq; auium proprietatibus, superbenedicti & supergloriosissimi dei sapientiam,
perfectionem ac maiestatẽ digne miretur. Quamuis aũt per volucres quandoq; superbi in al
tum vanitatis se erigentes, qñq; diaboli in aere volitantes signentur, vt cum ait Saluator: Vo- Lu.8
lucres cœli comederunt illa. i. semina verbi dei abstulerunt: nunc tamen per volucres intelligẽ
di sunt contemplatiui, pennis orationũ, meditationum, virtutũ, atq; donoꝝ in sublimia eleua
ti, qbus competit dicere illud Psalmistæ: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & psalm.54
requiescam? De qbus loquitur Isaias: Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbę ad fe Isaiæ.60
nestras suas? Et item: Qui sperant in dño mutabunt fortitudinem, assumẽt pennas vt aquilæ, Isaiæ.40.
34 volabunt & non deficient. ¶[Benedicite omnes bestiæ & pecora dño] In his quoq; summi ar-
tificis excellentia ineffabiliter commendatur. Vnde ad declarandam sapientiam suam in istis
suis effectibus opifex deus multa ad S. Iob loqtur. Aristoteles q̊q; & Albertus magnus in libris Iob.39.
suis de aĩalibus mira & pulchra scripserunt. Sed & Augustinus in libris de Ciuitate dei aliqua
de his tangit. Quinto eñ de Ciuitate dei testatur: Deus nec exigui & contemptibilis animan-
tis viscera, nec auis pennulam, nec herbæ flosculum, nec arboris folium sine suaꝝ conueniẽtia
partium, & quadam veluti pace reliqt. Et Hugo: In terra inquit commorantur animalia tam
diuersimode figurata, quoꝝ nonnulla miramur ex corporum magnitudine, quædam ex par-
uitate, quædam ex raritate, quædam ex speciositate, quædam (vt sic loquar) ex quadam conue
nienti ineptitudine & delectabili deformitate, quæ vocant ridicula. Insuper secundum Augusti
nũ, animalia quæ minimũ hñt quantitatis, plus hñt admirationis. Plus eñ formiculaꝝ & api-
B cularum opera stupemus q̃ immensa corpora beluaꝝ. Hugo q̊q; his consonans ait: Animalia
quæ ob paruitatẽ miramur tam artificiose ac sapienter sunt instituta, vt vix discernere valea-
mus qd magis debeamus mirari dentes apri vel tineæ alas, gryphis vel cyniphis, caput equi vl'
locustæ, crura elephantis vel culicis, aquilam vel formicã, leonẽ vel pulicem, tigridem vel testu-
dinem. His nempe tam exiguis corporibus sic oĩariã lineamenta suæ naturæ cõgrua plene di
stribuit deus, vt nihil deesse videaꝭ tam minimis eoꝝ, q̃ natura formauit in magnis. Itaq; qcqd
in creaturis & pulchritudine, proprietate, actibusq; eoꝝ visui aut considerationi nostrę occur
rerit, protinus ad supadorandi ac supdelitiosissimi atq; in infinitũ sapientissimi creatoris con-
templationem, reuerentiã, laudem & gloriam, amorem & superextollentiam referamus, cun-
cta creata pensantes, vt sint creatricis sapiẽ qdam effectus, non vt sunt res q̃dam in suis specie
bus atq; ordinibus consistentes, sicut dũ ædificia pulchra conspicimus, statim ex consideratiõe
eoꝝ artificis collaudam⁹ industriã. Hinc etiã natural' philosophia, si qs vtaꝭ ea legitime ad diui
noꝝ contemplationẽ confert nõ modice, ad quã & naturaliter ingeniosi, p̃sertim ad metaphy-
sicalium speculationẽ bñ dispositi, vtpote in vi cogitatiua apti ac prompti, cæteris parib⁹ apti
ores censentur, q̃uis in alijs defectum naturæ ac naturalis scientiæ gr̃a dei facilime queat sup-
plere, imo & illis sublimiores efficere. Per bestias aũt & pecora, hoĩs sensualitatem sequẽtes si
gnantur, q ad bñdicendum dñm inuitanꝭ, eo ꝙ tam diu eis pepercerit, & adhuc ad emendatio
nem eos præstolaꝭ ac prouocat. Cum vero cõuersi fuerint, dñm grata mente solent laudare di
C centes: Nisi qa dñs adiuuit me, paulominus habitasset in inferno aĩa mea. Veꝝ cum bestię pro psal 93.
prie appellẽtur animalia syluestria atq; indomita, pecora aũt bruta domita seu domestica. Per
bestias hoĩes carnales, crudeles, intractabiles, per pecora hoĩes carnales, mansueti, tractabiles,
15 congrue intelligunꝭ. [bñdicite filij hoĩm dño.] ¶[Bñdicat Israel dñm, laudet & superexaltet eũ
16 in secula.] ¶[Bñdicite sacerdotes dñi dño] Rationales & intellectuales creaturæ duplicit' dñm
benedicunt, vc; generaliter ac specialiter. Generaliter dando materiam laudis diuinę conside
rãtibus eas, & exercendo operationes sibi naturaliter cõuenientes, eo vtiq; modo quo (vt dictũ
est) cæteræ creaturæ irrationales & inanimatæ dñm benedicere asseruntur. Specialiter quoq;
dñm benedicunt intellectiue & dilectiue formaliter atq; vitaliter, corde & ore dei laudibus in
sistendo per sapientiã & amorẽ. Primo igitur modo benedicunt deum, siue considerentur q̊ ad
dona naturæ, siue quoad dona gratiæ, siue quoad dona gloriæ. Nam & quantum ad naturalia
homo est mirabilis creatura dei, sui imagine decorata, ex spiritali ratiõali essentia, & carne mor
tali mirabiliter compaginata, membris corporis & viribus aĩæ artificiose dotata. Et breuiter, Gen.1
si hoĩem consideremus quoad corpus & animã, & naturaliter circumstantia ac cõcernentia eũ
inuenimus tanto copiosiorem excellentioremq; materiam benedicendi creatorem, quo cæte
ris creaturis præfatis homo est altioris naturæ, eminentiorisq; formaturæ quoad corpus &
animam. Vnde de pulchra huius corporis dispositione loquitur augustinus: In ipso hominis
corpore quanta dei bonitas, quanta tanti creatoris apparet prudentia? Nonne ita sunt in eo
loca sensuum & cętera membra disposita, speciesq; ipsa ac figura, & statura totius corporis ita
modificata, vt ad ministerium animæ rationalis se indicet factum? Nõ enim vt animalia irra

rationalia prona in terram esse videmus, ita & creatus est homo, sed erecta in cœlum corporis D
Col. 3 forma, ammonet eum quæ sursum sunt sapere atq; aspicere. Porro mira mobilitas linguæ ac
manibus attributa ad loquendũ & scribendum, & ad opera artium plurimarũ ac officiorũ cõ-
plenda conueniens, nonne satis ostendit quali quamq; prçclaræ animæ tale corpus ad seruien-
dum consistat vnitum? De dispositione quoq; interiorum corporis, scilicet perplexitate venarũ
atq; neruorum, & secretis vitalium viscerum loquitur Augustinus ibidem, ostendens q̃ si ta-
lium harmonia, connexio ac dispositio notæ essent, ita delectaret pulchritudo rationem in eis
vt omni formæ quæ oculis placet ipsius mentis præferretur iudicio. Insuper quis in institutio-
ne sensuum, & modo immutationis eorũ à suis obiectis, & in mutua sensuum ac sensibilium
proportione ac cohabitudine, in dispositione quoq; sensuum interiorum & nobilitate virium
animæ superiorum intellectiuarum omnipotentiam sapientiæ, ac sapientiam omnipotentiæ
dei authoris primi totius creaturç satis miret, digne collaudet? Si vero supnaturalia dona hoĩs
bus præstita intueamur, vc; dona grãæ gratum facientis, & etiam dona grãæ gratis datæ, abũdã
tiorem sublimiorẽq; materiam bñdicendi dñm inuenimus, & maxime si bona gloriæ eis pro-
missa & multis iam data pensemus. Postremo q̃ alicui plura & potiora diuinitus collata sunt
beneficia, eo dñm plus bñdicere obligat, & ampliorẽ prçbet materiã bñdicẽdi illũ. Iccirco postq̃
in gñali dixerunt: bñdicite filij hominum domino, de Israelitica plebe specialiter subiunxerũt:
Benedicat Israel dñm, sc; propter specialia, multa & magna beneficia sibi concessa, de qua fer-
psalm. 17 tur in psalmo: Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit talit
psal 77. oĩ nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Itemq;: Quanta audiuimus, & cognouimus ea, E
Num. 24 & pr̃es nr̃i narrauerunt nobis. In lib. quoq; Numerorũ: Quis similis tibi popule, qui saluaris in
Baruch 4. dño? Et Baruch ait: Beati sumus nos, quia quæ deo placita sunt, manifesta sunt nobis. Verum
qm̃ plebs illa per suam incredulitatem indigna facta est nomine Israelis, de qua ait Apostolus:
1. Cor. 10. Videte Israel secundum carnem, Nunc per Israel intelligendus est populus fide & opere Chri-
Gal. 6 anus, de quo idem Apostolus ait: Pax super Israel dei. Hic enim populus fide deum prospiciẽs
etiam in prophetis frequenter ad literam nominibus Ierusalem & Sion ac Israel designatur,
præsertim quia primitiua ecclesia ex populo illo fuit. Sed & multo maiora data sunt beneficia
ac munera gratiæ populo Christiano, q̃ plebi Iudææ, q̃uis de illa dicat Apostolus: Israelitç quo
Rom. 9 rum est adoptio filiorum dei, & gloria, & testamentum, & legislatio & obsequium, & promissa
quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus
in sęcula. Expresso demum in generali nomine Israel, in speciali sacerdotes nominantur, qui-
bus maiora dona erant concessa, & ratione officij sui specialiter ad spiritalia exercitia laudesq;
Ierem. 31. dei fuerant obligati, de quibus dñs dixit: Inebriabo animas sacerdotum pinguedine. Quibus
2. Para. 29 ait Ezechias: Filij mei nolite negligere, vos elegit dñs vt stetis coram eo, & ministretis ei, cola-
Leuit. 10. tis eum, & cremetis ei incensum. In lib. quoq; Leuitici dñs pcepit eis dicens: Doceatis filios Isra
Exo. 29 el omnia legitima mea: Et alibi. Sacerdotes sancti erunt deo suo. Si aũt tam spiritaliter cõtinẽ
ter & sobrie viuere tenebantur sacerdotes illi legales: quorum sacerdotiũ typicum erat, puta F
figura sacerdotij Christi atq; ecclesiæ, quam spiritaliter caste ac temperate viuere obligantur
sacerdotes ecclesiæ: Nonne tanto perfectius quo spiritalius atq; diuinius eorũ est sacerdotium?
& quo præstantiorem deo hostiam offerunt, ac pstantiora sacramenta contrectant? Itaq; deo
iugiter benedicant, laudibus vacent diuinis, & spiritalibus se prorsus mancipent actibus, vitia
gulæ & luxuriæ primo ac vehemẽtissime abhorrentes ac repellentes [benedicite serui domini
domino] quod vel de ministris sacerdotum in cultu diuino, puta Leuitis, quibus modo in eccle
sia succedunt diaconi, vel de quibuscunq; dei famulis dicitur. Omnes autem fideles sunt serui
dei tanq̃ creati ac redẽpti ab ipso, q̃bus summa ingenuitas & libertas est deo seruire. Hoc nãq;
est vitijs & proprio animo dominari, carnem, ac dæmonẽ simul cũ hoc seculo nequã superare,
quod excellentissimũ victoriæ genus est. ¶ [Benedicite spiritus & animæ iustorũ dño] Præterea 17
(sicut refert Hiero.) quia apud Danielem dictũ est: In anima contrita & spiritu humilitatis su-
scipiamur. Et nunc dicitur: Benedicite spiritus & animç iustorum: quidam dixerunt in homĩe
præter spiritũ sanctũ duo distincta esse, spiritũ & animam, quibus secundũ Hieronymum la-
borandum est quomodo absq; carne & gratia spiritus sancti duæ substantiç & duo interiores
homines in vno homine dicantur: hoc quippe ex eorum sequitur dicto. Itaq; spiritus & ani-
ma hoc loco eandem animæ rationalis essentiam exprimũt, quç anima dicitur inquantũ infor
mat & animat corpus: spiritus, ob suam simplicitatem & inquantum contẽplatur cœlestia, vt
habetur ex libro de Spiritu & anima. Laus autẽ iustorũ deo gratissima esse dinoscitur, sicut &
laus humilium ac sanctorũ, de quibus mox additur, [benedicite sancti & humiles corde dño.]
non

A non propriæ poteſtati aut labori ſiue induſtriæ, virtutes & merita veſtra attribuendo, ſed pie
tati & gratiæ ſpũs ſancti qui operatur in vobis velle & perficere. Cor aũt contritum & humili
atum deus non ſpernit. Et cum ipſe ſit eſſentialiter pure infiniteq; ſanctus, ſanctitas ſibi maxie Philip. 2.
placet, humilibus quoq; dat gratiam. Itaq; dum cãticum iſtud deuotum ac feruidum pronun- Pſal. 50
ciamus ex ardenti id agamus affectu, & deũ ab oĩ ſuo effectu honorare cordialiſſime affecte Iacob. 4
mus, & ipſi quoq; eum deuotiſſime benedicamus laudantes eum in ſeipſo & in ſuis operibus.
Iuxta illud Eccleſiaſtici: Bñdicite dñm in operibus ſuis. Et denuo: In oĩ corde & ore nunc col
laudate & benedicite nomen domini. Omnia etenim deus maieſtatis propter ſeipſum creauit Eccle. 30
vt ſua perfectione in omnibus relucente, ipſe in oĩbus & ex omnibus laudetur ac veneretur. Eccl. 17
Iuxta quod ſcriptum eſt: Fecit deus opera ſua vt timeatur. Ideo Gloſſa dicit: Cum cernimus ali Proue. 16.
quid pulchrum vel honeſtum, inde deũ laudare, & ei gratias referre debemus. Circa præceden Eccle. 3
tem quoq; verſiculum ponit, quod ſpũs eſt quo diſcernimus, & anima qua viuificamur, vt vi
tam & intentionem ad dei præconia referamus. Poſtremo benedicere & laudare deum excel-
ſum angelicus actus eſt & cœleſtis, magiſq; diuinũ ac meritorium opus cæteris paribus q̃ deũ
orare. Ob hoc ait propheta: Cantabo dño in vita mea, pſallam deo meo q̃ diu ſum. Et: Bñdicã Pſal. 103
18 dñm in omni tpe, ſp laus eius in ore meo. Tandem viri iſti ſeipos ad dei prouocãt laudẽ. ¶ Bñ Pſalm. 33
dicite Anania, Azaria, Miſael dño] Ex præſenti. ſ. liberatiõis beneficio ab igne atq; miraculo,
ſcientes eum omni creaturæ ſupereminere, nec ei ceſſantes de cætero gratias agere. Sequẽtem
verſum eccleſia addidit in laudem ſuperbeatiſſimę trinitatis loco Gloria patri, quod Damaſus
B papa ex ordinatione & perſuaſione beati Hieronymi in fine ſingulorum pſalmorum decãta-
19 ri inſtituit, itaq;. ¶ [Benedicamus]. i. corde, ore, corpore deuotionẽ, laudem, honorem, reueren-
tiam, atq; dignum latriæ cultum & adorationem in ſpiritu & veritate exhibeamꝰ, bene loquã Ioha. 4.
mur, bene ſentiamus, omne bonum aſcribamus, ab vniuerſis creaturis laudari & amari opte-
mus [patrem] creatorem [& filium] i. redemptorem [cum ſancto ſpiritu] cõſolatore noſtro, qa
filij incarnationem operatus eſt, & ab eodem patre & filio miſſus, & per ſe venit ſuper apoſto
los & eccleſiam ſanctificauit, & de omni bono nobis prouidit. Et quia hæ tres perſonæ ſunt v-
nus & indiuiſus, ſuperamabiliſſimus deus [laudemus] eum in his tribus perſonis vnica laude,
[& ſuperexaltemus eum in ſecula] pluraliter loquitur, Verus enim dei amator, & gratus dono
20 rum eius ſuſceptor, non ſolum à ſe ſed ab omnibus appetit deum benedici & laudari. ¶ [Bene-
dictus es dñe in firmamento cœli] i. in firmamento quod dr̃ cœlum, de quo dr̃ in Gen. Fiat fir
mamentum in medio aquaꝶ. Et item: Vocauit deus firmamentum cœlũ. Quod dr̃ firmamen Gene. 1
tũ, qa firmat oĩa in ſe contenta, quorum eſt locus coĩs. Locus aũt eſt conſeruatiuus locati ſcd'm
Philoſophũ, qui etiã dicit quod motus cœli eſt vita q̃dam, virtus & cõſeruatio inferioꝶ. Vnde
in firmamento eſt deus tanquã principalis motor, rector, atq; influxor in inferiora, q licet nõ
ſit proximus motor cœleſtiũ orbiũ in genere cauſæ efficiẽtis, ſeu efficienter mouentis: eſt tñ mo
tor primus & ſummus in genere cauſæ finalis, qm̃ mouet ſicut deſideratum ſeu bonum opta-
tum mouet deſideriũ & optantẽ ſcd'm meliores philoſophos tam Paripateticos quã Platõicos,
[& laudabilis] ob tuam bonitatem, virtutẽ, & ſanctitatem.. Laus enim debetur virtuti ſicut &
C honor. Sed laus conſiſtit in verbis, honor in actibus. Eſt nanq; exhibitio reuerentię in ſignum
teſtimoniũq; virtutis, & ſicut virtus & ſanctitas in infinitũ cunctis p̃eminet, ſic ip̃e ſuperbeatiſ
ſimus deus infinite laudabilior eſt quã eũ aliqua poſſit creatura laudare, iuxta illud: Glorificã-
tes dñm quãtũcunq; poteritis, ſuperualebit adhuc. Benedicentes dñm exaltate illũ quantũ po- Eccl. 43
teſtis: maior eſt enim oĩ laude, & qs magnificabit eum ſicuti eſt à principio? Itaq; & ſi inceſſabi
liter laudibus dei intenti fuerimus, etiam mente deuota, non inanit̃ gloriemur nec p̃ſumamus
quaſi quid magni egerimus, ſed penſantes oẽ noſtrum p̃conium atq; obſequiũ infinite à digni 2. Cor. 10.
tate ac laudabilitate altitudinis dei noſtri deficere, ipſum humillime deprecemur, vt per pieta-
tem ſuam immenſam laudes noſtras acceptare dignetur potiſſime, quia & quicquid in eis bo-
ni eſt, ipſiꝰ eſt donum: quicquid vero defectuoſitatis admixtum, id prorſus eſt noſtrum [& glo
rioſus] prout gloria multis modis accipitur, ſic & deus multipliciter glorioſus aſſeritur. Eſt enĩ
glorioſus. i. plenus gloria ſiue per gloriam intelligatur iucunditas ſiue felicitas ſiue excellentia
ſiue maieſtas aut clara cum laude notitia, aut fama præinclyta. Et abſolute loquendo, ipſe
ſolus plenus eſt iſtis, plenitudine prorſus infinita. Interdum etiam ſumitur gloria dei pro ma-
gnifico aliquo eius effectu, vt cum ſcribitur in Ezechiele: Egreſſa eſt gloria domini à limine
templi, & ſtetit ſuper Cherubim. Huiuſcemodi quoque effectibus deus effectiue plenus eſt. Ezech. 10
Deniq; Moſes deum eſſe glorioſum proteſtans diſſeruit: Niſi timueritis nomen domini glorio
ſum atque terribile, augebit plagas tuas, [& ſuperexaltatus,] quoniam vniuerſis & ſingulis ſi- Deu. 28
mul acceptis incomparabiliter & immenſe melioꝶ altiorque conſiſtit. Siquidem finiti ad infi

nitum

Psal.144 nitum nulla est comparatio. Ideo cantat Psal. Magnus dominus & laudabilis nimis,& magni D
tudinis eius nō est finis[in secula] vtiq; vniuersa.i. omnium spacio seculorum generationum
seu temporum inæternū & in seculum seculi.

¶Oratio ex Hymno trium puerorum præscripto.

ORatio cordis nostri spiritu sancto tangente,mundis labijs & tota deuotione fac nos do-
mine cum vniuersitate creaturarum tuarum te benedicere,vt hac suauitatis modulatio-
ne placatus,perhennitatis donemur benedictione. Per d.n.

CANTICA NOVI TESTAMENTI.

COMMENTARIVS IN GLORIOSISSIMAE VIRginis dei matris Mariæ Canticum: Magnificat anima mea dominum. Lucæ. 1. Cap.

¶Argumentum Dionysij.

QVibusdam veteris Testamenti sanctis concessum est vt perceptis beneficijs dei præ-
cipuis,canticum deo componerent & offerrent. Sic quoque nunc ait sancta Maria:
Magnificat anima mea dominum. Considerās enim ineffabilia dei beneficia super E
se,& in se, laudes gratiasque referre non distulit. Præsertim quia ex ea incarnari di-
1.Reg.2. gnatus fuit vnigenitus dei. Cuius rei typus in Anna præcessit, quæ supernaturali dei munere
Samuelem enixa cecinit carmen hoc gratulabundum: Exultauit cor meum in domino. Quod
in aliquibus cum carmine virginis diuinæ coincidit. Itaq; deuotissima atq; gratissima mēte fa-
tetur domina mundi, regina cœli, genitrix dei.

¶EXPOSITIO CANTICI MARIAE: MAGNIFICAT ANIma mea dominum.

¶Quotidie ad vesperas.

Luc.1 MAGNIFICAT ANIMA MEA DOMINVM.] 1
Magnificentia & excellentia cantici huius primo ex parte actri-
cis perpenditur, quæ q̃to gratiosior, illuminatior, atq; diuinior
erat, eo pręclarius canticum edidit. Secundo, ex sententiæ vber-
tate ac maiestate. Tertio, ex igne deuotionis in ipso exuberātis.
Sic ergo, magnificat, inqt, anima mea dñm, tanq̃ dicat: Tu me
o Elizabet laudas, extollis, magnificas: verum ego sciens quod
à meipa nil habeo, vniuersa bona deo ascribo, ipsum laudo, me F
deprimo. Illum magnifico.i. magnum, summum, immensum
fateor, contestor, demonstro, illum totis viribus magnificenter
honoro, omni zelo venerari desidero, me paruipēdo. Dicimur
Isaiæ.8. itaq; deum sanctificare, magnificare, glorificare, dum verbis & actibus eius sanctitatem, ma-
iestatem, beatitudinem, protestamur, extollimus, demōstramus. Impij vero dicuntur nomen
Ezech.38. dei polluere, paruifacere, inhonorificare: qm̃ quantū in ipsis est verbis & factis ostendunt, seu
Hagg.1 ita se habent, q̃si deus non esset honore & gloria, omniq; reuerentia dignus, sed paruipēdēdus,
Malach.1 neq; curandus. Alios quoq; ad dei offensam, irreuerentiam, iniuriamq; inducūt. Hinc per Eze-
Iohel.8 chielem deus frequenter improperat filijs Israel ꝙ polluerunt nomen sanctū suum in gentibus
Eccle.43 Fecit ergo Maria quod S. pater eius propheta Dauid admonuit: Magnificate dominum mecū
Ezech.36. Porro secundum Ambrosium magnificamus dominum, seu dominus magnificatur, nō q̊d ei
Psalm.33 quicquā accrescat: sed quia magnificat in nobis .i. per suos in nobis effectus, seu actus nostros
Sapient.2. eius auxilio exhibitos, magnus ostendit. Propterea addit Ambrosius: Imago eñ dei Christus
est. Et ideo si qd iustum, religiosumq; fecerit aīa, imaginē dei,(ad cuius similitudinē est creata
Gene.1 magnificat. Qd' sumptum videtur ex verbis Origenis dicentis: Saluator noster est imago dei
inuisibilis, & aīa nostra est imago illius imaginis. Cū ergo illam cognitione, sermone, & opera-
Hebr.1 tione magnifico, tunc imago mea in me grādis efficitur: & ipse dominus (cuius imago est ani-
ma mea) amplius in me magnificat. Præterea aduertendum quod in cantico isto nomine dei,
& dñi intelligi potest absolute ipse deus vnus ac trinus, seu quælibet diuina persona. Quamuis
nonnulli

A nonnulli per deum ac dñm specialiter filij personam intelligant, asserẽtes quod virgo dignissima in cantico isto filium suum commendat. Et non ait magnifico, sed magnificat aĩa mea dominum, ad innuendum quod ex pcordiali id agat deuotione: quo arguuntur qui sine reuerentia deum orant & laudant, nec eum sicut verum deum tota cordis honorant custodia, de quibus per Isaiam dominus loquitur: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est Isai. 29.
2 à me. ¶ [Et exultauit spũs meus] scilicet anima mea rationalis [in deo salutari meo] ex contem Matth. 15
platione ac dilectione sui ipsius in se, & beneficiorum eius circa me. Exultatio autem seu gau Marc. 7
dium ex contemplatione & charitatis actu seu actuali dilectione procedit. Quo igitur in diuinorum contemplatione illuminatior, eorundẽq; amore feruentior fuit Maria, eo plenius exultauit, non in se, sed in dño, tanq̃ in causa, obiecto & fine, sicut apostolus scribit: Qui gloriat, in do Ierem. 9.
mino glorietur. Porro dñs dicitur ratione gubernationis. Deus ratione causalitatis & creatio 1. Cor. 1.
nis. Salutare vel salutaris ratione iustificationis, seu recreationis, itemq; glorificationis, q singulariter fuit & est deus ac dominus, & salutare Mariæ propter præcipua bñficia eius ad eam Lucæ 2
& maximam deuotionem, dilectionem, & cultum illius ad illum. Quamuis autẽ anima & spiritus hominis realiter idem sint, tamen ratione sunt differẽtes. Nam anima dr̃ quoniam informat & animat corpus, illudq; bene regendo, deum magnificat. Spiritus vero vocatur ob subtilitatem naturæ, & quoniam contemplatur cœlestia, sicq; competit sibi exultare, & præ ingẽti lætitia quasi extra se saltare in deo. Hinc virgo deifera distincte loquuta est: Magnificat anima mea dominum. Et exultauit spiritus meus in deo. Postremo vt totis viribus deum magni

2. Cor. 10. Iob. 13. Gen. 49

B ficemus, magnificent eum nostra memoria, eius beneficia iugiter recolendo, nostra intelligentia eius veritatem & excellentiam contemplando, nostra voluntas eius bonitatem amãdo ac appetendo, nostra interpretatiua seu expressiua, eum ore laudãdo. Et quia pro suis beneficijs gratiarum actio, & vox laudis deo debentur, consequenter virgo preclara cantici sui rationem
3 subiungit. ¶ [Quia respexit] per approbationem, oculo suæ pietatis immensæ [humilitatem an Isaiæ 51
cillæ suæ]. i. me humilem eius ancillam, meamq; humilitatem ac paruitatem. Et merito specialiter suæ meminit humilitatis magis quàm virginitatis, charitatis, aut reliquarum virtutum, quibus præeminenter fulgebat: quia per humilitatem præcipue meruit taliter exaltari, eratq; Matt. 1
per eam presertim disposita ad concipiendum vnigenitum dei secundũ quod in incarnationis Lucæ 1
mysterio consideratur incarnati maiestas, quæ tanta est quod non nisi ab humillima & pene incomparabiliter humili puella decuit eum incarnari & concipi. Virginitas autem fuit dispositio magis remota: nec ipsa sine humilitate domino placuisset. Veruntamen in incarnationis mysterio vtriusq; naturæ immediatam & hypostaticam vnionem pensando, virgo sacra per charitatem eiusque ardentissimum actum fuit summe & immediate disposita ad vnigeniti filij dei conceptionem. Nam charitas præstantissima ac diuinissima, deoque placentissima virtus est, coniunctionem, transformationem, & insolubilem colligationem efficiens. Quamuis itaque tota trinitas superbenedicta Mariæ humilitatem superclementer aspexit, præcipue tamen filius ex ea induendo humanam naturam, faciens se eius prolem, atque subijciens ei seip-

C sum. Sed & deus pater eam aspexit, intãtum vt eundem cum ea habere filium dignaretur. Similiter spiritus sanctus illo eam germine adorando fœcundans, à quo ipse vere æternaliter pcedit. Secũdum Origenem humilitas in scripturis vna de virtutibus dicitur quæ à philosophis modestia nominatur, sed & nos eam possumus appellare quodam circuitu, cũ aliquis non est inflatus, sed ipse se deijcit [ecce enim ex hoc] tempore & ratione tanti beneficij mihi collati. Ex hac quoque mea humilitate, [beatam me dicent omnes generationes]. i. quidam ex omnibus, vt sit distributio pro generibus singulorum. Omnes quippe ex Iudæis & Gentilitate conuersi beatam, imo & beatissimam profitentur viginem tam incomparandam. Sed & Sarracæni qui legem Machometi suscipiunt, dicũt eam præ vniuersis mulieribus omnium seculorum electam, sicut & Chrm̃ filium eius fatẽtur suo legislatore Machumeto maiorem. Sic & Lya de qua orta est virgo Maria, cernens se tam fœcundam, hoc inquit pro beatitudine mea. Beatam
4 quippe me dicent mulieres, sicut in Genesi legitur. ¶ [Quia fecit mihi magna qui potens est] i. p Gen. 30
clarissima mihi beneficia est largitus in sanctificatione, in gratiæ augmentatione, in totius perfectionis collatiõe, & nunc potissime in incarnatione, in q̃ veri dei vera mater effecta, quodammodo infinitæ dignitatis prærogatiuam sum consequuta ab eo qui potẽs, imo omnipotẽs est, & adeo potens vt eius respectu omnis creatura sit impotens, nec sine illius manutenẽtia p mo- Gen. 17
mentum subsistere valens. Illi equidem idem est esse, & potentem esse, cuius essentia est sua po- Tob. 13
tentia independẽs, illimitata & penitus infinita, cui sunt omnia æq̃ facilia, qui dñatur in virtute sua inæternũ, à quo oĩs potestas dicente aplo: Non est potestas nisi à deo. Vnde scriptum est: Psal. 65
Sapiens corde est, & fortis robore, q facit magna & inscrutabilia, & mirabilia, quorũ non est nu Roma.
merus. Iob. 5.

merus,qui per me mundũ liberare dignatus eſt,& præ omni creatura me honorauit,ita quod
deum omnium creatorem ac dominum concepi & porto[& ſanctum nomen eius,]nomina- D
tum.i.ipſemet nomine nominante deſignatus in ſeipſo eſſentialiter purus,virtuoſus & ſanct⁹
eſt:imo ſanctitas prima,fontana,exemplaris,immenſa,in quo quicquid perfectionis, ſanctita
tis,atq; virtutis eſt,cogitari ve poteſt,cum immenſa plenitudine ſuperſimpliciſſime cõtinetur.
Pſalm.95. De quo ait Pſalmiſta:Adorate in monte ſancto eius,quoniam ſanctus dominus deus noſter.
Pſal.98 Et item:Confiteantur nomini tuo magno,quoniam terribile & ſanctum eſt. Vnde ſcriptum
Ioſue.24 eſt:Deus ſanctus & fortis æmulator eſt,nec ignoſcet ſceleribus veſtris. Et iterum:Abſit à deo
Iob.34. Iſaiæ,64 impietas,& ab omnipotente iniquitas. Denique tam ſanctus eſt deus omnipotens, vt eius
Iob.25. comparatione omnis ſanctitas & æquitas noſtra ſit quaſi pannus mẽſtruatæ. Ecce enim luna
Iob.4. non ſplendet,& ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius,q & in angelis ſuis repperit prauita
tem. Siquidem qd eſt ipſa diuina eſſentia,niſi ſapientia ſupereſſentialis,veritas exemplaris,vir
tus prima,æquitas ſumma,charitas infinita,lux incircumſcripta,puritas impermixta? Nemo
ergo ſe iactet aut aliquid putet,aut alium ſpernat,nec ad publicos tranſgreſſores ſe comparet,
ſed in diuinæ ſanctitatis conſpectu atq; præſentia ſe ſemper conſtituens,quicquid in ſe virtu-
tis eſt aut eſſe poſſe aduerterit,illius intuitu pro nihilo habeat,ſeq; in profundo humilitatis in-
ceſſanter conſeruare conetur. Hucuſq; ſancta Maria recoluit beneficia ſibi ſingulariter data:
nunc generaliter ſibi ac alijs pręſtita exprimit. ¶[Et miſericordia eius].i.ſuæ æternæ pietatis ef 5
Iſaiæ.6. fectus & gratia extenditur,& fuit[à progenie]quæ ab initio mundi ante diluuium fuit[in pge
Pſalm.32. nies]poſteriores.Miſericordia enim domini plena eſt terra. Vel à progenie Iudæorum,in pge E
nies Gentium.Salus nanq; Gentibus communicata ex Iudęis fluxit & cœpta eſt.Quemadmo
Iohan.4. dum Chriſtus teſtatur:Salus ex Iudæis eſt.Nam & Chriſtus ex eis incarnari elegit, & per apo
Actu.16. ſtolorum natione Iudæorum doctrinam conuerſus eſt mundus[timentibus eum] timore fili
ali & caſto.Nam talibus tm̃ finaliter prodeſt gratia dei,& ipſi duntaxat participes ſunt fruct⁹
ac meriti dominicæ paſſionis,quæ licet ſe ad vniuerſos extendat per ſuam ſufficientiam : non
Pſal.102 tñ per efficientiam,ſed ad ſolos electos.Hinc ait Pſal. Mīa autem dñi ab æterno,& vſq; in ęter
Eccle.1 num,ſuper timentes eum.In Eccl'o quoq; habetur:Qui ſine timore eſt iuſtificari nõ poteſt. Ve
runtamen nullus tam reprobus eſt,vt diuinæ clementiæ penitus expers cõſiſtat, ſed mīa ad ſa
lutem veram perducens,ſolis timentibus deum filiali & reuerentiali timore, qui eſt fuga ma-
li culpæ,impendit. ¶[Fecit potentiam].i.potenter operatus eſt,& potentes egit effectus[in bra 6
Exo.15 chio ſuo].i.in ſua ſublimi virtute,iuxta illud:Eduxit filios Iſrael in brachio excelſo. Vel in bra
Pſal.135. chio ſuo.i.per vnigenitum ſuum incarnatum.Et tunc refert ad patrem,de cuius filio loquit Iſa
Iſaiæ.53. ias:Brachium domini cui reuelatum eſt? quem apoſtolus nominat dei virtutem.Porro per fi-
1.Cor,1. Roman.8 lium pater vniuerſa creauit,per ipſum redemit mundũ,proſtrauit diabolum,fregit infernum,
Iohan.14. aperuit cœlum,infinita quoq; per ipſum fecit miracula. Vnde & filius proteſtatur:A meipſo fa
cio nihil,Pater vero in me manẽs,ipſe facit opera. Nihilominus Chriſtus vt deus propria ope-
rabatur virtute,quę in tribus ſuperſanctis perſonis vna eſt in ſe,indiuiſa quoq; in opere.Deni
q; magnificentiſſimum opus dei in incarnatione,ſeu verbo incarnato apparuit, dum naturæ
Lucæ.2 duæ in infinitum diſtantes in vnam conuenerunt perſonam,dum Chr̃s de clauſo virginis vte F
Matt.1 ro pdijt,dũ ſacramentũ altaris inſtituit. Magnã demũ deus poteſtatẽ exercuit,tã humilẽ iuuẽ
Matth. 26 culam faciendo ſuã matrẽ,angelorũq; dominam, & oĩ pura creatura in eſſe creato ſubſiſtẽti p-
Marc.14 ſtantiorem:qm̃ vniuerſæ viæ dñi mīa & veritas,ſeu æquitas. Cõmendato deo ratione ſuæ cle-
1.Cor.11. mentiæ,commendat eum nunc virgo ſapientiſſima ab effectibus ſuæ iuſtitiæ[diſpſit ſupbos]
Pſalm.24. .i.per varios errores ac vitia diſpergi permiſit,& per diuerſa ſupplicia perdidit,ac damnauit ef
Iob.15 fectiue elatos,quorum ſpiritus tumet iniq̃,qui deo ſubijci & parere omittunt nec curãt ſub ei⁹
1.pet,5 omnipotenti manu ſe hũiliare[mente].i.intentiõe & libito[cordis].i.intellectus[ſui]quo cun
Eccl.10 cta diſcernit,iudicat & diſponit. Hinc ſcribitur:Radices gentium ſuperbarũ areſecit deus.Qui
Soph.1 per Sopho.minatur:Viſitabo ſuper omnem qui arroganter ingreditur.Et apud Iſaiam:Incur
Iſaiæ.2 uabitur ſublimitas hominum,& humiliabit altitudo virorũ. Dæmões q̊q; ſupbientes Chr̃s in
Mat,7,8 Mar.1.12 Luc,4,11 mundũ veniẽs diſperſit,vicit & de hoĩm cordibus expulit,Sed & ſuperbos Iudæos videmus ab
eo in omnem regionẽ diſperſos. ¶[Depoſuit potentes de ſede]Non de qbuſcunq; potẽtibus dr̃ 7
Iob.36. hoc,cũ alibi dicat:Deus potentes non abijcit cũ ipſe ſit potens,ſed de potentibus ſua ptãte viti-
Eccl.10 oſe vtentibus,de qbus ſcriptũ eſt:Sedes ducũ ſuperborũ deſtruxit deus,& ſedere fecit mites pro
eis. Verum cum huiuſmodi potentes videamus vſq; ad ſenectutem regnare,qũo deus deponit
eos de ſede dignitatis ac pſidentiæ? Et reſpondendũ,q̊d ſaltẽ in morte, & frequeter pp eorũ pec
Eodem cata occidunt,plagantur, ſeu añ tempus naturalis periodi auferũtur. Omnis enim potentatus
Iſaiæ.49. breuis vita. Sic & rex hodie eſt,& cras morietur. Dequibus loquitur Iſaias:Et quidem neq; ſa

tus neq;

A tus neq; radicatus in terra truncus eorũ,repente flauit in eos,& aruerũt.Hinc scriptũ est: Vidi
impios dño flãte perisse,Et rursus:Iniqui añ tps suũ sublati sunt. Insuper potentes Iudæorũ ma Eccls.8
gistros deus de sede doctrinæ amouit.Iudiciariã quoq; potestatẽ pauperibus tribuit in die iu-
dicij exercendam:Sedebitis,inquiens,super sedes duodecim[& exaltauit humiles]nũc per do-
na gratiæ gratum facientis,& gratis datæ,quia & tales frequenter ad prelationem erexit.In fu Matth. 19
turo autem per dona gloriæ & sublimationem vsq; cœlum empyreum.Propter quod ait scri
ptura:Deus superbis resistit,humilibus aũt dat gratiam.Et denuo:Beati pauperes spũ.s. humi Iacob.4
les,qm̃ vestrum est regnum cœlorum,quo nihil est altius.Potissime autem Christus exaltauit Matt.5
suos apostolos vere humillimos,quos constituit principes super omnem terram. De qbus ite Psalm.44
rum scriptum est:Qm̃ dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.Cæteros quoq; primitiuæ Ec- Psalm.46
clesiæ filios suos discipulos non mediocriter exaltauit,non in futuro duntaxat, sed & in pñsen-
8 ti,dans eis virtutem calcandi super serpentes & scorpiones,omnemq; inimici virtutem.[Esu
rientes].i.spiritualia bona auide cupientes[impleuit bonis].i.gratiæ donis,internis diuitijs,re Lucæ.10
fectionibus mentis.Pauperes quoq; & corporaliter famescentes deus alit & implet. Quemad
modum scriptum est:Oculi omnium in te sperant dñe,& tu das escam illorum in tempore op
portuno.Et item:Omnia à te expectant vt des illis escam in tempore. Dante te illis colligent. Psal.144
De esurientibus autem primo modo ait saluator:Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam,qm̃ ipsi Psal.103
saturabuntur.Et iterum:Ego sitiẽti dabo de fonte aquæ vitæ gratis[& diuites].i.diuitiarũ cor Matt.5
poraliũ inordinatos amatores terrena cœlestibus præferentes[dimisit inanes].i.à spiritalibus Apoca.21
B bonis vacuos,suisq; vanitatibus inhærẽtes.De quibus loquitur Christus:Possibilius est came
lum transire per foramen acus,quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Iacobus quoq; in Matth.19
sua Canonica:Agite nunc diuites,plorate vlulãtes in miserijs,quæ aduenient vob̃,De quib̃ ali Luc,18 Mar.10.
bi habetur:Væ vob̃ diuitibus,qui nunc habetis consolatiõem vestram. Diuitiæ enim pene ad Iacob.5
omnia vitia præbent fomentum,ad superbiam,gulam,luxuriam,otiositatem scelerum matrẽ Luc,6
Propter quod ait Apostolus:Qui volunt diuites fieri,incidunt in tentationem & laqueum di
aboli,& desideria multa inutilia & nociua,quæ mergunt hominem in interitũ & perditionem 1.Timo.6
Ideo ait scriptura:Nihil est iniquius q̃ amare pecuniam. Hic enim animam suam habet vena-
lem.Veruntamen sunt aliqui diuites virtuosi sua opulentia bene liberaliterq; vtẽtes,misericor Eccle.10
diter distribuentes,non delicate viuentes,nec ad terrena inordinate affecti,sicut hortatur Psal-
mista:Diuitiæ si affluant,nolite cor apponere:sed q̃ pauci sint tales liquet ex eo quod scriptum Psalm.61
est:Beatus diues qui inuentus es sine macula,qui post aurum non abijt,nec sperauit in thesau- Eccle.31
ris pecuniæ.Quis est hic & laudabimus eum?Fecit enim mirabilia in vita sua.Nemo ergo se cõ
mittat periculo,sed acquiescat Apostolo:Habentes,inquit,victum,& quibus tegamur,his cõ-
tenti simus.Hinc enim Salomon deprecatur:Mendicitatem & diuitias domine ne dederis mi- 1.Timo.6
hi:tribue tantum victui meo necessaria.Quidam per esurientes bonis impletos intelligunt gẽ- Prouc 30.
tiles conuersos,quibus verbum dei cum magno desiderio audientibus, maxima gratiarũ cha
rismata contulit deus.Per diuites vero inanes relictos intelligunt magistros Iudæorum in scri Actu.17
pturis abundantes,qui in sua cæcitate dimissi sunt.Consequenter tangit beata virgo beneficia
C Iudæis exhibita.[Suscepit]ipse dñs[Israel puerum suum].i.Israeliticũ populum sibi nũc gra- Gen.49
9 tiose & pie applicuit & coniũxit,de ipso naturam assumendo humanam.Propter quod totum
populum illum (quantum in se fuit) saluare proposuit, propter quod scribit Apostolus:Nus-
quam angelos,sed semen Abrahæ apprehendit[recordatus misericordiæ suæ].i.memorem se Hebr.2
ostendens pietatis & gratiæ quam populo huic promisit, quod scilicet de eo formam serui acci
peret.In incõmutabili autem deo nec recordatio,neq; obliuio proprie locum habent:sed p mo Phili.2
10 dum recordantis se habet dum misereri non differt,per modum obliuiscentis dũ differt. Si-
cut loquutus est ad patres nostros].s.[Abraham & semini eius in secula.]Primo eñi Abrahæ,
deinde Isaac,postea ipsi Iacob facta,legit in Gen.diuina illa promissio:In semine tuo benedicẽ Gen.12
tur omnes gentes.Deinceps dictum est Dauid:De fructu ventris tui ponam super sedem tuam Gen.22
Generalr q̃q; sancti patriachæ ac vates de Christi aduentu loquuti sunt, quemamadmodũ Pe Gen.26
trus affirmat:Omnes prophetę à Samuel & deinceps annunciauerunt dies istos. Porro clausu Gen 28
la illa in secula referri potest ad verbũ illud,suscepit,item ad recordatus,nec non & ad comple psal 131 Actu.3
xũ istud semini eius.Nam illa gratiosa susceptio electorum,& recordatio dei circa eos, semẽq;
Abrahæ in prædestinatis manet perpetuo,& nunquam periturum habet effectum.

Expositio moralis eiusdem cantici:Magnificat anima mea dominum.

POStremo quilibet nostrum canticum hoc in propria potest decantare persona,dicẽdo in
timis ex medullis:Magnificat anima mea dñm. Et exultauit spiritus meus in deo,&c. iu-
xta expositionem præhabitã,Sic autem deum laudare,est actus omnino angelicus & pclarus.
Quia

Eccl.36. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.i.animæ meæ quæ in oculis suis vilis & modica est. Vi D
ancillæ suæ.i.creaturæ quæ ego sum. Creaturæ enim creatoris sui ministra est. Ecce enim ex hoc beatam me,craturam,dicent,vt pie confido,omnes generationes electæ. Nil enim (vt ait Hieronymus)felicius Christiano,cui regna promittuntur cœlorum. In patria quoq; vnusqsq; electorum ab aliis beatus dicetur. Sed & Christiani veraciter sibiinuicem dicere possunt grata & humili mente illud:Beati sumus nos,quoniã quæ deo placita sunt,manifesta sunt no-
Baruch.3. Psalm.32. bis. Deniq;:Beata gens cuius est dominus deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Quia fecit mihi magna. Hoc dicendo cogitet vnusquisq; beneficia dei circa se,generalia & specialia bona naturæ,dona gratiæ,promissaq; gloriæ, quanta pro se filius dei fecit, assumpsit ac pertulit,quoties sibi in peccatis pepercit;quod ad istam pœnitentiæ gratiam se adduxit. Cætera specialem expositionem non exigunt, sed iuxta interpretationem præscriptam, à quolibet queunt proferri. Ecce canticum istud dulcissimum quàm sententiosum est sub breuitate verborum, quod sapienti spiritus sancti consilio statuit ecclesia in vesperis decantãdum, vt hora illa dum aduesperascit & inclinata est dies, incipiat se mens nostra,ab exterioribus ad interiora colligere,ad deum erigere, eius bonitatem beneficiaq; pensare,ei ex toto affectu gratias agere,ipsum cum iucunditate laudare,atq; pro viribus verbo & opere in omnibus honorare. Ita q; ad summi dei honorem,& tantæ virginis reuerentiam non sine mentali attentione & actuali sanctæ deuotionis feruore canticum istud promamus, imo & tunc recordemur cum quanta deuotione & alacritate beatissima virgo carmen istud cecinerit,& q̃ ineffabilem ei gratiam præstiterit deus,sicq; eidem virgini congratulemur in domino. E

¶Oratio ex cantico Mariæ præscripto.

RECordare domine misericordiæ tuæ & nos de via iniquitatis ad te redeuntes suscipe,esurientesq; te bonis tuis imple, vt bonitate & gratiis tuis in nobis agnitis deuoti te magnificemus & in te deo salutari nostro toto semper spiritu exultemus. P. d. n.

COMMENTARIVS IN CANTICVM SIMEONIS: Nunc dimittis. Luc. 2. Cap.

¶Argumentum

Lucæ.2 POstquam sanctus iste senex Simeon affectuosissime,deuotissime, reuerendissime ac iucundissime accepit christũ Iesum in vlnas suas.i.inter brachia sua,q̃uis se contactu sancti sanctorum putaret indignum,sed vehemens amor rationẽ deuicit,& ad vnionem amplexũq; impulit:benedixit,deũ laudauit,grãs egit, & seq̃ns canticũ cecinit pro impletiõe diuini p̃missi,& cæteris bñficiis dei. Itẽq; q̃a iam plꝰ accepit q̃ sibi fuit p̃missum. Promissum siqdem sibi fuit q̃d Chr̃m videret,& is non solũ vidit,sed brachiis strinxit,portauit,contrectauit,& puto q̃ osculatus sit infantem dulcissimum,& ait.

¶Expositio cantici Simeonis: Nunc dimittis seruum tuum domine.

¶Quotidie ad Completorium.

NVnc]postquam tuum promissum implesti, Christum mihi monstrando vt promisisti[dimittis,].i.statim dimittes,vel supplico vt dimittas me,[seruum tuum,]non seruitute seruilis timoris qui metuit pœnam magis quàm dei offensam, seu cul- 1 F
Iohan.8. Iohan.15. Mat.25 Luc.19 pam,de quo ait saluator:Seruus non manet in domo inæternum,filius autem manet in domo inæternum. Et alibi:Iam non dicam vos seruos,sed amicos. Sed seruum seruitute filialis timoris,cui seruo ait Saluator:Euge serue bone & fidelis,intra in gaudium domini tui,[domine]deus pater,seu trinitas deus[secundum verbum tuum in pace].i.à mundi huius ingetudine,tribulatione,& vitiis eripi,quiescere,seu mortis somno cessare:& in limbo patrũ, sinuq; Abrahæ repausare in dulci spe,cum certus sim cito per Christum inde educi,ad gloriamque transferri. Sic ergo dimittes me in pace secundum verbum tuum.i.secundum quod mihi dixi-
Luc.2 sti,quod mortem non experirer,nisi prius Christum viderem,per quod insinuasti quod Christo viso mox obdormirẽ in domino. ¶[Quia viderunt oculi mei]exteriores & interiores [salutare tuum].i.Christum saluatorem,qui dicitur salutare tuum, quia per ipsum decreuisti mun- 2
Psalm.97 Gen.49 dum saluare,omniumq; salutem constituisti in eo,de quo fertur in Psalmo:Notum fecit dominus salutare suum. Vnde Iacob patriarcha testatur:Salutare tuum expectabo domine. Cui sa-
Isaiæ.49. lutari loquitur pater:Dedi te in lucem gentium,vt sis salus mea vsq; ad extremum terræ. Hoc salutare Simeon corporaliter ac intellectualiter vidit. Christus nanq; in vna persona est deus & homo:ideo dum homo videbatur oculo corporali, eodem oculo videbatur & deus: quam-
1.Iohan.1 1.Iohan.4 1.Timo.6 uis non secundum diuinitatem ipsius,imo (secundum Ambrosium) dum caro videtur,videtur & verbum. Hinc quod apud Iohannem habetur:Deum nemo vidit vnquam,de deo secundum diuinitatis essentiam dicitur: Insuper oculo interiori vidit Simeon saluatorem:quia per

A per fidem cognouit ipsius diuinitatem, eius quoqȝ humanitatem intellectualiter considerauit
& vt à verbo esset assumpta pensauit. Hinc de Christo scriptum est: Post hæc in terris visus est,
&cum hominibus conuersatus est. Itemqȝ, Simul laudabunt: quia oculo ad oculum videbunt. Baru,3.
3 ¶[Quod parasti].i.per incarnationem videri & agnosci aptum fecisti, seu manifestare disposu Isaiæ,52.
isti ac decreuisti[ante faciem omnium populorum].i. in conspectu hominum vniuersorũ, seu
clare cunctis hominibus, non solùm Iudæis, sed etiam gentilibus, sic tamen vt sit distributio ac
commoda, seu pro generibus singulorum, non pro singulis generum, iuxta quem modũ apud
Danielem legitur: Omnes populi, tribus, & linguæ seruiẽt ei. Deus ergo vnigenitũ suum in di- Dani.7
uinitate incomprehensibilem, atqȝ inaccessibilem lucem inhabitãtem per hoc fecit hominibus 1. Timo.6
manifestum, visibilem & cohabitantem, quod eum humanæ coniunxit naturæ in vnitate per-
sonæ, quod per Isaiam ita prædictũ est: Parauit dominus brachium sctm̃ suum in oculis omi- Isaiæ.52.
um gentium: Brachium enim domini est vnicus filius dei patris, per quem pater omnia fecit: si
cut & digitus dei est spiritus sanctus per quem cuncta reuelat, de quo brachio ait Psal. Saluauit
sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Pater ergo parauit salutare hoc ante faciem omiũ Psal.97
populorum, quibus per apostolos prædicatus est Christus, iuxta illud Psalmistæ: In omnem Psalm,18.
terram exiuit sonus eorum. Et rursus: Viderunt omnes termini terrę salutare dei nostri. Propt Psalm.97.
quod in Isaia habetur: Videbunt omnes fines terræ salutare dei nostri. Quamuis pterea Chrs Isaiæ.52.
ita paratus sit ante omnem faciem populorum, aliter tamen quãtum ad Iudæos, & aliter quo
4 ad gentes. Propter quod subditur. ¶[Lumen ad reuelationem gentium].i.salutare, seu Chrm
B parasti sic, vt specialiter sit lumen gentilium, seu ad illuminationem eorum, qui veri dei cogni
tione & cultu priuati, idola coluerunt ac dæmones: sed Christus per suos discipulos reduxit il Isaiæ 66.
los ad veri dei cognitionem, amorem, & cultum, imo per interiorem suam illuminatiõem hoc
potius fecit, sine qua exterior apostolorum prędicatio nihil iuuisset, sed & trinitas deus merito
conuersationis passionisqȝ Christi tantam dedit gentilibus gratiam. Ideo Christus paratus &
datus est lumen ad reuelationem seu illuminationem gentilium, qui sedebant in tenebris perfi
diæ, erroris ac omnium vitiorum. Vnde alias protestatur: Ecce testem populis dedit eum ducẽ Isaiæ.55.
ac præceptorem gẽtibus. Insuper parasti salutare hoc[& gloriam plebis tuæ Israel].i.ad hoc vt
sit gloria Israeliticæ plebis, quę fuit specialiter plebs dei, vt plenius dicetur super illud: Visitauit Lucæ.1
& fecit redemptionem plebis suæ. Hoc enim est plebi illi quantum ad eos qui crediderunt, ex
ea præcipua prętogatiua exultatio, honor & gloria, quod vnigenitus dei ex ea incarnari elegit
ad eam personaliter venit, propter eam primo ac specialiter descendit, iuxta quod loquitur in
Euangelio: non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Insuper fuit in gloriã ple- Matth.15
bis suæ Israel, quia per ipsum sancti veteris testamenti in limbo detenti, adepti sunt beatificæ
gloriam visionis. Deniqȝ Christus tam Iudæis quàm gentibus fuit lumen & gloria. Oẽs em̃
electi per ipsum sunt illustrati, & cũctis gloria est, quod dei filius humanam naturã assumpsit.
Nihilominus per appropriatiõem dicitur lumen gentium, & gloria Iudæorum, propter quod
ait: Salus ex Iudæis est. Potest autem hic quæri, quomodo Simeon templum ingressus, cogno- Iohan,4.
C uit puerum Iesum quem ante non vidit? Ad quod facile respondetur, quod eodem spiritu reue
lante quo cognouit esse venturum, & forte aliquod signum sensibile fuit sibi diuinitus pręnun
ciatum, quo cognosceret puerum, sicut Iohanni Bapt. deus prædixit: Super quem videris spiri-
tum descendentem & manentem, hic est, &c. Forsitan nanqȝ vidit diuinum quendam splendo Iohan.1.
rem in vultu pueri adorandi, de quo aliquando verum fuit dicere: Hic est infans vnius diei, &
deus æternus.

¶Expositio moralis eiusdem cantici: Nunc dimittis.

POstremo quilibet nostrum canticum istud dicere in propria potest persona, loquendo ad
deum patrem seu trinitatem: Nunc.i.in tempore gratiæ huius, dimittis seruum tuum dñe
secundum verbum tuum in pace .i. in pectoris tranquillitate quam mihi donasti, me modo,
(vt spero & oro) quiescere gratiose pmittes, ac facies ne turber aut ruam, sed in pace in idipm
dormiam & requiescam, atqȝ in omni aduersitate, tentatione, & inquietudine, mens mea quie Psalm.4.
ta & fixa persistat in te, secundum verbum tuum.i.prout in te plene sperantibus promisisti, q-
bus tuam defensionem vbertim in scripturis promittis, iuxta illud: Quoniam in me sperabit li Psalm.90.
berabo eum, protegam eum quoniam cognouit nomen meum. Quia viderunt oculi mei, inte
riores per fidem, per sapientię donum, per scripturarum doctrinam, per sacramentales species
variosqȝ supernaturales tuos effectus, salutare tuum, quia his modis iam Christum cognosci-
mus. Cætera verba cantici huius aliam interpretationem non flagitant. Conuenientissime de
mum statutum est canticum istud in Completorio dici, quia tunc cum præcipua pace interna
deo vacare, ad stratumqȝ ire ac obdormire, & Chrm̃ in pectore nostro quasi sepelire debemus

omni tentatione, auersiõe, & culpa prorsus exclusis. Tunc ergo cãticum istud compendiosum atq; dulcissimum, deuotissime pferamus, & qualiter Simeon beatissimus Christum in brachijs D
strinxit, ac cætera quæ dicta sunt contigerunt, intentissime recordemur: & quę Simeon corporaliter fecit, spiritualiter peragamus.

¶Oratio ex cantico Simeonis præscripto.

CHriste rex regum & lumen reuelationis gentium, da nobis quæ sumus in lumine tuo quę sunt pia respicere, & te præstante peragere, vt in exitu vitæ nostræ te veniente & pulsante aperientes tibi nos dimittas in pace, teq; lætantes facias semper in decore tuo videre. Per d.

COMMENTARIVS IN CANT. ZACHARIAE:

Benedictus dominus deus Israel. Luc. 1. Cap.

¶Argumentum Dionysij.

IN cantico isto Zacharias gratias refert deo super varijs beneficijs eius, potissime de filij incarnatione ac passione, generisq; humani, maxime Israelitici, saluatiõe. Quamuis autem in cantico isto per dominum deum Israel intelligi possit deus absolute, seu trinitas tota superbñdicta, quælibetq; diuina persona: appropriatius tamen de filio totum exponitur. Itaq; ait.

¶Expositio cantici Zachariæ: Benedictus dominus deus Israel.

¶Quotidie ad Laudes.

BEnedictus] est, & æternaliter benedictus sit, atq; ab oĩbus iugiter benedicatur [dñs]
Psal. 113 vniuersorum, ratione possessionis, gubernatiõis, ac pręsidentiæ omnium, de q̃ Abra
Gen. 14 ham ait: Leuo manũ meam ad dñm deum possessorem cœli & terrę. De quo etiã scri E
Iob. 34. ptum est: Quem constituit alium sup terram, aut quem posuit sup orbem quẽ fabricatus est? Præterea nomen & ratio dñi soli omnipotenti, deo plene, summe, pure, ac pprie competit, quippe qui solus vniuersale, primordiale, independens, ac nulli subiectũ habet dominiũ. Omnium vero sequentium angelorum hominumq; dominia sunt particularia, secũdaria, indigentia ac seruituti permixta, qa deo supposita. Hinc in Isaia, Ieremia quoq; & Amos ait scri
Isaiæ. 47. Ierem. 32. ptura: Dominus exercituum nomen eius. Et in Psalmo: Dñs nomen illi. Et iterum per Isaiam:
Amos. 4. 9 Psalm. 67. Ego dominus: hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo [deus Israel] qui oĩm de
Isaiæ. 42. us generaliter fuit iure creationis. Specialiter autem deus tunc dicebatur Israel. i. Israelitici po
Psalm. 67. Gene. 32. puli de Iacob, qui alio nomine dictus est Israel nati, qm̃ præcipua ac specialia beneficia popu
Gene. 35 lo illi donauit, quemadmodũ scriptum est: Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iu
Psal. 147 Deu. 7. 14. dicia sua Israel. Et quia à populo illo specialiter colebatur, cęteris ad idololatriam lapsis. Vnde
Deut. 26 Moses huic populo ait: Te elegit dñs vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis q̃ sunt sup terram, quia dilexit vos dñs [quia visitauit]. i. per incarnationẽ accessit, & sicut pijssimus & peritissimus medicus operari aggressus est [& fecit redemptionem plebis suæ]. i. liberationẽ Israeliticæ plebis ab inuisibilibus hostibus, à damnatiõe æterna, à reatu originalis peccati, imo ab
Ose. 13 omni peccato quantũ in ipso est, quemadmodũ loqtur: De manu mortis liberabo eos, de mor
Iere. 13 te redimam eos. De quo dictum est: Dñs rex noster ipse veniet & saluabit nos. Qui alibi horta
Isaiæ. 33. Zach. 8 tur: Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui. Christi equidem
Leo papa incarnatio nostra est deificatio, vt asserit Leo papa: Itaq; eius incarnatio inchoatio fuit nr̃æ re F
demptionis atq; salutis, q̃ per Christi passionem completæ sunt. Non em̃ per solã suã incarnationem nos saluare decreuit: sed saluatiõem nostram per suã passionẽ consumare instituit. Vnde quod Zach. loquutus est. Fecit, more prophetico accipi potest per modum futuri. i. facturus est, qm̃ sua passione fuit redemptionem istã plene facturus, vtpote nr̃a crimina deleturus, nosq;
Isaiæ. 53. deo reconciliaturus, scd̃m illud Isaiæ: Ipse autem vulneratus est pp iniquitates nostras, attritus
Isaiæ. 53. est propter scelera nostra. Et rursus: Dñs posuit in eo iniquitatem oĩm nostrum. Etenim Christus sua passione ac obedientia pro omnibus satisfecit: sed si fructum suæ passionis consequi debemus, oportet vt meritum eius nobis per sacramenta seu modo alio applicetur & communi
Lucæ. 19 cetur. Hinc Christus de seipso testatur: Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat. Deniq; per plebem suam seu populum dei intelligi potest non solum plebs Iudæorũ, sed tota gens electorum, q̃ sunt populus dei per prædestinatiõem æternam, & spiritaliter Israel. i.
Gala. 6 deum videns, seu fide contemplans, de quo populo dicit apostolus: Pax super Israel dei. Verum tamen per plebem suam hoc loco literalius intelligitur populus Iudęorum, ad quorum redemptionem Christus primo directe ac principaliter venit, secundum quod asserit: Nõ sum missus
Matth. 15 nisi ad oues quæ pierunt domus Israel. Quibus verbum dei spernẽtibus iusta facta est aposto lorũ transmigratio ad instruendos gentiles, p quorum saluatione Christus quasi secũdario ve
Actu. 13. nit. Propter quod Iudæis Paulus Barnabasq; dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbũ dei: sed quoniam repulistis illud, cõuertimur ad gentes. ¶[Et erexit] id est, suscitauit, leuauit, &
declarauit,

A declarauit[cornu salutis].i,annunciationem beatitudinis veræ atq; cœlestis[nobis].i.ad no-
ftram saluationẽ,vt ei credendo saluemur[in domo Dauid pueri sui].i.in tribu seu familia Da
uid prophetæ,de cuius semine ortus est Christus,iuxta illud ad Rom. Qui factus est ex semine Matt.1
Dauid secundum carnem. Sed quomodo deus Israel.s.Christus,erexit hoc cornu salutis? Et rñ Roma.1
dendum,quod per hoc quod iam ore angelico reuelauit Zachariæ statim se incarnãdum, ven
turum,& saluaturum genus humanum,cuius vtiq; Christi incarnatiõem nouit Zacharias in
virgine Dauidicæ stirpis peractam. Itaq; per cornu publica denunciatio magnæ rei significat,
quia per cornua solent magnalia notificari. Et iam nõ solum per angelum,sed & per Mariam
deus de hac re prophetauit. Hinc dicit Theophilus: Videbatur deus dormire, peccata multa re Lucæ.1
spiciens,neq; hæc curans,sed in nouissimis temporibus incarnatus,excitatus est,cõtriuitq; dæ-
mones nos odientes. Insuper per cornu potestas seu altitudo exprimitur, eo quod cornua sint
in animali partes eminentes ac solidę. Eritq; sensus,quod deus,robur apicemq; salutis,hoc est
inuiolabilem & cœlestem felicitatem nobis denunciauit,in domo Dauid.i.in Christo de pro-
genie Dauid exorto,per quem & in quo beatitudo hæc datur,quia non nisi in Christum credẽ
ti præstatur. Quemadmodum princeps apostolorum disseruit: Non est aliud nomen sub cœlo
datum hominibus,in quo oporteat nos saluos fieri. Postremo per cornu designatur rex,regia Actu 4.
potestas,seu regnum,præsertim in Apoc.& Dan. Vnde in Apoc.legitur: Vidi de mari ascendẽ Dani.7.
tem bestiam habentem capita septem,& cornua decem. Daniel ait: Bestia quarta habebat cor Apoc.13
nua decem: & ecce cornu aliud paruulum orta est de medio eorum, & tria de cornibus primis
B euulsa sunt à facie eius. Itaq; hic per cornu intelligi potest Christus rex regum,seu regnum ipsi
us. Hoc enim cornu erexit.i.per incarnationẽ apparere fecit,& declarauit primo in domo Da
uid.i.in progenie Dauidica,de qua natus est Christus,qui primo in terris visus & conuersatus Lucæ.1
est,inter quosdam de sua hac genealogia progenitos. Sic ergo erexit deus pater seu trinitas,vł Baru.3
Christus secundum quod deus,cornu salutis.i.Christum regem nostrę salutis. Erexit inq̃ eum
nobis secundum quod homo est. Christus nempe secundum diuinitatem erexit seipsum scd̃m
humanitatem. Quidam istam erectionem referunt ad Christi resurrectionem vel ascensionẽ
quia tunc Christus cornu salutis.i.potestatem & gloriã beatitudinis erexit, seu publice demõ
strauit,resurgendo ad vitam immortalem,patres quoq; educendo de limbo,& regna ascendẽ
do cœlestia. Sicq; Zacharias loquitur de futuro per modum pręteriti(vt moris est propheta℞)
Hoc itaq; deus fideliter egit,non improuise,sed sicut prædixit vere impleuit. ¶[Sicut loquutus
3 est per os sanctorum qui à seculo sunt prophetarum eius].i. sicut prænunciauit per sanctos,q
à principio mundi fuerunt,q verbis,signis,figuris seu factis de Christo loquuti sunt,eiusq; my
steria prædixerunt,quia in nulla mundi ætate defuit prophetia de Christo,vt Augu. declarat:
Nam & Adam de Christo verbis & rebus loquutus est. Similiter cæteri patriarchæ ac vates.
Propter quod Petrus testatur: Deus qui pronunciauit per os omnium prophetarum pati chri-
stum suum,impleuit sic. Et alibi: Huic omnes prophetæ testimonium perhibẽt. Tantum quip Actu.3.
7 pe mysterium decuit diu ante,ac multipliciter p̃nunciari,vt eius dignitas agnoscatur, & factũ Actu.10.
credibilius ostendatur firmiusq; credatur. Vnde in hoc fides nostra certissime cõfirmat,quod
C omnia quæ de Christo credimus & tenemus,taliter prophetata probamus. Sed & ipsi hebrę o
rum doctores fatentur quod omnes prophetæ nõ sunt loquuti,nisi sup dies Messiæ.i.pro tem
pore Christi,quia videlicet,quicquid loquuti sunt,ad Christum finaliter retulerunt, & de ipso
principaliter sunt effati. Vnde nunc singulariter dr̃ per os sanctorum,eo quod omnes vno spi
ritu concorditer sint loquuti. ¶[Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt
4 nos] His verbis exponit quid sit quod dixit: erexit cornu salutis nobis,vt sit sensus: erexit,&c. si
cut loquutus est.i.sicut p prophetas promisit erigere seu procurare nobis salutem,i,saluationẽ
ex inimicis nostris,præsertim inuisibilibus. Hoc est liberationẽ à dęmonibus,imo etiam à car
ne & mundo,omniq; verę beatitudinis impedimento. Vnde scriptum est: In hoc apparuit fili
us dei,vt dissoluat opera diaboli. Porro quod ait de manu oĩm qui oderunt nos: quidam expo 1.Iohan.3
nunt de gentilibus,quos Chr̃s conuertit: & sic inter illos & Iudæos conuersos pax fuit, inter q̃s
ante inimicitia erat. Potest quoq; de cunctis peruersis hominibus accipi,à q̃bus liberãtur ele-
cti non quod ab illis in vita hac non tribulentur,aut trucidentur: sed quia per timorẽ inordiã
tum eis non subijciunt,nec ad vitia inducunt, & per tpalem q̃ ab illis patiunt p̃sequutionẽ,ad
gloriã perducuntur æternam,sicq; æternaliter liberantur ab oĩ infestatione illo℞,quemadmo
dum Aug. plenius declarat super illud Psal. A timore inimici eripe aĩam meam. Hoc est quod
apud Mich. promissum est primitiuæ ecclesię: Exaltabitur manus tua super hostes tuos,& oẽs Psalm. 63
inimici tui interibunt. Et ibidem de Chr̃o pręedictũ est: Et erit iste pax cum venerit,& qñ calca Mich.5
5 uerit in domibus nostris. Sic ergo erexit nobis salutem. ¶[Ad faciendã miam cum patribus no Ibidem

ſtris]id eſt,ad hoc vt patriarchis & iuſtis olim defunctis,conſumatam miam,puta plenam feli
citatem impenderet,educendo eos de limbo,& conſtituendo in cœleſti palatio. Quemadmo D
Zach.9 dum dr̃ Chriſto : Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo nõ
eſt aqua. Vel ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris.i.ad hoc vt miſericorditer im
pleat quod ipſis ſe præſtiturum prædixit. Ideo quoq; hæc verba dicuntur,quia nõ ob noſtram
iuſtitiam,ſed propter ſuam pietatem immẽſam Chriſtus hęc nobis largitus eſt,nr̃amq; aſſum
Titum.3 pſit naturam,ſicut ſcribit apoſtolus: Apparuit benignitas & hũanitas ſaluatoris noſtri dei,nõ
ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecundum ſuam miſericordiã ſaluos nos fecit[& me
morari teſtamenti ſui ſancti].i.ad hoc vt per operis exhibitionem oſtendat ſe memorem ſan
cti teſtamenti,hoc eſt,pacti ſeu fœderis ſui firmiſſimi,quod fecit,& iniit cum patriarchis & va
tibus veteris teſtamenti,quibus promiſit Chriſtus ſe incarnandum,atq; in mundum venturũ,
Iſaiæ.52. ſecundum illud Iſaiæ: Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in die illa , quia ego ipſe
qui loquebar ecce adſum. Cuius teſtamenti oſtendit ſe memorem naturam aſſumendo huma
nam ex virgine. Sic ergo memoratus eſt teſtamenti ſui ſancti quod eſt ¶[Iuſiurandum] q̃ a iu 6
ramento firmatum[quod iurauit]iurando per ſeipſum[ad Abraham patrem noſtrum,]Quẽ
Gen.22 admodum in Gen.habetur: Per meipſum iuraui dicit dñs,quia feciſti hanc rem,& non peper
ciſti vnigenito tuo propter me,multiplicabo te , & benedicam tibi,& benedicentur in ſemine
Roma.4 tuo omnes gentes. Vbi per ſemen Abrahæ ſecũdum apoſtolum intelligitur Chriſtus,ſicq; ver
bis illis promiſit deus pr̃ vnigenitum ſuum ex ſemine Abrahæ incarnandum,vel ipſemet vni
cus dei patris filius verbis iſtis promiſit ſe taliter incarnandum. Pater aũt dando nobis filium E
ſuum per incarnationis myſterium, etiam ſeipſum præſtitit nobis per gratiam ampliorẽ. Hic
1.Iohan.2 ſubditur[daturum ſe nobis]filius quippe dedit ſe nobis,exhibendo ſe fratrem ſaluatorem,ad
Matth.26 uocatumq; nr̃m,imo & aliis modis communicauit ſe nobis,quia naſcendo & conuerſando in
mundo fecit ſe ſocium hominum,in cœna dedit ſe nobis in cibum,moriendo in p̃cium libera
tiuum,in patria demum dat ſeip̃m in obiectale ac beatificum p̃mium,quod S. Thomas in Hy
mno de ſacramento compendioſe tetigit,dicens: Se naſcens dedit ſocium,conueſcens in eduli
Gen.15 um,ſe moriens in p̃cium,ſe regnans dat in p̃mium. Hinc etiam Abrahæ ait: Ego protector tu
us & merces tua magna nimis. Deniq; illis dicitur deus ſe dare, quibus charitatem & gratiã ſu
am infundit. Illi etenim habent & poſſident deum tanq̃ ſuæ delectationis & occupationis ob
iectum,in quo plena liberalitas,ſumma dignatio,puriſſimaq; dei ad nos dilectio demonſtrat.
Quoniam dando nobis dona ſua pariter præſtat ſeipſum, videlicet ad habendum,ad poſſidẽ
dum,ad intuendum,ad diligendum,ad perfruendum,ad conſeruandum,ad auxiliandum, ad
defendendum,ad commanendum in ſempiternum. Illa nanq; eſt liberaliſſima dilectio qua q̃s
Pſalm. 15 alteri præſtat ſeipſum. Ideo ait Pſalmiſta: Dñs pars hæreditatis meæ & calicis mei. In Threnis
Thre.3 quoq; legitur: Pars mea dñs dixit anima mea,propterea expectabo eum. Nunc autem ad lite
ram ſermo eſt,de datione qua vnigenitus datus eſt nobis,per hoc quod noſtram aſſumpſit na
Iſaiæ.9 turam,ad peragendam noſtram ſalutẽ. Vnde Iſaias dicit: Paruulus natus eſt nobis,& filius da
tus eſt nobis. Deinde ratio huius ſubiũgitur. ¶[Vt ſine timore]inordinato,carnali,ſeculari,ſer 7
uili[de manu inimicorum noſtrorum]inuiſibilium ſeu viſibilium[liberati]per Chr̃i aduentũ F
Deut.6. ac paſſionẽ[ſeruiamus illi].ſ.vero deo ſeruitute latriæ,de q̃ in Deut. habetur: Dñm deum time
bis,& illi ſoli ſerui es. Eſt enim latria virtus deo cultum ceremoniamq; impendẽs. ¶[In ſancti 8
tate].i.in puritate mentali,omni terrena & carnali affectione excluſa,puta in p̃fecta cordis cõ
uerſione ad deum,vniuerſis animæ affectibus reformatis,ordinatis,atq; in deum reductis. Sic
nempe ſuperſancto penitusq; immenſæ mundiciæ deo eſt obſequendum,pp̃ quod in Leu. lo
Exo.22 Leu.11 quitur: Nolite contaminare animas veſtras, ego em̃ ſum dñs deus veſter,ſancti eſtote q̃m ego
Matt.4 ſanctus ſum. Dr̃ quoq; in Deute. Perfectus & abſq; macula eris cum dño deo tuo. Deniq; ideo
Deut.18. venit Chriſtus vt per eius paſſionem redempti, ſeruiamus ei ſcd'm euangelicæ legis tenorem.
Matth.5. Hæc autem eſt lex perfectionis,propter quod ait: E ſtote ergo & vos perfecti,ſicut pater veſter
cœleſtis perfectus eſt. Ad quod exigitur , vt homo non ſolum habeat ſe reuerenter & pure ad
dñm,ſed & iuſte ad proximum,dando cuiq; quod ſuum eſt,& proximos ædificando in oĩbus
Roma.14 iuxta illud apl̃i: Quæ pacis ſunt ſectemur,& quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus. Et
Ibidem rurſus: Ne ponatis offendiculum fratri,vel ſcandalum. Noli illum perdere pro quo Chr̃s mor
tuus eſt. Ideo ſubditur[& iuſtitia].i.actibus iuſtitiæ tam diſtributiuæ q̃ cõmutatiuæ. Imo p̃ iu
ſtitiam intelligi poteſt quælibet virtus,prout iuſtitia dr̃ om̃is virtus,ſeu virtus communis. Oĩs
etenim virtus eſt quædam iuſtitia, quia per eum debitum quoddam exoluitur,ſeu deo (vt iu
ſtum eſt)miniſtratur,ſicut per charitatem deũ diligimus(vt tenemur)per miſericordiam p̃xi
mo ſubuenimus(vt obligamur) Deo aũt non ſolũ in iuſtitia q̃ eſt virtus ſpecial', ſed in om̃i vir

tute

A tute seruire debemus,prȩsertim in fide,spe,& charitate quibus directe colitur deus tanq̃ imme
diatum propriumq; obiectum[coram ipso,]id est,recta intentione,& cum attentiõe interna,
vt in dei præsentia nos constituamus , eumque vt regem ac iudicem omnia intuentem pense:
mus:& ita ei soli finaliter placere optemus , eius honorem & gloriam in oĩbus exquiramus,ti:
morate ac reuerenter cuncta agentes simplici corde,non velut hypocritæ coram hoĩbus bona Matt.6
agendo ob propriam vtilitatem,seu laudem,vt illud psal. veraciter dicere mereamur:Seruaui Eccle.1
mandata tua & testimonia tua,quia oẽs viæ meæ in conspectu tuo. Et illud Eliæ: Viuit dñs,in Psal.118
cuius conspectu sto hodie. Porro ꝙ ait sine timore,referri potest ad illud quod seqtur,liberati: 3.Rag. 17
& ad verbum seruiamus. Primo modo est sensus,ꝙ sine nostro periculo ac tiore Christus nos
liberauit,cum tñ plures de hostium manibus non absq; ingẽti suo pauore atq; periculo eruan
tur. Christus quoq; absq; suipsius inordinato timore nos liberauit. Quamuis em̃ passione in
stante naturali timore concussus sit,hoc tñ sponte & potestatiue seu ex præuio rationis iudicio Matth. 26
contigit,& eũdem timorem cum voluit,abiecit,atq; intrepidus obuiam profectus est hostibus Marc. 14. Lucæ 22
Si autem referatur ad verbum hoc,seruiamus,iste est sensus: quod Christus ideo promisit da: Iohan. 18.
turum se nobis, vt liberati per ip̃m ab hostibus seruiamus ei absq; inordinato timore in sancti
tate,non quod nullos aduersarios habeamus. Cum omnes qui volunt pie viuere in Christo,ꝑ
sequutionem patiantur. Sed q̊d illos inordinate non metuamus,nec peccando subdi cogamur 2.Timo.3
nec dæmonũ manus(vt antea)incidamus,nec inferni supplicijs deputemur,imo ab oi gloriæ
obstaculo eruamur,merito dñicæ passionis,dummodo nosipsi obicem non ponamus. Hæc est
B spiritalis securitas internaq; pax,& vera libertas militãtis ecclesiæ,quantũ ad eos q fide & ope
re Christiani consistunt,q in primitiua ecclesia maxime abundabant,sicut in Act. apostolorũ
docetur. Vñ dñs ꝑ Isa. ꝑnunciauit:Sedebit populus meus in pulchritudine pacis,& in taberna: Act. 2.4.5.
culis fiduciæ,& in requie o pulẽta. Et in Soph. quoq; legitur:Lauda filia Sion,exulta in oi cor Isaiæ.52.
de filia Ierusalem: auertit dñs inimicos tuos,nõ timebis malum vltra. Insuꝑ cũ dñs apud Iere. Sophon.3
protulisset:Suscitabo Dauid germen iustum .i. Christum filium Dauid(vt omnes exponunt) Ierem.23.
mox subditur:In diebus illis saluabitur Iuda,& Israel habitabit confidenter, quia videlicet cõ
uersi ad Christum non timuerunt eos qui corpus occidunt,puta parati mori pro fide & verita
te ac deo , eo quod essent repleti charitate & gratia Christi , per quam optimæ ac inuictissimæ Matth. 10
fuerunt fiduciæ. Itaq; seruiamus ei,non vno die vel raro,aut modico tp̃e,sed incessanter & ꝑse
ueranter,vt subditur[omnibus diebus nostris]Qui enim perseuerauerit vsq; in finem,hic sal:
uus erit. Ideo monet apostolus:Bonum facientes nõ deficiamus. Tempore enim suo metemus Matth. 14
non deficientes. Nihil demum tam stultum q̃ tempus non solum infructuose,sed etiam vitio: Gala.6
se expendere. Iugiter igitur deo altissimo obsequamur, semperq; perfectius ac amorosius obse
qui studeamus,pensantes quod scriptum est:Maledictus qui facit opus dei negligẽter. Postre
mo inquiritur quomodo per Chr̃m liberatum sit genus humanum,cum tam pauci saluentur, Iere.48
pereantq; tam multi? Et respondendum quod Christus sua passione pro totius mundi seu po
puli satisfecit peccatis quantũ in ip̃o est,ita quod meritum suum tm̃ fuit quod pro oĩm pecca:
C torum deletione sufficiens fit:sed non subuenit nisi his quibus applicatur seu cõmunicatur ꝑ fi
dem,charitatem,aut sacramenta. Sua quoq; sanctissima conuersatione ac passiõe meruit om̃i:
bus nobis gratiam copiosam,specialiter tñ pro originali peccato satisfecisse asseritur:qm̃ pro:
pter reatum illius à gloria totum genus differebatur humanum . Conuersatio demum & pas:
sĩo Christi ex tam perfectissima charitate ac obedientia orientes tam acceptæ deo patri seu suꝑ
benedictæ trinitati fuerunt,quod pro totius mundi liberatione & iustificatione ita fuerũt ido
neæ,meritoriæ,& prædignæ,præsertim propter hypostaticam seu personalem vnionem hũa:
nitatis Christi cum verbo,ex qua infinitam , quodammodo promerendi ac satisfaciendi ido:
8 neitatem efficaciamq; sortita est. ¶[Et tu puer propheta altissimi vocaberis]secundum Orige:
nem,Zacharias plenus spũ sancto duas prophetias generaliter nũciat. Primã de Christo,quæ
se extendit hucusq;. Alteram de Iohanne,q̃ incipit hic,vbi prædicit quod gratia prophetiæ fue
rit danda Iohanni,ita ꝙ erit atq; vocabit propheta Chr̃i,qui sc̃d'm Apl̃m est super oĩa deus bñ
dictus in secula. Veruntñ in Euang. Ioh. legitur iste Iohannes interrogatus:Propheta es tu? rñ Roman.9
disse,non sum. Ad quod dupliciter respondetur. Primo secundum Glossam ibidẽ, quod Iudæi Iohan. 1.
interrogantes,per prophetam intellexerunt Elisæum,quod aduertens Iohannes, intentiõi eo
rum rite respondit. Secundo quod prophetam .i. prophetam duntaxat esse se neget , qa & plus
quã ꝑpheta fuit,non solum denunciando futura,sed & Christum demonstrãs pñtem . Rursus
inqritur,cur Zach. alloquutus sit infantem octo dierũ,in quo vsus nõ fuit rationis? Ad q̊d rñ: Matth 11
dit Ambrosius,quod Zacharias agnouit infantem illũ supernaturaliter sua intelligere verba:
sicut in vtero suæ matris intellexit filij dei incarnatiõem atq; pñtiam corporalem. Ait quippe Lucæ 1

Ambrosius: Potuit Iohannes vocem patris sui natus audire, qui Mariç salutationem antequã nausceretur audiuit. Sciebat Zacharias alias esse aures prophetæ quæ spiritu dei non corporis ætate reserantur. Habebat Iohannes intelligendi sensum, qui exultãdi habebat affectum. Alij D
sicut Beda dicunt, quod non propter Iohannis aduertentiam, sed eorum qui aderant instructionem ista prædixit. Nam & inanimata ac bruta alloquimur, ea ad dei præconium inuitando, non solum vt illa intelligant, sed vt nosipsi ac audientes ad dei laudem sic prouocentur. Præterea multis noĩbus inueniť appellatus Iohannes: Dictus nanq; est amicus sponsi, p̃cursor Christi, Baptista, angelus, lucerna ardens & lucens, propheta, & plus quã ppheta, atq; Elias, propť varia gratiæ dona sibi collata [p̃ibis enim ante faciem domini]. i. ante corporalem ac manifestam p̃sentiam Christi, qui est rex regum & dominus dominantium. Iohannes etem̃ natus est ante Chr̃m. Insuper orsus est prædicare & baptizare ante eundem, præcessit etiam eum in limbum idcirco vocatur præcursor. Quidam per faciem domini intelligunt Christum filium patris, vt dicatur similitudo & facies patris, q̃a per eum pater cognoscitur: per faciem em̃ notitia designatur. Notitia autem in diuinis filio appropriatur, quemadmodum sapiã & veritas, q̃a p modum intellectualis emanationis procedit à p̃re [parare vias eius]. i. disponere hoĩes ad Christi fidem, charitatem, ac susceptionem: quod egit Iohannes prædicando, monstrando, & baptizãdo. Itaq; viæ Christi. i. viæ seu media per quæ Christus venit ad hominum corda, fuerunt prædicatio & baptismus Iohannis, quæ ipse parauit. i. sapienter exhibuit, sicut quis præparat mensam. Vel viæ istæ sunt baptismus & p̃dicatio Christi, ad quæ duo Iohannes suo documento atq; baptismate homines disponebat. Rursus viæ istæ sunt opera virtuosa, seu præceptorum custodiæ, ad quæ homines Iohannes induxit, vitia extirpando, ac virtutes dispositiue seu instrumentaliter inducendo. Propter quod loquitur dñs per Mala. de Ioh. Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meã. Rursus viæ istæ sunt m̃la qua deus venit ad nos, & pœnitentia qua imus ad eum. Ad primam parauit Iohãnes Christi gratiam & baptismum insinuando. Ad secundam ad pœnitentiam exhortando, & rigorose viuendo. Præterea sc̃dm Chrysostomum, quemadmodum reges quosdam habent qui eminus seu longe pręcedunt, & item cõmilitones qui de propinquo p̃cedunt. Sic Christus habuit pphetas aliquos eũ longe ante p̃nunciantes & p̃cedentes. Iohannem vero eum de p̃ximo p̃cedentem ac præsentem, deinde monstrantem. Deinde secundum Theophilum Zacharias exponit qũo Iohannes viam dñi p̃parauit, puta dicendo. ¶ [Ad dandam scientiam salutis plebi eius]. i. ad exhibendum, seu prędicandũ populo Iudęoꝝ notitiam, qua ad veram felicitatem pertingitur, seu notitiam Chr̃i q̃ est salus nostra. Hæc est sciã salutaris, doctrina moralis, declaratio aduentus, mysterioruq; Chr̃i, & sacramentorum ecclesiæ. Itaq; non ait: Ad dandam salutem, sed scientiam salutis: q̃a Iohannes salutem non dedit sed prędicauit. Propter quod scriptum habetur: Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumĩne. Hanc scientiam cœpit Iohannes dare quam Chr̃s & apostoli postea plenius contulerunt, de qua ait Ap̃ls: Existimo omnia detrimentũ esse propter eminentem scientiam dñi nostri Iesu Christi. Hanc autem scientiam dedit, [in remissionem peccatorum eoꝝ] vic; , plebis suæ puta credentium. Hæc aũt scientia dispositiue ac incitatiue valuit ad diluenda peccata, quia per eam ad pœnitentiam, Christiq; fidem explicitam populus inducebatur. Solus autem deus dimittit peccata effectiue, secũdum illud: Quis potest dimittere peccata nisi solus deus? Passio Christi meritorie, iuxta quod in Apoc. habetur: Christus dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Fides autem formata hoc agit formaliter, prout in Actis dr̃: Fide purificans corda eorum. Opera vero pœnĩæ faciunt hoc satisfactorie. ¶ [Per viscera misericordiæ]. i. intimam, secretam, viscerosam, seu amorosam misericordiam [dei nostri] vnigeniti. s. propter nos incarnati [in quibus] visceribus misericordiæ [visitauit nos]. i. per incarnationem ad nos descendit, & nostram sibi coniunxit naturam, nosq; ęgrotos velut pius medicus nunc accessit. Itaq; viscera in deo spiritaliter & metaphorice appellãtur charitas & misericordia eius quibus inductus est succurrere nobis, sicut de Christo ait apostolus: Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Rursus quoq; de patre: Propter nimiam, inq̃t, charitatem qua dilexit nos pater, filium suum misit. Itaq; nõ propter merita nostra, sed ob suam pietatem & charitatem deus hæc beneficia nobis largitus est, recte ait: Per viscera misericordiæ dei nostri, in quibus visitauit nos. Vnde alibi legitur: In hoc est charitas, nõ quasi nos dilexerimus deum: sed quoniam ipse prior dilexit nos. Hęc viscera dei olim q̃si latebant, iuxta illud Isaiæ: Multitudo viscerum tuorum & miserationum tuarum super me, continuerunt se. Itaque visitauit nos [oriens ex alto]. i. de summo cœlo ad terram descendens, de sinu, imo de corde patris sui in vterum virginis veniens, ab altitudine suæ habitationis qua inaccessibilem lucem inhabitat, ad peregrinos & exules se inclinans, quemadmodum in Psalmo scriptum est: A summo cœlo egressio

Marginal references: Iohan. 3. / Mala. 3 / Iohan. 5. / Matth. 11 / Ibidem / Apoc. 19 / Iohan. 14. / Iohan. 1. / Malach. 3 / Matth. 11. / Marc. 1 / Apoca. 12 / Iohan. 1. / Philip. 3. / Marc. 2 / Lucæ. 5 / Apoc. 1 / Actu. 15. / Gala. 2 / Ephe. 2 / 1. Iohan 4 / Isaiæ. 63. / 1. Timo. 6 / Psalm. 18

Margin letters: D, E, F

A egressio eius. Christus quoq; Oriens nuncupatur, qui candor est lucis æternæ, & splen dor pa-
ternæ gloriæ, ex supersplendidissimo dei patris corde æternaliter oriens & emanãs, deinde per
humanitatẽ assumptam hominibus innotescens & resplendens, qui testatur: Ego in altissimis Eccle. 24
habitaui. Et rursus: Ego feci in cœlis vt oriretur lumen indeficiens. De quo secundum serui for Ibidem
mam deus pater ait: Ecce ego adducã seruum meum Orientem. De quo denuo scriptũ est: Ec Zach. 3.
ce vir, Oriens nomen eius. At vero sicut à parte cœli orientali, qui oriens dicitur, lux solis terri- Zach. 6
genis oritur, ita à Christo lux gratiæ nobis profluxit, soloq; sapientiæ deus vnus & trinus per
21 eius humanitatẽ nos illustrauit. Hinc subditur: ¶[Illuminare his], i. ad illuminandum eos [qui
in tenebris] ignorãtiæ & erroris seu infidelitatis [& in vmbra mortis] i. in vita impia, quę vm
bra mortis vocatur, quia à deo separat mentem, sicut mors naturalis seu corporalis à corpore
segregat aĩam, iuxta illud Isaiæ: Iniquitates vestrę diuiserunt inter vos & deũ vestrum. [sedẽt] Isaiæ. 59.
Vel vmbra mortis est seculum præsens, q̊d cum sit vallis lachrymarũ peregrinatio & exilium,
vmbra & similitudo mortis respectu patriæ nominat, imo & vita præsens vmbra mortis vo-
catur, dicente Gregorio: Vita temporalis æternæ vitæ comparata, mors est potius dicenda q̃
vita. Quidam per vmbram mortis obliuionem intelligunt, qa sicut mors tollit ab existẽtia in
natura, sic obliuio ab existentia in memoria. Insuper aliqui per sedentes in tenebris, accipiunt
patres in limbo detentos, q fuerunt in tenebris, i. carentia lucis gloriæ, & loco obscuro, ad quo-
rum illuminationẽ Christus post mortẽ in cruce statim descendit, eosq; mox ibi lumine glorię
illustrauit, ita ꝙ tunc deum per speciem videre cœperunt secundum doctores. Tunc nãq; pro
B originalis peccati reatu fuerat satisfactum, pretiũq; redemptionis solutum, pro quo reatu dun
taxat sancti illi differebantur à gloria. Per sedentes vero in vmbra mortis, intelligũt viatores
& peccatores. Proprie quoq; per sedentes in tenebris intelliguntur Gentiles idololatræ, ad q̊-
rum illuminationem Christus descendit, sicut loquitur: Alias oues habeo quæ non sunt ex hoc Iohan. 10.
ouili, & illas oportet me adducere. De hac re multa in Isaia leguntur, vt est illud: Populus qui Isaiæ. 9
ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Habitantibus in regione vmbræ mortis lux or- Isaiæ. 42.
ta est eis. Rursusq; pater loquitur Christo: Dedi te in lucem Gentium, vt aperires oculos cęco
rum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Sed & Chri-
stus de patre testatur: Glorificatus sum in oculis dñi, & dixit: Parum est vt sis mihi ad suscitan
das tribus Iacob, & ad feces Israel cõuertendas. Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsq; Isa 49
ad vltimum terræ. Hinc de ipso in euangelio asseritur: Erat lux vera quæ illuminat omnẽ ho-
minem venientem in hunc mundum. [ad dirigendos pedes nostros] i. affectus nostros, de Iohan. 1
quibus cantamus: Statuit supra petram pedes meos. Et in Canticis loquitur sponsa: Laui
pedes meos. [in viam pacis] i. ad conuersationem iustam ac virtuosam, quę est iter ad pacem psalm. 39
pectoris in præsenti, atq; ad pacem æternitatis in futuro. Ad hanc duplicem pacem præstan- Can. 5
dam Christus potissime venit & passus est. Propter quod testabaĩ apostolis: Pacem relinquo
vobis, pacem meam do vobis. Hinc de Christo loquitur Apostolus: Veniens euangelizauit Iohan. 14.
pacem his qui longe, & his qui prope, id est, Gentilibus ac Iudæis, quæ verba ex Isaia accepta Ephe. 2
sunt. Denique quum pax ista spiritalis ac vera, fructusque spiritus (secundum Apostolum)
C sit quies, tranquillitas, seu quietudo mentis in deo, seu gaudium imperturbatum in eo, certum Isaiæ. 60
est, quod per conuersationem virtuosam homo ad pacem pertingat, vitiorum ac passionum Gal. 5
tumultus inquietudinesque sedando & extirpando. Præcipue tamen pax à charitate procedit
quasi efficienter. Charitas nanque vnionem & concordiam parit, quietem quoque & gaudi-
um in amato, dum ei coniungitur. Hinc ait Psalmista: Pax multa diligentibus legem tuã.
Ex iustitia vero procedere dicit, quasi prohibens à remouente, quia iustitia impedimenta pa- Psal. 118
cis aufert & perimit, iuxta illud: Erit opus iustitiæ pax. Rursus pax ponitur effectus prudentię,
tanquam virtutis dirigentis ad pacem per veram discretionem, qua quis ordinate se habet, Isaiæ. 32.
vnde nec perturbatur, ideo ait Apostolus: Prudentia spiritus vita & pax. Hanc itaque pacem
amemus, exquiramus, & cõseruemus, quũ dicat Saluator: Beati pacifici, quoniam filij dei vo Roman. 8
cabuntur. ¶Postremo canticum istud sententiosum ac dulce, deuotissime concinamus, gra Matth. 5
ta & affectuosa mente, ineffabilia dei beneficia, præsertim verbi æterni incarnationem intime
recolentes, & grates deo innumerabiles, præcordialissime referentes: qui est super omnia deus
gloriosus, sublimis, & benedictus in secula.

A M E N.

¶Oratio

¶Oratio ex cantico Zachariæ præscripto.

Liberatis de manu inimicoꝝ dñe, præsta nobis sine timore eorũ in sanctitate & in iustitia D
omnibus diebus nostris tibi seruire, & per viscera tuæ pietatis pedes nostræ offensionis dirige in viam pacis & salutis æternæ. Per.

¶Pio Lectori S.

POST exhibitos in Cantica vtriusqꝫ instrumenti commentarios, ne vspiã tibi deessemus, in Athanasij quoqꝫ symbolum, nec non in sanctoꝝ Ambrosij & Augustini: Te deum, canticum haud minus pietate q̃ vtilitate cõspicuos, libuit commentarios adncere: quos vt Dionysij forte non esse quisq̃ calumniari possit, nosqꝫ temere asseuerare non volumus, ita à studioso illius lectore, eoqꝫ Carthusiano conscriptos, liquido nobis constat, id quod haud vanis indicijs persuasum habemus. Tu ergo sedulo illos reuoluens fruere, ac vale.

¶In Athanasij symbolum commentarius.

Quid sit saluũ esse atque btũ

QVIcunqꝫ vult saluus esse].i. superessentiali felicitate potiri, supuoluptuosissimo, ęterno, summo, incomparabiliqꝫ bono (in quo vniuersorum bonoꝝ, oĩmqꝫ pulchrorũ ac desiderabilium incircũscriptibilis plenitudo, & superessentialis perfectio est) frui, illo impleri, illiqꝫ immobiliter, inauertibiliter, voluptuosissime ac felicissime imergi, deo vcꝫ superpulcherrimo, q est pulchritudo substantialiter pulchra, speciositas infinita, ad intuendum iucundissima, ad perfruendum suauissima, ad possidendum delitiosissima, quia in eo tota potẽtialitas reducetur ad actum, tota capacitas nostra supernaturaliter implebit, oẽqꝫ desideriũ pficietur, sic ꝙ nil boni optati poterit in æternum abesse, nil mali abominati adesse. [an oĩa opus est vt teneat catholicã] i. vniuersalẽ, orthodoxã [fidẽ] sine q̃ impossibile est placere deo, illiqꝫ vniri, quippe quę principiũ est cultus dei, atqꝫ fundamentũ eius q̃ secundũ pietatẽ est doctrinæ, quam quotidiana docet Christianæ institutionis professio. ¶[Quam nisi quisqꝫ integrã inuiolatãqꝫ] recte credẽdo, & pure ac religiose, scdm fidẽ charitate formatã, seruiẽdo [seruauerit, absqꝫ dubio] cũ hæreticis & schismaticis tanq̃ oĩpotentis dei inimicus [in ęternũ peribit] .i. æterna illa priuabit felicitate, atqꝫ in infernalem lacũ, in ignẽ æternũ, in tenebrosissimũ inferni carcerẽ, in aĩa & corpore cũ dæmonibus detrudet in perpetuũ cruciandus. ¶[Fides autẽ catholica] ab oĩbus Christicolis amplexanda [hæc est] vcꝫ [vt vnũ deũ] q naturalr est primũ ens æternum, incausatũ, independens, pfectum, infinitũ, immateriale, simplicissimũ, & adorandũ. Prima causa oĩm gubernatiua, veritas pura, sempiterna, vnitas simplicissima, purus actus oĩpotens virtus, sanctitas exemplaris, sapientia æternalis, causa & ratio oĩm idealis, esse puꝝ in se subsistens ac separatum, vniuersoꝝ princip ium, prima oĩs rectitudinis, oĩsqꝫ iustitæ, veritatis & virtutis regula & mensura. In quo est oĩs nobilitas, oĩs pulchritudo, omnis felicitas & dulcedo: quippe qui solus naturaliter & essentialiter bonus est, & immensa, perfecta puraqꝫ bonitas, in qua est omniũ desiderabilium infinita ac incomprehensibilis plenitudo, æterna vcꝫ sapientia, incircumscriptibilis maiestas, omnipotens virtus, inobtenebrabilis splendor, inexcogitabilis pietas, pax summa atqꝫ dulcissima, ardentissimus amor, iucundissima felicitas, gaudiosissima vita, indeficiensqꝫ imperium [in trinitate] personaꝝ. Quia enim deus, vt iam patuit, vere immensa, pura, superplena, superditissimaqꝫ bonitas est, necessario infinitæ communicabilitatis est, cũ omne bonum naturaliter sit suæ bonitatis communicatiuum. Ideoqꝫ seipsum intelligens & diligens incommutabiliter, qa suũ intelligere & suũ diligere est sua natura atqꝫ essentia, communicat (vt secundũ nr̃m loquendi modum loquar) vis intellectiua diuina totũ suum esse ṽbo, vt scdm Ambrosiũ in hymno, sit in pře totus filius, & totus in verbo pater. Et ab illo actu intelligẽdi, cũ ibi cognoscit tota diuinitatis amabilitas, vtraqꝫ incõmutabilis persona cõmunicat amori, q spũs sctũs appellat, & ꝑ modũ voluntatis ꝓcedit, totã diuinitatis naturã. Et hæc oĩa naturalr fiunt vnico, æterno, incõmutabili actu, ita ꝙ tres illæ ꝑsonæ & subsistẽtiæ est incõmutabilis, inseparabilis trinitas, & vna simplicissima deitas. Quæ cõicatio excellẽtissime bona ꝑ sui magnitudine & nobilitate excedit oẽꝫ creatã intelligẽtiã. Bonitas eñ isti⁹ cõicatiõis habet, ꝙ pr̃ nõ potuit nõ gñare filiũ, & pr̃ & filius nõ potuerũt nõ ꝓducere ꝑ modũ spiratiõis spiritum sctm̃, & hoc facit incõmutabilitas atqꝫ æternitas, & est triũ ꝑsonaꝝ vna volũtas, &c. & cõicat se bonitas diuina effundẽdo bonitatẽ suã sup vniuersã creaturã quã creauit vt eẽt. q̃d diuinæ bonitatis eẽ posset particeps. Atqꝫ ꝑ hoc cõmunio sapiẽtior fuit, vt ita dicã, rõ originalis ꝑsonæ vni⁹ cõmunio amoris, velut q̃dã rõ ꝑsonæ alteri⁹. Et q̃uis ꝑsonæ ꝓductio ꝓcedat de volũtate paterna, est tñ i hac ꝓductione vel processione rõ alia & alia. Nã scda, filius, s. ꝑ gñationẽ ẽ à sola prima, à patre vcꝫ: tertia ꝑ spirationẽ & processionẽ à prima & scda, a pře scꝫ & filio. [& trinitatẽ] ꝑsonaꝝ. Quid eñ est velle habere cõparẽ in natura & condignũ, nisi velle habere quẽ intime

Marginalia (left): Heb. 10 / 1. Timo. 6 — Mat 25 / Luc. 13. — Mar. 10. / Lu. 18 — Cur infinit plicissi. diuinitate sit trinitas ꝑsonarum. — 1. Johan. 4 — Personaꝝ distinctio.

Marginalia (right): 1 — E — 2 — 3 — F

A intime diligat,& coæqualitatis merito digne diligere debeat? Quid vero est velle habere cōdi-
lectum,nisi velle habere qui secum à suo dilectore pariter diligatur,& exhibiti sibi amoris deli-
tijs secum perfruatur. Sed istud primum potest consistere in sola personarꝫ dualitate,istud aūt
posterius omnino subsistere non potest sine personarꝫ trinitate.[in vnitate]essentiæ[venere-
mur].i.colamus, credentes firmiterq; confitentes,trinitatē personarꝫ non excludere ab essen
tia diuina summam vnitatem,simplicitatem,immensitatem, æternitatem & incommutabili
tatem,quin potius includere summam fœcunditatē,charitatē,liberalitatē, æqualitatem, ger-
manitatem,conformitatē & inseparabilitatem. Quia eñ cuiuis diuinarꝫ personarꝫ inest sum-
ma nobilitatis & honoris excellentia(in seipso eñ æternaliter germen suæ fœcūditati adequa-
tum pater producit, seq; ac filium diligendo & volendo simul cum illo spirat spiritum sctū̄m,
q est amor & nexus vtriusq;)ipsis necessario infinitas inest,& ęternitas oīsq; potestas,quapro
pter parem sibi habere non possunt,nec æqualem:ideoq; nō potest esse nisi vna diuina substā-
tia,infinita,oīpotens,& æterna. Et sicut conueniens est vnam solam substantiā in tribus esse p
sonis, sic q̊q; congruum est tres diuinas psonas in vna simplici esse essentia,ppter maximā pso
3 narum conueniētiam propinquitatem,vnitatē & simplicitatem. ¶[Neq; confundentes perso
nas] vt Sabellius,q in psona ipm dicit esse prēm,quē & filium & spūm sanctū. Necessario enim
tres sunt personæ credendæ propter gñationem & processionem in supsanctiss. Trinitate ne-
cessario intellectā. Dictat nāq; catholica fides altissime de deo & pijssime sentiendū esse. Non
sentiret aūt altissime, quisqs non crederet deū se posse summe cōicare,nec sentiret pijssime,qui
B crederet eū posse,sed nolle. Ideoq; vt altissime & pijssime sentiamus, credamus deū se summe
cōicare,æternalr habendo dilectū siue condignū,hoc est,filiū ex se natū,cui se plene nō partici
patiue cōicat,nō minus diligens ipm q̄ seipm,& simul cū ipso filio æternaliter producere & ha
bere condilectum sibi natoq; ex se æque dilectū:non creatū nec natū,sed ad intra procedentē,
inuariabiliterq; spiratū. Non pōt aūt psona gñans esse psona gñata aut pcedēs, vel econuerso.
[neq; substantiā separantes] Hñt eñ istę tres psonæ vnū & indifferens esse ex differēti pprieta-
te,q̄ est gñare, gñari & pcedere. Propriū eñ est ingenito prī propria authoritate æternalit esse,
& prēm esse,filiumq; æternalr gñare,& spm sctm̄ cum filio æternalr spirare,& à nullo esse aut
aliqd accipere. Propriū est filio esse à solo patre,& ab eo qcqd est vel habet habere, & cū patre
spūm sanctū spirare. Propriū est spiritui sctō à patre simul & filio esse,& habere qcqd est vl ha
bet,& nullum de se existentē æternalit habere. Et hæc oīa psonæ istæ à patre non hñt ex mune
re gratiæ,sed ex proprietate diuinæ naturæ. Pater eñ p gñationē prębet substantialit originē
4 filio,& p spirationē spiritui sancto. ¶[Alia est eñ psona prīs] qa solus ingenitus,&c. vt iam pa
tuit.[alia filij] q a à solo patre est genitus[alia spūs sancti.] qa ab vtroq; à patre sc; & filio pro-
cedit. Non aūt aliud est persona patris,aliud persona filij,aliud persona spiritus sancti,cū ali-
ud essentiam significet communē,quæ vna & simplicissima est,diuinarum nanq; personarum
consubstantialitas maxima,æqua & infinita est, alius vero distinctionem duntaxat suppositi
nominat. Cum igitur pater alia persona sit,seu aliud suppositum à persona filij, necessario se-
C quitur patrem alium esse à filio,& spiritum sanctum esse alium ab vtroq;,ita vt nulla distictio
5 sit in essentia,sed in personis duntaxat. ¶[Sed patris & filij & spiritus sancti vna est diuinitas]
Pater enim cum sit plenitudo essentiæ,vitæ,sapientiæ,bonitatis,potentiæ, & omnino omnis
desiderabilis plenitudinis plenitudo,à nullo aliquid accipiens, sed propria sola authoritate su-
persubstantialiter consistens,omnem eandem plenitudinem supernaturaliter & supersubstan
tialiter dat filio suo, qui est splendor paternæ gloriæ & figura substantiæ eius, ipm per sui co-
gnitionem generando,eandemq; cum filio dat supernaturaliter spiritui sancto, qui iubar q̊d-
dam est à prima substantia,& splendore gloriæ eius procedens,ipsum supersubstantialiter,eā-
dem quam in seipso habet excellentiæ magnitudinem in filio suo deprehendens,spirando.
Omnibus ergo tribus personis vna est diuinitas[æqualis gloria,coæterna maiestas.] æqualis
claritas,gloria,& potestas, vt patet ex dictis. Plenitudo nanq; summæ felicitatis requirit pleni
tudinem summæ iucunditatis: Plenitudo summæ iucunditatis,plenitudinem requirit summę
charitatis:plenitudo summæ charitatis,exigit plenitudinem summæ perfectionis: vbi itaque
oportet omnes esse æque perfectos,necesse est omnes in summa æqualitate congruere. Qua-
propter in omnibus æqualis erit sapientia, æqualis potentia,indifferens gloria,vniformis bo-
nitas, æternaque felicitas: quatenus trium personarum diuinarum vna sit diuinitas, æqualis
gloria,coæterna maiestas,nullaque altera maior,nulla altera minor,nulla prior, nulla poste-
6 rior. Coæternæ ergo sunt & coæquales, nam si coæternæ non essent, eo ipso coæquales essę
non possent. ¶[Qualis pater talis filius,talis spiritus sanctus.] In superlaudabili enim

hac

Personarꝫ trinitas sū̄mam vnitatem includit

Ratio prædictorum

Altissime & pijssime de deo est credendū.

Diuersæ psonarꝫ proprietates

Non aliud & aliud e in simplicissima diuinitate.

Sanctiss. diuinitatis cōmunio.

Filius splēdor patris Spūs sc. iubar vtriusque.

Declaratio æqualitatis personarū

hac personarum discretione nullus gradus superior aut inferior esse potest, sed vniformiter eis
omnia conueniunt essentialia, puta diuinitas, essentia, bonitas, potentia, iustitia, æternitas, &c. D
Nihil in ea maius vel minus aut deterius est. Nam summum illud & & summe simplex esse in ea plenitudine atque perfectione, qua est perso
næ vnius (vt patuit supra) in eadem plenitudine est, & cuiuslibet personę alterius cum vna ea
demque substantia non magis aliquid vel minus, melius deteriusve seipsa esse possit: non igitur
maius vel melius aliquid, quæuis erit in trinitate persona, quam quælibet alia (cum certissime sin
gulis sit vna eademque substantia,) sed omniformis & omnifaria incomprehensibilisque magni
tudinis æqualitas, in qua vnitas pluralitati non cedit, nec excedit pluralitas vnitatem. ¶ [In
Quo filius patri sit coæternus, Similitudo de sole. creatus pater] seipso innascibiliter & ab æterno prima in diuinis persona existens. [increatus 7
filius] patri coæternus, quem æterne eructauit diuinum cor eius, vt esset secum principium in
principio, apud eum, ab eo solo originem ducens æternam. Vt enim radius solis de corpo
reo sole isto procedit & originem trahit, coæuus ipsi soli existens, ex quo enim sol fuit, de se
radium produxit, & sine radio tempore nullo fuit: sic dei filius quoque, qui splendor est patris &
Discretio personarum. candor lucis æternæ, tanquam coæuus radius de luce spirituali & innascibili emanauit, estque
secunda in diuinis persona. [increatus spiritus sanctus.] à patre & benedicto verbo eius æter
nam habens perfectionem atque originem, estque tertia in diuinis persona. Proinde pater ingeni
Qua proprietate fiat in diuinis generatio & processio, Tres personæ sunt increatæ. tus deus seipso est: verbum eius, deus à patre, spiritus sanctus quoque deus est à patre & verbo
eius seu filio: nec tamen verbum seu filius à patre est singulari proprietate, vt deus, sed vt ver
bum: sicut nec spiritus sanctus à patre & filio, vt deus, sed vt spiritus sanctus: imo neque omnipo
tens pater seipso est vt deus, sed vt pater, vt innascibilis: absolutus est enim vt deus ab his pro E
prietatibus. Ex his igitur paucis clare conuincitur, patrem à nullo esse, filium à solo patre, & spi
ritum sanctum ab vtroque, tanquam amor patris & filij, & condilectus illis. Quæ quidem tres per
sonæ quia ab æterno sunt & coæquales, clarum est, quod sicut increatus est pater, sic increatum esse
filium & spiritum sanctum: imo sicut creator pater, sic & filius & spiritus sanctus. Vnde de patre scri
Gen. 1 Omnes tres vnus creator Gene. 1 ptum est: In principio creauit deus cœlum & terram. De filio: Et qui creauit me, habitauit in
tabernaculo meo. De spiritu sancto autem cantat ecclesia: Veni creator spiritus. De beatissima
vero Trinitate: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. ¶ [Immensus
Quomodo deus sit infinitus pater] qui est omnis principij superprincipale principium, in propria natura immensurabilis 8
quia illocalis & incircumscriptus, vbique totus, vbique præsens, vbique potens, omni carens initio &
fine, atque per hoc infinitus. Verum quia primum principium est, quod est perfectissimum, re
pugnat ei infinitas materialis, & conuenit ei infinitas formalis. Cum enim sit primum omnium
principium, & esse subsistens atque forma non determinata per aliquam materiam, constat eum
simpliciter infinitum esse & immensum, non modo per æternitatem, verumetiam per magni
Psal. 144 tudinem. Credimus nanque ex dictis diuinam substantiam seu essentiam esse idem cum diui
na potentia, sapientia, æternitate & magnitudine, vnde æterna est & magna. Quapropter si
cut infinitus est secundum æternitatem, quia sine initio & sine fine, infinitus quoque erit secun
dum magnitudinem, alioqui manifesta ratione conuinceremur fateri vnam eandemque substan
tiam & seipsa maiorem esse, & seipsa minorem. Nam si æternitas eius est infinita, magnitudo F
autem finita, vna eademque substantia secundum æternitatem maior erit magnitudine sua, hoc
est seipsa (est enim deus sua magnitudo) & erit secundum magnitudinem minor æternitate
sua, hoc est seipsa, est enim deus sua æternitas, ergo immensus pater [immensus filius, immen
sus spiritus sanctus.] quia immensitas dei est æternitas dei, filius autem patri est coæternus, si
In diuinis summa identitas & simplicitas est cut & spiritus sanctus, ergo & immensus. Sic nanque in diuinis personis omnimoda identitas
est & summa simplicitas, quod quæ plurium & quæ omnium prorsus eadem vnius sint, & quę
vnius, eadem prorsus & omnium. Nec vna minus aliquid habet quam duæ & quam tres simul: nec tres
simul plus aliquid habent quàm vna sola, sed earum est vna diuinitas, æqualis gloria, coæterna
maiestas, & reliqua eiusmodi, quæ summam aliquam perfectionem dicunt, quæ omnem sen
sum comprehensionemque nimia sui præcellentia excedunt. ¶ [Aeternus pater] quia incommu
Solus deus incommutabilis, 1. Timo. 6. tabilis. Aeternitas enim sequitur immutabilitatem, solus autem deus est omnino immutabilis 9
Ipse enim solus secundum Apostolum, habet immortalitatem, id est, omnimodam incommuta
bilitatem, ergo & solus simpliciter æternus, esseque æternum ipsi soli est proprium. Quod autem
aliqua dicuntur æterna, vt ignis æternus, vita æterna, secundum hoc dicuntur, quod magis de eius
incommutabilitate participant, semperque permanent. [æternus filius, æternus spiritus sanctus]
quia in omnibus simul summa simplicitas, summa & vera vnitas, & tam singulatim quam coniun
ctim summa & admiranda identitas: ergo quæque earum verus deus, cui proprium est esse æternum.
¶ [Et tamen non tres æterni.] Cum enim vnus solus deus sit, & summe vnus ac vnice summus, quia sum
ma

A ma simplicitas,oẽs simul diuinæ hypostases, vt tres & duæ,non plus q̃ singula quæq; vnus deus,ac proinde non tres æterni[sed vnus æternus,]deus viuus & verus. Nec credere debemus, diuinitatem in personarũ trinitate consistentẽ ex personis esse coalitam: ipsa eñ indiuidua est & simplicissima,in qua nulla cadere potest compositio,sed omnes pfectæ sunt ac integrę,qbus 11 eadẽ bonitas est,sapientia,potestas,æternitas,incommutabilitas. ¶[Sicut non tres increati] Vnica enim & eadẽ prorsus in diuinis psonis deitas est, tota in patre,tota in filio,tota in spiritu sancto:vna in tribus virtus, vna sapientia,vna æternitas,vna substantia,quæ cum à semet ipsa sit & independens,est prorsus immutabilis,ac p hoc increata.Omne eñ creatum mutabile,quippe quod procedit de non esse ad esse,quale est omne aliud à deo. Solus ergo vnus deus increatus,sicut & solus seipso,& procul dubio ab æterno.[nec tres immensi.]Immensum dicimus quod nulla mensura comprehenditur, nec vllæ mensuræ æqualis seu comparabilis inuenitur: si ergo plures dicamus immensos,erit quilibet eorũ cuilibet alteri incomprehẽsibilis atq; incommensuralis. Nullius itaq; mensura ab altera cuiuslibet alterius cõprehendetur, & consequenter vnaquæq; mensura quãlibet alterã supgrediet,erit proiñ vnaquæq; quauis altera maior,& quauis altera minor,q̊d est impossibile.Impossibile est igit pluresesse immensos. Q̊d si nullus est quolibet altero maior, vel q̊libet altero minor, sicut vnusquisq; eorũ est cõprehensibilis & commensuralis sibi, sic erit comprehensibilis & commensuralis alteri, sicq; immensi non essent:non ergo tres immensi[sed vnus increatus & vnus immensus.]Pater tamen origo

B est reliquarũ psonarum non originatus,cum sit seipso,sed filius originatus est,& origo ad spiritum sanctum:spiritus aũt sanctus originatus est ad patrẽ & filium,non origo ad aliam diuinam psonam,cum nulla sit reliqua. Modus ergo existẽdi patris, qui à nullo est , est principalior q̃ cæterarũ duarũ,quæ à patre sumunt originem,principalior item subsistendi modus filij ẽ, & ratione ordinis prior, q̃ spũs sancti ab eo prodeuntis.Hæc tamẽ personalis perfectio & originis eminẽtia nullam arguit in eis differentiam aut distantiam, nullamq; vnius personę vltra alias, in his quæ ad naturam attinent,perfectionẽ.Omnes eñ tres non nisi vnicum rerum

12 conditarũ principium. ¶[Similiter omnipotẽs pater]cui subest cum voluerit posse , omnium eñ obtinet potestatẽ. Si omnium,quid est quod non potest?hoc non potest quod omnipotẽti posse non competit:falli non potest, quia sapientia est:mori non potest , immortalis eñ vita est:mentiri non potest, quia veritas est:finiri non potest,quia infinitus & pennis est,qui parcendo & miserando omnipotẽtiam suam maxime manifestat, pater eñ misericordiarũ est,& deus totius cõsolationis ,peccataq; libere dimittẽdo suam maxime potestatẽ demonstrat, eius etenim qui superioris legi astringitur,nõ est libere peccata condonare.[omnipotẽs filius]q̃ est sapiẽtia patris,in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei reconditi. Plenitudo autẽ sapiẽtiæ esse nõ potest sine plenitudine potentiæ, sicut nec potẽtiæ plenitudo sine plenitudine sapientiæ. Sapiẽtiæ autẽ non haberet plenitudinẽ,qui quõ obtinere posset quod sibi de omnipotentia deest,ignoret:econuerso careret absq; dubio potentiæ plenitudine,qui aliquẽ sapiẽtię defectum posset inuitus sustinere.Plenitudo aũt vnius haberi nõ potest sine alterius plenitudi

C ne. Quod diximus de sapiẽtia,consequẽs est & idem de omnipotẽtia intelligere. Nam oipotẽtia si deesse nõ pot,vbi sapiæ plenitudo est,liquido cõstat tam potẽtię q̃ sapiæ plenitudinẽ posse in singularitate psonæ possideri: erit itaq; ĩ oĩbus æqualis sapiã,indifferens potẽtia & gloria, vniformis bonitas,& felicitas æterna.[oipotẽs spũs sanctus] qa tres psonæ tam singulatim ,q̃ cõiunctim nõ sunt nisi vnus deus,vna diuinitas,vna summa natura, in qbus substãtia,oipotẽtia,bonitas, veritas, vita,æternitas,& id genus oĩa,& seorsum & simul sumptis coincidũt. In illa eñ summa & vsquequaq; pfecta personarũ discretiõe & æqualitate summum illud & simplicissimum esse oĩbus commune est. In eis igitur tã singulatim quàm cõiunctim sumptis, summa ẽ & admirãda idẽtitas, & vere admirãda idẽtitas,eo ꝙ trinitas est vnitas.Idẽ ergo in omnibus & singulis psonis est esse quod viuere,viuere quod intelligere,intelligere quod posse. Ibi nõ est aliud sapiã q̃ potẽtia,q̃ essentia, q̃ magnitudo, q̃ æternitas. Et iuxta hũc modum simi-

13 lis est ĩ similibus sentẽtia.Idem ipsum ergo est totum quod est in qualibet personarũ. ¶Et tñ nõ tres omnipotẽtes,sed vnus omnipotẽs.] Sunt eñ propter infinitam diuinæ essentiæ simplicitatem summe æquales ac summe similes:quælibet earũ immẽsa,quælibet deus,quælibet omnipotẽs,summe sapiẽs,summe bona,& oĩquaq; pfecta,summe sufficiẽs,immutabilis, inuariabilis,summe vna & simplicissima, & quæcunq; possunt de supgloriosissimo deo prædicari. Quælibet summe amãs,quælibet summe amata:nã quęlibet summũ bonũ,summe felix & supbeata quælibet summe gloriosa & infinita maiestate verenda. Quia eñ summa perfectio est in illa æqualitate,& summa ęqualitas in illa perfectione,necessario singulis simul & oĩbus est summa plenitudo sapiæ,summa plenitudo potẽtiæ:& hæc qd est nisi oipotẽtia? quæ cum inde dicta sit

ꝙ omnia

Trinitas ex personis non est coalita.

In diuinis personis seorsũ & cõiunctim vna simplicissima deitas.

Nõ possũt dici plures immẽsi

Pater reliquarũ psonarũ origo

Modus existendi patris principalior est.

Personalis perfectio nullã ĩ trinitate facit differẽtiam

Pro.24.

Quid non possit deus.

Sap.8.

Iohan.14.

2.Cor.1.

Col.2

Q̊d dei filius necessario sit omnipotens.

Oĩa q̃ ad naturã & essentiam spectant,ĩ singul' & oĩbus coincidũt psonis

Mirãda diuinarũ psonarũ idẽtitas.

Summa diuinarũ personarum æqualitas

Nō pōt eē nisi vna oī potentia

ꝙ omnia possit facillime efficere, potest vt quælibet alia potentia nihil possit. Manifestū proin D
de est omnipotentiam non posse esse nisi duntaxat vnam, cum ipsa diuina essentia prorsus sim
plicissima coincidentem. Sicuti ergo commune est simul omnibus personis habere omnipotē
tiam, imo & esse oīpotentes, ibi enim non aliud esse est ꝙ̄ habere, cōmune procul dubio est om̄i
bus vnam esse eandēq́ essentiam, vnā eandēq́ oīpotentiam, &c. Itaq́ confiteamur & cātemus
oīpotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritussanctus, & tñ non tres omnipotentes,

Ephe. 3

sed vnus omnipotens. ¶[Ita deus pater] à quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominat, 14
qui honoratissimus, supersapientissimus, actualissimus & inuariabilis est intellectus, seipsum
æternaliter, comprehensiue inuariabiliterq́ cognoscens, sapientiaq́ sua in esse vniuersa dedu
cens, expers omnis potētialitatis: quippe qui actus purissimus est, & ens primum, cuius est alia
mouere, influere, atq́ in esse deducere. Actus aūt simpliciter potentia prior est, cum nihil redu

Deus non est corpus

catur de potentia in actum, nisi p̄ ens actu. Ex quo patet deum non esse corpus, quippe q̄d nō
mouet non motum: deus aūt, q̄a actus purissimus, mouens est non motū. Corpus quoq́ cum
continuum sit, in potētia est, vt continuum, inquantū huiusmodi, diuisibile est in infinitū: verū
de hoc satis. Quando aūt in scriptura sacra deo attribuūtur corporalia talia, nō secūdum pro

Qūo attribuanť deo corporalia lineamenta.

prietatem, sed secūdum metaphoram sumenda sunt, eo ꝙ spiritualia per ipsa sensibilia nobis
innotescunt. Per profunditatem igitur dei (vt Diony. 9. cap. De diuinis nominibus testatur) in
comprehensibilitas diuinæ essentiæ intelligitur, per longitudinem, processus virtutis eius oīa

Quid per partes corporales

penetrātis, per latitudinē supextēsio eius ad omnia. Partes quoq́ corporales in ipso per simili
tudinem ponuntur, eaq́ quæ ad situm pertinent & motum localem, vti brachium quod potē E
tiam significat, & sedens dicitur propter immobilitatē authoritatemq́ suam, & stās suam pro
pter fortitudinē ad debellandū oē q̄d aduersať. Dicitur q̄q́ venire ad nos, & recedere à nobis p̄
pter spirituales diuinę volūtatis eius effectus q̄s operať in nobis, & aliquādo subtrahit exigētibꝰ
demeritis nostris. [deus filius, deus spūs sanctus,] q̄a in illa summa superbenedicta Trinitate
propter summū & simplicissimum esse, quod omnibus est commune, omnimoda est identitas
& summa simplicitas, ita ꝙ quæ plurium & quæ omnium, prorsus eadem vnius sint: & quæ
vnius, eadem prorsus & omnium, nec vna minus aliquid habeat, ꝙ̄ duæ & ꝙ̄ tres simul, nec tres
simul plus aliquid ꝙ̄ vna sola, sed est eis vna diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. ¶[Et 15
tamen nō tres dñ, sed vnus est deus.] solus & summe vnus ac vnice summus, quia summa sim
plicitas. Nam si ex pluribus esset cōflatus, naturaliter pfectio diuisibilis esset, & p̄ conseq̄ns mu
tabilis, quod repugnat simplicissimæ ac inuariabili diuinitati: nam vt sic, quomodo æternus?

Dei patris liberrima dominādi potestas.

quomodo vere felix? qūo oīpotens? Omnes ergo tres diuinæ hypostases vt tres & duæ, nō plus
ꝙ̄ singula queq́ vnus deus, viuus & verus. ¶[Ita dñs pater,] libere oīm dñans, oīpotens rector 16

Isaiæ. 47. Eccl 8

totius vniuersi, omnisciens, inuariabilis, benignissimus, cuius potestati nil potest resistere, cuiꝰ
scientiam nil potest euadere, cuius benignitas omnia ad finem proprium atq́ perfectionē diri
git, vniuersaq́ propter suam inuariabilitatē vniformiter indeficienterq́ gubernat, iuxta liber

Roman. 9

rimam, omnipotentem, sanctam, & supersapiētissimam voluntatem suam faciens, tam in cœ

Iacobi. 1

li virtutibus, ꝙ̄ in terræ habitatoribus, cui nullus dicere potest: quare sic facis? sed libere quibus F
vult miseretur, & quos vult indurat, à quo est omne datum optimum descendēs, omneq́ donū
perfectum. [dñs filius] cui cum patre est vna actualissima vita, nullæ materiali potentiæ subie
cta, sapientia infinita, omnipotens virtus, voluptuosissima beatitudo, immensa dulcedo, inter
minata iucunditas, supermundissima sanctitas, superopulentissima bonitas, & quicq̄d deside
rabilitatis, amabilitatis, seu amœnitatis excogitari potest in ipso cum infinita plenitudine re
peritur, ipseq́met illud est attingens à fine vsq́ ad finem fortiter & dispōnēs oīa suauiter. [do
minus spūs sanctus] ex patre & filio æternaliter manans, cuius supermundissima essentia, bo
nitas est penitus infinita, amabilitas purissima, dulcedo immensa, cuius diuinum esse æternū

1. Cor. 2. Apo. 2. Heb. 4.

est ac primum, causalissimū, præstantissimum, simplicissimum, purissimum, immensum, ple
nissimum, actualissimum, formalissimum, illimitatum, ac per cuncta incedens, oīa scrutās, oīa
penetrans, etiam arcana dei immutabilissimum ac præsentissimum. Non enim ipsi accidens
est esse suum, sed subsistens veritas manens causa & naturalis proprietas cum summa simplici
citate cum patre & filio, omnem nobilitatem cum immensa plenitudine comprehendens. Est
quippe quoddam fluens & refluens mare, incessabiliter in omnes suos fluens dilectos, secundū
vniuscuiusq́ indigentiam ac dignitatem, refluensq́, & in se trahens vniuersos, quos replet &
ditat, & hoc cum omnibus quæ habent & possunt. ¶[Et tamen non tres domini] quia omni 17
bus est vna deitas, æqualis gloria, coæterna maiestas (vt iam sæpius probatum est) & reliqua
quæ summam aliquam perfectionem dicunt, omnemq́ sensum & comprehensionem nimia
sui præcellentia excedunt, ideoq́ quicquid dictum est de vna, dici potest & de reliqua, excepta
dunta-

A duntaxat ea proprietate,qua pater principium est sine principio temporis,durationis,siue ori
ginis,sed seipso existens idipsum q̊d est,& non aliunde,dat reliquis personis suæ existentiæ & Quicqd p
originis causam,&qua spiritus sanctus finis infinitus est sine fine, à patre & filio æternam ha- fectiōis de
bens profectionem atq; originem: & qua filius medium est immediatum sine vllo medio,à so vna diui-
lo patre originem ducens,æternam cum patre dans(vt dictum est)spiritui sancto originē:qui narū perso
bus vnica est & eadem deitas tota in patre,tota in filio,tota in spiritu sancto,nullam habentes narū dicit
inter se differentiam aut distantiam : personalis enim perfectio & originis eminentia nullam hoc asseri
vnius personæ vltra alias in his quæ ad naturam attinent, arguit perfectionem, sed sunt omes pōt & de re
tres non nisi vnicum rerum conditarum principium:sequitur ergo , [sed vnus est dñs ,]cuius liqua.
libertas nulla premitur potestate , cuius potestas vel dñium nulla impossibilitate præpeditur. Iohan.8.
¶[Quia sicut singulatim vnamquāq; personam deum ac dñm confiteri Christiana veritate cō Apoca. 22
pellimur]interrogati enim quid pater,quid filius,quid spiritus sanctus, necessario de singulis, Psal.101
quia deus est &dñs,fide orthodoxa cōfitemur[Ita tres deos aut dños dicere,catholica religiōe p
hibemur]quia in singula quaq; personarum est summa simplicitas,& in omnibus simul sum-
ma & vera vnitas:atq; tam singulatim quā cōiūctim sumptis summa & admirāda identitas:
ideoq; tres &duæ non plus q̄ singula quęq; vnus deus, vnus dñs,vnum oīm conditarū rerū pri Solus unus verus
cipium,vna essentia,vna bonitas,vna deitas,vna maiestas,vna beatitudo,vna æternitas,& c. deus ac do
Quem quidem deum vnum, viuum ac verum , noui & veteris testamenti authoritas demon- minus.
strat. Audi Israel,inquit Moses:dñs deus tuus,deus vnus est. Et:deum tuum adorabis,& illi so Roma.3
B li seruies. Diuina enim(vt dictum est)requirit simplicitas, in deo eandē esse essentiam & perso Deut.6
narum eiusdem essentiæ trinitatem:In diuinis nanq; hoc nomen(persona) relationem signifi Mat.4
cat, vt rem in diuina natura subsistentem: cum igitur in deo plures sint relationes reales, sequi
tur necessario plures in diuina natura res esse subsistentes:plures videlicet hypostases,in essen- Quid psona.
tia tamen non distinctas,propter incomprehensibilem diuinæ essentiæ simplicitatem. ¶[Pat]
vere superbeatissimus,superdulcissimus atq; in infinitū præamabilis, & superdesiderabilis,su
perfelicissimam & supersuauissimam ducens vitam:imo ipsemet vita est actualissima & super Infinita
purissima,in qua totius vitæ plenitudo,opulentia & delectatio cum inexcogitabili ac supdeli- dulcedo
ciosissima excellentia cōtinetur: quippe qui in Christo & per Christum omnium origo est, so &maiestas
lus seipso existens non aliunde quod est,sumens,sed ex se & in se bonum est infinitum,imo in dei patris.
finita bonitas:quia non ipse in aliquo,sed intra eum omnia:omnipotentia sua regens possi-
dens,implensq; omnia quæ creauit,non vt contineant ipm:sed vt illa potius contineantur ab
ipso . Intra omia est non inclusus:oīa continens, vt oīm creator esse ostendatur : nihilominus Quō deus
extra oīa non exclusus, incircūscriptæ magnitudinis, sua immensitate oīa concludens:vt oīm intra oia
gubernator esse demonstretur,vbiq; præsens:quippe qui locis non distenditur,nec tēporibus sit & ex
variatur,oī accessu carens & recessu,sed in se quietus manens, vbiq; circūit totū,vbiq; prorsus tra oia&c.
totus:ita magnus, vt oīa ipso plena sint & sint in ipso: sic tñ est sine oī spatio vt nec mediū nec Ester.13
dimidium,nec vlla pars penitus sit in ipso,sed est indiuisibilis, incorporeus, interminus, &vnū Deus ubi
C æternum,infinitum :in quo primum & vltimū,summum & imum,maximū & minimū coin- q; psens.
cidunt,qui est ante oīa duratione oīa antecedens & post oīa:duratione oīa sequens & excedēs Iohan.3.
oīa præueniēs,oīa subsequens excedensq; in infinitum,oīa etiam æuiterna,inuisibilis ineffabi Deus ante
lis & penitus infinitus,ad quem & eloquendum sermo sileat,& inuestigandum sensus hebetet oia &post
& complectendum intelligentia coartetur.Habet tñ naturæ suę nomen in patre & pater solus omnia.
est[à nullo est factus]non enim humano modo aliunde habet quod pater est, sed ingenitus &
æternus existens coæternum habet filium,cui soli notus est:Quia patrem nemo nouit nisi fili9
& cui voluerit filius reuelare, hoc est spūs. Cæterum quod seipso sit inuisibilis incomprehensi- Luc.10
bilis & æternus,in his quidem honoris confessio est,sed naturæ nostræ sermo succūbit:& rem
vt est, verba non explicant . Perfecta scientia est deum scire:vt licet scias non ignorabilem,tñ Argumentū deuotionis erga deum.
inenarrabilē:credendus est,intelligendus est,adorandus est,atq; in his officijs eloquēdus,[nec
creatus]sic enim creatorem haberet:verum quum non sit nisi à seipso habere creatorem nō po
test . Quid dicimus creatum nisi de nihilo factū de nihil autem fieri nō potuit, qui nūquā nihil
fuit,quippe qui seipso & ab ęterno,esse habuit[nec genitus] esse ingenitum patri proprium est:
Nam sicut in creaturis reperitur principium primum,&principium secūdū,ita in diuinis quo Propriū ē
q;,in quibus nō est prius & posterius,reperitur principium nō de principio, & principū de pri patri eē in
cipio. Solus itaq; pater primū omniū pricipiū est. Principiū qppe dicimus,oē, à quo aliqd pro- genitū.
cedit:cum igitur à patre procedat filius & spiritus sanctus,conueniēter ingenitum dr pricipiū: Apoca. 22
Nō tñ filius,sicut nec spiritus sanctus principatum dr , cum hoc quādam sonet minoratiōem: Filius non
personę autem diuinæ coæteræ sunt & summe coæquales:licet em̄ patri quædā attribuat au- dicit prici
piatū nec
spirituss.

 thoritas

thoritas principij,ex hoc tñ minoratio nõ attribuẽda est filio vel spiritui sctõ,cum principium
in diuinis non importet ordinẽ prioritatis,sed tm̃ originis,sunt nãq; (vt dictũ est) filius & spũs D
Iohan. 1 Psalm. 44 sctũs cũ patre vnicũ rerũ cõditarũ principiũ. ¶[Filius] verbũ patris q̊d æterne cor paternũ eru
ctauit,nõ foris sonãs nec transiens,sed intus incõmutabiliter manens,est emanatio intellect⁹
[à patre solo est] progenies ingeniti patris: vnus ex vno,verus à vero, viuus à viuo,perfectus à
2. Cor 4 Colo. 1. perfecto,virtutis virtus,sapientiæ sapientia,gloria gloriæ,imago inuisibilis dei, forma patris
ingeniti [non factus nec creatus,sed genitus] Quam autem progeniem opinabimur vnigeni-
Inenarrabilis filii dei generatio & penitus incomprehẽsibilis. ti ab ĩgenito? Clamat eñ de cœlis sæpenumero pater: Hic est filius meus dilectus, in quo mi-
hi bñ complacui. Nõ est abscisio aut diuisio: impassibilis est eñ ille qui genuit, & imago inuisi
bilis dei est ille q natus est: & testatur qa pater est in me,& ego in patre. Nõ est assumptio: ve-
rus eñ dei filius est q clamat: Qui me videt, videt & patrẽ: hñt nãq; vitã in se,vt habet ĩ se vi-
tam ille qui genuit: Sicut eñ pr̃ (inquit) habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitã habere
Mat. 3. 17 Marc. 1 in semetipõ. Sed neq; pars patris in filio est: testatur eñ: Oĩa quæ patris sunt, mea sunt. Et rur
Luc. 3. 9 sum: Et mea oĩa tua sunt,& tuã mea. Et secũdũ Apost. in ipõ inhabitat oĩs plenitudo diuinita
Psalm. 2. Col. 1 tis corporaliter. Quod q̊q; portio est nõ oĩa habet esse naturę. Perfectus aũt à pfecto est: qa qui
Iohan. 14 habet oĩa, dedit omnia: neq; existimãdus est nõ dedisse quæ habet, vel nõ habere q̃ dedit, sim-
Omnia q̃ patris sũt, sũt & filii pliciſſimus eñ est & indiuisibilis. Habẽt ergo natiuitatis huius vterq; secretũ: cuius gñationis
ego nescio sacramentũ nec requiro,& cõsolabor me: quũ & archangeli nesciant, angeli nõ au
Matt. 27 dierint, secula non teneant, prophetæ non senserint, apostoli non interrogauerint, filius ipe nõ
Iohan. 14. Ioh. 5. 17. ediderit: verũ quia in supeminẽtis ac superbeatiſſimæ trinitatis cõtẽplatiõe vera & summa de- E
Cor. 2. uotio est, singulare meritũ, & maximus profectus, aliquid de ignota hac gñatiõe iuxta nostrã
capacitatẽ dicamus. Superius diximus patrẽ honoratiſſimũ, supersapientiſſimũ, actualiſſimũ,
& inuariabilẽ esse intellectũ, seipm̃ æternaliter, cõprehẽsiue ac inuariabilit̃ cognoscẽtẽ: Quia
vero in oĩ natura intelligibili, & spũali intellectus naturalis naturalit̃ ex necessitate operatur,
necessario aliquid producit: naturaliter ergo & necessario pater omnipotens & æternus sibi
coæternum producit verbũ: Seipm̃ nanq; plene & æternaliter intuendo atq; intelligẽdo suij-
psius conceptũ intra se superpuriſſime profert, exprimit & producit, sicut sol radium suum: q̃
quidem expreſſio siue prolatio ad intus immanenter prolata verbum eius est quod in princi-
pio erat apud eum, filius eius & imago: Quod enim ab aliquo de substantia eius naturali ope
2. Cor. 4 ratione proxime procedit, proles dicitur: & id à quo prodit, dicitur parens: quæ quidem pro-
ductio seu generatio neq; desiit vnquam, nec est desitura in posterum. Infinite enim atq; in-
cessanter eum generat: alioqui ex gignente factus esset aut fieret non gignens, admitteretur q;
aliqua circa substantiam eius mutatio: hoc autem (vt ex prædictis patet) impoſſibile est: gig-
nit proinde perfectiſſimum aſſidue filium sibi coęternum, vt ab æterno genuit: neq; ab huius
modi officio gignẽdi est desiturus vnquam: summo amore & complacentia totum esse suum
posse & sapere eidem communicãs. Neque eñ non amare potest filium sibi cõsubstantialem,
nõ complacere in æterna naturali & viua imagine sua: Nam cum sapientiſſimus sit, non mo
uetur, non operatur sine ratione: cumq; sit potentiſſimus, nihil operatur sine volũtate: imo cũ F
velle eius sit posse & posse eius sit omnipotens posse, atque absoluta neceſſitas, quod æterne
naturaliter vult, non potest non æternaliter esse æternum: Cum enim æternaliter, inuariabi
pater consubstãtialem coæq̃lem & coæternum sibi, generat filium liter, penitus comprehensiue & perfecte seipm̃ concipiat & cognoscat, & intra se proferat: pa-
lam est verbum eius ipsi consempiternum esse, incommutabile, & æquale. Neque enim seipm̃
integre ac perfecte intra se protulisset, si vel maius aut minus aliquid esset in verbo eius quàm
in seipso: amore igitur, ratione & voluntate pater sibi coæternum generat filium: dans ei to-
tum esse suum diuinum. Non tamen dedit ei esse à seipso: sed nec potuit: quia tunc filius à pa-
Iohan. 10 tre non distingueretur nec alius esset a patre. Dedit tamen ei esse quod est seipso: nam habet cũ
patre summum & simpliciſſimum esse, quod seipso est: & summum sapere, summum posse &
reliqua id genus quæ seipsis sunt. Et hoc est quod ait: pater meus (inquiens) quod dedit mihi,
Iohan. 13 maius omnibus est: dedit enim ei totum (vt dictum est) suum esse diuinum, nihil penitus reti-
nens quin id ei communicauerit. Ideoque inter patrem & filium summa coæqualitas est, sum
ma consubstantialitas, summa coæternitas, potestas eadem, eademq; maiestas. Deniq; quoni-
am vnico actu intelligendi pater seipsum cæteraq; vniuersa pleniſſime clariſſimeq; intelligit,
Filius dei exemplar est omnis entis creati. hinc vnico verbo seipsum cæteraq; omnia perfectiſſime profert, ita q̧ tota natura, excellentia
seu maiestas atq; perfectio eius in hoc vnico verbo suo sibi coæterno plene omnino continet,
repræsentatur resplendetq;: quare verbum eius nõ modo perfecta ac naturalis imago eius est,
verum etiam exemplar ac ratio omnis entis creati. Quum igitur verbum patris patri æquale
sit, in quo quicquid patris est omnino pleniſſime contineatur ac splendeat, constat ipsum non
esse

A esse creaturã, vt Arrius mentitus est, sed totam paternæ diuinitatis naturam in se comprehen-
dere, continere & habere. Cumq; superexaltata patris deitas non sit plurificabilis, liquet in pa-
tre & filio eius vnam numero credendam atq; confitendam esse essentiam, veramq; deitatem
ac impartitam maiestatem. Quod consimiliter tenendum est atq; credendum de spiritu san-
cto, de quo nunc nobis sermo [Spiritus sanctus à patre & filio] quem pater & filius inuicem se
se æternaliter & eque perfecte ac cõprehensiue contemplantes, essentialiq; amore, qui nec per-
sonaliter nec essentialiter distinguitur in eis, se amantes, ex ipsa mutua complacentia quam ad Modus spi rãdi spiritũ sanctũ.
inuicem habent, amorem quendam producunt ac spirant increatum, qui vtriusq; dulcissimus
cõplexus est sempiternus, ac indissolubilis nexus, q & ipse verus, æternus incircũscriptusq; de-
us est: Quoniquidem amor iste minor aut certe indignior esse nequit, quam sint cõplacentia mu-
tua patris & filij, ipsorumq; amabilitas à quibus hic spiritus sanctus tanq̃ ab vno fluit prĩcipio
haud aliter q̃ sensibilis iste mundus à patre et filio et spiritu sancto supersanctissima, supbene-
dictissima & superexaltata trinitate, sicut ab vno exordio imanauit: Eoipso nanq; quo p̃r & e-
ius verbum producunt spiritum sanctum, non distinguuntur sed dicuntur vnũ, puta in volũ- Pater & filius in pro ductiõe spiritusſ. non distiguunt
tate: sunt enim vnum volens, estq; eis vna voluntas, ideoq; ab vtroq; tãq̃ ab vno & indiuiduo
spiratore idem amor videlicet spiritus sanctus profluit. Ista spiratio spiritus sancti, sicut & ꝓdi-
cta generatio filij, quã p̃r seipsum ac filium suum volendo & diligendo, simul cũ filio (se ac pa-
trem volente & diligente) producit in momento, & nunc æternitatis spiritum sanctũ, intel-
lectualis est, inuariabilis, sctã & immanens: in qua non est essentiæ aut deitatis distinctio sed
B vnitas atq; idẽtitas personarumq; trinitas, & inseparabilis vnio: Quicquid enim est patris, ple-
ne atque ꝑfecte relucet, continetur, resplendet, atque perseuerat in filio, Sicut enim pater æter-
nus, est potẽtię, sapię ac pulchritudinis penitus infinitę, ita & vnigenitus eius, idcirco infinitam
in ipso habet complacentiam, in ipso interminabiliter gloriatur, tamq; infinite & superardẽ-
tissime diligit eum sicut semetipsum. Consimiliter superpulcherrimus dei vnigenitus æternũ
patrẽ suũ diligit amore intẽsiue immẽso, eumq; cõprehẽsiue & superclarissime intuetur cũ gau-
dio penitus infinito, Insuper quoq; p̃r æternus & coæternus filius eius, spiritum sanctũ vtriq;
consubstantialẽ, coæternũ & coæqualẽ diligũt cũ cõplacẽtia & delectatione intẽsiue immẽsa:
Sic & adorãdus paracletus spiritus sanctus plenarie cõprehẽdit ac superdulcissime diligit patrẽ
& filium. O q̃ voluptuosissima, superoptima & superbeatissima est adorãdæ inuariabilis & su-
persanctæ trinitatis vita æterna. Hic spiritus sanctus vnus vbiq;, oẽs patriarchas, prophetas il-
luminauit. Iohan. quoq; Baptistã in vtero matris inspirauit: datus deinde apo. est cæterisq; cre- Lu. 1
dentibus, cuius variæ donationũ atq; ministerioꝝ sunt diuisiones: Alij eñ datur per eũ sermo Actuu. 1. Actu. 2.
sapiẽtiæ, alij sermo prudentiæ, alij scientiæ secundũ eundem spiritum, alij fides in eodẽ spiritu 1. Cor. 12.
&c. Hunc nisi per fidem humanus hauserit animus habebit quidem naturam intelligendi deũ
sed lumẽ sciẽtiæ nõ habebit. Munus aũt hoc in tãtũ dat, inq̃tũ qs volet sumere: intãtum residet
in q̃tũ quis volet promereri: hoc, vsq; in cõsummatiõem seculi nobiscum, hoc expectatiõis nr̃æ
solatium, hoc in donatiõum operatiõibus futuræ spei pignus est, hoc mẽtium lumẽ & splẽdor 2. Cor. 5
C aiorum. Hic ergo spiritus expectãdus est, promerẽdus est, & deinceps præceptorum fide atq;
obseruatiõe retinẽdus, qui [nõ] est [factus, nec creatus, nec genitus, sed procedẽs] Quemadmo-
dum eñ intimum mẽtis nostræ verbum mẽtem nũquam deserens, ore prolatum vocis propri- pulchra similitudo.
etatem accipit quasi iam discretum & in se subsistẽs, spiritum oris semper h; comitẽ & coæuum
halitum scilicet illum corporeum, qui inter loquẽdum à nobis emittitur (si quis enim spiritum
illũ oris nõ emiserit, nequaq̃ verba depromit) ita & superbñdictũ & superlaudabile dei patris
verbũ spiritũ habet sanctũ cõgeneris secum cõsimilisq; naturæ, qui ipm manifestat, explicat,
& interna reuelatiõe alijs insinuat. Ipse, inqt, me clarificabit &c. Habet autẽ hic spiritus sanctus Iohan. 16.
aliũ prodeundi modũ à patre q̃ filius, Filius quippe ꝓdit, vt dictum est, ꝑ modum gñatiõis à pa- Spũs sctũs aliũ habet ꝓdeundi modũ a filio.
tre, quod nullo modo potest cõuenire spiritui sancto, nam sic duo eẽnt in diuinis filij, & æter-
ni qdẽ filij, cõfunderetur q; ordinatissimus ordo ille in diuinis, sed ꝑ modũ ꝓcessiõis ꝓdit à pa-
tre & filio modo quodã inenarrabili & penitus incõprehẽsibili. Dicamus tamẽ aliqd iuxta ca-
pacitatẽ nostrã. Pat̃ æternus plenissime seipm cõphẽdẽs, seipm cognoscẽdo, diligẽdo & fruẽ- Roma. 16
do, sapiẽtia, amore, & gaudio infinitus, solus idepẽdẽs, existẽs suaipius æterna essẽtia et suum es- Hic apertius declaratur, qũo a patre & filio spirat spiritusſ.
se, necessario vnicus perpetuus actus est substantialis, in quo necessario quoq; procedit vnicus
perpetuus consubstantialis conceptus diuinæ mentis eius, seipam inseipa intelligentis: q qdem
cõceptus verbũ dr̃ dei patris, nihil aliud existẽs, quam deus immẽsę maiestatis. At quia summũ
bonum est pater, & omnimoda plenitudo essentiæ, beatissimæ vitæ, æternæ sapientiæ, & omni-
no omnis desiderabilis plenitudinis plenitudo, omnemq; eandem plenitudinem supernatura-
liter & supersubstantialiter det filio: hanc eandem quam in seipso habet excellentiæ magnitu-

dinem, in filio per sui cognitionem deprehendens, seipm ac filium suum volēdo ac diligendo, D
simul cum filio suum patrem ac se diligente & volente, æterne producit spiritum sanctum. Ex hac enim mutua dilectione, cognitiōe & volitione (vt sic loquar) procedit per similitudinem amorosæ inclinationis secundum modum voluntatis æternus & increatus amor: & hic est sup benedictus spiritus sanctus, qui (vt dei filius à patre communicatum habet omne esse, omne posse, omne sapere propriamq; hypostasin) & ipse similiter à patre communicatum habet omne esse, omne posse, omne sapere, propriamq; hypostasin siue personam: habetque cum patre & filio communem substantiam, essentiam & naturam vnam, eandemq; diuinitatem, omnipotentiam, summam sapientiam, summam bonitatem. Et sicut in filio dei nos miseri adoptamur in filios & hæredes dei & Christi cohæredes, & in dei imaginē reformamur: ita i spiritu sancto signamur & renouamur in spirituali signaculo: sine qbus nulli patet aditus regni cœlestis. Spiritus hic spiritus sanctus prę cęteris personis dicitur, nam & pater sanctus est, sanctus ē quoq; & dei filius, quia sanctitas rebus illis attribuitur quæ in deum ordinantur: cum igitur spiritus sanctus procedat per modum amoris quo amatur deus, conuenienter spiritus sanctus est appellatus: Tres versus sequentes expositione magna non indigent, quia ex iam dictis ipsorum intelligentia elici potest. ¶[Vnus ergo pater] æterne à seipo ortum & originem habens solaq; authoritate propria cōsistens, & à nullo aliquid accipiens [non tres patres] significat enim superbeatissima trinitas determinatum numerum personarum, nec vlli personarum cæterarum hæc proprietas conuenire potest: æterne scilicet à seipo esse, & à nullo aliquid accipere [vnus filius] à solo patre æternam ducens originem, & cum patre spiritui sancto originem supernaturaliter donans [non tres filij.] quia & hæc proprietas nulli reliquarum conuenit personarum, [vnus spiritus sanctus] à patre & filio æternam habens profectionem atque originem [nō tres spiritus sancti] iuxta quamlibet enim eiusmodi differentiam impossibile est esse plus quàm vnam personnam. Nam à sola vna persona non potest esse nisi tantummodo vna, similiter quę est tantum à gemina non potest esse nisi vna sola: nam si gemina de vna tantum procederet, pro certo procedentium neuter alteri immediate adhæreret. Quoniā igitur ab vna sola persona non pōt eē nisi vna tantummodo existentia, nec a gemina nisi vna sola: constat vtranq; existentiam siue personam esse incommunicabilem. Sicut igitur in diuinitate esse non potest nisi vna sola persona quæ sit à seipsa, id est, pater, sic non potest esse plus quam vna quę sit ab vna tantummodo persona, id est, filius: nec nisi vna sola quæ esse non habeat nisi à gemina, à patre scilicet & filio, id est, spiritus sanctus. ¶[Et in hac trinitate nihil prius aut posterius.], nec vllus gradus superior aut inferior, sed in ea vniformiter conueniunt omnia essentialia, vt diuinitas essentia, bonitas, idētitas, potētia, iustitia, sapiā &c. [nihil mai⁹ aut minus] neq; in ea plus aliqd neq; minus vna quam aliæ, neq; cæteræ plus minus ve quam vna, sed est in ea omnimoda idētitas, summaq; simplicitas: ita quod ea quæ plurium sunt personarum & quæ omnium trium scilicet, prorsus eadem vnius personæ sint: & quæ personæ vnius, eadem prorsus sint & trium: nec vna minus aliquid habet quam duæ & quam tres simul: nec tres simul plus aliquid habēt quam vna sola. ¶[Sed totæ tres personæ] pater & filius & spiritus sanctus vnū existētes in substātia & indiuidua vnitas [coæternæ sibi sunt, & coæqles] ita, vt iam dictum est, & quæ omnium, eadem vnius sint: & quæ vnius, eadē & omniū: Quælibet eīm est bonitas pura, perfecta & immēsa: quare & vnaquæq; amabilitatis est infinitæ. Est quoq; summa plena & infinita similitudo adinuicem, in hoc solo distīcta, quod vna personarum procedat ab alia. Sūt autem eiusdem & paris pulchritudinis sapiētiæ, pietatis, potentiæ, inuariabilitatis, beatitudinis, gloriæ, maiestatis & om̄ifariæ perfectiōis: vnaquæq; aliam superclarissime ītuetur & comprehēdit. Est quoq; i eis plena communio & superiucūda diffusio, imo īfiniti boni sempiterna communicatio atq; donatio. Adeo eīm vicinæ sunt, vt iam ad lōgum patuit, vt vna de alterius substātia immediate procedat: om̄esq; tres essentialiter idem sunt. Quælibet quoq; a qualibet amore penitus infinito scit se amari: diligit enim tantum, tantumq; cognoscit vnaquęque personarum quamlibet aliam, quātum diligibilis cognoscibilisque cōsistit, & quātum seipsam. Quo autem maior est mutuus amor, eo quoque vnio & fruitio est delectabilior. Qui cum immēsus sit, liquet supersanctarum diuinarum personarum cōiūctiōem & vniōem delitiositatis esse omnino immēsæ, superfelicissimamq; & superdelitiosissimam æternalem ipsarum vitam esse, seq; cum īfinita voluptate īuicem ac opulētia perfruīi: quibus est omnium bonorum pulchrorum atq; desiderabilium superdiues & perfecta possessio. Nam igenitus pater cōspiciēs vnigenitum filium suum īfinitæ pulchritudinis esse ac sapientiæ, in infinitum delectatur in ipso. Et cum ipso conspiciens spiritum sanctum ab vtroque æternaliter procedentem infinitæ bonitatis esse & pietatis, immenso vtique gaudio gaudet in ipso. ¶Ita vt per omnia, sicut iam supra dictum

Roma 8
Gala. 3
Titum 3.
2. Cor. 3.

Quare spiritus sanctus dicatur sanctus.

23 E F

dictum eſt & vnitas in trinitate,& trinitas in vnitate vererãda ſit]nõ ergo cogitemus de vera
A & ſumma trinitate illa,quaſi ſit ibi aliud &aliud,ſed vnũ alteri æquale.Nam(vt ſupra declara
tum eſt)quicquid eſt in vna aliqua perſonarum,idipm totum eſt in qualibet altera: ſummum
enim & ſimplex illud eſſe in ea plenitudine & perfectione qua eſt perſonæ vnius, in ea quoq; p
fectione & plenitudine eſt cuiuſlibet perſonæ alterius. Contempletur nunc quæuis anima de-
uota q̃ ſuperferuentiſſima,ac incomprehenſibiliter & infinite ardentiſſima ſuperuehementiſſi
maq; dilectione pater æternus conſubſtantialem,coæqualem coæternũq; ſibi amet, amplexe
tur & ſtringat vnigenitũ filium ſuum quem cõſpicit ſibi omnino conformem,æqualem atque
de paterno corde ſuo progenitum,adeo ipſi propinquum,vt cum eo eiuſdem ſubſtãtiæ ſit,cui
ſe totum cõmunicauit,in quem totius ſuæ plenitudinẽ diuinitatis diffuditta quo infinito amo
re ſe videt amari.Stat nimirũ ad ipm æternaliter inuariabiliterque conuerſus,ſuperæſtuantiſ-
ſimo,ſuperdulciſsimo,prorſusque intẽſiue infinito amore contẽplans atque inſpiciẽs eum,cũ
immenſo ſuperſuauiſsimo gaudio, & complacẽtia vere quomodolibet ſuperdelectabiliſsima
atque immẽſa.Similiter & filius eius ipſi conſempiternus ſtat ad eum conuerſus cũ infiniti fer
uoris amore,cũ ſuperdelicioſiſsima intuitiõe,cũ immẽſa lætitia & cõplacẽtia penitus illimitata
Eodem modo ſtat cũ filio pater cõuerſus ad ſpiritũ ſanctũ:& ſpiritus ſanctus ad patrẽ & filiũ
cũ tanto feruore,cum tã claro intuitu, cũ tãta cõplacentia atq; lætitia ſicut pater ad filium , &
cũ filio ad ipm ſpiritum ſanctum.¶[Qui vult ergo ſaluus eſse,ita de trinitate ſentiat]& infini-
27 tæ excellentiæ eius immenſæq; eius maieſtati congratuletur:de eius incõprehenſibili beatitu-
B dine glorietur,de omni pulchritudine totius incircũſcriptibilis perfectiõis eius, toto corde ipſi
congaudendo,volendo & fauendo iucundetur.Qui eñi in hac contemplatione non delectat,
nec deo intime congratulatur,ꝙ ſubſtantialiter,imo ſuperſubſtantialiter perfectus ſit,&a pro
priæ perfectionis immenſa plenitudine nunq̃ mutari aut deficere poſſit:non eum diligit,ſed i-
gratus eſt,&ignobilis.Hoc nanque amoris propriũ eſt,vt amantẽ de bonis amati tanq̃ de pro
prijs faciat exultare.Sed nec vere diligit,qui pure & religioſe non ſeruit:amicorum enim debet
eſſe vna voluntas &conſimilis affectio.Si magnis dñis magnifice miniſtrare oporteat &tanto Actuu.4. Pſal.47
ſyncerius atq; fidelius quo dñs iuſtior fuerit atq; præſtantior:ſolicite penſemus , cum quanta Pſal.54
ſanctitate & æquitate,diligentia &munditia nos dño deo noſtro,tam ſancto,iuſto,puro ac ſu
perdigniſſimo,& in omni nobili dignitate ſuperſummo, ſuperperfecto & immenſo deſeruire
neceſſe ſit:Similitudo nanq; cauſa vnionis eſt,& dilectionis:diſſimilitudo autem ſeparationis Mich.5
origo eſt atq; rancoris.Si erga tam ſancto dño & iuſtiſſimo, amabiliſſimo atq; ſuperdeſidera-
biliſſimo deo noſtro vniri & placere cupimus,omnino oportet vt ſancti ac iuſti eſſe conemur
deo nos,cui ſeruimus,conformantes.Ah quanta impietas eſt,negligentia & ingratitudo,ſi ea
quæ iam de dei perfectione diximus,memoria tenemus,nec tamen ſancte coram eo conuerſa
ri conamur:ſi deniq; vitijs carnis ſeu ſeculi vanitatibus implicati, cæteriſq; varijs ſeculi pecca-
tis tam ſupergloriofiſſimum deum noſtrum labijs tantum honoremus ac veneremur , corde
autem contẽnamus,imo plerũq; ſimul corde, ore & opere ipm quẽ noſcimus altiſſimũ tanquã Leui.11
C viliſſimũ aſpernamur & deſerimus,propria noſtra nos excæcante cõcupiſcentia atq; malitia. Iſaiæ.29 Matt.15
¶[Sed neceſſariũ eſt ad æternam ſalutem]conſequendam[vt incarnationem quoq; dñi noſtri Matt.7
Ieſu Chriſti]qualiter videlicet præuenerit nos, venerit ad nos,ſubuenerit nobis:venit enim p
pter nos in vterum virginis deus immenſæ maieſtatis:ſibiq; homo factus,naturã noſtrã huma Zach.2
nam quæ inobediendo deliquerat(ideoque ipſi inimicam)in ſignũ fœderis ſempiterni, abſque
pctõ in vnitate perſonæ aſſumpſit,quatenus per eã vniuerſæ mortalitatis culpã aboleret , eſſet
concaptiuus,fieret & redemptor: humanam naturã p diaboli deceptionẽ miſerabiliter corru
ptam & deſtructam,priſtino honori ſuo iterũ reſtituens.Quod nũquã fieri potuiſſet,niſi verbũ
caro,deus.homo,factus fuiſſet mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Venit quippe
coæternũ dei patris verbum tpis plenitudine,p mandatum patris de ſedibus regalibus occulta Iohan.1.
ta ſeu depoſita diuina maieſtate ſua, in forma ſerui inter nos homines verus homo apparens 1.Timo.2
paſſibilis,palpabilis viſibilis & mortalis,vt aereas poteſtates(quæ dñabantur noſtri) non ma-
ieſtate ſed noſtra imbecillitate & infirmitate,humilitate ſcilicet, patientia, obedientia & ſatiſ- Baruch.3.
factione debellaret vinceretq;,prædamq; earundem deriperet,deuideret ſpolia,atq; captiuorũ
animas imperiali dominatione reuocaret ad ſuperos. Quod quia per humanam fecit naturã, Iſai.8.
ipſa iterum reſtaurata eſt,perditumque recuperauit honorem:quippe quæ victa dudum ſuum
rurſus vicit victorem:quo circa iam nulli niſi ſoli deo ſicut ante lapſum ſubiecta eſt. Si enim p
aliã aliquam naturam ſub deo diabolus fuiſſet victus & hõ redemptus , hõ vtique illi ad gra-
titudinem fuiſſet(vt puta ſuo redemptori)inperpetuum obligatus:ſicque ad priſtinum hono-
rem non rediſſet quo ſoli deo ſubiectus fuerat.O quàm inæſtimabilis eſt dignatio dei,& peni-

Penitus inexcogitabilis. O vere magna munificẽtia, largitas inaudita, charitas superexcellẽns
O q̃ vehemens fuit ille præueniens amor dei ad hominem, vt homo propter homines fieri vel D
Phil. 2. let: naturalis filius dei apparere in forma serui: deus maiestatis, propter sordidos pulueres ver
mis contemptibilis fieri: & summa celsitudo in carceris huius horrorem fœtoremq́ mortalita
tis nostræ descendere, naturam nostram tanq̃ vestem altissimæ diuinitatis assumens. Inaudi-
tum quippe omniumq́ nouitatum singulare hoc fuit prodigium, vt deus homo fieret, & nr̃is
communicare passionibus vellet non necessitate vlla compulsus, nec proprio permotus com-
Ibidem modo aut quouis debito obligatus. Talem profecto charitatis exhibitionem huiusmodiq́ exi
nanitionem maiestatis ignorauit seculum, generationes præteritæ nescierunt, stupet cœlum,
Iacob. 2 ipsa natura miratur, venerantur angeli, adorant iusti, & dæmones contremiscunt. Qm̃ totum
Hebræ. 1 quod in ea est, sanctum est, inscrutabile atq́ diuinum. Nunquid diuinum nõ est, q̄ verbũ dei,
Sap. 7. splendor patris, candor lucis æternę (quo nihil purius, nihil clarius, nihil spiritualius) caro putri
Hest. 13 Iohan. 1. da (qua nihil vilius, tenebrosius, impurius, miserabiliusq́) factum sit: q̄ deniq́ fieret per quod
Iere. 7 Roma. 5 facta sunt omnia habitaretq́ in nobis, qui ex primorũ præuaricatione parentũ filij eramus ge
Iohan. 1. hennæ? Quod em̃ deus factus sit homo, æterna sapiẽtia hũanata: q̄ carnẽ assumpsit, q̄ carnis
1. Timo. 3 Hebræ. 11 nostræ infirmitates subijt, sacramẽtum profectio magnum est, ex sola charitatis suæ (secundũ
q̄ in æterno atq́ incõmutabili deificæ trinitatis cõsilio initialiter definitũ fuerat) profluxit di-
uersitate [fideliter credat] nã sine fide nõ p̃ot quis sibi homo incarnationis meritum applicare
neq́ dignationis tãtæ particeps fieri: noscat igitur susceptæ carnis filij dei hanc fuisse causam.
Porrõ em̃ inuidia diaboli parens ille primus seductus vaniter cecidit, confestim exul, & perdi- E
Gen. 3. tus in omni genere suo, radicẽ malitiæ & peccati traduxit, crescebatq́ in malũ vehementius o-
mne genus humanũ, diffusis vbiq́ sceleribus, & quod est nequius omnium cultibus idolorum
Volens ergo deus terminare peccatum, consuluit verbo, lege, prophetis, signis, plagis, prodi-
gijs. Sed cũ nec sic quidẽ errores suos admonitus agnosceret mũdus, propter nimiã charitatem
Ephesi. 2 suã qua dilexit & diligit nos deus, misit sibi superdilectissimũ vnigenitũ filiũ suũ, vt putridã &
1. Ioh. 4. Baruch. 3. mortalẽ carnẽ nostrã indueret, absq́ peccato tamen, & hominibus appareret, peccatoresq́ sa-
1. Timo. 3 naret. Qui ideo in hominẽ venit, quia per semeipsum ab hoĩbus cognosci nõ potuit: vt aũt vi-
Titum. 3 Iohan. 1. deret, verbũ dei caro factũ est, assumẽdo carnẽ, nõ mutatũ in carnẽ: assumpsit em̃ humanitatẽ,
nõ amisit diuinitatẽ. Ita idẽ deus & idẽ homo natura dei ęqualis patri in natura hominis factus
est mortalis in nobis, pro nobis em̃ de nobis, manens q̃d erat, suscipiens quod non erat appa-
ruit vt liberaret quod fecerat. ¶ [Est ergo fides recta] perducens ad vitam deoq́ amicitia iun-
gens [vt credamus & confiteamur] corde ore & opere [quia dñs noster Iesus Christus dei fili-
us.], cui pr̃ dedit vitam habere in seipso sicut & ipse vitam habet ĩ semetipso & iudicium facere
Iohan. 5. quia filius hominis est: vt iustis præmia, iniustis supplicia retribuat, vnicuiq́ secundum opera
Ierem. 25 sua. Neq́ enim pr̃ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, vt om̃es honorificẽt filiũ
sicut honorificant pr̃em. Ipse enim sicut ratione immẽsæ bonitatis suæ amabilitatis est infinitę
ita vt nullus poterit eum intãtũ diligere q̃ntũ amari dignus est, sed in infinitũ hic deficit: sic &
rõne immensæ maiestatis suæ dignitatis & sanctitatis est quomodolibet honorabilitatis infi-
nitæ, ita vt omnis creatura in infinitum occũbat ab exhibitione (qua dignus est quantũ ex par F
te eius) reuerẽtiæ. Quod oẽs electi eius pensantes, omnem conuersationẽ suam quantũcunque
perfectã nullius arbitrantur momẽti. Deberemusq́ merito potius subire mortẽ, q̃ deliberato
animo vnũ vel minimũ cõmittere veniale peccatũ: præsertim cũ peccatũ, inquantũ diuinæ de
rogat immensæ maiestati, sit enormitatis q̊dammodo infinitæ, ideoq́ horribiliter in purgato
rio vel in inferno vlciscendũ, nisi hic lamentis expietur. Verũ viri sancti non inferni vel purgato
rij pœnam, non vitæ cœlestis attendunt specialiter præmiũ, sed illũ duntaxat dulciter contem
Isa 45 plantur amplexanturq́ amoris excessum, quo dñs & redemptor noster cum esset eiusdem glo
Phil. 2 riæ cũ deo patre, exinaniuit semetipsum pro nobis vilissimis terræ vermiculis, sordidissimisq́
Isaiæ. 53 Mat. 27. pulueribus, formã serui & plusq̃ serui assumens, contumelias & opprobria suscipiens, crucẽq́
subiens omni confusione contẽpta: vicem amoris ipsi reddere non confundunt, sed passionis
eius ludibrijs incitati feruntur effrenes in amoris abyssum, in profundũ charitatis, quadã san-
cta sana insania: parũ se amare reputantes sic à dilecto amati [deus] essentialiter bonus, & boni
Psalm. 15 tas infinita, bonitas sempiterna, non dependens ab alio, nec indigens aliquo: quia bonitas pri
ma est, & increata, à nullo causata: propria em̃ natura eius bonitas pura est, incircũscripta om̃i
formiterq́ perfecta: à cuius excellentia om̃e bonũ creatũ distat deficitq́ in infinitũ: cui nil ma
li, nil inuidiæ, nil impuritatis est admixtũ, quippe q̃ simplicissima est & sanctitas plena & infi-
nita. Ipse em̃ solus supernaturaliter, supersubstantialiter, totus & omnifarie bonus est, solus su
per omnia summe & incõparabiliter amabilis, desiderabilis, copiosissime cõmunicãs & diffun

A dẽs bonitatẽ suã. Nõ tã naturale est soli lumẽ diffundere, seu fonti riuũ deducere, q̃ naturale est deo intellectualiter ac libere in creaturis secundũ suæ propositũ volũtatis suã bonitatẽ cõmunicare [& homo est] quũ enĩ vere summa, immẽsa, pura, superplena ac superditissima bonitas sit, & omne bonũ naturaliter suæ bonitatis cõmunicatiuũ sit (vt dictũ est) infinitæ necessario cõmunicabilitatis est: quo circa cõuenit ipsi, vt summo modo creaturæ cõmunicet se: quod maxime fit naturã creatã sibi in vnitate personæ coniungẽdo, ita vt ex tribus, verbo scilicet, anĩa & carne, vna solummodo persona fiat: vtq₃ per suæ incarnationis mysterium simul bonitatẽ sapientiam & potentiam suam demonstret. Bonitatem quidem eo ꝙ nõ despexit proprĳ plasmatis infirmitatẽ: sapientiam, quia inuenit difficillimæ quæstionis q̃ decẽtissimã solutionẽ. Sane res admodũ dubia & difficilis fuit, quisnã esset redempturus humanum genus. Nõ enim id præstare potuit nudus homo, & qui solã haberet humanã naturã, tametsi deberet: qa erat peccato obnoxius, & debitor deo pro suo peculiari & proprio peccato: quare minime idone⁹ habitus est ad satisfaciendũ deo pro aliorꝫ peccatis, cum & ipse in se haberet quod diuinę maiestati displiceret: neq₃ minus indigeret reconciliari quam cæteri: Omnes enĩ peccauerunt (vt beat⁹ ait Paulus) & egent gloria dei. Neq₃ id redẽptionis humanæ munus debuit præstare deus, & si posset: nam is non offenderat. Consentaneum autem est æquitati, eum qui offenderit satisfacere offenso: & eundem emendare qui iniuriam intulit: non quidem secũdum indiuiduum & singulare suppositum, sed naturæ communionẽ & affinitatem. Huiusce autem dubiæ rei inuenta est quã decentissima solutio, ꝙ secundũ diuinæ sapiẽtiæ ordinationem redempturus humanũ Roma.3

B genus esset deus & homo, peccati prorsus immunis. Quia enim deus satisfacere potuit, vt qui sit omnipotens & immensus: & quatenus homo, satisfacere debuit, non quidem debito obligationis necessariæ aut astrictionis (non enim ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam saluos nos fecit. Et deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus saluati) sed debito congruitatis & decentiæ: quia decentissimũ erat perditum hominem reparari, per hominẽ similẽ ei à quo fuerat inducta ipsius ruina & lapsus. Christus autem, vt dictum est, naturæ nostræ communionem suscepit ex corrupta vitiataq₃ Adæ massa, sine tamen corruptiõe & vitio carnem sumpsit: huius affinitatis ratione congruũ fuit, vt quia caro & frater noster est, etiam redemptionem nostram operaretur, fieretq₃ nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio. Iustitiam, quia, vt præscribit, rursum vicit victorem, nõ maiestate, sed humilitate & infirmitate: Potentiã vero suam demõstrauit infinitam, quia nihil est maius quã deũ fieri hominem. Vnde cum malum pœnæ propter dei gloriam a dei iustitia sit introductum, malũ autem prouenit ex recessu ab ordine boni, hinc est ꝙ nostram assumpsit naturam passibilem, quo ad pœnam tamen à culpa immunem. ¶ [Deus est ex substantia patris ante secula genitus] hoc superius iuxta capacitatem nostram sufficienter expressum existimo: diximus nanq₃ naturalem esse dei filiũ, deo patri per omnia consubstantialẽ, coæqualẽ & coæternũ: est enĩ deus de deo, lumẽ de lumine, deus verus de deo vero, æterne genitus: per quẽ facta sunt oĩa, & sine quo factũ est nihil: indicibilis, immobilis, immortalis, &c. [& homo est] ꝓ Iob.34. Titum.3 Ephe.3 Mich.7 1.Cor.1. Iohan.1.

C pter nos nostrãq₃ salutẽ vsq₃ ad formã serui exinanitus: homo vtiq₃ visibilis, passibilis atq₃ mortalis: nõ amittens q̃d erat, fact⁹ est q̃d nõ erat, vt q̃d perierat inueniret, sanaret seminecẽ, illuminaret secum, discordẽq₃ conditoris sui reuocaret ad pacẽ: quocirca in eius ortu exultãtes angeli decantauere, dicẽtes: Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Venit igit̃ in carne, peregrinaturus in seculo, vt restauraret collapsa, illuminaret opaca, reuocaret deuia, & redimeret perdita. Quia enĩ per superbiã à deo homines recessimus, filius dei per misericordiam & humilitatem factus est homo, vt idẽ ipse & per diuinitatem patri, & per humanitatem cõgrueret nobis: ꝑ humanitatem similem nobis pro nobis posset cum hoste cõfligere: per diuinitatem patri consubstãtialem ad imaginem nos dei & similitudinem quam peccãdo amisimus, posset digne recreare: per mortem nostræ fragilitatis destrueret eum, qui mortis habebat imperium: & per impassibilem suæ diuinitatis potentiam nos reconciliaret deo patri: vtq₃ suæ exinanitiõis, incarnationis humilitatisque exemplo contra omnium vulnera peccatorum veræ humilitatis medicamentum curemus exercere, pio semper animo recolentes, quantum nos pro diuino amore, quantum pro nostra salute oporteat humiliari, qui terra sumus & cinis: si tantum summa illa ptãs pro nobis humiliari nõ respuit, vt ad suscipiẽda nostræ fragilitatis infirma descẽderet. Nam humilius q̃ se de poneret nõ habuit, quam quod suscepta hominis forma cum infirmitate carnis obediuit deo p̃ri pro nobis vsq₃ ad mortem crucis, nõ modo verbo & lingua docẽs, sed opere & veritate. Discite à me qa mitis sum & humilis corde. Quid enim tam pium affectibus fidelium, tam medicinale moribus, quid sic interficit peccato, cru- Philip.2 Luc.2 Titum.3 Gen.1. Roma.8 Hebr.2 Roma.5 Gene.3 Gene18. Phili.2 Matt.11

cifi-

Luc. 2 cifigit vitia, virtutes enutrit ac roborat, sicut incarnati & crucifixi filij dei memoria? Hoc ergo D
Matt. 2 opus perficiendum suscepit, dum carnem induit, dũ virginalis thalami secreta compleuit, hinc
Lu. 2 contemptibilis ortus, præsepis reclinatio, stabuli diuersorium, Aegypti fuga, parentum subie-
Matt. 4 ctio, ieiunij prolixitas, tentationum perpessio, peregrinationis decursus, sedula prędicatio, do
Marc. 5. natio sanitatum, miraculorum ostensio, proditionis contemptus, irrisionum tolerantia, cru-
Mat 10 cis ignominia, & mortis acerbitas in eo habuerunt principium. Quamobrem nihil eorũ quæ
Mat. 26 in sacro continentur eloquio, sic humanum valet excitare affectum, mentem erigere, tempera
Matth. 27 re laborem, peregrinationis tædium auferre, & æternę felicitatis spem immittere, quemadmo dum redemptionis humanæ sacrosanctum mysterium. In illo equidem diuinæ miserationis reseratur abyssus, cœlorum aperitur ianua, charitatis latitudo ostenditur, & quantus sit homo apertissime manifestatur. Vile non potest esse, quod viui filij dei sanguine comparatur. Rede-

1. Pet. 1 mit plane nos de seruitute diaboli, non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso sangui-
2. Timo. 3 ne suo, quem abunde pro peccatis nostris effudit in ligno. Sic quippe dilexit nos, vt tanti nos emeret, atq; de alienis amicos faceret, & de auersis filios. Habes ergo in illo o homo vnde gau-deas, habes vnde tristeris. Tristari profecto debes, cum te passiõis eius reum intelligis. Nequa-quam dei & hominum mediator, æternitatis ostensor, immortalis vitę largitor, fideliũ custos prædestinatarũ ouium reparator, restaurator cœlorum primogenitusque mortuorum homo

Apoca. 1 Christus Iesus passionis aut mortis crucis subijsset iniuriam, si non peccator homo dei incurris-set offensam. Talium proinde rememoratio quia propter nos facta sunt, cõpassionis atq; tri-stitiæ debent nos mucrone transfigere. Pro tuis itaq; facinoribus o homo tristare in Christo, E atq; de ipsius tibi collatis beneficijs, præsertim quod hoc pacto ex mãcipio diaboli, ex filio gehen-

Isa. 53 næ in dei filium adoptatus sis, lætare in illo: te agnosce in illo, tua in eius afflictione metire deli cta: debita tua in Christi vulneratis lege mẽbris. Vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra. Ipsius liuor, passio atq; interitus nostræ sunt calamitatis indices, & adeptæ pacis spirituales testes. Sed ecce de mysterio incarnationis subito deuoluti sumus ad sa-

Baruch. 3. cramentum passionis: redeamus ergo vnde digressi sumus [ex substantia matris] quando enĩ placuit supernæ gratiæ dño, scilicet Iesu Christo deo nostro vt habitaret in nobis, à quibus diu elongatus fuerat, descendit à regali solio sublimis gloriæ suæ (non locũ mutando, sed præsen-tiam suã per carnem nobis exhibendo) in humilẽ & abiectã in oculis suis virginem, primo virgi-

Luc. 1 nem, primo virginalis cõtinentiæ voto sigillatã: In cuius sacratissimo vtero sola sancti spiritus virtus inenarrabilis, & ipsum cõcipi & nasci, in vera humanitatis natura fecit, ita vt nec maiesta tẽ diuinitatis in ipso, nec virginitatis integritatẽ in matre, violaret suæ natiuitatis occasio. Ove

Gen. 30. re in mulieribus benedicta, & nõ sibi soli sed & nobis super omnes exaltata: quãtũ debemus il-

Lucæ. 1 li, per quã totius mundi meruimus accipere saluatorem? Quis illi digne iura gratiarũ ac laudũ præconia valeat rependere, quæ sola suo singulari assensu meruit perdito mundo succurrere? quas illi laudes humani generis fragilitas persoluet, quæ sola suo cõmercio recuperandi aditũ inuenit? Ipsa est illa benedicta iuentrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis alitrix reparationis carnis nostræ, lactatrix saluatoris totius substãtiæ nostræ: Ipsa ostẽdit mũdo dñm suum & de- F um suum, quem nesciebat: ipsa visibilem exhibuit mũdo creatorem suum, quem prius nõ vide bat: ipsa genuit mũdo restauratorem, quo perditus indigebat: ipsa peperit mũdo reconciliato-rem, quem reus non habebat: dum virgo deum & hominem genuit, & post partum virgo inui

1. Timo. 6 olata permansit. Sola enim digna inuẽta est, vt in sua virginali aula rex regum & dominus

Apoca. 19 dominantium à regalibus sedibus veniens, primam sibi mansionem inter filios hominum eli-

Psalm. 67 geret. Vere beneplacitum erat deo habitare in ea, quando ex ipsa illibatæ carnis eius substãtia, quasi de lignis Libani ineffabili architectura domum sibi ædificauit dei patris sapiẽtia. Ipsa est v-

Prou. 9 nica illa, in qua sola homo Christus Iesus quæsitam in omnibus requiem inuenit. Trãsierãt enĩ

Eccl. 24 multa secula, in quibus damnatiõis immanitas in filijs hominum semper in deterius est robo rata, nec in massa vniuersæ carnis viam sapiẽtia summa inuenit, qua tam luctuosę perditiõi (vt statuerat) subueniret, donec ad hanc virginem ventum est quæ mox vt in mundum per hu-manæ generationis lineam venit, tanta omnis boni copia, tanta virtutum varietate, tanta cõ stantia resplenduit, vt per eam summa & æterna sapiẽtia non solum primorum parentum pctã delere, verumetiam nostra propitiari, inimicum sui operis diabolum elidere, cœlestis patriæ damna redĩtegrare, hominem e paradiso terrestri eiectum in cœlestem reducere disponeret. Ipsa enim adhuc inter pctores degẽs, mũdum hũc immũdum & lubricum, impolluto calle trãsi-uit: atq; tanta añ deũ sanctitate claruit, vt sola æterni regis solio approximare meruerit: Cui benedicto oĩum gẽtium in vnico filio suo repromissa est atq; in consortem cœlestis & vniuer salis imperij cum deo patre, cui & comparentalis facta est, est electa, ipsiq; promissa, quod fili-

A us ſuus abſq; fine æternaliter eſſet regnaturus, ipſaq; propter filium ſupra omnes mulieres eſſet
benedicenda: in cuius etiam ſinum omnes thezauros ſuos ſpiritus ſanctus infudit: Cui bene
complacitum fuit in ea, cum ad tam diuina myſteria vterum eius conſecrare dignatus: cum ſci Luc. 1
licet inæſtimabile illud opus miſericordiæ quod prædeſtinauit deus ante ſecula in redemptio Pſalm. 67
nem noſtram, primum in ea fabricauit ſanctiſſimam animam eius, in ſeipſo inflammans, ac
ſplendore diuinæ maieſtatis adimplens, vterumq; eius ineffabili modo impregnans: faciensq;
vt deum & homĩem clauſa conciperet, clauſa pareret, & poſt partum virgo permaneret: ſicq;
gratia ſpiritus ſancti cooperante, filius dei à deo patre æterno genitus hæreditandus in omni-
bus gentibus diuinæ maieſtatis potentiam ſimilitudine carnis peccati cooperuit, atq; alti con-
filij prouidentia ineſcatus eſt hamus, qui ad extrahendum ſerpentem antiquum ex hoc mari Ephe. 2
magno, de cœlo eſt traiectus [in ſeculo natus] dei nanque filius ſecundum plenitudinem tem
poris, quam diuini conſilij inſcrutabilis altitudo diſpoſuit, reconciliandam authori ſuo huma Pſal. 163
ni generis aſſumpſit naturam, vt inuẽtor mortis diabolus per ipſam quam vicerat vinceretur:
In quo cõflictu pro nobis inito, magno & mirabili æquitatis iure certatum eſt: dum omnipo-
tẽs dñs cum ſæuiſſimo hoſte, non in ſua maieſtate, ſed in noſtra humilitate cõgreditur, obijciẽs
ei eãdem formam eandemq; naturam, mortalitatis quidem noſtræ participem, ſed peccati to
tius expertem. Hæc renouãdis mortalibus diuinæ pietatis reparata remedia, omnipotens de-
us & clemens, cuius natura bonitas, cuius voluntas potentia, cuius opus miſericordia eſt, ſta-
tim vt nos diabolica malignitas veneno ſuæ mortificauerat inuidiæ, inter mũdi primordia de ſi
B gnauit, denũciãs ſerpẽti futurũ ſemẽ mulieris, quod noxij capitis elationẽ ſua virtute cõtereret,
Chriſtũ ſcilicet in carne deum hominẽq; ſignificans: qui natus eſt ex virgine, vt violatorẽ hu- Gen. 3.
manæ propaginis incorrupta natiuitate dãmnaret. Ingreſſus eſt ergo hæc mũdi infima filius
dei, de cœleſti ſede deſcẽdẽs, & à paterna gloria nõ recedẽs, nouo ordine noua natiuitate gene
ratus: Nouo ordine, quia inuiſibilis in ſuis, viſibilis factus eſt in noſtris: incõprehẽſibilis, voluit
comprehẽdi: ante tempora manẽs, eſſe cœpit ex tempore: vniuerſitatis dñs, ſeruilem formã ob
umbrata maieſtatis ſuæ dignitate ſuſcepit: impaſſibilis deus nõ dedignatus eſt homo eſſe paſ-
ſibilis, & immortalis mortis legibus ſubiacere. Noua aũt natiuitate generatus, quia inuiolata
virginitas cõcupiſcẽtiam neſciuit, ſubſtantiã miniſtrauit. Naſcitur caro de carne, non tamẽ ge
nerata per carnem: & ſecreto quodam ĩcomprehẽſoq; cõceptu procedit de mortali fœmina di
uina progenies. Nec mirum ſane ſi exiſtat diuina natiuitas, vbi nõ erat humana cõceptio: aut
ſi matrẽ illam nõ violauit partus, quam coitus nõ fœdauit. Aſſumpta eſt de matre dñi natura,
nõ culpa: creata eſt forma ſerui, ſine cõditiõe ſeruili: & nouus homo ſic cõtemperatus eſt veteri
vt & veritatem ſuſciperet generis, vitium excluderet vetuſtatis. Verax nãque mĩa dei, cum ad
reparãdum genus humanum ĩeffabiliter ei multa ſuppeterẽt, hãc potiſſimum cõſulẽdi elegit vi Cur Chri
am, qua ad deſtruẽdum opus diaboli nõ virtute vteretur potentiæ, ſed ratiõe iuſtitiæ. Nam ſup ſti incar-
bia hoſtis antiqui nõ immerito ſibi in oẽs homĩes ius tyrãnicum vẽdicabat: nec ĩdebito domia natio ſit
tu premebat, quos à mãdato dei ſpõtaneos ĩ obſequium ſuæ volũtatis illexerat. Nõ itaque iu- abſconda
diabolo.
C ſte amitteret originalem humani generis ſeruitutem, niſi de eo quod ſubiecerat vinceretur. Cũ Gen. 3.
igitur miſericors oĩpotẽsq; ſaluator ita ſuſceptiõis humanæ moderetur exordia, vt virtutẽ
inſeparabilis deitatis à ſuo homine per velamẽ noſtræ ĩfirmitatis abſcõderet, illuſa eſt ſecuri
hoſtis aſtutia: qui natiuitatem pueri ĩ ſalutem humani generis procreati non aliter ſibi, quam
omnium naſcẽtium putauit obnoxiam: vidit igitur vagiẽtem, vidit lachrymãtem, vidit pãnis
inuolutum, circũciſiõi ſubditum, & legalis ſacrificij oblatiõe perfunctum. Agnouit deinceps ſo-
lita incremẽta pueritiæ, & vſque ad viriles annos de naturalibus nõ dubitauit augmẽtis: inter Lucæ. 2
hæc intulit cõtumelias, multiplicauit ĩiurias, adhibuit maledicta, opprobria, blaſphemias, cõui
tia: oĩem poſtremo ĩ ipſm vim furoris effudit, oĩaque tormẽtorum genera percurrit: & ſciẽs
quo humanam naturam ĩfeciſſet veneno, nequaquam credidit trãſgreſſiõis exortem, quẽ tot
documẽtis didicit mortalem. Perſiſtit ergo improbus prædo & auarus exactor in eũ (qui ni-
hil habebat ipſius) inſurgere: & dum vitiatæ virginis præcium generale perſeqtur, chirogra-
phum quo nitebatur excedit ab illo, iniqtatis exigẽs pœnam, ĩ quo nullam reperit culpam. So
luitur itaq; maleſuada letiferæ pactiõis cõſcriptio: fortis ille nectĩt vinculis ſuis: & ligato mun
di prĩcipe captiuitatis vaſa rapiũtur. Redit in honorem ſuum ab antiquis contagijs purgata Luc. 11
natura, mors morte deſtruitur, natiuitas natiuitate reparatur: quoniam ſimul & redemptio
aufert ſeruitutem, & generatio mutat originem & fides iuſtificat peccatorem. ¶ [Perfectus de-
us, perfectus homo.] verbum enim dei, deo patri coæternum, conſubſtãtiale & coæquale, de- Iohan. 1.
us filius dei, qui in principio erat apud deum, per quem omnia facta ſunt, & ſine quo factum
eſt nihil, propter liberandum hominem ab æterna morte factus eſt homo, ita ſe ad ſuſceptio Heſt. 13
nem

phil. 2 nẽ humilitatis nostræ inclinans, sine diminutione maiestatis suæ, vt manẽs qđ erat assumẽsq; quod non erat, verã serui formã ei formæ in qua deo patri est æqualis, vniret, & tanto fœdere D
naturã vtranq; consereret, vt nec inferiorẽ consumeret glorificatio, nec supiorem minueret assumptio. Salua igitur proprietate vtriusq; substantiæ & in vnã coeuntem personam suscipit à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad dependendũ conditionis nostrę debitũ natura inuiolabilis, naturæ est vnita passibili: deusque verus, homo verus in vnitate temperatur, vt quod nostris remedijs congruebat, vnus atque idẽ dei hominumque
1. Timo. 2 mediator & mori posset ex vno, & resurgere posset ex altero. Nisi eñ esset deus verus, non afferret remediũ: nisi esset homo verus, non pberet exemplũ [ex anima rationali & humana carne
Col. 2 subsistens] necessarium nanque erat totum assumere, q totũ hominẽ venerat saluare, habens in se omnes sapientiæ & scientiæ dei thesauros totamque diuinitatis plenitudinem corporali
Ecci. 24. ter inhabitantem, tanquam verus deus æternaliter à patre genitus, quatenus mediante doctrina eius cœlesti, miraculis innumeris, sacris moribus, spirituali disciplina, ac institutione nouæ legis, insuetæque conuersationis perfectione, mortalium illuminaret corda: agnoscerẽtque in lumine fidei & experientia teste, suæ peregrinationis ærumnas, infirmitatem propriã, animæ vulnera, dirã exactoris diaboli tyrannidem, & onus grauissimum damnabilium delictorum. Intelligerent præterea vbi iacerent, quid paterentur, quo tenderẽt, quid amiserint, quid diligere quidue quærere deberent: Et tanquam peritissimus languentium animaꝵ medicus, confecit spiritualia medicamenta; quatenus fideliter ac digne illis vtentibus ex gehennæ atque iræ
Roma. 8. filijs dei filios efficeret, sibique perpetuos cohęredes. Languidi quippe eramus omnes, & incu E
rabili morbo laborantes, atque ad occasum mortis æternæ sine cessatione vergentes: tametsi
Ephesi. 2 exterius nobisipsis & incolumes eẽ, & spiritualiter viuere arbitraremur: quocirca propter nimiam & gratuitam erga nos charitatem suam pro nostrorum medela facinorum pprio sanguine suo pretioso antidotum fecit, quo nostris vulneribus apposito, sanaremur.

¶ [Aequalis patri secundum diuinitatem,] hoc existimo sufficienter supius expressum [mi
Isaiæ. 7 nor patre secũdum humanitatem] quia ex matre initium sumpsit sicut legimus apud Isaiam:
Matth. 1. Ecce virgo concipiet in vtero & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum deus: id est, latens in humana fragilitate maiestas: verbum enim ca
Iohan. 1. ro factũ est, & habitauit in nobis, id est, in fragilitate corporis nostri, nequaq̃ in deterius diuini
Quid sit verbũ carnẽ factũ tate mutata. Neque enim, ait Euangelista, caro verbum facta est, sed ait, verbum caro factum est, verbum autem deus, quia deus erat verbũ. Et quid caro nisi homo? Si ergo verbũ deus, & homo caro, quid est aliud verbum caro factum est, nisi qui deus erat, factus est homo? qui quia
Mat. 26. 27. 28. cõphẽditur, flagellatur, crucifigitur, moritur, sepelitur, minor patre dicitur, imo & matre minor inuenitur. Constat ergo duos eẽ, hominem & deum in carne vna. Secundum hoĩem dicit: Filius hominis non habet vbi caput suũ reclinet. Sed pauper hic filius hominis diuitias suas in gloria diuinitatis ostendit: Omnia, inquit, quæ pater habet, mea sunt. Dum dicit omnia, nihil
Mat. 8. Iohan. 17 hic reliquit, quod minus haberet à patre: omnia, id est, vnius deitatis potentiã, substãtiam, maiestatem. ¶ [Qui licet deus sit & homo] id est, duæ substantiæ in Chr̃o (vt iam dictũ est) deitas & humanitas. Supra cõmemorauimus vtrãque naturã diuinam, s. & humanam in satisfactio F
ne præuaricationis nostræ debuisse simul concurrere: Satisfactio eñ non est nisi ab eo qui debet & potest: at non debuit nisi homo: nec potuit, nisi deus. Veꝵ quia impossibile est naturã diuinã concurrere cũ alia, sicut pars ad cõstitutionẽ tertij, vel ipsam trãsire in aliã naturã, seu aliã naturã (propter simplicitatẽ immutabilitatẽque ipsius pfectissimam) trãsire in ipam: iccirco diuinitas & humanitas non vniuntur in vnitatem naturæ seu accidentis, sed in vnitatem personæ & hypostasis: quia vero diuina natura in nullo potest subsistere supposito, nisi in propria hypostasi, ideo vnio illa esse nõ potest in hypostasi seu persona homĩs, sed dei: cõuenienter proinde sequitur [non duo tamen, sed vnus est Christus.] tanta enim hæc vtriusque naturæ vnio est, vt totus dicatur deus, totus homo, & vicissim deus homo & homo deus. Quæ quidem verbi hominisque assumpti vnio adeo ineffabilis est & incomprehensibilis, tantæq; perfectionis,
Baruch. 3. Mat. 27. Hest. 13 Gene. 2 1. Tim. 2 vt verissime dicatur deus ab hominibus visus, cum hominibus conuersatus, pro hominibus illusus, flagellatus, crucifixus & mortuus. Econtrario, vt homo cœlũ fecisse & terrã, angelos condidisse, vniuersum mundũ gubernare, in sede maiestatis residere, in throno trinitatis, ad dexterã dei, ad æqualitatẽ patris: Nam deus & homo in ipso vna persona est: vnus quippe est Chr̃s, vnus mediator dei & hominum, & si quid melius dici potest. Diuinæ igitur maiestati eius, corporea natura nihil abstulit, nihil contulit: quoniam incommutabilis substantia nec augeri põt
Luc 2 nec minui. ¶ [Vnus autem non conuersione diuinitatis] quæ incommutabilis est & inconuertibilis [in carnem,] natus nanq; humani generis causa ex virgine dei filius, cooperante in hac operatione spiritu sancto, & sua, dei scilicet, obumbrante virtute, corporis sibi initia

A conſeuit,& exordia carnis inſtituit,vt homo factus ex virgine naturam carnis in ſe accipere,p
quam huius admixtionis ſocietatem ſanctificatum in eo vniuerſi generis humani corpus exi Chrũs no
ſteret:vt quemadmodum omnes in ſe per id quod corporeum ſe eſſe voluit, conderentur : ita ſtræ natu-
rurſum in omnes ipſe, per id quod eius eſt inuiſibile,referretur[ſed aſſumptione humanitatis ra confor
in deum]Quid ergo à nobis dignum tātæ dignationis affectui rependetur:Inenarrabilis à deo tiũ iniit vt
originis, vnus vnigenitus deus, in corpuſculi humani formam ſanctæ virginis vtero inſertus nos ſue di
accreſcit,qui omnia continet, & intra quem & per quem cuncta ſunt humani partus lege pro uinitatis
fertur:& ad cuius vocem archangeli atq; angeli tremunt,cœlum & terra & omnia huius mũdi faceret eē
reſoluuntur elementa,vagitus infantiæ auditur.Qui inuiſibilis eſt & incomprehenſibilis, nõ participes
viſu,ſenſu tactuq; moderandus,cunis eſt obuolutus.Hæc ſi quis indigna deo recolet,tanto ſe Naum.1.
maioris beneficij obnoxium confitebitur,quanto minus hæc dei conuenerint maieſtati. Non Iacob.2.
ille eguit homo effici,per quē homo factus eſt:ſed nos eguimus,vt deus caro fieret & habitaret 2.Cor.4.
in nobis.i,aſſumptione carnis vnius interna vniuerſæ carnis incoleret. Eius humilitas noſtra Iohan.1.
nobilitas eſt:contumelia eius honor noſter eſt.Quod ille deus in carne cõſiſtens,hoc nos viciſ-
ſim in deum ex carne renouati. ¶[Vnus omnino non confuſione ſubſtantię]nam perfectus de
us,perfectus homo,ex anima rationali & humana carne(vt patuit)ſubſiſtens.Sicut enim ī dei
tate vna eſt eſſentia & tres perſonæ, ita & in Chrõ econuerſo vna tantum perſona eſt, & tres Roma.3
eſſentiæ,deitas ſcilicet,anima & caro[ſed vnitate perſonæ]vnio enim deitatis ad humanã na-
turam nõ eſt in vnitate naturæ,ſed perſonæ:nõ humanæ,ſed diuinæ:hoc eſt,nõ aſſumptæ ſed
B aſſumētis,nec perſonæ cuiuſlibet,ſed ſolius verbi ne miſsus ab alio pater videat:& ne(ſi ſpirit⁹ Cur miſſ⁹
ſanctus mitteretur)duæ eſsēt in ſanctiſsima & ſuperbenedicta trinitate filij.Superius aũt dixi ſit fili⁹ nõ
mus, impoſsibile eſse diuinam naturam cũ alia poſse cõcurrere ſicut pars ad conſtitutionē ter paſ aut ſpi
tij:vel ipſam tranſire in aliam,ſeu aliam in ipſam,propter ſimplicitatem vnitatemq; eius perſe rituſſ.
ctiſsimam:ideoq; impoſsibile fuit deitatem & humanitatem vniri in vanitate naturæ:ſed fie-
ri oportuit vnionē diuinitatis & humanitatis inenarrabili cõiunctiõe in vnitate pſonæ:vt nõ
alter deus alter hõ eſset,ſed vnus Chriſtus:vnus vicz deus & hõ,hõ & deus,neutra ex duabus
naturis in aliam mutata ſubſtantiam,nec q̃rta ſuperbenedictę trinitatis myſterio addita per-
ſona:qui eodem inſtanti & tempore,quo clauſus manebat in vtero matris,non deſiit intimus
eſse deo patri ſpq; illi intime immanere:nec tunc deſtitit in omnibus eſse, & in cœlo ſurſum,
& in terra deorſum,in mari & in omnibus abyſsis,&c. ¶[Nam ſicut anima rationalis & caro
vnus eſt homo,ita deus & homo vnus eſt Chriſtus]quę quidem ſimilitudo vera eſt quantum
ad vnitatem perſonæ, non naturæ : caro enim & anima in homine differunt quantum ad eſ-
ſentiam,conſtituunt tamen vnam perſonam:deus autem ſic vnitus eſt ſuo corpori,vt nullam
patiatur fieri inter deum & hominem humana opinione diſtantiam,ne forte, quod abſit, ali-
us filius dei,alius filius hominis credatur. Sacra nanque ſcriptura ſic connectit & cõcorporat
deum & hominē,vt nec in tempore ad modicum quis à deo,nec in paſsione quidem poſsit ab
homine deum diſcernere.Proinde cum verbum caro factum eſt,non verbum in carnem pere
C undo ceſsit,ſed caro verbo,ne ipſa periret,acceſsit:vt quemadmodum homo eſt anima & ca- Iohan.1.
ro,ſic eſset Chriſtus deus & homo:idem deus qui homo,& qui deus idem homo, nõ cõfuſio-
ne naturæ,ſed vnitate perſonæ.Denique filius dei generanti coæternus ſemper, ex patre,idem
filius hominis eſse cœpit ex virgine,ac ſic & filij diuinitati eſt addita humanitas, et tamē non
eſt pſonarum facta quaternitas,ſed pmanet trinitas.[In hoc autem diuinæ humanæque vnio
nis ſacramento nec verbo detrahendum eſt aliquid dignitatis, nec aſſumpto homini ſenſus
paſsibilitatis:quippe cum in ea natura qua deus erat,nullam ſuſtinuerit pœnam,opprobrium
nullũ:in ea vero qua homo erat,flagellatus ſit & conſputus,crucifixus & mortuus, nõ tamen
ſine deo:nã ſicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita deus & homo vnus eſt Chriſtus.
¶[Qui paſsus eſt pro ſalute noſtra]det nobis omnipotens deus myſterium hoc digne exprime
re. Omnis offenſa tanti æſtimanda eſt,quanta ipſa perſona eſt quæ offenditur. Cum igitur Oportuit
ſupglorioſiſsimus deus infinitæ ſit maieſtatis,ſapiētiæ,bonitatis,iuſtitię,&c.iniuria in eũ com Chriſtum
miſsa penitus nimiq; infinita eſt:quippe quæ lædit ac deſtruit,quantum ex ſe eſt,honorem & pati, & ſic
gloriã dei infiniti:ideoque talis in hoīe cõtemptus ſit infinitus,ad infinitã obligans amaritudi itrare ī glo
nem ſuppliciũque ſempiternũ,niſi expietur. Verũ quia infinitus eſt,infinito indiget expiatore. riam ſuã.
Vt enĩ ſui creatoris amicitiã recuperet,neceſse eſt vt pro obligatiõe infinita,infinitã reddat ſa- Pctĩm ad ī-
tisfactionē,& hoc cũ tãta faciat humilitate,q̃tum antea ſuperbiuit. Optet igitur talē ſatisfactio finitã obli
nē eē voluntariã,liberã,amoroſam,de intimis cordis medullis erumpentē,dulcē,iucundã, ſalu- gat amari
tiferã. Hanc quis poterit operari?Nunqd hõ captiuus,dei aduerſarius,dęmonũ amicus? Nũqd tudinem.
finitus angelus tollere poterit malitiã infinitã? Nunqd deus id facere volet ab hominibus tur-
piter inhonoratus & deſpectus?Et tamē quod homo ſoluere tenetur creatori, maius eſt qcqd

citra deum est,& hoc non est nisi deus:nullus ergo potest satisfacere pro peccato,nisi deus: &
nullus tenetur,nisi homo:debuerunt ergo in vnam conuenire personam deus & homo,vt de- D
us sua bonitate hominis miseriam expiare velit,& homo possit. Misit ergo propter nimiam
Ephesi 2 1.Iohan.4 erga nos charitatem suam deus pater incarnari vnigenitum suum: qui cum infinitus sit, rati-
one deitatis suæ vnitæ humanitati, habuit in se aliquid quo circa deum nihil maius est, quod
Ierem. 11 sua magnitudine & dignitate deleuit omne debitum,omnemq; compleuit satisfactionem.
Hic verus est innocens ille agnus,qui abstulit peccata mundi:qui mortem nostram moriendo
destruxit,& vitam resurgẽdo reparauit. Cum enim esset innocentissimus, non potuit iuste ab
illo deus mortis exigere pœnam:sponte igitur & ex purissimo amore mortem deo offerẽs ple-
nissimam pro mortibus peccatorum fecit satisfactionem:pœna enim infinita, iustissime me-
rita,morte pretiosissima & innocentissima est damnata. Passus est itaq; contra vniuersalem in
fectionem passione generalissima:contra libidinem, passione acerbissima:contra præsumptio
nem,passione ignominiosissima:contra debitam & inuitam mortem, voluntaria. O quis hanc
tantam dignationem,miserationem,benignitatem, & charitatem satis poterit admirari aut
dignis prosequi gratiarum actionibus? plane sputa,claui,lancea,irrisiones & verbera quæ per
pessus est clamant,vt toto corde totisq; visceribus diligatur,qui pro dilectione,tanta ac talia p
ferre dignatus est [descendit ad inferos] (quantum ad animam) id est,ad limbum (vbi patres
antiqui in tenebris & in vmbra mortis sedebant, aduentum eius expectantes) ad liberationẽ
Lu.1 non omnium, sed eorum duntaxat qui intra Christi membra p fidẽ viuam seu fidei sacramẽ
tum discesserant,magnum suæ charitatis affectum erga eos ostendens, suæq; claritatis refulgẽ E
tia eos illustrans,& pietatis suæ beneuolentia ipsorum afflictionem consolans, atq; libertatis
suæ indulgentia incarceratos liberans,hostibus vniuersis suæ deitatis potentia exinanitionis
Mat.28 Marc.16 q; & mortis suæ humilitate deuictis & religatis[tertia die resurrexit à mortuis]resumendo cor
Lu.24 Iohan.21. pus quod prius viuificauerat,sed non tale quale fuerat: fuerat enim prius passibile & mortale,
Roma 4. vt in illo & per illud posset pro nobis satis facere:resurgendo autem impassibile illud resumpsit
2.Cor 5 & immortale:Christus,inquit Apostolus,resurgens ex mortuis,iam non moritur,mors illi vl
2.Timo.2 1.Cor.15. tra non dominabitur. Quod autem mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vi-
Psal.118 uit,viuit deo,& nos omnes in illo:in illo enim nostra portio,nostra conditio:& mortem pertu
lit,& reuixit,& nos in ipso surreximus. Et licet in nobis adhuc resolutio corpusculi maneat,cœ
pimus tamen in Christo æterna vita iam viuere: ante enim futurus homo resurrexit in Chri-
sto,quam vitam sortiretur in seculo. Nam non tantum illi dominus generationi, resurrectio-
1.Thes.4 nis præstitit gratiam,in cuius generationis tempore resurrexit,sed etiã secuturis postea popu-
lis hoc prouidit,vt prius essemus de resurrectione securi,quam de morte soliciti,& ante cũ deo
viueremus in cœlis quam cum hominibus conuersaremur in terris. In saluatore enim omnes
resurreximus,omnes reuiximus,omnes ad cœlestia transmigrauimus:propterea enim. [As- 33
cendit ad cœlos.] Sicut dominus volens nos ædificare ad fidem, qua eum verum credimus
hominem & verum deum:qua deniq; credimus eum voluisse nos redimere per amarissimam
mortem,atq; ad vitam nos posse reducere per resurrectionem: ad vitam voluit resurgere im- F
mortalem,interiecto tamen spatio triginta sex horarum,in quo ostenderetur ipsum vere mor
tuum fuisse(nam si citius resurrexisset,ipsum non vere mortuum fuisse,sed mortuum se finxis
se creditum fuisset:& amplius si distulisset permanens in morte,suę hoc ascriptũ fuisset impotẽ-
Psalm.67 Iohan.14. tiæ,& quod nullum ad vitam posset reuocare,creditum)Ita similiter volens nos omnes ad spẽ
Gratula-tio pientis sima. erigere,ad cœlestem ascendit gloriam,vt nobis pararet locum,latissimarumq; mansionum in
domo patris sui participes nos faceret. Et enim in illo Christi homine vniuscuiusq; nostrum
caro,sanguis & portio: Vbi ergo portio mea regnat,regnare me credo:vbi dominatur sangu-
is meus, me sentio dominari:vbi glorificatur caro mea,me gloriosum esse cognosco. Et quam
uis peccator quiuis sit, de hac tamen communione gratiæ non diffidat: quia etsi peccata nos
prohibent,substantia nos requirit: etsi delicta propria nos excludunt,naturæ communio non
Bonũ ha-bemus do minum. repellit. Nam propter bonitatem diuinitatis peculiarem nobis saluator debet affectum: quia
scilicet sicut deus noster in ipso est,ita & sanguis noster in illo est. Misericordiam ergo mihi
Hebræ. 11 præstare debet diuinitas,necessitudinem exhibere debet affinitas. Neque enim tam immitis
est dominus,vt obliuiscatur hominis,& non meminerit illius quem gestat ipse: vt quem cau-
sa mei susceperit,non eius causa quem susceperit me requirat. Non, inquam, tam immitis
est dominus, vt non diligat carnem suam, membra sua, viscera sua. Sed quia spes non ori-
Luc 24 Actuu.1. tur nisi ex fide immortalitatis futuræ, ideo non statim ascendit, sed spacio quadraginta die-
rum interiecto, in quo per multa signa & argumenta veram affirmaret resurrectionem, per
quam

A quam animus in fide solidaretur, atq; ad sperandam gloriam cœlestem subleuaretur. Ascen-
dit itaq; viam nobis præostendens, iterq; ante nos pandens[sedet ad dexteram dei p̄ris oīpo-
tentis.] .i.in æternæ beatitudinis inperturbabili pace,& in propriæ diuinitatis pacatissimo so- Sedere ad daxteram patris qd
lio. Sedere enim ad dexteram patris nihil aliud est, q̄ simul habere cum patre gloriam diuini-
tatis,& beatitudinem iudicialemq; potestatem,& hoc incommutabiliter & regaliter. O gran-
de cunctis gaudium,q͏̄ partus nostræ virginis post sputa,flagra,post crucem,paternę sedi iun
gitur. Agamus ergo gratias nostræ salutis iudici,nostrum q͏̄ corpus vexerit sublimem ad cœ
li regiam. Nam in ipso solo nostra est nobilitata natura,atq; supra angelicam euecta est ad di-
gnitatem. Nunq̄ profecto ad thronum venissent dignitatis, nisi Christus martyrium pro no-
bis amarissimū subijsset passionis,per se nequaquam restaurata fuisset,nec ad cœli peruenisset
gloriam,nisi vnigenitus dei in humilitate sua à nobis assumpta,immanissimi exactoris iugum
à nobis excussisset,nostra misericorditer perferens,vt sua munifice largiretur. Pertulit enim hu
miliationem magnam inhumiliabilis deus vt tribueret nobis sublimitatem suam, nostras su
stinuit calamitates & miserias, vt daret nobis largas diuitias suas,ignominiam magnam per-
pessus est & contumeliam liuidorumq; opprobria,vt inenarrabilem illam,quam oculus non vi-
dit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit,nobis daret gloriā suam, dira deniq; subijt Isaiæ.64. 1.Cor.2.
vincula vt perfectam tribueret libertatem, mortemq; tandem sustinuit ignominiosissimam,
vt vitam suam nobis communicaret sempiternamq; beatitudinem.[inde venturus iudicare
viuos & mortuos.]Oportet ergo nos omnes præsentari ante tribunal Christi,vt recipiat q̄sq; Roma.14 2.Cor,5
B q̄d in corpore gessit,siue bonū siue malum. Ille enim qui quondam in assumpto homine iudicā
dus veniens non clamauit,neq; vocē eius quisquam in plateis audiuit, quia ita humilis venit, Psalm.39.
vt à nemine cognosceretur, tunc deus manifestę veniet deus noster & non silebit,stipatus mi- Dan 7 Mar.13
nisterio angelorum qui cum eo ad iudicium venient,vt in eorum præsentia iudicentur, q sub Lu.21
40 eorum custodia male vixerunt. ¶ [Ad cuius aduentū omnes homines resurgere habent cū cor-
poribus suis.] aduocabit eñi cœlum desursum & terram discernere populum suum.[& reddi Phalm.49 2.Cor.5.
turi sunt de factis proprijs rationem.]Necesse est ergo, vt in commune nos omnes, qui futuri
examinis resurrectionisq; promissæ salutarem suscepimus fidem, habeamus metum quidem
de iudice, de redemptore lætitiam. Omnis nanq; fidelis anima timore corrigitur,correctione
lætatur. Et in hoc charissimi,quanta erga humanum genus omnipotentis patris dispensatio
est quantave benignitas pensemus,vt quem iudicem præparabat incredulis, hunc crediturie
præmitteret redemptorem:quatenus præcurrens misericordia sæueritatem aduenientis iudi-
cis præueniret. Timeamus ergo actus nostros. Ecce coram tot milibus angelorum nudabunt
omnes iniquitates nostræ,tot agminibus angelorum patebunt vniuersa peccata nostra,nō so
lum actuum, sed etiam cogitationum simulq; locutionum. Tot iudicibus inopes astabimus,
quot nos in bono opere præcedentes habuerimus:tot arguētibus confundemur,quot bene vi
uendi exempla prębuerint nobis:tot conuincemur testibus,quot nos monuerint proficuis ser
41 monibus,seseq; imitandos iustis dederunt actionibus. ¶ Et qui bona egerunt ibunt in vitam
C æternam.] quæ consistit in clara,immediata ac iucundissima visione diuinæ essentiæ,atq; in
plenissima ac suauissima fruitione æternæ ac infinitæ bonitatis diuinæ. O q̄ incomparabiliter
putatis charissimi esse iucundum,summi & adorandi dei vultum superpulcherrimum in seipo
clarissime intueri,in quo relucet examplar omnis pulchritudinis,omnis bonitatis,omnis suaui
tatis,quem videndo omnia scienda sciemus,& quicquid voluerimus in eo habebimus. In eius
eñi visione beatificabimur, quia infinita dulcedine diuina ad libitum fruemur:non enim no-
bis pręparauit creaturam aliquam seu bonum finitum,sed semetipsum bonum infinitum, vt
eum diligamus,videamus,atq; possideamus in æternum,de quo alias, [qui vero mala in ignē
æternum.] O si profunde consideremus q̄ miserabile,triste atq; horribile erit cum corpore &
anima in infernalem lacum descendere, in ignem æternum corruere,in tenebrosissimo inferi
carcere in æternum ac desperabiliter clausum manere,dæmonum dolorosissima societate po-
tiri,& vltra q̄ dici possit indesinenter torqueri,peccata procul dubio vitabimus,commissa de-
plangemus,atq; cor nostrum timorate custodiemus. O vtinam hæc saperent nobis, q̄ promi- Iohan.14. 1.Iohan.4
ptissime mundum hunc miserum & fallacem despiceremus. Quis quęso pro vniuerso mundo
vellet nunc vel per vnius horę spacium in ardenti fornace iacere? Ah cur non vitamus peccata
quotidiana etiam venialissima, quibus tanta in purgatorio infligenda est pœna,nimirū gra-
42 uior omni supplicio quod in præsenti vita poterit infligi. ¶ Hæc est fides catholica,quam nisi
quisq; fideliter firmiterq; crediderit,]in Christo fide formata credendo,credens sperando,spe
rans amando,illiq; finaliter adhærendo,[saluus esse] .i. diuinæ pacis dulcedinem degustare,
suiq; creatoris amore prorsus absorberi[non poterit]sed in carcerem infernalem in medio for

nacis ardentis, in lacum miserabilem sine spe liberationis æternaliter claudi, ineffabiliter cruciari, innumerabilibusque pœnis affligi eum oportebit. Inspiciamus igitur D charissimi oculis fidei semper carcerem illum tenebrosum, & opertum mortis caligine,
Iob. 10 in quo densissimæ & palpabiles sunt tenebræ, in quo vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror, perennis desperatio, atq; amarissima oīs boni desolatio habitat. Certa est ibi æterna damnatio, & qcquid desiderabile iucundūq; existit, longissime & perpetuo abest: qcquid aūt odibile atq; pœnosum ineuitabiliter adest. Nam in infelicissimis, reprobis & damnatis oīa se habebunt opposito modo gaudijs beatorum, in qbus erit grauissimum & pœnalissimū odium dei, & detestatio omnis boni, honesti, mutuus quoq; importabilis rancor, inconuersibilis à summo bono auersio, supermœstissima mēs, desolatissimus animus, ppetua & intolerabili desperatione plenissimus, sulphureum, inextinguibile afflictissimumq; incendium, sed & intensissimum frigus, infelicissimum inuidiosissimumq; consortium, maledictio atq; blasphemia supersanctissimi creatoris, pœna sensus & pœna damni. Vt ergo tantas reproborum euadamus miserias, indicibilemq; electorum beatitudinem consequamur, & in æternum salui esse possimus hic nunc deū bene instructi, robusti, & longanimes in fide laudare, spū & mente psallere incipiamus, vt facie ad faciē suppulcherrimū deum intuentes, illuc cum oībus dei electis ppetuo pficiamus ad laudem & gloriam omnipotentis, q est super omnia deus sublimis & benedictus in secula. Amen.

1. Cor. 14. 1. Timo. 1. 1. Petri. 4

¶ Oratio ex symbolo Athanasij præscripto.

AVthor nominis Christiani Christe, preces populi tui quæsumus admitte, vt vniuersis hæreticæ prauitatis erroribus depulsis, te cum patre & spū sancto vnū deum in trinitate, & E trinitatem in vnitate veneremur, & incarnationem tuam per Mariam credamus & confiteamur, vt in hac catholicæ fidei professione fortiter persistentes, regni perpetuæ vitæ efficiamur hæredes, qui cū deo patre & spū sancto viuis, &c.

COMMENTARIVS IN CANTICVM SANCTOTVM Ambrosij & Augustini.

TE DEVM] patrem ingenitum, te filium vnigenitum, te spiritum sanctum paracletum, sanctam & indiuiduam Trinitatem, vnumq; simplicissimum & incommutabilem deum, viuum & verum, superbenedictum, sublimem naturaliter & quomodolibet superoptimum, dulcissimum, clementissimum, causalissimum, præstantissimum, purissimum, plenissimum, actualissimum, & tui maxime diffusiuum & communicatiuū, omnium seculorum fontale principium, cuiuslibet entis, & particularis esse substitutorem, totiusq; liberalitatis ac munificentiæ infinitū fontem, in teipso omnem essendi plenitudinem præaccipientem, omnemq; nobilitatē in teipso comprehēdentem, & hoc cum immensa plenitudine summaq; simplicitate: imo quia simplicissimus es, quicquid est in te, non est nisi ipsummet diuinū esse tuum, nihil habens de non esse, de potētialitate, de minoratione seu essendi terminatione admixtum, quum solus ipse essentialiter bonus sis, & bonitas prorsus infinita, sempiterna, independens, prima, increata, & à nullo penitus causata: sed naturaliter, substantialiter, to- F tus ac omnifarie bonitas pura es, incircumscripta, simplicissimaq;, sanctitas plena ac infinita omnisformiterq; perfecta, solus super omnia summe & incomparabiliter desiderabilis & amabilis, comparatione cuius creatura omnis est quasi non ens, quia tibi soli competit plene ac infinite omnis essendi nobilitas. Nam is solus es, à quo cunctis deriuatum est esse ac viuere, his quidem clarius, his autem obscurius. Es etenim primum viuens ac vita æterna, inuariabiliter ac infinite delitiosa immobilis in teipso permanens, omnia ad finem suum proprium mouens. Te omnia appetunt, sine quo nec ad momentum quidem subsistere queunt, à te cuncta bona emanant, tuamq; bonitatem vniuersa aliquo modo communicant. Copiosissime enim (præ nimia sui fœcuditate & plenitudine) communicas & diffundis eam, in teipso semper superplenus pmanens, quippe q ob propriā incommutabilitatē nullum augmentū seu diminutionem vllā admittere potes. Te igitur æternum deum, nō particulariter, sed vniuersalit & absolute bonum, imo superoptimū, superfelicissimū & superpfectum, nullius prorsus egentem, q ob propriæ bonitatis tuæ plenitudinē, ob propriæ dilectionis exuberantiā, ob ppriæ pfectiōis liberalitatē cuncta condidisti, vniuersa cōseruas, singulisq; puides [laudamus]. i. totis viribus assidue & feruenter, cū humili tñ totius insufficientiæ nostræ recognitione cernui te veneramur, insufficientissimos nos ad te digne laudandum reputantes, recognoscentesq; (cum te toto posse nostro laudauerimus) nihil cōdignū laudibus tuis nos egisse: imo adhuc in infinitū ab excellētia ac ple

Diuiæ proprietates ad amorē & deuotionem exitātes.

Isaiæ. 40

Psalm, 15.

A ac plenitudine laudis tuæ (qua in teipso dignissimus es) nos distaret quippe qui in oĩ perfectio-
ne penitus es infinitus, & infinite in omni excellentia, nobilitate, virtute ac felicitate superfe-
ctissimus. Quicquid eñ perfectionis, nobilitatis & decoris, quicquid bonitatis, desiderabilitatis
ac valoris, quicquid deniq; dulcedinis, potestatis & opulentiæ, quicquid etiam virtutis, sancti-
tatis & excellentiæ in totius vniuersi entibus inuenitur, hoc totum in te cum infinita eminen-
tia firmissime credimus contineri. Proinde mi supergloriosissime deus meus, si vnumquodq;
tanto laudabilius est, quãto est virtuosius atq; perfectius, te quis digne poterit laudare? Plane
sicut oĩs creatus intellectus infinite deficit à plena tui cõprehensione, cõprehensiuaq; cognitiõe
ita nimiũ occumbit à plena laude tua tuiq; honoratiõe. Diuina etem̃ natura tua limitẽ nescit,
diuinum esse tuũ circũscriptionem ignorat, diuina potentia tua coartari nequit, diuinæ sapiẽ-
tiæ tuæ non est numerus, diuinæ magnitudinis tuæ non est finis, diuina quoq; felicitas tua, iu-
cunditas, iustitia, pietas, similesq; proprietates diuinæ mẽtis nostræ, imo omnis creati ingenij Psal.146
perspicacitatem naturalemq; virtutẽ in infinitum excedunt, reuerberant, latent. Hæc cũ dele- Psal.144
ctatione cordialiq; feruore, supergloriosissimo deo suo congratulando, contemplari, est deũ p-
fecte pro viribus laudare, ad quod Propheta admonet dicens: Laudate eum secũdum multitu-
dinem magnitudinis eius, quod nõ voce sed amore, sed desiderio, sed affectu & congratulatiõe Psal.150
perficitur, ita vt toti in ipso iucũdemur, ipsiq; intimo & summo gaudio & feruore afficiamur,
superineffabili, incomprehensibiliq; gloria & maiestate sua toti ardeamus charitate eius, toti li-
quefiamus suauitate & dulcedine eius, fluamus toti pietate eius, q (vt iam patuit) substantialr
B imo supersubstantialr perfectus est, nec à propriæ perfectionis immensa plenitudine vnq̃ mu-
tari aut deficere potest. [te dñm] superoĩpotentem, maiestate infinitum, propria non aliunde
sortita potestate, omnium supgloriosissime ad libitũ dñantem, vniuersamq; quam condidisti
creaturam in laudẽ & gloriam tuã conseruantẽ, sine errore quoq; & labore in maxima multi-
tudine, magnitudine ac varietate moderantem, ita vt nihil se subtrahat regimini tuo. [confite-
mur] sapiæ vcʒ tuæ immensitatẽ, bñuolentiam & potestate tuã, quæ sola vera est, sola hono-
randa, metuenda, & in te solo consistens: non (vt principum mundi huius potestas) à populis,
sed à te solo procedens ab æterno, quapropter potentissima est, potens oĩa in oĩbusq; pfectissi-
ma: qm̃quidem vna sola simplicissima, oĩpotentissima & immutabilis essentia es, in qua nulla
est contrarietas, sed neq; vlla adesse potest. Potestas tua dominiũq; tuũ infinitũ est, nec in aliq̃
minui potest, quippe q̃d ab æterno fuit eritq; in æternum & vltra. Non potest alterari nec per- Dan.5
mutari, q̃a non est æternitas alia præter tuam, nec alia nisi in te solo infinitas, neq; alia deitas
vlla, q̃circa status tuæ potestatis dominijq; tui alteratione p̃mutationẽq; nullã recipit in se, est
eñ essentialr substãtialiterq; in te, quapropt vbicũq; est essentia tua, ibi est & potestas tua do-
2 miniumq; tuũ. ¶ [Te æternũ p̄rem] Patrem mĩarũ & deum totius consolationis, q vniuersita-
tem mundi ex nihilo creasti, atq; in quas voluisti formas atq; mensuras terrenã cœlestemque 2.Cor.1.
substantiam oĩpotenti ratione, scdm vnã simplicẽ causam produxisti. Magna profecto & mi- Gene.1
rabilia sunt oĩpotens & sublimis deus opera tua, quæ cũ sis ens per essentiã, ens primum, æter-
num & independens, sola bonitate propria & potestate (bonorũ eñ nostrorũ non indiges, nec Psal.138
C commodũ aliq̃d ex creaturis captas) produxisti, in rerũ vniuersitatis creatione oĩpotentiã tuã Psalm.15.
nobis demonstrans, sapientissime ordinans, vt inuisibilia tua à creatura mundi, p quæ facta
sunt intellecta, cõspicerentur, sempiterna q̃q; virtus & diuinitas tua. Quocirca vt in entibus Roman.1
communicatã bonitatẽ tuã videremus, cũcta creasti visibilia, oĩa vcʒ corpora cœlestia, elemẽ- Inuisibilia dei p ea q̃ facta sunt conspiciũtur.
ta, primaq; rerũ indiuidua. Tuo q̃q; ex statuto & imperio, ex similib⁹ similia nũc vsq; sunt pro-
creata. In multiplici q̃q; ac celerrimo cœlestiũ orbiũ, astrorũ, & planetarũ motu, influxu ac cau-
salitate, oĩpotentiã & sapientiã tuã magnifice manifestas. Deniq; in elemẽtorũ collatione, coor- Sap.1
dinatione mutuaq; alteratione sapiẽtiæ ac virtutis tuæ ostẽdis excellẽtiam, quippe q inter ele- Eccl.18
menta magis cõtraria elemẽtum cũ vtroq; cõueniens situasti, infinitaq; sapiẽtia tua vniuersa-
rum species, naturas, differẽtias, proprietates, vires ac ordines originalr instituisti atq; produ-
xisti, & vt oĩa atq; singula vno complectar ṽbo, qcq̃d entitatis, bonitatis, veritatis vnitatisq;
cõsistit ĩ vniuerso, ex te fontaliter profluxit. In totius ergo mũdi pulcherrimo stabiliq; regimi-
ne, atque ĩ rerũ à te cõditarum tam diuersarũ mira connexione cõseruatione omiumque dispo-
sitione ac prouisiõe. [oĩs terra veneraĩ.] cum intima gratiarũ actiõe recognoscẽs, omne datũ
optimum, & om̃e donum perfectum, & qcq̃d est, habet aut potest, à te patre luminum descẽde-
re. Proinde qcq̃d sumus, possumus aut habemus, corpus & aĩam, vires & membra, sensus intel-
lectum, rationem, memoriam, voluntatem, esse quoque, viuere, sentire, vegetari, mouere,
ratiocinari, & quicq̃d sciẽtiæ & virtutis in nobis est, à te datum esse, & dari recognoscimus &
lætamur. Bona denique fortunæ, necessaria vitæ, imo supernecessaria, sanitatem & robur, sup-

naturalia gratiæ ac virtutum dono, gratias gratis datas, & eccleſiæ ſacramenta à te ſortiti ſu-
mus, atq; in vita hac multipliciter hucuſq; tibi peccantes miſericordiſſime tolerati & conſer- D
uati, paratiſſimus ſemper poſt tot tantoſq; exceſſus gratiarũ tuarũ chariſmata nobis (mõ abs
te petierimus) elargiri, imo frequenter nos miſericorditer præuenis & præueniſti, angelos tu-
Pſalm. 67 Heb. 1 os ſanctos ad cuſtodiendum nos deputaſti, diuinis inſtinctibus tuis ſæpiſſime nos admones &
admonuiſti. Cœlos q̃q; & luminaria, ſolem, lunam, aſtra, planetas, elementa, & mixta in mi-
niſterium noſtrũ creaſti, atq; ad tui ipſius beatificam viſionem delicioſiſſimamq; fruitionem
nos condidiſti. Pro temporali, modico & breui, quod tibi nunc exhibemus, obſequio, nõ crea
turam aliquam aut bonum finitũ, ſed te infinitum, ſuperuoluptuoſiſſimũ, æternum, ſummũ,
ſuperexaltatũ, & incomparabile bonũ (in quo vniuerſorũ bonorũ omniũq; pulchrorũ ac deſi-
derabilium incircũſcriptibilis plenitudo, incomprehẽſibiliſq; & ſupereſſentialis perfectio eſt)
præparaſti, donaq; gloriæ tuæ, dotes animæ & corporis, glorificationem vtriuſq; pleniſſimã,
& oĩm beatorum ſocietatem iucundiſſimam pro præmio nobis promiſiſti. O quanta eſt chari
Quãta erga nos diuina benignitas. tas hæc, q̃ta pietas, q̃ immenſa eſt iſta liberalitas. O immenſa prorſus & vere pura ac liberaliſſi
ma bonitas creatoris noſtri. O infinita, indeficientiſſima & ſupereffluentiſſima benignitas, q̃
munificentiſſimus eſt erga nos amor tuus, vt nequaq̃ ſatis tibi foret rebus creatis naturales p-
prietates, ſpecificas perfectiones, diuerſaq; bona naturalem capacitatem tranſcendentia, gra-
tis ex mira bonitate tua communicaſſe & influxiſſe, teq; æternæ eas & adorandæ bonitati in
talibus aſſimilaſſe, verũ ad tuæ bonitatis maiorem ſuperopulentiſſimæq; perfectionis declara-
tionem, ad tuæ dilectionis pleniorem oſtenſionem, ad creaturarũ exuberantiorem eminentiã E
& decorem, donis inſuper naturæ, munera gratiæ bonaq; gloriæ, plura etiam ſupernaturalia
data & ornamenta adieciſti, atq; per hoc rerũ capacitates ſuperimpleuiſti, ipſumq; entiũ ordi-
nem, eorũq; naturas, ꝓprietates & vires ineffabiliter decoraſti ſublimaſtiq;. Qđ in intellectuali-
bus electis creaturis tuis potiſſime locũ habet, quas tibi per hæc ſupernaturaliter cõformaſti,
mẽtes ꝓcipue creatas in qb⁹ ſapiã, potẽtia atq; clemẽtia tua excellẽtiſſime repſentant & ſplẽdẽt
ideoq; ¶[Tibi omnes angeli] quos in mundi exordio ſecundũ choros, hierarchias ſiue ordines 3
condidiſti intellectuales ſubſtantias ſemper mobiles, arbitrio liberos, incorporeos, tibi iugiter
miniſtrantes, ſecundũ gratiam non naturam immortales, quibus infinitæ gloriæ tuæ arcana
nuda feciſti & aperta, deſiderabileſq; maieſtatis tuæ theſauros in eorum proſpectu poſuiſti,
amans eos tanq̃ filios tibi ſimillimos, propoſitumq; vnigeniti filij tui, q̃ decreuit ab æterno p
factura p te creanda, ne ipſa ex infirmitate atq; abuſu propriæ voluntatis diaboliq; fallacia pe
riret, ad tuã laudẽ, gloriã & honorẽ incarnari, pati, & in cruce mori, eis à ſuæ creationis initio
manifeſtaſti, vt eos q ſe conuerterent ad te (humanitati & merito paſſionis filij tui ſe ſubmittẽ
do) æterna felicitate munerares cõfirmareſq;. Adeo eñ decretũ hoc filij tui nunq̃ mutatũ nec
impeditum placuit tibi, vt ab æterno prædeſtinares diſcerneresq;, nullã prorſus intellectualẽ
creaturam, angelicã ſeu humanã ſaluare, niſi per meritum Chriſti, beato Paulo idipſum teſtifi
Ephe. 1 cante: Bñdictus inqt deus & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti, qui elegit nos in ipſo añ mundi cõſti
tutionem, vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ, quod propoſuit in eo diſpen-
ſatione plenitudinis temporũ, inſtaurare omnia in Chriſto, quæ in cœlis & quæ in terris ſunt, F
Roman. 3 in ipſo, &c. Et iterũ: Iuſtitia dei manifeſtata eſt per fidem Ieſu Chriſti in oẽs & ſuper oẽs q cre-
dunt in eum, non eſt eñ diſtinctio: Oẽs eñ peccauerunt, & egent gloria dei, iuſtificati gratis p
gratiam ipſius, p redemptionẽ q̃ eſt in Chriſto Ieſu, quẽ propoſuit deus propitiatorem p fidem
in ſanguine ipſius ad oſtenſionẽ iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentium delictorum.
Et huic qdem diuinæ voluntati tuæ angeli boni mox conſenſerunt, ideoq; in ſupeſsentiali fe-
licitate diuinæ, ſcz & increatæ veritatis tuæ fruitiua viſione hoc in diuinæ bonitatis tuæ ſum-
Iſaiæ. 14 mæ ac infinitæ dulcedinis delitioſiſſima, exuberantiſſima atq; totaliter contentiua in ſuo fon-
te ſeu in ſeipſa guſtatione confirmati ſunt. Verũ Lucifer angelus ſupremus cũ excellentiſſimã
claritatem, ſubtilitatẽ, angelicæq; naturæ ſuæ perpenderet nobilitatẽ, & ex aduerſo naturę hu
manæ ruditatẽ ac vilitatẽ, ſe ex tũc meliorẽ reputauit q̃ tali ſe ſubmittere, cogitauitq; ſi aliqua
creatura foret tm̃ exaltanda, vt reliquæ vniuerſæ ei ſubijcerent creaturæ, hoc ipſi poti⁹ q̃ alicui
alteri cõpeteret, ſicq; dignitatẽ filij dei vſurpare ſibi pſumpſit, angeloſq; multos ſibi cõſentien
tes habuit. Factum eſt tunc pliũ in cœlo, Michael & angeli eius pliabant cũ dracone, Lucife-
Apo. 12 ro ſcz, & draco pugnabat & angeli eius, & nõ præualuerunt, neq; locus inuentus eſt eorũ ampli
us in cœlo, ſed ſecundũ Rabanũ, virtute crucis & paſſionis Chriſti ex cœlo detruſi, & in diabo-
los verſi, ꝑpetuo igni propter contemptũ paſſionis Chr̃i deputati ſunt. Iccirco aũt irremiſſibi
liter peccauerunt, qa tãto robuſtius ſtare poterant, q̃to eos carnis admixtio nõ tenebat. O felix
ſocietas ſupnorũ ciuiũ, o q̃ cantica, q̃ organa, q̃ cãtilenę, q̃ melodiæ ibi ſine fine cantant: Sonant
ibi

A ibi semper melliflua hymnoꝝ organa, suauissima angeloꝝ melodia, cantica canticoꝝ mira, q̃ ad laudē & gloriā tuā dignissime deus meus à supnis ciuibus decātant. O q̄uo milia miliū̄ ministrant tibi fonti æterno, vniuersoꝝ principi, deciesq; milies centena milia assistūt tibi in oī reuerentia aīoꝝ & cultus interni. O q̄ prompte obediunt, q̄ diligenter inuiolabiliterq; legem sibi à te semel præfixā custodiūt, ineffabili pfectione, supnaturali decore, venustissima claritate, splēdidissima sapientia, mira potentia, eximia sublimitate, exuberantissima voluptate dotati à te, tuiq; exemplo in qbus sunt sublimiores, oī sunt humilitate, pietate, charitateq; pleniores, atq; de exuberantia opulentiæ suæ inferioribus largiflue distribuentes, horum militū tuoꝝ dn̄e nō est numerus. [tibi] etiam [cœli]. i. beatoꝝ habitaculum domus decoris tui, locus habitationis gloriæ tuæ, paradisus cœlestis, super ætherea aula, supermundanū palatium deificæ voluptatis tuæ, locus æternaliū deliciaꝝ tuaꝝ, tabernaculum vbi te regem regum in decore tuo vidēbūt oculi nostri oēsq; domesticos tuos innumerabiles in bono immobilitatos, diuina luce tua adimpletos, impassibiles, immortales, tibi summo deo inaucritibiliter æternaliterq; intentos, quos decuit altissimus ille locus speciosissimus, inalterabilis, vniformis, latissimus atq; dignissimus. Ipse est primum cœlum, summum atq; immobile, quantitate pmaximum, visibilium & inuisibilium creaturaꝝ contentiuum, claritate præexcellenti conspicuum, totum vniforme, inalterabile, inter corporalia subtilioris naturæ, in quo qa māsiones multæ sunt, numero plurali designatur. [& vniuersæ potestates.] mediæ hierarchiæ nouissimi spūs, quæ vnā æqualēq; cum altissimis dominationibus & virtutibus accepere fortē, ad diuinasq; susceptiones sine vlla confusione seu perturbatione pcipiendas, pulcherrimū ordinē, insuperabili cōstantia tendētes ad diuina, inferioresq; choros ad pleniorē dei cognitionē, amorē & imitationē promouentes, summæ potestatis illius (ex qua vt potentes sint acceperunt) nitentes in se similitudinē exprimere, ita vt ipsoꝝ ministerio deus inferioribus angelis resplendeat, q̄ etiam potētius in suo ordine perceperunt, vt eoꝝ ditioni virtutes aduersæ subiectæ sint, q̄ꝝ potestate frenant ne corda hoim tentare tm̄ preualeant q̄tum volunt. ¶ [Tibi] supgloriosissime dn̄e deus meus [Cherubim] q̄ per à te sibi indultam scientiæ plenitudinē tuiq; speculationem ac summę & exuberantis lucis capacitatem, post beata Seraphim in te feruidius ardent, teq; vicinius contēplant propter claram tui visionem, plenāq; diuini luminis tui susceptionem. Tanto em̄ pfectiori scientia plena sunt, q̄to claritatem tuā vicinius contemplant, vt secundū creaturæ modum eo plenius oia sciant, q̄ visione conditoris sui p meritū dignitatis appropinquant. [& Seraphim] quę rebus tuis diuinis sempiterno motu & nunq̄ lassescente studio inseruiūt, ardoreq; ac mirabili celeritate atque feruore illius perpetui, & nunq̄ inclinantis æterni motus te super oia amatū quærunt intrare, seseq; magis ac magis inflāmare, & tibi vniri, q̄tū q; possibile est vnum effici tecū per æstuantissimum amorem laborant. Dicunt aūt ardentes seu incendentes, qa deo adeo coniuncti sunt, vt inter hos & deū nulli alij spūs medij intersint, & tanto magis ardent, q̄to hunc vicinius vidēt. Interiora q̄q; agmina ad sui similitudinē potētissime subuehētes, illa q̄si incendūt ad consimilemque feruoris grām exuscitant, sublimiusque in diuinam similitudinē reducūt, eaq; summa vi inflammantis incendij sui expurgant, incōprehensibiliq; copia luminis sui nequeuntis velari, copiaque inextinguibilis feruoris sui vniformiter se semper habentis illuminant. O q̄ gloriosum est dn̄e rex cœlestis Ierusalem regnū tuū, regnum plane oim seculoꝝ, in q̄ gloriosi ac iucundissimi ciues tui æterna atque tutissima felicitate omnium bonoꝝ possessione securi sunt, in q̄ te laudāt angeli & archangeli, adorant dn̄ationes, tremunt potestates, cœli cœlorumque virtutes ac beata Seraphim socia exultatione concelebrant, intra quoꝝ iucundissimum consortium & nos secundum gratiæ & meritorum exigentiam admittere dignatus es, per Christum dominum nostrum. O quanta est multitudo eorum & magnitudo. q̄ pulcherrima eoꝝ distinctio, q̄ ordinata eorum officia, q̄ delectabiles eorum chori, & ordines ex angelicis spiritibus electisque hominibus constantes, ex qbus vna est triumphans ecclesia in oī sanctitate & æqtate perfecta, in nulla potest esse culpa, nullus error aut inuidia. Quemadmodum em̄ te deum suū super se concordit ac æstuantissime diligunt, ita seinuicem in te inauertibilit perardēter ac intime amant. Ideoque ex intuitu mutuo cordialissime gaudent, atque de gloria eis cōcessa sibijnuicē ineffabiliter indesinenterque congaudēt. Superiores quoque plus diligūt inferiores q̄ vice versa, & quicqd alicui præordinasti & contulisti, hoc omnes eidem fauent cordialissime & singuli. Summa ibi humilitas, summa tranquillitas, summa iucunditas, vbi te regem regum, deum deorum, creatorē vniuersoꝝ, trinum & vnum omnibus præsidentem, dulcissime dominantem, teipsum nude à facie ad faciem ostendentem, in omnium cordibus incessabile, suauissimum & familiare colloquium habentem, tui fruitiōis dulcedine vniuersorū affectus summe ac superplene adimplentem atq; lętificantem, immensas diuitias tuas singulis

Margin: Dan.7 — Iob.29. — Psal.25 — Iohan.14. — Psal.144 — Apo.19 — Psalm.49

quantum capere possunt liberalissime communicantem, oĩbus te æternaliter gratiosissimum,
affectuosissimum, amabilissimum ac superiucundissimum exhibentem, oĩm affectum in te cũ D
inexcogitabili charitatis ardore trahentem, cõtemplantur, ita vt tu solus sis eis oĩa in omni-
bus. O quis dicere vel cogitare sufficiat qualis sit in conspectu tuo illa beatorũ innumerabilis
multitudo? quæ sit eis sine fine festiuitas visionis tui? quæ lætitia sine defectu? quis amoris ar-
dor non crucians sed delectans? quod sit in eis desiderium visionis tui cum sanctitate, & satie-
tas cum desiderio? in quibus nec desiderium pœnam generat, nec satietas fastidiũ parit. Qũo
deniq; inhærendo summæ beatitudini tuæ sint beati, qũo etiam coniuncti tibi vero lumini fa-
cti lux, qũo quoq; semper aspicientes incommutabilem trinitatem, in cuius visione relucet ex-
emplar omnis pulchritudinis, omnis bonitatis, omnis suauitatis, quam videndo oĩa scienda
sciũtur, oĩa volenda seu desideranda habentur, in qua etiam sola beatificantur, mutati sint in
incommutabilitatem. O beatæ nimium illæ cœlorum virtutes, quæ laudare possunt te san-
cte & purissime cum nimia dulcedine & ineffabili exultatione: inde laudantes vnde gaudẽt, qa
semper in te vident vnde gaudere & laudare valeant, & [incessabili voce] .i. assidua stupendæ
contemplationis admiratione [proclamant.] præ admiratione contemplationis illius infini-
ti superardentissimi, superdulcissimi, superfelicissimi, superiucundissimi, superintimiq; amoris,
quo diuinarũ personarũ quælibet alteram quamlibet diligat, complectatur, stringat, intueatur
delectet, fruitiueq; intra se habeat propter dilectionis mutuæ rationes in ipsis contentas, infi-
nitam sc; bonitatem, omnimodam similitudinem, infiniti boni cognitionem, propriæ boni-
tatis infinitæ mutuam communicationem, beneficentiam, conformitatem, & vnius ad aliam
Miranda angelorũ cõtemplatio. propinquitatem. Contemplantur enim diuinarũ quamlibet personarũ bonitatem esse purissi- E
mam, superperfectissimam & immensam, amabilitatisq; immensæ, eiusdẽ deniq; & paris san-
ctitatis, pulchritudinis, sapientiæ, pietatis, potentiæ, inuariabilitatis, beatitudinis, gloriæ, ma-
iestatis & omnifariæ perfectionis. Intuentur præterea quo pacto vnaquæq; aliam supercla-
rissime intueat & comprehẽdat, plenamq; communionem illam superiucundissimãq; diffusio-
nem, imo infiniti boni, totius vc; deitatis, sempiternam cõmunicationem donationemq; vi-
dentes vnam immediate de alterius substantia procedere, atq; omnes tres essentialiter idem
esse, vnam sc; simplicissimam deitatem & indiuisam vnitatem, ideoq; non immerito procla-
Isaiæ.6. mant: ¶[Sanctus] .i. mundus seu à terrenis eleuatus, deus pater ęternus. Contemplantes enim
eũ lumen esse supersplẽdidissimũ, suppurissimũ, infinitũ, incõprehẽsibile, suppulcherrimũ, sup- 5
essentiale, supgloriosissimum, pulchritudinem infinitam, incircũscriptam sanctitatem, æternã
dulcedinẽ, superquietissimam pacem, supersubstantialem essentiam, omniũq; bonorũ pulchro-
rum ac desiderabilium superdiuitem, superperfectam & superplenam possessionem, filiũ suũ
sibi omnino conformem, consubstantialem, coæqualem & coæternũ, de diuino corde suo im-
mediate progenitum, easdemq; prædictas proprietates seu nobilitates dignitatesq; in se habẽ-
tem (pater nanq; se totũ communicauit filio, quippe in quem per diuinam gñationem diffudit
totius diuinitatis plenitudinem) infinito amore amplectentem vicissimq; amari à filio, nõ pos-
Isaiæ.6. Sap.7 Heb.1 sunt nõ clamare sanctus. ¶[Sanctus] superbenedictus dei filius patri consubstantialis, coęqua- 6
lis, & coæternus. Contemplantes deniq; filium dei esse splẽdorem paternæ gloriæ candorẽq; F
lucis æternę, & figuram substantiæ eius, (qua pater æternus innotescit) cum infiniti feruoris
amore, cumq; superdelitiosissima intuitione, cum immensa lætitia atq; penitus illimitata cõ-
placẽtia, ob prædictas & cõsimiles proprietates diuinas in patre, ex patre in se cognitas, in pr̃e
gaudentẽ & gloriãtem, ex suauitatis plenitudine vicaria voce eructãt sctũs. ¶[Sctũs] superbñ- 7
dictus spiritus sctũs deo patri & filio coæqualis, cõsubstantialis & coæternus. Contemplãtes
quoq; spiritum sctũm esse iubar quoddam patris & filij, eiusdem cum ipsis gloriæ & maiesta-
tis, nõ plus aut minus patre seu filio habentem, sed cum tanto feruore, cum tam claro intuitu,
cum tanta complacẽtia atq; lętitia amãtem vtrũq;, & in vtroq; gaudẽtem, delectantem glori-
antemq;, sicut patrem in filio ac filium in patre, & vtrũq; in ipso, assidua ammiratione, quę eo-
rum est proclamatio, nõ cessãt socia exultatione cõcelebrare sanctissimam trinitatem. Huius
eñ diuinę fruitionis & visionis cõsolatione, stant cõtinue rapti & intelligẽtia eleuati, amoreq;
quodammodo ebrij, vt mille anni nõ videãtur eis, propter maximam & ineffabilem suauitatẽ
dies vnus, (nam sola inspectio diuinitatis efficit, vt beatius esse nihil possit, imo quicquid habe-
ri poterit ea nõ habita, miserum faciat, nõ beatũ) cõtemplãtes deum ab omni immũditia esse
1. Iohan.1 liberrimum, imo ipm esse munditiam ipsam superfectissimam & penitus immaculatam, Euã-
gelista testante: Quia tenebrę in eo nõ sunt vllæ, quippe q ẽ sanctus sctõrũ & sanctitas ipsa, ois
creatæ sanctitatis fons, principium, finis & mensura. Sanctitas eñ cum i actu intellectus & vo-
luntatis cõsistat, sicut diuinæ sapiæ nõ est numerus, neque diuini amoris vllus terminus, ita di-
uinæ

uinæ ſanctitatis nullus eſt finis, ſed eſt ſuperincomprehenſibilis,ſupſplendidiſſima,infinitaq;
A ſanctitas,cum diuina eſſentia ſit lux immenſa,puriſſima,intellectualis,& oīs creatæ munditię
fontana origo. Adeo nanq; ſanctus eſt dn̄s deus noſter,vt omnes creatæ iuſtitiæ comparatio Iſaiæ. 64
ne ſanctitatis diuinæ appareant quaſi pannus menſtruatæ. Merito proinde angeli humilian-
tes ſe diuinæ maieſtati,voce proclamant inceſſabili dicentes:Sanctus,ſanctus,ſanctus. ¶[Dn̄s Iſaiæ. 6
deus ſabaoth].i.deus virtutum cœleſtium, dominator oīpotens, princeps exercituum ſuper- pſalm 47
norum,magnus & laudabilis nimis,imo ſuplaudabilis,ſupglorioſus,ſuperexaltatus in ſecula; Dan. 3
qui ſolus abſolute perfectus es,quem nullus poteſt comprehendere intellectus,nullus affectus
ſatis diligere ſeu optare,nulla creatura condigne ſufficit honorare,quippe q ſubſtantialiter in-
circumſcriptibiliterq; pulcher es,ſuperpulcherrimus. & ad intuēdū incomparabiliter delecta-
bilis & amœnus. Quicquid em̄ abſolute loquēdo dignius eſt & melius ineſſe q̄ deeſſe, idipſum
ineſt & competit tibi:imo tuipſe cum infinita prorſus pfectione hoc ipſum es,ideoq; in teipſo Quā pul-
ſupfelix & ſuperdelitioſus es,immēſaq; iucūditate ſuperplenus. A pulchritudine tua deficit in cher ſit de
immenſum oīs pulchritudo creata,tuaq; pulchritudo immenſa, eſt tua incircumſcripta eſſen- us,in quē
tia,oīm bonoꝝ poſſeſſionē in æternū ſimpliciſſime poſſidens,ſine cuius oīpotenti virtute bene deſiderāt
ficaq; manutenentia,nihil eſſe vel bene eſſe poteſt. Imo cum veritas prima ſis & ſapientia in- angeli pro
creata,à qua oīs veritas & illuminatio eſt atq; cognitio, conſtat te omni interiori viſui,cui q̊d ſpicere
pulchrū eſt placet,intellectualiū creaturaꝝ bene diſpoſitaꝝ, vti angeloꝝ & beatoꝝ, ſumme, Iohan. 1.
optime incomparabiliterq; placere,tanq̄ ſumme ei conueniens:imo cū bonitas tua nulli crea-
B tæ menti intm̄ placeat,ſeu vt digna eſt placere poſſit,neq; tam certe perfecteq; innoteſcat ſicut
cognoſcibilis eſt,ſed ſolo diuino intellectui tuo perfecte pleneq; cōplaceat & innoteſcat,palam
eſt diuinam eſſentiam tuā per comparationē ad diuinū intellectum tuū,eſſe infinitæ pulchritu
dinis immenſiq; decoris. Angeli proinde contemplantes deū vt bonū ſuperpulcherrimū,ſicut-
que pulchritudinē ſupereſſentialem ac vere prorſusq; immenſam,ſemetipſum comprehendē-
tem,& ex hoc infinita complacentia ſibiipſi complacentē,in ſemetipſoq; beatitudinē ſempiter
nam,independentem,pfectam & propriam poſſidentē,talemq; eum apprehēdentes:Sanctus,
ſanctus,ſctūs dn̄s deus ſabaoth clamare nō ceſſant. ¶[Pleni ſunt cœli & terra maieſtatis glorię Iſaiæ. 6
tuæ.]Lux nāq; es dn̄e deus meus incircumſcripta,quæ illuminat oculos angeloꝝ,& lumen ſu
perſplendidiſſimū,ſuperpfectiſſimumq;,quod illuminat omnem hominem veniētem in hūc 1. Iohan. 1
mundū. Diuinū eſſe tuū ſubſtantialit̄ lumen eſt immēſum, actus puriſſimus ſimpliciſſimusq; Iohan. 1
vnitas ſimpliciſſima,& puritas oīmode impmixta,lumen eſſentialiter puꝝ,& pure immēſum
ſeu potius lux immenſæ puritatis,& puritas lucis interminæ,pulchritudo ſubſtantialiter pul-
chra & ſpecioſitas infinita,ad intuendū iucūdiſſima,ad pfruendum ſuauiſſima, delitioſiſſima
ad poſſidendum. Quicquid excellentiæ reperitur in creaturis,tibi oīm creatori cum incompa-
rabili eminētia immenſaq; exaltatione cōuenit, q etiā(vt inuiſibilia tua p ea quæ facta ſunt cō- Roman. 1
ſpicerentur)infinitā pulchritudinē tuā in mundo hoc peritu[illegible]ro cōtentiſq; in eo aliquo modo
declaraſti. O ſi ſingula bona ſunt,pulchra & delectabilia quæ creaſti,q̄ pulcher eſſe potes & ſu
C perpulcherrimus,ſuperdelitioſiſſimus,ſuperdelectabiliſſimus oīm creator,oīm bonoꝝ iucun- Gen. 1
ditatem in te cōtinens,nō qualem in rebus creatis experti ſumus,ſed tanto differentē, quanto
creator differs à creatura. Habent etem̄ & hæc infima delectationes ſuas,ſuosq; amores. Verū
tamen nō tali modo delectāt,ſicut tu amabiliſſime Ieſu deus noſter, q merito præ oībus tanto
deſiderari,diligi & laudari debes,quāto oībus melior es,præſtantior, ditior atq; perfectior.
Cum em̄ bonitas ſis ſupereſſentialis, puriſſima atq; immenſa,incōparabiliter plane ſuper oīa
appetendus es,ardētiſſimo affectu concupiſcēdus,ardore feruētiſſimo amplexandus,amore af
fectuoſiſſimo conſtringēdus,diligētiſſimo cultu tenendus & venerādus. Quicqd em̄ ſparſim,
diminute,& finito modo in creaturis amabile inuenimus, hoc in te deo noſtro ſuperperfectiſ
ſimo collectim,ſuperperfecte,& cum infinita plenitudine ſcimus cōtineri,quippe qui es increa
ta ſapientia,æterna & pfecta, in qua oīa idealiter reſplendent,inuariabiliterq; manent. Tua Apo. 1
etm̄ maieſtas nec incipit nec deſinit in ſeculum,oīm principium es & finis, qa per te oīa facta Apo. 22
ſunt,& ſine te factum eſt nihil,ah̄ primordia ſeculi anteq; oēs ſeculoꝝ origenes exiſtēs. Apud Iohan. 1
te oīm ſtabilium ſtant cauſæ,oīmq; mutabilium immutabiles apud te manēt origenes,ratio- Eſter. 13
nabilium quoq; & irrationabiliū, ſed & temporaliū oīm in te ſempiternæ viuunt rationes, ex
ſplendidiſſimo quoq; fonte ſapiētiæ tuæ oīs creata ſapientia, ſcientia & notitia originem ſum
pſit. Si diuitias quærimus,oīm bonoꝝ ſuperperfecta es poſſeſſio, omniū pulchroꝝ & deſidera
bilium incōprehenſibilis plenitudo,q ſe vilipendētes honoras,ſe humiliātes exaltas, obediētes
principes facis reges & ſacerdotes,neſciri amātes famoſos cōſtituis,lugētes ipſe lætificas & cō-
ſolaris,&c. Sed qs cōprehendet qūo oīa iſta in ſimpliciſſimo diuino eſſe tuo comprehendantur

nisi q hoc te præstante vtcũq; mereret̃ experiri? experietur autẽ qñ ad hoc puenerit, vt de nulla
Psal. 49 creatura suã cõsolationem quærat, diuinæ voluntati tuæ per oĩa, oĩ semota exceptione, subijci D
Psal. 33 ens se, omnemq; cogitatũ & solicitudinẽ suã fiducialiter in te iactãs: tũc nimirũ incipies ei pfe
Matth. 19 ĉte sapere, gustabitq; q̃ suauis sis in te dñe. ¶[Te gloriosus aplorũ chorus] q relictis oĩbus te se
Psal. 144 cuti sunt, ideoq; gustantes dulcedinẽ tuã, magnalia opa tua potentiãq; tuam libera voce pnun 10
tiauerunt, magnificentiã gloriæ sanctitatis tuæ locuti sunt, mirabiliaq; tua posteris narraue
runt, virtutẽ terribilium tuorũ dixerũt, magnitudinẽq; tuã non subticuerũt, memoriam abun
Psal. 102 dantiæ suauitatis tuæ dulcit̃ eructauerunt testificãtes nobis, qa miserator & misericors dñs es
Psal. 144 patiens & multum misericors, suauis vniuersis, & miserationes tuæ sup oĩa opa tua. Nũc vero
tibi deo æterno fonti felicitatis & glorię superditissimo, inauertibiliter, auidissime, ardẽtissime
delitiosissimeq; infixi, intẽti & immersi, clara irreuerberataque facie, incircũscriptibili luci tuæ
vacantes & inhærentes, voluptuosissime, libentissime infatigabiliterque fontalẽ pulchritudi
nem tuã inspicientes, diuinęque bonitatis tuæ dulcedinẽ deliciosissimã, exuberantissimã, sum
mam & infinitã degustantes, laudare nõ cessant bonitatis tuæ exuberantiã, dilectionẽ, clemẽ
tiam, potestatẽ, sapientiã tuã, recognoscentes se gratis prædestinationis tuæ cooperatores p
uidentiæque tuæ executores effectos, gratias tibi iugiter agẽtes, q̃ p eos totũ mundũ ad te cõ
uertisti, totque hoĩes ad tui amorẽ & cognitionẽ reduxisti & saluasti. O q̃ amœnissime in sup
Psalmo. 8 beatissimæ Trinitatis tuæ visione, fruitione & amplexu mõ lætant̃. O q̃ singulariter tuam dili
Hebr. 2. gunt assumptam humanitatẽ, quã in medio sui esurientẽ, sitientẽ, fatigatã, similiaq; carnis in
firma tolerantẽ viderant, eandẽ nũc cõtemplantes gloria & honore coronatã, oĩaque sub pedi E
bus habere subiecta, supergloriosissimeq; nunc fulgere in suo diuino lumine, cuius & ipsi mõ
gr̃a eius & merito participes sunt effecti. ¶[Te prophetarũ laudabilis numerus.] sapientiã, potẽ 11
tiam, bonitatem, liberalitatẽ, dilectionem atq; clementiã tuã in seipsis exaltãtes propter multi
formes gr̃as ipsis præstitas, oĩa vc; sanctæ ecclesiæ sacramenta eis manifestando. O q̃tum gau
dent in te contẽplantes vniuersa tam gloriose mirificeq; impleta, & quotidie adhuc impleri,
seseq; fideles in cunctis sermonibus suis inueniri, q̃s p spm̃ sctm̃ tuũ habiti sunt digni pcogno
scere & nobis pnunciare. ¶[Te martyrũ candidatus laudat exercitus] quibus (cũm hoĩes essent 12
fragiles ex se, & in nihil potentes, lutea vasa portantes) tantam supernaturaliter dedisti virtu
tem, vt ea quæ totum ordinem, rerum cursum & legem transcendũt, diuina virtute tua ac po
testate efficerent, mortuos suscitando, à natiuitate cæcos illuminando, claudos curando, super
aquarum vndas meãdo, similiaq; multa, vt sanctorum gesta testificantur, eis fecisti possibilia.
In atrocissimis præterea pœnis inuictissimam præstitisti eis constantiam, vt ob amorem tui
hominum minas, cõtemptus, ludibria, risus, verbera, carceres, pectines, ad teneriora membra
accensas faculas, decerpentes vngulas, flagra, ferreas (quibus super ardentes prunas versaban
tur assati) crates, frixorias sartagines, asperas pice & plumbo accensas fornaces, scorpionum sa
gittas, rotas, nouaculas, eculeos, contemptibiles cruces, leonum truculentissima ora, omniaq;
tormentorum genera contemnerent & sustinerent, in suisq; pœnis gratias tibi referre satage
rent, in tormentis suis gaudentes, tyrannisq; insultantes, & ad alia inferenda tormenta inuitã
tes, verba & lætitiæ gestus prætendebant, torti stabant torquentibus fortiores, laniantesq; vn
gulas ipsorum laniata vincebant membra. Pro quibus quidem & similibus beneficijs te lau
dare modo non cessant, ineffabili nunc gaudio in te sui certaminis præmio gloriãtes, teq; sum
mum & infinitum bonum plene & perpetuo possidentes. ¶[Te per orbem terrarum sancta F
confitetur ecclesia.] quam secreta dispensatione consilij (primam pietatis tuæ dispositionem 13
sacramento occultiori complens) glorificare atq; exaltare disposuisti ab æterno in vnigenito
filio tuo, ipsumq; in illa, quippe qui eam secundum plenitudinem temporis (quam diuini con
silij tui inscrutabilis altitudo disposuerat) tibi authori suo reconciliandam in vnitate personæ
Iohan. 1. assumeret, verbum permanens apud te & in te, ita vt homo ille nasciturus suo tempore de pu
rissima virgine verus deus & dei filius honoraretur exaltareturq; intantum, vt non modo na
turam humanam sibiipsi personaliter, verum etiam totam Christianam ecclesiam tanq̃ capiti
gloriosissime vniret, velutiq; speciosissimã sponsam sibi copularet. Nullum maius donũ præ
stare deus posset homini, q̃ vt ṽbum suum p q̃d condidit oĩa, faceret illis caput, & illos ei tanq̃
membra coaptaret, vt esset filius dei, & filius hominis, & vnus deus cum patre vnus homo cũ
hominibus. Hic ergo ab hora conceptionis suæ secundum animam in verbo deificatã, diuinis
1. Timo. 2 absq; interuallo inhærens amplexibus exultabat vehementer, q̃ dei & hominum fieret media
Col. 1 tor, caput electorum, sponsus ecclesiæ, mortuorum primogenitus, princeps pacis, pater futuri
Apoc. 1 seculi, rex regum, dñs dominantium, hominũ redemptor, reparator angelorum, atq; deus &
Isaiæ. 9. homo, verus Emanuel, vnus Christus, quem desponsanda ecclesia perpetuo amaret, in quo
Apo. 19 iam

A iam desponsata cum hũili gratiarũ actione vt in suo factore exultaret, ad cuius imaginẽ tã pul Isaiæ.8
chra effecta est in eo, vt in suo benignissimo prẽ gauderet, ex cuius spũ & sanguine nata est, ex Lucæ.1 Gene.5
ultaret in eo, vt in sui amantissimo redẽptore, q eam de perpetuis tormentis, & de fugiẽtis cru Eccl.17
delissimi tortoris potestate suo preciosissimo sanguine eripuisset & saluasset, lætaret̃ deniq; in Sapien.2
eo vt in nobilissimo, gloriosissimo ac fidelissimo spõso & amatore suo, q in eius salutẽ tã dura Colo.3
sustinuit, tã magnifica pegit, tam ignominiosam mortẽ subiuit: hõ factus est ex ipsa, ab ipsa, p
ipsa & pp ipam. Et breuiter (vt maiorẽ honoris, amoris, salutis, ppetuiq; gaudij in ipo, & p ipm
haberet causam) q esset ei oĩa in oĩbus: in q̃ solo oẽs causas amoris, laudis, grãrũ actionis q̃reret
& inueniret, tanq̃ in eo p quẽ ab oĩ malo liberata, oĩq; bono eẽt ditata. Nã ex q̃ vnigenit⁹ tuus
humanã assumpsit naturã, & ea diuinæ q̃ naturæ tuæ ppria sunt, hominibus copiosissime cõ
municasti, dando sacerdotibus potestatem remittendi peccata, consecrandi corpus & sangui Matth.16
nẽ eiusdẽ vnigeniti tui, agnoscendi arcana cordiũ alioꝝ, puidendi ac pnunciandi futura mere
contingẽtia. Sup aereas quoq; potestates maximã fidelibus tuis adiurandi, eijciendi, cõpescen
di superandiq; eos tribuisti virtutẽ, non immerito pinde supermagnalia, supnaturalia atq; di
uina hæc bñficia (vt. s. homo hoĩ pctã dimittat, vt corp⁹ & sanguinẽ saluatoris sui dei ac dñi sui
cõsecret, & ex hoc oĩm laboꝝ & meritoꝝ Chri pticeps fiat, ac si in psona propria operatus seu 1.Cor.5
passus ea fuisset, deũq; veꝝ vere pñtẽ habeat, ante cuius tribunal ipe mox veniet, imo ad cuius
iudicium vniuersi in die extremi iudicij venturi sunt, quem oĩs cœloꝝ militia cum ingenti re
24 uerentia laudat, colit & adorat attonita) te per orbẽ terraꝝ sancta confitetur ecclesia. ¶ [Patrẽ
B immensæ maiestatis] congratulando immensæ maiestati tuæ, & gloriando de tua incomphẽ
sibili beatitudine, à quo omnis essentia, omne esse, & quicquid in rebus inuenitur entitatis pro
cessit, nec aliud est nisi quædam participatio diuinæ bonitatis tuæ, ab eaq; dependet & conser
uatur, plenissimam superditissimamq; vitam possidens in teipo. Tu quippe primũ viuens es,
oĩsq; vitę principiũ, qa purus actus, simplicissima vnitas & maxime simplex, ita (q̃d etiã alias di
ctum est) vt oĩe q̃d in te est, sis ipe deus essentialiter totusq; viuus, substantialiter ipa vita tua
existens, ita q̃d nihil est in te, quod non sit oĩmode viuẽs, & integra infinita ac simplicissima vi
ta, immensæq; vitę totalitas. Qui quia immutabilis es & penitus simplex, à naturali dignitate
ppriaq; perfectione nusq̃ degenerans, tibi soli vera & infinita competit nobilitas. Cũq; sis ipa
tua immensa perfectio, vita tua, immensæ omniformiterq; perfectæ nobilitatis est, imo infini
ta & q̃uolibet perfecta nobilitas. Et cũ purissime simplex sis & simplicissime purus, liquet vitã
tuam tibi summe conuenientem esse. Cũq; sis tuaipsius essentia, & teipo & substãtialiter qcqd
es, constat omne quod in te est, tibi esse cõnaturale. Sed & ppter plenissimã diuinæ naturæ tuæ
perfectionem, quicquid in te est, cũ infinita plenitudine tibi inest: quo circa vita tua nõ solum
delectabilis est, sed vere delectabilissima, imo delectatio intensiue & penitus infinita. Quappt
te solum vere credimus ęternum, simpliciterq; perfectum, superessentialẽ æternitatẽ supersub Iacob.1
stantialẽq; perfectionẽ, in q̃ nulla est transmutatio, nec vlla vicissitudinis obumbratio. Qui ex
gratuita & infinita bonitate tua nobis nõ modo inferiora oĩa, volucres cœli, pisces maris, be Gene.1
C stias terræ, elemẽta & mixta in vsum nrm̃ creasti, nobisq; subdidisti, verumetiã orbes cœlestes
signa cœli, solẽ, lunam ac sydera in ministeriũ cunctis gentibus condidisti. Sed parua sunt hęc:
nam & angelis tuis mandasti de nobis, vt custodiant nos in omnibus vijs nostris. Et vnicuiq; Psalm.90
hoĩm propriũ delegasti angelũ, ecclesiasticã p angelicã gubernas hierarchiã, infimos qñq; ordi
nes angelicos pp nos ad exteriora mittens obseqa: per quosdam eorum dæmones (ne q̃tũ vo
lunt ac valent nobis noceant) coercendo, per quosdã miracula faciendo, per quosdã bonũ cõ
mune procurando, per quosdam vero maiora denunciando. O æterne deus, pr̃ immensæ ma
iestatis, q̃ magna sunt hęc sup nos bñficia tua: q̃ta est dilectio tua erga nos tãtillos vermiculos:
quanta est circa nos dignatio tua, quod mentes illas supernas, intellectus deiformes, virtutes
cœlestes, animos supermundanos, empyrei cœli sacratissimos ciues immortales simplicesq;
essentias ad nos pusillos atq; pauperrimos ita transmittis. O quantum nos honorasti, quan
25 tum te diligere, venerari, laudare, q̃ incessibiliter tibi gratias referre tenemur. ¶ [Venerandum]
quoq; sancta confitetur ecclesia [tuum verum & vnicum filium] qui est æterna sapientia tua
inaccessibilis sapientiæ altitudo, abyssalis profunditas, incomprehensibilis latitudo æternaq;
longitudo, quoniamquidem sapientiæ eius nec numerus, nec vllus est finis. Infinita est o vni Psal.146
genite dei scientiæ tuæ multitudo quam nullus penetrat intellectus, à qua oĩm fluxit ordo reꝝ
oĩm specierum coordinatio, totiusq; mundi speciosa & ordinata dispositio. Gyꝝ cœli circuis, Eccl.24
ludis in orbe terraꝝ attingens à fine vsq; ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Qui Sapien.8
quamuis in mentibus beatorum tanquam in thronis pulcherrimis commoreris, tñ esse cum fi Prouer.8
lijs hominũ tuas delitias esse protestatis. Tu lux vere immensa, puritas incontaminabilis, nulli
permixta

Iohan. 1 permixta, ſanctitas in ſe ſubſiſtens, inuariabiliter ſeparata. Te mentē illuminante ſerenat, ſplē
1. Iohan. 1 det & contēplatur: tua illūinatione ſubtracta obtenebrat peccat & labitur. In mundi guberna D
tione, ordinatione tāq; diuerſorum entiū connexione glorioſe reſplendes. In vniformi cœlorꝫ
motu vniuerſorꝫque gubernatu inclyte repſentaris, ſole, imo vniuerſis ſingulisq; creatis ſimul
acceptis, in infinitū ſpecioſior, incomparabil'r delectabilior, pulchrior atq; ſplēdidior eſse co
gnoſceris. Nā te ſol & luna vniuerſaq; mirantur aſtra. i. mirari nos faciunt, qa te opificē ſuum
multo ſe pulchriorē demonſtrant. O ſi delectabile eſt contemplari ſyderꝫ ordinē, ſtellarꝫ clari
tatē, planetarꝫ decorē, ſolis ſplendorē, lunæ candorē, cœlorꝫ ornatū, colligantiā elementorꝫ, ſpe
cies rerꝫ, ſingulorꝫ harmoniā, corporū formationē, formarꝫ perfectionē, q̃ tunc delectabile eſt
tuā conſiderare pulchritudinē & maieſtatē horꝫ oīm cauſam. ¶ Sanctū quoq; confitetur para
cletum ſpm̄] ſummā bonitatē, immēſam pietatē, mellifluū amorē, oīs boni largiſsimū fontē iu 16
giter manantē, ſeptēplicis grę p̄cioſum lumen, oīm etiā pfundiſsimorꝫ dei ſcrutatorē, mellifluū
cœleſtis paradiſi riuulū, patris & filij infinitæ dulcedinis ſpiraculū, ſuaueq; charitatis vinculū,
Iohan. 3. q vbi vult ſpirat: nec tñ vnde veniat cognoſcit, aut quo vadat: q deniq; ſingulis put vult diui
1. Cor. 12. dens, oīa in oībus operatur. Ipſe ſup Chrm̄ baptizatū in columbia ſpecie apparuit, & aplos in
Matt. 3 die pentecoſtes oīm linguarꝫ eloquio peritos reddidit, oēmq; veritatem docuit: eoſdēq; pri' q
Actu. 2. dem literarꝫ inexpertos & ineruditos, repentino afflatu ſuo totius mundi doctores effecit, tu
Iohan. 16. baſq; altiſonas, legē euangelicam per totū mundum perſonantes. Deniq; clariſſimū iubar eſt
à te deo patre, increato lumine & ſplendore gratiæ tuæ, à filio vicȝ tuo procedens: vtriq; cōſub
ſtantialis, coæq̄lis & coæternus amor & nexus vtriuſq;, qppe qui cum vtroq; & in vtroq; ado E
ratur & cōglorificatur: ab vtroq; totā & vniuerſum perfectam abſolutamq; deitatem, bonita
tem, ſapiam, æternitatē cæteraq; eſſentia cōmunicans. ¶ Tu rex gloriæ Chre] ſplendor, patris 17
Sap. 7. candor lucis æternæ: lumen de lūine, lumen verꝫ, lumen ſanctū, lumen delectabile, lumē admi
Hebr. 1 rabile & ſupmirabile, quod illūinat oculos angelorū: quod non niſi à purgatiſſimis videri cor
Eccls. 11 dibus poteſt. Beati mundo corde, qm̄ ipſi illud videbunt. O lux q̃ non vidit alia lux: lumen q̊d
Mat. 5. non vidit aliud lumen: lux q̃ obtenebras lucē, cuius cōparatione oē lumen tñbræ ſunt, cui oēs
tñbræ lumen: cui (pp diuinæ eſſentiæ tuę claritatē) oīs obſcuritas lux eſt: ipſa qppe diuina eſſen
tia tua ſubſtantialiter lux eſt infinita. & claritas ſuppleniſſima. O lux beatiſſima, obſcura viſi
bilia faciens, tñbroſa illuſtrans, & opaca clarificans. O lux ſumma & plena, lux ęterna atq; im
menſa, lux ſupſplendidiſſima & ſuppulcherrima, lux q̃ in teipſa infinita claritate reſplēdes: lux
pura, in q̃ nullæ ſunt tenebræ, nulli defectus nullusq; terminus lucis: lux ſupdelectabiliſſima, ſu
1. Iohan. 1 pergaudioſiſſima & ſupbeata, q̃ omnem lucē creatā, ſenſibilē ac intelligibilē incomparabili pu
ritate tranſcendis, infinita claritate excedis, & ſupereſſentiali ac ſuperignoto ſplendore exupe
ras. O lux amabiliſsima, deſiderabiliſſima & delitioſiſsima, q̃ta ſynceritate in teipſa refulges, q̃
ta claritate oīa æternaliter inuariabiliterq; conſpicis, q̃ vere & intenſiue infinita delectatione
pfrueris, q̃ iucūdiſsimā vitā ducis, q̃ ſtabili ſecuritate libertate ac nobilitate ornaris, q̃ conſuma
ta pfectiōe o rex gloriæ Chre ſubſiſtis. A te, in te & p te oīa ſunt, oīa ſubſiſtunt virtute tua (oīa
Iohan. 1. em̄ per te facta ſunt, & ſine te factū eſt nihil) Cœlū imples & terrā maieſtate gloriæ tuæ: nec tñ
Iſaiæ. 6. ſentiri potes aut videri: oīa ipſe ſentiens, videns & ſciens: qppe qui per eſsentiā, præſentiā potē F
Iob. 42. tiamq; tuā, ſp & vbiq; ades. Nihil eorꝫ quæ facta ſunt, fiunt, aut fieri poſsunt ignorans: omnia
em̄ ex te ſunt, in te viuunt & eſse habent: ideoq; & ipſe habes in te oē eſse: quod in te eſt omni
no incommutabile, nec præteritum recipiens nec futurum, ſed præſens ſolum: quo fit vt diui
nus intellectus tuus non diſcurrat ab vno in aliud, ſed om̄ia ab æterno tibi præſentia ſunt, nec
cadere poteſt in te vlla obliuio. Et quia eſse tuum penitus eſt infinitum, ipſumq; cōtinue intel
ligis, ideo ſemper infinitum intelligis: cumq; in tuo eſse ſit totus mundus & quicquid adhuc eſ
ſe poteſt, ideo ipſum intelligens ſimul totum intelligis mundum, & quicquid in eo eſt ſeu eſse
poteſt, infinitosq; exiſtentiæ gradus: omnes ſpecies, naturas omnes, omnia indiuidua, & quic
Pſal. 146 quid eſt, fuit, vel futurum eſt. Vno igitur intelligentiæ obtutu terribilis diuinæ maieſtatis tuæ
oculus videt, numeratq; totam arenam maris, pluuiarum guttas, omnes terrę partes, cœli ſtel
las, virtutes & curſus eorum: omnes dies ſeculi, horas & dierum momenta: omnes denique ho
minum, angelorum & dæmonum cogitatus, intentiones occultiſsimas, ſingulorum opera, v
ba & minima quæque deſideria. O quanta nobis eſt indicta probitatis neceſsitas (ſi diſsimula
Hebr. 4. re noluerimus) cum cuncta agamus ſub oculis tuis cuncta contemplantibus: Omnia enim nu
Iohan. 1 da & aperta ſunt oculis tuis, & quicquid abditiſsimum eſt, clariſsime comprehendis. ¶ Tu pa 18
Iſaiæ. 11 tris ſempiternus es filius] id eſt, verbum dei patris deo patri coæqualis, conſubſtantialis & co
Iſaiæ. 7 æternus, & ipſe puer paruulus ex ſemine Iſrael vnus Emmanuel, nobiſcum deus. O quæ eſt il
Mira contemplatio Iohan. 1. la noſtri generatio ſaluatoris, qua gignenti patri coæternus eſt, quia in principio erat verbum

& ver

A & verbum erat apud deū,& deus erat verbum. O quod est hoc verbū quod dicturus antea nō
silebat:quo dicto,non siluit qui dicebat:quod est verbū sine tempore,per quod facta sunt tem-
pora verbū quod labia nullius aperuit cœptū,clausit vel finitum, verbum quod initium non
habet ex ore loquentium,& aperuit ora mutorū: verbum quod linguis gentiū disertis non sit,
& linguas infantium disertas facit. Quænā est illa generatio,cui pater moriendo non cedit,q̄
non eum viuendo p̄cedit? Leuemus charissimi ad eum quantum ipso iuuante possumus,ani-
mam nostram,si quo modo capere valeamus & natum non p̄uenientem q̄ gignit, & gignen- Psalm.25.
tem non subsequētem qui gignitur patrem & filium:nec pariter patres,nec pariter filios & pa
riter æternos:non vtrunq; generantem nec vtrunq; nascentem, sed alterū sine altero non vi-
uentem:& patrē sempiternum genuisse,& filium sempiternū natū esse cogitemus si valemus:
si non valemus,credamus. Cuius ergo mentis acies illū nondum capit fulgorem. Generationē Isaiæ.53.
eius quis enarrabit? Sed & verbum caro factum est,& habitauit in nobis,sequitur. ¶ [Tu ad li Iohan.1.
29 berandū suscepturus hominē,non horruisti virginis vterum] Parum reputās ad opus nostræ
redemptionis consumandū Cherubim aut Seraphim mittere, seu vnū ex angelis tuis destina-
re:sed ipse ad nos p̄ mandatū patris venire dignatus es,non despiciens in hoc mortalitatis no
stræ ergastulum,tuam inclinare altitudinem vbi nostram gustares,& absorberes miseriā,nos
q; repares ad ad gloriam. Quocirca & vltra omnium infirmitatū seu iniuriarū molestias,q̄s
diuina dignatione pertulisti,& hanc similiter sicut tempore primā, sic etiam hūilitate maximā
voluisti perferre:quod vicz in vtero concipi virgineo,atq; decem mensiū tempore in eo tu ma
B iestas incircumscripta passa es te contineri. Vbi enim sic te exinaniuisti,aut q̄n ita penitus à te-
ipso defecisse visus fuisti? Tāto tempore nihil,tu æterna patris sapientia (per quā condita sunt Iohan.1.
vniuersa & disposita) loqueris:nihil virtus diuina manifestum operaris,nullo signo visibili di Ester.13
uina maiestas tua (quæ clausa latet) proditur? Non sic dulcissime Iesu nō sic in cruce visus es in
firmus,vbi quod infirmum tuum fuit,statim fortius omnibus hominibus apparuit:q̄n & mo-
riens glorificas latronē,& expirans inspiras centurionem: q̄n horarius dolor passionis tuæ nō Matth.27
solum compati facit elementa creaturarū, sed etiam contrarias fortitudines subigit æternorū
passioni dolorum. In vtero autem sic es quasi non sis:sic oīpotens virtus vacas,quasi nihil pos
sis,& verbum sempiternum sub silentio te premis. Porro intuentibus nobis amantissime Iesu
vnde venias,apparuit inęstimabil' dignatio tua,& penitus inexcogitabilis,quod in carceris hu
ius horrorē,tanta celsitudo descendere dignata es. Magnum profecto aliquid in causa fuit, vt
maiestas tanta de tam longinquo,de sinu videlicet dei patris, & de æternis regalibus sedibus
in locum tam indignum descendere dignareris. Plane magnum aliquid,quia misericordia
magna,quia miseratio multa,quia charitas copiosa. Ad quærendam quippe ouem centesimā
properasti,non locum mutando (qui in mundo eras, & mundus per te factus est) sed præsen Lucæ.15
tiam tuam per carnem nobis exhibendo. Et quasi parum esset te patrem nostrum esse, etiam Iohan.1.
frater esse dignatus es, vt & nos (per perditæ originalis iustitiæ à te factam restitutionem) esse- Baru.3.
mus filij dei & hæredes cohæredesque tui. O beata fiducia,o tutum refugium,iudex noster fa-
ctus frater noster:mundi saluator,factus est frater noster:& mater dei,mater est nostra:mater Roman.8
C eius in quo solo speramus,quem solum timemus,mater est nostra:mater inquam eius qui so-
lus saluat,solus damnat,mater est nostra. O qua certitudine debemus sperare:qua consolatio
ne possumus timere,cum nostra siue salus siue damnatio de tā boni fratris,deq; tam piæ ma-
tris pendeat arbitrio. Vnde hoc nobis,qua iustitia,quo merito,vt deus maiestatis p̄ vilissimis
cineribus fieres vermis contemptibilis? Nō aliter profecto quàm gratis: quia tuæ bonitati in
finitę immensæq; charitati ad nos sic placuit,fecisti:vt vel inde te diligeremus,quia prior nos
p̄ueniens dilexisti. Nihil enim boni ante feceramus, vnde talia dona mereremur. Magis quia Psalm.21.
non gratis inferretur nobis supplicium,ideo gratis præstitum est beneficium. Nihil præcesse 1.Iohan.4
rat in meritis nostris,nisi vnde damnari debueramus. Tu autem domine non propter iustiti Titum.3
am nostram,sed propter infinitam misericordiam,per lauacrum regeneratiōis saluos nos fe-
cisti. Nam. ¶ [Tu deuicto mortis aculeo] passus pro nobis passione generalissima:quia in om̄i
30 bus membris corporis,& animæ viribus etiam supremis quo ad animam, quæ vsq; ad mor- 1.Petr.2.
tem fuit contristata:passione etiam ignominiosissima,nam crucis patibulo fuisti affixus,inter Mat 26.
latrones nudus suspensus,in loco deniq; inhonestissimo,&c. Passione acerbissima quoq; pro Marci.14.
pter complexionis tuæ teneritudinem,pœnarum protractionem contumeliarumq; exagge
rationem. Quia etenim voluisti passiōe & morte tua genus humanum reconciliare deo patri Isa.53
tuam q; nimiam erga nos charitatem ostendere,atq; in omnibus nos ædificare, sanare & ad Ephe.2.
iuuare,decuit te talem subire passionem,quæ patris esset maxime honoratiua, tuæ charitatis
p̄cipuæq; perfectionis ostensiua,hominibusque ædificatiua & auxiliatiua. Hoc autem genere
passionis

passionis & mortis excellentissime deum patrem à nobis exhonoratum iterum honorasti: & tanto plane excellentius, quanto pro iniuria ei in peccato illata copiosius satisfecisti. Offensus D nanq; tanto plus honoratur, quãto offensa plenius castigatur. Vt ergo deum patrem summe venerareris (pro hominum satisfaciẽdo peccatis) amarissimam voluisti subire passionem: cõmendareturq; eminẽtius eximia illa, quam deo patri exhibuisti, obediẽtia, factus eidem obediens vsq; tam horribile genus mortis: plenitudinem quoq; erga nos infinitæ charitatis tuæ hoc ipso demonstrasti, efficacissime nos ædificasti, iuuisti atq; sanasti, summæ obedientiæ, in cõcussæ constãtiæ, inuictę fortitudinis exẽpla exhibuisti: & [apuisti credẽtibus regna cœlorũ] quo enim plura & grauiora passus es, eo plus meruisti ac deo patri (tuum nobis meritum cõmunicans) exuberantissimam miserendi nostrorum pauperrimorum occasionem præbuisti Potuisses vtiq; omnipotens deus multo minori labore & dolore nos redemisse (puta vnica sanguinis guttula seu gemitu vno) si diuina vti potestate voluisses: verum vt sciremus quantum deliqueramus, quantum à te diligebamur, quantiq; nos æstimares, tale genus mortis elegisti (vile profecto esse non potest quod filij dei sanguine comparatur) sciremus quoq; qd tibi deberemus, qui pro peccatoribus, pro perditis, pro ingratis tantis te dignatus es exponere passionibus, tam diræ morti te tradere: q̃tenus ab æternis nos cruciatibus liberares, & ad tui immediatam fruitionem, beatificam visionem, superdesiderabilemq; illam tui perfectam perpetuamq; possessionem, perduceres. O quid in ostensionem nimiæ charitatis tuę erga nos facere debueras & nõ fecisti? Tu singularis & infinita maiestas mori voluisti, vt viueremus: seruire, vt regnaremus: exulare, vt amissam patriam, cœlestem scilicet habitationem recuperare E mus: & vsq; ad seruilissima quæq; inclinari, vt nos super omnia opera tua cõstitueremur. At

Erectio spei. tendamus charissimi ad iudicium dilectionis dei, ꝑmissionis tales arras accepimus. Vnicus ꝓ

Roman.5 quibus mortuus est? vtinam pro bonis, vtinam pro iustis. Sed quid? Etem̃ Christus, ait apostolus, pro impijs mortuus est. Qui donauit impijs mortem suam, qd seruat iustis nisi vitam suam? nõ putemus ergo deum pro minimo habere hominem, propter quem mori voluit vnicum suum. Quapropter se erigat humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat, saluus non ero. Qui promisit, deus est, & venit vt promitteret Apparuit hominibus, venit suscipere mortem nostram, promittere vitam suam. Quid tibi ꝓ

1.Timo.3 Titum.2 misit deus o homo mortalis? quia victurus es inæternum: nõ credis? crede, plus est iam quod fecit, quàm quod promisit. Quid fecit? mortu⁹ est pro te. Quid promisit? vt viuas cum illo. Incredibilius est quod mortuus est æternus, quàm vt inæternum viuat mortalis: iã quod incredibilius est tenemus: si propter hominem mortuus est deus, nõne victurus est homo cũ deo? Non est mortalis victurus inæternum, propter quem mortuus est qui viuit inæternũ? ¶ Tu ad dexteram dei sedes] excelsior omnibus angelis factus, qui adeo pro nobis te humiliasti hic 21 in terris, quatenus reuocares ad te lapsam naturam nostram quam indueras vbi ꝓ nobis mo rereris, vt nos iterum indueres vbi tecum viuamus: induisti te morte in virginitate matris, vt

Psalm.31 nos vita indueres in æqualitate patris. Lętamini in domino charissimi, quiddam nostrum iã

1.Petr.2 sursum est: quod hic accepit Christus vbi crucifixus est, vbi mortuus est pro nobis. Iam quæ dã primitiæ nostræ præcesserunt, non dubitẽmus qn secuturi simus, visuri claritatem illã q̃ ha F

Iohan.17. buit apd̃ patrẽ añq̃ mũdus fieret. Figamus igit ibi desideriũ nr̃m, q̃ adhuc neqmus inferre conspectũ: vbi. s. natura nr̃æ hũilitatis vltra cũctarũ altitudinẽ ptãtũ ad dei p̃ris ẽ ꝓuecta cõsessum [in gloria p̃ris] vbi supbeatissime, supuoluptuosissime teipm intuẽdo, cõspicis te oĩbus interminabiliter p̃eminere, oĩa incõparabilr̃ transcẽdere, à nullo penitus dependere, nulliusque in

Psalm.15. digere. Cætera ꝟo cũcta sic egere tui, vt absque tua cõseruatiõe atque impło nec ad momentũ possint durare. O q̃tũ gaudes in teipso supgloriosissime Iesu, cõsiderãs te in oĩ nobilitate, cũ infinita plenitudine pfectissimũ, & superpfectissimũ eẽ, bonitatẽ immẽsam, oĩpotentẽ virtutẽ, supsanctissimã mentẽ, cũ deo p̃re & spũ scõ vniuersoꝝ fontale principiũ, pulchritudinis immẽsæ suauitatis & gloriæ illimitatæ. Cõsiderãs denique q̃d tuæ dignitatis, autoritatis, clemẽtię, libertatis, opulẽtiæ, securitatis, æternitatis, iustitiæ, ꝑexcellẽtiæque tuæ nullus sit finis, nulla mẽsura, nullũ obstaculũ, in teipso nimiꝝ voluptuosissimo, & (vt sic loqr) tẽpestuosissimo ac impetuosissimo gaudio prsus exuberas: atque lætitia mẽtis intẽsiue & vere imẽsa redũdas. Propriã ꝑterea bonitatẽ (cũ sit immẽsa) infinita delectatiõe amas: q̃ q̃to pfectius frueris pleniusque eã possides, tãto copiosius iucũdaris. Ineffabilis itaq;, inexcogitabilis incõphẽsibilisq; est dignissime Iesu beatitudo tua, oẽm sensum inęstimabilr̃ supans, oẽmq; mẽtis creatæ capacitatẽ infinite trãscẽdẽs, oĩ creato intellectui inexpta, soliq; diuio intellectui tuo notat cõparatiõe cui⁹ creata oĩs felicitas velut tristitia & defectus reputat. Quocirca cõstat te solũ substãtialr̃ eẽ felicẽ ac ꝑinde scđm te totũ eẽ beatũ, nec esse aliqd in te, q̃d nõ sit interminabilis, incircũscriptibilis & incompre-

A cõphẽſibilis btitudo:ſed qcqd in te eſt,id oĩmõ eſſe infinitã hilaritatẽ, illimitatã iucunditatẽ,
ſempiternã voluptatẽ,æternaľr plenã,viciſsitudinẽ nõ admittentẽ,menſurã modũ ac terminũ
neſcientẽ.O q̃tũ & q̃ vehementer in hoꝝ cõtẽplatione nobis gloriandũ eſt,tanto vtiq; vehe
mẽtius,q̃to te diligere p̃ oĩbus ardẽtius affectuoſiuſq; debemus.Qui inde. ¶[Iudex crederis]in
22 nubibus cœli[eſse vẽturus] vt ſicut vltra oẽm ſpẽ,vltra oẽm exiſtimationẽ benignitas tua ap- Tit.1 & 2.
paruit,ita ſimilẽ iudicij tui expectemus diſtrictionẽ,attendentes ex magnitudine indulgentiæ
magnitudinẽ vltiõis tuæ:benignitatẽ attñ tuã p̃erogaſti,vt per eã recõciliati,ſeueritatẽ tuã vi-
deamus ſecuri.Veniſti nãq; in primo aduẽtu(cũ inter hoĩes hõ viſibilis apparuiſti) in hũilitate Baru.3.
p̃pterea iudiciũ tuũ ſublatũ eſt:veniens aũt in ſcđo,ſed in virtute:veniẽs(inq̃) cũ angelis & ar- 1.Theſ.4
chãgel',cũ p̃ratibus & v̈tutib⁹ & cũ oĩ cœloꝝ militia, ſedebiſq; ſup ſoliũ excelſum & eleuatũ,a- Iſaiæ.6.
deo vt ab vniuerſis valeas intueri:iudicabis plane orbẽ terrę in ęqtate,& pp̃los in veritate tua
Appẽdes ſinguloꝝ merita ſingulis propria reddens,nullũ relinq̃ns malũ impunitũ,nec bonũ Pſalm.95.
vllũ irremuneratũ.O q̃ta tũc pc̃tõꝝ cõfuſio erit,aduertendũ nũc eſſet, cũ ad iudicãtis imperiũ Pſalm. 19
aperient libri conſcientiaꝝ,fientq; nota oĩbus delicta ſinguloꝝ.Oẽs,inq̃t apl's,ſtabimus ante Roma.14
tribunal Chr̃i,&tũc recipiet vnuſqſq; p̃pria q̃ geſſit in corpore,ſiue bonũ ſiue malũ.O q̃ta tũc
erit gloria iuſtis,q̃ ineffabilis exultatio,qñ ipſe dñs virtutũ,dñs ſabaoth,rex gloriæ deſcẽdet ad Pſalm.79. Iſaiæ.6.
reformãda corpa nr̃a & cõfigurãda corpi claritatis ſuæ:qñ,inq̃,creator vniuerſitatis,q̃ p aĩab⁹ Philip.3.
iuſtificãdis hũilis añ venerat & occultus,p̃ miſera carne glorificanda ſublimis veniet & mani-
feſtus,non iã(vt dixi)in infirmitate ſed in gloria & maieſtate ſua.Quouſq; igitur caro miſera
B tranſitorias & caducas q̃ris conſolationes(imo deſolatiões) ſi forte cõtingat repelli & indignã
iudicari hac gloria:magis aũt nihilominus ineffabili inæternum excruciari pœna? Proiñ cha-
riſſimi cõſideremus cũ tremore mõ qd erit de nobis in die nouiſſimo,qñ cõtra nos de cogitati-
onibus loq̃tur conſcia,qñ de cũctis actiõibus nr̃is malis accuſabũt elemẽta,qñ contra nos crux
Chr̃i portabit in teſtimoniũ:qñ verbera ipſius cõtra nos clamabũt,vulnera eius allegabũt, cla
ui loquentur,cicatrices conq̃rent:tũc vndiq; erũt anguſtiæ. Hinc pc̃tã accuſantia,inde terrẽs
iuſtitia:intus vrẽs conſcia, foris mundus ardẽs:intus iuſtitia iudicãtis terrens. Et ſi iuſtus vix
ſaluabit,impius & pc̃tõr vbi apparebunt?in q̃ partẽ ſe p̃mentlatere erit impoſſibile,apparere
intolerabile.Eia ſeparemus nos mõ à mundo,vt tũc poſſimus manere cũ Chr̃o:fugiamus mõ 1.Petr.4
à mũdo,vt ſequamur deũ:declinemus mõ prauoꝝ ſocietatẽ & conſortia, vt tũc ſeq valeamus
btõꝝ agmina,Am̃.Quæ mõ ſequuntur,or̃ones ſunt,vt laudantes dñm ip̃m inuocemus in ad
iutorium,ſicut ſcriptũ eſt:Laudans inuocabo dominum,&c.idcirco paucioribus abſoluenda. Pſalm. 17
¶[Te ergo quæſumus famulis tuis]à te ex nihilo creatis, ac proinde ſemper ex natura propria
23 ad nihilum tendentibus,atq; in quolibet inſtanti (niſi omnipotenti manu tua ſuſtẽtent) ſicut
ex nihilo prodierunt,iterum ad nihilum decaſuris: & quicq̃ cogitare velle,aut p̃ficere à ſeipſis
tanquam ex ſeipſis omnino inſufficientibus[ſubueni] Nam ſolus omnium operationum,co-
gitationum,volitionumq; principium & motor es,principaliter operando,ſpecial'r inſpirãdo
efficaciter adiuuando,imperialiter aſtringendo,exemplariterq; excitando. Omnia enim opa Iſaiæ.26
C noſtra iuxta prophetæ teſtimonium operaris in nobis,concurrente tñ proprij arbitrij nr̃i con
ſenſu.Per noſmetipſos vero nihil poſſum⁹,niſi peccare,mori,operaq; tua deſtruere,ſeu nimia
indeuotione ea permiſcere,vt oẽs iuſtitiæ noſtræ ſint tanquam pannus menſtruatæ coram te
Eia ergo benigniſſime Ieſu ſubueni famulis tuis licet indignis,alium tñ dñm p̃ter te non agno Iſaiæ.64.
ſcentibus[quos precioſo ſanguine redemiſti]applicando nobis tuæ paſſionis merita,delendo
& lauando culpas noſtras in ſanguine tuo,qui eſt ſatiſfactio pro peccatis,meritum noſtrum&
pro omnibus bñficijs tuis collatis & conferendum copioſiſſima retributio.Quod enim geſſiſti
in carne paſſibili,nihil tibi profuit ad ſatiſfactionis meritum, nihil ad beatitudinis cumulũ mi
litauit:Non enim quod deberes habuiſti,neq; ſupra id quod eras,aſcendere potuiſti. Proinde
liuores & dolores tui noſtra ſunt merita (nam vulneratus eſt propter iniq̃tates noſtras, attri- Iſaiæ.53
24 tus propter ſcelera noſtra,& liuore tuo ſanati ſumus)profectus tuus noſtri eſt cauſa.¶[Aeter-
na fac cum ſanctis tuis gloria mũerari]fac nos de pelago ad littus,de exilio ad patriam, de car
cere ad palatium peruenire:optata iam requie perfruentes,vt videamus te deum noſtrum,qui
nos ad te feciſti,qui ſaluaſti & glorificaſti nos. Tu es hæreditas noſtra, poſſeſsio felicitatis no- Deute.18.
ſtræ,qui promiſiſti nobis à labore requiem,à ſeruitute libertatem,à timore ſecuritatem,à mœ-
rore conſolationem,à morte reſurrectionem,& in reſurrectione plenum & indeficiens gaudi
um:cuius curſus eſt ſine termino,vſus ſine faſtidio,& ſub antiquis perpetuiſq; gaudijs ſp̃ no-
ua iucũditas,& ſine amittendi timore cõtinua felicitas. O gaudiũ ſup gaudiũ gaudiũ vinceng
omne gaudiũ,videre tot ſanctos innũeros, ſingulos ſup ſolis fulgorẽ lucentes:videre te deum
nr̃m,te habere inæternum & vltra in p̃mium,immortalitate veſtiri,&de te pane viuo eternali

ter ſatu-

ter saturari. O qualis hæc cœlestium regnorum voluptas, sine timore moriendi, & cũ æterni
tate viuendi. O q̃summa & perpetua felicitas tibi enim est actio nõ operosa, reqes non desidi- D
osa, & sine defectione atq; fastidio laus tua sempiterna: & vt vna dicam, ibi erit cumulus feli-
citatis, lætitia sempiterna, corona decoris, brauium felicitatis, reqes opulẽta, pulchritudo pa
Isaiæ. 32. cis & supereminens gloria. Vna erit oĩm lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus & amor æ-
nus. Tũc patebit tua veritas, implebit oĩa charitas, eritq; integra corporis & aĩæ sanitas: vnũ
cum angelis & beatis oĩbus gaudiũ nobis, vnũ conuiuiũ, colloquiũ vnũ. Non lãguebit amor,
nec liquefiet dilectio præsentibus omnibus bonis: nec vlla erit vltra dilationis afflictio, bea-
tifica siquidem diuiæ maiestatis tuæ p̃ntia oĩbus erit omnia. Eritq; communis oĩm potentia
sapientia pax iustitia & intelligentia. O q̃ũo tunc delicijs affluemus in illa diuiæ claritatis tuæ
stupenda cognitione. O q̃ũo mirabimur in nostri ipsius delitiosa consideratione, angelis iam
ipsis similes effecti: q̃ũo dilatabimur in omnium creaturarũ perfecta speculatione. O q̃ digne
Psalm. 83 dictum est dñe deus meus de te: Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Quæ enim ligua
dicere, vel quis intellectus sufficit capere illa supernæ ciuitatis tuæ quanta sint gaudia: angelo
rum tuorum choris interesse, cum beatissimis illis spiritibus gloriæ maiestatis tuæ assistere, p̃
sentem vultum tuum cernere, te incircumscriptum lumẽ videre, nullo mortis metu affici, mu
Psalm. 27. nere incorruptionis perpetuæ lætari. ¶ Saluum fac populum tuum domine,] qui abundãtia 25
pietatis tuæ merita supplicum excedis & vota (in q̃ solo est tota salus, vita & resurrectio no-
Ephe. 2 stra, per quem saluati & liberati sumus) conseruando famulos tuos & gubernando quos san-
guine proprio mercatus es [& bñdic hæreditati tuæ] misericorditer à peccato commisso, à car
nis fragilitate & sensualitatis corruptione: à pœnaq; pro culpis commissis debita eam liberan E
do, atq; contra mundum, carnem, & diabolum roborando. ¶ Et rege eos & extolle illos vsq; 26
in æternum] cor nostrum dilatando, appetitum expandendo, mentis sinum distendendo, ha-
bitaculum cordis nostri amplificando, animam nostram supra omnia caduca, terrena, vana
ac materialia eleuando, vltra cuncta creata consurgere faciendo, quatenus vsq; ad te dñm to
tius maiestatis volare, ac p̃uenire valeamus: tibi vniri, in te transformari, tibi indissolubiliter
immediate ac intĩe colligari, vt tu solus mentes nr̃as inhabites, teneas, possideas, tuæq; sanctis-
simę voluntati per omnia conformes. ¶ Per singulos dies benedicimus te] ex consideratione 27
eximiæ immensæq; virtutis & charitatis tuæ, qua hominem à casu redemisti: angelorum nũe-
rum ex hoĩbus redintegrasti, angelorumq; ruinas siue mansiones reparari atq; repleri ex no
bis ordinasti, & vt angeli prædictæ reparationis quodammodo ministri forent, eos ad singu-
Hebr. 1. lorum hoĩm custodiam deputasti. ¶ Et laudamus nomen tuum in seculum & in seculum se-
culi] de te, & in te solo cordialem complacentiam habendo, de immensa perfectione incõpara 28
biliq; excellentia tua intime exultando, sup infinitæ beatitudini tuæ mentaliter congaudẽdo,
volentes, fauentes appetentesq; te ens esse simplicissimũ, actualissimũ, in oĩ bonitate, felicita-
te & gloria, infinite p̃fectũ ac p̃fecte infinitum: oẽmq; sapientiã, oĩpotentiã, opulentiã, virtutẽ,
pacẽ, gaudiũ (& quicq̃d perfectionis de eo superius descripsimus) cum immẽsa plenitudine ti-
bi soli inesse atq; cõpetere: oẽm quoq; honorẽ, adorationem, gratiaru; actionẽ & gloriam tibi
exhiberi: zelo te honorandi in omnibus vehementer feruentes, nosipsos cultui tuo ex toto mã F
cipantes, propriã voluntatẽ nostrã diuino bñplacito tuo conformãtes, amore tibi libẽtissime
agentes, patientesq; q̃cq̃d p̃ tuo honore est tibi placuerit, atq; pro posse euitantes impediẽtes
Eccl. 15 q; q̃d displicere tibi posset. Istud est vere dñm deũ nr̃m laudare. Quapropter studeat vnusq̃sq;
Psalm. 50. has semper in se virtutes possidere: non eñ speciosa laus in ore peccatoris esse potest. Ideoq;
Psalm. 55. ¶ Dignare domine die isto sine peccato nos custodire] Nam sensus & cogitatio hominum (vt 29
tibi optime cognitum est, qui agnoscis figmentum nr̃m) ab adolescẽtia sua ad malum prona
sunt. Propter primorum enim parentum p̃uaricatiõem, religati in huius vastitatẽ exilij, in in
numeros corporis & aĩæ languores necessitatesque q̃ plurimas incidimus. Insuper & aliã pa-
timur legẽ in mẽbris nostris repugnantẽ legi mentis nostræ, captiuantem nos in legem pecca
ti: sicque miseri p̃prijs iã meritis exigentibus, heu nobisipsis cõtrarij sumus, & à te dño deo nr̃o
Gene. 8 auersi, ea quæ nolumus faciẽtes. Sed ne sp̃ proficiamus in deterius atque in nihilũ redigamur
Psal. 102 aboleaturque funditus diuina imago tua, q̃ in nr̃a fueramus insigniti origine. ¶ Miserere nr̃i 30
Gene. 3 dñe] culpas & cõmissa p̃ctã dimittendo [miserere nr̃i] præueniendo, subueniendo & subseq̃n
Roman. 7 do seu conseruando, ne iterum in alia incidamus peccata. Nam tu solus es, qui oĩpotẽtiam tu-
am parcendo & miserendo maxime manifestas: proprium enim tibi est misereri ip & parcere
ob fœcunditatem infinitæ bonitatis tuæ, nequeuntis se in se continere. Eia ergo miserere nr̃i,
pœnas in purgatorio debitas plene remittendo, misericordiamque tuam largiendo. Ergo,
Psalm. 32. ¶ Fiat misericordia tua domine super nos] educendo nos de carcere isto, deque corpore mor- 31
tis hu-

A tis huius liberando vt confiteamur nomini ſancto tuo,& per ſimilitudinem gloriæ tuæ nos ti Pſal.105
bi aſſimilando,quatenus te fruentes,te videntes,te poſſidẽtes,& ſicuti à te cogniti ſumus te vi= 1.Cor.13.
ciſſim cognoſcentes,te perfecte,atq; puriſſime diligamus,te amplius non offendamus,te fruẽ= Pſalm.4.
do in te ſolo requieſcamus,perpetuoq; cum omnibus ſanctis te ſynceriſsime laudemus & glo=
rificemus in æternum[quemadmodum ſperauimus in te]vt in vero capite noſtro,qui pro ſal= Ephe.3
uandis membris incarnari,naſci,paupertate & labore affici,perſequi,contumelias & oppro= Pſalm.30.
bria pati,flagellari,coronari,crucifigi, mortemque tandem ignominioſiſsimam ſubire digna
tus eſt quatenus perfectæ dilectionis ſublimitas fulgeret in te:vt in eo qui ſolus perfectæ ami=
citiæ ac inuiolabilis charitatis iura ſeruaſset , quæ amantium cordis penetralia replerent.
Cum enim dilexiſses tuos qui erant in mundo , in finem dilexiſti eos : excellentiorem quippe Iohan.13.
in fine vitæ tuæ dilectionem erga nos exhibuiſti,quàm in primordio egeris,vt in cordibus no
ſtris arctius infixa maneret . Quod enim ex corporali actiõe deerat,ex immenſitate operis in
fine tuo ſuppleuiſti. Talia quippe tunc geſſiſti, quæ mortalium omnium ſibi valeant vendica
re affectum. Tunc enim amore noſtri deriſus,conſputus,colaphis & alapis cæſus eſt vulnera= Iſaiæ.53.
tus propter iniquitates noſtras,attritus propter ſcelera noſtra(ſoluens quę ipſe non rapueras) Pſalm. 68
liuore & dolore tuo nos ſanaſti , & precioſo ſanguine tuo ex infinita charitate pro nobis effu= Iſaiæ.53.
ſo,nos ab æterno interitu redemiſti , cœleſtiſq; regni participes hæredes dei patris & cohære=
32 des tuos feciſti,ergo. ¶ In te domine ſperaui]nõ in meritis proprijs, ſed in profundis vulneri Roman.8 Pſalm.30.
bus tuis,in quibus mihi eſt tuta & firma requies,ſecurus illic habito: patent enim mihi per ea
B miſericordiæ tuæ viſcera,in quibus viſitaſti nos oriens ex alto. Vulnera nanq; tua plena ſunt Lucæ.1
miſericordia,plena pietate,plena omni dulcedine. Foderunt manus tuas domine & pedes tu= Pſalm.21.
os,& latus tuum lancea perforauerunt, Per has rimas licet mihi guſtare quàm ſuauis ſis domi Matth. 27
ne deus meus:quoniam plane ſuauis es & mitis,multæq; miſericordiæ, omnibus te inuocan= Pſalm.33. Pſalm.85
tibus in veritate:omnibus inquirentibus & maxime te diligentibus. Copioſiſſima mihi data
eſt redemptio in ſanguinolentis vulneribus tuis,magna multitudo dulcedinis,plenitudo gra
tiæ,perfectio virtutum:& ideo[non confundar in æternum]Scio enim cui credidi,quia in cha 2.Timo.1
ritate nimia adoptatus ſum à te in filium,qui verax es in promiſſis, & in exhibitione omni po Pſalm.85.
tens:licetq; tibi facere quod vis. Terreri peccatorum meorũ multitudine non poſſum, ſi mors
tua amariſſima amore mei perpeſſa venerit in mẽtem:peccata ſiquidem mea vincere illam nõ
poſſunt. Claui & lancea clamant mihi quod vere reconciliatus ſum tibi:modo te redamauero
Extendiſti brachia tua in cruce,manus tuas expandiſti:paratus in amplexus peccatorum,quo Matth. 27
rum primus ego ſum:nec tamen deſpero,ſed inter brachia tua viuere volo, & mori cupio. Ibi 1.Timo.1
ſecurus decãtabo:Exaltabo te domine,quoniam ſuſcepiſti me,nec delectaſti amicos meos ſu Pſalm.29
per me. Quinquidẽ ſicuti bonitas tua (de qua ſuperius multa ſunt dicta)infinita eſt & ſuperple
niſſima,ita dulcedo,liberalitas atq; clementia tua prorſus eſt illimitata,ineffabilis,inexcogita=
bilis:omnem malitiam noſtram indigentiam miſeriamq; in infinitum & incõparabiliter vti
que amplius quàm vniuerſa pelagi aqua minimam guttam,aut moles cœleſtis orbis minimũ
granum excedens ac ſuperans. Quemadmodum enim natura tua eſt bonitas,ſic ꝓprietas tua
C eſt pietas. Tibi nanq; proprium miſereri ac parcere,largiri,ſubuenire, gratiam & ſalutem con=
ferre:tam infinita nanq; & incomꝓhenſibilis eſt miſericordia tua,quod omni peccatori quan Ezech.18.
tumcunq; iniquo omnia ſua dimittis peccata,mox vt ingemuerit ex vera pœnitentia,faciens Roman.5
abundare gratiam,vbi abundauerat delictum. Nõ ergo vitiorum meorum enormitate deſpe
rabo, per hoc enim diuinæ miſericordiæ tuæ maximam irrogarem iniuriam, teq; increatam
veritatem vehementiſsime inhonorarem,quaſi minor eſset bonitas atq; clemẽtia tua(quæ oĩ
bus quantumcunq; iniquis veraciter tamen pœnitentibus veniam ſpopõdit & gratiam)q̃ ini
quitas mea:ſed in abyſsum diuinæ miſericordiæ reſpirabo : donec fluminis impetus lætificet Pſalm.45.
me,inebrierq; ab vbertate bonorum gloriæ tuæ, & pleniſsime indeficienterq; potet torrente Pſalm.35.
deificæ voluptatis tuæ:æternam illam fontanam,& primã ſummæ diuinitatis tuæ veritatem
indefeſſe delectabiliſsimeq; intuendo inæternum:quando ſcilicet,iuxta promiſsum tuum,ero Iohan.1.
idipſum per gratiam tuam,quod ipſe es per naturam:vt ſicuti ipſe beatus es, teipſum per pro=
priam eſsentiam tanquam per intelligibilem ſpeciem contemplando atq; teipſo in teipſo im=
mediate fruendo,& à tua ſuperpleniſsima perfectione nullatenus deficiendo:ita & ego beatus
ſim te per tuam eſsentiam mihi loco intelligibilis formæ vnitam cernendo , tuaq; bonitate in
ſeipſa ſuauiſsime perfruẽdo,ab amplexu tui nuſquam in ſempiternum ceſsando. Hoc mihi be
nigniſsime Ieſu pro tua pietate digneris præſtare , qui cum patre & ſpiritu ſancto viuis & re=
gnas deus glorioſus,ſublimis & benedictus in ſecula, Amen.

¶ D. Dion. Carthuſiani commentariorum in Cantica aliquot ex ve=
teris nouiq; inſtrumenti libris deſumpta. Finis.

31

R.13.2,6
Cax. 25 lib. 6.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm